

Migne, Jacques 1861

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1515) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULÆ ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTUS DETECTIS,
AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGU-
LARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICAN-
TIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATIS-
TICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMIS-
SO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS
OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A
PRIMO GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIS SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS NIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliotheca cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOAD PRIMAM SERIEM VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA
STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLEXI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLE-
CTITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM
TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. UTRAQUE VICESIMA QUARTA
DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE
LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII NIJUS BENEFICIO FRUATUR EM-
PTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272
PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRÆ ET SEORSIM
COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VII.
PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXII.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMROISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MÆNIA PARISIINA.

1861

BR
60
1. 38
t. 72

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées: aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque du Clergé* sera terminée en ses 3,000 volumes in-4°. Le passé paraît un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Editeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Ecriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation et-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on cliché. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petau et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, lisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoir pu trouver en six-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'avoir pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesme, et M. Bonetty, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Editeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'Editeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes: Enfin, notre exemple a servi à ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs* de Rome, le *Gerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des rites* de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilege* de Paris. Jusque'ici, on n'avait su réimprimer que des ouvrages de courte haleine. Les in-4°, où s'engloutissaient les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Editeurs se préparent au *Bulletin universel*, aux *Décisions* de toutes les Congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude; la correction semble en avoir été faite par des aveugles soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais; mais patience! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V. ANNUS 444.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

LAUDUNENSIS ECCLESIAE PRESBYTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARISIENSI LAUDUNENSIS COLLEGII MAGISTRI,
AC INTERPRETIS REGII.

EDITIO PARISIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTIONIOR ET EMENDATIO.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUINTUS.

VENEUNT 10 VOLUMINA 100 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1364

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V. ANNUS 444.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXII CONTINENTUR.

Quæ stellula prænotantur, ea nunc primum inter opera Cyrilli comparent.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

Commentarii in duodecim prophetas minores continuatio.	col.	9
* Commentarii in Matthæum fragmenta.		365
* Commentarius in Lucam.		475

LECTORI.

Post absolutum hunc tomum compertum habuimus, Londini, curis viri doctissimi Payne Smith, bibliothecæ Bodleianæ præfecti, nuper prodiisse textum Syriacum commentarii S. Cyrilli in Lucam in quo deprehenditur prinigenia operis forma, contra quam in Malana editione, in qua, ut judicant viri docti, multa leguntur e Theophylacto et aliis derivata. Textum Syriacum, modo annuat cel. editor Anglus, dabimus in ea *Patrologiæ* serie quæ audit : *Patrologia Orientalis*.

ABR. 20. 1877
10.000 17.000

Parisii. — Ex Typis J.-P. MIGNÉ.

SANCTI CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIORUM IN XII PROPHETAS MINORES

CONTINUATIO.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΖΑΧΑΡΙΑΝ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ.

IN ZACHARIAM PROPHETAM

COMMENTARIUS

Continens tomos sex.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α

652 PROŒMIUM.

Α'. Προφητεύει μὲν ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις κατὰ τοὺς αὐτοὺς, οἶμαι, χρόνους, καθ' οὓς καὶ ὁ Σοφονίας. Μετὰ γὰρ τοι τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, κατήκχηκεν ὁ Ἰσραὴλ οὐκέτι διηρημένως ἐν τε τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀλλ' εἰς μίαν οἱ πάντες συνηγεγμένοι πόλιν, τὴν Ἱερουσαλήμ δηλονότι, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, βασιλεύοντος ἐπ' αὐτοῖς Ζοροβάβελ τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ μὴν καὶ προύχοντος ἐν Ἱερουσῶνι Ἰησοῦ τοῦ Ἰωταδῆκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Ἐξυφαίνει δὲ λίαν ἐντέχνως τῆς προφητείας τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πλείστοι τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἦτοι Σαμαρείας, ἀπενηνεγμένων, αὐτόθι ἐπανήκασιν, ἅπαντα μὲν εἰδότες τὰ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων τετολημμένα κατὰ καιρούς· καὶ οὐκ ἠγνοήκατες δὲ πρὸς τούτοις τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται Θεός· οἱ δὲ δὴ γεννηθέντες ἐν τῇ τῶν Περσῶν τε καὶ Μήδων χώρῃ οὕτε τίς ἢ ὅποια ποτ' ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλήμ ἐγίνωσκον, οὕτε τὴν Ἰουδαίαν ᾔθεσαν, οὕτε μὴν τὰ ἐκ τῆς θείας ὁργῆς τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐπενηνεγμένα,

I. Vaticinandi munere fungitur beatus Zacharias Hierosolymis, iisdem, opinor, temporibus, quibus et Sophonias. Nam post reversionem e captivitate, Israel non amplius divisim per Judæam et Samariam habitavit, sed in unam omnes urbem, Hierosolymam videlicet, et Judæam totam congregati sunt, regnante inter eos Zorobabele e tribu Juda, et Joseph dec summum sacerdotium obtinente. Valde autem scite sermonem propheticum contexit. Quoniam enim ex Judæa, sive Samaria abductorum quamplurimi eo reversi sunt, qui, quæ Babylonii contra Hierosolymam nefarie quondam moliti essent, noverant omnia; neque nesciebant etiam, qua de causa Deus iratus fuisset: qui vero apud Persas et Medos erant procreati, nec quæ 653 aut qualis esset Jerusalem didicerant, nec Judæam oculis unquam conspexerant, nec pœnas patribus ipsorum ab irato Deo invectas, nec quare tam dire multati essent, nisi forte ex perfunctoriis narrationibus, intellexerant, necessario universorum Deus libertate donatis veluti

PATR. GR. LXXII.

1

1331

quemdam pedagogum moderatoremque constituit beatum Zachariam : oriundum quidem e sanguine sacro, nempe ex tribu Levi, patre Barachia secundum spiritum, et filium Addo prophetæ. Cujus moribus, ut credibile est, educatus, ejusdem quoque virtutes imitatus est. Quæ igitur hujus prophetiæ sit ratio, et quales narrationes intexat, operæ pretium est exponere. Vindictam enim quam sustinebant, captivitate solutis objectat, ut qui divinum mandatum non leviter neglexissent, et per sapientissimum Moscu divinitus præcepta contemnere consuevissent : exterrensque illos non mediocriter, ad voluntatem consequendæ laudis ex facultate Deo per omnia obediendi impellit. Addit porro, nisi boni et morigeri, divinisque legibus obsequentes fuerint, passuros diriora illis, quæ ipsorum majores perpessi sint. Et quodammodo institutionis suæ sermones dilatans, docere aggreditur quæ patrum studia fuerint, et ob quæ divinus super eos furor stillaverit, et quonam modo postea perierint. Item quo pacto ipsi liberati, et servitutis jugo exempti in Judæam remigraverint. Adjungit his, adhuc, ut dixi, graviora passuros, si majorum vestigiis in amore Dei rejiciendo insistere contenderint. Ubique autem liberationis olim per Christum futuræ meminit, et mysterium in eo exhibendum multifariam nobis describit. Singulas itaque partes prophetiæ hujus accuratius pervestigare volentes, ne otiosam repetitionem existiment quæ afferuntur, et de præteritis commemorantur : sed meminerint potius, ex captivitate in Judæam reversos, narratione casuum antecessorum magnopere opus habuisse. Sic enim alios corripbat, in memoriam eis redigens quæ pertulissent : junioribus autem et veterum ignavis securitatem conciliabat, ne paribus miseris involverentur, si vitam profanam et improbissimam sectarentur.

ἀλώσεως ὑπονοστήσασιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀναγκαιοτάτην ἔχει τῶν ἡδὴ συμβεβηκότων τὴν ἀφήγησιν. Ἐπιγνώθου μὲν γὰρ τοὺς εἰδόμενους, ὧν ἡδὴ πεπόνθασιν ἀναφέρων πρὸς ἀνάμνησιν· τοῖς δὲ δὴ νέοις κομιδῆ, καὶ οὐκ εἶδος τὰ πάλαι, προεξένοι τὴν ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ τοῖς ἰσοῖς ἐναλοῖεν κακοῖς, τὴν βέβηλον καὶ ἀνομοτάτην ἀγαπῶντες ζωὴν.

TOMUS PRIMUS.

654 CAP. I.

VERS. 1, 2. *In octavo mense anni secundi, sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachie, filium Addo prophetæ, dicens : Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna.*

II. Anadvertis quomodo narratione terrorem ipsis injiciat, et impuberes, quæ ante illos contigerunt exponens, ad probitatem compellat, imitans quodammodo, similibus, aut intolerabilioribus subjectos calamitatibus acerbè lamentaturos, nisi prudenter illorum exempla despiciere, et Dei beneplacitum, ut omni cura et æstimatione dignum complecti instituerint. Magna autem ira iratum, inquit, omnium rerum potentem Deum : nec verborum suorum ve-

ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τισὶν ὄλωσ τὰς οὕτω σκληρὰς ἐξήτηται δίκας, πλὴν ὅσον ἐξ ἡμελημένων τάχα που διηγημάτων, ἀναγκαίως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς αὐτοῖς τοῖς λελυτρωμένοις παιδαγωγῶν ὡσπερ τινὰ καὶ ἀρμωστὴν ἀναδείκνυσι τὸν μακάριον Ζαχαρίαν, ὄντα μὲν ἐξ αἵματος ἱεροῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς φυλῆς Λευὶ, καὶ γεγονότα μὲν ἐκ πατρὸς Παραχίου κατὰ γε τὴν σάρκα, κεχρηματικῶτα δὲ κατὰ πνεῦμα καὶ υἱὸν Ἀδδῶ τοῦ προφήτου. Τίθραπται γάρ, ὡς εἶδος, τοῖς ἐκείνου τρόποις, καὶ τῶν ἰσῶν ἀνδραγαθημάτων γέγονε μιμητής. Τίς οὖν αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ λόγος, καὶ διὰ πῶλων τῶν διηγημάτων ἔρχεται, πῶς οὐκ ἂν δίκαιον εἶπειν; Τὴν δίκην μὲν γάρ, ὅφ' ἦν εἶσιν, ἐπισκῆπτει τοῖς; λελυτρωμένοις, ἅτε δὴ τῆς θείας ἐπιτολῆς οὐ μετρίως ἡμελημένοι, καὶ τῶν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως; θεοσπισμένων ἀλογοῖν εἰωθόσι· καταδεδιττόμενος δὲ οὐ μετρίως αὐτοὺς, μεταφορικῶν ἀναπέθει πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον εὐδοκίμειν διὰ τῆς εἰς πᾶν ὀτιοῦν εὐπειθείας καὶ ὑπακοῆς. Προσεπάγει δὲ, ὅτι εἰ μὴ εἴεν ἀγαθοὶ, καὶ εὐήθιοι, καὶ τοῖς θεοῖς εἰκόντες νόμοις, πείσονται καὶ αὐτοὶ τῶν τοῖς πατράσι συμβεβηκότων τὰ φορτικώτερα. Κατευρύνων δὲ ὡσπερ τῆς παιδαγωγίας τοὺς λόγους, πειράται διδάσκειν, τίνα μὲν ἦν πάλαι τὰ τῶν πατέρων ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐπὶ τισὶν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπέσταξε θυμὸς, τίνα δ' αὐτῶν διολύωσιν τρόπον· καὶ μὴν καὶ ὅπως λελύτρωσιν, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολουσόμενοι ζυγὸν, ἀνεκομισθησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Προσεπάγει δὲ τούτοις, ὅτι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, πείσονται τὰ χεῖρω, τῆς τῶν πατέρων ἀφιλοθείας κατ' ἔχνος ἴναί σπουδάζοντες. Διαμμένονται δὲ πανταχῆ τῆς διὰ Χριστοῦ λυτρώσεως ἐσομένης κατὰ καιροῦς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον διὰ πολλῶν ἡμῖν ἀναγράφει τρόπων. Δεῖ δὲ οὖν ἕκαστα τῆς προφητείας τὰ μέρη πολυπραγμανεῖν ἐθέλοντας, μὴ ταυτολογίαν ἡγεῖσθαι τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ περὶ τῆς ἀφήγησιν τῶν ἡδὴ γεγενημένων· διαμνησθῆναι δὲ μάλλον, ὅτι τοῖς ἐκ τῆς αἰχμ-

Β. Θεοσπισμένων ἀλογοῖν εἰωθόσι· καταδεδιττόμενος δὲ οὐ μετρίως αὐτοὺς, μεταφορικῶν ἀναπέθει πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον εὐδοκίμειν διὰ τῆς εἰς πᾶν ὀτιοῦν εὐπειθείας καὶ ὑπακοῆς. Προσεπάγει δὲ, ὅτι εἰ μὴ εἴεν ἀγαθοὶ, καὶ εὐήθιοι, καὶ τοῖς θεοῖς εἰκόντες νόμοις, πείσονται καὶ αὐτοὶ τῶν τοῖς πατράσι συμβεβηκότων τὰ φορτικώτερα. Κατευρύνων δὲ ὡσπερ τῆς παιδαγωγίας τοὺς λόγους, πειράται διδάσκειν, τίνα μὲν ἦν πάλαι τὰ τῶν πατέρων ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐπὶ τισὶν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπέσταξε θυμὸς, τίνα δ' αὐτῶν διολύωσιν τρόπον· καὶ μὴν καὶ ὅπως λελύτρωσιν, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολουσόμενοι ζυγὸν, ἀνεκομισθησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Προσεπάγει δὲ τούτοις, ὅτι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, πείσονται τὰ χεῖρω, τῆς τῶν πατέρων ἀφιλοθείας κατ' ἔχνος ἴναί σπουδάζοντες. Διαμμένονται δὲ πανταχῆ τῆς διὰ Χριστοῦ λυτρώσεως ἐσομένης κατὰ καιροῦς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον διὰ πολλῶν ἡμῖν ἀναγράφει τρόπων. Δεῖ δὲ οὖν ἕκαστα τῆς προφητείας τὰ μέρη πολυπραγμανεῖν ἐθέλοντας, μὴ ταυτολογίαν ἡγεῖσθαι τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ περὶ τῆς ἀφήγησιν τῶν ἡδὴ γεγενημένων· διαμνησθῆναι δὲ μάλλον, ὅτι τοῖς ἐκ τῆς αἰχμ-

ἀλώσεως ὑπονοστήσασιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀναγκαιοτάτην ἔχει τῶν ἡδὴ συμβεβηκότων τὴν ἀφήγησιν. Ἐπιγνώθου μὲν γὰρ τοὺς εἰδόμενους, ὧν ἡδὴ πεπόνθασιν ἀναφέρων πρὸς ἀνάμνησιν· τοῖς δὲ δὴ νέοις κομιδῆ, καὶ οὐκ εἶδος τὰ πάλαι, προεξένοι τὴν ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ τοῖς ἰσοῖς ἐναλοῖεν κακοῖς, τὴν βέβηλον καὶ ἀνομοτάτην ἀγαπῶντες ζωὴν.

TOMOS ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'

D

Ἐν τῷ ὄγδω μηνὶ δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδῶ τοῦ προφήτου, λέγων· Ὁργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὄργην μεγάλην.

Β'. Συνίης ὅπως καταπτοεῖ τοῖς διηγήμασι, καὶ τοῖς κομιδῆ νέοις τὰ τοῖς πρὸ αὐτῶν συμβεβηκότα παρατιθείς εἰς ἐξήγησιν, μετασοβεῖ πρὸς τὸ ἀμεινον, οἰονείπως ἀπειλῶν, ὅτι τοῖς ἰσοῖς, ἢ καὶ τοῖς ἐτι δυσ-αχθεστέροις ὑπενηνεγμένοι κακοῖς, κατοιμώσουσι πικρῶς, εἰ μὴ ἔλοιτο σωφρόνως ἀποσπουδάζειν μὲν τὰ ἐκείνων, φροντίδος γε μὴν καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῦν τὸ θυμῆρες Θεῷ. Ὁργὴν δὲ μεγάλην ὀργίσθαι φησὶ τὸν τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντα Θεόν,

οὐκ ἀναπόδεικτον ἀφεῖς εἰς τὸ ἀπερκῆς τὸν λόγον, ἀλλ' ἐξ ὧν ἤδη πεπειράνται καὶ πεπόνθασιν, οἳ μὴ ἔστι ψευδοεπίσης ἀποφαίνων. Ἐπὶ γὰρ ἂν οὐ τῆς τυχοῦσης ἀγανακτικῆς ἐνδείξει τὸ ἐφείναι τοὺς Βαβυλωνίους καταδηῶσαι μὲν ἅπασαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ σὺν αὐτῇ τὴν Σαμάρειαν, κατεμπρῆσαι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια, καὶ κατασκάψαι τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ τὸν ἀπόλεκτον Ἰσραὴλ ἀποφῆσαι μέτοικον, οἰκτρῶς καὶ ἐλεεινῶς ἐν ἄλλοδαπῇ δουλεύοντα, καὶ δύσοιστον ὑπομένοντα τὴν τάλαιπωρίαν, καὶ ἀπτύμενον μὲν θυσῶν οὐκέτι, οὐκ αὐλῆς εἰσω φοιτῶντα τῆς ἱερᾶς, οὐκ εὐχαριστίαν προσάγοντα κατὰ νόμον, ἢ δεκάτας, ἢ ἀπαρχάς· εἰργόμενον δὲ ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόβου, καὶ τοῦ χρῆναι τελεῖν τὰς νευρομισμένας αὐτῷ καὶ φιλιτάτας ἑορτάς. Οὐκοῦν « Ὁργισθὴ Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν ὄργην μεγάλην. »

Ἐπιφωνήσῃ δ' ἂν τις τὰ τοιαῦτα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις δῆμοις, ἐπεὶ κλοῖτο μυσταγωγεῖν ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπεκτόνασι τοὺς προφήτας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ἐάλωσαν καὶ πεπόρθηται. Κατεσεῖσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ διαδόχτος νεὼς, καὶ πεπλήρωται λοιπὸν ἐπ' αὐτοὺς τὸ διὰ φωνῆς Ὁσηέ· « Ὅτι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ οὐσῆς θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δῆλων. » Ὅτι δὲ εἰσιν αἰχμάλωτοι, καὶ ὑπὸ χεῖρα τέως διαβολικῆν προσκεκρουκότες Θεῷ, καὶ ἀπερρίμμενοι, καὶ ἀπάσης ἔξω φειδοῦς τῆς ἔνωθεν γεγονότες, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις; Εἰ δὲ δὴ λυτρωθεῖεν κατὰ καιροῦ, προσήκοντες τὴν πίστιν, καὶ Χριστὸν ἐπιγραφάμενοι Θεὸν τε καὶ βασιλέα, καὶ Κύριον, τότε δὴ, τότε, καὶ μάλα εὐκρίτως, σοφῆν ἂν τις ἐπ' αὐτοῖς ποιήσαιο τὴν παραίνεσιν, ἐπὶ καιροῦ ταῦτα λέγων· « Ὁργισθὴ Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὄργην μεγάλην.

Καὶ ἐρῶσιν πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς [οἱ] πατέρες ὑμῶν, οἳ ἐνεκάλεσαν αὐτοὺς ὡς ἀποφῆται ἔμπροσθεν, λέγοντες· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν ποτηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν ποτηρῶν. Καὶ οὐ προσέσχωρ τοῦ εἰσακοῦσαι μου, λέγει Κύριος.

Γ'. Ἀνακεκλημένοι γὰρ, ὡς ἔφην, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, βῆθιμοι γέγονασιν περὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, καὶ εἰδώλοις μὲν οὐ προσέκειντο τέως, οὔτε μὴν τὴν ἀρχαίαν προσείεντο πλάνην· πλὴν καθ' ἑτέρους ἠλάσκοντο παροτρύνοντες τρόπους. Ὡς γὰρ ἐν τῷ Ἑσδρα γέγραπται, καὶ γυναῖκες ἀλλοφύλοις ἐπιμετέγοντο· καὶ τὰς ἐκ τῶν ὁμῶρων ἐθνῶν εἰσοικισάμενοι, τέκνων ἀλλοτριῶν πατέρες γέγονασιν, καίτοι τοῦ νόμου τὸ χρῆμα αὐτοῖς ὡς ἔκτοπον ἀποφάσκοντος. Κατημέλουν δὲ καὶ τοῦ τελεῖν ἑορτάς, καὶ πληροῦν θυσίας, καὶ μὴν καὶ

ritatem indemonstratam relinquit, sed ex iis quæ jam experti perpessusque sunt, se minime falsum loqui ostendit. Certissime enim non qualiacunque indignationis argumentum est. Babylonis universam Judæam, et cum ea simul Samariam ferro flammæque devastandam, præterea ipsa Sancta sanctorum cremonda, et Hierosolymam evertendam concessisse: electum Israel em reddidisse peregrinum et advenam, in aliena regione misere et miserabiliter servientem, et ærumna intolerabili conflictandam, non amplius sacrificiis dantem operam, non atrium sanctum ingredientem, nec gratias, aut decimas, aut primitias secundum leges offerentem, necessitateque, ac timore constrictum, a solemnibus sibi, optatissimisque diebus celebrandis abstinentem: B « Iratus est ergo Dominus contra patres eorum ira magna. »

Tale quispiam et Judæorum populis occinuerit, si hinc arcanum Christi mysterium docere libeat. Postquam enim occiderunt prophetas¹, et ipsum Dominum gloriæ in crucem egerunt², capti ac subjugati; et templum ipsum semper super æthera notum prostratum, et deinceps in iis impletum est, quod exstat apud Oseam: « Quia diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestis³ » Esse autem eos nunc captivos, et sub potestate diabolica, offenso Deo, et ab ipso abjectos, et benignitate superna spoliatis dubitari non potest. Quod si aliquando libertatem consecuti fuerint, C 655 fidem complexi, et Christo pro Deo, et rege, et Domino sibi vindicato, tunc, tunc, inquam, et æquissime illi quis opportune hunc in modum occinat: « Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna. »

Veras. 3, 4. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus omnipotens: Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens, et nolite fieri sicut patres vestri, quos arguerunt eos propheta qui prius fuerunt, dicentes: Hæc dicit Dominus omnipotens. Convertimini a viis vestris malis, et ab adinventio-nibus vestris malis. Et non attenderunt ut audirent me, dicit Dominus.

III. Revocati enim, ut dixi, ex captivitate, et in Judæam reduces, in exsequenda Dei voluntate desides evaserunt; et idola quidem tum non colebant, neque seduci se, ut olim, patiebantur; verumtamen aliis modis eos Deum ad iram provocare certum erat. Nam, ut in Esdra legitur⁴, et mulierculis alienigenis se commiscuerant; finitimorumque ductis filiabus, liberos alienos genuerant, tametsi id lex ut nefas ipsis interdiceret⁵. Negligebant item dies festos, et sacrificia, et ad divinum templum reedificandum torpebant. Idcirco, sicut in Aggzo

¹ Matth. xxiii, 37. ² I Cor. ii, 8. ³ Osee iii, 4.

⁴ I Esdr. ix, 2. ⁵ Exod. xxxiv, 16.

scriptum est: « Percussit eos in sterilitate, et in corruptione aeris, et in grandine omnia opera eorum. Et mittebant in modum hordei viginti sata, et facta sunt decem. Et ingrediebantur præterea torcular haurire quinquaginta amphoras, et factæ sunt viginti ». Promittit igitur illis, si virtutem colere, et converti ad ipsum non recusaverint, agendo quæ ipsi placita et grata sint, tunc se quoque ad ipsos conversurum, hoc est ab ira in illos temperaturum, et misericordiam denuo adhibiturum. Vetat autem eos perniciose majorum exempta sequi, quos ipse per sanctos prophetas suos sæpenumero cohortatus sit, et ad indecoras actiones deserendas blande invitavit, quanquam illis autem minime accommodantibus nihil penitus profecerit. Ridiculi igitur qui patrum insipientiam sequuntur, majorumque consuetudinem pro defensione irrefutabili obtundunt, licet de gravissimis

656 aceleribus reprehendantur. Sed hoc usitatissimum est idolorum cultoribus. Vocati enim ad agnitionem veritatis, patrum errorem semper jactant, illorumque ignorantiam ut paternam quamdam hæreditatem amplectentes, cæci permanent. Et opinor, etiamsi quispiam his qui sunt de circumcissione suaserit, uti relictis deterioribus ad conducibilia sese dent, ipsos quoque ad patrum consuetudinem confugituros. Expediit igitur seductos ita compellere: « Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. » Et illo insuper: « Nolite fieri sicut patres vestri, qui errore delusi videlicet, in ignorantia fixi perstiterunt.

IV. Antequam Judæa et Hierosolyma subjugerentur, prophetarum nomen quasi personam quandam sibi imponentes nonnulli, de corde suo, sicut scriptum est⁷, non de ore Domini loquebantur. Hi per mendacium canebant, non occupatum iri ab hostibus sanctam civitatem, neque a vastatoribus expugnabilem fore Israel: sed felicitate semper usuram, et in perenni voluptate victuram, Deo protegente, et electum genus honorate perpetuo ac ditigente. Loquebantur porro hæc, sicut dixi, mentientes miseri, et Israel jam ante ignavum ignaviosem efficiebant, cum ad Deum placandum, et quam longissime repulsis quibus eum irritaverant, ad ejus placita exsequenda hortari debuissent. Ast illi veritatem in postremis habuerunt, quæsti-

A ἀπρόθυμοι περὶ τὸ δεῖν ἀναδείμασθαι τὸν θεῖον ναὸν γεγονότες ἠλίσκοντο. Ταῦτητοι, καθάπερ ἐν τῷ Ἀγαθαίῳ γέγραπται: « Ἐπάταξεν αὐτοὺς ἐν ἀφορίᾳ, καὶ ἀνεμοφορίᾳ, καὶ ἐν χαλάζῃ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ ἐνέβαλον μὲν εἰς κυψέλην κριθῆς εἴκοσι σάτα, καὶ ἐγένοντο δέκα. Εἰσεπορεύοντο δὲ καὶ πάλιν ἀντλήσαι πενήτηκοντα μετρητάς, καὶ ἐγένοντο εἴκοσι. » Ἐπαγγέλλεται τοίνυν αὐτοῖς, ὡς εἰ ἔλοιτο μεταφοιτῆν εἰς τὸ ἄμεινον, καὶ ἐπιστρέφειν πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦ δρῆν ἐλεῖσθαι τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φίλα, τότε καὶ αὐτὸς ἐπιστρέψει πρὸς αὐτοὺς, τούτέστιν ἀφεῖται τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς, καὶ παλινδρομήσει πρὸς ἔλεον. Ἀποφάσκει γὰρ μὴν ὡς ὀλέθρου πρόβλεπον τὸ ἐλεῖσθαι ζηλοῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν γεγονότας, οἷς πλείστη μὲν ὄση δέδοτο παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν παράκλησις, καὶ παραμυθία, καλοῦσα πρὸς ἀποστραφῆν τῶν αἰσχυρῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀνόνητον δὲ τὸ πρᾶγμα πολὺ λαν ἐτέθειτο ἀπονεύσαι πρὸς τὸ δυσήκοον. Καταγέλαστο δὴ οὖν, οἱ ταῖς τῶν πατέρων ἀμαθίας ἐπόμενοι, καὶ προγοινικὴν συνθήειαν ὡς δυσανάτρεπτον ἀπολογίαν προβαλλόμενοι, κἄν εἰ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις καταφέγοιντο κακοῖς. Ἔθος δὲ τοῦτο μάλιστα τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς. Καλοῦμενοι γὰρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, τῆς τῶν πατέρων ἀπάτης διαμμένηνται πανταχοῦ, καὶ πατρῶον ὡσπερ τινὰ κληρον τὸ ἐκείνων ἀμαθῆς ἀσπαζόμενοι, διαμένουσι τυφλοί. Οἶμαι δὲ, ὅτι κἄν εἰ αὐτοῖς συμβουλευσεί τις τοῖς ἐκ περιτομῆς μεταθεῖν τὰ αἰσχυρὰ, καὶ τιμᾶν ἐλεῖσθαι τὸ ὠφελοῦν, ἐπὶ τὴν τῶν πατέρων συνθήειαν καταφεύξουσι καὶ αὐτοί. Χρησίμων οὖν τοῖς πλανωμένοις ἐπιφωνεῖν: « Ἐπιστρέψατε πρὸς παντοκράτωρ. » Καὶ μὴν καὶ, « Μὴ γίνεσθε καθὼς τοῦ παντὸς μεμενηχότες ἐν ἀγνωσίᾳ.

Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσὶ καὶ οἱ προφήται, Μὴ τὸν αἰῶνα ζήσονται; Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐπέλλομαι ἐν πνεύματι μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, οἱ κατελάβοσαν τοὺς πατέρας ὑμῶν. Καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπαν: Καθὼς παρατέτακται Κύριος παντοκράτωρ, τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἡμῶν καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐπολήσῃ ἡμῖν.

Δ'. Πρὶν ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ τῆς προφητείας ὄνομα, καθάπερ τὸ προσωπεῖον αὐτοῖς περιτιθέντες τινὲς, ἐλάου τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Οὗτοι ψευδοποιῦντες ἔφασκον, ὡς οὐκ ἂν ἄλοη ποτὲ παρ' ἐχθρῶν ἢ ἀγία πόλις, οὐδ' ἂν γένοιτό ποτε τοῖς ἐθέλουσι καταδηοῦν εὐκαταγώνιστος ὁ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἐρηρσισμένην ἔξει τὴν εὐμερίαν, καὶ ἐν ἀκλονήτοις κείσεται τρυφαῖς, Θεοῦ προασπίζοντος, καὶ τὸ ἀπόλεκτον αἰὲ τιμῶντός τε καὶ ἀγαπῶντός γένος. Ἐφασκον δὲ τοιαῦτα, καθάπερ ἐφην ἀρτίως, ψευδηγοροῦντες οἱ τάλανες, καὶ βῆθυμον ὄντα τὸν Ἰσραὴλ ὑπτιοῦντες ἔτι, καίτοι δέον ἀναπεῖθειν ἐκμειλίσσεσθαι Θεόν, καὶ τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται βίπτουντας ὡς ἀποτάτω, μεταφοιτῆν ἐλεῖσθαι πρὸς τὸ

⁷ Agg. I, G. 9. ⁷ Jerem. xxiii, 16.

αὐτῶ δοκοῦν. Ἄλλ' ὀλίγοις ἐκείνοις τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, λημματιῶν δὲ σμικρῶν καὶ εὐτελεστάτων ἡτοίματοι, πεπλανήσασιν τὸν Ἰσραήλ. Καὶ γοῦν ὁ μὲν προφήτης Ἰερεμίας κατατιθεῖται: λίαν αὐτοὺς, οὕτω λέγων· «Ὁ ὦν, Κύριε, ἰδοὺ οἱ προφήται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ ἔβησε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀλήθειαν καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.» Θεὸς δὲ πρὸς ταῦτα· «Ψευδῆ οἱ προφήται προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου· οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐνετείλαμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ὀράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οὐρανίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν αὐτοὶ προφητεύουσιν ὑμῖν.» Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι πάλιν φησὶν· «Οὐκ ἀπέστειλον τοὺς προφήτας, καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προφήτευσαν.» Πεπλάνηται τοίνυν, ὡς ἔφην, ὁ Ἰσραήλ, τοῖς τῶν ψευδομάντεων φανακισμοῖς ἀσυνέτως συνηρασμένος. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἦλω ποτὲ παρ' ἐχθρῶν, καὶ τῆς οὕτω πικρᾶς, καὶ φορτικωτάτης δουλείας ἐπειράτο, τοῖς παρὰ Θεοῦ προφήταις τὸν νοῦν ἐπιδοῦς, οἱ καὶ συμβῆσθαι τὰ τοιαῦτα προσηγγέλλον αὐτοῖς, καὶ διαβήθηδην ἔφασκον, ὅτι πάντως εἰς πείραν ἐνεχθήσονται κακοῦ, μὴ οὐχὶ δρῶν ἡρημένοι τὰ θυμῆρη Θεῷ. Ταύτητοι καλεῖν πρὸς ἀνάμνησιν τῶν τε ἀνοσιῶν προφητῶν καὶ τῶν πεφανακισμένων, καὶ φησιν· «Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἶσι καὶ οἱ προφῆται; Μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσονται;» Ὁμοίως εἰ λέγοι· Ἀπολώλασιν οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ τοῦτο οἰκτρῶς, ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ ψευδοπεῖς καὶ πεπλανηκότες, οἱ δὲ τῆς προφητείας ὄνομα καὶ χρῆμα κατηλεύοντες. Ἄλλ' εἴπερ ἔξων ἔτι, τάχα που βελτίους ὑμᾶς ἀπέφηναν, ἀεὶ κατοιμῶζοντες ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς γεγονότων ψευδοπροφητῶν οὐ μετρίαν ποιούμενοι τὴν καταβολήν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν βραδύως τε ὁμοῦ καὶ ἀπειθείας ὀφώνιον, τὸ συνδολοῦσθαι τοῖς ἡπατηκόσιν ἐσχάσασιν. Ὑμεῖς δὲ τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν παραδέχεσθε λόγους, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θεσπίσματα ποιείσθε περὶ πολλοῦ. Αὐτοὶ γὰρ λελαλήκασι καὶ τοῖς πρὸ ὑμῶν· «Ὅτι παρατίτακται Κύριος τοῦ ποιῆσαι·» ὁ δὲ τὸν δὲ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς συμβησομένης τάλαιπωρίας· διήλεγγον δὲ λέγοντες ἀναφανδόν· «Ὅτι κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, οὕτως ἐποίησεν ὑμῖν.» Κολάζει γὰρ οὐ μάρτην ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὔτε ἄβασάνιστον τὴν ἐφ' ὅπου οὐκ ποιεῖται ψῆφον ἢ θεῖα τε καὶ ἀπλανῆς καὶ δικαιοτάτη χρῖσις· ἀνεξικακήσασα δὲ ὑπερμέτρως, τότε δὴ, τότε ταλαντεύει τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατα. Σοφὸν οὖν ἄρα τὸ εὐθύμιον, καὶ παντὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξει κακοῦ τὸ τοῖς θεοῖς ἔπεσθαι νόμοις, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προαγορεύσεις τιμῶν, καὶ πίστεως ἀξιούσας τῶν πνεύματος φωνᾶς, ἐννοοῦντάς τε ὅτι πάντα ταῦτα καὶ πάντως συμβήσεται τὰ προηγγελμένα, μεταπλάττεσθαι πρὸς τὸ ἀμεινον, καὶ μεταχωρεῖν εἰς μετάνωσιν.

Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τῷ ἐνδεκάτῳ μηνί (οὗτος ἔστιν ὁ μῆν Σαβᾶτ) ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει, ἐπὶ Δαριεῦ, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱοῦ Ἀδδῶ, τὸν προφήτην, λέ-

culisque vilissimis inescati, Israellem seduxerunt. Proinde propheta Jeremias acriter illos accusavit : « Qui es, Domine, ecce prophetæ prophetant et dicunt : Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra et in 657 loco isto ». Deus autem ad hæc : « Falsa prophetæ prophetizant in nomine meo : non misi eos, et non præcepi eis : non locutus sum ad eos ; quia visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi prophetizant vobis ». Quin et alibi rursus : « Non mittebam prophetas, et ipsi currebant ; neque loquebar ad eos, et ipsi prophetabant ». Seductus est igitur Israel, ut dixi, falsiloquorum vatum imposturis imprudenter abreptus. Atqui in hostium potestatem nunquam venisset, et acerbissimam dirissimamque servitutem non fuisset expertus, si missos a Deo prophetas auscultasset, qui et talia ipsis eventura prænu- tiabant, et aperte confirmabant, omnino sensuros malum, nisi se ad ea opera præstanda darent, quæ Deus vellet. Quocirca illis et impios prophetas, et ab illis delusos in memoriam redigit, et ait : « Patres vestri ubi sunt, et prophetæ? Num in sempiternum vivent? » Ut si diceret, perierunt patres vestri, idque miserandum in modum in captivitate, et cum ipsis falsiloqui, et impostores, qui prophetiæ et nomen et rem cauponabantur. Quod si viderent, forsitan, expertas calamitates continenter deplorantes, et in eminentia vaticinia sua vehementius invehentes, vos frugi reddidissent. Sed illi quidem inertæ et contumaciæ suæ stipendium acceperunt, quod cum illusoribus interierunt. At vos sanctorum prophetarum sermones excipite, et divina eorum effata magni pendite. Ipsi quippe et majoribus vestris locuti sunt : « Quia instructus est Dominus facere : » utique captivitatem, et in ea perferendas ærumnas, et redarguebant eos dicentes manifeste : « Quia secundum vias vestras, [et ad- inventiones vestras vobis fecit.] » Non enim temere punit universorum Deus, neque divina et falli nescia censura citra examen in quocunque negotio fert sententiam : sed cum supra modum patienter sustinuerit, tunc demum sontibus quæ maxime merentur rependit. Sapientis est igitur prompte obsequi, et divinis parere legibus, sanctorumque prædicationes revereri, et fidem commodare vocibus spiritus, cogitareque non posset non evenire, quæ prædicta sint, et meliorem mentem induere, atque ad poenitentiam se conferre.

658 VERS. 7-11. Quarta et vicesima undecimo mense (hic est mensis Subat) in secundo anno sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia, filii Addo, prophetam, dicens : Vidi

* Jerem. xiv, 13. * ibid. 14. ¹⁰ Jerem. xxiii, 21.

per noctem, et ecce vir ascendens super equum rufum, et iste stabat inter duos montes umbrosos, et post eum equi rufi, et maculosi, et varii, et albi. Et dixi: Quid isti, Domine? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sunt hæc. Et respondit vir qui stabat inter montes, et dixit ad me: Isti sunt quos misit Dominus ut circumirent terram. Et responderunt angelo Domini qui stabat inter montes, et dixerunt: Circuivimus omnem terram, et ecce omnis terra habitatur, et quiescit.

V. Particulatim, certisque temporibus Dens visiones sanctis prophetis revelabat. Dicit enim non potest semper, et crebro, et nullo prorsus intercedente intervallo divinæ visionis, futurorumque revelationis gratiam suppeditatam. Quin temporibus potius unieuique negotio congruentibus, et juxta arbitratum abscondita revelantis. Et modo hoc, modo illud, multis ac diversis rationibus docebantur. Nam invidium simplicem notitiam accipiebant, Spiritu sancto docente: interdum nihilominus quædam agi per visum cernebant, Deo aliter atque aliter, et in obscura specie mysteria illis informante ac patefaciente. Beatus enim Isaias narrat se vidisse Dominum Sabaoth, « Sedentem super solio excelso et elevato, circumstantibus eum Seraphim, et vicissim collaudantibus¹¹. » Divinus autem Ezechiel thronum se conspexisse dicit super firmamento, et sub eo Seraphim. Affirmatque sedentem super throno se intuitum, forma gemina, inferiore quidem ejus partem, a lumbis usque deorsum, ignem evidenter referentem: superiore vero electram. Quæ singula exacte¹² et copiose explanari possent, si cui causas, quamobrem Deus multifarias visiones eis obtulerit, penitus indagare liberet. Sic ergo et beatus Zacharias tempus, et dies, et mensem perspicue exprimens, Dominum se in forma nostra vidisse constat. Inquit enim: « Ecce vir, qui ascenderat super equum rufum. »

659 Quibus verbis quasi bello exercitatum et militaris disciplinæ non ignarum tacite significat. Equo enim insidere, et quidem rufo, et coloris quasi sanguinei, tale quid sibi deinceps velle opinor. Pugnare enim universorum Deus contra resistentes sibi, et tanquam hostis contra rebellem, et superbam adversus se mentis cervicem erigenis, arma capessit. Faciebant istud, et audacissime Israelitæ, Judæam ipsamque Hierosolimam incolentes: quin et regionis Samaritarum indigenæ, hoc est, decem tribus. Descenderant enim ad colendam deorum multitudinem, et manufactis divinos honores tribuentes, vitulis aureis acclamabant: « Isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti¹³; » et insuper legislatoris præceptionibus sacris omnino contemptis, quo quemque cupiditas

Α γων · Ἐώρακα τὴν ῥύκτα, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιβεβηκώς ἐπὶ ἵππου πυρρόν, καὶ οὗτος εἰστήκει ἀναμέσον τῶν δύο ὄρεων τῶν κατασκίω, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵπποι πυρροί, καὶ ψαροί, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Καὶ εἶπα· Τί οὗτοι, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με ἀγγελοῖς ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἐγὼ δεῖξω σοὶ τί ἐστὶ ταῦτα. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφραστῆκώς ἀναμέσον τῶν ὄρεων, καὶ εἶπε πρὸς με· Ὅδοι εἰσὶν οὗς ἐξαπέστειλε Κύριος περιδεῦσαι τὴν γῆν. Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἀγγέλῳ Κυρίου τῷ ἐφραστῆκώς ἀναμέσον τῶν ὄρεων, καὶ εἶπον· Περιωδεύσαμεν πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει.

Ε'. Ἀνὰ μέρος καὶ κατὰ καιροὺς τὰς ὁράσεις τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐξεκάλυπτεν ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ποῦρα μὲν ὡς αἰετοῦ, καὶ συχνῆ, καὶ ἀδιάστατος παντελῶς ἡ τῆς θεοπτείας αὐτοῖς ἐχορηγεῖτο χάρις, καὶ τῶν βουμένων ἀποκάλυψις. Κατὰ καιροὺς δὲ μᾶλλον, τοὺς ἐκάστῃ πράγματι πρέποντας, καὶ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τῷ ἀποκαλύπτουσι τὰ κεκρυμμένα. Καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο, κατὰ πολλοὺς τε καὶ διαφορῶς ἐπαιδεύοντο τρόπους. Ἐστ' ὅτε μὲν γὰρ ἀπλήρην ἐδέχοντο γνώσιν, ἐνηχοῦντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Ἐστ' ὅτε δὲ πρὸς τοῦτω καὶ ἐν αὐταῖς ὁράσεσι τῶν δρωμένων ἐγίνοντο, ἄλλοτε ἄλλως αὐτοῖς διαμορφῶντος Θεοῦ καὶ ἀποκαλύπτουτος αἰνιγματωδῶς μυστήρια. Ἦσαίαι μὲν γὰρ ὁ μακάριος τεθεσθαί φησι τὸν Κύριον Σαββαῶθ, « Καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, περιεστηκότων αὐτὸν τῶν Σεραφίμ, καὶ εὐφημούντων ἐξ ἀμοιβῆς. » Ὁ δὲ γε θεοσπέσιος Ἰεζεχιήλ θρόνον τεθεσθαί φησιν ἐπὶ στερεώματος, ὑποκειμένων τῶν Σεραφίμ. Ἐφη δὲ, ὅτι τὸν ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἐώρακε διφυδῶς, ὡς τὰ κάτω μὲν ἀπὸ ὀσφύος ἐν εἰδει πυρὸς ὁραῖσθαι σαφῶς, ἐν ὁράσει δὲ ἡλέκτρον τὰ ἄνω. Καὶ βαθὺς ἂν γένοιτο, καὶ μακρὸς ὁ ἐφ' ἐκάστῃ λόγος, εἴπερ ἑλοῖτό τις πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας τοῦ πολυειδεῖς γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τὰς ὁράσεις αὐτοῖς. Οὕτω τοιγαροῦν καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας καιρὸν, καὶ ἡμέρας, καὶ μῆνα σαφῶς ὀρισάμενος, τεθεσθαί φησι τὸν Κύριον ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς. « Ἰδοὺ γὰρ ἀνὴρ, φησὶν, ἐπιβεβηκώς ἐφ' ἵππον πυρρόν. » Αἰνιττεται δὲ διὰ τοῦτου τὸν οἰονεῖπως ἐμπεροπόλεμον καὶ εἰδότα τὰ τακτικά. Τὸ γὰρ ἵππῳ μὲν ἐφιζῆσαι, καὶ τοῦτω πυρρῶ, καὶ τὴν οἶον ἐξ αἵματος ἔχοντι χροῖαν, τοιοῦτον τι ὀϊμαί που σημαίνει λοιπόν. Μάχεται γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοῖς ἀντεξάγουσιν αὐτῷ, καὶ οἷα τις πολέμιος ἀνθοπλίζεται τοῖς ἀπειθῆ καὶ ἀγέρωχον ἀνταντιστᾶσιν αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα. Ἐδρων δὲ τοῦτο, καὶ μάλα νεανικῶς, οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, οἱ τε τὴν Ἰουδαίαν καὶ αὐτὴν οἰκοῦντες τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ μὴν καὶ οἱ τὴν Σαμαρειτῶν χώραν ἔχοντες, τοιούτοις, αἱ δέκα φυλαί. Ἐτραπόνοτο γὰρ εἰς πολυθεΐαν, καὶ τοῖς χειροκμήτοις τὸ σέβας ἀνάπτοντες, ἐπιφώνουσι ταῖς δαμάσει ταῖς χρυσαῖς· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σοι, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, » καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτοις τῶν τοῦ νομοθέτου θεοπισμᾶ

¹¹ Isa. vi, 1. ¹² Ezech. i, 4 seqq. ¹³ Exod. iii, 8; III Reg. xii, 28.

των ἀλογήσαντες παντελῶς, ἀπερισκέπτως ἐτρέπαντο πρὸς τὸ ἐκάστην φίλον δοκοῦν. Ταῦτηι τοι λοιπὸν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐπιπέτος δὲ ὡσπερ αὐτοῖς, ὡς ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς αἰνιγματωδῶς ἐπιφοιτᾷ. Ἔστηκε δὲ ἀνὰ μέσον τῶν δύο ὄρέων τῶν κατασκιῶν. Ὅρη δὲ, οἶμα· κατάσκιά φησι τὸ τῆς Ἰουδαίας, τουτέστι τὴν Σιών, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς Σαμαρείας. Ἐφη γάρ που περὶ αὐτῶν ὁ Θεός· « Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενούσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. » Ἄμφω δὲ κατάσκια διὰ τοι τῷ ἀμετρήτῳ πλήθει τῶν κατωκηκότων στενοχωρεῖσθαι τάχα που, καὶ ὄλην ἀπομιεῖσθαι βαθεῖάν τε καὶ ἀμφιλαφεῖ. Κατόπιν γε μὴν τοῦ ἐπιβεβηκότος τὸν ἵππον τὸν πυρρὸν, ἵπποι πάλιν ἦσαν ἕτεροι, καὶ οὐκ ἐν βίβει μιᾷ· πυρρὸι γὰρ ἦσαν, καὶ μὴν καὶ ψαροὶ, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Σημαινοῦσι δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ βασιλέας, ἢ ἔθνη φιλοπόλεμά τε καὶ μαχιμώτατα, καὶ οὐχὶ δὴ μόνην τὴν ἐνεγκούσαν ἔχειν ἡγαπηκότα, κατασκιονάμενα δὲ ὡσπερ ἀπάσης τῆς γῆς, καὶ ὑπ' αὐτὰ ποιεῖσθαι σπουδαζοντα τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ὅποιοι γεγονασιν οἱ Βαβυλωνίων βασιλεῖς· Φούλας μὲν πρῶτος, ὃς εἶλε τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. Ἔπειτα μετ' ἐκείνον ὁ Σαλαμανασάρ, ὃς πεπύρθηκε τὴν Σαμαρείαν, καὶ τρίτος Σαναχιρείμ, ὁ τῆς Σαμαρείας τὸ λείψανον καταδηρώσας ἀγρίως, προσεπρήσας δὲ καὶ πολλὰς τῆς Ἰουδαίας πόλεις· τέταρτος ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ὃς καὶ αὐτὴν εἶλε τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὸν Ἰσραήλ. Τότε μὴν ἐν ποικίλοις εἶδεσιν ὄρασθαι τοὺς ἵππους σημαίνει τάχα· καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἑτερόχροον, αἰνιγμα τῆς ἐκάστου γνώμης καὶ τῆς ἐκάστου διανοίας παραδέξαιτο ἂν τις, καὶ μάλᾳ εἰκότως. Διηπόρηκε μὲν οὖν ὁ προφήτης, καὶ ἀποκάλυψιν αἰτεῖ. Μανθάνει δὲ ὅτι οὗτοί εἰσιν, οὓς ἐξάπεσταλκε Κύριος, τοῦ περιοδεῦσαι τὴν γῆν ἅπασαν, καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτό φασι οἱ ἀπεσταλμένοι, περιοδευκέναι τὴν σύμπασαν διαβεβαιούμενοι, καὶ μὴν ὅτι καὶ ἡρεμεῖ, ταῖς αὐτῶν πλεονεξίαις ἀντιτείνειν οὐκ ἔχουσα, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῖς ἀβούλητον μὲν, πλὴν ἀναγκαῖον ὑπομένουσα ζυγόν.

Καὶ ἀπεκρίθη ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε· Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνας οὐ μὴ ἐλεήσεις τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, ὃς ὑπερεῖδες; τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος.

Γ'. Τῶν ἀπεσταλμένων ἵππων, ἦγουν ἔθνῶν τε καὶ βασιλείων περιοδευσάντων τὴν σύμπασαν γῆν, εἶτα σαφῶς εἰρηκότων, ὡς κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει, καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπεβρῆμμένον ὑπομένει ζυγόν, καὶ τῆς Ἰουδαίας ὁ μακάριος ἄγγελος, ὃς τάχα που ἐτάτακτο παρὰ Θεοῦ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος παιδαγωγεῖν. Εὐρήσομεν δὲ ὅτι καὶ διε τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐκδεδραμῆκασι γῆς, δεινοῖς μὲν αὐτοῦς κατεπτόει δέμασιν ὁ ἀπόπληκτος Φαραὼ, τὸν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένος, εἶτα διώκειν ἐπιχειρῶν· « Ἔστη, φησὶν, ὁ ἄγγελος Κυρίου ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ συνέμιξαν ἀλλήλοις ὄλην τὴν νύκτα. » Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νόμον δι' ἀγγέλων λελαλήθησθαι ὁ νομομαθὴς ἔφη Παῦλος. Ὑπεμφαίνει δὲ τοι τοιοῦτον καὶ τῆς εὐαγγελ-

A sua allecatabat, eo ibat. Idcirco universorum Conditor, velut in equo, et nostri similis, et sub tegumento adest. Siat autem inter duos montes umbrosos. Meo iudicio montes umbrosos nominat, uuum qui est in Judæa, Sion uidelicet, alterum qui est in Samaria. Alicubi enim de his ita loquitur Deus : « Væ spernentibus Sion, et confidentibus in monte Samariæ¹⁴. » Ambo autem umbrosi, quod propter immensam incolentium multitudinem coarctarentur fortasse, et silvam densam atque umbrosam imitantur. A tergo porro equo rufo insidentis, et insuper alii equi, nec illi concolores astabant : erant siquidem rufi, et maculosi, et varii, et albi. Qui ipsi quoque et reges, et gentes belli cupidas et in pugna æcerrimas significant, et quæ natali soltantummodo contentæ non sint : sed per totum orbem velut dispersæ, omnes provincias et regna sub sole in suam redigere ditionem conitantur ; quales Babyloniorum reges exstiterunt : Phulus primum, qui tribus trans Jordanem subegit ; et post illum Salmanasar, qui vastavit Samariam ; tertius Senacherib, qui reliquias Samariæ immaniter deprædatus, complura item Judææ oppida exussit ; quartus Nabuchodonosor, qui et Hierosolymam evertit, et Israel captivum abduxit. Tunc sane variorum colorum equos esse visos fortasse indicat ; et ænigma colorum diversitatis quam habebant de differentia cuiusque voluntatis, et sententiæ interpretari quisquam commodissime poterit.

C 660 Hæret igitur ambiguus propheta, et revelationem quærit. Discit autem hos esse, quos emisserit Dominus, ut circumirent omnem terram, atque adeo ipsi missi hoc autumant, omnem terram se circumivisse confirmantes ; præterea ipsam quiescere, eorum potentie obtutu non valentem, et jugum eorum non voluntate, sed necessitate sustententem.

VERS. 12. Et respondit Angelus Domini, et dixit : Domine omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem, et urbium Juda quas neglexisti? iste annus septuagesimus.

VI. Postquam equi missi, sive gentes, et reges qui totam terram circumierunt, responsum apertum reddiderunt, eam habitari, et quiescere, et impositum sibi jugum vel nolentes perferre, mox ad preces pro Hierosolyma et Judæa faciendas convertitur beatus angelus, qui fortassis Judæorum genti instituendæ a Deo præpositus erat. Legimus porro cum insanus Pharaon ex Ægypto propegressis graves terrores incuteret, hostilem in modum armatus, et eos insequi aggressus : « Stetit, inquit, angelus Domini in medio eorum, et non commiscuerunt se ad invicem tota nocte¹⁵. » Quin et legem per angelos dictatam doctus legis scribit Paulus¹⁶. Tale quiddam nos monet etiam sensus

¹⁴ Amos vi, 1. ¹⁵ Exod. xiv, 19 ¹⁶ Galat. iii, 19.

parabolæ evangelicæ. Ait enim alicubi Christus de synagoga Judæorum, sub involucro illi eventura præmonstrans : « Ficum habebat quidam plantatam in agro suo ¹⁷. » Quam ut sterilem excindere voluit, idque cultori vineæ mandavit : « Excinde illam, inquit : ut quid adhuc terram occupat? Tunc cultor : Domine, sine illam etiam hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora : et fortasse fecerit fructum in posterum : si minus, excindes eam ¹⁸. » Quid enim aliud nobis in his persona vinitoris insinuat, nisi præfocum angelum, et ad ipsam, ut dixi, erudiendam constitutum? Igitur Deo captivitate anno septuagesimo circumscribente, ante id tempus finitum, silentium fuit necessario, ne Dominicis verbis adversari videretur. Cæterum annis jam transactis, preces fundit suppliciter : offensionisque suspicione sublata, cum sciat Dominum mentiri non posse, discere cupit **661** utrum irati vindicta, juxta vetus beneplacitum in annum septuagesimum extendenda, perfinde cessarit, sicut peccare desierint, qui peccabant : an ultra adhuc proferenda, additis peccatis novis, et proroganda adhuc in longum calamitas. Idcirco ait : « Quousque non misereberis Jerusalem, et civitatum Judæ neglectarum jam ad annum usque septuagesimum? »

Quocirca spe bona et explorata sustentantur qui Deum colunt, quod si contigerit offendere ex infirmitate, esse qui apud Deum pro ipsis supplicent, non homines tantum, sed etiam ipsos sanctos angelos qui Deum mitem et placidum reddant, sua puritate et innocentia ejus iras sedantes, et indignanteum judicem ad ignoscendum quodammodo compellentes. Verum tum quidem angelus pro synagoga Judæorum supplex sebat. Nos autem fideles et sanctificati de cætero in spiritu, « advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris : nec pro nostris tantum, sed et pro totius mundi ¹⁹. » Et ut divinus Paulus scriptum reliquit : « Ipsum posuit Deus propitiationem per fidem ²⁰, » liberantem a peccatis ad ipsum accedentes.

VERS. 13-15. Et respondit Dominus omnipotens angelo qui loquebatur in me, verba bona, et sermones consolatorios. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me : Clama, dicens : Hæc dicit Dominus omnipotens : Zelati Jerusalem, et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes superimpositas. Pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi vero simul incubuerunt in mala.

VII. Vere dicimus, juxta vocem Psallentis, « Misericors et miserator Dominus ²¹ » et ipsa rerum experientia clamat ita se habere, non aliter. Observa enim quomodo extemplo exaudiat preces pro ve-

λικής παραβολής ἡ δύναμις. Ἐφη γάρ που Χριστὸς περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὸ μέλλον αὐτῆ συμῆσθαι προαναδεικνύς αἰνιγματωδῶς : « Συκὴν αἰχὲ τις πεφυταυμένην ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ ἀκαρπὸς ἦν, ἐκκόπτειν αὐτὴν ἤθελε, καὶ δὴ τοῦτο δρᾶν ἐπέλευε λέγων τῷ γηπόνῳ : « Ἐκκοφὸν αὐτὴν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ ; Ὁ δὲ πρὸς τοῦτό φησι : « Κύριε, ἀφεῖς αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως ἂν σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλλω κόπρια : κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν εἰς τὸ μέλλον : εἰ δὲ μὴ γε, ἐκκόψεις αὐτὴν. » Τί γὰρ ἕτερον ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ τοῦ γηπόνου πρόσωπον ὑπαινίσσεται, πλὴν ὅτι τὸ τοῦ προσηγορούμενου ἀγγέλου, καὶ παιδαγωγεῖν αὐτὴν, ὡς ἔφην, προσεταγμένου ; Ὅρισαντος οὖν τοῦ Θεοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον εἰς ἔτος ἑβδομηχοστὸν, οὐπω μὲν εἰς πέρας ἤκοντος τοῦ καιροῦ, σιωπᾶν ἦν ἀναγκαῖον, ὡς ἂν μὴ δοκοῖη δεσποτικοῖς ἀνταξάγειν νεύμασι. Πεπερασμένου δὲ ἤδη τοῦ καιροῦ, ποιεῖται τὰς λιτάς, καὶ τῆς τοῦ προσκρούειν ὑποψίας ἐκ μέσου γεγενημένης, ἀφανοῦ δὲ ὄντα τὸν δεσπότην εἰδώς, ἀναμαθεῖν ἀξιοί, πότερον συμπεπέρασταί τες ἡμαρτηκῶσι τὰ ἐξ ὀργῆς κατὰ τὸ πάλαι δοκοῦν εἰς ἔτος τὸ ἑβδομηχοστὸν ἤγουν ἔσται τις ἑτέρα πάλιν ἀνάδλησις προστεθειμένων ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς μῆκος ἔτι τὰ τῆς ταλαιπωρίας αὐτοῖς ἐκτείνεται. Ταῦτῃτοί φησιν : « Ἔως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃ τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας πόλεις ὑπερρωραμέννας ἤδη τοῦτο ἑβδομηχοστὸν ἔτος ; » Ἐλπίς οὖν ἄρα τοῖς σεβόμενοις Θεὸν χρηστῆ, καὶ οὐκ ἀμφίβολος, ὡς εἰ δήπου γένοιτο προσκρούειν ἐξ ἀσθενείας, ἀλλ' οὖν ἔχουσι παρὰ Θεοῦ τοὺς λιπαροῦντας ὑπὲρ ἑαυτῶν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, οἱ προσῆγη τε καὶ μειλίχιον ἀποταλοῦσι Θεὸν, τῇ ἰδίᾳ καθαρότητι καταναζόντες τὰς ὀργάς, καὶ εἰσνεύοντες ἐκδυσωποῦντες ἀσχάλλοντα τὸν κριτὴν. Ἀλλὰ τότε μὲν ἄγγελος ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐποιεῖτο τὰς λιτάς. Ἡμεῖς δὲ, οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν ἐν πνεύματι, « Παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν : οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. » Καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « Αὐτὸν ἱλαστήριον ὁ Θεὸς ἔθετο διὰ πίστεως, ἁμαρτιῶν ἀπαλλάττοντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ.

D Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοί, ῥήματα καλὰ, καὶ λόγους παρακλητικούς. Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί : Ἀνάκραψε λέγων : Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ : Ἐξήλωκα τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ τὴν Σιών ζήλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεοντο εἰς κακά.

Z'. Ἀληθὲς εἶπαι, ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνὴν, « Οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος, » καὶ αὐτῆ δὲ τῶν πραγμάτων ἡ πείρα διαβοήσειεν ἂν, ὡς ὧδέ τε ἔχει, καὶ οὐχ ἑτέρως. Ἄθρει γὰρ ὅπως δέχε-

¹⁷ Luc. XIII, 6. ¹⁸ ibid. 7-9. ¹⁹ I Joan. II, 1, 2.

²⁰ Rom. III, 25. ²¹ Psal. CII, 8.

ται παραχρημα τὰς λιτὰς τὰς ὑπὲρ γε τῶν πεπρα-
 χότων ἀθλίως, καὶ συντέτριμμένων ἐν ἀλλοδαπῇ, καὶ
 τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττων ζυγὸν, μόνον δὲ
 οὐχὶ τοῦ παρακαλοῦντος φθάνει τὴν αἴτησιν, καὶ
 ἀποκρίνεται παραχρημα ἐ ῥήματα καλὰ, καὶ λόγους
 παρακλητικούς· παρακλητικούς δὲ φημι τοὺς ἀνα-
 κτήσασθαι τε καὶ παρακαλέσαι δυναμένους τοὺς πε-
 πονηκότας. Παρ' ὄλον γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν
 τὸν καιρὸν οὐ ῥῆμα τάχα, που χρηστὸν εἰρηκῶς, οὐχ
 ἐτέρου τινὸς τῶν παρακαλεῖν εἰωθῶτων ἀξιώσας αὐ-
 τοὺς, ἀρχεται χρηστοεπεῖν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἡμε-
 ρότητος καταβάλλεται τὴν ἀρχήν. Ἐκ περιχαρείας δὲ
 οὖν τῆς ἄγαν ὁ θεσπέσιος ἄγγελος διακεκραγένας
 λοιπὸν τῷ προφήτῃ προστέταχε, καὶ διακονεῖν εἰς
 ἅπαντας τὰ παρὰ Θεοῦ. Ἐζηλωκίνας γάρ φησι τὴν
 Ἱερουσαλήμ ζῆλον μέγαν, οὐκ αὐτῇ τὸν ζῆλον ἐν-
 νεις, καθάπερ καὶ πρῶτον παρενηνεγμένη πρὸς ἄλλο-
 κότους λατρείας, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τοῖς πεπορθηκόσιν,
 οἷς καὶ ὠργίσθαι φησιν, οὐχ ὡς ἐν ἀπλῇ καὶ μεμε-
 τρημένῃ κινήσει τυχόν, ἀλλ' ὡς ἐν ἀκράτῳ τε καὶ
 ἀσκέτῳ θυμῷ. Ἐγὼ μὲν γάρ, φησιν, ἐπαίδευον τοὺς
 ἱερούς, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς πέρα μέτρον πάσχειν ἤθε-
 λον. Αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας γνώμης τὴν ἀγριότητα δει-
 νῶς τε καὶ ἀγαλίως ἐπῆγον, παρέντες οὐδὲν τῶν εἰς
 ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ,
 Ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς
 κακὰ. Παιδεύει μὲν γὰρ ἐξ ἀγάπης ἡμαρτηκότας ὁ
 τῶν ὄλων Θεός, καὶ συμμέτρους ἡμῖν ἐπιφέρων αἰ-
 κίας, ἢ πόνοους, μετασοδεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον. Οἱ δὲ δὴ
 πρὸς τοῦτο παρειλημμένοι, θηριοπρεπῶς ἐπιθρῶ-
 σκουσι τοῖς παιδευομένοις ἐσθ' ὅτε. Ἄλλ' ὀργίζεται
 Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ὀργὴν μεγάλην. Ὁ μὲν γὰρ ὡς πατήρ
 μαῖς τοῖς κάμνουσιν ἐπεφέροντο.

Τοῦτο παθούσης τῆς Ἐκκλησίας, ἠγναθκασιν οἱ
 διώκοντες, ὅτι τῆς εἰς αὐτὴν ἀγριότητος ἀποτίσουςι
 λόγους, καὶ πικρὰς ἐξαιτηθήσονται δίκας παρὰ τοῦ
 προσοτώτος Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ
 Ἱερουσαλήμ ἐν οἰκτιρῷ, καὶ ὁ οἶκος μου ἀνοικο-
 δομηθήσεται ἐν αὐτῇ, λέγει Κύριος παντοκρά-
 τωρ, καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἐτι.

Ἡ. Δείδειχεν ὅτι παθούσα τὴν ἀποστραφὴν τοῦ δια-
 σώσειν ἰσχύοντος, ἀθλιότητός τε καὶ τάλαιπωρίας εἰς
 τοῦτο κατώλισθεν, ἔσται δὲ πάλιν ἀκονίτι, καὶ λίαν
 εὐκόλως ἐν οἷς ἦν πάλαι, μετατεθέντος εἰς ἡμερότητα
 τοῦ παρωργισμένου, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ πάντα ἰσχύοντος
 Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὑπονοστοῦντος εἰς αὐτὴν,
 διὰ τοῦ τοῦ πάλιν ἀξιώσαι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, καὶ
 ἀμνησικακῶς ἀνεῖναι τὰ ἐγκλήματα. Ὑπισχνεῖται
 γὰρ καὶ τὸν οἶκον ἐγείρειν, καὶ εὐμηχεσάτην ἀπο-
 φαίνειν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐμπέρηστο[ν] μὲν γὰρ ὁ
 ναδς, καθήρητο δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πόλεως τεῖχη,
 καὶ ὀλίγην καὶ συσεσταλμένην ὄρασθαι παντελῶς,
 ὡς εὐαριθμήτους ἔχειν τοὺς οἰκήτορας. Ἄλλ' ὡς
 ἔφην ἀρείως, ἀνακομίζειν αὐτὴν ἐπαγγέλλεται πρὸς
 τὸ ἐν ἀρχαῖς, ὃ δὴ καὶ τετέλεσται, Κύρου μὲν ἀνέν-
 τος τῆς αἰχμαλωσίας, Δαρείου γε μὴν καὶ αὐτῶν

A xatis et contritis in peregrino solo, et captivitatis
 jugum auferens, et rogantis petitionem ferme præ-
 veuiens, et mox respondens « verba bona, et sermo-
 nes consolatorios : » consolatorios, inquam, qui re-
 creare et permulcere afflictos possent. Toto siquid-
 em 662 tempore captivitatis, cum fortassis nullo
 eos leni verbo affatus, nec alio quopiam quod solatio
 esse posset, dignatus fuisset, incipit blande loqui
 et mansuetudinis suæ in ipsos principium capessit.
 Ex ingenti igitur lætitia divinus angelus exclamare
 prophetæ debine jubet, et a Deo dicta communicare
 cum omnibus. Inquit enim : « Zelatus sum Jerusa-
 lem zelo magno, » non in ipsam zelum effundens,
 quomodo et antea, cum in religiones monstrosas
 transversim abiisset, sed pro ipsa in vastatores, qui-
 bus et se iratum ait, non ut simplici et circumscri-
 pta commotione fortasse, sed ut summo et implacabi-
 bili furore. Ego enim, inquit, corripiebam meos, et
 nihil immoderatum illos perpeti volebam. At ipsi
 pro sua libidine horribilem et indomitam sævitiam
 adhiuerunt, nihil ad crudelitatem immanitatemque
 prætermittente. Hoc, opinor, est quod ait : « Ego quid-
 em iratus sum modice ; ipsi vero simul incubue-
 runt in mala. » Corripit enim peccatores universorum
 Deus ex charitate, modicisque plagis, aut dolo-
 ribus illatis, ad consilia saniora compellit. Qui
 autem ad hoc pro ministris asciscuntur, aliquamto-
 ceu belluæ in eos qui corripuntur incurant. Verum
 irascitur illis Deus ira magna. Nam ille ut parens
 verberibus corrigere volebat : illi vero effrenato im-
 petu in afflictos irruebant.

ἐπανορθοῦν ταῖς αἰκίαις ἤθελεν· οἱ δὲ ἀσκέτοις ὀρ-

Sic tractata Ecclesia, ignorabant persecutores se
 feritatis in illam suæ rationem reddituros, et Deo
 ejus præsiidi grave supplicium soluturos.

VERS. 16. Propterea hæc dicit Dominus : Con-
 vertar ad Jerusalem in misericordia, et domus mea
 instaurabitur in ea, dicit Dominus omnipotens, et
 mensura extendetur super Jerusalem adhuc.

VIII. Ostendit quoniam se averterit ab eo penes
 quem est salus, in tantam miseriam et ærurnam
 incidisse : rursus tamen citra laborem, valdeque
 facile in bonis pristinis futuram, ubi provocatus ad
 iram emollitus fuerit omnipotens Deus utique, et
 quasi ad lenitatem redierit, rursus eos indulgentia
 et charitate dignando, depositaque injuriarum me-
 moria delicta condonando. Pollicetur enim et do-
 mum instauraturum, et Hierosolymam longissimo
 spatio producturum. Crematum quippe erat tem-
 plum, et ipsa urbis mœnia diruta, ut exigua, et in
 angustum redacta plane carneretur, et incolas per-
 paucos haberet. 663 Sed, ut modo dixi, eam ad
 pristinam amplitudinem revocaturum spondet, quod
 et factum est, Cyro quidem e captivitate dimittente,
 Dario templum reedificari jubente, et ipsam

urbem mœnibus cingi, ac muniri permittente ²². A ἀναδείμασθαι προστάττοντος τὸν ναὸν, ἐφιέντος τε καὶ αὐτὴν τοῖς τείχεσιν ὄχυροῦν τὴν πόλιν.

Videmus autem Deum aliquando sanctorum fidem, et adhærentium sibi dilectionem exercentem, quibusdam temporibus Ecclesiam persecutionibus sine exagitari. Attamen mediocriter vexatam statim erigere, suisque auxiliis de integro communire, et superna gratia domum suam exornare. Imo unusquisque pius et urbs ²³ Et templum Dei est. Sæpius autem probatur, et carnali voluptate, et mundana sollicitudine ad flagitia irritantibus, ut patientis anima ardere, et a muris, sive tutela deserta videatur. Verum miserante Deo, et sanctorum precibus sese ad mansuetudinem immutante, rursus ædificatur in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu ²⁴. Depulsaque omni immunditia denuo mœnibus communitur, et civitas magni regis, hoc est Christi, efficitur.

VERS. 17. *Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Adhuc clama, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc diffundentur civitates in bonis, et miserebitur Dominus adhuc Sion, et eliget adhuc Jerusalem.*

IX. Cum duraret diutius captivitas, Judææ, et nihilominus Samaritarum urbes in meram solitudinem convertebantur. Nam et domus conflagraverant, et voce propemodum missa Babyloniorum sævitiam accusabant ipsaque civitatum species deformata, et destructa omnino visebatur. Paucissimis autem incolis, virum illustrem, aut alioqui insignem illic videre non erat: neque aliquos vitam genialem agitantem, sed mœstos omnes fame et inopia laborantes. Horum omnium fore suam promittit. Ait enim: « Diffundentur civitates in bonis, » hoc est in antiqua felicitate versabantur, aduictæque honorum cumulis faciem innovabunt, atque ad optata denuo revertentur. « Miserebitur enim Dominus adhuc Sion et eliget adhuc Jerusalem. »

Perpende porro, quam prudenter prophetica nobis procedat oratio. Non enim 664 universe ipsum fore misericordem spondet, nec in omne tempus electurum, sed adhuc, inquit, lenitatis veluti certa mensura definitum tempus promittens. Erat enim post hæc atrociores subitura calamitates, propter illatas Christo contumelias condemnata. Quocirca illud adhuc quasi dimensum benignitatis tempus declarat, cum comminatione occulta ipsi eventurorum, ubi Christus Salvator noster advenerit.

VERS. 18-21. *Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor cornua. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, Domine? Et dixit ad me: Hæc cornua, quæ dissipaverunt Judam, et Israel et Jerusalem. Et ostendit mihi Dominus quatuor fa-*

Ἐρωμεν δὲ ὅτι διαγυμνάζων ἑσθ' ὅτε θεὸς τῶν ἁγίων τὴν πίστιν, καὶ τῶν προσκειμένων αὐτῷ τὴν ἀγάπην, ἐφίησι κατὰ καιροῦς διώκεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ὀλίγα παθοῦσαν εὐθὺς ἀνίστασι, καὶ ἀνατειχίζει πάλιν ταῖς ἐπικουραῖς, καὶ τῇ ἀνωθεν χάριτι τὸν ἴδιον οἶκον στεφανοῖ. Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν εὐσεβεῖν ἠρημένων καὶ πόλις ἐστὶ, καὶ οἶκος θεοῦ. Δοκιμάζεται δὲ πολλάκις, κατερεθιζούσης αὐτὸν εἰς φαυλότητα, καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς, καὶ μερίμνης κοσμικῆς, ὡς δοκεῖν ἐμπερησθαι τε καὶ τειχῶν ἐρημν, ἤγουν ἀσφαλείας, τὴν τοῦ παθόντος ἀπομείναι ψυχὴν. Ἄλλὰ κατοικτεῖροντος θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων λιταῖς μετατιθεμένου πρὸς τὸ ἡμερον, οἰκοδομεῖται πάλιν εἰς ναὸν ἁγίων, εἰς κατοικητήριον θεοῦ ἐν πνεύματι. Καὶ δὴ ἀπάσης ἀπεληλαμένης ἀκαθαρσίας, ἀνατειχίζεται παρὰ θεοῦ, καὶ γίνεται πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, τουτέστι Χριστοῦ.

Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἔτι ἀνάκαγε, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἔτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει Κύριος ἐτι τὴν Σιών, καὶ αἰρετιεῖ ἐτι τὴν Ἱερουσαλήμ.

Θ'. Παρατείνοντος τοῦ χρόνου τῆς αἰχμαλωσίας, αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις οὐδὲν εἴη ἤττον καὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἐξηρήμωντο παντελῶς. Οἱκοί τε γὰρ ἦσαν ἐμπερησμένοι, καὶ μονονουχί τῆς Βαβυλωνίων ὠμότητος κατακεκραγότες, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν πόλεων σχήματα, κατηφανισμένα, καὶ ἀνατετραμμένα παντελῶς. Εὐαριθμητῶν δὲ κομιδῇ κατοικοῦντων, ἄνδρα μὲν οὐκ ἦν λαμπρὸν, ἢ καὶ ἐτέρως ἐπίσημον ἰδεῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν εὐπαθείᾳ ὄντας τινὰς, κατηφεῖς δὲ ἀπαντας, λιμῷ καὶ πενίᾳ κατηγθεσμένους. Τούτων ἀπάντων ἕσσεσθαι πέρας ἐπαγγέλλεται. « Διαχυθήσονται γὰρ, φησί, πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, » τουτέστιν ἐν ταῖς ἀρχαῖαις εὐημερίαις ἕσσονται, καὶ παρακειμένων αὐταῖς τῶν εἰς ἀφθονίαν ἀγαθῶν, μεταβαλοῦσι τὴν βίην, καὶ ἀναδραμοῦνται πάλιν ἐν τοῖς κατ' εὐχὴν. « Ἐλεήσει γὰρ Κύριος ἐτι τὴν Σιών, καὶ αἰρετιεῖ ἐτι τὴν Ἱερουσαλήμ. »

Ἄθρει δὲ ὅπως εὐτέχνως ἡμῖν ὁ τῆς προφητείας πρόβεισι λόγος. Οὐ γὰρ εἰς ἅπαν αὐτὴν ἐλεήσειν καταπαγγέλλεται, οὔτε μὴν εἰς πάντα χρόνον αἰρετιεῖν· ἀλλὰ τὸ, ἐτι, φησί, μεμετρημένον ὡσπερ τὸν τῆς ἡμερότητας χρόνον ὑπισχνούμενος. Ἐμμελλε γὰρ μετὰ τοῦτο τοῖς ἐτι χεῖροσιν ἐναλῶναι κακοῖς, ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις κατεγνωσμένη. Οὐκοῦν τὸ, ἐτι, μεμετρημένον ὡσπερ δηλοῖ τὸν τῆς ἡμερότητας χρόνον, ἀπειλὴν ἔχοντα ἀσυμφανῆ τῶν συμβησομένων αὐτῇ κατὰ τοὺς καιροῦς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τέσσαρα κέρατα. Καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί· Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με· Ταῦτα τὰ κέρατα, τὰ διασκορπισατῦ τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ Ἰε-

²² I Esdr. i, 6. ²³ Ephes. ii, 22.

ρουσαλήμ. Καὶ ἔδειξε Κύριός μοι τέσσαρας κέρατα, καὶ εἶπα· Τί οὗτοι ἔρχονται ποιῆσαι; Καὶ εἶπε· Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδα, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέαξαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἦρε κεφαλὴν. Καὶ εἰσῆλθουσαν οὗτοι τοῦ δέξιναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν. Τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἔθνη, τὰ ἐπαιρο[ύ]μενα κέρας ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν.

Γ. Ἐφ' ἐτέραν δρασιν ὁ προφήτης ἔρχεται, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἵνα μὴ λόγῳ μόνῳ παιδεύοιτο τὰ ἐσόμενα· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν συμβησομένων ἐν θεωρίαις γινόμενος, λεπτῶς τε καὶ ἀκριθῶς εἰδείη τὰ σημαινόμενα. Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ τῆς ὁράσεως νοῦς, ὡς ἂν οἶός τε ᾧ, διειπέιν πειράσομαι. Τὸ κέρας αἰετὸν παρὰ τῆ θεοπνεύστῃ Γραφῇ λαμβάνεται μὲν εἰς εἰκόνα, καὶ ὑποτύπωσιν ἰσχύος, ἦθρον βασιλείας. Κατασημαίνει δὲ κλειστάκις καὶ ὑπεροφίαν, ὡς ἐν γε τῷ φάναι τισὶ τὴν μακάριον Δαβὶδ· «Εἶπα τοῖς παρανομοῦσι· Μὴ παρανομεῖτε καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρας.» Ὡς δὲ καὶ περὶ Χριστοῦ· «Τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψοῦθήσεται ἐν δόξῃ,» τούτέστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ τοῦ κατάρχειν τῶν ὄλων ἰσχύς τε καὶ ἐξουσία. Ὅρα τοιγαροῦν ὁ προφήτης τέσσαρα κέρατα, τούτέστιν ἔθνη τέσσαρα, σκληρά τε καὶ ἀλκιμώτατα, πόλεις τε ὁμοῦ καὶ χώρας ἐκκερατίζειν εὐκόλως δυνάμενα. Καὶ οἱ μὲν εἶναι ταῦτα φασί, τὴν τε Ἀσσυρίων βασιλείαν, καὶ μέντοι πρὸς τῆς τῆν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τρίτην τὴν Μακεδόνων. Ἀντίοχος γὰρ ὁ ἐπίκλην Ἐπιφανῆς, ἐκ Μακεδονίας ὢν, πεπόρθηκε τὴν Ἰουδαίαν. Ἐπαριθμοῦσι δὲ ταύτη καὶ τὴν Ῥωμαίων, ἢ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν εἶλε τὴ Ἱεροσόλυμα κατακράτος. Ἐπειδὴ δὲ διερμηνεύων τῷ προφήτῃ τὴν δρασιν ὁ θεσπέσιος ἄγγελος, ἔφησε περὶ τῶν κεράτων, ὅτι «Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδα, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέαξαν,» ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ νῦν, ἐκεῖνα παρέντας, ἐπ' ἔθνη μᾶλλον ἰλθεῖν τὰ συντετριφότα τὸν Ἰσραὴλ. Τέσσαρες δὲ οὖν γεγονάσιν ἀρχαί, δι' ὧν τοῦτο παθούσαν τὴν Ἰουδαίαν εὐρήσομεν. Φούλας μὲν γὰρ πρῶτος τὰς ἐπέκεινα, ὡς ἔφη, τῶν Ἰορδάνου ναμάτων εἶλε φυλάς. Εἶτα μετ' ἐκείνον ὁ Σαλμανασάρ, καὶ τρίτος Σαναχηρήμ, καὶ τελευταῖος μετ' ἐκείνους ὁ Ναβουχοδονόσωρ. Οὐκοῦν οἰκειότερον νοηθεῖν ἂν ἐπ' αὐτῶν, ὅτι ταῦτά ἐστι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἶτα Θεοῦ καταδεικνύοντός τε καὶ ἀνευρόνοντος τῷ προφήτῃ τὴν δρασιν, τέσσαρες ὀρῶνται τέκτονες. Ἦρετο δὲ πάλιν, ὅποι τε καὶ ἐφ' ὅτῳ βαδίζουσιν· εἶτα φησὶν ὁ λαλῶν ἄγγελος ἐν αὐτῷ, ὅτι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ συντετριφότα τε καὶ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Ἰσραὴλ, εἰσῆλθον δέξιναι. Τί οὖν ἐροῦμεν καὶ διὰ τοῦτου πάλιν ὑποσημαίνεσθαι; Ἄρα γὰρ παρωξύνοντο κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἦδη πεπορθηκότες, καὶ ἀγριωτέρους ἀπετέλει θεὸς τοὺς ἐξ ὀργῆς αὐτοῖς ἐπισημεγμένους; Καίτοι φαίνεται διακεκραγῶς καὶ λέγων· «Ἐξήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών

A bros, et dixi : Quid isti veniunt facere? Et dixit : Hæc cornua quæ dissiparunt Judam, et Israel confregerunt, et nullus eorum levavit caput. Et egressi sunt isti ut acuerent ea in manus eorum. Quatuor cornua gentes sunt, elevantes cornu super terram Domini, ut dissipent eam.

X. Ad aliam visionem propheta venit, nec multo post, ut non solo verbo quæ futura sunt doceatur, sed cum eventura etiam viderit, subtiliter et perfecte quæ significantur intelligat. Quod igitur sit huius visionis argumentum, quantum in me erit, declarare conabor. Cornu in divinis Litteris pro imagine quadam et repræsentatione potentie sive regni sumitur. Sæpe item superbie notionem habet, ut cum dicit beatus David : «Dixi iniquis : Nolite huic agere, et delinquentibus : Nolite exaltare cornu 24.» Et alicubi de Christo psallit : «Cornu ejus exaltabitur in gloria 25,» id est regnum, viresque et potestas, qua imperet omnibus. Videt igitur propheta cornua quatuor, hoc est quatuor gentes asperas et fortissimas et quæ urbes atque regiones tanquam cornibus impetere dissipareque facile queant. Has quidem volunt esse regnum Assyriorum, alterum Babyloniorum, tertium Macedonum. Antiochus enim cognomento illustris et Macedo Judæam vastavit Huic Romanorum amnumerant, qui post Salvatorem in cruce mortuum, vi et armis Hierosolimam expugnarunt. Quoniam vero divinus angelus prophetæ visum interpretans de cornibus dixit, 665 «Cornua ista quæ Judam dissiparint, etiam Israellem confregisse,» oportere puto nunc illis relictis, venire potius ad gentes, quæ Israellem contriverunt. Sunt igitur quatuor principatus, per quos hæc passam Judæam constat. Phulas enim primus duas tribus trans fluentia Jordanis domuit 26. Post eum Salmanasar 27, tertius Senacherib 28, et postremus Nabuchodonosor 29. Quare magis proprie de illis accipiatur, hæc scilicet esse quatuor cornua, quæ Judam et Israellem dissiparint. Deinde Deo prophetæ visionem monstrante et explicante, quatuor fabri apparent. Quærit rursus, quo, et qua de causa veniant; respondet angelus in ipso loquens, quatuor cornua quæ contriverint et dissiparint Judam, et Israellem ingressos esse ut acuerent. Quid jam hoc sibi velle dicemus? Num concitabantur contra Israel, qui eum jam devastaverant, et quos iratus in eos immiserat Deus, hos ferocios faciebat? Atqui clarum est illum clamare ac dicere : «Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna irascor super gentes, quæ simul incubuerunt. Pro eo quod ego quidam iratus sum modice, ipsæ vero simul incubuerunt in mala 30.» Qui autem parum et modice succenset, et zelo prosequitur vastatores, quia in captos supra quam dici potest sævierint, quomo-

24 Psal. lxxiv, 5. 25 Psal. cxi, 9. 26 I Paral. v, 25, 26. 27 IV Reg. xvii, 3 seqq. 28 IV Reg. xviii, 13 seqq.; II Paral. xxxii, 1 seqq. 29 IV Reg. xxiv, 1 seqq.; II Paral. xxxvi, 6 seqq. 30 Jerem. i, 14, 15.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur A ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ
quidem, non tamen contra Israel, sed contra semet-
ipsa. In se mutuo namque insurrexerunt, Assyrios
ac Babylonios Persæ et Medi bello laccessiverunt Cyro
regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi ex-
acuta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non
fuisset servitute absolutus Israel, non exemptus
vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri
cornua acuentes in manibus eorum, hoc est haben-
tium ea, sive victorum, ut reges Persarum intelli-
gimus, intelligi possunt angeli, decentissime ad Dei
jussa conficienda constituti. Hoc igitur erat sibi-
gigi Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque
redigi de quibus alibi universorum Dominus ait :
« Sanctificati sunt, et ego adduco eos ; gigantes ve-
niunt implere furorem meum, gaudentes simul et super-
bientes ³¹. »

νοῶμεν βασιλέας, νοηθεὶν ἄγγελοι, τὸ δοκοῦν θεῶ ἀποπεραίνειν εὐ μάλα προσαταγαμένοι. Τοῦτο ἦν
ἄρα τὸ ἀλῶναι τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρωθι πού
φησιν ὁ τῶν ὀλων Δεσπότης· « Ἐγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν
θυμὸν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. »

666 CAP. II.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

VERB. 1, 5. Et levavi oculos meos, et vidi, et
ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus.
Et dixi ad eum : Quo tu vadis? Et dixit ad me :
Ut dimetiar Jerusalem, et videam quanta latitudo
ejus est et quanta longitudo. Et ecce angelus qui
loquebatur in me, stabat, et angelus alius egre-
diebatur in occursum ejus, et dixit ad eum, dicens :
Frugifera habitabitur Jerusalem a multitudine ho-
minum et jumentorum quæ in medio ejus, et ego
ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in
gloriam ero in medio ejus.

XI. Non esse exacuta cornua contra Israel, sed
contra eos potius qui Hierosolymam atque etiam
Judæam everterunt ac lacerarunt, proxime supe-
rior visio planissime demonstrat. Elevat siquidem
rursus oculos propheta, non utique corporis, sed
interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur.
Tum quemdam se vidisse ait forma, et habitu viri,
funiculum tenentem geometricum, quem percuncta-
tus est, cujus rei gratia veniret et quid sibi propo-
suisset. Eo respondente, velle metiri Jerusalem

(1) incenso autem et ipso
divino templo, perque totam Judæam domibus et
urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo
modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exacutis,
hoc est gentibus, sive regnis inter se bellige-
rantibus resurrecturum Israel, et habitandam de
integro jam dilatatam Jerusalem, divina virtute mun-
itam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

³¹ Isa. xiii. 3.

ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἄνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθη, ὀλίγα,
ἀυτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. Ὁ δὲ, ὀλίγα
καὶ συμμέτρως ὀργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφίεις τοῖς
πεπορθηκόσιν, ὅτι παρὰ λόγον δεδράκασι τὰ εἰς τοὺς
ἀλόντας τολμήματα, πῶς δέξυνεσθαι κατ' αὐτῶν κε-
λεύει τὰ κέρατα ; Οὐκοῦν δέξυνονται μὲν, πλὴν οὐ
κατὰ γε τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν. Κα-
εξανέστησαν γὰρ ἀλλήλων, καὶ πεπολεμήκασι· Ἀσ-
συριοῖς τε καὶ Βαβυλωνίοις Πέρσαι καὶ Μῆδοι, Κύ-
ρου βεβασιλευκότος, καθάπερ ἦδη προείρηται. Οὐκ-
οῦν, εἰ μὴ ὠξύνθη τὰ κέρατα, καὶ ἐπεπόρθητο τὰ
Βαβυλωνίων, οὐκ ἂν ἀπήλλακτο δουλείας ὁ Ἰσραὴλ,
οὐκ ἂν ἀνείθη δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφορήτου τλαιπιω-
ρίας. Οἱ τοίνυν τέσσαρες τέκτονες, οἱ τὰ κέρατα
παραθήγοντες ἐν χερσὶν αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἐχόν-
των αὐτὰ, ἦτοι τῶν κρατούντων, ἵνα τοὺς Περσῶν

καὶ ἐπεπεραίνετον εὐ μάλα προσαταγαμένοι. Τοῦτο ἦν
ἄρα τὸ ἀλῶναι τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρωθι πού
φησιν ὁ τῶν ὀλων Δεσπότης· « Ἐγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν
θυμὸν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. »

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ
ἰδοὺ ἀνὴρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμε-
τρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Πού σὺ πορεύῃ ;
Καὶ εἶπε πρὸς μὲ· Διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,
τοῦ ἰδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἔστι καὶ
πηλίκον τὸ μήκος. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν
ἐν ἐμοὶ εἰστήκει, καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο
εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, λέ-
γων· Κατάκαρπος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ
ἀπὸ πλῆθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐν μέσῳ αὐ-
τῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τεῖχος
πυρρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ
αὐτῆς.

IA'. Ὅτι μὴ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὠξύνθη τὰ κέρατα,
κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἱ εἰδόν τε καὶ πεπορθήκασι
τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν Ἰουδαίαν, ἡ γέκτων
ὄρασις ἐκδείξειεν ἂν, καὶ μάλα εὐκόλως. Αἴρει γὰρ
πάλιν τοὺς ὀφθαλμούς ὁ προφήτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάν-
τως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς.
Εἰτά τινα τεθεῖσθαι φησιν ἐν ἀνδρὸς σχήματι, σχοι-
νίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἤρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτι
τε βεβάζει, καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῷ. Τοῦ δὲ δὴ φά-
σκοντος διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,

. . . ἐμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ
τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν οἰκῶν τε καὶ πόλεων
ἀνατετραμμένων, ἀνήρητό πως ἡ ἐλπίς τοῦ καὶ εἰς-
αὔθις αὐτὴν ἀνασφῆλαι δύνασθαι. Δείκνυσιν οὖν Θεός,
ὅτι τῶν κεράτων παρωξυμένων, τουτέστι τῶν ἐθνῶν,
ἦτοι τῶν βασιλείων, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον
συγκεκροτηκότων, ἀνεθίσταται μὲν Ἰσραὴλ, οἰκῆσει
δὲ πάλιν κατεσφραγισμένη τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θεῖα

(1) Suspicio minus quam pro lacunæ spatio, aut forte etiam nihil ad sententiam omissum. *Interpres.*

δυνάμει πεπυργωμένην, και ὄσον ἀμάχιω φλογί ταῖς ἀνωθεν εὐμενεταῖς διεζωσμένην. Τρέχει τοίνυν ὁ ἀγγελος ἐκμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, και ὄσον ὄρσειαι πλατεῖαν αὐτὴν και εὐμηχεστάτην. Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Φαίην δ' ἂν ὅτι και ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῖτο ἂν εἰκότως ἡ ὄρασις. Τετυραννεύκει μὲν γὰρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, και γεγόναμεν αἰχμάλωτοι, τοῖς ἐκείνου ζυγοῖς ὑπενηνεγμένοι. Ἄλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἐκείνου κέρασ, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπεροψίαν. Τεθριάμβευσε γὰρ ἀρχᾶς τε και ἐξουσίας και κοσμοκράτορας, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, ἐξείλετο δὲ ἡμᾶς, και τῶν ἐκείνου δεσμῶν ἀπέλυσεν. Ἦγειρεν ἡμῶν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς και διαδόχον πόλιν, τὴν εὐρείαν και εὐμηχεστάτην, ἣν κατακάρπως ψήκκαμεν ἀνθρωποὶ τε και κτήνη, τουτέστιν οἱ λελογωμένοι τε ἤδη, και οἱ μήπω πρὸς τοῦτο ἤκοντες μέτρον, μέλλοντες δὲ και μυσταγωγούμενοι. Κατωκήκαμεν πόλιν, ἣν αὐτὸς τειχίζει Χριστὸς, ἀρβήτοις δυνάμεισ καταφλέγων τοὺς ἀνθεστηκότας, και τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, και ὄσον ἐστηκῶς ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἷς ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ταύτης τῆς ἀγίας πόλεως διεμμένητο που και ὁ προφήτης Ἡσαῖας, λέγων· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄψονται· Ἱερουσαλήμ, πόλις πλουσία, σκηνὰ αἰ οὐ μὴ σεισθῶσιν, οὐδ' οὐ μὴ σαλιευθῶσιν οἱ πάσσαλοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σκηνία αὐτῆς οὐ μὴ διαβράχῶσι. » Καὶ πρὸς αὐτὴν ἐξέφησιν· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου και τῶν αὐλαῶν σου. Πῆξον, μὴ φείσῃ· ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ και εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Κατευρύνεται γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, και εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἀεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν.

Ω, ὦ φεύγετε ἐκ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος, διδοὶ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀνασώζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλωνίας.

IB'. Ἐπιστηγνάξει μὲν ὡσπερ τοῖς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύσοιστον ἀνατλάσι τὴν ταλαιπωρίαν, και δὴ και ἀπονοσφίζεσθαι κλεῦει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνὸν ἤδη τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς, ἐξείργοντες οὐθενὸς, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τοὺς ταῖς τῶν πολεμίων προσβολαῖς κατεσχεδασμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλωνίας, και γῆν τοῦ βορρᾶ, τὴν τῶν Χαλδαίων χώραν ὀνομάζει. Αἱ γὰρ μητροπόλεις ἐν τάξει μητέρων τέθινται ταῖς ἄλλαις, αἰ πράττειεν ἂν ὑπ' αὐταῖς. Βορειότερα δὲ πως και πρὸς ἡὼν κειμένη, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταυτὶ πάλιν.

Μεταφορικᾶ δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, και τὸ τοῦ Σωτῆρος ἤδη πως εἰσκρίνεται πρόσωπον, καταγλυκαινομένου τρόπον τινὰ, μόνον δὲ οὐχὶ και ἐπιδοκρῶντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοι τὸ πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρείαν ὑπο-

flamma circumseptam. Currit ergo angelus ut metiatur Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi definiat. Et hæc quidem historice.

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanas in mortales universos, eramusque captivi, illius jugo subditi. Verum Salvatoris gratia ejus cornu contrivit, et superbiam attenuavit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversarias virtutes, 667 eripuitque nos, et illius vinculis expedit. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fama nobilem civitatem, latam et longissimam, quam cum fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munit ipse Christus viribus, quantas oratio completi nulla potest, urens adversarios, et gloria sua implens, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in hæc verba : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ». Hujus sanctæ civitatis meminit alticubi propheta quoque Isaias, his verbis : « Oculi tui videbunt Jerusalem, civitas dives, tabernacula que non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque funiculi ejus dirumpentur ». Et ipsam sic alloquitur. « Dilata locum tabernaculi tui, et tentorium tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ». Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERS. 6, 7. O, o fugite de terra aquilonis, dicit Dominus : quia de quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingemiscit quodammodo super iis qui captivi fuerant, ut ærumna intolerabili exercitis : atque etiam de cætero decedere Chaldæorum terra hortatur, quod illis jam istud facere nemine vetante liceat, et ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porro Babylonis et terram aquilonis Chaldæorum regionem nominat. Metropoles enim aliis urbibus sibi subjectis instar matrum sunt. Chaldæorum vero regio aquilonem inter et orientem sita est. Et ista quidem a nobis secundum historiam dicta rursus sunt. μὲν ἡμῖν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας εἰρησθω

Transit autem sermo ad considerationem spirituales, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquescentis, et propemodum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam colendum properent, et illi serviant servitutem adeo

¹⁰ Matth. xxviii, 20. ¹¹ Isa. xxxiii, 20. ¹² Isa. liv, 2.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur quidem, non tamen contra Israel, sed contra semel ipsa. In se mutuo namque insurrexerunt, Assyrios ac Babylonios Persæ et Medi bello lacessiverunt Cyro regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi exacuta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non fuisset servitute absolutus Israel, non exemptus vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri cornua acuentes in manibus eorum, hoc est habentium ea, sive victorum, ut reges Persarum intelligimus, intelligi possunt angeli, decentissime ad Dei jussa concilianda constituti. Hoc igitur erat subigi Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque redigi de quibus alibi universorum Dominus ait: « Sanctificati sunt, et ego adduco eos; gigantes veniunt implere furorem meum, gaudentes simul et superbientes ²¹. »

νοώμεν βασιλείας, νοηθεῖεν ἄγγελοι, τὸ δοκοῦν Θεῷ ἀποπεραίνειν εὖ μάλα προσεταγμένοι. Τοῦτο ἦν ἄρα τὸ ἀλῶναι τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρωθί ποῦ φησιν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης: « Ἦγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. »

666 CAP. II.

VERS. 1, 5. Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus. Et dixi ad eum: Quo tu vadis? Et dixit ad me: Ut dimeliar Jerusalem, et videam quanta latitudo ejus est et quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur in me, stabat, et angelus alius egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum, dicens: C Frugifera habitabitur Jerusalem a multitidine hominum et jumentorum quæ in medio ejus, et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus.

XI. Non esse exacuta cornua contra Israel, sed contra eos potius qui Hierosolimam atque etiam Judæam everterunt ac lacerarunt, proxime superior visio planissime demonstrat. Elevat siquidem rursus oculos propheta, non utique corporis, sed interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur. Tum quemdam se vidisse ait forma, et habitu viri, funiculum tenentem geometricum, quem percunctatus est, cujus rei gratia veniret et quid sibi proposuisset. Eo respondente, velle metiri Jerusalem (1) incenso autem et ipso divino templo, perque totam Judæam domibus et urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exacutis, hoc est gentibus, sive regnis inter se belligerantibus resurrecturum Israel, et habitandam de integro jam dilatatam Jerusalem, divina virtute munitam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

²¹ Isa. xiii. 3.

(1) Suspicio minus quam pro lacunæ spatio, aut forte etiam nihil ad sententiam omissum. Interpret.

Α ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἄνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθη, ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. Ὁ δὲ, ὀλίγα καὶ συμμέτρως ὠργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφίεις τοῖς πεπορθηκόσιν, ὅτι παρὰ λόγον δεδράκασι τὰ εἰς τοὺς ἀλόνας τολμήματα, πῶς ὀξύνεσθαι κατ' αὐτῶν κελύει τὰ κέρατα; Οὐκοῦν ὀξύνονται μὲν, πλὴν οὐ κατὰ γε τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν. Κατεξανέστησαν γὰρ ἀλλήλων, καὶ πεπολεμήκασιν Ἀσσυρίοις τε καὶ Βαβυλωνίοις Πέρσαι καὶ Μῆδοι, Κύρου βασιλευκόντος, καθάπερ ἤδη προείρηται. Οὐκοῦν, εἰ μὴ ὠξύνθη τὰ κέρατα, καὶ ἐπεπόρθητο τὰ Βαβυλωνίων, οὐκ ἂν ἀπήλλακτο δουλείας ὁ Ἰσραὴλ, οὐκ ἂν ἀνεῖθη δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφορήτου τλαιπωρίας. Οἱ τοίνυν τέσσαρες τέκτονες, οἱ τὰ κέρατα παραθήγοντες ἐν χερσὶν αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἐχόντων αὐτὰ, ἦτοι τῶν κρατούντων, ἵνα τοὺς Περσῶν

Β ἐν ἔμοι εἰστήκει, καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, λέγων· Κατάκαρος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ ἀπὸ πλῆθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος πρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμετρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Ποῦ σὺ πορεύῃ; Καὶ εἶπε πρὸς με· Διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῦ ἰδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἔστι καὶ πηλίκον τὸ μήκος. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἔμοι εἰστήκει, καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, λέγων· Κατάκαρος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ ἀπὸ πλῆθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος πρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς.

ΙΑ'. Ὅτι μὴ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὠξύνθη τὰ κέρατα, κατ' ἐκείνων δὲ μάλλον, ὅς εἶδον τε καὶ πεπορθήκασι τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν Ἰουδαίαν, ἣ γέετων ὄρασις ἐκδειξίειεν ἂν, καὶ μάλα εὐκόλως. Αἴρει γὰρ πάλιν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ προφήτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μάλλον καὶ νοητούς. Εἰτά τινα τεθεσθαί φησιν: ἐν ἀνδρὶ σχήματι, σχοινίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἦρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτῳ τε βαδίζει, καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῷ. Τοῦ δὲ δὴ φάσκοντος διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐμπροσθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν οἰκῶν τε καὶ πόλεων ἀνατετραμμένων, ἀνήρητό πως ἡ ἐλπίς τοῦ καὶ εἰσαυθίς αὐτὴν ἀνασφῆλαι δύνασθαι. Δείκνυσιν οὖν Θεός, ὅτι τῶν κεράτων παρωξυμένων, τουτέστι τῶν ἐθνῶν, ἦτοι τῶν βασιλείων, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον συγκεκροτηκότων, ἀνεθήσεται: μὲν Ἰσραὴλ, οἰκῆσει δὲ πάλιν κατεστυνθεῖσαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θεῖξ

δυνάμει πεπυρωμένην, καὶ ὄσον ἀμάχῳ φλογὶ ταῖς ἀκωθεν εὐμενεῖαις διεζωσμένην. Τρέχει τοίνυν ὁ ἀγγελοῦς ἐκμετῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὄσον ὀρίσαι πλατεῖαν αὐτὴν καὶ εὐμηχεστάτην. Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Φαίην δ' ἂν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῖτο ἂν εἰκότως ἡ ὄρασις. Τετυραννεύει μὲν γὰρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγόναμεν αἰχμάλωτοι, τοῖς ἐκείνου ζυγοῖς ὑπενηνεγμένοι. Ἄλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἐκείνου κέρασ, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπεροψίαν. Τεθριάμβευσε γὰρ ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας, τὰς ἀντικειμένους δυνάμεις, ἐξελετο δὲ ἡμᾶς, καὶ τῶν ἐκείνου δεσμῶν ἀπέλυσεν. Ἦγειρεν ἡμῶν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς καὶ διαδόητον πόλιν, τὴν εὐρείαν καὶ εὐμηχεστάτην, ἣν κατακάρπως ψυχῆκαμεν ἄνθρωποι τε καὶ κτήνη, τοὔτεστιν οἱ λελογωμένοι τε ἤδη, καὶ οἱ μήπω πρὸς τοῦτο ἤκοντες μέτρον, μέλλοντες δὲ καὶ μυσταγωγούμενοι. Κατωπῆκαμεν πόλιν, ἣν αὐτὸς ταίχιζει Χριστὸς, ἀρβήτοις δυνάμεισι καταφλέγων τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, καὶ ὄσον ἐστηκῶς ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἷς ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ταύτης τῆς ἀγίας πόλεως διεμένητό που καὶ ὁ προφήτης Ἡσαῖας, λέγων· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄψονται Ἱερουσαλήμ, πόλις πλουσία, σκηναὶ αἱ οὐ μὴ σεισθῶσιν, οὐδ' οὐ μὴ σκελευθῶσιν οἱ πάσσαλοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μὴ διαρραγῶσι. » Καὶ πρὸς αὐτὴν ἐξέφησι· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαῶν σου. Πῆξον, μὴ φείσῃ· ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Κατευρύνεται γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἀεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν.

Ἡ, ὃ φεύγετε ἐκ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συναῶω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀνασώζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλωνος.

IB'. Ἐπιστυγνάξει μὲν ὡςπερ τοῖς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύσοιστον ἀνατλάσι τὴν ταλασιπυρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀπονοσφίζεσθαι κλεῦει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνὸν ἤδη τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς, ἐξείργοντες οὐδενὸς, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τοὺς ταῖς τῶν πολεμίων προσβολαῖς κατεσκευασμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλωνος, καὶ γῆν τοῦ βορρᾶ, τὴν τῶν Χαλδαίων χώραν ὀνομάζει. Αἱ γὰρ μητροπόλεις ἐν τάξει μητέρων τθεῖνται ταῖς ἄλλαις, αἱ πράττειν ἂν ὑπ' αὐταῖς. Βορειότερα δὲ πως καὶ πρὸς ἡὼ κειμένη, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταυτὶ πάλιν.

Μεταφορικῶς δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἤδη πως εἰσκρίνεται πρόσωπον, καταγλυκαινομένου τρόπου τινὰ, μόνον δὲ ὀσὴ καὶ ἐπιδακρύοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοι τὸ πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρείαν ὑπο-

flamma circumseptam. Currit ergo angelus ut metiatur Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi definit. Et hæc quidem historice.

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanas in mortales universos, eramusque captivi, illius jugo subditi. Verum Salvatoris gratia ejus cornu contrivit, et superbiam attenuavit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversarias virtutes, 667 eripuitque nos, et illius vinculis expedit. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fama nobilem civitatem, latam et longissimam, quam cum fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munit ipse Christus viribus, quantas oratio completi nulla potest, urens adversarios, et gloria sua implens, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in hæc verba : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ». Hujus sanctæ civitatis meminit atque propheta quoque Isaias, his verbis : « Oculi tui videbunt Jerusalem, civitas dives, tabernacula quæ non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque suniculi ejus dirumpentur ». Et ipsam sic alloquitur. « Dilata locum tabernaculi tui, et tentorium tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ». Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERS. 6, 7. O, o fugite de terra aquilonis, dicit Dominus : quia de quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingemiscit quodammodo super illis qui captivi fuerant, ut ærumna intolerabili exercitiis : atque etiam de cætero decedere Chaldæorum terra hortatur, quod illis jam istud facere nemine vetante liceat, et ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porro Babylonis et terram aquilonis Chaldæorum regionem nominat. Metropoles enim aliis urbibus sibi subjectis instar matrum sunt. Chaldæorum vero regio aquilonem inter et orientem sita est. Et ista quidem nobis secundum historiam dicta rursus sunt. μὲν ἡμῖν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας εἰρήσῳ

Transit autem sermo ad considerationem spirituales, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquescentis, et propemodum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam colendum properent, et illi serviant servitutem adeo

¹⁰ Matth. xxviii, 20. ¹¹ Isa. xxxviii, 20. ¹² Isa. liv, 2.

iamitem, ut, dum ejus voluntati obsequuntur, magno et gravi onere premi videantur. **668** Est igitur illis auctor aufugiendi, ut ex terra aquilonis, hoc est ex terra frigida : ut hinc affectionem quamdam mortuumque constitutionem mundanam cogitemus, quam si quis habuerit, ipsamque visus fuerit habitare, non erit spiritu fervens, nec habebit in se habitans ignitum Dei verbum. Psallit namque alicubi David : « Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud ²⁵. » Quocirca qui fervidum et ignitum Dei eloquium non habet, frigidus et mortuus est. Propter abundantiam enim iniquitatis fore ut refrigeret charitas multorum, etiam Christus dixit ²⁶. Filia vero Babylonis peccatum appellabitur : et perquam appositae, si verum est, ea voce confusionem significari. Erit igitur peccare negotium animi nomen constitutum et firmatum : sed confusi potius, et quodammodo inclinationibus ad vitia temulenti. Recedendum itaque quasi de terra aquilonis, a frigida et mortua affectione animi, et transeundum in Sion, hoc est ad veram speculam, ut intelligamus Ecclesiam Christi, in qua versantes videbimus voluntatem Dei, et doctrinam de sancta consubstantialique Trinitate expendemus, et ipsum Christum inveniemus nos omnimodis congregantem, spiritualique vinculo ad concordiam colligantem. Dixit enim de nobis : « Quia et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et erit unum ovile et unus pastor ²⁷. »

VERB. 8. Quia hæc dicit Dominus omnipotens : Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tangit vos, quasi tangens pupillam oculi sui.

XIII. Christum etiam veteribus populis auxilium et liberatorem fuisse, nemo studiosus veritatis vocare in dubium potest. Si enim ipse erat illa petra ²⁸, sitibundum in solitudine Israel potans ²⁹, et ipse est per quem omnia a Deo et Patre accepimus, nentiquam dubitandum quin per ipsum quoque omnis liberatio omni tempore et omne genus auxilii administratum sit. Jam vero his verbis ipsum in fide justificatos et sanctificatos in spiritu alloqui, et incarnationis modum ostendere dicimus. Post gloriam enim missum se ait, nec potest orationis vanitatem adhibere ullo modo. Si enim « cum in forma Dei Patris esset, qui ex ipso et in ipso est Deus Verbum, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, **669** sicut scriptum est nihilominus ad formam servi devenit, et humiliavit semetipsum, factus similis nobis ³⁰, » quomodo non post gloriam ipsi summopere congruentem factus est? Quæ igitur causa fuit ut temporalem ignominiam pateretur? Quia venit spoliatum spoliatores, et qui degentes in terris, id est nos jugo suo subjecerant, quos mali-

δραμείν, και δουλείαν ανατλήναι την ούτω σκληράν, ως τοίς εκείνου θελήμασιν ὀρθῶσαι κατηχθεσμένους. Προτρέπει τοίνυν ἀποδραμεῖν ὡς ἐκ γῆς βορρᾶ, τουτέστιν ὡς ἀπὸ χώρας τῆς κατεψυγμένης, ἵνα τούτου πλαγίως διῆθεσθαι τινα, και ἡθῶν κατάστασιν ἐνωῶμεν κοσμικήν, ἣν εἴπερ τις ἔχει, και αὐτὴν ὀρῶτο κατοικῶν, οὐκ ἂν εἴη τῷ πνεύματι ζέων, οὐδ' ἂν ἔχει κάτοικον ἐν ἑαυτῷ τὸν διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον. Ψάλλει γάρ που πρὸς Θεὸν ὁ Δαβὶδ· « Πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, και ὁ δοῦλόσ σου ἠγάπησεν αὐτό. » Οὐκοῦν ὁ τὸν ζέοντα και διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχων, ἀπεψυγμένος ἂν εἴη και νεκρός. Καταψυγήσεσθαι γάρ τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ἔφη Χριστός. Και ἡ θυγάτηρ δὲ Βαβυλῶνος ἡ ἀμαρτία λελέξεται, και μάλα εἰκότως, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὡς ἐρμηνεύεται μὲν σύγχυσις, ἡ Βαβυλῶν. Εἴη δ' ἂν ἔργον τὸ πλημμελεῖν, οὐχὶ νοῦ καθεστηκότος και ἐρηρειαμένου, συγκεχυμένου δὲ μάλλον, και οἰονείπως καταμαθύοντος ταῖς εἰς φασιδόγητα ῥοπαῖς. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα ἀποφοιτῆν ὡς ἐκ γῆς βορρᾶ τῆς ἀπεψυγμένης και νεκρᾶς τοῦ νοῦ διαθέσεως, μεταφοιτῆν δὲ εἰς Σιών, τουτέστιν εἰς τὸ ἀληθινὸν σκοπευτήριον, ἵνα νοῶμεν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ἣ γεγωνότες κατοφόμεθα τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, και τοὺς ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ και ὁμοουσίῳ Τριάδι περιαθρήσομεν λόγους, και αὐτὸν εὐρησομεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγειρόντα Χριστὸν, και συνδέοντα πνευματικῶς εἰς ὁμοψυχίαν. Ἐφη γάρ περὶ ἡμῶν· « Ὅτι και ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, και γενήσεσθαι μία ποιμνὴ και εἰς ποιμνῆν. »

Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὁπίσω δόξης ἀπεστάλακέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς, διότι ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ.

II'. Ὅτι μὲν ἐπήμυνέ τε και ἐλυτροῦτο Χριστός και τοὺς πάλαι λαοὺς, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ γε νοῦν ἔχει τῆς ἀληθείας τὸν ἑραστήν. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἦν ἡ πέτρα, δεδιψηκότα κατὰ τὴν ἔρημον ποτιζῶν τὸν Ἰσραὴλ, και αὐτός ἐστιν ὁ δι' οὗ τὰ πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς, πῶς ἐστὶν ἀμφιδάλλειν, ὅτι δι' αὐτοῦ και πᾶσα λύτρωσις κατὰ πάντα καιρὸν, και ἅπασ ἐπικουρίας ἐπράττετο τρόπος; Πλὴν ἐν γε τούτῳ φαμὲν τοῖς ἐν πίστει δειδικαιωμένοις, και ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι, προσφωνεῖν αὐτὸν, και τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως κατασημαίνειν τρόπον. Ὁπίσω γὰρ δόξης ἀπεστάλαθαι φησὶ, και ψευδοεπίσειεν ἂν οὐδαμῶς. Εἰ γὰρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς ὑπάρχων ὁ ἐξ αὐτοῦ τε και ἐν αὐτῷ Θεός Λόγος, « οὐκ ἄρπαγμόν ἠγάγατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καθὰ γέγραπται, καθίκετο δὲ και εἰς δούλου μορφῆν, και τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, γενόμενος καθ' ἡμᾶς· » πῶς οὐκ ὀπίσω γέγονε τῆς ἐν μάλιστῃ πειπούσης εὐκλείας αὐτοῦ; Τίς οὖν ὁ λόγος τοῦ χρῆναι παθεῖν αὐτὸν τὴν πρόκακρον ἀδοξίαν; Ἀφίκετο μὲν γὰρ σκυλεύσων τοὺς πεπορθηκότας, και τοῖς σφῶν αὐτῶν

²⁵ Psal. cxviii, 140. ²⁶ Matthi. xxiv, 12. ²⁷ Joan. x, 16. ²⁸ I Cor. x, 4. ²⁹ Num. xx, 2 seqq.

³⁰ Psal. ii, 6-8.

υπενεγκόντας ζυγοῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τούτέστιν ἡμᾶς, οὓς αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀσχετῶς κατεληίζοντο. Σκυλεύονται δὲ νυνὶ, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ συγκομίζοντος ἡμᾶς διὰ τῆς πίστεως εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἰδίους ἰσάντους προσκυνητάς, τοὺς ταῖς παρ' ἐκείνων πλεονεξίας πεφορτισμένους, καὶ τοσαύτην ἡμῖν παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε τὸν ἐθέλοντα λυπεῖν, μονοουχὶ τῆς ἰδίας ἀπειθεῖαι κήρης. Περιτρέπεται γὰρ ἀείπερ εἰς πᾶν τούναντιον τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις τοῖς διώκουσι τὴν Ἐκκλησίαν, λέγοιτο δ' ἂν ἐφ' ἐκάστῳ τῷ ἐν Ψαλμοῖς: « Λάκκον ὠρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπροσθεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο· ἐπιστρέφει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφῇ αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται. » Ἄφεται δὲ οὖν ἑαυτοῦ, φησὶν, ὁ ταῖς τῶν ἐμοὶ πεπιστευκότων ἐπιβουλεύων ψυχαῖς. Τοῦτό τοι φησὶ καὶ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς: « Μὴ ἀπειθετε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρέυθετε. » — « Εἰ γὰρ ἔσμεν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους, » πῶς ἂν πρόβοι τοῖς φιλαμαρτίμοις τὸ ἴδιον σῶμα; ἢ πῶς ἀνέξεται κακῶν ἀναμιπλῆν τὰ μέλη; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἂν τὴν ἐσχάτην ἀποτίσειαν δικήν, οἱ τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγονόσιν ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες; Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐσοῦνται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνώσσετε διότι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλέ με.

ΙΔ'. Ἦφατο γὰρ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τούτου Χριστὸς, καὶ ἀφορήσει χεὶρὶ τὰς τοῦ μαιφόνου δράκοντος συνέτριψε κεφαλὰς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν « κατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Καὶ οἱ ποτὲ δεινοὶ, καὶ παγγάλεποι, καὶ δυσάντητον ἔχοντες τὴν προσβολὴν, γέγονασι σκῦλα τοῖς δεδουλεύκοσιν αὐτοῖς. Ἡμεῖς γὰρ οἱ πάλαι ταῖς ἀμαρτίαις τυραννούμενοι, διδικαιώμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, ἀφιγμεθα δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐθυμίας πνευματικῆς, ὡς διαπρέπειν δύνασθαι διὰ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τε καὶ ἀγγελικὸν κατορθῶσαι βίον, εἶτα χαρισμάτων ἀναμίπλασθαι τῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ θαῖμοσιν ἀνοσίως ἐπιτιμᾶν, ὑποστρωονύντος Χριστοῦ, καὶ συντρέποντο; ὑπὸ πόδας ἁγίων αὐτῶν τε τὸν Σατανᾶν καὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις πονηρίας. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον σκυλεύσειεν ἂν εἰς τοὺς ποτε κερρατηκότας. Ὅτε γὰρ τῶν ἰδίων καταθλούμεν παθῶν, καὶ τοῦ παντὸς ἄξιον ποιούμεθα λόγου, τὸ κρατεῖν ἡδονῶν κοσμικῶν τε καὶ σαρκικῶν, καὶ ἀπάσης ἐκτόπου καὶ μυσαρᾶς ἐπιθυμίας, τότε τοὺς κερρατηκότας ποτὲ νενικήκαμεν, κἂν ἴδωμεν ἑαυτοὺς γεγονότας ἐν τούτοις. Τότε δὴ, τότε γνωσόμεθα καὶ διὰ πείρας αὐτῆς, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς εἰς τόνδε τὸν κόσμον παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ὅπισω δόξης γέγονεν οὐχ ἑτέρου του χάριν, ἢ ἵνα δεσμεύῃ τὸ

græc et adversariæ potestates impotenter deprædabantur. Nunc vicissim spoliantur, Christo omnium nostrum Salvatore nos in ipso congregante per fidem, et adoratores suos illorum potentia et dominatione afflictatos instituyente, tantamque securitatem afferente ut qui nobis exhibere molestiam conetur, tantum non pupillam suam tangat. Semper enim persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, et possit super unoquoque dicit quod exstat in Psalmis: « Lacum aperuit, et effudit eum, et cadet in foveam quam fecit; convertetur labor ejus in caput ipsius, et in verticem ejus iniquitas ipsius descendet⁴¹. » Tanget igitur se, inquit, qui animabus in me credentium insidiatur. Hoc igitur per Psalmistam dicit: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari⁴². » — « Si enim sumus corpus Christi, et membra de membro⁴³ (1), » quomodo corpus suum peccatoribus objecerit? aut quomodo membra sua malis cumulari sustinuerit? Imo, quomodo non ultima luanit supplicia, qui servis ejus scelerate insidias moliantur?

VERS. 9. Quia ecce ego infero manum meam super eos, et erunt prædæ his qui servierant eis, et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.

XIV. Tetigit enim rectores mundi hujus Christus, manuque intoleranda cruenti draconis capita contrivit⁴⁴, deditque nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici⁴⁵. » Et qui erant aliquando formidabiles et atrocissimi, quibusque obviam iri non poterat, facti sunt spolia servis suis. Nos enim qui quondam peccatorum tyrannidem patiebamur, justificati quidem sumus in Christo⁴⁶, et jam ad tantam securitatem spiritua-lem pervenimus, ut omni virtute possimus excellere, et in Christo vitam angelicam probe vivere; deinde charismatis ejus repleri, et accipere potestatem contra spiritus immundos, et dæmones increpare, 670 substernente Christo, et ipsum Satanam, virtutesque illius malignas, sub pedibus sanctorum conterente⁴⁷. Alia insuper via spoliare victores licet. Quando enim concitatos animorum nostrorum motus oppugnamus, et mundanas, carnalesque voluptates, et quamvis a ratione aversam, et execrandam voluptatem vincere in magnis numeramus, tunc victores vicimus, etiamsi nos ipsis fuisse obnoxios videamus. Tunc, tunc ipsa quoque experientia jiacemus, quod Deus Verbum carnem indutus in hunc mundum a Deo et Patre missus, nec alia de causa post gloriam factus sit, quam ut alligaret quod contritum erat, et confirmaret infirma, et dejecta erigeret, et quod erat debile corro-

⁴¹ Psal. vii, 16, 17. ⁴² Psal. civ, 15. ⁴³ I Cor. xii, 27. ⁴⁴ Gen. iii, 15. ⁴⁵ Luc. x, 19. ⁴⁶ I Cor. vi, 11. ⁴⁷ Marc. vi, 7.

(1) In Græcæ est ex μέρος, ex parte, ut etiam in Novo Testamento.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur A ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ
quidem, non tamen contra Israel, sed contra semet-
ipsa. In se mutuo nainque insurrexerunt, Assyrios
ac Babylonios Persæ et Medi bello laccessiverunt Cyro
regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi ex-
acuta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non
fuisset servitute absolutus Israel, non exemptus
vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri
cornua acuentes in manibus eorum, hoc est habenti-
um ea, sive victorum, ut reges Persarum intelli-
gimus, intelligi possunt angeli, decenterissime ad Dei
jussa conficienda constituti. Hoc igitur erat subigi
Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque
redigi de quibus alibi universorum Dominus ait :
« Sanctificati sunt, et ego adduco eos ; gigantes ve-
niunt implere furorem meum, gaudentes simul et sup-
erbientes 21. »

νοῶμεν βασιλέας, νοηθεὶν ἄγγελοι, τὸ δοκοῦν Θεῷ ἀποπεραίνειν εὐ μάλα προσεταγαμένοι. Τοῦτο ἦν
ἄρα τὸ ἀλῶναι τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρωθι ποῦ
φησιν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης· « Ἐγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν
θυμὸν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. »

666 CAP. II.

VERS. 1, 5. Et levavi oculos meos, et vidi, et
ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus.
Et dixi ad eum : Quo tu vadis? Et dixit ad me :
Ut dimetiar Jerusalem, et videam quanta latitudo
ejus est et quanta longitudo. Et ecce angelus qui
loquebatur in me, stabat, et angelus alius egre-
diebatur in occursum ejus, et dixit ad eum, dicens :
Frugifera habitabitur Jerusalem a multitudine ho-
minum et jumentorum quæ in medio ejus, et ego
ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in
gloriam ero in medio ejus.

XI. Non esse exacuta cornua contra Israel, sed
contra eos potius qui Hierosolymam atque etiam
Judæam everterunt ac lacerarunt, proxime supe-
rior visio planissime demonstrat. Elevat siquidem
rursum oculos propheta, non utique corporis, sed
interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur.
Tum quemdam se vidisse ait forma, et habitu viri,
funiculum tenentem geometricum, quem percuncta-
tus est, cujus rei gratia veniret et quid sibi propo-
suisset. Eo respondente, velle metiri Jerusalem
.....
..... (1) incenso autem et ipso
divino templo, perque totam Judæam domibus et
urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo
modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exacutis,
hoc est gentibus, sive regnis inter se bellige-
rantibus resurrecturum Israel, et habitandum de
integro jam dilatatum Jerusalem, divina virtute mun-
itam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

21 Isa. xlii. 3.

(1) Suspicio minus quam pro lacunæ spatio, aut forte etiam nihil ad sententiam omissum. Interpret.

ζῆλον τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθη, ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. Ὁ δὲ, ὀλίγα καὶ συμμετρως ὀργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφίεις τοῖς πεπορθήκοισιν, ὅτι παρὰ λόγον δεδράκασι τὰ εἰς τοὺς ἀλόντας τολμήματα, πῶς ὀξύνεσθαι κατ' αὐτῶν κελεύει τὰ κέρατα ; Οὐκοῦν ὀξύνονται μὲν, πλὴν οὐ κατὰ γε τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν. Κατεξανέστησαν γὰρ ἀλλήλων, καὶ πεπολεμήκασι τιν Ἀσσυρίοις τε καὶ Βαβυλωνίοις Πέρσαι καὶ Μῆδοι, Κύρου βεβασίλευκόςτος, καθάπερ ἤδη προείρηται. Οὐκοῦν, εἰ μὴ ὠξύνθη τὰ κέρατα, καὶ ἐπεπόρθητο τὰ Βαβυλωνίων, οὐκ ἂν ἀπήλλακτο δουλείας ὁ Ἰσραὴλ, οὐκ ἂν ἀνελθῆ δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφορήτου τλαιπωρίας. Οἱ τοίνυν τέσσαρες τέκτονες, οἱ τὰ κέρατα παραθήγοντες ἐν χερσίν αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἐχόντων αὐτὰ, ἦτοι τῶν κρατούντων, ἵνα τοὺς Περσῶν

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμετρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Ποῦ σὺ πορεύῃ ; Καὶ εἶπε πρὸς με· Διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῦ ἰδεῖν πηλλικὸν τὸ πλάτος αὐτῆς ἐστὶ καὶ πηλλικὸν τὸ μήκος. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ εἰστήκει, καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, λέγων· Κατὰκαρπος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τεῖχος πύργος κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς.

1A'. Ὅτι μὴ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὠξύνθη τὰ κέρατα, κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἱ εἰλόν τε καὶ πεπορθήκασι τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν Ἰουδαίαν, ἡ γέκτων ὄρασις ἐκδείξειεν ἂν, καὶ μάλα εὐκόλως. Αἶρει γὰρ πάλιν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ προφήτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς. Εἰτά τινα τεθεῶσθαι φησιν· ἐν ἀνδρὸς σχήματι, σχοινίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἤρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτι τε βαδίζει, καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῷ. Τοῦ δὲ δὴ φάσκοντος διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ τῶν ἀνα πάσαν τὴν Ἰουδαίαν οἰκῶν τε καὶ πόλεων ἀνατετραμμένων, ἀνήρητό πως ἡ ἐλπίς τοῦ καὶ εἰσαυθις αὐτὴν ἀνασφῆλαι δύνασθαι. Δείκνυσιν οὖν Θεός, ὅτι τῶν κεράτων παρωξυμένων, τουτέστι τῶν ἐθνῶν, ἦτοι τῶν βασιλείων, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον συγκεροτηκότων, ἀνεθήσεται μὲν Ἰσραὴλ, οἰκίσει δὲ πάλιν κατεστυρυνθείσαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θεῖξ

δυνάμει πεπυργωμένην, καὶ οἷον ἀμάχῳ φλογὶ ταῖς ἀνωθεν εὐμενείαις διεζωσμένην. Τρέχει τοίνυν ὁ ἄγγελος ἐκμετρηῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ οἷον ὄρσει πλάτειαν αὐτὴν καὶ εὐμηχεσάτην. Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Φαίην δ' ἂν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῖτο ἂν εἰκότως ἡ ὄρασις. Τετυραννεύει μὲν γὰρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγονάμεν αἰχμάλωτοι, τοῖς ἐκείνου ζυγοῖς ὑπενηνεγμένοι. Ἄλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἐκείνου κέρας, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπεροψίαν. Θεθριάμβευκε γὰρ ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, ἐξελετο δὲ ἡμᾶς, καὶ τῶν ἐκείνου δεσμῶν ἀπέλυσεν. Ἦγειρεν ἡμῶν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἁγίαν ἀληθῶς καὶ διαδοχῶν πόλιν, τὴν εὐραία καὶ εὐμηχεσάτην, ἣν κατακάρατος ψήκχαμεν ἀνθρωπῶι τε καὶ κτήνι, τουτέστιν οἱ λελογωμένοι τε ἤδη, καὶ οἱ μήπω πρὸς τοῦτο ἤκοντες μέτρου, μέλλοντες δὲ καὶ μυσταγωγούμενοι. Κατωκῆχαμεν πόλιν, ἣν αὐτὸς τευχίζει Χριστὸς, ἀρρήτοις δυνάμεισι καταφλέγων τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, καὶ οἷον ἐστηκώς ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἷς ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ταύτης τῆς ἁγίας πόλεως διεμέμνητό που καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας, λέγων· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄφονται Ἱερουσαλήμ, πόλις πλουσία, σκηναὶ αἷ οὐ μὴ σεισθῶσιν, οὐδ' οὐ μὴ σαλευθῶσιν οἱ πάσσαλοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σκηνία αὐτῆς οὐ μὴ διαβράωσι. » Καὶ πρὸς αὐτὴν ἐξέφησι· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαίων σου. Πῆξον, μὴ φείση· ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Κατευρύνεται γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους αἰεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνούοντας αὐτόν.

Ω, ὦ φεύγετε ἐκ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συναῶξω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀρασώζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλωνος.

IB'. Ἐπιστυγνάζει μὲν ὡσπερ τοῖς καθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύσοιστον ἀνατλάσι τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀπονοσφίζεσθαι κελεύει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνὸν ἤδη τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς, ἐξείργοντες οὐδενός, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τοῖς ταῖς τῶν πολεμίων προσβολαῖς κατεσκεδασμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλωνος, καὶ γῆν τοῦ βορρᾶ, τὴν τῶν Χαλδαίων χώραν ὀνομάζει. Αἱ γὰρ μητροπόλεις ἐν τάξει μητέρων τέθινται ταῖς ἄλλαις, αἱ πράτοιεν ἂν ὑπ' αὐταῖς. Βορειότερα δὲ πως καὶ πρὸς ἡὼν κειμένη, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταυτὶ πάλιν.

Μεταφορικῶς δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἤδη πως εἰσκρίνεται πρόσωπον, καταγλυκαινομένου τρόπον τινὰ, μόνον δὲ οὐκ καὶ ἐπιδακρύνοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοι τοὺς πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρείαν ὑπο-

A flamma circumseptam. Currit ergo angelus ut metiatur Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi definiat. Et hæc quidem historice.

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanas in mortales universos, eramusque captivi, illius jugo subditi. Verum Salvatoris gratia ejus cornu contrivit, et superbiam attenuavit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversarias virtutes, **667** eripuitque nos, et illius vinculis expedit. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fama nobilem civitatem, latam et longissimam, quam cum fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munit ipse Christus viribus, quantas oratio completi nulla potest, urens adversarios, et gloria sua implens, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in hæc verba : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ²⁹. » Hujus sanctæ civitatis meminit tibi propheta quoque Isaias, his verbis : « Oculi tui videbunt Jerusalem, civitas dives, tabernacula quæ non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque funiculi ejus dirumpentur ³⁰. » Et ipsam sic alloquitur. « Dilata locum tabernaculi tui, et tentoriorum tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ³¹. » Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERS. 6, 7. O, o fugite de terra aquilonis, dicit Dominus : quia de quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis.

II. Ingemiscit quodammodo super iis qui captivi fuerant, ut ærumna intolerabili exercitis : atque etiam de cætero decedere Chaldæorum terra hortatur, quod illis jam istud facere nemine vetante liceat, et ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porro Babylonis et terram aquilonis Chaldæorum regionem nominat. Metropoles enim aliis urbibus sibi subjectis instar matrum sunt. Chaldæorum vero regio aquilonem inter et orientem sita est. Et ista quidem a nobis secundum historiam dicta rursum sunt. μὲν ἡμῖν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας εἰρησθω

Transit autem sermo ad considerationem spirituales, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquescentis, et propemodum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam colendum properent, et illi serviant servitutem adeo

²⁹ Matth. xxviii, 20. ³⁰ Isa. xxxviii, 20. ³¹ Isa. liv, 2.

iammitem, ut, dum ejus voluntati obsequuntur, magno et gravi onere premi videantur. **668** Est igitur illis auctor aufugiendi, ut ex terra aquilonis, hoc est ex terra frigida : ut hinc affectionem quamdam mortuamque constitutionem mundanam cogitemus, quam si quis habuerit, ipsamque visus fuerit habitare, non erit spiritu fervens, nec habebit in se habitans ignitum Dei verbum. Psallit namque alicubi David : « Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud ⁸⁵. » Quocirca qui fervidum et ignitum Dei eloquium non habet, frigidus et mortuus est. Propter abundantiam enim iniquitatis fore ut refrigerescat charitas multorum, etiam Christus dixit ⁸⁶. Filia vero Babylonis peccatum appellabitur : et perquam apposite, si verum est, ea voce confusionem significari. Erit igitur peccare negotium animi nondum constituti et firmati : sed confusi potius, et quodammodo inclinationibus ad vitia temulenti. Recedendum itaque quasi de terra aquilonis, a frigida et mortua affectione animi, et transeundum in Sion, hoc est ad veram, speculam, ut intelligamus Ecclesiam Christi, in qua versantes videbimus voluntatem Dei, et doctrinam de sancta consubstantialique Trinitate expendemus, et ipsum Christum inveniemus nos omnimodis congregantem, spiritualique vinculo ad concordiam colligantem. Dixit enim de nobis : « Quia et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et erit unum ovile et unus pastor ⁸⁷. »

VERS. 8. *Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tangit vos, quasi tangens pupillam oculi sui.*

XIII. Christum etiam veteribus populis auxiliarium et liberatorem fuisse, nemo studiosus veritatis vocare in dubium potest. Si enim ipse erat illa petra ⁸⁸, sitibundum in solitudine Israellem potans ⁸⁹, et ipse est per quem omnia a Deo et Patre accepimus, neutiquam dubitandum quin per ipsum quoque omnis liberatio omni tempore et omne genus auxilii administratum sit. Jam vero his verbis ipsum in fide justificatos et sanctificatos in spiritu alloqui, et incarnationis modum ostendere dicimus. Post gloriam enim missum se ait, nec potest orationis vanitatem adhibere ullo modo. Si enim « cum in forma Dei Patris esset, qui ex ipso et in ipso est Deus Verbum, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, **669** sicut scriptum est nihilominus ad formam servi devenit, et humiliavit semetipsum, factus similis nobis ⁹⁰, » quomodo non post gloriam ipsi summopere congruentem factus est? Quæ igitur causa fuit ut temporalem ignominiam pateretur? Quia venit spoliatum spoliatores, et qui degentes in terris, id est nos jugo suo subjecerant, quos mali-

A δραμείν, και δουλείαν ανατλήναι την ούτω σκληράν, ως τοίς εκείνου θελήμασιν όρᾶσθαι κατηχθεσμένους. Προτρέπει τοίνυν αποδραμείν ως εκ γῆς βορῶ, τουτέστιν ως από χώρας τῆς καταφυγμένης, ίνα τούτου πλαγίως διαθέσιν τινα, και ἡθῶν κατάστασιν εννοῶμεν κοσμικήν, ἣν εἴπερ τις ἔχει, και αὐτήν όρᾶτο κατοικῶν, οὐκ ἂν εἴη τῷ πνεύματι ζῶν, οὐδ' ἂν ἔχοι κάτοικον ἐν ἑαυτῷ τὸν διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον. Ὑἄλλει γάρ που πρὸς Θεὸν ὁ Δαβὶδ· « Πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, και ὁ δούλος σου ἠγάπησεν αὐτό. » Οὐκοῦν ὁ τὸν ζῶντα και διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχων, ἀπεφυγμένος ἂν εἴη και νεκρός. Καταφυγήσεσθαι γάρ τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, εἶη Χριστός. Καὶ ἡ θυγάτηρ δὲ Βαβυλῶνος ἡ ἁμαρτία λελέξεται, και μάλα εἰκότως, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ως ἐρμηνεύεται μὲν σύγχυσις, ἡ Βαβυλῶν. Εἴη δ' ἂν ἔργον τὸ πλημμελεῖν, οὐχὶ νοῦ καθεστηκότος και ἐρηρειαμένου, συγκεχυμένου δὲ μάλλον, και οἰονείπως καταμαθύοντος ταῖς εἰς φαυλότητα ῥοπαῖς. Δεῖ δὲ οὖν ἄρα ἀποφοιτᾶν ως εκ γῆς βορῶ τῆς ἀπεφυγμένης και νεκρᾶς τοῦ νοῦ διαθέσεως, μεταφοιτᾶν δὲ εἰς Σιών, τουτέστιν εἰς τὸ ἀληθινὸν σκοπευτήριον, ίνα νοῶμεν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ἣ γεγονότες κατοφόμεθα τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, και τοὺς ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ και ὁμοουσίου Τριάδι περιαθρήσομεν λόγους, και αὐτὸν εὐρήσομεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγείροντα Χριστὸν, και συνθέοντα πνευματικῶς εἰς ὁμοψυχίαν. Ἐφη γάρ περὶ ἡμῶν· « Ὅτι και ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, και γενήσεται μία ποιμνὴ και εἰς ποιμήν. »

C **Δίοτι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὅτις ὁ δόξης ἀπεσταλέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς, διότι ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν ως ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ.**

II'. Ὅτι μὲν ἐπήμυνέ τε και ἐλυτροῦτο Χριστός και τοὺς πάλαι λαοὺς, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ γε νοῦν ἔχει τῆς ἀληθείας τὸν ἑραστήν. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἦν ἡ πέτρα, δεδιψηκότα κατὰ τὴν ἔρημον ποτιζῶν τὸν Ἰσραὴλ, και αὐτός ἐστὶν ὁ δι' οὗ τὰ πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς, πῶς ἐστὶν ἀμφιβάλλειν, ὅτι δι' αὐτοῦ και πᾶσα λύτρωσις κατὰ πάντα καιρὸν, και ἅπας ἐπικουρία ἐπράττετο τρόπος; Πλὴν ἐν γε τούτῳ φαμὲν τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις, και ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι, προσφωνεῖν αὐτὸν, και τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως κατασημαίνειν τρόπον. Ὅτις γὰρ δόξης ἀπεστάλθαι φησὶ, και ψευδοεπίσειεν ἂν οὐδαμῶς. Εἰ γὰρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς ὑπάρχων ὁ ἐξ αὐτοῦ τε και ἐν αὐτῷ Θεός Δόγος, « οὐκ ἄρπαγμὸν ἠγγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καθὰ γέγραπται, καθέκτετο δὲ και εἰς δούλου μορφῆν, και τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, γενόμενος καθ' ἡμᾶς· » πῶς οὐκ ὁπίω γέγονε τῆς ὅτι μάλιστα πρεπούσης εὐκλείας αὐτῷ; Τίς οὖν ὁ λόγος τοῦ χρῆναι παθεῖν αὐτὸν τὴν πρόσκαιρον ἀδοξίαν; Ἀφίκετο μὲν γὰρ σκυλεύσων τοὺς πεπορθηκότας, και τοῖς σφῶν αὐτῶν

⁸⁵ Psal. cxviii, 140. ⁸⁶ Matth. xxiv, 12. ⁸⁷ Joan. x, 16. ⁸⁸ I Cor. x, 4. ⁸⁹ Num. xx, 2 seqq.

⁹⁰ Psal. ii, 6-8.

ὑπενεγκόντας ζυγοῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τούτέστιν ἡμᾶς, οὗς αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀσθέντως καταληγίζοντο. Σκυλεύονται δὲ νυνὶ, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ συγκομιζόντος ἡμᾶς διὰ τῆς πίστεως εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἰδίους ἰσάντους προσκυνητάς, τοὺς ταῖς παρ' ἐκείνων πλεονεξίαις πεφορτισμένους, καὶ τοσαύτην ἡμῖν παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε τὸν ἐθέλοντα λυπεῖν, μονονουχὶ τῆς ἰδίας ἀπτεσθαι κόρης. Περιτρέπεται γὰρ ἀείπερ εἰς πᾶν τὸναντίον τῶν πραγμάτων ἡ ἐκβασίς τοῖς διώκουσι τὴν Ἐκκλησίαν, λέγοιτο δ' ἂν ἐφ' ἐκάστῳ τῷ ἐν Ψαλμοῖς· « Λάκκον ὤρυξί, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπέσεται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο· ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται. » Ἄφεται δὲ οὖν ἑαυτοῦ, φησὶν, ὁ ταῖς τῶν ἐμοὶ πεπιστευκότων ἐπιβουλεύων ψυχαῖς. Τοῦτό τοι φησὶ καὶ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς· « Μὴ ἀπτεσθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύετε. » — « Εἰ γὰρ ἔσμεν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους, ἢ πῶς ἂν πρόοιτο τοῖς φιλαμαρτίμοις τὸ ἴδιον σῶμα; ἢ πῶς ἀνέξεται κακῶν ἀναπιμπλῆν τὰ μέλη; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἂν τὴν ἐσχάτην ἀποτίσειαν δίκην, οἱ τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγονόσιν ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες;

Αὐτοὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσονται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε διότι Κύριος παντοκράτωρ ἔξαπέσταλέ με.

ΙΔ'. Ἦψατο γὰρ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τούτου Χριστός, καὶ ἀφορήτην χεῖρὶ τὰς τοῦ μαιφόνου δράκοντος συνέτριψε κεφαλὰς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν « πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Καὶ οἱ ποτὲ δεινοὶ, καὶ παγχάλεποι, καὶ δυσάντητον ἔχοντες τὴν προσβολὴν, γέγονασι σκῦλα τοῖς δεδουλευκόσιν αὐτοῖς. Ἡμεῖς γὰρ οἱ πάλαι ταῖς ἀμαρτίαις τυραννούμενοι, δεικαίωμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, ἀφιγμένα δὲ ἦδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐθυμίας πνευματικῆς, ὡς διαπρέπειν δύνασθαι διὰ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τε καὶ ἀγγελικὸν κατορθῶσαι βίον, εἶτα χαρισμάτων ἀναπίμπλασθαι τῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ δαίμοσιν ἀνοσίως ἐπιτιμᾶν, ὑποστρωννύοντος Χριστοῦ, καὶ συντριβόντος ὑπὸ πόδας ἁγίων αὐτόν τε τὸν Σατανᾶν καὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις πονηρίας. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον σκυλεύσειεν ἂν τις τοὺς ποτὲ κεκρατηκότας. Ὅτε γὰρ τῶν ἰδίων καταθλοῦμεν παθῶν, καὶ τοῦ παντὸς ὄξιον ποιούμεθα λόγου, τὸ κρατεῖν ἡδονῶν κοσμικῶν τε καὶ σαρκικῶν, καὶ ἀπάσης ἐκτόπου καὶ μυσαρᾶς ἐπιθυμίας, τότε τοὺς κεκρατηκότας ποτὲ νενικήκαμεν, κἂν ἴδωμεν ἑαυτοὺς γεγονότας ἐν τούτοις. Τότε δὲ, τότε γνωσόμεθα καὶ διὰ πείρας αὐτῆς, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς εἰς τὴνδε τὸν κόσμον παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ὀπίσω δόξης γέγονεν οὐκ ἑτέρου του χάριν, ἢ ἵνα δεσμεύσῃ τὸ

gnæ et adversariæ potestates impotenter depræhantur. Nunc vicissim spoliantur, Christo omnium nostrum Salvatore nos in ipso congregante per fidem, et adoratores suos illorum potentia et dominatione afflictatos instituyente, tantumque securitatem afferente ut qui nobis exhibere molestiam conetur, tantum non pupillam suam tangat. Semper enim persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, et possit super unoquoque dici quod exstat in Psalmis : « Lacum aperuit, et effudit eum, et cadet in foveam quam fecit; convertetur labor ejus in caput ipsius, et in verticem ejus iniquitas ipsius descendet »⁴¹. » Tanget igitur se, inquit, qui animabus in me credentium insidiatur. Hoc igitur per Psalmistam dicit : « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari »⁴². — « Si enim sumus corpus Christi, et membra de membro »⁴³ (1), » quomodo corpus suum peccatoribus objecerit? aut quomodo membra sua malis cumulari sustinuerit? Imo, quomodo non ultima luan supplicia, qui servis ejus scelerate insidias moliantur?

VERS. 9. Quia ecce ego infero manum meam super eos, et erunt prædæ his qui servierant eis, et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.

XIV. Tetigit enim rectores mundi hujus Christus, manumque intoleranda cruenti draconis capita contrivit⁴⁴, deditque nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici »⁴⁵. » Et qui erant aliquando formidabiles et atrocissimi, quibusque obviam iri non poterat, facti sunt spolia servis suis. Nos enim qui quondam peccatorum tyrannidem patiebamur, justificati quidem sumus in Christo⁴⁶, et jam ad tantam securitatem spirituales pervenimus, ut omni virtute possimus excellere, et in Christo vitam angelicam probe vivere; deinde charismatis ejus repleri, et accipere potestatem contra spiritus immundos, et dæmones increpare, **670** substernente Christo, et ipsum Satanam, virtutesque illius malignas, sub pedibus sanctorum conterente⁴⁷. Alia insuper via spoliare victores licet. Quando enim concitatos animorum nostrorum motus oppugnamus, et mundanas, carnalesque voluptates, et quamvis a ratione aversam, et execrandam voluptatem vincere in magnis numeramus, tunc victores vicimus, etiamsi nos ipsis fuisse obnoxios videamus. Tunc, tunc ipsa quoque experientia discemus, quod Deus Verbum carne in hunc mundum a Deo et Patre missus, nec alia de causa post gloriam factus sit, quam ut alligaret quod contritum erat, et confirmaret infirma, et dejecta erigeret, et quod erat debile corro-

⁴¹ Psal. vii, 16, 17. ⁴² Psal. civ, 15. ⁴³ I Cor. xii, 27. ⁴⁴ Gen. iii, 15. ⁴⁵ Luc. x, 19. ⁴⁶ I Cor. vi, 11. ⁴⁷ Marc. vi, 7.

(1) In Græco est ἐκ μέρους, ex parte, ut etiam in Novo Testamento.

boraret, et quod perierat ad salutem restitueret⁴⁹.

Vers. 10-12. *Delectare et gaude, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt ei in populum, et habitabunt in medio tui, et scies quoniam Dominus omnipotens misit me ad te. Et possidebit Dominus Judam partem suam super terram sanctam, et eliget adhuc Jerusalem. Nominabitur Dominus in die illa, et habitabunt in medio tui, et scies quoniam Dominus omnipotens misit me ad te. Et possidebit Dominus Judam partem suam super terram sanctam, et eliget adhuc Jerusalem.*

XV. Et hinc cognoscere poteris supremæ lætitiæ materiam mortalibus futurum Salvatoris in terras adventum. Delectari etenim et lætari omnino jussit spiritualem Sion, quæ est Ecclesia Dei viventis⁵⁰, sive ipsa per fidem salvatorum sacratissima multitudo. Promittit autem se venturum, et prorsus cum ipso futurum. Inquit enim divinus Joannes⁵¹, In mundo erat, et a creaturis suis non disjungebatur Deus Verbum: sed ipse vitam viventibus impertiebat, et continebat, atque conservabat omnia ut bene essent et viverent; « Sed mundus eum non cognovit⁵². » Adoravit enim creaturam⁵³. Fuit autem nobiscum, quando, similitudine nostra suscepta, per sanctam Virginem natus, « Et in terris visus, et cum hominibus conversatus est⁵⁴. » Testatur idem sanctus David: « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit⁵⁵. » Tunc et gentibus manifestatus est. Non enim amplius Israeliticum genus tantummodo per vetus illud mandatum erudiebat: quinimo evangelicis prædicationibus totus sub sole orbis inaurabatur, et evasit in omni gente et in omni regione magnum nomen ejus⁵⁶. Ipse enim erat *expectatio gentium*, juxta prophetam⁵⁷, et ipsi curvabitur omne genu, cælestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confitebitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris⁵⁸. Concurrerunt enim per fidem in ipsum, et cum ipso habitaverunt in sancta, et quæ duntaxat intelligitur Sion, qui habitant in ultimis mundi finibus, cognoveruntque perspicue Deum sic dilexisse mundum, « et dederit Filium suum unigenitum, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam⁵⁹. » Misit enim nobis de cælo Filium suum Pater, Salvatorem et Redemptorem, ut credentes in illum, in ipso Patrem videamus, et ut expressam genitoris imaginem eum qui ex ipso secundum naturam natus est intuentes, archetypum cogitemus⁶⁰. Tunc nimirum, tunc et possessio ejus Judas factus est, hoc est omnis consistens et glorificans ipsum: Judas enim redditur confessio. Nam ut est apud Paulum: « Non qui in manifesto est Judæus, neque circumcisio quæ in carne manifesto sit, sed qui in occulto Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo⁶¹. » Quotquot

συντετριμμένον, νευρώσει τὸ ἡσθενηκός, ἀνορθώσει τὸ κατεβραγμένον, εὐσθενές ἀποφήνη τὸ ἀναλκι, θεραπεύσει τὸ ἀπολωλός.

Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ κατασφύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσει ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. Καὶ κατακληρονομήσει τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, καὶ αἰρετισὶ ἔτι τὴν Ἰε-

ΙΕ'. Κάντεῦθεν ἂν μάθοις, ὡς ἔσται τῆς ἀνωτάτω θυμηδίας ὑπόθεσις τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Σωτῆρος ἡ παρουσία. Τέρπασθαι γὰρ καὶ εὐφραίνεσθαι προσέταχεν ἀναγκαίως τὴν νοητὴν Σιών, ἧτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, ἧγουν αὐτῆ τῶν διὰ πίστεως σεσωσμένων ἡ ἱερωτάτη πληθὺς. Κατεπηγγέλλετο δὲ, ὅτι καὶ ἤξει, καὶ ἔσται δὴ πάντως ἐν μέσῳ αὐτῆς. Ἡμεῖν γὰρ φησὶν ὁ θεοπέσιος Ἰωάννης· Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων οὐκ ἀπενοσφίζετο Θεὸς ὦν ὁ Λόγος, ἀλλ' ἦν αὐτὸς ζωοποιῶν τὰ ζωῆς μετέχοντα, καὶ συνέχων τὰ πάντα πρὸς τὸ εὖ εἶναι καὶ ζῆν· « Ἄλλ' ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. » Προσεκύνηκε γὰρ τῇ κτίσει. Γέγονε δὲ μεθ' ἡμῶν, ὅτε τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβὼν, διὰ τῆς ἁγίας ἐγεννήθη Παρθένου, « Ὅτε καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. » Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ· « Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρεσιωπήσεται. » Τότε γέγονε καὶ καταφανῆς τῆς θεοσωπῆσαι. Οὐ γὰρ ἐτι μόνον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπαιδεύετο γένος, διὰ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐντολῆς· κατεχρυσούτο δὲ μάλλον τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασιν ἢ ὑπ' οὐρανόν, καὶ γέγονεν ἐν ἔθνει παντὶ καὶ ἐν πάσῃ δὲ χώρα μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ προσδοκία τῶν ἔθνων, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, καὶ αὐτῷ κάμψαι « πᾶν γόνυ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται· ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Συνδεδραμῆχασιν γὰρ διὰ πίστεως ἐπ' αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτῷ κατωκῆχασιν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ νοητῇ Σιών, οἱ ἐκ περάτων τῆς γῆς, ἐγνωκάσι τε σαφῶς, ὅτι οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, « ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Ἐξαπέστειλε γὰρ ἡμεῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ὁ Πατὴρ, Σωτῆρα καὶ Λυτρωτῆν, ἵνα πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα ὁψώμεθα; καὶ ὡς εἰκόνα βλέποντες ἀκριβῆ τοῦ γεγεννηκότος τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ἐνοῶμεν τὸ ἀρχέτυπον. Τότε καὶ κληρὸς γέγονεν Ἰούδας Κυρίου, τουτέστι πᾶς ὁ ἐξομολογούμενός τε καὶ δοξολογῶν αὐτόν· ἐξομολογήσεις γὰρ ὁ Ἰούδας ἐρμηνεύεται. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησιν, « Οὐχ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ ἐν φανερῷ καὶ σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖός ἐστι, καὶ

⁴⁹ Ezech. xxxiv, 16. ⁵⁰ I Timoth. iii, 15. ⁵¹ Joan. i, 10. ⁵² ibid. ⁵³ Rom. i, 25. ⁵⁴ Baruch iii, 38. ⁵⁵ Psal. xlix, 3. ⁵⁶ Malach. i, 11. ⁵⁷ Gen. xlix, 10; Agg. ii, 8. ⁵⁸ Philipp. ii, 10, 11. ⁵⁹ Joan. iii, 16. ⁶⁰ Joan. xiv, 7 seqq.; Coloss. i, 15. ⁶¹ Rom. ii, 28, 29.

περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ ὁ
 ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. » Ὅσοι
 τοιγαρὸν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν διὰ Χριστοῦ
 πεπλοῦτήκαμεν, κληρὸς αὐτοῦ γεγόναμεν ἐπὶ τὴν
 γῆν τὴν ἁγίαν, » ἵνα τὴν ἄνω νοῦμεν πόλιν, τὴν
 νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ
 Θεός, ὁ φιλητὴν τε αὐτὴν καὶ αἰρετὴν ποιούμενος.
 « Αἰρεταίε γὰρ, φησὶν, ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ. » Οὐκ
 ἀπίθανον δὲ πάλιν εἶπερ ἴλοιτό τις Ἱερουσαλήμ
 οἰεσθαι καὶ νῦν ὠνομάσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν καὶ
 Θεοῦ πόλιν ἀποκαλεῖ, λέγων ὁ θεοσέβης Δαβὶδ·
 « Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἶδομεν ἐν πόλει
 Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. »

Ἐύλαβεῖσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ,
 διότι ἐγγήγερται ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ.

17'. Ἐπιφώνημα μὲν τοῦτο καλὸν καὶ ἐπωφελές, B
 καὶ πρόσκλησις ἀγαθὴ, τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοκίμεῖν,
 εἴτε παρ' αὐτοῦ γέγονε τοῦ Θεοῦ, εἴτε μὴ ἐκ προσ-
 ὄπου τοῦ προφητικοῦ. Πλὴν ἐκεῖνο περιθρητέον.
 Ὡς γὰρ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀπολουμένον οἴπερ ἂν
 αὐτῷ μὴ πιστεύουσαν, εὐλαβεῖσθαι προστέταχεν·
 τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν οὐ
 προσεμμένους ἐπιφώνει τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· « Ἀμὴν,
 ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν
 ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· » καὶ πάλιν,
 « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ
 πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Ταύτητος καὶ λόγος
 προσκόμματος, καὶ πέτρα σκανδάλου κατωνόμεσται
 Χριστός. Ὡςπερ γὰρ ἐστὶν ὁμολογουμένως καλὸν C
 καὶ σωτήριον τὸ πιστεῖν στεφανοῦν αὐτὸν, οὕτω καὶ
 οὐδέρου πρόξενον, τὸ μὴ εὐλαβεῖσθαι τὸν δι' ἡμᾶς ἐν
 τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, καὶ οὐκ ἑτέρου του χάριν,
 ἢ ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολωλός. Ἐγγήγερται δὲ ἐκ νε-
 φελῶν ἁγίων αὐτὸν νομοῦμεν πάλιν, ὡς ἐξ ἡμερίας
 τῆς πάλαι καὶ σωπῆς ἀφιγμένον εἰς κίνησιν τῆς ἐν
 ἡμῖν φροντίδος, γεγονότα γε μὴν ἐκ σπέρματος
 ἁγίων Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰεσσαί, καὶ Δαβὶδ, ἐκ τῶν
 σὺν ἐκείνοις γενεαλογουμένων, οὓς καὶ νεφέλας ἀπο-
 καλεῖ, διὰ τοῦ τὸ ὕψου φέρεσθαι τῶν ἁγίων τὸν νοῦν,
 καὶ καρατεῖσθαι μὲν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ φρόνημα
 τὸ κατεβριμένον, [ζητεῖν] δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω καὶ ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς, καὶ μὴ καὶ τὸ ἐν τάξει νεφῶν, τοῖς
 νοητοῖς ὑποτοῖς κατάρδειν ἑτέρους. Ὅτι δὲ τὴν ἀνά-
 στασιν ἐνοεῖ, πληροφορήσει πάλιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, D
 διὰ τῆς τοῦ Ὑψίστου φωνῆς οὕτως λέγων· « Ἐνεκεν
 τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ
 τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι. » Ἐγγήγερται τοί-
 νυν, τουτέστι, κεκίνηται λοιπὸν εἰς ἐπικουρίαν τοῖς
 ἐπὶ τῆς γῆς παπραχόσιν ἀθλίως. Αὐτὸς δὲ ἡ τῶν
 κακῶν ἀπάντων λύσις, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς τὸ
 πέρας, καὶ ἀρχὴ τοῦ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ δοτὴρ ἐλ-
 κίδος τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν
 μέγαν ἑστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου.

CAP. III.

VERS. 1, 2. Et ostendit mihi Dominus Jesum sacer-
 dotem magnam stantem ante faciem angeli Domini.

¹¹ Hebr. xi, 10. ¹² Psal. xlvii, 9. ¹³ Joan. viii, 24. ¹⁴ Joan. iii, 18. ¹⁵ I Petr. ii, 8. ¹⁶ Matth. xviii, 11. ¹⁷ Psal. xi, 6.

Et diabolus stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te, diabole, et increpet in te qui elegit Jerusalem. Nunc ecce hoc ut torris extractus ex igne?

XVII. Narratio visionem continet, verumtamen sensum habet historicum, sub ænigmatē se insinuantes et ut imagine iterum Jesum describentem. Teneudum porro, prophetam visione jam re perfecta et ad exitum deducta verba facere. Est autem nequaquam fabulosus sermo, neque ab instituto alienus, neque otiosas narrationes acervat: verum, ut dixi, principio antequam evenirent, ista vidit, et annuntiare magnam operæ pretium ducit, dum ita erudiat et tutum reddat Israel, ne similibus sese delictis iterum involvat, iterumque captivus fiat, sciens se salvatum cum labore, et liberationem quoque ipsi opus erat gratiam **673** propemodum vel ipsis in cælo angelis curæ ac sollicitudini fuisse. At ergo se vidisse stantem angelum, et coram eo Jesum filium Josedeæ sacerdotem magnam. Et angelus quidem typum et imaginem Christi gerebat: sacerdos autem totius populi personam susinuisse potest intelligi: sic enim divina Scriptura eum accipit. Quare alicubi ad Moysen dicit Deus: « Et ecce ego accipi Levitæ pro omnibus filiis Israel, dono dati sunt mihi ⁶⁸. » Quocirca nihil adversus decorum peccat oratio, pro omni populo sacerdotem accipiens. Postquam enim Israel, cultis idolis spretisque legibus per Moysen latis, abjectus est a facie Dei, postmodum justa in eum ira expleta, misericordia a Deo est affectus, et denuo ad conspectum ejus revocatus. Et hoc, opinor, est, sub quodam integumento verborum, stare sacerdotem ante faciem angeli Domini. In ira quippe aversatur, et oculos removet a contemptoribus: contra miserans intuetur et respicit. Ilinc et divinus Psaltes orabat ita: « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ⁶⁹. » Et iterum: « Respice in me, et miserere mei ⁷⁰. » Cæterum natura benignus et misericors Deus Israel a peccato liberabat. Qui autem in illud induxerat Satanas stabat, nihilominus adversans, et se opponens illi, et deserens illum insper, ei, quod quidem ad arbitrium ac voluntatem ipsius attinebat, misericordiam, ut peccatis obnoxio et impietatis criminibus irretito et nullius frugis tribui non sinens. « Stabat enim, inquit, ac dextris ejus, » quodam modo dextera destruens: non enim sinistras res nostras, sed dextras et laudabiles oppugnat. Hoc contigisse cuidam in Christum impiorum beatus David sentiebat dicens: « Diabolus stet a dextris ejus ⁷¹. » Adversabatur ergo Satanas: sed angeli voce increpabatur. Auditvit enim dicentem: « Increpet Dominus in te, diabole, et increpet Dominus in te, qui elegit Jerusalem. » Considera enim quomodo illico Deo infestum et supernis calculis

Α Καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. Καὶ εἶπεν πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοί, διάβολε, καὶ ἐπιτιμῆσαι ἐν σοί ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς θαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός;

IZ'. Ὅρασις μὲν τὸ διήγημα, πλὴν ἔχει λόγον ἱστορικόν, αἰνιγματωδῶς εἰσβάλλοντα, καὶ ὡς ἐν εἰκόνι πάλιν τῷ Ἰησοῦ προσδιαγραφόμενον. Ἰστέον δὲ, ὅτι τῶν ἐν ταῖς ὁράσεσιν εἰς πέρας ἐκδεθιχότων, τοὺς περὶ αὐτῶν ὁ προφήτης ποιεῖται λόγους. Εἰκαίμουθη; δὲ αὐδαμῶς, οὐδὲ μὴ κατόπιν τῶν ἐπιτιμωμάτων ἔρχεται, καὶ περιτῶν ἡμῖν διηγημάτων σωρεύει ἄχλον· ἀλλ', ὡς ἔφη, ἐν ἀρχαῖς πρὸ τῶν πραγμάτων θετέται ταῦτα, καὶ ἀπαγγέλλειν ποιεῖται περὶ πολλοῦ, σοφόν τε καὶ ἀσφαλῆ καθιστὰς τὸν Ἰσραήλ, ἵνα μὴ τοῖς Ἰσοῖς πταίσμασι περιπεσόν, ἀλοῆ καὶ δεύτερον, εἰδὸς, ὅτι σέσωσται μετὰ πόνου, καὶ μονουχι φρονεῖ; γέγονε καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις ἡ ἐπ' αὐτῷ λύτρωσις τε καὶ χάρις. Ἔφη τοίνυν, ὅτι θετέται μὲν ἐστῶτα τὸν ἀγγελον, πρὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ἰωσεδῆκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν. Καὶ ὁ μὲν ἀγγελος εἰς εἰκόνα καὶ τύπον εἰστήκει Χριστοῦ· ὁ δὲ γε ἱερεὺς νοηθεῖ ἂν ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ· λαμβάνεται γὰρ οὕτω παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Μωσῆά Θεός· « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ εἴληφα τοὺς Λευῖτας ἀντὶ πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, ὄμμα δεδομένοι εἰσὶ μοι. » Ἔρχεται δὴ οὖν ὁ λόγος ἡμῖν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦ πρέποντος, ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸν ἱερέα δεχομένους. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ὁ Ἰσραήλ ἐκ προσώπου Θεοῦ, λελατρευκῶς εἰδώλους, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν διὰ Μωσῆως ἀτιμῆσας ἄνθρωπον, εἶτα πληρωθεὶς τῆς ἐπ' αὐτῷ δικαίας ὀργῆς, ἤλεθαι παρὰ Θεοῦ, κέκληται τε πάλιν εἰς δὴν αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν αἰνιγματωδῶς τὸ ἐστῆναι τὸν ἱερέα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου. Ἐν ὀργῇ μὲν γὰρ ἀποστρέφεται, καὶ ἀποκομίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν εἰλωθῶτων καταφρονεῖν· οἰκτεῖρων γε μὴν ἐφορᾷ καὶ ἐπισκέπτεται. Καὶ γοῦν ὁ θεοσπίσιος Ψαλμῶδς προστῦχετο, λέγων· « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνη; ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Καὶ πάλιν· « Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. » Ἄλλ' ὁ μὲν φύσει χρηστὸς καὶ φιλοκλιρμων Θεὸς ἠλευθέρου τῆς ἁμαρτίας τὸν Ἰσραήλ. Ὁ δὲ γε εἰς ταύτην ἐμθεβληκῶς Σατανᾶς, εἰστήκει πάλιν ἀντικείμενός τε καὶ ἀντεξάγων αὐτῷ, καὶ καταγορεύων ἔτι, καὶ ὄσον ἔχει εἶπαι εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κατοικτεῖσθαι μὴ ἀφίει, ὡς ἐν πλημμυλ[ε]ῖσις ὄντα, καὶ τοῖς τῆς δυσσεβείας ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον, καὶ οὐδὲν ἔχοντα δεξιόν. Εἰστήκει γὰρ, φησὶν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τρόπον τινὰ παρὰ τῶν τῶν δεξιῶν· πολεμεῖ γὰρ οὐχὶ τοῖς σκαιοῖς ἡμῶν πράγμασιν, ἀλλὰ τοῖς δεξιοῖς καὶ ἐπαινουμένοις. [Τοῖς] οὗτοί τι παθεῖν ἐπηρᾶτο τὴν εἰς Χριστὸν δεδουσασηκῶτων ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων· « Καὶ διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. » Ἄντικεῖτο τοίνυν ὁ Σατανᾶς, πλὴν ἐπιτιμᾶτο διὰ φωνῆς

⁶⁸ Num. iii, 9, 10. ⁶⁹ Psal. xxvi, 9. ⁷⁰ Psal. xxiv, 16. ⁷¹ Psal. cviii, 6.

ἀγγέλου. Ἦκουε γὰρ λέγοντος· Ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοί, διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοί, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. » Ἄθρει γὰρ, ὅπως θεομάχον εἰδειξεν εὐθύς, καὶ ταῖς ἀνωθὲν ψήφοις ἀνωσίως ἀντιπράττοντα. Θεοῦ γὰρ οἰκτείροντος καὶ ἀπαλλάττοντος ἦδη πλημμελείας τὸν Ἰσραὴλ, εἰδεξαμένου τε καὶ ἀποδλεκτον ἦδη ποιουμένου τὴν Ἱερουσαλήμ, κατηγορῶν οὐ παύεται, καὶ κατακρίνειν ἀποτολμᾷ τοὺς ἡλεημένους. Οὐκοῦν ἀκόρεστον εἰς ὄργας διελέγχει δὴ λέγων· Ὁὐκ ἰδοῦ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός· » Ὁμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Πεπλημμέληκεν ὁμοιογούμενως ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς σαῖς φιλοφροῖαις ἐπεσχημένος ὁράται. Πλὴν ἐκτίθεικε δίκαια· οὐ μετρίως, ἀνέτηλ' τὰς συμφορὰς, καὶ ἐξεσπάσθη μόλις, ὡς ἐκ πυρός δαλὸς ἡμιφλεκτός· οὕτω γὰρ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεικονίσαστο βλάβη. Ἄρτι καὶ μόλις τῆς ἀνηκέστου ταλαιπωρίας διέδρα τὴν φλόγα. Παῦσαι δὴ οὖν ἐγκαλῶν τοῖς ἡλεημένοις· Ἐθεὸς γὰρ ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων· »

Καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια βυπαρὰ, καὶ εἰστήκει πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἐστηκότας πρὸ προσώπου αὐτοῦ, λέγων· Ἀφέετε τὰ ἱμάτια τὰ βυπαρὰ ἀπ' αὐτῶ. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἴδοῦ ἀφήρηκα τὰς ἀνομίας σου. Καὶ ἐνδύσασθε αὐτὸν ποδήρη, καὶ ἐπίθετε κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

III'. Παραδεχθέντος ἅπαξ εἰς τὸ παντὸς τοῦ λαοῦ πρόσωπον τοῦ λαχόντος ἱερουργεῖν, ἀπόχηρ λοιπὸν, καθάπερ ἐγώμην, τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι τὰ βυπαρὰ σύμβολον ἂν εἶεν οὐκ ἀσυμφανὲς τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ λαοῦ. Κατημφεσμένοι γὰρ ὡπερ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀμαρτίαις, καὶ δυσάπονητον ἔχοντες τῆς ἀσεβείας τὸν μῶμον, διετίλουν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, πικρῶς ὑπαινεγμένοι, καὶ τῶν ἀνοσίως αὐτοῖς πεπλημμελημένων ἀποκρινόμενοι δίκαιος. Ἐπειδὴ δὲ κατηλέει Θεὸς, ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἀμαρτίας προστέταχεν, ἐλευθερωθῆναι τῶν βυπαρῶν, καὶ μεταμφεσθῆναι τρόπον τινὰ τὴν δικαιοῦσαν χάριν. Κατανεύει δὲ αὐτοῖς τοῦ πόνου τὸ πέρας, καὶ τῶν συμβεβηκότων τὴν λύσιν. Ὅπου γὰρ ἀμαρτίας ἀφῆσαι, ἔφηται που καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι δεῖν τῶν δι' αὐτὴν ἐπαινεγμένων. Οὐκοῦν ἐν σχήματι Θεοῦ τοῖς ἐστηκόσι καὶ λειτουργοῦσιν αὐτῶ προστέταχεν ὁ μακάριος ἄγγελος ἀφελεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὴν βυπαρῶσαν ἐσθήτα, καὶ δὴ καὶ φησιν· Ἴδοῦ ἀφήρηκα τὰς ἀνομίας σου. » Ἐἴτα δεῖν ἔφη ποδήρη τε αὐτῶ καὶ κίδαριν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐσθῆναι καθαρὰν, ἵνα διὰ τούτου νομοειμένως ἀειπῶς συντρέχη ταῖς τῶν λαῶν καταστάσεσι, καὶ τῆς ἱερωσύνης δόξα. Καύχημα μὲν γὰρ τοῖς ἱερουργοῖς, ἢ τῶν ὑπὸ χεῖρα καθαρότης, καὶ ἐν λαμπροῖς αὐχῆμασι τὸ τῆς ἱερωσύνης. ἔχουσιν εὐκλείας, εὐδοκιοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ ἀμωμήτως ἰόντος ἐπὶ τὸ Θεῶ δοκοῦν, καὶ τρυφερῶν ὑποφέροντος τὸν αὐχένα τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσπίσμασι, ταύτητοι καὶ εὐμνη καὶ φίλον ἔχοντος τὸν Πατέρα Θεόν. Ἐπίκλημα δὲ καὶ μῶμος, τῶν ὑπερευγμένων ἢ ῥαθυμῶν, καὶ τὸ ἀπερισκέπτως ἔσθαι πρὸς τὸ πλημμελεῖν. Ὅπερ γὰρ ἐν ἀμαρτίαις

A impie obsistentem ostenderit. Deo siquidem miserante et Israellem jam peccatis exsolvente, eligentoque et electam reddente Jerusalem, accusare 674 non cessat, et misericordiam adeptos damnare audeat. Quare ejus inexplebilem iram redarguit, inquit : « Nonne ecce hoc ut torris extractus ex igne ? » Perinde est enim ac si dicat fortasse : Peccavit Israel manifeste, et tuis criminationibus teneri videtur. Attamen non mediocriter punitus est, calamitates sustinuit, et vix ut torris semiestus ab igne extractus est : sic enim captivitatis detrimentorum et incommodorum quasi imaginem effluxit. Mode, et ægre quidem gravissimæ ærummæ flammam effugit. Desine igitur misericordia dignatos accusare : « Deus enim si justificat, quis est qui condem- B nei ? »

VERS. 3-5. *Et Jesus erat indutus vestibus sordidis, et stabat ante faciem angeli Domini. Et respondit (angelus) et dixit ad eos qui stabant ante faciem suam, dicens : Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum : Ecce abstuli iniquitates tuas. Et induite eum veste talari, et imponite cidarim mundam super caput ejus.*

XVIII. Assumpto semel sacerdote ad totius populi personam representandam, salis est, ut existima, deinceps hæc tantum dicere, sordida vestimenta symbolum sive indicium esse posse haud ambiguum immunditiæ populi. Quasi enim peccatis suis convicti et impietatis maculas vix eluendas habentes, C captivitatem tolerabant, miseris subjecti et nefario commissorum poenæ luentes. Postquam autem miserus est Deus, a peccato liberos esse mandavit, et exui sordidis et indui aliquo modo justificante gratia. Iunxit autem porro ipsis laborum et cesuum finem. Ubi namque remittitur peccatum, illic etiam sequitur necessario malorum propter peccatum inflictorum depulsio. Quare nomine Dei astantis et ministrantibus ipsi mandata beatus angelus auferre inquinatam vestem, additque : « Ecce abstuli iniquitates tuas. » Deinde ait cooperiendum veste talari, et cidarim mundam imponendam super caput ejus, ut ita legitime cum statu populi sacerdotii gloria semper conspiret. Gloriatio quippe sacerdotum est D subjectorum puritas, et innocentia, 675 et honorem sacerdotii sui splendido sibi ornamento ducunt, eum populus fertur laudibus, citraque reprehensionem ad Dei voluntatem sese accommodat, delicatasque cervices ejus oraculis submittit, atque ob eam causam Deum Patrem amicum sibi ac benevolum habet. Contra vituperatio et ignominia illorum est subjectorum socordia, et cæci impetus ad peccandum. Ut enim populo peccatis obstricto sordida quodammodo erant et sacerdotis vestimenta, sic ubi rursus probari consueverit, purum erit et conspicuum sa-

¹² Rom. viii, 34.

cerdotii munus, multamque apud Deum fiduciam A
obtinēbit. Quamobrem divinus Paulus, gentilibus
Christi sacro Evangelio ministrato, cum ex incre-
mentis ad virtutem eos inclarescere et ei firma fide
inhærere cerneret, ita scribit: « Propter gloriatio-
nem vestram, fratres, quam habemus in Domino
Jesu⁹⁹. » Et rursum: « Gaudium et corona mea vos
estis¹⁰⁰. »

Vers. 6, 7. *Et angelus stabat. Et contestatus est
angelus Domini ad Jesum, dicens: Hæc dicit Domi-
nus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et præ-
cepta mea custodiveris, et tu dijudicabis domum
meam, et custodies atrium meum, et dabo tibi
conversantes in medio stantium istorum.*

XIX. In Jesu magno sacerdote Christum omnium
Salvatorem descriptum accipimus, cujus item perso-
nam ut gereret, a principio Aaron sacerdos insti-
tutus est. Hoc autem in loco ad ipsum filium Jose-
dec dictum asserimus: « Hæc dicit Dominus omni-
potens: Si in viis meis ambulaveris, et præcepta
mea custodiveris, et tu dijudicabis domum meam, »
et quæ sequuntur. Non enim talia Christo dici
queunt: qui est via, justificatio Dei, et Patris sui
nomen ipse dijudicavit, ut Filius potestatem exer-
ceat. Erat enim Moses fidelis famulus in omni domo
Dei: at Christus ut Filius super domum ejus, cujus
domus nos sumus¹⁰¹. Ergo ad filium Josedec ista dic-
ta enuntia, ad Christum minime. Pollicetur autem Deus
sacerdotium retenturum etiam post tempora captivi-
tatis, ut sacerdotes præsent Israel, et sanctam illam
civitatem moderentur. Quoniam enim, captivitate
inducta, et sanctis concrematis et sacrificiis sub-
latis, arbitrabantur nonnulli Mosaisca funditus ab-
olenda, 676 et legem nihil amplius validuram, quan-
quam nondum præsentate illo tempore quo Unige-
nitum natum hominem apparere oportebat, idcirco
Deus docens Israeliam sub antiquis moribus futu-
rum et sub imperio sacerdotum statum habiturum,
haud secus quam ante captivitatem necessario affir-
mat, si legem sincere custodierit, ipsum rursus
domum ejus dijudicaturum, et prima gloria poti-
torem, cum in sacro ministerio etiam sanctis an-
gelis adjuvantibus. Non enim dici potest veterem
legem virtutibus intelligentibus destitutam fuisse.
Si enim legalia illa typi et umbræ erant, ergo ad
Dei gloriam peragebantur. Hoc opinor sibi velle:
« Dabo tibi conversantes in medio stantium horum, »
hoc est, propemodum una sacrificantes et sacris
officiis simul fungentes angelos. Perpende porro
quomodo ubique sacra Scriptura angelos stare pro-
nunat, stationis vocabulo significans eos ignaviam
non succumbere, sed mentem velut erectam, et in-

δντος τοῦ λαοῦ, ῥυπαρά πως ἦν καὶ τὰ τοῦ ἱεροῦ
ἑσθήματα· οὕτως εἰσθότος πάλιν εὐδοκίμειν, καθαρὸν
ἔσται καὶ διαφανὲς τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα (1), καὶ
ἐν πολλῇ παρρησίᾳ τῇ παρὰ Θεῷ. Καὶ γοῦν ὁ θε-
σπέσιος Παῦλος ἱερουργήσας τοῖς ἔθνεσι τὸ εὐαγγέ-
λιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἔμεινον ἐπιδόσεσιν
εὐδοκίμουνας βλέπων, καὶ βεβαίαν ἔχοντας τῇ ἐπ'
αὐτῷ πίστιν, ἐπιστέλλει λέγων· « Νῆ τὴν ἡμετέραν
καύχησιν, ἀδελφοί, ἦν ἔχομεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ. » Καὶ
πάλιν· « Χαρὰ καὶ στέφανός μου ὁμοίως ἔστε. »

Καὶ ὁ ἄγγελος εἰστήκει. Καὶ διεμαρτύρατο ὁ
ἄγγελος Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν, λέγων· Τάδε λέγει
Κύριος παντοκράτωρ· Ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πο-
ρεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προστάγμασί μου φυλάξῃ, καὶ
σύ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου, καὶ φυλάξεις τὴν
B αὐλήν μου, καὶ δώσω σοι ἀναστρεφομένους ἐν
μέσῳ τῶν ἑστηκότων τούτων.

100. Εἰς ὑποτύπωσιν μὲν τοῦ πάντων Σωτῆρος
Χριστοῦ παρεδεξάμεθα τὸν Ἰησοῦν τὸν ἱερεῖα τὸν
μέγαν· τέθειτο γὰρ εἰς τοῦτο καὶ Ἀαρὼν ἐν ἀρχαῖς.
Πλὴν ἐν γε τοῖς προκειμένοις πρὸς αὐτὸν εἰρησθαί
φαμεν τὸν Ἰωσαδὴκ τὸ, « Τάδε λέγει Κύριος παντο-
κράτωρ· « Ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς
προστάγμασί μου φυλάσῃ, καὶ σύ διακρινεῖς τὸν
οἶκόν μου, » καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Οὐ γὰρ ἂν εἴ-
ρητο τὰ τοιαῦτα Χριστῷ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ ὁδὸς,
αὐτὸς τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, αὐτὸς δι-
έκρινε τὸν οἶκον αὐτοῦ, καταξουσιάζων ὡς Υἱός· Ἦν
μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς πιστὸς θεράπων ἐν ὅλῳ
τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ· Χριστὸς δὲ ὡς Υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον
C αὐτοῦ, οὐ οἶκος ἔσμεν ἡμεῖς. Οὐκοῦν εἰρησθαί μὲν
πρὸς τὸν τοῦ Ἰωσαδὴκ τὰ τοιαῦτα, πρὸς δὲ γε Χριστὸν
οὐκέτι. Ἐπηγγέλλετο δὲ Θεὸς, τὴν κατὰ νόμον ἱερω-
σύνην κρατήσῃν ἐτι καὶ μετὰ γε τοὺς τῆς αἰχμα-
λωσίας καιροὺς, ὥστε τοὺς ἱερατεύοντας καταργεῖν
τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἀγίαν διέπειν πόλιν ἐκείνην.
Ἐπειδὴ γὰρ συμβάσῃς τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῶν
ἀγίων ἔμπερησμένων, καὶ θυσίας οὐκέτι προσεκο-
μισμένης, ἦντότινες πρὸς ἀνατροπὴν οἰχθήσεσθαι
παντελῆ τὰ Μωσαϊκὰ, καὶ ἀπρακτῆσιν τὸν νόμον,
καίτοι μήπω παρόντος τοῦ καιροῦ, καὶ ὅν ἀναδει-
κνυσθαί ἐχρῆν ἐνηθροπηκότα τὸν Μονογενῆ· ταῦτη-
τοι Θεὸς ἀναπέθεον, ὅτι τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσιν ὑποκει-
σεται πάλιν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ χεῖρα πράξει τῶν
D ἱερέων, καθὰ καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀναγκαιῶς
φησὶν, ὡς εἰ γένοιτο γνήσιος νομοφύλαξ ὁ Ἰησοῦς,
αὐτὸς πάλιν διακρινεῖ τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐν δόξῃ
καίσεται τῇ πρώτῃ, συλλειτουργούντων αὐτῷ καὶ
ἀγίων ἀγγέλων. Οὐ γὰρ ποῦ φαμεν, ὡς ἔρημος ἦν
δυνάμεων λογικῶν ὁ πάλαι νόμος. Εἰ γὰρ καὶ ἦν ἐν
τύποις καὶ σκιαῖς τὰ ἐν νόμῳ, ἀλλ' οὐν εἰς ὄξαν
ἐτελείετο Θεοῦ. Τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, « Δώσω σοι
ἀναστρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἑστηκότων τούτων, »
τουτέστι, μονονοχὶ συνιερατεύοντας καὶ συλλεitur-
γοῦντας ἀγγέλους. Ἄθρει δὲ ὅπως πανταχοῦ τοῖς

⁹⁹ Rom. xv, 17. ¹⁰⁰ Philipp. iv, 9. ¹⁰¹ Hebr. iii, 2-6.

(A) Cokerius (Monum. E. G. II, 646) legit σχῆμα, habitus. Edit.

ἀγίους ἀγγέλους ἐστάναι· φησὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἅ τῆς στάσεως ὀνόματι καταδηλοῦν τὸ μὴ ὀκλάζειν αὐτοὺς εἰς τὸ βῆθμον, ἀλλ' ὡς ὄν ὄρθην ἀεὶ καὶ ἀσθνή οὐκ ἀνεχομένην τὴν διάνοιαν ἔχειν, ἐστῶσάν τε μετὰ Θεοῦ. Οὕτω καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ γεγραμμένον εὐρήσομεν περὶ τῶν Χερουβιμ, ὅτι « Τὰ σκέλη αὐτῶν ὄρθα. » Κάμπτεται μὲν γὰρ, καὶ λλαν εὐκόλως, ἡ ἀνθρώπου διάνοια, καὶ ἔστιν εὐπετής εἰς γὰρ τὸ θέλειν ἀβρωσθήσαι τὸ βῆθμον. Ἔστηχε δὲ ὡσπερ τῶν ἀνω πνευμάτων ἡ ἀγία πληθὺς. Ταῦτητοι καὶ πρὸς Σιών ἐλέγετο παρὰ Θεοῦ· « Στήσον σεαυτήν, Σιών. » Ἀντίθει δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ τῷ Θεῷ τὰς χαριστηρίους ῥόδους, οὕτω λέγων· « Ἔστησον ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου. » Τὸ γὰρ ἀκλινὲς ἐν τούτοις καὶ τὸ πεπηγὸς τῆς γνώμης, τῷ τῆς στάσεως ὀνόματι κατεσημνην ὁ πνευματοφόρος.

Ἄκουε δὴ, Ἰησοῦ, ἱερεὺς ὁ μέγας, σὺ δὲ, καὶ Β οἱ πλησίον σου, καὶ οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου, διότι ἄνδρες τερατοσκοποὶ εἰσὶ, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἀγω τὸν δούλόν μου, Ἀνατολὴ δρομα αὐτῷ. Διότι ὁ λίθος, ὃν δέδωκα πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα, ἐπὶ τὰ ὄφθαλμοὶ εἰσιν.

Κ'. Διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων κατεπηγγέλετο τῷ Ἰησοῦ, ἦγον μᾶλλον, ὅπερ ἔστιν ἀληθέστερον, τῆ κατὰ νόμον ἱερωσύνη, τὸ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ κατάρχειν ἐτι λαοῦ, καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἀποπεραίνειν τοὺς τύπους. Ἄθρει δέ μοι τὴν οἰκονομίαν, καὶ τῶν θεῶν διασκέψωμαι τὸ πολὺ λλαν εὐτεχνῆς· Ἐμελλε, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, μετατεθήσεται τὰ ἐν νόμῳ πρὸς λατρείαν τὴν ἀληθινὴν, καὶ τῶν τύπων τὸ ἀκαλλῆς μεταχαράττεσθαι τε πρὸς ἀξίεραστόν τε καὶ πνευματικὴν πολιτείαν. Ἐμελλον ἀποσοδεῖσθαι τοῦ ἀμπελιῶνος οἱ κυριοκτονήσαντες γεωργοὶ, καὶ ἐκδοθήσεσθαι τὸ χωρίον ἐτέροις, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις δηλονότι καὶ εὐαγγελισταῖς, οἱ καρποφόρον αὐτῇ καὶ εὐανθὲς ἀποφαίνειν ἔμελλον, τῆς προῦργιαίτης ἀξιοῦντες φροντίδος. Ἐμελλε βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύειν, καὶ ἀρχοντες μετὰ κρίσεως ἀρχεῖν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἐμελλεν ἕτερος ἀνίστασθαι ἱερεὺς, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, ἀλλὰ « κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, » τῶν ἀγίων λειτουργῶν, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρώπος. Εἰσηλθε γὰρ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἀγίων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, « Ὁ δὲ αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος, καὶ μετὰ προσφορᾶ τελεωσῶς εἰς τὸ διηνεκές, κατὰ συνειδήσιν τοὺς ἀγαζομένους. » Ἰνα τοίνυν μὴ ψευδοεπιῆσεν τε καὶ εἰκαιύμυθος ἀναφαίνηται· Θεός, ἀεὶ καὶ διηνεκῶς τῆ κατὰ νόμον ἱερωσύνη ὑπισχυόμενος ἐποπητήσεν τε καὶ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀναγκασίαν ποιεῖται τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν προαγῆρευσιν, ἐμφαίνων, ὅτι καταλήξει μὲν τὰ ἐν νόμῳ, διακρίνει δὲ αὐτὸς τὸν ἴδιον οἶκον διὰ τοῦ ἰδίου γεννήματος, τούτεστι, τοῦ Υἱοῦ. Ταῦτητοι μονουχοὶ καὶ διαμαρτύρεται αὐτὸν τε τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς πλησίον αὐτοῦ, καὶ τοὺς καθήμενους πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἵνα Λευίτας νοῶμεν καὶ ἱερέας. Λει-

uinitatis expertem, et cum Deo stantem retinere. Ita et in Ezechiele scriptum invenimus de Cherubim: « Et pedes eorum recti ⁷⁹. » Curvatur enim, et quidem perfacile, mens humana, et pigritia levi negotio corripitur. Supernorum autem spirituum sancta multitudo stat quodammodo. Quare et Sioni dictum est a Deo: « Fac ut stes, Sion. » Offert item beatus David Deo cantica gratiarum actoria, ita dicens: « Statuit supra petram pedes meus ⁷⁷. » Quibus verbis ille spiritu plenus immobilitatem animique firmitudinem expressit.

VERS. ⁷⁷. Audi igitur, Jesu, sacerdos magne, tu vero et proximi tui, et qui sedent ante faciem tuam, quia viri portentorum spectatores sunt, quia ecce ego adduco servum meum, Oriens nomen ipsi. Quia lapis quem dedi ante faciem Jesu, super lapidem unum, septem oculi sunt.

XX. Supra pollicebatur Jesu, imo certe, ut dicam verius, legali sacerdotio dijudicationem domus suae, et principatum ultra in populum, et finitionem typorum, seu umbrarum cultus juxta legem recepti. Expende porro mihi oeconomiam divinarumque consiliorum summam peritiam. Erant, nec multo post, ad cultum verum germanumque transferenda legalia, **677** typorumque ruditas in speciem amabilis et spiritualis politiae immutanda. Erant abigendi a vinea agricolae, Domini interfectores, et ager locandus aliis, sanctis apostolis videlicet et evangelistis, eum fructiferum et florentissimum utilissima sollicitudine sua reddituris ⁷⁸. « Erat rex justus regnaturus, et principes cum judicio imperaturi ⁷⁹, » secundum vocem prophetae. Surrecturus erat alius sacerdos, non secundum ordinem Aaron, sed « secundum ordinem Melchisedech ⁸⁰, » sanctorum minister sacer, et tabernaculi veri, quod dixit Dominus, non homo ⁸¹. Intravit enim Sancta sanctorum Domini noster Jesus Christus: « Non per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem, aeterna redemptione inventa, et una oblatione consummatis in perpetuum secundum conscientiam sanctificatis ⁸¹. » Ne igitur falsa et inania locutus videatur Deus, legali sacerdotio pollicitus, ipsum semper atque in perpetuum domum suam inspecturum et judicaturum, mysterium Christi praenuntiare debuit, et ostendere desitura quidem legalia, se autem dijudicaturum domum suam per genitum ex sese, hoc est Filium. Quomobrem prope modum etiam contestatur et ipsum Jesum, et proximos ejus, et sedentes ante faciem ejus, puta Levitas et sacerdotes. Ordo enim Leviticus summo sacerdoti ministrans astabat: seniores autem sacerdotes, ut illis superiores et sacratiores, juxta legem, concilii quoque honore condecorati sunt ⁸². Portentorum porro spectatores illos

⁷⁶ Ezech. i, 7. ⁷⁷ Psal. xxxix, 3. ⁷⁸ Matth. xxi, 33-39. ⁷⁹ Isa. xxxii, 1. ⁸⁰ Psal. cix, 4. ⁸¹ Hebr. viii, 2. ⁸² Hebr. ix, 12; x, 14. ⁸³ Num. xvi, 2.

appellat, hoc est, semper querentes signa videre, A prodigiorum cupidos. Nescio enim quomodo gens Judæa ad hæc natura fertur. Itaque cum Christus fecisset quasi flagellum de funiculis, omnesque e templo ejecisset, dixissetque : « Auferte ista hinc, et nocte facere domum Patris mei, domum negotiationis, » accesserunt, et quæsierunt : « Quod signum ostendis quia hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem ⁸³ ? » Accesserunt et alii, cum hac petitione : « Magister, volumus a te signum videre ⁸⁴. » Idcirco, quoniam, inquit, viri sunt portentorum, seu miraculorum speculatores, discant tecum et futura, signorum quæ petunt perpetratores semper potentissimum. Quisnam autem hic? « Ecce ego adduco servum meum, Oriens nomen ejus. » Deus igitur secundum naturam et ex Deo Patre apparuit Unigenitus, secundum hoc liber. **678** Nihilominus exinanivit semetipsum, secundum Scripturas⁸⁵, demittens se in id quod non erat, et appellatus servus propter naturam humanam, quamvis omnium Dominus esset, tanquam Deus. Sed idem et Oriens erat, id est, Sol justitiæ⁸⁶. Exortus est enim, et illuminavit nos velut in tenebris degentes⁸⁷, et tantum non etiam tanquam nocte et veterino obrutos mundanis voluptatibus, mentisque oculum tenebris effusum habentes, excitavit ad vigiliam, et gratia sua nos illustravit. Hinc et sapiens Paulus nobis præcepit, hoc ipsum significans : « Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus ⁸⁸. » Et iterum : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus ⁸⁹. » Promulgat igitur ante iusignia facta Salvatoris nostri, quæ præsens editurus est. Nominat servum, quoniam in servi forma venit; Orientem, quia lumen verum est, idem et dies, et clarus lucifer in mentibus exoriens et corda lucida efficiens. Insuper lapidem vocat: quia et datum ante faciem Jesu, et septem habere oculos autumat. Oportebat enim imprimis sacerdotium legale, cujus typum posuimus Jesum, quasi ante faciem et ante oculos habere semper lapidem electum, angularem, pretiosum, in fundamentum Sion decretum, multis oculis intuentem omnia ⁹⁰. Septem quippe integritatem perfectionemque declarare solent. Sterilis igitur dicitur parere septem ⁹¹. Mille autem oculis omnia intueri, et inspicere res nostras divinam et ineffabilem Filii naturam non potest quispiam dubitare : « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis, et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, » sicut scriptum est ⁹². Υἱοῦ φύσις, οὗκ ἂν ἐνδοιάσειε τις : « Ζῶν γὰρ ὁ λόγος μάλα ἱερὰν δίστομον, καὶ δικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ

ουργοῦν μὲν γὰρ τῷ ἀρχιερεὶ Ἰσθηκε τὸ τάρμα τὸ Λευϊτικόν· οἱ δὲ γε πρεσβύτεροι ἱερεῖς, ὡς ἐκεῖνων ἀμείνους ἔτι, καὶ ἱερώτεροι κατὰ τὸν νόμον, καὶ τῆ συνεδρίᾳ τετιμητο. Τερατοσκόπους γε μὴν αὐτοῦ ὀνομάζει, τουτέστιν, ἀεὶ σημεῖα ζητοῦντας ὄρῃ, τὸν τεράτων ἐπιμέρους. Φύσις γὰρ πῶς ἀεὶ τοιοῦτόν ἐστι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος. Καὶ γοῦν, ὅτε ὁ Χριστὸς ποιήσας ὡσεὶ φραγγέλιον ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγων, « Ἄρατε ταῦτα ἐνεσθῆθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου, οἶκον ἐμπορίου, » προσήεσαν λέγοντες· « Τί σημεῖον δεῖκνύεις, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς ἔδωκέ σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; » Εὐρήσομεν δὲ καὶ ἐτέρους προσιόντας, καὶ λέγοντας αὐτῷ· « Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν. » Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, φησὶν, ἄνδρες εἰσὶ τερατοσκότοι, μανθανέτωσαν ἅμα σοὶ τὰ ἐσόμμενα, καὶ σημεῖων ὧν αἰτοῦσιν ἀεὶ τὸν παναλκίστατον ἀποτελεσθῆναι. Καὶ τίς δὴ οὗν οὗτός ἐστιν; « Ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου, Ἀνατολὴ βνομα αὐτῷ. » Θεὸς μὲν οὗν κατὰ φύσιν καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πέφηνεν ὁ Μονογενής, καὶ ὡς τοῦτο ὑπάρχων, ἐλεύθερος. Ἀλλὰ κεκένωκεν ἑαυτὸν, κατὰ τὰς Γραφὰς, καθιελς εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ κεχηρημάτικε δοῦλος, διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καίτοι Κύριος πάντων ὑπάρχων, ὡς Θεός. Ἄλλ' ἦν καὶ οὗτος Ἀνατολή, τουτέστι, δικαιοσύνης Ἥλιος. Ἀνέσχε γὰρ καὶ ἐπέλαμψεν οἰάπερ ἐν σκότει διατελοῦσιν ἡμῖν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἔν ἐν νυκτὶ καὶ ὕπνῳ κεκαρωμένους ταῖς κοσμητικαῖς ἡδοναῖς, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν κατεσκοτισμένους, ἤγειρε τε πρὸς νῆψιν, καὶ λαμπροὺς ἀπέφηνε τῆ παρ' ἑαυτοῦ χάριτι. Τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐπιστέλλει Παῦλος, αὐτὸ δὴ τοῦτο καταμηνύων· « Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγισεν. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ἔργα τοῦ φωτός, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσηχημένως περιπατήσωμεν. » Καὶ πάλιν· « Ἐγειρε, ὁ καθεσθίων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσει σοὶ ὁ Χριστός. » Προανακηρύττει τοιγαροῦν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα. Δοῦλον δὲ φησὶν αὐτὸν διὰ τοι, τὸ ἐνδοῦλου καθιέσθαι μορφή· Ἀνατολὴν δὲ, ὅτι φῶς ἐστὶ τὸ ἀληθινὸν αὐτός, καὶ ἡμέρα, καὶ λαμπρός ἐωςφῶρος, εἰς νοῦν ἀνατέλλων, καὶ καταφαιδρόνων καρδίας. Ὀνομάζει δὲ πρὸς τοῦτω καὶ λίθον αὐτόν, καὶ μὴν καὶ δεδόσθαι φησὶ πρὸ προσωποῦ Ἰησοῦ, ἐπτά τε ἔχειν τοὺς ὀφθαλμοὺς δυσχυρίζεται. Ἔδει γὰρ μάλιστα τὴν κατὰ νόμον ἱερουσύνην, ἧς εἰς τύπον ἐθήκαμεν τὸν Ἰησοῦν, οἶονεὶ πρὸ προσωποῦ καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν διὰ παντός τὸν λίθον τὸν ἐκλεκτόν, τὸν ἀκρογωνιαῖον, τὸν ἐντιμον, τὸν εἰς τὰ θεμέλια Σιών, τὸν πολλοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφορῶντα τὰ πάντα. Τὸ γὰρ ἐπτά, τοῦ τελείως ἔχοντος ἀεὶ πῶς ἐστὶ σημαντικόν. Στεῖρα γοῦν λέγεται τεκεῖν ἐπτά. Ὅτι δὲ μυρίοις διμυασιν ἐφορᾷ πάντα καὶ ἐπισκέπτεται τὰ καθ' ἡμᾶς ἡ θεία τε καὶ ἀπόρρητος τοῦ

⁸³ Joan. ii, 14-19. ⁸⁴ Math. xii, 38. ⁸⁵ Philipp. ii, 7, 8. ⁸⁶ Malach. iv, 2. ⁸⁷ Luc. i, 79. ⁸⁸ Rom. iii, 12, 13. ⁸⁹ Ephes. v, 14. ⁹⁰ Isa. xxxvii, 16; 1 Petr. ii, 6. ⁹¹ 1 Reg. ii, 5. ⁹² Hebr. iv, 12, 13.

κριτικός ἐνθυμήσεων, καὶ ἰννοῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἄντα δὲ γυμνῆ καὶ τετραηλισμένα τά; ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἰ κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ἰδοῦ ἐγὼ ὀρύξω βόθρον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκαίνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ.

ΚΑ'. Ἐδειξεν ὄντως καὶ φῶς καὶ ἀνατολὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ὅτι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, τουτέστι, τοῖς πεπλανημένοις, ἀνατολῆς ἀνέλαμψε δίκην. Ἄλλ' ἦν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας προαναφανῆναι πέρας, τουτέστι, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων θάνατον, ὃν ἐκίων ἐνέτλη, σταυρῷ παραδοὺς τὸ ἴδιον σῶμα. ἐφ' ᾧ καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων προσέκρουεν ἔθνος, καὶ τῆς συνῆς αὐτῶν οἰκαιοτήτος ἀποδέδληται. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ συνέντες οἱ δειλαιοι, εἰκότως ἀπόλιθόν τῆς ἐλπίδος, καὶ κακοὶ κακῶς ἀπολώλασι, δειναῖς καὶ ἀφύκτοις ἐναλόντες συμφοραῖς· βόθρω δὴ οὖν παρεικάζει τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν. Πεπύκασι γὰρ ὡσπερ εἰς βόθρον οἱ τὸ Δεσποτικὸν ἐσχέαντες αἷμα, καὶ σταυρῷ παραδοῦναι τολμήσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ τὸν βόθρον ὀρωρυχένας λέγοιτο, σκανδαλιζέσθω μηδεὶς· ἐννοεῖτω δὲ μᾶλλον, ὡς ἐκμεμέτωται πῶς [τῆς] οἰκονομίας ὁ λόγος. Ὁμοιον γὰρ τοῦτο ἔστι τῷ διὰ Χριστοῦ σῶμας τε καὶ ἀτρεχῶς· εἰρημένω· Ἐἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἤλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. Ἐκαίτοι, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἶπεν, ὡς οὐ ταύτης ἕνεκα παραγένετο τῆς αἰτίας, ἵνα τυφλοὶ γένωνται τινες, ἀλλ' ἡ τῶν μὴ νοούντων φαυλότης μονονουχί καὶ διαδέδληκε τῆς ἀρίστης οἰκονομίας τὸν τρόπον; Οὐ γὰρ ἤθελον βλέπειν, καίτοι μετὼν αὐτοῖς τοῦ θεοῦ φωτός. Οὕτω κἀνθάδε νοήσεις. Πέπομφε μὲν γὰρ τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἰ ἐν' ὁ κόσμος σωθῆ δι' αὐτοῦ· ἰ διὰ δὲ τῶν μὴ συνιέντων ἀπόνειαν, γέγονε βόθρος καὶ πάγη τοῖς σταυρώσασιν ὁ ἀπεσταλμένος. Νενόμισται δὲ τάχα που καὶ ὀρύξαι τὸν βόθρον ὁ πεπομφόμενος. ἰ Ὀρύξω δὴ εὖν τὸν βόθρον, φησὶ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκαίνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. ἰ Τὸ δὲ, Ψηλαφήσω, φησὶν ἀντὶ τοῦ, Ζητήσω καὶ περιεργάσομαι λεπτῶς. Ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τοὺς ἀγίους προφήτας καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς ἀπεσταλμένους οἰκέτας. Οὐδ' μὲν γὰρ ὕβρισαν, οὐδ' δὲ ἐλιθοβόλησαν, οὐδ' δὲ ἀπέκτειναν. Ἄλλ' ἦν ἀνεξίτακος ἔτι Θεός· οἰκέται γὰρ ἦσαν καὶ ὁμόδουλοι τοῖς ἀπεκτονόσιν οἱ πεπονθότες. Ἐπεὶ δὲ ἀγαλλίνοις ὀρμαῖς εἰς τοῦτο διέττοντες, καὶ πολλὰ βλέποντες εἰς ἀνοσιότητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτόπως πεπαρηνήκασιν τὸν Υἱόν, καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ σταυρῷ κατώλιθον βόθρον, οὐκ ἀφήκεν αὐτῶν ἀψηλάφητον τὴν ἀμαρτίαν. Ἐζήτησε γὰρ καὶ ποιναῖς ὑπέθηκε τοὺς ἡσεθηκότας, ἀπάσης τῆς Ἰουδαίων γῆς καθορίζων τὸν ὄλεθρον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, καθ' ἣν ἔρασαν προσάγοντες αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ· ἰ Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. ἰ Εἰ γὰρ καὶ μὴ συμβέβηκε παραχρημα τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, εἰ μὴ ἐζήτηται δίκας ὑπερβέσιως· Ἐἶχα ἀλλ' οὖν ἡ παρὰ Θεοῦ δίκαια ψῆφος γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς, ὄλεθρον, ὡς ἔφην, τῆς Ἰουδαίων

A *Ecce ego fodiam foveam, dicit Dominus omnipotens, et contrectabo omnem iniquitatem terrae illius in die una.*

XXI. Ostendit Dominum nostrum Jesum Christum vere et lumen et orientem esse, et enim in tenebris atque umbra versantibus, **679** hoc est, seductis et errantibus, instar orientis refusisse⁹². Sed oportebat etiam œconomia scorum ac metam prius declarare, hoc est mortem, quam pro nobis omnibus libens sustinuit, corpore suo ad crucem tradito, in quo et Judaica gens peccavit, et ab ejus amicitia depulsa est. Quoniam enim non intellexerunt miseri, spe sua merito sunt orhati, et mali male perierunt, atrocibus et ineluctabilibus calamitatibus circumventi⁹³. Cum fovea igitur Salvatoris crucem comparat. Nam quasi in foveam deciderunt, qui Dominicum effudere sanguinem, et auctorem vitæ cruci affixerunt⁹⁴. Quod si et ipse Pater fodisse foveam dicimur, nemo offendatur: sed illud cogitet potius, quam plenus sit sermo divinæ providentiæ ac dispensationis. Simile enim hoc est illi quod per Christum sapienter ac vere dictum est: « In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et videntes cæci fiant⁹⁵. » Quanquam vere dici potest, ipsum non propter hanc causam advenisse ut quidam cæci fierent, sed non intelligentium nequitia tantum non etiam œconomia modum criminata est. Non enim videre voluerunt, tametsi divinæ lucis copia illis fieret. Idem et hic intellige. Misit enim Filium Pater, « Ut mundus salvaretur per ipsum⁹⁶. » Propter vecordiam autem non intelligentium qui missus est, fovea et laqueus crucifixoribus suis factus est. Ac fortasse etiam foveam fodisse existimandus est ipso qui misit. Ait igitur: « Fodiam foveam, et contrectabo omnem iniquitatem terræ illius in die una. » Contrectabo, inquit, pro, quæram, et admissim indagabo. Prophetas enim sanctos et missos suis quosque temporibus servos occiderunt. Alios enim contumelia affecerunt, alios lapidarunt, alios jugularunt⁹⁷. Verum tolerantiam adhuc adhibebat Deus: servi enim erant et conservi interficientium qui hæc patiebantur. Quoniam vero effrenata audacia eo prosilierunt, et tantam impletatem consciverunt ut in ipsum Filium atrociter debaccharentur, et in foveam crucis lapsi sunt, peccatum eorum in-contrectatum non præterivit. Quæsit enim et pœnis subjecti inpios, toti Judæorum regioni pestem et exitium decernens die una qua clamabant, Pilato cum offerentes: « Sangsis ejus super nos et super filios nostros⁹⁸. » Etsi enim non statim iram divinam supplicium est consecutum, etsi non citra procrastinationem pœnæ sunt expetitæ, tamen justa Del **680** sententiâ in eos lata est, per Judæam,

⁹² Luc. i, 78. ⁹³ Matth. xxi, 41. ⁹⁴ Act. iii, 16. ⁹⁵ Joan. ix, 39. ⁹⁶ Joan. iii, 17. ⁹⁷ Matth. xxi, 35. ⁹⁸ Matth. xxvii, 25.

ut memoravi, diffusa pernicies. Itaque abductus est quidem Christus ad crucem, sequentibus feminis lamentantibus et plorantibus, ad quas conversus ait: « Filiae Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros¹. » Traditi sunt enim in exitium et caedem, et evenit illis quod est apud Isaiam: « Terra vestra deserta, civitates vestrae succensae igni, regionem vestram coram vobis alieni devorant ipsam, et desolata est, subversa a populis alienis². »

VERS. 10. *In die illa, dicit Dominus omnipotens, convocate unusquisque proximum suum subter vitem, et subter ficum suam.*

XXII. Malis omnibus obrutum iri, peccato eorum contrectato, qui quasi in foveam deciderint, propter Christum ab se in crucem actum, aperte praedixit. Credentibus autem et diligentibus eum id non damnosum, imo laetitiae et jucundae ejusdem delectationis materiam futurum utiliter praenuntiat. Attestatur haec etiam justus Simeon. Ubi enim divinum infantem conspexit, ipsumque in ulnas accepit, sic prophetavit: « Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicetur³. » Ceciderant enim, qui sanguinem justum super capita sua hausierunt, velut projecti, et jucentes, et pedibus diabolicis substrati: erecti sunt qui ex gentibus ad fidem venerunt. Et ipse Christus alicubi sanctis discipulis mortem in cruce sibi sustinendam praedixit. Quos ut tristes vidit, consolans addidit: « Mulier quando parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Postquam autem peperit, gaudio gaudet, quia natus est homo in mundum. Et vos nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbitis me, et gaudebit cor vestrum⁴. » Sic et excitatus a mortuis stans in horto mulieres salutando allocutus est⁵. Convenit porro etiam quemlibet eum diligentium super cruce et resurrectione dicere, « Convertisti planctum meum in gaudium mihi; conscidisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia⁶. » Quomodo enim non evanuit luctus, et ablatae sunt omnes lacrymae ab omni facie, ut dicit propheta⁷, Christo in vitam revocato, **681** et imperio mortis ab destructo? Vita enim est natura sua⁸, tanquam Deus, quamvis in carne apparuit. Itaque *die illa*, ait, hoc est illo tempore quo ex mortuis revixerit et ceciderint crucifixores, « convocate unusquisque proximum suum subter vitem et ficum. » Ac si quis volet talem sensum simplicem et obvium admittere, voces has spiritualium gaudiorum symbolum esse affirmabit. Praeterea et illud non sine improbabilitate dici posse reor, ficum et vitem videri appellatam Ecclesiam, cujus item divinus Cantor meminit, supernum ac caelestem sponsum, Christum scilicet, per ambagem compellans: « Uxor tua sicut vitis

καταχέουσα γῆς. Καὶ γοῦν ἀπεκομίζετο μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὴν σταυρὸν, εἶποντο δὲ καὶ γυναῖκες θρηνοῦσαι τε καὶ κλαίουσαι· εἶτα πρὸς ταύτας ἔφασκεν ἐπιστραφεὶς· « Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί, πλὴν ἐφ' ἑαυταῖς κλαίετε καὶ ἐπὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. » Παραδέδονται γὰρ εἰς ὄλεθρον καὶ σφαγὴν, καὶ συμβέβηκεν αὐτοῖς τὰ διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν περικαυστοί, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἄλλοτριοὶ κατεσθίουσιν αὐτήν, καὶ ἠρημωταὶ κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἄλλοτριῶν. » Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσατε ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου καὶ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ.

ΚΒ'. Ὅτι μὲν ἐν παντὶ γενήσονται κακῶ, ψηλαφωμένης αὐτῶν τῆς ἀμαρτίας, οἱ καθάπερ εἰς βόθρον κατενηνεγμένοι, διὰ γε τὸ σταυρῶσαι Χριστὸν, προμεμήνυκεν ἐναργῶς. Ὅτι δὲ τοῖς πιστεύουσιν, καὶ ἡγαπηκόσιν αὐτὸν, οὐκ ἀκαρδῆς ἔσται τὸ χρῆμα, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς εὐφροσύνης καὶ τέρψεων ἐπιτεροπῶν, προαγορεύει χρησίμως. Μαρτυρησὶ δὲ τούτοις καὶ ὁ δίκαιος Συμεών. Ὅτε γὰρ τὸ θεῖον τεθέαται βρέφος, καὶ εἰς ἀγκάλας ἐδέξατο, προεφῆτευσε, λέγων· « Ἰδοὺ οὗτος καίεται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. » Πεπτωκασί γὰρ οἱ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντήσαντες κεφαλαῖς, ὥσπερ ἐβρίμμενοι, καὶ κείμενοι, καὶ ὑπὸ πόδας ὄντες διαβολικούς· ὠρθώθησαν δὲ οἱ εἰς ἔθνων. Καὶ αὐτὸς δὲ πῶς Χριστὸς, προανεφώνει μὲν τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος· ἐπειδὴ δὲ γεγονότας ἐν κατηφείαις τεθέαται, παρεκάλει λέγων· « Ἡ γυνὴ δταν τίκτη, λύπην ἔχει, ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς. Ὅταν δὲ τέκῃ, χαρὰ χαίρει, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὑμεῖς νῦν μὲν λύπην ἔχετε, ὕστερον δὲ ἔψεσθέ με, καὶ χαρησεται ὑμῶν ἡ καρδία. » Οὕτω καὶ ἐγγεγεμμένος ἐκ νεκρῶν, ταῖς ἐν τῷ κήτρῳ κλαίουσιν γυναιξὶ προσεφώνει τὸ, Καίρετε. Πρέποι δ' ἂν, καὶ ἕκαστον τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ἐπὶ γε τῷ σταυρῷ καὶ τῇ ἀναστάσει λέγειν· « Ἔστρεψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, διέβρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. » Πῶς γὰρ οὐκ οἴχεται μὲν ἐκ ποδῶν τὸ πενθεῖν, ἀφήρηται δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἐγγεγεμμένου Χριστοῦ, καὶ [τὸ] τοῦ θανάτου καταλύσαντος κράτος; Ζωὴ γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν ὡς Θεός, κἂν εἰ πέφηνεν ἐν σαρκί. Οὐκοῦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ, τουτίσσι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃν ἀναβίωψι ἐκ νεκρῶν, πεπτωκώτων τῶν ἐσταυρωκώτων, συγκαλέσατε ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου, καὶ ὑποκάτω συκῆς. Καὶ εἰ μὲν βούλοιτό τις ἀπλοῦν καὶ πρόχειρον τὸν τοιούτων εἰσδέχεσθαι νοῦν, τέρψειν εἶναι τῶν πνευματικῶν σύμβολον διαβεβαιώσεται τὰ ὀνομασμένα. Οὐκ ἀπίθανον δὲ εἶναι φημι πρὸς τούτῳ κάκεῖνο εἰπεῖν, ὅτι συκὴν καὶ ἀμπέλον ἔοικεν ἀποκαλεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος Μελ-

¹ Luc. xxiii, 28. ² Isa. i, 7. ³ Luc. ii, 34. ⁴ Joan. xvi, 21, 22. ⁵ Joan. xx, 15-17. ⁶ Psal. cxix, 12. ⁷ Isa. xxv, 8. ⁸ Joan. xiv, 6.

φῶδες διαμένηται, λέγων εὐνιγματωδῶς πρὸς τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ νομφίον, τουτέστι, Χριστόν· « Ἡ γυνὴ σου ὡς ἀμπέλος εὐθηνούσα, ἐν τοῖς κλίταις τῆς οἰκίας σου. » Ἐφη δὲ πού καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Αἱ ἀμπέλοι κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὄσμην, ἡ συκὴ ἐξήνεγκεν ὀλύνθους αὐτῆς. » Ὡς γὰρ ἦδη τῶν Ἐκκλησιῶν ἀρφαμένων ἐν κόσμῳ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν εὐωδιάζειν πίστεως, τὰς ἀμπέλους ἐφη κυπρίζειν, καὶ μὴν καὶ ἐκφαίνεσθαι τοὺς ὀλύνθους· νοηθεῖν ἂν καὶ οὗτοι, τῶν ἄρτι πεπιστευκότων ἡ ὀσπη μὴν πέπειρος καὶ γλυκεῖα πληθὺς, ἐσομένη δὲ κατὰ βραχὺ, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀμεινον ἐπιδόσειν τοῦσα πρὸς τοῦτο. Ἀδρυθέντες γάρ, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον ἀναβεθῆκαί-
 τες τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, γλυκεῖς οἴαπερ ἐσόμεθα καρποὶ τῷ Θεῷ, καθάπερ μητρί τινι τῇ Ἐκκλησίᾳ προσκατωκίας. Οὐκοῦν διὰ τε συκῆς καὶ ἀμπέλου νοουμένων τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπ' αὐταῖς ἐσόμεθα, καὶ ἐν αὐταῖς καταλύσομεν, προτροπῶν ἄλλήλοις ἐκείνῳ λέγοντες τὸ προφητικόν· « Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν ὄκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὄσιν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. » Εἰ δὲ δὴ γένοτο τοῦτου τυχεῖν, ἐπαίνου παντὸς ἀξιῶσομεν τοὺς εἰς τοῦτο κεκληκέντας, πάλιν ἐκείνῳ λέγοντες· « Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι· Εἰς ὄκον Κυρίου πορευσόμεθα. » Τέρψεως γὰρ ἡμῖν τῆς ἀνωτάτης τῆς χρεῖας καρπὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως. Τοιγάρτοι πάλιν ἐροῦμεν κατὰ τὸν Ψαλμῶδον· « Μίαν ἡμετέραν παρὰ Κυρίου, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖν με αὐτοῦ. »

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἔμοι, καὶ ἐξήγαγέ με, ὅν τρόπον, ὅταν ἐξεγερθῆ ἄνθρωπος ἐξ ὕπνου αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπε· Ἐώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσοῦ ὄλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τὰ λύχνοι ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τὰ ἐπαρυστρίδες τοῖς λύχοις τοῖς ἐπάνω αὐτῆς, καὶ δύο ἐλαίαι ἐπάνω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπადίου αὐτῆς, καὶ μία ἐξ ἐναντίων.

ΚΓ'. Τὸ Ἐπέστρεψεν, ἐν τούτοις οὐχ ὡς ἐκ τόπου νοήσομεν (εὐθὴς γὰρ κομιδῆ), νομοιοῦμεν δὲ μάλλον, τὴν ὡς ἐξ ὄρασεως τῆς ἐξ ἀμφοῖν ἐφ' ἑτέραν εὐθύς καὶ γείτονα μεταφορῶται, δηλον δὲ ὅτι πνευματικῆν. Ἐπειδὴ δὲ νήψεως ἀκράτου χρεῖα καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ἐν γὰρ δὴ μάλιστα τούτοις λεπτῆν ἐνετίθει ἐπιγρήγορον τῷ προφήτῃ Θεός, μαθητεύοντος ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ, ὡς δοκεῖν ἐξ ὕπνου διεγερθῆναι. Τοιαύτη γὰρ πῶς ἐστὶ τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ἡ κατάστασις, καὶ πολλὴ δὴ μείων παρὰ τὴν οὖσαν ἐν τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις, ὥστε φαίη τις ἂν ἐγρήγορον μὴν τὰ ἐκείνων, ἐν ὕπνῳ δὲ ὡσπερ τὰ καθ' ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θεσπέσιος ἀγγελος γνώμην τε καὶ νοῦν πρὸς τοῦτω δὴ παρ-

abundans, in lateribus domus tuæ. » Ait et ipse universorum Deus quodam loco : « Vineæ florentes deiecerunt odorem suum, et ficus protulit grossos suos ¹⁰. » Ut enim jam, Ecclesis in mundo fide in ipsum inchoatis, vineas suavem spirare odorem, ac florere atque insuper grossos parere dicit : quorum nomine nuper fide initiatorum nondum matura et diutis multitudo, futura autem paulatim et incrementis ad meliora huc progrediens intelligi potest. Adepti enim magnitudinem, « et in virum perfectum plenitudinis Christi ¹¹ » eveci, dulces quasi fructus erimus Deo, Ecclesie velut matri agnati. Quapropter per ficum et vitem intellectis Ecclesie, sub ipsis erimus, et in ipsis diversabimur, cohortandoque inter nos dicemus illud propheticum : « Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et annuntiabit nobis viam suam, et ambulabimus in ea ¹². » Quod si assecuti fuerimus, omnimodis prædicabimus qui nos ad hoc vocarunt, dicemusque : « Lætatus sum in his qui dixerunt mihi : In domum Domini ibimus ¹³. » Summa enim lætitia fructus noster intelligi jure queat. Proinde rursus illud Psalmographi exclamabimus : « Unam petivi a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vite mee : ut videam voluptatem Domini, et visitem templum sanctum ejus ¹⁴. »

ταύτην ζητήσω, τοῦ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου τὴν τερπνότητα Κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ἄγων

TOMUS SECUNDUS.

692 CAP. IV.

VERS. 1-5. Et reverens est angelus qui loquebatur in me, et suscitavit me sicut cum suscitatur homo de somno suo, et dixit ad me : Quid tu vides ? Et dixi : Vidi, et ecce candelabrum aureum totum, et lampas super ipsum, et septem lucernæ super illud, et septem infusoria lucernis super ipsum ; et duæ olivæ super illud, una a dextris lampadis ejus, et una a sinistris.

XXIII. Reversum esse hic non ut ex loco accipimus, id enim perquam ineptum esset : statuimus autem potius ex ambabus visionibus ad aliam statim et vicinam spirituales utique transiri. Quoniam vero in his maxime singulari vigilantia opus est, et majore quam pro captu humano, acrem vigiliam immittit propheta Deus, docente angelo qui in ipso loquebatur, ut se e somno putaret excitatum. Talis est enim animi nostri conditio, multoque inferior quam in sanotis angelis, ut assecrare possit quisquam illos esse in perpetua vigilia, nos quasi in perpetuo somno. Postquam autem divinus angelus voluntatem, et mentem quoque eo inclinatum vidit, ut quod fiebat substititit satis

⁹ Psal. cxxvii, 5. ¹⁰ Cant. ii, 15. ¹¹ Ephes. iv, 13. ¹² Isa. ii, 5. ¹³ Psal. cxxi, 1. ¹⁴ Psal. cxvi, 4.

uis etiam sic tardus est ad percipienda quae ostenduntur. Idcirco iustissime percontatur, et ea angelo declarante cognoscere petit. Angelus eum nescire illorum significationem propemodum obstupescit, et eum vere nesciat interrogat. Propheta ignorantiam aperte confitente et tarditatem suam non erubescens, obscuritatem visi deinceps enucleat; et, tanquam ex imagine manifesta et in oculis incurrente, scopum in ea latentem explanat. Inquit enim: « Illic est sermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Perinde fortasse ac si dicat, omnia haec visa, aliquando finem suum assecutura, non humana virtute administrata, nec in robore corporali, sed in virtute Spiritus sancti, et ut ex divino natu. Factus est siquidem homo nostri similis Unigenitus: verumtamen non bellavit corporali modo, ut Ecclesiam quasi quoddam candelabrum mundo erigeret: imque sumptis armis sensum tangentibus, et cohortibus bellicosis duos populos sibi adunxit, aut duas lucernas animo aspectabiles candelabro imposuit, sed in robore Spiritus sancti creavit in Ecclesiis primum apostolos, deinde prophetas, et evangelistas, et reliquam omnem sanctorum caetum, divinis charismatibus eos implens, et irrigatione Spiritus ubertim pinguefaciens²². Itaque non in fortitudine magna, nec in robore carnali, sed in virtute Spiritus a Christo spoliatus est Satanas, cum quo et adversariorum potestatum globi ceciderunt, vocalique sunt ad agnitionem Dei per fidem et qui ex Israel, et qui aliquando « creaturae potius servierunt quam Creatori²³. » Exhibita sunt etiam in Ecclesiis lucernae, id est sancti, una lucentes cum lampade, Christo, inquam. Fuerunt namque, ut quidem est apud sapientissimum Paulum, « luminaria in mundo, verbum vitae continentes²⁴. » Quod autem Emmanuel non manu, seu potentia humana, sed viribus suis tanquam Deus mundum salvaverit, testatus est et per Oseam, apud quem ista leguntur: « Filiorum autem Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in curribus, neque in equis, neque in equitibus. » Peraccommodate autem verbum factum est ad Zorobabel 686 de tribu Juda genus ducentem, qui id temporis sedem regni Hierosolymis obtinebat. Etenim ne adeo insignibus admirandisque operibus sibi praenuntiatis expeditionem aliquando suscipiendam, et proelia facienda arbitraretur, ab huiusmodi frivolis et humanis cogitationibus eum deterrendum putavit, potiusque sentire iussit, divinam efficacitatem, et facultatem non humanam, sed Christi talia molientis esse. Meminimus porro nos dicere, et ipsum Zorobabelem, ut ex tribu Juda procreatum et regem, significare Christum, conjuncto etiam Jesu filio Josedec, ut simul et in una per-

A τάματα Ἐγγήρται δὲ εἶν ὁ προφήτης εἰς νῆψιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων, οὐδὲν ἤττον ἐστὶ βραδύς πρὸς γε τὸ δύνασθαι, φημί, συνέναι τὰ δεκνύμενα. Ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, ἀναπνῶνεται τε καὶ ἀξιομαθεῖν παρὰ τοῦ διασαφούντος ἀγγέλου. Ὁ δὲ ἐτι οὐ συνῆκε μονονοχί κατατέθητέ πως, καὶ εἰ μὴ ἀληθῶς εἰδείη διερωτᾷ. Τοῦ δὲ διαφρήτην ὁμολογηκόςτος τὴν ἀγνοίαν, καὶ τὸ δυσμαθὲς οὐκ αἰσχυρομένου, καταλευκαίνει λοιπὸν τὸ ἐκ τῆς ὁράσεως ἀνιγμα, καὶ οἶον ὡς ἐξ εἰκότος ἐμφανοῦς τε καὶ ὀρωμένης τὸν ἐν αὐτῇ λεληθότως ἐγκείμενον διερμηνεύει σκοπὸν. « Οὗτος γάρ, φησιν, ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ὀρώμενα εἰς πέρας ἤξει κατὰ καιροῦς, οὐκ ἀνθρωπιεῖα δυνάμει κατορθούμενα, οὔτε μὴν ἐν ἰσχύϊ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου, καὶ ὡς ἐκ θεῶν διανευμάτων. Γέγονε μὲν γὰρ ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς ὁ Μονογενὴς· πλὴν οὐ παπολέμηκε σαρκικῶς, ἵνα καθάπερ τινὰ λυχνίαν ἀναστήσῃ τῷ κόσμῳ τὴν Ἐκκλησίαν· οὐχ ὄπλα κινήσας αἰσθητὰ, καὶ μαχίμων φάλαγγας παρέστησεν ἑαυτῷ τοὺς δύο λαούς, ἧ τοὺς λύχνους τοὺς νοητοὺς ἐπέθηκε τῇ λυχνίᾳ, ἀλλ' ἐν ἰσχύϊ Πνεύματος ἁγίου χειροτόνηκεν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τὴν ἄλλην ἄπασαν τῶν ἁγίων ἡμέγηριν, θεῶν αὐτοῦς χαρισμάτων ἀναπληρῶν, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χύσει καταπληθῶν πλουσίως. Οὐκοῦν οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ τῇ σαρκικῇ παρὰ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν δυνάμει Πνεύματος ἰσχυλεύετο μὲν ὁ Σατανᾶς, ἐπιπτον δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων σίφη, καὶ ἐκαλοῦντο πρὸς θεογνωσίαν διὰ τῆς πίστεως, ὡς καὶ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ οἱ πάλαι « τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην λελατρευκότες. » Ἀνεδείκνυντο δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οἱ λύχνοι, τουτέστιν, οἱ ἅγιοι, συνεκλάμποντες τῷ λαμπάδι, φημί δὲ, Χριστῷ. Γεγόνασι γάρ, ὡς γοῦν ὁ σοφώτατος γράρει Παῦλος, « φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. » Ὅτι δὲ οὐκ ἀνθρωπιεῖα χειρὶ σέσωκε τὴν ὑπ' οὐρανῶν, ἀλλ' ἰδίαις δυνάμειν ὡς Θεὸς ὁ Ἐμμανουήλ, διεμαρτύρατο λέγων καὶ διὰ φωνῆς Ἀσῆ. Ἐχει γὰρ οὕτω « τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλεήσω, καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὔτε ἐν βολβαίᾳ, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἄρμασιν, οὐδὲ ἐν ἰπποσιν, οὐδὲ ἐν ἰππεύσιν. » Εὐ δὲ δὲ δὴ σφόδρα πρὸς Ζοροβάβελ ὁ λόγος ἦν, τὸν ἐξ Ἰούδα φηλῆς, δεικνόντα τὸν τῆνκαῦτα τοῦς τῆς βασιλείας θώκου ἐν Ἱερουσαλήμ. Ἴνα γὰρ μὴ τῶν οὕτω λαμπρῶν καὶ ἀξιαγάτων κατορθωμάτων αὐτῷ προσηγγελέμενων πολέμους οἴετο, καὶ μάχας συγκροτηθῆσθαι κατὰ καιροῦς, ἐξίστησιν ἀναγκαίως αὐτὸν τῶν οὕτω σαθρῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἐνοσιῶν, διακείσθαι δὲ μᾶλλον προστέταχεν, ὅτι θεοπρεπῆς ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀνθρωπίνη, ποῦ διαπαρίνοντος τὰ τοιαῦτα Χριστοῦ. Μεμνήμεθα δὲ, ὅτι καὶ

²² I Cor. xii, 28. ²³ Rom. i, 25. ²⁴ Philipp. ii, 16.

αὐτὸν τὸν Ζοροβάβελ ὡς ἐκ φυλῆς 'Ιουδα, καὶ βασι-
λέα παρακληθῆναι ἐλέγομεν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν,
συνημμένον δὲ καὶ 'Ιησοῦ τοῦ 'Ιωσεφῶ, ἴν' ἐν ταυτῷ νοοῖτο βασιλεὺς τε ἅμα καὶ ἀρχιερεὺς ὁ 'Εμ-
μανουήλ.

Τίς εἶ σὺ, τὸ ἄρτος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου
Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; Καὶ ἐξοίσω τὸν λι-
θον τῆς κληρονομίας, ἰσότητι χάριτος χάριτα
αὐτῆς.

ΚΕ'. Δυσέφικτον μὲν κομιδῇ τὸ προκειμενον· πλὴν
ἐρούμεν ἡμεῖς τὸ γε ὡς ἄριστα καὶ ὀρθῶς ἔχειν
ἀπεληγμένον. "Εοικε τοίνυν ὁ λόγος μονοουχί καὶ
ἐπιτιμῆν τῷ βρει τῷ μεγάλῳ, τουτέστι, τῷ Σατανᾷ
κατεξανασταμένῳ τε καὶ ἀντεξάγοντι τῷ Χριστῷ, τῆς
αὐτοῦ δυστροπίας τὴν δύναμιν, ἡ δὲ καὶ ἐν τοῖς
ἀνωτέρω πάλιν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς κατεγράφετο. Β
"Ἐφη γὰρ ὁ προφήτης θεθεσθαι μὲν 'Ιησοῦν τὸν
ιερέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου
Κυρίου, τὸν δὲ γε διάβολον ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ,
τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ. "Οτι γὰρ, ὅσον ἐνεχώρει, καὶ
ἦν ἐπ' αὐτῷ, πεπολέμηκε τε καὶ ἀντεγήγερται δει-
νῶς ταῖς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαις, καλοῦντος πρὸς
σωτηρίαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, προσκυνητὴν ἴδιον ἀπο-
φαίνειν ἤθελε, παραδεικνύς μὲν αὐτῷ, εἰ δὲ προσπε-
σεῖν ἔλοιτο καὶ προσκυνῆσαι αὐτῷ". Ἐἴτα καὶ ἐξ
αὐτοῦ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν προδότην
ἤρκασε μαθητὴν, ἀναπαύσας ἕργανον τῆς 'Ιουδαίων
γενέσθαι σκαιότητος. Ἐπιπλήττει δὲ οὖν ὁ λόγος
αὐτῷ, καὶ φησι· « Τίς εἶ σὺ, τὸ ἄρτος τὸ μέγα, τὸ
πρὸ προσώπου τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; »
Τὸ δὲ, Τίς εἶ σὺ; νοητέον οὐχ ὡς ἐθέλοντος ἀναμα-
θεῖν, τίς δὲ ἄρα καὶ πῶθεν ἐστίν (οὐ γὰρ ἂν ἠγνόησε
θεὸς ὢν), ἀλλ' ὅσον κατασκευάζοντος καὶ οὐδενὸς
ἀξιούντος λόγου, κἂν εἰ μέγα τε εἴη καὶ δυσάντητον
ἄρτος, καὶ ἐμποδῶν κείμενον κατορθοῦν ἐθέλοντι
τοιούτῳ Χριστῷ, οὐ καὶ εἰς τύπον ὁ Ζοροβάβελ,
καθάπερ ἤδη προείπομεν. Καίτοι γὰρ ἀπαράκλητον
ἔχων τὴν δυστροπίαν ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, πεπά-
τηται παρὰ Χριστοῦ πόνου τε καὶ ἰδρώτος δίχα.
θεὸς γὰρ ἦν κατὰ φύσιν ὁ πάντας νικῶν. "Ἡ τοίνυν
κατὰ τὸν τοιόνδε τινὰ τρόπον προσβαλοῦμεν τοῖς
εἰρημένους, ἢ καὶ ἐτέρως, εἰ δοκεῖ. "Ἐφη μὲν γὰρ,
οἱ οὐκ ἀνθρωπιᾷ δυνάμει κατορθωθήσεται τῷ
κόσμῳ τὰ πρὸς ζωὴν. Καὶ στήσεται μὲν ἡ λυχνία,
τὸ λαμπάδιον ἔχουσα, τουτέστι, Χριστὸν, ἐκλάμψουσι
δὲ οἱ λύχνοι, καὶ μὴν καὶ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐνύ-
μων τοῦ λαμπάδιου αἱ δύο πάντως ἐλαῖαι στήσονται,
τοὺς δύο λαοὺς σημαίνουσαι. Εἰθ' ὡπερ ἀνακυνθα-
νομένου τινὸς καὶ λέγοντος· Τίς ἄρα εἶ σὺ, ὁ τὰ
οὐτως μεγάλην πολέμου δίχα πάντως καὶ ἀμογητὴ
κατορθῶσαι ὑπισχυόμενος; προσωτακούεται λέγων
ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ· « Ἐγὼ τὸ ἄρτος τὸ μέγα, τὸ πρὸ
προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; » τουτέστιν,
Ἐγὼ εἰμι ἡ πάντα ὑπερπερῶσα φύσις, ἡ θεοπραπίειν
δύναμις εἰς τὴν ὑπερπέπεινα πάντων διψήτουσα
ἕξεν, κατὰ καιροὺς ἀρχέσειν μέλλουσα πρὸς κα-
τόρθωσιν τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ πρὸ προσώπου
Ζοροβάβελ. Οὐ γὰρ ἠγνοεῖ Χριστὸς τὸν ἑαυτοῦ Πα-

A sona Emmanuel ei rex et summus sacerdos intel-
ligatur.

YENS. 7. Quis es tu, mons ille magnus, ante fa-
ciem Zorobabel, ut instaures? Et educam lapidem
hereditatis, aequalitate gratiae gratiam ejus.

XXV. Difficillimus intellectu locus proposi-
tus: verumtamen quod rectissime atque optime
dici posse existimavimus, id in medium affer-
mus. Videtur itaque sermo quadam obijuratione
incessere montem magnum, puta Satanam contra
Christum insurgentem, et perversitatis suae poten-
tiam, quasi aciem contra promoventem, quod item
supra, quanquam sub velamine, nobis describeba-
tur. Dicebat enim propheta se vidisse Jesum sa-
cerdotem magnum stantem coram angelo Domini,
et diabolum stantem a dextris ejus, ut adversaretur
ei. Quin enim, quantum licuit, et in ipso fuit,
oppugnaverit, et vehementer insurrexerit contra
oeconomiam Salvatoris, mundum ad salutem vocan-
tis, nemo dubitabit, si cogitaverit primum quidem
accessisse ad jejunantem in deserto, et mundi Sal-
vatorem intuitum, se ab illo adorari concupivisse,
cum illi omnia regna mundi ostendens dixisset
omnia fore ipsius, si procidere in genua et se ad-
orare non recusaret²⁴. Deinde ex ipso choro sancto-
rum apostolorum proditoreum Judam arripuit, cui
persuasit ut Judaeorum feritatis instrumentum fieret.
Increpatur itaque his verbis: « Quis es tu, mons
magne, ante faciem Zorobabel, ut instaures? Huius
Quis es, non ita accipiendum, quasi inesse cupiat
quis tandem et unde sit. Non enim ignorabat, ut-
pote Deus. Sed quasi extenuet, et vilihi faciat, quam-
vis magnus mons esset, et cui facile resisti non
posset, et impedimentum objectum Christo haec in-
staurare volenti, 687 ejus typus Zorobabel, ut
jam diximus. Etsi enim sit implacabilis nequitia
draconis apostatae, tamen citra laborem sudorem-
que a Christo conculcatus est. Erat enim natura
Deus, omnes exsuperans. Aut igitur tali quodam
modo dicta verba explicabimus, aut alio, si placebit.
Dixit enim, non humana virtute mundo vitam in-
stauraturum. Et stabit quidem candelabrum, lampada-
dem habens, hoc est Christum: lucebunt autem lu-
cernae. Praeterea a dextra laevaque lampadis duae oli-
vae omnino stabunt, duos populos adumbrantes.
Postea, quasi sciscitante quopiam ac dicente: Quis
igitur es tu, qui tam ardua nullo bello et sine la-
bore feliciter constituturum spondes? subauditur
respondens Deus et Pater: « Ego mons ille magnus
ante faciem Zorobabel, ut instaurem: » id est ego
sum omnibus supereminens natura, divinis celsitu-
dinibus ad gloriam sublimissimam omnium emicans,
quae suo tempore ad promissa fideliter et ante
faciem Zorobabel praestanda sufficiet. Non enim

²⁴ Matth. iv, f seqq.

ignorabat Christus Patrem suum : sed quasi quemdam adiutorem insignium suarum actionum cum faciebat, cum diceret : « A me ipso facio nihil. Pater autem in me manens, ipse facit opera ».²⁷ Operabatur enim ut per propriam virtutem per Filium, per quem et ab initio creatis omnibus, merito est admirabilis . . . a sapientissimo Daniele iterum Deus et Pater mons nominatur, unde et lapis sine manibus præcisus est, qui et aurum, argentum, æs, ferrum comminuit²⁸. Quæ etiam Christi imago fuit. Natus enim ex Deo Patre Filius, supra quam dici aut mente capi potest, contrivit regna, ut deinceps penes eum sit omne Imperium : « Flectetur enim ipsi omne genu, et omnis lingua confitebitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ».²⁹ Itaque ut ex monte Dei et Patris summus angularis et electus lapis resectus Deus, factus est nobis hæreditas³⁰. Vocati quippe sumus in adoptionem filiorum per ipsum³¹, scriptique hæredes Dei viventis, æqualitate gratiæ gratiam lucrifacientes. Hoc vero quid est ? Data est quidem gratia antiqua illa et decantata : liberati sunt enim ex Ægypto secundum corpus, servile jugum dominationis quo premebantur a cervicibus dejecerunt, per medium mare transiit, comederant manna in solitudine, **688** pedibus flumina transierunt, Jordanem videlicet, in terram promissionis introducti sunt. Hæc igitur gratia illa prima. Verum in æqualitate et similitudine antiquæ illius gratiæ gratia imperita est a Christo, qui factus est nobis lapis ut fundamentum, sive summus angularis, et rursus hæres et Filius. Per illum quippe hæredes Dei instituti sumus³². Quomodo igitur in æqualitate primæ gratiæ secunda ? Quæ in illis fiebant secundum carnem, sive sensum, hæc Christus secundum spiritum et intellectum præstitit. Eripuit nos e servitute diabolica, cum ex latro et latere³³. Liberavit affectionibus mundanis et carnalibus immunditiis. Velut per mare transitum concessit : fluctus enim hujus vitæ et acerbiteriam ejus sollicitudinum præterivimus. Comedimus panem de cælo (mystice loquimur), Jordanem transivimus, circumcissionem in spiritu suscepimus³⁴, hæreditatem audivimus supernam civitatem, vere sanctam terram ejus et Christus ipse meminit cum ait : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram ».³⁵ Puto autem ego sapientissimum quoque evangelistam Joannem hoc ipsum significare velle, cum dicit de Christo : « De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est ».³⁶ Minister enim et mediator veteris illius gratiæ Moses fuit ; secundæ autem gratiæ Christus, quæ similitudinem prioris illius habet. Typi enim quidam erant ad veritatem, sive veritatis deus parturientes, tanto mellioris et excellentioris, quanto quæ sensibus ea quæ sola intelligentia

Α τέρα, ἀλλ' ὡσερ τινὰ συνεργάτην τῶν ἰδίων καθορθωμάτων ἐπέσειτο λέγων· « Ἄπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν. Ὁ δὲ Πατήρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. » Εἰργάζετο γὰρ ὡς διὰ δυνάμεως ἰδίας τοῦ Υἱοῦ, δι' οὗ καὶ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι παρενηγῶν εἰκότως θαυμάζεται. . . . παρὰ τῷ σοφώτατῳ Δανιὴλ, ὡς ἄρως ἡμῖν ὠνόμασται πάλιν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ἐξ οὗ καὶ λίθος ἀνευ χειρὸς ἐτμήθη, ὃς καὶ ἐλέπτυνε τὸ χρυσοῖον, τὸν ἀργυρον, τὸν χαλκόν, τὸν σίδηρον, καὶ ἦν εἰς τύπον καὶ τότε Χριστοῦ. Γεγεννημένος γὰρ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορρήτως καὶ ὑπὲρ νοῦν ὁ Υἱὸς, συνέτριψε τὰς βασιλείας, ἐν αὐτῷ λοιπὸν τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀνάπτηται· « Κάμψαι γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Οὐκοῦν ὡς ἐξ ἄρως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀκρογωνιαῖος καὶ ἐκλεκτός ἀποτμηθεὶς λίθος ὁ Θεός, γέγονεν ἡμῖν κληρονομία. Κεκλημέθα γὰρ εἰς υἰοθεσίαν δι' αὐτοῦ, καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν Θεοῦ ζῶντος, ἰσότητι χάριτος κερδαίνοντες. Καὶ τί δὴ τοῦτο ; Δέδοται μὲν γὰρ χάρις τις τῷ Ἰσραὴλ, ἡ ἀρχαία τε ἐκεῖνη καὶ διαβόητος· λελύτρωνται γὰρ ἐξ Αἰγύπτου σαρκικῶς, τὴν ἐπηρητημένην αὐτοῖς ἐκ πλεονεξίας ἀπεσεύσαντο δουλείαν, διεβιδάσθησαν διὰ θαλάσσης μέσης, ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, διήλθον ἐν ποδὶ ποταμούς (διεπεραιώσαντο γὰρ οὕτω τὸν Ἰορδάνην), εἰσεκομίσθησαν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Αὕτη δὴ οὖν ἡ χάρις ἡ πρώτη. Ἄλλ' ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι τῆς ἀρχαίας ἐκεῖνης χάριτος, χάρις δέδοται παρὰ Χριστοῦ, ὃς γέγονεν ἡμῖν, λίθος μὲν ὡς θεμέλιος, ἦγον ἀκρογωνιαῖος, κληρονόμος δὲ πάλιν, ὡς Υἱός. Γεγόναμεν γὰρ δι' αὐτοῦ κληρονόμοι Θεοῦ. Πῶς οὖν ἐν ἰσότητι τῆς πρώτης χάριτος ἡ δευτέρα ; Ἄ γὰρ ἐπ' ἐκεῖνοις ἐπράττετο σαρκικῶς, ἦγον αἰσθητῶς, ταῦτα τετελετωκεν ἐφ' ἡμῖν ὁ Χριστὸς πνευματικῶς τε καὶ νοητῶς. Ἐξέλειτο δουλείας διαβολικῆς, ὡς ἐκ πηλοῦ καὶ πλινθίας. Ἀπῆλλαξε τῶν ἐν κόσμῳ παθῶν καὶ τῶν σαρκικῶν ἀκαθαρσιῶν. Διεβιδάσθη ὡς διὰ θαλάσσης· παρεδράμομεν γὰρ τὸν κλύδωνα τοῦ παρόντος βίου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φροντίδος τὸ πικρόν. Ἐφάγομεν ἄρτον ἐξ οὐρανοῦ (μυστικὸς ὁ λόγος), διεβιδάσθημεν τὸν Ἰορδάνην, περιτομήν ἐσχήμεμεν τὴν ἐν πνεύματι, κληρονομήκαμεν τὴν ἄνω πόλιν, τὴν ἀληθῶς ἀγίαν γῆν, ἧς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διεμέμητο, λέγων· « Μακάριοι οἱ πραεῖς, οἱ αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Οἶμαι δὲ ἔγωγε καὶ τὸν σοφώτατον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, αὐτὸ δὴ τοῦτο βούλεσθαι δηλοῦν, εἰ λέγει περὶ Χριστοῦ, ὅτι· « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἤμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσῆως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. » Διάκονος μὲν γὰρ καὶ μεστῆς τῆς ἀρχαίας ἐκεῖνης χάριτος γέγονεν ὁ Μωσῆς· τῆς γε μὴν δευτέρας χάριτος ὁ Χριστὸς. ἔχουσης μὲν ὁμοιότητα πρὸς ἐκεῖνην (τύποι γὰρ ἦσαν ὡς πρὸς ἀλήθειαν, ἦγον τὸ τῆς ἀληθείας ὠδίνοντες

²⁷ Joan. xiv, 10. ²⁸ Dan. ii, 34. ²⁹ Philipp. ii, 10, 11. ³⁰ Ephes. ii, 20. ³¹ Ephes. i, 5 ³² Rom. viii, 17. ³³ Exod. i, 14. ³⁴ Exod. xvi, 1 ; Joan. vi, 31. ³⁵ Matth. v, 4. ³⁶ Joan. ii, 16, 17.

κάλλος), ἀμείνονος δὲ καὶ ὑπερκειμένης, ὅση καὶ τῶν αἰσθητῶν ὑπερφέροι ἂν εἰκότως τὰ νοητά. Καὶ μαρτυρήσας γράφει ὁ Παῦλος, ὅτι κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς.

Kal ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπιγνώση διότι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ.

ΚΓ'. Ἰδοὺ δὴ πάλιν ἡμῖν ἐν αἰσθητοῖς πράγμασι καταγράφει τὰ νοητά, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ παραδόξως τετελεσμένων παρατίθειν εἰς τύπον τὴ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ κατὰ καιροὺς ἐκπεπερασμένον. Ἐπειδὴ γὰρ, ἀλοῦσης τῆς Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν καὶ Κύρου, τῶν τῆς δουλείας ἀνείντο δεσμῶν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ δὴ καὶ ἀνήκον εἰς Ἱερουσόλυμα, Δαρείου λοιπὸν τὴν Χαλδαίων διέποντος ἀρχῆν, προὔρρετο θεὸς τοὺς ὑποοστήσαντας τὸν θεῖον εὐθύς ἀναδείξασθαι ναὸν, βασιλεύοντος μὲν Ζοροβάβελ, ἱερατευόντος γε μὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ. Καὶ ἤπτοντο μὲν τοῦ ἔργου, καὶ δὴ καὶ ἐν πρώταις κρηπίδων καταβολαῖς τὸ ἔργον ἦν, ἤρτο δὲ καὶ ὕψου τὰ τεῖχη λοιπὸν, εἶτα μεταξὺ κωλυόντων τινῶν, καὶ ἐμποδῶν γεγονότος τοῦ φθόνου τῶν περιοικῶν ἐθνῶν, γέγονέ τις ἀνακοπή, καὶ σκουδασμάτων τῶν ἐπὶ ταῖς ἔργοις ἀνάδωξις. Ἀνέντος δὲ πάλιν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν, τετελεῖται μόλις ὁ ναὸς, Ἰησοῦ μὲν ἱερατευόντος, Ζοροβάβελ γε μὴν ἐφεστηκότος καὶ βασιλεύοντος. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν ὁ τῆς ἱστορίας συμπέρασαι λόγος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τύπον Χριστοῦ παρῆλπηται παρ' ἡμῶν ὁ ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς Ζοροβάβελ, φέρε δὴ λέγωμεν ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ἤρξατο μὲν αὐτὸς οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον Κυρίου, τετελείωκε δ' αὐτὸν ὁ νοητὸς καὶ πνευματικὸς. Κατεστήσατο μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς οἶκόν τινα καὶ ἀναύλισμα θεοπροπέας αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, τὴν Ἰουδαίων Συναγωγὴν. Οὕτω γὰρ αὐτὴν ὠνόμαζε, περὶ τοῦ πανσόφου Μωσέως εἰπὼν· «Ἐὰν γένηται προφήτης ἐξ ὑμῶν Κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσεται, καὶ ἐν ὕμῳ λαλήσει αὐτῷ. Οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωσῆς, ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστὸς ἐστίν.» Οὐκοῦν θεμελιῶνται μὲν ὡςπερ οἶκος διὰ Χριστοῦ καθήρηται δὲ μεταξὺ. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας ὡς πεπτωκότα τε καὶ σεισισμένον καταλοφύρετο, λέγων· «Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἐστίν ὁ ἀναστήσων αὐτόν.» Πλὴν ἐγγήγερται διὰ Χριστοῦ καὶ μετεσκευάσθη πρὸς τὸ ἀμείνον, εἰσκειρομισμένων αὐτῷ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀναδειχθείσης ἐν κόσμῳ τῆς Ἐκκλησίας, «ἥτις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζῶντος,» ἥ τοῦ κάλλους γέγονεν ἔραστῆς ὁ τῶν ὄλων Κύριος καὶ Θεός. «Ὅτι γὰρ ἀσυγκρίτως ἀμείνων παρὰ τὸν πρῶτον ὁ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐγγηγερμένος ναὸς, τοσούτων, ἡ Ἐκκλησία, πεπληροφόρηκεν εἰπὼν διὰ φωνῆς Ἀγγαλοῦ τοῦ προφήτου· «Τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἐμπροσθεν; Καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν

A comprehenduntur antecollant. Accedit testis Paulus cum scribit ²⁷. melioris testamenti mediatorum esse Jesum.

VERS. 8, 9. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Manus Zorobabel fundaverunt domum istam, et manus ejus complibunt eam, et scies quia Dominus omnipotens misit me ad te.*

XXVI. En, rursum in rebus quas sensu attingimus, eas quæ solum intelliguntur describit, et a Christo admirabiliter perpetratorum typum proponit id quod per manum Zorobabel aliquando confectum fuit. Postquam enim Babylonis a Cyro Persarum rege subactis servitute exsoluti sunt Israelitæ, et insuper Hierosolytam redierunt, **689** Dario postea Chaldaeorum regnum procurante, hortatus est Deus reduces ut ante omnia divinum templum reedificarent, rege quidem Zorobabele, principe autem sacerdotum Jesu filio Josedec ²⁸. Jamque ad opus aggrediebantur, et prima fundamenta jacta erant, et muri in altumeducti, cum, prohibentibus quibusdam et invidia finitimarum gentium impediante, a labore cessatum est et operum studia prolata. Deo autem ad opus rite consuecendum rursus facultatem suppeditante, vix tandem absolutam est, Jesu summum gerente sacerdotium, Zorobabela autem rerum potente. Et his quidem historia continetur ²⁹. Quia vero pro typo Christi Zorobabelem de tribu Juda ortum assumpsimus, age, dicamus quomodo et qua ratione cœperit ipse quidem edificare domum Domini: sed mente conceptus, et spiritalis Zorobabel eam postea perfecit et consummaverit. Constituit enim principio domum quandam et mansionem divinam sibi et Patri Judæorum Synagogam. Sic namque illam appellavit, de sapientissimo omnium Mose ita loquens: « Si fuerit propheta ex vobis Domino, in visione illi cognoscet et in somno loquar ei. Non sic ut servus meus Moses, in omni domo mea fidelis est ³⁰. » Ergo fundata est tanquam domus per Christum, sed intervallo eversa. Quare propheta Jeremias ut concussam et collapsam deplorat in hæc verba: « Domus Israel cecidit, et non est qui denovo excitet eam. » Verumtamen per Christum excitata, et in aliam melioremque formam mutata est, introductis in ipsam gentibus, et exhibitam in mundo Ecclesiam, « quæ est domus Dei viventis ³¹, » cujus puritatem universorum Dominus ac Deus adamavit. Etenim templum extremis temporibus excitatum, Ecclesiam scilicet, infinitis partibus primo præstare satis superque docuit, per prophetam Aggemam ita loquens: « Quis est ex vobis homo qui vidit domum hanc in gloria sua priore? Et quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non existentem in conspectu vestro ³²? » Et infra: « Quia magna erit gloria

²⁷ Hebr. v ²⁸ I Esdr. iv, 1 seqq. Agg. i.12-14.

²⁹ Num. xii, 6, 7. ³¹ I Tim. iii, 15° Agg. ii, 4.

domus factus novissimæ super primam, dicit Dominus omnipotens ⁴³. » Verumenimvero ista historice duntaxat intelligere, quin magnæ insanie sit dubitandum non est, si quis cogitaverit quoniam modo posterior gloria templi Dei præstantior prioris gloria videri queat: nam illud incendit ac diripuit Babilonius Nabuchodonosor: **690** hoc autem post illud exstructum post tempus captivitatis, nihilominus a Romanis Incensum ac spoliatum est, ipsaque Hierosolyma et Judæa universa ⁴⁴. Non igitur ad veritatem sufficit historica narratio. Major autem et præstantior gloria posterior quam prior, Ecclesia assumpta « in templum sanctum, in habitaculum Dei in Spiritu ⁴⁵. » Superædificamur enim super fundamenta apostolorum et prophetarum, per omnem contactum suppeditatæ operationis cujusque membri coaptati atque compositi, et veluti inter nos socius inuenies in unitatem fidei et dilectionis per Spiritum, ad efficiendum templum sanctum. Lapides enim vivi sumus ⁴⁶. Quamobrem divinus Paulus credentium multitudinem nunc quidem Dei agriculturam, nunc Dei ædificationem vocavit ⁴⁷: cujus ut sapiens architectus fundamentum posuit Jesus Christus, cui omnes innitimur, per quem et stamus, et templum nominamur, ipsum habentes in mente et in corde, per Spiritum habitantem et manentem ⁴⁸.

Τησοῦς ὁ Χριστός, ᾧ δὴ πάντες ἐρηρέσαμεθα, δι' οὗ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνψυχῶμεθα τε καὶ ἐνηυλισμένον διὰ τοῦ Πνεύματος.

Vas. 10. *Quis enim desepit in dies parvos? Et lætabantur, et videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti oculi Domini sunt, respicientes super omnem terram.*

XXVII. Non est de mox futuris visio; sed potius de deducendis ad propositum finem, ut temporibus adventus omnium nostrum Salvatoris Christi, qui in extrema tempora sæculi hujus incidit: cæteram non ita diu post hanc prophetiam editam, sive templum per manum Zorobabel excitatum. Si quis igitur, inquit, despexit medios dies parvos et paucos, sive nihil pependit dilationem, non mæstus propter hoc, omnino omni lætitia replebitur. Gaudebit enim, et videbit lapidem stanneum in manu Zorobabel. **Stanneum** vero lapidem Christum nominat. Causam si quis nosse velit, mox dixerim et quæ aliis videntur, et nobis quoque probantur. Aiunt enim stannum ex ære et plumbo temperari, atque idcirco nec omnino carere duritie, nec vacare etiam molli tudine. **691** Nos quoque quodammodo ex ditate quæ vi nulla frangi ac debilitari potest, et ex humana natura, affectionibus quasi obnoxia, **Emmanuelem** componimus. Sciendum porro ad amianthem quoque plumbo facile confringi, ut aiunt, cum tamen id per aliam materiam non patitur. **Uicimus** ergo Christum, quamvis benignissimum valde longæque valentissimum, et ut Deum nulla præditum sævitiis, seu adamantem quemdam confringere Sa-

καθῶς· οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὀμῶν; » Καὶ μετ' ἕτερα· « Διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἄλλ' ὅτι μὲν μόνον ἱστορικῶς τὰ τοιαῦτα νοεῖν ἀπόπληκτον, οὐκ ἂν ἐνδοιασεί τις, ἐννενοηκῶς, ὅτι πῶς ἂν νοοτο προφερεστέρα τῆς πρώτης, ἢ ἐν ἐσχάτοις δόξα τοῦ θείου ναοῦ, εἴπερ ἐκεῖνον μὲν κατενέπηρσε· καὶ διήρπασεν ὁ Βαβυλώνιος· Ναβουχοδονόσωρ· τὸν δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐγγηγερμένον μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, οὐδὲν ἦρτον Ῥωμαῖοι κατενέπηρσαν, συγκαταδῆλώσαντες αὐτῷ καὶ [τ]αυτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἅπασαν δὲ τὴν Ἰουδαίων χώραν; Οὐκ οὐν ἀπόχρη πρὸς ἀλήθειαν ἡ τῆς ἱστορίας ἀπόδοσις. Ἀμείνων δὲ καὶ προφερεστέρα τῆς πρώτης; ἢ τελευταία δόξα, παραληφθείσης τῆς Ἐκκλησίας εἰς ναὸν ἄγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. » Ἐποικοδομούμεθα γὰρ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐκάστου μέλους συναρμολογούμενοι, καὶ συντιθέμενοι, καὶ οἰοεὶ πως ἀλλήλοις συμβαινόντες εἰς ἐνότητα πίστεως καὶ ἀγάπης ἐπὶ τοῦ Πνεύματος εἰς ναὸν ἄγιον. Αἰθοὶ γὰρ ἐσμεν ζῶντες. Καὶ γοῦν ὁ θεοσπέσιος Παῦλος τὴν τῶν πεπιστευκῶτων πληθύν, ποτὲ μὲν Θεοῦ γεώργιον, ποτὲ δὲ δὴ οὖν καὶ οἰκοδομὴν ὀνόμαζε Θεοῦ· καὶ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικεν, οὗτος δὲ ἐστὶν

καὶ ἐστήκαμεν, καὶ ναεὶ χρηματίζομεν, αὐτὸν ἔχοντες εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνψυχῶμεθα τε καὶ ἐνηυλισμένον διὰ τοῦ Πνεύματος.

Διότι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μικρὰς; Καὶ χαρήσονται, καὶ ὄψονται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. Ἐπὶ οὗτοι ὄψαται μοι Κυρίου εἶσιν, οἱ ἀποβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

KZ. Οὐ περὶ τῶν εὐθὺς ἐσομένων ἢ ὄρασις, ἐνεχθησομένων δὲ μᾶλλον εἰς πέρας, ὡς ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ, ἢ γέγονε μὲν ἐν ἐσχάτοις τοῦ παρόντος αἰῶνος καιροῖς· πλην οὐ τοὶ πολλοὶ μετὰ ταῦτα χρόνοις τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας, ἦτοι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τοῦ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ ἐγγηγερμένου. Εἰ τις οὖν ἄρα, φησὶν, ἐξουδενώσῃ τις μεταξὺ μικρὰς καὶ εὐαριθμήτους ἡμέρας, ἦγουν οὐδὲν ἠγγήσαιο τὴν ἀνάβλησιν, οὐκ ἀκηδίαςας πρὸς τοῦτο, πάντη τε καὶ πάντως ἀπάσης ἔσται θυμηθίας ἐμπλωσ. Χαρήσεται γὰρ, καὶ ὄψεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. **Κασσιτέρινον** δὲ λίθον ὀνόμασε τὸν Χριστόν. Καὶ εἰ τις βούλοιο τὴν αἰτίαν ὀνομαθεῖν, φαίην ἂν εὐθὺς τὰ δοκοῦντά τισι, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ὀρθῶς ἔχειν ὑπεληψμένα. Οἱ μὲν γὰρ φασὶ τὸν κασσιτέρινον ἀπὸ τε χαλκοῦ καὶ μολύβδου τὴν σύγκρασιν ἔχειν, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οὕτε τοῦ εἶναι σκληρὸν ἀπηλλάχθαι παντελῶς, οὔτε μὴν ἀναίνεσθαι τὸ ἔχειν καὶ μαλακῶς. Συντιθεμεν δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ-τοιόδε τινα τρόπον τὸν Ἐμμανουὴλ ἐκ τῆς θειοφάνειας θεότητος, καὶ ἐκ τῆς οἰοεὶ πως ἐμπαθοῦς ἀνθρωπότητος. Τοῦτον δὲ, ὅτι καὶ τὸν ἀδάμαντα λίθον μολύβδῳ φατὶν εὐκόλως συνθραύε-

⁴³ Agg. II, 10. ⁴⁴ IV Reg. xxv, 1 & 24. ⁴⁵ Ephes. II, 21. ⁴⁶ I Petr. II, 5. ⁴⁷ I Cor. III, 9. ⁴⁸ Ibd. 10-17.

σθαι, καίτοι τοῦτο παθεῖν δι' ἐτέρας ὕλης οὐκ ἀνεχόμενον. Φαμέν οὖν, ὅτι καίτοι χρηστὸς ὢν ἄγαν, καὶ παναλκῆς ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ ἀπηνὲς οὐκ ἔχων ὡς Θεὸς, οἷον ἀδάμαντά τινα συνθραύει τὸν Σατανάν, περὶ οὗ γέγραπται· « Ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν ὡσπερ λίθος. » Ἔστηκε δὲ ὡσπερ ἄκμων ἀνήλατος. » Δοκεῖ γε μὴν καὶ ἐτέρωσ τὸν κασσίτερον, εἴτ' οὖν τὸν μόλιθον εἰς ἀποκάθαρσιν τὴν διὰ πυρὸς τῆς ἐτέρας ὕλης ἀναγκαιῶς παραλαμβάνεσθαι, μάλιστα δὲ τοῖς τὰ ἐξ ἀργύρου τεχνουργεῖν εἰωθόσι τὸ χρῆμά ἐστὶν ἀναγκαῖον. Καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς Ἰερεμίου πάλιν αὐτὸ δὴ τοῦτο αἰνιγματωδῶς· « Ἐξέλιπε φουσητήρ ἀπὸ πυρὸς, ἐξέλιπε μόλιθος, εἰς κενὸν ἀργυροκοπεῖ, πονηραὶ αὐτῶν οὐκ ἐτάκhsαν. » Κασσιτέρω τοῖσιν, ἤγουν μόλιθῶν, παρεικάζει Χριστὸν, ὡς ἐκτῆκοντα τοὺς ρύπους, ὡς ἀπαλλάττοντα τῶν περιττῶν, ὡς ἀποκαθαίροντα νοητῶς. Εἰ δὴ τις οὖν ἄρα κατευμεγεθήσειε, φησὶ, τῆς τῶν μεταξὺ καιρῶν εἰσβολῆς, καὶ οὐδὲν ἠγγήσοιτο τὰς διὰ μέσου μικρὰς ἡμέρας, χαρήσεται μὲν, « καὶ ὕφεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. » Καὶ τί δὴ ἄρα ἐστὶ τὸ ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ; Ἡ θεόπνευστος Γραφή τὴν χεῖρα δέχεται καὶ εἰς δύναμιν, καὶ εἰς ἐξουσίαν. Ἐν δυνάμει δὴ οὖν, ἤγουν καὶ ἐν ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Ζοροβάβελ ὕφεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον, τούτέστι, Χριστόν. Ζοροβάβελ μὲν γάρ, ὡς ἔφη, ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰουδα βεβασιλευσε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐβασίλευσε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ ἐν τάξει τῇ καθ' ἡμᾶς, ἤγουν μετρητὴν καὶ χρόνῳ πεπερασμένην τὴν βασιλείαν ἔχων· ἀλλ' ὡς Θεὸς ἀληθῶς, εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἐκτεινομένην· καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ μακάριος Γαβριὴλ τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τέξεται υἱόν, καὶ καλέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Προσεπάγει δὲ, ὅτι· « Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Ἐν χειρὶ δὴ οὖν Ζοροβάβελ, τούτέστιν, ὡς ἐν δυνάμει τε καὶ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Ζοροβάβελ ὀφθήσεται κατὰ καιροῦς ὁ λίθος ὁ κασσιτέρινος. Ἐπιφέρει δὲ τούτοις εὐθύς τῆς προφητείας ὁ λόγος· « Ἐπτά οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Καὶ τίνες ἂν εἴεν οὗτοι πάλιν; Ἡ γὰρ τοὺς ἐπτά λύχνους, οὗς τεθέαται ἐν τῷ λαμπαδίῳ, κέκληκεν ὀφθαλμοὺς Κυρίου, ἵνα νοῶμεν τοὺς ἁγίους, δι' ὧν ἡ σύμπασα καταφωτίζεται γῆ, καὶ ἐπισκοπῆς ἀξιοθεῖσα φαίνεται τοῖς παρὰ Θεοῦ· ἤγουν ἐκεῖνο, οἶμαί που, κατασημαίνειν ἐροῦμεν, ὡς οὐκ ἀμελήσει τῶν βίων κτισμάτων ὁ τῶν ὄλων Θεὸς καὶ Πατήρ· ἀλλ' οἷον πολλοὶς τε καὶ ἄυπνοις ὄμμασι τὰ πάντα περιθερῶν, χαριεῖται τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον, τούτέστι, Χριστόν, δι' οὗ γέγονε καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ τῆς κατασκέψεως, εἴτ' οὖν ἐπισκέψεως τρόπος. « Ἐπεσκέφατο γὰρ ἡμᾶς Ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ εἴπερ ἐσμὲν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους, οὐδὲν οἶμαι τὸ ἀπεικῶς, ἐν ὀφθαλμῶν τάξει τοὺς ἁγίους μυσταγωγῶς

tanam, de quo scriptum exstat : « Cor ejus induratum est plus quam lapis. Stetit autem sicut incus impulsata ⁴⁹. » Et alioqui stannum, sive plumbum ad purgationem per ignem alterius metalli assumi cernitur necessario, potissimum apud fabros argentarios. Quocirca Deus alicubi per Jeremiam rursus hoc ipsum, licet obscurius, dicit : « Defecit sufflatorium ab igne, defecit plumbum, frustra argentarius argentum concidit, malitiæ eorum non sunt liquefactæ ⁵⁰. » Quare stanno, sive plumbo Christum comparat ut abstergentem sordes, ut auferentem supervacua, ut purgantem secundum intellectum. Unde si quis interjectione mediorum temporum nihil fuerit conturbatus, et pro nihilo duxerit parvorum dies intercedentes, gaudebit « et videbit lapideum stanneum in manu Zorobabel. » Quid vero est, in manu Zorobabel? Divinitus inspirata Scriptura manum accipit et pro virtute, et pro potestate. In virtute igitur, sive etiam in potestate Zorobabelis videbit lapidem stanneum, hoc est, Christum. Zorobabel etenim, ut dixi, de tribu Juda natus, Israeli præfuit. Et Christus quoque regnavit super Israel, non more nostro, sive circumscriptum et tempore certo definitum regnum tenens : sed ut vere Deus ad infinita sæcula ⁵¹ porrigens, attestante beato Gabriele ac beatæ Virgini de eo dicente, parituram illum, et vocaturam nomen ejus Jesum. » Addit, « daturum illi Dominum Deum sedem David patris ejus, et regnaturum super domum Israel in sempiternum, et regni ejus non fore finem ⁵². » In manu ergo Zorobabel, hoc est in virtute et potestate Zorobabelis, videbitur aliquando lapis ille stanneus. Annectit protinus his propheticus sermo : « Septem hi oculi Domini sunt respicientes super omnem terram. » Quinam isti oculi? **692** Aut enim septem lucernas quas vidit ad lampadem, vocavit oculos Domini, ut intelligamus sanctos, per quos universa terra illuminatur, et divina visitatione dignata cernitur : aut certe illud, opinor, significare dicemus, Deum et Patrem universorum creaturas suas non neglecturum, sed tanquam multis et semper vigilibus oculis omnia circumspicientem, donaturum mortalibus lapidem stanneum, hoc est Christum, per quem et nos visitavit, sive respexit. « Visitavit enim nos Oriens ex alto, » ut scriptum est ⁵³. Et quoniam sumus corpus Christi, et membra de membro ⁵⁴, non arbitror improbabile, si sanctos rerum divinarum doctores, ut aliis excellentiores et sublimiores, oculos appellatos, et ut ego sentio, hanc ob causam etiam episcopos nominatos dicamus. Speculatur itaque per illos in ipsum credentes Dominus noster Jesus Christus. Denique lapis stanneus alio quoque modo Christus potest intelligi. Stannum enim disjuncta conjungit, vim conglutinandi habens. Fecit quiddam tale et nobis Christus, siquidem verum est, eum in unum novum hominem duos populos condidisse, « facientem pacem, et

⁴⁹ Job xli, 15. ⁵⁰ Jerem. vi, 29. ⁵¹ Luc. i, 31, 32. ⁵² Luc. i, 78. ⁵³ I Cor. xii, 27.

reconciliantem in uno corpore ambos in unitatem per spiritum ²⁴. Unde lapis summus angularis est nuncupatus, connectens ad unitatem duos populos, ut dixi. Copulavit item angelos in terra degentibus: nos ipsos quoque per se Deo et Patri consociavit, destructo peccato, quod interjacebat, et ceu murus nos ab eo secludebat.

κολλητικὴν ἔχων τὴν φύσιν. Πέπραχε δὲ τι τοιοῦτον ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τοὺς δύο κτιζει λαοὺς, « Ποιῶν ἀμφοτέρους, εἰς τὴν διὰ πνεύματος ἕνωσιν. » Ὅθεν καὶ λίθος ἀπογωνιαῖος ὠνόμασται, συνδέων εἰς ἕνωσιν τοὺς δύο λαοὺς, ὡς ἔφην. Συνῆψε δὲ καὶ ἐφ' Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν μεταξὺ κειμένην καὶ πάλαι διατελιζούσαν καθελὼν ἀμαρτιαν.

VERS. 11-14. *Et respondi, et dixi ad eum: Quid duæ olivæ, quæ a dextris candelabri et a sinistris? Et interrogavi secundo, et dixi ad eum: Quid hi duo rami olivarum, qui in manibus duarum narium aurearum, infundentium et retrahentium infusoria aurea? Et dixit ad me: Non scis quid sunt hæc? Et dixi: Nequaquam, Domine. Et ait: Isti duo filii pinguedinis astiterunt Domino omnis terræ.*

XXVIII. Animus sanctorum discendi cupidissimus est. Proinde nihil in visione ostensorum propheta prætermittit, et perlibenter sciscitatur, et de singulis exactius inquirat, quidnam significati complectantur. Oportebat igitur ita poscenti voce angeli declarari, cujus rei symbolum essent, quæ a dextris et sinistris **693** lampadis stabant olivæ duæ. Curiosius itaque indagat, et discere cupit. Vide autem, quomodo iterato percontetur, inodumque percontationis ad veritatem quasi immutat. Duas enim olivas nominavit in principio: sed mentis oculo acutius visa intuitus, non amplius olivas, sed ramos olivarum nominat. Scite itaque interroganti explicat mox beatus angelus, et ait ipsos esse duos filios pinguedinis, ut lætantes, et oleo Christi in deliciis viventes, et gratia Spiritus affatim pinguescentes. Misericordiam enim obtinimus, justificati gratis per fidem ²⁵, et propter communionem sancti Spiritus consortes divinæ ejus naturæ effecti ²⁶. Itaque in oleo et lucernis duorum populorum fundatio et assistentia intelligitur. In lumine enim est vocatio nostra, et ut in oleo quod est a Deo: quandoquidem vere nobis dicere concessum est, nos misericordiam consecutos, a morte et peccato liberatos, et veterrima servitute cervices nostras expeditas. Illuminati autem sumus, unum natura Deum agnoscentes, et e tenebris quibus nos error multiplicis idololatriæ involverat, egressi. Verum quid sibi velint olivæ, et quid moverit beatum prophetam, ne amplius olivas, sed ramos potius olivarum dicendas putaret, age disquisamus. Bona igitur, seu frugifera oliva Judæorum Synagoga, agrestis oliva gentium multitudo vocata est. Sic enim ipsarum beatus Paulus meminit, credentes ex gentibus alloquens: « Si enim tu ex na-

θεταῖσθαι λέγειν, ὡς τῶν ἄλλων προύχοντας καὶ ὑπερκαιμένους, ταύτητοι καὶ ἐπισκόπους ὠνόμασ-
σιν, καθάπερ ἐγώμαι. Κατασκέπτεται δὲ δι' αὐ-
τῶν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ὁ Κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστός. Λίθος γὰρ μὴν κασσαίτερος, καὶ
καθ' ἕτερον ἂν νοοῖτο τρόπον ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ τοι
κασσαίτερος συνάπτει πρὸς ἕνωσιν τὰ διηρημένα,
καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς εἰς
εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσων ἐν ἐνὶ σώματι τοὺς
ἐιρηνην, καὶ ἀποκαταλλάσων ἐν ἐνὶ σώματι τοὺς
ἀγγέλοις τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ
διατελιζούσαν καθελὼν ἀμαρτιαν.

*Kal ἀπεκρίθη, καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Τι αἱ
δύο ἐλαῖαι αὐταί, αἱ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχνίας, καὶ
ἐξ ἐνωσῶν; Καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου, καὶ
εἶπα πρὸς αὐτόν· Τι οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν,
οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυ-
σῶν, τῶν ἐπιχερότων καὶ ἐπαυροτότων τὰς
ἐπαυροτρίδας τὰς χρυσῆς; Καὶ εἶπε πρὸς με· Οὐκ
οἶδας τί ἐστὶ ταῦτα; Καὶ εἶπα· Οὐχί, Κύριε. Καὶ
εἶπε· Ὅδοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίσωτος παρσετήμας
Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.*

ΚΗ'. Φιλομαθὲς ἄγαν τῶν ἁγίων ὁ νοῦς. Τοιγάρ-
τοι παρήσει μὲν ὁ προφήτης τῶν ἐν τῇ ὄρασει δει-
κνύμενων οὐδὲν, φιλοπευσεῖ δὲ, καὶ λίαν, καὶ περὶ
ἐκάστου λεπτῶς ἀναπυθάνεται τὸ, τί ἂν βούλοιο
δηλοῦν. Ἐδεῖ τοίνυν οὕτως ἔχοντι γνώμης διατρα-
νοῦσθαι διὰ τοῦ τῆς ἀγγέλου φωνῆς, τίνας ἂν εἴη
σύμβολον ἢ εἰς δεξιὸν τε καὶ ἐνώμιον τοῦ λαμπα-
δίου στάσις τῶν ἐλαιῶν. Ταύτητοι περιεργάζεται,
καὶ ἀναμυθάνειν ἀξιοί. Ἄθρει δὲ ὅπως δευτέραν
ἐπάγει τὴν πεῦσιν, καὶ μὴν καὶ μεταπλάττει πως εἰς
τὸ ἀτρεχὲς τὸν τῆς ἐρωτήσεως τρόπον. Δύο μὲν γὰρ
ἐλαίας ὠνόμαζεν ἐν ἀρχαῖς· λεπτότερον δὲ πως τῆς
διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς ὀρωμένοις ἐνιελί, οὐκ ἐτι
μὲν ἐλαίας, κλάδους δὲ μᾶλλον ὠνόμαζεν ἐλαιῶν.
Ἐρομένη δὲ οὖν εὐτέχνως ἀποφαίνεται λοιπὸν ὁ μα-
κάριος ἄγγελος, καὶ φησὶν αὐτοὺς τοὺς δύο εἶναι
υἱοὺς τῆς πίσωτος, ὡς εὐφρανομένους τε καὶ ἐν-
σπαταλῶντας ἐλαίῳ τῷ παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῇ τοῦ
Πνεύματος χάριτι πλουσίως παινομένους. Ἠλεθθη-
μεν γὰρ, δικαιοῦμενοι δωρεὰν διὰ τῆς πίστεως, καὶ
κοινωνοὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως ἀναδεσχιγμένοι, διὰ
τοῦ μετασχεῖν ἁγίου Πνεύματος. Οὐκοῦν ἐν ἐλαίῳ τε
καὶ λύχνῳ ἢ τῶν δύο λαῶν Ἰδρῶσις τε καὶ παράστασις.
Ἐν φωτὶ γὰρ ἡμῶν ἡ κλησίς, καὶ ὡς ἐν ἐλαίῳ
τῷ παρὰ Θεοῦ· εἴπερ ἐστὶν ἀτρεχὲς εἶπεῖν, ὡς ἠλεθ-
μεθα μὲν, θανάτου καὶ ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένοι,
καὶ δουλείας τῆς ἀρχαιοτάτης ἀπολύσαντες τὸν αὐ-
χένα. Περρωτισμεθα δὲ, ἕνα τὸν φύσει Θεὸν ἐπιγι-
νώσκοντες, καὶ τῆς πολυθέου πλάνης τὸν σκότον ἐκ-
θεσηκότες. Ἄλλὰ τίς ἂν εἴη καὶ ὁ τῶν ἐλαιῶν λόγος,
εἰ δὲ ἄρα τὸ πεπεικὸς τὸν μακάριον προφήτην, μὴ
δὴ χρῆναι λέγειν αὐτὰς ἐλαίας μὲν ἐτι, κλάδους δὲ
μᾶλλον ἐλαιῶν, φέρε δὴ, φέρε περιαιθρησωμεν. Καλ-
λιέλαιος μὲν τοίνυν ἢ τῶν Ἰουδαίων κεχρημάτικε
Συναγωγῇ, ἀγριέλαιός γε μὴν τῶν ἔθνῶν ἢ πλη-

²⁴ Ephes. II, 16. ²⁵ Rom. III, 24. ²⁶ II Petr. I, 4.

θός. Ὅθεν γὰρ αὐτῶν διαμέμνηται καὶ ὁ μακάριος **A** Παῦλος, λέγων πρὸς τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιστεύσαντας· « Εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαιίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πολλῶ μᾶλλον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρίσθησονται τῇ ἰδίᾳ ελαίᾳ. » Οὐκοῦν καλλιέλαιος μὲν ἡ Συναγωγὴ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀγριέλαιος δὲ ἡ τῶν ἔθνῶν ἀγάλη. Οἱ μὲν γὰρ, τὴν διὰ νόμου παιδευσιν ἔχοντες, οὐκ ἄκαρποι διατέλουν· οἱ δὲ ἦσαν σφηκῶν ἀγρίων ἐνδαιτητάτα, πλήρη δαιμονίων ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ἄκαρποι παντελῶς. Πλὴν οὔτε πᾶσα ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ τὴν εἰς Ἰῶν παρεδέξατο πίστιν, οὔτε μὴν ὅλη τῶν ἔθνῶν ἡ πληθὺς· ἐξεσπασμένοι δὲ ὡσπερ ἐφ' ἐκάστης ἠλέηθηται πολλοὶ, καὶ κέκληνται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος φωτισμόν. Κλάδοι δὲ οὖν ἐλαίων οἱ ἀπεσπασμένοι **B** νοοῖντ' ἂν εἰκότως, οἱ καὶ ἠλέηθηται διὰ τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἐν φωτὶ γεγόνασι τοῦ λαμπαδίου, τουτέστι, Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐπτά συναλαμπόντων λύχνων, τουτέστι, τῆς τῶν ἁγίων πληθούς. Ἄθρει δὲ ὅπως ὁ θεσπέσιος ἄγγελος εἰς εἰκόνα καὶ ὑποτύπωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ παραδέχεται τὸ λαμπαδίον. Τεθειμένων γὰρ τῶν κλάδων ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ εὐωνύμων (οὗς καὶ υἱοὺς τῆς πίστεως ὠνόμασε δύο), παρεστάναι φησὶν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς, τῆς παραστάσεως ἐν τύποις καταστημαιούσης εὐ μάλα τὴν οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ ἔτοιμον τῆς γνώμης εἰς γε τὸ δεῖν ὑποκεισθαι τε καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ. Ὅδε γὰρ ἂν νοοῖτο Χριστὸς παραστήσας ἑαυτῷ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐκ δύο λαῶν συναγηγεμένην. Κατὰ τοῦτον, οἶμαι, τὸν τρόπον τῷ τῆς παραστάσεως ὀνόματι καὶ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς κατεκαλλύετο, Θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰρηκότος· Σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ' ἐμοῦ. Οὐ γὰρ ἀπόβλητος ἡ διὰ νόμου παιδευσίς παρά γε τῷ πάντα εἰδῶτι Θεῷ. Διὰ ποῖαν αἰτίαν; Παιδαγωγεῖ γὰρ εἰς Χριστὸν καὶ ὡς ἐν τύποις καὶ σκιαῖς αὐτὴν ἡμῖν ὠδίνει τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο ἡμᾶς πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆϊ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. »

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

CAP. V.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἶδον, καὶ ἶδου δρέπανον πετόμενον. Καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπα· Ἐγὼ ὄρω δρέπανον πετόμενον μήκους πήχων εἰκοσι, καὶ πλάτους πήχων δέκα. Καὶ εἶπε πρὸς με· Ἄθρη **D** ἡ ἀρὰ ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Διότι πᾶς ὁ κλέπτῃς ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται, καὶ πᾶς ὁ ἐπιλορκός ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται. Καὶ ἐξοίσω αὐτὸ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνόματι μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν, καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ, καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ.

ΚΘ'. Τὸ ἐπέστρεψα, πάλιν ἐν τούτοις, οὐκ ἂν, οἶμαι, τις ἐκλάβοιτο ἐπὶ τόπου· ἀλλ' ὡς ἐν ἀμείψῃ πάλιν τῇ καθ' ἑτέραν ὄρασιν. Ἐκκοπτομένης γὰρ

Vers. 1-4. Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce falx volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Ego video falcem volantem, longitudinis cubitorum viginti, et latitudinis cubitorum decem. Et dixit ad me: Hæc maledictio quæ egreditur super faciem universæ terræ. Quia omnis fur ex hoc usque ad mortem punietur: et omnis perjurus ex hoc usque ad mortem cruciabitur. Et educam illud, dicit Dominus omnipotens, et ingreditur in domum furis, et in domum jurantis in nomine meo in mendacio, et requiescet in medio domus ejus, et consumet eam, et ligna ejus, et lapides ejus.

XXIX. Iterum in his verbum *conversus sum*, nemo, ut existimo, de loco interpretabitur, sed de mutatione secundum alteram visionem. Priore enim

⁷⁷ Rom. xi, 24. ⁷⁸ Dent. v, 31. ⁷⁹ Galat. iii, 24. ⁸⁰ Joan. v, 46.

veluti præcisa, visioneque ad aliam contemplationem transeunte, nomine conversionis id quod evenit tacite indicat. Mentis igitur oculos in altum tollit, deinde falcem avis instar in sublime elatam, et quasi in totum orbem desilientem videt. **695** Ea erat perquam lata et longa. Nam vicini cubiti longitudo ejus, cujus dimidium latitudo continebat. Quærente rursus angelo quid esset, et propheta respondente, se nescire : « Hæc, inquit ille, est maledictio egrediens super faciem universæ terræ, » et pœnis respondentibus induens perjurum, et cum eo furem. Et quod quidem ad manifestiorem hujus ostenti declarationem attinet, nulla est difficultas. Maledictio enim divina fures et cum his pejerare solitos plane occupabit, et propemodum falce protervos demetens, fenum tectorum reddet ⁶¹, et igni alimentum dabit, et in domum viri ingressa, salem rursus ipsum. conficiet, et agilitabit strenue. Censeo porro causas proficiendi studio curiosius perscrutandas, ob quas præsens quam in manibus habemus visio cæteris adjungit debuit. Quare (inquit aliquis æquitatis studiosorum) cum plurima peccata committerentur in vita, et tum filii Israel diversis se criminibus commaculassent, solis furibus et perjuris supplicium falcis ingruisse dicit, sive egredi maledictionem, detondentem quos deprehenderit, et consumentem penitus ? Ad hæc respondemus, Deum singulis temporibus conducentia locutum esse per prophetas sanctos audientibus semper consulentem. Illo igitur tempore viventibus hanc visionem maxime notam esse oportebat. Causas subjiciemus, et opportunissimam fuisse demonstrabimus. Etenim simul atque Chaldæa relicta, et a jugo servitutis vindicati Israelitæ in Judæam revertentur, Hierosolymamque receperunt, cum eos veteribus illis delictis modum ponere, et regressos ad salutaria, anteacta emendare, et liberatorem, voluntati ejus serviendo recreare conveniret, nihilominus in scelere perseverabant, præscripta legum libere violantes. Nam cum vetuisset Moses conjugia cum alienigenis mulieribus ⁶², illi hujus mandati securi, cum filibus vicinarum gentium corpora copulabant, alienorumque liberorum patres efficebantur, et insuper sanctam civitatem impio semine replebant. Erant porro quidam inter illos honoratiores ab hujuscemodi piaculo haud immunes, quod

Ἵσπερ τῆς πρώτης, καὶ μεταφοικώσης τῆς ὄψεως ἐπὶ θεωρίαν ἑτέραν, τῷ τῆς ἐπιστροφῆς ὀνόματι τὸ συμβάν ὑποφαίνεται. Αἰρεῖ τοίνυν εἰς ὕψος τῆς διανοίας τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἶτα δρέπανον ἐράξ, πτηνοῦ δίχην, ὕψου τε ἡρμένον, καὶ ὄσον εἰς πᾶσαν διαττοὺν τὴν γῆν. Ἦν δὲ δὴ λιαν εὐρού τε καὶ εὐμηχεῖς. Ἐικασάπηχου μὲν γὰρ τὸ μῆκος αὐτῷ, ἐν ἡμίσει δὲ τοῦτου τὸ πλάτος. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἀγγέλου, τί ἂν εἴη πάλιν, καὶ μὴ εἰδέναι φάσκοντος τοῦ προφήτου. « Αὕτη, φησὶν, ἡ ἀρὰ ἡ ἔκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπων πάσης τῆς γῆς, » καὶ ταῖς αὐτῆς κρηπούσαις ἐνίαισα ποιναῖς τὸν ἐπίορκον, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν κλέπτην. Καὶ ὄσον μὲν ἤκει εἰς ἐμφανεστέραν δῆλωσιν τὴν ἐπὶ γε τῷ δεδειγμένῳ, δυσχερὲς οὐδέν. Ἀρὰ γὰρ θεία πάντη τε καὶ πάντως κατανεμηθήσεται τοὺς κλέπτας, καὶ προσέτι σὺν τούτοις τοὺς ψευδορκεῖν εἰωθότας καὶ μονονουχὶ δρεπάνῳ τοὺς ὑβριστάς ἀποκείρουσα, χόρτον ἀποφανεῖ δωματίων, καὶ πυρὶ ὄώσει τροφήν, καὶ εἰς οἶκον ἀνδρὸς εἰσελῶσα, τοιοῦτον συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν, καὶ καταδοθήσει γεννικῶς. Χρῆναι δὲ οἶμαι φιλομαθῶς πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἡ παρούσα, καὶ ἐν χερσὶν ἡμῶν ὄρασις, ὡς ἀναγκαῖα ταῖς ἄλλαις συνεισκακόμεσται. Ἄνθ' ὅτου δὲ, φαίη τε ἂν τῶν ἐπιεικεστέρων, πλείστον τε ὄσων πλημμελημάτων ὄντων κατὰ τὸν βίον, καὶ μὴν ἐν διαφόροις ὄντων αἰτιαμάτων τὸ τῆνικᾶδε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, κατὰ μόνων κλεπτῶν τε καὶ ψευδομοτῶν τὴν διὰ τοῦ δρεπάνου ποιήν ἐπηρητῆσθαι φησιν, ἤγουν ἐκπορεύεσθαι τὴν ἀρὰν, ἀποκείρουσαν τοὺς ἀλίσκομένους, καὶ συντελοῦσαν εἰς ἅπαν ; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτά φημεν, ὅτι τὰ ἐκάστῳ χρήσιμα καιρῷ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐλάλει Θεὸς, ἀεὶ πως ὠφελῶν τοὺς ἀκούοντας. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς τὸ τῆνικᾶδε μάλιστα ταύτην σαφῆ γενέσθαι τὴν ὄρασιν. Ἐποίσμεν δὲ τὰς αἰτίας, ἐπικαιροτάτην οὖσαν δεικνύντες. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν τῶν Χαλδαίων ἀφέντες μόλις οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγὸν, ἀπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, δέον ἀπέχεσθαι τῶν ἀρχαίων ἐκεῖνων πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀμεινον ἀναδρομαῖς ἐπανορθοῦν τε τὰ φθάσαντα, καὶ κατευφραίνειν τὸν λυτρωτὴν, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν ἡρημένους, οὐδὲν ἤττον ἦσαν ὄποιοι καὶ ποτε, παραλύοντες ἀφυλάκτως τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν. Ἀποφάσκοντος γὰρ τοῦ Μωσέως τὸ δεῖν αὐτοὺς ἀλλοφύλοις ἐπιμίγνυσθαι γυναῖξιν, αὐτοῖ τῶν θεθεπισμένων ὀλίγα πεφροντικότες, ταῖς τῶν ὀμόρων ἔθνων συνεπλέκοντο θυγατράσι, καὶ τέκνων ἦσαν ἄλλοτρίων πατέρες, καὶ ἀνοσίου σπέρματος πλήρη πάλιν ἀποφαίνοντες τὴν ἁγίαν πόλιν. Ἦσαν δὲ τινες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανεστέρων τοῖς τοιοῦτοις ἐνισχημένοι πταίσμασιν, οὗ δὴ γεγονότος κατεθρήνη μὲν ὁ Ἐσδρας, καὶ δὴ καὶ τὸν θεῖον οἶκον καταλαθὼν, τὰ ὑπὲρ γε τῶν ἡσεθηκότων ἐποιεῖτο λιτάς. Εἶτα τί γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτῷ γεγραμμένων· ἔχει δὲ οὕτω· « Καὶ ὅτε προτευχόμενος Ἐσδρας ἀνυμολογεῖτο, κλαίων, χαμαιπετῆς ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ, ἐπισυνήχθησαν

⁶¹ Psal. cxxviii, 6. ⁶² Exod. xxxiv, 16 ; Deut. vii, 3 seqq.

πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἄνθρωποι πολλοὶ σφόδρα, ἀνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ νεανίαι· κλαυθμὸς γὰρ ἦν μέγας ἐν τῷ πλήθει. Καὶ φωνήσας Ἰεχονίας Ἰεήλου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἶπεν Ἐσδρας· « Ἡμεῖς ἡμάρτομεν εἰς Κύριον τὸν Θεόν, καὶ συνώκισαμεν ἑαυτοὺς γυναῖκας ἀλλογενεῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ συνέστιν αὐταῖς πᾶς Ἰσραὴλ. Ἐν τούτῳ γενέσθω ἡμῖν ὀρκωμοσία πρὸς τὸν Κύριον, ἐκβαλεῖν πάσας τὰς γυναῖκας ἡμῶν, τὰς ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς ἐκρίθη σοὶ καὶ ὅσοι πειθαρχοῦσι τῷ νόμῳ. Ἀνάστα, ἐπιτέλει· πρὸς σέ γὰρ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡμεῖς μετὰ σοῦ ἰσχύον ποιεῖν. Καὶ ἀναστὰς Ἐσδρας, ᾤρκισε τοὺς φυλάρχους τῶν ἱερῶν, καὶ Λευῖ- τῶν πάντος Ἰσραὴλ ποιήσαι κατὰ ταῦτα, καὶ ὤμοσαν. » Ὁμωμοκῶσι δὴ οὖν τῷ νόμῳ δοκοῦντα πληροῦν, ἦν πως ἀναγκαῖον ἐπαρτήσαι τὴν ἀρὰν, τὴν τοῖς ψευδορκεῖν εἰωθόσιν ἀπηνῶς ἐπιπρώσκειν, ἵνα καὶ γένοιτο φύλακες τῶν ὀμωμοσμένων. Ἐπειδὴ δὲ οἰκοδομουμένου τοῦ θεοῦ ναοῦ πολλὰ χρημάτων ἄθροισις ἦν, τοῦτο μὲν Δαρσίου νέμοντος, τοῦτο δὲ τοῦ λαοῦ προσκεκομικότος, εἰτά τινας ἦν εἰκὸς τῶν τὰ τοιάδε διοικεῖν ἐπιτεταγμένων ἀπονοσφίξεσθαι τινα τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ προσκεκομισμένων. Ταῦτη τοι καὶ κατὰ κλεπτῶν ἵεναι τὴν ἀρὰν μάλα φησὶν, ἵνα καὶ αὐτοὶ λημμάτων αἰσχροῶν γεγονότες ἀμείνων, μὴ τῶν ἱερῶν ἀπαιτούντων χρημάτων, εἰς ἰδίαν αὐτὰ δαπανῶντες χρεῖαι. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς ὀράσεως πρόφασις. Χρὴ δὲ δεδιέναι τὴν ἀρὰν, καὶ τὴν τοῦ δραπετῆνος τομῆν τοὺς τε κλέπτειν ἢ ψευδορκεῖν εἰωθότας, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως εἰς πέρας ὁσεὶ Θεὸς τὰ διωρισμένα, καὶ οὔτε κλεπτῶν, οὔτε μὴν τῶν ἐτέρων φείσεται. Ποιεῖται γὰρ πως ἀεὶ κατεστου- γμένους, τοὺς τῆς θείας αὐτοῦ καταφρονούντας δόξης, καὶ τοὺς ἀπλήστῳ γνώμῃ τῶν οὐδὲν αὐτοῖς προσ- κρόντων ἐφιεμένους.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο. Καὶ εἶπα· Τί ἐστὶ; Καὶ εἶπε· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμε- νον. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξαιρόμενον, καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία. Καὶ ἔρριψε αὐτήν εἰς μέσον τοῦ μέτρου, καὶ ἔρριψε τὸν λίθον τοῦ μολίβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς.

Α'. Φθάσας ἔφη, τῆς εἰς τὸν προφήτην σαφηνείας ἀρχόμενος, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας τέθεινται, ταῦτα τοῖς λελυτρωμένοις ἀφηγεῖται χρησίμως. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐθεάτο καταρραβουμούντας ἄγαν τοῦ χρῆ- ναι πληροῦν τὰ νομοιομένα, καὶ ἀποκλίναντας μὲν ἀκαθέτως εἰς γε τὸ σφῆσιν αὐτοῖς ἡδὺ τε καὶ φίλον, ὀλίγα δὲ παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως πεφροντικῶτος νόμων (συνεπλέκοντο γὰρ καὶ ἀλλοφύλοις γυναῖξί, καὶ ἡδὴ τινὲς ὀλοτρόπως ἐξω βαίνοντες τοῦ εἰκότος, ἐτελέσθησαν εἰδῶλοις, καὶ τινα πρὸς τοῦτοῖς ἔδρων ἔ μὴδὲ θέμις εἶπεν)· ἀναγκαῖον ὁ προφήτης τῶν δραμάτων ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν, ἵν' εἰδεῖεν οἱ λελυ- τρωμένοι μόλις, ἢ ποῖαις ἀνθρώπων καὶ ἁγίων ἀγγέ- λων λιταῖς τὸ χρῆμα κερδαίνοντες αὐτοὶ, κατὰ σφῶν παραθῆγῃσι πάλιν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ταῖς τῶν ἀρ-

nis Israel. In hoc percutiamus fœdus cum Domino ad ejiciendum omnes mulieres nostras ex alienigenis, cum liberis ipsarum, ut judicatum est a te, et omnibus qui huic legi obtemperant. Surge, fac, ad te enim negotium pertinet, et nos tecum ad confortandum. Et surrexit Esdras, et adjuravit principes sacerdotum et Levitarum totius Israel ut facerent secundum hæc; et juraverunt ⁶⁵. » Cum jurassent igitur de legum decretis exsequendis, necessarium erat maledictionem supra caput esse, quæ pejerare solitos inclementer invadit, ut juratis starent. Postquam autem templo divino exædificando grandis pecunia exacta est, partim Dario donante, partim populo offerente, verisimile erat, quosdam ad eam dispensandam constitutos quæsdam ad Dei gloriam oblata avertere ⁶⁶. Quare et maledictionem furibus superventuram rectissime dicit, ut et ipsi a turpi quæstu invicti, pecuniam sacram ne attingerent, ad privatos usus eam conferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formidanda autem est maledictio et falcis sectio furto et perjurio assuetis, quoniam Deus ad exitum omnino perducet quæ decrevit, et neque furibus, neque aliis parcet. Odit enim semper divinam suam gloriam contemntes, et animo inexplibili nihil ad se pertinentia concupiscentes.

VERS. 5-8. *Et egressus est angelus qui loquebatur in me, et dixit ad me: Suspice oculis tuis, et vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et dixit: Hæc est mensura quæ egreditur. Et dixit: Hæc est iniquitas eorum in omni terra. Et ecce talentum plumbi elevatum, et ecce mulier una sedebat in medio mensuræ. Et dixit: Hæc est iniquitas. Et projecit eam in medium mensuræ, et projecit lapidem plumbi in os ejus.*

697 XXX. Initio declarationum mearum in hunc prophetam docui, eum post reditum e Babylone, quæ tempore captivitatis acciderint, libertate potitis fructuose narrare. Quoniam enim eos ad sancita legum præstanda vehementer segnes perspiciebat, et ad voluptates suas explendas toto impetu declinasse, et leges Mosi in postremis ducere cœpisse (implicuerant enim sese peregrinis mulieribus, et jam nonnulli metas æquitatis penitus egressi, idolis initiati erant; et insuper faciebant quæ proferre pudor vetat), necessario propheta quæ acta sunt commemorat, ut cognoscant libertati tandem, quibus hominum sanctorumque angelorum precibus libertatem adepti, contra semetipsos denuo universorum Deum concitent, a pristinis delictis tanquam morbis correpti. Ait ergo:

⁶⁵ I Esdr. x, 1, 9. ⁶⁶ I Esdr. vi, 1 seqq.

veluti præcisa, visioneque ad aliam contemplationem transeunte, nomine conversionis id quod evenit tacite indicat. Mentis igitur oculos in altum tollit, deinde falcem avis instar in sublime elatam, et quasi in totum orbem desilientem videt. **695** Ea erat perquam lata et longa. Nam vicini cubiti longitudo ejus, cujus dimidium latitudo continebat. Quærente rursus angelo quid esset, et propheta respondente, se nescire : « Hæc, inquit ille, est maledictio egrediens super faciem universæ terræ, » et pœnis respondentibus induens perjurum, et cum eo furem. Et quod quidem ad manifestiorem hujus ostenti declarationem attinet, nulla est difficultas. Maledictio enim divina fures et cum his pejerare solitos plane occupabit, et propemodum falce protervos demetens, fenum tectorum reddet ⁶¹, et igni alimentum dabit, et in domum viri ingressa, talem rursus ipsum, conficiet, et agitabit strenue. Censeo porro causas proficiendi studio curiosius perscrutandas, ob quas præsens quam in manibus habemus visio cæteris adjungit debuit. Quare (inquiet aliquis æquitatis studiosorum) cum plurima peccata committerentur in vita, et tum filii Israel diversis se criminibus commaculassent, solis furibus et perjuris supplicium falcis ingruisse dicit, sive egredi maledictionem, detondentem quos deprehenderit, et consumentem penitus? Ad hæc respondemus, Deum singulis temporibus conducentia locutum esse per prophetas sanctos audientibus semper consulentem. Illo igitur tempore viventibus hanc visionem maxime notam esse oportebat. Causas subjiciemus, et opportunissimam fuisse demonstrabimus. Etenim simul atque Chaldæa relicta, et a jugo servitutis vindicati Israelitæ in Judæam reverterunt, Hierosolymamque receperunt, cum eos veteribus illis delictis modum ponere, et regressus ad salutaria, anteacta emendare, et liberatorem, voluntati ejus serviendo recreare conveniret, nihilominus in scelere perseverabant, præscripta legum libere violantes. Nam cum vetuisset Moses conjugia cum alienigenis mulieribus ⁶², illi hujus mandati securi, cum filibus vicinarum gentium corpora copulabant, alienorumque liberorum patres efficebantur, et insuper sanctam civitatem impio semine replebant. Erant porro quidam inter illos honoratiorum ab hujusmodi piaculo haud immunes, quod Esdras deflebat; quin et accedens ad divinam domum pro impiis fundebat preces. **696** Quid postmodum evenit, ex scriptis ejus cognoscemus, ubi ita legimus : « Et postquam orans Esdras quod erat exposuit flens et humi cadens coram templo, collecti sunt ad eum ab Hierosolymis turba multæ nimis, viri et mulieres et adolescentes : magnus enim erat stetus in populo. Et respondens Jechonias filius Jeeli de filiis Israel, dixit Esdræ : Nos prævaricati sumus in Dominum Deum, et duximus nobis uxores alienas de populis terræ, et cohabitavit illis om-

A ὡς περ τῆς πρώτης, καὶ μεταφοικώσεως τῆς ὄψεως ἐπὶ θεωρίαν ἑτέραν, τῷ τῆς ἐπιστροφῆς ὀνόματι τῇ συμβάν ὑποφαίνει. Αἰρεῖ τοίνυν εἰς ὕψος τῆς διανοίας τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἶτα δρέπανον ἔραβ, πτηνοῦ δίκην, ὕψοῦ τε ἡρμένον, καὶ οἶον εἰς πᾶσαν διαττεον τὴν γῆν. Ἦν δὲ δὴ λίαν εὐρύ τε καὶ εὐμηχεῖς. Εἰκοσάπηχυ μὲν γὰρ τὸ μῆκος αὐτῷ, ἐν ἡμίσει δὲ τούτου τὸ πλάτος. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἀγγέλου, τί ἂν εἴη πάλιν, καὶ μὴ εἰδέναι φάσκοντες τοῦ προφήτου. « Αὐτῆ, φησὶν, ἡ ἀρὰ ἣ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, » καὶ ταῖς αὐτῆ πρεπουσαῖς ἐνείασα ποιναῖς τὸν ἐπίορχον, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν κλέπτην. Καὶ ὅσον μὲν ἦκει εἰς ἐμφανεστέραν δῆλωσιν τὴν ἐπὶ γε τῷ δεδειγμένῳ, δυσχερὲς οὐδέν. Ἀρὰ γὰρ θεία πάντῃ τε καὶ πάντως κατανεμηθήσεται τοὺς κλέπτας, καὶ προσέτι σὺν τούτοις τοὺς ψευδορκεῖν εἰωθότας καὶ μονονοχὶ δρεπάνῳ τοὺς ὑβριστάς ἀποκείρουσα, χόρτον ἀποφανεῖ δωμάτων, καὶ πυρὶ ὄωσει τροφήν, καὶ εἰς οἶκον ἀνδρὸς εἰσελεύσα, τοιοῦτον συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν, καὶ καταδοθήσει γεννικῶς. Χρῆναι δὲ οἶμαι φιλομαθῶς πολυπραγμανεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἡ παρούσα, καὶ ἐν χερσὶν ἡμῶν ὄρασις, ὡς ἀναγκαῖα ταῖς ἄλλαις συνεισακχόμεσται. Ἀνθ' οὗτου δὲ, φαίη τις ἂν τῶν ἐπιεικεστέρων, πλείστον τε ὅσον πλημμελημάτων ὄντων κατὰ τὸν βίον, καὶ μὴν ἐν διαφόροις ὄντων αἰτιαμάτων τὸ τρηκιάδε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, κατὰ μόνων κλεπτῶν τε καὶ ψευδομοτῶν τὴν διὰ τοῦ δρεπάνου ποιὴν ἐπηρτησθαι φησιν, ἤγουν ἐκπορευέσθαι τὴν ἀρὰν, ἀποκείρουσαν τοὺς ἀλισκομένους, καὶ συντελοῦσαν εἰς ἅπαν; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτά φημεν, ὅτι τὰ ἐκάσθῃ χρήσιμα καιρῷ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐλάλει Θεὸς, ἀεὶ πως ὠφελῶν τοὺς ἀκούοντας. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς τὸ τρηκιάδε μάλιστα ταύτην σαφῆ γενέσθαι τὴν ὄρασιν. Ἐποίησμεν δὲ τὰς αἰτίας, ἐπικαιροτάτην οὖσαν δεικνύντες. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν τῶν Χαλδαίων ἀφέντες μόλις οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγὸν, ἀπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, δεόν ἀπέχεσθαι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἐπανορθοῦν τε τὰ φθάσαντα, καὶ κατευφραίνειν τὸν λυτρωτῆν, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν ἡρημένους, οὐδὲν ἤττον ἦσαν ὅποιοι καὶ ποτε, παραλύοντες ἀφυλάκτως τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν. Ἀποφάσκοντες γὰρ τοῦ Μωσέως τὸ δεῖν αὐτοὺς ἀλλοφύλοις ἐπιμίγνυσθαι γυναῖξιν, αὐτοὶ τῶν θεοσεπισμένων ὀλίγα πεφροντικότες, ταῖς τῶν ὁμύρων ἐθνῶν συνεπλέκοντο θυγατράσι, καὶ τέκνων ἦσαν ἄλλοτρίων πατέρες, καὶ ἀνοσίου σπέρματος πλήρη πάλιν ἀποφαίνοντες τὴν ἀγίαν πόλιν. Ἦσαν δὲ τινες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανεστέρων τοῖς τοιοῦτοις ἐνιστημένοι πταίσμασιν, οὗ δὴ γεγονότος κατεθρήνησε μὲν ὁ Ἐσδρας, καὶ δὴ καὶ τὸν θεῖον οἶκον καταλαβὼν, τὰ; ὑπὲρ γε τῶν ἡσεθηκότων ἐποίησε λιτάς. Εἶτα τί γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτῷ γεγραμμένων ἔχει δὲ οὕτω : « Καὶ ὅτε προσευχόμενος Ἐσδρας ἀνωμολογεῖτο, κλάων, χαμαιπετῆς ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ, ἐπισυνήχθησαν

⁶¹ Psal. cxxviii, 6. ⁶² Exol. xxxiv, 16; Deut. vii, 3 seqq.

πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἱεροσολύμων ὄχλοι πολλοὶ σφόδρα, ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ νεανίαι· κλαυθμὸς γὰρ ἦν μέγας ἐν τῷ πλήθει. Καὶ φωνήσας Ἰεχονίας Ἰεήλου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἶπεν Ἐσδρα· « Ἡμεῖς ἡμάρτομεν εἰς Κύριον τὸν Θεόν, καὶ συνωκίσασαμεν ἑαυτοὺς γυναῖκας ἀλλογενεῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ συνέεστιν αὐταῖς πᾶς Ἰσραὴλ. Ἐν τούτῳ γενέσθω ἡμῖν ὀρκωμοσία πρὸς τὸν Κύριον, ἐκβαλεῖν πάσας τὰς γυναῖκας ἡμῶν, τὰς ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς ἐκρίθη σοὶ καὶ ὅσοι πειθαρχοῦσι τῷ νόμῳ. Ἀνάστα, ἐπιτελεῖ· πρὸς σὲ γὰρ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡμεῖς μετὰ σοῦ ἰσχύον ποιεῖν. Καὶ ἀναστὰς Ἐσδρας, ὤρκισε τοὺς φυλάρχους τῶν ἱερῶν, καὶ Λευιτῶν παντὸς Ἰσραὴλ ποιῆσαι κατὰ ταῦτα, καὶ ὡμοσαν. » Ὁμωμοκίσι δὴ οὖν τῷ νόμῳ δοκοῦντα πληροῦν, ἦν πως ἀναγκαῖον ἐπαρτήσαι τὴν ἀράν, τὴν Β τοῖς ψευδορκεῖν εἰωθῶσιν ἀπὸ τῆς ἐπιθρῶσκουσας, ἵνα καὶ γένοιτο φυλάκες τῶν ὀμωμοσμένων. Ἐπειδὴ δὲ οἰκοδομουμένου τοῦ θείου ναοῦ πολλῆ χρημάτων ἄθροισις ἦν, τοῦτο μὲν ἀαρείου νέμοντος, τοῦτο δὲ τοῦ λαοῦ προσκεκομικότος, εἰτά τινας ἦν εἰκὸς τῶν τὰ τοιάδε διοικεῖν ἐπιτεταγμένων ἀπονοσφίξεσθαι τινα τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ προσκεκομισμένων. Ταύτη τοι καὶ κατὰ κλεπτῶν ἵεναι τὴν ἀράν μάλα φησίν, ἵνα καὶ αὐτοὶ λημμάτων αἰσχυρῶν γεγονότες ἀμεινους, μὴ τῶν ἱερῶν ἄπτοινο χρημάτων, εἰς ἰδίας αὐτὰ δαπανῶντες χρείας. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς ὀράσεως πρόφασις. Χρὴ δὲ δεδιέναι τὴν ἀράν, καὶ τὴν τοῦ δρεπάνου τομὴν τοὺς τε κλέπτειν ἢ ψευδορκεῖν εἰωθότας, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως εἰς πέρας ὀσει Θεὸς τὰ διωρισμένα, καὶ οὔτε κλεπτῶν, οὔτε μὴν τῶν ἐτέρων φείσεται. Ποιεῖται γὰρ πως ἀεὶ κατεστρωμένους, τοὺς τῆς θείας αὐτοῦ καταφρονούντας δόξης; καὶ τοὺς ἀπλήστῃ γνώμῃ τῶν οὐδὲν αὐτοῖς προσηρόντων ἐφιεμένους.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἔμοι, καὶ C εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο. Καὶ εἶπα· Τί ἐστὶ; Καὶ εἶπε· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξαιρόμενον, καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία. Καὶ ἔρριψεν αὐτήν εἰς μέσον τοῦ μέτρου, καὶ ἔρριψε τὸν λίθον τοῦ μολίβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς.

Α'. Φθάσας εφη, τῆς εἰς τὸν προφήτην σαφηνείας ἀρχόμενος, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἄπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας τέθινται, ταῦτα τοῖς λευτρωμένοις ἀφηγείται χρησίμως. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐθεάτο καταρραθυμοῦντας ἄγαν τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα, καὶ ἀποκλίναντας μὲν D ἀκαθέκτως εἰς γε τὸ σφῆσιν αὐτοῖς ἡδύ τε καὶ φίλον, ὀλίγα δὲ παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως πεφροντικότητας νόμων (συνεπλέκοντο γὰρ καὶ ἀλλοφύλοις γυναῖξι, καὶ ἡδὴ τινὲς ὀλοτρόπως ἔξω βαίνοντες τοῦ εἰκότος, ἐτελέσθησαν εἰδώλοις, καὶ τινα πρὸς τούτοις ἔδρων & μὴδὲ θέμις εἰπεῖν) ἀναγκαῖαν ὁ προφήτης τῶν δραμάτων ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν, ἵν' εἰδεῖεν οἱ λευτρωμένοι μόλις, ἵπολαις ἀνθρώπων καὶ ἄγιων ἀγγέλων λιταῖς τὸ χρέμα κερδαίνοντες αὐτοὶ, κατὰ σφῶν παραθήγουσι πάλιν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ταῖς τῶν ἀρ-

nis Israel. In hoc percutiamus fœdus cum Domino ad ejiciendum omnes mulieres nostras ex alienigenis, cum liberis ipsarum, ut judicatum est a te, et omnibus qui huic legi obtemperant. Surge, fac, ad te enim negotium pertinet, et nos tecum ad confortandum. Et surrexit Esdras, et adjuravit principes sacerdotum et Levitarum totius Israel ut facerent secundum hæc; et juraverunt ⁶³. » Cum jurassent igitur de legum decretis exsequendis, necessarium erat maledictionem supra caput esse, quæ pejerare solitos inclementer invadit, ut juratis starent. Postquam autem templo divino exædificando grandis pecunia exacta est, partim Dario donante, partim populo offerente, verisimile erat, quosdam ad eam dispensandam constitutos quædam ad Dei gloriam oblata avertere ⁶⁴. Quare et maledictionem furibus superventuram rectissime dicit, ut et ipsi a turpi quæstu invicti, pecuniam sacram ne attingerent, ad privatos usus eam conferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formidanda autem est maledictio et falcis sectio furto et perjurio assuetis, quoniam Deus ad exitum omnino perducet quæ decrevit, et neque furibus, neque aliis parcat. Odit enim semper divinam suam gloriam contemntes, et animo inexplebili nihil ad se pertinentia concupiscentes.

VERS. 5-8. Et egressus est angelus qui loquebatur in me, et dixit ad me: Suspice oculis tuis, et vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et dixit: Hæc est mensura quæ egreditur. Et dixit: Hæc est iniquitas eorum in omni terra. Et ecce talentum plumbi elevatum, et ecce mulier una sedebat in medio mensuræ. Et dixit: Hæc est iniquitas. Et projecit eam in medium mensuræ, et projecit lapidem plumbi in os ejus.

697 XXX. Initio declarationum mearum in hunc prophetam docui, eum post reditum e Babylone, quæ tempore captivitatis acciderint, libertate potitis fructuose narrare. Quoniam enim eos ad sancita legum præstanda vehementer segnes perspiciebat, et ad voluptates suas explendas toto impetu declinasse, et leges Mosi in postremis ducere cœpisse (implicuerant enim sese peregrinis mulieribus, et jam nonnulli metas æquitatis penitus egressi, idolis initiati erant; et insuper faciebant quæ proferre pudor vetat), necessario propheta quæ acta sunt commemorat, ut cognoscant liberati tandem, quibus hominum sanctorumque angelorum precibus libertatem adepti, contra semetipsos denuo universorum Deum concitent, a pristinis delictis tanquam morbis correpti. Ait ergo:

⁶³ I Esdr. x, 1, 9. ⁶⁴ I Esdr. vi, 1 seqq.

« Egressus est angelus qui loquebatur in me. » A Quo egressus? aut ubi tandem erat? Ab ostensione falcis ad propositam visionem, de mensura scilicet, facta est egressio. Tollit ergo propheta in altum oculos, quibus ad sublimia percurrenda exercitatis fas sit cum divina virtute mysterium contemplari. Querit igitur quid sit, quod ostenditur. Tum angelus: « Hæc est, inquit, mensura quæ egreditur. Hæc est iniquitas eorum in omni terra. » Jam quid mensura sit, videndum est, Dicimus itaque natura bonum et hominum amantem esse universorum Dominum. Peccantes enim tolerat, et inique agentes sustinet, uniuscujusque pœnitentiam expectans. Quod si quis etiam diu peccando processerit, supremamque Dei patientiam expertus fuerit, tum denique pœnis subjicietur, et tam diuturnæ socordiae prætexere nihil poterit: nec illum quisquam a pœnis, commissis ejus paribus eripiet. Quapropter Christus populo Judæorum, impotenti vesania ad quidvis nefarium ruenti, inquit: « Et vos impletis mensuram patrum vestrorum ⁶⁶. » Mensura igitur quæ apparebat, peccatorum populi in ipsum cumulatam multitudinem ostendebat. In mensura porro mulier sedebat, iniquitatis modum consummans, et velut per se capacitatem implens: fortassis etiam supereffusa, et qua exstabat, prospiciens. « Et ecce, inquit, talentum plumbi **698** elevatum, et projecit illud in os ejus. » Describit autem nobis iniquitatem visio in habitu mulierculæ: typus enim voluptatis atque etiam infirmitatis est mulier: et omnis iniquitas non aliter committitur, nisi voluptate aliqua ad malum inescante, et infirmitate mentis ad hoc consentiente. Nam si mens in se firma et virilis fuerit, nunquam se ad vitium deflecti patietur. Si autem emollita et incantata ad voluptatem, molestiam sentiet. Pingitur ergo, et congruenter valde, specie mulieris iniquitas. Plumbi autem talentum elevatum et obturans os ejus, nihil aliud, opinor, potest intelligi, præter Dominum nostrum Jesum Christum, qui per crucem pretiosam exaltatus, et iniquitates nostras sustulit in corpus suum super lignum ⁶⁶, et chirographum contra nos triumphavit ⁶⁷, ut, sicut ait divinus cantōr: « Omnis iniquitas oppilet os suum ⁶⁸. » Plumbo autem et ipse comparatur: assumitur enim, ut dixi, plumbum ab argentariis artificibus ad purgationem eorum quæ constantur. Talis quodammodo virtus Christi in nobis. Si enim in mentem et cor venerit, omnes sordes prorsus abstergit. Censent quidam, projectum esse plumbum in os iniquitatis, velut Deo illud obturante, et immodice ultra peccatores accusare non permittente. Idcirco et quasi fune circumscibitur, omnium miseratore Deo uniuscujusque pœnam sceleribus proportionem re-promptentem definiente.

ὅν ἐμφράττοντος αὐτὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πέρα μέτρον καταδοῶν τῶν ἡμαρτηκῶτων οὐκ ἐφίεντος ἐστὶ. Ταύτη γὰρ δὴ τοὶ καὶ μέτρον περισχοινίζεται, συναναμετροῦντος, οἰμαί που, τοῦ πάντας οἰκτείροντος Θεοῦ τοῦ τῶν πταισμάτων ἐγκλήμασι τὰς ἐφ' ἐκάστην δίκας.

⁶⁶ Matth. xxiii, 32. ⁶⁷ I Petr. ii, 24. ⁶⁸ Coloss. ii, 14. ⁶⁹ Psal. cvi, 42.

A χαίων αιτιαμάτων ἐμπλεκόμενοι λαβαῖς. Ἐφη τοίνυν, ὅτι: « Ἐξήλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. » Ἐξήλαθε δὲ ὅποι; ποῦ γὰρ ἦν ὄλιος; Οὐκοῦν ἐκ τῆς τοῦ δραπάνου δεξιῆς ἐπὶ τὴν προκειμένην δρασιν, τὴν ἐπὶ γε, φημί, τῷ μέτρῳ, τὸ τῆς ἐξόδου γέγονε χρῆμα. Αἰρεῖ γε μὴν ὁ προφήτης εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅς διείπτεν ὑψοῦ μεμελετηκόσι, πρότοι ἂν εἰκότως τὸ καὶ θεῖα δυνάμει καταδραῖν μυστήριον. Ἦρετο δὴ οὖν τί ἄρα ἔστι τὸ δεικνύμενον. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν: « Τοῦτο, φησὶ, τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῆ. » Καὶ τί δὴ τὸ μέτρον, ἀναλογίζεσθαι: χρῆ. Καὶ δὴ καὶ φαμεν, ὅτι φύσει χρηστός, καὶ φιλόανθρωπος ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης. Πλημμειλοῦσι γὰρ ἀνεξικακεῖ, καὶ παρανομοῦντων ἀνέχεται, περιμένων τὴν ἐκάστου μετάγνωσιν. B Εἰ δὲ δὴ τις τοὶ καὶ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸ πλημμειλὲς, καὶ εἰς πέρας ἦκοι λοιπὸν τῆς αὐτῷ νεμηθείσης ἀνεξικακίας, τὸ τῆνικαδὲ λοιπὸν ποιναῖς ὑποκίεσται, καὶ λόγος αὐτῷ τῆς οὕτω μακρᾶς βραθυμίας οὐδεὶς, οὐδ' ἂν ἐξέλοιτο τοῦ χρῆσαι λαβαῖν ἰσομέτρους αὐτῶν, ὧν ἂν φαίνοιτο δεδρακῶς τὰς δίκας. Καὶ γοῦν ἔφη που Χριστὸς πρὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους ἀγαλίνους ἀπονοταῖς πρὸς πᾶν τῶν ἐκτόπων διάττοντας: « Καὶ ὑμεῖς ἀνεπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν ἀνεξικακεῖ τὸ δρώμενον, τῆς τῶν λαῶν πλημμειλείας ἐφ' ἑαυτῷ δεικνύον τὴν ἀναπλήρωσιν. Ἐνὶ δρυτο δὲ τῷ μέτρῳ γυνή, τῆς ἀνομίας πληροῦσα τὸν τόπον, καὶ ὅσον ἀναπιμπλάσα δι' ἑαυτῆς τὸ κερχωρηκὸς, τάχα που καὶ ὑπερχεομένη, καὶ τῷ περιετῷ διακύπτουσα. C « Ἄλλ' ἰδοὺ, φησὶ, τάλαντον μολίβδου ἐξαιρόμενον, καὶ ἐβρίψεν αὐτὸ εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. » Γράφει δὲ ἡμῖν τὴν ἀνομίαν ἢ δρασις εἰς τὸ τοῦ γυναικίου σχῆμα: τύπος γὰρ ἡδονῆς ἢ γυνή, καὶ μέντοι καὶ ἀσθενείας: ἀνομία δὲ πᾶσα δρωτο ἂν οὐχ ἐτέρως, πλὴν ὅτι διὰ τινος ἡδονῆς δελεασούσης ἐπὶ τὸ φαῦλον, συμβαινούσης πρὸς τοῦτω καὶ τῆς εἰς νοῦν ἀσθενείας. Εἰ μὲν γὰρ εἴη βεβηκῶς ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ ἀνδρείος ὁ νοῦς, οὐκ ἂν ἔλοιτο παθεῖν τὴν εἰς τὸ φαῦλον βροπήν. Εἰ δὲ δὴ μαλακισθεῖη τε καὶ γοητευθεῖη πρὸς ἡδονὴν, πείσεται τὸ λυπούν. Γράφεται δὴ οὖν, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰς ἀνομίαν ἢ γυνή. Μολίβδου δὲ τάλαντον τὸ ἐξαιρόμενον, καὶ μὴν καὶ ἐμφράττον τὸ στόμα αὐτῆς, νοηθεῖη ἂν οὐχ ἑταρόν, οἶμαι, παρὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅς ὑψώθη διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, θεριμάμβευκέ τε τὸ καθ' ἡμῶν χειρογράφον. Ἴνα, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Μελωδός, « Πᾶσα ἀνομία ἐμφράξῃ τὸ στόμα αὐτῆς. » Μολίβδου δὲ καὶ αὐτὸς παρεικάζεται: παραλαμβάνεται δὲ, ὡς ἔφη, ὁ μόλιβδος παρὰ τῶν ἀργυροχοῶν εἰσθότων, εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν χωνευομένων. Τοιαύτη δὲ πῶς τοῦ Χριστοῦ ἡ δύναμις ἐν ἡμῖν. Εἰ γὰρ εἰς νοῦν γένοιτο καὶ καρδίαν, πάντα δὴ πάντως ἐκτρέπει ῥύπον. Δοκεῖ δὲ τισὶν ἐβρίθθαι τὸν μόλιβδον εἰς τὸ τῆς ἀνομίας στόμα,

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἶδον, καὶ ἄ
 ἰδού δύο γυναῖκες ἐκπορευόμεναι, καὶ πνεῦμα
 ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, καὶ αὐταὶ εἶχον πτέρυ-
 γας ἑποποιε, καὶ ἀνέλαβον τὸ μέτρον ἀναμέσον
 τῆς γῆς, καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ εἶπα
 πρὸς τὸν ἄγγελον, τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί· Πού
 αὐταὶ ἀποφέρουσι τὸ μέτρον; Καὶ εἶπε πρὸς με·
 Οἰκοδομήσαι αὐτῷ οἰκίαν ἐν γῇ Βαβυλῶνος, καὶ
 ἐτοιμάσαι, καὶ θήσουσιν αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἐτοι-
 μασίαν αὐτοῦ.

ΑΑ'. Τί ἂν βούλοιοτο δηλοῦν τῶν γυναικῶν ἡ ξυ-
 ωρις, ἡ τίνος ἂν εἶεν εἰς τύπον, ἀναγκαῖον οἶμαι
 που καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων εἰπεῖν. Ἐφη τοίνυν ὁ Θεὸς
 τῷ προφήτῃ Ἰεζεχὴλ· «Υἱὲ ἀνθρώπου, δύο γυναῖ-
 κες ἦσαν, θυγατέρες μητρὸς μιᾶς, καὶ ἐξεπόρνευ-
 σαν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ἐπόρνευσαν,
 ἐκεῖ ἐπισσον οἱ μαστοὶ αὐτῶν.» Προσετίθει δὲ τοῦ-
 τοις, σαφέστερον καθιστάς τὸ διηγηγμένον, «καὶ
 τὰ ὀνόματα αὐτῶν, Σαμάρεια ἡ Οὐλά, καὶ Ἰερουσα-
 λὴμ ἡ Οὐλιθά.» Μία μὲν γὰρ ἦν [ἐν] ἀρχαῖς ἡ τῶν Ἰου-
 δαίων συναγωγὴ. Κατὰ δὲ γε τὸν καιρὸν τῆς τοῦ
 Ῥοβοᾶμ βασιλείας, ἀποβραγείσαι τῶν ἄλλων αἱ δέκα
 φυλαὶ, κατωκῆκασιν Σαμάρειαν, καὶ πεπορνεύκασιν
 ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἃς κατεσκευάσεν
 Ἰεροβοᾶμ υἱὸς Ναβᾶτ. Πλὴν οὐκ ἔξω τῆς αἰτίας
 γέγονε τουτέστιν, Ἰερου-
 σαλὴμ· ἐκπεπόρνευκε γὰρ καὶ αὕτη κατὰ πολλοὺς
 τρόπους, τοῦτο μὲν εἰδῶλοισι προσκεκνηχότων τινῶν,
 καὶ θυθέντων τῇ Βαβλ., τῇ Ἀσάρτῃ, τοῖς βουνοῖς,
 ἡλίῳ, σελήνῃ καὶ ἀστροῖς ἐτέροις· τοῦτο δὲ πρὸς
 πᾶσαν ἐτοιμίαν ἰόντων ἀκαθαρσίαν, καὶ παρ' οὐδὲν
 τὰ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως θεοσεπισμένων τιθέν-
 των. Τὰς δύο δὲ οὖν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ συναγωγὰς dual
 γυναῖξιν ἀφομοίωσεν πάλιν. ἡ θρασις, ἃς καὶ πτέρυγας
 ἑποποιε· ἐσχηκέναι φησὶν, ἵνα τὴν ἐνούσαν αὐτοῖς ἀκά-
 θαρτον γκώμην καὶ τὸ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτό-
 πων εὐπετές εὐ μάλα κατασημῆνειεν. Ὁ μὲν γὰρ
 ἑποψ στρουθίον ἐστὶν οὐκ ἀσημον, φιλοδόξορον δὲ
 καὶ κοπροδόρον, καὶ ταῖς σκυλῆκων ἀγέλαις ἀγρίως
 ἐπιμαίνόμενον, καὶ τροφήν αὐε ποιεῖσθαι κατειθισμέ-
 νον τὴν ἐσχάτην ἀκαθαρσίαν. Τοιοῦτος δὲ πως καὶ
 τοῖς εἰδωλολατροῦσιν ὑπεστί νοῦς. Οὐκ ἔρχεται κατ-
 ευθὺ τοῦ πρέποντος· ἀλλ' ἔξω φέρεται τοῦ εἰκότος,
 τὸν θεῖον οὐκ οἶδε νόμον. Ἔστι δὲ ἀπάσης ἀκαθαρ-
 σίας ἐμπλεως, καὶ πᾶν εἶδος φαυλότητος ἡγεῖται
 τὸν τροφήν. Ταύτητοι καὶ πτέρυγας ἑποποιε ἐνηρμόσθαι
 τοῖς γυναῖξιν ὁ τῆς ὀράσεως ἐφη λόγος, τὴν ἴσῃν
 ἐκείνων γνώμην καὶ αὐτοῖς ἐνεῖναι διδάσκων. Ἀνα-
 λαμβάνουσι δὲ τὸ μέτρον τῇ ἀνομίᾳ μεμεστωμένον.
 Δεῖ γὰρ ἐκάστην ψυχὴν τῷ ἰδίῳ καταφορτίζεσθαι
 βάρει, τῷ τῆς ἀμαρτίας, φημί. Ἐπειδὴ δὲ Ἰσα τε
 ἀμφὸν καὶ ἀδελφὰ τὰ ἐγκλήματα, τῆς τε Σαμαρείας,
 φημί, καὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ, ταύτητοι καὶ ἐν ἴσῃ
 τρόπῳ κατηχθεσμένοι τῷ μέτρῳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ,
 πνεύματος ἐμπύπτοντος ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, ὁρεῖ
 καὶ ἀπαραποδίστη φέρονται δρόμῳ πρὸς τὴν τῶν ἄλ-
 λοφύλων χώραν, δῆλον δὲ οὖν τὴν τῶν Βαβυλωνίων.

VERS, 9, 10. Et levavi oculos meos, et ridi, et ecce
 duæ mulieres egredientes, et spiritus in alis ipsarum,
 et ipsæ habebant alas upupæ, et elevaverunt mensuram
 inter terram et cælum. Et dixi ad angelum,
 quiloquebatur in me : Quo istæ deferunt mensuram ?
 Et dixit ad me : Ut ædificent ei domum in terra Ba-
 bylonis, et præparent, et ponant illam ibi super præ-
 parationem suam.

XXXI. Quid per mulierum indicet, et cuius rei
 typum gerat, ante omnia exponendum censeo. Ait
 itaque Deus prophetæ Ezechieli : « Fili hominis,
 duæ mulieres erant, siliæ matris unius, et fornicatæ
 sunt in Ægypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt,
 illic ceciderunt ubera earum »⁶⁹. « Addit his, il-
 lestrans **699** quod nuntiabat, « et nomina earum,
 Samaria, sive Oola, et Jerusalem, sive Ooliba »⁷⁰.
 Principio enim una fuit Judæorum synagoga. Re-
 gnante autem Roboam, abruptæ ab aliis decem tri-
 bus, habitarunt Samariam, et fornicatæ sunt in vi-
 tualis aureis, quos fecit Jeroboam filius Nabal »⁷¹. Cæ-
 terum non sine causa factum est.
 hoc est, Jerusalem : ipsa enim quoque multis mo-
 dis fornicata est, quibusdam tum idola adorantibus,
 et sacrificantibus Baal, Astartæ, collibus, Soli, Lu-
 næ, sideribus reliquis : tum ad omnem immunditi-
 am cupide abeuntibus, et divina mandata sapien-
 tissimi Mosis nec hili facientibus. Duas itaque Syn-
 agogas Israelis duabus mulieribus iterum hac vi-
 sione comparat : quas et alas upupæ habuisse affir-
 mat; ut impuram earum, mentem et ad quæcunque
 nefaria facilitatem appositisissime declarat. Upupa
 enim notum est genus passeris, amans cœni, et
 stercorivorum, et in greges crabronum ferociter in-
 saniens, et immundissima quæque pro alimento
 usurpare solitum. Talis quodammodo mens etiam
 idololatriæ inest. Non recto itinere ad honestum
 contendit, sed extra id, quod consentaneum est fer-
 tur. Dei legem non novit, plena omni immunditia,
 et omne genus improbitatis cibum suum ducens.
 Idcirco et alas upupæ mulierculis aptatas sermo vi-
 sionis narrat, similem quoque mentem et iudicium
 illis inesse docens. Capessunt autem mensuram
 iniquitate repletam. Oportet enim quamlibet ani-
 mam suo onere onerari, peccati inquam. Quia vero
 paria sunt ambarum et cognata peccata, Sama-
 riæ nimirum et Jerusalem, ideo eodem quoque
 modo oneratæ mensura et iniquitate, spiritu alis
 earum incidente, celeri ac non impedito cursu ad
 alienigenarum regionem Babyloniorum utique fe-
 runtur. Immundo enim spiritu ad peccandum eas
 impellente, et iniquitate prægravante, in captivi-
 tatem abstractæ, et sub pedes inimicorum redactæ
 sunt. Postquam autem dixit beatus angelus, eos
 deferre mensuram ad ædificandam ipsi domum in
 terra Babylonis, accipiamus hoc licet pro signo.

⁶⁹ Ezech. xliii, 1, 3. ⁷⁰ ibid. 4. ⁷¹ III Reg. xii, 28 seqq.

filios Israel diu apud hostes victuros, quod et domus iniquitati ædificatur, **700** et veluti sedes ac statio ipsi apud hostes paratur. Id quod eventus monstravit. Vix enim septuagesimo anno finito, vinculis servitutis levati sunt.

οικίαν ἐν γῆ Βαβυλῶνος, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς ἐστὶ σημεῖον τοῦ μακρὸν παρ' ἐχθροῖς διατελέσαι χρόνον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ καὶ οἶκον οἰκοδομεῖσθαι τῇ ἀνομίᾳ, καὶ οἷον ἰδρῶσιν τινα καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι παρ' ἐχθροῖς. Ὁ δὲ καὶ τετέλεσται. Μόλις γὰρ αὐτοῖς ἑβδομηκοστοῦ πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας ἀνεῖνται δεσμῶν.

CAP. VI.

VERS. 1-8. *Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor currus egredientes de medio duorum montium, et montes erant montes ærei. In curru primo equi rufi, et in curru secundo equi nigri, et in curru tertio equi albi, et in curru quarto equi varii et multicolores. Et respondi, et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, et dixit: Hæc sunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur ut assistant Domino omnis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur super terram aquilonis, et albi egrediebantur post eos. Et varii exibat super terram austri, et multicolores egrediebantur, et inspiciebant ut irent et circumirent terram. Et dixit: Ite, et circuite terram. Et circuiertur terram. Et clamavit, et locutus est ad me, dicens: Ecce qui egrediuntur super terram aquilonis, et requiescere fecerunt furorē meum super terram aquilonis.*

τὴν γῆν. Καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν. Καὶ ἀρεθόησε, καὶ ἐλάλησε πρὸς με, λέγων· Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῆ βορρᾶ.

XXXII. Ducit ante, suis ipsorum laqueis captos, et catenis peccatorum suorum constrictos, sicut scriptum est ⁷², in ignotam regionem discessisse, habitasseque apud hostes, insuetum servitutis jugum perpetientes. Cæterum et tempora liberationis redigere in memoriam oportebat; quare insertis aliis eorum meminit. Doctus est enim propheta compendio omnia genti olim eventura. Ergo quatuor currus in medio montium æreorum dicimus esse regna illustrissima, quæ in totidem mundi climatis, sive ad quatuor ventos suis ætatibus claruerunt. Montes æreos dici conficito duas mundi partes. **701** Quidam enim orbem totum in Europam et Asiam dividunt, cujus partes æræ propter firmitatem un-dequaque, et immobilitatem, et quia lædi non possunt. Psallit enim alicubi divinus David universitatis Opifici: « Fundasti terram, et permanet ordinatione tua ⁷³. » Hæc igitur ut a quatuor ventis regna cæteris, ut diximus, potentiora multamque sortita gloriam egressa sunt assistere Dominatori unius terræ. Assistentia inserviendi modum ostendit: servierunt enim autibus ejus, fueruntque robusta et incluta per ipsum, quod illis emolumento fuit. Nam si quid præclare gesserunt, regionesque et urbes expugnarunt, eo annuente tantum valuerunt. Etenim si verum dicit propheta: « Non est malum in civitate, quod non fecit Dominus ⁷⁴, » (no-

Τοῦ γὰρ ἀκαθάρτου πνεύματος συνωθοῦντος αὐτὰς εἰς τὸ πλημμελεῖς, καὶ τῇ ἀνομίᾳ καταφορτίζοντος, ἀπεκομίσθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πόδας πεπώκασιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ φησὶν ὁ μακάριος ἄγγελος, ὡς ἀποφέρουσι τὸ μέτρον οἰκοδομησάσι αὐτῶν οἰκίαν ἐν γῆ Βαβυλῶνος, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς ἐστὶ σημεῖον τοῦ μακρὸν παρ' ἐχθροῖς διατελέσαι χρόνον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ καὶ οἶκον οἰκοδομεῖσθαι τῇ ἀνομίᾳ, καὶ οἷον ἰδρῶσιν τινα καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι παρ' ἐχθροῖς. Ὁ δὲ καὶ τετέλεσται. Μόλις γὰρ αὐτοῖς ἑβδομηκοστοῦ πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας ἀνεῖνται δεσμῶν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἶδον, καὶ ἶδον τέσσαρα ἄρματα ἐκπορευόμενα ἐκ μέσου δύο ὀρέων, καὶ τὰ ὄρη ἦν ὄρη χαλκᾶ. Ἐν τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ ἵπποι πυρροί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τρίτῳ ἵπποι λευκοί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι, καὶ ψαροί. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον, τὸν λαλοῦντα ἐν ἔμοι· Τί ἐστὶ ταῦτα, κύριε; Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἔμοι, καὶ εἶπε· Ταῦτά ἐστιν οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ἐκπορεύονται παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἐν ᾧ ἦσαν ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατ' ὀπίσθεν αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου, καὶ οἱ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐπέδλεπον τοῦ πορευέσθαι, τοῦ περιοδεῦσαι τὴν γῆν. Καὶ εἶπα· Πορευέσθε, καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν. Καὶ εἶπα· Πορευέσθε, καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν. Καὶ ἀρεθόησε, καὶ ἐλάλησε πρὸς με, λέγων· Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῆ βορρᾶ.

ΑΒ'. Προὔκδειξεν ὅτι τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐναλόντες βρόχοις, καὶ σειραῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων κατασφιγμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς ἄλλοδαπὴν ἀπέχοντο, καὶ κατώχηκασιν παρ' ἐχθροῖς, τὸν ἀθήτη τῆς δουλείας ἀνατλάντες ζυγόν. Ἄλλ' ἦν ἀναγκαῖον καὶ τῶν τῆς λυτρώσεως διαμεμνησθαι καιρῶν, καὶ δὴ ποιεῖται τὴν δὴλωσιν, προεμπλεγμένων ἐτέρων. Ἐδιδάσκετο γὰρ ὁ προφήτης συλλήδην ἅπαντα, τὰ τῷ ἔθνει συμνησόμενα κατὰ καιρούς. Τὰ τέσσαρα τοῖνον ἄρματα, τὰ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τῶν χαλκῶν, φαμέν εἶναι πάλιν τὰς τῶν ἄλλων βασιλειῶν ἐπισημοτέρας, τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασιν, ἦγουν ἀνέμοις, τοῖς ὑπ' οὐρανὸν κατὰ καιροὺς ἀναδειγμένας. Ὁρῆ δὲ οἶμαι λέγεσθαι τὰ χαλκᾶ τὰ δύο τῆς οἰκουμένης τεμῆματα. Τέμνουσι γὰρ τινες εἰς Εὐρώπην τε καὶ Ἀσίαν τὴν σύμπασαν γῆν· χαλκᾶ δὲ αὐτοῖς τὰ μέρη, διὰ τε τὸ ἐρηρεῖσθαι διαπαντός, καὶ ἀκλονήτως ἔχειν, καὶ μηδεμιᾶς ἀνέχεσθαι βλάβης. Ψάλλει γὰρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν δῶν δημιουργόν· « Ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει τῇ διατάξει σου. » Αὐταὶ δὲ οὖν αἱ ὡς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων βασιλεῖαι, τῶν ἄλλων, ὡς εἴρημεν, ἀκλιμώτεραι, καὶ πολὺ λαχούσαι τὸ εὐκλεές, ἐξήλθον παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἡ δὲ γε κρᾶστασις, τὸν τῆς δουλείας ἡμῶν ὑποφαίνει τρόπον· δεδουλεύκασιν γὰρ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ γεγόνασιν ἰσχυραὶ τε καὶ διαβόητοι δι' αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κ-

⁷² Prov. v, 22. ⁷³ Psal. cxviii, 90. ⁷⁴ Amos iii, 6.

κεροδάσιν. Εἰ γάρ τι καὶ δεδράκασι, καὶ κατηνδρίσαντο χωρῶν ἢ πόλεων, αὐτοῦ κατανεύοντος, εἰς τοῦτο δὴ πάλιν προήλθον ἰσχύος. Εἰ γάρ ἐστιν ἀληθῆς ὁ προφήτης λέγων· « Οὐκ ἐστὶ κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε· » κακίαν δὲ φαμεν ἐν τοῦτοις τὴν κάκωσιν· πῶς ἂν ἐκεῖναί καταίσχυσαν ἐθνῶν καὶ χωρῶν, μὴ οὐχὶ δὴ πάλιν, αὐτοῦ τὸ κατισχύσαι νέμοντος οικονομικῶς; Τίνες δὲ δὴ καὶ αἱ βασιλείαι, καιρὸς ἦδη λέγειν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ, φησὶν, ἵπποι πυρρόλοι, τῆς Χαλδαίων βασιλείας ἀνατυπῶντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν ὠμότητα. Πυρρότης γὰρ ἡμῖν τὴν αἵματος χύσιν ὑπαινίττειτο ἂν, κατὰ γε τὸ εἶκόσ· φιλαίματοι γὰρ λίαν οἱ Βαβυλώνιοι· εἶδον γὰρ αὐτοὶ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις, φειδούς ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐν δὲ τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες. Ἔοικε δὲ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων τὴν ὕπὸ γε Κύρου, φημί, βασιλείαν ὑποδηλοῦν. Μέλαν δὲ καὶ τοῦτοις περιτέθεικε χρῶμα, διὰ τὸ, οἶμαι, πλεῖστόν τε ὅσον καὶ ἀμέτρητον τοῖς Χαλδαίων ἐθνεσιν ἐπιβρίψαι θάνατον, καὶ ἔλην αὐτοῖς τὴν χώραν ἐν πένθει γενέσθαι παρασκευάσαι. Πένθους δὲ καὶ θανάτου τὸ φαῖν ἂν εἴη σύμβολον. Λευκοὺς δὲ εἶναι φησι τοὺς ἐν ἄρματι τῷ τρίτῳ, τὴν Ἑλλήνων που τάχα καὶ Μακεδόνων ὑποφαίνων ἀρχὴν, εἴτ' οὖν τὴν Ἀλεξάνδρου βασιλείαν. Λευκοὶ δὲ, οὗτοι καὶ ἀθροδίατοι, καὶ ἐν λευκαῖς ὡς ἐπίπαν στολαῖς τὰ Ἑλλήνων ἔθνη· καὶ οὗτοι τὴν γλῶτταν σαφεῖς, τῆς βαρβάρου φωνῆς τὸ οἰνεῖ σκοτεῖνόν οὐκ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, φησὶν, ἄρματι ἵπποι τινεὶ ἦσαν ποικίλοι καὶ ψαροί· ἰστέον δὲ, οὗτοι ἦ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, καὶ ἔτεροι δὲ τινεὶ τῶν ἄλλων ἐρηνηυτῶν, ἀντὶ τοῦ, ψαροί, τεθείκασι τὸ, ἰσχυροί. Πλὴν καὶ ταύτην εἶναι φαμεν τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν, ἀεὶ πῶς ἔχουσιν ἐν τοῖς κατὰ καιροῦς βεβασιλευκόσι τὸ ποικίλον εἰς τὸ εὐμαθές, καὶ βαθὺ πῶς εἰ; φρένας. Συνετώτατοι γὰρ καὶ πρὸς γε τοῦτω καὶ ἀλακμώτατοι γεγόνασι τε καὶ εἶδον, οἱ τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς διέποντες κράτη. Τέθεινται δὲ καὶ τελευταῖοι μετὰ τοὺς πρώτους κατὰ γε τοὺς χρόνους. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐκάστου τῶν ἀρμάτων, ἡγουν βασιλείας, ἔξοδον, ὅπου τε διανέουκε, καὶ ἐπὶ τίσιν ἐρχεται. Λαφεστάτη γὰρ οὕτω γένεσι· ἂν ἡμῖν ἢ τῆς θεωρίας ἀπόδοσις. Τέσσαρα μὲν γὰρ ὁ προφήτης εἶναι φησι, διαμεμνηταὶ δὲ τριῶν, καὶ σεσίγηκε τοῦ πρώτου τὴν ἔξοδον. Ἀναμνήσω δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἔφην. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ φησὶ πυρρόλους εἶναι τοὺς ἵππους. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ φησὶν· « Ἐν ᾧ ἦσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. » Εἰ δὲ δὴ προσεπάγει τοὺς ψαρούς, οὐ τεσσάρων ἀρμάτων διαμεμνησεται· τοὺς γὰρ αὐτοὺς εἶναι δεδωκαμένους τοῖς ποικίλοις. « Ἐν γὰρ τῷ ἄρματι τῷ τετάρτῳ, φησὶν, ἦσαν ἵπποι ποικίλοι καὶ ψαροί. » Οὐκ εἶναι τριῶν διαμεμνηταὶ, σιωπήσας τὸ πρῶτον τίς οὖν ἄρα ἐστὶ τῆς ὅλης οικονομίας ὁ λόγος, φέρε τοῖς εὐμαθεστέροις, ὡς ἐνι, λέγωμεν. Τοὺς πυρρόλους εἶναι ὁ εὐθεταίουμεθα τὴν φιλαίματον τῶν Χαλδαίων ἀρχὴν, ἢ καὶ πᾶσαν ἐκποδὸν ἤρηκε τὴν Ἰουδαίων, καὶ τὰς ἐν

A inine mali hoc loco afflictionem accipimus) quomodo regna illa gentes et regiones domuissent, si ipse ut domare possent administratorie illis non donavisset? Quæ autem regna ista fuerint, sequitur ut dicamus. In curru igitur primo, inquit, equi rufi, Chaldæorum monarchiæ crudelitatem repræsentantes. Rufus enim color sanguinis profusionem nobis apte insinuat; sanguinarii enim vehementer Babylonii: ipsi enim Judæam et urbes Samariæ citra omnem misericordiam vastaverunt. In curru secundo equi nigri. Quo Persarum et Medorum sub Cyro monarchiam, inquam, videtur significare. Niger color his tribuitur, quod longe plurimas et immensas in Chaldæa gente strages ediderunt, totumque regnum in luctum conjecerunt. Luctus autem et mortis symbolum niger color est. In tertio ait esse albos, Græcorum fortasse et Macedonum imperium, sive Alexandri regnum subindicans. Albi autem, quia delicate viventes, et albis vestibus pene omnes gaudentes Græciæ populi: et quia in loquendo perspicui citra linguæ barbaræ velut tenebras. In quarto curru, inquit, equi erant varii et multicolores; scias licet, Hebræam editionem, et quosdam interpretes pro ψαροί, multicolores, posuisse ἰσχυροί, validi, seu robusti. Verumtamen hanc Romanorum monarchiam esse dicimus, quæ semper inter diversis temporibus regnantes varietate docilitatis 702 et alta intelligentia valuit. Prudentissimi enim et insuper fortissimi fuerunt, et sunt, Romani principatus imperium administrantes. Ponuntur autem loco postremo a primis, secundum tempora. Consideremus jam uniuscujusque currus, seu monarchiæ egressum, quo inclinet, et quo tendat. Sic enim quam planissimè quod consideramus explanabimus. Quatuor quidem inquit esse propheta, sed trium egressus meminit, primi tacet. Repetam paucis quod dixi. In primo ait rufos esse equos. Incipit autem a secundo, et ait: « In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis, et albi sequebantur eos. Et varii egrediebantur ad terram australem. » Sed quamvis addat multicolores, non ideo quatuor currus memorabit: nam eosdem esse cum variis ponimus. Ait enim: « In curru quarto erant equi varii et multicolores. » Trium meminit, primo præterito. Quæ sit ergo totius œconomix ratio, age docilioribus pro virili nostra aperiamus. Equos rufos asseruimus esse cruentum Chaldæorum imperium, quod funditus totam Judæam evertit, et incensis ejus urbibus Israellem captivum abduxit; nomine nigrorum, Persarum Medorumque monarchiam accepimus. In albis porro Alexandri et Macedonum imperium describebatur, quæ ambo Chaldææ arma intulerunt, eamque bello acerrimo occuparunt, primum quidem Cyrus, postea Alexander, qui et ipsum Darium cepit juxta Issum, ut vocatur, urbem Ciliciæ, infans Persarum millibus interemptis. Fama est, magnam ossium acervum excitatum de iis, qui ibidem occubuerunt; incisum est quoque epitaphium in hæc verba: αὐτῇ κατεμπιπρῶσα πόλις, ἀπεκόμισεν εἰς αἰ-

χμαλωσαν τὸν Ἰσραήλ· τοὺς δὲ γε μέλανας τὴν Περσῶν τε καὶ Κύρου βασιλείαν εἶναι παρεδείξαμεθα. Ἐγράφετο δὲ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς ἡ Ἀλεξάνδρου τε καὶ Μακεδόνων. Ἄμφω δὲ αὐταὶ κατεστράτευσαν τῆς Χαλδαίων γῆς, εἰλὸν τε αὐτὴν κατὰ κράτος· πρῶτον μὲν γὰρ Κύρος, εἶτα μετ' ἐκείνον Ἀλέξανδρος, ὃς καὶ αὐτὸν ἤρθεκε τὸν Δαρεῖον περὶ τὴν καλουμένην Ἰσσοῦν (Κιλικίων δὲ αὕτη πόλις), ἀναριθμητοὺς Περσῶν μυριάδας ἀπεκτονῶς. Φασὶ γοῦν, ὅτι σωρὸς μὲν ὄστων συνεγήγερται μέγας τῶν ἐκείσε πεπτωκότων· ἐγκεκλάπται δὲ καὶ γραφῆ, τοιοῦτον ἔχουσα·

*Ad Issi mania juxta fluctum maris Cilicis
Turbulentum. Persarum jacemus myriades,
Opus Alexandri Macedonis, qui olim regem
Darium ultima via sequebamur.*

Quoniam enim verisimile erat, non mediocriter doliturum Israel audientem de monarchia Chaldaeorum, a quibus erat vastatus, ideo, ne ad tristitiam provocare videretur, idque intempestive, propheta eorum mentione utiliter superseidet. **703** Quod autem eos summe exhilarat, id enarrat luculenter, de monarchia Cyri, inquam, et Alexandri, qui tantum non ad vindicandam crudelitatem in Israelam a superbis Chaldaeis expromptam missi sunt. Hinc apposuit, ut ex persona Dei: « Ecce egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis: » sicut enim aquiloni propior Chaldaeorum regio, et iratus est Babylo-niis universorum Deus. Quod patet ex verbis ejus manifesto: « Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt. Quia ego quidem iratus sum modice, ipsi vero superpositi sunt in mala. » Postquam autem pœnas Chaldaea perpendit, Cyro totam cum Persis et Medis vastante, et post eum Alexandro, idcirco inquit: « Egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis ⁷⁴. » Cæterum tacita prudenter Chaldaeorum impressione (præterivit enim, ut dixi, equos rufos), etiam Romanorum imperium non tacuit. Ait enim: « Varii egrediebantur super terram austri. » Perpende vero, quam scite et quasi per transennam verba sua explicet. Post crucem enim Salvatoris, Vespasianus et hujus filius Titus Judæam populationibus incursarunt, et ipsam sanctam civitatem incenderunt. Verum dextre propheta, « Egrediebantur, inquit, super terram austri: » maxime enim ad austrum vergit Judæorum regio. Aihæc ipsi varii et multicolores jussi sunt circumire terram, et circuierunt etiam. Domuerunt enim totum sub sole mundum, iniperaveruntque orbi terrarum universo, Deo bene adjuvante indeque illustri gloria decorant principes Romanorum, cum tanquam Deus præsciret futuræ pietatis ipsorum magnitudinem.

Ξαν, τοὺς τὰ Ῥωμαίων διέπουσι κράτη· προηπίστατο μέγεθος.

VERS. 9-15. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Accipe de captivitate a principibus, et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eum, et ingredieris tu in die illa in domum Josie Sophoniae filii, re-*

*Ἀ Ἰσσοῦ ἐπὶ προβολῆσιν, ἀλὸς παρὰ κύμα Κιλικίσης
Ἄγριον, αἱ Περσῶν κελμεθα μυριάδες,
Ἔργον Ἀλεξάνδρου Μακεδόνοιο, αἱ ποτ' ἀνακτε
Δαρείω πυμάτην ὀμιον θρεπιπέμεθα.*

Ἐπειδὴ γὰρ ἦν εἰκὸς, οὐ μετρίως ἀλήθσαι τὸν Ἰσραήλ τὰ περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων ἀκούοντα βασιλείας, ὅφ' ἦς καὶ πεπόρηται, ταύτητοι χρησίμως, ὡς ἂν μὴ δοκοῖτε κατερεθίζειν εἰς λύπας, καὶ τοῦτο οὐκ ἐν καιρῷ, παρατρέχει μὲν ὁ προφήτης τὸν ἐπ' αὐτοῖς λόγον. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα κατευφραῖνον αὐτοὺς ἐξηγεῖται λαμπρῶς, τὰ περὶ τῆς Κύρου, φημι, βασιλείας, καὶ μέντοι τῆς Ἀλεξάνδρου, οἱ μονουοχι καὶ ἐστάλησαν, τῆς εἰς τὸν Ἰσραήλ ὀμότητος ἐξαιτούντες λόγον τὴν Χαλδαίων ἀλαζονείαν. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορβᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῆ βορβᾶ· » βορειότερα γὰρ πῶς τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα· ἐπεμήνισε δὲ τοῖς Βαβυλωνίοις ὁ τῶν ὄλων Θεός. Σαφὲς δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο πάλιν, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζήλον μέγαν, καὶ ὄργην μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἄνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθημι ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » Ἐπειδὴ δὲ ποινὰς ἐξέτισσε τῶν Χαλδαίων ἡ γῆ, Κύρου μὲν πᾶσαν Πέρσας τε ὁμοῦ καὶ Μήδοις καταδησόντος, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου μετ' ἐκείνον, ταύτητοι φησιν, ὅτι « Οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορβᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου, ἐν γῆ βορβᾶ. » Ἠλὴν σιωπήσας οικονομικῶς ὁ προφήτης τῶν Χαλδαίων τὴν ἔφοδον (παρὰδεδράμηκε γὰρ, ὡς ἔφη, τοὺς ἵππους τοὺς πυρρῶς), οὐκέτι αεσίγηκε τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. « Οἱ γὰρ ποικίλοι, φησὶν, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. » Ἄθρει δὲ ὅπως εὐτέχνως καὶ ὁλον ἐν παραδρομῇ ποιῆται τοῦ λόγου τὴν ἀπόδοσιν. Μετὰ γὰρ τοῦ τὸν Σωτήρος σταυρῶν, Οὐεσπασιανὸς καὶ ὁ τοῦτου παῖς Τίτος κατέδραμον τὴν Ἰουδαίων γῆν, καταφιλοῦντες ἅπασαν, καὶ τὴν ἁγίαν αὐτὴν κατεμπιπρῶντες πόλιν. Ἄλλ' εὐφρῶς ὁ προφήτης τὸ, « Ἐξεπορεύοντο, φησὶν, ἐπὶ γῆν νότου. » νοτιωτάτη γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα. Αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ ποικίλοι καὶ ψαρὸι προσετέττοντο περιοδεῦσαι τὴν γῆν, καὶ δὴ καὶ περιωδεύασαν· κεκρατήκασι γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ κεχυριεύασαν ἀπάσης τῆς γῆς, Θεοῦ συνευέντος, καὶ τὴν ἐπὶ τῆδε λαμπρὰν ἀνάπτοντος δόξην γὰρ, ὡς Θεός, τῆς ἐσομένης αὐτῶν εὐσεβείας τὸ

*Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων·
Λαβὲ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ τῶν ἀρχόντων,
καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν, καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν*

⁷⁴ Zachar. i, 11, 15.

τῆ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσοίου τοῦ Σοφορίου, τοῦ ἠκορτος ἐκ Βαβυλώνας. Καὶ λήψῃ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ ποιήσεις στεφάνους, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέα, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἰδοὺ ἀνὴρ, Ἀνατολὴ δρομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖται, καὶ καταρξεί ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ βουλή εἰρηγική ἔσται ἀναμέσον ἀμφοτέρων. Ὁ δὲ στέφανος ἔσται ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτήν, καὶ εἰς χάριτι τοῖς υἱοῖς Σοφορίου, καὶ εἰς ψαλλῶν ἐν οἴκῳ Κυρίου. Καὶ οἱ τῷ οἴκῳ Κυρίου, καὶ γνώσσοθε, διότι Κύριος ἐὰν εἰσακουούσας εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς Κυρίου

ΔΓ'. Ὁ λόγος ἦν τῷ Θεῷ πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ζαχαρίαν, ἦτοι δὲ αὐτοῦ πρὸς πάντας περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὃς ἦν μὲν ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰούδα, καθηγείτο δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καλούσης αὐτὸν εἰς τοῦτο τῆς βασιλευούσης φυλῆς. Τίνα δὲ ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα παρὰ Θεοῦ, προαναμνήσομεν ἀναγκαίως. Ἐφη τοίνυν· « Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἔθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν. » Ἄλλ' ἦν σὺν αὐτῷ τῷ θεμελιούντι τὸν οἶκον, καὶ μὴν καὶ ἀποπεραίνοντι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέα ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. Ταῦτητοι προστέταχεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῷ θεσπιστῶ προφήτῃ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λαβεῖν παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτήν. Τίνες δ' ἂν εἴεν οὗτοι, ποῖα δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀφηγήσομαι χρειωδῶς. Ἀνεκομισθήσαν ἐκ τῆς Βαβυλώνας οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὐ χυδην, ἢ πεφυρμένως, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει, κατὰ γένη καὶ κατὰ φυλὰς, προσκεκλιμένους ἔχοντες καὶ καθηγητάς, ὡς ἐν τῷ Ἐσδρα γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο λοιπὸν εἰς Ἱερουσόλυμα, Θεοῦ τὸν ναὸν ἐγείρειν ἐπαναγκάζοντος, ἔστησαν τὸ γαζοφυλάκιον, Ἰσα καὶ ἄθροισις γένοιτο χρημάτων εἰς τὴν τῶν ἔργων κατασκευὴν, καὶ εἰς τὰς τῶν ἱερῶν στολὰς, καὶ εἰς τὰς τεταγμένους αὐτοῖς κατὰ νόμον θυσίας· τέτακται δὲ τῶν χρημάτων ταμίαις, Ἰωσίας υἱὸς Σοφορίου. Προσάττει δὲ ὧν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀπὸ τῶν προσκεκομισμένων παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αἰχμαλωσίας, ἃ καὶ ἦν ἀπόθετα παρὰ τῷ Ἰωσίᾳ, χρυσίον καὶ ἀργύριον λαβεῖν, εἶτα κατασκευάσαι στεφάνους, ἐπιθεῖναι τε αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέα, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, φάναι τε αὐτῷ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· « Ἰδοὺ ἀνὴρ, Ἀνατολὴ δρομα αὐτῷ. » Τὸ δὲ ἀνατολὴ τῶν Ἑβραίων ἢ ἐκδοσις τῷ τοῦ βλαστήματος ὀνόματι καταστήμηγε. « Καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, » τούτέστιν, ἐκ τῆς αὐτοῦ ῥίζης ἀναφύσει. « Λήψεται δὲ καὶ ἀρετὴν, » τούτέστιν, εὐπρέπειαν, ἦτοι δόξαν· ἐκδεδῶκασι γὰρ οὕτως οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν. Προσέτιθει δὲ τούτοις, ὡς ἄμφω μὲν, Ἰησοῦς καὶ Ζοροβάβελ, ἐπὶ τὸν αὐτὴν καθεδούνται θρόνον, ὡς

A nientis ex Babylone. Et accipies argentum et aurum, et facies coronas, et pones super caput Jesu filii Josedec sacerdotis magni. Et dices ad **704** eum : Hæc dicit Dominus omnipotens : Ecce vir, Oriens nomen ipsi, et subter eum orietur, et ædificabit domum Domini. Et ipse accipiet virtutem, et sedebit, et imperabit, super throno suo, et erit sacerdos a dextris ejus, et consilium pacificum erit inter utrumque. At corona erit expectantibus, et utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam, et in gratiam filiis Sophonia, et in psalmum in domo Domini. Et qui longe ab eis venient, et ædificabunt in domo Domini, et scietis quia Dominus omnipotens misit me ad vos. Et erit, si audientes audieritis vocem Domini Dei vestri.

μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσιν, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν παντοκράτωρ ἀπέσταλλέ με πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἔσται τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

B XXXIII. Alloquebatur Deus beatum prophetam Zachariam, sive per ipsum omnes amicos Zorobabel, principis Israel, tribu regia, unde prodierat, illum ad regnum vocante. Quid autem de ipso dictum sit a Deo, prius a me commemorari necesse est. Ait ergo : « Manus Zorobabel fundarunt domum hanc, et manus ejus perficient eam ⁷⁴. » Sed fundanti domum, atque etiam perficienti, socius et adjutor erat Jesus filius Josedec sacerdos magnus. Quocirca præcepit universorum Deus sancto propheta, allata de captivitate accipere a principibus, et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eam. Quinam isti fuerint, et quæ sint illa de captivitate, commode exponam. Israelitæ e Babylone redierunt non confusi, nec permisti, sed agminibus compositis, et ordine, secundum genera et tribus, antesignanos et duces habentes, ut in Esdra legimus ⁷⁷. Postquam igitur jam Hierosolymam venerunt, Deo ædificationem templi urgente, gazophylacium cum ad pecuniam pro opere conficiendo, tum ad vestes sacerdotales et ad sacrificia lege præscripta colligendam Josia Sophonia filio quæstore ac dispensatore præfecto instituerunt. Mandat itaque universorum Deus de his quæ e captivitate secum attulerant principes, quæque apud Josiam deposita manebant, aurum argentumque accipi : deinde parari coronas, easque in caput Jesu filii Josedec sacerdotis magni imponi, dicique illi de Zorobabel : **705** « Ecce vir, Oriens nomen ejus. Vocem oriens, Hebræa editio voce germinis expressit. » Et subter eum exorietur, » hoc est, ut ex ejus radice germinabit. « Accipiet autem virtutem, » hoc est, decorem, sive gloriam, quomodo alii interpretes ediderunt. Atjecit his, ambos, Jesum et Zorobabel, super eodem solio sessuros, ut commune sit regnum etiam sacerdotium procuranti, et dignitas sacerdotii etiam cum regnante communicetur; futuramque amborum unam pacificam et consentientem voluntatem, ut in nullo prorsus discrepare videantur. Deinde jubet coronas fieri, splendidum donarium, quod offeratur

⁷⁴ Zachar. iv, 9. ⁷⁷ Esdr. xi, 12.

Deo in dome ejus, gratiam concilians, et gloriam pariens offerentibus, Josiæ, inquam, et captivitalis utilibus, et principibus ejus. Dedicari autem non frustra: sed ut cantoribus templi, et sacris psallis cantandi argumentum sit. Tunc, inquam, « et qui longe ab illis, » hoc est, qui de aliis gentibus venient, et adorabunt Dominum. Eventura autem ista affirmat, si velint obedientiæ ornamento se venerabiles reddere, et audire vocem Domini Dei. Actum demum, ubi prænuntiata exitus comprobaverit, haud dubie cognituros prophetam missum esse ut Dei voluntatem ipsis aperiret, non autem ut pro more quorundam mentientium cordis sui sensa loqueretur, verax potius, nec falsitatis nuntius. Hæc facillima et obvia est historiæ explicatio.

εὐπειθείας κατασεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ ἀκούειν τῆς ἐκθεδηκώτων τῶν προηγγελέμενων, ἐπιγνώσεσθαι φήτης ἀπεστάλη, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον κατὰ τινος τῶν καὶ ἀληθῆς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ ψευδάγγελος. Αὕτη μὲν δόσις.

Certum est porro, dubitaturum neminem, ad Christi mysterium rem spectare, si bene indagetur. Confirmavimus enim ab initio, in Zorobabel et Jesu informatum esse Christum, et sigillatim in utrovis, et in ambobus conjunctim, ut unum. Est enim idem et rex Israel, et magnus sacerdos, « Sanctus, innocens, impollutus »⁷⁶. « Quoniam vero de tribu Juda progenerati regnum administrabant, et orti de tribu Levi sacerdotii munus obibant, ideo per duos in unum Dominum transformatur, ut patet. Quare si dicat Deus de Zorobabel, « Manus Zorobabel fundarunt domum istam, et manus ejus perficient eam »⁷⁷, « historice quidem de eo dictum accipies; secundum aliud vero quod intelligitur, ad Christum referes. Ipse enim factus est nobis fundamentum, et super ipsum omnes spiritualiter in templum sanctum ædificati sumus; ipse nobis **706** principium et finis est. Nos enim sanctificatos in Spiritu, præclarumque et sanctum habitaculum sibi et Patri, deleto peccato funditus et corruptione abolita, exhibuit. Ipse enim est Jesus sacerdos magnus, et sonat quidem Jesus *salus populi*. Sic namque divinus Gabriel ad Virginem: « Et ecce, concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum »⁷⁸; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum »⁷⁹. « Josedec autem redditur *justitia Dei*. Justificati enim in ipso per fidem »⁸⁰, et a sordibus veterum peccatorum abluti sumus. Ipse nos captivos liberavit »⁸¹, et a servitute, quam merito capimus nos exemit, et tanquam ex peregrina et alienigenarum regione, ex diabolica sedactione ad Dei cognitionem, et sanctorum civitatem eximiam, vere sanctam Jerusalem, quæ est Ecclesia, reduxit. Quapropter recta et inculpata fide, et virtutum ornamentis hymnisque gratias agentibus a nobis coronatur. Et coronæ quidem illæ aureæ et argentæ erant, et

εἶναι κοινὸν τὸ τῆς βασιλείας καὶ τῷ μετὰ χειρας ἔχοντι τὴν ἱερουργίαν, τὸ γε μὴν τοῦ ἱερέως καὶ αὐτῷ προσκείσθαι τῷ βασιλεύοντι. Ἔσται δὲ ἀμφοῖν καὶ βούλημα εἰρηικὸν, ὡς κατὰ τι γούν ὄλωσ μη ἑτερογνωμονοῦντας ὀρᾶσθαι. Εἶτα τοὺς στεφάνους λαμπρὸν γίνεσθαι προστέταχεν ἀνάθημα, τῷ Θεῷ εἰσχεκομισμένον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἰς χάριν, ἦτοι καύχημα, γενέσθαι τῶν προσαγοχότων, Ἰωσίου τε, φημι, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας χρησίμων, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. Ἀνατεθεῖναι δὲ, οὐ μάτην, ἀλλ' ὥστε καὶ ἰδοῦς γενέσθαι πρόφασιν τοῖς ἰδοῖς τοῦ ναοῦ καὶ ἱεροφάταις. Τότε γε δὴ φημι « καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν, » τούτέστιν, οἱ ἐκ τῶν ἐτέρων ἐθνῶν ἤξουσι, καὶ προσκυνήσουσι τῷ Κυρίῳ. Συμβήσεσθαι δὲ τὰ τοιάδε φησὶν, εἴπερ ἔλοινοτο τῷ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας σαφῶς, ὅτι τὰ παρὰ Θεοῦ σαφῆ καταστήσαν ὁ προψευδοεπεῖν εἰωθῶτων, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτοῖς λαλήσει, ἢ ἐτοιμοτάτη καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ιστορίαις ἀπό-

Δῆλον δὲ ὅτι τὸ χρέμα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ ἐρευνητὸ καλῶς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειε τις. Διεθεσθαι ἡμεθα γὰρ ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ καὶ μέντοι, καὶ Ἰησοῦ διαμεμορφῶσθαι Χριστὸν, καὶ ἀνά μέρος ἐν ἑκατέρῳ, καὶ ἐν ἀμφοῖν συλλήθην, ὡς ἓνα. Ἔστι γὰρ ἐν ταυτῇ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, « Ὅσιος, ἀκακος, ἀμλιαντος. » Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰούδα τοῦς τῆς βασιλείας διεῖπον θώκους, οἱ δὲ τῆς Δευτῆ τέθειντο πρὸς ἱερωσύνην, ταύτητοι σαφῶς διὰ τῶν δυοῖν εἰς ἓνα μορφουται Κύριον. Οὐκοῦν εἰ λέγοι Θεὸς περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὡς « Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτὸν, » ἱστορικώτερον μὲν ἐπ' ἐκεῖνου, νοήσεις δὲ ἐπὶ Χριστὸν νοητῶς. Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν γέγονε θεμέλιος, καὶ αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα πνευματικῶς, εἰς ναὸν ἁγίον· αὐτὸς ἡμῶν ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας. Παρλοτσηὶ γὰρ ἡμᾶς ἠγιασμένους ἐν πνεύματι, λαμπρὸν τε καὶ ἱερὸν ἠδιαίτημα ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, περιηρημένης εἰς ἅπαν τῆς ἀμαρτίας, καὶ κατηρηγμένης τῆς φθορᾶς. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν Ἰησοῦς ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ ἐρμηνεύεται μὲν Ἰησοῦς *σωτηρία λαοῦ*. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεσπέσιος Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον φησὶν· « Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ. » Ἰωσεδὲκ δὲ νοεῖται *δικαιοσύνη Θεοῦ*. Δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαιμάτων τὸν ρύπον ἀπενεψάμεθα. Αὐτὸς ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας ἐβρύσατο, καὶ τῆς νοητῆς δουλείας ἐξείλετο, καὶ οἵᾳπερ ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ τῆς ἀλλοφυλῶν τῆς δαιμονιώδους ἀπάτης ἀνακακόμικεν εἰς θεογνωσίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων καλλιπολιν, τὴν ἁγίαν ἀληθῶς Ἰερουσαλήμ, ἣτις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο στεφανοῦται πρὸς ἡμῶν ὀρθῇ καὶ ἀνεπιπλήκτω πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχῆμασιν, ὅμοις τε τοῖς χαριστηρίοις. Καὶ οἱ μὲν τὸ τῆνικᾶδε στέφανον

⁷⁶ Hebr. vii, 26. ⁷⁷ Zachar. iv, 9. ⁷⁸ Luc. i, 31. ⁷⁹ Matth. i, 21. ⁸⁰ Rom. v, 1. ⁸¹ Galat. iv, 31.

χρυσοί τε ἦσαν, καὶ ἀργυροί, καὶ ἐξ ὕλης κατεσκευάζοντο τῆς φθαρτῆς. Οἱ δὲ γε πρὸς ἡμῶν πεπλεγμένοι τε καὶ ἀνημ[μ]ένοι, γήϊνον μὲν ἔχουσιν οὐδὲν· συντίθενται δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῷ Θεῷ προπεύουσης δόξης. Ἀνατίθενται γὰρ αὐτῷ ὡς χρυσὸν μὲν, τῶν περὶ αὐτοῦ δογματῶν τὴν ἀπλανῆ θεωρίαν· ὡς ἀργυρον δὲ, τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν φαιδρότητα νοητήν. Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως στέφανός τε καὶ δόξα Χριστοῦ, τῶν παρ' αὐτοῦ σεωσμένων ἢ σωτηρία. Σάσωσται γὰρ οὐκ ἔθνος ἐν, καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλοι διὰ Μωσέως ὁ Ἰσραήλ, ἀλλ' ὅλη λοιπὸν ὑπ' οὐρανόν· ἔπρεπε γὰρ καὶ τοῦτο τῷ Χριστῷ. Ἄθρει δὲ, ὅπως παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς καὶ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτήν τὰ εἰς τὴν τῶν στεφάνων κατασκευὴν προσκομίζονται. Οἱ γὰρ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ εἰς ἀρχάς θεοειμένοι τὰς τοιάσδε παρὰ Θεοῦ, καὶ οἱ τὸν τῆς ἀρχαίας ἡμῶν αἰχμαλωσίας εἰδότες τρόπον, χρήσιμοι τε τοῖς λελυτρωμένοις, ὡς καθηγῆται, καὶ διδάσκαλοι καὶ νοουθετεῖν καὶ ἀποκομίζειν εὖ μάλα πρὸς ἐνομοτάτην ζωὴν, αὐτοὶ τὰ ὑπὲρ πάντων προσάγουσι δῶρα, τὰ τῶν ἀδυνάτων ἀσθενήματα πληροῦντες δι' ἑαυτῶν. Ἐπιτεθειμένων δὲ τῶν στεφάνων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ, λέγεται πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· « Ἰδοὺ ἀνήρ, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ. » Τεθέεται τὸν Ἰησοῦν στεφανούμενον ὡς ἱερέα, καὶ προὔχοντα δὲ ὁρᾷ πάλιν αὐτὸν ὡς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ, καὶ ἐν δόξῃ τῇ βασιλικῇ. Σύνες δὲ, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ Ἀνατολή, τούτεστι, τὸ βλάστημα, περὶ οὗ φησιν ὁ θεσπέσιος Ἡσαίας· « Ἀνατελεῖ ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναθήσεται. » Ἀνεθάλομεν δὲ ἡμεῖς ὑποκάτω αὐτοῦ. Ρίζα γὰρ γέγονεν ὁ Χριστὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἦτοι τῶν διὰ πίστειως κληθμένων δευτέρα, καὶ οὐ κατὰ γε τὴν πρώτην, φημὶ δὴ τὸν Ἀδάμ, ἀλλ' ἐν ἀμείνωσιν ἀσυγκρίτως· ἀνεθάλομεν γὰρ εἰς φθορὰν οὐκέτι καὶ εἰς θάνατον διὰ τὴν ἀράν, ἀλλ' εἰς ζωὴν τε καὶ ἀφθαρσίαν, ρίζαν ἔχοντες τὴν ζωὴν, τούτεστι, Χριστόν. Καὶ ὡσπερ ἐστὶν αὐτὸς μὲν ἡ ἀμπελος, ἡμεῖς δὲ τὰ κλήματα, προσπεφυκότες αὐτῷ διὰ τῆς ἐν Πνεύματι κοινωνίας· οὕτω καὶ ῥάβδος καὶ βλάστημα μὲν αὐτὸς, ἦγουν φυτὴ, καὶ ἀνατολή, ἡμεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ βεβλαστήκαμεν, καὶ ἀνεθάλομεν εἰς ἀφθαρσίαν, ὡς ἔφη, καὶ ζωὴν. Αὐτὸς ψυχοδόμησε τὸν οἶκον Κυρίου. Ἔστι δὲ καὶ ἀπάσης ἔμπλεως ἀρετῆς, τούτεστιν, εὐκλείας τῆς Θεῷ περιωδουμένης. « Ἐκάλυψε γὰρ οὐρανοῦς καὶ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ, » καθὰ φησιν ὁ προφήτης Ἀβδακούμ. Γέγραφε δὲ πού καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὅτι « Τεθεάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Κεκάθικεν ἐπὶ θρόνου, βασιλεύσκειν ὡς Θεός, καὶ ἐστὶ συνέδρος τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, καὶ συγκατάρχει τῶν ὄλων. Ὅτι δὲ Ζοροβάβελ τε καὶ Ἰησοῦς ἀλλήλοις ὡσπερ εἰς ἐνότητα συνημμένοι κατασημήθειαν εὖ μάλα Χριστόν, εἶδειξε προστιθείς, ὡς περὶ γε τοῦ Ζοροβάβελ· « Καὶ ἐστὶ ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, » τούτεστιν, ἐν τιμῇ τε καὶ δόξῃ. « Καὶ βουλή εἰρηνικὴ ἐστὶ ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων. » Ἔστι

A ex materia peritura fiebant. At quæ a nobis plectuntur imponunturque, terrenum nihil habent: quin potius ex gloria Deo digna compositæ sunt. Etenim loco auri dogmatum de ipso veram certamque intelligentiam, argenti autem ex bonis operibus nitorem animo aspectabilem offerimus. Est aliter corona et gloria Christi salvatorum ab ipso salus. Salvata est enim non una gens, quemadmodum scilicet olim per Mosen Israel, sed quidquid etiam gentium sub celo est: hoc quippe Christum decebat. Jam nunc vide, quomodo ab utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam ad coronam efficiendam necessaria conferantur. Principes enim populi, et in magistratibus hujusmodi a Deo locati, et quibus antiquæ captivitatis nostræ ratio nota est, quique utiles sunt liberatis ut duces, et magistri ad admonendum et deducendum rectissimo itinere ad vitam legibus congruentissimam, ipsi dona pro omnibus offerunt, infirmitates imbecillium per se explentes. Impositis autem coronis super caput Jesu, de Zorobabel illi dicitur: « Ecce vir, Oriens nomen illi, et subter eum exoriatur. » Vidit Jesum coronatum ut sacerdotem, et rursus eumdem præcellentem, et in gloria regali videt, ut in Zorobabel. **707** Intellige igitur ipsum esse Orientem, hoc est, germen, de quo divinus Isaias: « Exoriatur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet⁶⁶. » Regerminavimus enim nos subter eum. Radix quippe fuit Christus humanæ naturæ, sive per fidem vocatorum altera, non secundum primam humanitatem, Adamum videlicet, sed citra comparisonem præstantior: regerminavimus siquidem non amplius in corruptionem et mortem propter maledictionem, sed in vitam et incorruptionem, radicem habentes vitam, hoc est, Christum. Et sicut ipse est vitis, nos autem palmites⁶⁷, agnati illi per communionem in Spiritu: ita et virga, et germen ipse, sive productio et oriens, nos autem super ipso germinavimus, et refluimus in incorruptionem et vitam, ut dixi. Ipse ædificavit domum Domini. Est porro et omni virtute plenus, hoc est, gloria Deo maxime conveniente. « Operuit enim cælos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra, » ut habet propheta Habacuc⁶⁸. Scribit item alicubi sapiens Joannes: « Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis⁶⁹. » Sedit super throno, regnavit ut Deus, et assidet Deo Patri, et simul imperat omnibus. Zorobabel autem et Jesum inter se ut ad unitatem conjunctos aptissime significare Christum posse, ostendit quod addit tanquam de Zorobabel: « Et erit sacerdos a dextris ejus, » hoc est, in honore et gloria. « Et consilium pacificum erit inter utrumque. » Est enim ipse, ut jam docui, rex simul et summus sacerdos, ut per duos pro uno Emmanuel numeratus. Verumtamen non creabit mercede labor Christum coronantem: sed fructus inde perceptus creabit eis memoriam sempiternam.

⁶⁶ Isa. xi, 1. ⁶⁷ Joan. xv, 5. ⁶⁸ Habac. iii, 3.

⁶⁹ Joan. i, 14.

Vera porro se dicere confirmat, cum adiungit : A « Corona autem erit exspectantibus, et utilibus ejus, et qui cognoverunt eam, et in gratiam filiis Sophoniæ, et in psalmum in domo Domini. » Erit enim in gratiam iis qui consecraverint oblata, et erunt illa occasio laudum divinarum. Principum enim pietas cæteris via charitatis erga Deum efficitur. Coronato autem a nobis Christo, tunc etiam gentium multitudo ad agnitionem ejus properabit, et qui procul sunt propter errorem, per fidem vocabuntur, et ædificabunt in domo Domini. » Quænam ædificabunt? Seipsos videlicet, cooplantes sanctis, et componentes **708** in fide ad unitatem cum iis qui sunt ex Israel, Christo summo angulari lapide⁸⁸, et connectente in concordiam perse, quæ olim disjuncta fuerant. « Condidit enim duos populos in unum novum hominem, faciens pacem, et reconcilians in corpore suo Patri omnia⁸⁹. » Quæ cum evenerint jam, sanctis prophetis suffragium veritatis dabimus, manifeste cognoscentes, Deum locutum esse in ipsis, et mysterium Christi nobis prænuntiasse.

ἀλλάσων ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸς τὸν τοῖς ἁγίοις προφήταις τὸ ἀτρεκὲς, ἐγκωχῶτας σαφῶς, ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

CAP. VII.

Vers. 1-3. Et factum est in quarto anno, sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quarta mensis noni, qui est Chasleu. Et misit in Bethel Sarasar, et Arseber rex et viri ejus, ut propitiarent Dominum, loquens ad sacerdotes qui in domo Domini omnipotentis, et ad prophetas, dicens : Ingressa es huc in quinto mense sanctificatio, juxta quod fecerunt jam pluribus annis.

XXXIV. Post ostensionem visionum verba alia a Deo facta sunt, brevi tempore interlapso. Ante visiones enim scriptum est : « In quarta et vicesima undecimi mensis, qui est mensis Sabat, anno secundo Daril, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachizæ, filium Addo prophetæ, dicens⁹⁰. » In adductis autem theorematibus aliud tempus post illud exprimitur. In quarto enim anno, quarta mensis noni, qui est Chasleu, voce Hebraica videlicet, prophetæ quadam divina visio oblata est. Occasionem narratio historię etiam atque etiam declarabit. Non enim aliter quidam, nisi hoc modo propositorum verborum sententiam concipient. Omnino enim quoniam fuerint Sarasar, et Arseber rex, et comites ejus, ante alia dicendum est. Præterea quid sanctificatio in quinto mense : item interrogationis modus quoniam respiciat, et quod sit interrogantis consilium.

καὶ μὴν κατὰ αὐτὸς ὁ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος, ὅποι σκοπός;

Regnante igitur Osee filio Ela super decem tribus

γὰρ αὐτὸς, ὡς ἤδη προείπον, βασιλεὺς τε ἄμα καὶ ἀρχιερεὺς, ὡς διὰ θυοῦν εἰς ἓνα γραφόμενος τὸν Ἐμμανουήλ. Πλὴν οὐκ ἄμισθος ὁ πόθος τοῖς στεφανοῦσι Χριστὸν, ἀλλ' εἰς ἀτελεύτητον αὐτοῖς δραμεῖται μνήμην ἢ καρποφορία. Ὅτι δὲ ἀτρεκὲς ὁ λόγος, ἐμπεδοῖ προστιθείς· « Ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτῆν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφονίου, καὶ εἰς ψαλμὸν ἐν οἴκῳ Κυρίου. » Ἔσται γὰρ εἰς χάριν τοῖς ἀνατρεχέσι τὰ προσκεκομισμένα, γενήσονται δὲ κατὰ δοξολογίας πρόφασις. Ἡ γὰρ τῶν ἡγουμένων εὐσέβεια, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ὁδὸς τοῖς ἑτέροις γίνεται. Στεφανοῦμένου δὲ πρὸς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ἡ τῶν ἔθνων ἀγάλη δραμεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ οἱ μακρὰν ὄντες διὰ τὴν πλάνησιν, κεκλήσονται διὰ πίστεως, « Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. » Τίνα δὲ οἰκοδομήσουσιν; ἑαυτοὺς δηλονότι συναρμολογοῦντες τοῖς ἁγίοις, καὶ συντιθέντες ἐν πίστει πρὸς ἑκαστον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ὄντος ἀκρωγωνιαίου Χριστοῦ, καὶ συνειρητοῦ εἰς ὁμοψυχίαν δι' ἑαυτοῦ τὰ πάσαις διηρημένα. « Ἐκτίσσε γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκατα-
Πατέρα. » Ὅν εἰς πέρας ἐκθεθεχότων, ἐπιψηφιούμεθα ὡς ἦν Θεὸς ἐν αὐτοῖς ὁ λαλῶν καὶ προαναφωνῶν

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐννάτου, ὃς ἐστὶ Χασλεῦ. Καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασάρ, καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐξῆλθασθαὶ τὸν Κύριον, λέγων πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας, λέγων· Εἰσελήλυθεν ὡδε ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ τὸ ἅγιασμα, καθότι ἐποίησαν ἤδη ἱκανὰ ἔτη.

ΔΔ'. Μετὰ τὴν τῶν ὁράσεων ἀπόδειξιν ἕτεροι παρὰ Θεοῦ γεγονάσι λόγοι, μικροῦ μεταξὺ διηπεύσαντος χρόνου. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν ὁράσεων γέγραπται, ὅτι « Ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνδεκάτου μηνός, οὗτός ἐστιν ὁ μὴν ὁ Σαβὰτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδῶ τοῦ προφήτου, λέγων. » Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασιν ἕτερος μετ' ἐκείνων ὀρίζεται χρόνος. Ἐν γὰρ τῷ τετάρτῳ ἔτει τῇ τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐννάτου, ὃς ἐστὶ Χασλεῦ, κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνὴν δηλονότι, μεταπαφοίτηκε τῷ προφήτῃ τῆς θεοπτείας ὁ τρόπος. Τίς δὲ ἡ πρόφασις, ἢ τῆς ιστορίας ἀφήγησις εὐ μάλα σαφηνεῖ. Συνεῖεν γὰρ οὐχ ἑτέρως τινὲς πλὴν ὅτι κατὰ τουτονὶ τὸν τρόπον τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Τίνες γὰρ ἄλλοι, ὃ τε Σαρασάρ καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἀναμαθεῖν· τί τε τὸ ἅγιασμα τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ ποτὲ βλέπει, καὶ τίς ἂν γένοιτο τῶν ἐρομένων ὁ

Βασιλεύοντος τοῖνον Ὄσητ τοῦ υἱοῦ Ἡλᾶ τῶν ἑξῆς

⁸⁸ Ephes. 11, 20. ⁸⁹ ibid. 15, 16. ⁹⁰ Zach. 1, 1.

φυλῶν τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ πολὺ διανενευκότες ἄνθρωποι ἀπόστασιν (λελάτρευκε γὰρ εἰδώλους), παροξύνεται ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἶτα κατεστράτευσε τῆς χώρας ὁ Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἶλε τὴν Σαμαρείαν, καὶ ἀπώκησε μὲν τὸν Ἰσραὴλ, παρεσκευάσας δὲ τινὰς τῶν ἐκ τῆς Χαλδαίων χώρας κατοικῆσαι τὴν γῆν, ἵνα δὴ γένοιτο Περσῶν, ὡς ἐκείθεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκήτορας. Ἐχεις τὴν ἱστορίαν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν. Γέγραπται γὰρ οὕτως· « Ἐν ἔτει δωδεκάτῳ Ἀχάζ βασιλέως Ἰουδα, ἐβασίλευσεν Ὀσηὲ υἱὸς Ἡλᾶ ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐννέα ἔτη. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ἰσραὴλ, οἳ ἦσαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ἐπ' αὐτῷ ἀνέβη Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ὀσηὲ δούλος. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· « Καὶ ἀπώκησθη Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλώνας τὸν ἐκ Χουθὰ ἀπὸ Αἰᾶ, καὶ ἀπὸ Αἰμάθ, καὶ Σπρρρουαίμ, καὶ κατοικήσθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν Σαμαρείαν. » Οὗτοι δὲ οὖν, οἱ κληρονόμοι τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ κατοικήκοτες τὴν γῆν, καὶ τέκνων τάχα που γεγόνασι πατέρες, καὶ τοὶς Ἰουδαίων ἔθνεσι προσενευκασί, καὶ αὐτῶν λεόντων ἐφόδους κατορθώδησαντες, καὶ ἀπὸ τῶν γεγόνασι Σαρασάρ, καὶ Ἀρθεσέρ, ὃς καὶ ὀνόμασται βασιλεὺς, διὰ τοι τὸ καθηγεῖσθαι τὸ τηλικαύδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατοικοισθέντων ἐκ τῆς Περσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Οὐκοῦν πρὶν ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὁ μακάριος προφήτης Ἰωὴλ ἀνακράγει τὸ συμβεβημένον. Καὶ δὴ καὶ πενθεῖν τοῖς ἱερῶσι παρεκελεύετο, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, καὶ ὅσον οὐδέπω τῆς μὲν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ πύδας ἐσομένης ἐθρῶν, κατεμπρησθησομένου δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ναοῦ. Ἐφη δὲ οὕτως· « Περιζώσασθε, καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς· θρηγνεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, εἰσελάθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκῳ, λειτουργοῦντες Θεῷ, ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδή. Ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβύτας, πάντας κατοικοῦντας γῆν, εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κράξατε πρὸς Κύριον ἐκτενωῖς· Οἱμοὶ εἰς ἡμέραν! » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ προφήτης. Τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπεριαινετο τὰ προηγγελμένα, σαφηνιῶ πάλιν, αὐτὸ παραθεῖς τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· « Ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνός, οὗτος ἐνιαυτὸς ἐνεκακαδέκατο; τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεὶ Βαβυλώνας, ἦλθε Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος, ἐστὼς ἐνώπιον βασιλέως Βαβυλώνας εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπέκρησε τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ. » Εἶτα χειροτόνηκεν ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐξ Ἰσραὴλ τὸν Γοδιλιάν, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, ὃν ὑπελθὼν ἐχειρώσατο καὶ ἀπέκτεινε Ναθανιὺν υἱὸς Ναθανίου, υἱοῦ Ἐλισάβα, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλείων.

in Samaria, insigni desertore, « servivit enim Ido- lis, » 709 irascitur Deus Israeli. Deinde Salmannasar Assyriorum rex provinciam armis invadit, Samariam occupat, Israellem migrare cogit, et quosdam de regione Chaldæorum vicissim incolas immittit, ut Persarum propria fieret, siquidem inde incolis deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in hæc verba : « In anno duodecimo Achaz regis Juda regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel novem annis. Et fecit malum in conspectu Domini, verumtamen non sicut reges Israel, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmannasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus 91. » Et infra : « Et translatus est Israel in Assyrios usque in diem hanc. Et adduxit rex Assyriorum de Babylone Echuta ab Aia, et ab Aïmath, et Sepharvaim, et collocati sunt in urbibus Samariæ pro filiis Israel, et possederunt Samariam 92. » Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemve incederunt, et incoluerunt, ac liberos forte genuerunt, et ad Judæorum mores seu ritus inclinaverunt, leonum incursus formidantes, e quorum numero fuerunt Sarasar, et Arbeser, qui et rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigravit. Et hæc quidem de viris. De sanctificatione vero age nunc verisimilia dicamus.

τῶν ἀνδρῶν. Περὶ δὲ γε τοῦ ἀγιάσματος, φέρε δὴ ἴταque antequam Judæa a Nabuchodonosore subigeretur, beatus propheta Joel quod futurum erat proclamavit. Quin etiam sacerdotes, et insuper subiectum ipsis populum, quasi mox Jerusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque divino templo inflammato, ad hictum hortatus est. Sic autem ait : « Accingimini, et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis, ministrantes Deo, quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio. Sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer : Heu mihi in diem 93 ! » Et hæc quidem propheta. Quoniam autem modo prædicta contigerint, jam docebo, verbis sacre Scripturæ recitatis. Sic enim exstat in quarto Regum : « In mense quinto 710 septima mensis, anno decimo nono regis Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorum, stans coram rege Babylonis, Hierosolymam, et succendit domum Domini, et domum regis, et omnes domus Jerusalem 94. » Deinde reliquit populi Israelis Godoliam præposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, et obruncavit Ismael, filius Nathaniae, filii Elisaba, semine regio oriendus : in hanc enim sententiam scriptum legimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymanum capi, templum succendi, et insuper occidi Godoliam

91 IV Reg. xvii, 1-3.

92 ibid. 23, 24.

93 Joel 1, 13, 15.

94 IV Reg. xxviii, 8.

mense septimo, qui remanserant Judæi, fortassis in memoriam dictorum a propheta Jeremia regressi, statuerunt, ut ex omnibus locis finitimis quinti mensis die septimo omnes Hierosolymam ascenderent, et jejunium sanctificarent, et planctum susciperent, quasi super mortuo, et quodammodo super cadavere templi ejularent, et super urbe cremata ex posterioribus consiliis profectas lacrymas effunderent. Existimabant autem se modum hunc Dei colendi ipsi gratum sapientissime invenisse. Porro debebat adhuc Israel sub jugo impositæ servitutis, nec de divino templo quisquam erat sollicitus. Ast ubi ex Persis et Medis reverterunt, et sanctam civitatem de integro habitarunt, et divinum templum repararunt, visum est, quod solebat, non jam in tempore, nec cum ratione fieri. Magis enim tanquam a præteritis ad hilaritatem transire, et celebrare dies festos, et hymnis libertatis auctori gratias agere conveniebat. Dubitantes igitur de quibus sermo est, Sarazar, et Arseber, mittunt quosdam interrogatum sacerdotes et prophetas :

« Ingressa est huc sanctificatio in mense quinto, sicut fecerunt jam annis multis, » hoc est, num, qui Hierosolymis habitant, cum ipsis lugeant, consuetudinemque in forma sanctificationis usitatam recipiant, etiam excitato templo, et soluta captivitate. Sanctificabant enim jejunium, ut dixi, sicut fecerant inde ab annis multis. Captivo enim Israele tempus luctus et ipsi constanter servabant, jejunium sanctificantes, ut jam prius diximus. Est ergo dubitantium interrogatio, utrum adhuc præstanda sit sanctificatio et luctus, quamvis templo reedificato : **711** aut certe abstiniendum in posterum, causa luctus remota scilicet.

αἰῶτος γὰρ ὄντος τοῦ Ἰσραὴλ, διατετέλεχασι καὶ ζοντες τὴν νηστείαν, καθάπερ ἤδη προεῖπον. Οὐκοῦν τὸ ἅγλασμα, καὶ πένθος, καὶ μετὰ γε τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ ἔκποδὼν οἰχομένης.

Vers. 4-7. *Et factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens : Dic omni populo terræ, et ad sacerdotes, dicens : Si jejunaveritis, aut planxeritis in quintis, aut in septimis, et ecce septuaginta anni, nunquid jejunium jejunastis mihi? Et si comederitis, aut biberitis, nonne vos comeditis, et vos bibitis? nonne ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus prophetarum, qui ante fuerunt? quando erat Jerusalem habitata, et abundans, et civitates ejus in circuitu, et montana, et campestris habitata est.*

XXXV. Quærebant quidam, ut jam docui, de ea quæ vocatur sanctificatio, a sacerdotibus et prophetis, qui, ut credibile sit, cum preces obtulissent, et quid talia diligerent cogitassent, secutum est verbum a Deo, breve, ac minime longum, nihilque continens involutum : sed ut ita dicamus, nudum,

γέγραπται γὰρ ὡδί. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ συμβέβηκεν ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀλῶναι μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα, κατεμπρησθῆναι δὲ τὸν ναὸν, προσαποθανεῖν δὲ καὶ τὸν Γοδολίαν ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνί, τάχα που πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, οἱ κατάλοιποι τῶν Ἰουδαίων ἐτηνεγμένοι τετυπώκασιν (1), ἐξ ἀπάσης τῆς περιοικίδος ἐν μηνί τῷ πέμπτῳ ἐν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἀναβαίνειν ἅπαντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀγιάσαι μὲν νηστείαν, κομμὸν δὲ τίθεσθαι καθάπερ ἐπὶ νεκρῶ καὶ ἐποιμῶζειν κειμένην τρόπον τινὰ τῷ ναῷ, τῇ τε πόλει κατεμπρησθείσῃ τὸ ἐκ τῆς ὑστεροβουλίας δάκρυον ἐπιχεῖν. Ὄνοντο δὲ οἱ λατρείας αὐτοῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ τρόπος οὗτος πάνσοφος ἐξηύρηται. Ἄλλ' ἐπράττετο μὲν, ἔτι [τοῦ] Ἰσραὴλ ὑπὸ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας κειμένου ζυγόν, οὐδεμιᾶς δὲ φροντίδος τοῦ θεοῦ τετυχηκότος ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπανήθον, τὴν Περσῶν ἀφέντες καὶ Μήδων, καὶ κατωκῆκασιν τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ εἶτα τὸν θεοὸν ἀνεδείμαντο νεῶν, ἐδόκει πως τὸ ἔθος αὐτοῖς οὐκ ἐν καιρῷ καὶ λόγῳ πράττεσθαι λοιπόν. Ἔδει γὰρ μᾶλλον ὡς ἀπὸ γε τῶν γεγενημένων μεταχωρῆσαι πρὸς εὐθυμίαν, καὶ πληροῦν ἑορτάς, καὶ χαριστηρίους ἀνάπτειν ψῆδς τῷ κεκληκῶτι πρὸς ἐλευθερίαν αὐτοῦς. Ἐνδοιάζοντες δὲ οὖν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, Σαρασάρ τε καὶ Ἀρσεβέρ, πέμπουσιν τινὰς ἐρησομένους τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς προφήτας :

« Εἰσελήλυθεν ὡδε τὸ ἅγλασμα ἐν τῷ μηνί τῷ πέμπτῳ, καθότι ἐποίησαν ἤδη ἱκανά ἔτη » τούτέστιν, εἰ συνδεδραμῆκασιν οἱ πενθεῖν εἰωθότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ εἰ παρεδέξαντο τὴν συνθήθειαν αὐτοῖ, τὴν ὡς ἐν τρόπῳ γεγενημένην ἁγίασματος, καίτοι καὶ ἐγγεγερμένου τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ λελυμένης τῆς αἰχμαλωσίας. Ἠγίασαν γὰρ, ὡς ἔφην, νηστείαν καθὰ δεδράκασιν ἐκ πολλῶν ἐτῶν. Αἰχμη αὐτοῖ τὸν τοῦ πένθους τηροῦντες καιρὸν, καὶ ἀγιάζοντων ἢ ἐρώτησις, πότερον χρὴ πληροῦν ἔτι τὸ ἅγλασμα, καὶ πένθος, καὶ μετὰ γε τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ ἔκποδὼν ἀποσχέσθαι λοιπόν, τῆς τοῦ πένθους αἰτίας ἐκποδὼν οἰχομένης.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου τῶν δυνάμεων πρὸς ἐμὲ, λέγων Ἐἶπον πρὸς ἅπαντα ἡμῶν τῆς γῆς, καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, λέγων Ἐὰν νηστεύσητε, καὶ κόψησθε ἐν ταῖς πέμπταις, ἢ ἐν ταῖς ἑβδόμαις, καὶ ἰδοὺ, ἑβδομήκοντα ἔτη, μὴ νηστεύετε νηστεύκατέ μοι ; Καὶ εἰν φάγητε, ἢ πίητε, οὐχ ὑμεῖς ἐσθίετε, καὶ ὑμεῖς πίνετε ; Οὐχ οὐδοὶ οἱ λόγοι, οὐδὲ ἐλάλησεν Κύριος ἐν χειρὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν ; Ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦμένη, καὶ εὐθηνούσα, καὶ αἱ πόλεις κυκλόθεν αὐτῆς, καὶ ἡ ὄρεινῃ, καὶ ἡ πεδινῇ κατωκίετο.

ΛΕ'. Ἦροντό τινες, ὡς ἤδη προεῖπον, περὶ τοῦ ἐπίκλην ἁγίασματος, τοὺς τε ἱερέας καὶ τοὺς προφήτας ; κατὰ δὲ τὸ εἶδος, προσαγγεχότων τὰς λιτὰς, καὶ ὅτι προσήκοι τοῖς τὰ τοιαῦτα φιλοπευστεῖν ἡρημένοις ἀποκρίνεσθαι σαφῶς διςποδαχότων, εἰτά τις ὁ λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, βραχύς τε καὶ οὐ μακρὸς, καὶ οὐδὲν ἔχων τὸ περισσευεῖν ἄλλ' ἰν' οὕτως εἰπωμεν,

(1) Vox corrupta, ut apparet : aut expone decretum fecerunt, et obsignarunt, α τυπώ.

γυμνός, καὶ εὐπαλάλακτος τὴν τοῦ συμφέροντος ἁμαθῶς ξύλοις τε καὶ λίθοις ἐμπερησμένοις; Τίνα δὲ τρόπον τοῖς παρ' ὑμῶν δρωμένοις ἐφήδοιτ' ἂν ὁ Θεός, ὅτε τῶν ἀναγκαίων εἰς ἠνθισιν πεπραχότες οὐδὲν, οἴεσθε κατὰ σφῶς τὰ πάντα ἄριστα κατορθοῦν; Εἰ γὰρ τῆς τοιαύτης δεδῆμαι νηστείας, καὶ ἐπαι:ν: ἰν ἄξιον νομικὸν γυναικοπρεπή, διὰ ποίαν αἰτίαν ἐδόμ-
 μηχοστὸν ἔτος διατετελε[ύ]κατε, φησίν, οὐ νηστευ-
 κότες; Διατρίβοντες γὰρ ἔτι παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, οὐ νηστείαν τετελέκασι δημωτελή, ἀλλ' οὐδέτερόν τι κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσέως ἀποπεραίνειν ἐσπουδα-
 κότες ἄλλοθεν ἂν. Εἴτα πῶς ἠλέησα, φησὶ, καὶ τῆς τῶν κρατούντων χειρὸς ἐξελίμην, καὶ (1) πιεῖν, οὐκ ἔμοι μάλλον ἢ ἐαυτοῖς χαρίζεσθε τὸ χρῆμα. Οὐκοῦν τοῦ νηστεύοντος εἰκῆ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησίμων καὶ τὸ δάκρυον ἀνωφέλης, καὶ ἀμισθοῦ ὁ ἰδρώς. Οὐχ οὔτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν, ὅτε ἦν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦμένη, καὶ εὐθηνούσα, πε-
 ρεχομένη [Ἰσ. περιχομένη] τε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπη-
 μάνας ἔτι ταῖς ἰδίαις ἐπαυχοῦσα πόλεσι, ταῖς τε ἐν τῇ ὄρεινῃ καὶ τῇ πεδινῇ; Ἐφῆ μὲν γὰρ ὁ προφήτης Ἰωήλ, ὅτι δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, ἱερέας τε καὶ λαοὺς, καὶ πέρς γε δὴ τοῦτοι; καὶ ἀγιάσαι νηστείαν. Καὶ ὁ τῆς παραινήσεως σκοπὸς ἐκάλει πρὸς μετάνουσιν. Οὐ γὰρ περιμένειν ἤθελε τῶν συμβεβηκότων τὴν πείραν, ἵνα καὶ ἐμπρησθέντα καταθρηνητε τὸν ναβ, ἀλλ' ἵνα πρὸ πείρας, ὡς ἔφην, κομμοῖς τε καὶ θρήνοις ἐκμειλισσόμενοι τὸν Θεόν, ἔξω γένησθε τῶν κακῶν. Οὐκοῦν οὐχ οὗτοι εἰσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν; οὐς ἠγνοηκότες ὑμεῖς εἰκῆ κατοιμώζετε, καὶ λίθοις κειμένοις τὸ ἐξ ἁμαθείας δάκρυον ἐπιστά-
 ζεσθε. Καίτοι θεόν ἐπανορθοῦν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας τὴν ὁδόν, καὶ τὴν εὐκλεῆ καὶ ἀμώμητον ἵνα τριβόν, κατορθοῦν εὐ μάλα δὲ ἐγνωκότας τὸ τῷ νομο-
 θέτῃ δοκοῦν.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Κρῖμα δίκαιον κρινετέ, καὶ ἔλεος, καὶ οἰκτιρισμὸν ποιεῖτε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ χήραν, καὶ ἑρ-
 σανόν, καὶ προσήλυτον, καὶ πένητα μὴ καταδυ-
 ραστεύετε, καὶ κωκίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ μὴ μνησικακίῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

ΑΓ'. Κατακιδῆλευσας τὸ πένθος, ὡς ἀχρηστον καὶ ἀνωφέλης, καὶ τὸν εἰκαῖον αὐτῶν ἰδρώτα δια-
 χλευάσας, ἀποκομίζει πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα τελοῦν εἰς ἑθνησιν, καὶ τῆς ἀνδανούσης αὐτῷ πολιτείας σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ καταστήσας τὴν ὁδόν, καταλευκαίνει γε ὡς περ αὐτοῦ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τῶν νοῦν. Ἐφέδεται γὰρ ὁ νομοθέτης ὁρθῶς τε καὶ ἀρωμήτω κρίματι, ἐκτετιγεται δὲ καὶ ἴαν ἐσπου-
 δασμένως ἑλεόν τε καὶ φιλαλληλίαν, καὶ ἐπαινεῖν ἀξιοῖ τὴν εἰς ὀρφανούς ἀγάπησιν, καὶ φειδῶ τὴν ἐπὶ γυναικίαις χηρίαις κατηχθεσμένοις. Ἀποσιεσται γε μὴν

et in quo facile utilitatem deprenendas. Quid enim magnum est, inquit, etiamsi jejunastis forte quin-
 tis et septimis, aut quod virtutis officium super
 lignis et lapidibus exustis ululare? Quonam autem
 modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil
 conducibile cum feceritis, optima quæque legitime
 fecisse statuitis? Nam si hujusmodi Jejunium re-
 quiro, et feminis dignum institutum laudabile est,
 quid est quod per septuaginta annos non jejuna-
 stis? Etenim apud Babylonios degentes, publice non
 jejunabant, neque illos quidpiam aliud ex lege
 Mosis studiose exsequentes vidisses. Deinde miser-
 tus sum, inquit, et de manu dominantium vos erip-
 ui, et comeditis ac bibitis, non mihi potius quam
 vobis gratificantes. Quare frustra et inutiliter je-
 junantis etiam lacrymæ inanes sunt, et sudor mer-
 cede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum
 priorum, quando habitabatur Jerusalem, et abund-
 dabat, et circumfluebat bonis, et de suis urbibus
 cum montanis tum campestribus adhuc salvis et
 incolumibus lætabatur? Ait enim propheta Joel⁹,
 lamentandum senioribus, sacerdotibus et populo;
 et præterea sanctificandum jejunium. **712** Horta-
 tionis scopus erat vocare ad pœnitentiam. Non
 enim expectare eos volebat, dum ipsa malorum
 experientia docerentur, ut ita templum crematum
 defleatis, inquit, sed ut ante experientiam, ut dixi,
 ejulatibus lamentisque Deum mitigantes, mala
 evadatis. Quamobrem, nonne isti sunt sermones,
 inquit, prophetarum priorum? quorum ignari vos
 frustra ejulatis, et lapides humi jacentes non sine
 stultitia lacrymis perfunditis. Atqui oportebat mor-
 ces suos corrigere, et laudabili semita citra cujus-
 quam reprehensionem ambulare, voluntati legisla-
 toris probe et omnibus numeris parere cupientes.

VERS. 8-10. Et factus est sermo Domini ad Zu-
 chariam, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens et
 Judicium justum judicate, et misericordiam et mise-
 rationem facile unusquisque erga fratrem suum, et
 viduam, et pupillum, et advenam, et pauperem ne
 opprimatis, et malitiæ unusquisque fratris sui ne
 memineritis in cordibus vestris.

D XXXVI. Rejeto luctu ut infructuoso et inutili,
 et inani eorum labore irriso, ad summam eos utili-
 tatem deducit, et vitæ sibi acceptæ via perspicue
 manifesteque munita, tam legis ipsius quam pro-
 phetarum sensum quadantenus declarat. Lætabatur
 enim legislator recto et inculpabili judicio, mise-
 ricordiam vero et mutuum gratificandi inservien-
 didique studium in primis honorat, et dilectionem in
 orphanos, lenitatemque erga mulieres viduitatis
 onus sustinentes laudandam censet. Avaritiam au-
 tem et infirmiorum oppressionem ut profanam

⁹ Joel 1, 13 seqq.

(1) Desunt quædam voces: sensus tamen est plenus.

filios Israel diu apud hostes victuros, quod et domus iniquitati ædificatur, **700** et veluti sedes ac statio ipsi apud hostes paratur. Id quod eventus monstravit. Vix enim septuagesimo anno finito, vinculis servitutis levati sunt.

οικίαν ἐν γῆ Βαβυλῶνος, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς ἔστι σημεῖον τοῦ μακρὸν παρ' ἐχθροῖς διατελέσται χρόνον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ καὶ οἶκον οἰκοδομῆσθαι τῇ ἀνομίᾳ, καὶ οἶον Ἰδρυσίν τινα καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι παρ' ἐχθροῖς. Ὁ δὲ καὶ τετέλεσται. Μόλις γὰρ αὐτοῖς ἑβδομηκοστοῦ πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας ἀνεῖνται δεσμῶν.

CAP. VI.

VERS. 1-8. *Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor currus egredientes de medio duorum montium, et montes erant montes ærei. In curru primo equi rufi, et in curru secundo equi nigri, et in curru tertio equi albi, et in curru quarto equi varii et multicolores. Et respondi, et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, et dixit: Hæc sunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur ut assistant Domino omnis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur super terram aquilonis, et albi egrediebantur post eos. Et varii exibant super terram austri, et multicolores egrediebantur, et inspiciebant ut irent et circumirent terram. Et dixit: Ite, et circuite terram. Et circuerunt terram. Et clamavit, et lacatus est ad me, dicens: Ecce qui egrediuntur super terram aquilonis, et requiescere fecerunt super terram aquilonis.*

τῆν γῆν. Καὶ περιώδευσαν τῆν γῆν. Καὶ ἀρεβόθησε, καὶ ἐλάλησε πρὸς με, λέγων· Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ ἀρέπασαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῆ βορρᾶ.

XXXII. Docuit ante, suis ipsorum laqueis captos, et catenis peccatorum suorum constrictos, sicut scriptum est ⁷¹, in ignotam regionem discessisse, habitasseque apud hostes, in usuetum servitutis jugum perpetentes. Cæterum et tempora liberationis redigere in memoriam oportebat; quare insertis aliis eorum meminit. Doctus est enim propheta compendio omnia genti olim eventura. Ergo quatuor currus in medio montium æreorum dicimus esse regna illustrissima, quæ in totidem mundi climatis, sive ad quatuor ventos suis ætatibus claruerunt. Montes æreos dici conficio duas mundi partes. **701** Quidam enim orbem totum in Europam et Asiam dividunt, cujus partes æræ propter firmitatem undequaque, et immobilitatem, et quia læli non possunt. Psallit enim alicubi divinus David universalitatis Opifici: « Fundasti terram, et permanet ordinatione tua ⁷². » Hæc igitur ut a quatuor ventis regna cæteris, ut diximus, potentiora multamque sortita gloriam egressa sunt assistere Dominatori omnis terræ. Assistentia inserendi modum ostendit: servierunt enim nutibus ejus, fueruntque robusta et incluta per ipsum, quod illis emolumento fuit. Nam si quid præclare gesserunt, regionesque et urbes expugnarunt, eo annuente tantum valuerunt. Etenim si verum dicit propheta: « Non est malum in civitate, quod non fecit Dominus ⁷³, » (no-

Τοῦ γὰρ ἀκαθάρτου πνεύματος συνωθούντος αὐτὰς εἰ; τὸ πλημμελές, καὶ τῇ ἀνομίᾳ καταφορτίζοντος, ἀπεκομίσθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πόδας πεπτόκασι τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ φησὶν ὁ μακάριος ἄγγελος, ὡς ἀποφέρουσι τὸ μέτρον οἰκοδομῆσαι αὐτῶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ κυρίου, ὡς ἔστι σημεῖον τοῦ μακρὸν παρ' ἐχθροῖς διατελέσται χρόνον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ καὶ οἶκον οἰκοδομῆσθαι τῇ ἀνομίᾳ, καὶ οἶον Ἰδρυσίν τινα καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι παρ' ἐχθροῖς. Ὁ δὲ καὶ τετέλεσται. Μόλις γὰρ αὐτοῖς ἑβδομηκοστοῦ πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας ἀνεῖνται δεσμῶν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Kal ἐπέστρεψα, καὶ ἤρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἶδον, καὶ ἰδοὺ τέσσαρα ἄρματα ἐκπορευόμενα ἐκ μέσου δύο ὀρέων, καὶ τὰ ὄρη ἦν ὄρη χαλκᾶ. Ἐν τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ ἵπποι πυρροί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τρίτῳ ἵπποι λευκοί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι, καὶ ψαροί. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον, τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί· Τί ἐστὶ ταῦτα, κύριε; Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε· Ταῦτά ἐστιν οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ἐκπορευόμενοι παραστήναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἐν ᾧ ἦσαν ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότον, καὶ οἱ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐπέδλεπον τοῦ πορευέσθαι, τοῦ περιοδεῦσαι τὴν γῆν. Καὶ εἶπε· Πορευέσθε, καὶ περιοδεύσατε

AB. Προὔπέδειξεν ὅτι τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐναλόντες βρόχοις, καὶ σειραῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων κατεσφιγμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς ἄλλοδαπὴν ἀπέχοντο, καὶ καταρχήσασιν παρ' ἐχθροῖς, τὸν ἀθήτη τῆς δουλείας ἀνατιλάντες ζυγόν. Ἄλλ' ἦν ἀναγκαῖον καὶ τῶν τῆς λυτρώσεως διαμεμνησθαι καιρῶν, καὶ δὴ ποιεῖται τὴν δῆλωσιν, προεμπεπλεγμένων ἐτέρων. Ἐδιδάσκειτο γὰρ ὁ προφήτης συλλήδην ἅπαντα, τὰ τῶν ἐθνῶν συμβεβηκότα κατὰ καιροῦς. Τὰ τέσσαρα τοῖνον ἄρματα, τὰ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τῶν χαλκῶν, φαμέν εἶναι πάλιν τὰς τῶν ἄλλων βασιλειῶν ἐπισημοτέρας, τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασιν, ἦγουν ἀνέμοις, τοῖς ὑπὸ οὐρανὸν κατὰ καιροῦς ἀναδεικνύμενας. Ὅρη δὲ οἶμαι λέγεσθαι τὰ χαλκᾶ τὰ δύο τῆς οἰκουμένης τμήματα. Τέμνουσι γὰρ τινες εἰς Εὐρώπην τε καὶ Ἀσίαν τὴν σύμπασαν γῆν. Χαλκᾶ δὲ αὐτοῖς τὰ μέρη, διὰ τε τὸ ἐρηρεῖσθαι διαπαντός, καὶ ἀκλόνητως ἔχειν, καὶ μηδεμίαν ἀνέχεσθαι βλάβη. Ψάλλει γὰρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν δ' ἰδίων Δημιουργόν· « Ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει τῇ διατάξει σου. » Αὐταὶ δὲ οὖν αἱ ὡς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων βασιλείαι, τῶν ἄλλων, ὡς εἴρημεν, ἀκλιμώτεραι, καὶ πολὺ λαχούσαι τὸ εὐκλεές, ἐξήληθον παραστήναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἡ δὲ γε πρῶτασις, τὸν τῆς δουλείας ἡμῶν ὑποφαίνει τρόπον· δεδουλεύασιν γὰρ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ γεγόνασιν ἰσχυραὶ τε καὶ διαβόητοι δι' αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κε-

⁷¹ Prov. v, 22. ⁷² Psal. cxviii, 90. ⁷³ Amos iii, 6.

κερδάσασιν. Εἰ γάρ τι καὶ δεδράκασι, καὶ κατηνόρι-
σαντο χωρῶν ἢ πόλεων, αὐτοῦ κατανεύοντος, εἰς
τοῦτο δὴ πάλιν προῆλθον ἰσχύος. Εἰ γάρ ἐστιν ἀλη-
θὴς ὁ προφήτης λέγων· « Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει,
ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησε· » κακίαν δὲ φαμεν ἐν τού-
τοις τὴν κάκωσιν· πῶς ἂν ἐκείναι κατισχύσαν ἐθνῶν
καὶ χωρῶν, μὴ οὐχὶ δὴ πάλιν, αὐτοῦ τὸ κατισχύσαι
νέμοντος οἰκονομικῶς; Τίνες δὲ δὴ καὶ αἱ βασιλείαι,
καιρὸς ἦδη λέγειν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ ἄρματι τῷ
πρώτῳ, φησὶν, ἵπποι πυρρόοι, τῆς Χαλδαίων βασιλείας
ἀνατυποῦντες ἐφ' ἑαυτοὺς τὴν ὀμότητα. Πυρρότης
γὰρ ἡμῖν τὴν αἵματος χύσιν ὑπαινέτοιο ἂν, κατὰ
γε τὸ εἰκός· φαίλαίματοι γὰρ ἴαν οἱ Βαβυλώνιοι·
ἔλλον γὰρ αὐτοὶ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν τῇ Σα-
μαρείᾳ πόλεις, φειδούς ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐν δὲ
τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες. Ἔοικε δὲ τὴν
Περσῶν τε καὶ Μήδων τὴν ὑπὸ γε Κύρω, φημί, βασι-
λείαν ὑποδηλοῦν. Μέλαν δὲ καὶ τούτοις περιτέθεικε
χρῶμα, διὰ τὸ, οἶμαι, πλειστόν τε ὅσον καὶ ἀμέτρη-
τον τοῖς Χαλδαίων ἐθνεσιν ἐπιρρίψαι θάνατον, καὶ
ἔλην αὐτοῖς τὴν χώραν ἐν πένθει γενέσθαι παρα-
σκευάσαι. Πένθους δὲ καὶ θανάτου τὸ φαῖν ἂν εἴη
σύμβολον. Λευκοὺς δὲ εἶναι φησι τοὺς ἐν ἄρματι τῷ
τρίτῳ, τὴν Ἑλλήνων που τάχα καὶ Μακεδόνων ὑπο-
φαίνων ἀρχὴν, εἴτ' οὖν τὴν Ἀλεξάνδρου βασιλείαν.
Λευκοὶ δὲ, οἷον καὶ ἀσροδίατοι, καὶ ἐν λευκαῖς ὡς
ἐπίπαν στολαῖς τὰ Ἑλλήνων ἔθνη· καὶ οἷον τὴν γλῶτ-
ταν σαφεῖς, τῆς βαρβάρου φωνῆς τὸ οἶονε σκοτεινὸν
οὐκ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, φησὶν, ἄρματι ἵπποι
τινὲς ἦσαν ποικίλοι καὶ ψαροὶ ἰστέον δὲ, οἷον ἡ τῶν
Ἑβραίων ἔκδοσις, καὶ ἑτεροὶ δέ τινες τῶν ἄλλων C
ἐρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ, ψαροί, θεθείκασι τὸ, ἰσχυροί.
Πλὴν καὶ ταύτην εἶναι φαμεν τὴν Ῥωμαίων βασι-
λείαν, ἀεὶ πως ἔχουσαν ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς βεβασι-
λευκοῖς τὸ ποικίλον εἰς τὸ εὐμαθὲς, καὶ βαθύ πως
εἰ; φρένας. Συνετώτατοι γὰρ καὶ πρὸς γε τούτῳ
καὶ ἀκτιμώτατοι γεγόνασι τε καὶ εἶδον, οἷον τὰ τῆς
Ῥωμαίων ἀρχῆς διέποντες κράτη. Τέθεινται δὲ καὶ
τελευταῖοι μετὰ τοὺς πρώτους κατὰ γε τοὺς χρό-
νους. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐκάστου τῶν ἄρμάτων, ἡγουν
βασιλείας, ἐξοδον, ὅπου τε διανένευκε, καὶ ἐπὶ τίσιν
ἔρχεται. Σαφεστάτη γὰρ οὕτω γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἡ τῆς
θεωρίας ἀπόδοσις. Τέσσαρα μὲν γὰρ ὁ προφήτης εἶναι
φησι, διαμέμνηται δὲ τριῶν, καὶ σεσίγηκε τοῦ πρώ-
του τὴν ἐξοδον. Ἀναμνήσω δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἔφην.
Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ φησὶ πυρρόους εἶναι τοὺς D
ἵππους. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ φησὶν·
« Ἐν ᾧ ἦσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ
τὴν βορρᾶν, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν
αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ τὴν νότον. »
Εἰ δὲ δὴ προσεπάγει τοὺς ψαροὺς, οὐ τεσσάρων ἄρ-
μάτων διαμεμνήσεται· τοὺς γὰρ αὐτοὺς εἶναι δεδώ-
καμεν τοῖς ποικίλοις. « Ἐν γὰρ τῷ ἄρματι τῷ τε-
τάρτῳ, φησὶν, ἦσαν ἵπποι ποικίλοι καὶ ψαροί. » Οὐκ-
οὖν τριῶν διαμέμνηται, σωπῆσας τὸ πρῶτον τίς
οὖν ἀρα ἐστὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας ὁ λόγος, φέρε τοῖς
εὐμαθεστέροις, ὡς ἐνι, λέγωμεν. Τοὺς πυρρόους εἶναι
ὁ εὐβαιοῦμεθα τὴν φαίλαίματος τῶν Χαλδαίων ἀρχὴν,
ἢ καὶ πᾶσαν ἐκποδὸν ἤρηκε τὴν Ἰουδαίων, καὶ τὰς ἐν

A inine mali hoc loco afflictionem accipimus) quomodo
regna illa gentes et regiones domuisse, si ipse ut
domare possent administratorie illis non donavis-
set? Quæ autem regna ista fuerint, sequitur ut di-
camus. In curru igitur primo, inquit, equi rufi,
Chaldæorum monarchiæ crudelitatem repræsen-
tantes. Rufus enim color sanguinis profusionem
nobis apte insinuat; sanguinarii enim vehementer
Babylonii: ipsi enim Judæam et urbes Samariæ
citra omnem misericordiam vastaverunt. In curru
secundo equi nigri. Quo Persarum et Medorum sub
Cyro monarchiam, inquam, videtur significare.
Niger color his tribuitur, quod longe plurimas et
immensas in Chaldæa gente strages ediderunt, to-
tumque regnum in luctum coniecerunt. Luctus au-
B tem et mortis symbolum niger color est. In tertio
ait esse albos, Græcorum fortasse et Macedonum
imperium, sive Alexandri regnum subindicans. Albi
autem, quia delicate viventes, et albis vestibus pene
omnes gaudentes Græciæ populi: et quia in lo-
quendo perspicui citra linguæ barbaræ velut tene-
bras. In quarto curru, inquit, equi erant varii et
multicolores; scias licet, Hebræam editionem, et
quosdam interpretes pro ψαροί, multicolores, pu-
suisse ἰσχυροί, validi, seu robusti. Verumtamen hanc
Romanorum monarchiam esse dicimus, quæ semper
inter diversis temporibus regnantes varietate
docilitatis 702 et alta intelligentia valuit. Pruden-
tissimi enim et insuper fortissimi fuerunt, et sunt,
Romani principatus imperium administrantes.
Ponuntur autem loco postremo a primis, secundum
tempora. Consideremus jam uniuscujusque currus,
seu monarchiæ egressum, quo inclinet, et quo
tendat. Sic enim quam planissimum quod considera-
mus explanabimus. Quatuor quidem inquit esse
propheta, sed trium egressus meminit, primi tacet.
Repetam paucis quod dixi. In primo ait rufos esse
equos. Incipit autem a secundo, et ait: « In quo
erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis,
et albi sequebantur eos. Et varii egrediebantur ad
terram australem. » Sed quamvis addat multicolo-
res, non ideo quatuor currus memorabit: nam eos-
dem esse cum variis ponimus. Ait enim: « In
curru quarto erant equi varii et multicolores. »
Trium meminit, primo præterito. Quæ sit ergo to-
tius œconomix ratio, age docilioribus pro virili no-
stra aperiamus. Equos rufos asseruimus esse cruen-
tum Chaldæorum imperium, quod funditus totam
Judæam evertit, et incensis ejus urbibus Israellem
captivum abduxit; nomine nigrorum, Persarum Me-
dorumque monarchiam accepimus. In albis porro
Alexandri et Macedonum imperium describatur,
quæ ambo Chaldææ arma intulerunt, eamque bello
acerrimo occuparunt, primum quidem Cyrus, post-
ea Alexander, qui et ipsum Darium cepit juxta
Issum, ut vocatur, urbem Ciliciæ, in finibus Persarum
millibus interemptis. Fama est, magnam ossium
acervum excitatum de iis, qui ibidem occubuerunt;
incisus est quoque epitaphium in hæc verba:
αὐτῇ κατεμπιπρῶσα πόλις, ἀπεκόμισεν εἰς αἰ-

χμαλωσαν τὸν Ἰσραήλ· τοὺς δὲ γε μέλανας τὴν Περσῶν τε καὶ Κύρου βασιλείαν εἶναι παρεδείξαμεθα. Ἐγράφετο δὲ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς ἢ Ἀλεξάνδρου τε καὶ Μακεδόνων. Ἄμφω δὲ αὐταὶ κατεστράτευσαν τῆς Χαλδαίων γῆς, εἰλὸν τε αὐτὴν κατὰ κράτος· πρῶτον μὲν γάρ Κύρος, εἶτα μετ' ἐκείνον Ἀλέξανδρος, ὃς καὶ αὐτὸν ἤρξατο τὸν Δαρείον περὶ τὴν καλουμένην Ἰσθμὸν (Κιλίκων δὲ αὕτη πόλις), ἀναριθμητούς Περσῶν μυριάδας ἀπεκτονόσας. Φασὶ γοῦν, ὅτι σωρὸς μὲν ὄστων συνεγήγερται μέγας τῶν ἐκεῖσε πεπτωκότων· ἐγκεκόλαπται δὲ καὶ γραφή, τοιοῦτον ἔχουσα·

*Ad Isai mania juxta fluctum maris Cilicis
Turbulentum. Persarum jacemus myriades,
Opus Alexandri Macedoniae, qui olim regem
Darium ultima via sequebamur.*

Quoniam enim verisimile erat, non mediocriter doliturum Israel audientem de monarchia Chaldaeorum, a quibus erat vastatus, ideo, ne ad trinitiam provocare videretur, idque intempestive, propheta eorum mentione utiliter superseidet. **703** Quod autem eos summe exhilarat, id enarrat luculenter, de monarchia Cyri, inquam, et Alexandri, qui tantum non ad vindicandam crudelitatem in Israeliam a superbis Chaldaeis expromptam missi sunt. Hinc appositum, ut ex persona Dei: « Ecce egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis: » fuit enim aquiloni propior Chaldaeorum regio, et iratus est Babylo-niis universorum Deus. Quod patet ex verbis ejus manifesto: « Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt. Quia ego quidem iratus sum modice, ipsi vero superpositi sunt in mala. » Postquam autem peris pœnas Chaldaei perpendit, Cyro totam cum Persis et Medis vastante, et post eum Alexandro, idcirco inquit: « Egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis ». Cæterum tacita prudenter Chaldaeorum impressione (præterivit enim, ut dixi, equos rufos), etiam Romanorum imperium non tacuit. Ait enim: « Varii egrediebantur super terram austri. » Perpende vero, quam scite et quasi per transennam verba sua explicet. Post crucem enim Salvatoris, Vespasianus et hujus filius Titus Judæam populationibus incursarunt, et ipsam sanctam civitatem incenderunt. Verum dextre propheta, « Egrediebantur, inquit, super terram austri: » maxime enim ad austrum vergit Judæorum regio. Adhæc ipsi varii et multicolores juesi sunt circumire terram, et circumierunt etiam. Domuerunt enim totum sub sole mundum, Imperaveruntque orbi terrarum universo, Deo bene adjuvante indeque illustri gloria decorante principes Romanorum, cum tanquam Deus præsciret futuræ pietatis ipsorum magnitudinem.

Ξαν, τοῖς τὰ Ῥωμαίων διέπουσι κράτη· προηπίστατο μέγεθος.

VERS. 9-15. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Accipe de captivitate a principibus, et ab uilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eum, et ingredieris tu in die illa in domum Josie Sophonie filii, re-*

*Ἄ Ἰσσοῦ ἐπὶ προβολῆσιν, ἀλὸς παρὰ κύμα Κι-
[Μίσσης
Ἄγριον, αὶ Περσῶν κείμεθα μυριάδες,
Ἔργον Ἀλεξάνδρου Μακεδόνα, αὶ ποτ' ἀνακτε
Δαρείω πνύματην οἶμον ἐφεικόμεθα.*

Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εἰκόδα, οὐ μετρίως ἀλήθειαι τὸν Ἰσραήλ τὰ περὶ τῆς τῶν Χαλδίων ἀκούοντα βασιλείας, ὅφ' ἦς καὶ πεπόρηται, ταύτητοι χρησίμως, ὡς ἂν μὴ δοκοῖη κατερεθίζειν εἰς λύπας, καὶ τοῦτο οὐκ ἐν καιρῷ, παρατρέπει μὲν ὁ προφήτης τὸν ἐπ' αὐτοῖς λόγον. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα κατευφραῖνον αὐτοὺς ἐξηγεῖται λαμπρῶς, τὰ περὶ τῆς Κύρου, φημι, βασιλείας, καὶ μέντοι τῆς Ἀλεξάνδρου, οἱ μονονοῦχι καὶ ἐστάλησαν, τῆς εἰς τὸν Ἰσραὴλ ὀμότητος ἐξαιτούμενος λόγον τὴν Χαλδαίων ἀλαζονείαν. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ἴδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῆ βορρᾶ· » βορειότερα γὰρ πῶς τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα· ἐπεμήνισε δὲ τοῖς Βαβυλωνίοις ὁ τῶν ὀλων Θεός. Σαφὲς δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο πάλιν, αὐτοῦ λέγοντος ἑναργῶς· « Ἐξήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζήλον μέγαν, καὶ ὄργην μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἄνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » Ἐπειδὴ δὲ ποινὰς ἐξέτισε τῶν Χαλδαίων ἡ γῆ, Κύρου μὲν πᾶσαν Πέρσας τε ὀμοῦ καὶ Μήδοις καταδρῶντος, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου μετ' ἐκείνον, ταύτητοι φησιν, ὅτι « Οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου, ἐν γῆ βορρᾶ. » Ἠλὴν σιωπήσας οἰκονομικῶς ὁ προσφῆτης τῶν Χαλδαίων τὴν ἔφοδον (παραδεδράμηκε γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς ἔππους τοὺς πυρρῶς), οὐκέτι αεσίγηκε τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. « Οἱ γὰρ ποικίλοι, φησιν, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. » Ἄθρει δὲ ὅπως εὐτέχνως καὶ οἶον ἐν παραδρομῇ ποιεῖται τοῦ λόγου τὴν ἀπόδοσιν. Μετὰ γὰρ τοὺς τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, Οὐεσπασιανὸς καὶ ὁ τοῦτου παῖς Τίτος κατέδραμον τὴν Ἰουδαίων γῆν, καταψιλοῦντες ἅπασαν, καὶ τὴν ἄγίαν αὐτὴν κατεμπιπρῶντες πόλιν. Ἄλλ' εὐφρῶς ὁ προφήτης τὸ, « Ἐξεπορεύοντο, φησιν, ἐπὶ γῆν νότου. » νοτιωτάτη γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα. Αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ ποικίλοι καὶ ψαρὸι προσετέττοντο περιοδεῦσαι τὴν γῆν, καὶ δὴ καὶ περιωθεύκασιν· κεκρατήκασιν γὰρ τῆς ὕψ' οὐρανῶν, καὶ κεχυριεύκασιν ἅπασης τῆς γῆς, Θεοῦ συνευένοντος, καὶ τὴν ἐπὶ τῆδε λαμπρὰν ἀνάπτοντος δόξαν, ὡς Θεός, τῆς ἐσομένης αὐτῶν εὐσεβείας τὸ

*Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων·
Λαβὲ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ τῶν ἀρχόντων,
καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν, καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν*

¹⁰ Zachar. i, 11, 15.

τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσίου τοῦ Σοφορίου, τοῦ ἡκοντος ἐκ Βαβυλῶνος. Καὶ λίψῃ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ ποιήσεις στεφάνους, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ Ἰδοὺ ἀντήρ, Ἀνατολὴ δρομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἄνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθισίται, καὶ καταρξεί ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ βουλή εἰρηνικὴ ἔσται ἀναμέσσω ἀμφοτέρων. Ὁ δὲ στέφανος ἔσται ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτήν, καὶ εἰς χάριτι τοῖς υἱοῖς Σοφορίου, καὶ εἰς ψαλμῶν ἐν οἴκῳ Κυρίου. Καὶ οἱ τῷ οἴκῳ Κυρίου, καὶ γνώσσοθε, διότι Κύριος ἐστὶν εἰσακούσωντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου

ΔΓ'. Ὁ λόγος ἦν τῷ Θεῷ πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ζαχαρίαν, ἧτοι δι' αὐτοῦ πρὸς πάντας περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὃς ἦν μὲν ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰούδα, καθηγείτο δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καλούσης αὐτὸν εἰς τοῦτο τῆς βασιλευούσης φυλῆς. Τίνα δὲ ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα παρὰ Θεοῦ, προαναμνησομεν ἀναγκαίως. Ἐφη τοίνυν· « Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἰθιμελλώσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν. » Ἄλλ' ἦν σὺν αὐτῷ τῷ θεμελιῶντι τὸν οἶκον, καὶ μὴν καὶ ἀποπεραίνοντι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. Ταύτητοι προστέταχεν ὁ τῶν ὀλων Θεὸς τῷ θεσπεσίῳ προφήτῃ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λαβεῖν παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτήν. Τίνας δ' ἂν εἴεν οὗτοι, ποῖα δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀφηγήσομαι χρειωδῶς. Ἀνεκομισθήσαν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὐ χύδην, ἢ πεφυρμένως, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει, κατὰ γένη καὶ κατὰ φυλάς, προεκκειμένους ἔχοντες καὶ καθηγητάς, ὡς ἐν τῷ Ἐσδρα γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο λοιπὸν εἰς Ἱερουσόλυμα, Θεοῦ τὸν ναὸν ἐγείρειν ἐπιναγκάζοντος, ἔστησαν τὸ γαζοφυλάκιον, ἵνα καὶ ἀθροισίς γένοιτο χρημάτων εἰς τὴν τῶν ἔργων κατασκευὴν, καὶ εἰς τὰς τῶν ἱσρέων στυλάς, καὶ εἰς τὰς τεταγμένας αὐτοῖς κατὰ νόμον θυσίας· τέτακται δὲ τῶν χρημάτων ταμίας, Ἰωσίας υἱὸς Σοφορίου. Προσάττει δὴ σὺν ὁ τῶν ὀλων Θεὸς, ἀπὸ τῶν προσεκομισμένων παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αἰχμαλωσίας, ἃ καὶ ἦν ἀπόθετα παρὰ τῷ Ἰωσίᾳ, χρυσίον καὶ ἀργύριον λαβεῖν, εἴτα κατασκευάσαι στεφάνους, ἐπιθεῖναι τε αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, φάνας τε αὐτῷ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· « Ἰδοὺ ἀντήρ, Ἀνατολὴ δρομα αὐτῷ. » Τὸ δὲ ἀνατολὴ τῶν Ἑβραίων ἢ ἐκδοσις τῷ τοῦ βλαστήματος ὀνόματι κατεσήμενε. « Καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, » τούτέστιν, ἐκ τῆς αὐτοῦ ρίζης ἀναφύσει. « Λήψεται δὲ καὶ ἀρετὴν, » τούτέστιν, εὐπρέπειαν, ἧτοι δόξαν· ἐκδεδώκασι γὰρ οὕτως οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν. Προστίθει δὲ τούτοις, ὡς ἄμφω μὲν, Ἰησοῦς καὶ Ζοροβάβελ, ἐπὶ τὸν αὐτὸν καθιθεῖνται θρόνον, ὡς

A nientis ex Babylone. Et accipies argentum et aurum, et facies coronas, et pones super caput Jesu filii Josedec sacerdotis magni. Et dices ad **704** eum: Hæc dicit Dominus omnipotens: Ecce vir, Oriens nomen ipsi, et subter eum orietur, et ædificabit domum Domini. Et ipse accipiet virtutem, et sedebit, et imperabit, super throno suo, et erit sacerdos a dextris ejus, et consilium pacificum erit inter utrumque. At corona erit expectantibus, et utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam, et in gratiam filiis Sophonia, et in psalmum in domo Domini. Et qui longe ab eis venient, et ædificabunt in domo Domini, et scietis quia Dominus omnipotens misit me ad vos. Et erit, si audientes audieritis vocem Domini Dei vestri.

μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσιν, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν παντοκράτῳ ἀπέσταλλέ με πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἔσται τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

B XXXIII. Alloquebatur Deus beato prophetam Zachariam, sive per ipsum omnes amicos Zorobabel, principis Israel, tribu regia, unde prodierat, illum ad regnum vocante. Quid autem de ipso dictum sit a Deo, prius a me commemorari necesse est. Ait ergo: « Manus Zorobabel fundarunt domum hanc, et manus ejus perficient eam ⁷⁴. » Sed fundanti domum, atque etiam perficienti, socius et adiutor erat Jesus filius Josedec sacerdos magnus. Quocirca præcepit universorum Deus sancto prophetæ, allata de captivitate accipere a principibus, et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eam. Quinam isti fuerint, et quæ sint illa de captivitate, commode exponam. Israelitæ e Babylone redierunt non confusi, nec permisti, sed agnibus compositis, et ordine, secundum genera et tribus, antesignanos et duces habentes, ut in Esdra legimus ⁷⁷. Postquam igitur jam Hierosolymam venerunt, Deo ædificationem templi urgente, gazophylacium cum ad pecuniam pro opere conficiendo, tum ad vestes sacerdotales et ad sacrificia lege præscripta colligendam Josia Sophonia filio quarstore ac dispensatore præfecto instituerunt. Mandat itaque universorum Deus de his quæ e captivitate secum attulerant principes, quæque apud Josiam deposita manebant, aurum argentumque accipi: deinde parari coronas, easque in caput Jesu filii Josedec sacerdotis magni imponi, dicitque illi de Zorobabel: **705** « Ecce vir, Oriens nomen ejus. Vocem oriens, Hebræa editio voce germinis expressit. » Et subter eum exorietur, hoc est, ut ex ejus radice germinabit. « Accipiet autem virtutem, » hoc est, decorem, sive gloriam, quomodo alii interpretes ediderunt. Adjecit his, ambos, Jesum et Zorobabel, super eodem solio sessuros, ut commune sit regnum etiam sacerdotium procuranti, et dignitas sacerdotii etiam cum regnante communicetur; futuramque amborum unam pacificam et consentientem voluntatem, ut in nullo proprus discrepare videntur. Deinde jubet coronas fieri, splendidum donarium, quod offeratur

⁷⁴ Zachar. iv, 9. ⁷⁷ Esdr. xi, 42.

Deo in domo ejus, gratiam concilians, et gloriam pariens offerentibus, Josiæ, inquam, et captivitatis utilibus, et principibus ejus. Dedicari autem non frustra: sed ut cantoribus templi, et sacris psallis cantandi argumentum sit. Tunc, inquam, et qui longe ab illis, hoc est, qui de aliis gentibus venient, et adorabunt Dominum. Eventura autem ista affirmat, si velint obedientiæ ornamento se venerabiles reddere, et audire vocem Domini Dei. Ac tum demum, ubi prænuntiata exitus comprobaverit, haud dubie cognituros prophetam missum esse ut Dei voluntatem ipsis aperiret, non autem ut pro more quorundam mentientium cordis sui sensa loqueretur, verax potius, nec falsitatis nuntius. Hæc facillima et obvia est historiæ explicatio.

εὐπειθείας κατασεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ ἀκούειν τῆς ἐκδεχόμενων τῶν προηγγελημένων, ἐπιγνώσεσθαι φήτης ἀπεστάλη, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον κατὰ τινὰς τῶν καὶ ἀληθῆς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ ψευδάγγελος. Αὕτη μὲν ἡ δοσις.

Certum est porro, dubitaturum neminem, ad Christi mysterium rem spectare, si bene indagetur. Confirmavimus enim ab initio, in Zorobabel et Jesu informatum esse Christum, et sigillatim in utrovis, et in ambobus conjunctim, ut unum. Est enim idem et rex Israel, et magnus sacerdos, et Sanctus, innocens, impollutus ⁷⁶. Quoniam vero de tribu Juda progenerati regnum administrabant, et orti de tribu Levi sacerdotii munus obibant, ideo per duos in unum Dominum transformatur, ut patet. Quare si dicat Deus de Zorobabel, « Manus Zorobabel fundarunt domum istam, et manus ejus perficient eam ⁷⁷, » historice quidem de eo dictum accipies; secundum aliud vero quod intelligitur, ad Christum referes. Ipse enim factus est nobis fundamentum, et super ipsum omnes spiritualiter in templum sanctum ædificati sumus; ipse nobis **706** principium et finis est. Nos enim sanctificatos in Spiritu, præclarumque et sanctum habitaculum sibi et Patri, deleto peccato funditis et corruptione abolita, exhibuit. Ipse enim est Jesus sacerdos magnus, et sonat quidem Jesus *salus populi*. Sic namque divinus Gabriel ad Virginem: « Et ecce, concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum ⁷⁸; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ⁷⁹. » Josedec autem redditur *justitia Dei*. Justificati enim in ipso per fidem ⁸⁰, et a sordibus veterum peccatorum abluti sumus. Ipse nos captivos liberavit ⁸¹, et a servitute, quam mente capimus nos exemit, et tanquam ex peregrina et alienigenarum regione, ex diabolica seductione ad Dei cognitionem, et sanctorum civitatem eximiam, vere sanctam Jerusalem, quæ est Ecclesia, reduxit. Quapropter recta et inculcata fide, et virtutum ornamentis hymnisque gratias agentibus a nobis coronatur. Et coronæ quidem illæ aureæ et argentæ erant, et

Α εἶναι κοινὸν τὸ τῆς βασιλείας καὶ τῷ μετὰ χεῖρας ἔχοντι τὴν ἱερουργίαν, τὸ γε μὴν τοῦ ἱερέως καὶ αὐτῷ προσκείσθαι τῷ βασιλεύοντι. Ἔσται δὲ ἀμφοῖν καὶ βούλημα εἰρηνικόν, ὡς κατὰ τι γούν ὄλωσ μη ἔτερογνωμονοῦντας ὀρθῶσαι. Ἐἴτα τοὺς στεφάνου λαμπρὸν γίνεσθαι προστέταχεν ἀνάθημα, τῷ Θεῷ εἰσκεικομισμένον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἰς χάριν, ἦτοι καύχημα, γενέσθαι τῶν προσαγηχότων, Ἰωσίου τε, φημι, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας χρησίμων, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. Ἀνατεθεῖναι δὲ, οὐ μάτην, ἀλλ' ὥστε καὶ φθῆς γενέσθαι πρόφασιν τοῖς φθόοις τοῦ ναοῦ καὶ ἱεροφάταις. Τότε γε δὴ φημι « καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν, » τουτέστιν, οἱ ἐκ τῶν ἐτέρων ἐθνῶν ἤξουσιν, καὶ προσκυνήσουσιν τῷ Κυρίῳ. Συμῆσσεσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα φησὶν, εἰπερ ἔλοιτο τῷ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας σαφῶς, ὅτι τὰ παρὰ Θεοῦ σαφῆ καταστήσῃ ὁ προσευδοσπεῖν εἰλωθόντων, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτοῖς λαλήσει, ἢ ετομοσάτη καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ἱστορίαις ἀπό-

Δ ἄλῳ δὲ ὅτι τὸ χρῆμα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ ἐρευνῶτο καλῶς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειε τις. Διεδεδαιώμεθα γὰρ ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ καὶ μὲν τοι, καὶ Ἰησοῦ διαμεμορφῶσθαι Χριστὸν, καὶ ἀνὰ μέρος ἐν ἑκατέρῳ, καὶ ἐν ἀμφοῖν συλλήδῃ, ὡς ἓνα. Ἔστι γὰρ ἐν ταυτῷ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, « Ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος. » Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰούδα τοὺς τῆς βασιλείας διεῖπον θώκους, οἱ δὲ τῆς Λευὶ τέθειτο πρὸς ἱεροσύνην, ταύτητοι σαφῶς διὰ τῶν δυοῖν εἰς ἓνα μορφοῦται Κύριον. Οὐκοῦν εἰ λέγοι Θεὸς περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὡς « Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν, » ἱστορικώτερον μὲν ἐπ' ἐκεῖνου, νοήσεις δὲ ἐπὶ Χριστὸν νοητῶς. Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν γέγονε θεμέλιος, καὶ αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα πνευματικῶς, εἰς ναὸν ἁγίον· αὐτὸς ἡμῶν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας. Παρίστησι γὰρ ἡμᾶς ἠγιασμένους ἐν πνεύματι, λαμπρὸν τε καὶ ἱερὸν ἐνδιαίτημα ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, περιηρημένους εἰς ἅπαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ κατηγορημένης τῆς φθορᾶς. Αὐτὸς γάρ ἐστιν Ἰησοῦς ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ ἐρμηνεύεται μὲν Ἰησοῦς *σωτήρι λαοῦ*. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεσπέσιος Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον φησὶν· « Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. » Ἰωσεδὲκ δὲ νοεῖται *δικαιοσύνη Θεοῦ*. Δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων αιτιαμάτων τὸν ρύπον ἀπενψάμεθα. Αὐτὸς ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας ἐρρύσατο, καὶ τῆς νοητῆς δουλείας ἐξέλτητος, καὶ οἰάπερ ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ τῆς ἀλλοφύλων τῆς δαιμονιώδους ἀπάτης ἀνακακόμικεν εἰς θεογνωσίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων καλλιπόλιν, τὴν ἁγίαν ἀληθῶς Ἰερουσαλήμ, ἣτις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Διὸ τοῦτο στεφανοῦται πρὸς ἡμῶν ὀρθῆ καὶ ἀνεπιπλήκτω πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχήμεσιν, ὅμοις τε τοῖς χαριστήρισι. Καὶ οἱ μὲν τὸ τηρικᾶς στέφανοι

⁷⁶ Hebr. vii, 26. ⁷⁷ Zachar. iv, 9. ⁷⁸ Luc. i, 31. ⁷⁹ Matth. i, 21. ⁸⁰ Rom. v, 1. ⁸¹ Galat. iv, 31.

χρυσὸς τε ἦσαν, καὶ ἀργυροὶ, καὶ ἐξ ὕλης κατεσκευά-
 ζοντο τῆς φθαρτῆς. Οἱ δὲ γε πρὸς ἡμῶν πεπλεγμένοι
 τε καὶ ἀνημ[μ]ένοι, γῆϊνον μὲν ἔχουσιν οὐδέν· συντέ-
 θεινται δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῷ Θεῷ προπούσης δόξης.
 Ἀνατίθεμεν γὰρ αὐτῷ ὡς χρυσὸν μὲν, τῶν περὶ αὐτοῦ
 δογμάτων τὴν ἀπλανῆ θεωρίαν· ὡς ἀργυρον δὲ, τὴν
 ἐξ ἔργων ἀγαθῶν φαιδρότητα νοητήν. Ἔστι δὲ καὶ
 ἐτέρως στέφανός τε καὶ δόξα Χριστοῦ, τῶν παρ' αὐτοῦ
 σωσμένων ἢ ζωτηρία. Σέσωσται γὰρ οὐκ ἔθνος ἕν,
 καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλα διὰ Μωσέως ὁ Ἰσραήλ,
 ἀλλ' ὅλη λοιπὸν ὑπ' οὐρανόν· ἔπρεπε γὰρ καὶ τοῦτο
 τῷ Χριστῷ. Ἄθροι δὲ, ὅπως παρὰ τῶν χρησίμων αὐ-
 τῆς καὶ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν τὰ εἰς τὴν τῶν
 στεφάνων κατασκευὴν προσκομίζονται. Οἱ γὰρ λαῶν
 ἠγούμενοι, καὶ εἰς ἀρχὰς θεθειμένοι τὰς τοιάσδε παρὰ
 Θεοῦ, καὶ οἱ τὸν τῆς ἀρχαίας ἡμῶν αἰχμαλωσίας εἰ-
 δότες τρόπον, χρησιμοὶ τε τοῖς λελυτρωμένοις, ὡς
 καθηγηταί, καὶ διδάσκαλοι καὶ νοουθετεῖν καὶ ἀποκο-
 μίζειν εὐ μάλα πρὸς ἐνομοωτάτην ζωὴν, αὐτοὶ τὰ
 ὑπὲρ πάντων προσάγουσι δῶρα, τὰ τῶν ἀδυνάτων
 ἀσθενήματα πληροῦντες δι' αὐτῶν. Ἐπιθεθειμένοι
 δὲ τῶν στεφάνων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ, λέγεται
 πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· « Ἰδοὺ ἀνῆρ, Ἀνα-
 τολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ. »
 Θεθάται τὸν Ἰησοῦν στεφανούμενον ὡς ἱερέα, καὶ
 προδύχοντα δὲ ὄρα πάλιν αὐτὸν ὡς ἕν γε τῷ Ζοροβάβελ,
 καὶ ἐν δόξῃ τῇ βασιλικῇ. Σύνες δὲ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἡ
 Ἀνατολή, τουτέστι, τὸ βλάστημα, περὶ οὗ φησιν ὁ
 θεσπέσιος Ἡσαίας· « Ἀνατελεῖ ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης
 Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναθήσεται. » Ἀνεθά-
 λομεν δὲ ἡμεῖς ὑποκάτω αὐτοῦ. Ῥίζα γὰρ γέγονεν ὁ
 Χριστὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτοι τῶν διὰ πίστειως
 κεκλιμένων δευτέρα, καὶ οὐ κατὰ γῆν πρώτην,
 φημὶ δὲ τὸν Ἀδάμ, ἀλλ' ἐν ἀμείνοισιν ἀσυγκρίτως·
 ἀνεθάλομεν γὰρ εἰς φθορὰν οὐκέτι καὶ εἰς θάνατον
 διὰ τὴν ἀρὰν, ἀλλ' εἰς ζωὴν τε καὶ ἀφθαρσίαν, ῥίζαν
 ἔχοντες τὴν ζωὴν, τουτέστι, Χριστόν. Καὶ ὡς περ
 ἐστὶν αὐτὸς μὲν ἡ ἄμπελος, ἡμεῖς δὲ τὰ κλήματα,
 προσσπεφυκότες αὐτῷ διὰ τῆς ἐν Πνεύματι κοινωνίας·
 οὕτω καὶ ῥάβδος καὶ βλάστημα μὲν αὐτοῦ, ἡγουν
 φυτὴ, καὶ ἀνατολή, ἡμεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ βεδλαστήκαμεν,
 καὶ ἀνεθάλομεν εἰς ἀφθαρσίαν, ὡς ἔφη, καὶ ζωὴν.
 Αὐτὸς ψυχοδόμησε τὸν οἶκον Κυρίου. Ἔστι δὲ καὶ
 ἀπάσης ἑμπλῆως ἀρετῆς, τουτέστιν, εὐκλείας τῆς
 Θεῷ περιπωθεστάτης. « Ἐκάλυψε γὰρ οὐρανοῦς καὶ
 ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ, »
 καθὰ φησιν ὁ προφήτης Ἀββακούμ. Γέγραφε δὲ ποῦ
 καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὅτι· « Θεθεάμεθα τὴν δόξαν
 αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης
 χάριτος καὶ ἀληθείας. » Κεκάθικεν ἐπὶ θρόνου, βε-
 βασιλευκεν ὡς Θεός, καὶ ἐστὶ συνέδρος τῷ ἰδίῳ Πα-
 τρι, καὶ συγκατάργει τῶν ὄλων. Ὅτι δὲ Ζοροβάβελ τε
 καὶ Ἰησοῦς ἀλλήλοις ὡς περ εἰς ἐνότητα συνημμένοι
 κατασημήνειαν εὐ μάλα Χριστόν, εἰδείξε προστιθείς,
 ὡς περὶ γε τοῦ Ζοροβάβελ· « Καὶ ἐστὶν ὁ ἱερεὺς ἐκ
 δεξιῶν αὐτοῦ, » τουτέστιν, ἐν τιμῇ τε καὶ δόξῃ. « Καὶ
 βουλή εἰρηνικὴ ἔσται ἀνά μείσον ἀμφοτέρων. » Ἔστι

A ex materia peritura fiebant. At quæ a nobis plectun-
 tur imponunturque, terrenum nihil habent: quin
 potius ex gloria Deo digna compositæ sunt. Etenim
 loco auri dogmatum de ipso veram certamque in-
 telligentiam, argenti autem ex bonis operibus nitore
 animo aspectabilem offerimus. Est aliter corona
 et gloria Christi salvatorum ab ipso salus. Salvata
 est enim non una gens, quemadmodum scilicet olim
 per Mosen Israel, sed quidquid etiam gentium sub
 cælo est: hoc quippe Christum decebat. Jam nunc
 vide, quomodo ab utilibus ejus, et his qui cogno-
 verunt eam ad coronam efficiendam necessaria con-
 ferantur. Principes enim populi, et in magistratibus
 hujusmodi a Deo locati, et quibus antiquæ capti-
 vitatis nostræ ratio nota est, quique utiles sunt li-
 beratis ut duces, et magistri ad admonendum et de-
 ducendum rectissimo itinere ad vitam legibus con-
 gruentissimam, ipsi dona pro omnibus offerunt,
 infirmitates imbecillium per se explentes. Impositis
 autem coronis super caput Jesu, de Zorobabele
 illi dicitur: « Ecce vir, Oriens nomen illi, et subter
 eum exoriatur. » Vidit Jesum coronatum ut sacerdo-
 tem, et rursus eumdem præcellentem, et in gloria
 regali videt, ut in Zorobabel. **707** Intellige igitur
 ipsum esse Orientem, hoc est, germen, de quo di-
 vinus Isaias: « Exoriatur virga de radice Jesse, et
 flos de radice ejus ascendet⁶⁶. » Regerminavimus
 enim nos subter eum. Radix quippe fuit Christus
 humanæ naturæ, sive per fidem vocatorum altera,
 non secundum primam humanitatem, Adamum vi-
 delicet, sed citra comparisonem præstantior: re-
 germinavimus siquidem non amplius in corruptio-
 nem et mortem propter maledictionem, sed in vitam
 et incorruptionem, radicem habentes vitam,
 hoc est, Christum. Et sicut ipse est vitis, nos au-
 tem palmites⁶⁷, agnati illi per communionem in
 Spiritu: ita et virga, et germen ipse, sive productio
 et oriens, nos autem super ipso germinavimus, et
 refluimus in incorruptionem et vitam, ut dixi.
 Ipse ædificavit domum Domini. Est porro et omni
 virtute plenus, hoc est, gloria Deo maxime conve-
 niente. « Operuit enim cælos virtus ejus, et laudis
 ejus plena est terra, » ut habet propheta Habacuc⁶⁸.
 Scribit item alicubi sapiens Joannes: « Vidimus
 gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, ple-
 num gratiæ et veritatis⁶⁹. » Sedit super throno,
 regnavit ut Deus, et assidet Deo Patri, et simul im-
 perat omnibus. Zorobabel autem et Jesum inter se
 ut ad unitatem conjunctos aptissime significare
 Christum posse, ostendit quod addit tanquam de
 Zorobabel: « Et erit sacerdos a dextris ejus, » hoc
 est, in honore et gloria. « Et consilium pacificum
 erit inter utrumque. » Est enim ipse, ut jam docui,
 rex simul et summus sacerdos, ut per duos pro uno
 Emmanuel numeratus. Verumtamen non cærebit
 mercede labor Christum coronantium: sed fructus
 inde perceptus creabit eis memoriam sempiternam.

⁶⁶ Isa. xi, 1. ⁶⁷ Joan. xv, 5. ⁶⁸ Habac. iii, 3. ⁶⁹ Joan. i, 14.

Vera porro se dicere confirmat, cum adjungit : A « Corona autem erit exspectantibus, et utilibus ejus, et qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophonis, et in psalmum in domo Domini. » Erit enim in gratiam iis qui consecraverint oblata, et erunt illa occasio laudum divinarum. Principum enim pietas cæteris via charitatis erga Deum efficitur. Communitatem autem a nobis Christo, tunc etiam gentium multitudo ad agnitionem ejus properabit, et qui procul sunt propter errorem, per fidem vocabuntur, et ædificabunt in domo Domini. » Quænam ædificabunt? Seipsos videlicet, coopantes sanctis, et componentes **708** in fide ad unitatem cum iis qui sunt ex Israel, Christo summo angulari lapide⁸⁸, et connectente in concordiam perse, quæ olim disjuncta fuerant. « Condidit enim duos populos in unum novum hominem, faciens pacem, et reconcilians in corpore suo Patri omnia⁸⁹. » Quæ cum evenierint jam, sanctis prophetis suffragium veritatis dabimus, manifeste cognoscentes, Deum locutum esse in ipsis, et mysterium Christi nobis prænuntiasse.

ἀλλάσων ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸς τὸν τοῖς ἁγίοις προφήταις τὸ ἀτρικῆς, ἐγκωκότες σαφῶς, ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

CAP. VII.

Vras. 1-3. *Et factum est in quarto anno, sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quarta mensis noni, qui est Chasleu. Et misit in Bethel Sarasar, et Arseber rex et viri ejus, ut propitiarent Dominum, loquens ad sacerdotes qui in domo Domini omnipotentis, et ad prophetas, dicens: Ingressa est huc in quinto mense sanctificatio, juxta quod fecerunt jam pluribus annis.*

XXXIV. Post ostensionem visionum verba alia a Deo facta sunt, brevi tempore interlapso. Ante visiones enim scriptum est : « In quarta et vicesima undecimi mensis, qui est mensis Sabat, anno secundo Darii, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachizæ, filium Aido prophetæ, dicens⁹⁰. » In adductis autem theorematibus aliud tempus post illud exprimitur. In quarto enim anno, quarta mensis noni, qui est Chasleu, voce Hebraica videlicet, prophetæ quædam divina visio oblata est. Occasionem narratio historię etiam atque etiam declarabit. Non enim aliter quidam, nisi hoc modo propositorum verborum sententiam concipient. Omnino enim quoniam fuerint Sarasar, et Arseber rex, et comites ejus, ante alia dicendum est. Præterea quid sanctificatio in quinto mense : item interrogantium modus quoniam respiciat, et quod sit interrogantium consilium.

καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος, ὅποι σκοπὸς;

Regnante igitur Osee filio Ela super decem tribus

γὰρ αὐτὸς, ὡς ἤδη προείπον, βασιλεὺς τε ἕνα καὶ ἀρχιερεὺς, ὡς διὰ δυοῖν εἰς ἕνα γραφόμενος τὸν Ἐμμανουήλ. Πλὴν οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος τοῖς στεφανοῦσι Χριστὸν, ἀλλ' εἰς ἀτελεύτητον αὐτοῖς δραμεῖται μνήμην ἢ καρποφορία. Ὅτι δὲ ἀτρικῆς ὁ λόγος, ἐμπεδοῖ προστιθείς· Ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτῆν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφοῦλου, καὶ εἰς ψαλμὸν ἐν οἴκῳ Κυρίου. » Ἔσται γὰρ εἰς χάριν τοῖς ἀνατεθεικόσι τὰ προσκεκομισμένα, γενήσονται δὲ κατὰ δοξολογίας πρόφασις. Ἡ γὰρ τῶν ἡγουμένων εὐσέβεια, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ὁδὸς τοῖς ἑτέροις γίνεται. Στεφανοῦμένου δὲ πρὸς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ἡ τῶν ἔθνων ἀγάλη δραμεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ οἱ μακρὰν ὄντες διὰ τὴν πλάνησιν, κεκλήσονται διὰ πίστεως, « Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. » Τίνα δὲ οἰκοδομήσουσιν; ἑαυτοὺς δηλονότι συναρμολογοῦντες τοῖς ἁγίοις, καὶ συντιθέντες ἐν πίστει πρὸς ἑωσὶν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ὄντος ἀπρογνωσίου Χριστοῦ, καὶ συνειρρότος εἰς ὁμοψυχίαν δι' ἑαυτοῦ τὰ πάλαι διηρημένα. « Ἐκτίσει γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκατα-
Πατέρα. » Ὅν εἰς πέρας ἐκδεθηκότων, ἐπιψηφιούμεθα ὡς ἦν Θεὸς ἐν αὐτοῖς ὁ λαλῶν καὶ προαναφωνῶν

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, ἐπὶ Δαριεῖου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐννάτου, ὃς ἐστὶ Χασλεῦ. Καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασάρ, καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐξῆλθον πρὸς τὸν Κύριον, λέγων πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου κατοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας, λέγων· Εἰσελήλυθεν ὡδὲ ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ τὸ ἅγιοσμα, καθότι ἐποίησαν ἤδη ἱκανὰ ἔτη.

ΔΔ'. Μετὰ τὴν τῶν ὁράσεων ἀπόδειξιν ἕτεροι παρὰ Θεοῦ γεγονάσι λόγοι, μικροῦ μεταξὺ διηπεύσαντος χρόνου. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν ὁράσεων γέγραπται, ὅτι « Ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἑνδεκάτου μηνός, οὗτός ἐστιν ὁ μῆν ὁ Σαβὰτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαριεῖου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαρχίου, υἱὸν Ἀδδῶ τοῦ προφήτου, λέγων. » Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασιν ἕτερος μετ' ἐκείνων ὀρίζεται χρόνος. Ἐν γὰρ τῷ τετάρτῳ ἔτει τῇ τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐννάτου, ὃς ἐστὶ Χασλεῦ, κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνὴν δηλονότι, μεταπεφοίτηκε τῷ προφήτῃ τῆς θεοπτείας ὁ τρόπος. Τίς δὲ ἡ πρόφασις, ἢ τῆς ἱστορίας ἀφήγησις εὐ μάλα σαφηνιεῖ. Συνεῖεν γὰρ οὐχ ἑτέρως τινὲς πλὴν ὅτι κατὰ τουτονὶ τὸν τρόπον τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Τίνες γὰρ ὄλω, ὁ τε Σαρασάρ καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἀναμαθεῖν· τί τε τὸ ἅγιοσμα τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ ποτὲ βλέπει, καὶ τίς ἂν γένοιτο τῶν ἐρομένων ὁ

Βασιλεύοντος τοῖνον Ὄσητ τοῦ υἱοῦ Ἡλᾶ τῶν ἑκα

⁸⁸ Ephes. 11, 20. ⁸⁹ ibid. 15, 16. ⁹⁰ Zach. 1, 1.

φυλῶν τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ πολὺ διανενευχότος A εἰς ἀπόστασιν (λελάτρευκε γὰρ εἰδώλοις), παροξύνεται θεὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἶτα κατεστράτευσεν τῆς χώρας ὁ Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἶλε τὴν Σαμαρείαν, καὶ ἀπέκρησε μὲν τὸν Ἰσραὴλ, παρεσκεύασε δὲ τινὰς τῶν ἐκ τῆς Χαλδαίων χώρας κατοικῆσαι τὴν γῆν, ἵνα δὴ γένοιτο Περσῶν, ὡς ἐκείθεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκητορας. Ἐχεις τὴν ἱστορίαν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν. Γέγραπται γὰρ οὕτως· « Ἐν ἔτει δωδεκάτῃ Ἀχάζ βασιλέως Ἰούδα, ἐβασίλευσεν Ὠσηε υἱὸς Ἠλᾶ ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐννέα ἔτη. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ἰσραὴλ, οἱ ἦσαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Ἐπ' αὐτῷ ἀνέθη Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ὠσηε δούλος. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· « Καὶ ἀπέκτισθη Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλῶνος τὸν ἐκ Χουθὰ ἀπὸ Ἀϊά, καὶ ἀπὸ Αἰμάθ, καὶ Σαπραουαίμ, καὶ κατεκίθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν Σαμαρείαν. » Οὗτοι δὴ οὖν, οἱ κληρονόμοι τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ κατεκικηότες τὴν γῆν, καὶ τέκνων τάχα που γεγόνασι πατέρες, καὶ τοῖς Ἰουδαίων ἴθνεσι προσνεύουσαι, τὰς τῶν λεόντων ἐφ' ὁδοῦς κατορθώθησαντες, καὶ αὐτῶν γεγόνασι Σαρασάρ, καὶ Ἀρβασέρ, ὃς καὶ ὠνόμασται βασιλεὺς, διὰ τοι τὸ καθηγεῖσθαι τὸ τηρικᾶδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατοικισθέντων ἐκ τῆς Περσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Οὐκοῦν πρὶν ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν παρὰ τοῦ Na- C
βουχοδονόσορ, ὁ μακάριος προφήτης Ἰωὴλ ἀνακέκραγε τὸ συμβησόμενον. Καὶ δὴ καὶ πενθεῖν τοῖς ἱερεῦσι παρεκελεύετο, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, καὶ ὅσον οὐδέπω τῆς μὲν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ πόδας ἐσομένης ἐχθρῶν, καταμνησθησόμενον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ σαῶν. « Ἐφεῖ δὲ οὕτως· « Περὶ ζώσαθε, καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς· ὀργνεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις, λειτουργοῦντες θεῷ, ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδή. Ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε προσφύτας, πάντας κατοικοῦντας γῆν, εἰς οἶκον θεοῦ ὑμῶν, καὶ κράξατε πρὸς Κύριον ἐκτενῶς· Οἴμοι εἰς ἡμέραν! » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ προφήτης. Τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπεραινέτο τὰ προηγγελέμενα, σαφηνῶ πάλιν, αὐτὸ παραθεῖς τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· « Ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνός, οὗτος ἐνιαυτὸς ἐννεακαίδεκάτο; τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεὶ Βαβυλῶνος, ἦλθε Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος, ἐστὼς ἐνώπιον βασιλέως Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐνέπηρε τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ. » Εἶτα χειροτόνηκεν ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐξ Ἰσραὴλ τὸν Γοδολιάφ, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, ὃν ὑπελθὼν ἐχειρώσατο καὶ ἀπέκτεινεν Ἰσραὴλ υἱὸς Ναθανίου, υἱοῦ Ἐλισάβα, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλείων·

in Samaria, insigni desertore, « servit enim idolis, » 709 irascitur Deus Israeli. Deinde Salmanassar Assyriorum rex provinciam aramis invadit, Samarariam occupat, Israellem migrare cogit, et quosdam de regione Chaldaeorum vicissim incolas immittit, ut Persarum propria fieret, siquidem inde incolas deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in hæc verba ; « In anno duodecimo Achaz regis Juda regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel novem annis. Et fecit malum in conspectu Domini, verumtamen non sicut reges Israel, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmanasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus ». » Et infra : « Et translatus est Israel in Assyrios usque in diem hanc. Et adduxit rex Assyriorum de Babilone Echna ab Aia, et ab Amath, et Sepharvaim, et collocati sunt in urbibus Samarie pro filiis Israel, et possederunt Samariam ». » Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemve insederunt, et incoluerunt, ac liberos forte genuerunt, et ad Judæorum mores seu ritus inclinarunt, leonum incursus formidantes, e quorum numero fuerunt Sarasar, et Arbeser, qui et rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigrarunt. Et hæc quidem de viris. De sanctificatione vero age nunc verisimilia dicamus.

τῶν ἀνδρῶν. Περὶ δὲ γε τοῦ ἀγιάσματος, φέρε δὴ C
Itaque antequam Judæa a Nabuchodonosore subigeretur, beatus propheta Joel quod futurum erat proclamavit. Quin etiam sacerdotas, et insuper subiectum ipsis populum, quasi mox Jerusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque divino templo inflammato, ad luctum hortatus est. Sic autem ait : « Accingimini, et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis, ministrantes Deo, quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio. Sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer : Heu mihi in diem ! » Et hæc quidem propheta. Quoniam autem modo prædicta contigerint, jam docebo, verbis sacræ D
Scripturæ recitatis. Sic enim exstat in quarto Regum : « In mense quinto 710 septima mensis, anno decimo nono regis Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorum, stans coram rege Babylonis, Hierosolymam, et succendit domum Domini, et domum regis, et omnes domus Jerusalem ». » Deinde reliquit populi Israelis Godoliam præposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, et obtuncavit Ismael, filius Nataniae, filii Elisaba, semine regio oriundus : in hanc enim sententiam scriptum legitimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymam capi, templum succendi, et insuper occidi Godoliam

» IV Reg. xvii, 1-3. » ibid. 23, 24. » Joel 1, 13, 15. » IV Reg. xxviii, 8.

mense septimo, qui remanserant Judæi, fortassis in memoriam dictorum a propheta Jeremia regressi, statuerunt, ut ex omnibus locis finitimis quinti mensis die septimo omnes Hierosolymam ascenderent, et jejunium sanctificarent, et planctum susciperent, quasi super mortuo, et quodammodo super cadavere templi ejularent, et super urbe cremata ex posterioribus consiliis profectas lacrymas effunderent. Existimabant autem se modum hunc Dei colendi ipsi gratum sapientissime invenisse. Porro debebat adhuc Israel sub jugo impositæ servitutis, nec de divino templo quisquam erat sollicitus. Ast ubi ex Persis et Medis reverterunt, et sanctam civitatem de integro habitarunt, et divinum templum repararunt, visum est, quod solebat, non jam in tempore, nec cum ratione fieri. Magis enim tanquam a præteritis ad hilaritatem transire, et celebrare dies festos, et hymnis libertatis auctori gratias agere conveniebat. Dubitantes igitur de quibus sermo est, Sarazar, et Arseber, mittunt quosdam interrogatum sacerdotes et prophetas :

« Ingressa est huc sanctificatio in mense quinto, sicut fecerunt jam annis multis, » hoc est, num, qui Hierosolymis habitant, cum ipsis lugeant, consuetudinemque in forma sanctificationis usitatam recipiant, etiam excitato templo, et soluta captivitate. Sanctificabant enim jejunium, ut dixi, sicut fecerant inde ab annis multis. Captivo enim Israele tempus luctus et ipsi constanter servabant, jejunium sanctificantes, ut jam prius diximus. Est ergo dubitantium interrogatio, utrum adhuc præstanda sit sanctificatio et luctus, quamvis templo reedificato : **711** aut certe abstinendum in posterum, causa luctus remota scilicet.

αλώτου γὰρ ὄντος τοῦ Ἰσραὴλ, διατετελέχασιν καὶ αὐτοὶ τὸν ἐνδοιαζόντων ἢ ἐρώτησις, πότερον χρὴ πληροῦν εἶτι τὸ ἅγλασμα, καὶ πένθος, καὶ μετὰ γε τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ ἢ γου ἀποσχέσθαι λοιπόν, τῆς τοῦ πένθους αἰτίας ἐκποδῶν οἰχομένης.

Vers. 4-7. *Et factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens : Dic omni populo terræ, et ad sacerdotes, dicens : Si jejunaveritis, aut planxeritis in quintis, aut in septimis, et ecce septuaginta anni, nunquid jejunium jejunastis mihi? Et si comederitis, aut biberitis, nonne vos comeditis, et vos bibitis? nonne ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus prophetarum, qui ante fuerunt? quando erat Jerusalem habitata, et abundans, et civitates ejus in circuitu, et montana, et campestris habitata est.*

XXXV. Quærebant quidam, ut jam docui, de ea quæ vocatur sanctificatio, a sacerdotibus et prophetis, qui, ut credibile sit, cum preces obtulissent, et quid talia cupide sciscitantibus liquido responderent, apud se diligenter cogitassent, secutum est verbum a Deo, breve, ac minime longum, nihilque continens involutum : sed ut ita dicamus, nudum,

γέγραπται γὰρ ὡδί. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ συµδέθηκεν ἐν τῷ πέµπτῳ μηνί, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀλῶ-
ναι μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα, κατεμπρησθῆναι δὲ τὸν ναὸν, προσαποθανεῖν δὲ καὶ τὸν Γοδολιαν ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνί, τάχα που πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, οἱ κατάλοιποι τῶν Ἰουδαίων ἐνηνεγμένοι τετυπώκασιν (1), ἐξ ἀπάσης τῆς περιοικίδος ἐν μηνί τῷ πέµπτῳ ἐν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἀναβαίνειν ἅπαντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀγιάσαι μὲν νηστείαν, κομμῶν δὲ τίθεσθαι καθάπερ ἐπὶ νεκρῷ καὶ ἐποιμῶζειν κειμένην τρόπον τινὰ τῷ ναῷ, τῇ τε πόλει κατεμπρησθείσῃ τὸ ἐκ τῆς ὑστεροβουλίας δάκρυον ἐπιχεῖν. Ἦροντο δὲ ὅτι λατρείας αὐτοῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ τρόπος οὗτος πάνσοφος ἐξηύρηται. Ἄλλ' ἐπράττετο μὲν, εἶτι [τοῦ] Ἰσραὴλ ὑπὸ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας κειμένου ζυγόν, οὐδεμιὰς δὲ φροντίδος τοῦ θεοῦ τετυχηκότος ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπανήλθον, τὴν Περσῶν ἀφέντες καὶ Μήδων, καὶ κατωκῆκασιν τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ εἶτα τὸν θεὸν ἀνεδείμαντο νεῶν, ἐδόκει πως τὸ ἔθος αὐτοῖς οὐκ ἐν καιρῷ καὶ λόγῳ πράττεσθαι λοιπόν. Ἔδει γὰρ μάλλον ὡς ἀπὸ γε τῶν γεγεννημένων μεταχωρήσαι πρὸς εὐθυμίαν, καὶ πληροῦν ἑορτάς, καὶ χαριστηρίων ἀνάπτειν ψῆδὰς τῷ κεκληκῶτι πρὸς ἐλευθερίαν αὐτούς. Ἐνδοιάζοντες δὲ οὖν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, Σαρασάρ τε καὶ Ἀρσεβέρ, πέμπουσι τινὰς ἐρησομένους τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς προφήτας : « Εἰσελήλυθεν ὡδα τὸ ἅγλασμα ἐν τῷ μηνί τῷ πέµπτῳ, καθότι ἐποίησαν ἤδη ἱκανὰ εἶτι » τούτέστιν, εἰ συνδεδραμήκασιν οἱ πενθεῖν εἰωθότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ εἰ παρεδέξαντο τὴν συνθήθειαν αὐτοῖ, τὴν ὡς ἐν τρόπῳ γεγεννημένην ἀγίασματος, καίτοι καὶ ἐγγεγερμένου τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ λελυμένης τῆς αἰχμαλωσίας. Ἠγίασαν γὰρ, ὡς ἔφην, νηστείαν καθὰ δεδράκασιν ἐκ πολλῶν ἐτῶν. Αἰχμη-
αὐτοὶ τὸν τοῦ πένθους τηροῦντες καιρὸν, καὶ ἀγιά-
ἐνδοιαζόντων ἢ ἐρώτησις, πότερον χρὴ πληροῦν εἶτι

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου τῶν δυνάμεων πρὸς ἐμὲ, λέγων· Εἶπον πρὸς ἅπαντα ἡδὼν τῆς γῆς, καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, λέγων· Ἐὰν νηστεύσητε, καὶ κόψησθε ἐν ταῖς πέµπταις, ἢ ἐν ταῖς ἑβδόμαις, καὶ ἰδοὺ, ἑβδομήκοντα εἶτι, μὴ νηστείαν νηστεύκατέ μοι; Καὶ εὖν φάγητε, ἢ πίητε, οὐχ ὅμεις ἐσθίετε, καὶ ὕμεις πίνετε; Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι, οὗς ἐλάλησε Κύριος ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν; Ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικουμένη, καὶ εὐθηνούσα, καὶ αἱ πόλεις κυκλόθεν αὐτῆς, καὶ ἡ ὄρεινῃ, καὶ ἡ πεδινῇ κατωκίετο.

ΛΕ'. Ἦροντό τινες, ὡς ἤδη προεῖπον, περὶ τοῦ ἐπίκλην ἀγίασματος, τοὺς τε ἱερέας καὶ τοὺς προφήτας; κατὰ δὲ τὸ εἶδος, προσαγγεχότων τὰς λιτὰς, καὶ ὅτι προσήκει τοῖς τὰ τοιαῦτα φιλοπευστεῖν ἡρημένοις ἀποκρίνεσθαι σαφῶς διεσπουδαχότων, εἶτα τις ὁ λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, βραχύς τε καὶ οὐ μακρὸς, καὶ οὐδὲν ἔχων τὸ περισχεπᾶς· ἀλλ' ἐν οὕτως εἰπωμεν,

(1) Vox corrupta, ut apparet : aut expone decretum fecerunt, et obsignarunt, a τῷ πῶς.

γυμνός, καὶ εὐπαύλακτος τὴν τοῦ συμφέροντος γυνῶν. Τί γάρ ἡ τὸ χρῆμα, φησὶν, εἰ καὶ νηστεύκατε τυχὸν ἐν ταῖς πέμπταις καὶ ἐν ταῖς ἑβδομαῖς; ἢ ποῖα τις ὄλως κατορθώσις ἀρετῆς, τὸ ἐπολοῦζέιν ἀμαθῶς ξύλοις τε καὶ λίθοις ἀπεπερησμένοις; Τίνα δὲ τρόπον τοῖς παρ' ὑμῶν δρωμένοις ἐφήδοιτ' ἂν ὁ Θεός, ὅτε τῶν ἀναγκαίων εἰς ἡνσιον πεπραχότες οὐδὲν, οἴεσθε κατὰ σφᾶς τὰ πάντα ἀριστα κατορθοῦν; Εἰ γάρ τῆς τοιαύτης δεδέσθαι νηστείας, καὶ ἐπαίνου ἄξιον νομικῶν γυναικοπροπέη, διὰ πολλὰν αἰτίαν ἑβδομηκστών ἔτος διατετελε[ύ]κατε, φησὶν, οὐ νηστευκότες; διατρίβοντες γάρ ἐτι παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, οὐ νηστείαν τετελέκασι δημοτελεῖ, ἀλλ' οὐδέτερον τι κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσῆως ἀποπεραίνειν ἐσπουδακότες ἄλοιοι ἂν. Εἶτα πῶς ἠλέησα, φησὶ, καὶ τῆς τῶν κρατούντων χειρὸς ἐξείλομην, καὶ (1) πεινῶ, οὐκ ἔμοι μάλλον ἢ ἐαυτοῖς χαρίζεσθε τὸ χρῆμα. Οὐκοῦν τοῦ νηστεύοντος εἰκὴ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησίμων καὶ τὸ δάκρυον ἀνωφελές, καὶ ἀμισθος ὁ ἰδρώς. Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν, ὅτε ἦν Ἰερουσαλήμ κατοικουμένη, καὶ εὐθηνούσα, περιεχομένη [ἴσ. περιγεομένη] τε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπημάντοις; ἐτι ταῖς ἰδίαις ἐπαυχοῦσα πόλει, ταῖς τε ἐν τῇ ἄρειῃ καὶ τῇ πεδινῇ; Ἐφη μὲν γάρ ὁ προφήτης Ἰωήλ, ὅτι δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, ἱερέας τε καὶ λαούς, καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις καὶ ἀγιάσαι νηστείαν. Καὶ ὁ τῆς παραινέσεως σκοπὸς ἐκάλει πρὸς μετὰ γνωσιν. Οὐ γάρ περιμένειν ἦθελε τῶν συμβεθεκῶτων τὴν πείραν, ἵνα καὶ ἐμπρησθέντα καταθρηνηῖτε τὸν ναδὸν, ἀλλ' ἵνα πρὸ πείρας, ὡς ἔφη, κομμοῖς τε καὶ θρήνοις ἐκμειλισσόμενοι τὸν Θεὸν, ἔξω γένησθε τῶν κακῶν. Οὐκοῦν οὐχ οὗτοι εἰσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν; οὐς ἠγνοηκότες ὑμεῖς εἰκὴ κατοιμώζετε, καὶ λίθοις κειμένοις τὸ ἐξ ἀμαθείας δάκρυον ἐπιστάζεσθε. Καίτοι δέον ἐπανορθοῦν τῆς ἁυτῶν πολιτείας τὴν ἑδὸν, καὶ τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμιώμητον ἵναί τριβὸν, κατορθοῦν εὐ μάλα δὲ ἐγνωκότας τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Κρίμα δικαιοῦ κρίνετε, καὶ ἔλθοι, καὶ οἰκτιρῶν ποιεῖτε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ χήραν, καὶ ὄρφανόν, καὶ προσήλυτον, καὶ πένθητα μὴ καταδυναστεύετε, καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

ΑΓ'. Κατακλιθεὶς τὸ πένθος, ὡς ἀχρηστον καὶ ἀνωφελές, καὶ τὸν εἰκαλὸν αὐτῶν ἰδρῶτα διαχλευάσας, ἀποκομίζει πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα τελοῦν εἰς ἡνσιον, καὶ τῆς ἀνδανούσης αὐτῷ πολιτείας σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ καταστήσας τὴν ὁδὸν, καταλευκαίνει γε ὡσπερ αὐτοῦ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τῶν νοῦν. Ἐφίδεται γάρ ὁ νομοθέτης ὀρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως κρίματι, ἐκτετρίφεται δὲ καὶ ἴαν ἐσπουδασμένως ἑλεῖν τε καὶ φιλαλληλίαν, καὶ ἐπαίνειν ἀξιοῖ τὴν εἰς ὄρφανούς ἀγάπην, καὶ φειδῶ τὴν ἐπὶ γυναίκοις χηρίᾳ κατηχθεσμένους. Ἀποσελεταί γε μὴν

et in quo facile utilitatem deprehendas. Quid enim magnum est, inquit, etiamsi jejunastis forte quintis et septimis, aut quod virtutis officium super lignis et lapidibus exustis ululare? Quoniam autem modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil conducibile cum feceritis, optima quæque legitime fecisse statuistis? Nam si huiusmodi jejunium requiro, et feminis dignum institutum laudabile est, quid est quod per septuaginta annos non jejunastis? Etenim apud Babylonios degentes, publice non jejunabant, neque illos quidpiam aliud ex lege Mosis studiose exsequentes vidisses. Deinde misertus sum, inquit, et de manu dominantium vos eripui, et comeditis ac bibitis, non mihi potius quam vobis gratificantes. Quare frustra et inutiliter jejunantis etiam lacrymæ inanes sunt, et sudor mercede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum priorum, quando habitabatur Jerusalem, et abundabat, et circumfluebat bonis; et de suis urbibus cum montanis tum campestribus adhuc salvis et incolumibus lætabatur? Ait enim propheta Joel ¹, lamentandum senioribus, sacerdotibus et populo, et præterea sanctificandum jejunium. **712** Hortationis scopus erat vocare ad pœnitentiam. Non enim expectare eos volebat, dum ipsa malorum experientia docerentur, ut ita templum crematum deflatis, inquit, sed ut ante experientiam, ut dixi, ejulatis lamentisque Deum mitigantes, malis evadatis. Quamobrem, nonne isti sunt sermones, inquit, prophetarum priorum? quorum ignari vos frustra ejulatis, et lapides humi jacentes non sine stultitia lacrymis perfunditis. Atqui oportebat mores suos corrigere, et laudabili semita citra cujusquam reprehensionem ambulare, voluntati legislatoris probe et omnibus numeris parere cupientes.

Vers. 8-10. *Et factus est sermo Domini ad Zachariam, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens et Judicium justum judicate, et misericordiam et misericordiam facite unusquisque erga fratrem suum, et viduam, et pupillum, et advenam, et puerum ne opprimatis, et malitiæ unusquisque fratris sui ne meminertis in cordibus vestris.*

XXXVI. Rejcto luctu ut infructuoso et inutili, et inani eorum labore irriso, ad summam eos utilitatem deducit, et vitæ sibi acceptæ via perspicue manifesteque munita, tam legis ipsius quam prophetarum sensum quadantenus declarat. Lætabatur enim legislator recto et inculpabili judicio, misericordiam vero et mutuam gratificandi inservienteque studium in primis honorat, et dilectionem in orphanos, lenitatemque erga mulieres viduitatis onus sustinentes laudandam censet. Avaritiam autem et infirmiorum oppressionem ut profanam

¹ Joel 1, 13 seqq.

(1) Desunt quædam voces: sensus tamen est plenus.

repellit. Vult autem sic affectos esse benignos, et injuriarum immemores. Ait porro et Christus alicubi : « Dimittite, et dimittetur vobis⁹⁵. » Quin et orantes dicere docuit : « Dimittite nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris⁹⁶. » Dimittit enim peccata dimittentibus aliis misericors Deus : « Vix autem eorum qui injuriarum meminerunt, ad mortem tendunt, » ut in libro Proverbiorum est legere⁹⁷.

VERS. 11-14. *Et non paruerunt ut attenderent, et dederunt dorsum contemnens, et aures suas aggravarunt ne audirent, et cor suum posuerunt inobediens, ne audirent legem meam, et sermones quos misit* **713** *Dominus omnipotens in spiritu suo, in manibus prophetarum priorum. Et facta est ira magna a Domino omnipotente. Et erit sicut dixit. Et non audierunt eum. Sic clamabunt, et non exaudiam eos, dicit Dominus omnipotens, et ejiciam eos ad omnes gentes quas non cognoverunt, et terra desolabitur post eos a perambulante et revertente. Et posuerunt terram electam in desolationem.*

XXXVII. Testificatur, eos non destitisse contra se irritare universorum judicem. Nam cum liceret sanctorum prophetarum sermonibus obtemperare, et jussa legislatoris generose complecti, ipsi vitam laude dignam legibusque per omnia consonam, et iter virtutis rectum velis remisque fugientes, præfracti fuerunt, et verba quibus erudiebantur floccipendentes, corde inflexibili ac pene ferreo fuerunt. Neutiquam enim desierunt Dei verbum convitiis proscludere, et illud apportantes, prophetarumque officio fungentes acerbè et impie objurgare, quamvis in Spiritu sancto loquerentur. Eo autem jam feritatis et delirationis omnem admonitionem repudiantis processerant, ut pœnitere nollent, donec prænuntiata mala sentirent : et ita in supplicia a Deo irato illis injuncta inciderunt. Jam cum Deus hic dicit : « Ejiciam eos ad omnes gentes, et desolabitur terra a perambulante et revertente, » ceu prophetica prædictione prolata hæc intelligamus. Ejecti sunt enim ad Persas et Medos, et jam experti sunt captivitatem, et desolata terra, et regio optima omnium « posita, ut contextus habet, in desolationem, » perambulantes, seu revertentes nullos habens. Alios enim bellum consumpserat ; alii cum servitutis jugo in captivitatem abierant. Quocirca et hæc, ut alia, prædictorum loco accipiemus. Verbis autem divinis non obedire detrimentosum, imo perniciosum esse, etiam ex casibus antiquorum videre licet, nec multis ad id probandum opus est, cum res cuilibet manifesta sit, qui semel promptæ obedientiæ bona cognoverit.

Ἰδοὶ τῶν τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότων· καὶ οὐ μακρῶν ἂν τις δέοιτο λόγων πρὸς ἀπόδειξιν, ἀλλ' ἔστι τὸ χρῆμα παντὶ τῷ σαφές, τῷ γε εἰδότεῖ ἀπαξ τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας ἀγαθὰ.

⁹⁵ Luc. vi, 37. ⁹⁶ Matth. vi, 12. ⁹⁷ Prov. xiv, 26.

ὡς βίβηλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ ἥπερ ἂν γένηται κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων συντριβή. Βούλεται δὲ εἶναι τοὺς ταῦτα φρονεῖν ἡρημέτους χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους. Ἐφ' ἧ δὲ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός : « Ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. » Καὶ μὴν καὶ προσευχομένους ἐδίδαξε λέγειν : « Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. » Ἀνίητι μὲν γὰρ ἐγκλήματα τοῖς ἀνείσειν ἑτέροις ὁ φιλοκτίρμων Θεός, « Ὅδοι δὲ μνησικάκων εἰς θάνατον, » κατὰ τὸ ἐν βίβλῳ Παροιμιῶν γεγραμμένον.

Καὶ ἠπειθήσαν τοῦ προσέχειν, καὶ ἔδωκαν ῥῶτον παραφρονοῦντα, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐβαρύναν τοῦ μὴ ἀκοῦειν, καὶ τὴν καρδίαν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τοῦ ῥόμου μου, καὶ ἐπὶ τοὺς λόγους, οὐς ἐξυψώσατο Κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χειρὶ τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν. Καὶ ἐγένετο ἐργὴ μεγάλη παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ἔσται, ὃν τρέπον εἶπε. Καὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ. Οὕτως κερράζονται, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω αὐτῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἃ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ ἡ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκ διοδεύοντος καὶ ἐξ ἀναστρέφοντος. Καὶ ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν.

ΑΖ'. Πεπληροφόρηκε διὰ τούτων, ὅτι παραθήγοντες οὐ διαλελοίπασι κατὰ σφῶν τὸν τῶν ὄλων κριτήν. Ἐξὴν γὰρ αὐτοὺς τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν καταπαίθεσθαι λόγοις, καὶ τὸ ἀντιφέρεισθαι γενικῶς τοῖς τοῦ νομοθέτου θελήμασι, ῥίπτοντας ὡς ἀκρωτάτω, τὴν εὐκλεῆ καὶ ἐννομητάτην ἀνθελεσθαι ζωὴν, καὶ τὴν ἀμώμητον εἶναι τρίβον, σκληροὶ γέγονασιν, καὶ ἐν οὐδενὶ τεθεικάσι λόγῳ τὸν παιδευτήν, ἀκαμπῆ τε καὶ ἀτεγκτον ἐσχέκασιν τὴν καρδίαν. Κατέληξαν γὰρ οὐδαμῶς τοὺς θεοὺς ἐκτόπως ὑβρίζοντες λόγους, καὶ τοῖς τούτων διακομισταῖς, οἱ τὸ τῆς προφητείας ἐχειρίζον χρῆμα, δευνῶς τε καὶ ἀνοσιῶς ἐπιπλήττοντες, καίτοι λαλοῦντας ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Εἰς τοῦτο δὲ ἦδη κατώλισθον ἀγριότητος καὶ ἀνοουετήτου ληρίας, ὡς μὴ ἐλεσθαι μετανοεῖν ἀχρις ἂν αὐτοῖς εἰς πείραν ἐξέβη τὰ προηγγελμένα, καὶ ὑποπεπτώκασιν τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ἐπεννηγεμένοις. Εἰ δὲ δὴ λέγοι Θεός ἐν τούτοις, ὅτι « Ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀφανισθήσεται δὲ καὶ ἡ γῆ ἐκ διοδεύοντος καὶ ἀναστρέφοντος, » ὡς ἐν προαγορεύσει προφητικῇ τὰ τοιαῦτα πάλιν εἰρησθαι νοήσομεν. Ἐκδέλνται μὲν γὰρ εἰς Πέρσας καὶ Μήδους, καὶ ἦδη πεπειράνται τῆς αἰχμαλωσίας, ἡρήμωται δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ πασιῶν ἀρίστη χώρα « τέτακται, καθά φησιν ὁ λόγος, εἰς ἀφανισμόν, » οὐκ ἔχουσα διοδεύοντας, ἦγουν ἀναστρεφομένους. Οἱ μὲν γὰρ δεδαπάνηται τῷ πολέμῳ· οἱ δὲ τῷ τῆς δουλείας κατηχθεσμένοι ζυγῷ, δεδραμῆκασιν εἰς αἰχμαλωσίαν. Οὐκοῦν ὡς ἐν προαγορεύσει καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις συνειρησθαι νοήσομεν. Ὅτι δὲ τὸ τοῖς θεοῖς, λόγοις ἀπειθεῖν ἐπιζημιον, μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου πρόβλεπον, καὶ ἐξ αὐτῶν ἂν τις

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Και ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς μέ, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐξήλωσα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζήλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐξήλωσα αὐτήν.

ΑΗ'. Τὸ ἀπειθὲς καὶ ἐξήνιον τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ ἐξ αὐτῶν σφισι συμβεβηκότων ἀποχρώντως διαβεβηκώς, καὶ ὅτι γένοιτο πάντων αὐτοῖς τῶν κακῶν πρόξενον ἀποφήνας, μεταδιθάξει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ περιβάσει λοιπὸν τοὺς τῆς εὐημερίας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι καιροὺς, καὶ τοῖς κατ' εὐχὴν ἀγαθοῖς καταπιαίνειν πλουσίως, ὡς ἦδη μὲν δίκας ἐκτεκίχτας, ὧν ἀνοσίως πεπαρωνήκασι, ἐκνευμένους δὲ ὡσπερ τῆς ἀρχαίας φουλότητος τὰ ἐγκλήματα διὰ τοῦ τοῦ κεκολάσθαι παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀνατλήναι ζυγόν. Κατακέραγε δὲ ὡσπερ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὠμότητος, οἱ πέρα πάντος ἰόντες θράσους, δεδράκασι εἰς αὐτοὺς, ἃ μὴδὲ αὐτὸς ὁ θεὸς ἤθελε θυμὸς. Ἐφη γὰρ ἐναργῶς, ὅτι « Ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » — « Ἐξήλωκα δὴ οὖν τὴν Ἱερουσαλήμ, » τούτεστι, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς εισδέδεγμα ζήλον, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐξήλωσα αὐτήν· ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Συμβήσεται τοῖς Βαβυλωνίοις ἐξ ἀντιστρέφου παθῶν ὧν δεδράκασι ἀπηνέστρα, καὶ τοῖς οὕτω πεπαρωνηκόσι ἐποίσω τὰ ἐξ ὀργῆς.

Τούτο πεκλήρωκεν ὁ Χριστός. Αελυπημένος γὰρ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἀθλίως ἀπολωλόσι, καὶ οἷον ζηλώσας τὴν Ἐκκλησίαν, τῶν αὐτῶν μὲν τῶν δαιμονίων τὰ στήνη, τὸν δὲ γὰρ τῆς ἐκείνων ἀνοσίας ἐπιστάτην τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκδέβληκε τυραννίδος, ἐλευθέραν τῆς ἐκείνου σκαλιότητος ἀποφήνας λοιπὸν τῶν προσκυνούτων αὐτῷ τὴν ὁμηγυριν.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών, καὶ κατοικήσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ κληθήσεται Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθινή, καὶ τὸ ὄρος Κυρίου παντοκράτορος ὄρος ἅγιον.

ΑΘ'. Πληροὶ μὲν τὰ πάντα θεὸς, καὶ τῆς ἀπορρόητου φύσεως αὐτοῦ τὰ πάντα μεστά. Πλὴν ἀποφοιτῶν ἐσθ' ὅτε λέγεται τῶν ἡμαρτηκότων, οὐ ταῖς κατὰ τόπον διαστάσεσι χωριζόμενος (εὐθεὸς γὰρ τὸ ὡθε νοεῖν), ἀλλὰ τῷ μηκέτι θέλει προσκεῖσθαι, καὶ φειδούς καὶ ἀγάπης ἀξιοῦν. Τοιοῦτον δὲ εἶναι φαμεν καὶ αὐτὸν τῆς ὀργῆς τρόπον. Οὐκοῦν ἐτράπετο μὲν εἰς ψευδολατρίας ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἐκπεπύρνευκεν ἡ Ἱερουσαλήμ. Ἀποφοίτησε δὲ ὡσπερ ὁ τῶν ὄλων θεός, καὶ τοῖς ἐξ ἀποστρεφῆς ὑπέθηκε κακοῖς. Ἐπειδὴ δὲ κατοικεῖται λοιπὸν, τὸ Ἐπιστρέψω φησι, τούτεστιν, ἀποπεκαύσομαι τῆς ὀργῆς, ἐπισκοπῆς ἀξίαν ἀποφανῶ, καὶ οἶκον ἐμὸν ποιήσομαι πάλιν. ὡσπερ δὲ ἀποστραφέντος αὐτοῦ, τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, τούτεστιν, ὁ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις νῦν οὐκέτι σεπτὸς τις εἶναι ἐδίκαιε παρὰ γὰρ τοῖς ὀρωῖν ἐμπερησμένον· οὕτω δὴ πάλιν ἐγγεγεμμένου, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖν ἐλομένου Θεοῦ, τὸ ἐπ' αὐτῷ πάλιν ἀνανεωθήσεται σέ-

TOMUS TERTIUS.

714 CAP. VIII.

Vers. 1, 2. *Et factum est verbum Domini omnipotentis ad me, dicens : Hæc dicit Dominus omnipotens : Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna zelavi eam.*

XXXVIII. Postquam inobedientiam et contumaciam antiquorum, et mala inde profecta satis est insectatus, omniumque miseriarum ipsis causam esse ostendit, orationem ad bona placibilitatis transfert, et studet deinceps felicia tempora illis promittere, optatorumque honorum copia eos impinguare, ut qui jam poenas impiorum facinorum dederint, perque hostiles clades et toleratum servitutis jugum veteris nequitiae scelera quasi elucrini. Exclamat autem aliquo modo contra crudelitatem Babyloniorum, qui omnis audaciae fines egressi, designaverint in eos quæ neque ipse Deus iratus voluerit. Dixit enim supra aperte : « Ego quidem iratus sum parum, ipsi autem superimpositi sunt in mala. » — « Zelavi igitur Jerusalem », hoc est, super ipsa suscepi zelum, et indignatione magna zelavi ipsam; ac si dicat : Continget Babylonii vicissim pati, et quidem immaniora quam perpetrarunt, et vastatoribus tantis iratus malum dabo.

Hoc implevit Christus. Dolens enim super nobis misere perditis, et velut zelatus Ecclesiam, ipsorum dæmonum turmas eorumque dementiae praesidem ab imperio in nos depulit, cum ipsum adorantium multitudinem de cætero ab ejus immanitate asseruit.

Vers. 3. *Hæc dicit Dominus : Revertar ad Sion, et habitabo in medio Jerusalem, et vocabitur Jerusalem civitas vera, et mons Domini omnipotentis mons sanctus.*

XXXIX. Implet omnia Deus, et natura ejus ineffabili referta sunt omnia. Verumtamen nonnunquam discedere dicitur a peccatoribus, non loci intervallis ab iis separatus, quod putare stultum esset, sed in eo quod esse cum illis, veniaque et amore dignari eos recusat. Talem quoque ipsam iræ rationem esse dicimus. 715 Conversus est igitur ad falsos deos colendos Israel, et fornicata est Jerusalem. Recessit autem quodammodo universorum Deus, et quæ aversionem ejus sequuntur, subjecit eam malis. Quoniam vero in posterum miseretur, Revertar, inquit, hoc est, quiescam ab ira, inspectione eam dignabor, et domum meam rursus faciam. Quemadmodum autem eo averso non sanctus, hoc est, templum Hierosolymis non amplius venerandum videbatur iis qui illud incensum intuebantur; ita denuo eodem excitato, et in ipso habitare instituentem Deo, veneratio ejusdem reuo-

¹¹ Zachar. 1, 14.

vata est; vera autem civitas vocabitur Jerusalem, non jam, ut olim, diis manu fabricatis et simulacris Deum mentientibus cultum divinum tribuens, sed unum, et natura et verum Deum omni genere bonitatis colens, et in futurum legibus convenienter vivere velit, et ad omnia facile obediens.

Accommodabis porro non inepte hujusmodi voces ei qui propter nos ut unus ex nobis factus est, Dei Filius, qui cum in forma Patris esset, et æqualis ei per omnia, et seipsum exinanivit, formam servi accepta, et factus est homo, et egenus propter nos, ut nos illius inopia divites essemus⁹⁹. Ergo qui olim propter transgressionem in Adam, et quia incumbit cogitatio hominis ad mala ab adolescentia sua¹, et juste aversus est, ad nos deuvo, ut ex naturali mansuetudine reversus est, et Ecclesiam habitavit, civitatemque et habitaculum sanctum sanctificatos effecit. Ait enim alicubi de electa, Ecclesia utique: « Hic habitabo, quoniam elegi eam². » Psallit et beatus David: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei³. » Hanc nobis item propheta Isaias indicavit: « Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Dei in summitate montium, et elevabitur super colles, et venient ad eum omnes gentes⁴. » Conspicua est enim Ecclesia Christi, et velut in monte posita patet omnibus. Vocata est deinde etiam vera, neutiquam typis et umbris serviens, sed veritatem complexa potius, quæ est Christus, et adorationem in spiritu ac veritate usurpans⁵.

τρεῦσασα· παραδειξαμένην δὲ μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν, ἢ ἑστὶ Χριστὸς, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πληροῦσα προσκύνῃτιν.

ΥΕΜΑ. 4, 5. Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc sedebunt seniores et anus in plateis Jerusalem, unusquisque virgam sive scipionem suum habens in manu sua, præ multitudine 716 dierum. Et plateæ civitatis replebuntur puerulis et puellis ludentibus in plateis ejus.

XL. Judæorum gente bello absumpta, urbes earum incolis vacuas, et domos cum elegantibus earum structuris et operibus dirutas conspici oportebat. Verum ecce reversis ab hostibus quamvis diurnam pacem daturum se pollicetur, quam Græci accommodatissime κουροτρόφον, puerorum nutricem, appellarunt. Natos quippe ad pubertatem perducit, et juventam ingressis viam ad senectutem velut sternit, nemine vastante, non bello atterente, non pugna devorante. Existimandum igitur, et meritissimo, in pace urbes tametsi latas et longas, tamen angustas visum iri, et minores quam incolarum pro multitudine. Talem sententiam præterea ex dictis elicimus. Ait enim sessuros in plateis Jerusalem seniores et anus, virgas quibus mediocriter imbecillam senectutem consolentur, et baculum pro manu ductore habentes. Quæ res laudatio est temporum, et longæ pacis, perducentis ad juventutis annos infantes, et

θας, ἀληθινὴ δὲ πόλις κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ, οὐκέτι καθὰ καὶ πάλαι τοῖς χειροκμήτοις θεοῖς καὶ τοῖς ψευδωνύμοις ἰνδάλμασι προσκομιζούσα τὰς λατρείας· ἀλλὰ τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸν Θεὸν θεραπεύουσα ταῖς ἐπιεικείαις, διὰ τοῦ ζῆν ἐννόμως ἐλέσθαι λοιπὸν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν οἰοῦν εὐπειθείαις.

Περὶ τοῦ δ' ἂν εἰκότως τὰς τοιαύτας φωνὰς τῷ δεῖ ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γεγενῆσθαι λόγῳ, ὅς ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ γεγεννηκότος, καὶ ἐν ἰσότητι κατὰ πᾶν, ἐκ αὐτὸν ἐκένωσε, μορφήν δούλου λαθὼν, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐπώκωσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῆ αὐτοῦ πτωχεῖᾳ πλουτήσωμεν. Ὁμοίουν δὲ πάλαι διὰ τὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν, ἐ καὶ τὸ ἐγκεισθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, ἐ δικαίως ἀποστραφεῖς, ἐπέστρεψε πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐξ ἐμφύτου λοιπὸν ἡμερότητος, καὶ κατέκρηκε τὴν Ἐκκλησίαν, πόλιν τε καὶ ἐνδιαίτημα σεπτόν ἐποίησατο τοῦς ἡγιασμένων. Ἐφη γὰρ του περὶ αἰρετῆς, δῆλον δὲ ὅτι τῆς Ἐκκλησίας· Ὡδε κατοικήσω, ὅτι ἡρετιστάμην αὐτὴν. Ὡλλοὶ δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· Ἀειδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. Ταύτην ἡμῖν κατεμήνυσε καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας, λέγων· Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀκρων τῶν ὄρων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπὲρ πάντων βουνῶν, καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη. Ἐπεριοπτος γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ οἵαπερ ἐν ὄρει κειμένη, τοῖς ἀπανταχοῦ γνωρίζεται. Κέλῃται δὲ καὶ ἀληθινὴ, ἥκιστα μὲν τύποις ἢ οικίαις λαοῦ ἐστὶ Χριστὸς, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πλη-

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι καθήσονται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν. Καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων καὶ κορασιῶν παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς.

Μ'. Δαπανήσαντος τοῦ πολέμου τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, συμβέβηκεν ἀναγκαιῶς κενὰς τῶν κατοικησάντων τὰς παρ' αὐτοῖς γενέσθαι πόλεις, οἶκος τε κατερῆμιμένους ὄραν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κατασκευασμάτων τὰ κάλλη. Ἀλλ' ἰδοῦ, τροπωθέντων αὐτοῖς τῶν ἐχθρῶν, κἄν μακρὴν εἰρήνην χαρισθῆται κατεπαγγέλλεται, ἦν, καὶ μάλα ὀρθῶς, Ἑλλήνων παῖδες ὀνομάζουσι κουροτρόφον. Τοῦς μὲν γὰρ τικτομένους ἀνακομιζεῖ πρὸς ἡβην, τοῖς δὲ ἤδη γεγόνασιν νέους ἀπλοῖ τρόπον τινὰ τὴν εἰς γῆρας ὁδὸν, καταδρῶντες οὐδένος, οὐ πολέμου συντρίβοντος, οὐ θαλακίσης μάχης. Ὑποτοπιτέον δὲ οὖν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς ἐν εἰρήνῃ τὰς πόλεις, κἄν εὐρεταί τε εἶεν καὶ μακρὰ, στενάς ἀποφαίνεσθαι, καὶ ἡττησθαι τῷ πληθει τῶν κατοικησάντων. Τοιοῦτόν τινα οὖν ὠδίνετι πάλιν ἡμεῖς τὸ προκείμενον. Ἐφη γὰρ ὅτι καθεδούνται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ῥάβδοις μόλις τὸ ἐκ τοῦ γῆρας ἀνακτι μετρίως

⁹⁹ Philpp. 11, 9; II Cor. VIII, 9. ¹ Gen. VIII, 21. ² Psal. CXXI, 14. ³ Psal. LXXVI, 3. ⁴ Isa. 11, 2. ⁵ Joan. 14, 23, 24.

παραμυθούμενοι, καὶ βακτηρίαν ἔχοντες χειραγωγόν. Ἀ
Ἐπαινος δὲ τὸ χρῆμά ἐστι καιρῶν, καὶ βαθείας εἰ-
ρήνης, ἀνακομιζούσης μὲν ἐφ' ἥσθιν τὰ βρέφη, πεμ-
πούσης δὲ καὶ εἰς γῆρας τοὺς ἦδη τελοῦντας ἐν ἀν-
δράσι, καὶ τὸν τῆς ζωῆς ἅπαντα χρόνον ἀμαχελ
παραθέ[ο]ντας. Εἰ δὲ ἡ μέλλουσα ὀργεῖσθαι μὲν ἐν
ἔτει μεράκια, κόρια τε χορεῦει ἐν μέσαις πλα-
τείαις, ἔχει ἂν καὶ τοῦτο σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μηδεμίαν αὐτῶν φροντίδα κατηρῆσθαι πικρὰν· οὐ γὰρ
ἂν ἠνέσχοτο παιζόντων τινῶν, εἰ κατηφείας ἦν ὁ καιρός.

Γέγονε δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰρήνη Χριστός, ὃς καὶ
πάντα συντριψας πόλεμον, μεστήν ἀπέφηνε ἀγίων
τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ πολλοὶ μὲν τὰς φρένας ἐν αὐτῇ,
μυρίοι τε ὄσοι καὶ ἐξαιρέτοι, ὅς καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάν-
νης ἐπιστέλλει, λέγων· « Γράψω ὑμῖν, Πατέρες, ὅτι
ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. » Παῖδες δὲ ὡσπερ ἀνθοὶ Β
καὶ κόρια μικρὰ τῶν ἄρτι πεπιστευκότων ἡ νηπιω-
τάτη πλήθους, μονονουχὶ τοῖς πνευματικοῖς σκιρτή-
μασι τὴν ἁγίαν ὄντω; κατακαλύδουσα πόλιν, τουτ-
έστι, τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅς καὶ τὸ λέγειν ἀρμόσειεν
ἂν· « Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν
τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. » Εἰ δὲ ἡ λέγοντο καὶ
ἐπεριδεσθαι βράβη τυχόν οἱ προσῶται, νοήσεις
ὅτι μικροὺς καὶ μεγάλους ὑποστηρίζει Χριστός, ἡ
βράβος ἡ ἐξ Ἰεσσαὶ καὶ τῆς δυναμείως ὀνομασμένη,
ἦν ἐκ τῆς ἀνω Σιών πέπομεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ Πα-
τήρ, ὡς χαίροντας ἡμᾶς ἐπὶ τοῦτ' λέγειν· « Ἡ
βράβος σου καὶ ἡ βακτηρία σου αἴτια με παρεκά-
λεσαν. »

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εἰ ἀδυνατή-
σει ἐνώπιον τῶν καταλοπῶν τοῦ λαοῦ τούτου ἐν
ταῖς ἡμέραις ἐκείταις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνα-
τήσει; λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΜΑ'. Τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφηρῆ τῶν πραγμάτων
δέχεται πως ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ ἀπιστεῖσθαι φιλεῖν, καὶ
οὐκ ἀθαύμαστον ἔχει τὴν εἰς πέρας διεκδρομὴν. Καὶ
γούν ἡ Σάρρα διαγελά μὲν ἐξ ἀπιστίας τὴν ἐπὶ γε
τῷ Ἰσαὰκ ὑπόσχεσιν, εἰς γῆρας ἠρώσα, καὶ τοῖς τῆς
ἀνθρωπότητος νόμοις ἀντιθεῖσα τὸ ἀμήχανον. Πλὴν
ἐκτέτοκε παρ' ἐλπίδα, βάσιμον αὐτῇ τὸ χρῆμα τι-
θέντος Θεοῦ. Ἦν οὖν ἄρα καὶ σφόδρα εἰκὸς κατα-
δουεῖσθαι ταῖς διψυχαῖς τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας
λελυτρωμένους, καὶ οὐ σφόδρα θαρρῆν, ὡς εἰς τοσαύ-
την αὐτοῖς εὐημερίαν βαδιεῖται τὰ πράγματα, ὡς
ἀνάμειστον μὲν γενέσθαι τὴν Ἱερουσαλήμ τῶν γεγη-
ρακότων, καὶ πάντων ὀρθῶσαι χοροὺς ἐν αὐτῇ καὶ
χορασίων ὀρχήματα, καὶ τὰ ἐκ βαθείας εἰρήνης
ὑπάρξειν ἀγαθὰ. Κατεθεῶντο γὰρ τείχη κατεβρέμι-
μένα, οἰκίας ἐμπεπησμένας, ἀπάσας δὲ τὰς ἐν κύ-
κλῳ πόλεις θηρίων ἀγρίων ἐνδοιαιτήματα, διὰ τοι τὸ
κεκνωσθαι παντελῶς τῶν κατοικούντων αὐτάς, καὶ
ἀγροὺς μὲν τοὺς πάλαι παμφόρους τε καὶ εὐανθεῖς
ἀκανθῶν ὑπάρχειν μεστοὺς, οὐδὲν ἔχοντας τῶν ὀρ-
μῶν, διολωδὸς δὲ εἰς ἅπαν τῶν ἀγροίκων τὸ γένος.
Ἦν οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἔφη, ἀπιστεῖν εἰκὸς, ὡς εἰς
πέρας αὐτοῖς ἐκδήσεται τὰ ἐπηγγελμένα. Ταύτη τοι
Θεὸς διψυχεῖν οὐκ ἐξ' ἄρασειν δὲ κλεῖται, καὶ ἐμπε-

mittenis ad senectutem, qui jam virilem togam in-
duerunt, et omne tempus vitæ immunes a militia
transmittunt. Quod si etiam saltent in urbe adole-
scentuli, puellæque choros ducant in medio platea-
rum, ostendere et hinc dilucide licebit, nulla eos
cura graviore angî : non enim quemquam ludere
paterentur, si tristitiæ tempus esset.

Factus est igitur et nobis ipsi pax Christus⁶, qui
et omne bellum contrivit⁷, et Ecclesiam sanctis im-
plevit. Et prudentia quidem præstantes, et electi in
ea innumerabiles inveniuntur, quibus et sapiens
Joannes scribit in hunc modum : « Scribo vobis,
patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est⁸. »
Velut impuberes autem pueri et puellæ parvulæ sunt
recens fidem complexorum Infantissima multitudo,
propemodum spiritualibus saltationibus sanctam ci-
vitatem, puta Ecclesiam, revera condecorantes. Qui-
bus apposite dicas : « Venite, exsultemus Domino,
jubilemus Deo salutarî nostro⁹. » Et quamvis dicantur
senes forte baculo se sustentare, intellige par-
vos et magnos a Christo sustentatum iri, qui virga
Jesse¹⁰ et virtutis¹¹ est nominatus, quam ex su-
perna Sion nobis emisit Deus et Pater, ut idcirco
gaudentes dicamus : « Virga tua et baculus tuus
ipsa me consolata sunt¹². »

717 VERS. 6. *Hæc dicit Dominus omnipotens :
Si impossibile erit coram reliquiis populi hujus in
diebus illis, numquid et coram me impossibile erit?
dicit Dominus omnipotens.*

XLI. Res magnæ et eminentes prope incredibiles
videri solent, nec sine admiratione ad finem suum
decurrunt. Quare Sara ut incredula ridet promissa
de concipiendo Isaac, senectutem respiciens, et hu-
manæ naturæ legibus impossibilitatem opponens¹³.
Verumtamen peperit præter spem, cum ei Deus ne-
gotium expeditum et quasi meabile reddidisset.
Erat igitur vehementer conveniens, captivitate li-
beratos ancipiti cogitatione distrahi, nec ita multum
confidere, res ipsorum adeo felices ac beatas fore,
ut repletur Jerusalem senibus, et chori puerorum
puellarumque saltationes in ea cernerentur, et diu-
turnæ pacis commoda existerent. Contemplabantur
enim muros excisos, domus concrematas, et omnes
urbes circumcirca ferarum immanium cubilia, quod
incolis omnino viduatæ essent, et agros quondam
fertilissimos et florentissimos spinarum refertos,
nihil habentes maturum, et agrestium seu rustico-
rum genus deletum penitus. Hinc igitur, ut dixi, de
promissis ad rem ipsam conferendis ambigere haud
absurdum erat. Quod Deus non sinit, sed confi-
dendum hortatur, et confirmat eos hunc in modum :
« Si impossibile erit coram reliquiis populi hujus in
diebus illis, numquid et coram me impossibile erit ? »

⁶ Ephes. II, 14. ⁷ Osee, II, 18. ⁸ I Juan. II, 13. ⁹ Psal. xciv, 1, 2. ¹⁰ Isa. xi, 1. ¹¹ Psal. cii, 3. ¹² Psal. cxii, 4. ¹³ Gen. xviii, 10.

Quod enim vobis est impossibile. Deo ut omnipotenti est factu facile. Ipse enim est Dominus virtutum, voluntate efficiens quæ naturæ metas longe excedunt, et citra moram placita sua ad exitum pervehit. Ait porro alicubi Judæis Deus et Pater, res præclaras ex adventu Salvatoris nostri orituras prænuntians: « Videte, contemptores, et respicite, et admiramini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis narraverit vobis¹⁴. » Quod enim ad sermonem nostrum attinet, omnem admirationem sermonemque incarnationis mysterium superat: similiter inde ad nos profecta beneficia. Quomodo enim non fide propemodum caret, Verbum ex Deo natum unitum esse corpori, et suscepisse formam servi¹⁵, et sustinuisse crucem¹⁶, contumeliasque et verbera, et vesana Judæorum opprobria pertulisse? Aut quomodo quis non summo opere admiretur **718** œconomix exitum, quando destructum est peccatum, destructa mors, proligata corruptio, et homo olim fugitivus gratia adoptionis filiorum deinceps illustratus cernitur? Itaque dicat Christus propter hæc ipsa: « Si impossibile erit coram reliquiis populi hujus in diebus illis, numquid et coram me impossibile erit? » Omnia enim illi levia et plana sunt: et volenti quidpiam eximium facere, nihil, opinor, obnitetur.

ταλοῖπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, αὐτῶ καὶ ἰσπῆλατα, καὶ τι τῶν ἀναγκαίων ἐθέλοντι κατορθοῦν, εἴη ἂν, οἶμαι, τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν.

VERB. 7, 8. *Hæc dicit Dominus omnipotens: Ecce ego denuo salto populum meum de terra orientis, et de terra occidentis, et adducam eos, et habitabo in medio Jerusalem, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum in veritate et justitia.*

XLII. Salvavit quidem et olim Deus progeniem Israel, bello dispersos Hierosolymam congregans, et habitans inter illos, dum templum divinum instaurari, rursus sacrificiis sese placari, et precibus coli, et festis diebus agendis honorari permittit. Cæterum quod dicit se rursum salvare populum suum ex oriente et occidente, quadrabit in Emmanuelem, qui totum sub cælo mundum vocavit, cum per fidem ceu verriculo a mundi finibus usque homines conclusit, et universam gentium multitudinem in vere sanctam et famam inclytam civitatem, quæ est « Ecclesia Dei viventis¹⁷, » et cœlestis Jerusalem, congregavit. Habitasse autem illum in medio ejus quis dubitet? Factus est siquidem similis nostri, « et cum hominibus conversatus est¹⁸ » in carne. Id quod per alium prophetam Deus prænuntiavit, « Confide, non dissolvantur manus tuæ, Dominus Deus tuus potens in te salvabit te, adducet super te lætitiā, et innovabit te in charitate sua¹⁹. » Quin et nobiscum est: non enim reliquit nos orphanos²⁰; pro se autem misit Paracletum, et per ipsum adest diligentibus se, quod testatur illis verbis: « Ecce ego vobis-

A δοῖ, λέγων: « Εἰ ἀδυνατήσῃ ἐνώπιον τῶν καταλοῖπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσῃ; » Ὁ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἀμήχανον, εὐκατόρθωτον δηλαδὴ τῶ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ. Ἔστι γὰρ αὐτὸς ὁ πῶν δυνάμεων Κύριος, θελήσει πληρῶν καὶ τὰ λίαν ὑπερβῶν, καὶ εἰς πέρασ ἀγων ἀμελλῆτι τὸ δοκοῦν. Ἔφη δὲ ποῦ πρὸς Ἰουδαίους ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, τὰ ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας προαναφανῶν κατορθώματα: « Εἰδετε, οἱ καταφρονῆται, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύητε, ἐὰν τις ἐκδηγήται ὑμῖν. » Ὅσον μὲν γὰρ ἦκει εἰς λόγους ταῖς ἐν ἡμῖν, ὑπὲρ θαῦμα καὶ λόγον καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον: οὐδὲν δὲ ἤτεον καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἡμῖν **B** ἐκδεδῆκῶτα κατορθώματα. Πῶς γὰρ οὐκ ἀπιστίας ἔγγυς τὸν ἐκ Θεοῦ φῦντα Λόγον ἐνωθῆναι σαρκί, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου γενέσθαι μορφῇ, καὶ ὑπομείναι σταυρὸν, ὑβρεῖς τε καὶ αἰκίας ὑπενεγκεῖν, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀβελτηρίας τὰς παροινίας; Ἡ πῶς οὐκ ἂν τις ὑπεραγάσαιο τῆς οἰκονομίας τὴν ἐκβασιν, ὅπου καθήρηται μὲν ἡ ἀμαρτία, καθήρηται δὲ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀπελήλαται φορὰ, καὶ ὁ πάλαι δραπέτης ἄνθρωπος τῇ τῆς υἱοθεσίας χάριτι κατηγλαῖσμένος ὁρᾶται λοιπόν; Οὐκοῦν λεγέτω Χριστὸς ἐπὶ γε τοῦτοις αὐτοῖς: « Εἰ ἀδυνατήσῃ ἐνώπιον τῶν καταλοῖπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσῃ; » Λεῖτα γὰρ πάντα κατορθοῦν, εἴη ἂν, οἶμαι, τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν.

C *Tæde λέγει Κύριος παντοκράτωρ: Ἴδού ἐγὼ ἀνασώξω τὸν λαόν μου ἀπὸ γῆς ἀνατολῶν, καὶ ἀπὸ γῆς δυσμῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἰερουσαλήμ, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ γὰρ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.*

MB. Σέσωκε μὲν καὶ πάλαι Θεὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, κατεσκευασμένους τῷ πολέμῳ συναγεῖρων εἰς Ἰερουσόλυμα, καὶ κατοικήσας ἐν αὐτοῖς, διὰ γε τοῦ καὶ τὸν Θεῖον ἐγείρειν ναὸν, καὶ ἐφείναι πάλιν αὐτοῖς ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις καταμειλίσεισθαί τε καὶ ἀποπεραίνειν εὐχὰς, καὶ ἀποπληροῦν ἑορτάς. Πλὴν τὸ ἀνασώζειν τὸν ἴδιον φάνα λαὸν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, πρέποι ἂν εἰκότως τῶ Ἐμμανουήλ, ὃς πᾶσαν ἐκάλεσε τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, σαγηνεύσας διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἐκ περσάτων τῆς γῆς, καὶ πᾶσαν ἐθνῶν ἀγέλην συναγηγερωὺς εἰς τὴν ἁγίαν ἀληθῶς καὶ διαδόχον πάλιν, ἥτις ἐστὶν « Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, » ἡ ἐπουράνιος Ἰερουσαλήμ. Ὅτι δὲ καὶ ἐσχῆνωσεν ἐν μέσῳ αὐτῆς, πῶς ἐστὶν ἀμφιβαλεῖν; Γέγονε γὰρ καθ' ἡμᾶς, « καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη » μετὰ σαρκός. Καὶ τοῦτο ἡμῖν δι' ἐτέρου προφήτου Θεὸς προαναφώνει, λέγων: « Θάρσει, Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου. Κύριος ὁ Θεὸς δυνατὸς ἐν σοὶ σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ. » Ἀλλὰ καὶ σύνεστιν ἡμῖν: οὐ γὰρ ἀφῆκεν ἡμᾶς ὄρφανούς, πέπομφε δὲ ἡμῖν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Παράκλητον, καὶ

¹⁴ Habac. i, 5; Act. xiii, 41. ¹⁵ Philipp. ii, 6, 7. ¹⁶ Hebr. xii, 2. ¹⁷ I Tim. iii, 15. ¹⁸ Baruch iii, 38. ¹⁹ Sophon. iii, 16, 17. ²⁰ Joan. xiv, 18.

σύνεστι δι' αὐτοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, καὶ πληρο-
φορήσει, λέγων « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας
τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Γέ-
γονος τοίνυν αὐτοῦ λαδὸς οἱ ποτε οὐ λαοί, καὶ οἱ τῶν
λίθων προσκυνηταί, τὴν ἀρχαίαν καὶ βέβηλον κατα-
μαστωτόμενοι πλάνησιν, Θεὸν αὐτὸν ἐπεγραψάμεθα,
καὶ τοῦτον « ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. » Οὐ γὰρ
ἐν ἴσῳ τοῖς τοῦ γράμματος φίλοις, τύποις καὶ σκιαῖς
προσκειμένα, παραδεξάμενοι δὲ μᾶλλον εἰς νοῦν καὶ
καρδίαν τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων λαμπρό-
τητα, τὴν ἀληθῆ τελοῦμεν λατρίαν, καὶ τῆς ἀν-
δανούσης αὐτῷ δικαιοσύνης ἀπρίξ ἐχόμενοι, τὴν ἐν
πνεύματι πληροῦμεν προσκύνησιν. « Πνεῦμα γὰρ ὁ
Θεός, » καθά φησιν αὐτὸς ὁ Ἰῆσους, « καὶ τοὺς προσκυνού-
ντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσ-
κυνεῖν »

*Tādē λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Κατισχυέ-
τωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκουόντων ἐν ταῖς
ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόμα-
τος τῶν προφητῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας τεθεμελιώται
ὁ οἶκος Κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ'
οὗ ψυχοδύμηται.*

ΜΓ. Ὑπισχεῖται μὲν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν ὁ τῶν
ἄλων Θεὸς τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα πολλάκις, ψευδομυθεῖ δὲ
οὐδαμῶς, ἀλλ' ἰδίᾳ δυνάμει καὶ ἀπορρήτοις τισὶν
ἐνεργείαις ἀποπεραίνει κατὰ καιροὺς, ἅπερ ἂν βού-
λοιοτο, καὶ λίαν ἀκοντί. Πρέποι δ' ἂν ἡμᾶς οὐκ ἀσθε-
νοῦντας τῇ πίστει, πάντῃ τε καὶ πάντως ἐπιμαρτυρεῖν
αὐτῷ, τὸ πάντα δύνασθαι διαπεραίνειν εὐκόλως· ἀν-
εξήρησθαι δὲ πρὸς ἔργα δι' ὧν ἐσόμεθα λαμπροί, καὶ
τὸν εὐκλετὴ τῆς ἐπιεικειᾶς ἀποκερανοῦμεν στέφανον,
καταπέθεσθαι τε τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις, καὶ ποδ-
ηγούς ποιῆσθαι σπουδάξιν τοὺς, οἵπερ ἂν εἴην κατὰ
καιροὺς τῶν θείων ἡμῖν θεσπισμάτων ἀπλανέστατοι
διδασκασταί. Κατεπηγγέλλετο δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν τὰ ἐκ τῆς
ἐνανθρωπήσεως ἀγαθὰ, καὶ ὅσον μὲν ἦκει εἰς ἀνθρω-
πίναν ἐννοίαν, ἀπιστίαν, ὡς ἔφην, οὐ μακρὰν τὸν λό-
γον εἶπαι, τῶν χαρισμάτων τὸ μέγεθος ἀφηγοῦμενος.
Ἄλλ' ἐν πίστει πεποιήμεθα καὶ τὰ ὑπὲρ ἐννοίαν,
ταῖς τῆς εὐσεβείας ὑψηλῶς εὐαφῆ τρόπον τινὰ καὶ
εὐήνιον τὸν τῆς διανοίας δεδωκότες αὐχένα. Καιρὸς
δὲ ὁ πρέπων ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις, καὶ τῇ
παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὑποταγῇ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀνάδει-
ξις. Θέα γὰρ ὅπως καὶ τὰ πρὸς ἡμῶν προσέταττεν ὁ
τῶν ἄλων Θεὸς κατισχυεῖν, καὶ ἔργα πληροῦν, καὶ
τοῖς τῶν προφητῶν καταπέθεσθαι λόγοις, « ἀφ' ἧς
ἡμέρας τεθεμελιώται ὁ οἶκος Κυρίου παντοκράτορος,
καὶ ὁ ναὸς ἀφ' οὗ ψυχοδύμηται. »

*Αἰεὶ πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων ὁ μισθὸς ἀν-
θρώπων οὐκ ἔσται εἰς θηρίων, καὶ ὁ μισθὸς τῶν
κτηνῶν οὐκ ὑπάρξει, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ
τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἔσται εἰρήνη ἀπὸ τῆς
θλίψεως. Καὶ ἐξαποστειλῶ πάντας τοὺς ἀνθρώ-
πους, ἕκαστον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ.*

ΜΔ. Ἡ τῶν Ἑβραίων ἐκδοσις οὐχ ὡς ἐπὶ μέλ-
λοντος καιροῦ ποιεῖται τοὺς λόγους, χρόνον δὲ τίθησι
τὴν παρρηχότα. « Πρὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων,

A cum sum omnibus diebus, usque ad consummationem
saeculi²¹. » Factus est igitur populus ejus, qui ali-
quando non populus²²: et qui lapides adorare sole-
bamus, veterem et impurum errorem detestantes,
ipsum nobis Deum ascivimus, et hunc « in veritate
et justitia. » Non enim sicut quibus littera cordi est,
typis et umbris adhaeremus: quin potius admissa in
animum evangelicarum praedicationum claritate,
719 verum cultum exhibemus, et quam ille pro-
bat justitiae affixi, adorationem in spiritu praesta-
mus. « Spiritus enim est Deus, » ut ipse Filius dixit:
« et adorantes eum, in spiritu et veritate oportet
adorare²³. »

VERS. 9. *Hæc dicit Dominus omnipotens: Confor-
tentur manus vestrae, qui auditis in diebus istis ser-
mone hos ex ore prophetarum, ex qua die fundata
est domus Domini omnipotentis, et templum ex quo
aedificatum est.*

XLIII. Diligentibus se universarum Deus crebro
omni spe majora promittit, nec fallit ullo modo, sed
virtute sua et inexplicabilibus quibusdam efficien-
tiis praestat suis temporibus, et facillime quæ
valuerit. Decet autem nos in fide non labantes
testimonium dare, eum efficere omnia nullo negotio
posse: et viros nos praebere ad opera per quæ
claritudinem consequemur, et probitatis coronam
gloriosam acquiramus; obtemperare demum ejus
sermonibus, et studere duces sequi illos qui per
tempora nobis divina oracula nulla erroris suspitione
apporant et explanant. Promisit autem Dominus
noster Jesus Christus per sanctos prophetas bona
ex incarnatione promanatura, et quod ad cogitationes
quidem humanas attinet, incredibilem orationem
attulit, ut dixi paulo ante, cum magnitudinem
beneficiorum exponerem. Verum fidei mandavimus
quæ in cogitationem nostram non cadebant, pietatis
ducibus cervicem mentis nostræ quodammodo con-
trectabilem et habens facile parentem subjicientes.
Tempus autem bonorum largitioni et obedientiæ
nostræ opportunum, est Ecclesia proposita. Vide
enim quomodo et quæ officii nostri sunt, universorum
Deus confortare jubet, et opera obire, et prophetarum
dictis assentiri, « a die quo fundata est domus
Domini omnipotentis, et ex quo templum aedificatum
est. »

VERS. 10. *Quia ante dies illos merces hominum non
erit in lucrum, et merces jumentorum non subsistet,
et egredienti et ingredienti non erit pax præ tribula-
tione. Et emitam omnes homines, nunquamque
ad proximum suum.*

XLIV. Hebræa editio non habet verbum futuri
temporis, sed præteriti. Ait enim, « Ante dies illos
merces 720 hominum non erat in lucrum, et merces

²¹ Matth. xxviii, 20. ²² Osee ii, 21. ²³ Joan. iv, 24.

jumentorum non erat. » Et , « Ingredienti et egredienti non erat pax. » Est autem valde consentanea oratio, cujus veritatem narrationis auctoritas confirmat. Tale enim quiddam significare vult. Venerunt Babylone in sanctam civitatem Israelitæ, sed in loco non erat eis sanctificatio, templo pridem diruto : non erat sacrificium et libatio, altari verso. Deinde hortatus est eos universorum Deus ut ante omnia ipsis tam necessariorum curam præcipuam gererent, templumque de integro construerent, divinumque in eo altare rursus erigerent, ut legibus instituta decentissime peragere, et universorum Deum conciliare possent. Ast illi variis de causis differrebant, nunc pecuniæ singentes inopiam, nunc nullificare prohibentium perversitatem prætexentes. Et cum insuper Deum offenderent, crebris et alia post aliam plagis seriebantur, sterilitatibus, inquam, cæli corruptionibus, et vicinorum populorum impressionibus et incursionibus. Criminis autem loco universorum Deus illis inertiam objicit, ita per prophetam Aggæum loquens : « Populus hic dicit : Non venit tempus ædificandi domum Domini. Si tempus quidem vobis est habitare in domibus concavis, domus autem Domini ista non ædificata est ⁴. » Cum enim, ut dixi, in socordiam et negligentiam maxime conducibilium præcipitassent, crebris egestatibus et bellis a vicinis multabantur. Postquam autem templum reædificaverunt, supplicia desierunt, et suppetebant illis omnia, utebanturque rebus secundisimis. Idcirco ait : « Ante dies istos, » hoc est, priusquam erigeretur templum, « merces hominum non erat ad lucrum, et merces jumentorum non erat. » Agricola enim sine mercede, et nullis plane fructibus collectis, cum bobus una delassatis ab agro discedebant. « Sed neque ingredientibus aut egredientibus pax erat. » Ingredientes et egredientes de urbe in urbem aliquando, aut mercatoræ faciendæ, aut alius negotii causa proficiscentes nominat. Itaque nec illis pax, inquit, a finitimis populis qui vexabant, ut dixi, Israel, et quilibet consanguineam seu fratrem seu vicinum ut hostem capitalem intuebatur, έχοντας ἐπιτήδευμα, ήγουν και ἐτέρων ἐνεκα πραγμάτων. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκείνοις εἰρήνη, φησί, τῶν ἁμαρτωλοῦν ἐκλεισθηκότων, ὡς ἔφη, εἰ τὸν Ἰσραὴλ, και ἐκείνου βλέποντος ὡς ἕνα τῶν ὅτι μάλιστα ἐχθρῶν τὸν ἐγγὺς ἐξ αἵματος, ἢ και ἀδελφῶν, ἢ και γείτονα.

Sciendum vero, priusquam hominis naturam Dei Filius susciperet, et Ecclesia constitueretur, nullam fuisse mercedem hominibus, neque **721** jumentis. Nam in hac vita ratione excellentes, et prudentiæ opinionione insignes, et qui homines numerari possent, infructuosam et inutilem operam in discipulis ponebant, et neque singulare quippiam litteris consignabant, neque aliis aut intelligendo, aut loquendo prodesse poterant. Similiter qui vulgari et pecudum more vitam ducebant, absque mercede permanebant : nequibam enim quidquam Deo probatum agere. Sed neque erat omnino pax in terra, grege demonum omnia pernisciente et mundum tumultu implente, ut

Α φησιν, ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς θνησιν, και ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐκ ὑπῆρχε. » Καὶ πάλιν, « Τῷ ἐκπορευομένῳ και τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἦν εἰρήνη. » Ἐχει δὲ και σφόδρα τὸ εἰκόσ, ὁ λόγος, και τὸ ἀληθὲς ἐν τούτοις παρίστασι τῶν διηγημάτων ἡ δύναμις. Βούλεται γάρ τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. Ἦκον μὲν γάρ ἐκ Βαβυλῶνος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ· ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτοῖς ἀγίασμα τῷ τόπῳ, κατασεσεῖσμένον τοῦ πάλαι ναοῦ· οὐκ ἦν θυσία και σπονδή, μὴ ἐστῶτος θυσιαστηρίου. Εἶτα προὔτρειπεν ὁ τῶν ὄλων Θεός, τῶν οὕτως αὐτοῖς ἀναγκαίων προὔργιατῆτην θέσθαι φροντίδα, και ἀναδείμασθαι μὲν τὸν ναὸν, ἀνορθῶσαι δὲ και τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον, ὡς ἂν ἔχοιεν ἀποπεραλναι εὐ μάλα τὰ νενομισμένα, και καταμελλίσσεσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Οἱ δὲ ποικίλως διανεθάλλ[λ]οντο, ποτὲ μὲν χρημάτων πλαττόμενοι σπάνιν, ποτὲ δὲ τῶν κωλύοντων οἰκοδομεῖν θυστροπίας προφασίζόμενοι. Εἶτα προσκρούοντες πρὸς τοῦτο Θεῷ, συχναῖς και ἀλλεπαλλήλοις ἐπαλοντο κληγαῖς, ἀκαρπιαῖς δὴ λέγων, και ἀνεμοφορβιαῖς, και τῶν ὁμῶρον ἐθνῶν ἐφθόβις και καταδρομαῖς. Ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς ἐποιοετο ὁ τῶν ὄλων Θεός τὸ ῥάθυμον, οὕτω λέγων διὰ φωνῆς Ἀγγαλου τοῦ προφήτου· « Ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν· Οὐχ ἦκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομησαι τὸν οἶκον Κυρίου. Εἰ καιρὸς μὲν ἡμῖν ἐστι τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις κολοστάθμοις, ὁ δὲ οἶκος Κυρίῳ οὐκ ἠκοδόμηται. » Ἀναπεπτωκότες γάρ, ὡς ἔφη, εἰς ῥαθυμίας, ταῖς τῶν ἀναγκαίων ἐνθελαῖς καταπαίοντα συνεχῶς και πολέμοις τοῖς γείτοσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεγηγέρκασιν τὸν ναὸν, πέπαυται τὰ ἐξ ὀργῆς, πάντα δὲ ἦν ἄλις αὐτοῖς, και πολὺ τῆς εὐμερίας παρέκειτο πλάτος. Ταύτη τοι φησί· « Πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων, » τουτέστι, πρὶν ἀναστῆναι τὸν ναὸν, ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς θνησιν, και ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐκ ὑπῆρχεν. » Ἄμισθοι γάρ οἱ γηπνοῖ, και οὐδὲν ὄλων συναγηγερκότες, ὁμοῦ τοῖς συγκεκμηκόσι βουσί, ἀπηλλάττοντο τῶν ἀγρῶν. « Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκπορευομένοις ἢ τοῖς εἰσπορευομένοις ἦν εἰρήνη. » Εἰσπορευομένους δὲ και ἐκπορευομένους τοὺς ἐκ πόλεως εἰς πόλιν ἰόντας ἔσθ' ὅτε φησιν, ἢ τὸ ἐμπορικὸν οὐκοῦν οὐδὲ ἐκείνοις εἰρήνη, φησί, τῶν ἁμαρτωλοῦν ἐκλεισθηκότων, ὡς ἔφη, εἰ τὸν Ἰσραὴλ, και ἐκείνου βλέποντος ὡς ἕνα τῶν ὅτι μάλιστα ἐχθρῶν τὸν ἐγγὺς ἐξ αἵματος, ἢ και ἀδελφῶν, ἢ και γείτονα.

Ἰστέον δὲ, ὅτι πρὶν ἐνανθρωπήσαι τὸν Μονογενῆ, και ἀναδειχθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδεὶς ἦν τοῖς ἀνθρώποις μισθός, οὔτε μὴν τοῖς κτήνεσιν. Οἱ τε γάρ ἐν τῷδε τῷ βίῳ λογικώτεροι, και συνέσεως έχοντες ὄδξαν, οἱ δὲ και ἄνθρωποι νομισθεῖεν ἂν, ἀκερδῆ και ἀχρηστον τὴν ἐν τοῖς λόγοις εἶχον σκουδην, οὔτε συγγράφοντες τι τῶν ἀναγκαίων, οὔτε μὴν νοεῖν ἢ λαλεῖν ἐτέροις δυνάμενοι. Ὁμοίως δὲ και οἱ τὸν ἀγελαῖον και κτηνώδη τρίβοντας βίον ἔμισθοι διετέλουν· οὐ γάρ ἦν ἐργάσασθαι τι τῶν ἐπινοουμένων παρὰ Θεοῦ. Ἀλλ' οὐδὲ ἦν ὄλων ἐπὶ γῆς· εἰρήνη, τῆς τῶν δαιμονίων ἀγάλης διακυμώσεως τὴ πάντα, και θορύβου μεστῆ ἀποφαινεύσεως τὴν γῆν,

⁴ Agg. 1, 3, 4.

ὡς εἶναι τὰ πάντων πράγματα καὶ μέντοι τὰς A
διανοίας ὡς ἐν δονήσει καὶ σάλῳ, καὶ τὸ βεβηχὸς
οὐκ ἔχειν.

Καὶ νῦν οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν
ἐγὼ ποιήσω τοῖς καταλοίοις τοῦ λαοῦ τούτου,
λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἀλλ' ἢ δεῖξω εἰρήνην.
Ἡ ἀμπελος δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς, καὶ ἡ γῆ
δώσει τὰ γεννήματα αὐτῆς, καὶ ὁ οὐρανὸς δώσει
τὴν ὄρσιν αὐτοῦ, καὶ κατακληρονομήσω τοῖς
καταλοίοις τοῦ λαοῦ μου τούτου ταῦτα πάντα.

ME. Συμμεθίστησι ταῖς ὄργαῖς καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν
συμβαίνοντα, καὶ ἀποδραμεῖσθαί φησιν ὁμοῦ τοῖς
τῶν πλημμελημάτων καιροῖς· τὰς δίκας. Πεπαυμένης
γὰρ τῆς ἀμαρτίας, μᾶλλον δὲ ἤδη πονῶν τὰς ὑπὲρ
αὐτῆς ἔκτετικὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καταλήξειν ἔφη τὰς
συμφορὰς, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ ἀπρακτῆσιν ἐτι B
τῆν τῶν ἀνιαρῶν ἔφοδον. Βεβούλευται γὰρ ἐπ' αὐτοῖς
οὐκ ἀδελφὰ τοῖς πρώτοις, ἀλλ' ὅσα βλέπει πρὸς
ἡμερότητα. Ταῦτα δὲ ἦν εἰρήνης ἐπίδοσις, καὶ ἀμφι-
λαφῆς τῶν ἡδίστων αὐτοῖς χορηγία, ὡς εὐδοκῶν
μὲν ὄρασθαι τὴν ἀμπελον, βαθύ δὲ κομῶσι λητοῖς
τὴν ἀρσίμον γῆν τοῦς τῶν γηπόνων ἰδρώτας ἀμεί-
βεσθαι, οὐρανοῦ δηλονότι μονουχί καὶ συνθέοντος,
καὶ ὄρσις καταπαίνοντος ἀγροῦς· καὶ τὰ ἐν αὐ-
τοῖς. Ἐψεται γὰρ πάντως τοῖς τοῦ Δεσπότης νεύ-
μασιν οὐρανὸς τε καὶ γῆ, καὶ ἀπαξ· ἀπλῶς ἡ κτίσις.
Κλήρηι δὲ ταῦτα τῷ Ἰσραὴλ, Θεοῦ κατευρύνοντος
τὴν εὐμερίαν, καὶ παντὸς ἀνιάρου ἀπαλλάττοντος.

Ἀρμόσειε δ' ἂν ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος τῷ πάντων
ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν τῆς ἐπι- C
δημίας καιρῶν ἐβαδίζομεν ἕκαστος κατὰ τὸ αὐτῷ
δοκῶν, κτηνώδη καὶ ἀλογώτατον διαβιούντες βίον,
καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις συνεζευγμένοι.
Ἐπεὶ δὲ πεπτωκότας μονουχί, καὶ κατεβρίμμε-
νους εἰς γῆν, καὶ ὑπὸ πύδας ὄντας ἐχθρῶν ὤκτειραν
ὁ Πατήρ, οὐκέτι εἰ πεποίηκεν ἡμῖν κατὰ τὰς ἡμέρας
τὰς ἔμπροσθεν. Ὁ γὰρ περιείδεν ἐτι πλεονεκτου-
μένους, καὶ ὑπὸ τυράννῳ πράττοντας ὡμῶ, πρὸς
πάν ὄτιοῦν τῶν αἰσχίστων ἡμᾶς ἀποφέροντι· δέδωκε
δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὴν ἐξ οὐρανῶν εἰρήνην τουτέστι
Χριστόν, ὃς καὶ ἀπάσης ἡμῖν τῆς εὐκαρπίας τῆς
νοητῆς δεδώρηται χορηγίαν. Ἐμπεπλήσαμεθα γὰρ
σίτου τε καὶ οἴνου, καὶ δεδώρηκεν ἡμῖν ἡ ἀμπελος
ἢ ἀληθινή, τουτέστι, Χριστὸς, τὸν ἑαυτῆς καρπὸν,
τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γε- D
γραμμένον. Αὐτὸς δὲ ὑπάρχει καὶ ὁ κόκκος τοῦ σί-
του, καὶ τὸ δράγμα τὸ ἱερὸν· αὐτὸς ἡμῖν ἀπεφάνθη
ζωῆ, ἀπέδειξε δὲ καὶ εὐανθεστάτους, ταῖς ἐξ οὐρανοῦ
καταπαίνων ὄρσις, δηλῶν δὲ ὅτι ταῖς νοηταῖς καὶ
διὰ τοῦ πνεύματος, ὧν καὶ ἡ θεσπέσιος Δαβὶδ δια-
μύνηται, λέγων· Ὁ δὲ ὄρσις Ἀερμῶν ἢ καταβαί-
νουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν κλήρῳ
μοῖρα παρὰ Θεοῦ, καὶ μερὶς ἀγαθῆ, ἐπειταὶ γεγονάμεν
γὰρ ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα.

Καὶ ἔσται ὃν ἐπάσπον ἦεσ ἐν κτώρῳ ἐν τοῖς
ἔθνεσιν, ὁ οἶκος Ἰούδα καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὕτως

res atque adeo mentes omnium velut quassarentur
et fluctibus pulsarentur, nec firmitudinis quilibet
haberent.

VERS. 11, 12. Et nunc non juxta dies qui ante
fuerunt ego faciam reliquias populi hujus, dicit Domi-
nus omnipotens : sed monstrabo pacem. Vineam dabit
fructum suum, et terra dabit germina sua, et caelum
dabit rorem suum, et possidere faciam reliquias po-
puli mei omnia haec.

XLV. Cum ira etiam inde provenientia submoveret,
et ait, cum temporibus peccandi simul poenas re-
cessuras. Facto enim sine peccandi, imo Israele
jam plagis propter peccatum punito, desituras pro-
mittit calamitates, juste admodum, et in posterum
nihil triste in eos incursum : decrevisse enim in
illos priorum dissimilia, ex media nimirum mansue-
tutine. Haec erant, pacis incrementum, et rerum
ipsis jucundissimarum larga suppeditatio, et ut vineta
botris frequens cerneretur, arva densis segetibus
colonorum sudoribus responderent, caelo utpote
quasi concurrente, et roribus rura, et ruris opes ad
pinguitudinem nutriente. Plane enim Domini nutus
caelum et terra, et generatim creatura omnis sequit-
ur. Haec fuerunt sortes Israel, Deo felicitatem dila-
tante, et omni molestia liberante.

Sermo hic Christo Salvatore omnium nostrum
aptabitur. Nam ante tempora adventus ejus ambu-
labamus unusquisque juxta arbitrium suum, vitam
paucam et a ratione alienissimam viventes, et dae-
monum fraudibus irretiti ²⁵. Ast ubi collapsos quo-
dammodo, et prostratos, et sub inimicorum pedi-
bus jacentes miseratus est Pater, non amplius e-
fecit nobis secundum dies priores. ²⁶ Non enim
passus est nos ultra subjugari, et sub crudeli tyran-
no degentes, ad quidvis indignissimum abduci; sed
pacem de caelo impertivit, hoc est Christum, qui
et omnis fertilitatis quae mente comprehenditur uber-
tatem nobis largitus est. Repleti enim sumus fru-
mento et vino ²⁷ : et dedit nobis vera vitis ²⁸, hoc
est, Christus fructum suum lactificantem cor homi-
nis, sicut scriptum est ²⁹. Ipse est et granum fru-
menti ³⁰, et sacer manipulus; ipse factus est nobis
vita ³¹, reddiditque florentissimos caelesti rore in-
ebrians, intelligibili, inquam, et spiritali, cujus et
divinus David meminit : « Sicut ros Hermon, qui
descendit super montes Sion ³¹⁻³². Haec nobis a Deo
sors et pars bona contigit, postquam facti sumus
Israel, hoc est, mens Deum videns : in Filio enim
Patrem vidimus ³³.

VERS. 13. Et erit sicut eratis in maledictisque iniet
gentes, domus Juda et domus Israel, sic salvabo vos,

²⁵ Ephes. ii, 2, 3. ²⁶ Joel ii, 19. ²⁷ Joan. xv, 1. ²⁸ Psal. ciii, 15; Eccl. xl, 20. ²⁹ Joan. xii, 24, 25,
³⁰ Joan. xi, 25. ³¹⁻³² Psal. cxxii, 3. ³³ Joan. xiv, 9.

et eritis in benedictione. Confidite et confortamini in A
manibus vestris.

XLVI. In captivitate ducti Israelitæ, et victorum iniqua imperia perferentes, etiam maledicti sunt vocati, dicentibus quibusdam, quod a vero non abhorret. Ne mihi contingat quod Israeli. Ubi autem eos salvavit misericors Deus, et in pristina bona sunt restituti, cum calamitatibus opinionem quoque maledictorum habere desierunt. Benedicti sunt enim, et æque ut olim beati fuerunt, Deo super- nis bonis eos oblectante, et totius securitatis velut campos ipsis pædente.

Quod in nobis ipsis verum conspicitur. Eramus enim maledicti, gregibus dæmonum subditi, et ad omne genus improbitatis illorum scelere devoluti ²⁵. B Ast ubi Deum universorum opificem cognovimus, et a Christo cogniti sumus, tunc, tunc cantare intra nosmetipsos didicimus: « Benedicti nos a Domino, qui fecit cælum et terram ²⁶. » Quoniam autem ad tantum honorem et gloriam vocati sumus, bonis operibus operam dare nos necesse est, et affectiones virtuosas viriliter debellare, et peccatum execrari, et in evangelicis legibus servandis excellere, et ad id quod Deo gratum est rite efficiendum incumbere. Audivimus enim aclamantem nobis, **723** « Confidite et confortamini in manibus vestris. » Adepti porro sumus a Christo, ut confidere debeamus: vicit enim pro nobis mundum ²⁷, et conculcavit hostes, et templum suum a morte invictum ostendit, et iniquitatis obturavit, ut et nos in his clarescamus ²⁷. Vicit enim, ut dixi, non sibi, sed nobis infirmis, quibus bona victoriæ suæ comparavit.

VER^o. 14, 15. Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Sicut cogitavi ut affigerem vos, cum provocasset ad iram me patres vestri, dicit Dominus omnipotens, et non me penituit; sic paratus sum, et cogitavi in diebus istis, ut beneficiam Jerusalem et domui Juda. Confidite.

XLVII. Divinis consiliis nihil posse obsistere, rursus etiam ex his liquet. Quod enim Deus decreverit, et voluerit facere, id profecto prorsus eveniet. Sic enim per Isaiam loquitur, naturæ suæ vires potentissimas demonstrans: « Et dixi: Omne consilium meum stabit, et omnia quæcumque cogitavi faciam ²⁸. » Quocirca ex iis quæ ipsos divina ira sæviente perpeti contigit, ex his ipsis, inquam, apertissime licet intelligere, etiam lætitiæ viam eis dilatari, volente Deo et felicitatem indulgente, imo ex benignitate sua cupiente potius ut omnibus bonis redundent. Quemadmodum enim, inquit, volentem vos affigere propter multa peccata vestra nihil cohibuit: ita et bonæ cogitanti et satis afflictos misericordia prosequi volenti nihil

διασώσω ὑμῶς, καὶ ἔσεσθε ἐν εὐλογίᾳ. Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν.

MC⁷. Αἰχμάλωτοι γεγονότες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς τῶν ἐλόντων πλεονεξίαις ἐνεκλημμένοι, καχρηματίκασιν καὶ ἐπάρατοι, φασκόντων τινῶν, κατὰ γε τὸ εἶκος· Οὕτω μὴ γενοίμην ὡς ὁ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ σέσωκέ τε αὐτοὺς ὁ φιλοκτίρμων Θεός, καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις γεγόνασιν ἀγαθοῖς, συναποδεβλήκασιν ταῖς συμφοραῖς καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι κατηραμένοι. Ἡλόγηνται γάρ, καὶ οὐδὲν ἤττον γεγόνασιν ζηλωτοὶ καθὰ καὶ πάλαι, Θεοῦ κατευφραίνοντος τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς, καὶ ἀπάσης αὐτοῖς εὐθυμίας ἀπλοῦντος τὴν μέθεξιν.

Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀληθὲς ἂν ὁρᾶται πάλιν. Ἡμεῖς γάρ ἐπάρατοι, ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑπεξευγμένοι, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος διὰ τῆς ἐκείνων δυστροκίας κατενηγμένοι. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸν ἐγνώκαμεν τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν, καὶ ἐγνώσθημεν τῷ Χριστῷ, τότε δὴ, τότε καὶ ἀναμέλπειν ἐφ' ἑαυτοῖς δεδιδάγμεθα: « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο κεκλημέθα τιμῆς τε καὶ δόξης, φιλεργεῖν ἀναγκαῖον, καὶ κατανδρίζεσθαι τῶν παθῶν, καὶ στυγητὴν ποιεῖσθαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς ἐμπρέπειν νόμοις, καὶ ἐπιείχεσθαι κατορθοῦν τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ. Ἀκηκόαμεν γάρ ἐπιφωνοῦντο: ἡμῖν· « Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. » Ἐσχίκαμεν δὲ παρὰ Χριστοῦ τὸ χεῖναι θαρσεῖν· νενίκηκε γάρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κόσμον, καὶ πεπάτηκεν ἔχθρους, καὶ θανάτου κρείττονα τὸν οἰκεῖον ἔδειξε ναῦν, καὶ τὸ τῆς ἀνομίας ἐνέφραξε στόμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐν τούτοις εὐδοκιμώμεν. Νενίκηκε γάρ, ὡς ἔφη, οὐχ ἑαυτῷ μάλλον, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἡσθενηκόσι, τὰ ἐκ τοῦ νικῆσαι κατορθῶν ἀγαθὰ.

Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὁρ τρέπον διενοήθη τὸ κακῶσαι ὑμῶς, ἐν τῷ παροργίσαι με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μετενόησα· οὕτω παρατέταγμα καὶ διατερόσημα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, τοῦ καλῶς ποιῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. Θαρσεῖτε.

MZ¹. Ὅτι ταῖς θείαις βουλαῖς τὸ ἀνιστατοῦν οὐδὲν, κακὰ τῶνδε δὴ πάλιν ἐφήσι νοεῖν. Ὁ γὰρ ἂν βουλεύσασαιτο Θεός, καὶ ἔλοιτο πληροῦν, τοῦτο δὴ πάντως ἐκθήσεται. Οὕτω που καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου φησὶ, τῆς αὐτοῦ φύσεως τὸ παναλκὲς ἀποφαίνων· « Καὶ εἶπα· Ἡ βουλή μου ἡ βουλή στήσεται, καὶ πάντα ὅσα βεβούλευμαι ποιήσω. » Οὐκοῦν ἐξ ὧν συνέθη παθεῖν αὐτοὺς ἐπεννηγεμένης τῆς θείας ὀργῆς, ἐκ τούτων αὐτῶν συνίεναι, καὶ μάλα σαφῶς, ἔστιν, ὅτι καὶ ἡ τῆς εὐθυμίας αὐτοῖς κατευρύνεται τρίβος ἐθέλοντός γε αὐτοῦ καὶ ἐφιέντος εὐημερεῖν, μάλλον δὲ καὶ ὀρέγοντος φιλανθρωπία τὸ ἐν παντὶ χεῖναι γενέσθαι καλῶ. Ὅσπερ γάρ, φησὶ, κακοῦν ὑμᾶς ἐθέλοντα διὰ πολλὴν ἁμαρτίαν ἀπειρξεν οὐδὲν· οὕτω καὶ χρηστὰ βουλευομένων, καὶ κατοικτεῖρεν

²⁵ II Petr. II, 12, 14. ²⁶ Psal. cxiii, 15. ²⁷ Joan. xvi, 33. ²⁸ Psal. cvi, 2 seqq. ²⁹ Isa. xlii, 10.

θέλοντι πεπονθότας ἀρκούντως οὐδὲν ἔσται τὸ ἐμποδῶν. « Παράτεταγμαί γάρ εὐ ποιῆσαι τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. » Ἐμφαντικῆ δὲ λίαν ἡ λέξις. Ὅτι γὰρ ἔφη μόνον, ὅτι θεοῦ βούλευμαι καὶ διανενοῦμαι τυχόν, ἀλλ' εἰς τοῦτο προσήλθον γνώμης καὶ τῆς ἐφ' ὑμῖν ἡμερότητος, ὥστε καὶ παρατέταγμαί· τούτο δὲ ἔστι σκέψεως ἐντόνου μήνυσις ἐναργής. Καταπραγίξει δὲ τὴν ὑπόσχεσιν εἰς ἀλήθειαν, τὸ « Ἐπιδοτε » προστιθεῖς.

Οὕτω καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς πίστειως κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀσφαλίζεται Χριστός. Ὅσπερ γὰρ πρὸ τῆς κλήσεως πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατωλισθηκότας, παραδέδωκε μὲν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ἐκάκωσε δὲ δι' ἀκαθαρσίαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις διανοήθη τε καὶ παρατέτακται, καθά φησιν αὐτός, εἰς γὰρ τὸ εὐ ποιῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, τούτεστιν, ἡμᾶς τοὺς ἐξομολογουμένους αὐτῷ, ἐβήματι καταγεραῖροντας ὡς δευτέρην, ὡς Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν· αἰνεῖσις γὰρ ὁ Ἰούδας ἐρμηνεύεται. Οἶκος δὲ Ἰούδα καὶ ἑτέρους νοοῖ· ἢ ἡ Ἐκκλησία. Κεχηρμάτις γὰρ οἶκος Χριστοῦ, ὃς ἀνατάλαξεν ἐξ Ἰούδα, κέκληται δὲ οὕτω καὶ παρὰ τῆ θεοπνευστῆ Γραφῆ. Καὶ γοῦν ὁ πατριάρχης Ἰακώβ οὕτως αὐτοῦ διαμέμνηται, λέγων· « Ἰούδα, σὲ αἰνεῖσαι οἱ ἀδελφοί σου. » Καὶ πάλιν· « Ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης. » Ἀνέβη γὰρ ὁ Χριστός ἐκ ρίζης Ἰεσσαί, καὶ καθάπερ ἀπὸ βλαστοῦ τῆς ἀγίας Παρθένου, βακτηρία καὶ βάθος ἐνδύμεως, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἡμῖν οὖν ἔρα καὶ τὸ « Ἐπιδοτε » λέγεται, καὶ μάλ' αἰκίως. « Ὅπλη γὰρ εὐδοκίας » ἐστεφάνωσεν ὁ Πατήρ τῆ διὰ Χριστοῦ σωτηρίᾳ καὶ χάριτι.

Ὅτι οἱ λόγοι οὗς ποιῆσατε. Ἄλαῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ κρίμα εἰρηγικὸν κρίνετε ἐν ταῖς πόλαις ὑμῶν, καὶ ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ μὴ λογιέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ ὄρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· διότι ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ

ΜΗ'. Οὐκ ἀπειθεῖν ἐλομένοις καὶ εἰς ἐξίτηλον πολιτείαν ἀποφοιτῆν, ἡγαπηκόσι δὲ μᾶλλον τὴν εὐθεσίαν διαστείχειν ὁδόν, καὶ τὴν εὐαγῶς ἡρημένους, ἐπαγγέλλεται Θεὸς τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ἡμερότητος ἐπιδοῦσιν ἀγαθὰ, καὶ μὴν καὶ παρατετάχθαι πρὸς τὸ χροῖναι λοιπὸν εὐ ποιεῖν αὐτούς. Ἥμισθα μὲν γὰρ ψευδοεπίεις ὀρθοῦσαι προστέταχε, ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐν ἀτρεκέλει τοὺς λόγους, ὀρθότητά ἐκ τὴν ἐπὶ τοῖς κρίμασιν ἀγαπᾶν, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι φῆγον εὐθῆ τε καὶ ἀνεπίπληκτον πάντῃ τε καὶ πάντως ἐκφέρειν, οὐ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττωμένους, οὐκ εἰς κέρδη βλέποντας αἰσχρὰ, καὶ χρημάτων ἕνεκα τὴν τοῦ δικαίου προδιδόντας χάριν, ἀλλ' εἰς μόνον ὀρῶντας τὸ ἀνάδον Θεῷ· ἀνιέντας δὲ καὶ ἀδελφοῖς, εἰ δὴ πού τι παραπταίσειαν ἢ ὀρῶντας, ἢ λέγοντας, καὶ προσέτι τούτοις παρωθουμένους εὐ μάλ' αὐτὸ ψευδορκεῖν· μισησθέναι γὰρ διισχυρίζεται καὶ τοιάδε τῶν κακῶν.

³⁹ Rom. 1, 28 seqq. ⁴⁰ Gen. XLIX, 8. ⁴¹ ibid. 9. ⁴² Isa. XI, 1. ⁴³ Psal. CIV, 2. ⁴⁴ Psal. V, 13. ⁴⁵ 1 Timoth. III, 8.

A erit impedimento. « Paratus sum enim benefacere Jerusalem et domui Juda. » Magna est in voce emphasis. Non enim tantum ait, puta, Deliberavi et cogitavi, sed eo processu voluntatis et mansuetudinis erga vos, ut et me paraverim, seu instruxerim, quæ est intentæ commentationis minime dubia significatio. Obsignat autem promissionis veritatem, adjiciendo, « Confidite. »

Sic et nos ipsos per fidem vocatos in agnitionem veritatis securos reddit Christus. Sicut enim ante vocationem in omne genus vitiorum delapsos in reprobum sensum tradidit ³⁹, et propter immunditiam dire multavit : sic et in diebus istis cogitavit et instructus est, ut ait ipse, ut benefaciat Ecclesiæ et domui Juda, hoc est, nobis, qui confitemur ei, ut Dominum, et Salvatorem, et Liberatorem laudibus venerantes : **724** siquidem voci Juda notio laudis subjecta est. Aliiter item Ecclesia domus Christi, qui ex Juda ortus est, quo etiam nomine a divinitus inspirata Scriptura nuncupatur. Itaque patriarcha Jacob his verbis ejus meminit : « Juda, te laudent fratres tui ⁴⁰. » Et rursus : « Ex germine, filii mi, ascendisti ⁴¹. » Ascendit enim Christus ex radice Jesse ⁴², et velut e germine sanctæ Virginis, baculus et virga virtutis, juxta prophetæ vocem ⁴³. Nobis igitur etiam « Confidite » dicitur, et æquissime. « Scito enim bonæ voluntatis, » salute et gratia per Christum Patrem coronavit nos ⁴⁴.

Vers. 16, 17. Isti sunt sermones quos facietis. Loquimini veritatem unusquisque ad proximum suum, et judicium pacificum judicate in portis vestris, et unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, et juramentum mendax ne diligite : quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens.

XLVIII. Quibus cordi est non detrectare imperium nec vitæ genus vanum persequi, sed recto itinere ingredi et sancte vivere malunt, iis Deus mansuetudinis suæ bona daturum, atque etiam instructum se fore ad iis deinceps benefaciendum pollicetur. Mandavit enim minime falsiloquos videri, sed veros potius sermones edere, et judiciorum integritatem diligere, et de unaquaque re sententiam sinceram nullique vituperationi affinem penitus, citra turpis læcri cupiditatem pronuntiare, non inirem quæstum spectantes ⁴⁵, et pecuniarum causa Dei gratiam prudentes, sed solum Dei beneplacitum intuentes : condonantes item fratribus, si quid illi eos aut verbo aut facto læserint, et præter ista studiosè perjurium fugitantes : odisse enim se mala hujuscemodi affirmat.

Perpende porro quomodo nihil typicum aut umbratile facere jubeat. Non enim iuperat immolare boves, nec incendere thura, sed veluti gracilem quamdam et tornatilem, et tantum non evangelicam vitam eos exercere postulat. Quoniam enim in his pauca nobis de Salvatoris adventu indicata sunt, deirco et mandatum induci necesse fuit, quod divina verba sequentes loqui veritatem, **725** quæ Christi sunt omnino disseremus: Christus enim est veritas⁶⁶. Ideo et sapientissimus Petrus paratissimos nos esse præcepit ad respondendum « cuius rationem nos poscenti de ea quæ in nobis est spe⁶⁷. » Quod si quæ Christi sunt loqui assueverint, et eum in lingua semper habuerint, et animo et corde meditati fuerint, justi plane erunt, et excellentes, pacificique et mitis, et insuper patientes, et pejerare nescientes, quin penitus nec jurantes. Meminerunt enim illud dicere: « Sit autem sermo vester: Est, est, et, Non, non⁶⁸. » ορκεῖν οὐκ εἰδότες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὀμνύντες ὅλων. Διαιμέμνηται γὰρ λέγοντος αὐτοῦ· « Ἔστω δὲ ὑμῶν ὁ λόγος τὸ Ναὶ, καὶ, καὶ τὸ Οὐ, οὐ. »

VERB. 18, 19. *Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Jejunium quartum, et jejunium quintum, et jejunium septimum, et jejunium decimum erunt domui Juda in gaudium, et in lætitiā, et in festivitates bonas, et lætabimini, et veritatem et pacem diligite*

XLIX. Necessarium duco discendi cupidis rursus prius exponere causas jejuniarum, de quibus hoc loco dicitur, et quod sit quartum, quodnam quintum, et reliqua, septimum scilicet, et decimum. Sic enim opportune et apte quæ sit mandatorum in vis deinde enucleando, adjungemus. Igitur capta sancta civitate, et exusto templo, et Israele simul cum vasis sacris in captivitatem abducto⁶⁹, qui salvi restabant in Judæa, dies quibus hæc pati contigisset odiosos et execrabilis habebant, factisque cœtibus plancius lamentationesque suscipiebant, cibo se ut in jejuniis abstinentes. Quæ autem unoquoque dierum a iobis modo dictionum evenerint, age exponamus. Ait ergo beatus Jeremias: « Et factum est in anno nono regni ejus, Sedecie utique, in mense decimo, decima mensis venit Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis exercitus ejus contra Jerusalem, et circumvallarunt eam, et ædificaverunt circum eam lapidibus quadris, et venit civitas in angustias usque ad undecimum annum regis Sedecie, in mense quarto, nona die mensis. Et invaluit fames in civitate, et non erant panes populo terræ; et dirupta est civitas, et omnes viri bellatores egressi sunt nocte via urbis inter muros **726** et antemurale, quod erat versus hortum regis⁷⁰. » Postea cæde liberorum Sedecie et execratione ejus intersita, ita pergit: « In mense quinto, decima mensis venit Nabuzardan princeps coquorum, qui stabat ante faciem regis Babylonis, in Jerusalem, et succendit domum Domini, et

ἠ ἄθρει δὲ ὅπως οὐδὲν ἐπιτάττει θρῆν τῶν ἐν σκιαῖς ἢ τύποις. Οὐ γὰρ τοι χρῆναι βουθετεῖν, οὐδὲ μὴν λάβαν τιμῶν ἐντέλλεται, ἀλλ' οἷον ἰσχυρὴν τινα, καὶ τετορνευμένην, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ εὐαγγελικὴν ἐπασχῆσαι βούλεται ζῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ βραχὺς ἡμῶν ἐν τούτοις περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας πεποίηται λόγος, ταύτη τοι καὶ ἀναγκαίως ἐντολὴ συνεισάγεται τὰ δι' αὐτοῦ λαλοῦσα θεοπλάσματα. Εἰ γὰρ δὴ προσήκει τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ἐπομένους λόγοις λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν, τὰ Χριστοῦ πάντως διαλεξόμεθα· Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Πέτρος ἐτοιμοτάτους ἡμᾶς γενέσθαι προσέταχε πρὸς ἀπολογία ἐ παντὶ τῷ ἐρωτῶντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς οὐσίας ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. » Εἰ δὲ δὴ τὰ Χριστοῦ λαλεῖν εἰθισμένοι, καὶ αὐτὸν ἔχοντες ἐπὶ γλώσσης αἰεὶ, καὶ νοῦ, καὶ καρδίας, μελέτην πεποιθμένοι, δίκαιοι ποῦ πάντως εἰεν ἂν, καὶ τῇ κατὰ πᾶν ὀτιοῦν ὀρθότητι διαπρέποντες, εἰρηνικοὶ τε καὶ πρᾶοι, καὶ πρὸς γε τούτῳ καὶ ἀνεξίκακοι, καὶ ψευδ- Διαιμέμνηται γὰρ λέγοντος αὐτοῦ· « Ἔστω δὲ ὑμῶν

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς μὲ, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Νηστεία ἡ τετράς, καὶ νηστεία ἡ πέμπτη, καὶ νηστεία ἡ ἑξῆς, καὶ νηστεία ἡ δεκάτη ἐσονται τῷ οἴκῳ Ἰούδα εἰς χαρὰν, καὶ εὐφροσύνην, καὶ εἰς ἑορτὰς ἀγαθὰς, καὶ εὐφρανθήσεσθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε.

ΜΘ. Ἀναγκαῖον οἶμαι τοῖς φιλομαθέσι προαφηγήσασθαι πάλιν τῶν ἐνθάδε λεγομένων νηστειῶν τὰς αἰτίας, καὶ ποτὰ ἡ τετράς, τίς δὲ ἡ πέμπτη, καὶ αἱ τούτων ἐφεξῆς ἑξῆς τε καὶ δεκάτη. Προσποιοῦμεν γὰρ οὕτως ἐπὶ καιρῷ καὶ ἐν κόσμῳ λοιπῶν τῶν προστεταγμένων τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν μετὰ τὸ ἀλωῖναι τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ κατεμνησθῆναι τὸν ναὸν, ἀποκομισθῆναι δὲ ὁμοῦ τοῖς ἱεροῖς σκεύεσιν αἰχμημάτων τὸν Ἰσραὴλ, οἱ σωσόμενοι τε καὶ περιλειφθέντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα παθεῖν συμβέδηκεν ἀποφράδας ἠγούοντο καὶ στυγητὰς, καὶ δὴ κατὰ πληθὺν συνθέοντες, κομμὸν ἐποιούοντο καὶ θρῆνον, ἀσιτοῦντες ὡς ἐν νηστείαις. Τίνα δὲ δὴ τὰ συμβεδηκῶτα καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἡμερῶν, φέρε λέγωμεν. Ἐφη τῶν οὖν ὁ μακάριος Ἰερεμίας· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει τῷ ἐννάτῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἔθλον δὲ ὅτι Σεδεκίου, ἐν τῷ μηνὶ τῷ δεκάτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἦλθε Ναβουχοδονόσωρ βασιλεὺς Βαβυλώνας, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ, καὶ περιεγαράκωσαν αὐτὴν, καὶ περιφοκοδμήσαν αὐτὴν τετραπόδοις λίθοις κύκλιον, καὶ ἦλθεν ἡ πόλις εἰς συνοχὴν, ἕως ἐνδεκάτου ἔτους τῷ βασιλεῖ Σεδεκίᾳ, ἐν μηνὶ τῷ τετάρτῳ, ἐννάτῃ τοῦ μηνὸς. Καὶ ἐστερεώθη ὁ λιμὸς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἦσαν ἄρτοι τῷ λαῷ τῆς γῆς, καὶ διεκόπη ἡ πόλις, καὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ πολεμιστὰι ἐξῆλθον συκτὰς κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως ἀναμέσον τοῦ τείχους καὶ τοῦ προτειχίσματος, ὃ ἦν κατὰ τὸν κῆπον τοῦ βασιλέως. » Εἶτα δὴ μέσον παρ-

⁶⁶ Joan. xiv, 6. ⁶⁷ II Petr. iii, 15. ⁶⁸ Matth. v, 37. ⁶⁹ IV Reg. xxv, 9. ⁷⁰ Jerem. liii, 4-7.

εἰς τῶν Σεδεκίου παίδων τὴν σφαγὴν, αὐτοῦ δὲ τὴν τύφλωσιν, ἔφη πάλιν· « Ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἦλθε Ναβουζάρδαν ὁ ἀρχιμάγειρος, ὁ ἑστῆκώς κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Βαβυλώνας εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐνέπρησεν τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον βασιλέως, καὶ πάσας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως, καὶ πᾶσαν οἰκίαν μεγάλην ἐνέπρησεν ἐν πυρὶ, καὶ πᾶν τεῖχος Ἱερουσαλήμ κύκλῳ καθείλεν ἡ δύναμις τῶν Χαλδαίων ἢ μετὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. » Ἀκούετε ὅπως ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει πεπολιόρηκεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔτα τῷ τετάρτῳ μηνὶ τοῦ δεκάτου ἔτους διακεκόσθαι φησὶ τὴν πόλιν· ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ μηνὶ καὶ αὐτὸν ἐμπεπρήσθαι τὸν ναὸν καὶ ἅπασαν δὲ τὴν πόλιν δισχυρίζεται παρὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. Ἀποφράδας δὲ οὖν τὴν τετάρτην, καὶ τὴν πέμπτην, καὶ τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐποιούνοτο, δι' ἃς εἶπον αἰτίας. Τίς δὲ καὶ ἡ ἑβδόμη, πάλιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶλε τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ ἀρχιμάγειρος, χειροτόνηκε τὸν Γοδολίαν εἰς καθηγῆτὴν τοῖς καταλοίποις τῶν Ἰουδαίων ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις· ἔτα τοῦτο δεδρακὼς ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλώνα. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὕτω πεπράχθαι μεμαθήκασιν οἱ περισθεθέντες ἐξ Ἰουδαίων, συνέδραμον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ ἦσαν ἐν ἑλίπσι τοῦ κατοικεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἄλλ' ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, καθὰ γέγραπται, τὸν Γοδολίαν ἀνείλεν ὁ Ἰσραήλ· καὶ διεσπάρη πᾶς ὁ λαὸς τότε, καὶ ἀπέδραμον εἰς τὴν Αἴγυπτῳ, καὶ διολώλασιν ἐκεῖ. Συγγρητὴν οὖν ἐποιούνοτο καὶ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν. Στὴν αὐτὸν δὲ τὸν μῆνα, ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας. Ἦδε μὲν οὖν τῶν νηστειῶν ἡ πρόφασις. Ἐπειδὴ δὲ ἀκλόουμον ἦν, πεπαισμένον τῶν ἐξ ὀργῆς, καὶ ἀνακομισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν παρελθαικῶν, μὴ νηστεύειν ἔτι καὶ κόπτεσθαι, μεταπλάττεσθαι κελεύει τὸ πένθος εἰς εὐθυμίαν, ἡδεσθαί τε μᾶλλον ἐφ' οἷς ἔχουσι λαθόντες παρὰ Θεοῦ, ἦγουν διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἐφ' οἷς τετιμύρηται κατὰ καιροῦς, πλιμμελοῦντες ἀφυλάκτως, καὶ πρὸς πᾶν ὄτιον τῶν ἐκτόπων ἀναίδην ὠλισθηκότες.

Δέδρακε τοῦτο καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός. Ἔστρεψε γὰρ ἡμῖν τὸν κοπετὸν εἰς χαρὰν, διέβρῆξε τὸν σάκκον καὶ περιέζωσεν εὐφροσύνην, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Ἐπαιτιώμεθα δὲ οὐδαμῶς, ὅτι Θεὸν οὐκ εἰδότες ποτὲ, καὶ προσκυνούντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, πεπιώκαμεν ὑπὸ πάδας ἐχθρῶν, καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον παρεδόθημεν· εὐχαριστοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐφ' οἷς ἡλεήμεθα, καὶ σεώσμεθα, καὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν λευτρώμεθα, καὶ τὴν ἀγίαν οἰκοῦμεν πόλιν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἡξιώμεθά τε λοιπὸν εὐχαίς καὶ θυσίαις ταῖς πνευματικαῖς καταγεραίρειν αὐτὸν, ἀγαπῶμεν δὲ καὶ ὡς εἰρήνην, καὶ ἀλήθειαν, καὶ θυμῆδαν τῆς ἀναπάτω πρόφασιν τὸ χρέμα καταλογίζεσθαι παρὰ τῆς θείας δεδιδάγμεθα Γραφῆς. Ἀὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· αὐτὸς, ὡς ἔφη, ἡ ἀλήθεια· δι' αὐτὸν ἐσμεν ἐν ἐλπίσιν ἀγαθαῖς, καὶ ἐν τῷ κατευφραίνεσθαι δεῖν, κατηφείας ἀπάσης ἐξηρημένους.

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἔτι ἤξουσιν λαοὶ πολλοὶ, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολλὰς, καὶ συνελεύονται κατοικοῦντες πέντε πόλεις

A domum regis, et omnes domos urbis, et omnem domum magnam combussit igni, et omnem murum Jerusalem in circuitu evertit exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe coquorum⁶¹. » Andis quo pacto « mense decimo anni noni » anno decimo Nabuchodonosor Hierosolymanam obsederit; deinde quarto mense anni undecimi disruptam esse civitatem. In mense autem quinto etiam ipsum templum et totam urbem a principe coquorum inflammatam narrat. Atros igitur, seu nefastos quartum, et quintum, et decimum dies propter causas a me dictas numerabant. Quæ autem septima fuerit, præterea dicendum est. Postquam enim princeps coquorum Jerusalem evertit, Godoliam principem Judæis, qui Hierosolymis remanserant, creavit: quo facto Babylonem repetivit. Quod ubi cognoverunt superstites Judæi, Hierosolymanam cum spe ibidem habitandi confluerunt. Sed mense septimo Godoliam occidit Ismael; et dissipatus est omnis populus tunc, confugitque in Ægyptum, ubi perit⁶². Hanc ob causam et septimum diem et ipsum mensem abominati sunt. Atque hæc est jejuniorum occasio. Et quoniam consequens erat, cessantibus plagis, et Israele Hierosolymanam reverso, et tristibus finitibus ultra non jejunare et plangere, luctum mutare lætitia et gaudere potius jubet de bonis a Deo acceptis, sive meminisse, ob quæ olim puniti fuerint, cum liberrime sceleribus se commacularent, et ad quidvis nefarium nullo pudore fuerent.

Feclit hoc etiam nobis Christus. Convertit enim « planctum nostrum in gaudium, conscidit saccum nostrum, et circumdedit nos lætitia, » ut Psaltes canit⁶³. Nec conquerimur ulla ex parte, quod cum aliquando Deum ignorantes, et creaturam potius quam Creatorem adorantes sub pedes hostium nostrorum redacti, et in sensum reprobum traditi sumus⁶⁴: quin gratias agimus, 727 quod misericordiam et salutem consecuti, « et de manu inimicorum liberati⁶⁵ » sanctam civitatem, hoc est Ecclesiam incolimus, et digni sumus habitii qui deinceps votis et sacrificiis spiritualibus ipsum veneremur; et charum habemus, et eam rem pacem, et veritatem, et summiæ jucunditatis occasionem reputare a divina Scriptura docti sumus. « Ipse enim est pax nostra⁶⁶: » ipse, ut dixi, veritas⁶⁷: propter ipsum bene speramus, et omni mœstitudine profligata triumphamus.

VERS. 20-22. Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc venient populi multi, et habitantes civitates multas, et congregabuntur habitantes quinque civitates

⁶¹ Jerem. i. 11, 12-14. ⁶² Jerem. xl. 8-17; li. 1, seqq.; IV Reg. xxv, 23 seqq. ⁶³ Psal. xxix, 12. ⁶⁴ Rom. i, 25 seqq. ⁶⁵ Luc. i, 74. ⁶⁶ Ephes. ii, 14. ⁶⁷ Joan. xiv, 6.

in unam civitatem, dicentes : Eamus ut deprecemur faciem Domini, et quæramus faciem Domini omnipotentis. Vadam et ego, et venient populi multi et gentes multæ, ut quærant faciem Domini omnipotentis in Jerusalem, et ut propitient faciem Domini.

L. Convertente Christo luctum nostrum in gaudium, et in diem festum, et in lætitiis bonas, et transferente in jucunditatem lamenta, non jam de vocatis ad salutem singuli in fide accedent, et cum Deo per sanctificationem conjungentur, sed civitates inter se ad hoc deinceps hortabuntur, venientque catervatim omnes gentes, prioribus semper acclamantibus qui posteriores sunt, « Vadam et ego. » Scriptum est enim : « Ferrum ferrum acuit, vir autem acuit faciem alterius ⁶⁰. » Semper enim aliorum alacritas aliis ad bona consecranda stimulus invenitur. Quis est vero urbibus, sive gentibus finis propositus? propitiare et exquirere faciem Domini, hoc est Christum, qui est imago simillima Dei et Patris ⁶¹, et figura substantiæ ejus, et splendor gloriæ ⁶², de quo et divinus David : « Faciem tuam illumina super servum tuum ⁶³. » Illuminavit enim pax et facies, ut dixi, Dei et Patris, ipsum habentes benevolum ac propitium; et peccati noxas repellemus et justificati per fidem : non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam ⁶⁴. » Misericoriam enim et bonus est, et ad se accedentibus peccata dimittit ⁶⁵. **728** Ipsum exquirentes servandis legum sanctis omnino invenimus, et per ipsum Deo ac Patri adhæremus : « Ipse enim est pax nostra » quod Scripturæ testantur ⁶⁶.

τὰ νενομισμένα, πάντη τε καὶ πάντως εὐρίσκομεν, γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, » κατὰ τὰς Γραφάς.

Vkas. 23. *Hæc dicit Dominus omnipotens : In diebus illis apprehendent decem viri ex omnibus linguis gentium : et apprehendent simbrium unius hominis Judæi, dicentes : Ibimus tecum, quia audivimus quod Deus vobiscum est.*

Ll. Quonam modo per urbes et gentes accessuri sint quærentes faciem Domini, rursum declarat. Inquit enim, « Erit in diebus illis, » hoc est illo tempore, quando « apprehendent decem viri unum Judæum, dicentes : Ibimus tecum, » Per denarium perfectum accedentium numerum intellige : perfectionis enim symbolum est hic numerus. Quod autem sanctis apostolis ex gentibus adhærentes eandem cum illis viam ambulare instituerint, justificati per fidem in Christo ⁶⁷, manifeste ostendit, ipsam formam, seu gestum, ut ex imagine accuratissime effictam proferens. Parvi enim pueri nonnunquam patrem sequi gestientes, comprehensa ora vestis ejus, illis tactibus velut adjuti, et a veste pendent, ci-

εις μίαν πόλιν, λέγοντες · Πορευθῶμεν δεσθεῖναι τοῦ προσώπου Κυρίου καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος. Πορεύσομαι κἀγὼ, καὶ ἔξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἰερουσαλήμ, καὶ τοῦ ἐξιλιύσασθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου.

N. Μεταπλάττοντος τοῦ Χριστοῦ τὸ πένθος ἡμῶν εἰς χαρὰν, καὶ εἰς ἑορτὴν, καὶ εἰς εὐφροσύνας ἀγχαθὰς, καὶ μετιστῶντες εἰς Ουμηδῖαν τοὺς ὄδυρους, οὐ καθ' ἓνα λοιπὸν, φησὶ, τῶν καλουμένων εἰς σωτηρίαν ἢ ἐν πίστει πρόσδοδος, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν οικειώσις δι' ἁγιασμοῦ · ἀλλ' αἱ μὲν πόλεις ἀλλήλας εἰς τοῦτο παροτρυνούσι λοιπὸν, ἤξει δὲ κατὰ πληθὺν πάντα τὰ ἔθνη, τοῖς εἰς τοῦτο φθάσαι ἐπιφρονῶντων ἀεὶ τῶν δευτέρων τὸ, « Πορεύσομαι κἀγὼ. » Γέγραπται γάρ, ὅτι « Σίδηρος σίδηρον ὀξύνει, ἀνήρ δὲ παροξύνει πρόσωπον ἑτέρου. » Παράκλησις γὰρ ἀεὶ πως ἑτέροις εἰς τὸ χρῆναι πληροῦν τὸ ἀγαθόν, ἢ τινων εὐρίσκεται προθυμία. Τίς δὲ δὴ ταῖς πόλεσιν, ἦτοι τοῖς ἔθνεσιν, ὁ σκοπός; τὸ ἐξιλιύσασθαι τε καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, τουτέστι, Χριστὸν, ὃς ἐστὶν εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, » περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ · « Τὸ πρόσωπόν σου ἐπέφανον ἐπὶ τὴν δοῦλόν σου. » Ἀπέλαμψε γὰρ ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ πρόσωπον, ὡς ἔφην, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· αὐτὸν ἔχοντες εὐμενῆ καὶ ἴλεων, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας διακρουσόμεθα βλάβην εἰ δικαιοῦμενοι διὰ πίστεως, οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. » Φιλοκίτρμων γὰρ ἐστὶ καὶ ἀγαθὸς, καὶ ἀφήσιν ἐγκλήματα τοῖς προσιούσιν αὐτῷ. Αὐτὸν ἐκζητοῦντες διὰ τοῦ χρῆναι πληροῦν καὶ δι' αὐτοῦ κολώμεθα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ · « Καὶ

Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιλήθονται δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιλήθονται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς Ἰουδαίου, λέγοντες · Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ, διότι ἀκηκόαμεν ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν ἐστίν.

NA. Τίνα δὴ τρόπον ἢ κατὰ πόλεις τε ὁμοῦ καὶ ἔθνη γενήσεται πρόσδοδος τῶν ἐπιζητούντων τὸ πρόσωπον Κυρίου, διατρανοὶ πάλιν. « Ἔσται γάρ, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, » τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὅτε « ἐπιλήθονται δέκα ἄνδρες ἐκ τῶν Ἰουδαίων, λέγοντες · Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ. » Διὰ μὲν οὖν τῶν δέκα τὸν τέλειον τῶν προσιόντων νοήσεις ἀριθμὸν · τελειότητος γὰρ σύμβολον ὁ δέκατος ἐστὶν ἀριθμὸς. Ὅτι δὲ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις οἱ ἐξ ἐθνῶν κολώμενοι τὴν αὐτὴν ὡς περ ἐκείνοις βαδίζειν ἐδὲν ἐπεχειροῦν δικαιοῦμενοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καθίστησιν ἑναργεῖς, καὶ τὸ σῆμα λέγων, ὡς ἐξ εἰκότος διαπεπλασμένον εἶ μάλα. Οἱ γὰρ μικροὶ τῶν παίδων ἐν τοῖς ἰδίοις πατράσιν ἔλιοντό ποτε κατακτι-

⁶⁰ Prov. xxvii, 17. ⁶¹ II Cor. iv, 4. ⁶² II. br. 1, 5. ⁶³ Psal. cxviii, 145. ⁶⁴ Tit. iii, 5-7. ⁶⁵ Joel ii, 15. ⁶⁶ Ephes. ii, 14. ⁶⁷ Rom. v, 1.

λουθεῖν, ἐπιδραξάμενοι τοῦ κρασπέδου, ὡς ἐπικου-
ρούμενοι ταῖς ἀφαις, καὶ τῶν ἐσθημάτων ἀπαρτώμε-
νοι ἀπλανῆ τε καὶ ἀσφαλῆ ποιοῦνται τὴν βάδισιν.
Κατὰ τὸν Ἰσον, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ τῆς κτίσει λελα-
τρευκότες παρὰ τὸν τῶν ὄλων Δημιουργὸν, πατέρα-
γενήσιος ἐπιγραφόμενοι τοῖς τῶν εὐαγγελικῶν δογ-
μάτων εἰσηγητὰς, καὶ συναπτόμενοι δι' ὁμοψυχίας,
ἐπονταὶ τε αὐτοῖς, νηπιάζοντες ἔτι τὰς γνώμας, καὶ
εἰς τὴν ὁμοίαν ἰενταὶ τρίτον, ζηλωταὶ που πάντως
ἀναδεικνύμενοι τῆς αὐτῶν πολιτείας, καὶ ταῖς ἀεὶ
πρὸς τὸ ἀμεινον ἐπιδόσεσιν « εἰς ἄνδρα τέλειον ἀνα-
βαίνοντες, καὶ εἰς μέτρον φιλίας τοῦ πληρώματος
τοῦ Χριστοῦ. » Ἐπονταὶ δὲ διὰ ποίαν αἰτίαν; Πε-
πληροφόρηται γὰρ, ὅτι ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔστι,
τουτέστιν, ὁ Ἐμμανουὴλ· ἐρμηνεύεται γὰρ, « Ὁ
Θεὸς μετ' ἡμῶν. » Ὅτι δὲ οὐ μόνων ἔσται τῶν ἐξ
αἱμάτων Ἰσραὴλ ἢ τὸ τηνικᾶδε κληῖσις, ἀπάντων δὲ
μᾶλλον τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνῶν, δια-
μεμῆνυκεν εἰπὼν, ὡς ἐκ πασῶν ἔσονται τῶν γλωσ-
σῶν οἱ ἐπιδραττόμενοι τοῦ κρασπέδου. Πότε δὲ κέ-
κληνται τὰ ἔθνη πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ πότε
βεβούληνται ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, ἐξιλά-
σασθαι τε αὐτὸν, καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις τὴν αὐ-
τὴν ὡσπερ διαστελεῖν ὁδὸν, εἰ μὴ ὅτε γέγονε καθ'
ἡμᾶς ὁ Μονογενὴς; ὅς ἔστι « προσδοκία ἔθνῶν. »
τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἤξουσι καὶ προσκυνήσουσιν
αὐτῆ τῶν ἔθνῶν ἢ πληθῶς.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

*Ἀἴμα λόγου Κυρίου ἐν γῇ Ἀδράχ, καὶ Δαμα-
σκου ἀνάκλισις αὐτοῦ, διότι Κύριος ἐφορᾷ ἀν-
θρώπους, καὶ πάσας φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ
Ἐμαθ ἐν τοῖς ὄρεσι αὐτῆς.*

NB'. Οὐκ ἄρα μὲν τὸ προκειμενον, δυσέφικτος
δὲ κομιδῆ καὶ αὐτῆ τῶν λέξεων ἢ συνθήκη. Πλὴν ὡς
ἐνὶ λελέξεται πρὸς ἡμῶν. Τὰ γε μὴ ἐφ' οἷς εἰρησθαι
ταῦτα νομιτοῦμεν, εἰκότως προαγορεύειν ἀνάγκη νοη-
θεῖη γὰρ ἂν ὡδὲ τε καὶ μόλις τῆς προφητείας ὁ νοῦς.
Ὅτε τοίνυν τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνεῖθη τε
καὶ ἀπήλλακται κατὰ καιροῦς ὁ Ἰσραὴλ, ἤκον τε
λοιπὸν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνατειχίζειν ἐπεχείρουν
τὴν Ἰερουσαλήμ, τότε δὴ, τότε τὰ περίοικα τῶν
ἔθνῶν, οἱ τε τὴν Σαμάρειαν οἰκοῦντες, καὶ οἱ τὰς τῆς
Παλαιστίνης, καὶ μὴν καὶ Φοινίκης νεμόμενοι πόλεις,
κατεδόκνοντο φθόνῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐδεδίεσαν, μὴ ἄρα
δὴ πάλιν ἀνεγρόντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἐλθόντων
τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐκτεινομένου
τοῦ γένους, εἶτα πάλιν ἔχοντες τὴν οὕτω δυσάλωτον
καὶ εὐπυροτάτην, καταστρατεύοντο πάλιν αὐτῶν,
καὶ ἀμάχον τινα, καθὰ καὶ πάλαι, κατεξαναστήσειαν
αὐτῶν τὴν χεῖρα, ταύτη τοι τευχίζειν ἐθέλοντας διακω-
λύειν ἤθελον, πικροῦς ἀρτούστες λόγους, καὶ μὴ
καὶ ἐφ' ὅδους ληστρικὰς ἰσταντες αὐτοῖς. Ἦκον δὲ εἰς
τοῦτο βασκανίας καὶ φθόνου, ὡστε καὶ γεγράφασι
τῷ Ηερσῶν βασιλεύοντι τὸ τηνικᾶδε τὰ ἐν τῷ Ἐσδρα
κειμένα. Ἐχει δὲ οὕτως· « Βασιλεῖ Ἀρταξέρξη κυ-
ρίῳ. οἱ παῖδές σου· Ῥάθυμος ὁ τὰ πραττόμενα γρά-

A tra errorem periculumque gradiuntur. Eodem mo-
do, opinor, et qui rebus conditis servierunt potius
quam universorum Conditori, pro germanis patri-
bus cooptantes evangelicorum dogmatum explana-
tores, et per concordiam illis colligati, sequuntur
eos, infantes adhuc iudiciis, et simili via incedunt,
eorum vitæ imitatores manifesti, et perpetuis ad
meliora incrementis « in virum perfectum, et in
mensuram ætatis plenitudinis Christi »⁶⁶ evadentes.
Quamobrem autem sequuntur? Certo enim credunt
Deum, hoc est Emmanuelem cum illis esse: redditur
enim « Nobiscum Deus. » Vocationem porro illam
non tantum filiorum Israel, sed omnium per orbem
gentium fore, docet cum ait, ex omnibus fore lin-
guis qui apprehendent sibi. Quando autem vo-
catione sunt gentes ad agnitionem veritatis, et quando
voluerunt exquirere faciem Domini, et eum propiti-
ari, et cum sanctis apostolis quasi eadem via in-
gredi, **729** nisi quando nostram naturam induit
Unigenitus? qui est « expectatio gentium »⁶⁷; cui
cantat etiam divinus David: « Omnes gentes quas-
cuñque fecisti, venient et adorabunt coram te, Do-
mine »⁶⁸. Per ipsum enim et ipsa gentium multitu-
do salvata est.

πρὸς δὲν καὶ ὁ θεοπέσιος ἀναμέλπει Δαβὶδ· « Πάντα
ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Σέσωσται γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ

C

CAP. IX.

VERS. 1, 2. *Assumptio verbi Domini in terra
Adrach, et Damasci requies ejus, quia Dominus re-
spicit homines, et omnes tribus Israel. Et Emath in
finibus ejus.*

LII. Locus salebrosus, et verborum ista series
difficilis ad intelligendum. Verumtamen, quantum
in nobis est, eam enodabimus. Porro explicandum
prius de quibus ista dicta merito existimemus. Sic
enim, et vix tamen vaticinii sensus liquebit. Quan-
do igitur captivitatis vinculis emissus liberatus est
olim Israel, et ita in Judæam revenit, et Jerusalem
instaurare coepit, tunc, tunc vicinæ gentes, Sama-
ritæ, et Palæstini, et Phœnices, invidia ardentis, ti-
mentesque simul ne, rebus illorum ad pristinam in-
columitatem revocatis, et genere in immensum au-
cto, cum urbem haberent expugnata difficilem ac
munitissimam, deinde ipsos bello lacesserent, et
invictum, ut olim, contra se exercitum adducerent,
his de causis muros ædificare aggressos impedire co-
nati sunt, verba amarulenta jactantes, et populatio-
nibus in eos grassantes. Eo autem obtrectationis et
invidiæ prodierunt, ut regi Persarum per id tempus
scriberent, quæ ab Esdra Artaxerxi domino, servi ejus,
Rathymus actorum scriba, et Semelius scriba, et
reliqui de consilio, et iudices in Cœlesyria et Phœ-
nicæ. Nosse te convenit, rex, Judæos Babylonem tra-
ductos venisse in provinciam nostram, et urbem

⁶⁶ Ephes. ix, 13. ⁶⁷ Gen. xliix, 10. ⁶⁸ Psal. lxxxv, 8.

hanc perfidiam et improbam de integro condere, et A fora ejus parare, et mœnia ac templum excitare. Persuasum sit tibi, si ita pergant, nec tributa pensituros, nec parituros, sed in reges calcitratorios, et ad imperandum quam ad obediendum promptiores futuros. **730** Dum ergo illi in constructione templi laborant et enituntur, placuit nobis scribere a. l te, rex, et rem tanti momenti non negligere ⁹⁹. » Itaque cum captum et servientem Israellem non mediocriter derisissent, liberatoque tandem et vinculis absoluto rursum nihilominus insultarent, et innumeris eum molestiis divexarent, multis modis insidiantes, et neque divinum templum instaurare, neque mœnibus urbem cingere sinentes, necesse fuit Deum ipsis irasci, et eos in manus Israelis tradere. Finitis enim operibus, et templo condito, omnibus eorum urbibus devastatis, captivos earum incolas fecerunt, atque opes immensas collegerunt. Ait igitur : « Assumptio verbum Domini in terra Adrach, et Damasci, » hoc est, qui in manibus nobis est sermo a Deo, contra terram Adrach, et Damasci fiet, quin et Emath, quæ est in sinibus ejus, Damasci videlicet. Terra autem Adrach regio utique est Orientis, cui finitima est Emath « quæ est Epiphania, paulo supra Antiochiam, et Damascus, quæ est Phœnicum et Palæstinæ metropolis. Subjiciuntur autem et metropoles, et quæ ipsis subjectæ sunt urbes. Quare igitur assumptio contra illas? Quia et in ipsis fuit requies ejus, hoc est, omnium dominantis Dei. Requievit porro, quia punitus vidit. Non enim tacuisset qui intuetur omnia, veniaque et visitatione dignatur electum genus, Israellem scilicet. Intuetur enim homines universorum Deus, et uniuscujusque viam considerat, et injuriam facientes ulciscitur, pœnas iratus infligit, injuriam autem passos salvat ¹⁰⁰. Tenendum autem memoria, eum etiam supra de quatuor curribus loquentem, et equitum speciem describentem addidisse deinde : « Ecce qui egrediuntur super terram aquilonis requiescere fecerunt iram meam in terra aquilonis. » Requiescit autem quoddammodo inimica malis ira Domini, cum, qui eum plurima et effrenate peccando offenderunt, pœnas luant.

ἐξ ὀργῆς, ἐκρύπεται δὲ τοὺς ἀδικουμένους. Μεμνησθαι τῶν τεσσάρων ἀρμάτων εἰσκομίσας λόγον καὶ τὰς πορευόμενοι ἐπὶ γῆν βοῦρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν νηρός τοῦ Δεσπότου θυμὸς, ἐκτετικῶτων τὰς δίχας ἀγάλινον ἀμαρτίαν.

VERS. 3, 4. Tyrus et Sidon, quoniam sapientes fuerunt nimis, et edificavit Tyrusmunitiones sibi, thesaurizavit argentum quasi pulverem, et congregavit aurum ut lutum viarum. Propterea possidebis Dominus eum, et percutiet in mari fortitudinem ejus, et ipsa in igne consumetur.

731 LIII. Consentiant cum verbis eventa urbium, contra quas assumptionem Domini factam affirmavit. Incipit autem a Tyro et Sidone, quæ præ

φων, καὶ Σεμέλιος ὁ γραμματεὺς, καὶ οἱ ἐπιλοιοὶ τῆς βουλῆς αὐτῶν, καὶ κρατοὶ οἱ ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ καὶ Φοινίκῃ. Γινώσκεις σε δεῖ, βασιλεῦ, ὅτι Ἰουδαῖοι οἱ εἰς Βαβυλῶνα ἀναχθέντες, ἐληλύθασιν εἰς τὴν ἡμετέραν, καὶ τὴν τε πόλιν τὴν ἀποστάτιν καὶ πονηρὰν οἰκοδομοῦσι, καὶ τὰς ἀγορὰς ἐπισκευάζουσι ταύτης, καὶ τὰ τεῖχη, καὶ τὸν ναὸν ἀνεγείρουσιν. Ἴσθι μέντοι γε, τούτων γενομένων, οὔτε φόρους αὐτοὺς τελεῖν ὑπομενοῦντας, οὔτε δὲ ὑπακούειν ἐθελήσονται· ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσιν θνητισθήσονται, καὶ ἀρχειν μάλλον, ἢ ὑπακούειν ἐθελήσουσιν. Ἐνεργουμένων οὖν τῶν περὶ τὸν ναὸν καὶ σπουδαζομένων, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν ἡμῖν γράψαι σοι, βασιλεῦ, καὶ μὴ περιδεῖν τὸ τοιοῦτον. » Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἑαλωκότι τῷ Ἰσραὴλ καὶ παθόντι τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπετόθαζον οὐ μετρίως, ἀνασσεωσμένων δὲ μόλις, καὶ δεσμῶν ἀνεμένων πάλιν οὐδὲν ἤττον ἐπέθρωσκον, μυρίοις τε ὄσοις αὐτὸν ἐνέισταν πόνοις, πολυτρόπως ἐπιδοουλεύοντες, καὶ οὔτε τὸν θεοῖον ἐγείρειν ἐώντες ναὸν, οὔτε μὴν τευχίζειν τὴν πόλιν, παρωξύνετο θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ἀναγκαίως, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας Ἰσραὴλ. Πεπαυμένων γὰρ τῶν ἔργων, ἐγγηγερέμου τε τοῦ ναοῦ, πάσας αὐτῶν τὰς πόλεις καταδηώσαντες εἰλὸν τε ὑπὸ χεῖρα τοὺς ἐν αὐταῖς, καὶ χρημάτων γεγόνασιν ἀναριθμητῶν δεσπότηται. « Ἀἴμμα τοίνυν λόγος Κυρίου, φησὶν, ἐν γῆ Ἄδραχ καὶ Δαμασκοῦ » τουτέστιν, ὁ ἐν χερσὶν ἡμῖν λόγος ὁ παρὰ θεοῦ, κατὰ τε τῆς γῆς Ἄδραχ καὶ τῆς Δαμασκοῦ γενήσεται, καὶ μέντοι καὶ Ἡμᾶθ, ἥτις ἐστὶν ἐν τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, ὁ δὲ ὅτι τῆς Δαμασκοῦ. Γῆ δὲ Ἄδραχ, χώρα που πάντως ἐστὶ κατὰ τὴν ἐφ' ἡν κειμένη, ἥς γέλιτον ἦ τε Ἡμᾶθ, ἥτις ἐστὶν Ἐπιφάνεια τῆς Ἀντιοχείᾳ προσωτέρα βραχὺ, καὶ ἡ Δαμασκός, ἥ ἐστὶ Φοινίκων τε καὶ Παλαιστίνης μητρόπολις. Ὑποκρίσονται δὲ ὁληνόντι σὺν ταῖς μητροπόλεσι καὶ πόλεις αἱ ἐπ' αὐταῖς. Διατὶ τοίνυν κατ' αὐτῶν τὸ λῆμμα; Ὅτι δὴ ἐν αὐταῖς γέγονεν ἀνάπαυσις αὐτοῦ, τουτέστι, τὸ πάντων κρατοῦντος θεοῦ. Ἀναπέπαιται δὲ, ὅτι τεθέεται τιμιωρημένης. Οὐ γὰρ ἀν σείσθησεν ὁ πάντα ἐφορῶν, φειδούς τε καὶ ἐπισκέψεως ἀξίων τὸ ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ. Ἐφορᾶ γὰρ ἀνθρώπους ὁ τῶν ὄλων θεός, καὶ τὴν ἐκάστου τρίβον κατασκέπτεται, καὶ τοῖς μὲν ἀδικοῦσιν ἐπιγέρει τὰ δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν περὶ τῶν ἰσπέων ἰδέας, προστέθεικε πάλιν. « Ἴδοὺ οἱ ἔκμου ἐν γῆ βοῦρᾶ. » Ἀναπαύεται δὲ ὡς περ ὁ μισοπότων αὐτῶν προσκεκρουκότων διὰ πλείστην ὄσπην καὶ

Τύρος καὶ Σιδὼν, διότι ἐξρόνησαν σφόδρα, καὶ ὠκοδόμησε Τύρος ὀχυρώματα ἑαυτῆ, ἐθησαύρισεν ἀργύριον ὡς χοῦν, καὶ συνήγαγε χρυσὸν ὡς πηλὸν ὀδῶν. Διὰ τοῦτο κληρονομήσει Κύριος αὐτήν, καὶ κατὰξει εἰς θάλασσαν δύναμιν αὐτῆς, καὶ αὐτὴ ἐν πυρὶ καταναλωθήσεται.

ΝΓ. Ἐπιτρέχει τῷ λόγῳ συμβεβηκότα ταῖς πόλεσι, καθ' ὧν γεγενῆσθαι διεσχυρίσατο τὸ λῆμμα Κυρίου. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τε τῆς Τύρου καὶ τῆς Σι-

⁹⁹ 1 Esdr. iv, 9, 16. ¹⁰⁰ Prov. v, 21; Job xxxi, 4 sqq.

δύνας, αἱ δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων διαφερόντως τετι-
 μνητο, πρόχουσαι μὲν ἰσχυρί, καὶ πλούτῳ, καὶ ταῖς
 ἀνδραῖς τῶν κατοικήκτων, ἔχουσαι δὲ ὡσπερ ὑπὸ
 χεῖρα τὰς ἄλλας, καὶ τῶν ὁμόρων ὑπερκεῖμεναι.
 Οὐκοῦν ἐπεβήπερ, φησὶν, ὑψηλὴν ἀνασπῶσι τὴν
 ἑρῶν Σιδῶν τε καὶ Τύρου, ὄφρα εἶναι δεινοὶ τε
 καὶ ἄθραστοι, καὶ τεθαροσῆκασιν μὲν ἐπ' ὄχυρώμασι,
 τούτεστι τειχῶν περιβολαῖς, ἤγουν καὶ ἐτέροις πράγ-
 μασι, δι' ὧν ἂν εὐ ἔχοι καὶ σώζοιτο πόλις, πεφρονή-
 κασιν δὲ καὶ ἐπὶ πλούτῳ μέγα, ταύτη τοι μαθήσονται
 διὰ πείρας αὐτῆς, ὅτι Κύριος κληρονομήσει αὐτήν.
 Πεπορθηκότων γὰρ αὐτὴν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἤγουν
 Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, κληρονομηθήσεσθαί φησιν
 αὐτὴν παρὰ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ παραθεῖος,
 καὶ ὑπὸ χεῖρα τιθείς τῶν ἠρηκότων αὐτήν. Ῥωμαῖοι
 γὰρ τοῖς ἰδίῳ ὑποφέροντες σκήπτροι τὴν σύμψασαν
 γῆν, τοῖς μὲν εἰκονοῖν ἀμαχεὶ πρῶοι τε ἦσαν καὶ
 προσηνεῖς· τοῖς γε μὴν ἀντεξάγειν ἐθέλουσιν ἐπι-
 ερῦντο καὶ αὐτοὶ ἄρμεις τε καὶ ἄμαχοι. Κατακτη-
 σῆσεσθαι δὲ οὖν φησιν αὐτὴν κατεσπασμένων ἐν
 θαλάσῃ τῶν ὄχυρωμάτων, καὶ διηρασμένου τοῦ
 πλούτου, εἰ καὶ ἦν ὡς χούς τὸ χρυσοῖν, καὶ ὡς πηλὸς
 ὄδῶν τὸ ἀργύριον αὐτῆς. Ἐμποροὶ γὰρ γεγονῶσι δει-
 νοὶ, καὶ φιλοκερδέστατοι λίαν, οἱ τῆς Τύρου οἰκήτο-
 ρες, καὶ περὶ γε τούτου πλατύς καὶ μακρὸς πεποιήται
 λόγος ἐν τοῖς Ἰεζεχὴλ τοῦ προφήτου συγγράμμασιν.
 Οὐδὲν οὖν ἄρα τοῖς Θεῷ προσκρούοντας ὄνησει ποτὲ
 τοῖς ἐπιτεωθῆσοντας ἀγίοις, εἰ δὴ πού τι συμβαίη
 παθῶν αὐτοῖς, πλατὺ δὲ γελώντας εἰ δοκιμάζοι Θεὸς
 ῥωμα, τούτεστι, πᾶσα περιβολή, καὶ πᾶς ἀσφαλείας
 μᾶλλον οὕτω· τοῖς εἰωθῶσι καταδοῦν τῆς εἰς τοῦτο
 προθυμίας ἄλλως.

Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ νῦν τοῖς Ἑλλήνων παῖδας μέγα
 μὲν φρονούντας ἐπὶ σοφίᾳ κοσμηκῇ, καὶ ὡσπερ ἐπὶ
 ὄχυρώμασι, ταῖς ἐκ πολυπλοκῶν συλλογισμῶν ἀπά-
 ταις, μόνον δὲ οὐχὶ τὴν ἰδίαν κλάνησιν, τῇ τῆς εὐ-
 γλωττίας δυνάμει διατειχίζοντας, καὶ καταπλουτοῦν-
 τας λίαν, τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν ὡς ἀργυρον, καὶ
 ὡς ἐν τάξει χρυσοῦ τὸ ἐν νοήμασι τιμιον. Πλὴν καὶ
 οὕτως ἔχοντας κεκληρονόμηκεν ὁ Χριστὸς. Καθῆρηται
 μὲν γὰρ τὰ ὄχυρώματα, τούτεστι, πεπτώκασιν τὰ ἐξ
 ἀπάτης εὐρέματα, διήρασται δὲ καὶ τὸ χρυσοῖν, καὶ
 τὸ ἀργύριον. Οἱ γὰρ τοι κατὰ καιρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν
 κροεστηκότες, ἄνδρες ἰλλόγημοι, καὶ σοφοί, τῆς
 ἐκείνων εὐγλωττίας τὴν δυνάμιν εἰς ἑαυτοὺς ἀρπά-
 σαντες, ἱερὸν ἀνάθημα πεποιήνται τῷ Θεῷ τοῖς τῆς
 πίστεως ἐπαγωνιζόμενοι λόγοις, καὶ τῆς παρ' ἐκείνοις
 ἀπάτης πλειστην τε ὄσπιν, καὶ ἀληθῆ ποιούμενοι τὴν
 κατάβρῃσιν. Πεπράχασιν τοιοῦτον καὶ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ.
 Χρησάμενοι γὰρ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σκαυτὴ χρυσοῦ
 καὶ ἀργυροῦ, καὶ σκυλεύσαντες τοὺς πλεονεκτῆσαντας,
 προσήγαγον ταῦτα κατὰ τὴν ἔρημον τῷ παναγίῳ Θεῷ
 κατασκευαζομένης τῆς ὀφίας σκηνης, καὶ τῶν ἐν
 αὐτοῖς σκευῶν ἱερῶν. Οὐκοῦν οἱ διὰ σοφίας κοσμηκῆς
 καὶ λόγου παιδρότητος οἰκοδομοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν,
 διαρπάζουσι τε τοὺς Ἑλλήνων παῖδας, καὶ οἰεῖται τὸ
 χρυσοῖν αὐτῶν, καὶ τὸ ἀργύριον ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐπι-
 εκτείας καταπλουτήσαντες, κληρον αὐτὸν ποιοῦνται

A cæteris erant honoratissimæ, præstantes viribus, et
 divitiis, et incolarum fortitudine, et alias quasi in
 potestate habentes, et confinibus superiores. Quo-
 nim igitur, inquit, supercilium tollunt Tyrus et
 Sidon, arbitranturque se potentes et inconcussas,
 et æpem reponant in munitionibus, hoc est in muris
 quibus ambiuntur, sive in rebus aliis quibus floreat
 et salva sit civitas, de divitiarum etiam copia sibi
 plaudunt, idcirco ipsa experientia discent quod Do-
 minus possidebit eam. Expugnatam enim ab Israe-
 litiis, aut Vespasiano et Tito, possessum iri a Do-
 mino inquit. Ipse enim erat qui tradidit et in ma-
 occupantem dedit. Romani namque totum orbem
 in ditionem suam redigentes, utro se dedentibus
 clementes et benignos, resistentibus acres, et in-
 victos sese præbebant. Ipsam igitur conflagratam
 dicit, detractis in mare munitionibus, et distractis
 divitiis ejus, quamvis aurum ejus sit ut pulvis, et ut
 lutum platearum argentum ejus. Erant siquidem
 mercatores periti, et lucri appetentissimi Tyri in-
 colæ, de quo copiose admodum Ezechiel propheta.
 Nihil igitur unquam proficient Deum offendentes et
 sanctos criminantes, et effuse irridentes, si quid Deo
 suorum fidem probanti illos perpeti contigerit. In-
 utile enim evadet omne eorum munimentum, hoc est,
 omne quo circumdantur ac sepeliuntur, et præsi-
 dum quodvis, et divitiæ nihil commodi afferenti,
 quin potius populatioribus addent animos.

τῶν ἰδίων τὴν πίστιν. Ἀπονησει γὰρ αὐτῶν πᾶν ὄχυ-
 ρόπος· οὐδὲν δὲ ὄλιως ὁ πλοῦτος ὄνησει, ἔσται ἔξ
 προθυμίας ἄλλως.

C Atque adeo nunc quoque videas Græcos ob mun-
 danam sapientiam efferrī, et velut in propugnaculis
 in multifariis syllogismorum fallaciis, et propemo-
 dum errorem suum sacundix vi tanquam muro so-
 pientes, ac mirum in modum locupletes dictione
 splendida ut argento, et sensis animi præclaris ut
 auro. Verumtamen etiam sic comparatos possedit
 Christus. Destructæ sunt enim munitiones, hoc est
 ceciderunt inventa fallaciæ, direptum est aurum et
 argentum. Qui enim suis quique temporibus
 Ecclesiis præfuerant, viri eloquentes et sapientes,
 eorum eloquentiæ facultatem ad se derivatam, sa-
 crum Deo anathema fecerunt, pro fidei doctrina de-
 certantes, et imposturam ipsorum uberrime veris-
 simeque refutantes. Hoc etiam fecerunt Israelitæ⁷³².

D Mutati enim ab Ægyptiis vasa aurea et argentea, et
 spoliatis iniquis dominis, ea in solitudine Deo san-
 ctissimo obtulerunt, fabricato inde tabernaculo, et
 vasis sacris ad usum ejus. Ergo qui per sapientiam
 mundanam, et sermonis splendorem Ecclesiam ædi-
 ficantes Græcos diripiunt, et quasi auro eorum et
 argento æquissime ditescunt, quasi ea possessionem
 Domino, ad gloriam ejus spectantia aliis loquen-
 tes, et illorum quidem munitionem evertentes, et
 quæ intelligitur sanctam civitatem, nempe Ecclesiam
 ædificantes.

⁷³² Exod. III, 21, 22.

Θεοῦ, τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ λαλοῦντες ἑτέροις, καὶ τὰ μὲν ἐκείνων ὀχυρώματα καταστρέφοντες, οἰκοδομοῦν-
τες δὲ νοητῶς τὴν ἁγίαν πόλιν, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν.

VERS. 5, 6. *Videbit Ascalon, et timebit: et Gaza, et dolebit nimis; et Accaron, quia confusa est a spe sua. Et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabit. Et alienigenæ habitabunt in Azoto, et destruant superbiam alienigenarum.*

LIV. Bello, et præliis regionem iavadentibus, fi-
dentiores et bona spe erectiores sunt aliquando ur-
bes ejus. Credunt enim de hostibus aut multitudine
incolentium, aut firmitate mœnium, et scientia mi-
litari victoriam relaturus. Quod si quæpiam de ipsis
capiatur, quæ potentissima dici poterat, tunc sane,
tunc quælibet timori succumbit, et spem abjicit, ef-
fugienti, inquam, et ut prostrata jam lamentatur. Cap-
ta igitur adeo conspicua, et validissima, et divinis
referta: « Timebit, inquit, Ascalon, et Gaza dolebit,
atque etiam Accaron. » Urbes sunt Palestinorum.
Dolebit autem, « quia confusa est a spe sua. » Pu-
tabant enim Tyrionum vires sibi quoque ad auxi-
lium satis fore. Sed postquam eversas viderunt, de
spe deciderunt. Et Gazæ quidem princeps evanesceat
inquit, utpote disperditus. Habitabunt autem ali-
enigenæ in Azoto; bello consumptis, ut consenta-
ncum est indigenis. Addit his, « Destruam alienige-
nas, » sive Palestinos, quos, ut consuevit, alienige-
nas appellat. Possint, si cui placebit, et ad alias
gentes quæ vexarunt Israellem, hæc verba transferri,
733 consilium, et Judæorum vicinas. Cæterum
hæc a nobis iterum ut litteræ accommodata dicta
sunt.

τῶν ἡδίκηχότων τὸν Ἰσραὴλ, οἳ καὶ ἦσαν ἕμοροι, καὶ
πρὸς γε τὸν ἐν γράμμασι λόγον, εἰρήσεται πάλιν.

Sciendum autem, ut dixi, nonnunquam Ecclesia C
persecutionem patiente, invadi eam horribiliter, et
irrideri ab hostibus, clamantibus forte, Euge, euge,
ut scriptum est ⁷². Verumtamen succurrens
Christus, omnem eorum potentiam confringet, tem-
plum suum excitans, et insidiatoribus iratissimus
supplicia imponens, et ceu quasdam urbes, hæresum
synagogas, et insuper idololatrarum greges impios
humo affligens.

VERS. 7. *Et auferam sanguinem eorum de ore
illorum, et abominaciones eorum de medio dentium
eorum. Et relinquentur et isti Deo nostro, et
erunt ut tributus in Juda, et Accaron sicut Jebu-
sæus.*

LV. Etiam isti Israellem devorarunt, et instar fe-
rarum ora quasi sanguine polluta habuerunt. Quia
vero idololatræ, et superstitionibus dediti erant,
propemodum semper in lingua, sive in dentibus
suarum abominationum implorationes serebant, ubi-
que sursum et deorsum quod dicitur, manufacta
deos vocitantes, et lapidibus sensu vacantibus di-
centes: « Deus meus es tu, et tu genuisti me ⁷³. »
Cæterum cum ita immaniter adversus Israellem se

ᾠψεται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται· καὶ Γάζα,
καὶ ὀδυνηθήσεται σφόδρα· καὶ Ἀκκαρῶν,
ὅτι ἠσχύνθη ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. Καὶ ἀπο-
λείται βασιλεὺς ἐκ Γάζης, καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ
κατοικηθῆ. Καὶ κατοικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν
Ἀζώτῳ, καὶ καθελῶ ἕθρον ἀλλοφύλων.

ΝΔ'. Ὅτε πολέμου καὶ μάχης ἐμβολὴ κατανέ-
μεται χώραν, εὐθαρσέστεραί πῶς εἰσι, καὶ ἐν ἐλπίσιν
ἔσθ' ὅτε χρησταῖς, αἱ κατ' αὐτὴν πόλεις. Οἴονται γάρ,
ὅτι περιέσσονται τῶν ἐχθρῶν ἢ τῷ πληθει τῶν ἐνσι-
κούντων αὐταῖς, ἢ τειχῶν ὀχυρότητι, καὶ ταῖς τῶν
τακτικῶν ἐπιστημαῖς. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο τῶν παρά
σφισιν ἀλῶναι μίαν, ἤπερ ἂν λέγοιτο δυνατωτάτη,
τότε δὴ, τότε πᾶσα μὲν ὀκλάζει πρὸς δέος, ἀποσείεται
δὲ τὴν ἐλπίδα, τὴν τοῦ φυγεῖν δύνασθαι φημί, καὶ
ὡς πεσοῦσα θρηγεί. Ἀλούσης δὲ οὖν τῆς οὕτω διαφα-
νοῦς, καὶ ἀλκιμωτάτης, καὶ πλοῦτῳ κομώσης, « Φο-
βηθήσεται μὲν, φησὶν, ἡ Ἀσκάλων, καὶ ὀδυνηθήσε-
ται Γάζα, καὶ μὴν καὶ Ἀκκαρῶν. » Πλείεις δὲ αὐταὶ
εἰς Παλαιστίνων Ὀδυνηθήσεται δὲ, « ὅτι ἠσχύνθη
ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. » Ῥοντο μὲν γάρ, ὅτι καὶ
αὐταῖς ἰσχύσει πρὸς ἐπικουρίαν ἡ Τυρῶν ἰσχύς.
Ἐπειδὴ δὲ κειμένην θεάονται, ταύτη τοι λοιπὸν
ἀπωλισθήσασιν τῆς ἐλπίδος. Καὶ ὁ μὲν Γάζης ἡγού-
μενος οὐχίσεται, φησὶν, ἀπολωλὼς δηλονότι. Κατοι-
κήσουσι δὲ ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, δεδραπνημένως,
κατὰ τὸ εἶδος, τῷ πολέμῳ τῶν αὐθιγενῶν. Ἐπιλέγει
δὲ τούτοις, ἔτι « Καθελῶ τοὺς ἀλλοφύλους, » ἦτοι
τοὺς Παλαιστίνους, οὓς ὀνομάζει συνήθως. Ἦκοι δ'
ἂν, εἰ γέ τῳ δοκεῖ, καὶ καθ' ἑτέρων ἔθνων ὁ λόγος
τῆς Ἰουδαίων γείτονας. Ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἡμῖν, ὡς

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι διωκομένης, ὡς ἔφη,
ἔσθ' ὅτε τῆς Ἐκκλησίας, συνεπιφύονται τε δεινῶς,
καὶ ἐπιμειδῶσιν οἱ ἐχθροὶ, τάχα που λέγοντες τὸ,
Εὔγε, εὔγε, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἐπαμύνει
Χριστὸς, καὶ ἅπασαν μὲν αὐτῶν συνθραύσει δύναμιν,
τὸν ἴδιον ἐγείρων ναὸν, ἐπιφέρων δὲ τοῖς ἐπιβουλεύ-
ουσι τὰ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ, καὶ ὡσπερ τινὰς κόλιεις
τὰς τῶν ἀπρέσεων κατασειῶν συναγωγὰς, καὶ πρὸς
ταύταις ἔτι τὰ εἰδωλοατρῶν ἀνόσια στίφη.

Καὶ ἐξαρῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ στόματος αὐτῶν,
καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν ἐκ μέσου ὀδόντων αὐ-
τῶν. Καὶ ὑπολειφθήσονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ
ἡμῶν, καὶ ἔσονται ὡς χιλιάρχος ἐν Ἰουδα, καὶ
Ἀκκαρῶν ὡς Ἰεβοσσαῖος.

ΝΕ'. Κατεδεδόκασι μὲν καὶ οὗτοι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ
ὀλίγοι τινες θῆρες μονουοχι καὶ αἵματι πεφυρμένον
εἶχον τὸ στόμα. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν εἰδωλολάτραι, καὶ
ταῖς τῶν ματαίων θεραπειαῖς προσκειμένοι, αἱ πᾶς
ἐπὶ γλώττης, ἤγουν ἐπ' ὀδόντων εἶχον τῶν ἰδίων
βδελυγμάτων τὰς κλήσεις, ἂν τε καὶ κάτω θεοῦς
ὀνομάζοντες τὰ χειρόκμητα, καὶ λίθοις ἀψύχοις κατὰ
τὸν προφήτην λέγοντες· « Θεὸς μου εἰ σὺ, καὶ σὺ
ἐγέννησάς με. » Ἄλλ' ἐκτετίκασι μὲν τὴν αὐτοῖς

⁷² Paul. xxxix, 16. ⁷³ Jerem. ii, 27.

προσήκουσάν τε καὶ ἀποχρῶσαν δίχην, πεπλημμελή-
 κάτες ἀγρίως εἰς τὸν Ἰσραήλ. Πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν διολύ-
 λωλασι, προαθροῦντος Θεοῦ τὴν ἐσομένην αὐτῶν ἐκ
 στόματος αὐτῶν, (1) τουτέστιν, (1) καὶ οἳά τινες θῆρες
 μονοουχ) κατεβρόφθησαν τὸν Ἰσραήλ, ἀλλ' ἤξει και-
 ρός, καθ' ὃν ἔσονται καθαροί, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις
 αἰτίας ἀπηλλαγμένοι. Δικαιωθήσονται γὰρ ἐν πίστει
 καὶ αὐτοί, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος ἀπο-
 λούσονται μολυσμόν. Ἐξαρῶ δὲ καὶ τὰ ὄνόματα
 ἢ τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν ἐκ μέσου ὁδόντων αὐ-
 τῶν ἢ διαμεμήσονται γὰρ οὐκέτι τῶν ψευδωνύμων
 θεῶν, ὅτε μὴ ὀνομάσουσιν αὐτούς. ἢ Ὑπολείφθη-
 σονται δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἢ καθάπερ ἀμέλει
 καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσραήλ· σέσωσται μὲν γὰρ καὶ αὐτοῦ
 τὸ κατάλειμμα, καίτοι δεδουσεθηκότος εἰς αὐτὸν τὸν
 Ἐμμανουήλ. Ἐπειδὴ δὲ κεκλημένη τῶν ἐθνῶν ἢ
 πληθὺς τοῖς ἐξ αἰμάτων Ἰσραὴλ πιστεύσασιν συνήφθη
 πνευματικῶς, Χριστοῦ συνδοῦντος εἰς ἔνωσιν, ἢ Ἀυ-
 τὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέ-
 ρα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας,
 κτίσας τε τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον,
 ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκατάλλασσων τοὺς ἀμφοτέ-
 ρους ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα, ἢ ταύτη τοι
 φησὶν ὅτι ἔσονται ὡς χιλιάρχος ἐν Ἰούδα, τουτέστιν
 εἰς τοῦτο προβήσονται γνησιότητος, τῆς ὡς ἐν πίστει
 τε καὶ ἐπισκεΐα, φημί, ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρχηγοὺς
 γενέσθαι τοῦ Ἰούδα. Ἔσται δὲ καὶ ὁ Ἀκκαρῶν, τουτέ-
 στιν, ὁ ἀλλογενής, ὁ ἐκ γῆς Φυλιστιείμ, ὡς ὁ Ἰε-
 βουσαῖος, τουτέστιν ὡς αὐτὸς ὁ κάτοικος τῶν Ἱερο-
 σολύμων λαός. Ἐκαλεῖτο γὰρ ἡ Ἱερουσαλήμ Ἰεβοῦς
 ἐν ἀρχαῖς· οὐκοῦν Ἰεβουσαῖος ὁ Ἱερουσαλήμ
 ἐνθάδε νοεῖται. Πολλοὶ δὲ χιλιάρχοι, τουτέστιν
 ἡγεμόνες, καὶ προεστηκότες λαῶν καὶ ἐξ ἐθνῶν γε-
 γόνασι, καὶ σύνοισιν ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τὸ
 εἶ ἐν Ἰούδα νοήσεις ἐπὶ τοὺς αἰνεῖν εἰωθότας, τουτέ-
 στιν ἡμᾶς τοὺς ἐν πίστει κεκλημένους, οἱ στεφαν-
 οῦν εἰθίσμεθα ταῖς ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις τῶν
 κεκληκότα Χριστόν.

Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα, τοῦ
 μὴ διαπορεύεσθαι, μηδὲ ἀνακάμπτειν, καὶ οὐ μὴ
 ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτούς οὐκέτι ἐξελαύνων, διότι νῦν
 κωράκασιν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου.

ΝΣ'. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς ἀνάστημά τε καὶ τεῖχος
 ὀνομάζει Χριστόν, δι' οὗ καὶ ἐμπεφυγώμεθα, κατ'
 εὐδοκίαν δὲ δηλονότι, καὶ θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
 τρός. Οἶκος γὰρ νοητός, καὶ οἰκοδομή Θεοῦ, κατὰ τὴν
 τοῦ Παύλου φωνήν, ἡμεῖς που πάντως ἐσμὲν, οἱ
 πεπιστευκότες, εἴπερ ἔστιν ἀληθές, ὡς ἐν ταῖς καρ-
 διαῖς ἡμῶν διὰ τοῦ πνεύματος κατοικεῖ, καὶ τοῖς
 ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐναυλίζεται. Ἔφη γὰρ αὐτὸς διὰ
 προφήτου φωνῆς· ἢ Ὅτι κατοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ
 ἐμπερεπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ
 ἔσονται μοι λαός. ἢ Ἀνάστημα δὲ οὖν τὸ ἐγ-
 ηγεργεμένον διὰ βουλῆς τοῦ Πατρὸς τῆ Ἐκκλησίᾳ Χριστός,
 ἢ καὶ ἀνακάμ-
 πειν, καθὰ καὶ πάλιν, διοδεύσωσιν τινες, καὶ ἀνακάμ-

A gessissent, quas debuerunt, et quantum satis fuit
 pœnarum eidem dederunt. Verumtamen non ad
 unum perierunt, cessationem lanienæ ab ore Ipso-
 rum Deo prævidente : hoc est, tametsi ut bellæ Isra-
 elem propemodum deglutiverunt, veniet tamen tem-
 pus, quo puri et in his ab omni culpa liberi erunt.
 Justificabuntur enim in fide ipsi quoque, et iniqui-
 tatum priscarum sortes eluent. Auferet autem et
 nomina ἢ abominationum ipsorum, et de medio
 dentium ipsorum : ἢ nec enim amplius falsærum
 deorum mentionem inferent, nec nominabunt eos.
 ἢ Relinquentur porro et isti Deo nostro, ἢ sicut
 nimirum et ipse Israel : nam et ejus reliquæ sal-
 vate sunt, quantumvis erga ipsum Emmanuelem
 scelerati exstiterint. Qua vero vocata ex gentibus
 multitudo de sanguine Israel prognatis, et creden-
 tibus spiritualiter copulata est, Christo eos in uni-
 tatem copulante, ἢ Ipse enim est pax nostra, qui
 fecit utraque unum, et qui medium parietem dis-
 solvit, et duos populos in unum novum hominem
 condidit, faciens pacem, et reconcilians ambos
 734 in uno Spiritu ad Patrem 74, ἢ idcirco inquit,
 futuros ut tribunum in Juda, hoc est ad tantam
 fidei bonitatisque sinceritatem processuros, ut ex
 ipsis etiam principes Juda evadant. Erit item et
 Accaron, hoc est alienigena, et Philistæus ut Jebu-
 sæus, hoc est ut ipse incola Hierosolymorum po-
 pulus. Olim siquidem Jerusalem Jebus dicebatur ;
 quare Jebusæi nomine hoc loco Hierosolymita in-
 telligitur. Multi autem tribuni, hoc est duces et
 moderatores populorum etiam ex gentibus fuerunt,
 et sunt simul per universum orbem. Ast nomine
 Juda eos qui laudare consueverunt accipies, nempe
 nos in fide vocatos, qui perennibus hymnis
 Christum a quo vocati sumus, celebrare sole-
 mus.

VERS. 8. Et substituiam domui meæ erectionem,
 ne pertranseat, nec revertatur, et non superveniat
 super eos ultra abigens, quia viderunt in oculis
 meis.

LVI. En Christum perspicue erectionem et mu-
 rum nominat, per quem et in altum exurgimus,
 juxta beneplacitum et voluntatem Dei et Patris. Do-
 mus enim sub intelligentiam cadens, et ædificatio
 Dei, secundum Pauli vocem 75, nos sumus plane
 qui credidimus : siquidem verum est, eum in cor-
 dibus nostris per spiritum habitare 76, et in his
 qui diligunt ipsum commorari 77. Ait enim ipse per
 prophetam : ἢ Quoniam inhabitabo in illis, et iu-
 ambulabo inter illos, et ero illorum Deus, et ipsi
 erunt mihi populus 78 ἢ Erectio igitur voluntate
 Patris Ecclesiæ excitata Christus est, ne ultra, sicut
 quondam, pertranseant quidam, et revertantur, iu-

75 Ephes. II, 14-16. 76 I Cor. III, 9. 77 Ephes. III, 17. 78 Joan. XIV, 23. 79 Levit. XXVI, 11, 12.

(1) Desideratur vocabulum accusandi casu, quod expressimus Latine. *Interpres.*

ter nos sursum et deorsum circumeuntes, et velut A desertam viam calcantes, et corda nostra omnibus noxiis implentes. Ait enim alicubi de Israelitis, quæ erat vetus vinea possessori suo : « Auferam macerariam ejus, et erit in direptionem; et destruam murum ejus, et erit in conculcationem⁷⁹. » At nobis qui eum in carne apparuisse cognovimus, murus, et sepes ipse Emmanuel excitatus est, virtute inefabili circumdans nos, et ab animis nostris abigens immundos dæmonas, nec pedibus illorum nos substerni sustinens. Quare et propheta ad illum : « Et vocaberis ædificator maceriarum, et semitas quæ in medio sunt quiescere facies⁸⁰. » Quemadmodum enim qui vineas incultas sepibus munire solent, vias per medium tollunt, **735** nec commeanantium pedibus illas teri patiuntur : ita et Dominus noster Jesus Christus seipsum nobis ceu murum solidissimum circumdans, et angelicis copiis nos circumvallans, efficit, ut calcari jam non possimus. Dixit insuper, non superventurum ipsis ultra abigentem. Olim enim captivi tenebamur, et ad quidvis nefarium facillime ducebamur, euntes proimpte, agente ferenteque nos Satana, et ex his in illa tantum non impellente. Verum et istud sustulit Christus. Non enim veniet contra nos deprædator : non irruet, sicut prius, ut ipsi libet. Fixi enim sumus in Christo, tutumque et firmatum habemus cor, non amplius ad ea quæ non conveniebant dejecti, non cultum multorum deorum ingredientes, non ad errorem abacti : sed quasi in fidem et charitatem erga Deum ingressi, ut ideo lætabundi dicamus : « Et statuit supra petram pedes meos⁸¹. » Cum porro dicit, « Quia nunc vidi oculis meis, » clare ostendit tempus adventus Salvatoris tempus visitationis esse. « Visitavit enim nos Oriens ex alto⁸²; » et, ut inquit David, « Dominus e cælo super terram prospexit⁸³, » quanquam olim propter peccatum quo obstringebamur, non curatione, non venia, non dilectione, non alio quopiam simili nos dignaretur, sed aversaretur. Quare etiam conturbati sumus, quod et beatus David testatur : « Avertente te faciem tuam turbabuntur, et in pulverem suum revertentur⁸⁴. » Quoniam autem nunc, hoc est tempore adventus vidimus oculis ejus, salutem, et misericordiam, et quid non tandem omni D sermone majus et admirabile consecuti sumus ?

τουτέστι κατά τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἐωράκαμεν ἐν καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἐπέκεινα λόγου, καὶ ἀξιαγαστῶν ἀληθῶς κεκερδήκαμεν;

πτωσιν, ἐν ἡμῖν ἄνω τε καὶ κάτω περιόντες, καὶ οἷά τινα κεχερωσμένην πατοῦντες ὁδὸν, καὶ βλάβης ἀπάσης ἀναπιμπλάντες ἡμετέρας καρδίας. Ἐφη μὲν γὰρ που περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, θεὸς ἦν ἀρχαῖος ἀμπελών τῷ κτησαμένῳ (1), ὅτι Ἐφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, καὶ καθελῶ τὸν τοίχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. » Ἡμῖν δὲ τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, τοίχος ἐγγήγερται, καὶ φραγμὸς αὐτὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, ἀρρήκτω δυνάμει περιβάλλων, καὶ ἀποσοβῶν τῶν ἡμετέρων διανοιῶν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τοῖς ἐκείνων οὐκ ἀφίεις ὀπιστρῶσθαι ποσὶ. Τοιγάρτοι καὶ ὁ προφήτης πρὸς αὐτὸν, « Καὶ κληθήσῃ, φησὶν, οἰκοδόμος φραγμῶν καὶ τὰς τρίβους τὰς ἀνὰ μέσον παύσεις. » Ὅσπερ γὰρ οἱ περιφράττειν εἰωθότες ἀμπελώνας κεχερωσμένους, τὰς διὰ μέσου παύουσι τρίβους, οὐκ ἐώντες ὑπὸ τοῖς τῶν ἄνω τε καὶ κάτω περιόντων πατεῖσθαι ποσίν· οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἑαυτὸν ἡμῖν τείχος οἷάπερ ἀρρήκτων περιθελί, καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμει περιφράττων ἔξω τοῦ πατεῖσθαι γενέσθαι παρεσκεύασεν. Ἐφη δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐπ' αὐτοὺς ἐξελαύνων. Πάλαι μὲν γὰρ ἦμεν αἰχμάλωτοι, καὶ εὐπαρακόμενοι κομιδῇ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων λόντες εὐκόλως, ἄγοντός τε ἡμᾶς καὶ φέροντος τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐκ τούτων εἰς ἐκεῖνα μονονουχὶ καὶ ἐλαύνοντος. Ἄλλ' ἔπαυσε καὶ τοῦτο Χριστὸς. Οὐ γὰρ ἤξει καθ' ἡμῶν ὁ λεηλατῶν οὐκ ἐμβάλη καθὰ καὶ πρῶην εἰς γε τῷ αὐτῷ δοκοῦν. Πεπήγμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, ἀσφαλῆ τε καὶ ἰδρυμένην ἐσχήκαμεν τὴν καρδίαν, οὐκέτι κατασειόμενοι πρὸς ἃ μὴ προσήκεν οὐκ ἐμβαλόντες εἰς πολυθεῖαν, οὐκ ἐξελαυνόμενοι πρὸς πλάνησιν· ἀλλ' οἷον ἐμβεδηκότες ἐν πίστει τε καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς Θεὸν, ὡς χαίροντας ἐπὶ τούτῳ λέγειν· « Καὶ ἔστησεν διὰ πέτραν τοὺς πόδας μου. » Λέγων δὲ, « Ὅτι νῦν ἐώρακα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, » ἐπισκοπῆς οὕτως καιρὸν κατέδειξε ἐναρπῶς τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας. « Ἐπεσκεύετο γὰρ ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, » καὶ ἦ φησὶν ὁ Δαβὶδ, « Κύριος ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψεν, » καίτοι πάλαι διὰ τὴν ἐν ἡμῖν ἀμαρτίαν οὐ θεραπεῖας ἀξίων οὐ φειδοῦς ἡ ἀγάπης, οὐχ ἑτέρου τινὸς τῶν τοιούτων ὄλω· ἀλλ' οἰνοὶ πως ἀπεστραμμένος. Ταύτη τοι καὶ τεταράγμεθα, καὶ μαρτυρεῖ λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. » Ἐπειδὴ δὲ νῦν, τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, σεσώσμεθα τε καὶ ἠλεήμεθα,

TOMUS QUARTUS.

Vers. 9. *Gaude vehementer, filia Sion, prædica, filia Jerusalem. Ecce rex tuus venit tibi justus, et salvans, ipse mansuetus, et ascendens super subjugalem, et pulvum novum.*

TOMOS ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Καῖρς σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ἰερουσαλήμ. Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχεται σοι δίκαιος, καὶ σώζων, αὐτὸς πρῶος, καὶ ἐπιβεδηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πόλιν νέαν.

⁷⁹ Isa. v, 5. ⁸⁰ Isa. LVIII, 12. ⁸¹ Psal. XXXIX, 3. ⁸² Luc. I, 78. ⁸³ Psal. XLII, 3. ⁸⁴ Psal. CIII, 29.

(1) Ita legendum conjicio, pro ἡγησάμεν, nisi malis interpretari Domino suo.

NZ. Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις διακηρύττει λοιπὸν ἂν A τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἀνάδειξιν, ὡς οὐδὲν ἄλλως ὁρᾶσθαι τὸ ἀνιῶν. Χαίρειν μὲν γὰρ προστέταχεν ἀναγκαιῶς τῇ νοτιῇ Σιών, ἅτε δὴ καὶ πάσης ἡμῶν κατηφείας ἐξηρημένης; Ποῦ γὰρ ἐτι τὸ κατηφές, καὶ ἐπὶ τίσιν ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν τὸ κατοικώζειν ἄλλως, ἀπεληλαμένης τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου πεπατημένου, κεκλημένης τε τῆς ἀνθρώπου φύσεως εἰς ἐλευθερον ἀξίωμα, καὶ τῇ τῆς υιοθεσίας κατεστεμμένης χάριτι, καὶ τοῖς ἔκθετον, καὶ ἐξ οὐρανοῦ χαρίσματι κατηγαϊσμένης; Ἐπιτῆρει δὲ, ὅτι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν εὐαγγελιζόμενος, εὐθύς θυγατέρα τὴν Σιών ἀποκαλεῖ. Σφόδρα δὴ οὖν χρῆναι χαίρειν αὐτὴν εὖ μάλα προστέταχεν, ἀνακηρύττειν τε παρεγγυᾷ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὡς ἤδη παρέσται, καὶ ἀναδειχθήσεται μετὰ σαρκὸς ὁ βασιλεὺς αὐτῆς, δικαίος, καὶ σώζων. Δεδικαίωκε γὰρ ἡμᾶς ἐν πίστει Χριστοῦ, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας κατευρύνει τρίβον τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ. Ἔστι δὲ πρὸς τούτοις καὶ πρῶτος, οὐ νομικὴν προσφέρων ἀποτομίαν, οὐδὲ θανάτῳ τιμωρούμενος; τοὺς παραβαίνοντας ἐντολῆν, σώζων δὲ μᾶλλον ἐξ ἡμερότητας, καὶ ἀνίστας τοὺς ὀλισηκότας. Ἀνέγνωμεν δὲ ὅτι «Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.» Γράμμα μὲν γὰρ ὁ κολαστής ἐστὶν νόμος, ἡ σκιά, καὶ ὁ τύπος; πνεῦμα δὲ ζωοποιεῖ ἐστὶν ὁ Χριστός, ἐν πνεύματι γὰρ καὶ ἀληθεῖα δεδιδάχμεθα προσκυνεῖν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως. Ὅτι δὲ καὶ ἐπιβέβηκεν ἐπὶ πῶλον νέον, οὕτω τε εἰσέφρησεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐ μακροῦ πρὸς πληροφορίαν δεήσει λόγου. Ἀπόχρη γὰρ C εἰς πίστιν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς γεγραφώς τὰ τοιαῦτα. Ἐπεκάθητο μὲν γὰρ τῷ πῶλῳ Χριστός, εἰπεὶ ὅτι μὴν ἡ τεκοῦσα καὶ σημεῖον ἡμῖν ἀναγκαιοτάτου πράγματος τὸ δρώμενον ἦν. Ἐπανεπαύσατο γὰρ ὁ Χριστὸς τῷ νέῳ λαῷ, τουτέστι τῷ κεκλημένῳ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῷ εἰδωλολατροῦντι ποτε. Οἷα γὰρ τις ἦν πῶλος, οὕτω δεδασμασμένος, οὕτω μὴν εἰδώς βαλίζειν ὀρθῶς; οὐ γὰρ που τῷ θεῷ παιδαγωγῆτο νόμῳ. Ἄλλ' ὁ πάντας ἄγων εἰς εὐτεχνίαν πνευματικὴν, προὔπέθηκε μὲν αὐτῷ τὸν πῶλον. Ἐφέται δὲ ὅτι κατὰ καιροῦ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ, διὰ τῆς ἐπομένης ἡμέρας δέδωκε νεῖν, καίτοιγε ἐν χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν κλῆσιν τὸ πρῶτον ἐχούσα προεισεκλήθη γὰρ διὰ Μωσέως καὶ προφητῶν. Ἐπειδὴ δὲ προσέκρουκε τῷ σώζοντι D βασιλεῖ (οὐ γὰρ τοι προσήκατο τὴν πίστιν), ταύτη τοι δικαίως τοῦ πῶλου κατόπιν ἔρχεται μόλις, καὶ γέγονεν εἰς οὐρανόν, τουτέστι παρακολούθημα, καὶ ὀπίσω τῶν ἐξ ἐθνῶν, καὶ ἡ πρώτη γέγονεν ἐσχάτη. Ἄθροισθαι δὲ, ὅπως εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν ἀποκομισθεῖσαν ἐδείξε τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὁ νεφροῦς εἰδώς καὶ καρδίας. Ὅπως γὰρ παρεϊκάσεται τῇ λιαν ἀλογωτάτῃ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. Οἱ μὲν γὰρ λελατρευκότες τῇ κτίσει παρὰ τὸν χριστῶτα Θεόν· οἱ δὲ τὸν παιδαγωγὸν ἀτιμάζοντες νόμον, ἔξω νοῦ καὶ φρενὸς γεγονότασιν ἀγαθῆς, καὶ

LVII. Manifeste his verbis Salvatoris nostri presentiam deinceps promulgat, ut tristitiæ relictus locus omnino nullus videatur. Jubet enim Sionem quæ intelligitur gaudere serio, veluti omni mœrore nostro dissipato. Cur enim adhuc mœreamus, aut quid rerum nostrarum tandem deploremus, peccato depulso, conculcata morte, et humana natura ad libertatem et **736** dignitatem vocata, et gratia adoptionis filiorum ⁸⁶ condecorata, supernisque ac cœlestibus charismatis illustrata? Observa porro, eum Salvatoris nostri adventum evangelizantem, statim Sion filiam nominare. Quare justissime ipsam majorem in modum gaudere jubet, et annuntiare Jerusalem hortatur, jam adfuturum, et in carne appariturum regem suum, justum et Salvatore. Justificavit enim nos in fide Christus ⁸⁷, et ad se accedentibus semitam salutis dilatat. Est insuper mansuetus, non legale afferens severitatem, nec mandatam violantes capite puniens: sed ex mansuetudine potius, et lapsos erigens. Legimus autem, «Littera occidit, spiritus vivificat ⁸⁸.» Littera enim est lex punitrix, et umbra et figura: spiritus vivificans est Christus ⁸⁹: in spiritu enim et veritate per evangelicam institutionem docti sumus adorare ⁹⁰. Ascendisse autem pullum novum, et ita ingressum Hierosolymam, ad firmam probationem verbis multis non est opus. Sufficit enim nobis divinus evangelista, apud quem istud scriptum est ⁹¹. Insedit quippe pullus Christus sequente ejus matre: quæ res nobis quiddam maxime singulare indicavit. Quievit enim Christus super novo populo, hoc est ad agnitionem veritatis vocato, qui aliquando idola venerabatur. Instar pulli quippe erat, nondum domitus, necque recta sciens ingredi, utpote divina lege nondum institutus. Sed qui omnes ad spirituales scientiam deducit, sibi pullum destinavit. Secuturam autem aliquando Synagogam, per asinam sequentem nos docet, quamvis tempore vocationis antecedit: per Moysen enim et prophetas vocata est. Quia vero in regem Salvatore peccavit (non enim fidem admisit), idcirco pullum sequitur, et facta est in caudam, hoc est sequela, et post gentes, et quæ fuit prima, evasit ultima. Animadvertite porro, quomodo ad extremam dementiam deflexisse ostendat humanam naturam, «qui cognoscit renes et corda ⁹².» Asino enim, animanti a ratione sejuunctissimæ et Judæorum Synagogæ, et gentium populus comparantur. Hæ namque creaturæ potius quam creatori Deo servierunt ⁹³: illi legem pædagogum ⁹⁴ seu institutorem aspernantes, bonam mentem amiserunt, **737** et in omne genus scelerum declinarunt. Comparati enim sunt illis ⁹⁵, ut Psaltes ait. Est alioqui et immunditiæ symbolum asinus: profanum quippe animal et damnatum a lege ⁹⁶. Tales omnino sunt errore vagantes, et libenter in peccatis sese volutantes.

⁸⁶ Rom. viii, 5. ⁸⁷ Galat. ii, 16. ⁸⁸ II Cor. xv, 45. ⁸⁹ I Cor. xv, 45. ⁹⁰ Joan. iv, 24. ⁹¹ Matth. xxi, 1 sequi. ⁹² Psal. vii, 10. ⁹³ Rom. i, 25. ⁹⁴ Gal. i, iii, 24. ⁹⁵ Psal. xlviii, 21. ⁹⁶ Exod. xiii, 13.

πρὸς πᾶν εἶδος φανούτῃτος ἀπονευκότες. « Παρασυνεβλήθησαν γὰρ τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὠμοίωνται αὐτοῖς, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Ὅνος δὲ καὶ ἐτέρως ἀκαθαρσίας σύμβολον ἄνιερρον γὰρ τὸ ζῶον, καὶ τὴν ἐκ νόμου κατάρβησιν ἔχον. Τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ πλανώμενοι καὶ φιλαμαρτήμονες.

VERS. 10. *Et disperdet quadrigas ex Ephraim, et equum de Jerusalem, et disperdet arcum bellicum, et multitudinem, et pacem ex gentibus, et dominabitur aquarum a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ.*

LVIII. Unigenitum hominem natum, diligentium se pedibus subjecturum « principatus, et potestates, et mundi rectores », « hoc est detestabiles demoniorum turbas, et subditurum ipsis omnes inimicos quique cernuntur, quique non cernuntur, et contritorem omne bellum, e bonis pacis eos exhilaraturum, sub tegumento verborum propheticus sermo nobis demonstrat. Invaserunt enim aliquando Babylonii Hierosolymitas, atque etiam nonnullæ gentes finitimæ equis, et curribus, et arcubus eos sunt adortæ, ut legimus », atque ita subjugatos acerbè vexarunt. Ab eventu igitur Christi præclariorum operum splendorem ostendit, cum ait : Qui salvat, justus, et mansuetissimus rex veniet quidem, nec multo post hæc tempora. Verumtamen non magna cum multitudine satellitum, non stipatores, non mille rerum militarium gnaros secum habens. Adeo autem in moderatione animi exercitatus, ut etiam vix pullum asinarium ascendat ». Ast virtute tantus erit tantumque proderit in se confidentibus, ut auferat currus Ephraim, et equum abstrahat ab Jerusalem, disperdat etiam arcum bellicum, et summam pacem in longum per omnes gentes extendat. Ephraim nominat decem tribus in Samaria; Jerusalem incolas ejus, Judam scilicet et Benjamin. Argumentum igitur securitatis et pacis propheticus sermo nobis proponit. Non enim facile incurtabitur, inquit, civitas sancta ab iis qui eam affligere conantur, adeoque dilatabit regnum suum Salvator ejus, ut imperet toti Judææ, a mari usque ad flumina. Hi enim sunt exitus terræ, hoc est fines et termini. Psallit quodam loco et divinus David **738** de Synagoga Judæorum ut de vite loquens : « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumina propagine ejus ». Definatur enim tellus Judæorum mari, et regione ad austrum, et Indica, et quæ dicitur Media fluminum. Verum se intra istos fines regnum Christi minime continebit. Progreditur autem oratio ut ab exemplo particulari ad universum et generalissimum. Non enim in Judæa sola, sed in toto orbe regnabit, et a finibus ad fines potestas ejus propagata est.

ἐπὶ τὸ καθόλου, καὶ γενικώτατον. Βεβασιλευκε γὰρ οὐ τοῦ Ἰουδαίας μόνης, ἀπάσης δὲ μᾶλλον τῆς οὐρανόθεν, καὶ ἀπὸ περᾶτων εἰς πέρατα τὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ καταυρύνεται.

VERS. 11, 12. *Et tu in sanguine testamenti emissi tinctos tuos de lucu non habente aquam. Sædebitis in munitione vincti congregationis, et*

Καὶ ἐξολοθρεῦσει ἄρματα ἐξ Ἐφραῖμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν, καὶ πλῆθος, καὶ εἰρήνην ἐξ ἐθνῶν, καὶ κατάρβει ὕδατων ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως διεκβολῶν γῆς.

ΝΗ'. Ὅτι γενόμενος ἄνθρωπος ὁ Μονογενῆς, τῆς τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν ὑποφέρειν ἐμελλε ποσὶν « ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, » τουτέστι τὰ βδελυρὰ τῶν δαιμονίων στίφη, πάντα τε αὐτοῖς ὑποτάσσειν ἔχθρὸν ὄρατόν τε καὶ ἀόρατον, καὶ πάντα συντρίβειν πόλεμον, καὶ τοῖς ἐξ εἰρήνης κατευφραίνειν ἀγαθοῖς, ἀνιγματοῦδως ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑποφαίνει λόγος. Ἦσαν μὲν γὰρ κατὰ καιροὺς κατὰ τῶν Ἱερουσαλήμων οἱ Βαβυλωνῖοι, καὶ μὴν καὶ ἕτεροὶ τινες τῶν ὁμῶρον ἐθνῶν ἵπποις τε καὶ ἄρμασιν ἐποχοῦμενοι, καὶ βάλλοντες τόξοις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κατεχειροῦντό τε οὕτω, καὶ πικροῖς ἐνέεισαν πόνοις. Ἀπὸ γοῦν τοῦ συμβίνειν εἰωθότος, τῶν ἐπὶ Χριστοῦ κατορθωμάτων τὴν λαμπρότητα δηλοῖ. Ὅ γὰρ τοῦ σώζων, φησὶν, ὁ δικαιοῦς τε καὶ πραΰτατος βασιλεὺς, ἀφίξεται μὲν, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Πλὴν οὐ πολλῶν πλῆθει τῶν ὑπάσπιστων, οὐ δορυφόρους, οὐ μυρίους ἔχων τοὺς εἰδότες τὰ τακτικά. Ἐπασκήσας τε οὕτως ἐν ἤθει τὸ μέτριον, ὥστε καὶ μόλις ἐπιβῆναι τοῦ πώλου. Πλὴν ἔσται τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν, ὀνήσει τε οὕτω τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας, ὡς περιελεῖν μὲν ἄρματα ἐξ Ἐφραῖμ, ἀποστῆσαι δὲ καὶ ἵππων ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἐξολοθρεῦσαι δὲ καὶ τόξον πολεμικόν, καὶ εἰρήνην ἀπλώσσει βαθεῖαν, τὴν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν. Ἐφραῖμ δὲ φησὶ τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς, Ἱερουσαλήμ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικήσαντας, Ἰούδας δὲ οὗτοι καὶ Βενιαμίν. Οὐκοῦν ἀσφαλείας ὑπόθεσιν, καὶ εἰρήνης ἡμῖν ὁ προφητικὸς εἰσχομίζει λόγος. Οὐ γὰρ ἂν γένοιτο, φησὶν, εὐκατάδρομος τοῖς ἐθέλουσι κακοῦν ἢ ἀγία πόλις, κατευρυνεῖ δὲ οὕτω τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν ὁ σώζων αὐτήν, ὡς ὅλης κατάρβει τῆς Ἰουδαίας, ἀπὸ θαλάσσης ἕως ποταμῶν. Αὐταὶ γὰρ εἰσιν αἱ διεκβολαὶ τῆς γῆς, τουτέστι τὰ πέρατα. Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὡς περὶ ἀμπέλου λέγων τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς, « Ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παρὰ φουάδας αὐτῆς. » Τερματίζεται γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων θαλάσση τε, καὶ χωρὶς τῆς πρὸς νότον, καὶ Ἰνδικῆ, καὶ τῆς καλουμένης Μέσης τῶν ποταμῶν. Ἄλλ' οὐκ ἐν τοῦτοις τοῖς ὅροις ἡ Χριστοῦ βασιλεία, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐρπει δὲ ὁ λόγος ὡς ἐκ μερικῶν παραδείγματος

οὐ τῆς Ἰουδαίας μόνης, ἀπάσης δὲ μᾶλλον τῆς οὐρανόθεν, καὶ ἀπὸ περᾶτων εἰς πέρατα τὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ καταυρύνεται.

Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίλους σου, ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. Καθήσεσθε ἐν δρυώμασι δέσμοι τῆς συναγωγῆς σου.

» Ephes. vi, 12. » Psal. cix, 8. » Matth. xxi, 1 seqq. » Psal. lxxix, 12.

της, και ἐντὶ μᾶς ἡμέρας παρεοικίας σου *A pro una die peregrinationis tue dupliciter reddam tibi.*

ΝΘ. Μίττεισι δὲ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἤδη δίκαιόν τε και σὺνόντα βασιλέα, και μὲν τοι και πρῶον, τουτέστι Χριστὸν, και τὰ λαμπρά, και ἀξιάγαστα τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ κατορθώματα καθίστησι ἐναργῆ. «Κεκένωκε γὰρ ἑαυτὸν» ἐκὼν, γινόμενος ἄνθρωπος, δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος. «Υπέμεινε δὲ και στεκερὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας,» και τέθεικε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα, κατεκτήσατο τῷ Θεῷ και Πατρὶ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐν αἵματι διαθήκῃς αἰωνίου, ἧς ἦν τύπος τὸ διὰ τοῦ πανσφόρου Μωσέως τοῖς ἀρχαιότεροις ἐπιβραβεύθην. «Λαβὼν γὰρ, φησι, Μωσῆς τὸ αἷμα αὐτό τε τὸ βιβλίον, και πάντα τὸν λαὸν ἐβράβειτε, λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκῃς ἧς διέθετο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός.» ^B Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν τύποι, και τῆς ἀληθείας μύρωσις ἦν. Αὐτὴ δὲ λοιπὸν ἡ ἀλήθεια Χριστός, ὁ πάντας ἡμᾶς ἀγοράσας ἐν αἵματι διαθήκῃς. «Ἐκλελυτρώμεθα γὰρ, ὡς ὁ αὐτοῦ φησι μαθητῆς, οὐ φαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τιμῶν αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμμου, και ἀσπίλου Χριστοῦ.» ^C Σὺ τοίνυν, φησὶν, ὦ δικαιοτάτα και πραότατα βασιλεῦ, ἐν αἵματι διαθήκῃς τοὺς σοὺς γεγονότας δεσμίους (τουτέστιν οὐς δεσμοὶς ἀγάπῃς κατέσφιγξας, και ταῖς σαῖς ζεύγλαις ὑπενεγκεῖν, και καταδῆσαι σαφῶς τὴν τῆς διανοίας πέπεικας αὐχένα) ἐξαπέστειλας, τουτέστιν ἐξεκόμεσας, ἤγουν ἐξήγαγες, ἢ ἀνήκας «ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ.» ^D Σημαίνειν δὲ διὰ τούτου φαμὲν αὐτὸν ἢ τὸν ἕδην, τὸν οὐκ ἔχοντα ζῶην, ἐκδεχόμεθα γὰρ εἰς τύπον ζωῆς τὸ ὕδωρ, ἤγουν ἕδην καταλογιζόμεθα, και μάλα ὀρθῶς, τὴν ἐπὶ γε τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀπάτην. Βύθρος γὰρ ἀληθῶς τὸ χρήμα ἐστίν, εἰς δὲ εἴπερ τις ὄλωσ καταλισθῆσει, ζωῆς ἀμοιρήσει τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ὅτι δὲ κεκένωκε τὸν ἕδην ἀποθανὼν ὁ Χριστός, και ἀνήκε τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι τὰς κάτω πύλας, παντὶ που σαφές. Ἐφη δὲ που και ὁ τῶν ὄλων Θεός διὰ φωνῆς Ἰερεμίου περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καταλειπτῶν μὲν αὐτὸν, τραπομένων δὲ φληνάφως εἰς ἀπάτην εἰδωλομανῆ· «Ἐξέστη ὁ οὐρανός ἐπὶ τούτῳ, και ἐφριξεν ἐπὶ πλείον σφόδρα, λέγει Κύριος· ὅτι δύο, και πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου. Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, και ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμένους, οἱ οὐ δύνησονται ὕδωρ συνέχειν.» Ὅσπερ γὰρ ἐστὶ πηγὴ ζωῆς, και πηγὴ ζωοποιδῆς ἡ ὀρθὴ τε και ἀπλανῆς περὶ Θεοῦ γνώσις· οὕτως ἄνυδροι, και οἰονεὶ λάκκοι συντετριμμένοι νοηθεῖεν ἂν τὰ τῆς εἰδωλοατραείας ἀθύρματα, και ἡ περὶ αὐτοῦ πλάνησις. Εἶτα πρὸς αὐτοὺς διαλέγεται τοὺς δεσμίους, και εἰς ἐλπίδας αὐτοὺς ἀγαθὰς παραθήγει, λέγων· «Καθήσεσθε ἐν ὀχυρώματι· δεσμοὶ τῆς συναγωγῆς.» Καὶ ὀχύρωμα μὲν, καθάπερ ἐγῶμαι, ἐὴν Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖ ὡς τετειχισημένην ἐν Χριστῷ, και ἀκλόνητως ἔχθυσαν. Καθήσιν δὲ φησι τὸ εἶον ἰδρυμένον ἐν πίστει. Γέγραπται γὰρ περὶ Θεοῦ· «Ὅτι σὺ καθήμενος εἰς τὸν

LIX. Transit nunc oratio ad ipsam justum, et Salvatorem, atque etiam mansuetum regem, id est Christum, et illustria atque admiranda adventus ejus opera declarat. «Exinanivit enim semetipsum» libens, homo factum unigenitum Dei Verbum. «Sustinuit crucem, confusione contempta» et pro omnium vita animam suam commutavit, Deo et Patri mundum in sanguine testamenti æterni acquisivit, ejus typus fuit sanguis per Moysen sapientissimum veteribus aspersus. Inquit enim : «Accepto Moses sanguine et libro ipso, aspersit omnem populum, dicens : Hic est sanguis testamenti, quod disposuit ad vos Deus.» Sed illa quidem typi, et veritatis simulacrum fuerunt : successit ipsa veritas Christus, qui omnes nos in sanguine testamenti mercatus est. «Redempti enim sumus non corruptibilibus auro vel argento, ut discipulus ejusdem ait, sed pretioso sanguine tanquam agni immaculati, et incontaminati Christi.» Tu igitur, inquit, justissime et mansuetissime rex, in sanguine testamenti victos tuos (hoc est, quos vinculis charitatis constrinxisti, quibusque persuasisti, uti mentis cervicem jugo tuo submitterent, et palam illigarent) emisisti, hoc est extulisti, sive eduxisti, sive dimisisti «ex lacu non habente aquam.» Quibus verbis aut infernum, ubi non est vita, significari dicimus ; aquam enim pro symbolo vite accipiamus licet ; aut certe infernum convenientissime falsorum deorum fallaciam interpretabimur. **739** Vere enim fovea est, in quam si quis penitus deciderit, vita futura ac sempiterna carebit. Evacuasse autem infernum Christum mortuum, et spiritibus in custodia detentis aperuisse portas inferas, neminem latet. Inquit et alicubi universorum Deus per Jeremiam de Israelitis desertoribus suis, et ad fallaciam insani decorum cultus stulte conversis : «Obstupuit cælum super hoc, et inhorruit plurimum vehementer, dicit Dominus : quia duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viventis, et foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere.» Quemadmodum enim fons vite, et fons vivificans est recta et erroris experta Dei cognitio : ita velut lacus inaquosi, et contritii idololatriæ la-dicra, et aberrationes ab ipsa possunt intelligi. Deinde ipsos victos compellans, ad spem bonam eos erigit : «Sedebitis in munitione victi congregationis.» Munitionem, ut mihi videtur Ecclesiam appellat, ut munitam in Christo, et inconcussam. Sessionem dicit in fide quamdam stabilitatem. Scriptum est enim de Deo : «Quoniam tu sedens in sæcula», hoc est stabilem et inconcussam naturam habens. Eritis igitur securi, inquit, firmitatem fidei habentes, o victi congregationis mee, quæ est in Christo justificatorum sancta multitudo. Non autem caritu-

¹ Philipp. ii, 7. ² Heb. xii, 2. ³ Exo. i. xxiv, 8. ⁴ I Petr. i, 18. ⁵ Jerem. i. 13. ⁶ Psal. xxviii, 10.

ram mercede eorum in omnibus rebus arduis patientiam et stabilitatem in dilectione Dei, significat, cum adiungit : « Et pro una die peregrinationis tuæ duplicia reddam tibi. » Quod dicere vult, tale est. Peregrini enim, et adventæ sunt omnes sancti, et brevis est valde cujusque hominis vita in corpore, ut idcirco eam propter summam brevitatem cum uno die comparare fortasse possis. Itaque pro uno die peregrinationis tuæ, inquit, hoc est pro brevi, et modico tempore hujus vitæ, quam in corpore degis, dupliciter, et affatim te remunerabo. Ait et alicubi Christus : « Mensuram bonam et confortam, et cogitatam et superfluentem dabunt in sinum vestrum. » Haud enim æqualia actionibus nostris præmia expectamus : sed cum magno auctario, cum dator sit munificus.

αὐτῶν, ἡ τοῦτέστιν ἰδρυμένην ἔχων καὶ ἀκατάσειστον φύσιν. Ἔσεσθε δὴ οὖν ἐν ἀσφαλείᾳ, φησὶ, τὸ βεβηκὸς ἔχοντες εἰς πίστιν, ὡς δέσμοιοι τῆς ἐμῆς συναγωγῆς εἶεν δ' ἂν οὗτοι τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων ἡ ἀγία πληθὺς. Ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθον ἔχουσι τὴν ἐφ' ἅπασι τοὺς ἀρίστοις ὑπομονὴν, καὶ μὴν τὸ ἐρηριζόμενον εἰς ἀγάπην τὴν ἐπὶ Θεῷ, κατασημαίνει, λέγων :

VENA. 13. Quoniam intendi te mihi, Juda, ut arcum, implevi Ephraim.

740 LX. Quoniam modo vocanda sit, et per eandem ingressura gentium multitudo, miser contra Iuterus, qui olim triumphabat, hoc est Satanas, spoliatus adoraturus, quos cupidissime acquisierat, adhuc declarat. Alloquitur autem quasi sanctos apostolos, sive magistros ex Israel, qui et gentium regiones percursantes, ad agnitionem veritatis indigenas vocarunt, et reti suo concluserunt. Ait ergo : « O Juda, intendi te mihi arcum, » hoc est per te jaculis tangam adversarios : et « Te, o Ephraim, implevi. » Quod quid sit, dicam quoque. Cum enim sagittarii ferratum arcum curvantes, nervum ad pectus addunt, tunc arcum implere dicuntur, et sagittam volantem, sive telum jaciunt. Est igitur idem diverse dictum. Arcum te feci, inquit, o Juda ; implevi etiam te, Ephraim. Judas porro et Ephraim universum genus Israeliticum complectuntur. Itaque ante alios ex Judæis erodentes velut arcum fecit, eo animi provector, ut gentes instituerent, et a seductis dæmonum greges abigerent, ferirentque Satanam, et universe divinis decretis adversantes, et doctrinæ sacræ inde proficiscenti repugnantes. Sic alicubi et divinus David ad universorum Deum et Salvatorem : « Sagittæ tuæ salutis acutæ, o potens, populi sub te cadent, in corde inimicorum regis. » Feriunt enim inimicos Dei et Patris in cor, et renes intus sagittæ potentis, hoc est Christi. Rursum sagittæ ejus sunt qui docent errantes, et natura et vere Deum nescientes. Feriunt autem, non ad mortem, sed ad charitatem in Christo eos deducunt, ut et sub ipso feriant. Qualis est quæ in Canticis canticorum sponsa describitur, dicens expresse : « Vulnerata charitatis ego sum. » Evasisse autem fortissimos ac validissimos divinos discipulos, testificatur de ipsis in spiritu loquens sapiens Psalmographus : « Sicut

Καὶ τι τοιοῦτον ἐστὶν ὁ βούλεται λέγειν. Πάρροιχοι μὲν γὰρ ἐπὶ γῆς, καὶ παρεπίδημοι πάντες εἰσὶν οἱ ἅγιοι, βραχὺς δὲ λίαν ὁ ἐν σῶματι βίος ἀνθρώπου παντός, καὶ εἰ τις αὐτὸν ὀλίγον ὄντα παντελῶς, ὡς τάχα που καὶ ἡμέρα παρεικάζεσθαι μῆ. Οὐκοῦν ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας τῆς παραικίας σου, φησὶ, τοῦτέστιν ἀντὶ βραχέος τε καὶ συνεσταλμένου Β χρόνου τῆς ἐν σῶματι ζωῆς διπλᾶς τε καὶ ἐν πλεονασμῷ τὰς ἀμοιβὰς ἀποδώσω. Ἐφη δὲ πῶν καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι ἡ Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπεραυχνόμενον δάσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὀμῶν. Ὁ γὰρ πῶν τὰς ἰσοστάθμους ὢν ἂν πολλῇ, πλουσιώδωρος γὰρ ὁ διδοῦς.

Διότι ἐνέτεινά σε ἑμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς τόξον, ἐπλησα τὸν Ἐφραϊμ.

Ἐ. Τίνα δὴ τρόπον κληθήσεται τε καὶ εἰσελάσει διὰ τῆς πίστεως ἡ ἐξ ἔθνῶν ἀγγέλη, ταλαιπωρήσει δὲ καὶ ὁ πάλαϊ τρυφῶν, τοῦτέστιν ὁ Σατανᾶς, τῶν ἐκ πλεονεξίας αὐτῷ πεπορισμένων προσκυνητῶν ἐξωθούμενος, διατρανοῖ πάλιν ἐν τούτοις. Ποιεῖται γὰρ μὴ τὸν λόγον, ὡς πρὸς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, ἦτοι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ διδασκάλους, οἳ καὶ τὴν τῶν ἔθνῶν ἐκπεριθέοντες χώραν, εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐκάλουν τε καὶ σεσαγγνεύκασι τοὺς ἐν αὐτῇ. « Ἐ Ἰούδα, τοίνυν φησὶν, ἐνέτεινά σε ἑμαυτῷ τόξον, » τοῦτέστι διὰ σοῦ τόξεύσω τοὺς ὑπεναντίους· καὶ ὁ σὲ δὲ, ὦ Ἐφραϊμ, ἐπλησα. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν, ἐρῶ πάλιν. Ὅτι γὰρ τῆς τοξείας οἱ ἐπιστήμονες νευρὰν μὲν μαζῶν, τοῦ δὲ τόξου τὸν σίδηρον ἀγούσιν ἐγγύς, τότε πλήσας τὸ τόξον λέγονται, βάλλουσι καὶ διυπτάμενον τὸν ἔθν, ἦτοι τὸ βέλος. Ἔστι τοίνυν αὐτὸ διαφόρως πεφασμένον. Τόξον σε πεποίημαι, φησὶν, ὦ Ἰούδα, ἐπλησα δὲ καὶ σε, ὦ Ἐφραϊμ. Ἰούδας δὲ καὶ Ἐφραϊμ ἅπαν ἐστὶ τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραὴλ. Οὐκοῦν τόξον ὡσπερ τι πεποίηται τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας πρὸ τῶν ἄλλων, κα' γνώμης εἰς τοῦτο προεληλυθότας, ὡς ἔθνη παιδαγωγεῖν, καὶ τῶν πλανωμένων ἀποσοθεῖν τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καταπαλεῖν τε τὸν Σατανᾶν, καὶ ἀπαξαιπλῶς τοὺς τοὺς θεῖως ἐδύμασιν ἀντεξάγοντας, καὶ τοὺς ταῖς δι' αὐτῶν μαχομένους μυσταγωγίαις. Οὕτω πῶν φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Θεόν· « Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατέ· λαοὶ ὑποκάτω σου κεσοῦνται· ἐν καρδίᾳ τῶν ἐθρῶν τοῦ βασιλέως. » Πληττουσι μὲν γὰρ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς καρδίαν ἔσω, καὶ νεφροὺς τὰ τοῦ δυνατοῦ βέλη, τοῦτέστι Χριστοῦ. Βέλη δὲ αὐτοῦ πάλιν οἱ μυσταγωγοὶ, τοὺς δὲ γὰρ πεπλανημένους, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεὸν οὐκ εἰδότες. Πληττουσιν οὐκ εἰς θάνατον, ἀλλ' εἰς ἀγάπην αὐτοὺς ἀπαφέροντες τὴν ἐν Χριστῷ, ἵνα καὶ ὑποκάτω τῆ-

¹ Luc. vi, 38. ² Psal. XLIV, 6. ³ Psal. CLIX, 4.

¹⁰ Cant. v, 7.

πιοειν (1) αὐτοῦ. Ὅποια τις ἐστὶν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁγίων γραφομένη νόμφη, λέγουσα σαφῶς, ὅτι « Τετρωμένη ἀγάπης ἐγὼ εἰμι. » Ὅτι δὲ γεγονάσιν ἀκριμύτατοι, καὶ εὐσθενεῖς οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, πιστώσεται λέγων περὶ αὐτῶν ὁ σφόδρ Ψαλμῶδς ἐν πνεύματι : « Ὅσει βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὕτως οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων. » Ἐκτετιναγμένους μὲν γὰρ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖ, ὡς τῆς θείας χάριτος ἐκπεπωκότας διὰ τοὺς ἐμπαροινῆσαι Χριστῷ. Οἱ γὰρ μὴν αὐτῶν υἱοὶ, βέλη γεγονάσιν ὡς ἐκ χειρὸς δυνατοῦ πεμπόμενα. Ἐφῆ δὲ πού καὶ ὁ Ἀμβακούμ ὡς πρὸς αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν Ἐμμανουὴλ περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων : « Βολίδες σου πορεύονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὀπλων σου. »

Καὶ ἐλεγερῶ τὰ τέκνα σου Σιών ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφήσω σε ὡς βρομφαίαν μαχητοῦ.

ΣΑ'. Ἰδοὺ δὴ, σαφῶς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων μυσταγωγούς τῶν Ἰβίων ὀνομάζει. Ποία γὰρ τὰ τέκνα τῆς Σιών τὰ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν καταξιστάμενα τέκνων, εἰ μὴ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς ἡγούμενοι, « καὶ τῆς ἀληθείας ὀρθοποιοῦντες τὸν λόγον; » Σιών γὰρ ἡ νοσητή, πῶς ἂν ἔτερα νοοῖτο παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν; Καταθλοῦσι δὲ τῶν τέκνων τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ καταστρατεύονται τῶν πεπλανημένων, Θεοῦ ταπεινός αὐτοὺς ὡς βρομφαίαν μαχητοῦ. Οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην κατακαλλύνων ὀρθοποιοῦντα. « Θώρακα μὲν γὰρ τὸν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης » περιτίθειν αὐτῷ· καὶ μὴν καὶ « τὴν τοῦ σωτηρίου περικεφαλαιάν. » Ἐἶτα δίδωσι « τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. » Ταύτη δὴ οὖν τῇ μαχαίρᾳ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κεχηρημένοι τέκνων, ἀποκείρουσι μὲν τὴν ἐν αὐτοῖς βλαστοῦσαν ἀπάτην, καὶ τὸν τομώτατον τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιφέροντες αὐτοῖς, « ὅς ἐστι ζῶν τε καὶ ἐνεργῆς, » τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον ἐκκόπτουσι πνεῦμα, ἵνα δύναιτο λοιπὸν νῦν καθαρῶ τε καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας παραδέξασθαι λόγον.

Καὶ ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτούς, ὀφθίσεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βολῆς αὐτοῦ.

ΣΒ'. Ὅτι καὶ συνέσαι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῖς, καὶ συνασπιεῖ, καταδηώσει τε τοὺς ἀνθεστηκότας διὰ τούτων ὑποθηλοῖ. « Ἐστὶ γὰρ, φησὶ, Κύριος ἐπ' αὐτούς, » δηλὸν δὲ ὅτι τοὺς ἀνθίστασθαι μεμελετηκότας τοῖς ἱερουργοῖσι τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ. Ἐκίστη δὲ βολὴ μυσταγωγός, ἢ ἀπόστολος· βέλει γὰρ ἦτοι βολίδι παρεικάζει πάλιν αὐτοὺς Θεοῦ πέμπουτος, ὡς ἀστραπὴ δὲ δραμεῖται, φησὶ, δηλὸν δὲ ὅτι καταυγάζουσα, καὶ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς ἀμογητὴ προσπίπτουσα. Γεγονάσι δὲ οὕτω λαμπροὶ καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ τῶν τοῦ Σωτήρος Εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους, λαῶν ἡγούμενοι, καὶ προεστηκότες Ἐκκλησιῶν, ὡς ἀγνωστὰ μηδένα τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀρετῆς τὴν φαιδρότητα. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν, ἔφασκεν ὁ Σωτήρ· « Οὐδεὶς λύχνον ἔβας, καλύπτει αὐτὸν σκευεῖ, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθεισιν, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας, ἵνα οἱ ἐκπορευόμενοι βλέ-

A sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum ¹¹. » Excussos enim oriundos de Israele nominat, ut qui Dei gratia propter debacchationes in Christum exciderint. Quorum filii tamen sagittæ fuerunt, ut de manu potentis emissæ. Ait et Habacuc quasi ad ipsum Emmanuel de sanctis apostolis : « Jacula tua ibunt in luce coruscationis armorum tuorum ¹². »

Οἱ γὰρ μὴν αὐτῶν υἱοὶ, βέλη γεγονάσιν ὡς ἐκ χειρὸς δυνατοῦ πεμπόμενα. Ἐφῆ δὲ πού καὶ ὁ Ἀμβακούμ ὡς πρὸς αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν Ἐμμανουὴλ περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων : « Βολίδες σου πορεύονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὀπλων σου. »

741 Et suscitabo filios tuos, Sion, super filios Græcorum, et attrahabo te quasi gladium pugnantis.

LXI. En doctores sacros ex Judæis liquido arcum suum vocat. Quinam enim filii Sion insurgentes contra filios Græcorum, nisi divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus præsidēs, « Et recte tractantes verbum Dei ¹³? » Nam Sion quæ animo videtur, quomodo alia præter Ecclesiam intelligatur? Oppugnant autem filios Græcorum, et bello lacesunt errore seductos, Deo illis utente ut gladio bellatoris. Sic et divinus Paulus militem Christi ornare cernitur. « Thorace enim justitiæ ¹⁴ » in Christo illum induit : præterea « galea salutis ¹⁵. » Insuper dat ei « gladium spirituum, quod est verbum Dei ¹⁶. » Hoc igitur gladio contra Græcos usi, pullulantem in illis falsam doctrinam amputant, et Dei sermonem maxime « penetrabilem, vivum et efficacem ¹⁷ » illis adhibentes, nequam et immundum spirituum excindunt, ut de cætero mente pura et libera, et a dæmonum servitute expedita, veræ cognitionis Dei sermonem suscipere queant.

τῶν δαιμονίων πλεονεξίας ἀπηλλαγμένῳ, τὸν τῆς

VERS. 14. *Et erit Dominus super eos, apparebit, et egredietur sicut fulgur sagitta ejus.*

LXII. Docet Dominum Deum illis adfuturum, unaque pugnaturum, et resistentes eversurum. Ait enim : « Erit Dominus super eos, » utique super eos, qui ministris Evangelii ipsius objicere sese constituerunt. Quælibet autem sagitta est institutor, sive apostolus. Telo enim, sive sagittæ a Deo emissæ rursus eos comparat ; addit, cursuram ut fulgur, illuminantem videlicet, et omnium oculis citra nixum allabentem. Evaserunt autem adeo clari ac fulgentes, tum divini discipuli, tum præcones Evangelii Salvatoris, et qui eos secuti sunt popularum rectores et præsidēs Ecclesiarum, ut claritudinem virtutis eorum nemo ignoraverit. Atque hoc ipsum significans aiebat Salvator : « Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, aut sub lecto, sed super candelabrum, ut ingredientēs lumen videant ¹⁸. » Et iterum : « Sic luceat lux vestra

¹¹ Psal. cxxvi, 4. ¹² Habac. iii, 11. ¹³ II Timoth. ii, 15. ¹⁴ Ephes. vi, 14. ¹⁵ ibid. 17. ¹⁶ ibid. ¹⁷ Hebr. iv, 12. ¹⁸ Matth. v, 15.

(1) Legè πίπτουεν, cadant. COTELER. Monum. Eccl. Gr III, 562.

coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est ¹⁹. »

742 VERS. 15, 16. *Et Dominus omnipotens in tuba clanget; et ibit in commotione minarum suarum. Dominus omnipotens protegit eos, et consumunt eos, et obruent eos in lapidibus fundæ, et ebibent sanguinem eorum sicut vinum, et implebunt ut phialas altare. Et salvabit eos Dominus in die illa sicut oves populum suum.*

LXIII. Commilitonem et armorum socium, ut dixi, claris verbis ipsis adjungit universorum Deum, adeo instructum, et simul certare cupidum, ut jam hostiliter ingruere, imo pedem conferre, et quidquid in se est virium in hostes, et in ipsorum robur effundere videatur. Rectissime porro inquit, bellum facturum non iis qui per fidem ad justificationem tanquam sagena capti sunt: sed divinæ prædicationi infelicititer obnitentibus, quos et Paulus notavit, cum dixit: « Ostium enim mihi magnum, et evidens apertum est, et adversarii multi ²⁰. » Canet igitur, inquit, tuba Dominus. Locutus est enim Dominus prædicationem evangelicam, quæ omnes terras pervasit, quando audiri potest ab omnibus mysterium: erat enim tenui voce, et lingua tardus Moses, quare etiam vix per solam Judæam exaudiebatur ²¹. At sermo de Christo talibus terminis nequaquam continetur. Nam ut buccina egregia et sonantissima, omnium auribus ubique iasonuit. « Ibit autem ceu in commotione minarum suarum, » et sic proteget satellites suos, ut adversarii quasi ab igne consumantur, et tantum non etiam fundæ lapidibus eos universe verberantes obruent. « Ebibent item sanguinem eorum, » hoc est, veluti quædam belluæ insilientes, facile superabunt et occident eos. Ad hæc offerent phialas sanguine occumbentium plenas, ut libationem aliquam ad altare. Est enim suavis odor Deo, et acceptabile sacrificium, errantes salvari prohibentium interitus. Si enim interfectores corporum misericordiam non merentur, sed pari potius supplicio multandi sunt, quid de corruptoribus et jugulatoribus animarum dicemus?

Quales haberi quoque possunt præstantes inter Græcos, et mundanæ sapientiæ gloriam consecuti, quibus crebro in ore sunt dii dæque, et qui ad creaturam magis quam ad **743** Creatorem colendum sollicitant, et cuilibet elemento Deo debitum honorem consecrant. Atqui mundum, non solum quandiu ipsi vivebant, sed etiam ad tempora consequentia seduxerunt. Multa enim millia diversis ætatibus illorum mendacis persuasi, et frigidis atque anilibus fabellis auscultantes perierunt. Sublati sunt itaque e medio in posterum tales. Eva-

πωσι τὸ φῶς. » Καὶ πάλιν ἐτέρωθι: « Οὕτω λαμφάτω τὸ φῶς ὑμῶν Ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δεξάσωνται τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Καὶ Κύριος παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπικί, καὶ κορευέσεται ἐν σάλφ ἀπειλῆς αὐτοῦ. Κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ αὐτῶν, καὶ καταναλώσουσιν αὐτοῦς, καὶ καταχάσουσι ἐν λίθοις σφενδόνης, καὶ ἐκπύονται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἶνον, καὶ πλήσουσι ὡς φιάλας θυσιαστήριον. Καὶ σώσει αὐτοὺς Κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς πρόβατα λαὸν αὐτοῦ.

ΞΓ'. Συνασπιστήν, ὡς ἔφην, καὶ σύνοπλον αὐτοῖς παρίστησιν ἐναργῶς ὁ λόγος, τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, παραταττόμενον οὕτω, καὶ συναθροῖν ἡρημένον, ὡς ἤδη δοκεῖν καὶ ἐξηρητῆσθαι πολεμικῶς, καὶ οἶον χωρεῖν μᾶλλον, καὶ τῇ κατ' ἐχθρῶν ὀλῆ χρησθαι δυνάμει, καὶ τῆς ἐνοούσης εὐσθενείας αὐτοῖς. Καταστρατεύεσθαι γὰρ μὴν εὖ μάλα φησὶν, οὐχὶ τῶν διὰ πίστεως εἰς δικαιοσύνην σαγηνευομένων, ἀλλὰ τῶν ἀθλιῶς ἀνθεστηκότων τῷ θεῷ κηρύγματι, οὗς καὶ ὁ Παῦλος κατεσήμηνε, λέγων: « Θύρα γὰρ μοι ἀνέμωγε μεγάλη καὶ ἐναργής, καὶ ὁ ἀνικητέμηνος πολλοί. » Σαλπικί τοίνυν ὁ Κύριος, φησὶν, ἐν σάλπιγγι. Δελάληχε γὰρ ὁ Κύριος τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, εἰς πᾶσαν διάφταν τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἐξἄκουστον γὰρ τοῖς ἀπανταχοῦ τὸ μυστήριον ἦν μὲν γὰρ ἰσχυρόφωτος, καὶ βραδύγλωσσος ὁ Μωσῆς, τοιγάρτοι καὶ μόλις ἤκούετο κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν. Ἠκιστά γὰρ μὴν ἐν τούτοις ἐστὶν ὁ περὶ Χριστοῦ λόγος. Ἀναπεφώνηκε γὰρ εἰς τὴν σάλπιγγα λαμπρά, καὶ εὐχεστάτη, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς τῆν ἐνείεσα τὴν διαπρώσιον. « Βαδίζειται δὲ ὡσπερ ἐν σάλφ ἀπειλῆς αὐτοῦ, » καὶ ὑπερασπίζεται οὕτω τῶν αὐτοῦ δορυφόρων, ὡς οἶον ὑπὸ πυρὸς δαπανᾶσθαι τοὺς ἀνθισταμένους, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ σφενδόνης λίθοις αὐτοὺς καταχάσουσι καταπαλόντες γενικῶς. Ἐκπύονται δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν, ρουτέστιν οἷα τινες θῆρες ἐπιθρόσκοντες περιέσσονται βῆδλιως, καὶ νεκροῦς ἀποφανοῦσι. Προσκομοῦσι δὲ τῷ τῶν πεπτωκότων αἵματι φιάλας παπληρωμένας, καθάπερ τινὰ σπονδὴν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Εὐωδία γάρ τῷ θεῷ, καὶ θυσία δεκτή τῶν οὐκ ἐώντων αἰψοῦσθαι τοὺς πεπλανημένους ὁ θάνατος. Εἰ γὰρ τῶν σωματῶν τοὺς φονευτὰς οὐκ ἔξιον ἐλεεῖσθαι, ὑποφέρεσθαι δὲ μᾶλλον ταῖς δικαίαις, τὰ ἴσα παθόντας, τί ἂν τις λέγοι περὶ τῶν οἱ ψυχῶν ὀλετήρες γεγόνασι καὶ φθορεῖς.

Εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ Ἑλλήνων λογάδες, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ σοφίας ἡμέμοι τὴν δόξαν, οἱ ἄνω τε καὶ κάτω θεοὺς καὶ θεὰς ὀνομάζοντες, καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν ποιητὴν ἀναπειθόντες προσκυνεῖν, καὶ ἐκάστῳ τῶν στοιχείων τὴν θεῷ πρέπουσαν ἀνατιθέντες δόξαν, καίτοι πεπλανήχασιν τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον κατὰ γὰρ τὸν χρόνον τῆς ἐν σώματι ζωῆς: ἀλλὰ καὶ εἰς χρόνους τοὺς ἐφεξῆς. Μύριοι γὰρ ὅσοι κατὰ καιροὺς διαλώλασι τῆς ἐκείνων ψευδοπειτίας ἡττώμενοι, καὶ ψυχροὶ καὶ γραυῶδες μυθαρτίους προσεσχρότες. Ἀνηρηνται δὲ οὖν οἱ τοιοῦτοι

¹⁹ Matth. v. 16. ²⁰ I Cor. xvi, 9. ²¹ Exod. iv, 10.

λοιπόν. Οφείλει γὰρ τῆς ἐκείνων συγγραφῆς ἡ βεβήλωσις, ἀπρακτοῦσιν οἱ μῦθοι, καὶ οἶον ἐκπέποιται τὸ αἷμα αὐτῶν. Τοῖς γὰρ τῆς ἀληθείας δόγμασι καθάπερ τισὶ λίθοις τοῖς ἐκ σφενδόνης καταπαζόμενοι καταχώννυται, καὶ γέγονεν, ὡς ἔφην, εὐωδία Θεοῦ τῆς ἐκείνων ἀθυροστομίας ἡ ἀπώλεια, « Καὶ σέσωκε Κύριος ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ τῶν ὄλων αὐτὸς ποιητῆς, λαὸς αὐτοῦ λέγοντο ἀνεικότως καὶ οἱ πάλαι πλανώμενοι, οὗς ὡς ἀγέλην ἀπεληλυμένην ὑπὸ ληστῶν σέσωκεν ὁ Κύριος, τοὺς ψευδοποιμένας ἐκβαλῶν, καὶ ὑπὸ χεῖρα τιθείς ἰδίαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἔστι γὰρ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθείς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Διότι λίθοι ἄγιοι κυλλοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ. Ὅτι εἰ τι ἀγαθὸν αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν παρ' αὐτοῦ, σίτος νεανίσκοις, καὶ οἶνος εὐωδιάζων εἰς παρθένους.

ΞΔ'. Λίθους μὲν ἁγίους τοὺς ἐν τῇ γῇ τοῦ Θεοῦ κυλλομένους τοὺς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κατὰ καιροὺς ἁγίους, οἵπερ ἂν γένοιτο μυσταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι κατονομάσθαι φαρμέν. Σύμμορφοι γὰρ γεγόνασιν « τῷ λίθῳ τῷ ἐκλεκτῷ, καὶ ἀκρογωνιαίῳ, καὶ ἐντίμῳ, τῷ θεοειμένῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς τὰ θεμέλια Σιών. » Εἰ δὲ λίθος ὁ θεμέλιος, οἱ συναρμολογούμενοί τε καὶ συμβιβαζόμενοι, καὶ εἰς ναὸν ἅγιον ἀνιστάμενοι τῷ Θεῷ, λίθοι καὶ αὐτοὶ πιθανῶς ὀνομάζονται. Κυλλέσθαι γε μὴν αὐτοὺς εὐ μάλα φησὶ, τὸ πρὸς πᾶν ὄσιον τῶν ἁγίων οἰονεῖ πως εὐστροφον, καὶ γοργόν, διὰ τούτου σημαίνων. Οἱ γὰρ τοὶ περιφερεῖς, ἤγουν σφαιροειδεῖς τῶν λίθων, ὀκνου παντός εἰσιν ἀμείνους, καὶ τῶν ἄλλων εἰς κίνησιν ἐτοιμότεροι, εἰ τις ἔλοιτο κινεῖν· εὐάγωγος δὲ λίαν εἰς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν τῶν ἁγίων ὁ νοῦς. Οὕτως οὖν ἡμῖν ἔχόντων τῶν λίθων, πρῆποι ἂν ἡμᾶς διακείσθαι καὶ ἀραρότως. Ὅτι εἰ τι ἀγαθὸν, αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν, παρ' αὐτοῦ, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ πάντα ἡμῖν τὰ πρὸς εὐσέβειαν διανεμόντος Θεοῦ. Ποῖα δὲ ταῦτα ἐστὶ ; « Σίτος νεανίσκοις, καὶ οἶνος εὐωδιάζων εἰς παρθένους. » Τοῖς μὲν γὰρ ἀνδριζόμενοις, καὶ νεανικῷ φρονήματι πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀπονευεῦκσι, καὶ πληροῦν ἐλομένοις τὸ ἀγαθὸν, δοθήσεται παρ' αὐτοῦ καὶ ἔτι μείζων ἰσχύς, ὡς ἐν σίτῳ νοουμένη· « Στριβεῖ γὰρ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου. » Τοῖς γε μὴν ἤδη διηγνισμένοις, καὶ ἀμόλυτον ἔχουσι τὸν νοῦν, οἱ καὶ σεβναῖς καὶ ἁγίαις παρθένοις παρεκάζοντο ἂν εικότως, οἶνος ἐοθήσεται νοητός, ἡ περὶ Θεοῦ δηλονότι σαφής τε καὶ ἀκιδήλευτος γνώσις, ἡ κατευφραίνουσα καρδίαν ἀνθρώπου. Ὁλοκοῦν νεανίσκοι τε καὶ παρθένοι, οἱ κατὰ γε τοὺς ἄρτους ἡμῖν ἀποδοθέντας λόγους, εἰς εὐρείαν τε καὶ ἀμφίλαφῃ μέθεξιν τῶν ἔνωθεν ἀγαθῶν κεκλήσονται τε εικότως, καὶ ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος· « Φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. » Πλησίον γὰρ οἱ τοιοῦτος Θεοῦ· καὶ οὐ σχέσει τοπικαῖς· ληρία γὰρ τούτο νοεῖν, ἡ φρονήσασιν· παραστήματι δὲ διανοίας τῷ λίαν ἀκτιμωτάτῳ, καὶ τῇ πρὸς πᾶν ὄσιον τῶν ἀρίστων ἐφέσει, καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς αὐτόν. Ὅσπερ γὰρ ἐξίστησιν ἡμᾶς, καὶ οἶον

A nescit enim scriptorum illorum vanitas, fabulam nihil agunt, et sanguis eorum quodammodo epotus est. Veritatis quippe dogmatis veluti quibusdam lapidibus e funda percussi obruuntur, et tanquam suavis odor Deum afflavit extincta eorum loquacitas : « Et salvavit Dominus ut oves populum suum. » Quoniam enim ipse est conditor omnium, merito item populus ejus dicentur, qui olim erraverant ; quos ut gregem a latronibus abactum Christus salvavit, falsis pastoribus ejectis, et genere humano in tutelam suam recepto. Ipse enim est pastor bonus, qui ponit animam suam pro ovibus suis²⁰.

VERS. 16, 17. Quia lapides sancti voluntur super terram ejus. Quia si quid bonum illius, et si quid bonum ab eo, frumentum juvenibus, et vinum boni odoris ad virgines.

LXIV. Lapidés sanctos qui in terra ejus voluntur, quibusque temporibus Ecclesiarum sanctos, qui mystagogorum magistrorumque officio fungi possint, nominatos esse, affirmamus. Conformes enim sunt « lapidi electo, et summo angulari, et pretioso, posito a Deo et Patre in fundamenta Sion²¹. » Quod si fundamentum lapis, coaptati, et coagmentati, et in templum sanctum Domino erecti, etiam ipsi non inepte lapides nominantur. Volvi autem illos appositissime dicit, ut ad quidvis sanctorum agilitatem celeritatemque declaret. Lapidés enim orbiculares, seu rotundi, citra ullam difficultatem mobilissimi sunt, si quis eos impellere voluerit : sic animus sanctorum ad omnia Deo grata obeunda est versatilis. Quoniam igitur lapides ita se habent, docet nos congruenter animatos esse. Quia si quid bonum ejus est, et si quid honestum, ab ipso est, nempe a Deo omnia nobis ad pietatem largiente. Quæ sunt autem ista ? « Frumentum juvenibus, **744** et vinum odoratum ad virgines. » Viros enim se præbentibus, et animosè ejus beneplacitum curantibus, et virtuti servire cupientibus, dabitur ab eo majus adhuc robur, quod in frumento intelligitur : « Panis siquidem cor hominis confirmat²². » Purgatis vero, et animum gerentibus incontaminatum, qui et venerabilibus et sanctis virginibus comparari jure queant, vinum dabitur, quod intelligentiæ patet, Dei nimirum plena et germana cognitio, « lætificans cor hominis²³. » Quocirca adolescentes et virgines, juxta rationes modo a nobis explicatas, ad amplam et copiosam bonorum supernorum communionem merito vocabantur, avidentique Deum dicentem : « Comedite, et bibite, et inebriamini, propinquique²⁴. » Hi enim sunt propinqui Dei : non affectione secundum locum : quod sine ineptia intelligi aut cogitari non potest ; sed animi præsentia longe robustissima, et desiderio ad quidvis optimum, et charitate erga illum. Quomodo enim deturbat nos, et quasi longius abducit improbitas : sic virtus nos Deo sistit, id quod nos

²⁰ Joan. x. 14, 15. ²¹ Isa. xxviii. 16. ²² Psal. ciii. 15. ²³ Eccli. xl. 20. ²⁴ Cant. 5, 1.

disjungit, et intercedit, peccatum, inquam. e medio A
removens.

ἀποφέρει μακρὰν ἢ φαυλότης· οὕτω Θεῷ παρίστησι
ἢ ἀρετῇ, τὸ διωστὸν ἡμᾶς, καὶ μεσολαβοῦν ἐκ μέ-
σου γενέσθαι παρακαυάζουσα, φημι δὴ τὴν ἀμαρ-
τίαν.

CAP. X.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Vers. 1. *Petite a Domino pluviam in horas, ma-
tutinam, et serotinam.*

LXV. Quemadmodum enim neque frumentum in
agris citra laborem provenerit, neque vinea mul-
tum ac bonum vinum protulerit : ita et in nobis
nulla existere poterit fertilitas spiritualis, nisi Deus
instar pluviae eloquiorum suorum revelationem in
animos et corda nostra demiserit, notitiamque
nobis Veteris ac Novi Testamenti, hoc est legalis
et evangelici, quasi instillaverit : hæc namque ma-
tutina et serotina pluviae fuerint. Non esse autem
infructuosam cognitionem et commentationem spi-
ritualem legis, quin eam erudire nos per figuras
et umbras ad mysterium Christi, probat Salvator,
Judæis ipse loquens : « Ne putetis me accusaturum
vos apud Patrem : est qui accusat vos Moses
vester, in quem vos sperastis. Si enim crederetis
Mosi, crederetis forsitan et mihi ; de me enim ille
scripsit ²⁵. » Ait et alicubi de Scribis et Pharisæis,
ut ex legali institutione ad 745 meliorem, hoc est
evangelicam vocatis : « Ideo omnis scriba doctus in
regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui
profert de thesauro suo nova et vetera ²⁶. » Pelen-
tes igitur a Deo legalem et evangelicam scientiam,
et nos dignos exhibentes qui oblineamus, utique ac-
cipiemus, et in animum thesauros congeremus,
vetera et nova colligentes, et mentem ubertate
maxima cumulantes.

Vers. 2. *Dominus fecit phantasias, et pluviam hi-
bernæ dabit eis, unicuique herbam in agro. Quo-
niam loquentes locuti sunt labores, et divini visiones
falsas, et insomniam falsa loquebantur, vane consolaba-
bantur. Ideo exaruerunt ut non habentes pluviam, et
afflicti sunt sicut oves, quia non erat sanatio.*

LXVI. Occulta quadam sententia hic locus
prægnans est, quam prius a me perspicue declara-
dam existimo : sic enim consilium et scopum pro-
phetæ in verbis recitatis studiosi percipient. Erat
enim illi sermo de sanctis, quos et lapides sanctos
nominabat ²⁷, iisque frumentum imprimis convenire
affirmabat, ut viriliter agentibus, sive juvenibus,
atque etiam vinum beneolens, quod essent virgines,
id est, casti et incontaminati. « Qui enim sunt Christi
Jesu, carnem suam crucifixerunt cum vitiiis, et con-
cupiscentiis, » ut divinus Paulus scribit ²⁸. Præcepit
autem ipsis petere pluviam matutinam et serotinam ;
deinde errantium mentione interjecta, velut causam
adducit, cur nec frumentum, nec vinum habeant
ipsi, nec pluviam, quæ intellectu perspicuntur, irri-

Αἰτεῖσθε παρὰ Κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν, πρώ-
τιμον, καὶ ὄψιμον.

ΞΕ'. Ὅσπερ γὰρ οὐτε σίτος ἐν ἀγροῖς γένοιτ' ἂν
πὸνου δίχα, οὐτ' ἂν εὐβοτρός τε καὶ εὐοῖνος ἀμπε-
λῶν· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν οὐκ ἂν γένοιτό τις εὐκαρπία
πνευματικῇ, μὴ οὐχὶ Θεοῦ καθιέντος ὑετοῦ δίχην εἰς
νοῦν, καὶ καρδίαν τῶν ἑαυτοῦ λογίων τὴν ἀποκάλυψιν,
καὶ γνῶσιν ἡμῖν οἰονεῖπερ ἐνστάζοντος τοῦ τε Ἀρ-
χαίου καὶ Νέου Γράμματος, τουτέστι τοῦ νομικοῦ καὶ
τοῦ εὐαγγελικοῦ· ὑετοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι πρώτιμός τε καὶ
ὄψιμος εἶεν ἂν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀσυντελής εἰς δνθην ἡ τοῦ
νόμου γνῶσις, καὶ θεωρία πνευματικῇ, παιδαγωγεῖ δὲ
μᾶλλον ἡμᾶς διὰ τύπου, καὶ σκιάς ἐπὶ τὸ Χριστοῦ
μυστήριον, πιστώσεται· λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῖς
Ἰουδαίω δῆμοις· « Μὴ δοκεῖτε ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω
ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς,
εἰς δν ὑμεῖς ἠλπίζατε. Εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσεί, ἐπι-
στεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. »
Ἔφη δὲ πού καὶ περὶ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων,
ὡς ἐκ νομικῆς παιδείου καλουμένων ἐπὶ τὴν εὐαγ-
γελικὴν· « Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίος ἐστιν ἀνθρώπῳ
οἰκοδομητοῦ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ
καινὰ καὶ παλαιὰ. » Οὐκοῦν αἰτοῦντες παρὰ Θεοῦ τὴν
τε νομικὴν καὶ εὐαγγελικὴν ἐπιστήμην ἀξίους τε τοῦ
λαβεῖν ἑαυτοὺς παραστήσαντες, ληψόμεθα πάντως,
καὶ τοὺς εἰς νοῦν ἔσω πληρώσομεν θησαυροὺς, πα-
λαιὰ τε καὶ νέα συλλέγοντες, πλείστης τε ὅσας πνευ-
ματικῆς εὐκαρπίας ἀναμεσοῦντες τὸν νοῦν.

Κύριος ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑετὸν χειμε-
ρινὸν δώσει αὐτοῖς, ἐκάστῳ βοτάνην ἐν ἀγρῷ.
Διότι οἱ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους, καὶ οἱ
μάντιες ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ τὰ ἐνύπνια ψευ-
δῆ ἐλάλουν, μάταια παρεκάλουν. Διὰ τοῦτο ἐξη-
ράθησαν ὡς οὐκ ἔχοντες ὑετὸν, καὶ ἐκακώθησαν
ὡς πρόβατα, διότι οὐκ ἦν ἰασις.

ΞΖ'. Ὡδίνει τινὰ κεκρυμμένην ἔνοιαν τὴ προκαί-
μενο, ἣν ἀναγκαῖον, οἱμαί που, προδιατρανεῦσθαι
σαφῶς, συνεῖεν γὰρ οὕτω τῶν τοῦ προφήτου ρημά-
των τὸν σκοπὸν οἱ φιλεπιστήμονες. Ἦν μὲν γὰρ ὁ
λόγος αὐτῷ περὶ τῶν ἀγίων, οὓς καὶ λίθους ἀγίους
ὠνόμαζε, σίτον τε αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρέπειν ἔφα-
σκεν, ὡς ἀνδριζομένοις, ἦγον νεανίσκοις, καὶ μὴ
καὶ οἶνον εὐωδιάζοντα, διὰ τοῦ τὸ εἶναι παρθένους,
τουτέστιν ἀγνοῦς τε καὶ ἀβεβήλους. « Οἱ γὰρ τοῦ
Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς πα-
θήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, » καθά φησιν ὁ θεσπί-
σιος Παῦλος. Αἰτεῖν δὲ αὐτοῖς προστέταχε καὶ ὑετὸν
πρώτιμον καὶ ὄψιμον· εἶτα μεταξὺ τῆς περὶ τῶν πλα-
νωμένων παρεμβολούσης μνήμης, τὴν αἰτίαν ὥσπερ
ἀποδίδωσιν ἐν τούτοις, τοῦ μήτε σίτον, μήτε μὴν

²⁵ Joan. v, 45, 46. ²⁶ Matth. xiii, 52. ²⁷ Zachar. ix, 10. ²⁸ Galat. v, 24.

οἶνον ἔχειν αὐτάς, ἀλλ οὐδὲ ὑετοῖς κατάρδῃσθαι τοῖς A
νοητοῖς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοὺς μὴ ἔχειν ἐν ἀγρῶ βοτά-
νην. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὡς ἐπὶ πραγμάτων ἐκπεποι-
ηται τῶν αἰσθητῶν· ἦ γε μὴν ἐν αὐτοῖς θεωρία λεπτή
τε ἄγαν ἐστὶ, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσα τὸ εἰλικρινές.
Θεοῦ γὰρ, φησὶ, ποιούντος φαντασίας, τουτέστιν
ἀστραπάς, καὶ ὑετὸν τῇ γῆ τῶν χειμερινὸν χέοντος,
ὃς ἐστὶ χρήσιμος. καὶ μὴν καὶ ἐκάστω, τῶν ἐν ἀγροῖς
δηλονότι, διδόντος βοτάνην, πεπλανήκασιν ἐκείνους οἱ
ἀπορθηγγόμενοι, τουτέστιν, οἱ ψευδοεπίτεῖς τε καὶ
ψευδηγόροι, καὶ μαντείας λέγοντες τὰς ἀπὸ γε τῆς
σφῶν καρδίας. Οὗτοι λελαλήκασιν κόπους, τουτέστιν
οὐ τὰ εἰς ἀνάπαυσιν τοῖς πιστεύουσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ
δι' ὧν ἀνάγκη καμεῖν, Θεῷ προσκροῦντας, καὶ παρ-
ορωμένους. Οἱ δὲ γε μάντιες καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ
ἐλάλουν, εὐηχοῦντες αὐτοῖς δηλονότι τὰ καταθύμια, B
καὶ χρῆσταῖς μὲν ἐλπῖσι καταπαίοντες, φάσκοντες
δὲ ἀληθῆς οὐδέν· ἀλλ' εἰς ἀπάτην καὶ πλάνησιν ἀπο-
φέροντες, ἥμιστα μὲν καταδεικνύντες σφισι τὸν τῶν
πνευματικῶν δοτῆρα καὶ χρηγόν· ἀναπειθόντες δὲ
μᾶλλον αἰτεῖν τὴν εὐημερίαν παρὰ τῶν ψευδωνύμων
θεῶν. « Ταῦτή τοι, φησὶν, ἐξήρανθησαν, ὡς οὐκ ἔχον-
τες ὑετὸν, καὶ ἐκακώθησαν ὡς πρόβατα. » Οὐ γὰρ
ἦν βοτάνη, « οὐκ ἦν ἱασις. » Οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς ὁ κα-
τάδεσμων τὸ συντετριμμένον, ὁ ἀνιστῶν τὸ κατερ-
βραγμένον, ὁ ἀνακτώμενος τὸ κεκακωμένον. Προσεκ-
τέον δὴ οὖν, οὐχὶ τοῖς ἀπορθηγγομένοις τὰ μάταια,
ψευδοεπίτεῖς τε καὶ βωμολόχοις, καὶ ἐνυπνιασταῖς· Θεῷ
δὲ μᾶλλον τῷ εἰς νοῦν ἡμῖν ἐναστράπτοντι τῆς ἀλη-
θοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς, καὶ νοητοῦς ὑετοῦς κατα-
χέοντι, τὰς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρακλήσεις, C
λέγω, καὶ βοτάνην ἀναφύοντι τοῖς ἐν ἀγρῶ, τουτέστι
πάλιν, εὐανθεστάτην ὡσπερ ἡμᾶς κατανέμοντι πόαν,
τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὴν ἀμώμητον γνῶσιν.
« Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐν τιμῇ ὧν, οὐ συνῆκε, παρ-
ρσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὤμοιώθη
αὐτοῖς. » Ἄλλ' εἰ ἔλοι πως εἰς νοῦν τῶν θείων λο-
γίων τὴν γνῶσιν, καὶ τροφῆς μετὰσχοι τῆς πνευμα-
τικῆς, τότε δὴ, τότε τὴν νοθεῖαν ἀποβαλὼν, ἐν τιμῇ
τὴν ἀνθρώπων πρέπουσαν ἀναλαβὼν (1) φρένα.

Ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου,
καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγνοῦς ἐπισκέψομαι.

ΣΖ'. Ποιμένας ἐν τούτοις, καθάπερ ἐγώμαι, τοὺς
ψευδοπροφήτας καὶ ψευδομάντιες ἀποκαλεῖ, καὶ τοὺς D
τῆς ἀπάτης καθηγητάς, ὀλεθρόν τε καὶ πάγην γε-
γονότας τοῖς, οἱ τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεοῦ δόξης ἡμαρ-
τηκότες, τὴν αὐτῶν πρέπουσαν τιμῇ, καὶ λατρεῖαν
ἀναθεύεσθαι τῇ κτίσει, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἐρ-
γοῖς τῶν ἰδίων χειρῶν, καθὰ γέγραπται.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τοῖς ψευδομάντεσι καὶ τοῖς τῶν
Ἑλλήνων συνάψαι λογάδας, οἱ δὲ σοφοὶ δοκοῦντες
ἄγαν, ταῖς ἑαυτῶν εὐγλωττίαις τοὺς αὐτοῖς προσκει-
μένους πεπλανήκασιν, καὶ ὡσπερ τινὲς ποιμένες οὐκ
ἀγαθοὶ κατεδόσκησαν ἐν ἀκάνθαις, καὶ εἰς πολλὴν
ἄχρηστικότητα σαθρῶν ἐνοιῶν. Τί γὰρ παρ' ἐκείνους

A gentur, ut inde in agris herbam non habeant. Et
verba quidem tanquam de rebus sensum tangentibus
sunt, sed quam continent theoriam, subtilis est
admodum, et purissima. Inquit enim, Deo faciente
phantasias, hoc est fulgura, et pluviam hibernam
terris utilem effundente, et cuique, agrestium vide-
licet, herbam suppeditante, seduxerunt eos, qui lo-
quuntur, hoc est falsiloqui, et mendaces, et vaticinia
de corde suo proferentes. Hi locuti sunt labores,
hoc est non ad requiem credentium illis; sed per
quæ cogerentur versari in miseria, ut Deum offen-
dentes, et ab eo despecti. 746 Porro arioli etiam
somnia falsa loquebantur, mulcentes eorum aures
videlicet rebus iudicatis, et bona spe pascentes, nihil
tamen verum dicentes: sed in fraudem et errorem
abripientes, minimeque spiritualium datorem et
suppeditatorem illis ostendentes; quin persuadentes,
uti felicitatem potius a diis commentitiis exposcerent.
« Ideo, inquit, exaruerunt, ut non habentes
pluviam, et afflicti sunt, ut oves. » Non enim erat
herba, « non erat sanatio. » Neque enim erat inter
eos qui alligaret quod contritum, qui erigeret quod
confractum, qui recrearet quod afflictum erat 29.
Attendendum igitur, non loquentibus vana, menda-
cibusque et assentatoribus et somniatoribus, sed
Deo potius, lumine veræ cognitionis divinæ in ani-
mum coruscanti, et pluvias intellectuales, Spiritus
sancti consolationes, inquam, demittenti et herbam
agrestibus producenti, quod est, velut in viridissi-
ma herba, in cognitione nulli reprehensioni obnoxia,
ac divinitus inspiratæ Scripturæ nos pascenti.

« Homo enim cum in honore esset, non intellexit:
comparatus est jumentis insipientibus, et similis
factus est illis 30. » Sed si notitiam divinorum elo-
quiorum in pectus admiserit, tum demum spurius esse desi-
nens, prudenti ratione gubernatus, et cogitationibus
homine dignis susceptis, rursus in honore erit.

πάλιν ἔσται, λογισμῶ τῷ σώφρονι διοικούμενος, καὶ
VERS. 3. *Super pastores concitatus est furor meus,
et super agnos visitabo.*

LXVII. Pastores hoc loco, ut arbitror, pseudo-
prophetas et falsos vates, et magistros erroris appel-
lat, pestemque et laqueum iis, qui vera de Deo
opinionem relicta, honorem et cultum ipsi proprium
creaturæ dedicaverunt, et opera manuum suarum ad-
oraverunt, sicut scriptum est 31.

Nec alienum est falsis vatibus etiam Græcos
quosdam quasi majorum gentium adjungere, qui
cum sapientissimi numerarentur, eloquentia sua
ipsis adherentes seduxerunt, et ut pastores non
boni in spinis, et in multa vanitate cogitationum
inutilium paverunt. Quid enim apud illos ad cogni-

29 Ezech. xlii, 4. 30 Psal. xlviii, 13. 31 Psal. cxii, 4 seqq.

(1) Aubertus, ἀναβαλὼν. EDIT.

tionem veritatis conducit? Hi dignissimi sunt qui a Deo puniantur. Non enim tantummodo suas animas perdidērunt, sed insuper aliorum in errorem induxerunt, ut dixi, verborum ampullis mendacium quasi inaurantes, 747 et oratione ad deceptionem abutentes. Visitat autem agnos, miseratus videlicet, et ex fallacia ad agnitionem veritatis transferens, et ex vagis erroribus in viam rectam impellens. Sicut enim res posebat, ut injuriosis in eos pro magnitudine injuriarum supplicia irrogarentur; ita rursum cum divina mansuetudine, et justo judicio, conjunctissimum erit, benignam in eos qui talia passi sunt ferre sententiam. Oportebat enim, oportebat, inquam, salvari inique tractatos, Deo se ab eis antea lesum obliuiscēte, et pastorum fraudibus magis, ac præter voluntatem subactos pœna liberante.

Vers. 4, 5. *Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum domum Juda, et ponet eos ut equum decorum suum in prælio, et ex ipso respexit, et ex ipso posuit arcum in spiritu furoris. Et ex ipso egredietur omnis abactor in idipsum, et erunt quasi bellatores conculcantes lutum in viis in bello, et bellabunt, quia Dominus cum eis.*

LXVIII. Quoniam modo pastores male multatus sit, visitaturusque et recuperaturus agnos, clare ostendit. Productis enim ex Judæis mundi doctoribus sanctis apostolis et evangelistis, per eos Græciæ sapientes debellavit, et ab eorum garrulitate agnos eripuit, fallaciæque laqueis extricatos, in veram, et nulli culpæ affinem Dei cognitionem transtulit. Ait ergo: « Visitabit gregem suum domum Juda. » Faciet autem eum velut equum decorum, et bellicosissimum, quo quasi spiritualiter vectus, Græcorum linguam, ut dixi, oppugnabit eorumque sapientiæ deformitatem, et omnis fructus vacuitatem patefaciet. Quin enim per Græcorum dispersiones divini discipuli tanquam equi quidam fuerint, adversus eorum loquacitatem, et Deo exosam fallaciam tantum non hinnientes, quis dubitet? cum Christus de beato Paulo dicat ad Ananiam, « Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel²². » Et Habacuc quasi Dominum nostrum Jesum Christum alloquens: « Quoniam ascendet super equos tuos, et equitatio tua salus » Inquit igitur: « Ponet ipsum, ut equum decorum in bello, et ex ipso respexit²³. » Proinde ac si dicat: 748 Consideravit non quidem ut Deus ad ministerium prædicationis evangelicæ idoneos, elegit autem de tribu Juda, et ex ipsis prædicatores constituit. Voluit enim eos suæ voluntatis ministros, et adjuutores, et gratiæ ab ipso donandæ velut mediatores et dispensatores fieri. Præterea ex ipso, inquit, hoc est Juda in furore intentus est arcus

τὸ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ὠφελοῦν; Κατὰ τούτων ἂν γένοιτο, καὶ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, καὶ μάλα αἰσιώς. Ἠλόθρευσαν γὰρ οὐχὶ δὴ μόνον τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλὰ πρὸς ταύταις καὶ τὰς ἐτέρων πεπλανήκασιν, ὡς ἔφην, τῷ τῆς λίσσεως κόμπῳ μονοουχὶ καταχρυσουίντες τὸ ψεῦδος καὶ τὴν τοῦ λόγου χρείαν διαπαυῶντες εἰς φανακισμούς. Ἐπισκέπτεται γε μὴν τοὺς ἄμνους, οἰκτεῖρων δηλονότι, καὶ μετατιθεῖς ἐξ ἀπάτης εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ ἐκ τοῦ περιπλανᾶσθαι μετασοδῶν εἰς εὐθείαν ὁδόν. Ὅσπερ γὰρ ἦν ἀκλόουθον, τοῖς ἡδικοῦσιν αὐτοῦς τὴν τοῖς ἀδικήμασι πρέπουσαν ἐπαρτήσαι δίκην· οὕτω δὴ πάλιν θεοπροποῦς ἡμερότητος, καὶ ψήφου δικαίας ἀμειψοῖεν ἂν οὐδαμῶς, τὸ ἐπὶ τοῖς πεπονησὶ φιλάνθρωπων κρίμα. Ἐδει γὰρ, ἔδει σώζεσθαι τοὺς ἡδικομένους, ἀμνησικακούντος Θεοῦ, καὶ ποινῆς ἀπαλλάττοντος τοὺς ταῖς ἐκείνων πλεονεξίαις τάχα πού καὶ ἀδουλήτως ὑπενηγεμένους.

Καὶ ἐπισκέπτεται Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰουδα, καὶ τάζει αὐτοὺς ὡς ἵππον εὐπρεπῆ αὐτοῦ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψε, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔταξε τὸ τόξον ἐν πνεύματι θυμοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται πᾶς ὁ ἐξελαύνων ἐν τῷ αὐτῷ. Καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ πατοῦντες πηλὸν ἐν ταῖς ἐδοῖς ἐν πολέμῳ, καὶ παρατίξονται, διότι Κύριος μετ' αὐτῶν.

ΣΗ'. Τίνα δὴ τρόπον ἐποίσει μὲν τοῖς ποιμέσι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐπισκέπεται δὲ καὶ ἀνασώσει τοὺς ἄμνους, καθίστησιν ἐναργές. Ἀναδείξας γὰρ ἐξ Ἰουδαίων τοὺς τῆς οἰκουμένης μισαταγωγούς, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστὰς, κατηγωνίσαστο μὲν δι' αὐτῶν τοὺς Ἑλλήνων σοφούς, ἐξεῖλετο δὲ τοὺς ἄμνους, τῆς ἐκείνων ἀθυροστομίας, καὶ τῶν τῆς ἀπάτης βρόχων ἀπαλλάξας, μετέστησαν εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον. Ἐπισκέπεται τοίνυν, φησὶ, τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰουδα. Ποιήσεται δὲ αὐτὸν οἶον ἵππον εὐπρεπῆ καὶ πολεμικώτατον, ἐφ' ᾧ νοητῶς μονοουχὶ καὶ ἐποχούμενος, τῆς Ἑλλήνων, ὡς ἔφην, καταστρατεύσεται γλώττης, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς σοφίας καταγράψει τὸ ἀκαλλές, καὶ ἀνόητον. Ὅτι γὰρ ἐν ταῖς Ἑλλήνων διασποραῖς οἱ θεοσέσιοι γηγόνασι μαθηταὶ οἳά τινες ἵπποι, μονοουχὶ καταχρεμετίζοντες τῆς παρ' αὐτοῖς ἀθυροστομίας, καὶ θεοστουγούς ἀπάτης, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις; Χριστοῦ λέγοντος περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου πρὸς Ἀνανίαν· « Πορεύου, ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἔθνων τε καὶ βασιλέων καὶ υἱῶν Ἰσραὴλ. » Ἐφῆ δὲ πού καὶ ὁ Ἀμβακούμ ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· « Ὅτι ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασία σου, σωτηρία. » Οὐκὼν εἰ τάζει αὐτὸν, φησὶν, ὡς ἵππον εὐπρεπῆ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψεν. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Κατεσκεύετο μὲν ὡς Θεὸς τοὺς ἐπιτηδέλους εἰς διακονίαν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων, ἀπολέκτους γε μὴν ἐποίησαστο τοὺς ἐξ Ἰουδα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔταξεν. Εἶλετο γὰρ αὐτοὺς τῶν ἰδίων

²² Act. ix, 15. ²³ Habac. iii, 8.

Θελημάτων ὑπέρτατα; γενέσθαι, καὶ ὑπουργοῦς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος; οἰνοὶ μεσίτας, καὶ διακόνοους. Ἐτι δὲ φησιν, ἐξ αὐτοῦ, τούτεστι τοῦ Ἰούδα τὸ ἐν θυμῷ τεινόμενον τόξον κατὰ τῶν ὑπεναντιῶν. τῷ αὐτῷ. » Ἐξελαύνοντα δὲ, ὡς γε οἶμαι, φησὶ τὸν

Δεδράκασι δὲ τούτο οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀρπάζοντες, καὶ τῷ μεγάλῳ προσκομίζοντες βασιλεῖ, φημὶ δὴ Χριστῷ, ἵνα ὑπ' αὐτῷ τε εἶεν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἔλοιοντο, τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ὅψ' ἐ, καὶ μολίς ἀποσεισάμενοι τὸν ζυγόν. Κατηνδρίσαντο δὲ οὕτω τῶν παρ' Ἑλλῆσι σοφῶν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ὡς ἤδη πως δοκεῖν πηλὸν ταῖς τριόδους διεβρίμμενον συμπατεῖν. Καὶ γὰρ ἦν Κύριος μετ' αὐτῶν, « Ὁ ποιῶν μεγάλα, καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. » Ἐπεφῶναι δὲ που καὶ ὁ Χριστὸς, τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. « Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω θφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Ἰστέον δὲ ὅτι πνευματικὴν μὲν ἡμεῖς ἐξυφαίνοντες θεωροῦμεν, τὰ τοιαῦτά φαμεν.

Ἰουδαίοις γε μὴν οὐχ ὥδε ἔχειν τὸ χρῆμα δοκεῖ, δέχονται δὲ μάλλον ἱστορικῶς, καὶ φασιν, ὅτι μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν πεπολέμηκεν αὐτοῖς, ὁ ἐπὶ κλην Ἐπιφανῆς Ἀντίοχος πλειστών τε ὄσην συναγαγὼν ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας τῶν μαχομένων τὴν ἀθροισιν, καὶ μὴν καὶ ταῖς παρ' ἐτέρων ἐπικουραῖς ὠφρωμένους. Ἄλλ' ὡς αὐτοὶ φασί, νενίκηκεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐκείνου σκαιότητος τὴν ἀμείνω δόξαν ἀπηνέγκατο. Τότε γὰρ συμβέβηκε καὶ τοὺς ἐκ Μακκαβαίων μεμαρτυρηκότας τὸν τῆς εὐδοκίμησης ἀναδήςασθαι στέφανον. Παρακομίζουσι δὲ τῶν αὐτοῖς δουκόντων εἰς ἀπόδειξιν τὰ τε ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένα, καὶ τὰ ὀλίγη κατόπιν, ἔχουσι δὲ οὕτως. « Διότι ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς τόξον, ἐπλησα τὸν Ἐφραῖμ, καὶ ἐπεγεῶν τὰ τέκνα σου, Σιών, ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφῆσω σε ὡς ῥομφαίαν μαχητοῦ, καὶ ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βόλλς αὐτοῦ. Καὶ Κύριος παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπίζει, καὶ πορεύσεται ἐν σάλῳ αὐτῶν. »

Καὶ κατασχυνθήσονται ἀναβάται Ἰσραὴλ, καὶ κατισχύσω τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ἰωσήφ σώσω, καὶ κατοικίω αὐτούς, ὅτι ἠγάπηκα αὐτούς.

Ἐθ'. Φασὶ δὴ πάλιν οἱ τοῖς Ἰουδαίοις συναγορεύοντες διηγήμασιν, ὅτι συγκεροτημένης τῆς πρὸς Ἑλλήνας μάχης, οἱ μὲν ἐκείνων ἱππεῖς διολώλασι, κεκρατήκασι γε μὴν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ὡς κατοικῆσαι τὴν χώραν αὐτοῦς, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἰουδαίαν, παντὸς ἐλευθέρους δαιματος, καὶ οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀποικισθέντος, ἤγουν αἰχμαλώτου γεγενημένου. Ἡμεῖς δὲ τοῖς πρώτοις συμβαλίνουσάν τε καὶ ἐδελεφῆν ποιείσθαι σπουδάζοντες τὴν τῶν νοσημάτων ἀπόδοσιν, ἀναβάτας Ἰσραὴλ τοὺς κατησχυμένους οὐχ ἐτέρους εἶναι φαμεν, ἢ τοὺς τῶν Ἑλληνικῶν δογματῶν προσσηκότας, καὶ ἀπάτης τῆς θεομισοῦς ὑπερθελεῖν εἰσθότας, ὧν κατεβραγμένων κεκρατήκεν ὁ

Δ contra adversarios. Ex ipso insuper « egrediatur ut abactor in idipsum. » Abactorem, puto, appellat prædatorem et captivos ducentem.

Ἐξ αὐτοῦ δὲ πάλιν « ἐξελεύσεται καὶ ἐξελαύνων ἐν λεηλατοῦντά τε καὶ αἰχμαλωτίζοντα.

Fecerunt hoc sancti discipuli, de Græcis rapientes, quos magno regi, Christo, inquam, obtulerunt, ut sub ipso essent, et quæ ejus sunt sapere vellent, diabolice servitutis jugo sero, et vix tandem excusso. Adeo autem contra Græcorum sapientes strenue divini discipuli se gesserunt, ut jam quodammodo lutum in trivitiis jacens conculcare viderentur. Etenim Dominus erat cum ipsis, « Qui facit magna, et inscrutabilia, gloriosa, et ingentia, quorum non est numerus²⁶. » Compellat et Christus alicubi credentes in se: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici²⁷. » Sciendum porro, nos, spirituales interpretationem contextentes hæc dicere.

At Judæis diversum placet, qui hæc historice potius accipiunt, affirmantque, post tempus captivitatis hostiliter eos invasisse Antiochum cognomento Epiphanem cum copiis e Græcia inñitis, et ab aliis gentibus auxiliaria contracta manu, unde supercilium tollebat. Sed ut ipsi confitentur, vicit Israel, et de illius immanitate gloriam sibi comparavit. Tunc enim contigit Machabæos martyrio virtutem confessos, celebritatis corona redimiri²⁸. Ad probationem sententiæ suæ modo et paulo supra a nobis dicta producunt, quæ hunc in modum habent: « Quoniam tendi mihi te, Juda, ut arcum implevi Ephraim, et excitabo filios tuos Sion super filios Græcorum, et contrectabo te ut gladium bellatoris. Et erit Dominus super eos, et egrediatur ut fulgur jaculum ejus. Et Dominus omnipotens tuba canet, et ibit in commotione minarum ejus. Dominus omnipotens proteget eos²⁷. »

ἀπειλῆς αὐτοῦ. Κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ αὐτούς.

VERS. 6. Et confudentur ascensores equorum, 749 et confortabo domum Juda, et domum Joseph salvabo, et habitare faciam eos, quia delixi eos.

LXIX. Asseverant rursus Judaicis narrationibus patrocinantes, pugna cum Græcis inita, illorum equites periisse, vicisse Israelitas, ut regionem suam, Judæam nempe, habitarent omni terrore vacui, nemine omnino abducto, seu captivo facto. At nos prioribus convenientem, et germanam explicationem sensuum afferre studentes, ascensores equorum confusos non alios esse contendimus quam Græcorum dogmatum præsides, et seductionis Deo exosæ propugnatores, quibus prostratis vicit Judas, et salvata est quoque domus Joseph. Significatur autem per hæc Israeliticus sanguis, et genus, sive justificatorum in Christo multitudo, in animo et

²⁶ Job 7, 9. ²⁷ Luc. x, 19. ²⁸ II Mach. vi, 7. ²⁹ Zachar. ix, 13, 14.

cardo Judæorum circumferentium, et circumcisionem sortitorum in spiritu, et mentem gerentiam, quæ videt Deum ³⁸, hoc enim Latine sonat Israel. Quia vero dilecti sunt a Deo, ideo et in habitatione collocati, hoc est firmam in omnibus felicitatibus permansionem adepti sunt. Scriptum est enim : « Dominus habitare facit unanimes in domo ³⁹. » « Ait et alicubi divinus Isaias de eo qui vitam agit virtute singularem : « Ambulans in justitia qui odit iniquitatem et Injustitiam, et manus abstinens a muneribus. Obturans aures, ut non audiat judicium sanguinis, et claudens oculos, ut non videat iniquitatem hic habitabit in excelsa spelunca petrae fortis ⁴⁰. » Probabiliter etiam dicemus, domum datam a Deo sanctis Ecclesiam, sive supernas mansiones ; quam rem omni admiratione dignam censet et beatus David, sic universorum Salvatorem alloquens : « Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te ⁴¹. »

χρῆμα θαύματος ὁ μακάριος Δαβὶδ, οὕτω λέγων πρὸς κοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων

VERS. 7. *Et erunt quemadmodum quando non abjeceram eos, quia ego Dominus Deus eorum, et exaudiam eos, et erunt quasi pugnatore Ephraim.*

LXX. Confusis Græciæ sapientibus, qui et equites appellati sunt, confortaturum sese promittit, et habitatione donaturum misericordia gavisos, addens, « Quia dilexi eos. » Et quid emolumenti ex eo percepturi sint, quod a Deo dilecti sint, sequentibus explanat : **750** « Sicut, inquit, cum non abjeceram eos. » Non enim eos penitus neglexi, sed visitavi, etiam periculis conflictantes, « Quia ego Dominus Deus ipsorum, » hoc est eorum supplices preces exaudiam, « et erunt ut pugnatore Ephraim. » Ac si rursum dicat, aliquando per animi et mentis imbecillitatem velut dissoluti et jacentes eo jam fortitudinis spiritualis progredientur, ut de cætero Ephraimitis, quorum nomen in laude est, æquales videantur, hoc est de genere Judæorum apostolis, et evangelistis. Hi enim bellatores fuerunt, intelligentiæ non sensui patentes, oppugnantes inimicos, ferientes adversarios, et vincentes « principatus, potestates, et dominationes, et spiritualia nequitia ⁴², » et sacræ prædicationis adversarios citra pugnam superantes. Fuerunt item ex gentium populis vocati per fidem ad agnitionem Christi viri sancti, et spiritui Dei pleni, et tanquam bellatores Ephraim. Bellatores enim fuerunt : pro viribus namque apostolorum vivendi genus, illorumque virtutem iisdem vestigiis incedendo æmulantes, ipsi quoque intrepide contra vilitatis inimicos, contraque vitia et peccata decertarunt.

Et lætabitur cor eorum quasi in vino, et filii eorum videbunt, et lætabuntur, et gaudebit cor eorum in Domino.

Α Ἰουδας, σέσωσται δὲ καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ. Κατασημαίνεται δὲ διὰ τούτων τὸ ἐξ Ἰσραὴλ αἵμά τε καὶ γένος, ἤγουν ἡ τῶν ἐν Χριστῷ δεικνωμένων πληθὺς, τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν περιφέροντες Ἰουδαίον, καὶ περιτομὴν λαχόντες τὴν ἐν πνεύματι, καὶ νοῦν ἔχοντες ὁρῶντα Θεόν· ἐρμηνεύεται γὰρ οὕτως ὁ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ ἠγάπηται παρὰ Θεοῦ, ταύτη τοι καὶ κατωκίσθησαν, τουτέστιν ἐρηρσισμένην ἐσχῆκασιν τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀρίστοις διαμονήν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Κύριος κατοικίσει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. » Ἐφ' ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας περὶ τοῦ ἐξαίρετον ἀσκούντος βίον· « Πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ, μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν, καὶ τὰς χεῖρας ἀπεχόμενος ἀπὸ δώρων. Βαρύνων τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν αἵματος, καὶ μύρον τοῦ θφθαλμοῦ, ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν, οὕτως οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ὄχυρᾶς. » Οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ οἶκον δεδῶσθαι λέγειν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀγίοις τὴν Ἐκκλησίαν, ἤγουν τὰς ἀνω μονάς· καὶ δὴ καὶ παντὸς ἀξίῳ τὸ τὸν ὅλων Σωτῆρα καὶ Θεόν· « Μακάριοι οἱ κατοικούντες ἐν αὐτῷ. »

Καὶ ἔσται ὁν τρόπον οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτοῦς, διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐπακούσομαι αὐτῶν, καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραΐμ.

Ο'. Κατηχουμένων τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ σοφῶν, οἱ καὶ ἱππεῖς ὠνομάσθησαν, κατισχύσειν ἐπαγγέλλεται, καὶ κατοικίσειν τοὺς ἡλεθμένους, ἐπιφέρων, « Ὅτι ἠγάπηκα αὐτούς. » Καὶ τί κερδανοῦσιν ἐκ τοῦ ἠγαπῆσθαι παρὰ Θεοῦ, διερμηνεύεται πάλιν, « Ὡσπερ, φησὶν, ὅτι οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτούς. » Οὐ γὰρ περιεῖδον εἰς ἅπαν, ἐπισκεψάμεν δὲ κενιδυνευκότας, διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, τουτέστι ποιήσομαι δεκτὰς τὰς παρ' αὐτῶν λιτάς, καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραΐμ. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν· οἱ ποτε διὰ νοῦ καὶ φρονῆς ἀσθένειαν οἰονεῖται παρειμένοι τε καὶ καίμενοι, ἰσχύος εἰς τοῦτο ἦδη τῆς πνευματικῆς ἐνεχθήσονται ὡ· ἦδη πως ἐν ἴσῳ τετάχθαι δοκεῖν τοῖς ἐξ Ἐφραΐμ ἡθροικηκόσι, τουτέστι τοῖς ἐξ Ἰουδαίων ἀπιστοῖς τε καὶ εὐαγγελισταῖς. Μαχηταὶ γὰρ οἱ τοιοῦτε γέγονασιν νοητοί, καταθλοῦντες ἐχθρῶν, βάλλοντες τοὺς ὑπεναντίους, καὶ νικῶντες μὲν ἐ ἀρχάς, δυνάμεις τε καὶ κυριότητας, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, κρατοῦντες δὲ ἀμαχίαν τῶν ἀνθεστηκότων τοῖς ὁσίοις κηρύγμασι. Γέγονασιν δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθῆος κεκλημένοι διὰ πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἄνδρες ἅγιοι καὶ πνευματοφόροι, καὶ ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραΐμ. Μαχηταὶ γὰρ γέγονασιν· κατὰ γὰρ τὸ ἐγγωροῦν τὴν τῶν ἀποστόλων πολιτείαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἰχνηλατοῦντες ἀρετὴν κατηνδρίσαντο καὶ αὐτοί, κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἀμαρτίας.

Καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτῶν ὡς ἐν οἴνῳ, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ὀψονται, καὶ εὐφρανθήσονται, καὶ χαριεῖται ἡ καρδία αὐτῶν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ.

³⁸ Rom. II, 25 seqq.

³⁹ Psal. CXXI, 9.

⁴⁰ Isa. XXXIII, 15, 16.

⁴¹ Psal. LXXXIII, 5.

⁴² Ephes. VI, 12.

ΟΑ'. Τῶν οἶνον ἐκπεπωκότων ἐκμελῆς ἀεί πῶς ἄ
 ἔστιν ὁ νοῦς, καὶ φροντίδος καταφρονητής. Προσάι-
 ται γὰρ οὐχὶ τὸ καταλυπεῖν εἰωθός, ἀνεῖται δὲ ὡσ-
 περ, καὶ μερίμνης ἀπάσης κατευμεγεθεῖ. Εἰ τοίνυν
 γίνονται, φησὶν, ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραῖμ, τότε δὴ,
 τότε καὶ τὴν ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς εἰσδέξονται θυμ-
 ηδῖαν, ὡς δὲ λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι τῇ τῶν ἐσομέ-
 νων ἀγαθῶν ἐλπίδι κατευφρανθήσονται, καὶ τῆς ἐξι-
 ρέτου πελιτείας ἔξουσι μιμητάς, τοὺς ἐξ αὐτῶν γε-
 γονότας υἱούς, πνευματικῶς δηλονότι. Τοιοῦτος ἦν
 καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος, τοῖς δὲ αὐτοῦ κεκλημένους
 ἐπιστέλλων τε καὶ λέγων· «Κἀν μυρίους παιδαγω-
 γοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. Ἐν
 γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς
 ἐγέννησα.» Οὐκοῦν τὰ ἐξ αὐτῶν ἐσόμενα τέκνα
 «ὄφονται καὶ εὐφρανθήσονται.» Γεγονότα γὰρ ἐν
 θεωρίαις ταῖς ἐπὶ Χριστῷ, καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν
 δύναμιν ἐκμεμαθηκότα, καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος χορ-
 ηγαῖς πεφωτισμένα, πράξουσι δεξιῶς, καὶ τὴν ἐπ'
 αὐτῷ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ θυμηδῖαν εἰσδέξονται, καὶ
 αὐτὸν ποιήσονται χαρὰν τε καὶ τέρψιν, καὶ ἀγαλ-
 λίξιν ψυχῆς καὶ καρδίας. Γένοιτο δ' ἂν καὶ τοῦτο
 σαφῆς ἀπόδειξις τοῦ ζῆν ἐλέσθαι θεοφιλῶς. Οἱ μὲν
 γὰρ τοῖς ἐν κόσμῳ πράγμασι τῆς ἐαυτῶν διανοίας
 ἀπονέμοντες τὴν ῥοπήν, καὶ νενευκότες εἰς τὰ αἰσχρῶ,
 χαίρουσιν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ θυμηδῖαν ποιοῦνται τὸ
 χροῖμα, καὶ γεγήθασιν ἐπὶ σαρκὸς ἡδοναῖς, καὶ ταῖς
 ἐτέραις τοῦ παρόντος βίου τρυφαῖς· ἐνσπαταλῶν εἰωθό-
 τες, ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦσι λόγου τὰ παρὰ Θεῷ.
 Οἱ δὲ ἐξ ὅλης καρδίας ζητοῦντες αὐτὸν, καὶ ταῖς
 ἐπ' αὐτῷ θεωρίαις καταπατινόμενοι, καὶ τῆς διανοίας
 παραδέχονται θυμηδίας.

Σιμωῶ αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτούς, διότι
 λυτρώσομαι αὐτούς, καὶ πληθυνθήσονται καθότι
 ἦσαν πολλοί. Καὶ σπερῶ αὐτούς ἐν λαοῖς, καὶ
 οἱ μακρὰν μνησθήσονται μοί, καὶ ἐκθρέψουσι
 τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ἐπιστρέψουσι.

ΟΒ'. Διαμνησθῆναι πάλιν τῆς Ἰουδαίων ἀγάπης,
 καὶ δὴ καὶ ὑπισχεῖται συλλέγειν αὐτοὺς κατεσκε-
 दाσμένους, καὶ ἐξ ἀπάσης γῆς συναγεῖρειν εἰς τὴν
 Ἰουδαίαν, ὡς ἀπονομφέσθαι παντελῶς οὐδένα. Καὶ
 τίνα τρόπον ἡ ἀθροῖσις ἔσται, κατασημαίνει πάλιν.
 Τοὺς μὲν γὰρ μελιτοκόμους φασὶ σημαῖα τίνα ποιεῖν,
 ἢ συρίζοντας, ἢ γῆλον ἕτερ' ἄττα δρῶν εἰωθότας, οὕτω
 τε συλλέγειν τὰ τῶν μελιτῶν ἔθνη, τῶν σίμβλων
 ἀποφοιτήσαντα. Ἐρῆται δὲ τι τοιοῦτον καὶ διὰ φωνῆς
 Ἰσαίου. «Καὶ ἔσται γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
 σπριεὶ Κύριος μυῖαις, οἱ κυριεύουσι μέρος ποταμοῦ
 Αἰγύπτου, καὶ τῇ μελίτῃ, ἢ ἔστιν ἐν χώρα Ἀσσυ-
 ρίων.» Ἐτέροι δὲ φασὶ, καὶ τοῖς τοῦ πολέμου και-
 ροῖς, εἰ δὴ συμβαίνει διασκιδνασθαὶ πῶς τοὺς μαχη-
 τὰς, ἢ διώκοντας ἢ διωκόμενους, ἀρρασθαὶ τι σημεῖον
 ὕψου παρὰ τῶν στρατηγῶν, εἰς ὃ καὶ ἀφορῶντες,
 συναθροίζονται τε καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀνόπιν ἵενται
 χῶρον. Ὑποφαίνει δὲ τι τοιοῦτον καὶ τὸ παρὰ τῷ
 προφήτῃ κείμενον Ἰσαίᾳ· «Καὶ ἔσται ὡς ἔστος ἐπ'
 ὄρους, καὶ ὡς σημεῖον φέρων ἐπὶ βουνῷ.» Οὐκοῦν

LXXI. Eorum qui vinum biberunt mens temper
 quasi inconcinna et absona est, curisque salutem
 dicit. Nec enim quidquam tristificum admittit, sed
 laxatur quodammodo, et omnibus sollicitudinibus
 dominatur. Si igitur fuerint, inquit, ut bellatores
 Ephraim, tunc, tunc animi ipsorum gaudio perfun-
 dentur, et ut illustres probatique futurorum bono-
 rum spe lætabuntur, et eximie vitæ suæ imitatores
 ex se natos filios suos, spirituales puta, habebunt.
 Talis erat et divinus Paulus, per se vocatis ita scri-
 bens ac dicens : « Etsi decem millia pædagogorum
 habeatis in Christo, sed non multos patres. In
 Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui ».
 Nascituri igitur ex illis illi « videbunt et lætabun-
 tur. » Nam progeniti in meditationibus rerum Chri-
 sti, et virtute mysterii percepta, et largitionibus
 Spiritus illuminati, feliciter habebunt, et quæ est in
 Christo Salvatore, jucunditatem haurient, ipsumque
 gaudium, 751 et delectationem, et exultationem
 animæ atque cordis sibi facient. Potest et hoc ma-
 nifestum esse indicium, eos statuisse Deum vitæ et
 moribus diligere. Qui enim rebus mundanis animum
 suum applicant, et ad inhonesta se abijciunt, gau-
 dent in ipsis, et ea sibi materiam oblectamenti deli-
 gunt, lætanturque in voluptatibus carnis, et aliis
 præsentis vitæ deliciis assueti, divinas res in postre-
 mis numerant. Qui autem ex toto corde ipsum quæ-
 runt, et contemplationibus de ipso saginantur, et
 mentis oculum dilatant, voluptatibus quæ in ipso
 et solo sunt, perfuerunt.

τὸν ὀφθαλμὸν εὐρύνοντας, τὰς ἐπ' αὐτῷ καὶ μόνω

VERB. 8, 9. Significabo eos, et suscipiam eos, quia
 redimam eos, et multiplicabuntur, sicut erunt multi.
 Et seminabo eos in populis, et qui de longe, recorda-
 buntur mei, et enutrient filios suos, et convertentur.

LXXII. Meminit rursus charitatis in Judæos,
 et insuper collecturum eos dispersos, et ex omnibus
 terris congregaturum in Judæam promittit, ut nemo
 plane desideretur. Modum autem hujus futuræ con-
 gregationis deinceps ostendit. Aiunt enim mella-
 rios signa quædam edere, aut sibilare, aut alia
 nescio quæ solere, et ita examina ad alvearia
 deserta revocare. Tale quiddam et per Isaiam
 dictum est. Ait enim : « Et erit in die illa, sibilabit
 Dominus muscis, quæ dominantur parti fluminis
 Ægypti, et apī quæ est in regione Assyriorum ».
 Alii aiunt et belli tempore, si milites dissipari con-
 tingat, dum aut fugientes insequuntur, aut ipsi
 insequentes fugiunt, tolli ex edito loco signum a
 ducibus, quod intuentes congregantur, et eodem se
 recipiunt. Demonstrat simile quiddam et quod apud
 prophetam Isaiam exstat. « Et erit sicut malus
 navis super montem, et quasi signum ferens super
 collem ».
 Ex eo igitur quod fieri assolet, similitu-
 dinem trahit. Ait enim : « Significabo eis, et susci-

⁴³ I Cor. iv, 15. ⁴⁴ Isa. vii, 18. ⁴⁵ Isa. xxx, 47.

plam eos. » Excitatum est enim nobis signum magnum et insigne, crux Salvatoris, per quod etiam accepti evasimus Deo et Patri. Præterea redempti sumus, et in multitudinem immensam excrevimus, qui credidimus. Quia vero adjecit, « Et seminabo eos in populis, et longe distantes ab illis venient, et recordabuntur mei, » rursus illud dicimus, nec id a scopo aberrantes, multum enim probabilitatis habet. **752** Quasi disseminati sunt in multis gentibus et in omni regione atque urbe divini discipuli et Evangelii præcones, effeceruntque ut remotissimi a Deo, propter interpositam peccatum et errorem, recordarentur ipsius, et universorum Salvatorem ac procreatorem, quamvis aliquando creaturam pro numine coluissent, et ideo amicitia Dei excidissent, animo complecterentur. Itaque divinus Paulus per ipsum vocatos in agnitionem Christi alloquens, « Nunc autem vos, inquit, qui aliquando procul facti estis prope ⁴⁶. » Venient igitur memores Dei. Non dissimile quiddam nobis beatus propheta Jeremias insinuat, velut Israellem alloquens: « Qui procul estis recordamini Domini, et Jerusalem ascendat in cor vestrum ⁴⁷. » Quod si omnino ejus, qui est natura Deus, memores fuerint, tunc, tunc ad spirituale robur tantos progressus habebunt, ut et illos generent, et sermonibus pietatis suos liberos enutrient, et in hoc ipso gloriantur. Scribit et beatus Paulus per ipsum educatis, et in virum perfectum atque in ætatem plenitudinis Christi adductis ⁴⁸, jam quidem, [Gaudium et corona mea ⁴⁹] jam, « Per vestram gloriationem quam habeo in Christo Jesu ⁵⁰: » — « Corona enim senum filii filiorum, ut scriptum est ⁵¹: gloria autem filiorum patres ipsorum. »

στέφανός μου· » ποτέ δὲ πάλιν, « Νῆ τὴν ἡμετέραν γὰρ γερόντων τέκνα τέκνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον·

Vers. 10. Et convertam eos de terra Ægypti, et de Assyriis suscipiam illos, et in Galaaditim, et in Libanum introducam eos, et non relinquetur ex eis nullus.

LXXIII. Quando Nabuchodonosor Judæam armis subjugavit, sacratissimumque templum, et ipsa urbs Hierosolyma conflagravit, tunc et universus Israel est afflictatus ⁵². Alii siquidem in Assyriis et Medos captivi sunt abducti: alii, qui eorum crudelitatem evadere et effugere potuerunt, timentes, et paribus implicari ærumnis horrentes, ultro se ad Ægyptios contulerunt, servitutisque apud eos jugam necessitate compulsi subsierunt. Itaque postquam eos congregaturum undique pollicitus est, meminit et locorum in quos abducti sunt: alii captivi facti, ut dixi; alii intolerandis terroribus ad ea quæ volebant exsequenda adacti.

⁴⁶ Ephes. ii, 13. ⁴⁷ Jerem. li, 50. ⁴⁸ Ephes. iv, 13. ⁴⁹ Philipp. iv, 1. ⁵⁰ Rom. xv, 17. ⁵¹ Prov. xvii, 6. ⁵² IV Reg. xiv, 3 seqq.

(1) Lego διαμνησθεῖεν

Ἄ ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφυκότος δέχεται τὴν ὁμοίωσιν. « Σημανῶ γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτούς. » Ἐγήγηται γὰρ σημεῖον ἡμῖν μέγα καὶ ἐπιφανές ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς, δι' οὗ καὶ γεγόναμεν δεκτοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ μὴν καὶ ἐκλελυτῶμεθα, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐξεδράμομεν οἱ πιστευκότες. Ἐπειδὴ δὲ προσέθηκεν, ὅτι « Καὶ σπερῶ αὐτοῦς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσιν, καὶ μνησθήσονται μου, » πάλιν ἐκεῖνός φαμεν, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ πολὺ γὰρ ἔχει τὸ εἰκὸς ὁ λόγος. Κατεσπάρησαν γὰρ ὡσπερ ἐν πολλοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν ἀπάσῃ δὲ χώρῃ καὶ πᾶσι οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τῶν θείων εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ τοὺς ἀποτάτω γεγονότας Θεοῦ διὰ τὴν μεσολαβήσαναν ἀμαρτίαν τε καὶ πλάνην μνησθῆναι τε αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸν ἔλεον παρεσκευάσαν τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ γενεσιουργόν, καίτοι πάλαι τῇ κτίσει τὸ σέβας ἀνάπτοντας, τρυπῆτοι καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος ἐκπεφοιτηκότες. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ προσεφώνει, λέγων· « Νυνὶ δὲ ὑμεῖς, οἳ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγενήθητε ἐγγύς. » ἤξουσιν δὲ οὖν μνησθέντες τοῦ Θεοῦ. Καίτοι τοιοῦτον ἡμῖν ὁ μακάριος προφήτης Ἱερεμίας ὑπαινίττεται, λέγων ὡς πρὸς γὰρ τὸν Ἰσραὴλ· « Οἱ μακρόθεν, μνήσθητε τοῦ Κυρίου, καὶ Ἱερουσαλήμ ἀναθήτω ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν. » Εἰ δὲ δὴ μνησεῖεν (1) ὄλως τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, τότε δὴ, τότε καὶ πνευματικῆς εὐρωστίας βαδιούνται πρὸς τοῦτο, ὥστε καὶ τέκνων αὐτοῦς γενέσθαι πατέρας, καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν λόγοις ἐκθρέψαι τὰ ἴδια τέκνα, καὶ ἐπ' αὐτῶν δὴ τοῦτ' ἰσχυρῶς ἐμνησθῆναι. Γράφει δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ τετραμμένοις, καὶ εἰς ἀνδρα τέλειον ἀναβεθῆκοσι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἤκουσι τῆς ἐν Χριστῷ, ποτὲ μὲν, « Χαρὰ καὶ καύχησιν ἦν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » — « Στέφανος καύχημα δὲ τέκνων, πατέρες αὐτῶν. »

Καὶ ἀποστρέψω αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ Ἀσσυρίων εἰσδέξομαι αὐτούς, καὶ εἰς τὴν Γαλααδίτιν, καὶ εἰς τὴν Λιβανὸν εἰσάξω αὐτούς, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῆ ἔξ αὐτῶν οὐδεὶς.

ΟΓ'. Ὅτε τὴν Ἰουδαίαν εἶλε μὲν κατὰ κράτος ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ἐμπέπηρο δὲ καὶ ὁ θεὸς νεῶς αὐτὰ τε τὰ Ἱεροσόλυμα, τότε καὶ ἅπας τεταλαιπώρηκεν ὁ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γὰρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους αἰχμάλωτοι γεγονότες ἀπεκομίζοντο· οἱ δὲ τῆς ἐκείνων ὠμότητος ἔξω γεγονότες, καὶ διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, δεδιότες καὶ παραιτούμενοι τὸ ἐναλῶναι τοῖς Ἰσραηλῶσι, αὐτόματοι τε πρὸς Αἰγυπτίους ἦσαν, καὶ τῆς ὑπ' ἐκείνους θητείας τὸν ἀβούλητον μὲν, πληγὴν ἔξ ἀνάγκης ἐπεβρίμμενον ὑποδραματίζοντες ζυγόν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ συναγείρην αὐτοῦς πανταχόθεν ἐπηγγέλλετο, διαμείνηται καὶ τόπων εἰς οὓς καὶ ἀπεκομίσθησαν· οἱ μὲν, αἰχμάλωτοι- γεγονότες, ὡς ἔφη, οἱ δὲ ἀφορήτοις δείμασι πρὸς τὰ παρὰ γνώμην αὐτοῖς συνωθούμενοι.

Ἐπειδὴ δὲ τῆς πνευματικῆς ἐρμηνείας μεταποιεῖσθαι πρέπει τοῖς θεοφιλέστατοις καὶ πνευματικοῖς, φαινόν, ὅτι τῆς τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν χώρας, ἥτοι χειρὸς ἐξέλεικεν αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται, καὶ πικρὸς μὲν δαίματος ἐλευθεροῦν· αἰχμαλώτους δὲ ὄντας, καὶ ὄσον ὑφ' ἑτέρουσ κειμένους, μονοουχὶ καὶ ἀναμορφοῦν εἰς ἐλευθερίαν. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον εἶδος, σκοτισμοῦ καὶ συγχύσεως ἀπαλλαγῆσθαι φησιν· Αἴγυπτος μὲν γὰρ σκοτισμός, Βαβυλῶν δὲ σύγχυσις ἐρμηνεύεται. Ἀδιαφορεῖ δὲ πλειστάκις ὁ λόγος, Ἀσσυρίους τε καὶ Βαβυλωνίους εἰς ἕθνος καταλογιζόμενος ἐν, διὰ τοι τὸ ὑφ' ἐνὶ κεῖσθαι σκῆπτρον, καὶ μίαν ἐπ' αὐτοὺς τετάχθαι τὴν βασιλείαν. Αὐλωρωμένους δὲ οὖν ἐκ τῆς τῶν πλεονεκτούντων χειρὸς, εἰσχομεῖν ἐπαγγέλλεται εἰς τε τὴν Γαλααδίτιν (μοῖρα δὲ αὕτη τῆς Ἰουδαίων γῆς ἢ παμφορωτάτη καὶ εὐκαρπος) καὶ μὴν καὶ εἰς τὸν Λίβανον, καὶ τοῦτο βρος εὐξυλόν τε καὶ μέγα τῆς Ἰουδαίων τε καὶ Φοινίκων γῆς ἐν μεθορίοις κείμενον. Σημαίνεται δὲ δι' ἀμφὸν ἐκεῖνο, οἶμαι που. Ἀκαλλάξας γὰρ ἡμᾶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὡς ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσσυρίων, τουτέστι, τῆς τῶν αἰχμαλωτισθέντων πλεονεξίας, πονηροὶ δὲ οὗτοι καὶ ἀκάθαρτοι δαίμονες, εἰσπεκόμενεν ὡς εἰς γῆν εὐξυλόν τε καὶ λιπαρωτάτην τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ πολὺς μὲν λίαν ὁ τῶν εὐδοκιομένων καρπός, οὐκ εὐερίθμητοι δὲ τῶν ἁγίων κεφαλαί, ὑψοῦ τε ἠρμέναι δι' ἀρετῆν, καὶ ὅσον ἐν τάξει κέδρου ἀνατεθλυταί (1), καὶ περὶ αὐτῶν λέγοιτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν· « Αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, ἃς ἐφύτευσας. ὁ Θεοῦ γὰρ γυῶργιον τοὺς ἐν πίστει δαδικοιμένους ὠνόμαζε σαφῶς καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος.

Καὶ διαλεύσονται ἐν θαλάσῃ στενῇ, καὶ πᾶσα ἐξουσία ἐν θαλάσῃ κύματα, καὶ ξηρανθήσεται πάντα τὰ βόθρη τῶν ποταμῶν, καὶ ἀφαιρηθήσεται πᾶσα ὕβρις Ἀσσυρίων, καὶ σκῆπτρον Αἰγύπτου περαιρεθήσεται, καὶ κατεσχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὄνοματι αὐτοῦ κατακνήσονται, λέγει Κύριος.

Οἱ δὲ ἐξ ὁμοιότητος τῶν τοῖς ἀρχαιοτέροις δεδωρημένων τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι τῆς ἐπικουρίας ἢ ὑπόσχεσις. Ὡς περὶ γὰρ τὴν Ἐρυθρὰν διεβίβασθαι θάλασσαν ὁ Ἰσραὴλ, τῶν ἐν αὐτῇ κατευμεγεθῆσας κυμάτων, ἐπάγη γὰρ ὡσεὶ τείχος τὰ ὕδατα, Θεοῦ τὸ χρῆμα παραδόξως περαινόντος, καὶ ὡς περ πάλι διεβίβασαν τὸν Ἰορδάνην· οὕτω, φησὶν, οἱ διὰ Μωσέως κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων μυσταγωγίαις ἀνασσωσμένοι, διαπεραιοῦσονται μὲν οἷά τινα θάλασσαν ἀγρίως κατακυμαίνουσαν τοῦ παρόντος βίου τὴν κλύδωνα, καὶ τύρβης ἐξω γεγονότες κοσμητικῆς, σχολαῖοι λατρεύουσι τῷ κατὰ φύσιν θεῷ Θεῷ. Διαθήσονται δὲ καὶ πειρασμοὺς, οἷά τινας ποταμοὺς ἐπικλύζοντας, ὡς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίροντας λέγειν· « Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ ὅτι

753 Quia vero spirituslem interpretationem Dei amantissimos et spirituales capessere equum est, dicimus eam promittere se de regione, sive manu hostium inaspectabilium eos erepturum, et omni formidine soluturum: captivos autem et velut alia subfacentes quasi in libertatem transformaturum. Aut etiam secundum aliam intelligentiam, tenebris et confusione liberatum iri dicit: Ægyptum enim tenebras, Babylonem confusionem reddunt. Sæpissime autem sine discrimine Assyrii et Babylonii pro una gente usurpantur, quod uni sceptro subditi et sub uno regno essent. Liberatos igitur de manu dominantium, et in Galaaditin (pars fuit Judææ, fructuum omnis generis feracissima) et iusuper in Libanum introducturum spondet; et hic mons est ingens et speciosus refertus arboribus, in confiniibus Judæorum ac Phœnicum situs. Per utrumque porro illud, opinor, significatur. Cum nos Dominus noster Jesus Christus tanquam ex Ægypto et Assyriis liberasset, hoc est, ex potestate eorum quorum captivi eramus, puta malignorum et immundorum dæmonum, cum in terram nemorosam et opimissimam, in Ecclesiam introduxit, in qua uberrimi spectatorum hominum fructus et innumerabilia capita sanctorum, per virtutem in fastigio locatorum, et instar cedrorum in altum efflorescentium, de quibus verissime illud Davidis ad Deum universorum protuleris: « Cedri Libani quas plantasti ». Dei enim agriculturam in fide justificatos expresso etiam divinus Paulus nominavit.

Vers. 11, 12. Et pertransibunt in mar angusto, et percutient in mari fluctus, et siccabuntur omnia profunda fluviorum, et auferetur omnis superbia Assyriorum, et sceptrum Ægypti tolletur, et confortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine ejus gloriantur, dicit Dominus.

LXXIV. Juxta ea quæ donata sunt veteribus, similitudine quadam auxilium in Christum credentibus promittitur. Quemadmodum enim traductus est per mare Rubrum Israel, et fluctibus ejus imperavit, instarque muri aquæ riguerunt, Deo ille mirabiliter agente; et sicut **754** sicco præ Jordanem transierant: ita, inquit, per Moysen vocati ad agnitionem Christi, et sanctorum apostolorum sacris institutionibus salutem consecuti, quasi mare quoddam turbibus et procelis agitantium, presentis vitæ fluctus transmittent, et tumultu mundano expediti, vacui servient ei qui est natura Deus. Transibunt item tentationes veluti quosdam fluvios inundantes, ut hoc ipso gaudentes dicant: « Nisi quia Dominus erat in nobis, dicit nunc Israel: nisi quia Dominus erat in nobis, dum im-

¹¹ Psal. ciii, 16. ¹² I Cor. iii, 9. ¹³ Exod. xiv, 15 seqq. ¹⁴ Josue iii, 1 seqq.

(1) Erat ἀνατεθῆσας, quod non respondebat participio præcedenti.

surgerent homines contra nos, forsitan vivos deglutissent nos. Dum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransiit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem ⁸⁷. » Quemadmodum porro, inquit, captivus factus Israel, atque ad Assyrios et Medos abductus, illorum insolentiam sive dominatum effugit, qui eum premere semper armisque lacessere consueverant : eodem modo liberati per Christum prævalebunt inimicis sub aspectum venientibus et non venientibus, et qui ad servitutem nolentes adigebant, et ut captivos vinculis e stulta eorum voluntate sumptis coercerant. Sed et his prævalebunt, eorumque superbiam et dominationem effugient, Deo confortante, in quo et gloriabuntur. Placemus enim nobis in Christo, et ipsum robur nostrum ducimus, et ipso nitimur, et totam vitæ nostræ spem in eo deligimus. Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit nos ⁸⁸; et ut dicit beatus Psalmicen, « Deus noster refugium et virtus, auxiliator in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis ⁸⁹. »

CAP. XI.

VERS. 1, 2. *Aperi, Libane, portas tuas, et converte: ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cetrus, quia vehementer miseri facti sunt optimales. Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est salus tonitruus.*

LXXV. Dictorum significationem nunc ad alios quosdam sensus accommodat. Nam cum quod satis est, et aptissime narrasset de vocatione gentium in Christo per fidem, futuram super eo incredulitatem Israelitarum, **755** tempore quo homo inter nos fuit videlicet, luculenter prænuntiat, et hac de causa incendendum templum ipsum, atque etiam Hierosolymam, et insuper subigendas ipsas urbes Israel, et cum ipsis incolis perituras. Hæc autem per manus Romanorum patrata sunt, aliquando in Judæam Vespasiano et Tito arma moventibus. Et est, ut apparet, supervacaneum minutatim singula percensere, quæ Judæorum urbibus, sive populis, propter debacchationem in Christum venerunt, cum volentibus Josephi historiam legere liceat, et inde quæ libuerit singula accurate cognoscere. Transit igitur ad eos qui erant de sanguine Israel. Et Libano quidem comparat Judæam : quamobrem? Est enim Libanus mons decoris arboribus et silvis densissimis conspicuus. Judæorum autem regio populosissima, et innumerabilibus incolis frequentis sima, et quasi cedros aut pinus procerissimas, et aliis magis visendas, sacerdotes, inquam, et suis temporibus ex tribu Juda regnantes, et qui principatus ornamentis eminentes, tota provincia noti

Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς. Ἐν τῷ ἐργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα τὸ ὕδωρ ἂν κατεπόνησεν ἡμᾶς. Χεῖμαρβρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἀρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. » Ὅσπερ δὲ, φησὶν, αἰχμάλωτος γεγωνῶς ὁ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς Ἀσσυρίους τε καὶ Μήδους ἀπεινηγεμένος, διέδρα τὰς ἐκείνων ὕβρεις ἤτοι πλεονεξίας, ἀεὶ προσκειμένων καὶ πολεμεῖν εἰωθῶτων αὐτοῖς· κατὰ τὸν ἴσον τρόπον, φησὶν, οἱ λελυτρωμένοι διὰ Χριστοῦ, κρείττους ἔσονται τῶν ἐχθρῶν, ὁρατῶν δηλονότι καὶ ἀοράτων, οἱ μονονουχὶ καὶ κατεδιάζοντε πρὸς ἀβούλητον δουλείαν αὐτοῦς, καὶ οἷον αἰχμαλώτους γεγονότας τῆς ἐξ ἰδίας σκαιότητος συναίχον ὁσμοῖς. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἔσονται κρείττους, ὕβρεις τε τὰς παρ' ἐκείνων διαφεύζονται καὶ πλεονεξίας, Θεοῦ κατισχύοντος, ἐφ' ᾧ καὶ καυχῆσονται. Μέγα γὰρ φρονούμεν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ αὐτὸν ἰσχὺν πεποιήμεθα, καὶ ἐπ' αὐτῷ τεθαρρήκαμεν, καὶ τῆς ἐλευθέρως ζωῆς ὅλας ἔχομεν τὰς ἐλπίδας. Οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ ἡ φησὶν ὁ μακάριος Ψαλμῶδς, « Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ, καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψει ταῖς εὐρούσας ἡμᾶς σφόδρα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὀλολυξάτω πίττυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγάλως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. Ὀλολυξάτε, δρυὲς τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος.

(DE). Μεθίστησι νῦν ἐφ' ἐτέρων τινὰ νεημάτων ὀδὸν τῶν λεγομένων τὴν δῆλωσιν. Ἀποχρῶσαν δὲ τὴν ἀφήγησιν εὐ μάλα πεπονημένος τὴν περὶ γε τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως· τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, τὴν ἐσομένην ἐπ' αὐτῷ δυσπειθειαν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δηλονότι καιρὸν, προαφηγεῖται σαφῶς, καὶ ὅτι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κατεμπρησθῆναι δεῖ τὸν ναὸν αὐτὸν, καὶ μέντοι τὰ Ἱεροσόλυμα, προσαλῶναι δὲ καὶ αὐτὰς τοῦ Ἰσραὴλ τὰς πόλεις, καὶ συνδιολεῖσθαι τοῖς ἐνοικοῦσιν αὐτάς. Πέπρακται δὲ ταῦτα διὰ χειρὸς τῶν Ῥωμαίων, στρατηγούτων κατὰ καιρὸν Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου. Καὶ περιττὸν, ὡς εἰκεν, ἀφηγεῖσθαι λεπτῶς ἕκαστα τῶν συμβεβηκότων ταῖς τῶν Ἰουδαίων πόλεις, ἤτοι δῆμοις, τῆς εἰς Χριστὸν ἕνεκα παροινίας· ἐξὸν τοῖς ἐθέλουσι τοῖς Ἰωσήπου συγγράμμασιν ἐντυχεῖν, ἀναμαθεῖν τε σαφῶς, ἅπερ ἂν ἔλθοντο λεπτῶς. Μετακομίζεει δὴ οὖν τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ. Καὶ Λιβάνῳ μὲν παραικάξει τὴν Ἰουδαίαν, διὰ ποῖαν αἰτίαν; Εὐξύλον μὲν γὰρ δρυὸς ὁ Λίβανος, καὶ δρυμοῖς ἀμφιλαφεῖσι κατάκομον. Πολυανθρωποτάτη δὲ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν τῶν ἐνοικοῦντων ἔχουσα πληθύν, καὶ οἷον κέδρους ἢ πίττυς εὐμηκεστάτας, τοὺς τῶν ἄλλων περιφανεστέρους, ἱερέας τε φημι καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς

⁸⁷ Psal. CXXIII, 1-5. ⁸⁸ Hebr. II, 16. ⁸⁹ Psal. XLV, 1.

Ἰουδα κατὰ καιρῶς βασιλεύοντας, οἱ καὶ τῆς ἡγε-
 μονίας ἀρχήμασιν ὑπερανιστηκότες, γνώριμοί τε
 ἦσαν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν, ὅψου τε ἡρμένην
 ἔσχον τὴν δόξαν. Ἐπειδὴ δὲ δεδουσεσθήκασιν εἰς Χρυ-
 στόν· Ἦραν γὰρ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, καὶ οὕτως
 αὐτοὶ εἰσῆλθον, οὕτε τοὺς εἰσρχομένους ἀφῆκαν
 εἰσελθεῖν, καὶ τελευταῖον ἐσταύρωσαν, καίτοι καὶ
 ἐπιγνώσκοντες ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ κληρονόμος· ταύτητοι
 δικαίως ἔρδην ἀπολώλασιν οἴκοις τε ὁμοῦ καὶ πό-
 λεσι, καὶ φυλάτοις. Οὐκ οὖν αἰνιγματωδῶς Λίβανον
 μὲν, ὡς ἔφην, τὴν Ἰουδαίαν ἀποκαλεῖ, δένδροις δὲ
 τοῖς εὐμνησεστάτοις παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ πρου-
 χοντας, ὡς τῶν ἄλλων ὑπερῆρμένους καὶ πολὺ λίαν
 ὑπερφέροντας, ὅτι δὲ ἐμελλεν ἀλώναί τε βραδίως, καὶ
 ὡς ἀπώλετο πόλις εἰσερχόμενον μὲν παραδέξασθαι τὸν
 τῶν Ῥωμαίων στρατὸν, θαπανηθῆναι τε οὕτως, ὡς-
 ἀναι καὶ ὄρυμνος ἐπενεχθείσης φλογός, κατασημαίνει,
 λέγων· Ἐ δὲ ἀνάφορον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ
 καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὁλουξάτω πίσυς,
 διότι πέπτωκε κέδρος. Καὶ γέγονε μὲν ἐκ μεταφο-
 ρᾶς ὁ λόγος. Ὀνομάσας γὰρ Λίβανον, ἔφην βρεῖ τὴν
 τῶν Ἰουδαίων χώραν ἀπεικάσας, ἀναγκάτως πίσυς τε
 καὶ ὄρυμνος παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ. Ὅτι δὲ περὶ ἀν-
 θρώπων ὁ λόγος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Ἐφην γὰρ εὐ-
 θύς, ὅτι μεγάλως μεγιστάνες ἐταλαιπώρησαν. Καὶ
 εἰς ἐν νοοῖτο τῆς ταλαιπωρίας ὁ τρόπος, παρέδειξεν
 εἰπὼν, πῆ μὲν, ὅτι· Ὁλουξάτω πίσυς, διότι πέπτωκε
 κέδρος. Καταδηούσης γὰρ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς τὰς
 ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πόλεις, συνέβαινε καθ' ἡμέραν τοὺς
 ἐν αὐτοῖς ἀλλοχεύειν λαμπρούς. Οἱ δὲ μήπω τοῦτο
 πεπονήθεις, καταλωφύροντο τοὺς ἐταλωκότες, καὶ τὸν
 ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς εἰσεδέχοντο θρηνον, ἄθυμοι δὲ
 ἦσαν καὶ περιδείεις, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τοῦτο αὐτὸ
 πεισόμενοι καὶ αὐτοί. Τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, Ὁλο-
 λυξάτω πίσυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος. Ἐρύας γε μὴν
 Βασανίτιδος τάχα πού τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
 ἀποκαλεῖ. Βασανίτις μὲν γὰρ χωρίον ἐστὶν ἐν τῇ Ἰου-
 δαίᾳ, εὐγεινὸν τε καὶ παμφορώτατον, καὶ ὑψηλὰ λίαν
 ἐκτρέφον τὰ δένδρα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἄλλων ἦσαν ἐν
 τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀμείνους, ἱερέας δὲ φημι καὶ τοὺς
 τῶν λαῶν ἡγουμένους, Βασανίτιδος αὐτοὺς ἀπεκάλεισε
 Ἐρύας, οἱ δὲ καὶ τεθρηγῆκασιν εἰκότως, διὰ τοι τὸ
 κατασπασθῆναι τὸν ὄρυμνον τὸν σύμφυτον. Ἐμάνθα-
 νον γὰρ ὅτι τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν οἷά τις ὄρυμνος
 ἢ πληθὺς δεδαπάνηται, ὅσον παλέκειν ἐκκοπιόμενῃ
 ταῖς τῶν πολεμουμένων ἀγρίαις ἐμβολαῖς. Σύμφυτον δὲ
 ὄρυμνον, ὃν δὴ καὶ κατασπάσθαι φησὶν, οὐδὲν ἔτεον
 νοήσεις· καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις πληθύν· λιμὸν
 τε γὰρ καὶ πολέμῳ διολύλασιν, ἐπολουξόντων αὐ-
 τοῖς τῶν τῆς Βασανίτιδος ὄρυμων, τούτεστι, τῶν ἡγουμένων.

Φωνὴ θρηγούτων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώ-
 ρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. Φωνὴ ὄρυμμένων
 λέοντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα Ἰορ-
 δάνου.

Οἱ. Ἐμφανεστέραν τούτοις ὧν ἔφην ἀρτίως ποιεῖ-
 ται τὴν δόξαν. Οὐ γὰρ ἐτι πίσυς ἢ ὄρυμνος ὀνομάζει,
 ἀπημφισμένους δὲ τοὺς τῶν Ἰουδαϊκῶν ταγμάτων
 σημαίνει καθ' ἡγήτας, οὓς καὶ ὀλοφύρεσθαι φησὶ, καὶ
 ὅσον φωνὰς ἀνέναι, κατοικιμῶζοντες, ὅτι τεταλαιπώ-

erant, sublimique gloria florebant, continens. Post-
 quam autem Christum impie habuerunt : « Tulere enim
 clavem scientiæ, et neque ipsi introierunt, neque ingredi
 volentes permiserunt, » et tandem crucifixerunt, quamvis
 scirent ipsum hæredem esse : idcirco jure funditus cum
 domibus, et urbibus, et uxoribus atque liberis interierunt.
 Quare sub ænigmate Libani nomine Judæam, ut dixi, nar-
 cupat : cum arboribus autem celsissimis primores et
 proceres ejus confert, ut cæteris sublimiores et perquam
 eminentes. Perituram autem urbem facile, ut etiam perit,
 infundentem se suscipiendo Romanorum exercitum, atque
 ita instar silvæ injecta flamma consumendam signifi-
 cat cum dicit : « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat
 ignis cedros tuas. Ululeti pinus, quia cecidit cedrus. »
 Metaphoricus est sermo. Nam cum Libanum appellasset, sive
 monti Judæorum regionem comparasset, necessario pinui et
 quercubus ejus incolas similes facit. De hominibus autem
 verba fieri, nihil negotii est videre. Mox enim ait, mag-
 nates majorem in modum factos esse miseros. Hoc genus
 miseriæ ostendit aliquo modo, subjiciens : « Ululeti pinus,
 quia cecidit cedrus. » Exercitu enim Romano 756 urbes
 Judææ devastante, quotidie earum principes cives capi-
 ebantur. Quibus autem ea calamitas nondum evenerat,
 captos et semetipsos lamentis et lacrymis prosequabantur,
 erantque in mœore et metu magno, ut brevissimo post
 tempore idem et ipsi perpressuri. Hoc sibi velle opinor,
 « Ululeti pinus, quia cecidit cedrus. » Quercus autem
 Basanitidis Hierosolymitanos forsitan vocat. Basanitis enim
 est regiuncula in Judæa, ubere gleba, et fertilissima, et
 admodum altas educens arbores. Et quoniam Hierosoly-
 mis reliquis erant nobiliores, sacerdotes, inquam, et
 populi rectores, Basanitidis quercos eos nominavit,
 qui sane propter consuetum saltum succisum non immerito
 ejularunt. Cognoscebant siquidem multitudinem per
 totam regionem haud secus quam saltum absumptam
 esse, hostium inmania irruptione veluti securibus excisam.
 Consuetum autem saltum, quem et succisum dicit,
 niblominus et ipsum vulgus Hierosolymitanum
 intellige, quod fame et bello perit, ululantibus
 super ipso quercubus Basanitidis, hoc est, primoribus.

VERS. 3. Vox ejularum pastorum, quoniam misera facta est magnificentia eorum. Vox rugientium leonum, quoniam miser factus est fremitus Jordanis.

LXXVI. His verbis luculentius ea quæ dixi explanat. Non enim amplius pinum aut quercum nuncupat, sed nude Judæorum ordinum principes ac duces significat, quos et ejulare, et tanquam voces emittere, ac lamentari propter afflictam

⁶⁰ Luc. xi, 52. ⁶¹ Matth. xxi, 55 seqq.

ipsorum magnificentiam testatur. Facti sunt enim miserabiles et abjecti, miserieque et despiciatissimi, quamvis olim honoribus circumfluerent. Postquam enim apparuerunt pastores per Christum, hoc est divini discipuli, merito falsorum pastorum magnificentia redacta est ad miseriam. Accusabat enim eos gregis Dominus per prophetas sanctos, ita loquens: « O pastores dispergentes et disperdentes oves pascuæ eorum ⁶¹. » Et iterum: « Quia pastores stulte egerunt, et Dominum non quaesierunt, propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersus est ⁶². » Promittit autem credentibus in ipsum germanos pastores daturum, sic rursus **757** dicens: « Et inducam vos in Sion, et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pastores cum scientia ⁶³. » Quinam isti? Divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus præsidēs atque rectores, « recte tractantes verbum veritatis ⁶⁴, » et qui sciant subjectum sibi gregem ad quamvis utilitatem spiritualem deducere. Itaque lamentati sunt falsi pastores, quia in miseriam vertit eorum magnificentia, id quod nobis et alio modo significat, adjungens: « Vox rugientium leonum, quia miser factus est fremitus Jordania. » Vere enim rugitus est leonum vox, quam edunt, propter famem, et quia cibo carent plorantes. Et de leonibus etiam divina Scriptura sic loquitur. Comperti sunt igitur Judaicorum ordinum principes ut leones rugientes, esurientes et plorantes, quod non habent a populis oblationes, decimas, primitias, dona grati animi. Postquam enim gregem amiserunt, de cætero senore, quod ex eo capiebant, recreati non sunt.

Quod si quis censeat, etiam instar leonum rugiisse contra Christum Scribas et Phariseos (clamabant enim in ipsum, et voces ex odio et invidia, et mera insania jaciebant, Samaritanum ⁶⁵, et ebriosum, et ex fornicatione natum ⁶⁶ affirmantes, et « Tolle, tolle, crucifige ⁶⁷, » dicentes), verisimiliter sentiet etiam hic. Verumtamen quamvis super eo rugitus dederint, facti sunt miseri non mediocriter, « Quia miser factus est fremitus Jordanis. » Quod quid sibi velit, dicant quoque. Præterfuit Jordanis Hierichuntem, circum quem magna vis leonum horrendum in modum rugientium, et accolas incredibili terrore concutientium. Tales erant moribus Scribæ et Pharisei, contra plebeios et gregarios rugientes, et temeriores potentia suæ terriculis consternantes. « Verum miser factus est leonum terror. » Hoc est quod ait, « fremitus Jordanis. » Ac fremitus quidem est ex equorum et mulorum naribus cum feroci spiritu emissus sonitus; sed etiam in iis dicitur qui de se præclare sentiunt. Hinc divinus David de iis qui

Α ρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. Γεγόνασαι γὰρ οἱ κτροί, καὶ κατεβρίμμενοι, ἐλεεινοὶ τε καὶ ἀτιμώσατοι, καὶ τοὶ κάλαι περιφανεστέρων ἔχοντες ὄδξαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνεδείχθησαν οἱ διὰ Χριστοῦ ποιμένες, τούτους, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, τεταλαιπώρηκεν εἰκότως ἡ τῶν ψευδοποιμένων μεγαλοσύνη. Ἡτιᾶτο μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ τῆς ἀγέλης Δεσπότης, διὰ προφητῶν ἀγίων οὕτω λέγων· « Ὡ οἱ ποιμένες οἱ διασκορπίζοντες καὶ ἀποκλύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Ὅτι οἱ ποιμένες ἤφρονεῦσαντο, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐζήτησαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομή, καὶ διασκορπίσθη. » Ἐπηγγέλλετο δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν τοὺς γνησίους ἀναδείξειν ποιμένας, οὕτω πάλιν εἰπών· « Καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς Σιών, καὶ δώσω ὑμῖν ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ποιμανοῦσιν ὑμᾶς ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης. » Τίνες δὲ οὗτοι; Οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς ἡγούμενοι, ἐτὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν τελούτων εἰς θνησιν τὴν πνευματικὴν, ἀποκομίζειν εἰδότες τὰ ὑπὸ χεῖρα θρέμματα. Οὐκοῦν τεθρηνήκασιν οἱ ψευδοποιμένες, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν· σημαίνει δὲ τοῦτο καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἡμῖν, ἐπιφέρων· « Φωνὴ ὠρυομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. » Ὀρυγμὸς μὲν γὰρ ἐστὶ κυρίως ἡ τῶν λεόντων φωνή, ἣν ἂν ποιοῦντο, κλαίοντες ἐπὶ λιμῆ τε καὶ αἰτίας. Δέχεται δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ λεόντων ἡ θεία Γραφή. Καταφωρῶντο τούτων οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν προσστηκότες ταγμάτων ὡς λέοντες ὠρυόμενοι, πεινῶντές τε καὶ κλαίοντες, διὰ τοι τὸ μὴ ἔχειν τὰς ἐκ τῶν λαῶν καρποφορίας, δεκάτας, ἀπαρχὰς, εὐχαριστήρια. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀγέλης ἐκαπτώκασιν, οὐκ ἔτι τοῖς ἐξ αὐτῆς κατηφραίνοντο τόκοις.

Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο καὶ ὡς ἐν τάξει λεόντων κατωρίζεσθαι τοῦ Χριστοῦ τοὺς Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαίους (κατεκεκράγεισαν γὰρ αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐκ φθόνου καὶ βασκανίας καὶ ἀκράτου μανίας κατηφίεσαν φωνὰς, Σαρμαρείτην λέγοντες, μέθυσον ἀποκαλοῦντες καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον, καὶ, « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτὸν, » [βοῶντες]), τὰ εἰκότα φρονήσαι καὶ οὕτως. Πλὴν εἰ καὶ ἐπωρῶντο, τεταλαιπώρηκασιν οὐ μετρίως, « Ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἐρῶ πάλιν. Παραρῆσει μὲν ὁ Ἰορδάνης τὴν Περιχώ, κλείσται δὲ ὅσοι περὶ αὐτὸν οἱ λέοντες, καταβρυχόμενοι τε δεινῶς, καὶ ἀφόρητον τοῖς ἐνοικεῦσιν ἐνιέντες τὸ δειμα. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν τοὺς τρόπους οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τῶν ἀγγελίων καταβρυχόμενοι, καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἐξουσίας καταπσοῦντες δειμασι (1) τοὺς ἀσθενεστέρους. « Ἀλλὰ τεταλαιπώρηκεν ὁ τῶν λεόντων φόβος. » Τοῦτο δὲ εἶναι φησι « τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. » Καὶ φρύαγμα μὲν ἐστὶν ἡ ἱππων τε καὶ ἡμιόνων διὰ ρυκτήρων ἤχη

⁶¹ Jerem. xlii, 1. ⁶² Jerem. x, 21. ⁶³ Jerem. iii, 15. ⁶⁴ II Tim. ii, 15. ⁶⁵ Joan. viii, 48. ⁶⁶ Matth. xi, 19. ⁶⁷ Joan. xix, 15.

(1) Ed. Aub., δειγμασι, documentis. Edit.

καθιεμένη τε καὶ ἀγρίῳ φυσήματι συνεκπίπτουσα· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μεγαλοφρονεῖν. Ἐφη γοῦν ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πεπαραφηκίων· «Ἴνα τί ἐφρίαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμαλέτησαν κενά;» Ὅταν οὖν φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου λέγη, νοήσας τὸ φρόνημα, καὶ οὐχὶ πάντως τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν λεόντων· ἀπὸ γὰρ τόπων ἐοθ' ὅτε τὰ ἐν αὐτοῖς σημαίνεται.

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἃ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετάνοιοι, καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ, ἔλεγον· Ἐδόξητος Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν, καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐκ' αὐτοῖς.

Οἷ. Πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος τοὺς θρηνοῦντας ποιμένας, καὶ ἐν τάξει λεόντων ὑρωμένους, οἷς καὶ ἐφρίαν ἔτι τὰ τῆς σφαγῆς κατανέμειν πρόβατα, καίτοι κατημαλγμένως λίαν, ὡς παπρασκομένοις τε καὶ σφαζομένοις μηδ' ὅσον εἰπεῖν ἐπαλγῆσαι βραχύ. Ὅσπερ γὰρ οἱ τῶν ποιμένων ἀνεπεικιάτεροι, καὶ πρὸς μόνον βλέποντες τὰ πρὸς καθ' ἑθονήν, μικρὰ φρονιζόντες κομιδῇ τοῦ τῆς ἀγέλης Δεσπότη, τὰ μὲν σφάζουσιν ἀνηλεῶς, τὰς θηρῶν ἐφόδους ἀπομιμούμενοι, ἃ δὲ καὶ πικράσκουσιν, οὐδὲν, ὡς ἐφην, ἐπαλοῦντες ὅλος, ἐπιγαννύμενοι δὲ τοῖς τῶν λημμάτων ἐκτοπιωτάτοις, καὶ φιλοκερδίας τῆς οὕτως αἰσχροῦς ἠετώμενοι· κατὰ τὸν Ἰσον, οἶμαι, τρόπον καὶ αἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἠγούμενοι δήμεων, τῶν ὑπ' αὐτοῖς ποιμνίων ἠφειδηκέας ἀλοῖαν ἄν, καὶ ἀδρύνοντες μὲν ὄν ἑαυτῶν πλοῦτον, κατευρύνοντες δὲ ὡσπερ ἀπλήστη χειρὶ τὰ βαλάντια. Καὶ γοῦν ἐφασκεν ὁ Σωτήρ, τοιοῦτος ὄντας ἐλέγχων· «Ὁυαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἄβυσσρον, καὶ τὸ ἀνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸ ἔλεος, καὶ τὴν πίστιν.» Ἰσχνολογοῦντες γὰρ οὕτως, ὡς καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων τοῖς μὴ προσάγουσι τὰς δεκάτας κατὰ νόμον ἐπιτιμῶν, τῶν βαρυτέρων, ἦτοι τῶν ἀναγκασιτέρων καὶ λυσitelῶν ὅτι μάλιστα θεσπισμάτων οὐδένα παντελῶς ἐποιοῦντο λόγον. Ὅτι δὲ ἦσαν ποιμένες οὐκ ἀγαθοὶ, μᾶλλον δὲ πρὸς μόνον βλέποντες κέρδη, σαφηνεῖ λέγων καὶ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ· «Ἡ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτοῦς; Ὅν τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; Ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βόσκετε.» — Καταβάσκετε τῶνινυ, φησὶ, τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἢ τοιούτεστιν, ἢ τὰ ὅσον οὐδέπω τεθνηξόμενα ἐπὶ Ῥωμαίων χειρὶ· ἦγουν ἃ ὑμεῖς αὐτοὶ σφάζετε, καίτοι τάξιν ἐπέχοντες τῶν ποιμένων. Οὐ γὰρ που πάρεστιν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἤξουσιν εἰς σφαγὴν. Μετὰ γὰρ τοι τὴν τοῦ Σωτήρος ἐπισημίαν τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἕξεσιν ἢ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς δεδαπάνηται, καίτοι λίαν ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακήσαντος τοῦ Θεοῦ. Ὅτι δὲ τῶν ποιμένων γεγόνασι κληρὸς οἱ ὑπὸ χεῖρα λαοὶ, κατέδειξεν εἰπὼν· «Ἄ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ κατεμέλοντο.»

A in Christum sunt debacclati : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? » Quando igitur dicit fremitum Jordanis, intellige spiritus, non utique fluminis, sed leonum qui juxta inveniuntur : a locis enim nonnunquam quæ in iis sunt ugnificuntur.

756 VERS. 4, 5. Hæc dicit Dominus omnipotens : Pascite oves occisionis, quas qui possederunt, interficiebant, et non agebant penitentiam, et qui vendebant eas, dicebant : Benedictus Dominus, et divites facti sumus, et pastores earum non patiebantur quidquam super eis.

LXXVII. Ad eosdem pastores lamentantes et instar leonum rugientes sermo dirigitur, quibus adhuc permittit pascere oves occisionis, tametsi negligentissime, ut qui venditis et occisis illis nec ad momentum temporis quidem dolerent. Quædam enim pastores iniquiores, et solas voluptates suas spectantes, et gregis Dominum nec illi pendentes, alias oves crudeliter mactant, ferarum impetus imitantes, alias vendunt, nihil peccatis, ut dixi, earum vicem dolentes, sed improbissimis quæsitibus gaudentes, et cupiditati adeo turpis lucri succumbentes : eodem modo et populi Judæi gubernatores greges suos male curasse videas, et exaggerasse suas divitias, et velut inexplebili manu marsupia ingerendo dilatare. Quocirca aiebat Salvator, tales reprehendens : « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia decimalis mentam, et anethum, et cuminum, et graviora legis omittitis, iudicium et misericordiam, et fidem? » Tam exacti enim, et minutim rationes subducunt, ut etiam rerum viliissimarum decimas secundum legis præscriptum non offerentes increparent, graviorum sive magis necessariorum et utilissimorum mandatorum Dei nullam omnino curam suscipiebant. Fuisse autem pastores non homines, sed tantum lucra sua secantes, declarat etiam per Ezechielem, his verbis : « O pastores Israel, num pascunt pastores semetipos? Nonne pastores pascere solent oves? Ecce lac comeditis, et lanis operimini, et quod crassum est occiditis, et oves meas non pascitis? » Inquit ergo : « Pascite oves occisionis, » hoc est, aut mox Romanorum manu morituras, aut quas ipsinet occiditis, quamvis pastorum ordine et loco sitis. Nondum enim adeat tempus quo jugulabuntur. Post adventum namque Salvatoris, et diuturnam Dei erga illos tolerantiam, Romanorum gladiis Judæorum multitudo consumpta est. Pastorum autem sortem factam quibus præerant populos ita docet : 756 « Quas qui possederunt, interficiebant, et non agebant penitentiam. » Sicut enim Dominicam mente aspectabilis vineam, Israellem, inquam, sive hominem Juda, recens plantatam? et dilectam, suam sortem fecerunt : ita et greges quodammodo possederunt,

⁶⁶ Psal. II, 1. ⁶⁷ Matth. XIII, 25. ⁶⁸ Ezech. XXXV, 2, 5. ⁶⁹ Isa. V, 7.

decerpentes eorum fructus, et rem suam semper amplificantes, volentibusque rapinam permittentes. Ergo qui possederunt occidebant : vendentes autem dicebant : « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » Possunt hi intelligi iudices, iudiciorum integritatem cauponantes, et quasi valere iubentes legem Mosis, quamvis aperte dicat : « Non accipies personam in iudicio, quia iudicium Dei est ⁷⁵. » Juuandum eum et amicum erat illis vendere in unaqueque causa iudicium iis qui emere vellent. Id quod etiam ex vocibus sanctorum planum fiet. Ait enim quidam sanctorum prophetarum de Jerusalem : « Duces ejus cum muneribus iudicabant ⁷⁶. » Divinus autem Habacuc propemodum vociferatur contra Deum : « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? Quare ostendisti mihi labores et dolores, videre miseriam et impletatem? Ex adverso mei factum est iudicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur in finem iudicium, quia impius opprimit justum. Propter hoc egredietur iudicium perversum ⁷⁷. » Quamobrem ex injustis quaestibus divitias congregantes, et iustitiam pervertentes, et iudicia in qualibet causa pretio addicentes, esse possunt iudices ipsi, ut modo dixi, qui dicunt : « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » In quo ut amensissimi et audacissimi reprehendi queant. Fingunt enim se benedicere Deo, perinde ac si ipsius concessu liceat ex iniquitatibus colligere, et e sanguinibus ditescere. Atqui ex vero officio iudicia exercentes illud praestabat dicere : « Benedictus Dominus, » illustrati divinorumque mandatorum sinceri observatores comperti sumus, iustam in quavis causa sententiam pronuntiantes. Est igitur dolus et dedecus speciosus sermo, nisi faciamus quae placeant Deo.

τουνται. Ἄλλ' ἦν ἀμεινον ἐκεῖνο λέγειν, τὸ κρίνειν ὀρθῶς ἐκτετιμηχότες· Ἐὐλογητὸς Κύριος· ἵ λαμπρὸν γὰρ ἀναδειχθεῖσα, καὶ τῶν θείων θεσπισμάτων γνήσιοι φύλακες, ὀρθῶν ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι τὴν ψῆφον ἐκφέροντες. Ἀκότη δὴ οὖν ἡ χρηστολογία καὶ μῶμος, εἰ μὴ πράττειτο πρὸς ἡμῶν τὰ ἐφ' οἷς ἀν' ἡσθεῖη Θεός.

VERS. 6, 7. Propter hoc non parcam ultra super habitantes terram, dicit Dominus. Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui, et unumquemque in manus **760** regis ejus. Et concident terram, et non eruam de manu eorum, et pascam oves occisionis in Chananiide.

LXXVIII. Minatur gregibus exitium simul... quia quamvis liceret eis sub summi universorum pastoris, Christi puta, tutelam confugere et sub ipso esse, maluerunt tamen in fidem occidentium et vendentium inscite sese tradere. Induit enim hominem unigenitum Dei Verbum : ac praeterea non obscure dixit, tum eorum incitiam, tum suam in suscepta pro nobis oeconomia germanitatem ostendens : « Ego

A Ὅσπερ γὰρ δεσποτικῶν ὄντα τὸν νοσητὸν ἀμπελώνα, φημί δὴ τὸν Ἰσραὴλ, ἦτοι τὸν ἀνθρώπων τοῦ Ἰσραὴλ, τὸ νόφυτον, τὸ ἡγαπημένον, ὄβιον ἐποίησαντο κληρὸν· οὕτω καὶ τὰ ποιμνία μονοουχὶ κατεκτήσαντο, δρεπόμενοι μὲν τοὺς ἑαυτῶν καρπούς, καὶ ἀεὶ πλεονασμοῖς τὸν ἑαυτῶν ποιοῦντες κληρὸν, ἀνέντες δὲ τοῖς ἐθέλουσιν διαρπαγῆν. Οὐκοῦν οἱ μὲν κτησάμενοι κατέσφαζον· οἱ δὲ πωλοῦντες ἔλεγον· Ἐὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Νοηθεῖεν δ' ἂν καὶ οὗτοι κριταί, τὴν ἐν τοῖς κρίμασιν ὀρθότητα καπηλεύοντες, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐβρώσασθαι φράσαντες τῷ διὰ Μωσέως νόμῳ, καίτοι λέγοντι σαφῶς· « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστίν. » Ἦν γὰρ αὐτοῖς ἡδὺ τε καὶ φίλον τὸ καταπωλεῖν τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι κρίσιν. Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμῖν ἐναργῆς ἔσται διὰ φωνῆς ἁγίων. Ἐφη μὲν γὰρ τις τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· « Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον. » Ὁ δὲ γε θεσπίσιος Ἀββακούμ μονοουχὶ κατακέκραγε Θεοῦ, λέγων· « Ἐως τίνοις, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃ, βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; Ἰνα τί μοι ἐδειξας κόπους καὶ πόνους, ἐπιβλέπειν ταλαιπωρίαν καὶ ἀσθένειαν; Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. Διὰ τοῦτο δισκοιδοῦσαι νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα, ὅτι ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. Ἐνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διαστραμμένον. » Οὐκοῦν οἱ ἐξ ἀδίκων λημμάτων συναγείροντες πλοῦτον, καὶ παρ-εὐθύνοντες μὲν τὸ δίκαιον, καταπωλοῦντες δὲ ὡσπερ τὰ; ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι κρίσεις, εἰεν ἂν οἱ κριταί, καθάπερ ἔφην ἄρτιως, αὐτοὶ καὶ φασιν· Ἐὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Ἀνοῦστατοι δὲ καὶ παραβολώτατοι καὶ τοῦτο λέγοντες ἐξελέγχοντο ἂν εἰκότως. Ὡς γὰρ Θεοῦ διδόντος ἐξ ἀδικῶν συλλέγειν, καὶ ἐξ αἱμάτων πλουτεῖν, εὐλογεῖν ὑπεπλάττονται.

B
C
D

OH. Διὰ τοῦτο οὐ φοίσομαι οὐκ ἔτι ἐπὶ τοῖς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἕναστω εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕναστω εἰς χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ. Καὶ κατακόψουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χιρανίτιν.

Ἄπειλεῖ τοῖς ποιμνίοις θλιβρόν τε θμοῦ (1).... ὅτι καίτοι μετὸν αὐτοῖς τὴν τοῦ πάντων ἀρχικουμένου, φημί δὴ Χριστοῦ, χεῖρά τε ὑποδραμεῖν καὶ ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι, μᾶλλον προσεχωρηχασιν ἀμαθῶς τοῖς κατασφάζουσι τε καὶ καταπωλοῦσιν αὐτούς. Γέγονε μὲν γὰρ ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ δὴ καὶ ἔφατεκεν ἐναργῶς, τὴν τε ἐκείνων σκαϊότητα καταδεικνύς, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας

⁷⁵ Deut. 1, 17. ⁷⁶ Mich. 111, 11. ⁷⁷ Habac. 1, 1-4.

(1) Etiam hoc loco parum, aut nihil desideratur ad sententiam. *Interpres.*

τὸ γνήσιον· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. » Ἰουδαῖοι δὲ οἱ ἔθλιοντες, καί τοι τῶν μισθῶν ποιμένων καταδοῦναι θέον, τοῦτο μὲν οὐ δεδράκασι, τὴν δὲ ἀγαθὴν ποιμένα, τὸν ἀντάλλαγμα τῆς ἀπάντων ζωῆς τὴν ἐαυτοῦ τιθέντα ψυχὴν, κατὰ μυρίους ὄσους λελυπήκασι τρόπους, καταλεύοντες, ὀνειδίζοντες, καὶ τὸ τελευταῖον, ἀπύλωτον ἐπ' αὐτῷ βιαννοῦντες στόμα. Κατακεκράγασι γὰρ ὁμοῦ τοῖς ἰθίοις καθηγηταῖς, λέγοντες τῷ Πιλάτῳ· « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτὸν, » καὶ αὐτὸ δὲ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπηγλήκασι κεφαλαῖς. Ἐρασκον γὰρ πάλιν· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » — « Διὰ τοῦτο τοῖνον, φησὶν, οὐκέτι φείσομαι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Οὐ γὰρ ἐτι φειδύς ἤξιωνται παρὰ Θεοῦ· δέδονται δὲ μᾶλλον ἑκατὸς εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως, ἤγουν ἀρχοντος αὐτοῦ. Ἐσταυρώκασι μὲν γὰρ τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ γεγόνασι Κυριοκτόνοι, ἐμπλεῖς τε πάσης ἀνοσιότητος. Πλὴν ἐκάλει Θεὸς εἰς μεταγνώσιν, καὶ οὐκ εὐθύς ἐπατίθει τὰ ἐξ ὀργῆς. Τριακοστοῦ δὲ ἤδη παρωχηκότος ἔτους, μετὰ τὸν τοῦ Σωτήρος σταυρῶν, ἀπαφοίτησε μὲν εἰρήνη τῆς Ἰουδαίων χώρας, πόλεμοι δὲ ἦσαν πανταχοῦ πόλεως ἐπὶ πόλιν Ιούσης, καὶ τῶν ἐν ἐκάστη τεμνομένων εἰς διαφορὰς, καὶ μαχομένων ἀλλήλοις, ὡς ἐν ἰσῷ φαίνεται, κακῶς τὰ παρὰ σφῶν αὐτῶν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου συμβεθεγκάσι. Κεκρατήκασι γὰρ τῆς Ἰουδαίων χώρας οἱ ἀνδρείοτατοι τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, καὶ αὐτοῖς ἀνδράσι κατεμπειπρῶντες πόλεις, τοῖς τῆς δουλείας αὐτὴν ὑπέθεσαν ζυγοῖς. Οἱ δὲ γε διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, πρὸς τῶν ἰθίων καταπήκασι χώρας, δ καὶ μέχρι νῦν ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν, ὅταν λέγῃ· « Ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χαναανίτιν, τουτέστιν, εἰς τὴν Χαναανίων γῆραν τε καὶ γῆν. Χαναανοῖ δὲ τὰ ἴθνη, παρ' οἷς τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς καὶ εἰς δεῦρὸς πως ἐτι παρὰ Θεοῦ ποιμαίνονται, ἤγουν δοκοῦσι ποιμαίνεσθαι. Τηροῦσι γὰρ ἐτι τὸν τινα κατὰ νόμον, καὶ οὐχ ὀλοτρόπως τῶν ἀρχαίων κατημεληκότας· ἐθῶν κατῆδοι τις ἄν. Καὶ γοῦν περιτέμνονται τὴν σάρκα, καὶ σαββατίζουσι, καὶ ἕτερα ἅττα πρὸς τοῦτοις καὶ φροντίδος ἀξιοῦσι καὶ λόγου. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς προφήτου παρὰ Θεοῦ λελεγμένον· « Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἀγίασμα μικρὸν ἐν τῇ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μέντοι τὴν Ἱερουσαλήμ ἐμφυλλίους πολέμους, καὶ τοὺς ἐν ἐκάστη πόλει, σαφῶς ἀναγέγραφεν ὁ τὰς Ἰουδαίων τραγῳδῶν συμφορὰς, Ἰώσηπος οὗτος ἦν, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ σφόδρος.

Καὶ λέγωμαι ἐμνοτῶ δύο ῥάβδους, τὴν μὲν ἑμὴν ἐκάλεισα Κάλλος, καὶ τὴν ἑτέραν ἐκάλεισα Σχοίνισμα, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα.

ΘΘ. Κατὰ πολλοὺς ἡμῖν τρόπους παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς ἡ ῥάβδος νοεῖται. Ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν βασιλείαν, ὡς ὅταν λέγεται τῷ Χριστῷ· « Ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. » Ποτὲ δὲ ἰσχύν, ὡς ἐν γε τῷ φάναι· « Ῥάβδον δυνάμει· ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών. » Ἐκλαμβάνεται δὲ καὶ παιδεία, καὶ ἐπιστήμη ἐσθ' ὅτε ποιμαν-

sum pastor bonus⁷⁶. » Infelices autem Iudei mercenarias ut debuerunt non accenserunt : contra, bonum pastorem, qui animam suam pro ovium vita posuit⁷⁷, mille modis violarunt, lapidantes, exprobrantes, et postremo impudens os adversus ipsam aperientes. Simul enim cum prioribus ovis apud Pilatum alte clamarunt : « Tolle, tolle, crucifige eum⁷⁸, » et ipsum sacrum sanguinem in capita sua hauerunt. Sic enim rursus aiebant : « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros⁷⁹. » Idcirco inquit : « Propter hoc non parcam ultra super habitantes terram. » Non enim amplius venia dignati sunt a Deo, sed traditi potius unusquisque in manus proximi sui, et in manus regis sive principis sui. Sustulerunt enim in crucem Eminentium, et interfectores Domini, ac pleni omni impietate evaserunt. Nihilominus Deus ad poenitentiam eos vocavit, nec illi eo supplicio est persecutus. Tricesimo autem anno jam elapso post actum in crucem Salvatorem, rex Judaeam deseruit, bellis flagrantem undique, dum urbs urbem invadit, dum civis ubique in contraria studia scinduntur, et bellis intestinis dimicant, ut invicem damni tantum, quantum ab hostibus externis acciperent. Subjugarunt enim Judaeorum regionem Romanorum duces fortissimi, et incolis cum urbibus incendio deditis, servitutis eam iuga subjecerunt. Ast quibus fugae se obtulit occasio, gentium provincias incoluerunt, quod et hodie videmus. Atque hoc, opinor, vult, cum dicit : « Pacem oves occisionis in Chananitide, » id est in Chananeorum regione ac terra. Chananius gens est, apud quam oves occisionis ad hunc usque diem a Deo pascuntur, aut videntur saltem pasci. **761** Alii quoque nonnulla secundum legem servant, nec priores ritus ad unum cernuntur abiecisso. Itaque carnem circumcidunt, et Sabbathum agunt, et alia insuper caeteri habent. Et hoc erat nempe a Deo per prophetam dictum : « Et ero illis in sanctificationem parvulo in regionibus quo ingredientur illuc⁸⁰. » Civilia autem bella per totam Judaeam, et in urbe qualibet perspicue commemoravit Josephus, vir eloquens et eruditus, qui Judaeorum calamitates tragice descripsit.

Et assumam mihi duas virgas, unam vocavi Decorem, et alteram vocavi Funiculum, et pascam oves.

LXXIX. In divinis Scripturis variam notionem habet vocabulum *virga*. Aliquando enim regnum significat, ut cum Christo dicitur : « Virga directionis virga regni tui⁸¹. » Aliquando robur seu vires, ut ibi : « Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion⁸². » Exponitur item nonnunquam institutio, et scientia pastoritia. Itaque rursus voce prophetæ Filió dici-

⁷⁶ Joan. x, 11. ⁷⁷ ibid. 15. ⁷⁸ Joan. xiv, 15. ⁷⁹ Matth. xxvii, 25. ⁸⁰ Ezech. xi, 16. ⁸¹ Psal. xlv, 7.

⁸² Psal. cix, 2.

itur: « Paſce populum tuum in virga ⁸⁵. » Ceterum in verbis recitatis, virgæ modus pastoralis ſcientiæ geminamque genus laudabilis institutionis ſignificanti. Aſſumit autem virgas « paſtor bonus, qui ponit animam ſuam pro ovibus, » id eſt Chriſtas, ut in ipſis paſcat oves ſuas. Olim enim (puta antequam hominis natura ſe veſtiret), cum eſſet Deus et legiſlator, ex Deo λόγος Verbum paſcebat Iſraelem, veluti una virga legali institutione utens. Sic enim per prophetam eum alicubi alloquitur: « Ego paſcebam te in ſolitudine ⁸⁶. » Aſt poſtquam noſtri ſimilis factus eſt homo ⁸⁶, duas virgas aſſumpſit. Paſcit enim, ut adoratores ſuos, per fidem nimirum juſtificatos et ſanctificatos in ſpiritu leſalibus ſimul et evangelicis præceptis, non ad boves immolandos impellens, neque ut oblationibus ſecundum legem ſtudeamus nos docens, ſed jubens potius, uti cultum in ſpiritu tanquam iſterventum ſacrificium celebremus. Convera eſt enim et mutata umbra in veritatem: et quæ in ſigura ſtebant, characterem, et formam elegantiam **762** Chriſtianæ, et evangelicæ vitæ induerunt. Nomina præterea virgis ſunt, uni quidem Decor quæ eſt Testamentum Novum, pulchrum et admiratione dignum, quod ipſe Filius locutus eſt, « Specioſus præ filiis hominum ⁸⁷; » alteri Funiculus, id eſt, pars, ut intelligamus legem ſolitæ erudire ſeparatam Deo funiculum. Scriptum eſt enim: « Quando dividebat Altiffimos gentes, ut diſpergeret illos Adam, conſtituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei, et fuit pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Iſrael. » Hæc igitur duabus virgis magnus paſtorum princeps oves ſuas paſturum ſpondet; et vero ſpondit. In unam quippe eandem qui ex Iſrael, et qui ex gentibus erant condidit, et illis legalem evangelicamque doctrinam in nutrimentum apponit, et quaſi quamdam ſpiritualium herbarum fruendam ſuppreſſitat, et effatiam eos ſignat.

λικήν παιδεύειν αὐτοῖς παρατιθεῖς εἰς τροφήν, καὶ καταπαίνων πλουσίως.

Vers. 8, 9. Et auferam tres paſtores in menſe uno, et gravabitur anima mea ſuper eos. Etenim animæ eorum rugiebant ſuper me. Et dixi: Non paſcem vos. Quod moritur moriatur, et quod deficit **B** deficiat, et reliqua devorent, unusquisque carnes proſimi ſui.

LXXX. Dante enim ſe jam in conſpectum vero et bono paſtore, æquiſſimum erat utique, imo et neceſſarium mercenarios et falſos paſtores removere, hoc eſt, Judæorum ſecundum legem duces et magiſtros: quorum alii occidebant oves, nec agebant pœnitentiam: alii eas vendentes dicebant: « Benedictus Dominus, et jam divites facti ſumus. » Jam vero quos nomine trium paſtorum appellet, et

⁸⁵ Mich. vii, 14. ⁸⁶ Joan. x, 15. ⁸⁷ Oſce xiii, 5. **B**

τική. Εἴρηται γοῦν πάλιν διὰ φωνῆς προφήτου πρὸς τὸν Υἱόν· « Ποίμαινε λαὸν σου ἐν ράβδῳ. » Ἄλλ' ἐν γὰρ τοῖς προσηρημένοις σημαίνουσιν αἱ ράβδοι τρόπους ἡμῶν ποιμενικῆς ἐπισημῆς, καὶ διττὸν παιδεύσεως εἶδος, κατὰ γὰρ τὸ ἀνωμήτως ἔχειν δοκοῦν. Δέχεται δὲ τὰς ράβδους ἡ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὸς ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὡς τοῦτέστι, Χριſτός, ἵνα ἐν αὐταῖς καταποιμάνη τὰ ἴδια πρόβατα. Πάλαι μὲν γὰρ (τοῦτέστι, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνων) θεὸς ὢν, καὶ νομοθέτης, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρός λόγος κατέβασκε τὸν Ἰσραὴλ, οἰοεὶ ράβδῳ μιᾷ χρώμενος, τῇ κατὰ νόμον παιδείᾳ. Ἐφη γὰρ πού διὰ προφήτου φωνῆς πρὸς αὐτόν· « Ἐγὼ ἐποίμαινόν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, δύο δέχεται ράβδους. Κατανέμει γὰρ ὡσπερ **B** τοὺς ἰδίους προσκυνητὰς, τοὺς διὰ πίστεως δηλονότι δειδικαιωμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, νομοθεῖς τε ἅμα καὶ εὐαγγελικοὺς θεσπίσμασιν, οὐ βοηθῶν ἀναπειθῶν, οὐτε μὲν ταῖς κατὰ νόμον προσαγωγαῖς προσκεισθαι διδάσκων· ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον προσταταχῶς τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν εἰς ἀναιμάκτου θυσίας τρόπον. Μετατίθεται γὰρ ἡ σκιά πρὸς ἀλήθειαν, καὶ μεταχεράσσεται τὰ ἐν τύποις εἰς ἀστυεὶς πολιτείας τῆς ἐν Χριſτῷ τε καὶ εὐαγγελικῆς. Ὀνόματα δὲ καὶ ταῖς ράβδοις, τῇ μὲν μιᾷ Κάλλος, ἧτις ἐστὶ Διαθήκη Νέα, καλὴ καὶ ἀξιοθαύμαστος, ἣν αὐτὸς λαλάσκειν ὁ Υἱὸς, « Ὁραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, » ἣ γὰρ μὲν ἑτέρα Σχοίνισμα, τοῦτέστι μερὶς, ἵνα νοῦμεν τὸν νόμον, τὸ ἀφορισθὲν τῷ Θεῷ σχοίνισμα παιδαγωγεῖν εἰωθότα. Γέγραπται γάρ· « Ὅτε διμερίζεν Ὑψιστος **C** ἔθνη, ὡς διέπτειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. » Ταύταις δὲ οὖν ταῖς δυαὶ ράβδοις ὁ μέγας ἀρχιποιμὴν κατανεμήσειν ἐπαγγέλλεται τὰ αὐτοῦ πρόβατα, καὶ ἀρετικῆς ὁ λόγος. Συνεκόμιστε γὰρ εἰς μίαν αὐλήν τοὺς τε ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ μέντοι τοὺς ἐξ ἔθνῶν, νομικὴν τε ἅμα καὶ εὐαγγε- **D** λικὴν τινὰ πᾶν πνευματικὴν χορηγῶν εἰς μέθεξιν, καὶ

Καὶ ἐξαρῶ τοὺς τρεῖς ποιμένας ἐν μηνὶ ἐνί, καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτούς. Καὶ γὰρ αἱ ψυχὰ αὐτῶν ἐπωρύνοντο ἐπ' ἐμέ. Καὶ εἶπα· Θὺ ποιμαῖν ὑμᾶς. Τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνησκέτω, καὶ τὸ ἐκλείπον ἐκλείπανέτω, καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθιέτωσαν, ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ.

II. Ἀναδειχθέντος γὰρ ἡδὴ τοῦ ἀληθινοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ποιμένου, ἦν δὴ πού καὶ μάλα εἰκὸς, μᾶλλον δὲ ἡδὴ καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ μέσου γενέσθαι λοιπὸν τοὺς μισθωτοὺς καὶ ψευδοποιμένας. τοῦτέστι, τοὺς τῶν Ἰουδαίων κατὰ νόμον καθηγητὰς· ὧν οἱ μὲν κατέτρεφον τὰ πρόβατα, καὶ οὐ μετεμέλοντο· οἱ δὲ δὴ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Εἶτα τί δὴ ποτε καὶ φαίη τις ἄν

⁸⁸ Philipp. ii, 7. ⁸⁹ Psal. xlii, 3. ⁹⁰ Deut. xxiii, 18.

ποιμένας· αὐτοὺς ὀνομάζει τρεῖς, τίνα δὲ τρόπον
 εἰσάγονται, καθά φησιν, ἐν-μηνὶ ἐνί, φέρε δὴ λέγω-
 μεν, τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων παρατιθέντες εἰς
 πίστιν. Οἶμαι δὴ οὖν, ὅτι τρεῖς ὀνομάζει ποιμένας,
 τοὺς τε κατὰ νόμον ἱερατεύοντας, καὶ τοὺς τεταγμέ-
 νους κριτὰς τοῦ λαοῦ· καὶ προσέτι τοῦτοις τοὺς
 γραμματοεισαγωγεῖς, ἦτοι τοὺς νομικοὺς· κατέβο-
 σπον γὰρ οὗτοι τὸν Ἰσραήλ. Καὶ οἱ μὲν ἱερωσύνης
 ἔχοντες ὄξεν, ἐκ μόνης ἦσαν τῆς φυλῆς Ἀσεῦ, καὶ
 περὶ αὐτῶν ἔφη Μαλαχίας· « Χεὶλη ἱερέως φυλάζε-
 ται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος
 αὐτοῦ. » Οἱ δὲ δὴ λαχόντες τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν,
 ἀπόλαστοι μὲν καὶ αὐτοὶ, πλὴν ἐκ πάσης ἀνεδεί-
 κνυτο φυλῆς. Κατὰ τὸν Ἰσον δὲ, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ
 γραμματοεισαγωγεῖς, ἦγουν, καθάπερ ἔφη ἀρτίως,
 οἱ νομικοὶ, τοὺς εἰς τὸ κρίνειν τεταγμένους ἀεὶ προσ-
 εδρεύοντας, καὶ τὰ τοῦ νόμου γράμματα παρακομι-
 ζοντας εἰς ἀπόδειξιν τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι. « Ὅτι
 μὲν οὖν, ὡς ἔφη, τῶν θείων μυστηρίων οἱ ἱεραργοὶ
 ἐκ μόνης ἦσαν τῆς τοῦ Ἀσεῦ φυλῆς, οὐδεὶς ἂν εἴοιτο
 περὶ ἀπόδειξιν λόγου. » Ὅτι δὲ ἐκ πάσης φυλῆς ἀπό-
 λαστοὶ οὐ κρίνοντες, ὡς νομομαθεῖς, ἐλαμβάνοντο,
 πληροφόρησι λέγων ὁ μακάριος Μωσῆς ἐν τῷ
 Δευτερονομίῳ τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· « Κριτὰς καὶ
 γραμματοεισαγωγεῖς καταστήσεις ἐαυτῷ ἐν πάσαις
 ταῖς πόλεσι σου, εἰς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσι σοι
 κατὰ φυλὰς, καὶ κρινούσι τὸν λαὸν κρίσιν δικαίαν.
 Ὅχι ἐκκλινοῦσι κρίσιν, οὐκ ἐπιγνώσονται πρόσωπον,
 οὐδὲ λήφονται· τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῦσιν ὀφθαλμοὺς
 σου, καὶ ἐξάρει λόγους δικαίων. » Τρεῖς αὖν ἄρα
 γραμμάτων ἐπιστήμονες, τουτέστιν οἱ νομικοὶ.

Εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 τὸν Χριστὸν ταλανίζοντα διηρημένως Φαρισαίους τε
 καὶ Γραμματεῖς καὶ νομικοὺς. « Ἐφ' αὐτοῦ γάρ· « Οὐαὶ
 ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. » Ταῦτα δὲ λέγοντι
 προστηθέντα τις αὐτῷ τῶν νομικῶν, λέγων· « Διδά-
 σκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμεῖς ὑβρίζεις. Ὁ δὲ εἶπε,
 φησὶ· Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς Οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε
 τοὺς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἐνὶ
 τῶν δακτύλων ὑμῶν οὐ προσφάετα αὐτοῖς. » Οἶδα
 μὲν οὖν ὅτι καὶ οἱ βασιλεύοντες κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς
 Ἱεροσολύμοις ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς τὰς ἐν ἀπεπλήρου
 ποιμένων τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς. Ἐπειδὴ δὲ γεννηθέν-
 τος Χριστοῦ τὸ τῶν βασιλέων ἐκλειοίπει γένος, ἦγουν
 ἐπέδλητο τῆς ἡγεμονίας (ἦρχον γὰρ τῆς Ἰουδαίας
 τῆνικαδὲ Ἡρώδης τε Ἀντιπάτρου παῖς Ἀσκαλωνίτης,
 καὶ Πόντιος Πιλάτος), σεσιγήκαμεν ἀναγκαιῶς τοὺς
 ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς. « Ὅτι γὰρ ἐκλειοίπεισαν γεννη-
 θέντος Χριστοῦ, πληροφόρησι τὸ γεγραμμένον· « Ὅχι
 ἐκλείπει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μη-
 ρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκαίμενα αὐτῷ, καὶ
 αὐτὸς προσδοκία ἔθνων. » Οὐκοῦν ἐπιδήρησεν ἀφῆκετο,
 καὶ γεγέννητο λοιπὸν ἢ τῶν ἔθνων προσδοκία, τουτέ-
 στι Χριστός, ἢ ἐκλειοίπει ἀναγκαιῶς ἄρχων ἐξ
 Ἰούδα, καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. » Τρεῖς
 δὲ οὖν, ὡς ἔφη, ποιμένες, ἱερεῖς τε καὶ κριταὶ, καὶ

A quonam modo auferantur, ut dicit, mense uno, age
 ad eadem conciliandam locis e sacra Scriptura pro-
 latis disseramus. Existimo igitur tres pastores no-
 minari : et sacerdotio fungentes secundum legem, et
 iudices populi constitutos, et præter hos sacrarum
 Litterarum interpretes, aut legum peritos ; hi siqui-
 dem Israeliam pascebant. Et quidem qui sacerdotii
 honores gerebant, ex sola tribu Levi genus duce-
 bant, ac de iis dictum est a Malachia : « Labia sa-
 cerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex
 ore ejus ». Qui autem iudicandi potestatem obti-
 nebant, ipsi quoque detecti, verum ex omni tribu
 creabantur. Ad eundem modum sacrarum Littera-
 rum interpretes, sive, ut modo dixi, **763** legispe-
 riti, qui iudicibus semper assidentes, in unaquaque
 causa verba legis ad confirmationem adducebant.
 Ministros igitur sacres divinatorum mysteriorum ex
 sola tribu Levi proditisse, demonstrare nihil attinet.
 Ex omnibus autem tribubus selectos fuisse iudices,
 ut etiam legis gnaros, docebit plane Moses in Deute-
 ronomio, ita dicens filiis Israel : « Iudices et magi-
 stros constitues tibi in omnibus urbibus tuis, quas
 Dominus Deus tuus dat tibi per tribus, et iudica-
 bunt populum iudicium iustum. Non declinabunt iu-
 dicium iustum, non cognoscent personam, neque
 accipient munera : nam munera excæcant oculos
 sapientum, et tollant verba iustorum ». Tres
 igitur pastores sunt sacerdotes, et iudices, et legum
 docti.

ποιμένες, ἱερεῖς τε καὶ κριταὶ καὶ τῶν νομικῶν

C Palam porro est et Dominum nostrum Jesum
 Christum deplorassee distincte Phariseos et Scribas
 et legisperitos. Sic namque ait : « Væ vobis, Scribæ
 et Pharisei ». Hæc dicentem quidam his verbis
 interpollavit : « Magister, hæc dicens etiam vobis
 injuriam facis. At ille ait, inquit : Et vobis legis-
 peritis væ, quia oneratis homines oneribus quæ por-
 tare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tan-
 gunt ea ». Non me fugit etiam aliquando reges
 Hierosolymis de tribu Juda subjecto populo pasto-
 rum munus præstitisse. At postquam Christo na-
 to, genus regum defecit, non principatu ejectionis est
 (regnabant enim tunc in Iudæa Hierodes Antipatri
 filius Ascalonita, et Pontius Pilatus), de tribu Juda
 reges nullos nominamus. Defecisse enim illos Chri-
 stio in lucem edito, certum est e Scriptura. « Non
 deficiet princeps ex Iudæa, et dux de femoribus ejus,
 donec veniant reposita ei, et ipse expectatio gen-
 tium ». Quæcirca postquam advenit, et nata est
 de cætere expectatio gentium, id est Christus, ne-
 cessario « princeps ex Iudæa, et dux ex femoribus
 ejus defecit. » Tres itaque pastores, ut dixi, sunt sa-
 cerdotes, iudices, legis doctores, qui et principatum
 suum, sive ordinem et locum usque ad tempora
 adventus Christi tenuerunt. Ili summo jure afe-

⁹⁹ Malach. II, 7. ¹⁰⁰ Deut. XVI, 18, 19. ¹⁰¹ Luc. XI, 45. ¹⁰² ibi-l. 45, 46. ¹⁰³ IV Reg. XVII, 35. ¹⁰⁴ Gen. XLIX, 10.

runtur, in mense uno. Quoniam enim auctorem vitæ interfecerunt ⁷⁶, idcirco velut demeluntur, **764** et quasi in mense uno, quo necem pro nobis Emmanuel sustinuit. Quamvis enim Israellem administrare perseverarunt etiam post Salvatorem in cruce suffragium, rerum omnium principe Deo illos tolerante, et miserante, et ad pœnitentiam invitante: tamen quod ad sententiam Dei super hoc prolatam attinet, eodem tempore quo universorum Salvatorem ac Liberatorem in crucem egerunt, ablatis esse asseveramus. Ablati sunt igitur in mense uno. Ac de pastoribus quidem hactenus. Judicium autem super ipso grege est: « Non pascam vos: » et, Devorare ac mordere invicem si velint. Etenim nihil penitus parcendo, et ipsæ oves inter se devorarunt, et diripere volentibus in prædam paratissimam datæ sunt. Dixit porro, et sane optime de tribus pastoribus, et iisdem sublati in mense uno: « Gravabitur anima mea super ipsos, » hoc est, grave eis supplicium injungam, quoniam « Et animæ eorum rugiebant super me. » Nihil enim ab immanibus belluis difformes, sæpissime in Christum irrebant, tandemque Pilato eum sistebant, vociferantes: « Tolle, tolle, crucifige eum ⁷⁷. » Hujus rei et per Jeremiam ita meminit: « Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est mihi hæreditas mea ut leo in silva, dedi contra me vocem suam, idcirco odi eam ⁷⁸. »

ταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν ἐθρῶν αὐτῆς. Ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοί, ὡς διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. »

Vers. 10, 11. *Et assumam virgam meam pulchram, et projiciam eam, ut dissipem testamentum meum quod disposui ad omnes populos terræ. Et dissipabitur in die illa, et agnoscent Chananæi, oves quæ observant me, quia verbum Domini est.*

LXXXI. Virgam pulchram vocat institutionem per mystagogiam evangelicam excellenter decoratam, juxta quod intelligitur, non oculis sentitur. Quod autem se projecturum eam, et testamentum dissipaturum autumat, verisimile est subindicare, non quod id dimisstrus sit, et solum dissipaturus, sive ut inutile oblitteraturus; neququam. Illud potius intelligendum dixerim. Pastores nonnunquam, si forte ovem quampiam a grege aberrasse, et ab aliis semotissimam conspexerint, tum omnino virgam **765** seu pelum projicientes, eam ad alias aggregari compellunt. Propheta igitur pastoritæ consuetudini convenienter locutus est, projectum iri virgam dicens, utique in gentes: illæ enim erant de quibus Apostolus, « qui longe ⁷⁹. » Verumtamen facti sunt prope per fidem. Sic autem projiciendam dicit virgam, ut toto terrarum orbe dissipata, sive ut sermo de Christo, seu prædicatio evangelica ubique distributa et diffusa videatur. Inquit enim:

Α νομοδιδάσκαλοι, οἱ καὶ μεμενήκασι ἐν ταῖς ἰθαίαις ἀρχαῖς, ἤγουν τάξει τε καὶ τότῳ, καὶ μέχρι καιρῶν τῆς ἐπιθῆμίας. Οὗτοι ἐξαιρούνται, καὶ μάλα δικαίως, ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπακτόνασι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταύτητος καὶ ἀποκείρονται, καὶ ὡς ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ, καθ' ὅν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὀπομεμένηκε σφαγὴν ὁ Ἐμμανουήλ. Εἰ γὰρ καὶ μεμενήκασι δικοῦντες ἐτι τὸν Ἰσραὴλ καὶ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ἀνεξικακοῦντος καὶ ἐποικτεῖροντος αὐτοὺς τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς μετάγνωσιν ἄλλ' ὅσον ἤκει εἰπεῖν εἰς τὴν ἐπι τοῦτω ψῆφον γεγεννημένην παρὰ Θεοῦ, ἐξηγήσασθαι φάμεν αὐτοὺς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὅν, ὡς ἔφην, σταυρῷ παραδεδώκασι τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτῆν. Ἐξήρρηται τοιγαροῦν ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ.

B Καὶ τὰ μὲν τῶν ποιμένων ἐν τούτοις. Τὸ δὲ γε ἐπ' αὐτοῖς τοῖς θρέμμασι κρῖμα, τὸ, « Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς, » καὶ τὸ, Ἐπερ ἔλοινο κατεσθίειν τε καὶ καταβάκνειν ἄλλα. Καὶ γὰρ ἀπάσης διχα φειδοῦς αὐτὰ τε ἄλλα κατεδηδόκασι, καὶ τοῖς διαρπάζειν ἐθέλουσιν ἐτοιμοτάτη δέδονται: θῆρα. Ἐφη δὲ δὴ, καὶ μάλα εἰκότως, περὶ τῶν τριῶν ποιμένων, τῶν καὶ ἐξηρημένων ἐν μηνὶ ἐνὶ, ὅτι « Βαρυθῆσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτοὺς, » τούτέστι, βαρεῖαν αὐτοῖς ἐποίησα τὴν δίχην. ὅτι « Καὶ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπαρῶντο ἐπ' ἐμέ. » Θηρῶν γὰρ ἀγρίων διαφέροντες οὐδὲν ἐπετήδων τε πλειστάκις Χριστῷ, καὶ τελευτῶντας Πιλάτῳ προσήγον, λέγοντες: « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτόν. » Μάμνηται δὲ τούτου καὶ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου, λέγων: « Ἐγχεῖ μου, ἔδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς.

C Καὶ λήψομαι τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν, καὶ ἀπορρίψω αὐτήν. τοῦ διασκευάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθήμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Καὶ διασκευασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ γνώσονται οἱ Χυτανᾶιοι, τὰ πρόβατα τὰ ψευδοσώμενά μοι, διὰ τὸν λόγον Κυρίου ἐστὶ.

ΠΑ'. Ῥάβδον μὲν ὀνομάζει καλὴν τὴν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας παιδεύσιν, τὴν ἐξαίρετον ἐν ὠραῖσμῳ, δῆλον δὲ ὅτι τῷ νοητῷ. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἀπορρίψαι, καὶ διασκευάσαι λέγειν αὐτήν, ὑπεμφήνειεν ἂν, κατὰ τὸ εἶδος, οὐχ ὅτι καὶ ἀποπέμφεται, καὶ σκορπιεῖ, παραλύων αὐτήν, ἤγουν ὡς ἀχρηστοῦ ἀφανίζων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίην δ' ἂν μάλλον ἐκεῖνο χρῆναι νοεῖν. Οἱ ποιμένες ἐσθ' ὅτε, εἰ δὴ που θεάσαιντο τῶν προβάτων τινὰ τῆς ἀγέλης ἀποσκιρτήσαντα, γεγονότα τε τῶν ἄλλων ὡς ἀποτάτω, τότε δὴ πάντως ἐπ' αὐτὰ τὴν ῥάβδον ἴεντες, μετασθεοῦσιν εὐθὺς εἰς γε τὸ ἐλίσθαι δεῖν συναγέλασθαι τοῖς ἄλλοις. Τετήρηκε τοῖσιν τῆς προφητείας ὁ λόγος τῆ τῶν ποιμνίων ἐπιστήμη τὸ εἰσθὸς, ἀπορρίφῆσθαι τὴν ῥάβδον λέγων, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἔθνεσιν. Αὐτοὶ γὰρ ἦσαν « οἱ μακράν. » Πλὴν γεγονάσιν ἐγγὺς διὰ τῆς πίστεως. Ἀπορρίφῆσθαι δὲ φησιν οὕτω τὴν ῥάβδον, ὡς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὴν σκεδασθῆναι τὴν γῆν, ἤγουν διαμεληθῆναι, καὶ ἐσκορπισθαι δοκίμῳ παντοῦ

⁷⁶ Act. III, 15. ⁷⁷ John. XIX, 15. ⁷⁸ Jerem. XII, 7, 8. ⁷⁹ Ephes. II, 15.

ἐν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἦτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν. « Σκεδασθήσεται γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, » τούτέστι, κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἂν πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀναβῆναι Χριστὸς, εἶπη τε τοῖς ἀποστόλοις· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Τότε γὰρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαπεφοίτηκε λόγος· καὶ ἀτρεχὲς εἶπεν περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέματα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. » Ὅτι δὲ οὐκ ἀνόητον τοῖς ἔθνεσι τὸ ἀποβρίθῃναι τε καὶ διασκεδασθῆναι ἀνὰ τὴν γῆν, ἔργον διανεμηθῆναι· καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις τὴν βίβλον τὴν καλὴν, ἦτοι τὴν Διαθήκην, ἣν οὐκέτι πρὸς μόνον τὸν Ἰσραὴλ, διέθετο δὲ μᾶλλον πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καταθῆσαι μὲν ἂν, καὶ λίαν ἀμογητὶ, τὸν τῆς προφητείας συνιέντες λόγον· « Γνώσονται γὰρ, φησὶν, οἱ Χανααναῖοι· τὰ φυλασσόμενα, διότι λόγος Κυρίου ἐστὶ. » Χαναανῶντες μὲν γὰρ τὰ ἔθνη φησὶ. Νοηθεῖεν ὅ ἂν οὗτοι πρόβατα τὰ φυλασσόμενα τῷ Χριστῷ. Τετήρηται γὰρ αὐτῷ· καὶ γὰρ « ἐστὶν αὐτὸς ἡ τῶν ἔθνῶν προσδοκία. » Ἐπειδὴ δὲ κατεσκεδάσθη καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντας διαθήκη, πεπιστεύκασι· « ὅτι λόγος Κυρίου ἐστὶ. » Διατιθέμεθα γὰρ οἱ ἐξ ἔθνῶν κεκλημένοι· διὰ τῆς πίστεως, ὅτι Κύριος ὢν, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος τε καὶ ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς ἡμεῖς δι' αὐτοῦ τοὺς θεοὺς τε καὶ εὐαγγελικοὺς προσπεφώνηκε λόγους. Ταύτητος προσκεκυνήκαμεν αὐτῷ, καὶ αὐτῷ λατρεύομεν, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ ἀκλεῖα μεθέντες ἀπάτην, καὶ τὴν πολυθεὸν ἕξιν μεταδιδιδασκέμενοι. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν ὑμνούμενον· « Πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας, ἔξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. — Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. »

Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτοὺς· « Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστὶ, ὅσπερ ἐστήσαντες τὸν μισθὸν μου, ἢ ἀπέλασθε. Καὶ ἔστησαν τὸν μισθὸν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Κάθεσ αὐτοὺς εἰς τὸ χωρευτήριον, καὶ σκέψομαι εἰ δόκιμὸν ἐστὶ, ὃν τρόπον ἐδοκιμάσθη ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔλαβον τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐρέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωρευτήριον. »

ΠΒ'. Διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, ἦτοι διὰ τῆς βίβλου τῆς καλῆς, τούτέστι τῆς ἐξαιρέτου παιδείας, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς πεκατεῦμεθα τὸ μυστήριον. Ἀκηκόαμεν γὰρ καὶ πεπιστεύκαμεν, ὅτι Θεὸς ὢν, ὡς ἔφη, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, γέγονε σὰρξ, « καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » καθικετό τε ἐν δούλου μορφῇ, ὑπάρχων ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ γεγεννηχότος, « γέγονεν ὑπέροχος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Ἐξέλετο γὰρ ἡμεῖς τῶν τοῦ

A « Dissipabitur in die illa, » hoc est, illo tempore quo conculcato mortis imperio in vitam Christus redierit, mandaveritque apostolis : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ». Tunc enim totum sub sole mundum sermo Salvatoris nostri pervasit ; et ut verum de sanctis apostolis dicamus : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in omnes fines orbis terra verba eorum ». Non autem sine gentium fructu, projectam et per terram dissipatam, sive per earum regiones distributam esse virgam pulchram sive Testamentum, quod non amplius ad solum Israel, sed ad omnes gentes potius disposuit, nullo negotio ex intelligentia verborum prophetae perspicimus. Ait enim : « Et cognoscent Chananæi oves quæ observant me, quia verbum Domini est. » Chananæos enim vocat gentes. Atque hi possunt intelligi oves Christum observantes. Observarunt enim illum ; etenim « ipse est expectatio gentium ». Postquam autem dissipatum est etiam in eorum regionibus testamentum ad omnes, crediderunt « quia verbum Domini est. » Sensimus enim apud animos ex gentibus vocati per fidem, Dominum esse, et ex Deo secundum naturam natum, et unigenitum Dei Verbum ipsum per divinos et evangelicos sermones suos bos allocutum. Quare ipsum adoravimus, eique servimus, veteri illo et inglorio errore derelicto, et affectum ad multos deos colendos dedocti. Atque hoc est, quod ore Davidis illi canitur : « Omnes gentes quas fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine ». — In nomine enim Jesu Christi omne genu flectitur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitetur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ».

766 Vers. 12, 13. *Et dicam ad eos : Si bonum in conspectu vestro est, date statuentes mercedem meam, aut quiescite. Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me : Depone eos in constatorium, et videbo, si probatum est, sicut probatus sum super eis. Et accepi triginta argenteos, et misi eos in domum Domini, in constatorium.*

LXXXII. Per evangelica oracula, sive per virgam decoram, hoc est per eximiam institutionem, œconomia cum carne Unigeniti mysterium didicimus. Audivimus enim et credidimus, quod cum esset Deus, ut dixi, ex Deo Patre Verbum factus sit caro, « et habitaverit in nobis », veneritque in forma servi, qui est in forma et æqualitate Genitoris, « et factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis » ; et cum dives esset, factus sit egenus, ut nos e fine inopia ditaremur. Exemit enim nos e vinculis mortis, liberavit a peccato, filios Dei

⁹⁹ Matth. xxviii, 19, 20. ¹ Psal. xviii, 5. ² Gen. xlii, 10. ³ Psal. lxxv, 1. ⁴ Philipp. ii, 10, 11. ⁵ Joan. i, 14. ⁶ Philipp. ii, 6-8. ⁷ I Cor. viii, 9.

runtur, in mense uno. Quoniam enim auctorem vitæ interfecerunt ⁹⁰, idcirco velut demetuntur, **764** et quasi in mense uno, quo necem pro nobis Emmanuel sustinuit. Quamvis enim Israellem administrare perseverarunt etiam post Salvatorem in cruce suffixum, rerum omnium principe Deo illos tolerante, et miserante, et ad pœnitentiam invitante: tamen quod ad sententiam Dei super hoc prolatam attinet, eodem tempore quo universorum Salvatorem ac Liberatorem in cruce egerunt, ablatos esse asseveramus. Ablati sunt igitur in mense uno. Ac de pastoribus quidem hactenus. Judicium autem super ipso grege est: « Non pascam vos: » et, Devorare ac mordere invicem si velint. Etenim nihil penitus parcendo, et ipsæ oves inter se devorarunt, et diripere volentibus in prædam paratissimam datæ sunt. Dixit porro, et sane optime de tribus pastoribus, et iisdem sublatis in mense uno: « Gravabitur anima mea super ipsos, » hoc est, grave eis supplicium injungam, quoniam « Et animæ eorum rugiebant super me. » Nihil enim ab immanibus bellulis diferentes, sapiissime in Christum irrebant, tandemque Pilato eum sistebant, vociferantes: « Tolle, tolle, crucifige eum ⁹¹. » Hujus rei et per Jeremiam ita meminit: « Dereliqui donum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est mihi hæreditas mea ut leo in silva, dedit contra me vocem suam, idcirco odi eam ⁹². »

ταλέλοιπα τὸν εἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν ἁγθρῶν αὐτῆς. Ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοί, ὡς διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. »

Vers. 10, 11. *Et assumam virgam meam pulchram, et projiciam eam, ut dissipem testamentum meum quod disposui ad omnes populos terræ. Et dissipabitur in die illa, et agnoscent Chananæi, oves quæ observant me, quia verbum Domini est.*

LXXXI. Virgam pulchram vocat institutionem per mystagogiam evangelicam excellenter decoratam, juxta quod intelligitur, non oculis sentitur. Quod autem se projecturum eam, et testamentum dissipaturum autumat, verisimile est subindicare, non quod id dimisstrus sit, et solum dissipaturus, sive ut inutile oblitteraturus; neutiquam. Illud potius intelligendum dixerim. Pastores nonnullam, si forte ovem quampiam a grege aberrasse, et ab aliis semotissimam conspexerint, tum omnino virgam, **765** seu pelam projicientes, eam ad alias aggregari compellunt. Propheta igitur pastoritæ consuetudini convenienter locutus est, projectum iri virgam dicens, utique in gentes: illæ enim erant de quibus Apostolus, « qui longe ⁹³. » Verumtamen facti sunt prope per silem. Sic autem projiciendam dicit virgam, ut toto terrarum orbe dissipata, sive ut serino de Christo, seu prædicatio evangelica ubique distributa et diffusa videatur. Inquit enim:

Ἀνομοδιάσκαλοι, οἱ καὶ μεμενήκασιν ἐν ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς, ἤγουν τάξει τε καὶ τόπῳ, καὶ μέχρι καιρῶν τῶν τῆς ἐπιθημίας. Οὗτοι ἐξείρονται, καὶ μάλα θικαίως, ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπακτόνασι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταύτητοι καὶ ἀποκείρονται, καὶ ὡς ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ, καθ' ὃν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεμένηκα σφαγὴν ὁ Ἐμμανουήλ. Εἰ γὰρ καὶ μεμενήκασι διοικούντες ἐτι τὸν Ἰσραὴλ καὶ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ἀνεξικακούντος καὶ ἐποικειρόντος αὐτοὺς τοῦ πάντων κρατούντος Θεοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς μετάργωσιν: ἀλλ' ὅσον ἤκει εἶπεν εἰς τὴν ἐπι τοῦτῃ ψῆφον γεγεννημένην παρὰ Θεοῦ, ἐξηρήσθαι φάμεν αὐτοὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν, ὡς ἔφην, σταυρῷ παραδεδώκασι τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν. Ἐξήρηται τοιγαροῦν ἐν μηνὶ τῷ ἐνὶ.

Καὶ τὰ μὲν τῶν ποιμένων ἐν τούτοις. Τὸ δὲ γε ἐπ' αὐτοῖς τοῖς θρέμμασι κρῖμα, τὸ, « Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς, » καὶ τὸ, Ἐπερ ἔλοινο κατασθίειν τε καὶ καταδάκνειν ἄλλα. Καὶ γὰρ ἀπάσης δίχα φειδοῦς αὐτὰ τε ἄλλα κατεδηλόκασι, καὶ τοῖς διαρπάσειν ἐθέλουσιν ἐτοιμοτάτῃ δίδονται: θῆρα. Ἐφῆ δὲ δὴ, καὶ μάλα εὐχότως, περὶ τῶν τριῶν ποιμένων, τῶν καὶ ἐξηρημένων ἐν μηνὶ ἐνὶ, ὅτι « Βαρυνοθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτοὺς, » τοῦτέστι, βαρεῖαν αὐτοῖς ἐποίησω τὴν δικήν. ὅτι « Καὶ αἱ ψυχὰ αὐτῶν ἐπωρῶντο ἐπ' ἐμέ. » Θερῶν γὰρ ἀγρίων διαφέροντες οὐδὲν ἐπεπῆδων τε πλειστάκις Χριστῷ, καὶ τελευτώντας Ἠλάτῳ προσήγον, λέγοντες: « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτόν. » Μένωται δὲ τοῦτου καὶ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου, λέγων: « Ἐγαμου, ἔδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμέ τὴν φωνὴν αὐτῆς.

Καὶ λήψομαι τὴν βάρδον μου τὴν καλὴν, καὶ ἀπορρίψω αὐτήν. τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκη μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη καὶ γνώσονται οἱ Χιταναῖοι, τὰ πρόβατα τὰ φυλασσόμενά μοι, διότι λόγος Κυρίου ἐστὶ.

ΠΑ'. Βάρδον μὲν ὀνομάζει καλὴν τὴν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας παιδεύσιν, τὴν ἐξείρατον ἐν ὠραίσμῳ, δηλον δὲ ὅτι τῷ νοητῷ. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἀπορρίψαι, καὶ διασκεύασαι λέγειν αὐτήν, ὑπεμφνεῖεν ἂν, κατὰ τὸ εἶκος, οὐχ ὅτι καὶ ἀποπέμφεται, καὶ σκορπιεῖ, παραλύων αὐτήν, ἤγουν ὡς ἀχρηστοῦ ἀφανίζων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίην δ' ἂν μᾶλλον ἐκεῖνο χρῆναι νοεῖν. Οἱ ποιμένες ἐσθ' ὅτε, εἰ δὴ που θεάσαιντο τῶν προβάτων τινὰ τῆς ἀγέλης ἀποσκιρτησαντα, γεγονότα τε τῶν ἄλλων ὡς ἀποτάτω, τότε δὴ πάντως ἐπ' αὐτὰ τὴν βάρδον ἰέντες, μετασθεοῦσιν εὐθὺς εἰς γε τὸ ἐλθεῖν δεῖν συναγαλάξασθαι τοῖς ἄλλοις. Τετάρτηκα τοῖσιν τῆς προφητείας ὁ λόγος τῆ τῶν παιμνίων ἐπιστήμη τὸ εὐθὺς, ἀπορρίψασθαι τὴν βάρδον λέγων, δηλον δὲ ὅτι τοῖς ἔθνεσιν. Αὐτὰ γὰρ ἦσαν « οἱ μακράν. » Πλὴν γεγονάσιν ἐγγὺς διὰ τῆς πίστεως. Ἀπορρίψασθαι δὲ φησὶν οὕτω τὴν βάρδον, ὡς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὴν σχεδασθῆναι τὴν γῆν, ἤγουν διαμεμῆσθαι, καὶ ἐσκορπισθαι δοκεῖν παντοσχεῖ

⁹⁰ Act. iii, 15. ⁹¹ Joan. xix, 15. ⁹² Jerem. xii, 7, 8. ⁹³ Ephes. ii, 15.

τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἦτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν. « Σκεδασθήσεται γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, » τούτεστι, κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἂν πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀναβίῃ Χριστὸς, εἶπη τε τοῖς ἀποστόλοις· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Τότε γὰρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαπεφοίτηκε λόγος· καὶ ἀτρεκέως εἰπεῖν περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φόβος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέματα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. » Ὅτι δὲ οὐκ ἀνόνητον τοῖς ἔθνεσι τὸ ἀποβρίθηναι τε καὶ διασκεδασθῆναι ἀνὰ τὴν γῆν, ἔγουν διανεμηθῆναι καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις τὴν ῥάβδον τὴν καλὴν, ἦτοι τὴν Διαθήκην, ἣν οὐκέτι πρὸς μόνον τὸν Ἰσραὴλ, διέθετο δὲ μᾶλλον πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καταθρῆσαι μὲν ἂν, καὶ λίαν ἀμογητὶ, τὸν τῆς προφητείας συνιέντες λόγον· « Γνώσονται γὰρ, φησὶν, οἱ Χανααναῖοι τὰ φυλασσόμενα, διότι λόγος Κυρίου ἐστὶ. » Χανααναῖοι μὲν γὰρ τὰ ἔθνη φησὶ. Νοθήσειεν ὃ ἂν οὗτοι πρόβατα τὰ φυλασσόμενα τῷ Χριστῷ. Τετήρηται γὰρ αὐτῷ· καὶ γὰρ « ἐστὶν αὐτὸς ἡ τῶν ἔθνων προσδοκία. » Ἐπειδὴ δὲ κατεσκεδάσθη καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντα διαθήκη, πιστευσέουσιν· ὅτι λόγος Κυρίου ἐστὶ. » Διατιθέμεθα γὰρ οἱ ἐξ ἔθνων κακλημένοι διὰ τῆς πίστεως, ὅτι Κύριος ἂν, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος τε καὶ ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ τοὺς θείους τε καὶ εὐαγγελικούς προσπεφώνηκε λόγους. Ταύτητοι προσκεκυνήκαμεν αὐτῷ, καὶ αὐτῷ λατρεύομεν, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ ἀκλεῖα μεθέντες ἀπάτην, καὶ τὴν πολυθεὸν ἕξιν μεταδιδιδασμέγοι. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν ὑμνούμενον· « Πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας, ἤξουσιν, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. — Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ὕψαν Θεοῦ Πατρὸς. »

Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτοὺς· « Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὀμῶν ἐστί, ὅστε στήσαντες τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπεικασθε. Καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Κάθεσ αὐτοὺς εἰς τὸ χωρευτήριον, καὶ σκέψομαι εἰ δοκιμὸν ἐστί, ὃν τρόπον ἐδοκιμάσθην ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔλαβον τοὺς ἐνάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐρέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωρευτήριον. »

ΠΒ'. Διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμάτων, ἦτοι διὰ τῆς ῥάβδου τῆς καλῆς, τούτεστι τῆς ἐξαιρέτου παιδείας, τῆς μετὰ σαρκὸς· οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς πακιδεύμεθα τὸ μυστήριον. Ἀπὸ κλάμεν γὰρ καὶ πιστευσάμεν, ὅτι Θεὸς ἂν, ὡς ἔφη, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, γέγονε σὰρξ, « καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » καθ' ἕκαστον τε ἐν δούλου μορφῇ, ὑπάρχων ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ γεγεννηκότος, « ἐγένονεν ὑπὸ κρῆκος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ πλούσιος ἂν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Ἐξέλιετο γὰρ ἡμᾶς τῶν τοῦ

A « Dissipabitur in die illa, » hoc est, illo tempore quo conculecatis imperio in vitam Christus redierit, mandaveritque apostolis : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ». » Tunc enim totum sub sole mundum sermo Salvatoris nostri pervasit ; et ut verum de sanctis apostolis dicamus : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in omnes fines orbis terrarum verba eorum ». » Non autem sine gentium fructu, projectam et per terram dissipatam, sive per earum regiones distributam esse virgam pulchram sive Testamentum, quod non amplius ad solum Israel, sed ad omnes gentes potius disposuit, nullo negotio ex intelligentia verborum prophetarum perspicimus. Ait enim : « Et cognoscent Chanaanæi oves quæ observant me, quia verbum Domini est. » Chanaanæos enim vocat gentes. Atque hi possunt intelligi oves Christum observantes. Observarunt enim illum ; etenim « ipse est exspectatio gentium ». » Postquam autem dissipatum est etiam in eorum regionibus testamentum ad omnes, crediderunt « quia verbum Domini est. » Sensimus enim apud animos ex gentibus vocati per eundem, Dominum esse, et ex Deo secundum naturam natum, et unigenitum Dei Verbum ipsum per divinos et evangelicos sermones suos nos allocutum. Quare ipsum adoravimus, eique servimus, veteri illo et in glorio errore derelicto, et affectum ad multos deos colendos dedocti. Atque hoc est, quod ore Davidis illi cavitur : « Omnes gentes quas fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine ». — In nomine enim Jesu Christi omne genus sœcletur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitetur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ». »

766 Vers. 12, 13. *Et dicam ad eos : Si bonum in conspectu vestro est, date statuentes mercedem meam, aut quiescite. Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me : Depone eos in constatorium, et videbo, si probatum est, sicut probatus sum super eis. Et accepi triginta argenteos, et misi eos in domum Domini, in constatorium.*

LXXXII. Per evangelica oracula, sive per virgam decoram, hoc est per eximiam institutionem, œconomizæ cum carne Unigeniti mysterium didicimus. Audivimus enim et credidimus, quod cum esset Deus, ut dixi, ex Deo Patre Verbum factus sit caro, « et habitaverit in nobis », veneritque in forma servi, qui est in forma et æqualitate Genitoris, « et factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis » ; et cum dives esset, factus sit egenus, ut nos ejus inopia ditaremur. » Exemit enim nos e vinculis mortis, liberavit a peccato, filios Dei

⁹⁹ Matth. xxviii, 19, 20. ¹ Psal. xviii, 5. ² Gen. xlii, 10. ³ Psal. lxxv, 1. ⁴ Philipp. ii, 10, 11. ⁵ Joan. i, 14. ⁶ Philipp. ii, 6-8. ⁷ II Cor. viii, 9.

reddidit, et quid non bonorum tandem nobis donavit? Cognovimus præterea nos emptos esse, « non corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso sanguine agni incontaminati et immaculati Christi », atque ita deinde vitam nostram ei debere cepimus. « Si enim unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes illi mortui sunt, » et jam non nobis ipsis vivere debemus, si recte ratiocinamur, « sed ei qui pro nobis mortuus est, et resurrexit ». Quare inquit: « Si bonum est in conspectu vestro, » utique œconomizæ carnis mysterium, si per ipsum salvati estis, et bene vobis est, et cognovistis me Salvatorem ac Redemptorem, et pro omnium vita mortuum, « Date statuente, » hoc est, defluente « mercedem meam, aut quiescite. » Verumtamen grati fuerunt qui ex gentibus conversi sunt. Statuerunt enim mercedem, nullo quidem modo æqualem, sed quadamtenus æquam beneficiis ab eo acceptis. Quemadmodum enim ipse pro nobis mortuus est, ita et nos animas posuimus pro sinceritate et charitate erga ipsum; possuntque dicere sancti martyres: « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius ¹⁰ ? » Nihil enim in sanctis animi fortitudinem vicat. Itaque Christi nobiscum similitudo quodammodo subindicatur, dum dicitur, datos esse in mercedem ejus triginta argenteos. Proditor enim, et vere omnium maxime execrandus ac Deo exosus Judas, **767** triginta denariis acceptis, Christum homicidis tradidit, et auctorem salutis nostræ scelestis hominibus venumdedit ¹¹. Allati sunt autem a gentibus in mercedem ejus triginta argentei, qui etiam, Deo jubente, in conflatorium deponuntur, etiam atque etiam probandi, sicut et ipse Christus pro nobis probatus est. Non enim sine inquisitione apud Deum omnium scientem abibit fides nostra: neque citra examen vitæ, sed sicut est apud beatum Paulum: « Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit ¹². » Scriptum est autem de Christo: « Quoniam statim veniet in templum suum quem vos queritis, et Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis sustinebit in visione ejus? Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, ut herba lavantium, et sedebit confans et emundans ut argentum, et ut aurum ¹³. » Psallit et divinus David in persona cujusvis in Christum credentis, et Evangelio convenienter vivere cupientis: « Proba me, Domine, et tenta me, ure renes meos et cor meum ¹⁴. » Cæterum conflatorium in domo Domini esse propheta dicit. Ecclesia enim Christi cujusque mores et sinceritatem dilectionis erga Christum explorat, et discretionem habens spirituum ¹⁵, probe novit, quis in Spiritu sancto loquatur Dominum Jesum nominans, et quis in Beelzebul ipsum anathema dicat, et qui sint

θανάτου δεσμών, ἀπήλλαξεν ἀμαρτίας, υἱοῦς ἀπέργνε θεοῦ· καὶ τί γὰρ οὐκ ἐδωρήται τῶν ἀγαθῶν; Ἐγνώκαμεν δὲ πρὸς τούτους, ὅτι καὶ τιμῆς ἠγοράσαμεθα, « οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ· ἀλλὰ τιμῆν αἵματι καὶ ἀίματι, καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. » οὕτω τε λοιπὸν αὐτῶ τὴν οἰκίαν ἐπωφλήσαμεν ζωῆν. « Εἰ γὰρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἔρα οἱ πάντες ἀπέθανον αὐτῷ, » καὶ ζῆν ὀφείλομεν ἑαυτοῖς μὲν οὐκέτι, κατὰ γε τὸν εἰκότα καὶ ὁρθῶς ἔχοντα λόγον, « μᾶλλον δὲ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγεροθῆντι. » Ταύτητοί φησιν: « Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν, » δῆλον δὲ τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας μυστήριον, εἰ σέσωσθε δι' αὐτοῦ, καὶ πεπράχατε δεξιῶς, ἐγνώκατε δὲ με ζωτήρα καὶ Ανθρωπῆν, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων ζωῆς ἀνατλάσαντα θάνατον, « Δότε στήσαντες, » τοῦτέστιν, ὀρίσαντες, « τὸν μισθὸν μου, ἢ ἀπέλασθε. » Πλὴν εὐγνωμόνες οἱ ἐξ ἔθνῶν. Ἔστησαν γὰρ τὸν μισθὸν παρισούμενον μὲν οὐδαμῶς· εἰκότα δὲ πῶς οἷς ἐσχέκαμεν παρ' αὐτοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τεθείκαμεν τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος καὶ ἀγάπης· πρόπει δ' ἂν λέγειν τοῖς ἁγίοις μάρτυσι: « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ὀλιψίς, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμὸς, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; » Νενίκηκε γὰρ οὐδὲν τῶν ἀγίων τὴν εὐψυχίαν. Ὑποκῶν ἢ τῶν παρὰ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς ὁμοιότης ὑποφαίνεται πῶς διὰ τοῦ δεδοσθαι λέγειν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργυρίου. Ὁ μὲν γὰρ προδότης, καὶ βδελυρώτατος ἀληθῶς, καὶ θεομισῆς Ἰούδας, τριάκοντα δηνάρια λαβὼν, προδῶκε τοῖς φρονῶσι Χριστὸν, καὶ τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καταπέπρακεν ἀρχηγὸν τοῖς ἀλιτηρίοις. Προσεκομισθησαν δὲ παρὰ τῶν ἔθνῶν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργύριοι, οἱ καὶ καθίενται θεοῦ προστάττοντος εἰς τὸ χωνευτήριον, εὖ μάλα δοκιμαζόμενοι, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς· ἐδοκιμάσθη ὑπὲρ ἡμῶν. Ἔσται γὰρ ἡμῶν οὐκ ἀζητήτος ἢ πίστις παρὰ γε τῷ πάντα εἰδῶτι Θεῷ· οὔτε μὴ ἀβασάνιστος ὁ βίος· ἀλλ' ἢ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, « Ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει. » Γέγραπται δὲ καὶ περὶ Χριστοῦ, ὅτι « Ἐξαίφνης ἤξει εἰς τὸν ναδὸν αὐτοῦ, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἀγγελὸς τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὄπτασίᾳ αὐτοῦ; Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, ὡς πῶα πλυνόντων, καὶ καθιέται χωνεύων, καὶ καθαρῖζων ὡς τὸ ἀργύριον, καὶ ὡς τὸ χρυσίον. » Ψάλλει δὲ πῶα καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου παντὸς τοῦ πιστεύσαντος εἰς Χριστὸν, καὶ ζῆν ἐθέλοντος εὐαγγελικῶς· « Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με, πύρωσον τοὺς νεφροὺς μου καὶ τὴν καρδίαν μου. » Πλὴν ὅτι τὸ χωνευτήριον ἐν οἴκῳ Κυρίου, φησὶν ὁ προφήτης. Δοκιμάζει γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸν ἐκάστου τρόπον, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, καὶ διακρίσεις ἔχουσα πνευμάτων, οἶδεν ἀκριβῶς, τίς μὲν ἅγιον Πνεῦματι

¹⁰ I Petr. 1, 18, 19. ¹¹ II Cor. v, 14, 15. ¹² Rom. viii, 35. ¹³ Matth. xxvi, 45. ¹⁴ I Cor. iii, 13-15. ¹⁵ Malach. iii, 1-5. ¹⁶ Psal. xxv, 2. ¹⁷ I Cor. xii, 10.

λαλεῖ, Κύριον ὀνομάζων Ἰησοῦν· τίς δὲ δὴ καὶ ἐν
Βεελζεβούλ, ἀνάθημα λέγων αὐτόν· καὶ τίνες μὲν οἱ
ἀληθινοὶ προσκυνῆται, τίνες δὲ αὖ οἱ ὡς ἐνδύμασι
προβάτων πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενοι λύκοι.

Καὶ ἀπέριψα τὴν ῥάβδον τὴν δευτέραν, τὸ
Σχοίνισμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην ἀνα-
μέσον τοῦ Ἰούδα, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραὴλ.

ΠΓ'. Ῥάβδους ἐφη δύο λήψασθαι Χριστὸν, οὕτω τε
κατανεμήσειν ἐν αὐταῖς τὰ οἰκεία πρόβατα, ἤλλον δὲ
ὅτι τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων τὴν ἀγίαν κληθῶν.
Καὶ ῥάβδον μὲν εἶναι τὴν καλὴν ἐλέγομεν τὴν παι-
δεύαν, ἥτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, τὴν γε μὴν
ἐτέραν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τούτεστι, τὴν τῷ
Ἰσραὴλ δοθείσαν εἰς βοήθειαν, κατὰ τὴν τοῦ προφη-
του φωνήν. « Νόμον γάρ, φησιν, εἰς βοήθειαν δέδω-
κεν. » Ὅτι τοίνυν οὐχὶ δὴ μόνοις τοῖς εὐαγγελικοῖς
παιδεύμασι ἢ τῶν ἐθνῶν ἐμελλε παιδαγωγείσθαι
κληθῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐταῖς ταῖς πάλαι τε καὶ διὰ
ἡμετέρας δοθείσαις ἐντολαῖς, μεταπλαττομένης δηλον-
ότι τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν, καὶ διὰ τῶν
προκειμένων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. Καὶ ὡσπερ
ἀπορρίφθη καὶ σκεδασθῆναι τὴν καλὴν ἐφη ῥάβδον
(διεσπάρη γὰρ ὡσπερ ἐν ταῖς τῶν Χαναανίων χώραις
ἡ εὐαγγελικὴ παιδεία, περιερχεῖσα δηλονότι διὰ
τῶν ἀγίων ἀποστόλων), οὕτω καὶ ἡ ἐτέρα ῥάβδος,
ἥτοι παιδεία, τούτεστι, τὸ Σχοίνισμα, ἤγουν ὁ νόμος,
ὃ ἐν τάξει διαθήκης παρὰ Θεοῦ τεθείς ἀναμέσον τοῦ
Ἰούδα, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραὴλ, τούτεστι, παντὸς
τοῦ γένους τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ· Ἰούδας μὲν γὰρ ὀνομάζει
τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλάς, αὐτὴν τε
τὴν Ἰούδα φημί καὶ Βενιαμίν, Ἰσραὴλ δὲ τὰς ἐτέρας
δέκα, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ διακειμένους ὁμοῦ τῷ Ἱερο-
σόμῳ. Δέδοται δὴ οὖν τοῖς ἐκ Χαναάν καὶ ὁ νόμος,
εὐσαταγωγούμενος γὰρ, ὡς ἐφη, νομικοῖς τε καὶ
εὐαγγελικοῖς θεοπίστησι. Ταύτητος καὶ ἐφασκεν ὁ
Σωτήρ· « Μὴ μοιχεύσῃτε, ὅτι ἤλθον καταλύσαι τὸν
νόμον. Οὐκ ἤλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Λέγω
γὰρ ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα
ἐν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως
ἂν πάντα γένηται. » Πληροὶ γὰρ τὸν νόμον διδάσκων
τὰ ὑπὲρ νόμον, καὶ οὐκ ἔξω νόμου τιθεὶς τὸν παιδ-
αγωγούμενον, ὡς ἐν γε τῷ φάναι τυχόν· « Ἦκούσατε
ὅτι ἐβρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσατε· ὅς δ' ἂν
φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν·
Ὅτι πᾶς ὃ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰπῆ, ἐν-
όχος ἔσται τῇ κρίσει. » Καὶ πάλιν· « Ἦκούσατε ὅτι
ἐβρέθη· Οὐ μοιχεύσατε. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς
ὃ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευ-
σεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. » Ἀποπειράσθαι γὰρ
οὐ, « Οὐ φονεύσατε, » ὡς ἐν γε τῷ παραιτεῖσθαι τὴν
ὀργήν, ἢ βίβλα τέ ἐστι τοῦ φόνου καὶ γένεσις. Τὸ δὲ
μηδ' ἄλλως εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπιθυμίας, ἤγουν κολάζειν
ὃ τρόπος, καθάπερ ἀμέλει καὶ βίβλαις συναπομαραινέσθαι φασιν τὰ ἐξ αὐτῶν βλαστήματα, μᾶλλον δὲ
οὐδὲ ἀνάσχοιεν ἐως.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἐτι λάβε σταντῶ
σκευῆ ποιμενικὰ ποιμένος ἀκείρου, δίδτι ἰδοῦ
ἐγὼ ἐξεργάω ποιμένα ἀκείρου ἐπὶ τὴν γῆν. Τὸ
ἐκλιμπάνον οὐ μὴ ἐπισκέψῃται, καὶ τὸ διεσκορ-

¹⁶ Joan. iv, 23. ¹⁷ Matth. vii, 15. ¹⁸ Galat. iii, 24.

A veri adoratores ¹⁶, et qui rursus in lupi, in vestimentis
ovium ad nos venientes ¹⁷.

Et abieci virgam meam secundam quae appellatur
Funiculus, ut dissiparem testamentum inter Judam
et Israel.

LXXXIII. Duae virgas Christum assumpturiam
narravit, atque ita in ipso oves suas pasturam,
haud dubium quin per fidem vocatorum sanctam
multitudinem. Et virgam quidem pulchram diceba-
mus esse doctrinam, seu praedicationem evangeli-
cam: alteram Vetus Testamentum, nempe quod
Israel datum est in auxilium juxta prophetæ vocem.
Inquit enim: « Legem in adjutorium dedit ¹⁶. » Igi-
tur gentium multitudinem non tantum doctrina
evangelica, sed ipsis etiam antiquis et a Mose tra-
ditis praeceptis imbutum iri, umbra videlicet legis
in veritatem transmutata, verbis propositis nobis
declarat. **768** Et quo modo abjectam et dissipatam
pulchram virgam dixit (quasi enim per Chananæo-
rum regiones dispersa est institutio evangelica,
circumdata nimirum per sanctos apostolos), ita et
altera virga, puta Funiculus, sive lex, loco testa-
menti a Deo constituta inter Judam et Israel, idest
universam genus Israel: Judam enim duas Hiero-
solyinis tribus, ipsam Juda, inquam, et Benjamin,
Israel autem reliquas decem in Samaria cum Jero-
boam locatas appellat. Data est igitur Chananæis
etiam lex: legalibus enim et evangelicis decretis in-
formatus est. Quamobrem et Salvator aiebat: No-
lite putare, quoniam veni solvere legem. Non veni
solvere, sed adimplere. Dico enim vobis, donec
transeat caelum et terra, iota unum, aut unus apex
non praeteribit a lege, donec omnia fiant ¹⁷. » Adim-
plet enim legem, docens quae sunt supra legem, nec
excipit a lege eum qui docetur, ut cum dicit, exem-
pli causa: « Audistis quia dictum est antiquis:
Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.
Ego autem dico vobis: Omnis qui irascitur fratri
suo sine causa, reus erit iudicio ¹⁸. » Et iterum:
« Audistis quia dictum est: Non moechaberis. Ego
autem dico vobis, quia omnis qui videt mulierem ad
concupiscendum, jam moechatus est eam in corde
suo ¹⁹. » Impletur enim illud, « Non occides, » si
ira locum non relinquas, quae caedis radix et mater
est. Excludendo autem omnes cupiditates, seu ca-
stigando voluptates, prorsus etiam adulterii per-
petrandi libido tollitur: sicut videlicet eum radice-
bus inde existentia germina marcescere affirmamus,
quae potius nulla omnino enascuntur.

τὰς ἡδονὰς, συναναρπείσθαι πῶ πάντως τῆς μοιχείας

Vers. 15, 16. Et dixit Dominus ad me: Adhuc
sume tibi vasa pastoralia, pastoris imperit, quia
ecce ego suscito pastorem super terram. Deficiens non
visitabit, et dispersum non requirit, et coarctum non
¹⁶ Matth. v, 17, 18. ¹⁷ Ibid. 21, 22. ¹⁸ Ibid. 27, 28.

sanabil, et integrum non dirigit, et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet.

LXXXIV. Boni, sapientis peritque pastoris, hoc est Christi, virgas duas, quas projecit, et in regionibus Chananzorum dissipavit, eo modo quo supra a nobis explicatum est, 769 quidam cognoverant Domini Verbum esse. Crediderunt enim, ut dixi, quod cum Deus esset, ex Deo Patre inenarrabili ratione genitum Verbum, postquam nostri simile natum est, et princeps pastorum appellatum ²², ipsis ad mystagogiam et ad notitiam accuratam mysterii sui, evangelicam institutionem et illuminationem, legalemque etiam disciplinam proposuerit. Has enim duas esse virgas dicebamus, quibus nos pascit Christus (in pascuis bonis, et in loco pingui,) ut scriptum exstat ²³. Verum Judæi non intelligentes mysterium, et ignorantes virgam pulchram, hoc est prædicationem evangelicam, et in super alteram virgam, cui nomen Funiculus, despectui habentes, legem per Moysen datam scilicet, fidem repudiarunt, et per legem ac prophetas prænuntiatum nescierunt, id quod eis aperte Salvator ipse exprobravit : « Ne putetis quod ego accusaturus sim vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Mosi, crederetis fortisan et mihi : de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis ²⁴ ? » Nullam igitur dubitationem habet, eos neque litteris Mosaicis, neque verbis Salvatoris fidem adhibuisse. Quia vero cognitionem veritatis aspernati sunt, scriptum est a Paulo sapientissimo : « Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio ²⁵. » Operationem erroris Antichristum esse dicit, cui addicti Judæi damnabuntur, et verax reperietur Salvator incredulus dicens : « Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me : si alius venerit in nomine suo, illum accipietis ²⁶. » Judæos igitur filium iniquitatis olim cum apparuerit circa cunctationem suscepturos, « adversantem (et extollentem se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus ²⁷,) nescientem bene et docte pascere, figura quadam a propheta præmonstrari Deus jubet, his verbis : « Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperitii. » Pastores enim meliores, et studiorum quæ tractant minime rudes, virgas habent graciles, et cum fuerit etiam percutiendi tempus, quod percutitur non conteratur. Hujus rei imperitus, et artis pastoritæ ignorantissimus, crasioribus baculis pecudes contundit. Et hæc, opinor, 770 sunt vasa pastoralia imperiti pastoris. Quoniam vero aliquando filius iniquitatis regio præditus honore mortalibus pastoris loco habendus erat, nec parsurum quidquam populis tam subjectis, quam

πισμύρον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ αὐττετριμμένον οὐ μὴ λύσῃται, καὶ τὸ ὀλόκληρον οὐ μὴ κατευθῆρη, καὶ τὰ κρέυ τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἡστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει.

ΠΔ'. Τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένου, σοφοῦ τε καὶ πιστήμονος, τούτεστι Χριστοῦ, τὰς δύο ράβδους ἀπορρήφαντός τε καὶ διασκευάσαντος ἐν ταῖς τῶν Χαναανίων χώραις, κατὰ τοὺς ἤδη προαποδομένους τρόπους, οἱ μὲν ἐγνώκασιν ὅτι Λόγος Κυρίου ἐστὶ. Πεπιστεύκασι γάρ, ὡς ἔφη, ὅτι Θεὸς ὦν, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορρήτω; γεγεννημένος Λόγος, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς, κεχρημάτισέ τε τῶν ὄλων ἀρχιποιμῆν, προῦθηκεν αὐτοῖς εἰς μυσταγωγίαν καὶ εἰς εἰδησι' ἀκριβῆ τοῦ καθ' ἑαυτὸν μυστηρίου τῆν τε εὐαγγελικὴν παιδεύσειν καὶ φωταγωγίαν, καὶ μέντοι τὴν νομικὴν. Ταύτας γάρ εἶναι τὰς δύο ράβδους ἐλέγομεν, δι' ὧν ἡμᾶς καταποιμαίνει Χριστὸς ἐν νομῆ ἀγαθῆ, καὶ ἐν τόπῳ πίνου,) καθὰ γέγραπται. Ἄλλ' οὐ συνέντες Ἰουδαῖοι τὸ μυστήριον, ἠγνοήκοτες δὲ καὶ τὴν ράβδον τὴν καλὴν, τούτεστι, τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, καὶ προσέτι τούτοις τὴν ἑτέραν ἀτιμάσαντες ράβδον, ἢ ἄνομα Σχοίνισμα, τούτεστι τὸν διὰ Μωσαίως νόμον, οὐ προσήκοντο μὲν τὴν πίστιν, ἠγνοήκασι δὲ τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν προηγορευμένον, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔφασκεν ἐναργῶς αὐτὸς ὁ Σωτῆρ'· Μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορῶ ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα. Ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπικατε· Εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσαί, ἐπιστεύετε ἀν' ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύετε ; » Ἔστι τοίνυν οὐδαμῶθεν ἀμφιλογον, ὡς οὐτε τοῖς Μωσαίως πεπιστεύκασι γράμμασιν, οὐτε μὴν τοῖς τοῦ Σωτῆρος ῥήμασιν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν οὐ παρέδέξαντο, « Ταῦτητοι, φησὶν ὁ σοφώτατος Παῦλος, πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει. » Ἐνέργειαν δὲ τῆς πλάνης τὸν Ἀντίχριστον εἶναι φησιν, ᾧ προστεθέντες Ἰουδαῖοι κατακριθήσονται, καὶ πιστώσεται λέγων αὐτοῖς ὁ Σωτῆρ, ἀπειθεῖν ἠρημένους· Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψετε. » Ὅτι τοίνυν Ἰουδαῖοι μέλλουσι κατὰ καιροὺς περηνότα τὸν τῆς ἀνομίας υἱὸν ἀμελλητὶ παραδέχασθαι, « τὸν ἀντικείμενον καὶ ὑπεραιρόμενον ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ εἰδῆσθαι, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθῆσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός, τὸν οὐκ εἰδῶτα καλῶς ποιμαίνων καὶ ἐπιστημόνως, προανατυπούσῃτα· κλειθεὶ τῷ προφήτῃ Θεός, οὕτω λέγων· Ἔτι λαβὲ σεαυτῷ σκευὴ ποιμνικῆ ποιμένος ἀπειρου. » Οἱ μὲν γὰρ τῶν ποιμένων ἐπεικείστεροι, καὶ τῶν ἐν χερσὶ σπουδασμάτων ἐπιστήμονες, ἰσχνὰς ἔχουσι τὰς ράβδους, ἵνα εἰ γένοιτο καὶ παλεῖν καιρὸς, μὴ συνθραύηται τὸ τυπτόμενον. Εἰ δὲ δὴ τις εἴη τῶν οὐκ εἰδῶτων τὸ χρῆμα, καὶ ποιμνικῆς ἐπιστήμης ὡς ἀπώτατος κείμενος, ἀδρότεροις αὐτὰ συντρίβει ῥοπάλοις. Καὶ ταῦτα οἷμα,

²² I Petr. v, 4. ²³ Ezech. xxxiv, 14. ²⁴ Joan. v, 45-47. ²⁵ II Thess. ii, 10. ²⁶ Joan. v, 45. ²⁷ II Thess. ii, 4.

ἔστι τὰ σκευὴ τὰ ποιμενικὰ τοῦ ἀπείρου ποιμένος. Ἀπειρὸς δὲ κατὰ καιροῦ, ἐμελλεν ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς τὴν βασιλῆα τιμὴν περικείμενος, δοκεῖν ἐν τάξει ποιμένος ἀναδειχθῆσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, φειδοῦς γε μὴν οὐδεμιᾶς ἀξιοῦν τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς, ἢ καὶ τοὺς ἔξω χεῖρὸς, ταύτη τοι φησὶν· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐγερῶ ποιμένα ἐπὶ τὴν γῆν. Τὸ ἐκλιμπάνον οὐ μὴ ἐπισκέψηται. Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Τὸ ὀλισθήσαν εἰς ὀλιγοπιστίαν, οὐκ ἂν ἐπιβρώσειε ταῖς μυσταγωγίαις. Ἐπὶ δὲ ἐσχορπισμένον, οὐ μὴ ζητήσῃ. Ἐκπεφοικηκὸς, φησὶ, τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τῆς ἀγέλης ἀπροσκιρτῶν εἰλωθὸς, οὐ μὴ ζητήσῃ, τουτέστιν οὐκ ἂν μεταθεῖη πρὸς τὸ ἀμεινόν τε καὶ ἔχον ὀρθῶς. Ἐπὶ συντετριμμένον οὐ [μὴ] ἰάσεται. Συντρίβεται δὲ τις, ἢ πονηρᾶς ἡθῶν ἡττώμενος, καὶ οἷον οὐ φέρων τῆς φιλοσαρκίας τὸ βάρος· ἤγουν ταῖς τῶν ἀνοσίων αἰρετικῶν ἀπάταις συνηραπαζόμενος, καὶ ὑγιᾶ τὸν νοῦν οὐκ ἔχων εἰς γε τὸ χρῆναι πιστεύειν ὀρθῶς. Τοῦτον πάλιν ὁ ἀγαθὸς ἰσχυρὸς ποιμὴν. Ὁ γε μὴν ἀπειρος, Ἐπὶ ὀλιγκληρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. Πολεμήσει γὰρ τοῖς ἀγίοις ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς, καὶ ἀχάλλινον αὐτοῖς ἐπαφείσει τὴν ὀργὴν, μονουχὶ καὶ κρεωνομήσει, καὶ καταφάγεται θηρὸς ἀγρίου δίκην. Ἐκστρέψει δὲ καὶ τοὺς ἀστραγάλους, ἵνα μὴ τις ἔχῃ τὸ ὀρθοποδεῖν δύνασθαι. Καταβιάσεται γὰρ προσκυνεῖν αὐτῷ, καταπλήττων τοῖς θαύμασιν· Ἐγὼ γὰρ τὴν παρουσίαν κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐν Βεελζεβοὺλ ποιῆσει τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, καὶ ἢ φησὶν ὁ Σωτὴρ, Οὐκ ἂν ἐσώθῃ πᾶσα σὰρξ, μαινομένης κατὰ πάντων τῆς ἐκείνου πλεονεξίας. Διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοθωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. — Ἐνελεῖ γὰρ αὐτὴν ὁ Κύριος τῷ πνεύματι, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.

Ὁ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλοιοκότες τὰ πρῶτα, μάχαιρα ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν δεξιῶν αὐτοῦ. Ὁ βραχίον αὐτοῦ ξηραίνόμενος ξηραθήσεται, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ὁ δεξιὸς αὐτοῦ ἐκτυφλούμενος ἐκτυφλωθήσεται.

ΠΕ'. Γεγονότος ἄπαξ τοῦ λόγου περὶ ποιμένος ἀπείρου, μονουχὶ καὶ ἐπιστυγνᾶζει λοιπὸν τοῖς μὴ ἀγαθοῖς ποιμέσι, καὶ γενικώτατόν τινα τρόπον χρῆται τῷ λόγῳ, τὰ τοῖς ὧδε γνώμης ἔχουσι συμβησόμενα προαναφωνῶν. Ἄθρει γὰρ ὡς ἤδη τὰς τῆς βρθυμίας ἀποτιννύουσι δίκας τάχα που καὶ συναλγεῖ δι' ἔμφυτον ἡμερότητα, καὶ κατατιτάται μὲν, ὅτι ποιμένες γεγονάσι τῶν ματαίων, τουτέστι τῶν προσκαίρων ἐπιμεληταί, ῥάθυμοι δὲ οὕτως, ὡς ἐπιγάνυσθαι τοῖς πρῶτοις ἀθλίως διολωλόσιν. Οἱ μὲν γὰρ κωλοῦντες ἔλεγον· Ἐὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. Οἱ δὲ κατέσφαζόν τε καὶ οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς· τοῦ γὰρ χρῆναι ποιμαίνειν ὀρθῶς, οὐδεὶς ἦν παρ' αὐτοῖς λόγος. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, κλείοντές τε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καθά φησιν ὁ Χριστὸς, Καὶ μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι, μήτε μὴν ἑτέρους ἀφιέντες εἰσελθεῖν· ἀλλὰ περιάγοντες μὲν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ἵνα ποιή-

A non subjectis, idcirco ait : « Ecce ego excitabo pastorem super terram. Quod defecit non visitabit. » Perinde ac si dicat, quod prolapsus est in imbecillitatem fidei, doctrina sacra non confirmabit. « Et quod dispersum est, non requiret. » Quod a recta via discessit, inquit, et a grege resilire solet, non requiret, hoc est, ad statum meliorem et probatum non revocabit. « Quod contritum est non sanabit. » Conteritur autem quis, aut voluptate prava expugnatus et quodammodo amoris rerum carnalium pondus non sustinens, aut certe impiorum hæreticorum deceptionibus una abreptus et ad recte credendum sans mente destitutus. Talem rursus sanat pastor bonus. Imperitius autem « quod integrum est non diriget, et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet. » Oppugnabit enim sanctos filius iniquitatis, et ira indomita eos invadens propemodum dilaniabit, et instar truculentæ bestię devorabit. Pervertet etiam talos, ne quis recto passu ingredi queat. Coget enim se adorare miris operibus obstupefactus. « Cujus adventus secundum operationem Satanæ, et in Beelzebul edet portenta »²⁰, ut in errorem induceret, si fieri posset, etiam electos²¹; » et ut ait Salvator, « non fieret salva omnis caro »²², » illius potentia contra omnes furente. « Propter electos autem breviabuntur dies illi »²³. — « Interficiet enim illum Dominus spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui »²⁴.

C VERS. 17. O qui pascitis vana, et qui reliquistis onus, gladius super brachium ejus, et super oculum dexterum ejus. Brachium ejus siccatum siccabitur, et oculus dexter ejus excæcatus excæcabitur.

LXXXV. Suscepto semel sermone de pastore imperito, contristatur quasi jam super pastoribus non bonis, et admodum generatim loquitur, ita animo affectis eventura prænuntians. Vile autem quemadmodum nunc pœnas inertię pendentes fortassis etiam commiseratur, propter insitam mansuetudinem : quanquam accusat eos, **771** quod pastores vanorum facti sint, hoc est, temporalium satagentes, adeo autem socordes, ut etiam super ovis misere pereuntibus lætarentur. Alii namque vendentes eas dicebant : « Benedictus Dominus, et divites evasimus »²⁵. Alii vero occidebant, nec quidquam commovebantur ; nam ut recte pascerent, id sane non curabant. Tales porro erant doctores Judæorum, « claudentes regnum cœlorum, » sicut ait Christus²⁶, « et neque ipsi intrantes, nec alios intrare sinentes » sed circumeuntes mare et aridam, ut faciant unum proselytum, qui cum factus fuerit, faciunt eum filium

²⁰ II Thess. II, 3-11. ²¹ Matth. xxiv, 24. ²² Ibid. 22. ²³ Ibid. ²⁴ Ibid. ²⁵ II Thess. II, 8. ²⁶ Zachar. XI, 5.

²⁷ Matth. xxiii, 13.

gehennæ duplum quam ipsi sunt ²⁵. » Quid igitur adeo improbis pastoribus eveniet? « Gladius, inquit, super brachium ipsius, et super oculus dexterum ejus. » *Brachium* pro viribus et typo efficientiæ spiritualis accipitur. Itaque de animalibus occisis in sacro tabernaculo selecta altari sancto pars brachium, seu armus erat, et sacrum donarium Deo, ostendente Scriptura, ut existimo, sub quodam integumento, Deo proprias corporis et spiritus vires consecrari oportere. Brachium autem significare vires, testabitur quidam sanctorum, Deum universorum alloquens: « Magnitudine brachii tui sicut ut lapides ²⁶. » Oculus autem mentis imago est. Patietur itaque qui non recte pascit brachii et oculi mutilationem, hoc est, et a corporeo et a spiritali robore deseretur. Non enim quidpiam boni præstare poterit, Deo illum non corroborante: et animo obscurabitur, qui divini luminis expers aut est, aut censetur. Haud enim cum fiducia dicit: « Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine; Deus meus, illuminabis tenebras meas ²⁷. » Dexterum autem brachium est quod gladio præciditur, et oculus dexter qui excæcatur. Nihil enim dexterum apud populum Judæorum, non actio bona... Etenim, ut est apud Paulum, « Usque hodie quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est ²⁸. » Psallit et alicubi David de ipsis: « Obscurentur oculi eorum ne videant ²⁹. » Omnia igitur illorum sinistra, sive cogitata, sive mores dicas, sive aliud eorum quæ illis adesse credita sunt. Ac sinistrorum quidem ablationem conducere posse, eam sustentibus, non me latet. Nam abjectio stultitiæ omni culpa et probro eos liberaverit; **772** contra non mediocriter læserit dextrorum amissio: omnino enim ad inhonesta et maxime execrabilia deducit. Sed Judæos deceat, et perquam convenienter, spoliatos dextris paupertatem perferre: nos autem qui sumus in Christo, sinistra amittere, et dextris gloriari.

δαίσις πρέπει ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ἐν στερήσει ἀποβολὴν γενέσθαι σκαιότητος, καὶ τοῖς δεξιόις ἐναθρύνεσθαι.

TOMUS QUINTUS.

CAP. XII.

VERB. 1. *Assumptio verbi Domini super Israel. Dixit Dominus extendens cælum, et fundans terram, et fingens spiritum hominis in eo.*

LXXXVI. Postquam quod sufficiat commodissime disseruit de vero pastore, hoc est Christo, atque etiam de imperito, et crudelissimo, et carnifice ovium, quem Antichristum esse dicimus, utiliter etiam futurarum aliquando persecutionum contra Israeleni, et neutiquam quidem Israelis secundum carnem, sed intelligibilis illius et vere sanctæ Jerusalem, quæ est « Ecclesia Dei viventis ³⁰, » mentionem inducit. Sicut enim asserimus esse intelli-

²⁵ Matth. xviii, 15. ²⁶ Exod. xv, 16. ²⁷ Psal. xvii, 11, 15.

σσει ἓνα προσήλυτον, εἰ δὲ δὴ γένοιτο, ποιῶντες αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλωτέρον ἑαυτῶν. » Τί δὴ οὖν ἄρα τοῖς οὕτω πονηροῖς ποιμείσι συμβήσεται; « Μάχαιρα, φησὶν, ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. » Λαμβάνεται δὲ ὁ *βραχίων* εἰς δύναμιν τε καὶ τύπον τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας. Καὶ γοῦν τῶν σφαζομένων ζώων ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ ἀπόλεκτον τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ μέρος, ὁ βραχίων ἦν, καὶ ἱερὸν ἀνάθημα τῷ θεῷ, ὑπεμφαινοντος, οἶμαι, τοῦ λόγου δι' αἰνίγματος, ὅτι τῷ θεῷ τὴν ἰδίαν ἀναθετὸν ἰσχὺν τὴν σωματικὴν τε καὶ πνευματικὴν. « Ὅτι δὲ ὁ βραχίων κατασημαίνει τὴν δύναμιν, πιστώσεται τις τῶν ἀγίων, τῷ τῶν δῶν θεῷ προσπεφωνηκώς: « Μεγέθει βραχίονός σου ἀπολιθώθησαν. » Ὁ δὲ γε ὀφθαλμὸς ἐκ νοῦ τύπον λαμβάνεται. Πείσεται δὴ οὖν ὁ μὴ ποιμαίνων ὀρθῶς βραχίονός τε καὶ ὀφθαλμοῦ τὴν πῆρῳσιν, τουτέστιν, ἔρημος ἔσται σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἰσχύος. Οὐ γὰρ δυνήσεται τι κατορθῶσαι τῶν ἀγαθῶν μὴ ἐνισχύοντος θεοῦ· κατασκοπισθήσεται δὲ καὶ τὸν νοῦν, ἀμέτοχος τοῦ θεοῦ φωτὸς ὑπάρχων τε καὶ νοούμενος. Οὐ γὰρ δυνήσεται λέγειν ἐκ παρρησίας: « Ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχνον μου, Κύριε: ὁ θεός μου, φωτιεῖς τὸ σκότος μου. » Δεξιὸς δὲ ὁ βραχίων ὁ τῇ μαχαίρᾳ τεμνόμενος, καὶ μὴν καὶ ὀφθαλμὸς ὁ τυφλούμενος. Δεξιὸν γὰρ οὐδὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίῳν δῆμοις, οὐ πρᾶξις ἀγαθὴ.

Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησιν, « Ἀχιρ σήμερον ἦν· ἂν ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. » Ὑἄλλει δὲ που καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ αὐτῶν: « Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. » Σκαιὰ δὴ οὖν ἅπαντα τὰ παρ' αὐτοῖς, κἀν νόημα, κἀν τρόπον εἴπης, κἀν ἑτερόν τι τῶν προσεῖναι πεπιστευμένων. Τῶν μὲν γὰρ ἀριστέρων ἡ ἀφαίρεσις ὀνήσειεν ἂν οἷδ' ὅτι τοὺς ὑπομένοντας. Ἀποβολὴ γὰρ σκανίτητος αἰτίας τε καὶ μώμου πάντοδ ἀπαλλάξειεν ἂν αὐτούς. Ἀδικήσεις δ' ἂν οὐ μετρίως ἢ τῶν δεξιῶν ἀπόδειξις. Ἀποφέρει γὰρ πάντως εἰς τὰ αἰσχρῶ, καὶ βδελυρώτατα. Ἄλλ' Ἰουδαίοις πένεσθαι τῶν δεξιῶν ἡμῖν δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ τὴν ἀποβολὴν γενέσθαι σκαιότητος, καὶ τοῖς δεξιόις ἐναθρύνεσθαι.

TOMOS ΠΕΜΠΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Δ Ἀἴμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Λέγει Κύριος, ἐκτείνων οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ.

ΠΓ'. Ἀποχρῶσαν εὖ μάλα ποιησάμενος τὴν ἀφήγησιν τὴν ἐπὶ γε τῷ ἀγαθῷ ποιμένι, τουτέστι Χριστῷ, καὶ μὲν τοῦ τὴν ἐπὶ τῷ ἀπειρῷ τε καὶ ὠμοτάτῳ, καὶ χρεωνομοῦντι τὰ πρόβατα, τοῦτον δὲ εἶναι φαμεν τὸν Ἀντίχριστον, διαμείμνηται χρησίμω; καὶ τῶν ἐσομένων κατὰ καιροῦς διωγμῶν, κατὰ γε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τοῦ κατὰ σάρκα, μάλλον δὲ τοῦ νοητοῦ, καὶ τῆς ἀγίας ἐντως Ἰερουσαλήμ, ἥτις ἐστὶν « Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος. » Ὡσπερ

²⁹ H Cor. iii, 15. ³⁰ Psal. lxxviii, 24. ³¹ I Tim.

γάρ εἶναι φαιμεν νοητὸν Ἰουδαίου, τὸν ἔχοντα περιτομήν ἐν καρδίᾳ, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τὴν ἐν σαρκὶ διὰ γράμματος· οὕτως καὶ Ἰσραὴλ νοεῖσθαι φαίη τις ἂν, οὐχὶ πάντως τὸν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἐκείνον δὲ μᾶλλον, ὃς ἔχει νοῦν ὀρώντα Θεόν. Τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν κακλημένοι πρὸς ἁγιασμὸν, ἰγναιότες τε δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα Θεοπτείας γὰρ οὕτως ἄνθρωπος ἀπρεκῆς καὶ ἐξαιρέτος. Λαμβάνεται τοίνυν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον Ἰσραὴλ. Ὅτι δὲ ἐστὶ παναλκῆς ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὃ τὰ ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ποιούμενος προαναβήρῃσιν, ἀποφαινεῖ, λέγων· « Ἐκτείνων οὐρανὸν ἐν αὐτῷ γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Δέχεται γάρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τὸ λῆμμα τοῦ λόγου Θεός ὁ πάντα ἰσχύων, « Καὶ ἐκτείνων μὲν ὡσεὶ δέξῃ τὸν οὐρανὸν, » κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν, ἐδραιοτάτην δὲ οὕτως ἀποφῆνας τὴν γῆν, ὡς αἰεὶ τε καὶ διαπαντός ἀκλονήτως ἔχειν, καίτοι τεθμελιωμένην ἐπὶ θαλασσῶν. Ἐφη γὰρ οὕτως ἡ θεόπνευστος Γραφή· « Καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Ὅ δὲ δὴ οὕτως μεγάλων δημιουργός καὶ τεχνίτης, πῶς οὐκ ἀνιδρωτὶ, καὶ μάλα εὐκόλως τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποπερανεῖ; Πλάσσεται δὲ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι καλούμενον, εἰ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσον μεταμορφούμενον, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν, ἐξ ἀνανδρίας εἰς ὑπομονήν, καὶ ἀπαξιαπλῶς, ἐκ τῶν ἀσχιόνων εἰς τὰ ἀμείνω μεταστοιχειούμενον νοητῶς. Ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ· « Καρδίαν καθάραν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. » Καὶ οὐ δὴ πού φαίη τις ἂν, εἴπερ νοῦν ἔχει, καρδίαν ἢ πνεῦμα βούλεσθαι λαβεῖν, ὡς οὐκ ἔχοντα τὴν ἀρχήν· οἰθηθεὶ δ' ἂν μᾶλλον ἐν αὐτῷ κτίεσθαι παρακαλεῖν καρδίαν καθάραν, καὶ πνεῦμα εὐθὲς. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ μεταπλασμός. Ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις προφήταις, εἰ δὴ μέλλοιεν οὐκ εὐκαταφρονήτων πραγμάτων ποιῆσθαι προσηγήσιν, πανσθενῆ τε καὶ ἀλκιμώτατον προαναφαίνειν πειρᾶσθαι τὸν ὄλων Θεόν, ἵνα πανταχόθεν ὁ λόγος αὐτοῖς ἔχη τὸ βέβαιον εἰς πίστιν, καὶ εἰ λέγοιεν τῶν ἐλπίδων ἐπέκεινα, καὶ ὅσον ἦκει εἰπεῖν εἰς ἔννοιαν τὴν ἐν ἡμῖν, ἔξω τοῦ λόγου καὶ ἀπιστούμενα.

Ἰδοὺ ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς πρόθυρα, σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλω, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἔσται περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θήσομαι τὴν Ἱερουσαλήμ λίθον καταπατούμενον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Πᾶς ὁ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπαίζων ἐμπαίζεται, καὶ συναχθῆσονται ἐπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς.

ΠΖ'. Ἐν τοῖς ἡδὴ προσηγγελλμένοις ὁ κατὰ γῆς Ἰουδαίας πόλεμος διὰ τῆς Ῥωμαίων ἐσόμενος στρατιὰς εἴρητο σαφῶς. Καὶ γοῦν ἔφασκε· « Φωνὴ θρηνοῦντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· « Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι ἐτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει

A bilem Judæum, habentem circumcisionem in corde per spiritum, et minime eam quæ est in carne secundum litteram : ita et Israël intelligi dixerit quispiam, non utique qui est de sanguine Israel, sed illum potius qui habet mentem videntem Deum. Tales citra controversiam sunt per fidem in Christum vocati ad sanctificationem, quique per ipsum et in ipso Patrem cognoverunt. Hic enim modus divinæ visionis verus et eximius est. Interpretanda igitur sunt hæc verba de Israël, de quo jam diximus. Fortissimum autem esse Deum universorum, qui nobis sequentia prædicit, demonstrat, dicens : « Extendens cælum, et fundans terram, et formans spiritum hominis in ipso. » Accipit enim, inquit, super Israël assumptionem verbi Deus qui potest omnia, « et extendens cælum sicut pellem ⁴¹, » juxta vocem Psalmistæ, firmissimam autem reddens terram ut semper et undequaque sit immobilis, quamvis fundata super maria. Quomodo ait divinitus inspirata Scriptura : « Et fingens spiritum hominis in ipso. » Adeo enim magnarum rerum conditor et opifex, quomodo nou citra sudorem et facillime quod voluerit conficiet ? Fingitur autem spiritus hominis in ipso, non ad initium essentiae suæ vocatus, quamvis per ipsum factus sit : 773 sed quasi transformatus, ex imbecillitate ad virtutem, ex ignavia ad patientiam, et absolute, ex turpioribus ad honestiora, secundum quod intelligitur, reformatus. Psallit et divinus David : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis ⁴². » Neque dicet quispiam mentis compos illum velle cor et spiritum adipisci, quasi prorsus non habeat : sed putabit potius rogare, ut in ipso cor mundum et spiritus rectus creetur. Atque hæc est transformatio. Consueverunt autem sancti prophetæ non vulgaria prædicturi, prius conari, ut Deum universorum viribus valentissimum et robustissimum ostendænt, quo eorum oratio ex omni parte stabilem fidem consequatur, quamvis spe majora et, si rem cogitatione humana metiamur, captum nostrum excedentia et incredibilia dicant.

VERS. 2, 3. *Ecce ego pono Jerusalem sicut vestibula, quæ moventur omnibus populis in circuitu : et in Judæa erit obsidio super Jerusalem. Et erit in die illa, ponam Jerusalem lapidem conculcatum cunctis gentibus. Omnis calcans eam, illudens illudet, et congregabuntur super eam omnes gentes terræ.*

LXXXVH. In prædictionibus antecessis bellum Judææ a Romano exercitu inferendum dilucide memoratur. Dicebat igitur supra : « Vox lamentantium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia ipsorum ⁴³. » Et paulo post : « Propter hoc non parcam super habitantes terram, dicit Dominus.

⁴¹ Psal. ciii, 2. ⁴² Psal. l, 12. ⁴³ Zachar. xi, 3.

Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui, et in manus regis ejus. Et coincident terram, et non eruum de manu eorum ⁴⁴. » In verbis autem modo illatis institutas contra Ecclesiam persecutiones liquido vaticinatur. Vexarunt enim credentes in Christum præ aliis omnibus principes Synagogæ Judæorum, denuntiantes sanctis apostolis ne loquerentur in nomine Christi ⁴⁵; flagellantes quoque illos in conciliis ⁴⁶, et præterea lapidari curantes ⁴⁷, et quid non tandem sceleratissimum in eos dicentes ac facientes? Postquam autem per gentium quoque regiones sermo de Christo percreebuit, et indigenæ evangelicis prædicationibus obtemperarunt, **774** rursus aliæ persecutiones excitatæ sunt per eos, qui successione regnaverunt, et impuram ac detestandam idololatriam vindicare conantes, D diabolicæque impietatis ministri facti, sanctos ad martyrica certamina vocantes interemerunt. Visa est autem Ecclesia opportuna injuriis, nemine defendente, et similis vestibulis agitatæ et labentibus, aut etiam lapidi conculcato. Etenim Salvator communis, cum facile posset bellum omne sedare, imo et ab ipsum honorantibus remove, eosque ab omni tentatione immunes hostiumque viribus superiores præstare, sua divina providentia per casus et ærumnas illustrari permisit, ut sibi conformes redditi, una glorificarentur et conregnarent. « Si onim compatiuntur, et conregnabimus illi, ut scriptum est ⁴⁸, et si socii passionum sumus, etiam gloriæ erimus ⁴⁹. » Ait ergo: « Ecce ego pono Jerusalem ut vestibula commota. » Quod si fiat, cingetur, hoc est obsidebitur ab omnibus: et cum videbitur esse ut lapis conculcatus, tunc omnis illudens illudet. Contigit hoc, sicut paulo ante dicebam, singulorum temporum persecutionibus. Adorti sunt enim sanctos multis modis eos cruciantes, et morientibus forte etiam insultantes miseri. Nesciebant enim profecto quanta ex afflictionibus proveniret gloria, et dolorem illis perpetuam animi hilaritatem pariturum. Perpende porro, quomodo non dicat, opus esse gentium potentia, Ecclesiæ conculcationem, sed suæ voluntatis et consilii. Cupit enim, ut dixi, adoratores suos rebus adversis perfici et consuinari. Ait namque: « Ego pono Jerusalem ut vestibula commota omnibus populis in circuitu. » Haud diversum illud est, opinor, quod a Salvatore ad Pilatum dicitur: « Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper ⁵⁰. » Sic merito etiam dicat quam animus intuetur Jerusalem, id est Ecclesia, persequenti mundo: « Non haberes potestatem contra me ullam, nisi datum esset tibi desuper. »

πρὸς Πιλάτον: « Οὐκ εἶχες οὐδεμίαν ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἄνωθεν. » Φαίη ἂν εἰκότως ἢ νοητῆ πάλιν Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ἡ Ἐκκλησία, τῷ διώκοντι κόσμῳ: « Οὐκ εἶχες κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἄνωθεν. »

⁴⁴ Zach. xi, 6. ⁴⁵ Act. iv, 17. ⁴⁶ Act. xvi, 22. ⁴⁷ Act. xiv, 18. ⁴⁸ Rom. viii, 17; II Tim. ii, 11, 12. ⁴⁹ II Cor. i, 7. ⁵⁰ Joan. xix, 11.

(1) Sic corrigendum monet Cotelarius (*Monum. Eccl. Gr.* II, 603) pro vulg. σεσομένον. Edit.

A Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ. Καὶ κατακόψουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν. » Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις, τοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας γεγονότας διωγμοὺς προαφηγείται σαφῶς. Πεπολεμήκασι γὰρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, πρὸ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων οἱ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς ἡγούμενοι, παραγγέλλοντες μὲν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μαστιζόντες δὲ καὶ ἐν συνεδρίοις αὐτοῦς, λιθοβολεῖσθαι δὲ καὶ ἐτέρως παρασκευάζοντες, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἀνοσιωτάτων δρώντες καὶ λέγοντες; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν χώραις ἐκπεφοίτηκεν ὁ λόγος, ὁ περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων κατήκοι γεγονόσιν οἱ ἐν αὐταῖς, πάλιν γεγόνασιν ἕτεροι διωγμοὶ διὰ τῶν κατὰ καιροὺς βεβασιλευκότων, οἱ τῆς βεβήλου καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρίας μεταποιεῖσθαι σπουδάζοντες, καὶ διαβολικῆς ἀνοσιότητος ὑπουργοὶ γεγονότες, ἀπεκτόνασι τοὺς ἁγίους εἰς τοὺς ἐπὶ τοῖς μαρτυροῖς καλοῦντες ἀγῶνας. Ἔδοξε δὲ πως ἡ Ἐκκλησία, καὶ πάσχειν εὐκόλως, ἐπαμύνοτος οὐδενός, εἰκέναι τε προθύροις σεσαλευμένοις, καὶ πίπτουσιν, ἢ καὶ λίθῳ καταπατουμένοις. Καίτοι γὰρ ἰσχύον ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ πάντα πόλεμον κατευνάσαι βῆδως, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποστῆσαι παντελῶς τῶν σεβομένων (1) αὐτὸν, καὶ ἀμείνους ἀποφῆναι παντὸς πειρασμοῦ, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν κατευμεγεθοῦντας χεῖρας, ἐφῆκεν οἰκονομικῶς καταλαμπρύνεσθαι διὰ παθημάτων, ἵνα σύμμορφοι γεγονότες αὐτῷ, συνδοξασθεῖεν τε καὶ συμβασιλεύσειαν. « Εἰ γὰρ συμπάσχομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εἰ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων ἐσμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης ἐσόμεθα. — Ἰδοὺ τοίνυν, φησὶ, τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς πρόθυρα σαλευόμενα. » Εἰ δὲ δὴ τοῦτο γένοιτο, καταχθεῖη περὶ αὐτὴν ἡ περιοχή, τουτέστιν, ἡ παρὰ πάντων πολιερία: καὶ ὅταν εἰναὶ δόξειεν ὡς λίθος καταπατούμενος, τότε πᾶς ὁ ἐμπαίζων ἐμπαίξεται. Πέπρακται δὲ τοῦτο, καθάπερ ἔφην ἄρτίως, ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς διωγμοῖς. Ἐπαφύοντο γὰρ τοῖς ἁγίοις, κατὰ πολλοὺς αἰκίζοντες τρόπους, καὶ τάχα που καὶ ἀποθνήσκουσιν ἐπιμειδιῶντες οἱ τάλανες. Οὐ γὰρ ἤδεσαν, κατὰ τὸ εἶκος, τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν εὐκλεές, καὶ ὅτι πρὸς εὐθυμίας αὐτοῖς τῆς διηνεκοῦς ἔσται δὴ πάντως ὁ πόνος. Ἄθρει δὲ ὅπως οὐ τῆς τῶν ἐθνῶν ἰσχύος ἔργον εἶναι φησι, τὸ καταπατηθῆσεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλή. Ἐφίεται γὰρ, ὡς ἔφην, διὰ παθημάτων τελειοῦσθαι τοὺς ἰδίους προσκυνητάς. « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς πρόθυρα σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ. » Τοῦτω παραπλήσιον ἐκεῖνο, εἶμαι, ἔστι τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς εἰρημένον

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, πατάξω πάντα ἵππον ἐν ἐκστάσει, καὶ τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ ἐν παραφρονήσει· ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα διαροίξω τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ πάντας τοὺς ἵππους τῶν λαῶν πατάξω ἐν ἀποτυφλώσει.

ΠΗ. Ὅτι καὶ πάντα κατευνάσει πόλεμον, καὶ ἀπράκτους ἀποφανεῖ τὰς τῶν διωκόντων ἐφόδους, δίδωσι νοεῖν, ἵππον καὶ ἀναβάτην πατάξειν εἰπὼν ἐν ἐκστάσει τε καὶ παραφρονήσει, καὶ μὴν καὶ ἀποτυφλώσει. Ἔστι δὲ, οἶμαι, ταυτὸν τὸ παθεῖν τὴν ἐκστασιν, καὶ τὸ ὑπομεῖναι τὴν παραφρόνησιν. Τὸ γὰρ ἐξω γενέσθαι φρενὸς, ἐκστασις ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ δὲ γαγονότος, καὶ τοῖς φονώσι συμβεδηκότος, περιέσται· που πάντως τοῖς ἀγίοις εἰπεῖν περὶ τῶν σφισι μεμαχημένων· «Οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόητοι.» Καὶ μὴν καὶ· «Οὔτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὔτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνησόμεθα. Αὐτοὶ συνεποδίσθησαν, καὶ Περσῶν ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν, καὶ ἀναρθώθημεν.» Παραφρονήσεις δ' ἂν καὶ ἐτέρως, ὁ ταῖς τῶν ἁγίων ἀνεξικακίας ἀνοσίως ἐπιπηδῶν, καὶ ἀδόκητον ὑπομενεῖ τὴν ἐκστασιν, ἥτοι τὸ θαῦμα, τεθαυμάσθαι ὅτι νικῶσιν ἐν συμφοραῖς, καὶ φανούνται πεσόντες, καὶ ὅτε ἠττησθαι δοκεῖν, τότε δὲ μάλιστα κρατοῦσι μεζζόνως· εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὡς ἐν γε δὲ μάλιστα τῷ παθεῖν αὐτοὺς ὀρῶνται εὐκλειεῖς, καὶ τῷ μεγέθει τῶν πόνων συμπαρομαρτοῦσαν ἔχουσι τὴν ἀνωθεν χάριν. Εἶτα πῶς οὐκ ἂν καταπλήξαιεν τοὺς μεμαχημένους οἱ μακάριοι μάρτυρες, καὶ αὐτὸν νικῶντες; τὸν Σατανᾶν, καὶ πονηροὺς μὲν, καὶ ἀκαθάρτους; ἐπιτιμῶντες πνεύμασι, πολὺ δὲ τὸ θαῦμα τῆς ἐνοῦσης εὐκλείας αὐτοῖς ἐνιέντες ἔσθ' ὅτε καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνηρηκόσιν; Οὐκοῦν ἵπποτὴν τε ἄμα καὶ ἵππον πατάξειν ἐπαγγέλλεται· ἵνα νοῶμεν τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας, ταῖς τῶν ἁγίων ἐπικεικασίας ἀντιτεταγμένας. Ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα ἀνοίξειν ἔφη τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ Ἰούδαν μὲν ἐν τούτοις τὸν ἐκ ρίζης Ἰεσσαί, καὶ τῆς Ἰούδα φυλῆς πεφηνότα Χριστὸν ὀνομάζει, οἶκον δὲ αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτοι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων τὴν ἁγίαν πληθύν. Τὴν δὲ γε τῶν ὀφθαλμῶν διάνοιξιν ἐκεῖνο οἶμαι δηλοῦν, ὅτι πολὺ λίαν ἀμφιλαφῆ, καὶ οἷον δὴ βλέμματι κατασκέπεται, σημεῖον δ' ἂν γένοιτο τοῦτο σαφές τῆς ἐπ' αὐτῆς εὐμενείας, καὶ μὲν τοι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης. Γέγραπται γάρ ὅτι· «Ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους.» Καὶ οὐδ' ἂν ἐπιβλέψετε, τούτους δὲ πάντως τρισμακαρίους ἀποδείκνυσιν, εἴπερ ἐστὶν εἰπεῖν οὐ διεψευσμένως, ὡς κολάζει μὲν ταῖς ἀποστροφαῖς τὸν ὕβριστὴν τε καὶ ἀλιτήριον, κατευφραίνει γε μὴν ταῖς ἐπισκέψεσι τὸν εὐσεβῆ, καὶ φιλάρετον. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ζημίαν, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐπιστρέψεως κέρδος ἐμφανές καθιστάς, ποτὲ μὲν ἔρασκε· «Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου.» ποτὲ δὲ δὴ εὖ· «Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐλέησόν με.» Ἔψεται συμβαίνοντα· τῷ γε μὴν ἐπιβλέψαι τὸ χρῆναι λαβεῖν τὸν ἔλεον.

VERS. 4. In die illa, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem equum in stupore, et ascensorem ejus in amentia : super domum autem Juda aperiam oculos meos, et omnes equos populorum percutiam in cæcitate.

775 LXXXVIII. Compositurum omne bellum, hostilesque incursus persecutorum inefficaces et inanes redditurum monet, dum dicit, equum et ascensorem percussurum in stupore et amentia et cæcitate insuper. Est autem, ut arbitror, idem, stuporem pati et amentem esse. Nam discessio a mente non male stupor intelligi queat. Quod cum factum fuerit, et in cæde grassantibus contigerit, licebit omnino sanctis dicere de oppugnatoribus suis : « Inimici nostri insipientes ⁸¹. » Atque etiam illa : « Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi infirmati sunt et ceciderunt ; nos autem surreximus et erecti sumus ⁸². » Alio item modo desipuerit sanctorum tolerantia insultans impie et in improvisum stuporem, sive admirationem incidet, cum viderit eos calamitatibus nullis cedere et coronari cadentes, ac tum maxime vincere, et majores reportare victorias, cum victi potuissent apparere : siquidem certum est eos potissimum in patiando inclytos conspici, et magnitudini laborum comitem habere cœlestem gratiam. Deinde, quinam oppugnatores suos non obstupescant beatii martyres, qui ipsum quoque Satanam pessumdant, malignosque et immundos spiritus increpant, et nonnunquam magna gloriæ suæ admiratione ipsos etiam interfectores suos afficiunt? Quare equitem simul et equum percussurum se promittit, ut hostium phalangas sanctorum virtuti adversantes intelligamus. Super domum autem Juda aperturum se oculos ait. Judam hoc loco de radice Jesse et tribu Juda Christum existentem nominat, domum autem ejus Ecclesiam, sive in Christo justificarum sanctam multitudinem. Aperiri autem oculos illud sibi velle existimo, quod amplissime et toto velut aspectu respiciet, quod suæ erga illum benevolentia, ac præterea indulgentia et charitatis indubitatum erit indicium. Scriptum est enim : « Oculi Domini super justos ⁸³. » Et quos respexerit, eos plane beatissimos efficit ; quandoquidem non false dici potest, eum aversionibus suis superbum et peccatorem punire, visitationibus autem piis et virtutis studiosum exhilarare. Quare divinus item David, et ex aversione damnum, et ex conversione commodum **776** manifestans, aliquando dicebat : « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ⁸⁴ ; » aliquando rursus : « Respice in me, et miserere mei ⁸⁵. » Aversionem namque ira, et quæ ab irato infligitur poenæ, respectum autem adepti misericordiae comitatur.

γάρ ταῖς ἀποστροφαῖς ὁ θυμὸς, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ

⁸¹ Psal. xxi, 2. ⁸² Psal. xix, 8, 9. ⁸³ Psal. xxxiii, 16. ⁸⁴ Psal. xxvi, 9. ⁸⁵ Psal. xxiv, 16.

VERS. 5. *Et dicent tribuni Juda omnes in cordibus suis : Inveniemus nobis habitantes Jerusalem, in Domino omnipotente Deo eorum.*

LXXXIX. Chiliarchas, seu tribunus Juda sanctos apostolos appellatos asseveramus, delectos tanquam duces a Christo, et principatum in Judam adeptos, hoc est, in eos qui ad confitendum et laudandum vocati sunt : Judas enim *laus* redditur : qui ex gentibus utique fuerint, quibus et divinus cantor mandat, uti Emmanuelem celebrent, dicens in spiritu : « Benedicite, gentes, Deum nostrum, et audiam facite vocem laudis ejus ⁵⁶. » Judas igitur hoc loco sunt perfidem ad laudationem et confessionem vocati : tribuni vero ipsis constituti, centuriones et duces, divini discipuli. Observare est ergo eos Salvatoris adoratoribus velut quibusdam militibus acclamantes et dicentes : « State igitur succincti lumbos vestros in veritate, et induti loriceam justitiæ, et calceati pedes in præparationem Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela nequissimi ignita extinguere ⁵⁷. » Sunt ergo divini discipuli tribuni, et convenientissime, « Qui et dicent, inquit, in cordibus suis : Inveniemus nobis ipsis habitantes in Jerusalem. » Desiderabant enim sancti discipuli vere sanctam Jerusalem, id est, Ecclesiam, repletam cerni adoratoribus, et veluti urbem quamdam incolarum frequentia insignem meritissime gloriari. Quocirca promulgabant fidem, evangelizantes Jesum, signisque et prodigiis dicta sua confirmantes. Verumtamen non persuadebant. Obdurabat enim populus inflexibilis, et velut equus indomitus frena recnsabat. Ideirco deinceps sanctæ civitatis habitatores in « Domino omnipotente Deo ipsorum, » hoc est, in Christo, sibi quærebant. Quin et ad gentes convertebantur, Judæorum populo occinentes : **777** « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Quoniam autem repellitis illud, et indignos vos judicatis vita æterna, ecce convertimur ad gentes : sic enim nobis mandavit Deus ⁵⁸. » Inde cives Ecclesiæ conquieserunt, cujus et divinus David meminit, inquit : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ⁵⁹. » His quæsitilis, propter numerum multitudinemque innumerabilem ditati sunt. Quin et aiunt sanctæ civitati : « Dilata locum tentorii tui, et tabernaculorum tuorum. Fige, ne parcas. Protende funiculos tuos et clavos tuos, conforta adhuc in dextris, et in sinistra extende ⁶⁰. » Illa vero multitudine incolarum suorum exsultat, et quasi admirans suorum filiorum frequentiam, ait : « Ego autem sine filiis, et vidua ; istos vero quis genuit mihi ? isti autem ubi mihi erant ⁶¹ ? »

scu, καὶ τοὺς πασσαλῶν σου, κατίσχουσιν ἐτι εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Ἡ δὲ τῷ πλήθει τῶν κατοικοῦντων αὐτὴν ἐπιγάνυται, μόνον δὲ οὐχὶ καταθαυμάζουσα τῶν ἰδίων τέκνων τὴν ὁμήγυριν, φησὶν : « Ἐγὼ δὲ ἄτεκνος, καὶ χήρα, τοὺτους δὲ τίς ἐγέννησέ μοι ; οὗτοι δὲ μοι ποῦ ἦσαν ; »

VERS. 6. *In die illa ponam tribunos Juda sicut*

Καὶ ἐροῦσιν χιλίαρχοι Ἰουδα πάντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Ἐδρῆσομεν ἐαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἰερουσαλήμ, ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν.

ΠΘ. Χιλίαρχους μὲν Ἰουδα τοὺς ἀγίους ἀποστόλους κατωνομάσθαι φαμέν, τοὺς οἷον ἐν τάξει τῆ τῶν στρατηγῶν χειροτονημένους παρὰ Χριστοῦ, καὶ καθηγεῖσθαι λαχόντας τοῦ Ἰουδα, τουτέστι τῶν κεκλημένων εἰς ἐξομολόγησιν τε καὶ αἶνον· αἶνος γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἐρμηνεύεται. Ἐξεν ὁ ἄν οὗτοι πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, οἷς καὶ τὸ χρῆναι δοξολογεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ ὁ θεσπέσιος Μελωδὸς ἐπιτάττει λέγων ἐν πνεύματι· Ἐὐλογεῖτε, ἔθνη, καὶ θεοὺς ἔθνων, καὶ ἀκούσασθε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Ἰουδαῖοι τοίνυν ἐν τούτοις οἱ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς αἰνεσίαν τε καὶ ἐξομολόγησιν· χιλίαρχοί γε μὴν οἱ ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένοι, ταξίαρχοί τε καὶ ἡγεμόνες, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. Ἔστι γοῦν ἰδεῖν οἷά τισι στρατιώταις, τοῖς τοῦ Σωτῆρος προσκυνηταῖς διακακραγόντας τε καὶ λέγοντας· « Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὄσφιν ὁμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἔτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσασθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. » Χιλίαρχοι δὲ οὖν, καὶ μάλα εἰκότως, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, « Οἱ καὶ ἐροῦσι, φησὶν, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Ἐδρῆσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἰερουσαλήμ. » Ἐπεθύμουν μὲν γὰρ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί τὴν ἁγίαν δυνάμειν Ἰερουσαλήμ, τουτέστι, τὴν Ἐκκλησίαν μεμεστωμένην ὄρασθαι προσκυνητῶν, καὶ οἷά τινα πόλιν περιφανῆ πληθῦν τῶν ἐνοικοῦντων αὐτὴν εὖ μάλα κατασεμνύνεσθαι. Καὶ γοῦν διεκήρυττον τὴν πίστιν, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Ἰησοῦν, σημεῖοις τε καὶ τέρασι ἐπισφραγίζοντες τοὺς ἑαυτῶν λόγους. Πλὴν οὐκ ἐπειθον· μεμένηκε γὰρ σκληρὸς τε καὶ ἀκαμπῆς, καὶ οἷον ἵππος ἐξήμιος. Ταύτη τοι λοιπὸν ἐζήτουν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἁγίαν πόλιν· ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν, » τουτέστι ἐν Χριστῷ. Καὶ δὴ καὶ ἐτράποντο πρὸς τὰ ἔθνη, τοὺς Ἰουδαίω δῆμοις ἐπιφωνήσαντες· « Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στερεσόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐντέταται ὁ Θεός. » Ἐκεῖθεν ἐζήτησαν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολίτας, ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ διαμέμνηται, λέγων· « Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. » Ζητήσαντες δὲ πεπλουτήκασι, συνεκόμεσάν τε πληθύν τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα. Καὶ δὴ καὶ φασὶ τῇ ἁγίᾳ πόλει· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαίων σου. Πῆξεν, μὴ φέιση. Μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου. Ἡ δὲ τῷ πλήθει τῶν κατοικοῦντων αὐτὴν ἐπιγάνυται, μόνον δὲ οὐχὶ καταθαυμάζουσα τῶν ἰδίων τέκνων τὴν ὁμήγυριν, φησὶν· « Ἐγὼ δὲ ἄτεκνος, καὶ χήρα, τοὺτους δὲ τίς ἐγέννησέ μοι ; οὗτοι δὲ μοι ποῦ ἦσαν ; »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὀφθῆσονται τοὺς χιλίαρχους.

⁵⁶ Psal. LXV, 8.

⁵⁷ Ephes. vi, 14-18.

⁵⁸ Act. XIII, 46, 47.

⁵⁹ Psal. LXXVI, 3.

⁶⁰ Isa. LIV, 2, 3.

⁶¹ Isa. XLIX, 21.

Ἰούδα ὡς δαλὸν πυρὸς ἐν ξύλοις, καὶ ὡς λαμ-
πάδα πυρὸς ἐν καλάμῃ, καταφάγονται ἐκ
δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς
κυκλόθεν.

Ἰ. Χιλιάρχους μὲν τοῦδα, καθάπερ ἤδη προείπον,
τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἢ καὶ ἅπαντας ἀπλῶς τοὺς
τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν ἠγουμένους ἀποκαλεῖ. Κα-
εὐμεγεθῆσιν τε οὕτω τῆς τῶν ἐθνῶν καρδίας τὸν
παρ' αὐτῶν ἔφη λόγον, ἤγουν τὴν μυσταγωγίαν, ὡς
δοκεῖν δαλὸν μὲν ξύλοις ἐμπεπτωκέναι, λαμπάδα γε
μὴν εἰς καλάμην τὴν εὐκατάπρηστον. « Καταφά-
γονται γάρ, φησὶ, πάντας τοὺς λαοὺς ἐκ δεξιῶν καὶ
ἐξ εὐωνύμων κυκλόθεν, » τουτέστιν οὐπερ ἂν ἰέναι
βούλωνται, πάντη τε καὶ πάντως ἐκεῖ δυνήσονται,
καλοῦντες εἰς αἴσθησιν, καὶ, ὅσον πυρὶ τῷ θείῳ καὶ
νοητῷ, καταθάλλοντες τοὺς ἀπεψυγμένους. Ἐφη τι
τοιούτου ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ πρὸς τὸν μακάριον
προφήτην Ἰερεμίαν· « Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου
εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ
καταφάγεται αὐτούς, » ἀντὶ τοῦ, Καλέσει πρὸς αἴ-
σθησιν, καὶ ἀπεψυγμένους εἰς ἁμαρτίαν, θερμοῦς
δὲ πάλιν ἀποτελεῖσι τῷ πνεύματι. Ἀπέψυκται μὲν
γὰρ ἡ τῶν πλανωμένων καρδία, καὶ νεκρὸν ἔχουσι
τὸν νοῦν, προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
σαντα Θεόν, λίθοις τε καὶ ξύλοις ἀνατιθέντες τὸ
εἶδος. Ἄλλ' οἱ γε τοιοῦδες ζέοντες, ὡς ἔφη, ἀποτε-
λοῦνται τῷ πνεύματι, θερμοὶ πρὸς δικαιοσύνην, καὶ
καθὰ φησιν ὁ θεοπέσιος Ἰωάννης, « Πνεύματι ἁγίῳ,
καὶ πυρὶ τῷ νοητῷ βαπτίζονται, » καθάπερ τινα
συρφετὸν δαπανᾶν εἰωθότες, τὴν ταῖς ἡμετέραις ψυ-
χαῖς ἐνυψήσαν ἁμαρτίαν, καὶ τοὺς τῆς φιλοσαρκίας
ἐκτῆκοντι ῥύπου. Εἰρηται γούν καὶ διὰ φωνῆς
Ἠσαίου· « Ἐχεις ἀνθρακας πυρὸς, κάθησαι ἐπ' αὐ-
τούς, οὗτοι ἔσονται σοι βοηθοί. » Καὶ μὴν καὶ
αὐτὸς περὶ ταυτοῦ φησὶ· « Καὶ ἀπεστάλη πρὸς με ἐν
τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἀνθρακα πυρὸς,
ὃν τῇ λαβίδι ἔλαθεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔψατο
τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ τοῦτο ἔψατο τῶν
χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς
ἁμαρτίας σου πυρὶ καθαριεῖ, » ἀνθρακά που, κατὰ
τὴν εἰκόσ, τὸν θεῖόν τε καὶ ἱερώτατον, καὶ ἁμαρ-
τίας ἐκτῆκοντα Χριστὸν εἶναι λέγων. Οὐκοῦν γεγό-
νησι μὲν ὡς δαλὸς πυρὸς εἰς καλάμην οἱ θεοπέσιοι
μαθηταί, καὶ κατέφαγον μὲν τὰ ἔθνη κυκλόθεν. Πλὴν
οὐ δαπανῶντες εἰς βλαβρον, καταφλέγοντες δὲ μάλ-
λον τῆς ἐν αὐτοῖς ψευδανύμου γνώσεως τὰ μισρά τε
καὶ βέβηλα δόγματα, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸν
ῥύπον ἐκτῆκοντες, ἀποψύχασθαι τε οὐκ ἐώντες ἐτι-
εῖων ἕκαστ' ἐπιπιστευκότων τὸν νοῦν πρὸς ἀνοήτους
εἰκαισθουσίας, ὡς ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς ἀνασχιρτώ-
τας λέγειν πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν· « Πε-
πρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου
ἠγάπησεν αὐτό. » Ὅτι γάρ ἐστι θερμὸς, καὶ τομώ-
τατος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, σαφὲς ἂν γένοιτο, πρὸς Ἰε-
ρεμίαν λέγοντος αὐτοῦ· « Οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέ-
γον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλους κόπτων πέτρων. »

A *torrem ignis in lignis, et sicut lampadem ignis in stipula, et devorabunt a dextris et a sinistris omnes populos per circuitum.*

XC. Tribunos Juda, ut ante docui, sanctos apo-
stolos, aut etiam omnes simpliciter sanctarum Ec-
clesiarum præpositos nominat. Adeo autem sermo-
nem, sive sacram doctrinam ipsorum mentibus im-
peraturam affirmat, ut torris in ligna, aut fax in stipu-
lam quæ facillime ignem concipit, incidisse videatur.
« Devorabunt enim, inquit, omnes populos a dextris,
et a sinistris in circuitu, » hoc est, quocunque ire
voluerint, illic omnimodis valebunt, vocantes ad
agnitionem, et tanquam igni divino et intellectuali
frigidus calefacientes. Dixit quiddam ejusmodi to-
B *tius naturæ Deus etiam beato propheta Jeremiæ :*
« Ecce dedi verba mea in os tuum ignem, et popu-
lum istum ligna, et devorabit eos », pro, vocabit
ad agnitionem, et frigeffectos in peccatum iterum
spiritu calefaciet. Alget enim errantium cor, et
mortuam habent mentem, creaturam potius quam
creatorem Deum adorantes **, lapidibusque et
lignis divinum cultum tribuentes. Sed tales, ut dixi,
ferventes spiritu efficiuntur **, calentes ad justitiam,
et, ut inquit divinus Joannes, « Spiritu sancto, et
igne spirituali baptizantur **, » 778 *qui ceu quisqui-*
lias quasdam animabus nostris insidens peccatum
consumere, et sordes carnalitatibus exurere solet.
Dictum est igitur et ab Isaia : « Habes carbonem
ignis, sede super eos, hi erunt tibi in adjutorium **. »
C *Quin idem de se ipso :* « Et missus est ad me unus
de Seraphim, et in manu habebat carbonem ignis,
quem forcipe tulit de altari, et tetigit os meum, et
dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et auferet iniqui-
tates tuas, et peccata tua igni mundabit **, » car-
bonem, ut verisimile est, divinum, et sacratissimum,
et peccata consumentem ignem Christum esse di-
cens. Quamobrem divini discipuli ut torris ignis in
stipula fuerunt, et gentes quidem in circuitu devo-
rarunt; verumtamen non penitus perdidierunt, sed
potius falsæ in ipsis scientiæ detestanda et impura
dogmata incenderunt, veterisque fallaciæ sordes
absumperunt, et animos eorum qui semel credi-
derant, ad insipientiam et temeritatem frigeri am-
D *plius passi non sunt, ut in se ipsis exsultantes,*
universorum Salvatore Christo dicerent : « Ignitum
eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit
illud **. » Esse enim fervidum et ad secundum
acutissimum Dei verbum, planum sit ex eo quod
Jeremiæ dicit : « Verba mea sicut ignis comburens,
et sicut securis incidens petram **. » Est enim per-
quam idoneus Dei sermo ut possit et quod frige-
factum est in peccato reaccendere, et quæ velut in-
duruerunt et coarctata sunt non difficile explicare.
Est namque et vivus et efficax, et penetrabilior omni
gladio ancipiti, perveniens usque ad divisionem

** Jerem. i, 9. ** Rom. i, 25. ** Rom. xii, 11. 6, 7. ** Psal. cxviii, 110. ** Jerem. xliii, 29.

** Math. iii, 11. ** Imo, Ezech. x, 2. ** Isa. vi,

animæ et spiritus, medullarum quoque, et compa-
gum, et discretor cogitationum et intentionum cor-
dis ⁷⁰. » Dictum est item voce prophetarum Immi-
tibus et contumacibus Judæis : « Circumcidimini
Deo vestro, viri Juda ⁷¹. »

δίστομον, δικνούμενός τε μέχρι μερισμού ψυχῆς καὶ
μήσεων, καὶ ἐνοιῶν καρδίας. » Εἴρηται δὲ πῶς
ἀπερχτοὺν Ἰουδαίων· « Τετμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν, ἀνδρες Ἰούδα. »

VERS 7. *Et habitabit Jerusalem adhuc in semet-
ipsam, et salvabit Dominus tabernacula Juda sicut
a principio, ut non magnificetur gloriatio David, et
elationes habitantium Jerusalem super Judam.*

XCI. Non semper Ecclesiam tumultibus exagitatum
iri, nec sine sine persecutiones passuram vaticinatur :
sed quieturam aliquando, et habitaturam in semet-
ipsa, seu in loco suo, hoc est, se junctam, **779** et
solam, turbante nemine, non tribulationem exci-
tante, non terrorem immittente, non tentationum
mærores accumulante : « Salvabit enim Dominus
tabernacula Juda, sicut a principio. » Ecclesias
suas, sive tabernacula sua ita proteget, ut æque
magnum gratiam in eas conferat, quam in Israel
contulit, quem ex Ægypto liberavit. Eduxit enim
illum « e domo servitutis, et e fornace ferrea, » sicut
scriptum est ⁷², et e dominatu intolerabili uni-
versorum Deus, « in manu forti et in brachio excel-
so ⁷³, » quando persecutores ejus « demersit in
mari Rubro, ponto cooperuit eos, et descenderunt sic-
ut plumbum in aqua vehementi, et transierunt liberati ⁷⁴. »
Columna autem ignis eos noctu præcedens
viam signabat, et per diem nubes supra caput
dux impendebat ⁷⁵. » Deinde panem de cælo com-
ederunt ⁷⁶, et in solitudine morsus serpentum
evaserunt ⁷⁷. Vicerunt inimicos, transierunt Jorda-
nem ⁷⁸, circumcisi sunt, venerunt in terram promi-
sionis ⁷⁹. Hæc donabit Christus quærentibus taber-
nacula, hoc est, Ecclesiam : sic et ipsis salutem
restituens, diabolica servitute exemptis, et dæmo-
niaca dominatione liberatis, et per distractiones
hujus vitæ et turbas inanes velut per mare tra-
ductis ; columnam quoque et firmamentum illu-
stre seipsum illis in alto proponens, illuminantem
versantes in tenebris, et instar nobis roribus quos
animo cernimus, irrigantem ; factus item illis panis
vitæ serpentiumque sub intelligentiam cadentium
morsus imbecilles et irritos faciens, traducens per
Jordanem, et circumcisione spiritus puros reddens,
et in regnum cælorum introducens. Hæc suis ad-
oratoribus largietur, salvabitque eos talibus modis,
« ut non magnificetur gloriatio domus David, » hoc
est, Judæorum principes : nec elationes sint, seu
elationis occasio contra Judam, habitantibus Jeru-
salem, quam sensus percipit, et terrestrem. Effre-
rebant quippe se, et superbia tumebant contra cre-
dentes in Christum, ipsumque Emmanuelem, per

A ἔχει γὰρ, καὶ μάλα ἐπιτηδεύς, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος
εἰς γε τὸ δύνασθαι καὶ ἀπεφυγμένον ἐν ἀμαρτίαις,
ἀναζωπυρῆσαι· καὶ οἶονεὶ πως ἀπεσκληρότα, καὶ
πεπιλημένον διαπτύξαι ῥαδίως. Καὶ γὰρ ἐστὶ ἐ ζῶν
τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτατος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν
σώματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυ-
καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν πρὸς τὸν ἀπηγῆ καὶ
ἀνδρες Ἰούδα. »

B Καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ ἐτι καθ' ἑαυτήν,
καὶ σώσει Κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα, καθὼς
ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως μὴ μεγαλύνηται καύχημα οἴκου
Δαβὶδ, καὶ ἐπάροισις τῶν κατοικούντων Ἱερουσα-
λήμ ἐπὶ τὸν Ἰούδα.

ΛΑ'. Οὐκ αἰετὴν Ἐκκλησίαν ἐν θορύβοις γενέσθαι
φησὶν, οὔτε μὴ ἀτελευτήτους ὑπομεῖναι τοὺς διω-
γμοὺς· ἀλλ' ἠρεμήσειν τε κατὰ καιροῦς, καὶ κατοι-
κήσειν καθ' ἑαυτήν, τούτεστι καταμῶνας, οὐκ ἐν-
οχλοῦντός τινος, οὐ θλίβειν ἐπάγοντος, οὐκ ἐνιέγτος
δεῖμα, οὐ τὰς τῶν πειρασμῶν δυσθυμίας ἐπισωρεύου-
τος· « Σώσει γὰρ Κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα, καθ-
ὼς ἀπ' ἀρχῆς. » Ὑπερασπίζεται οὕτω τῶν ἰδίων
Ἐκκλησιῶν, ἥτοι τῶν ἑαυτοῦ σκηνωμάτων, ὡς ἴσθη
αὐτοῖς ἀπονέμειν φροντίδα τῇ πάλαι δεδωρημένη
λυτρουμένη ἐξ Αἰγύπτου τῷ Ἰσραὴλ. Ἐξήγαγε γὰρ
τὸν Ἰσραὴλ ἐξ οἴκου δουλείας, καὶ ἐκ καμίνου σι-
δηρᾶς, καθὰ γέγραπται, » καὶ ἐξ ἀφόρητου πλεον-
εξίας ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν
βραχίονι ὑψηλῷ, » ὅτε τοὺς διώκοντας « κατεπόντι-
σεν ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, πόντων ἐκάλυπεν αὐτοὺς,
καὶ ἔδυσαν ὡσεὶ μόλιθος ἐν ὕδατι σφοδρῶ, καὶ δι-
εβιδάσθησαν μὲν οἱ λελυτρωμένοι. » Στύλος δὲ αὐτῶν
ἦγετο πυρὸς τὴν νύκτα, καταδεικνύων τὴν ὁδὸν,
ἐπεκρέματο δὲ καὶ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλη. Ἐἶτα τὸν ἐξ οὐ-
ρανοῦ κατεβδόχασιν ἄρτον, καὶ διέφυγον ἐν τῇ
ἐρήμῳ τὰ τῶν ὄρων δῆγματα. Κρίτους ἦσαν ἐχ-
θρῶν, διεβιδάσθησαν τὸν Ἰορδάνην, περιετμήθησαν
μαχαίραις πετρίναις, ἦλθον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελ-
ίας. Ταῦτα χαριεῖται Χριστὸς τοῖς ζητοῦσι τὰ σκη-
νώματα αὐτοῦ, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν· οὕτω καὶ
αὐτοὺς ἀνασώσει, δουλείας μὲν ἀπαλλάξας τῆς ὑπὸ τῷ
διαβόλῳ φημὶ, καὶ δαιμονιώδους πλεονεξίας ἐξελών,
διαβιδάσας δὲ ὡς περ διὰ θαλάσσης τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ
περισπασμῶν, καὶ τύρης εἰκαίας, στύλον δὲ, καὶ
ἐδραῖωμα λαμπρὸν ἑαυτὸν αὐτοῖς ἀναθεῖς, φωτίζοντα
τοὺς ἐν σκότει, καὶ οἷα νεφέλην ταῖς νοηταῖς κατάρ-
δοντα δρόσοις· γεγονὼς δὲ αὐτοῖς καὶ ἄρτος ζωῆς ἀπρα-
κτὰ τε καὶ ἀδρανῆ τὰ τῶν νοητῶν ὄρων ἀποδείξας
δῆγματα, καὶ διαβιδάσας τὸν Ἰορδάνην, καὶ τῇ διὰ
πνεύματος περιτομῇ καθαρὸς ἀποφαίνων, εἰσκομί-
ζων δὲ καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. Ταῦτα χαριεῖται
τοῖς ἰδίοις προσκυνηταῖς, διασώσει τε αὐτοὺς κατὰ
τοιούσδε τινὰς τρόπους, « ὅπως μὴ μεγαλύνῃται
καύχημα οἴκου Δαβὶδ, » τούτεστιν, οἱ τῶν Ἰουδαίων
ἡγούμενοι· μήτε μὴ ἐπάροισις εἰεν ἡγουν ἐπάροισις
ἀφορμαὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ τὴν αἰσθη-
τὴν, καὶ ἐπίγειον κατὰ τοῦ Ἰούδα. Ἐφρόνουν μὲν

⁷⁰ Hebr. iv, 12. ⁷¹ Jerem. iv, 4. ⁷² Deut. iv, 20. ⁷³ Deut. v, 15. ⁷⁴ Exod. xv, 2-4. ⁷⁵ Exod. xiii, 22. ⁷⁶ Exod. xvi, 15. ⁷⁷ Num. xxi, 6-9. ⁷⁸ Josue iii, 14-17. ⁷⁹ Josue v, 2-3.

γάρ μεγάλα, καὶ κατωφύροnton λίαν τῶν πεπιστευ- A
 κότων εἰς Χριστόν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἐμμανουήλ, ἄνω
 τε καὶ κάτω τὰ διὰ Μωσέως τοῖς ἀρχαίοις δεδωρη-
 μένα προτείνοντες, καὶ τὴν τοῖς πατέρας αὐτῶν
 ἐκνεμηθεῖσαν φειδῶ προτιγόμενοι. Καὶ γοῦν ἔφασκον,
 ποτὲ μὲν · « Τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν,
 καὶ πιστεῦσωμεν; τί σὺ ἐργάζῃ; Οἱ Πατέρες ἡμῶν
 ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς ἔστι γεγραμ-
 μένον, Ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν· »
 ποτὲ δὲ δὴ · « Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσὴς ἐλάληκεν
 ὁ Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πῶθεν ἔστι. » Τερα-
 ουργήσεις δὴ οὖν, φησὶν, ἡμῖν ὁ τῶν ὄλων Θεός, εἰ
 καὶ μὴ ἐμφανῶς, καθάπερ ἄμελει καὶ τότε, ἀλλ' οὖν
 νοητῶς, οὕτω τε ἡμᾶς ἀνασώσει τοὺς ἐν τοῖς ἰδιοῖς
 σκηνώμασιν, ἵνα μὴ μέγα φρονῶσι καθ' ἡμῶν Ἰου-
 δαῖοι, ἤγουν οἱ παρ' αὐτοῖς ἡγούμενοι. Ταυτὸ γάρ B
 εἶμαι δηλοῦν · « τὸ καυχῆμα τοῦ οἴκου Δαβὶδ. »

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ὑπερασπιεῖ Κύ-
 ριος ὑπὲρ Ἰερουσαλήμ. Ἰερουσαλήμ. Καὶ
 ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκεῖνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς
 οἶκος Δαβὶδ, ὁ δὲ οἶκος Δαβὶδ, ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς
 ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν.

ιβ'. « Ὅπλῳ μὲν ἡμᾶς εὐδοκίας ἐστεφάνωσεν ὁ
 Θεός καὶ Πατήρ. » Δέδωκε γάρ ἡμῖν τὸν ἴδιον Υἱόν,
 προασπιστήν, καὶ πρόμαχον, δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα,
 παντὸς μὲν εὐκόλως διεκδύοντες πειρασμοῦ, πολέ-
 μου δὲ τοῦ παρ' ἐχθρῶν, καὶ τῆς τῶν διωκόντων
 σκαιότητος κατευμεγεθεῖν εἰωθότες. Ἄλλ' ἐν γε τοῖς
 προκειμένοις δηλοῦται μὲν τι τοιοῦτον, πλὴν ἀσαφείᾳ
 πολλῇ κατεσκευασμένον τῶν λόγων ἰδοὶ τις ἄν. Ἐφη
 μὲν γάρ ὑπερασπιεῖν ὁ τῶν ὄλων Θεός τῶν κατοι- C
 κούντων Ἰερουσαλήμ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τῶν παροι-
 κούντων αὐτήν. Καὶ νοεῖται μὲν ὁμολογουμένως Ἰε-
 ρουσαλήμ ἐν τούτοις ἢ Ἐκκλησία Χριστοῦ. Παροικεῖ
 δὲ αὐτὴν ὁ μὴ λίαν ἀσφαλῆς, σεσάλευμένος δὲ ὡς περ
 καὶ εὐπάριστος κομιδῇ, πρὸς τὸ μὴ ἔχον ὀρθῶς, ἢ
 καὶ ἄλλως βῆθυσμος εἰς φιλομάθειαν. Κατοικεῖ δὲ αὐ-
 τὸ βεβηκῶς, καὶ ἐρηρεισμένος εἰς ἀγάπην τὴν ἐπὶ
 Χριστῷ, καὶ ταῖς ἐκ τῶν θεῶν μαθημάτων ὠφελείαις
 ἀεὶ προσκειμένος, ὥστε δύνασθαι λέγειν διὰ φωνῆς
 τοῦ Δαβὶδ · « Ὡς γλυκὴ τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια
 σου! ὑπὲρ μέλι, καὶ κηρόν τῷ στόματί μου. —
 Ὑπερασπιεῖ τοῖνον, φησὶ, τῶν κατοικούντων, καὶ
 ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, ὡς οἶκος
 Δαβὶδ. » Καὶ οἶκον μὲν τοῦ Δαβὶδ ἐν τούτοις, τοὺς D
 παρὰ Ἰουδαίοις ἐντιμωτάτους ὀνομάσθαι φαμέν. Ἀπὸ
 γάρ τῆς Ἰουδα φυλῆς ἐξ Ἰεσσαί, καὶ Δαβὶδ ἔβασί-
 λευον κατὰ καιροῦς ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις. Ἀσθε-
 νοῦντα δὲ φησὶν ἐκ τῶν κατοικούντων τὴν ἀγίαν
 πόλιν, τὴν νοητὴν Ἰερουσαλήμ, ἣτις ἔστιν ἢ Ἐκ-
 κλησία, τάχα που τὸν ἔτι κατηγούμενον, ὃς οὐπω
 βεβάπτισται, νοεῖ δὲ ὡς περ ἔτι τῷ τῆς ἀμαρτίας
 φορτίῳ κατηγθεσμένος, καὶ τῶν ἀρχαίων ἀβρῶστη-
 μάτων, ἤγουν παθῶν οὐκ ἀπήλλακται. Ἄλλὰ καὶ
 οὕτως ἔχων, ὅτι δὴ μόνον πεπίστευκε, καὶ τῆς νομι-
 κῆς ἀπέστη σκιάς, καὶ διανένευκεν ὅλως ἐπὶ τὸ ἐλέ-
 σθαι πληροῦν τὴν ἐν πνεύματι πολιτείαν, καὶ τῆς

Mosen veteribus munifice collata toties jactantes,
 et tributam patribus ipsorum indulgentiam obten-
 dentes. Quare dicebant, nunc quidem : « Quod igitur
 signum tu facis, ut videamus, et credamus?
 quid operaris? Patres nostri comederunt manna in
 deserto, sicut scriptum est, Panem de **780** caelo
 dedit eis manducare ⁷⁹; » nunc vero : « Nos sci-
 mus quia Mosi locutus est Deus, hunc autem ne-
 scimus unde sit ⁸⁰. » Inquit igitur : Faciet vobis mira-
 bilia universorum Deus, etsi non manifeste, quo-
 modo videlicet olim, sed tamen quæ intellectus
 videat, et sic vos salvabit qui estis in ejus taber-
 naculis, ne glorientur contra vos Judæi, sive qui
 eorum gubernacula tenent. Idem namque opinor
 significare « gloriationem domus David. »

VERS. 8. *Et erit in die illa, proteget Dominus super
 incolentes Jerusalem. Et erit qui infirmatur in eis
 illa die ut domus David, domus autem David, ut do-
 mus Dei, ut angelus Domini in conspectu eorum.*

XCII. « Armis bonæ voluntatis suæ coronavit eos
 Deus et Pater ⁸¹. » Dedit enim nobis Filium suum
 defensorem et antesignanum, per quem et salvati
 sumus, ex omni tentatione facile emergentes, et
 a bello quovis hostili, et a persequentium fu-
 rore semper invicti. Et verbis quidem proposi-
 tis tale quiddam indicatur, quæ tamen multa ob-
 scuritate involuta videas. Ait enim, universorum
 Deum protecturum incolentes Jerusalem, at non
 potius accolentes eam. Et Jerusalem quidem hoc
 loco sine controversia Ecclesia Christi intelligi-
 tur. Accolit autem illam non valde tutus et secu-
 rus, sed quasi agitat fluctibus, et vehementer mobi-
 lis ad malum, aut alloqui iners ad discendum. In-
 colit fixus et firmatus in charitate erga Christum,
 et utilitatibus ex doctrina divina promanantibus
 semper deditus, ut dicere possit cum Davide :
 « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super
 mel et favum ori meo ⁸². » Inquit ergo : « Prote-
 get incolentes, et erit infirmatus inter ipsos in die
 illa sicut domus David. » Domum David hic apud
 Judæos honoratissimos vocari asserimus. De tribu
 enim Juda ex Jesse et Davide progeniti, aliquando
 Hierosolymis regnarunt. Infirmatum autem ex in-
 colentibus sanctam civitatem, intellectualem Jeru-
 salem, quæ est Ecclesia, fortassis adhuc catechu-
 menum dicit, qui sacro fonte nondum ablutus, et
 quodammodo adhuc peccati onere gravatus ægro-
 tat, veteribusque morbis sive turbidis animi motio-
 nibus necdum vacat. Sed quamvis in hoc statu
 versans, quoniam tamen credidit dumtaxat, **781**
 et ab umbra legis recessit, et penitus ad vitæ
 spiritualis institutum excolendum, et vitæ in Chri-
 sto decus declinavit, « Erit, inquit, ut domus
 David, » hoc est, nulli apud Judæos sapienti et

⁷⁹ Joan. vi, 30. ⁸⁰ Joan. ix, 29. ⁸¹ Psal. v, 13.

⁸² Psal. cxviii, 103.

spectatissimo intelligentia cedit. Ejusmodi quiddam et sapientissimus Paulus, populos Judæorum alloquens, insinuat. Sic enim ait : « Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis⁸³. » Et iterum : « Circumcisio quidem prodest, si legem observes : si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? et judicabit, id quod ex natura est præputium, legem consummans, eum qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis est? Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto, in carne, circumcisio est : sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo⁸⁴. » [Qui igitur circumcisionem in carne ut obsoletam aversatus spiritualem potius amabit, et Judæum qui in occulto est, circumferet, « cujus laus est non ex hominibus, sed ex Deo, » (1)] quomodo non præstat, cum virtute legis doctos, et qui inter Judæos præcipuæ sunt existimationis, superaverit, quamvis fortasse infirmitatis reliquias, ut nondum baptizatus, habeat? Parte enim cordis sui sana, hoc est fide, differet utique ab eo, qui fidem repudiat. Quod si quispiam de domo David, hoc est, de illustribus et honoratissimis apud ipsos fidem susceperit, et mysterium Christi rectissime intellexerit, hic erit venerandus, « et domus Dei, et ut angelus Domini in conspectu eorum. » Simile quiddam et Salvatorem dixisse notum est ; ait enim : « Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo nova et vetera⁸⁵. » Qui enim cognitionem legis in seipso ut thesaurum collectum habet, si evangelicam adjunxerit, dives quidam intelligentia erit, nova et vetera theoremata, seu res consideratione dignas discendi studiosis tanquam ex apothecis, seu repositoriis proponens : qualis erat divinus Paulus, modo ex lege petitis probationibus sermonem de Christo confirmare nitens, modo etiam doctrina arcana supra legem audientes ad voluntatem in ejus fide gloriandi compellens. Aliquando siquidem dicebat : « Dicitis mihi, qui sub lege esse vultis : Legem non audistis? **782** Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera per reprobationem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta, unum quidem a monte Sina, in servitute generans, quæ est Agar; Agar enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra⁸⁶. » Aliquando autem et de Filio,

A ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰ αὐχρήματα, « Ἔσται, φησὶν, ὡς ὁ οἶκος Δαβὶδ, » τούτεστι κατ' οὐδὲν ἐλάττων εἰς σύνεσιν τοῦ σοφοῦ τε καὶ ἐντιμωτάτου παρὰ γε τοῖς Ἰουδαίοις. Ὑπαινίττεται τι τοιοῦτον καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις προσλαλῶν. Ἐφη γὰρ οὕτως : « Ὅταν γὰρ ἔβη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ πρὸ νόμου ποιῆ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐκδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. » Καὶ πάλιν : « Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφέλει, ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομὴ σου ἀκροβυστία γέγονεν. Ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαίωματα τοῦ νόμου φυλάσσει, οὐχ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται; καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, τὸν διὰ γράμματος, καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου; Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομῇ, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομῇ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἐπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. » Πῶς οὐκ ἀμείνων, κατ' ἀρετὴν ἠτιώμενος τῶν νομομαθῶν, καὶ ἐντιμωτάτων παρὰ Ἰουδαίοις, κἂν εἰ ἔχοι τυχὸν ἀσθενείας λείψανον, ὡς οὐπω βεβαπτισμένος; Τῷ γὰρ ὑγιαίνοντι μέρει τῆς ἑαυτοῦ καρδίας, τούτεστι τῇ πίστει, διοίσει πάντως τοῦ τὴν πίστιν οὐ προσιεμένου. Εἰ δὲ δὴ τῶν ἐκ τοῦ οἴκου Δαβὶδ, τούτεστι τῶν παρ' αὐτοῖς λαμπρῶν, καὶ ἐντιμωτάτων παραδέξαιτό τις τὴν πίστιν, καὶ εἰς σύνεσιν εὐ μάλα τὸ Χριστοῦ μυστήριον αὐτῷ γένοιτο, προσκυνητὴς οὗτος ἔσται, « καὶ οἶκος Θεοῦ, καὶ ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. » Τοιοῦτόν τι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εὗρίσκειται λέγων· Ἐφη γὰρ, ὅτι : « Πᾶς Γραμματεὺς μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίως ἔστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ. » Ὁ γὰρ ἔχων ἤδη τεθησαυρισμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, εἰ προσλάβοι τὴν εὐαγγελικὴν, πλοῦσιος ἔσται τις εἰς σύνεσιν, καινὰ τε καὶ παλαιὰ θεωρήματα, καθάπερ ἐξ ἀποθηκῶν, τοῖς φιλομαθεῖσι παρατιθεῖς· ὁποῖός τις ἦν ὁ Θεσπέσιος Παῦλος, ποτὲ μὲν νομικαῖς ἀποδείξεισιν τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον ἐμπεδοῦν ἐπιχειρῶν· ποτὲ δὲ καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμον μυσταγωγίαις συναλεύων τρόπον τινὰ τοὺς ἀκρωμένους εἰς γε τὸ ἐλθεῖν τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κατασεμνύεσθαι. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔφασκε· « Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον ἀκούετε; Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἄβραμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδείκης, καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρης δι' ἐπαγγελίας, ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. Αὐταὶ γὰρ εἰσι δύο διαθηकाί, μία μὲν ἀπ' ἄβραμ, εἰς δουλείαν γεννώσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ· τὸ γὰρ Ἄγαρ, ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἰερουσαλήμ· δουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλήμ ἐλευθέρη ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. » Ποτὲ δὲ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, « Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ

⁸³ Rom. II, 14, 15. ⁸⁴ Ibid. 25-29. ⁸⁵ Matth. XIII, 52. ⁸⁶ Gal. IV, 21-26.

(1) Quæ uncinis inclusa sunt, desunt in Græco. Edit.

της ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμόν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς. » Συνιεῖς οὖν... παλαιοῖς τε ἅμα καὶ νέοις παιδεύμασι τὰς τῶν παιδευομένων ὀνύγησι ψυχᾶς. « Ἔσται τοίνυν, φησὶν, ὁ οἶκος Δαβὶδ, ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. »

Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ζητήσω τοῦ ἐξῆραι πάντα τὰ ἔθνη, τὰ ἐπέρχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκχῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ πνεῦμα χάριτος, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με.

IIΓ'. Σκοπὸς ἐστὶ μοι, φησὶν, ἐξῆραι μὲν τὰ ἔθνη τὰ μεμαχημένα τῇ ἀγίᾳ πόλει, τουτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ· χάριτί γε μὴν καὶ οἰκτιρμοῖς περιβαλεῖν τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολίτας, καὶ ἐν τοῖς αἰνεῖν ὀφείλουσι κατατεταγμένους· εἴεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ προσκυνοῦντες Χριστῷ, καὶ τοῖς εὐαγγελικῶς θεοπίσμασιν ἔπαισι ἡρημένοι, τὴν εὐκλεᾶ τε καὶ ἀνεπίπληκτον κατορθοῦντες ζωὴν. Ὅτι γὰρ ἔμαλλον ἀρρωστῆσαι τὸ ἀναλκι πάντη τε καὶ πάντως οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, σαφηνεῖ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἕδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ἰδοὺ ὧδε πύλας τοὺς διώκειν αὐτὴν ἐθέλοντας, φησὶν, ἴσον ὀλέθρους ὄντας, καὶ φθόρους, καὶ εἰς πέταυρον ἕδου κατακομίζειν ἐιωθότας τοὺς προσκειμένους αὐτοῖς. Ἀτονήσουσι δὴ οὖν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξαρθήσονται οἱ πεπολεμηκότες αὐτῇ, καὶ οἰχθήσονται πρὸς ἀπώλειαν. « Πολλοὶ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τῶν δικαίων αἱ θλίψεις· ἀλλ' ἐκ πασῶν αὐτῶν βύσσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος. » Καὶ ἔστιν ἀληθές, ὅτι « πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωκθήσονται. » Πλὴν ἀνόνητα καὶ ἀδρανῆ τῶν ἐπιβουλεύοντων τὰ σκέμματα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐγγειρήματα τίθησιν ὁ Χριστὸς, ὃς δέδωκεν « ἡμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Παραθαβῆρῦναι τε λέγων· « Θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ θαρσαεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Οὐκοῦν ἐξαίρονται μὲν οἱ τῆς Ἐκκλησίας κατεξανιστάμενοι κατὰ καιροῦς, ἐπὶ δὲ γε τοὺς αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς πιστεύσαντας, ἐκχεῖται πλουσίως « Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. » Στεφανοὶ γὰρ ἡμᾶς τοῖς ἀνωθεν ἀγαθοῖς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ πνευματικῶν ἐμπίλησι χαρισμάτων, ἵνα τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς αὐτὸν ἀνατείναντες, ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχομεν ἐλπίδα. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἔστι τὸ, « Ἐπιβλέψονται πρὸς με. » Διακαίμενοι δὲ οὕτω, γαννύμεθα μὲν ἐφ' ἑαυτοῖς, φαμὲν δὲ δὴ δοξολογοῦντες Θεόν· « Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, τὸν εὐλατεύοντα πάσας τὰς ἀνομίας σου, τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λυτρούμενον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν σου, τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐπιθυμίᾳ σου. »

A « Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius, portansque omnia verbo virtutis suae, per se ipsum purgationem peccatorum nostrorum faciens, sedit in dextera throni majestatis in excelsis⁸⁷. » Intelligis ergo veteribus simul et novis doctrinis institutorum animis commodet. « Erit igitur, inquit, domus David, ut angelus Domini in conspectu eorum. »

Vers. 9, 10. Et erit in die illa, quæram auferre omnes gentes, quæ veniunt contra Jerusalem, et effundam super domum David, et super habitantes Jerusalem spiritum gratiæ et misericordiæ, et aspicient ad me.

XCIII. Consilium meum est, inquit, auferre, de-
B lere gentes, quæ civitatem sanctam, puta Ecclesiam, oppugnaverunt : gratia autem et miserationibus comprehendere domum Juda, et habitantes Jerusalem, hoc est, Ecclesiæ cives, et eos, qui ad laudandum constituti sunt : qui rursum accipi possunt adorantes Christum, et submissi oraculis evangelicis, laudabilem nullique culpæ affinem vitam excolentes. Imbecilles enim fore omnino veritatis inimicos, demonstrat ipse Salvator cum dicit : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam⁸⁸. » Ecce hic conantes eam persequi portas vocat, veluti pestes, et exitia, et ipsis adherentes ad pedicas inferorum deducere solitos. Torpebunt igitur, imo tollentur qui bellum ei mo-
C verint, et in perniciem ibunt. « Multæ enim, quod nemo nescit, sunt tribulationes justorum : sed de his omnibus liberabit eos Dominus⁸⁹. » Et verum est, « omnes qui pie volent vivere in Christo, persecutiones passuros⁹⁰. » Cæterum inutiles et invalidas insidiantium cogitationes et ausus ipsos Christus facit, qui dedit « nobis potestatem calcandi
783 supra serpentes, et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici⁹¹. » Et confirmat nos cum ait : « In mundo pressuram habebitis, sed confidite, quia ego vici mundum⁹². » Tollentur itaque e medio qui aliquando in Ecclesiam insurgunt : super ipsos autem, hoc est, super credentes, ubertim « spiritus gratiæ et miserationis » effunditur. Ornat enim nos bonis cælestibus Deus et Pater, et spiri-
D tualibus donis cumulati, ut mentis oculum ad ipsum tollentes, omnem in eo fiduciam collocaemus. Id enim est, opinor, quod dicit, « Aspicient ad me. » Quo quidem modo affecti, letamur in sinu, et laudantes Dominum dicimus : « Benedic, anima mea, Dominum, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus, qui replet in bonis desiderium tuum⁹³. »

ἐλβεῖ καὶ οἰκτιρμοῖς, τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τῆς

⁸⁷ Hebr. 1, 3. ⁸⁸ Matth. xvi, 18. ⁸⁹ Psal. xxxiii, 20. ⁹⁰ II Tim. iii, 12. ⁹¹ Luc. x, 19. ⁹² Joan. xvi, 33. ⁹³ Psal. cii, 1-5.

In quem insultaverunt, et plangent super se planctum quasi super dilectum, et debebunt dolorem quasi super primogenitum.

XCIV. Hebræorum editio initium præsentis contextus facit ab illis verbis, « Et aspicient ad me : » porro cum LXX traditione et interpretatione non consentit. Nam pro *insultaverunt* habet illa, « *videbunt* in quem transfixerunt. » Transfixerunt quippe milites Pilati latus ejus, sicut legitur⁹¹. Quocirca hæc verba de persona Christi apte explicabimus. Atque etiam illa ad eum referenda ducimus, « Et plangent super se planctum, sicut super dilectum, et dolebunt dolorem sicut super primogenitum. » Etenim cum divinum templum ligno affixissent, circumsteterunt crucifixores, scelerate conviciantes. Alii quippe dicebant : « Qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reedificas illud, salva temetipsum⁹². » Rursum nonnulli : « Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere⁹³. » Ast ubi animam suam pro nobis posuit⁹⁴, et spiritibus apud inferos prædicavit⁹⁵, et revixit, terræ motu concusso monumento, qui assidebant mirabundi dixerunt, « Vere Filius Dei erat iste⁹⁶; » nec mediocri pœnitudine multi capiebantur. Postquam autem et Romani eos bello presserunt, regione devastata, et urbibus incensis, et domibus vacuefactis, jamque ipsa Hierosolyma obsessa et fame oppidanos conficiente, vix quidam suos **784** in Christum ausus nefarios agnoverunt, tandemque animadvertent, quamobrem dira paterentur, et propter impie in eum commissa sese illa perpeti. Itaque quoniam « insultaverunt, plangent super se planctum quasi super dilectum, et dolebunt dolorem, quasi super primogenitum. » Profusissimis namque lacrymis parentes primogeniti et dilecti mortem semper prosequuntur, nec plangendi et lamentandi invenire modum sustinent, exque dolor longinquus plane, et quasi perennis, acriter et intolerabiliter vellendo animos macerans. Judæis autem calamitates istiusmodi experturus Christus prædixit, mulieres super ipso flentes ita castigans : « Filix Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas, et filios vestros flete¹. »

VERS. 11-14. *In die illa magnus erit planctus in Jerusalem, sicut planctus mali punicæ in campo succisæ. Et planget terra per tribus tribus. Tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus David seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Levi seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus Simeon seorsum, et mulieres eorum seorsum. Omnes tribus reliquæ, tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum.*

Α Εἰς ὃν κατωρχήσαντο, καὶ κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς κοπετὸν ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ.

14'. Ἡ Ἑβραίων ἔκδοσις ἀρχὴν ποιεῖται τοῦ παρόντος κεφαλαίου τῷ, « Καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με· » πλὴν οὐ συμβαίνει τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα παραδόσει τε καὶ ἑρμηνείᾳ. Ἑβραῖοι μὲν γὰρ *δύονται* φασί, ἀντὶ τοῦ, « *κατωρχήσαντο*, εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. » Διένυξαν γὰρ οἱ Πιλάτου στρατιῶται τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται. Οὐκοῦν παραθήσομεν εἰκότως τῷ προσώπῳ Χριστοῦ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον. Πλὴν ἐκεῖνό φασιν βούλεσθαι δηλοῦν, « Καὶ κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην, ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Προσηλώσαντες μὲν γὰρ τῷ ὅλῳ τὸν θεῖον ναόν, περιεστήκασιν οἱ σταυρώσαντες, ἀνοσίως ἐπιτιωθάζοντες. Οἱ μὲν γὰρ ἔφασκον· « Ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, αὐτὸν οὐ σκαυτὸν. » Ἔτεροι δὲ αὐτῶν· « Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. » Ἐπειδὴ δὲ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ἄδου πνεύμασιν, ἀνεβίω τε αὐτῶν, σεισμοῦ γενομένου, παρὰ τὸ μνημεῖον οἱ προσεδρεύοντες ἐθαύμαζον, λέγοντες· « Ἀληθῶς Υἱὸς Θεοῦ ἦν οὗτος· » πολλὴ δὲ παρὰ πολλοῖς ἡ μετάγνωσις ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπέσκηψε πόλεμος, καταθρημμένης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ πόλεων ἐμπιπραμένων, καὶ οἰκῶν ἐρημουμένων, πολιορκουμένης τε ἤδη καὶ αὐτῆς τῆς Ἰερουσαλήμ, καὶ λιμοῦ κατατήκοντος ἐνδοθεν, ἐκαλοῦντό τινες εἰς συναίσθησιν μόλις τῶν ἐπὶ Χριστῷ τοιμημάτων, ἡδεσάν τε λοιπὸν, τοῦ κακοῦσθαι τὰς αἰτίας, καὶ ὅτι πρόφασις αὐτοῖς τοῦ παθεῖν τὰ ἐπ' αὐτῷ γέγονε δυσσεβήματα. Οὐκοῦν ἐπειδὴ « *κατωρχήσαντο, κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ.* » Καὶ γὰρ αἰετῶς ἀσχετον μὲν καταχεῖται δάκρυον τοῖς γεννηκόσιν, ἐφ' οὐφ' πρωτοτόκῳ κειμένῳ, καὶ ἀγαπητῷ, κοίμοι δὲ καὶ θρήνοι καταίρειν εἰς τέλος οὐκ ἀνεχόμενοι, μικρὰ δὲ δὴ πάντως, καὶ οἶον διηνεχῆς ὀδύνη, δριμύτητις τισὶ καὶ ἀφορητοῖς προσβολαῖς ψυχῆς κατατήκουσα. Ὅτι δὲ ἐμελλον εἰς πείραν ἔλθειν Ἰουδαῖοι τῶν τοιῶνδε κακῶν, προμειήνυκεν ὁ Χριστὸς, ταῖς κλαυθούσαις ἐπ' αὐτῷ προμειήνυκεν ἐπιτιμῶν τε καὶ λέγων· « *Θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, κλαίετε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν.* »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκάλγη μεγαλυνηθήσεται ὁ κοπετὸς ἐν Ἰερουσαλήμ, ὡς κοπετὸς βωῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπομένου. Καὶ κόψεται ἡ γῆ κατὰ φυλὰς φυλάς. Φυλὴ καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ οἴκου Δαβὶδ καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ οἴκου Νάθαν καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ οἴκου Λευὶ καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ Συμεὼν καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Πᾶσαι αἱ φυλαὶ αἱ ὑπολειμμέναι, φυλὴ καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς.

⁹¹ Joan. ix, 34. ⁹² Matth. xxvii, 40. ⁹³ Ibid. 42. ⁹⁴ I Joan. iii, 16. ⁹⁵ I Petr. iii, 19. ⁹⁶ Matth. xxvii, 53. ¹ Luc. xxiii, 28.

1E. Καταδηουμένης άπάσης τής 'Ιουδαίας κατά Α καιρούς ύπό τής 'Ρωμαίων στρατιάς, και αύτης δε πολιορκουμένης τής 'Ιερουσαλήμ, τοιοϋτον έσειθαί φησι παρά τών εν αύτῃ τόν κοπετόν, όποιον άν ποιήσαιτο γηπόνος βοϋίνος εκκοπτομένου. Εϋανθές μὲν γάρ τὸ φυτόν, και συγχούς εκ ρίζης άνήσει κλώνας όρθούς, και εύμηχεστάτους, ει δε δη και αύτοίς έξωραίζοιτο τοίς καρποίς, τότε δη μάλιστα και εν πολλῷ κείται θαύματι. Χρῆμα γάρ άξιέραστον, ή ροιά, φυσικῶ διαπρέπουσα κάλλι τών όρπήκων άπηρτημένη, και τοίς έσω κόκκοις συμφοινιγμένον έξουσα τών έλύστρων τὸ είδος. Πάνθεινον δε, ως έφην, και άνιαρόν, όμοϋ τοίς καρποίς άποκείρεσθαι τὸ φυτόν. 'Αλλ' ήν τι τοιοϋτον ιδείν τοίς 'Ιουδαίοις συμβαίνον. 'Όσον μὲν γάρ ήκει εις τὰς εκ νόμου τιμάς, ροιαίς εκγάρποις παρεικάζοινο άν εικότως, οι προϋχοντες εν αύτοίς· οι μὲν γάρ εκ τής 'Ιούδα φυλῆς, τοϋς τής βασιλείας διέποντες θρόνους εις λῆξιν εύκλείας τέθειντο παρ' αύτοίς. Οι δε εκ φυλῆς Λευι τοίς τής Ιερουσήνης αύχῆμασιν εύ μάλα κατεστεμμένοι, λαμπροί τε ήσαν και διαδόητοι. Τί δ' άν λέγοιμι κριτάς τε και νομικούς, και τοϋς ταίς έτέρας τιμαίς καταγλαϊσμένους; 'Επειδή δε παπαρνήκασιν εις Χριστόν, δέδονται τοίς έχθροίς, και καταδηούντων αύτοίς την χώραν Ούεσπασιανού τε και Τίτου, πολιορκουμένης τε τής 'Ιερουσαλήμ, και πάντας τοϋς εν αύτῃ λιμού καταφθίνοντος, θρήνου τε και κοπετού τὰ πάντα πεπληρωται. Μαρτυρεί δε και 'Ιώσηπος. Τὰ γάρ τής 'Αλώσεως βιβλία συντιθείς, έφη που περι τών 'Ιεροσολύμων αύταις λέξεσιν ώδε· Κομμοί δε ήσαν ανά την πόλιν πανταχῆ, οίμωγή δε έκπρόσιος, και θρήνος εκγέλευστος. 'Όσπερ δε Λίβων, και δρυμόν αύτην ώνόμαζε, λέγων· « Διάνοιξον, ό Λίβων, τὰς θύρας σου, και καταφαγέτω πύρ τὰς κέδρους σου. 'Όλοϋξάτω πίτυς, ότι πέπτωκε κέδρος, ότι μεγάλως μεγιστάνες έταλαιπώρησαν. 'Όλοϋξάτε, δρύες τής Βασανίτιδος, ότι κατεσπάσθη ό δρυμός ό σύμφυτος » ούτω και βοϋίνα κοπτόμενον ώνόμαζει. Πιστώσεται δε τόν λόγον και ό θεσπέσιος Ματθαίος, τοίς 'Ιουδαίων δήμοις προσπεφωνηκώς· « 'Ηδη δε και ή άξίνη προς την ρίζαν τών δένδρων κείται. Πάν οϋν δένδρον μη ποιούν καρπόν καλόν, εκκόπτεται, και εις πύρ βάλλεται, και καίεται. » 'Εσται τοίνυν ούτω, φησί, μέγας ό εν αύτῃ κοπετός, οίος άν γένοιτο βοϋίνος, εκτεθλόςτος αύτῷ δηλονότι τοϋ καρπού, και άδοκῆτως εκκοπτομένου. « Κόψεται δε ή γῆ κατά φυλάς φυλάς, και αι γυναίκες αύτῶν καθ' έαυτάς. » Και οϋτε που φαμεν εκεινο βοϋλεσθαι δηλοϋν τόν μακάριον προφήτην, ως έστήκοι μὲν ανά μέρος τὸ άρπεν εν εκάστη φυλῆ, ανά μέρος δε αυ τὸ θῆλυ, και ποιήσονται τόν κοπετόν· περιττόν γάρ, ως έοικε, τὸ χρῆμα, και εικαιόδουλον. Διδάσκει δε μάλλον ως εκάστη φυλή κατά τών εν αύτῇ γυναικῶν ιδίαν έξει τινα τοϋ θρήνου την άφορμήν. Ταύτη τοι φησιν ότι « Φυλή οικου Δαβιδ καθ' έαυτην, και αι γυναίκες αύτῶν καθ' έαυτάς. » Και δη φέρει λέγωμεν, ως ενι, τόν εκάστης πόνον. Οι μὲν γάρ εκ

XCX. Ferro ignique deformata olim om̄versa Iudaea a Romano exercitu, ipsaque Hierosolyma obsidione cincta, talem ab incolis planctum editum iri ait, qualem ederet agricola excisa malo punica. Est enim hoc genus arboris bellissimum, atque a radice in crebros, teretes ac patulos diffusum ramus exsurgit, ipsis quoque fructibus decoratum, inprimis est admirabile. Gratissima enim res malum punicum, naturali pulchritudine eximium, a ramo dependens, et cum granis intus rubentem habens corticem. Gravissimum autem et molestissimum, ut dicebam, simul cum fructibus arborem amputari. Ejusmodi quiddam Judaeis contigisse videre licet. Nam quod ad honores propter legem perceptos attinet, non immerito malis punicis comparentur, qui inter eos principem locum obtinuerunt. Siquidem de tribu et familia Juda oriundi, et regno praepositi in summa apud eos gloria fuerunt. Tribules autem Levi, 785 sacerdotii ornamentis congruentissime cohonestati, in claritate et celebritate vixerunt. Quid ego de iudicibus, et legum peritis, et aliis honoribus illustratis dicam? At postquam in Christum debacchati sunt, hostibus traditi sunt, Vespasianoque ac Tito eorum provinciam depopulantibus, et Hierosolymam obsidentibus, et fame incolas omnes enecante, lamento et planctu omnia redundarunt. Testatur et Josephus. Nam in libris *De bello Judaico* alicubi de Hierosolyma scribit in haec verba: Urbe tota plangores, et gemitus, et lamenta dolore expressa late audiebantur. Et ut eam Libanum et saltum vocavit, cum diceret: « Aperi, Libane, portas tuas, et ignis comedat cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus, quoniam magnates vehementer facti sunt miseri. Ululate, quercus Basanitidis, quoniam succisus est salus constus: » sic nunc item malum punicam excisam appellat. Testis accedit et divinus Matthaeus, ubi populo Iudaeorum ita praenuntiatur: « Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis igitur arbor non ferens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur, et ardet. » Inquit ergo, tantus existet in ea planctus, quantum exarescente ejus fructu improvviso, et ipsa excisa. « Planget autem terra per tribus et tribus, et mulieres eorum seorsum. » Non putamus sane beatum prophetam illud velle, in qualibet tribu seorsum mares a feminis statures, et planctum daturus; hoc enim supervacaneum et inconsideratum foret. Illud potius docet, unamquamque tribum cum feminis suis peculiare lumentandi causam habituram. Idcirco inquit: « Tribus David seorsum, et mulieres eorum seorsum. » Jam vero quantum possumus cujuslibet afflictionem explaneamus. Tribules enim e tribu David, sive Juda, e regno excisi, impotentier ejulant, ut tanto splendore spoliat. Levitae vero, sacerdotii honore depulsi, una cum mulieribus planctui se dabant. De familia au-

¹ Zachar. xi, 1, 2. ² Matth. iii, 10.

tem Nathan (hic erat propheta, nec omnino verax) similiter plangeat: non enim licebit illis amplius vaticinari iniqua, et loqui de corde suo⁴, et sermones suos pro divinis venditare imprudentibus, indeque turpe lucrum colligere. Habet porro traditio, Judæos iudices per tempora sua constitutos, de tribu Symeonis legisse, 786 utpote quæ floretet viris prudentissimis, et legum scientissimis, et in vita ad leges accommodata cæteris multo præstantioribus. Lamentabuntur autem hi quoque. Hanc ob causam dicit, tribum Symeon lamentaturam seorsum. Non enim sincere iudicii munus exercebant, neque divinis legibus obsequentes, quæ Deo placerent, præstare conabantur, sed lucris potius inhiabant, levissimo pretio fidem suam addicentes, et ut ait propheta: « Iudices eorum sicut lupi Arabiæ⁵. » Lamentari autem una etiam alias tribus oportebat, ut iucundissimis sibi ritibus et lucis ejectas, imo et ipsa morte earum capitibus imminente, ipsaque fame instar hostilis gladii eas absumente.

ταῖς ἀναγκαῖον πως ἦν καὶ τὰς ἐτέρας φυλάς, ἅτε πομπένας, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου ἐπηρητημένου ταῖς σφῶν κεφαλαῖς, φθάνοντος δὲ ὡσπερ τῶν πολεμίων τὸ ξίφος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

CAP. XIII.

VERB. 1. *In die illa erit omnis locus apertus in domo David, et habitantibus Jerusalem, et in transmutationem et asperionem.*

XCVI. Post hoc adventum Christi diligentibus eventura percurrit. Qui enim in sua incredulitate insolentius se gesserunt, obsidebuntur, inquit, et in miseriis suis ejulabunt. Ast in ea, quam mente spectamus, et vere sancta Hierosolyma⁶, et in domo David, hoc est, Ecclesia, ubi ex semine David secundum carnem Christus apparuerit, « Omnis locus patebit, » hoc est, multa erit latitudo, et quasi remissum et laxum, optatissimumque et omni molestia solutissimum vendidi genus. Scias porro velim, in Hebræa editione sententiam hanc aliter exstare. Nam pro, « Erit omnis locus apertus, » ait, fore ut omnis fons scaturiat. Et probabile est admodum, etiam LXX interpretationem eodem tendere, quamvis verba secus habeant, ut quiddam ejusmodi significetur. Incredula nempe et recalcitrans, perversa et apostatrix Jerusalem, « quæ occidit prophetas, et lapidat eos qui ad eam missi sunt⁷, » condignas audacia sua pœnas persolvat. Exscindetur enim, cenæ malus punica. Habitantibus autem Jerusalem quæ intelligentia conspicitur, sive domum Juda, id est, Christi, « erit omnis locus apertus, » sive in omni loco fons, purgationis aqua manans, utique sacri baptismatis, ad utilitatem credentium, « et in transmutationem 787 et in asperionem. » Quænam ista transmutatio? Judæorum ex institutione legali ad vitam in Christo,

φυλῆς Δαβὶδ, ἦτοι τοῦ Ἰουδα, τῆς βασιλείας ἐκκοπέντες, κατοικώσουσιν ἀσχέτως, ὡς τῆς οὕτω περιφανοῦς εὐκλείας ἀποστερούμενοι. Οἱ γὰρ μὴν ἐκ τῆς τοῦ Λευὶ, τῶν ἐκ τῆς ἱερουσαλήν ἐξωθούμενοι γερωῶν, ὁμοῦ γυναιξὶ ποιήσονται τὸν κορμὸν. Οἱ δὲ ἐκ φυλῆς τοῦ Νάθαν, προφήτης δὲ οὗτος ἦν, καὶ οὐχὶ πάντως ἀληθῆς, κήφονται πάλιν· οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς ἔτι προφητεύειν ἄδικα, καὶ λαλεῖν τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ τοῖς ἀσυνέτοις καταπαλεῖν ὡς παρὰ Θεοῦ τοὺς ἰδίους λόγους, καὶ τὰς ἐντεῦθεν συλλέγειν ἀισχροκερδείας.

Ἐχει δὲ ἡ παράδοσις, ὅτι τοὺς κριτὰς Ἰουδαῖοι τοὺς καθισταμένους κατὰ καιροὺς ἐκ τῆς Συμεὼν ἐδέχοντο φυλῆς, ἅτε δὴ συνετωτάτους καὶ νομομαθεῖς ἀνδρας ἐχούσης, καὶ πολὺ τῶν ἄλλων προφερεστέρους εἰς γὰρ τὸ ζῆν ἐλέσθαι ἐννόμως. Διὰ τοῦτο φησὶν ὅτι Φυλὴ Συμεὼν κήφεται καθ' ἑαυτὴν. Ἴδιος δὲ τις καὶ τούτοις ὁ θρηῖνος. Οὐ γὰρ ἐκρινον ὀρθῶς, οὐτε μὴν τοῖς θεοῖς εἰκοντες νόμοις, τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀποπειραίνειν ἐσπούδαζον, ἦσαν δὲ μᾶλλον φιλοκερδεῖς, καὶ εὐωνότατοι, καὶ ἡ φησὶν ὁ προφήτης, « Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας. » Συνουδύρεσθαι δὲ ταύτην δὴ τῶν ἡδίστων αὐταῖς ἐθῶν τε καὶ τόπων ἐκπεμπομένης, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου ἐπηρητημένου ταῖς σφῶν κεφαλαῖς, φθάνοντος δὲ ὡσπερ τῶν πολεμίων τὸ ξίφος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, καὶ εἰς τὴν μετακλήσιν, καὶ εἰς τὸν βαπτισμὸν.

ΙΓ'. Ἐπιτρέχει τῷ λόγῳ τὰ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐσόμενα τοῖς ἡγαπητοῖς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ταῖς ἀπειθείαις ἐξυβρικότες, ἐν πολιορκίαις ἔσοντάι, φησὶ, καὶ ἐπὶ γὰρ τοῖς σφῶν αὐτῶν κατοικώσουσι κακοῖς. Ἐν δὲ γὰρ τῇ νοητῇ καὶ ἀγίᾳ κατὰ τὸ ἀληθὲς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, τούτεστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ πεφηνότος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ, « Πᾶς τόπος ἔσται διανοιγόμενος, » τούτεστι, πολλὴ τις εὐρυχωρία, καὶ οἷον ἀνειμένη διαίτα τριπόθητος καὶ ἀπονωτάτη. Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ ρητὸν Ἑβραῖοι πάλιν ἐτέρως ἐκδεδώκασιν. Ἀντὶ γὰρ τοῦ, « Ἐσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος, » πᾶσαν ἐσσεσθαι πηγὴν ἀναδρούσαν ἔφησαν αὐτοί. Καὶ εἰκόσ γὰρ σφόδρα, καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἑβδομήκοντα τὸν σκοπὸν εἰς τοῦτο αὐτὸ συντελεσθαι, κἂν εἰ ἐτέρως ἔχοι τῆς τῶν ρημάτων προφορᾶς ὁ τρόπος, ἵνα τι τοιοῦτον ἦ τὸ δηλούμενον. Ἡ μὲν γὰρ ἀπειθείης, καὶ ἐξήνιος Ἱερουσαλήμ, ἡ πονηρὰ τε καὶ ἀποστάτις, « Ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, » τὰς τοῖς ἰδίους τομῆμασιν ἀναλόγως ἐχούσας ἀποτιεῖ δίκας. Ἐκκοπήσεται γὰρ βούνοσ δίκην. Τοῖς γὰρ μὴν οἰκοῦσι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἦτοι τὸν οἶκον Ἰουδα, τούτεστι Χριστοῦ, « ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος, » ἦγουν ἐν παντὶ τόπῳ πηγὴ, τὸ τῆς καθάρσεως ὕδωρ ἀναδρούουσα, δηλον δὲ ὅτι τοῦ ἀγίου βαπτισματος, ὡς εἶναι χρήσιμον τοῖς πεπι-

⁴ Jerem. xxiii, 16. ⁵ Sophon. iii, 3. ⁶ Hebr. xii, 22. ⁷ Matth. xxiii, 37.

στευχόσι, « καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν, καὶ εἰς τὸν βαντισμόν. » Καὶ τίς ἡ μετακίνησις; Ἰουδαίων μὲν ἐκ νομικῆς ἀγωγῆς εἰς πολιτείαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ· ἀπὸ σκιάς εἰς ἀλήθειαν, ἐκ τύπου καὶ γράμματος, εἰς λατρείαν πνευματικὴν. Ἕλλησι δὲ μετακίνησις τίς ἔσται; Ἐξ ἀπιστίας ἤκουσιν ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι Χριστῷ· ἐξ ἀμαθείας τῆς πρώτης, εἰς ἐπίγνωσιν ἀκραιφνῆ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν βντος Θεοῦ· ἀπὸ σκότους εἰς φωτισμόν. Μετακίνησις δὲ κοινή, πάντι πρέπουσα τῷ κεκλημένῳ διὰ τῆς πίστεως, Ἰουδαίῳ τε καὶ Ἕλληνι, ἀπὸ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκῶς, ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι ζῆν ὁσίως, καὶ καθαρῶς, καὶ περιπατεῖν ἐν πνεύματι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν· ἐκ τοῦ τιμᾶν τὰ ἐν κόσμῳ εἰς τὸ ἀγαπήσαι τὰ ὑπερκόσμια. Ὅτι δὲ τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν δεχόμενοι βάπτισμα βαντιζόμεθα τῷ αἵματι Χριστοῦ πρὸς ἀποκάθαρσιν ἁμαρτίας, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; Οὐκοῦν ἡ ὁδὸς ἡ εἰς μετακίνησιν καὶ εἰς βαντισμόν τοῖς ἐν τῷ οὐκῳ Ἰούδα, τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἤτοι πᾶς τόπος καὶ ἀναβρύουσα τὸ τῆς καθάρσεως ἕδωρ.

Kal ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος Σαβαώθ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὄνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνημ. Καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρώ ἀπὸ τῆς γῆς.

12'. Πάντα πρὸς τὸ ἄμεινον μετακεχώρηκεν ἐν Χριστῷ, καὶ καινὴ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, τῆς ἀρχαίας σαθρότητος ἀποβαλόντα τὸν μῦμον. Ἀτρεκῆ δὲ βντα τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον κατεῖοι τις ἂν ἐξ αὐτῶν, εἰ βούλοιο, τῶν πραγμάτων. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν, οὐπω καθ' ἡμᾶς γεγονότος τοῦ Μονογενοῦς, οὔτε μὴν τῷ θεῷ φωτὶ τὰ πάντα περιαστράπτοντος, ἀχλὺς ἦν ἔτι, καὶ σκότος ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν καρδίαις. Ἐλάτρευον γὰρ εἰδώλοις, καὶ δυσβουλίας εἰς τοῦτο κατώλισθον, ὡς ξύλοις, καὶ λίθοις ἀναθεῖναι τὸ σέβας, καὶ τοῖς ἀκαθάροις δαίμοσι τὰς Θεῷ πεπεύσας ἀνάπτειν τιμὰς. Καὶ ταυτὶ μὲν τῆς τῶν πλωμένων ἀβελτηρίας τὰ ἐγκλήματα. Παρὰ δὲ γε τῷ Ἰσραὴλ, ὃς καὶ ἀπόδεκτος, καὶ μερὶς Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σχοίνισμά τε κληρονομίας αὐτοῦ, τοσαύτη τις ἦν ἡθῶν τε καὶ τρόπων ἐξίτηλια, ὡς ὀλίγου μὲν ἀξιοῦσθαι λόγου, καίτοι πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς δοθέντα τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς παιδαγωγίαν τὴν ἐπὶ γε τῷ χρῆναι βιοῦν ὀρθῶς, ἀπονεῦσαι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ δεῖν ἀβούλως ταῖς τῶν ἐθνῶν ἀποκομιζέσθαι πλάναις, καὶ ταῖς τῶν ὁμύρων δεισιδαιμονίαις στοιχεῖν. Προσέκειντο μὲν γὰρ, καὶ λίαν ἐκτόπως, τοῖς τῶν ψευδωνύμων προφητῶν μαντεύμασιν. Οἱ μὲν γὰρ τῶν εἰδώλων θεραπειταί, τοῖς βεβήλοις τεμένεσι προσεζήσαντες, χρησμολογοὶ τε ἦσαν, καὶ ψευδοπεῖς· οἱ δὲ καὶ τὸ, « Ζῆ Κύριος, » ἐπὶ γλώττης ἔχοντες, καὶ εὐσεβεῖν ὑποπλαττόμενοι, καὶ ἰσὺν προβάτου δορᾶ τὸν λύκον ἐπιπλατίζοντες, τὸ τῆς προφητείας ὄνομά σφισιν αὐτοῖς περιτιθέντες οἱ τάλανας, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ δόξαν ἀνοσίως ἀρπάζοντες, ἀπηρεύοντο τὸ δοκοῦν, καὶ τοὺς τῆς αὐτῶν καρδίας λογισμοὺς, θεῖαν ἐφασκον

A ab umbra ad veritatem, a typo et littera ad cultum spiritualem. Quænam autem Græcorum erit transmutatio? Ex incredulitate ad Christo credendam veniunt, et ex ignorantia maxima ad agnitionem puram veri Dei; a tenebris ad illuminationem. Transmutatio autem communis, cuilibet per fidem vocato conveniens, Judæo et Græco, a sapiendo ea quæ carnis sunt ad sancte ac pure vivendi et in spiritu ambulandi consilium, uti beatus Paulus hortatur⁹; ex admiratione eorum quæ in mundo sunt ad diligenda quæ supra mundum sunt. Divinum porro et sacrum baptismum suscipientes nos aspergi sanguine Christi ad expurgationem peccati, quis dubitet? Ergo via ad transmutationem et aspergionem domum Juda habitantibus salutare baptismum est, sive omnis locus apertus, sive omnis fons dilatatus, et purgationis seu expiationis aqua scaturiens.

διανοιγόμενος, ἤγουν πᾶσα πηγὴ κατευρομένη τε

VERS. 2. Et erit in die illa, dicit Dominus Sabaoth, disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria. Et pseudopphetas, et spiritum immundum auferam de terra.

XCVII. Omnia in statum meliorem migrarunt in Christo, et quæ in eo sunt nova creatura⁹, marcoris antiqui abjecto dedecore. Ac verborum quidem istorum veritatem ex ipsis quoque rebus quispiam perspexerit. Ante tempora enim adventus, quando nondum corpus illum induerat Unigenitus, neque divino lumine omnia collustrabantur, adhuc caligo et tenebræ in cordibus gentium erant. Colebant enim simulacra, eoque stultitiæ descenderant ut ligna et lapides divinis cæremoniis afficerent, et immundis dæmonibus Deo congruentes honores impenderent. Et hæc quidem errantium vesaniæ crimina fuerunt. Apud Israellem vero acceptum illum, et partem Domini, sicut scriptum est¹⁰, et funiculum hæreditatis ejus, tanta erat consuetudinum atque morum saluitas, ut legem, quamvis ad auxilium sibi datam, nec ad institutionem vitæ in Christo probatæ insufficientem parvipenderent, potiusque ad gentium errores sequendos stolidè declinarent, finitimarumque superstitiones amplecterentur. Falsorum enim prophetarum vaticiniis absurdissime inhærebant. Quorum alii idolorum ministri profanis templis assidentes, et oracula et mendacia loquebantur: alii, « Vivit Dominus » in lingua habentes, et pietatem simulantes et tanquam ovilla pelle lupum contegentes, prophetarumque appellationem sibi ipsis arrogantes, miseri, et gloriam ejus nefarie rapientes, quod libebat eructabant, et sensa cordis sui divinum esse consilium autumabant. Super hujusmodi tam projecte audacibus etiam propheta Jeremias universorum Dominum Deum ita compellat: « Qui es, Domine, ecce prophetæ pro-

⁹ Rom. viii, 4 seqq. ¹⁰ II Cor. v, 17. ¹⁰ Deut. xxxii, 9.

phetant, et dicunt : Non videbitis gladium, et fa-
mes non erit in vobis, quia veritatem et pacem
dabo in terra, et in loco isto ¹¹. » Et ad hæc Deus :
« Falsa prophetæ prophetant in nomine meo. Non
misi eos, et non mandavi eis, et non sum locutus
ad eos, et visiones mendaces, et divinationes, et
auguria, et electiones cordis sui ipsi locuti sunt ad
eos, et ipsi locuti sunt eis, et ipsi prophetabant ¹². »
Mendaciloqui enim erant, ut dixi, et turpibus vi-
cti quæsticulis, de corde suo audientibus loqueban-
tur, ut scriptum est, « ei non de ore Domini ¹³. »
Deinde cum Judæos istud iniquo animo ferre oport-
eret, illi contra eos venerabantur, et supremis
honoribus exornare studebant. Postquam autem
aliquando unigenitum Dei Verbum nobis apparuit,
inepta et puerilia idololatricæ ludicra prorsus eva-
nerunt et extincta sunt, et sublatum cum ea ne-
farium quoque et impium pseudoprophetarum stu-
dium qui maligno et immundo spiritu pleni erant,
et cum idolorum cultoribus germano ac simili errore
infecti verissime coargui potuissent. Unus quippe
ambobus impietatis præses, nimirum Satanæ. Ait
igitur : « Tollam de terra nomina idolorum, et non
erit memoria illorum in die illa ¹⁴, » hoc est, illo
tempore, quo divinum et cæleste lumen splenduerit,
et in errantium cordibus Lucifer, quem intelligen-
tiæ oculo videmus, exortus fuerit, ut scriptum est,
et diluxerit dies, antiqua nocte et quæ in ea siebat
repulsis, ut, veteri immunditia sublata, athletæ et
sancti adoratores de cætero conversationis sanctæ
ornamentis instructi, vitam in Christo suspicere
videantur.

δαις ὁ νοητὸς ἐωσφόρος ἀνατελεῖ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διαυγασθὲν δὲ ἡμέρα, τῆς πάλαι νυκτὸς ἀπελη-
λαμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δρωμένων ἴνα, τῆς ἀρχαίας ἀκαθαρσίας ἐξηρημένης, οἱ ἀθληταὶ καὶ ἄγιοι προσ-
κυνηταὶ φαίνονται λοιπὸν τῆς εὐαγοῦς πολιτείας ἀνημένοι τὰ ἀυχήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τιμώντας
ζωὴν.

789 Vers. 3. *Et erit, si prophetaverit homo ul-
tra, et dicet ad eum pater et mater ejus qui genuerunt
eum : Non vives, quoniam mendacium locutus es in
nomine Domini, et compedient eum pater ejus et
mater ejus qui genuerunt eum, cum prophetaret
ipse.*

XCVIII. Tanta reverentia illius sæculi mortales
numen prosequuntur, inquit, adeoque de perfecta
probitate et vita laudabili erunt solliciti, ut etiam
parentes ipsi ad zelum et iram adversam liberos
exaquantur, quod cum falsa dicant, se prophetare
singant, et de corde suo loquantur, quasi Deus ad
ipsos verba fecisset. « Compeditibus, inquit, impli-
cabunt eum, » hoc est, ut amentem et insanum
vincient, morasque tollentes, morti eum destina-
bunt, si in hoc morbo fixe impudenterque manserit.
Satis enim est illis ad quodvis supplicium in filium
decernendum, quod falsa in nomine Domini locutus
sit. Vide autem quam vere hoc dictum sit, et quam
stablem mereatur fidem prædictio. Quis enim no-
strum toleraverit hodie sic prophetantem quem-

Α εἶναι βουλήν. Περὶ τῶν τὰ τοιάδε τολμᾶν εἰωθῶτων
καὶ ὁ προφήτης ἔφρασκεν Ἱερραίας, πρὸς τὸν τῶν
ὄλων κατεξουσιάζοντα Θεόν· « Ὁ ὢν, Κύριε, ἰδοὺ οἱ
προφήται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ
ἔθεσθε μάχαιραν, καὶ ἰλιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι
ἀλλήθειαν καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ
τόπῳ τούτῳ. » Καὶ πρὸς γε ταῦτα Θεός· « Ψευδῆ οἱ
προφήται προφητεύουσιν ἐν τῷ ὀνόματί μου. Οὐκ
ἀπέστειλα αὐτούς, καὶ οὐκ ἐνετετέλαμην αὐτοῖς, καὶ
οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, καὶ ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ
μαντείας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας
αὐτῶν, αὐτοὶ ἐλάλησαν πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτοὶ προ-
εφήτευσαν. » Ψευδοεπιτεῖ γὰρ ἦσαν, ὡς ἔφην, καὶ λημ-
ματιῶν αἰσχρῶν ἠττώμενοι, προσελάλουν τοῖς ἀκρο-
μένοις τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ
οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Ἔϊτα δέον ἐπὶ τούτοις
ἀγανακτεῖν Ἰουδαίους, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐποιούοντο
σεπτούς, καὶ τιμαῖς ταῖς ἀνωτάτω στεφανοῦν ἐσπού-
δαζον. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ μονογενὴς τοῦ
Θεοῦ Λόγος, ἔφραξεν μὲν εἰς ἅπαν, καὶ ὠλόθρευτο παν-
τελῶς τὰ ψυχρὰ καὶ μετράκιωδῆ τῆς εἰδωλολατρίας
ἀθύρματα, συνεξήρηται δὲ αὐτῇ καὶ τὸ ἐκτοπὸν τε
καὶ δυσσεβὲς ἐπιτήδευμα τῶν ψευδοπροφητῶν, οἱ
πονηροῦ καὶ ἀκαθάρτου πνεύματος ἔμπλεω ἦσαν, καὶ
τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς ἀδελφῆν καὶ γέστονα
νοσοῦντες τὴν πλάνησιν καταφωραθεῖεν ἄν, καὶ μάλα
ὀρθῶς. Εἰς γὰρ ἀμφοῖν τῆς δυσσεβείας ὁ ἐπιστάτης,
τούτέστιν ὁ Σατανᾶς. « Ἐξαρῶ τὸίνων, φησί, ἀπὸ
τῆς γῆς τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων, καὶ οὐκ ἔσται
αὐτῶν μνηστὴ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, » τούτέστι, κατ'
ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἂν τὸ θεῖον καὶ ἐπουρά-
νιον λάμψῃ φῶς, καὶ ἐν ταῖς τῶν πλανωμένων καρ-
δίας ἀνημένοι τὰ ἀυχήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τιμώντας

Καὶ ἔσται, ἐὰν προφητεύσῃ ἄνθρωπος ἐτι, καὶ
ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ οἱ
γεννήσαντες αὐτόν· Οὐ ζήσῃ, ὅτι ψευδῆ ἐλάλη-
σας ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ συμποδιοῦσιν αὐτόν
ὁ πατήρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ οἱ γεννήσαν-
τες αὐτόν ἐν τῷ προφητεύειν αὐτόν.

ΚΗ'. Τοσαύτη τις ἔσται περὶ τὸ θεῖον αἰδῶς τῶν
τηνικάδε, φησί, φροντισοῦσι δὲ οὕτω τῆς εἰς ἄκρον
ἐπισκευῆς καὶ ἀξιαγαστοῦ ζωῆς, ὥστε καὶ γονεῖς
αὐτοῦ ἰδίους ἐπιτήγασθαι τέκνοις ζηλοῦν, τὸ τοὺς
ψευδοεπιτεῖς προφητεύειν ἀποπλαττομένους, καὶ ἀπο-
φθέγγοντο τὰ τῶν ἀπὸ καρδίας, ὡς Θεοῦ λελαληκί-
τος. « Συμποδιοῦσι γὰρ αὐτόν, » φησί, τούτέστι,
καταδεδουμένους ὡς ἐκφρονᾷ τε καὶ μεμηνότα.
μελλήσαντες δὲ οὐδὲν, καθοριστοῦσιν αὐτοῦ τὸν θάνα-
τον, εἰ ἔμμονόν τε καὶ ἀναιδῆ τὴν ἐπὶ τῷδε ποιοῖτο
νόσον. Ἀπόχρη γὰρ αὐτοῖς εἰς τὸ δεῖν ἅπασαν τοῦ
παιδὸς καθορίσαι δίκην τόδε, ὅτι ψευδῆ λελάληκεν ἐν
ὀνόματι Κυρίου. Ἄθρει δὲ ὡσπερ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λό-
γος, καὶ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν ἢ προαναφώνησις
ἔχει. Τίς γὰρ τῶν καθ' ἡμᾶς διακαρτερήσειεν ἄν ἐν

¹¹ Ezech. xiv, 43. ¹² Ibid. 44. ¹³ Jerem. xxiii, 16. ¹⁴ II Petr. i, 19.

τῷ νῦν καιρῷ προφητεύοντός τινος; ἢ πῶς οὐκ ἐ-
 εστηκότα λογίζεται μὲν τὸν τοιοῦτον εὐθύς, ὡδὲ τε
 ἔχοντα γνώμης πῶς οὐκ ἂν ποιήσαιτο στυγητόν;
 Πῶς δὲ πατήρ ἀνεπίπληκτον ἑάσει τέκνον, εἰ τοῖς
 οὕτω δεινοῖς; ἐναλοῖη πλημμελήμασιν; Ἀπόδειξις οὖν
 ἀρα, καὶ μάλα σαφῆς γένοιτο ἂν, οἶμαι, τουτὶ τῆς
 εἰς Θεὸν εὐσεβείας, ὅτε πολὺ πρὸς τὸ ἄμεινον ἢ τῶν
 καθ' ἡμᾶς πραγμάτων μεταχειώρηκε φύσις, Θεοῦ
 μεταπλάττοντος εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ εἰς τὸ εὖ ἔχον
 ἢ πρῖν. Καὶ γοῦν τὰ πάλα τιμώμενα καὶ παρὰ πολ-
 λοις ἀξιάγαστα, νῦν εἰσι στυγητὰ καὶ ἐπάρατα καὶ
 τοῖς ἐπεικέσιν οὐκ ἀνεκτὰ καὶ τοῦ κολάζεσθαι δεῖν
 οὐκ ἡμοιοηκότα.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, κατασχυνθή-
 σονται οἱ προφῆται ἕκαστος ἐκ τῆς ὀράσεως αὐ-
 τοῦ ἐν τῷ προφητεύειν αὐτόν, καὶ ἐνδύσονται
 δέβρην τριχίνην, ἀπ' ὧν ἐψέουσιντο, καὶ ἔρει-
 οὐκ εἰμι προφήτης ἐγὼ, διότι ἄνθρωπος ἐγέννησέ
 με ἐκ νεότητός μου. Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτόν· Τί αἱ
 πληγαὶ αὗται ἀναμέσον τῶν χειρῶν σου; Καὶ
 ἔρει· Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ
 μου.

Ἡ' Ὅτι καὶ ποινῆς καὶ δίκης ἄξια τέλεινται παρ'
 ἡμῖν τὰ πάλα θεουμασμένα, καὶ ἐκ τῆς τῶν προ-
 κειμένων ἐνοίας ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Προεφήτευσον
 μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ἐν τῷ Ἰσραὴλ οἱ ψευδοπεῖς τε
 καὶ φένακες, καὶ πλανᾶν εἰωθότες ἔνεκεν ἑδρακὸς
 χρυσοῦ καὶ κλάσματος ἄρτου, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμέ-
 νον. Ἐἴτα τοιαῦτα τολμῶσιν ἐκεῖνοις ἐπέπληττε μὲν
 οὐδεὶς, οὐδ' ἀπείργειν ἤθελεν ὡς δυσσεβεῖν ἡρημέ-
 νους, ἐπαίνους δὲ μᾶλλον αὐτοῦς, καὶ ταῖς ἀνωτάτω
 τιμαῖς στεφανοῦν ἤξισον οἱ τάλανες. Ταύτη τοι κἀκεῖ-
 νοὶ πρὸς τὴν χεῖρον ἦσαν, τροφομένης ὡσπερ αὐτοῖς
 τῆς νόσου διὰ τῆς τῶν θεουμακῶτων αὐτοῦς ἐλα-
 φρέας. Ἐν δὲ τῷ νῦν καιρῷ κατασχυνθήσεσθαι φησιν
 αὐτοῦς, οὐ παραδεχόμενης δηλονότι τῆς ψευδοπροφη-
 τείας, ἐπιτετιμημένης δὲ μᾶλλον, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν
 τὰ τοιάδε τολμᾶν εἰωθότων τὰς τῆς ἀπονοίας ἐξαιτου-
 μένων δίκας, ὡς ἐλεγχθέντας εὐθύς καὶ ἀποσχεῖσθαι
 τοῦ κακοῦ, καὶ δέβρην ἐνδύσασθαι τριχίνην, ἀπ' ὧν
 ἐψέουσιντο, τουτέστι, πενθεῖν ἐπὶ τῷ κακῷ καὶ ἐπὶ
 τῇ πλημμελείᾳ κατολοφύρεσθαι, μεταγινώσκοντας
 ὅτι λογισμῶν εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας, ὡς
 ψευδοεπῆσαι κατὰ Θεοῦ, ἐρυθρινώτας δὲ ὅλως οὐδὲν,
 ὁμολογήσαι τε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ συγγνώμην ἔξειτῆ-
 σαι, λέγοντας σαφῶς· Οὐκ εἰμι προφήτης ἐγὼ, ὅτι
 ἄνθρωπος ἐγέννησέ με, ἐκ νεότητός μου, ἢ τουτέστιν,
 ὅτι ἀθρόου γέγονα τέκνον. Ἀσθενῆς δὲ λίαν ἢ φύ-
 σις καὶ εὐπάροιστος κομιδῇ πρὸς τὸ μὴ ἔχον ὀρθῶς
 καὶ ἐτοιμοτρεπιῆς εἰς ἁμαρτίαν. Ἐἴεν δ' ἂν αἱ τοιαῦδε
 μετανοούντων φωναί. Εἰ δὲ δὴ βουλομένη αὐτὸν ἐρε-
 σθαι, φησὶ, Τί τὸ χρῆμα τῶν ἐν χερσὶν ὀρωμένων
 τραυμάτων ἦτοι πληγῶν; ἀποκρίνεται πάλιν, ὅτι
 Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου, ἢ συμ-
 πιδιάντων αὐτὸν δηλονότι πατρὸς καὶ μητρὸς, καὶ
 τὰ τῆς προπετείας ἐξητηκότων δίκας. Οἶκος γὰρ

A piam? aut quomodo non de mente ac sanitate de-
 turbatum statim reputabit talem, et sic affectum
 quomodo non aversabitur? Quis autem pater filium
 teterrimorum maleficiorum compertum inoburga-
 tum relinquet? Potest igitur hoc, meo iudicio, evi-
 dentissima esse demonstratio pietatis in Deum,
 quando rerum nostrarum natura multum ad meliora
 processit, Deo illam ad voluntatem suam flectente,
 et in conditionem pristina meliorem transformante.
 Quare quæ olim erant in pretio et a multis suspi-
 ciebantur, nunc odiosa et execranda et bonis into-
 leranda ac supplicio obnoxia sunt.

Vers. 4-6. Et erit in die illa, confundentur pro-
 pheta, unusquisque ex visione sua dum prophetaverit
 ipse, et induentur pelle cilicina, pro eo quod mentiti
 sunt, et dicet: Non sum propheta ego, quia homo
 colens terram genuit me a juventute mea. Et dicam ad eum: Quid plagæ istæ in
 medio manuum tuarum? Et dicet: Quibus percussus
 sum in domo dilecti mei.

790 XCIX. Pœna et ultione digna a nobis æsti-
 mata, quæ quondam magni ducebamus, etiam ex
 propositorum verborum sententia videre, nihil est
 negotii. Prophetabant enim, ut dixi, in Israel men-
 daces, pluri et impostores, et propter « pugillum
 hordei frustulumque panis, » sicut scriptum est¹²,
 seducere soliti. Quæ cum designarent, nemo erat
 qui eos reprehenderet aut tanquam impios coercere
 vellet: quinimo laudibus potius et amplissimis
 honoribus miseri dignabantur. Quare et illi de-
 teriores evadebant, cum eorum morbum venerantium
 levitas aleret. Hoc autem tempore eos confusum
 iri dicit, repudiata nimirum pseudopropheta, seu
 potius accusata, et pœnis amentia: a tam impuden-
 tibus repetitis, ut correpti mox et scelere absin-
 eant et pellem cilicinam induant, pro eo quod
 mentiti sint, hoc est, propter improbitatem suam
 lugeant et propter delictum lamententur, pœ-
 nitentes quod in cogitationes adeo insipientes de-
 venerint, ut perfricta fronte contra Deum falsa pro-
 loquerentur, peccatumque suum confiteantur, et
 veniam poscant, dicentes aperte: « Non sum pro-
 pheta ego, quia homo genuit me a juventute mea, »
 hoc est, quia hominis natus sum filius. Infirma est
 autem natura vehementer et ad pravitatem facillime
 detorqueatur et ad peccatum nullo negotio flectit-
 ur. Voces itaque pœnitentium huiusmodi esse
 queunt. Quod si velim ipsum interrogare, inquit,
 Quid sunt quæ in manibus cernuntur vulnera seu
 plagæ? respondebit rursus: « Quibus percussus
 sum in domo dilecti mei, » vinculis eum scilicet
 patre et matre constringentibus et temeritatem
 plectentibus. Dominus enim dilecti unicuique nostrum
 est dominus parentum. Quamobrem quanta veterum

¹² Ezech. xiii, 19.

recentiumque rerum differentia sit, tecum reputa. Ferebantur enim in oculis falsi prophetæ, gloriaque et opinione bonæ florebant, nec eos talia agentes facti pœnitebat. Ast præsentī tempore, si qui eorum sequi vaticinia voluerint, increpantur et confunduntur, et parentum calculis ad pœnam vocantur, resipiscunt, ut qui peccarint, lugent, plorant, humanæ naturæ Imbecillitatem proclivitatemque ad peccandum constantes. **791** De terra enim spiritus immundus Salvatoris nostri Jesu Christi virtute potestateque sublatus est.

Ἀγῆρηται γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐξουσία.

VERS. 7. *Rhomphæa, consurge super pastorem meum et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem, et dispergentur oves, et inducam manum meam super pastores.*

C. Deus et Pater proprium Filium suum pro nobis tradidit ¹⁶, dispensatorie sinens, quamvis Deum et ex se naturaliter inexplicabili modo generatum, et in forma servi venire, et hominem nobis similem fieri ¹⁷, et crucem sustinere, ut mundo salutem restitueret, et Satanæ in omnes dominatum erueret, et impuram idololatriam everteret et vaticinationem, pseudoprophetas et imposturas ex suo cuiusque corde profectas aboleret, auferrat item spiritum immundum de terra, et mundum præterea constitueret formaretque, seductos ad divinitatis agnitionem transferens, eosque ad pias et honestas vitæ rationes et ad opinionem omnigenæ virtutis de se præhendam impellens. Hanc ob causam mortem super ligno, quanquam ignominiosissimam, pertulit, confusione contempta, cum sic ipsi Deo et Patri videretur ¹⁸. Et tale quiddam nobis ipse Filius subostendit cum ait: « Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die ¹⁹. » Et ut divinus Paulus scribit: « Propterea Christus mortuus est et revixit, ut mortuorum et vivorum dominaretur ²⁰. » Posuit igitur animam suam libens pro nobis ²¹, tantum non etiam eum ut hominem voluntate sua Deo et Patre tradente, et velut permittente, ut dixi, illum sanguine suo omnium vitam emere. Itaque Servator, Pilato arbitrante se in ipsum habere potestatem, occurrit ita: « Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper ²². » Postquam igitur ore prophetæ prænuntiavit rerum humanarum in melius commutationem fore maximam, ubi ille mortem in corpore pertulerit, quasi festinat tempus ostendere, quo hæc futura sint, et perpetrari passionis mysterium jubet, ipsam rhomphæam adhortans, ac dicens: « Consurge super pastorem meum, et super virum civem **792** ejus,

ἀγαπητοῦ ἐκάστῳ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὁ τῶν γεγεννηκότων. Ὅρα τοίνυν ὅση τίς ἐστὶν ἡ τῶν πάλαι καὶ νῦν πραγμάτων διαφορὰ. Ἐθαυμάζοντο μὲν γὰρ οἱ παρ' ἐκείνους ψευδοπροφήται, καὶ ἦσαν ἐν δόξῃ καὶ ὑπολήψει χρηστῇ, καὶ ταῦτα δρῶντες οὐδὲ μετεμέλοντο. Κατὰ δὲ γε τὸν ἐνεστηκότα καιρὸν, εἰ δὴ τινες ἔλοιοντο ταῖς ἐκείνων μαντελαῖς κατακολουθεῖν, ἐπιτιμῶντα ταῖς καταισχύνονται, καὶ ταῖς τῶν γεγεννηκότων κολλάζονται ψήφους, μεταγινώσκουσιν ὡς ἡμαρτηκότες, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι, τὴν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὁμολογῶντες ἀσθένειαν καὶ τὸ εὐόλισθον εἰς ἀμαρτίαν.

Ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τε καὶ ἐξουσίᾳ.
P. *Romphæa, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διωσκριποθήσεται τὰ πρόβατα, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας.*

P. Δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἴδιον Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐφεί: οικονομικῶς, καίτοι Θεὸν ὄντα καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀπορρήτως γεγεννημένον, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καθικέσθαι, καὶ ἀνθρωπον γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀνατλήναι σταυρὸν, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον, καὶ ὀπιστήσῃ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας τὸν Σατανᾶν, καθέλη δὲ καὶ τὴν βέβηλον εἰδωλολατρείαν, καὶ καταργήσῃ μαντεῖαν, ψευδοπροφήτας τε καὶ τοὺς ἐκ καρδίας φενακισμοὺς, ἐξάρη δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, ἵνα καταστήσῃται τὴν ὑπ' οὐρανὸν, μετατιθεῖς εἰς θεογνωσίαν τοὺς πεπλανημένους, ἀναπέθων ἐλέσθαι τὴν εὐσεβῆ καὶ εὐσχημονα πολιτείαν καὶ πᾶν εἶδος ἀρετῆς ὀρθῶσαι τετιμηκότας. Ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς αἰτίας τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον, καίτοι πολὺ λίαν ἔχοντα τὸ δυσκλεῖς, ὑπέμεινε, αἰσχύνης καταφρονήσας, οὕτω καὶ αὐτῷ δοκοῦν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Καίτοι τοιοῦτον ἡμῖν ὑποφαίνει λέγων αὐτὸς ὁ Υἱός: « Ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. » Καὶ ὡς περ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « Διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. » Τέθεικε τοίνυν ἐκὼν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ παραδόντος αὐτὸν ὡς ἀνθρωπον ἰδίῳ νεύματι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οἷον ἐφιέντος, ὡς ἐφ' ἑν, αἵματι τῷ ἰδίῳ τὴν ἀπάντων πρῆσθαι ζωὴν. Καὶ γοῦν ὁ Σωτὴρ, οἰηθέντος Πιλάτου κατεξουσιάζειν αὐτοῦ, προσπήντα λέγων: « Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν. » Προσφηγησάμενος τοίνυν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ὡς πλείστη τις ἐστὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπὶ τὸ ἄμεινον καταδρομῆ, παθόντος αὐτοῦ τὴν ἐν σαρκὶ θάνατον, μονονοχὶ καὶ ἐπισπεύδει τοῦ καιροῦ τὴν ἀνάδειξιν, καθ' ὃν ἐστὶ ταῦτα, καὶ ἐνεργεῖσθαι προσητάχε τὸ ἐπὶ τῷ πάθει μυστήριον, αὐτῇ

¹⁶ Rom. viii, 32. ¹⁷ Philipp. ii, 6-8. ¹⁸ Hebr. xii, 2 seqq. ¹⁹ Joan. vi, 38, 59. ²⁰ Rom. xiv, 8, 9.

²¹ I Joan. iii, 16. ²² Joan. xiv, 11.

τῆ ρομφαίᾳ παρεγγυῶν τε καὶ λέγων· « Ἐξεγέρθητι ἄ
 ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἄνδρα πολλήτην αὐτοῦ,
 λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ ρομφαίαν μὲν ἐν
 τοῦτοις καταθηλοῦσθαί φαμεν ὡς ἐν εἰδει μαχαίρας
 τὸν πειρασμὸν, ἣ καὶ αὐτὸ τὸ πάθος, τὸ ἐκ τῆς Ἰου-
 δαίων ἀπονοίας ἐπενηγμένον τῷ Ἐμμανουήλ. Ἔοικε
 γὰρ συνιέναι τε οὕτω καὶ μὴν καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος
 Συμεὼν, ὅτε προσεκύμιζεν δεκατῆμερον τὴν Ἰησοῦν ἢ
 ἀγία Θεοτόκος. « Καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσε-
 ται ρομφαία. » Μόνον γὰρ οὐχὶ ρομφαία κατεσφάζετο,
 σταυρούμενον ὁρῶσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατὰ
 γε τὴν σάρκα φημί. « Ὡ τὸν ρομφαία, ἐξεγέρθητι,
 φηρὶν, ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, » τούτέστιν, ἐξηγεσθω
 λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ τῆς τῶν ἀγαθῶν
 ἀναδείξεω; ἠκέτω καιρός. Ἔστι μὲν γὰρ ἐφ' ἡμᾶς
 ἀρχιποιμὴν ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπ' αὐτῷ ἐσμὲν πάντες οἱ
 πιστευκότες, πλὴν οὐκ ἔξω χειρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ
 καὶ Πατρὸς. Κατάρχει γὰρ ἡμῶν ἐν Ἰησῷ, δι' αὐτοῦ
 τε καὶ ἐν αὐτῷ σεσώσμεθα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐσχήκαμεν
 τὴν προσαγωγὴν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Τὰ
 πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γὼ γινώ-
 σκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, καὶ γὼ ζωὴν αἰώνιον
 δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα,
 καὶ οὐκ ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου. Ὁ Πα-
 τὴρ μου ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστὶ, καὶ
 οὐδεὶς δύναται ἀρπάξαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς
 μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἑσμέν. » Ἴδιος οὖν
 ἔρα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ποιμὴν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄλλο-
 τρια κατανέμων θρόνους, τὰ ἑαυτοῦ δὲ μᾶλλον καὶ
 τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἰδίῳ αὐτοῦ νοουμένων τῶν μισωτῶν
 ποιμένων, οἱ κατέσφαζον μὲν τὰ πρόβατα, φειδοῦς
 ἀπάσης ἐξηρημένῃ; Ἔλεγον δὲ καὶ πωλοῦντες αὐτὰ·
 « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Πολλοὶ
 δὲ, ἦγον οἰκτεροὶ καὶ γνώριμοι τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος,
 οἱ ὑπ' αὐτῷ τεταγμένοι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ
 θεσπέσιοι μαθηταί, οἱ καὶ παταχθέντος τοῦ ποιμένος
 κατεσχιζόμενοι καὶ πεφύγασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦγον τῶν
 Ἰουδαίων οἱ ὑπηρέται, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προδότης
 ὁμοῦ τῆ σπείρας συλλεψόμενοι τὸν Ἰησοῦν, « Πάντες
 ἀπέντες αὐτὴν, ἔφυγον. » ἔφη γὰρ οὕτω τὸ Γράμμα
 τὸ εὐαγγελικόν. Ὅτι δὲ δοῦς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον
 τὸν ἴδιον Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ πατάξαι πως αὐτὸν
 λέγεται, τῷ γε ὅλως ἐφείναι παθεῖν, πιστώσεται λέ-
 γων αὐτὸς ὁ Υἱὸς, διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ
 τῶν εἰς αὐτὸν ἀνόσια δεδρακότων, ὁπλὸν δὲ ὅτι τῶν
 Ἰουδαίων· « Ὅτι ὃν σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν,
 καὶ ἐπὶ τὰ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. »
 Ἐκούσιον μὲν οὖν, ὡς ἔειπεν, ἐποιεῖτο τὸ πάθος, ἵνα
 τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν αὐτὸν διαφανῆται κατόρθωμα. Ὅτι
 δὲ τοῖς ἐσταυρωκόσιν ὀλέθρου πρόξενον ἔσται τὸ
 χρῆμα, καὶ τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ὑποπεσοῦνται κακοίς,
 οἱ τῆς τοιαύτης βουλῆς καὶ τῶν ἐγγειρημάτων ἐξάρ-
 χοντες (οἷτοι δὲ ἦσαν οἱ λαῶν ἠγούμενοι), διατρανοῦ
 λέγων· « Καὶ ἐπάξω τὴν χειρὰ μου ἐπὶ τοὺς ποιμέ-
 νας. » Διεφάρκασε γὰρ τὸν ἀμπελόνα αὐτοῦ, κατὰ
 τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· « Ἐδώκαν μερίδα αὐτοῦ

di it Dominus omnipotens. » Rhomphaeam hoc loco
 ut in specie gladii tentationem significare dicimus,
 aut ipsos quoque cruciatos ex Judaeorum recordia
 Emmanueli adhibitos. Sic enim eos intelligere et
 appellare videtur justus ille Simeon, quando sancta
 Deipara octiduanum Jesum obtulit. « Et nam ipsius
 animam pertransibit rhomphaea, seu gladius ²⁵. »
 Pene enim gladio occisa est, conspiciens in cruce
 suffixum ex se progenitum, secundum carnem in-
 quam. Ait ergo, « O rhomphaea, consurge super pas-
 torem meum, » hoc est, procedat deinceps salutaris
 passio, et veniat tempus quo sese bona ostendant.
 Est enim princeps pastor noster Christus, et sub
 ipso sumus omnes qui credidimus: verumtamen
 non extra manum Dei et Patris. Imperat enim nobis
 B « Christus, et perque ipse », et in ipso salvati sumus
 et per ipsum accessum obtinimus ²⁶. Preinde di-
 cebat Salvator: « Oves meae vocem meam audiunt,
 et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam
 aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, nec
 rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui
 dedit mihi major omnibus est: et nemo potest rap-
 ere de manibus Patris mei. Ego et Pater unum su-
 mus ²⁷. » Proprius igitur Dei et Patris pastor et Fi-
 lius, non alienum gregem pascens, sed suum potius
 et Patris, cum mercenarii pastores non esse ejus
 patrii intelliguntur, qui contra omnem misericordiam
 naves mactabant. Quin et eas vendentes dicitaba-
 C « bant: « Benedictus Dominus, et ditati sumus ²⁸. »
 Cives autem, sive domestici, et non boni pastoris,
 sunt ei subordinati, et ante alios divini discipuli,
 qui et percusso pastore dispersi sunt. Postquam enim
 Judaeorum ministri advenerunt, et cum ipsis pro-
 ditor cum cohorte Jesum comprehensuri, « Omnes
 relicto eo fugerunt ²⁹; » sic enim est in Scriptura
 evangelica. Quod autem Deus et Pater dato pro no-
 bis Filio suo in mortem, percussisse ipsum quodam-
 modo dicatur, dum enim sivit omnimodis pati, testifi-
 catur et ipse Filius per vocem Salutaris, de nefanda in
 ipsum machinatis, Judaei videlicet: « Quoniam tu
 percussisti, ipsi persecuti sunt, et super dolorem vul-
 nerum meorum addiderunt ³⁰. » Voluntarie igitur
 passus est, ut dixi, ut passionis virtus eluceret.
 Quam iis qui crucifixerunt exitiosam **793** fore, et
 calamitates ex divina ira invendas sensuros hujus
 D consilii ceptorumque istorum architectos (qui erant
 primores populi) declarat: « Et inducam manum
 meam super pastores. » Corruerunt quippe vineam
 ejus, juxta vocem prophetae: « Dederunt partem
 ejus desiderabilem in solitudinem inviam. Facta est
 in dissipationem perditionis ³¹. » Inducit porro ma-
 num Deus pastoribus velut compressuram rhom-
 phæam et impietatis exacturam poenas, quia non so-
 lum ipsi in Christum insaniverunt, sed quia insuper
 aliis horribilis in eum furoris auctores et duces fue-
 runt. Nam, ut est apud sanctum Mattheum evange-

²⁵ Luc. II, 35. ²⁶ Ephes. II, 18. ²⁷ Joan. I, 27, 28. ²⁸ Zachar. XI, 5. ²⁹ Matth. XXVI, 56. ³⁰ Psal. LXXIII, 27. ³¹ Jerem. XII, 10, 11.

istam, cum Pilatus Judæis Christum et Barabbam proposuisset, et utrum sibi ex duobus dimitti vellet, quævisisset, principes sacerdotum et seniores (persuasissent populis ut Barabbam peterent, Jesum vero perderent.) Impulerunt eos nihilominus ut clamarent: « Crucifige, crucifige eum ²⁰. » Vera est igitur propheta vox: « Pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis pater, et dispersi sunt ²¹. » Sicut enim vigilantia bonorum pastorum commodat gregi: sic inertia eumdem perdit, et per pastorum vestigia subditi omnino gradiuntur.

σωσιν. » Ἀνέπειθον δὲ πρὸς τοῦτοις βοῶν· « Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν. » Οὐκοῦν ἀληθὲς τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον, ὅτι « Οἱ ποιμένες τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομῆ, καὶ διεσκορπίσθησαν. » Ὅσπερ γὰρ ἡ νῆψις τῶν ἀγαθῶν ποιμένων ὄννησι τὴν ἀγέλην· οὕτω καταφθαίρει τὸ βῆθυμον, καὶ τοῖς τῶν ποιμένων ἴγνεσι τὸ ὑπὸ χεῖρα πάντως ἀκολουθεῖ.

VERS. 8, 9. *Et erit in die illa in omni terra, dicit Dominus, duæ partes ejus peribunt, et deficiet, at tertia relinquetur in ea. Et traducam tertiam partem per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum, et dicam: Populus meus iste est: et ipse dicet: Dominus Deus meus.*

CL. Inducta manu divina pastoribus impiis et mendacibus, qui vineam regiam corruperunt, nec ultionis pœnarumque expertes futuros dicit, qui illorum meditata inconsultissime adjuverunt, populum Judæorum utique et vulgus subditum. Bello enim disperierunt, et urbibus una cum idolis funditus deletis, vix reliquæ salvatæ sunt ²², quæ tertia pars de tota multitudine intelligitur. **794** Non enim prorsus, seu universe Israel interint, Deo propter patres miserante. Quod et beatus Isaias confirmat: « Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuissemus, et sicut Gomorrha similes essemus ²³. » Verumtamen, tertiam partem, seu reliquias, hoc est, credentes in sanguine et posteritate Israel, traducturum per ignem, et igne ut argentum et aurum sese exploraturum confirmat. Non enim caret molestiis ac laboribus sanctorum vita, et verum est, « volentes pie vivere in Christo, persecutionem passuros » ²⁴. Probatissimi porro fuerunt divini discipuli, et quotquot illo tempore operum et afflictionum socii iisdem fuerunt, Evangelium Christi per gentes sacro ministerio pronulgantibus. Ad multas enim vexationes et persecutiones expediendæ vocati sunt, et tantum non ignibus usti, dum per tentationes probarentur, ut cum fiducia possent exclamare: « Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum ²⁵. » Quæ igitur hinc utilitas? aut quod præmium referent, qui sic afflicti et probati sunt? Domestici, noti et dilecti Deo evaserunt. Numerati sunt enim « po-

ἐπιθυμητὴν εἰς ἔρημον ἄβατον. Ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν ἀπωλείας. » Ἐπάγει γε μὴν τὴν χεῖρα Θεοῦ τοῖς ποιμέσιν, οἷον! καταπαύουσιν τὴν ῥομφαίαν καὶ τὰς τῆς ἀνοσιότητος ἐξαίτουσαν δίκας, οὐχ ὅτι μόνον αὐτοὶ πεπαρωνήκασιν εἰς Χριστόν, ἀλλ' ὅτι πρὸς τοῦτοις καὶ τοῖς ἄλλοις γεγόνασιν ἀρχὴ καὶ ἑδὸς τῆς εἰς Χριστόν ἀσχέτου μανίας. Ὡς γάρ φησιν ὁ μακάριος Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστῆς, Πιλάτου τοῖς Ἰουδαίοις προτεθεικότος Χριστόν τε καὶ Βαραββᾶν, καὶ τὸ, τίνα θέλετε ἐκ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν, προσπεφωνηκότος, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι: « Ἐπειταν τοὺς δχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν. » Οὐκοῦν ἀληθὲς τὸ διὰ τῆς ἡθρονεύσαντο, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομῆ, καὶ διεσκορπίσθησαν. Ὅσπερ γὰρ ἡ νῆψις τῶν ἀγαθῶν ποιμένων ὄννησι τὴν ἀγέλην· οὕτω καταφθαίρει τὸ βῆθυμον, καὶ τοῖς τῶν ποιμένων ἴγνεσι τὸ ὑπὸ χεῖρα πάντως ἀκολουθεῖ.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν πάσῃ τῇ γῆν λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη αὐτῆς ἐξολοθρευθήσονται, καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον ὑπολειφθήσεται ἐν αὐτῇ. Καὶ διάξω τὸ τρίτον διὰ πυρὸς, καὶ πυρώσω αὐτούς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτούς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον. Αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, κἀγὼ ἐπακούσομαι αὐτῷ, καὶ ἐρῶ· Λαὸς μου οὗτός ἐστι, καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Κύριος ὁ Θεός μου

PA. Ἐπενεχθείσης τῆς θείας χειρὸς τοῖς ἀνοσίοις ψευδοποιμέσιν, οἱ τὸν ἀμπελώνα κοτεφθάρκασιν τὸν βασιλικόν, οὐδὲ αὐτοὺς ἐσεσθαί φησιν ἐξω ποινῆς καὶ δίκης τοὺς τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν σκέμμασιν ἀβουλότατα συνδεδραμηκότας. δῆλον δὲ ὅτι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους καὶ τὴν ἀγέλην τῶν ὑπὸ χεῖρα πληθύν. Δεδαπάνηται γὰρ τῷ πολέμῳ, καὶ διολώλασιν ὁμοῦ τοῖς κατοικοῖς αἱ πόλεις, πανολεθρή καταπολλύμεναι, μόλις δὲ σέσωται τὸ κατάλειμμα, ὡς ἐν τρίτῃ μοίρᾳ τοῦ παντὸς νοοῦμενον πλήθους. Ὡλθρευται γὰρ οὐκ εἰς ἅπαν ὁ Ἰσραὴλ, Θεοῦ κατοικτείροντος διὰ τοὺς πατέρας. Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Ἡσαίας φησὶ· « Καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν. » Πλὴν τὸ τρίτον, ἦγουν τὸ κατάλειμμα, τουτέστι, τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ πιστεύσαντας, διάξειν φησὶ διὰ πυρὸς, καὶ πυροῦν αὐτούς ὡς ἀργύριον καὶ χρυσίον. Οὐ γὰρ ἐξω πόνου τῶν ἀγίων ἡ ζωὴ ἀληθὲς δὲ ὅτι « οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωθήσονται. » Δοκιμώτατοι δὲ γεγόνασιν οἱ Θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ ὅσοι γεγόνασιν αὐτοῖς συνεργάται κατ' ἐκείνω καιρῷ, καὶ συμπρονηκασιν ἐπυργουῦσιν εἰς τὰ ἔθνη τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Κέκληνται γὰρ εἰς πείραν πολλῶν θλιψῶν τε καὶ διωγμῶν, καὶ μονονουχὶ πεπύρωνται, δοκιμαζόμενοι διὰ πειρασμῶν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἐκ παρρησίας· « Ὅτι ἐδοκιμάσατε ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωσατε ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Τίς οὖν ἡ ἐνταῦθεν ὄνησις; ἡ ποῖος ἔσται μισθὸς τοῖς ὡς πεπονηκόσι καὶ δεδοκιμασμένοις· Οἰκετοὶ γεγόνασι τοῦ Θεοῦ, γνώριμοί τε

²⁰ Matth. xvii, 20-23.

²¹ Jerem. x, 21.

²² Isa. x, 22; Rom. ix, 27.

²³ Isa. i, 9.

²⁴ II Tim. iii, 12.

²⁵ Psal. lxxv, 10.

καὶ ἠγαπημένοι. Κατελογισθησαν γὰρ εἰς ἔθνος ἄξιον, εἰς βασιλείον ἱεράτευμα, καὶ εἰς λαὸν τὸν εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγελῶσι τοῦ ἐκ σκότης αὐτοῦ καλέσαντος ἐπὶ τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, ἢ ποτὲ δὲ ὄντες οὐ λαός, γεγόνασιν λαός. Καὶ ποτε μὲν ἤκουον· «Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν· καὶ ἂν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν.» Νυνὶ δὲ φησιν, ὅτι «Αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ἄνομά μου, καὶ ἐρῶ· Λαός μου οὗτός ἐστιν.» Οὐκοῦν ἴδιος γεγόνασιν κληρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δέδονται δὲ τῷ Υἱῷ, συγκατάρχει γὰρ τῶν ὄλων ὁμοῦ τῷ γεγεννηκότι, εὐμενῆ τε καὶ ἴλω τῶν ὄλων ἔχουσι δημιουργτὸν καὶ Δεσπότην.

TOMOS EKTOΣ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται τοῦ Κυρίου, καὶ διαμεριούονται τὰ σκυλά σου ἐν σοί. Καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγῆσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

ΡΒ'. Τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ σωτήριον πάθος καταμηνύων, ἔφασκεν ἐν τοῖς ὀπίσω βραχύ, «Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Πάταξον τὸν ποιμένα καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα.» Ὅτι δὲ ποινὰς ταῖς ἐσχάταις ἢ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς ὕπενεχθήσεται, καὶ μάλα εἰκότως, κεκυριοκινόηκε γὰρ ἡ πάντολμος, ἐδίδασκε προστιθείς· «Καὶ ἐπάξω τὴν χειρὰ μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον διάξω διὰ πυρός, καὶ πυρώσω αὐτούς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτούς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον.» Τίνα δὲ τρόπον τὰ τοιαῦτα νοοῖτο, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος, κατὰ γε τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν εἰρήκαμεν. Γέγραπται δὲ καὶ νῦν ὁ τῶν προκειμένων σκοπὸς, ὡς πρὸς γε τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοσιουργήσασαν ἀγαλίνως, καὶ τὸν τῆς ἀλώσεως ἡμῖν κατασημαίνει τρόπον. «Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἡμέραι τοῦ Κυρίου, ἢ τουτέστιν, ἄς αὐτὸς ἐπάγει ψήφω δικαίᾳ, καὶ ὀσίῳ κρίματι. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς, ὃ καὶ δι' ἐτέρου προφήτου φησὶν· Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε.» Οὐ γὰρ ἂν γένοιτό τι τῶν ὄλων κακοῦν ἰσχυόντων πόλιν, ὃ μὴ πρᾶττεσθαι φάμεν ἐπιέντος αὐτοῦ, καὶ πλημμελημάτων δίκας ἐξαιτεῖν ἐθέλοντος τοὺς ἀσχετοὺς ὁρμαῖς ἐπὶ τὰ φαῦλα διαφτίνοντας. Οὐκοῦν αὐτοῦ φησὶν εἶναι τὰς ἡμέρας, διὰ τὸ ἐπαγγελλεσθαι κατ' ὄργην αὐτοῦ. Πεπαρμνήκασιν γὰρ φορητῶς οὐκέτι, ἀπεκτονότες μὲν τοὺς προφῆτας, προσθέντες δὲ ταῦτοις καὶ τὸν Υἱόν. Τί δὲ τὸ ἐσόμενον ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, σαφηνίζει λέγων· «Καὶ διαμεριούονται τὰ σκυλά σου ἐν σοί (συναγερμένα δηλονότι πάντα τὰ ἔθνη) καὶ διαρπαζόνται μὲν οἰκίας, γυναῖκα δὲ περιέλκοντες νεπίους ὁμοῦ. Τότε γὰρ, φησὶ, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως

populus sanctus, regale sacerdotium, populus acquisitionis, ut virtutes annuntiarent ejus, qui de tenebris ipsos vocavit in admirabile lumen suum ³⁶, » et cum aliquando non essent populus, facti sunt populus ³⁷. Et aliquando audiebant : « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis : et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam vos ³⁸. » At nunc dicit : « Ipse invocabit nomen meum, et dicam : Populus meus hic est. » Quocirca hæreditas peculiaris Dei et Patris facti sunt, et dati sunt Filio, imperat enim omnibus una cum Patre, et benevolum et propitium universorum opificem ac Dominum habentibus.

TOMUS SEXTUS.

CAP. XIV.

VERS. 1, 2. *Ecce dies Domini veniunt, et dividunt spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes in prælium super Jerusalem, et capietur civitas, et diripientur domus, et mulieres polluentur, et egredietur mediam pars civitatis in captivitatem.*

CII. Salutiferam in cruce mortem indicans paulo ante dicebat, « Rthomphæa, surge super pastorem meum, **795** et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem et dispergentur oves ³⁹. » Extremis autem suppliciiis subjectum iri Judæos, idque justissime, quoniam per summam audaciam Dominum occiderunt, docebat, cum adderet : « Et inducæ manum meam super pastores, et erit in die illa, dicit Dominus, duæ partes peribunt, et deficient, tertiam autem traducam per ignem, et urameos sicut uritur argentum, et probabo eos, ut probatur aurum ⁴⁰. » Quæ, quomodo probabiliter intelligenda essent, pro virili nostra exposuimus. Nunc quoque verba ista ad Jerusalem spectant, quæ insano impetu in scelus ruerit, et captivitatis modum nobis declarant. Ait enim : « Ecce dies Domini, » hoc est, quos ille æqua sententia et justo judicio inducit. Verum est namque quod et per alium prophetam dicit : « Non est malum in civitate, quod Dominus non fecit ⁴¹. » Nihil enim est ex iis, quæ universam civitatem exagitaro queant, quod non liceat dicere, illo immittente, et impotenter in scelera præcipitantes pœnis multare volente, fieri ac perpetrari. Quamobrem illius ait esse dies, quod ea denuntiantur, quæ ab ejus ira expectanda sint. Fuerunt enim contumeliosi intolerandum in modum, cum occisis prophetis etiam Filii necem adjecerunt. Quid porro diebus illis futurum sit, aperit his verbis : « Et dividunt spolia tua in te (congregate videlicet omnes gentes), et diripient domos, mulieres cum infantibus violenter rapient. Tunc, inquit, mediam pars civitatis egredietur in captivitatem. » Ferunt enim Romanos, capta urbe resistentium sibi impudentia neglecta, et ipsorum

³⁶ I Petr. II, 9.

³⁷ Osee II, 21.

³⁸ Isa. I, 15.

³⁹ Malach. XIII, 7.

⁴⁰ Ibid. 8, 9.

⁴¹ Amos III, 6.

templum et ædes incendisse; suppliciter autem sibi A procumbentibus iis, qui superiorem civitatem, locum sacrum habitabant, pepercisse. Vide porro quomodo eo audaciæ victores processuros dicat, ut direptis donibus non illico cum præda discedant, et in tentoriis paulatim eam dividant, sed id ipsum in ipsa urbe capta faciant, quod factum non fuisset, si ullus miseris subsidio veniens, ferro grassantibus restitisset. Polluendas autem mulieres affirmat, per vim ab aliis raptatas, et turpiter constupratis in conspectu eorum quibuscumque sæpius conjugalia secreta legitime miscuerant. **796** Sed hæc belli sunt incommoda, et calamitates semel captis omnique auxilio penitus destitutis non alienæ.

τῶν τῆς σεμνότητος ἐκπιπτούσας ἐθῶν, καὶ ἐν ὄψει τὰ τοιαῦτα πάθη, καὶ τοῖς ἀπαξ ἐάλωκότες καὶ ἀνεπιχορηγοῦνται.

At reliqui populi mei non peribunt de civitate.

III. Hoc, opinor, aliud non est quam quo! dixi modo, parsum esse habitantibus superiorem civitatem, partemque Hierosolymæ incolumem mansisse. Duces quippe Romani militem suum compescerant, si quos fientes seseque submittentem, et projectis armis in genua cadere videbant. Aut igitur reliquos populi sui servatam urbis partem nominat: aut fortassis qui in Christum commuam omnium Salvatorem credidissent, de quibus et dicit, non esse perituros de civitate. Erunt enim semper Ecclesiæ cives, et quamvis terrenam et deletam Jerusalem amiserint, tamen supernam habent, de qua et divinus Paulus: « Quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra ⁴¹. » Cujusmodi et beatus David insinuare videtur sic loquens: « Non commovebitur in æternum, qui habitat Jerusalem ⁴². » Inconcussa enim manet Ecclesia, et, juxta vocem Salvatoris, « portæ inferi non prævalebunt adversus eam ⁴³: » ipsum quippe pro fundamento habet. Necesse est igitur omnino ut etiam inconcussa et immobiles sint, qui eam inhabitant, et in populo ejus reputantur, et legitimis ejus accensentur.

VERB. 3-5. Et egredietur Dominus, et præliabitur in gentibus illis, sicut dies conflictus ejus in die belli. Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivarum, quæ est e regione Jerusalem ad orientem. Et scindetur mons olivarum, media pars ejus ad orientem, et media pars illius ad mare, voragine magna valde. Et inclinabit media pars montis ad æmilionem, et media pars ejus ad austrum. Et obturbabitur nullis montium neoorum, et adjungetur vallis montium usque ad Asael. Et obturabitur sicut obturata est in diebus terræ motus, in diebus Ozire regis Jude.

CIV. Tanquam de duce aliquo generosissimo loquitur, milites suos ad pugnam concitante, et in

ἐξελεύσεται ἐν αἰχμαλωσίᾳ. » Φασὶ γάρ, ὅτι Ῥωμαῖοι τὴν πόλιν ἐλόντες, καὶ πρὸς τὰς τῶν μαχομένων ἀποτοῖς ἀναισχυντίας ὀλιγωρήσαντες, αὐτὸν τε ἐνέπρησαν τὸν νεὼν καὶ τὰς τοῦ ἄστεος οἰκίας· ἐφείσαντο δὲ προσπιπτόντων αὐτοῖς τῶν κατακνηκῶτων τὴν ἄνω πόλιν καὶ τὸ ἱερόν. Θεὰ δὲ, ὅπως εἰς τοῦτο θάρρους ἀφίξεσθαί φησι τοὺς νενικηκότας, ὡς διαρπάσαντας τὰς οἰκίας, μὴ εὐθέως ἀποφοιτῆσαι ταῖς λείαις ὁμοῦ, καὶ σχολαίον ποιήσασθαι τὸν διαμερισμὸν ἐν ταῖς ἑαυτῶν σκηναῖς ἀφιγμένους· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τοῦτο δρᾶσαι τῇ ἀλούσῃ πόλει, ὅπερ οὐ γέγονεν ἂν, εἴπερ τις ἦν ὅλως τοῖς ἀθλίως πεπραχόσιν ἐπιχορηγῶν, καὶ τοῖς καταθροῦσι μαχόμενος. Μολυνθήσεσθαι δὲ τὰς γυναῖκας φησιν, ἀβουλίῳ, ἐτέροις ἐφελοκομένης, καὶ πολλάκις τῶν κατὰ νόμους συνηκῶτων. Πολέμου δὲ τὰ τοιαῦτα πάθη, καὶ τοῖς ἀπαξ ἐάλωκότες καὶ ἀνεπιχορηγοῦνται παντελῶς περιπουσαί.

Οἱ δὲ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως

ΡΓ'. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ἕτερον οὐδὲν, ἢ ὅπερ ἔφη ἄρτίως, ὡς γέγονέ τις φειδῶ τῶν κατοικούντων τὴν ἄνω πόλιν, καὶ σέσωσται μέρος τῶν Ἱεροσολύμων. Ἀνέκοπτον γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατηγοὶ τοὺς τῶν μαχομένων θυμούς, εἰ δὴ πού τις τινὰς τεθίαντο κλαίοντάς τε καὶ ὑποπίπτοντας καὶ ἀμαχεὶ προσπίπτοντας. Ἡ τοίνυν κατάλοιπος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοὺς ἐν τῷ σεσωσμένῳ τῆς πόλεως μέρος φησὶν· ἢ τάχα πού τοὺς πεπιστευκότας εἰς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, περὶ ὧν καὶ φησιν, ὡς οὐκ ἂν ἐξολοθρευθεῖεν ἐκ τῆς πόλεως. Ἔσονται γὰρ αἱ τῆς Ἐκκλησίας πολῖται, καὶ εἰ τῆς ἐπιγείου καὶ ὠλοθρευμένης Ἱερουσαλὴμ ἐκπίπτοισιν, ἀλλ' οὖν ἔχουσ· τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. Ἔοικε δὲ τι καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὑπαινίττεσθαι τοιοῦτον, ὡδὲ πη λέγων· « Οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλὴμ. » Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀκράδαντος ἡ Ἐκκλησία, καὶ « πύλαι ἔδου οὐ κατασχύσουσιν αὐτῆς, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Τὸν αὐτὸν γὰρ ἔχειν θεμέλιον πᾶσά πως ἀνάγκη καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, καὶ λελογισμένους εἰς λαὸν Θεοῦ, καὶ τοῖς γνησίοις συντεταγμένους.

Καὶ ἐξελεύσεται Κύριος, καὶ παρατάξεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις, καθὼς ἡμέρα παρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερουσαλὴμ ἐξ ἀνατολῶν. Καὶ σχισθήσεται τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ ἦμισον αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὸ ἦμισον αὐτοῦ πρὸς θάλασσαν, χάος μέγα σφόδρα. Καὶ κλιεῖ τὸ ἦμισον τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸ ἦμισον αὐτοῦ πρὸς νότον. Καὶ ἐμπραχθήσεται φάραγξ ὄρεων μου, καὶ ἐγκολληθήσεται φάραγξ ὄρεων ἕως Ἀσσιήλ. Καὶ ἐμπραχθήσεται καθὼς ἐνεφράγη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ συσσεισμοῦ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα.

ΡΔ'. Πεποιήται μὲν ὁ λόγος ὡς ἐπὶ τινος τῶν γενναϊοτάτων στρατηγῶν, παραθῆγοντος εἰς μάχην

⁴¹ Galat. iv, 26. ⁴² Psal. cxxiv, 1. ⁴³ Matth. xvi, 18.

τοὺς συνασπίζοντας, καὶ ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγγι, κατεξανιστῶντος τὸ μάχιμον. Νοεῖται γε μὴν ὡς ἐπὶ Θεοῦ, μονουοχί) συμπαρόντος τε καὶ συμπαραταττομένου τοῖς ἔθνεσι τοῖς καταδηροῦσι τὴν Ἰουδαίαν, πεπορθηκόσι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Μεμνήμεθα δὲ, ὅτι καὶ ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς τοιοῦτόν τι φησιν. Ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς τοὺς γάμους ἐπιτελῶν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, πέπομφε τοὺς οἰκέτας συναγείρειν τοὺς κεκλημένους. Οἱ δὲ τοὺς καλοῦντας ἀνοσίως περιουθρίσαντες καὶ ἀπεκτονόντες, τελευταῖον ἐπ' αὐτοῖς διεχρήσαντο τὸν υἱόν. Ἐἶτα τί φησι τῆς παραβολῆς ὁ λόγος; « Ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπόλωσε τοὺς φονεῖς ἐκεῖνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. » Ἔσται δὴ οὖν ἐν ἰσφ, φησι, τοῖς ἐν ἡμέρᾳ παρατάξεως ἀνανισαταμένοις γεννητικῶς καὶ δαπανῶσιν ἐχθροῖς. Ἀπόδειξις δὲ τοῦτο τῆς εἰς λῆξιν ὀργῆς, καὶ νικημάτων τῶν ἀνωτάτω, καὶ ἰσοπαλῆ τὴν νίκην ἐπάγοντος τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαρωνηκόσιν. Ἀπεπτόνασι γὰρ, ὡς ἔφη, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πέρα λόγου, καὶ θαύματος πρέπει ἂν αὐτῇ, καὶ μόνη δύνασθαι κατορθοῦν τῇ τῶν ὄλων βασιλίδι φῶς.ν, ταύτῃ τοι φησὶν ὡς « Στήσονται μὲν οἱ πόδες αὐτοῦ, δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν. » Τὸ δὲ ῥήξεις ὑπομενεῖ τέσσαρας, δύο μὲν, εἰς ἠῶ τε καὶ εἰς ἑσπέραν, ἤγουν εἰς θάλασσαν (οὕτω γὰρ τὸν τῆς ἑσπέρας τόπον ἀποκαλεῖν ἔθος τῇ θεοπεύστῃ Γραφῇ)· τὰ γε μὴν ἕτερα δύο κατανεύοντά πως, τὸ μὲν εἰς ἄρκτον καὶ βορρᾶν, τὸ δὲ εἰς κλίμα τὸ νότιον. Καταβραχίσεσθαι δὲ καὶ αὐτὰς ἔφη τὰς κορυφάς, ὡς τὰς μεταξὺ πληρῶσαι φάραγγας, ἀδοκίτως κατασσειτμένας ἐς Ἄσαφλ· κώμη δὲ αὐτῆς πρὸς ἑσχατιας, ὡς λόγος, τοῦ ὄρους κειμένη. Παρεικάζει γε μὴν τὸν ὕδα διακριθῆ σεισμῶν τῷ γεγεννημένῳ κατὰ καιροῦς ἐπὶ ὕψους, τοῦ καὶ Ἀζαρίου. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς τῆς βασιλείας διέπων θώκους ἐν τοῖς Ἱεροσόλυμοις, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, τετόλμηκε παρανόμως τῶν τῆς ἱερωσύνης ἀψασθαι λειτουργιῶν, λελέπτωται μὲν εὐθύς, Θεοῦ δὲ δὴ τότε τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν ἐμφαίνοντος, κατεδοθήθῃ δεινῶς τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ δὴ καὶ φασὶ τὸ ὄρος τὸ Σιών τοσοῦτον ὑπομεῖναι κλόνον, ὡς βραγῆναι μὲν εἰς δύο τμήματα, ἐμβραγῆναι δὲ ταῖς παρακειμέναις φάραγγι, τὰς κορυφάς. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ὁ προφήτης τὸν σεισμὸν ὑποδηλοῦν, ὃν ἐν τῷ τιμῷ σταυρῷ γεγενῆσθαι φασὶν οἱ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἱερουργοί. Πλατύτερον μὲν οὖν ἐν τούτοις ὁ προφήτης διαμέμνηται τοῦ συμβεδηκότος. Ὁ δὲ γε σοφώτατος ἡμῖν Ματθαῖος ἐπιτεμνόμενος τὴν ἀφήγησιν οὕτω φησὶν « Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεψίχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη. » Ἐπειδὴ δὲ χρῆ τοῖς γεγονόσι

A hostium phalngas exercitum exsuscitante. Accipienda sunt autem ut de Deo, tantum non præsente, et simul in acie stante cum gentibus Judæam pervasitantibus, **797** ipsamque Hierosolymam evertentibus.

Meminimus porro etiam in parabolis evangelicis tale quiddam exstare. Rex enim filio nuptias faciens, misit servos suos ut invitatos congregarent. Ast illi cum vocantes impie et injuriōssime acceptos occidissent, novissime etiam filium peremerunt. Quid deinde parabola? « Rex autem iratus est, et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit ⁶⁶. » Perinde igitur erit, inquit, ut cum in die conflictus generose in hostes usque ad internecionem insurgitur. Quæ demonstratio est iræ extremæ, et victoriæ cœlestis, et iis a quibus probrose est habitus, paria cum triumpho remelientis. Interfecerunt enim, ut dixi, auctoren vitæ ⁶⁶. Quoniam vero ipsam et solam omnium reginam naturam decet omnem orationis facultatem et admirationem superantia præclare efflorescere, ideo dicit: « Stabant pedes ejus, » Christianique, « in die illa super montem olivæ. » Qui quatuor rupturas patietur, duas quidem partes orientem et occasum versus, sive ad mare (sic enim divinitus inspirata Scriptura partem occidentalem appellare consuevit), alias duas tendentes, unam ad arcum et aquilonem, alteram ad austrum. Ipsa quoque cacumina diruptum iri ait, ut medias valles impleant, improvise concussa usque ad Asael, qui, ut fertur, vicus est in extremo recessu montis situs. Comparat autem hunc gravem terræmotum illi, qui temporibus Ozîæ sive Azariæ contigit. Postquam enim Hierosolymis in throno regni collocatus, ut tribu Juda progenitus, ministerium sacerdotale improbe ausus capessere, lepra scœdatus est, Deo hanc ob causam se iratum prodente, horribiliter Judæorum regio, atque etiam ipsa Hierosolyma contremuit ⁶⁷. Aiunt item ipsam quoque Sion ita quassatam, ut in duas partes dirumperetur, et valles adjacentes jugis ejus opplerentur. Per hujuscemodi terræmotus propheta nobis videtur illum insinuare, quem in veneranda crucifixione factum evangelicarum prædicationum særi ministri commemorant. In his igitur eum casum fusius exponit. Matthæus sapientissimus breviter ita narrat: « Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Et velum templi scissum est a summo usque deorsum, **798** et terra mota est, et petre scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt ⁶⁸. » Et quoniam his quæ contigerunt probabilem rationem aptare oportet, petras diruptas et valles obturatas esse videtur quodammodo significare Judæorum obsecrationem et idololatrarum ad salutaria festinationem. Illi enim cum creaturæ potius servirent quam Creatori ⁶⁹, velut lapideum cor durumque et inflexibile, et in

⁶⁶ Matth. xxii, 2 seqq. ⁶⁷ Act. iii 15. ⁶⁸ II Paral. xxvi, 16-21. ⁶⁹ Matth. xxvii, 50-52. ⁷⁰ Rom. i, 25.

morem petrarum nullos fructus afferentium habebant. Sed enim quid de ipsis Deus per Ezechielem ait? « Et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo ipsis cor carneum, ut cognoscant me ⁵⁰. » Scissa sunt igitur corda errantium, Deo expandente, ut salutiferæ prædicationis sermonem exciperent. Simile quiddam subindicat per Jeremiam: « Nonne verba mea sicut ignis comburens, dicit Dominus, et sicut securis incidens petram ⁵¹? » — « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et ad penetrandum acutissimus ⁵². » Quocirca discissas esse petras, argumentum clarum contentiois ad statum sanctorum eorum qui erraverunt esse potest, ut dixi. Obturatas autem esse valles, Judæorum cæcitate insinuat, ut locui. Ejusmodi enim quiddam reperitur apud divinum Isaiam: « Et erit in die illa, concludet Dominus a fossa fluminis usque ad Rhinocera ⁵³: » id est, obturabitur omnium per Judæam mens, « Ut videntes non videant, et audientes non audiant, neque intelligant ⁵⁴. » — « Velamen enim super cor eorum positum est, » sicut scriptum est, in lectione Veteris Testamenti ⁵⁵. Tremuisse autem terram, ex alia re in aliam transitionem, ut puto, significaverit. Hinc divinus David exclamavit: « Qui sedes super Cherubim, moveatur terra ⁵⁶. » Nec volumus eum terrarum orbem sua mole corporata, et ut sentiat moveri et concuti jubere: est siquidem res usitata, nec nobis quidquam utilitatis affert, sed illud potius postulasse eos, ut spiritu repletos, quasi transferri terram ex cultu idolorum ad cognoscendum imposterum eum qui est natura et vere Deus: et ex sensu carnis ad voluntatem vivendi spiritualiter, et, ut summam dicam, a terrenis ad cælestia. Quod insuper monumenta eorum qui dormierant aperta fuisse dicit, dicimus ipsam quoque mortuam Christo **799** in carne pro nobis dispensatorie mortuo superatam videri, « Et ut vivorum et mortuorum dominetur ⁵⁷. »

ἤξιον γὰρ ὡς πνευματοφόροι, οἷον μεθίστασθαι τὴν γῆν ἐκ τοῦ λατρεύειν εἰδώλοις ἐπὶ τὸ εἰδέναι λοιπὸν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, ἐκ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκῆς, ἐπὶ τὸ ζῆν ἐθέλειν πνευματικῶς, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀπὸ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια. Εἰ δὲ ἤ καὶ αὐτὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεψῆχθαι τὰ μνημῆματα λέγει, φαμέν ὅτι καὶ αὐτὸν ἔδει τὸν θάνατον ὀρῆσθαι νενηκημένον, ἀποθανόντος Χριστοῦ σαρκὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, « Ἴνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. »

VERS. 6, 7. *Et veniet Dominus Deus, et omnes sancti cum eo. In illa die non erit lux, sed frigus, et glacies erit una die, et dies illa nota Domino, et non dies neque nox, et ad vesperam erit lux.*

CV. Postquam cursim nefanda et impia Judæorum in Christum omnium nostrum Salvatorem commissa, et Judææ, adeoque Hierosolymorum expugnationem recensuit, deinceps ad præsentis sæculi finem progreditur, utiliterque Emmanuelis de cælo descensum memorat. Descendet enim cum sanctis angelis in gloria Dei et Patris, « ut judicet orbem in justitia ⁵⁸, » quoniam, ut divinus Paulus

παθάνον ἐφαρμόσαι λόγον, ἴσκειν ὑποδηλοῦν τὸ καταρρήγνυσθαι μὲν τὰς πέτρας, ἐμφράττεσθαι δὲ τὰς φάραγγας τὴν τε τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν καὶ τὴν τῶν τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότων εἰς τὸ ἀμεινον μεταδρομῆν. Οἱ μὲν γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα προσκυνήσαντες, λιθίνην ὡσπερ ἐσχήκασιν τὴν καρδίαν, σκληρῶν τε καὶ ἀτεγκτον, καὶ πέτραις ἐν ἴσῳ ταῖς καρδίαν ἐχοῦσαις οὐδένα. Ἄλλὰ τί περὶ αὐτῶν ἔφη Θεός, διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ; « Καὶ ἐκσπάτω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμέ. » Οὐκοῦν ἐσχίσθησαν αἱ τῶν πλανωμένων καρδίαι, Θεοῦ διαπύσσοντος, ἵνα τὸν τοῦ σωτηρίου κηρύγματος παραδέξοιντο λόγον. Καὶ τι τοιοῦτον ὑποδηλοῖ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου λέγων· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλυξ, κόπτων πέτραν; » — « Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτατος. » Οὐκοῦν, ὡς ἔφη, τῆς εἰς τὸ ἀμεινον μεταδρομῆς τῶν πεπλανημένων σημειῶν ἂν γένοιτο, καὶ μάλα σαφὲς, τὸ διεβρῆχθαι τὰς πέτρας. Τό γε μὴν ἐμπεφράχθαι τὰς φάραγγας, τὴν τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν, ὡς ἔφη, ὑποδηλοῖ. Ἐφη γὰρ τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰσαΐας· « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συμφράξει Κύριος ἀπὸ τοῦ διώρυχος τοῦ ποταμοῦ ἕως Ἰρνοκούρων, » τουτέστιν, ἐμφραχθήσεται τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν ὁ νοῦς, « Ἴνα βλέποντες μὴ βλέψωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούσωσι, μηδὲ συνιώσι. » — « Κάλυμμα γὰρ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, » καθὰ γέγραπται, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ δὲ γε σεισθῆναι τὴν γῆν, ὑπεμφῆνειν ἂν, οἰμαί που, τὴν ἐξ ἐτέρου πράγματος εἰς ἕτερόν τι μετάστασιν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἀνακέκραγε λέγων· « Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. » Καὶ οὐκέτι πού φαμεν ὡς καταδονεῖσθαι σωματικῶς τε καὶ αἰσθητῶς παρακαλεῖ τὴν ὑπ' οὐρανόν· σύνηθες γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ οὐδεμίαν ἡμῖν ποιοῦν τὴν βνησιν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον·

D Καὶ ἤξει Κύριος ὁ Θεός, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος, καὶ πάρος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ ρυξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς.

PE'. Ἐπιτροχάδην εἰπὼν τὰ ἐπὶ γε τῶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιουργήματα, καὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν ἄλωσιν, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπ' αὐτὸ λοιπὸν ἐρχεται τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ τέλος, καὶ ἀφ' ἧγεῖται χρησίμω; τὴν ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησιν τοῦ Ἐμμανουήλ. Καταδῆσεται γὰρ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « Ἴνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν

⁵⁰ Ezech. xi, 19. ⁵¹ Jerem. xxiii, 29. ⁵² Hebr. iv, 12. ⁵³ Isa. xxvii, 12. ⁵⁴ Luc. viii, 10. ⁵⁵ II Cor. iii, 15. ⁵⁶ Psal. lxxix, 5. ⁵⁷ Rom. iiv, 9. ⁵⁸ Psal. ix, 9.

δικαιού η· ὡς ὁ θεοπέσιος γράφει Παῦλος, «Τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ κατ' ἀξίαν πρὸς τὰ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. — Ἦξει δὴ οὖν, ἦξει, φησί, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καθαρωτάτη πληθὺς, δορυφοροῦσα πάντως, καὶ ὑπουργικὴν εἰσφέρουσα τὴν παράστασιν. Κύριος γάρ ἐστι τῶν ὧλων ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ δοξολογεῖται παρὰ τούτων ὡς Θεός, καὶ συγκατάρτων τῷ Γεγεννηκέτι. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι καὶ αὐτοὺς αὐτῷ συμπαραστήσεσθαι τοὺς ἁγίους ἀρπαγέντας ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς ἀέρα, μετὰ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναδίωσιν, καθὰ καὶ τῷ σοφωτάτῳ Παύλῳ δοκεῖ, τῆς τοῦ πρέποντος θήρας ἀμοιρήσειεν ἂν οὐδαμῶς. Ἐφ' ἣν γὰρ τι τοιοῦτον ὁ θεοπέσιος Ἡσαΐας περὶ αὐτῶν· «Ἐκεῖ ἔλαφοι συνήντησαν, καὶ εἶδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. Ἀριθμῶ παρῆλθον, καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπόλωτο, ἑτέρα τὴν ἑτέραν οὐκ ἐζήτησαν. Ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτούς. » Ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ, τὴν ἐξ οὐρανῶν καταφοίτησιν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ προαναφωνῶν· «Ὅτι οὐκ ἀπόσεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκαταλείψει, ἕως οὗ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς κρίσιν, καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς πάντες οἱ εὐθεῖς τῆ καρδίᾳ. » Δικαιοσύνη μὲν γὰρ ὀνομάζει Χριστὸν, ἐπιστρέψαι δὲ φησὶν εἰς κρίσιν αὐτόν. Ἀνελήθη μὲν γὰρ πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν. Ἄλλ' ἐπιτρέψει κατὰ καιροῦς εἰς κρίσιν, καὶ σὺν αὐτῷ πάντες οἱ εὐθεῖς τῆ καρδίᾳ, τουτέστιν, οἱ ἅγιοι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν ἑτέρα τις ἔσται τῆς ὀρωμένης κτίσεως ἢ κατὰστασις, καὶ μετοιχίσηται καὶ αὐτὴ πρὸς τὸ ἄμεινον ἀνανουμένη διὰ Χριστοῦ, πιστώσεται λέγων ὁ προφήτης· «Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος, καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. » Νυνὶ μὲν γὰρ ἡμέρα τε καὶ νύξ διακέχρται, καὶ διέλαχον τοὺς καιροῦς τοῖς τοῦ πεποιηκότος νεύμασι, καὶ ἀνίσχει μὲν τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, εἶτα διαδέχεται νύξ. Ἐπειδὴν δὲ παραγένηται ὁ κριτής, πάντα μετασκευάζων κατὰ τὸ αὐτῷ δοκῶν, ἑτέραν, ὡς ἔφην, ἡ κτίσις τὴν διακόσμησιν ὀξέεται. «Ὁ γὰρ ἔτι φῶς ἔσται, καὶ ψύχος, καὶ πάγος εἰς μίαν ἡμέραν. » Σημαίνει δὲ διὰ γε τοῦ πάγους τε καὶ ψύχους τὴν νύκτα· λελόγηται γὰρ εἰς μίαν ἡμέραν τὸ νυχθήμερον· ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καὶ ὃν ἂν ἐξ οὐρανῶν ἀφιγμένος, μεταπλάττη τὰ πάντα, καὶ μετασκευάζῃ πρὸς τὸ ἄμεινον, ὡς δημιουργὸς δὲ, οὐκ ἔσται νύξ, οὐδὲ φῶς εἰς ἡμέραν. Τοιοῦτόν τι φησὶ καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας· «Ὁὐκ ἔσται σοὶ ὁ ἥλιος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελήνης σιωπεῖ τὴν νύκτα· ἀλλ' ἔσται σοὶ Κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεὸς δόξα σου. » Ὅτι δὲ ἀπρακτῆσαι κατὰ καιροῦς καὶ αὐτὴ τῶν στοιχείων ἢ χρεῖα, πιστώσεται

A scribit, « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit, sive bonum sive malum ⁶⁰. »—Veniet igitur, veniet, inquit, et omnes sancti ejus cum eo, hoc est, sanctorum angelorum agmen purissimum, stipans eum et ad ministrandum assistens. Dominus enim omnium est Emmanuel, et ab his collaudatur ut Deus, et simul regnat cum Patre. Quod si quis dicat ipsos quoque sanctos ei astituros, raptos in nubibus in occursum ejus in aera, cum ex mortuis revixerint, ut et sapientissimo Paulo visum est ⁶⁰. ab eo quod convenit neutiquam aberraverit. Nam tale quid divinus quoque Isaias de ipsis dicit : « Illic cervæ occurrerunt, et viderunt facies ad invicem. Numero transierunt, et una ex eis non perii, altera alteram non quæsierunt. Quia Dominus ipsis præcepit, et spiritus ejus congregavit eos ⁶¹. » Psallit quoque divinus David descensum e cælo omnium nostrum Salvatoris prænuntians : « Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet, donec justitia convertatur in judicium, et adherentes illi omnes recti corde ⁶². » Justitiam enim Christum vocat, quem conversum ad judicium dicit. Assumptus est enim calcata morte, et ascendit ad eum qui est in cælis Patrem et Deum ⁶³. Sed revertetur olim ad judicium, et cum illo omnes recti corde, hoc est, sancti, sicut modo dixi. Fore autem **800** tempore consummationis sæculi aspectabilis creaturæ statum alium, et ipsam quoque transituram in melius, per Christum renovatam, testificatur propheta : « In illa die non erit lux, et frigus et glacies erunt die uno, et dies illa nota Domino. » Nunc enim dies et nox discernuntur, et nutu conditoris distincta tempora sortita sunt, et exoritur diei lux, postea succedit nox. Quando autem advenerit judex, omnia pro arbitratu suo immutans, aliam, ut dixi, conditionem creatura suscipiet. « Non enim de cætero lux erit, et frigus et glacies erunt die uno. » Per glaciem et frigus noctem exprimit, pro una enim die reputatur quod dicitur νυχθήμερον, id est, unius noctis et diei spatium, proinde ac si dicat forte : Tempore illo quo de cælo adveniens transformabit omnia, et in faciem atque statum meliorem convertet, ut conditor ipse et opifex, non erit nox, nec lux in diem. D Non absimile est apud prophetam Isaiam : « Non erit tibi amplius sol in lucem diei, neque ortus lunæ illuminabit tibi noctem ; sed erit tibi Dominus lux æterna, et Deus gloria tua ⁶⁴. » Otiosa autem aliquando futura et ipsa elementa, fidem facit ipse Christus. « Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum ⁶⁵. » Sufficit enim nobis Christus ad lucem æternam, et ipse erit longa ac perpetua dies. Diem autem illam notam Domino esse dicit. Solus enim Deus et Pater consummationis diem novit. Persua-

⁶⁰ II Cor. v, 10. ⁶¹ I Thess. iv, 16.

⁶² Isa. xxxiv, 15, 16.

⁶³ Psal. xciii, 14, 15.

⁶⁴ Joan. xx, 17.

⁶⁵ Isa. lx, 19. ⁶⁶ Matth. xxiv, 29.

det nobis hoc ipse quoque Filius, ita loquens : **A** λέγων αὐτὸς ὁ Χριστός· « Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν Ὀλίβην
 « De die autem illo et hora nemo novit, neque an-
 geli in cœlo, neque Filius, nisi Pater solus⁶⁶. » Qua-
 tenus enim homo nostri similis cognoscitur,
 nescit quæ in Patre sunt. Quatenus autem natura
 est Deus, et ex ipso exstitit, utique etiam extremum
 diem novit, tametsi illum se nosse neget, propter
 humanam naturam suam videlicet. Interpretans autem
 nobis propheta, et declarans quod dixit, his
 adjungit : « Et non dies, et non nox erit, sed ad
 vesperam erit lux ; » id est, in tempore noctis lux
 erit rursus, quæ per Christum qui sub cœlo est
 mundum illustravit, tenebris penitus discussis,
 nec sanctorum oculis amplius superfusis. Non sine
 certa porro ratione ipsam quoque creaturam in
 melius reformandam existimamus, et fide dignus **B**
 est Salvatoris discipulus, qui ait venturum diem
 Domini ut **801** furem in nocte, et cœlos magno impetu
 transiret, elementa vero confluentia solutum,
 et terram, et quæ in ipsa sunt opera exustum
 iri omnia, cœlos autem novos et terram novam
 secundum promissa ipsius nos exspectare⁶⁷.
 Quod nos cogitare etiam necesse est. Si enim no-
 stra omnino erunt in novitate vitæ, nova quoque
 creatura nobis opus erit. Nam, ut scribit divinus
 Paulus : « Liberabitur et ipsa creatura aliquando a
 servitute in libertatem gloriæ filiorum Dei⁶⁸. »

σθαι πάντα, οὐρανοὺς δὲ καινοὺς ἡμᾶς, καὶ καινὴν γῆν
 καὶ ἐξ ἀναγκαίων εἰς τοῦτο βαδισόμεθα λογισμῶν. Εἰ γὰρ
 ἔσται πάντως ἐν καινότητι ζωῆς τὰ καθ' ἡμᾶς,
 καινῆς ἡμῖν δεῖ καὶ κτίσεως. Ὡς γὰρ ὁ Θεοπέποιθτος γράφει
 Παῦλος, « Ἐλευθερωθήσεται καὶ αὐτὴ κατὰ
 καιροῦς ἡ κτίσις ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν
 τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. »
Vers. 8, 9. *In die illa egredietur aqua viva de
 Jerusalem, media pars ejus in mare primum, et
 media pars ejus in mare novissimum, et in æstate,
 et in vere sic erit. Et erit Dominus in regem super
 omnem terram.*

CVI. Rursus narrat nobis, quamvis involutius,
 Spiritum sanctum super sanctos largissime et uber-
 rime effusum iri, eo potissimum tempore, quo in
 sanctam et semper duratam vitam subvecti fue-
 rint, ad illam, inquam, futuri sæculi. Nunc enim per
 fidem in Christum quasi arrhabonem et pignus pri-
 mitias sancti Spiritus pro divitiis accepimus. Ubi
 autem a mortuis redierimus, peccato prorsus sub-
 lato, non tanquam arrhabo amplius et in mensura
 divinus Spiritus in nobis erit, sed affatim et copiose, **D**
 ut dixi, et tum perfecte in donis per Christum ac-
 quisitis lætabimur. Aquam igitur vivam appellat
 Spiritum, « Quæ et de superna Jerusalem egredie-
 tur, » inquit. Quoniam enim universorum Deum in
 cœlis habitare ab ipso inspirata Scriptura prænun-
 tiat, quamvis ubique sit et en plena sint omnia, id-
 circo etiam vivificum Spiritum de cœlo egressurum
 dicit. Solere autem divinum Spiritum aquis com-
 parari in sacris Litteris, ipse ejus dator testificabitur,
 Filius nempe : « Qui credit in me, sicut dicit

τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ
 σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. » Ἀρκέσει γὰρ ὁ
 Χριστὸς εἰς φῶς ἡμῖν αἰώνιον, καὶ αὐτὸς ἔσται μα-
 κρὰ καὶ διηνεκὴς ἡμέρα. Τὴν δὲ γε ἡμέραν ἐκείνην
 γνωστὴν εἶναι φησι τῷ Κυρίῳ. Μόνος γὰρ ὁ δὲν ὁ
 Θεὸς καὶ Πατὴρ τὴν τῆς συντελείας ἡμέραν. Ἐμπε-
 δοί πρὸς τοῦτο ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, οὕτω λέγων·
 « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶ-
 δει, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ
 Πατὴρ μόνος. » Ἡ μὲν γὰρ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἄν-
 θρωπος, οὐκ ἂν εἶδειν τὰ ἐν τῷ Πατρὶ. Ἡ δὲ ἐστι
 φύσις Θεός, καὶ ἐξ αὐτοῦ παφηνῶς, οἰδέ που πάντως
 καὶ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, κἂν εἰ λέγοι μὴ εἶδέναι διὰ
 τὸ ἀνθρώπινον. Διερωτησάντων δὲ ἡμῖν ὁ προφήτης,
 καὶ σαφέστερον καθιστὰς ὅπερ ἔφη, προσεπάγει
 τοῦτοις· « Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ ἔσται, ἀλλὰ
 πρὸς ἐσπέραν ἔσται φῶς, » τοτέστιν, ἐν καιρῷ
 νυκτὸς, φῶς ἔσται πάλιν τὸ διὰ Χριστοῦ καταστρά-
 φαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἀνηρημένον παντελῶς τοῦ
 σκοτούς, καὶ τοῖς τῶν ἀγίων ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐπιπολά-
 ζοντος ἔτι. Ἐχει δὲ τὸν οἰκείου λόγον τὸ, καὶ αὐτὴν
 οἰεσθαι κτίσιν ἐπὶ τὰ ἀμείνω μεταρρυθμιζεσθαι, καὶ
 ἀξιόχρεως μὲν τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητῆς, ἤξειν τὴν
 ἡμέραν Κυρίου ὡς κλέπτῃ λέγων, οὐρανοὺς δὲ δει-
 ζήδον παρελεύσεσθαι, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθί-
 σεσθαι, γῆν δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσε-
 σθαι, κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκᾶν. Πλὴν
 ἔσται πάντως ἐν καινότητι ζωῆς τὰ καθ' ἡμᾶς
 « Ἐλευθερωθήσεται καὶ αὐτὴ κατὰ καιροῦς ἡ κτίσις ἀπὸ
 τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων
 τοῦ Θεοῦ. »
**Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν
 ἐξ Ἱερουσαλήμ, τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν
 τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν
 θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν
 ἔαρι ἔσται οὕτως. Καὶ ἔσται Κύριος εἰς βασιλεὺς
 ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.**

PG. Ἐξηγεῖται πάλιν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς, ὅτι δι-
 κλείστη τε ὄση, καὶ ἀμφιλαφῆς ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύμα-
 τος χύσις τοῖς ἀγίοις ἐκνεμηθήσεται, κατ' ἐκεῖνο
 μάλιστα τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν εἰς ἀγίαν τε καὶ
 ἀειδύρτον ἀνακομισθεῖεν ζωὴν, τὴν ὡς ἐν αἰῶνι,
 φημί, τῷ μέλλοντι. Νυνὶ μὲν γὰρ διὰ πίστεως τῆς
 εἰς Χριστὸν ὡς ἐν ἀρραβῶνος τάξει τὴν ἀπαρχὴν τοῦ
 ἀγίου Πνεύματος πεπλουτήκαμεν. Μετὰ δὲ γε τὴν ἐκ
 νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἀνηρημένης εἰς ἅπαν τῆς ἀμαρ-
 τίας, οὐκ ἐν ἀρραβῶνος ἔτι τάξει τε καὶ μέτρῳ τὸ
 θεῖον ἐν ἡμῖν ἔσται Πνεῦμα, πλουσιῶς δὲ καὶ ἀμφι-
 λαφῶς, ὡς ἔφη, καὶ ἤδη τελείως τοῖς διὰ Χριστοῦ
 χαρίσμασιν ἐντροφῆσομεν. Ἰδὼρ δὲ οὖν ζῶν ὀνομά-
 ζει τὸ Πνεῦμα, « Ὅ καὶ ἐκ τῆς ἀνω Ἱερουσαλήμ
 ἐξελεύσεται, φησὶν. Ἐπειδὴ γὰρ κατοικεῖν ἐν οὐρα-
 νοῖς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἡ θεόπνευστος ἔφη Γραφή, εἰ
 καὶ ἔστι πανταχοῦ καὶ πληθύνει τὰ πάντα, ταύτη
 τοι φησὶ καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ζωοποιὸν ἐξελεύσεται
 Πνεῦμα. Ὅτι δὲ ὕδασι παρειαῶσιν ἔθος τοῖς ἱεροῖς
 Γράμμασι τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον, αὐτὸς πιστώσεται λέ-

⁶⁶ Marc. xiii, 32. ⁶⁷ I Petr. iii, 10-14. ⁶⁸ Rom. viii, 21.

γων ὁ τοῦτου δοτήρ, τουτέστιν, ὁ Υἱός· Ὁ πιστεύων A εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλάδας αὐτοῦ βέουσιν ὕδατος ζωῆς. » Καὶ τοῦτο διερμηνεύων ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστής, καὶ καθιστὰς ἐναργές, « Τοῦτο δὲ εἶπε, φησὶ, περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Ἐπειδὴ γὰρ τὸ Πνεῦμά ἐστι ζωοποιόν, ὕδατι ταύτῃ τοι τῶν σωμάτων ζωοποιῶ παρεκάζεται, καὶ μάλᾳ ὀρθῶς. Ὅτι δὲ τοῖς τῆς ἀγίας ἡξιωμένοι ζωῆς παρατίθεται πλουσίως τὸ χρῆμα μεταλαχεῖν τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος χορηγίας, καὶ οἷα περ ὕδατων ἐμφορεῖσθαι ζωοποιῶν, ὑπεμφαίνει λέγων, ὅτι τοῦ ὕδατος, τοῦ προσδοκώμενου κατὰ καιροῦς ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐξέλυσεσθαι, τὸ μὲν ἡμῖσι βαδίζεται πρὸς θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἡμῖσι πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι; Θαλάσσις τε καὶ B ἕξασιν ἐξομοιοὶ πολλάκις ἡ θεία Γραφή πολλὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη, καὶ τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα πληθύν. Καὶ οὕτω πού φησι δι' ἑνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν, « Ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γυνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης. » Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Δανιήλ, τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς συμβοδόμενα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προαναφρονῶν· « Ἐγὼ Δανιήλ θεσώρουν, καὶ ἰδοὺ οἱ τέσσαρες ἀνεμοὶ τοῦ οὐρανοῦ προτέβαλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην, καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. » Σαφέστερον δὲ τοῦτο αὐτὸ καθιστὰς· ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀναμέλπει, λέγων· « Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἔχει ἔρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων. Ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται, C δράκων οὗτος ἐν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ. » Ποῖον γὰρ εἶναι φαμεν ἐν τῇ αἰσθητῇ θαλάσσει τὸν δράκοντα πεπλασμένον εἰς τὸ ἐμπαίζεσθαι παρὰ τοῦ πάντων κρατούντος Θεοῦ; Ἔθος δὲ οὖν τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι καὶ πάντα τὸν κόσμον θαλάσσις ἐξομοιοῦν, καὶ πολλὴν ἀνθρώπων ἔσθ' ὅτε πληθύν. Ὅτι τοῖσιν ἴσῳ μέτρῳ διανεμηθήσεται παρὰ Θεοῦ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις τοῖς τε ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύσασιν, καὶ τοῖς ἐξ ἔθνων, ὑπεμφαίνει λέγων περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ζωοποιοῦ, ὡς ἐξέλυσεται τὸ ἡμῖσι μὲν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἕτερον ἡμῖσι εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Θάλασσαν δὲ πρώτην ὀνομάζει τὸν Ἰσραὴλ· ἐσχάτην δὲ τὴν τῶν μετ' ἐκείνους πεπιστευκότων πληθύν, τουτέστι τὰ ἔθνη. Καὶ οὕτω φαμεν, ὡς μεμέρισται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ D ἀτελὲς ἐν ἐκατέροις ἔσται, διὰ τοι τὸ ἡμῖσι λέγεσθαι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· οἰησόμεθα δὲ μᾶλλον, ἐκεῖνο βούλεσθαι τὸν προφήτην ὑποδηλοῦν, ὡς ἐν ἰσότητι τῆς χάριτος ἡ διανομή τούτοις τε κάκεινοις ἐκνεμηθήσεται. Τὸ γὰρ ἡμῖσι καὶ ἡμῖσι, τῆς ἰσοστάθμου φιλοτιμίας· καὶ τῆς ἰσότητος ἔσται σημαντικόν. Ὅτι δὲ διηνεκῆς ἡ χάρις, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν ἡ μέθεξις, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, ἀπὸ τοῦ φάναι πάλιν, « Ὅτι καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι ἔσται οὕτως. » Ἰστέον δὲ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, ἐν ἔαρι, τὸ ἐν χειμῶνι γὰρ τῶν Ἑβραίων ἡ ἐκδοσις. Ἔσται δὲ οὖν, φησὶ,

Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ⁶⁹. » Quod exponens et enucleans sacer evangelista, « Hoc autem dicebat, inquit, de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum⁷⁰. » Quia namque Spiritus est vivificus, ideo cum aqua vivificante appositissime confertur. Quod autem dignatis sancta vita liceat abunde sortiri possessionem sancti Spiritus, **802** et tanquam aquis vivificantibus repleri, indicat, cum dicit, aquæ illius quæ aliquando Hierosolymis egressura expectatur, dimidium abiturum ad mare primum, et dimidium ad mare extremum. Hoc vero quid est? Mari et aquis frequenter multas gentes et multitudinem innumerabilem divinæ Litteræ assimilant. Atque ita per quemdam sanctorum prophetarum ait: « Quia repleta est omnis terra ut cognoscat Dominum, sicut aqua multa operiet maria⁷¹. » Quin et divinus Daniel extremis temporibus eventura omnibus mortalibus prænuntians: « Ego Daniel videbam, et ecce quatuor venti cœli irruebant in mare magnum, et quatuor bestię magnæ ascendentes de mari, differentes invicem⁷². » Quod apertius beatus David canit: « Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis. Illic naves pertransibunt, draco iste quem formasti ad illudendum ei⁷³. » Qualem enim draconem in mari sensibus patente ab omnipotente Deo ad illudendum homini formatum esse dicemus? Consuevit igitur sacra Scriptura etiam totum mundum, et nonnunquam magnam hominum multitudinem mari comparare. Quocirca mensura pari Spiritus gratiam distributum iri iis, qui ex Israel crediderint et iis qui ex gentibus, ostendit dicens, de aqua vitali egressurum dimidium quidem in mare primum, alterum dimidium in mare extremum. Mare primum nominat Israel, extremum multitudinem, quæ post illum fidem est amplexata, gentes scilicet. Nec dicimus divisum esse Spiritum sanctum, et in utrisque imperfectum fore, quia dimidium dicitur: absit; sed prophetam illud potius indicare velle putabimus, æqualiter gratiam his ei illis impartitum iri. Nam medium et medium in pari et æquali liberalitatem et æqualitatem ipsam declarat. Perpetuam autem esse gratiam et in omne ævum mansuram, non difficile est videre ex eo quod additur: « Quia in æstate, et in vere sic erit, » hoc est, semper. Scias velim, pro vere Hebræam editionem legere, in hieme. Sed inconveniens non est, pro hieme **803** etiam ver dicere secundum LXX Scripturam: in medio quippe velut spatio acierum duarum situm est, ut si quis etiam ipsum hibernæ tempestati ascribat, nihil improbable, aut a recto alienum sit facturus. Quod si quis et alio modo intelligere voluerit, quod de aqua sub intelligentiam cadente dicitur, nempe, quod « egredietur dimidium ejus in mare primum, et dimidium ejus in mare extremum, et in æstate atque vere sic erit, » talem ver-

⁶⁹ Joan. vii, 38. ⁷⁰ Ibid. 50. ⁷¹ Isa. xi, 9. ⁷² Dan. vii, 2, 3. ⁷³ Psal. ciii, 25, 26.

horum istorum sensum accipiet: Mare primum nominat ad orientem fortasse situm, ultra terræ totius oras; extremum, ad extremos occidentis fines. Velut enim faciem et principium orbis, orientem desinit: æstatem autem, opinor, calidas et australes mundi partes vocat: ver aquilonares et frigidas. Sic enim divinus David quatuor sub cœlo climata significare volens, ad Deum exclamabat: «Æstatem et ver tu plasmasisti ea⁷⁴.» Et iterum: «Aquilonem et mare tu creasti⁷⁵.» Inquit ergo, Egredietur aqua viva æqualiter, et in pari gratia in mare primum et in extremum, hoc est, in orientem et occidentem, et in æstate et in vere, hoc est item, in austrum et aquilonem. Replebitur enim mundus charismatibus per Christum, et permanebit omnino donum in iis qui acceperint. Tunc, tunc erit Dominus in regem super omnem terram. Sub ipso enim solo erimus, et ipse dominabitur deletis penitus principibus mundi sæculi hujus, et omni principatu perverso, et tyrannide contra nos triumphatis, ipso Satana cum virtutibus ejus malignis profligato.

σαρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν κλίματα σημεῖναι θέλων, ἀνεφώνει πρὸς Θεόν· «Θέρος, καὶ ἔαρ σὺ ἐπλασας αὐτά.» Καὶ πάλιν, «Τὸν βορρᾶν, καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἐκτισας.» Ἐξελεύσεται· δὴ οὖν, φημί, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐν ἰσότητι, καὶ ἰσομοιροῦση χάριτι εἰς σε τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μὲν τοι καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην, τουτέστιν, εἰς ἔω τε καὶ δύσιν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, τουτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ εἰς βορρᾶν. Ἐμπλησθήσεται γὰρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἐναπομένει δὲ πάντως τοῖς λαβοῦσιν ἡ θωρα. Τότε δὴ, τότε «ἔσται Κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.» Ὑπ' αὐτῷ γὰρ ἐσθμεθα μόνω, καὶ αὐτὸς κατάρξει τῶν ὄλων κατηργημένων εἰς ἅπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος· τοῦτου, καὶ ἀπάσης ἀρχῆς πονηρᾶς τεθριαμβευμένης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκβεβλημένων αὐτοῦ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν.

VERs. 19, 11. *In die illa erit Dominus unus, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram, et desertum a Gaba usque Remmon ad austrum Jerusalem. Itama autem in loco permanebit a porta Benjamin usque ad locum portæ primæ, usque ad portas angulorum, et usque ad turrim Ananuel. Usque ad torcularia regis habitabunt in ea, et anathema non erit ultra, et habitabit Jerusalem confidenter.*

CVII. Semper fere tectus et obscurus est sanctorum prophetarum sermo, idque a Deo sapienter administrari puto, ne sancta canibus proponantur; neque vere **804** pretiosa margarita ante pedes porcorum negligentius projecta, contumeliosissime conculectur⁷⁶. Verumtamen Christus in spiritu dignis cognitionem revelat, et futuri sæculi virtutes seu beatitudines manifestat. Informantur autem pene semper in his quæ sensibus percipiuntur, occulta et ad intelligentiam pertinentia, et eorum quæ aspectum nostrum fugiunt, ea quæ in oculos nostros incurrunt, quasi corpus sunt. Ait igitur, «*Ille die,*» id est, illo tempore, nobis in novitatem vitæ translatis, ipsaque creatura in statum priore nobiliorem reformata, fore Dominum unum, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram. Erat quidem, et est, et erit semper unus Dominus. natura

A κατὰ τὰ αὐτὰ, καὶ ὡσαύτως ἡ τῶν νοητῶν ὕδατων χύσις, ἐν χειμῶνι τε καὶ ἐν θέρει, τουτέστι, κατὰ πάντα καιρὸν. Αὐπεὶ δὲ οὐδὲν καὶ ἀντὶ τοῦ χειμῶντος τὸ ἔαρ εἰπεῖν, κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα γραφῆν· κεῖται γὰρ ὡς ἐν μεταχειμῶν χειμῶνός τε καὶ θέρος, ὥστε κἂν εἴτις αὐτὸ τοῖς τοῦ χειμῶνος ἀπονέμη καιροῖς, τὸν τοῦ εἰκότος, ἢ καὶ ὀρθῶς ἔχοντος, οὐκ ἀδικήσει λόγον. Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιοτο καὶ καθ' ἕτερον συνιέναι τρόπον τὸ περὶ τοῦ νοητοῦ λεγόμενον ὕδατος, ὡς ἐξελεύσεται τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, ἔσται οὕτω, τοιαύτην τινὰ τοῦ προκειμένου περινοίαν εἰσδέξεται· θάλασσαν μὲν γὰρ ὀνομάζει πρώτην, τὴν

B πρὸς ἡῶ τάχα που κειμένην, τὴν ἐπέκεινά φημι τερμάτων τῆς ὄλης γῆς, ἐσχάτην γε μὴν τὴν πρὸς αὐταῖς ταῖς ἐτέρας ἐσχατιαῖς. Πρόσωπον γὰρ οἰονεί πως, καὶ ἀρχὴν ὀρίζεται τῆς οἰκουμένης τὴν ἀνατολήν· θέρος δὲ, οἶμαι που, τὰ θερμὰ, καὶ νότια τῆς οἰκουμένης ἀποκαλεῖ μέρη, ἔαρ δὲ πάλιν τὰ βόρεια τε καὶ ψυχρά. Οὕτω γὰρ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τὰ τέσσαρα ἐπέκεινά φημι τῆς γῆς, ἀνεφώνει πρὸς Θεόν· «Θέρος, καὶ ἔαρ σὺ ἐπλασας αὐτά.» Καὶ πάλιν, «Τὸν βορρᾶν, καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἐκτισας.» Ἐξελεύσεται· δὴ οὖν, φημί, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐν ἰσότητι, καὶ ἰσομοιροῦση χάριτι εἰς σε τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μὲν τοι καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην, τουτέστιν, εἰς ἔω τε καὶ δύσιν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, τουτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ εἰς βορρᾶν. Ἐμπλησθήσεται γὰρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἐναπομένει δὲ πάντως τοῖς λαβοῦσιν ἡ θωρα. Τότε δὴ, τότε «ἔσται Κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.» Ὑπ' αὐτῷ γὰρ ἐσθμεθα μόνω, καὶ αὐτὸς κατάρξει τῶν ὄλων κατηργημένων εἰς ἅπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος· τοῦτου, καὶ ἀπάσης ἀρχῆς πονηρᾶς τεθριαμβευμένης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκβεβλημένων αὐτοῦ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν.

C Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἓν, κυκλῶν τὴν γῆν, καὶ τὴν ἔρημον ἀπὸ Γαβὰ ἕως Ῥεμμὼν κατὰ νότον Ἱερουσαλήμ. Ῥαμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μερεῖ, ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμὴν ἕως τοῦ τόπου τῆς πύλης τῆς πρώτης, ἕως τῆς πύλης τῶν γωνιῶν, καὶ ἕως τοῦ πύργου Ἀγαμουήλ. Ἐως τῶν ὑποληνίων τοῦ βασιλέως κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ, καὶ ἀνάθημα οὐκ ἔσται εἰς, καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ πεπορθῶς.

PZ'. Ἀσαφῆς αἰεὶ πῶς ἔστι τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ τοῦτο, οἶμαι, σοφῶς διοικουμένου Θεοῦ, ἵνα μὴ προκείτο τὰ ἅγια τοῖς χυσι· μήτε μὴν παρὰ τοῖς σὺν ποσὶν ἀτημελῶς ἔθριμμένους, ὁ πολῦτιμος ἀληθῶς περιυβρίζοιτο μαργαρίτης. Πλὴν ἀποκαλύπτει D Χριστὸς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις τὴν γνώσιν, καὶ τὰς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δυνάμεις καθίστησιν ἐναργεῖς. Ἀνατυπῶνται δὲ ὡς ἐπίπαν ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς τὰ κεκρυμμένα καὶ νοητὰ, καὶ οἶονεῖ σῶμα τῶν ἀφανιστέρων τὰ ἐμφανῆ γίνεται. Ἐφη τοίνυν, ὅτι «Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν,» ἤγουν τὸν καιρὸν, μετατεθειμένων τῶν καθ' ἡμᾶς εἰς καινότητα ζωῆς, ἀνστοιχειωμένης δὲ καὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως εἰς τὸ ἀμεινον ἢ πρὶν, ἔσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἓν, κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν. Ἦν μὲν γὰρ αἰεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται Κύριος εἰς, ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς τῶν ὄλων Θεός, καὶ παρενεγκῶν εἰς τὸ εἶναι τὰ οὐκ ὄντα ποτε.

⁷⁴ Psal. LXXIII, 17. ⁷⁵ Psal. LXXXVIII, 13. ⁷⁶ Matth. VII, 6.

Ἐπειδὴ δὲ πεπλάνηκε τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τῆς ἀμαρ-
 τίας εὐρετής, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς, εἰς ψευδῆ, καὶ
 βέβηλον λατρείαν οἱ δειλαιοὶ παρακεκομίσμεθα, καὶ
 διετελοῦμεν ἐν κόσμῳ τυφλοὶ καὶ μωροὶ, κυρίως
 ὀνομάζοντες τοὺς πεπλανηκότας, καὶ τὸ τῆς θεότητος
 ὄνομα τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν ἐπιφημίζοντες ἀμα-
 θῶς. Πλὴν περιορχήκοτος, καὶ εἰς πέραν ἡδὴ ἤκοντος
 τοῦ παρόντος αἰῶνος, τότε δὴ, τότε καὶ φρενοβλαθείας
 ἀπάσης ἐξ ἡμῶν ἐξηρημένης, τεθειμένων δὲ ἡδὴ τῶν
 ἐχθρῶν ὑπὸ πόδας Χριστοῦ, Κύριος εἰς ἔσται λοιπὸν
 ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, οὐδενὸς ἀπ' αὐτοῦ τὴν τῆς κυ-
 ριότητος ἀρπάζοντος δόξαν. Κύριος δὲ καὶ ἐτέρως
 εἰς ἔσται Χριστὸς, ἀπρακτούσης μὲν πάσης ἐπιγείου
 βασιλείας, καὶ αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ τὸ κατὰ πάντων
 κράτος ἀνατιθείσης τῆς ὑπ' οὐρανῶν. Ἐφη δὲ τι
 τοιοῦτον καὶ ὁ σοφώτατος Δανιήλ. Ἀφηγοῦμενος γὰρ
 τοὺς τῶν ὁράσεων τρόπους, φησὶν· «Ὀν τρόπον εἶδες
 ἔτι ἀπὸ θροῦ ἐτμήθη λίθος ἀνευ χειρὸς, καὶ ἐλέπτυνε
 τὸν ἔσπρακτον, τὸν αἰθῆρον, τὸν χαλκὸν, τὸν ἄργυρον,
 τὸν χρυσόν. Ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ,
 ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύπνιον,
 καὶ πιστὴ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ. » Οὐκοῦν εἰς ἔσται καὶ
 μόνος, καὶ πληρώσει τῆς ἑαυτοῦ δόξης τὴν ἀγίαν
 πόλιν, τουτέστι τὴν νοτιῆν Ἱερουσαλήμ, ἧς τὸ εὐ-
 ρὸς καὶ μῆκος ὡς ἐν τύπῳ πάλιν τῇ ἐπιγείῳ δεῖκνυσιν
 Ἱερουσαλήμ. Ῥεμμῶν δὲ δὴ πέτρα τίς ἐστι, κατὰ
 τὴν νοτιᾶν ἔρημον. Οὐκοῦν τὸ μὲν εὐρὸς τῆς Ἱερου-
 σαλήμ, ἀπὸ Γαβᾶ ἕως Ῥεμμῶν. Ὅριζεται δὲ καὶ τὸ
 μῆκος οὕτω λέγων· «Ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμὴν ἕως
 τῆς πύλης τῆς πρώτης ἕως τῶν πυλῶν τῶν γωνιῶν,
 καὶ ἕως τοῦ πύργου Ἀναμεήλ, ἕως τῶν ὑποληνῶν
 τοῦ βασιλέως. » Πύλη δὲ πρώτη, καὶ μὴν καὶ πύλη
 γωνιῶν οὕτω τινὲς ἦσαν κατὰ Ἱερουσαλήμ ὀνο-
 μαζόμεναι· καὶ πύργος δὲ ἦν Ἀναμεήλ καλούμενος,
 μεθ' ὃν εὐθὺς καὶ τὰ ὑποληνία τοῦ βασιλέως· τόποι
 δὲ οὗτοι τῆς Ἱερουσαλήμ τὸ μῆκος ὡς ἐν τύπῳ κα-
 τασημαίνοντες. Ὡσπερ γὰρ ἐκέλευε τῷ μακαρίῳ
 προφήτῃ Ἰεζεχὴλ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀναμετρεῖν κα-
 λάμῳ τὸν οἶκον, τῆδὲ τε κάκει διάττοντα, ὑπεμφαι-
 νων, ὅτι πολλοὶ μοναὶ παρὰ τῷ Θεῷ, μυρία τε ὅσα
 τῶν ἀγίων ἐνδαιτημάτα· οὕτω μοι κἀνθάδε δοκεῖ
 διὰ τόπων ὑπεμφαίνειν εὐρὸς τε καὶ μῆκος, καὶ κα-
 ταγράφειν ἡμῖν τὴν νοτιῆν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι
 τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, πρὸς ὃν καὶ ὁ θεσπέσιος
 Ἰσαΐας ἀνεφώνει, λέγων· «Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς
 σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαῶν σου, πῆξον, μὴ φείση,
 μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους
 σου κατίσχυσον ἔτι, εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ
 ἐκπέτασον. » Κατεურνηθεῖσαν δὴ οὖν τὴν ἀγίαν πό-
 λιν, καὶ εἰς μῆκος τὸ ταύτην πρέπον ἐκτεινομένην,
 κατοικήσουσιν οἱ ἄγιοι, καὶ οὐκ ἔσται, φησὶν, «ἀνά-
 θεμα ἔτι, » τουτέστι, κατ' οὐδένα τρόπον ἀλλοτριωθή-
 σεται Θεοῦ· βεβαίαν γὰρ αὐτῇ χαριεῖται τὴν ἀγάπτη-
 σιν, καὶ οὐκ ἂν ἐκπέσοιεν ἔτι πρὸς τὸ προσκρούειν
 Θεῷ, ἀνηρημένης, ὡς ἔφην, τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸ
 παντελὲς, καὶ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. Οὐ γὰρ ἔσται
 ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν οὐ μὴ

A et vere universorum Deus, qui quæ aliquando non
 erant, ut essent effecit. Ast ubi peccati inventor Sa-
 tanas mundum seduxit, ad falsum et impurum cul-
 tum infelices deducti, manebamus in mundo cæci et
 fatui, dominos nominantes seductores, et divinitatis
 nomen immundis dæmonibus stulte attribuen-
 tes. Cæterum ubi præterierit, et jam ad finem de-
 venerit sæculum præsens, tunc, tunc omni dementia
 a nobis ablata et inimicis sub pedes Christi pro-
 stratis, Dominus unus deinceps erit super omnem
 terram, dominicam gloriam nemine illi auferente.
 Alia quoque ratione Christus erit unus Dominus,
 cessante omni regno, terreno scilicet, et illi soli im-
 perio totius mundi consecrato. Tale quid dictum
 exstat a sapientissimo Daniele. Enarrans enim vi-
 sionem, inquit : « Quemadmodum vidisti, rex, de
 monte abscissum lapidem sine manu, testam, fer-
 rum, æs, argentum et aurum comminuere. Deus
 magnus nota fecit regi quæ oportet fieri post hæc,
 et verum somnium, et fidelis conjectura ejus 77. »
 Itaque unus et solus erit, qui gloria sua sanctam
 civitatem implebit, hoc est, intelligibilem Jerusa-
 lem, cujus latitudinem et longitudinem rursus ut
 in typo per terrestrem Jerusalem ostendit. Rem-
 mon porro petra quædam est in solitudine australi.
 Igitur latitudo quidem Jerusalem a Gaba usque
 Remmon. Desinit etiam longitudinem his verbis :
 « A porta Benjamin usque ad portam primam, usque
 ad portas angulorum, et usque ad turrim Anameei,
 usque ad torcularia regis. » Porta autem prima,
 et porta angulorum erant Hierosolymis sic ap-
 pellatæ : turris erat Anameei dicta, post quam sta-
 tim sequebantur torcularia regis : quæ **805** loca Hie-
 rosolymæ longitudinem ut in typo significant. Sicut
 enim mandavit beato prophetæ Ezechieli 78 universorum
 Deus calamo metiri domum, huc illuc porre-
 ctam, subostendens multas esse mansiones apud
 Deum, et multa millia diversoriorum pro sanctis :
 ita mihi et hic videtur per locorum latitudinem et
 longitudinem insinuari et describi nobis Jerusalem,
 quam ratione et cogitatione comprehendimus, id
 est Ecclesiam Christi, cui et divinus Isaias claima-
 bat : « Dilata locum tentorii tui, et aulæorum tuo-
 rum : sige, ne parcas, protende funiculos tuos, et
 clavos conforta alihuc, ad dexteram et ad sini-
 stram dilata 79. » Dilatam ergo sanctam civitatem,
 et in longitudinem proportionem latitudinis extensam
 habitabunt sancti, et non erit, inquit, « anathema
 amplius : » hoc est, nullo modo a Deo alienabitur,
 stabilem enim ei charitatem largietur, nec ultra la-
 bentur ut Deum offendant, peccato, ut dixi, et Sa-
 tana tentatore prorsus sublatis. Non enim erit ibi
 leo, nec ulla malarum bestiarum ad illam ascendet,
 nec invenietur ibi. « Habitabunt enim confidenter. »
 Quoniam autem insertum est : « Rama vero in loco
 permanebit, » rursus illud dicimus sensum ver-
 borum quantum in nobis est interpretantes. Rama

⁷⁷ Dan. ii, 45. ⁷⁸ Ezech. xl, 61 seqq. ⁷⁹ Isa. lii, 2, 3.

oppidulum est, sive vicus, sors contribulium Aser. **A** Et est alia insuper Rama Nephthalimitarum. Igitur sanctus propheta aut harum unius aut alterius Rama meminit. Ait namque : « Vox in Rama audita est, lamentatio, et fletus, et gemitus. Rachel plorans super filiis suis, et noluit consolari, quia non sunt ⁸⁰. » Hoc actum esse in Bethleem constat, Herode jubente infantes in ea reperitos occidi ⁸¹. Rama ergo vocat Jerusalem, quod in ipsa jam capta multa fuerit lamentatio, quam propheta Jeremias quasi lacrymantem, et super filiis perditis ejulantem introiit. Ait enim : « Plorans plorabat in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus ⁸². » Et quid plorabat ? « Virgines meæ et juvenes mei abierunt in captivitatem, in gladio et in fame occidisti, in die iræ tuæ coxisti, non pepercisti ⁸³. » Ac si quis etiam de spirituali Jerusalem, id est, Ecclesia vocem Rama nunc positam esse senserit, nos id valde probamus. Multi enim sunt flentes in ecclesiis, **806** et tristes secundum Deum, quæ quidem tristitia « pœnitentiam in salutem stabilem operatur ⁸⁴. » Commendat tales etiam ipse Christus : « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur ⁸⁵. » Et iterum : « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis ⁸⁶. » Quamobrem, quamvis Rama a propheta dicatur Ecclesia, etiam sic verisimilitudo servabitur. Verumtamen in loco mansuram ait, hoc est, non agitatum iri. Firmata enim, ut dixi, et immobilis est Ecclesia Christi.

ταῖς τοιοῦτοις καὶ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, οὕτω λέγων· « Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ἡ Ἐκκλησία, φορέσει καὶ οὕτω τὸ πιθανὸν ὁ λόγος. Πλὴν ἐπὶ τόπου φησὶ μενεῖ, τουτέστιν, οὐ σαλευθήσεται. Ἐρήρξειται γάρ, στοῦ.

VERS. 12. *Et hæc erit ruina qua percutiet Dominus omnes populos, quicumque militaverunt contra Jerusalem. Tabescent carnes eorum, stantium super pedes suos, et oculi eorum defluent de foraminibus eorum, et lingua eorum tabescet in ore ipsorum.*

CVIII. « Pressuram in hoc mundo habebitis ⁸⁷, » in se credentibus Christus prædixit. Verumtamen ad fiduciam eos erigit, utiliter subjungens : « Sed confidite, ego vici mundum ⁸⁸. » Dedit enim nobis « calcare super serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici ⁸⁹. » Sed qui sunt scorpiones, et quinam serpentes? Num videlicet detestandæ et cruentæ pestiferorum dæmonum, et sanctos persequentium cohortes, quæ etiam ministræ fuerunt summæ insanitæ spirituum in hoc mundo, qui et hoc universum circumveniunt, sanctis multifariam insidiantes, quamvis per Christum triumphati, qui cruci sue chirographum contra nos affixit ⁹⁰, ut nos illorum dominatu liberaret? Quare quoniam Jerusalem, quæ est Ecclesia Dei viventis ⁹¹, confidenter habita-

ἀναβῆ ἐπ' αὐτὴν, οὐδ' οὐ μὴ εὐρεθῆ ἐκεί. « Κατωκῆσοι γὰρ πεποιθότως. » Ἐπειδὴ δὲ τέθειται μεταξύ, « Ῥαμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μενεῖ, » πάλιν ἐκεῖνὸ φαρμέν, τὰς τῶν προκειμένων ἐννοίας, ὡς, ἐνι, διερμηνεύοντες. Ῥαμὰ πολίχνη τίς ἐστιν, ἦτοι κόμη, κληρὸς δὲ τοῖς ἐκ φυλῆς Ἀσφρ. Καὶ ἐτέρα πρὸς ταύτη τῶν ἐκ φυλῆς Νεφθαλεῖμ· διαμέμνηται δὲ καὶ προφήτης ἄγιος ἢ τούτων μιᾶς, ἤγουν ἐτέρας Ῥαμὰ. Ἐφη γάρ, ὅτι « Φωνὴ ἐν Ῥαμὰ ἤκουσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς πολὺς. Ῥαχὴλ ἀποκλαιομένη ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἶσι. » Τοῦτο πεπράχθαι φαρμέν κατὰ τὴν Βηθλεὲμ, Ἡρώδου προστεταχότος τὰ ἐν αὐτῇ φονεύεσθαι βρέφη. Ῥαμὰ τοίνυν ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, διάτοι τὸ ἐν αὐτῇ πολὺν γενέσθαι ἐπὶ τῇ ἀλώσει θρῆνον· εἰσεκκόμικε γὰρ αὐτὴν ὁ προφήτης Ἱερεμίας μονονοῦχλ δακρῦουσάν τε καὶ τοῖς ἰδίοις ἀπολωλόσιν ἐποιμώζουσαν τέκνοις. Ἐφη γάρ, ὅτι « Κλαίουσα ἔκλαιε νυκτὶ, καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σιαγόνων αὐτῆς. » Καὶ τίς ἦν ὁ θρῆνος; « Παρθένου μου, καὶ νεανίσκου μου ἐπορευθήσαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ἐν βρομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ ἀπέκτεινας, ἐν ἡμέρᾳ ὄργῆς σου ἐμαγείρευτας, οὐκ ἐφείσω. » Εἰ δὲ δὴ τις βουλοῖτο κάπὶ τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τῆς Ἐκκλησίας θεθεῖσθαι τὴν κλησιν, Ῥαμὰ τε αὐτὴν ὠνεμάσθαι νυκτὶ, φαρμέν ὅτι καὶ μάλα ὀρθῶς ὁ λόγος ἔχει. Πολλοὶ γὰρ οἱ κλαίοντες ἐν ἐκκλησίαις, καὶ τὴν κατὰ θεὸν ἔχοντες λύπην, ἦτις « μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται. » Ἀποδέχεται τοὺς τοιοῦτους, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. « Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Οὐκοῦν κἄν εἰ λέγοιτο Ῥαμὰ αὐτοὶ γελάσονται. Οὐκοῦν κἄν εἰ λέγοιτο Ῥαμὰ αὐτοὶ γελάσονται. Οὐκοῦν κἄν εἰ λέγοιτο Ῥαμὰ αὐτοὶ γελάσονται. Οὐκοῦν κἄν εἰ λέγοιτο Ῥαμὰ αὐτοὶ γελάσονται. Οὐκοῦν κἄν εἰ λέγοιτο Ῥαμὰ αὐτοὶ γελάσονται.

C Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτώσις, ἣν κόψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεσευράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Τακίησονται αἱ σάρκες αὐτῶν, ἐστηκότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ρυθίησονται ἐκ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν τακίησεται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν.

PH. « Θλίψιν ἔξετε ἐν τῷ κόσμῳ, » τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι προπεφώνηκεν ὁ Χριστὸς. Πλὴν εὐθαρσεστέρους ἀποτελεῖ, χρησίμων ἐνεγκῶν « Ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Δέδωκε γὰρ ἡμῖν « πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Τίνες δὲ οἱ σκορπίοι, καὶ τίνες οἱ ὄφεις; Ἡ δηλονότι τὰ μυσάρη καὶ μαιφῶνα τάγματα τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων, καὶ τῶν διακόντων ἁγίους, οἳ καὶ γεγόνασιν ὑπουργοὶ τῆς ἀκράτου μανίας τῶν ἐν κόσμῳ πνευμάτων, ἀ καὶ τότε τὸ σύμπαν περινοστεῖ, πολυτρόπως τοῖς ἁγίοις ἐπιβουλεύοντα, καίτοι τεληριαμθευμένα διὰ Χριστοῦ, προσηλώσαντο; τῷ ἰδίῳ σταυρῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρογράφον, ἵνα τῆς ἐμπελῶν ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πλεονεξίας; Οὐκοῦν ἐπιπέδη κατοικήσειν ἔφη πεποιθότως τὴν Ἱε-

⁸⁰ Jerem. xxxi, 15. ⁸¹ Matth. ii, 16-18. ⁸² Thren. i, 2. ⁸³ Ibid. 18; ii, 21. ⁸⁴ II Cor. vii 10. ⁸⁵ Matth. v, 5. ⁸⁶ Luc. vi, 21. ⁸⁷ Joan. xvi, 33. ⁸⁸ Ibid. ⁸⁹ Luc. x, 19. ⁹⁰ Coloss. ii, 14. ⁹¹ I Tim. iii, 15.

ρουσαλήμ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἣν δὲ δὴ τοῦτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, ἀποπερανθήσεσθαι προσδοκῶν ἀναιρουμένον ἐχθρῶν, καὶ τῶν εἰωθότων ἐνώκειν αὐτὴν ἀνατετραμμένων, ἀναγκαίαν ποιεῖται καὶ τούτων ἡμῖν τὴν ἀφήγησιν. « Αὕτη γὰρ ἐστὶν, ἰησὺν, ἡ πτώσις, ἣν κόψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπιστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· αἱ σάρκες αὐτῶν κατατακῆσονται, ἐκρυφῆσονται δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοί, συντηκομένης καὶ γλώττης. » Ὁ μὲν γὰρ κοινὸς οὗτος, καὶ ἐκ τῆς φύσεως θάνατος τῆκει μὲν τὰς ἀπάντων σάρκας, καὶ ἀποκεῖρει ὀφθαλμούς, καὶ γλώσσας· πάνδεινον δὲ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης συμφορᾶς εἴη ἂν εἰκότως τὸ ζῶντων, καὶ ἐστῶτων εἶτι τακῆναι μὲν σάρκας, καὶ ἀποβρῆν ὀφθαλμούς, κολάζεσθαι δὲ καὶ γλώττας. Εὐ δὲ δὴ σφόδρα τὰ τοιαῦτα συμβῆσεσθαι φησι τοῖς θεομισῆ καὶ ἐπάρατον ἐπιτη- δεύσαι ζῶν. Εἰσπραχθήσονται γὰρ δίκας, οὐχ ὑπὲρ γε μόνον τῶν εἰς ἀγίους αὐτοῖς πεπλημμελημένων· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἧς ἐσχίχασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φιλοσαρκίας· ἣ καὶ γέγονεν αὐτοῖς αἰτία τοῦ μῆτε προσήκεισθαι τὴν πίστιν, μῆτε μὴν ἐλέεσθαι ζῆν εὐσεβῶς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἀγαπήσαι τὴν δόξαν. Γεγόνασι μὲν γὰρ, ὡς ἔφη, ἀπονευκότες ἀτόπως εἰς ἐκτόπους ἡδονὰς· ἐσχίχασιν δὲ καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ὀρωμένων ἐπιθυμίαν, μονονοῦχλ χανδὸν ἐκρίνοντες. Ἠκόνησαν δὲ καὶ γλώτταν κατὰ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν ἀνοσίαν πεποίηται τὴν κατὰβρῆσιν. Εἰκότως δὴ οὐν εἰς σάρκας τε καὶ ὀφθαλμούς, καὶ γλώττας τὴν δίκην ἐσχίχασιν. Ὡσπερ γὰρ ἡ τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ πίνουσα γυνή, καὶ ψευσαμένη τὸν ὄρκον, εἰς μηρὸν ἐκολάζετο, περὶ ὃν γίνονται καὶ τὰ ἐκ τῆς πορνείας ἐγκλήματα, « Πρὸςθεσεται γὰρ, φησὶ, καὶ διαπεσείται ὁ μηρὸς αὐτῆς » κατὰ τὸν Ἰσὺν, οἶμαι, τρόπον καὶ τοῖς τῆν καὶ γλώσσας ἡ κόλασις· φιλοσαρκία γὰρ αὐτοῖς, ἐγκλήματα, καὶ ἀπαιδεύτου γλώττης φωναί.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκστασις Κυρίου μεγάλη ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἐπιλήψεται ἕκαστος τῆς χειρὸς τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ συμπλακῆσεται ἡ χεὶρ αὐτοῦ πρὸς χεῖρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἰούδας παρατάξεται ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ σιγάξει τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν χρυσοῦν, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμὸν εἰς πλῆθος σφόδρα.

ΡΘ'. Ἐκστασις ἐν τούτοις τὸν φόβον, ἤγουν τὴν καταπληξιν ὀνομάζει πάλιν. Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὐν, φησὶ, τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἀλλήλους ἀβροσειαν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐχθροί, ταῖς οὕτω δειναῖς ὑποπίπτου- τας δίκαις, καταπλαγήσονται μὲν τοῖς δειμασιν, ἀφέντες δὲ οὕτω λοιπὸν τὸ διώκειν ἀποτολμῶν τὴν ἁγίαν πόλιν, οἰχήσονται μὲν φυγάδες, καὶ τὰς παρ' ἀλλήλων ἐπιζητοῦντες ἀνοητῶς ἐπικουρίας, οἰκτροὶ τε ἔσονται, καὶ κατεβρίμμενοι, καὶ ὑπὸ πόδας ἁγίων. Ὁ δὲ γε Ἰούδας, φησὶ, τούτεστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένοι, καὶ τὸν νοητὸν περι- φέροντες Ἰουδαῖον, καὶ τὴν ἐν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ περιτομὴν πλουτήσαντες, παρατάξονται ἐν Ἱερου-

aturam dixit, licebatque jure optimo hoc confectum iri sperare sublatis hostibus, et eversis iis qui eam persequi conuenerant, necessario et hæc nobis nar- rat. Inquit enim : « Hæc erit ruina qua percutiet Dominus omnes populos, quicumque militauerunt contra Jerusalem : carnes eorum tabescent, et oculi eorum defluent, simul tabescente lingua. » Commu- nis enim ista, et naturalis mors omnium quidem carnes tabefacit, et oculis atque linguis spoliât, acer- bissimum autem et calamitosissimum non immerito fuerit, uiventium et stantium adhuc carnes tabe- scere ; et excidere oculos, et puniri linguas. Talia autem Deo exosam et exsecrandam uitam consecra- tis euentura admodum probe dicit. 807 Respocen- tur enim pœnas, non solum eorum quæ in sanctos

commiserunt, sed etiam studii rerum carnalium, quo in hoc mundo flagrantur : quæ item illis causa fuit cur neque fidem admitterent, neque pietatem colere, et gloriam uitæ in Christo diligere uellent. Declinauerunt enim, ut dixi, ad absurdas voluptates, et quæcunque uidebant, ore hiante quodammodo appetebant ac deglutiebant. Acnerunt enim linguas contra Christum, et sacra Ecclesiæ dogmata impie carperunt. Jure igitur in carne, et oculis, et linguis pœnam susceperunt. Quemadmodum enim aquam redargutionis bibens mulier, et pejerans in femore puniebatur, ubi et crimen fornicationis committitur; ait siquidem : « Rumpetur et decidet femur ejus », eodem opinor, modo et sanctam civitatem perse- quentibus in carne, et oculis, et linguis supplicium irrogabitur, penes quos amorem carnis et volupta- tis, et insper oculorum delicta, et linguæ intem- perantis uoces uidere est.

ἁγίαν διώκουσι πόλιν, εἰς σάρκας τε καὶ ὀφθαλμούς, ἡδυπάθειά τε πρὸς τούτους, καὶ δι' ὀμμάτων τὰ

VERS. 15, 14. Et erit in die illa exstasis Domini magna super eos. Et apprehendet unusquisque manum proximi sui, et implicabitur manus ejus ad manum proximi sui. Et Judas pugnabit in Jerusalem, et congregabit robur omnium populorum per circuitum, aurum et argentum, et vestem in multitudinem valde.

D CIX. Exstasim hoc loco timorem, sive stuporem rursus appellat. Illo tempore igitur, inquit, quo se mutuo aggregabant Ecclesiæ hostes tam grauibus penis irretitos, obstupescunt illi quidem terroribus, relicta autem de cætero audacia persequendi sanctam civitatem, recedent exsules, et frustra inter se auxilia poscent, miserabilesque erunt, et abjecti, et sanctorum pedibus subjecti. Judas autem, inquit, hoc est, per fidem in Christum justificati, et Judæum quem mente intuemur, circumferentes, et circumci- sione spiritali diuites, pugnant in Jerusalem, hoc est, oppugnabunt hostes, et aduersariis uirtute præualebunt, conculcantes eos ut scorpiones, « Et

11 Num. v, 21. 12 Rom. ii, 29.

super aspidem ac basiliscum ambulantes, leonemque A et draconem⁸⁴ » prorsus contemnentes. Erunt autem illustres et admirabiles. **808** ex istiusmodi præclaris facinoribus thesaurum ut aurum, et argentum, et vestem pretiosam colligentes. Quod enim prophetiæ sententia non sit in iis quæ sensum corporis tangunt, certum est. Divitiæ namque sanctorum non sunt interitui obnoxie et terrenæ; sed quæ intelliguntur tantum, et cœlestes ac sempiternæ, quas animabus suis congregant qui docent, et aliis rationibus in Ecclesia clarescunt. Diripiunt enim quodammodo robur omnium populorum, per fidem ad Christum gentes præcipuas adducentes. Sic enim et ipse dixit se diripuisse vasa fortis⁸⁵. Quod si quis dicat Judam congregare robur omnium populorum in circuitu, aurum, argentum, vestem, ut intelligamus etiam mundanam sapientiam colligentes, claritatem nominis adipisci, dum per ipsam dogmata pietatis teneant ac defendunt, verisimilia sentiet. Spoliaverunt enim olim Ægyptios mulieres sapientes Israelitides, a vicinis et contubernaliibus suis vasa aurea et argentea, et vestem mutuata⁸⁶. Itaque ut in iis quæ foris sentiuntur, et ut in rebus sub aspectum venientibus splendor bonorum ad animum pertinentium exprimitur. Primariæ autem magistrorum divitiæ sunt discipuli. Proinde divinus Paulus per ipsum salvatos et fidem amplexatos ita alloquebatur: « Per gloriationem vestram, fratres, quam habeo in Christo Jesu⁸⁷; » et rursum coronam et gaudium suum eos nominat⁸⁸.

VERS. 15. *Et hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum quæ sunt in castris illis juxta ruinam hanc.*

CX. Postquam modos jam vindictæ descripsit, quibus suis temporibus oppugnatores sanctæ civitatis, persecutoresque, et contumeliosos, et execrandi, et scelerati, et loquentes iniquitatem contra Deum, « et tollentes in altum cornu, » juxta Psalmistam⁸⁹, omnino subjicientur, addit utiliter: « Quoniam hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum. » A subjugalibus autem animantibus quæ iis veluntur significat. Adoriebantur enim Judæos, et ipsam Hierosolimam gentes disjunctissimæ et vicinæ; quarum aliæ equis vehebantur, Babylonii et Syri, quin et Ægyptii, aliæ camelos, et asinos, et mulos domabant, ut Moabitæ et nomades in solitudine, quorum et propheta **809** Isaias mentionem facit: « In tribulatione et angustia leo et catulus leonis, inde et aspidem et gemina aspidum volantium, qui ferebant super asinos et camelos divitias suas⁹⁰. » Visum et alibi ait a se ascensorem asini, et ascensorem cameli⁹¹. Describit igitur veritatis inimicos ut in figura in gentibus,

σάλημ, τούτέστι, καταστρατεύονται τῶν ἐχθρῶν, καταναεινύονται τῶν ἀνθεστηκότων, συμπατοῦντες ὡς σκορπίους, « Ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνοντες, λέοντός τε καὶ δράκοντος » εἰς ἅπαν ἠφειδρηκότες. Ἔσονται δὲ λαμπροί, καὶ ἀξιοθαύμαστοι, τὸν ἐκ τῶν τοιοῦτων κατορθωμάτων συλλέγοντες πλοῦτον ὡς χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμόν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς τῆς προφητείας ὁ νοῦς, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις; Πλοῦτος γὰρ ἁγίων, οὐχ ὁ φθαρτὸς καὶ ἐπίγειος, ἀλλ' ὁ νοητὸς καὶ ἐπουράνιος καὶ διηνεχῆς, ὃν συναγείρουσι ταῖς ἐαυτῶν ψυχαῖς οἱ διδάσκοντές τε καὶ καθ' ἑτέρους τρόπους εὐδοκιμοῦντες ἐν Ἐκκλησίᾳ. Διαρπάξουσι γὰρ ὡσπερ τὴν ἰσχὴν πάντων τῶν λαῶν, προσάγοντες διὰ πίστεως τῷ Χριστῷ τὰ ἐξαιρέτα τῶν ἐθνῶν. Οὕτω γὰρ ἔφη καὶ αὐτὸς διηρακέναι τὰ σκευὴ τοῦ ἰσχυροῦ. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι τὸν Ἰούδαν συνάγειν τὴν ἰσχὴν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμόν, ἵνα νοῦμεν ὅτι καὶ τὴν ἐν κόσμῳ σοφίαν συλλέγοντες καταλαμπρύνονται δι' αὐτῆς, τοῖς τῆς εὐσεβείας ἐπαγωνιζόμενοι δόγμασιν, ἔχοι ἂν ὁ νοῦς τὸν εἰκότα λόγον. Ἐσκύλευσαν γὰρ ποτε τοὺς Αἰγυπτίους αἱ σοφαὶ γυναῖκες τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, χρησάμεναι παρὰ γείτονος καὶ συσκήνου αὐτῶν σκευὴ χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἱματισμόν. Οἴκοῦν ὡς ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὡς ἐν ὕλαις ταῖς ὀρωμέναις, ἡ τῶν εἰς νοῦν ἀγαθῶν λαμπρότης σημαίνεται. Διδασκάλων δὲ μάλιστα πλοῦτος οἱ μιλῆται. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ σεσωσμένοις, καὶ πεπιστευκόσι προσεφώνει λέγων: « Νῆ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἀδελφοί, ἦν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ » στέφανόν τε καὶ χαρὰν αὐτοῖς ἰδίαν ὀνομάζει πάλιν.

Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτώσις τῶν ἵππων, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄνων, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν ὄντων ἐν ταῖς παρεμβολαῖς ἐκείναις κατὰ τὴν πτώσιν ταύτην.

Π'. Ὅρισάμενος ἤδη τῆς τιμωρίας τοὺς τρόπους, οὗς πάντῃ τε καὶ πάντως ὑπομενοῦσι κατὰ καιροὺς οἱ τῆς ἁγίας πόλεως κατεστρατευκότες γεγονότες τε διώκται, καὶ ὄβρισταί, βδελυροί, καὶ φιλεγκλήμονες, καὶ λαλοῦντες ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ, « ἐπαίροντές τε εἰς ὕψος, τὸ κέρασ, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντο; φωνήν, ἐπάγει χρησίμως, « Ὅτι αὕτη ἔσται ἡ πτώσις τῶν ἵππων, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄνων, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν. » Ἀπὸ δὲ γε τῶν ὑποζυγίων τοὺς αὐτοῖς ἐποχομένους ὑποδηλοῖ. Ἐπεφύοντο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἀπωπτάτω τε καὶ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν· οἱ μὲν ἵπποις ἐποχοί, Βαβυλωνίαι τε καὶ Σύροι, καὶ μὴν καὶ τὰ Αἰγυπτίων ἔθνη· οἱ δὲ καμήλους τε καὶ ὄνων, καὶ ὄρει; ὑποζεύξαντες, οἷον Μωαβίται, καὶ οἱ τῆς ἐρήμου μονάδες, ὧν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας διαμείνηται, λέγων: « Ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στενοχωρίᾳ λέων καὶ σκύμνος; λέοντος, ἐκεῖθεν καὶ ἀσπίδες καὶ ἐκγόνα ἀσπίδων πετομένων, οἳ ἔφερον ἐπ' ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν. » Θεθεσθῶται

⁸⁴ Psal. xc, 15. ⁸⁵ Luc. xi, 21, 22. ⁸⁶ Exod. ii, 21, 22; xi, 2. ⁸⁷ Rom. xv, 17. ⁸⁸ Philipp. iv, 1. ⁸⁹ Psal. lxxiv, 6. ⁹⁰ Isa. xxx, 6. ⁹¹ Isa. xxi, 7.

ἔτι καὶ ἐτέρωθι φησιν ἀναβάτην ὄνου, καὶ ἀναβάτην A καμήλου. Γράφει δὲ οὖν τοὺς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς ὡς ἐν τύπῳ τοὺς ἔθνεσι, τοὺς αἰετὸς πεπολεμηκόσι τῆν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ, ἵνα ἐξ αὐτῶν νοούμεν τοὺς καθ' ἡμῶν ὀρατούς τε καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς, πρὸς οὓς ἡμῖν ἡ μάχη. Εἰ δὲ δὴ βούλοισθε τις καὶ εἰς τύπον ἀναφέρειν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐχθρῶν τὰ τῶν κτηνῶν ἰδιώματα, τὸ ἀδικοῦν οὐδὲν ἐκείνο φάναι τε νοεῖν ὡς οἱ μὲν ἐφάνθησαν ὀρμηταί τε καὶ θρασεῖς, ὡς ἵπποι τυχόν· περιβηθεὶ δ' ἂν τις αὐτοῖς, καὶ μάλα εὐκότως, τὸ φιληδόνον τε καὶ θηλυμανές· οἱ δὲ ἡμιόνων δίκην ἄγριοι τε καὶ ἀπηνεῖς (ἀγριωτέρας δὲ αὐτὰς καὶ τοὺς Ἑλλήνων ποιηταῖς ὀνομάζειν ἔθος)· οἱ δὲ καμήλοις κατὰ γε τὴν ἔξιν πρόσκοιτότες, τουτέστιν, ἐνιστοί τε καὶ ἀλαζόνες ὑφ' οὗ τε ἡμένην ἐξ ἀποκλήξιας τὴν διάνοικαν ἔχοντες· οἱ δὲ ὄνου διενεγκόντες οὐδὲν, τὴν B ἁπασῶν ἐσχάτην νενοσῆκασιν ἀλογίαν· νοῦθς γὰρ ἡ ὄνος καὶ βραδεία πρὸς ἀίσθησιν, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας εἰδών. Σημειώσαντες δὲ, ὅτι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πεπολεμηκότας οὐδὲν μὲν ἐξομῶσι τῶν ἡμερῶν τε καὶ καθαρῶν ζώων, οἷον κροκότων, φημί, καὶ βοῖ, καμεικάζει δὲ μᾶλλον τοὺς βέλυστοις τε καὶ ἀνημέροις, ἃ καὶ ταῖς τοῦ νόμου φωναῖς ὡς βέλυστά τε καὶ ἀκαθάρατά καταδικάζετο.

Καὶ ἔσται, ὅσοι ἂν καταλειφθῶσιν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐλθόντων πρὸς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀναβήσονται κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνήσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. Καὶ ἔσται, ὅσοι ἂν μὴ ἀναβῶσιν ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλήμ τοῦ προσκυνήσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ οὗτοι ἐκείνοις προστεθήσονται.

PIA'. Τοὺς ταῖς Ἐκκλησίαις πεπολεμηκότας, καὶ κατὰ τῆς ἀγίας Ἱερουσαλήμ ὑψηλὴν τε καὶ ἀλαζόνα φῆν ὄφρυν ἀνατείναντας, ταῖς αὐτοῖς πρεπούσαις οἰκαῖς ἐναλισθήσονται εἰπών, τὴν τῶν μετ' ἐκείνους περιλειπμένων προαγορεύει προσκυνήθην, δηλὸν δὲ ὅτι τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ τῶν ἔθνῶν προσοκία, ἢ κατὰ τὴν τοῦ πατριάρχου φωνήν. Τέθειται δὲ καὶ εἰς φῶς ἔθνῶν, καὶ εἰς διαθήκην γένους, ἀνοίξει ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐξάγει ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. Ὅτι τοίνυν τὴν τῆς εἰδωλολατρίας ἀφέντες ἀχλὺν καὶ τῆς τοῦ διαβόλου, καὶ σκαιότητος τὰ δεσμὰ διαρρήξαντες οἱ ἐξ ἔθνῶν, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας ἤξουσι φῶς, καὶ τὸν τοῦ Σωτῆρος ὑποδραμοῦνται ζυγόν, σαφηνεῖ, λέγων, ὡς οἱ κατάλοιποι τῶν πεπολεμημένων, ἦτοι τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις μαμαχημένων (ἀριθμοῦ δὲ οὗτοι κρείττονες), ἀναβήσονται κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνήσαι τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. Ὁ μὲν γὰρ διὰ Μωσέως προσετέτατο νόμος, ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ ἑβδόμου μηνός, συναγχερμένης εἰς ἀποθήκας τῆς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίας. Ἐξόδιον δὲ ταῦτητος τὴν ἑορτὴν ὀνομάζει, ὡς ἔδη τῶν ἔργων τῶν ἐν ἀγροῖς ἐκκεχωρηκότων ἐς πέρας. Ἐκέλευε δὲ λαμβάνειν κάλλυντρα φοινίκων, καὶ καρ-

quae terrae Jerusalem infestae semper fuerunt, ut ex ipsis aspectabiles et non aspectabiles hostes nostros perspiciamus, cum quibus nobis certamen est. At si cui placuerit jumentorum proprietates ad Ecclesiae hostes, tanquam in typo, referre, licebit jure affirmare sic intelligendas. Alii siquidem importuni et audaces, ut equi forte; quibus convenientissime et studium voluptatis, et insanus amor in feminas tribuatur: alii agrestes et saxi, instar molorum, quos et Graecorum poetis agrestes vocare mos est: alii camelis affectu similes fuerunt, hoc est, inaequales, et arrogantes, et elatam ex amentia mentem habentes: alii, nihil ab asinis differentes, ostentia rationis inopia laborarunt; segnis enim et tardus est asinus ad sensum, et extremi stuporis B imago. Animadvertendum Ecclesiae oppugnatores nulli mansuetorum et manderum animalium comparari, ut ovi, inquam; et bovi: sed abominandis potius et immundis, quae et a lege ut profana et impura damnata sunt.

VERS. 16, 17. Et erit, quicumque detestati fuerint de cunctis gentibus, qui venerunt contra Jerusalem; et ascendent per annos singulos ut adorent regem Dominum omnipotentem Deum, et ut celebrent festum Tabernaculorum. Et erit, qui non ascenderit ex omnibus tribus terrae in Jerusalem ut adorent regem Dominum omnipotentem Deum, et isti illis apponentur.

CXI. Ecclesiarum oppugnatores; et qui contra sanctam Jerusalem supercilium superbe sustulerunt, poenas condignas luituros cum dixisset, post illos relictorum adorationem praenuntiat, illam scilicet quae sit per Christum in fidem. Ipse enim est exspectatio gentium, juxta patriarclia vocem. Positum est quoque in lumen gentium, et in testamentum generis, ut aperiat oculos caecorum, et vinclos a vinculis, et a dono SIO carceris sedentes in tenebris liberet. Idololatriae igitur relieta caligine, diabolique et stoliditatis vinculis disruptis, de gentibus ad veritatis lumen venturos et sub Salvatoris jugum successuros declarat, dicens, reliquos de punitis, sive Ecclesiae oppugnatoribus (innumerales autem isti), ascensuros in annos singulos ad adorandum Dominum omnipotentem Deum, et ad celebrandum festum Tabernaculorum. Lex enim per Mozen mandavit peragi festum Scenopegiae decima quinta die mensis septimi, collectis in horrea agrorum proventibus. Quare festum Ἐξόδιον, Egressionis, nominat, quod opera rustica jam finem acceperint. Jussit autem accipere spatulas palmarum, et fructum ligni pulchrum, et ramos arboris densos, et salices, et agui ramos, bibereque aquam de torrente, et in his letari. Et causam quidem festi lex faciebat, quod Israel in tentoriis habitasset, Aegyptiorum dō-

Gen. xlix, 10. Luc. ii, 32. Isa. xxxv, 5. Isa. xlii, 7.

minatu liberatus. Quae res typus quidam erat mysterii in Christo. Excepti enim sumus nos quoque a diaboli servitute, et vocati, ut dixi, in libertatem per Christum⁹, et facti sub universorum rege et vita, veterum dominorum immanitate contempta. Celebramus autem verum Scenopogiae festum, hoc est diem resurrectionis Christi, quando omnia in ipso corpora quasi fixa et compacta sunt, quamvis corruptioe dissoluta et a morte occupata. Ipse enim est resurrectio, ipse vita¹⁰, velut primitiae ex mortuis, et primitiae dormientium¹¹, qui nos fertilitate quae intelligentia cognoscitur, replet, et quasi ex agris collectos labores in superna horrea accumulare facit. Ipse nobis in paradiso victum et delicias dabit, spirituales nimirum, victoribus peccati, secundum intellectam benevolentibus, speciosaque et amabilem evangelicæ vitæ fructum habentibus, caste et sancte conversatis. Signum huius esse possit, quod spatulas palmarum et pulchrum ligni fructum simul cum aliis colligata habebant. Ipse est torrens deliciarum, quo potavit nos Deus et Pater¹². Ipse est fons vitæ, et fluvius pacis, qui ad nos ex gentibus vocatos declinavit¹³, de quo alibi exquisitius disserimus. Ergo ascendentes ad adorandum Deum omnipotentem. **¶** Si et peragendum festum Scenopogiae, sunt qui per fidem in Christo iustificati sunt. Minatur porro non ascendentibus perniciem poenasque pares iis quas datari sint persecutores et contumeliosi. Eodem quippe loco ducentur quo hostes, qui diligere noluerunt. Et hoc, opinor, est quod et ipse Christus dixit: « Qui non est mecum, contra me est, et qui non colligit mecum, dispergit¹⁴. » προσκυνῆσαι τῷ Θεῷ παντοκράτορι, καὶ τελῆσαι τὴν ἐροτὴν τοῦ δεδωκενῶμενοι. Ἀπειλεῖ δὲ τοῖς μὴ ἀναβαίνουσιν βλεθρον, ποινὰς τὰς τῆς ἰσας αἰς ὑποσταίειν οἱ δίκαιαί τε καὶ ὀβρισταί. Ἐν ἰση γὰρ μοῖρα κείσονται τοῖς ἐχθροῖς οἱ μὴ ἀγαπᾶν ἡρημένοι. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστίν, ὃ καὶ αὐτὸς ἐφη Χριστός: « Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστί, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. »

VERS. 18. Si autem tribus Aegypti non ascenderit, neque venerit illuc, et super hos erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quaecumque non ascenderit, ut celebrent solemnitatem Scenopogiae.

CXII. Ex una gente, Aegyptiorum inquam, in summo errore versantes, et improbissime idola colentes indicat, quibus grave, et inevitabile, et exitiale supplicium continget, ex eo quod salutis per Christum acceptabilem gratiam aspernati sunt. Tantum enim non interfectores suarum animarum deprehendi possint, siquidem verum est quod cum eis liceret apprehendere vitam æternam, et proposita esset apprehendere volentibus superna benignitas, et exonerare se peccatis, suis indulerunt erroribus, nec maculam inde contractam, nec peccati inquinamentum eluerunt: sed in errore perseverarunt, quamvis divinum lumen omnia collustraret, et in caligine atque tenebris degentes ad aspiciendum hortaretur. De singulis horum quoque

τὸν ὄρατον ζύλου, καὶ κλάδους ζύλου δασεῖς, καὶ ἰτέας, καὶ ἄγνου κλάδους, πίνειν τὰ ὕδαρ ἐκ χειμάρρου, καὶ ἐπ' αὐτοῖς κατευφραίνεσθαι. Καὶ πρόσφασι μὲν ὁ νόμος ἐποιεῖτο τῆς ἐροτῆς, τὸ ἐν σκηναῖς κατοικῆσαι τὸν Ἰσραὴλ, τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐξηρημένον. Ἦν δὲ ἄρα τὸ χρῆμα μωστηρίου τύπος τοῦ κατὰ Χριστόν. Ἐξηρημένα γὰρ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας, κεκλήμεθά τε, ὡς ἐφην, εἰς ἐλευθερίαν διὰ Χριστοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῷ γεγόναμεν τῷ τῶν ὄλων βασιλεῖ καὶ ζωῆ, τῆς τῶν πάλα κρατούντων σκαυτότητος ἀλογήσαντες. Ἐορτάζομεν δὲ τὴν ἀληθῆ τῆς Σκηνοπηγίας ἐορτὴν, ταυτέστι, τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτε τὰ πάντων ἐν αὐτῷ μονουχοῖ πέπηχται σώματα, καίτοι λελυμένα τῇ φθορᾷ, καὶ θανάτῳ κεκρατημένα. Ἀβύτῳς γὰρ ἐστίν ἡ ἀνάστασις, αὐτὸς ἡ ζωὴ, πρωτόλειον ὡς περ ἐκ νεκρῶν, « καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων » ὁ νοσητῆς ἡμᾶς εὐκαρτίας κατεμπιπλῶν, καὶ οἶον τοὺς ἐξ ἄγρων συλλεγέντας πόρους ἐνσωρεύειν ἀποθήκαις ταῖς ἀνω παρασκευάζων. Αὐτὸς ἡμῖν ἀποδώσει τὴν ἐν παραδείσῳ διαίταν καὶ τρυφὴν, ὅλων δὲ ὅτι πνευματικὴν, νενικηκόσι τὴν ἁμαρτίαν, εὐωδιάζουσι νοσητῆς, ὄρατον καὶ ἀξίεραστον τὸν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἔχουσι καρπὸν, ἀγνῶς καὶ ὁσίως πεπολιτευμένοις. Σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦδε λοιπὸν, τὸ κάλλυντρα φοινίκων καὶ ὄρατον ζύλου καρπὸν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις συνδύσαντας ἔχειν. Αὐτὸς ἐστίν ὁ χειμάρρος τῆς τρυφῆς ἐν πεποτικῶν ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ. Αὐτὸς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, καὶ ὁ τῆς εἰρήνης ποταμὸς, ὃ ἐκκεκλικῶς εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἔθνων κεκλημένους. Εἰρηται δὲ περὶ τούτων ἡμῖν ἰσχνῶς ἐν ἑτέροις. Οὐχῶν οἱ ἀναβαίνοντες ἐροτὴν τῆς Σκηνοπηγίας, οἱ διὰ πιστεύσει εἰσὶν ἐν βλεθρον, ποινὰς τὰς τῆς ἰσας αἰς ὑποσταίειν οἱ δίκαιαί τε καὶ ὀβρισταί. Ἐν ἰση γὰρ μοῖρα κείσονται τοῖς ἐχθροῖς οἱ μὴ ἀγαπᾶν ἡρημένοι. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστίν, ὃ καὶ αὐτὸς ἐφη Χριστός: « Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστί, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. »

Ἐὰν δὲ σὺλλῃ Αἰγύπτου μὴ ἀναβῆ, μηδὲ ἐλοῖν ἐκεῖ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐστὶ ἡ πτώσις, ἢν πατάξει Κύριος πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῆ, τοῦ ἐορτάσαι τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας.

PIB. Ὡς ἐξ ἑνὸς ἔθνους, τῶν Αἰγυπτίων φημὶ, τοὺς εἰς ἄκρον ἤκοντας πλάνης, ἐκτόπως τε ἄγαν ἐιδωλοατρειν ἐλομένους, καταδηλοῖ, οἷς ἐσται διηνὴ καὶ ἀδιάφουκτος δίκη, καὶ ὀλέθρου πρόξενος τὸ μὴ ἐλέσθαι τιμᾶν τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν ἀξιόληπτον χάριν. Μόνον γὰρ οὐχὶ φονεῦται τῶν ἰδίων γεγονότες ψυχῶν ἀλοῖεν ἂν, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὡς μετὸν αὐτοῖς ἐπιδράξασθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ προκειμένους εἰς μέθεσιν τοῖς ἐλεῖν ἐθέλουσι τῆς ἀνωθεν ἡμερότητος, καὶ μὴν καὶ ἀποφοροῦσασθαι τὰς ἁμαρτίας, ταῖς ἑαυτῶν ἐνθεθεῖν πλάναις, καὶ ἀναπόνιπτον ἐσχήκασιν τὴν ἐκ τοῦ πλανᾶσθαι κ[η]ρίθω καὶ τῆς πλημμελείας τὸν μολυσμὸν, διατετελέκασθαι τε καὶ ἐν πλάνῃ· καίτοι τοῦ θεοῦ φωτὸς τὰ πάντα περιαστράπτοντος, καὶ καλοῦντος εἰς ἀνάβλεψιν τοὺς

⁹ Levit. xxiii. 59-45. ¹⁰ Galat. iv, 31. ¹¹ Joan. xi, 25. ¹² Luc. xi, 25.

¹³ 1 Cor. xv, 20. ¹⁴ Psal. xxxv, 9. ¹⁵ Isa. lxvi, 12.

ἐν ἀγίῳ καὶ σκότει. Φαίην δ' ἂν καὶ περὶ ἐκάστου τῶν τοιούτων· « Ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτῶν τὸ ἔκτρωμα. Ὅτι ἐν ματαιότητι ἦλθε, καὶ ἐν σκότει πορεύεται, καὶ ἐν σκότει ὄνομα αὐτοῦ κατακαλυφθήσεται. » — « Καλὸν γὰρ αὐτῷ εἰ μὴ γεν[ν]ήθη, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ὅτι δὲ οὐ κατὰ μόνων τῶν Αἰγυπτίων ὁ λόγος, ἤξει δὲ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἔθνων, ἃ πάντα τε καὶ πάντως κολασθήσονται, τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἡπειδηκότα, καὶ τὴν ἐκ' αὐτῷ πανήγυριν οὐ τετιμηκότα, πιστώσεται, λέγων·

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἁμαρτία Αἰγύπτου, καὶ ἡ ἁμαρτία πάντων τῶν ἔθνων, ἵνα ἂν μὴ ἀναθῆ, τοῦ ἐορτάσαι τὴν δορετὴν τῆς Σκηνοπηγίας.

PII'. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδησίας τῶνα πως ἦν ἐτι καὶ ἀπὸ μέρους εὐμορφος τῶν ἔθνων ἡ παραίτησις, παρ' οὐδενὸς κεκλήσθαι λεγόντων· διεκλήρουε γὰρ αὐτοῖς οὐδεὶς. Τοιγάρτοι καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν εὐαγγελικαῖς ἡμῶν παραβάλας· αὐτὸ τοῦτο δεῖκνύων, τοὺς ἐργάτας ἔφη τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην κεκλήμένους εἰπεῖν τῷ, « Οὐδένα ἡμῶς ἐμισθώσατο. » Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ἔδωκε τὸν ἰσχυρὸν, ἐξελέτο τῆς ἐκείνου δυστροπίας τοὺς ὑπ' αὐτῷ κειμένους, δεδουλοῦντες τῇ πίστει τοὺς προσείοντας αὐτῷ. τέθεικε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς· οὐδένα λοιπὸν ἀποχωρῶντως πρὸς παραίτησιν εὐρήσασαι λόγον, οἱ τὴν οὕτω σεπτήν οὐ προσηκόμενοι χάριν. Ἀληθεύει δὴ οὖν, καὶ περὶ αὐτῶν εἰ λέγοι τῶν ἔθνων ὁ Χριστὸς· « Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλιῶν τοῦ ἵππου ἄγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

PIA'. Ὡς παντὸς ἦδη πολέμου κατηνασμένου, καὶ μάχης ἀνηρημένης, καὶ σεσοδημένου ἐθνῶν, καὶ ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης τὴν ἄγλιαν στεφανούσης πόλιν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπρακτῆσιν ἦδη φησὶ τοῦ πολέμου τὰ σκεύη, φάλαρα τε καὶ ἐπιθάλινα. Τίνο; γὰρ ὅπως ὁ ἵπποκράτης τοιοῦτου ἔξει χρεῖαν, ἀριστεύειν εἰδὼς ἐν μάχῃ, εἰ μηδεὶς ὅπως ὀντεξάγων ἐστίν; Οὐκοῦν ἱερὰ, φησὶν, ἔσται σκευὴ καὶ ἀναθήματα τῷ Θεῷ, τὰ τοῖς τοῦ πολέμου χρήσιμα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ἐστὶ τῆς εἰρήνης ὁ βραβευτής, αὐτῷ δὴ δικαίως καὶ ἀνακείσεται περιττὰ τε ἦδη καὶ ἀπρακτοῦντα λοιπὸν τοῦ πολέμου τὰ σκευή. Ὅσπερ γὰρ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας ἔφη περὶ τινῶν, ὅτι « Συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζεύματα αὐτῶν εἰς ὄρεπανά, καὶ οὐκ ἔρη ἔθνος ἐπ' ἔθνους μάχαιραν, » καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἐτι πολεμεῖν, τῶν τῆς εἰρήνης καιρῶν μονονουχί καὶ ἀναπειθόντων αὐτοὺς τῇ τῆς γεωπονίας χρεῖᾳ χαρίζεσθαι τὰ πολεμικὰ, καὶ εἰς ἑτέρας δὲ ὡσπερ μετατρέγειν σπονδὰς, τῆς τῶν τακτικῶν μελέτης ἡπειδηκότας· οὕτω καὶ ὁ θεοπέσιος Ζαχαρίας, ὡς ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης δοθείσης παρὰ Θεοῦ, τὰ τοῖς μαχομένοις χρήσιμα σκευή μεταπλασθήσονται φησὶν εἰς ἀνάθημα τῷ Θεῷ. Ἀργήσει γὰρ πάντως τὸ μά-

A dixerim : « Bonum super illum abortivus. Quoniam in vanitate venit, et in tenebris pergit, et in tenebris nomen eius operietur ¹⁴. » — « Bonum enim ei si natus non fuisset, » juxta vocem Salvatoris ¹⁵. Non de solis autem Aegyptiis hoc dictum, sed omnibus gentibus futuram, quae ob contemptum salutis per Christum severissime punientur, et celebritatem ejus non honorarunt, testificatur, dicens :

Vers. 19. Hoc erit peccatum Aegypti, et hoc peccatum omnium gentium, quascunque non ascenderit celebrare festivitatem Scenopegiae.

CXIII. Ante Salvatoris enim adventum, forte adhuc ex parte speciosa erat gentium excusatio, dicentium se a nomine vocatas : nemo enim illis predicarat. Quare et Salvator in parabolis evangelicis hoc ipsum nobis ostendens, operarius circa undecimam horam vocatos ¹⁶ dixisse ait, quia « Nemo nos conduxit ¹⁷. » Postquam autem Christus illuxit, alligavit fortem ¹⁸, illius perversitati sub ipso positos ademit, fide ad ipsam accedentes justificavit, animam suam pro omnium vita posuit ¹⁹, nullam de cetero sufficientem excusationem invenient, qui tam venerabilem gratiam non admiserunt. Vera igitur Christus etiam de gentibus diceret : « Si non venissem, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo ²⁰. »

Vers. 20. In die illa erit, quae super frenam equi sanctum Domino omnipotenti.

CXIV. Ut omni bello jam sopite, et pugna sublata, et hostibus repressis, et perpetua pace sanctam civitatem, hoc est Ecclesiam, decorante, otiosa deinceps fore ait instrumenta bellica, phaleras, et frenorum ornatum. Quis enim tandem usus horum equi in praesidio fortiter dimicare solet, si nullus omnino adversarius? Quamobrem sancta erunt, inquit, instrumenta et anathemata Deo ad bellum requisita. Quoniam enim ipse pacis est arbiter, ipsi quoque supervacanea jam, et de cetero otiosa belli instrumenta fere consecrabitur. Nam ut beatus Isaias de quibusdam dixit : « Concidet gladios suos in aratra, et lanceas suas in falces, et non tollet gens contra gentem gladium, et non dicent amplius bellare ²¹. » temporibus pacis tantum non impellentibus eos ad bellica necessitati rusticationis condonanda, et veluti ad alia foedera currenti, militibus studiis postulabit; sic et divinus Zacharias, ut perenni deinceps pace donata a Deo, bellicibus idonea instrumenta in anathema Deo transformatum iri narrat. Penitus enim militia desinet, nec eorum, nec frenorum, aut phalarum cura geretur, et ad studia potius quibus in virtute et pietate excellatur, inclinabunt animi.

¹⁴ Eccle. vi, 3, 4. ¹⁵ Matth. xxvi, 24. ¹⁶ Matth. xx, 7. ¹⁷ Matth. xii, 29. ¹⁸ I Joan. iii, 16. ¹⁹ Joan. xv, 22. ²⁰ Isa. ii, 4.

χιμον, οὐχ ἰσπων πεφροντικῶς, οὐ χαλινῶν, ἢ φαλάρων, μετανεύον δὲ μάλλον εἰς γὰρ τὸ ἐλέσθαι θεῶν τοῖς εἰς ἀρετὴν καὶ θεοσέβειαν διαπρέπειν σπουδάσασαι.

Videtur autem nonnullis alio modo vis prophetiae A
finem consecuta. Aiuut enim crucis signum olim cum clavis adhuc infixis iuentem esse, quorum uno accepto, pius Constantinus curavit ut is equo suo in frenum insereretur, credens se etiam per hunc a Deo benedictionem consecuturum. Non incredibile quis dixerit istud, si ita est, nec decore alienum merito **813** intelligatur, in memoria Deo fuisse, et eum prophetica praedicatione honorasse imperatorem religiosissimum. Plurimorum enim meminerunt, et de his vaticinati sunt sancti prophetae, sicut nimirum de Josa²¹, et quibusdam aliis. Aliquando et temporum tranquillitas, et pietas per eos qui in ipsis rerum potiusatur significatur. Nihil ergo vero absimile, si et nunc propheta Zacharias rei imprimis memorandus, Deoque chari, et veri ac pii imperatoris, et temporum charitati in Christum dedicatorum meminit. Nam et imperatorum equos decorari clavo a pretiosa cruce sumpto, quid aliud nobis quam maximam et revera admiratione dignam imperatorum pietatem declaraverit?

Et erunt lebetes in domo Domini sicut phialae ante faciem altaris.

СХV. Lebetes erant in sacro tabernaculo, et in templo post illud exstructo, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur, absumentibus eas sacerdotibus in loco sancto, lege id fieri imperante, ne sanctificata extra sancta loca esserentur. Postquam autem veteribus illis ritibus desitis, mysteria nobis ad aliam divini cultus rationem transierunt, nec amplius ovium mactationibus, et thure, sed sacrificiis potius incruentis universorum Deum, ipsumque universorum Salvatorem Christum, sacrificiis quae intelliguntur, in Ecclesiis quomodo veneremur doctissimi, pro lebetibus aliis vasis utimur, quas et phialas propheta hoc loco dicit. Haec porro vasa hibentibus commodissima : et intelliget plane sapiens auditor quid significetur, tamen si obscurius quam oportet id a nobis dictum sit, quoniam in absconditis narrandis breviores esse debemus. Ergo tunc quidem erant lebetes : nunc autem e phialae ante faciem altaris.)

Vers. 24. *Et erit omnis lebes in Jerusalem, et in Juda sanctus Domino omnipotenti. Et venient omnes immolantes, et sumunt ea ipsis, et coquant in eis.*

СХVI. Lebetas vocat, veteribus adhuc nominibus usus, vasa mystica, quae et sanota sunt, veneranda, et pretiosa etiam ipsis qui in Jerusalem, id est in Ecclesia sunt, utique divinis sacerdotibus et mini-

²¹ III Reg. XIII, 2 seqq

Δοκεῖ δὲ τιτι καθ' ἕτερον ἐκπεπεράνθαι τρόπον τῆς προφητείας τὴν δύναμιν. Φασὶ γὰρ ὅτι εὐρηται μὲν κατὰ καιροὺς τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, ἐμπειραμένους ἔτι τοὺς ἤλους ἔχον· ὦν ἓνα λαβῶν ὁ εὐσεβὴς Κωνσταντῖνος, ἐπὶ χαλινῶν γενέσθαι τῷ ἰσπῷ τῷ ἰδίῳ περισκεύασεν, εὐλογεῖσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ διὰ τούτου πεπιατευκῶς. Οὐκ ἀπίθανον δὲ τὸ χρῆμα φαίη τῷ ἄν, εἴπερ ὡς ἔχει, καὶ οὐκ ἔξω λόγου πρέποντος νοοῖτ' ἄν εἰκότως, τὸ καὶ ἐν μνήμῃ γενέσθαι τῇ παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐν προβήθειαι τετιμησθαι προφητικῇ βασιλείᾳ τὸν εὐσεβέστατον. Πλείστον γὰρ ὄσων ἐποίησατο μνήμην καὶ προαναφώνησιν κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωσίου καὶ ἐτέρων τινῶν. Ἐστ' ὅτε δὲ καὶ ἡ τῶν καιρῶν ἡμεροσότης καὶ εὐσέβεια διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς κρατούντων σημαίνεται. Οὐδὲν ἄρα τὸ ἀπεικῶς, εἰ διαμνηστικῶς καὶ νῦν ὁ προφήτης Ζαχαρίας ἀξιολογητέου πράγματος, καὶ θεοφιλοῦς βασιλέως, ἀληθοῦς τε καὶ εὐσεβοῦς, καὶ καιρῶν ἀνακειμένων τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ. Τὸ γὰρ δὴ καὶ βασιλείων ἰσποικῶν ἐμπρέπειν τὸν ἕλον ἀπὸ τοῦ τιμίου ληφθέντα σταυροῦ, τί ἕτερον ἡμῖν ὑπαμφήνειεν ἄν, ἢ πλείστην ὄσιν καὶ ἀξί-ἀγαστον ἀληθῶς τῶν κρατούντων εὐσέβειαν;

Καὶ ἔσονται οἱ λέβητες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κυρίου ὡς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου.

PIE. Λέβητες ἦσαν ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα κατεσκευασμένῳ ναῷ, ἐν οἷς τὰ τῶν θυσιαῶν ἤψετο κρέα, διαπαντῶντων αὐτὰ τῶν ἱερῶν ἐν τόπῳ ἁγίῳ, καὶ τοῦτο τοῦ νόμου τελεῖσθαι προστεταχότος, ὡς ἂν μὴ ἔξω του τῶν ἱερῶν ἐκκομιζοῖντο χώρων τὰ ἡγιασμένα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐθῶν ἀποπεπαυμένων, εἰς ἕτερον ἡμῖν λατρείας τρόπον μετακεχώρηκε τὰ μυστήρια, καὶ μηλοσφαιαῖς μὲν οὐκέτι καὶ λιθαινωτοῖς, θυσιαῖς δὲ μάλλον ταῖς ἀναιμάκτοις τὸν τῶν ὄλων καταγεραίνειν θεόν[δ] διὰ πίστεως δεδιδάγμεθα, καὶ αὐτὸν νοητῶς ἱεουργοῦντες ἐν Ἐκκλησίαις τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν· ἀντὶ τῶν λεβήτων ἐτέροις κεχρημέθα σκεύεσιν ἱεροῖς, ἢ δὴ καὶ φιάλας ἐνθάδε φησὶν ὁ προφήτης. Σκευὴ δὲ ταῦτα τοῖς πίνουσι χρειωδέστατα, καὶ συνήσει πάντως ὁ σοφὸς ἀκροατῆς τοῦ σημαυνομένου τὴν δύναμιν, κἄν εἰ ἀμυδρότερόν πως ἢ χρῆ ὁ παρ' ἡμῶν πεποιήται λόγος, διὰ τοι τὸ δεῖν περιεσταλμένως ποιῆσθαι τὴν τῶν καχυμμένων ἀφήγησιν. Οὐκοῦν τότε μὲν ἦσαν οἱ λέβητες· νυνὶ δὲ ε φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου.)

Καὶ ἔσται ὡς λέβης ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῷ Ἰουδα ἅγιος τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. Καὶ ἔξουσιν πάντες οἱ θυσιαζόμενοι, καὶ λήψονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐθήσουσιν ἐν αὐτοῖς.

PIG. Λέβητας ἀποκαλεῖ, τοῖς ἀρχαίοις ὀνόματι χρησάμενος ἔτι, τὰ σκευὴ τὰ μυστικὰ, ἢ καὶ ἔστιν ἄγια, σεπτὰ τε καὶ τίμια καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἔχουν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς

θεοῖς ἱερουργοῖς, καὶ παρ' αὐτῶ δὲ τῷ Ἰουδα, A
 τούτεστι πάλιν, τοῖς τὴν ἐν πνεύματι λαχοῦσι περι-
 τομήν· εἰεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ πεπιστευκότες.
 Παρ' οὐδενὸς γὰρ ἄλλος εἰς κοινὴν λαμβάνεται χρεῖαν
 τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου τὰ σκεύη, ἀλλ' ἔστιν, ὡς
 ἔφην, ἅγια, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ τετηρημένα, καὶ
 μόναις ταῖς χρεῖαις ὑπηρετεῖν εἰσθότα τῆς ἁγίας
 τραπέζης, δι' αὐτῶν τε καὶ ἐν αὐτοῖς αἱ τῶν προσ-
 αγόνων τελούνται θυσίαι, οὐχ ἑκάστου φέροντος
 ἴδιον σκεῦος, ἀπάντων δὲ μόνους τοὺς ἱεροὺς κεχηρ-
 μένων. « Πᾶς γὰρ λέθης ἄγιος ἔσται, φησί, τῷ Κυ-
 ρίῳ. » Οὐκοῦν διαλέγεται μὲν ὁ προφήτης ὡς ἐπὶ
 Θεῶν ἐστὶ τῶν κατὰ νόμον, λέθητας τε καὶ ἐξοισιν
 ὁμοιάζει· νηήσομεν δὲ πρέποντως ἡμεῖς τοὺς διὰ
 Χριστοῦ καιροῖς. Οἰκονομικῶς δὲ φαμεν ἀσυμφανῆ
 γενέσθαι, καὶ οὐ πᾶσιν ἀπλῶς ἐκασίμενον τῶν ἁγίων B
 προφητῶν τὸν λόγον, ἵνα μὴ βάλ[λ]ηται πρὸς αὐτῶν
 τοὺς κισί, μήτε μὴν τοὺς βεβήλους καὶ βδελυρωτάτους
 ὁ μόνους πρέτων ἁγίους ἐκκαλύπτεται λόγος.

Καὶ οὐκ ἔσται Χαναανίος οὐκ ἐστὶ ἐν οἴκῳ Κυ-
 ρίου παντοκράτορος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

PLX. Σαθρόν τε καὶ εὐδιάκλαστον τῶν ἀρχαιοτέ-
 ρων τὸν νῦν κατέδοι τις ἂν, καὶ ταλαίπωρον κυμαδι-
 ῶ. Αελύτρωνται μὲν ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωσέως οἱ ἐξ
 Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἀφορήτου δουλείας ἀπεσείοντο τὸν
 ζυγόν, πλείστον τε ὕδωρ καὶ ἀξιαγάστων ἐπ' αὐτοῖς
 τετελεσμένων σημείων, ἐξήσαν μόλις· διεβιάσθησαν
 δὲ καὶ διὰ θαλάσσης αὐτῆς, κατεβόησαν τε τὸν
 ἄστρον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ὕδωρ ἐκ πέτρα· ἀδοκίμως
 ἐκκομισθὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεπώκασι. Τί οὖν οἱ τάλα-
 νες; Μεμοσχοποιήκασι ἀπόντος Μωσέως, καὶ ὡς C
 ὁ προφήτης φησί, « Ἀνέλαθον τὴν σκηνὴν τοῦ
 Μοῦσῃ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν Ἰεφάν, τοῦς
 τύπους οὗς πεποιήκασι προσκυνεῖν αὐτοῖς. » Ἄλλ'
 ἐκεῖνοι μὲν διολύλασι. « Πέπτωκε γὰρ τὰ κῶλα
 αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, » καθὰ γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ
 ἀέθησαν τὸν Ἰορδάνην οἱ μετ' αὐτοῦς, σφατηγαίνοντες
 Ἰησοῦ, πάλιν τοῦ χρόνου προβαίνοντος, γεγονότες
 ὑπὸ κριτᾶς, λαλατρεῦσασιν τοὺς εἰδῶλους. Ἄλλὰ καὶ
 ἐν καιροῖς τῶν ἁγίων προφητῶν τεθύκασι ταῖς θα-
 μάξι ταῖς χρυσαῖς, ὡς πεποιήθηεν αὐτοῖς ὁ ἱπάρ-
 ατος Ἰεροβοάμ. Καὶ πρὸς τοῦτους ἐστὶ τεμένη τε καὶ
 βουμοῦς ἀνιστάντες, οὐδὲν ἤττον προσκαυχήκασι τῷ
 Βαβλ, τῷ Χαμῶς, τῇ Ἀστάρτῃ, τῇ Βεελρεφῶρ. Καὶ
 ἐὰν τούτων ἐπέκαινα τῶν καπῶν, οὐ γὰρ δὴ τὴν ἀγ-
 λαιαν καὶ συρφετῶδη πληθὺν μόνην ἐν τοῦτοις γε-
 νέσθαι φαμεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν
 ἐκκαλικότας πολλοὺς εὐρήσομεν. Τοιγάρτοι καὶ
 ἔρασκε διὰ τοῦ προφήτου ὁ Θεός· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ
 εἶπαν· Ποῦ ἐστὶ Κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι νόμου
 οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμένες ἠσέθουν εἰς ἐμὲ,
 καὶ οἱ προφῆται προσφῆτευσον τῇ Βαβλ, καὶ ὀπίσω
 ἀνωφελοῦς ἐπηρεύθησαν. » Τεθέεται δὲ καὶ ὁ προ-
 φῆτης Ἰεζεκιήλ ὡς εἶχουσι καὶ πέντε ἀνδρας ἐκ τῶν
 πρεσβυτέρων Ἰσραὴλ, τὰ ὀπίσθια μόνον ἔχοντας
 πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀ-

stris. Et rursum apud ipsam Jada, id est, spiritua-
 lem circumcissionem sortitos, qui item 814 cre-
 dentes esse possunt. A nullo enim prorsus ad
 communem usum sacri altaris vasa adhibentur,
 sed sunt, ut dixi, sancta, et ad Dei gloriam servata,
 et solis usibus sacre mensæ ministrare solita : per
 ipsaque et in ipsis offerentium sacrificia consum-
 mantur, non unoquoque suum vas afferente, sed
 omnibus sallis sacris utentibus. » Omnis enim leber
 sanctus erit Domino, » inquit. Itaque disseri
 quidem propheta ut de sacrificiis adhuc legalibus,
 lebetes autem, et cogent dicit, quod nos conve-
 nienter temporibus Christi intelligemus. OEcono-
 mico porro sanctorum prophetarum sermonem ob-
 scurum, et non simpliciter omnibus planum, dici-
 mus, ne projiciant eum cantibus **, neque profanis
 et detestandis reveletur verbum, quod solos sanctos
 docet.

Et non erit ultra Chanaanæus in domo Domini
 omnipotentis in die illa.

CXVII. Infirmam, et fragilem veterum mentem,
 et miseram valde videre queas. Liberati sunt enim
 ex Ægypto per Moesem Israelitæ, et intolerabile
 servitutis jugum excusserunt, longaque plurimis et
 admirabilibus signis in se editis tandem exierunt,
 transieruntque per mare ipsam, comederunt panem
 de celo, et aquam de petra inexpectato eductam
 in solitudine biberunt **. Quid igitur miseri? Mose
 absente, vitulum consularunt **, et ut propheta habet :
 « Susceperunt tabernaculum Moloch, et sidus Dei
 ipsorum Bhampha, figuras quas fecerunt adorare
 eas ». Sed illi quidem perierunt. « Ceciderunt enim
 membra eorum in deserto, » sicut scriptum
 est **. Ast ubi posterī eorum Jordanem transierunt,
 duce Josue, deinde procedente tempore sub judi-
 cibus fuerunt, servierunt idolis. Sed et temporibus
 sanctorum prophetarum sacrificaverunt vitulis au-
 reis, quos eis fecit maledictus Jeroboam **. Et in-
 super defebra, et aras erigentes, nihilominus Baal,
 Chamos, Astarten, Beelphegor adorabant. Et quod
 malis istis pejus, non plebeium et ignobile vulgus
 tantum in his fuisse dicimus, sed ex ipso quoque
 sacerdotum ordine multos deflexisse constat. Quare
 et per prophetam dicebat Deus : « Sacerdotes non
 dixerunt : Ubi est Dominus? et profertentes legem
 non agnoscebant me, et 815 pastores impie age-
 bant in me, et propheta: prophetabant Baal, et post
 inutile abierunt **. » Vidit etiam propheta Ezechiel
 circiter viginti quinque viros de senioribus Israel
 terga tantum obvertentes templo Domini, et vultus
 avertentes, ac solem versus orientem adorantes **. Et
 hujuscemodi plurima accumulare nihil est ne-
 gotii. Suffecerint autem, opinor, et hæc ad eorum
 ruditatem convincendam. Ergo fluctuabat mens
 veterum, et delirabat magnopere. Quocirca et da

** Matth. vii, 6. ** Exod. xiv, 1 seqq.; xvi, 1 seqq.; Num. xx, 1-13. ** Exod. xxxii, 1 seqq. ** Amos
 vi, 26. ** Hebr. iii, 17. ** III Reg. vii, 23-25. ** Jerem. ii, 8. ** Ezech. viii, 16.

ipsis aiebat Deus : « Dilixerunt movere pedes suos, et non pepercerunt, et Deo non complacuit in eis ²⁰. » Facile enim in tetras idololatrias abdece-
bantur, et cum essent oriundi e sanguine Israel, alienigenas Chananzeos imitari conabantur. Post-
quam autem unigenitum Dei Verbum nostri simile factum est ²¹, et justificatos fide ²² sancto Spiritu ad se accedentes obsignavit ejus gratia, mens nobis stabilis, inconcussa et firmata in pietate evasit. Nec enim quicquam persuadebit sanctificatis alienos colere Deum præter eum qui natura et vero est Deus, quem Deum in Christo cognovimus. Ostendit enim nobis in seipso Patrem, dicens : « Qui vidit me, vidit et Patrem ²³. » Haque in die illa, inquit, hoc est in illo tempore, non erit Chananzæus, id est, alienigena et idololatra in domo Domini omnipotentis. Stabilis enim sumus, ut dixi, in fide, et securitatis ornamentis per Christum dishonestati, per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in omnem æternitatem. Amen.
φησι, τουτέστι, κατ' ἐκείνο τοῦ καιροῦ, οὐκ ἔσται Χαναανίος, τουτέστιν, ἀλλογενὴς καὶ εἰδωλολάτρης ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος. Ἐρηρξαμεθα γάρ, ὡς ἔφη, ἐν πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀσφάλειαν ἐνδύμασι κατατέμμεθα διὰ Χριστοῦ, ἃ' οὐ καὶ μεθ' οὗ εἴθε Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Καὶ πλείοτα μὲν ἐν τούτοις ἐπισκοπεῦν ἕτερα γὰρ οὐδὲν ἀρκέσειν δὲ οἶμαι καὶ ταῦτα πρὸς ἐλεγχον τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀπειλομαθίας. Οὐκοῦν συνέβητο μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ὁ νοῦς, καὶ ἦν παράφορος κομιθῆ. Τοιγάρτοι καὶ περὶ αὐτῶν ἔφη Θεός· « Ἠγάπησαν κινεῖν πόδας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐφείσαντο, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἠδύκχησεν ἐν αὐτοῖς. » Παρανομίζοντα γὰρ εὐκόλως εἰς ἀτόπους εἰδωλολατρίας, καὶ γεγονότας ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ, τοὺς ἀλλογενεῖς Χαναανίους ζηλοῦν ἐσπουδαζόν. Ἐπειδὴ δὲ καθ' ἡμέρας γέγονεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ δικαιοῦσας τῆ πίστει, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι κατασφράγισε τοὺς ἐφ' αὐτοῦ προσόντας χάριτι· γέγονεν ἡμῖν ἕδραλος ὁ νοῦς, ἀσφαλὴς τε καὶ ἀκατάσσειτος, καὶ πεπηγὸς εἰς εὐσείθειαν. Ἀνασκίσει γὰρ οὐδεὶς τοὺς ἡγιασμένους, ἕτερον τιμῆσαι Θεὸν παρὰ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς, ὃν ἐγνώκαμεν Θεὸν ἐν Χριστῷ. Παρέσειε γὰρ ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, λέγων· « Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὐκοῦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐώρακε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἡ δόξα, ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

²⁰ Jerem. xiv, 10. ²¹ Philip. ii, 6, 7. ²² Rom. v, 1. ²³ Joan. xiv, 9

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
 ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΑΛΑΧΙΑΝ.

S. P. N. CYRILLI
 ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI
IN MALACHIAM PROPHE TAM COMMENTARIUS,
 CONTINENS TOMOS II.

PROE MIUM.
 §16 I. De Malachia quoque vaticiniis pauca præfanda sunt ad docendos lectores, et ostenden dum quomodo singula quæ dicuntur intelligant. Haque transmissis temporibus captivitatis, e Bab-

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.
 A. Καὶ περὶ τῆς τοῦ Μαλαχίου προφητείας ὀλίγα προαιπεῖν ἀναγκαῖον, διὰ τὸ τῶν ἐντευξημένων εὐμαθῆς, καὶ πῶς ἂν εἰδῆσαν ἕκαστα τῶν παρ' αὐτοῦ κειμένων. Πεπερασμένων τοιγαροῦν τῶν τῆς αἰχ-

μαλωσίας καιρῶν, ἀνεκομιζέτο μὲν ἐκ τῆς Βαβυλωνίως εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὴν ἄγλιαν αὖθις ἀφίκετο πόλιν, τὸ τῆς δουλείας ζυγὸν ἀποφορτισάμενος. Καὶ δὴ ὁ θεὸς ἐγήγγηραι ναδὲ, ἐφρονησάντων τοὺς ἔργοις Ζοροβάβελ τε καὶ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Προεφῆτευον δὲ κατ' ἐκείνου τοῦ καιροῦ τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένοις Ἄγγαίος τε καὶ Ζαχαρίας, Ἐσδρα τε καὶ Νεεμίου συνόντων αὐτοῖς τῶν ἱερουργῶν. Σύγχρονος δὲ τοῖς μνημονευθεῖσιν ἁγίοις προφήταις, ἢ ἄλλῳ βραχὺ μὲς ἐκείνους, καὶ ὁ θεοπέσιος γέγονε Μαλαχίας, ὃς δὴ καλεῖται καὶ Ἄγγελος· διερμηνεύεται γὰρ ὡς Μαλαχίας. Οὐ παραδεκτέον τοὺς τινῶν περὶ αὐτοῦ λόγους, οἱ μάλιστα ἐβραψυφῆχασιν, ἄγγελον μὲν τὴν φύσιν οἰόμενοι τε καὶ λέγοντες, σεσωματωσθῆναι γὰρ μὴν κατὰ βούλησιν Θεοῦ, καὶ ἐν προφῆτῳ τάξει γενέσθαι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Εἴρηται γὰρ ἄγγελος, ὡς ἐφη, μάλιστα μὲν καὶ τοῦ ὀνόματος ταύτην ἔχοντος ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐρμηνείαν· εἶτα ὅτι τοὺς ἀνωθεν καὶ κατὰ Θεοῦ λόγους ἀπαγγέλλων τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καλεῖτ' ἂν οὐκ ἀπίθανως καὶ ἄγγελος. Καὶ γοῦν αὐτὸς ὁ προφήτης Μαλαχίας ἐν τοῖς ἐφεξῆς περὶ παντὸς ἱερέως φησὶν, ὅτι· « Χεὶλη ἱερέως φυλάσσεται γινώσκων, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ, διότι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστι. » Περὶ δὲ γε τοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ προφήτης Ἡσαίας, « Καὶ θελήσουσι, φησὶν, εἰ ἐγέναντο περικαυσταί, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλῃς βουλήσιν Ἄγγελος. » Ὅρῃς ὅτι τὸ ἀπαγγέλλειν ἑτέροις τὰ τῆς ἀνωτάτης φύσεως, ὀνομάζεσθαι καὶ ἀγγέλου πρᾶσκει ἀξίως τινὰς, καίτοι κατὰ φύσιν οὐκ ὄντας ἀγγέλους; Ἄνθρωποι μὲν γὰρ, εἰ τὸν θεῖον διερμηνεύοντες νόμον, τουτέστιν οἱ ἱερεῖς· Θεὸς δὲ, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, ὁ Υἱός. Ἄνθρωπος δὴ οὖν καθ' ἡμᾶς ὁ προφήτης Μαλαχίας. Σύμπασι δὲ ὡς περὶ αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ σκοπὸς εἰς δύο ταῦτα συντίθεται. Ἐγγηγεμένου γὰρ τοῦ θείου γαοῦ, καιροῦ καλοῦντος εἰς ἱερουργίαν τοὺς προεστηκότας λαοῦ, ἦται τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, πληροῦν, εἰ ἔλαιντο, τὰς κατὰ νόμον εὐχὰς· ἐκέχρητο μὲν ταῖς διὰ Μωσέως ἐντολαῖς, οὐ μὴν ἀμωμήτως καὶ ἐπεικῶς. Προσεκόμιζον μὲν γὰρ εἰς θυσίαν οἱ λαοὶ τὰ συνήθη, πλην οὐ σφόδρα πεφροντισμένως, ὀκνηρῶς δὲ μᾶλλον καὶ κατημελημένως. Τὰ γὰρ αἰσχίονα τῶν ἐν ποιμνίοις, ἀβρίωσά τε καὶ ἀδόκιμα προσήγον τῷ θυσιαστηρίῳ. Προτεδέχοντο δὲ αἱ ἱερεῖς, οὐκέτι μομισκοποῦντες κατὰ τὸν νόμον, μὴ χαλῶν, ἢ ὠπότερητον, ἢ κολοδόβρινον, ἢ κολοδόκερκον, ἢ ψωραργιῶν, ἢ λειχῆνας ἔχον, ἢ μόνωρχες· ἀπόδηλα γὰρ ἐποιεῖτο ταῦτα ὁ νόμος, ὕβρις δὲ ἦν τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. Κατημέλουν δὲ καὶ ἑτέρως οἱ ἱερεῖς καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν, οὐχὶ τὰ ἐκ νόμου ὀρθῶς εἰσηγούμενοι, καὶ παιδαγωγοῦντες εἰς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἀλλ' εἰς ἐκτόπους ἐπιτηλίας ἀπονεύειν ἐώντες, καὶ τῆς εὐθείας ἔξω φέρεσθαι τρίβου. Καὶ εἰς μὲν οὗτος τῆς ἐπιπλήξεως τρίβος· ἕτερος δὲ πρὸς τοῦτω τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπ'

A lone in Judaea remigravit Israel, et in civitate sanctam venit, iugo servitutis exoneratus. Divinum quoque templum jam stabat, Zorobabole, Salathiel filio, ex tribu Juda oriundo, et Jesu, filio Josedec, sacerdote magno praefectis operum. Illo tempore captivitate liberatis Aggeus et Zacharias vaticinati fuerant, cum Esdras et Neemias sacerdotes viverent. Quo eodem, aut paulo post memoratos prophetas sanctos, divinus quoque Malachias vixit, qui et Angelus vocatur: sic enim Malachiae nomen redditur. Explendum est autem quorundam de ipso nec audiendum commentum, qui crederent, temereque §17 fabulati sunt, eum natura angelum fuisse, sed voluntate Dei corporis formam habitumque assumpsisse, et Israelitis prophetiae officium praestitisse. Dicitur est namque Angelus in primis quidem, quod ejus nomen, et dixi, hanc notionem haberet; deinde quod cum coelestes et a Deo inspiratos sermones Israeli audiverit, non incerto etiam angelus vocari possit. Itaque ipse propheta Malachias in contextu de quolibet sacerdote ait: « Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quoniam angelus Domini omnipotentis est. » De Emmanuele autem propheta Isaias: « Et volent si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis; filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus. » Vides quemadmodum ἀπαγγέλλειν, puniuntur quae illius supremæ naturæ sunt, quibusdam etiam angelorum nomen conciliet, quamvis natura angelum non sint? Homines enim sunt, qui divinam legem explanant, nempe sacerdotes: Deus autem, et ex Deo secundum naturam Filius. Homo igitur, nostrum similis, propheta Malachias. Cujus vaticinii scopus universus ad duo hæc refertur quodammodo. Constructo enim jam divino templo, cum tempus populi praepositos, sive eos qui erant de sanguine Levi, ad sacrificia vocaret, atque etiam ipsis Israelitis preces et vota secundum legem, si liberet, obeunda quodammodo suggereret, servabant illi quidem mandata Moysi, non tamen citra culpam ad ut ratio flagitabat. Nam populus consueta ad altaris sacrificium offerebat, verum non magna cura adhibita, sed perfunctorie et negligenter. De teriora quippe gregis, et morbida, et rejectanea ad aram offerebant. Sacerdotes porro suscipiebant, non amplius maculas, ut lex jubebat, id est, nam claudum, aut aure scissa, aut naso mutilam, aut cauda amputata, aut scabiosum, aut impetigines, aut unum testiculum haberent, considerantes: rejiciebat enim ista lex, nec aliud quam dederat erant. Alia item ratione sacerdotes etiam subjicunt sibi populum negligebant, cum legem pravæ explicarent, nec ad Dei voluntatem exsequendam probe homines erudirent sed a recta semita ad ineptias et fatuitates deflectere sinerent. Et hoc quidem objurcationis genus unum est. Alterum ad

²² Malach. ii, 7. ²³ Isa. ix, 5, 6. ²⁴ Levit. xvii, 21 seqq.

Israelitas pertinet, ob causas hujusmodi. Alii namque amorem in uxores valere jubentes, **§18** libellamque repudii illis²⁷, et nonnunquam nihil mali commiseritis, objicientes, aliis copulabantur, nec se ullo modo Deum hoc facto offendere opinabantur. Alii in alienigenarum filias insaniebant, quamvis lex apertis verbis proclamasset: « Filiam tuam non dabis filio ejus, et filiam ejus non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum a me, et abiens serviet dñis alienis²⁸. » De hoc in libris Ezechie multa disseruntur. Unde quidam ipsam esse Malachiam arbitrantur, quod secus est. Et in his quidem nonnulla vituperationem continent: in sine autem prophetice de ostensione Salvatoris nostri verba sunt, quando scilicet munda et incruenta hostia Deo offerretur: quæ sublato peccato omnium criminum desiderare faciat, mortalibus in novitatem vitam reformatis. Nova enim creatura eruat, quæ in Christo sunt, ubi vetera transierunt, ut scriptum est²⁹. » **ματα, τῆς ἀμαρτίας ἀνηρημένης, καὶ εἰς κεινότητα καὶ ἐν Χριστῷ, τῶν ἀρχαίων παρρηχέτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον.**

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

VERS. 1. *Assumpti verbi Domini super Israel in manu angeli ejus.*

II. Assumptionem verbi nominat prophetie a Deo inspirate velut susceptionem. Suscipiebant enim beati prophete per Spiritum cogitationem futurorum, et quosdam consilio instruebant, atque etiam objurgabant, non e cordibus suis quos forte velleut sermones depromentes, aut in quosdam falsa dictitantes; sed quæ a Deo didicissent profertentes, et supernos sermones aliis sincere citraque reprehensionem apportantes. Itaque prophetiam a Domino susceptam, sive assumptam dicit. Substentum autem per hæc, nec prædictionem aliquam calamitose aut moleste rei cuiusque quæ Israelitis evenitura sit, neque laudes, quasi vitam ex virtute vixissent, ista propheta contineri, sed sacerdotum et populi increpationem potius. Illud, « in manu angeli ejus, » sic intelliges, velut per manus ministrante, sive poragente prophetie ministerium eo, cui cognomentum Angelus, assumptio facta est super Israel. Angelus autem Malachias propter causas a me ante allatas nuncupatus est.

§19 **VERS. 2.** *Ponite super corda vestra. Dilexistis, dicit Dominus.*

III. Non oscitanter quæ dicenda erunt audire jubet, sed studioso potius et attentione animadversioneque singulari. Sic enim affectuos esse condecet qui divinos sermones sunt auscultaturi, quorum uberrima et amplissima futura sit utilitas, cum in animam infusi fuerint. Psallit enim alicubi, et ait divinus David: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi³⁰. » Licet enim, licet au-

A αἰτίας τῶν αὐτῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἐρῶσθαι φράσαντες ταῖς εἰς γυναῖκας φιλοστοργίαις, εἰτα βιβλίον ἀποστάσεως ῥιπτοῦντες αὐταῖς, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀτόπων ἐσθ' ὅτε καταγενομέναις, συνεπέλεκοντο μὲν ἑτέροις, φρονέοντες ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον λυπεῖσθαι θεοῦ, κἂν εἰ ἔλοιτο τούτο ὄραίν. Ἐτεροὶ δὲ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπεμαίνοντο θυγατράτι, καίτοι διακεκράγτος τοῦ νόμου σαφῶς: « Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγάτερα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. Ἀποστῆσαι γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. » Γέγονε δὲ μακρὸς περὶ τούτου λόγος καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἔσδρα βιβλίοις. Ὅθεν τιμῶς αὐτὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὸν Μαλαχίαν, ἔχει δὲ οὐχ οὕτως τὸ ἀληθές. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιπλήξεως ἐν τούτοις: ἐν δὲ γε τῷ τέλει τῆς προφητείας τὸν περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναδείξεως ποιεῖται λόγον, ὅτι δὴ μελλούσης τὸ τῆν ἐκείνη καθαρά τε καὶ ἀναίμακτος θυσία προσκομίζεσθαι τῷ θεῷ, καταλήγειν δὲ τὰ πάντων ἐγκλήζωφς ἀναμορφωμένων τῶν ἐπὶ γῆς. Καινὴ γὰρ κρίσις καὶ ἐν Χριστῷ, τῶν ἀρχαίων παρρηχέτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

TOMOS ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἀἴμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ.

B. Αἴμα φησι τοῦ λόγου, τῆς παρὰ Θεοῦ προφητείας εἰσὼν τὴν λήψιν. Ἐδέχοντο γὰρ οἱ μακάριοι προφήται διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶν ἐσομένων τὴν γνώσιν, τὰς τε συμβουλάς καὶ μὴν καὶ τὰς ἐπιπλήξεις ἐποιούοντο πρὸς τινὰς, οὐκ ἐξ ἰδίας αὐτοὶ καρδίας, οὐδ' ἂν ἔλοιτο τυγχόν ἀνασπῶντες λόγους, ἢ ψευδοποιούντες κατὰ τινὰς, διαρμηνεύοντες δὲ τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἀκωθεν τοῖς ἄλλοις καθαρῶς τε καὶ ἀμωμήτως διαπορθμύοντες λόγους. Οὐκοῦν τῆς προφητείας τὴν λήψιν γενέσθαι φησι παρὰ Κυρίου. Ὑπεμαίνοι δὲ διὰ τούτων, ὡς οὐτε προαγόρευσι ἔχει τινὰ τῆς προφητείας ὁ λόγος, μοχθηροῦ τε καὶ ἀναραροῦ πράγματος ὡς συμβησομένου τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οὐτε μὴν ἐπαίνους ὡς βεβαιώσιν ὀρθῶς: ἐπιπλήξην δὲ μᾶλλον ἐπὶ τε Ἰσραὴλ καὶ λαοὺς. Τὸ δὲ, « ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, » τοῖωσθε νόσεις: διαχειρίζοντος ὡσπερ, ἤγουν ἐκπράττοντος, τὴν τῆς προφητείας διακονίαν τοῦ ἐπίκλην Ἀγγέλου, τὸ λῆμμα γέγονεν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἴρηται δὲ Ἀγγελοῦ ὁ Μαλαχίας δι' αἰτίας ἃς ἤδη προείπον.

Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν. Ἠγάπησα ὑμᾶς, λέγει Κύριος.

Γ. Οὐ πάρεργον ποιεῖσθαι προστάττει τῶν βριθσομένων τὴν ἀκοήν ἐσπουδασμένους δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν πλείστη προσοχῇ καὶ κατανοήσει. Διακείσθαι γὰρ ὡδε προσήκει τοῖς θεῖων μέλλοντας ἀκρωσθαι λόγων ὧν ἔσται πλείστη τε ὄση καὶ μάλα ἀμφιλαφῆς ἢ ὀνησις, ὅταν εἰς αὐτὸν εἰσχωένται τὸν νοῦν. Ψάλλει γὰρ που καὶ φησιν ὁ θεοπέσιος Δαβὶθ: « Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἐκρυψα τὰ λόγια σου, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτια

²⁷ Deut. xxiv, 1 seqq. ²⁸ Deut. vii, 3, 4. ²⁹ II Cor. v, 17. ³⁰ Psal. cxviii, 11.

σοι. Ἔστι γὰρ, ἔστιν ἀκούοντά τινα μὴδὲ ἀκούσαι ἄ
δοκεῖν, εἰ μὴ ἄπτοινο μὲν διανοίας οἱ λόγοι, ἀπο-
πάντες δὲ ὡσπερ τῆς τοῦ λέγοντος γλώττης, εἴτα
μόνην προσαρράξαντες τὴν τοῦ ἀκούοντος ἀκοήν, εἰ-
καίτοι ἐν ἰσῶ καταλογισθεῖεν καὶ κρυπτοῖς. Τοιοῦτοί
τινες ἦσαν περὶ ὧν ἔφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν·
« Ἰδοὺ λαὸς μωρὸς, καὶ ἀκάρδιος, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς,
καὶ οὐ βλέπουσιν· ὄτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσι. »
Παρεγγυᾷ τοιγαροῦν ἀναγκαιῶς ὁ προφήτης, λέγων·
« Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν » τούτέστιν, εἰς
νοῦν ἔσω καὶ καρδίαν τοὺς θεῖους ἐναποτιθέμενοι
λόγους, καὶ τῶν ἀνωθεν χρησιμωδημάτων συνέντες
τὴν δύναμιν, συναινέσατε πάντας· « Ὡς ἠγάπησα
μὲν ὑμᾶς, λέγει Κύριος, » ἠξίωσά τε ἀπάσης ἡμε-
ρότητος, καὶ φειδοῦς, καὶ τῆς τοῖς ἀγαπωμένοις
προσκύουσης φιλοτιμίας. Τοῦτο δὲ αὐτῷ μάλα κατ-
ονειδίζοντος μὲν, ὡς ποιητὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀπέδοσαν
αὐτῷ, καίτοι δέον, ὡς ἀγάπης ἠξιωμένους, ἀντι-
φραίνεσιν ταῖς ἐπιεικείαις καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν
ἀνδανόντων αὐτῷ σπουδαῖς τε καὶ προθυμίαις. Εἰ γὰρ
ἔστι τῶν ἀτόπων, τὸ μὴ βούλεσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς
ἀποδιδόναι τὰς ὀφειλάς, τίς ἂν γένοιτο λόγος ἐπὶ Θεοῦ
τοῦ πάντα ἡμῖν πλουσιῶς διανεμόντος τὰ πρὸς εὐθυ-
μίας, εἰ μὴ βούλοιστο τίς ἀντιφραίνεσθαι αὐτῷ τῶν δω-
ρηθέντων τὰς ἀμοιβάς; εἰ καὶ ὅτι μάλιστα κρέποι ἂν
ἐκαίνο λέγειν τοῖς γε ἀληθῶς ἀρετίφροσι· « Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ
μοι; »

Καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς; Ὁὐκ
ἀδελφὸς ἦν Ἡσαῦ τοῦ Ἰακώβ, λέγει Κύριος, καὶ
ἠγάπησεν τὸν Ἰακώβ, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα;
καὶ ἔταξα τὰ ὄρια αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὴν
κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἐρήμων.

Δ'. Ἐπλήττετο μὲν Ἰουδαῖοι κατὰ καιροῦς τοῖς
ἐκ θείας ἐργῆς συμβαίνουσι, πολυτρόπως δεδυσσεθη-
κότας. Ἀπώθητο γὰρ εἰς αἰχμαλωσίας, καταδρωθεί-
σης αὐτοῖς τῆς χώρας, ὅσων τε ἠρημωμένων, καὶ
ἑμοῦ τῶν θεῶν ναῶν κατασπρησθέντων τῶν Ἱεροσο-
λύμων. Προφάσει δὲ τοῦ τὰ τοιαῦτα παθεῖν αὐτοὺς, τὸ
ἀποροῦσθαι ἐλίσθαι [φησὶ] τῆς γεννησθέντος τῆς πρὸς
Θεόν, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιώσθαι λόγου τὴν εἰς νόμον
αἰδῶ. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀγαπήσας λέγοντος αὐτοῦς τοῦ
Θεοῦ, καὶ σφόδρα γε ἦν εἰκὸς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας
διαμεμνηθῆαι κακῶν, φάναί τε οὕτω τυχόν τὸ, « Ἐν
τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς; » οικονομικιώτατος λίαν ὁ τῶν
ἔλων Θεός, παρρησιάζει μὲν τὰ διὰ μέσου συμβήματα,
καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς παρατρέχει διήγησιν, ἀνακομίζει
γε μὴν τὴν τῆς ἀγάπης ἀπόδειξιν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους
ἐρχομένην, φησὶ δὲ τὸν Ἰακώβ, ὃν ἀγαπήσας μὲν Ἰσχυ-
ρίζεται, καταστυγημένον δὲ πεποιῆσθαι τὸν Ἡσαῦ,
καίτοι τοῖς φύσεως νόμοις εἰς ἀδελφότητα τῷ τετι-
μημένῳ συνδοῦμενον. Ὡς γὰρ ὁ θεοπέσιος γράφει
Παῦλος, « Μήπω γεννηθέντων, μὴδὲ πραξάντων τι
ἀγαθόν, ἢ φαῦλον, » ἀπολεκτον ἐποιεῖτο τὸν Ἰακώβ,
ἔξ οὗ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀνεψύχ γένος· ἐκδέδληκε δὲ
τὸν Ἡσαῦ, καὶ οὐ δῆπου φαμέν κατὰ πρόκλησιν (οὐ
γὰρ ἄδικος ὁ Θεός, οὔτε μὴν ἀνέστην ἢ ἑτεροακῆς τὸ
ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διετάξει· κρίμα)· προ-

dicentem putare non audivisse, nisi mentem verba
tetigerint: a lingua enim loquentis avolantia, et
solas audientes aures verberantia vanis merito ac
non prolatis similia videlicet. Huius generis erant
nonnulli, de quibus quidam sanctorum prophetarum:
« Ecce populus stultus, et sine corde: oculi eis,
et non vident, aures eis, et non audiunt ⁴¹. » Hortari
itaque prophetam necesse fuit: « Ponite super
corda vestra, » hoc est, intra animum et cor di-
vina verba reponentes, supernorumque oraculorum
vim intelligentes, assentiamini plane: « Quoniam
dilexi vos, dicit Dominus, » omnique mansuetudine
et indulgentia, et cura sedula, quæ dilectis adhiberi
solet, dignatus sum. Hoc autem rursum meritis-
simo illis exprobrat, quod sibi pro bonis mala re-
tribuissent, cum, ut charitate dignati, vicissim eum
probitate, et studio, alacritateque ad omnia ipsi
accepta delectare deberent. Si enim absurdum est
naturæ nostræ consortibus præstare nolle quod de-
beas, quid super Deo respondebimus, qui nobis om-
nia ad jucunditatem pertinentia abundantè submi-
nistrat, si dona donis non rependerimus? siquidem
sana mente revera præditos maxime decet illud di-
cere: « Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ
retribuit mihi ⁴²? »

καὶ ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ

VERS. 5. Et dixisti: In quo dilexisti nos? Non-
ne Esau erat frater Jacob? dicit Dominus, et dilexi
Jacob, et Esau odio habui? Et posui terminos ejus in
desolationem, et hæretitatem ejus in domos solitudi-
nis.

IV. Percutiebantur aliquando Judæi ab infenso
Deo, cum multis se impietatibus obstrinxissent. Va-
stata enim eorum terra, captivi abigebantur, domi-
bus exinanitis, et Hierosolymis una cum divino tem-
plo crematis ⁴³. 320 Quod autem ista perpessi
fuissent, inde legitima erga Deum deserendi, et re-
verentiam legis parvi omnino pendendi occasionem
arripiebant. Quia igitur dicente Deo, se illos dilexis-
se, et valde quidem credibile erat eos miseriarum
captivitatis dequo memores, ita fortasse dicturos,
« In quo dilexisti nos? » prudentissimo consilio uni-
versorum Deus quæ acciderant prætermittit, eorum-
que narrationem relinquit, dilectionisque demonstra-
tionem ad generis eorum principium; Jacob nimi-
ram, revocat, quem se dilexisse confirmat, odisse
autem Esau, quantumvis ei qui diligebatur naturæ
legibus, ut frater, devinctus esset. Etenim ut divinus
Paulus scribit: « Cum nondum nati fuissent, neque
aliquid boni egissent, aut mali ⁴⁴, » Jacob elegit, a
quo Judæorum gens originem duxit: abjecit autem
Esau, non quod ab eo provocatus esset (non est
enim injustus Deus, nec iniquam, aut ancipitem,
sive variabilem fert sententiam in unumquemque
mortalem); sed cum tanquam Deus amborum futu-
ras actiones et utriusque mores prænosset, melio-

⁴¹ Jerem. v, 21. ⁴² Psal. cxv, 12. ⁴³ IV Reg. xxv, 9 seqq. ⁴⁴ Rom. ix, 11.

rem et sanctiorem complexus est; ut, exempli causa, etiam beatum Jeremiam priusquam eum formaret in utero, novisse se dicit, et sanctificasse, antequam de vulva exiret⁴². Sciebat utique, sciebat eum prophetam futurum, et ad futura prænuntianda legatum idoneum. Sic et nos ipsos in fide iustificationis sanctificari divinus Paulus asserit: « Quos enim præscivit, illos et prædestinavit Deus et Pater conformes fieri imagini Filii sui⁴³. » Eosdem vocasse et sanctificasse ibidem dicitur. Itaque secundum præscientiam digna dilectione habetur Jacob, et meretur odium Esau. Inquit igitur, o Israel, « Dilexi vos. » Nec mentiar ullo modo, si ita vobis dicam: nam ut me recta et vera loqui cognoscatis, ad principium generis modum dilectionis reducite. Ambo enim satu Isaaci erant editi: verum Jacob vita bonus, et amans Dei; alter præfractus, et intractabilis, et ad piacula non imparatus. Quapropter inclinavi in Jacob, et hereditatem Esau attributam vastavi, ipsamque in desolationem dedi. Hereditatem vero Jacob collegi indulgentia mea, hoc est vos, sive regionem quam incolitis. Sciendum porro Esau vocabulum ex grecis Latine *quercus*: **821** fuit enim durus, et inflexibilis instar duræ quercus. Quia autem propter unam escam vendidit primitiva sua, appellatus est Item Edom, quod sonat *terrenus*. Unde et regionem posterorum Esau Idumæam nominatam sacra Scriptura testatur⁴⁴, quam subactam aliquando Judæi desolatam et desertam penitus reukiserunt. Quid autem prophetia Israelitis indicat? Illud, quæmor: Jacob se Mexisse ait, nec alia de causa, nisi quia erat vir « simplex, habitans domum⁴⁵: » odisse autem Esau, erat enim, juxta beatum Paulum⁴⁶, terrenus et profanus. Quamobrem Judæos intelligere oportebat non fuisse passuros desolationem, nec a patria ad alienigenas migrationem, si Jacob imitandum sibi proposuissent. Quoniam autem Esau mores exprimere, et per vestigia stultitiæ illius incedere maluerunt, hostibus potius traditi sunt.

συνέθη παθεῖν αὐτοὺς τὴν ἐρήμωσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐνεγκαύσης πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀποδρομὴν, εἰ ἐμμελήθησεν τὸν Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ ζηλωταὶ καὶ ἐμμελήθησεν τὸν Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ ζηλωταὶ καὶ ἐμμελήθησεν τὸν Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ ζηλωταὶ καὶ ἐμμελήθησεν τὸν Ἰακώβ.

Quod si quis dicta spiritualiter considerare vult, certo sciat Jacob reddi *supplantator*, ac proinde cujuscumque peccatum supplantantistypus esse possit. Esau autem *quercus*, ut dixi, et Edom *terrenus*, qui et ipse cujusvis sola terrena cogitantis typum et imaginem gerit. Diligit ergo supplantatorem Jacob, Esau autem pertinacem et asperum, sive Edom, hoc est, terrenis affectum, et qui temporanea ac perennia spiritualibus bonis stulte anteposuit, odio prosequitur. Ita solitorem vivere hereditatem dissipabit Deus noster, qui virtutem diligit. Non enim firmitatem nec statum inconcussam habent res terrene. Censuras autem penitus, tanquam in figura Idumæorum hereditas desolata prorsus declarabit.

Ἐργνωκῶς δὲ ὡς Θεὸς τὰ παρ' ὀμοίων ἐσόμενα καὶ τὴν ἐκάστου τρόπον, ἀγάπης ἤξειον τὸν ἀμαίνω τε καὶ ἱερώτερον· καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν μακάριον Ἰερემίαν πρὶν ἐν κοιλίᾳ διαπλάσαι φρεσὶν ἐργνωκίαν. ἀγάσας τε πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας. Ἰδὲ γὰρ, ἤδει προφητὴν ἐσόμενον, καὶ ἐπιτηδείως ἔχοντα πρὸς ἀποστολήν, τὴν ἐπὶ τὸ δεῖν τῶν ἐσομένων ποιῆσθαι τὴν προαγόρευσιν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς τοὺς ἐν πίστει δεικναιωμένους ἠξιοῦσθαι φρεσὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. « Οὐδ' γὰρ ἔγνω, καὶ προώρριεν, ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Τοῦτους καλέσαι τε καὶ ἀγάσας λέγεται. Οὐκοῦν κατὰ πρόγνωσιν ἠξίωται μὲν ἀγάπης; ὁ Ἰακώβ, μεμίσσηται δὲ δικαίως ὁ Ἡσαΐ. Ὡ τὸν υἱόν, φησὶ, Ἰσραὴλ, « Ἠγάπησα μὲν ὑμᾶς. » Ψευδομυθήσασιν γὰρ ἂν οὐδ' αὖθις, εἰ τοῦτο λέγεται πρὸς ὑμᾶς· ἐστὲσθε δὲ μᾶλλον, ὡς ἔστιν ὀρθὸς; τε καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, εἰς τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν ἀναφέροντες τῆς ἀγάπης τὸν τρόπον. Ἀμφω μὲν γὰρ ἦσθη ἐξ Ἰσαὴ· ἀλλ' ἦν ἀγαθὸς τῶς τρόπους καὶ φιλόθεος ὁ Ἰακώβ, ὁ γε μὴν ἕτερος σκληρὸς, καὶ δυσάντητος, καὶ ἔτοιμος εἰς βεβήλωσιν. Ταύτητος προσεννεύεται τῷ Ἰακώβ, καὶ τὸν μὲν ἐνεμηθῆντα τῷ Ἡσαΐ κατηφάνισα κληρὸν, ἔδοκά τε αὐτὸν εἰς ἐρήμωσιν· συγκεκρότητα δὲ τῆ παρ' ἐμαυτοῦ φειδοῖ τὸν τοῦ Ἰακώβ, τουτέστιν ὑμᾶς, ἦγον τὴν χώραν, ἦν κατοικήκατε. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἐρμηνεύεται μὲν δρῦς, σκληρὸς; δὲ καὶ ἀκαμπτής, καὶ τοῖς ἐκ δροῦς ξύλοις ὀλίγον παραχωρῶν ὁ Ἡσαΐ. Ἀπεμπελήσας δὲ καὶ τὰ πρωτοτόκια βρώσεως ἐνεκεν μῆδ, ἠνόμισται δὴ καὶ Ἐδὼμ, ὁ ἐστὶ γῆτιος. Ταύτητος καὶ Ἰδουμαίαν κεκλήσθαι φησὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, τῶν ἐξ Ἡσαΐ γεγονότων τὴν χώραν, ἦν ἐχειρώσαντο κατὰ καιροῦς Ἰουδαῖοι, ἀθαστόν τε καὶ ἀσκήτην ἀπέφηναν παντελῶς. Καὶ τί ἂν βούλοιο δηλοῦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῆς προφητείας ὁ νοῦς; Ἐκεῖνο, ὁμαί που· τὸν μὲν γὰρ Ἰακώβ ἀγαπήσασιν φησὶ, καὶ οὐκ ἐτίρω χάριν, ἦ ὅτι γέγονεν ἀνήρ· ἀπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν· ἐμμεσημέναι δὲ τὸν Ἡσαΐ· γέγονε γὰρ γῆτιος τε καὶ βέβηλος, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον εἰδέναι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς οὐκ ἂν ἐνεγκαύσης πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀποδρομὴν, εἰ ὁμοτρόποι γεγόνασι τῷ Ἡσαΐ, καὶ τῆς ἐκεῖνου χαλεπότητος ἐχθροῖς.

Ei δὲ δὴ τις βούλοιο καὶ πνευματικὴν τοῖς εἰρημῆνοις ἐφαρμόσαι τὴν θεωρίαν, διανοασθῶ σαφῶς, ὡς ὁ μὲν Ἰακώβ ἐρμηνεύεται *περηνιστής*· τύπος δ' ἂν εἴη παντός τοῦ περηνίζοντος ἀμαρτίας. Ἡσαΐ δὲ, ὡς ἔφη, δρῦς, καὶ μέντοι γῆτιος ὁ Ἐδὼμ· τύπος δ' ἂν εἴη καὶ οὗτος παντός τοῦ μόνα φρονούντος τὸ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀγαπᾷ τὸν υἱόν ὁ Θεὸς τὸν περηνιστῆ· Ἰακώβ, μεμίσθη δὲ τὸν Ἡσαΐ τὸν ἀκαμπῆ καὶ σκληρὸν, ἦτοι τὸν Ἐδὼμ, τουτέστι, τὸν τοῖς γῆτιος προσνευκότε, καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὰ πρόσκαιρά τε καὶ ἀπολλύμενα φληνάφως ἀνηρημένον. Τῶν οὕτω ζῆν εὐδότην ἀφανιεῖ τὸν κληρὸν ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός. Οὐ γὰρ τοῖς βέβαια τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτε μὴ ἀκλόνητον ἔχει τὴν στάτιν. Ὅτι δὲ

⁴² Jerem. i, 5.⁴³ Rom. viii, 29.⁴⁴ Gen. xxxvi, 45.⁴⁵ Gen. xxv, 27.⁴⁶ H. br. xii, 16.

πεσεται πάντως, ὡς ἐν τύπῳ σαφηνιῇ τῶν Ἰου-
μαίων ὁ κληρὸς εἰπάπαν ἡρημωμένος. Ἄλλ' ὄγε Θεῷ
προκειμένος, ἀσφαλῆ καὶ ἡρηρσισμένην ἔξει τὴν
ἐλπίδα, καὶ τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι Θεῷ προσφωνήσει
λέγων· « Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κληροὶ μου. »

Διότι ἔρει· Ἡ Ἰδουμαία κατέστραπται, καὶ ἐπι-
στρέψωμεν, καὶ ἀνοικοδομησώμεν τὰς ἐρήμους.
Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Αὐτοὶ οἰκοδο-
μήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω· καὶ ἐπικληθήσεται
αὐτοῖς ὄρια ἀνομιᾶς, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρα-
τέτακται Κύριος ἕως αἰῶνος.

Ε. Δυσχερῆς μὲν ἴαν ἢ τῆς λέξεως συνθήκη,
πλὴν οὐκ ἄτοκος τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. Δέδωκα
μὲν γὰρ ἐγὼ, φησὶν, τοῦ Ἡσαῦ κληρονομίαν εἰς
ἀφανισμόν καὶ εἰς ἐρήμωσιν, ὑμῶν τῶν ἐξ Ἰακώβ
ἐκπεπορθηκότων. Ἐρεῖ δὲ Ἰσῶς ὁ Ἰδουμαῖος· Εἰ καὶ
κατέστραπται παντελῶς, καὶ εἰς λῆξιν ἦκει κακῶν
ἢν κατηκῆχαμεν χώραν, ἀλλ' οὖν ἐπιστρέψαντες
ἔγεροῦμεν μὲν τὰς ἡρημωμένας πόλεις τε καὶ κώ-
μας, κατοικήσομεν δὲ αὐτάς οἱ διασσεωσμένοι. Τί
οὖν; Πρὸς ταῦτα, φησὶ, τὰδε λέγει Κύριος· « Αὐτοὶ
οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω. » Κεκλήσεται
δὲ πάντως ἡ Ἰδουμαία, « Ὑρία ἀνομιᾶς, » ὡς διὰ
πλείστην ὄσιν ἁμαρτίαν κατεστραμμένη, « καὶ λαὸς
ἐφ' ὃν παρατέτακται Κύριος ἕως αἰῶνος. » Ὁ μὲν οὖν
τοῦ γράμματος νοῦς οὐχ ἕτερος, οἶμαι, τίς παρὰ
τοῦτον ἔστι. Προσθεῖν δ' ἂν, ὅτι τῶν τῶν σαρκικῶν
καὶ γῆινων ἔχόντων φρόνημα (γῆϊνος γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ
Ἰδουμαῖος· ἐρμηνεύεται) πάντη τε καὶ πάντως ὁ κλη-
ρὸς πεσέεται, Θεοῦ καταστρέφοντος. Οὐ γὰρ ἔχει τὸ
βέβαιον τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πρακτέα, οὕτω μὴ
διηνεκῆ τὴν μέθεξιν· περιπτεῦσι γὰρ τοὺς ἔχοντας
πρόσκαιρος εὐθυμία, καὶ ἐν Ἰσῶ σκιδᾶς μετατάττεται,
ἢ θανάτῳ σθεσθέντος τινός, ἢ γουν ἀδοκίτου συμφο-
ρᾶς ἐπενηνεγμένης.

Ἄλλ' εἰ καὶ τις ἔλοιτο τῶν Ἰδουμαίων τὸν ἑαυτοῦ
κληρὸν ἀφκοδομεῖν, ἢ πλοῦτον συλλέγων τὸν ἐξ ἀδι-
κίας, ἢ τοὺς διακένους δοξαρίαις ἐντροφῶν, ἢ δυνα-
στειαῖς ταῖς κατὰ τὸν βίαν ἐνασθρύνουσαι θέλων, αὐτὸν
εὐρήσει τὸν τῶν ὀλων Θεὸν μονουσιχὴ καὶ ἀνθεστη-
κότα καὶ μαχόμενον. Ὡς γὰρ ὁ θεοπέσιος γέγραφε
μαθητῆς, « Εἰ τις θέλει εἶναι φίλος τοῦ κόσμου,
ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. » Ὅπως αὐσεται γὰρ,
ὡς ἔφην, τῶν τὰ γῆϊνα φρονεῖν ἡρημένων, ἀλλ' οὐδὲ
τῆς πρὸς αὐτοὺς καταλήξει μάχης. Μισεῖ γὰρ αἱ τὸν
ἀλιτήριον, καὶ ἀπόπεμπτον ποιεῖται τὸν φιλαμαρτή-
μονα.

Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὄψονται, καὶ ὑμεῖς
ἔρεϊτε· Ἐμεγαλύνθη Κύριος ὑπεράνω τῶν ὀρίων
τοῦ Ἰσραὴλ.

Γ. Ὅταν, φησὶ, τὴν τῶν πραγμάτων καταρθώ-
σθε φύσιν, μονουσιχὴ δὲ καὶ ἀναμύοντι τῷ· κατιδίγε
σαφῶς ἄπερ ἔφην ἀρίτως, τότε δὴ πάντως ἔρεϊτε
συγκατανεύοντες, ὅτι δεδόξασται καὶ ἐμεγαλύνθη
Θεὸς ἐν τοῖς ὀρίοις τοῦ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ Ἰα-
κώβ γεγονότες, ταυτέστιν Ἰουδαῖοι, προσχευρούχο-
τες, ὡς ἔφην, διὰ πλείστην ἀσέβειαν ἔξοικοι τε γε-

Ast qui Deo adheret, spe certa et firma sustentabi-
tur, et honorum largitori acclamabit : « In manu tua
sortes nostræ 40. »

VERS. 4. Quia dicet, Idumæa subversa est, et re-
vertamur, et reedificemus deserta. Hæc dicit Domi-
nus omnipotens : Ipsi ædificabunt, et ego destruam ;
et vocabuntur eis termini iniquitatis, et populus
super quem extensus est Dominus usque in æter-
num.

V. Perdifficilis est verborum contextus, sive con-
nexio : verumtamen sententia subjecta non incon-
veniens. Inquit enim, Dedi quidem ego hære-
ditatem Esau in desolationem, in solitudinem, a vo-
bis ex Jacob propagatis devastatam. Sed Idumæi di-
cent fortasse : Etsi regio quam habitavimus pro-
pura in vastitudinem redacta, et extremis afflictata
est malis, nihilominus reversi desolatas urbes vi-
cosque instaurabimus, et qui salutem retinimus,
eas incolemus. Quid igitur? Ad hæc, inquit, ista di-
cit Dominus : « Ipsi ædificabunt, et ego destruam. »
Et Idumæa omnino vocabitur « Termini impieta-
tis, » utpote peccatis plurimis depravata, « et po-
pulus super quem extensus est Dominus usque in
æternum. » Litteræ igitur sensus, ut arbitror, præ-
ter hunc nullus est. Libet appouere, carnalia et
terrena cogitantium (terrenus enim, ut dixi, squat
nomen Idumæus) hæreditas, Deo subvertente, cadet
penitus. Nam quæ in hoc mundo actitantur, firmi-
tudine carent, neque usum sui perpetuum præbent,
quoniam temporanea lætitia præterit, umbrae simi-
lis. aut morte e medio tollente aut improvisa cala-
mitate interveniente.

Sed etsi quis Idumæorum sub intelligentiam ca-
dentium hæreditatem suam ædificare voluerit, aut
divitias ex iniquitate congregans, aut in gloriolis
inanibus deliciis sibi constituens, aut potentia in
hac vita offerri volens, universorum Deum ipsam
tantum non obsistentem contraque pugnantem inve-
niet. Nam ut divinus discipulus scriptum reliquit,
« Qui voluerit esse amicus sæculi hujus, inimicus
Dei constituitur 41. » Nondum enim quiescet, ut dixi,
ab his qui terrena sapiunt, nec iis adversari desi-
stet. Semper enim flagitiosus odit, et cupidius pec-
cantem rejicit.

VERS. 5. Et oculi vestri videbunt, et vos di-
cetis : Magnificatus est Dominus super terminos Is-
rael.

VI. Quando, inquit, rem pro natura sua recto
præstiteritis, et tantum non apertis animi oculis vi-
deritis perspicue quæ modo dixi, tunc omnino an-
nuentes, glorificatum et magnificatum esse Deum in
finibus Israel fatebimini. Ex Jacob enim prosemi-
nati, Judæi nempe, cum Deum offendissent, ut dixi,
extorres, et captivi, et inimicis expugnabiles propter

40 Psal. xxx, 16. 41 Jac. iv, 4.

summam impietatem facti sunt. Ubi vero miseris A exercitos, et pro dignitate punitus Deus miseratus est, redierunt, et res eorum in melius, atque in antiquum statum restitutæ sunt. **823** Et benefactum deinceps regioni, urbes de integro incoluerunt, templum confiderunt, Merosolymam mœnibus communierunt, et quæ magis optabant, quam sperabant, iis demum sunt perfructi. Idumæa autem ut vastata est, ita permansit, nec ad conditionem feliciorum erecta est. Itaque glorificatus est Deus in terminis Israel.

Sciendam porro, etiam secundum reconditissimum sensum, quamvis quidam Deum agnoscetes ipsam offenderint, ac propter peccatum pœnas dederint, tamen non funditus perituros nam Deus, ubi quantum satis est in eos animadverterit, miseretur, et ad prosperum statum eos reducit. Terrenum autem affectum diligentibus, et ad sola quæ carnis sunt respicientibus, adversatur semper, et iræ suæ super illos tempus producit : « Vocabuntur enim, inquit, illis termini impietatis, et populus super quem extensus est Dominus in æternum. »

Vers. 6. Filius glorificat patrem, et servus dominum suum. Et si pater sum ego, ubi est gloria mea? et si dominus sum ego, ubi est timor meus? dicit Dominus omnipotens.

VII. Limitem rationis egressos contempsisse quæ minime oportebat, ostendit ubique. Frugi enim filiis conveniebat, et quidem jure admodum ac merito, ut patris sui gloriam procurandam serio susciperent, quo ita inclyti patris filii vocarentur. Jam si quis fidelis, seu germanus sit minister, etiam dominum suum celebrem fieri, et non obscurum, et velut pedibus protritum manere, magnopere optabit. Nam sic ipse quoque partem felicitatis, quæ in his est, feret, et quod sibi ornamento sit faciet, et eam summæ voluptatis occasionem sibi ducet. Vos autem, inquit, cum me ut patrem honorare, atque ut dominum timere deberetis, in ambobus non parum ab officio descivistis, et inveniemini nec ut patri honorem, nec ut domino timorem impertientes. Ubi enim est honor meus? ubi timor, si nihil ad gloriam meam pertinens facere sustinetis, neque pœnam a domino metuentes, ejus jussa capessitis? Istiusmodi quippiam per Isaiam quoque dicit : « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locus est : Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me⁸². » Querenda igitur a nobis, quæ Deo sunt honorifica, et ad opera sancta incumbendum, cum sciamus scriptum esse : « Vivo ego, dicit Dominus, quia glorificantes me glorificabo, **824** et qui contemnunt me, contemnetur⁸³. » Glorificabitur autem a nobis Pater universorum Deus, si non quod nobis jucundum et amicum est, agere studuerimus, sed illi potius mentem nostram dedicaverimus et in omnibus ad ejus nutum nos conformaverimus. Timelicimus vero ut Dominum, si propensionem ad improbi-

γόνασιν, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ ἀλώσιμοι τοῖς ἐχθροῖς. Ἐπειδὴ δὲ πεπραχότας ἀθλίως, καὶ ἀποχρώντως κεκολασμένους, κατηλίθησεν ὁ Θεός, ἀνεκομιίσθησαν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ἀνενεγκόντων αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἄμεινοι τῶν πραγμάτων. Καὶ γέγονε μὲν ἐν εὐπαθείᾳ ἡ χώρα, κατωκῆκασι δὲ τὰς πόλεις, ἀνεδειμαντο τὸν ναὸν, ἀνετείχισαν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ γεγόνασι πάλιν ἐν τοῖς παρ' ἐλίθῃ καὶ κατ' εὐχῆν. Ἡ δὲ γὰρ τὸν Ἰουδαίων ἡρήμωται χώρα, καὶ μεμένηκεν ἐν κακοῖς, οὐκ ἀνασφάλασα περὶ τὸ ἄμεινον. Οὐκοῦν δεδίζασται Θεός ἐν τοῖς ὀρίοις Ἰσραὴλ.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν ἐσώτατον νοῦν, καὶ ἐν προσκρούσει γέγονε τινες τῶν εἰδόντων Θεὸν, καὶ ἐν παιδεύονται δι' ἀμαρτίαν, ἀλλ' οὐκ εἰσάπαν αὐτοῦ ἀπολέσθαι συμβαίνει· κατοικτεῖσσι δὲ Θεός παιδεύσας ἀκούοντες, καὶ ἀνακομιίζει πάλιν εἰς εὐθυμίαν. Τοῖς δὲ γὰρ τὸ γῆθρον ἀγαπῶσι φρόνημα, καὶ εἰς μόνον βλέπουσι τὰ σαρκῶς, μάχεται διηνεκῶς, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς παρατείνει τοὺς χρόνους. « Κληθήσεται γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς θρία ἀνομιᾶς, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέταται Κύριος ἕως αἰῶνος. »

Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ. Καὶ εἰ πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Z. Ἐξω τοῦ καθήκοντος; ἰόντας λόγου, καὶ ὅν ἤκιστα χρῆν ἀφετεῖν ἡρημένους, ἀποκαίνει πανταχῆ. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπιεικέσι τῶν υἱῶν πρέπει ἄν, καὶ μάλᾳ εὐκρίτως, τὸ μεταποιεῖσθαι σφόδρα τῆς τοῦ φύσαντος δόξης, ἵνα καὶ εὐκλεσετάτου πατρὸς ὀνομάζωνται τέκνα. Εἰ δὲ ἢ τις εἴη καὶ οὐκ ἐκ τῆς γενέσεως, περιφανῆ που πάντως καὶ διαδόχρον τὸν οὐκ εἶχον εὐξεται γενέσθαι δεσπότην, οὐκ ἄσχημον εἶναι καὶ πεπατημένον. Μετέξει γὰρ οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς ἐν γὰρ τούτοις εὐμερίας, καὶ καύχημα τὸ χρῆμα ποιήσεται, καὶ θυμηθῆς τῆς ἀνωτάτης λογίζεται κρῶσασιν. Ὑμεῖς δὲ, φησὶν, ὡς πατέρα με δοξάζειν ὀφείλοντες, δεδιέναι δὲ καὶ ὡς δεσπότην, κατ' ἀμφω τοῦ πρόποντος οὐ μετρίως διημαρτήκατε· ἀλώσεσθε δὲ μήτε ὡς πατρὶ τὴν δόξαν, μήτε μὴν ὡς δεσπότη τὸν φόβον ἀνάπτοντες. Ποῦ γὰρ ἡ δόξα μου; ποῦ δὲ ὁ φόβος, εἰ μὴδὲν τῶν εἰς θεῶν ὀράντων τὴν ἐμὴν ἀνέχεσθε θρῆν, μήτε μὴν τὸ κολάζεσθαι δεδιότες, τοῖς δεσπότη εἴχετε νόμοις; Ἐφη τι τοιοῦτον καὶ διὰ φωνῆς Ἦσαθον· « Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν· Ὑποῖς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν. » Χρῆ τοῦτον ἡμᾶς τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ ζητεῖν, καὶ μὴν καὶ ἐπαίγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γεγραμμένον εἰδόντας· « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ ὁ ἐξουθενῶν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάζεται δὲ πρὸς ἡμῶν ὁ Πατὴρ ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὐχ ἰδίως αὐτοῖς ἡμῶν ἡδὺ τὸ καὶ ὄλον ἀποπεραινῆσθαι ἐσπουδακῶτων, ἀναθεθεκῶτων δὲ μᾶλλον αὐτῶ τὸν νοῦν, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἐπομένων πανταχοῦ. Φοβηθησόμεθα δὲ καὶ ὡς Κύριον, τὴν εἰς φαιλότητα ῥοπήν ἀνακόπτοντες αἰδοῖ τοῦ προσκρούειν

⁸² Isa. 1, 2. ⁸³ 1 Reg. 11, 30.

αὐτῶν, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θεοῦ βήματος εὐνοοῦντας Δ
 ἔλεγον. « Τοὺς γὰρ πάντας ἡμεῖς δεῖ φανερωθῆναι
 ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται
 ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξαν, εἴτε
 ἀγαθὰ, εἴτε φαῦλα. »

Ἑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φουλλίζοντες τὸ ὄνομά μου.
 Καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι φουλλίσασαμεν τὸ ὄνομά σου;
 Προσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους
 ἡλισγημένους. Καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι ἡλισγήσα-
 μεν αὐτούς; Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· Τράπεζα Κυρίου
 ἡλισγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα βρώματα
 ἐξουδενώμενα.

Η'. Ἐπαιτίζεται σφῆδρα τῶν Ἰουδαίων τὸ βῆθου-
 μον, εἰς καὶ ὁ νόμος ἐπιφωνεῖ τὸ, « Εὐλαβεῖς ποιεῖτε
 ταῖς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Ἐφεται γὰρ ὡς ἐπίπαν ταῖς
 τῶν ἡγουμένων ἐπικεικείαις ἢ ὑπὸ χεῖρα πληθῶς, Β
 ἀδικεῖται δὲ οὐ μετρῶς, ὅταν ἴδῃ κατημεληχότας
 τῆς πρὸς Θεὸν αἰδοῦς. Συγκρατίζεται γὰρ εὐθὺς
 καὶ συναβῶσται τὸ βῆθουμον εἰς εὐλάβειαν, καὶ τῆ
 τῶν καθηγητῶν ὀπτιώσει συμπλάττεται. Ὅτι δὲ ἐστὶν
 ἀληθὴς ὁ λόγος, πιστώσεται λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεός,
 ὅτι « Οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν Κύριον οὐκ
 ἐξεζήτησαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ
 διεσκοπήθησαν. » Ὑποκῶν ὡς ἐπίπαν οἱ τῶν θείων
 θυσιαστηρίων ἱερουργῶν πρόφασις εὐρίσκονται τοῖς
 ἄλλοις εὐδοκίμου ζωῆς μὲν, εἰπερ ἔλοιτο διαβιῶν
 ἁρῶς, καὶ καθ' ὃν προσήκει τρόπον τὸ σέβας ἀν-
 άπειν· εἰσχωρῶν δὲ καὶ βδελυρῶν ἐπιτιθευμάτων,
 εἰ πρὸ γε τῶν ἄλλων οὗτοι τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν εὐ-
 ρίσκοντο κατηβῶσθηκότες. Ταῦτητοι καὶ ὁ θεσπέ-
 σιος Πέτρος τοῖς τελουσι διδασκάλοις ἐπεφωνεῖ σοφῶς, C
 ὅτι προσῆκεν αὐτοὺς τύπους γενέσθαι τοῖς ποιμνίοις.
 Ἑμεῖς ἐστε τοῖνον, φησὶ, οἱ τοῖς τῆς ἱερωσύνης
 αὐχήμεσι διαπρέποντες, οἱ φουλλίζοντες; τὸ ὄνομά μου.
 Καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν τὸ φαλισμοῦ τὸν τρόπον,
 ἀκούσαθε διακεκραγότες· Ἐν τῷ προσφῆρειν ὑμᾶς
 εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἡλισγημένους. Εἰ
 δὲ δὴ λέγοντο καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν· « Τίνα δὴ τῶ-
 πον ἡλισγήσαμεν αὐτούς; » ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς· Ὅς
 οἴεσθε μεθ' ἑσῶς, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῖς βοᾶτε πρά-
 γμασιν, ὅτι « Τράπεζα Κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστίν. »
 Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστα τῶν εἰρημένων ἀναμνήσασθαι
 χρῆ, καὶ διερμηνεύσαι σαφῶς, φέρε λέγωμεν, τί ποτε
 ἄρα βούλεται δηλοῦν ὁ ἄρτος ὁ ἡλισγημένος. Ἠλισγη-
 μένον μὲν οὖν τὸν μαμάλυσμένον, ἦγουν τὸ ἀκάθαρ-
 τῶν ὀνομάζει. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι κατὰ γε τὸ
 τῷ νομοθέτῃ ἔοικον ἐπὶ ταῖς; τελουμέναις θυσίαις καὶ
 ἄρτοι προσεκομιζοντο· πλην ἄζυμοί τε καὶ καθαροί·
 μόνην δὲ τὴν τῆς αἰνέσεως θυσίαν ἐπ' ἄρτοις ζυμί-
 ταις τελείσθαι προστέταχε. Καὶ τίς ὁ περὶ τούτων
 μυστικὸς; ἀν γένοιτο λόγος, ἀπογράφωντας ἐν ἑτέροις
 εἰρήκαμεν· ἀφηγήσομαι δὲ νῦν καὶ ἐν ἐπιδρομῇ, ὡς
 ἂν μὴ δοκοῖν ὀκνηρὸς εἶναι τις ἐν γε τοῖς οὕτω λυ-
 σιτελεστάτοις. Οὐκοῦν ὁ μὲν ἄζυμος ἄρτος σημεῖον
 ἂν γένοιτο ζωῆς τῆς ἀζύμου καὶ καθαρῆς. Οὕτω καὶ
 ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις
 ἐπιστέλλει, λέγων· « Ὅστε ἐορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ

latenti, pudore quodam illius offendendi resciderimus,
 accusatiuonemque apud diuinum tribunal nobiscum vo-
 lutauerimus. « Omnes enim nos manifestari oportet
 ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque
 prout gessit in corpore suo, sive bona, sive mala ⁵⁵. »

VEBS. 7. Vos sacerdotes, qui despiciitis nomen meum.
 Et dixistis : In quo despezimus nomen tuum? Offer-
 rentes ad altare meum panes pollutos. Et dixistis :
 In quo polluimus eos? In eo quod dicitis : Mensa
 Domini polluta est, et superpositæ escæ sunt des-
 pectæ.

VIII. Expostulat vehementer cum sacerdotibus ob
 sacerdotibus ob
 sordiam, quibus et lex acclamat illud, « Religiosos
 facite filios Israel. » Subjecta enim multitudo penè
 in omnibus principum bona exempla sequitur, nec
 mediocre detrimentum accipit, cum eos reverentiam
 erga Deum posthabere cernit. Statim enim eorum
 redigitur, et desidia in cultu diuino simul languet,
 et ad magistrorum supinam negligentiam flagitur.
 Vera me dicere ex verbis Dei uniuersorum patet :
 « Pastores stulto egerunt, et Dominum non exqui-
 siverunt. Præter hoc non intellexit omnis grex, et
 dissipati sunt ⁵⁶. » Itaque in omnibus fere, qui ad
 diuina altaria sacrificant cæteris ad vitam probatam
 incitamento sunt, si ex virtute vivere, et Deum modo
 quo conuenit colere voluerint : ad nefanda au-
 tem et detestabilia studia duces, si præ aliis hu-
 jusmodi malis male habere conspiciantur. Hinc et
 diuinus Petrus magistros sapienter admonuit, con-
 venire, eos formam gregis fieri ⁵⁷. Vos igitur estis,
 inquit propheta, qui sacerdotii dignitate conspicui,
 qui despiciitis nomen meum. Et si modum despe-
 ctionis audire vultis, audietis clamantem : « In eo
 quod offertis ad altare meum panes pollutos. » Quod
 si obijciant, « In quo polluimus eos? » dicam vobis :
 Quia putatis forte, vel potius ipsis rebus testamini,
 225 mensam Domini despectam esse. Quoniam
 autem singula dictorum recolligere, et perspicue
 declarare oportet, age dicamus, quid sibi panis pol-
 lutus velit. Pollutum itaque contaminatum sive
 immundum nominat. Sciendum porro, ex voluntate
 legislatoris in sacrificiis quæ peragebantur etiam
 panes offerri solitos, sed azymos et puros : solum
 autem sacrificium laudis in fermentatis peragi jus-
 sit ⁵⁷. De quibus quod mystice disseri possit, alibi
 satis docuimus, quæ nunc strictim repetam, ne in
 rebus longe utilissimis lædido captus videar. Panis
 ergo azymus, seu non fermentatus, signum esse
 queat vite non fermentatæ ac puræ. Atque ita etiam
 diuinus Paulus in fide justificatis scribit : « Itaque
 epulemur non in fermento veteri, neque in fermento
 malitiæ et nequitie, sed in azymis sinceritatis et
 veritatis ⁵⁸. » Et iterum : « Expurgate vetus fermentum,
 ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi ⁵⁹. »
 Hortatur item Christus sanctos apostolos his ver-
 bis : « Cavete a fermento Pharissæorum et Saddu-

⁵⁵ II Cor. v, 10. ⁵⁶ Jerem. x, 21. ⁵⁷ I Petr. v, 1-4. ⁵⁸ Psal. XLIX, 25. ⁵⁹ I Cor. v, 8. ⁶⁰ ibid. 7.

cæorum 49. » Puræ igitur et sanctificatæ et azymas vita: hoc genus panis est symbolum. Offerebant igitur pro se, ut in typis adhuc et umbris, qui secundum legem panes azymos et azyma offerebant.

τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, οὕτω λέγων· « Προσέχετε ὡς ὅπου καθαρὰς καὶ ἡγιασμένης καὶ ἀζύμου ζωῆς ὡς ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιάς οἱ προσάγοντες ἄρτους

Quoniam autem catechumenos, et ita per sacrum baptismum nondum a peccato purgatos Ecclesie non ejicimus cum Deum glorificamus : quin eos potius in consummando sacrificio laudis socios adasciscimus, ideo lex in fermentato illam, glorificationem puta, faciendam inquit, sicut dixi : veteris nequitie reliquias, quasi quoddam fermentum in se habentem significans, panem fermentatum per ænigma nondum baptismate purgatum. « Vos igitur sacerdotes estis, inquit, qui despiciatis nomen meum, » dum ad altare meum panes pollutos offertis. Curandem ergo sacerdotio ornatis, ne quid tale in Ecclesia committatur, et tenendum accuratam observationem Deo gratam et jucundam accidere ; contra, socordiam in rebus tam venerandis magnam illi creare molestiam : nec id supine negligentes impune ferent. Et quomodo non miserabile est istud videre ? cum illi audiant : « Vos sacerdotes estis, qui despiciatis nomen 826 memm. » Est enim quidam contemptus Dei sacerdotum segnitie, et peccatum illud gloriæ ipsi tribuendæ ac debitæ adversatur.

Vers. 8. Quia si offeratis cæcum in sacrificium, nonne malum ? Et si offeratis claudum, aut languidum, nonne malum ? Offer illud duci tuo, si suscipiet te, si accipiet faciem tuam, dicit Dominus omnipotens.

IX. Cum lex mandaret 41 victimarum vitia considerare, et nullas seu membris captas repudiare, ex omni parte integras sacrificare, illi eo tempore citra delectum, et nullo discrimine, cuncta offerebant, et gloriæ Deo dignæ ratio omnino exigua ducebatur : ut autem quam plurimas victimas congregarent, et copiam arietum domi, ac fortasse in ipso tabernaculo haberent, in eo plurimum operæ ac studii consumebatur. An igitur, o præclari legum custodes, si quis cæcum ad sacrificium obtulerit, hoc sacrificium vitiosum non est ? Quod si claudum, aut languidum, num se a crimine mutilatæ victimæ tueri poterit ? An non istiusmodi mala et ad sacrificium inepta consebitis ? Sin aliter apud animos vestros statutis, age quispiam pro venio, et in loco muneris uni suorum gubernatorum offerat. Atqui non suscipiet, inquit, nec offerentis faciem reveritus illud offerendum fuisse judicabit, vehementerque, ut injuria lacessitus, irascetur. Est itaque a ratione prorsus alienissimum, Deo audere offerre quæ nec nostrum aliquis dignaretur accipere. Magnum hoc nobis peccatum est, si oblaturi Deo, quæramus miseri quod sædus, aut vilius est : non

παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐκρινείας καὶ ἀληθείας. » Καὶ πάλιν· « Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι. » Παραγγυᾷ δὲ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων· σημεῖον ὁ ἄρτος. Προσεκόμιζον τοίνυν ἀπ' αὐτῶν τε ἀζύμους καὶ ἄζυμα κατὰ τὸν νόμον.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοὺς ἔτι κατηγουμένους, καὶ ὅπου τὴν ἁμαρτίαν ἐκνευμένους διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐκ ἐκπέμπομεν τῶν Ἐκκλησιῶν δοξολογοῦντες Θεόν, ποιούμεθα δὲ μᾶλλον κοινωνοὺς, τὴν τῆς αἰνέσεως πληροῦντες θυσίαν· ταύτησί φησι καὶ ὁ νόμος, ἐπ' ἄρτους ζυμίσις· χρῆναι δὲ ἄρην αὐτήν, ἄρτον ζυμίτην λέγων αἰνεγματοῦδός τὸν οὕτω πεκαθαρισμένον, ὡς ἔφη, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος; ἔχοντα δὲ ὡς περὶ τινὰ ζύμην ἐν αὐτῷ τὰ τῆς ἀρχαίας φουλότητος λείψανα. « Ὑμεῖς οὖν, φησὶν, οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλιζόντες τὸ ὄνομά μου, » διὰ τὸ προσφέρειν εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἡλισγημένους. Χρῆ τοιαυτοῦν φροντίδα ποιεῖσθαι τοὺς τὴν θεῖαν ἔχοντας ἱερυσύνην, μὴ ἄρα τι δρῶτο τοιοῦτον ἐν Ἐκκλησίᾳ· εἰ δέναι τε, ὅτι ἡ μὲν ἀκριβὴς ἐπιτήρησις εὐφρανεῖ Θεόν, καταλυθῆσει δὲ λίαν τὸ βῆθυσμῆν ἐλάσθαι τῶν οὕτω σεπτῶν. Ὅτι οὐκ ἀξίμιον τὸ χρῆμα τοῖς ἐπιτιουμένοις πως, οὐκ ταλαίπωρον ἰδεῖν, ἀκούοντων ἐκείνων· « Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλιζόντες τὸ ὄνομά μου. » Φαύλισμα γὰρ ὡς περὶ εἰς Θεόν τῶν ἱερέων τὸ βῆθυσμον, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσάν τε καὶ ὀφειλομένην δόξαν ἀναφέρεται τὸ πλημμύλημα.

Διδότι ἐὰν προσαγάγητε τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακόν; καὶ ἐὰν προσαγάγητε χωλόν ἢ ἄρρωστον, οὐ κακόν; Προσάγαγε δὴ αὐτὸ τῷ ἡγουμένῳ σου, εἰ προσδέξεται σε, εἰ λήψεται πρόσωπόν σου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Θ'. Μωμοσκοπεῖν τοῦ νόμου τὰ ἱερεῖα προστάτωντος, καὶ ἀπόβλητον μὲν ποιεῖσθαι τὰ ἔμπηρα, καθιεροῦν δὲ τὰ ἄμωμα, προσεκόμιζον τῷ θυσιαστήριῳ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ πάντα χύδην καὶ ἀδιακρίτως, καὶ τῆς μὲν πρεπούσης δόξης τῷ Θεῷ ὀλίγος ἦν παντελῶς ὁ λόγος· φροντίς δὲ λίαν ἐσπούδασμένη, τὸ πλεῖστα ὅσα συναγεῖρειν ὕματα, καὶ χριῶν ἀφθονίαν οἴκοι τε ἔχειν, καὶ ἐν αὐτῇ που τάχα τῇ ἀγίᾳ σκηπῆ. Ἀρ' οὖν, ὃ τοῦ νόμου φύλακες, εἰ προσάγει τις τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακὸν τὸ θῦμα; εἰ δὲ δὴ καὶ χωλὸν ἢ ἄρρωστον, τὸν τῆς ἐμπηρίας διαφεύξεταί μῶμον; Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα λογισθεσθε κακὰ, καὶ πρὸς θυσίαν οὐκ ἐπιτέθαι; Ἄλλ' εἴπερ οἴεσθε κατὰ σφᾶς οὐχ ὡς ἔχειν, ἀποφερῆτω τις αὐτὰ ξένιον, καὶ ἐν δώρῳ τάξει τῶν καθηγητῶν ἐπί. Ἄλλ' οὐκ ἂν προσδέξαιτο, φησὶ, οὐδ' ἂν τὸ τοῦ προσκομιζοντος πρόσωπον αἰδεσθεῖς, οἰστέν τὸ χρῆμα ποιήσαιτο, χαλεπανεῖ δὲ λίαν ὡς ὄβρισιμένος. Ἔστι τοίνυν τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων, Θεῷ προσφέρειν ἀποτολμᾶν, ἃ μὴδ' ἂν εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς ἔλοιτο λαθεῖν. Πολὺ τοῦτο παρ' ἡμῖν τὸ πλημμύλημα· εἰ γὰρ τι μέλλοιμεν προσκομίζεῖν Θεῷ, ὡς ἂν ἔχοιμεν τὰ αἰσχίω, καὶ δούτερα ζητοῦμεν οἱ τάλανες, οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι καὶ

49 Matth. xvi, 6. 41 Levit. xxi, 21 seqq.

Καὶ τὴν θυσίαν οὐκ ἐποίητο δεκτὴν, ὅτι προσεκόμιζε μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἑαυτῷ μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἐξαιρετα τετηρηκώς, τιμὴν δὲ νομίσας τοῖς δευτέροις Θεόν. Ἄλλ' οὐ προσέσχεν αὐτῷ ταῖς θυσιαῖς ὁ τῶν ὄλων Θεός. Οὐ γὰρ λογίζεται τιμὴν τῶν προσφερόντων τὸ ἴδιον.

Ἀπαράδεκτά γε μὴν ὁ νόμος εἰς θυσίαν ἐποίητο τὰ τυφλά τῶν θρεμμάτων, καὶ μὴν τὰ χολὰ τε καὶ ἀβρῶστα, τοῦ μὲν τυφλοῦ σημαίνοντος αἰνιγματωδῶς τοὺς τὸν Θεὸν οὐκ ἔχοντας φωτισμὸν ἐν καρδίαις· τοῦ δὲ χολοῦ, τοὺς οὐκ εἰδότας ὀρθοποδεῖν ἐν ἀγαθοεργίαις· τοῦ γε μὴν ἀβρῶστου, τοὺς μὴ λίαν εὐθενοῦς, ἐκλύτως δὲ ὡσπερ καὶ κατημελημένοις τὴν ὑπὸ Θεοῦ πληροῦντας δουλείαν. Ἐφη δὲ πού καὶ διὰ φωνῆς προσήτου· « Οὐαὶ οἱ ποιοῦντες τὸ ἔργον Κυρίου ἀμελῶς. » Χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς πεφωτισμένον μὲν ἔχειν τὸν νοῦν, ὀρθοποδοῦντα δὲ καὶ ἰσχύοντα. Τότε γὰρ ἐσόμεθα δεκτοὶ τε καὶ ἱεροὶ παρὰ τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

Καὶ τῶν ἐξιλάσασθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὁμῶν, καὶ δεήθητε αὐτοῦ. Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα· εἰ λήθομαι ἐξ ὁμῶν πρόσωπα ὁμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

I. Καλεῖ πρὸς μεταάνωσιν τοὺς ἡσεθηκότας, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς πεπαρφημένοις ὀργὴν προσποσεισθαὶ δεῖν εἰ μάλᾳ φησι, ταῖς εἰς τὰ ἀμείνω μεταβολαῖς. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀγαθός, « Καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεβραγμένους, καὶ ἰώμενος τὸ συντετριμμένον, καὶ ἐπιστρέφων τὸ πεπλανημένον. » Λέγων δὲ τὸ, « Ἐξιλάσασθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, » ὑπεμφαίνεται ἄν, καὶ μάλᾳ εἰκότως, ὡς ἀποστρέφεται Θεός τοὺς προσκρούειν αὐτῷ μὴ παραιτούμενους, καὶ ὅτι τῶν μη ζητούντων τὴν δόξαν αὐτοῦ τοὺς ἰδίου ὡσπερ ὀφθαλμοὺς ἀποφέρει, μήτε φειδῶς, ἢ ἀγάπης, μήτε μὴν ἐποπτείας ἀξίων. « Ὀφθαλμοὺς γὰρ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐφη δὲ καὶ πρὸς τινὰς τῶν ἀλιτηρίων διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμοὺς μου ἀπ' ὑμῶν. Καὶ ἂν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πληρεῖς. » Χρὴ τοιγαροῦν ἐξιλάσασθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, εἰ δὴ πως ἄρα μεταστρέψουσιν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ἐσόμενα ἀποκρούσαιντο βλάβη. Καθορίζει γὰρ τῶν τερουργῶν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἀναίρει τὴν ἀρνησιν. Ὁ δὲ γὰρ ἂν ψευδοεπήση, λέγων· « Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα. » Μονονοχὴ γὰρ, φησι, ἐτέρων ἡμαρτηκῶτων, ὑμεῖς οὐσιγήκατε, ἀλλ' ὅσον αὐτόχειρες ὑμεῖς αὐτοὶ γέγονατε τῶν εἰς ἐμὲ δεδουσεθημένων, καὶ τῆς ὑμῶν βραθυμίας εἶναι ἂν τὰ ἐγκλήματα μεσελαδοῦντος οὐδενός. Πλὴν εἰ καὶ τινες ἐκδεῖσσι τυχὸν τῷ ποιῆσθαι πρὸς ὑμᾶς τοὺς περὶ τούτων ἐλέγχους, ἀλλ' οὐκ ἔσομαι καὶ αὐτὸς καθὰ καὶ εἰς ἐξ ὑμῶν, οὐδ' ἂν λάβοιμι πρόσωπον τῶν ἡσεθηκῶτων. Ὅμοιον τοῦτου τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ὑπέλαβας ἀνομίαν

A cogitantes quo pacto Caini sacrificium repudiaverit, quoniam sinistre offerrebat, cum sibi prima et precipua reservaret, et deterioribus Deum se honoraturum putaret. Verum universorum Deus ad sacrificium ejus non respexit. Non enim offerentium negligentiam sibi honori ducit.

Porro lex caeca animalia a sacrificio excludebat, ut etiam clauda et morbida: caeco per ambagem significante divinam illuminationem in cordibus non habentes: clauda, nescientes in bonis operibus recta incedere: languido vero, seu infirmo, non admodum firmiter et constanter, sed quasi dissolute et oscitante Deo servientes. Ait et per prophetam alicubi: « Vae qui facitis opus Dei negligenter. » **B 827** Quare mentem illuminatam, recte gradientem et robustam habeamus necesse est. Tunc enim Deo virtutis amanti accepti et sacri erimus.

Vers. 9. Et nunc placato faciem Dei vestri, et deprecamini eum. In manibus vestris facta sunt haec: si suscipiam facies vestras, dicit Dominus omnipotens.

X. Impios ad poenitentiam invitatur, et mutatione in mellus, iram divinam, propter illatam ipsi Deo contumeliam, amolendam justissime pronuntiat. Bonus est enim Deus, « Et erigit elisos », et sanat contritos corde », et quod erraverat reducit ». Dum dixit: « Placate faciem Dei vestri, » subostendit Deum, et quidem merito, aversari ipsum offendere non refugientes, et a gloria suam non quaerentibus, veluti aspectum avertere, nec eos indulgentia, aut charitate, aut inspectione complecti. « Oculi enim Domini super justos », ut scriptum est. Et ad quosdam scelestos voce Isaiae ait: « Cum extenderitis manus, avertam oculos a vobis. Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam vos: manus enim vestrae sanguine plenae sunt ». Propitiare igitur Deum sibi peccatores debent, si forte faciem ejus ad se convertant, et quae ex ejus aversione sibi noxia imminabant, ea a capitis suis arceant. Desinit enim, et quale fuerit peccatum sacerdotum demonstrat, et infelicionem praecidit. Nec enim mentitur cum ait: « In manibus vestris haec facta sunt. » Non modo enim aliis peccantibus vos similitis, inquit, sed in me impie designata velut manibus vestris perpetravistis, eaque vestrae dissolutionis placula sunt, cum vestrum nemo obstaret. Quod si qui vos super his redarguere timuerunt, verum enim vero non ego quoque ut unus vestrum ero, nec peccatorum accipiam faciem. Simile illud Davidicum: « Cogitasti, inquit, iniquitatem, quod ero tui similis. Arguam te, et statuam ante faciem tuam peccata tua. » Non enim novit personam iudex: sed est sincerus et incorruptus tanquam Deus.

⁸² Gen. iv, 5 seqq. ⁸³ Jerem. XLVIII, 10. ⁸⁴ Psal. CXLIV, 14. ⁸⁵ Psal. CXLVI, 3. ⁸⁶ Ezech. xxxiv, 16.

⁸⁷ Psal. XXXIII, 16. ⁸⁸ Isa. i, 15. ⁸⁹ Psal. XLIX, 21.

ὅτι ἔσομαι σοι ὁμοίος. Ἐλέγξω καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου. Ὁ γὰρ οἶδε πρόσωπον ὁ κριτῆς, ἀλλ' ἔστιν εὐθὺς καὶ ἀδέκατος ὡς θεός.

VERS. 10. Quia et in vobis claudentur ostia, A Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ et non accenditis altare meum gratis. οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν.

828 XI. Opportunissime, ut in prædicatione, deus vitæ Christianæ interim præmonstrat, ut legis umbra, et veteri illo sacerdote brevi desituri, et suo tempore veritatis sacerdotibus spiritualis cultus administris apparituris, Deique gloriam promptissime quæsituris. Clausum porro iri super ipsis ostia dicit: aut quia sacerdotes legis non adolebunt incensum: « Si enim clauserit contra hominem, inquit, quis aperiet? » aut certe cum verius tabernaculum exhibitum fuerit, hoc est Ecclesia, quidam legale sacerdotium ad hoc obeuntes, non intrabunt. Propter incredulitatem vero quasi exclusi, foris manebunt, et sancta non attingent. Illos enim sacerdotium amisisse ex verbis Dei per os Osee liquet: « Quia diebus multis aedebunt filii Israel non existens rege, neque existente sacrificio, neque existente altari, neque sacerdote, neque manifestatione. » Quocirca cultus legis quasi terminum et sacerdotii secundum legem quamdam conclusionem iudicat, ut quidem videtur, dum dicit, super ipsis ostia claudenda esse, Ecclesia eos non admittente: non enim amplius mactantur oves, cum jam rerum princeps et auctor Deus inveniatis sacrificiis honoretur. Quoniam vero addit: « Non accenditis altare meum gratis, » dicitur hoc morate prelatum: Vult enim his docere, ad sacerdotium et ad ignem altari imponendum vocatos esse non ut ejus a quo vocati sunt gloriam minuant: sed ut eam quibus decet modis colentes, sacerdotii quoque præmia percipiant. Ast illi tam venerabilia studia pro nihilo putantes, neque reverentis sacrificii deterriti, quo minus Deum læderent, jure de reliquo pœnas expendant. Meritissimo namque non in parvo crimine ponendum est, communionem a Deo donatorum aspernari, honoresque ab ipso collatos inconsultissime respicere. Itaque terrenus et profanus appellatus est Esau, quoniam propter escam primitiva sua vendidit. Quare cum dicit: « Non accenditis altare meum gratis, » monet sacerdotium suo præmio non frustrari: nec tamen suo quoque carere supplicio, nisi quis illud quo par est modo et ratione usurpaverit. Sciendum Hebræorum editionem alium sensum reddere, alio verborum contextu. Inquit enim: Vos et

829 Levitæ et sacerdotes qui extremum in templo locum obtinent, a vobis constituti, ut ostia claudant, non accenditis altare meum gratis, hoc est, siæ mercede non servitis, sive sacerdotio non fungimini, cum populus decimas, et primitias, et dona gratiarum actoria vobis offerat. Quoniam ergo divina in minimis numerastis, et potiora ac prævertenda non curastis,

IA'. Εὐαφόρμως σφόδρα τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ὡς ἐν προαγορεύσει τῶς προαναφανεί τὸ κάλλος· ὡς γὰρ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς ὅσον οὐδέπω πεπαιδευμένης, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἱερωσύνης, μελλόντων τε ἀναδεικνυθῆναι κατὰ καιροῦς τῶν τῆς ἀληθείας ἱερουργῶν, οἱ καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἔσονται λειτουργοί, ζητήσουσι τε καὶ μάλα γοργῶς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. Συγκλεισθήσεσθαι δὲ θύρας φησὶν ἐκ' αὐτοῦς, ἢ εὐωδίας οὐκ ἔσομένης τοῖς κατὰ νόμον ἱερατεύουσιν: « Ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, φησὶν, τίς ἀνοίξει; » ἡγοῦν τῆς ἀληθεστέρως ἀναδειχθείσης ἀκρίτου, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας, οὐκ ἐπιελάσουσιν ἐν αὐτῇ τινες τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην πληροῦντες ἔτι. Ἐκκλησίαν δὲ ὡς περ δι' ἀπιστίας, ἔγωγε μενοῦσι, καὶ τῶν ἁγίων οὐκ ἔψονται. Ὅτι γὰρ ἐκπεπτωκασί τῆς ἱερουργίας, σαφὲς ἂν γένοιτο τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ὁσηέ: « Διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντες βασιλεῖς, οὐδὲ ἄρχοντες, οὐκ οὐσίας θυσίας, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δῆλων. » Οὐκοῦν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας τῆς οἰομένης κατάληξιν, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱερωσύνης τὸν συγκλεισμὸν, καταστημένην ἂν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τὸ δεῖν ἐπ' αὐτοῖς κλεισθῆσθαι θύρας εἰπεῖν, οὐ προσειμένης αὐτοῦς τῆς Ἐκκλησίας· οὐ γὰρ μηλοσφαγεῖν ἔτι καιρὸς, ἀλλ' ἤδη ταῖς ἀναιμάκτοις τιμᾶται θυσίας ὁ τῶν ὄλων θεός. Ἐπειδὴ δὲ προσεπάγει τούτοις τὸ, « Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν, » ἐν ἧθει φαμέν γεγενῆσθαι τὸν λόγον. Βούλεται γὰρ ἡδη δηλοῦν, ὅτι κέκληνται πρὸς ἱερουργίαν καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐνιέναι τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐχ ἵνα τὴν τοῦ κεκληκότες αὐτοῦς παραλύσωσι δόξαν, ἀλλ' ἵνα τιμῶντας τοῖς καθήκουσι τρόποις καὶ τὰ τῆς ἱερωσύνης ἔχοιεν γέρα. Οἱ δὲ δὴ τῶν οὕτω σεπτῶν οὐ παφροντικότες σπουδασμάτων, μήτε μὴν εἰδοὶ τῆς ἱερουργίας προσκρούειν Θεῷ παραιτούμενοι, δικαίως ἂν ἤδη κολάζονται. Ἐγκλημα γὰρ οὐ μικρὸν εἶη ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ποιεῖσθαι παρ' οὐδὲν τῶν παρὰ Θεοῦ δεδιωρημένων τῆν μέλλειν, ἀποσιεσθῆναι τε καὶ λίσαν ἀδούλους τὰς παρ' αὐτοῦ τιμὰς. Καὶ γοῦν ὠνόμασταί τε γῆνός τε καὶ βέβηλος ὁ Ἰσαῦ, ὅτι βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια ἐαυτοῦ. Οὐκοῦν ἔτι λέγει, « Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν, » βούλεται δηλοῦν, ὡς οὐκ ἀγέραστον μὲν ἢ ἱερωσύνη· πλὴν οὐδὲ ἔγω δίκης, εἰ μὴ προσφέρωτό τις αὐτῇ, καθ' ἂν ἂν προσήκει τρέπον τε καὶ λόγον. Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις ἐτέραν ἔχει τὴν τῶν νοημάτων ἀπόδοσιν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τῆς λέξεως συνθήκην. Ἐφη γὰρ, ὅτι Ἵμαίς τε οὐ λευταί, καὶ μὴν καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ τῶν ἰσχυρῶν ἐν τῷ ναῖρ τάξιν ἔχοντες, τεταγμένοι τε πρὸς ὑμῶν εἰς τὸ κλείειν τὰς θύρας, οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου

10 Isa. xlii, 22; Job xii, 14. 11 Osee iii, 4. 12 Hebr. xii, 16.

Ὅτι ἐστὶ μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος ἁπαντοκράτωρ, καὶ θυσίας οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Δίδει ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντί τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ἐνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ· δίδει μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος ἁπαντοκράτωρ.

IB. Ἀποφάσκει λοιπὸν ἐναργῶς τῆς κατὰ νόμον λατρείας τὴν προσαγωγὴν, μονουοχι δὲ καὶ ἀποφοιτῆ τῆς εἰς Ἰουδαίους ἀγάπης, καὶ ἀνεθέλητον ποιεῖται τὴν ἱερωσύνην, καὶ ἀπαράδεκτον τὴν σκιάν, βουθυσίας δὲ λέγω καὶ καπνοὺς, ὅτι μῆτε ἐν ἀρχαῖς οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς αὐτοῦ. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργῆς καὶ δι' ἑτέρων προφητῶν ἐποιεῖτο, λέγων διὰ μὲν φωνῆς Ἡσαίου· « Πλήρης εἶμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων οὐ βούλομαι· οὐδ' ἂν ἐρχήσθε ἐφθῆναι μοι. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεθε. Ἐάν φέρητε σεμβάλιν, μάταιον· θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστίν. » Διὰ δὲ γε τῆς Ἱερεμίου φωνῆς· « Τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε τὰ κρέα, ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν, ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ὑποτύπωσις γὰρ ὡσπερ, καὶ προαναφώνησις τῆς ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθοῦς λατρείας ὁ νόμος ἦν, « καὶ δικαιοῦματα σαρκῆς, ὡς θεσπέσιος γράφει Παῦλος, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπιεικέμενα. » Ὁ δὲ γε τῆς ἐπανορθώσεως καιρὸς εἶη ἂν οὐχ ἕτερος, οἶμαι, τίς παρὰ τὴν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, ὅτε καὶ ἡ πρώτη τὴν διέθεσις διὰ τὸ, τὸ ἀμεμπτον οὐκ ἔχειν, ἀφανισθῆναι λέγεται· ἐπαλαιώθη γὰρ τῆς γε μὴν νέας καὶ δευτέρας ἐξηγήθη τόπος, ἣ καὶ παντὸς ἐπέκεινα μώμου τε καὶ αἰτίας ἐστίν. Αὐλάληχε γὰρ δι' αὐτῆς, ὅς καὶ « μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος » ὠνόμασται. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ἄπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν δέδωκε, τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω. » Ἐφ' τοίνυν ἐναργῶς τοῖς κατὰ νόμον ἱερατεύουσιν, ὡς ἀνεθέλητοί τε εἰσιν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ, ὡς ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔχει θελήματα, ἐν σκιά καὶ τύποις πληροῦσι θυσίας, καὶ ὡς οὐκ ἂν προσδέξαιτο παρ' αὐτῶν τὰ ἱεουργούμενα. Προαγορεύει δὲ ὅτι μέγα καὶ ἐπιφανὲς ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἀνάπασαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἐν παντί τόπῳ τε καὶ ἔθνεσι θυσίαι καθαρὰ καὶ ἀναίμακτοι προσκομισθήσονται τῷ ἐνόματι αὐτοῦ, κατασμιχρυνόντων αὐτὸν εὐκείνῃ τῶν ἱεουργῶν, ὅτε μὴν βρῆθῶς προσκομιζόντων αὐτῷ τὰς πνευματικὰς λατρείας· ἀλλ' ἐν σπουδῇ, καὶ ἐπιεικίᾳ, καὶ ἀγιασμῷ, τὰς τῶν νοητῶν θυσιῶν εὐωδίας ἀνακομιζέτω ἐσπουδακῶτων, τούτεστι, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, καὶ τὰ ἐξ ἔργων ἀγαθῶν ἀχρήματα, προστεταγμένης δηλονότι τῆς Χριστοῦ θυσίας τῆς οὐρανοῦ καὶ ζωοποιῦ, δι' ἧς γῆς, σὰρξ ἀμφιέννυται τὴν ἀφθαρσίαν.

* Ἔμεϊς δὲ βεβηλοῦτε αὐτὸ ἐν τῷ λέγειν ὑμῶν.

VERS. 11. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, et sacrificium non suscipiam ex manibus vestris. Quia ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum; quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens.

XII. Deinceps oblationem juxta cultum legalein manifeste repudiat, et propemodum a charitate ergā Judæos discedit, et sacerdotio abhorret, et umbram non admittit, boum immolationes et nidores, inquam, quoniam neque a principio hic illi scopus. Atque istud nobis etiam per alios prophetas declaravit. Per Isaiam quidem: « Plenus sum holocaustis arietum, et adipem agnorum, et sanguinem taurorum et bircorum nolo: neque veneritis apparere mihi. Quis enim quæsit hæc de manibus vestris? Calcere atrium meum non apponetis. Si obtuleritis siliginem vanum: incensum abominatio est mihi 75. » Per Jeremiam autem: « Holocaustomata vestra congregate cum sacrificiis vestris, et comedite carnes, quia non sum locutus ad patres vestros, et non præcepi eis, in qua die eduxi eos de terra Ægypti, de holocaustomatibus et victimis 76. » Quasi quedam informatio, et promulgatio præcedens spiritualis verique cultus lex erat, « et justitiæ carnis, ut scribit divinus Paulus, usque ad tempus correctionis imposita 77. » Nec correctionis tempus aliud fuerit, opinor, præter adventum Salvatoris nostri, quando et prius illud testamentum, quia culpa non vacaret, abolitum dicitur. Inveteravit, et novi ac secundi quæsitus locus, in quod nulla reprehensio, culpa nulla cadit. Per id enim verba fecit, qui etiam « magni consilii Angelus » dictus est 78. 830 Cujus est et illud: « Ego a me ipso non loquor: sed qui misit me Pater, ipse mandatum dedit mihi quid dicam, et quid loquar 79. » Aperte igitur sacerdotibus legis dixit, se ipsos nolle, vel potius se in ipsis voluntatem non habere, in umbra nempe et figuris sacrificantibus, eorumque sacra non suscepturum. Prænuuntiat autem fore magnum et illustre nomen suum apud omnes toto orbe mortales, et in omni loco ac gente sacrificium mundum et incruentum nomini suo oblatum iri, non jam sacerdotibus illis ejus dignitatem obscurantibus, neque incuriose spiritualem cultum ei offerentibus, sed cum diligentia, et bonitate, et sanctimonia incensurum spiritualium suaveolentiam offerre satagentibus, fidem scilicet, spem, charitatem et honestamenta honorum operum, ita constituto scilicet Christi sacrificio cœlesti ac vivifico, per quod destructa est mors, et caro ista terrena, et corruptioni obnoxia incorruptionem induitur 78.

κατήργηται θάνατος, καὶ ἡ φθορὴ δὴ αὐτῆ, καὶ ἀπὸ

VERS. 12. Vos autem contaminatis illud, in eo

75 Isa. i, 11-13. 76 Jerem. vii, 21, 22. 77 Hebr. ix, 10. 78 Isa. ix, 6. 79 Joan. xii, 49. 78 1 Cor. xv, 53.

quod dicitis vos : Mensa Domini polluta est, et qui superponuntur despecti sunt cibi ejus.

XIII. Meliores et magis frugi fore ex gentibus vocatos, quam Israelitas, hinc quoque patefacit. Apud illos enim sacrificia munda, et beneolens thymiana, et magnum nomen Domini « ab ortu solis usque ad occasum ».⁹⁹ Apud vos autem altare, inquit, non est in magna et quæ Deum deceat gloria. Contaminatis enim illud, dicentes : « Mensa Domini polluta est, et despecta quæ sunt super ea. » Et par quidem erat, sacerdotes hujuscemodi verbis abstinere, cum ipsis factis clamarent, sicut nimirum, « Et insipiens dicit in corde suo : Non est Deus ».¹⁰⁰ Per quæ enim quis contemnere cernitur, tametsi vocem non edat, operibus tamen ipsis et vitæ pravitate tantum non clamat, « Non est Deus. » Qui enim sic vivere consueverunt, quasi Deo non inspectante omniaque soluto animo et insolenter atque impie agere, hi rebus et factis ipsis Deum negant. Ad hunc itaque modum, qui sancto altari venerationem illi imprimis congruam debitamque servare non studuerunt, **831** per ipsa quæ consecantur dicunt, « Mensa Domini polluta est. » Fugienda est ergo in his incuria; qui secus faxit, audire Deum debet dicentem : « Non est mihi voluntas in vobis, et sacrificium non suspiciam ex manibus vestris. » Quin autem miserrimum sit Deum offendere, quis cui ab animo et mente bene est, dubitaverit ?

VERS. 13. Et dixistis : Hæc ex afflictione sunt, et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. Et inferebatis rapta, et clauda, et infirmata. Et si obtuleritis sacrificium, si suscipiam ea de manibus vestris, dicit Dominus omnipotens.

XIV. Acriter accusat sacerdotes, ut qui offerenda in sacrificio lustrare, an vitiosa sint, minime vellent, et, sine cura atque exploratione, clauda, carca, morbida admittant, quanquam lex aliqua corporis parte non sana et integra rejici aperte jusserit. Quod si forte sacerdotum quispiam inutile pecus ad sacrificium offerentes studio servandæ legis repelleret, non discedebant, captivitatem omnimodis prætendentes, et audacter admodum affirmantes non esse malas victimas, sed ex itinere ita afflictas, cum e Babylone in Judæam reverterentur. Offerebant porro et rapta, et clauda, et debilia. Feræ siquidem incursantes, interdum gregibus nocent : seu forte quid rapuerint, deinde cursu pastor insecutus, faucibus earum eripuerit : et canum latratibus perterrefecerit, aut pedum in eas projecerit. Hæc sunt, opinor, rapta, et hæc simul cum claudis, quæ cum cæteris pasci amplius non possent, offerebant. Etiam infirmata dicabant, hoc est, jam moribunda, universorum Deum dedecorantes potius quam honorantes. Verum « exsufflavi ea, dicit Dominus om-

Α Τράπεζα Κυρίου ἡλισγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιθεόμενα ἐξουδένωνται βρώματα αὐτοῦ.

Π'. Ὅτι καὶ ἀμείνους ἔσονται, καὶ ἐπιεικέστεροι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοι, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. Παρ' ἐκείνοις μὲν γὰρ αἱ θυσίαι καθαρῆς, καὶ τὸ εὐόδες θυμίαμα, καὶ μέγα τὸ ὄνομα « ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν. » Παρ' ὑμῖν δὲ, φησὶ, οὐκ ἐν δόξῃ μεγάλη καὶ τῇ πεποισῇ Θεῷ τὸ θυσιαστήριον. Βεβηλοῦτε γὰρ αὐτὸ, λέγοντες : « Τράπεζα Κυρίου ἡλισγημένη ἐστίν, ἐξουδενωμένα δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς. » Καὶ εἰκὸς μὲν μὴ τοιούτοις ῥήμασι κερῆσθαι τοὺς ἱερέας, αὐτοῖς γὰρ μὴ πράγμασι τοῦτο βοᾶν, καθάπερ ἀμέλει « καὶ ὁ ἀφρων φησὶν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ Ὅυκ ἐστὶ Θεός. » Δι' ὧν γὰρ ὁρᾶται καταφρονῶν, κἂν εἰ μὴ λέγῃ φωναῖς, ἀλλ' οὖν ἔργοις αὐτοῖς, καὶ τῇ τοῦ βίου σκαιότητι μονονουχὶ διακέκραγε τὸ, « Οὐκ ἐστὶ Θεός. » Οἱ γὰρ οὕτω ζῆν εἰωθότες, ὡς μὴ ἐφορῶντος Θεοῦ, πάντα τε δρᾶν ἀπεριμερίμωως, καὶ ἐκτόπως ἀνοσιουργεῖν, ἔργοις αὐτοῖς καὶ πράγμασι ἀρνούνται τὸν Θεόν. Κατὰ τοῦτον δὴ οὖν τὸν τρόπον, οἱ μὴ ἀποσώζουσιν ἐσπουδαχότες τῷ ἀγίῳ θυσιαστηρίῳ τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον τε αὐτῷ, καὶ ὀφειλόμενον σέβας, δι' αὐτῶν ὧν διώκουσι λέγουσι : « Τράπεζα Κυρίου ἡλισγημένη ἐστὶ. » Παραρητητέον δὴ οὖν τὸ ῥάθυμον ἐν τούτοις : καὶ εἰ μὴ τις ἔλοιτο τοῦτο δρᾶν, ἀκούσεται πάντως Θεοῦ λέγοντος : « Οὐκ ἐστὶ μου θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Πάνδεινον δὲ ὅτι τὸ προσκρούειν Θεῷ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις, εἴπερ ἐστὶν ἐν καλῷ καὶ νοῦ καὶ φρονεῖς ;

Καὶ εἶπατε· Ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστὶ, καὶ ἐξεψύσησα αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ εἰσφέρετε ἀρπάγματα, καὶ τὰ χλωὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Καὶ ἂν γέρητες τὴν θυσίαν, εἰ προσδέξομαι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

1Δ'. Κατητιᾶτο λίαν τοὺς ἱερουργούς, ὡς ἥκιστα μὲν μωμοσκοπεῖν ἐλομένους τὰ προσεγόμενα τῶν θυμάτων, προσδεχομένους δὲ μᾶλλον ῥαθύμως τε καὶ ἀδατανίστως χλωὰ, καὶ τυφλὰ, καὶ ἀβήρωστα, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς τὰ ἐμπηρα τῶν θυμάτων ἀπόβλητα δεῖν κοιτεῖσθαι προστεταχότες. Εἰ δὲ δὴ πού τις τῶν ἱερέων ἀπεσῶβει, τοῦ νόμου ἀντεχόμενος, τὸν εἰς θυσίαν προσάγοντα τὸ ἀχρεῖον, ἐπέμενον οἱ προσάγοντες, ἄνω τε καὶ κάτω τὴν αἰχμαλωσίαν προτείνοντες, δι' ἰσχυρίζομενοι τε καὶ μάλα νεανικῶς, φαῦλα μὲν οὐκ εἶναι, κακοπαθῆσαι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ὁδὸν, ὑπονοστούτων αὐτῶν ἐκ τῆς Βαβυλώνας εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Προσεκόμεζον δὲ καὶ τὰ ἀρπάγματα, καὶ τὰ χλωὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Θῆρες μὲν γὰρ ἐπιόντες ἐσθ' ὅτε κατασίνονται ταῖς ἀγέλαις, κἂν εἴ τι τυχὸν ἀρπάσειαν, εἶτα θραμῶν ὁ ποιμὴν ἐκσπάσει τῶν ὀδόντων τὸ ἥρπασμένον, ἢ καταποτήσας κυνῶν ὑλακαῖς, ἢ καλαύροπα βαλῶν. Τοῦτο, οἶμαι, τὸ ἀρπάγμα, ταῦτα προσήγον ἡμοῦ τοῖς τοῖς πόδας λελωδημένοις, καὶ οὐκ ἔτι τοῖς ἄλλοις συγκατανέμεισθαι δυναμένοις. Προσήγον δὲ καὶ τὰ ἐνοχλούμενα,

⁹⁹ Psal. XLIX, 4. ¹⁰⁰ Psal. XIII, 1.

τουτέστι, τὰ θανατῶντα λοιπὸν, ὑβρίζοντες μᾶλλον, ἢ τιμῶντες τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Ἄλλ' εἰ ἐξεφύσησα, φησὶν, αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ ἐπειδὴ θύειν ἀνοσίως ἐγνώκατε, φησὶν, οὐκ ἂν ὄλων παραδεξαίμην τὰ ἐξ ὑμῶν, οὐδ' ἂν λογισαίμην εἰς προσαγωγάς.

Χρῆ δὴ οὖν ἄρα θύειν ἡμᾶς καὶ μάλα ἐπεισικῶς, καὶ ἐσπουδασιμένως, καὶ προσκομίζειν Θεῷ μὴ ἀπλῶς τὰ κατεβρίμμένα, καὶ ἀτιμώτατα, καὶ οὐδενὸς ἄξια λόγου· ἀλλὰ προὔχοντα, καὶ ἐξαιρετα. Εἰ δὲ δὴ τις ἑαυτὸν ἱερουργοῖη Θεῷ, μεμνήσθω γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου γράφοντος ὡδί· « Παραστήσατε τὰ σῶματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἄγλιαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν· » πολυπραγμονεῖτω τὰ καθ' ἑαυτὸν, καὶ οἰνεῖ τις ἀκριβῆς μωμοστόκος τῆς ἐκτουτοῦ γενέσθω ψυχῆς. Ὁράτω μὴ ἄρα πῶς ἐστὶ τυφλὸς, τουτέστι, τῆς ἀληθείας τὸ φῶς οὐκ ἔχων εἰς νοῦν· μὴ σκάζῃ τὸν πίδα, τὸ ὀρθοποδεῖν δύνασθαι πρὸς πᾶν ὄτιον τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἔχων· μὴ ἄρπαγμα τε καὶ ἀρρώστον. Χρῆ γὰρ ὑμᾶς αὐπνεῖν, « Ὅτι ὁ ἀντιδικὸς ἡμῶν, διάβολος ὡς λέων περιέρχεται, ζητῶν τίνα καταπίη. » Ὅταν τοίνυν αὔτηνοι τε καὶ ἀργηγορότερες εὐρισκώμεθα, παραθεῖ τὸ θηρίον. Εἰ δὲ νυστάζοντας ἴδῃ, καὶ κατημεληκότας, ἄρπαγμα ποιεῖται, καὶ ἀρρώστους ἀποτελεῖ, τουτέστι, ἡσθηνηκότας, καὶ ἀδρανῶς ἔχοντας κομιδὴν περὶ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν ἀρετῆν. Ἔστω δὲ δὴ καὶ τοῦ διανοηθῆσθαι μακρὰν, τουτέστι, μικροψυχίας ἀμείνων, καὶ διαπίπτων ἐν ὑπομονῇ. Ὡσπερ γὰρ ἀποφέρει πρὸς ζωὴν τῆς ὑπομονῆς ὁ τρόπος, οὕτω καὶ εἰς θάνατον μικροψυχία. Νοῦ γὰρ ἀσθένειαν, καὶ καρδίας πάρεσιν τὸ χρῆμά φαμεν. Τοιγάρτοι καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάττεσθαι παθῶν συμβουλεύει λέγων· « Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. Παρηκαλέσασθε, οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ· Ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἴδου ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδὸν Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρίας. »

Καὶ ἐπικατάρατος, ὃς ἦν δυνατός, καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἄρσεν, καὶ ἡ εὐχὴ αὐτοῦ ἐκ' αὐτῷ, καὶ θύει διασθυρμένον τῷ Κυρίῳ. Διότι Βασιλεὺς μέγας ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ ὄνομα μου ἐπιφανές ἐν τοῖς ἔθνεσι.

ΙΕ'. Καθορίζει λοιπὸν τοῦ θύοντος ἀνοσίως τὴν ἀρὰν, καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ δὴ τις εὐξαιτο, φησὶ, καὶ ἐν ποιμνίῳ ἔχοι τοῖς ἑαυτοῦ τὸ ἄρσεν τε καὶ ἄμωμον, ἀνθ' ὅτου μὴ τοῦτο προσκομίζει Θεῷ, συλλέγει δὲ μᾶλλον ἢ μηδενὸς ἄξια φαίνοιτ' ἂν λόγου. Ὁ Θεὸς τὸ χρῆμα καὶ ἕτερον οὐδένα. Οὐ γὰρ δὴ κατὰ εἰκασίαν ἐν σκότει, καὶ κλάνας, καὶ βεβήλους εἰδωλολατρείαις, προσκαθήμενοι λίθοις ἀναισθητοῖς δεδουλεύκαμεν τῷ Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ παντοκράτῳ, καὶ τῷ τῶν ὄλων γενεσιουργῷ, ὃν τρέμουσι μὲν οὐρανοὶ, καταπέφρικε δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ πάλιν τοῖς ἐξ ἔθνῶν τὸ λίαν ἐπεισικῶς, ἐπιφανές εἶναι λέγων τὸ τῆς θεότητος

uiripotens. » Et quoniam sacrilege sacrīs operari constituistis, adeo illegitimas et immundas oblationes neuliquam a vobis susceperim, nec in odorem suavitatis reputaverim.

Quare nos et convenientissime et studiose sacrificia facere oportet, et non ita simpliciter rejectitia, et contemptissima, ac nullius aestimanda, sed excellentia et selecta Deo consecrare. 832 Quod si quis semetipsum Deo hostiam sacraverit, beati Pauli meminerit hunc in modum scribentis : « Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum ». Iniquitatē diligenter in res suas, et velut sedulus vitulorum animæ suæ inspector fiat. Videat ne forte cæcus sit, perfectæ veritatis lumen in præcordiis non habens ; ne pede claudicet, ad omne bonum recta ingredi haud potis ; ne raptum quid, aut morbidum. Oportet enim nos pervigilare, « Quoniam adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret ». Si igitur vigilēs experrectique inveniamur, prætercurrit bellua. Sin dormitantes negligentesque conspexerit, rapinam de nobis sibi facit, et ægrotos, hoc est, languidos et imbecilles admodum ad officia virtutis legitime obeunda reddit. Procul item absit a debilitate, hoc est, ne se a deiectione animi et impatientia vinci patiatur. Quemadmodum enim moram patientia ad vitam, ita pusillanimitas ad mortem perducit. Est enim mentis et cordis infractio, seu imbecillitas. Profunde beatus quoque Isaias ut nos ab huiusmodi vitiosis affectionibus exsolvamur suadet : « Confortamini, manus remitte, et genua dissoluta. Consolamini, pusillanimes mente, confortamini, nolite timere. Ecce Deus noster : ecce Dominus cum fortitudine veniet, et brachium ejus cum dominatione ».

VERS. 14. Et maledictus homo qui erat potens, et erat in grege ipsius masculum, et votum ejus super eo, et immolat corruptum Domino. Quia Rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, et nomen meum illustre est in gentibus.

XV. Decernit nunc maledictionem in sacrificantem impie, idque pro eo plane ac decebat. Si quis enim votum concipiat, inquit, et in gregibus suis habeat masculum, et ab omni labe purum, quia illud Deo non offert, sed eligit potius quæ nullius pretii videantur, nihil aliud quam Deo contumeliam facit. Non enim, ut quidam in tenebris, erroribus, imperiis idololatriis versantes, lapidibus sensus expertibus advoluti servimus : sed Deo omnipotenti potius, et illi, a quo omnium rerum initia originisque manarunt, quem tremunt cæli, tremunt terra, 833 et omnes quos illa sustinet. Rursum iis qui ex gentibus sunt, magnæ probitatis testimonium dat, dum

81-82 Rom. XII, 1. 83 I Petr. V, 8. 84 Isa. XXXV, 3-5.

divinitatis nomen apud eos magnum, venerandum et admirandum esse confirmat. Hoc idem nos quoque, et non aliud sentiamus.

Suscepit autem et Dominus noster Jesus Christus centurionem idololatram, dixitque insuper : « Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel ⁸⁵. » Maledictus ergo qui Deo corruptum seu vitiosum sacrificat, cum possit illum honorare melioribus, siquidem in gregibus suis, ut modo dictum est, immaculatum et masculinum habet. Observandum ad sacrificium peti masculinum, licet lex Deo immolare etiam feminam præceperit ⁸⁶. Dicimus igitur sacrificia ex voto, hoc est, mere voluntaria, immaculatam et masculinam victimam postulasse, et typus ad offerentem pertinebat, quodammodo hortante lege, ad Deum volentes in odorem suavitatis ascendere, viriles et animi perturbationibus majores, atque ab omni reprehensione alienissimos esse oportere. Sacrificia autem pro peccatis, de agnis et hædis feminam admittebant plane. Atque hæc etiam imbecillitatis offerentium insinuatio quædam erat. Infirmitatis enim sunt feminae, et maribus robore inferiores. Omne autem peccatum, mente infirmata nec amplius spirituale robur conservante, consciscitur.

CAP. II.

VERB. 1, 2. *Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes : Si non audieritis, et si non posueritis in cor vestrum, ut detis gloriam nomini meo, dicit Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et maledictam benedictionem vestram, et maledictam ipsam. Et dissipabo benedictionem vestram, et non erit in vobis, quia vos non ponitis in cor vestrum.*

XVI. Culpas hactenus admissas ex bonitate condonat, et misericordiam tribuit, peccatores quasi ad primævam virtutem revocans. Hoc eum significare censeo, dum clementer ait : « Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes. » Minatur autem deinceps, nisi facere velint quæ eos facere constare oportet, divinatorumque oraculorum sensum in mentem et cor immittere, **834** et seipsis meliores evaserint, et Dei gloriam quæsierint, altare non ultra vilipendentes, neque temere et citra explorationem legibus sancita sacra paragentes, penitissime illis maledictarum et seccensurum. Puto autem ego, istorum verborum, « Maledictam benedictionem vestram, et dissipabo ipsam, » hanc forsitan sententiam esse : Deo quibusdam sollicitatem annuente, uberem proventum in agris fore, et omnia prospere successura, et pecora incredibiliter numero auctum iri, ipsæque in corporibus nihil adversum noxiumque passuros. Auferente autem ipso benedictionem

Α θνομα παρ' αὐτοῖς, δεπτό τε καὶ ἀξιάγαστον. Διακειςώμεθα γὰρ οὐχ ἐτέρως ἡμεῖς, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

Ἀπεδέχετο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰδωλολάτρην ὄντα τὸν ἑκατόνταρχον, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, παρ' οὐδενὶ τοσαύτην πίστιν εὗρον ἐν τῷ Ἰσραὴλ. » Ἐπάρατος οὖν ἐθύων Θεῷ καὶ καταφθαρμένον, καίτοι τὸν αὐτὸν τοῖς ἀμείνοσι τιμῆν (1), εἴπερ ἐν ποιμνίῳ ἔχει, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ ἀμωμόν τε καὶ ἀρσεν. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ ἀρσεν εἰς θυσίαν αἰτεῖ, καίτοι τοῦ νόμου προστεταχὸς καταθύειν Θεῷ καὶ θήλεα. Φαμὲν οὖν, ὅτι αἱ κατ' εὐχὴν θυσίαι, τούτέστι, τὰ ἐκούσια, τὸ ἀμωμόν τε καὶ ἀρσεν ἐδέχοντο θύμα, καὶ ἦν ὁ τύπος εἰς τὸν προσάγοντα, μονοουχὶ παρεγγυῶντος τοῦ νόμου, ὅτι χρὴ τοὺς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας ἀναβαίνειν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ, ἀνθρώπους τε εἶναι, καὶ παθῶν ἀμείνους, καὶ μύμου παντὸς ἀπωστώτα. Αἱ δὲ γε ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσαγόμεναι θυσίαι, τὸ θῆλυ πάντως ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν ἀμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρσενῶν. Ἀνιγμα δὲ καὶ τοῦτο τῆς τῶν προσαγόντων ἀσθενείας ἦν. Ἄνακτι γὰρ τὸ θῆλυ, καὶ τῶν ἀρσένων ὡς ἐν ἰσχύϊ δεύτερον. Ἄμαρτια δὲ πᾶσα δρῶντο ἐν ἡσθενηκότι τοῦ νοῦ, καὶ οὕτε που μᾶλλον τὴν πνευματικὴν αἰζόντος εὐρωστίαν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Καὶ νῦν ἐντολὴ αὐτῆ πρὸς ὑμᾶς, οἱ Ἰσραῆις· Ἐὰν μὴ ἀκούσητε, καὶ ἐὰν μὴ θῆσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν, τοῦ δοῦνα· δόξαν τῷ ὀνόματι μου, **C** λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ δεξαστέλω ἐξ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταρῶσομαι τὴν ἐβλογίαν ὑμῶν, καὶ καταρῶσομαι αὐτήν. Καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν.

17. Παρήσει φιλαγάθως τὰς ἐπὶ τοῖς ἡδὴ φθάσαν αἰτίας, καὶ νέμει τὸν ἔλεον, εἰς ἀρχὰς ὡσπερ ἐπιεικείας ἀνατιθεὶς τοὺς ἡμαρτηκότας. Τοῦτι μὲν οἶμαι δηλοῦν, λέγοντα χρηστῶς τό· « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὐτῆ πρὸς ὑμᾶς, οἱ Ἰσραῆις. » Ἀπειλεῖ δὲ λοιπὸν, ὡς εἰ μὴ ἔχοντο ποιεῖν ἢ χρὴ ποιούντας ὁρᾶσθαι, καὶ εἰς νοῦν ἔσω τίθεσθαι καὶ καρδίαν τῶν θεῶν χρησιμοδημάτων τὴν ἀσθησιν, ἕκαστό τε αὐτῶν ἀμείνους ἢ πάλαι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπιζητήσιαν, μὴ κατασμιζόντες ἔτι τὸ θυσιαστήριον, μήτε μὴν ἀπλῶς ἢ ἀβασανίστως τελούντες τὰ νενομισμένα, πάντη τε καὶ πάντως καταραμένους ἀποφανεῖ καὶ ὑπὸ θεῶν ἕτας ὀργήν. Οἶμαι δὲ ἔγωγε δηλοῦν τὸ, « Ἐπικαταρῶσομαι τὴν ἐβλογίαν ὑμῶν, καὶ διασκεδάσω αὐτήν, » ἐκεῖνο τάχα πᾶσι. Θεοῦ μὲν γὰρ κατανεύοντος τὴν εὐμερίαν τισιν, εὐφορήσει τὰ ἐν ἀγροῖς, εὐκαρπία τε ἔσονται καὶ εὐθηναίαι, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐπιδώσει τὰ θέρμματα, καὶ φθορᾶς ἔσονται τῆς τῶν σωμάτων ἀμείνους αὐτοῖ. Ἀγριότη-

⁸⁵ Matth. viii, 10. ⁸⁶ Levit. xxi seqq.

(1) Deficit verbum impersonale.

τος δὲ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, πρὸς πᾶν τοῦναντίον Ἀ
μεταχωρήσει τὰ πράγματα, καὶ ἀπέσται μὲν πάντως
τὸ εὐμερεῖν, κατακρατήσεται δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς ἂν
εἰκότως καταγείνοιτο τις. Καὶ ταυτὶ μὲν ὁ λόγος ὡς
ἐν αἰσθητοῖς τε καὶ πρασκαίροις πράγμασιν.

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον ὡς, εἰ μὴ τις ἔλοιτο τὰς θείας
εἰς τοῦν ἔχειν ἐντολάς, οἰχίησεται πάντα αὐτῷ πρὸς
τὸ μηδὲν τὰ εἰς τοῦν ἀγαθὰ, ἔξει τε καρπὸν οὐδένα
τῆς φιλοθέου ζωῆς· ἀλλ' ἔσται μὲν εὐλογίας τῆς
ἀκωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ τητῶμενος, παραπεισεται δὲ
ταῖς ἀραῖς καὶ ταῖς ἐκ τούτων· ποιαις. Ζητητέον δὲ
οὖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν· καὶ τίνα δὴ τρόπον τοῦτο
κατορθώσομεν, αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Σωτήρ· εἰδοῦσιν εἰπών·
« Δαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν
Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τότε καὶ πλήρη
τὴν εὐλογίαν ἀποληψόμεθα καὶ ἀκράδαυτον τὴν εὐθυ-
μίαν, καὶ ταῖς πνευματικαῖς εὐκαρπίαῖς ἐντροφη-
σομεν, ἐμπλοῖοι τε παντὸς ἀγαθοῦ γεγονότες, τὸν
ἀληθῶς ἀξιοπρεπεῖ καὶ ἐξαιρέτων διαζήσομεν βίον.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποριζῶ ὑμῖν τὸν ὄμιον, καὶ σκορ-
πίω ἐνυστρον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, ἐνυστρον
βορῶν ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό.
Καὶ ἐκινῶσεσθε διότι ἐγὼ ἐξαπέσταλα πρὸς
ὑμᾶς τὴν ἐντολήν ταύτην, τοῦ εἶναι τὴν δια-
θήκην μου πρὸς τοὺς Λευίτας, λέγει Κύριος
παντοκράτωρ.

ΙΖ'. Κέκρυπται τι πάλιν ἐν τοῖς προκειμένοις, ὁ
καὶ εἶμαι δεῖν τοῖς φιλακροάμοσι διατρανοῦσθαι σα-
φῶς· συνελεν γὰρ ἂν οὕτω εἶ μάλα τὸ δηλούμενον.
Ὁ νόμος τοίνυν ὁ διὰ Μωσῆως ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς
τῶν τῶν θεῶν θυσιαστηρίων παραστάτην καὶ ἱερουρ-
γῶν στεφανῶν, οἷον ἐν τάξει Θεοῦ τέθεικεν αὐτόν.
Ἐφη γὰρ οὗτος· « Κάρπωμα Κυρίου ὁ κληρὸς αὐτοῦ. »
Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Βλέπετε τὸν
Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. Οὐχ οἱ ἐγγίζοντες τῷ θυσια-
στηρίῳ, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσίν; » Ἔθος
γὰρ ἦν ἀπὸ παντὸς θύματος ἀφαιρεῖσθαι τῷ Θεῷ
βρυχίονα, καὶ στηθῆνιον, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος,
καὶ τοὺς δύο νεφροὺς, καὶ μὲν τοι τοῦ ἐνυστρον, τουτ-
έστι, τὴν κοιλίαν, ὑπεμφαίνοντας αἰνιγματωδῶς τοῦ
νομικοῦ γράμματος ὅτι πάντα ἡμῶν τὰ ἐντόσθια
τῶν ἀνατιθέντων ἑαυτοὺς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ
Θεῷ ἱερά τε εἶναι προσήκει καὶ ἡγιασμένα. Προ-
εκομιζοντο γὰρ τὰ ἐντόσθια, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀκα-
θαρσίας ἀπηλλαγμένα. Βραχίων τε μὴν ἰσχύος ἂν
νοοτο σημεῖον. Χρῆναι δὲ φημι πρὸς πᾶν ἔργον
ἀγαθὸν ἰσχύοντας ἡμᾶς καὶ ἀνδριζομένους ἀναμελ-
εῶδεῖν ἐκεῖνο σοφῶς τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας·
« Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ
ἐντόσθια μου, τὸ δνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. » Καὶ περὶ μὲν
τῶν ἐντοσθίων καὶ τελουμένων θυσῶν κατὰ τὴν νό-
μον ἰσχύος ἡμῖν ἄγαν ἐκπεποιήται λόγος ἐν ἐτέραις
συγγραφαῖς. Οὐκοῦν τὰ ταῦτα λέγειν ἀφέντες εἰς τὸ
παρὸν, τῶν προκειμένων τὴν διασάφησιν, ὡς ἐνι,
ποιεῖσθαι σπουδάσωμεν. Προσεταιχότος τοίνυν τοῦ
νόμου μωμοσκοπεῖσθαι δεῖν τὰ ἱερά, καὶ ἀβασάνιστον

A suam, res omnino versum iri retro et statum bea-
liorem procul abfuturum, invalidura potius ob que
quis merito hic non moretur. Et hæc quidem ut in
rebus sensum tangentibus ac temporaneis dicta
sunt.

Sciendum autem plane, nisi quis divina mandata
animo continere voluerit, omnia animi bona ipsi in
nihilum abitura, et vitæ religiosæ fructum nullum
relaturum : quinimo cœlestem, atque a Deo im-
pertiri solitam benedictionem amissurum, et in ma-
ledictionis pœnasque consequentes incursumum.
Studentum ergo Dei gloriæ ; quod quomodo legi-
time fiat, ipse Salvator nos docuit illis verbis : « Sic
luceat lux vestra coram hominibus, ut videant ope-
ra vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui
in cœlis est »⁸⁷. » Tunc etiam plenam benedictionem
et immobilem mentis serenitatem recipimus, et in
spiritualium fructuum ubertate cum voluptate ver-
sabimur, repletique bonis omnibus, vere nobis di-
gnam et præclaram vitam traducemus.

Ἐκκλ. 3, 4. *Eccæ ego separo vobis humerum, dis-
pergam ventriculum super facies vestras, ventriculum
solemnitatum vestrarum, et suscipiam vos in id
ipsum. Et cognoscetis quia misi ad vos mandatum
hoc, ut esset testamentum meum ad Levitas, dicit Do-
minus omnipotens.*

XVII. Rursum in verbis adductis aliquid latet
quod studiosis audiendi liquido declarandum sentio :
sic enim commodissime eorumdem vim sensumque
percipient. Lex igitur Mosaica sacris altaribus
astantem et operantem honoribus supremis afficiens,
propemodum Deo æquabat ; ait enim : « Oblationes
Domini possessio ejus »⁸⁸. « Et divinus Paulus :
« Videte Israel secundam carnem. »⁸⁸⁵ Nonne
qui appropinquant altari, participes sunt altaris »⁸⁹ ?
Erat quippe solenne a qualibet hostia separari
Deo armum, et pectusculum, et reticulum jecoris,
et duos renes, et ventriculum : quo quidem Scri-
ptura legalis per involucrum iudicat omnia inte-
riora eorum qui se dedicaverunt Deo in odorem
suavitatis sancta et sanctificata esse oportere. Of-
ferebantur enim intima a sordibus in hærentibus
purgata. Armus porro roboris indicium intelligi
potest. Existimo autem nos ad omne opus bonum
valentes atque animosus illud sapienter modulari
debere quod Psaltes lyra sua cantavit : « Benedic,
anima mea, Dominum, et omnia quæ intra me
sunt, nomini sancto ejus »⁹⁰. » Ac de intestinis qui-
dem et sacrificiis secundum legem peragi solitis
enucleate nobis in aliis libris disputatum est. Quare
de his plura dicere supersedentes in præsentia,
propositorum verborum explanationem percurrere
pro facultate enitatur. Cum præcepisset ergo lex
victimarum labes perspicere, et inexploratam vic-
timam ad altare haud offerre, et sacrificio perpe-
trando constitutis victimarum partes separare, illi

⁸⁷ Matth. v, 16. ⁸⁸ Deut. xviii, 15. ⁸⁹ I Cor. x, 18. ⁹⁰ Psal. cii, 1.

explorare vitia non curabant, et mandatum de aphærematis quæ vocantur irritum faciebant, et non jam quod Deo, sed quod cupiditati suæ arrideret præstantes, stabilientes et constanter observari studentes, quas sibi commoquiores putabant hostiarum carnes eligebant. Istud in reprehensionem adducit, et ait : « Ecce ego separo vobis humerum. » *Separo* posuit, pro, *separavi*, et denuo volo servari consuetudinem. Superadjeci quasi, sive adjicio « ventriculum quoque in facies vestras. » Quoniam enim ipsi decorant altare, ideo Deus dicit, « dispergam, » velut par pari referens. « Qui enim me contemnit contemnetur ²¹. » — « Suscipiam itaque vos in idipsum : » hoc est, in hoc ipso superior fiam, et impios redarguam. Quia enim legem de seligendis ad usum vestrum observastis, partemque vobis concessam neulquam relinquere sustinuitis, et supervacaneum vobis videtur vitia inspicere, propterea cognoscetis clausa esse super vos ostia : hoc est, sacerdotio vos exclusos et ejectos esse. Quoniam ego dedi mandatum hoc, sive testamentum, quod disposui ad Levitas. Quid igitur inde? Sciendum est diviniuorum altarium ministris faciendum quod vult Deus, **836** et mandatis dominicis posthabendum atque contemnendum præ illis quidquid alioqui ipsis commodum videtur. Sic enim sancti erunt sacrorum ministri, nec pereuntia diligent, nec a turpi quaestu transversim agentur.

τεσθαι χρή, καὶ τῶν λεσποτικῶν προσεαγμάτων ἐτέρως δοκεῖ. Ἱεροὶ γὰρ οὕτως εἶσονται λειτουργοί, αἰσχρῶν ἡττώμενοι.

Vkas. 5. *Testamentum meum fuit cum eo vitæ et c pacis.*

XVIII. Loquitur de iis qui sancte et cum laude sacerdotium erunt, illudque rem esse vere admirabilem ostendit, quod quidem ad legem, et ad divinarum Scripturarum fructum confirmationemque pertinet. Nam, ut sapienter scribit Paulus : « Lex sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum ²². » Quando igitur visum est de Levi verba facere, sensus percommode, plane non ad illum qui ex Jacob progenitus, et inter duodecim filios ejus numerabatur, referendus est, jam enim qui sacerdotio fungantur de familia Levi nulli sunt omnino; intelligendum autem sacerdotium, et hoc ipsum quod est sacra facere in persona Levi quodammodo figuratum. **D**

« Fuit igitur, inquit, ad ipsum testamentum mem vitæ et pacis. » Proposita est enim verbis Mosi sanctissimo lex scripta ordinata per angelos ²³, per Mozen autem posita Israelitis, vitam, et pacem iis qui innocenter vivere et legislatoris voluntatem pro regula sibi proponere vellent, auquantiaus.

²¹ I Reg. ii, 30. ²² Rom. vii, 12. ²³ Galat. iii, 19.

(1) Hunc locum fortasse ita rectius legas : Κεκλησήμενας ἐφ' ὁμῶν τὰς θύρας, ὁμοῦς δὲ ἐκκλησούμενους

Α θυμα μὴ προσκομίζεσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τοῖς τεταγμένοις εἰς ἱερουργίαν τὰ τῶν θυμάτων ἀφορίζεσθαι μέρη, κατημέλησαν μὲν τοῦ χρῆναι μωμοσκοπεῖν, ἡτεθήκασιν δὲ τὴν ἐντολὴν τῶν καλουμένων ἀφαιρέματων, οὐ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἢ τῶν ἰδίων πράττοντες θελημάτων, κρατούντες τε καὶ ἐμπεδοῦν σπουδάζοντας, ἅπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν ἐδόκει τὰ ἐκ τῶν θυμάτων συναγειρόντας κρέα. Τοῦτο παράγει πρὸς ἐλεγγον, καὶ φησιν· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὄμον. » Τὸ δὲ, ἀφορίζω, νῦν τέθεικεν ἀντὶ τοῦ, Ἀφώρισά τε ἦδη, καὶ εἰς δεῦρο βούλομαι τηρεῖσθαι τὸ θεός. Προσέβριψα δὲ ὡσπερ, ἦτοι προσορίπτω καὶ τὸ : ἐνυστρον εἰς τὰ πρόσωπα ὁμῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀτιμάζουσι αὐτοὶ τὸ θυσιαστήριον, ταύτη τοι « Σκορπιῶ, » φησὶ, οἷον ἀνθυβρίζων. « Ὁ γὰρ ἐξουδενῶν **B** με, φησὶ, ἐξουδενωθήσεται. — « Λήψομαι δὴ οὖν ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτὸ, » τουτέστι, ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ περιέσομαι, καὶ ἀσεβοῦντας ἐλέγξω. Ἀνθ' οὗτο γὰρ δὴ τὴν μὲν ἐπὶ σοῖς ἀφαιρέμασι τοῖς ὁμῶν τετηρήκατε νόμον, καὶ τῆς δοθείσης ὁμῶν μερίδος κατ' οὐδένα τρόπον ἀνέχεσθε καταβράθυμειν, εἰκαῖον δὲ ὁμῶν δοκεῖ τὸ χρῆναι μωμοσκοπεῖν, γνώσεσθε δὴ οὖν κεκλησόμενων ἐφ' ὁμῶν τῶν θυρῶν, τουτέστι, ἐκκλησούμενοι τε καὶ ἐκπεμπόμενοι τῆς ἱερουργίας (1). Ὅτι ἐγὼ δέδωκα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἦτοι τὴν διάθεσιν, ἣν διεθέμην πρὸς τοὺς Λευίτας. Τί οὖν τὸ ἐνευθεῖν; Εἰδέναι προσήκει τοὺς τοῖς θεοῖς λειτουργούντας θυσιαστηρίοις, ὅτι τὸ θεῶ δοκοῦν ἐκπράττεισθαι κατόπιν πάν, ὅπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν καὶ οὐχὶ τῶν προσκαίρων ἐρασταί, καὶ λημμάτων

Ἡ διαιθήκη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης.

III'. Ανακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἁγίους τε καὶ εὐδοκίμως ἱερατεύσαντας, καὶ ἀξιάγαστον ἀληθῶς ἀποφαίνει χρῆμα τὴν ἱερουργίαν, τὸ γε ἦχον εἰς νόμον καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων χρησιμωδημάτων δνησιν καὶ ἀσφάλειαν. Ὡς γὰρ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος· « Ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. » Ὅταν τοίνυν δοκεῖ περὶ τοῦ Λευὶ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἀναθετόν εἰ μάλα τῶν νοημάτων τὴν δύναμιν, οὐχὶ δὴ που πάντως ἐπ' ἐκεῖνον δεσ ἀνέφυ μὲν ἐξ Ἰακώβ, ἐναριθμῶς δὲ τοῖς δυοκαίδεκα γέγονεν υἱοῖς· οὐ γὰρ ἱερατεύουσιν ὅλων συνήσομεν δὲ τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα, καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅπερ ἐστὶν ἱερουργία μονοουχὶ καὶ διαμορφούμενον ὡς ἐν προσώπῳ Λευί. « Ἦν τοίνυν, φησὶ, πρὸς αὐτὸν ἡ διάθεσίς μου τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης. » Ἀετὸ ἀλλήτῃ μὲν γὰρ ὡς πρὸς Μωσέα τὸν ἱερώτατον δὲν γράμμασι νόμος, διακουθηθεὶς δι' ἀγγέλων, τέθειται δὲ διὰ μεσίτην Μωσέα τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, παραγγελίαν ἔχων ζωῆς καὶ εἰρήνης τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὀρθῶς καὶ κανόνα ποιεῖσθαι τῆς ἐαυτῶν ζωῆς τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

τε καὶ ἐκπεμπόμενους τῆς ἱερουργίας· et ita nos reddidimus.

Ἔοικε δὲ τι καὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων εἰς θεωρίαν ὁ λόγος ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ὑπαινέτεσθαι. Δίδοται γὰρ ὁ νόμος τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς ἐξ αἵματος Λευὶ παιδαγωγῶν εἰσφέρων ἐπὶ τῷ Χριστῷ, καὶ εἰκόνα τινὰ καὶ ὑποτύπωσιν ἐμφανῆ τῶν ἀληθεσιτέρων. Ἀληθὴς δὲ Χριστὸς, ὃς ἐστὶ ζωὴ, καὶ εἰρήνη, καὶ αὐτὸν ἡμῖν αἰ διὰ Μωσέως γράφουσι σκιαί. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν Ἰουδαίοις προσλαλῶν· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. » Αὐτὸν ἐδήλου σφαιζόμενος ἀμύδς ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ, τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνασωζέειν ἐθέλων τῷ αἵματι τοὺς χρεῖν ἐθέλοντας τὰς τῶν οἰκων φιλίας· Αὐτὸν ἡ δάμαλις ἢ πυρῶρά τε καὶ ἄμωμος, ἥς ἡ σποδὶς μὲθ' ὕδατος ἠγίαζε· ε τοὺς κεκοινωνημένους πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, καὶ καθὼς γέγραπται. Αὐτὸν ὁ ἄζυμος ἄρτος, αἱ τρυγόνες, οἱ νεοτοὶ τῶν περισσεῶν, καὶ ἀπαξιαπῶς ἦν ὁ νόμος τῆς ἐπι Χριστῷ θεωρίας. Εἰκότως οὖν λέγεται Διαθήκη ζωῆς καὶ εἰρήνης. Ζωοποιηθέντες γὰρ ἐν αὐτῷ, δι' αὐτοῦ ζῆ πάλιν τὴν προσαγωγὴν ἐσχῆκαμεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, εἰρηνευόμεν. τε πρὸς αὐτὸν δι' ὑπακοῆς καὶ πίστεως.

Καὶ ἔδωκα αὐτῷ ἐν φόβῳ φοβεῖσθαι με, καὶ ἀπὸ προσωποῦ ὀνόματός μου συστέλλεσθαι αὐτόν.

19. Ἄπαριθμεῖται χρησίμως τὰ λαμπρὰ τῆς ἱερωσύνης αὐχήματα διὰ τῆς τοῦ νόμου μυσταγωγίας ἐξευρημένα. Ἐνετίθει γὰρ μάλιστα τοῖς ἱεροουργοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· ἐτέλλεσθαι μὲν ἀναπειθῶν ἐπὶ προσώπου ὀνόματος αὐτοῦ, τουτέστι, ὑφορᾶσθαι καὶ ὑποτέλλεσθαι παρασκευάζων τὸ ὄνομα τὸ Δεσποτικόν, αἰδῶ τε τὴν εἰς αὐτὸν ποιῆσαι δεῖν ἀναπειθῶν οὐ πάρεργον, ἀλλ' ἐσπουδασμένην· οὐ τί ἂν γένοιτο τιμαλφέστερον; Γέγραπται γὰρ ὅτι· « Ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, οὗτος ὑγαίνει. » Καὶ πάλιν· « Φόβος Κυρίου, δόξα καὶ καύχημα. » Μεμαρτύρηκε τοίνυν ὁσίως καὶ ἀληθῶς ἱερατευκοῦσι τὸ βεβηκὸς εἰς ἀσφάλειαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πεφοβῆσθαι φησιν αὐτοῦς, ἀλλ' Ἐν φόβῳ πεφοβῆσθαι, τουτέστι, ἐν ὄλῃ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ τὸν Θεὸν εἰσδέξασθαι φόβον. Αἱ γὰρ ἐπιτάξεις ἐν τούτοις, καὶ οἱ τῶν λέξεων ἀναδιπλασιασμοὶ τὸ ἔρηραισμένον εἰς ἀρετὴν τῶν ἐπαινουμένων τοῖς ἀκρωμένους κατασημαίνουσιν.

Νόμος ἦν ἀληθείας ἐν στόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐχ εὐρέθη ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ.

Κ'. Ἐκέλευε γὰρ ὁ νόμος καὶ τοῦ ψεύδους ἀποφοιτῆν. ὀρθά τε καὶ δίκατα λαλεῖν, καὶ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι κρίσιν εὐθὴ τε καὶ ἀδιάστροπον ποιῆσαι φιλεῖν. Ἔοικε δὲ πάλιν ἀλήθειαν ὀνομάζειν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, οὗ τὸν νόμον ἐν χεῖλεσι πεφορηκέναι φησὶ τοὺς βιοτεύοντας ἱεροπροπῶς. Εἰ γὰρ καὶ ἦν, ὡς ἔφη, ἐν σκιάς ὁ νόμος, ἀλλ' ἦν ἐν αὐτῷ τῆς ἀληθείας ἢ μόρφωσις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμάτων ἢ ὡς ἐν Γράμμασιν ὑποτύπωσις. Εὐρήσομεν γὰρ ἐν τοῖς τύποις τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. Ὅτι δὲ Χριστοῦ νόμος ἦν καὶ ὁ πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ Μωσέως;

Videtur autem sermo quidpiam ad considerandum imprimis singulare nobis in praesenti insinuare. Datus est enim lex veteribus, Levi progeniem ad Christum instituens, et imaginem quamdam ac delineationem evidentem rerum veriorum exhibens. Verus est autem Christus, qui est vita, et pax ²⁴, ipsumque nobis umbræ Mosaicæ depinguit. Proinde et Judæos alloquens dicebat: « Si crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit ²⁵. » Ipsum representabat agnus mense primo, decima quarta die, immolatus, qui servare incolumes debebat quotquot domorum postes ejus sanguine oblesissent ²⁶. Ipsum vitula rufa et immaenlata ²⁷, cujus cinis aquæ permistus sanctificabat « inquinatos ad emundationem carnis, » et scriptum est ²⁸. Ipsum azymus panis ²⁹: ipsum turtures, et pulli columbarum ³⁰: et, ut universe dicam, lex mysteriorum Christi plena erat ³¹. Recte igitur vocatur Testamentum vitæ et pacis. Vivificati enim in **837** ipso, per ipsum rursus accessum adepti sumus ad Deum et Patrem, pacemque cum eo per obedientiam et fidem habemus ³².

Et dedi ei ut in timore timeret me, et a facie nominis mei pavore contraheretur ipse.

XIX. Non inutiliter insignia sacerdotii ornamenta per legis mystagogiam adinventa percenset. Sacerdotibus enim Dei timorem imprimis inserebat, impellens eos ad pavorem a facie nominis ejus, hoc est, reformidare ac vereri faciens nomen Dominicum, et ad reverentiam non perfunctoriam, sed seriam: et ex studio quodam profectam eos adducens: quo quid tandem honorabilius? Scriptum est enim: « Qui timet Dominum, hic bene habet ³³. » Et iterum: « Timor Domini, gloria et exultatio ³⁴. » Testatur itaque sancte et vere sacerdotio functis stabilem securitatem eventuram. Haud enim simpliciter eos timuisse dicit, sed in timore timuisse, hoc est tota anima et corde divinum timorem recepisse. Exaggerationes enim in his, et vocum conduplicationes eorum qui laudantur in virtute constantiam audientibus cogitandam subjiciunt.

VERS. 6. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus.

XX. Jubebat enim lex et a mendacio discedere, et recta atque justa proloqui, et in unaquaque re judicium rectum ac minime perversum diligere ³⁵. Videtur porro rursus veritatem appellare Dominum nostrum Jesum Christum, cujus legem in labiis tulisse dicit qui vitam sacerdotio respondentem transigerent. Etsi enim, ut dixi, lex in umbris erat, tamen in ea veritatis forma, seu imago, evangelicorumque oraculorum ut in litteris informatio inerat. Nam in typis virtutem cultus divini in spiritu inveniemus. Fuisse autem Christi legem quæ olim antiquioribus per Moysen divinitus est tradita, Salvator ipse auctor

²⁴ Coloss. iii, 13; Ephes. ii, 14. ²⁵ Joan. v, 46. ²⁶ Exod. xii, 13. ²⁷ Exod. xii, 18. ²⁸ Levit. v, 7. ²⁹ Hebr. x, 1. ³⁰ Rom. v, 1, 2; Ephes. ii, 18. ³¹ Eccl. i, 13. ³² Ibid. 41. ³³ Exod. xii, 6, 7; Levit. xxiv, 22.

est : « Nolite putare, inquit, quia veni solvere legem aut prophetas : non veni solvere, sed implere. Amen dico vobis, donec transeat caelum et terra, iota unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant' . »

In pace dirigens ambulavit mecum, et multos averit ab iniquitate.

XXI. Pacem agitare cum Deo quidnam aliud intelligi possit a nobis et ab aliis, si qui **838** sunt divinarum Scripturarum intelligentes, quam velle cogitare et facere quae ille vult, et nulla in re ipsum offendere : sed contendere potius mores commendatione et gloria dignos colere, vitamque degere suscipiendam? Ita quoque nos alloquitur Paulus : **B** « Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum ». Sic sane eum qui est natura et vere Dominus agnitum honoramus. Quod si creaturae quoque divinos honores impendimus, impuro et detestabili peccato cogitationibus nostris dominante, Domino resistimus, et velut aciem adversus ipsam ad pugnam instruimus, daram cervicem contra extendentes, et pertinaciam rebellionemque exercentes. Idem confirmat Salvatoris discipulus his verbis : « Nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo? Et qui vult amicus esse hujus saeculi, inimicus Dei constituitur ». Quod si ad universorum Dominum per fidem et peccati ejectionem nos converterimus, nihil se objiciet, nec quidquam nos ejus amicitia prohibebit, cui agglutinabimur quodammodo **C** in omni genere bonitatis, et recta via gradiemur, et per speciosam semitam ambulabimus, nos ipsos et alios ad eam dirigentes. In his autem contendere occupari praesertim sanctos sacerdotes decet, de quibus verissime dici queat : « In pace dirigens ambulavit mecum, et multos convertit ab iniquitate. » Subditi enim plerumque praepositorum suorum bonos mores per eadem vestigia sequuntur : et qui incidunt directa via salvant multos, nec difficulter eo permovent, ut vita petulante et execrabili moribusque improbis nuntium remittentes, meliora et suscipienda quaeque apud Deum et homines laus comitetur, consecrari nialini.

VERS. 7. *Quoniam labia sacerdotis custodient scientium, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini omnipotentis est.*

XXII. Quonam modo multos converterit, atque ambulaverit dirigens in pace cum Deo, exponit, aitque eum gestasse in labiis sive in lingua omnium ad bene vivendum requiritorum notitiam, fuisseque inauditorem insipientium, et magistrum infantium, et volentibus legis scita discere, verum et ab omni errore remotissimum praepositorum, non alio divinum oraculorum sensum detorquentem, neque doctrinam « doctrinas, mandata hominum ¹⁰ : » sed tanquam angelum Dei, subjectis sibi populis obscu-

A κεχηρησμημένος, αναπεισει λέγων ὁ Σωτήρ : « Μὴ νομίσητε ὅτι ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας : οὐκ ἤλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Ἄμην γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἴωτα ἓν ἢ μία κεφαλαί οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἀπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας.

ΚΑ'. Τὸ εἰρηνεύειν πρὸς Θεὸν τί ἂν ἕτερον νοοῦτο πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ ἐτέρων, οἵπερ ἂν εἶν τῶν θεῶν λογίων ἐπιστήμονες, ἢ τὸ φροσῖν ἐλάσθαι καὶ δεῖν δὲ βούλεται, καὶ κατὰ μὴδένα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, κατορθοῦν δὲ μᾶλλον ἐπειγέσθαι τὴν εὐκλειᾶ πολιτεῖαν, καὶ ἀξιάγαστόν τε καὶ ἐνομοτάτην ζωὴν; Οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν προσπεφώνηκε Παῦλος : **B** « Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς Θεόν· οὕτω μὲν τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Δεσπότην αἰδότες τιμῶμεν. Ἀνάπτοντες δὲ καὶ τῇ κτίσει τὸ σέβας, καὶ κατακρατούσης τῶν ἡμετέρων ἐνομιῶν τῆς βεβήλου τε καὶ βδελυρᾶς ἀμαρτίας, ἀνθεστήκαμεν τῷ Δεσπότη, καὶ οἷον ἀντανιστάμεθα πρὸς μάχην αὐτῷ, σκληρὸν αἰροντες τὸν αὐχένα, καὶ τὸ ἀπειθεῖς καὶ δυσήνιον μελετῶντες ἔτι. Καὶ πιστώσεται λέγων τοῦ Σωτήρος ὁ μαθητῆς : « Οὐκ οἶδατε ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστίν; καὶ ὅς, ἐὰν βουληθῇ **Φ** φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. » Ἐπιστρέψαντες δὲ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀνηρημένης, τὸ μεσολαθοῦν οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἀπειρξεί τις τῆς πρὸς αὐτὸν οικειότητος· κολλούμεθα ὡσπερ αὐτῷ διὰ πάσης ἐπιεικείας, βαδιοῦμεθα τε δὲ εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τὴν καλὴν ἀληθῶς πορευσομεθα τρίβον, ἀπευθύνοντες εἰς ἑαυτὴν ἑαυτοὺς καὶ ἐτέρους. Πρέποι δ' ἂν μάλιστα τὸ ἐν γε τούτοις εἶναι ζητεῖν τοῖς ὁσίοις ἱεουργοῖς, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως : « Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας. » Ἰχνηλατεῖ γὰρ πῶς τὸ ὀπήκοον τὰς τῶν ἡγουμένων ἐπιεικείας, καὶ οἵπερ ἂν ἐρχοῖντο δι' εὐθείας ὁδοῦ, σώζουσι πολλοὺς, ἀναπέθουσι τε βραδίως τὴν ἀσελίην καὶ ἐπάρατον ἀφέντας ζωὴν καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας τρόπους, ἀνθελέσθαι τε καὶ ἀγαπᾶν τὰ ἀμείνω καὶ ἀξιάγαστα, καὶ οἷς ἂν ἐποιτο τὸ ἐπαινέσθαι δεῖν παρὰ τε Θεῷ, καὶ ἀνθρώποις.

Ὅτι χεῖλη ἱερέως φυλάξεται γνώσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσι ἐκ στόματος αὐτοῦ, διότι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορος ἐστι.

ΚΒ'. Τίνα δὴ τρόπον πολλὰς μὲν ἀπέστρεψεν, παραπεπόρευται δὲ κατευθύνων εἰρήνην κατὰ Θεοῦ, διατρανοί, λέγων, ὡς πεφόρηκε μὲν ἐν χεῖλεσιν, ἡγουν ἐπὶ γλώττης, παντὸς τοῦ πρὸς ζωὴν ἀναγκαίου τὴν γνώσιν, γέγονε δὲ παιδευτῆς ἀφρόνων, διδάσκαλός τε νηπίων, καὶ τοῖς ἐθέλουσι ἀναμαθεῖν τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν ἀληθῆς τε καὶ ἀπλανέστατος ἐξηγητῆς, οὐχ ἐτέρωσέ ποι μετατρέπων τῶν θεῶν λογίων τὸν νοῦν, οὔτε μὴν διδάσκων ἢ διδασκαλίαν, ἐντάγματα ἀνθρώπων· ἀλλ', οἷον ἄγγελος Θεοῦ, διαλευκαίνων

¹ Matth. v, 17, 18. ² Rom. v, 1. ³ Jac. iv, 4.

¹⁰ I. a. xxix, 13; Mat h. xv, 9.

εὖ μάλα τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς τὸ ἀμυδρῶς ἔσθ' ὅτι
 χρησιμωδοῦμενον. Ἀπαγγέλλει γάρ οὐ τὸ οἰκεῖον
 θέλημα, οὐτε μὴν τοὺς ἀπὸ γνώσεως ἰδίας ἐρεῦγεται
 λόγους, ὅπρηται δὲ μάλλον δεσποτικοῖς θεσπίσμασι.
 Φαίην δ' ἂν, ὅτι καὶ ἀληθὲς ἐν τούτοις τὸ εἰρημένον
 ἐν βίβλῳ Παροιμιῶν· «Θησαυρὸς ἐπιθυμητὸς ἀνα-
 παύσεται ἐπὶ στόματος σοφοῦ, ἀφρονες δὲ ἄνδρες
 καταπίονται αὐτόν.» Πρὸς ἐπαίνου δ' ἂν γένοιτο
 τοῖς ἀπαγγέλλουσι τι παρὰ Θεοῦ, τὸ μὴδὲν οἷς ἀκη-
 κόασι προστιθεῖναι πλεῖον· μήτε μὴν ὑφαίρεσιν τινα
 ποιῆσθαι τολμᾶν, τοῦτο τοι μικροῦ παντελῶς ἀξιού-
 ντες λόγου. Τὰ τῶν Φαρισαίων ἀνόσια στίφη λήρου
 εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθῶς, ὡς διδάσκειν μὲν
 διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ διὰ δὲ γε τὴν
 σφῶν παράδοσιν τὰς θείας ἀκυροῦν ἐντολάς. Τοιαῦτα
 γὰρ γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς παρὰ Χριστοῦ τὰ ἐγκλήματα. Β
 Ἀσφαλῆς οὖν ὁ νόμος· ἔφη γάρ που περὶ τῶν θείων
 λογίων, τὸ ἐπ' αὐτῶν οὐκέτι προσθεῖναι, καὶ ἀπ'
 αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Φυλάσσεται τοίνυν τῶν Ἰε-
 ρέων τὰ χεῖλη τὴν τοῦ νόμου γνώσιν, καὶ αὐτὸν
 ἀπαγγέλλει προστιθεὶς οὐδέν. Ταῦτη τοι καὶ ἄγγελος
 ἡμᾶς· Κύριος παντοκράτορας, καίτοι τὴν φύσιν
 καὶ νόμον ἔχει τῆς γλώττης τὸ κλημά.

Ἦμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἠσθενη-
 σατε πολλοὺς ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν διαθή-
 κην τοῦ Λευὶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΚΓ'. Ἀντιπαρξάγει τρόπον τινὰ ταῖς τῶν εὐδοκί-
 μων ἐπεικείλαις τὰ τῶν βραθύμων ἐγκλήματα, καὶ
 ταῖς τῶν ἀμεινόνων ἀντιπαρθέσειν ἐλέγχει τὸ
 φαῦλον. Ὡς περὶ γὰρ τὸ φῶς ἐν σκοτίᾳ φαίνει, τελεῖ-
 ται δὲ ἐν ἀσθενείᾳ ἡ βύναμις· ὡς καὶ τῆς
 ἀρετῆς τὸ κάλλος ἐκφανεστέρων ἔχει τὴν εἰδέαν (1),
 εἰ δὴ παρακείτο τις φαυλότης ἢ ἀμαρτία. Οὐκοῦν
 διεδύσαν μὲν τινες ἱεροπρατῶς, ἐν εἰρήνῃ κατευθύ-
 νοντες ἑαυτοὺς τε καὶ ἑτέρους, καὶ ἦσαν μετὰ Θεοῦ,
 καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἀδικίας. Περὶ γὰρ
 ἐν χερσὶ γνῶσιν, καὶ ἀκριβεῖς γεγόνασι τῶν
 θείων νόμων ἐρμηνευταί. Θί δὲ δὴ μετ' ἐκαίνους, καὶ
 πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἐκκεκλίκασιν ἐκ τῆς ὁδοῦ, παρ-
 ὠλισθον γὰρ τοῦ εἰκότος, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ ἑτέρους
 ὡ μετρίως ἠδικήκασι, καὶ πολλοὺς ἠσθένησαν ἐν
 νόμῳ, τούτεστιν, ἀσθενεῖς καὶ ἀδρανεστάτους ἀπο-
 τετελέκασι περὶ γε τὸ δεῖν ἐλέσθαι βιοῦν ἐννόμως.
 Εἰ γὰρ ἐξω τοῦ πρόποντος οἴχεται τὸ ἡγούμενον,
 πῶς ἦν εἰκὸς μὴ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως συναπο-
 φοιτῆσαι τὸ ὑπήκοον, καὶ τοῖς προϋχοῦσι συγκατολι-
 σθεῖν τὸ ἐν μοίρᾳ τῆ καταδεεστέρᾳ, καὶ ὡς ἐν συν-
 ἔπει μειονεκτούμενον; Ὡς περὶ γὰρ ἐννομὸς τε καὶ
 θεῖος ἱερεὺς μιμητὰς ἐργάζεται τῶν ἰδίων κατορθοι-
 μάτων τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς· οὕτω καὶ τὸ ἐναντίον.
 Εἰ γὰρ αὐτοὶ διεφθάρκασι τὴν διάθεσιν τοῦ Λευὶ,
 πῶς ἦν εἰκὸς τοὺς παρ' αὐτῶν μμυσταγωγημένους
 σεπτὴν ἡγεῖσθαι τὸν νόμον;

Καὶ ἐγὼ δέδωκα ὑμᾶς ἐξουδενωμένους εἰς

A riora interdum divinarum **339** Scripturarum dila-
 cidantem. Non enim suam voluntate nuntiat, nec
 suæ cognitionis ac scientiæ sermones eruat : sed
 potius Dominicis oraculis inseruit. Dixerim porro
 etiam in his verum reperiri quod in libro Proverbio-
 rum exstat : « Thesaurus desiderabilis requiescet in
 ore sapientis : stulti autem viri devorabunt illum ¹¹. »
 Nam illud ad laudem Dei nomine quidpiam nun-
 tiantium pertinet, quod nihil auditis apponunt, nec
 aliquid subtrahere audent, quod scilicet id omnino
 parvi æstimant. Phariseorum impleta turba eo impe-
 ritiae devenit, ut doceret doctrinas, mandata homi-
 num, et propter suam traditionem Dei mandatum
 irritum faceret ¹². In hoc enim crimen Christus illos
 vocavit. Tuta est igitur lex, quæ quodam loco de
 divinis oraculis sanxit, non addendum, nec auferen-
 dum ¹³. Custodient igitur labia sacerdotis scientiam ¹⁴
 legis, quam annuntians nihil addit. Idcirco et angelus
 Dei omnipotentis appellatus est, quamvis naturam
 humanam gerat, quoniam voluntatem Dei perspicue
 nuntiat, et legem sermonis hortatricem habet.

ἄνθρωπος ὢν, ὅτι τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀπαγγέλλει σαφῶς,

VERS. 8. Vos autem declinastis a via, et infirmas
 fecistis multos in lege, corrupistis testamentum Levi,
 dicit Dominus omnipotens.

XXIII. Laudatorum probitati inertium crimina
 tanquam in acie adversa statuit, meliorumque oppo-
 sitione malos coarguit. Sicut enim lux in tenebris
 apparet magis, et virtus in infirmitate perlicur
¹⁵ : ita virtutis elegantia, si qua nequitia aut
 peccatum fuerit e regione collatum, splendidior ap-
 paret. Quare quidam, ut sacerdotibus decorum est,
 vitam transierunt, in pace semetipsos aliosque diri-
 gentes, et erant cum Deo, et multos ab iniquitate
 converterunt. Portabant enim scientiam in manibus,
 divinasque leges fideliter interpretabantur. Illorum
 autem successores, ad quos etiam est sermo, de via
 deflexerunt, ac de eo quod consentaneum erat de-
 lapsi, ibi semetipsos aliisque non mediocriter nocue-
 runt, et non paucos in lege infirmarunt, hoc est,
 imbecilles et languidissimos ad vitam legibus con-
 sonam reddiderunt. Nam si qui præsumunt a decore
 transversim abeant, quomodo credibile est qui sub-
 sunt, non modis omnibus simul ituros, et qui sorte
340 inferiores sunt, et intelligentia minus valent,
 cum eminentioribus una lapsuros? Quemadmodum
 enim sacerdos legum observans et sanctus populum
 sibi subjectum suoruni recte factorum imitatore
 efficit, ita contra. Si enim ipsi corrumpant testa-
 mentum Levi, quomodo ab iis in sacris institutis
 legum venerabilem ducere erat verisimile?

VERS. 9. Et ego dedi vos contemptibiles in omnia

¹¹ Prov. xxi, 20. ¹² Matth. xv, 6-9. ¹³ Deut. iv, 2. Malach. ii, 7. ¹⁴ II Cor. xii, 9.

(1) Aubertus, ἐνδειαν. Edit.

gentes, pro eo quod vos non custodivistis vias meas, sed accipiebatis personam in lege.

XXIV. Ad patrum peccata redit, ipsosque vetustiorum criminum admonet. Et quoniam in lege custodienda constantes non erant, ideo traditos affirmat illis a quibus in captivitate sunt abducti, miseri, et abjecti, et omni indulgentia exclusi. Quid enim incommodorum passi non sunt, et quas calamitates infelices illi non exantlarunt? Cæterum, si nosse vultis, inquit, causas ob quas iratus est vobis, audietis dicentem: « Quia vos non custodivistis vias meas, sed accipiebatis personam in lege. » Hoc est, opinor, corrupisse testamentum Levi, viam vitæ secundum legem tenere noluisse, et in unoquoque negotio iniquissime judicasse: tametsi Deus aperte dicat: « Non accipies personam in iudicio, secundum parvum aut magnum non iudicabis¹⁹. » Per quas autem culpas hostibus traditos et abjectos esse dicit, per easdem apposite minatur, nisi rationes vivendi rectius iustitulerint, se illorum supplicio non temperaturum. Insolenter enim in legem peccantes idonea et congruentissima poena sequetur.

ἀπειλὴν, ὡς εἰ μὴ ἔλοιτο βιοῦν ὀρθῶς, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἀπόσχοιτο τοῦ κολάζειν αὐτούς. Ἐψεται δὲ τοῖς ὀβριζουσι τὸν νόμον ἢ τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰσθόαι πρέπουσά τε καὶ ἀρμοδιωτάτη δίκη.

VERS. 10. *Nonne pater unus omnium vestrum? Nonne Deus unus creavit vos? Quare reliquistis unusquisque fratrem suum, ut pollueretis testamentum patrum vestrorum? Derelictus est Judas, et abominatio factus est in Israel et in Jerusalem.*

XXV. Cum inciperemus in prophetam commentarium conscribere, dicebamus, post reditum e Babylone ab Assyria, Israelitas, parvipendentes legem, extraneis uxoribus se implicuisse. Quæ res amenibus illis eo usque procelebat, ut cum aliis simul sacerdotes eodem ruerent, et jam ductas 841 ip-sas quoque e sanguine Israel pro despectissimis haberent, domoque ejicerent, et in earum locum peregrinas introducerent Ammonitidas et Idumæas, ex quo Israel magnopere contaminabatur. Non enim illæ patrios mores deserebant, sed etiamnum idolâ venerabantur, et militiam cæli adorabant, et cogebantur pene qui cum feminis adeo mente corruptis habitarent, simul inquinari et Deum offendere. De his in libris Esdræ multa scribuntur²⁰. Accusat igitur eos universorum Deus, ut uxores Israelitidas sive Judæas asperrantes, sceleste autem alienigenarum siliabus adhærescentes, cum tamen hujusmodi conjunctionem lex interdiceret. Verum illi, tam venerandum mandatum nescio quo modo floci facientes, aut mulierum specie ad voluptates lascivas abripiebantur; aut fortasse alienorum amicitias, ne in ipsos bellarent tanquam jam socios et propter nuptias affinitate conjunctos, hac ratione captare moliebantur. Quod aliud nihil erat quam fide titubante injuriosius agere cum Deo, quasi qui eos de illo-

πάντα τὰ ἔθνη, ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ.

ΚΔ'. Ἐπὶ τὰς τῶν πατέρων ἀνεισιν ἀμαρτίας, ὑπομιμνήσκει δὲ καὶ αὐτοὺς τῶν ἀρχαιοτέρων αἰτιμαμάτων. Καὶ ἐπειπερ ἦσαν οὐκ ἀσφαλεῖς περὶ τὴν τοῦ νόμου τήρησιν, ταύτη τοι δεδοῦσθαι φησὶν αὐτοὺς τοῖς ἀποκομίσασι εἰς αἰχμαλωσίαν οἰκτρῶς, καὶ κατεβῆμιμένους, καὶ φειδοῦς ἀπάσης ἐκπεπτωκότας. Τί γὰρ τῶν ἀνιερῶν οὐ συνέβη παθεῖν αὐτοὺς, ἢ ποῖαις οἱ τάλανες οὐ κεκοινωνήκασι συμφοραῖς; Ἄλλ' εἰ βούλοισθε, φησὶ, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας τῆς ἐφ' ὑμῶν γεγενημένης ὀργῆς, ἀκούσεσθε λέγοντος· « Ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ. » Τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διαφθεῖραι τὴν διαθήκην τοῦ Λευὶ, τὸ μὴ τηρεῖν ἔλθεσθαι τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς τὴν ὁδόν, ἐκτοπωτάτας δὲ λίαν καὶ τὰς ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι ποιῆσθαι κρίσεις, καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, κατὰ τὸν μικρὸν καὶ τὸν μέγαν οὐ κρινεῖς. » Δι' ὧν δὲ φησὶν ὡς ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας δίδονται τοῖς ἐχθροῖς καὶ γεγόνασιν ἀπεβῆμιμένοι, διὰ τούτων αὐτῶν εὐφραδίη ποιεῖται τὴν ὀβριζουμένην.

Οὐχὶ πατὴρ εἰς πάντων ὑμῶν; Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἕκτισεν ὑμᾶς; Τί οὖν ἐγκατελείπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τοῦ βεβηλώσαι τὴν διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν; Ἐγκατελείθη Ἰούδας, καὶ βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐν Ἰερουσαλήμ.

ΚΕ'. Ἀρχόμενοι τῆς εἰς τὸν προφήτην συγγραφῆς, ἐλέγομεν ὅτι, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος καὶ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων ἐπάνοδοσιν, ὀλίγα τῆς νομικῆς φροντισαντες ἐντολῆς, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ταῖς ἀλλογενέσιν συνεπλέκοντο γυναίξιν. Καὶ πρὸς τοῦτο ἐξιτηλοῖς αὐτοῖς προέβη τὸ δρῶμενον, ὡς καὶ αὐτοὺς τοῖς ἄλλοις συναποφέρεσθαι τοὺς ἱερατεύοντας, καὶ τὰς μὲν ἤδη συνωκισμένας αἰ καὶ ἦσαν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀτιμοτάτας ἡγεῖσθαι, καὶ ἀποπέμπεσθαι τῶν ἐστιῶν, εἰσοικίζεσθαι δὲ μᾶλλον τὰς ἀλλογενεῖς Ἀμμωνίτιδας καὶ Ἰδουμαίας· καὶ πολλὴ τις ἐντεῦθεν ἢ τοῦ Ἰσραὴλ βεβήλωσις ἦν. Οὐ γὰρ κατέληγον ἐκεῖναι τῶν πατρῶων ἐθῶν, ἀλλ' ἐλάτρευον μὲν εἰδώλοις ἔτι, προσεκύνουν δὲ καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦν πως ἀνάγκη τοὺς ταῖς οὕτω τὴν φέρνα καταφθαρμέναις συνωκηκότας συγκαταμαίνεσθαι καὶ προσκροῦειν Θεῷ. Πολὺς δὲ γε λίαν ὁ ἐπὶ γε τουτοιοῖ γέγονε λόγος ἐν τοῖς Ἐσδρα βιβλίοις. Κατατιτθεῖται τοίνυν αὐτοῦς ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὡς γυναῖα μὲν ἀτιμάζοντας τὰς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἦγον τοῦ Ἰούδα, προσκειμένους δὲ ἀνοσίως ταῖς τῶν ἀλλοφύλων θυγατράσι, καίτοι τοῦ νόμου τὴν σύνοδον ἀποράσκοντος. Ἄλλ' οἱ τῶν οὕτω σεπτῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ὀλιγωρήσαντας, ἢ ταῖς τῶν γυναίων ὤραις πρὸς ἀσελγείας ἡδονὰς συνηπάζοντο, ἢ τάχα που ταῖς ἐκ τῶν ἀλλοφύλων φιλίαις ὑποτρέχειν ἤθελοι, ἵνα μὴ μάχαινοτο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἡδη

¹⁹ Deut. i, 17. ²⁰ I. Esdr. x, 2 seqq; II Esdr. xiii, 3 et 23 seqq.; III Esdr. ix, 9 seqq.

γυναικίους, καὶ τὴν ἐκ γάμων ἔχοντας ἀγχιστεῖαν. Αὐτοῦ δὲ καὶ ἕτερον οὐδὲν ἢ ταῖς ὀλιγοπιστίας καθυβρίσαι Θεόν, ὡς τῆς ἐκείνων χειρὸς ἐξελέσθαι μὴ θυνάμενον, ἤγουν ἀποφύγει κρείττονας τῆς ἐξ ἄλλοφύλων πλεονεξίας. Ἐλύπει δὴ οὐκ κατὰ πάντα τρόπον τὸ χρῆμα Θεόν. Ταύτη τοι καὶ τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀλογοῦντας βλέπων, φησὶ· « Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἔκτισεν ὑμᾶς; Οὐχὶ πατὴρ εἰς πάντων ὑμῶν; Τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; » Ἐἰς μὲν γὰρ ὁ πάντων ἐστὶ Δημιουργός, καὶ ἐνὸς οἱ πάντες Δεσπότης, βουλομένου συνδεσθαι τὸ ποιηθὲν εἰς ἑνωσιν καὶ ὁμοφυλίαν τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς· Ἐἰ μὲν γὰρ ἦσαν δύο θεοὶ καὶ κύριοι, ἢ καὶ πλείους ἔτι, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν ταῖς τῶν ποιησάντων γνώμαις συγκαταμερίζεσθαι τὰ ποιήματα, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα στάσιν εὐαφρόρως εἰσδέχεσθαι, κατὰ γὰρ τὸ τοῖς κρατοῦσι δοκοῦν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἐστὶν ὁ διὰ πάντων καὶ ἐν παντί καὶ ἐπὶ πάντας Θεός, ποῖα τις ἀν γένοιτο τῆς διχονολίας πρόφασις; Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τοῦτω καὶ εἰς ὁ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ κατὰ σάρκα πατὴρ, τουτέστι, ὁ θεοσπίσιος Ἀβραάμ, τί τὸ ἀναπειθὸν τὴν τῆς φιλίας εἰσδέχεσθαι νόσον; Ἡ πῶς οὐκ ἀκούουσι τοῖς ἐξ αἵματος ἐγγύς ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει κατατίθεσθαι τὴν ἀγάπην; Πῶς δὲ οὐ μανίας ἐγγύς τὸ ταῖς τῶν ἄλλοφύλων ἐπιμαίνεσθαι θυγατέρι, τὰς οἰκοῦ τε καὶ ἐκ γένους ἀτιμάζοντας, ἵνα βεβηλώσῃς αὐτὴν διὰθεσιν αὐτῶν τῶν πατέρων; Τετηρήκασι γὰρ ἐκεῖνοι τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις διηγερευμένα περὶ γυναικῶν ὀνεικίων. Ἦκουον γάρ· « Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. Ἀποστῆσαι γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. » Οἱ δὲ παρ' οὐδὲν ποιησάμενοι τὸ χρησμάδημα, πεπατήκασι τὸν νόμον, καὶ, τὸ γε ἦκον εἰς αὐτοὺς, ἀβρανῆ καὶ βέθηλον ἀποτετελέκασι τὴν διαθήκην, λυποῦντες ταῖς παραβάσεσι τῶν νόμων τὸν δριστον. Κατατεθῆναι δὲ ὡς περὶ τὸ δρώμενον, καὶ ἀδικιωτάτω μίσει πλεονεκτούμενον βλέπων τὸ ἐξ αἵματος Ἰούδα τῶν γυναικῶν ἔθνος, ἐπάγει καὶ φησὶ· « Ἐγκατελείβθη Ἰούδας, » καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, Ὡ, φησὶ, παραδόξου πράγματος! οὐκ Ἀσσυριοῖς, οὐ Πέρσαις, οὐκ Ἑλαμίταις, οὐ τοῖς ἐκ γειτόνων ἔθροισι, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἱερουσαλήμ βδελυρὸς τε καὶ κατηγορημένος γέγονεν ὁ Ἰούδας, τουτέστιν, τὸ ἐξ Ἰούδα γένος καὶ ἢ τῶν ἀγχιστέρων γυναικῶν ἀθλία πληθὺς. Ἰστῆον δὲ ὅτι Ἰσραὴλ μὲν ὀνομάζει τὰς δέκα φυλάς αἱ κατωχέκασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, ἃς καὶ πρῶτον ἀπίψκισεν ὁ Σαλμανασάρ εἰς Ἀσσυριοῖς καὶ Μήδους. Τοὺς δὲ γὰρ κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ ἐκείνους εἶναι φησὶ οὐς εἶπεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευταίας αἰχμαλωσίας, κατεμπρήσας τὰ Ἱερουσόλυμα, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεὸν ἐμπρήσας ναὸν, οὐς καὶ ἀπεκόμισεν εἰς Βαβυλώνα. Αἰτιᾶται, μᾶλλον δὲ οὐ μετρίαν αὐτῶν ποιεῖται τὴν καταδοχὴν ὅτι δὴ, μεθύντες τὰς ἐξ Ἰούδα γυναῖκας, εἰσεδέχοντο παρανόμως τὰς ἐκ τῶν ἄλλοφύλων, καίτοι, καθάπερ ἤδη προείπον, τῶν πατρῶων ἐθῶν ἀπρίξ ἔχομένας, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρίας βορβόροις ἐγκυλινδουμένας ἔτι.

Παραφυλακτικὸν δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ἐν Χριστῷ

A rum manu eripere, seu potentia alienigenarum superiores reddere nequiret. Omnimodis igitur Deo ista res dolebat. Unde eos ingeneratum amorem contemnere cernens, ait : « Nonne unus Deus creavit vos? Nonne Pater unus omnium? Quid est quod unusquisque reliquistis fratrem suum? » Unus est enim universorum opifex, et omnes unius estis Domini, qui quod condidit ad unionem et concordiam vinculis charitatis colligare vult. Etenim si essent duo dii ac domini, aut etiam plures, alienum nihil foret res conditas juxta conditorum voluntates dividi ac secerni, et levi occasione sibi invicem adversari, prout dominis ipsis liberet. Quoniam autem unus est per omnia et in omnibus et super omnia Deus ¹⁷, quæ tandem esse queat dissensionis occasio? Et quoniam insuper unus est omnium Judæorum pater secundum carnem, divinus nempe Abraham, quid est quod amicitiam labefactet? Aut quomodo consequens non est consanguineis amorem ut debitum persolvere? Quomodo autem non pene furiosum, domesticis et ex eodem genere prognatis conjugibus despectis, super exterorum filibus insanire, ut testamentum ipsum patrum ⁸⁴² profanes? Illis enim divinis legibus de peregrinis uxoribus interdicta servarunt. Audiebant enim : « Filium tuum non dabis filio ejus : et filiam ipsius non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum a me, et alienus serviet diis alienis ¹⁸. » Ast hi oraculum nihili facientes legem conculcarunt, et quantum in ipsis fuit testamentum infirmarunt, et profanum reddiderunt, eum qui optimus est legum violatione contristantes. Obstupefactus autem propemodum tali facto, et odio iniquissimo genus mulierum Judæarum oppressum cernens, hæc addit : « Derelictus est Judas, » et apud habitantes Jerusalem, o rem, inquit, inopinatum! non apud Assyrios, non Persas, non Elamitas, non vicinos hostes, sed in ipso Israel et habitantibus Jerusalem abominabilis et odiosus factus est, id est, genus ex Juda et mulierum propinquiorum infelix multitudo. Scire autem licet Israelem vocari decem tribus quæ, ante tempora captivitatis, Samariam incolabant, quas et primus in Assyrios et Medos Salmanasar transtulit ¹⁹. Habitantes vero Jerusalem illos nominat quos Nabuchodonosor, tempore postremæ captivitatis, subjugavit, Hierosolyma et ipso divino templo incensis, quos et in Babylonem abduxit ²⁰. Accusat igitur, imo vero non leviter eos insectatur quod, dimissis ex Juda uxoribus, ex alienigenis prognatas nefarie asriverant, quamvis paternis suis moribus, ut ante dixi, tenaciter adhærentes, et in cœno idololatriæ adhuc sese volutantes.

Cavendum autem et nobis ipsis in Christo justifi-

¹⁷ Ephes. iv, 6.

¹⁸ Deut. vii, 3, 4.

¹⁹ IV Reg. xviii, 9 seqq.

²⁰ IV Reg. xxv, 9 seqq.

catis et, per fidem in ipsum, sancti Spiritus communionem consecutus ²¹, ne commisceamur quibusdam sensu perversis, et mente profanis, et a fide germana alienis. Hi enim sunt alienigenæ et lingua barbari, et perversa loquuntur. Cum quibus qui commercium habuerit, fœdissime polluetur. Scriptum est enim : « Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea ²². Cum ergo liceat fructum ferre spiritualiter in Ecclesiis Christi, quæ ratio fuerit velle aliter velut copulari, et communicare profanis synagogis, et universorum Deum adversus se exasperare?

848 Vers. 11, 12. *Quia contaminavit Judas sancta Domini, et quibus dilexit, et studuit in deos alienos. Disperdet Dominus hominem qui facit hæc, donec humilietur ex tabernaculis Jacob, et ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti.*

XXVI. Odiosum factum ait Judam, non ab alio alienigenarum, sed ab ipso Juda, qui profanarit legem, et declinaverit ad amandas mulieres peregrinas, et ad iisdem gratificandum in omnibus, amaveritque defectionem a Deo, et se cultibus idolorum devoverit. Adducti sunt enim eo quidam, ut dixi, sequentes quas sibi injusto matrimonio sociaverant, et earum voluntati per omnia obsecundantes. Sicut nimirum etiam in Settim, jungebantur Madianitarum sive Moabitarum filiabus qui ex Ægypto liberi exibant; qui paulo post eo delirationis et impietatis abierunt, ut etiam initiarentur Deelphegor. Propter istud crimen miser perierunt ²³. Itaque universorum Deus hæc facientem et operum adeo illicitum impie studiosum exsecratur; et si quidem fuerit de populo, donec exterminetur a tabernaculis Israel, hoc est, donec funditus pereat, et ne exstitisse quidem amplius sciatur. Si quis autem de ordine sacerdotum fuerit, donec humilietur ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti, id est, donec pereat et e catalogo sacerdotum expungatur. Una enim sacerdotes quidam, ut dixi, cum aliis eodem se piaculo quo populus obstrinxerunt, mulierumque peregrinarum amori succumbentes, oracula divina prorsus vilipenderunt.

Quocirca si maledictus est qui Deum irritat mundanasque delicias ejus jussis præferre non reformidat, ne virtutem aspernemur; sed, illis omnino contemptis, annitatur potius ornamentis obedientiæ animas nostras illustrare. Sic enim a maledicto immunes ac liberos ex mansuetudine sua bonis nos universorum Dominus saginabit.

Vers. 13. *Et hæc quæ oderam faciebat. Operiebatis lacrymis altare Domini, et plinctu et gemitu*

²¹ | Cor. vi, 11; II Cor. iv, 13. ²² Eccli. xiii, 1. ²³ Num. xlv, 1 seqq.

Α δεδικαιωμένοις, καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαχοῦσι μέθεξιν, τὸ ἐπιμίγεσθαι τισιν, οἷπερ ἂν εἰεν διεστραμμένοι τὸν νοῦν βέβηλοι τε τὰς φρένας, καὶ τὴν πίστιν ἔχοντες οὐκ ὀρθῶν. Ἀλλογενεῖς γὰρ οὗτοι καὶ βαρβαρῶννοι, καὶ λαλοῦντες διεστραμμένα. Οἷς εἰ ἐπιμίγοιτό τις, πάντη τε καὶ πάντως καταμικνῆσεται. Γέγραπται γάρ· « Ὁ ἀπτόμενος πίστεως μολυνθήσεται. » Ἐξὼν οὖν ἄρα καρποφορεῖν νοητῶς ἐν Ἐκκλησίαις Χριστοῦ, τίς γὰρ ἂν γένοιτο λόγος τοῦ θέλειν ἐτέρως οἰοῦν πως συνάπτεσθαι καὶ κοινωνεῖν βεβήλοις συναγωγαῖς καὶ καταθῆγειν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεόν;

Δίδτι ἐβεβήλωσεν Ἰουδας τὰ ἅγια Κυρίου, καὶ οἷς ἠγάπησε, καὶ ἐπετέθεισεν εἰς θεοὺς ἄλλοτριούς. Ἐξολοθρευσε Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινωθῆ ἐκ σκηνωμάτων Ἰακώβ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσιῶν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

ΚΓ'. Μεισθηθαί φησι τὸν Ἰουδαν, οὐ παρ' ἐτέρου τῶν ἄλλογενῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰουδα, βεβηλώσαντος τὸν νόμον, διὰ γε τοῦ προσκεκλισθαι φιλεῖν γυναῖκας ὀθνεῖας, καὶ τὰ ἐκείνων ἐλέσθαι ζητεῖν, ἀγαπήσαι τε τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων προσκεῖσθαι λατρείαις. Ἀπεκομίζοντο γὰρ, ὡς ἔφη, πρὸς τοῦτό τινες ταῖς παρανόμως συνηρμοσμέναις ἐπόμεινοι, καὶ τοῖς ἐκείνων θλήμασι πάντα σείοντες κίλων. Καθάπερ ἄμελει καὶ ἐν Σεττεῖν, συνήπτοντο μὲν ταῖς Μαδιανιτῶν C. ἤτοι Μωαβιτῶν γυναῖξιν οἱ ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμένοι. Κατώλισθον δὲ κατὰ βραχὺ ληρίας εἰς τοῦτο καὶ ἀνοσίας φρενῶς, ὥστε καὶ τελεσθῆναι τῷ Βεελφεγώρ. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οἱ τάλανες διολώσασιν. Ἐπαρᾶται δὴ οὖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸν ποιοῦντα ταῦτα καὶ τῶν οὕτως ἐκτόπων ἐγγειρημάτων ἀνοσίως ἐπιτεθευτήν· καὶ εἴπερ τις εἴη τελῶν ἐν λαοῖς, ἕως ἂν ὀλοθρευθῆ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ἕως ἂν ὀλοτελῶς ἀπόλλοιτο καὶ τὴν τοῦ γεγενησθαι μνήμην ζημιούμενος. Εἰ δὴ τις εἴη τῶν τεταγμένων εἰς ἱερουργεῖαν, ἕως ἂν ταπεινωθῆ ἐκ προσαγόντων θυσιῶν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι, τουτέστι, ἄχρις ἂν ἀπόλλοιτο καὶ τῶν ἱερατικῶν ἐκπέμποιτο καταλῶν. Συγκατώλισθον γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν ἱερέων τινὲς, ὡς ἔφη, εἰς τὰ λαῶν ἐγκλήματα, καὶ γυναικῶν ὀθνεῖων D ἤττωντο, τῶν θείων χρησιμωδημάτων εἰσάπαν ἡφειδηκότες.

Οὐκοῦν εἰ ἐπάρατος ὁ παροτρύνων Θεὸν καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσπίσμασιν ἀντεξάγειν ἐπιχειρῶν τὰς ἐν κόσμῳ τρυφάς, μὴ παραιτώμεθα τὴν ἀρετὴν, καὶ λόγος μὲν ἐκείνων γενέσθω μηδεὶς, ἐπειγώμεθα δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς εὐπίθειαν αὐχτήμασι τὰς ἑαυτῶν καταφαιδρύνειν ψυχάς. Ἀπρακτῆσαι γὰρ οὕτω ἐξ ἄρα, καὶ τοῖς ἐξ ἰδίας ἡμερότητος ἀγαθοῖς ὁ τῶν ὅλων ἡμᾶς καταπιανεῖ Δεσπότης.

Καὶ ταῦτα ἃ ἐμίσουν ἐποίησε. Ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιωστῆριον Κυρίου, καὶ κλανυθῆ.

καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων. Ἐτι ἄξιον ἐπιβλέψαι **A** ex laboribus. Adhuc dignum respicere in sacrificium, εἰς θυσίαν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν; aut suscipere acceptabile de manibus vestris?

KZ. Πλειστοὶ μὲν ἦσαν κατὰ τὸν νόμον τῶν θυσιῶν οἱ τρόποι. Αἱ μὲν γὰρ προσκομίζοντο κατ' εὐχὴν ἐκούσιον, αἱ δὲ ἦσαν χαριστήριον, καὶ μὴ καὶ ὁ περὶ ἀμαρτίας. Δεκάται δὲ αὐτῶν, καὶ ἀπαρχαί, καὶ τοῦ διδράχμου δασμὸς, ὡς ἐκ νομικῶν ἐνταλμάτων τοῖς τῶν ἱερέων προσεφέροντο λόγοις. Προσάγοντας τοῖνυν εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ τὰ ἐκούσια, παρεκόμεζον, ὡς ἔφη, τὰ χυλὰ καὶ τυφλά καὶ ἀρπάγματα, τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀειλογούντες κακὰ, ἔνω τε καὶ κάτω τὴν δῆρουν ὀνομάζοντες καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐπισηνεμένην πτωχείαν, καίτοι τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπέκδοτον ἀσυγκρίτων μὲν αὐτοῦς ἡμερότητι κατευφραίνοντες, ἀκονέμενοι δὲ πλουσίας τὰ οἷς εἰκὸς ἦν οὐ μετρίως ἐντροφεῖν. Προσεκόμεζον τοῖνυν κατηφιῶν καὶ δεδωκευμένον, μονονουχὶ τοῖς θύμασιν ἐποιμώζοντας, λέγοντές τε τοῖς ἱερουργοῖς· Ταῦτά ἐστιν ἐκ κόπων, τούτεστιν, οὐκ ἀμογητὶ, προσπεπορισμένα δὲ μόλις ὡς ἐξ ἰδρώτος καὶ πόνου. Εἶτα, πῶς ἔτι, φησί, ἄξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν, ἢ πῶς ἂν ἔτι ποιήσασαι παραδεκτὸν τὸ ἀπὸ γνώμης οὐκ ἀγαθῆς; Θύειν γὰρ ἀκόλουθον ἰατρῶς, ἑορτάζοντας καὶ εὐφραϊνομένους. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς ἑρθῶς εἰρημένον, τοὺς συναγεῖρουσι τὰς διακονίας· «Μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης· ἡλαρῶν γὰρ δότην ἀγαπᾷ Κύριος.» Οὐκ οὖν εἰ θύοιμεν ἡλαρῶς, ἐπιπτεῖται τε καὶ παραδέξεται καὶ ἐπαινεῖται Θεός, παραδεξάμενος δὲ τιμήσει καὶ εὐλογήσει. Εἶναι δὲ φησι τῶν (1) ἀναγκαίων εἰς δῆρουν τὸ καὶ ἑτέραν τοῖς προκειμένοις ἐφαρμοσαι διάνοιαν. Ἐπάρατον μὲν γὰρ ἐποιεῖτο, καὶ μάλᾳ δικαίως, ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὸν βεβηλοῦντα τῶν πατέρων τὴν διάθεσιν, διὰ δὲ γε τοῦ δεῖν ὀθνεῖσαι συνάπτεσθαι γυναῖξιν, ἐξωθηθεῖσάν τῶν ἐκ γένους, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ πολλὰς αἰτίας κατεγενομένων. Ἡτῆτο δὲ πρὸς ταῦτοις τῶν ἱερέων τινὰς, ὡς λαμβάνοντας πρόσωπον ἐν νόμῳ. Καὶ οὕτως ἔφασκεν· «Ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν ἀνθρώπον τὸν ποιούντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινώσῃ ἐκ σκληρωμάτων Ἰσραὴλ καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.» Εἶτα τούτοις προσέθηκεν εὐθύς· «Ἐκαλύπτετε δάκρυα τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῷ, καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων.» Τὸ δὲ, ἐκαλύπτετε, νοητέον ἀπὸ τοῦ Πληροῦσθαι παρεσκευάζεσθε θρήνων καὶ οἰμωγῆς τὸ θεῖον θυσιαστήριον. Γυναῖά τε γὰρ παραλόγως ἐξεωσμένα, καὶ οἱ χριστὶν ἀδικον τὴν παρ' ἡμῶν τῶν ἱερέων ἐκτόπως ὑπομεμενηκότες περιεστάντο τὸ θυσιαστήριον, τοὺς τῆς ἀδικίας ἀνομιμώζοντας τρόπους καὶ ἐκ κόπων τῶν αὐτοῦς ἐπισηνεμένων δακρυρροοῦντες ἀσχέτως. Εἶτα πῶς; ἄξιον ἐπιβλέψαι, φησί, εἰς θυσίαν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν; Ὅσα γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς τὸ ἐν βιβλίῳ Παροιμιῶν γεγραμμένον, Οὐχ ἀγνα

344 XXVII. Modi seu genera sacrificiorum a lege praescripta erant plurima. Alia quippe offerebantur ex voto voluntario, alia ad gratiarum actionem spectabant, alia pro peccato. Erant item decimae, et primitivae, et didrachmi tributum, quae ratione sacerdotum mandato legis offerebantur. Qui ergo voluntarie Deo offerabant, adducebant, ut dixi, clauda et caeca et ex depredatione recuperata, perpetuo mala in quibus fuissent et vastitatem indeque illatam sibi egestatem suam crepantes, tanetsi omnipotens Deus post reditum e Babilone incomparabili eos benignitate exhilarasset, et abundanter donavisset quibus eos non mediocriter oblectatum iri consentaneum erat. Offerebant igitur caesti et flentes, tantum non super victimis lamentantes, et sacrificis haec dicebant: Haec sunt de laboribus et aerumnis nostris, hoc est, non sine labore, et vix cum sudore acquisita. Deinde, quomodo, inquit, par est respicere ad sacrificium, aut quomodo ratum habeam quod a bona mente non proficiscitur? Debet enim sacrificare animo hilari, festum diem agentes et letantes. Et hoc, optior, est, quod bene Paulus conferentibus in ministerium: «Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarum enim datorem diligit Deus.» Quare, si sacrificium hilariter, respiciet, et suscipiet, et laudabit Deus, et susceptum honorabit ac benedicet. Puto autem ad fructum conducturum magnopere, si ex verbis propositis alium sensum eliciamus. Maledixit universorum Deus, et quidem æquissime, profanantem patrum testamentum, propter adhibitas in conjugium extraneas feminas, expulsis quae erant ejusdem gentis, et saepe nulla de causa condemnatis. Praeterea sacerdotes quosdam inanimat, ut accipientes personam in lege. Quare etiam dicebat: «Disperdet Dominus hominem facientem haec, donec humilietur ex tabernaculo Israel, et ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti.» His statim subiicit: «Operiebatis lacrymis altare meum, et planctu et gemitu ex laboribus.» Operiebatis intellige, faciebatis ut impleretur divinum altare fletu et lamentis. Mulieres namque contra legem expulsae, et qui sacerdotum vestrorum iniuriam judicium pertulerant, circumstantes altare, quas pertulerant injurias deplorantes et ob illas vexationes immedice lacrymantes. **345** Jam quo pacto dignum est, inquit, respicere ad sacrificium, aut accipere acceptabile de manibus vestris? Sicut enim verum est quod in libro Proverborum legitur, Non sunt casta vota de mercedibus meretricis, sic non censetur mundus et culpa vacans sacerdos, si dicat divinis Scripturis se quodammodo corroboratum ac stabilitum esse, et lege sacrificia-

¹¹ II Cor. ix, 7. ¹² Imo Deut. xliii, 18.

(1) Lego οἶμα δὲ τῶν, etc. omisso φησί, inculcato a librario.

rum conculcata, quasi Deo nullo a se scelere offenso sacrificet. Timoris plenum est igitur, quasi illotis manibus sacrificare Deo. Puto enim ego totis viribus, quantum consequi possunt, purgatis tam sapiens ministerium peragendum. Talis enim extra omne crimen invenitur, nec iram divinam merebitur.

σθένει κεκαθαρμένους, κατά γε τὸ ἐφικτόν, τῆς οὕτω ἀπάσης αἰτίας, καὶ τῶν ἐξ ὀργῆς εὐρίσκεται κινήμάτων.

VERS. 14, 15. *Et dixistis : Propter quid Dominus testificatus est inter te et inter uxorem adolescentiæ tuæ quam reliquisti? Et hæc particeps tua et uxor testamenti tui, et non aliter fecit, et reliquiæ spiritus tui. Et dixistis : Quid aliud quam semen quærit Deus?*

XXVIII. Deo ista sæpius reprehendente, et ad sui generis diligendas, atque ad contracta cum alienigenis matrimonia quæ et ipsa divina lex damnat dissuenda impellente, stulte occurrerant; « Quid aliud quam semen quærit Deus? » Dictum est, inquit, per mandatum Mosis: « Non erit infecunda, nec sterilis in Israel ». » Et ad Abraham alicubi dicit universorum Deus: « Multiplicans multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli multitudinem ». » Quocirca divinum consilium, inquit, ad multitudinem et liberorum procreationem respicit, ut ipsa Abrahamo factæ promissionis gratia finem congruentem adipiscatur. Sed sive ex alienis, sive ex cognatis hoc a nobis præstetur, Deo perinde est; finem enim promissa consequuntur. « Dixistis igitur, inquit: Quia de causa Dominus testificatus est inter te et uxorem adolescentiæ tuæ quam reliquisti? » At si hoc libuerit dicere, quare Dominus testificatus sit, et jusserit nullo modo dimittere cui cohabitatis, respondebo et ego ad hoc: Cogita, « Quoniam ipsa est particeps seu socia tua, et uxor testamenti seu fœderis tui, » hoc est, una caro tecum », et juxta legem contubernalis, et non aliter fabricatus est eam Deus. Est porro, ut arbitror, etiam « reliquiæ spiritus ejus, » et propemodum corpore et anima vir commiscetur cum ea quam ipsi legis religio copulavit. **346** Et quemadmodum unum corpus sunt, sic aliquo modo etiam una anima, amore mutuo illos colligante, et divina lege in concordiam devincente. Reliquias itaque spiritus viri uxorem vocat, et quasi dimidium ejus animæ propter unionem, scilicet quæ concordia charitatis velut unum efficit. Ne igitur plus quam ratio patiter Deum culpatote, ut qui uxorem adolescentiæ suæ, fœderis ac spiritus participem, et carne sibi unitam domo removens, fortasse iniquius objurgat. Existimo autem ego sapientissimum Paulum, hinc permotum, mandasse iis qui in Christum crederant: « Alligatus es uxori? noli quærere solutionem ». » Et alicubi Salvator: « Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam moechari: et qui dimissam duxerit, moe-

Α εὐχαὶ ἀπὸ μισθώματος ἐταίρας· οὕτως οὐκ ἂν λογισθεῖτε καθαρὸς τε καὶ ἀμώμητος ἱερεὺς, εἰ τοῖς θεοῖς θεοπισμασιν μονονουχὶ καὶ ἐβρώσθαι φράσας καὶ τὸν πρέποντα ταῖς ἱερουργίαις πατήσας θεσμὸν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον προσκεκρουκῶς προσάγοι τὸ θῦμα. Φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἀνίπτοις ὡσερ ἄρα χερσὶν ἱερουργεῖν τῷ Θεῷ. Χρῆναι γὰρ ἔγωγε φημι παντὶ σοφῆς ἄπτεσθαι λειτουργίας. Ἐξω γὰρ ὁ τοιοῦτος καὶ

Καὶ εἶπατε· Ἐνεκεν τίνος ὁ Κύριος διεμαρτύρατο ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον γυναικὸς νεότητός σου ἢν ἐγκατέλιπες; Καὶ αὕτη κοινωνός σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου, καὶ οὐκ ἄλλως ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ. Καὶ εἶπατε· Τί ἄλλο ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ Θεός;

ΚΗ. Ἐπατιωμένου Θεοῦ τὰ τοιαῦτα συχνῶς, καὶ ἀναπαίθοντος μὲν ἀγαπῶν τὰς ἐκ γένους, ἀποποιεῖν δὲ τῶν ἀλλοτρίων καὶ ἀπονοσφίζεσθαι γάμων οὐς; καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀπεκήρυξε νόμος, ἀσυνετούτες ἐφασκεν· « Τί ἄλλο ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ Θεός; » Ἐρρηται, φησὶ, διὰ τῆς Μωσέως ἐντολῆς· « Οὐκ ἔσται ἀγονος οὐδὲ στείρα ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ. » Ἐφη δὲ που καὶ πρὸς Ἀβραάμ ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου, ὡσεὶ τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πληθει. » Οὐκοῦν ὁ θεὸς, φησὶ, σκοπὸς εἰς πληθύν ὀρᾶ καὶ παιδογονίαν, ἵνα καὶ εἰς πέρας ἀγοῖτο τὸ πρέπον αὐτῇ τῆς πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελίας ἢ χάρις. Ἄλλ' εἶπε οὖν ἐξ ἀλλοτρίων, εἶτε ἐξ ὁμογενῶν τοῦτο πράττειτο πρὸς ὑμῶν, ἀδιαφορεῖ τῷ Θεῷ, διεξάγεται γὰρ εἰς πέρας τὸ ἐπαγγελλόμενον. Ἐἶπατε τοίνυν, φησὶν· Ἐνεκεν τίνος ὁ Κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σοῦ καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότητός σου, ἢν ἐγκατέλιπες; » Ἄλλ' εἶπερ ἔλοισθε τοῦτο λέγειν τὸ, ἐνεκεν τίνος διεμαρτύρατο, καὶ προστέταχε μὴ δεῖν ἀποπέμπεσθαι τὴν συνψικισμένην, ἐρῶ πρὸς τοῦτο καὶ γὰρ· Ἐννόησον· « Ὅτι αὕτη κοινωνός σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου, » τούτεστιν, ὁμοσαρκός σοι κατὰ νόμον συνψικισμένη, καὶ οὐκ ἄλλως αὐτὴν δεδημιούργηκε Θεός. Ἔστι δὲ, οἶμαι, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ, » καὶ μονονουχὶ συγκέκραται πως ὁ ἀνήρ σαρκικῶς τε καὶ ψυχικῶς τῇ κατὰ νόμον λατρεια συνηρμοσμένη. Καὶ ὡσερ ἐν γέγονασι σῶμα, οὕτω τρόπον τινὰ καὶ μία ψυχὴ, συνδεούσης αὐτοὺς ἀγάπης, καὶ νόμου θεοῦ συλλέγοντος εἰς ὁμοψυχίαν. Ὑπόλειμμα τοίνυν πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα καλεῖ καὶ οἶονεῖ μέρος τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, διὰ τε τὴν ἔνωσιν τὴν ὡς ἐν γε, φημι, τῇ κατὰ τὴν ἀγάπην ὁμοψυχία. Μὴ τοίνυν πέρα τοῦ δέοντος ἰόντες λόγου κατατιτᾶσθε Θεὸν, ὡς τάχα που καὶ ἀδικῶς ἐπιπλήττοντος τοῖς ἀποπέμπουσι τῆς ἐστίας γυναῖκα νεότητος, καὶ διαθήκης καὶ πνεύματος κοινωνῶν, καὶ ἐνωθεῖσαν σαρκικῶς. Οἶμαι δὲ ἔγωγε τὸν σοφώτατον Παῦλον, κεκινήμενον ἐνεῦθεν, ἐπιστεῖλαι τοῖς πεπιστευκόσιν εἰς Χριστόν· « Δέδεσται γυναῖκί; μὴ ζητεῖ λύσιν. » Ἐφη δὲ που καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτός λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὁ ἀπολελυμένην

³⁴⁶ Exod. xxiv, 16.

³⁷ Exod. xii, 26.

³⁸ Gen. xvi, 10.

³⁹ Gen. ii, 23, 24.

⁴⁰ I Cor. vii, 27.

γαμήσας, μοιχῶται. Ἐρομένοις δὲ τοῖς Σαδδουκαίων φιλοζητηταῖς· « Ἀνθ' οὗτου Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπαλλάττεσθαι γυναῖκός; » εἶπε πάλιν· « Ὅτι Μωσῆς μὲν πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐνετείλατο· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· ὁ γὰρ πλάσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Ὁ οὖν Θεὸς συνέξευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται. » — « Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίπητε. » Τοῦ νόμου δὲ σαφῶς καὶ ἀναφανδὸν διηγορευκός ἐξεῖναι τοῖς ἐθέλουσι προσρῖπτειν ταῖς συνηρμοσμέναις βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀνεγκλήτως ἀπαλλάττεσθαι τῆς συνωκισμένης, ἐδόκει πως ἀντιπέρεσθαι τοῖς πάλαι τεθεσπισμένοις διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ἄγοντος ὑπὸ δικῆν καὶ παρανομίας ἐγκλημα καταγράφοντος τοῦ τολμῶντος προσάγειν καὶ ἀπονοσφίζεσθαι γυναῖκός. Οἰκονομικώτατα τοίνυν διὰ τῶν προσκειμένων οὕτε ἀπρακτοῦ ἀποφαίνει τὴν ἀρχαίαν ἐντολήν, οὕτε μὴν ἀνοσίτητον ἐγχειρημάτων αὐτὴν ποιεῖσθαι πρόφασιν ἐπιτρέπει τισίν. Οὐ γὰρ ἐπειδήπερ, φησὶν, ἐφήκεν ὁ νόμος διδοῦσθαι τὸ βιβλίον, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεύθυνοι διδόντες ὑμεῖς, ἵνα ταῖς ἀλλοφύλοις προσκείσθε γυναῖξιν, ἀλλ' εἰ καὶ ἐξεστὶν ἀποστῆναι γυναῖκος, καὶ νομικῶς οὗτο πράττεσθαι ψήφοις, φυλάξασθε ἐν πνεύματι γὰρ αἰμεῖνον, καὶ ἐφήκεν ὁ νόμος τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἀπόστασιν.

Ἄλλ' ἐὰν μισήσας ἐξαποστειλῆς, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ.

ΚΘ'. Τοῦτέστιν, εἰ πιθανὴν καὶ εὐάφορμον ποιούμενος τὴν ἀποπομπὴν τῷ βιβλίῳ προσγράψας, οὗ μείσησάς τε καὶ ἀπεστειλώ.

Καὶ καλύψει ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐνθυμήματά σου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ φυλάξεσθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίπητε.

Α'. Τοῦτέστιν, εἰ περιγένοιτο τῶν ὧν ἐνθυμημάτων ἀσεθῆς καὶ βέβηλος ἡ δορὰ, καὶ πρόφασιν μὲν εἰσαῖα τὸ μισῆσαι ἔστιν, εὐρίσκη δὲ τῆς ἐτέρων ἔρας ἠτεώμενος καὶ γυναῖκος τοῖς ὀφθαλμοῖς προσκείσθαι θέλων, ἐφυλάξει, μὴ ἐγκαταλίπη, ἢ ἐπάρματος εἶπε πάντη τε καὶ πάντως. Ἐφη γάρ· « Ὅτι ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιῶντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινωθῆ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, ἐκ προσαγόντων θυσίαν Κυρίῳ παντοκράτορι. » Καὶ τρυτὶ μὲν ὅσον εἰς ἐμφανῆ τε καὶ πρόχειρον λόγον.

Παραφυλακτέον δὲ καὶ τοῖς διὰ πίστεως κεκλημένους εἰς ἀγιασμόν, μὴ ἄρα πως ἀπενεχθεῖεν ὡς πρὸς γυναῖκας ἀπηχθημένας Θεῷ καὶ ἀλλογενεῖς εἰς τὰς βεβήλους αἰρέσεις. Ἀπόχρη γὰρ αὐτοῖς, εἰς καρποφορίαν πνευματικὴν, τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἡ καθαρὰ καὶ ἀμύμητος παιδαγωγία μονουχλῆ καὶ τέκνων αὐτοῦς εὐγενῶν ἀπορραίνειν πατέρας, τίκτοντας νοητῶς ἐξ ἀγαθῆς καρδίας τὰ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης σύχηματα.

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Οἱ παρεξόντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις ὑμῶν, καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν;

³¹ Matth. v, 32. ³² Matth. xix, 7, 8; Marc. x, 2, 9.

chatur ³¹. Interrogantibus autem Sadducæis curiosis : « Quid ergo mandavit Moses dare libellum repudii et dimittere uxorem? » respondit : Moses propter duritiam cordis vestri hoc permisit ; ab initio autem non erat sic ; Creator enim masculinum et feminam fecit eos. Quod igitur Deus conjunxit, homo ne separet ³². Custodite illas in spiritu vestro, et ne relinquit. Cæterum, cum lex aperte et manifeste sanciat licere volentibus objectare libellum repudii, citraque reprehensionem uxores dimittere, videtur quasi antiquo oraculo repugnare vox prophetae, poenæ subjicientis et iniquitatis crimen impingentis audenti ducere uxorem et separari. Providentissime igitur his verbis ostendit propheta mandatum vetus non esse quiddam otiosum, nec sinere ut hanc sibi occasionem scelerate faciendi quidam accipiant. Non enim, inquit, quoniam permisit vobis lex dare libellum repudii, ideo extra culpam estis, qui idcirco datis ut cum alienis copulemini. Sed quamvis ab uxore discedere liceat, idque lege approbante, cavete tamen « in spiritu vestro relinquere uxorem adolescentiæ vestrae. » Hoc enim præstat, etiam si lex divortium volentibus indulserit.

ὑμῶν τὸ καταλείψαι γυναῖκα τὴν ἐκ νεότητος. Τοῦτο

VERS. 16. Sed si odio habens dimiseris, dicit Dominus Deus Israel.

XXIX. Hoc est, si probabilem faciens et justa occasione natam dimissionem iudicans ascripseris, te odisse, et ita dimittere.

VERS. 16. **347** Et operiet impietas super cogitationes tuas, dicit Dominus omnipotens, et custodite in spiritu vestro, et ne derelinquat.

XXX. Hoc est, si cogitationes tuas obvolvitur impia et profana pellis, et odium in illam falso prætextitur, inveniariis autem aliarum pulchritudine subactis, et velle mulierculis peregrinis alligari, « custodi, ne derelinquas, » aut prorsus maledictus eris. Dixit enim : « Quid disperdet Dominus hominem qui facit hæc, donec humilietur ex tabernaculis Israel, ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti. » Et hoc quidem quod ad planam et obviam explanationem attinet.

Cavendum autem et per fidem vocatis in sanctificationem, ne forte velint ad feminas Deo odinas et alienigenas in profanas hæreses auferantur. Potest enim illos, præter spirituales fertilitatem, Ecclesiæ magistrorum sincera et inculpata institutio tantum non filiorum quoque nobilium patres reddere, ex corde bono diviniæ charitatis decora se eundum intellectum generantes.

TOMUS POSTERIOR.

VERS. 17. Qui provocastis Deum in sermonibus vestris, et dixistis : In quo provocavimus eum? In

eo quod dicitur : Omnis qui facit malum, bonum in conspectu Domini, et in ipsis ipsi complacuit, et ubi est Deus justitiar?

XXXI. Supra annotavi, non uno, sed multis modis universorum Deum contra posteros Levi exacerbatum esse. Et sacerdotum imbelles animas castigans, aiebat : « Et inferrebatis quæ rapta erant, et clauda, et debilia ²². » Et addebat his : « Et accipiebatis personam in Jege ²³. » Honorantes enim, ut credibile est, et intempestive reverentes quosdam sese convenientes, tenuiores scelerate condemnabant, et premebant quosdam, non ex præscripto legis justa judicantes ²⁴, sed in partem potentiorum et iniquam sententiam proferentes : aut forte etiam diripientes hæreditates neutiquam ad se attinentes : gaudentes autem super donis et ea accipientes, et sacerdotii honoribus abutentes, et supra subjectos se efferebant. Hunc in modum vitam degentes adeo infamem et legibus adversissimam, **848** videntes quidam injuriam passi, tantum non autoniti mirabantur. Nec enim reprehendebantur a Deo, nec puniebantur, ut solent aliquando contemptores ; quin potius rebus secundis utebantur, et vivebant cum voluptate. Ideirco ægre ferentes, immensamque Dei benignitatem forte amplius cogitare nolentes, propemodum etiam ex desperatione clamabant : « Omnis qui facit malum, bonum in conspectu Domini, et in ipsis ipsi complacuit ; » hoc est, forsitan et perpetrator malorum bonus est in conspectu Domini ; et super adeo inhoneste viventibus lætatur. Nam si hoc verum non est, inquit, « Ubi est Deus justitiar ? » Oportebat enim, oportebat justitiar dispensatorem non adeo tolerantem esse in sacerdotibus avaris, et altare pollutentibus, et iniqua ac scelerata et legi pugnancia committere summo studio conantibus. Et hæc quidem crimina fuerint desperationis ipsorum incessentis animos. Sciendum autem, juxta propositum verborum sensum, irritare Deum, qui adeo imperitis vocibus utuntur. Ferme enim et increpare statuunt tolerantem Deum, qui errantium conversionem benignissime et eorum qui in peccatum prolapsi sunt, ad salutaria recursum exspectat. Divinus itaque Paulus super torpentibus et a pœnitentia refugientibus dolens :

« Num divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnitis, ignorans quia benignitas Dei ad pœnitentiam te ducit ? Secundum duritiam autem et impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ et revelationis et justi judicii Dei ²⁵. » Itaque etiam atque etiam vehementerque Deum offendunt qui adeo insanibus dant manus et lingua effrenata ipsi convitiuntur, et peccato tenebuntur qui morbi occasiones ipsis dederunt.

Οὐκοῦν προσκρούσουσι μὲν πάντα καὶ πάντως οἱ ταῖς γλώττων ἀνέντες, ἔνοχοι δὲ πλημμελείας εἶεν ἂν οἱ τῆς

Vivendum igitur sancte et recta via incedendum

Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτοῖς εὐδόκησε, καὶ ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης ;

ΑΑ'. Φθίσας ἔφην, ὡς οὐ καθ' ἓνα τρόπον, κατὰ πολλοὺς δὲ μᾶλλον, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπὶ τοὺς ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ κατεπικραίνετο. Καὶ ταῖς τῶν ἱερουργῶν ἀθυμίαις ἐπισκῆπτων, ἔφασκε· « Καὶ εἰσφερέτε τὰ ἀρπάγματα, καὶ τὰ χυλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. » Προσεπῆγεν δὲ τοῦτοις· « Καὶ ἐλαμβάνετε πρόσωπον ἐν νόμῳ. » Τιμῶντες γὰρ, κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ δι' αἰδοῦς ἀκαίρως ποιοῦμενοι τῶν προσιόντων τινὰς, κατεδίκαζον μὲν οὐχ ὅσιως τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ πλεονεξίας ἐπήγον τισιν, οὐ τὰ δίκαια κρίνοντες, κατὰ γε τὸν νόμον, ἀλλ' ἑτεροακτῆ καὶ ἀνίσουν τὴν ψῆφον ἐκφέροντες· ἢ τάχα που καὶ διαρπάζοντες τοὺς οὐδαμῶθεν αὐτοῖς προσήκοντας κλήρους· ἐξηδόμενοι δὲ καὶ δωροδοκίας, καὶ ταῖς τῆς ἱερωσύνης τιμαῖς κατακεχρημένοι, καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα καταπαιρόμενοι. Ταύτην ἔχοντες τοῦ βίου τὴν ἀγωγὴν τὴν οὕτω δυσκλεᾶ καὶ ἐκνομιεπάτην, καταθεώμενοι τινες τῶν τὰς ἀδικίας ὑπομεμενηκότων, μονοουχὶ κατεθέπισαν. Οὐ γὰρ ἦν τις ἐπ' αὐτοῖς ἐπιπληξὶς παρὰ Θεοῦ καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐσθ' ὅτε συμβαίνοντα τοῖς εἰωθῶσι καταφρονεῖν· ἦσαν δὲ μᾶλλον ἐν εὐπαθείᾳ καὶ τρυφαίς. Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα δεδυσφορηκότες, καὶ τὴν ἀσύγκριτον ἡμερότητα τοῦ Θεοῦ τάχα που λοιπὸν εἰς νοῦν ἔχειν οὐκ ἀνεχόμενοι, μονοουχὶ καὶ κατακεκράγασι ἐκ μικροψυχίας λέγοντες· « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἡδόκησε, » τουτέστι, τάχα που καὶ ἀγαθὸς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ ὁ τῶν πονηρῶν ἐργάτης· ἐφθῆναι δὲ τοῖς οὕτως αἰσχυρῶς διαβιοῦν ἡρημένοις. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, φησιν, ἀληθές, « Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης ; » Ἐκεῖ γὰρ, ἔδει τῆς δικαιοσύνης τὸν πύτανιν μὴ τοσοῦτον ἀνεξικακῆσαι πλεονεκτοῦσι ἱερουργοῖς, καὶ καταμαίνουσι τὸ θυσιαστήριον, ἄδικά τε καὶ ἀνόσια καὶ εὐξω νόμου δρᾶν ὅτι μέλιστα δεσποδαρῶσι. Καὶ ταυτὶ μὲν εἶεν ἂν τῆς ἐπισυμβάσης αὐτοῖς μικροψυχίας ἐγκλήματα. Ἰστέον δὲ ὅτι, κατὰ γε τὴν τῶν προκειμένων δύναμιν, παροτρύνουσι τὸν Θεὸν οἱ ταῖς οὕτως ἀπαιδεύτους κεχηρημένοι φωναῖς. Μονοουχὶ γὰρ καὶ ἐπιτιμᾶν ἔγνωσκασιν ἀνεξικακοῦντι Θεῷ περιμένοντι τε καὶ μάλα χρηστῶς τῶν πεπλανημένων τὴν ἐπιστροφήν, τῶν εἰς ἀμαρτίαν ἀλωσθηκότων, τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μεταδρομὴν. Καὶ γούν ὁ θεοπέσιος Παῦλος τοῖς ὀκνοῦσι τε καὶ ἀναδουμένοις ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἐπέτιμα, λέγων· « Εἰ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν εὐ ἄγει ; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέραις ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ· οὗτις ψυχραῖς ἡττώμενοι καὶ ἀχθῆσκον ἐπὶ Θεῷ τὴν ἀβυσσότητα αὐτοῖς διδόντες τὰς ἀφορμάς.

Χρῆ δὴ οὖν ἄρα διαζῆν ἀγίως καὶ ὀρθοδοτεῖν ἐν

²² Malach. 1, 13. ²³ Malach. 11, 9. ²⁴ Deut. 1, 16. ²⁵ Rom. 11, 4, 5.

Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀπολέκτους ἱερουργούς ἦτοι τοὺς ἀ κεκλημένους εἰς ἱερωσύνην. Ἔσονται γὰρ οὕτως εἰς ὑποτύπωσιν εὐκασίας καὶ ἀπάσης ἀρετῆς τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, οἳ καὶ τὸν τῶν ὄλων καταγεραῖρουσι Θεόν, τῆς τῶν ἱερέων πολιτείας τὸ λαμπρὸν καὶ ἐξαιρετὸν καταθεώμενοι κάλλος. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς ὀρθῶς εἰρημένον· « Λαμπράτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ὅσπερ γὰρ σκανδαλίζονται λαοί, ζῆν ἐλομένων ἐκτόπως τῶν ἱερέων· οὕτω πλείστην τε ὄσην καὶ λαὸν ἀμφιλαφῆ κερδανοῦσι τὴν ὄνησιν, εἰ δὴ που θεάσαιντο πληροῦντας· τὸ ἀγαθόν, καὶ διαζῆν ἡγουμένους ὡς ἀνδάνει Θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐξαίφνης ἔξει εἰς τὸν ναὸν ταυτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ Ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε.

ΑΒ. Εὐαφρόμως λαὸν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ὁ τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας μεταπεφοίτηκε λόγος. Γέγνε γὰρ ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Ἐμμανουὴλ ἡ δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ ῥύπου παντὸς ἀποκάθαρσις, καὶ ἁμαρτιῶν ἀπόθεσις, καὶ τῶν αἰσχίων ἀποβολή, καὶ ὁδὸς εἰς τὰ ἀμείνων καὶ πρεπωδέστερα, καὶ θύρα τις ὡσπερ καὶ εἰσβολὴ πρὸς ζωὴν αἰώνιον, πᾶσα τε δι' αὐτοῦ γέγονεν ἐπανόρθωσις, καὶ πλεονεξίας ἀνατροπὴ, καὶ δικαιοσύνης εὐρεσις. Καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τεθραυσμένων δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν; Ἰδοὺ τοίνυν, φησὶ, ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων τὴν τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ ποιεῖσθαι προαναφώνησιν. Ἐφη γὰρ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς· « Οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου. » Οὕτως ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαίας ἐσήμηνε, λέγων· « Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Οὐ δὴ γεγονότος, φησὶ, καὶ πρὸς βραχὺ δεδραμηκότος τοῦ ἀγγέλλειν τὰ τοιαῦτα προστεταγμένους, Ἐξαίφνης ἔξει, φησὶ, εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. Διευχυρίζεται δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, λέγων τοῖς ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ τῆς μετανοίας βάπτισμα· Ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι· ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἰκανὸς ἕνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ· ἕκκεινος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Συναίης οὖν, ὥπως κατόπιν εὐθύς καὶ μονονουχὶ κατὰ πόδας τοῦ προαγγέλλοντος ἐβάδιζεν ὁ Χριστὸς, ἐαυτὸν ἀφανῆ καθιστὰς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ οἶον ἐξαίφνης καὶ ἀδοκῆτως ἐπιφανόμενος. Ἄγγελόν

in Ecclesia electis sacerdotibus sive ad sacerdotium vocatis. Sic enim subditis exemplo erunt et forma honestatis omnisque virtutis, qui et universorum Deo gratulantur, cum illustre et singulare decus eorum vitæ contemplantur. Et hoc est, ut puto, quod voce Salvatoris probe dictum legimus : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est » . Quemadmodum enim 849 scandalizatur populus, cum sacerdotes parum innocenter vivunt, ita emolumentum longe maximum et amplam utilitatem consequitur, si bonitatis officio fungentes videt, et existimantes ita vivendum ut Deo placeat.

B

CAP. III.

Vers. 1. *Ecce ego mitto angelum meum, et speculabitur viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis.*

XXXII. Perapposite ad Christi mysterium verba ista prophetica transierunt. Factus est enim nobis a Deo et Patre Emmanuel justitia, et sanctificatio et redemptio⁸⁷, et omnis immunditiæ emundatio, peccatorumque depositio, et inhonestorum abjectio, et ad meliora ac decentiora quædam via, et ad æternam vitam ceu janua et ingressus, et per ipsum correcta sunt omnia, et eversus diaboli dominatus, et inventa justitia. Quibus enim mirabilibus per ipsum locupletati non sumus? Ait ergo : « Ecce ego mittam angelum meum, et speculabitur viam ante faciem meam. » Quibus verbis sanctum Baptistam videtur prænuntiare. Nam et Christus ipse alicubi : « Hic est de quo scriptum est : Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, ut præparet viam tuam ante te » . De eodem divinus Isaias : « Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri » . Quo facto, inquit, et cum paululum cucurrerit qui ad ista nuntianda constitutus est : « Statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis. » Confirmat idem et beatus Joannes, ad baptismum pœnitentiæ accipiendum confluentes sic compellens : « Ego baptizo vos in aqua, post me autem veniet vir, cuius non sum dignus ut procumbens solvam corrigiam ejus calceamenti : ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igni » . Perspicis igitur quomodo post statim et tantum non e vestigio Christus prænuntium secutus sit, se ipsum hactenus latentem sistens Judæis universis, 850 et quasi repentino ac de improvviso apparens. Angelum autem nominatum sacrosanctum Baptistam dicimus, non propter naturam quidem, ex muliere enim natus homo proinde ut nos fuit, sed quoniam illi talia nobis prædicandi nun-

⁸⁷ Matth. v, 16. ⁸⁸ I Cor. i, 30. ⁸⁹ Matth. xi, 10. ⁹⁰ Isa. xi, 3. : Matth. iii, 3. ⁹¹ Matth. iii, 11.

tandique munus est impositum. Ab officio igitur vocabulum inditur, nec naturam angelorum significat. Venturum porro ad templum suum dicit, aut quia Verbum caro factum est ⁴¹, et tanquam in templo quod e castissimo sanctæ Virginis corpore susceperat, habitavit: aut in homine perfecto, qui ex corpore, Inquam, et anima immediate et divina providentia congmentatus esse creditus est; aut templum simpliciter nominat Jerusalem, utpote sanctam et sibi dedicatam civitatem; aut Ecclesiam velut in typo suo. Cæterum adventum seu præsentiam suam compluribus mirandis operibus promulgavit, « Prædicans Evangelium regni, sanans omnes morbos et omnem languorem in populo, » ut scriptum est ⁴². Veniet igitur Dominus, inquit, quem vos quæritis, ex pusillanimitate dicentes: « Ubi est Deus justitiæ? » Veniet autem ac docebit quæ supra legem et supra umbras ac typos sunt. Erit quippe Angelus testamenti, quod olim voce Dei et Patris prænantiatum est. Quodam enim loco sacrorum doctorem Moysi sic alloquitur: « Prophetam illis suscitabo de fratribus ipsorum sicut te, et ponam verba mea in ore ejus, et loquetur eis secundum omnia quæ præcepero ei ⁴³. » Esse autem Christum Novi Testamenti Angelum, testatur et Isaias hunc in modum de illo loquens: « Quia omnem stolam congregatam dolo, et vestimentum eum commutatione restituent, et volent, si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus imperium factum est super humerum ejus, et vocatur nomen ejus Angelus magni consilii ⁴⁴, » sine dubio Dei et Patris. Proinde etiam dicebat: « A meipso non loquor, sed qui misit me Pater, ipse mihi præcepit quid dicam et quid loquar ⁴⁵. » Non enim erat humanus sermo Salvatoris, sed tanquam a Deo et Patre per Filium naturalem ad nos fiebat. Verbum enim est ejus qui genuit ipsum; et fidem faciet per Davidem, « Eructavit cor meum verbum, bonum ⁴⁶. »

ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τοῦ κατὰ φύσιν γέγονε καὶ πιστώσεται λέγων διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον αγαθόν. »

Vers. 2. *Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis substet in visione ejus?*

851 XXXIII. Huic simile et admodum affine est quod legitur apud Isaiam: « Confortamini, manus remissæ et genua dissoluta. Consolamini, pusillanimes mente, confortamini, ne timeatis ⁴⁷. » Et rursum alibi: « Ecce Deus noster cum dominatione ⁴⁸. » Nam ut plane ipsis adfuturum, imo jam præsentem ostendens, clarissimis verbis pronuntiat tempus adventus ejus in mundum hunc non diu dilatum iri. Virtutem autem œconomix ejus quibusdam non fore despicibilem, nec incredulis tolerabilem, docet ita: « Et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis substet in visione ejus? » Introitum appellat *Untgeht* in hunc mundum cum carne ingressum:

Α γε μὴ ὀνομάσθαι φαμεν τὸν θεοπέσιον Βαπτιστὴν οὐ διὰ γε τὴν φύσιν (γεγέννηται γὰρ ἐκ γυναικὸς καὶ ἦν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς), ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ τὰ τοιαῦτα διακηρύττειν καὶ ἀπαγγέλλειν ἡμῖν ἐγκειρίσται λειτουργίαν. Οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἡ κλήσις, καὶ οὐκ οὐσίας ἀγγέλων ἔσται σημαντικῆ. Ἦξειν γε μὴν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ φησι, ἢ ὅτι γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ κατώκησε καθάπερ ἐν ναῷ τῷ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου πανάγνου σώματι· ἦγουν ἀνθρώπων τελείῳ, τῷ ἐκ ψυχῆς, λέγω, καὶ σώματος ἀμέτους τε καὶ οικονομικῶς ἠνώσθαι πεπιστευμένῳ· ἢ ναὸν ἀπλῶς ὀνομάζει τὴν οἶον ἱερὰν καὶ ἀνακειμένην αὐτῷ πόλιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ· ἦγουν ὡς ἐν τύπῳ τῷ πρὸς ἐκείνην τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐποιεῖτο δὲ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὴν ἀνάβηθιν πολυτρόπως τερατουργῶν, « Κηρυσσῶν τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, » καθὰ γέγραπται. Ἦξει τοίνυν ὁ Κύριος, φησι, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, λέγοντες ἐκ μικροψυχίας· « Ποῦ ἔστιν ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » Ἦξει δὲ διδάσκων τὰ ὑπὲρ νόμον καὶ τὰ ἐπέκεινα σκιάς καὶ τύπων. Ἔσται γὰρ διαθήκης ἀγγελος, τῆς πάλαι προηγγελμένης διὰ φωνῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Ἐφῆ γὰρ που πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· « Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπερ σὲ; καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοὺς κατὰ πάντα ὅσα ἐντέλλωμαι αὐτῷ. » Ὅτι δὲ Καινῆς Διαθήκης ἀγγελος ἦν ὁ Χριστὸς, σαφηνιεὶ λέγων καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας περὶ αὐτοῦ· « Ὅτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην ὄλλω, καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουςι, καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι. Ὅτι παιδὶον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὐ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὠμοῦ αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος, » δῆλον δὲ ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Τοιγάρτοι καὶ ἐφασκεν· « Ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μου ἐντολὴν δέδωκε· τὸ εἶπαι καὶ τί λαλήσω. » Οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπινος τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος· ἀλλ' ὡς πρὸς ἡμᾶς. Λόγος γὰρ ἐστὶ τοῦ γεγεννηκότος αὐτοῦ.

Ἰδοὺ ἐρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εισόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ἐπτασίῳ αὐτοῦ;

ΔΓ'. Ὁμοιον τούτῳ καὶ μάλα προσεικὸς, ἐδὲ διὰ φωνῆς Ἡσαίας· « Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀναιμέναι καὶ γόνατα παραλελυμένα. Παρακαλέσατε, οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. » Καὶ αὐθ' ἑτέρῃ· « Ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν μετὰ κυρίας. » Ὡς γὰρ αὐτῶν δὴ μάλα παρσόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ ἥδη παρόντων δεικνύς, ἀποφαίνεται: σαφὸς ὅτι καὶ ὁ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ τῆς ἐν τῷ ἐκ κόσμου καιρὸς οὐκ εἰς ἀνάβηθιν ἔσται μακράν. Ὅτι δὲ τῆς οἰκονομίας ἡ δύναμις οὐκ εὐκαταφρόνητος ἔσται τισὶν, οὐδ' ἂν γένοισθε τοῖς ἀπισθοῦσιν οἰστῆ, διδάσκει λέγων· « Καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εισόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ἐπτασίᾳ αὐτοῦ; » Καὶ εἰσοδὸν μὲν

⁴¹ Joan. i, 14. ⁴² Matth. iv, 23. ⁴³ Deut. xlviii, 18. ⁴⁴ Isa. li, 5, 6. ⁴⁵ Joan. xii, 49. ⁴⁶ Psal. xlii, 2. ⁴⁷ Isa. xxxv, 5, 6. ⁴⁸ Isa. xl, 10.

δομαζει την εν τῷδε τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκὸς εἰσβολῆν τοῦ Μονογενοῦς· ὄπτασιαν δὲ, τὴν οἶον ἐμφάνειαν. Ἄρατος γὰρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὡς Θεός, γέγονεν ἐμφανής, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβών. Προανακέκραγε δὲ τοῦτο σαφῶς καὶ ὁ Μελωδός, ἐν πνεύματι λέγων· «Ὁ Θεός ἐμφανῶς ἦξει, ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ οὐ παραστωπησεται.»—Ἐγένετο γὰρ σὰρξ ὁ Λόγος, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, καὶ ἐσχῆνωσεν ἐν ἡμῖν, «καὶ ἐν δούλῳ γέγονε μορφή. Καὶ τοῖς μὲν ἡγαπητόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ φορητὸς· μὲν οὐδαμῶς· γέγονε δὲ μάλας ἡπιός τε καὶ πρῶτος, καὶ ζωῆς τῆς εἰς αἰῶνα δοτήρ. Ἐφη δὲ που περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Θεός καὶ Πατήρ· «Ἰδοὺ ὁ Παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδὲδόκησα. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγᾶσαι, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐξω ἢ φωνῆ αὐτοῦ. Κάλαιμον συντεθλασμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σθέσει· ἀλλ' εἰς ἀληθειαν ἐξοίσει χριστίν.» Πλὴν τοῖς ἀτιμάζουσι τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ τὴν διὰ πίστεως καθάρσει οὐ προσιεμένους συνέβη παθεῖν τὰ πάντα αἰσίστα τῶν κακῶν. Διολώλασι γὰρ οἱ τάλανες. Τοιγάρτοι καὶ ἐφασκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις· «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.» Ἐφη δὲ που καὶ ὁ Ἰωάννης· «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.» Προσεφώνει δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· «Ἦδη δὲ ἡ ἀξίην πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κείται. Πᾶν σὺν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.» Οὐκοῦν τοῖς μὲν ἀπειθοῦσιν ἀφόρητος καὶ οὐ λίαν οἰστός τῆς τε εἰσόδου καὶ τῆς ὄπτασιος αὐτοῦ γέγονεν ὁ καιρός. Ἠλέγχοντο γὰρ, ὡς αὐτοὶ τὰς σφῶν διολλύντες ψυχὰς, καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἀμαρτίαις ἐντεθνηξόμενοι, διὰ τοι τὸ μὴ ἐλθεῖν φρονεῖν ὀρθῶς προσήκασθαι τε εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν. «Τίς τοίνυν ὑπομενεῖ, φησὶν, ἡμᾶρα εἰσόδου αὐτοῦ; Ἦ τίς ὑποσῆσεται ἐν τῇ ὄπτασιᾳ αὐτοῦ;» Τουτέστι, τίς δὴ ἄρα τοσοῦτον ἔσται δεινός τε καὶ ἀπηγής, ὡς ἐν καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ τῆς εἰς κόσμον εἰσβολῆς αὐτοῦ (Ἰθὺλον δὲ ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς, δι' ἧς ἂν γένοιτο καὶ ἀπτερός, ἦγουν ὀρατός) ὑποσῆσθαι τε καὶ ἀθραύστως πικρὰς τῆς ἀπονοίας ἀποτιεῖ δικας.

Διδίτι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωρευτηρίου καὶ ὡς κῆρα πλυνόντων. Καθίσταται χωρευτῶν καὶ καθαρῶν, ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσίον, καὶ καθαρῶν τοὺς υἱοὺς Λευί, καὶ χεσὶ αὐτῶν ὡσπερ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον.

ΑΔ'. Πεποιήται μὲν ἐν τούτοις ὡς ἐξ ὁμοιωτικῶν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὁ λόγος, ἀπόφρητον δὲ μυστηρίου δὴλωσιν εἰσκομισσῆν ἂν τοῖς νονηγεστέροις. Ἀργύριον μὲν γὰρ καὶ χρυσίον ποιοῦνται δικιμασίαν οἱ ταῦτα σοφοί, πυρὶ κατατήκοντες πᾶν ὅσον ἐν αὐτοῖς ἔστι κίβδηλόν τε καὶ ἀκαλλέστερον. Πῦρ δὲ τὸ θεῖον καὶ οὐρανόνθεν, τουτέστι, ἡ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις, καθ' ἣν ἂν γένοιτο καὶ ζῶντας

A visionem autem velut apparitionem. Nam cum secundum naturam sit inaspectabilis, ut Deus, nostri similitudine assumpta, aspectabilis evasit. Hoc item perspicue Modulator ante proclamavit, in spiritu dicens: «Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit⁹⁹.» Nam, ut ait divinus Joannes, «Verbum caro factum est, et habitavit in nobis¹⁰⁰,» et factum est in forma servi¹⁰¹. Ac diligentibus quidem manifestationem ejus minime onerosus; quia imo clemens et mansuetus fuit, et vitam æternam illis impertivit. De quo item Deus et Pater alicubi: «Ecce Filius meus dilectus, in quo complacui. Non contendet, neque clamabit, neque audietur foris vox ejus. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet; sed in veritatem educet judicium¹⁰².» At enim salutem per ipsum adipiscendam aspernantibus, purgationemque per fidem rejicientibus, omnium malorum fœdissima perpeti contigit. Perierunt enim miseri. Quare etiam Judæorum turba dicebat: «Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris¹⁰³.» Et alicubi Joannes: «Qui credit in Filium, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti Filii Dei¹⁰⁴.» Dixit Israelitis quoque: «Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur¹⁰⁵.» Incredulis ergo tempus introitus et visionis ejus intolerabile et parum ferendum accidit. Reprehendebantur enim, utpote qui ipsi suas animas perderent, et in peccatis suis morituri, quia bene sapere, et in animum atque cor purgationem per fidem admittere detrectarent. **352** «Quis igitur sustinebit, inquit, diem adventus ejus? Aut quis sustinebit in visione ejus?» Hoc est, quis adeo durus et immitis, ut tempore et die ejus in mundam ingressus (cum carne videlicet, per quam et tangi seu videri possit) subsistere infracto animo queat? Puniatur itaque omnimodis, et acerbas vecordia suæ pœnas luet.

ἔχειν; Κολασθήσεται οὖν πάντη τε καὶ πάντως, καὶ

D **VERB. 3.** Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii et quasi herba lavantium. Sedebit conflans et emundans, sicut argentum et sicut aurum: et emundabit filios Levi, et effundet eos sicut aurum et argentum.

XXXIV. Ex similitudine rerum nostrarum sermo rhabitur, et arcaui cujusdam mysterii significationem complectitur, si quis dicta prudenter excutiens norit. Argentum enim et aurum probant seu examinant rerum istarum periti artifices, igne colliqueficientes et consummantes quicquid in ipsis adulterium et sordidum est. Divinus autem et cœlestis ignis, hoc est, gratia per Spiritum sanctum, qua

⁹⁹ Psal. XLIX, 3. ¹⁰⁰ Joan. I, 14. ¹⁰¹ Philipp. II, 7. ¹⁰² Joan. III, 18. ¹⁰³ Matth. III, 10.

¹⁰⁴ Isa. XLII, 1-3; Matth. XII, 18. ¹⁰⁵ Joan. VIII, 24.

possimus etiam viventes nos in spiritu consummari, A si, Christo immittente, in mentem atque cor penetret, tunc, nimirum, tunc omnem peccati scoriā ex præteritis lapsibus contractam deterit. Atque ita purgatos etiam probatissimos reddit, et tantum non spirituali quodam modo aliter ad novitatem vitæ fabricat, et vasa deinceps insignia et sanctificata et in honorem comparata et magnæ domui, hoc est Ecclesiæ, utilia efficit ⁵⁵. » Hinc scilicet divinum et sub intelligentiam cadentem ignem sanctus Joannes significavit, cum diceret : « Ego baptizo vos in aqua. Post me veniet vir, cujus non sum dignus ut procumbens solvam corrigiam calcamenti ejus. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni ⁵⁷. » Meminimus et Christum dicere : « Iguem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur ⁵⁸? » Itaque, quoniam Israelitæ Levitarum immunditiam sive iniquitatem non leve fundamentum ponebant, imo per illos universorum Deum irritare non desinebant, contumeliose loquentes et dicere non verentes : « Omnis qui facit malum, bonum coram illo, et in illis ipse sibi complacuit, et ubi est Deus justitiæ ⁵⁹? » prædicat utiliter quodam tempore affulsurum Christum, qui peccatum omne nostrum e medio tollit, **853** et sacerdotes suos purissimos reddit, eosque ut aurum aut argentum in igne probat, sive probatos et illustres reddit ⁶⁰. Tales enim Ecclesiæ sacerdotes universi debent esse, quibus liceat jure optimo usurpare illud Davidicum : « Probasti nos, Deus; igne nos examinasti ut examinari solet argentum ⁶¹. » Filiis quidem Aaron gestameu erat stola legibus præscripta ⁶². Selectis autem in Christo et sacerdotio destinatis, indumentum splendidum, sacerdotale et sanctum, Christus ipse. Quamobrem et per Ilyram Psallentis Deus et Pater de Ecclesia ex gentibus aiebat : « Sacerdotes ejus induam salutem, et sancti ejus exsultatione exsultabunt ⁶³. » Sanctorum enim sacerdotum salus et indumentum admirabile Christus est; imo decens amictus omnium Adeliū. « Quicumque enim, inquit, in Christo baptizati estis, Christum induistis ⁶⁴. »

ρουργῶν, ἀμφιον τὸ ἀξιόγραφον, μᾶλλον δὲ καὶ πρέπον ἑβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. »

VERB. 4. *Et erunt Domino offerentes sacrificium in justitia. Et placebit Domino sacrificium Juda, et Jerusalem sicut dies sæculi et sicut anni priores.*

XXXV. Consecrabitur, inquit, Deo : hoc enim primo sibi velle, « Erunt Deo offerentes. » Consecrabitur Deo, si amplius nobis non vivamus, et modis omnibus charitatem erga illum excolamus, totisque viribus probe præstare cupiamus quæ ille vult. Tale quid etiam divinus Paulus de omnium nostrum Salvatore Christo : « Unus enim pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit ⁶⁵. » Sua

ἡμᾶς ἀποτελεῖσθαι τῷ Πνεύματι, ὅταν εἰς νοῦν καθέκοιτο καὶ καρδίαν, ἐνιέντος Χριστοῦ, τότε δὴ, τότε πάντα μὲν τὸν ἐξ ἁμαρτίας διασημίχει ῥύπον, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἤδη προεπτασμένων δαπανᾷ μολυσμόν. Καθαρσμένοι τε οὕτω καὶ δοκιματώτους τοὺς ἔχοντες ἀποτελεῖ⁷, καὶ μονουοχι μεταχαλκεύει νοητῶς πρὸς καινοτάτην ζωὴν, καὶ σκευὴ λοιπὸν ἀποφαίνει λαμπρὰ καὶ ἡγιασμένα καὶ εἰς τιμὴν κατεσκευασμένα οἰκίᾳ τε τῇ μεγάλῃ χρήσιμα, τούτέστιν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τοῦτο δὴ τὸ θεῖον τε καὶ νοητὸν κατεστήμανε πῦρ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, λέγων · « Ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι. Ὅπισω μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμι ἱκανὸς ἵνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. » Μεμνήμεθα δὲ καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ · « Πῦρ ἦλθον βάλλειν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη; » Οὐκοῦν, ἐπειπερ οἱ ἐξ αἵματος τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ τῆς τῶν Λευιτῶν ἀκαθαρσίας, ἦγουν ἀεικίας, οὐ μετρίαν ἐποιοῦντο τὴν καταβολὴν, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνους παροτρύνοντες διετέλουν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, παλιμψημά τε λαλοῦντες τινα καὶ ἀποτολμῶντες λέγειν · « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ὑδόκησε, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » προαγορεύει χρησίμως ὅτι κατὰ καιροὺς ἐπιλάμψει Χριστὸς, ὁ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ μέσου τιθείς, καὶ πανάγνους ἀποτελῶν τοὺς ἰδίους ἱερούργους, καὶ οἷον χρυσὸν ἢ ἀργύρον ἐν πυρὶ δοκιμάζων αὐτοὺς, ἦτοι δοκίμους ἀποτελῶν καὶ λελαμπρυσμένους. Τοιοῦτοι γὰρ ὡς ἐπίπαν τῆς Ἐκκλησίας οἱ λειτουργοί, οἷς ἂν ἀρμόσει, καὶ μάλα εἰκότως, ἐκείνο εἰπεῖν τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, ὅτι « Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ἐπέπρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Φόρημα μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἀαρὼν ἢ κατὰ νόμον στολή. Τοῖς γε μὴν ἀπολέκτοις ἐν Χριστῷ καὶ τεταγμένοις εἰς ἱερουργίαν ἀμφιὸν ἐστὶ λαμπρὸν, ἱεροπρεπές τε καὶ ἅγιον, αὐτὸς ὁ Χριστὸς. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ περὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας · « Τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν, καὶ οἱ ὅσοι αὐτῆς ἀγαλλιᾶσθε ἀγαλλιάσονται. » Σωτηρία γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῶν ἁγίων ἰστών πεπιστευκότων. « Ὅσοι γὰρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν

Καὶ ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες θυσίαν ἐν δικαιοσύνῃ. Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ἰουδα, καὶ Ἱερουσαλὴμ καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος καὶ καθὼς τὰ ἔτη τὰ ἔμπροσθεν.

ΔΕ'. Ἀνακείσονται, φησὶ, τῷ Θεῷ · τοῦτο γὰρ οἶμαι τὸ, « Ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες. » Ἀνακείσμεθα δὲ τῷ Θεῷ, ζῶντες μὲν ἑαυτοῖς οὐκέτι, προσκείμενοι δὲ ὀλετρόπως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀγάπῃ, καὶ παντὶ δὴ σθένει κατορθοῦν ἡρημένοι τὰ τοῖς θεοῖς αὐτῷ δοκοῦντα νεύμασιν. Ἐφη τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ · « Εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ

⁵⁵ Rom. ix, 21, 22. ⁵⁷ Matth. iii, 11. ⁵⁸ Luc. xii, 49. ⁵⁹ Malach. ii, 17. ⁶⁰ Zachar. xiii, 9. ⁶¹ Psal. lxxi, 10. ⁶² Levit. xvi, 32. ⁶³ Psal. cxxxii, 16. ⁶⁴ Galat. iii, 27. ⁶⁵ II Cor. v, 15.

αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Καταγράφων δὲ ἡμῖν ὡσπερ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας τὸ κάλλος, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐμφανῆ καθιστάς, ἔφη πάλιν· « Χριστῷ συνεσταύρωμαι. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντός ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. »—« Ἔσονται δὲ οὖν, φησί, προσάγοντες τῷ Κυρίῳ, » τούτέστι, τοῖς αὐτοῦ θελήμασι ἀνακείσονται, οὐ τὰ ἐπίγεια φρονούντες, οὐ τοὺς ἐκ τῆς ἀδικίας ἀγαπῶντες μολυσμούς, οὐ πλεονεξίαν τὴν κατὰ τινῶν τιμῶν ἡρημένοι, προσάγοντες δὲ μᾶλλον θυσίας δικαιοσύνης. Καὶ μοι δοκεῖ σοφῶς δὲ λαῶν ὁ Παῦλος εἰπεῖν· « Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετὰθεσις γίνεται. » Προσιεμὲν γὰρ οἱ ἐν Χριστῷ κεκλημένοι ἱερουργίας, δι' αἱμάτων μὲν οὐκέτι καὶ καρπῶν, οὔτε μὴν ἀμνούς ἢ ἐρίφους προσκομίζομεν τῷ Θεῷ, πληρούμεν δὲ μᾶλλον ἐν Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Χριστῷ νοουμένην θυσίαν, τὴν ἁγίαν καὶ πνευματικὴν, καὶ αὐτὸν προθέντες εἰς ἁγιασμὸν καὶ μέντοι καὶ εἰς μετάληψιν τῆς αἰῶνα ζωῆς, καθάπερ ἐξαίρετόν τι θυμιαματὰς ἐξ ἔργων ἀγαθῶν προσκομίζομεν εὐωδίας. Καὶ θύοντες αὐτῷ τὴν δικαιοσύνην, ὅτι καὶ ἐσόμεθα δεκτοὶ τε, θαρσῆχαμεν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ ὧν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάργου αὐτῷ ἀπὸ ὧν καρπῶν δικαιοσύνης. » Εὐαρσεύεται γὰρ οὐχ ἐτέρας, οἶμαι, θυσίαις πλὴν ὅτι τοιαύταις ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ἐφη τοίνυν περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κεκλημένων εἰς ἱερουργίαν, ὡς ἀμείνους ἔσονται τῶν πρώτων, οὐ μηλοσφαγοῦντες κατ' ἐκείνους, οὔτε μὴν βεδηλοῦντες τὸ θυσιαστήριον διὰ τὸ προσάγειν ἄρτους ἡλισγημένους· ἀλλ' ὡς ἐν τάξει θυμιαμάτων προσκομίζοντες τῷ Θεῷ τὴν δικαιοσύνην καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν νοητὴν εὐκοσμίαν. Εὐπαράδεκτον δὲ οὕτως ἐπιτελέσουσι τὴν λατρείαν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον ἀπωθεῖν αὐτὴν τῶν πρεπουσῶν θυσιῶν ταῖς ἡμέραις τοῦ αἰῶνος, τούτέστιν, τῇ ζωῇ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἁγίων πνευμάτων, οἳ διηνεκεῖς καὶ μακρὰς τρίθουσι ἡμέρας, ἦτοι χρόνους. Περισοῦσθαι δὲ καὶ τοὺς χρόνους τοὺς ἔμπροσθεν, τούτέστι, τὰς τῶν ἁγίων λατρείας, αἱ κατὰ χρόνους γεγόνασιν τοὺς ἔμπροσθεν. Γέγονε γὰρ ἐν ὑπακοῇ τοῖς ἀρχαιότεροις εὐδοκίμησις. Οὕτως Ἀβραὰμ προσεκόμιζε τὸν υἱὸν τῷ Θεῷ, « Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, » καὶ φίλος ἐκλήθη Θεοῦ. Οὕτω καὶ Νῶε κατεσκεύασε τὴν κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται· « Οὐκοῦν ἀρέσει, φησὶν, ἡ θυσία τοῦ Ἰούδα, » τούτέστι, τοῦ λαοῦ τὴν ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν πνεύματι περιτομὴν περιφέροντος, καὶ μέντοι τῆς Ἱερουσαλήμ τῆς νοητῆς, τούτέστι τῆς Ἐκκλησίας· καθὼς καὶ ἡ τῶν ἐχόντων τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, καὶ ἡ τῶν κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους γεγονότων ἁγίων, οἳ γεγόνασι εὐάρστοι δι' ὑπακοῆς καὶ πίστεως. Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ τοῦτος ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ, πιστεῖ λέγων δικαιοῦσθαι πολλούς

Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομαι

autem conversationis bonitatem, et vim ac virtutem mysterii Christi quodammodo nobis describens, rursum inquit : « Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me. Non abjicio gratiam Dei ». » Ait igitur, « Erunt Deo offerentes, » hec est ejus voluntati consecrabuntur. Non terrena sapientes⁶⁷; non ex iniquitate iniquamenta diligentes, non quibusdam præcellera affectantes, sed sacrificia potius justitiæ offerentes. Ac mihi quidem sapientissime Paulus dixisse videtur : « Translato enim sacerdotio, necessario et legis translatio fit⁶⁸. » Nam qui in Christo vocati sumus, quamvis sacrificium per sanguinem et fumum non admittamus, **854** nec agnos aut hircos offeramus, tamen in Ecclesia sacrificio, quod in Christo intelligitur, sancto et spirituali fungimur, et ipsum nobis ad sanctificationem et ad participationem vitæ æternæ proponentes, velut præstantis quoddam thymiana bonorum operum fragrantias offerimus. Et justitiam ei sacrificantes, nos acceptos fore confidimus. Scriptum est enim : « Honora Dominum de tuis justis laboribus, et primitias da ei de tuis fructibus justitiæ⁶⁹. » In nullis enim, opinor, aliis quam in istis sacrificiis universorum Deus acquiescit. Quare de his qui in Christo ad sacerdotium vocati sunt, meliores fore ait prioribus; non oves mactantes, ut illi, nec altare contaminantes oblatione panum pollutorum; sed ut pro thymiamatis sive incensia Deo justitiam et evangelicæ conversationis, quæ intelligi magis quam oculis cerni potest, moderationem offerentes. Qua quidem ratione cultum acceptabilem efficient, ut nullo modo distet a sacrificiis, quæ decent dies sæculi, hoc est, a vita cœlestium sanctorumque spirituum, qui perpetuos et longos dies sive tempora degunt. Reditura item tempora quæ fuerint ante illos, hoc est, cultus ac religionem a sanctis olim Deo exhibitam. Præcorum enim gloria et celebritas fuit in obedientia. Sic Abraham obtulit filium Deo, « Et reputata est ei fides ad justitiam⁷⁰, » et amicus Dei appellatus est. Sic et Noe arcam fabricavit ad salutem domus suæ, ut Litteris proditum est⁷¹. « Itaque placebit, inquit, sacrificium Juda, hoc est, populi in corde et spiritu circumcisionem circumferentis⁷²; quin et Jerusalem, quam mens intuetur, id est Ecclesiæ : sicut et sacrificium possidentium dies sæculi, et sanctorum qui superioribus ætatibus in vita fuerunt, qui per obedientiam et fidem Deo placuerunt. Enumerat eos quoque divinus Paulus in Epistola ad Hebræos, fide multos justificatos esse testificans⁷³.

VERS. 5. Et accedam ad vos in judicio, et ero

⁶⁶ Galat. II, 19, 21. ⁶⁷ Philipp. III, 19. ⁶⁸ Hebr. VII, 12. ⁶⁹ Prov. III, 9. ⁷⁰ Gen. XV, 6; Galat. III, 6. ⁷¹ Gen. 6, 1 seqq. ⁷² Rom. II, 29. ⁷³ Hebr. XI, 1, 40.

testis velox super veneficis, et super adulteras, et super eos qui jurant in nomine meo in mendacio, et super eos qui privant mercede mercenarium, et qui opprimunt per potentias viduam, et qui pugno percutiunt pupillos, et qui pervertunt iudicium advenæ, 855 et qui non timent me, dicit Dominus omnipotens.

XXXVI. Et hæc convenienter scopo rerum dicuntur. Sic enim loquebantur ignorantes Israelitæ: « Omnis qui facit malum, bonum est coram ipso, et in ipsis ipse complacuit sibi. Et ubi est Deus iustitiæ? » Quæ occasio hujus verbi tam protervi fuerit, jam explicavimus: nihilominus denuo explicabimus. Cum sacerdotes quidam et qui claritudine honorum fastigiis supra alios eminebant, licentius ad omne genus perversitatis et audaciæ sese darent, et videretur Deus plus æquo erga illos patiens (est enim bonus, clemens, et lenis, et benignus), ideo quidam summæ desperationis verba effutiebant. Cæterum aliquando sacerdotes fore integriores, transmutante eos Christo in novitatem vitæ, et ad disciplinam honestam et ad mores vitæque laudabilem transferebant, dilucide commemorat. Assecras autem nequitiae tunc non recepturum, nec laudibus dignaturum, aut eorum rationem habiturum: quin iudicaturum potius, et vitæ perperam actæ pœnas exacturum, declarat cum dicit: « Et accedam ad vos in iudicio, » hoc est, iudex accedam, « Et ero testis velox, » sponte mea et a nemine advocatus. Improbos enim ad supplicia sententia mea condemnabo. Et iudicium super ipsis proferam, non alio quopiam eorum vitia detegente: sed sciens illa, ut Deus, manifesta et occulta, et hinc cuilibet scelerum suorum testis. Paulus quoque scribit aliquando manifestatum iri ante tribunal iudicis mortales per orbem universos⁷⁵, invicem « cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die qua iudicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium, per Jesum Christum⁷⁶. » Perpende quomodo quique occulte, quique manifeste peccaverunt, in iudicium adductum iri testatur. Primum quidem veneficas et adulteras nominat. Deinde jurantes in mendacio seu perjuros. Ista occulta sunt et clam perpetrata. Quis enim tandem palam veneficia exerceat? aut quomodo adulterium committens aspicit ab aliquo sustineat? Existimo autem etiam pejerantes conari latere. Tales ut stultos reprehendit beatus David: « Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. 856 Qui plantavit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non considerat? » Nihil est enim omnino quod Deus non videat, et solus occulta et aperta peccata videt: sed illa quidem clandestine et quasi in tenebris designata. Adjungit deinde illis manifesta quoque, privare, inquam, operarium mercede; avaritiam et tyrannidem, quam quidem adversus imbecilliores, viduas puta et orphanos,

μάρτυς ταχύς ἐπὶ τὰς φαρμακούς, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀρνύοντας τῷ ὄνοματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ τοὺς καταδυναστεύοντας χήραν, καὶ τοὺς κονδυλλίζοντας ὄρφανούς, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου, καὶ τοὺς μὴ φοβούμενους με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΑΓ'. Κατὰ σκοπὸν τῶν πραγμάτων πρόβεισι δὴ τάλιν καὶ ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος. Ἐφασκον μὲν γὰρ ἀμαθαινόντες οὐ ἐξ Ἰσραὴλ: « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καὶ καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἠδύοκῃσε. Καὶ τοῦ ἔστιν ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » Καὶ τίς ἡ πρόφασις τῆς οὕτω δεινῆς ἀθυροστομίας, εἰρηται μὲν ἤδη· πλὴν εἰρήσεται πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφυλάκτως τινὲς τῶν ἱερουργῶν, καὶ μέντοι τῶν ἄλλων, οἱ διαφανέστεροι τε ἦσαν καὶ ταῖς ἀνωτάταις τιμαῖς ἐμπρέποντες, ἐπὶ πάντα τρόπον σκαιότητος καὶ ἐγγχειρημάτων ἦσαν, ἐφαίνετο δὲ πέρα μέτρου θεὸς ἀνεξικακῆσας αὐτοῖς (ἔστι γὰρ ἀγαθὸς, χρηστός, καὶ ἐπεικὴς, καὶ φιλόανθρωπος), ταύτη τὸι τινὲς τοὺς ἐξ ἀκράτου μικροψυχίας ἠρεῦγοντο λόγους. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἔσται κατὰ καιροῦ μεταφοίτησις εἰς τὸ ἄμεινον τῶν τεταγμένων εἰς ἱερουργίαν, μεταπλάττοντος αὐτοὺς εἰς καινότητα ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετατιθέντος εἰς εὐκοσμίαν καὶ εἰς εὐκλεῆ πολιτείαν καὶ ζωὴν, διαμεμήνυκεν ἐναργῶς. Ὅτι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐπιτηδεύτας οὐκ ἂν ἀποδέξοιτο τότε, οὐδ' ἂν ἀξιώσειεν ἐπαίνων τε καὶ λόγου, κρινεῖ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς, καὶ τῶν ἐκτόπως βεθιωμένων ἐξαίτησει δίκας, διατρανοῖ λέγων: « Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, » τούτέστιν, ὡς κριτῆς προσενεχθήσομαι, « καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχύς, » αὐτόμολος δηλονότι καὶ ὑπ' οὐδένοδς κεκλημένος. Καταψηφιοῦμαι γὰρ τῶν πονηρῶν τὴν δίκην. Καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτοῖς ἐξοίσω τὸ κρίμα, οὐχ ἑτέρου τινὸς τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκαλύπτουτος, ἀλλ' εἰδώς, ὅς θεός, ἐμφανῆ τε καὶ κεκρυμμένα, καὶ διὰ τοῦ συνειδότης καταμαρτυρῶν ἐκάστου τῶν ἡμαρτηκότων. Ἐφ' ἧ δὲ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, παραστήσεσθαι κατὰ καιροῦ τῷ κριτῇ τοὺς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν, μεταξὺ ἀλλήλων « τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων, ἢ καὶ ἀπολογομένων ἐν ἡμέρᾳ ἣ κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ἄθρει δὲ ὅπως τοὺς τε τὰ κρυπτά καὶ ἐμφανῆ πλημμεληκότας παρενεχθήσεσθαι φησιν εἰς κρίσιν. Πρώτας μὲν γὰρ ὀνομάζει φαρμακοὺς καὶ μοιχαλίδας, εἶτα τοὺς ὀρνύοντας ἐπὶ ψεύδει. Κεκρυμμένα δὲ ταῦτα καὶ ληληθότως δρώμενα. Τίς γὰρ ἂν ὄλωσ γοητεύσειεν ἐμφανῶς; ἢ πῶς ἂν ἔλοιτο μοιχαλὶς ὀρᾶσθαι πρὸς τινος; Ἐν σπουδῇ δὲ, οἶμαι, τὸ λαθεῖν καὶ τοῖς ψευδορκεῖν ἠρημένοις. Ἀσυνετοῦντας δὲ τοὺς τοιοῦτους ἀπελέγγει λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ: « Σύνετε δὴ, ἄφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροὶ, ποτὲ φρονήσατε. Ὁ φυτεύσας τὸ οὖς, οὐχὶ ἀκούει; ἢ ὁ πλάσας ὀφθαλμὸν, οὐχὶ κατανοεῖ; » Ἄποπτον γὰρ τῷ θεῷ παντελῶς οὐδὲν, οἶδα δὲ μόνος τὰ κεκρυμμένα καὶ τὰ ἐμφανῆ τῶν κακῶν· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τὰ ληληθότως

⁷⁵ Malach. ii, 17. ⁷⁶ II Cor. v, 10. ⁷⁷ Rom. ii, 15, 16. ⁷⁸ Psal. xciii, 8, 9.

καὶ ὡς ἐν σκότει δρώμενα. Προσεπίγει γε μὴν αὐτοῖς καὶ τὰ ἐμφανῆ, τὸ ἀποστερηθῆσαι, φημί, μισθὸν μισθωτοῦ, πλεονεξίαν τε καὶ καταδυναστείαν, ἣν ἂν ποιοιῖντο τινες κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, χηρῶν δὲ, λέγω, καὶ ὀρφανῶν. Προστίθῃσι δὲ τούτοις καὶ τοὺς διαπτρέφοντας τὰ ὀρθὰ τῶν κριμάτων, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους αὐτόν. Οὗτοι δ' ἂν εἴεν καὶ οἱ καθ' ἕτερον τινὰ τρόπον παρά γε τοὺς ἀρτίους ἡμῖν εἰρημέτους· λυποῦντες Θεόν. Ἔσομαι τοίνυν, φησί, κριτῆς, καὶ μάρτυς ταχύς, καὶ αὐτόμολος ἐπὶ φαρμακοῦς καὶ μοιχαλίδας, καὶ τοὺς τῶν ἐτέρων κακῶν ἐπιτηδεύτας. Εἰκὸς δὲ δὴ τοιοῦτος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τολμάσθαι παρά τισι, καὶ ἐπ' αὐτοῖς γενέσθαι κατὰ Θεοῦ τὴν τῶν πολλῶν γλωσσολογίαν.

Δεῖ δὴ οὖν ἄρα παντὶ σθένει παραιτεῖσθαι τὰ πονηρὰ, καὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἐπιτρέχειν, καὶ ἀποπεραίνειν ἐπαίγεσθαι τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτό τις ἐπαίνου παντὸς καὶ ἐπιεικείας ἐμπλεως. Ἀμοιρῆσει γὰρ οὕτω καὶ τῶν ἐκ θείας ὀργῆς ἐποιεθησομένων τοῖς εἰωθόσι πλημμελεῖν. Ἔσται δὲ ἔσω καὶ γερωῶν καὶ δόξης, ὧν ἂν ἐπιδοίη Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦμαι. Καὶ ὑμεῖς, οἱ υἱοὶ Ἰακώβ, οὐκ ἀπέχεσθε ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἐξελλίνατε νόμμά μου, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε.

AZ'. Ἐξίστησι πάλιν αὐτοὺς ἀνοσίων ἐνοιῶν καὶ προσέτι βημάτων. Τὸ γὰρ οἴεσθαι πως ἢ μετατετραφῆναι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἀπὸ γε τοῦ θέλειν τὰ ἀγαθὰ πρὸς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀγαπᾶν μὲν οὐκέτι τὴν δικαιοσύνην, ἀποδέχεσθαι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐραστάς, πῶς οὐκ ἀμαθές, μᾶλλον δὲ ἀπηγές καὶ ἀνόσιον παντελῶς καὶ τῆς ἀνωτάτω δυσσεβείας μεμειστωμένον; Ὅταν τοίνυν ὑπὸ κρίσει ἴδῃτε καλούμενους, φησί, τὰς τε παρ' ὑμῖν φαρμακοῦς, ἡγῶν ἐπιδοῦς (γύναια δὲ πάντως ψιθυρὰ τε καὶ βωμολόχα ταυτί), καὶ τοὺς τῶν ἐτέρων κακῶν ἐπιτηδεύτας, τότε, φησὶν, ἐπιγνώσεσθε διὰ πραγμάτων αὐτῶν ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὁ πάλοι τε καὶ νῦν ἀγαθὸς τε ὁμοῦ καὶ φιλάρετος. Οὐ γὰρ ἴδα τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν εἰμί· ὑμεῖς δὲ, φησί, καίτοι γεγονότες ἐξ Ἰακώβ, ἀνδρὸς φιλοθέου καὶ ἀγαθοῦ, καὶ μεμισηκότος ἀεὶ τὸ ἐξήνιον, καὶ Θεῷ δουλεύοντος, οὐ τῶν ἐκεῖνου τρόπων γεγονάτε ζηλωταί· μίμεισθε δὲ μᾶλλον τῶν καθ' ὑμᾶς πατέρων τὸ ἀπειθές καὶ δυσάγωγον. Οἱ καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπόχοντο μὲν αἰχμάλωτοι, τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντες, δεδουλεύκασι δὲ τοῖς ἡρηκόσιν ἐχθροῖς. Ἐξεκλίνατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τῶν ἐμῶν νομίμων, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε. Οὐκοῦν ὁ μὲν Θεὸς ἄτρεπτος ἀεὶ, καὶ οἰοεὶ πεπηγὸς εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀκράδαντος εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ γεγονάσι, μονονοχί τὸ ἄτρεπτον ἐν καρδίᾳ τετηρηκότες, καὶ τῆς τῶν πατέρων ἀνοσιότητος ἄριστοι μιμηταί.

Τοῦτό που Χριστὸς εὐρίσκειται λέγων. Ταλανίζε μὲν γὰρ εἰκότως τὸ ἀπαίδευτον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἐργαστήριον. Ἐφη δὲ οὕτως· Ὁὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κόσμετε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε· Εἰ ἤμῃν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. Ὡστε μαρτυ-

A adherent. His addit etiam pervertentes recta iudicia, et non timentes eum. Tales erunt qui etiam alio modo quam nunc ostendimus Deum violant. Ait ergo : Ero iudex, et testis velox, et voluntarius super veneficas et libidinosas, peccatorumque aliorum studiosos. Probabile est sane hujusmodi flagitia quosdam illa ætate ausos suscipere, et propter ipsos multos Deo maledixisse.

Quocirca opus est omni contentione refugere a pravis operibus, et ad proba festinare, et eniti ea præstare per quæ quis omni et bonitate et laude cumuletur. Sic enim evadet supplicia quæ a Deo irato peccatoribus infliguntur. Capiet autem gloriam et præmia quibus Deus se diligentes muneratur.

VERS. 6. Quoniam ego Dominus Deus vester, et non mutor. Et vos, filii Jacob, non abstinēbatis ab iniquitatibus patrum vestrorum. Declinastis a legitimis meis, et non custodistis.

XXXVII. Denuo ipsos ab impiis cogitationibus et verbis detorquet. Nam existimare esse immutatum universorum Deum a voluntate boni in contrarium, nec de cætero diligere justitiam, favoreque consecutoribus improbitatis, quomodo non imperitiæ, imo absurditati, et summo sceleri, et extremæ impietati ascribendum est? Quando igitur, inquit, ad iudicium vocari videritis veneficas, seu incantatrices vestras (sunt autem mulierculæ istæ garrulæ et assentatrices), et aliis flagitiis affixos, tunc rebus ipsis cognoscetis quia ego sum Dominus Deus vester, et olim et nunc bonus simul et bonorum ac virtutis amans. Nescio enim mutationem aut vicisitudinem. Ego enim semper et citra mutabilitatem sum quod sum : vos autem, inquit, quamvis ex Jacob progenerati, homine pio et bono, et qui semper contumaciam odit ac Deo servivit, 857 illius mores exprimere non enixe studuistis; sed patrum vestrorum inobedientiam et pertinaciam imitari mavultis. Qui et hac de causa captivi patriæ finibus excesserunt, et hostibus a quibus erant subjugati, servitutem servierunt. « Declinastis porro et vos a legitimis meis, et ea non custodistis. » Itaque Deus quidem et immutabilis semper, et velut in bono fixus ac firmatus et inconcussus in justitia : illi contra tantum non immutabilitatem in corde servarunt, et patrum scelera strenuissime sunt secuti.

Hoc Christus quodam loco dixit. Merito namque Scribarum et Phariseorum stultam operam in ædificando lamentatur. Sic autem ait : « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis : Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis,

quia illi estis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum ⁷⁰⁻⁷⁹. Quamobrem necesse est nos, si vere sanam mentem gerimus, et quod ratio postulat sentimus, majorum probatissimorum exempla nobis ad imitandum ante oculos ponere, et improborum repudiare. Aut si quis istud facere recusat, simpliciterque et citra inquisitionem majores sequitur, similis plane erit Græcis, quos si quis reprehenderit quod, relicta veritatis cognitione, et eo qui est natura Deus deserto, lapides adorent, semper suorum patrum consuetudinem in ore habent.

VERS. 7-9. *Revertimini ad me, et revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. Et dixistis: In quo revertemur? Non supplantabit homo Deum? Quia vos supplantatis me. Et dicitis: In quo supplantavimus te? Quia te decimæ et primitiæ nobiscum sunt. Et respicientes vos respicitis, et me vos supplantatis. Annus impletus est, et intulistis omnes fructus in thesauros, in domibus eorum rapina eorum.*

XXXVIII. Postquam eos a maledictis in se, prout dignum erat, coercuit, defensioneque congruenti in contrarium flexit, reos ad pœnitentiam vocat, consueta illis beneficia promptissime redditurum pollicens. Sicut enim vitam flagitiosam exigentibus pro delictorum ratione supplicium importat: ita **858** super iis qui velut retro pedem referunt a peccato, et in posterum quoque ab ea re abhorrent, latatur revera ubique, et desperationem exitii causam præcidit. Unde advertere possis quam noxium morbum in vitam invebant, qui pœnitentiæ gratiam adulerant, et sibiipsis vere puritatis nomen ascribunt. Præstabat certe cogitare opinionem de sua puritate, qua carent, extremæ impuritatis crimen illis parere. Scriptum est enim: « Dic tu primus iniquitates tuas, ut justificeris ⁸⁰. » Psallit et divinus David: « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper ⁸¹. » — « Nemo enim mundus est a sorde, » ut scriptum est ⁸². Quare hujusmodi imbecillitate ægrotis pœnitentiæ bonis et superna mansuetudine opus est, quæ contaminatum perfecte abluit, impiumque sanctificet. Ex benignitate igitur peccatores ad pœnitentiam invitat. Interrogantibus autem vicissim, et discere cupientibus quonam modo deliquissent: « Num supplantabit homo Deum, inquit, quia vos supplantatis

ρεῖτε αὐτοῖς, ὅτι υἱοὶ ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἡμᾶς, εἴπερ ἐσμὲν ἀληθῶς ἀρτίφρονες καὶ ἐν νῷ καθήκοντι, ζηλοῦν ὅτι μάλιστα τοὺς τῶν προγόνων δοκιμωτάτους, ἀποσεισθαι δὲ τῶν μὴ ἀγαθῶν τὴν μίμησιν. ἼΙ εἰ μὴ τοῦτο δρᾶν ἔλοιτό τις, ἐποικό γε μὴν ἀπλῶς καὶ ἀδασανίστως τοῖς ἐν χρόνῳ προειληφόσιν, ἔσται δὴ πάντως προσηγορικῶς τῶν Ἑλλήνων παισίν, οὓς εἴπερ τις καταμωμήσαίτο ὅτι, μεθόντες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὸν φύσει θεῶν καταλελοιπότης, προσκυνοῦσι λίθοις, τὴν τῶν ἰδίων πατέρων ἀειλογοῦσι συνήθειαν.

Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ εἶπατε: Ἐν τίνι ἐπιστρέψομεν; Μήτι πτερνιεῖ ἄνθρωπος θεόν; Διότι ὑμεῖς πτερνίζετε με. Καὶ ἐρεῖτε: Ἐν τίνι ἐπτερνισαμέν σε; Ὅτι τὰ ἐκιδέκατα καὶ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσιν. Καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς πτερνίζετε. Τὸ ἔτος συνετελέσθη, καὶ εἰσηγήκατε πάντα τὰ ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυροὺς, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν ἢ διαρπαγῇ αὐτῶν.

ΑΗ. Ἀποστήσας εὖ μάλα τῆς καθ' ἑαυτῶν γλωσσολογίας καὶ ταῖς καθηκούσας ἀπολογίαις ἐκδυσωπήσας ὡς ἐνι, καλεῖ πρὸς μετὰ γνῶσιν τοὺς ἡμαρτηκότας, τὴν συνηθὴ πάλιν αὐτοῖς χαριεῖσθαι λέγων, καὶ μάλα προθύμως. Ὅσπερ γὰρ τοῖς ἐκτόπως θέλουσι βιοῦν τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἐπιφέρει ποινὰς· οὕτως ἀνόπιν ὡσπερ ἰοῦσι, καὶ μὴν παραιτούμενοις τὸ ἔτι πλημμελεῖν, ὡς ἀληθῶς ἐπιγάννυται πανταχοῦ, τὴν ἀπόγνωσιν ὡς ὀλέθρου πρόξενον ἀποκείρων. Ὅθεν ἰδεῖν ἔστιν ὡς δεινὰ τινα τῷ βίῳ τὴν νόσον εἰσφέρουσι, οἱ τὴν τῆς μετανοίας κιβδηλεύοντες χάριν, καὶ σφίσι αὐτοῖς ἐπιφημίζοντες ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος ὄνομα. Καίτοι πῶς οὐκ ἀμεινον ἐννοεῖν, ὅτι τὸ οἶσθαί τε καὶ χρῆναι καθαρὸς ἀκαθαρσίας αὐτοῖς; τῆς ἐσχάτης ἐπίκλημα φέρει (1); Γέγραπται γάρ, ὅτι: « Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς. » Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν Δαβὶδ, ὅτι: « Τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἔστι διαπαντός. » — « Καθαρός γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ρύπου, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Δεῖ δὴ οὖν τοῖς οὕτως ἡβῶσθηκόσι τὸ ἀναλκι τῶν ἐκ μετανοίας ἀγαθῶν καὶ τῆς ὁμοθυμῆν ἡμερότητας, διανικτούσης εὖ μάλα τὸν μεμολυσμένον, καὶ δικαιοῦσης τὸν ἀσεβῆ. Καλεῖ τοιγαροῦν εἰς μετὰ γνῶσιν ἐξ ἡμερότητας τοὺς ἡμαρτηκότας. Ἐρομένοις δὲ αὐ καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλουσι τῆς πλημμελείας τὴν τρόπον, « Εἰ πτερνιεῖ, φησίν, ἄνθρωπος

⁷⁰⁻⁷⁹ Matth. XIII, 29, 32. ⁸⁰ Isa. XLIII, 26. ⁸¹ Psal. L, 5. ⁸² Job IV, 4.

(1) S. Cyrilli præclare contra Catharos disserentis comm. in Malach. n. 38, verba ut clara sint atque etiam sana, ad hunc fere modum constituentur et legantur: « Ὅθεν ἰδεῖν ἔστιν, ὡς δεινὴν τινα τῷ βίῳ τὴν νόσον εἰσφέρουσι οἱ τὴν τῆς μετανοίας κιβδηλεύοντες χάριν, καὶ σφίσι αὐτοῖς ἐπιφημίζοντες οὐκ ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος ὄνομα· καὶ τοι πῶς οὐκ ἀμεινον ἐννοεῖν ὅτι τὸ οἶσθαί τε καὶ χρηματισθῆναι καθαροῦς, ἀκαθαρσίας αὐτοῖς τῆς ἐσχάτης ἐπίκλημα

φέρει; Hoc est: Unde cernere est illos gravem morbum in vitam invehere qui pœnitentiæ gratiam adulerant, et sibiipsis [salsæ puritatis nomen ascribunt: quanquam quo modo non erit melius cogitare quod putare se et vocare puros, crimen illis inserti extremæ impuritatis? Deivh̄n posni pro deivn̄, οὐκ ἀληθῶς pro ἀληθῶς, et χρηματισθῆναι pro χρῆναι. COTTELERIUS, Monum. Eccl. Gr. II, 667.

Θεόν, διότι ὑμεῖς πτερνίζετε με ; Ἰὸ δὲ πτερνίζειν Α
 ἵσσει τὸ συναρπάζειν, ἢ φρανακίζειν, οὐρανοῦ τε λαθεῖν
 ψευδομένους τυχόν, ἢ καὶ τι δρωντάς τινα τῶν ἐκτο-
 παυτάτων. Καὶ γοῦν ἐνεκότει μὲν ὁ Ἰσαὺ τῷ Ταχὼδ,
 τοῦ δὲ φθονεῖν τὴν πρόφρασιν ἐξηγουόμενος ἔφρασκον·
 « Ἐπτερίνισε γάρ με ἤδη δεύτερον τοῦτο, τὰ τε πρω-
 τοτόκιά μου ἐληψε, καὶ νῦν ἐληψε καὶ τὴν εὐλογίαν
 μου. » Ἄρ' οὖν περιέσται, φησὶ, ἄνθρωπος Θεοῦ,
 ἦγον συναρπάσει τὸν πάντα εἰδότα ; Τί τοίνυν ὑμεῖς
 ἐμὲ πτερνίζετε ; Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω πρὸς ἀκριβῆ
 διασάφρησιν τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐνοιῶν ἅττα καὶ
 νῦν εἰπεῖν, ἃ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἐσδρα γέγραπται Βι-
 βλίοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπανήχον εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὴν
 Βαβυλωνίων ἀφέντες γῆν οἱ ἐξ Ἰερουσαλήμ, κατ-
 φηκῆσαι μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Ἐγήγερται δὲ καὶ
 ὁ θεὸς ναὸς, καὶ ἦν ἐν κόσμῳ λοιπὸν τὰ τῶν ἱερέων Β
 τάγματα, ὕδοι, καὶ ἱεροφάλαται, καὶ οἱ τοῖς πωλῶσιν
 ἐφειστηκότες. Εἶτα τί τὸ μετὰ τοῦτο ; Ῥάθυμοι γεγό-
 νασιν οἱ λελυτρωμένοι περὶ γε τὸ δεῖν τῶν θείων ἀν-
 τέχεσθαι θεσπισμάτων. Οὐ γὰρ τετηρήκασι τὸν νόμον,
 λελόγησται δὲ παρ' οὐδὲν αὐτοῖς τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς
 ἢ παράδοσις, καὶ παρεκόμενον μὲν εἰς θυσίαν μὀλις
 καὶ ὀκνηρῶς τὰ τυφλά, καὶ ἀρπάγματα, καὶ χωλά,
 καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Εἶτα κείραντες ἐν ἀγροῖς, ἐν
 ὄρω, τὸν ἄσταχον καὶ μῆν καὶ τὰ ἕτερα τῶν σπερ-
 μάτων, ἀποτριγώντες δὲ καὶ ἀμπέλους, καὶ τοὺς τῆς
 ἐλαίας καρποὺς ἐκθλίβοντες, οὐ δεκάτας προσῆγον,
 οὐ τὰς κατὰ νόμον ἀπαρχάς, ἵνα ἔχοντα τὴν αὐτ-
 ἀρχειαν τὰ τῶν ἱερέων τάγματα, προσζήσειαν μὲν
 ἀπεριεπάστως ταῖς εἰς Θεὸν λατρείαις, προσμένωσι C
 δὲ ταῖς ἐκ νόμου τεταγμέναις αὐτοῖς λειτουργίαις.
 Οὐδεὶς τοιγαροῦν προσεκκομιμομένου, κατεσκευάστη-
 σαν οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερούργοι, ἔρημός
 τε οὕτως ἀπομεμένηκην ὁ λαὸς, οὐ θυσίας τελοῦμέ-
 νης, οὐχ ἑτέρου τινὸς δρωμένου τῶν εἰς δόξαν τε-
 λούτων Θεοῦ. Κατεφθέρετο δὴ οὖν ἅπαντα λοιπὸν
 τὰ ἐν ἀγροῖς, λιμῷ τε κατεπιέζοντο, καὶ δὴ καὶ εἰς
 τοῦτο κατῴλισθη ἀνάγκης τε καὶ ἀπορίας, ὡς καὶ
 αὐτὰ βούλεσθαι τοῖς ἔχουσι τροφὰς ἀπεμπωλῆσαι τὰ
 τέκνα, μέχρις ἂν Ἐσδρας εἰς αἰσθησιν κεκλημένος
 τῆς θεῆς ὀργῆς, ἐπέσκηψε περὶ τούτων τοῖς ἠγου-
 μένοις τοῦ Ἰσραὴλ. Προσεκόμεσαν τε οὕτω μὀλις
 δεκάτας καὶ ἀπαρχάς, καὶ λοιπὸν εἰσέδραμον ἱερούρ-
 γοι, ἔστησαν τε τὰ συνήθη δρωντες ἐν τῷ ναῷ.
 « Διὰ τί τοίνυν, φησὶν, ὑμεῖς ἐμὲ πτερνίζετε ; » Τὸ D
 ἔτος συνετελέσθη, συνήχθησαν οἱ καρποὶ, καὶ παρ'
 ὑμῖν ἔτι τὰ ἐπιδέκατα, καὶ αἱ κατὰ νόμους ἀπαρχαί.
 « Καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἔσται, φησὶν, ἢ διαρπαγὴ
 ἀγρῶν ἐν τοῖς οἴκοις τοῦς καρποῦς, τάχα που καὶ οὐρα-
 νοῦ ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις. Ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν διαρπαγῆς διοῖσει τὸ χρῆμα. Καταπισθήσεσθε γὰρ
 λιμῷ, καίτοι συνενεγκόντες, φησὶ, ἐν ἰδρωτί μὀλις τὰ
 εὐρημένα.

Εἰσόμεθα οὖν κἀνεῦθεν ἡμεῖς ὡς ἐν μεγάλας
 αἰτίας κείσεται τὸ μὴ προσάγειν Θεῷ τὰ εὐχαρε-
 στάρια καὶ ὅν ἂν χαρίσαιο τὴν ἀρκούσαν ἀπονέμειν
 χίωσαν εἰς δόξαν αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰ μὲν τοῦτο δρώημεν,
 πάντῃ τε καὶ πάντως εὐλογῆσει καὶ ἀμφιλαφεῖς
 χαρίζεται τὰ ἀγαθὰ. Εἰ δὲ δὴ τὴν χεῖρα συνετελειαν-

me ? Supplantare est diripere, aut decipere, et arbi-
 trari fallaciam posse deceptos latere forsitan, quamvis
 quispiam insolentissima quaedam commiserit. Itaque
 irascebatur Esau Jacob, et invidiæ occasionem enar-
 rans dicebat : « Supplantavit enim me altera vice.
 Primogenita mea ante tulit, et nunc subripuit bene-
 dictionem meam » . Num igitur homo erit superior
 Deo, inquit, aut diripiet omnia scientem ? Quid ergo
 vos me supplantatis ? Existimo autem ad pleniorē
 declarationem propositæ sententiæ quædam nunc
 quoque afferenda in medium, quæ in Libris Esdræ
 scripta exstant. Babylone in Judæam Hierosolymitæ
 reversi Hierosolymam habitaverunt. Ædificatum est
 divinum templum, et florebat deinceps sacerdo-
 tum ordines, cantores, psaltæ et janitores. Quid
 postea ? Servitude liberati in divinis oraculis exse-
 quendis inertes evaserunt. Nec enim legem serva-
 bant, et vetus mandatum per ludum transgrediebantur,
 et ad sacrificium ægre cunctanterque cæca,
 rapta et debilia ministrabant. Deinde, suo tempore,
 in agris segetes aliaque legumina dementes, et uvæ
 colligentes, et oleum exprimentes, nec decimas, nec,
 secundum legem, primitias persolvebant, **859** ut
 sacerdotum ordines quod satis esset haberent, cul-
 tumque divinum citra solitudinem distractionemque
 celebrarent, atque in ministeriis legē institutis as-
 siduo versarentur. Nullo igitur horum oblato, divi-
 norum altarium ministri sacri delusi sunt, et po-
 pulus ita destitutus mansit, cum nec sacra perage-
 rentur, nec aliud quidpiam ad Dei gloriam presta-
 retur. Hinc omnia in agris moriebantur, et fames
 sæviēbāt; quin eo necessitatis et inopiæ redigeban-
 tur, ut ipsos quoque liberos alimenta habentibus
 vendere non refugerent, donec Esdras, divina ira
 perspecta, super his principes Israel objuravit.
 Atque ita demum, quanquam vix, decimæ et primi-
 tiæ oblatæ, et ex eo sacerdotes in templum regressi
 stare, et consuetæ munera obire cœperunt. Inquit
 ergo, « Quare vos me supplantatis ? » Annus consum-
 matus est, fructus collecti, et apud vos adhuc sunt
 decimæ et primitiæ legibus debitæ. « Ex in domo
 eorum erit, inquit, rapina eorum ; » ac si dicat :
 Comportastis quidem in domos vestras fructus, et
 arbitramini forsitan vobis eos salvos et tuto in
 ædibus repositos fore. Evanescent, et a rapinis nihil
 different. Amigimini enim fame, tametsi inventa cum
 sudore collegistis.
 αὐτοῦ· ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Συνεκομισασθε μὲν ἐξ
 οὐρανοῦ εἰς ἐσθλας τε ὑμῖν αὐτοὺς καὶ εὔχεται ἴαν
 ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις. Ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν διαρπαγῆς διοῖσει τὸ χρῆμα. Καταπισθήσεσθε γὰρ
 εὐρημένα.

Disceamus hinc etiam nos magni criminis loco
 ducendum non offerre Deo quibus gratitudinem no-
 stram ostendimus, et agrum quem ille victui ferendo
 sufficientem donaverit, ad gloriam Dei referre. Quod
 si faciamus, omnimodis benedicet et æstatim bona
 largietur. Sin autem, manum contrahentes, nostro

11 Gen. xxvii, 36. 12 Esdr. xiii, 15 seqq. 13 Esdr. v, 1 seqq.

tantummodo genio accepta reservabimus, nec aliter aliis Dei dona communicaverimus.

VERS. 10-12. *Revertimini porro in hoc, dicit Dominus omnipotens. Si non aperiam vobis cataractas cæli, et effundam vobis benedictionem meam, donec sufficiat. Et dividam vobis in cibum. Et non disperdam vobis fructum terræ vestræ, et non infirmabitur vestra vinea in agro, dicit Dominus omnipotens. Et beatos dicent vos omnes gentes, quia eritis mihi vos terra desiderabilis, dicit Dominus omnipotens.*

860 XXXIX. Iterum crimina remittit, et eos omni culpa absolvit, promittitque, contritis oblivione injuriis, optata donaturum, et eos supra quam dici possit munificentia sua recreaturum. Vult autem illos ipsa experientia et rebus discere fertilitatem utilitatis plenissimam. Et, si hoc facere non recusent, pluviarum abundantiam et benedictionem largam spondet, ut esculentorum satis et plusquam satis habeant, omninoque frugum terræ quantum velint percipiant. « Dividam enim, inquit, in cibum vobis. » Verbum *Dividam* interpretare, aut Separabo; aut quia quæ e terra gignuntur, unumquodque suum tempus habet quo vel crescit vel maturescit. Nihil porro detrimenti passurum terræ fructum, magnam item fore uvarum copiam, et vineam in agris luculentissimam, ut ad maturitatem perductis omnibus, pollicetur, et posthac beatos ait fore, ac velut terram desiderabilem nominatum iri, hoc est, amore dignam, propter fructuum ubertatem et fecunditatem.

Qui igitur habet viscera misericordiæ, talem plane experietur Deum, et cumulabit in cælis, fructusque laborum suorum manducabit, ut scriptum est⁶⁶. Nec illum imitem et amentissimum divitem imitabitur, quem in parabola evangelica Salvator villam suam implevisse narrat. Ille enim aiebat: « Quid faciam? Destruam horrea mea, et majora faciam, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, comede, bibi, lætare⁶⁷. » Cogitanti autem talia et ignorantia futura, Deus: « Stulte, inquit, hac nocte repetent a te animam tuam: quæ autem parasti, cujus erunt⁶⁸? » Quamobrem, ut dicebam, benedictione plenus est sua communicans. Talis etiam spirituales imbres cor ejus irrigantes et assatim exhilarantes accipiet, pietatisque fructus producet, alias aliter et velut divisim, partim charitate, partim benignitate et humanitate reciproca, fortitudineque et patientia excellens: eritque sicut terra beata frugibus et secundissima, clarusque et celebris, et revera longe beatissimus. « Melius est enim nomen bonium quam divitiarum multarum, » ut scriptum est⁶⁹

τας, μόναις ταῖς ταυτῶν τρυφαῖς τὸ δοθὲν τηρήσομεν, οὐτ' ἂν ἐπιδοίημεν προθύμως τοῖς ἄλλοις εἰς μέθεξιν τὰ πικρὰ Θεοῦ δωρήματα.

Ἐπιστρέψατε δὴ ἐν τούτῳ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐὰν μὴ ἀνοίξω ὑμῖν τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχέω τὴν εὐλογίαν μου ὑμῖν, ἕως τοῦ ἰκανωθῆναι. Καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρώσιν. Καὶ οὐ μὴ διασθαρῶ ὑμῖν τὸν καρπὸν τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἀμπέλوس ἢ ἐν τῷ ἀγρῷ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἐσεσθε ὑμεῖς γῆ θελητῆ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΑΘ'. Πάλιν ἀνήσιν ἐγκλημάτων, καὶ ἀπαλλάττει μὲν αὐτοὺς ἀπάσης αἰτίας, ὑπισχνεῖται δὲ καὶ ἀμνησικάκως χαριεῖσθαι τὰ χεῖρ' εὐχὴν, καὶ ταῖς ἐπέκεινα λόγου κατευφραίνει φιλοτιμίαις. Βούλεται δὲ διὰ πείρας αὐτοῦς καὶ πραγμάτων ἀναμαθεῖν, ὡς ἔσται πάντως αὐτοῖς τὸ καρποφορεῖν ὄνησιφόρον. Καὶ, εἰ τοῦτο δρᾶν ἔλοιτο, καταδιώσειν ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν τῶν ὑστῶν ἀφθονοῦν χορηγίαν, ἀμφιλαφῆ δὲ νεῖμαι τὴν εὐλογίαν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς τῶν ἐδωδῆμων ἀφθονοῦν τὴν αὐτάρκειαν, καὶ ἀπαξιαπλῶς τῶν ἐκ γῆς ἀγαθῶν τὴν ἀποχωρῶσαν μέθεξιν. « Διαστελῶ γὰρ, φησὶν, ὑμῖν εἰς βρώσιν. » Τὸ δὲ διαστελῶ νοήσεις ἢ Ἄφοριῶ, ἤγουν ὅτι τῶν ἐκ γῆς φουομένων ἕκαττον ἴδιον ἔχει καρπὸν, καθ' ὃν ἢ γίνεται τυχὸν ἢ πεπαινεταί. Ὅτι δὲ βλάβης ἀπάσης ἀμείνων ἔσται τῆς γῆς ὁ καρπὸς, πολυδοτορὺς δὲ, καὶ εὐνοιστάτη λίαν ἢ ἐν ἀγροῖς ἀμπέλους, ὡς εἰς πέρας ἐνηνεγμένων, μακαρίους τέ φησὶν ἐσεσθαι λοιπὸν, καὶ οἷά τινα γῆν θελητὴν ὀνομάζεσθαι, ταυτέστι, τὴν ἀξιεράστον διὰ τε τὴν εὐκαρπίαν, καὶ ὅτι γονιμωτάτη.

Οὐκοῦν εἰ τις ἔχει σπλάγγνα οἰκτιρμῶν, τοιοῦτο δὴ πάντως περιτεύξεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποσωρεύσει μὲν ἐν οὐρανοῖς, φάγεται δὲ τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων πόνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ οὐκ ἔσται κατ' ἐκείνων τὸν ἀπηγῆ τε καὶ ἀνούστατον πλοῦσιον, ὃν τὴν χώραν ἐμπεφορηκεῖν φησὶν ὁ Σωτὴρ ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς. Ὅ μὲν γὰρ ἔφασκε: Τί ποιήσω; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μελίζοντας οἰκοδομήσω, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου: Ψυχῆ, ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλὰ, φάγε, πίε, εὐφραίνου. » Σκεπτομένῳ δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀμαθαίνοντι, Θεὸς: « Ἄφρον, φησὶ, ταῦτα τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ: ἃ δὲ ἠτοίμασας, τίνοι ἔσται; » Οὐκοῦν, ὡς ἔφην, εὐλογίας ἐμπλεῖως ὁ κοινωνικός. Ὁ τοιοῦτος ἔξει καὶ νοητοὺς ὑετοὺς κατάρδοντας τὴν καρδίαν καὶ ἰκανῶς κατευφραίνοντας, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ἐκδώσει καρποὺς, ἄλλοτε ἄλλως καὶ οἰονεπὺς διεσταλμένους, τοῦτο μὲν ἀγάπη, τοῦτο δὲ χρηστότητι καὶ φιλαλληλίᾳ, ἀνδρείᾳ τε καὶ ὑπομονῇ διαπρέπων: ἔσται δὲ οἷά τις εὐκαρπος καὶ γονιμωτάτη γῆ, λαμπρὸς τε καὶ διαδόητος καὶ τρισμικτρὸς ἀληθῶς. « Αἰρετὸν γὰρ ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολὺς, » καθὼς γέγραπται.

⁶⁶ Psal. cxxvii, 2. ⁶⁷ Luc. xii, 17-19. ⁶⁸ Ibid. 20. ⁶⁹ Prov. xxi, 1.

Ἐθαρσύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει ὁ Κύριος, καὶ εἰπατε· Ἐν τίρι καταλαλήσαμεν κατὰ σοῦ; Εἶπατε· Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ τί πλεόν, ὅτι ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, καὶ διότι ἐπορεύθημεν ἰκέται πρὸ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος; Καὶ νῦν ἡμεῖς μακρῶς ἀλλοτριώμεθα, καὶ ἀνοικοδομοῦνται: πάντες ποιοῦντες ἀνομίαν, καὶ ἀντέστησαν τῷ Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. Ταῦτα καταλάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. Καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσε.

M. Ὅτε τινὰς τῶν γνωρίμων ὠλισθηκότας εἰς ἁμαρτίαν ἐπανορθοῦν ἐθέλη Θεός, παρακομίζει μὲν εἰς μέσον τὰ διεπταισμένα, διελέγει δὲ σαφῶς, καὶ ὅσον πλήττει μομφαῖς, ἵνα τοῖς ἰδίοις ἐπερυθριῶντες πλῆρμα μὲν ἔχοντο τε μεταφοιτῶν ἐπὶ τὰ ἀμείνω καὶ χρησιμώτερα, σωθεῖν τε οὕτω, τὸν παρ' αὐτοῦ ζητήσαντες ἔλεον. Αἰτιᾶται τοίνυν καὶ ἐφ' ἐτέρῳ τινὶ τοῦς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ κοινήν ὥσπερ τινὰ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦς ἐξυφαίνει τὴν ἐπίπληξιν, τὸ χρῆμα εἰδώς ἐπωφελὲς ἅπασιν καὶ σωτήριον. Ὅσα γὰρ τοῖς πρὸ ἡμῶν συμβέβηκε τυπικῶς, ταῦτα γέγραπται πρὸς νοθεσίαν ἡμῶν, καθά φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος. Αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς ἀθυροστομοῦντας αὐτοῦς καὶ παλιμφῆμοις ῥήμασι καταλαλεῖν ἠρημένους. « Ἐδαρύνετε γὰρ, φησιν, ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν. » Καὶ ποῖος ἦν ἄρα τῆς καταλαλιᾶς ὁ τρόπος; « Εἶπατε, φησὶ· Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, » καὶ οἱ περιττὸν οὐδὲν ἐν τῷ βούλεισθαι τηρεῖν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, τουτέστι τὰ διὰ νόμον θεοπίσματα. Εἰκαῖόν ἐστι πρὸς τοῦτω, φατέ, καὶ τὸ ἰκετεύειν αὐτόν, τουτέστι τὰς ὑπὲρ ὧν ἂν ἔλοιθε προσάγειν λιτάς. Καὶ ἀληθῆς μὲν πάντως ὁ τῶν ὄλων Θεός, εἰ ταυτί τε λέγοι, καὶ καταιτιπῶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Τί δὲ δὴ τοῖς πεφλυαρηκόσιν ἢ τῆς ἁμαρτίας πρόφασις, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Μυρία μὲν γὰρ κατεβόσκητο γένη· ἀλλ' ἐκ πάντων ἐν τῷ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπελέξατο ὁ Θεός, ὡνόμασται δὲ μερῖς, καὶ σχολίσμα, καὶ κληρὸς αὐτοῦ. Οἰκειωσάμενος δὲ πεπαιδαγώγηκε νόμον, ὡφέλησε διὰ προφητῶν. Καὶ τί πρὸς ταῦτα πέπραχεν ὁ ἀπίπληκτος Ἰσραὴλ; Προσκεκύνηκε τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, λελάτρευκεν εἰδώλοις, ἔφη τοῖς γλυπτοῖς· Ὑμεῖς ἐστε θεοὶ ἡμῶν. Ἀγανακτήσας εἰκότως ἐπὶ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἀνοσιουργήμασιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐπαίδευε πολυτρόπως, καλῶν εἰς μετάνωσιν λιμοῖς, ἀνεμοφοβρίαις, καρπῶν ἐνδείαις, ἀκρίσι, καὶ βρούχιω, ἰκτέρω, καὶ κάμπαις. Οὕτω γὰρ πλήττειν ἤθελε χειρὶ στερεᾷ, μονονουχί τε καὶ μετασθεῖν τοῖς δαίμοσι (1), καὶ συμμέτροις ἐτι κινήμασιν ἐπὶ τῷ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ ὠφελοῦν, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἀγαπήσαι Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἦν αὐτοῖς οὐδὲ τοῦ συμμέτρου (2) πλήττεσθαι λόγος, ἀπώχοντο δὲ ἀχαλίνως εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας, ἔπεμψεν εἰς αἰχμάλωσίαν, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσείν παρεσκεύασε τὴν

VERS. 13-15. *Ingravabatis super me verba vestra, dicit Dominus, et dixistis: In quo oblocuti sumus contra te? Dixistis: Vanus qui servit Deo, et quid amplius, 361 quia custodivimus mandata ejus, et quia ambulavimus supplices ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos, et exadificamur omnes qui faciunt iniqua et restiterunt Deo, et salvi facti sunt. Hæc oblocuti sunt qui timent Dominum, unusquisque ad proximum suum. Et attendit Dominus, et audivit.*

XL. Quando quosdam notos et amicos in peccatum prolapsos corrigere vult Deus, in medium adducit admissa, et aperte redarguit, et exostulando quodammodo ferit, ut delictis suis erubescentes ad meliora et utiliora transire velint, et ita ejus misericordia exquisita, salutem obtineant. Accusatur igitur et propter aliud israelitas, et velut comunem quamdam posteris inque ipsorum increpationem contexit, cum sciret id comodum et salutare futurum omnibus. Quæcumque enim antiquis illis in figura contigerunt, ad nostram correptionem scripta sunt, sicut et sapientissimus Paulus ait ⁹⁹. Incusat ergo eos et lingua incontinentes et verbis imaledictis deditos. Inquit enim: « Ingravastis super me verba vestra. » Quo autem modo illi obrectarunt? Dixistis, inquit: « Vanus est qui servit Deo, » et nihil facere lueri qui vult obtemperare mandatis ejus, hoc est, præceptis per legem divinitus traditis. Ad hæc inane est, dixistis, supplicare illi, id est, preces offerre pro quibus libuerit. Est sane veracissimus universorum Deus, dum hæc dicit, et sic accusat Israel. Quam autem blaterantes peccati sui excusationem prædendant, videndum est. Mille gentes regebat Deus: sed ex omnibus unam elegit, quæ vocata est pars, et funiculus, et hereditas ejus ¹⁰⁰. Eam sibi vindicatum lege instituit, per prophetas eidem consulit. Quid autem ad hæc insanus Israel? Adoravit militiam cæli, servivit idolis, dixit scriptilibus: Vos estis dii nostri ¹⁰¹. Ast universorum Deus super tam nefariis sceleribus non immerito indignatus, multis modis in eos vindicabat, et ad pœnitentiam vocabat fame, corruptione aeris, fructuum penuria, locustis, et bruchis, ictero et eruca. Nondum enim eos manu valida ferire voluit, sed quodammodo terreculentis, et ira temperata, adhuc ad persequenda ipsis conducibilia, atque ad verum et naturam Deum diligendum adigere. **362** Quia vero mediocres plagas contemnebant, et impotenter in omne genus impuritatis ruebant, eos in captivitatem misit, manibusque Babyloniorum obtulit. Postquam autem, Deo miserante, in Judæam sunt revocati, et urbem reedificaverunt, templumque excitarunt, denuo ad ignaviam revoluti, vota non impleverunt, nec legi

⁹⁹ II Cor. x, 11. ¹⁰⁰ Deut. xxxii, 9. ¹⁰¹ IV Reg. xvii, 16.

(1) Corruptam puto vocem: forte legendum δαίμασι.

(2) Cotelerius (*Monum. Eccl. Gr. II, 562*) legit

συμμέτρως vel ὄν μέτρῳ, quia vero nulla erat apud eos ratio, quod vel mediocres plagas acciperent.

in declivis et primitiis offerendis paruerunt, sed A pligri, et vix ad sacrificium venientes, clauda, caeca et debilia mactabant; et cum hæc insolenter facerent, nihilominus Deus fame et sterilitate eos ulciscitur. Qui, tametsi deberent, siquidem essent boni, et quæ sibi conducerent non ignorarent, mutatis in melius consiliis, Deum a se offensum colere ac venerari, imprudenter de illo conquerebantur. Cum enim viderent gentes vicinas et Deum nescientes sculptilia potius adorare, et gravissimo errore laborare, nihilominus tamen voluptariam vitam agitare, stulte dicebant: « Vanus est, qui servit Deo. Et quid emolumenti percepimus, quia mandata ejus custodivimus? » Nos enim legi obsequentes, sterilitatem et incommoda patimur. Discessimus etiam in captivitatem, tametsi assidue Domino omnipotenti supplices advolveremur. Contra, qui horum nihil faciunt, non plagas sentiunt, non miserias. Quamobrem beatos numeramus alienos. « Et reatificantes qui faciunt iniqua restiterunt Deo et salvati sunt. » Repugnant enim profecto gloriæ Dei multipliciter qui errant, et conflantibus sacrificant, « Et ligno dicunt: Deus meus es tu, et lapidi: Tu genuisti me⁹⁹. Hæc oblocuti sunt, inquit, qui timent Dominum. » Habet autem accusatio nihil præter maledictum, morbumque pestiferum evidenter demonstrat. Est enim ægrotæ mentis, et animi ebrii Deo invisum rejectamentum contra Deum quidquam loqui. Sed autem tales sermones non obiter, sed studiose auscultare affirmare pronuntiat: « Et attendit Dominus, et audivit. Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis⁹⁹. » Quod si quid adversus divinam ejus gloriam dictum fuerit, id erit grave et prope intolerandum illi, quamvis tolerantissimus injuriarum esse soleat. Quocirca dicit: « Ingravabatis super me verba vestra. » Officium ergo nostrum est, quamvis laboribus et miseriis conflictemur, Deo nos ad utilitatem nostram corripiente, non usque adeo animo concidere, **863** nec putare virtutis tam amantem aspernari bonos, sed potius sollicite inquirere in quo apud Deum offenderimus, et ita eum mitigare, et misericordiam flagitare. Quod si etiam peccatores aliqui in voluptatibus mundanis ætatem habeant, temporaneis bonis fruantur, rationes patientiæ ipsius D erga illos ad arcanam providentiam referre æquum est.

οὕτω, καὶ τὸν ἔλεον αἰτεῖν. Εἰ δὲ δὴ καὶ τινες τῶν τῶν προσκαίρων ἀπόλαυσιν ἔχοντες, ἀπονέμειν ἀκόλουθον ταῖς ἀπορρήτοις οἰκονομίαις τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακίας τοὺς λόγους.

Vers. 16, 17. *Et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, et qui reverentur nomen ejus. Et erunt mihi, dicit Dominus omnipotens, in diem quam ego facio in acquisitionem, et eligam eos sicut eligit homo filium suum servientem sibi.*

⁹⁹ Jerem. 11, 27. ⁹⁹ Sap. 1, 7.

Βαβυλωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ κέκληνται πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, Θεοῦ κατοικεῖσθαι, ἀνετείχισάν τε τὴν πόλιν, καὶ ἀνεδείμαντο τὸν ναὸν, πάλιν ἐτρέποντο πρὸς τὸ ῥάθυμον, οὐ πλετροῦντες εὐχὰς, οὐχ ἐπόμεινοι τοῖς διὰ νόμου θεοπίσμασι, προσάγοντες δεκάτας ἢ ἀπαρχάς· ἀλλ' ὀκνηροί, καὶ μόλις ἐπὶ τὸ θεῖον ἐρχόμενοι, καὶ κατασφάζαντες τὰ χυλὰ, τὰ τυφλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα, καὶ ταῦτα δρῶντας ἐκτόπως οὐδὲν ἤττον ἐπαίδευσ Θεὸς λιμῶ τε καὶ ἀκαρπία. Οἱ δὲ, καίτοι δέον, εἴπερ ἦσαν ἀγαθοὶ καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονες, ταῖς εἰς τὸ ἀμεινον ἀναδρομαῖς θεραπεύειν λελυπημένον τὸν τῶν δλων Θεὸν, ἀσύνητον ἐποιοῦντο τὴν καταβολήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐώρων τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν καὶ τὸν Θεὸν οὐκ εἰδὸτα, προσκυνῶντα δὲ μᾶλλον τοῖς γλυπτοῖς, καὶ τὴν ἐσχάτην νοσοῦντα πλάνησιν, ἐν εὐπαθείαις ὄντα καὶ τρυφαίε, ἔφασκον ἀσυνέτως: « Μάταιος ὁ δουλεύειν Θεῷ. Καὶ τί πλεῖον ὅτι ἐφυλάξμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ; » Ἡμεῖς γάρ, φησὶν, οἱ νομοφύλακες ἐν ἀπορίαις ἐσμέν καὶ πληγαῖς. Ὁχλήμεθα δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, καίτοι προσπίπτοντες αἰὲ καὶ ἰκέται γινόμενοι τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. Οἱ δὲ τῶν τοιούτων δρῶντες οὐδὲν, οὐ πληγὴν ἔχουσιν, οὐ πόνον. Οὐκοῦν μακαρίζομεν ἄλλοτρίους. « Καὶ ἀνοικοδομοῦντες ποιοῦντες ἄνομα, ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἐπόθησαν. » Ἀντιπράττουσι γὰρ κατὰ ἀλήθειαν τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ πλανώμενοι, καὶ τοῖς χωνευταῖς προσάγοντες τὰς θυσίας, « Καὶ τῷ ἔξω λέγοντες: Θεὸς μου εἶ σύ, καὶ τῷ ἴδιῳ· Σὺ ἐγέννησάς με. » — « Ταῦτα, φησὶ, κατεδάλασαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. » Δυσσημίας δὲ πάντως τὸ ἐγκλήμα, καὶ τῶν ἐσχάτων ἀρῥωστημάτων ἀπόδειξις ἐναργής. Νοσησύης γὰρ διανοίας οἱ λόγοι, καὶ μεθύοντος νοῦ θεοστυγῆς ἀπόδρασμα τὸ φάναι τι κατὰ Θεοῦ. Ὅτι δὲ τῶν τοιούτων ἐπακροῦσθαι λόγων οἶον οὐ παρέργως, ἀλλ' ἐν σπουδῇ, πεπληροφόρηκεν εἰπών: « Καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσεν. » — « Ὅτι πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γινώσκει ἔχει φωνῆς. » Εἰ δὲ δὴ πού τις γένοιτο κατὰ τῆς θείας αὐτοῦ δόξης λόγος, οὗτος ἔσται βαρὺς καὶ οἶον ἀφόρητος, καίτοι λίαν ἀνεξικακεῖν εἰωθότι. Ταῦτη τοι καὶ ἔφασκεν: « Ἐδαρύνετα ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὁμων. » Δεῖ δὴ οὖν εἶτι, κἂν ὤμεν ἐν πόνοις, χρησίμως ἡμᾶς παιδεύοντος τοῦ Θεοῦ, μὴ λίαν ἀκηδιᾶν, μήτε μὴν οἰεσθαι τὸν οὕτω φιλάρετον ἀφειδήσαι τῶν ἀγαθῶν· περιεργάζεσθαι δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς προσεκρούκαμεν, ἐκμειλίσσεσθαι τε

Καὶ ἔγραψε βιβλίον μνημοσύνου ἐνώπιον αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, καὶ ἐυλαθουμένοις τὸ δρομα αὐτοῦ. Καὶ ἔσονται μοι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, εἰς ἡμέραν, ἢν ἐγὼ ποιῶ εἰς περιποίησιν, καὶ ἀλρετιῶ αὐτοὺς, ὃν τρόπον ἀλρετίζει ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν δουλεύοντα αὐτῷ.

ΜΑ'. Κατακερτομούτων αὐτὸν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἅ καὶ ἀνόσια κατ' αὐτοῦ πεφλυαρηκότων προσέσχε μὲν καὶ εἰσῆκουσεν. Εἶτα δέον τοῖς ἡμαρτημένοις τὴν πρέπουσαν ἐπαρτήσαι δίκην, καὶ τοὺς τῆς ἀθυροστομίας πράττεσθαι λόγους, πάρεισι μὲν ὡς Θεὸς ἀνωματικῶς καὶ τούτου. Γράφει δὲ βιβλίον μνημοσύνου τοῖς φοβουμένοις αὐτόν, περὶ ὧν, οἶμαι που, καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν γράφοντα βιβλίον· « Καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφῆσονται. »

Εὐρήσομεν δὲ αὐτόν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῖς ἀγίοις λέγοντα μαθηταῖς· « Μὴ χαίρετε ἰτε τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ὑμῖν· χαίρετε δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ δόγματα ὑμῶν ἐγράφησαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐπαρᾶται δὲ σφόδρα εἰκότως ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ἀπεκτονόμενος Χριστὸν, οὕτω λέγων· « Ἐξαιλειφθήσασιν ἐκ βιβλίου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφῆτωσαν. » Γράφεται τοίνυν τὸ τοῦ μνημοσύνου βιβλίον τοῖς φοβουμένοις Θεόν, οὓς καὶ οἰκείου· ἔσεσθαι φησὶν αὐτῶ καὶ γνωριμωτάτους κατὰ γε τὸν τῆς περιποιήσεως καιρὸν, ὅτε καθιεῖται μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, ἐσφυροῦντων ἀγγέλων· « Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβητα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, καὶ ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Τότε γὰρ αὐτοὺς εἰρεῖται, τουτέστιν αἰρτοὺς ποιήσεται, παραχωρῶν οὐδὲν εἰς φιλοστοργίαν τοῖς καθ' ἡμᾶς πατράσιν, οἱ τοῖς ἰδίοις ἐπιγίνονται τέκνοις, ὅταν εἶεν μάλιστα σοφὰ καὶ εὐήνια, καὶ διὰ πλειστής αἰδοῦς ποιῶνται τοὺς φύσαντας.

Καὶ ἐπιστραφήσεσθε, καὶ δῦσεσθε ἀνὰ μέσον δικαίου, καὶ ἀνὰ μέσον ἀνόμου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ δουλεύοντος τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος.

ΜΒ'. Τότε δὴ, τότε, φησὶ, τῆς οὕτω λαθραίας εἰκαιμοθυίας ἀποπαυσάμενοι, καὶ τὴν ἀκρατῆ καὶ ἀπαίδευτον ἀνακόπτοντες γλώσσαν, διαλαιδορήσεσθε μὲν οὐκ ἔτι τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ, μονονουχὶ δὲ τὴν μέθην ἀποπεμφάμενοι, καὶ οἷον ἐπιστρέφοντες ἐκ πλάνης, εὐ μᾶλα καταθρήσετε τότε καὶ ὅσον ἐστὶ τὸ μεταξύ δικαίου καὶ ἀνόμου, τοῦ δουλεύοντος Θεῷ καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος. Οἱ μὲν γὰρ ἀνομοὶ τε καὶ ἐξήνιοι, καὶ τὸν τῆς ὑπ' αὐτῶ δουλείας ἀποσειόμενοι ζυγὸν οὐκ ἔχουσιν πρὸς ἀπόλειαν καὶ εἰς ἀτελεύτητον κόλασιν. « Ἐκεῖ ἐστὶ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, » καθὰ γέγραπται. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ καὶ φιλόθεοι, καὶ τῶν θείων νόμων ἐπιστήμονες, καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐπιμελήται, λαμπροὶ, καὶ ἡγιασμένοι, τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀναθήσονται στέφανον, καὶ ἐν ταῖς ἀνω γεγονότας μοναῖς, συνδιατήσονται μὲν ἀγίοις ἀγγέλοις, κοινωνοὶ δὲ τῆς δόξης ἀποφανέντες Χριστοῦ, τοῖς εἰς μακράκαινα βίον ἐντροφήσουσι· ἀγαθοὶ, « Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, » κατὰ τὸ

XLl. Israelitis sese crimnantes, et imple blaterantes attendit et audivit Deus. Deinde cum in reus pœnam æqualem constituere oporteret, et verborum petulantium rationem reoscere, hoc etiam injuriæ ut Deus inmemor prætermittit. Scribit autem librum monumenti timentibus ipsum, de quibus, ni fallor, et ipse David scribenti librum hunc : « Et in libro tuo omnes scribentur ». »

Dixit etiam ipse met Dominus noster Christus discipulis suis : « Nolite gaudere quia dæmonia subiciuntur vobis : gaudete autem potius quia nomina vestra scripta sunt in cœlis ». » Male precatur quoque, et quidem justissime, divinus David Judeorum populis Christi intersectoribus his verbis : « Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur ». » Scribitur ergo liber monumenti timentibus Dominum, quos item sibi domesticos et familiarissimos tempore acquisitionis fore affirmat, quando scilicet sedebit Christus super thronum gloriæ suæ, stipantibus angelis : « Et statuet oves a dextris, hædos autem a sinistris, et dicet his qui a dextris erunt : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi ». » Tunc enim eos eliget, hoc est electos faciet, philostorgia et amore illo singulari nihil cumdens patribus nostris, qui super filii exsultant, cum sunt quam sapientissimi et morigeri : et quorum satum progenerati sunt, eos summa observantia prosequuntur.

VERS. 18. *Et convertimini, et videbitis quid sit inter justum et injustum, et inter servientem Deo, et non servientem ei.*

XLII. Tunc, tunc, inquit, ab ista clandestina vaniloquentia desinentes, et incontinentem ac stultam linguam compescentes, Deo bonitatis amanti non amplius obloquimini, et propemodum ebrietate repudiata, et quasi pede ab errore revocato, intuebitur vobis clarissime quod et quantum inter justum et injustum sit discrimen, inter servientem Deo et non servientem. Improbi enim, et rebelles, et jugum ejus rejectantes, in perditionem et extrema supplicia amandabuntur. « Ibi erit stetus et stridor dentium » juxta Scripturam ». Boni contra et Dei amantes, divinarumque legum gnari, virtutibusque dediti, splendidi, et sanctificati, immortalitatis corona induentur, et in supernas mansiones recepti, cum angelis fruuntur ævo sempiterno, et participes facti gloriæ Christi, in longa sæcula suaviter carpent bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, ut scriptum est. Verumtamen cernentes in hac vita homines improbitati amicos, rebus secundis beatos ac florentes, cogitatione distracti

» Psal. cxxxviii, 16. » Luc. x, 20. » Psal. lxxviii, 29. » Matth. xxv, 33, 34. » Matth. viii, 12. » Joan. xiv, 2. » I Cor. ii, 9.

fuertunt sanctorum nonnulli, quamvis non nescirent vitam illorum in exitum desituram. Proinde ita sanctus Jeremias: « Justus es, Domine, quia respondebo ad te: verumtamen iudicium loquar ad te. Quid est quod via impiorum prosperatur? Abundaverunt omnes prævaricatione prævaricantes? Plantasti eos et radicem egerunt: filios generaverunt, et fecerunt fructum. Prope es tu ori eorum, et longe a rebus eorum. Et tu, Domine, cognoscis me, probasti cor meum cor: in te. » Et rursus: « Sanctifica eos ad diem occisionis eorum. Quousque lugebit terra? » Cernis quomodo in cogitationes perplexas incidit, cum tamen suum impiorum haud ignoraret. « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus, ut flos feni, » sicut scriptum est ².

οὐκ ἠγνόηκε δὲ τῶν δυσσεβούντων τὸ πέρας. « Πᾶσα χόρτου[s], » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

CAP. IV.

VERB. 1. Quia ecce dies venit ardens sicut clibanus et comburet eos, et erunt omnes alienigenæ, et universi qui faciunt iniqua, stipula; et succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, et non reliquetur de eis radix neque germen.

365 XLIII. Diem iudicii in igne futurum reputare secum consentaneum est, « in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera exurentur omnia. Novos vero cælos, et novam terram secundum promissa ipsius exspectamus ³; » sic enim quidam sanctorum discipulorum dixit. Inquit ergo, Veniet ut clibanus dies Domini, et omnes quidem alienigenas comburet, nihilominus etiam facientes iniqua assumet; unum enim et illi et hi supplicium subibunt. Vide autem hic festivitatem. Nunc meminit alienigenarum. Postquam enim eos beatos predicarunt, dicentes: « Et nunc nos beatos dicimus alienos, et reædificantur omnes qui faciunt iniqua, Deo resisterunt, et salvi facti sunt, » hic eos combustum iri autumat, ut qui gloriam Dei oppugnaverint, et creaturam quam Creatorem adorare maluerint ⁴.

Ita incinabimur et aliter, alienigenas appellatos esse idololatras, et alio quodam modo alienatos a sacra et electa gente: hæreticos, inquam, de quibus appositissime dicitur: « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum ⁵. » Hi namque, divini nobilitate abjecta, et a gente sancta atque electa separati quæ facta est in acquisitionem ⁶ (per fidem utique in Christum), cibus erunt ignis omnia devorantis. Eodem loco apud Deum erunt qui faciunt iniqua, tamen admisti fuerint fortasse credentibus et electis, et eum qui natura ac veritate Deus est, cognoverint. Non enim hoc illis ad ablationem peccatorum sufficit:

Α γεγραμμένον. Πλην εὐημεροῦντας βλέποντες ἐν τῷδε τῷ βίῳ τοὺς τῆς φουλότῃτος ἐραστὰς, γεγόναι μὲν ἐν λογισμοῖς τῶν ἀγίων τινὰς, οὐκ ἠγνόησαν δὲ ὅτι τὸ τοῦ βίου πέρας ἔξουσιν εἰς ἀπώλειαν. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἱερεμίας οὕτω πῶς φησὶ· « Δίκαιος εἶ, Κύριε, ὅτι ἀπολογησάμην πρὸς σὲ, πλὴν κρίμα λαλήσω πρὸς σέ. Τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐδοοῦται; Εὐθνήθησαν ἅπαντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα; Ἐφύτασας αὐτοὺς, καὶ ἐβριζώθησαν· ἐτεκνοποίησαν, καὶ ἐποίησαν καρπὸν. Ἐγγὺς εἶ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ πόρρω ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. Καὶ σὺ, Κύριε, γινώσκεις με, ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου ἐναντίον σου. » Εἶτα πάλιν φησὶ· « Ἄγισον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν. Ἔως πότε πενήθησιν ἡ γῆ; » Ὅρθως ὅπως ἐμπέπτωκεν εἰς λογισμῶν δυσχέρειαν, ἀρξὲ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπων, ὡς ἄνθος

B

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Διότι ἰδοὺ ἡμέρα ἐρχεται καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτοὺς, καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἀλλογενεῖς, καὶ πάντες οἱ ποιοῦντες ἄνομα κλέμη, καὶ ἀνάψει αὐτοὺς ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μὴ ὑπαλειφθῆ ἔξ αὐτῶν ῥίζα οὐδὲ κλήμα.

ΜΓ'. Ἐν πυρὶ γὰρ ἔσεσθαι τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν ἐννοεῖν ἀκόλουθον, « Ἐν ἧ οἱ οὐρανοὶ μὲν ροιζήδον παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται πάντα. Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν· » ἐφη γὰρ ὡδὲ τις τῶν ἀγίων μαθητῶν. Ἦξει τοίνυν, φησὶν, ὡς κλίβανος ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ καταπλέξει μὲν ἅπαντας τοὺς ἀλλογενεῖς, προσθήσει δὲ τούτους; καὶ τοὺς ποιοῦντας τὰ ἄνομα· μὴ γὰρ ἔσται τοῖς κατ' ἀμφοῖν ἡ δική. Ἄθρει δὲ οὕτως ἀστείότητα. Νυνὶ διαμέμνηται τῶν ἀλλογενῶν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐμακάριζον, λέγοντες· « Καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα, καὶ ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν, » ταύτη καταφλεχθήσεσθαι φησὶν αὐτοὺς, ὡς τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ πεπολεμηκότας, καὶ προσκυνεῖν ἐλομένους τὴν κτίειν παρὰ τὸν κτίσαντα.

Λογιούμεθα καὶ ἐτέρως ἀλλογενεῖς ὀνομάζεσθαι τοὺς εἰδωλόλατρὰς, καὶ τοὺς καθ' ἑπερὸν τινὰ τρόπον ἠλλοτριωμένους τοῦ ἱεροῦ τε καὶ ἀπολέκτου γένους, οἷον εἰ φημι τοὺς αἰρετικούς, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλᾳ εἰκότως· « Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμνήκεσαν ἂν μεθ' ἡμῶν. » Οὗτοι τὴν θείαν εὐγένειαν ἀποβεβληκότας, ἀκαιοσφύζομενοί τε τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀπολέκτου γένους τοῦ γεγονότος εἰς περιποίησιν (διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ), πρὸς ἔσονται τοῦ παμφάγου τροφῆ. Ἐν ἰσῆ δὲ μέλας κείσονται παρὰ Θεῷ καὶ οἱ ποιοῦντες ἄνομα, κἂν εἰ ἐγχερίνοιτο τυχὸν τοῖς πεπιστευκόσι καὶ ἐξελεγεμέ-

² Jerem. xii, 1, 2. ³ Ibid, 3, 4. ⁴ Isa. xl, 6.

⁵ I Petr. ii, 9.

⁶ II Petr. iii, 10. ⁷ Rom. i, 23. ⁸ I Joan. ii, 19.

νοις. και τον φύσει δε και αληθώς ειδόσι Θεόν. Ού γάρ απόχρη τουτο αυτοίς προς άπόνειν άμαρτίας, εσπερ εστιν αληθές, ως η πίστις χωρίς έργων νεκρά εστι. » Δικαιοί μὲν γάρ η πίστις η εις Χριστόν, και της των προεπταισμένων απαλλάττει κηλίδος. Ει δε δη τις μετά τουτο βήθυμός τε και αναπεπτωκός εύρίσχοιτο προς τε τα σαρκός και τα του κόσμου πάθη, νενέκρωκεν οίνει πως εν εαυτώ την πίστιν, προστιθείς μὲν ούδεν των έπαινουμένων, παλινδρομήσας δε μάλλον επι την αρχαίαν του βίου σκαιότητα. Περι των τοιούτων φησι και ο θεσπέσιος μαθητής. «Κρείσσον γάρ ην αυτοίς μη έπεγνωκέναι την δδόν της δικαιοσύνης, η έπιγνούσιν εις τα όπισω ανακάμψαι από της παραδοθείσης αυτοίς άγίας εντολής. Συμβέθηκεν γάρ αυτοίς το της αληθούς Παροιμίας. «Κύων επιστρέψας επι το ίδιον έξέραμα, και δε λουσαμένη εις κύλισμα βορβόρου. » Ούκοϋν εν τρη τοις άλλογενέσι και οι ποιούντες άνομα, οι και έσονται καλάμη, καταφλεχθήσονται δε ούτως ώσανει χάκεινη πυρός έπενηγεμένου. Συνάγεται γάρ ο σίτος εις άποθήκην, καθά και ο Σωτήρ φησι περι των άγιων θεριστών. το δε άχυρον κατακαίεται πυρι άσπίστω. «Και ού μη ύπολειφθῆ αυτοίς ρίζα, ούδε κλήμα.» τουτέστιν, ούδεμίαν έξουσιν έλπίδα του και αύθις αναφυῆναι προς ζωήν, ζωήν δε φημι την άξίεραστίν τε και ως εν δόξη τη παρά Θεω, την ως εν άγιασμῶ και μακαριότητι νοουμένην. Ρίζης μὲν γάρ ούκ εισάπαν εκκεκομμένης, ούτε μη κλήματος οίον εκ βήθους έξηρημένου, σώζεται τις έλπις του και αναφύναι πάλιν. «Εστι γάρ δένδρω έλπις, » κατά το γεγραμμένον. Έάν γάρ εκκοπή, πάλιν επανθήσει, και ε βδάμνος δε αύτης ού μη εκλ[ε]ίπη. Ει δε δη κάτωθεν και έξ αύτης ρίζης εισάπαν άναμοχλεύοιτο, και άγρίαν των κλημάτων ύπομένοι τομήν, συνδιολείται πάντως αύτῶ και έλπις άπασα τῶ και εισαύθις αναφυῆναι δύνασθαι προς ζωήν. Ούκοϋν ως έξ ομοίότητος της των φυτών έξηρησθαι τουτο σαφώς ο θεσπέσιος Ήσαας επαγγέλλει, πῦρ αύτων ού σθεσθήσεται, και έσονται εις όρασιν

Kal anatelei umin zois φοβουμένοις το δρομά μου Ήλιος δικαιοσύνης, και Ιασις εν ταίς πέτρυξιν αυτού. Καλ έξελεύσεσθε και σικρησσετε ως μοσχάρια εκ δεσμών άρειμένα. Καλ καταπατήσετε άνδρους, διότι έσονται σποδος ύποκάτω των ποδῶν ύμων, εν τη ημέρα, η έγώ ποιῶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΜΔ. Έπέλαμψε μὲν ο μονογενής του Θεου λόγος τοις εν τῶδε τῶ κόσμῳ, και την καθ' ήμῶς ομοίωσεν ύπεδός, «Γέγονε σαρξ ο λόγος, και εκήνωσεν εν ήμίν, » εν άγλότι δε ύνας και σπῆτῳ, καθάπερ τις ήλιος ταίς οικείαις περιαστράπτων μαρμαρυγαίς, και την της αληθούς θεογνωσίας άκείνα λαμπράν ταίς των πιστευόντων ψυχαις έκεις, καθαρός απέφημε, και σοφός, και άπάσης άγαθουργίας επιστήμονας. Έδειξε δε ήμίν εν εαυτῶ τον Πατέρα, και δι' αύτης

A siquidem verum illud : « Fidem sine operibus mortuam esse ¹⁰. » Justificat enim fides in Christum ¹¹, praeitorumque peccatorum maculam abstergit. At si quis post haec socors exstiterit, et in ea quae carnis et mundi sunt, reciderit, is in seipso fidem quasi occidit, dum nihil laudabilem factorum ei adjungit, sed ad veterem potius vitae pravitatem recurrit. De talibus divinus item discipulus : « Melius enim erat illis non cognovisse viam justitiae, quam post agnitam retro converti ab eo quod traditum est illis sancto mandato. Contigit enim illis illud veri Proverbi : Canis reversus ad vomitum, et sus lota in volutabro luti ¹². » **866** Quare qui iniqua faciunt ejusdem farinae sunt cum alienigenis, qui etiam erunt stipula, et perinde comburentur ¹³ illa igne injecto comburitur. Triticum enim congregatur in horreum, quemadmodum Salvator sanctis messoribus ait : Palea vero comburitur, igne inextinguibili ¹⁴. » Nec relinquetur ipsis radix neque germen. » Hoc est, nullam spem ad vitam renascendi habebunt ; loquor autem de ea vita, quae expetenda est, et ad gloriam Dei dirigitur, et in sanctificatione ac beatitudine intelligitur. Radice enim non prorsus excisa, nec germine velut ab imo evulso, spes renascendi manet. « Est enim spes arbori, » ut scriptum est ¹⁵. Si enim amputata fuerit, reflorescet, et germen ejus non deficiet. Quod si ab imo et ab ipsa radice penitus emota fuerit, germinibus quoque crudeliter amputatis, una omnino etiam spes omnis cum ipsa peribit posse ad vitam in posterum repullulare. Ex similitudine igitur stirpium spem omnium iis qui peccandi delectatione ducuntur, ademptam autumat. Id quod perspicue Issaius divinus nuntiat, cum dicit : « Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt in visionem omni carni ¹⁶. » φησιν άπασαν των φιλαμαρτημόνων έλπίδα. Καλ λέγων. « Ο σκώληξ αύτων ού τελευτήσει, και το πάση σαρκί. »

VERS. 2, 3. *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiae, et sanitas in alis ejus. Et egrediemini, et salietis sicut vituli de vinculis relaxati. Et conculcabitis iniquos, quia erunt cinis sub pedibus vestris, in die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.*

XLIV. Ηνωξί εανε unigenitum Dei Verbum hunc mundum incolentibus, et similitudine nostri suscepta, « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ¹⁰, » et in caligine ac tenebris positus, velut sol quidam propriis splendoribus circumfulgens, et verae cognitionis Dei clarum radium credentium animabus immittens, puros, sapientes, omniumque bonorum operum scientes reddidit. Ostendit autem nobis in semet Patrem, verque arcana mystago-

¹⁰ Jac. II, 20. ¹¹ Galat. II, 16. ¹² II Petr. II, 21, 22. ¹³ Matth. III, 12. ¹⁴ Daniel IV, 23. ¹⁵ Isa. LXVI, 24. ¹⁶ Joan. I, 14.

glam felicissimos ac sapientes, mentemque ejus A cognitione plenam habentes effecit. Verum etiam ad hunc splendorem adducti, « Et divites facti, juxta verbum beati Pauli, in omni sermone, et in omni scientia, et in omni sapientia ¹⁷, videmus nunc in speculo et in ænigmati, et cognoscimus ex parte ¹⁸. **867** Veniet autem aliquando quod perfectum est ¹⁹, » et tum plenissime Christum cognoscemus, cum iterum de cælo nobis illucebit, « et evacuabit quod ex parte est ²⁰, » et cognitionem in speculo et ænigmati, et tanquam perfectiores illuminabit, et divina quadam atque ineffabili luce mentem replebit, et Spiritus sancti effusione exhilarabit. Ait enim divinus Paulus : « Sive prophetiæ evacuabuntur, et scientiæ cessabunt ²¹. Non putamus autem nos a cognitione ex parte ad nihil prorsus sciendum B processuros, multum abest. Alioqui quomodo futuræ spei temporum sanctorum animabus non detrimentosum erit, si penitus etiam quæ habemus amittere oportebit, non meliora acquirendo, non ad quiddam sublimius mentem extollendo, sed vendendo potius etiam jam et non citra defatigationem aliquando acquisita? Evacuabuntur autem et prophetiæ, et cessabit scientia, cum nimirum animabus nostris illa superexcellens se insinuaverit. Quemadmodum enim si quis una in domo lucente lucerna, et modicum ipsam intuitibus lumen fundente lampadem intulerit, necesse erit omnino lumen illud prius tantum non otiosum ac nullum esse, cedens videlicet immensitati majoris : et sicut sole mundum illustrante imbecillus stellarum fulgor relinquitur, C sic lucidior nobis scientia apportata, minor aliquando evacuabitur. Ait et Christus sanctis apostolis : « Hæc in proverbii locutus sum vobis. Venit hora, quando non jam in proverbii loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis ²². » Quamobrem sanctis qui nomen Dei eximie timuerunt, et adhuc corporum inclusi compagibus in omni genere virtutis sedulo elaborarunt, instar solis cujusdam justitiæ Christus illucebit, perfectissimæ scientiæ radios immittens, et quacunque animæ imbecillitate ac languore eos levans, et a pristina tribulatione longissime disjungens. Hoc enim est quod ait : « Sanitas est in alis, seu pennis ejus : » quasi de aquilis et pullis earum loqueretur, juxta D illud sine dubio, quod per Moysen sapientissimum de Deo, et de liberatis ab Ægypto prolatum est : « Sicut aquila cooperiet nidum suum. Expandens alas suas suscepit eos ²³. » Erit igitur, inquit, « sanitas in pennis ejus. » In hoc enim sæculo exsultantes in nobis carnis motus magnopere sentimus, qui mentem ad inconcessas **868** voluptates exsuscitant, et ævit in membris nostris peccati lex ²⁴, quamvis Christo adjuvante sanctorum moderatione interdum

ἀπορρήτου μυσταγωγίας εὐτυχεστάτους (1) ἀπέφησε καὶ σεσοφισμένους, ἐμπλειὼν τε τὸν νοῦν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως ἔχοντας. Ἐπὶ καὶ εἰς τοῦτο φαιδρότητος παρενηνεγμένοι, « πεπλουτισμένοι τε, καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει, καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ, βλέπομεν ἄρτι ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι, καὶ γινώσκομεν ἐκ μέρους. Ἦξει δὲ κατὰ καιροὺς τὸ τέλειον, » καὶ ἐν πληροστάτῃ λοιπὸν ἐσόμεθα γνώσει Χριστοῦ, πάλιν ἡμῖν ἐξ οὐρανῶν ἐπιλάμψαντος, « καὶ καταργούντος μὲν τὸ ἐκ μέρους, » καὶ τὴν ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι γνώσιν, καταλάμποντος δὲ ὡσπερ τοῖς τελειωτέροις, καὶ θείου τινὸς καὶ ἀπορρήτου φωτὸς ἀναπιμπλάντος τὸν νοῦν, καὶ τῆ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χύσει καταφαιδρύνοντος. Ἐφη μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος : « Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, καὶ γνώσεις παύσονται. » Φαμὲν δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ γινώσκειν ἐκ μέρους ἐπὶ τὸ μηδὲλως εἶδέναι τι βαδιούμεθα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐπεὶ τίνα τρόπον ὁ τῆς μελλούσης ἐλπίδος καιρὸς οὐ πρὸς ζημίας ἐσται ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς, εἰ χρῆ πάντως καὶ ὧν ἂν ἔχομεν ἀπολιθεῖν οὐ τὰ ἀμείνω κερδαίνοντας, οὐκ ἐπὶ τι τῶν ὑπερκειμένων ἰέντας τὸν νοῦν· ἀπεμπωλοῦντας δὲ μᾶλλον καὶ τὸ ἤδη πεπορισμένον οὐκ ἀταλαιπύρωσ ἔσθ' ἔτε ; Καταργηθήσονται καὶ προφητεῖαι, πεπαύσεται δὲ καὶ γνώσις, ἐπεισκρινομένης δηλονότι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τῆς ἄγαν ὑπερκειμένης. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἐνὸς ἐν οἴκῳ φαίνοντος λύχνου, καὶ μετρίαν ἐν τοῖς αὐτῶν ὀρώσιν ἰέντος αὐγῆν, εἰσκομίπτει λαμπάδα, πᾶσά πως ἀνάγκη μονονουχὶ καὶ ἀπρακτεῖν τὸ ἐκείνου φῶς τὴν τῆ τοῦ μείζονος ἀμετρίᾳ παραχωροῦν· καὶ ὡσπερ ἡλίου τὴν ὑπ' οὐρανὸν καταυγάζοντος, ἀδρανῆς ἤδη πως ἡ τῶν ἀστέρων ἀπολείπειται λαμπρότης· οὕτω φαιδρότερας ἡμῖν εἰσκεκομισμένης γνώσεως καταργηθήσεται πως ἡ μείων. Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις : « Ταῦτα ἐν παροιμαῖς λελάληκα ὑμῖν. Ἐρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμαῖς λαλήσω πρὸς ὑμᾶς· ἀλλ' ἐν παρρησίᾳ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀναγγελῶ ὑμῖν. » Οὐκοῦν τοῖς ἁγίοις, οἱ καὶ σφόδρα πεφόδηνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐπιμελεῖται γεγύνασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ Χριστὸς ἀναλάμψει, καθάπερ τις δικαιοσύνης ἥλιος τῆς τελειοτάτης γνώσεως τὰς αὐγὰς ἐνείεις, καὶ ἀπάσης αὐτοῦ ἀπαλλάττων ψυχικῆς ἀβρωστίας, καὶ θλίψεως τῆς ἀρχαίας ὡς ἀπωτάτω τιθείς. Τοῦτο γάρ ἐστι τό· « Ἰασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· οἶον ὡς ἐπ' αὐτοῦ καὶ νεοτῶν εἰρημένον, κατ' ἐκείνῳ που πάντως, τὸ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως λελεγμένον περὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμένων· « Ὡς ἐπέως σκεπάσει νοσοῦν ἰαντοῦ· διελς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ἰδέξατο αὐτούς. » Ἔσται τοίνυν, φησὶ, « καὶ ἰασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰῶνι τούτῳ δεῖνά πως ἔστιν ἐν ἡμῖν τῆς σαρκὸς τὰ σκιρτήματα· καταθήγει γὰρ τὸν

¹⁷ 4 Cor. i, 5. ¹⁸ 1 Cor. xiii, 12. ¹⁹ Ibid. 10. ²⁰ Ibid. ²¹ Ibid. 8. ²² Joan. xvi, 25. ²³ Deut. xxxii, 11. ²⁴ Rom. vii, 23.

(1) Cotelerius (*Monum. Eccl. Gr. II*, 619) conjicit ἐντυχεστάτους vel ευτεχνοτάτους, doctissimos. EDIT.

νοῦν εἰς ἐκτόπους ἠδονὰς, ἀγριαίνει δὲ ἐν τοῖς μέλεσιν ὁμῶν τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, ἣ καὶ νικᾷται τυχὸν διὰ τῆς τῶν ἀγίων ἐπιεικείας ἐπαμύνοτος τοῦ Χριστοῦ. Καταμεθύει δὲ πως ὁ νοῦς, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον πειραζόμενος ὑπὸ παθῶν ἄλαζονεῖται τε γὰρ ἐπισηπτοῖται, καὶ φιλοδοξῆται κοσμικαί, ὄργαι, καὶ φιλοκέρδεια, καὶ τὰ ἕτερα τῶν κακῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀρβῶνα τοῦ Πνεύματος διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, εἰθίσμεθά τε κατευμεγεθῆναι τῶν παθῶν, πλὴν ἰδρώτος οὐ δίχα, κατὰ δὲ γε τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα πλήρη τῆς θεογνωσίας ἔχοντες τὴν αὐγὴν, καὶ τὴν τελειοτάτην τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀγίου πλουτοῦντες Πνεύματος, ἀποδυσάμενοι τε τὴν φθορὰν καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, θεῶ λατρεύομεν ὀλοτρόπως, οὐ μεριζόμενοι πρὸς ἀμαρτίαν, οὔτε μὴν ὑπὸ τοῦ τῶν πάλαι παθῶν ἐνοχλούμενοι, ἀλλ' ἐν Ἰση τάξει τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις τὸν καθαρὸν ἀπὸ ἀτήμονα βιοῦντες βίον. Γέγραπται γὰρ περὶ τῶν ἀγίων, ὅτι ἐπιλήσονται τὴν θλίψιν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναβῆ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν. «Ἔσται δὲ, φησὶ, καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, ἀνεσις, καὶ εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίαμα καταλήψεται αὐτοὺς, ἀπέδρα δδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός.» Ταῦτη τοι φησὶν ὁ προφήτης, ἦτοι Θεὸς ὁ τοῦτων ἐργάτης καὶ δοτῆρ, ὅτι· «Ἐξελεύσεσθε, καὶ σκιρτήσεσθε ὡς μωσάκια ἐκ δεσμῶν ἀνεῖμένα.» Ὅσπερ γὰρ τὰ μωσάκια τὰ ὑπότιτθα δεσμῶν ἀνιέμενα κατασκαίρουσι τῶν ἀγρῶν, ἐν εὐανθεί τῇ πᾶσι ἀποκρίδωντά τε καὶ διαμυκώμενα· οὕτω κατὰ καιροὺς οἱ βίγιοι μονονοχὶ δεσμῶν ἀνεῖμένοι τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ θλίψεως, φροντίδος, ἰδρωτός τε καὶ πόνου, εἰς τὴν τοῖς ὁσίοις πρέπουσαν εὐθυμίαν ἐκθίσονται, κατοῦντες ἀνόμους, οὐ μαχομένους ἔτι καὶ ἀνθεστηκότας, πεσόντας δὲ ἦδη καὶ νενικημένους, καὶ οἷον ὑπὸ πόδας κειμένους, τῷ καὶ ἀνηρῆσθαι παντελῶς τὸν παρ' αὐτῶν πόλεμον. «Οὐ γὰρ ἔσται ἐκεῖ λέων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἔσται δὲ μᾶλλον ὁδὸς καθαρὰ, ἀπάσης κηλίδος ἀπηλλαγμένη κατ' ἐκεῖνο μάλιστα

καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἔλθω, καὶ κατάξω τὴν γῆν ἄρδην.

ME. Ἀπόδειξις ἡμερότητας καὶ ἀνεξίτητας Θεοῦ, τὸ καὶ Ἠλίαν ἡμῖν τὸν Θεσβίτην προαναλάμψαι κατὰ καιροὺς, ὅτι παρέσται λοιπὸν ὁ κριτὴς, τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προαγγέλλοντα. Καταβήσεται γὰρ κριτὴς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δορυφορούντων ἀγγέλων, «Καὶ καθίσταται μὲν ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, κρῖνων τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἀποδώσει δὲ πάντως ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.» Ἐπειδὴ δὲ ἐν πλείστοις ἔσμεν ἀμαρτίας, προβαδίζει χρησίμως ὁ Θεοπέσιος προφήτης, εἰς ὁμοθυμίαν ἄγων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα δὴ σύμπαντες εἰς ἐνόητα τὴν διὰ πίστεως; συνηγμένοι, καὶ τῶν εἰς φαυλότητα σπουδασμάτων ἀποπαυσάμενοι, πληροῦν ἔλαινο τὸ ἀγαθόν, οὕτω τε σωθεῖεν καταφοιτήσαντος τοῦ κριτοῦ. Φθάσας μὲν οὖν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς

²² 1 Cor. i, 5. ²³ Isa. lxxv, 10. ²⁴ ibid. 8, 9. ²⁵ Rom. ii, 6. ²⁶ Luc. i, 17.

A vincatur. Inebriatur autem quodammodo mens, et alio modo a passionibus irritata : irruunt enim arrogantiae, et amor vanæ ac mundanæ gloriæ, iræ, lucri aviditas, et aliæ demum pestes. Postquam autem pignore Spiritus per Christum ditati sumus²², domitas habere cupiditates, quamvis laud citra sudorem, consuevimus, et secundum sæculum futurum plena luce divinæ cognitionis præditi, perfectione doni Spiritus sancti divites sumus, et corruptionem passionesque carnis exuimus, Deo servimus omnimodis, non divisi propter peccatum, neque a veteribus passionibus agitati, sed instar sanctorum angelorum puram et innocentem vitam ducimus. Scriptum est enim de sanctis, quod obliviscantur tribulationis suæ et non ascendent in cor eorum. «Erit autem, inquit, lætitia sempiterna super capita eorum, laus, et lætitia, et exultatio comprehendet eos, fugiet dolor, tristitia, et gemitus²³.» Idecirco ait propheta, sive Deus horum effector atque dator : «Egrediamini, et salietis sicut vituli teneri vinculis soluti.» Sicut namque vituli adhuc subrumi, seu lactentes, vinculis demptis per agros exsiliunt, et in herba virenti subsultant et mugiunt; ita olim sancti hujus vite tribulationis, curarum, sudoris, laborum quasi vinculis exsoluti, in jucunditatem sanctis congruentem ingredientur, et iniquos, non jam pugnantes et resistentes, sed prostratos, et victos, et tanquam sub pedibus jacentes conculcabunt, quod etiam belli materia et metus omnis ab ipsis ablati sunt. «Non enim erit ibi leo, neque ulla malarum bestiarum ascendet illic, ut scriptum est; sed erit potius via pura, et via sancta vocabitur²⁴.» Exsors enim pugnæ, et omnis maculæ pura illo potissimum tempore sanctorum vita erit.

οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν μὴ ἀναβῆ ἔχει, καὶ ὁδὸς ἀγία κληθήσεται. Ἐπὶ ἀπολεμος γὰρ καὶ τοῦ καιροῦ τῶν ἀγίων ἔσται ζωὴ.

VERS. 5, 6. *Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magnus et illustris, qui restituet cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum suum, ne veniam, et percutiam terram penitus.*

XLV. Argumentum mansuetudinis et tolerantiae Dei, quod Elias Thesbites quoque nobis prius olim affulsurus est, qui omnibus **869** mortalibus affuturum judicem prænuntiet. Descendet enim iudex in gloria Dei et Patris, comitantibus angelis, «Et sedebit in sede majestatis suæ²⁵, iudicans orbem terrarum in justitia²⁶, et reddet plane unicuique secundum opera sua²⁷.» Quoniam autem multis peccatis obstricti sumus, utiliter præcedit divinus propheta, homines per terras in concordiam reducens, ut omnes in unitatem fidei congregati et a perversorum operum studiis quiescentes, quod bonum est, efficere velint, atque ita veniente iudice salventur. Prius igitur venit beatus Baptista Joannes «in spiritu et virtute Eliæ²⁸.» Sed quemadmodum

²⁸ Matth. xiv, 51. ²⁹ Psal. ix, 5. ³⁰ Matth. xvi,

ipse prædicabat : « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri » ; ita et divinus Elias vicinum jam tunc prædicabit, et jam jam affuturum, « ut judicet orbem in justitia. » Ac nunc quidem fortasse dissident quidam, et divisus est pater in filium, filius autem in patrem suum ²². Hic enim credit in Christum, ille in apostolis numeratur ; alii dissident charitate mutua, divisi propter odium, et perpetuas iras, et contentiones super quocunque mundi negotio. Restituet autem propheta, et olim discrepantes ad unam fidem revocans, « et convertens hominem ad proximum suum, ne veniam, inquit, et percutiam terram pernitus, » hoc est, omnimodis. Vides igitur lenitatem Domini omnium. Prius auctor est mortalibus, et propemodum protestatur per vocem Eliæ, se judicem venturum, ut conversi ad meliora et vitam suam emendantes qui tunc vixerint in terris, in rigidum judicem ne incidant, a quo in flammis « et in tenebras exteriores mittantur ²³ ; » audiant autem potius : « Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum a constitutione mundi ²⁴. » ἐπὶ τῆς γῆς, μὴ πικρῶ περιτύχοιεν δικαστῆ, πέμποντι πρὸς φλόγα, « καὶ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. » Ἀκούσειαν δὲ μᾶλλον · « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »

VERB. 4. *Memento legis Mosi servi mei, sicut præcepi ei in Horeb ad omnem Israel præcepta et judicia.*

XLVI. Rursum suadet prophetæ sermones legentibus uti cogitent, non novam aut inconsuetam super Christo prædicationem esse factam, neque a solo Malachia præuuntiata, sed ab antiquis et primis temporibus, ut ita dicam, quibus ad Dei notitiam Israel vocatus est, quando leges in Ore divinitus **870** late sunt. Descendit enim universorum Deus in specie ignis super montem Sina, apparuitque fumus, et flammæ in sublimi micantes, et aspicientibus multum terrorem incutientes. Erant item tenebræ, et caligo, et procella, et sonitus tubæ ingens ²⁵. Tunc, tunc percussi timore filii Israel, accedebant dicebantque mediatori et institutori, Mosi videlicet : « Loquere, tu, nobis, et non loquatur nobis Dominus, ne moriamur ²⁶. » Ad quæ Deus : « Bene, inquit, omnia quæcumque locuti sunt. Excitabo illis prophetam de fratribus ipsorum, sicut is, et dabo verbum meum in ore ejus, et loquetur eis secundum omnia quæ mandavero ei ²⁷. » Vides quomodo jam a vetustissimis temporibus Christum sacra Scriptura præuuntiavit ? Sed et si quis umbras ipsas legis examinare voluerit, Christum in his et mysterium ejus scriptum deprehendet. Itaque dicebat Judæis : « Si crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit ²⁸. » Plenitudo enim legis et prophetarum Christus, per quem, et cum quo Deo « Patri gloria, cum sanctissimo Spiritu in omnem æternitatem. Amen. » τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

²² Isa. xl, 3 ; Matth. iii, 13. ²³ Matth. x, 35. ²⁴ Matth. xxii, 3. ²⁵ Matth. xiv, 34. ²⁶ Exod. xix, 18. seqq. ²⁷ Exod. xi, 19. ²⁸ Deut. xviii, 17, 18. ²⁹ Joan. v, 46.

Ἰωάννης προῆλθεν ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλλίου. Ἄλλ' ὡσπερ αὐτὸς διεκλήρυττε λέγων · « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Ἠλίας ἐγγὺς ὄντα διακλήρυξε τότε, καὶ ὅσον οὐδέπω παρεσόμενον, « ἵνα κρινῆ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. » Καὶ νῦν μὲν ἰσως διχονοοῦσί τινες, καὶ μεμέρισται μὲν πατὴρ πρὸς υἱὸν, υἱὸς δὲ ὡς πρὸς πατέρα. Ὁ μὲν γὰρ πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν, ὁ δὲ τοὺς ἀποστόλους ἔστιν ἐναριθμῶν, ἕτεροι δὲ διεστήχασαι τῆς ἀλλήλων ἀγάπης, διεσχισμένοι πρὸς ἐχθραν καὶ ἀκαταλήκτους ὀργὰς καὶ τὰς ἐφ' ὁπωσὺν τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων φιλονεικίας. Ἀποκαταστήσει γὰρ μὴν ὁ προφήτης, καὶ εἰς μίαν συνάγων πίστιν πάσαι διηρημένους, « καὶ ἀποκαθιστάς ἄνθρωπον πρὸς τὸν πληθῶν αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἔλθω, φησί, καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρῃν, » τούτῃστιν ὀλοτρόπως καὶ παντελῶς. Ὁρᾷ οὖν ἄρα τὴν ἡμερότητα τοῦ πάντων Δεσπότη. Προαναπειθεὶ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μονοουχὶ διαμαρτύρεται διὰ τῆς Ἠλίου φωνῆς, ὅτι παρέσται κριτῆς, ἵνα ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομαῖς τὸν οἶκτον ἐπανορθοῦντες βίον οἱ τὴν ἡλικίαν ζῶντες Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν

Μνήσθητε νόμου Μωσῆ τοῦ δούλου μου, καθὼς ἐντετιλάμην αὐτῷ ἐν Χωρῆ πρὸς πάντα τὸν Ἰσραὴλ προστάγματα καὶ δικαιώματα.

ΜΩΣ'. Ἀναπειθεὶ πάλιν ἐννοεῖν τοὺς ἐντευξομένους τοῖς τοῦ προφήτου λόγοις ὅτι μὴ καινὸν ἢ ἀτύθηες τὸ ἐπὶ Χριστῷ γέγονε κήρυγμα, μήτε μὴ μόναις ταῖς Μαλαχίου φωναῖς προσηγγελλόμενον · ἀλλὰ γὰρ ἀνωθέν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐκ πρώτων, ἵνα οὕτως εἴπωμεν, χρόνων, καθ' οὓς κέκληται πρὸς θεογνωσίαν ὁ Ἰσραὴλ, ὅτε τοὺς ἐν Χωρῆ κεχρησμέθηκε νόμους. Καταβέθηκα μὲν γὰρ ὁ τῶν ὀλων Θεὸς ἐν εἶδει πυρὸς ἐπὶ τὸ ἕρος τὸ Σινᾶ, ἐραίνοντο δὲ καπνοὶ μὲν, καὶ φλόγες ὕψου τε διάττουςαι, καὶ πολλοὶ θεωμένοι ἐμποιοῦσαι τὸ δειμα. Σκότος δὲ ἦν, καὶ γνόφος, καὶ θύελλα, καὶ φωνὴ τῆς σάλπιγγος, ἡχούσης μέγα. Τότε δὲ, τότε περίφοβοι γεγονότες υἱοὶ Ἰσραὴλ προσήεσαν λέγοντες τῷ μεσίτῃ καὶ παιδαγωγῷ (Μωσῆς οὗτος ἦν) · « Λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. » Καὶ δὴ πρὸς ταῦτα Θεός · « Ὑρθῶς, φησί, πάντα ὅσα ἐλάλησαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπερ σὲ, καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντέλωμαι αὐτῷ. » Ὁρᾷ ὅπως ἐκ μακρῶν τῶν ἀνωθέν χρόνων προαναφώνει Χριστὸν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ; Ἀλλὰ καὶ αὐτὰς εἰ δὴ βούλοισθε τις τὰς τοῦ νόμου βασανίζειν σιχαῖς, Χριστὸν εὐρήσει γραφόμενον, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. Καὶ γοῦν ἐφασκεν Ἰουδαίοις · « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν καὶ ἐμοί· περὶ ἐμοῦ γὰρ κέλεινος ἔγραψε. » Πλήρωμα γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός · δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM J. AUBERTI.

—

SANCTI CYRILLI

COMMENTARIORUM IN MATTHÆUM

QUÆ SUPERSUNT

—

Ex Corderii et Possini catenis excerpta, intermixtis fragmentis quæ recentius ex codice Coisliniano J. A. Cramerus, et ex Vaticanis Ang. Maius ediderunt.

—

(1) Εὐαγγελίον ἐστὶ λόγος περιέχων ἀγαθῶν ἀγαθῶν A
 γέλων πραγμάτων κατὰ τὸ εὐλογον καὶ διὰ τὸ
 ὠφελεῖν εὐφραίνειν τὸν ἀκούοντα, ἐὰν παραδέξηται
 τὸ ἀπαγγελλόμενον ἢ λόγος περιέχων ἀγαθῶν
 παρουσίαν, ἢ λόγος ἀπαγγέλλων προσδοκώμενον.

Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρέως. Ἰαὼ τὴν σωτηρίαν
Ἑβραῖοι ἔλεγον. Χριστοῦ δὲ εἶπε διὰ τὸ τοὺς πα-
λαιούς βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς τῷ ἐλαίῳ χρίσθαι διὰ
τοῦ κέρατος· ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ διὰ
τὸ τῷ κέρατι χρισθῆναι προ [σ] ηγορεύθη Χριστὸς,
ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ θεῷ Πνεύματι· ἀληθῶς γάρ καὶ
κυρίως αὐτὸς εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Υιοῦ Δαβὶδ υιοῦ Ἀβραάμ.

Ἀβραάμ ἐν ἀκροβυστίᾳ ὢν, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ· B
εἶτα δεξάμενος τὰς ὑποσχέσεις καὶ περιτμηθεὶς ἀλώ-
θητον τὴν πίστιν διετήρησεν. Εἰκότως· τοῖνον ἀνα-
χθήσεται τὸ ῥητὸν εἰς ἕτερον τι θεώρημα περὶ τῆς
τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆς τε ἐκ περιτομῆς καὶ
τῆς ἐξ ἰθῶν. Τύπος γάρ ἦν, ὡς εἶκος, τῶν δύο λαῶν
τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν προ-
εῖρα ἢ ἀκροβυστία τῆς περιτομῆς. Φύσεως γάρ
ἔργον ἢ ἀκροβυστία, ἐντολῆς δὲ καὶ νόμου ἢ περι-
τομῆ· διὰ τοῦτο ἐκείνη ταύτης προηγήσατο· καὶ μετὰ
ταῦτα εἰς αὐτὴν ἢ περιτομῆ ἀνακάμπτει· ἐπεὶ καὶ
βέλτιόν ἐστι φύσις ἅμα καὶ νόμος, ἢ τὸ διεστηκέναι
ἀπ' ἀλλήλων χωρὶς. Ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ τύπος ἦν τοῦ
Χριστοῦ· τοῦ γὰρ Σαουλ ἐκβληθέντος ἀντιεσθῆθη
Δαβὶδ· οὕτω καὶ τοῦ Ἀδάμ διὰ τὴν παρακοὴν τῆς C
Ἐδὲμ διωχθέντος ὁ δεύτερος ἀντιεσθῆθη Ἀδάμ, ὡς
ἀν πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὸν Ἀδάμ τὸν πρῶτον
ἀποκαταστήσῃ.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἢ γέννησις οὕτως ἦν· Μη-
στευθείσης γάρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ

(1) Catena Cramerii, p. 5. — Hoc fragmentum, antea lacunosum, restituitur ex catena Vaticana

I Evangelium est sermo continens annuntiationem rerum juxta Evangelium in utilitatem audientis, gaudio eum afficiens postquam acceperit quod ei fuerat annuntiatum; aut sermo bonorum indicans presentiam; aut sermo expectationis interpretans.

I, 1. Jesu Christi.

Cyrilli Alexandrini. Iao salutem Hebraei dicebant. Christi vero dixit propterea quod antiquos reges et sacerdotes oleo inungi solenne erat, effusa in eos corneola pyxide. Noster vero Jesus Christus non idcirco quod cornu inunctus sit appellatus est Christus, sed quod divino Spiritu delibutus: vere enim et proprie ipse habuit Spiritum sanctum.

Filii David filii Abraham.

Abraham cum adhuc in præputio esset credidit Deo. Deinde promissionibus acceptis et circumciscus inviolatam custodivit fidem. Quod haud absurde referri potest ad accommodationem quamdam significationis mysticæ de Christi Ecclesia, quæ ex circumcissione et quæ ex gentibus congregata est. Verisimile quippe est in illis quæ de Abrahamo dicta sunt figuram duorum populorum præcessisse qui in Christum crediderunt. Sed illic quidem prius circumcissione præputium est. Opus enim hoc naturæ; circumcisio vero præcepti et legis. Propterea merito illud hanc præcessit. Ad extremum porro in præputium circumcisio reversa est. Sane enim erat melius convenire naturam et legem, quam dissidere ambas ab invicem. Cæterum et David figura erat Christi. Saule siquidem ejecto suffectus est David: sic et Adamo propter inobedientiam ex Edem exterminato, secundus in locum ejus suffectus est Adam. Utique ut in pristinum locum primum Adam restitueret.

I, 18. Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam con-

(ap. Mal B. N. III, 132, n qua Origeni tributur.

venirent, inventa est in utero habens de Spiritu A
sancto.

Post desponsationem concepit, ut ex illo ipsa
concepisse videretur, filius autem ex illo genealogi-
am duceret, ipsumque adiutorem haberet contra
insidias.

2 II, 9. *Et ecce stella quam viderant in oriente,
antecedebat eos.*

Immota stella constitit, non tamen relicto cœlo
propius se terræ admovit, aut in domus tecto vel
culmine fixa est. Diversam nimirum ab astris aliis
incompertamque rationem motus habuit hæc
stella.

II, 18. *Vox in Rama audita est.*

Verumtamen notatu dignum est Nazareth sitam
esse in finibus Judææ, quam cum inhabitaret B
Christus, propter Judæos homicidas Judæam se
derelicturum declarat, et ad gentes migraturum,
ut doceri cupientibus fidei in Christum daret occa-
sionem.

II, 20. *Surge et accipe puerum, et matrem ejus,
et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui
queriebant animam pueri.*

Non amplius, inquit, *fuge*, sed *vade*, remissio-
nem post tentationem insinuans; animam autem
pueri dicens, opinionem Apollinarii evertit, dicentis,
suscepisse Dominum carnem mentis animæque
expertem. In œconomico itaque Christi in Ægyp-
tum descensu, ac inde rursus in Judæam reditu,
capitulatim populi captivitatem recenset Deus, ac
invidiis eum liberat, ad ea quæ propria sunt redu-
cens.

3 II, 23. *Et veniens habitavit in civitate quæ voca-
tur Nazareth.*

In extremis finibus Judææ sita erat Nazareth.
Porro Christus relicta Judæa profectus Nazareth,
manifeste præsignavit se Judæos aliquando relictu-
rum et religionem ad gentes translaturum; simul
etiam, se cupidis sciendi fidem daturum qua in
ipsum credant.

III, 9. *Et ne velitis dicere intra vos: Patrem
habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam po-
tens est Deus de lapidibus istis suscitare filios
Abrahæ.*

Dixerit utique aliquis fructus pœnitentiæ esse D
præcipue quidem fidem in Christum, post hanc
vero evangelicum regimen, quod in novitate vitæ
consistit, et Scripturæ crassitie liberum est. Ne
igitur solitas, inquit, obtrudatis excusationes, Abra-
ham, Isaac et Jacob, progenitorum nobilitatem:
hæc autem dicebat prohibens illis fidere, de virtute
quæ animi propria est minime sollicitos, et ea,
quæ in animo habebant, in medium adducens, ac
futura prænuntians; videntur enim postea dixisse:
« Nos patrem habemus Abraham, ac nemini un-

Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συναλθεῖν αὐτοῦς, εὐρέθη ἐν γα-
στρῇ ἔχουσα, ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

Μετὰ τὴν (1) μνηστείαν συνέλαβεν, ἵνα δόξη ἐξ
αὐτοῦ κεκυηκέναι· καὶ ἵνα ἐξ αὐτοῦ γενεαλογηθῆ,
καὶ σχῆ καὶ κηδεμόνα ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς.

Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ προ-
ῆγεν αὐτοῦς.

Ἀκίνητος ἦν ὁ ἀστὴρ καὶ ἐστηκώς, ἀλλ' οὐ τὸν
οὐρανὸν καταλιπὼν πληροῦν τῆς γῆς ἐπορεύετο·
οὐτ' ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐστήρικτο· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν
κίνησιν τοῖς λοιποῖς ἀστροῖς ἐποιεῖτο, ἀλλὰ ἐξήν-
τινὰ καὶ ἀλλόκοτον.

Φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη.

Πλὴν ἐπισημῆνασθαι ἄξιον, ὅτι ἡ Ναζαρέτ ἐν τρεῖς
τῆς Ἰουδαίας ἔκειτο τέρμασιν, εἰς ἣν κατοικήσας
Χριστὸς, δηλοῖ ὅτι διὰ τὸ τῶν Ἰουδαίων μισοφόνου
ἐμελλε τὴν Ἰουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη
μετέλαθεν, ἕνεκεν τοῦ τοῦ φιλομαθέσιν ἀφορμὴν
δεδοκέναι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μη-
τέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνή-
κασι γὰρ οἱ ζητούντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

Οὐκέτι φησὶ, *φεύγε*, ἀλλὰ *πορεύου*, ἕνεκεν μετὰ
τὸν πειρασμὸν αἰνιττόμενος· τὴν ψυχὴν δὲ τοῦ παι-
δίου εἰπὼν, τὴν δόξαν Ἀπολιναρίου ἀνατρέπει, *σάρ-
κα* λέγοντος εἰληφέναι τὸν Κύριον ἄνουν καὶ ἀψυχον.
Ἐν μέντοι τῇ οἰκονομικῇ τοῦ Χριστοῦ καθόδῳ εἰς
Ἄγυπτου, καὶ ἔκειθεν αὐθις εἰς Ἰουδαίαν ἀνα-
στροφῇ ἀνακεφαλαιοῦται τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ
ὁ Θεὸς, καὶ λυτροῦται αὐτὸν ἐξ ἐπιβουλῆς ἐπὶ τὰ
ἴδια πάλιν ἀνάγων.

Καὶ ἕλθων κατέκησεν εἰς πόλιν λεγομένην
Ναζαρέτ.

Ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἰουδαίας ἔκειτο ἡ Ναζαρέτ.
Καταλιπὼν δὲ ὁ Χριστὸς τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἀπελθὼν
εἰς Ναζαρέτ, ἀριθῆλως ἐδήλωσεν ὡς Ἰουδαίους κατα-
λείψει, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη μεταβιβάσει τὸ σίβας. Ἄμα
δὲ καὶ τοῖς φιλομαθέσιν αἰτίαν δώσει τοῦ πιστεύσαι
εἰς αὐτόν (2).

Καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχο-
μεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ
Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τρυφῶν ἐγεῖραι τέκνα τῷ
Ἀβραάμ.

Φαίη δὲ ἂν τις καρποὺς μετανοίας εἶναι προηγου-
μένως μὲν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, πρὸς δὲ ταύτη καὶ
τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν, τὴν ἐν καινότητι οὖσαν
ζωῆς, καὶ ἀπληραγμένην τῆς τοῦ γράμματος καχύ-
τητος. Μὴ τοίνυν, φησὶ, τὰς εἰωθίας προβάλλετε
προφάσεις, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ,
τῶν προγόνων τὴν εὐγένειαν. Ταῦτα δὲ ἔλεγε κω-
λύων μὴ τούτοις θαρβεῖν, τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς
ἀμελοῦντας, καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν εἰς μέσον ἐμφέ-
ρων, καὶ τὰ μέλλοντα προφητεύων· φαίνονται γὰρ
μετὰ ταῦτα λέγοντες· « Ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν

(1) Μετὰ τὴν — ἐπιβουλαῖς. Cramer, p. 10.

(2) Catena Cramerii, p. 19, brevius: Ἡ Ναζαρέτ
ἐν τοῖς τῆς Ἰουδαίας ἔκειτο τέρμασι, δι' οὗ δηλοῦ-
ται ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῶν Ἰουδαίων μισοφόνου

ἐμελλε τὴν Ἰουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη
μετέλθειν, ἕνεκεν τοῦ τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορμὴν
δοῦναι τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως.

Ἄβραάμ, καὶ οὐδὲν δεδουλεύκαμεν πώποτε. Ἐπεὶ ἂ ὦν τοῦτο ἦν ὁ μάλιστα αὐτοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἤρε, καὶ ἀπώλεσε, πρῶτον καταστέλλει. Ὅρα δὲ πῶς μετὰ τῆς εἰς τὸν πατριάρχην τιμῆς, τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται διόρθωσιν· εἰπὼν γάρ· « Μὴ δόξετε λέγειν, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἄβραάμ, » οὐκ εἶπεν· Οὐδὲν γὰρ ὁμᾶς ὁ πατριάρχης ὠφελῆσαι δυνήσεται· ἀλλ' ἡμερώτερον πῶς τοῦτο ἠνίξατο, εἰπὼν· « Δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἄβραάμ. » Τινὲς μὲν ὦν φασιν ὅτι περὶ τῶν ἐθνῶν ταῦτα λέγει, λίθους αὐτοὺς μεταφορικῶς καλῶν. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐτέραν ἔννοιαν τὸ εἰρημένον φημι ἔχειν. Ποίαν δὲ ταύτην; Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἐάν ὁμεις ἀπολήσθε, ἄπαιδα ποιήσετε τὸν πατριάρχην· οὐκ ἔσται· τῷ γὰρ Θεῷ δυνατὸν καὶ ἀπὸ λίθων ἀνθρώπους τοῦτω δοῦναι, καὶ εἰς συγγένειαν ἐκείνου ἀγαγεῖν, ἐπεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἐγένετο. Τὸ γὰρ, ἐκ λίθων ἀνθρώπους γενέσθαι, ὁμοίον ἐστὶ τῷ, ἀπὸ τῆς μητέρας Σάρρας ἐκείνης τῆς στειράς προελθεῖν παιδίον. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης αἰνιτιτόμενος ἔλεγεν· « Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν ἐξ ἧς ἐλατομήθητε, καὶ εἰς βόθρον τοῦ λάκκου ἐξ οὗ ὠρύχθητε. Ἐμβλέψατε εἰς Ἄβραάμ τὸν πατέρα ὁμῶν, καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὁμᾶς. » Ταύτης τοίνυν τῆς προφητείας αὐτοὺς ἀναμνήσκει, δεικνύς ὅτι εἰ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν οὕτω θαυμαστῶς ἐποίησε πατέρα, ὡσάνει ἐκ λίθων αὐτὸν ἐποίησε, δυνατὸν καὶ νῦν τοῦτω γενέσθαι. Καὶ ὅρα πῶς καὶ φοβεῖ, καὶ ἐκκόπτει. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἡγειρεν ἤδη, ἵνα μὴ ἀπογνῶσιν ἑαυτῶν, ἀλλ' ὅτι δύναται ἐγεῖραι. Καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀνθρώπους δύναται ποιῆσαι ἀπὸ λίθων, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἦν, καὶ συγγενεὶς ἢ παῖδας τοῦ Ἄβραάμ. Εἶδες πῶς τέως ἀπέστησεν αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ σωματικὰ φαντασίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς προγόνους καταφυγῆς, ἵνα ἐν τῇ οἰκείᾳ μετανοίᾳ καὶ ὁμορφίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχωσιν.

Ὅπερ γὰρ τὴν γυναῖκα τοῦ Λὼτ ἀπελίθωσεν, οὕτως δυνατὸν αὐτῷ καὶ ἐκ λίθων ἀνθρώπους ποιῆσαι, ὡπερ καὶ τὸν Ἀδάμ ἐκ τῆς γῆς. Σκόπει τοίνυν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ὡς αἰεὶς τούτων τὸν φόβον, καὶ ἐπιταίνει τὴν ἀγωνίαν. Εἰπὼν γάρ, « Ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἄβραάμ, » ἐπήγαγεν·

Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίγη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κείται.

Εἰ δὲ βούλει, ἀξίην νήσον τῆς ἀθεραπείτου ψυχῆς τὴν ἐκτομήν. Ἡ ἀξίγη αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ τομώτερος μαχαίρας διασώμου, ὁ μέλλων ἐκκόπτειν τοὺς ἀπίστους Ἰουδαίους, ἀπὸ τῆς τῶν πατριαρχῶν τιμῆς καὶ κοινωνίας, ὡς ἀπὸ ρίζης τινός, ἐγκεντρίξεν δὲ εἰς ταύτην τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας (1).

¹ Joan. viii, 35. ² Isa. li, 1, 2.

(1) Aliter Catena Corderii tom. II, p. 59, etiam sub nomine Cyrilli: Τίνα λέγει ἀξίγη; Οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν μέλλουσαν κόπτειν ἀπὸ τῶν πατριαρχῶν τοὺς μάτην καυχουσαμένους, καὶ μηδὲν τι ἐργασασμένους ἀγαθόν· δεῖ γὰρ τοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀκάρετους γεγονότας ἐκκόπτειν τε καὶ εἰς πῦρ βάλλειν. Quam

quam servivimus'. Cum igitur hoc esset, quod maxime eos in superbiam efferebat, ac perdebat, primum prohibet: vide autem quomodo cum honore patriarchæ, de hisce correctionem insituat; dicens enim: « Nolite dicere quia Patrem habemus Abraham; » non dixit, Nihil enim vos patriarcha juvare potest, sed mitius hoc quodammodo insinuat dicens: « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. » Quidam igitur aiunt, hæc ipsum de gentibus dicere, lapides eos metaphorice vocantem. Ego vero etiam alium sensum aio dicto huic subesse. Quem autem hunc? Ue existimetis. inquit, si vos perieritis, facturos patriarcham sine liberis; non ita est, nequaquam hoc erit; Deo enim possibile est ei vel e lapidibus filios dare, et in cognationem illius adducere, quandoquidem etiam ab initio ita factum sit. Homines enim nasci ex lapidibus simile est huic, de vulva Saræ sterilis illius puerum prodire; quemadmodum etiam propheta insinuans, dixit: « Intuemini in solidam petram ex qua excisi estis, et in scrobem laci, ex quo effossi estis. Intuemini in Abraham patrem vestrum, et in Saram genitricem vestram. » Hanc igitur prophetiam illis in memoriam revocat, demonstrans, quod si ipsum ab initio adeo mirabili modo patrem effecit, quasi ex lapide ipsum fecisset, posse et nunc id fieri. Et vide, quomodo etiam terreat et excindat. Non enim dixit quod jam pridem excitavit, ne desperet, sed quod possit suscitare; neque dixit, homines se posse facere ex lapidibus, sed quod multo majus est, etiam cognatos et filios Abrahæ. Vides quomodo huc usque abduxerit eos a corporea imaginatione, et a recursum ad progenitores, ut in propria pœnitentia, et emendatione spem salutis haberent.

Quemadmodum enim uxorem Lot in lapidem convertit, ita ex lapidibus homines producere poterat, ut Adamum e terra. Animadvertite igitur etiam ex sequentibus, quomodo horum augeat timorem, et certamen intendat; dicens enim, Quoniam potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, subjungit:

Jam enim securis ad radicem arborum posita est.

Sin vero vis, secernim intellige immedicabillam animæ excisionem. Securis est ipse Christus gladio ancipite acutior, qui excisurus est infideles Judæos a patriarcharum honore ac communione, quemadmodum a radice aliqua, in eam fideles gentium inserturus.

dicim securim? Non aliam quam quæ excisura est a patriarchis posteros eorum, frustra et supra modum de prosapia sua gloriantes, cum illorum imitationem negligant, et nihil ipsi boni agunt. Aequissimum enim est ex tam fructiferis truncis ortos ramos, proprio vitio steriles excidere, et in ignem jacere.

5 III, 11. *Ipsae vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.*

Conjuncti autem Baptista Spiritus significationi illam ignis, non in igne omnino baptizandos nos dicens *per Christum*, sed vivificam Spiritus efficacitatem per significationem ignis insinuans.

III, 12. *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum.*

Justos rapit in civitatem supernam, peccatores autem igni urendos tradit.

IV, 1. *Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo.*

Consentiens ducebatur a diabolo.

IV, 3. *Et accedens tentator, dixit ei, Si Filius Dei es, dic mi lapides isti panes fiant.*

Non obtemperavit Christus diabolo convertendis in panes lapidibus: propterea quod utile ipsi petenti postulatam hoc miraculum non erat futurum. Non enim ut crederet sicque in amissam angelicam dignitatem postliminio rediret, hoc petebat, poenitentiae siquidem incapax est, sed ut in elationem vanam Christum traheret. Quod intelligens Salvator non est obsecutus illi.

IV, 12. *Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, recessit in Galilaeam.*

Haud metu recessit, sed ut nos per ea quae faciebat erudiret cedere locum persecutoribus. Secedit autem ex Judaea ad gentes, demonstrans quod non nunc potissimum cum Judaei in ipsum Deum contumeliosi sunt, recedit ab illis, verum etiam cum adversus sanctos prophetas peccant. Porro lux magna, Christus est Dominus noster, cujus claritas praedicatione evangelica esse dignoscitur. Ergo legem lucerna veluti representabat; ideoque perpetua lucerna in tabernaculo accendebatur, ob significandum exiguum splendorem legis, quae non nisi intra fines Judaicae lucem suam expandere poterat. — Jesu secessio, magisterium nostrum est: manifeste enim docet hic Scriptura, neminem ad magisterium accedere debere, nisi antea baptizatus sanctumque Spiritum adeptus fuerit, et perfecte jejunaverit, atque omne tentationis genus superaverit: quod reapse, veritatis typus, Christus inquam, initium agendi fecit.

IV, 16. *Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.*

Tenebras hic non has sensibiles dicit, sed errorem et idololatriam. Idcirco addit: «Sedentibus in regione et umbra mortis lux affulsit.» Mox ut demonstrat, quod non ipsi quaerendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, «Ipsa lux oborta est,

(1) *Συνέδθησε... σημαίνων.* Haec iisdem fere verbis legitur infra ad Luc. III, 16. Edit.

(2) *Τοὺς δικαίους — κατακαΐναι.* Cramer. p. 27.

(3) *Ἰπὸ — συγχώρησις.* Cramer. p. 25

Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ.

Συνέδθησε δὲ ὁ Βαπτιστής τῇ τοῦ πνεύματος σημασίᾳ τῆν τοῦ πυρός, οὐκ ἐν πυρὶ πάντως βαπτισθῆσθαι λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τῆν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν τῆν ζωοποιὸν, διὰ τῆς τοῦ πυρός σημασίας σημαίνων (1).

Ὁὐ τὸ πύρον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρισεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ. Καὶ συνάξει τὸν σίτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην.

Τοὺς δικαίους (2) ἀρπάζει εἰς τὴν ἄνω πόλιν, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸ κατακαΐναι.

Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Ἰπὸ τοῦ (3) διαβόλου ἤγχετο κατὰ συγχώρησιν.

Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ Ἰνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.

Ὁὐκ ὑπήκουσεν ὁ Χριστὸς τοῦ διαβόλου ὥστε ποιῆσαι τοὺς λίθους ἄρτους· διότι οὐ πρὸς ὠφέλειαν αὐτοῦ ἦν· οὐ γὰρ ἵνα πιστεύσῃ καὶ γένηται ὡς πρότερον ἦν ἄγγελος, τοῦτο ἠτείτο (ἀμετανόητος γὰρ), ἀλλ' ἵνα εἰς κενοδοξίαν ἐλύσῃ τὸν Χριστόν· ὅπως εἰδῶς ὁ Σωτὴρ οὐκ ὑπήκουσεν αὐτοῦ.

Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς διεῖ Ἰωάννης παρεδόθη ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

(4) Οὐ διὰ δειλίαν ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ἡμᾶς εἰ' ὧν ἐποίησε διδάσκων ὑποχωρεῖν τοῖς διώκουσιν· ἀναχωρεῖ δὲ ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τὰ ἔθνη, δεικνύς ὅτι μόνον ὅτε εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνυδρίζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀφίσταται αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτε εἰς τοὺς ἁγίους προφήτας ἀμαρτάνουσι· φῶς δὲ μέγα ἐστὶ Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ ἡ φαιδρότης τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Οὐκοῦν ὁ νόμος ὡς λύχνος ἦν ἀπεικασθεὶς· διὸ καὶ αἰεὶ ἐν τῇ σκηνῇ λύχνος ἔκαίετο, διὰ τὸ βραχὺ τῆς τοῦ νόμου αὐγῆς, ἀκρι μόνον τῶν Ἰουδαϊκῶν ὄρων ἰσχύων ἐκπέμφει τὸ ἴδιον φῶς. — Διδασκαλίας ἐστὶν τὸ ἀναχωρεῖν τὸν Ἰησοῦν· σαφῶς λόγος διδάσκει ὅτι οὐ χρεὶ τινα ἐπὶ τὸ διδασκαλεῖον ἐλθεῖν, εἰ μὴ πρότερον βαπτισθῆ, ἢ τύχη Πνεύματος ἁγίου, καὶ νηστεύσῃ ἰλοκλήρως, καὶ νικήσῃ πᾶν εἶδος πειρασμοῦ, ὡς ὁ τύπος τῆς ἀληθείας ἤρξατο, καὶ διὰ Χριστοῦ γίνεται.

Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα.

(5) Σκότος ἐνεαῦθα οὐ τὸ αἰσθητὸν καλεῖ, ἀλλὰ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν· διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Τοῖς καθήμενοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἔλαμψεν αὐτοῖς.» Ἐἶτα δεικνύς ὅτι οὐκ αὐτοὶ ζητήσαντες εὔρον, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἄνωθεν ἐφάνη, φη-

(1) Οὐ διὰ — Χριστοῦ γίνεται. Mai. B. N. III, 123.

(2) Σκότος — ἀπαλλάττεσθαι. Ibid.

σίν· « Αὐτὸ τὸ φῶς ἀνέτειλε καὶ ἤλαμψεν. » Οὐκ αὐτοὶ πρότερον τῷ φωτὶ προσέδραμον· καὶ γὰρ ἐν σκότει τὰ ἀνθρώπινα ἦν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐδὲ γὰρ ἐβάδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' ἐκάθηντο, ὅπερ σημεῖον ἦν τοῦ μὴ ἐλπίζειν αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι.

Καὶ ἐξῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὄλην τὴν Συρίαν· καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους καὶ σεληνιαζομένους καὶ παραλυτικούς, καὶ θεράπευσεν αὐτούς. Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ Δεκαπόλεως, καὶ Ἱερουσόλων καὶ Ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

Νοήσεις δὲ καὶ τὰ ψυχικὰ πάθη θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν τὰ ἐκκαυθύντα πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δὲ τις ἐρωτᾷ, τίς ἡ διαφορὰ νόσου καὶ μαλακίας, ἀποκρινοῦμεθα, ὅτι μαλακία μὲν ἔστιν ἡ πρόσκαιρος ἀνωμαλία τοῦ σώματος, νόσος δὲ ἀσυμμετρία τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο ἐπισημῆσθαι, ὅτι ἡ κληρονομία τῆς φυλῆς τοῦ Ζαβουλὼν, καὶ Νεφθαλεὶμ ἄχρι Σιδῶνος ἔθνικῆς πόλεως παρετίτατο, καὶ ἀναμῖξ τοῖς Ἰουδαίοις κατέψυχον λέγον· Ἑρμηνεύεται δὲ Ζαβουλὼν μὲν εὐδοκία καὶ εὐλογία, Νεφθαλεὶμ δὲ στέλεχος ἀνεμῆρον, ἤγουν φυτὸν παρατεινόμενον. Γεγόναι δὲ ταῦτα οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες· εὐδόως γὰρ πορευόμενοι τῆς θαλάσσης εὐλογίας ἤξιώθησαν. καὶ τοῖς καλοῖς ἄπασιν ἐνεπλατύνθησαν οἱ πρὶν ἐν Γαλιλαίᾳ ὄντες, ἥτις καλεῖται κατακυλιστή, τουτέστιν οἱ κατακυλιόμενοι κατὰ τῶν βαρῶν τῆς ἀπωλείας.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί.

Εἰρηνοποιοὶ εἰσι καὶ οἱ τοὺς ἀπίστους μεταπειθόντες· πιστεῦσαι, ὡς τοὺς πάλαι ἔχθρους τοῦ Θεοῦ εἰρηνοποιοῦντες αὐτῷ (1).

Ἔμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

(2) Πάλιν τοῦ κόσμου, οὐκ ἔθνους ἑνός, οὐδὲ ἔκκοι πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ φῶς τοῦτον, καὶ τῆς ἀκτίως πολὺ βέλτιον· ὡσπερ οὖν καὶ ἄλας πνευματικὸν, καὶ πρότερον ἄλας, καὶ τότε φῶς· ἵνα μάθῃς ἡλίκων τῶν καταστυφόντων τὸ κέρδος, καὶ τῆς σεμνῆς διδασκαλίας τὸ ὄφελος· καὶ γὰρ στυφεῖ, καὶ οὐκ ἀφίησι διαρρέῦσαι, καὶ διαθλέψαι ποιεῖ πρὸς ἀρετὴν χειραγωγούσα. Τὸ δὲ, « Οὐ δύναται πόλις κρυθῆναι, » καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι Ὁδῶ ἔσεσθε, φησὶν, πάση τῇ οἰκουμένῃ καταφανεῖς, ὡσπερ πόλις ὑπεράνω κορυφῆς ὄρους κειμένη, καὶ ὡσπερ λύχνος ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνων (3).

Ἔμεῖς ἔστε τὸ ἄλας τῆς γῆς.

Ἄλας (4) καλεῖ τὴν φρόνησιν.

Ἰὼτα ἐν ἡ μίᾳ κεφαλαίᾳ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου.

(1) Catena Corderii, brevius, Εἰρηνοποιοὶ λέγονται καὶ οἱ πειθόντες τοὺς ἀπίστους πιστεῦειν τῷ Θεῷ.

(2) Πάλιν. — Mai B. N. III, 128 et 134.

(3) Φαίνων. Aliter Catena Cramerii p. 34 : Τὸ δὲ, « Οὐ δύναται πόλις, » οἱ ἐπὶ τῇ πίστει ἰδρυμένοι, ὡς

Alit, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accurrerunt (3). Nempe res humanæ ante Christi adventum in tenebris versabantur : non enim ambulabant homines in tenebris, sed sedebant ; quod satis inuit, non sperasse eos conditionis suæ mutationem.

6 IV, 24, 25. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, lunaticos et paralyticos, et curavit eos. Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem.

Perpendes autem naturales etiam passiones, iram ac cupiditatem, ad Evangelicam regimen surdos homines facere. Si quis vero interrogari, quoniam inter morbum ac infirmitatem sit differentia, respondemus infirmitatem quidem esse temporariam corporis inæqualitatem, morbum vero elementorum in corpore disproportionem. Illud vero etiam declarandum est, hæreditatem tribus Zabulon et Nephthaim usque ad Sidonem civitatem gentilem pertigisse, eosque deinceps mistim cum Judæis habitasse. Interpretatur autem Zabulon via felicitatis et benedictio ; Nephthaim, truncus resolutus, sive frutex extensus. Facti sunt autem hæc qui in Christum crediderunt ; recte enim ambulantes Dei benedictione digni habiti sunt, ac bonis omnibus cumulati sunt qui prius in Galilæa existebant, quæ vocatur devoluta, id est devoluti ad barathrum perditionis.

V, 9. Beati pacifici.

Pacifici sunt illi etiam qui infideles ad fidem converterunt ; quia nempe Dei olim inimicos eidem concillant.

V, 14. Vos estis lux mundi.

Rursus mundi dicit eos lucem, non autem gentis unius vel civitatum viginti, sed totius qui habitatur orbis. Et quidem lux denotatur intellectualis, quæ radiis solaribus multo est præstantior. Sal quoque spiritale intelligitur ; imo prius (v. 13) salis mentio fuit, deinde lucis ; ut cognoscas quantum sit acerbarum rerum quæstus, sacræque doctrinæ utilitas. Quippe hæc vim constringendi habent, neque diffuere sinunt, atque ad virtutem spectare suadet. — Verba autem « Non potest civitas abscondi, » et reliqua, hoc denotant, quod nempe, Sic universis mundo conspici eritis, sicuti urbs in fastigio montis collocata, et sicuti lucerna in candelabro relucens.

V, 13. Vos estis sal terræ.

Sal, id est sapientia.

V, 18. Iota unum aut unus apex non præteribit a lege.

ἐπ' ὄρους ὕψηλοῦ, οὐκ ὄφελουσι λαθραίως ἢ μετὰ βελάς λαλεῖν τὸν λόγον.

(4) Ἄλας — φρόνησιν. Cramer, p. 33.

(3) Contra Pelagianos.

Carnali cultui cultum in spiritu ac veritate substituit Dominus. Quin adeo quæ ne carnaliter quidem Judæi fortasse agebant, hæc spiritaliter Christi agunt discipuli. Quamobrem et ait: Iota unum aut unus apex non præmittetur de lege, donec omnia fiant. Perspicuum est, cuncta Judæos non fecisse, vel si olim fecerunt, jam nunc desierant facere, prohibiti scilicet, modo regum timore, modo templi destructione, in quo uno sacrificia peragi oportebat.

V, 19. *Qui solverit unum de mandatis istis minimis.*

Qui vel unam legis præceptum delet, deletur ipse a Deo, utpote Dei adversarius, et contra legem ejus agens. Imo nunc ab evangelica lege pœnam perferet, quam prisca lex non inferebat. Ideoque et consequenter ait Christus: « Non veni legem solvere, sed adimplere. » Quod enim ibi dictum fuit, hic est perfectum. In lege, puta, dictum fuit: « Coram cano capite surge ». Et: « Si videris iumentum inimici tui sub sarcina lapsum, fer ipsi opem ad illud sublevandum ». Atamen si quis hæc præcepta transgressus fuisset, pœnam nullam lex infligebat: quam quidem adimplens Christus ait, hominem hujusmodi in regno Dei fore contemnendum. Hoc itaque etsi minimum præceptum, cujus violati olim nulla erat vindicta, si quis deleverit, hic in novo fœdere pœnam referet.

7 *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.*

Quod hic de conjungenda actioni doctrina Christus monet, puto in lege significatæ distinctione mundarum pecudum; quarum unus ex characteribus erat, fissas ungulas pedum habere; quo tacite præscribitur bisulco pede, consideratione, inquam, et praxi, ambulandum esse nobis, ut neque agamus sine contemplatione, neque contemplerur sine praxi. Quod si alterum horum ab altero separandum est, tolerabilius fuerit praxim habere solam, quam cognitionem otiosam. Scientia enim speculationi curiose desidioseque indulgens, effrenis continuacisque naturæ est, multosque in præceptis impulit sibi deditos; actiosa vero vita minime.

V, 23. *Si ergo offers munus tuum ad altare.*

Salutis consequendæ pœnæque vitandæ rationem excogitavit Deus peccatoribus pœnitentiam; et cum læso reconciliationem edixit fore pœnæ remissionem; quando quidem qui fratrem suum non amat, Deum non diligit. Hic autem merito illum, qui adversus fratrem offensam fovet, non recipit, cum sincere ad se non accedentem.

8 V, 24. *Relinque ibi munus tuum ante altare, et vade: prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.*

¹ Levit. xix, 32. ² Exod. xxiii, 5.

(1) Ἄρτι — ἐπιτελεῖσθαι. Ibid.

(2) Ὁ ἀθετῶν — τιμωρηθήσεται. Mai B. N. III, 129.

(3) Fragmenti hujus prior hæc tantum particula

(1) Ἀντὶ τῆς σαρκικῆς λατρείας εἰσῆγαγεν ὁ Κύριος τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ τάχα ἄπερ οὐτε σαρκικῶς ἐποιοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, ταῦτα νῦν πνευματικῶς οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ ποιοῦσι· διὸ φησὶν· « Ἰὼτα ἐν ἡμίᾳ κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκ τοῦ νόμου, ἕως πάντα γένηται. » δῆλον ὅτι οὐ πάντα ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι· ἢ καὶ ἐποίησαν, ἐπαύσαντο τοῦ ποιεῖν, μηκέτι συγχωρούμενοι ποιῆσαι αὐτά, πῆ μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν βασιλέων, πῆ δὲ καὶ τῷ καταλελῶσθαι τὸν ναὸν, ἐν ᾧ μόνω ἔδει τὰς θυσίας ἐπιτελεῖσθαι.

Ὅς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων.

Ὁ ἀθετῶν (2) μίαν τῶν τοῦ νόμου ἐντολῶν, ἀθετεῖται παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς θεομάχος, καὶ ἀντινομοθετῶν τῷ Θεῷ (3)· καὶ νῦν ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου δέχεται τὴν τιμωρίαν, ἣν ὁ νόμος πάλαι οὐκ ἦν ὀρίσας· διὸ καὶ ἀκολούθως λέγει ὁ Χριστὸς, ὅτι· « Οὐκ ἤλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. » ὃ γὰρ ἐκεῖ ἔλεγεν, ὡς ἐν ἐπιλήρωθι· ὅσον ἐν τῷ νόμῳ ἐλέχθη· « Ἀπὸ προσώπου πολλοῦ ἐξαναστήσῃ. » Καί· « Ἐὰν εἴης τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου ἐπιπεπτωκὸς ὑπὸ τὸν γόμον, συνέγειρον αὐτὸ μετ' αὐτοῦ. » Ταῦτα εἰ παρέθῃ τις, οὐκ ἦν τιμωρία ὀρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ νόμου, ἣν ἀποπληρῶν ὁ Χριστὸς φησὶν, ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ ὁ τοιοῦτος ἐξουθενήσεται. Ταύτην οὖν καὶ εἰ ἐλαχίστην ἐντολήν, ἐφ' ἣν οὐκ ἦν ἐκεῖ παραβάτως ἐπαγομένη κόλασις, ὁ ἀθετῶν, οὗτος ἐκ τῆς νέας διαθήκης τιμωρηθήσεται.

Ὅς δ' ἂν ποιῆσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Οἶμαι δὲ καὶ τὸ δίχρηλον ἐν τῷ νόμῳ τοῦτο σημαίνειν· τὸ διὰ λόγου καὶ πράξεως ὀδεύειν ἡμᾶς· καὶ μῆτε πράττειν ἀλόγως, μῆτε λόγον ἔχειν πράξεως χωρὶς· εἰ δὲ τι ἐκ τῶν τοιούτων εἶναι βούλεται μεμονωμένον, πράξις ἔστω λοιπὸν καὶ μὴ λόγος. Λόγος γὰρ ἀχαλίνωτος κατὰ κρημνῶν ὤθησε πολλάκις τοὺς κερτημένους· πράξις δὲ οὐδέποτε.

Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

(4) Τρόπον σωτηρίας καὶ διαφυγῆν τιμωρίας τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐφεύρεν ὁ Θεὸς τὴν μετάνωσιν, καὶ τὴν τοῦ λελυπημένου θεραπείαν, ἀνατροπὴν ἐσεσθαι τιμωρίας φησὶν· ἐπειδὴ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Κύριον· εἰκότως τὸν ὄντα ἐν λύπῃ τοῦ ἀδελφοῦ οὐ προσδέχεται, ὡς μὴ ἀληθῶς αὐτῷ προσίοντα.

Ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου, ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

hactenus legebatur iisdem fere verbis in Possini catena; cætera vero Vaticanus codex nunc addit.

(4) Τρόπον — προσίοντα. Mai ibid.

Διδάσκει ἡμᾶς ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ τὴν τιμωρίαν διαφυγεῖν ἀμαρτάνοντας· ἢ τοίνυν μεταγνώσας ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι, καὶ ἡ πρὸς τὸν λυπηθέντα ὑφ' ἡμῶν παράκλησις, καὶ ἡ τῆς συγχωρήσεως τοῦ ἀμαρτήματος εἴτησις καὶ τὸν ἀδελφὸν θεραπεύει καὶ τὸν Θεόν.

Μὴ ποτέ σε παραδῶ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ, κ. τ. λ.

(1) Ὑποκείσθω τις, φησὶν, ἐφ' ἐνὸς τῶν τεταγμένων εἰς ἀρχὴν, αἰτιάματα τινα ποιησάμενος κατὰ σοῦ· εἶτα τοῖς ἐπάγουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑποδείξας ἀποφέρεισθαι ποιεῖ. Ἔως τοίνυν, φησὶ, μετ' αὐτοῦ εἶ ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστιν πρὶν ἀφικέσθαι πρὸς τὸν κριτὴν, ὁδὸς ἐργασίαν, ἀντὶ τοῦ, Πᾶσαν θέσθαι μὴ ὀκνήσης σπουδὴν, ἵνα ἀπαλλαγῆς ἀπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ τοῦτο [μὴ] γένηται, παραδώσει σε τῷ κριτῇ· εἶτα ὅτ' ἂν ἔνοχος τοῖς ὀφλήμασιν εὐρέθῃς, παραδοθήσῃ τῷ πράκτορι, τουτέστι τοῖς ἀπαιτηταῖς, κάκεινοί σε κατακλείσαντες ἀπαιτήσουσι καὶ τὸ ἔσχατον λεπτόν. Οὐχοῦν ἔνοχοι μὲν πλημμελήμασιν ἔσμεν ἅπαντες ὁ ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκάστου γε μὴν ἀντίδικος καὶ κατήγορος ὁ Σατανᾶς· ἔχθρὸς γὰρ ἐστὶν καὶ ἐκδικητής. Ἔως τοίνυν ἔσμεν ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστιν ἕως οὕτω πρὸς τὸ τῆς ἐνθάδε ζωῆς κατηγνήσαμεν τέλος, ἀπαλλαγώμεν αὐτοῦ, λύσωμεν τὰς καθ' ἑαυτῶν αἰτίας, τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν ἀρπάσωμεν ἐλευθεροῦσαν ἡμᾶς παντοῦ ὀφλήματός τε καὶ δίκης, ἕξω τιθείσης κολάσεώς τε καὶ φόβου· μὴ ἄρα πως ἀναπόνηπτον ἐσχηκότες τὸν μολυσμὸν, ἀπενεχθῶμεν πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ παραδοθῶμεν τοῖς πράκτορσιν, ἧτοι τοῖς κολασταῖς, ὧν οὐκ ἂν τις διαφύγῃ τὸ ἀπηνέες· ἀπαιτηθήσεται δὲ μᾶλλον τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκας, μικρῶ καὶ μεγάλῳ· τοῦτων ἔσονται μακρὰν οἱ τὸν τῆς Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἠγνοηκότες.

Ἄμην λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκῆθεν ἕως ἂν ἀποδῶς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· παραινεῖ γὰρ εὐγνώμωνεῖν, καὶ μὴ τῇ κρίσει θαρρῆσιν· εἰ γὰρ τι συμβαίῃ παρ' ἑλπίδα, καὶ κατασεθῆς ὑπὸ τοῦ κριτοῦ, οὐκ ἀπολυθήσῃ ἕως οὗ ἀποτίσης τὸν ἔσχατον ὀβολόν· τοῦτο γὰρ λέγεται κοδράντης.

Ὁ κοδράντης δὲ σημαίνει τὸ τέταρτον τοῦ μέτρου. Ὁστος κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνὴν, δύο ἐστὶν ὀβολοί, ὅπερ ὁ Λουκᾶς σαφηνίσας, λεπτὸν ἀνόμασεν. Ἡμεῖς δὲ ἀπαλλαγώμεν καὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐκδικητοῦ, ἤγουν τοῦ διαδόλου, ἕως ἔσμεν ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, καὶ τῶν τῆς αἰμιᾶς παθῶν, ἅτινα ἀντίδικοι ἡμῶν ἐστίν. Οὐδαὶς γὰρ ἡμῶν ἕτερος ἀντίδικος, ἐὰν μὴ ἡμεῖς ἑαυτῶν διὰ τοῦτων γενώμεθα ἀντίδικοι, καὶ μηδὲ ἡ συνείδησις καταγινωσκέτω ἡμῶν, ὡς καταφρονούντων τῆς ὑπομνήσεως αὐτῆς, μήποτε παραδοθῶμεν τῷ κριτῇ πάντων θεῶν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχθέντες, ὁ δὲ παραδώσει τοῖς πράκτορσι τοῖς κολασταῖς ἀγγέλοις, καὶ ἀπαιτησώμεθα τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκας, μικρῶ καὶ μεγάλῳ. Κἂν γὰρ μωρὸν

A Docet nos hoc loco quomodo supplicium effugere possimus in peccatum lapsi. Nimirum poenitentia commissi, reparatio injuriæ et satisfactio per amicam compellationem ejus qui a nobis molestia est affectus, postremo petitio veniæ et fratrem læsum placat et Deum.

V, 25. Ne te adversarius judici tradat, etc.

Putate esse aliquem in dignitate constitutum, qui adversus te qualibet de causa exoptulet, ideoque satellitibus imperet ut ad tribunal te ducant. Quandiu, inquit, in via cum illo es, videlicet, antequam ad judicem devenias, da operam, id est omni studio contendere, ut ab eo discedas. Nisi enim ita contingat, judici presentaberis; apud quem æris alieni reus compertus, quæstori traderis, id est exigentibus debitum, a quibus in vincula conjectus extremum quoque quadrantem reddere cogeris. Profecto quotquot in orbe vivimus, peccatis sumus irretiti, singulorum adversarius et accusator Satanas: est enim hic inimicus et vindex. Quandiu igitur in via sumus, id est antequam ad hujus vitæ finem deveniamus, ab hoc nos inimico expediamus, culpas quisque nostras purgemus, Christi gratiam adipiscamur, quæ nos omni debito et ultione liberet, atque extra poenam timoremque collocet, ne scilicet maculis haud ablutis, ad judicem pertrahamur, tradamurque exactoribus, sive reorum vindicibus, quorum nemo sævitiam fugiet; imò vero cuiusvis culpæ, tenuis æque ac magna, poenas dabimus. Hac autem calanitate carebunt, qui tempus adventantis Christi recte tenuerint, et ejus mysterium non ignoraverint.

V, 26. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas novissimum quadrantem.

Quod dicit hanc vim habet: suadet placibilem esse ac conciliationi facilem: neque nimis de iudicii exitu securum esse. Si quid enim præter spem acciderit et iudicis jussu comprehendaris, non dimitteris donec solveris novissimum obolum; hoc enim dicitur quadrans.

9 Quadrans vero quartam mensuræ partem significat: hic juxta Hebræorum vocem duos facit obolos, quod Lucas declarans leptum vocavit. Nos autem liberemur etiam ab inimico et adversario, scilicet diabolo, dum sumus in hac via, et passionibus ignominia, quæ adversaria nobis sunt. Nemo enim nobis alius adversarius, dummodo nobismetipsis per hæc adversarii non simus; neque conscientia condemnet nos tanquam illius admonitionem contemnentes, ne unquam tradamur judici omnium Deo a conscientia reprehensi, qui nos tradat exactoribus, vindicibus angelis, et postulent a nobis de omnibus peccatis expiationem tum magnis, tum parvis. Si enim stultum fratrem dixerimus, quod par-

(1) Ὑποκείσθω — οὐκ ἠγνοηκότες. Ibid.

vum esse videtur, in gehennam abripiemur. Sin A vero stultum vocasse, ad gehennam pertrahat, quando etiam maleficum, et invidiosum, et inanis gloriae appetentem, et innumera huiusmodi alia innumeraverimus, quantum nobismetipsis gehennae ignem auxerimus! Illud enim *stulte et rana*, iis quae dicta sunt multo levius est in ratione injuria. Quapropter illa pertransiens Christus haec posuit, ut dicas quo si illud levius dictum gehennam accersat, contra dicentem, multo magis id graviora effluunt. Nos autem pro ridiculo hoc habemus: stulti enim nomine saepe abstinentes, alius injurias acerbiores proferimus tanquam illud solum nomen supplicium habeat annexum. Hoc autem non ita est, sed omnis accusator, et contumeliosus, extremo supplicio dignus est: « Nolite enim errare, inquit: neque B fornicarii, neque idolis servientes, neque avari, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt ». Si vero tibi gravia esse videntur haec praecipita, multumque continere laboris, considera propter Christum te haec facere, et amara erunt dulcia, et labor non amplius labor videbitur, sed quanto contentior fuerit, tanto suavior fiet et dulcior. Non solum autem spe futurorum levem reddidit virtutem Deus, sed alio etiam modo ubique nobis conjunctus, et in auxilium paratus.

V, 27. *Audistis quia dictum est: Non mœchaberis.*

Sunt forte nonnulli qui tantam gratiam acceperunt ut ipsius concupiscentiae sint immunes. Cæterum Christus, per quem natura humana meliorata est, quaedam quae supra legem sunt imperat, ut nunc possibilia. Si enim iis qui ante Christum fuerunt hoc erat impossibile, fidelibus jam facile est concupiscentias rescindere.

V, 30. *Cyrillus, Joannes, Isidorus, Theodorus Heracleota.* Dicens: « Si oculus tuus scandalizet te, » etc., per oculum concupiscentiae conceptum intelligit quem erui oportere ait.

Aliter. Eorumdem. Oculi et manus nomine amicus intelligitur. Si enim aliquem ut oculum dextrum diligas, et ex eo eandem utilitatem percipias quam ex manu dextera; et animam tuam laedit, erue eam a te et ab eis separare. Cum enim vos invicem salvare non possitis, imo vero ambo simul perituri sitis in mutua societate manentes, satius est, vel D unum, ab alio separatum, salvari.

V, 31. *Dictum est: Quicumque dimiserit uxorem suam, dei ei libellum repudiij.*

Sapientem uxorem dimitte copiam ei dat alii nubendi, quod est mœchationis genus, quasi nondum dissoluto vinculo. Non enim repudiij libellus apud Deum matrimonium solvit, sed mala agendi ratio.

IO V, 34, 35. *Neque per caelum, quia thronus Dei est; neque per terram.*

¹ I Cor. vi, 9.

(1) *Táxa stot* — *ἐκκόπτειν*. Cramer. p. 37.

(2) *Εἰπών* — *ἐνα σωθῆναι*. Cramer. p. 39.

τὸν ἀδελφὸν εἰπωμέν, ὅπερ δοκεῖ μικρὸν εἶναι, εἰς τὴν γένναν ἀπαχθόσμεθα. Εἰ δὲ τὸ μωρὸν καλέσαι γένναν ἐφέλεται, ὅταν καὶ κακούργον, καὶ βάσκενον, καὶ κενόδοξον, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα ὀνομάζωμεν, πόσον ἑαυτοῖς γέννης συναύξομεν πῦρ! Τὸ γὰρ μωρὸν, καὶ τὸ βλακῆ, τῶν εἰρημένων πολλῶ κωφότερα εἰς ὑβρεως λόγον ἐστὶ. Διόπερ ἐκεῖνα παρὰ ταῦτα ἐθήκεν ὁ Χριστὸς, ἵνα μάθῃς ὅτι εἰ φορητότερον λεχθὲν τὴν γένναν ἐπισπάται κατὰ τοῦ λέγοντος, πολλῶ μᾶλλον τὰ βαρύτερα τοῦτο ἐργάζεται. Ἥμεῖς δὲ καταγέλαστον τοῦτο ποιούμεν. Τὸ γὰρ μωρὸς ὄνομα καλλίκις παραφυλαττόμενοι, ἐτέρας ὑβρεις πιπροτέρας ἐπάγομεν, ὡς ἐκεῖνου μόνου τοῦ ὀνόματος τὴν κλάσιν ἔχοντος. Τὸ δὲ οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ πᾶς κατήγορος καὶ λοιδορος, τῆς ἐσχάτης ἐστὶ κολάσιω; ἀξιος. « Μὴ πλανᾷσθε γὰρ, φησὶν ὅτε πόρνοι, ὅτε εἰδωλολάτραι, ὅτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοιδοροὶ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν. » Εἰ δὲ σοι φορητικὰ εἶναι δοκεῖ ταῦτα τὰ ἐπιτάγματα, καὶ πολλὸν παρέχειν τὸν πόνον, ἐννόησον, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα ποιεῖς, καὶ τὰ λυπηρὰ ἐστὰι ἡδὴ, καὶ ὁ πόνος οὐκέτι πόνος φανεύεται, ἀλλ' ὅσαπερ ἂν ἐπιτείνῃται, τοσοῦται γλυκύτερα καὶ ἴδιον γίνεται. Ἡ δὲ μόνον δὲ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι κούφην τὴν ἀρστην ἐποίησαν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἐτέρω τρόπῳ συναφαπτόμενος ἡμῖν πανταχοῦ καὶ συναντιλαμβανόμενος.

Ἠκούσατε δεῖ ἐβρόθη, Οὐ μοιχεύσεις.

Τάχα (1) εἰσὶ τινες τοιοῦτον λαβόντες χάρισμα ὥστε μὴ ἐπιθυμεῖν. Πλὴν ὁ Χριστὸς ὡς ἰσχυροποιήσας τὴν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τὰ ὑπὲρ νόμον ἐπιτάσσει, ὡς νῦν ἐγχωροῦντα. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἀδύνατον ἦν τοῦτο, ἀλλὰ τοῖς πιστοῖς ἀκατέβρωτον ἐὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐκκόπτειν.

Κύριλλος, Ἰωάννης, Ἰσίδωρος, Θεόδωρος Ἡρακλείας. Εἰπὼν (2), « Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου σκανδαλίῃ σε, » καὶ τὰ ἐξῆς ὀφθαλμὸν λέγει τὸν λογισμὸν τῆς ἐπιθυμίας, ὃν λέγει ἐκκόπτεισθαι.

Ἄλλως. Τῶν αὐτῶν. Ὀφθαλμὸς καὶ χεὶρ νοεῖται ὁ φίλος ὅτι ἐν γὰρ τινα οὕτως φιλεῖ, ὡς ἐν τάξει ὀφθαλμοῦ δεξιῶ, καὶ χρησίμων αὐτὸν νομίζεις ὡς ἐν τάξει δεξιῶς χειρὸς, καὶ βλάπτει σου τὴν ψυχὴν, ἀπώτεμα τούτους ἀπὸ σοῦ, καὶ πόρρω χωρισθῆτι ἀπ' αὐτῶν. Ὅτι ἂν γὰρ μὴ ἀλλήλους σώζητε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφοτέροι προσαπόλλυσθε ὄντες ὁμοῦ, συμφέροι χωρισθέντα, κἂν τὸν ἕνα σωθῆναι.

Ἐβρόθη δὲ δεῖ δεῖ ἀπολύση τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὅτῳ αὐτῇ ἀποστάσιον.

Ὁ (3) τὴν σώφρονα ἐκβάλλον διδωσιν αὐτῇ ὄθειαν ἄλλω γαμηθῆναι, ὅπερ ἐστὶν εἶδος μοιχείας, ὡσανεὶ μὴ λυθείσης συζυγίας ὅτι γὰρ τὰ βεπούδια παρὰ Θεῷ λύει τὸν γάμον, ἀλλ' ἡ ἄτοπος πράξις.

Ἥτες ἐν τῷ οὐρανῷ, δεῖ θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῆτε ἐν τῇ γῆ.

(3) Ὁ — ἄτοπος πράξις. Cramer. p. 39.

Διὰ τοῦτο κωλύει ἡμᾶς ὀμνῆσαι κατὰ τοῦ οὐρανοῦ ἅ καὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ δῶμεν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἀξίωμα, θεοποιούντες αὐτήν. Οἱ γὰρ ὀμνύντες αὐτήν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσιν.»

Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου· καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δευτεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς.

Ἔσο, φησὶν ὁ Χριστὸς, μὴ πρὸς τὸ λαμβάνειν ἱτοιμος, ἀλλὰ πρὸς τὸ δίδουαι. Τὸ μὲν γὰρ χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ Θεοῦ· τὸ δὲ συνάπτειν πέφυκε· καὶ μάλιστα ὅταν ὁ αἰτῶν ἄξιος τυγχάνῃ, καὶ δίκαια ἡ αἰτήσις.

Οὐκ ἐπὶ φιλῆς τῆς λέξεως πρέπει ἴστασθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἐντολῆς ἐξετάζειν ἀκριβῶς. Οὐτε γὰρ παντὶ αἰτοῦντι κελεύει δίδουαι, κἂν μὴ ἔχη τις ἀδύνατον γάρ· οὔτε μὴν ἐὰν ἔχῃ, αἰτοίῃ δὲ τις κακῶς· χείρων γὰρ ἢ ὁσὶς, ὅταν ὁ μὲν πρὸς ἀσέλγειαν αἰτῆ, αὐτὸ δὲ παροσχῆς ἕλην τῆς τοιαύτης ἀκολασίας διδούς.

Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν.

Ἄλλ' ἴσως τις τὸν μακάριον Παῦλον ὡς καταρῶμενον τὸν χαλκία Ἀλέξανδρον προσάγων ἡμῖν, πείσει μὴ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν. Πρὸς δὲ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐχ ὡς ἴδιον ἐχθρὸν, ἀλλ' ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἐθαγγελίου, καταρᾶται ὁ Παῦλος, διδάσκων ὡς ἀεὶ τοῖς τοιοῦτοις χρῆ πολεμεῖν (1).

(2) Ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθροὺς, οὐ καθ' ὃ μοιχοὶ εἰσιν ἢ φονεῖς, ἀλλὰ καθὼς ἄνθρωποι. Τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἐνεργείας ἔστιν, οὐκ οὐσίας· διὸ οὔτε ἔργον Θεοῦ ἢ ἁμαρτία.

Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν, μὴ ποιῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.

(3) Ὁ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν ποιῶν ἀρετὴν, ὑπερκόσμιον ἔχει τὸ καύχημα.

Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὡς περὶ οἱ ἔθνη.

Διὰ τοῦτο (4) ὁ Χριστὸς παρακελεύει διὰ συντόμου τὰς προσευχὰς ποιῆσθαι, ἐπειδὴ περὶ οἶδε τὸν νοῦν εὐπαράφορον ὄντα, καὶ δι' ἐνοπιῶν καὶ φροντίδων ματαίων ἀποπλανώμενον, μάλιστα ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ· καὶ παραγγέλλει νηφαλέως καὶ ταχέως αἰτεῖν τὸν Θεὸν ἃ ζητεῖ, μὴ πάντα ὅσα θέλει ἀναγγέλλοντα· τοῦτο γὰρ τῆς ἄκρας ἔστι φρενοβλαβείας· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πρὸ τοῦ ἡμᾶς αἰτῆσαι, τίνων χρῆζομεν· βαττολογία δὲ λέγεται ἡ πολυλογία, ἀπὸ Βάττου τινὸς Ἑλλήνος, μακροῦς καὶ πολυσίτους ὕμνους ποιήσαντος εἰς τὰ εἰδῶλα, καὶ ταυτολογίαν ἔχοντα. Βαττολογία ἔστι τὸ ἔξω τοῦ καλοῦ (5).

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Φύσει Θεὸς ὁ Χριστὸς ὑπάρχων, καὶ φύσει ἄνθρωπος, οἰκονομικῶς λέγεται βασιλεὺς, τουτέστιν ὡς ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο οἱ δίκαιοι ἐπεύχονται ἑαυτοῖς

¹ Hebr. vi, 16. ² II Timoth. iv, 14

(1) Paulo aliter catena Cramerii, p. 42.

(2) Ἀγαπῶμεν — ἡ ἁμαρτία. Catena Cramerii, p. 41.

(3) Ὁ δὲ αὐτὸ — εὖ καύχημα. Ibid. p. 45.

Idcirco prohibet nos Jurare per cœlum et terram, ne creaturæ supra creaturam tribuamus dignitatem, deificantes ipsam. Qui enim Jurant per ipsam, inquit Apostolus, «per majorem sui Jurant.»

11 V, 42. Qui autem petit a te, da ei, et volenti mutuari a te, ne avertaris.

Sis, ait Christus, non ad accipiendum promptus, sed ad dandum. Prius enim illud a Deo nos disjungit. hoc autem eidem admovent. Præsertim quando qui petit dignus fuerit, et æqua sit postulatio.

Non in nuda dictione sistere convenit, sed præcepti scopus exacte indagandus. Neque enim omni petenti dare præcipit, etsi quis nihil habeat, fieri enim hoc non potest, neque licet quis habeat, si mala fide petierit. Pejus est enim ipsum donum, quando quis ad socordiam petit, tu vero illi dans, materiam ei dissolutionis præbes.

V, 44. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros.

12 Sed forte aliquis beatum Paulum Alexandro ærario Dei vindictam imprecantem nobis producens in medium, suadere volet inimicos non amandos. Cui respondendum est, non tanquam Pauli privati inimicum, sed ut Christi atque Evangelii hostem, devotum esse a Paulo Alexandrinum, sic docente æternum cum talibus bellum gerendum esse.

Diligamus inimicos, non in quantum mœchi sunt vel homicidæ, sed ut homines. Peccare enim operationis est, non naturæ; ideo nec peccatum est opus Dei.

VI, 1. Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus.

Qui propter honestum solam virtutem cœli, egregiam laudem meretur.

VI, 7. Orantes autem nolite multum loqui, ut solum ethnici.

Ideo Christus preces jubet ad compendium conferre, quia mentem nostram facile evagantem novit, cogitationibusque variis et curis deerrantem, præsertim tempore orationis. Mandat ergo ut sobrie celeriterque petat homo a Deo quæ requirit, non autem ut omnia, quæ vult, entuliet: hæc enim summa foret stultitia, siquidem ante petitionem, omnia scit Deus quibus egenus. Battologiam vero dicunt Greci, quod Latini multiloquium, a Battolo quodam, qui longos multorumque versuum hymnos in idola fecit, cum verborum repellitione. Et quidem battologia vitium sermonis est.

13 VI, 10. Adveniat regnum tuum.

Cum sit Christus natura Deus, et natura homo; hoc posteriori duntaxat respectu rex dicitur, quatenus nimirum est homo. Propterea in votis suis

(4) Διὰ τοῦτο — τοῦ καλοῦ. Mai B. N. III, 130.

(5) Fragmenti hujus pars exstat in Possin. Cat., pars item in Corder.; reliqua nunc adduntur.

ponunt Justī, ut hoc sibi contingat, regnetque in A ipsos Christus. Quin ut et ad infideles quoque regnum extendatur istud cupiunt ut apertis ad veritatis lumen oculis credentes in ipsum, proprium ipsi quoque eundem Christum habeant agnoscantque regem.

VI, 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata, dimittet etiam vobis Pater vester cælestis.

Potest quoque Jesus ut Deus peccata dimittere, sed tanquam adhuc imperfectis discipulis nondum de sua deitate instituit sermonem.

14 VI, 21. Nemo potest duobus dominis servire; aut enim unum odio habebit, et alterum diligit; aut unum sustinebit, et alterum contemnet.

Et simpliciter dicendo, non potest quis sese a B materialibus affectionibus non segregans, vel Deum, vel proximum sincere diligere. Bonus quidem dominus avaritiæ expers est animus; pravus vero amans pecunias: ideo uni addictum esse oportet. Non enim fieri potest, ut duobus diversi contrarii habitus placeamus.

15 VI, 23. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.

Anima præstantior est corpore utpote imago et affatus Dei. Corpus porro instrumentum ipsius cooperatur ipsi ad optima quæque. Oportet ergo nos curare utrumque, ac corpus quidem quantum necesse est ad vitandum ne id impedimento sit animæ, cui potissimum invigilandum est, semperque eni- C tendum ut demus illi quæ ipsam decent; referamusque illam per exercitium virtutum ad causam unde prodit, Deum videlicet qui creavit ipsam.

16 VI, 31. Nolite ergo solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?

Quærentibus quæ ad animam pertinent, ultro largitur Deus quæ opus sunt corpori. Quod scire ac cogitare nos decet, ne nimix talium rerum curæ impedimento sint nobis ad operationes præstantissimas.

VII, 2. In quo enim iudicio judicaveritis, iudicabimini, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Qui ad religionem instituti sunt, bona prudentia D frenum injiciunt linguæ, ut illa solum loqui assuescant, quæ nullum afferant nocumentum; hoc docens nos sapientum aliquis dixit: « Fili, siquidem est tibi sermo intellectus, responde; sin autem, sit manus tua super os tuum, mors enim et vita in manu linguæ »; id est, in potestate; « qui vero potestatem habent illius, edent fructus illius. » Quia vero linguæ potestatem habere non adeo facile est, superior etiam hoc nos postulare Psalmista docet dicens: « Pone, Domine, custodiam ori meo »; ne invicem videlicet obloquamur, neque fratres contemnamus. Qui enim intellectu regitur, non aliorum peccata

τοῦτο ὑπάρξῃν· Ἐτι δὲ καὶ τοῖς ἀπίστοις, ἵνα ὁρῶν-
τες καὶ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, οἰκεῖον ταυτῶν ἐξῶσι
βασιλέα.

Ἐὰν γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώ-
ματα, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατήρ ὁμῶν ὁ οὐρά-
νιος.

Δύναται καὶ ὁ Ἰησοῦς ὡς Θεὸς ἀφιέναι ἁμαρτίας,
ἀλλ' ὡς Ἐτι ἀτελέσι τοῖς μαθηταῖς, οὕτω τὸν περὶ
τῆς ἰθίας θεότητος παρέδωκε λόγον.

Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ
τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ
ἐνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονησεί.

Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐ δύναται τις μὴ χωρῖσα-
ς ἑαυτὸν τῆς τῶν ὀλικῶν προσπαθείας, οὔτε τὸν Θεόν,
οὔτε τὸν πλησίον ἀγαπήσαι γνησίως. Ἀγαθὸς μὲν
δεσπότης ὁ ἀφιλάργυρος τρόπος, φαῦλος δὲ ὁ ἐρῶν
χρημάτων, διδὲ τῷ ἐνὶ προσθετέον. Οὐ γὰρ δυνατὸν
τοῖς δυσὶν ἀρέσαι διαφόρου καὶ ἐναντίου οὐσιν ἐξῶσι.

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ
ὑμῶν, τί φάγητε, καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι
ὑμῶν τί ἐνδύσθηθε.

Ἡ ψυχὴ τῆς τοῦ σώματος οὐσίας τιμιωτέρα ἐστίν,
ὡς εἰκὼν Θεοῦ καὶ ἐμφύσημα· τὸ δὲ σῶμα ὄργανόν
ἐστὶν αὐτῆς καὶ συνεργὸν πρὸς τὰ κάλλιστα. Χρῆ-
σθ' ἡμᾶς ἀμφοτέρων φροντίζειν, τοῦ τε σώματος
ὄμμα καὶ τῆς ψυχῆς· καὶ τοῦ μὲν σώματος ἐπὶ τοσ-
οῦτον ἐφ' ὅσον ἱκανὸν αὐτῷ, καὶ μὴ ἐμποδίζεσθαι
τὴν ψυχὴν· αὐτῇ δὲ δοτέον ἀεὶ τὰ οἰκεῖα καὶ ἐπι-
μελητέον παντοίως· καὶ ἀνακτῆσαι διὰ τῶν ἀρετῶν
πρὸς τὴν αἰτίαν αὐτῆς τὴν δημιουργικὴν.

Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· Τί φάγωμεν, ἢ
τί πίωμεν, ἢ τί περιβλώμεθα;

Τοῖς τὰ τῆς ψυχῆς ζητοῦσι δίδωσιν ὁ Θεὸς καὶ τὰ
τοῖς σώμασιν ἐπιτήδεια· ἵνα μὴ φροντίζοντες ἡμεῖς
ὑπὲρ τῶν τοιοῦτων πλέον τοῦ δέοντος, ἐμποδισθῶ-
μεθα πρὸς τὰ κάλλιστα.

Ἐν ᾧ γὰρ κριματι κρινεθε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν
ᾧ μέτρω μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.

Οἱ πρὸς εὐλάβειαν παιδαγωγούμενοι τὸν ἐξ ἀγα-
θῆς φρονήσεως χαλινὸν ἐπιφέρουσι τῇ γλώσσῃ, ἐκεῖνα
μόνα λαλεῖν ἐπιτρέποντες, ὅσα τὸ βλάθο, οὐδὲν ποιεῖ·
τοῦτο διδάσκων τις ἡμᾶς τῶν σοφῶν ἔλεγε· « Τέκνον,
εἰ μὲν ἔστι σοι λόγος συνέσεως, ἀποκρίθητι, εἰ δὲ μὴ,
χεῖρ ἔστω ἐπὶ στόματί σου· θάνατος γὰρ καὶ ζωὴ ἐν
χειρὶ γλώσσης· » τούτῃσιν ἐν ἐξουσίᾳ· οἱ δὲ κρα-
τοῦντες αὐτῆς ἔδονται τοὺς καρπούς αὐτῆς. » Ἐπεὶ δὲ
τὸ γλώσσης κρατῆσαι οὐ σφόδρα ἐστὶν εὐχερὲς, ἀνω-
θεν καὶ τοῦτο ἡμᾶς αἰτεῖν ὁ Ψαλμῶδης διδάσκει λέ-
γων· « Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου, » μὴ
καταλαλῶμεν τοιγαροῦν ἀλλήλων, μηδὲ κατακρίνωμεν
τοὺς ἀδελφούς. Ὁ μὲν γὰρ συνέσει κυβερνώμενος, οὐκ

* Eccli v, 14; Prov xviii, 21. * Psal. cxi, 3.

εις τὰς ἐτέρων ἀμαρτίας ὀρᾷ, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ἐν-
ατεινίζων κακοῖς, καλὸν μετ' αὐτοῖς καταστήσει τὸ
ῥάκρυον, ἵνα κομισθῆται τὴν ἀφῆσιν παρὰ Θεοῦ. Ἀμῆ-
χανον γὰρ ὄντας ἀνθρώπους. καὶ οὕτως ἀσθενεῖς, μὴ
πάντως ὀλίγοις περιπίπτειν ἀτοπήμασι. Τὸ δὲ μὴδ'
ἄλλως περιπέσειν, μόνον πρόσεστι κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ.
Ἡμᾶς δὲ ἀναγκαῖον τοὺς ὄντας ἐν ἀμαρτίαις, μὴ
τοῖς ἄλλοτρίοις ἐφήδεσθαι κακοῖς, ἀλλὰ φροντίζειν,
ὅπως ἂν αὐτοὶ τῶν φαύλων ἔξω γενώμεθα.

Ἵποκριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ
ὄφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλήψεις ἐκβαλεῖν τὸ
κάρφος ἐκ τοῦ ὄφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

«Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὄφθαλμοῦ σου,»
τούτέστι σαυτὸν ἐπίδειξον καθαρὸν τῶν μεγάλων
ἀμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἔσῃ τῷ πταίοντι
μικρὸν. Εἰ δ' οὐκ ἐκβάλλεις τὴν δοκὸν, κατακρίνεις
δὲ τὸν ἔχοντα τὸ κάρφος, εὐλόγως ἀκούσῃ τὸ ἀποστο-
λικόν· «Ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις· ὁ λέγων
μὴ κλέπτειν, κλέπτεις.» Οὐκοῦν ἑαυτῷ μὲν ἔσται
διδάσκαλος σοφός, ἕτερον δὲ οὐ κατακρίνει. Τοῦτο
γὰρ καὶ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωσέως παραγγέλλει λέγων·
«Πρόσεχε σεαυτῷ,» φησὶν, οὐχ ἑτέρῳ. Τὸ δὲ πρόσ-
εχε, ἀντὶ τοῦ Παραδέλπου τὰ κατὰ σαυτὸν· ὁ μὲν
δὴ συνετὸς, οὕτως ἑαυτὸν παιδαγωγῆσει, οὐκ εἰς τὰ
ἐτέρων ἀποθλέπων παισιματα, ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα περι-
εργαζόμενος, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μεταγινώσκων Θεῷ.
Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ τὰ μὲν ἑαυτῶν οὐχ ὀρώσιν ὀλισθή-
ματα, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐτέρων προσκόμμασι γελῶσι πλα-
τῦ· οἱ χαμαὶ κείμενοι τοὺς ἐστῶτας ἐπιχλευάζουσιν,
οἱ ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς βορβόρω κατεχρισμένοι,
τοὺς ὀλίγον ἔχοντας ῥύπον καταδικάζουσι. Λέγουσι
γὰρ ἔσθ' ὅτε περὶ τίνος· Ὁ δεῖνα σκληρὸς, ἀπάνθρω-
πος, αἰσχροκερδής, φιλάργυρος, ὠμὸς, καὶ ἀνόητος·
εἶτα ταῦτα περιτιθέντες ἐτέροις, οὐκ αἰσθάνονται τὸν
ἑαυτῶν ζωγραφούντες τρόπον. Ὅσην δὲ ζημίαν ἔχει
τὸ κατακρίνειν ἐτέρους, διὰ τοῦ ἐξουθενούντος τὸν
Τελώνη Φαρισαίου μεμαθήκαμεν. Ταῦτα οὖν ἅπαντα
ἀνελὼν διὰ τῆς καλῆς ταύτης νομοθεσίας, ἐπήγαγε
πάλιν ἕτερον παράγγελμα, λέγων·

Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ δυνεῖς οἰδατε δόματα ἀγα-
θὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ
Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς
αἰτουσιν αὐτόν;

Δόματα (1) ἀγαθὰ καλεῖ τὰς πνευματικὰς δωρεάς·
ὁ δὲ Λουκᾶς Πνεῦμα ἅγιον εἶπεν ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν,
ἀγαθὰ· καὶ οὐδὲν τὸ διάφορον· τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦ-
μα, αὐτὸ ἐστὶ τὸ φύσει ἀγαθόν· διὸ καὶ τοῖς μετόχοις
αὐτοῦ δίδωσιν ἀγαθὰ· τοῖς δὲ ἄγαν πονηροῖς, διὰ τὸ
ἀνευδότως ἀμαρτάνειν, τρόπον τινὰ φύσις αὐτοῖς ἢ
κακία γίνεσθαι· ὅς ἐστιν ὁ Σατανᾶς καὶ οἱ δαίμονες·
δυνατὸν γὰρ καὶ τούτους φύσει κακοῦς εἰπεῖν, καί-

¹⁰ Rom. II, 21. ¹¹ Deut. xxvii, 9. ¹² Luc. xi 13.

(1) Δόματα — ἀπασκληκῶτας. Mai ibid., p. 130.

(2) Plurimi sane Græci libri et codices, quos inter antiquissimus ille Vaticanus, habent apud Luc. ἅγιον, sanctum, ut hic Cyrillus; quam lectionem agnoscunt apud Sabaterium etiam Hieronymus et Ambrosius, qui tamen postremus alteram quoque

A respicit, sed suis ingemiscens malis, bonas pro eis
lacrymas fundit ut obtineat a Deo remissionem.
Fieri enim non potest, cum homines simus, adeo-
que infirmi, ut in parvos errores non incurramus.
Plane autem non errare, Deo secundum naturam
adest; nos vero in peccatis existentes, alienis non
condelectari malis necesse est, **17** sed sollicitos
esse ut numero pravorum non accenseamur.

VII, 5. Hypocrita, ejice primum trabem de oculo
tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fra-
tris tui.

«Ejice prius trabem ex oculo tuo,» id est, teipsum
mundum exhibe a gravioribus peccatis, ac tunc in
minora incidenti consules. Sin autem trabem non
ejicis, condemnas vero festucam habentem, merito
audies illud Apostoli: «Qui dicis non mœchandum
mœcharis, et qui prædicas non furandum fura-
ris ¹⁰.» Igitur sapiens sibi ipsi quidem erit mag-
ister, alium vero non condemnabit. Hoc enim etiam
lex per Mosem data præcepit, dicens: «Attende
tibi ipsi,» inquit ¹¹, non alteri; illud autem, *attende*,
loco illius ponitur, Respice quæ tua sunt; ac prudens
ita seipsum instituet, non aliorum lapsus respiciens,
sed propriis intentus, ac de iis pœnitens Deo. Sunt
autem nonnulli, qui suos quidem lapsus non vi-
dent, aliorum vero cespitationes effuse rident: qui
cum humi jaceant, derident stantes, et a capite ad
calcem **18** luto inuncti, modica aliqua labe con-
spersos condemnant. Quandoque enim de aliquo
dicere solent: Hic homo durus est, inhumanus,
turpi lucro deditus, crudelis, avarus et amens.
Deinde hæc aliis imponentes, ipsam sese morum
suorum imaginem depingere non sentiunt. Quantum
vero damnum asserat, alios judicare, ex Publicano
Pharisæum contemnente didicimus. Hæc igitur
omnia, cum per bonam hanc legislationem sustu-
lisset, aliud rursus adjunxit præceptum dicens:

VII, 11. Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona
dona liberis vestris dare, quanto magis Pater vester
cælestis bona dabit rogantibus se?

Bona dona appellat, spiritalia munera. Uti que
Lucas ¹² Spiritum sanctum dixit pro vocabulo
«bona» (2), nil ceteroqui discrepans; etenim sanctus
Spiritus, ipse est suapte natura bonum; ideoque
et participibus sui confert bona. Secus vero insig-
niter improbis, id est effrenate peccantibus, na-
turalis quodammodo sit malitia; cujusmodi est Sa-
tanus atque dæmones. Licet enim his quoque natu-

novit ἀγαθόν, id est vulgati interpretis bonum; quam
nemo, ut reor, meliorem non reputabit, præsertim
quia apud Ambrosium est etiam *datum bonum*, nec
non apud alios quosdam. Cæteroqui hanc discre-
pantiam mire elevat Cyrillus, et conciliat.

ralem improbitatem attribueret, quanquam reapse A
minime natura mali creati fuerint, sed voluntaria
malitia extabuerint.

VII, 15. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.*

Hi sunt haeretici, falsis et coloratis sermonibus nonnullos decipientes; quibus si fidem adhibeant, tunc eos ad ea facienda impellunt quæ non conveniunt.

VII, 26. *Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui edificavit domum suam super arenam.*

19 Qui solummodo sermonis auditor est, non item factor, domui assimilatur in arena ædificatæ, quæ tempore tentationis corruiat, et evertitur, patribus iniquitatis spirantibus, turbulentis aquis ad animam usque ingruentibus, ac turbida tempestate iniquitatis eum commovente, et in extremum periculum adducenie. Recte quidem, « Assimilabo eum, » de sapiente dixit; de stulto vero, « Assimilabitur. » Virtutis siquidem operator omnia potest in eo qui confortat eum, Christo, a quo apud homines recte facta, a quo sapientia, et intelligentia, et ad omne bonum assimilatio. Prævus vero Deum non habet vitiositatis suæ ac dementiæ auctorem: sed dementi assimilatur, qui iis quæ secundum naturam sunt abstinet; quæ contra, facit.

Recte hunc stultum appellat. Quid enim insanius fieri potest, quam domum in arena ædificare, qua in re labor perferatur, fructus autem nullus aut requies acquiritur, imo etiam detrimentum capitur. Profecto, quod et homines improbi defatigantur, neino nou videt; neque tamen ex his laboribus lucrum aliquod nanciscuntur, imo et damnum grave patiuntur. Ut enim ait Paulus: « Qui in carne seminant, de carne metet corruptionem ¹². »

VIII, 3. *Volo, mundare.*

Contingens leprosum Salvator curavit eum, ostendens Spiritum in se inhabitantem curare morbos; corpus vero ipsum ejus contactu suo sanctificationem communicare.

20 Quodnam autem erat munus a leproso secundum legem oblatum? Duæ aves quarum unam inactabat sacerdos super aqua viva, et accipiens lignum cedrinum, coccumque fractum, et hyssopum; ac aliam avem vivam, quam intingebat in avis inactatæ sanguine super aqua viva, mundatque leprosi dextram inungebat auriculam, manum, et pedem, avem autem vivam extra civitatem mittebat in campos ¹³. Observa igitur quomodo iis, quæ dicta sunt, totus Christus depingatur. Per avem enim vivam, vivens ac cœlestis Verbum intelliges; per sanguinem vero inactatæ, pretiosum sanguinem patientis templi.

¹² Galat. vi, 8. ¹³ Levit. xiv, 1 seqq.

(1) Οὗτοι — ἡ μὴ θέμις. Cramer. p. 54.

περ μὴ φύσει κακοὺς δημιουργηθέντας, ἀλλ' ἐξ αὐτοπροαιρέτου κακίας ἀπεσκληρότας.

Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων.

Οὗτοι (1) εἰσιν οἱ αἰρετικοὶ, ἧτοι οἱ διὰ λόγων πλαστῶν καὶ ἀμφιάσεων ἐξαπατῶντές τινες, καὶ ὅτε ἂν πείσωσιν, τότε αὐτοῖς ὑποβάλλουσι ποιεῖν, ἡ μὴ θέμις

Καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἄμμῳ.

Ὁ ἀκροατὴς μόνος τοῦ λόγου, οὐ μὴν καὶ ποιητὴς, οἰκὴ ἀπεικάζεται ἐπὶ τῆς ψάμμου οἰκοδομηθέντι, ὅς ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καταπίπτει, καὶ χώννυται, τῶν πατέρων τῆς πονηρίας ἐπιπνευσάντων, τῶν ταρατομένων ὑδάτων ἕως ψυχῆς εἰσελθόντων, καὶ τοῦ θολεροῦ χειμάρρου τῆς ἀνομίας αὐτὸν ἐκταράξαντος, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπισεισάντος κίνδυνον. Καλῶς δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ φρονίμου, « Ὁμοιώσω αὐτὸν, » εἶπεν: ἐπὶ δὲ τοῦ μωροῦ « Ὁμοιωθήσεται. » Ὁ μὲν γὰρ τῆς ἀρετῆς ἐργάτης πάντα ἰσχύει ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ, παρ' οὗ παρ' ἀνθρώποις τὸ κατορθούμενον, παρ' οὗ σοφία καὶ σύνεσις καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐξομολογίσις. Ὁ δὲ φαῦλος οὐχὶ θεὸν ἔχει τῆς ἑαυτοῦ κακίας καὶ ἀφροσύνης αἰτίον, ἀλλ' αὐτὸς ὁμοιοῦται τῷ ἀφρονι τοῦ κατὰ φύσιν ἀποστάς, καὶ ἐν τῷ παρὰ φύσιν γενόμενος.

Καλῶς (2) δὲ μωρὸν ἐκάλεσε τούτον. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ἀνοητότερον τοῦ οἰκίαν οἰκοδομοῦντος; ἐπὶ ψάμμου, καὶ τὸν μὲν πόνον ὑπομένοντος, τοῦ δὲ καρποῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερουμένου, καὶ ἀντὶ τούτου κόλασιν ὑπομένοντος; ὅτι γὰρ καὶ οἱ κακίαν μετιόντες κάμνουσι, παντὶ που δῆλόν ἐστιν· ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ τῶν πόνων τούτων καρποῦνται κέρδος, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ὑπομένουσι τὴν ζημίαν· ὡς γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος, « Ὁ στείρων ἐν τῇ σαρκί, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. »

Θέλω, καθαρῶσθε.

Ἀπτόμενος τοῦ λεπροῦ ὁ Σωτὴρ ἐθεράπευσεν αὐτὸν, δεικνύων ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ θεραπεύει τὰς νόσους. Τὸ δὲ σῶμα τῇ προσφύσει τὸν ἁγιασμὸν παρέχεται.

Τί δὲ ἦν τὸ δῶρον τὸ παρὰ τοῦ λεπροῦ κατὰ τὸν νόμον προσαγόμενον; Δύο ὄρνιθια, ὧν τὸ ἐν ἐσφαξεν ὁ ἱερεὺς ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ λαβὼν ξύλον κέδρινον, καὶ κεκλασμένον κόκκινον, καὶ ὕσσωπον· καὶ τὸ ἕτερον ὄρνιθιον τὸ ζῶν, ἐθαπτεν αὐτὸ εἰς τὸ αἷμα τοῦ ἐσφαγμένου ὄρνιθίου ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ ἔχρησε τοῦ καθαρῶσμένου λεπροῦ τὰ δεξιὰ, ὠτίον, χεῖρα, καὶ πόδα· τὸ δὲ ὄρνιθιον τὸ ζῶν, ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ πεδίον ἐξαπέστειλεν. Ἐπιτήρησι οὖν ὅπως διὰ τῶν εἰρημένων ὀλόκληρον ἡμῖν ζωγραφῆται Χριστὸν. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ ζῶντος ὄρνιθίου τὸν ζῶντά τε καὶ οὐράνιον νοήσεις Ἀδὸν· διὰ δὲ τοῦ αἵματος τοῦ ἐσφαγμένου

(2) Καλῶς — θερίσει φθοράν. Mai IIId.

τὸ εἶμα αἷμα τοῦ παθόντος ναοῦ. Σαρξὶ γὰρ αὐτὸν ἀ
 κεινθῆναι φαμέν, πλὴν ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι. Διὰ δὲ
 τοῦ ὕσώπου, τὴν τοῦ Πνεύματος ζέσιν (θερμὴ γὰρ ἡ
 πῦρ, καὶ τῶν ἐκ ψυχρότητος παθῶν σημεῖα)· τοι-
 αῦτη δὲ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργεια τε καὶ δύ-
 ναμις· διὰ δὲ τοῦ κοκκίνου τῆς ἐφ' αἵματι Διαθήκης
 ὁμολογίαν· διὰ δὲ τοῦ ζώντος ὕδατος, τὴν ζωοποιὸν
 τοῦ βαπτίσματος χάριν, δι' οὗ ὁ λεπρωθεὶς τῆ ἁμαρ-
 τία καθαίρεται· διὰ δὲ τοῦ ἔξω τῆς πόλεως τὸ ζῶν
 ὄρνιθον ἀποστέλλεσθαι, τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου μετά-
 στασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς Ἀνάβασιν τοῦ Χριστοῦ
 διδασκόμεθα· γεγονὼς γὰρ οὕτως πρὸς τὸν Πατέρα
 καὶ Θεόν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων ἐξιλίσκεται, καὶ κα-
 θαρισθόμεθα· διὰ δὲ τοῦ χρίσθαι τὰ δεξιὰ τοῦ
 λεπροῦ, ὠτίον, καὶ χεῖρα, καὶ πόδα, τὸ δεῖν πρὸς τῆ
 θεωρίᾳ καὶ τῆ πράξει καὶ τῆ κορείᾳ ἐν τοῖς θεοῖς
 ἡμᾶς γενέσθαι.

Ὁ Κύριος δὲ διὰ τῆς ἐπαφῆς τῆς χειρὸς τὴν κάθ-
 αρσιν τοῦ λεπροῦ τούτου ἐποίησατο, δεικνύς ὅτι καὶ
 ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ χρεώδης ἐστὶ πρὸς ἁγιασμόν. Τὸ
 μὲν γὰρ Πνεῦμα καθαίρει, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος κοι-
 νωνία ἐμποιεῖ τὸν ἁγιασμόν.

*Κυρίλλου ἐκ τοῦ πέμπτου βιβλίου τῶν Ἰκο-
 μνημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέ-
 λιον.*

Μετὰ (1) δὲ τοῦ χαρίσασθαι τὴν ἐκ φιλαγάθου
 θελήματος ῥοπήν, καὶ τὴν διὰ χειρὸς ἀφὴν προσ-
 ακιδῶσιν ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὡς ἐνεργὸν εἰς
 κάθαρσιν ἐστὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τῆ θεῆς
 βουλῆσι συμπαραλαμβάνεται χρεωδίστατα πρὸς τὸν
 εἰς ἡμᾶς ἁγιασμόν· κάθαρσις γὰρ ἡ ἐν Πνεύματι
 τελεῖται δι' ἁγιασμοῦ, ὃν τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν-
 τὴν σῶμα, τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Λόγου φοροῦν
 τὴν ἐνέργειαν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Τεθεράπευεν γὰρ ὡς Θεός, τῆς ἰδίας χειρὸς τὴν
 ἀφὴν τῆ κεκμήνη δωροῦμενος. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν;
 Ἴνα τῆ ἰδίᾳ φύσει, τῆ τῆς θεότητος λέγω, ἰσοθεοῦν
 ἀποδείξῃ τὸ ἴδιον σῶμα κατὰ γε τὴν ἐν τοῖς νοσοῦσιν
 ἐνέργειαν· σῶμα γὰρ ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπου τινός, ἀλλ'
 αὐτοῦ τὰ πάντα κατορθῶντος καὶ ἰσχύοντος Λό-
 γου.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Λόγῳ τοιγαροῦν ἐνεργῆς ὁρᾶται πάλιν· καὶ ποτὲ
 μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἐκείνος θαυματουργεῖ· δεικνύς
 ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ληφθὲν παρ' αὐτοῦ δι' ἡμᾶς,
 ἐνεργὸν ἐστὶ καθ' ἑαυτὸ, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα Λόγον·
 καὶ ὁ Λόγος δὲ οὐδὲν ἤττον, καὶ εἰ μὴ σωματικῶς
 ἐπαφῶτό τινων.

Ὁφθαλμοὶ δὲ γυνομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμο-
 νιζομένους πολλοὺς.

Διὰ τί ἡμέρας οὐ προσήνεγκαν τοὺς ἀρρώστους;
 Ἴτοι εὐλαβοῦμενοι τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους,
 ἢ ἂν πάλιν ἀισχυνοῦμενοι ἐπὶ ταῖς ἀσθενείαις αὐτῶν,

¹¹ 1 Petr. iv, 1.

(1) Hoc fragmentum cum duobus sequentibus edi-
 dit Aug. Mai in B. N. tomo II, p. 476. Agitur de

Carne enim ipsam passum esse dicimus ¹¹ tanquam
 in proprio corpore. Per hyssopum vero Spiritus
 fervorem (calida enim est herba, frigidorumque
 morborum abstersiva) talis autem Spiritus sancti
 vis est, ac virtus; per coccinum vero Testamenti
 in sanguine consensionem; per vivam autem aquam
 vivificam baptismi gratiam, per quam infectus lepra
 peccati mundatur; per illud autem, quod extra ci-
 vilitatem viva avis dimittatur, ex hoc mundo migra-
 tionem et Christi in caelos Ascensionem docemur:
 ita enim apud Deum et Patrem sit pro nobis propi-
 tiatio, et mundabimur; per illud autem, quod inun-
 gatur dextera leprosi auricula, manusque ac pedes,
 nos contemplatione, actione et progressu in divinis
 versari debere.

21 Dominus autem per contactum manus le-
 prosii hujus mundationem operatus est, ostendens
 sanctam carnem suam utilem esse ad sanctificatio-
 nem. Spiritus siquidem mundat, communicatio au-
 tem Spiritus sanctitatem indit.

*Cyrilli ex libro quinto commentariorum in Matthæi
 Evangelium. (Matth. viii, 15.)*

Postquam benivola sua voluntate beneficium con-
 tulerat, manu quoque tetigit, ut nos discamus
 sanctum illius corpus vim purgandi habere, idque
 utilissime cum divina voluntate sanctificationi nos-
 træ conducere. Etenim a Spiritu purgatio nostra
 sit, quam Servatoris nostri corpus confert, inha-
 bitantis in ipso Spiritus efficaciam gerens.

Cyrilli ex eodem libro.

Sanctatem utpote Deus contulit, propriis manus
 contactum jacenti gratificans. Quamobrem? Ut
 propriæ naturæ, divinæ inquam, pares habere vires
 corpus suum ostenderet, quantum attinet ad sa-
 nandorum ægrorum efficaciam. Non est enim hoc
 corpus cujuslibet vulgaris hominis, sed Verbi cumcta
 potentis prospere efficere.

Cyrilli ex eodem libro.

Vicissim itaque voce cum videmus operari. Et
 modo quidem voce, modo etiam tactu miracula
 edit: nempe ut demonstret, corpus etiam quod pro
 nobis assumpsit, per se esse efficax propter inha-
 bitans Verbum, Verbumque haud secius pollere,
 etiamsi nullus fieret corporalis contactus.

Viii, 16. *Vespere autem facto, obtulerunt ei mul-
 tos demonia habentes.*

Cur de die non adducunt infirmos? Vel quia
 Scribas reverentur et Phariseos, aut rursus quia
 infirmitates suas erubescunt, aut eo quod infirmi

Petri apostoli socru (Matth. viii, 14, 15), quam ma-
 nus contactu febri expedivit Servator.

non **22** halerent qui sese ad Jesum adduce-

VIII, 18. *Videns autem Jesus turbas multas circa se, jussit ire trans fretum.*

Retraxit se Christus a turbis, ne gloriosus quidam videretur, qui populi laudibus delectaretur; atque ut ne irascerentur sibi Pharisei, qui ægre admodum ferebant multos illi adhærere. Insuper volebat Jesus salutarem suam circumstantibus quoque urbibus lucem inferre.

Cyrilli ex secundo libro commentarii in Matthæum (Matth. viii, 23).

Navigo ergo cum eo conscendunt discipuli; is autem somnum sibi obrepentem admittit, et dispensativa ratione per id tempus carnem suam perpeti quæ huic venter propria sinit; quanquam divinitatis efficiaci vi ac natura cœlum terramque et quæcunque ultra ea sunt pervaderet.

VIII, 25. *Domine, salva nos, perimus.*

Specia cum fide fidei parvitatem. Credunt siquidem salvare eum posse: ut autem modicæ fidei aiunt: « Salva nos, perimus; » neque enim periculum erat pereundi cum adesset illis is qui omnia poterat.

23 VIII, 29. *Ei ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi, Jesu, Fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos?*

In regionem autem quamdam abducuntur, unde illis non amplius est redeundi potestas, sed terribilem illum diem expectant. Tu vero mihi perpende audacter meticulousum dæmonum genus: quemadmodum enim ex audacia accedunt quidem, dicentes: « Quid mihi et tibi? » ita desinunt in timorem. Quia divina Unigeniti natura eos incorruptibilis ignis flammis addixit, clamant: « Venisti huc ante tempus torquere nos; » norant enim ex propheticis sermonibus, venturum Christum, seque ab eo judicandos; quod autem etiam *ante tempus* dixerint, tanquam Incarnationis tempus veluti intempesitivum increpant; nihil enim mirum, cum semper mali sint, etiam hoc eos dicere audere: et certe scientes se puniendos, tanquam contemptores dicunt: « *Quid nobis, et tibi?* » rationem enim iniiit iudex nobiscum, cujus mandata sumus prætergressi.

24 IX, 2. *Confide, fili.*

Filium vocavit paralyticum ratione creationis: aut quia is crediderat in ipsum, eumque ut Dominum et Creatorem agnoverat.

IX, 6. *Tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.*

Verbum emisit, miraculum sequitur. Cur vero Filium hominis remittere peccata dixit, jam peracta divinitatis manifestatione? Vel ut monstraret se in naturam humanam divinitatis dignitatem per in-

(1) Ὑπεχώρει — σωτήριον φῶς. Fragmentum hoc, quod in Corderiana catena dicitur Nicetæ, in cod. Vatic. nominatim tribuitur Κυριλλῶ Ἀλεξανδρείας, cui jure postliminii restituitur. *Mai B. N.*

A ἢ διὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς ἀσθενοῦντάς τινας προσαγαγεῖν αὐτοὺς πρὸ Ἰησοῦ.

Ἰδὼν δὲ Ἰησοῦς πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτόν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

Ὑπεχώρει (1) ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν ὄχλων, ἵνα μὴ δόξῃ τις φιλόκομος εἶναι, χαίρων τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν ἐπαίνοις, καὶ ἵνα μὴ ὀργίζωνται κατ' αὐτοῦ Φαρισαῖοι (ἐλύπει γὰρ αὐτοὺς σφόδρα τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ πολλοῦς), καὶ ἵνα ταῖς πλησίον πόλεσιν ἐπιλάμψῃ τὸ οἰκεῖον καὶ σωτήριον φῶς.

Κυριλλῶν ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὑπομνήματος.

Συνεισβαίνουσι (2) τοῖνυν οἱ μαθηταί· καὶ προσδέχεται μὲν τὸν ὕπνον αὐτῆς, οἰκονομικῶς δὲ μάλιστα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ παθεῖν ἐφίεις τὰ ἴδια τῇ σαρκί, καίτοι διέτῃν αὐτῆς κατὰ γὰρ τὴν θεοθέτητος ἐνέργειάν τε καὶ φύσιν οὐρανοῦς καὶ γῆν καὶ τὰ ἐπιτούτους ἐπέκεινα.

Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.

Βλέπε μετὰ πίστεως ὀλιγοπιστίαν. Πιστεύουσι μὲν γὰρ ὅτι σῶσαι δύναται· ὡς δὲ ὀλιγόπιστοι λέγουσι τό· « Σῶσον, ἀπολλύμεθα. » Οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος.

Καὶ ἰδὼν ἔκραξαν λέγοντες· Τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ· Ἠλθες ὡδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;

Εἰς χώραν δὲ τίνα ἀπάγονται, οὐκέτι κύριαι οὐσαὶ ἐπανελεῖν· ἀλλὰ τὴν φοβεράν ἐκείνην ἡμέραν ἀναμνησασαι. Σὺ δὲ μοι ὅρα τὸ θρασυδειλον γένος τῶν δαιμόνων, πῶς ἄρχονται μὲν ἀπὸ θρασύτητος, λέγοντες· « Τί ἡμῖν καὶ σοί; » τελευτῶσι εἰς δειλίαν. Ἐπειδὴ ἡ θεία τοῦ Μονογενοῦς φύσις ἀφράστῃ πυρὶ αὐτοὺς κατέφλεγε, φασίν· « Ἠλθες ὡδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; » Ἠδειςαν ἐκ τῶν προφητικῶν γὰρ λόγων, ὅτι καὶ ἐμελλεν ἔξειν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι αὐτὸς αὐτοὺς κρινεῖ. Εἰ δὲ καὶ τὸ πρὸ καιροῦ εἶπον, ὡς διαβάλλοντες τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως καιρὸν, ὡς παρὰ καιρὸν γεγονότα, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ πονηροὶ ὄντες, καὶ τοῦτο τολμῶσι λέγειν· καίτοι εἰδότες ὅτι τιμωρηθήσονται, ὡσπερ ὑπερόπται λέγουσι· « Τί ἡμῖν καὶ σοί; » Ἐχει γὰρ λόγον ὁ κριτῆς μεθ' ἡμῶν, ἀφ' οὗ παρέδημεν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ.

D *Θάρσει, τέκνον*

Τέκνον ἐκάλεσε τὸν παραλυτικόν, τῷ τῆς δημιουργίας λόγῳ· ἢ ὡς πιστεύσαντα εἰς αὐτόν, καὶ γνόντα πύτον Κύριον καὶ Δημιουργόν.

Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγερθεῖς, ἄρῃ σου τὸν κλῆβτον.

Ἐξῆλθε (3) τὸ βῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπεκολούθησε· διὰ τί δὲ καὶ Ἰδὼν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφιέναι ἀμαρτίας, ἐπιτελουμένης θεοσημείας; Ἥ ἵνα δείξῃ, ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεο-

III, 130.

(2) *Συνεισβαίνουσι — ἐπέκεινα.* *Mai, B. N. II, 476.*

(3) *Ἐξῆλθε — κατὰ φύσιν.* *Cramer, p. 66.*

τητος ἐξουσιαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὴν ἔνωσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπος, φησὶ, γέγονα Θεὸς Λογος ὑπάρχων, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ γῆς πολιτεύομαι τε καὶ ἀναστρέφομαι· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον πᾶ πέρα λόγου ἀποτελῶ θαύματα, καὶ ἄφεισιν δωροῦμαι ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ ἀφειλάμην τι τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων, ἧ ἐμείωσα τὸ γενέσθαι με ἀτρέπτως καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ σάρκα Υἱὸν ἀνθρώπου. — *Καὶ μετ' ὀλίγου* Οἰκονομικῶς δὲ λέγει « ἐπὶ τῆς γῆς, » ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γεγονώς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθει, Θεὸς ἦν κατὰ φύσιν.

Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσχοῦς παλαιούς.

Οἱ Φαρισαῖοι (1) ἰοικότες ἱματίῳ κατεβρωγῶτι ἢ ἀσχοῦς παλαιῶς, οὐ δύνανται δέξασθαι τὴν νεάζουσαν διδασκαλίαν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος ἐν τῷ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἱερέως.

Τις γὰρ (2) ἂν οὐκ ἐξέστη θάνατον βλέπων πλεονεκτούμενον, καὶ οὐχὶ θεῖαν τινὰ καὶ ἀρρήτον δόξαν τὴν πλεονεκτούσαν ὁρῶν, ὅσον ἤκεν εἰπεῖν εἰς αἰσθησίν τὴν ὀμμάτων; ἀλλ' ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπων δηλαδὴ, κατ' οὐδὲν τὸ παράπαν ἡμῶν διαφέροντα, κατὰ γὰρ τὸ ὀρώμενον, εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ἀδοξίαν τε καὶ φύσιν.

Προσελθοῦσα ἐπισθεῖν ἤψατο τοῦ κροσπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Δείκνυσιν (3) ὅτι παρὰ Θεῷ οὐδεὶς ἔχων ἀκούσιον νόσον ἀκάθαρτος· διὸ καὶ προσκαλεῖται τὴν Αἰμορροῦσαν ὁ Κύριος, ἵνα τὸν τυτικὸν νόμον εἰς πνευματικὴν μεταγᾶγῃ θεωρίαν.

Καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητάς καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον.

Ἔθος (4) τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀγάμους κέρας, ἤνικα εἰσὶν πρὸς ὦραν γάμου τελευτώσας, θρηνεῖν διὰ τῶν συμβολικῶν γάμων· διὸ καὶ αὐληταὶ ἦσαν ἔσω, εἰ καὶ παρὰ τὸ πρόσταγμα τὸ Ἰουδαϊκὸν τότε ἔπαιον τούτο σὶ Ἰουδαίῳ.

Καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕτη εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην.

Ἡ διάβα[λ]η τοῦ Χριστοῦ τὸ κατόρθωμα· καὶ γὰρ ἐνίκησε τὸν θάνατον· τὸ γὰρ σῶμα ἀποθήμενος, πάλιν αὐτῇ ἀπέλαθε μετὰ μείζονος δόξης, σοὶ κἀναυθα χρηστάς ὑποτείνων ἐλπίδας. Ταῦτα, εἰ πιστὸς εἶναι νομίζεις, μὴ θάκρυε. Εἰ δὲ θάκρυε, πῶς δυνήσῃ πεῖσαι τὸν Ἕλληνα ὅτι πιστεύεις; Διὰ τί δὲ ὁλωσ θρηνεῖς; εἰ μὲν ἁμαρτωλὸς ἀπέθλασεν ὁ τεθνηκὼς, ἔστη τὰ τῆς κακίας· οὐ γὰρ εἰ μεταβαλλόμενον ἦβει, προανήρπασεν ἂν τῆς μετανοίας· εἰ δὲ δίκαιος ὢν κατέλυσεν, ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ ἀγαθὰ κέκτηται.

Ὁ μὲν θερισμὸς πολλός, οἱ δὲ ἄργαται ὀλίγοι.

Τοὺς μαθητὰς λέγει ἄργατας, οἷς ὀλίγους ἔνους, ἔπειθεν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν.

(1) Οἱ Φαρισαῖοι. Cramer. p. 69.

(2) Τις γὰρ — καὶ φύσιν. Mai, B. N. II, 477.

discretam ad eam unionem relaxasse. Si enim, inquit, ego Deus Verbum dominator homo factus sum, et secundum dispensationem in terra vivo et conversor, nihilominus signa verbum omne superantia facio et peccata dimitto. In nullo enim ex divinitatis attributis imminutus sum, manens vere et immutabiliter in terra secundam carnem Filium hominis. — *Et post pauca* : Justam ob causam ait « in terra, » ut demonstret et se hominem esse et in terra visum, qui Deus alioqui natura erat.

XI, 17. Neque mittunt vinum novum in u:res veteres.

Pharisæi, vestimento veteri vel veteribus utribus similes, non possunt recipere novam doctrinam.

B

Cyrilli ex libro II commentarii in Matthæum, ubi de filia sacerdotis (Matth. ix, 18).

Quis non stupeat mortem quidem devictam videns, neque tamen divinam simul arcanam majestatem, quæ victoriam retulit, oculorum sensu percipiens? imo vero unum quemlibet æque ac nos hominem, nihil omnino nobis dissimilem, quantum cernitur, carnis suæ humilitate ac natura.

XI, 20. Accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus.

C

Ex his apparet neminem morbo non voluntario laborantem coram Deo impurum esse. Et ideo Hæmorrhœissam advocat Dominus ut typicam legem in spiritualem theoriam transferret.

25 IX, 23. Et cum vidisset tibicines et turbam tumultuantem.

Hæc est apud homines innuptas puellas, eas præcipue quæ instante matrimonii tempore defunctæ sunt, nuptiis symbolicis celebrare. Ideo tibicines erant intra domum, quia secundum mandata Judaicum huic consuetudini tunc Judæi vacabant.

IX, 26. Et exiit fama hæc in universam terram illam.

Noli vituperare Christi beneficium, vicit enim mortem : cum enim corpus deposuisset, rursus illud cum majori gloria assumpsit, tibi hic quoque benignam spem præbendo. Hæc, si fidelis esse putas, ne deploras : si enim deploras, quomodo gentili perstradebis te credere? Cur vero lugens omnino? si quidem peccator decessit, qui mortuus est, jam desinit a malitia : non enim si convertendum non esset, præripuisset tempus pœnitentiæ ; si vero justus est qui obiit, secure bona possidet.

IX, 37. Messis quidem multa, operarii autem pauci.

Discipulos suos operarios dicit, quos, numero paucos, misit in universam terram.

(3) Δείκνυσιν — θεωρίαν. Cramer. p. 70.

(4) Ἔθος — Ἰουδαίῳ. Ibid.

X, 6. *Sei potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel.*

Præius Judæis prædicari oportebat: illis enim factæ erant promissiones; quia ex ipsis secundum carnem appariturus erat Christus; et cum non crederent, tunc ad gentes abire. Samaritanos autem etiam gentibus accenset, quandoquidem illi etiam ex gentibus essent, genere Babylonii et incolentes Judæam.

X, 7. *Evntes autem prædicate dicentes, quia Appropinquavit regnum cælorum.*

Appropinquare ait regnum cælorum per fidei gratiam, et Spiritu factam adoptionem filiorum, quæ unit Deo hominem.

Duodecim illos discipulos et lex præfiguravit, et prædicaverunt prophetæ. Scriptum est enim... , et adduxit Deo omnem, quæ sub cælo erat, creaturam.

26 X, 10. *Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; dignus enim est operarius cibo suo.*

Incredibiliter urget abdicationem rerum hic locus, ad vivam reseccans; reique possessione plane cujusvis, ab auro ad virgam, interdicens: idcirco scilicet quod studium habendi maximum ad virtutem ac religionem impeditum est. Unum reservat necessarium cibum, ita ut præ se ferat, si absque cibo præscripturam.

X, 23. *Cum autem persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam.*

Præcipit discipulis ab una civitate fugere in aliam, et ex illa rursus in alteram. Id autem dicit non ipsis ignaviam et metum degenerem suadens, sed admonens non esse ipsis committendum, ut se ipsos ultro in pericula projiciant, mortemque sine causa lacescant, atque ita fraudi sint iis qui ministerio ipsorum doctrina evangelica imbuedi erant.

27 X, 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in auro auditis, prædicate super lecta.*

De libertate apostolorum in prædicando etiam admirabilis Habacuc præsentavit: «Aperient enim inquit, frena eorum, sicut pauper latenter comedens¹⁶.» Id est, qui modo paucis quibusdam et latenter prædicabant apostoli, et credentium fide fuerant sustentati, hi postea disruptentes impositionem sibi timoris frenum, voce sua implebant quidquid sub cælo est. Cum autem hacenus extulerit vos Dominus, rursus pericula quoque prædicat,

¹⁶ Habac. iii, 14 sec. LXX.

(1) Catena Cramerii, p. 75, addit: Βασιλειαν δὲ οὐρανῶν λέγει τὴν διὰ πίστεως χάριν, τὴν διὰ Πνεύματος υιοθεσίαν, τὴν ἐνοῦσαν Θεῷ τῶν ἀνθρώπων, quæ ad versiculum sequentem spectant.

(2) Τούτους... οὐρανόν. Longus hic tractus legitur infra ad Luc. vi, 13, ubi dicitur ex homilia quadam Cyrilli depromptus.

(3) Aliter Catena tom. II, p. 372: Οὐ δεξιῶν αὐ-

A Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπωλωλότα οἴκου Ἰσραήλ.

Ἔδει πρώτων τοῖς Ἰουδαίοις κηρυχθῆναι (πρὸς αὐτοὺς γὰρ ἦσαν γεγονῆναι αἱ ἐπαγγελίαι· ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐμελλεν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ὀφθῆναι), καὶ ὅτε ἠπίστησαν, τότε εἰς τὰ ἔθνη χωρῆσαι. Σαμαρείταις δὲ συνάπτει τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι ἐξ ἐθνῶν ἦσαν, κατὰ γένος Βαβυλώνιοι ὄντες, καὶ εἰκῆσαντες τὴν Ἰουδαίαν (1).

Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες, οὐκ ἔγγισεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἠγγικέναι λέγει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν διὰ πίστεως χάριν, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος υιοθεσίαν, τὴν ἐνοῦσαν Θεῷ τῶν ἀνθρώπων.

Τούτους (2) τοὺς δώδεκα μαθητὰς, καὶ ὁ νόμος προανετύπου, καὶ οἱ προφήται προανεκήρυξαν. Γέγραπται γοῦν, κ. τ. λ. . . , καὶ προσεκόμισεν τῷ Θεῷ τὴν ὑπὲρ οὐρανόν.

Μὴ κήρην εἰς ὄδον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον· ἀξίος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν.

Καθ' ὑπερβολὴν ὁ λόγος πᾶσαν ἀπαγορεύει κτήσιν ἀπὸ χρυσοῦ ἕως ῥάβδου· ὡς μέγιστον οὖσαν κώλυμα πρὸς ἀρετὴν καὶ θεοσεβείαν. Τὴν δ' ἀναγκαίαν τροφήν οὐκ ἀπαγορεύει· ὥστε εἰ ἦν δυνατόν καὶ χωρὶς τροφῆς ζῆν ἡμᾶς, καὶ ταύτην ἀν ἀπηγόρευσεν.

tolerari vita posset, etiam hujus rei abstinentiam

C "Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.

Παρακελεύεται τοῖς μαθηταῖς ἀπὸ τῆσδε φεύγειν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἄλλην, καὶ ἐξ ἐκεῖνης εἰς ἑτέραν. Τοῦτο δὲ λέγει οὐ διδάσκων αὐτοὺς δεξιᾶν, ἀλλὰ μὴ βίπτειν ἑαυτοὺς εἰς κινδύνους, καὶ ἀποθνήσκαι βλάβῃ, καὶ ζημιῶν τοὺς μέλλοντας διὰ τοῦ κηρύγματος ὀφειλθῆναι (3).

"Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὃ εἰς τὸ οὐκ ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων.

Περὶ τῆς ἐν τῷ κηρύσσειν παρρησίας τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ θαυμάσιος Ἀμβροσίμ προηγόρευσε· «Διανοήξουσι γὰρ, φησὶ, χαλινούς αὐτῶν, ὡς ὁ ἐσθίων πτωχὸς λάθρα.» Τούτέστιν, οἱ πρότερον μόνις τισὶ καὶ λάθρα προσλαλοῦντες ἀπόστολοι, καὶ τῇ τῶν πιστευόντων πίστει τρεφόμενοι, οὗτοι μετὰ ταῦτα διαβρήξαντες τὴν ἐπιτεθέντα αὐτοῖς φόβον χαλινόν, τῆς ἑαυτῶν φωνῆς κατεμπλήσουσι τὴν ὑπὲρ οὐρανόν· τίως δὲ ἐπειδὴ ἐπῆρεν αὐτοὺς ὁ Κύριος, προσαναφανεῖ

τοὺς θέλει, ἀλλὰ τούναντίον μὴ πόθῳ τῶν ἐπιζομένων ἑαυτοὺς παραδίδόναι ἐτοιμούς εἰς θάνατον, καὶ ζημιῶσθαι τοὺς μέλλοντας ἐκ τοῦ κηρύγματος ὀφειλθῆναι. Non timere eos vult, ac e contra rei desiderio futurorum sese ad mortem promptus exhibere, ne id fraudi sit eis qui ex eorum doctrina profecturi erant.

πάλιν καὶ τοὺς κινδύνους, ἀναπτέρων αὐτῶν τὴν Δ
διάνοιαν, καὶ ὑψηλοτέρους πάντων ποῶν. Τί γάρ
φῆσι;

Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.

Διδάσκει (!) ἀνεξικακῶς πᾶν εἶδος φέρειν λουδι-
πλας, καὶ μὴ ὑπὲρ τὸν δεσπότην φρονεῖν.

Ἐν καιρῷ κρίσεως πάντα φανεροῦνται· οὐ γὰρ
λοιδορῆσαι προσέχω, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις.

Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ὁμολογῶν (2) ὅτι Θεὸς ἔστιν ὁ Χριστὸς, ταπει-
νώσας ἑαυτὸν, μέλλει σχεῖν τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντα
περὶ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, ὅτι γνήσιός ἐστι δοῦλος.

Ὁ εὐρών τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν·
καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔσται ἐμοῦ,
ἐσθήσει αὐτήν.

Ὁ τὴν ἐνθάδε πρόσκαιρον ζωὴν ἀγαπῶν, φησί, καὶ
ἐμῷ προτιμῶν, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· ὁ δὲ τῆς ἐνταῦθα
προσκαιροῦ ζωῆς ἀμελήσας, καὶ περὶ πολλοῦ ποιού-
μενος ἐμὲ καὶ τὰς ἐμὰς ἐντολάς, ζωὴν εὐρήσει αἰώ-
μιον.

Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δε-
χόμενος, δέχεται τὸν ἀποσταλῆντά με.

Ὁ δεχόμενος, φησὶν, ὑμᾶς τοὺς τὴν ἀλήθειαν κη-
ρύσσοντας, αὐτὴν ἐκείνην δέχεται τὴν Θεότητα·
τουτέστι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον
Πνεῦμα· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ φησὶν· Ὁ δεχόμενος
ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, αὐτὸν τὸν
Πατέρα δέχεται.

Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;

Οὐκ ἀγνοῶν (3) εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἐρωτᾷ, ἢ
ὅτι ἤμελλεν εἰς ἔδου καταλεθεῖν, ὡς τινὲς φασιν (ἤδει
γὰρ τὸ πάθος αὐτοῦ, διὸ καὶ ἀμύνην αὐτὸν ἠνόμασεν)
· ἀλλ' ἵνα ἔτι ζῶν πείσῃ αὐτούς, καὶ μὴ μετὰ θάνατον
αὐτοῦ προστελώσιν ἑτέρω διδασκάλῳ.

Οὗτος γὰρ ἔστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἴδού ἀπο-
στάλλω ἐὼν Ἄγγελός μου πρὸ προσώπου σου, ὃς
κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου.

Κατεσκευάσει τὴν ὁδὸν Κυρίου, τουτέστιν ἡτοίμασε
τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸ ὑποδέξασθαι τὴν νομοθεσίαν
τοῦ Θεοῦ. Ἐδειξε μὲν οὖν καὶ ἐντεῦθεν ὁ Χριστὸς τὴν
ὑπεροχὴν τοῦ Ἰωάννου. Οὐχ ἔσταται δὲ ἐνταῦθα,
ἀλλὰ τὴν παρ' ἑαυτοῦ λοιπὸν ἐπάγει ψῆφον, λέγων·

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν μετῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Καὶ ὅρα πῶς ὀρθῶ πιστοῦται τὰ περὶ Ἰωάννου.
Ἐμὴν γὰρ, φησί, λέγω, ὅτι οὐκ ἐγήγερται μετῶν
αὐτοῦ. Ἐτὶ ἐγήγερται εἶπεν ὡς περὶ τινος βασιλέως
περιφανοῦς, ἢ ὡς περὶ φυτοῦ λίαν εὐμηχεστάτου,
καὶ τοῖς ἀρεταῖς εἰς θῆος ἀναδραμόντος.

Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν,
μετῶν αὐτοῦ ἔστι.

(1) Διδάσκει — καρδίαις. Cramer. p. 79.
(2) Ὁ ὁμολογῶν. Cramer. p. 80.

mentem eorum excitans, omnibusque reddens super-
iores. Ecquid enim inquit?

X, 21. Non est discipulus super magistrum.

Docet, omne convicii genus patienter ferendum, et discipulum supra magistrum se extollere non de-
bere.

In die iudicii omnia manifestabuntur: non enim cavillationes curo, sed corda.

X, 32. Omnis ergo qui confitebitur me coram ho-
minibus.

Qui Christum Deum esse confitetur, humilians seipsum, merebitur Christum habere pro eo Patri testimonium reddentem, quia fidelis est servus.

X, 39. Qui invenit animam suam, perdet illam; et qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.

Qui brevem huius temporis vitam adeo amat ut eam mihi præferat, non est me dignus. Qui autem hanc celeriter transeuntem negligit vitam, et me meaque mandata præcipuo in pretio habet, vitam inveniet sempiternam.

X, 40. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit.

28 Qui accipit vos, vos inquam prædicatores veritatis, Divinitatem accipit ipsam, hoc est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Hoc enim est quod dicit: « Qui vos accipit, me accipit, et qui me accipit, Patrem ipsum meum accipit. »

XI, 3. Tu es qui venturus es, an alium expectamus?

Non ignorans eum esse Christum, interrogabat, vel quia in infernum descendere debebat, ut quidam dicunt: passionem enim ejus futuram noverat, propter quod illum Agnoscere nominavit; sed ut adhuc vivens illos in fide confirmaret, et post mortem ejus alii magistro non adhærent.

XI, 10. Hic enim est de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Præparavit viam Domini, id est præparavit homines ad suscipiendam Dei legem. Inde igitur Christus quidem etiam ostendit Joannis eminentiam. Non autem hic sistit, sed suum deinde suffragium subjungit, dicens:

XI, 11. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista.

29 Considera etiam quomodo jurejurando, ea quæ de Joanne dicuntur, confirmenter. « Amen enim, inquit, dico, quia eo major non surrexit; » illud surrexit dixit tanquam de rege quodam illustri, aut tanquam de stirpe aliqua procerissima, et virtutibus in altum exurgente.

Qui autem minor est in regno caelorum, major est illo.

(3) Οὐκ ἀγνοῶν — διδασκάλῳ. Cramer. p. 82.

Cum nihil perfecterit lex, Joannes quidem natus a erat mulieris: qui vero fidem erant amplexi, nati quidem non amplius mulierum vocantur, sed ex Deo geniti sunt. Christus autem cum rediivis infernum spoliasset, tunc temporis Spiritum adoptionis filiorum dedit; beatus vero Joannes, antequam Spiritus daretur e vita discessit; itaque etsi minores simus iis qui legis justitiam assecuti sunt, at in majoribus per Christum sumus constituti.

XI, 14. *Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est.*

Hoc et angelus Gabriel de ipso dixit, hisce: « Præcessurus est ante illum in spiritu et virtute Eliæ: » ostendens ipsum hunc esse, etsi præter illum alius fuerit, qui visus sit. Quapropter non etiam simpliciter dixit: Hic est Elias, sed « Si vultis recipere, hic est, » id est, si benevola mente, iis quæ facta sunt, attendatis; neque hic stetit, sed ostendens, quanta intelligentia opus sit, adjecit:

XI, 16, 17. *Similis est (generatio ista) pueris sedentibus in foro, qui clamantes coequalibus dicunt: Ecce simus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non plantastis.*

Sicut enim pueri sive saltantes sive lamentantes, neutrum unanimitè agunt, siquidem utriusque socius incusant ab ipsis dissentientes; sic fere affecti sunt Judæi, neque austeritatem Joannis, neque Christi liberalitatem approbantes, nec ullam ex hac vel illa utilitatem percipientes. Joannes enim asceticam agens vitam carnem mortificabat, nihil illos ab asceticis laboribus juvans. . . Præterea Joannes, prædicans baptismum poenitentiae, Judæos ad incontinentiam componebat, qui videlicet, ejus accepta prædicatione, plangere debebant; Christus vero, prædicans regnum caelorum, lætitiæ præ se ferebat. Hanc autem sententiam proferens (Christus) credentibus innotuit vitam futuram, et puram, quæ ipsos inane, lætillam.

30 XI, 18, 19. *Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.*

Considera vero illos etiam aliunde in contrarias opiniones fuisse deductos. Dicentes enim de Joanne dæmonium eum habere, non ibi acquiescunt; veram etiam de Christo contraria assentes, ipsum rursus dixerunt. Ita repugnantes semper cir-

¹⁷ Luc. 11, 17.

(1) Catena Cramerii: Ἰσιδώρου, Κυρίλλου, Θεοδώρου Ἐρακλείας. Δευτέρα γέννησις ἡ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς ἀναγεννώμεθα, καὶ δι' ἁγίου Πνεύματος συγγνώμεν ἀθανασίας, οἱ μέλλοντες ἀπολαβεῖν τῶν ἀγαθῶν· καὶ ὁ πᾶν ἐλάχιστος ἐκεῖ ὑπερνασάινει τὸν Ἰωάννην, εἰ καὶ ἐκ μητέρας ἐτύγχανεν ἁγίου Πνεύματος.

Κυρίλλου. Μελίζονα λέγει Ἰωάννου τὸν πιστὸν τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννηθέντα· ἦν κατάστασιν κα-

Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ὁ μὲν Ἰωάννης γεννητὸς ἦν γυναικὸς, οἱ δὲ γε τὴν πίστιν προσήκομενοι, γεννητοὶ μὲν οὐκέτι χρηματίζουσι γυναϊκῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Ὅτε δὲ ὁ Χριστὸς ἀνεβίω σκυλεύσας τὸν ἕδον, τότε τὸ τῆς υἰοθεσίας δέδοται Πνεῦμα. Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης πρὸ τοῦ δοθῆναι τὸ Πνεῦμα ἀπῆλθεν· ὥστε καὶ ἐλάττωτες ὤμεν τῶν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην κατωρθώκτων, ἀλλ' ἐν μείζονι γεγονάμεν διὰ Χριστὸν (1).

Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτὸς ἐστὶν Ἠλίας ὁ μέγλων ἔρχεσθαι.

Τοῦτο καὶ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ εἶπε περὶ αὐτοῦ· Ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπροελεύσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἥλιου· δεικνὺς αὐτὸν τοῦτον ὄντα, εἰ καὶ παρ' ἐκεῖνον ἕτερος ἦν ὁ ὁρώμενος. Διόπερ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, Οὗτός ἐστιν Ἠλίας, ἀλλ', « Εἰ θέλετε δέξασθαι, οὗτός ἐστι· » τούτεστιν, Εἰ μετ' ἐθγνώμονος διανοίας προσέχοιτε τοῖς γινόμενοις· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι συνέσεως χρεῖα, προσέθηκε·

Ὁμοία ἐστὶ (ἡ γενεὰ αὕτη) τοῖς παιδαρίοις ἐν ἀγοραῖς καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἐταίροις αὐτῶν, καὶ λέγουσιν· Ἠυλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηγήσαμεν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

Ὅσπερ παίδων (2) ὀρχομένων, ἐτέρων δὲ θρηγούντων, οὐκ ἴσταται εἰς ἐν βούλημα (ἀμφότερα γὰρ μέμρονται τοῖς ἐταίροις μὴ συμφωνοῦσιν αὐταῖς)· τοιοῦτόν τι πεπόνθασιν Ἰουδαῖοι, οὔτε τὸ στυγνὸν τοῦ Ἰωάννου, οὔτε τὸ ἀνεμίον τοῦ Χριστοῦ ἀποδεξάμενοι, οὐδὲ δι' ἐνὸς τρόπου ὠφελιθέτες. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης δι' ἀσκητικῶν βίου τὰ τῆς σαρκὸς ἐνέχρου, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν πόνων βοηθοῦμενος...

(3) Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης κηρύσσειν βάπτισμα μετανοίας, τύπος ἦν κατηφείας τοῖς ὀφειλοῦσιν ἐπὶ τοῦτο πενθεῖν· ὁ δὲ Κύριος βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσειν, τὸ φαίδρον ἐν ἑαυτῷ ἐπιδείκνυτο. Δι' οὗ νοῦ τοῖς πιστοῖς ὑπογράφει τὴν ἐσομένην ζωὴν καὶ τὴν ἀπονον χαρὰν.

Ἦλθε γὰρ Ἰωάννης, μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων· καὶ λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος, καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν.

Σκόπει δὲ αὐτοὺς καὶ ἐτέρωθεν εἰς ἐναντίας περιεχθέντας δόξας. Εἰπόντες γὰρ περὶ Ἰωάννου, ὅτι δαιμόνιον ἔχει, οὐκ ἔστησαν μέχρι τούτου· ἀλλὰ καὶ περὶ Χριστοῦ τὰ ἐναντία αἰρουμένου, τὸ αὐτὸ τούτου εἶπον κάλιν. Οὕτως εἰς μαχομένας ἀεὶ περιεφέροντο

λεῖ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὡς τοῖς πιστοῖς δεδομένης βασιλείας, ἧς οὐκ ἦν τυχῶν ὁ Βαπτιστής. Ὁ δὲ μόνον βαπτισθεὶς, εἰ καὶ μήπω ἔσχη ἐνάρετον βίον, ὅπερ τὸν Ἰωάννην ἐστίν. Ὁ οὖν λόγος ἐπαινον ἔχει τοῦ ἁγίου βαπτισματος.

(2) Lego παιδίων, vel, παιδαρίων cum N. T. Gr., ut mox ἀμφότερα ad ipsa παιδαρίων referam. Edit.

(3) Decesse videtur apodosis: Ὁ δὲ Χριστὸς...

δόξας. Ἐπρεπεν Ἰωάννης ὡς εὐκείνη διὰ τῆς ἀγαν
 σωτηραγωγίας κατανεκρῶσαι τὰ τῆς σαρκὸς πάθη,
 τῶ δὲ Χριστῷ ὡς ἐλευθέρῳ δυνάμει τῆς θεότητος
 ἐξουσιαστικῶς τὰ τῆς σαρκὸς νεκροῦν κινήματα, καὶ
 τὸν ἐμφυτον τῆς σαρκὸς νόμον, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν
 πόνων εἰς τοῦτο βοηθεῖσθαι. Ὁ μὲν Ἰωάννης βάπτισμα
 κηρύσσων μετανοίας, τύπον ἑαυτὸν παρέσχε
 τοῖς ὀφείλουσι πενθεῖν. Ὁ δὲ Κύριος βασιλείαν οὐρα-
 νῶν κηρύσσων, εἰκότως τὸ ἀνειμένον καὶ φαῖδρον ἐν
 ἑαυτῷ ἐπειδείκνυτο, δι' ἧς τοῖς πιστοῖς ὑπέγραφε τὴν
 ἰσομένην ἀνέκφραστον ζωὴν, καὶ τὴν ἀπικονοῦν ζωὴν.

*Κυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ
 Ματθαῖον Ἰσομνήματα.*

Ἦλθε μὲν (1) γὰρ Ἰωάννης μῆτε ἐσθίων, μῆτε πί-
 νων, καθ' ὃ γέγραπται· ἦλθε δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
 ἐσθίων καὶ πίνων. Καὶ τὴν τούτου αἰτίαν, ὡς ἂν αἰὼν
 τε, ὡδὶ εἰπεῖν πειράσομαι. Γέγονε μὲν γὰρ ἀνθρώπος
 ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ πάντα πεφόρηκε τὰ ἡμέτερα,
 ὄψα μόνη; ἀμαρτίας· ἀλλ' ἐν γε ταῖς κατὰ σῶμα
 κινήσει φυσικαῖς, τῆς ἐξ ἑθους ἡμῶν χαλιναγωγίας,
 πόνου τε, φημι, καὶ νηστείας, πῶς ἂν ἐδεσθῆ, καίτοι
 κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεός, ὁ καὶ κρείττων ἀμαρ-
 τίας, καὶ τῇ παρ' ἑαυτοῦ χάριτι καὶ τὰ ἐν ἡμῖν
 καταραζῶν πάθη, νεκρὰν δὲ καὶ ἀπρακτον ἀπο-
 φαίνων καὶ τὴν ἐν ἡμῖν τοῦ σώματος ὄρεξιν, εἰ καὶ
 διακείτο πῶς εἰς ἐκτόπους ἡδονάς; Κατεσκήνωσεν
 γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἰδίαν ἐποίησατο
 σάρκα τὴν ἀνθρωπίνην, ἐν' ἐπειδὴ περ ἀτίθαστός τις
 αὐτὴν ὁ τῆς ἀμαρτίας κατελήζετο νόμος (τετυράν-
 νηκε γὰρ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀντιστρατευό-
 μενος τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς, καὶ ἀιχμαλωτίζων εἰς τὰ
 οἰκεία), καταργήσει τοῦτον δι' ἑαυτοῦ· καὶ ἐν πρώτῃ
 νεκρῶσας τῇ ἰδίᾳ σαρκί, παραπέμψη λοιπὸν τῆς ἐπὶ
 τούτῳ χάριτος τὴν μετέδοσιν εἰς ἡμᾶς, ἅτε δὴ καὶ
 ὄντας ὁμογενεῖς κατὰ γε τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν· ἀπ-
 αρχὴ γὰρ ἡμῶν Χριστός, δευτέρος Ἀδὰμ χρηματί-
 στας μετ' ἐκείνου τὸν ἐν ἀρχαῖς· καὶ πρῶτος ἀν-
 θρωπος πέφηνεν ἐπὶ γῆς, χοιρὸς μὲν οὐκέτι, θεὸς
 δὲ μᾶλλον καὶ ἐπουράνιος, ἀμαρτίαν οὐκ εἰδώς· δι'
 ὃ καὶ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλευθέρως. Ἀναμορφουμέ-
 νης τοιγαροῦν ἐν πρώτῳ Χριστῷ πρὸς τὸν ἐν ἀρχαῖς
 ἀγιασμὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἐνδοιαζέτω μηδεὶς
 ὡς εἰς ἄπαν ἦδη τὸ ἀνθρώπινον ἐξετείνετο γένος· ἡ
 τῆς ἀναμορφώσεως χάρις. Οὐ γὰρ ἐκτυτὸν ἀνεμόρφου
 Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἰδιότητος
 ἀπαραποίητος χαρακτήρ, ἀλλ' ἡμεῖς ἡμεῖς σὺν αὐτῷ
 πρὸς Θεὸν ἀναμορφούμενοι διὰ τοῦ καὶ ὑπὲρ φύσιν
 ἀγιασμοῦ, νεκροῦμενοι λοιπὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν
 τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας. Ἦν οὖν σφόδρα τῶν ἀτό-
 πων μὴ οὐχὶ μᾶλλον τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ τὰ
 ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ κατανεκρούσθαι πάθη, συν-
 ὀλεῖν δὲ ὡς περ αὐτῷ τὴν νηστείαν, εἰς τὸ καθάπερ
 ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης τὴν σάρκα καταξηραίνειν· ποῦ
 γὰρ ἢ τοῦ ἐνοικοῦντος Θεοῦ Λόγου δυνάμεις, εἰ καθάπερ ἐφ'
 ἡμῶν πόνους καὶ νηστείας τὰ πάθη κερτυνάζετο;

¹⁰ I Cor. xv, 23.

(1) Ἦλθε μὲν — κερτυνάζετο. Mai, B. N. II, 477.

cumagebantur opinionibus. Decibat Joannem, tan-
 quam servum, per duram admodum vitæ rationem
 carnis affectiones mortificare: Christum vero tan-
 quam liberum, virtute divinitatis, tanquam potesta-
 tem habentem, carnis motus edomare, ac insitam
 carnis legem subigere, non tamen per asceticos
 labores ad hoc juvari. Joannes quidem baptisma
 prædicans poenitentiae, figuram se ipsum præbuit
 lugere debentibus: Dominus vero regnum caelorum
 prædicans, merito remissionem ac lætitiā in
 sese exhibuit, per quam fidelibus futuram vitam
 ineffabilem descripsit, vitam laboris expertem.

*Cyrilli ex libro II Commentarii in Matthæum.
 (Matth. xi, 18).*

Venit enim Joannes neque manducans, neque
 bibens, sicuti scriptum est; venit autem Filius ho-
 minis manducans et bibens. Jamvero hujus rei,
 prout fieri poterit, causam hic conabor exponere.
 Factum est homo Dei Verbum, nostraque omnia
 gestavit, uno excepto peccato. Sed quod attinet ad
 physicas corporis commotiones, quomodo egisset
 consueto nobis freno, labore nimirum ac jejuni-
 o, quandoquidem Deus suapte natura est, et peccato
 superior, suaque gratia in nobis quoque sedat
 passiones, nostri corporis impetus inhibens, si-
 quando ad absurdas voluptates rapiatur? Videlicet
 inter nos habitavit Dei Verbum, suamque fecit
 carnem humanam, ut quia hæc aspera peccati lex
 vexabat (etenim tyranni instar peccatum in carnis
 membris repugnat mentis legi, in suam nos po-
 testatem redigens), per se ipsam vim illam relin-
 deret, atque in sua apprime carne eam legem pe-
 rimens, gratiæ hujus participationem ad nos trans-
 mitteret, qui ejusdem cum eo generis sumus,
 quod attinet ad carnis naturam. Nam primitiæ
 nostræ Christus est ¹⁷, novusque Adæmus est
 post illum qui fuit initio: et princeps homo in
 terra apparuit, jam non terrenus, sed divinus
 potius atque cælestis, peccati nescius; propterea
 solus etiam inter mortuos liber. Reformata ergo
 in Christo primo ad primigeniam sanctitatem na-
 tura nostra, nemo dubitet quin ad universum homi-
 num genus reformationis gratia fuerit extensa. Non
 enim seipsum reformavit Verbum, cum Deus sit, et
 proprietatis Paternæ germana figura; sed nos cum
 illo ad Deum reformati fuimus, propter supernatu-
 ralem sanctificationem, extincta deinceps in mem-
 bris nostris lege peccati. Valde igitur absurdum
 fuisset, si non potius divinitatis virtute in Christi
 corpore mortificatæ fuissent passiones, sed jejuni-
 opem implorasset, ut tanquam vi ac necessitate
 carnem debilitaret. Ubiviam enim inhabitantis Verbi
 passiones, si prout nobis usuvenit, laboribus ac
 jejuniis passiones sedasset?

XI, 25. *Confiteor tibi, Pater.*

31 Illud *confiteor*, ex humano more ait. Quasi diceret, *Gratias ago, aut, Glorifico te; mos enim est divinæ Scripturæ confessionis nomen tali quodam modo accipere. Scribitur enim « Confiteantur, Domine, nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est »¹⁹. » Ac rursus : « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo »²⁰. » At qui mente perversa sunt : Ecce, aiunt, gratiam constitetur Filium Patri. Ac quomodo non illo minor est? Ad hoc autem respondere potest aliquis qui veritatis dogmata bene norit propugnare : Et quid vetat, o boni, consubstantialitatem suscipere Filium, et laudare Patrem illius omne quod sub cælo est, per ipsum servantem? Sin autem ob confessionem Patre minorem eum esse arbitraris, respice etiam quæ sequuntur. Dominum enim cæli et terræ Patrem vocat, Filius autem omnipotentis Dei, omnino cum eo omnibus dominatur, non tanquam minor vel diversæ substantiæ, sed tanquam Deus de Deo, æqualibus titulis coronatus, et juxta omnia cum ipso substantialiter æqualis.*

Cyrrillē ex septimo libro commentariorum in Matthæi Evangelium, super illud : « Confiteor tibi, Pater. »

Igitur quatenus Deus est, iudicium de gentibus exercebat, volente simul et per ipsum operante omnia Patre. Quatenus autem de nostro numero est, propter carnis naturam, perfectum generis humanitatis habitum, eximias preces Patri offerebat.

XI, 27. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius.*

Qui videt filium, patris referentem imaginem, ipsum videt patrem, quia ipse coram patre est tanquam prototypum, vicissimque in forma propria archetypum representat. Atque hæc dignis Deo modis intelligenda sunt. Quia vero dixerat, « Omnia mihi tradita sunt, » ne forte aliena esse natura et Patre minor videretur, supradicta verba addidit, ut eam suam quam Patri ineflabilem incomprehensibilemque naturam ostenderet. Sola enim Trinitatis divina natura semet agnoscit : solus Pater proprium novit Filium, naturæ suæ fructum : sola denique divina Soboles Parentem suum agnoscit : solus sanctus Spiritus profunda Dei scit, nempe Patris Filii-que mentem.

¹⁹ Psal. xcvi, 3. ²⁰ Psal. cx, 4.

(1) Οὐκοῦν — τῷ Πατρὶ. Mai B. N. II, 478.

(2) Ita codex. Suspiciabam tamen scribendum potius ὑπὲρ ἡμῶν ἰκεταίας, quam novum vocabulum admittendum. Sed enim ne contraria quidem suspicione carebam, nempe positum esse hoc fortasse vocabulum ob denotandam excellentiam orationis Christi. Paribus enim compositionibus abundat theologia Græcorum, v. gr. ὑπερδουλεία, ὑπερρό-

A *Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ.*

Τὸ ἐξομολογούμαι φησὶ κατὰ συνήθειαν ἀνθρωπίνην, ἀντὶ τοῦ, Χάριν ὁμολογῶ, ἤγουν, δοξάζω σε. Ἔθεο γὰρ τῇ θεοπνευστῇ Γραφῇ τὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὄνομα κατὰ τοιοῦδε τινὰ δέχεσθαι τρόπον. Γέγραπται, ὅτι « Ἐξομολογήσασθωσαν, Κύριε, τῷ ὀνόματι σου τῷ μεγάλῳ, ὅτι φοβερὸν καὶ ἅγιόν ἐστι. » Καὶ πάλιν· « Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν ᾧ καρδίᾳ μου. » Ἄλλ' οἱ διεστραμμένοι τὸν νοῦν, Ἰδοὺ, φασὶ, χάριν ὁμολογεῖ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ· εἴτα πῶς οὐκ ἐλάττων ἐστὶν αὐτοῦ; Πρὸς τοῦτο φαίη τις ἂν τῶν εὐ εἰδόντων τοῖς τῆς ἀληθείας συνασπίσαι δόγμασι· Καὶ τί τὸ καλύον, ὧ βέλτιστοι, τὸν ὁμοούσιον Υἱὸν ἀποδέχεσθαι καὶ ἐκαινεῖν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα σώζοντα δι' αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανόν; Εἰ δὲ νομίσεις διὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἐν ἐλάττωσιν εἶναι αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, ὅρα καὶ τὸ ἐφεξῆς. Κύριον γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀποκαλεῖ τὸν Πατέρα· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ τῶν ὄλων κρατοῦντος Θεοῦ, πάντως που σὺν αὐτῷ δεσπόζει τῶν ὄλων, οὐχ ὡς ἐλάττων ἢ ἑτεροούσιος, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ταῖς ἰσαῖς εὐκλείαις στεφανουμένους, καὶ τὴν κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσότητά πρὸς αὐτὸν ἔχων οὐσιωδῶς.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ 7 βιβλίου τῶν ὑπομνημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ, « Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ. »

(1) Οὐκοῦν ἢ μὲν ἐστὶ Θεός, τὸ ἐπὶ τοῖς ἔθνεσιν εἰργάζετο κρίμα, συγκατανευόντός τε καὶ ενεργούντος δι' αὐτοῦ τὰ πάντα τοῦ Πατρὸς· ἢ δὲ νοεῖται καθ' ἡμᾶς διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἤτοι τελείως τὸ τῆς ἀνθρωπότητος σχῆμα, τὰς ὑπερικεταίας (2) ἀντιθέσει τῷ Πατρὶ.

Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός.

Ὁ ὄρων (3) τὸν υἱὸν, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸν ὁρᾷ τὸν πατέρα (4), ὡς ἐν πρωτοτύπῳ αὐτὸς τῷ πατρὶ φαινόμενος, ὑποφαίνων δὲ αὐτὸν πάλιν ἐν ἰδίᾳ μορφῇ τὸ ἀρχέτυπον· ταῦτα δὲ θεοπρεπῶς νοητέον· ἐπειδὴ δὲ εἶπε, « Πάντα μοι παρεδόθη, » ἵνα μὴ δόξη ἑτέρας φύλης (5) εἶναι παρὰ τὸν Πατέρα ἡττων, ἐπήγαγε τοῦτο, ἵνα δείξη τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀπρόρρητον καὶ ἀκατάληπτον οὖσαν, καὶ τῆς (ita cod.) τοῦ Πατρὸς· μόνη γὰρ θεία φύσις τῆς Τριάδος· ἑαυτὴν ἐπιγινώσκει· μόνος ὁ Πατήρ οἶδε τὸν Υἱὸν τὸν ἴδιον, τὸν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως καρπὸν· μόνον τὸ θεῖον γέννημα ἐπιγινώσκει τὸν ἐξ οὗ ἐτέχθη· μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα οἶδε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶ τὰς ἰγνώας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

σιος, ὑπεράρχιος, ὑπερουράνιος, ὑπεράρρητος, ὑπερφύνημος, εἰ ἄλλα apud Aegoragitam præsertim, εἰ τιμῆς a nobis Nicæniogum.

(3) Ὁ ὄρων — τοῦ Υἱοῦ. Mai B. N. III, 130.

(4) Fragmentum hoc nonnisi hæcenus, in Cordesiana Catena (gegebatur; sequentia ibi decerant.

(5) Ita cod., no : φύσεως, etsi sensus idem est.

Ἀυτε πρὸς με, πάντες οἱ καπιῶντας, καὶ φορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Ὁ οὖν ἀκούσας τῆς κλήσεως, καὶ ἔγγισας, καὶ καλλήθεις τῷ προστάξαντι, οὗτος ἀναπαύεται. Ἀποστάντες, φησί, τῆς φιλαμαρτήμονος γνώμης, καὶ τῆς φιλοσαρκίας, καὶ μεταστρεπόμενοι ἐπὶ τὰ ἐπαίνου ἄξια πράγματα, ἔγγισατέ μοι ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, καὶ ἁγίου Πνεύματος μέτοχοι. Πάντας δὲ καλεῖ, καὶ οὐ μόνους τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς πάντων Δημιουργὸς καὶ Κύριος· καὶ κοπιῶντας μὲν λέγει τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς μὴ ἰσχύοντας βαστάζει τὸν μικρὸν ζυγόν, φορτισμένους δὲ τοὺς εἰδωλόλατρας, τοὺς διὰ τοῦ διαβόλου καταφορτισθέντας, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτιῶν καταβαρυνόμενους. Ὑμεῖς οὖν, φησὶν, ὦ Ἰουδαῖοι, νεύσατε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἰγίγνωτε ἐμὲ τὸν ὑμέτερον κηδεμίνα καὶ Δεσπότην, καὶ ἔγγυθεν τῆς προσόδου τὸ κέρδος κομιζόμενοι. Ἀπαλλάττω γὰρ ὑμᾶς τῆς ὑπὸ τὸν νόμον δουλείας, ἐν ᾗ πολὺν ὑπομένετε κόπον, οὔτε βρῶνως ἐξανύειν αὐτὸν δυνάμενοι, καὶ μέγιστον τῶν ἁμαρτημάτων τὸ φορτίον ἐαυτοῖς κατασκευάζοντες, ὅσω πλεονα φυλάττειν προσήκεν ὑμᾶς ἀκόλουθα τῷ νόμῳ διαπρατομένους.

Ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἕλαφρόν ἐστιν.

Ἐλαφρὸς ἐστὶν ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ οὐ κολλάζει ἡμᾶς καθάπερ ὁ νόμος, τὸ ἀναμάρτητον ἀπειτῶν καὶ τὸ ἀπαθές· ἀλλ' ἐν ἀπλοῖς θήμασιν ἔχει τὴν ἐπαγγελίαν καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ὑπογραμμόν.

Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἰδόντες, εἶπον αὐτῷ· Ἴδού οἱ μαθηταὶ ἔσου κοιοῦσιν ὁ οὐκ ἐξέσται ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ.

Ἐνθα μὲν γὰρ οὐδὲν γίνεται μέγα καὶ γενναῖον, ἔτυχαζουσιν· ἐνθα δὲ ὀρῶσι τινες σωζομένους, καὶ πάντων εἰσι φορτικώτεροι. Οὕτως ἐχθροὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων εἰσι σωτηρίας καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἀνεπιστήμονες. Εἰ ἑτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶν ἡ καινὴ, ἡ διὰ Ἱερεμίου προκηρυχθεῖσα, δεῖ πάντως καὶ νόμοις οὐ τοῖς ἀρχαίοις καχρησθῆναι, ἀλλὰ τοῖς καινοῖς. Ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι τοῦτο συνιδίεν[μῆ] θελήσαντες, ἐφεδρεύουσι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ φασὶ περὶ αὐτῶν τῷ Χριστῷ· Ἴδού τοις νομικῶς ἐντάλλμασιν ἐναντιούμενους ὀρῶμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παιδαγωγούμενους. Τοῦ γὰρ νόμου καλεῖσθαι ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς παντάπασιν ἀπεισθαι κόνου, περιτριβουσι ταῖς χερσὶν ἐστάχνας οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς εἰπέ μοι, ὦ Φαρισαῖε, τὴν σαββατικὴν ἐαυτῷ τράπεζαν παραθεῖς οὐ συνθραύεις τὸν ἄρτον; Τί οὖν ἑτέρουσι αἰτιᾶ; πῶς δὲ καὶ ὁ Σατὴρ περὶ αὐτῶν ἀπολογεῖται;

Πόσω ὄν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου; Ὅστε ἐξέσται τοῖς Σάββασι καλῶς ποιεῖν.

Ἀσεβεῖς ὄντες οἱ Φαρισαῖοι ὑπεκρίνοντο τὴν εὐσείδειαν· ἵνα τοὺς εὐσεβεῖς ἐξολοθρεύσωσι. Διὰ καὶ τὸν Χριστὸν διαβάλλειν ἐπαχειροῦν, καὶ τοὺς αὐτοῦ.

¹¹ Jerem. xxxi, 1 seqq.

XI, 28. Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.

32 Qui igitur audit vocationem, et accedit, et præcipienti adhæret, hic reficitur. Abjicientes, inquit, mentem quæ amat peccatum ac carnem, et conversi ad ea quæ laude digna sunt, appropriante mihi, ut divinæ naturæ ac sancti Spiritus statis participes. Omnes autem vocat, et non solos qui ex Israel, tanquam omnium Dominus et Creator; et laborantes quidem dicit Judæos, qui exiguum jugum ferre non valent, oneratos vero idolorum cultui addictos, per diabolium oppressos, ac peccatorum multitudine gravatos. Vos igitur, ait, Judæi, accedite ad veritatem, et me agnoscite vestrum curatorem ac Dominum, proxime etiam accessu lucræ relaturi. Libero enim vos a servitute legis, in qua magnum sustinistis laborem, cum non facile possitis eam explere, et maximum peccatorum onus vobis ipsis imponeretis, quantum plura servare vos oportebat legi consentanea perficientes.

XI, 30. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.

Leve est jugum Christi, quoniam non punit eos quemadmodum lex, innocentiam exigens peccati prorsus expertem et animæ statum perturbationibus non obnoxium; in meris interim verbis habens C promissionem et virtutis exemplar.

XII, 2. Pharisei autem videntes dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere Sabbato.

Siquidem, ubi nihil magnum sit ac generosum, quiescant; ubi vero quosdam salvos vident, omnino sunt magis molesti: adeo inimici sunt salutis humanæ, ac sacrarum Litterarum ignari. Quod si alia præter primam legem nova est, quæ per Jeremiam fuit prædicata ¹¹, oportet omnino etiam antiquis legibus non uti, sed novis. Sed Pharisei hoc intelligere nolentes insidiantur sanctis apostolis, ac de his Christo aiunt: Ecce legalibus præceptis adversantes videmus tuos discipulos. Jubente enim lege ferri in Sabbato, nullumque omnino attingere laborem, discipuli manibus spicas vellunt. At tu ipse, dic mihi, Pharisee, sabbaticam tibi mansam apponens, nunquid panem non confringis? Ecce quid igitur alios culpas? quomodo autem ipse Salvator eos excusat?

33 Quanto magis melior est homo ovis? Itaque licet Sabbatis benefacere.

Impii cum essent Pharisei, pietatem simulabant, ut pios perderent. Propterea et Christum per calumniam infamare conabantur, et ejus discipulos,

quod eos viderent miraculis illustres evadere. Α μωθητάς, ὁρῶντες αὐτοὺς λαμπρυνομένους τοῖς θαύμασιν.

Cyrilli ex libro VII comment. in Matth. Evangelium super illud : Si ego in Spiritu Dei dæmonia ejicio (Matth. XII, 28).

Nemo scandalizetur etiamsi audit communem nostrum Servatorem Christum affirmantem atque dicentem se in Spiritu Dei dæmonia ejicere. Ne te, Inquam, perturbet Filius dicens se in Spiritu operari ; considera potius, quis et qua de re tunc eo modo locutus sit. In carne erat propter nos . et quidem æque ac nos homo, haud gloria quæ deitate naturaliter decebat, sed naturæ nostræ vili et humili figura indutus. Idecirco se in Spiritu Dei operari ait. Reapse enim nequaquam carnis naturali operatione, neque humanitatis virtute vincit Satanam et adversus Beelzebul prævalet. Alioquin doceat nos aliquis, si ei libet, cur ii qui vel-
lent potestatem in impuros dæmones exercere, impediuntur, si id carnæ naturæ opus est. Cuncti enim in carne sumus, unaque in cunctis est humanitatis ratio. Sed revera neque proprium carnis opus est, neque naturæ humanæ adversus spiritus prævalere ; ideo nec omnes id efficere queunt, sed eam rem operantis potius Spiritus effectum esse conspicimus. Vere itaque Servator dixit, quatenus caro et homo ipse intelligitur, opus hujusmodi a Spiritu fieri, non vero carnem sive humanitatem adversus dæmones vi pollere. Sanctum sine dubio Christi corpus est, omnemque habet adversus omnem morbum potestatem, sed erat estque sanctum, non quatenus reputatur simpliciter caro, in sui moduli ratione consistens ; sed quatenus templum est inhabitantis in ipsa Verbi, quod propriam carnem sanctificat per sanctum Spiritum. Aiebat ergo ipse in sua ad celestem Patrem pro nobis allocutione : « Ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati simul ».

Et post alia.

Quoniam fidem incarnationi præbere non exhorrueritis, quidni admiramini hominem æque ac vos factum, ut quod tanquam Deus habebat, nostri causa, quatenus homo erat, acciperet, Spiritum inquam, cujus gratiam ad nos transmitteret? Non enim cum Spiritus gratiam, ob antiquam transgressionem natura amisisset, rursus eam adeptus est per primum et in quo primo fuit Christo. Hic enim apparuit celestis homo, Adamus alter, qui sibi humanam naturam instauravit ad vitæ novitatem. Cum ergo semper habeat proprium Spiritum Christus, quatenus intelligitur et est naturaliter Deus, quæ etiam illum recipere dicitur quatenus homo est, profecto perferet in nos regnum Dei.

20 Joan. XVII, 19.

(1) Σκανδαλιστόν, Fragmentum hoc cum tribus sequentibus edidit Ang. Mai in Bibl. nova Patrum, II, 478.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ 7 βιβλίου εἰς τὸ βιβλίον· Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.

Σκανδαλιστόν (1) οὐδαμῶς εἰ καὶ διακρούσθαι τις τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ διαθεβαιομένου καὶ φάσκοντος Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· μὴ γὰρ δὴ σε θορυβεῖτω λέγων ὁ Υἱὸς ἐνεργεῖν ἐν Πνεύματι· καταλογίζου δὲ μᾶλλον τίς ὢν ἄρα καὶ ἐν τίσιν τὸ τηλικαῶδες τὰ τοιαῦτά φησιν· ἦν μὲν γὰρ ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς· αὐτὸ δὲ τοῦτο καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος οὐκ ἐν δόξῃ τῇ θεότητι καὶ αὐτῷ προεπούση φυσικῶς, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως τὸ μικροπραπέδ καὶ τὸ ταπεινὸν τοῦτο περιεζέλιμος σχῆμα· διὰ τοῦτο φησιν ἐνεργεῖν ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Καὶ γὰρ τοι κατὰ τὸ ἀληθὲς οὐ σαρκὸς ἐνεργεία φυσικῆ καὶ ἀνθρωπότητος δυνάμει παραλύει τὸν Στανάν καὶ κατισχύει τοῦ Βεελζεβοῦλ· ἐπεὶ διδασκείτω τις, εἰ βούλεται, τί τὸ κωλύον τοῖς ἐθέλουσι προκείσθαι τὴν ἐξουσίαν τὴν κατὰ πνευμάτων, εἰ τοῦτο ἐνεργεῖ σαρκὸς φύσις. Πάντες γὰρ ἐσμεν ἐν σαρκί, καὶ εἰς κατὰ πάντων ὁ τῆς ἀνθρωπότητος λόγος. Ἄλλ' οὕτε σαρκὸς ἔργον ἰδικῶς, οὕτε μὴν ἀνθρωπότητος τὸ κατισχύσαι πνευμάτων, ἐπεὶ μὴ πάντες ἰσχύουσιν, ἐνεργείας δὲ μᾶλλον ὁρᾶται κατ' ὄρθωμα τῆς διὰ Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀληθὲς εἶρχεν ὁ Σωτὴρ καθ' ὃ νοεῖται σὰρξ καὶ ἀνθρώπος, ὅτι Πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς σαρκὸς, ἦγον ἀνθρωπότητος, ἢ κατὰ τῶν δαιμόνων ἰσχύς. Ἅγιον μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐστὶν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πᾶσαν ἔχον κατὰ πάσης νόσου τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἦν τε καὶ ἐστὶν ἅγιον, οὐκ ἐπέπερ ἀπλῶς νοεῖται σὰρξ, ἐν μόνοις σοῦσα τοῖς ἰδίῳ λόγοις, ἀλλ' ὅτι ναὸς ἐστὶ τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῇ Θεοῦ Λόγου, ἀγιάζοντός τε τὴν ἰδίαν σάρκα διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἔφη γοῦν αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα τὰς διαλέξεις ποιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν· « Ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὧσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι εἰς ἐν. »

Καὶ μωθ' ἕτερα.

Ἀνθ' οὗτο δὴ μετὰ σαρκὸς δικονομίαν οὐ καταπέληχθε, φησὶν, διὰ τί μὴ θαυμάζετε τὸν καθ' ἡμᾶς γινόμενον ἀνθρώπον, ἵνα ὅπερ ἔχει φυσικῶς ὡς Θεὸς, λαθῶν δι' ἡμᾶς ὡς ἀνθρώπος, φημι ἢ τὸ Πνεῦμα, παραπέμψῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν; Ζημιωθείσα γὰρ ἡ φύσις τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν διὰ τὴν ἐν ἀρχῇ παράθεσιν, πεπλοῦτηκε πάλιν αὐτὴν διὰ πρώτου τε καὶ ἐν πρώτῳ Χριστῷ. Πέφηνε γὰρ οὐράνιος ἀνθρώπος καὶ δεύτερος Ἀδάμ ἀνακτιζέων ἐαυτῷ τὴν φύσιν εἰς καινότητα ζωῆς. Ἐχόντος τούτων ἀεὶ τὸ ἴδιον Πνεῦμα Χριστοῦ, καθ' ὃ νοεῖται καὶ ἐστὶ Θεὸς κατὰ φύσιν, λεγομένου τε λαθεῖν ἢ γέγενεν ἀνθρώπος, ἔφρασεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Τὸ γὰρ μετόχως γενέσθαι τοῦ Πνεύματος,

οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐν εἰρηκόν, ἢ μετασχῆν βασιλείας Δ
θεοῦ.

*Kyriλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ρητόν· «Καὶ
ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου,
ἀποθήσεται αὐτῷ.»*

Ἄβητον ἔχων τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γέννησιν, διὰ
τε τοῦτο ὑπάρχων Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Μονογενής, τὴν
ἀνθρωπείαν ὑπέδω μορφήν, καὶ γεγένηται καθ' ἡμᾶς
ἐκ γυναικὸς, καὶ γέγονεν ὑπὸ νόμον, καίτοι τοῦ νό-
μου Κύριος ὢν, καὶ κεχηρμάτικεν δοῦλος ὁ πάντα
ὑπὸ πόδας ἔχων καὶ ταῖ; ἀνωτάτω συνάμεσιν ἐπιο-
χοῦμενος· καὶ καθίκετο μὲν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ,
δύναμιν μὲν ἔχων τὴν αὐτῷ πρεπωδεσάτην, κατα-
κρύπτων δ' εὖν ὁμῶς τῆς ἰδίας φύσεως ἀξίωμα ταῖς
ἀνθρωπίναις σμικροπρεπειαις, καὶ τῇ τῆς σαρκὸς
περιβολῇ. Κενώσεως γὰρ ἦν καιρὸς, καὶ τῆς τοῦ δο-
λου μορφῆς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδαίτο μυστήριον, ἵνα καὶ
τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνῃ σταυρὸν, καὶ τῷ
θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς τὸν ἀπάντων κτείνῃ θάνα-
τον. Ἀναγκαῖα τοιγαροῦν ἡ κένωσις, καὶ ὁ τῆς
ἀδοξίας καιρὸς τῆς διὰ τὴν σάρκα. Καὶ ἦν διὰ τοῦτο
παρὰ πολλοῖ; ἀσυμφανὲς τὸ μυστήριον.

Kyriλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἶτα πῶς εἶν νοηθεῖν ἂν, κατὰ γε τὸν εἰκότα λο-
γισμὸν, φυσικὸν ἐν ἡμῖν ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φαῦλον,
καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐθελοῦσιον καὶ ἐν προαιρέσει
τῇ ἐκάστου κείμενον; εἴπερ οὐσης μίδς τῆς ἀνθρώ-
που φύσεως, καὶ ἕνα κατὰ παντὸς τοῦ γένους; ἐχού-
σης ὄρον, οἱ μὲν εἶσιν ἀγαθοὶ τὴν ἕξιν, πονηροὶ δὲ
ἕτεροί· διαφέρειν δὲ οὐδαμῶς ἡ ἀνθρώπου φύσις ὡς
πρὸς ἰδίου; ὁρᾶται λόγους, οὐδὲ μαχομένην ἔχει τοῖς
ἐκ τῆς ἰδιώμασι τὴν κατασκευὴν.

Ὅταν τις εἰς ἀνθρώπον ἡμάρτανε, δυνατὸν ἦν
ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλέσαι τὸν Θεόν· ὅταν δὲ εἰς αὐτὸν
οἱ ἀνθρώποι ἐβλασφήμουν, οὐκ ἔξιν παρακαλέσαι
ὑπὲρ αὐτῶν. Πλὴν ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπος ὁρώμενος ὁ
τοῦ Θεοῦ Υἱός, εἰ καὶ φύσει Θεός ἦν, οὐ πάνυ τι
τοῖ; ἀσυνέτοις ἐγκωρίζετο, δίδωσιν ἑσθ' ὅτε τοῖς ἐξ
ἀγνοίας ἁμαρτάνουσιν εἰς αὐτὸν συγγνώμην· τοῖς δὲ
εἰς τὸ Πνεῦμα, θενηκεῖ λέγει τὴν κόλασιν ἐπάγεσθαι
(Πνεῦμα λέγων ὀλόκληρον τὴν τῆς Τριάδος Θεότητα)·
πλὴν δίδεται τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος
χάριτος συγγνώμη. Ἄλλὰ τὸ μέγεθος θέλων δεῖξαι ὁ
Χριστὸς τοῦ ἁμαρτήματος, οὕτως εἶπεν· ἐπεὶ οὐκ
ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ Θεῷ ἐν τοῖς γνη-
εῖσι; καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσι.

Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ
τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ· καὶ ὁ πονηρὸς
ἀνθρώπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει
πονηρά.

Ὅταν λέγῃ θησαυρὸν, τὸ πλῆθος ἐνδείκνυται τῶν
ἐν τῇ ψυχῇ κειμένων· ἵνα δὲ μὴ εἴπωσί τινες, ὅτι
φύσει πεφύκαμεν πονηροὶ οἱ ἀνθρώποι, ἐπὶ τῶν Φα-
ρισαίων τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι δυνατὸν [τὸν] αὐτὸν καὶ
ἕνα ἀνθρώπον ποτὲ μὲν ἀγαθὸν γενέσθαι, ποτὲ δὲ κα-
κὸν, λέγων· Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ περισσεύ-
ματος τῆς καρδίας αὐτοῦ λαλεῖ, ὁμοίως καὶ ὁ κακός.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· *Generatio prava*

Nam participes nos fieri Spiritus, nihil aliud porro
erit, quam regnum Dei participare.

*Cyrilli ex eodem libro super illud : « Quicumque
dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei
(Matth. xii, 32). »*

Qui ineffabilem sortitus est a Patre Deo nati-
vitatē, ideoque Deus homogeneus naturaliter est,
humanam subiit figuram, factus sub lege, quan-
quam legis Dominus esset : et ad servilem condi-
tionem se demisit, qui omnia pedibus supposita
habebat, et a supernis virtutibus gestabatur :
venitque in hunc mundum, virtutem quidem sibi
convenientissimam habens, dignitatem nihilomi-
nus naturæ suæ celans humanis parvitatibus et
carnis indumento. Erat enim exinanitionis tem-
pus ; 36 egebatque servi specie mysterium pro-
pter nos peragendum, ut et venerandam pro no-
bis pateretur crucem, et suæ carnis morte uni-
versalem mortem perimeret. Necessaria itaque
fuit exinanitio et ignominie per carnem occasio.
Quamobrem multis erat obscurum mysterium.

Cyrilli ex eodem libro. (Matth. xii, 33.)

Deinde quomodo justo certe ratiocinio cogitari
poterit naturale esse nobis bonum vel malum, et
non voluntarium potius atque in cujusque electione
positum? quandoquidem una hominis existente
natura, unumque in universo genere molulum ha-
bente, alii quidem bonis moribus sunt, alii pravis.
Neque idcirco hominis natura adversus propriam
rationem dissidere cernitur, neque pugnantem ha-
bere cum suis proprietatibus constitutionem.

Quando quispiam in hominem peccavit, Deum pro
se potest invocare; cum vero in eum blasphemias
protulerint, non licet invocare pro se. Cum itaque
homo videretur Dei Filius, etsi natura Deus esset,
non admodum sine intellectu existentibus innotes-
cebat, veniam itaque ex ignorantia in sese peccan-
tibus largitur; eos vero, qui in Spiritum sanctum
peccant, perpetuum dicit manere supplicium (Spi-
ritum dicens totam Trinitatis Deitatem); datur ta-
men pœnitentibus per Spiritus gratiam remissio.
Sed 37 magnitudinem volens Christus ostendere
peccati, ita dixit; non enim est peccatum quod non
remittat Deus, si legitime et ex dignitate pœnitentia
agatur.

XII, 35. *Bonus homo de bono thesauro cordis
profert bona, et malus homo de malo thesauro pro-
fert mala.*

Cum dicit thesaurum, multitudinem designat
cogitationum voluntatumque in conscientia sitarum.
Ne autem aliqui dicerent, natura malos esse homi-
nes, adversus Phariseos declarat, fieri posse ut
unus idemque homo, 38 modo bonus, modo ma-
lus sit. Cum sic dicat : Bonus homo ex abundantia
cordis sui loquitur, similiter et malus.

39. *Ipse autem respondens dixit eis : Generatio prava,*

et adultera signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete.

Neque enim Patri crediderunt, et etiam ab ipso Christo desciverunt jam desponsante sibi et conjungente humanitatem, juxta illud quod dictum est: « Et desponsabo te mihi in sæculum »²². Adhæserunt autem Satanz, spiritualia **39** fornicationis modum admittentes. Ostendit se ipsum rursus Patri æqualem, quandoquidem Judaicam gentem inde quoque adulteram fieri ait, quod sibi non credit. Mox injuria lacessitus quid ait? « Et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. »

XII, 45. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa querens requiem, et non invenit.

Ac jure merito. Cum enim quis semel ereptus malis ad meliorem frugem reversus non est, multo graviora prioribus patitur; idcirco dixit, « non invenit requiem, » ut ostendat hujusmodi hominem necessario dæmonum insidiis **40** capiendum. Duo enim hic ad bonum incitamenta habuit, experientiam prioris mali et liberationis beneficium. Imo vero et tertium accellit; pejora patiendi comminatio. Verumtamen nullo eorum devenero meliores: inhabitabat ipsos spiritus nequam, et cum in Ægypto sacrificarent, Ægyptiis etiam moribus cum eis vivebant, ac legibus, pleni que erant omni immunditia. Postquam per Moysen liberati sunt, legemque habuerunt pædagogum ad veri Dei cognitionis lucem vocantem, ejectus est profanus et immundus spiritus. Quia vero in Christum non crediderunt, rursus eos dæmonium invasit. Invenit enim cor eorum nudum ac vacuum ab omni pietate et quasi scopis mundatum, et inhabitavit in eis. Ut enim Spiritus sanctus, cum viderit cor hominis vacuum ab omni immunditie, et commoratur, et aulam suam collocat, et in eo requiescit, ita spiritus immundus animabus reproborum amat immorari.

XIII, 3. Et locutus est eis multa in parabolis dicens: Ecce exiit qui seminat, seminare.

Idcirco in Parabolis loquitur Christus, ut ostendat sese esse, de quo erant prophetiæ, ac de quo dixit David: « Aperiam in parabolis os meum »²³. Quidam vero alius prophetarum dixit: « Ecce rex justus regnabit, et principes cum judicio regent, et erit homo abscondens sermones suos. »

41 XIII, 12. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo.

Qui dociles fuerint et bene parati ad perceptionem divinarum institutionum, in iis habitabit Spiritus sanctus, augens in ipsis dona sua. Qui vero

²² Osee II, 19. ²³ Psal. LXXVII, 2. ²⁴ Isa. XXXII, 1.

και μοιχαλεις σημεϊον επιζητει, και σημεϊον ου δοθησεται αυτη, ει μη το σημεϊον Ιωρα του προφητου.

Ουτε γαρ τῷ Πατρὶ ἐπίστευσαν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀπέστησαν. Τοῦ μνηστευσαμένου τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νυμφευσαμένου, κατὰ τὸ εἰρημένον· « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα. » Προσεκολλήθησαν δὲ τῷ Σατανᾷ, τὸν τῆς νοητῆς πορνείας τρόπον ἀποταλοῦντες. Δείκνυσιν ἑαυτὸν πάλιν τῷ Πατρὶ ἴσον· εἶγαι καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι αὐτῷ μοιχαλίδα ποιᾷ. Εἶτα ὄρισας, τί φησι; « Καὶ σημεῖον οὐ δοθησεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωρᾶ τοῦ προφητου. »

Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρωρ τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὐρίσκει.

Καὶ μάλᾳ εἰκότως. Ὅταν γὰρ ἄπαξ τις ἐλευθερωθεὶς τῶν κακῶν μὴ σωφρονισθῇ, πολλῶν χαλεπώτερα πείσεται τῶν προτέρων. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν· « Οὐχ εὐρίσκει ἀνάπαυσιν, » ἵνα δείξῃ ὅτι πάντως καὶ ἐξ ἀνάγκης λήψεται τὸν τοιοῦτον ἢ τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῇ. Καὶ γὰρ ἀπὸ δύο τούτων τὸν τοιοῦτον ἀγωνισθῆναι ἔδει, ἀπὸ τε τοῦ παθεῖν πρότερον, ἀπὸ τε τοῦ ἀπαλλαγῆναι. Μᾶλλον δὲ καὶ τρίτον πρόσεστιν, ἢ τοῦ χεῖρονα πείσεσθαι ἀπειλή· ἀλλ' ὁμοίως οὐδὲν τούτων ἐγένοντο βελτίους. Ἦν αὐτοῖς ἔνοιον τῷ πονηρὸν πνεῦμα, καὶ ὅτε ἐν Αἰγύπτῳ ἐθήτευον, καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις διαζῶντες ἔθεσι τε καὶ νόμοις, μεστοὶ ἦσαν πάσης ἀκαθαρσίας. Ἐπειδὴ δὲ Μωσαίως ἐλυτρώωνται, καὶ νόμον ἐσχέκασιν παιδαγωγῶν πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας καλοῦντα φῶς, ἀπελήλατο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, πάλιν αὐτοῖς ἐπέδημησε τὸ δαιμόνιον· εὗρε γὰρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνήν, καὶ σχολάζουσιν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ οἶοναι σεσαρωμένην, καὶ κατώκησεν ἐν αὐτοῖς. Ὅσπερ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν ἴδῃ καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ ἐναυλιζέται, καὶ κατοικεῖ, καὶ ἐπαναπαύεται ἐν αὐτῇ· οὕτω τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, ψυχᾷ ἀνόμων ἐνδαιτᾶσθαι φιλεῖ.

Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς, λέγων· Ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπειροῦ.

Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς λέγει ὁ Χριστὸς, ἵνα καὶ διὰ τούτων δείξῃ ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ προφητευθεὶς, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Δαβὶδ· « Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. » Ἄλλος δὲ τις τῶν προφητῶν εἶπεν· « Ἰδοὺ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν, καὶ ἔσται ὁ ἀνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ. »

Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθησεται αὐτῷ, καὶ περισσευθησεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Τοῖς εὐμαθέσιν ἀνθρώποις, καὶ καλῶς διακειμένοις πρὸς παραδοχὴν θεῶν λόγων, ἐνοικισθήσεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐξάνον ἐν αὐτοῖς τὰ χαρίσματα

Τοὺς δὲ σπινθῆρα φωτὸς κεκτημένοις, καὶ τούτου ἀμελήσασι, σβεσθήσεται πάντως καὶ ἀρθήσεται ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ σμικρότατον ὃ πρότερον εἶχον. Τοῦτο δὲ Ἰουδαῖοι πεπνυμένοι λαβόντες φῶς ἐκ τοῦ νόμου, καὶ πολυπλασιασάντες· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας ἐλθούσης ἀμβλωπήσαντες πρὸς αὐτήν, ἀφηρέθησαν ὃ ἐκέκτηντο. Ὑμῖν τοὺς πιστεύουσαι, φησὶν, ἐδόθη ἡ χάρις· τοῖς δὲ λοιποῖς οὐδαμῶς· κὲν ἔχωσί τι φῶς, σβεσθήσεται αὐτοῖς, διὰ τὸ κεκτηθῆαι μὲν, μὴ ἐπιμελεῖσθαι δὲ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸς δίκαιος ὢν, δικαίως καὶ τὰς ἀντιδόσεις ποιεῖται.

extinguetur ipsis, quod possessioni usum adjungere quod meretur reddit.

Τὸ εἰπεῖν, « Μήποτε ἐπιστρέψω καὶ λάσομαι (1) αὐτοὺς, » ἐπιτεταμένην ἐμφανεῖ δυστροπίαν· πλην καὶ ἐπισπωμένου ἐστὶν καὶ ἐρεθίζοντος· δεικνύσι γὰρ ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἴδεται αὐτοὺς· διὰ γὰρ τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, οὕτως λαλεῖ. Ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν ὄλωσιν μὴδὲν λαλῆσαι, ἀλλὰ σιωπᾶν· πλην οὐ διὰ τὴν ἰδίαν ἐδέξιν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν πάντα ποιεῖ.

Μακαρίζει οὖν αὐτοὺς, ὡς ἀκηκοότας τῆς τοῦ Ἰησοῦ φωνῆς, καὶ ἀξιοθέντας τῆς αὐτοῦ θέας, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἐύρων φύσιν νοητῶς, ὧν ἠξιώθησαν (2) οἱ πάλαι ἄγιοι, καὶ πληρεστάτην ἔσχον τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς θυμηδίαν.

Ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς.

Μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ περὶ βασιλείας διαλεγόμενος, κόκκου καὶ ζύμης ἐμνήσθῃ· ἀνθρώποις γὰρ διελέγετο ἀπειροίς καὶ ἰδιώταις, καὶ θεομένοις ἀπὸ τούτων ἀνάγεσθαι· οὕτω γὰρ ἦσαν ἀφελεῖς, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα πάντα δεηθῆναι ἐρμηνείας πολλῆς.

Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Ὅτι δὲ οἰκουμένη γέγονεν ἡ διὰ Χριστοῦ κλήσις, αὐτῆς πιστώσεται· λέγων ἀναργῶς· ὅτι τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων τὸ λῆνον ἐκ παντὸς συνάγει γένους. Καὶ ὡσπερ οἱ τῆς τῶν ἰχθύων θήρας ἐπιστήμονες, καὶ θαλασσοργικῶν ἔχοντες ἐπιτήδευμα, χαλῶσι τὸ λῆνον οὐ διακρίνοντες, ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς βρόχοις ἐναποληφθῆναι, τοῦτο πάντη καὶ πάντως ἔλκουσιν εἰς γῆν οὕτω καὶ ἡ θαυμαστὴ καὶ πολυπλοκὸς τῶν ἱερῶν μαθημάτων διδασκαλία, ἣν οἱ καλοὶ ἀλιεῦται ἀπόστολοι ἐπλεξαν, ἐκ παντὸς ἔλκει γένους, καὶ συνάγει πρὸς Θεόν· συνάγει δὲ μέχρι καιροῦ, ὃς πληρωθήσεται κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας, καθ' ὃν τοὺς σαγηνευθέντας, ἐκτὸς τοῦ βίου ἐλύσαντες, οἱ ἐπὶ τοῦτῃ τεταγμένοι ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, τὴν πάντων διακρίσιν ποιήσονται, ἀφορίζοντες τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων.

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, εἰμῶς ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδοσκότῃ, ὅστις ἐκθάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καιρὰ καὶ παλαιά.

Γραμματεὺς ἐστὶν ὁ διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας, θησαυρὸν

scintillam lucis unicam habuerint, et ipsam excitare neglexerint, in illis et ipsa extinguetur prorsus, tolliturque ab eis illud ipsum minimum quod prius habuerant. 42 Id Judæis contigit. Hi enim cum lucem legis acceperant, nec eam bono ipsius usu multiplicassent, quinimo ad oborientem ultro ingerentemque se veritatem voluntarie cacutientes, suis se tenebris involtissent, illa ipsa quam prius obtinebant, exigua luce privati sunt. Vobis autem, inquit, qui credidistis, data est gratia: cæteris, non item; sed et si lucis quemdam radiam habuerint, non curaverint. Justus enim Deus juste culque

Hæc verba, « Ne forte convertam et sanem eos, » intensam significant perversitatem; sunt tamen allicientis et excitantis. Innuit enim, si modo conversi fuerint, se illos sanaturum; neque hæc dicit nisi propter illorum salutem: alioquin, nihil omnino ipsum dicere oportuit, sed tacere; verum non propter propriam gloriam, sed propter illorum salutem omnia agit.

Beatos illos prædicat, ut qui audire vocem Filii et ejus visione frui digni habiti sint, per quem et in quo Dei Patris naturam videbant intelligibiliter; quod sanctis veteris Testamenti concessum non fuit, etsi plenissimam a honorum possessione habuerint lætitiā.

43 XIII, 53. Aliam parabolam locutus est eis.

Ne mireris autem, si de regno disserens, sinapis et fermenti meminit; homines enim alloquitur ignaros et idiotas, quique his duci debeant: adeo enim erant simplices, ut post hæc omnia, magna etiam indigerent interpretatione.

XIII, 50. Et mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus et stridor dentium.

Universalem fuisse Christi vocationem, ipse creditur expresse dixisse: quia evangelicarum prædicationum rete ex omni genere colligit. Et ut captura piscium gnari, ac marino operi intenti, non discernentes rete laxant, sed quidquid laqueis irretitum est, hoc indiscriminatim et omnino in terram pertrahunt: ita quoque virtus prædicationis, et mirabilis et multifæria sacrorum dogmatum doctrina, quam boni piscatores apostoli contexuerunt, ex omni genere attrahit, et colligit ad Deum. Colligit autem usque ad tempus quod implebitur tempore consummationis, quando captos sagena, e vita extrahentes angeli ad hoc a Deo ordinati, omnium instituent discretionem, separantes malos de medio justorum.

44 XIII, 52. Hic autem dixit eis: Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.

Scriba est, qui per constantem lectionem Scripturarum Novi et Veteris Testamenti, thesaurum co-

(1) Leg., enim N. T. Gr., ἐπιστρέψωσι καὶ λάσωμαι.

(2) Legο ὧν οὐκ ἠξιώθ., et mox et καὶ κληρ.

gnitionis sibi reponit. Ideo beatos dicit comprehendentes in se legalem et evangelicam disciplinam, ita ut promant ex thesauro suo nova et vetera : ut etiam alibi ait : « Mittam vobis sapientes et scribas. » Videsne quomodo Veterem non rejiciat, sed Judæi legem, thesaurum eam vocans? Adeo ut quicumque divinarum Scripturarum ignari sunt, patrefamilias esse non possint; neque divites, quicumque neque ipsi habent, nec ab aliis accipiunt, sed vident scripsos fame pereuntes : non tantum autem hi, verum etiam hæretici procul ab hac beatitudine sunt. Non enim proferunt nova et vetera; neque jam vetera habent, ideoque neque nova. Quamobrem igitur hi qui nova non habent, et Judæi, neque vetera habent, sed utrisque privati sunt, hæc enim sibi invicem colligata sunt et connexa. Audiamus igitur, quicumque lectionem Scripturarum negligimus, quale damnum patiamur, quantam pauperiem : non enim operum gubernationem accipimus, qui ipsas leges quibus gubernandi sumus nescimus. **45** Qui vero divites sunt, assidue vestimenta sua excutiunt, ne linearem escæ flant; nos autem, tineis pejorem videntes animæ nostræ officientem oblivionem, non insistimus libris, per quos anima ornatur.

XIII, 54. Et veniens in patriam suam.

Civitatem suam Nazarethum esse fatetur, quatenus videlicet definito in corpore erat, et carne tantummodo limitatus, is qui alioqui immensurabilis erat Deus. Nam quia Deus simul homoque est, modo quidem quatenus Verbum est de Patre effulgens, totus ceu talis in carne quoque intelligitur. Vicissim aliquando quatenus caro est, etiamsi naturaliter Verbum est, et in sua naturali unione consistens, ceu si totus homo esset, intelligi solet : ita ut divinitatis etiam attributa naturaliter applicentur ceu sine carne existenti qui in carne est; vicissimque humanitatis attributa assignentur quasi diviniæ naturæ proprietates non habenti, etiamsi revera Deus suapte natura est. igitur quatenus Deus intelligitur, nullum requietionis suæ locum habet, quia loco, circumscriptione, mensura figuraque omni excelsior est. Quatenus autem æque ac nos homo intelligitur, prorsus cum carne sua et in locis est, et propriam civitatem habuisse dicitur.

XIV, 15. Dimitte turbas.

Quid illud *dimitte* sit, diligenter inquiramus. Quidam enim eorum qui Christum sequebantur et sub improborum parentum tenebantur potestate, ab iis liberari rogabant; alii vero ab aliis infirmitatibus

¹⁰ Matth. xiiii, 34.

(1) Πόλις — ἐσχηκέναι. Mai B. N. II, p. 480.

(2) Ταυτότης hoc loco non nisi de duorum naturarum sub unica adunatione intelligi potest, cum centies alibi utriusque in Christo naturæ conservationem Cyrillus affirmaverit. Hujusmodi dictum aliud Cyrilli celebre fuit in ep. ad Succensum : una est Dei Verbi incarnata natura. Attamen vocabuli hujus ταυτέτης causa, puto Monophysitas

A γνώσεως ἐαυτῶ ἀποθίμενος. Διὸ μακαρίζει τοῖς συνεγκόντας ἐν ἑαυτοῖς νομικῆν παιδείαν καὶ εὐαγγελικὴν, ὥστε ἐκβάλλειν ἐκ τοῦ θησαυροῦ νέα καὶ παλαιά· καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· « Ἀποστειλῶ ὑμῖν σοφοὺς καὶ γραμματέας. » Εἶδες πῶς οὐκ ἐκβάλλει τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει, θησαυρὸν αὐτὴν καλῶν; Ὅστε ὅσοι τῶν θεῶν εἶναι ἀπειροὶ Γραφῶν, οὐκ ἂν εἶεν οἰκοδοσῆσται, οὐδὲ πλοῦσιοι, ὅσοι μῆτε αὐτοὶ ἔχουσι μῆτε παρ' ἐτέρων λαμβάνουσιν, ἀλλὰ περιορῶσιν ἑαυτοὺς λιμῶ φθειρομένους· οὐχ οὔτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἰρετικοὶ ἐκτός εἰσι τοῦ μακαρισμοῦ τούτου. Οὐ γὰρ ἐκβάλλουσι καινὰ καὶ παλαιά· οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τὰ παλαιά, διὸ καὶ οὐδὲ καινά. Ὅσπερ οὖν οἱ καινὰ οὐκ ἔχοντες, ὡς Ἰουδαῖοι, οὐδὲ παλαιὰ ἔχουσι, ἀλλ' ἐκατέρων ἐστέρονται. Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις συνδίδεται καὶ συμπλέκεται. Ἀκούσωμεν τοίνυν ὅσοι τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν ἀμελοῦμεν, ὅσην ὑπομένομεν βλάβην, ὅσην πένιαν· οὐ γὰρ ποτε τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιλαθόμεθα πολιτείας, οἱ μὴδὲ αὐτοὺς τοὺς νόμους εἰδότες καθ' οὐς πολιτεύεσθαι χρὴ· ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες συνεχῶς κινάστουσι αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ὥστε μὴ σιτηδράματα γίνεσθαι. Ἡμεῖς δὲ σιτηδὸς χαλεπώτερον ὀρώντες τῇ λήθῃ λυμαινομένην ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυγχάνομεν βιβλοῖς δι' ἧν καλλωπίζεται ἡ ψυχὴ.

Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατριδα αὐτοῦ.

Πόλις (1) δὲ οἰκεῖαν ὁμολογεῖ τὴν Ναζαρέτ, ὡς πεποσωμένος διὰ τὸ σῶμα, καὶ διὰ μόνην τὴν σάρκα μετρούμενος, καίτοι κατὰ φύσιν ἀμέτρητος ὢν ὡς Θεός· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ταυτῷ Θεός τέ ἐστι καὶ ἄνθρωπος, ποτὲ μὲν ἢ Λόγος ἐστὶν ἐκ Πατρὸς ἀναλάμψας, ὅλος ὡς τοῦτο ὑπάρχων νοεῖται μετὰ σαρκός· ποτὲ δὲ πάλιν ἢ γέγονεν σὰρξ, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων Λόγος, καὶ ἐν ταυτότητι (2) τῆς ἰδίας φύσεως ἐρηρητισμένος, νοεῖται πάλιν ὡς ὅλος ὢν ἄνθρωπος· ὡς καὶ τοὺς τῆς θεότητος αὐτῶ κατὰ φύσιν ἐναρμόζεσθαι λόγους, ὡς ἄσαρκον μετὰ σαρκός· καὶ τοὺς τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς οὐκ ἔχοντες κατὰ φύσιν τὰ τῆς θεότητος ἴδια, καὶ εἰ Θεός κατὰ φύσιν ἐστὶν· οὐκοῦν ἢ μὲν νοεῖται Θεός, οὐδένα τῆς καταπαύσεως ἔχει τόπον· ἀνωτέρω γὰρ τόπου καὶ περιγραφῆς καὶ μέτρου καὶ σχήματος· ἢ δὲ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, δηλονότι μετὰ σαρκός καὶ ἐν τόποις ἐστὶ, καὶ πόλιν ἰδίαν ἐσχηκέναι λέγεται (3).

Ἀπόλυσον τοὺς δούλους.

Τί τὸ ἀπόλυσον ἐστὶν, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς. Οἱ μὲν τῶν ἀκολουθούντων τῷ Χριστῷ, πονηρῶν πατέρων συνεχόντων αὐτοὺς, ἀκαλλάττεσθαι παρακάλου· οἱ δὲ καὶ ἐτέρων ἀβρωστημάτων ἐξήττου ἀπέθεσιν.

inter sua ex Cyrillo excerpta hoc etiam collocavisse.

(3) Admiremur adhuc in hoc egregio fragmento studium Cyrilli affirmandæ Verbi deitatis æternæ. Tulit utique Alexandria Arium; sed huic opposuit divina providentia ex ipsa urbe Alexandrina triumphales debellatores, Petrum martyrem, Alexandrum, (de quo nos postea), Athanasium, Cyrillum.

Ὅς οὖν εἰδότες οἱ μαθηταί, ὅτι κατανεύσας μόνον ἀποπεραίνει τοῖς κάμνουσι τὸ ποθοῦμενον, Ἄπολύσον αὐτούς, φασίν, οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκηδιῶντες ὡς παρακούσαντος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ὄχλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἷον μελετῶντες ἤδη τὴν ποιμαντικὴν ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κηδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι.

Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, λαβῶν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις.

Τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον πληρῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τὴν οὐρανὸν ἀναβλέπει· καὶ γὰρ δούλου μορφῆν ἀνέλαβε, Θεὸς ὢν κατὰ φύσιν. Καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν μαθητῶν δίδουσι τὰς τροφὰς τοῖς ὄχλοις τὴν τῶν ἁγίων αἰνιττόμενος πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα. Διὸ οἱ μὴ τοιοῦτοι ἔξω ἐστήκασιν αὐτοῦ.

Ἴνα διὰ τρόποου παντὸς Θεὸς ὢν φύσει ἐπιγινώσκῃται, πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, βλέπει τε εἰς οὐρανόν, οἷον τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. Ἐποιεῖ δὲ τούτο οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς. Ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς πάντα πληρῶν, τῇ ἀνωθεν καὶ παρὰ Πατρὸς εὐλογίᾳ. Ἴνα δὲ μάθωμεν ἡμεῖς, ὅτι τραπέζης ἀρχόμενοι καὶ μέλλοντες ἄρτους διακλῆν, Θεῷ προσάγειν ὀφειλομεν, ὑπὲρ τῶν ὡσπερ ἐνθέντες χερεῖ, καὶ τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτούς καταφέρειν.

Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἔχορτάσθησαν, καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλισμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις.

Τὸ τῶν ἄρτων περισσεῦσαι τὰ κλάσματα, πληθῆς ἀνδρῶν οὐκ ἐλλείψης κατακορεσθεῖσης, πληροφροῦσα φησὶς ἂν γένοιτο, εἰ τῆς φιλοξενίας τὸ χρῆμα πλουσίαν ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντέκτισιν. Ἐξεστὶ δὲ ἰδεῖν τὰς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μῖς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα. Ἐδρέξεν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς κεχορηγήσεν ἀφθόνας ὅσον ἐξ οὐρανοῦ καθιεῖς αὐτῆν. Τὸ γὰρ πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, καὶ οἷον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὕτω πολλὴν ἀποθρέψαι πληθύν, οὐκ ἀπειροῦς ἂν εἴη τῷ πρώτῳ σημείῳ.

Οἱ δὲ ἐσθλιότες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Ἐκλεκτὸν ἀεὶ Θεῷ τὸ ἄρρεν, ὡς μαχιμώτατον, καὶ εἰς ἡδὴν ἔλθειν, ἦγον εἰς εὐξίαν πνευματικὴν, καὶ σπερματίζειν, καὶ τοὺς λοιποὺς διδάσκειν δυνάμενον, καὶ ἀναμετρεῖν εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ ἰσχύον.

Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. Ὀψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ.

Προσεύχεται οὐχ ὡς δεδωμένος τινας ὁ Θεός, ἀλλ' ὡς ἀρχιερεὺς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἰκεσίας ποιούμενος· καίτοι καθ' ὅ νοεῖται καὶ ἴσται Θεὸς φύσει αὐτὸς χορηγῶν τὰς ἀγίας τὰ αἰτήματα. Εὐχεται δὲ ἕως

A liberationem. Tanquam igitur nosset discipuli fore, ut vel annuendo tantam laborantibus desiderata concederet, Dimitte eos, aiunt, non ipsi magis affecti molestia ut tempore importuno, sed acti sua in turbas charitate, et quodammodo meditantes jam curam 46 pastorem, ac de populo solliciti esse incipientes.

XIV, 19. Et cum jussisset turbas discumbere super fenum, accipiens quinque panes, et ducis pisces, suspiciens in cœlum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.

Assumptæ humanitatis mysterium implens Salvator in cœlum suspicit: etenim servi formam sumpsit cum Deus esset natura 27. Per manus porro discipulorum dat escas turbis, sanctorum familiaritatem ad Deum commendans. Quare qui tales non essent, seorsim ab illo stabant.

Ut omnimodo, cum Deus esset natura, innotescat, multiplicat paucitatem, suspicit in cœlum tanquam ad supernam eorum benedictionem. Faciebat autem hoc secundum imbecillitatem naturæ assumptæ propter nos. Nam quatenus ipse in cœlo apud Patrem est, omnia implet superna ac Paterna benedictione, ut discamus nos incipientes vesci ac panes frangere, offerre prius eos ipsos Deo debere, supinis ad cœlum imponentes manus; atque ita supernam 47 in ipsos benedictionem devocare.

XIV, 20. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt, et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenas.

Illud autem, panum superesse fragmenta, tanta virorum multitudine saturata, confirmatio clara esse potest hospitalitatem copiosam a Deo consequi remunerationem. Videre autem licet antiquis miraculis hæc nova congruere, et unius ejusdemque virtutis esse opera. Manna pluit in deserto Israelitic; at ecce rursus in deserto, indigentibus alimento, copiose suppeditat, quasi ex cœlo illud deferens. Multiplicari enim 48 illam paucitatem, et quasi de nihilo tantam alere multitudinem, non absimile erat priori signo.

XIV, 21. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.

Electum Deo semper genus masculinum, quippe pugnacissimum, et quod ad perfectam ætatem venire possit, videlicet spiritualem habitum, ac reliquos docere, et coæquare in mensuram ætatis plenitudinis Christi 29 valens.

49 XIV, 23. Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi.

Orat, non prout aliquo indigens Deus, sed tanquam princeps Sacerdotum pro nobis supplicat: licet secundum quod intelligitur et est Deus natura, ipse sanctis postulata concedat. Orat autem usque

27 Philipp. II, 6. 29 Ephes. IV, 13.

ad vesperam, ut ostendat non facile tedium illius nos subire debere, sed expectandum esse, ac longanimitatem exhibendam: hic quidem igitur ascendit, ibique oravit. Discipuli vero iterum jactantur fluctibus ac hiemem velut ante sustinent, sed tunc quidem cum ipsum haberent in navi, id passi sunt, nunc secum existentes soli; seorsim enim paulatim ad majora eos perducit animatque ut generoso animo omnia perferre discant. Propterea, cum primo quidem periclitarentur, aderat quidem, sed dormiebat, adeo ut paratus minime esset ad ferendum illis solatium. Nunc vero ad majora eos ducens, ne hoc quidem præstat, sed abit, et in medio mari permittit hiemem exsurgere, ut unde spem salutis expectarent, **50** non haberent; ac tota nocte eos jactari sinit, excæcatum, ut ego quidem arbitror, eorum cor excitans: ut tanto timore, quem et tempus et tempestas faciebant, percussis majus sui desiderium ac firmiorem et assiduam memoriam conciperent. Ideo non statim eis adstitit.

XIV, 27. Confidite, ego sum.

Dicens, « Confidite, » fidem repetit per quam saluator unusquisque in Christum sincere credentium; addens vero, « Ego sum, » omnem timorem solvit: Ego enim, inquit, sum, ego qui omnia possum facere.

51 XV, 7. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

Accesserunt quidam Judæorum et consecrare voluerunt animas suas Deo, tanquam in figura quidem adhuc et in umbra; secundum legem tamen consistentes, suorum ipsorum pretia sacerdotibus, ne divino altari afferunt: sed cupiebant quidem nonnulli hanc gloriam, sancti, inquam, esse ac sacri, divinumque anathema; inopia autem pecuniarum cupiditatem hanc præscindebant. Adhortantibus autem eos, cum opus esset, ad hoc Scribis ac Pharisæis (admodum enim pecuniarum erant amantes), reverentiam in parentes prætendebant, vereque dicebant vix posse se sibi ipsis illisque necessaria suppeditare. Hi vero e contra suadere audebant, pro nihilo ducendas esse pecunias propter Deum, et si accederent parentes consuetum ab eis ministerium postulantes, dicendum esse docebant patri aut matri: « Munus est, quodcumque ex me tibi profuerit, » id est, Quodcumque a me acceperis, cognosce divino derogatum esse anathemati, et sacris pecuniis manus esse injectas. Consecravi enim memet Deo, et tanquam dono addixi. Parentes vero rerum sacrarum damnium veriti, legibusque de his latis percussis, cum patientia hoc concoquebant, ac **52** religionem in Deum sibi fieri famis prætextum patiebantur, obmurmurantes forte etiam divino præcepto in suas opportuni-

(ft) Catena Cramerii p. 118 addit: Διδάσκει δὲ καὶ τούτο ὡστε ἐν ᾧ χρεία, ὀφειλομένη τὰ κοινωφελῆ λαλεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην δι' ἡλεξίν καὶ διδασκαλίαν, ἐπὶ τὴν προσευχὴν χρο-

ἑσπέρας, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐ χρὴ ἀψιχόρως ἔχειν παρὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπομένειν, καὶ μακροθυμίαν ἐνδείκνυσθαι (1). Ὁ μὲν δὴν ἀνέβαινε ἐκεῖσε, καὶ προστύχετο· οἱ δὲ μαθηταὶ κλυδωνίζονται πάλιν καὶ χειμῶνα ὑπομένουσιν ὡς καὶ πρότερον. Ἀλλὰ τότε μὲν ἔχοντες αὐτὸν ἐν τῷ πλοίῳ τούτῳ ἔπασχον, νυνὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες μόνοι. Καὶ γὰρ ἡμέρα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ μείζονα αὐτοὺς ἀνάγει, καὶ ἐμβιδάζει εἰς τὸ φέρειν πάντα γενναίως· διὰ δὲ τοῦτο, ὅτε μὲν πρῶτον κινδυνεύειν ἔμελλον, παρῆν μὲν, ἐκάθευδε δὲ, ὡς μὴ ἔτοιμος δοῦναι τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἐπὶ μείζονα ἄγων αὐτοὺς ὑπομονῆν, οὐδὲ τούτο· ἀλλ' ἄπεισι καὶ ἐν μέσῃ θαλάσῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, ὥστε μὴδὲ προσδοκῆσαι ποθεν ἐλπίδα σωτηρίας, καὶ ὄλην τὴν νύκτα ἀφῆσιν αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι, διεγείρων αὐτῶν, ὡς οἶμαι, πεπωρωμένην τὴν καρδίαν. Καὶ γὰρ τοιοῦτον ὁ φόβος, ὃν μετὰ χειμῶνος καὶ ὁ καιρὸς ἐποίησεν· μετὰ δὲ τῆς κατανύξεως καὶ εἰς ἐπιθυμίαν μείζονα αὐτοὺς ἐνέβαλε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ εἰς μνήμην διηνεκῆ· διὰ τούτο οὐκ εὐθεῶς αὐτοῖς ἐπέστη.

Θαροσεῖτε, ἐγὼ εἰμι.

Ἐπιπῶν (2), « Θαροσεῖτε, » τὴν πίστιν ἀπαιτεῖ· δι' ἧς ἕκαστος τῶν εὐλαχρινῶς εἰς Χριστὸν πιστευόντων σώζεται· ἐπαγαγὼν δὲ, « Ἐγὼ εἰμι, » λύει πάντα φόβον· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμι, ὁ πάντα δυνάμενος ποιῆσαι.

Ἐκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν.

Προσησάν τινες τῶν Ἰουδαίων καὶ καθιεροῦν ἑσπούδαζον τῷ Θεῷ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ὡς ἐν τύπῳ μὲν ἔτι καὶ σιμῆ· πλὴν κατὰ τὸν νόμον τὰς περὶ σφῶν αὐτῶν ὁμολογούντες τιμὰς τοῖς ἱεράσθαι λαχοῦσι, καὶ τῷ θεῷ προσεδρεύουσι θυσιαστηρίῳ· ἀλλ' ἦσαν τινες ἐπιμέμονοι μὲν τῆς τοιαύτης δόξης, τοῦ ἡγιασμένοι εἶναι, φησὶν, καὶ ἱεροὶ, καὶ θεῖον ἀνάθημα· σπάνει δὲ χρημάτων ἀνακόπτοντες τὴν ἐπιθυμίαν. Προτρεπόντων δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δεῖν εἶναι πρὸς τούτο τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων (ἐρασιχρήματοι οὗτοι λίαν), τὴν εἰς γονέας αἰδῶν προτείνοντα, καὶ ἀληθεύοντες ἔλεγον, μόλις δύνασθαι ἑαυτοῖς κάκεινους τὰ ζωαρκῆ πορίζεσθαι. Οἱ δὲ ἀνατεῖθαι ἐτόλμων παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ χρῆμα διὰ τὸν Θεόν, κἂν προσίεν οἱ γεγεννηκότες τὴν συνήθη παρ' αὐτῶν ζητούντες ἐπικουρίαν, ἡρῆσαι λέγειν ἐδίδασκον τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, ὅτι « Δῶρόν ἐστιν, ὅπερ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελθῆς, » τούτῃστιν, Ὅπερ ἂν ἐξ ἐμοῦ λάβοις, γίνωσκε τὸ θεῖον παραβλάπτων ἀνάθημα, καὶ χρήμασιν ἱεροῖς τὰς χεῖρας ἐπάγων· ἀνατίθεικα γὰρ ἑμαυτὸν καὶ ὡς δῶρον ἐπηγγέλμαι τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ γονεῖς τὰ ἐκ τῆς ἱεροσυλλας δεδιότες βλάβῃ, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷδε νόμους διαπεφρικότες διεκαρτέρουσιν οἰμώζοντες, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν πρόφασιν αὐτοῖς γενέσθαι λιμοῦ διεταίνοντο, κατακεκραγότες τάχα πού καὶ τῆς θείας ἐντολῆς ἀδικούσης αὐτοὺς εἰς τὰ καιρῶτατα.

ρεῖν.

(2) *Εἰπῶν* — *ποιῆσαι*. Cramer. p. 118. Verba ὁ πάντα δυνάμενος ποιῆσαι adduntur ex catena Vaticana.

« Διὰ τί τοίνυν, φησὶν, ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὁμῶν; » Ἔδει γὰρ, ἔδει τιμῆν τοῖς φύσαντας, οὐ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἕνεκα ὡς ἐπ' αὐτοῖς καταλύειν νόμον. Οὐκοῦν οὔτε τῶν τῷ Θεῷ προκρίνοντων ἀμελητέον διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οὔτε τῶν εἰσάπαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Θεὸν καταμελητέον· ἀπονέμοντας δὲ μᾶλλον τὸ τῆς ἀγάπης ἐξαιρέτων τῇ πάντων ἀρχῇ, τουτέστι Θεῷ, καθάπερ ἐν τάξει δευτέρᾳ καὶ γείτονι παρακομίζειν εὐθὺς, καὶ εἰς τοὺς τῆς γενέσεως ὑπουργοὺς τὰς αὐτοῖς ἐπι μάλιστα προκούσας τιμάς.

Ὁὕτω νοεῖτε.

Τοὺς μαθητὰς γοῦν ἀσυνέτους ὁ Κύριός φησι περὶ τὸ πῦμα στρεφόμενους, ὡς περ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ μηδέπω διαβαίνοντας ἐπὶ τὸν ἴσω ἀνθρώπον. Βρώματα οὖν, φησὶ, σώματος ἔχει πληρῶσαι, καρδίας δὲ οὐχ ἄπτεται. Τὸ δὲ καρδίας μὴ ἐφαπτόμενον, οὐ δύναται κοινῶσαι τὸν ἀνθρώπον τὸν ἀληθινόν, ἢ μὴ καθαρὸν ἀπεργάσασθαι.

Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις.

Εἰπὼν (1) δὲ, « Γενηθήτω, » βασιλικῶς ἐξέβλεψεν οὐ δι' εὐχῆς τὸ δῶμα ἀνύσας, ἀλλὰ διὰ τῆς θεοπροποῦς ἐξουσίας (2). Ῥηθέντος τοῦ λόγου, τὸ ἔργον οὐ γρονθίζει· Θεὸς γὰρ ὁ λέγων, καὶ τὸ ῥῆμα ἐνεργοῦν, καὶ ἡ δύναμις πανταχοῦ.

Ὅστε τοῖς ὄχλους θαυμάσαι.

Ὁὕτω τὸ τοῦ Κυρίου κατέμαθον ἀξίωμα ὅτι Θεός ἐστιν· ἀλλ' ἀνθρώπον ἐνόμιζον αὐτὸν ψιλόν. Διὸ καὶ τῷ Θεῷ Ἰσραὴλ τὴν δόξαν ἀπέπεμπον.

Οἱ δὲ ἐσθλοτερες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Ἐκ πολλῶν (3) δείκνυσιν ὅτι Θεός ἐστι. Καὶ οὐδὲν ἤτιον ἐκ τοῦ τρέφειν ἐν ἐρήμῳ τὸν ὄχλον. Τοῦτο γὰρ παρίστησιν, οἷον εἰ πως ἄκων διὰ τὴν ἀνάγκην, καὶ τὸ τῆς τροφῆς δυσπρόριστον ποιῶν τὸ τῶν ἄρτων σημεῖον· ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίησεν ἐν πόλει, ἵπου τῶν ὠνίων ἢ ἀφθονία. Πλὴν δυνάμενος λόγῳ κραταιῶσαι τοὺς ὄχλους, τοῦτο οὐ ποιεῖ, διὰ τὸ ἀφανές· τὸ δὲ τῶν ἄρτων ὡς ἐναργῶς δεικνύων τὴν αὐτοῦ θεοπροπηθῆσαν ἐποίησε.

Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος, εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Ὁὕτω εἶπεν ὁ Πέτρος· Σὺ εἶ Χριστὸς, ἢ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ· Ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πολλοὶ μὲν γὰρ χριστοὶ κατὰ χάριν, καὶ υἱοθεσίας ἀξίωμα ἔχοντες, ἀλλὰ μόνος εἰς ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διὸ μετὰ ἄρθρου εἶπε· « Ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Εἰπὼν δὲ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δείκνυσιν ὅτι ἀδότης ζωῆς ἦν, καὶ θάνατος αὐτοῦ οὐ κυριεύει. Κἂν γὰρ πρὸς ἄλιγον ἢ σὰρξ ἠσθάνησεν ἀποθανοῦσα, ἀλλ' ἀνίστη, μὴ δυνάμενος τοῦ ἐν αὐτῇ λόγου ὑπὸ δεσμᾷ θανάτου κρατεῖσθαι.

Καὶ πύλαι Ἰερουσαλὴμ οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

(1) Εἰπὼν — πανταχοῦ. Cramer. p. 125.

(2) Hucusque fragmentum apud Corderium p. 534.

tates injurio: « Cur, igitur alit, irritum factatis præceptum Dei, propter traditionem vestram? » Oportebat enim, oportebat honorare parentes, non propter religionem in Deum legem de ipsis solvere. Non igitur, quæ Deo conveniunt propter humana negligenda sunt, neque omnino homines propter Deum despiciendi: distribuenda vero potius est charitas eximia in omnium principium, id est, Deum, sicut et secundo ordine in proximum statim eam conferre, et vel maxime in vitæ auctores congruos eis honores.

53 XV, 17. Nondum intelligitis.

Discipulos igitur sine intellectu Dominus ait circa corpus occupatos, sicut Pharisei, ac nondum ad interiorem hominem ascendentes. Cibi igitur, ait, corpus implent, cor vero non attingunt. Quod autem cor non attingit, non potest communicare verum hominem, aut non mundum efficere.

XV, 28. Fiat tibi sicut vis.

Cum dicit, « Fiat, » regie loquitur, non precibus, sed auctoritate divina miraculum perficiens. Emissa voce, statim opus sequitur: Deus est enim qui loquitur, verbumque efficax, et potentia ubique præsens.

XV, 31. Ita ut turbæ mirarentur.

Nondum Domini dignitatem noverant; Deum esse ipsum minime adhuc persuasi, sed hominum purum ac simplicem reputabant. Propterea ad Deum Israel gloriam referebant.

54 XV, 38. Erant autem, qui manducaverunt quatuor millia hominum extra parvulos et mulieres.

E multis ostendit Deum se esse, præsertim ex eo quod turbam pasceret in deserto. Hoc enim proponit, quasi quodammodo invitatus, propter necessitatem et alimentum penuriam ac difficultatem panum miraculum ederet: quod in civitate non fecit, ubi venalium rerum copia. Cum tamen verbo corroborare posset turbas, id non facit, quia id observatum non esset: illud vero de panibus tanquam ad oculum ostendens, Deo convenientem de se concitavit opinionem.

XVI, 16. Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi.

Non dixit Petrus, Tu es Christus vel Filius Dei, sed Christus, Filius Dei: multi siquidem christi sunt gratia qui et dignitatem adoptionis filiorum consecuti, sed tantum unus natura Dei Filius: ideo cum articulo dixit: Hic Christus, hic Filius Dei. Dicendo autem ipsum esse Filium Dei vivi, ostendit ipsum vitam esse, mortemque illi non dominari. Licet enim ad exiguum tempus caro mortua fuerit infirmata, sed resurrexit, Verbo quod in ea erat minime valente mortis compede detineri.

XVI, 18. Et portæ inferi non prævalent adversus eam.

(3) Hoc fragmentum Cramerus edidit p. 127, sed corruptum et mutilum, cum tamen ex Corderio haberet nude sanaret.

Quemadmodum additione materis accensa flamma, in majus excrecit, ita etiam persecutionibus Christi Ecclesiam delere studentes, ad majorem gloriam ac virtutem eam provexere. Si vero Ecclesiae, inquit, non praevalerunt, multo minus mihi: itaque ne turberis, Petre, cum auditurus es tradendum me crucique affigendum. Dein alium quoque honorem profert.

55 XVI, 18. *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Et dabo tibi claves regni caelorum.*

Animadvertite quomodo Dominum se summam caeli terraeque declarat. Promittit enim quae supra nostram naturam sunt, imo et supra angelicam conditionem, quae denique uni et excedenti omnes naturae et majestati attribueri decet. Primo quidem esse Ecclesiam in potestate sua dicit, quam alioqui sacrae Litterae Deo potius quam ulli homini subiectam affirmant. Ait quippe Paulus, Christum sibi illam comparasse quavis macula rugaque carentem²⁹: quam etiam fundasse dicit, firmitate eidem attributa, cum sit ipse virtutum Dominus, atque hinc Petrum pastorem praeposuit (1). — Tum subdit: « Et tibi dabo claves regni caelorum. » Hanc vero vocem non angelus, non alia quaevis rationalis potestas proferre potest. Decet autem potius omnium dominatorem Deum, qui caeli terraeque tenet potestatem. Tempus tamen doni resurrectionis hora fuit, cum dixit: « Accipite Spiritum sanctum. Quorumcumque remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorumcumque retinueritis, retenta sunt³⁰. »

XVI, 27. *Filius enim hominis venturus est cum gloria patris sui.*

Gloriam dicit transfigurationem commutationemque naturae nostrae, quae gloriam incomparabilem habebit, prae qualibet specie in praesentiarum spectabili.

56 XVI, 24, 25, 28. *Abneget semetipsum.... Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.... Sunt quidam de hic stantibus qui non stabunt mortem.*

Cum nondum ex alto virtutem acceperissent discipuli, par erat eos forte in humanas incidere infirmitates, ac simile quid cogitantes dicere: Quomodo abnegabit quis seipsum? aut quomodo, qui perdidit animam suam, inveniet eam? quodnam autem illis haec patientibus par praemium? Propterea ut eos ab ejusmodi cogitationibus avertat, et quodammodo armet ad fortitudinem, futurae illis gloriae cupiditatem excitans, ait: « Sunt quidam de hic stantibus, » etc., Petrum insinuans ac filios Zebedaei: hi enim in transformatione simul assumpti sunt, quam **57**

²⁹ Ephes. v, 27. ³⁰ Joan. xx, 23.

(1) Animadvertite testimonium pro Petri primatu.

(2) Ἄθρει — τὸν Πέτρον ἐπίστησιν. Mai B. N.

Ἄθρει οἱ τῇ προσθήκῃ τῆς θλῆς καιομένης ἐπὶ τὸ μείζον αἴροντες τὴν φλόγα, οὕτως καὶ οἱ καθελὲν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν σπουδάσαντες διὰ τὴν διωγμὸν αὐτὴν εἰς μείζον δόξην προήγαγον καὶ θυνάμεως. Εἰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας, φησὶν, οὐ κατισχύσουσι, πολλῶ μᾶλλον ἐμοῦ. Ὅστε μὴ σὺ φοβηθῆς, Πέτρε, ἐπειδὴν μέλλεις ἀκούειν, ὅτι παραδοθήσομαι καὶ σταυρωθήσομαι. Εἶτα καὶ ἐτέραν λέγει τιμὴν.

Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ἄθρει (2) ὅπως Κύριον ἑαυτὸν ἀποφαίνει συλλήδην οὐρανοῦ καὶ γῆς· ὑπὸ χυλεῖται γὰρ τὰ ὑπὲρ φύσιν τὴν καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ τάξεως τῆς ἀγγελικῆς, καὶ οὐ μόνον πρέπει χαρίζεσθαι τῇ ἀνωτάτῳ πασῶν φύσει τε καὶ δόξῃ· πρῶτον μὲν γὰρ φησὶν ἐφ' ἑαυτοῦ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν· καίτοι τῶν ἱερῶν Γραμμάτων Θεῷ μᾶλλον καὶ οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων ἀφιερούντων αὐτὴν· ἔφη γὰρ ὁ Παῦλος, ὅτι αὐτὴν ἑαυτῷ παρέστησεν ὁ Χριστὸς μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα· ἦν δὲ καὶ θεμελιῶν ἐπαγγέλλεται, τὸ ἀκατάσειστον αὐτῇ προσνέμων, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων τῶν δυνάμεων Κύριος· καὶ ταύτης ποιμένα τὸν Πέτρον ἐπίστησιν. — Εἶτα ἔφη· « Καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. » Ταύτην δὲ φωνὴν οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἄλλη τις λογικὴ δύναμις φθέγγεσθαι δύναται. Πρέπει δὲ μᾶλλον τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ, καὶ ἔξουσίαν ἔχοντι γῆς καὶ οὐρανοῦ, πλὴν ὁ τοῦ ὕδατος καιρὸς ἦν ἡ τῆς ἀναστάσεως ὥρα, ὅτε εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τιῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τιῶν κρατήτε, κεκράτηται. »

Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

Δόξαν (3) φησὶ τὸν μετασχηματισμὸν καὶ μεταλλαγμὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἀσύγκριτον ἔχοντα δόξαν παρὰ τὸ νῦν ὁρώμενον σχῆμα.

Ἀπαρνησάσθω καυτὸν . . . Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἐνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν. . . Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστῶτων οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου.

Ἐπεὶ οὕτω τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐσχηκότας τοῦ μαθητᾶς, εἰκὸς ἦν τάχα πού καὶ ἀνθρώπιναις περιπέσειν ἀσθενεῖαι, καὶ τι τοιοῦτον ἐννενοηκότας, εἶπεν· Πῶς ἀρνήσεται τις ἑαυτὸν; ἢ πῶς ἀπωλέσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐρήσει αὐτήν; Τί δὲ τοῖς τοῦτε παθοῦσιν ἰσοτιμοῦν γέρας; Διὰ τοῦτο, ἵνα τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀποστήσῃ λογισμῶν, καὶ ὅλον μεταχαλεῦσθαι πρὸς εὐάνδριαν τῆς ἰσαμείνης αὐτοῖς εὐκλείας, ἐπιθυμίαν ἐντεκῶν, φησὶν· « Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, » καὶ τὰ ἐξῆς, Πέτρον ἀνιπτάμενος, καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου· οὗτοι γὰρ ἐν τῇ μεταμορφώ-

III, 131. Reliqua ex Conderio qui in superioribus nonnulla omittit.

(3) Δόξαν — σχῆμα. Mai B. N. III, 131.

σει συμπαρηλήφθησαν, ἣν καλεῖ βασιλείαν, ὡς ἐκ-
φήνασαν τῆς ἐξουσίας τὸ ἄφατον, καὶ τῆς πρὸς τὸν
Πατέρα γνησιότητος τὸ ἀπαράλλακτον. Ἐν αὐτῇ δὲ,
καὶ τῆς δευτέρας παρουσίας, τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ
φρικτὸν ὑπεδήλωσε προομιον, ταύτην ἐκαίνης, καὶ
οἷον βεβαίωσιν ἐνδείξιμενος· ἤξει γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ ἐν μικροπρατείᾳ τῇ καθ'
ἡμᾶς.

Εἰς ὄρος ὑψηλόν.

Εἰς τὸ ὄρος ἀνεισι, δεικνύς, ὅτι χθαμαλὸς ὁ νοῦς
οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτηδεῖος, ἀλλ' ὁ κατ'
ἰδίαν γυγνώσκων, καὶ ἐξω φρονιτῶν βιωτικῶν ἐν ἡσυ-
χίᾳ.

Καὶ μετεμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν.

Ἐσπράχθαι δὲ φανερὴν τὴν μεταμόρφωσιν, οὐχ ἰδι-
ου τοῦ σώματος ἀνθρώπινον μεταβαλόντος τοῦ σώ-
ματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς φωταειδοῦς περιστελλούσης
αὐτό· μέιναντος γὰρ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σχήματος,
ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον οἱ χαρακτῆρες διὰ φωταειδοῦς
χρώματος διεχρῶννυτο.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύ-
ριε, καλὸν ἔστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιή-
σωμεν ὧδε τρεῖς σκητὰς, σοὶ μίαν, καὶ Μωϋσῆ
μίαν, καὶ μίαν Ἠλλιά.

Οὐκ ἦδει τί ἐλάλει. Πρὸ γὰρ τοῦ πάθους καὶ τῆς
ἀναπάσεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ
θανάτου, καὶ τῆς φθορᾶς τῶν σωματικῶν ἡμῶν, ἀδύνα-
τον ἦν τὸν Πέτρον συνεῖναι Χριστῷ, καὶ τῶν σκη-
τῶν ἐξείσθαι (1) τῶν ἐν οὐρανῷ. Ταῦτα γὰρ δεῖ γε-
νέσθαι μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν καὶ εἰς
οὐρανὸν ἀνάβασιν.

*Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ ἐκπῆσαν ἐπὶ πρόσω-
πον αὐτῶν καὶ ἐφοβήθησαν σφοδρᾶ.*

Ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ καλὴ τε καὶ
ἀξιόγραφος· ἀκράτῳ δὲ ἤδη κατεχόμενοι δέματι πί-
πτουσιν οἱ μαθηταὶ, ἵνα δὴ πάλιν καὶ διὰ τούτου
μάθωμεν, ὡς ἀναγκασιότατη τοῖς ἐπὶ γῆς ἢ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν ἀναπέφανται μεσιτεία, νοουμένη δηλαδὴ
κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον· εἰ μὴ γὰρ
γέγονε καθ' ἡμᾶς, τίς ἂν ἡμῶν ἠνεγκεν ἄνω προσ-
βάλλοντα Θεῶν, καὶ τὴν ἄφατον αὐτοῦ δόξαν οὐδενὶ
τάχα τῶν γεννητῶν φορητὴν ἐμφαίνοντα; Φῶς γὰρ
οἰκεῖν αὐτὸν ἀπρόσιτον καὶ ὁ μακάριος ἐφῆσε Παῦ-
λος.

*Τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου
τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.*

Δείκνυσιν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰουδαίους λίαν ἀγνοοῦν-
τας τὰς Γραφὰς, ἐξ ὧν τὸν Ἰωάννην οὐκ ἔγνωσαν·
τουτέστι τὸν πρῶτον Ἠλίαν, τὸν τὴν ὁδὸν ἐτοιμά-
σαντα τοῦ Κυρίου· ὃν ἀγνοοῦντες καὶ ἀποκτείναντες
τὸν τοῦ Χριστοῦ πρόδρομον, καὶ αὐτὸν ἠγνόησαν τὸν
Κύριον καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν.

*Ὡς γενεὰ ἀπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε
ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;*

Ἔως πότε, φησί, συνδιαιτώμαι ὑμῖν τοῖς οὕτως

¹ 1 Timoth. vi, 16.

(1) Pro ἐπίσθαι suspicior legendum ἐπιπέσθαι.

A regnum vocat tanquam indicantem ineffabilem po-
testatem, et genuinum eum esse Patris Filium. In
ipsa vero quoque secundæ præsentis dignitatem, et
terribile subdixit innotuit illius, ac quasi confir-
mationem ostendit; veniet enim in gloria Dei et
Patris, non in nostra tenuitate.

XVII, 1. In montem excelsum.

In montem ascendit, ostendens terrenam montem
ad contemplationem minime idoneam esse, sed
solitariam, et extra temporales curas in quiete con-
sistentiam.

XVII, 2. Et transfiguratus est ante eos.

Factam autem transfigurationem esse dicimus,
non quod corpus humanum alio corpore mutaretur,
sed gloria quadam instar lucis illud fuerit circum-
datum. Corporis enim permanente figura, ejus li-
neamenta gloriosius luciformi quodam colore imbuta
fuerunt.

**58 XVII, 4. Respondens autem Petrus dixit ad
Jesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, fa-
ciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moyse
unum, et Eliæ unum.**

Nesciebat quid diceret. Ante passionem enim et
resurrectionem Salvatoris destructionemque mortis
et corruptionem corporum nostrorum fieri non
poterat ut Petrus esset cum Christo et tabernaculis
coelestibus frueretur. Hæc enim duntaxat fieri fas
est post resurrectionem Salvatoris et ascensionem
in cælum.

**59 XVII, 6. Et audientes discipuli ceciderunt in
faciem suam et timuerunt valde.**

Dei quidem et Patris vox bona et amore digna:
sed mero metu jam perculti cadunt discipuli, ut
rursus per hoc etiam discamus, quam maxime ne-
cessarium esse, ut iis qui in terra sunt, mediatio
apparuerit Salvatoris, intellecta scilicet per incar-
nationis modum. Nisi enim nobis similis factus
fuisset, quis utique superne descendente capere
potuisset, ac ineffabilem illius gloriam quam nemo
fortasse eorum qui nati sunt ferre potest, apparen-
tem? Lucem enim eum inhabitare inaccessibilem
beatus Paulus dixit ²¹.

**XVII, 13. Tunc intellexerunt discipuli quia de
Joanne Baptista dixisset eis.**

Ostendit Judæos in crassa et supina Scripturarum
ignorantia jacere, ex eo quod illarum indicio non
agnoverint Joannem, hoc est primum Eliam, eum
qui viam Domini præparavit: quo **60** ignorato et
interfecto Christi præcursores, ne ipsum quidem
agnoverunt Dominum, quem tandem occiderunt.

**XVII, 17. O generatio incredula et perversa, quous-
que ero vobiscum? usquequo patiar vos?**

Quandiu, inquit, versabor vobiscum, ita contumello-

sis et incredulis? ostendens regi se per presentiam in carne conversari cum non bouls, ut ipsos corrigeret.

Infidelis quodammodo etiam perversus est, nulloque modo recte agere novit. Cum similibus vero Christus esse dedignatur, et si quid humano more dicendum est, contemnit; non tamen hoc ad illius personam tantum se extendit, ut ne hominem esse dubites, sed ad omnes etiam Judæos. Probabile enim erat multos presentium scandalizari ac inconvenientia cogitare de his. Cum vero dixit, « Quousque commorabor vobiscum? » ita injurias inferentibus et infidelibus ostendit corporeæ suæ presentie tempus postulare ut cum eis commoretur, cum clementia Deum decens erga eos qui boni non sunt, ut eos per ea quæ facit corrigat: ostendit **61** autem acceptam sibi etiam esse mortem, et se hanc cupere, discessumque desiderare; neque tam cruci affigi, quam cum eis versari sibi esse grave: non tamen in hiis criminibus stultit sermonem. At quid ait? « Ferte mihi ipsum huc. »

XVII, 18. *Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.*

Etsi oporteret dæmoniaci patrem tristem abire, nec vult compotem ut qui non sine culpa accesserat, sed eorum apostolorum incusarat, criminatus non potuisse eos increpare dæmonem, quin ipsum quoque calumniatus erat potestatum Dominum. Qui enim dicebat eos infirmos esse et impotentes contra immundos spiritus, qui a Christo ipsos ejiciendi acceperant potestatem, is potius gratiam accusat, quam eos qui illam **62** acceperunt: quapropter infidelem illum patrem, ideoque perversum, vacuum oportuisset dimitti. Sed ne quis putet ipsum etiam Christum ad mirabilem hanc curationem infirmum esse, increpavit immundum spiritum, et confestim filius a morbo liberatus est, et reddidit eum patri suo; antequam enim curaretur, non patris erat, sed spiritus illi dominantis.

63 (CAP. XVII, passim.)

Itaque deduxit quidem secum in montem primarios, ostenditque illis gloriam, qua suis temporibus toti mundo præfulgebit. Deinde descendens de monte, perverso et crudeli spiritu quemdam liberavit. Sed oportebat eum omnino salutarem pro nobis sustinere passionem, ac Judæorum perferre perversitatem: quo facto, neque improbable est turbandos fuisse discipulos, illudque forte intra se cogituros dicturosque: Qui tot mortuos resuscitat cum divina quadam potestate, qui mare increpat ac ventos, qui verbo conterit Satanaim, quomodo nunc capitur et in laqueos incidit homicidarum? decepti sumus igitur Deum ipsum esse putantes. Ut igitur cognoscant prorsus et omnino futurum, insinuat eis mysterium passionis.

XVII, 24. *Venientibus autem illis in Capharnaum,*

ὄβρισταῖς καὶ ἀπίστοις; δεικνύων ὅτι ἡ μετὰ σαρκὸς παρουσία αὐτοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν συναναστρέφασθαι τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα διορθώσῃται αὐτοῦς.

Ὁ ἀπίστος ἔσται ποῦ καὶ διεστραμμένος, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὀρθοποιεῖν εἰδώς. Τοῖς δὲ τοιοῦτοις οὐκ ἀξιοὶ συνεῖναι ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰ χρὴ τι τῶν ἀνθρωπίνων εἰπεῖν, ὀλιγωρεῖ· πλὴν οὐκ εἰς τὸ τοῦτου πρόσωπον εἶναι μόνον ἀποτείνεται, ἵνα μὴ ἀπορήσῃ τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' εἰς πάντας Ἰουδαίους. Καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐνοηθῆσαι περὶ αὐτῶν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι « Ἔως πότε συνδιαίτωμαι ὑμῖν; » τοῖς οὕτως ὄβριζουσι καὶ ἀπίστοις δεικνυσὶν ὅτι ὁ τῆς ἐσαρκου παρουσίας καιρὸς ἀπῆται αὐτὸν συνδιαίτασθαι μετὰ θεοπρεποῦς ἡμερότητος τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα αὐτοῦς δι' ὧν ποιεῖ διορθώσῃται· δεικνυσὶ δὲ καὶ ἀσπαστὸν ὄντα τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ἐπιθυμεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ ποθεῖν τὴν ἀποδημίαν, καὶ ὅτι οὐ τὸ σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βαρὺ· εὐ μὴ ἔσθῃ μέχρι τῶν ἐγκλημάτων. Ἀλλὰ τί φησι; « Φέρετέ μοι αὐτὸν ὄδε. »

Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξηλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Εἰ καὶ εἶδε τὸν τοῦ δαιμονίωντος πατέρα λυπούμενον ἀπελθεῖν, οὐ τετυχηκότα τῆς φιλοτιμίας, ἀτε οὐκ ἀμόμητον ποιησάμενον τὴν πρόσοδον, ἀλλὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων μεταδοήσαντα, εἰπόντα, μὴ ἰσχύσαι αὐτοῦς ἐπιτιμῆσαι τῷ δαίμονι· μᾶλλον δὲ αὐτὸν διαβάλλοντα τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον. Ὁ γὰρ λέγων ἀσθενῆσαι πρὸς ἐνέργειαν τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων τοὺς παρὰ Χριστοῦ ἐξουσίαν λαβόντας, ἐκβάλλει αὐτὰ, τῆς χάριτος μᾶλλον κατηγορεῖ, οὐχὶ τῶν λαβόντων αὐτήν· διὰ ταῦτα τοίνυν τὸν ἀπίστον ἐκεῖνον πατέρα, καὶ διὰ τοῦτο διεστραμμένον, ἐχρῆν κενὸν ἀποπεμφθῆναι. Ἀλλ' ἵνα μὴ τις οἴηται καὶ αὐτὸν ἀτονῆσαι τὸν Χριστὸν πρὸς τὴν τοῦ παραδόξου κατόρθωσιν, ἐπετίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα τοῦ νοσεῖν ὁ παῖς ἀπῆλλάττετο, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· πρὸ γὰρ τοῦ θεραπευθῆναι, οὐκ ἦν τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατούντος πνεύματος.

Ὅμοιὸν ἀνεκόμισε μὲν εἰς τὸ δρὸς τοῦς κερυφαλοῦς, καὶ εἶδειξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν μεθ' ἧς ἐπιλάμψει τῷ κόσμῳ κατὰ καιρούς. Εἶτα, κατελθὼν ἐκ τοῦ δρὸς, πονηροῦ τε καὶ ἀπηνόους πνεύματος ἡλευθέρωσε τινα. Ἀλλ' εἶδε πάντως αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναι πάθος, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνασχέσθαι σκαιότητος· οὐ δὴ γεγονότος, οὐδὲ ἀπαικῶς ἐν θυροῖς ἔσσεσθαι τοὺς μαθητὰς, κάκεινόν ποῦ τάχα καὸ' ἑαυτοῦς ἐννοεῖν καὶ λέγειν. Ὁ τοσοῦτους νεκροὺς ἀναστήσας, ἐν ἐξουσίᾳ θεοπρεπεῖ καὶ θαλάσσιαις ἐπιτιμῶν καὶ πνεύμασιν, ὁ λόγῳ συνερῖδων τὸν Σατανᾶν, πῶς ἦλω νυκτὶ καὶ τοῖς τῶν φωνόντων ἐμπέπτωκε βρόχοις; Ἄρα ἠπατήθημεν Θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτόν. Ἴνα τοίνυν εἶδειεν τὸ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐσόμενον, προμηνύει αὐτοῖς τοῦ πάθους τὸ μυστήριον.

Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοὺμ, προσ-

ἦλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ **A**
καὶ εἶπον· Ὁ διδάσκαλος ἡμῶν οὐ τελεῖ τὰ δι-
δραχμα; λέγει· Ναί.

Ἔμοι δοκεῖ, ὅτι κατὰ πόλιν ἐκάστην ἀπήτουν τὰ
δίδραχμα, διὸ καὶ ἐν Καπερναοῦμ εἰσῆλθον, ἐπειδὴ
πατρὶς Χριστοῦ ἐνομίζετο· καὶ πανούργως ἐρωτῶσι
τὸν Πέτρον· Ἐπειδὴ, φησὶν, ἔθος ἔχει τοῖς τοῦ Μω-
σέως ἀντιπράττεσθαι νόμοις, οὐδὲ τὸ δίδραχμον τελεῖ·
εἰδὼς ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἦν εἰπών· « Οὐκ ἦλθον κα-
ταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι, » καὶ ὅτι τῆς
οἰκονομίας ὁ τρόπος τοῦτο ἀπαιτεῖ. Τούτοις μὲν οὖν
εἶπεν ὁ Πέτρος, ὅτι τελεῖ· τῷ δὲ Χριστῷ οὐκ εἶπεν,
ἵσως ἐρυθριῶν ὑπὲρ τούτων διαλεχθῆναι.

Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεῖς
εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀνα-
βάντα πρῶτον ἰχθὺν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα **B**
αὐτοῦ ἐβήσσεις στατήρα. Ἐκείνον λαβὼν δὸς αὐ-
τοῖς ἀτὼ ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Ἡδύνατο ὁ Σωτὴρ καὶ ἐκ τῆς γῆς παραγαγεῖν τὸν
στατήρα· οὐκ ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἐκ τῆς θαλάσ-
σης τὸ σημεῖον εἰργάσατο, ἵνα δεῖξῃ μυστήριον ἡμῖν
θεωρίας ἐμπλεῶν. Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἰχθύες θηρευ-
θέντες ἐκ τῶν τοῦ βίου ταραχῶν διὰ τῶν ἀποστολικῶν
διδασκαλιῶν. Ἐχομεν δὲ ἐν τοῖς στόμασιν ἡμῶν τὸν
στατήρα, τουτέστι τὸν Χριστόν.

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ
τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

Ὁ στατήρ (1) ὁ ἀληθινός τε καὶ νοητός, καὶ ὡς ἐν
τύπῳ τῷ ἐξ ὕλης δηλούμενος, αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ διπλοῦς χαρακτήρ.

Ἔσα εἰς ἀνάληψιν ἐπὶ τῆς γῆς, κ. τ. λ.

Ἐπειδὴ εἰδῶσι τοῖς τὸ διδάσκειν λαχοῦσιν, ἐξουσίαν
τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν, ὁ Χριστὸς, μὴ μεταφοιτώντων
τῶν ἀπαξ ἐκκληνάντων πρὸς ἔφεσιν ἀρετῆς, χρῆ δε-
διέναι τὰς τῶν ἁγίων φωνὰς, κἂν μὴ πολλοὶ τινες
εἴεν οἱ διορίζοντες. Πεπληροφόρηκε γὰρ καὶ τοῦτο
ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, οὐχὶ δῆπου πάντως, ὅτι ἐκ πολλῶν
ἔσται βέβαιον εἰπών, ἀλλ' εἰ καὶ δύο τὸν ἀριθμὸν
συμφώνως καὶ περιεσκεμμένως ὀρίσσειαν, εἰς πέρας
ἤξειν ἐπαγγελάμενος. Συνέσομαι γάρ, φησὶ, καὶ
συνοριῶ, εἰ μόνον δύο συναχθεῖεν δι' ἐμέ· οὐ γὰρ [τὸν]
τῶν συνιόντων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν τῆς εὐσεβείας καὶ
φιλοθείας δύναμιν ἐνεργῶν γενήσεσθαι φησὶ.

Ἐκέλευσε πρᾶθῆναι αὐτόν, καὶ τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα.

Διὰ τῆς πράσεως τῆς γυναικὸς, καὶ τῶν λοιπῶν,
σημαίνεται τῶν παρὰ Θεοῦ τερπνῶν ἢ εἰς ἅπαν ἀφ-
αίρεσις, καὶ ἀπόπτωσις παντελῆς. Ἡ γὰρ πρᾶσις τῆν
ἀπὸ Θεοῦ δηλοῖ ἀλλοτριώσιν.

Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος
βαφίθρος διαλθεῖν.

Κάμηλον ἐνταυθα φησὶν, οὐ τὸ ζῶον τὸ ἀχθοφόρον,
ἀλλὰ τὸ παχὺ σχοινίον ἐν ᾧ δεσμεύουσι τὰς ἀγκύρας
οἱ ναῦται. Ἡδη πως ἐγγύς καὶ ἀγγίθυρον τοῦ ἀδύ-
νάτου τὸ χρῆμα τιθεῖς, δείκνυται οὐχ ὁ τυχῶν μισθός

(1) Ὁ στατήρ — χαρακτήρ. Mai B. N. II, 481.

accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum,
et dixerunt: Magister vester non solvit didrachma.
Ait: Etiam.

64 Mihi videntur per singulas civitates didrach-
ma exegisse, idebque in Capharnaum ingressi sunt,
quia patria Christi putabatur; et astute interrogant
Petrum: Quia, inquit, solet legibus Mosis adversari,
neque didrachma solvit? non nescius Christum
dixisse: « Non veni solvere legem, sed adimplere, »
et dispensationis modum hoc postulare; ideo
respondit iis Petrus, eum solvere, Christo vero
non dixit, erubescens fortasse de hisce loqui.

XVII, 27. Ut autem non scandalizemus eos, vnde
ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus
ascenderit, tolle: et aperto ore ejus, invenies staterem;
illum sumens, da eis pro me et te.

Potuisset utique Salvator etiam ex terra staterem
effodere, noluit autem, sed e mari signum
arcessivit, ut mysterium nobis innucret arcana
intelligentia plenissimum. Nos enim pisces sumus
ex vitæ ac sæculi tempestatibus apostolicæ præ-
dicationis piscatu quodam extracti. Habemus au-
tem in ore 65 staterem, scilicet Christum.

Sancti Cyrilli episcopi Alexandriæ ex commentario
in Matthæi Evangelium.

Stater verus ac intellectualis, in typo veluti ma-
teriali exhibitus, ipse est Dominus noster Jesus
Christus, duplex character.

66 XVIII, 18. Quæcumque alligaveritis super
terram, etc.

Quia dedit iis, qui docendi munus sortiti sunt,
potestatem ligandi atque solvendi Christus, non
conversos eos, qui semel ad sectandam virtutem
fuere propensi sanctorum voces timere oportet,
etsi non multi sint qui definire id possunt: certiores
enim de hoc nos Christus fecit, non utique omnino
ex multis confirmationem fore dicens, sed etsi duo
numero, consentiendo et circumspicte definerint,
finem promittit assecuturos. Simul enim, inquit,
ero, simulque definiam, etsi duo soli congregati
fuerint propter me; non enim simul existentium
numeram, sed plenitudinem Deique amorem efficacem
fore ait.

67 XVIII, 25. Jussit eum venundari, et uxorem
ejus, et filios.

Per venditionem uxoris ac reliquorum innuitur
delectabilium omnium a Deo plena sublatio, ac
omnimoda privatio. Hæc enim venditio alienatio-
nem a Deo declarat.

XIX, 24. Facilius est camelum per foramen acus
pertransire.

Camelum hic dicit, non animal oneribus ferendis
destinatum, sed crassum funem, cui anchoras alligant
nautæ. Jam quodammodo rem impossibilem esse di-
cens ostendit non quamlibet mercedem divitibus et

potentibus convenire. Ideoque Deus ipsam esse ait, ut ostendat magna gratia opus esse, ut quis in futurum hoc recte faciat.

Α τοῖς πλουσίοις καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν· διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον αὐτὸ ἔφησεν εἶναι, ἵνα δείξῃ ὅτι δεῖ τῆς χάριτος τῷ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν.

XIX, 29. Centuplum accipiet.

Subintelligendum est, licet non eadem cum discipulis alii fideles consequantur, habituros tamen pro carnalibus quidem cognatis cum Deo familiaritatem, fraternitatemque sancta civitate primogenitorum matre, ad vitam sine fine accipiendam, quæ est in fruitione sempiterna, et in deliciis ac nulla unquam honorum privatione; hoc enim vera vita est, nam alioqui et peccatores victuri sunt. Omnes enim resurgemus, sed eum in pœnis sine cessatione futuri sint, in morte esse dicuntur: quibus multo melior mors hoc statu est. Verum cum Marcus ²² dicat multo plura in hoc sæculo accepturos, rursus de spiritualibus gratis multum hisce terrenis præcellentibus: quæ sunt arrhæ quædam futurorum honorum quas qui habent in maximis sunt dignitatibus, omnibus quodammodo hominibus ad sanctos accurrentibus, ut per eos divina gratia fruantur. Non multos igitur pro uno patre, aut multas pro una matre, aut agros pro paucis multos accipient, inquit, sed terrestria omnia sine controversia excedentia cœlestia consequentur, **69** ita ut iis quæ impenduntur longe præstantiora quæ restabunt.

XXI, 12. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejecit omnes vendentes, et ementes in templo, et mensas nummulariorum evertit, et cathedras vendentium columbas.

Erat quidem in templo multitudo vendentium, pecunias commutans, seu nummularii, et cum eis boum oviumque venditores, turturesque vendentes ac columbas. Hæc autem utilia sacrificiis cultus legalis; sed jam tempus erat dissolvi umbram, ac resplendere in Christo veritatem: videlicet ut cum Patre suo in vero templo honoraretur. **70** Rejici quidem legalia sacrificia fumosque præcepit, domum autem orationis templum ostendi: percutere enim vendentes, ac saceris ambitibus eos arcere, qui ad sacrificium utilia aliquibus divendebant, hoc omnino est, nihilque aliud. Alius vero evangelista domum etiam flagellum ex funiculis fecisse dicit Jesus, plagasque eis intentasse ²³. Scire enim oportebat legale cultum honorantes, post veritatis ostensionem spiritum servitutis habentes, ac liberari postulantes, sub flagellis futuros, subjiciendosque supplicio servos decenti. Confirmat etiam eorum accusationem ex Isaia dicens: « Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur; » adorandus igitur erat velut templi Dominus: hi vero non tantum hoc non fecerunt, sed etiam indignati sunt. Non tantum autem hoc illius pote-

Ἐκατοταπλασίοτα λήψεται.

Ἐπισημαντέον, ὅτι κἀν μὴ τῶν αὐτῶν τοῖς μαθηταῖς οἱ λοιποὶ ἐπιτύχουσιν, ἀλλ' ὁμως ἔξουσιν ἀντὶ μὲν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, καὶ τὴν ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἁγίαν πόλιν τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, πρὸς τὸ ἀτελεύτητον λαβεῖν ζωὴν, ὃ ἔστιν ἐν ἀπολαύσει εἶναι ἀεὶ, καὶ ἐν τρυφῇ, καὶ τῶν ἀγαθῶν μηδέποτε στέρεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἡ ἀληθὴς ζωὴ, ἔπει καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ζῶσι. Πάντες γὰρ ἀνιστάμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ἀλήτοις βασάνοις ἔσονται, ἐν θανάτοις λέγονται εἶναι· οἷς πολλῶ βελτίων ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης καταστάσεως. Πλὴν ἐπεὶ περὶ ὁ Μάρκος λέγει ὅτι ἐν αἰῶνι τούτῳ πολλαπλασίοτα λήψονται, λεκτέον πάλιν περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων πολὺ τὰ ἐπιγίαια παρὰ τρεχόντων· ἅπερ εἰσὶν ἀβραβῶνές· τινες τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὡς περ οἱ ἔχοντες ἐν μεγίσταις εἰσὶ τιμαῖς, πάντων σχεδὸν ἀνθρώπων προστρεχόντων τοῖς ἁγίοις, ἵνα δι' αὐτῶν ἀπολαύσωσι τῆς θείας χάριτος. Οὐ πολλοὺς οὖν ἀνθ' ἐνὸς πατέρας, ἢ πολλὰς ἀντὶ μιᾶς μητέρας, ἢ ἀγροῦς, ἀντὶ ὀλίγων πολλοὺς ἀπολήψεσθαι φησιν, ἀλλ' ὅτι τῶν ἐπιγείων ἀπάντων ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς ὑπερέσσεται τὰ οὐράνια, καὶ τῶν ἀπολλυμένων προτιμότερα ἔσται τὰ σωζόμενα.

Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλοῦντων τὰς περιστερὰς.

Ἦν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ πληθὺς ἐμπόρων, ἀργυραμισθῶν, ἤτοι κολλυβιστῶν, καὶ μετ' ἐκείνων βοῶν τε καὶ προβάτων ἔμποροι, τρυγόνας τε πιπράσκοντες καὶ περιστερὰς. Ταῦτα δὲ χρῆσιμα ταῖς θυσίαις τῆς κατὰ νόμον λατρείας· ἀλλ' ἦν ἤδη ὁ καιρὸς τοῦ καταλήξαι τὴν σκιάν, καὶ ἀναλάμψαι τὴν ἐν Χριστῷ ἀληθειαν, ἅτε δὴ μετὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ ἔντι ναῷ τιμώμενος. Συστέλλεσθαι μὲν τὰς ἐν νόμῳ προσέταξε θυσίας, καὶ τοὺς καπνοῦς· οἶκον δὲ προσευχῆς ἀναδείκνυσθαι τὸν ναόν. Τὸ γὰρ ἐπιπλήτειν τοῖς ἐμπόροις καὶ τῶν ἱερῶν περιθόλων ἀποσοβεῖν αὐτοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρῆσιμα διαπιπράσκοντάς τισι, τοῦτο πάντως ἔστι, καὶ ἕτερον οὐδέν. Ἐτερος δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ φραγέλιον ἐκ σχολίων ποιῆσαι λέγει τὸν Ἰησοῦν, καὶ πληγὰς ἐπανατελεῖν αὐτοῖς· ἔδει γὰρ εἰδέναι τοὺς νομικὴν τιμῶντας λατρεῖαν, μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἀνάδειξιν, ὅτι πνεῦμα δουλείας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦσθαι παραιτούμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται, καὶ ὑποκείμενοι κολάσει δουλοπρεπεῖ. Ἐπιτεχνίζει αὐτοῖς καὶ τὸν Ἡσαΐαν κατήγορον, λέγων· « Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· » ἔδει οὖν αὐτῷ προσκυνῆσαι ὡς δεσπόζοντι τοῦ ναοῦ. Οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πε-

²² Marc. x, 50. ²³ Joan. ii, 18.

πράξασιν, ἀγανακτοῦσι δὲ μᾶλλον κατ' αὐτοῦ. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ θεραπεῦσαι ποικίλα νοσήματα. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστῆς·

Καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

Ἄνιγμα ἦν τὸ γεγονός, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἐκκληθέντων ἐκ τοῦ ναοῦ σὺν ταῖς τυπικαῖς θυσίαις, οἱ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ θεραπεύονται, οἱ τύπον ἔχοντες τῶν ἐθνῶν. Μαθέτωσαν μέντοι καὶ οἱ παλουῦντες καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος χάρισμα καὶ τὴν ἱερωσύνην, ὅτι τοὺς παλουῦντας τὰς περιστεράς ἐξέβαλεν ἀπὸ τοῦ ναοῦ μαστίξας ὁ Κύριος, καὶ παυσάσθωσαν πόρους ἑαυτοῖς ἀπὸ χειροτονιῶν ἀθροίζοντες.

Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐναντίων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι.

Ἐρωτᾷς ὅτι λοιπὸν τίνες μέλλουσι καθεσθῆναι. Μάθε ὅτι οὐδεὶς. Μόνος γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας τὸ τοιοῦτόν ἐστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνης. Μὴ νοήσαντες γὰρ οἱ ἀπόστολοι τί ἐστὶ τὸ, «Καθεσθῆναι ἐπὶ δώδεκα θρόνους» καὶ ὅτι τὸ δοξασθῆναι τότε δηλοῦται αὐτῆν ἐξήτουν καθέδραν.

Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;

Εἰ τὰς θεοπνεύστους ἤδεις Γραφάς, ὧ ἀσύνετα Φαρισαῖε, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν φωνάς, ἐμνήσθης ἂν λέγοντος τοῦ μακαρίου Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὀντων Σωτῆρα Χριστόν· «Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ εἰ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.» Φράξῃς δὴ οὖν τίς ἐκ τῶν Γραμματέων ἢ Φαρισαίων λειτούργησε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἡ πάντως οὐδεὶς· ἀλλὰ καὶ ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ, ἢ ῥίζα τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὑπὸ τῆς Μελχισεδέκ ἱερωσύνης ἠυλόγηται. Τύπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἱερωσύνη τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ ὃς γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πάντας τοὺς πιστευκότας εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ὑπὲρ νόμον λατρείας τελειῶν εἰς ἁγιασμόν. Τί οὖν ἀσχάλλεις, ὦ Φαρισαῖε; ἔγκλειεις, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ ὅτι μὴ ταῖς ἰδίαις ἠκολούθησεν ἐντολαῖς; Ἀλλὰ νόμου πάντων ἐπέκεινα Θεός· ὁ γὰρ τοὺς νόμους οὐκ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν ὀρισάμενος, μεθίστησι κατὰ καιρὸν ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιτο τὰ διατεταγμένα, καὶ ἀναφέρει εἰς βελτίονα. Ἦν οὖν καιρὸς τοῦ παύσασθαι τὸν ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὴν κρείττονα. Διὸ ἐφη πού διὰ φωνῆς Ἠσαίου· «Ἐφανίσθησεται νόμιμα λαοῦ.» Ἠγγήσαν γὰρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναδειγμένης ἦν δι' ἑαυτοῦ λελάληκεν ἡμῖν ὁ Υἱός.

Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν;

Ἦρτο ὁ Χριστὸς ὅποιαν περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ τὴν δόξαν ἐσχήκασι, ἐπειδὴ ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις ψευδηγόρους ἀποκαλεῖν τοὺς ἁγίους, καὶ λέγειν, ὅτι ἀπὸ γνώμης ἰδίας τὴν προφητείαν ὑποκλάττονται, οὐκ

A statem ostendit, verum etiam quod varios morbos curet. At enim evangelista:

XXI, 17. Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et curavit eos.

Ænigma erat quod factum est: Judæis e templo eum typicis sacrificiis ejectis, cæci et claudi curantur, qui figuram habent gentium. Discant certe vendentes etiam Spiritus charismata ac sacerdotium, Dominum flagellis columbas in templo vendentes eiecisse, cessantque census sibi a consecrationibus comparare.

71 XXI, 23. Sedere autem ad dexteram meam et sinistram, non est meum dare vobis.

Queris equinam tandem sessuri sint. Sic habet: neminem sessurum. Solius enim principis naturæ talis auctoritas est, non autem humanæ. Hanc enim sessionem ambiertur apostoli, idcirco quod non intelligerent, quid esset, «Sedere super thronos duodecim,» et ignorarent his verbis significari glorificationem quam tunc consequentur.

72. XXI, 23. In qua potestate hæc facis?

Si Deum spirantes Scripturas nosset, o insipiens Pharisæe, ac sanctorum prophetarum voces, memor esses dicentis Davidis de universorum Servatore Christo: «Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech²¹.» Dic mihi, quæso, quis ex Scribis aut Pharisæis sacrificavit Deo secundum ordinem Melchisedech? Omnino nullus; at etiam progenitor Abraham, et radix generationis Israel, a Melchisedechi sacerdotio recepit benedictionem. Typus autem erat Melchisedech, illiusque sacerdotium omnium Salvatoris Christi, qui factus est nobis Princeps sacerdotum, adducens Deo ac Patri omnes in se credentes per cultum supra legem perficiens ad sanctificationem. Ecquid igitur calumniaris, o Pharisæe? Dic, quæso, increpasne legislatorem quod legem solvat, et quod suis non adhæreat mandatis? At legem omnem superat Deus. Hic enim leges non tam sibi ipsi, quam nobis definiens, statuit secundum tempus, in quo utique, quæ ordinavit, elegit, transfertque ad meliora. Erat igitur tempus ut cessaret lex, quæ in figuris fuerat, ostenderenturque meliora. Hæcque alibi per vocem Isaïæ **73** dixit: «Exterminabitur sensus populi²²;» vacuæ enim fecerunt novum mandatum, quod per semetipsum nobis locutus est Filius.

XXI, 25. Baptismus Joannis unde erat?

Interrogavit Christus quamnam de Joanne haberent opinionem, quia mos erat Judæis mendaces vocare sanctos, ac dicere eos non missos a Deo ex sua mente prophetiam fingere. Pharisæi autem ve-

²¹ Psal. cix, 4. ²² Isa. vi, 10.

rentur quidem verum dicere, ne audiant: Propter A ἀπεσταλμένοι παρά Θεοῦ. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι δεδίασι μὲν εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἵνα μὴ ἀκούσῃσι· Διὰ τί μὴ ἐπιστεύσατε;

74 XXI, 23. Operare in vinea mea.

Ac vinea quidem est Israel, ut ait Psalmista: « Vineam ex Ægypto transtulisti ²⁶. » Ac Isaias: « Vineam, inquit, facta est dilecta ²⁷. » Plantavit autem eam Deus, ac longo tempore peregre profectus est, sive longanimitatem exercuit: videtur tamen curam gessisse regionis, et eam habuisse in mente. Nullum enim tempus intermedium fuit quo non a Deo missi fuerint prophetae justique instructores. Hi vero increduli fuerunt, eosque, qui missi erant, affectos ignominia vacuos dimiserunt, id est, nihil habentes boni quod de iis dicerent mittenti Deo.

XXI, 38. Hic est hæres. Venite, occidamus eum.

Ergo etiam vos filii Dei ac Patris? ergo naturalis hæreditas vobis obtingit, si e medio hæredem sustuleritis? quomodo fietis domini eorum quæ amatis? ac illud quomodo non risu dignum? Christus siquidem ut Filius Dei ac Patris dignitatum consubstantialiter hæres existens homo factus, in communionem regni sui vocavit credentes in eum. Judæi vero soli regnum habere volebant, quod fieri non poterat, ac omnino erat a disciplina alienum. Observa autem in hisce filium post servos mitti, ut eum qui inter servos non sit, sed ut verum filium ac propterea Dominum; eisi enim servi formam per dispensationem assumpserit, etiam sic C verus Dei Patrisque Filius est, ac naturalem habens potestatem.

75 XXI, 42. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

Admiratus est angulum illum, sive duorum populorum in identitatem concursum, beatus David, dicens: « A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris ²⁸. » Itaque salutaris quidem hic lapis angulo ab eo factus; contritus est autem ab iis qui extra intellectualem ac spiritualem manserunt concursum: ipsi enim Christus petra offensionis est, et lapis scandali.

XXII, 8. Nuptiæ quidem paratæ sunt.

Nuptias dicit unionem fidelium cum Filio; ad D illasque nuptias vocavit Judæos, olim quidem per prophetas, novissime autem per discipulos, ante passionem et resurrectionem.

XXII, 13. Ligatis manibus et pedibus ejus.

Alio quoque modo manus pedesque ligari dicitur, quasi nullum deinceps ibi opus bonum præstare valeant; boni enim operatio non nisi ad præsens tempus extenditur.

XXII, 47. Licet census dare Cæsari, an non?

Voluit quidem universorum Deus ab hominum

Ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνι μου.

Kal ἔστιν ἀμπελῶν μὲν ὁ Ἰσραὴλ, ὡς φησὶν ὁ Ψαλμωδός· « Ἀμπελῶνα ἐξ Αἰγύπτου μετήρας. » Καὶ Ἦσαίας· « Ἀμπελῶν, φησὶν, ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ. » Ἐφύτευεν δὲ αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ ἀπαδήμησε χρόνον μακρὸν, εἴτουν ἐμακροθύμησε. Πλὴν ὁρᾶται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς νοῦν ἔχων αὐτό. Οὐδεὶς γὰρ γέγονε διὰ μέσου καιρῶς, καθ' ὃν οὐκ ἀπετέλλοντο παρά τοῦ Θεοῦ προφήται καὶ δίκαιοι νοθεύοντες. Οἱ δὲ γεγονάσιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπέστειλαν κενούς· τούτέστιν οὐδὲν ἔχοντας εἰπεῖν περὶ αὐτῶν ἀγαθὸν τῷ πεπομπόφῳ Θεῷ.

Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. Δεῦτε, ἀποκταίνωμεν αὐτόν.

Ἄρα καὶ ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς; ἀρα φυσικῶς ὁ κληρὸς εἰς ὑμᾶς καταβαίνει, ἂν ἐκ μέσου ποιήσητε τὸν κληρονόμον; πῶς γενήσεσθε κύριοι ὧν ἔρατε; κάκεινο πῶς οὐ γέλωτος ἄξιον; Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς, ὡς Υἱὸς καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀξιωματῶν οὐσιωδῶς κληρονόμος, γεγενημένος ἀνθρώπος, εἰς κοινωνίαν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐκάλει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Οἱ δὲ Ἑβραῖοι μόνοι τὴν βασιλείαν ἔχειν ἠθελον, ὅπερ ἦν ἀμήχανόν τε καὶ ἀμυθές. Ἐπιτήρησον δὲ ἐν τούτοις ὅτι μετὰ τοὺς οἰκέτας ὁ Υἱὸς πέμπεται, ὡς οὐ τελῶν ἐν οἰκέταις, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἀληθινός, καὶ διὰ τοῦτο Κύριος· εἰ καὶ ἐφόρεσε γὰρ δούλου μορφήν οικονομικῶς, ἀλλ' ἦν καὶ οὕτως Θεός, καὶ Υἱὸς ἀληθινός τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ φυσικὴν ἔχων τὴν κυριότητα.

Λίθον ὃν ἀπεδοκίμισαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας.

Ταύτην θεαύμαζε τὴν γωνίαν, ἦτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταυτότητα σύνοδον ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων· « Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἐστὶ θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. » Οὐκ οὖν σωτήριον μὲν ὁ λίθος τῆ γωνίας τῆ παρ' αὐτοῦ γενομένη, συντριβὴ δὲ τοῖς ἔξω μεμενηκόσι τῆς νοητῆς καὶ πνευματικῆς ταύτης συνδρομῆς· αὐτοῖς γὰρ ἐστὶν ὁ Χριστὸς πέτρα προσκόμματος, καὶ λίθος σκανδάλου.

Ὁ μὲν γάμος ἐτοιμός ἐστιν.

Γάμον (1) λέγει τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν τῶν πιστῶν συνάφειαν, καλῶν εἰς τούτον τοὺς Ἰουδαίους, πάλαι μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὑστερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.

Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας.

Καὶ ἄλλως δεδεδῆσθαι χεῖρας καὶ πόδας λέγεται, ὡς μηδενὸς λοιπὸν χρηστὸν ποιῆσαι ἐκέισε δυναμένου· ἡ γὰρ τοῦ καλοῦ ἐργασία μέχρι τοῦ παρόντος ἐκτελενεται.

Ἔξοσι δοῦναι κῆνον Καίσαρι, ἢ οὐ;

Ἦθελε μὲν ὁ τῶν Ἑλλων Θεὸς ἀνθρωπίνης δυναστείας

²⁶ Psal. LXXIX, 9. ²⁷ Isa. v, 1. ²⁸ Psal. cxvii, 23.

(1) Γάμον — ἀναστάσεως. Cramer. p. 179.

ἐλευθέρων εἶναι τὸν Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ τοὺς θεοὺς Α
 πεκατήκασι νόμους, γέγονασιν ὑπὸ χειρὰ τῶν τμη-
 κάδε κεκρατηκῶτων, καὶ δασμοὺς ἐπέθηκεν αὐτοῖς,
 καὶ φόρου λοιπὸν ἦσαν ὑποτελεῖς, τῶν πραγμάτων
 αὐτοῖς εἰς τὴν Ῥωμαίων μεταπεσόντων ἀρχήν.

*Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον,
 οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐκ-
 περιτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.*

Ἐπειδὴ κατασχυνθέντων τῶν Σαδδουκαίων καὶ
 ἀποχωρησάντων ἐπῆνεῖτο ὁ Κύριος, διαφρονούμενοι
 οἱ Φαρισαῖοι ἦλθον εἰς μέσον, καὶ τὴν νομομαθίαν
 ἀγαν παρ' αὐτοῖς νομιζόμενοι, ἠρώτησε ποῖα ἐντολὴ
 μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ· οἴηθείς ὅτι μέλλει μὲν τὰ Μω-
 σῆως παραγράφεσθαι ὁ Χριστός, παρατιθέναι δὲ τὴν
 αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἢ εἰπεῖν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν
 Θεόν σου καὶ ἐμέ· παραζευγνύς ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῆ
 Β
 δόξης τοῦ Πατρὸς· καὶ οὕτως εὐρήσει πρόφασιν τοῦ
 ἰμβραλεῖν αὐτὸν εἰς κίνδυνον, ὡς ἑαυτὸν θεοποιούντα·
 ἢ, εἰ τοῦτο παρασιωπήσει, λέγειν· Οὐκοῦν οὐ προσ-
 δέχομαι σε ὡς Θεόν (1). Ὁ δὲ Κύριος οὐδὲν καινὸν
 εἰπὼν, ἀλλὰ τὰ τοῦ νόμου. καὶ ταύτη ἐπιστομίσας
 τοὺς Φαρισαίους.

Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί.

Ἐπειδὴ τοὺς καινὰ δόγματα διδάσκοντας ὡς ἐπί-
 παν ἰδεῖν ἔστι κενοδοξίας καὶ ἀλαζονείας ἱρωῦς εἰς
 τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα παραγενομένους, ἀναιρεῖ
 ὁ Κύριος ταύτην τὴν ὑπόνοιαν, καὶ τὴν ὄδὸν ἐκκόπτει
 ὡς ἐπ' ἄλυστρον ἀγούσαν. Εἰ τοίνυν, φησὶ, δόξης τα
 καὶ πρωτεῖων ἐρᾷς, τὴν τῶν διακόνων καὶ ὑστέρων
 τάξιν ἐπιζητεῖτε καὶ ταπεινοφροσύνην ἄσκει.
 ῥ
 randi abruptim excinditque, quippe ad interitum
 tuave cupiditate teneatur, is in miuistrantium et
 postremorum ultro ordinem descendat, humilitatque
 imprimis studeat.

Οὐαὶ δὲ ὑμῖν.

Οὐαὶ τοίνυν ὑμῖν, ὧ νομικοὶ, ὅτι φορτικὸν ὁμολο-
 γουμένως ὄντα τὸν νόμον, τοὺς μὲν ἄλλοις ἀπαιτοῦσιν
 αὐτὸν, θανάτου δίκην ἐπάγετε, αὐτοὶ δὲ τοῦ νόμου
 οὐδὲ προσφθαύετε.

*Καὶ ὁμοίως ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁμῦνοι ἐν τῷ θρόνῳ
 τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθήμενῳ ἐπάνω αὐτοῦ.*

Διὰ τοῦτο δὲ θρόνον Θεοῦ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζουσιν
 αἱ Γραφαί, ὅτι ταῖς ἀνω δυνάμεισι Θεός ἀναπαύε-
 ται. Ἐν οὐρανῷ γὰρ εἰσιν οἱ ποιούντες τὸ θέλημα
 αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ αἱ δοξάζοντες αὐτόν· αὐτὴ γὰρ
 αὐτῷ ἀνάπαυσις. Ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
 αὐτοῦ· ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ σάρκους τοὺς ἀνθρώπους συν-
 ἀνестράφη. Πούς δὲ Θεοῦ ἡ ἀγία αὐτοῦ σὰρξ καὶ
 διαφόρως ὀνομάζεται.

*Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκρι-
 ται, ὅτι ἀποδοκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἀνη-
 ζον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρῆα τοῦ νόμου, τὴν κρι-
 σιν, καὶ τὴν ἐλεον, καὶ τὴν πίστιν· ταῦτα ἔδει
 ποιῆσαι, κακείνα μὴ ἀφιέναι.*

Ὅρα τὴν ἐπιπληξιν· εἰ Απαιτεῖτε, φησὶν, ὧ φα-
 ρισαῖοι, τὰς δεκάτας τῶν πρυ καὶ λαγάνων λεπτῶν,
 παρέντες τὰς ἐντολάς, ἐφ' αἷς ἔστι μελιζων ἢ παρά-
 βασαις. Ποῖαι αὐταὶ αἱ ἐντολαί; Ἡ κρίσις, τούτῳστι

dominatu liberum esse Israellem : cum vero divinas
 leges conculcassent, tum etiam prevalentiam ma-
 nus ac vineula eis imposuit, ac facti sunt obnoxil-
 pendendo tributo, rebus eorum ad Romanorum im-
 perium devolutis.

76 XXII, 46. *Et nemo poterat respondere ei ver-
 bum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum
 amplius interrogare.*

Cum confusi essent ac secessissent Sadducæi, lau-
 dabaturque Dominus, in medium prodierunt invidi
 Pharisæi, ac legisperitus quidam magna apud eos in
 æstimatione Interrogat, quodnam maximum esset
 mandatum in lege, arbitratus fore, ut ea quæ Moysis
 erant Christus proscriberet, suam autem doctrinam
 præponeret, aut diceret : Diliges Dominum Deum
 tuum et me, conjungendo gloriam suam cum gloria
 Patris, atque ita inventurum sese occasionem, qua
 in periculum eum adduceret, tanquam sese Deum
 facientem, aut si ab hoc dicendo abtineret, iuse-
 reret : Igitur non suscipimus te tanquam Deum.
 Dominus vero nil novi dicendo, sed ea quæ legis
77 sunt, etiam hac ratione os obstruit Pharisæis.

XXIII, 10. Nec vocemini magistri.

Quoniam qui nova dogmata promulgant, eos ferme
 videre est studio inanis gloriæ et arrogantiæ sese
 ultro provehere in magistrorum dignitatem, eam
 suspicionem, ne ad se quoque perveniret, utpotè
 prædicatorem novæ doctrinæ, elidit exstinguitque
 Dominus. Simul auditorum causa humanæ infirmi-
 tati pronam viam ad honores per ambitionem aspi-
 ferentem; sic præcipiens : Si quis gloriæ prima-

C **XXIII, 13. Væ autem vobis.**

Væ igitur vobis legisperiti, eo quod, cum gravem
 esse fateamini legem, aliis quidem eam postulanti-
 bus mortis supplicium inducitis : ipsi vero ne le-
 gem quidem attingitis.

**XXIII, 22. Et qui jurat in cælo, jurat in throno
 Dei, et in eo qui sedet super eum.**

78 Propterea autem sedem Dei cælam vocant
 Scripturæ, eo quod in supernis potestatibus Deus
 requiescat. In cælo enim sunt, qui faciunt volunta-
 tem ejus, angeli, semperque eum glorificant, hæc
 enim ei requies. Terra autem scabellum pedum ejus :
 in ea enim cum hominibus versatus est. Pes autem
 Dei sancta illius earo præcipue nancupatur.

D **XXIII, 23. Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypo-
 critæ qui decimatis mentham et anethum, et reliqui-
 stis quæ graviora sunt legis, judicium et miseri-
 cordiam et fidem; hæc oportebat facere, et illa non
 omittere.**

Vide quomodo eos percellat. « Exigitis, inquit, o
 Pharisæi, decimas quodammodo etiam olerum mi-
 nimorum, prætereuntes præcepta in quibus major
 culpa est. Qualia autem hæc sunt præcepta? Judi-

(1) Huc usque fragmentum ap. Cramerum p. 185.

cium, id est iudicare quæ recta sunt, et misericordia, et fides in Deum. Hæc enim decimis ac primitiis meliora sunt. Indeque per prophetam ait universorum Dominus: «Et nunc, Israel, quid Dominus Deus requirit a te, nisi facere iudicium, et diligere ac querere misericordiam, paratumque esse ut ambules cum Deo tuo³⁹?»

XXIII, 26. *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod deforis est mundum.*

79 Non de calice ac paropside dicit, seu lance, sed de anima ac corpore disserit, corpus quidem vocans quod deforis est, quod vero intus, animam. Si vero illud quod in paropside intus est, mundatione opus habet, multo magis quod in te est: vos autem contrarium, inquit, facitis exigua et exteriora observantes; majora et interiora negligitis, unde maximum oritur detrimentum. Hisce Pharisæorum vitam depingit, exhortans eos, ut non exteriori specie tantum ficti sint, sed interiora munda habeant, mentem animumque.

XXIII, 32. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Quidnam ergo dicat Salvator, diligenter indagemus. Patres quidem Judæorum diversis temporibus sanctos prophetas divinam legem annuntiantes occiderunt; qui tamen ex his nati sunt, constantes prophetas venerandos fuisse ac honorandos, coronas iis adaptarunt, seu monumenta, honorem sanctis maxime convenientem eis tribuentes, ipsi autem prophetas esse credentes ac viros sanctos, iudices facti sunt eorum qui eos occiderunt: per quæ enim honorare existimarunt eos, qui necati fuerant, hisce occisores tanquam qui impie egerint, accusant. Sed qui suis patribus in hisce adeo nefandis cædibus suffragantur, æqualibus malis obnoxii erant futuri, imo **80** vero etiam peioribus. Occiderunt enim vitæ auctorem; adjunxerunt autem execrandis in eum sceleribus alia quoque contra divinos ejus discipulos: siquidem aliquosque aliorum iniquitates naturali ratione iudicans, inquirat, videt quod malum est, et arguit; ipse vero ad eosdem adductus affectus, quasi cæcus ad ista fertur.

XXIII, 37. *Quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas.*

Hoc dicens characterem divinitatis in se ostendit, quamvis in forma humana sit. De Deo enim dixit³⁹ Moyses: «Expandens alas suas assumpsit eos;» et David⁴⁰: «Filii hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.»

XXIV, 5. *Multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, et multos seducent.*

Scopo interrogationis præcedentium Dominus in-

³⁹ Mich. vi, 8. ⁴⁰ Deut. xxxii, 11. ⁴¹ Psal. xxxv, 8.

(1) Hic incipit fragmentum apud Cramerum p. 191.

Α τὸ κρίνειν ὀρθά, καὶ ὁ ἔλεος, καὶ ἡ πίστις εἰς Θεόν. Ταῦτα γὰρ ἀμείνως δεκάτης καὶ ἀπαρχῶν. Αὐτὸ καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ τῶν ὀλων Θεός· «Καὶ νῦν, Ἰσραὴλ, τί Κύριος ὁ Θεὸς ζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν καὶ ζητεῖν ἔλεον, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ τοῦ Θεοῦ σου;»

Φαρισαῖς τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρὸν.

Οὐ περὶ ποτηρίου καὶ παροψίδος λέγει, ἥτοι πίνακος, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος διαλέγεται· τῇ μὲν ἔξω καλῶν τὸ σῶμα, τὸ δὲ ἔνδον τὴν ψυχὴν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς παροψίδος τοῦ ἔνδον χρεῖα, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ σοῦ. Ὑμεῖς δὲ τούναντίον ποιεῖτε, φησὶ, τὰ μικρὰ καὶ ἔξω φυλάττοντες, τῶν μεγάλων καὶ ἔνδον ἀμελεῖτε· ὅθεν ἐλεῖται γίνεσθαι βλάβη (1). Διὰ τούτων τὸν τῶν Φαρισαίων διαγράφετον βίον, παραινῶν μὴ τοῖς ἔξωθεν σχηματισμοῖς πλάττεσθαι μόνον, ἀλλὰ ἔχειν καὶ τὰ ἔσωθεν καθαρὰ, τὰ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν.

Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

Τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ Σωτὴρ, ἀκριβῶς ἐρευνήσωμεν. Οἱ μὲν τῶν Ἰουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ καιρὸς τοὺς ἁγίους προφήτας, τὸν θεῖον αὐτοῖς διαπορθεύοντας λόγον· οἷγε μὴν ἐξ αὐτῶν γεγονότες, ὁμολογούντες ὅτι οἱ προφῆται γεγονάσι σεπτοὶ καὶ τίμιοι, περιήρμωσαν αὐτοῖς τοὺς στεφάνους, ἥτοι τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀπονεύσαντες τὴν τοῖς ἁγίοις περπαδεστάτην, αὐτοὶ δὲ προφήτας εἶναι πιστεύσαντες καὶ ἄνδρας ἁγίους, κρίται γεγονάσι τῶν ἀποκτεινάντων αὐτούς. Αἱ ὦν γὰρ τιμῶν ἐγνώκασι τοὺς ἀνηρημένους, διὰ τούτων αὐτῶν κατηγοροῦσιν ὡς ἡσεθηκότων. Ἄλλ' οἱ τῶν ἰδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὕτω δειναῖς μαιφονίαις καταψηφισάμενοι, τοῖς ἴσους ἔμελλον ἀλῶναι κακοῖς, μᾶλλον δὲ τοῖς ἔτι χειρότερον. Ἀπέκτειναν μὲν γὰρ τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγόν. Προσεθείκασιν δὲ ταῖς κατ' αὐτοῦ δυσσεβείαις, μαιφονίας ἑτέρας κατὰ τῶν θεσπεσιῶν αὐτοῦ μαθητῶν· ἕως μὲν γὰρ τις τὰς ἑτέρων ἀδικίας ἐξετάζη φυσικῶ λογισμῶ κρίνων, ὁρᾷ τὸ φαῦλον καὶ μέμφεται· αὐτὸς δὲ εἰς τὰ ἴσα πάθη προαγόμενος, οἶονε τυφλὸς ἐπὶ ταῦτα φέρεται.

Ὅν τρόπον ἐπισυνάγει ὁρῶν τὰ ροσσὶα ἐαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας.

Εἰπὼν (2) τοῦτο δείκνυσιν ἑαυτοῦ τὸ θεοπραπές, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ ὦν. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Θεοῦ εἶπεν Μωϋσῆς· «Διεῖς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτούς·» καὶ πάλιν Δαβὶδ· «Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου ἔλπιουσιν.»

Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνοματι μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.

Ἐκεῖται τῷ σκοπῷ τῶν προσαγόντων τὴν πεῦσιν

(2) Εἰπὼν — ἐλπιουσιν. Cramer. p. 194.

ὁ Κύριος, καὶ περὶ συντελείας τῆς φησὶ τοῦ παρ-
 ὄντος αἰῶνος. Πρὶν γὰρ τὴν ἐξ οὐρανῶν γενέσθαι αὐ-
 τοῦ κάθοδον, πρόδρομοὶ τινες ἀναφανοῦνται, ψευδό-
 χριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον
 ἑαυτοῖς περιπλάττοντες. Ἄλλὰ μὴ ἀκολουθήσητε,
 φησὶν, αὐτοὺς.

*Προσεύχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν
 χειμῶνος, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ.*

Τοῦτο αἰνίττεται ὁ Χριστός· εὐχεσθαι ἡμᾶς μὴ γε-
 νέσθαι ἐν ἐκδημίᾳ τοῦ σώματος, μήτε ἐν ἀργίᾳ ὄντας
 τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων, ὃ ὑποσημαίνει τὸ Σάββα-
 τον· μήτε ἐνοχλούμενους ἐν ταῖς βιωτικαῖς τύρβαις
 τε καὶ παραχαῖς· ὅπερ δηλοῖ ὁ χειμῶν.

Ἴσως καὶ ἀνιγγμα ἔχει ὁ λόγος, ὥστε εὐχεσθαι **B**
 ἡμᾶς μὴ ἐκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐν ἀργίᾳ
 ὄντας ἔργου ἀγαθοῦ, ὃ ὑποσημαίνει τὸ Σάββατον·
 μήτε ἐν ἀκαρίᾳ, ὃ δηλοῖ χειμῶν. Σημειώτεον γὰρ
 εἶναι χειμῶνα κακῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν. Ἐν χει-
 μῶνι δὲ ἔσμεν, ὅταν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς δυναστεύῃ
 ἐν ἡμῖν.

*Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκεί-
 νων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ
 δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πσοῦν-
 ται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρα-
 νῶν σαλευθήσονται.*

Πῶς εὖ φρίξουσιν ἀναστοιχειομένων οὐρανοῦ καὶ
 γῆς πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ· Ἄκριβες γάρ τι λέγειν
 ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὐκ ἔνι. Ὁ μὲν ἥλιος καὶ ἡ σελήνη **C**
 ἀμαυρωθήσονται· τὰ δὲ ἀστραὶ ὡς ἀνθὴ κίσειται,
 τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὰ πάλιν μεταστοιχειούντος,
 καθὼς θέλει· θορυβηθήσονται καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα.
 Ἀνακαινιζομένης γὰρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνακαφα-
 λαιοῦνται καὶ συνανακτιζέται καὶ ἡ διὰ τὸν ἄνθρωπον
 δημιουργηθεῖσα κτίσις.

*Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ ὥρα οὐδεὶς
 οἶδεν.*

Ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ ἑαυτοὺς ἤθελον μανθάνειν οἱ
 μαθηταί, ἀφορμὴν εὗρισκει τοῦ κωλύειν αὐτοὺς τῶν
 τοιοῦτων, τὸ μὴ εἰδέναι, καθὼ ἀνθρώπος. Καὶ φησὶν,
 μηδὲ τοὺς κατ' οὐρανὸν ἄγγελους ἀγγέλους δύνασθαι
 ταῦτα εἰδέναι.

*Κυρίλλου ἐν Ὁμιλίᾳ ἐπιγραφημένη εἰς τὸ, «Εὐ-
 θὺς δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων
 ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ σελήνη οὐ δώσει
 τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πσοῦνται ἐκ
 τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ τῆς
 ὥρας οὐδεὶς οἶδεν (1).»*

Ἄλλ' ὅταν καὶ οὗτου λέγη, οὐ πάντως ἑαυτὸν ση-
 μαίνει. Οὕτε γὰρ προσέθηκεν ἀκριβῶς, Οὐδὲ ὁ Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπολελυμένος, «Οὐδὲ ὁ Υἱὸς,»
 φησὶν· ἵνα τοιοῦτόν τι νοῆς· Ἐσπουδαζον κατὰ ἀκρι-
 βειαν πάντα μανθάνειν οἱ μαθηταί, καὶ ἐπεχείρουν,
 ἵνα οὕτως εἴπω, καὶ αὐτὰ περιεργάζεσθαι τὰ βῆθη
 τοῦ Κυρίου. Ἄλλὰ ἦν τὸ πρᾶγμα λίαν ὑπὲρ αὐτούς·
 ἵνα τοῖνον μὴ ἀπαγορεύσας τὴν ἐξήγησιν ὡς ἡθού-

sistit, ac de consummatione adhuc agit presentis
 sæculi. Priusquam enim descensus illius fiat, præ-
 cursores quidam annuntiantur pseudochristi, ac
 pseudoprophetæ : illius personam sibi affingentes,
 sed ne sequamini, inquit, eos.

81 XXIV, 30. *Orate autem ut non fiat fuga vestra
 in hieme, vel Sabbato.*

Hoc significat Christus his verbis : orandum no-
 his esse, ne discessus noster e corpore contingat eo
 tempore quo cessatio apud nos erit operum virtutis.
 Hanc enim cessationem indicat Sabbatum. Neque
 rursus tunc nos opprimat mors cum sæcularibus
 turbis et perturbationibus jactabimur, quas hiems
 designat.

82 Fortasse etiam ænigma habet hic sermo, ut
 eremus e corpore non excedere a bono opere feriat,
 quod Sabbatum indicat, neque in sterilitate, quod
 hiems. Notandum est enim hiemem malorum Deum
 non fecisse. In hieme autem sumus, cum passiones
 carnis dominantur in nobis.

XXIV, 29. *Statim autem post tribulationem dierum
 illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen
 suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum
 commovebuntur.*

Quomodo non exhorrescent renovatis ad Dei be-
 neplacitum cœli terræque elementis? Exactum enim
 aliquid de hisce dicere non possumus. Sol quidem
 et luna obscurabuntur; stellæ autem tanquam flores
 decident, Creatore eas prout voluerit, immutante :
 turbabuntur etiam hæc ipsa elementa. Hominum
 enim genere innovato, summatim recensetur, simul-
 que restauratur etiam propter hominem condita
 creatura.

XXIV, 36. *De die autem illa et hora nemo scit.*

Quoniam quæ supra ipsos erant audire discipuli
 volebant, idoneam rationem invenit coercendæ
 ipsorum curiositatis, dicens se nescire, quatenus
 homo erat videlicet. Quin addit ne ipsos quidem
 qui in cœlis degunt sanctos angelos posse id scire.

*Cyrilli ex Homilia in hæc verba : « Statim autem post
 tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et
 luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de
 cælo. De die autem illa et hora nemo scit. »*

Verumtamen **83** cum hoc dicit, haud omnino se-
 ipsa denotat. Non enim diserte addidit, neque Fi-
 lius Dei, sed generatim « neque filius, » dixit. Nempe
 ut hujusmodi aliquid intelligas : cupiebant nimirum
 discipuli cuncta accurate rescire; nitentur, ut ita
 dicam, profunda quoque Domini arcana scrutari.
 Verum ea res ipsorum modulum valde excedebat.
 Ne igitur rei explanationem denegando, quam illi

(1) Exstat inter fragmenta Cyrilli in Matthæum quæ ex Anastasio Vaticano edidit Mai in *Bibliotheca*,
 jam citato tomo II, p. 481.

cognoscere avebant, charos suos videretur contristare, obscure dicit : « De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli, neque Filius, nisi solus Pater. » Ut verba sic intelligas : Etiamsi homo ad adoptionem vocatus est, filiusque novus declaratus, haud idcirco quæ supra naturam sunt inquirat, neque se dignum ea cognoscere putet quæ ne angelis quidem revelavit Pater. Jam si angelus nescit, ne homo quidem sciet, etiamsi ad adoptionem vocatus sit.

84 Mos erat Christo Servatori hujusmodi quid agere maxime in sanctis suis discipulis, si interrogarent aliquid eorum, quæ speciem habent discendi cupiditatis, altiori tamen scrutatione carent, explanationem indulgere et exacte etiam conari vel maxime minuta exponere ; sin autem aliquid ex superioribus supervacane discere cupiant quod modum illorum excedat, acquiescere jubet, persuadetque curare potius ea quæ utiliora ipsis sunt. Cum itaque quæ supra se erant discere volebant discipuli, utiliter dissimulat se tanquam hominem scire, ac ne ipsos quidem sanctos angelos in cœlis scire sit, ne contristentur, tanquam supra modum diffidentes. Ac vide quam accommodatis rationibus suadeat eis ut ab ista inquisitione quiescant, verendumque iis faciat, quasi scire affectent id quod ne angelis quidem revelavit Pater, nec ipsi Filio notum fecerit.

Cyrilli ex Commentario in Matthæum.

Ignorasse ait, atqui non ignoravit Deus. Sed et ipse, quanquam esset Deus Verbum, tamen factus est et erat homo, qui quidem ad suam naturam quod attinet et humanitatis mensuram, res futuras ignorat, sed ex Dei revelatione sæpe cognoscit. Neque vero mireris, si ignorantia humilitatem admittit. Nam si herus cum sit propter hominem servus appellatur ; et cum sit gloria Dominus, **85** gloriam cœu non haberet a Patre petit ; præterea si cum ipse vere sit vita et omnia vivificans, tamen potentia Spiritus resurrexisse dicitur ; si denique cum sit Patri cœternus, nihilominus quasi primo ad existendum vocaretur, quo tempore factus est homo, audis dicentem Patrem : « Filius meus es tu, ego hodie genui te ⁶⁶, » etiamsi vocabulum hodie præsens tempus significat ; cur miram sit, si quod reapse homini naturaliter inest, nempe ut aliquam existentem rem nesciat, hanc etiam cum cœteris proprietatibus sibi sumere dignatus fuerit ? Certe si in harum una scandalizemur, cæteræ quoque pari modo excident. Quid inde ? Destructur deinceps incarnationis ratio, et mysterium quo salvi sumus evertetur. Etenim nos facti sumus ei similes,

⁶⁶ Psal. II, 7.

(1) *ἠγνωσμένοι* — *καὶ γίνονται Θεός*. Mai B. N. II, 462.
 (2) *Lege* apud nos Cyrillum in commentario ad Lucam II, 42 (*infra* col. 443). Tum de scientia

λοντο μαθεῖν, δόξη πως λυπεῖν τοὺς γνησιεύοντας, ἐπεσκιασμένως φησί, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Ἔνα νοήσης οὕτως· Εἰ καὶ κέκληται πρὸς υἰοθεσίαν ὁ ἄνθρωπος καὶ υἰὸς ἀνεδέχθη νέος, ἀλλὰ μὴ ζητεῖται τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν, μηδὲ ἀξιώτου μαθεῖν ἄπερ μηδὲ τοῖς ἀγγέλοις ἀπεκάλυψεν ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ ἄγγελος οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἄνθρωπος εἰσεται, κἂν εἰ κέκληται πρὸς υἰοθεσίαν.

Ἔθος ἦν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τοιοῦτόν τι δορῆν ἐπὶ τοῖς ἀγίοις μάλιστα μαθηταῖς, εἰ διαπυθάνοντό τι τῶν ὄσα ἦν φιλομαθείας μὲν ἔχοντα δόξαν, ὑψηλοτέρας γε μὴν ἐρεῦνης ἀπηλλαγμένα, χαρίζεσθαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ ἐξακριβοῦν ὅτι μάλιστα πειρασθαι λεπτῶς· εἰ δὲ δὴ τι βούλοιντο τῶν ἐπέκεινα μέτρου τοῦ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς περιττῶς ἀναμαθεῖν περιστέλλειν ἡσυχῇ, καὶ μεταπειθεῖν εὐ μάλα πολυπραγμονεῖν ἐλθεῖν τὰ πρεπωδέστερα. Ἐπειδὴ οὖν τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς ἤβελον μαθεῖν οἱ μαθηταί, σκήπτεται χρησιμῶς τὸ μὴ εἰδέναι καθὼ ἄνθρωπος, καὶ φησι μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τοὺς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἀγίους ἀγγέλους, ἵνα μὴ λοπῶνται ὡς μὴ θαρρήθίντες τὸ μέτριον. Καὶ ὄρα πῶς ἠρεμεῖν ἀναπειθεῖ λογισμοῖς οικείοις, καὶ ἐκδυσωπαί, ὅτι μηδὲ ἀγγέλοις ἀπεκάλυψεν ὁ Πατήρ, μηδὲ αὐτῷ τῷ Υἱῷ καθίστατο γινώριμον.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομήματος.

C Ἐγνωσμένοι (1) δὲ φησὶν· οὐκ ἠγνόηκε Θεός. Ἄλλ' εἰ καὶ αὐτὸς καίτοι Θεός ὢν Λόγος, γέγονέ τε καὶ κεχηματίκεν ἄνθρωπος, ὃς ἀγνοεῖ τὰ ἐσόμενα κατὰ γε τὴν ἰδίαν φύσιν καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, δέχεται δὲ πολλάκις ἐξ ἀποκαλύψεως Θεοῦ. Καὶ μὴ τοι θαυμάσης εἰ τὸ τῆς ἀγνοίας καταδέχεται μικροπρεπές (2)· εἰ γὰρ Δεσπότης ὑπάρχων, κέκληται δοῦλος διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ Κύριος ὢν τῆς δόξης, δόξαν ὡς οὐκ ἔχων αἰτεῖ παρὰ Πατρὸς, καὶ αὐτὸς ὢν κατὰ ἀλήθειαν ἡ ζωὴ καὶ πάντα ζωογονῶν, ἐν δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐγγιγῆθαι λέγεται, καὶ συναλδῖος ὢν τῷ Πατρὶ, ὡς εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι κεκλημένος, ὅτε καὶ καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ· « Υἱός μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, » καίτοι τοῦ σήμερον τὸν ἐνεστηκότα καιρὸν σημαίνοντος (3), τί τὸ παράδοξον, εἰ καὶ ὅπερ πρόσεστι κατὰ φύσιν, τοῦτέστι τὸ ἀγνοῆσθαι τι τῶν ὄντων, τυχὸν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἰδιωμάτων οικειώσασθαι κατηξίωσεν ; Εἰ γὰρ ἐπ' ἐνὶ δὴ τούτων σκανδαλιζόμεθα, λελύσθω μετὰ τούτου καὶ τὰ ἕτερα· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν ; Οἰχθήσεται λοιπὸν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ λόγος, καὶ ἀνατετραφῆθω τὸ μυστήριον δι' οὐ καὶ σωσόμεθα. Γεγόναμεν γὰρ κατ'

Christi adi theologos, et Petavium in primis.
 (3) Confer fragmenta a nobis edita Cyrilli ex codice Mediolanensi in ep. ad Hebr. (*Opp. Cyrilli edit. novæ tom. VII*).

αὐτὸν ἡμεῖς, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ αὐτός. Ὁρ- A
θῶς τοιγαροῦν νοῦντες, εἰδέναι γὰρ φήσομεν τὸν
Υἱὸν καθ' ὃ καὶ νοεῖται καὶ ἔστι Θεός· ὅσον δὲ ἤκεν
εἰς ἀνθρώπου φύσιν, ἐπειδὴ καὶ γέγονεν ἄνθρωπος,
ψευδομυθήσει οὐδαμῶς ὅταν λέγῃ καὶ μὴ εἰδέναι·
καὶ οὐχὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι τὸ χρῆμα προσ-
άφομεν, ἀλλὰ τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καὶ τῇ καθ'
ἡμᾶς πτωχείᾳ. Περιτίθῃσι τῷ Θεῷ Λόγῳ τὰ ἀν-
θρώπινα· γέγονε γὰρ οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ τινι, κατὰ
τὴν τιῶν ἀβουλίαν, ἀλλ' αὐτὸς κατ' ἀλήθειαν ἄνθρω-
πος, μετὰ τοῦ εἶναι καὶ φύσει Θεός.

Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἰς παραλαμ-
βάσεται, καὶ ὁ εἰς ἀφέσεται.

Ὅρα ὅτι εἰς δύο τάγματα διαιρεῖ ὁ λόγος τοὺς
ἀνθρώπους, εἰς τε τῶν σωζομένων καὶ τῶν ἀπολλυ-
μένων. Καὶ τοὺς μὲν σωζομένους λέγει παραλαμβάνε-
σθαι, τοὺς δὲ ἀπολλυμένους ἀφέσθαι, ἵγουν ἀπο-
δοκιμάζεσθαι. Ἄγρον δὲ νοητέον ὧδε τὸν κόσμον·
ἐνθα ὁ μὲν εἰς τὸ πνεῦμα σπείρων θερίζει ζωὴν
αἰώνιον· ὁ δὲ εἰς τὴν σάρκα, φθοράν. Ταῖς δὲ ἀλη-
θούσαις παρρηκάζει τοὺς διδασκάλους, οἵτινες τρό-
πον τινὰ ἀπολεπτόντες τὰς γραφικὰς ἐννοίας, εὐ-
παρέδεκτα καὶ εὐνόητα τοῖς ἀνθρώποις τὰ θεῖα λό-
για προστιθέασιν. Καὶ γὰρ νόμος καλεῖται μὴ λαμβά-
νισθαι εἰς ἐνέχυρον μύλον, ἢ ἐπιμύλον, ἵνα μὴ τὰ
τῆς τροφῆς ἐργαλεῖα λαβῶν τις ἐμποδίσῃ τοῖς τρε-
φομένοις δι' αὐτῶν, αἰνιγματωδῶς τοὺς διδασκάλους
ὑποσημαίνει.

Καὶ διχοτομήσει αὐτόν.

Τί δὲ ἔστι τὸ διχοτομηθῆναι, ἐξετάσωμεν. Ὅταν C
γέγονεν ἐν ἀρχαῖς ὁ Ἄδὰμ, τὸ ἐτελέσασθαι κάλλος
ἀποδοῦναι τῇ φύσει ὁ Θεός, μέτοχον αὐτὸν ἀποτελεῖ
τοῦ ἰδίου πνεύματος. « Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσω-
πον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. » Τὸ γὰρ ἀληθῶς ζωοποι-
οῦν τὸ πνεῦμά ἐστι τῆς ζωῆς, τουτέστι Χριστοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ παρώλισθεν ἐξ ἀπάτης εἰς ἁμαρτίαν,
ἀπενοσηθῆναι τὸ πνεῦμα· εὐδοκῆσαντος δὲ τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ
Χριστῷ, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακομίσει κάλλος τὴν
τῶν ἀνθρώπων φύσιν· ἀπαλάσσομεν διὰ τῆς χάριτος.
Ἐπερ ἡ τῆς ἁμαρτίας παρεισδρομὴ ἡμᾶς ἐζημίωσεν·
ἐνεφύσησε γὰρ ὁ Χριστὸς ἡμῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν,
καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἀνακαινίζων κάλλος, « Λά-
βετε, φησὶ, Πνεῦμα ἁγίου. » Ἐνοῦται τοιγαροῦν
ἡμῖν τὸ Πνεῦμα· ὁ κολλώμενος γὰρ αὐτῷ ἐν πνεύματι D
ἔστιν. Οὐκοῦν ἐν τοῖς κατ' εὐσέβειαν σπουδάσμασι
κατελιπ[φ]θέντες, ἀπὸ τοῦ τέλους τὸ πλήρες ἀπολαμ-
βόνοντες, ὡς ἐν ἀβραάμῳ τάξει τὸ Πνεῦμα νῦν
ἔχοντες. Κατηγορούμενοι δὲ ἐν ἁμαρτίαις, καὶ αὐτὸν
ζημιούμεθα τὸν ἀβραάμῳ τοῦ Πνεύματος. Ἀποτέ-
μνεται γὰρ, καὶ ἀφανίσσεται ὡσπερ κατὰ τὸν τῆς
χρίσεως καιρὸν· καὶ ταύτην εἶναι φάμεν, ἣν ἐνθάδε
φησὶ διχοτομηθῆναι· οὐ γὰρ οἶδόν τε σὺν τῷ Πνεύματι
δοθῆναι τινα εἰς κόλασιν.

Χρονίζοντος δὲ τοῦ τυμφίου, ἐνύσταξαν κῆσαι,
καὶ ἐκάθευδον.

Ἐγὼν παρρηκάζει καὶ νυσταγμὸν ἀποκαλεῖ τὸν

ex quo ipse nobis similis factus est. Recte igitur
cogitantes, scire dicemus Filium quatenus Deus
esse intelligitur et est : quatenus autem ad huma-
nam naturam accessit, seu homo factus est, haud
falso loqui videbitur cum ait se nescire. Hanc vero
rem haud divinitatis prerogativis accensebimus, sed
servi formæ ac nostræ paupertati. Nunc Deo Verbo
humana attribuit : quod quidem non in homine
aliquo, secundum nonnullorum stultam sententiam,
versatum est, sed verus idem homo existit, dum
simul et suapte natura esse Deus.

XXIV, 40. Tunc duo erunt in agro : unus assu-
metur et unus relinquetur.

Attende quod in duos ordines homines hic sermo
distinguat, in eos qui servandi sunt, et in eos qui
perituri. Ac eos quidem qui servandi sunt, assu-
mendos dicit ; eos vero qui peritari, relinquendos,
id est reprobandos. Ager autem intelligendus
est hic mundus, 86 ubi alius quidem qui in spiritu
seminat, metit vitam æternam ; alius vero qui in
carne, corruptionem. Molentibus autem magistros
assimilat, qui quodam modo excutientes scriptura-
les intelligentias, accepta facilia ac intelligibilia
proponunt hominibus divina præcepta. Lex enim
jubens non accipere molam in pignus, aut aliud ad
molam pertinens, ne quis alimenti instrumenta au-
ferens, offendet eos qui iis nutriuntur, ænigmatica
magistros insinuat.

XXIV, 51. Et dividet eum.

Quidnam autem illud dividi sit, inquiramus.
Cum principio crearetur Adam, perfectissimam ei
naturæ pulchritudinem Deus tribuit, participem il-
lum sui spiritus reddens. « Inspiravit enim in fa-
ciem ejus spiraculum vitæ 81. » Vere enim vivificus
spiritus vitæ est, id est, Christi. Cum autem exor-
bitavit per deceptionem in peccatum, spiritus de-
fraudatus est ; beneplacitum autem Dei ac Patris
fuit, summam omnia recenseri in Christo, et ad
antiquam pulchritudinem naturam hominum reduci.
Per gratiam itaque suscepimus illud, quo pec-
cati 87 incursus nos spoliavit ; insufflavit enim
Christus nobis post resurrectionem, et ad anti-
quam pulchritudinem renovans nos : « Accipite,
inquit, Spiritum sanctum 82 ; » unitur itaque nobis
spiritus : qui enim illi conjunctus est, unus est
spiritus. Itaque in pietatis studiis detenti demum
plenitudinem accipimus, tanquam loco arrhæ Spi-
ritum nunc habentes. Accusati autem in peccato
etiam ipsam Spiritus arrham perdimus. Excinditur
enim, et ut tempore judicii exterminatur a nobis,
atque hanc esse dicimus, de qua hic agit, divisio-
nem ; non enim cum Spiritu tradi possumus in
supplicium.

XXV, 5. Moram autem faciente sponso, dormita-
verunt omnes, et dormierunt.

Somno comparat et dormitionem vocat corpo-

⁸¹ Gen. 11, 7, ⁸² Joan. 11, 22.

reum mortem : quæ ex necessitate prudentibus iuxta stultisque contingit. Ac malorum quidem nihil secum ferentium incipit dormire anima, et quasi exstingui, atque in amentiam abire; tuncque existimare sese suppleturam proprium olei defectum velut matuo sumenda virtute aliorum. Quamobrem hi quidem reprobantur, renuentibus matuum dare oleum prudentibus, et dicentibus : « Ne forte non sufficiat nobis et vobis. » Vix enim ad salutem animæ sua unicuique sufficiet virtus, propterea quod vel ii etiam qui valde sancti sunt, sæpius offendant. Porro qui vendunt oleum, **SS** sunt

Cum Scripturæ mos sit vitam totam in quinque tempora dividere, unicuique tempori sanctas stultasque animas assignat, in quo omnes exierunt cum lampadibus : ut ostendat omnium animas a Deo fuisse illuminatas, naturali scriptaque lege. Quidam tamen Dei lucem, modeste vivendo non admiserunt; quidam vero bonis operibus illuminativam Dei gratiam sibi concessam cumulate resplendere faciunt, ac sese etiam javant, aliosque ad Dei gloriam. Oleum autem intelligendum est, bona amoris operatio, qua non existente, ad impuritatem transit lumen Dei, quod in nobis est. Somno autem seu dormitioni assimilat carnismortem quæ ex necessitate omnibus incumbit, **SS** quos resuscitat angelorum tuba, a morte exinanita, omnesque ad causam dicendam præparabuntur : hoc enim est ornare lampades, unoquoque vitam suam recensente. Improborum autem hominum gemere incipit anima, et quodammodo ad insipientiam vergere, adeo ut putent sese per aliorum virtutem misericordiam consequi posse, ideoque reproban- tur; vix enim uniuscujusque virtus sufficiet ad salutem, eo quod in multis cadant diuisque sint remissi. Vendentes autem sunt rectorum dogmatum magistri, per quos aliquis discit virtutem. Emere autem, sive doceri tempus non permisit, eorum que in vita acta sunt faciens inquisitionem, non dans principium operationis. Operationis enim præsens tempus est, futurum autem remunerationis.

XXV. 14. Sicut enim homo peregre proficiscens.

Homo quidem paterfamilias hujus universi Creator ac Dominus est; profectio autem illius seu ascensus in cælum, seu securitas ac invisibilitas divinæ naturæ est; substantiæ autem illius sunt unaquaque in regione in eum credentes. Servos autem suos vocat, quos diversis temporibus Christus coronat sacerdotii decore, quibus etiam subditos suos tradit, **SS** unicuique dans gratiam spiritualem, pro uniuscujusque mente ac capacitate. Hanc enim esse dicimus talentorum distributionem non æquali mensura servis omnibus distributam, ob animi varietatem; statim autem abeuntes operati sunt, inquit, illo statim nobis hic insinuante, sine ulla cunctatione perficienda esse, quæ Dei sunt, veterno siquidem ac pigritiæ dediti in extremis erunt malis. Defodit enim, ait, datum sibi talentum

τῆς σαρκὸς θάνατον· ὃς ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει φρονίμοις τε καὶ ἀσυνείτοις· τῶν γὰρ φαύλων μηδὲν ἐπιφορομένων ἄρχειται νυστάζειν ἢ ψυχῇ, καὶ οἰοεὶ κατασβέννυσθαι, καὶ εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, καὶ οἰηθῆναι ἔλαιον λαβεῖν διὰ τῆς ἐτέρων ἀρετῆς. Διδόδοκιμάζονται, λεγόντων ἐκείνων· « Μήποτε ἀρχέσει ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν. » Μόλις γὰρ ἀρχέσει πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς ἡ ἐκάστου ἀρετὴ· διὰ τὸ πολλὰ πταίειν καὶ τοὺς ἄγαν ἐπιεικέις. Οἱ δὲ πωλοῦντες τὸ ἔλαιον εἰσὶ προφήται, ἀπόστολοι, εὐαγγελισταί· ἐξ ὧν τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν ἐργάζεσθαι.

prophetæ, apostoli, evangelistæ, ex quibus cuilibet

Ἐπειδὴ τὸν ἅπαντα βίον ἔθος τῇ Γραφῇ εἰς πέντε διαίρειν, ἐκάστῳ καιρῷ ἀπονέμει καὶ ὁσίας, καὶ μωρὰς ψυχὰς· ἐν ᾧ δὲ πᾶσαι ἐξῆλθον σὺν ταῖς λαμπάσι, δείκνυσιν ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχὰι καταφωτισθήσαν ὑπὸ Θεοῦ τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ, πληθὺν τινες τὸν ἐκ Θεοῦ φωτισμὸν οὐκ ἔνεσχοντο ἐπιεικῶς ζῆσαι· τινὲς δὲ δι' ἔργων ἀγαθῶν ἐπιπλέον ποιοῦσιν ἐκλάμπειν τὴν ἐκ Θεοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς φωτιστικὴν χάριν, καὶ ὠφελοῦσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἑτέροισι εἰς δόξαν Θεοῦ. Ἐλαῖον δὲ νοσηρόν, τὴν ἀγαθὴν φιλεργίαν, ἧς μὴ οὕσης, ἐπὶ τὸ ἀκαλλέστερον μεταβαίνει ὁ ἐν ἡμῖν θεῖος φωτισμός. Ὑπνῶν δὲ ἡ νυσταγμῶν παρεκάζει τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, ὃς ἐξ ἀνάγκης πᾶσιν ἐπεισιν, οὐδ' ἀνίστησιν ἢ τῶν ἀγγέλων ἀλίπιξ, καταργηθέντος τοῦ θανάτου, καὶ πάντες εὐτρεπίζονται εἰς ἀπολογίαν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ διακοσμηθῆσαι τὰς λαμπάδας, ἐκάστου τὸν ἴδιον ἀναλογιζομένου βίον. Τῶν δὲ φαύλων ἄρχειται στυγνάζειν ἢ ψυχῇ, καὶ οἰοεὶ εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, ὡστε οἰηθῆναι αὐτοὺς διὰ τῆς ἐτέρων ἀρετῆς ἐλεηθῆναι· διὰ ἀποδοκιμάζονται· μόλις γὰρ ἀρχέσει πρὸς σωτηρίαν ἡ ἐκάστου ἀρετὴ, διὰ τὸ πολλὰ πταίειν καὶ τοὺς ἄγαν ἐπιεικέις. Οἱ δὲ πωλοῦντες εἰσὶν οἱ τῶν ὁρθῶν δογμάτων διδάσκαλοι, δι' ὧν τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν. Ἀνήσασθαι δὲ, ἦτοι διδαχθῆναι, ὁ καιρὸς οὐκ εἴασε, τῶν βεβιωμένων ποιούμενος ἐξέτασιν, οὐκ ἀρχὴν ἐργασίας διδοῦς. Ἐργασίας ὁ παρῶν καιρὸς, ὁ δὲ μέλλων ἀναταπώδδωσας.

Ὅσπερ γὰρ ἀνθρώπος ἀποδημῶν.

Ἄνθρωπος μὲν οἰκοδεσπότης ὁ τοῦδε τοῦ παντός Δημιουργός τε καὶ Κύριος· ἀποδημία δὲ αὐτοῦ, ἦτοι [ἡ] εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασις τοῦ Χριστοῦ, ἦγουν τὸ ἀσφαλές τε καὶ ἀποπτον τῆς θείας φύσεως· ὑπάρχοντα δὲ αὐτοῦ, οἱ ἐν ἐκάστῃ χώρᾳ πιστεύσαντες εἰς αὐτόν. Δούλους δὲ αὐτοῦ καλεῖ οὐδ' κατὰ καιροὺς ὁ Χριστὸς στεφανοῖ τῷ τῆς ἱερωσύνης αὐχῆματι, οἷς καὶ παραδίδωσι τοὺς ὑπ' αὐτὸν γεγονότας, χάρισμα πνευματικὸν ἐκάστῳ διδοῦς, ὡς ἂν ἔχη γνώμης, ἢ ἐπιτηδειότητος. Ταύτην γὰρ εἶναι φάμεν τὴν τῶν ταλάντων διανομήν, οὐκ ἐν ἴσῳ μέτρῳ τοῖς οἰκέταις χορηγομένην διὰ τὸ τῆς διανοίας ἐξηλλαγμένον. Εὐθύς δὲ ἀπελθόντες ἐργάσαντο, φησί· τοῦ εὐθύς ἡμῖν ἐνταῦθα σημαίνοντος, ὅτι μελλησμοῦ τινος δίχα πρόποι ἂν ἐργάζεσθαι τὰ Θεοῦ· οἷος μὴν ὄκνη καὶ ἀργίᾳ δεδουλωμένοι ἐν ἐσχάτοις ἔσονται κακοῖς. Κατέχωσας

γάρ, φησι, τὸ δοθὲν αὐτῷ τάλαντον ἐν τῇ γῆ του- A
 ἔστιν, ἀπρακτον καὶ ἐτέριος ἀνωφελὲς τὸ δοθὲν
 αὐτῷ χάρισμα ἐτήρησεν. Ἀφαιρεῖται τοιγαροῦν ἀπ'
 αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ τῷ πλουτοῦντι δοθήσεται·
 οὐκ ἀπαναστήσεται γὰρ τῶν τοιοῦτων τὸ πνεῦμα,
 καὶ τῶν θείων χαρισμάτων ἢ δόσις· τοῖς δὲ φιλερ-
 γήσασι πλουσιωτέρα τις ἔσται χαρισμάτων ἐπί-
 δοσις.

Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ
 δόξῃ αὐτοῦ.

Πῶς δὲ (1) ἐλεύσεται; πῶς ἦξει; Ὡς αὐτὸς ἐδή-
 λωσεν ἀλλαχῶ λέγων· «Καὶ τότε ὄψονται τὸν Υἱὸν
 τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως
 καὶ δόξης πολλῆς.» Ἐλεύσεται γὰρ οὐκέτι ἐν ὑφέσει
 οὐδὲ ἐν μικροπρατείᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ
 δυνάμει θεότητος· κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκούση τὸ B
 πολλῆς· μετὰ δυνάμεως γὰρ πολλῆς καὶ δόξης πολ-
 λῆς τὴν δευτέραν αὐτοῦ ποιήσεται θεοφάνειαν, ἐπεὶ
 τὴν πρώτην μετὰ ἀσθενείας καὶ ἀτιμίας ἐποίησατο,
 ὅσον τὸ καὶ τοῖς πολλοῖς ὀρώμενον. Διὰ τί δὲ ἐν
 νεφέλῃ; Ὅτι οὕτως αἰε φαίνεται ὁ Θεός· «Νεφέλη
 γὰρ καὶ γνόφος κύκλιψ αὐτοῦ.» Καί· «Κύριος κάθη-
 νηται ἐπὶ νεφέλης κούφης.» Καὶ πάλιν· «Ὁ τιθεὶς
 νέφος τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ.» Καί· «Νεφέλη ὑπέλα-
 βεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.» Καί· «Ὡς
 Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν.» Οὕτω
 γοῦν αὐτὸν καὶ Δανιὴλ θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλεύ-
 σεται οὐ λεληθότως, ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ Κύριος ἐν δόξῃ
 θεοπροπέῃ, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμεινον.
 Ἀναδιώσσονται γὰρ οἱ νεκροὶ, καὶ ἀποδύσεται τὴν C
 φθορὰν τὸ ἐκ γῆς τοῦτο εὐάλωτον τοῖς πάθεσι σῶμα,
 ἐνδύσεται δὲ τὴν ἀφθαρσίαν. Χριστοῦ νέμοντος αὐ-
 τὴν, καὶ συμμόρφους τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ
 τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφαίνοντος. Διὸ καὶ
 ἀπολύτρωσιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων·
 «Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ
 ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἐγγίζει· ἡ ἀπολύ-
 τρωσις ὑμῶν.»

Ὅσπερ γὰρ, εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, ὅτι παρὰ
 τοῦ πατρὸς ἔλαβε τὸ λογικὸς εἶναι, ἐκ λογικοῦ σημαί-
 νει καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτω καὶ ὁ Μονο-
 γενεὴς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ κρινόντος πᾶσαν τὴν
 γῆν προῆλθε κριτής· καὶ οὐκ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κρι-
 σιν δίδωκεν τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας
 ἐψίλωται· ἀχώριστος γὰρ ὁ Μονογενεὴς τοῦ Θεοῦ, ὡς D
 τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ
 πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ ἀνάπα-
 λιν.

Ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τῆς χεῖ-
 ρα, οὗτός με παραδώσει.

Οὐ δῆπου νοήσομεν ἐκ τούτου τῶν μὲν ἄλλων οὐ-
 δένα μαθητῶν, μόνον δὲ τὸν Ἰουδαὸν ἐμβάψαι τὸ ψω-
 μίον ἐν τῷ τρυβλίῳ μετ' αὐτοῦ. Οἶμαι δὲ ἔγωγε
 τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν τὸ εἰρημένον· βούλεται γὰρ
 εἰπεῖν, κατὰ γὰρ τὸ εἶκος, ὅτι προδότης ἔσται ὁ ἐμβά-

in terram, id est otiosam, aliusque inutilem sibi
 datam gratiam conservavit. Auferetur igitur ab eo
 talentum et dabitur abundanti: horum enim spiri-
 tus non resuscitabitur, ac divinatorum donorum elar-
 gitio: opus vero amantibus copiosior quædam erit
 donorum retributio.

XXV, 31. Cum autem venerit Filius hominis in
 majestate sua.

Quomodo veniet? qua specie aderit? Nempè quo-
 modo ipsemet alibi dixit: «Et tunc videbunt Filium
 hominis venientem in nubibus, cum virtute et gloria
 multa ⁴³.» Veniet enim nequaquam demissus
 et humilis humano more, sed cum gloria ac virtute
 deitatis. Porro de utraque qualitate vocabulum
multa intelliges: nam et multa cum virtute, et si-
 mul multa cum gloria secundam faciet theophaniam,
 quandoquidem primam cum infirmitate et obscuri-
 tate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur
 autem in nube? Quia sic apparere solet Deus:
 «Nubes enim et caligo circa eum sunt ⁴⁴.» Item:
 «Dominus sedet in levi nube ⁴⁵.» Et rursus:
 «Qui ponit nubem ascensum suum ⁴⁶.» Item:
 «Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum ⁴⁷.» Item:
 «Sicuti Filius hominis veniens in nubibus ⁴⁸.» Sic
 eum vidit Daniel ⁴⁹. Sic et tum veniet haud laten-
 ter, sed uti Deus et Dominus cum gloria Deo digna,
 atque omnia in melius reformabit. Reviviscunt enim
 mortui; exuetque corruptionem terrenum corpus
 his passionibus olim obnoxium, induetque immor-
 talitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi
 credunt conformes efficiente corpori gloriæ suæ.
 Quare et rem hujusmodi redemptionem nostram
 appellat dicens: «His autem fieri incipientibus,
 respicite et levate capita **91** vestra, quoniam ap-
 propinquat redemptio vestra ⁵⁰.»

Veluti enim si quis dicat de homine, quod a pa-
 tre acceperit animal esse rationale, hoc ipso eum-
 dem significat rationalem genitum a rationali, sic
 etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum
 judicat mundum judex processit. Nec quia omne
 judicium commisit Filio Pater, idcirco dominatu
 minutus est: indivisus enim a Deo Unigenitus est,
 sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita
 ut omnia quæ Pater habet, Filii sint, et vice versa.

92 XXVI, 23. Qui intingit mecum manum in
 paropside, hic me tradet.

Non quidem ex eo intelligimus aliorum neminem
 discipulorum, solum autem Judam cum ipso buc-
 cellam in paropside infixisse. Arbitror autem ego
 talem habere sensum quod dictum est: vult enim
 dicere, prout verisimile est, proditorem fore, qui

⁴³ Matth. xxiv, 30. ⁴⁴ Psal. xcvi, 2. ⁴⁵ Isa. xix, 1. ⁴⁶ Psal. ciii, 3. ⁴⁷ Act. i, 9. ⁴⁸ Matth. xxiv, 30. ⁴⁹ Dan. vii, 13. ⁵⁰ Luc. xxi, 28.

(1) Πῶς δὲ — καὶ ἀνάπαλιν. Mai B. N. II, 131.

secum intingit manum in catino, id est simul cœnat ac simul comedit, et mensæ salisque communis particeps est. Ita enim eum etiam voce beati David reprehendit, dicens : « Tu, vero homo unanims, qui mecum dulces capiebas cibos⁹¹. » Ac rursus : « Qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem⁹². » Idipsum enim vero clarius Joannes reddit, ait enim Dominum dixisse : « Ille est cui ego intinctum panem porrexero⁹³. »

93 XXVI, 26. *Canantibus autem illis accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite, hoc est corpus meum.*

Postquam egressus esset Judas, tradit Salvator undecim discipulis salutare mysterium. Cum enim paulo post in propria carne esset resurrecturus ac rediturus ad Patrem, ut ipsius Servatoris præsentiam haberemus (sine præsentia enim Christi fieri non potest ut salvetur homo libereturque a morte et peccato, non coexistente nobiscum nostra vita), dedit nobis proprium corpus et sanguinem, ut iis corruptionis vis dissolvatur, inhabitet autem animabus nostris per sanctum Spiritum, flammisque participes sanctitatis, hominesque supercælestes et spirituales reddamur.

XXVI, 27. *Et accipiens calicem gratias egit et dedit eis, dicens : Bibite ex hoc omnes.*

Gratias agit Dominus calicem accipiens, id est, orationis forma cum Deo loquitur ac Patre, ipsum quodammodo consortem ac coapprobatorem declarans donandæ nobis vivificæ benedictionis, simul vero etiam typum nobis dans prius gratias agendi, atque ita frangendi ac distribuendi panis. Ideoque in oculis Dei prædicta ponentibus nobis opus est ad benedictionem spiritualem intense nos transformari, ut participes eorum effecti, corporaliter ac spiritualiter sanctificemur. Demonstrative autem dixit : « Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, » ne figuram esse arbitreris ea quæ videntur, **94** sed arcana ratione aliqua transformari ab omnipotente Deo in corpus et sanguinem Christi verc oblata, quorum participes effecti vivificam et sanctificantem Christi virtutem suscipimus. Oportebat enim eum per Spiritum sanctum in nobis, prout Deum decet, attemperari quodammodo corporibus nostris per sanctam carnem suam et pretiosum sanguinem, quæ utique etiam habuimus ad vivificam benedictionem, tanquam in pane et vino, ne ignavi flammus carnem illius sanguinemque in ecclesiarum mensis proposita cernentes; accommodans enim sese Deus nostris infirmitatibus, immitit propositis vitæ virtutem, transfertque ea ad vitæ suæ efficaciam, ac ne dubites verum id esse ipso clare pronuntiante : « Hoc est corpus meum ; » et : « Hic est sanguis meus ; » suscipe autem po-

Α φας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυβλίῳ, τουτέστιν, ὁ συνδειπνητῆς καὶ συνέστιος, καὶ τραπέζης καὶ ἀλῶν κοινωνῶς τε καὶ μέτοχος. Οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἠτιμάτο λέγων· « Σὺ δὲ, ἄνθρωπε Ἰσάφυγε, ὃς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι ἰδέσματα. » Καὶ πάλιν· « Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ περηνισμόν. » Αὐτὸ δὴ τοῦτο σαφέστερον ὁ Ἰωάννης ἐποίησεν· ἔφη γὰρ εἰρηχέναι τὸν Κύριον, ὅτι· « Ἐκεῖνός ἐστιν, ὃ ἐγὼ βάψας δώσω τὸ φῶμόν. »

Ἐσθίσαντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδιδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.

Μετὰ τὸ ἐξελεῖν τὸν Ἰούδαν παραίδωσι τοῖς ἔνδεκα ὁ Σωτὴρ τὸ σωτηριῶδες μυστήριον. Ἐπειδὴ γὰρ μικρὸν ὕστερον ἔμελλεν ἀναστῆναι μετὰ τῆς ἰσίας σαρκὸς ἀναφοιτῆσαι πρὸς τὸν Πατέρα, ἵνα τὴν τοῦ σώζοντος παρουσίαν ἔχωμεν (ἄνευ γὰρ τῆς παρουσίας Χριστοῦ ἀδύνατον σωθῆναι ἄνθρωπον, καὶ ἀπαλλαγῆναι θανάτου καὶ ἁμαρτίας, μὴ συνούσης ἡμῶν τῆς ζωῆς), ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἴδιον σῶμά τε καὶ αἷμα, ἵνα δι' αὐτῶν τὸ τῆς φθορᾶς καταλύηται· κράτος, ἐνοικίζηται δὲ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ γενόμεθα ἁγιασμοῦ μέτοχοι, καὶ οὐράνιοι ἄνθρωποι, καὶ πνευματικοὶ χρηματισόμεν.

Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.

Εὐχαριστεῖ ὁ Κύριος λαβὼν τὸ ποτήριον, τουτέστιν ἐν σχήματι προσευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, κοινωνῶν ὡσπερ αὐτὸν καὶ συνευδοκητὴν ἀποφαίνων τῆς δοθησομένης ζωοποιοῦ εὐλογίας ἡμῖν· ἅμα δὲ καὶ ἡμῖν τύπον διδοῦς πρῶτον εὐχαριστεῖν, καὶ οὕτω κλῆν τὸν ἄρτον καὶ διαδιδόναι. Διὸ καὶ ἡμεῖς ἐπ' ὕψει Θεοῦ τὰ προειρημένα τιθέντες, δεόμεθα ἔκτενῶς εἰς εὐλογίαν ἡμῖν μεταπλασθῆναι τὴν πνευματικὴν, ἵνα μετασχόντες αὐτῶν ἁγιασθῶμεν σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεικτικῶς δὲ εἶπε· « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα » καὶ, « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα » ἵνα μὴ νομίσης τύπον εἶναι τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ διὰ τινος ἀρρήτου τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ μεταποιεῖσθαι εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀληθές τὰ παρενηνεγμένα, ὧν μετασχόντες, τὴν ζωοποιὸν καὶ ἁγιαστικὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ εἰσδεχόμεθα. Ἐδαί γὰρ αὐτὸν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν θεοπρεπῶς συνανακίρνασθαι δὴ ὡσπερ τοῖς ἡμετέροις σώμασι διὰ τῆς ἁγίας σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· ἃ δὴ καὶ ἐσχῆκαμεν εἰς εὐλογίαν ζωοποιὸν ὡς ἐν ἄρτῳ τε καὶ οἴνῳ, ἵνα μὴ ἀποναρκήσωμεν σάρκα τε καὶ αἷμα προκειμένα βλέποντες ἐν ἁγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν· συγκαθιστάμενος γὰρ ὁ Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις, ἐνήσει τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς· καὶ μὴ ἀμφοβάλλης ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, » καὶ « Τοῦτό

⁹¹ Psal. LIV, 14. ⁹² Psal. XL, 10. ⁹³ Joan. XIII, 20.

μού ἐστι τὸ αἷμα· ὁ δέχου δὲ μᾶλλον πίστευι τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον. Ἀλήθεια γὰρ ὢν, οὐ ψεύδεται.

Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάντας ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· γέγραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς.

Πόθεν καὶ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοσοῦτος ἐγένετο φόβος; Ἐταράχθησαν οἱ μαθηταὶ οὐχ ὡς ἐλαφροὶ τινες, ἀλλ' ὅτι πολλῆς ἔγεμν ἀπορίας τὸ πρᾶγμα, καὶ δυσκατάληπτος ἦν ἡ γνώσις τοῦ μυστηρίου τούτου, πῶς ὁ τοὺς νεκροὺς ἀναστήσας, καὶ μυρία ποιήσας σημεῖα ὑπὲρ ἀνθρώπων, εἰς οὕτως αἰτιμον παρεδόθη θάνατον. Οὕτως δὲ ἦν ὁ διὰ τοῦ προφήτου εἰρηκῶς· « Πατάξω τὸν ποιμένα. » Διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ φησι πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι « Ὁν σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν. » Πλὴν οὐ πάντῃ τοῦτο καὶ πάντως γέγονε βουλήσει τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἤθελε μὲν μὴ παθεῖν αὐτὸν, εἶγε προσεδέξαντο οἱ Ἰουδαῖοι· ἐπειδὴ καὶ οὐ προσήκνυτο, ἀλλ' ἠθέλησαν φονεῦσαι, συγκατέθετο ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ τοῦτο παθεῖν. Οὕτω δὲ νοητέον καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς Πιλάτον ὑπὸ Χριστοῦ, ὅτι « Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἀνωθεν. » ἀντὶ τοῦ, [Εἰ] μὴ συνήνεσαν ὁ Πατὴρ ἐλομένῳ μοι παθεῖν.

Μετὰ δὲ τὸ ἐγερωθῆναι με, προέξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Οὐκ ἀφῆκε τοὺς μαθητὰς μέχρι τῶν σκυθρωπῶν μείναι, προαναγγέλλει δὲ τὴν ἀνάστασιν, λύων αὐτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐπαγγέλλεται προλαμβάνειν αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, δι' οὗ σημαίνει, ὅτι μέλει ἀποφοιτῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἰς τὰ ἔθνη μεταχωρεῖν. Οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ φαίνεται εὐθὺς, οὐδὲ εἰς μακρὰν τινα χώραν ἀπεισιν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει, ἐν ᾧ καὶ ἐσταυρώθη, ἐν αὐτοῖς σχεδὸν τοῖς χωρίοις. Ὅστε κἀνεῦθεν αὐτοὺς πιστώσασθαι, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς, αὐτὸς ἦν καὶ ὁ ἀναστὰς, καὶ ταύτῃ σκυθρωπάζοντας μειζρόνως παραμυθήσασθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ εἶπεν, ἵνα τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων ἀπαλλαγέντες πιστεῦσωσι τῷ λεγομένῳ· διὸ καὶ ἐκεῖ ἐφάνη.

Τότε λέγει αὐτοῖς· Περιλυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

Λυπεῖται ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια ποιεῖται ὁ ἀπαθής, ἐπειδὴ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος κοινὰ ἐστὶν αὐτῷ· ὡσπερ καὶ τὰ μόνῃ τῇ θεότητι πρέποντα, κοινὰ πως γέγονε τῇ σαρκὶ, διὰ τὴν ἀρρήτην καὶ ἀνέκφραστον ἔνωσιν. Καὶ μὴ σκανδαλιζέτω τινὰ τὸ συμβάν· ἡ γὰρ πρὸς σάρκα σύνοδος τοῦ Λόγου, παθοῦσα τὰ ἐαυτῆς, βεβαιώσει καλῶς ἐν τῷ μὲν τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον.

Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ.

Ποτήριον ἐν τούτοις τὴν διὰ τοῦ θανάτου κατακάρωσιν ἀποκαλεῖ, καὶ τὴν οἶνον πρὸς ὕπνον κατα-

tus per solum Servatoris sermonem. Veritas enim cum sit, non mentitur.

XXVI, 31. Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in nocte ista; scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.

95 Undenam Petrus quoque aliique tanto timore fuere percussi? Turbati sunt discipuli, non tanquam molles quidem, sed eo quod percussiois plenum esset negotium, captique admodum difficilis huius mysterii cognitio, quomodo qui mortuos resuscitaret ac innumera et supra hominem patrat signa, tam ignominiosae morti esset addicendus. Hic autem erast, de quo per prophetam dictum est: « Percutiam pastorem^{94.95}; » ideoque David ad Patrem ait: « Quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt⁹⁶. » Non tamen hoc omnino Patris voluntate factum est; sed illum quidem non pati voluit, modo suscepissent illum Judæi. Cum vero illum secuti non sint, sed interficere voluerint, condescendit Pater, ut Filius hoc pateretur. Ita autem intelligendum est, quod Pilato dictum est a Christo, quia « Non haberes potestatem adversus me ullam nisi tibi datum esset desuper⁹⁷, » id est: Si non permisisset volentem Pater me pati.

XXVI, 32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.

Non 96 sivit discipulos semper hære in tristitia; prænuntiat autem resurrectionem, illorum tristitiam dissolvens, denuntiatque præcessurum sese eos in Galilæam, quo significat sese recessurum a Judæis, et ad gentes transiturum. Non a cælo statim prodit, neque in longinquam aliquam abit regionem, sed in hac ipsa gente versatur, in qua et cruci fuit affixus, et in iisdem fere regionibus: ut vel inde etiam ipsi crederent eum, qui cruci affixus fuerat, eundem esse cum eo, qui resurrexerat, atque hac ratione tristitia affectos magis consolaretur. Propterea in Galilæa quoque dixit, ut metu Judæorum liberati, credant illi dicto, ideoque etiam ibi apparuit.

XXVI, 38. Tunc ait illis: Tristis est anima mea, usque ad mortem; sustinete hic et vigilate mecum.

Ut homo, contristatur, ac corporis propria patitur, qui impassibilis est, eo quod illi cum humanitate sit communio: ut etiam ea, quæ solam decet divinitatem, communia quodammodo facta sunt carni, ob ineffabilem et inexplicabilem unionem, ac ne quemquam, quod accidit, scandalo afficiat; Verbi enim cum carne conjunctio recte in nobis mysterium humanitatis confirmat.

97 XXVI, 39. Pater mi, si possibile est, transcat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Calicem in hisce mortis gravedinem vocat, et quodammodo somnum subrepentem ebrietati. Quod

^{94.95} Zachar. xiii, 7. ⁹⁶ Psal. lxxviii, 27. ⁹⁷ Joan. xix, 11.

autem deprecatur hujus calicis potionem, ostendit se nequaquam antecedenti voluntate pati optasse, sed ea quæ furorem cruciſgentium sequeretur, quibus hoc dicto excusationem eripit: non enim jam dicere possunt, Ipse eum pati elegisset, nos potius illius voluntatis ministri facti sumus. Hæc enim deprecatio arguet eos mentitas fabulas admasse.

XXVI, 42. *Iterum secundo abiit, et oravit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.*

Intendit orationem, et propter ipsos pertexit sermonem hypotyposim, ac in exemplar se ac sua nobis offert. Arbitror autem nos non debere esse segniores, accedere autem potius frequenter, idemque repentes erubescere non debere, dum nobis tandem obtingant postulata. Propterea enim etiam tertiam de iisdem Christus instituit orationem, licet clarissime Dei Patrisque nosset voluntatem, imo vero tertia hac vice sese hominem factum esse confirmat.

Cyrilli ex sexto libro commentarii in Matthæum.

Et inest ei quidem patiendi facultas propter humanitatem; verumtamen ea passio statim sedatur ab inhabitantis Verbi vigore ac fortitudine. Animadvertente enim quomodo postulatio humanitatem ejus demonstrat; sed deitatis firmitas illico effulgeat.

XXVI, 50. *Jesus autem dixit illi: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum.*

Cyrilli ex commentario in Matthæum. Etiam si enim quod tum eveniebat, haud ei usquequaque volupe erat, propter communem tamen salutem ac vitam, voluntariam sibi fecit crucis passionem. Namque apprime sciebat quanta hinc bona forent, et quod hominis naturam renovaturus esset, et proprio sanguine Deo Patri acquisiturus. Nam nisi voluntariam sibi fecisset, quanquam per se invisam, passionem, quæ causa erat cur oraret dicens: « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste? » *Et post alia.* Observa, quomodo Servatoris voluntati adversa passio fuerit; sed quia cruciatus exantlare oportebat propter passionis utilitates, hanc sibi voluntariam nostri causa effecit. Neque enim nunc proditorem increpuit, quod scelus omnium maximum patraret, neque dixit melius ei fuisse si nunquam natus fuisset; sed ne dignum quidem tunc punitione censuit propriæ voluntatis ministrum. Adeo illi voluntaria passio erat!

(1) *Kal* — εὐθὺς. Mai B. N. II, p. 483.

(2) *Et γὰρ* — τὸ παθεῖν. Ibid.

(3) Hoc loco prætereundum non arbitramur, legisse nos in codice vat. 358, f. 111. b. fragmentum historicum de humana Christi Domini genealogia, Cyrilli nomine tanquam auctoris insignitum. Uique Canisius in *Antiq. lect.* edit. Basnag. t. III, part. I. p. 36 37, et mox noster Schelstratius Opp.

κοιμίζουσαν μέθην. Τὸ γε μὴν παραιτεῖσθαι κτείν αὐτὸ, τοῦτ' ἔστι, τὸ μὴ σφόδρα καθ' ἡδονὴν ποιεῖσθαι τὸ παθεῖν, τῆς τῶν σταυρωσάντων δυσσεβείας κατηγορεῖ· οὐ γὰρ δήπου φαίνεται, ὡς Ἐπιπέτρ' εἶλετο παθεῖν, ὑπουργοῖ μᾶλλον ἡμεῖς τοῦ θελήματος· διελέγει γὰρ αὐτοὺς ψευδομυθεῖν ἐλομένους ἢ παραίτησις.

Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσεῦξάτο λέγων· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ, ἐὰν μὴ αὐτὸ πλω, γενήθητω τὸ θέλημά σου.

Ἐπιτείνει τὴν προσευχὴν, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἐξυφαίνει λόγων ὑποτύπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἡμῖν παρατίθει. Οἶμαι γὰρ δεῖν μὴ ἐκκακεῖν ἡμᾶς, προσιέναι δὲ μᾶλλον συχνῶς, καὶ ταυτολογούσας μὴ ἐρυθριᾶν ἕως ἂν ἡμῖν εἰς πέρας ἐξέρχοιεντο τὰ αἰτήματα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τρίτην εὐχὴν περὶ τῶν αὐτῶν ἐποιεῖτο, Χριστὸς καίτοι μάλα σαφῶς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιστάμενος· βούλησιν· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ τρίτου ἔθεβαίον ὅτι ἀνθρώπος γέγονε.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ εἰς Ματθαῖον ὑπομνήματος βιβλίου ζ'.

Καὶ (!) ὑπόκειται μὲν τὸ δεῖνα τοῦ παθεῖν ἐν αὐτῷ διὰ τὸ ἀνθρώπινον· κατευνάζεται δὲ παραχρημα τῆ τοῦ ἐνοικοῦντος Λόγου βώμη τε καὶ εὐσθενεία· θέα γὰρ δπως παραδεικνύει μὲν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἢ παραίτησις, τὸ δὲ τῆς θεότητος ἀκαμπὲς ἀνέλαμψεν εὐθύς.

Ἄλλ' οὐδ' Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἐταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρεσι; τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος. Εἰ γὰρ (2) καὶ ὅτι μάλιστα τὸ συμβᾶν οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως θελητὸν ἦν αὐτῷ, ἀλλ' οὖν τῆς πάντων ἕνεκα σιτηρίας καὶ ζωῆς, ἐκούσιον ἐποίησατο τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ παθεῖν. Ἦδει τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα κατορθώματα, καὶ ὅτι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακαινίει, καὶ αἵματι τῷ οἰκείῳ κατακτῆσεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Εἰ γὰρ μὴ ἐποίησατο θελητὸν, καίτοι ἀβούλητον ὄν τὸ παθεῖν, τίς ἂν νοοῖτο λοιπὸν ἢ πρήφασις τοῦ προσεύχεσθαι καὶ λέγειν αὐτόν, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο; » *Καὶ μὲθ' ἄετρα.* Θέα δὲ πῶς ἀνεθέλητον μὲν τῷ Σωτῆρι τὸ πάθος· ἐπειδὴ δὲ πάντῃ τε καὶ πάντως ὑπομείναι ἐχρήν διὰ τὰ ἐκ τοῦ παθεῖν ἀγαθὰ, θελητὸν ἐποίησατο δι' ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἠπειλήσε τῷ προδότη τὸ παντὸς ἐπέκεινα διελθεῖν κακοῦ, καὶ ὅτι κρείττον ἦν αὐτῷ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἕως κολάσεως ἄξιον ἤγρησάτο ποτε τῶν ἰδίων θελημάτων τὸν ὑπουργόν, εἴπερ ἦν αὐτῷ θελητὸν τὸ παθεῖν (3).

t. I, p. 512, id ipsum prope ad litteram retulerunt ex chronico Hippolyti Thebani (quem Nicephorus Callistus de hoc ipso argumento loquens Hist. II, 3, perperam Portuensem, ut sæpe vidi in aliis codd., Romæ episcopum, dixerat) nemo tamen hactenus Cyrilli esse suspicatus fuerat: quæ res cæteroque valde est verisimilis, teste nunc codice Vaticano

Τάχα που ᾤθηθ ὁ Ἰούδας δύνασθαι λαθεῖν, φιλημα μὲν προτεινων εἰς τύπον ἀγάπης, ἀνοσίων δὲ σεκεμμάτων μεστην ἔχων τὴν καρδίαν. Οὐκοῦν ὡς ἐκ μέθης προσέρχεται τῷ Χριστῷ δόλου καὶ ἀγάπης ὄργανον, τὴν ἐξαιρέτων ἀρετὴν ἀποφαίνειν προσδοκῶν, προσετλθεὶ δὲ τὸ « Χαῖρε, Ραββί. » Χαῖρε λέγεις τῷ παγιδευθέντι πρὸς θάνατον διὰ σοῦ; οὐδὲ τὸ σχῆμα τῆς προσδοκίας αἰσχρῆ; Ἄλλ' ἦν ἐντεῦθεν ἰδεῖν ὅτι τὸν ψεύστην ἔχων ἐν ἑαυτῷ, τουτέστι τὸν Σατανᾶν, καὶ Χαῖρε λέγων ἐψεύθετο, καὶ τὸ φιληθῆναι κατεδέχαστο ὁ Χριστὸς, καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ἐκῶν, καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐκράτησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα καθ' ἣν τὸ Πάσχα ἔφαγον· οὕτως ἔξεν, καὶ ἐμαίνοντο. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲν ἂν ἰσχυσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν, οὐ μὴν τοῦτο ἀπαλλάττει τὸν Ἰούδαν τῆς ἀφορήτου κολάσεως, ἀλλὰ καὶ μειζρόνως αὐτὸν καταδικάζει, ὅτι καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαδὼν ἀπόδειξεν καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς πραότητος, καὶ τῆς ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χαλεπώτερος γέγονε.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς ὄχλοις· Ὡς ἐπὶ ληστήν ἐξήλθετε μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων συλλαβεῖν με. Καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐπαθεύομην διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρυπτήσατέ με.

Ἄρα οὖν αἰτιᾶται Χριστὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου πᾶγην ἔσχευάζον; Οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ἀλλ' ὅτι ἔξεν ὁμῖν καθιμέραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα κατασχέειν, οὐκ ἐκρατήσατε· ἐταμιεύομην γὰρ μᾶλλον τὸ χρῆναι· παθεῖν καιρῷ τῷ προσήκοντι. Οὐ τοίνυν τῆς Ἰουδαίων μανίας κατατιμώμενος ταῦτα ὁ Χριστὸς ἔρη, οὔτε μὴν ἐπιπλήττει τὸ βράδος αὐτῶν πρὸς μαιφονίαν· ὅτι δὴ παρόντα καὶ ὀρώμενον οὐκ ἐν ἀρχαῖς κατεσχῆκασι. Διελέγχει δὲ μᾶλλον ὡς οὐ τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς ἰσχύος ἔργον ἢ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως· τοῦτο ἀβούλητον πάθος οικονομικῶς παραδεξαμένου καὶ ποιησαμένου θελητόν· οὐκ ἐπέπερ ἦν τὸ παθεῖν ἀγαθόν, ἀλλ' ὅτι τὰ ἐξ αὐτοῦ συμβαίνοντα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακομίζεν ἑμελ-

99 Forte arbitratus est Judas latere se posse, osculum quidem porrigendo in typum charitatis, impiis vero machinationibus refertam habens animam. Igitur tanquam ex insidiis accedit Christum doli ac charitatis instrumentum, eximiam ostensurum virtutem exspectans; addit autem: « Ave, Rabbi. » Ave dicis insidiis a te ad mortem appetito? ac ne habitum quidem proditionis erubescis? At videre hinc licebat mendacem sese, id est, Satanam intra se habere: ac ave dicens mentitus est; ac osculum suscepit Christus, deditque sese voluntarie, immisitque in manus; ac eadem nocte comprehenderunt eum qua pascha comedebant; adeo fervebant, atque insaniebant. Attamen nihil, ni permisisset, potuissent: at non hoc intolerabili supplicio liberat Judam, verum etiam magis ipsam condemnat eo quod, cum tantum virtutis illius, modestiæ, mansuetudinis ac clementiæ perciperet documentum, omni fera inmauior evaserit.

XXVI, 55. In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam in templo docens, et non me tenuistis.

Ergone accusat Christus Judæorum instructores, eo quod præmaturum sibi mortis laqueum non præparassent? Non hoc significare vult, sed: Cum liceret vobis quotidie in templo decentem comprehendere, non me tenuistis: reservavi enim me potius ad tempus opportuni, quo utar ad passionem. Non igitur Judæorum insaniam incensans Christus hæc dixit; sed neque eorum tarditatem ad crudelem eadem increpat, eo quod præsentem visumque non ab initio tenuissent. Arguit autem potius non esse virtutis illorum hanc comprehensionem, sed ex ipsius voluntate minime expetendam hanc passionem 100 suscipientis per dispensationem, facientisque illam libera admissione voluntariam: non quod pati bonum esset, sed quod ea quæ ipsi eveniebant hominis

(etenim Hippolytus Thebanus, sequioris ævi homo, abs Cyrillo antiquiore haugire potuit). Certe Cyrillum vel sub initio ampli sui ad Matthæum commentarii, vel ubi de Jacobo fratre Domini sermo erat, Christi humanam genealogiam exposuisset, pronum creditu est. Ergo operæ pretium videtur, fragmentum hoc saltem in scholiis recitare. (De Christi genealogia videndus etiam S. Saphronius apud eundem Canisium, p. 32, nec non in ode XI, cum adn. philolog. Spicil. Rom. t. IV, p. 603.) ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Ἰάκωβος, ὁ γενόμενος πρῶτος· ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ἀδελφὸς μὲν κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἐλέγγοτο εἶναι, υἱὸς δὲ τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ, ἐκ τῆς βωϊτικῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἀδελφὸς Σίμωνος καὶ Ἰούδα καὶ Ἰωσήφ· τέσσαρας γὰρ υἱοὺς ἔσχεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν τε Ἐσθήρ καὶ τὴν Θάμαρ, ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς Σαλώμης, θυγατρὸς Ἀγγαίου τοῦ ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως· καὶ τότε ἐχρηύσαν ὁ Ἰωσήφ· ὡς εἶναι τὴν Σαλώμην καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην ἀδελφῶν τέκνα ἀρσενικῶν· ὁ γὰρ Ἀγγαῖος υἱὸς Βαραχίου, θεῖος δὲ Ἰωάννου· ὁμοίως δὲ

Ζαχαρίας ἀδελφὸς Ἀγγαίου, θεῖος δὲ Σαλώμης τῆς γυναικὸς Ἰωσήφ· ἢ γὰρ μαῖα ἀπὸ Βηθλεὲμ ἐτύγγανεν, ἀνεψιὰ δὲ καὶ αὐτῆ ὑπῆρχεν τῆς Ἐλισάβετ καὶ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας· τρεῖς γὰρ ἦσαν ἀδελφαὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ θυγατέρας Ματθαῖον τοῦ ἱερέως καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Κλεοπάτρας, πρὸ τῆς βασιλείας Ἡρώδου τοῦ υἱοῦ Ἀντιπάτρου· ὄνομα τῆ πρώτῃ Μαρία, καὶ ὄνομα τῆ β' Σοββί, καὶ ὄνομα τῆ τρίτῃ Ἄννα. Ἐγγίμη δὲ πρώτῃ ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἔτεκε [Σαλώμην τὴν μαῖαν· ἢ δὲ β' ὁμοίως ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἔτεκε] τὴν Ἐλισάβετ· ἔγγίμη δὲ καὶ ἡ τρίτῃ εἰς τὴν γῆν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐγέννησε Μαρίαν τὴν παναγίαν Θεοτόκον ἐν Βηθλεὲμ· ὡς εἶναι Σαλώμην τὴν μαῖαν, καὶ Ἐλισάβετ, καὶ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν Θεοτόκον, θυγατέρας ἀδελφῶν τριῶν θηλυκῶν. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνεψιοὶ λέγονται εἶναι· υἱὸς δὲ τοῦ Ἰωσήφ ὁ Κύριος ἐνομιζέτο, ἐπειδὴ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ τῶν ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς ἀδελφὸς ἐνομιζέτο.

naturam restitutura essent in pristinum statum : Α λεν εις τὸ ἀπ' ἀρχῆς, δεικνύς ὅτι τῆς αὐτοῦ συγγνωστεινῆς ἐργον ἦν τὸ ἐλεῖν.

XXVI, 67. *Quid vobis videtur? At illi respondentes, dixerunt : Reus est mortis.*

Dixit alicubi per Moysen universorum Deus : « Si anima peccarit, et audierit vocem juramenti, et testis hic aut viderit aut intellexerit, nisi annuntiet, inquit, admittet peccatum ⁸⁰. » Inustum est igitur quibusdam crimen iniquitatis, si nihil asserant excusationis, vocem juramenti audientes. Propterea subdole adjurat Dominum Caiphās, ut si in posterum quoque tacere vellet, tanquam transgressorem condemnet, videns adjuratum eum ac tacentem legis supplicio obnoxium esse factum. Sin autem veritatem dixerit, tanquam pseudo-christum ipsum occidat, utpote sese dicentem Deum, nihilque habentem peculiare secundum carnem, idque, quod videtur; ideoque Christus dixit : « Tu dixisti. » Id est, Os tuum deinceps confessum est. Ut vero graviores ultionem efficiat, eo quod inquam, in eum credere nolint, rursus clariorem eis suam reddit gloriam dicens : « A modo videbitis Filium hominis sedentem a dexteris virtutis Dei. » Specie, inquit, natum humana, me natura vere Dei et Patris Filium nullo loco **101** habebistis, cumque eo pervenissetis inscitiae, ut illius mei que ignoraretis mysterium, licet legis essetis doctores, necessario illud dico : vestrae adversum me impietatis breve vobis esse, ac praestitutum tempus, usque ad pretiosam crucem. Postmodo enim statim ad pristinum meum recurram honorem, ascendam ad gloriam, quam habui ab initio, consors throni ero Dei ac Patris etiam cum carne. Hæc Christo dicente, Caiphās scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemavit; hoc autem fecit ut vehementius eum accusaret, et dictum facto insignius redderet. Verumtamen quænam hæc est blasphemia? dixerat enim ante illis congregatis : « Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis ⁸¹, » et quod dictum erat interpretatus est, nihilque ausi sunt dicere, sed tacuerunt. Quomodo igitur nunc, blasphemiam, quod dictum erat, vocabant? Cur vero Christus ita respondit? Ut omnem illorum defensionem tolleret, eo quod ad novissimam usque horam docuisset, sese esse Christum et sedere a dexteris Patris, venturumque rursus judicare orbem terrarum. Quod magnum sibi eum eo consensum esse demonstrantis est. Scindens igitur vestimenta sua, ait : « Quid vobis videtur? » Non per sese fert calculum damnationis, sed ⁸² illis exprimit tanquam in confesso existentibus peccatis, manifesta que blasphemia. Cum enim nossent, si res ad inquisitionem venerit, diligentemque discussionem, omni eum crimine liberatum iri, ex sese eum condemnant, præveniuntque auditores, dicentes : « Vos audistis blasphemiam, » cogentes quodam-

Τι ὑμῖν δοκεῖ; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Ἐνοχος θανάτου ἐστὶ.

Ἐφη που διὰ Μωσέως ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Ἐὰν ψυχὴ ἀμάρτη καὶ ἀκούσῃ φωνὴν ὀρκισμοῦ, καὶ αὐτός μάρτυς ἢ ἑώρακεν, ἢ συνείδεν, ἐὰν μὴ ἀναγγεῖλῃ, φησὶ, λήψεται τὴν ἀμαρτίαν. » Ἐπεγράφεται τοίνυν παρανομίας ἔγκλημά τισιν εἰ μηδὲν ἀπολογοῦντο, φωνὴν ἀκούοντες ὀρκισμοῦ. Διὰ τοῦτο πανούργως ὀρκίζει τὸν Κύριον ὁ Καϊάφας, ἵνα, εἰ βούλοιο καὶ μετὰ τοῦτο σιωπῆν, ὡς παρανομήσαντα κατακρίνοι, εἰδὼς ὅτι ὀρκωθεὶς καὶ σιωπήσας ἔνοχος ἐγένετο τιμωρία τῇ ἀπὸ τοῦ νόμου· εἰ δὲ εἶπη τὸ ἀληθές, ὡς ψευδόχριστον αὐτὸν φωνέωσων ὡς λέγοιτα ἑαυτὸν Θεόν, οὐδὲν πλέον ἔχοντα τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ ὀρώμενον. Αἰὶὸς ὁ Χριστὸς εἶπε· « Κύ εἶπας· » Ἀνεὶ τοῦ, Τὸ σὸν ὠμολόγησε στόμα λοιπῶν. Ἴνα δὲ φορτικωτέραν αὐτοῖς τὴν δίκην ἐργάσῃται, τὴν ἐπὶ γέ φημι [τῷ] μὴ πιστεῦειν εἰς αὐτὸν βούλεσθαι, πάλιν αὐτοῖς ἔναργῃ τὴν αὐτοῦ καθίστησι δόξαν, εἰπὼν· « Ὅψασθε ἀπ' ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. » Ἐν εἶδει, φησὶ, τῷ καθ' ἡμᾶς γεγόνῃ, ἐμὲ τὸν Υἱὸν τῆ φύσει καὶ ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν τῷ μηδὲν πεποίηθε λόγῳ, καὶ ἐπειδὴ ἀμαθίας εἰς τοῦτο καταβεβήκατε, ὥστε τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ ἴστε μυστήριον, καίτοι νομομαθεῖς ὄντες, ἀναγκάτως ἐκείνῳ φημι, ὅτι τῆς κατ' ἐμοῦ δυσσεβείας βραχὺς ἡμῖν καὶ διεσταλμένος ἰδὸθαι καιρὸς, μέχρι τοῦ τιμίου σταυροῦ. Μετὰ τοῦτο γὰρ εὐθὺς εἰς τὴν ἑαυτοῦ παλινδρομήσω τιμῆν, ἀναβήσομαι πρὸς δόξαν τὴν ἐν ἀρχαῖς, συνέδρος ἔσομαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ μετὰ τῆς σαρκός. Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, ὁ Καϊάφας διέβρῆξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λέγων· « Ἐβλασφήμησεν. » Τοῦτο δὲ ἐποίησε, σφοδροτέραν τὴν κατηγορίαν ποιεῖν καὶ τὸ λεχθὲν ἐπαίρων διὰ τοῦ πράγματος. Καίτοι ποία βλασφημία αὕτη; Καὶ γὰρ ἐμπροσθεν ἦν εἰρηκῶς συνηγμένων αὐτῶν· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· » καὶ ἠρμήνευσε τὸ εἰρημένον, καὶ οὐδὲν ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ἀλλ' ἐσίγησεν. Πῶς οὖν νῦν βλασφημίαν τὴν εἰρημένον ἐκάλουν; Τίνος δὲ ἕνεκεν ὁ Χριστὸς οὕτως ἀπεκρίνατο; Πᾶσαν αὐτῶν ἀναιρῶν ἀπολογίαν, ὅτι μέχρ' ἐσχάτης ὥρας ἐδίδασκεν, ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι ἐκ δεξιῶν καθεδεῖται τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἔξει πάλιν κρῖνων τὴν οἰκουμένην· ὁ πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν δηλοῦντός ἐστι. Διαβρῆξας τοίνυν τὰ ἱμάτιά φησὶ· « Τί ὑμῖν δοκεῖ; » Οὐ φέρει τὴν ψήφον οἰκοθεν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων αὐτὴν ὡς ἐπιὸ μολογουμένων ἀμαρτημάτων, καὶ βλασφημίας δήλης ἐκκαλεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ ἤδρασαν, ὅτι εἰ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐξέτασιν ἔλθοι, καὶ διαγνώσων ἀκριθῆ, ἀπκαλλάττε· πάσης αὐτὸν αἰτίας, παρ' ἑαυτοῖς αὐτὸν καταδικάζουσι, καὶ προκαταλαμβάνουσι τοὺς ἀπρόστατς λέγοντες· « Ὑμεῖς ἠκούσατε τῆς βλασφημίας· » μονοσυλη

⁸⁰ Levit. vii, 1. ⁸¹ Matth. xxii, 44; cf. Psal. cix, 1.

καταναγκάζοντες και βιαζόμενοι την ψήφον ἐξεργασίαν. Τί οὖν ἐκείνοι; « Ἐνοχος θανάτου ἐστίν » ἵνα ὡς κατάδικον λαβόντες, οὕτω λοιπὸν τὸν Πιλάτον ἀποφήνασθαι παρασκευάσωσιν. Ὁ δὲ καὶ ἐκείνοι συνειδότες, φασίν· « Ἐνοχος θανάτου ἐστίν, » αὐτοὶ κατηγοροῦντες, αὐτοὶ δικάζοντες, αὐτοὶ ψηφίζοντες, πάντα αὐτοὶ γινόμενοι τότε. Πῶς δὲ οὐκ ἤνεγκαν Σάββατα εἰς μέτρον; Ὅτι πολλάκις αὐτοὺς ἐπιστόμισεν. Ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν τότε λεγομένων ἐβούλοντο αὐτὸν ἐλεῖν εἰς τὸ καταδικάσαι. Διὸ καὶ προλαβὼν, καὶ τὴν ψήφον παρ' αὐτῶν ἔνεγκων, καὶ πάντας ἐπισπασάμενος διὰ τοῦ βῆξαι τὸν χιτωνίσκον, ὡς κατάδικον λοιπὸν ἀγαγὼν πρὸς τὸν Πιλάτον, οὕτως ἅπαντα ἔπραττεν. Ἐπ' ἐκείνου γοῦν οὐδὲν τοιοῦτόν φασιν· ἀλλὰ τί; « Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιός, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν » ἀπὸ δημοσίων ἐγκλημάτων ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦντες. Καὶ διὰ τί μὴ λάθρα αὐτὸν ἀνελεῖν; Ἐβούλοντο καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διανελεῖν· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν προακηκότες αὐτοῦ, καὶ θαυμάζοντες αὐτὸν, διὰ τοῦτο ἔσπευσαν δημοσίᾳ, καὶ ἐπὶ πάντων σφαγῆναι αὐτόν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων πονηρίᾳ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας σύστασιν ἀπεχρήσατο· καὶ τοῦναντίον ἐξέβαινεν ἡπερ ἐβούλετο. Ἐπει ὅτιγε ἐξουσίαν εἶχον καθ' ἑαυτοὺς ἀνελεῖν, ἤκουσον τί φησὶν ὁ Πιλάτος· « Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὁμῶν κρίνατε αὐτόν. » Ἄλλ' οὐκ ἤθελον, ἵνα ὡς τύραννος, ὡς στασιαστής ἀνηρηθῆσαι δόξη. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐγίνετο· ὥστε μὴδὲ σκάνειν αὐτοὺς ἔχειν ἀναισχύντου γοῦν ἀπολογίας. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πλάνη· δι' ὧν ἐπιβουλεύει, λύεται. Οὕτω γοῦν καὶ ἐνταῦθα συνέθη. Οἱ μὲν γὰρ ἐδόκουν νενικημένοι, οὗτοι μάλιστα καὶ ἠσχύνθησαν, καὶ ἠττήθησαν, καὶ ἀπώλοντο· ὁ δὲ ἠττάσθαι δοκῶν, οὗτος μάλιστα καὶ ἐλαμψε, καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος.

qui vero superatus videbatur, hic vel maxime riam abstulit.

Οἱ δὲ ἐρράπισαν, λέγοντες· Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε.

Πρῆτοι ἂν εἶπαι ὅπερ εἶφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέγει ὁ Κύριος. » Ὁ τῶν βασιλευόντων (sic) καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεθῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας αὐτοῦ παρατιθείς· ὁ γὰρ ἐξετάζων καρδίας καὶ νεφρούς, ὁ προφητείας ἀπάσης δοτήρ, πῶς ἂν ἠγνόησε τίς; ἐστὶν ὁ πῖσας αὐτόν;

Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραβῶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.

Μέγας ἐλεγχὸς ταῦτα τῶν Ἰουδαίων, ληστὴν καὶ φονέα ἐλομένων μᾶλλον ἢ τὸν Χριστόν· τοσοῦτον αὐτοῖς ἔμελε τοῦ δικαίου, καὶ οὕτως διὰ τὴν ὁσιότητα

modo, ac vi extorquentes suffragii lationem. Ecquid igitur illi? « Reus est mortis; » ut tanquam condemnatum habentes, ita deinceps efficerent, ut talis a Pilato pronuntiaretur: illud utique cuius sibi concii erant, aiunt, « Reus est mortis, » cum illi qui accusabant, iudiciumque ac suffragium

102 ferebant, omnibus hisce ipsimet jam tum essent obnoxii. At quomodo Sabbata in medium non protulerunt? Eo quod eis crebro os obstruxisset. Alias vero etiam ex iis, quæ tum dicta sunt ad condemnationem eum pertrahere volebant. Quo animo pontifex præjudicans, damnationemque ab assessoribus eliciens, ac tunicæ ruptura multitudinis concilians assensum, reumque ut jam condemnatum ad Pilatum ducens, sic ex sententia omnia trausegit. Sane coram Pilato nihil ex prius allatis accusant. Quid igitur aiunt: « Nisi esset hic maleficus, non tibi tradidissemus eum, » ex publicis criminibus eum interficere conantes. At cur non occulte eum susulerunt? Gloriam etiam illius in nihilum redigere cupiebant: cum enim plurimi essent, qui eum audirent ac mirarentur, propterea festinarent publice et coram omnibus eum interficere. Christus vero non prohibuit, sed illorum nequitia ad declarationem veritatis usus est; ac contra quam voluerant res accidit. Cum enim in potestate illorum esset per sese interficere, audi quid dicat Pilatus: « Accipite eum vos, et secundum legem vestram eum iudicate: » at noluerunt, ut tanquam tyrannus, tanquam seditiosus interfici videretur. Hæc autem omnia pro veritate facta sunt, ut ne umbra quidem impudentis cuiuspiam excusationis eis reliqua esset. Talis enim est deceptio: per ea quibus ad insidias utitur, dissolvitur; ita igitur hic etiam accidit: siquidem ii, qui se vicisse arbitrabantur, hi vel maxime etiam confusi fuerunt superatque ac perresplenduit, ac plenam confessamque 103 victo-

XXVI, 68. Alii autem palmas in faciem ejus deriderunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit.

Dicendum utique illud est, quod nonnullus dixit sanctorum prophetarum: « Obstupuit cælum super hoc, inhorruit valde vehementer, dicit Dominus 66. » Universorum Deus, Rex regum et Dominus dominantium tanquam unus ex nobis inhonoratur, et suffert verberatus, et risum suatinet impiorum, typus nobis summæ illius patientiæ propositus. Qui enim scrutatur corda ac renes, omnis prophetiæ donator, quomodo ignorare potuit quis ipsum percussisset?

XXVII, 26. Tunc dimisit illis Barabbam, Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

Magnum crimen hoc Judæorum est, latronem ac interfectorem potius eligere quam Christum: tantum a justitia aberant, atque ita propter sanctitatem

66 Jerem. II, 12.

tem Christum accusabant, illoque, cujus erat judicare, eum liberante, mortis suffragium ferri rogant in pietatis omnis magistrum ac doctorem, ut graviore adhuc sustineant poenam, exclamarunt dicentes: « Tolle hunc, dimitte nobis Barabbam. » Ecce clare « Sanctum et justum abnegarunt, ut ait beatus Petrus ⁶¹, et petierunt virum homicidam sibi tradi » ut partis illius forent participes.

104 Hanc expressam eorum impietatem accusabat dicens Dominus per vocem Jeremiæ: « Dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam mihi, tanquam leo in saltu dedit super me vocem suam. Propterea odio habui eam ⁶². » Dixit autem alibi etiam de Judæorum improbitate propheta Oseas: « Væ illis, quia resilierunt a me, meticulosi sunt quia impie egerunt in me. Ego autem redemi eos: ipsi autem contra me locuti sunt mendacia. Calent in romphæa principes eorum propter inscitiam linguæ eorum ⁶³. »

XXVII, 52. *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem; hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.*

Ductur-quidem Servator ad salutarem passionem, Simoni autem Cyrenæo imposuerunt crucem ejus. Alius autem sanctorum evangelistarum, etiam ipsum Jesum dixit portasse crucem; utraque autem vera sunt: tulit siquidem crucem Servator. Media autem via occurrentes Cyrenæo, comprehenderunt eum ac imposuerunt crucem super eum. Dicitur enim de eo per vocem Isaie ⁶⁴: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus principatus super humerum ejus. » Principatus enim illius crux facta est, per quam regnavit in omni quod sub cælo est; aliquid verum est, quod « Factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit eum ⁶⁵. »

XXVII, 58. *Tunc crucifixi sunt cum eo duolatro-nes, unus a dexteris, et alter a sinistris.*

Videsne quomodo Auctor universorum ac Dominus naturam suam corrigat. Hanc enim ad principia sua referens, per illud quod homo factus sit propter nos, nostras pro nobis sustinuit passiones; in crucem autem sublato, simul cum eo suspensi sunt duo latrones. Ac injuria quidem in confesso erat, que spectabat Judæorum scopus; sed impletur commemoratio prophetiæ dicentis, « Et cum iniquis reputatus est ⁶⁶. » Per illius passiones ad nos bona derivantur. Verum enim est, quia « Livore ejus sanati sumus ⁶⁷. » Duo hi latrones duos populos designarunt, quorum unus quidem usque ad consummationem ingratitude ostendit, ac neextremam quidem captivitatem, quam a Romanis sustinuerunt in ultionem furoris exerciti contra Christum sese subire confessi sunt; alter autem usque ad ipsum finem non desperavit de remissione, sed

A κατηγορούν Χριστού, καὶ τοῦ κρίναι λαχόντο; ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάσας εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι τὴν κόλασιν, ἀνέκραγον λέγοντες: « Αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον ἡμῖν τὸν Βαραβδᾶν. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς: « Τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνῆσαντο, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἤτησαν ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, » ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοί.

Ταύτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν καταθεὴν ἠτιέτο λέγων ὁ Κύριος διὰ φωνῆς Ἰερεμίου: « Ἐγκαταλείοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί, ὡς λέων ἐν θρυμῶ ἐδωκεν ἐπ' ἐμέ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. » Ἐφη δὲ περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητος καὶ ὁ προφήτης Ὡσηέ: « Οὐαὶ αὐτοῖς; ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ, δειλαιοὶ εἰσιν ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσαμην αὐτούς; αὐτοὶ δὲ κατεσάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. Πισοῦνται ἐν βομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν δι' ἀπαιδευσίαν γλώττης αὐτῶν. »

Ἐξερχόμενοι δὲ, εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρυσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

Ἄγεται μὲν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σίμωνι δὲ Κυρηναίῳ ἐπέθηκαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἄλλοτε δὲ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. Ἀληθῆ δὲ πάντως ἀμφότερα. Ἦνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ, κατὰ μέσην δὲ ἕως τὴν ὄδον ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχῆκασιν, καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτὸν σταυρὸν. Εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἠσαίου, ὅτι « Παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γὰρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βαστασθεὶς τῆς ὑπ' οὐρανὸν εἰπερ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι « Μέχρι θανάτου γέγονεν ὑπέροχος, θανάτου δὲ σταυροῦ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. »

Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λησταί, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐκ ἐωνύμων.

Εἶδες πῶς ὁ τῶν ὄλων Γενεσιουργὸς καὶ Κύριος τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπανορθοῖ. Ταύτην γὰρ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀναφέρων διὰ τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς; δι' ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε πάθος· ἀπρητημένῳ δὲ τοῦ σταυροῦ συνεχρέμαντο αὐτῷ δύο λησταί, καὶ ὕδρις μὲν ὁμολογουμένως τὸ γε ἦχον εἰς τῶν Ἰουδαίων σκοπόν, πληρὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγούσης: « Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. » Ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθὰ. Ἀληθές γὰρ ὅτι « Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθμεν. » Οἱ δύο οὗτοι λησταί τοὺς δύο ὑπέγραφοι λαοὺς. ὧν ὁ μὲν μέχρι τελευτῆς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐπεδείξατο, καὶ οὐδὲ τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν ἦν ὑπὸ Ῥωμαίων ὑπέμεινε εἰς ἄμυναν τῶν κατὰ Χριστοῦ παροινῶν ὠμολόγησεν ὑφίστασθαι· ὁ δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει οὐκ ἀπέγνω τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ διωρώσατο· τό τε μὴν μέσον τῶν ληστῶν σταυροῦ ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, τὸν ἐκούσιον

⁶¹ Act. III, 14. ⁶² Jerem. XII, 7, 8. ⁶³ Osee VII, 23. ⁶⁴ Isa. I, 6. ⁶⁵ Philipp. II, 7, 8. ⁶⁶ Isa. LIII, 12; Luc. XXI, 37. ⁶⁷ Isa. LIII, 6.

αὐτοῦ πρὸς οὓς ἐκὼν παρεγένετο, ἀμφοτέρους τῇ A
ἐαυτοῦ ἐνανθρωπήσει βουληθεὶς ἀνανεώσασθαι· εἰ καὶ
ὁ πρότερος, ὡς ὁ εἰς τῶν ληστῶν παρητήσατο, « Οὐκ
ἔχομεν, λέγων, βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα » καὶ τὸ αἷμα
τὸ ἁθῶν ἐπὶ τὴν ἐαυτοῦ κεφαλὴν ἐξαιτούμενος, καὶ
ὡς δικαίῳ τῷ φόνῳ ἐναθρονόμενος, ἀφ' ὧν καὶ οὗτοι
κακίαιος κοινῶς τῆς βασιλείας ἐξέπεσαν.

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ λησται οἱ συσταυρωθέντες αὐ-
τῷ, ὡς εἰδίδον αὐτῷ.

Ὁ μὲν οὖν εἰς τῶν ληστῶν ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀφι-
λοθεταῖς συνδιδαιτώμενος τοὺς αὐτοὺς ἐκείνοις ἤρηνε
λόγους· « Εἰ γὰρ σὺ εἶ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, σῶσον σεαυ-
τὸν καὶ ἡμᾶς. » Ὁ γὰρ μὴν ἕτερος, τὴν ἐναντίαν ἐκεί-
νω βαδίζων ὁδόν, εἰχότως θαυμάζεται· πεπίστευκε B
γὰρ εἰς αὐτὸν, καίτοι δίχης ἀπρητημένης οὕτω πι-
κρᾶς, ἐπιτιμᾶ ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστομίαις,
καὶ ταῖς τοῦ συγκρεμαμένου φωναῖς ὠμολόγησε τὴν
ἀμαρτίαν, ἵνα δικαιότερος φανῇ· μεμαρτύρηκε γὰρ
Χριστῷ τὸ ἀνυπαίτιον παντελῶς, καὶ τῆς τῶν σταυ-
ρωσάντων ἀπονοίας κατηγορῶς ἦν, ταύτη τοι τὸν τῶν
ἁγίων ἤρπασε κληρὸν, τὴν ἀνω καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπο-
γραφὴν. Σταυρούμενον γὰρ βλέπων, βασιλέα ἐκά-
λει· τὸν ἐν ἀτιμίᾳ καὶ πάθει προσεδόκησεν ἤξειν ἐν
δόξῃ θεοπρεπεῖ, ἤρπασε τὴν πίστιν, καίτοι· εὐγενῶς
οὐ τεθραμμένος.

Ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην
τὴν γῆν ἕως ὥρας ἑννάτης.

Τὸ σκότος ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἐγένετο ἀπὸ ὥρας ἕκ- C
της ἕως ὥρας ἑννάτης, τοῦ ἡλίου ἐκλείποντος, ἵν' εἰ-
δειν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ ἀπρητημένος τοῦ ζύλου
ὁ σύνοπλον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κτίσιν λαθῶν, ὅτε τοῖς
Αἰγυπτίοις πεπολέμηκε· δι' αὐτοὺς τὸ ἡλιακὸν ἐκλέ-
λοιπε φῶς, καὶ ἀπάσης τῆς αὐτῶν χώρας κατεσεδά-
σθη τὸ σκότος, ἡλίου τὴν ἀκτίνα συστελιαντος καὶ
οἶον οὐκ ἀνεχομένου πέμπει αὐτὴν ἐτι τοῖς γεγονόσι
κυριοκτόνοις. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐσκοτίσθαι
φαμέν τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἥτις τοὺς κατοικοῦντας
αὐτὴν, ὅτι οὐκ ἐδέξατο τὸν ἡλίον τῆς δικαιοσύνης
καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράζας φωνῇ μεγάλῃ
ἄφηκε τὸ πνεῦμα.

Μέγα καὶ ἐξαιρετὸν κατωρθώθη διὰ Χριστοῦ ταῖς D
ἑμετέροις ψυχαῖς. Ἐπειδὴ γὰρ δεδικαιώμεθα διὰ
τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμελες ἡ
ἀνθρώπου φύσις· εὐρήθη πλουτήσασα, κεκαινοτόμηκεν
ἡμῖν τὸ μηκέτι μὲν εἰς ἕδου τρέχειν τὰς τῶν σωμα-
τιῶν ἀπαλλαττομένας ψυχὰς, καθὰ καὶ πρῶτον, πέμ-
πεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. Καὶ τοῦτο
εἰδὼς ὁ ἅγιος ἐφη Στέφανος· « Κύριε Ἰησοῦ, δέξει τὸ
πνεῦμά μου. » Καὶ ἕτερος δὲ γράφει τῶν ἀποστόλων,
ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πι-
στῶ Κτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς.

emendatus est; illud vero medium nempe inter latro-
nes, crucem **105** subiisse Dominum, voluntatem
ejus, utrosque ad quos sponte sua venit, sua incar-
natione innovare volentis, significat: etsi prior tan-
quam unus ex latronibus eum repudiaverit, dicens:
« Non habemus regem nisi Cæsarem »; et san-
guinem innocentem in caput suum deposcens, ac
tanquam justa cæde insultans: unde et hi et ille
publice regno exciderunt.

XXVII, 44. *Idipsum autem et latrones, qui cruci-
fixi erant cum eo, improperabant ei.*

Itaque unus quidem latronum Judæorum a Deo
aversationibus innutritus, eosdem cum illis protulit
sermones: « Si enim, inquit, tu es Christus, salva
temetipsum et nos »: alius tamen contrariam
illi iniens viam, merito admiratione dignus est; cre-
didit enim in eum, licet jam intentato hoc suppli-
cio adeo acerbo, increpat perversas Judæorum
voces, ac sermonem illius, qui simul suspensus
est confessus est peccatum, ut justior videat-
ur. Testatus est enim omnimodam Christi innoce-
ntiam, ac dementia eorum qui cruci affixerunt
factus est accusator: hac ratione sanctorum sor-
tem rapuit, supernam, ac in cælis inscriptionem.
Cernens enim cruci affixum, regem vocabat; cum
in ignominia ac passione esset, in gloria, quæ Deum
deceat venturum exspectavit: fidem suscepit, licet
minus ingenue esset enutritus.

XXVII, 45. *A sexta autem hora tenebræ factæ
sunt super universam terram usque ad horam nonam.*

Tenebræ factæ sunt super universam terram ab
hora sexta usque ad horam nonam deficientie sole,
ut videre possent illum ipsum esse, qui sublatus
erat in ligno, qui simul armatam pro eis accepit
creaturam, cum Ægyptiis debellavit. Propter eos
autem solis lumen deficit: et per universam illo-
rum regionem diffusæ sunt tenebræ, sole suam lucem
comprimente, et quodammodo non patiente eam
mitti eis qui jam erant Domini interfectores. Alio
vero modo etiam **106** obtenebrescere dicimus
Judæorum regionem, sive qui eam incolunt, eo
quod solem justitiæ ac verum lumen non susce-
perunt.

XXVII, 50. *Jesus autem iterum clamans voce
magna, emisit spiritum.*

Magnum et eximium quiddam a Christo per-
fectum est in animabus nostris. Cum enim justifi-
cati simus per fidem in Deum, et in ipso vacuitate
peccati hominum natura ditata inventa sit, id nobis
novi præstitit beneficii, ut non amplius quidem
currant ad infernum animæ nostræ corporibus
liberatæ, prout ante, sed potius mittantur in manus
Dei viventis. Idque sciens sanctus Stephanus dixit:
« Domine Jesu, suscipe spiritum meum »: alius
vero etiam Apostolorum scribit, ut etiam patientes
secundum Dei voluntatem fideli Creatori animas
suas tradant.

¹⁰⁵ Joan. xix, 15. ¹⁰⁶ Luc. xxiii, 39. ¹⁰⁷ Act. vii, 58.

tem Christum accusabant, illoque, cujus erat judicare, cum liberante, mortis suffragium ferri rogant in pietatis omnis magistrum ac doctorem, ut graviore adhuc susineant pœnam, exclamarunt dicentes: « Tolle hunc, dimitte nobis Barabam. » Ecce clare « Sanctum et justum abnegarunt, ut ait beatus Petrus ⁴¹, et petierunt virum homicidam sibi tradi » ut partis illius forent participes.

104 Hanc expressam eorum impietatem accusabat dicens Dominus per vocem Jeremiæ: « Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam mihi, tanquam leo in saltu dedit super me vocem suam. Propterea odio habui eam ⁴². » Dixit autem alibi etiam de Judæorum improbitate propheta Oseas: « Væ illis, quia resilierunt a me, moticulosi sunt quia impie egerunt in me. Ego autem redemi eos: ipsi autem contra me locuti sunt mendaciis. Cadent in romphæa principes eorum propter inscitiam linguæ eorum ⁴³. »

XXVII, 52. *Exeuntes autem intenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem; hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.*

Ductar-quidem Servator ad salutarem passionem, Simoni autem Cyrenæo imposuerunt crucem ejus. Alius autem sanctorum evangelistarum, etiam ipsum Jesum dixit portasse crucem; utraq; autem vera sunt: tulit siquidem crucem Servator. Media autem via occurrentes Cyrenæo, comprehenderunt eum ac imposuerunt crucem super eum. Dicitur enim de eo per vocem Isaïæ ⁴⁴: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus principatus super bumerum ejus. » Principatus enim illius (cruz facta est, per quam regnavit in omne quod sub cœlo est: siquidem verum est, quod « Factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit eum ⁴⁵. »

XXVII, 58. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dexteris, et alter a sinistris.*

Videsne quomodo Auctor universorum ac Dominus naturam suam corrigat. Hanc enim ad principia sua referens, per illud quod homo factus sit propter nos, nostras pro nobis sustinuit passiones; in crucem autem sublato, simul cum eo suspensi sunt duo latrones. Ac injuria quidem in confesso erat, quo spectabat Judæorum scopus; sed impletur commemoratio prophetiæ dicentis, « Et cum iniquis reputatus est ⁴⁶. » Per illius passiones ad nos bona derivantur. Verum enim est, quia « Livore ejus sanati sumus ⁴⁷. » Duo hi latrones duos populos designarunt, quorum unus quidem usque ad condemnationem ingratitude ostendit, ac ne extremam quidem captivitate, quam a Romanis sustinuerunt in ultionem furoris exerciti contra Christum sese subire confessi sunt; alter autem usque ad ipsum finem non desperavit de remissione, sed

κατηγόρου Χριστοῦ, καὶ τοῦ κρίναι λαγόντος; ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου φήσον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάτρι, εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι τὴν κόλασιν, ἀνέκραγον λέγοντες· « Αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς « Τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνύσαντο, καθά φησιν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἦτησαν ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, » ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοί.

Ταύτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν καταδοὴν ἤτιθετο λέγων ὁ Κύριος διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφήκα τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί, ὡς λέων ἐν δρυμῷ ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. » Ἐφη δὲ πού περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσίτητος· καὶ ὁ προφήτης Ὀσηέ· « Οὐαὶ αὐτοῖς; ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ, δειλατοὶ εἰσιν ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσαμην αὐτούς; αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. Πισοῦνται ἐν βρομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν δι' ἀπαιδευσίαν γλώττης αὐτῶν. »

Ἐξερχόμενοι δὲ, εἶρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρυσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

Ἄγεται μὲν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σίμωνι δὲ Κυρηναίῳ ἐπέθηκεν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἄλλοι δὲ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. Ἀληθῆ δὲ πάντως ἀμφότερα. Ἦνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ, κατὰ μέσσην δὲ ἕως τὴν ὄδον ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχέχασιν, καὶ μετέθηκεν ἐπ' αὐτὸν σταυρὸν. Εἰρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἠσαίου, ὅτι « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γὰρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βεβασιλευσε τῆς ὑπ' οὐρανὸν· εἶπερ ἔστιν ἀληθές, ὅτι· Μέχρι θανάτου γέγονεν ὑπήκοος, θανάτου δὲ σταυροῦ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπαρῶψωσεν. »

Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο ληστοὶ, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ ἐναντίων.

Εἶδες πῶς ὁ τῶν ὄλων Γενεσιουργὸς καὶ Κύριος τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπανορθοῖ. Ταύτην γὰρ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀναφέρων διὰ τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς; δι' ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε πάθος· ἀπρητιμένῳ δὲ τοῦ σταυροῦ συνεκρέμαντο αὐτῷ δύο ληστοὶ, καὶ ὕβρις μὲν ὁμολογουμένως τό γε ἦσαν εἰς τῶν Ἰουδαίων σκοπὸν, πλὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγουσῆς· « Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. » Ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθὰ. Ἀληθές γὰρ ὅτι· « Τῷ μῶλωσι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθημεν. » Οἱ δύο οὖτοι ληστοὶ τοὺς δύο ὑπέγραψον λαοὺς. ὧν ὁ μὲν μέγιστος τελευτῆς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐπέδειξετο, καὶ οὐδὲ τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν ἦν ὑπὸ Ῥωμαίων ὑπέμεινε εἰς ἄμνην τῶν κατὰ Χριστοῦ παροινίων ὠμολόγησεν ὑπίσταςθαι· ὁ δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει οὐκ ἀπέγνω τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ διωρθώσατο· τό τε μὴν μέσον τῶν ληστῶν σταυροῦ ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, τὸν ἐκούσιον

⁴¹ Act. iii, 14. ⁴² Jerem. xii, 7, 8. ⁴³ Osee vii, 25. ⁴⁴ Isa. ix, 6. ⁴⁵ Philipp. ii, 7, 8. ⁴⁶ Isa. liiii, 12; Luc. xxi, 37. ⁴⁷ Isa. liiii, 5.

αὐτοῦ πρὸς οὐδὲ ἐκὼν παραγίνετο, ἀμφοτέρους τῆ α
 εαυτοῦ ἐνανθρωπήσει βουληθεὶς ἀνανεώσασθαι· εἰ καὶ
 ὁ πρότερος, ὡς ὁ εἰς τῶν ληστῶν παρητήσατο, « Οὐκ
 ἔχομεν, λέγων, βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα » καὶ τὸ αἷμα
 τὸ ἀθῶον ἐπὶ τὴν εαυτοῦ κεφαλὴν ἐξαιτούμενος, καὶ
 ὡς δικαίω τῷ φόβῳ ἐναθρυνόμενος, ἀφ' ὧν καὶ οὗτοι
 κάκιστος κοινῶς τῆς βασιλείας ἐξέπεσαν.

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ λησται οἱ συσταυρωθέντες αὐ-
 τῷ, ὡς εἰδίζον αὐτῷ.

Ὁ μὲν οὖν εἰς τῶν ληστῶν ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀφι-
 λοθεταῖς συνδιατιώμενος τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους ἤρηνε
 λόγους· « Εἰ γὰρ σὺ εἶ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, σῶσον σεαυ-
 τὸν καὶ ἡμᾶς. » Ὁ γὰρ μὴ ἔτερος, τὴν ἐναντίαν ἐκεί-
 νῳ βαδίζων ὁδὸν, εὐχότως θαυμάζεται· πεπίστευκε β
 γὰρ εἰς αὐτὸν, καί τοι δίχως ἀπρητημένης οὕτω πι-
 κρᾶς, ἐπιτιμᾶ ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστομίαις,
 καὶ ταῖς τοῦ συγκραμαμένου φωναῖς ὠμολόγησε τὴν
 ἀμαρτίαν, ἵνα δικαιότερος φανῇ· μεμαρτύρηκε γὰρ
 Χριστῷ τὸ ἀνυπαίτιον παντελῶς, καὶ τῆς τῶν σταυ-
 ρωσάντων ἀπονοίας καθήγορος ἦν, ταύτη τοι τὸν τῶν
 ἀγίων ἤρπασε κλήρον, τὴν ἀνω καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπο-
 γραφήν. Σταυρούμενος γὰρ βλέπων, βασιλέα ἐκά-
 λει· τὸν ἐν ἀτιμίᾳ καὶ πάθει προσεδόκησεν ἤξειν ἐν
 δόξῃ θεοπροπέει, ἤρπασε τὴν πίστιν, καί τοι· εὐγενῶς
 οὐ θεβραμμένος.

Ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην
 τὴν γῆν ἕως ὥρας ἑννάτης.

Τὸ σκότος ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἐγένετο ἀπὸ ὥρας ἕκ-
 τῆς ἕως ὥρας ἑνάτης, τοῦ ἡλίου ἐκλείποντος, ἵν' εἰ-
 δέξεν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἐκείνός ὁ ἀπρητημένος τοῦ ζύλου
 ὁ σύνοπλον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κρίσιν λαβῶν, ὅτε τοῖς
 Αἰγυπτίοις πεπολέμηκε· δι' αὐτοὺς τὸ ἡλιακὸν ἐκλέ-
 λοιπε φῶς, καὶ ἀπάσης τῆς αὐτῶν χώρας κατεσκεδά-
 σθη τὸ σκότος, ἡλίου τὴν ἀκτίνα συστειλαντος καὶ
 οἶον οὐκ ἀνεγομένου πέμπει αὐτῆν ἔτι τοῖς γεγονόσι
 κυριοκτόνοις. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐσκοτισθαι
 φάμεν τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἥτοι τοὺς κατοικοῦντας
 αὐτὴν, ὅτι οὐκ ἐδέξατο τὸν ἡλίον τῆς δικαιοσύνης
 καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράζας φωνῇ μεγάλῃ
 ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

Μέγα καὶ ἐξαιρετὸν κατωρθώθη διὰ Χριστοῦ ταῖς
 ἡμετέροις ψυχαῖς. Ἐπειδὴ γὰρ δεδικαιώμεθα διὰ
 τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμελὲς ἢ
 ἀνθρώπου φύσις εὐρέθῃ πλουτήσασα, κεκαινοτόμηκεν
 ἡμῖν τὸ μηκέτι μὲν εἰς ἄβου πρέγειν τὰς τῶν σωμα-
 τῶν ἀπαλλαττομένης ψυχᾶς, καθὰ καὶ πρῶτην, πέμ-
 πεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος. Καὶ τοῦτο
 εἰδὼς ὁ ἅγιος Ἐφ' Στέφανος· « Κύριε Ἰησοῦ, δέξει
 τὸ πνεῦμά μου. » Καὶ ἕτερος δὲ γράφει τῶν ἀποστόλων,
 ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πι-
 στωῦ Κτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς εαυτῶν ψυχὰς.

emendatus est; illud vero medium nome inter latro-
 nes, crucem **105** subiisse Dominum, voluntatem
 ejus, utrosque ad quos sponte sua venit, sua incar-
 natione innovare volentis, significat: etsi prior tan-
 quam unus ex latronibus eum repudiaverit, dicens:
 « Non habemus regem nisi Cæsarem ⁶⁶; » et san-
 guinem innocentem in caput suum deponens, ac
 tanquam justa cæle insultans: unde et hi et ille
 publice regno exciderunt.

XXVII, 44. *Idipsum autem et latrones, qui cruci-
 fixi erant cum eo, improperabant ei.*

Itaque unus quidem latronum Judæorum a Deo
 aversationibus innutritus, eosdem cum illis protulit
 sermones: « Si enim, inquit, tu es Christus, salva
 temetipsum et nos ⁶⁷: » alius tamen contrarium
 illi iniens viam, merito admiratione dignus est; cre-
 didit enim in eum, licet jam intentato hoc supplicio
 adeo acerbo, increpat perversas Judæorum
 voces, ac sermonum illius, qui simul suspensus
 est confessus est peccatum, ut justior videatur.
 Testatus est enim omnimodam Christi innocentiam,
 ac dementia eorum qui cruci affixerunt
 factus est accusator: hac ratione sanctorum sor-
 tem rapuit, supernam, ac in cælis inscriptionem.
 Cernens enim cruci affixum, regem vocabat; cum
 in ignominia ac passione esset, in gloria, quæ Deum
 decet venturum exspectavit: fidem suscepit, licet
 minus ingenue esset enutritus.

XXVII, 45. *A sexta autem hora tenebræ factæ
 sunt super universam terram usque ad horam nonam.*

Tenebræ factæ sunt super universam terram ab
 hora sexta usque ad horam nonam deficiente sole,
 ut videre possent illum ipsum esse, qui sublatus
 erat in ligno, qui simul armatus pro eis accepit
 creaturam, cum Ægyptios debellavit. Propter eos
 autem solis lumen deficit: et per universam illo-
 rum regionem diffusæ sunt tenebræ, sole suam lucem
 comprimente, et quodammodo non patiente eam
 mitti eis qui jam erant Domini interfectores. Alio
 vero modo etiam **106** obtenebrescere dicimus
 Judæorum regionem, sive qui eam incolunt, eo
 quod solem justitiæ ac verum lumen non susce-
 perunt.

XXVII, 50. *Jesus autem iterum clamans voce
 magna, emisit spiritum.*

Magnum et eximium quiddam a Christo per-
 fectum est in animalibus nostris. Cum enim justifi-
 cati simus per fidem in Deum, et in ipso vacuitate
 peccati hominum natura ditata inventa sit, id nobis
 novi præstitit beneficii, ut non amplius quidem
 currant ad infernum animæ nostræ corporibus
 liberatæ, prout ante, sed potius mittantur in manus
 Dei viventis. Idque sciens sanctus Stephanus dixit:
 « Domine Jesu, suscipe spiritum meum ⁶⁸. » Alius
 vero etiam Apostolorum scribit, ut etiam patientes
 secundum Dei voluntatem fideli Creatori animas
 suas tradant.

⁶⁶ Joan. xii, 15. ⁶⁷ Luc. xiiii, 39. ⁶⁸ Act. vii, 58.

XXVII, 41. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes.*

Scindi **107** et dirumpi velum, signum erat non obscurum, eum tantum non lugere templum, et ipsos ad exitum et perditionem deluctos esse qui templi Dominum crucifixerant; forte vero etiam de impietate contra Christum, pro illorum consuetudine, illo quod contigerat ipsos redarguente. Mos enim erat Judæis, discernere vestimenta, cum Deus blasphemaretur. Videtur autem aliud etiam quiddam eorum quæ necessaria sunt ad utilitatem, hoc factum nobis insinuare. Velum enim quod abscondit intus Sancta sanctorum, instante tempore, quo oportebat contrahi legis umbram, cultumque figuratum desinere, aperiri vero Sancta sanctorum, iis qui per fidem in Christum justificati sunt, discernitur, ostendente quodammodo ipsa Deo, iis qui digni sunt, ut deinceps nullo prohibente ad interius tabernaculum currant, qui Christi vestigiis insistunt.

108 Terra mota est transmutationem in melius innuens: aut etiam ostendit contra eos, qui Christo insultarunt indignationem; rumpi autem petras, signum fuit lapideum gentium cor aperiri ad suspensionem divini ac evangelici seminis. Sancti vero qui resurrexerunt et apparuerunt multis, non præmaturam solum illi acceperunt resurrectionis gratiam, verum etiam in signum constituti sunt, mortem Christi morte esse superatam. Eo etiam legem spectasse arbitror quæ jubet involuntariæ causæ causa profugum, rursus redire in patriam, post mortem principis sacerdotum: Christi enim mors regressum ad supernam Jerusalem, reis nobis restituit.

Turbæ quoque, quæ ad spectandum aderant, percutientes pectora sua, reversæ sunt, forte etiam impietate in Christum sese liberantes, eo quod contra crucifixoꝝ clamarent, etsi non aperte, propter principum improbitatem. Tanta erat crucifixi virtus, ut post tantam temulentiam ac irrisionem, etiam centurio ac populus compungeretur; quidam autem aiunt, **109** centurionem hunc post hæc martyrium subisse, in fide viriliter stantem. Verax enim erat Dominus cum diceret: «Cum exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum¹.» Ecce enim in pretiosa cruce sublatus, cœpit multos reti capere ad agnitionem veritatis: traxit igitur centurionem, traxit autem quosdam etiam Judæos, qui pectora sua percutiebant, quodammodo omnino compuncti, ac mentis oculis Dominum intuentes.

XXVIII, 7. *Et cito enntes dicitis discipulis ejus, quia Surrexit a mortuis, et ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis.*

Postquam in cruce propter nos Dominus susti-

¹ Joan. XII, 32.

Καὶ ἰδοὺ, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο.

Τὸ διαβραχῆσαι τὸ καταπέτασμα σημεῖον ἦν εὐκλύς ἀσυμφανὲς τοῦ καὶ αὐτὸν μονουχοῦ πενθῆσαι τὸν ναὸν καὶ τοὺς εἰς βλεθρον καὶ ἀπώλειαν κατενηγεμένους, οἱ τὸν αὐτοῦ τοῦ ναοῦ δεσπότην ἐσταύρωσαν· ἴσως δὲ καὶ ἐπὶ δυσσεβείᾳ τῇ κατὰ Χριστοῦ, διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς συνθηλας ἐλέγχοντος αὐτοὺς τοῦ συμβεβηκότος. Ἔθος γὰρ ἦν Ἰουδαίους τὴν ἐσθῆτα περιβραχῆνυσθαι βλασφημηθέντος Θεοῦ. Ἔοικε δὲ τι καὶ ἔτερον τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν ὑπεμφαίνειν ἡμῖν τὸ γεγεννημένον. Τὸ γὰρ καταπέτασμα κρύπτων εἶσω τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἐνοστάντος καιροῦ καθ' ὃν ἔδει συστέλλεσθαι τὴν τοῦ νόμου σκιά, καὶ τὴν ἐν τύποις καταλήξει λατρείαν, ἀνεωχθῆναι δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τοῖς διὰ πίστει τῆς εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένοις, περιβραχῆνυται, δεικνύοντος ὡσπερ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ἵνα λοιπὸν εἴργοντος οὐδενός, εἰς τὴν ἐσωτέραν τρέχωσι σπηλὴν οἱ κατ' ἴχνος λέντες Χριστοῦ.

Ἐτείσθη καὶ ἡ γῆ, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετέθεσιν σημαίνουσα, ἣ καὶ δείκνυσι τὴν κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν πεπαρηνηκότων ἀγανάκτησιν· τὸ δὲ βραχῆναι τὰς πέτρας, σημεῖον ἦν τοῦ τὴν λιθίνην τῶν ἐθνικῶν καρδίαν ἀνεωχθῆναι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ εὐαγγελιστικοῦ σπόρου. Οἱ δὲ ἀναστάντες ἅγιοι, καὶ ὀφθέντες πολλοῖς, οὐ πρόωρον ἔλαβον μόνον ἐκαίνοι τὸ τῆς ἀναστάσεως χάρισμα, ἀλλ' εἰς σημεῖον γεγονάσιν, ὅτι κατηργήθη ὁ θάνατος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοῦτο, οἶμαι, καὶ ὁ νόμος ὑπέβλεπε, κελύων τὸν ἀνοσιγίως φονεύσαντα φυγόντα αὐθις ἐπανατρέχειν εἰς τὴν πατρίδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιερέως· ὁ γὰρ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν εἰς τὴν ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἄνοδον τοῖς ὑπευθύντοις ἡμῖν ἀπέδωκεν.

Καὶ οἱ ὄχλοι δὲ οἱ παραγενόμενοι εἰς τὴν θεωρίαν τύπτοντες αὐτῶν τὰ στήθη, ὑπέστρεφον, τάχα που τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείας ἀπαλλάττοντες ἑαυτοὺς διὰ τοῦ τῶν σταυρωσάντων καταδοῦν, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς, διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα. Τοσαύτη τοῦ σταυρουμένου ἡ δύναμις, ὥστε μετὰ χλευασίας τοσαύτης καὶ κωμωδίας καὶ τὸν κεντουρίωνα κατανυγῆναι, καὶ τὸν δῆμον. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι καὶ μαρτύριόν ἐστι τοῦ κεντουρίωνος τούτου ἀνδρισαμένου μετὰ ταῦτα ἐν τῇ πίστει. Ἀληθὴς ἦν λέγων ὁ Κύριος· «Ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἔλκυσω πρὸς ἑμαυτόν.» Ἰδοὺ γὰρ ἐν τῷ τιμίῳ σταυρῷ ὑψούμενος, ἤρξατο τοῦ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ἐλκυσε γοῦν τὸν ἑκατόνταρχον, εἴλκυσε δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων τινάς, οἱ καὶ τὰ στήθη ἔτυπτον κατανυττόμενοι που πάντως καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι ἀντιβλέποντες πρὸς Κύριον.

Καὶ ταχὺ πορευθεῖσιν, εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἰδοὺ προῖαει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε· ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν.

Ἐπειδὴ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ δι' ἡμᾶς ὑπομεμένηκε

πάθος ὁ Κύριος, καὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα ἅνθρωπον ἑαυτοῦ δέδωκε σάρκα, καὶ ἦν ἐν μνημείῳ καθάπερ τις ἐ ἀδόθητος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, » κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· Ἐθαύμασαν αἱ γυναῖκες τὰ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἐπιχομιζόμεναι, καὶ ἀρωμάτων οὔσαι μεσταί. Ἐνόμιζον γάρ, ὅτι κείσεται τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ καὶ ἀπομεινεί νεκρὸς ἐν μνημείῳ. Καὶ μήτοι θαυμάσης εἰ γυναῖκες ἠγνόουν ὅτι Θεὸς ὢν καὶ ζωὴ, τὸ τῆς φθορᾶς καταλύσει κράτος, καὶ πάλιν δρομήσει πρὸς ζωὴν, ὅπου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀποστόλοις ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ λόγος ἔδοξεν εἶναι ληρός τις ἀπλῶς καὶ πρᾶγμα κατεφυσμένον, διὰ τὸ μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Οὐκοῦν ἀφικοντο μὲν αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνήμα, τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἕνεκα· οὐκ εὐροῦσαι γε μὴν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὁρῶσιν ἅγιον ἄγγελον. Καὶ δὴ γέγονεν αὐτοῖς εὐαγγελιστὴς καὶ κήρυξ τῆς ἀναστάσεως. Μὴ γὰρ ζητήτε, φησί, τὸν αἰὲ ζῶντα κατὰ φύσιν ὄντα ζωὴν, μετὰ τῶν νεκρῶν· οὐκ ἔστι γὰρ ὧδε, τουτέστιν ἐν θανάτῳ καὶ μνήματι, ἀλλ' ἠγέρθη, ὁδὸς τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομῆς οὐκ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν γενόμενος. Διὰ τοῦτο γὰρ καθήκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὑπῆλθεν ὁμοίωσιν, « Ἴνα χάριτι Θεοῦ, καθά φησιν μακάριος Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς γέυσθαι θανάτου, » καὶ γένηται τοῦτο τοῦ θανάτου θάνατος, καὶ κατάλυσις ἀρᾶς τῆς ἐπεννηγεμένης τῷ πρωτοπλάστῳ ποτῆ. Τοιαύτης γὰρ ἐλπίδος παρεσκευάσεν εἰσω γενέσθαι ὁ Κύριος, εἰπὼν· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καὶ ἀποθάνῃ ζήσεται. » Εἰδέναι γὰρ δεῖ ὡς ἄγγελοι τοῖς ποιμέσιν ἐν Βηθλεὲμ τὸν τόκον εὐηγγελίζοντο, καὶ νῦν λογικαὶ δυνάμεις κηρύττουσι τὴν ἀνάστασιν. Δελειτούργηκε τοίνυν ὁ οὐρανὸς τοῖς περὶ αὐτοῦ κηρύγμασι, καὶ περιέπουσι τὸν Ἰὼδ αἱ τῶν ἄνω πνευμάτων στρατιαί, ὡς τῶν ἔλων Δεσπότην καὶ Κύριον, καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος.

Ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς, λέγων· Χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

Κεκέρδακε τὸ θῆλυ γένος καὶ λύσιν ὀνειδισμοῦ καὶ κατάρτα· ἀνατροπὴν. Ὁ γὰρ εἰπὼν πάλαι πρὸς αὐτάς· « Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, » παύλαν αὐταῖς ἔδωκε συναντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, καὶ εἰπὼν· « Χαίρετε. » Μεθ' ὑπερβαλλούσης εὐφροσύνης αἱ γυναῖκες αὐτῷ προσδραμουσαὶ ἐλάμβανον, καὶ διὰ τῆς ἀφῆς, τεκμηρίον καὶ πληροφορίαν τῆς ἀναστάσεως, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ. Τί οὖν αὐτός; « Μὴ φοβεῖσθε· » πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ θεὸς ἐκβάλλει προδοποιῶν τῇ πίστει, καὶ διὰ τῶν γυναικῶν τοὺς μαθητὰς εὐαγγελίζεται· ὁ πολλὰκις εἶπον, τὸ μάλιστα γένος ἀτιμωθὲν εἰς τιμὴν ἄγειν, καὶ εἰς χρηστὰς ἰλιπιδας, καὶ τὸ πεπρωμένους ἰώμενος.

⁷⁰ Psal. LXXV, 6.

⁷² Philipp. II, 7.

⁷⁴ Hebr. I, 9.

⁷⁵ Joan. XI, 25.

⁷⁶ Gen. III, 16.

⁷⁷ Matth.

XXVIII, 10.

nuit passionem, ac pignus pro nostrum omnium vita suam dedit carnem, fuitque in sepulcro, ut quidam « sine adjutorio inter mortuos liber ⁷⁰, » sicut in Psalmis cantatum est: cucurrerunt mulieres, ea quæ ad corporis officium pertinent afferentes, et aromatibus instructæ. Existimabant enim fore ut eodem modo quo ceteri jaceret in sepulcro mortuusque permaneret. Ac ne mireris ignorasse mulieres eum, cum Deus et vita sit, **110** dissoluturum robur corruptionis, rursusque recursurum ad vitam, quando etiam apostolis illius sermo de resurrectione nuge plane esse videbantur, ac res quædam ementita, eo quod ne ipsi quidem intelligerent divinitus inspiratam Scripturam. Itaque abierunt quidem mulieres ad sepulcrum Christi ob amorem in eum. Non invento autem ibi ejus corpore, vident sanctum angelum; et hic utique factus est illis nuntius, et præco resurrectionis: Nolite enim, inquit, semper viventem cum mortuis quærere, qui ex natura sua vita est, quia non est hic, id est, in morte ac monumento, sed suscitatus est, non tam sibi quam nobis via recurrendi ad incorruptionem factus. Propterea enim exinanivit semetipsum ⁷², nostramque subiit similitudinem, « Ut gratia Dei, ut ait beatus Paulus ⁷⁴, pro omnibus gustaret mortem, » idque fiat mortis mors, ac dissolutio maledictionis aliquando latæ in protoplastum. In talem enim spem induxit nos Dominus dicens: « Amen dico vobis, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet ⁷⁵. » Sciendum enim est, ut angeli pastoribus Bethleem partum annuntiarunt, ita etiamnum rationales virtutes prædicare resurrectionem. Subserviit igitur cælum illius prædicationi, ac sequuntur Filium spirituum supernorum exercitus, **111** tanquam universorum rectorem ac Dominum, etiam cum caro, id est homo, factus est.

XXVIII, 9. Ut autem egressæ sunt annuntiare discipulis ejus, et ecce Jesus occurrit illis dicens: Ave. Illæ autem accedentes tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum.

Obtinnit muliebri genus et solutionem opprobrii, et maledictionis conversionem. Cum enim olim eis dixisset: « In dolore paries filios tuos ⁷⁶, » requiem eis dedit occurrens eis in horto, ac dicens: « Ave. » Summa cum lætitia mulieres ei occurrentes id acceperunt, etiam per tactum, argumentum et certitudinem resurrectionis, et adoraverunt eum; equivid igitur ipse? « Nolite timere ⁷⁷: » rursus etiam ipse metum ejicit viam sternens fidei, ac per mulieres discipulis annuntiat. Quod sæpenumero dixi, genus maxime honore carens summo honore afficit, et bona spe fovet, et quod laboravit asat.

FRAGMENTA ALIA.

Sancti Cyrilli archiepiscopi Alexandriae ex Commentario in Matthæi Evangelium.

Ex his omnibus, conversos ad nequitiam Israelitas demonstrabat; et quod supernæ clementiæ facti indigni, a Servatoris auxilio exciderant.

Korem hoc loco nihil aliud quam Spiritum dicens, sive vivificam Spiritus vim, quæ per Christum corruptis jam corporibus infusa, exitiosam expellit corruptelam, vitamque reducere curat.

Amovent nos a (Dei) necessitudine et intima communione, non locus aut intervalla, sed voluptatis potius amor, et mundani erroris impuritas. Si ergo hoc intermedium impedimentum tollatur, nihil jam prohibebit quominus Deo copulemur.

Non enim pervidere potuit Christi mysterium, quanquam divina jam lux oriebatur, lux, inquam, Christi. Veruntamen hæc gentibus concessa fuit, multæ licet reis impietatis; creaturam enim pro Creatore adorabant.

Præcipuus merito est veræ poenitentiae fructus, fides apprimè in Christum, et evangelicæ vitæ novitas, quæ, litteræ crassitudine omissa, simplicem et desecratam adorationem id spiritu exhibeat.

Ergo vere reputandum est, Deum in primis haud jam a nobis typos requirere, sed rem potius ab **112** illis significatam, id est adorationis in spiritu virtutem.

Prorsus enim detestanda est ferox illa et superba Jerusalem, quæ salutis vitæque Ducem et dispensatorem summa sua vesania a se removit, et incredilibus ausis vel nolentem, ut ita dicam, ad alias transire regiones compulit.

Cyrillus libro IX in Evangelium Matthæi.

Non quod (2) humanam corporis formam amiserit, sed quia id circumdedit lucente gloria, et indecoram carnis conditionem honorabili specie vestivit, ceu optime Paulus dixit: « Seminat in ignominia, resurgit in gloria. » Quid autem corpus est? Scilicet nuda caro, quæ naturali nulla circumdatur gloria, imo ignominia tantummodo et naturæ infirmitate laborat. Veruntamen in resurrectione, digna Deo mutatio accidet, nempe in divinæ lucentisque gloriæ stolam. « Etenim justi veluti sol splendebunt in regno Patris ipsorum, » ut ipse ait Salvator noster, gloria videlicet divinæ substantiæ propria.

(1) Τοῦ ἀγίου. Hoc et sequentia sex fragmenta prodeunt catenis in Isaiam et Jeremiam.
(2) Ex Severi libris adversus Julianum Halicarnassensem (cod. Syriac. biblioth. Vatic.) ap. Maium,

A (1) Τοῦ ἀγίου Κυρilloῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐρμηνείας.

Διὰ τούτων ἀπάντων τὴν εἰς φαυλότητα τροπὴν ὑπεδήλου τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπειθεῖς τῆς ἀνωθεν ἀναξίους ἐαυτοὺς ἀποφάναντες, τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιουρίας διήμαρτον.

Ἀρῶσον ἐν τούτοις οὐχ ἑτερόν τι παρὰ τὸ Πνεῦμα λέγων, ἦτοι τὴν ζωοποιὸν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν, ἣ διὰ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἤδη κατεφθαρμένοις ἐκχεομένοι σώμασι, τὴν διέθετον μὲν ἐξελαύνει φθορὰν, ἀντείσκρηνεσθαι δὲ ὡσπερ παρασκευάζει τὴν ζωὴν.

Ἀπειργεῖ ἡμᾶς τῆς πρὸς ἐγγύτητος καὶ προσεχούς κοινωνίας οὗ τόπος, οὐ διασκήματα, φιληθονία δὲ μᾶλλον καὶ κοσμικῆς ἀπάτης ἀκαθαρσία. Εἴπερ οὖν ἐξαίρεθ' τὸ μεσολαβοῦν, οὐδὲν ἐτι τὸ κωλύον τῷ φιλαρέτῳ κολλᾶσθαι Θεῷ.

Οὐ γὰρ ἰσχύσας ἰδεῖν τὸ ἐπὶ Χριστὸν μυστήριον, καίτοι τῆς θείας αὐτῆς ἀνισχύουσης αὐγῆς· αὐγῆς δὲ δηλονότι φαμέν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐδόθη τοῖς ἔθνεσιν, καίτοι πολλὴν ἔχουσι τὴν ἀσέβειαν· ἐλάτρευσαν γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Εἴη δ' ἂν εἰκότως καὶ σφόδρα γε δὴ καρπὸς ἀληθοῦς μεταγνώσεως, πίστις μὲν πρὸ πάντων ἢ εἰς Χριστὸν, ζωῆς δὲ τῆς εὐαγγελικῆς ἢ καινότης, τῆς μὲν τοῦ γράμματος ἀπηλλαγμένη παχύτητος, ἰσχυὴν δὲ ὡσπερ τινὰ καὶ καθαρωτάτην τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν προσφέρουσα.

Ἐννοεῖν οὖν ἀληθῆς, ὅτι προηγουμένως οὐκ ἦδη τοῖς τύπους παρ' ἡμῶν ἐξήτει Θεός, μᾶλλον δὲ τὰ ἐξ αὐτῶν παραδηλούμενα, τουτέστι, τῆς ἐν πνεύματι **C** λατρείας τὴν δύναμιν.

Κατεστουγημένη γὰρ ὄντως ἢ πάροινός τε καὶ ἀλαζῶν Ἰερουσαλήμ, τὸν τῆς σωτηρίας καὶ ζωῆς χορηγόν τε καὶ πρύτανιν, ταῖς εἰς ἄγαν ἀπονομίαις ἀποσθήσασα, καὶ τοῖς ὑπὲρ λόγον τομῆμασι, καὶ οὐκ ἐκόντα ἦδη πῶς εἰς ἐτέρους μεταχωρεῖν ἀναγκάσασα.

Bibl. nova Patrum, II, 456. Præcedebat fragmentum De sanatione Petri socrus quod jam supra ad Matth. VIII, 14, 15, Græce et Latine legitur.

Idem Cyrillus in libro XIII.

Etenim per resurrectionem a mortuis iterum humana natura imputribilitatis capax est facta: quæ res cœpit in Christo, qui idcirco secundus Adam, primus dormientium et primogenitus ex mortuis vocitatur.

113 *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Mœstus fuit dolensque Servator noster, nostrasque passiones pertulit, etiamsi Deus esset dolore omni liber et excelsior, ut nos scilicet veram in ipso humanitatem agnoscamus. Etenim scriptum est, eum itinere fuisse lassatum, licet Dominus virtutum sit rerumque omnium potestas. Similiter esuriisse dicitur, qui tamen est panis vivus de cœlo descendens, vitamque orbi tribuens. Sic item tristitiam passus, qui alioqui totus in lætitia, suavitate gaudioque versatur. Profecto nos dicimus Verbum Dei impassibile, inviolabile, manifesteque Deum, nunquam esse in sua divina natura expertum passiones. Sed quia communia ei fuerunt quæ sunt propria humanitatis, vicissim ea quæ sunt Verbi Dei propria, eique tantummodo convenientia, communia carni evaserunt, propter ineffabilem inexplicabilemque unionem. Et cum cœlo Verbum descendit, nequaquam carnem secum cœlo descendisse ait: « Nemo enim ascendet in cœlum nisi qui descendit de cœlo Filius hominis. » Post hæc, supplicio quoque se obtulit, ut nos pœna peccatisque liberaret; etenim « Livore ejus sanati sumus. »

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

SANCTI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

EXPLANATIO IN LUCÆ EVANGELIUM.

(Ex Bibliotheca nova Patrum card. Ang. Mai, t. II, p. 116. Vide ipsius Præfationem, hujusce editionis tom. I, col. 97.)

114-115 CAPITULUM I.

Qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt Verbi.

Dum Verbi hypostatici ac viventis spectatores ait evangelista fuisse apostolos, consonat Joanni Verbum factum esse carnem dicenti, atque apud nos inhabitasse, ejusque gloriam visam, gloriam quasi Unigeniti a Patre. Per carnem enim factum est visibile Verbum, quæ videlicet visibilis tangibilisque est et solida : nam per se ipsum visuali potentie erat impervium. Rursusque Joannes in Epistola : « Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod oculis nostris vidimus, et manus nostræ contractaverunt de Verbo vitæ, et vita manifestata est ». Nonne audis tangibilem appellari ab eo vitam? Nempe ut scias Filium se hominem fecisse, et carne quidem esse visibilem, deitate autem invisibilem.

V. 32. *Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.*

Etenim pari gloria præditus, atque omni re ei æqualis, ex quo effulsit, Patri, merito intelligitur Filius (1). Neque enim cum dispensatoria ratione factus est homo, omnino in aliquo factus est ipsi inferior : neque ejus natura passa aliquid est, cum apud nos pro nobis cœpit versari : 116 quippe invertibili natura est Dei Verbum. Propterea et Deus et Altissimus ac Dominus ab angelorum voce nuncupatur.

V. 37. *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.*

Dubitant rursus nonnulli, num universalis Deus

1 I Joan. 1, 1.

(1) Animadvertite jam inde ab initio vigilantissimum Cyrilli studium affirmandi divinitatem Christi Domini, quod in omni ejus scripto fieri videmus.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Θι ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται και ὑπῆρκειαι γενόμενοι τοῦ Λόγου

(Cod. A f. 2 h, E f. 5) Τοῦ Λόγου δὲ τοῦ ἐνυποστάτου καὶ ζῶντος αὐτόπται εἰπὼν τοὺς ἀποστόλους, συμπεφώνηκε τῷ Ἰωάννῃ λέγοντι τὸν Λόγον σάρκα γεγονέναι, καὶ ἐσκηνωθέναι ἐν ἡμῖν, καὶ θεωρηθῆναι τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Διὰ γὰρ τῆς σαρκὸς, θεωρητὸς ὁ Λόγος κατέστη, ὁρατῆς οὐσης καὶ ψηλαφητῆς καὶ ἀντιτύπου, ἀθεώρητος ὢν τὸ καθ' ἑαυτόν· καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἐπιστολῇ· « Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη ». Οὐκ ἀκούσις ὅτι ψηλαφητὴν ὀνομάζει τὴν ζωὴν; ἵνα ἐνανθρωπήσαντα νοῆς τὸν Υἱόν, καὶ ὁρατὸν μὲν κατὰ σάρκα, ἀόρατον δὲ κατὰ τὴν θεότητα.

Ὁδοτος ἔσται μέγας, και Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται.

(A f. 17) Ἰσοκλεῆς γὰρ τῷ φύσαντι, κατὰ πᾶν ὅτι οὖν ἰσομέτρως ἔχων ὁ ἐξ αὐτοῦ παφηνῶς Υἱὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως. Οὐ γὰρ ὅτι γέγονεν ἀνθρώπος εἰκονομικῶς, μειονεκτεῖτο κατὰ τι γοῦν ὄλως αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ εἰς ἰδίαν ἡδίκηθη φύσιν, ἀπὸ γε τῶν καθ' ἡμᾶς γενέσθαι δι' ἡμᾶς· ἐπειδὴ ἀτρεπτος κατὰ φύσιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς καὶ Ὑψίστος καὶ Κύριος· ὀνομάζεται καὶ διὰ τῆς ἀγγέλων φωνῆς.

Ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα.

(E f. 50 b, F f. 734) Ἀπορούσι δὲ πάλιν τινές,

εἰ ὁ πῶν ὧλων Θεὸς τὰ γενόμενα ἦδη καὶ πραχθέντα, δύναται ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι ποτε· κατὰ τὸ, «Ὁὐκ ἀδύναται αὐτῷ πᾶν ῥῆμα.» Οὐ γὰρ λέγομεν ὡς μὴ γενόμενα, ἀλλὰ μὴ γεγενῆσθαι τὴν ἀρχήν· οἷον εἰ τὴν πόρνην δύναται ποιῆσαι παρθένον ἐκ κοιλίας μητρὸς, ἵνα μήτε εἴη ποτὲ πόρνη, μήτε λέγοιτο, ὅτι παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Πρὸς οὗς ἐροῦμεν, ὅτι ζητεῖσθαι χρὴ παρ' ἡμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν. Εἰ μεγάλη καὶ ἀξιάγαστος, ὅτε τὸ δρώμενόν ἐστιν οὐκ ἀπεικὸς τῇ θείᾳ δόξῃ· οὐ γὰρ ὅτι πάντα δύναται, διὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀτόπων αὐτὸν ἐργάτην ὁρᾶσθαι προσήκει· νοοῦμεν γὰρ ὅτι ἄτοπὸν ἐστὶ τὸ λέγειν, Εἰ δύναται ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ποιῆσαι μὴ εἶναι Θεόν, ἢ ἀμαρτίας δεκτικόν, ἢ μὴ εἶναι ἀγαθόν, ἢ ζῶν, ἢ δίκαιον. Δεῖ τοίνυν παραιτεῖσθαι παντὶ σθένει τὰς ἀτόπους οὕτω τῶν ἐρωτήσεων. Διὰ τί δὲ Θεὸς οὐ δύναται τὴν πορνέυσαν μὴ ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι ποτὲ πόρνην; Ὅτι οὐ δύναται τὸ ψεῦδος ἀλήθειαν ποιῆσαι· καὶ οὐκ ἀσθενείας ἔγκλημα τοῦτο, ἀλλὰ φύσεως ἀπόδειξις ὡς ἀνεχομένης τι παθεῖν, ὃ μὴ αὐτῇ πρόπει· ἀλλότριον δὲ Θεοῦ τὸ ψεῦδος παντελῶς. Φεῦσμα γὰρ ἐστὶ τὸ τὴν πορνέυσαν ποιῆσαι μὴ πορνέυσαι ποτε. Δεῖ δὲ, ὡς ἔφη, τὰς οὕτως εὐήθεις τῶν ἐρωτήσεων καὶ πολὺ ἄτοπον ἔχουσας μὴδὲ προσεῖσθαι τὴν ἀρχήν, μὴδὲ τὴν θείαν ἀγνωσίαν φύσιν, μᾶλλον δὲ τῆς φύσεως ἐκείνης ἐξαιρετα.

Εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

(E f. 56, F f. 740) Οὐκ ἀκούεις καὶ τοῦ Δαβὶδ φάλλοντος· «Ἰδοὺ ἡ κληρονομία Κυρίου, υἱοὶ ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρὸς; ἡ κληρονομία γὰρ Κυρίου οἱ διὰ πίστεως αὐτῷ υἰοθετηθέντες, οἱ καὶ μισθὸς εἰσι Χριστοῦ, τοῦ γεγονότος καρποῦ τῆς παρθενικῆς γαστρὸς· κατὰ τὸ, «Ἰτῆσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου.»

Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ· διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διατοίᾳ καρδίας αὐτῶν, κ. τ. λ.

(B f. 16, H f. 41 h.) Αἰνῆταιται ὁ βραχίων τὸν ἐξ αὐτῆς φύντα λόγον. Ὑπερηφάνους δὲ λέγει τοὺς πονηροὺς δαίμονας μετὰ τὸ ἀρχόντος αὐτῶν πεσόντας δι' Ἐπαρσιν, καὶ τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς τὴν δεκοῦσαν τοῦ κηρύγματος μωρίαν μὴ προσδεξάμενους, καὶ Ἰουδαίους πιστεῦσαι μὴ βουληθέντας, οἵτινες διεσκορπίσθησαν, ἀνάξια διανοηθέντες περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· δυνάστας δὲ τοὺς Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαίους φησὶ τοὺς τὰς πρωτοκαθεδρίας μεταδώκοντας. — (A f. 9 b, E f. 59, H f. 48.) Οἰκειότερον δὲ ταῦτα περὶ τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων νοεῖν· τοῦτους γὰρ καταθραυνομένους τῆς ὑπ' οὐρανὸν διεσκόρπισεν ἐπιδημήσας ὁ Κύριος, καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπ' αὐτῶν, πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἑαυτοῦ ἀντιμετέστησε. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀκολούθησε τῇ προφητείᾳ.

Καθῆκε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἤψωσε ταπεινοὺς.

(A f. 9 b, H f. 48) Μεγάλα ἐφρόνου οἱ σκορπι-

¹ Psal. cxvii, 5. ² Psal. II, 8.

A facere queat, ut res aliqua reapse facta et peracta, facta nunquam fuerit, juxta illud: « Non est ei impossibile omne verbum. » Non enim loquimur de re non acta, sed de re acta quam actam fuisse nolle. mus, veluti, an eam quæ fuit meretrix, possit Deus efficere eam ex matris utero virginem, ita ut neque meretrix fuerit, neque dicatur; quandoquidem impossibilia hominibus, possibilita Deo sunt. Quibus respondemus, debere nos Dei virtutem ita magnam et admirandam exquirere, ut res ab eo peragenda haud indigna sit Dei ipsius majestate. Non enim quia omnia potest, idcirco absurdorum auctorem reputari eum decet. Etenim existimamus absurdum queri, possitne Deus efficere quominus ipse sit Deus, aut ut peccatum committat, aut ne sit bonus, et vivens, ac justus. Oportet igitur totis viribus absurdas hujusmodi quæstiones vitare. Cur autem hanc potest Deus efficere, ut quæ fuerit meretrix reapse non fuerit? nempe quia veritatem in mendacium convertere nequaquam potest. Neque id infirmitatis vitium est, sed naturæ demonstratio pati quidquam sibi indecens impotentis: est autem a Deo prorsus alienum mendacium. Atqui mendacii genus foret, si quæ fuerit meretrix, nunquam fuisse meretricem efficeret. Oportet itaque, ut jam dixi, fatuis hujusmodi et valde absurdis quæstionibus nunquam attemperare, neque ignorare divinam naturam, vel potius naturæ ejusdem dotes eximias.

V. 42. *Benedictus fructus ventris tui.*

C Nonne audis Davidem quoque psallentem: « Ecce hæreditas Domini, illi merces fructus ventris? » Quippe sunt Domini hæreditas, quotquot adoptionem filiorum per fidem sunt consecuti. fidem pariter Christi merces sunt, qui virginalis uteri factus est **117** fructus, juxta illud: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. »

V. 51. *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis ipsorum.*

Brachii vocabulo innuit (Mæria) natum ex semetipsa Verbum. Superbos autem dicit improbos dæmonas, cum principe suo elationis causa lapsos: simulque Græcorum sapientes, qui Evangelium, quod ipsis stultitia visum est, non admisserunt: nec non D Judæos incredulos, qui indigna Filio Dei sentientes dispersi fuerunt: potentes denique litteratos dicit ac Phariseos, qui primas cathedras appetebant. — Congruentius tamen est de scelestis dæmonibus ista verba intelligere. Hos enim per orbem audacter grassantes dispersit adveniens Dominus, et captivos ab ipsis homines ad suam obedientiam transtulit. Hæc enim omnia prophetiam impleverunt quæ ait:

V. 52. *Deposuit potentes de sedibus, et exaltavit humiles.*

Valde superbiebant hi qui postea dispersi fuere

dæmones, nec non Græcorum sapientes (ut dixi) ac Pharisæi et Litterati. Verumtamen hos depressit, exulitque illos qui potenti manui ipsius semet supposuerant, dans eis facultatem calcandi serpentes et scorpions, cunctamque inimici potentiam⁴; irritasque efficiens illorum contra nos insidias, qui tumidas mentes gerebant. Profecto Judæi olim regno suo gloriabantur; sed tamen ob incredulitatem fastigio suo dejecti fuerunt: contra vero ethnici cum inglorii essent ac ignobiles, fidei merito sunt exaltati.

V. 53. *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.*

Esurientium quidem nomine humanum genus designat. Reapse enim cuncti esuriebant, solis Judæis exceptis. Ii quippe abundabant legislatione, sanctorumque prophetarum doctrina: ipsorum enim erat legislatio, et in filios adoptio, et cultus, et promissiones⁵. Verumtamen hi luxuriantes, et sua dignitate inflati, cum ad incarnatum **118** Deum humiliter non accesserint, vacui dimissi sunt, nihil secum ferentes, neque fidem scilicet, neque scientiam, neque spem ullam bonorum. Nempe amiserunt terrestrem Jerusalem, et a futura quoque vita gloriaque exciderunt, propterea quod vitam Auctorem non receperunt, et gloriæ Dominum crucifixerunt, fontem aquæ viventis dereliquerunt, et panem de cælo demissum aspernati sunt. Ideo supervenit ipsis pessima omnium fames, et sitis quavis siti molestior. Non enim famis fuit panis sub sensum cadentis, nec aquæ sitis; sed divini verbi fames⁶. Ethnici contra esurientes atque sitientes, malisque animum afflictum gerentes, Domino recepto, spiritualibus bonis repleti fuerunt. Judæorum enim prosperitas ad ipsos transmigravit.

V. 54. *Suscepit Israellem puerum suum, recordatus misericordiæ.*

Israellem suscepit, non illum secundum carnem et nomine nudo gloriantem, sed illum secundum spiritum vimque appellationis suæ conservantem, id est homines qui Deum spectant atque ei credunt, ac per ejus Filium adoptionem sunt consecuti, prout priscis quoque prophetis et patriarchis dictum fuerat atque promissum. Quanquam id Israeli quoque, qui est secundum carnem, congruere potest; multa enim ex hac gente millia crediderunt. « Recordatus autem est misericordiæ suæ, prout Abrahamo promiserat. » In rem videlicet contulit dictum ei vaticinium, fore ut in semine ejus tribus omnes terræ benedicerentur. Impletum vero fuit vaticinium, orituro inde communi Salvatore Christo, qui de semine Abrahami est, in quo gentes benedicuntur. « Apprehendit enim semen Abrahami, » ut ait Apostolus⁷, atque ita editum patribus promissum complevit.

σθέντες δαίμονες τε καὶ διάβολος, Ἑλλήνων τὲ σοφί (ὡς ἔφη) καὶ Φαρισαῖοι καὶ Γραμματεῖς· ἀλλὰ τούτους καθέλει, καὶ ὑψώσει τοὺς ταπεινώσαντας ἐαυτοὺς ὑπὸ τὴν κραταιὴν αὐτοῦ χεῖρα, δεδωκώς αὐτοῖς ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ἀπρακτῆσαι δὲ τὰς καθ' ἡμῶν ποιήσας βουλάς τῶν τῆ διανοίᾳ ὑπερῆρᾶνων· ἦσαν ποτε καὶ Ἰουδαῖοι τῆ δυναστείας γαυρούμενοι· ἀλλὰ καθηρέθησαν δι' ἀπιστίαν· οἱ δὲ ἐξ ἔθνῶν ἀσημοὶ ὄντες καὶ εὐτελεῖς, διὰ πίστιν ὑψώθησαν.

Πεινῶντας ἐρέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτῶντας ἐξαπέστειλε κενούς.

(B f. 16; H f. 44 h, E f. 59 b) Πεινῶντας μὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λέγει· ἐλιμῶττον γὰρ πλὴν Ἰουδαίων μόνων· οὗτοι δὲ ἐπλούτουν τῇ νομοθεσίᾳ, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἁγίων προφητῶν· αὐτῶν γὰρ νομοθεσία ἡ νόθεσία, ἡ λατρεία, αἱ ἐπαγγελίαι· ἀλλ' οὗτοι μὲν ὑπερμαζήσαντες, καὶ λίαν τῷ ἀξιώματι ἐπαρθέντες, διὰ τὸ μὴ ταπεινῶς προσελθεῖν τῷ ἐνανθρωπήσαντι, ἐξαπεστάλθησαν κενοὶ, μὴδὲν ἐπιφερόμενοι, μήτε πίστιν, μήτε γνώσιν, μήτε ἐπιθετὰ ἀγαθῶν· ἐκπεπώκασι γὰρ καὶ τῆς ἐπιγγελίου Ἱεροσαλήμ, καὶ τῆς μελλούσης ἡλιοτριώθησαν ζωῆς τε καὶ δόξης, ἐπειδὴ οὐκ ἐδέξαντο τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης, καὶ ἐγκατέλιπον τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, καὶ ἐξουθένησαν τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταλθόντα· διὰ τοῦτο καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς λιμὸς ὁ πάντων χαλεπώτατος, καὶ δίψα δίψης ἀπάσης πικροτέρα· οὐ γὰρ ἦν λιμὸς ἄρτου αἰσθητοῦ, οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἔθνῶν πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἐν κακίᾳ τὴν ψυχὴν τηρόμενοι, ἐπειδὴ τὸν Κύριον προσήκοντο, ἐνεπλήσθησαν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν· μετέστη γὰρ εἰς αὐτοὺς τὰ τῶν Ἰουδαίων καλῆ.

Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους.

(E f. 59 b, F f. 744) Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ, ὁ τοῦ κατὰ σάρκα, τοῦ τῷ ὀνόματι ψιλῷ στυμνομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ πνεῦμα, τοῦ τὴν δύναμιν τῆς προσήγορας τετηρηκότος, τούτεστιν τῶν εἰς αὐτὸν ὀρώντων καὶ πιστευόντων καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ υἰοθετουμένων, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι προφήταις καὶ πατριάρχαις ὁ λόγος καὶ ἡ ὑπόσχεσις· δύναται δὲ καὶ πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τοῦτο ἀρμόσαι· πολλοὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν μυριάδες ἐπίστευσαν. « Ἐμνήσθη δὲ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, καθὼς ἐπηγγελάτο τῷ Ἀβραάμ. » Καὶ εἰς πέρας ἤγαγεν ὅπερ ἦν εἰπὼν πρὸς αὐτὸν, ὅτι « Εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς »· ἐπληροῦτο δὲ αὕτη ἡ ἐπαγγελία, ἐξ αὐτῆς μέλλουτος γεννᾶσθαι τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἐν ᾧ τὰ ἔθνη εὐλογουῦνται· « Σπέρματος γὰρ Ἀβραάμ ἐπελάβετο, » καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, καὶ οὕτω τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσε.

⁴ Luc. x, 19. ⁵ Rom. ix, 4. ⁶ Amos viii, 11. ⁷ Hebr. i', 16.

"ἤγειρε κέρασ σωτηρίας ἡμῶν.

(E f. 26, II f. 54 b) Λαμβάνεται δὲ τὸ κέρασ οὐ μόνον ἀντὶ δυνάμεωσ, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βασιλείασ· ἀμφότερα δὲ ὁ Χριστόσ ἐστίν, ὁ ἐκ τῆσ πατριδσ καὶ τοῦ γένουσ Δαβὶδ ἀνατείλασ ἡμῶν Σωτήρ· αὐτόσ γάρ ἐστίν ὁ βασιλεὺσ τῶν βασιλευόντων, καὶ ἡ ἀκαταμάχητοσ δύναμισ τοῦ Πατρός (1).

Ποιῆσαι ἔλεοσ.

(I f. 133) Ἐλεοσ καὶ δικαιοσύνη Χριστόσ· ἤλεθημεν γάρ δι' αὐτοῦ, καὶ δεδικαιώμεθα τοὺσ τῆσ φανόλητοσ ρύπουσ ἀπονηψάμενοι, διὰ πίστεωσ δηλονότι τῆσ εἰσ αὐτόν.

V. 73. *Jusjurandum quod juravit ad Abraham Patrem nostrum (2).*

CYRILLUS. Nemo autem quod Deum Abrahamo jurasse audiat, jurare assuescat. Quemadmodum enim ira de Deo dicta, non est ira, nec passionem significat, sed punitivam vim aut aliquem hujusmodi motum; sic nec juramentum, juramentum est. Non enim jurat Deus, sed certitudinem indicat, omnino futurum esse quod dicit. Juramentum enim Dei est verbum ipsius, persuadens (πληροφορῶν) audientes, et fidem cuique faciens, id quod promisit ac dixit, prorsus esse eventurum.

Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτησ Ὑψίστου κληθήσῃ. B

(A f. 12 β, E. f. 30, H. f. 58) Ἀλλὰ γάρ καὶ τοῦτο σκόπει, ὅτι Ὑψιστόσ ἐστίν ὁ Χριστόσ, οὗ προέδραμεν Ἰωάννησ καὶ τῆ γεννήσει καὶ τῷ κηρύγματι· καὶ τί λοιπὸν φήσουσιν οἱ ἐλαττοῦντεσ αὐτοῦ τὴν θεότητα (3); Πῶσ δὲ οὐ βούλονται συνιέναι, ὅτι τὸ, «Καὶ σὺ προφήτησ Ὑψίστου κληθήσῃ,» παρὰ Ζαχαρίου εἴρηται, ὡσ καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν αὐτοῦ γεγονότων, ὡσ Θεοῦ δηλαδῆ;

Ἐπιφανῆσαι τοῖσ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθήμενοισ.

(E f. 29 b) Τοῖσ οὖν ἐν νόμῳ καὶ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν λύχνοσ ἦν οἷα τισ Χριστοῦ προβαδίζων ὁ Βαπτιστήσ, καὶ περὶ αὐτοῦ προαναφώνηχεν ὁ Θεόσ· «Ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου.» Προετύπου δὲ αὐτὸν καὶ ὁ νόμοσ, κλειούων ἄσβεστον διατηρεῖσθαι τὸν λύχνον ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι χρόνον βραχὺν ἐπ' αὐτῷ ἠσθέντεσ διὰ γε τὸ προσδραμεῖν αὐτοῦ τῷ βαπτίσματι, καὶ θαυμάσαι τὸν βίον, εὐθύσ κατεκοίμησαν αὐτόν τῷ θανάτῳ, μονοουχὶ τὸν ἀειφανῆ λύχνον κατασθενύοντεσ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτήρ ἔλεγε περὶ αὐτοῦ· «Ἐκεῖνοσ ἦν ὁ λύχνοσ ὁ καιόμενοσ καὶ φαίνωσ· ὁμεῖσ δὲ ἠθέλησατε μικρὸν ἀγαλλιασθῆναι πρὸσ ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ.»

Τοῦ κατευθῦναι τοὺσ πόδωσ ἡμῶν εἰσ ὁδὸν εἰρήνησ.

(I f. 132) Ἐπλανᾶτο μὲν γάρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῆ κτίσει παρὰ τὸν Κτίστην λατρεύουσα, καὶ τῷ τῆσ ἀμαθείασ κατεμελαινετο σκότῳ, καὶ νῦσ οἶά τισ ταῖσ ἀπάντων διανοαῖσ ἐμπέπτουσα, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶσ ὄντα Θεὸν ὁρᾶν οὐκ ἀφίει· ἀνέτειλεν δὲ τοῖσ ἐξ Ἰσραὴλ φωτόσ καὶ ἡλιοσ δίκην ὁ τῶν ὄλων Κύριοσ.

* Psal. cxxxi, 17. * Ioan. v, 55.

(1) In codd. dicitur Victoris et Cyrilli; Latine tantum Corderius sub Victoris nomine.

(2) Ex corderii Latina Catena fragmentum exhibeo quod Graece mihi nondum occurrit.

A 119 V. 69. *Erexit cornu salutis nobis.*

Intelligitur cornu vocabulum non de potentia solum, verum etiam de regno. Utrumque vero Christus est, qui de familia et genere Davidis ortus est nolis Servator. Ipse enim est rex regum, et invicta Patris potentia.

V. 72. *Ad faciendam misericordiam.*

Misericordia ac justitia Christus est. Etenim ab eo misericordiam consecuti sumus ac justificati, abstersis nequitiae sordibus, per fidem videlicet in ipsum.

V. 76. *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis.*

Sed enim id quoque animadvertite, nempe Christum esse illum Altissimum, cui praevit Joannes nativitate simul et praedicatione. Quid vero jam deinceps ii dicent, qui divinitatem illius minuant? Cur nolunt intelligere, verba «Et tu propheta Altissimi vocaberis» a Zacharia sic dicta fuisse, ut ab aliis quoque ipsius, nempe Dei, prophetis?

V. 79. *Illuminare his qui in tenebris et in umbrae mortis sedent.*

Populo igitur sub lege degenti, quaedam erat in Judaea lucerna praecursor Christi Baptista, deque eo Deus praedixerat: «Paravi lucernam Christo meo». Item typus ejus exprimebatur in lege, ubi ea mandat lucernam ardentem in anteriore tabernaculi parte nutriri. Veruntamen Judaei, brevi tempore eo delectati, dum ad ipsius baptismum concurrerent, vitæque genus admirarentur, mox eundem leto merserunt, illam perpetui splendoris lucernam propemodum exstinguentes. Propterea Christus quoque de illo dixit: «Ille erat lucerna ardens et lucens; vos autem voluistis ad horam paululum exsultare in luce ejus.»

V. 79. *Ad dirigendus pedes nostros in viam pacis.*

Errabat mundus dum Creatori debitum obsequium deferebat creaturae; ignorantie infuscabatur tenebris, et nox veluti quaedam 120 mentibus omnium offusa verum naturalemque Deum cernere non sinebat. Sed enim Israelitis lucis solisque instar exortus est omnium Dominus.

(3) Intelligit Arianos qui Filium Deum quidem, sed tamen Patre minorem dicebant; id quod Eusebius quoque, utpote Arianus, scribit in psalmi praesertim lxxviii interpretatione.

CAP. II.

A

KEΦ. B.

V. 4. *Factum est autem diebus illis, etc.*

Utiliter, imo necessario designavit evangelista Servatoris nostri nativitates tempus. Namque ut cognoscamus, regem de familia Davidis tunc nullum fuisse apud Israelitas, sed eorum principes defecisse, recte meminit Cæsaris edictorum, ceu qui cum cæteris populis Judæam quoque sceptro suo cohiberet. Sic enim descriptionem omnium mortali-um fieri mandaverat.

V. 4. *Eo quod esset de domo et familia Davidis.*

Sacrorum Evangeliorum liber ad Josephum stirpis seriem deducens, qui de Davidis familia genus erat sortitus, demonstrat simul Virginem quoque de Davidis tribu æque ac illum fuisse, quia divina lex conjugia intra eandem tribum fieri jubebat. Cæterum cælestium dogmatum interpres, magnus apostolus Paulus, veritatem palam edicit, ex Juda ortum esse Dominum testans¹⁹. Diversæ quidem ad veram unitatem faciendam concurrerunt naturæ, unusque ex utraque Deus Filius: non quod naturarum diversitas ob adunationem preempta fuerit; nam duarum potius naturarum adunatio facta est: propterea unum Christum, unum Fillum, unum Dominum confitemur. Atque ob hanc inconfusæ adunationis sententiam, Deiparam quoque sanctam Virginem prædicamus, quia nimirum Dei Verbum caro factum est et homo, atque ab ipso conceptu copulavit sibi sumptum ex Virgine templum. Cernimus enim duas naturas indivisibili adunatione copulatas, indistincte, inseparabiliter. Nam caro caro est, non deitas, quanquam Dei caro facta est. Æque Verbum Deus est, non caro, quanquam ob dispensationis mysterium **121** carnem illam sibi propriam effecit. Etsi autem et diversæ et inæquales naturæ sunt quæ ad unitatem (Christi) faciendam concurrerunt, unus tamen ex utraque solusque est; neque licet unicum Dominum Jesum Christum in hominem seorsum dividere, et item in Deum seorsum; sed unum eundemque dicimus esse Christum Jesum, naturarum diversitatem probe scientem, ipsasque sine ulla mutua confusione retinentem.

V. 5. *Cum Maria desponsata sibi uxore præquamie.*

Desponsatam ait fuisse sacer evangelista Josepho Mariam, ut demonstret inæmentibus tantum sponsalibus evenisse conceptionem, miramque Emmanuelis nativitatem, præter humanæ naturæ leges. Non enim Virgo virili suscepto semine partum effudit. Quænam autem rei ratio? Omnium inchoatio

¹⁹ Hebr. vii, 14.

(1) Confer Cyrillum, orat. *De Deipara*, cap. 4 (infra tom. IX).

(2) Sæpe etiam alibi, ut hic, de duabus inæmentibus in Christo naturis perspicue locutus est Cyrillus, puta in libris atque epistolis adversus Nestorium, (præsertim in illa quæ incipit καταφλουροῦσι), in

Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, κ. τ. λ.
(A f. 14 b, E f. 63 b, F f. 750, H f. 63 b) Χρησί-
μως δὲ καὶ ἀναγκαίως ἐπεσημήνατο ὁ εὐαγγελιστὴς
τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεννήσεως καιρὸν. Ἴνα γὰρ
μάθωμεν, ὡς βασιλεὺς τῶν ἐκ φυλῆς Δαβὶδ, οὐκ ἦν
παρὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἄρχοντες
ἐκλελοίπασιν, εἰκότως διαμείνεται τῶν τοῦ Καί-
σαρος θεοπισμάτων, ὡς ὑπὸ σκήπτρα λοιπῶν ἔχοντος
μετὰ τῶν Ἑλλῶν τὴν Ἰουδαίαν· οὕτω γὰρ κεκέλευε
γενέσθαι τὴν ἀπογραφὴν.

Διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριῶς Δαβὶδ.
(E f. 63 b, F f. 748 b) Ἡ μὲν οὖν τῶν ἱερῶν
Εὐαγγελίων βίβλος εἰς τὸν Ἰωσήφ τὴν γενεολογίαν
κατάγουσα, ἐκ τοῦ Δαβὶδικοῦ ἔχοντα οἴκου τὸ γένος,
ἔδειξε δι' αὐτοῦ καὶ τὴν Παρθένον τοῦ Δαβὶδ συμ-
φυλέτιν, τοῦ θεοῦ νόμου τὰς συζυγίας ἀπὸ φυλῆς
θεοπιζοντος γίνεσθαι τῆς αὐτῆς. Ὁ δὲ τῶν οὐρανίων
ὑποφύτης δογμάτων, ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος,
ἀναφανδὸν διασαφεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἐξ Ἰουδα μαρτυ-
ρῶν ἀνατελεῖαι τὸν Κύριον. — (E f. 70, F f. 754 b)
Ἄλλὰ διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἐνότητα συνενεχθεῖσαι
φύσεις τὴν ἀληθινὴν, εἰς δ' ἐξ ἄμοφιν Θεὸς καὶ Υἱὸς,
οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ
τὴν ἔνωσιν· δύο γὰρ φύσεων ἔνωσις γέγονε· διὸ ἕνα
Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν, ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ
ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως ἔννοιαν, Θεοτό-
κον τὴν ἁγίαν Παρθένον κηρύττομεν, διὰ τὸ τὸν Θεὸν
λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς
τῆς συλλήψεως ἐνωσαὶ ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα
ναόν (1). Ὁρῶμεν γὰρ ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλ-
λήλαις καθ' ἔνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀσυγχύτως καὶ
ἀδιαιρέτως· ἡ γὰρ σὰρξ σὰρξ ἐστὶ, καὶ οὐ θεότης,
εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σὰρξ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λόγος
Θεὸς ἐστὶ καὶ οὐ σὰρξ, εἰ καὶ ἴδιαν ἐποίησατο τὴν
σάρκα οικονομικῶς. Εἰ δὲ καὶ διαφοροὶ καὶ ἀλλήλαις
ἄνιστοι τῶν εἰς ἐνότητα συνδεδραμηχότων αἱ φύσεις,
ἀλλ' οὖν εἰς ὃ ἐξ ἄμοφιν γὰρ μόνος· καὶ οὐ διαιρετὸν
τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς ἀνθρωπὸν ἰδι-
κῶς, καὶ εἰς Θεὸν ἰδικῶς, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν
εἶναί φημεν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὴν τῶν φύσεων εἰδῶτα
διαφορὰν, καὶ ἀσυγχύτους ἀλλήλαις αὐτὰς διατη-
ροῦντα (2).

*Ἐντ' Μαριὰμ τῇ μεμνηστειμένῃ αὐτῷ γυναικί,
D ὁσση ἐγκύῳ.*

(A f. 14, E f. 64, F f. 748 b, H f. 62) Ὁ δὲ γε
ἱερὸς εὐαγγελιστὴς, μεμνηστειῦσθαι φησι τῷ Ἰωσήφ
τὴν Μαριὰμ, δεικνὺς ὡς ἐπὶ μόνους τοῖς μνήστραις
ἡ σύλληψις, καὶ παράδοξος ἡ γέννησις τοῦ Ἐμμα-
νουὴλ, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐκ ἀκόλου-
θοῦσα νόμοις· οὐ γὰρ τέτοκεν ἡ ἁγία Παρθένος, ἀν-

dialogo *Quod unus sit Christus*, in scholiis, atque
in novis quæ nos ipsi edidimus ejusdem scriptis.
Quamobrem singulari Severi Antiocheni impudentia
atque mendacio opus fuit, ut Cyrillum hæreseos
sua Monophysiticæ patronum esse jactaret.

θρωπίνου σπέρματος λαβοῦσα καταβολήν. Καὶ τὸς ὁ τοῦδε λόγος; Ἡ πάντων ἀπαρχὴ Χριστὸς, ὁ δευτέρως Ἀδάμ, κατὰ τὰς Γραφάς, γεννητὸς γέγονε Πνεύματος, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς παραπέμψῃ τὴν χάριν· ἐμέλλομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἀνθρώπων εἶ χρηματίζειν τέκνα, Θεοῦ δὲ μᾶλλον, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησιν ἐν πρώτῳ λαχόντες Χριστῷ· ἵνα γένηται αὐτὸς πρωτεύων ἐν πᾶσι, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. Οἰκονομικώτατα δὲ τῆς ἀπογραφῆς ὁ καιρὸς πέπομφεν εἰς Βηθλεὲμ τὴν ἁγίαν Παρθένον, ἵνα ἐτέραν ἴδωμεν προφηταίαν ἐκτεταλεσμένην· γέγραπται γὰρ ὡς ἔφημεν· « Καὶ οὐ Βηθλεὲμ εἰκος τοῦ Ἐφραθᾶ (1), ἐλιγοστὸς εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾶσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξαλειύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ. » — (B f. 22) Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας, ὅτι εἰ σαρκὶ γεγέννηται ἡ Παρθένος, διέφθαρται· εἰ δὲ οὐ διέφθαρται, κατὰ φαντασίαν γεγέννηται, φημὲν· Ὁ προφήτης λέγει, ὅτι [Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ] εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθε καὶ μένει ἡ πόλις κεκλεισμένη. Καὶ εἰ ἀσυγχύτως ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀσπόριος πάντως συλληφθεὶς, ἀφθόρως γεγέννηται.

Καὶ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

(A f. 28, B f. 22 b, E f. 71, F f. 755 b, H f. 71)

Ποῖον ἄρα πρωτότοκον; Πρωτότοκον λέγει νῦν, οὐ τὸν πρώτων ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν καὶ πρώτων καὶ μόνον· ἔστι γὰρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν ταῖς σημασίαις τοῦ πρωτότοκου· καὶ γὰρ καὶ πρῶτόν ἐστιν ὅτε τὸν μόνον ἡ Γραφὴ καλεῖ· ὡς τό· « Ἐγὼ εἰμι Θεὸς πρῶτος, καὶ μετ' ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος. » Ἴνα οὖν δείξῃ, ὅτι οὐ φιλὸν ἀνθρώπων ἐγέννησεν ἡ Παρθένος, ἐπήγαγεν τὸν πρωτότοκον· ἕτερον γὰρ οὐκ ἔσχεν υἱὸν, μένσασα παρθένος, ἀλλὰ τὸν τοῦ Πατρὸς· περὶ οὗ καὶ Θεὸς καὶ Πατὴρ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ βοᾷ· « Κἀγὼ πρωτότοκον θῆσθαι αὐτὸν ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. » Τούτου καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων· « Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσασαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Εἶτα πῶς εἰσδέθηκεν εἰς τὴν οἰκουμένην; Ἐξω γὰρ ὑπάρχει αὐτῆς, οὐ τοπικῶς μᾶλλον, ἀλλὰ φυσικῶς· ἕτερος γὰρ κατὰ φύσιν ἐστὶ παρὰ γε τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Εἰσδέθηκε δὲ εἰς αὐτὴν γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ μέρος αὐτῆς χρηματίσας διὰ τὴν σάρκωσιν· καίτοι γὰρ μονογενῆς ὑπάρχων θετικῶς, ἐπειδὴ γέγονεν ἡμῶν ἀδελφός, ταύτην τοι καὶ ὀνομάσθη πρωτότοκος, ἵνα ὡς ἀπαρχὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων υἰοθεσίας γεγὼνός, καὶ ἡμᾶς υἱὸς Θεοῦ γινώσθαι παρασκευάσῃ.

(E f. 73, F f. 758) Ὅποτε τὸ πρωτότοκον, περὶ τῆς οἰκονομίας εἰρῆσθαι νόμιζε· κατὰ γὰρ τὴν θεότητα μονογενῆς· πάλιν μονογενῆς μὲν καθ' ὃ Λόγος ἐστὶν ἐκ Πατρὸς· ἀδελφούς κατὰ φύσιν οὐκ ἔχων, οὐδὲ ἐτέρῳ τινὶ συνταττόμενος· εἰς γὰρ καὶ μόνος ὁ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ Ὑἱὸς τοῦ Θεοῦ· πρωτότοκον δὲ

A Christus, et secundus, ut aiunt Scripturæ, Adamus, Spiritu sancto operante genitus fuit, ut ad nos quoque gratiam transmitteret. Futurum quippe erat, ut nos pariter haud jam diutius hominum filii, sed Dei potius essemus, in Christo scilicet primo per Spiritum regenerationem adepti, ut fieret ipse primogenitus inter omnes, prout ait sapientissimus Paulus¹². Providentissime autem census occasio sanctam Virginem misit Bethleemum, ut alterius quoque vaticinii exitum videremus. Scriptum est enim, ut diximus: « Et tu Bethleem domus Ephraim, modica es ut sis in miltibus Judæ: ex te mihi exhibit qui dux fiet in Israel¹³. » — lis autem qui dicunt, quod si carnaliter peperit Virgo, ipsa corrupta fuerit; sin vero minus corrupta fuerit, phantastice tantum peperisse; nos dicimus: Propheta ait, Dominum Deum Israelis **122** ingressum esse atque egressum, et tamen januam clausam mansisse¹⁴. Præterea si inconfuse Verbum factum est caro, absque semine prorsus conceptum, sine ulla item corruptione natum est.

V. 7. Peperitque filium suum primogenitum.

Quem, inquam, primogenitum? Primogenitum nunc dicit, non primum inter fratres, sed primum simul et unicum. Nam et hic quoque vocabuli *primogeniti* sensus est. Etenim primus dicitur interdum a Scriptura qui unus est. Veluti illud: « Ego sum Deus primus, et mecum non est alter¹⁵. » Ut ergo ostenderet haud simplicem hominem a Virgine genitum, addidit *primogenitum*. Non enim alium habuit filium, cum virgo permanserit, nisi Patris (coelestis) Filium; de quo Deus Pater voce Davidis clamat: « Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ¹⁶. » Hujus sapientissimus quoque Paulus meminit licens: « Et cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adoret eum omnes angeli Dei¹⁷. » Jam vero quomodo in mundum introiit? Est enim extra ipsum non localiter, sed potius naturaliter. Diversus enim natura est a re quavis in universo mundo contenta. Introiit ergo in mundum, quatenus factus est homo, mundique pars coepit esse propter incarnationem. Quantum vero divinitus erat unigenitus, attamen postquam frater noster evasit, tum demum primogenitus quoque nominatus est; ut quatenus adoptivorum hominum princeps factus est, nos pariter Dei filios fieri curaret.

Primogenitum, ob dispensationis mysterium dictum esse puta: etenim secundum deitatem unigenitus est. Rursus unigenitus est, quatenus Verbum est ex Patre, fratres naturales non habens, nec alii cuiquam connumeratus: unus enim solusque est consubstantialis Patri Filius Dei. Primogenitus

¹² Coloss. 1, 15. ¹³ Mich. v, 2; Math. 11, 6. ¹⁴ Ezech. xlv, 2. ¹⁵ Isa. xlv, 6. ¹⁶ Psal. lxxxviii, 28. ¹⁷ Hebr. 1, 6.

(1) Ita codices A, E, F, H, sine negante particula, uti reapse se habet textus Hebraicus Michææ v, 2, cum Gr. et Lat. vulgato; qua super re satis dictum

est a sacris criticis, præsertim a S. Hieronymo ad Mich. loc. cit. et epist. 57.

autem propter suam ad creaturas inclinationem. Cum ergo unigenitus appellatur, sic nempe absolute dicitur, quin **123** ulla causa admisceatur, ob quam reapse taliter nominetur, cum utique Unigenitus Dei sit in Patris sinu. Cum autem primogenitum ipsum sacræ appellat Scripturæ¹⁴, statim addunt et quorum sit primogenitus, nec non causam ob quam ejusmodi appellationem sortitus sit. Dicunt enim primogenitum inter multos fratres¹⁵, et primogenitum ex mortuis¹⁶: illud quidem, quatenus factus est per omnia similis nobis absque peccato: alterum vero, quatenus ipse primus carnem suam ad immortalitatem resuscitavit. Porro unigenitus existit secundum naturam, ceu solus ex Patre Deus de Deo, solus de solo, Deus ex Deo effulgens, lumen de lumine; primogenitus autem propter nos, ut quoniam primogenitus eorum qui facti sunt dicitur, per ipsum salvetur quidquid parci ac ille condicione est. Nam si eum esse primogenitum prorsus necesse est, sequitur ut ii quoque quorum est primogenitus, maneat. Quod si, prout vult Eunomius, primogenitus ex Deo dicitur ceu primus inter multos genitus; pariterque est Virginis primogenitus: utique ex hac etiam talis fuerit, tanquam alio prior. Jam quia reapse solus, non autem prior aliis, ex Maria primogenitus proliit, utique ex Deo quoque primogenitus processit, non tanquam primus in multis, sed tanquam unicus revera genitus. Præterea, si priora recte dicuntur causa posteriorum; primoque Deus erat et Dei Filius, utique eorum, qui filii appellantur, causa Filius est, quia hi ab illo nomen sunt auspicati. Ergo qui posteriorum filiorum causa est, merito dicitur primogenitus, non quod primus ortu sit inter illos, sed quia obtinendæ filiorum appellationis causa ipsis fuit. Ac sicuti, quia Pater dicitur primus, juxta illud, « Ego sum, inquit, primus, et ego novissimus¹⁷, » minime hinc prorsus cogimur credere illum posteriorum affinem; ita etiam si primus dicitur in creatis rebus Filius, sive ante omnem creaturam primogenitus, non **124** ideo tamen unus erit ullatenus ex creatis. Sed quænam dicitur Pater, ut scilicet principium omnium ostenderet dixit, « Ego sum primus, » sic etiam Filius primus in creatis rebus dicitur: per ipsum enim omnia sunt facta, ipsoque est creaturarum omnium principium, utpote Conditor et Creator.

V. 7. Et reclinavit eum in præsepio.

Invenit hominem jumentum instar effectum. Idcirco Jesus ceu pabulum in præsepio positus fuit, ut nos belluinam vitam omittentes, ad dignum hominem intellectum redeamus: et qui animo offerato fuimus, ad hanc ejus præsepi mensam venientes, jam non fenum inveniamus, sed panem de cælo, corpus vivificum.

¹⁴ Joan. 1, 18. ¹⁵ Rom. viii, 29. ¹⁶ Coloss. 1, 18. ¹⁷ Isa. xlii, 6.

(1) Animadvertite acutum et theologicum Cyrilli argumentum.

Α διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν. Ὅτε μὲν οὖν μονογενὴς ὀνομάζεται, οὐδεμιὰς αὐτῷ προσεπιλεγμένης αἰτίας, καθ' ἣν ἔστιν μονογενὴς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ' ἀποκαλειόμενος, Μονογενὴς Θεὸς ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς. Ὅτε δὲ πρωτότοκον αὐτὸν αἰθεῖαι καλεῖται Γραφαί, εὐθύς ἐπιφέρουσι καὶ ὢν ἔστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. Φασὶ γὰρ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν· τὸ μὲν, καθ' ὃ γέγονεν ὁμοῖος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας· τὸ δὲ, καθ' ὃ πρῶτος αὐτὸς εἰς ἀφθαρσίαν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀνέστη· καὶ ἕστη μονογενὴς μὲν κατὰ φύσιν, ἅτε δὴ μόνος ὢν ἐκ Πατρὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἀναλάμψας, καὶ φῶς ἐκ φωτός· πρωτότοκος δὲ δι' ἡμᾶς ἔν' ἑπειδὴ καλεῖται τῶν πεποιτημένων πρωτότοκος, δι' αὐτὸν σώζεται τὰ κατ' αὐτόν· εἰ γὰρ εἴη πάντως αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, μενοῦσι πάντως καὶ ὢν ἔστι πρωτότοκος· εἰ δὲ, κατ' Εὐνόμιον, πρωτότοκος ἐκ Θεοῦ λέγεται ὡς τῶν πολλῶν πρῶτος γεννηθεὶς, ἔστι δὲ καὶ ἐκ Παρθένου πρωτότοκος, εἴη ἂν καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς πρῶτος ἑτέρου· εἰ δὲ μόνος, ἀλλ' οὐ πρὸ ἄλλων γεννηθεὶς, ἐκ Μαρίας πρωτότοκος κέκληται, καὶ ἐκ Θεοῦ ἄρα πρωτότοκος, οὐχ ὡς πολλῶν πρῶτος, ἀλλ' ὡς μόνος γεννηθεὶς (1). Ἔτι εἰ τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων αἰτια ὠμολόγηται, πρῶτον δὴ ἦν Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, τῶν ἄρα υἱῶν λεγομένων αἰτίας ὁ Υἱός, ὡς ἐξ ἐκείνου λαχόντων τὴν κλήσιν. Ὁ ἄρα αἰτίας τῶν δευτέρων υἱῶν, λέγοιτ' ἂν πρωτότοκος δικαίως, οὐχ ὡς πρῶτος ἐκείνων ὑπάρξας, ἀλλ' ὡς πρῶτος τῆς υἱοῦ προσηγορίας γενόμενος αὐτοῖς αἰτίας· καὶ ὡς περ τὸ λέγεσθαι πρῶτον τὸν Πατέρα· « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, » οὐκ ἀναγκάσει πάντως αὐτὸν συγγενῆ τοῖς μετ' αὐτὸν νοεῖσθαι. οὕτω καὶ πρῶτος λέγεται τῆς κτίσεως ὁ Υἱός, εἴτ' οὖν πρωτότοκος πρὸ πάσης κτίσεως, οὐ πάντως ἔσται τῶν ποιημάτων εἰς· ἀλλ' ὡς περ ὁ Πατὴρ ἀρχὴν ἑαυτοῦ τῶν πάντων ἀποδεικνύων ἔλεγεν, « Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, » οὕτω καὶ ὁ Υἱός πρῶτος τῆς κτίσεως λέγεται· δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πάντων κτισμάτων ἀρχή, ὡς Κτίστης καὶ Δημιουργός.

etiam Filius primus in creatis rebus dicitur: per ipsum enim omnia sunt facta, ipsoque est creaturarum omnium principium, utpote Conditor et Creator.

D Καὶ ἀρέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ.

(A f. 29, E f. 78 b, F l. 763, H f. 81 b) Ἐβρεν ἀποκτηνωθέντα τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ἐν φάτνῃ ὡς ἐν τάξει τροφῆς τέθειται, ἵνα τὸν κτηνοπραπῆ μεταμειψαντες βλοῦν, εἰς τὴν ἀνθρώπου κρέπουσαν ἀνακομισθῶμεν σύνοσιν· καὶ οἱ κτηνώδεις τῇ ψυχῇ, προσελθόντες τῇ οικείᾳ τραπέζῃ τῇ φάτνῃ, εὐρωμεν μηκέτι χόρτον, ἀλλ' ἄρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸ τῆς ζωῆς σῶμα.

Και ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυ-
λοῦντες.

(B l. 23 b.) Ποιμαίσι δὲ πρῶτον ἀποκαλύπτεται τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὑμνούμενον μυστήριον, οἷτινες τύπον ἐπέχον τῶν τὰς Ἐκκλησίας μελλόντων ποιμαίνειν· αὐτοὺς γὰρ εἶδε καὶ πρῶτους ἀκούειν τὸ, Ἐπὶ γῆν εἰρήνην, διότι καὶ οἱ πνευματικοὶ ποιμένες ἔμελλον τὴν εἰρήνην ἐπιφανεῖν παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι· ἔτι δὲ τὸ τῶν ποιμένων πρόσωπον, καὶ ἡ γενομένη διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῖς χαρὰ σημαίνει σαφῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλανώμενον ἦλθε πρόβατον ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ποιμένες γὰρ οὐδὲν οὐτως εὐφραίνεαι οἶδεν, ὡς ἡ τοῦ ἀπολωλέτος βοσκῆματος εὐρεσις· ὅπερ οὐκ ἦν ἐτέρου τινὸς εὐρεῖν, ἢ τοῦ ἀρχιποιμενος Χριστοῦ. Ἔϊτα ἐπειδὴ Βηθλεὲμ οἶκος ἄρτου ἐρμηνεύεται, ποῦ ἔμελλον οἱ ποιμένες μετὰ τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης ἐπιγεῖσθαι, ἢ ἐπὶ τὸν πνευματικὸν οἶκον τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ μυστικῶς καθ' ἑκάστην ἱερουργεῖται ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ἄρτος, καὶ ζῶην δεδοὺς τῷ κόσμῳ (1) ;

(A l. 29 b. B l. 23 b, E f. 79 b, F f. 764, H f. 83 b, K f. 3) Ποιμένες γεγόνασι τῶν μυσταγωγουμένων ἀπαρχῆ· βλέπει δὲ πάλιν ὁ τύπος εἰς ἀλήθειαν· ποιμαίσι γὰρ τοῖς πνευματικοῖς ἐμφανῆ καθίστησιν ἐκ τῶν ὁ Χριστός, ἐν αὐτῶν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελίζονται· καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τότε ποιμένες ἐδιδάσκοντο μὲν παρὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, δραμόντες δὲ, τοῖς ἐτέροις ἀπήγγελλον. Ἄγγελοι δὲ οὖν τῶν περὶ αὐτοῦ κηρυγμάτων ἀπάρχονται· καὶ βοσκολογοῦσιν ὡς Θεὸν τὸν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς παραδόξως γεγεννημένον· Θεὸς γὰρ ἦν ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς ὁ τῶν ὄλων Κύριος, ἐνα λύση τὴν ἀράν τὴν ἐπὶ τῇ πρώτῃ γυναικί· εἰρηγὰν γὰρ πρὸς αὐτὴν· « Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. » Ὡς γὰρ εἰς θάνατον ἔκτουςαι, τὸ τῆς ἀνάγκης ἐσχῆχασιν κέντρον· ἐπειδὴ δὲ γυνὴ τέτοκε κατὰ σάρκα τὸν Ἐμμανουήλ, ὃς ἐστὶ ζῶη, λείπεται τῆς ἀρᾶς ἡ δύναμις, συναπέσθη τῷ θανάτῳ καὶ τὸ ἐν λύπαις γεννᾶν τὰς ἐπὶ γῆς μητέρας (2). Βούλει καὶ ἐτέραν αἰτίαν τοῦ πράγματος ἐκμαθεῖν; Μένεισο τοῦ σοφιστάτου Παύλου γράφοντος περὶ Χριστοῦ· « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἐνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἢ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα (3). » Τί οὖν ἐστὶ τὸ, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ἀπεστάλθαι λέγειν τὸν Υἱόν; Ἐμφωλευεῖ μὲν τοὺς μέλεις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος, καὶ τῶν ἐμφύτων ἐπιθυμιῶν τὸ ἔκτοπον κίνημα· ὁ δὲ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος, ἁγίαν εἶχε τὴν σάρκα καὶ πάντα γενόμενος ἀληθῶς· καὶ ἐν

¹⁰ Gen. III, 16. ¹¹ Rom. VIII, 3.

(1) Animadvertite missæ quotidianæ in veteri etiam Ecclesia consuetudinem.

(2) Hoc spiritali aliquo sensu intelligendum videtur. Nisi forte Cyrillus unice designat B. Mariam,

V. 8. Et pastores erant in eadem regione vigilantes.

Celebratum hymno ab angelis mysterium pastoribus ante omnes revelatur, qui typum futurorum in Ecclesia pastorum gerebant. Illos nimirum oportuit primos audire verba, *In terra pax*, quia spirituales pastores pacem universo Ecclesie populo proclamaturi erant. Præterea pastorum persona, et excitatum iis ex hac revelatione gaudium, significant prorsus advenisse ad errantem ovem pastorem. Etenim nihil magis pastores delectat, quam amissæ pecudis inventio; quam quidem invenire nemo nisi princeps pastorum Christus poterat. Deinde quia Bethlehem panis domum interpretatur, ubinam congregari post promulgatum Evangelium debebant pastores, nisi in spiritali cœlestis panis domo, id est Ecclesia, in qua mystice quotidie sacrificatur is qui de cœlo descendit panis et vitam mundo suppeditat?

Initiatorum primitiæ pastores fuerunt: rursus itaque ad veritatem spectat typus. Spiritualibus namque pastoribus semet Christus manifestat, ut hi deinceps ipsum aliis annuntient, prorsus ut tunc pastores a sanctis angelis edocti, aliis vicissim festinantes rem nuntiaverunt. Itaque angeli initium prædicandi Christi faciunt, laudantque **125** ut Deum illum, qui ex muliere mirabiliter secundum carnem natus erat. Deus enim reapse erat in specie nostra rerum omnium Dominus, ut inflictam primæ mulieri maledictionem antiquaret. Dictum quippe illi fuerat: « In dolore filios paries ». Sed postquam mulier incarnatum peperit Emmanuelem, qui vita est, maledictionis vis excidit, extinctus fuit una cum morte etiam pariendi dolor in terrenis matribus. Vin' aliam quoque rei causam cognoscere? Sapientissimi Pauli memento de Christo scribentis: « Quod enim impossibile erat in lege, quatenus ea propter carnem infirmabatur, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut iustificatio legis in nobis compleretur, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ». Quid ergo est, quod in similitudinem carnis missum fuisse Filium dicit? Laet in carnis nostræ membrum peccati lex, et congenitarum cupiditatum insanus motus. Dei autem Verbum homo factum, sanctam habuit carnem vereque purissimam: eratque in similitudine carnis nostræ, non tamen secundam illam: alienum quippe omnino erat ab inhærentibus corpori nostro inquisitionibus, motuque et proclivitate quæ nos ad illicita defert. Porro

quæ certo sine dolore peperit.

(3) Confer quæ adnotat Cyrillus in commentario ad hunc Pauli locum (Hujusce novæ editionis tom. VII, Patr. LXXIV).

hæc causa fuit cur. Servator incarnari voluerit. ὁμοίωσι μὲν τῆς ἡμετέρας σαρκός, εὐ μὴν εἶ καὶ κατ' αὐτὴν ἀπήλλαξο γὰρ εἰς ἅπαν τῶν ἐμπεφυκότων τοῖς ἡμετέροις σώμασι μολυσμῶν, κινήματος καὶ βροτῆς τῆς ἡμᾶς ἀποφερούσης ἐφ' ἃ μὴ θέμις. Ἄλλ' αὐτὴ μὲν ἡ αἰτία τῆς τοῦ Σωτῆρος σαρκώσεως.

V. 7. Et panis eum involvit.

Cum vides infantem fasciis involutum, cave ne in ejus sola secundum carnem nativitate mentem tuam desigas, sed scande potius ad dignæ Deo majestatis contemplationem: in cælum nempe conscende: sic enim in supernis spectabis excelsitatibus, eximia gloria circumdatum: videbis, inquam, in sublimi sedentem throno; audies seraphim hymnis eum celebrantes, plenumque dicentes cælum ac terram majestate 126 ejus. Jam id ipsum in terra quoque peractum est: etenim gloria Dei circumfulsit pastores, ac cælestis exercitus laudem Christo canentis multitudo. Plurimi certe nati sunt per tempora sancti prophetæ, nemo tamen illorum glorificatus fuit unquam angelorum voce: homines enim erant, et intra modulum nostrum servi Dei fideles. Non ita Christus: est enim Deus ac Dominus, et sanctorum prophetarum missor; atque, ut ait Psalmista, « Quis in nubibus æquabitur Domino, et quis ei comparabitur inter filios Dei? » Etenim nobis quidem, qui sub jugo servilique conditione sumus, attributa est ab illo filiorum appellatio; sed enim Christus ipsa rei veritas est, nempe Dei Patris naturalis Filius, tunc etiam cum caro factus est: mansit enim quod erat, etiam postquam id assumpsit quod non erat. Quod autem vera dicam, testabitur denuo Isaias dicens: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium cujus nomen appellabunt Emmanuelem: butyrum et mel comedet: priusquam noverit mala præoptare, bonum eligit: quia nimirum antequam discernat puer bonum a malo malitiæ resistet ut bonum præoptet. » Cæterum quid ni omnibus constet, puerum nuper natum ac tenerum, qui ob brevitatem temporis atque ætatis quidquam intelligendo ineptus est, bonum a malo discernere prorsus nequire? Rei quippe omnis ignarus est. At enim in omnium Servatore Christo, grande erat immensumque miraculum. Edebat enim, ceu adhuc puer, butyrum et mel. Butyrum autem lac virgineum appellat propheta, propterea quod haud ex feminea mollitia neque voluptate ac lubricitate effectum fuerat: concretum imo et solidum, nullamque habens peccati amaritudinem, sed mellis potius dulcedinem: siquidem quidquid Dei est, melle dulcius favoque est.

Christo nato, statim diaboli potentia prædæ fuit. Et is quidem colebatur Damasci, ibique plurimos adoratores habebat: 127 verumtamen quo tempore sancta peperit Virgo, tyrannidis ejus vires confractæ sunt. Igitur ad veritatis notitiam ethnici pertracti fuerunt. — Mos est divinitus inspirate

A. Καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν.

(A f. 30 b, C f. 108 b, E f. 81, F f. 766, H f. 86, I f. 75) Ὅταν ἴθης βρέφος ἐσπαργανωμένον, μὴ μέχρι μόνης τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ τὴν σεαυτοῦ διάνοιαν στήσης, ἀλλ' ἀναπέδησον εἰς θεωρίαν τῆς θεοπροποῦς δόξης αὐτοῦ· ἀνάσθη τὸν οὐρανόν· οὕτως αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνωτάτω θεωρήσεις ὑψώμασι, τὴν ὑπερτάτην ἔχοντα δόξαν, βῆαι καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· ἀκοῦσθ τῶν Σεραφίμ ὑμνολογούντων αὐτὸν, πλήρη τε εἶναι λεγόντων τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ. Γέγνε δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· δόξα γὰρ Θεοῦ περιήστραψε τοὺς ποιμένας· καὶ πλῆθος ἦν στρατιᾶς οὐρανοῦ δοξολογούντων Χριστόν. Πλειστοὶ μὲν γὰρ ἐγεννήθησαν κατὰ καιροὺς ἄγιοι προφήται, ἀλλ' οὐδεὶς ἐκείνων ἐδοξολογήθη πώποτε διὰ φωνῆς ἀγγέλων· ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν καὶ ἐν μέτροις τοῖς καθ' ἡμᾶς οἰκείται Θεοῦ γνήσιοι. Χριστὸς δὲ οὐχ οὕτως· Θεὸς γὰρ ἐστὶ καὶ Κύριος καὶ προφητῶν ἁγίων ἀποστολεὺς, καὶ ὡς ὁ Ψάλλων φησι, « τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ, καὶ τίς ὁμοιωθήσεται ἐν υἱοῖς Θεοῦ; » Ἡμῖν μὲν γὰρ τὸς ὑπὸ ζυγὰ καὶ φυσικῆν δουλείαν, ἐν χάριτος τάξει προσενέμηται παρ' αὐτοῦ τὸ τῆς υἰότητος ὄνομα· Χριστὸς δ' ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, τοὔτεστιν ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ φύσιν Υἱός, καὶ ὅτε γέγνε σὰρξ· μεμένηκε γὰρ ὁ ἦν, καίτοι προσλαβὼν ὁ οὐκ ἦν· ὅτι ἐστὶν ἀληθὲς ὁ φημι, πιστώσεται πάλιν ὁ προφήτης Ἠσαίας λέγων· « Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· πρὶν ἢ γινῶναι αὐτὸν προελεσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεὶ πονηρὰ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν; » Καίτοι πῶς οὐχ ἔπασιν ἐναργὲς, ὅτι παιδίον νεογνὸν καὶ ἀρτιθαλῆ, καὶ οὐκ ἔχον ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἡλικίας τὸ δύνασθαι τι νοεῖν, ἀνικάνως ἔχει πρὸς διάκρισιν πονηροῦ τε καὶ ἀγαθοῦ πράγματος; Οἶδε γὰρ ὅπως οὐδέν· ἀλλ' ἐν γε τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ θαῦμα μέγα καὶ ἐξαισιον ἦν· ἦσθη μὲν γὰρ, ὡς βρέφος ὢν ἔτι, βούτυρον τε καὶ μέλι· βούτυρον δὲ καλεῖ τὸ γάλα τῆς Παρθένου ὁ προφήτης, διὰ τὸ μὴ ἐκ θηλυότητος καὶ ἡδονῆς καὶ ἐκλύσεως γεγενῆσθαι αὐτὸ, πιπηγὸς δὲ εἶναι καὶ στερεόν, μηδὲ πικρίαν ἔχειν τῆς ἀμπερίας, ἀλλὰ τοῦ μέλιτος τὴν γλυκύτητα· εἰ γε πάντα τὰ Θεοῦ, γλυκύτερά ἐστιν ὑπὲρ μέλι καὶ κηρῶν.

(I f. 76) Ἄμα μὲν ἐγεννήθη Χριστὸς, καὶ ἡ τοῦ διαβόλου δύναμις ἐσχυλεύετο· ἐθρησκεύετο μὲν ἐν Δαμασκῷ, καὶ πλείστους εἶχεν ἐκεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν· ἀλλ' ἐν καιρῷ τοῦ τάκου τῆς ἀγίας Παρθένου καὶ ἡ τῆς ἐκείνου τυραννίδος ἰσχύς συνεθράβετο· ἐσπαργανώσαντο οὖν πρὸς ἐπίγνωσιν

** Psal. LXXVIII, 7. ** Isa. VII, 14 seq.

ἀληθείας οἱ ἐξ ἔθνων. — (I f. 76) Ἐθὸς γὰρ τῆ θεοπνευστῆ Γραφῆ διαφόροις ὀνόμασιν τῶν τῶν ὄλων Θεὸν ἀποκαλεῖν, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν κατὰ καιροῦν ὀρωμένων ἔσθ' ὅτι προσεπινωαῖν τὰς κλήσεις· τοῦτο τετήρηται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἀληθινός· ἐπιδείξειεν ἂν τό· « Ταχέως σκύλευσον, ὁξέως προνόμεισον. » — (I f. 78 b) Ἀρχὴ γὰρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βεβασλευκεν τῆς ὑπ' οὐρανόν (1)· εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι γέγονεν ὑπὸ Πατρὶ μέχρι θανάτου σταυροῦ. — (I f. 82) Ἐπιτήρησον, ἀγαπητὴ, καὶ σύνες, ὅτι οὐκ εἰς τὰς τῶν ἔθνων συνηθείας ἐξέβησαν οἱ ἡγιασμένοι διὰ τῆς πίστεως, ἀλλ' εἰς τὰς αὐτῶν μάλλον εἰσηλθόν οἱ κεκλημένοι· κρεοφαγοῦσιν μὲν οἱ θῆρες, λύκος τε καὶ λέων, ἄρκος τε καὶ πάρδαλις· ποικίλα δὲ εἰσι τὰ τῶν ζώων ἡμερα, ἐριφοὶ τε καὶ ἄρνες καὶ μόσχοι. Ἀλλ' οἱ θῆρες δὲ, φησὶν, τοῖς ἡμέροις συμδοσκήσονται, καὶ τὰς αὐτῶν ἔδονται τροφάς. Οὐκοῦν οὐ τὰ ἡμερα πρὸς τὰς τῶν ἀγρίων ἐκβέβηκε συνηθείας, ἐκεῖνα δὲ μάλλον εἰς τὰς τούτων, ὡς ἔφην, μετασφραῖσται. Μετίστησαν γοῦν ἐξ ἀγρίου φρονήματος εἰς τὴν ἀγίους πρέπουσαν ἡμερότητα· μεταδέβληται διὰ Χριστοῦ, καὶ γεγόνασιν ἄρνες, οἱ λύκοι· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ἐξημερῶν αὐτοῦ, καὶ συνείρων, ὡς ἔφην, τοῦ· δύο λαοὺς εἰς ἑνὴν ἔθηκεν θεοφιλέ. Τοῦτο κάλει καὶ ὁ ἱεροφάντης Μωϋσῆς ἀνακαφώνηκε λέγων. « Εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὅτι μεγαλωσύνην Κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν.

(A f. 50 b, E f. 82, F f. 766 b, H f. 86 b) Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς ἦν ἀποβρήτως σεσαρκωμένος, μόνος ἦδει τὸ ἀγαθόν, καὶ πονηρίας τῆς ἐν ἀνθρώποις ἐλεύθερος ἦν· ἴδιον δὲ τοῦτο τῆς ἀνωτάτης πασῶν οὐσίας· τὸ γὰρ φύσει καὶ ἀραρότως καὶ ἀμεταπτότως ἀγαθόν, πρέποι ἂν αὐτῇ τε καὶ μόνῃ ἰδικῶς· « Οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. » κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Οὐκοῦν, μὴ ὡς βρέφος ἴδης ἀπλῶς τὸν ἐν φάτνῃ κείμενον, ἀλλ' ἐν πτωχείᾳ τῇ καὶ ἡμᾶς τὸν πλούσιον ὡς Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο δοξολογούμενον καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀγγέλων· ὁποῖός δὴ καὶ ὁ ὕμνος ἦν· « Ἀδῶα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ. » Ἀγγελοὶ μὲν γὰρ καὶ πᾶσαι αἱ ἀνωτάτης δυνάμεις τὴν ἐκνέμηθεισαν αὐτοῖς ἡύζοντες τάξιν, καὶ εἰρηνεύουσι πρὸς Θεόν· κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τὸ αὐτῷ δοκοῦν παρατρέχουσιν, ἀλλ' εἰσὶν ἐν ἐδραιότητι τῇ κατὰ δικαιοσύνην καὶ ἡγιασμόν· ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες, τοῖς τοῦ Δεσπότης θελήμασι τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας ἀναναστήσαντες, πολεμῶν ἐν τάξει γεγόναμεν αὐτῷ. Ἀλύεται δὲ τοῦτο διὰ Χριστοῦ· καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ συνήψε ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν ἐχθροποιὸν ἀμαρτίαν ἐκ μέσου τῶν εἰς, καὶ δικαίων ἐν πίστει, καὶ καλῶν ἐγγύς τοῦς ἑντας πατρῶν· καὶ καθ' ἑτερον δὲ τρέπον, κτίσας τοῦς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποίῶν εἰ-

A Scripturæ, diversis nominibus universalem Deum appellandi; et quidem ex gestis per tempora rebus appellationes excogitandi. Id in Christo etiam factitatum est. Est enim verus Deus; quam rem illa quoque verba demonstrant: « Accelera spolia detrahere, festina prædari »²⁴. — Ejus initium crux fuit, per quam universi orbis regnum obtinuit; quandoquidem ipse verè usque ad mortem crucis Patri obedit. — Animadvertit, charissime, et intellige, non ad ethnicorum consuetudines transisse eos qui per fidem sanctificati sunt; sed ad horum potius mores accessisse filios, qui vocati fuerunt. Et carnivoræ quidem bellæ sunt lupus, leo, ursus, panthera: herbis autem pascuntur quicunque sunt cicures, hædi, agni, vituli. Sed sermo, inquit, cum cicuribus pascentur, et eorumdem escis utentur. Ergo nequaquam cicures ad ferarum consuetudines transierunt; sed hæc potius ad illorum, ut dixi, mores conversæ sunt. Mutati sunt itaque homines ex serino ingenio ad congruam sanctorum mansuetudinem, immutati fuerunt per Christum, factique sunt agni qui erant lupi: ipse enim eos cicuravit, duosque populos, ut dixi, in religiois sententia copulavit. Hoc olim hierophanta quoque Moyses prædicavit, dicens: « Letamini, gentes, cum populo ejus, Dominum Deum nostrum magnificite »²⁵.

Quia enim Deus ineffabiliter incarnatus erit, solus ipse bonum noscebat, humanaque malitia carebat, quod utique excelssæ præ omnibus substantiæ proprium est: nam quod naturaliter, firmiter atque immutabiliter bonum est, id ei unice propriè quoque convenit. « Nam nemo bonus nisi solus Deus, » juxta ipsius Servatoris essatum²⁶. Cave igitur, ne ut infantulum tantummodo **128** in præsepi jacentem species, sed potius divitem in paupertate nostra Deum, ejusque rei causâ a sanctis ipsis angelis decantatum; cujusmodi illè hymnus erit: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, inter homines bona voluntas »²⁷. Profecto angeli, cunctaque sanctæ virtutes, quæ attributum sibi ordinem retinuerunt, pacem quoque cum Deo conservant, nullatenus voluntatem ejus transgrediuntur, sed in stabili justitia ac sanctitate manent. Nos vero miseri, qui Domini mandatis cupiditates nostras opposuimus, hostium instar apud illum evasimus. Verumtamen ea res per Christum destructa fuit, qui nostra pax est, nosque Patri Deo conjunxit, causam odii peccatum de medio tollens, fidè justificans, sibi quæ proximos faciens qui longè aberant, alioqui etiam condens duos populos in unum novum hominem, pacem faciens, duosque illos in uno corpore Patri reconcilians²⁸. Placuit enim

²⁴ I. a. viii, 5. ²⁵ Deut. xxxii, 43 sec. Gr. ²⁶ Marc. x, 18. ²⁷ Luc. ii, 14. ²⁸ Ephes. ii, 15.

(1) Haud scio an Cyrillus hoc loco innuere videatur famigeratam illam lectionem psalmi xcvi, 10:

Dominus regnavit a ligno, de qua tot verba a philologis sacrisque criticis facta sunt.

Deo Patri cuncta in Christo instaurare, et cum superioribus infima copulare, atque unum gregem efficere, celestes atque terrestres¹⁹. Factus est itaque Christus pax nobis et bona voluntas.

V. 10. Dixitque illis angelus, etc.

Creandum est archangelum hunc fuisse, pastoribus gaudii nuntium, qui cum exercitu suo, caelo descendit ad salutis humanæ felicem notitiam perferendam: solus tamen pastores alloquens, quorum oculis agmen ab ipso ductum non appareret, propter angelicæ naturæ invisibilitatem.

V. 22. Et postquam impleti sunt dies purgationis ipsorum secundum Moysis legem.

Nunc igitur ex nuper lectis cognovimus illum Moysis legibus obedientem; imo vero legislatorem ipsum ac Deum, quatenus homo est, decretis propriis obsequentem. Rei vero causam docebit nos sapientissimus Paulus dicens: « Cum parvuli essemus, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, 129 factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret²⁰. » Ergo de legis maledicto redemit eos Christus, qui sub lege erant, non tamen illos qui eam observaverant. Quomodo autem redemit? nempe eam ipse adimplens. Vel, ut paulo aliter dicamus, ut Adami transgressionis crimen solveret, obedientem se docilemque præbuit pro nobis in omni re Patri Deo. Scriptum est enim, quod « Sicut per unius hominis inobedientiam, peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obeditionem justi constituentur multi²¹. » Cervicem itaque legi æque ac nos supposuit, prudente consilio hoc ipsum agens: decebat enim ipsum implere omnem justitiam. Igitur adveniente die octava, qua nos erat circumcisionem carnis peragere ex legis placito, circumciditur et ipse qui legem Moysi dederat, et ante hunc Abrahamo. Nomen etiam suscipit, Jesus scilicet, quod Salus populi interpretatur. Sic enim voluit Deus Pater Filium suum nominari, genitum carnaliter ex muliere. Factus est enim tunc salus populi, neque unius tantummodo sed omnium gentium universæque terræ. Eodem itaque tempore circumcisio perficiebatur, et nomen is suscipiebat.

¹⁹ Ephes. 1, 10. ²⁰ Galat. 1v, 3, 4. ²¹ Rom. v, 19.

(1) Aubertus γεννώμενον hic et mox. Idem tamen initio fragmenti melius habet ἴσομεν *cognovimus*, quam nostri codices ἴσομεν *cognoscimus*.

(2) Tractus hic Cyrilliani commentarii de circumcisione Domini, ejusque in templo oblatione, exstat partim in homilia edita Cyrilli ejusdem de hypapante Opp. t. V, part. II, [nov. ed. t. X] (quæ in codice H, f. 103, dicitur homilia 27). Ego igitur partem hanc meo more, utpote notam, omissem, nisi in nostris codicibus; præsentique editione, non pauca interponerentur, quæ ab edita homilia absunt; et nonnulla etiam editoris Auberti manifesta et gravia

ρήνην, καὶ ἀποκαταλλάττων ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ ὁματι πρὸς τὸν Πατέρα· εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, συνεῖραι τε τοῖς ἄνω τὰ κάτω, καὶ ἀγέλην ἀποφῆναι μίαν, τοὺς τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· γέγονεν οὖν ἡμῖν εἰρήνη τε καὶ εὐδοκία Χριστός.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος, κ. τ. λ.

(B f. 24 b) Ἔστι νοεῖν ὡς ἀρχάγγελος ἦν, ὁ τοῖς ποιμέσι τὴν χαρὰν εὐαγγελισάμενος, ἅμα τῇ ὑπ' αὐτὸν στρατιᾷ κατῶν ἐπὶ τὰ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων εὐαγγέλια· κἂν τέως μονώτατος αὐτοῖς διελέγετο, μὴ ὑποπιπτούσης ταῖς αὐτῶν ἔφρασι τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς, διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀόρατον.

Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμού Β αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως.

(A f. 53 b, E f. 89, H f. 96) Τέως οὖν ἴσομεν αὐτὸν, διὰ τῶν ἀρτίως ἀνεγνωσμένων, τοῖς διὰ Μωϋσέως εἰκοντα νόμοις· μᾶλλον δὲ τὸν νομοθέτην αὐτὸν καὶ Θεὸν, ὡς ἀνθρώπον τοῖς ἑαυτοῦ θεσπίσμασιν ὑποκείμενον· καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, διδάξει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι· ὅτε δὲ ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον (1) ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγαράσῃ (2). » Οὐκοῦν τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐξεπρίετο Χριστὸς τοὺς ὄντας μὲν ὑπὸ νόμον, οὐ μὴν ἔτι [E sine ἔτι] καὶ τετηρηχότας αὐτόν. Ἐξεπρίετο δὲ πῶς; Πληρώσας αὐτόν. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον· Ἴνα λύσῃ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως τὰ ἐγκλήματα, εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον πρὸς πᾶν ὄντιον ἑαυτὸν παρέστησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· γέγραπται γάρ, ὅτι « Ὅσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δικαιοὶ κατασταθήσονται οἱ πολλοί. » Ὑψῆκε τοίνυν τῷ νόμῳ μεθ' ἡμῶν τὸν ἀχένα, οἰκονομικῶς καὶ τοῦτο πράττων· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐνστάσης δὲ οὖν τῆς ὀδῆς, ἐν ἣ ἰνήθησεν ἦν τὴν ἐν σαρκὶ τελειῖσθαι περιτομήν, κατὰ γὰρ τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ, περιτέμνεται καὶ αὐτός· ὁ τὸν νόμον δοῦς τῷ Μωϋσῇ, καὶ πρὸ τούτου τῷ Ἀβραάμ. Δέχεται καὶ τὸ ὄνομα, τούτεστι τὸ, Ἰησοῦς· ἐρμηνεύεται δὲ τούτο, Σωτήρι λαοῦ· οὕτω γὰρ ἠθέλησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἰνομάζεσθαι τὸν ἴδιον Υἱὸν γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς· γέγονε γὰρ τότε σωτήρι λαοῦ, καὶ οὐχ ἑνὸς, μᾶλλον

sphalmata corrigerentur, ut animadversiones nostræ demonstrant; quarum præcipua esto hæc: quod nempe initio fragmenti (pag. 126) pro rectissima codicum nostrorum lectione νομοθέτην Θεὸν, ὡς ἀνθρώπον τοῖς ἑαυτοῦ θεσπίσμασιν ὑποκείμενον, Aubertus scribit νομοθέτην, ὡς Θεὸν (omisso ἀνθρώπων) τοῖς ἑαυτοῦ, etc., *legislatorem, ut Deum, suis legibus subditum*; qui palmaris in theologia error est. Et quidem ex nostris codicibus inferius etiam p. 132, col. 501 habentur: νομοθέτης ἦν ὡς Θεός, καὶ ὑπὸ νόμον ὡς ἀνθρώπος, *Legislator erat καὶ Deus, et legi subditus uti homo.*

ἐκ παντός ἔθνους, καὶ πάσης τῆς ἑπ' οὐρανόν· ἐν ταυτῷ τοιγαροῦν τὸ τῆς περιτομῆς ἐταλείτο χρῆμα, καὶ τὴν κλήσιν ἔδέχετο.

Καὶ εἰ τὸ ἀνεῖμα, φέρε δὴ πάλιν ἴδωμεν. Ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Ἡ περιτομὴ οὐδὲν ἐστίν, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστίν, » Ἄρ' οὖν τὸ μηδὲν τηρεῖσθαι προστέταχεν διὰ τοῦ πανσόφου Μωυσέως ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ κλάσιν ἐπαρτήσας τοῖς παραβαίνουσιν αὐτήν; Ναί, φαίην ἂν· ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, οὐδὲν ἐστὶν παντελῶς· ὡδίνει δὲ μυστηρίου τύπον· κατὰ γὰρ τὴν ὁγδόην ἡμέραν ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν. Προστέταχεν γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Τελείσθαι δὲ φαμεν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν ἐν καιρῷ μάλιστα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅτε καὶ μετόχους ἡμᾶς ἀποφαίνει Χριστὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος.—(E f. 89 b) Καὶ τούτου πάλιν εἰς τύπον ἦν ὁ ἀρχαῖος (1) ἐκεῖνος Ἰησοῦς, ὁ μετὰ Μωυσέα στρατηγῆσας· διεβίβασεν γὰρ πρότερον τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· εἶτα καθίσας εὐθὺς μαχαίραις περιέτεμε περὶ ναιῖς. Οὐκοῦν ὅτε διαβῶμεν τὸν Ἰορδάνην, τότε Χριστὸς ἡμᾶς περιτέμνει τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐ σάρκα καθαίρων, ἀποκαίρων δὲ μᾶλλον τὸν ἐν ψυχῇ; (2) μολυσμὸν. (3) Ἐν ὁγδόῃ τοιγαροῦν περιτέμνεται Χριστὸς, καὶ τὴν κλήσιν, ὡς ἔφη, λαμβάνει. Τότε γὰρ, τότε σεσῶσμεθα παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ· « Ἐν ᾧ γὰρ, φησί, περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπακλύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγήρθητε. » Οὐκοῦν ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ περιτομῇ· ἀπέθανε γὰρ, ἵνα ἡμεῖς οἱ συναποθάνοντες αὐτῷ, αὐτοῦ ἀποθανόντος τῇ ἁμαρτίᾳ, μηκέτι ζήσωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ. Διδέσκειται· « Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν. » Ἀποθανεῖν δὲ λέγεται τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐχ ὅτι ἡμαρτίαν (« Οὐδὲ γὰρ ἁμαρτίαν ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ »), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν. Ὡς περ οὖν συναπεθάνομεν αὐτῷ ἀποθνήσκοντι, καὶ συναναστῶμεν αὐτῷ.

Πάλιν ἐπειδὴ γέγονεν μεθ' ἡμῶν ὁ Υἱὸς, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει καὶ τῶν ὄλων Κύριος, ταύτην τοι καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς· οὐκ ἀτιμάζει μέτρον, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον γέγονε, καίτοι νομοθέτης ὢν αὐτὸς ὡς Θεός· περιτέμνεται ὀκταῆμερος μετὰ Ἰουδαίων, ἵνα τὴν συγγένειαν βεβαιώσῃ, ὅπως μὴ ἀρῆσονται αὐτόν· ἐκ σπέρματος γὰρ Δαβὶδ προσεδόκατο ὁ Χριστὸς· καὶ ἔδειξε τὸ τεκμήριον τῆς συγγενείας. Εἰ γὰρ καὶ περιετμήθη αὐτοῦ ἔλεγον, τοῦτον οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν· εἰ μὴ περιετμήθη κατὰ σάρκα, καὶ τὸν νόμον ἐφύλαξεν, ἔσχεν ἂν πρό-

Quid autem hic lateat arcani, denuo dispiciamus. Beatus ait Paulus: « Circumcisio nihil est, et præputium nihil est ».²² Ergone rem, quæ nulla est, observari omnium Deus per sapientissimum Moysen mandavit, pœna transgressoribus simul indicta? Aio enimvero. Nam circumcisio, si rei **130** ipsius natura spectetur, nihil omnino est; sed mysterii typum continet. Namque octava hebdomadæ die et resurrexit Christus a mortuis, et spiritalem nobis fecit circumcisionem. Præcepit enim sanctis apostolis: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ».²³ Fieri vero dicimus spiritalem circumcisionem tempore potissimum sancti baptismatis, quo nimirum participes nos efficit Christus sancti Spiritus. Cujus rei typus item fuit priscus ille Jesus, qui post Moysen gessit ducatum. Is enim primus filius Israelis trans Jordanem tulit: deinde ibi subsistens, statim eos lapideis gladiis circumcidit. Ergo postquam Jordanem trajecimus, tunc Christus nos circumcidit Spiritus sancti virtute, haud carnem quidem purgans, sed animarum potius maculas eluens. Octava igitur die circumciditur Christus, et nomen, ut dixi, sumit. Tunc enim, tunc prorsus ab ipso et per ipsum salvati fuimus: « In quo, inquit (Paulus), circumcisi estis circumcissione non manufacta in exspoliatione corporis carnis, sed in circumcissione Christi: consepulti ei in baptismo, in quo et conresurrexistis ».²⁴ Ergo mors ejus nostri gratia accidit, nec non resurrectio et circumcisio. Mortuus est enim, ut nos cum eo pariter mortui, postquam ipse somel peccato mortuus est, haud ulterius peccato vivamus. Quare dictum est: « Si commortui sumus, et convivemus. » Is autem non ideo mortuus peccato dicitur, quia peccaverit: etenim « peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus »;²⁵ sed propter peccatum meum mortuus est. Sicut ergo cum eo moriente mortui pariter sumus, ita et cum ipso resurgemus.²⁶

Rursus quia Filius nobiscum versari voluit, quamquam Deus natura suapte erat et omnium Dominus, idcirco modicum nostrum non respuit, sed nobiscum legi somel **131** subiecit, legislator licet ac Deus. Circumciditur octava a nativitate die cum Judæis, ut generis cognationem affirmet, neque eum postea velint negare. Namque ex Davidis stirpe Christus exspectabatur. Et signum præ se ferre voluit cognationis ejus. Si enim de circumciso etiam aiebant, nescire se undenam is esset; si forte circumcisi non fuisset neque legem observasset,

²² I Cor. vii, 19. ²³ Matth. xxviii, 18. ²⁴ Coloss. ii, 11. ²⁵ I Petr. ii, 22. ²⁶ II Timoth. ii, 11.

(1) Perverse prorsus Ambertius ἀρχαίρετος ῥομιφέξ, qualis nunquam fuit Josue, πρὸ ἀρχαῖος πρῶτος.

(2) Male rursus Auberius τὸν ἐμφύχον pro τὸν ἐν

ψυχῇ.

(3) Conferatur Philonis breve de circumcissione scriptum.

negandi causa honesta fuisse. Verumtamen post ipsius circumcisionem, cessavit circumcisio, subintrante eo quod ab illa portendebatur, id est baptisate; cujus beneficium nos ulterius haud circumcidimus. Videtur enim mihi circumcisio tria effecisse. Primo videlicet signo quodam impresso, Abrahami posteros a reliquis gentibus distinguebat. Secundo, divini baptismatis typum, gratiam atque virtutem in se portendebat. Sicut enim circumcisus, in Dei populum per id signum olim cooptabatur; sic baptizatus, Christo in se sigilli instar recepit, inter filios Dei ascribitur. Tertio denique, symbolum erat constitutorum in gratia fidelium, quatenus hi carnalium voluptatum passionumque commotiones, exacuto fidei verbo, asceticisque laboribus præcudunt atque mortificant, haud corpus incidentes, sed cor purgantes, et spiritu, non littera circumcisi: quorum laudem haud humano iudicio indigere, sed caelesti suffragio nisi, divus Paulus testatur²⁷.

Cum ergo lex adversus quamlibet mulierem, quæ masculum feminamque peperisset, lata esset, eaque universalem prorsus faceret intimationem, nihilominus omni dedecore carebat sancta Virgo, de qua natum carnaliter Christum dicimus. Considera enim, si libet, legis accuratum tenorem. « Mulier, » inquit, non indifferenter quælibet, sed equæ susceptæ somine masculum pepererit, intumescat²⁸. » Atqui hoc loco **132** corpus divinum dicitur a sancto. Spiritu conceptum, ineffabiliter elaboratum in sancta Virgine, naturæ neglectis legibus. Minime enim seminari officio indigebat sanctiorum primogenitus, inebantem illorum qui a Deo per Spiritum regenerationem sortiuntur: de quibus dicitur est manifeste, « Qui non ex sanguinibus necque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo nati sunt²⁹. » Ergo extra omnem legis damnationem sancta Virgo erat, quæ nullum semen exorta est, sed operante Spiritu divinum nobis infantem odidit.

Post circumcisionem, adhuc tempus purgationis expectat. Et postquam dies completi sunt, plenitudinis autem dies quadragesimus erat, tunc Hierosolimam ducitur ad conspectum Patris, cœ homo nobis similis, is qui illi assidet tanquam Deus Verbum, et qui per umbram legis inter primogenitos ascriptus est. Nam deique erant et sacrati Deo, etiam ante Verbi incarnationem, primogeniti qui ei, ex legis præscripto offerebantur. O magnum dispensationis mysterium! « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei³⁰! » Qui in sinu Patris est, cui omnia sistuntur serviliter, qui ab omnibus sacro cultu honoratur, iis quo tempore in humani-

Α φανει εὐλογον αὐτῶν ἡ ἀρνησις· μετὰ μέντοι τὸ περι-
 τηθῆναι αὐτὸν, πάντα τὰ ἡ περιτομή, εἰσαχθέντος
 ἡμῖν τοῦ σηματομένου δι' αὐτῆς, ἦτοι τοῦ βαπτισμα-
 τος· διὰ τοῦτο ἡμεῖς οὐκ εἰς περιτεμνόμεθα. Δοκεῖ γάρ
 μοι ἡ περιτομή τρία τινὰ πραγματεύεσθαι· ἐν μὲν,
 οὐνεκ σημεῖον τινὲς καὶ σφραγίσει τοὺς ἐγγόνους
 Ἀβραὰμ ἀφορίζουσα, καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν δια-
 στέλλουσα· δεύτερον, ἐν ἑαυτῇ τὴν τοῦ θεοῦ βα-
 πτίσματος προτυπούσα χάριν καὶ δύναμιν· ὡσπερ
 γὰρ ὁ περιτεμνόμενος, εἰς λαὸν θεοῦ διὰ τῆς σφρα-
 γίδος πάλαι ἐχηρημάτιζεν· οὕτως ὁ βαπτιζόμενος
 σφραγίσει τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ τυπωσάμενος, εἰς
 υἰοθεσίαν θεοῦ ἀναγράφεται. Καὶ τρίτον, σύμβολον
 τῶν ἐν χάριτι καθισταμένων πιστῶν, οἱ τῶν σαρκι-
 κῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν τὰς ἐπιναστάσεις τῷ τη-
 κτικῷ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ πόνους ἀσκητικῆς ἐκ-
 τέμνουσι καὶ ἀπονεκροῦσιν, τὸ σῶμα τέμνοντες,
 ἀλλὰ τὴν καρδίαν καθαίραντες, καὶ πνεύματι οὐ
 γράμματι περιτεμνόμενοι· ὧν καὶ τὸν ἔπαινον (R f.
 90) οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπικρίσεως δεῖσθαι, ἀλλὰ τῆς
 ἐνωθεν ἡρτησθαι ψήφου, Παῦλος ὁ θεὸς διαμαρ-
 τύρεται.

(E f. 120 b, K f. 4 h) Ἰόντος (1) τοίνυν τοῦ νόμου
 κατὰ γυναικὸς ἀπάσης τυχτούσης ἄρσεν ἢ θῆλυ, καὶ
 γενικωτάτην ἡμῖν ποιουμένην τὴν κατάρρησιν, ὑπε-
 εξαίρεται τῆς δυσφημίας ἡ ἅγια Παρθένος, ἥς ἐκ-
 φωνῶν φαμεν τὸ κατὰ σάρκα Χριστόν. Θέα γάρ, εἰ
 σοι δοκεῖ, τοῦ νόμου τὸ ἀκριβές· « Γυνή, » γάρ, φησὶ,
 καὶ οὐ πᾶσα τυχὸν ἀδιακρίτως, ἀλλ' « ἥτις ἀν σπερ-
 ματισθῆ καὶ τέχη ἄρσεν, ἀκάθαρτος ἔστω. » Ἐνταῦθα
 δὲ ἐκ Πνεύματος ἁγίου τὸ θεῖον συνέστη σῶμα,
 πλαστουρούμενον ἀβρόχως ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ,
 καὶ τῶν τῆς φύσεως νόμων ὀλίγα πεφροντικῶς·
 ἤκιστα γὰρ σπερματικῆς εἰδεῖτο καταβολῆς ὁ τῶν
 ἁγίων πρωτότοκος, ἡ ἀπαρχὴ λαχόντων τὴν ἐκ Θεοῦ
 διὰ Πνεύματος ἀναγέννησιν· περὶ ὧν εἶρηται σαφῶς·
 « Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ ἐλελήματος σαρκὸς ἢ ἀν-
 δρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Διέδρα δὲ οὖν τὴν
 ἐκ νόμου καταθεθὴ ἡ ἅγια Παρθένος, σπερματισθεῖσα
 μὲν οὐδαμῶς, ἐνεργεῖα δὲ τῇ διὰ Πνεύματος τὸ θεῖον
 ἡμῖν ἀποκυήσασα βρέφος.

(E f. 120, H f. 103 b) Μετὰ τὸ περιτεθῆναι τὸν
 τοῦ καθαρισμοῦ πάλιν ἀναμένει καιρὸν· καὶ ὅτε
 ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι (πλήρωσις δὲ ἡμερῶν ἢ
 τεσσαρακοστὴ ἦν), τότε ἀνάγεται εἰς Ἱεροσόλυμα,
 καὶ εἰς θῆν ἀγεται τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀνθρώπος καθ'
 ἡμᾶς, ὁ συνεδριάζων αὐτῷ Θεοῦ Λόγος, ὁ καὶ διὰ τῆς
 τοῦ νόμου σκιάς ἐν τῷ πρωτότοκῳ γραφόμενος.
 Ἄγια γὰρ καὶ ἱερὰ τῷ Θεῷ καὶ τὰ πρὸ τῆς ἐναν-
 θρωπήσεως πρωτότοκα, ἀπὲρ ἔθουον αὐτῷ κατὰ νό-
 μον. Ὁ μεγάλης οἰκονομίας! ὦ βάθος πλοῦτου καὶ
 σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ὅτι ἐν κόλποις ὧν τοῦ Πα-
 τρὸς, φησὶ πάντα προσάγεται δουλοπρεπῶς, ὁ ταῖς
 παρὰ πάντων λατρίαις δοξαζόμενος, ὅτε γέγονεν ἐν

²⁷ Rom. ii, 29. ²⁸ Levit. xii, 2. ²⁹ Joan. i, 13.

³⁰ Rom. xi, 33.

(1) Citatur sequens locus ad litteram ex cap. 15
 commentariorum Cyrilli alius Joannæ Casparyensi in
 opere inedito contra Severum pro concilio Chalce-

donensi, cujus apud me habeo interpretationem ex
 Syriaco, quo tantum in idiomate superest id opus
 inter codices Vaticanos, Græco textu jaundiu amisso.

τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις, τῷ ἴδιῳ Γεννήτορι προσφέρει θυσιάν. Ἐ τοῦ παραδόξου πράγματος! Τοῖς τοῦ νόμου τύπους τετήρηκεν ἡ ἀλήθεια. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅτι καὶ νομοθέτης ἦν ὡς Θεός, καὶ ὑπὲρ νόμον ὡς ἄνθρωπος. Τί δὲ δὴ προσκεκόμενεν; Ἦς πρωτότοκος καὶ ἄρσην, ζευγὸς τρυγόνων, καὶ (1) δύο νεοσσὸς περιστερῶν, κατὰ τὸ τῷ νόμῳ διηγορευμένον. Ἀλλὰ τί βούλεται ταῦτα δηλοῦν; Ἡ μὲν τρυγῶν, ἔστι λαλιώτατον ἐν στρουβίοις· ἡ δὲ περιστέρα, ζῶον ἥπιον καὶ πρᾶον. Γέγονε δὲ τοιοῦτος εἰς ἡμᾶς ὁ τῶν ὀλων Ποιητὴς καὶ Κύριος, πράξιτα μὲν τὴν εἰς ἄκρον ἔχων, τρυγόνος δὲ δίκην κατακλήσας τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ τῆς ἑαυτοῦ καλλιφωνίας τὸν ἴδιον ἀμπελῶνα πληρῶν, τούτέστιν ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν. Γέγραπται γοῦν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων, ὅτι « Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν· αἱ ἀμπελοὶ κυπρίζουσι· » λελάληκε γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὸ θεῖόν τε καὶ εὐαγγελικόν κήρυγμα, τὸ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον, ὁ Χριστός. Ἐσφάζετο μὲν οὖν τρυγῶν καὶ περιστέρα, ἵνα πάλιν αὐτὸς ὡς διὰ τύπων ἡμῖν σημαίνηται, τὸν ὑπὲρ τῆς κόσμου ζωῆς ὑπομένων θάνατον κατὰ σάρκα. Αὐτὸς γὰρ ἔσπιν ἡ εὐφρονότατη τρυγῶν, αὐτὸς ἡ ἀκέραιος περιστέρα. Ἐαυτὸν οὖν ἄρα προσκεκόμενεν ὁ Χριστὸς καθ' ἓνα καιρὸν ὁμοῦ τοῖς τύποις τὴν ἀλήθειαν εἰς ὁρμὴν εὐωδίας, ἵν' ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ προσαγάγῃ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, λύση τε οὕτω τὴν ἐφ' ἡμᾶς γενομένην ἀποστροφὴν, διὰ τε τὴν ἐν Ἀδὰμ παράθεσιν (2), καὶ τὴν κατὰ πάντων ἡμῶν τυραννήσαντα ἁμαρτίαν, καὶ οὕτως ἐπισκοπῆς ἀξιώσῃ τῆς πατρικῆς. Ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ πάλαι βωῶντες· « Ἐπιβλέψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με, » ὡς ὁ Ψάλλων φησίν. « Ὁφθαλμοὶ γὰρ, φησὶ, Κυρίου ἐπὶ δικαιοσύνης. » Οὐ γὰρ ἐπιβλέπει Κύριος τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνεχομένους, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα αὐτοῦ τοὺς θεῖους λόγους· ἴδει οὖν καθαρθῆναι πρότερον ἡμᾶς, καὶ οὕτως ἀξιοθῆναι Θεοῦ ἐποψίας· κεκέρδακαμεν δὲ τοῦτο διὰ τοῦ πάντων Σωτήρος Χριστοῦ γεννημένου ἐκ γυναικὸς, καὶ γενομένου ὑπὸ νόμον.

Ἀλλὰ ζητητέον πρῶτον μὲν, περὶ τίνος γέγραπται τὸ περὶ τοῦ καθαρικοῦ αὐτῶν· δεύτερον δὲ, περὶ τοῦ παραστήσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ· καὶ τρίτον, τί σημαίνει τὸ ζευγὸς τῶν τρυγόνων, καὶ οἱ δύο νεοσσοὶ τῶν περιστερῶν. Εἰ γὰρ τὸ περὶ τοῦ καθαρικοῦ αὐτῶν, περὶ τῆς ἁγίας, Θεοτόκου, ἢ περὶ τοῦ μακαρίου Ἰωσήφ, ἢ περὶ τοῦ Κυρίου νομίσαι τις λέγεσθαι, ἀσεβήσει. Οὐτε γὰρ ὁ Ἰωσήφ ἔγνω τὴν ἁγίαν Παρθένον, οὔτε αὐτὴ ἐν ἀνομίαις συνέλαβε, καθὼς αἱ ἄλλαι γυναῖκες, ἵνα περὶ τοῦ καθαρικοῦ αὐτῶν προσεγγωσῶν· ἀλλ' ἀσπόρως συνέλαβε, καὶ ἀφθόρως ἔτεκεν. Ὅπου δὲ οὐ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύνοδος, οὐχ

A tatis modulo apparuit, proprio genitori hostiam offert. O res mira! Legis typos ille observat, qui est Veritas. Cur, inquam? Quia legislator erat quatenus Deus, legi autem subditus quatenus homo. Quid vero obtulit? Ut primogenitus et masculus, par turturum, duosque pullos columbarum, juxta legis edictum. Hæc autem quidnam significant? Turtur sane inter altilia loquacissimus est: columba vero animal mite et mansuetum. Talem porro se exhibuit erga nos rerum omnium Creator et Dominus, mansuetudinem quidem summam retinens, instar vero **133** turturis mundum cantu demulcens, suaque melodia propriam vineam replens, id est nos qui in ipsum credidimus. Scriptum est itaque in Cantico canticorum: « Vox turturis audita est in terra nostra, vites florent⁴⁰. » Nobis enim divinum angelicunque præconium, universo orbi salutiferum, Christus elocutus est. Mactantur itaque turtur atque columba, ut ipse denuo cen per typos nobis denotaretur, mortem in carne sua pro mundi vita passurus. Ipse enim est canorus maxime turtur, ipse simplex columba. Semet ergo Christus obtulit, typum simul et veritatem, in odorem suavitatis, ut nos per se ipsum Deo Patri offerret, et nostram ab eo aversionem dissolveret, quæ ob factam in Adamo transgressionem evenerat, et ob peccati in nos omnes tyrannidem, atque ita Patris respectu nos dignos ediceret. Nos enim sumus, qui ab antiquo clamamus: « Respice in me, et miserere mei, » ut ait Psalmista⁴¹. Namque « Oculi Domini super justos⁴². » Non enim respicit Dominus peccatis deditos, sed mitem et quietum, et divinos sermones metuentem. Oportuit igitur nos ante purgari, atque ita divina inspectione dignos reddi. Id autem consecuti sumus per universalem Servatorem Christum ex muliere natum, factum sub lege.

Χριστοῦ γεννημένου ἐκ γυναικὸς, καὶ γενομένου ὑπὸ νόμον.

Sed primo querendum est, quemnam designent verba, *Purgationis eorum*; secundo de Jesu coram Domino oblatione; tertio quid significant par turturum et duo columbarum pulli. Etenim si *purgationis eorum* de sancta Deipara, vel de beato Josepho, vel de ipso Domino existimet aliquis dici, irreligiosus erit. Nam neque Josephus sanctam Virginem carnaliter cognoverat, neque ipsa in peccatis conceperat ut cæteræ mulieres, ita ut pro sua ipsorum purgatione offerre deberent. Siue semine quippe concepit, sine corruptela peperit. Ubi autem non est mulieris cum **134** viro copula, ne-

⁴⁰ Cant. i, 12. ⁴¹ Psal. xxiv, 16. ⁴² Psal. xxxiii, 16.

(1) Hoc loco Aubertus scribit ἢ *aut*, pro *καὶ et*. Profecto sacer textus et lex alternante sententia loquuntur. Apud M. Idonatum tamen graves auctores utrumque munus a B. Maria oblatum existimare videntur, nempe Origenes homil. 14 in *Luc.*, et S. Ambrosius lib. ii, 8, *De Abraham*, quibus nunc

accedit in eod. E. Cyrillus non hic solum, verum etiam infra p. 134 (col. 504).

(2) En nostrum in Adamo originale peccatum, quod Nostrum rursus increduli negant; Ecclesia autem divinis Scripturis Patribusque suis innixa constanter confitetur.

que somnus et voluptas, neque conjugalis coitio, quænam sit purgationis necessitas? Sed neque de Domino id dictum fuit, immaculato scilicet et quamlibet munditiam excedente.

V. 24. *Et ut darent hostiam, etc.*

Item exactoribus solvit didrachma, quanquam id non debebat, propterea quod ipse verus Filius erat: solvit tamen, postquam semet legi subiecerat. Prorsus enim oportebat œconomicum illud munus exæqui quod nostri causa susceperat. Quin adeo Christum in ipsius didrachmatis solutione, seu Servatorem Redemptoremque expressum comperimus. Erat enim didrachma nummi genus regalem præ se ferentis imaginem, qui præscripto legis pro duobus solvebatur capitibus. Specta igitur in didrachmate item Christum repræsentatum. Ipse enim, cum sit imago Patris, figura substantiæ illius ⁴⁴, seu ipsnm obtulit duorum populorum redemptionem, Judaici, inquam, atque ethnici.

V. 28. *Et ipse accepit eum in ulnas suas.*

Portabatur ad templum Christus, pusillus adhuc infans et lactens, et quæ a lege imperata fuerant offerebat, par turturum et duos columbarum pullos. Erant autem hæc temperantiæ et mansuetudinis typus. Præterea differentiam duorum vitæ generum indicabant, quorum utriusque legislator Deus, conjugii nimirum ac cælibatus. Potes autem dicere expeditos hos et magis spirituales, ac solitaria vitæ amatores, esse columbas: turtures vero illos, qui procreandis liberis ac reliquis negotiis dant operam. Jam beatus Simeon prophetica gratia exornatus, Jesum in ulnas recipit, supernoque gaudio plenus, Deo benedicit inquit: « Nunc dimittis servum tuum, Domine. » Unde, inquam, dimittis? Ex mundano stadio; nam vita hæc carcer est et ex carcere liberatio. Porro qui pacem mundo **135** daturus est, venit: qui cœlum terræ copulat, imo qui terram evangelica sua doctrina transformat in cœlum. « Quia vidi salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. » Nam Christi mysterium ante ipsam mundi constitutionem præparatum fuit, postremis autem sæculi temporibus manifestatum. Ipse autem factus est lux obtenebratis et errantibus ac diabolica sub manu prostratis. Vocati enim fuerunt a Deo Patre ad Filii sui agnitionem, qui est vera lux; insuper, ad Israelis quoque gloriam. Etsi enim nonnulli ex his fuerunt contumeliosi, inohedientes, plenamque insipientia mentem gerentes; attamen reliquiæ salvæ fuerunt ⁴⁵, et per Christum honoratæ. Primitiæ autem ex his fuere dñi discipuli, quorum clarissimus splendor universam terram illustrat. Aliter quoque Israelis Christus est gloria, quia ex ipso secundum

⁴⁴ Hebr. 1, 5. ⁴⁵ Rom. 11, 27.

(1) Corderius in Catena ad Psalmos, seu ad canticum Simeonis, t. III, p. 961, habet partem hujus fragmenti, sed ridicule βραχύς pro βραχύ, quod ipse,

ἄνθος καὶ ἡδονή, οὐ συνδυασμὸς καὶ μίξις, τίς χρῆσις καθαρῆς; Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ Κυρίου τοῦτο εἰρηται, τοῦ ἀκρήτου καὶ ὑπὲρ πάντων καθαρότης.

Καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν, κ. τ. λ.

(A f. 36 b, E f. 121, H f. 105 b) Πάλιν συνετέλεσε τοῖς δασμολογοῦσι τὸ διδραχμον, καίτοι συνετέλεσαι μὴ ὀφειλων διὰ γε τὸ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν Υἱὸς συνετέλεσε δὲ, ὅτι γέγονεν ὑπὸ νόμον. Ἔδει γάρ, ἔδει πληροῦν τὴν οἰκονομίαν, ἣν καταδέξατο δι' ἡμᾶς. Αὐτὸν δὲ δὴ καὶ ἐν τῇ τοῦ διδράχμου καταβολῇ γραφόμενον ὡς Σωτῆρα καὶ Λυτὴν εὐρήσομεν. Ἦν μὲν γὰρ τὸ διδραχμον, νομισματος εἶδος, βασιλικὴν ἔχοντος εἰκόνα, συνετελεῖτο δὲ κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ δύο κεφαλῶν. Ὅρα τοίνυν ἐν τῷ διδράχμῳ πάλιν τὸν Χριστὸν ἀνατυπούμενον. Αὐτὸς γὰρ ὑπάρχων ἡ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τὸ νόμισμα τὸ ἐξ οὐρανοῦ, προσεκόμισεν ἑαυτὸν τῶν δύο λαῶν τὸ ἀντίλυτρον, τοῦ τε ἐξ Ἰουδαίων, φημι, καὶ τοῦ ἐξ ἐθνῶν.

Καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις αὐτοῦ.

(A f. 38, C f. 109, E f. 125, M f. 258 b) Εἰσαφέρτε μὲν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Χριστὸς βρέφος ὡν. ἔτι βραχύ (1) τε καὶ ὑπομάζιον, καὶ τὰ ὠρισμένα τῷ νόμῳ προσήγε, ζευγὸς τρυγῶνων καὶ δύο νεοσσούς περιστερῶν· σωφροσύνης τε καὶ πραότητος ὁ τύπος, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ βίου διαφορᾶς, ὡν [cod. ὡς] ἀμφοτέρων νομοθέτης, γάμου τε καὶ ἀγαμίας. Εἰποις γὰρ ἂν τοὺς μὲν εὐζώνους καὶ πνευματικωτέρους καὶ τὸν μονῆρ βίον ἐπανηρημένους, εἶναι τὰς περιστεράς· τοὺς δὲ παιδοποιίας καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας πεποιτημένους πρόνοιαν, τρυγῶνας. Ὁ δὲ γε μακάριος Συμεὼν, προφητικῇ χάριτι τετιμημένος, δέχεται μὲν εἰς ἀγκάλας αὐτὸν, θυμηδίας τε τῆς ἀνωτάτω πιμπλάμενος, εὐλογεῖ τὸν Θεὸν, λέγων· « Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα. » Πόθεν ἀπολύεις; Ἐκ τοῦ βιωτικοῦ σκάμματος· λῦτρα γὰρ καὶ δεσμοτήριον ὁ βίος. Ὁ γὰρ μέλλων εἰρήνην ποιεῖν τῷ κόσμῳ παρεγένετο, ὁ συνάπτων τὸν οὐρανὸν τῇ γῆ, ὁ κατασκευάζων τὴν γῆν οὐρανὸν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. « Ὅτι εἶδον τὸ σωτήριόν σου, ὁ ἡτοιμάσας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. » Προητοίμαστο γὰρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ πρὸ αὐτῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς· φανερωταὶ δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς· γέγονε δὲ φῶς ἐν σκότει καὶ περιλανημένοις καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσοῦσι διαβολικῆ· κέκληνται γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ, ὅς ἐστι φῶς τὸ ἀληθινόν· ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τοῦ Ἰσραὴλ. Εἰ γὰρ καὶ γεγονάσι τινες ἐξ αὐτῶν ὄφρῃσται καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀσυνεσίας ἐμπλεῖ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ' οὖν σέσωσται τὸ κατάλειμμα, καὶ δεδόξασται διὰ Χριστοῦ. Ἀπαρχὴ δὲ τούτων ὁ Οσπερίσσι γεγονάσι μαθηταί, ὡν ἡ τῆς εὐκλείας παιδότης, ὅλην περιεστράπτει τὴν ὑπ' οὐρανόν· δόξα δὲ καὶ

ut sensum mitiget, Latine interpretatur rudia tam hic quam in catena Lat. ad Luc. p. 60.

ἐτέρως τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Χριστός, ὅτι προήλθεν ἐξ αὐ-
τῶν κατὰ σάρκα, καίτοι Θεὸς ὢν ἐπὶ πάντας καὶ
προαιώνιος.

Ἰδοὺ οὗτος κείται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν
πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ.

(A f. 39, E f. 128 b) Τίθεται μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς ὁ Ἐμμανουὴλ εἰς τὰ θεμέλια Σιών, λίθος
δὴν ἐκλεκτός ἀκρογωνιαίος, ἑντιμος. Ἄλλ' οἱ μὲν ἐπ'
αὐτῷ πιστεύσαντες οὐ κατησχύνθησαν· οἱ δὲ ἀπίστοι,
καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἰσχύσαντες ἰδεῖν,
πεσόντες συνετριβήσαν. Ἐφη γάρ που πάλιν ὁ Θεός
καὶ Πατὴρ· « Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμμα-
τος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ,
οὐ μὴ κατασχυνθῆ· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λιχμήσει
αὐτόν. » Ἄλλ' ἠσφαλίσατο τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ προφή-
της, λέγων· « Κύριον αὐτὸν ἀγιάσετε, καὶ αὐτός

ἔσται σου φόβος· καὶ ἐάν ἐπ' αὐτῷ πεποιθώς ᾦς,
ἔσται σοι εἰς ἀγιασμόν, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμ-
ματι συναντήσεσθε αὐτῷ, οὐδὲ ὡς πέτρῃ πτώματος. »
— (A f. 39, E f. 129) Οὐκ οὖν ἐπειδήπερ Κύριον
καὶ Θεὸν ὄντα τὸν Ἐμμανουὴλ οὐκ ἠγάσεν ὁ Ἰσραὴλ,
ὅστε μὴν ἠθέλησεν ἐπ' αὐτῷ πεποιθέσθαι, περιπτai-
σας ὡς λίθου διὰ τὴν ἀπιστίαν, συνετριβήσιν καὶ πέπω-
καν· ἀνέστησαν δὲ πολλοί, τοιούτων οἱ τὴν εἰς αὐτὸν
πίστιν παραδείξάμενοι. — (A f. 39 b, E f. 130, H
f. 116) Ἡ καὶ ὡς ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος,
« Ἰουδαίους μὲν ἔστι σκάνδαλον ὁ σταυρός, ἔθνησι δὲ
μωρία. » Καὶ πάλιν· « Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς
μὲν ἀπολλυμένοις, μωρία ἔστι· τοῖς δὲ σωζομένοις
ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν. » Διὰ τοῦτο εἰς
σημαῖον ἀντιλεγόμενον ὁ Κύριός ἐστι.

Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται βομ-
φία.

(A f. 40, B f. 31, E f. 131, H f. 117) Συντομώτε-
ρον δὲ εἰπεῖν, βομφαίαν ἐν τούτοις καταδηλοῦσθαί
φαμεν, ὡς ἐν εἰσὶ μαχαίρας τὸν πειρασμόν, ἢ καὶ
αὐτὸ τὸ πάθος τὸ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας
ἐπισηνευμένον τῷ Ἐμμανουὴλ. Καὶ εἰσὶ γὰρ ἐν συνείδει
οὐδώς, καὶ μὴν καὶ εἰπεῖν ὁ δικαίος Συμεὼν· μένον
γὰρ οὐχὶ βομφαία κατεσφάζετο ἢ ἀγία Παρθένος,
σταυρούμενον ὀρώσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατὰ
γε τὴν σάρκα (1). Τοιοῦτον καὶ τὸ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ·
« Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου· » του-
τόστιν, Ἐνεργείσθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ
τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναβίβειως ἡκέτω καιρός.

Τὸ δὲ παιδίον ἠύξανε, κ. τ. λ.

(A f. 42, B f. 32, C f. 109 b., E f. 135 b., H. f.
121) Τὸ δὲ λέγειν, ὅτι « Τὸ παιδίον ἠύξανε καὶ ἐκρα-
ταίοτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις
Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ, » ταῦτα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰρη-
σθεῖ δεκτέον. Ἄρρει δὲ μοι τῆς οἰκονομίας τὸ βᾶθος·

¹⁰⁰ Isa. xlviii, 16. ¹⁰¹ Isa. viii, 15, 16. ¹⁰² I Cor. i, 23. ¹⁰³ ibid. 18. ¹⁰⁴ Zach. xiii, 7.

(1) In codice B f. 31, additur καὶ ἀμφιγνοοῦσα εἰ
γε καὶ θανάτου κρατήσῃ θανατωθείς; quam particu-
lam de B. Virginis dubitatione circa futuram Filii
sui resurrectionem cum nec caeteri codices in Cy-
rillo habeant, nec pietas Christiana admittat, haud
immerito praetermisimus; quanquam eadem legitur

A carnem processit, quanquam Deus supremus erat
et auctae saecula.

V. 34. *Ecce positus est hic in ruinam et in re-
surrectionem multorum in Israel.*

Positus est a Deo Patre Emmanuel in fundamen-
tis Sionis, lapis electus, angularis, pretiosus. Et ei
quidem credentes, non sunt confusi; increduli au-
tem, et qui latens in eo mysterium cernere haud
potuerunt, praecipitio contriti fuere. Ait enim alicu-
bi Deus Pater: « Ecce pono in Sione lapidem of-
fensionis, petram scandalii. Et qui ei considerit,
non confundetur; in quem autem ceciderit, ipsum
conteret ¹⁰⁰. » Sed enim securus esse jussit Israeli-
tas propheta dicens: « Dominum ipsum honorate,
et sit Dominus timor tuus. Quod si illi consus
fueris, erit tibi honori, nec velut ad lapidem offen-
sionis petramque lapsus in illum incurretis ¹⁰¹. »
Ergo quia Dominum ac Deum Emmanuelem noluit
honorare Israel, neque ei confidere, impingens in
lapidem ob suam incredulitatem, ruit et contractus
est. Contra multi consurrexerunt, ii nimirum qui
fidem illius admiserunt. — Vel quomodo sapientis-
simus 126 scribit Paulus: « Judaeis quidem scan-
dalum est crux, gentibus autem stultitia ¹⁰². » Et rur-
sus: « Crucis doctrina, pereuntibus quidem stulti-
tia est; iis autem qui salvi fiunt, virtus Dei ad sa-
lutem ¹⁰³. » Propterea in signum contradictionis
Dominus est.

V. 35. *Et tuam ipsius animam pertransibit gla-
dius.*

Ut rem paucis expediamus, romphæa hic deno-
tari dicimus, ceu gladio quodam, tentationem; vel
etiam passionem ipsam abs Judaeorum vesania Em-
manueli illatam. Atque ita videtur intelligere ac di-
cere justus Simeon. Gladius enim propemodum
sanctam Virginem transigebat, dum crucifixum
videret, quem ipsa in carne genuerat. Simile quid
dicitur etiam a Zacharia: « Romphæa, exsurge ad-
versus pastorem meum ¹⁰⁴, » id est, Salutaris demum
perficiatur passio, et ostensionis bonorum tempus
adveniat.

V. 40. *Puer autem crescebat, etc.*

Cum dicitur puer crescere, et spiritu roborari,
sapientia repletus, et Dei gratia exornatus, hæc de
humana natura dici credendum est. Tu vero mihi
specta dispensationis altitudinem. Humanum susti-
net partum, quanquam initio ac tempore divinitus

sub finem prædictæ homiliæ in hypapanten. Qua
super re loquitur Combesius Auctar. t. I, in adn.
ad Gregorii Antiocheni orationem, p. 849. Ad etiam
Petavium in re simili copiosius disserentem, tract.
De incarn. lib. xiv, cap. 1.

Verbum creant : qui est perfectissimus, utpote Deus, A
 crescit corpore; ac maturitate membrorum, incor-
 porentia : repletur sapientia ille, in quo omnis sa-
 pientia est. Quid ad hæc dicimus? Cognosce ex his,
 illum qui in forma Patris erat, factum similem no-
 bis; divitem, in inopia; excelsum, in humilitate;
 enim qui plenus divinitus est, dici nihilominus ac-
 cipere. Adeo semetipsum exinanivit Deus Ver-
 bum⁹⁰! Nam quæ humanitas de eo scripta sunt,
 exinanitionis modum demonstrant. Neque enim fieri
 poterat, ut quidquam hujusmodi in propria na-
 tura pateretur genitum ex Patre Verbum. **137**
 Sed cum caro factum est, id est homo æque ac nos,
 tunc carnaliter a muliere paritur, et quæ humanæ
 sunt conditionis perpeti dicitur. Profecto Deus Ver-
 bum poterat, cum perfecti viri mensura, suam ex
 utero sine ulla mora carnem educere : verumtamen
 ea res a portento non abfuisset. Quamobrem
 humanitatis moribus atque legibus in suam quoque
 carnem potestatem dedit. Sic etiam dici puta profecisse
 eum sapientia, non quod sapientiæ incre-
 mentum acceperit, quia Deus omni re absolutissimus
 esse reputatur, et nullius Deo dignarum quali-
 tatum indigus : sed quia Deus Verbum una cum
 corporis ætate manifestationem sapientiæ paulatim
 dilatabat.

Crescit corpus quidem ætate, sapientia vero ani-
 mus : etenim Deitas neutrum incrementum admit-
 tit : nam usquequaque perfectissimum Dei Verbum
 erat. Congruè porro copulavit corporis incremento,
 sapientiæ augmentum ; nam pro modulo corpora-
 lia ætatis, suam divina natura patefaciebat sa-
 pientiam.

V. 42. *Et cum annos duodecim natus esset, ascendentibus illis Hierosolyamam secundum consuetudinem diei festi.*

Evangelista qui dixit profecisse Jesum sapientia
 et gratia apud Deum et homines, verax ostendit
 dictum suum. Desert enim illum Hierosolyamam cum
 sancta Virgine, festo illuc invitante tempore. Dein-
 de ait ipsum illic submississe, et mox inventum in
 templo inter doctores sedentem, rogantemque vi-
 cissim ac respondentem quæ in lege olim erant
 præscripta. Denique ait cunctos interrogationes
 ejus atque responsa fuisse admiratos. Vides quo-
 modo sapientia et gratia profecerit, nempe quia
 multis talis innotuit.

V. 48. *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te.*

Profecto sciebat mater ejus, laud esse ipsum Jose-
 phi filium : nihilominus ob vitandas Judæorum suspi-
 ciones, ita ait. Jam **138** cum dixisset : « Pater tuus

⁹⁰ Philipp. II, 7.

(1) De eo, quod sapientia Christus profecisse di-
 citur, legendus est Petavius *De incarn.* lib. XI, c. 2,
 qui rem plenissime edisserit. Et quidem etiam no-

A 'Ανθρώπινον ὑπομένει τόκον, καίτοι τὸ ἀναρχόν καὶ
 ἀχρόνον θεϊκῶς ἔχον ὁ Λόγος· ἐν αὐξήσει σώματος
 ὁ παντέλειος ὡς Θεὸς, ἐν ἀδρότητι μελῶν ὁ ἀσώμα-
 τος· πληροῦται σοφίας, αὐτὸς ὢν ἡ πᾶσα σοφία. Καὶ
 τί πρὸς τοῦτό φαμεν; Ὅρα διὰ τούτων τὸν ἐν μορφῇ
 τοῦ Πατρὸς ἐν ἑμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, τὸν πλοῦσιον
 ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸν ὑψηλόν, τὸν τὸ πλήρες
 ἔχοντα θεϊκῶς, ἐν τῷ λέγεσθαι λαβεῖν· οὕτω κενώ-
 νηκεν ἑαυτὸν Θεὸς ὢν ὁ Λόγος. Τὰ γὰρ ἀνθρωπίνως
 περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, τὸν τῆς κενώσεως διαδεί-
 κνυσι τρόπον. Οὐ γὰρ ἐστὶ τῶν ἐνδεχομένων εἰς ἰδίαν
 φύσιν ὑποστῆναι τι τοιοῦτον, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
 φωνεῖτα Λόγον· ἀλλ' ὅτε γέγονε σὰρξ, ἤγουν ἀνθρωπίνως
 καθ' ἡμᾶς, τότε τίκτεται μὲν ἐκ γυναικὸς κατὰ
 σάρκα, λέγεται δὲ καὶ ὑπομένει τὰ ἀνθρώπινα. Ἦν
 μὲν γὰρ ἰκανὸς Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, εἰς μέτρον ἀνδρῶς
 τελείου, καὶ ἐκ μήτρας εὐθὺς τὴν ἰδίαν ἀναδιδάσκει
 σάρκα· ἀλλ' ἦν οὐ μακρὰν τερατοποιίας τὸ δρώμε-
 νον. Διὰ τοῦτο τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἕθεσί τε καὶ
 νόμοις, τὸ κρατεῖν ἰδίου καὶ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκός.
 Οὕτω καὶ ἐν σοφίᾳ προκόπτειν ἂν λέγοιτο, οὐ προσ-
 θήκη σοφίας δεχόμενος, καθ' ὃ νοεῖται Θεὸς ὁ ἐν
 πᾶσι παντέλειος, καὶ ἀπροσέχης εἰσάπαν τῶν θεο-
 πρεπῶν ἀξιομάτων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ τοῦ
 σώματος ἡλικίᾳ συνεκτεινόντος κατὰ βραχὺ τῆς
 σοφίας τὴν ἔκφασιν.

(A f. 42 b., H f. 124 b) Προκόπτει δὲ ἡλικίᾳ μὲν
 σῶμα, σοφίᾳ δὲ ψυχῇ (1). Θεότης γὰρ οὐδετέραν ἐπί-
 δοσιν ἐπιδέχεται· παντέλειος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος.
 Εἰκότως δὲ συνέκλιε τῇ τῆς ἡλικίας αὐξήσει, τὴν
 τῆς σοφίας ἐπίδοσιν· πρὸς γὰρ τὸ μέτρον τῆς τοῦ
 σώματος ἡλικίας, ἀπεκάλυπτεν ἡ θεία φύσις τὴν οἰ-
 κείαν σοφίαν.

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάτων σφ-
 τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς.

(A f. 45, B f. 32, C f. 110, E f. 109, Π f. 132 b)
 Εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι προέκοπτεν ὁ Ἰησοῦς ἐν
 σοφίᾳ καὶ χάριτι παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, δεί-
 κνυσι τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἀληθῆ. Ἀποφέρει γὰρ αὐτὸν
 εἰς Ἱερουσαλήμ, ἅμα τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, ἑορτῆς κα-
 λούσης εἰς τοῦτο· εἰτὰ φησὶν ἀπομαίνειν μὲν αὐτὸν,
 εὐρεθῆναι δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν
 διδασκάλων καθήμενον, ἐρωτῶντά τε καὶ ἀποκριμέ-
 νον, δῆλον δὲ ὅτι τὰ πάσαι τῷ νόμῳ διηγορευμέ-
 να· εἰτα θαυμαζόμενον ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσιν ὑπὸ
 πάντων καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ὅρα ἐν σοφίᾳ καὶ χά-
 ριτι προκόπτοντα διὰ τοῦ γινώσκεισθαι πολλοῖς ὅτι
 τοιοῦτός ἐστιν.

Ὁ Πατὴρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν
 σε.

(B f. 35) Ἦδει μὲν γὰρ ἡ μήτηρ αὐτοῦ μὴ τέκνον
 εἶναι αὐτὸν τοῦ Ἰωσήφ· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπόψιν τῶν
 Ἰουδαίων τοῦτό φησι· καὶ ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι εἰ Ὁ

ster Cyrillus communem sententiam sequitur, quod
 nempe pro ætatis incremento, majoris sapientiæ
 externa indicia fecerit.

πατήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε, » ὁ Σω- A
τήρ πρὸς τοῦτο λέγει :

Οὐκ ἤδαιτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶ-
ραι με ;

(A f. 45 b, E f. 110 b, H f. 134) Ἐνταῦθα οὖν
πρῶτως τοῦ ἀληθῶς Πατρὸς φανερώτερον μνημο-
νύει, καὶ παραγυμνοὶ τὴν ἑαυτοῦ θεότητα. Ἐπειδὴ
γὰρ ἔφασκεν ἡ ἁγία Παρθένος : « Τέκνον, τί ἐποίη-
σας ἡμῖν οὕτως ; » τότε δὴ, τότε τῶν ἀνθρωπίνων ἐπι-
κταίνα μέτρων ἑαυτὸν ὄντα δεκνύς, καὶ διδάσκων
δεὶ γέγονε μὲν ὑπουργὸς τῆς οἰκονομίας αὐτῆ τεκοῦσα
τὴν σάρκα, φύσει δὲ καὶ ἀληθείᾳ Θεός ἦν, καὶ Υἱὸς
τοῦ ἐν οὐρανοῖς θεοῦ Πατρὸς, φησὶν : « Οὐκ ἤδαιτε, »
κ. τ. λ. — (A f. 45 b., E f. 110 b., H f. 134) Ἐν-
ταῦθα οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ἀκούοντες, ὅτι Θεοῦ ἦν ὁ
ναός, καὶ νῦν ἐν ἰδίῳς ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ πάλαι διὰ B
τοῦ νόμου γραφόμενος, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις
μορφούμενος, αἰδελισθῶσαν λέγοντες, ὅτι οὐκ ὁ Δη-
μιουργός, οὐδὲ ὁ Θεός τοῦ νόμου, οὐδὲ ὁ Θεός τοῦ
ναοῦ, οὕτως ἐστὶν ὁ Ματῆρ τοῦ Χριστοῦ (1).

Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ
χάρτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

(A f. 46, B f. 33 b., E f. 112, H f. 136 b) Φησὶν
ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης : « Καὶ ἔθεασάμεθα τὴν
δόξαν αὐτοῦ, ὅξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς,
κλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ποῖ ποτα προκόψει
τὸ κληρῆς ; ἡ ποίαν διὰς ἐπιδέξεται προσθήκην, οὐ
ἐπέκεινα μηδέν ; Οὐκοῦν οὐ καθ' ὃ Λόγος ἐστὶ καὶ
θεὸς προκόπτειν εἰρηται, ἀλλ' ὅτι μαιζόνως δεῖ θαυ-
μαζόμενος, χαριέστερος παρὰ τοῖς ἄλλοις : διὰ τῶν
ἀποτελεσμάτων ἀπεδείκνυτο, προκοπούσης, ὡς ἐστὶ C
μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον, τῆς τῶν θαυμάτων ἕξεως
ἐν ταῖς τῶν ὀρώντων διανοαῖς, ἥπερ αὐτοῦ τοῦ τε-
λειοῦ πρὸς χάριν ὡς Θεοῦ. Σκόπει δὲ ὡς τὸ ἐν τινι
προκόπτειν, ἕταρόν ἐστι παρ' ἐκεῖνο ἐν ᾧ προκόπτειν
λέγεται. Εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ προκόπτειν εἰρηται, οὐχ
ἡ σοφία προέκοπτεν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον.
Ἀποκαλυπτομένης γὰρ καὶ φανερουμένης ὁσημέραι
τῆς θεότητος : ἐν αὐτῷ, δεῖ θαυμαστότερος παρὰ τοῖς
ἄλλοις ἐγένετο. Καὶ ἐπιτήρει ὡς οὐκ εἶπεν, Ὁ Λόγος
δὲ προέκοπτεν, ἀλλ' : « Ὁ Ἰησοῦς, » ἵνα μὴ γυμνὸν
νοήσης τὸν Λόγον : ἀλλ' ὅτι γέγονε σὰρξ, καὶ προ-
κόπτειν λέγεται, ὅτε τὸ προκόπτειν πεφυκὸς ἀνεδέ-
ξατο, τούτεστι τὸ ἀνθρώπινον. Τῆς οὖν ἀνθρωπότη-
τος ἀν' αὐτῆ, καὶ κατὰ ταύτης ἀν' φέροιτο εὐλόγως τὸ, D
προέκοπτεν. Οὕτω γὰρ ἕκαστον τῶν λεγομένων ἐν
τῇ οικίᾳ τάξει κείσεται, ὅτε τῶν ὅσα πρέπει γυμνῶ
τῷ Λόγῳ καταφερομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε
μὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναβαινόντων εἰς τὸν τῆς θεό-
τητος λόγον.

¹ Joan. 1, 14, ² I Cor. 1, 24.

(1) Hoc posterius fragmentum in cod. dicitur ex
Cyrillo et Origene. Origenis autem locus pertinet ad
ejus homilium 18 in Lucam, quæ Latine, S. Hiero-
nymo interpretæ, existat in ed. Maur. t. III. Verum-
tamen sententia potius quam verba, consentit. Nam
quæ Valentini quidem nomen ibi scribitur, quod ta-
men non reticetur in fragmento Græco apud Gallan-
dium Biblioth. t. XIV, Append. p. 89. Cæteroque

et ego dolentes quaerebamus te, » respondit Serva-
tor :

V. 49. Nesciebatis quia in his quæ Patris mei
sunt, oportet me esse ?

Hic primum veri Patris manifestius mentionem
infert, suamque detegit deitatem. Nam cum sancta
Virgo dixisset : « Fili, cur fecisti nobis sic ? » tunc
demum supra humanam mensuram se esse demon-
strans, matremque carnalem suam dispensationis
quidem esse ministrum docens, se tamen auctore
naturæ Deum, Patrisque cælestis Filium, ait :
« Nesciebatis, » etc. — Hic Valentini asseclæ au-
dientes et Dei esse templum, et quod Christus nunc
in propriis est, qui et olim a lege descriptus erat,
et tanquam umbris ac typis figuratus, pudore affi-
ciantur dum aiunt, quod neque Creator, neque
Deus legis, neque Deus templi, ipse est Christi
Pater.

V. 52. Et Jesus proficiebat sapientia et ætate
oc gratia apud Deum et homines.

Ait evangelista Joannes : « Et vidimus gloriam
ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gra-
tia et veritatis ²¹. » Si ergo gratiæ ac veritatis plu-
m, quomodo proficiet quod plenum est ? vel quam
omnino additionem recipiet, id quo majus nihil
est ? Non ergo quatenus Verbum Deusque est, profici-
cere dictus est, sed quia majorem semper admiratio-
nem sui commovens, gratiosior cernentibus ob ac-
tus suos videbatur : progrediente magis, ut verius
dicendum est, prodigiorum in spectatorum menti-
bus conceptu, quam ipsomet Jesu ad gratiam cre-
scente, qui perfectus erat utpote Deus. Porro ob-
serva, illud quod in reliqua proficit, diversum esse
ab ea re in qua proficere dicitur. Si ergo in sapien-
tia proficit, **139** hand ipsa sapientia (id est Ver-
bum, Patris sapientia ²²) proficit, sed humana na-
tura incrementum sapientiæ habuit. Cum enim se
revelaret quotidie ac manifestaret in ipso Deitas,
admirabilior spectantibus semper fiebat. Et anim-
advertite non dixisse : Verbum proficiebat, sed
« Jesus » : ne forte de solo cogitares Verbo : sed
quia Verbum caro factum est, ideo proficere dicitur,
postquam proficiendi facultatem acquisivit, id
est humanitatem. Est itaque humanitatis pro-
prium, deque ea recte prædicatur vocabulum *profi-
ciebat*. Sic enim singulæ dictiones in ordine suis
manebunt, nec ea quæ solum Verbum decent ad
humanitatem deprimentur ; neque humanæ qualita-
tes, ad deitatis vocabula esse attollent.

S. Thomas in Catena aurea tribuit hoc fragmentum
uni Cyrillo sic : « CYRILLO. Hoc igitur dicit osten-
dens se mensuram humanam transcendere, et in-
nuens quod sacra Virgo effecta sit ministra negotii
(οἰκονομίας) cum peperit carnem. Ipso vero natu-
raliter et vere Deus erat, et Filius Patris excelsi.
Hinc autem Valentini sequaces, » etc

CAP. III.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

V. 4. *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetae.*

Non ignoravit beatus Isaias propheta praedicationis Joannis scopum, sed antiquitus multoque ante tempore testimonium praebens, Christum quidem Dominum appellavit ac Deum; Joannem vero ministrum ac famulum nominavit²²: quodque lampas esset, veræ lucis praxia; lucifer solis nuntius, diei quæ nos illuminatura est adventum significans. Vox erat, non tamen verbum, ante Jesum decurrens; sicuti reapse verbo vox praecurrit.

Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus.

Delectus ad apostolatam, postremusque sanctorum prophetarum Joannes fuit. Quamobrem ceu si nondum Dominus adesset, « Parate, inquit, vias Domini, » id est componite vos ad recipiendum quicquid Christo constituere visum fuerit. Avertite corda ab umbra legis, typos omittite, a distortis consiliis desinite. Simul tamen et praesentem (Dominum) ostendit dicens: « Ecce Agnus 140 Dei, qui mundi peccatum tollit²³. » — Quid autem sibi vult, « rectas facite semitas Dei nostri? » Recta quidem et laevis facilisque illa est quæ ad bonum defert semita: distorta autem altera, id est quæ ad pravitatem deducit incedentes per ipsam. De his enim scriptum est: « Quorum viæ perversæ sunt et obliquæ semitæ ipsorum²⁴. » Ergo mentis æquitas, recta veluti via est, nihil distortum habens. Hujuscemodi erat divus Psalmista, dum caneret dicens: « Non adhæsit mihi cor perversum²⁵. » Jesus quoque Navi filius populo aiebat: « Dirigite corda vestra ad Deum Israelis²⁶. » Joannes vero, « Rectas facite, inquit, vias vestras. » In hoc autem consistit status animæ rectus, ut naturalem suum intellectum, prout condita fuit, præ se ferat. Nam pulchra quidem et recta apprimè creata fuit. Cum autem naturam propriam perverterit, hæc improbitas et distortio animæ dicitur. Non est difficile admodum negotium: nam si ut creati fuimus manserimus, media in virtute versamur.

διαστροφή ψυχῆς λέγεται. Οὐκοῦν, οὐκ ἔστιν δυσχερὲς τὸ πρᾶγμα· ἐὰν γὰρ μείνωμεν ὡς γεγονάμεν, ἐν τῇ ἀρετῇ ἔσμεν.

Sed tanquam aliquis reclamaret ac diceret: — D Quomodo parabimus viam Domini? quomodo rectas faciemus semitas ejus? Multa enim impedimenta occurrunt bene vivere volentibus, nempe osor virtutis Satanas, malorum spirituum impia turba, ipsa lex peccati quæ in carnis membris menti ad bonum nitenti obstitit; multæ aliæ insuper perturbationes humano cogitatu imperant; quid ergo age-

Ἦς γέγραπται ἐν βιβλίῳ λόγων Ἠσαίου τοῦ προφήτου.

(A. f. 49, H f. 145 b) Οὐκ ἠγνόησεν ὁ μακάριος Ἠσαίας τῶν Ἰωάννων κηρυγματίων τὸν σκοπὸν, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου μαρτυρῶν, τὴν μὲν Χριστὸν, Κύριον ἐκάλεσε καὶ Θεόν· τὸν δὲ Ἰωάννην, διάκονον αὐτοῦ καὶ ὑπέρβητον ἀνόμαζε· καὶ ὅτι λύχνος ἦν, τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ προεσθεσηκῶς, ἑωσφόρος ἡλίου προάγγελος, τῆς μελλούσης ἐφ' ἡμᾶς διαυγάξειν ἡμέρας κατασημαίνων τὴν ἀρετὴν· καὶ ὅτι φωνὴ ἦν, οὐ λόγος προτρέχων τοῦ Ἰησοῦ, ὡς φωνὴ τοῦ λόγου (1).

Ἐτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς Κυρίου, εὐθείας ποιῆτε τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

(A f. 49, E f 143 b, F f 776, H f. 145 b) Ἀπόλεκτος εἰς ἀποστολὴν καὶ τέλος ἦν προφητῶν ἁγίων ὁ Ἰωάννης. Ὅθεν ὡς μὲν οὐρανὸν παρόντος Κυρίου, τὸ, « Ἐτοιμάσατε, φησὶ, τὴν ὁδὸν Κυρίου »· τοῦτέστιν, εὐτρεπίσθητε πρὸς παραδοχὴν ὧν ἂν βούλοιο νομοθετεῖν ὁ Χριστός· ἀποστήσατε τὰς καρδίας τῆς τοῦ νόμου σκιδᾶς· καταλήξατε τῶν τύπων· παύσασθε τοῦ φρονεῖν τὰ διεστραμμένα. Κατέδειξε δὲ καὶ παρόντα, λέγων· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » — (A. f. 49, E f. 143 b, F f. 776, H f. 145 b.) Τί δὲ βούλεται τὸ, « Εὐθείας ποιῆτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; » Εὐθεία μὲν πᾶσα λεία τε καὶ εὐχερὴς ἢ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποφέρουσα τρίβος· διεστραμμένη γε μὴν ἢ ἑτέρα, τοῦτέστιν ἢ εἰς φαυλότητα κατασφύρασα τοὺς δι' αὐτῆς ἐρχομένους. Γέγραπται γὰρ περὶ τῶν τοιοῦτων· « Ὅν αἱ τρίβου σκολιαι, καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτῶν. » Οὐκοῦν ἢ τῆς διανοίας εὐθύτης, ὁρθὴ τις ὡσπερ ἔστιν ὁδὸς, οὐκ ἔχουσα τὸ διεστραμμένον. Τοιοῦτος ἦν ὁ θεσπέσιος Ψαλμῶδης, ψάλλον τε καὶ λέγων· « Οὐκ ἐκαλήθη μοι καρδία σκαμῆ. » Καὶ ὁ μὲν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς παραγγέλλων ἔλεγε τῷ λαῷ· « Εὐθύνατε τὰς καρδίας ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ· ὁ δὲ Ἰωάννης, « Εὐθείας ποιῆτε τὰς τρίβους ὑμῶν. » Τοῦτο δὲ ἔστι, τὸ εὐθεῖαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτῆς ὡς ἐκτίσθη δεικνύειν. Ἐκτίσθη δὲ καλὴ καὶ λίαν εὐθὴς· ὅταν δὲ ἐκκλίνη καὶ ἐν διαστροφῇ τοῦ κατὰ φύσιν γένηται, τοῦτο κακία καὶ

(A f. 49, E f. 144, E f. 776 b, H f. 146) Ἄλλ' ὡσπερ τινὸς ἀναναφωοῦντος καὶ λέγοντος, Πῶς εἰτοιμάσομεν τὴν ὁδὸν Κυρίου, ἢ πῶς εὐθείας αὐτοῦ τὰς τρίβους ποιήσομεν; πολλὰ γὰρ ἔστι τὰ μεταξὺ παρεμποδῶν τοῖς εὖ βίον ἐθέλουσιν, ὁ μισόκαλος Σατανᾶς, τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἡ ἀνοσία πληθὺς, αὐτὸς τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος ὁ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀνοπολιζόμενος ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ νοῦ

²² Isa. xl. 3. ²³ Joan. i, 29. ²⁴ Prov. ii, 15. ²⁵ Psal. c, 3. ²⁶ Jos. xxiv, 23.

(1) Hoc fragmentum in codic. A et H dicitur ex Chrysostomo et ex Cyrilli homilia. Habet etiam Latine Corderius ex Cyrillo et Basilio, ut ait; sed reapse is permiscet Basilium cum Cyrillo. Nam Ba-

silius distinguitur in nostro codice, occupatque partem ultimam, et a nostra diversam, Corderiani fragmenti. Perperam etiam Corderius ait *lux Verbi pro vox*, etc.

ῥοπαλαί· πολλὰ δὲ πρὸς τούτοις ἕτερα πάθη, τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας κατακραταί· τί οὖν ἄρα δράσομεν, τοσαύτης δυσχερείας κειμένης; πρὸς ταῦτα τῆς προφητείας ὁ λόγος ὑπαντᾷ λέγων· « Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται ἡ σχολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Εἰσὶ μὲν γὰρ λεωφόροι τινὲς ἣ καὶ τρίβοι, βάσιμοι μὲν ἤκιστα γε, τραχεῖαι δὲ οὕτως, ὡς πῆ μὲν ἀνίστασθαι πρὸς ὄρη τε καὶ βουνούς, πῆ δὲ καταφέρεισθαι, καὶ εἰς κρημνοὺς ἀποφέρεισθαι· αἱ δὲ τοιαῦται τῶν ὁδῶν ὡς ἐν ὕψει τε καὶ βάθει, δυσπόμενοι λίαν εἰσίν. Εἰ δὲ δὴ γένοιτό πως ὑφίζησαι μὲν τὰ ὑψοῦ καὶ ἀνάτη, ἀνεμπίπλασθαι δὲ τὰ ἐν κοίλῃ καὶ βάθει, τότε δὴ εἰς εὐθείαν ἔσται τὰ σχολιά, καὶ εἰς ψιλὰ πεδία καὶ οἶον ὑπίαν ἔχοντα τὴν ὁδὸν τὰ τραχεῖα τε καὶ φαραγῶδη ποτέ. Τοῦτο γέγονε νοητικῶς διὰ τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἰσχύος. Πάλαι μὲν γὰρ δυσπόμενα ἦν τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς τε καὶ πολιτείας τὰ βάσιμα, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὴν ἀπάντων νοῦν κοσμικαῖς ἐπιθυμίαις (1)· ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων Θεὸς γεγονὼς ἄνθρωπος κατήργηκεν ἐν τῇ σαρκὶ τὴν ἁμαρτίαν, λεία πάντα γέγονε καὶ εὐήλατα· οὐχ ὕψος, οὐ βάθος τοῖς εὐδοκίμειν ἐθέλουσιν ἀπαντᾷ, ἀλλὰ πάντα τὰ σχολιά εἰς εὐθείαν μετεποιήθη τρίβον. Αὐτὸς γὰρ λείαν ἡμῶν καὶ εὐδροματῆτην ἀπέφηνε τὴν εἰς εὐσέβειαν ὁδὸν, οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀναντες ἣ τὸ κοίλον καὶ κάτω, δι' ἃ τραχεῖα ποτε καὶ δυσπόμενος ἦν. Πάντα γὰρ τὰ σχολιά γέγονε εὐθεία, ὡς αὐτὸς που πάλιν ὁ προφήτης φησὶν Ἡσαίας· « Ὅδὸς εὐσεβῶν εὐθεία ἐγένετο, καὶ παρεσκευασμένη ἡ ὁδὸς τῶν δικαίων. » Ἐκ μέσου μὲν γὰρ ἡ τῶν δαιμόνων ἀπηλάθη πληθὺς· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ διάβολος κατηργήθη σὺν ἐκείνοις· νεκέρωται δὲ καὶ τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος, καὶ

καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

(A f. 49 b, E f. 145 b, F f. 777 b, H f. 147 b) Θεσθῆται δὲ πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δηλοῦντι τοῦ Πατρὸς· Σωτήρα γὰρ ἡμῶν πέπομφε τὸν Υἱόν. Σάρκα δὲ ἐν τούτοις ὀνομακλήρωσεν τὸν ἄνθρωπον νοητικόν, καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπειον γένος ὑποληπτέον. — (A f. 50, E f. 146, F 779, H f. 149) Οὕτω γὰρ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· οὐκέτι μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πᾶσα σὰρξ. Ὁ γὰρ τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ Κύριος, οὐ συνεσταλμένην ἔχει τὴν ἡμερότητα, οὔτε μὴν ἐν διέσωσεν ἔθνος· σεσαγῆνευκε δὲ μάλλον τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἐφώτισε τοὺς ἐσκοτισμένους· καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας ὑμνοῦμενον· « Πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐποίησας, ἤξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Ἐξέσται δὲ ὁμοῦ τὸ κατάλειμμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ τοῦτο κάλαι προανεφώνηκεν (sic) ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὕτω λέγων· « Εὐφράνητε μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. »

Ἔλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὁχλοῖς ὁ Βαπτιστής, κ. τ. λ.

(A f. 51, E f. 148 b, F f. 780 b, H f. 151) Καὶ

¹¹ Isa. xl, 4; Luc. iii, 5. ¹² Isa. xxvi, 7. ¹³ Psal. lxxxv, 9. ¹⁴ Deut. xxxii, 43.

(1) Paria fere his dicuntur a Cyrillo, sed diversis verbis, in Commentario ad Isaiam, ed. Aub. t. II (nunc III), p. 550.

A mus, tanta objecta difficultate? — his profeticus sermo occurrit dicens: « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erit distorta in viam rectam, et aspera in planam; et videbit omnis caro salutem Dei¹¹. » Sunt enim viæ nonnullæ vel etiam semitæ, minime quidem gradibiles, imo tam asperæ, ut modo saliant in montes aut tumulos, modo deorsum vergant atque in præcipitia ferantur. Huiusmodi certe viæ sus deque tendentes difficile iter efficiunt. Quod si in his demum exæquentur celsa et ardua, **141** expleantur autem cava et profunda, tunc in recta vertentur distorta, et in nitidos campos, ac veluti supinam viam habentes, loci asperi et prærupti transformabuntur. Hoc spiritualiter accidit per Servatoris nostri vires. Olim quippe difficilis erat evangelicæ vitæ morumque via, quia omnium mentes mundanis cupiditatibus occupabantur. Postquam vero universalis Deus factus homo destruxit in carne peccatum, plana omnia facta sunt et gradibilia. Nihil arduum nihil præceps bene volentibus agere occurrit, sed distorta omnia in rectum conversa tramitem sunt. Ipse enim Christus facilem nobis pronamque ostendit ad pietatem viam, nihil habentem arduum aut depressum in præceps, quæ antea fuerat aspera atque difficilis. Unde omnia distorta sunt recta, ut alicubi ait similiter Isaias propheta: « Via piorum recta facta est, et parata via iustorum¹². » Sublata enim de medio est damnosum turba; diabolus ipse una cum illis debellatus fuit: mortificata quoque peccati lex: cunctas denique nostras Servator sanat infirmitates.

πάσας ἡμῶν ὁ Σωτὴρ ἰάται τὰς νόσους.

V. 6. Et videbit omnis caro salutare Dei.

Vidit autem omnis caro salutare Dei, id est Patris, qui Servatorem ad nos Filium misit. Hic vero caro generaliter homo intelligendus est, imo universum hominum genus existimandum. Sic enim videbit omnis caro salutare Dei; non solus, inquam, Israel, sed caro universa. Namque omnium Servator ac Dominus haud definitam habet clementiam, neque unam salvavit gentem, sed universum orbem in suam ditionem redegit, et obtenebratos illuminavit. Atque hoc scilicet a Psalmistæ lyra celebrabatur: « Omnes gentes quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine¹³. » Servatæque simul sunt Israelis reliquię; quod ipsum pariter magnus prædixerat **142** Moyses ita inquiring: « Lætaminī, gentes, cum populo ejus¹⁴. »

V. 7. Dicebat ergo exeuntibus ad se turbis Baptistæ, etc.

Nunc quidem Spiritu sancto plenus beatus Baptis-

sta, non ignorabat futuros Judaicæ improbitatis adversus Christum ausus. Etenim providebat fidem ei denegaturos, et venenatam linguam moventes convicium ei facturos. Hæc itaque spectans, reprehendit illos, quod etsi legem haberent sacramentum Christi prædicantem, et suadentia hoc ipsum prophetarum vaticinia, stupidis auribus fuerunt, et ad credendum Servatori omnium Christo segnes. « Quis enim vos docuit fugere a ventura ira? » Nonne inspirata divinitus Scriptura, quæ credentes Christo beatos esse ait; incredulos autem et indisciplinatos, duris et inevitabilibus obnoxios fore pœnis prædicit?

V. 8. *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.*

Pœnitentiæ fructus præcipuus est fides in Christum; insuper evangelicæ vitæ ratio; atque omnino cuncta, quæcumque sunt peccato contraria, justitiæ opera: quæ pœnitentes fructificare debent respicientiæ suæ convenientia. Addit etiam: « Et ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abrahamum; dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo. » Viden' quomodo sagacissime stultum illorum supercilium deprimit, inutilemque ipsis fore demonstrat carnalem ex Abrahamo nativitatem? Nam carnis nobilitas, quid eam habentibus prosit, nisi hi paribus moribus parique ac parentes virtute fuerint? « Si quidem Abrahami filii essetis, aiebat illis Servator, opera utique Abrahami perageretis⁶². » Morum vitæque affinitatem postulat Deus. Stultum est bonis sanctisque parentibus gloriari, et ab illorum virtute longe fieri. — Quod si hæc ita se habent, ait Judæus, quomodo semen Abrahamæ adhuc multiplicatur? Quomodo Dei ad illum promissio manebit quæ ait, fore ut **143** illius semen multiplicetur sicut astra cœli? Atqui hoc, o Judæe, per vocationem gentium factum iri nos dicimus. Dictum enim Abrahamo fuit: « In Isaac vocabitur tibi semen, » et, « Multarum gentium patrem te constitui⁶³. » Nam dictio in *Isaaco* denotat secundum promissionem. Ergo multarum gentium constitutus est pater, videlicet Christo credentium. De quibus alicubi voce Ezechielis Deus dixit: « Et auferam cor lapideum de carne eorum, daboque eis cor carneum ut me cognoscant, et quia ego sum Dominus⁶⁴. » — Ut autem magis adhuc audientibus prosit beatus Baptista, aliud addit:

« κατέσπασε τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λίθινην ἐκ τῆς τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμὲ, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. » — (A f. 52 b, H f. 156) « Ἰνα δὲ καὶ ἐτι μειζρώως ὠφελεῖ τοὺς ἀκρωμένους ὁ μακάριος Βαπτιστής, »

V. 9. *Jam enim securis ad arborum radicem posita est.*

Vel securim hoc loco appellat acutissimam iram, quam Deus Pater Judæis intulit, propter ipsorum adversus Christum impietatem. Etenim illis, bipennis instar, impacta ira fuit. Idque nobis Zacharias

« ἄν ἂν δὲ Πνεύματος ἁγίου μεμεστωμένοις ὁ μακάριος Βαπτιστής, οὐκ ἠγνόησε τῆς Ἰουδαίων δυστροπίας τὰ κατὰ Χριστοῦ τολμήματα. Προέγνω γὰρ, ὅτι καὶ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, καὶ τὴν ἰσθμὸν αὐτῶν κινήσαντες γλώτταν, λοιδορίας βαλοῦσι. Πρὸς ἐκεῖνα τοίνυν βλέπων, ἐλέγχει αὐτοὺς, ὅτι καίτοι νόμον ἔχοντες λαλοῦντα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ προαγορεύουσι προφητῶν ἀποφερούσας εἰς τοῦτο, καθόλου γεγονόσι ταῖς ἀκοαῖς, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πίστιν τὴν ἐπὶ γὰρ ἐν πάντων Σωτῆρι Χριστῷ. « Τίς γὰρ ὑμῖν ἐπέδειξε φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; » Ἄρ' οὐκ ἡ θεοπνευστος Γραφή, τοὺς μὲν εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, μακαρίους εἶναι λέγουσα, τοὺς γὰρ μὴν ἀπίστους καὶ ἀμαθεῖς, σκληραῖς καὶ ἀφύκτων ὑποπέσεισθαι δικαίως προαγγέλλουσα;

B *Ποιήσατε οὖν καρπὸς ἀξίους τῆς μετανοίας.*
(A f. 51 b, E f. 150, F f. 781, H f. 155) « Ἐ[σ]οῖτε καρπὸς μετανοίας, προηγουμένως μὲν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις· πρὸς δὲ τοῦτο, καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία· καὶ ἀπλῶς τὰ ἀντικείμενα τῇ ἀμαρτίᾳ ἔργα τῆς δικαιοσύνης, ἅπερ ὁ μετανοῶν καρποφορεῖν ὀφείλει ἄξια τῆς μετανοίας. Ἐπήγαγε δὲ· « Μὴ ἀρξήσθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. » — (E f. 150 b, F f. 781 b.) Ὅραξ ὅπως εὐτεχνέστατα λίαν τὴν ἀσυνετον αὐτῶν ὀφρὺν καταφέρει, καὶ ἀσυντελὲς εἰς ἄνοιαν αὐτοῖς φαίνει τὸ ἐξ Ἀβραάμ γενέσθαι κατὰ τὴν σάρκα; Τί γὰρ ἡ σάρκα εὐγένεια τοὺς ἐχούσας ὠφελεῖ, εἰ μὴ διὰ τῶν ὀμῶν ἐρχοῖντο σπουδασμάτων, καὶ τῆς τῶν τεκόντων ἀρετῆς κατόπιν; Ἐἰ γὰρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτῆρ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἄν. » Τὴν ἐν ἥθει καὶ τρόποις συγγένειαν ζητεῖ ὁ Θεός. Μάταιον οὖν τὸ προγόνοις ἐπαυχεῖν ἄγλιος καὶ ἀγαθοῦς, ἀπολιμπάνεσθαι δὲ μακρὰν τῆς ἐκεῖνων ἀρετῆς. — (A f. 52, E f. 151 b, F f. 783, H f. 155) Ἄλλ' εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, φησὶν ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἐτι τὸ σπέρμα Ἀβραάμ πληθύνεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία σωθήσεται, ἡ φάσκουσα πληθύνειν αὐτοῦ τὸ σπέρμα ὡς τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ; Διὰ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως, ὧ Ἰουδαῖε· εἰρηταῖ γὰρ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀβραάμ, ὅτι· « Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα· » καὶ, ὅτι· « Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε· » δηλοῖ δὲ τὸ, « ἐν Ἰσαὰκ, » τὸ κατ' ἐπαγγελίαν. Οὐκοῦν πατὴρ τέθειται πολλῶν ἐθνῶν, τῶν διὰ πίστεως δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ· καὶ περὶ αὐτῶν ἐφησεν ὁ Θεός, καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Ἰεζεκιήλ· « Καὶ σαρξ αὐτῶν, καὶ ὄσσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, » (A f. 52 b, H f. 156) « Ἰνα δὲ καὶ ἐτι μειζρώως προσεπάγει τι καὶ ἕτερον·

« Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίτη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται.

(A f. 52 b, H f. 156) « Ἡ ἀξίτην ἐν τούτοις ὀνομάζει τὴν τομωτάτην ὀργὴν, ἣν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπήνεγκεν ὁ Θεός καὶ Πατὴρ, τῆς εἰς Χριστὸν δυσσεβείας ἕνεκα· ἐπενήνεκται γὰρ αὐτοῖς ὡς πέλεκυς,

⁶² Joan. viii, 30 ⁶³ Gen. xxi, 12. ⁶⁴ Ezech. xi, 19.

ἡ ἀργή. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ προφήτης Ζαχαρίας φασκεῖν ἔποιε, λέγων· « Ἔσται ὁ κοπετός τῆς Ἰερουσαλήμ ὡς κοπετός βῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένου. » Ἐφῆ δὲ καὶ Ἰαερίμας, ὡς πρὸς αὐτὴν· « Ἐλαίαν ὠραίαν εὐσκεῖον τῷ εἶδει ἐκάλεσε Κύριος τὸ ὄνομά σου· εἰς φωνῆν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν· μεγάλη ἡ θλίψις ἐπ' αὐτὴν, ἤχραιώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς, καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ καταφυτεύσας σε, ἀλάλησεν ἐπὶ σὲ κακά. » Εἰς τοῦτο λήψη καὶ τὴν ἐν ταῖς εὐαγγελίοις περὶ τῆς συκῆς παραβολὴν. Οὐκοῦν ὡς ἄκαρπον καὶ οὐκ ἐγενῆς εἶτι φυτὸν ἐξεκόπη παρὰ Θεοῦ· πλὴν οὐκ εἰς τὴν ρίζαν τὴν ἀξίνην τεθεσθαί φησιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ρίζαν, τοῦτέστιν ἕγγυς τῆς ρίζης. Ἐξεκόπησαν γὰρ οἱ κλάδοι, καὶ οὐκ ἐκ ρίζης αὐτῆς ἀνεθεοθρεύθη τὸ φυτὸν· σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἄλόβριζος ἀπόλωλεν.

Kal ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ δὲ χλοιοι.

(A f. 55, H f. 157 b) Τρία τάγματα εισηγάγε Λουκᾶς ὁ μακάριος, πυνθανόμενα τοῦ Ἰωάννου, δχλους, τελώνας, στρατιώτας τὸ τρίτον· καθάπερ δὲ τις ἐπιστήμων ἱατρὸς ἐκάστω τῶν παθῶν τὸ πρόσφορον τι καὶ εἰκὸς ἐπιφέρει βοήθημα, οὕτως καὶ ὁ Βαπτιστῆς ἐκάστω τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸν ἐπωφελεῖ καὶ πρέποντα λόγον ἐδίδου· τοῖς μὲν δχλοιοι βαδίζουσιν εἰς μετάνοιαν, φιλαλληλῶ φρονήματι κεχρησθεὶς καλεῶν· τελώναις δὲ, τὴν εἰς ἀκαθάρτους πλεονεξίας ἀποκλεισθῆν ἐδόν· τοῖς γὰρ μὴν στρατιώταις τὸ μηδένα διασελεῖν, κανσφόως ἐπιφωνῶν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς ἄφρονιοις.

Ἐπροσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, κ. τ. λ.

(A f. 53 b, E f. 155, F f. 786, H f. 159) Οὕτως ἦν ἀξιώσαστος καὶ μέγας ὁ Ζαχαρίας παῖς, ὡς εἰς τοῦτο ὑπονοίας εἶλθειν τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους, μὴ ἄρα πως αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός, ὁ καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενος, καὶ διὰ προφητῶν ἁγίων προκεκηρυγμένος. Ἐπειδὴ δὲ ἄπαξ εἰς τοῦτο ὑπονοίας προήλθον τινες, ἀποκαίρει ὑποψίαν, ἀεσποτικοῖς ἐξιώμασι ὡς οἰκίτης παραχωρῶν· ἀμέτρητον γὰρ εἰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ πού ταῦτα λέγοντα τὸν ἱερὸν εὐρήσομεν Βαπτιστὴν ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰωάννην εὐαγγελικῇ συγγραφῇ· Ἐφῆ γὰρ οὕτως· « Αὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε, εἶτι εἶπον ὡς οὐκ εἶμι ὁ ἐκείνου. »

Ἀπεκρίτατο ὁ Ἰωάννης ἅπασι λέγων· Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς, κ. τ. λ.

(A f. 53 b, E f. 155, F f. 786, H f. 159 b) Ἀποφῆνας τοῖνον ἑαυτὸν οὐκ ὄντα Χριστὸν, ἐπιφέρει λοιπὸν ἀποδείξεις, δι' ὧν ἔστι μαθεῖν, ὡς ἀμέτρητόν τι μεταξὺ διαφαίνεται Ἰωάννου καὶ ἀνθρώπων, δούλου καὶ δεσπότου, τοῦ προβαδίζοντος σκεπτικῶς, καὶ τοῦ θεοπρεπῶς ἀναλαμβάνοντος· ἕκαστ' ἐπάρχων τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς, οὐκ ἄξιον ἑαυτὸν εἶναί φησιν, οὐδ' ὄσον εἶπαι τοῦ ἀποθίγειν τῶν ὀπολημάτων αὐτοῦ. Εἶτα τούτοις ἔτερον ἀποδείξειν

A propheta patefaciebat dicens : « Erit planctus Jerusalem sicut planctus malogranati in agro succosi ». » Aut pariter eam civitatem eandem alloquens Jeremias : « Oleam pulchram, bene opaea specie, appellavit Dominus nomen tuum ; ad vocem circumcicionis ejus accensus est ignis super eam ; magna tribulatio super te ; inutiles facti sunt rami ejus ; et Dominus qui plantavit te, locutus est super te mala ». » Hunc sensum in Evangelis quoque habere reputabis ficulnem parabolam, quæ infructuosa et malue generis arbor succisa fuit. Verumtamen non in radice defixam ait securim, sed positam ad radicem, id est prope radicem. Nam rami quidem decisi fuerunt, non tamen radicitus effusa arbor : quippe reliquæ conservatæ sunt Israelis non ipse funditus peritit.

V. 10. Et interrogabant eum turbæ.

Tres hominum ordines introduxit beatus Lucas Joannem interrogantes, populum, publicanos, tertioque loco milites. Sicut autem sapiens medicus unicuique morbo congruum ac probabile remedium affert, sic etiam Baptista singularum professionum hominibus utile atque conveniens dabit consilium : nempe populum ad penitentiam accedentem, mutuam charitatem fovere jubet : publicanis quominus iniquas exactiones exercent, interdicit : denique milites ne quemquam vexent, armissime adhortatur, sed ut vicem suo conienti sint.

V. 15. Populo autem expectatione suspenso, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, etc.

Ad eo admirandus magnæque erat Zachariæ filius, ut eum populus Judæorum suspicaretur fortasse esse Christum illum, quem legis umbra delineaverat, et prophetæ sancti prædixerant. Quia igitur in hæc nonnulli suspicionem venerant, eam ipse præcidit, Dominicali dignitati tanquam famulus cedens. Distant enim immensam a Deo homines. Quod ipsum dici comperiemus a sacro Baptista in evangelica Joannis historia, ubi sic ait : « Vos ipsi testimonium mibi perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum ». »

V. 16. Respondit Joannes dicens omnibus : Ego quidem aqua baptizo vos, etc.

Cum itaque declarasset se non esse Christum, profert deinde argumenta, ex quibus discere licet distare immantiera Deo homines, a famulo Dominum, ab eo qui servitior premit, illum qui digna Deo majestate refecit ; siquidem cum tanta polletet virtute beatus Baptista, haud se dignum ait calceos ejus, ut dici solet, attingere. Deinde aliud quoque argumentum profert : « Equidem vos aqua baptizo, ille autem vos in Spiritu sancto baptizabit et igne. »

“ Zach. xii, 1. “ Jerem. xi, 16, 17. “ Joan. iiii, 28.

Unius quippe proprium est superstantis omnia substantiæ, ut Spiritum sanctum possit aliquibus immittere, et divini substantiæ eos qui ad ipsam accedunt participes facere. Porro hæc Christo inest facultas : non quod eam aliunde acceperit aut participaverit, sed ex suapte natura ac substantialiter. Etenim in Spiritu sancto baptizat. Quamobrem humanatum Verbum, Deus **145** utique est fructusque substantiæ Dei Patris. Jam vero postea etiam quam factus est homo, id ipsum agebat, quia unus est Filius cum unita sibi ineffabiliter et incomprehensibiliter carne. Et quidem cum antea dixisset beatus Baptista. Non sum dignus calcamentorum spherulam dissolvere (sic enim appellat calcei extremitatem, quæ in acutum desinit, cuiusmodi gestare barbari solent), statim addidit : « Hic vos baptizabit in Spiritu sancto et igne ; » et pedes scilicet habens et calceos. Neque enim quisquam sana mente præditus dicet, Verbum nondum incarnatum, neque adhuc apud nos versans, pedes et calceos habuisse. Sed quia cum Verbum factum est homo, delatam suam non amisit, ideo tunc etiam Deo digna operabatur, Spiritum tribuens credentibus in eum. Idem quippe Deus simul erat et homo.

Sed dicet aliquis : Imo potius Verbum Deo digna faciebat per hominem de stirpe Davidis ortum. Atqui hæc tibi dicenti nos opponemus Joannis verba, qui alicubi ait Judæis : « Venit post me vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego illum nesciebam. Sed qui misit me aqua baptizare, ipse mihi dixit : Super quem videris descendentem Spiritum sanctum, supraque eum manentem, hic est qui baptizat in Spiritu sancto ; et ego vidi, et testimonium perhibui quod ipse Dei Filius sit ⁶⁶. » Ea manifeste, quem virum dixit, eum ante se factum affirmat, et sibi esse priorem, divinitus nempe præexistentem, prout a Christo ipso Judaicæ turbae dictum fuit : « Antequam Abraham fieret, ego sum ⁶⁷. » Præterea mox dicit descendisse in ipsum de cælo Spiritum. Num forte in simplex incorporeumque adhuc Dei Verbum descendisse aiunt Spiritum sanctum, et Spiritus sancti datorem, Spiritum proprium participare affirmant? Quid ni illud potius asserunt, eum in humanitatem suam Spiritum sanctum recepisse, baptizasse vero divinitus in sancto Spiritu ; eundemque unum **146** esse solumque et vere Patris Dei Filium, ut idem testatur Baptista? Sed alia quoque explicatio proferenda est. Fortasse cum Spiritus vocabulo, ignis mentionem copulavit Baptista, non ut omnes nos baptizandos fore igne per Christum affirmaret, sed ut vivificam Spiritus operationem, ignis vocabulo significaret. Nam pro diversa in subjecta re operatione, diversas sumit unus Spiritus appellationes. υποκαίμενον ενεργείας, διαφόρους λαμβάνει τὸ ἐν

εὐθὺς ἐπιφέρει. « Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ὕδατι, ἐκεῖνος δὲ ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Μόνος γὰρ καὶ ἰδικῶς ἔργον ἐστὶ τῆς πάντα ὑπερκειμένης οὐσίας, τὸ ἐν εἶναι δύνασθαι τισὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θείας φύσεως κοινωτοῦς ἀποφαίνει τοὺς προσιόντας αὐτῇ. ἐνοπάρχει δὲ τοῦτο, οὐ κατὰ λήψιν καὶ μέθεξιν τῆν παρ' ἐτέρου τινός, ἀλλ' οἰκοθεν καὶ οὐσιωδῶς τῷ Χριστῷ. βαπτίζει γὰρ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Θεὸς οὖν ἄρα ἐστὶ, καὶ καρπὸς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος. ἀλλ' ἔδρα τοῦτο καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, εἰς ὧν Υἱὸς μετὰ τῆς ἀρρότητος τε καὶ ἀπερινοήτως ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς προεῖπὼν, « Οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω τὸν σφαιρωτῆρα τῶν ὑποδημάτων (οὕτω δὲ εἰώθασιν λέγειν τὸ ἄκρον τοῦ ὑποδήματος, τὸ εἰς ὀξὺ λήγον. τοιοῦτος γὰρ χρῶνται οἱ βάρβαροι), προσεπήνεγκεν εὐθὺς. « Οὗτος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. » καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα ἔχων. Οὐ γὰρ τοι φαίη τις ἂν, εἴγε νοῦν ἔχοι, ὡς ἄσκαρος ὢν ὁ Λόγος, καὶ οὕτω γενόμενος καθ' ἡμᾶς, πόδας εἶχε καὶ ὑποδήματα. ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐπειδὴ τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπόλεσεν, ἐνήργηκε πάλιν καὶ οὕτω θεοπρεπῶς, τὸ Πνεῦμα διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. ἦν γὰρ ἐν ταυτῷ Θεὸς τε ἡμοῦ καὶ ἀνθρώπος ὁ αὐτός.

Ἄλλὰ, Ναί, φησὶν, ἐνήργηκεν ὁ Λόγος τὰ θεοκρατῆ διὰ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ. Οὐκοῦν ἀντεροῦμέν σοι ταῦτα λέγοντι τοῦ Ἰωάννου τὰ ῥήματα. Ἐφη γὰρ που πρὸς Ἰουδαίους. « Ὅπισθ' μου ἔρχεται ἄνθρωπος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου, καὶ γὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν. ἀλλ' ὁ πέμφσας με βαπτίζει ἐν ὕδατι, αὐτός μοι εἶπεν. Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς καταβαίνον τὸ Πνεῦμα, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. καὶ γὼ εὐώρακα καὶ μαμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἰδοὺ δὲ, σαφῶς ἄνδρα λέγων, πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι φησὶ, καὶ εἶναι πρῶτον αὐτοῦ, προὑπάρχοντα δηλονότι θεϊκῶς, κατὰ γὰρ τὸ παρ' αὐτοῦ σαφῶς εἰρημένον τοῖς Ἰουδαίων δήμοις. « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » εἶτα πρὸς τοῦτω καὶ καταβῆναι φησὶν ἐπ' αὐτόν τὸ Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ. Ἄρ' ἐπὶ γυμνὸν καὶ ἄσκαρον ἐστὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον; καταβῆναι φασὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὸν τοῦ Πνεύματος χορηγόν, τοῦ ἰδίου Πνεύματος μέτοχον ἀποφαίνουσιν; Ἡ μᾶλλον ἐκαίῳ φασὶν, ὅτι τὸ Πνεῦμα λαβὼν ἀνθρωπίνως, βαπτίζει θεϊκῶς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ἐστὶν αὐτός ὁ εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀλαθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς μαμαρτύρηκεν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς; (A f. 54 b, E f. 157, F f. 788, H f. 162) ῥητέον καὶ οὕτως. Τάχα δὲ τῆ τοῦ Πνεύματος σημασίῃ, τὴν τοῦ πυρὸς συνέδησεν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς, οὐκ ἐν πυρὶ πάντας βαπτισθῆσθαι λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνεργείαν τὴν ζωοποιὸν διὰ τῆς τοῦ πυρὸς σημασίας σημαίνων. ἐκ γὰρ τῆς διαφορῆς περὶ τὸ Πνεῦμα τὰς προσηγορίας.

⁶⁶ Joan. 1, 27 seqq. ⁶⁷ Joan. viii, 58.

Διακαθαρῆί τὴν ἄλωνα αὐτοῦ.

(A f. 56, E f. 158 b, F f. 789, H f. 168) Ἴδού δὲ φησὶν ὁ μακάριος Βαπτιστής, Χριστῷ διαζέρειν τὸν Δεσπότην τὴν ἄλωνα· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ αὐτοῦ (1). Οὕτως γὰρ αὐτὴν καθαίρει, διουτὰς καὶ διακρίνων ἀπὸ τοῦ σίτου τὸν ἄχυρον. Διανομέα τε καὶ οἰονεὶ σημάντορα τῶν ἐκάστω πρεπόντων, ὁφθήσεσθαι λέγει, ὡς τὸν μὲν δίκαιόν τε καὶ ἀγαθόν, σίτου δίκην ταῖς οὐρανίαις εἰσχομίζειν αὐλαῖς, πυρὸς δὲ ποιῆσθαι τροφὴν, ἀχύρου ἐρόπων ἀποτιναχθέντα τὸν ἄδικον. Ὁ μὲν γὰρ σίτος, φησὶ, εἰς ἀποθήκην εἰσχομίζεται, ταυτέστιν ἀφραλείας ἀξιοῦται τῆς παρὰ Θεοῦ, φειδοῦς τε καὶ φυλακῆς· καὶ ἀγάπης· τό γε μὴν ἄχυρον ὡς ἄχρηστος ὕλη, πυρὶ δαπανᾶται (2). — (A f. 56 b, E f. 158 b, F f. 789 b, H f. 168 b) Ἄκουε δὲ τί καὶ διὰ Ἱερεμίου φησὶν ὁ Θεός, σύγκρισιν Β

προφητῶν καὶ ψευδοπροφητῶν ποιούμενος· « Τί τὸ ἄχυρον πρὸς τὸν σίτον; » ἢ γουν ἡ κουφολογία πρὸς τὴν ἀλφειαν. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ Θεοῦ λόγος τροφιμωτάτην ἔχει τὴν δύναμιν· ὁ δὲ τῶν ἀνοσιῶν ψευδοδιδασκάλων, εὐδιαθροπτότατός τε καὶ ἀχυρώδης ὁπάρχων, οὐδεμίαν τοῖς ἀκρωμένοις ἐμποιεῖ τὴν

Ἑγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαόν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου, ἀνεψυχθῆναι τὸν οὐρανόν.

(E f. 163, F f. 793) Βαπτίζεται δὲ ὁ Ἰησοῦς εὐλογῶν τὰ ὕδατα καὶ καθαιρῶν αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἅγιος γὰρ ἐστὶν ἅγιον ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ οὐκ ἂν αὐτὸς ἰδεθῆθαι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐδὲ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν, ὡσπερ ἡμεῖς κερδαίνομεν δι' αὐτοῦ· ἐκ τοῦ πληρώματος γὰρ αὐτοῦ ἡμεῖς C

πάντες ἐλάβομεν. Ἐκπορεύεται μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐστὶ δὲ καὶ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γοῦν εἰρηται πλεισταχοῦ Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα· καὶ μαρτυρῆσει λέγων ὁ Παῦλος, ποτὲ μὲν· « Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ὅτι δὲ ἐστε υἱοί, ἐξᾠπέστελεν ὁ Θεός τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κρᾶζον· Ἀββὰ ὁ Πατήρ. » Οὐκοῦν ἐκπορεύεται μὲν, ὡς ἔφην, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, χορηγεῖ δὲ αὐτὸ τῇ κτίσει καὶ δίδωσι τοῖς ἀξίοις ὡς φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱός, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος, καὶ τοῖς τοῦ Πατρὸς ἀξιώμασι διατρέπων. Καὶ γοῦν ἐφασκεν D

¹⁰ Jerem. xliii, 28. ¹¹ Joan. i, 16. ¹² Rom. viii, 9. ¹³ Galat. iv, 6. ¹⁴ Joan. xvi, 15.

(1) Hoc loco divus Thomas in Catena habet Latine aliud fragmentum. « CYRILLUS. Per hoc autem quod subdit: et permundabit aream suam; designat Baptistam Ecclesiam pertinere ad Christum quasi ad Dominum. »

(2) Plus aliquid legebat D. Thomas in Catena. « CYRILLUS. At palea lentos et inanes signat, et quolibet vento peccati ventilatos et volubiles. »

(3) Ad v. 19 seqq., ubi Lucas meminit Herodis Baptistam carceri tradentis, anonymus quidam interpres in codice B f. 39 b, hæc adnotat: « Ὁ μακάριος Κύριλλος τοῦ Ἡρώδου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ οὐκ ἐπεμνήθη. Ὡμαι δὲ καὶ ἐγὼ οὐκ περιττῶς ὡδε κεῖται. Εἰ γὰρ ἐνεκλείσθη ὁ Ἰωάννης, πῶς ἐβάπτισεν; Οὐ γὰρ ἴσμεν αὐτὸν ἐγκλεισθέντα καὶ ἀπολυθέντα, καὶ

ΠΑΤΡΟΛ. GR. LXXII.

A V. 17. *Purgabit aream suam.*

Ecce autem ait Baptista, a Christo utpote Domino differre aream, id enim significat suam. Sic autem illam purgat, separando scilicet et discernendo a tritico paleam: seque futurum dicit distributorum ac veluti assignatorem sortis cuique debita; ita ut justus quidem ac bonus, tritici instar, caelestibus cellis inferatur; flammæ autem esea fiat, paleæ instar excussus homo iniquus. Nam triticum, inquit, in horrea convehitur, id est Dei tutela dignum habetur, venia, custodia et charitate: at palea velut inutilis materia igne consumitur. Audi quid etiam per Jeroniam Deus dicat, propheta cum pseudopropheta contendens: « Quid palea ad triticum? » nempe vanitas ad veritatem. B Etenim Dei sermo nutrientem apprime vim habet; impiorum vero pseudomagistorum sermo cum fragilissimus acrostusque sit, nullam audientibus confert utilitatem.

147 V. 21. *Contigit autem, cum baptizaretur universus populus, et Jesu baptizato et orante, ut aperiretur cælum.*

Baptizatur Jesus benedicens aquis, easque nostri causa purificans. Sanctum enim sanctorum est unigenitum Dei Verbum. Certe Jesus sancto baptismo non indigebat, neque remissionem peccatorum consequi, quam nos per ipsum lucratur: nam nos ex plenitudine ejus cuncti accepimus¹¹. Et procedit quidem de Deo Patre sanctus Spiritus, nihilominus Filii quoque proprius est. Sæpissime enim dictus est Spiritus Christi, is qui de Patre Deo procedit Spiritus. Testis aderit Paulus, semel quidem: « Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus¹². » Et rursus: « Quia vero filii estis, misit Deus Spiritum Filii (sui) in corda vestra clamantem: Abba, Pater¹³. » Ergo procedit quidem, ut dixi, de Deo Patre Spiritus sanctus, verumtamen ipsum suppeditat creaturæ, dignisque dat naturalis verusque Filius, unigenitum Dei Verbum, Patris gloria exornatum. Quamobrem etiam aiebat: « Cuncta quæ habet Pater, mea sunt¹⁴. » Cur itaque

αὐτὸς ἐγκλεισθέντα καὶ τελειωθέντα. *Beatus Cyrillus Herodis in explanatione non meminit. Reapse et ego judico, ex abundantia hic poni. Nam si Joannes jam in vinculis fuisset, quomodo nunc baptizaret? Neque enim nobis constat illum in vincula conjactum, postea liberatum; rursusque carcere conclusum, et necatum. Videmus ergo ab anonymo testimonium præberi commentario Cyrilli in Lucam. Videmus item Cyrillum reapse nullam hic facere Herodis mentionem. Cæteroqui ad captum Joannem quod attinet, satis erit hic docti Calmeti adnotationem ascribere: Hoc non nisi multo post contigit, uti cæteri evangelistæ narrant. Visum autem est Luam hic omnia describere quæ ad Joannem spectant, antequam ad reliqua gradum faciat.*

17

baptizatus est, dicit aliquis, et Spiritum quoque recepit? Dicimus ergo, non eguisse Dominum sancto baptismo, sed nobis pro sua charitate salutis viam munivisse. Nam credentes in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, atque hanc eximiam confessionem multis coram testibus facientes cunctas peccati sordes abluimus, tum sancti Spiritus participes efficiamur, divinæ naturæ communicamus, et adoptionis gratiam consequimur. Necesse itaque erat, ut Patris Verbum, postquam semet exinaniverat, et similitudinem nostram induere non dedignatus fuerat, boni cujusvis operis exemplar nobis et trames seret. Ergo ut ipsam sancti baptismatis vim cognoscamus, quantoque cum emolumento ad hanc gratiam accedamus, primus ipse opus aggreditur, et baptizatus **148** orat; ut tu nimirum, dilecte, cognoscas his qui sancto baptismo digni fuerunt, rem convenientissimam fore perpetuam orationem.

Ait autem apertos fuisse caelos evangelista, ut significet antea fuisse clausos. Dixit enim Christus: « Deinceps videbitis apertum cœlum, et angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis⁷⁸. » Tanquam unum jam gregem esse demonstratum sit, supernum atque terrenum, unumque pastorem principem, aperti sunt cœli, et sanctis angelis consociatur homo terrestris: descenditque iterum Spiritus sanctus tanquam nova generis nostri facta inchoatione; et primo quidem in Christum, qui non tam sibi quam nobis ipsum recepit: cuncta enim in ipso et per ipsum adepti sumus. Eximia ergo dispensationis ratione nobiscum Christus patitur res humanas. Aliter enim, quomodo ipsum evacuatum vidissemus, etsi tota deitate plenum? Quomodo nobiscum pauper fuisset, nisi se nostræ paupertati conformavisset? Ait autem super Christum emissa vox Patris, sancti baptismi tempore, ceu per ipsum et in ipso terrenum hominem suscipientis, ait, inquam: « Hic est Filius meus dilectus⁷⁹. » Nam verus natura Filius et unigenitus, postquam nostram conditionem assumpsit, Dei Filius esse definitur, haud sibi id sumens; jam enim erat, ut dixi, Deus verus; sed ut ad nos hanc gloriā transmitteret. Factus est enim inchoatio nostra, primogenitus, et alter Adamus. Propterea cuncta in ipso nova facta dicuntur. Atque Adami vetustatem exuentes, novitatem in Christo adepti sumus.

V. 22. *Descendit Spiritus sanctus.*

Si baptismi tempore Spiritus sanctus recipitur, id quoque præter cætera ad humanæ naturæ conditionem pertinebit. Neque enim quatenus Deus est, sanctificatur, dum Spiritum recipit (ipse enim potius est qui sanctificat), sed quatenus homo est.

149 V. 23. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.*

Hoc est Samosatensis deliramentum, evangelicum

⁷⁸ Joan. 1, 51. ⁷⁹ Matth. xvii, 5.

A « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ. » Πῶς οὖν ἐδαπτιζέτο, φησὶν, ἐδέχετο δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ φάμεν, ὅτι οὐκ ἦν ἐν χρείᾳ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ Κύριος, ὁδὸν δὲ ἡμῖν ἐπενόησε σωτηρίας ὁ φιλόανθρωπος. Πιστεύοντες γὰρ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὴν ἐξαίρετον ταύτην ὁμολογίαν ποιούμενοι ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, πάντα μὲν ῥύπον τὸν ἐξ ἁμαρτίας ἀπονιπτόμεθα, καταπλουτούμεν δὲ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέθεξιν, καὶ θείας φύσεως ἀποτελούμεθα κοινωνοὶ, καὶ τὴν τῆς υἰοθεσίας κερδαίνομεν χάριν. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον, καθέντα πρὸς κένωσιν ἑαυτὸν τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμολώσιν ὑπελθεῖν οὐκ ἀπαξιώσαντα, παντὸς ἀγαθοῦ πράγματος ὑποτύπωσιν γενέσθαι καὶ ἰδόν. Ἴνα τοίνυν μάθωμεν καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ ὅσα κερδαίνομεν τῇ τοιαύτῃ προσόντες χάριτι, ἀρχεται τοῦ πράγματος αὐτὸς, καὶ βαπτισθεὶς προσεύχεται, ἵνα εὐ μάθῃς, ἀγαπητέ, ὅτι τοῖς ἀπαξ καταξιώθῃσι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος πρᾶγμα πρεπωδέστατον ἢ ἀδιάλειπτος προσευχή.

Ἄνεψχθῆναι δὲ φησὶ τὸν οὐρανὸν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὡς πάλαι κεκλεισμένον. Ἐφη γὰρ ὁ Χριστός: « Ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεψχότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. » Ὡς γὰρ μιᾶς ἡδὴ ποίμνης ἀποδεδειγμένης τῆς τε ἄνω καὶ τῆς κάτω, καὶ ἐνὸς ἄκασιν ἀναδειχθέντος ἀρχιποιμένος, ἀνεψχθῆ μὲν ὁ οὐρανός, συνήφθη δὲ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις ὁ ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος· καταπεφοίτηκε δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους ἡμῶν δευτέρᾳ· καὶ ὡς ἐν πρώτῃ Χριστῷ, οἰκονομικῶς οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν γε αὐτὸ δεχομένων· πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν. Οἰκονομικώτατα τοίνυν ὑπομένει μὲθ' ἡμῶν τὰ ἀνθρώπινα. Ἐπει, ποῦ κεκλιωμένον ὄψεσθε, καίτοι τὸ πλήρες ἔχοντα θεϊκῶς; ποῦ συνεπτῶχευσεν ἡμῖν, εἰ μὴ τῇ καθ' ἡμᾶς πτωχείᾳ συμπλάττεται; Ἐφη δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ ἐπὶ Χριστῷ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὡς δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἐπὶ γῆς ἄνθρωπον λαβόν· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. » Ὁ γὰρ φύσει καὶ ἀληθῶς καὶ μονογενὴς Υἱός, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, εἰς Υἱὸν ὀρίζεται Θεοῦ, οὐχ ἑαυτῷ τοῦτο δεχόμενος (ἦν γὰρ καὶ ἔστιν, ὡς ἔφην, Θεός ἀληθινός), ἀλλ' ἵνα εἰς ἡμᾶς παραπέμψῃ τὴν δόξαν. Γέγονε γὰρ ἡμῶν ἀπαρχῇ, καὶ πρωτότοκος, καὶ δευτέρος· Ἀδάμ· διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ πάντα καινὰ γεγενῆσθαι λέγεται. Ἀποδυσάμενοι δὲ τὴν ἐν Ἀδὰμ παλαιώσιν, τὴν ἐν Χριστῷ καινότητα πεπλουτήκαμεν.

Κατιβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(B f. 40 b) Εἰ ἐν καιρῷ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δέχεται, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων εἴη ἂν καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων. Οὐ γὰρ τοι καθ' ὁ Θεός ἐστιν ἀγιάζεται, τὸ Πνεῦμα λαβόν (αὐτὸς γὰρ ὁ ἀγιάζων ἐστίν), ἀλλὰ καθ' ὁ πέφυκεν ἀνθρώπος.

Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος.

(E f. 167, F f. 797) Τοῦτο τοῦ Σαμοσατέως τὸ

παρὰ λήρημα, κακῶς ἐκδεχομένου τὸ εὐαγγελικὸν ἄρῳ, ὅτι ἐ 'Ο Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος· » καὶ οὐ συνέντο; ὅτι αὐτὸς ἦν, καὶ ἤρξατο, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Ἦν μὲν γὰρ ἀεὶ ὡς Θεός, ἤρξατο δὲ ὡς ἄνθρωπος, ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐπτώχευσεν· ἀρχεται δὲ, ἵνα σὺ καταργήσης τὴν προτέραν γέννησιν, καὶ ἀναλάβῃς δευτέραν διὰ τῆς παλιγγενεσίας. — (A f. 62 b, E f. 167 b, F f. 797, H f. 187 b) Οὕτω πολὺ τι τὸ βλάβος καὶ ἀδόκητον συμβαίνει ἐκ τοῦ φυλάττεσθαι τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος χάριν εἰς μακρὰν καὶ ὑπέρφρον ἀναβολὴν (1). Μάλιστα μὲν γὰρ οὐκ ἀσφαλὴς ἡ ἐλπὶς, εἰ καὶ τῶν οἰκείων τις ἐπιτεύξεται βουλευμάτων· ἐκθεσθότος δὲ πάλιν εἰς τέλος αὐτῷ τοῦ σκοποῦ, ἀγιάζεται μὲν, πλὴν μόνῃν ἔχει τῶν πλημμελημάτων τὴν ἄφεσιν, καὶ τὸ τάλαντον ἀποκομίζεται τῷ Δεσπότη Ἐτηρῶν, οὐδὲν ἐπεργάσασθαι Β σκολάσας αὐτῷ (2).

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἰησοῦς δὲ Πνῶματος ἁγίου πλήρης ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου.

(A f. 72, Cf. 112 b, H f. 218) Ἐνταυθα μοι βλέπε τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι καταχερισμένην, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐστεφανωμένην. Πάλαι μὲν γὰρ ὑπισχεῖτο λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὅτι « Ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός [cod. C mendose Πατρὸς] μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » Πεπλήρωται δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ τὸ ἐπηγγελμένον· καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀκαθ- ἐκτως ἐκκεκλιχότων εἰς φιλοσαρκίαν, ἔφη ποῦ Θεός· C « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῦτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦς σάρκα· » ἐπειδὴ δὲ πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινῶ, καὶ τὴν διὰ Πνεύ- ματός τε καὶ ὕδατος ἀναγέννησιν πεπλουτήκαμεν, χρηματιζόμεν δὲ οὐκέτι σαρκὸς καὶ αἵματος τέκνα, Πατέρα δὲ μᾶλλον καλοῦμεν τὸν Θεόν, ταύτητοι καὶ μάλα εἰκότως ὡς τετιμημένοι λοιπὸν, καὶ τὸ λαμπρὸν ἔχοντες τῆς υἱοθεσίας καύχημα, θείας φύσεως γεγό- ναμεν κοινωνοὶ διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ δὲ ἐν ἡμῖν πρωτότοκος, ὅτε γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθὲς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, δέχεται πρῶτος τὸ Πνεῦμα, καίτοι τοῦ Πνεύματος δοτῆρ ὑπάρχων αὐτός, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἔρχηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις. Τοιαῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς, λέγων περὶ D τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· « Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιάζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες· δι' ἦν αἰτίαν οὐκ ἐπαι- σχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. » Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως οὐκ ἐπαισχύνεται καλεῖν ἡμᾶς ἀδελφοὺς, διὰ τοι τὸ

dictum perperam interpretantis, quod « Jesus erat incipiens quasi annorum triginta. » Neque intellexit, quod idem et erat, et incipiebat, sed non secundum idem: erat enim ab æterno ut Deus; incipiebat ut homo, cum paupertatem nostram suscepit. Initium autem capit, ut tu quoque priorem nativitatem antiquas, et secundam recipias per regenerationem. — Sic magnum detrimentum et inexpectatum contingit ob dilatam in longum et ultra debitum tempus baptismi gratiam. Namque in primis nunquam tuta spes est fore ut quisquam sui propositi finem consequatur. Tum etiamsi forte in vitæ termino scopo suo potiatur, sanctificatur quidem, sed unicam tamen percipit peccatorum remissionem; de cætero talentum Domino perfert infructuosum, in quo nihil negotiari curavit.

CAP. IV.

V. 1. *Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.*

Hic mecum observa hominis naturam, in Christo tanquam primitiis, sancti Spiritus gratia unctam, et supernis honoribus coronatam. Olim quidem promiserat universalis Deus dicens, fore ut « diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». » Completum autem in nobis est, ceu primo in Christo id quod erat promissum. Et priscis quidem hominibus, utpote ad corporis voluptatem incontinenter proclivibus, dixit Deus: « Non permanebit Spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt ». » Sed postquam in Christo cuncta facta sunt nova, et per Spiritum atque aquam regenerationem obtinuimus, neque jam carnis et sanguinis filii sumus, sed Patrem potius 150 Deum appellamus, propterea jure optimo abhinc ut honore ornati, splendidamque adoptionis gloriam adepti, divinæ naturæ communicamus propter sancti Spiritus participationem. Noster autem primogenitus ex quo inter multos fratres cœpit existere, ad exinanitionem semet demittens, primus Spiritum recipit, quanquam dator ipse Spiritus sit, ut ad nos quoque per ipsum dignitas redundet, et communionis cum sancto Spiritu gratia. Sic enim nos fere docet Paulus, dum et de nobis et de illo dicit: D « Et sanctificans et sanctificati, ex uno omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos vocare dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis ». » Quia vero haud omnino eum pudet fratres nos appellare, quandoquidem similitudinem nostri sub- iit, idcirco nosira ad se translata inopia, sancti-

¹⁷ Joel 11, 29. ¹⁸ Gen. vi, 5. ¹⁹ Hebr. 11, 11, 12; Psal. xxi, 25.

(1) Videtur in præcedentibus (nunc deperditis) Cyrillus verba eorum retulisse, qui ut baptismum differrent, Christi exemplum objiciebant anno ætatis tricesimo baptizati. Quam objectionem facile dissolvit dicens, diversam esse Christi ac peccatorum hominum conditionem: nam ille baptismo nunquam indignuit, istos imo festinare ad lavaerum

oportet. Legatur hæc super re Nazianzenus orat. 40, *De bapt.*, cap. 29.

(2) Apud D. Thomam in Catena Cyrillus reliqua etiam versiculi verba explanat sic. « CYRILLUS. Licet tamen Christus secundum carnem careat patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere; unde sequitur: *ut putabatur, filius Joseph.* »

fiatur nobiscum, quæquam ipse creaturæ omnis sanctificator est; ne humanitatis modulum repudiare videatur, is qui universalis salutis vitæque causa, homo fieri non detrectavit, nobisque quæqueversus similis, uno excepto peccato.

ἄνθρωπος γενέσθαι μὴ φυγῶν, καὶ ἐν ὁμοίωσει τῆ ἀμαρτίας.

V. 1. *Et agebatur a Spiritu in desertum.*

Vocabulum « agebatur » non tam hic significat ~~deserebatur~~ (1), quam versabatur atque habitabat. Solemus enim nos quoque interdum de quolibet pio vivente dicere: Ille quidem bene se agit. Versabatur itaque Dominus in deserto, in Spiritu, id est spiritualiter.

V. 2. *Et nihil manducavit in diebus illis.*

Jejunavit itaque Dominus, nihil escæ omnino corporis usui suppeditans: non quod illi jejunio opus esset, sed ut nobis suos actus typum exemplarque proponeret, et imaginem delinearet agendæ apud nos selecti admirandique generis vitæ. Unde enim didicissent terreni homines, vitam in desertis actam utilem esse vel necessariam salutis? Evadunt enim, tanquam ex fluctu tempestate, de vanis præsentis vitæ sollicitudinibus, ac propemodum, ut beatus Joseph⁶⁶, 151 exeunt remittuntque mundo quidquid ejus est. Demonstrat itaque his qui ita vivere constituerunt, necessariam esse continentiam, cujus jejunium fructus est. Sic enim superabitur tentator Satanas. Te quoque igitur oportet primum vestiri virtute ex alto, id est participem fieri sancti Spiritus; postea vero exoptabile, et summi apud Deum pretii, deligere vitæ recte gerendæ genus. Tunc spiritali fortitudine instinctus deserta loca requires: tunc sancte jejunabis, voluptateque mortificabis, et tentantis Satanæ victor evades. — Ecce unus de certantibus sit, qui certaminum est munerarius, ut Deus; coronam obtinet, qui sanctorum capita coronat. Videamus itaque luctæ artificium, diabolicæ malitiæ cladem. Quadragesima exactis in jejunio diebus, postea esuriit. Atqui ille is est qui esurientibus cibum suppeditat: ipse imo est panis de cælo descendens, vitæ causa mundo concessus: rerum denique omnium conservator. Sed quia oportebat eum qui inopiam nostram non fuerat aspernatus, ab humanitatis terminis prorsus non excedere, permisit carnis naturæ ea quæ sibi conveniunt requirere. Hoc modo ipsam esurisse dicimus. — Cum satis jam jejunasset, vivique Deo congrua carnem sospitem absque potu esuque servasset, vix denique hanc sivit quæ sunt ejus propria pat. Dictum est enim esurisse. Quamobrem? Ut egregie ex utraque re, qui Deus simul et homo erat, cognosceretur unus idemque, et divinitus supra nos, et humanitus nobis par.

καὶ ὁ αὐτὸς δηλονότι, καὶ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως.

⁶⁶ Gen xxvii, 23.

(1) Locus ferme repetitus in *Oratione ad reginas*, p. 157 (Opp., t. IX).

Ἀ ὑπελθεῖν τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, διὰ τοῦτο τὴν ἡμῶν πτωχείαν εἰς ἑαυτὸν μεταθεῖς, ἀγιάζεται μὲθ' ἡμῶν, καίτοι τὴν κτίσιν ἅπασαν ἀγιάζων αὐτὸς, ἵνα μὴ φαίνεται τὸ τῆς ἀνθρωπότητος παραιτούμενος μέτρον, ὃ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ἕνεκα καὶ ζωῆς πρὸς ἡμᾶς γενόμενος κατὰ πᾶν ὁτιοῦν, δίχα μόνης

Καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον.

(A f. 72 b, B f. 44, H f. 220) Τὸ γάρ, « ἦγετο, » οὐ τὸ, ἀπεφέρετο, μᾶλλον ἐστίν, ἀλλ' ὅτι διῆγε καὶ ἐπολιτεύετο. Κατεβίβασμαθα γὰρ πού καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ περὶ παντὸς ζῶντος ἐν ἐπεικειᾷ, λέγειν: Ὁ θεῖνα τυχὸν καλῶς ἑαυτὸν ἄγει. Ἐπολιτεύετο τοίνυν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν τῷ Πνεύματι, τουτέστι πνευματικῶς.

B

Καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

(A f. 73, B f. 44, H f. 221) Νενήστευκε τοίνυν ὁ Κύριος, οὐδὲν παντελῶς τῆ τοῦ σώματος χρεῖα διδούς εἰς τροφήν· οὐκ αὐτὸς νηστείας προσεδόμενος, ἀλλὰ τύπον ἡμῖν τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς ὑπογραμμὸν ἀνατίθει, καὶ εἰκόνα ποιούμενος τῆς παρ' ἡμῖν ἐξαιρέτου καὶ θεαυμασμένης ζωῆς. Πόθεν γάρ ἦν εἰδέναι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι τὸ ταῖς ἐρήμοις ἐνδιδαιτᾶσθαι χρήσιμον αὐτοῖς καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν; Ἀποφοιτῶσι γὰρ ὡσπερ κυμάτων ζάλης, καὶ τῶν ἐικαίων τοῦ παρόντος βίου περισπασμῶν, καὶ μονουχι, κατὰ τὸν μακάριον Ἰωσήφ, ἀποδύονται τῷ κόσμῳ πάντα τὰ αὐτοῦ. Δείκνυσι τοίνυν τοῖς οὕτω ζῆν ἐλομένοις, ἀναγκαῖαν οὔσαν τὴν ἐγκράτειαν, ἧς νηστεία καρπός· ἠτηθησεται· γὰρ οὕτω πειράζων ὁ Σατανᾶς. Καὶ σὲ τοίνυν δεῖ πρότερον ἐνδύσασθαι τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, τουτέστι μέτοχον ἀποφανθῆναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τότε τὴν ἀξίεραστον καὶ τετιμημένην παρὰ Θεῷ κατορθοῦν ἐλέσθαι ζωὴν. Τότε τὰς ἐρήμους καταλήψῃ σὺν ἀνδρείᾳ πνευματικῇ· τότε νηστεύσεις ἄγιως, καὶ κατανεκρώσεις τὰς ἡδονὰς, καὶ κρείττων ἔσῃ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. — (A f. 73, B f. 44 b, H f. 221 b) Ἰδοὺ γέγονεν ἐν τοῖς ἀθλοῦσιν ὁ ἀθλοθέτης ὡς Θεός· ἐν τοῖς στεφανουμένοις, ὁ πᾶς τῶν ἁγίων στεφανῶν κεφαλός. Ἰδωμεν τοίνυν τῶν παλαισμάτων τὸ εὐτεχνές, τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος τὴν ἀνατροπὴν. Τεσσαρακοστῆς εἰς νηστείαν δαπανηθείσης ἡμέρας, ὑστερον ἐπεινάσε· καίτοι δίδωσιν αὐτὸς τοῖς πεινῶσι τροφήν· καὶ αὐτός ἐστίν ὁ ἄρτος ὃ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ, ἢ τῶν ὄλων σύστασις· ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐχρῆν τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν οὐκ ἀτιμάσαντα, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων μὴ εἰσάπαν ἀποφοιτᾶν, συγχωρήθηκε τῇ τῆς σαρκὸς ψῆσει ζητῆσαι τὰ ἑαυτῆς· οὕτως αὐτὸν πεινάσαι φαιμέν. — Νηστεύσας γε μὴν ἀποχρώντως, καὶ δυνάμει θεοπρεπεῖ, ποτοῦ καὶ σιτίων δίχα τὴν σάρκα τηρήσας ἀδιάφορον, ἐπίτησι μόλις τὰ οἰκεία παθεῖν αὐτὴν· πεινῆσαι γὰρ λέγει· καὶ διὰ πολὺν αἰτίαν; Ἴνα δι' ἀμφοῖν εὐτέχνως Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπος ὑπάρχων, ἐπιγινώσκῃται εἰς

Και εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, κ. τ. λ.

(A f. 73 b, B f. 45, H f. 224 b) Ἐἵτα προσέρχεται πειράζων ὁ Σατανᾶς, συνεργὸν ὡσπερ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ δυστροπίας, τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος ἔσεσθαι προσδοκῶν· κατισχύει γὰρ ἡμῶν πολλάκις, τὰς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας εἰς ἐπικουρίαν δεχόμενος τῶν ἑαυτοῦ σκευμάτων ἦτοι ἐπιχειρημάτων· ἐνόμισεν αὐτὸν ἐτοίμως ἐπιτηδῆν τῷ βούλεσθαι παρακειμένου· ἰδεῖν ἄρτους. Ἔφη γοῦν· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα ὁ λίθος οὗτος ἄρτος γένηται. » Προσέρχεται μὲν, ὡς ἀνθρώπων κοινῶ, καὶ ὡς ἐπὶ τῶν ἁγίων· πλὴν ὑποπτος ἦν, μὴ ἄρα πῶς αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός· πῶς οὖν ἠθέλησε τοῦτο μαθεῖν; Ἐνενόησεν ὡς θεοπρεποῦς ἰσχύος ἀποτελεσμα καὶ ἔργον ἐστὶ, τὸ μεταστῆσαι φύσιν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ποιῶν ταῦτα καὶ μετασκευάζων (1). Οὐκοῦν ἂν τοῦτο, φησὶ, γένηται, αὐτός; πῶς πάντως ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ κατὰ τῆς ἐκτῆς δυναστείας ἤξειν προσδοκώμενος· ἐὰν δὲ μὴ μεταβάλλῃ, πρὸς ἀνθρώπων ἔχω, καὶ ἀποθελήκα τὸν φόβον, καὶ τῶν κινδύνων ἀπήλλαγμα. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ἅτε δὴ εἰδὼς τοῦ θηρίου τὴν σκέπην, οὕτε μεταβέβληκεν, οὕτε μὴν ἔφη μὴ δύνασθαι τοῦτο δρᾶν, ἦγον μὴ ἐθέλειν· ἀποσείεται δὲ μᾶλλον ὡς ὀχληρὸν καὶ περιετὸν λέγων· « Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνων ζήσεται ἄνθρωπος, » τούτέστιν, ἐὰν ὁ Θεὸς δύναμιν δῶ τῷ ἀνθρώπῳ, δύναται μὴ φαγεῖν, καὶ ζῆν ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, οἱ βήματι Θεοῦ ἐξήσαν ἅσποιο τεσσαράκοντα ἡμέρας. Εἰ οὖν δυνατὸν δίχα ἄρτου ζῆν, ἵνα τί ποιῶ τὸν λίθον ἄρτον; Οὕτε οὖν λέγει, Ὁδὲ δύναμαι, ἵνα μὴ ἀρνήσῃ τε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· οὕτε, ὅτι δύναμαι, ἵνα μὴ γνοῖς ἐκεῖνός ἐστι Θεός ἐστιν, ὃ μόνων τὰ τοιαῦτα δυνατὰ, ἀποστέλλῃ ἀπ' αὐτοῦ. — (A f. 74, H f. 225) Καὶ μοι δρα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐν Χριστῷ, τὰ τῆς ἐν Ἀδάμ ἀκρασίας ἀποβάλλουσιν αἰτιάματα. Διὰ βρώσεως ἐν Ἀδάμ νενικήμεθα· δι' ἐγκράτειαν ἐν Χριστῷ νενικήκαμεν. — (A f. 74 b, H f. 226) Τοῖς μὲν ἀπὸ γῆς σιτίοις τὸ γῆινον ἡμῶν τρέφεται σῶμα, καὶ ζητεῖ πρὸς ἐπικουρίαν τὸ συγγενές· ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ λόγῳ τῷ θεῷ πρὸς εὐξίαν ἀδρύνεται τὴν πνευματικὴν· αἱ μὲν γὰρ ἀπὸ γῆς τροφαὶ τὸ συγγενές τρέφουσι σῶμα· αἱ δὲ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ νευροῦσι τὸ πνεῦμα. Τροφὴ τοῦ, ὁ λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, καὶ ἄρτος πνευματικός, στηρίζων ἀνθρώπου καρδίαν, κατὰ τὸ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν ὑμνούμενον· τοιαύτας δὲ εἶναι φαμεν καὶ αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀγγέλων τὰς τροφάς.

Ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης.

(K f. 74 b, H f. 227) Ἄλλ', ὡ κακοῦργε, καὶ ποιητῆ, καὶ ἀλιτήριε, πῶς ἐτόλμησας τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς κτίσεως δεῖξαι πάσας βασιλείας, καὶ εἰπεῖν, ὡς Ταῦτα πάντα ἐμὰ ἐστί· νῦν οὖν εἰ πεσὼν προσκυνήσεις μοι, σοὶ δώσω; Πῶς ἐπαγγέλλῃ τὰ μὴ σά; Τίς σε κατέστησε κληρονόμον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας;

¹¹ Psal. ciii, 15.

(1) Animadvertite Cyrilli doctrinam de divina potentia transformandi rei alicujus naturam in diversam aliam; quod etiam ad dogma eucharisticæ trans-

A V. 3. Dixit autem illi diabolus, etc.

Deinde accedit tentator Satanas, auxiliarem veluti improbitalis suæ famis passionem fore sperans. Sæpe enim is prævalet, dum nostras infirmitates suarum sumit insidiarum aggressionumque adjutrices. Existimavit ipsum protinus accursum quo paratos panes videret. Dixit igitur: « Si Filius Dei es, dic ut hic lapis panis fiat. » Accedit, inquam, ceu vulgari homini et sanctorum uni: neque tamen suspicione **152** carebat, num is forte esset Christus. Quia ratione itaque id cognoscere nititur? Cogitavit divinæ potentiae effectum opusque esse, naturalis rei alicujus in aliud quid sibi extraneum transformationem. Nam talium factor est et immutator Deus. Si ergo, inquit, id patriverit, prorsus hic ille est qui adversus potentiam meam venturus expectatur. Quod si minime hanc transformationem fecerit, res mihi cum homine est, metum abjicio et periculo liberor. Propterea Christus, utpote belluæ insidiarum conscius, neque lapidem immutavit, neque se id agere posse aut velle negavit; sed et illum tanquam importunum, et rein tanquam supervacuum repulit, dicens: « Haud solo pane vivet homo; » id est, si Deus vim homini tribuerit, poterit ille cibo abstinere, et tamen vivere, sicuti Moyses atque Elias, qui verbo Dei vixerunt impasti quadraginta diebus. Si ergo vivi absque pane potest, cur ego ex lapide panem faciam? Neque ergo dicit, Non queo, ne suam potentiam neget; nec ait, Possum, ne ille agnoscens quod Deus esset, cui soli hæc omnia sunt possibilia, ab eo recederet. — Et tu mecum considera hominis in Christo naturam, quæ gulosi Adami culpam repellit. Esu in Adamo victi fuimus, abstinentia in Christo vincimus. — Terrenis frugibus terrenum nostrum alitur corpus, quod homogeneæ rei adjutorium exquirat; rationalis autem anima divino verbo ad spiritalem habitudinem bonam roboratur. Nam quæ sunt de tellure alimenta, cognatum sibi nutriunt corpus; superna autem de cælo spiritum roborant. Mentis alimonia est verbum Dei, panisque spiritualis qui hominis cor confirmat, sicut in Psalmorum libro cantatur¹¹. Tales esse dicimus ipsorum etiam sanctorum angelorum cibos.

V. 5. Ostendit illi omnia regna orbis terræ.

Sed heus tu malefice, et improbe, et **153** flagitiose, quomodo ausus es rei omnis creatæ Domino cuncta regna demonstrare, ac dicere, Omnia hæc mea sunt; quæ, si nunc procidens me adoraveris, tibi dabo? Quomodo quæ tua non sunt promittis? Quis te hæredem regni Dei constituit? Quis tibi terra-

substantiationis valet. Idem sentiebat Baptista cum ait: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ.

rum orbem subjecit? Fraudulenter hæc tibi vindicamus; redde igitur humanato Filio, cunctorum Domino. Audi quid de te dicat Isaias propheta: « Nunquid et tibi paratum est regnare? vallem profundam, ignem et sulphur ac ligna posita; furor Domini, sicut vallis sulphure succensa⁹². » Qui autem sortis tuæ loco habes inexstinguibilem flammam, cur rerum omnium regi tua promittis? Sperabas adoratorem habere quem omnia tremunt, quem laudant Seraphim cunctæque angelicæ virtutes? Scriptum est enim: « Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. » — Quasi intima illius contingens, hoc tempestive præceptum protulit. Namque ante suum adventum, universum ille irritaverat fraude mundum: ille ubique adorabatur. Verumtamen Dei lex, pellens illum de occupato fraudulenter imperio, unum suapte natura vereque Deum adorare jussit, eique soli cultum exhibere.

V. 9. Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum.

Tertiam admovet tentationem diabolus, vanam gloriam, « Mitte te deorsum » inquit, ad deitatis demonstrationem. Sed enim laud eum elatione transversum egit; ipse potius nunc etiam scopo aberravit. « Dictum quippe est, inquit Christus, Non tentabis Dominum Deum tuum. » Equidem haud tentantibus Deus opem suppeditat, sed creditibus in eum. Non enim quia Deus nos clementia sua dignatur, idcirco ostentationi indulgere debemus. Insuper nunquam Christus tentantibus se miraculum edidit: « Generatio, aiebat, prava signum quærit, et signum non dabitur ei⁹³. » Idem nunc sibi dictum audiat 154 tentator Satanæ. Nos ergo in Christo vicimus. Qui autem ab Adamo olim victor discessit, nunc pudore suffusus recessit, ut nos ipsum pedibus suppositum teneamus. Cum enim Christus vicit, tunc nobis quoque vincendi vim tradens, « Ecce dedi, inquit, vobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et universam inimici potentiam⁹⁴. »

V. 10. Scriptum est enim: Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te.

Cerne quam malitiose conatur Scripturarum usu Domini gloriam delere, quasi is angelico auxilio egeat, et quasi impingere eum necesse sit, nisi ei angeli præsto fuerint. Alqui non de Christo dicta fuit psalmi sententia; namque angelis non eget Dominus. Porro pinnaculum fabrica erat quædam celsissima, juxta templi latus exstructa. — Male nonnulli referunt psalmum (xc, 9) ad Domini personam, versiculos seriatim legentes sic: « Quia tu,

A Τίς ὑπέταξέ σοι τὴν ὑπ' οὐρανόν; Ἐξ ἀπάτης ἤρπασας· οὐκοῦν ἀπόδος ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ τῶ πάντων Δεσπότη· ἄκουε τῆ φωνῆν ὁ προφήτης Ἡσαίας περὶ σοῦ· « Μὴ καὶ σοὶ ἠτοιμάσθη βασιλεύειν; φάραγμα βαθείαν, πῦρ καὶ θεῖον καὶ ξύλα κείμενα· ὁ θυμὸς Κυρίου ὡς φάραγξ ὑπὸ θεοῦ καιομένη. » Ὁ δὲ κληρον ἔχων τὴν ἀσθεστον φλόγα, πῶς τῷ βασιλεὶ τῶν ὄλων ἐπαγγέλλεις τὰ αὐτοῦ; Προσεδόκησας ἔχειν προσκυνητὴν ὃν τρέμει τὰ σύμπαντα, καὶ δοξολογοῦσι τὰ Σεραφίμ καὶ πᾶσαι αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις; Γέγραπται· « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις (1). » — (B f. 47 b) Ἀπτόμενος ὡσπερ τῶν σπλάγγων αὐτοῦ, ταύτην παρεκόμενεν εὐκαιρῶς τὴν ἐπιτολήν· πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, πᾶσαν ἐπλάγησε τὴν ὑπ' οὐρανόν· αὐτὸς ἦν ὁ πανταχοῦ προσκυνούμενος· ὁ δὲ γε τοῦ Θεοῦ νόμος ἐξω τιθεὶς αὐτὸν τῆς ἐξ ἀπάτης αὐτῷ πεπορισμένης ἀρχῆς, ἐν τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὄντι Θεῷ προσέταξε προσκυνεῖν, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖν.

El ὁ Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω.

(A f. 75 b, B f. 47 b, H f. 230) Τρίτην πείραν ὁ διάβολος προσάγει τὴν τῆς κενοδοξίας· « Βάλε σεαυτὸν κάτω, » λέγων, εἰς ἐπίδειξιν τῆς θεότητος· ἀλλ' οὐ κατήνεγκε διὰ τῆς ἐπάρασις, ἀλλ' ἐξω βέβληκε καὶ εἰς τοῦτο σκοποῦ· ἰ Εἰρηται γὰρ, φησὶ, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. » Οὐ γὰρ τοῖς πειράζουσι χαρίζεται ὁ Θεὸς τὰς ἐπικουρίας, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· οὐ γὰρ ὅτι φειδύς ἡμᾶς ἀξιοί, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐπιδεικτιᾶν ὀφειλομέν. Πρὸς τοῦτοις οὐδέποτε Χριστὸς τοῖς πειράζουσιν αὐτὸν ἐδίδου σημεῖον· « Γενεὰ γὰρ, φησὶ, πονηρὰ σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. » Τοῦτο καὶ νῦν ἀκουέτω πειράζων ὁ Στανᾶς. Οὐκοῦν νενίκηκαμ ἐν Χριστῷ· καὶ ὁ ποτε κρατήσας ἐν Ἀδάμ, ἀπῆλθε καθησχυμένος, ἔν' ἡμεῖς ὑπὸ πόδας ἔχωμεν αὐτόν. Ὅτε γὰρ νενίκηκεν ὁ Χριστὸς, τότε καὶ εἰς ἡμᾶς παραπέμπων τὸ δύνασθαι νικᾶν, « Ἰδοὺ δέδωκα, φησὶν, ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ δὲ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. »

Γέγραπται γὰρ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεσθῆται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε.

D (B f. 47 b) Ὅρα δὲ πῶς κακούργως πειράται διὰ τῆς χρήσεως τῶν Γραφῶν καθελὶν τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, ὡς δεομένου ἀγγελικῆς βοηθείας· ὡς μέλλοντος προσκόπτειν, εἰ μὴ ἄγγελοι αὐτῷ βοηθεῖαν. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰρηται ἡ χρῆσις τοῦ ψαλμοῦ· οὐδὲ γὰρ δεῖται ἀγγέλων Δεσπότης. Τὸ δὲ πεπερύγιον, οἰκοδόμημα ἦν ὑψηλὸν ἄγαν, παραφοδομημένον τῇ πλευρᾷ τοῦ ἱεροῦ. — (A f. 75 b, H f. 230 b) Ἀναφέρουσι μένοι κακῶς τινας τὸν ψαλ-

⁹² Isa. xxx, 33. ⁹³ Matth. xii, 39. ⁹⁴ Luc. x, 19.

(1) Hic interseritur apud D. Thomam in Catena: « Cyrillus. Qualiter autem, si, secundum hæreticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen infer-

retur adversus eos, qui servierunt creaturæ et non Creatori, si Filium secundum eos creaturam existentem colimus tanquam Deum? »

μὴν (1) εἰς τὸ τοῦ Κυρίου πρόσωπον· καὶ τοὺς στί-
 χους συνάπτοντες, οὕτως ἀναγιγνώσκουσι· « Ὅτι σὺ,
 Κύριε, ἡ ἐλπίς μου, τὸν Ὑψίστον ἔθου καταφυγὴν
 σου. » Θεοὶ γοῦν οὗτοι ὁ Κύριος καταφυγὴν ἔχει τὸν
 Ὑψίστον, δηλονότι τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα. Γέγονε δὲ
 πρόφασις αὐτῶν τῆς τοιαύτης ἐννοίας ὁ Σατανᾶς·
 αὐτὸς γὰρ οὕτω νενόηκε τοὺς στίχους, εἰπὼν· « Εἰ
 Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω. Γέγραπται
 γὰρ, ὡς τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ. »
 Συκοφάντης γὰρ ὑπάρχων καὶ πλάνος ὁ Σατανᾶς,
 καὶ τὰ περὶ ἡμῶν εἰρημένα αὐτῷ προσάπτει τῷ
 προσώπῳ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἄλλ'
 ἡμεῖς οὐχ οὕτως νοοῦμεν, ὡς νοεῖν ἔθος τῷ Σατανᾶ·
 εἰ δὲ οὕτω νενόηκασιν Ἀρειανοί, θαυμαστὸν οὐδέν·
 ἀκολοθοῦσι γὰρ τῷ ἴδιῳ πατρὶ, ὃς ψεύστης ἐστὶ,
 καὶ ἀλήθεια ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶ, κατὰ τὴν τοῦ Σω-
 τῆρος φωνήν· εἰ γὰρ ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ἀληθὲς τὸ
 τοιοῦτον, ἐλπίδα μὲν ἡμεῖς τὸν Χριστὸν πεποιήμεθα,
 αὐτὸς δὲ καταφυγὴν ἔχει τὸν Πατέρα· οὐκοῦν βο-
 θουμένῳ προσπεφύγαμεν, Σωτῆρα καλοῦμεν τὸν
 παρ' ἐτέρου σωζόμενον. Οὐκ ἐστὶ ταῦτα, μὴ γένοιτο.
 Λέγομεν τοίνυν τοῖς οὕτω φρονεῖν εἰωθόσιν· Ἐτέραν
 ἡμῖν ἀναγγέλλετε πλάνησιν· ἔξω τῆς βασιλικῆς καὶ
 εὐθείας ἔρχεσθε τρίθου· εἰς ἀκάνθας καὶ βόθρους
 πίπτετε· τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκατε· Ἰσος ἐστὶ κατὰ
 πάντα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς· χαρακτήρ τῆς ὑποστά-
 σεως αὐτοῦ· Ὑψίστος καθὰ καὶ ὁ Πατήρ. Ὁ μὲν οὖν
 Σατανᾶς τούτοις ἐχρήσατο τοῖς στίχοις (2) ὡς ἐπ'
 ἀνθρώπου κοινού τοῦ Σωτῆρος· ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν
 ὁλοῦ σκότος, καὶ κατεσκοτισμένην ἔχει τὴν διάνοιαν,
 οὐ συνῆκε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, ὅτι ὁ ψαλμὸς·
 ἐκ προσώπου παντὸς δικαίου εἰρηται βοθηομένου
 ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου, ὄντος Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ· ἠγνόησέ
 τε πρὸς τούτῳ, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος γέγονεν ἄν-
 θρωπος, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ οἰκονομικῶς πειραζόμενος.
 Ὁ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ὡς ἐπ' ἀνθρώπου κοινού, ἦ
 καὶ ὡς ἐφ' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρησθαι τοὺς
 λόγους ὑπελάμβανε· ἀποπον ἡμᾶς τοὺς εἰδότας ἀκρι-
 βῶς τὸ μυστήριον, καὶ πεπιστευκότας ὅτι Θεὸς ἐστὶ
 καὶ Υἱὸς Θεοῦ, καὶ ὅτι δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γέγονεν
 ἄνθρωπος, ὑπονοεῖν περὶ αὐτοῦ τοὺς στίχους εἰρη-
 σθαι. Οὐχ ἀρμόζει τοίνυν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος
 τὸ λέγεσθαι· « Τὸν Ὑψίστον ἔθου καταφυγὴν σου. »
 Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν Ὑψίστος, ἡ πάντων καταφυγὴ, ἡ
 πάντων ἐλπίς, ἡ πάντα ἰσχύουσα τοῦ Πατρὸς δεξιὰ·
 κἂν τις αὐτὸν καταφυγὴν θεῖτο, οὐ προσελεύσεται
 πρὸς αὐτὸν κακὰ· αὐτὸς γὰρ ἐντελεῖται τοῖς ἀγγέ-
 λοις, λειτουργικῶς οὕσι πνεύμασιν, ὅπως φρουρῶσι
 τὸν δίκαιον. Ὡσπερ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες (3),
 ὅταν ἴδωσιν ὀδὸν τραχείαν καὶ δύσβατον, ἀρπάζου-
 σιν εἰς χεῖρας τὰ βρέφη, μὴ πως ἀδικηθῆ τρυφε-
 ρὸν ἔχοντα τὸν πόδα, καὶ οὕτω διὰ σκληρᾶς ὁδοῦ
 βῆναι δυνάμενα, οὕτω καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις
 τοῦς οὕτω πονεῖν ἰσχύοντας, νηπιοπρεπῆ δὲ πως

A Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium
 tuum. A Aiunt ergo Dominum habere refugium
 suum Altissimum, id est residentem in cœlis Pa-
 trem. Causa autem hujusmodi est illis Satanas, qui
 ita versiculos intellexit, cum ait : « Si Filius Dei
 es, mitte te deorsum. Scriptum est enim : Angelis
 suis mandabit de te. » Nam cum sycophanta decep-
 torque sit Satanas, ea quæ de nobis dicta fuerunt,
 ipsi accomodat personæ Servatoris omnium nos-
 trum Christi. Verumenimvero nos haud ita intel-
 ligimus ut Satanas solet. Quod si ita intellexe-
 runt Ariani, nil mirum ; sequuntur enim patrem
 suum, qui mendax est, et veritate caret, juxta Ser-
 vatoris effatum²⁵. Nam si, ut isti volunt, ita se res
 haberet, nos quidem spem nostram in Christo col-
 locavimus ; ipse autem refugium habet Patrem : ex
 quo sequitur ut ad egentem auxilio confugerimus,
 et Servatorem appellemus cum qui ab alio servatus
 est. Verum hæc non ita se habent ; absit ! Dicimus
 ergo his qui ita sentire solent : Ecce **155** alterum
 vestrum nobis demonstratis errorem : extra regiam
 rectamque viam gradimini, in spinas foveasque
 deciditis, a veritate devii. Aequalis est per omnia
 Patri Filius, figura substantiæ illius, Altissimus
 æque ac Pater. Satanas ergo his usus est versiculis
 ceu si cum Servatore ageret tanquam vulgari ho-
 mine. Cum sit enim totus tenebrosus, et mentem
 obscuratam gerat, non intellexit dictorum verbo-
 rum vim ; nempe quod psalmus in persona cujusvis
 justii dictus fuerit ab illo Altissimo adiuti, qui Deus
 cœlorum est. Nescivit insuper Deum Verbum factum
 fuisse hominem, ipsumque adeo esse qui tunc
 ex dispensationis ratione tentabatur. Diabolus ergo,
 ut dixi, tanquam de communi homine, vel certe de
 uno aliquo sancto propheta, verba illa dicta esse
 putavit. Porro absurdum esset nos accurate myste-
 rium jam edoctos, credentesque ipsum Deum esse
 Deique Filium, et pro nobis æque ac nos factum
 hominem, existimare dictos de ipso fuisse illos ver-
 siculos. Haud igitur Servatoris personæ quadrant
 verba : « Altissimum posuisti refugium tuum. »
 Ipse est enim Altissimus, omnium refugium, om-
 nium spes, omnia potens dextera Patris : quem
 si quis refugium suum posuerit, mala ad eum non
 accedent. Etenim ipse imperat angelis, qui sunt
 ministratorii spiritus, ut justum custodiant. Nam
 sicuti carnales patres, cum viam asperam diffi-
 cilemque aspexerint, infantulos suos manibus sustol-
 lunt, ne forte tenelli illorum pedes lædantur, qui
 nondum viæ duritiem ferre queunt, sic etiam intel-
 lectuales potentiæ eos qui nondum labores durare
 valent, quia puerilli adhuc animo sunt, non sinunt
 eos supra vires fatigari, sed omni eripiant tenta-
 tionem.

²⁵ Joan. viii, 44

(1) Locus hic vel desumptus fuit a Cyrillo ex suo
 in psal. xc Commentario (supra t. II) ; vel ex hoc
 loco vice versa illuc translatus.

(2) Lege rursus Cyrillum ad psal. xc.

(3) Adhuc adi Cyrillum ad psal. xc.

τὴν διάνοιαν ἔχοντας, οὐκ ἔωσι πονεῖν ὑπὲρ δύναμιν, ἀλλὰ παντὸς ἐξέλκουσι πειρασμοῦ (1).

V. 14. *Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam.* **A** Καὶ ἀπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Omisso urbium incolatu, desertis in locis **156** versabatur. Ibi jejunavit, tentatusque a diabolo est; ibi pro nobis vicit; ibi capita draconum contrivit; ini, ut ait beatus David⁶⁶, inimici fraxæ defecerunt in finem, et urbes sunt destructæ, id est, illi qui turrium urbiumque instar erant. Ergo Satana superato, atque in seipso coronata hominis natura spoliis de illo relatis, reversus est in Galilæam cum virtute Spiritus, operandi potentia utens, plurima edens miracula, nullamque sui admirationem excitans. Miracula vero operabatur, non accepta exterius donataque sibi a Spiritu gratia, sicuti cæteris sanctis eveniebat, sed ipse potius existens naturalis verusque Dei Patris Filius, et eorum, quæ hujus propria sunt, hæres. Namque et ipsi aiebat: « Omnia mea, tua sunt, et tua, mea; et glorificatus sum in eis⁶⁷. » Glorificatus est igitur, tanquam virtute et efficacia propria utens illa, quæ est Spiritus sibi consubstantialis.

V. 16. *Et venit Nazareth. Et intravit in synagogam.*

Quoniam deinceps oportebat notum se constituere filiis Israelis, et incarnationis illucescere mysterium his qui illud ignorabant, et quod ipse unctus fuisset a Deo Patre ob mundi salutem; prudentissima hoc quoque agit. Primis autem hoc ante alios beneficium largitur popularibus suis Nazarethi, quos inter fuerat nutritus, secundum carnem videlicet. Ergo synagogam ingressus, sumit librum ad legendum; eoque aperto, prophetiam deligit sententiam quæ mysterium de ipso loquebatur. — Manifestissime vero in his dictis ipse prophetæ voce aiebat, se hominem factum iri et venturum ad salvandum orbem terrarum. Namque unctum fuisse haud aliter dicimus Filium, quam quatenus caro factus erat, id est æque ac nos homo constitutus. Jam cum ipse Deus simul et homo sit, idem Spiritum divinitus donat creaturæ, idemque a Deo Patre ipsummet recipit humanitus, qui tamen creaturam omnem sanctificat; **157** quandoquidem et ex sancto Patre exsplenduit, et ex ipso profusus Spiritum in supernas virtutes tanquam proprium immittit, tum etiam in illos qui adventum ejus cognoverunt.

V. 18. *Spiritus Domini super me; propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, etc.*

Manifeste his verbis demonstrat, se exinanitionis remissionem et humilitatem, et ipsum Christi nomen atque officium nostri causa excepisse. Namque ait: Spiritus, qui mihi naturaliter inest propter

(A f. 77, H f. 234 b) Ἀρσι: τὰς ἐν ταῖς πόλεσι διατριβάς, ταῖς ἐρήμοις ἐνηύλιζετο· ἐκεῖ νενίκηκεν ὑπὲρ

πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐκεῖ νενίκηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκεῖ συνέτριψε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων, ἐκεῖ, καθά φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ, τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθήρηται, τούτέστιν ὡς πύργοι καὶ πόλεις ὄντες· κατευμεγεθήσας τοῖνον τοῦ Σατανᾶ, καὶ στεφανώσας ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τοῖς κατ' ἐκείνου βραβεῖσι, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, ἐνεργεῖα τε καὶ δυνάμει χρώμενος, πλείστας τε θεοσημείας ἀποτελῶν, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα παρεχόμενος. Εἰργάζετο δὲ τὰς θεοσημείας, οὐκ ἐξῶθεν καὶ πεπορισμένην τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν λαβὼν, καθὰ καὶ ὁ τῶν ἁγίων χορδός, ὑπάρχων δὲ μᾶλλον φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ κληρὸν ἴδιον ἔχων τὰ αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἔφη πρὸς αὐτὸν, ὅτι « Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. » Δεδόξασται τοῖνον ὡς ἴδιον δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα χρώμενος τῇ τοῦ ὁμοουσιου Πνεύματος.

Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν.

(A f. 77, H f. 233) Ἐπειδὴ ἐχρῆν λοιπὸν ἐμφανῆ ἑαυτὸν καταστῆσαι τοῖς ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ, καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐκλάμψαι μυστήριον τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸ, καὶ ὅτι κέχρισται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς σωτηρίαν τῆς ὑπὸ πᾶραν, πανσόφως καὶ ταῦτο οἰκονομῶν· χαρίζεται δὲ τοῦτο πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐν Ναζαρέτ, οἷς καὶ συνετράφη, κατὰ γέ φημι τὴν σάρκα. Εἰσελθὼν τοῖνον ἐν τῇ συναγωγῇ, δέχεται βιβλίον εἰς ἀνάγνωσιν· καὶ ἀνοίξας, προφητικὴν ἐπελέξατο ῥῆσιν, τὸ περὶ αὐτοῦ λαλοῦσαν μυστήριον. — Ἐναργέστατα δὲ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ λέγων διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ὡς καὶ ἐνανθρωπήσει καὶ ἀπέξεται διασώσων τὴν ὑπ' οὐρανὸν· κενεῖσθαι γὰρ οὐκ ἑτέρως φαμὲν τὸν Υἱὸν, πλην ὅτι κατὰ τὴν σάρκα γενόμενον δηλονότι καθ' ἡμᾶς καὶ ἐνανθρωπήσαντα· Θεὸς γὰρ ὑπάρχων ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὁ αὐτὸς δίδωσι μὲν θεϊκῶς τὸ Πνεῦμα τῇ κτίσει, δέχεται δὲ αὐτὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὁ πᾶσαν ἀγιάζων τὴν κτίσιν, ὅτε καὶ ἐξ ἁγίου Πατρὸς πεφηνώς, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ προχοόμενον Πνεῦμα καὶ ταῖς ἀνω δυνάμεισιν ἐνείεσθαι ὡς ἑαυτοῦ, καὶ προσέτι τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν.

Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ὃ ἔνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κ. τ. λ.

(B f. 50) Σαφῶς διὰ τούτων δηλοῖ, ὡς τὸ τῆς κενώσεως ὑφειμένον, καὶ ὑποθετικὸς, καὶ αὐτὸ τὸ Χριστὸς ὀνομαῖ τε καὶ πρᾶγμα δι' ἡμᾶς κατεδέξατο. Τὸ γὰρ Πνεῦμα, φησὶν, ὅπερ ἐστὶ φυσικῶς ἐν ἐμοῖ

⁶⁶ Psal. ix, 7. ⁶⁷ Joan. xvii, 10.

(1) Animadvertite de custodibus honorum angelis Cyrilli testimonium.

διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος, τοῦτο ἐπ' ἐλπε παραγέγονεν καὶ ἐξωθεν ὡσπερ καὶ ἐν Ἰορδάνῃ ἐν εἰδει περιστερᾶς ἐπεροίτησεν, οὐχ ὡς μὴ ὑπάρχον ἐν ἐμοί, ἀλλ' οὐ εἶνεκεν ἐχριστέ με. Τίνος δὲ εἶνεκεν χρισθῆναι προεἰλετο; Ἡμῶν τῶν ἐρήμων γενομένων τοῦ Πνεύματος διὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκεῖνην ἀπόφασιν, τὸ· «Οὐ μὴ καταμείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα.» — Ταῦτα ὁ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ Λόγος φησὶ· Θεὸς γὰρ ὢν ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἀτρέπτως γεγωνῶς, μεθ' ἡμῶν κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως, τοῦ Πνεύματος αὐτῷ παρὰ τὸν Ἰορδάνην ἐπιφοιτήσαντος ἐν εἰδει περιστερᾶς. Πάλαι μὲν γὰρ συμβολικῶς ἐχρίοντο βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἁγιασμοῦ τινα μετοχὴν ἐκ τούτου καρδαίνοντες· ὁ δὲ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, τῷ Β νοητῷ τῆς ἀγαλλιᾶσεως ἐλαίῳ, καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσει ἐχρίσθη· τοῦτο ἡμῖν λαμβάνων, οὐχ ἑαυτῷ· καὶ γὰρ ἀποπτάντος τοῦ Πνεύματος, καὶ μὴ καταμείναντος ἐν ἡμῖν διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκα, πίνθους ἦν πλήρης ἡ γῆ, ἅτε μετουσίας ἐστερημένη Θεοῦ. — (B f. 50 b) Ἐκέρυξε δὲ καὶ αἰχμαλώτοις ἄρσεν, ἦν καὶ ἐνήργησε, δῆσας τὸν Ἰσχυρὸν τὸν τυραννικῶς καταδυναστεύσαντα τοῦ γένους ἡμᾶς.

(A f. 77, H f. 235 b) Ὡσπερ μέντοι τὸ, ἐχριστέ με, τῇ ἀνθρωπότητι πρέπει· χρισταὶ γὰρ οὐχ ἡ θεία φύσις, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν ὁμογενές οὕτω καὶ τὸ, ἀπέσταλκέ με, τῷ ἀνθρωπίνῳ λογιστέον. — (A f. 77 b, H f. 236) Καὶ τοὺς πάλαι τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου ἀγλῶν ἔχοντας εἰς καρδίαν, λαμπροὺς ἀπέφηνεν, οἳ τις δίκαιωσύνης ἦλιος ἀνίσχων, καὶ υἱὸς ἀποστήνας οὐκέτι νυκτὸς καὶ σκότους, ἀλλὰ φωτὸς καὶ ἡμέρας, κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν· καὶ οἱ τυφλοὶ ὄντες ἐτύφλωσε γὰρ τὰς καρδίας αὐτῶν ὁ ἀποστάτης· ἀνέδλεψαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ καθὼς φησὶν Ἡσαΐας, γέγονεν αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς· τουτέστι, οἱ ἀμαθεῖς γεγόνασαι σοφοί· οἱ ποτε πλανώμενοι τὰς τῆς δικαιοσύνης ἐγνωκασιν ὁδοὺς. Φησὶ δὲ πῶς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ· «Δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοίξει ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.» Ἀφίκετο γὰρ ὁ Μονογενὴς εἰς τόνδε τὸν κόσμον, καὶ τοῖς ἐκ γένους, τουτέστι τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἐξ αὐτῶν γὰρ πέφηνε τὸ κατὰ σάρκα· τὴν καινὴν δέδωκε διαθήκην, τὴν πάλαι προηγγελμένην διὰ φωνῆς προφητῶν· ἐνήστραψε δὲ καὶ τοῖς Ἰθνησι τὸ θεῶν τε καὶ οὐράνιον φῶς· καὶ τοῖς ἐν ἔθου πνεύμασι πορευθεῖς ἐκέρυξε, καὶ τοῖς καθειργμένοις ἐν οἴκῳ φυλακῆς ἐπεφάνη, καὶ πάντας ἀνῆκε δεσμῶν καὶ ἀνάγκης. Ταῦτα δὲ πῶς οὐκ ἂν ἔχοι σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ, ὅτι καὶ Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Χριστός;

Τὶ δὲ τὸ ἀποστελεῖται τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει; Τὸ ἐλευθέρους ἐκπέμψαι, οὓς συνέθραυσε νοητῶς ραβδί-ζων ὁ Σατανᾶς. Τὶ δὲ τὸ κηρύξει ἐνιαυτὸν Κυρίου

A unitatem substantiæ ac deitatis, is, inquam, in me exterius supervenit: sicut etiam apud Jordanem sub columbæ specie descendit; non quia in me non esset, sed quatenus unxit me. Cur autem ungi voluit? Nempe quia nos deserti eramus a Spiritu ob antiquam illam sententiam: «Non permanebit Spiritus meus in his hominibus, quia caro sunt⁶⁶.» — Hæc ab humanato Dei Verbo dicuntur. Verus enim Deus ex Deo Patre, et propter nos homo sine mutatione factus, nobiscum unctus est oleo exultationis, Spiritu in eum sub columbæ specie apud Jordanem convolante. Olim sane symbolice ungebantur reges ac sacerdotes, qui indidem quamdam sanctificationis partem nanciscabantur. Sed hic nostri causa homo factus, intellectuali exultationis oleo, et ipso Spiritu adventu unctus fuit; rein hanc non sibi, sed nobis accipiens. Etenim eum a nobis avolasset Spiritus, neque in nobis mansisset, quia caro eramus, luctus terram occupabat, quæ Dei participatione carebat. — Prædicavit etiam generi nostro dominantem Satanam, ejusque vasa, nempe nos, rapiens.

Sicut verba *unxit me* humanitati convenient: ungitur enim non divina natura, sed id quod nobis cognatum est: ita etiam verba *misit me* humanæ conditioni reputanda sunt. — Et illos, qui olim diaboli tenebris obscuratum cor habebant, **158** splendidos fecit, sol veluti justitiæ oriens; eosque haud jam diutius noctis ac tenebrarum filios, sed lucis atque diei præstitit, juxta Pauli dictum⁶⁷. Et qui cæci erant, quorum corda scilicet apostata ille excecaverat, lumen viderunt, veritatemque agnoverunt; atque, ut ait Isaias⁶⁸, tenebræ illis in lucem versæ sunt, id est rudēs facti sunt sapientes; et qui illacteus erraverant, justitiæ vias cognoverunt. Dicit autem alicubi etiam Filio Pater: «Dedit te in fœdus generis, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, et edaceres de vinculis alligatos, et de domo carceris sedentes in tenebris⁶⁹.» Venit enim Unigenitus in hunc mundum, et iis qui de genere erant, id est de Israelis sanguine, ex quibus carnaliter est ortus, novum fœdus tradidit, antiquitus jam prophetarum voce promissum. Illuxit quoque ethnicis divinum et cœleste lumen: quin etiam spiritibus in erebo conclusis profectus illuc prædicavit, et carcere detentis apparuit, cunctosque necessitatis vinculis expedit. Quidni vero hæc manifeste demonstrant, et Deum et ex Deo naturaliter esse Christum?

Quid est autem dimittere contractos in remissionem? Nempe liberos abire jubere, quos spiritualiter contriverat flagellans Satanus. Quid rursus est

⁶⁶ Gen. vi. 3. ⁶⁷ I Thess. v. 5. ⁶⁸ Isa. xlii, 16.

⁶⁹ Ibid. vi, 7.

annum Domini acceptabilem prædicare? Nempe A suum nuntiare adventum, tempusque Domini, id est Filii, adesse. Vere enim acceptabile tempus illud fuit, quo pro nobis crucifixus est Christus: quippe tunc acceptabiles Deo Patri evasimus, ab illo oblati. Unde aiebat: « Cum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad meipsum⁹¹. » Ecce autem post triduum revixit, calcata mortis potentia. Deinde discipulis coram aiebat: « Data est mihi omnis potestas, » et reliqua⁹². Acceptabilis itaque ille omnino annus quo in ejus familiaritatem sortito recepti fuimus, peccato per baptismum sanctum absterse, divinæque ejus **159** naturæ communicavimus per Spiritus sancti participationem. Vel acceptabilis annus dicendus, quo gloriam suam manifestavit miraculis humanam orationem excedentibus. Libenter sano excepimus salutis ab eo datæ tempus, quod etiam sapientissimus Paulus innuit dicens: « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis⁹³; » cum pauperes, qui cujuslibet boni inopia jamdiu laborabant, sine spe, sine Deo in mundo (erant autem hi ethnici), fide in eum divites facti sunt, divinumque et cœlestem lucrati sunt thesaurum, evangelicam videlicet salutarem doctrinam; cujus gratia facti sunt regni cœlorum participes, sanctorum consortes, rerumque quæ mentem sermonemque excedunt hæredes. « Oculus enim non vidit, ait Scriptura, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum⁹⁴. » Vel fortasse etiam pauperibus spiri- C tuitu donatam hic ait sermo evangelicus abundantem Christi charismatum subministrationem.

Contractos autem corde dicit debiles et instabilem mentem habentes, et qui cupiditatum impetum sustinere non valent, sed ita ab his arripiuntur, ut captivi videantur. His medelam remissionemque promittit. Quibus cum cæci sint, visum etiam confert. Reapse enim qui creaturam præ Creatore colunt, « et ligno aiunt, Pater meus es tu; et lapidi, Tu me genuisti⁹⁵, » proindeque naturalem verumque Deum non agnoscunt, quidni cæci sint, divinoque et intellectuali lumine cassum cor habeant? His immittit Pater veræ Dei notitiæ lumen. Vocati enim per fidem fuerunt, et Deum cognoverunt, vel potius ab ipso sunt agniti: et cum noctis ac tenebrarum filii essent, lucis filii evaserunt. Namque ipsis illuxit dies, sol justitiæ se extulit, splendidusque exortus est lucifer. Cæteroqui nihil est molestum, si etiam Israelitis cuncta dicta accommodentur. Quippe pauperes erant, et contracti corde, et quasi captivi atque obtenebrati. Non enim erat in terra qui bonum **160** faceret, nemo, ne unus quidem; sed « omnes declinaverant, simul inutiles

δεκτόν (1); τὸ τὴν αὐτοῦ εὐαγγελισθῆναι παρουσίαν, τὸ τὸν καιρὸν ἐνοσθῆναι τοῦ Κυρίου, τούτῳσι τοῦ Υἱοῦ· δεκτὸς γὰρ ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν ἐσταυρώθη Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν· δεκτοὶ γὰρ τότε γεγόναμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καρποφορηθέντες δι' αὐτοῦ. Διὸ ἔλεγεν· « Ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Καὶ γοῦν ἀνεβίω τριήμερος, παθήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος. Εἶτα τοὺς μαθηταίς προσεφώνει· « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, » καὶ τὰ ἑξῆς. Δεκτὸς οὖν ἐνιαυτὸς ἐκεῖνός που πάντως, καθ' ὃν εἰσεδέχθημεν τὴν πρὸς αὐτὸν λαχόντες οικειώσιν, ἀπονεψιάμενοι τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως γενόμενοι κοινωνοὶ, διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἤγουν δεκτὸς ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν πεφανέρωκε τὴν δόξαν αὐτοῦ, διὰ τὰς (Codd. τῆς, sed malui τὰς) ὑπὲρ λόγον θεοσημείας. Ἐδεξάμεθα γὰρ ἀσμένως τὸν τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας καιρὸν, ὃν δὴ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος κατμεμῆνηκεν λέγων· « Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· » ὅτε οἱ πτωχοὶ, οἱ παντὸς ἀγαθοῦ νενοσηχότες τὴν ἐνδειάν ποτε, ἐλπίδα τε μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· οὗτοι δ' ἂν εἴεν οἱ ἐξ ἐθνῶν· τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπλούτησαν, τὸν θεῖόν τε καὶ οὐράνιον κεκερδάκασιν θησαυρὸν, τὸ εὐαγγελικὸν δηλονότι καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ γεγόνασι καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας μέτοχοι, καὶ συμμερισταὶ τῶν ἁγίων, καὶ κληρονόμοι τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον. « Ὀφθαλμὸς γὰρ οὐκ εἶδε, φησὶ, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. » Ἡ τάχα που καὶ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, δεδωρῆσθαι φησιν ὁ λόγος ἐν τούτοις τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων τὴν ἀφθονον χορηγίαν.

Συντετριμμένους δέ φησι τὴν καρδίαν, τοὺς ἀσθενεῖς καὶ εὐδιάδρυστον ἔχοντας νοῦν, καὶ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς ἀντιφέρεσθαι μὴ δυναμένους, ὑπενηνεγμένους δὲ οὕτως αὐταῖς, ὡς αἰχμαλώτους εἶναι δοκεῖν. Τούτοις ἴσασιν τε καὶ ἀφαισὶν ἐπαγγέλλεται· τυφλοὺς δὲ οὖσιν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἀνάβλεψιν· οἱ γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες; « καὶ τῷ ἔξῳ λέγοντες, Πατήρ μου εἰ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγέννησάς με, » εἶτα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, πῶς οὐκ ἂν εἴεν τυφλοὶ, καὶ φωτὸς τοῦ θείου καὶ νοητοῦ γυμνήν ἔχοντες τὴν καρδίαν; Τούτοις ἐνήθισιν ὁ Πατήρ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς. (H f. 237) Κέκληνται γὰρ διὰ πίστεως, καὶ ἔγνωσαν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ἐγνώσθησαν ὑπ' αὐτοῦ· καὶ υἱοὶ νυκτὸς ὄντες καὶ σκότους, φωτὸς γεγόνασι τέκνα· διηύγασε γὰρ αὐτῶν ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνίσχεν ἥλιος, καὶ λαμπρὸς ἀνέτειλεν ἑωσφόρος. Λυπεῖ δὲ οὐδὲν καὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐφαρμόσαι πάντα τὰ εἰρημένα· καὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν καρδίαν, καὶ ὄϊον αἰχμάλωτοι καὶ ἐσκοτισμένοι· οὐ γὰρ ἦν ἐπὶ

⁹¹ Joan. xii, 32. ⁹² Matth. xxviii, 18. ⁹³ II Cor. vi, 2. ⁹⁴ I Cor. ii, 9. ⁹⁵ Jerem. ii, 27.

(1) Cyrillum fecisse insignem explanationem hujus loci, id est anni acceptabilis, testis est priscus anonimus quem nos postea recitabimus cap. vi, 15.

γῆς ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἐνός. Ἄλλὰ ἔ πάντες ἐξέκλιναν, ἓμα ἠχρειώθησαν· ἀφίκεται δὲ ὁ Χριστὸς, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων εὐαγγελιζόμενος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα (ταῖα ἄτα δὲ ἦν καὶ τὰ τῶν ἔθνῶν ἀβρώστηματα), λελύτρωνται δὲ δι' αὐτοῦ· πεπλουτήκασι γὰρ τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, καὶ συνετοὶ γεγονῶσι, καὶ ἀσθενῆ καὶ συντεθραυσμένην οὐκέτι τὴν διάνοιαν ἀνέχουσιν, ὕγιᾶ δὲ καὶ ἐβρωμένην, καὶ ἐπιτηδεῖως ἔχουσαν πρὸς παραδοχὴν καὶ κατορθῶσιν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηρίου πρᾶγματος. Ἔδει γὰρ σοφίας καὶ συνέσεως τοῖς πεπλανημένοις, οἱ διὰ πολλὴν ἀβελτηρίαν προσεκύνησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐπεγράψοντο θεοῦς. Ἄλλ' οἱ πάσαι Χριστὸν οὐκ εἰδότες, διὰ τὸ ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότῳ τελεῖν, Θεὸν αὐτὸν ἐπεγράψαντο.

Τούτων ὑπαναγωσθέντων τοῖς συνειλεγμένοις, ὁ μὲν πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐπέστρεψε, θαυμαζόντων τάχα τίος οἶδε γράμματα, μὴ μαμαθκῶς. Ἐπειθὶ δὲ ἔθος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας ἐκπεπεράνθαι λέγειν, ἢ ἐπὶ τισι τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνδοξῶς βεβασιλευκότων, ἢ γοῦν ἐπὶ προφήταις ἁγίοις· (B f. 51) συνιέντες γὰρ οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων ὀρθῶς, ἐτέραν ψυχοντο τρίβον, ἐξω πίπτοντες σκοποῦ· ἵνα δὲ μὴ πάλιν λέγωσι τι τοιοῦτον περὶ τῆς εἰρημένης προφητείας, ἀναγκαίως προαπαλίζεσθαι, καὶ φησιν, ὅτι· Σήμερον αὕτη ἡ γραφὴ πεπλήρωται ἐν τοῖς ὤσιν ὑμῶν, ἔαυτὸν ἐναργῶς παριστά· ἐν τούτοις τὸν διὰ τῆς προφητείας προηγορευμένον. — (A f. 78, H f. 237 b) Αὐτὸς γὰρ εὐηγγελίσαστο τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, μηδὲν ἔχοντες, μὴ Θεὸν, μὴ νόμον, μὴ προφήτας· ἢ καὶ ἅπασιν ἀπλῶς τὸν πλοῦτον οὐκ ἔχουσι πνευματικόν. Αὐτὸς αἰχμαλιότους ὄντας ἐβρόσαστο, τὸν ἀποστάτην τύραννον καθελών, τουτέστι τὸν Σατανᾶν. Αὐτὸς τὸ θεῖον καὶ νοητὸν φῶς ἐνήστραψε τοῖς ἐσκοτισμένῳ ἔχουσι τὴν καρδίαν. Ἔφη γοῦν· « Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα. » Αὐτὸς ἀπέλυσε τῶν τῆς ἀμαρτίας δασμῶν, δηλονότι τοὺς συντεθραυσμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν· (B f. 51) ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν αὐτὸς ὑπέδειξε ζωὴν, καὶ τὴν δικαίαν ἠπειλήσε κρίσιν. Αὐτὸς ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καθ' ὃν τὸ κήρυγμα τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο· ἐνιαυτὸν γὰρ δεκτὸν, τὴν προτέραν αὐτοῦ οἶμαι λέγεσθαι παρουσίαν· ἡμέραν δὲ ἀναποδόσεως, τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν.

Καὶ πάντες ἐμυρτύρουν αὐτῷ, καὶ ἐθαύμαζον, x. τ. λ.

(A f. 78, H f. 237 b, C f. 113 b) Μὴ γὰρ συνιέντες τὸν κεραισμένον καὶ ἀπεσταλμένον, καὶ τῶν οὕτω θαυμασμένων πραγμάτων ἀποτελεστήν, εἰς τὰ συνήθη κατεχομιζοντο, καὶ ψυχρολογοῦσιν ἀβούλως· καίτοι γὰρ θαυμαμάκότες ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, κατετελέζειν ἤθελον· ἔφασκον γὰρ· « Οὐχ υἱὸς ἐστὶν Ἰωσήφ οὗτος; » Καὶ τί τοῦτο παραλύει τοῦ θαυματοῦργου τὴν δόξαν; Τί τὸ κωλύον

A facti fuerant 7. » Porro venit Christus, Israelitis ante omnes adventus sui faustitatem nuntians (et quidem pares erant ethnicorum quoque infirmitates), redemptique ab illo sunt: nam sapientiam acquisiverunt: et bono intellectu pollentes, jam diutius infirmam et contractam mentem non gerunt, sed sanam atque valentem, recteque comparatam ad cujusvis boni salutarisque operis prosecutionem. Namque opus erat sapientia et intellectu his qui errabant, qui ob suam multam vecordiam adorabant creaturam præ Creatore, et ligna ac lapides deos vocabant. Sed demum qui Christum olim ignorabant, quia in caligine ac tenebris versabantur, postea Deum ipsum appellarunt.

B Hæc cum lecta in concione fuissent, ipse quidem Jesus omnium oculos ad se convertit, mirantium fortasse quomodo litteras sciret qui eas non didicerat. Quia vero solebant dicere Israelitæ, vaticinia de Christo edita, vel in aliquibus qui apud se gloriose regnaverant fuisse completa, vel certe in sanctis prophetis (nam nihil de eo scriptum recte intelligentes, alia via incedebant, et scopo aberrabant); ne quid rursus hujusmodi dicerent circa modo memoratam prophetiam, necessario præiunxit, atque: « Hodie hæc prophetia in auribus vestris completa est; » se ipsum diserte affirmans his in verbis a prophetia designatum. — Namque ipse cælorum regnum ethnicis annuntiabat, qui sane inopes erant, nihil possidentes, neque Deum, neque legem, neque prophetas: vel generatim cunctis, quibus spirituales divitiæ deerant. Ipse captivos liberavit, apostatam tyrannum destruens, id est Satanam. Ipse divinum intellectuale lumen aspersit obtenebratum cor gerentibus. Quare aiebat: « Ego lux in hunc mundum veni 7. » Ipse absolvit peccati vinculis, illos nimirum qui contritum cor habebant. Sed et futuram vitam ipse ostendit, 161 et justum interminatus est iudicium. Ipse annum Domini acceptabilem prædicavit, quo Christi prædicatio contigit. Namque acceptabilem annum, ipsius dici puto priorem adventum; diem vero retributionis, iudicii diem.

V. 22. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur, etc.

Etenim non intelligentes eum esse illum unctum et missum, et tam mirabilem operum auctorem, ad suum ingenium redibant, inconsulteque inepta verba effutiebant. Et cum gratiosos admirati essent sermones qui de ore illius procedebant, attamen eos depreiare studebant, dum dicerent: « Nonne hic filius Josephi est? » Atqui id cur thaumaturgi gloriam aboleat? Quid impedit quominus venerabilis admirabilisque sit, etiamsi Josephi, ut putabatur,

77 Psal. xiii, 1. 78 Joan. xii, 46.

filii esset? Nonne vides miracula, Satanam prostratum, victos demoniorum greges, variis morbis multos mortales liberatos? Laudas gratiam magisterio ejus insitam, deinde cavillaris Judaice quod Josephi filius existat? O magnam insipientiam! Vere de ipsis dicitur: « Ecce populus stultus et vecors; habent oculos, et non vident; aures, et non audiunt ». »

V. 23. *Utique dicetis mihi hanc similitudinem, etc.*

Vulgaris sermo apud Judæos erat, leporis causa inventus. Nam infirmis medicis inclamabant quidam: « Medice, cura teipsum. » Ergo hoc veluti proverbium illis referens aiebat Christus: Multa vultis a me fieri signa, apud vos præsertim, quia vobiscum sum educatus. Sed novi communem omnibusque contingere solitam animi passionem: semper enim despiciuntur vel res optimæ, si apud quosdam raræ non sint, sed ultroneæ. Sic etiam hominibus accidit: nam qui familiaris semperque ob oculos est, ei debitus quoque honor negatur ab ipsius notis. — Ergo illos coarguit insipienter dicentes: « Nonne hic Josephi filius est? » Nihilominus scopum doctrinæ suæ prosequitur, aitque: « Amen 162 dico vobis, nemo propheta in patria sua acceptus est. » Πλὴν ἔχεται τοῦ σκοποῦ τῆς μυσταγωγίας, καὶ φησιν· « Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδαὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. »

V. 25. *Multæ viduæ erant in diebus Eliæ, etc.*

Quandoquidem, ut jam dixi, prophetias de ipso editas, affirmabant nonnulli Judæi exitum habuisse vel in sanctis prophetis, vel in aliquibus apud ipsos insignibus viris, commode illos ab hujusmodi suspicionem depellit dicens, ad unam missum fuisse viduam Eliam¹, unumque sanatum leprosum a propheta Elissæo Necmanum Syrum²; his verbis innuens gentium Ecclesiam, quæ ipsum receptura erat, et lepræ morbo mundanda foret, dum interim Israelii sensus obstupesceret.

V. 28-30. *Et repleti sunt omnes in synagoga ira, etc.*

Quia pravam illorum sententiam notaverat, idcirco ira exarserunt; et quia dixerat: « Hodie scriptura hæc impleta est » quæ dicit, « Spiritus Domini super me, » et reliqua. Existimantur enim illum se æquare prophetis, oppidoque expulerunt. Sed enim sibi potius pœnam decreverunt, et Servatoris dictum confirmarunt: etenim ipsi superna civitate exciderunt, quia Christum non admiserunt. Ne autem impios verborum tantum argumentis convinceret, usque ad actum sicut illorum audaciam prorumpere, quorum cæcus erat impetus, et intractabilis invidia. Itaque ad supercilium montis perductum, præcipitem inde dare volebant. « Ipse autem trans-

αὐτὸν εἶναι σεπτόν τε καὶ ἀξιάγαστον, εἰ καὶ υἱὸς ἦν, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ; Οὐχ ὄρθε πᾶς θεοσημαίας, πεισόμενος τὸν Σατανᾶν, νενικημένους τὰς τῶν δαιμονίων ἀγέλας, διαφόρων νοσημάτων ἐλευθέρους γεγονότας πολλοὺς; Ἐπαινεῖς τὴν χάριν τὴν ἰουδαίου αὐτοῦ ταῖς διδασκαλίαις, εἶτα μικρολογεῖς Ἰουδαϊκῶς ὅτι πατέρα τὸν Ἰωσήφ ἐπεγράφετο; Ὡ πολλῆς ἀβουλας! Ἄληθες ἐπ' αὐτοῖς εἰπεῖν· « Ἰδοὺ λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος· ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὠτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσιν. »

Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, κ. τ. λ.

(A f. 78, B f. 51 b, C f. 113 b, H f. 238) Κοινὸς λόγος παρὰ Ἰουδαίων ἦν, ἀστεῖζομοῦ χάριν ἐξυρημένος· τοῖς γὰρ ἀβήρωστοῦσι τῶν ἱατρῶν ἐπεφώνουν τινές· « Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν. » Ὡσαυτεῖ οὖν τοῦτο προτείνεις αὐτοῖς τὸ βῆθδν ὁ Χριστὸς εἶπεν, ὅτι Πολλὰ βούλεσθε παρ' ἐμοῦ γενέσθαι σημεῖα, παρ' ὑμῖν μάλιστα παρ' οἷς καὶ ἐτρέφην· ἀλλ' οἶδα τὴ κοινὸν δῆπου καὶ ἅπασι συμβαῖνον πάθος· καταφρονεῖται γὰρ πως ἀεὶ καὶ τὰ ἐξαιρέτα τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπανίση παρὰ τισιν, ἀλλ' ἔχουσιν ἐπ' ἀδείας αὐτά. Οὕτω καὶ ἐπ' ἀνθρώπων· ὁ γὰρ συνήθης καὶ παρὼν ἀεὶ, καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς ἀποστερεῖται πολλάκις παρὰ τῶν εἰδῶτων αὐτόν. — Ἥλεγες μὲν οὖν αὐτοὺς ἀσυνέτως τὰ τοιαῦτα λέγοντας· « Οὐχ ὁ υἱὸς ἐστὶ τοῦ Ἰωσήφ οὗτος; »

« Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδαὶς προ-

Πολλὰι χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίου, κ. τ. λ.

(A f. 78 b, C f. 113 b, H f. 239) Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφη, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας εἰς τέλος ἤχθαι διεβεβαιούντο τινες τῶν Ἰουδαίων, ἢ ἐπὶ προφήταις ἀγίοις, ἢ ἐπὶ τισι τῶν ἐνδόξων παρ' αὐτοῖς γεγονότων, ἀποφέρει χρησίμως αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ὑπενοίας· πρὸς μίαν χήραν ἀπεστάλθαι Ἥλιαν εἰπῶν, ἔνα δὲ θεραπεύσαι λεπρὸν τὸν προφήτην Ἐλισσαῖον, Νεεμᾶν τὸν Σύρον· διὰ τούτων τὴν ἐξ ἔθνῶν σημαίνων Ἐκκλησίαν, τὴν μέλλουσαν αὐτὸν ὑποδέχεσθαι, καὶ τῆς λέπρας ἐλευθεροῦσθαι, διὰ τὴν ἀναίσθησίαν τοῦ Ἰσραὴλ.

Καὶ ἐπλήσθησαν πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ, κ. τ. λ.

(A f. 80, H f. 245 b) Ἐπειδὴ τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ἐστίξε, διὰ τοῦτο πρὸς ὄργας ἀνεκαίοντο· καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν· « Σήμερον ἡ γραφὴ αὕτη πεπλήρωται, » ἢ λέγουσα, « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, » καὶ τὰ ἐξῆς· Ἐνόμισαν γὰρ αὐτὸν ἐξισοῦν ἑαυτὸν τοῖς προφήταις, καὶ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐκβάλλουσι· καθ' ἑαυτῶν μάλλον τὴν δίκην ὀρίζοντες, καὶ βεβαιούντες τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· ἐκπεπτώκασιν γὰρ αὐτοὶ τῆς ἀνω πόλεως, τὸν Χριστὸν μὴ προσδεξάμενοι. Ἴνα δὲ μὴ μόνον ἐλέγηθαι δυσσεβήσαντας μέχρις ἐπιχειρημάτων, συγχεχώρηκε προελθεῖν τὰ καθ' ἑαυτοῦ τολμήματα· τῶν μὲν γὰρ ἀπειρος ἦν ἡ ὀρμη, καὶ ὁ φθόνος ἀτίθαστος· μέχρι γού-

¹ Jerem. v, 21. ² III Reg. xvii, 9 seq. ³ IV Reg. v, 1 seq.

ἄφροος τοῦ ὄρους ἀποκομίζοντες, κρημνῶν ἐνίνα· ἰσχυροὶν. « Ὁ δὲ διεξήκει διὰ μέσου αὐτῶν, » οὐδ' ὄσον εἰπεῖν λόγον τινὰ θέμενος τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν· οὐ τὸ παθεῖν φεύγων, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ καιρὸν ἀναμένων ἐπιτήδειον· ἀρχὴ γὰρ νῦν τοῦ κηρύγματος, καὶ ἄκαιρον ἦν τὸ παθεῖν, πρὶν ἢ κηρύξαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Ἦν γὰρ ἐπ' αὐτῷ τὸ παθεῖν καὶ τὸ μὴ παθεῖν, καὶ Κύριος ἦν τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων· τοῦτο τεκμήριον τοῦ, καὶ ὅτε ἐπαθεν, ἐκόντα πεπονηθῆναι, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐπαθεν, εἰ μὴ ἑαυτὸν ἐπέδωκεν.

Kul κατήλθεν εἰς Καπερναοὺμ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας.

(A f. 80 b, C f. 114, H f. 216) Ὁδὸς οὐ μεθίστησι λόγος πρὸς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Θεὸς καὶ Κύριος, τούτους σαγηνεύει πρὸς τὸ εὐήθιον ἢ τῶν σημείων ἐπίδειξις. Χρησίμως οὖν καὶ ἀναγκαίως προσεπάγει πολλάκις ταῖς μυσταγωγίαις τὰς μεγαλουργίας· ἄπιστοι μὲν γὰρ οἱ τῆς Ἰουδαίας οἰκίητορες, καὶ τοὺς τῶν καλούντων εἰς σωτηρίαν ἀτιμάζοντες λόγους, μάλιστα δὲ πάντων οἱ ἀπὸ τῆς Καπερναοῦμ· ἤϊατο γοῦν αὐτῆν ὁ Κύριος λέγων· « Καὶ σὺ, Καπερναοῦμ, ἢ ἕως οὐρανοῦ ὑψωθείσα, ἕως ἔδου καταβιβασθήσῃ. » Ἄλλὰ καίτοι γινώσκων, ὡς ἄπιστοι εἶτε καὶ σκληροκαρδιοὶ, προσέβαλε μὲν αὐτοῖς ὡσπερ ἰατρὸς ἄριστος τοῖς εἰς ἐσχάτην πεσοῦσι νόσον, πειρᾶται δὲ ἀπαλλάττειν τοῦ κακοῦ· φησὶ γὰρ αὐτὸς, ὅτι· « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Ἐδίδασκε τοίνυν ἐν συναγωγαῖς ἐν πολλῇ παρρησίᾳ· τοῦτο γὰρ καὶ διὰ φωνῆς Ἰσραὴλ προηγήρευσε λέγων· « Οὐκ ἐν κρυφῇ λέλαλθα, οὐδ' ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῇ. » Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐν παρρησίᾳ πολλῇ τοὺς περὶ αὐτοῦ ποιεῖσθαι λόγους προσέτατε, λέγων· « Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί, καὶ ὁ εἰς τὸ οὐκ ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν ὀμμάτων. » Καὶ ἐν Σαββάτῳ ὅτε ἤρουν, διελέγετο αὐτοῖς. Θαυμάμασι τοίνυν τῆς μυσταγωγίας τὴν δύναμιν, καὶ τὸ τῆς ἐξουσίας μέγεθος· ἦν γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ, φησὶν, ὁ λόγος, οὐ κολακευτικὸς, ἀλλὰ προτρεπτικὸς εἰς σωτηρίαν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἐνόμιζον εἶναι Χριστὸν, πλην ὅτι καθ' ἕνα τῶν ἁγίων, καὶ ἐν τάξει προφήτου παρελθεῖν εἰς μέσον. Ἴνα δὲ μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν τε καὶ ὑπόνοιαν ἔχωσι, τὸ προφητικὸν ἐκβαίνει μέτρον· οὐ γὰρ εἰρηκὲ ποτε· Τὰς λέγει Κύριος, καθάπερ ἀμέλει ὑπὲρ νόμον ἐλάλει.

Ἐλεγε γοῦν ὁ Θεὸς διὰ Ἰσραὴλ· « Καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσα Δαβὶδ τὰ πιστά. Ἰδοὺ μαρτύριον ἐν ἔθνεσι δέδωκα αὐτὸν, ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν. » Ἐδεῖ γὰρ οἰκίητην μὲν ὄντα Μωϋσέα, τῆς μὴ μενούσης σκιᾶς γενέσθαι διάκονον· ἐξαγγελία δὲ τῆς διηγεοῦς καὶ μενούσης λατρείας τὸν αἰώνιον, φημί δὴ τὸν Χριστόν. Τίς δὲ ἡ αἰώνιος διαθήκη; Τὰ ἱερὰ θεοπρίσματα τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ· τὰ ὀσιουργὰ καὶ πιστοποιὰ· καθάπερ καὶ τοῦ Θεοῦ φόδος, ἀγνὸς ὡς

A iens per medium illorum ibat, » nihil prorsus de illorum conspiratione sollicitus: non quia pati viveret, ejus enim rei causa in mundum venerat, sed quia tempus exspectabat idoneum. Nunc enim initium prædicandi faciebat, et importunum pati erat, antequam veritatis doctrinam nuntiaret. Poterat autem pati vel non pati, temporumque ac gerendarum rerum Dominus erat. Id autem indicat, tunc quoque cum passus est, sponte passum; neque eum fuisse passurum, nisi semetipse tradidisset.

V. 31. *Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ.*

Quos verba non convertunt ad perspicue **163** cognoscendum quis naturaliter vereque Deus sit ac Dominus, hos dociles efficit signorum ostensio. Utiliter ergo, imo necessarie, magisterio doctrinæ sæpe addit miracula. Nam Judææ incolæ increduli erant, et vocantium ad salutem contemnebant sermones, Capharnaumi potissimum oppidani. Igitur illam incusabat Servator dicens: « Et tu, Capharnaum, usque ad cælum exaltata, usque ad infernum detraheris ». Sed quamvis sciret eos esse contumaces et duræ corde, adest illis ceu optimus medicus extremo morbo languentibus, nititurque casu adverso liberare. Namque ipsemet ait non egere medico sanos, sed male habentes. Ergo admodum confidenter in synagogis docebat. Etenim jamdiu ore Isaia dixerat: « Non clam locutus sum, neque in tenebroso terræ loco ». Præterea sanctis etiam apostolis ut magna fiducia de Christo verba facerent mandavit dicens: « Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure audivistis, prædicate super tecta ». Et Sabbathum otiaerentur, apud eos concionabatur. Mirabatur itaque magisterii vim, et magnitudinem potestatis. Erat enim tanquam potestatem habentis sermo, neque blandus, sed impulsor ad salutem. Judæi porro nihil aliud esse credebant Christum, quam de sanctis unum, et unum ex ordine prophetarum in medium processisse. Ut autem majorem de ipso opinionem existimationemque haberent, propheticam excedit mensuram. Non enim ait unquam: Hæc dicit Dominus, sicuti mirum illorum mos erat, sed tanquam legis Dominus, quæ supra legem erant, loquebatur.

κακίαις ἦν ἔθος, ἀλλ' ὡς τοῦ νόμου Κύριος, τὰ

Dicebat ergo Deus per Isaiam: « Disponam vobiscum fœdus sempiternum, sancta David fidelia. Ecce testem in gentibus dedi illum, principem et imperantem populis ». Et Moysen quidem ut pote famulum oportebat umbræ haud duraturæ esse ministrum; præconem vero perpetui stabilisque cultus esse æternum, Christum, **164** inquam. Quodnam autem est fœdus æternum? Sacræ scilicet sanctiones illius, qui de semine Davidis secundum carnem est. Christi; quæ sanctificant et fideles ef-

¹ Luc. x, 15. ² Isa. xlv, 19. ³ Matth. x, 27. ⁴ Isa. lv, 3; Act. xiii, 34.

sciunt; sicuti timor quoque Domini dicitur sanctus, id est sanctum efficiens; et sicut evangelicum verbum dicitur vita, id est vivificans. « Nam verba, inquit, quæ ego locutus sum vobis, spiritus ac vita sunt », id est spiritalia et vivifica. Attamen vide-sis accuratam prophetiæ rationem. Cum Isaias tanquam ex persona Dei Patris de Christo dixisset: « Ecce testem in gentibus dedi ipsum, » testifi-cantem veluti hæc esse acceptabilia; ne quis unum de sanctis prophetis ipsum arbitraretur, imo ut unusquisque sciret, cum dominationis gloria polle-re: nam Deus cum esset nobis apparuit: non tantummodo testem eum datum dicit, sed etiam principem et gentibus imperantem. Secus vero beati prophetæ, et adhuc ante ipsos Moyses, ser-vili modulo cohibiti « Hæc dicit Dominus » con-stanter audientibus inclamabant, non imperantium ritu, sed ceu divinis subservientes vocibus. Domi-nus vero noster Jesus Christus Deo dignissimos faciebat sermones. Mirabantur ergo illum ipsi Judæi, quia potestativam vim sermo ejus præ se fe-rebat, quodque ipsos doceret tanquam potestatem habens, non ut ipsorum Scribæ. Non enim ejus oratio legis umbram sequebatur, sed ipse legislator existens, litteram in veritatem, figurasque in spi-ritalem sensum convertibat. Quippe erat princeps, talemque habebat imperandi potestatem.

V. 35. *Et increpavit illum Jesus, etc.*

Potestate Deo digna impuros increpabat spiritus. Ne ergo discredamus, juncta verbis edebat mira-cula. — Vidimus in deserto victum a Christo flagitio-sum Satanam, tribus elisum casibus. Vidimus deno ejusdem quassatam vim, succumbentemque adversariam nobis potentiam. Vidimus a nobis ipsis, in Christo tanquam primitiis, malos spiritus objurgatos. Nam quod id 165 quoque ad humanæ naturæ decus pertineat, ex ipsis cognosces Serva-toris verbis. Mentiebantur quidem adversus ejus gloriam Judæi, aiebantque: « Hic dæmonia non ejicit, nisi in Beelzebul principe dæmoniorum ». Tum ipse adversus illos plurima ac necessaria præfatus, ad extremum ait: « Quod si ego in Spi-ritu Dei ejicio dæmonia, utique pervenit in vos regnum Dei ». Nam si homo æque ac vos factus, inquit, potestate ac dominatione Deo congrua im-puros increpo spiritus, vestra jam natura hac ead- em gloria insignita est. Siquidem vos videmini per me et in me Dei regnum adepti. ὁμητέρα φύσις ἐστὶ τῇ τοιαύτῃ δόξῃ στεφανουμένη Θεοῦ βασιλείαν καταπλουτήσαντες.

Pellebantur itaque mali dæmones, et invictam ipsius virtutem experti, neque conflictum cum dei-tate ferentes, tyrannice astuteque clamabant: « Si-ne; quid nobis tecum est? » nempe cur non sinis nostram nos locum tenere, dum irreligiositatis de-struis errorem? Deinde euphemismo uti simulant, et sanctum Dei ipsum appellant. Existimarunt enim

ἀγνοποῖός· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ῥῆμα, ζωὴ, ὡς ζωο-ποιόν. « Τὰ ῥήματα γὰρ, φησὶ, ἃ ἐγὼ ἐλάλησα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ, » τοῦτέστι πνευματικὰ καὶ ζωοποιά. Πλὴν ἄθρει τῆς προφητείας τὸ ἀκριθές· εἰπὼν Ἥσαϊας ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-τρὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι: Ἰδοὺ μαρτύριον τοῖς ἔθνεσι δίδωκα αὐτὸν, » διαμαρτυρούμενον ὡς περ ὡς δεκτὰ καὶ ταῦτα γεγόνασιν, ἵνα μὴ τις ἕνα τῶν ἁγίων προφητῶν ὑπάρχειν αὐτὸν ὑποτοπήσειεν, εἰδείη δὲ μᾶλλον πᾶς ἐστισσοῦν, ὡς τῇ τῆς κυριότητος διαπρέπει δόξῃ· Θεὸς γὰρ ὦν ἐπέφανεν ἡμῖν· οὐ μόνον αὐτὸν μαρτύριον δέδοσθαι φησὶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν. Οἱ μὲν μακάριοι προφηταί, καὶ πρὸ αὐτῶν ἔτι Μωϋσῆς, μέτρον ἔχοντες τὸ οἰκε-τικόν, τὸ « Τάδε λέγει Κύριος » ἐπεφώνουν ἀεὶ τοῖς ἀκρωμένοις, οὐχ ὡς προστάσσοντες μᾶλλον, ἀλλ' ὡς θείαις διακονοῦντες φωναῖς. Ὁ δὲ γε Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς θεοπραπεστάτους ἐποιεῖτο λόγους· ἔθαυμάζετο γοῦν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐδίδασκειν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμμα-τεῖς αὐτῶν· οὐ γὰρ ἦν ὁ λόγος αὐτῷ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὦν ὁ νομοθέτης, μετετίθη τὸ γράμμα πρὸς ἀλήθειαν, καὶ τοὺς τύπους εἰς ἐμφά-ειαν τὴν πνευματικὴν· ἄρχων γὰρ ἦν, καὶ τοῦ προστάττειν ταύτην ἔχων τὴν ἐξουσίαν.

Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

(A f. 80 b, II f. 247) Καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς θεο-πραπεῦς τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπέτιμα πνεύμασιν. Ἴνα γοῦν μὴ ἀπιστώμεν, γειτονα τοῖς λόγοις ἐποιεῖτο τὴν θεοσημείαν. — Εἰδομεν ἐν τῇ ἐρήμῳ νενικη-μένον παρ' αὐτοῦ τὸν ἀλιτήριον Σατανᾶν, καὶ τριπλῶς καταβράχυντα πτώμασιν· εἰδομεν αὐτοῦ πάλιν κατασειομένην τὴν δύναμιν, καὶ πίπτουσαν τὴν καθ' ἡμῶν ἐξουσίαν· εἰδομεν ἑαυτοῦς ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τοῖς πονηροῖς ἐπιπλήττοντας πνεύμασιν. Ὡς γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς καύχημα βλέπει τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἐξ αὐτῶν μαθήσῃ τῶν τοῦ Σωτῆρος ῥημά-των· κατεψεύδοντο μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι τῆς δόξης αὐ-τοῦ, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον· « Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοῦλ ἄρχοντι τῶν δαιμο-νίων. » Εἶτα πρὸς αὐτοὺς πλεῖστά τε ὄσα καὶ ἀναγ-καῖα προειρηκώς, ὕστερον ἔφη· « Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Εἰ γὰρ ἀνθρωπος γεγωνὸς καθ' ὑμᾶς, φησὶ, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ βασιλείᾳ τῇ θεοπραπεῖ τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιπλήττω πνεύμασιν, ἡ ὑμεῖς γὰρ ὄρασθε δι' ἐμοῦ τε καὶ ἐν ἐμοὶ τὴν τοῦ

(B f. 53) Ἠλύοντο τοίνυν τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ δὴ καὶ πρὸς ἀσθησὶν ἠνηνεγμένα τῆς ἀνικητοῦ δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ μὴ φέροντες τὰς προσβολὰς τῆς θεότητος, τυραννικὸν καὶ πανεὔργον ἀνεφθέγγοντο· « Ἔα, λέγοντα· τί ἡμῖν καὶ σοί; » τοῦτέστι· Τί οὐκ ἔδῃς ἡμᾶς χώραν ἔχειν, περιαιρῶν τῆς ἀσεβείας τὴν πλάνην; Εἶτα εὐφημεῖν ὑποκρίνονται, καὶ ἄγιον τοῦ

⁷ Joan. vi, 64. ⁸ Matth. xii, 24. ⁹ Ibid. 28.

Θεοῦ καλοῦσιν αὐτόν· ᾤθησαν γὰρ ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης εὐφημίας, κενῆς δόξης ἀποτελοῦσιν αὐτὸν ἔραστην, καὶ ἀποσχέσθαι παρασκευάζουσι τοῦ ἐπιπλήττειν αὐτοῖς, ὅσον ἀντὶ χάριτος διδόντα χάριν· ἀλλ' οὐκ ἐπιτευξεται δόλιος θήρας. Θεὸς γὰρ οὐ μωκτηρίζεται, ἀποφράττει δὲ αὐτῶν τὰς ἀκαθάρτους γλώσσας ὁ Κύριος. Εἶτα προστάττει τῶν ἐχόντων ἀποφοιτῆν. Οἱ δὲ τῶν οὕτω μεγάλων θεωροὶ γεγονότες, καταπλήττονται τοῦ λόγου τὴν ἐξουσίαν· οὐ γὰρ εὐχὴν ἀνατείνων, ἢ γούν παρ' ἑτέρου τὸ δύνασθαι κατορθοῦν αἰτήσας πώποτε, τὰς θεοσημείας ἐπλήρου, ἀλλ' αὐτὸς ὡν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, ἐκείνος ἦν ὁ συντριβὼν τὸν Σατανᾶν, καὶ τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ἀποφράττων τὸ βέβηλον στόμα.

Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος.

(A f. 81, B f. 53 b, C f. 114 b, D f. 17, H f. 249)

Θέλασαι τοίνυν, πῶς κατέλυσε παρ' ἐνὶ τῶν μαθητῶν, ἀνθρώπων πένητι καὶ ἀσῆμψι κατὰ τὸν βίον, ὃ τὴν ἐκούσιον δι' ἡμᾶς ὑπομείνας πτωχέλιαν, ἐν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχεῖα πλουτήσωμεν, καὶ μάθωμεν τοῖς ταπεινοῖς συναπάγεσθαι, καὶ μὴ καταπαίρεσθαι τῶν ἐν ἐνδείᾳ καὶ θλίψει. — Ἐφίσηται τῇ τοῦ Σίμωνος οἰκίᾳ ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὐρίσκει πυρεττοῦσαν τὴν αὐτοῦ πενθεράν· καὶ ἐπιστὰς ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφήκεν αὐτήν. Μήποτε οὖν ἐν μὲν τῷ, « Ἀφήκεν αὐτήν ὁ πυρετός, » εἰρημένῳ ὑπὸ Ματθαίου καὶ Μάρκου, οὐδενὸς περὶ ζωῶν ἐμφαίνεται τοῦτον πυρετὸν ἐνεργούντος· ἐν δὲ τῷ, « Ἐπιστὰς ἐπάνω αὐτῆς ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφήκεν αὐτήν, » εἰρημένῳ ὑπὸ Λουκᾶ, οὐκ ἴδρα εἰ μὴ ἀναγκασθηζόμεθα τὸ ἐπιτιμῶμενον ζῶον εἰπεῖν μὴ χωροῦν τὴν τοῦ ἐπιτιμῶντος ἐνέργειαν· ἄψυχον γὰρ καὶ μὴ αἰσθανόμενον ἐπιτιμίας, ἐπιτιμᾶσθαι οὐκ εὐλογοῖ λέγειν. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἶναι τινὰς κακωτικὰς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δυνάμεις, καὶ οὐ πάντως κατηγορησώμεν τῆς ψυχῆς τῶν πασχόντων ὡς ἐκ τούτων βλαπτομένης. Οὐδὲ γὰρ ἐπέε ἐπαίσει τὸν Ἰωδ ἔλκει πονηρῷ, λαβῶν ὁ διάβολος τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ διὰ τοῦ σώματος πειράσαι αὐτὸν, περὶ τοῦτο κατηγορητέος ὁ Ἰωδ, ἀθλήσας καὶ γενναίως ὑπομείνας τὴν πληγὴν. Μόνον εἴη λέγεσθαι, εἰ ποτε κατὰ σωματικούς πειραζόμεθα πόνους, τὸ, Ἄλλὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἄψυχο· ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπιτιμῶν ἰάται τοὺς ἔχοντας.

Ἐπιτίθησι δὲ καὶ τὰς χεῖρας ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν νοσοῦντων, καὶ ἀπῆλλαττεν αὐτοὺς τοῦ νοσήματος, δείκνυς ὅτι τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πεφόρηκεν ἡ ἀγία σὰρξ, ἣν ἴδιαν ἐποίησατο, θεοπρεπῆ δύναμιν ἐμφυτεύσας αὐτῇ. — (A f. 81 b; B f. 53 b, H f. 249 b) ἵνα μάθωμεν ὡς καίτοι καθ' ἡμᾶς γεγονὼς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐδὲν ἥττον ἐστὶ καὶ οὕτω Θεός, πάντα πληρῶν εὐκόλως καὶ διὰ τῆς οἰκείας σαρκός· εἰργάζετο γὰρ καὶ δι' αὐτῆς τὰ παρὰθεῶν· καὶ μὴ σφόδρα θαυμάσιος, διαλογίζου δὲ μάλλον ὡς καὶ ἐν σκαυῆι χαλκῷ γεγονὸς τὸ πῦρ, τῆς ἰδίας αὐτῷ θερμότητος ἐντίθησι τὴν ἐνέργειαν. Οὕτω

A se tali euphemismo, vanæ gloriæ cupiditatem illi in-
jecturos, eumdemque a propria persecutione aver-
suros, ceu si gratiam pro gratia esset relaturus.
Sed enim dolosus præda non potietur. Deus quippe
non irridetur ¹⁰, sed impuras impedit linguas illo-
rum Dominus. Denique jubet ut ab obsessis disce-
dant. Jam vero tantæ rei spectatores obstupescunt
sermonis potestatem: quandoquidem haud preces
intendens, nec facultatem a quoquam bene rem
gerendi postulans, miracula patrabat; sed ipsemet
quia Dei Patris Verbum erat, vivens et operans,
per quem omnia, et in quo omnia, ipse, inquam,
Satanam conterebat, et immundorum dæmonum
profanum os oppilabat.

B

V. 38. *Intravit in domum Simonis.*

Animadvertite igitur quomodo hospitatus est apud
unum e discipulis, hominem pauperem et in hoc
mundo obscurum; ille, inquam, qui pro nobis in-
opiam subiit, ut **166** nos inopia ejus ditemur, dis-
casmusque cum humilibus versari, neque fastu
adve rsus eos efferrī qui egestate et tribulatione pre-
muntur. — Adit Simonis domum Jesus, invenitque
febrilentem ejusdem socrum. Et stans super illam
increpavit febrē, quæ dimisit eam. Jam vero in
verbis « Dimisit eam febris, » quæ sunt etiam apud
Matthæum ac Marcum ¹¹, nullum invenitur animal,
quod eam febrim efficeret. In verbis autem, « Stans
super illam increpavit febrē, quæ dimisit eam, »
a Luca dictis, haud scio an fortasse cogemur ani-
mal aliquod objurgatum dicere, quod objurgantis
efficaciam sustinere non potuerit. Nam res inani-
mis sensuque carens increpari non recte dicitur.
Alioqui nil mirum videtur esse aliquas in humano
corpore maleficas potentias; neque plane idcirco
animam patientis accusabimus, quasi ab illis de-
trimentum patiatur. Neque enim quia percussit
Jobum ulcere malo, potestate accepta a Deo dia-
bolus tentandi illum per corporis afflictionem; non,
inquam, ideo reprehendendus Jobus, qui sane cer-
tamen sustinuit, plagamque fortiter pertulit. Tan-
tum dicere licet, si quando corporeis tentamur do-
loribus, Animam ejus nolite tangere ¹¹. Sic et Do-
minus increpando sanat obsessos.

D

Inponit etiam infirmo cuique manum, demon-
strans potentis Verbi efficaciam a sancta carne
geri, quam suam fecerat, Deo congruam virtutem illi
inserens: ut discamus quod, etiamsi nostram subili
conditionem unigenitam Dei Verbum, nibilo tamen
minus sic quoque Deus est, cuncta facile efficiens
etiam per carnem propriam: nam revera per ipsam
miracula operabatur. Neque id magnopere mireris;
cogita potius, quod et in æneo vase positus ignis,
proprii caloris communicat illi vim. Sic ergo etiam
omnipotens Dei Verbum, unito sibi vere animato
et intellectuali ex sancta Virgine templo, sui pro-

¹⁰ Galat. vi, 7. ¹¹ Matth. viii, 15; Marc. i, 31.

¹¹ Job ii, 6.

prii ac Deo digni vigoris inseruit efficaciam. Quamobrem ut Judæis pudorem incuteret : « Si non **167** facio, inquit, opera Patris mei, nolite mihi credere ; sicut autem facio, etiamsi mihi nolitis credere, operibus meis credite ¹³. » Nempe ipsa testante de visu veritate, quod non homini per seipsum et singulariter considerato, natoque ex muliere, suam attribuisset gloriam Unigenitus ; sed quod unicus Filius existens, cum unito sibi sacro corpore miracula patrabat, et a creatis rebus tanquam Deus adorabatur. Ecce autem Petri domum ingreditur, ubi muliercula in lecto jacebat, vehementi febris correpta. Cumque dicere posset, utpote Deus, Omitte morbum et surge, non ita egit ; sed operatricem salutis ostendens carnem suam, quæ nimirum caro Dei erat, manum ejus tetigit ; statimque, inquit Scriptura, reliquit eam febris. — Age vero recipiamus et nos Jesum. Cum enim in nos etiam ingrediatur, eumque mente et corde tenebimus, tunc absurdarum voluptatum flammam exstinguet, excitabit autem, valentesque nos efficiet, spiritaliter inquam, ut ei serviamus, id est, quæ sunt ei placita exsequamur.

τῶν τὴν πύρωσιν ἀποσβέσει, ἐγερεῖ δὲ καὶ εὐρώστους ἀποφανεῖ, πνευματικῶς δηλονότι, ὥστε καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ, τουτέστι τὰ δοκοῦντα αὐτῷ πληροῦν.

Et vide rursus quanta sit sanctam ejus carnem tangendi utilitas : nam morbos multiplices dæmonumque turbam pellit, diaboli quoque potestatem subvertit, talemque ac tantum populum uno temporis momento sanat. Jam cum solis verbis ac nutu miracula patrare posset, nihilominus ut rem necessariam nos doceret, manus quoque ægrotis imponit. Namque omnino oportebat scire nos, quod Verbi potentiam gestabat sancta caro, quam ipse suam fecerat, Deo congruam vim illi inserens. Ergo Jesus nos quoque contingat, imo magis nos ipsum per mysticam eulogiam, ut nos pariter animæ liberet morbis, et dæmonum incursu ac tyrannide !

V. 41. Et increpans non sinebat eos loqui.

Non sinebat impuros dæmonas ipsum conserui : non enim oportebat apostolici ministerii eos gloriam usurpare, neque immundis linguis Christi mysterium eloqui. **168** Quamobrem etiamsi verum aliquid dicant, nemo credat ; namque ex tenebris lux non agnoscitur. Quam rem Christi discipulus docet dicens : « Quæ communicio luci cum tenebris ? vel qui consensus Christi cum Belial ¹⁴ ? »

CAP. V.

V. 2. Et vidit duas naves stantes secus stagnum ; piscatores autem descenderant, et lavabant retia.

Admiremur divinæ agendi rationis solertiam ad prædandum illos qui vicissim orbem terrarum præ-

¹³ Joan. x, 37, 38. ¹⁴ II Cor. vi, 15.

τοῖνον καὶ ὁ παναλικῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνώσας ἑαυτῷ κατὰ ἀλήθειαν ἐμφυχό τε καὶ ἐννοῦν τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ναδν, τῆς ἰδίας αὐτῷ καὶ θεοπρεποῦς ἰσχύος ἐνεφύτευσεν τὴν ἐνέργειαν· καὶ γοῦν Ἰουδαίους ἐκδουσωπῶν· « Εἰ οὐ ποιῶ, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεῦτέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἀν ἐμοὶ μὴ πιστεῦτε, τοῖς ἔργοις μου πιστεῦτε. » Ἔστι τοῖνον ἰδεῖν μαρτυροῦσης ἀληθείας αὐτῆς, ὡς οὐχ ὡς ἀνθρώπων παρ' ἑαυτὸν ἀνὰ μέρος ὄντι καὶ νοουμένῳ τῷ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἰδίαν ἔδωκε δόξαν ὁ Μονογενῆς, ἀλλ' ὡς εἰς ὑπάρχων Ἰῶς, μετὰ τὸ ἐνωθέντος αὐτῷ ἁγίου σώματος, εἰργάζετο τὰς θεοσημείας· προσκυνεῖται δὲ καὶ παρὰ τῆς κτίσεως ὡς Θεός. Καὶ γοῦν εἰσηλθε μὲν εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, ἐπειδὴ γύναιον ἐπὶ κλίνης ἐβρίπτο, λάθρῳ πυρετῷ δαπανώμενον· καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν ὡς Θεός· Ἀπόθου τὴν νόσον, ἀνάστηθι, τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκεν· ἐνεργὸν δὲ πρὸς θεραπείαν ἀποφαίνων τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, Θεοῦ γὰρ ἦν σὰρξ, ἠψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ παραχρηῖμα, φησὶ ἡ Γραφή, ἀπῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός. — Ἄλλ' ὑποδεξώμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν Ἰησοῦν· ὅταν γὰρ εἰσβάλῃ καὶ ἐν ἡμῖν, καὶ ἔχωμεν αὐτὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τότε τῶν ἐκτόπων ἡδω-
στους ἀποφανεῖ, πνευματικῶς δηλονότι, ὥστε καὶ

(A f. 81 b, C f. 114 b, H f. 251) Ἄθρει δὲ μοι πάλιν ὅσην ἔχει τὴν ὠφέλειαν τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς ἐπαφή· ἐλευθεῖ γὰρ καὶ ποικίλας νόσους, καὶ δαιμονίων ὄχλον, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου δύναμιν καταστρέφει, καὶ τοσοῦτον δῆμον θεραπεύει ἐν μιᾷ καιροῦ βροπῇ. Καίτοι γὰρ λόγῳ καὶ νεύματι πληροῦν δυνάμενος τὰς τερατοουργίας, ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων διδάξῃ, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιφέρει τοῖς ὄσιν ἐν ἀβήρωσταις. Ἔδει γὰρ, ἔδει μαθεῖν ἡμᾶς, ὅτι τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πεφόρηκεν ἡ ἁγία σὰρξ, ἦν αὐτὸς ἰδίαν ἐποίησατο, θεοπρεπῆ τὴν δύναμιν ἐμφυτεύσας αὐτῇ. Οὐκοῦν ἀπέστρω καὶ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοῦ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ψυχικῶν ἀβήρωστημάτων, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἐφόδου καὶ πλεονεξίας.

Καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἰς αὐτὰ λαλεῖν.

(A f. 81 b, H f. 251) Οὐκ ἠφείε τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας ὁμολογεῖν αὐτόν· οὐ γὰρ ἔδει τῆς ἀποστολικῆς λειτουργίας τὴν δόξαν ἀρπάξαι αὐτοῦς, ἀλλ' οὔτε ἔδει ἐξ ἀκαθάρτου γλώττης λαλεῖσθαι τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ὥστε κἀν λέγωσι τι τῶν ἀληθῶν, πιστευέτω μηδαίς· οὐ γὰρ διὰ σκότους τὸ φῶς γινώσκειται· καὶ τοῦτο διδάξει λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητῆς· « Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος ; ἢ τίς συμφῶνῃσι Χριστῷ πρὸς Βελίαρ ; »

ΚΕΦ. Ε'.

Καὶ εἶδες δύο πλοῖα ἐστῶτα παρὰ τὴν ἕλμυνην· οἱ δὲ ἄλιεῖς ἀποβάτες ἀπ' αὐτῶν ἀπέκλιναν εἰς ἕκτα.

(A f. 82 b, B f. 54 b, C f. 114 b, H f. 253 b) Θαυμάσωμεν τῆς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές, τὸ ἐπὶ γε

εἴ θήρα τῶν τεθηρευκώτων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, φησὶ ἂν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οἱ καὶ ἀλιεύειν εἰδότες, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ γεγονάσι λίνον· ἵνα καὶ αὐτοὶ τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σαγήνην χαλάσαντες, προσκομισῶσιν αὐτῶ τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ γοῦν ἐφη ποῦ δε' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω ἀλιεῖς πολλοὺς, λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς (1). » Καὶ τοὺς μὲν ἀλιεῖς, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους φησὶ, θηρευτὰς δὲ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν ἡγουμένους τε καὶ μυσταγωγούς. Σὺ δὲ μοι σκόπει, ὡς οὐ κηρύττει μόνον, ἀλλὰ καὶ σημεῖα ἐπιδείκνυται, ἐνέχυρα τῆς αὐτοῦ παρέχων δυνάμεως, καὶ τῆ τῶν θαυμάτων ἐπιδείξει βεβαίων τὰ λεγόμενα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρκούντως τοῖς ἔχλοισ διείλεκται, τρέπεται πάλιν πρὸς τὴν συνήθη μεγαλοουργίαν, καὶ διὰ τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων ἀλιεῖν τοὺς μαθητάς· ἵν' εἰδείεν ὡς πανσθενὲς ἔχει τὸ θέλημα, καὶ τοῖς θεοπρεπεστάτοις αὐτοῦ νεύμασιν ἢ κτίσις ὑπηρετεῖ.

Ὡς δὲ ἐκυύσατο λαλῶν, εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα· Ἐπανάγαγε εἰς ἐδὸ βάθος, κ. τ. λ.

(A f. 82 b, C f. 145, H f. 254) Καὶ γοῦν μετὰ τὴν αὐτάρχη διδασκαλίαν, ἐπειδὴ καὶ ἔργον ἔδει θεῖον προσθεῖναι τοῖς λόγοις ἐπ' ὠφέλειαν τῶν θεωμένων, προσέταξε τοῖς περὶ τὸν Σίμωνα, βραχὺ τῆς γῆς ἀποφύρεσθαι, καὶ καθεῖναι πρὸς ἄγρην τὸ δίκτυον. Οἱ δὲ δε' ὅλης μὲν ἔφρασκον κοπιάσαι νυκτὸς, λαβεῖν δὲ μηδέν· πλὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καθήξαν τὸ λίνον, καὶ μεστὸν εἶχον εὐθύς τῶν τεθηρευμένων· ἵνα διὰ πράγματος ἐναργούς, καὶ ὡς ἐκ τύπου καὶ εἰκόνας, τοῦ παραδόξως τετελεσμένου πληροφορηθῶσιν, ὅτι οὐκ ἄμιθος ὁ πόνος αὐτῶν, οὔτε ἀκαρπος ἢ σπουδὴ ἦν ἂν ποιήσαιτο, τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας τὸ λίνον ἀπλώσαντες, ἀλλ' ἐν αὐτῶ πάντῃ τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέξουσι. Πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει· οὐ γὰρ ἰσχύσαντες ἀνεγκύσαι τὸ λίνον Σίμων τε καὶ οἱ σὺν αὐτῶ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως, καὶ τολμώντες λαλήσαι, ἀπὸ γὰρ τοῦ θαυμάζειν εἰς ἀφωμίαν περιέστησαν, κατένευσαν, φησὶ, τοῖς μετόχοις, δῆλον δὲ ὅτι τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων, ὥστε συλλαβέσθαι αὐτοῖς, καὶ συνδιασῶσαι τὴν ἄγρην. Πολλοὶ γὰρ τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων συνήραντο καὶ συναίρονται πόνους, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, οἱ τὰς ἱερὰς ἡμῖν τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἀνερευνῶντες Γραφάς, καὶ μετ' ἐκείνους ἕτεροι ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἐπιστήμονες· ἀναφέρεται γὰρ ἐτι τὸ λίνον, πληροῦντος αὐτὸ Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς ἐπιστροφὴν τοὺς ἐν βυθοῖς θαλάσσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὕτως ἐν ζάλῃ καὶ κύμασιν ὄντας κοσμικοῖς.

¹⁰ Jerem. xvi, 16. ¹¹ Psal. lxxviii, 15.

(1) Ad hunc Cyrilli locum, anonymus quidam interpretes in codice B p. 53, novum Cyrilli commentario dat testimonium sic: Θαυμαστήν τινα θεωρίαν λέγει· Ὀριγένης εἰς τὸ προφητικὸν βιβλίον τοῦ θεοῦ Ἱερραμίου, ὅπερ ἄνωθεν ἐξηγήσατο ὁ ἅγιος Κύριλλος, τὸ, Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω ἀλιεῖς πολλοὺς, λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα

A dati sunt, sanctos inquam apostolos, qui caeteroqui piscandi periti, nihilominus in Christi retia incidunt: ut postea et ipsi praedicationis evangelicæ sagenam demittentes, ex universo mundo praedam ad eum comportarent. Quapropter alicubi dixit Deus per unum de sanctis prophetis: « Ecce ego mitto piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post hæc mittam venatores multos, et venabuntur eos ¹⁰. » Et piscatores quidem dicit sanctos apostolos; venatores autem, futuros per tempora sanctarum Ecclesiarum praesules et magistros. Tu vero mecum considera Christum non praedicare tantummodo, sed signa etiam ostendere, testimonia videlicet potentiae suæ, et miraculis editis sua dicta confirmare. Nam postquam satis ad turbas concionatus fuit, convertit se rursus ad solitam prodigiorum operam, et piscatorio artificio piscatur sibi discipulos; ut cognoscerent omnipotentem esse voluntatem ejus, et quod divinis ejusdem nutibus res omnis creata obtemperat.

V. 4. *Ut cessavit autem loqui, dixit Simoni: Duc in altum, etc.*

Itaque postquam satis concionatus publice fuerat, quia jam oportebat divinam **169** quoque operam dictis adungere ob spectantium utilitatem, mandavit Simoni a littore aliquantum navim subducero, atque ad piscatum rete demittere. Illi autem integra nocte aiebant se laborantes nihil cepisse; nihilo tamen minus in Christi nomine rete demiserunt, quod illic praeda repletum senserunt: ut ex manifesto facto, typi instar et imaginis, mire patrato, certiores fierent haud cariturum mercede laborem ipsorum, neque infructuosum fore conatum quem in explicando evangelici magisterii rete exproment, sed ipso potius cunctas et ubique gentium catervas conclusuros. Sed tamen illud considera. Cum non possent rete ad se trahere Simon et qui cum eo erant, ideoque metu attoniti non auderent loqui, namque admiratio mutos eos fecerat; innuerunt, inquit, sociis, piscatoriae scilicet artis, ut se adjuverent, quo praedam in tutum subducerent. Multi enim sanctorum apostolorum labores adjuverunt et adhuc adjuvant, ii praeter caeteris qui sacras nobis sanctorum Evangeliorum Scripturas explanant; et post hos alii pastores atque magistri, et populorum praesules, ac veritatis dogmatum periti. Adhuc enim jactatur rete, Christo id complente, atque ad conversionem vocante eos qui in profundo maris sunt, ut ait Scriptura ¹¹, id est in tempestate fluctibusque mundanis versantur.

ἀποστελῶ θηρευτὰς πολλοὺς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς. Miram quamdam expositionem facit Origenes in propheticum divi Jeremiae effatum, quod superius explanavit sanctus Cyrillus; nempe « Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, qui piscabuntur eos. Et postea mittam venatores multos, qui eos venabuntur. »

V. 8. *Quod cum vidisset Simon Petrus, etc.*

Propterea et Petrus, prioribus peccatis suis in mentem revocatis, pavet tremisque, ac veluti immundus purum excipere non audet, laudabili metu. Noverat enim juxta legem inter sanctum et profanum distinguere ¹⁹.

V. 12. *Et ecce vir plenus lepra, etc.*

Verumtamen laude omni digna est accedentis fides. Testatus est enim omnia prospere posse Emanuele facere, et divinis nitibus relevari se petit, quanquam morbus esset insanabilis. Non enim solet lepra medicorum remediis cedere. Atqui **170** ego vidi, inquit, pulsos divina virtute impuros demones, aliosque aliis morbis expeditos homines. Intelligo divina aliqua invictaque manu hæc fieri. Video simul te bonum et indulgentissimum, et effusa erga accedentes clementia. Quid ergo impedit me quoque misericordiam impetrare? Quid vero ad hæc Christus? Confirmat in illo fidem, eamque hoc ipso opere ratam facit. Admittit enim preces, fæsetur se posse, aitque : « Volo, mundare. » Largitur ei quoque sanctæ suæ et omnipotentis manus tactum; statimque recessit ab illo lepra, et morbus evanuit. — Tu vero mecum in hoc admirare divinitus simul corporaliterque operantem Christum. Est enim divinum, ita velle, ut ei præsto sint quæcumque velit; humanum autem est, manum extendere. Unus ergo ex duobus intelligitur Christus, quandoquidem Verbum caro factum est.

ἵστασθαι αὐτῷ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἀνθρώπινον δὲ Χριστός, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος (1).

V. 14. *Et ipse præcepit illi ut nemini diceret.*

Sufficiebat equidem, etiam tacente leproso, rei præteritæ natura ad sanantis potentiam cunctis, qui leprosum cognoverant, patefaciendam. Ipse tamen nemini hoc dici jubet. Cur? ut hinc discant qui curationum gratia a Deo sunt ornati, plausum a sanatis non exposcere, neque a quibusvis laudem affectare, ne forte in superbiam incidant, quod est omnium malorum turpissimum. Prudenter vero mandat leproso, ut donum ex Mosalicæ legis præscripto sacerdotibus offerat. Nam volebat quidem sine dubio auferre umbram, et in spiritalem cultum figuras immutare; sed quia nondum ei credentes Judæi, Moysis præceptis adhærebant, ceu lege vetere adhuc stante, permittit leproso id agere in testimonium ipsis. Quid porro hoc est? **171** Suum erga legem obsequium Judæi prætextui semper habentes, et su-

¹⁹ Ezech. xlii, 26.

(1) Plus legebat hic D. Thomas in Catena. « Cyrillus. A majestate autem processit imperiosum mandatum. Qua ergo ratione in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest? Legitur de Deo Patre, quod omnia quæcumque voluit fecit (Psal. cxliii, 3). Qui vero sui Patris potestate fungitur, quomodo diversus ab illius na-

A Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος, κ. τ. λ.

(A f. 83, H f. 255) Διὰ ταῦτα καὶ Πέτρος, ἐπεὶ οὐκ ἦν μνήμη τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων προσέπεσε, τρέμει καὶ δέδοικε, καὶ ὡς ἀναγνος, τὸν καθαρὸν οὐ θαρρῆει ὑποδέξασθαι, διὰ δειλίαν ἐπαινουμένην· ἔμαθε γὰρ, κατὰ τὸν νόμον, ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βεβήλου διαστῆλαιν.

Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας, κ. τ. λ.

(A f. 84, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 259 b) Πλὴν ἐπαινοῦ παντὸς ἀξία τοῦ προσελθόντος ἡ πίστις· μαρτύρηκε γὰρ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ νευμάτων θεοκρατῶν ἐλευθεροῦσθαι ζητεῖ, καίτοι τὸ πάθος οὐκ ἴσκιον· οὐ γὰρ οἶδεν ἡ λέπρα ταῖς τῶν λατρῶν ἐμπειρίας παρχωρεῖν· ἀλλὰ τεθέσθαι, φησὶν, ἐλαυνόμενος ἐν ἔξουσίᾳ θεοκρατεῖ τοὺς ἀπαθάτους δαιμόνας, νοσημάτων πολλῶν ἀκαλλαττομένους ἑτέρους. Συνήκα ὡς θεῖα τι καὶ ἀμάχῳ χειρὶ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι· ἀρῶ δὲ, πρὸς τούτῳ, χρηστὸν ἔσθαι καὶ ἐτοιμότατον, κατοικτεῖροντα τοὺς προσιώνας αὐτῷ. Τί τοίνυν τὸ κούλον ἐλσεῖσθαι κάμει; Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; Βεβαίῳ ἐν αὐτῷ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ δὲ τούτῳ πληροφρίαν ἐργάζεσθαι· δέχεται γὰρ τὴν αἰτησίαν, καὶ ὁμολογεῖ τὸ δύνασθαι, καὶ φησὶ· « Θέλω, καθαρῶσθαι. » Χαρίζεται δὲ αὐτῷ καὶ ἀφήν τῆς ἀγίας αὐτοῦ καὶ πανοθενεστάτης χειρὸς, καὶ εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ τὸ πάθος ἦν ἐκποδῶν.—(A f. 84 b, H f. 260 b) Σὺ δὲ μοι θαύμασον ἐν τούτοις, θεϊκῶς τε ἅμα καὶ σωματικῶς ἐνεργούντα Χριστὸν· θεῖκόν μὲν γὰρ τὸ θέλειν οὕτως, ὡς παρὰ τὸ ἐκτείνειν τὴν χεῖρα. Ἐξ οὖν ἐξ ἀφορῶν νοεῖται

C Καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδεὶ εἰπεῖν.

(A f. 84 b, B f. 58, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 261) Ἦρκει μὲν γὰρ καὶ σιωπῶντος αὐτῆ τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἀπαγγεῖλαι πᾶσι τοῖς εἰδόνιν αὐτὸν τὴν τοῦ θεραπεύσαντος δύναμιν· αὐτὸς δὲ παραγγέλλει μηδεὶν εἰπεῖν· τί δήποτε; Ἴνα μάθωσιν ἐντεῦθεν οἱ τὴν τῶν λαμάτων χάριν παρὰ Θεοῦ δεχόμενοι, μὴ τὰς παρὰ τῶν θεραπευομένων εὐφημίας αἰτεῖν, μήτε μὴν τοὺς παρὰ τινῶν ἐπαίνους, ἵνα μὴ εἰς ὑπεροφρίαν ἐκπέσοιεν, τὸ πάντων τῶν κακῶν ἀσχιστόν (al. cod. ἔσχατον] πάθος. Οἰκονομικῶς δὲ φησὶ προσάγειν τὸ δῶρον τῷ λεπρῷ κατὰ τὸν Μωυσείως νόμον τοῖς ἱερεῦσιν· ἠθελε μὲν γὰρ ὁμολογουμένως μεταστῆσαι τὴν σκιά, καὶ μεταπλάσαι τοὺς τύπους εἰς πνευματικὴν λατρείαν· ἀλλ' ἐπειδὴ μήπω πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι προσέκειντο ταῖς Μωυσείως ἐντολαῖς, ὡς ἔτι τῶν ἀρχαίων ἔθῶν ἰσχυόντων, ἐπιτρέπει τῷ

tura erit? Solent etiam quæcumque sunt ejusdem virtutis, ejusdem esse substantiæ. Mirare tamen in his Christum divine et corporaliter operantem: divinum enim est ita velle ut præsto sint omnia, humanum autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utrisque perficitur, eo quod Verbum caro factum est.

λεπρῷ τούτῳ ποιεῖν εἰς μαρτυρίαν αὐτοῖς. Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι; Πρόφασιν αἰεὶ ποιούμενοι τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, καὶ διάκονον τῆς ἀνωθεν ἐντολῆς γεγενῆσθαι λέγοντες τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα, μικρὰ φρονεῖν ἐπουδάζον περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ γοῦν ἔφασκον ἐναργῶς· « Ἦμεὶς οὐδαμῶς Μωϋσεὶ λελάληκεν ὁ Θεός· τούτον δὲ, οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν. » Ἐδει τοίνυν αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν ἀναπειθεσθαι τῶν πραγμάτων, ὅτι τὸ Μωϋσεῖος μέτρον κατόπιον ἔρχεται τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν γὰρ ἦν ὡς θεράπων πιστὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ· ὁ δὲ ὡς Υἱὸς, ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ θεραπεύσαι τὸν λεπρὸν ἐξεστὶν ἰδεῖν, καὶ μάλα σαφῶς ἐν ἀπαραδίητος ὑπεροχαῖς τῶν Μωϋσεῖος νόμων ὄντα Χριστόν. Ἐλεπρώθη μὲν γὰρ ἡ Μαριάμ, ἀδελφὴ δὲ Μωϋσεῖος αὐτῆ, κατελάλησε γὰρ αὐτοῦ· καὶ καταδάκνυτο μὲν λίαν ἐπὶ τούτῳ Μωϋσεῖος· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν ἱκανὸς ἀποστήσαι τοῦ γυναικοῦ τὴν νόσον, προσέπιπτε τῷ Θεῷ λέγων· « Ὁ Θεός, δέομαί σου, ἴασαι ταύτην. » Πρόσχευς τοίνυν ἀκριβῶς· αἰτησις ἦν ἐκεῖ, διὰ προσευχῆς τῆς ἀνωθεν ἡμερότητος ἤξιον τυχεῖν· ὁ δὲ γε τῶν ὄλων Σωτῆρ μετ' ἐξουσίας ἔφη τῆς θεοπροποῦς· « Θέλω, καθαρῶς ἰσθῆναι. » Οὐκοῦν μαρτύριον τοῖς ἱερεῦσιν ἦν ἡ τῆς λέπρας ἀποβολή, καὶ ἦν ἐντεῦθεν εἰδέναι τοὺς τὴν κρείττονα ψῆφον ἀπονέμοντας τῷ Μωϋσεῖ, ὅτι τῆς ἀληθείας ἔξω βαδίζουσιν· ἔδει γὰρ, ἔδει Μωϋσεῖα πυργὸν λαληθείσης δι' ἀγγέλων, ὑπερβαυμάζειν δὲ θινὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

(A f. 85, H f. 282) Ἴδοι δ' ἄν τις τὸ κατὰ Χριστόν βαθὺ καὶ μέγα μυστήριον, ἐν τῷ Ἀευτικῷ ἡμῖν γραφόμενον· μεμολυσμένον μὲν γὰρ ἀποφαίνει τὸν λεπρὸν ὁ διὰ Μωϋσεῖος νόμος· ἐκπέμπεσθαι δὲ προστέταχε τῆς παρεμβολῆς, ὡς ἀκάθαρτον· ὅτε δὲ συμβαίνει καταλωφῆσαι τὸ πάθος, τότε δὴ, τότε παραδεκτὸν γενέσθαι κελεύει. Εἶτα καὶ τίνα τρόπον ἔσται καθαρὸς, διασαφεῖ λέγων· « Οὗτος ὁ νόμος τοῦ λεπροῦ, ἢ ἄν ἡμέρα καθαρῶσθῃ, καὶ προσαχθῆσαι πρὸς τὸν ἱερέα· καὶ ἐξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ θύεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ἰδοὺ ἴσται ἡ ἀφῆ τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ λήψονται τῷ κεικαθαμένῳ δύο ὄρνιθια ζῶντα καθαρὰ· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ σφάζουσι τὴν ἐν εἰς ἀγγεῖον ὀστράκινον ἐφ' ὕδατι ζῶντι· καὶ τὸ ὄρνιθιον τὸ ζῶν λήψεται αὐτὸ, καὶ βάψαι εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὄρνιθίου τοῦ σφαγέντος ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ περιβρᾶναι ἐπὶ τὸν καθαρῶσθέντα ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπίτακτις, καὶ καθαρῶσθῆσεται· καὶ ἐξ-αποστελεῖ τὸ ὄρνιθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ πεδίον. » Δύο μὲν οὖν τὰ πτηνὰ καὶ ἀκίβδηλα, τουτέστι καθαρά, καὶ μηδὲ μίαν ἔχοντα διαβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου· καὶ τὸ μὲν ἐν ἐσφάζετο ἐφ' ὕδατι ζῶντι· τὸ γὰρ ἐν τῷ αἵματι τοῦ τετελευκῆτος, ἐξεπέμπετο.

Ἐμφαίνει δ' ἄν ὁ τύπος ἡμῖν τὸ μέγα καὶ σεπτὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον· ἦν μὲν γὰρ ἀνωθεν, τουτέστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐξ οὐρανῶν, ὁ λόγος· ταύτητοι καὶ μάλα εἰκότως πτηνῶ παραϊκά-ζεται. Καταπεφοίτηκε δὲ οἰκονομικῶς, εἰς ὁμοίωσιν

A perai p̄cepti ministrum dicentes fuisse hierophan-
tam Moysen, parvifacere nitebantur omnium no-
strum Servatorem Christum. Ideoque p̄alam dicebant:
« Nos scimus Moysi locutum Deum, hunc autem ne-
scimus unde sit 17. » Oportebat ergo factis ipsis
persuadere illis Moysis conditionem gloria Christi
esse inferiorem. Ille enim erat instar servi fidelis in
domo Dei; hic autem uti Filius in Patris est domo.
Atque ex hac ipsa leprosi sanatione licet perquam
manifeste cognoscere, Christum incomparabili ex-
cessu Moysis legem transcendere. Leporam experta
est Maria Moysis soror, quia huic obtractaverat;
qua calamitate magnopere doluit Moyses; sed quia
morbum a muliere nequibat depellere, Deo supplic
fuit dicens: « Obscero te, Deus, hanc sana 18. » At-
tendens igitur diligenter: illic erat postulatio, preci-
busque supernam clementiam impetrare volebat: at
enim universalis Servator cum potestate Deo digna
ait: « Volo, mundare. » Ergo loco testimonii erat
lepræ hæc sanatio sacerdotibus, quia huic cogno-
scere poterant hi qui potiores partes Moysi tribue-
bant, se veritate procul aberrare. Prorsus enim
oportebat Moysen ut legis ministrum suspicere,
gratiæque adiutorem per angelos nuntiari 19; sed
multo magis Emmanuelem admirari et glorificare,
utpote verum Dei Patris Filium.

μὲν θαυμάζειν ὡς νόμον διάκονον, καὶ χάριτος ὑπὸν Ἐμμανουήλ, καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν ὡς Υἱὸν ἀλη-

C Cernit autem quispiam profundum Christi et
magnum mysterium in Levitico nobis descriptum.
Nam contaminatum judicari leprosum decernit Moy-
sis lex, castrisque ut immundum ejici jubet. Postea
quam vero morbis desiverit, tunc denuin recipi
p̄cepit 20. Deinde etiam quomodo purus habeatur,
declarat dicens: « Hic est leprosi ritus quando
mundatus fuerit, atque ad sacerdotem adducatur.
Sacerdos castris egressus illum inspiciet, et si
comperiet lepram esse sanatum, eo jubente sument
ei qui mundatus est aviculas duas 172 viventes
puras; quarum unam sacerdos mactari jubebit in
vase testaceo super viva aqua. Tum alteram sumet
viventem aviculam, et tinget sanguine mactate
super viva aqua, septiesque hominem asperget lepra
mundatum; atque ita purus habeatur. Emitteretque
viventem aviculam in agrum 21. » Duo sunt itaque,
et quidem sincera, volatilia, id est munda, nullam
a lege vituperationem habentia: quorum unum su-
per viva aqua mactabatur; alterum cæde exemptum,
deinde occisi sanguine aspersum, emittebatur.

Profecto hæc figura magnum venerandumque
Servatoris nostri mysterium denotat: erat enim de
supernis, id est a Patre cælisque Verbum: ideo
volatili apte admodum comparatur. Descendit vero
per incarnationem in similitudine nostra, servique

17 Joan. ix, 29. 18 Num. xii, 13. 19 Galat. iii, 19. 20 Levit. xiiii, 8. 21 Levit. xiv, 12 seqq.

formam suscepit. Attamen etiam sic, de supernis erat. Quamobrem et Judæis aiebat sine ambage alloquens : « Vos deorsum estis, ego de supernis sum. Ego non sum de hoc mundo ²². » Et rursus : « Nemo in cœlum ascendit, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis ²³. » Ut enim jam dixi, caro factus, id est homo perfectus, haud terrenus erat, haud futeus ut nos, sed cœlestis ac supramundanus, quatenus intelligitur Deus. Verumtamen in avicularum figura videre Christum licet, carne quidem passum, ut aiunt Scripturæ ²⁴, simulque superiorem passioni manentem; humanitas mortuam, divinitus vivum : est enim vita Verbum. Quare sapientissimus discipulus mortificatum quidem ipsum ait carne, vivicatum tamen spiritu ²⁵. Sed enim quanquam mortem in propria natura pati Verbum non poterat, nihilominus propriam sibi facit passionem carnis suæ. Namque avicula vivens sanguine extinctæ aspergebatur : sic autem sanguine tincta, passionis propemodum particeps facta, in desertum emittebatur. Rediit ergo in cœlum **173** unigenitum Dei Verbum, cum unita sibi carne; novumque fuit in cœlo spectaculum. Stupēbat ergo angelorum populus, videns in forma nostra regem terræ et virtutem Dominum. Iuno et aiebat : « Quis est iste de Edom veniens? » id est de terra. « Rubrum est indumentum ejus ex Bosor ²⁶, » quod caro interpretatur, aut *angustia vel pressura*. Deinde sic interrogabant. « Hæcine in manibus ejus vulnera? » Ille autem ipsis : « His in domo dilecti mei vulneratus sum ²⁷. » Sicut enim incredulo Thomæ prudentissime post resurrectionem a mortuis, manus ostendens, clavorum in eis signa jussit tangere, nec non et latus perfossum ²⁸; sic etiam in cœlum rediit persuasit sanctis angelis, merito Israelitam ab ejus gratia repulsum corruisse. Propterea imbutam sanguine vestem et manuum vulnera ostendebat, non quod ea obducere non posset (nam suscitatus e mortuis corruptelam exuerat, et cum ea quidquid ex eadem oritur), sed ut secundum incarnationis rationem nunc cognosceretur a principatibus ac potestatibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, quam in Christo operatus est.

καὶ σὺν αὐτῇ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς· ἀλλ' ἵνα οἰκονομικῶς τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ.

Sed fortasse dicet aliquis : Cur ergo unum eundemque dicis Filium et Dominum Jesum Christum, cum duæ fuerint oblate aviculæ? Nonne hinc fortasse haud obscure lex demonstrat duos omnino esse filios atque christos? Certe in tantam quidam impietatem venerunt, ut arbitrentur et dicant alium esse Christum seorsum Dei Patris Verbum, alium rursus illum de Davidis stirpe natum. Nos autem dicimus his qui ob suam inscitiam rem ita se habere putant; dicimus, inquam, quod divus scribit

²² Joan. viii, 23. ²³ Joan. iii, 13. ²⁴ I Petr. iv, 5. ²⁵ Joan. xx, 26 seqq.

τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἔλαβε δούλου μορφήν· πλὴν καὶ οὕτως ἀνωθεν ἦν· καὶ δ' οὖν ἐφασκεν Ἰουδαίους ἐναργῶς προσλαλῶν, « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· ἐγὼ οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. » Καὶ πάλιν· « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως, καὶ σὰρξ γεγονῶς, ἦγουν τέλειος ἀνθρώπου, οὐ γῆϊνος ἦν, οὐ χοῖκός καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐράνιος καὶ ὑπερκόσμιος καθ' ὃ νοεῖται Θεός. Πλὴν ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς ὀρνιθίοις, σὰρξ μὲν παθόντα κατὰ τὰς Γραφάς, μείναντα δὲ καὶ ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν· καὶ ἀποθνήσκοντα μὲν ἀνθρωπίνως, ζῶντα δὲ θεϊκῶς· ζῶη γὰρ ὁ Λόγος. Καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος μαθητῆς, θανατωθῆναι μὲν αὐτὸν ἔφη σὰρξ, ζωοποιηθῆναι δὲ πνεύματι. Πλὴν **B** εἰ καὶ τοῦ παθεῖν τὸν θάνατον εἰς ἰδίαν φύσιν ἄμιγρος ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' οὖν οικειοῦται τὸ πάθος τῆς αὐτοῦ σαρκός. Ἐβαπτίζετο γὰρ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ τετελευτηκότος· πεφυρμένον δὲ τῷ αἵματι, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κοινωῆσαν τοῦ πάθους, εἰς τὴν ἔρημον ἐξεπέμπετο· ἀναπεφοίτηκε γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός· καὶ ξένον ἦν ἐν οὐρανοῖς τὸ θέαμα. Κατεπλήττετο γοῦν ἡ τῶν ἀγγέλων πλῆθυσ, ἐν εἶδει βλέπουσα τῷ καθ' ἡμᾶς, τὸν βασιλέα τῆς γῆς, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριον· καὶ δὴ καὶ ἐφασκον· « Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδὼμ; » τούτέστιν ἐκ γῆς· « ἐρύθημα ἱματίου αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ· » διερμηνεύεται δὲ σὰρξ, ἦτοι *συνοχή καὶ θλίψις*. Εἶτα τούτοις προσεπυνθάνοντο· « Τοιαῦτα αἱ πληγαὶ αἱ ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου; » Ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· « Ἄς ἐπλήγη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. » Ὡσπερ γὰρ ἀπιστήσαντι τῷ Θωμᾷ οἰκονομικώτατα λίαν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἐπίδεικνύς τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς τῶν ἤλων τύπους ἐκέλευε ψιλάφειν καὶ τὰς ἐν τῇ πλευρᾷ διατρήσεις, οὕτω καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ γεγονῶς, πεπληροφόρηκε τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ὅτι δικαίως τῆς πρὸς σὺτὸν οικειότητος ἐκδέβληται καὶ ἀπώλισθεν ὁ Ἰσραὴλ· διὰ τοῦτο πεφυρμένον ἐν αἵματι τῶ ἀμφοῖν, καὶ τὰς ἐν χερσὶν ἐπέδεικνυτο πληγὰς, οὐκ ἀναποδλήτους ἔχων αὐτάς· ἐγγεγεμμένος γὰρ ἐκ νεκρῶν, ἀπεδύσατο τὴν φθορὰν, ἐγγεγεμμένος γὰρ ἐκ νεκρῶν, ἀπεδύσατο τὴν φθορὰν,

C ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Πῶς οὖν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν φῆς Υἱὸν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καίτοι δύο παρενηνεγμένω ἀνθρώπων; Ἡ τάχα που καταδείξετε ἀν οὐκ ἀσυμφανῶς ὁ νόμος, ὡς δύο πάντως εἶσιν υἱοὶ καὶ Χριστοὶ; Καὶ δυσσεβείας μὲν εἰς τοῦτο κατεδικάσθησαν ἤδη τινὲς, ὡς οἰεσθαί τε καὶ λέγειν, ἔτερον μὲν εἶναι Χριστὸν ἰδικῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἔτερον δ' αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ (1)· ἡμεῖς δὲ φαμεν τοῖς ὕδα ταῦτ' ἔχειν ἐξ ἀμαθίας ὑπεριφρόσιν. Ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· « Εἰς Κύ-

²⁶ I Petr. iii, 18. ²⁷ Isa. lxi, 1. ²⁸ Zach. xiii, 6.

(1) Evidenter denotat Nestorianos.

ριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » Οὐκοῦν εἰ δύο φα-
 σιν υἱούς, δύο δὴ πάντως ἂν εἴεν οἱ κύριοι, δύο δὲ
 πίστεις, τσαυτὰ δὲ βαπτίσματα. Ψευδομαθήσαι οὖν
 ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, καθά φησιν αὐ-
 τός· ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, μὴ γένοιτο. Οὐκοῦν ἓνα
 Κύριον ἴμεν, τούτέστι μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον
 ἀεσαρκωμένον· οὐκ ἀνὰ μέρος τιθέντες ἄνθρωπον καὶ
 Θεόν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἄνθρω-
 πον γενέσθαι διαβεβαίουμενοι, μετὰ τοῦ μεῖναι Θεόν.
 Ἐπειδὴ λεγέτωσαν οἱ δι' ἐναντίας· Εἰ δύο φασιν
 υἱούς, ἓνα μὲν ἰδικῶς τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, ἕτε-
 ρον δ' αὐτὸ ἀνὰ μέρος τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἄρ'
 οὐκ ἀμείνων κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος
 τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ; Εἴτα τί δράσομεν τὰ δύο
 ὄρωντες πτηνὰ, οὐχ ἑτεροφυῆ ὄντα ἀλλήλων, ὁμοιοδὴ
 δὲ μάλλον, καὶ κατ' οὐδὲν ἀλλήλων διαφέροντα, κατὰ
 γε τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἔστιν; Οὐκοῦν συγχωρεῖτω-
 σαν διὰ τὸ τῶν πτηνῶν ὁμοιοδὲς, μηδὲν ἀνθρώπου
 διαφέρειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (1)· ἀλλ' οὐκ αὐξο-
 νται· πολὺ γὰρ τὸ μεταξὺ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος·
 πλὴν χρὴ τὰ παραδείγματα κατὰ τὴν αὐτοῖς πρέ-
 ποντα νοεῖσθαι λόγον· ἠτᾶται γὰρ τῶν ἀληθῶν, καὶ
 μερικῆν ἔσθ' ὅτε ποιεῖται τῶν σημαινομένων τὴν
 ἐνδειξιν. Φαμὲν δὲ, ὡς σικὰ καὶ τύπος ὁ νόμος ἦν,
 καὶ οἶόν τις γραφὴ παρατιθεῖσα πρὸς θεόν τοῖς ὄρωσι
 τὰ πράγματα. Αἱ δὲ σικαὶ τῆς τῶν γραφόντων ἐν
 πίνακι τέχνης, τὰ πρῶτα τῶν χρωμάτων εἰσὶν· αἷς
 εἴπερ ἐπενεχθεῖεν τῶν χρωμάτων τὰ ἄνω, τότε δὴ,
 τότε τῆς γραφῆς ἀπατρᾶσαι τὸ κάλλος. Ἐπειδὴ οὖν
 εἶδει τὸν διὰ Μωϋσέως νόμον καταγράψαι σαφῶς τὸ
 Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἐν ἐνὶ τῶν ὀρνιθίων ἀπο-
 θνήσκοντά τε ὁμοῦ καὶ ζῶντα καταδείκνυσιν αὐτὸν,
 ἵνα μὴ τερατοποιεῖα σκηνικῆ δόξη εἶναι τὸ δρώμενον·
 ἀλλ' ἐδέχτο μὲν ὡς ἐν ἐνὶ παθόντα τὴν σφαγὴν·
 καταδείκνυ δὲ τὸν αὐτὸν ἐν ἑτέρῳ ζῶντά τε καὶ ἀφει-
 μένον.

Ἀποφῆναι δὲ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον οὐκ ἔξω βαίνοντα
 τοῦ εἰκότος, δι' ἑτέρας ἱστορίας πειράσομαι. Εἰ γάρ
 τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπεθύμησεν ἰδεῖν καταγεγραμμέ-
 νην ἓν ἐν πίνακι τὴν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ ἱστορίαν, πῶς
 ἂν αὐτὸν ἐχάραξε ζωγράφος; Ἄρ' ἐν ἐνὶ πάντα
 δρῶντα; ἢ ἀνὰ μέρος καὶ ἑτεροῖως, ἦγουν ἑτεροειδῶς
 πλεισταχοῦ τὸν αὐτόν; Οἶον, φημί, ποτὲ μὲν ἐφιζή-
 σαντα τῇ ὄνῃ συμπαραληφθέντος τοῦ παιδὸς καὶ
 ἀπομεινῶν τῶν οἰκετῶν· ποτὲ δὲ αὐτὸν πάλιν ἀπομεινῶς
 τῆς ὄνου κάτω τοῖς οἰκέταις ὁμοῦ, καταφορτίσαντα
 μὲν τοῖς ζύλοις; τὸν Ἰσαὰκ, ἔχοντα δὲ μετὰ χεῖρας
 τὴν μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ· καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι, τὸν
 αὐτὸν ἐν εἶδει πάλιν ἑτέρῳ, συμποδίσαντα μὲν τὸ
 μεῖράκιον ἐπὶ τὰ ζύλα, ὀπλίσαντα δὲ τῇ μαχαίρᾳ
 τὴν δεξιάν, ἴν' ἐπαγάγοι τὴν σφαγὴν. Ἄλλ' ἦν οὐχ
 ἕτερος καὶ ἕτερος Ἀβραάμ, πλεισταχοῦ τῆς γραφῆς
 ὄρωμένης ἑτέρως, ἀλλ' ὁ αὐτὸς πανταχοῦ, ταῖς τῶν
 πραγμάτων χρεῖαις συγκαθισταμένης ἀεὶ τῆς τοῦ
 γράφοντος τέχνης· οὐ γὰρ ἦν ἐνδεχόμενον ἐν ἐνὶ

Paulus : « Unus Dominus, una fides, unum bap-
 tisma ». » Igitur si duos dicunt filios, duo prorsus
 erunt domini, bina fides, totidemque baptismata.
 Falsa ergo docebit is qui Christum in se habuit
 loquentem, ut ipse ait ». Non tamen ista sunt ;
 absit ! Ergo unum **174** Dominum scimus, id est
 unigenitum Dei Verbum incarnatum ; haud seor-
 sum ponentes hominem et seorsum Deum, sed ipsum
 Dei Patris Verbum hominem factum affirmantes,
 simulque in sua deitate perseverantem. Alioqui di-
 cant adversarii : Si duo sunt filii, unum quidem
 seorsum ex Davidis stirpe, alterum item sigillatim
 Dei Patris Verbum ; nonne meliore natura est Dei
 Patris Verbum, quam ille de Davide oriundus filius ?
 Age vero quid agemus ? dum duo volatilia specta-
 mus, haud equidem naturaliter invicem aliena, sed
 uniformia potius, nullaque re differentia, qualia quan-
 taque ipsa sunt. Ergo concedat propter volatilium
 uniformitatem, nihil ab homine differre Dei Verbum.
 Sed hilum non proficiunt ; multum distat a deitate
 humanitas : oportet autem exempla conveniente
 ratione intelligere ; ea enim inferiora veritate sunt,
 nec nisi partiarum interdum faciunt significatione rei
 demonstrationem. Porro dicimus legem quidem
 umbram fuisse ac figuram, ac veluti quamdam pi-
 cturam quæ futuras res spectantibus exponeret.
 Verumtamen umbræ in pictoria arte principia colorum
 sunt ; quibus cum flos ipse colorum accesserit,
 tum demum picturæ elegantia elucebit. Quandoqui-
 dem ergo oportebat Mosaicam legem perspicue de-
 lineare Christi mysterium, haud in una avicula mo-
 riente simul et vivente ipsum denotat, ne res scenicum
 quoddam terriculamentum videretur ; sed considerat
 in una quidem tanquam morti occumbentem ; in
 altero autem viventem demonstrat et liberum.

Sed age hujus rei rationem haud inverisimili
 modo, ex alia historia patefacere nitar. Si quia
 nostrum videre cuperet tanquam in tabula depictam.
 Abrahami historiam, quomodo eam expressam a
 suo pictore conperiet ? Num una actione Abraha-
 mum omnia absolventem, an particulatim et diversis
 modis variisque formis sæpissime **175** eundem va-
 riatum ? Veluti, inquam, modo jumento insidentem,
 puero comite, sequentibus famulis : modo subsi-
 stente infra montem jumento cum famulis, gestan-
 tem ligna Isaacum, ipsum vero Abrahamum gla-
 dium manu tenentem ac ignem. Item in alia tabulæ
 parte eundem Abrahamum alia in specie, puerum
 super ligna alligantem, dexteram ensem armantem,
 ut ictum incutiat. Altamen non alius atque alius
 Abrahamus erat, etsi persæpe in eadem tabula va-
 riarè representatus, sed idem ubique, quia ad cujus-
 que rei usum ars pictoris se accommodavit : fieri
 enim non poterat ut una simul cequeretur Abraha-

¹⁷⁴ Ephes. iv, 5. ¹⁷⁵ II Cor. xiii, 3.

(1) Hoc dicit ore Monophysitarum.

mus cuncta facere quæ supra dicta sunt. Erat igitur **A** lex pictura ac typus, rerum postea exita veritatem pariente: ita ut, etiamsi par aviam fuerit, unus nihilominus ab ipsis representabatur Christus, tum patiens, tum extra passionem, tum moriens, tum etiam morti superior; denique etiam in cœlo ascendens, inchoatio tanquam secunda humanitatis ad immortalitatem renovatæ. Ipse certe nobis novam viam ad superna munivit, eumque tempore debito subsequemur. Utique, quod una ex aviculis maclaretur, altera vero occisæ sanguine aspergeretur, eademque libera evaderet, id omne loco typi verarum rerum habendum est. Mortuus est enim pro nobis Christus, nosque in ejus mortem baptizati sumus, et ipse sue nos sanguine salvos fecit.

V. 17. *Ipse docebat, erantque Pharisei sedentes, etc.*

Circumstabat eum invidorum theatrum, Scribæ nimirum ac Pharisei, qui miraculorum fuerant spectatores, et docentem audiverant. Et erat, inquit evangelista, virtus Dei cum eo ad sanandum: utrum quia Deus potentiam illi prodigiorum dedisset, vel quia virtutem illam abs quovis mutuam accepisset? Quis vero hæc dicere audeat? Ipse enim potius propria virtute operabatur, tanquam divinæ gratiæ particeps. Namque homines digni sæpe habentur spiritalibus donis; sed tamen eosdem impotentes **176** quoque aliquando videre est, prout divinorum donorum largitori placitum fuerit. Verumtamen in universali nostro Servatore nihil hujusmodi fuit; sed ad sanandum incumbebat non tam humana quam divina et invicta virtus ejus. Erat enim Deus Deique Filius. — Solus Christus, utpote magister Patrisque sapientia, docet; nam cæteri omnes quod ab ipso accipiunt docent. Erat autem, inquit evangelista, virtus quoque Domini in eo ad sanandos omnes, id est, hæc humanam vim sanandi habebat, sed divinam quamdam et invictam. Namque alii quidem sancti modo facultatem recipiunt sanitatis efficiendi, modo secus: Jesus vero, seu Deus et Patris virtus, cunctos semper sanabat.

V. 18. *Et ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum, etc.*

Deinde hæc exiguo numero Scribarum ac Phariseorum circumstante, ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum; qui cum per Jannam ingredi non possent, tolerunt illum supra lectum, insolitum novumque ausi facinus. Reversis enim tegnis, interpositam materiam removerunt: quæ dum ferent, et Jesus patienter se habebat, et astantes silebant rei exitum spectare volentes, et quid Jesus diceret ageret. Patet factum igitur lecto, demittunt grabatum, mediumque collocant paralyticum. Quid ergo Dominus? Videns illorum fidem,

(1) Animadvertite gratiam miraculorum identidem in Ecclesia conspicuam etiam Cyrilli ætate.

κατείδεν αὐτὸν πάντα ὄρωντα τὰ εἰρημένα. Γραφὴ τοιγαροῦν καὶ τύπος ἦν ὁ νόμος, πραγμάτων ὠδινόντων ἀλήθειαν· ὥστε καὶ διὰς ὀρνέων ἦν, ἀλλ' εἰς ἦν ὁ ἐν ἀμφοῖν, καὶ ὡς ἐν πάθει καὶ ἐξω πάθους, καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον, καὶ ἀναβαίνων εἰς οὐρανούς· ἀπαρχὴ ἐὼς περ δευτέρα τῆς ἀνθρωπότητος ἀνανεωθεΐσης εἰς ἀφθαρσίαν· αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν εἰς τὸ ἄνω τρίβον, καὶ ἐφόμεθα κατὰ καιροῦς αὐτῷ· τὸ γε μὴν τὸ ἐν τῶν ὀρνιθίων σφάζεσθαι, ἐν δὲ τῷ τοῦ σφαγῆντος αἵματι τὸ ἕτερον βαπτίζεσθαι μὲν, ἀποπέμπεσθαι δὲ τῆς σφαγῆς, ἀντίτυπον δ' ἂν εἴη τῶν ἀληθινῶν· ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον βεβαπτίσμεθα, καὶ σέσωκεν ἡμᾶς αἵματι τῷ ἰδίῳ.

B Αὐτὸς δὲ ἦν διδάσκων, καὶ ἦσαν καθήμενοι Φαρισαῖοι, κ. τ. λ.

(A f. 87, H f. 269) Περὶ αὐτὸν μὲν ἦν τῶν βασκάνων τὸ θέατρον· Γραμματεῖς δὲ οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, καὶ τῶν παραδόξως ἐπιτελουμένων ἐγίνοντο θεωροί, καὶ κατηκρόντων διδάσκοντος· καὶ ἦν, φησί, δύναμις Θεοῦ εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτόν· [ita cod. αὐτόν] ἄρα ὡς τοῦ Θεοῦ διδόντος αὐτῷ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὰς θεοσημείας; ἄρα τὴν παρ' ἐτέρου δύναμιν ἰδανείζετο; Καὶ τίς ὁ φάναι ταῦτα τολμῶν; Αὐτὸς γὰρ μάλλον ἦν ἐξ ἰδίας ἰσχύος ἐνεργῶν ὡς Θεός καὶ Κύριος, καὶ οὐχ ὡς θείας χάριτος μέτοχος. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἀξιοῦνται πολλάκις χαρισμάτων πνευματικῶν (1)· ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν ἐνιαχοῦ καὶ ἀσθενοῦντας ἔσθ' ὅτε, καθ' ὅν οἶδε λόγον αὐτὸς ὁ τῶν θεῶν χαρισμάτων διαγομεύς· ἐπὶ δὲ γε τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτόν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ μάλλον, ἀλλὰ καὶ θεῖα καὶ ἀμαχος ἰσχύς· Θεός γὰρ ἦν, καὶ Υἱὸς Θεοῦ.—(D f. 19) Μόνος ὁ Χριστὸς ὡς διδάσκαλος καὶ σοφία ὢν τοῦ Πατρὸς διδάσκει· οἱ γὰρ ἄλλοι πάντες ἐξ αὐτοῦ δεχάμενοι διδάσκουσιν· ἦν δὲ, φησὶν, καὶ δύναμις Κυρίου, ἐπ' αὐτὸν εἰς τὸ ἰᾶσθαι πάντας, τουτέστιν, οὐκ ἀνθρωπίνην εἶχεν ἰσχύν εἰς τὸ ἰᾶσθαι, ἀλλὰ θεῖαν τινὰ καὶ ἀμαχον. Οἱ μὲν ἄλλοι ἄγιοι, ποτὲ μὲν λαμβάνουσι τὸ δύνασθαι ποιεῖν ἰάσεις, ποτὲ δὲ οὐ. Ἰησοῦς δὲ, φησὶ Θεός, καὶ δύναμις ὢν τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ πάντας ἐθεράπευσεν (2).

C Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἀνθρώπου· οὗτος δὲ ἦν παραλελυμένος, κ. τ. λ.

(D f. 19) Εἶτα οὐκ εὐαριθμητοῦ πλήθους τῶν Γραμματέων, φησὶν, καὶ Φαρισαίων συνελεγμένου, ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἀνθρώπου, ὃς ἦν παράλυτος· καὶ μὴ δυνηθέντες διὰ τῆς θύρας εἰσελθεῖν, ἀνεκόμεσαν ἐπὶ τὸ δῶμα, ὡς ξένη καὶ καινῶν ἐπιχειρήσῃ πράγματι· ἀνασπᾶσαντες γὰρ τὸν κέραμον, μετεκίνησαν τὴν ἀποκειμένην ὄλην· καὶ διωκς τούτων γινομένων, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμακροθύμει, καὶ οἱ παρόντες ἐσιώπων, τὴν ἐκδοσὶν βουλόμενοι θεωρησαί, καὶ ἰδεῖν τί λαλεῖ καὶ τί ποιεῖ. Ἀναστομῶσαντες τοῖνον τὸ δωμάτιον, χαλῶσι τὸν κέρατον,

(2) Pauca hic intersunt similia superioribus propter diversam calenæ auctorem.

καὶ φέρουσι μέσον τὸν παραλελυμένον. Τί οὖν ὁ Ἄ Κύριος; ἴδων τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐ τὴν παραλελυμένον, ἀλλὰ τῶν κομισάντων· ἔνεστι γὰρ καὶ ἄλλον δὲ ἄλλων πίστιν θεραπεύεσθαι (3)· ἢ καὶ αὐτὸν τὸν παράλυτον πιστεύσαντα ἴασατο. Ἐποίη δ' ἂν τις ὑπαιθρον εἶναι τὸν τόπον, εἰς ὃν διὰ τῶν κεράμων κατεβίβασαν τὴν κλίνην τοῦ παραλύτου, μηδὲν παντελῶς τῆς στέγης ἀνατρέψαντες. Εἰπὼν δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτὴρ· « Ἄνθρωπε, ἀφέωνται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου, » κοινῶς τῆ ἀνθρωπότητι τοῦτο λέγει· Ἐμμελλον γὰρ οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, λαθόντες τῶν ψυχικῶν παθημάτων τὰς ἁμαρτίας δὲ πρῶτον ἐπλημμέλουν ἀφίστασθαι. Ἡ τοῦτο φησὶν· Ἐδεῖ με πρὸ τοῦ σώματος ἴασασθαι σου τὴν ψυχὴν. Ἐπεὶ ἐὰν μὴ τοῦτο γένηται, ἐπὶ πλεῖον ἁμαρτάνεις λαθὼν ἰσχύον εἰς τὸ περιπατεῖν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐζήτησας τοῦτο, ἀλλ' ἐγὼ ὡς θεὸς ὁρῶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη ἐξ ὧν καὶ ἡ νόσος σοι συμβέβηκε.

(A f. 87, B f. 53 b, C f. 146, H f. 269 b) Καλῶς οὖν ὁ Σωτὴρ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖον ἦν, οὐκ εὐαριθμητῶς πληθῆος τῶν Γραμματικῶν καὶ Φαρισαίων συνελεγεμένης, γενέσθαι τι τῶν ὅτι μάλιστα θεοπροφητῶν εἰς ὄνησιν αὐτῶν, μικρὰ γὰρ ἐφρόνου περὶ αὐτοῦ, ὑπονομήθη τι πάλιν τῶν θαυμασμάτων· Ἐβρίπτο μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης παράλυτος ἀνὴρ, ἀνιάτω νόσῳ κεκρατημένος· ἐπειδὴ ἀσθενοῦσα πρὸς τὸ σμῆν ἢ τῶν ἰατρῶν ἠλέγγετο τέχνη, πρὸς τὸν ἀνωθεν καὶ ἐξ οὐρανῶν ἰατρὸν παρὰ τῶν οἰκείων ἀπεκομίζετο. Ὡς δὲ ἦν ἐν ὕψει λοιπὸν τοῦ θεραπεύειν C ἰσχύοντος, δεκτὴ μὲν αὐτοῦ γέγονε ἡ πίστις· ὅτι δὲ ἔστιν ἁμαρτίας ἀναιρετικῆ, δείκνυσιν εὐθύς ὁ Χριστός· ἐπεφώνει γὰρ τῷ κειμένῳ· « Ἀφέωνται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου. » Ἄλλ' ὡς γε οἶμαι, πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις· Ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου ἐβούλετο, καὶ πῶς ἔφεσιν αὐτῷ τῆς ἁμαρτίας Χριστὸς ἐπηγγέλλετο; ἵνα μάθῃς ὅτι σεσηγημένος καὶ ἀφορητὴ θεὸς κατασκέπτεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἐροῦσθαι τῆς ἐκάστου ζωῆς τὴν ὁδόν· οὕτω καὶ γέγραπται· « Ἐνώπιον γὰρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὀδοὶ ἀνδρῶς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχὰς αὐτοῦ σκοπεύει. » Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀγαθός, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, διασπῆχει πολλάκις ἐξ ἁμαρτιῶν τοὺς ἐνελημμένους, ἀβρωστίαν ἐμβάλλων τῷ σώματι· οὕτω γὰρ πύφται διὰ φωνῆς Ἰερουζαλήμ· « Πόνῳ καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ, Ἰερουζαλήμ. » Ἐφη δὲ πάλιν καὶ ὁ Παροιμιαστής· « Ἰὴ, μὴ ὀλιγοῦμαι παιδεῖαν Κυρίου, μὴ δὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μάστιγι δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. » Καλῶς οὖν ἄρα Χριστὸς τὰς τοῦ νοσεῖν ἀφορμὰς, καὶ οἷον τοῦ πάθους τὴν βίβαν, τούτῃσιν τὴν ἁμαρτίαν, προαποκρίρειν ἐπαγγέλλεται· ἐξαερωθεὶς γὰρ ταύτης, δὲ ἦν καὶ τὸ πάθος, ἔδει πάντως συναναιρεθῆναι τὴν νόσον.

Καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ Γραμματικῆς καὶ Φαρισαιοὶ λέγοντες, κ. τ. λ.

(A f. 87 b, C f. 146 b, H f. 271) Ὁ μὲν οὖν,

²¹ Prov. v, 21. ²² I Tim. ii, 4. ²³ Jerem. vi, 7, 8. ²⁴ Prov. iii, 11.

(3) Observa Cyrilli doctrinam de sanctorum meritis, quæ et aliis sunt utilia.

ferentium scilicet, non paralytici (contingit enim aliquando sanari aliquem ob alterius fidem), vel etiam credentem ipsum paralyticum, sanitati restituit. Aliquis tamen dicere malet subdialelem fuisse locum, ubi per tegulas paralytici lectum demiserunt, quin omnino tectum diruerent. Cum vero huic Servator dixisset : « Homo, remittuntur tibi peccata tua, » communiter hoc generi humano dicitur. Futurum quippe erat ut credentes in ipsum, sanati ex animi 177 morbis, peccata quæ antea admiserant deponerent. Vel hoc ait : Oportebat me ante corpus animam sanare tuam. Nam nisi hoc fieret, gravius tu peccares, sumptis gradiendi viribus. Quamquam enim id non postulasti, attamen ego, utpote Deus, novi animam passiones, unde et morbus tibi accidit.

Egregie itaque Servator, quia oportebat, presentem haud medica Scribarum ac Phariseorum turba, fieri aliquem Deo maxime dignum actum ob horam utilitatem : omnium satis humiliter de eo sentiebant : sapienti consilio curatum est ut mirum aliquid eveniret. Jacebat enim in lecto paralyticus vir, insanabili morbo correptus ; qui postea quam medicorum arte juvari non potuerat, ad supernum celestemque medicum a suis deferabatur ; atque ubi coram illo stetit qui mederi valebat, visa est C ejus fides digna respectu ; quam ut peccati delicticem esse ostenderet, statim Christus jacenti inclamavit : « Remittuntur tibi peccata tua. » Atque, ut arbitror, hic dicit aliquis, Si quidem ille morbo liberari volebat, cur ei Christus peccati remissionem nuntiabat? Nempe ut discos, tacite et sine ullo strepitu res humanas Deum inspicere, et singulorum viventium semitas observare. Sic enim scriptum est : « Ante oculos Domini via hominis, et omnes semitas ejus scrutatur ²¹. » Quia vero bonus est, atque omnes homines vult salvos fieri ²², purgat sæpe peccatis implicitos, infirmitate in corpus immissa. Sic enim afflicti voce Jeremie dixit : « Erumna et flagris erudieris, Jerusalem ²³. » Item proverbialis auctor : « Fili, cave negligas disciplinam Domini, nec deficias cum ab eo corripieris : quem enim diligit Dominus, corrigit ; et omnem suum acceptum blivum flagellat ²⁴. » Egregie itaque Christus agrotandi causas, et quasi morbi radicem, causam scilicet, abscindere se denuntiat. Namque hæc auctor, quæ origo infirmitatis est, morbum omnino simul auferri necesse erat.

178 V. 21. Et cœperunt cogitare Scribæ ac Pharisei, dicentes, etc.

Et ille quidem, prout dictam est, Deo dignam

apprime potestatem habens, peccatorum remissionem nuntiabat. Verumtamen hic rursus sermo indocilem invidiamque Pharisæorum officinam conturbat. Colloquebantur enim : Quis est hic qui dicit blasphemias? Atqui non ita loquereris, o Pharisæe, de illo, si divinas calleres Scripturas, si prophetico-rum meminisses verborum, si venerabile ac magnum incarnationis intelligeres sacramentum. Nunc ei crimen blasphemiae impingunt, supremam decernentes poenam, mortis reum damnantes : nam qui blasphemiam pronuntiasset adversus Deum, hunc perpeti supplicium Mosaica lex jubebat. Jam quia talia audebant, demonstrat illico se esse Deum, ut intolerabilem ipsorum impietatem coarguat. Nam quid, ait, cogitatis in cordibus vestris? Ergo cum dicis, o Pharisæe : Quis potest peccata dimittere, nisi unus Deus? ego quoque tibi dicam : Quis potest corda nosse, et intima in mente cogitationes pervidere, nisi solus Deus? Ipse enim alicubi dicit prophetarum voce : « Ego Dominus corda scrutans, et renes explorans ²⁵. » Ait item David de se simul et nobis : « Qui finxit sigillatim corda eorum ²⁶. » Ergo qui corda novit ac renes utpote Deus, hic peccata quoque dimittit tanquam Deus.

V. 24. *Ut autem cognoscatis quia Filius hominis habet potestatem, etc.*

Deinde quia dicendo « dimittuntur tibi peccata tua » locus adhuc verisimilis incredulitati superest ; nam remissa peccata homo non videt corporeis oculis ; paralyticus autem pulso morbo surgens et gradens, plane demonstrat Deo congruam potentiam ; addit : Surgens tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam ; » quod reapse peractum fuit ; profectus est enim domum suam ille tam longa infirmitate liberatus. Demonstratum est itaque ipso facto Filium hominis potestatem habere dimittendi **179** in terra peccata. Jam vero de quoniam hoc dicit? utrum de se, an etiam de nobis? Utrumque verum est. Ipse enim tanquam Deus humanatus, legisque Dominus, peccata remittit : verumtamen nos quoque tam splendidam miramque accepimus ab eo gratiam. Namque hac etiam dignitate naturam hominis voluit exornare. Ait itaque sanctis apostolis : « Amen dico vobis, quaecumque ligaveritis super terram, ligata erunt et in caelis : et quaecumque solveritis super terram, soluta erunt et in caelis ²⁷. » Et rursus : « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt ²⁸. » Quandam autem hæc illis dixisse comperitur? Nempe cum calcata mortis potentia, et e mortuis suscitatus, insufflavit eis dicens : « Accipite Spiritum sanctum ²⁹. » Nam cum eos suæ naturæ participes demonstrasset, eisdemque sanctum Spiritum inhabitare fecisset, tunc suæ quoque majestatis participes effecit, potestatem tribuens re-

Α οπερ ελρηται, θεοπρεπεσάτην έχων την έξουσίαν, την των άμαρτιών άφειν επηγγέλλετο· θορυβεί δέ πάλιν ό λόγος τδ δυσμαθές και βάσκανον των Φαρισαίων έργαστήριον· προσελάουν γάρ άλλήλοις· Τίς ούτός έστιν ός λαλει βλασφημίας; 'Αλλ' ούκ άν έφης ταύτα, ώ Φαρισαε, περι αυτού, ει τās θείας ήπίστασο Γραφάς, ει των προφητικών έμέμνησο λόγων, ει τδ σεπτόν και μέγα τής ενανθρωπήσεως συνήκας μυστηριον. Βλασφημίας δέ έγκλήματι περιβάλλουσι, την έσχάτην αυτού καθορίζοντες δίκην, και θάνατον καταψηφίζόμενοι· τόν γάρ ειπόντα δυσφημίας κατά του Θεού θάνατον ύπομένειν ό διά του Μωυσεώς προσέτατε νόμος. 'Επειδή δέ άπαξ τούτο τετοληήκασι, δείκνυσιν εύθως ότι Θεός έστιν, ίνα πάλιν οφορητώς δυσσεβούντας έλέγηη. Τί γάρ, φησι, διαλογίτζεσθε εν ταίς καρδίαις ύμών; Ούκοϋν, όταν λέγεις, ώ Φαρισαε, Τίς δύναται άμαρτίας άφίεναι, ει μη εις ό Θεός; έρω σοι κάγω· Τίς δύναται καρδίας ειδέναι και τούς εν τῷ βάθει τής διανοίας λογισμούς καθορᾶν, ει μη μόνος ό Θεός; Αύτός γάρ πού φησι δις φωνής των προφητών, ότι· 'Εγώ Κύριος εκάτζων καρδίας, και δοκιμάζων νεφρούς. » 'Εφη δέ που και ό Δαβιδ περι τε αυτού και ήμών· 'Ο πλάσας κατά μόνας τās καρδίας αυτών. » Ούκοϋν ό ειδώς καρδίας τε και νεφρούς ως Θεός, ούτος άφίησι και άμαρτίας ώς Θεός.

"Ινα δέ ειδήτε ότι έξουσίαν έχει ό Υιός του ανθρώπου, κ. τ. λ.

(A f. 88, H f. 272) Είτα επειδή γάρ εν μὲν τῷ εἰπεῖν, « Ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, » τόπος ἐστὶ πολλάκις ἀπιστίας εὐάφορμος· ἀφισμένας γὰρ ἁμαρτίας ἄνθρωπος οὐχ ὀρᾷ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς· τὸ δὲ ἀποβαλεῖν τὴν νόσον, και ἀναστάντα περιπατεῖν τὸν παράλυτον, ἀπόδειξις ἔχει σαφῆ τῆς θεοσπεποῦς ἰσχύος, ἐπάγει· « Ἐγερθεῖς ἄρον τὸ κλινιδιον σου, και ὑπαγε εις τὸν οἶκόν σου. » (A f. 88, H f. 273) "Ο δὴ και πέπρακται· ὑπενόστησε γάρ εις τὴν οἰκίαν, τῆς οὗτω μακρᾶς ἀβήρωστίας ἀπηλλαγμένος, δέδεικται τοῖνον δ' αυτού τοῦ πράγματος, ότι έξουσίαν έχει ό Υιός του ανθρώπου ἐπὶ γῆς άφίεναι άμαρτίας. Καὶ περι τίνος ἀρα τοῦτο φησιν; ἀρα περι αυτού ἢ και περι ήμών; 'Αληθές τοῦτο τε κάκεινο· αὐτός μὲν γάρ ως ενανθρωπήσας Θεός, ως του νόμου Κύριος, άφίησιν άμαρτίας· ἐλάβομεν δέ και ήμεῖς παρ' αυτού τὴν οὕτω λαμπρὰν και ἀξιοθαύμαστον χάριν· εστεφάνωσε γάρ τὴν ανθρώπου φύσιν και τῇ τοιαύτῃ τιμῇ· και γοῦν εφη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα άν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, εἰσιν δεδεμένα εν τοῖς οὐρανοῖς· και ὅσα άν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, εἰσιν λελυμένα εν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ πάλιν· « Ἀν τινων άφητε τās άμαρτίας, άφίενται αυτοῖς· άν τινων κρατήτε, κεκρατήνται. » Πότε δέ ταῦτα πρὸς αυτούς εὔρισκεται λέγων; "Οτε πατήσας του θανάτου τδ κράτος και έγηγερμένος εκ νεκρῶν, ενεφύσησεν αυτοῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἀποδείξας γάρ αυτούς τῆς αυτού φύσεως κοινωνούς, και έννοι-

²⁵ Jerem. xvii, 10. ²⁶ Psal. cxvii, 15. ²⁷ Matth. xviii, 18. ²⁸ Joan. xx, 23. ²⁹ ibid. 22.

κίσας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε καὶ τῆς ἐαυ-
 τοῦ δόξης ἀπέφηνε κοινωνοῦς, δούς ἐξουσίαν ἀφιέναι
 τε καὶ κρατεῖν ἁμαρτίας. Ὅτι τοῖνυ ἡμεῖς αὐτὸ δὴ
 τοῦτο πληροῦν προσητάμεθα, πῶς οὐ πολὺ μᾶλλον
 αὐτὸς ἀφίησιν ἁμαρτίας, ὁ δούς ἑτέροις τὴν ἐξουσίαν
 τοῦ δύνασθαι τοῦτο δοῦν (1) ;

Καὶ ἐθεάσατο τελώνην ὀνόματι Λευῖν.

(A f. 88 b, B f. 60, C f. 116 b, H f. 275) Τελ-
 λώνης γὰρ ἦν ὁ Λεῦϊς, ἀνὴρ ἀπληστος εἰς φιλοκερ-
 δείας, ἀχάλλινος εἰς πλεονεξίαν, τῶν οὐδὲν αὐτῷ
 προσχόντων ἄδικος ἐραστής - τοῦτο γὰρ τοῖς τελώ-
 ναις τὸ ἐπιτήδευμα. Ἄλλ' ἐξ αὐτῶν ἠρπάζετο τῶν
 τῆς ἀδικίας ἐργαστηρίων, καὶ σέσωσται παραδόξως,
 κεκληκῶτος αὐτὸν ταῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος - Χρι-
 στοῦ - ἔφη γὰρ αὐτῷ : Ἄκολούθει μοι - ὁ δὲ πάντα
 ἀφείς, ἠκολούθησεν αὐτῷ. — (A f. 89, H f. 276 b) Ὁρᾶς
 ὡς ἀληθεύει λέγων ὁ σφώτατος Παῦλος, ὡς
 Χριστὸς ἦλθεν ἁμαρτωλοῦς σῶσαι ; Ὁρᾶς ὡς σαρ-
 κωθεις ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰ σκεῦη τοῦ
 διαβόλου μετέστησεν εἰς ἑαυτόν ; Καὶ σέσωσται μὲν
 ὁ Λεῦϊς, ἡμῖν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστὰς ἐνεποίησε τὰς
 ἐλπίδας. Ὡς γὰρ σώσει τὸ μετανοεῖν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ
 γεγονότος δεδιδάγμεθα. Πιστώσεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ
 τῶν ὅλων Δεσπότης Θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου λέγων ὁ
 Ἐπιστρόφητε πρὸς με, καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ' ἐ-
 σχάτου τῆς γῆς. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τοὺς Φαρι-
 σαίους ἐνέτρειψεν - ἀλλ' ἐγκαλοῦσι τοὺς μαθηταῖς -
 ἄκουε γάρ :

*Καὶ ἐγόγγυζον οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ
 Φαρισαῖοι, πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγον-
 τες, κ. τ. λ.*

(A f. 89, C f. 117, G f. 11 b, H f. 277 b) Ἄλλ'
 εἰσὶ τινες οἱ τῆς θείας γαληνότητος ἐπιχειροῦντες
 ἀποστερεῖν τοὺς ταῖς ἁμαρτίας ἐνελημμένους - οὐ
 γὰρ παραδέχονται τὴν μετάνοιαν, ἀλλ' ὅσον ἐπιτιμῶσι
 τῷ σῶζοντι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πανταχόθεν
 συλλέγοντι τὸ ἐσκορπισμένον. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν -
 Ἐγόγγυζον πρὸ ὑμῶν οἱ Φαρισαῖοι, κεκλημμένον
 ὀρῶντες τὸν Λεῦϊν, καὶ τελωνῶν ἄχλον συναγγηγε-
 ρμένων καὶ συνεπιτωμένων τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι
 Χριστῷ. Εἶτα προσιόντες τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις,
 κατητιώτω λέγοντες - Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν
 ἐσθίετε καὶ πίνετε ; Ἄλλ' ἡχοῦν - Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν
 οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ. Ὁ γὰρ τῶν ὅλων Σωτῆρ, ἅτε
 δὴ ἰατρὸς ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ ἀποφοιτᾷ τῶν
 ἐσομένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασημῆξαι δυνάμενος, τοῖς
 οὐπω κεκαθαρμένοις οἰκονομικῶς συνηλιζέτο. Ἴδω-
 μεν δὲ, Φαρισαῖε, τοῦ σοῦ φρονήματος τὴν ἀγερωχίαν
 ὁποιῶν σοι γεγονέναι αἰτιαμάτων πρόξανος ἢ κατὰ
 τῶν ἐν ἁμαρτίαις ὀφρῶς, αὐτὸν λάβωμεν ἐξηγητῆν,

¹⁰ I Tim. I, 15. ¹¹ Isa. XLV, 22.

(1) Observent hæretici evidentem sacramenti pœ-
 nitentiæ institutionem, datamque a Christo sacer-
 dotibus absolventi a peccatis potestatem. Observent
 etiam Græci quam sit datæ a Christo auctoritati, et
 huic Cyrilli loquendi modo, magis consentanea for-
 mula apud Latinos potestativa *Ègo te absolvo in no-
 mine, etc.*, quam Græcorum deprecatoria. Cæte-
 roqui de hac formulæ controversia copiose Arcu-
 dius, *De concord.*, lib. IV, cap. 3 et 4, et laudabili

A mittendi vel etiam retinendi peccata. Jam quia nos
 hoc idem facere jussi fuimus, quanto magis ille
 peccata dimittit, qui aliis ejus rei faciendæ faculta-
 tem tradidit?

V. 27: *Et vidit publicanum nomine Levi.*

Publicanus quippe erat Levi, homo lucris insa-
 tabilis, effrenatus ad avaritiam, bonorum non suo-
 rum injustus appetitor. Sunt enim hæc publicano-
 rum studia. Nihil tamen minus ereptus fuit de
 officina iniquitatis, et præter spem salvatus, vo-
 cante ipsum communi nostro Servatore Christo,
 qui dixit ei : « Sequere me. At ille, omnibus relictis,
 secutus est eum. » — Viden' quam vere sapientis-
 simus Paulus dicat ¹⁰, Christum venisse ob salvan-
 dos peccatores? **180** Viden' ut humanatum unigeni-
 tum Dei Verbum vasa diaboli ad se transtulit?
 Et salvatus est quidem Levi, nobis vero hæc res
 bonam spem creavit. Nam quod pœnitentiæ salvet,
 ex acta re docti fuimus. Sed et ipse universalis
 Dominus Deus prophetæ voce testabitur dicens :
 « Convertimini ad me, atque ab extremis usque
 terræ salvabimini ¹¹. » Sed nihil horum Pharisæos
 permovet; quinimo exprobrabant discipulis. Audi
 enim :

V. 30. *Et murmurabant Scribæ eorum et Phari-
 sæi, dicentes ad discipulos ejus, etc.*

At sunt nonnulli, qui divina clementia spoliare
 nituntur illos qui peccatis se implicaverunt. Non
 enim pœnitentiæ admittunt, sed quodammodo
 objurgant salvantem, sua querentem, atque undi-
 que colligentem quod dispersum est. Quos ita nos
 affabimur: Murmurarunt ante vos Pharisæi, voca-
 tum cernentes Levim, et publicanorum turbam
 congregatorum, et cum communi nostro Servatore
 Christo epulantium. Accedentes deinde ad sanctos
 apostolos exposulabant dicentes: Cur cum publi-
 canis vescimini ac bibitis? Sed responsum accepe-
 runt: Non est opus medico valentibus. Namque
 omnium Servator, utpote spirituum medicus, non
 fugit a querentibus se; sed quia ablucere poterat;
 prudente consilio cum nondum mundis conversaba-
 tur. Nunc videamus, Pharisæe, mentis tuæ tumo-
 rem. Quanto tibi crimini ascripta fuerit tua adver-
 sus peccatores superbia, ipsum audiamus narra-
 rem, qui omnia novit, Christum. Dixit enim de

cum æquitate Goarius in adn. ad Euchologium
 Gr. p. 351. Benedictus PP. XIV in const. *Ètsi
 pastoralis* (Bullar. ejus t. I, p. 172), ritus magis
 retinendi causa, quam aliquid definiendi, jubet ut
 Græci ipsi presbyteri, si necessitas urgeat, Latinos
 absolvant, formula tamen potestativa nostra; cui,
 si voluerint, superaddant etiam suam deprecato-
 riam.

Pharisæo inter orandum gloriante, et de publicano semet accusante : « Ameu dico vobis, descendit hic justificans in domum suam, præ illo Pharisæo⁴³. » En ergo justus evasit publicanum suum confessus peccatum, magis quam superbus Pharisæus. — Quamobrem reprehendunt Pharisæi Servatorem cum peccatoribus vescentem? Quia lege cautum erat⁴⁴, ut inter sanctum et profanum distingueretur, id est ut res sanctificata **181** cum polluta non commiseretur. Hanc illi iuvenes legem, accusabant; reapse autem livor erat adversus Dominum, et cavillatio. Declarat ergo illis se nuac hand judicem adesse, sed medicum : agitque medici officium cum illis versans qui medela egebant. A prima ergo criminatione repulsi, aliam intendunt, causantes quod discipuli non jejunarent, atque hinc occasionem Jesum quoque calumniandi captantes.

Et videsis malitiæ illorum perseverantiam. Postquam primæ interrogationi suæ responsum acceperant, ad aliam transeunt, ansam omnino quærentes accensandi sanctos discipulos et ipsam cum illis Jesum, quod legem Moysis pensi non haberent. Sed responsum audiunt : Nunc nuptiæ suæ, tempus est vocationis, tempus magisterii : educantur pueri, lactantur vocati, non est jejunandi tempus. Utique vos, aiunt, cum publicanis ac peccatoribus convivamini : cum tamen lex vetet quominus purus misceatur impuris. Et quidem ut legem transgrediamini, charitatem erga homines obtinui habetis. Cur ergo saltem non jejunatis, ut pii homines solent et ex legis norma viventes? Atqui ad hæc respondere sic licet : Ain' vero satissime tu nosti, o Judæe, jejunandi rationem? Jejunastine aliquando juxta Dei voluntatem? Imo potius, ut ait Isaias, « Jejuniorum vestrorum tempore voluntates vestras invenitis, omnesque subditos vestros compungitis. Si ad lites contentionesque jejunatis, et humilium pugne percutitis, cur mihi, inquam, jejunatis? Hæc ego tale jejunium elegi, dicit Dominus⁴⁵. » Age vero quomodo tu qui jejunandi rationem ignoras, sanctos iacuas apostolos, quia ex norma tua non jejunant? Sed et alioqui, hi qui in nove Christi fœdere sunt instituti, jejunant rationaliter, videlicet seipso deprimentes ante oculos Dei, sibi que voluntariam poenam imponentes, afflictionem cibi que abstinentiam, ut culparum veniam referant, vel certe aliud lucrantur spiritali donum, vel denique peccati legem **182** in carnis membris mortificent. Hanc tu ignoras, Pharisæe, viam : non enim admisisti venientem de celo sponsum, virtutis omnis satorum ac magistrum, Christum scilicet. Præterea sancti quidem ideo jejunant, ut corpus macerantes, perturbationes ejus sedent. Christus autem baud indignus jejunio ob implenda virtutis officia, cum cuilibet perturbationis stipula Deus expers esset :

Α τὸν πάντα εἶδὼτα Χριστὸν· ἔφη γὰρ περὶ Φαρισαίου μεγαλαυχῶντος ἐν τῷ προσεύχασθαι, καὶ τελῶνους τινὲς αὐτοῦ κατηγοροῦντος· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι κατέβη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρ' ἐκείνων τὸν Φαρισαίων. » Ἀρ' οὖν δεδικαιώται ὁ τελώνης, ὁμολογήσας τὴν ἀμαρτίαν ὑπὲρ τὸν ὑπερόπτην Φαρισαίων.—(B. f. 60) Δι' ἣν δὲ αἰτίαν ἐπιλαμβάνονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Σωτῆρος ἀμαρτωλοῖς συνεσθίοντος; Ὅτι νόμος ἦν διαστέλλειν ἀνά μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου, τοῦτέστιν ἡγιασμένου μὴ συναναμίγνυσθαι βεβήλοις· τοῦτον ἐκδικοῦντες ἔβηεν τὸν νόμον ἐνεκάλουν· τὸ δὲ ἦν φθόνος κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ φιλοσχωμοσύνη. Δείκνυσιν οὖν αὐταῖς, ὅτι οὐχ ὡς κριτὴς πάρεστι νῦν, ἀλλ' ὡς ἰατρός· καὶ ποιεῖ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἱατρικῇ, συνὸν τοῖς ἰάσασθαι θεομένους. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἕτερον προσεθήσασιν αἰτιώμενοι τὸ μὴ νηστεύειν τοὺς μαθητάς, ἐντεῦθεν βουλόμενοι πορίσασθαι λαθὴν κατ' αὐτοῦ.

(A f. 89 b, B f. 60, H f. 278 b) Ὅρα δὲ τὴν ἐπιμονὴν τῆς κακουρίας αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλα μεταβαίνουσι, βουλόμενοι λαθὴν ποιήσασθαι καὶ ἀποφῆναι τοὺς ἁγίους μαθητάς, καὶ αὐτὸν δὲ σὺν αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, ὀλίγα τοῦ νόμου πεφροντικῶς· ἀλλ' ἀκούουσι πάλιν· Νυμφῶν ἐστι νῦν, καιρὸς κλήσεως, καιρὸς διδασκαλίας· ἀνατρέφονται οἱ παῖδες, γαλουχοῦνται οἱ κεκλημένοι, οὐκ ἔχει καιρὸν ἡ νηστεία. Ναί γάρ, φασί, συνεσθίθησθε τελῶνας καὶ ἀμαρτωλοῖς, καίτοι τοῦ νόμου προστάττοντος μὴ συναναμίγνυσθαι τοὺς ἁκαθάρτους τὸν καθάρων· καὶ πρόφασις ἡμῖν τοῦ παραβαίνειν τὸν νόμον, ἡ φιλανθρωπία γέγονε. Διὰ τί μὴ νηστεύετε κατὰ γὰρ τὸ εἰκῶδες τοῖς ἐπιεικέσι καὶ ζῆν ἐθέλουσι νομικῶς; Ἦρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα φαίη τις ἔν· Ὅπως γὰρ οἶδας, ὡ Ἰουδαῖε, τοῦ νηστεύειν τὴν ὁδόν; Νενήστευκάς ποτε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ὅς γὰρ φησὶν ὁ προφήτης Ἡσαΐας· « Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστεῶν ὑμῶν εὐρίσκατε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ σέντας τοὺς ὑποχείρτους ὑμῶν ὑπονόσσετε. Εἰ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινῶν, ἵνα εἰ μοι νηστεύετε; Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος. » Ἔτα, πῶς ὁ νηστεύσαι μὴ εἰδώς, αἰτιᾷ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ὅτι μὴ νηστεύουσι κατὰ σέ; Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον οἱ διὰ τῆς νέας καὶ ἐν Χριστῷ διαθήκης γενοφωμένοι, νηστεύουσι λογικῶς· τοῦτο μὲν, ταπεινοῦντες ἑαυτοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντέβλητον ὡσπερ ἐφ' ἑαυτοῖς ἄγοντες δίπλην, τὴν ἀπό γὰρ τοῦ πένου καὶ τῆς ἀοιτίας, ἵνα πλημμελημάτων ἀνησυχίαν κομισθῶνται, ἣ γούν ἕτερον χάρισμα κερδάνωσι πνευματικῶν, ἣ καὶ πῶν ἑξ ἀμαρτίας κατακρουόντες νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκός· ταύτην δὲ οὐκ οἶσα τὴν ὁδόν, ὡ Φαρισαῖε· οὐ γὰρ παρεδέξω τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τὸν ἀπάσης ἀρετῆς σπορά καὶ διδάσκαλον, δηλονότι Χριστόν. Ἐτι οἱ μὲν ἄγιοι διὰ τοῦτο νηστεύουσιν, ἵνα κατατήκοντες τὸ σῶμα, κατευνάσωσι τὰ ἐν αὐτῷ πάθη· ὁ δὲ

⁴³ Luc. xviii, 14. ⁴⁴ Levit. xi, 47. ⁴⁵ Isa. lviii, 3-5.

⁴⁶ Al. cod. ὑπερόφρων.

Χριστός οὐ χρεῖαν εἶχε νηστείας πρὸς καυόρθωσιν ἀρετῆς· παντὸς ὧν πάθους, ὡς Θεός, ἐλεύθερος· πλὴν οὕτε εἰ συνόντες αὐτῷ, μεταλαμβάνοντες τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος, καὶ ἰσχυροποιούμενοι, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργαζόμενοι καὶ δίχα νηστείας· εἰ δὲ καὶ ἐνήστευσε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, οὐχ ἵνα νεκρώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ πάθη, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὸν τῆς ἐγκρατείας ἐν ἑαυτῷ διαγράψῃ νόμον. Εἰκότως τοίνυν ἀπολογεῖται λέγων ταῦτα ἅπαν ἐπάγει ὁ εὐαγγελιστής.

Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἔσται, κοιῆσαι νηστεύειν·

(A f. 90, H f. 279 b) Ἄθρει δὴ μοι πάλιν, πῶς αὐτοὺς ἀποφαίνει Χριστὸς οὐ μετεσχηκότας τῆς ἔορτῆς, ἀλλ' ἡμοιρηκότας εἰσάπαν τῆς ἐπ' αὐτῷ θυμηθίας, ἔξω τε κειμένους πανηγύρεως οἰκουμένης· πανηγυρις γάρ, καὶ ἕτερον οὐδὲν, ἢ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν εἰς τόνδε τὸν κοσμὸν ἀνάδειξις, καθάπερ εἶνὰ νύμφην συνάπτουσα νοητῶς αὐτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἢ ἡ πάλαι στεῖρα, εὐκαρπος γένηται καὶ γονιμωδέτη. Οὐκοῦν τοῦ μὲν νυμφῶνος υἱοὶ πάντες, ἔσοι κέλονται παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ νέου τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· οὐκέτι δὲ καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, μόνη προσέχοντες τῆ τοῦ νόμου σκιᾷ.

(A f. 90, H f. 180 b) Ἐπειδὴ δὲ ἅπασι τοῖς τοῦ νυμφῶνος υἱοῖς συνηχώρηκε τὸ ὡς ἐν καιρῷ καὶ χρεῖα μὴ χρῆναι ποιεῖν, ὡς ἔορτην τελούσας πνευματικὴν, ἵνα μὴ ἀπόδλητος ἡ νηστεία γένηται παρ' ἡμῶν εἰς ἅπαν, οἰκοναμικώτατα ἴλαν ἐπιφέρει λέγων· Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι καὶ δεῖ ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος· τότε νηστεύουσιν ἐν ἐκελταῖς ταῖς ἡμέραις.

(A f. 90, H f. 280 b) Πάντα γὰρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Τί δὲ ἔστι τὸ ἀρθῆναι ἀπ' αὐτῶν τὸν νυμφίον; Τὸ ἀναληφθῆναι δηλονότι.

Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς, κ. τ. λ.

(A f. 90 b, B f. 60 b, G f. 12, H f. 281) Ὅτι δὲ ἀπαράδεκτα τοῖς τὴν νομικὴν ἔχουσιν ἀγωγὴν τὰ διὰ Χριστοῦ θεσπίσματα, καὶ ἀχώρητά πῶς εἰσιν ἀνθρώπων καρδίαις οὕτω λαχούσας τὸν διὰ τοῦ ἁγίου Ἐνεύματος ἀνακαινισμὸν, διαδείκνυσι λέγων ὁ Κύριος, μὴ δύνασθαι βράχος ἱματίου καινῷ προσβάλλεσθαι· μήτε μὴν ἀσοῦς παλαιούς σῖνον νέον δύνασθαι χωρεῖν. Πεπαιστωται μὲν γὰρ ἡ πρώτη διαθήκη, καὶ οὐκ ἦν ἀμεμπτος· οὐκοῦν οἱ ταύτη προσκαθήμενοι, καὶ τὴν γηράσασαν ἐντολὴν εἰς νοῦν ἔχοντες, ἀμέτοχοι μὲν εἰσι τῆς ἐν Χριστῷ καινότητος· Πάντα γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῷ καινὰ· ὁ σεσαθρωμένη δὲ τὴν βιάνοιαν ἔχοντες, ἀσύμβατοί τε καὶ ἀσυναφεῖς εἰσι τοῖς τῆς νέας διαθήκης ἱερουργοῖς. Καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἔφη πού περὶ αὐτῶν ὁ τῶν ὀλων Θεός, ὅτι· Καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν αὐτοῖς. Ὡάλλει δὲ καὶ Δαβὶδ· Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὺ ἐγκαλῖνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Προσπετάγμεθα δὲ καὶ ἀποδύσασθαι μὲν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐνδύσασθαι

A neque item jejunio indigebant familiares ejus, postquam ejusdem gratiam participaverant, eaque fuerant roborati, ideoque absque etiam jejunio virtutem exercebant. Quod si nihilominus quadraginta diebus jejunavit Christus, haud sane ob eam causam ut in eo passionis mortificaret, sed ut hominibus continentiae legem exemplo suo describeret. Merito igitur defendit se, dicens ea verba quae sub jecti evangelista :

V. 34. *Quibus ipse ait : Num potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare ?*

Observa mihi rursus, quomodo ipsos arguit Christus solemnitatis non esse participes, sed omnino ejusdem gaudii carituros, extra œcumenicam panegyrim positos. Nam nihil aliud nisi panegyris fuit Servatoris nostri in hunc mundum ostensio, qua veluti quamdam sponsam sibi intellectualiter copulavit hominis naturam : ut quæ olim sterilis erat, fructuosa deinceps et fecundissima fieret. Igitur sponsi filii omnes sunt, qui ab eo vocati fuerunt nova et evangelica prædicatione : non tamen Scribæ ac Pharisei, qui legis umbræ unice adhærent. — Postquam vero semel concessit sponsi filiiis quominus pro tempore et rei usu haud se affigerent, utpote qui spiritalem solemnitatem agerent ; ne nobis abjiciendum prorsus videretur jejunium, prudentissime perguit dicere :

V. 5. *Venient autem dies cum ablatu fuerit ab ipsis sponsus : tunc jejunabunt illis diebus.*

Cuncta enim si suo tempore fiant, bona sunt, Quid est enim auferri ab ipsis sponsum ? nimirum in cœlum assumi.

183 V. 36. *Dicebat autem et similitudinem illis, etc.*

Quod ab illis qui legalis vitæ generi adhærent, admitti nequeant Christi constituta, neque cordibus capi hominum qui nondum a sancto Spiritu renovationem sint nacti, demonstrat Dominus dicens : non posse vetus vestis segmentum in novam vestem imitti, neque veteres utres vinum novum capere posse. Senuerat jam fœdus primum, nec reprehensione carebat. Ergo qui huic adhærent, et antiquatum præceptum mente adhuc tenent, Christi novitatem non possunt participare ; namque « omnia in eo facta sunt nova ». Marcidam ergo mentem habentes, concordare aut conciliari novi fœderis sacerdotibus nequeunt. Atqui per unum de sanctis prophetis dixit alicubi de ipsis universalis Deus : « Cor novum spiritumque novum dabo ipsis ». Canit etiam David : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis ». Præterea jussi sumus veterem hominem exuere, novumque induere ; ad sui Creatoris imaginem renovatum. Suadet quoque Paulus dicens :

40 II Cor. v, 17. 41 Ezech. xxxvi, 26. 42 Psal. l, 12. 43 Coloss. iii, 9.

« Nolite conformari huic sæculo, sed transformamini novitate mentis vestræ, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta ⁹⁹. » Igitur qui spiritus nondum sunt adepti renovationem, ne probare quidem sciunt quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo vetus utriculus, Judæorum cor, neque propterea novum capit vinum, id est evangelicam salutaremque legem, quæ hominis cor lætificat ¹⁰⁰. Nos autem hujusmodi bonis redundantes Christus effecit.

τὸν νέον, τουτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον θέσπισμα, τὸ καρδίαν εὐφραίνειν ἀνθρώπου. Ἡμεῖς δὲ μεστοὺς τῶν τοούτων ἀγαθῶν ἀπέφηεν ὁ Χριστός.

CAP. VI.

ΚΕΦΑΛ. Γ' (1).

V. 2. Cur facitis quod non licet in Sabbatis facere?

Adhuc novum sæclus nobis Deus promittit, ceu jam veterascente priore, et propediem abolendo, juxta divi Pauli dictum ¹⁰¹. Et quidem per unum de sanctis prophetis **184** jam dixerat Deus: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et faciam cum domo Israel et cum domo Judæ sæclus novum; non secundum sæclus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de regione Ægypti ¹⁰². » Si ergo diversum a priore est hoc alterum sæclus, prorsus necesse est eos qui ipsum exsequi volunt, haud jam veteribus uti legibus, sed illis potius quæ ad evangelicæ vitæ novitatem transferre queunt. Atqui nihil hujusmodi mente volutare Scribas et Phariseos apparet: quippe qui sacrarum Litterarum omnino sunt imperiti; unum vero illis inest studium obtrectandi semper divinæ ac cœlesti prædicationi. Insidiantur itaque sanctis apostolis omnium nostrum Servatorem Christum Inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ipsis: En legis præceptis adversantes videmus alumnos tuos; nam quæ Sabbatis non licent, faciunt; siquidem jubente lege otiosi Sabbato, nullumque omnino laborem attingere, spicas manibus contundunt discipuli. Aii^o vero tu ipse (o Phariseæ), cum sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem confringis? Cur ergo alios criminaris? Ut autem ipsa tibi Servatoris verba opponamus, audi:

σαββατικὴν σαυτῷ τράπεζαν παραθείς, οὐ συνθραύεις αὐτοὺς ἐπιτελιζώμεν τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους, ἀκουε.

V. 3. Respondensque eis Jesus ait: Ne hoc quidem legisistis quod fecit David? etc.

Atqui etiamsi hæc contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos æstimatione est, jure meritoque; nam sanctus vere prophetaque erat. Ergo cum Moysis lex diserte jubeat ¹⁰³, æquo jure judicare, neque alicujus personæ respectum in judicio habere, curnam meos, inquit, condemnatis discipulos; cum nihilominus suspiciatis in sancti prophetæque loco beatum Davidem, qui Moysis

δὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Συμβουλεύει δὲ καὶ Παῦλος λέγων· « Μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐδ' ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. » Οὐκοῦν οἱ μὴπω τὸν ἐν πνεύματι λαχόντες ἀνακαινισμὸν, οὐδὲ δοκιμάζειν ἴσασιν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον· ἀσκήσ τοιγαροῦν παλαίους, ἢ τῶν Ἰουδαίων καρδία· καὶ οὐ κεχώρηκε διὰ τοῦτο τὸν οἶνον

Τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν ἐν τοῖς Σάββασι;

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) Ἐτι καινὴν διαθήκην ἡμῖν ὑπισχνεῖται Θεός, ὡς παλαιωθείσης τῆς πρώτης, καὶ ἐγγὺς γενομένης ἀφανισμοῦ, κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνήν. Καὶ γέ φησι δι' ἐνός τῶν ἀγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα, διαθήκην καινὴν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Οὐκοῦν εἰ ἐτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶ καὶ δευτέρα ἡ καινὴ, πᾶσα πως ἀνάγκη τοὺς ἀποπεραίνειν αὐτὴν ἐθέλοντας οὐχὶ τοῖς ἀρχαίοις κεκρησθαι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινότητά πολιτείας εὐαγγελικῆς ἀποφέρειν εἰδόσιν. Ἄλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων εἰς νοῦν ἐσχηκότας ἔνεστιν ἰδεῖν τοὺς Γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους· ἀνεπιστήμονες γὰρ παντελῶς τῶν ἱερῶν εἰσι Γραμμάτων· εἰς δὲ γέγονεν αὐτοῖς ὁ σκοπός, τὸ διασύρειν ἀεὶ τὸ θεῖόν τε καὶ οὐράνιον κήρυγμα. Ἐφεδρεύουσι γοῦν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, ἐπομένους ἀπερισπάστως τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασιν αὐτῷ περὶ αὐτῶν· Ἰδοὺ τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντιωμένους ὀρωμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παιδαγωγούμενους· ὀρωσι γὰρ ὃ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν τοῖς Σάββασι· τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς παντάπασιν ἄπτεσθαι πόνου, περιτριβούσι ταῖς χερσὶν ἀστάχνας οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς εἶπέ μοι, τὴν τὸν ἄρτον; Τί οὖν ἐτέρους αἰτιά; Ἴνα δέ σοι καὶ

Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Οὐδὲ τοῦτο ἀρέγνωτε ὃ ἐποίησε Δαβὶδ; κ. τ. λ.

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) Ἄλλὰ καίτοι ταῦτα πεπραχὸς ὁ Δαβὶδ, παρὰ γε τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντός παρ' ἡμῖν ἀξιοῦται θαύματος, ὀρθῶς καὶ δικαίως· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς ἅγιος καὶ προφήτης. Οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου φάσκοντος ἐναργῶς, « Κρίμα δικαίον κρίνατε, καὶ οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, » πῶς τοὺς ἑμοὺς, φησὶ, κατακρίνατε μαθητάς, καὶ εἰς δεῦρα θαυμάζοντες ὡς

⁹⁹ Rom. xii, 2. ¹⁰⁰ Judic. ix, 15. ¹⁰¹ Hebr. viii, 13. ¹⁰² Jerem. xxxi, 51. ¹⁰³ Deut. i, 16.

(1) Divus Thomas in catena habet Cyrilli particulam etiam ad v. 1. « CYRILLUS. Duplex enim erat

festum; et principalis festi, et alterius solemnitatis Sabbati. »

ἀγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαβὶδ, καίτοι τὴν Μουϊσέως ἐντολὴν οὐ τετηρηκότα; — (A f 92, B f. 287) Διὰ μὲν οὖν τῶν ἄρτων, σαφῶς ὁ ἄρτος ἡμῖν ὁ ἐξ οὐρανοῦ δείκνυται προκεισόμενος ἐν ἀγλαῖς τραπέζαις ἐκκλησιῶν. Ὅσα δὲ σκευὴ τῆς τραπέζης, δι' ὧν ἡ μυστικὴ χρεῖα πληροῦται, τῶν θείων κειμηλίων τύπος ἂν εἴη σαφής. — Πνευματικῶς δὲ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους· περὶ ὧν ἐξῆς δὲ εἰρήσεται, ὅτε εἰς αὐτοὺς δὴ τοὺς μαθητὰς ἡμῖν ὁ λόγος περιελεύσεται.

Καὶ ἐδίδασκεν. Καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἢ δεξιὰ ἦν ξηρά.

(A f. 92 b, B f. 61 b, G f. 12 b, H f. 288 b) Ἐδίδασκε δὲ πάντως πῶς τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ὅσα τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἐμφανῆ καθίστη τὴν ὁδὸν τοῖς ἀσχωμένοις· εἴτα ταῖς μυσταγωγίαις ἐπομένῃ ἐυθύς τῆς θεοπρεποῦς ἰσχύος ἐποιεῖτο τὴν ἐπίδειξιν, μονουχοῦ καταλαβαίνων τῷ λόγῳ τὴν εἰς τὸ πιστεῦσθαι τρίβον· μεθίστησι γὰρ ἐσθ' ὅτε τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν, κἂν ἀπιστῆται λόγος. Φαρισαῖοι δὲ παρετηροῦντο αὐτὸν, εἰ ἐν Σαββάτῳ θεραπεύσει. Τοιοῦτος γὰρ ἔστι βᾶσκανος ἀνὴρ· τὰς ἐτέρων εὐφημίας τροφήν ποιεῖται τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἐτέρων εὐκλείαις ἀδίκως ἐπιμαίνεται. Καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα εἰδὼς, ὁ τὰς καρδίας ἐτάζων καὶ γινώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; « Τὸ γὰρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἔστι, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ ξηρᾷ ἔχοντι τὴν χεῖρα· « Στήθι εἰς τὸ μέσον. » Καὶ τίς ὁ λόγος τοῦ πράγματος; Τάχα ὅπως καλέσει πρὸς ἔλεον τὸν ἀπηνῆ καὶ ἀφιλοκτεῖρμονα Φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσει τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀναπαύσει.

Ἐπερωτήσω ὑμᾶς εἰ· ἔξεστι τοῖς Σαββάσιιν ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; κ. τ. λ.

(A f. 92 b, H f. 289) Σοφωτάτη δὲ λῆαν ἡ πεῦσις, πρέπουσα ταῖς ἐκείνων ἀβελτηρίαις ἢ πρότασις. Εἰ μὲν γὰρ ἔξεστιν ἀγαθοποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ τὸ καλῶν οὐδὲν ἐλλείπει παρὰ Θεοῦ τοὺς κάμνοντα, παῦσα συλλέγον τῆς κατὰ Χριστοῦ συκοφαντίας τὰς ἀφορμὰς, καὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δίκην, ἣν ἐπήρτησεν ὁ Πατήρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Υἱόν. Ἦκουσας λέγοντας περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Καὶ συγκόψω τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. » Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ κεκώλυκεν ὁ νόμος σώζεσθαι ψυχὴν, γέγονας τοῦ νομοθέτου κατήγορος· διαδέβληκας ἐντολὴν, ἐφ' ἣ καὶ τεθαύμαστα ἡ διὰ Μωυσεῶς διακονία. Ἄλλ' οὐκ ἐαυτῷ, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τίθεικε νόμον, ἡμῖν δὲ μάλλον τοῖς ὑπέχρυσιν αὐτῷ τὸν αὐχένα. Καλῶς ἐφησ· ἐπαίνω τοὺς λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ θεῖον ἐλεύθερον. Πῶς οὖν αἰτιᾶ καὶ ἐν Σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεεῖν ἐθέλοντα καὶ εὐεργετοῦντα ψυχὴν; Ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμανεῖν ἐθέλωμεν,

A præceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis celestis panis in sanctis postea membris propouendus. Quotquot autem vasa ad mysticum membra usum adhibebantur, ea sacrorum apud nos cimeliorum typus 185 perspicui erant. — Spirititaliter autem (duodecim panibus) duodecim significantur apostoli, de quibus infra dicitur, cum ad ipsos discipulos sermo noster deveniet (1).

V. 6. *Et docebat. Eratque ibi homo, cujus manus dextera erat arida.*

Docebat prorsus superiora intellectui, et quæ viam salutis a se dandam audientibus patefaciebant. Deinde doctrinæ consentaneam statim faciebat demonstrationem dignæ Deo potentia, postquam verbis viam fidei quodammodo complanasset. Nam miraculum aliquando ad fidem convertit, etiamsi forte verbis non credatur. Pharisei interim observabant eum, num Sabbatho curaret. Sic enim comparatus est homo lividus: aliorum bonam famam morbo suo escam facit, et alienæ gloriæ irascitur inique. Quid autem ad hæc rursus is qui omnia scit, qui corda scrutatur et quæ intra ea sunt cognoscit? nam lux cum illo est, ut ait Scriptura⁶⁴. « Dixit aridam manum habenti: Consiste in medio. » Cur autem ista fieri voluit? Fortasse ut ad misericordiam provocaret crudellem et immitem Pharisæum: fortasse etiam ut hominis morbus illos permoveret, et invidiæ flammam omittere suaderet.

V. 9. *Interrogabo vos, utrum liceat Sabbatis benefacere an male? etc.*

Multo sapientissima interrogatio, et idonea contra illorum stultitiam propositio. Nam si licet benefacere in Sabbatho, nihilque impedit quominus Deus agrotantium misereatur, desine captare calumniandi Christum occasiones, atque in caput tuum illam attrahere pœnam, quam Pater adversus Filium sui contemptores intentam habet. Audisti illum voce Davidis dicentem: « Concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam⁶⁵. » Si vero non licet Sabbatho benefacere, et si lex vetat vitam alicujus servari, factus es legislatoris 186 accusator: præceptum reprehendis, cujus tamen causa, Moysis ministerium in honore est. Atqui non sibi, inquit, universalis Deus Sabbathi legem statuit, sed nobis potius qui ei cervicem subjectam habemus. Recte ais; verba laudo. Ergo Deus necessitate simul et lege caret. Cur itaque Christum insimulas, misereri volentem, et alicujus vitam salvare? Quin adeo si Sabbathi ipsam legem vestigare velimus, misericordiæ causa a Deo præscriptam comperiemus. Otiari enim Sabbatho

⁶⁴ Dan. II, 22. ⁶⁵ Psal. LXXVIII, 24.

(1) Nempe in hoc capitulo, v. 13.

« Nolite conformari huic sæculo, sed transformamini novitate mentis vestræ, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta ⁹⁹. » Igitur qui spiritus nondum sunt adepti renovationem, ne probare quidem sciunt quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo vetus utriculus, Judæorum cor, neque propterea ævum capit vinum, id est evangelicam salutaremque legem, quæ hominis cor lætificat ¹⁰⁰. Nos autem huiusmodi bonis redundantes Christus effecit.

τὸν νέον, τούτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον θεόπισμα, τὸ καρδίαν εὐφραίνον ἀνθρώπου. Ἡμεῖς δὲ μεσοῦς τῶν τοούτων ἀγαθῶν ἀπέφηνεν ὁ Χριστός.

CAP. VI.

V. 2. *Cur facitis quod non licet in Sabbatis facere?*

Adhuc novum fœdus nobis Deus promittit, ceu jam veterascente priore, et propediem abolendo, juxta divi Pauli dictum ¹⁰¹. Et quidem per unum de sanctis prophetis **184** jam dixerat Deus: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et faciam cum domo Israel et cum domo Judæ fœdus novum; non secundum fœdus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de regione Ægypti ¹⁰². » Si ergo diversum a priore est hoc alterum fœdus, prorsus necesse est eos qui ipsum exsequi volunt, haud jam veteribus uti legibus, sed its potius quæ ad evangelicæ vitæ novitatem transferre queunt. Atqui nihil huiusmodi mente volutare Scribas et Phariseos apparet: quippe qui sacrarum Litterarum omnino sunt imperiti; unum vero illis inest studium obtrectandi semper divinæ ac cœlesti prædicationi. Insidiantur itaque sanctis apostolis omnium nostrum Servatorem Christum Inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ipsis: En legis præceptis adversantes videmus alumnos tuos; nam quæ Sabbatis non licent, faciunt; siquidem jubente lege otiosi Sabbato, nullumque omnino laborem attingere, spicas manibus contundunt discipuli. Ain' vero tu ipse (o Phariseæ), cum sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem confringis? Cur ergo alios criminaris? Ut autem ipsa tibi Servatoris verba opponamus, audi:

σαββατικὴν σαυτῷ τράπεζαν παραβέλις, οὐ συνθραύεις αὐτούς ἐπιτειχίσωμεν τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους, ἀκουε.

V. 3. *Respondensque eis Jesus ait: Ne hoc quidem legis quod fecit David?* etc.

Atqui etiamsi hæc contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos æstimatione est, jure meritoque; nam sanctus vere prophetaque erat. Ergo cum Moysis lex diserte jubeat ¹⁰³, æquo jure judicare, neque alicujus personæ respectum in judicio habere, curnam meos, inquit, condemnatis discipulos; cum nihilominus suspiciatis in sancti prophetæque loco beatum Davidem, qui Moysis

⁹⁹ Rom. xii, 2. ¹⁰⁰ Judic. ix, 15. ¹⁰¹ Hebr. viii, 13. ¹⁰² Jerem. xxxi, 31. ¹⁰³ Deut. i, 16.

(1) Divus Thomas in catena habet Cyrilli particulam etiam ad v. 1. « CYRILLUS. Duplex enim erat

ἂ δὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Συμβουλευεῖ δὲ καὶ Παῦλος λέγων· « Μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφώσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. » Οὐκοῦν οἱ μήπω τὸν ἐν πνεύματι λαχόντες ἀνακαινισμόν, οὐδὲ δοκιμάζειν ἴσασιν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον· ἀσκός τοιγαροῦν παλατῆς, ἡ τῶν Ἰουδαίων καρδία· καὶ οὐ κεχώρηκε διὰ τοῦτο τὸν οἶνον.

ΚΕΦΑΛ. Γ' (1).

Τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν ἐν τοῖς Σάββασιν;

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) Ἔτι καινὴν διαθήκην ἡμῖν ὑπισχνεῖται Θεός, ὡς παλαιωθείσης τῆς πρώτης, καὶ ἐγγὺς γενομένης ἀφανισμοῦ, κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνήν. Καὶ γὰρ φησὶ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα, διαθήκην καινὴν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαδομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Οὐκοῦν εἰ ἐτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶ καὶ δευτέρα ἡ καινὴ, πᾶσα πῶς ἀνάγκη τοῖς ἀποπεραθῆναι αὐτὴν ἐθέλοντας οὐχὶ τοῖς ἀρχαίοις κεχρηθῆναι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινότερα πολιτείας εὐαγγελικῆς ἀποφέρειν εἰδόσιν. Ἄλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων εἰς νοῦν ἐσχηκότας ἐνεστὶν ἰδεῖν τοὺς Γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους· ἀνεπιστήμονες γὰρ παντελῶς τῶν ἱερῶν εἰσι Γραμμάτων· εἰς δὲ γέγονεν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, τὸ διασύρειν ἀεὶ τὸ θεῖόν τε καὶ οὐράνιον κήρυγμα. Ἐφεδρεύουσι γοῦν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἐπομένους ἀπερισπάτως τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασὶν αὐτῷ περὶ αὐτῶν· Ἰδοὺ τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντιούμενους ὀρθῶμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παιδαγωγούμενους· δρωσί γὰρ ὃ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν τοῖς Σάββασιν· τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος ἀργεῖν ἐν Σάββασιν, καὶ μηδεὸς παντάπασιν ἄπτεσθαι πόνου, περιτριβουσι ταῖς χερσὶν ἀστάχως οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς εἶπέ μοι, τὴν

Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Οὐδὲ τοῦτο ἀρέγγωτε ὃ ἐποίησε Δαβὶδ; κ. τ. λ.

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) Ἄλλὰ καίτοι ταῦτα πεπραγὸς ὁ Δαβὶδ, παρὰ γὰρ τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντὸς παρ' ἡμῖν ἀξιοῦται θαύματος, ὀρθῶς καὶ δικαίως· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς ἅγιος καὶ προφήτης. Οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωυσέως νόμου φάσκοντος ἐναργῶς, « Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, » πῶς τοὺς ἡμῶν, φησὶ, κατεκρίνατε μαθητάς, καὶ εἰς δεῦρα θαυμάζοντες ὡς

festum; et principalis festi, et alterius solemnitatis Sabbati. »

ἄγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαβὶδ, καίτοι τὴν Μωϋσέως ἐντολὴν οὐ τετηρηκότα; — (A f 92, B f. 287) Διὰ μὲν οὖν τῶν ἄρτων, σαφῶς ὁ ἄρτος ἡμῖν ὁ ἐξ οὐρανοῦ δείκνυται προκεισόμενος ἐν ἀγλαῖς τραπέζαις ἐκκλησιῶν. "Ὅσα δὲ σκευὴ τῆς τραπέζης, δι' ὧν ἡ μυστικὴ χρεῖα πληροῦται, τῶν θεῶν κειμηλίων τύπος ἂν εἴη σαφής. — Πνευματικῶς δὲ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους· περὶ ὧν ἐξῆς δὲ εἰρήσεται, ὅτε εἰς αὐτοὺς δὴ τοὺς μαθητὰς ἡμῖν ὁ λόγος περιελεύσεται.

Kal ἐδίδασκεν. Kal ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἢ δεξιὰ ἦν ξηρά.

(A f. 92 b, B f. 61 b, G f. 12 b, H f. 288 b) Ἐδίδασκε δὲ πάντως πῶς τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ὅσα τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἐμφανῆ καθίστη τὴν ὁδὸν τοῖς ἀκρωμένοις· εἴτα ταῖς μυσταγωγίαις ἐπομένῃ ἐυθύς τῆς θεοπροποῦς ἰσχυρῶς ἐποιεῖτο τὴν ἐπίδειξιν, μονονουχί καταλαλαίνων τῷ λόγῳ τὴν εἰς τὸ πιστεῦσθαι τρίβον· μεθίστησι γὰρ ἐσθ' ὅτε τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν, κἂν ἀπιστήται λόγος. Φαρισαῖοι δὲ παρετηροῦντο αὐτὸν, εἰ ἐν Σαββάτῳ θεραπεύσει. Τιοῦτος γὰρ ἐστὶ βάσκανος ἀνήρ· τὰς ἐτέρων εὐφημίας τροφήν ποιεῖται τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἐτέρων εὐκλείαις ἀδίκως ἐπιμαίνεται. Καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα εἰδὼς, ὁ τὰς καρδίας ἐτάζων καὶ γινώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; « Τὸ γὰρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστὶ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ ξηρᾷ ἔχοντι τὴν χεῖρα· « Στήθι εἰς τὸ μέσον. » Καὶ τίς ὁ λόγος τοῦ πράγματος; Τάχα ὅπως καλέσῃ πρὸς ἔλεον τὸν ἀπηνῆ καὶ ἀφιλοκτεῖρμονα Φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσει τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀναπαύσει.

Ἐπερωτήσω ὑμῶς εἰ· ἔξεστι τοῖς Σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; κ. τ. λ.

(A f. 92 b, H f. 289) Σοφωτάτη δὲ λῆαν ἡ πεῦσις, πρέπουσα ταῖς ἐκείνων ἀβελτηρίαις ἢ πρότασις. Εἰ μὲν γὰρ ἔξεστιν ἀγαθοποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ τὸ καλῶν οὐδὲν ἐλεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τῆς κατὰ Χριστοῦ συκοφαντίας τὰς ἀφορμὰς, καὶ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δίκην, ἣν ἐπήρτησεν ὁ Πατήρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Υἱόν. Ἦκουσας λέγοντος περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Καὶ συγκόψω τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. » Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ κεκόλυκεν ὁ νόμος σώζεσθαι ψυχὴν, γέγονας τοῦ νομοθέτου κατήγορος· διαβέβληκας ἐντολὴν, ἐφ' ἣ καὶ θεοαύμασται ἢ διὰ Μωϋσέως διακονία. Ἄλλ' οὐκ ἔαυτῷ, φησὶν, ὁ τῶν ἔλων Θεὸς τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τίθεικε νόμον, ἡμῖν δὲ· μάλλον τοῖς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὸν αὐχένα. Καλῶς ἐφησ· ἐπαίνῳ τοὺς λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ θεῖον ἐλεύθερον. Πῶς οὖν αἰτιᾶ καὶ ἐν Σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεῖν ἐθέλοντα καὶ εὐεργετοῦντα ψυχὴν; "Ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμανεῖν ἐθέλωμεν,

A præceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis celestis panis in sanctis postea mensis proponendus. Quotquot autem vasa ad mysticum mensæ usum adhibebantur, ea sacrorum apud nos cimeliorum typus 185 perspicuus erant.—Spiritualiter autem (duodecim panibus) duodecim significantur apostoli, de quibus infra dicitur, cum ad ipsos discipulos sermo noster deveniet (1).

V. 6. *Et docebat. Eratque ibi homo, cujus manus dextera erat arida.*

Docebat prorsus superiora intellectui, et quæ viam salutis a se dandam audientibus præstare faciebat. Deinde doctrinæ consentaneam statim faciebat demonstrationem dignæ Deo potentia, postquam verbis viam fidei quodammodo complanasset. Nam miraculum aliquando ad fidem convertit, etiamsi forte verbis non credatur. Pharisæi interim observabant eum, num Sabbatho curaret. Sic enim comparatus est homo lividus: aliorum bonam famam morbo suo escam facit, et alienæ gloriæ irascitur inique. Quid autem ad hæc rursus is qui omnia scit, qui corda scrutatur et quæ intra ea sunt cognoscit? nam lux cum illo est, ut ait Scriptura⁶⁶. « Dixit aridam manum habenti: Consiste in medio. » Cur autem ista fieri voluit? Fortasse ut ad misericordiam provocaret crudelem et immittem Pharisæum: fortasse etiam ut hominis morbus illos permoveret, et invidiæ flammam omittere suaderet.

V. 9. *Interrogabo vos, utrum liceat Sabbatis benefacere an male? etc.*

Multo sapientissima interrogatio, et idonea contra illorum stultitiam propositio. Nam si licet benefacere in Sabbatho, nihilque impedit quominus Deus agrorum miseretur, desine captare calumniandi Christum occasiones, atque in caput tuum illam attrahere pœnam, quam Pater adversus Filium sui contemptores intentam habet. Audisti illum voce Davidis dicentem: « Concilium a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam⁶⁷. » Si vero non licet Sabbatho benefacere, et si lex vetat vitam alicujus servari, factus es legislatoris 186 accusator: præceptum reprehendis, cujus tamen causa, Moysis ministerium in honore est. Atqui non sibi, inquit, universalis Deus Sabbathi legem statuit, sed nobis potius qui ei cervicem subjectam habemus. Recte ais; verba laudo. Ergo Deus necessitate simul et lege caret. Cur itaque Christum insimulas, misereri volentem, et alienus vitam salvare? Quin adeo si Sabbathi ipsam legem vestigare velimus, misericordiæ causa a Deo præscriptam comperiemus. Otiari enim Sabbatho

⁶⁶ Dan. II, 22. ⁶⁷ Psal. LXXXVIII, 24.

(1) Nempe in hoc capitulo, v. 13.

mandavit, nulliusque omnino laborem attingere, A imo et ipsis ratione carentibus bestis requiem concedere. Edixit enim, ut ahmirum requiescat famulus tuus ac famulus, bos tuus ac jumentum tuum, et tui juris animal quodlibet⁵⁶. Jam qui bovis et reliquorum animalium miseretur, quidni Sabbato etiam miseretur hominis gravi et insani- bili infirmitate correpti?

V. 11. *Ipsi vecordia repleti sunt.*

Non tibi satis est ad fidem miraculum? Vides agentem quæ Deum decent, supernaque potestate infirmos sanantem, et tamen livoris et invidiæ flamma parturis homicidium?

V. 12. *Exit in montem orare.*

Omnia ad nostram ædificationem, atque ad credendum ei utilitatem Christus operabatur: et spiritalis vitæ imaginem quodammodo res suas proponens, veros volebat efficere adoratores. Videamus igitur in Christi operibus, tanquam in imagine ac typo, quemadmodum nos oporteat Deum orare. Clam videlicet et in abscondito, atque inspiciente nemine, oportet orare. Namque hoc innuit solitari- us in montem secessus, et Jesu tanquam in vacatione oratio: quam rem ipse verbis quoque nos docuit: « Tu autem cum oraveris, ingredi cubi- culum tuum⁵⁷. » Nam sine jactantia, sanctas- que manus extollentes orare opus est⁵⁸; ita ut meus tanquam in verticem aliquam ad Dei con- templationem conscendat, seque tumultu omni subtrahat, atque a mundanis **187** curis aufugiat. Atque hoc agat non fastidiose, neque cum infirma pusillanimitate, sed fortiter potius atque studiose, nec mediocri cum patientia. Audisti enim quod non solum oraverit Christus, sed quod orando per- noctaverit.

Fortasse autem veritatis hostis hæc nos dicentes non patietur. Ait enim: Orat Jesus et a Patre petit, quæ ipse non habet. Quomodo ergo ipsum dicitis et consubstantialem Patri, et ei per omnia æqualem, nullaque re differentem? Nam sine contro- versia, quod minus est, a potiore benedicitur⁵⁹. Major porro omnino est qui dat, quam ille qui accipere aliquid postulat. Age vero in primis nos doceant isti orthodoxiæ subversores, quam re indigere Filium existiment? Quid item, tanquam eo carens, postulabat accipere? Lumen erat ve- rum, vita suapte natura, et vivificans, virtutum Dominus, sapientia, justitia, creator omnium re- rum et auctor, creaturæ cuilibet superior, rex uni- versalis, cæli terræque dispensator, omnis boni una cum Deo Patre dator. Atque id a Paulo discies quibusdam scribente: « Gratias vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo⁶⁰. » Is in

ἐλεημοσύνης ἕνεκα τῆς παρὰ Θεοῦ διατριμμένου εὐ- ρήσομεν· ἐκέλευσε γὰρ ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδένος τὸ σύμπαν ἀπιεσθαι πόνου, ἀνίσθαι δὲ μάλ- λον καὶ αὐτοῖς ὁμοῦ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων· ἔφη γὰρ, ὅτι: « Ἴνα ἀναπαύσῃται ὁ καὶς σου καὶ ἡ παι- δίσκε σου, ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑπόζυγιόν σου, καὶ πᾶν κτήνός σου. » Ὁ δὲ καὶ βοῦν ἐλεῶν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν κτηνῶν, πῶς οὐκ ἂν ἠλέησεν ἄνθρωπον ἐν Σαββάτῳ θειῆ καὶ ἀφύκτῳ περιπεσόντα νόσῳ;

Αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας.

(A f. 93, G f. 15, H f. 280 b) Οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ παράδοξον εἰς πίστιν; Ὅρξ ἐνεργούντα θεοπροπῶς, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω θεραπεύοντα τοὺς ἐν ἀβρωστίαις, καὶ τὸν ἐκ φθόνου καὶ βασκανίας ὠδίνεις φόνον;

B 'Εξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύχεσθαι.

(A f. 93 a b, B f. 62, G f. 15 b, H f. 290 b sq.)

Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ἡμετέραν, καὶ εἰς δυσιν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν εἰργάετο Χριστὸς, καὶ πνευ- ματικῆς πολιτείας εἰκόνα τρόπον τινὰ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀναθεῖς, ἀληθινούς ἤθελεν ἀποφατεῖν προσκυνητάς. Ἴδωμεν τοίνυν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ πραγμάτων τῶν γεγενημένων διὰ Χριστοῦ, τίνα τρόπον ἡμᾶς ποιεῖσθαι προσήκει τὰς πρὸς Θεὸν ἰκετείας. Ἀάθρα, καὶ κεκρυμμένως, καὶ σθένος ὄρωντος, προσεύχε- σθαι χρὴ· τοῦτο γὰρ ὑποδηλοῖ τὸ εἰς ὄρος κατὰ μὲ- νας καὶ ὡς ἐν σχολῇ προσεύχεσθαι τὸν Ἰησοῦ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκειν εἰπών· « Σὺ δὲ εἴταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου. » Ἀφιλοδέξως γὰρ καὶ ὀσίους ἐπαίροντας χεῖρας προσεύχεσθαι θεῖ, καὶ ὡς περ εἰς ὕψος εἰς τὸ τῆς θεοπτίας ὕψος ἀναπη- δύντος τοῦ νοῦ, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν θοροῦθου παν- τός, ἀποτρέχοντος δὲ καὶ μερίμνης κοσμικῆς· δεῖ δὲ τοῦτο δρᾶν, οὔτε ἀφιλόρωσ, οὔτε ἀβρανή ἔχοντας ὀλιγοψυχίαν· ἐντόνωσ δὲ μάλλον, καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχοντας τὴν ὑπομονήν. Ἀκήκοας γὰρ ὅτι οὐκ ἀπλῶς ἠύξατο Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι καὶ διενυκτέρευσε τοῦτο δρᾶν.

Οὐκ ἀνίξεται δὲ ἰσως ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς νοῦσα λεγόντων ἡμῶν· φησὶ γὰρ· Προσεύχεται καὶ ζητεῖ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπερ οὐκ ἔχει. Πῶς οὖν ἐτι πατὴρ καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ ἴσον τε κατὰ πάντα, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀπεικότα; Ὥρις γὰρ πάσης ἀντι- λογίας τὸ ἐλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· **D** μείζων δὲ πάντως ὁ διδοὺς τοῦ παρακαλοῦντός τι λαβεῖν (1). Οὐκ οὖν ἔκεινο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων δι- δασκέτωσαν ἡμᾶς οἱ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, τίνας εἶναι νομίζουσιν ἐπιθεῖν τὸν Υἱόν; Τί δὲ ὡς οὐκ ἔχων ἐζητεῖ λαβεῖν; Φῶς ἐστὶ τὸ ἀληθινόν, ζωὴ κατὰ φύσιν, καὶ ζωοποιός, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος, σοφία καὶ δικαιοσύνη, κρίσεως καὶ δημιουργός τῶν ὄλων, παντός ἐπέκεινα γενητοῦ, βασιλεὺς τῶν ὄλων, ταμίας οὐρανοῦ καὶ γῆς, δοτὴρ ἀγαθοῦ παντός ὁμοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ τοῦτο μαθήσῃ γεγραπτός τισὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

⁵⁶ Deut. v, 14. ⁵⁷ Matth. vi, 6. ⁵⁸ I Tim. ii, 8. ⁵⁹ Hebr. vii, 7. ⁶⁰ Rom. i, 7.

(1) Hanc esse Arianorum objectionem patet.

Τοις ἀνωτάτω θρόνους ἐμπρέπει, δοξολογείται παρὰ πάντης κτίσεως λογικῆς· οὐκοῦν ἀπάντων ἐστὶ τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θεοπρεπιῶν ἀξιωματῶν οὐσιωδῶς κληρονόμος. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτὸν, ὡς « Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ ἐστί· καὶ τὰ σά, ἐμὰ· καὶ δεδοξασμαι ἐν αὐτοῖς. » Ὁ δὲ πάντα ἔχων ἴδια τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίνο; ἔτι λείπεται; Εἰ δὲ ἔλλωσ λείπεται τίνοσ, καὶ τοῦτο εἶναι φασιν ἀληθῆσ, οὐδὲν ἐστὶ τὸ καλύον εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐν χρεῖζ καθέστηκέ τινων. Εἰ γὰρ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς ἐστί, λείπεται δὲ τίνοσ ὁ Υἱὸσ, τοιοῦτοσ ἄρα ἐστὶ καὶ ὁ Πατὴρ· αὐτοῦ γὰρ ἐστί πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἄλλ' ἐστὶ παντέλειοσ ὁ Πατὴρ, δεῖται δὲ ἔλλωσ οὐδενὸσ τῶν θεοπρεπιῶν ἀγαθῶν· οὐκοῦν παντέλειοσ ὁ Υἱὸσ, ὡσ πάντα ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς, εἰκῶν ἐστὶ καὶ χαρακτὴρ τῆσ· ὑποστάσεωσ αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ χαρακτῆρι φαίνεται πάντωσ τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ πάντωσ ὁ χαρακτὴρ. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸσ ἐκείνοσ.

Φασὶ δὲ καὶ οἱ ταῖσ Νεστορίῳ κενωφωνίασ συνηρασμένοι, ὡσ ἀνάρμοστον δὲ παντελῶσ Θεῷ κατὰ φύσιν ὄντι τῷ Υἱῷ, προσεύχεσθαι· πρέπει δὲ μᾶλλον ἀνθρώπῳ τῷ κατὰ συνάφειαν αὐτῷ συναφθέντι, τουτέστι τῷ ἐκ σπέρματοσ Δαβὶδ. Αὐτὸσ οὖν ἄρα ἦν ὁ τὴν εὐχὴν ἀνατείνων. Τί οὖν πρὸσ τοῦτο ἐρούμεν; Ἡγνοήσατε παντελῶσ τῆσ ἐνανθρωπήσεωσ τοῦ Μονογενοῦσ τὸ μυστήριον· μνημονεύσατε λέγοντοσ τοῦ μακαρίου εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου· « Καὶ ὁ Λόγοσ σάρξ ἐγένετο. » Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ πάνσοφοσ Παῦλοσ ἐμφανῆσ κατέδειξε, λέγων περὶ αὐτοῦ· « Οὐ γὰρ ὁἷ που ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματοσ Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖσ ἀδελφοῖσ ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεῆμων γένηται καὶ πιστοὸσ ἀρχιερεὺσ τὰ πρὸσ τὴν Θεόν, εἰσ τὸ ἰλάσχεσθαι ταῖσ ἁμαρτίασ τοῦ λαοῦ. » Ἀπὸ οὗτοσ δὴ οὖν τὸν γεννηθέντα μὲν θεϊκῶσ, ὡσ Λόγον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐαυτὸν δὲ καθέντα πρὸσ κένωσιν, καὶ πρὸσ ἀδελφότητα τὴν πρὸσ ἡμᾶσ, διὰ τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶσ, ὁμοιωθῆναι τε κατὰ πάντα τοῖσ ἐπὶ τῆσ γῆσ, δίχα μόνησ ἁμαρτίασ, τῶν τῆσ ἀνθρωπότητοσ ἐκπέμπεται μέτρων. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶσ, ἐκ πολλῆσ ἄγαν ἡμερότητοσ καὶ φιλανθρωπίασ, οὐκ ἀπαξιοῖ τὰ ἀνθρώπινα· τύπουσ ἡμεῖσ τῆσ εἰσ λῆξιν ἐπιεικείασ ποιούμενοσ τὰ κατ' ἐαυτόν· σπουδάσωμεν (1).

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺσ μαθητάσ αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενοσ ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, κ. τ. λ.

(A f. 95 b, B f. 65, G f. 13 b) Διανυκτερεύσασ εἰσ προσευχὴν ὁ Κύριοσ ἡμῶν Ἰησοῦσ Χριστοὸσ, καὶ ἀβρίτωσ τε καὶ ἀπερινοήτωσ, καὶ ὡσ μόνοσ οἶδεν αὐτοὸσ, τὰσ πρὸσ γε τὸν ἐν οὐρανοῖσ Πατέρα καὶ Θεόν

¹² Joan. xvii, 10. ¹³ Hebr. i, 3. ¹⁴ Joan. i, 14. ¹⁵ Hebr. ii, 16, 17. ¹⁶ Philipp. ii, 6, 7. ¹⁷ I Petr. ii, 21.

(1) Post hoc lautum Cyrilli fragmentum, in cod. H. folio extremo 295, hæc sunt: Τέλοσ τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων τεύχουσ τῶν εἰσ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον Εὐαγγέλιον κατὰ συναγωγὴν ἐξηγήσεων γενοῦσιν παρὰ Νικήτα, διακόνου τῆσ τοῦ Θεοῦ μεγάλησ Ἐκκλησίασ καὶ διδασκάλου, τοῦ Σεβρῶν. *Explicit primus*

A supernis thronis pro dignitate sedet, atque ab omni creatura rationali glorificatur. Est itaque totius dignitatis, quæ Deum Patrem decet, substantialiter hæres. Aiebat igitur ipsi: « Mea omnia, tua sunt, et tua, mea; et clarificatus sum in eis ». Jam qui omnia habet quæ Dei Patris sunt propria, quid præterea requirat? Quod si rem aliquam reapse desiderat, idque hi vere dicit aiunt, nihil jam vetat dicere Patrem ipsum rei alicujus inopia laborare. Nam si cuncta Filii, sunt æque Patris; re autem aliqua destituitur Filius; idipsum Pater quoque experietur. Hujus enim propria sunt omnia quæ Filius habet. Atqui Pater reapse perfectissimus est, nullaque Deo digna re bona eget: sequitur ergo ut etiam Filius perfectissimus **188** sit, quandoquidem paterna omnia habet, et est imago ac figura substantiæ illius. Porro in figura prorsus agnoscitur prototypon, vicissimque in prototypo figura. Atque hæc contra illos dicta sint.

Sed et qui Nestorli vana doctrina se abripi siverunt, aiunt prorsus non convenire ut Filius qui est suapte natura Deus oret: id autem decere potius copulatum illi hominem, id est eum qui de stirpe Davidis est. Hic ergo erat, a quo oratio fiebat. Jam quid ad hæc dicimus? Profecto vos incarnati Unigeniti mysterium prorsus ignoratis. Mementote verborum beati evangelistæ Joannis dicentis: « Et Verbum caro factum est ». Quam rem sapientissimus nobis Paulus edisserit, de illo dicens: « Non enim angelos, sed Abrahami semen apprehendit: unde oportuit eum per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis pontifex erga Deum, atque hunc populi peccatis propitium redderet ». Proptereaque natum illum quidem divinitus, utpote Dei Patris Verbum, semet ad exinanitionem demississe ad nostram usque fraternitatem, nostra scilicet conditione suscepta, factum esse terrigenis omnino similem, excepto peccato, atque ex humana conditione processisse. Nam quia factus est tanquam unus ex nobis, ob multam suam bonitatem atque clementiam, humana non indignatur; typum nobis summæ mansuetudinis præbens seipsum, ut vestigia ejus sectari studeamus.

V. 13. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos; electisque duodecim ex ipsis, etc.

Postquam tota nocte perseveraverat orans Dominus noster Jesus Christus, et ineffabili incomprehensibilique ratione, quam solus ipse novit, eum celesti Patre Deo collocutus fuerat, exemplar

ex quatuor tomis explanationum in sanctum Lucæ Evangelium collectionis, quam fecit Nicetas magnæ Dei Ecclesiæ diaconus et magister, Serrarum deinde episcopus. At in magno codice A. sunt etiam reliquæ tomæ tres.

nobis rei **189** salutaris seipsum exhibens : docuit enim quomodo oporteat recte inculpateque preces facere ; descendit de monte, et mundi sacerdotes designat. — Ait enim illis : « Vos estis lux mundi ⁶⁷. » Hujus apostolorum sanctorum electionis beatus quoque David meminit dicens veluti ad Christum : « Constitues eos principes super omnem terram : memores erunt nominis tui in omni generatione et generatione ⁶⁸. » Certe dum adhuc in corporibus versabantur, memores gloriæ Christi erant, et civitatibus atque regionibus sacramentum ejus prædicabant. Postquam autem ad supernas vocati fuerunt stationes, nihilo adhuc minus de ipso nobis loquuntur, per suas sapientissimas quas de eodem exararunt Scripturas. Et illi quidem secundum legem Mosaicam electi sacerdotes, Aaron et socii ejus, sacris decoris vestibus exterius ornabantur : at divi discipuli spiritualibus donis fulgentes, evangelicorum oraculorum ministerio deputantur. Dictum quippe illis est : « Infirmos curate, dæmonia ejicite, leprosos mundate, mortuos resuscitate ⁶⁹. » Reapse Christi virtute instructi, universum orbem studio affectu. Verumtamen spectata summam evangelistæ sedulitatem. Non enim simpliciter dixit electos fuisse apostolos, sed nominatim **190** intulit primorum horum mentionem ; ne quis forte seipsum ascribere auderet electorum choro. Namque ut Paulus ait : « Nemo sumit sibi honorem, sed qui a Deo vocatur ⁷⁰. » Age vero quanquam sancti apostoli ad hanc magnam splendidamque dignitatem vocati nominatim fuerunt, nihilominus per tempora quidam homines tantam sibi insaniam audaciamque sumpserunt, ut se Christi apostolos nominarint, honoremque minime sibi concessum arripuerint. Hos divi discipuli commemorarunt dicentes : « Ejusmodi pseudoapostoli, operarii subdoli, in angelos justitiæ semet transfigurantes ⁷¹. » Nec mirum ; namque et ipse Satanas transfiguratur se in angelum lucis : ergo magni non est æstimandum si

διαλέξεις ποιησάμενος, καὶ τύπον ἡμῖν σωτηριώδους πράγματος ἑαυτὸν παραθείς· ἐδίδαξε γὰρ τίνα τρέπον ὀρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως χρῆ ποιεῖσθαι τὰς προσευχάς, κάτεισιν ἐκ τοῦ θρους, καὶ τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς ἀναδείκνυσιν (1). — (A. f. 94) Ἐφη γὰρ πρὸς αὐτούς· « Ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ταύτης δὲ τῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων προβολῆς μνημονεῖ λέγων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς πρὸς Χριστόν· « Καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, μνησθήσονται τοῦ ὀνόματος σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. » Καὶ μὲν γὰρ ὄντες ἐν σώματι, ἐμνημόνευον τῆς δόξης Χριστοῦ, πόλει τε καὶ χώραις τῆ αὐτοῦ λαλοῦντες μυστήριον. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰς ἀνω κέκληνται μονάς, οὐδὲν ἦν τῶν ἡμῖν καὶ οὕτω διαλέγονται περὶ αὐτοῦ, διὰ τῆς πανσόφου συγγραφῆς ἧς πεποιήνται περὶ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν κατὰ Μωϋσέως νόμον χειροτονηθέντες ἱερωεῖς, Ἰσραὴλ δὴλονότι καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἱεροπρεπέειν ἐσθήμασιν αἰσθητῶς κατεκαλλύοντο· οἱ δὲ γε θεσπέσιοι μαθηταί, χαρίσματος τοῖς πνευματικοῖς διακρίνοντες, τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων τὴν διακονίαν ἐνεχειρίζοντο· ἐρηται γὰρ πρὸς αὐτούς· « Ἀσθενούντας θεραπεύετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε. » Καὶ γοῦν, τὴν Χριστοῦ φοροῦντες δύναμιν, κατέπληττον πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Πλὴν ὄρα τὴν εἰς ἄκρον νῆψιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀναδειχθῆναι τοὺς ἁγίους ἀποστόλους φησὶν, ὄνομαστί δὲ μᾶλλον ἐπεννηγεμένης αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν προτέρων μνήμης, ἵνα μὴ τις ἑαυτὸν ἐγγράφαι τολμήσῃ τῷ χορῷ τῶν ἐξελεγεμένων. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν· « Οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ γοῦν ὄνομαστί τῶν ἁγίων ἀποστόλων κεκλημένων εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ λαμπρὸν ἀξίωμα, πρὸς τοῦτο τινες καθίκοντο κατὰ καιροὺς ἀπονοίας· καὶ θράσους, ὡς ἀποστόλους ἑαυτοὺς ὀνομάσαι Χριστοῦ, καὶ τιμὴν ἀρπάσαι τὴν οὐκ ἐνεμηθεῖσαν αὐτοῖς. Τούτων οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ πεποιήνται μνήμην· φασὶ γὰρ· « Οἱ τοιοῦτοι ψευδαπόστο-

⁶⁷ Matth. v, 14. ⁶⁸ Psal. xlii, 17. ⁶⁹ Matth. x. 8. ⁷⁰ Hebr. v, 4. ⁷¹ II Cor. xi, 13.

(1) Ad hunc locum in codice B. p. 63, et in cod. G. f. 14, anonymus interpres subsequens scholion scribit, testimonium præbens commentariis Cyrilli non in Locum tantummodo, verum etiam in Matthæum. (Et quidem Cyrilli in Matthæum locus hic appellatus, adhuc desideratur. Namque ad Matth. iv, 18 seqq. ubi de apostolorum designatione agitur, nihil habent Cyrilliani catenæ Possini atque Corderii). Sic ergo hoc loco anonymus Vaticanus. Ζῆτει τοὺς λόγους τῆς δωδεκαριθμῶν τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς ἐν τῷ 19^ο κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγελίου, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου τοῦ παρόντος εὐαγγελιστοῦ, ἔνθα ὁ Χριστὸς λαβὼν τὸ β:δλιον Ἰσραὴλ τοῦ προφήτου ἀνέγνω. Εὐρήσεις γὰρ ἐκεῖ ἐρμηγεῖαν θαυμαστὴν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἣν ποιεῖται εἰς τὸ κηρύττειν ἑναυτὸν Κυρίου δεκτὸν ὡσαύτως καὶ ἐν 18^ο κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ τοῦτου εὐαγγελιστοῦ. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὴν τύπον τῶν δωδεκα βοῶν, τῶν βασιλεύοντων τὴν ὑπὸ Σολομῶντος κατασκευασθεῖσαν θάλασσαν, ὁ τῶν ἀποστόλων ὀρίζεται ἀριθμὸς· καὶ γὰρ ἀνὰ τρεῖς ἐκ τεσσάρων μερῶν ταύτην βασιλεύοντες τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος κηρυκὰ, καὶ τὴν δι' αὐτῶν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων

ἐκπομπὴν εἰς τὰ τέσσαρα τῆς γῆς πέρατα. Καὶ γὰρ καὶ διὰ τῆς θαλάσσης ἐκείνης ἡ νεότης τοῦ βαπτισματος θάλασσα, ἡ ἀποκαθαίρουσα τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ ἐκ τοῦ νοητοῦ συστάσα Σολομῶντος, εἰκονίζεται. *Quare que late dicuntur de duodecim apostolorum electione in xix capitulo (iv, 18) Evangelii secundum Matthæum, et circa medium septimum capituli (iv, 17) præsentis evangelistæ, ubi Christus capium manibus Isaie librum legit. Illic enim invenies sancti Cyrilli miram explanationem, quam facit verborum « prædicare annuam Domini acceptabilem. » Similiter etiam in xxxiv capitulo hujus ipsius evangelistæ. Sciendum porro est, juxta exemplum duodecim boum, qui fabricatum a Salomone mare gestabant, duodecim apostolorum definiti numerum. Nam terni in quatuor ducti, sanctæ Trinitatis tulerunt prædicationem, quatuorque evangeliorum per ipsos in quatuor mundi partes gestatio fuit. Et quidem mari illo, intellectualis baptismi mare, quod mundum peccatis purgat, et a spiritali Salomone constitutum fuit, figuratur. Recole dicta supra in not. ad Luc. cap. iv, vers. 18.*

λοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀγγέλους δικαιοσύνης (1). » Καὶ οὐ θαῦμα· αὐτὸς γὰρ ὁ Σατανᾶς, μετασχηματίζεται εἰς ἀγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται εἰς ἀγγέλους δικαιοσύνης. Οὐδένα τοίνυν ἔσμεν ἡμεῖς ἢ παραδεξόμεθα, πλην ὅτι μόνους τοὺς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων ὠνομασμένους, καὶ τὸν μετ' ἐκείνους ἀναδεδειγμένον, τὸν σοφώτατον Παῦλον· ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ μαμαρτύρηκε λέγων·

« Ὅτι σευῶς ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν. »

(A f. 94, H f. 293) Τούτους (2) προανετύπου μὲν ὁ νόμος, προσκήρυσαν δὲ καὶ προφήται. Γέγραπται γοῦν ἐν Μωσαϊκῷ βιβλίῳ· « Καὶ λήψετε σεμιδαλιν, καὶ ποιήσετε αὐτὴν δώδεκα ἄρτους· καὶ ἐπιθήσετε αὐτούς δύο θέματα, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὴν καθαρὰν, ἔναντι Κυρίου· καὶ ἐπιθήσετε ἐπὶ τὸ θέμα λίθον καὶ ἄλας· καὶ ἔσονται εἰς ἄρτους, εἰς ἀνάμνησιν προκειμένα τῷ Κυρίῳ. » Ἄρτοι μὲν γὰρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβῶν, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, τίς ἂν ἕτερος εἴη παρὰ τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν; Κατὰ μίμησιν δὲ τὴν πρὸς αὐτόν, ἄρτοι κέκληνται καὶ οἱ μακάριοι μαθηταί· μέτοχοι γὰρ γεγονότες τοῦ τρέφοντος ἡμᾶς εἰς ζωὴν αἰώνιον, τρέφουσι καὶ αὐτοὶ διὰ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην. Ὅσπερ δὲ φῶς ὑπάρχων τὸ ἀληθινὸν ὁ Σωτὴρ, φῶς ὠνόμασε καὶ τοὺς μαθητάς· « Ὑμεῖς γὰρ ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » ὅπως καὶ αὐτὸς ὢν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ἐχαρίσατο τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸ ἐν τάξει νοεῖσθαι τῶν ἄρτων. Καὶ μοι βλέπε τοῦ νόμου τὸ εὐτεχνές. Ἐπιθήσετε γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τοὺς ἄρτους λίθον καὶ ἄλας. Καὶ ὁ μὲν λίθον εὐωδίας ἐστὶ σύμβολον· οἱ δὲ ἄλας (3), συνέσεως καὶ φρενῶν· ἐνυπὴρχον δὲ ἄκρως ἀμφοτέρα τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· εὐώδης γὰρ ἦν ὁ βίος αὐτοῖς· καὶ γοῦν ἐφασκον, ὅτι « Χριστοῦ εὐωδία ἔσμεν τῷ Θεῷ. » Ἦσαν δὲ, πρὸς τούτῳ, καὶ πανσύνετοι. Ἀκοῶν δὲ καὶ τοῦ προφήτου Δαβὶδ φάλλοντός τε καὶ λέγοντος περὶ αὐτῶν· « Ἐκεῖ Βενιαμὴν ἐν ἐκστάσει· ἄρχοντες Ἰουδα ἠγεμόνες αὐτῶν, ἄρχοντες Ζαβουλὸν, ἄρχοντες Νεφθαλίμ. » Σχεδὸν γὰρ ἐξ ἀπάσης φυλῆς τῆς ἐξ Ἰσραὴλ ἀπόλεκτοι γέγονασιν οἱ μακάριοι μαθηταί· καὶ φωστῆρες ἦσαν οἰκουμηνικοὶ, λόγον ζωῆς ἐπίσχοντες· καὶ τὸ γε παράδοξον· εὐγλωττίαν μὲν γὰρ ἔχουσι λαμπρὰν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ εὐστομοῦσιν ἄγαν· οἱ δὲ γε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταί, ἄνθρωποι γέγονασιν χειροτέχναι, καὶ θαλασσοῦργοι, καὶ ἰχθυοθηραὶ, οὐ κόμψον ἔχοντες λόγων, οὐ λέξεων εὐπορίαν δεδοκιμασμένων· ἀλλ' ἰδιώται μὲν τῷ λόγῳ, πλοῦσιοι δὲ τῇ γνώσει· καὶ σεσίγηται μὲν τὰ Ἑλλήνων γράμματα, καὶ ἡ τῶν λέξεων εὐκομπία· κατακρατεῖ

ministri quoque ejus in angelos justitiæ sese transformant. Neminem itaque nos agnoscimus aut recipimus, nisi solos illos in evangelicis litteris nominatos, et illum post eos electum sapientissimum Paulum; cui et ipse Servator testimonium dedit dicens: « Quia mihi vas electionis est, ut portet nomen meum coram omnibus gentibus ⁷². »

Hos (apostolos) lex portendebat, prædixerunt etiam prophetae. Scriptum est enim in Mosaica lege: « Et accipietis similam, ex eaque duodecim conficietis panes; et imponentis ex eis duos missus (sen propositiones) in mensa munda ante Dominum: et super re proposita thus ponetis et sal; erantque hi panes memorialis instar propositi Domino ⁷³. » Certè panis de cælo descendens, vitamque mundo suppeditans, quisnam erit alius nisi omnium Servator Christus? Porro ad hujus imitationem panes appelluntur etiam beati discipuli: qui participes effecti ejus a quo nos ad æternam vitam nutri-mur, ipsi quoque Scripturis suis alunt esurientes sitientesque justitiam. Sicuti etiam cum lux verà Servator esset, lucem appellavit etiam discipulos: « Vos enim estis, inquit, lux mundi ⁷⁴; » sic et ipse cum panis vitæ sit, discipulis suis concessit, ut panis instar esse crederentur. Jam tu mecum considera legis solertiam: superponetis, inquit, panibus thus et sal. Quippe thus boni odoris symbolum est, sal autem sapientiæ ac mentis: quæ ambo apprime sanctis apostolis inerant. Nam beneolens erat vita ipsorum, ita ut dicerent: « Christi bonus odor sumus Deo ⁷⁵. » Erant præterea valde prudentes. Audio item prophetam Davidem in Psalmis de ipsis dicentem: « Ibi Benjamin in mentis excessu: principes Judæ duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtalimi ⁷⁶. » Etenim ex omni prope Israelis tribu delecti fuerunt beati discipuli, erantque lumina universi mundi, et vitæ verbum continebant. Quodque mirum est, splendidam quidem eloquentiam habent ethnicorum sapientes, politeque admodum dicunt; verum Servatoris nostri discipuli opifices erant et nautæ ac piscatores, absque orationis pompa, sine verborum selectorum copia. Sed etsi sermone rudes, scientia tamen divites. Ecce enim jam tacent ethnicorum litteræ, et vocabulorum deflexit ornatus; prævalet autem in universo terrarum orbe evangelicæ prædicationis vis. Hujus rei meminit Deus etiam ore Jeremiæ loquens de communi hoste Satana: « Væ, qui non sua multiplicat, et qui clavum

⁷² Act. ix, 15. ⁷³ Levit. xxiv, 5, 6. ⁷⁴ Matth. v, 14. ⁷⁵ II Cor. ii, 15. ⁷⁶ Psal. lxxvii, 28.

(1) Sacer textus Gr. et Lat., in apostolos Christi. Ergo hic mendum potius videtur, præsertim quia postea reperitur in angelos justitiæ.

(2) Totius qui sequitur tractus usque ad verba προσεκόμισαν τῷ Θεῷ τὴν ὑπ' οὐρανόν, dicitur in codd. A. et H. sumptus ex homilia, Cyrilli scilicet, quia præcedens textus Cyrilli est. Cum autem hic ipse tractus promissus fuerit a Cyrillo superius in

hoc capite (vers. 3), sequitur rursus ut omnino ex homilia Cyrilli sit. Porro Cyrilli SS. Bibliorum explanationes concionatorio more sæpe dictas fuisse constat atque conscriptas; ut usvenit etiam apud Latinos, puta Augustinum, et alios.—Similia leguntur in Corderii catena ad Matth. x, 8.

(3) Ita est in codd. Et sic Latine sal tum neutrius generis est tum etiam masculini.

suum graviter igitur ! Nam statim exsurgent qui eum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, qui te diripient. Cunctos videlicet in mundo homines, licet in aere suo non haberet, collegerat ad se Satanas suosque adoratores effecerat, clavo suo graviter fixo. Sed enim evigilarunt qui ejus vasa diriperent. Namque **192** apostolici magisterii rete cunctos errore vagantes cepit, atque ita universus orbis ad Deum est conversus.

ἀπέφυγε προσκυνητὰς, καταβαρύνων αὐτοῦ τὴν σκευή· ἐθήρευσε γὰρ τῆς ἀποστολικῆς μυσταγωγίας τὸ ἀκόμωσαν τῷ Θεῷ τὴν ὑπὸ οὐρανόν.

V. 17. *Stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis.*

Animadvertite sis electionis rationem; non enim clam neque latenter rem actam dicit sapientissimus evangelista, sed congregatis potius multis discipulis, magnoque plebis numero ex universa Judæorum regione, et ex maritima Tyri ac Sidonis. Hi porro idololatræ erant, sive in utramque partem claudicantes⁷⁷; Judæorum nempe ritus partim reverentes, neque tamen idololatriæ crimen satis omittentes. Peracta fuit igitur electio, cunctis his astantibus, et universo orbi dati sunt sacri magistri: quod resapse minus gesserunt, Judæos a legali cultu vocantes, dæmonum vero cultores ab ethnico errore, ad veritatis notitiam. Jam vero sanctis deputatis apostolis, plurima ac mira cœpit miracula patrare, dæmonas increpans, insanabilibus morbis ad se accedentes liberans, suamque Deo convenientissimam demonstrans potentiam; ut Judæi accurrentes cognoscerent, nec non idololatricarum terrarum incolæ, honoratos illos fuisse apostolatus dignitate a Christo, non tanquam uno ex nobis communi homine, sed Deo potius incarnato Verbo, qui majestatem suam conservabat. « Et enim virtus de illo exibat, et sanabat omnes⁷⁸. » Non enim vires ab alio mutuabatur Christus, sed ipse naturaliter Deus, etsi caro factus, vim suam ægris inspirans, cunctos sanabat. Quod si vis apostolicorum quoque interpretationem nominum cognoscere, sic habeto. Petrus interpretatur *solvens* aut *cognoscens*; Andreas, *vis decora*, vel *respondens*; Jacobus, *laboris supplantator*; Joannes, *Dei gratia*; Matthæus, *donatus*; Philippus, *os manuum* (1), vel *lampadis os*; Bartholomæus, **193** *filius aquas suspendens*; Thomas, *abyssus* vel *gemellus*; Jacobus Alphæi, *supplantatio vitæ incendens*; Judas, *confessio*; Simon, *obediencia* (2).

πέτρον· Ἰωάννης, Κυρίου χάρις· Ματθαῖος, δωδωρημένος· Φίλιππος, στόμα χειρῶν, ἢ στόμα λαμπάδος· Βαρθολομαῖος (4), υἱὸς κρεμάσας ὕδατα· Θωμᾶς, ἀβυσσος, ἢ δίδυμος· Ἰάκωβος Ἀλφαίου, πτερνισμὸς βαδίσσεως ζωῆς· Ἰούδας, ἐξομολόγησις· καὶ Σίμων, ὑπακοή.

⁷⁷ III Reg. xviii, 21. ⁷⁸ Luc. vi, 19.

(1) Mendose in D. Thomæ catena: Philippus, *os manuum*; nam Græce est χειρῶν. Mendum hoc certe exstat in tribus, quas inspexi, Thomisticæ catenæ editionibus, Romæ 1470, Parisiis 1546, Venetiis 1746.

(2) Hæc omnia nomina similiter fere explicata invenies in S. Hieronymi libro *De nom. Hebr.*

ἅ δὲ τῆς ὑπὸ οὐρανὸν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἡ δύναμις. Τούτων διαμέμνηται Θεὸς καὶ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου (3), λέγων περὶ τοῦ πάντων ἐχθροῦ, φημι δὴ τοῦ Σατανᾶ· « Οὐαί, ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς; » ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. Ἄπαντας μὲν τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους οὐκ ὄντας αὐτοῦ, συνήγαγεν ὁ Σατανᾶς, καὶ ἰδίους κλοιὸν· ἀλλ' ἐξένηψαν οἱ διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ δίκτυον ἅπαντας τοὺς πεπλανημένους, καὶ προσ-

Ἔστη ἐπὶ τόπου πεδινῷ, καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ.

B. (A f. 94 b) Ἄθρει δὴ μοι τῆς χειροτονίας τὸν τρόπον· οὐ γὰρ ἐν παραβύστῃ καὶ λεληθότως πεπράχθαι φησὶν αὐτὸς ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστῆς, συναγερμένων δὲ μᾶλλον πολλῶν μαθητῶν ὄχλου τε πολλοῦ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίων χώρας, καὶ ἐκ τῆς παραλίου Τύρου καὶ Σιδῶνος. Οὗτοι δὲ ἦσαν εἰδωλόατροι, ἤγουν ἐπ' ἀμφοτέροις ταῖς ἰγυῖαις χλωεύοντες, καὶ τιμῶντες μὲν ἐκ μέρους τὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθνη, τῶν γε μὴν τῆς εἰδωλολατρίας αἰτιαμάτων οὐκ εἰσάπαν ἀποφοιτήσαντες. Πέπραχται τοίνυν ἡ χειροτονία, τῶν πάντων παρόντων, καὶ ἐφ' ἅπασαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν τίθεινται μυσταγωγί· ὃ δὴ καὶ πεπράχασι, καλοῦντες μὲν Ἰουδαίους ἐκ νομικῆς λατρίας, τοὺς δὲ γε τῶν δαιμονίων θεραπευτὰς ἐκ πλάνης Ἑλληνικῆς, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Ἀναδείξας δὲ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, πλείστον ὄσων καὶ ἀξιαγάτων σημείων γέγονεν ἀποτελεστής, δαιμονίους ἐπιπλήττων, ἀνιάτων ἀρρώστημάτων ἐλευθερῶν τοὺς προσιόντας αὐτῷ, καὶ θεοπρεπεστάτην ἀποφαίνων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· ἵν' εἰδῆεν οἱ ἐπ' αὐτῷ συνδεδραμηκότες Ἰουδαῖοι τε καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας, ὅτι τετιμηγαι τῷ τῆς ἀποστολῆς ἀξιώματι παρὰ Χριστοῦ, καὶ οὐχ ἑνὸς ὄντος τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου κοινοῦ, Θεοῦ δὲ μᾶλλον ὡς ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, καὶ τὴν ἰδίαν σώζοντος δόξαν· « Δύναμις γὰρ παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἴατο πάντας. » — (C f. 118) Οὐ γὰρ ἰσχύον ἐδανείζετο τὴν παρ' ἐτέρου Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὢν φύσει Θεός, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ, τὴν ἐπὶ τοῖς κάμνουσιν ἐκπέμπων δύναμιν, ἴατο πάντας. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἀποστολικῶν μαθεῖν ὀνομάτων, ἴσθι ὅτι Πέτρος μὲν ἑρμηνεύεται, ἐπιλύων, ἢ ἀπιγνούς· Ἀνδρέας δὲ, δύναμις εὐπρεπής, ἢ ἀποκρινόμενος· Ἰάκωβος, πτερνιστῆς

D δὲ βούλει καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἀποστολικῶν μαθεῖν ὀνομάτων, ἴσθι ὅτι Πέτρος μὲν ἑρμηνεύεται, ἐπιλύων, ἢ ἀπιγνούς· Ἀνδρέας δὲ, δύναμις εὐπρεπής, ἢ ἀποκρινόμενος· Ἰάκωβος, πτερνιστῆς

ἴκωβος, πτερνιστῆς

(3) Imo dicendum est Habacuc ii, 6. Paria mentia nos arguimus in Cyrilli comment. in Epist. I ad Cor., cap. iv, v. 21, et alias.

(4) Ita est in cod., et sic in aliis quoque libris scribitur. Cæteroque vera lectio videtur Βαρπτολαμαῖος, Ptolemæi filius.

Μακάριοι οἱ πτωχοί.

(A f. 95 b, B f. 63 b, C f. 118) Εἰς καινότησα μὲν οὖν ζωῆς εὐαγγελικῆς μετὰ τὴν χειροτονίαν καταρρυθμιζῶν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, ταῦτά φησι. Περὶ πῶν δὲ ἄρα πτωχῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον, μακαρίους ἔσεσθαι φησι τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ αὐτῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἵνα νοώμεν πτωχὸν τῷ πνεύματι, τὸν μετριόφρονα καὶ συνεσταλμένον ὡσπερ ἔχοντα νοῦν· ἀξιοῦσθαι δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ Θεῷ γνῶριμος. Καὶ γοῦν ἔφη δι' ἐνός τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἐπὶ τίνα ἐπιθλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; » Ἐφη δὲ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ, ὅτι « Καρδίαν συνετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. » Ναὶ μὲν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, φησὶν, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἀναγνώσμασι, μακαρίους ἔσεσθαι φησι τοὺς πτωχοὺς, οὐ προσκειμένου τοῦ πνεύματι. Οὕτω δὲ φασι οἱ εὐαγγελισταί, οὐκ ἄλλοις ἐναντιούμενοι, ἀλλὰ μεριζήμενοι πολλάκις τὰ διηγήματα· καὶ ποτὲ μὲν διὰ τῶν αὐτῶν βαδίζουσι κεφαλαίω, ποτὲ δὲ τὸ τῷ ἐνὶ παραλειφθῆν, ἕτερος ταῖς ἰδίαις ἐντίθησι συγγραφαῖς· ἵνα μηδὲν τῶν ἀναγκαίων εἰς δνησιν λαθεῖν δυνήθῃ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Ἔοικε τοίνυν πτωχοὺς ἰνομάζειν ἐν τοῦτοις, τοὺς φιλοκερδείας κρείττους, καὶ τὸν τρόπον ἔχοντας ἀφιλόργυρον. Καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Παῦλος ἀρίστων ἡμῖν μαθημάτων εἰσηγητῆς ἀναδείκνυται, λέγων· « Ἀφιλόργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενος τοῖς παροῦσι. » Προσετίθει δὲ τοῦτοις, ὡς· « Ἐχοντας δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεσθησόμεθα. » Ἔδει γὰρ, ἔδει τὸ σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν μέλλοντα αὐτοὺς διαγγέλλειν κήρυγμα, ἀφιλόπλουτον ἔχειν τὸ φρόνημα, καὶ εὐσυχλον ἐπὶ τὰ κρείττω τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ πάντων δὲ τῶν ἐν εὐπορίᾳ ὄντων ὁ λόγος καθάπτεται, μόνων δὲ ἐκείνων τῶν περὶ τὰ χρήματα τῶν πόθον κεκτημένων. Τίνας δὲ εἰσιν οὗτοι; Οἱ μὲν θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, κ. τ. λ.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθήσεσθε.

(A f. 97 b, B f. 64 b, G f. 14 b) Καὶ τοὶ πάλιν ἐν τῷ Ματθαίῳ φησί· « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ εἰψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. » ἐνταῦθα δὲ τοὺς πεινῶντας ἀπλῶς, μακαρίους ἔσεσθαι φησι. Φαμὲν οὖν ὅτι μέγα μὲν καὶ ἐξαιρετικὸν τὸ πεινῆν καὶ διψῆν τὴν δικαιοσύνην, τούτέστι, καθάπερ τινὸς τροφῆς καὶ ποτοῦ μεταποιεῖσθαι φιλεῖν τῶν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων· τοῦτο γὰρ ἡ δικαιοσύνη δηλοῖ. Ἐπειδὴ δὲ χρῆ ταῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημέναις ἐκδόσεσιν ἐπομένην ἀποφῆναι καὶ τὴν ἐν τοῦτοις διάνοιαν, πάλιν ἐκεῖνο φάμεν· ἑμακάρισεν ὁ Σωτὴρ τοὺς τὴν ἐθελούσιον ἀγαπῶντας πτωχεῖαν, ὑπὲρ γε τοῦ καλῶς καὶ ἀπειροσπελίως τὸν ἀποτολικὸν διανῶσαι δρόμον. Τῷ γὰρ

A V. 20. *Beati pauperes.*

Igitur ad evangelicæ vitæ novitatem post electionem suos erudiens discipulos Servator, sic loquitur. Quosnam vero pauperes sermone designet, cognoscere necesse est. Namque apud Matthæum beatos futuros ait pauperes spiritu, atque ipsorum fore regnum cælorum⁷⁷; ut pauperem spiritu illum esse intelligamus, qui sit modestus, et limitatum veluti animum gerat: est enim hic præclarus et Deo spectabilis vir. Quare et per quemdam sanctorum prophetarum ait: « Super quem respiciam, nisi super humilem et quietum et sermones meos tremementem⁷⁸? » Ait etiam propheta David: « Cor contritum et humillatum Deus non despiciet⁷⁹. » Imo et ipse Servator: « Discite a me, inquit, quia mitis sum et humilis corde⁸⁰. » Verumtamen in proposita nuper nobis lectione, beati fore dicuntur pauperes, sine illo additamento, *spiritu*. Sic autem loquuntur evangelistæ, haud invicem adversantes, sed narrationem sæpe inter se dispartientes. Modo enim iisdem capitulis juncti incedunt; modo autem partem ab uno prætermissam alius suis scriptis supplet, ne quid necessarium vel utile Christi fideles latere possit. Videtur ergo hoc loco pauperes dicere illos qui lucri amorem cohibent, et moribus sunt minime avaris. Itaque sapientissimus Paulus optimæ nobis doctrinæ magister apparet dum ait: « Mores sine avaritia, contenti præsentibus⁸¹. » Addebat præterea: « Habentes escas et indumenta, his contenti erimus⁸². » Apprime scilicet oportebat, quia salutarem et evangelicam doctrinam **194** prædicaturi erant, animum divitiarum cupiditate vacuum habere, et alacrerum meliorum studium. Non omnes autem in rerum copia versantes hic sermo pulsat, sed illos tantum qui divitiarum amore tenentur. Quinam porro hi sunt? Nempe ii, quibus Domini voce dictum fuit: « Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, » et reliqua⁸³.

τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς ἀκούοντες λέγοντος· « Μὴ

V. 21. *Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini.*

Porro alibi apud Matthæum ait Servator: « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur⁸⁴; » hic autem esurientes simpliciter beatos fore ait. Dicimus ergo magnum quid esse esurire et sitire justitiam, id est ceu cibo quodam potuque uti velle pietatis operibus; id enim significat justitiæ vocabulum. Jam quia oportet nos prolatis nuper explanationibus consentaneam nunc etiam dicere sententiam, denuo affirmamus beatos a Servatore appellatos illos qui voluntariam paupertatem sectantur, ut bene et sine ulla dissipatione apostolicum cursum absolvant. Nam quibus aurum argentumve in oculis non est, neque duæ tunicæ, his plane contingit plurimis vitæ incommotis con-

⁷⁷ Matth. v, 3. ⁷⁸ Isa. lxxvi, 2. ⁷⁹ Psal. l, 19. ⁸⁰ Matth. xi, 29. ⁸¹ Hebr. xiii, 5. ⁸² I Tim. vi, 8. ⁸³ Matth. vi, 19. ⁸⁴ Matth. v, 6.

nictari, et vix alimenta nancisci. Grave autem est in paupertate et persecutionibus versari: idcirco opportune admodum is qui corda novit, vetat animo concidere propter inopiæ casus. Etenim qui nunc religionis causa famem patiuntur, satiabuntur ait, id est, dandis postea bonis suaviter fruentur, intellectualibus, Inquam, et spiritualibus.

εὐσεβείας ἕνεκα, χορταθήσεσθαι φησι (1)· τούτέστι δὲ δηλονότι καὶ πνευματικοῖς.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.

Beatos dicit qui fient, atque postea risuros. Flere autem dicimus non illos tantummodo qui oculis lacrymas demittunt: hoc enim comuniter usuvenit tum fidelibus tum etiam infidelibus, si quid accidit eorum quæ molesta esse solent: sed **195** de illis potius verba fieri dicimus, qui lætam et vanam deliciisque carnalibus deditam vitam fugiunt. Hos, inquam, lætos fore et risuros dicimus. Qui nimirum deliciari et carnalibus indulgere recusant, ac prope modum fient propter mundi detestationem, hos beatos dicit Servator: proptereaque paupertatem sectari jubet, et ea quæ ex paupertate consequuntur præmiis coronat. Sunt autem hæc: ad alendas delicias inopia, et ob angustias tristitia. Scriptum est enim multas esse tribulationes justorum, quibus ex omnibus eripiet eos Dominus ⁸⁷.

V. 22. *Beati eritis, cum vos oderint homines, etc.*

Jam nunc Dominus persecutionem nuntiat, antequam apostolos mittat. Evangelium eventum præoccupat. Futurum quippe erat ut illi dum evangelicam spargerent prædicationem, dum Judæos a legali cultu avocarent ut viam evangelicæ rectitudinis agnoscerent; dumque idolorum cultores in veritatis notitiam irretirent: futurum, inquam, erat ut in multorum Dei osorum impiorumque hominum offensionem incurrerent. Hi enim bella et persecutiones Jesu præconibus suscitant, rectam pietatem insectantes. Ne igitur instante jam tempore, quo mala hujusmodi a nonnullis inferenda erant, in inconsideratum mœrorem inciderent, prænuntiat utiliter molestiarum quoque incursum utilem ipsis nec absque mercede fore. Vituperabunt enim vos, inquit, ut fallaces ac deceptores: a se vos separabunt, id est amicitia sua et communione excludent. Verumtamen nullam, inquit, rerum hujusmodi rationem habeatis. Qui enim linguæ illorum intemperantia firmæ menti noceat? Certo iis qui religiose philosophari sciunt, haud infructuosam fore dicit patientiam suam, sed superni gaudii conciliatricem. Commode insuper demonstrat nihil ipsis novi eventurum cum talia patientur: imo illorum fore imitatores, qui ante ipsos Israelis filiis cœlitus sibi creditos intulere sermones: nam

⁸⁷ Psal. xxxvi, 20.

(1) Huc pertinet fragmentum apud D. Thomam. CYRILLUS. Consequitur autem inopiam non solum defectus rerum ad delectationes facientium, sed

μη ἔχειν χρυσίον ἢ ἀργύριον ἐν ταῖς ζώναις, ἢ δύο χιτῶνας, ἔπεται πάντως πλείστης βῆσης αὐτοῦς ἀνασχέσθαι σκληραγωγίας, καὶ μόλις αὐτοῦς εὐπορήσαι τροφῆς· φορτικὸν δὲ τοῦτο τοῖς ἐν πενίᾳ καὶ διωγμοῖς· ταύτητοι καὶ μάλα εἰκότως ὁ καρδίας εἰδώς, μικρόφυχεῖν οὐκ ἔβη πρὸς τὰ ἐκ τῆς πτωχείας συμβαινόντα. Τοὺς γὰρ νῦν πεινῶντας τῆς εἰς αὐτὸν τοῖς δοθησομένοις ἐντροφήσουσιν ἀγαθοῖς, νοητοῖς

Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε.

(A f. 98 b) Μακαρίζει τοὺς κλαίοντας, καὶ φησιν ὅτι γελάσουσι· κλαίνειν δὲ φαμεν, ὅ τινος ἀπλῶς τὸ ἐξ ὀμμάτων καθιέντας δάκρυον· κοινὸν γὰρ τοῦτο καὶ πᾶσι συμβαῖνον πιστοῖς καὶ ἀπίστοις, εἴπερ τι γένοιτο τῶν εἰωθῶτων καταλυπεῖν· ἐκείνους δὲ μᾶλλον τοὺς τὸν ἱλαρὸν καὶ ἐξίτηλον, καὶ ἐν τρυφαίς ὄντας σαρκικαῖς φεύγοντας βίον· ἐκείνους μὲν γὰρ ἐν τῷ τέρπεσθαι καὶ γεῶν εἶναι φαμεν. Τοὺς δὲ γὰρ τὸ τρυφᾶν καὶ ἀνίστασθαι σαρκικῶν παρατιτουμένους, καὶ μονουοῦχι κλαίοντας διὰ τοῦ μισεῖν τὰ ἐν κόσμῳ, μακαρίους εἶναι φησιν ὁ Σωτὴρ· οὐκοῦν πτωχεῦσαι κελεύσας, καὶ τὰ ἐπόμενα τῆς πτωχείας τιμαῖς στεφεύσαι· ταῦτα δὲ ἐστὶ, τῶν εἰς τρυφὰς ἐπιτηδείων ἢ σπάνις, καὶ τὸ κατηφὲς διὰ τὴν θλίψιν. Γέγραπται γὰρ ὡς πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πᾶσῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος.

Μακάριοι ἔστε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, κ. τ. λ.

(A f. 99 b, B f. 64 b) Ἦδη μέντοι ὁ Κύριος τὸν διωγμὸν ἀπήγγειλε, πρὶν ἀποσταλῆναι τοὺς ἀποστόλους. Προέλαβε τὸ εὐαγγέλιον τὴν ἔκδοσιν· ἐχρῆν γὰρ πάντως αὐτοῦς τὸ εὐαγγελικὸν διαγγέλλοντας κήρυγμα, καὶ Ἰουδαίους μὲν ἀπιστῶντας τῆς κατὰ νόμον λατρείας, ἵνα τῆς εὐαγγελικῆς εὐχρίτας εἰδῶσιν τὴν ὁδὸν, τοὺς δὲ γὰρ εἰδωλολάτρους εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν σαγηνεύοντας, προσκρούσαι πολλοῖς ἀφιλοθέοις τε καὶ ἀνοήτοις ἀνδράσιν· οὗτοι γὰρ πολέμους καὶ διωγμοὺς τοῖς τὸν Ἰησοῦν καταγγέλλουσιν ἐπεγείρουσι, διώκοντες τὴν εὐσέβειαν. Ἴνα τοίνυν ἐνοστάντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐμελλεν ἔσεσθαι ταῦτα παρά τινων, μὴ εἰς ἀνοήτους ἐμπίπτωσιν ἀκηδέας, προαπαγγέλλει χρησίμως, ὡς καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἢ ἐφοδος, ἐμμισθος ἔσται καὶ ἐπωφελὴς αὐτοῖς. Ὁνειδίσουσι γὰρ, φησὶ, ὑμᾶς ὡς πλάνους καὶ ἀπαταιώνας· ἀφορίσουσιν ἑαυτῶν, τούτέστι τῆς πρὸς ἑαυτοῦς φιλίας καὶ κοινωνίας· ἀλλὰ μηδεὶς ἔστω παρ' ὑμῖν, φησὶ, τῶν τοιούτων ὁ λόγος· τί γὰρ ἀδικήσει τῆς ἐκείνων βλάττης τὸ ἀτακτὸν τὸν εὐβεθηχότα νοῦν; Τοῖς γὰρ εὐσεβῶς εἰδῶσι φιλοσοφεῖν, οὐκ ἀκαρπῆν ἔσεσθαι φησὶ τὴν ἐπὶ τούτων ὑπομονὴν, ἀλλ' εὐθυμίας τῆς ἀνωτάτω πρόξενον. Διαδεικνύσι δὲ πρὸς τούτῳ χρησίμως, ὡς ξένον αὐτοῖς οὐδὲν συμβήσεται καὶ ταῦτα παθοῦσιν· ἔσονται δὲ μᾶλλον κατ' ἐκείνους, οἱ καὶ πρὸ αὐτῶν τοὺς θεοὺς καὶ ἀνωθεν τοῖς ἐξ

etiam depressus vultus propter mœstitiam. Unde sequitur: *Beati qui nunc fletis.* Sunt tamen prope similia apud nos in fine sequentis fragmenti.

Ἰσραὴλ διαπορθμύοντες λόγους, ἐδιώχθησαν, ἐπίσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, λοιδοριῶν ἠνέσχοντο ἀδίκως αὐτοῖς ἐπενηνεγμένων. Οὐκοῦν διδωσιν ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς ὧν ἂν γένοιτο μιμηταί, τούτων ἔσονται καὶ κοινωνοί· καὶ προφητικῶν στεφάνων οὐκ ἀμοιρήσουσι, τὴν ἐκεῖνοις ἐντριβῆ βαδίσαντες ὁδόν.

Ὅσαι ὑμῖν, τοῖς πλουσίοις (1).

(A f. 100 b) Προαναφωνήσας αἰτίαν παντὸς ἀγαθοῦ τὴν διὰ Θεοῦ πτωχείαν, καὶ τὸ πεινῆν καὶ κλαλεῖν οὐκ ἄμισθον ἔσεσθαι τοῖς ἀγίοις εἰπὼν, μεθίστησι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐναντίας ἔχοντα τούτων, καὶ διαδείκνυσιν αὐτὰ κολάσεως ὄντα καὶ δικῆς ἐμποικητικῆ, ἵνα τῇ μὲν τῶν στεφάνων ἐπιθυμίᾳ, καὶ τῇ τοῦ μακαρισμοῦ ἐφέσει, σαγηνεύονται πρὸς τοὺς πόνους, καὶ τὴν διὰ Θεοῦ αἰρεῖσθαι πτωχείαν πείθωνται· τῷ δὲ φόβῳ τῆς ἐπιρρημένης κολάσεως, φεύγῃσι τὸ πλουτεῖν, καὶ τὸ ἐν τρυφαίᾳ εἶναι καὶ γέλῳτι, τουτέστιν ἐν τέρψεσι κοσμικαῖς. Καὶ τοὺς μὲν κληρονόμους ἔσεσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν βσιλείας φησὶ, τοὺς δὲ ἐσχάταις περιπεσεῖσθαι συμφοραῖς· « Ἀπέχετε γὰρ, φησὶ, τὴν παράκλησιν ὑμῶν. » Ἐξεσθὶ δὲ τοῦτο ἰδεῖν, ὡς ἐν πίνακι καλῶς γεγραμμένον, ἐν τῇ περὶ τοῦ πλουσίου καὶ Λαζάρου παραβολῇ· « Ἀπέλαθε γὰρ, φησὶ πρὸς τὸν πλούσιον, τὰ ἀγαθὰ σου ἐπὶ ζωῆ σου, καὶ Λαζάρου τὰ κακὰ· νῦν δὲ αὐτὸς ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδύνασαι. » Ἀλλὰ φέρε, καθ' ἑαυτοὺς ἐκεῖνο γυμνάσωμεν. Ἄρα, εἰ τίς ἐστὶ πλούσιος ἐν κόσμῳ, οὗτος ἀπώλισθε πάντως τοῦ προσδοκῆν ἐλεεῖσθαι παρὰ Θεοῦ; Οὐ τοῦτό φαμεν, ἐκεῖνο δὲ μάλλον· ἐξῆν τῷ πλουσίῳ καταλεῖσθαι τὸν Λάζαρον, ὡς καὶ τῆς αὐτοῦ παρακλησεως γένηται κοινωνός. Καὶ γοῦν ὁ Σωτὴρ τοῖς τὸν ἐπίγειον ἔχουσι πλοῦτον, ὁδὸν ὑπέδειξε σωτηρίας, εἰπὼν· « Ποίησατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, ἵνα ὑποδέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς ἑαυτῶν σκηνάς. »

Ἄραπαῖτε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν.

(A f. 101 b, B f. 66, C f. 148 b) Ἄλθευε λέγων ἔ μακάριος Παῦλος, ὅτι « Εἰ τις ἐν Χριστῷ, καινῆ κτίσει· πάντα γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καινὰ, καὶ διαθήκη, καὶ νόμος, καὶ πολιτεία. » Ἄθρει δὲ ὅπως προπεδοσάτη λίαν ἐστὶ τοῖς ἀγίοις μυσταγωγοῖς ἢ τοιαύδε πολιτεία τε καὶ ζωῆ, οἱ ἔμελλον τοῖς ἀπανταχόσε γῆς τὸ σωτήριον ἐξαγγέλλειν κήρυγμα. Καὶ ἦν ἐντεῦθεν προσδοκῆν, οὐκ εὐαριθμήτους ἔσεσθαι τοὺς διώκοντας αὐτοὺς καὶ πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντας· ἀλλ' εἰ συνέθη ταῖς τοιαύταις λύπαις ἀχθεσθῆναι τοὺς μαθητάς, εἴτα θέλειν ἀμύνεσθαι τοὺς λελυπηκότας, εἰσήγαγον ἂν καὶ παρέδραμον αὐτοὺς, οὐκέτι τὸ θεῖον αὐτοῖς παρατιθέντες κήρυγμα, οὐ καλοῦντες εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ἔδει τοίνυν ταῖς οὕτω σεπταῖς ἀνεξικακταῖς, τὸν τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν ἀναγκαιόσαι νοῦν, ἵνα πάντα γενναίως φέρῃσι τὰ συμβαίνοντα, καὶ ὑβρίζωσι

A persecutionem passi sunt, secti sunt, **196** gladio caesi perierunt, convicia inique sibi inflictia pertulerunt. Ergo vult eos intelligere, quorum fuerunt imitatores, eorum fore etiam participes, et prophetarum coronis non carituros, si viam illorum terendo decurrerint.

V. 24. *Vae vobis, divitibus!*

Locutus antea de omni boni causa propter Deum paupertate, famemque ac fletum haud sine mercede sanctis fore praefatus, ad contraria his transfert orationem, demonstratque ea poenam ultionemque importare; ut sic coronae cupiditate et beatitudinis studio, ad labores impellantur, et ob Dei amorum paupertatem amplecti velint; metuque vicissim impendentis poenae, a divitiis abhorreant, et a deliciis atque risu, id est mundanis delectationibus. Et illos quidem regni caelorum haeredes futuros ait, hos autem calamitates extremas subituros. « Habetis enim, inquit, consolationem vestram. » Licet autem hoc, tanquam in depicta egregie tabula, spectare in divitis Lazarique parabola. « Recipisti enim, ait diviti, bona tua dum viveres; Lazarus vero mala: nunc autem ille hoc in loco recreatur, tu contra cruciaris. » Sed age nobis ipsis ita objiciamus: Num si quis in mundo dives est hic a misericordiae divinae spe prorsus excidit! Haud ita dicimus, sed illud potius, potuisse divitem misereri Lazari, atque ita consolationis ejusdem particeps fuisset. Ecce enim Servator iis qui terrenas habent divitias, viam ostendit salutis, dicens: « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut hi in sua vos tabernacula recipiant. »

V. 27. *Diligite inimicos vestros.*

Vere dicit beatus Paulus: « Si qua in Christo nova creatura; omnia enim facta **197** sunt in ipso et per ipsum nova, et saeculus, et lex, et vitae genus. » Videsis autem quam sit convenientissima sanctis doctoribus haec agenda vitae ratio, qui cunctis per orbem hominibus salutarem praedicationem illaturi erant. Atqui hinc expectandi erant persecutores innumeri et omnimodi insidiatores. Quod si contigisset, ut his molestias gravarentur nimis discipuli, voluissentque offensores suos ulcisci, utique tacuissent, eosque praeterissent, omnia deinceps apud eos praedicatione, nec ipsos ad veritatis notitiam vocavissent. Oportebat igitur tam sancta patientia sanctorum magistrorum mentes inhibere, quo casus omnes fortiter ferrent, etiamsi quidam conviciis incesserent, et impias molirentur insidias. Ita vero se gessit ante alios ipse Jesus,

¹⁹⁶ Luc. xvi, 25. ¹⁹⁷ ibid. 9. ¹⁹⁸ II Cor. v, 17.

(1) Apud D. Thomam. « Cyrillus. Praedicto quod paupertas apud Deum causa sit cujuslibet boni, et esurire et flere non vacabit mercede sanctorum, transfert sermonem ad opposita, et innuit ipsa damnationis et supplicii fore materiam. Unde dicitur:

Verumtamen vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. Haec enim dictio, vae, semper in Scripturis dicitur his qui non possunt evadere a futuro supplicio. »

ut exemplar nobis fieret. Namque adhuc de veneranda cruce pendens, Judaica plebe ipsum irridente, preces Patri Deo pro illis offerebat dicens: « Dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt ⁹¹. » Utique et beatus Stephanus lapidibus licet pulsatus, flexis genibus oravit dicens: « Domine, ne statuas illis hoc peccatum ⁹². » Divus denique Paulus ait: « Convicium passi, benedicimus; maledicti, obsecramus ⁹³. » Necessario itaque hæc ad apostolos adhortatio sit: perutilis vero nobis quoque est, ut bonam et admiratione dignam vitam instituamus. Et hæc quidem adhortatio omni philosophia redundat; sed eam nostris mentibus difficilem efficiunt præjudicia non bona, et insitarum cupiditatum superabilis ægre tyrannus. Quare cum sciret animale hominem haud hæc admittere, quia Spiritus oracula stultitiam existimat, et factu impossibilia, idcirco separans eos qui sunt hujusmodi ab iis qui edicta audire queunt, vobis, inquit, dico qui audire et audita exsequi vultis. Etenim alacritas ad fortitudinem spiritualem, in tentationibus laboribusque manifestatur. Imitare ergo in his Christum, « Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur, **198** tradebat autem se juste iudicanti ⁹⁴. » Sed enim intra te ipsum sic fortasse dices: Deus erat Christus, ego autem homo infirmus, infirma mente præditus, et quæ dominari cupiditati ac mœrori non valet. Recte ais; proclivis enim ad peccandum mens humana est. Attamen ego aio: Non te destituit nudum patrocinio suo ac benevolentia Dominus. Habes ipsum apud te, id est intra te, per sanctum Spiritum. Habitaculum quippe illius sumus, qui in animabus diligentium se diversatur. Ipse te roborat, ut irruentia mala fortiter feras, et tentationum incursum viriliter resistas. « Ne igitur malo vincaris, sed bono malum supera ⁹⁵. »

σε νευροί πρὸς τὸ φέρειν γενναίως τὰ παρμπύπτοντα, καὶ ταῖς τῶν περασμῶν ἐμβολαῖς ἀντανίστασθαι νεανικῶς: « Μὴ νικῶ τοῖνον ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικά

V. 29. Percutienti te in maxillam, præbe et alteram.

Finem legis atque prophetarum esse Christum sapientissimus ait Paulus ⁹⁶. Nam lex ad hujus mysterium erudit. Sed ut idem rursus dicit Paulus ⁹⁷, postquam fides supervenit, ulterius sub ductore non sumus; neque puerilem mentem jam gerimus, sed in virum perfectum succrevimus, in ætatem plenitudinis Christi. Itaque nobis haud diutius lacte opus erat, sed cibo potius solidiore; quem nobis largitur Christus, justitiæ, quæ supra legem est, viam ostendens. Ait enim ipse sanctis apostolis: « Amen dico vobis, nisi abundaverit justitia vestra magis quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum ⁹⁸. »

⁹¹ Luc. xiiii, 34. ⁹² Act. vii, 59. ⁹³ I Cor. iv, 12. ⁹⁴ I Petr. ii, 23. ⁹⁵ Rom. xii, 21. ⁹⁶ Rom. x, 4. ⁹⁷ Ephes. iv, 13. ⁹⁸ Matth. v, 20.

τινες, κἄν ἀνοσίως ἐπιβουλεύωσι. Πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων αὐτὸς εἰς ὑποτύπωσιν ἡμέτεραν· ἔτι γὰρ ἀπρητημένος τοῦ τιμίου σταυροῦ, καίτοι τῆς Ἰουδαίων πληθῦος ἐπιγελώσης αὐτῷ, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα λιτὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιεῖτο, λέγων· « Ἄφες αὐτοῖς, ὅτι οὐκ οἴσασι τί ποιοῦσι. » Ναὶ μὲν καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, καίτοι βαλλόμενος λίθοις, θεῖς τὰ γόνατα, προσηύξατο λέγων· « Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. » Καὶ ὁ θεὸς δὲ Παῦλος φησι· « Λοιδορούμενοι, εὐλογούμεν· δυσφημούμενοι, παρακαλούμεν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖα μὲν ἢ τοιάδε παραίνεσις τῶν ἁγίων ἀποστόλων· χρησιμωτάτη δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, εἰς γε τὸ χρῆναι βιοῦν ὀρθῶς καὶ τεθραυσμένως· μεστὴ γὰρ ἐστὶ πάσης φιλοσοφίας· δυσκατόρθωτον δὲ ἀποτελοῦσιν αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις προλήψεις οὐκ ἀγαθαί, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὄντων παθῶν ἢ δυσκαταγώνιστος τυραννίς· διόπερ εἰδὼς ὡς ψυχικὸς ἄνθρωπος ταῦτα οὐ δέχεται, μωρίαν ἠγούμενος τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια καὶ ἀδύνατα εἰς κατόρθωσιν, διαιρῶν τοὺς τοιοῦτους ἀπὸ τῶν ἀκούειν δυναμέων· Ὑμῖν λέγω, φησὶ, τοῖς ἀκούουσιν, καὶ ποιεῖν ἐτόιμω· τὰ λεγόμενα προαιρουμένοις. Τὸ γὰρ εὐδόκιμον εἰς ἀνδρείαν τὴν πνευματικὴν, ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ πόνοις διαφαίνεται. Μίμησαι οὖν ἐν τοῦτοις Χριστὸν· « Ὅς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπελεῖ· παρείδου δὲ τῷ κρῖνοντι δικαίως (1). » Ἄλλ' ἴσως κατὰ σεαυτὸν, ἐκεῖνο ἔρεις· Θεὸς ἦν ὁ Χριστὸς, ἐγὼ δὲ ἄνθρωπος ἀσθενής, ἔχων τὴν διάνοιαν ἀσθενῆ, καὶ ἀνικάνως ἔχουσαν πρὸς τὸ δύνασθαι καὶ πλεονεξίας καὶ λύπης κατευμεγεθῆσαι. Ὅρθῶς ἔρεις· εὐδολισθος γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς τὸ πλημμελεῖν. Πλὴν ἐκεῖνό φημι· Οὐκ ἀφήκε σε γυμνὸν τῆς παρ' αὐτοῦ φειδοῦς καὶ ἀγάπης ὁ Κύριος· ἔχεις αὐτὸν ἐν σεαυτῷ, ἦτοι ἐντὸς, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οἶκος γὰρ ἐσμεν αὐτοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν ψυχαῖς ἐναυλιζέται. Αὐτός ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

Τῷ τύπτουσί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην.

(A f. 103, B f. 65 b) Τέλος νόμου καὶ προφητῶν γενέσθαι Χριστὸν, ὁ σοφώτατος ἔφη Παῦλος· παιδαγωγεῖ γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Ἄλλ' ὡς αὐτὸς ἔφη πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐλθούσης τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ διαγωγὸν ἔσμεν· οὐ γὰρ ἔτι τὰς φρένας νηπιάζομεν, ἠῤῥῆθημεν δὲ μάλλον εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐθεῖ τοίνυν ἡμῖν οὐ γάλακτος τροφῆς δὲ μάλλον τῆς στερεωτέρας· τοῦτο ἡμῖν χαρίζεται Χριστὸς, τῆς ὑπὲρ νόμον δικαιοσύνης ἐμφανίζων τὴν ὁδόν· ἔφη γὰρ αὐτὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρι-

⁹¹ Luc. xiiii, 34. ⁹² Act. vii, 59. ⁹³ I Cor. iv, 12. ⁹⁴ I Petr. ii, 23. ⁹⁵ Rom. xii, 21. ⁹⁶ Rom. x, 4. ⁹⁷ Ephes. iv, 13. ⁹⁸ Matth. v, 20.

(1) De hac lectione ἀδίκως προδικαίως, videlicet quæ nos diximus in adu. ad commentarium Cyrilli in Epist. II ad Cor., cap. x, vers. 1. (Opp. Cyrilli hujusce novissimæ edit. viii).

οαίων, οὐ μὴ εισέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Ἐἴτα, τί τὸ περιττὸν ἐν δικαιοσύνῃ τῇ κατὰ τε, φημί, τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, διειπεῖν ἀναγκαῖον. Ὁ νόμος ὁ διὰ Μωϋσῆως, τοῖς ὀρχαιοτέροις τεθεσπισμένος, διὰ τῶν Ἰσων Ἐρχεσθαι πραγμάτων ἐκέλευε· κενώλυκε δὲ τὸ ἀδικεῖν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον προηδικημένους ἀνεξίκακιν, ὅπερ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου βούλεται νόμος· « Οὐ γὰρ φονεύσεις, φησὶν, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιорκήσεις. » Ἐτι τε πρὸς τοῦτους· « Ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, χεῖρα ἀντὶ χειρὸς, πόδα ἀντὶ ποδός, τραῦμα ἀντὶ τραύματος, μῶλωπα ἀντὶ μῶλωπος. » Ταυτὶ δὲ κελεύοντος ἦν, μὴ ἀδικεῖν ἑτέρους· ἢ γοῦν προηδικημένους, μὴ πέρα τῶν Ἰσων τὰς κατὰ τὸν ἀδικήσαντα ἐκτελεῖν ὀργάς. Ἄλλ' ἦν οὐ πάντως ἀρέσκουσα τῷ Θεῷ τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἡ δύναμις· γέγονε δὲ τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐν τάξει παιδαγωγοῦ κατὰ βραχὺ προσεθίζοντος εἰς δικαιοσύνην σύμμετρον, καὶ ἀναδιβάλλοντος εὐφροῦς ἐπὶ τὸ τελείως ἔχειν ἀγαθόν· γέγραπται γάρ· « Ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς, τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια. » Πᾶσα δὲ λοιπὸν τελειότης ἐν Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ θεσπίσμασι· « Τῷ γὰρ τύπτοντί σε, φησὶν, ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην. » Τῆς εἰς λῆξιν ἀνεξίκακίας ἐν τοῦτοις ὁδῶς ἡμῖν ὑποδεικνύται. Βούλεται δὲ, πρὸς τοῦτω, καὶ χρημάτων εἶναι καταφρονητὴν, ὥστε, καὶ εἰ μόνον ἰμάτιον ἔχοι, μὴ ἀφόρητον ἡγεῖσθαι τὸ συναποβαλεῖν αὐτῷ καὶ τὸν χιτῶνα τυχόν. Ἀρετὴ δὲ αὕτη ψυχῆς ὀλοτρόπως ἀπεστραμμένης τὸ φιλόπλουτον πάθος· « Μὴ γὰρ ἀπαίτεις, φησὶ, τὸν αἶροντά τι τῶν σῶν· ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε, δίδου. » ὅπερ ἀγάπης καὶ φιλοπτωχίας τεκμήριον. Τὸν δὲ φιλοικτίρμονα χρῆ πάντως εἶναι καὶ ἀμνησίκακον· ὥστε καὶ τὰ φίλων εἰς ἐχθροὺς ἐργάζεσθαι.

Καθὼς θέλετε ἵνα ποῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

(A f. 106, B f. 66, C f. 119, G f. 15 b) Ἄλλ' ἦν εἰκὸς οἰθῆναι τοὺς ἀγίους ἀποστόλους τάχα που δυσκατόρθωτα εἶναι ταυτὶ. Ὁ τοίνυν πάντα εἰδὼς, τὸν τῆς ἐν ἡμῖν φιλαυτίας δέχεται νόμον βραβευτὴν ἦν ἂν βούλοιτό τις παρ' ἑτέρου τυχεῖν. Γενοῦ τοιοῦτος, φησὶν, εἰς ἑτέρους αὐτός, ὁποῖους παρ' ἂν εἶναι θέλης περὶ σέ· εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς, θρασεῖς καὶ ὀργίλους, μνησικάκους καὶ πονηροὺς, ἔσο καὶ αὐτὸς τοιοῦτος· εἰ δὲ τούναντιον, χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους, μὴ ἀφόρητον ἡγοῦ τὸ εἶναι τοιοῦτος· καὶ τάχα που τοῖς οὕτω διακειμένοις περιττὸς ὁ νόμος, ἐγγράφοντος Θεοῦ ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν τοῦ Ἰδίου θελήματος γνώσιν· « Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, φησὶ Κύριος, δίδους δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. »

Γίνεσθε οὖν οἰκτιρμονες.

(A f. 109 b) Μέγα τῆς ἐλεημοσύνης τὸ καύχημα. Καὶ γοῦν γέγραπται, ὡς « Μέγα ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἄνθρω ἐλεήμων. » Μορφοὶ γὰρ ἡμᾶς πρὸς Θεὸν ἢ ἀρετῆ, καὶ τῆς ἀνωτάτω φύσεως οἰονεῖ τινὰς χαρᾶς κατῆρας ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνεργάζεται.

Deinceps quæ sit iustitiæ abundantia, illius, Inquam, quæ secundum evangelicam Servatoris doctrinam sit, dicere necesse est. Lex a Moyse priscis hominibus lata, res pari conditione esse jubebat; namque injuriam facere vetabat, hand vero antea offensum patienter se gerere præcipiebat, quod tamen Evangelii lex fieri vult. « Non occides, lex aiebat, non furaberis, non pejerabis ». Tum addebat: « Oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede, vulnus pro 199 vulnere, livorem pro livore ». Hæc erant verba imperantis ne alios injuste læderemus; vel si forte antea læsi, ne ultra talionem iram nostram extenderemus. Atqui non satis placebat Deo vitæ secundum legem actæ ratio: sed ea fuit antiquis instar pædagogii paulatim deducentis ad justitiam congruam, atque ad perfecti boni adeptionem prudenter provehentis. Scriptum est enim: « Initium bonæ vitæ justa facere ». Reliqua vero perfectio omnis in Christo præceptisque ejus conficitur. « Nam percutienti te, inquit, in maxillam, præbe et alteram. » Summæ nobis patientiæ in his via demonstratur. Vult præterea hominem vitularum esse contemptorem, ita ut, etiamsi unum pallium fortasse haberit, ne grave judicet dimittere cum illo etiam tunicam, si opus fuerit. Est autem hæc virtus animæ prorsus alienatæ ab avaritiæ passione. « Ne enim repetas, inquit, si quis tuarum rerum partem aliquam abstulerit: sed et cuilibet a te aliquid petenti, da; » quod est charitatis et erga pauperes benignitatis indicium. Jam misericordem oportet simul esse injuriarum immemorem, ut aut amice se cum inimicis gerat.

V. 31. Prout vultis ut vobis faciant homines; et vos facite illis similes.

Sed verisimile erat hæc sanctis apostolis difficulta fortasse factu erari. Qui ergo cuncta novit, proprium cujusque suimet amore regulam constituit ac definitorem eorum quæ ab aliis consequi vellet. Talis esto, inquit, in alios ipse, quales eos erga te ipsum velles experiri: si duros, immiseriordes, procaces, iracundos, ultores, et improbos; tu quoque hujusmodi esto. Sin contra, mites, injuriarum obliviosos, ne intolerandum putes te quoque talenti præstare. Fortasse hæc regula hominibus sic recte compositis superflua est, quorum in cordibus suæ voluntatis notitiam Deus scribit. « Etenim diebus illis, inquit Dominus, dabo legem meam in mentem eorum, et in eorumdem corde inscribam illam ». »

200 V. 36. Estote ergo misericordes.

Magna est misericordiæ gloria. Quare scriptum est: « Magna res homo, et pretiosum quid vir misericors ». Certe Deo nos conformat virtus, et supernæ naturæ veluti quosdam characteres in animis nostris imprimit.

» Exod. xx, 15. ' Exod. xxi, 24. * Prov. xvi, 5. * Jerem. xxxi, 33. * Prov. xx, 6.

V. 37. *Nolite judicare, et non judicabimini.*

Diram abscondit ex animis nostris passionem, superbiam initium et causam. Nam quidam cum se ipsos deberent considerare, et secundum Deum vivere, minime id agunt, sed aliorum potius facta scrutantur. Et si forte aliquos vitio quolibet laborantes viderint, suarum veluti obliti infirmitatum, vituperandi occasionem atque obtrectandi materiam hinc arripiunt. Condemnant enim illos, neque reputant quod cum ipsi eadem ac illi, quos reprehendunt, infirmitate laborent, semet ipsi condemnant. Sic enim alicubi sapientissimus quoque Paulus scribit : « Nam in quo alium judicas, te ipsum condemnas ; eadem enim facis qui judicas ⁴. » Cum contra opus foret infirmantium misereri, ceu qui passionum incurisibus strati fuerint, et peccati laqueis inevitabiliter irretiti : ideoque orandum pro ipsis, et consolandos, atque ad resipiscendum hortandos, cavendumque ne in pares culpas incurramus ? Nam « Qui fratrem suum judicat, ait Christi discipulus, detrahit legem, et judicat legem. Unus autem est legislator et iudex ⁵. » Oporteret itaque superiorem esse peccanti animæ illum qui de hac judicat. Tu vero cum non sis hujusmodi, cur de proximo tuo judicas ? respondebit judicanti is qui peccat. Quod si nihilominus damnare audes, etsi hujus rei potestatem non habes, ipse potius damnaveris, quia lex non sinit de aliis iudicium ferre. Certe qui recto intellectu regitur, haud aliena peccata inspicit, nec quid iniquum sit in suo proximo scrutatur, sed mala potius propria considerat. Ita se beatus gerebat Psalmista, Deo supplicans pro peccatis suis ac dicens : « Si iniquitates observaveris, Domine, **201** Domine, quis sustinebit ? » Interdum vero humanæ naturæ infirmitatem præterdens, non incongruam petebat veniam dicens : « Memento quod pulvis sumus ⁶. »

V. 38. *Date, et dabitur vobis.*

Affinem veluti prædictis benignitatibus sermonem intulit eleemosynæ. Optima enim res est ac Deo gratissima, et sanctas animas apprime decens. « Estote enim, inquit, misericordes, sicuti Pater vester est. » Quod autem divitiore manu accepturi remunerationem simus a Deo, qui diligentibus se abundanter omnia largitur, ipse testatur dicens : « Mensuram bonam et confortam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. » Videtur tamen priori quodammodo contradicere alterum. Nam si supereffluentem mercedem accipiemus, qui fieri poterit ut quæ mensura mensi fuerimus remetiatur nobis ? Ubi paritas potius, quam redundantia dandæ nobis mercedis significari videtur. Quid ergo dicimus ? Omni nos difficultate expediet sapientissimus Paulus, quaestionis solutionem præbens. Ait enim : « Qui parce seminat, id est modice contractaque manu, parce et metet : qui autem in benedictionibus seminat, in benedictionibus

A *Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε.*

(A f. 110, C f. 119) Παγγάλεπον ἀποκρίρει πάθος τῶν ἡμετέρων διανοιῶν, ὑπεροφίας ἀρχὴν καὶ γένειν. Καίτοι γὰρ δέον τινὰς ἑαυτοὺς κατασκέπτεσθαι καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεῦσθαι, τοῦτο μὲν οὐ δρῶσιν, πολυπραγμονοῦσι δὲ τὰ ἑτέρων· κἄν ἀσθενοῦντας ἴδωσι τινὰς, ὡσπερ εἰς λήθην ἐρχόμενοι τῶν ἰδίων ἀρρώστημάτων, φιλοφροσύνας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χρεῖμα, καὶ καταλαλιᾶς ἀφορμὴν· καταψηφίζονται γὰρ αὐτῶν, οὐκ εἰδότες ὅτι νοσοῦντες τὰ ἴσα τοῖς παρ' αὐτῶν διαβεβημένοι, ἑαυτοὺς κατακρίνουσι. Οὕτω ποὺ καὶ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος· « Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. » Καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν ἀσθενοῦντας ἐλεεῖν, ὡς ταῖς τῶν παθῶν ἐφ' ὁδοῖς ὑπεστρωμένους, καὶ τοῖς ἁμαρτίας βρόχοις ἀφύκτως ἐνεληγμένους, καὶ ὑπερεῦχεσθαι τῶν τούτων, καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς, καὶ διεγείρειν εἰς νῆψιν, καὶ πειρᾶσθαι μὴ τοῖς ἴσοις περιπεσεῖν αἰτιάμασιν. Ὁ γὰρ κρίνων τὸν ἀδελφόν, καθά φησιν ὁ τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς, καταλαλεῖ νόμον, καὶ κρίνει νόμον· εἰς ἐστὶν ὁ νομοθέτης καὶ κριτῆς. Ἄνω γὰρ δεῖ τῆς ἁμαρτανούσης ψυχῆς εἶναι τὸν ταύτης κριτὴν· σὺ δὲ μὴ τοιοῦτος ὢν, τί κρίνεις τὸν πλησίον ; Ἄπολογήσεται τῷ κριτῇ ὁ ἁμαρτάνων· εἰ δὲ τοιμᾶς κατακρίνειν, καίτοι τούτου μὴ ἔχων τὴν ἐξουσίαν, κατακριθῆσθαι μᾶλλον αὐτὸς, ὡς οὐκ ἔωντος τοῦ νόμου τὸ κρίνειν ἑτέρου· ὃ γὰρ μὴ συνείσει κυβερνώμενος, οὐκ εἰς τὰς ἑτέρων ἁμαρτίας ὄρεθ', οὐδὲ τί ἐστὶ τὸ φαῦλον ἐν τῷ πέλας περιεργάζεται, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις ἐναντιεῖ κακοῖς· τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Ψαλμῶδης, προσπίπτων Θεῷ καὶ λέγων ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων· « Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται ; » Ποτὲ δὲ πάλιν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν ἀσθένειαν προῖσχύμενος, εὐλογον ἀπήγγειλε συγγνώμην, λέγων· « Μνήσθητι ὡς χούς ἐσμεν.

Αἰδοσε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν.

(A f. 111, C f. 119) Γεῖτανα ὡσπερ ταῖς εἰρημίαις ἐπιεικείαις τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖται λόγον· ἄριστον γὰρ τὸ χρεῖμα, καὶ Θεῷ θυμηρέστατον, καὶ ὁσίαις ψυχαῖς ὅτι μάλιστα πρέπον· « Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, αἰκτιρῶνες, καθὼς ὁ Πατὴρ ὑμῶν. » Ὅτι δὲ πλουσιωτέρα χεὶρ ληψόμεθα τὴν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῷ πάντα πλουσιῶς νέμοντος Θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, αὐτὸς πεπληροφόρηκεν εἰπών· « Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Καὶ δοκεῖ μὲν πως εἰσφέρεισθαι τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ μέτρον ὑπερεκχυνόμενον ληψόμεθα, πῶς ᾧ μέτρῳ μετροῦμεν ἀντιμετρηθήσεται ἡμῖν ; Ἔσκε γὰρ ἐν τούτοις ἰσότης μᾶλλον οὐ πλεονασμὸς εἶναι τις τῆς δοθησομένης ἡμῖν ἀμοιβῆς. Τί οὖν ἄρα φασὶν ; Ἀπαλλάξει πραγμάτων ἡμᾶς ὁ σφώτατος Παῦλος, τῶν ζητουμένων τὴν ἴσιν ἐπενεγκών· ἔφη γὰρ, ὅτι· « Ὁ σπείρων φειδομένως, ἀντὶ τοῦ, συμμέτρως καὶ συνεσταλμένη χεὶρ, φειδομένως καὶ Θε-

⁴ Rom. II, 1.⁵ Jacob. IV, 11.⁶ Psal. CXXIX, 3.⁷ Psal. CII, 14.

ρίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίας, ἐπ' εὐλογίας ἅ quoque metet ⁹. » Id est, si quis non habuerit, non peccat dum dare omitit: nam quatenus quisque habet, gratus fiet, non quatenus non habet. Hoc in Moysis quoque lege præfigurabatur. Afferebant enim ad sacrificandum Deo, pro copia et viribus, quicumque sub legis potestate erant, alii vitulos, alii hædos, aut agnos, aut turtures, aut columbas, aut simillam oleo conditam. Verumtamen is etiam qui tam exigua et parabilia adducebat, quia vitulum non haberet, par diviti erat, quod attinet ad mentis propositum.

Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς.

(A f. 111, B f. 67 b) Ἀναγκαιοτάτην ταύτην τῶν εἰρημένων προσέθηκε τὴν παραβολήν. Ἐμελλον ἐσεσθαι μυσταγωγὸν καὶ διδάσκαλον τῆς ὑπ' οὐρανὸν οἱ μακάριοι μαθηταί· ἔδει τοίνυν αὐτοὺς ἀρτίως ἔχοντας εἰς εὐσέθειαν ἀναφαίνεσθαι τῶν ἀπάντων, ἔχρῃν εἰδέναι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδὸν, καὶ τεχνίτας εἶναι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ τὸν ἀκρεβῆ καὶ σωτήριον καὶ ἀποξεσμένον εἰς ἀλήθειαν ἐνείναι λόγον τοῖς πεπαιδευμένοις· ὡς ἤδη προαναβλέψαντας, καὶ τῷ θεῷ φωτὶ καταλαμπομένην τὴν διάνοιαν ἔχοντας· ἵνα μὴ τυφλοὶ τυφλῶν εἰεν ὁδηγοί· οὐ γὰρ εἰ ἐν σκοτῷ τῆς ἀγνωσίας ἐνισχημένοι, τοὺς τὰ θμῶια νοσοῦντας, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ὁδηγήσειεν· εἰ γὰρ τοῦτο βουλευθεῖεν, εἰς τὸν βόθρον τῶν παθῶν ἀμφοτέροι· ἐγκυλισθήσονται. Ἐἶτα τὸ φιλόκομπον πάθος τῆς ἀλαζονείας τῶν πολλῶν ἀναγρῶν, ἵνα μὴ τῶν διδασκόντων φιλονικοῦεν ὑπερβαίνειν τιμῆν, ἐπήγαγεν· « Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. » Κἂν εἰ γένοιτο προελθεῖν εἰς τοῦτό τινας ὥστε καὶ ἰσάμιλλον τοῖς παιδεύουσι κατακτησασθαι τὴν ἀρετὴν, εἰς τῶν διδασκόντων στήσονται μέτρον, κάκεινων ἔσονται μιμηταί· καὶ πιστώσει πάλιν ὁ Παῦλος, λέγων· « Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς. » Τοῦ τοίνυν διδασκάλου μῆτιν κρίνοντος, τί κρίνεις αὐτός; Οὐ γὰρ ἦλθε κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐλεῆσαι. — (A f 111) Κατὰ δὲ γε τὴν προτέραν διάνοιαν, Εἰ ἐγὼ, φησιν, οὐ κρίνω, μηδὲ σὺ ὁ μαθητὴς· εἰ δὲ καὶ μεῖζοσιν ἐνέχη ἔφ' οἷς ἕτερον κρίνεις, πῶς οὐκ ἂν αἰσχυνοθείς εἰς αἰσθησιν ἐλθῶν; Τοῦτο διὰ παραβολῆς ἐτέρας ὁ Κύριος παρίστη λέγων·

Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου;

(A f. 111, B f. 68, C f 119) Ἐξ ἀναγκαιῶν ἡμᾶς ἀναπειθεὶ συλλογισμῶν, ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ βούλεσθαι κρίνειν ἐτέρους, τὰς ἐαυτῶν δὲ μάλλον καρδίας περιεργάζεσθαι καὶ τῶν ἐνόντων αὐταῖς παθῶν ἀπαλλάττεσθαι ζητεῖν, αἰτοῦντας τοῦτο παρὰ Θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἰώμενος τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, καὶ ψυχικῶν ἡμᾶς νοσημάτων ἐλευθερῶν. Τί γὰρ εἰ νοσῶν αὐτὸς τὰ ἔτι μεῖζον καὶ χαλεπότερα τῶν ὄντων ἐν ἐτέροις, ἀφελὲς τὰ κατὰ σαυτὸν, ἐκεῖνοις ἐπιτιμᾶς; Οὐκοῦν ἅπασιν μὲν τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν, ἀναγκαῖα εἰς ὄνησιν ἢ ἐντολή, μάλιστα δὲ τοῖς τὸ διδάσκειν ἐτέρους ἐγχεχειρισμένοις. Εἰ μὲν εἰεν

V. 39. Dicebat autem illis similitudinem.

Necessario in primis hanc adjecit dictis similitudinem. Futuri enim erant initiatores atque magistri terrarum orbis beati discipuli. Oportebat igitur valde eruditos in **202** religionis negotio videri præ omnibus: opus erat scire evangelicæ vitæ viam, ad omne opus bonum peritos artifices esse, accuratam ac salutarem et ad veritatis regulas exactam alumnis doctrinam tradere; ceu qui jampridem oculos veritati intendissent, divinoque lumine illustratam mentem haberent, ne cæci cæcorum duces ficerent. Non enim qui tenebris inscitiae tenentur, iis qui pari calamitate urgentur, ad veritatis cognitionem ducatum præstabunt. Nam si hoc forte velint, in passionum foveam ambo devolventur. Deinde jactantiæ pervulgatum morbum perimens, ne aliquando vellent magistrorum superare honorem, addidit: « Non est discipulus supra magistrum. » Quod si forte etiam adeo nonnulli proficerent, ut parem antecessoribus virtutem discipuli consequerentur, tunc eos intra fines modestiæ magistrorum perstare debere, atque horum esse imitatores. Quam rem item testabitur Paulus dicens: « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi ¹⁰. » Cum ergo magister nondum judicet, cur tu judicium fers? Non enim venit ut judicet mundum, sed ut misereatur. — Secundum prædictum sensum, si ego, inquit, non judico, ne tu quidem id agas, discipulus cum sis. Quod si etiam magis reus es, quam ille de quo judicas, quomodo id sentiens non erubescis? Hoc alia similitudine demonstravit Dominus dicens:

V. 41. Cur autem vides festucam in oculo fratris tui?

Evidentibus syllogismis persuadet nobis, ut judicando de aliis abstinemus, ipsa potius corda nostra examinemus et hærentes illis passiones expellere studeamus, implorato divino auxilio. Ipse enim contritos corde sanat, et animæ nos morbis liberat. Cur enim, si tu magis graviusque aliis laboras, omissis peccatis tuis, illos objurgas? Ergo omnibus piis esse volentibus necessario prodest hoc mandatum, præcipue vero iis qui aliorum erudiendorum munus susceperunt. Si enim boni solertesque **203** erunt, evangelicæ velut vitæ imaginem semetipsos exhibentes, utique illos qui

⁹ II Cor. ix, 6. ¹⁰ I Cor. xi, 1.

pariter se gerere nolunt, confidenter obijurgabunt, A ceu qui hærentis doctoribus suis pietatis non exprimant mores. Sin vero ignavi fuerint, pravisque voluptatibus obnoxii, quo pacto cæteros secum pariter agrotantes increpabunt? Propterea sapienter beati discipuli ita in suis scriptis aiunt: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod majus judicium sumemus ¹¹, » ut dixit Christus præmium distributor, et peccantibus pœnas imponens: « Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum ¹²; » secus qui minime faciens, nihilominus docuerit, minimus erit. Sane, quomodo tu multis magnisque suffocatus peccatis, paucarum culparum reum damnas? Quomodo dicis fratri tuo: « Sine ejiciam ex oculo tuo festucam, cum ipse trabem in tuo habeas ¹³, » qui nempe magnis peccatis gravaris? id enim trabs significat. Quomodo, inquam, eum condemnas qui exigua prorsus, et aliquando nihil peccavit?

V. 42. *Ejice primum trabem de oculo tuo.*

Hoc est, teipsum magnis peccatis purum præbeto; tum denique consilium dabis ei qui levia peccavit. Itaque ipse sibi magister erit qui sapit, non alium condemnabit. Hoc etiam Mosæica lex præcipit cum ait: « Attende tibi, non alii ¹⁴. » Attende autem dicitur, pro, quæ tua sunt observa. — Sed, o Domine, dicit ut reor aliquis, quomodo dignoscemus habentem in oculo trabem, et increpantem simul eos qui festucam habent, ac leviter infirmantur? Nulla, inquit, rei hujus difficultas: potest enim quilibet pro suo libito cognoscere. Etenim minusculisque vita mores proprios luculenter ostendit. Quippe hand externa venustate, neque simulata pietate, bonæ ræapse vitæ pulchritudo exprimitur, sed ex iis potius quæ quisque facit operibus. Hoc item alicubi dixit Christus: « Cavete ab iis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, **204** intrinsecus autem sunt lupi rapaces ¹⁵. » Etenim itaque quod non ex vestitu, sed ex rei veritate cognoscendos esse eos qui ad nos accedunt, præcipit Christus. Etenim « Ex fructu, inquit, arbor cognoscitur. » Sicuti stulte quis de spinis maturos eximiosque fructus requiret, uvam dico et ficus, ita speratur ridicule egregium aliquid invenire, id est virtutis nobilitatem, in hypocritis et impuris. Hos potius appellare decet tribulos atque rubos. Apud hos dulce nihil, sed amara omnia ac spuria. Non enim de spinis germinat ficus, neque de rubo paritur uva. Ergo non de externa specie, sed de acta ab unoquoque vita dignoscendus magister est. Dicta sunt hæc etiam in quinto Matthæi capitulo ¹⁶. Sed tamen ibi agebatur de deceptoribus, hic autem de mundis aliosque mundantibus et de

ἀγαθοὶ καὶ νηφάλιοι, καθάπερ εἰκόνα ζωῆς εὐαγγελικῆς τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐνοτήσαντες, τοῖς μὴ τὰ ἴσα δρᾶν ἐλομένοις εὐπροσώπως ἐπιτιμήσουσι, ὡς μὴ τοὺς ἐνούσης αὐτοῖς ἐπιεικείας ἀναμάξαντας τρόπους· εἰ δὲ ῥάθυμοι τινες εἴεν, καὶ ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς εὐάλωτοι, πῶς ἂν ἐτέροις τὰ ἴσα νοσοῦν ἐπιτιμήσειαν; Διὰ τούτο σοφῶς οἱ μακάριοι μαθηταὶ γεγράφασι τε καὶ λέγουσι· « Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοὶ μου, εἰδότες ὡς μείζον κρῖμα ληψόμεθα, » ὡς ἔφη Χριστὸς, ὁ τῶν στεφάνων διανομὸς καὶ τοῖς πλημμελοῦσι τὰς δίκας ἐπάγων· « Ὅς ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· » ὁ δὲ μὴ ποιήσας καὶ διδάξας, ἐλάχιτος· ἐπεὶ πῶς ὁ πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἔσθ' ὅτε καταπνιγόμενος ἀμαρτίαις κατακρίνεις τὸν ὀλίγους ἐνοχὸν πταισμάσι; Πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου· « Ἄφες ἀναβάλῃ τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, αὐτὸς τὴν δοχὸν ἔχων ἐν σεαυτῷ, » ὁ μεγάλαις ἀμαρτίαις ἐνοχός; τοῦτο γὰρ ἡ δοχὸς σημαίνει. Πῶς κατακρίνεις τὸν ὀλίγα παντελῶς ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε μηδὲν ἡμαρτηκότα;

Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοχὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου.

(A f. 111) Τουτέστι, σαυτὸν ἐπίδειξον καθαρὸν τῶν μεγάλων ἀμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἔσῃ τῷ πταίοντι μικρᾷ. Οὐκοῦν ἑαυτῷ μὲν ἔσται διδάσκαλος ὁ σοφὸς, ἕτερον δὲ οὐ κατακρίνει. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως παραγγέλλει, λέγων· « Πρόσεχε, φησὶ, σεαυτῷ, οὐχ ἑτέρῳ· » τὸ δὲ, « Πρόσεχε, » ἀντὶ τοῦ, Περιβλέπου τὰ κατὰ σαυτὸν.— (A f. 111 b) Ἄλλ', ὡ Δέσποτα, καί ἂν, οἶμαι, τίς, πῶς ἄρα διαγνωσόμεθα τὸν ἔχοντα μὲν ἐν ὀφθαλμῷ τὴν δοχὸν, ἐπιπλήττοντα δὲ τοῖς κάρφον ἔχουσι καὶ ἀσθενοῦσιν ἐκ μέρους; Χαλεπὸν οὐδὲν ἐν τούτῳ, φησὶ· πρόκειται γὰρ τοῖς ἐθέλουσιν εὐκόλως ἰδεῖν.— (B f. 63) Οὐκοῦν ὁ ἐκάστου βίος τῶν αὐτοῦ τρόπων ἔσται παραδεικτικός· οὐ γὰρ τοῖς ἔξωθεν ὠραῖσμοις, καὶ πεπλασμέναις ἐπιεικείαις τὸ τῆς ἀληθοῦς εὐζωίας χαρακτηρίζεται κάλλος, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν ἐργάσαιτό τις. Τοῦτο πάλιν ἔφη πάλιν ὁ Χριστὸς· « Προσεχετε ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσθωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄραπαγες. » Ἰδοὺ δὴ πάλιν οὐκ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰσι κατὰ ἀλήθειαν οἱ πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενοι, διαγνωσέσθω δειν αὐτοὺς ἐπιτάττει Χριστὸς· « Ἀπὸ γὰρ τοῦ καρποῦ, φησὶ, τὸ δένδρον γινώσκεται. » Ὡσπερ ἐστὶν ἀμαθὲς τὸ ἐν ἀκάνθαις ζητεῖν τὰ τῶν ὠρίμων ἐξείρετα. σταφυλὴν τέ φημι καὶ σύκον [d. ius cod. σύκα], οὕτω καταγέλαστον ἐνοεῖν ἐν ὑποκριταῖς καὶ βεβήλοις εὐρεῖν δύνασθαι τι τῶν τεθνασμασμένων, ἦγουν ἀρετῆς εὐγένειαν· τούτους καὶ τριδύλους καὶ βᾶτους φαίη τις εἶναι. Παρὰ τῶν τοιούτοις γλυκὺ μὲν οὐδὲν, πικρὰ δὲ πάντα καὶ δυσγεῖν· οὐ γὰρ ἐν ἀκάνθαις φύεται σύκον, οὐδὲ ἐν βᾶτῳ τίκεται σταφυλὴ· οὐκοῦν οὐκ ἀπέγε τῶν σχημάτων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων, διαγνωστέον τὸν διδάσκαλον. Εἴρηται ταῦτα·

¹¹ Jacob. iii, 1. ¹² Matth. v, 19. ¹³ Matth. vii, 5. ¹⁴ Deut. viii, 2. ¹⁵ Matth. vii, 15. ¹⁶ Ed. Vulg. vii.

καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαίου· Ἀ ἰmmundis aliosque mundare conantibus. Parabolice autem hos nominavit arbores, fructus vero opera eorum. Hortaturque insistere horum actibus, qui sunt fructus; non autem verbis; quæ folia sunt.

Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προσφέρει τὸ ἀγαθόν.

(A f. 112) Ἀποδείξας ἐν τοῖς προλαβοῦσι, πόθεν ἂν διαγνωσθεῖη ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ πονηρὸς, ὅτι ἐπὶ τῶν ἔργων, ὡς τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ, νῦν καὶ δι' ἑτέρου σημείου τοῦτο κατασκευάζει. Ὁ μὲν γὰρ ἀγαθός, φησὶν, ὡς ἐξ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας, πηγάζει τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων, φαυλότητι δὲ καὶ πονηρίᾳ κεκρατημένον ἔχων τὸν νοῦν, ἐνδύσει πάντως τὰ ἐν τῷ βῆθει κεκρυμμένα· τὰ γὰρ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐπιπηδᾷ διὰ τοῦ πρὸς τὰ ἄνω τρέχοντος λόγου. Οὐκοῦν ὁ χρηστὸς τοὺς τρόπους τὰ αὐτῶν πρόποντα λαλεῖ· ὁ δὲ φαυλός τε καὶ πονηρὸς τῆν ἐν τῷ βῆθει κειμένην ἀκαθαρσίαν ἐρρῦζεται.

Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε;

Μόνη μέντοι πρέπει τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει τὸ τῆς κυριότητος ὄνομα τε καὶ πράγματα· κρατεῖ γὰρ καὶ κατεξουσιάζει τῶν ὄλων· « Εἰς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. » Καὶ αἰθίς· « Εἴπερ εἰσι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Μόνον οὖν εἰδότες τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Κύριον, τὸν συμβασιλεύοντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεὸν Λόγον (1), οὕτως αὐτὸν ὀνομάζομεν· ἀλλὰ, « Τί δῆτα, φησὶ, καλεῖτε Κύριον, » οὐ ποιεῖτε δὲ ἀλίγω; ἀληθὲς γὰρ τὸ δι' ἐνός τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον· « Εἰ Πατήρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἦν ἡ δόξα μου; Καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος; Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δούλος τὸν κύριον αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐπισηφαλὲς οὖν ἄρα καὶ τῆς ἐσχάτης ἀξίον δίκης, τὸ μὴ ὑποκεῖσθαι θέλειν τῷ τῶν ὄλων κρατοῦντι Χριστῷ. Κατιδῆ δ' ἂν τις ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, κάκ τῶνδε μέντοι· τὸν μὲν γὰρ γνήσιον οἰκέτην, ἐξαιρέτους τιμαῖς στεφανούμενον, τὸν δὲ ἀπειθῆ καὶ βῆθμον, εἰς τὸ σκότος δραμόντα τὸ ἐξώτερον. Οἱ γὰρ λαβόντες τὰ τάλαντα, καὶ διπλασιάσαντες τῷ δεσπότῃ τὸ δοθὲν, ἐπαίνους τετιμῆνται· τὸν γε μὴν εἰς γῆν καταχύσαντα τὸ δοθὲν ὡς βῆθμον, σκληρᾷ καὶ ἀφύκτῳ περιβέβληκε δίκῃ. Κάκεινο δὲ, εἴμαι, τοῖς εἰρημένοις προσπενεχθῆναι δεῖ. Ἐν γὰρ τῷ βούλεσθαι τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποκεῖσθαι λόγοις, καὶ δουλεύειν αὐτῷ, τὸ τῆς ἐλευθερίας ἀξίωμα διὰ τῶν αὐτοῦ πάλιν νευμάτων καταπλουτήσομεν. Ἐφη γοῦν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· « Ἐάν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μοῦ ἐστε, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἡ

V. 45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.

Postquam in superioribus demonstravit undenam bonus a malo distinguatur, nempe ex operibus, sicut ex fructu arbor, nunc et alio indicio idem præstat. Nam bonus, inquit, homo de bono thesauro cordis sui bona profert; qui autem secus est, nequitia scilicet et improbitate occupatam mentem habens; effundet prorsus quæ intus celabat. Nam quæ mente et corde sunt reposita, ea per decurrentem exterius sermonem exsiliunt. Itaque bene inoratus homo, congrua sibi loquitur; nequam vero et improbus jacentem intus impuritatem eructabit.

V. 46. Cur autem vocatis me, Domine, Domine?

Profecto uni congruit supremæ altissimæque naturæ, dominationis appellatio et actus: etenim rerum omnium dominatum tenet ac potentatum. « Unus enim Dominus, 205 una fides, unum baptisma 17. » Et rursus: « Etsi multi dii sint dominique multi in cælo ac terra, attamen nobis unus est Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia 18. » Unum itaque scientes natura sua vereque Dominum, cum Deo Patre regnantem Deum Verbum, sic illum nominamus. Sed enim, « Cur demum, inquit, vocatis me Dominum, » neque dicta mea exsequimini? Nam vere ab uno sanctorum prophetarum dictum fuit: « Si Pater ego, ubi est honor meus? Et si Dominus ego, ubi timor mei? filius patrem honorat, et servus dominum suum, ait Dominus omnipotens 19. » Damnosum itaque, et extremo supplicio dignum, nolle omnium Domino Christo subiacere. Quam rem tum ex aliis argumentis cognoscere licet, tum etiam ex iis quæ dicemus. Nempe fidelem servum eximiiis præmiis fuisse coronatum, contumacem vero et ignavum ad exteriores tenebras relegatum. Nam qui accepta talenta danti domino duplicaverunt, laudibus ornati fuere; at ignavum illum, qui datum talentum humi infudit dura et inexcusable sententia ferrii. Illud quoque prædictis adjungendum puto. Nam si voluerimus Servatoris nostri dictis obtemperare, eique servire, libertatis dignitatem, secundum ipsius item nutum, adipiscemur. Dixit enim creditibus in eum: « Si vos manseritis in doctrina mea, vere discipuli mei estis, et veritatem cognoscetis: veritas autem vos liberabit 20. » Ergo

17 Ephes. iv, 5. 18 I Cor. viii, 5, 6. 19 Malach. i, 6, 7. 20 Joan. viii, 32.

(1) Adhuc observa Cyrillum de Christo Deo contra Arianos prædicantem. Merito enim Cyrillus ab Eulogio Alexandrino apud Photium cod. 239, p. 857

dicitur per antonomasiam ὁ φύλαξ τῆς ἀκριβείας, ὁ θερμὸς τῆς ἀκριβείας ἐραστὴς· accuratæ fidei custos fervidusque amator.

libertatis donum obediendo lucratur. Talis est A apud eum servitus. Hæc nos hæredes Dei facit, et ipsius Christi cohæredes. Quod ipse denuo testatur dicens: « Omnis qui facit peccatum, servus est peccati ²¹. » Servi haud est perpetua in dominica domo mansio; filii contra perpetua. « Si ergo filius vos liberaverit, vere liberi estis ²². » Si ergo Dominum appellamus Servatorem omnium Christum, 206 quæ ipse dixit exsequamur. « Non enim quisvis, inquit, qui mihi dixerit, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed utique ille qui Patris mei cælestis voluntati obediverit ²³. » Quænam vero futura sit utilitas mandatis obediendi, quodnam item inobedientiæ damnum, ipse docuit Servator dicens:

V. 47, 48. *Omnis qui venit ad me, similis est homini ædificanti domum, etc.*

Homo obediens ac docilis, et qui non tam auditor legis est, quam auctor operum, firmissimam habebit in omni pulchro bonoque negotio stabilitatem, eritque similis domui bene stabilitæ, inconcussamque habenti fundamentum: adeo ut, etiamsi torrentis instar aut aquarum exundantiæ, tentationes incurrant, et cupiditatum nostrarum rabies, nihil infaustum experturus sit. Secus qui aures tantum Christi verbis præbet, nihil vero mente recondit, nec ullam præceptorum partem exsequitur, hic vicissim domui similis erit, quæ ad ruinam proxime vergit: pertrahetur enim quo non licet, impellente voluptate atque ad peccati foveas devehente. Oportet enim quotidiano exercitio nosmetipsos Dominicis in præceptis confirmare, ne tanquam aquarum violentia irruens voluptas, nutantia in nobis dogmata dissipet. Sed contrariis potius actibus inclarescat invicta virtus; ut nequaquam casu, sed victoria celebres evadamus. Nam celebris fit casus illorum qui plurima doctrina pollebant, si quando magno culmine decidunt. Miseros autem facit homines laborum negligentia, iudicii que languor et instabilitas. His sunt stultis illis similes, qui in infirmæ sententiæ suæ arena, spiritalis ædificii fundamentum locaverunt; quod pau-

207 CAP. VII.

V. 9. *Ne in Israele quidem tantam fidem inveni. Sancto igitur Dei decreto, ab ejus familiaritate*

²¹ Joan. viii, 34. ²² ibid. 35. ²³ Matth. vii, 21.

(1) Ad cap. vii, v. 4, hæc habentur in Latina Corderii catena. « CYRILLUS. Considera autem, ut uideorum quidem seniores voluerint Jesum ad ipsam donum venire illius qui eum invocabat, quasi

ἀλήθεια ἐλευθεροὶ ὑμᾶς. » Οὐκοῦν τῆς ἐλευθερίας τὴν δόσιν διὰ τῆς ὑπακοῆς κερδαίνομεν· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ὑπ' αὐτῷ δουλεία· τοῦτο καὶ υἱοὺς ἡμᾶς ἀποτελεῖ καὶ κληρονόμους Θεοῦ, καὶ συκληρονόμους αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτὸς σε πάλιν πιστώσεται λέγων· « Πᾶς ὁ ποιῶν ἁμαρτίαν, δούλος ἐστὶν τῆς ἁμαρτίας· » ὁ δὲ δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ υἱὸς δὲ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. « Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθρώσῃ, ὄντως· ἐλευθεροὶ ἐστέ. » Οὐκοῦν εἰ ἀεσπότην ὀνομάζομεν τὸν τῶν ἄλων Σωτῆρα Χριστὸν, ποιῶμεν ἃ λέγει· « Οὐ πᾶς γὰρ, φησὶν, ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ὅποια γε μὴν ἡ ὄνησις ἐν τῷ βούλεσθαι τηρεῖν τὰ προστεταγμένα, τί δ' ἂν γένοιτο βλάβος ἐν τῷ μὴ ὑποτάττεσθαι ὀφείλειν, αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ Σωτῆρ εἰπὼν·

Πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν, κ. τ. λ.

(A f. 112 b, B f. 68 b) Ὁ γὰρ εὐπειθὴς καὶ εὐάγωγος, οὐκ ἀκροατὴς νόμου γενόμενος μᾶλλον, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργων, ἐδραιωτάτην ἔξει τὴν στάσιν, τὴν ἐν παντὶ πράγματι καλῶ τε καὶ αγαθῷ· ἔσται δὲ οἰκία παραπλήσιος ἰδρυμένη καλῶς, καὶ ἀκατάσειστον ἐχούση τὸν θεμέλιον· ὥστε κἂν χειμάρρου δίκην ἦτοι πλημμύρας ὕδατων προσβάλλωσιν οἱ πειρασμοί, καὶ ἡ τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ἀγριότης, πείσεται τῶν ἀπεικτῶν οὐδέν. Ὁ δὲ μόνῃν ὑπέχων τὴν ἀκοήν οἷς ἂν λέγοι Χριστὸς, ἀπόθετον δὲ εἰς νοῦν ἔχων οὐδέν, οὔτε μὴν κατορθώσας τι τῶν κεκελευσμένων, ἔσται πάλιν οἰκία προσεοικῶς ἐτοιμοτάτη πρὸς πτώσιν· κατενεχθήσεται γὰρ ἐφ' ἃ μὴ θέμις, κατερευθίζουσης ἡδονῆς, καὶ εἰς τοὺς τῆς ἁμαρτίας ἐκφερούσης βέβρους. — (B f. 68 b) Δεῖ γὰρ διὰ τῆς καθ' ἡμέραν ἀσκήσεως βεβαιοῦν ἑαυτοὺς τοῖς τοῦ Κυρίου παραγγέλμασιν, ἵνα μὴ καθάπερ βιβαίων ὕδατων προσβαλοῦσα ἡδονή, σαθρὰ τὰ ἐν ἡμῖν δόγματα διασκεδάσῃ· ἀλλ' ἐνευδοκιμήσῃ τοῖς ἐναντίοις πράγμασιν, ἀκατάλυτος οὖσα ἡ ἀρετῆ· καὶ μὴ τῷ πτώματι περιφανεῖς, ἀλλὰ τῇ νίκῃ γενώμεθα. Περιφανὲς γὰρ καὶ τὸ πτώμα τῶν μεγάλα δεδιδαγμένων, ὅταν μεγάλων ἀποπίπτωσιν. Ἀθλοῦς δὲ ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἢ περὶ τοὺς πόνους ὀλιγοῦρα, καὶ τὸ τῆς κλίσεως σαθρὸν καὶ ἀδέβαιον· οὗτοί εἰσιν οἱ τοῖς μωροῖς ὁμοιωθέντες, οἱ ἐπὶ τῆς ψάμμου τῆς κατὰ τὴν γνώμην ἀδεβαιότητος, τὸν θεμέλιον τῆς πνευματικῆς τιθέντες οἰκοδομῆς, ὃν ὀλίγα ψεκάδες πειρασμῶν, καὶ βραχὺς χειμάρρους τῶν τοῦ πονηροῦ προσπαιγμάτων ὑφελεύσας, τὴν ὑποβάθραν διέλυσέ τε καὶ διεσκόρπισε, μηδὲ ὀλίγον ἐπισχόντα πρὸς τὴν βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα.

ΚΕΦ. Ζ'. (1)

Οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὕρει· (A f. 114) Ὅσῃ δὲ οὖν ψήφῳ Θεοῦ τῆς μὲν πρὸς

non aliter potuisset erigere decumbentem, nisi ad illum accessisset. Hic vero (centurio) credebatur, quod etiam absens posset id præstare. »

αὐτὸν οἰκειώτης ἀπόλιθεν ὁ Ἰσραὴλ· ἀντισέ-
κληται δὲ καὶ προσελήφθη τὰ ἔθνη, ἐτοιμότεραν
ἔχοντα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεῦειν εἰς αὐτόν. Καὶ
πιστώσεται πάλιν ἡμᾶς τοῦτο λέγων ὁ θεσπέσιος
Μελῶδός περὶ αὐτῶν· ποτὲ μὲν· « ὅτι τὴν ἐτοι-
μασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν, προσέσχε τὸ οὖς σου· »
ποτὲ δέ· « Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν, μετὰ
ταῦτα ἐτάχυναν. » Εἰ γὰρ καὶ πολλαὶ ἀμαρτίαι
ἦσαν βεβαρημένοι, ἀλλ' ὅμως ἐτάχυναν πρὸς παρα-
δοχὴν τῶν Χριστοῦ παιδευμάτων. Περὶ δὲ γε τοῦ
Ἰσραὴλ προφητικὸς φησι λόγος· « Ἀπόσεται αὐτοὺς
ὁ Θεὸς ὅτι οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλα-
νῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Νάιν.

(A f. 115 b) Ὅρα δὲ πῶς παραδόξως συνέρει πα-
ράδοξα. Καὶ ἐκεῖ μὲν καλούμενος ἀπαντᾷ· ἐνταῦθα
μὴ καλούμενος παραγίνεται· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐκάλει
ἐπὶ νεκροῦ ἀνάστασιν, ἀλλ' αὐτόκλητος ἐπὶ ταύτην
ἀφικνεῖται. Οἰκονομικώτατα δὲ μοι δοκεῖ, τῷ πρώτῳ
συνάψαι καὶ τοῦτο· οὐδὲν γὰρ ἦν τὸ ἀπεικὸς ἐν-
νοεῖν, ὡς ἐστήσεται τις ἐσθ' ὅτε τῇ τοῦ Σωτῆρος
δόξῃ μαχόμενος, εἶτα λέγων· Τί τὸ θαῦμα ἐπὶ γε τῷ
παιδί τοῦ ἑκατοντάρχου τετελεσμένον; Ἄρβωστος
ἦν, οὐ πάντως· ἐμελλε τελευτᾶν· καὶ τοῦτο γέγραφεν
ὁ εὐαγγελιστῆς· τὰ πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ τὰ πρὸς
ἀλήθειαν ἀφηγοῦμενος· ἵνα τοίνυν τὴν ἀκόλαστον
τῶν τοιοῦτων ἀποφράξῃ γλώσσαν, τεθνεῶτι τῷ νε-
νίσκῳ Χριστὸν ὑπαντῆσαι φησι, μονογενεὶ υἱῷ χή-
ρας· ἐλεεινὸν τὸ πάθος καὶ θρηγὸν κινήσαι δυνάμε-
νον, καὶ δακρύων ἀφορμᾶς· εἶπετο δὲ τῷ πάθει με-
θύουσα καὶ παρειμένη λοιπὸν ἡ γυνή, καὶ πολλοὶ σὺν
αὐτῇ.

Προσελθὼν ἤψατο τῆς σοροῦ.

(A f. 115 b) Διὰ τί δὲ οὐ λόγῳ μόνον ἐπλήρου τὸ
θαῦμα, ἀλλὰ καὶ ἤψατο τῆς σοροῦ; Ἴνα γνοίης ὡς
ἔστιν ἐνεργὲς πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου τὸ ἄγιον
σῶμα Χριστοῦ· σῶμα γὰρ ἐστὶ ζωῆς, καὶ σὰρξ τοῦ
πάντα ἰσχύοντος Λόγου καὶ τὴν αὐτοῦ πεφόρηκε δύ-
ναμιν. Ὡσπερ γὰρ σίδηρος ὀμίλησας πυρὶ, τὰ πυρὸς
ἐνεργεῖ, καὶ τὴν αὐτοῦ χρεῖαν πληροῖ, οὕτως, ἐπει-
δήπερ ἴδια γέγονε τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ τοῦ τὰ πάντα
ζωογονοῦντος, ταύτη τοι ζωοποιός τι καὶ αὐτὴ, καὶ
θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναιρετικῆ· ζωοποιὸν γὰρ τὸ
σῶμα Χριστοῦ εἶναι πιστεύομεν, ἐπεὶπερ ἐστὶ τοῦ
ζῶντος Λόγου ναὸς τε καὶ ἐνδιαίτημα, πᾶσαν ἔχον
αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Οὐκ ἤρκεσθη τοίνυν μόνῳ τῷ
προστάξαι, καίτοι λόγῳ κατορθοῦν εἰθισμένος ὅσαπερ
ἂν βούλοιο, ἀλλ' ἐπετίθει τῇ σορῷ καὶ τὰς χεῖρας,
δεικνύς ὡς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τὴν ζωοποιὸν ἐνέρ-
γειαν ἔχει.

*Ἐλαβε δὲ φόβος ἅπαντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν
θεόν, κ. τ. λ.*

(A f. 115 b, C f. 120 b) Μέγα καὶ τοῦτο παρά γε
ἀναισθητῶ καὶ ἀχαρίστῳ λαῷ· μικρὸν γὰρ ὕστερον
οὐδὲ προφήτην οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ πεφηνότα
νομίζουσιν αὐτόν· ἀλλὰ τὸν θανάτου καταλυτὴν θανά-
τῳ παραδίδωσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι τότε δὴ, τότε
κατέλυε θάνατον, ἦνίκα ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

²⁶ Psal. x, 17, sec. Hebr. ²⁷ Psal. xv, 4. ²⁸ Osee ix, 17.

A excidit Israel, cujus in locum vocati sunt et assum-
pti ethnici, utpote qui cor ad ei credendum para-
tius habebant. Rei item testis erit divinus Vates
de ipsis dicens, modo quidem: « Quoniam prepara-
tioni cordis eorum attendit auris tua²⁶; » modo
autem: « Multiplicatæ sunt infirmitates eorum,
postea acceleraverunt²⁷. » Quamvis enim peccatis
multis erant gravati, nihilominus ad recipiendas
Christi doctrinas festinaverunt. De Israele autem
propheticus ait sermo: « Repellet illos Deus, quia
ei non auscultaverunt, et erunt vagantes in gen-
tibus²⁸. »

V. 11. *Ibant in civitatem quæ vocatur Nain.*

Animadvertite quomodo miris mira connectit. Et
illic quidem vocatus occurrit; hic autem non voca-
tus, adest: nemo enim ipsum ad mortuum resusci-
tandum vocaverat, sed sponte ad id negotium venit.
Porro mihi videtur prudentissime priori miraculo
hoc etiam alterum copulavisse. Namque incredibile
non erat, consurrecturum aliquem Servatoris glo-
riæ adversarium, qui diceret: Quodnam, oro, in
centurionis puero patratum fuit miraculum? Infir-
mus erat, nullatenus tamen moriturus: scripsit ergo
hoc evangelista, gratiæ potius quam veritati velifi-
cans. Ut ergo intemperantem ejusmodi hominum
linguam cohiberet, mortuo adolescenti occurrisse
Christum sit, filio viduæ unico. Miserabilis casus
erat, et luctu commovendo, lacrymisque eliciendis
idoneus. Sequebatur suus lymphata mœrore ac
dolore resoluta mulier, multique cum ipsa.

V. 14. *Accedens tetigit loculum.*

Cur haud solo sermone miraculum perfecit, sed lo-
culum quoque tetigit? Nempè **208** ut scires efficax
esse ad hominis salutem sanctum Christi corpus.
Est enim corpus vitæ, caro omnipotentis Verbi,
quæ potentiam ejus portabat. Sicut enim ferrum igni
admotum vim ignis exserit, ejusque vice fungitur;
sic posteaquam caro propria facta est vivifican-
tis omnia Verbi, consequenter et ipsa est vivifi-
cans, mortisque et corruptionis destructiva. Nam
revera vivificum Christi corpus esse credimus, quo-
niam viventis Verbi templum est et habitaculum,
cunctam ejus efficaciam continens. Haud ergo
satis Christo fuit jubere, quanquam verbis quidquid
ei libuisset solebat efficere, sed manus quoque
loculo imposuit, demonstrans scilicet suum etiam
corpus vivifica potentia pollere.

V. 16. *Corripuit autem omnes timor, et magnifica-
bant Deum, etc.*

Magnum est hoc in stupido et ingrato populo; qui
paulo post neque prophetam neque ad gentis salu-
tem natam judicavit; sed mortis destructorem mortis
tradidit. Neque agnovit illum tum maxime mortem
vicisse, cum resurrectionem suam peregit.

V. 17. *Exiit hic sermo in universam Judæam a de eo.*

Neminem in tota Judæa latuit insperatum miraculum. Referunt autem hoc ipsi quoque sancto Baptistæ quidam de familiaribus ejus seu discipulis. Is autem duos ex universo numero delectos mittit ad Jesum, rogaturos eum, utrum ipse sit qui venturus est, an alium oporteat expectari. Sane non ignorabat beatus Baptista incarnatum Patris Verbum: cave hoc arbitraris; sciebat enim apprime hunc esse Christum venturum. Sed excogitavit percutum quid et artificiosum, quod haud parum videbatur discipulis suis profuturum. Nam qui nondum Christum noverant, sive ejus virtutem, et excedens omnia culmen, tacite fortasse mordebantur, dum ille miracula ederet, et gestarum rerum eminentia Baptistam vinceret. Quare et accesserunt aliquando invidia et mœrore tabescentes, et cor judaico morbo haud immune gerentes, **209** ac beato aiebant Baptistæ: Magister, qui tecum erat trans Jordanem, cui tu testimonium præbui, ecce baptizat, et ad eum cuncti veniunt. Nolebant scilicet quemcunque alium exercere baptismum, et se contra Joannis honorem extollere. Cæterum hi edocti sunt ab eo de Christi gloria eminente et excessu incomparabili. Audierunt enim dicentem illum: « Testes vos estis me dixisse, quod non sum Christus, sed ante illum nuntius missus. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui astans vocem ejus audit, gaudio effertur propter sponsi lætitiā. Hoc itaque gaudium meum metam attigit: illum oportet crescere, me autem minui ²⁷. » Neque idcirco dicimus eum aliqua sui parte imminutum. Sed modo aliquo id passus videtur beatus Baptista, dum Christi gloria semper cresceret, ipse autem beatus Joannes in humanæ conditionis modulo permaneret. Non enim fieri poterat ut aliquoversum ipse proficeret; cum interim Christus naturaliter Deus, et ex Deo Patre ineffabiliter genitum Verbum, modo incarnatum, in virtutem sibi congruam semper progrediens, omnibus esset admirationi. Ideo Joannes ait: « Illum oportet crescere, me autem minui. » Nam cum aliquis semper progreditur, alius vero in eodem statu perseverat, hic quidem minui videtur.

« Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » Τοῦ γὰρ δοκεῖ.

Ut ergo ad firmam excitaret fidem, erga illum videlicet, nutantes adhuc et necdum convictos eum esse Christum, ignorantiam simulat. Deinde mittit ad ipsum qui interrogarent: « Tu es qui venis, an alium exspectamus ²⁸? » Venturus autem quonam? dicent fortasse aliqui. Nonnulli certe interpretes sic intelligere malunt: nempè, quia ab Herodis sævitiā necem perlaturus Baptista erat, et quodammodo præcursorus Christo, et ad inferos prior descendurus, interrogat, aiunt, num is illuc etiam sit venturus, ad liberandum illos qui in tenebris et umbra

Ἐξῆλθεν ὁ λόγος οὗτος ἐν ὄλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ

(A f. 116, B f. 70 b, C f. 120 b) Ἐλαθε τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος οὐδένα τῶν ἐν ὄλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ ἀπαγγέλλουσι δὲ τοῦτο καὶ αὐτῷ τῷ ἁγίῳ Βαπτιστῇ τῶν ἐπιτηδεῶν τινὲς ἦτοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ δὲ δύο τινὰς ἀπολέγηδην ἀποκρίνας τῶν ἄλλων. πέμπει πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἐρωμήνους αὐτὸν, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, ἢ γοῦν ἕτερον προσδοκᾶσθαι χρῆ. Οὐκ ἠγνόησέ γε μὴν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Πατρὸς Λόγον· μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς· ἦδει γὰρ καὶ μάλα σαφῶς, διὲ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· εἰργάζετο δὲ τι σοφὸν καὶ εὐμήχανον, καὶ ὅπερ ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ὀνήσειν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ μαθητευομένους· οἱ μὲν γὰρ οὕτω Χριστὸν ἰδόντες, ἦτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, ἡρέμα πως καὶ ὑπεδάκνοντο, θαυματουργούντος αὐτοῦ καὶ ταῖς τῶν δρωμένων ὑπερβολαῖς νικῶντος τὸν Βαπτιστῆν. Καὶ δὲ προσῆσαν ποτε, φθόνῳ τε καὶ λύπῃ κατατετηγμένοι, καὶ νοσημάτων Ἰουδαϊκῶν οὐκ ἀμοιροῦσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν· ἔφασκιν τε τῷ μακαρίῳ Βαπτιστῇ· Ῥαββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρησας, ἴδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν· οὐ γὰρ ἤβηλον ἕτερόν τινα βαπτίζειν ὄλω, καὶ τῆς Ἰωάννου καταίρεσθαι τιμῆς· ἐδιδάσκοντο δὲ παρ' αὐτοῦ τῆς Χριστοῦ δόξης τὸ ὑπερκείμενον, καὶ τὴν ἀπαράβλητον ὑπερβολὴν. Ἦκουον γὰρ λέγοντος αὐτοῦ· « Αὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε ὡς εἶπον· Ἐγὼ οὐκ εἶμι ὁ Χριστός, ἀλλ' ὅτι ἀσταλαμένους εἶμι ἔμπροσθεν ἐκεῖνου. Ὁ ἔχων τὴν νόστον, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, χαρὰ χαίρει διὰ τὴν χαρὰν τοῦ νυμφίου· αὕτη οὖν ἡ ἐμὴ χαρὰ πεπλήρωται· ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » Καὶ οὐ δέπου φαμέν ὡς ἐλάτων αὐτοῦ γέγονε· κατὰ τι γοῦν ὄλω ὁ μακάριος Βαπτιστῆς, προσθήκην ἀεὶ δεχομένης τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, παρὰ γε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις μεμένηχεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Οὐ γὰρ ἦν ἐτέρωσέ ποι προελθεῖν αὐτὸν δύνασθαι ποτε· Θεὸς δὲ ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀποβῆθῃς γεννημένος ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, εἰς δύναμιν ἀεὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἀναφοιτῶν, παρὰ πάντων ἐθαυμάζετο ταύτη τοι φησί· ἀεὶ προκόπτοντος, ὁ ἐν ταυτῷ μεῶν, ἐλαττοῦσθαι

Ἴνα τοίνυν βεβαίαν ἐργάσθαι πίστιν, εἰς αὐτὸν ὀηλονότι, τοῖς ἐτι ὀκλάζουσι καὶ οὕτω πεπληροφρημένοις ὡς αὐτὸς εἶη Χριστός, προσποιεῖται τὴν ἀγωνίαν· εἶτα πέμπει πρὸς αὐτὸν ἐρομένους καὶ λέγοντας· « Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; » Ἐρχόμενος δὲ ποῦ; φαίεν ἂν ἴσως τινὲς. Καὶ δοκεῖ μὲν τισι τοιοῦτόν τι νοεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε, φησί, πρὸ τοῦ τιμιού σταυροῦ τὸν ἐκ τῆς Ἡρώδου σκαλιότητος θάνατον ὑπομένειν ὁ Βαπτιστῆς, προαποδημεῖν δὲ ὡς περ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς τὸν ἄδην ἀφίξεως προβαδίζειν ὡς πρόδρομος, ἐρωτᾷ

²⁷ Joan. III, 28-30. ²⁸ Matth. XI, 3.

φθόν, εἰ αὐτὸς ἤξει κάκεισε, λυτρωσίμενος τοὺς ἐν
 σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου. Ἐκβλητος δὲ παντελῶς ἡ
 τοιάδε δόξα (1)· οὐδαμῶς γὰρ εὐρήσομεν τὴν θεό-
 πνευστον Γραφὴν ἀπαγγεῖλαισα, ὅτι καὶ τοῖς ἐν ᾗδῃ
 πνεύμασι προκατήγγειλε τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀφίξιν· ὁ
 μακάριος Βαπτιστῆς. Ἄλλ' ἔς δὲ κάκεινο εἰπεῖν· ὁ
 ὄλην γὰρ ἄπαξ οὐκ ἠγνοηκώς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰ-
 κονομίας τοῦ Μονογενοῦς τὴν δύναμιν, ἦδει πάντως
 ποῦ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ὅτι καὶ τοὺς ἐν ᾗδῃ λυτρώσε-
 ται, καὶ αὐτοῖς ἐπιλάμψει χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς
 γενόμενος θανάτου, ἵνα, ὡς Παῦλος φησι, καὶ νεκρῶν
 καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Τί οὖν ἄρα βούλεται νοεῖν,
 ἐρωτῶν καὶ λέγων· « Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον
 προσδοκῶμεν; » Ἐφην, ὅτι πλάττεται τὴν ἀγνοίαν
 εἰκονομικῶς, οὐκ ἵνα μάθοι μᾶλλον αὐτὸς· ἦδει γὰρ
 ὡς πρόδρομος τὸ μυστήριον· ἀλλ' ἵνα πληροφόρη-
 θεῖεν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὅση τις ἐστὶν ἡ τοῦ Σωτῆρος
 ὑπεροχή· καὶ ὅτι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὁ λόγος
 τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Κύριον ἤξοντα προμεμήνυκεν·
 οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἦσαν οἰκέται, προαπεσταλμένοι
 Δεσπότου, ἐτοιμάζοντες τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὰ γέ-
 γραπται. Ἐκλήθη τοίνυν διὰ τῶν προφητῶν ὁ ἐρχό-
 μενος, ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ Κύριος. Ψάλλει γοῦν
 ὁ προφήτης Δαβὶδ, καὶ φησιν· « Εὐλογημένος ὁ ἐρχό-
 μενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, τουτέστιν ἐν δόξῃ θεοπρο-
 πεί, καὶ ἐν κυριότητι καὶ ὑπεροχῇ τῇ πάντων ἐπ-
 ἔκεινα. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς καταμεμήνυκεν ἐφεξῆς,
 εἰπὼν· « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Ἦλθε μὲν
 γὰρ Μωϋσῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ἐστρατήγησε τῶν ἐξ Ἰσ-
 ραὴλ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ· καὶ καθεξῆς, οἱ μακά-
 ριοι προφήται, καὶ οὐδεὶς ἐκείνων ἐν ὀνόματι Κυ-
 ρίου τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπιλάμψαι λέγεται. Θεὸς δὲ Κύ-
 ριος ὢν φύσει καὶ ἀληθῶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λό-
 γος, ἐπέφανεν ἡμῖν· οὕτως αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
 ὠνόμαξε, λέγων Ἀβδακούμ τῷ προφήτῃ· « Ἐτι μι-
 κρὸν ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ χρονεῖ. » Ναὶ μὴν καὶ
 δι' ἐτέρου προφήτου πάλιν ὡδὲ φησιν ὁ μονογενὴς
 τοῦ Θεοῦ Λόγος· « Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ
 Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν
 μέσῳ σου, λέγει Κύριος· καὶ καταφύξονται ἔθνη
 πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ
 ἔσονται αὐτῶν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. »
 Ὁ δὲ καὶ εἰς πέρας ἐκθεσηκός, δι' αὐτῶν ἔστιν ἰδεῖν
 τῶν πραγμάτων· οὐκοῦν ὡς ἐκ γὰρ τῆς θεοπνεύστου
 Γραφῆς τὸ ὄνομα λαβὼν ὁ θεοπέσιος Βαπτιστῆς,
 ἐρομένους ἀπέστειλεν τῶν αὐτοῦ γνωρίμων τινάς,
 εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος.

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε πολλοὺς.

(A f. 116 b) Εἰδὼς τοίνυν ὅτι Θεὸς ὢν τὴν διά-
 νοίαν, μεθ' ἧς αὐτοῦς ἐπαμψεν ὁ Ἰωάννης, καὶ τὴν
 οἰκονομίαν τοῦ πράγματος, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκεί-
 νων ἀφίξεως, κατ' ἐκεῖνο δὴ μάλιστα τοῦ καιροῦ,
 πολλαπλασίως τῶν ἤδη γεγενημένων εἰργάζετο τὰς

²⁰ Rom. xiv, 9. ²¹ Psal. cxvii, 26. ²² ibid. 27.

(1) Vidimus in *Spicilegio Rom.* t. IX, p. 685, seqq. hanc modo repudiata a Cyrillo sententiam de Joanne prædicatore apud inferos adfuturi mox

A mortis jacebant. Atqui repudianda prorsus hæc
 sententia est. Nusquam **210** inspiratam Scriptu-
 ram comperiemus narrantem, quod etiam detentis
 in inferno spiritibus prænuntiaverit Servatoris ad-
 ventum beatus Baptista. Quanquam et illud ver-
 dicatur, haud sane eum ignorasse omnem incarnati
 Unigeniti dispensatoriam vim, probeque præ cæteris
 novisse, Christum jacentes item apud inferos redem-
 pturum, atque illos splendore suo illustraturum;
 gratia nempe Dei factum morti prorsus superiorem,
 ut quemadmodum Paulus ait ²⁰, mortuorum simul
 ac vivorum dominaretur. Quid ergo intelligit, dum
 interrogans dicit : « Tu es qui venis, an alium ex-
 spectamus? » Jam dixi inscitiam ab eo prudenter
 simulari, non ut ipse aliquid disceret, nam ut
 præcursor mysterium noverat, sed ut suis persuade-
 retur discipulis quanta esset Servatoris eminentia :
 et quod inspiratæ Scripturæ sermo hunc quidem
 Deum ac Dominum venturum prædixit; cæteri vero
 omnes servi fuerint, principi præcedentes, Do-
 mino viam parantes, uti scriptum est Igitur a pro-
 phetis appellatus fuit qui venit universalis Servator
 ac Dominus. Quamobrem David propheta psallit :
 « Benedictus qui venit in nomine Domini ²¹, » id
 est cum gloria Deo digna, et dominatu ac sublimi-
 tate cunctos excedente. Idque denuo idem paulo
 inferius significavit dicens : « Deus Dominus, et
 illuxit nobis ²². » Venit quidem Moyses, et post eum
 dux fuit Israelitarum Josue Navi filius. Exin beati
 prophetæ; nemoque horum in nomine Domini il-
 luxisse terræ incolis dicitur. Dominus autem Deus
 cum sit vere propriaque natura unigenitum Dei
 Verbum, nobis apparuit. Sic illum Deus Pater no-
 minavit, dicens Habacuco propheta : « Paulo post
 veniens veniet, et non tardabit ²³. » Imo et per alium
 prophetam sic rursus dicit unigenitum Dei Verbum :
 « Gaude et lætare, filia **211** Sion; quia ecce ego
 venio, et in medio tui habitabo, dicit Dominus : mul-
 tique populi ad Dominum confugient die illa : eroque
 illorum Deus, et ipsi erunt meus populus ²⁴. » Quod
 equidem ad exitum esse deductum, ex factis cogno-
 scere possumus. Ergo veluti ex inspirata Scriptura
 sumpto hoc vocabulo divus Baptista, mittit de suis
 familiaribus qui interrogent, utrum ipse sit qui
 venit.

V. 21. In ipsa autem hora multos curavit.

Cognoscens itaque, utpote Deus, qua mente misisset eos Joannes, reique rationem, et adventus illorum causam; namque illo potissimum tempore longe plura prioribus patrarat miracula, multosque sanaverat; haud equidem ut Joannem doceret, cur enim

²³ Habac. ii, 3. ²⁴ Zachar. ii, 10.

Christi, non contemnendam visam esse antiquis patribus Origeni, Hippolyto, nec non Eusebio Alexandrino, qui de illa sermones scripsit.

jam persuasum urget? sed ut præsentes hos et adhuc dubitantes firmaret. Ili ergo cum hærentis ei magnificentiæ spectatores oculati fuissent, multamque animo hausissent virtutis et potentiæ admirationem, tandem interrogant, Joannis veluti verbis dicentes, num ipse esset qui venit? Hoc loco observa, quæso, egregiam Servatoris prudentiam. Non enim diserte dixit, Ego sum; sed illos potius ad gestarum rerum suasoria argumenta amandat, ut idoneo modo fidem erga se contrahentes, ad eum qui ipsos miserat reverterentur: quamobrem hand verbis sed mittentis menti respondit. Euntes enim, inquit, renuntiate Joanni quæ a prophetis quidem audistis, per me autem peracta vidistis. Illa enim consulto hoc maxime tempore operabatur, quæ ab eo actum iri, cum ad nos veniret, prophetæ nuntiaverant. Quænam vero hæc? cæcorum medela, leprosorium mundatio, surdis reddita auditio, mortuorum suscitatio, et reliqua. Quibus addit Deo dignam clausulam: « Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me. » Quid enim aliud his verbis demonstrare **212** voluit, nisi palpebras suas, ut ait divus David ²⁴, scrutari filios hominum; et quæ ipsi in cordibus suis versant, nequaquam oculos ejus fugere? Ipsi enim palam scandalizati fuerant. τὰ ἐν καρδίᾳ αὐτοῖς στρεφόμενα τοὺς ὀφθαλμοὺς σκανδαλιζόμενοι.

V. 24. *Cæpit de Joanne dicere ad turbas.*

Kursus enim in his observa quam prudenter Servator se gesserit. Grandem ac prolixum de sancto Baptista sermonem commovit: sed enim illam, unde is credibiliter lædi poterat, definitionem muneris vitat: dicens autem plus esse illum quam prophetam, admirabilem jam amabilemque audientibus demonstrat. Deinde postquam ipsum ceu existentis virtutis imaginem, inter filios mulierum præstantissimam, proposuerat, majus aliud bonum ex adverso ponit, hominem videlicet qui nuper (cælorum) regno fuerit initiatus, et in filium Dei per Spiritum regeneratus. Etenim cælorum regnum, Spiritus impertitionem esse dicimus, juxta illud: « Regnum cælorum intra vos est ²⁵. » Major est ergo quolibet mulieris nato, is qui Spiritus regeneratione honoratus fuerit. Ili enim adhuc vocantur carnis filii, hi autem patrem suum dicunt omnium Deum; neque jam mulierum sunt nati, ut Joannes et qui ante ipsum, sed ex Deo geniti, et divinæ consortes facti

²⁴ Psal. x, 5. ²⁵ Luc. xvii, 21.

(I) Divus Thomas in catena hoc loco ita habet. « CYRILLUS. Conjecit Dominus tanquam hominum secreta cognoscens, aliquos dicturos: Si usque hodie ignorat Joannes Jesum, qualiter eum ostendebat nobis dicens: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? » Ut igitur sanaret hanc passionem quæ eis acciderat, damnium quod ex scandalo procedebat, exclusit. Unde dicitur: « Et cum discessissent nuntii Joannis, cæpit dicere ad turbas, » etc. Paulo post sequitur ibidem alius Cyrilli locus, sed parum felici translationis genere obscuratus. « CYRILLUS. Qualiter ergo tanta sedulitas religionis, ut

A θεοσημείας, καὶ πολλοὺς ἰθεράπευσεν· οὐκ ἐκείνους διδάσκων, πῶς γὰρ τὸν πεποισμένον; ἀλλὰ τοῦτους τοὺς ἀμφιδάλλοντας. Γεγονότες οὖν ἄρα τῆς ἐνούσης μεγαλοπρεπειᾶς ἐπόπται καὶ ὁρωροί, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας; ἐν ἑαυτοῖς συλλέξαντες, προσάγουσι τὴν ἐρώτησιν, ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, Εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; Ἐνταῦθά μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οικονομίας τὸ εὐτεχνές· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔφη τὸ, Ἐγὼ εἰμι, ἀλλ' ἀποφέρει μᾶλλον αὐτοὺς εἰς τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφориαν, ἵνα εὐαφρόμως τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραδεξάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ πέμφαντος ἀπακρίνατο. Πορευθέντες γὰρ, φησί, ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἅπερ ἴκούσατε μὲν διὰ τῶν προφητῶν, εἴδετε δὲ πληρωθέντα δι' ἐμοῦ: Ἐκεῖνα γὰρ οικονομικῶς εἰργάζετο κατ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ, ἅπερ αὐτὸν ἐπιτελέσειν, ὅταν ἴχοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφήται διηγγεῖλον. Τίνα δὲ ταῦτα; Τυφλῶν διάρθρωσις, λεπρῶν κάθαρσις, κωφῶν ἀκοή, νεκρῶν ἔγερσις, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐφ' οἷς ἐπάγει θεοπρεπῶς: « Καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐάν μη σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί (1). » Τί τοῦτο λέγων, ἢ δεῖξαι βουλόμενος, ὡς καὶ αὐτοῦ τὰ βλέφαρα, ἧ φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ, ἐξετάζει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐκείνου διέφυγεν οὐδαμῶς; αὐτοὶ γὰρ ἀντικρυσ οἱ

Ἦρξατο λέγειν πρὸς τοὺς δούλους περὶ Ἰωάννου:

(A. f. 118) Ὅρα δὲ πάλιν ἐν τούτοις ὁσὴν ἐποιήσατο τὴν οικονομίαν ὁ Σωτῆρ. Πολὺς αὐτῷ καὶ μακρὸς περὶ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κεκίνηται λόγος· τὴν μὲν γὰρ, ὅθεν ἦν εἰκὸς ἀδικηθῆσεσθαι πῶς αὐτὸν, ἀπεκρούσατο δόξαν· προφήτου δὲ τι πλεόν ἔχειν εἰπῶν, ἀξιοθαύμαστον ἦδη καὶ ἀξιέραστον τοῖς ἀκρωμένοις ἔδεικνυεν. Εἶτα εἰκόνα ὡσπερ αὐτὸν ἀναθεὶς τῆς ἐνούσης ἀρετῆς, ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἔχουσαν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπαρτίθησι τὸ μειζόνως ἀγαθόν, τὸν ἄρει τῆς βασιλείας ἀψάμενον, καὶ εἰς Υἱὸν ἀναγεννηθέντα Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· βασιλείαν γὰρ οὐρανῶν τὴν τοῦ Πνεύματος; ὅσιν εἶναι φαμεν, κατὰ τὸ· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι. » Μειζὼν οὖν ἄρα παντὸς γεννητοῦ γυναικὸς, ὁ τῆ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει τετιμημένος· οἱ γὰρ εἶτε τέκνα καλοῦνται σαρκὸς, οἱ δὲ πατέρα τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐπιγράφονται, οὐκέτι χρηματίζοντες γεννητοὶ γυναικῶν, ὡς Ἰωάννης καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννη-

carnales passionem subiceret, ad tantam ignorantiam deveniret, nisi ex mentis levitate, quam non asperitates sed illecebræ mundanæ delectant? Igitur si velut non colentem deliciosa Joannem imitavimus, date ei robur continentiae competens; si vero nihil amplius debetur honestæ conversationi, quid, omissa reverentia delicatarum, incolam deserti, vileque tegumen, et camelorum vellus miramini? » Et mox denuo. CYRILLUS. Sed forte inconveniens est circa hoc excusare Joannem; fatenim enim eum imitabilem esse; unde subdit: « Sed quid existis videre? » etc.

θέντες, καὶ θείας κοινωνοὶ γενόμενοι φύσεως. Οὐκ οὖν κἀν ἐλάττωτες ὤμεν τῶν τῆν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην κατορθωκότων, κατὰ γε τὴν τῆς ζωῆς ἀγιότητα φημι, ἀλλ' ἐν μείζονι γεγονάμεν διὰ Χριστόν. Μεμνησθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καίτοι τοιοῦτος ὑπάρχων εἰς ἀρετὴν ὁ Βαπτιστής, ὁμολογεῖ σαφῶς ἐν χρειᾷ καθεστηκέναι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· « Ἐγὼ γάρ, φησι, χρειᾷν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. » Οὐκ ἂν δὲ ἐδεήθη, εἰ μὴ τι πλεόν ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης ὑπερκείμενον. Κάκεινο δὲ τὸ, ἐκ τῶν Ἰωάννου ἡμερῶν τῆν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάξασθαι, οὐκ εἴρηται ὡς οὐδενὸς πρὸ αὐτοῦ ταύτην ἀρπάσαντος. Ποῖ γάρ ποτε τῶν προφητῶν ἡ ἐλπὶς πληχθεῖται; τί δὲ ὁ τοσούτος τῶν ἁγίων πράξει χάρις; εἴπερ ἔξω τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείσεται; Ἄλλ' ὅτι κατὰ τὸν Ἰωάννου καιρῶν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος δόσις, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστεως ἀρπάσσεται.

Ἄλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; κ. τ. λ.

(B f. 71 b). Μὴ σχῆμα ἔχει περιθλεπτον; μὴ βασιλικὸν ἀξίωμα; μὴ βασιλικὰς εἶχεν ἐντολάς; καὶ γράμματα, καὶ δόγματα, καὶ νόμους ἀπεφέρετο βασιλικούς; μὴ λαμπρὸς ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον; Οὐχὶ φέρων ἱμάτιον ἀφόρει; οὐκ αὐτοσχέδιον εἶχε τροφήν; Μὴ τι τοιοῦτον προετρέψατο ὑμᾶς ἐκεῖ ἀπελθεῖν; Εἰ δὲ ὡς εἰς προφήτην χρησίμως ἐξήλθετε, ναὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισσώτερον προφήτου. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης προλάγει μόνον, οὗτος δὲ οὐ μόνον ἤξοντα προμεμήλωνεν, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν, εἰπὼν· « Ἴδε ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ ἀφρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου (1). » Ἄγγελος δὲ τὸν Ἰωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι ἦν ἄγγελος, ἐνθροῦσις γὰρ ἦν τῆν φύσιν, ἀλλ' ὅτι ἄγγελος ἔργων ἐποίησεν, ἀγγέλιον τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν. Ἔτα τὸ; « περισσώτερον προφήτου, » παρεπιθέμενος, τὸ, « Ἴδοι ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου ἐμπροσθέν σου, » διηγείται. Μείζων γὰρ προφήτου ὁ μαρτυρούμενος ὑπὸ Θεοῦ, ὅτι ἄγγελος αὐτοῦ ὢν, ἀποστέλλεται πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, κατασκευάσων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Μαρτυρία γὰρ μεγάλη περὶ Ἰωάννου, « καὶ περισσώτερον προφήτου. » Ὅτι προφητευομένου τοῦ Χριστοῦ ἐλευσεσθαι, καὶ οὗτος συμπροφητεῦθη αὐτῷ, ὡς προελευσόμενος αὐτοῦ ὁ ἄγγελος.

Μείζων ἢ γεννητοῦς γυναικῶν προφήτης Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ οὐδεὶς ἔστιν.

(B f. 72). Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἰωάννης, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ὄσοι πρὸ αὐτοῦ γεγονάκειν, γεννητός ἐστι γυναικίς· οἱ δὲ τὴν πίστιν προσηκάμενοι, οὐδέτι γεννητοὶ γυναικῶν, ἀλλ' υἱοὶ Θεοῦ χρηματίζονται· « Ὅσοι γάρ, φησιν, ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Καὶ ὁ Πνεῦλος· « Ὅσοι δὲ ἔσται υἱοὶ, ἐξαιρέσειεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ

¹¹ II Petr. i, 4. ¹² Matth. iii, 14. ¹³ Joan. i, 29.

(1) Hic fere inserendum quod est apud D. Thomam in catena : « CRILLUS. Cum igitur et a loco, et a vestibulis, et ex concursu hominum morem ejus

naturæ ». Itaque etiamsi forte minores simus illis qui sub lege justifuerunt, quod attinet, inquam, ad vitæ sanctitatem, attamen per Christum majore gradu sumus. Illud quoque necessario meminimus, quod quamvis tanta esset Baptista virtute ornatus, nihilo tamen minus palam constietur, sancto se baptismate indigere : « Ego enim, inquit, a te debeo baptizari ». Non **213** autem debulisset, nisi in illo majus aliquid fuisset, et justitiam legis transcendens. Jam et illud, a diebus Joannis caelorum regnum rapi, non ideo dicitur quasi nemo ante illum id rapuerit. Alioqui, quoniam prophetarum spes abiisset? quid ageret tantus sanctorum chorus, si extra regnum caelorum versaretur? Sed ideo id dictum est, quia Joannis tempore, et deinceps, Spiritus gratia, et per sanctum baptismum in Deo regeneratio, fidei merito rapitur.

V. 25. Sed quid existis videre? etc.

Num vestem habebat spectabilem? num regalem dignitatem? num regia mandata habebat? num denique litteras, edicta, leges, regis instar promulgabat? num externa splendidus erat specie? Nonne potius cilicium gestabat? nonne fortuito cibo utebatur? Num hujusmodi aliquid suasit vobis ut ad illum pergeretis? Quod si veluti ad prophetam opportune ivistis, utique alio hunc esse plus quam prophetam. Nam propheta praedicit tantummodo, hic autem non eventura solum portendit, sed et demonstravit, dicens : « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ». Angelum autem appellat Joannem, non quod angelus esset, erat enim natura homo, sed quia angeli fungebatur munere, Christianuntians praesentiam. Deinde verbis « plus quam propheta » dictum illud explanat, « Ecce ego mitto angelum meum ante te ». Major enim quam propheta est is quem Deus testatur tanquam angelum suum mitti ante faciem Christi, viam ejus paraturum. Certe magnum de Joanne testimonium verba sunt « plus quam propheta. » Quia nempe edito de venturo Christo vaticinio, de Joanne simul praedictum est, fore ut ei praecedat tanquam angelus.

V. 28. Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est.

Beatus quidem Joannes, sicut omnes **214** qui ante eum exstiterunt, natus de muliere est. At hi qui fidem receperunt, haud jam filii mulierum, sed Dei sunt. « Quotquot enim eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, sed ex Deo nati sunt ». Et Paulus : « Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem : Abba, Pater ». Cum

¹⁴ Malach. iii, 1. ¹⁵ Joan. i, 12. ¹⁶ Galat. iv, 6.

descriperit, introducit prophetæ testimonium dicens : Hic est de quo scriptum est, Ecce mitto angelum meum. »

enim revixit Christus, spoliatis inferis, tunc credentibus in se adoptionis in filios Spiritum dedit, atque ante omnes discipulis suis. « Insufflavit enim in eos, dicens: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, » et reliqua⁴¹. Nam quia omnino facti sunt divinæ consortes naturæ⁴², Dominico et universaliter potestativo Spiritu accepto, ideo congrua Deo dignitas eisdem collata fuit, remittendi, inquam, peccata quorum voluerint, aliorum vero retinendi. Quod vero ante hunc ejus adventum nondum esset apud homines adoptionis in filios Spiritus, sapientissimus demonstrat evangelista Joannes, dicens: « Nondum enim erat Spiritus sanctus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus⁴³; » quo loco gloriam dicit resurrectionem a mortuis, et in cælos reditum. Illic enim redux unigenitum Dei Verbum misit ad nos pro se Paracletum, atque in nobis per eum manet. Quod nos docuit, dicens: « Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos⁴⁴. » Superest ergo, ut etiamsi forte minorem haberemus justitiam quam ii qui in lege justi fuerunt, de vitæ, inquam, honestate loquor, in majoribus inter filios mulierum sumus propter Christum.

V. 32. *Similes sunt pueris sedentibus in foro.*

Erat fortasse ludi quoddam genus apud Judæorum pueros ita se habentis: Duas in partes puernum multitudo discriminabatur, quorum alii mundi hujus ridebant tumultum, et insanarum rerum cursum; alii terribilem præcipitemque in contrarium versam vicem; et pars quidem tibiis canebant, **215** pars lugebat: sed neque canentibus ac lætantibus, hi qui lugebant delectabatur; neque vicissim lugentibus, hi qui tibiis tenebant se conformabant. Deinde invicem quodammodo imputabant inimicicordem animum atque incompositum. Hujusmodi aliquid contigisse Judæorum populo ac ejus principibus, Serrator affirmabat. Venerant enim prophete tristia futura prædicentes, et luctu digna. Mox post illos venit Christus atque apostoli, tibiis instar, prædicationem regni occinentes, et pœnitentiæ gratiam. Sed præduro corde Judæi non solum non genuerunt auditis prioribus, sed ne coram quidem posterioribus saltaverunt, nullum scilicet virtutis actum exponentes.

V. 35. *Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum.*

Quoniam nemum ratione pertraheris ad fidem, Pharisæe insipiens, qui omnia indiscrete vituperas, nihilque laude dignum existimas? Antevit Serratori beatus Baptista, « Pœnitentiam agite, » dicens; « appropinquavit enim regnum cælorum⁴⁵. » Profecit is erat persuadendo idoneus, qui in tam splendido et admirando vitæ genere testimonium præ-

A ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κρέζον, Ἄββδ, ὁ Πατήρ. Ὅτε γὰρ ἀνεβίω Χριστὸς σκυλεύσας τὸν ἄδην, τότε τοὺς πιστεύουσαν εἰς αὐτὸν τὸ τῆς υἰοθεσίας δέδωκε Πνεῦμα, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τοὺς οικειοὺς μαθηταῖς: « Ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς, λέγων· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλος γεγονάσι θείας κοινωνοὶ φύσεως, τὸ Δεσποτικὸν καὶ καταξουσίαν τῶν ἄλων πλουτήσαντας Πνεῦμα, ταῦτη τοι καὶ θεοκρατῆς ἀξίωμα περιέθεκεν αὐτοῖς, τὸ ἀφίεναι φημι τὰς ἁμαρτίας ὧν ἂν βούλωνται, κρατεῖν δὲ καὶ τὰς ἐτέρων (1). Ὅτι δὲ πρὸ τῆς ἀναφοιτήσεως οὐκ ἦν ἐν ἀνθρώποις τῆς υἰοθεσίας τὸ Πνεῦμα, ὁ πάντοπος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης; δηλοῖ, λέγων· « Οὐδέπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη· »

B δόξαν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν λέγων. Ἐκτεῖ γὰρ ἀναφοιτήσεως ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐπεμψεν ἡμῖν ἀπὸ ἑαυτοῦ τὸν Παράκλητον, καὶ ἐν ἡμῖν ἔστι δι' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Ἐάν μὴ ἀπέλω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. » Λοιπὸν οὖν κἂν ἐλάττωσ ὤμεν τῶν τῆν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην ἐχόντων, κατὰ γε τὴν τῆς ζωῆς ἀσπειρήτα φημι, ἀλλ' ἐν μείζονσι γεννητῶν γυναικὸς διὰ Χριστόν.

Ὅμοιοι εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθήμενοις.

(A f. 148 b, B f. 73, C f. 124 b). Ἦν τάχα ποσὴ παιγνίου τις τρόπος παρὰ τῶν Ἰουδαίων παισὶν οὕτως ἔχων· Εἰς μέρη δύο πληθὺς παιδίων ἐτέμετο, ἃ καὶ τὴν τοῦ βίου γελῶντα εὐδην καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πραγμάτων τὸ ἀνώμαλον, καὶ τῶν ἐτέρων τὴν εἰς ἕτερα δεινὴν καὶ ἀθρήαν μεταβολὴν, τὰ μὲν ἤβλουσαν τὰ δὲ ἐθρήνουσαν· ἀλλ' οὕτως τοῖς ἀλλοῦσι καὶ χείρουσιν οἱ θρηγνούντες συνηδοντο, οὕτως μὴν τοῖς κλαίουσιν οἱ τὸν αὐτὸν ἔχοντες, συνεπλάττοντο. Εἶτα ἀλλήλοι; ἐνεκάλουσαν τρόπον τινὰ τὸ ἀσυμπαθὲς; ἤγουν ἀδιάθετον. Τοιοῦτόν τι πεπονημένοι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμον ὁμοῦ τοῖς προσετιηκόσιν, ἰσχυρίζετο Χριστός. (B f. 73) Ἦλθον γὰρ οἱ προφηταὶ τὰ ἐσόμενα προαναφανούντες σκυθρωπῆς, καὶ πρὸς; θρήνον διαγεγραμμένον· εἶτα μετ' ἐκείνου; ἐλάλθουσαν ὁ Χριστός, καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐλοῦ δίκην ἐξηχούντες τὸ τῆς βασιλείας κήρυγμα, καὶ τὴν χάριν τῆς μετανοίας. Ἄλλ' οἱ σκληροκαρδιοὶ Ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐκόφασαν ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἀλλ' οὐδὲ ὥρῃσαντο ἐπὶ τοῖς δευτέροις, μηδὲν ἔργον ἀρετῆς διαπραξάμενοι.

Ἐλάλθουσαν γὰρ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, μήτε ἀφρον ἐσθίων μήτε οἶνον πίνων.

(A f. 148 b, B f. 73). Διὰ ποίου πράγματος ἐγγηνηθησὴ πρὸς πίστιν, ἀεύνετε Φαρισαῖς, πάντας διασῶρων ἀκακίτας, καὶ οὐδὲν ἀξίων ἐπαινεῖν; Προσβάδεις τοῦ Σωτήρος; ὁ μακάριος Βαπτιστής, « Μετανοεῖτε, » λέγων, « ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἀξίωχρεως ἦν εἰς τὸ εὐνεσθαι κίβηται, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς οὕτω λαμπρῆς καὶ ἀξιαγάστου

⁴¹ Joan. xx, 22. ⁴² II Petr. i, 4. ⁴³ Joan. vii, 30. ⁴⁴ Joan. xvi, 7. ⁴⁵ Matth. iii, 2.

(1) En pœnitentiæ sacramentum sacerdotibus commissum a Christo per sanctum Spiritum.

ζωῆς μαρτυρούμενος· εἶτα κηρίζειν τὸν τοιοῦτον ἀποτολμᾶς, ὃς ἔδει μᾶλλον τοῦ παντός ἀξιοῦσθαι θαύματος· δαιμονῶν ἔφης τὸν κατανεπερούonta ταῖς ἀσυνταξίαις τῆς ἀμαρτίας τὸν νόμον, τὸν φαυλοῦντα τοῖς μέλεσι τῆς σαρκός, καὶ ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἡμῶν· Ὁδὸς ἦν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας. Ἰδόμεν δὲ καὶ τὸν ἑτερον, ὃς δοκεῖ πως τὴν ἐναντίαν ἰάναι τριβὸν τῆς τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ πολιτείας. Οὐκ ἦν ἐν ἐρήμῳ Χριστός, ἐν ἔσται δὲ μᾶλλον ἐποιεῖτο τὴν διατριβὴν ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· καὶ ἡ διαίτα δὲ οὐ σκληραγωγίαν εἶχε τοιαύτην, ὅποια τις ἦν ἡ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ. Ἄρ' οὖν ἐπαινεῖς κἄν τούτον; Οὐδαμῶς· γέγονας δὲ φιλαίτιος; καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Ἐφης γάρ· Ἐδοῦ ἀνθρώπος φάγος καὶ οἰνοπότης. » Πού δὲ τοῦτο δεικνύειν ἔχεις; Καί τοι· Μαρίας καὶ Μάρθας ὑποδεξαμένων ἐν Βηθανίᾳ ποτὲ, εἶτα καὶ τῶν ὀνομασμένων περὶ πολλὴν διακονίαν περισπωμένης, ἀνακόπτων ὁρᾶται Χριστῷ; τὸ πέρα μέτρου, καὶ καταβρῦθμίζων ἡμᾶς; εἰς αὐτάρκειαν· ἔφη γάρ· « Μερικῶς καὶ τυρβάζει περὶ πολλὰ· » ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεία, ἢ ἑνός. Ἦν δὲ τοιοῦτος ἀεὶ τε καὶ πανταχοῦ. Τελώναις δὲ συνηλιζέτο, ἀνάλωτος ὢν αὐτὸς· ἀμαρτίας παντελῶς· ἔφη γάρ· « Τίς ἐξ ὧμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας; » Οὐκ οὖν οὐδὲν ἂν ἠδικήθη καὶ συνὼν ἀμαρτωλοῖς, τῶναντίον δὲ πάσης αὐτοῖς ὠφελείας καὶ σωτηρίας ἐγένετο πρόξενος· ἔλεγε γάρ· « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Ὑμᾶς μὲν γάρ ὁ δὲκ Μωυσέως νόμος μὴ συνδιαίτασθαι πονηροῖς ἐκέλευσεν, ἵνα μὴ ὡς ἀσθενεῖς καὶ πρὸς ἀμαρτίαν εὐκολοί, ῥιζίως εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ἀσεβείας ἐμπίσσητε βυθόν. Εἰ γὰρ ἔδραϊοι ἦτε πρὸς ἀρετὴν, καὶ πρὸς εὐσεβείαν εἶχετε βεβηκῆκα τὸν νοῦν, οὐκ ἂν κεκώλυκε. Χριστός δὲ τί ἂν πάθοι τῶν ἀδικεῖν πεφυκότων; Ἄλλ' ἠγνόησας παντελῶς τὸ περὶ αὐτοῦ μυστήριον. Θεὸς γὰρ ὢν Λόγος, γέγονε μεθ' ἡμῶν, τουτέστιν ἐσαρκώθη δι' ἡμᾶς, οὐχ ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· τοῦ δὲ καταχρίνοντος ἦν, τὸ μὴ συνεῖναι θέλειν τοῖς οὖσιν ἐν ἀμαρτίαις· τοῦ δὲ σώζειν ἐθέλοντος, τὸ καὶ συνεῖναι καὶ νοθετεῖν, καὶ τῶν αἰσιχίωνων ἀναπειθεῖν ἀποφοιτῆν· καὶ τῆς εἰς τὸ φαῦλον ὁδοῦ, τὴν τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς ἀνθελέσθαι τριβὸν· οὐκ ἤλαθε καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Οὐ μολύνεται ἥλιος πᾶσαν φωτίζων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀκαθάρτοις πολλοῖς σώμασιν ὀμίλων· οὐδὲ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἀδικηθεῖν ἂν κατ' οὐδένα τρόπον, πονηροῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος. Μηδεὶς δὲ τὸ ἐαυτοῦ μέτρον δεσποτικῶς ἀξιώματι ἀμιλλᾶσθαι ζητεῖτω· ἀλλὰ τὴν ἐαυτοῦ ἀτιθέμεναι ἕκαστος λογιζόμενος, τὴν τῶν τοιούτων φευγέτω συνήθειαν· « Φοίβηται γὰρ ἦθη χρηστὰ ὀμίλαι κακῶν. » Νοθετεῖν δὲ τοὺς τοιοῦτους, τὸ κωλύον οὐδέν.

Ἡρώετα δὲ τις αὐτῶν τῶν Φαρισαίων ἴρα φάγη μετ' αὐτοῦ.

(A f. 119 b). Κέλχηται μὲν οὖν παρ' ἐνός τῶν Φαρισαίων ὁ Κύριος· ἐπειδὴ δὲ χρηστός ἐστὶ καὶ φι-

bebat. Tu vero huic conviciari audes, quem cum summa admiratione deberes suspicere? Dæmonium habere dicis eum qui jejonis peccati legem mortificat carnis membris hærentem, mentisque nostræ legi repugnantem? Via erat beatus Baptista ad Christi religionem. Nunc videamus et alterum, qui diversa via videtur incedere quam Baptista sectatus est. Non erat in deserto Christus, imo in urbe potius cum sanctis apostolis versabatur: neque diæte ratio tam dura quam sancti Baptistæ erat. Num ergo hunc saltem laudas? Nequaquam: sed ipsi Christo item intendis. Dixisti enim: « Ecce homo devorator et bibens vinum. » Undenam porro demonstrare id potes? Certe cum Maria ac Martha aliquando illum hospitio receperunt Bethanizæ, cumque ex prædictis una selulo **216** ministerio distraheretur, cernimus Christum sollicitudinem immodicam præcidere, atque ad frugalitatem nos erudire. Dixit enim: « Sollicita es et turbaris erga plurima⁶⁶: » modicis autem opus est, imo et uno. Ita semper et ubique sese gerabat. Quod si cum publicanis versabatur, ipse omni proreus peccato carebat. Aiebat enim: « Quis ex vobis arguet me de peccato⁶⁷? » Ergo nihil ex peccantium consuetudine lædebat; contra autem omnimodæ iis utilitatis atque salutis conciliator erat. Dicebat enim: « Non egent sani medico, sed qui male habent⁶⁸. » Vobis quidem Moysis lex quominus cum improbis versumini vetat, ne utpote in infirmi et ad peccandum proni, facile in impietatis barathrum incurritis. Nam si stabili virtute essetis, firmiterque in recta pietate mentem retineretis, nihil vobis vetuisset. Christus autem cuiusnam peccandi occasione fuisset obnoxius? Tu vero proreus ignoras mysterium ejus. Nam Deus Verbum venit ad nos, id est propter nos est incarnatum; non ut mundum judicet, sed ut mundus per ipsum salvetur. Est sane damnantis officium, ut ne cum illis versetur qui delictis sunt irremitti: ejus autem qui vult salvare, mos est et conversandi et admonendi, et us a turpibus resiliant adherendi, atque ut viæ pravæ loco, æternæ vitæ semitam præoptent. Non venit vocare justos, sed peccatores ad penitentiam⁶⁹. Sol orbem terrarum illuminans non sordidatur, quantum impuris multis corporibus incidat. Justitiæ sol nullo modo ladi poterat dum pravus cum hominibus versaretur. Attamen nemo modicum suum cum Dominica dignitate comparare velit; sed suam quisque infirmitatem reputans, pravorum familiaritatem devitet. « Corruptum enim bonos mores colloguia prava⁷⁰. » Cæteroque eos qui sunt hujusmodi nihil nos vetat quominus admoneamus.

V. 36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum eo.

Invitatus itaque fuit ab uno Pharisæorum **217** Dominus, qui utpote bonus et clemens, volentisque

⁶⁶ Luc. x, 41. ⁶⁷ Joan. viii, 46. ⁶⁸ Luc. v, 31. ⁶⁹ ibid. 32. ⁷⁰ I Cor. xv, 33.

omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire⁸¹, gratiam petenti annuit; et ingressus, discubuit. Ecce autem muliercula intro accurrit, quæ intemperantibus sane moribus fuerat, nunc tamen fidele propositum præ se ferebat; nec præteritæ vitæ infamiam ignorans, Christum rogabat eum qui mundare eam atque omni reatu liberare poterat, ut peccatorum remissionem largiri. Id vero agebat retro stans; neque enim ante dimissa peccata consistere coram poterat.

CAP. VIII.

V. 4. Dixit per similitudinem.

Beati prophætæ multifariam verba de Christo fecerunt. Alii quippe ceu lumen venturum prænuntiaverunt; alii regali dignitate et eminentia prædictum. Itaque et quidam illorum dixit: « Beatus qui habet in Sion semen, et familiares in Jerusalem! Ecce Rex Justus regnabit, et principes cum judicio præerunt. Et erit vir sermones suos celans, et abscondet se quasi ab aqua ruente⁸². » Quod autem plerumque arcane Servatoris sermo fuerit, patet. Sic eum nobis beatus Psalmista loquentem introducit: « Aperiam in parabolis os meum⁸³. » Nunc videbis ad exitum jam perducitur ille ante nuntiaverat. Plurima Jesum ex universa Judæa circumsteterat multitudo, quam alloquebatur parabolis utens: verumtamen iis, utpote indignis mysteria cognoscere regni cælorum, obscuro sermo erat: neque curæ illis erat, fidem erga Christum suscipere: imo et ipsius prædicationibus impie obsistebant. Quare et illos objurabant qui Christo adhærere, ejusque sacra doctrina haberi volebant; non sine scelere, dicentes: « Demonium habet et insanit; cur eum auditis⁸⁴? » Itaque His non fuit datum mysteria cognoscere regni cælorum; nobis vero potius qui ad fidem parabolis fuimus. Namque ipse eorum nobis dedit parabolam obscuramque 218 sermonem intelligendi, dictaque sapientium et ænigmata. — Dicendum est insuper, parabolas esse velut imagines hæud visibilibus rerum, sed intellectualium potius ac spiritualium. Quod enim corporeis oculis spectare non licet, hoc ostendit parabola mentis obtutibus, sensibilibus et quasi tangibilibus rebus egregie informans intellectualium objectorum subtilitatem. Videamus igitur quodnam nobis meditamentum præbet Servatoris oratio (1).

⁸¹ I Timoth. II, 4. ⁸² Isa. XXXI, 9. Gr. et XXXI,

(1) Hoc fere loco apud Latinam Corderii catenam etc. CYRILLUS. Hic enim manifeste prædicat mysterium Unigeniti in carne. Beatos namque dicit eos, qui isto tempore inhabitabant Sion, rationalem nempe, quæ est Ecclesia Dei vivi. Habuimus autem et nos domesticos secundum spiritum, sanctos sacerdotum antistites. Justus quoque et irreprehensibilis est omnis justitæ remunerator. Imperarunt autem cum judicio sive auctoritate judiciaria principes illi sancti discipuli, qui post illos ecclesiarum rectores existerunt, de quibus sic canit David: « Constitues eos principes super omnem terram. »

A άνθρωπος, και πάντας ανθρώπους θέλει σωθῆναι και εις ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, κατένευσεν αὐτοῦντι την χάριν, και εἰσελάθων κατεκλίθη. Ἔϊτα γυναῖον ἐπειτρέχει, ἀκόλαστον μὲν ἐν τῷ βίῳ γενόμενον, πιστὴν δὲ προαίρεσιν ἐπιδεικνύμενον, και τὸν ἐπὶ τοῖς φθόσασσι μῶμον οὐκ ἀγνοήσασα, παρεκάλει Χριστὸν ὡς ἀποσμηξαι δυνάμενον και ἀπαλλάξαι παντὸς αἰτιάματος, και τῶν ἡμαρτημένων δωρήσασθαι ἀφεσιν. Ἐδρα δὲ τοῦτο στάσα ὀπίσω· ἐμπροσθεν γὰρ ἐστάναι οὕτω ἡδύνατο πρὸς τῆς ἀφίσεως τῶν ἁμαρτιῶν.

ΚΕΦΑΛΑ, Η'.

Ἐἶπε διὰ παραβολῆς.

(A f. 121, B f. 76 b, C f. 122 b) Οἱ μακάριοι προφητῆται πολυτρόπως τοὺς περὶ Χριστοῦ πεποιήνται λόγους. Οἱ μὲν γὰρ ὡς φῶς ἤξοντα προσηγγελλοῦν· οἱ δὲ και ἐν τάξει και ὑπεροχῇ τῇ βασιλικῇ· και γοῦν ἔφη τις αὐτῶν· « Μακάριος ὁς ἔχει ἐν Σιών σπέρμα, και οἰκέλους ἐν Ἱερουσαλήμ! Ἰδοὺ και βασιλεὺς δικαίος βασιλεύσει, και ἄρχοντες; μετὰ κρίσεως ἄρξουσι. Και ἔσται ὁ ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ, και κρυθήσεται ὡς ἀπ' ὕδατος φερομένου. » Ὅτι δὲ κεκρυμμένος αἶτι πως τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, ἤγνων. Οὕτως ἡμῖν αὐτὸν και ὁ μακάριος Φαλαμῶδ; εἰσπεκόμεθα λέγοντα· « Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. » Ἄθραι δὲ οὖν εἰς πέρας ἐκδιετῆρος τὸ παρ' αὐτοῦ διεγορευμένον. Πλείστῃ μὲν γὰρ πληθὺς συναγγεγερτο περὶ αὐτὸν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας· προσελάλει δὲ αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς· ἀλλ' ἐκαίνοις μὲν οὐκ οὖσιν ἀξίους μαθεῖν τὰ μυστήρια τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμψανῆς ἦν ὁ λόγος· λόγου γὰρ ἤξοντος οὐδενός, τὸ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσήκασθαι· ἀντέπραπτον δὲ ἀνοσίως και τοῖς δι' αὐτοῦ κηρύγμασι. Και γοῦν ἐπετίμων τοῖς ἐθέλουσι προσεδρεῦναι αὐτῷ, και τὴν παρ' αὐτοῖς διψῶσι μυσταγωγίαν, δυσασθοῦντές τε και λέγοντες· « Δαιμόνιον ἔχει και μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; » Οὐκοῦν οὐκ ἐκαίνοις δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ἐτοιμοτέροις εἰς πίστιν· δέδωκε γὰρ ἡμῖν αὐτὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν παραβολῆν και σκοτεῖων λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν και αἰνίγματα. — (A f. 122). Ῥητέον δὲ και ἔτι, ὅτι εἰκόνας εἰσιν ὡσπερ αἱ παραβολαὶ πραγμάτων οὐχ ὁρατῶν, νοητῶν δὲ μᾶλλον και πνευματικῶν· ὁ γὰρ ἰδεῖν οὐκ ἔνεστι τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, τοῦτο δεῖκνυσιν ἡ παραβολῆ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς, διὰ τῶν ἐν αἰσθησει και οἶον ἀπτῶν πραγμάτων διαμορφούσας καλῶς τὴν τῶν νοητῶν ἰσχνότητα. Ἰδόμεν τοῖσιν ὀφθαλμοῖς ἡμῖν ἐξυφαίνει τὴν νόησιν, τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος.

1, 2. ⁸³ Psal. LXXVII, 2. ⁸⁴ Joan. I, 20.

« Erit autem, inquit, rex justus: » Homo quidem ac frater noster secundum omnia illa quæ in terra habuit; in veritate vero, Deus. Nam Verbum caro factum est, secundum Scripturam. Abscondet autem sermones suos: plurimum eisdem Christus in parabolis locutus est. Etenim abscondetur tanquam absorptus ab æqua corrente, hoc est capi non poterit insidiis insidiantium: sæpenumero enim Judæi insidiati sunt illi, ipse autem, ut evangelista dicit: « per medium illorum ibat. » Et sic aderat, scilicet curam gerens.

Ἐπρωτῶν δὲ αὐτῶν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, τίς ἂν εἴη ἡ παραβολὴ αὐτῆ.

(A f. 122 b, B f. 68). Τίς δὲ ἄρα ἐστὶ τῆς παραβολῆς ὁ σκοπὸς, καὶ ὅποι κατὰ βλέπει τῆς παραβολῆς τὸ βάθος, παρ' αὐτοῦ μάθωμεν τοῦ συνθέντος αὐτήν. Ἦγνόησαν ταῦτα πρὸ ἡμῶν οἱ μακάριοι μαθηταί, καὶ προσήσαν τῷ Σωτῆρι, παρακαλοῦντες καὶ λέγοντες· « Τί ἐστὶν αὕτη ἡ παραβολή; » — (A f. 123, C f. 123). Ἄλλ' ἰδῶμεν ποία τίς ἐστὶν ἡ πρόφασις, δι' ἣν ἀρπάζεται τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς. Σκληρὰ καὶ ἀνήροτός ἐστι πᾶσα πῶς ὁδός, διὰ τὸ τοῖς ἀπάντων ὑποκαίσθαι ποσί, καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἐγγώννυται τῶν σπερμάτων. Οὐκοῦν ὅσοι τὸν νοῦν ἔχουσι σκληρὸν, οὐκ εἰσδύεται ἐν αὐτοῖς οὐδὲν τι καὶ ἱερὸν νοουθέντα, δι' οὗ δύναται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχρήματα. Οὗτοι τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ Παταῖ, πεπατημένην γηγόνασιν ὁδός, οὐς οὐκ ἐστι κατὰ καρπῶν ἀγίων γενέσθαι τροφούς, σταῖραν καὶ ἄγονον ἔχοντας τὴν καρδίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες ἀπεργασίας ἔχοντες; τὴν πίστιν ἐν ἑαυτοῖς, ὡς ἐν ἀκλόπητι λόγων. Οὗτοι ἀρρίζον ἔχουσι τὴν εὐσέδειαν· εἰσὶν γὰρ ἐν ἐκκλησίαις, ἐπιγάννυται μὲν τῷ πλήθει τῶν συναγερμένων, καὶ ἀσμένως προσίενται τὰς μυσταγωγίας· πλὴν οὐ κεκριμένως, ἀλλ' ἐξ ἐλαφρῶν θελημάτων. Ἀποφοιτήσαντες δὲ τῶν ἐκκλησιῶν, εἰς λήθην εὐθὺς ἀποφέρονται τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Κἂν μὲν μὴ χειμάζηται τὰ Χριστιανῶν, σώζουσι ἐκεῖνοι τὴν πίστιν· διωγμοῦ δὲ θορυθήσαντος, φρουράα τὸν νοῦν ἔχουσι. Πρὸς οὓς ὁ προφήτης Ἰερεμίας φησὶν· « Ἀναλάβετε ὄπλα καὶ ἀσπίδας. » **C** Μάλιστα μὲν γὰρ ἔμαχον ἔχει τὴν χεῖρα ὁ διασώζων Θεός, καὶ καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Πιστὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. »

Πλὴν εἰ γένοιτό πως καὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ὑπεραβλοῦντας παθεῖν, τότε πάντῃ τε καὶ πάντως· ἐσόμεθα ζηλωτοί. Καὶ γοῦν, τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐφασκεν ὁ Σωτῆρ· « Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, » καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐ' μόνοις δὲ λόγοις ταῦτα ἡμᾶς ἐξεπαίδευεν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις. Τίθεικε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ αἵματι τῷ ἴδιῳ κατεκτήσατο τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἔσμεν τοιγαροῦν οὐχ ἑαυτῶν, τοῦ πριαμένου δὲ μᾶλλον καὶ διασώσαντος, καὶ αὐτῷ τὴν ἑαυτῶν ὀφειλομένην ζωὴν. **D** Ὡς γὰρ φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἐζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Ἰδῶμεν δὲ καὶ τὰς ἀκάνθας αἷς ὁ θεὸς ἀποκνίγεται σπόρος. Τί πάλιν φησιν ὁ Σωτῆρ; Ἐνίησι μὲν οὖν αὐτὸς τὸν σπόρον, ὃ δὲ καὶ τοὶ ταῖς τῶν δεξαμένων ἐναπομείνας ψυχαῖς, καὶ οἷον ἀνασχῶν ἔδη καὶ ἐν ἀρχαῖς (1) τοῦ φαίνεσθαι διελάσας, ὑπὸ μερικῶν συμπνίγεται κοσμικῶν, καὶ καθά φησιν

V. 9. Interrogabant autem cum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola.

Quinam sit parabolæ scopus, et quo spectet arcanum ejus, ab illo qui eam composuit audiamus. Namque id ante nos nesciebat beati discipuli, qui Servatorem accedentes rogarunt, dicentes : « Quænam est hæc parabola? » — Sed videamus quænam sit causa ob quam semen in viis diripitur. Dura atque inarata quælibet fere via est, quia omnium pedibus teritur, nullumque iis semen committitur. Ergo quicumque mentem obduratam habent, nullum in eos ingreditur divinum sacramve monitum, cujus beneficio læta virtutis germina possint oriri. Hujusmodi homines impuris spiritibus et ipsi Sætanæ trita via sunt, nec unquam sanctorum fructuum fieri possunt altores, quia cor sterile habent et infecundum. Rursus alii sunt qui incertis intra se retinent fidem, tanquam simplici suasionis dixim. Hi non bene fundatam religionem habent : namque in ecclesias ingressi, lætantur multitudine congregatorum, et sacras res libenter participant ; verumtamen haud cum serio judicio, **219** sed cum quadam voluntatis levitate. Mox ecclesiis egressos doctrinarum sacrarum statim capit oblitio. Et si quidem res Christianorum haud procella jactentur, fidem illi servant ; sed persecutione grassante, fugitivam mentem gerunt. Quibus Jeremias propheta ait : « Sumite arma et acuta ». Prefecto enim invictam habet manus servator Deus ; atque, ut doctissimus Paulus : « Fidelis Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, qui tentationem simul ejusque exitum dabit, ut sustinere possimus ». »

Jam vero si quando accidat ut pro Christi religione pugnantes patiamur, tunc demum felicissimi usquequaque erimus. Nam sanctis apostolis Servator aiebat : « Ne terreamini ab his qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, » et reliqua. Quod quidem non verbis tantum, sed factis etiam nos docuit. Animam quippe suam pro nobis posuit, suoque sanguine universum mundum acquisivit. Haud ergo nostri arbitrii sumus, sed ejus potius qui nos emit servavitque, atque ei vitam nostram debemus. Namque, ut divus ait Paulus, propterea mortuus est Christus et revixit, ut mortuorum et vivorum sit dominus. Videamus etiam quæ sint spinæ, quibus divinum suffocatur semen. Quid rursus ait Servator? Projicit quidem ipse semen, quod in recipientibus manens animabus, et jam penè se attollens, et semet ostendendi initium faciens, mundanis curis opprimitur, atque, ut ait Jeremias, sit manipulus efficiendæ farinæ ineptus. « Novate ita-

1 Jerem. XLVI, 3. 2 I Cor. x, 13. 3 Luc. XII, 4. 4 Rom. XIV, 9. 5 Imo, Osc. VIII, 7.

(1) Ita cod. Num pro ἐναρχῆς, vel potius ἐν ἀρχαῖς?

que vobis novalia, ait alius propheta, et in spinis ne seminatis ⁶⁰. » Ergo ut divinum in nobis germinet semen, mundanas sollicitudines mentibus nostris pellamus. — Sunt autem terra pinguis et fragifera, quæ centuplum fructum reddit, egregiæ bonæque animæ, quæ sermonis **220** semina penitus concipiunt retinentque, et strenue alunt. De his recte admodum dici potest, quod per unum de sanctis prophetis a Deo dictum fuit : « Et beates vos dicent cunctæ gentes, quia facti estis vos terra desiderabilis ⁶¹. » Cum enim in mentem, rebus quæ turbare solent purgatam, divinius aliquando sermo incidit, tunc altas radices agit, et spicæ instar erumpit, et bene fructificat.

εισθότων θεός ποτέ λόγος κατενεχθῆ, τότε δίδωσι τελεσφορεῖται καλῶς.

Veruntamen commodum reor, his qui utilia discere volunt, aliud quoque edisserere. Nam Matthæus hoc ipsam argumentum nobis narrans ⁶¹, bonam ait terram tribus diversis gradibus fructificasse. Alia enim, inquit, fecit centesimum, alia sexagesimum, alia demique tricesimum fructum. Videsis itaque quomodo tria dixit Christus fuisse detrimenta, et simul pari numero prosperitates. Nam quæ secus viam deciderunt semina, ab avibus direpta fuerunt. Quæ autem in petrosia locis germinarunt, paulo post exaruerunt. Quæ demique in apicis, ea suffocata fuerunt. Item terra optabilis triptici cum differentia fructiva, ut dixi, parit, centum, sexaginta, triginta. Ut enim scribit sapientissimus Paulus, « unusquisque nostrum proprium habet Dei donum, alius sic, alius aliter ⁶². » Non enim parem prorsus mensuram sanctorum hominum bona facinora habuisse comperimus. Veruntamen nos majora, et quæ humilioribus supereminent, æmulari opus est.

V. 21. *Mater mea et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt illud.*

Qui in Moaica lege dixit : « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi ⁶³; » nobis vero præcepit ut inimicos etiam amemus; num idem, inquam, parum erat de honoranda matre sollicitus, et erga fratres charitatem abjecerat? Minime gentium. Quid ergo docere vult? Eximie extollit charitatem erga homines qui suis voluerint legibus obtemperare; summosque honores debere ipse nobis vult quasi matribus fratribusque. Si enim matrem fratresque **221** ejus esse dicit, qui audiunt verbum ejus et faciunt illud, quidni munibus sit exploratum, eum peculiari et prætiosa prosequi dilectione sua eos qui asseda ipsius erant? Sic enim provocabat omnes, ut accedissent, et sermonibus suis obsequi vellet.

V. 22. *Ipse ascendit in naviculam, et discipuli ejus.*

A Ἱερεμίας (1), γίνεται δράγμα μὴ ἔχον ἰσχύον τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον. « Νεώσατε τοίνυν ἑαυτοῖς νεώματα, ἕτερος προφήτης φησί, καὶ μὴ σπεῖρητε ἐν ἀκάνθαις. » Οὐκοῦν ἵνα ὁ θεὸς ἡμῶν ἐξανθήσῃ σπόρος, προαποβάλλωμεν τῆς ἐαυτῶν διανοίας μερίμνας κοσμικὰς. — (A f. 123 b, B f. 78 b) Ἐφη δ' ἂν γῆ πῶν καὶ εὐτοκος, ποιῶσα καρπὸν ἑκατονταπλασίονα, ψυγαὶ καλαὶ τε καὶ ἀγαθαί, εἰς βάθος δεχόμεναι τὰ τοῦ λόγου σπέρματα, καὶ κατέχουσαι, καὶ γενναίως τρέφουσαι. Περὶ τῶν τοιούτων ἂν λέγοιτο καὶ μάλα δίκαιως, τὸ δι' ἐνός τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον παρὰ Θεοῦ· « Καὶ μακαριοῦσιν ὑμεῖς πάντα τὰ ἔσθη, διότι ἐγένεσθε ὑμεῖς γῆ θελητή. » « Ὅταν γὰρ εἰς νοῦν καθαρὸν τῶν παρενοχλεῖν ῥίζαν εἰς βάθος, καὶ ἀστάχους δίκην ἐπιπύξῃ, καὶ

B Πλὴν ἐκεῖνο χρήσιμον ὄμαι χρητομαθεῖν ἐλομένους εἰπεῖν. Ὁ γὰρ τοῖ Ματθαῖος αὐτὸ δὲ τοῦτ' ἐκ κεφάλαιον ἡμῶν ἐξηγοῦμενος, τὴν ἀγαθὴν ἐφη γῆν ἐκδοῦναι καρποὺς ἐν τρισὶ διαφοραῖς. Ἡ μὲν γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ἑκατὸν, ἡ δὲ ἐξήκοντα, ἡ δὲ τριάντα. Ἄθρει δὴ οὖν ὅπως τρεῖς ἐφη Χριστὸς εἶναι τὰς βλάβας, καὶ ὁμοίως ἰσαριθμούς αὐταῖς τὰς εὐδοκίμῃσεις. Τὰ μὲν γὰρ εἰς τὴν ὁδὸν πίπτοντα τῶν σπερμάτων, ὑπὸ πτηνῶν διαρπάζεται· τὰ δὲ ἐν τοῖς πετρώδεσιν ἐξανθήσαντα μόνον, οὐκ εἰς μακρὰν ξηραίνεται. Τὰ δὲ ταῖς ἀκάνθαις, ἑναποπνίγεται. Γῆ δὲ ἡ θελητὴ καρποὺς ἀποτίκει, τοὺς ἐν τρισίν, ὡς ἐφη. διαφοραῖς, ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα, καὶ τριάντα· ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « ἕκαστος ἡμῶν ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως. » C Ὁ γὰρ ἐν ἴσῳ μέτρῳ πάντα τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἁγίων εὐδοκίμῃσεις γεγενημένας ἐθρίσκωμεν. Πλὴν ζηλοῦν ἀναγκαῖον τὰ μείζονά τε καὶ ὑπερκεκλιμένα τῶν χαλαρωτέρων.

Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοὶ μου οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιῶντες αὐτόν.

(B f. 79 b) Ὁ διὰ τῆς Μωϋσείως νομοθεσίας εἰπὼν, « Τίμα τὴν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται; » ἡμῶν δὲ ἐπιτάξας καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπῆν, ἄρα αὐτὸς ὠλιγώρει τῆς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς, καὶ ἀπωθεῖται τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπην; Οὐδαμῶς. Τί οὖν ἄρα διδάξαι βούλεται; Εἰς ὕψος ἀφρεῖ μέγα τὴν εἰς ἀνθρώπους ἀγάπην, οἷπερ ἂν ἐθέλοιεν τοῖς αὐτοῦ πειθεσθαι νόμοις· καὶ τὰς ἀνωτάτω τιμὰς θρεῖν ἡμῶν βούλεται, ὡς μητέρα καὶ ἀδελφοὺς. Εἰ γὰρ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς αὐτοῦ εἶναι φησὶ τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ποιῶντας αὐτόν, πῶς οὐκ ἄπασιν ἑναργῆς, ὡς ἐκκεκριμένην καὶ ἀξιόληπτον χαρίζεται τῆν ἀγάπην τοῖς ἐπομένους αὐτῷ; Οὕτω γὰρ ἦν πείσαι πάντας ἔχειν ἐπὶ τὸ βούλεσθαι τοῖς αὐτοῦ καταπειθεσθαι λόγοις.

Αὐτὸς ἀνέβη εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

⁶⁰ Jerem. iv, 3. ⁶¹ Malach. iii, 12. ⁶² Matth. xiii, 23. ⁶³ I Cor. vii, 7. ⁶⁴ Deut. v, 16.

(1) Inno Oseas. Paria sphalmata alibi nos coarguimus. Et quidem mox vers. 22, *Matthæus* mendose pro *Marcus*.

(A f. 125 b, B f. 80, C f. 123 b) Διέπλει μὲν ἄμου τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις Χριστὸς τὴν Τιβερίαδα θάλασσαν ἦτοι λίμνην. Ἐγήγεραι δὲ κατὰ τοῦ σκάφους ἀδόκητος τε καὶ ἀπηνῆς χειμῶν, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς ὑψοῦ τὸ κύμα κυρτούμενον, τὸ τοῦ θανάτου θεός ἐνετίθει τοῖς μαθηταῖς· τεθορύθηται γὰρ οὐ μετρίως, καὶ τοὶ τὸ θαλασσοεργεῖν εἰδότες, καὶ κλύδωνος οὐκ ὄντες ἀπειράτοι. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος πρὸς ἀφῆρτην αὐτοὺς ἐκίλει δειλίαν, ὡς ἐτέραν· οὐκ ἔχοντες τοῦ σῶζεσθαι τὴν ἐλπίδα, πλην ὅτι μόνον αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον, δῆλον δὲ ὅτι Χριστὸν, διανιστώσι λέγοντες· « Ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα. » Καθευδῆσαι γὰρ αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶ· ὁ δὲ Μάρκος προσετίθει ὅτι καὶ ἐν προσκεφαλαίῳ, δεικνύς τε τὸ ἔκρυτον, καὶ πολλὴν ἐνετύθεν ἡμῶς παιδεύων φιλοσοφίαν. Οἰκονομικώτατα δὲ μοι καὶ τοῦτο λίαν πεπεραῖχθαι δοκεῖ, ἵνα μὴ εὐθύς ἀρξάμενος τοῦ κλύδωνος ἐπιπηδῆν τῷ σκάφει, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητῶσιν ἐπικουρίαν· ἀλλ' οἶον ἀνάσσαντος ἤδη τοῦ κακοῦ, ἐμφανεστέρα γένηται τῆς θεοπροποῦς ἐξουσίας ἢ θύναμις, μαινομένην καθιστώσα θάλασσαν, καὶ μεθιστώσα πρὸς γαλήνην μεγάλην, ὡς μηδὲ ἴχνος ἐπιμεῖναι πρὸς παραχῆς. Εἰ γὰρ ἐγρηγορότος ἐγένετο, ἢ οὐκ ἂν ἐροθῆθσαν, ἢ οὐκ ἂν παρεκάλεσαν, ἢ οὐδ' ἂν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον εἰπεῖν. Διὰ τοῦτο καθυπέδει, διδοὺς καιρὸν τῇ δειλίᾳ, τρανοτέραν αὐτοῖς ποιῶν τῶν γινομένων τὴν ἀσθησιν. Οὐ γὰρ ὁμοίως τις ὁρᾷ τὰ ἐν τοῖς ἄλλοις σώμασι γινόμενα, καὶ τὰ ἐν ἑαυτῷ. Ἐπεὶ οὖν πάντας εὐεργετήθοντας εἶδον, ἑαυτοὺς δὲ οὐδενὸς ἀπολελυκότας, ἔπιτοῖς τε ἦσαν, ἔδει δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς εἰκείας αἰσθησεως ἀπολαύσαι τῶν εὐεργεσιῶν, συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα γυμνασίας ἐνεκεν, καὶ τὸ θορυβηθῆναι συμφορόντως ἐγίνετο, ὥστε μείζον φανῆναι τὸ θαῦμα, καὶ διηνεκῆ γενέσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμη. Προσοκησάντων γὰρ ἀπέλλυσθαι πρότερον, τότε ἐσώθησαν, ἵνα ὁμολογήσαντες τὸν κίνδυνον, μάθωσι τοῦ θαύματος τὸ μέγεθος. Πλὴν, ὡς ἔφη, διανιστώσι λέγοντες· « Σῶσον, ἀπολλύμεθα. » Ἐνταῦθα μοι βλέπε μετὰ πίστεως ὀλιγοπιστίαν· πιστεύουσι μὲν γὰρ ὅτι σῶσαι δύναται, ὡς δὲ ὀλιγόπιστοι, λέγουσιν ὅτι « Ἀπολλύμεθα. » Οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ, συνόντας αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος. — (A f. 126) Ἄλλ' ἐγήγεραι παραχρήμα Χριστὸς, ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν, καὶ καθίστησι μὲν εὐθύς τὸν κλύδωνα, συνέστειλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων ὀρμῆς, καὶ τὸν θόρυβον ἔπαυσε, καὶ δι' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων ὅτι θεός ἐστι. Αεγέσθω τοίνυν παρ' ἡμῶν τὸ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν· « Σὺ διαπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων καταπραῦνεις. »

Καταστήσας δὲ τὸν κλύδωνα τῆς θαλάσσης, καὶ χειμαζομένην ἅμα τῷ σκάφει τῶν ἁγίων μαθητῶν τὴν πίστιν μεθίστησι πρὸς τὸ ἀραρὸς, καὶ οἰοεὶ γαλήνην αὐτοῖς ἐνεργάζεται, τὰ τῆς ὀλιγοπιστίας περισσεύσας κύματα. Καὶ μετὰ τοῦ χειμῶνος τῶν ὀρέων, τὸν χειμῶνα τῆς ψυχῆς αὐτῶν λύει, ἐπιτιμῶν καὶ παιδεύων ἄμου, ὡς τὸν φόβον οὐχ ἢ τῶν

Transfretabat una cum sanctis apostolis Christus Tiberiadis mare seu stagnum. Adorta est autem navim subita ac sæva tempestas, vique ventorum elatae conglobataeque undae mortis metum discipulis incutiebant. Non parum enim terrefacti erant, quantum remigandi periti, neque tempestatum ignari. Quia igitur periculi magnitudo intolerandum jam faciebat timorem, cum alia nulla spes salutis reliqua esset, nisi ipse virtutum Dominus, id est Christus, hunc excitant dicentes : « Præceptor, salva nos, perimus : » Namque obdormisse illum ait hic evangelista ; Marcus autem addit ⁶⁴, quod etiam in cervicali jaceret, simul eum fastu alienum demonstrans, multamque hinc nos docens vitæ modestiam. Providentissime autem mihi accidisse videtur, quominus statim incipiente procella opem ab eo peterent ; ut malo jam veluti extremo, manifestior esset Deo dignæ potentia vis, furibundum cohibens mare, atque ad magnam tranquillitatem redigens, ita ut ne vestigium quidem turbationis maneret. Nam si tempestas vigilante Christo evenisset, vel non metuisent, vel precati non essent, vel ne existimassent quidem quidquam eum hujusmodi posse mandare. Propterea obdormit, timori tempus concedens, atque ipsis evidentiorē faciens rei gestæ sensum. Neque enim quisquam pari modo agnoscit quæ in alienis corporibus sunt, et quæ in proprio. Nam quia cæteros omnes beneficiis affectos viderant, se vero nihil fruitos, et supino animo erant, oportebatque ipsos quoque beneficium aliquod experiri, tempestatem exercitii causa fieri annuit, terrorque utiliter **222** accidit, ut majus appareret miraculum, et perpetua fieret rei gestæ memoria. Nam qui antea perituros se putaverant, postea servati sunt ; ut fatentes periculum, miraculi magnitudinem agnoscerent. Verum, prout dixi, ipsum excitant dicentes : « Salva nos, perimus. » Hic mecum animadvertente fidem simul et ejusdem fidei infirmitatem. Credunt eum posse salvare, et tamen ut modica fide præditi dicunt : Perimus. Profecto enim fieri non poterat ut tunc perirent, cum ille aderat qui omnia potest. Evigilat itaque statim Christus, qui rerum omnium potestatem habet, tempestatemque protinus sistit, ventorum impetum cohibet, perturbationem sedat, neque ipsa demonstrat se esse Deum. Dicitur itaque a nobis quod est in libro Psalmorum : « Tu dominaris potestati maris, motumque fluctuum ejus tu mitigas ⁶⁵. »

Sedata maris procella, fluctuantem simul cum navicula sanctorum discipulorum fidem ad firmitatem convertit, ac serenitatem ipsis quodammodo efficit, modicæ fidei fluctus compescens. Atque ita cum undarum procella perturbationem animi illorum solvit, objurgans simul et docens, causam esse timoris non tentationum incursum, sed mentis infirmitatem. Dice-

⁶⁴ Marc. iv, 38. ⁶⁵ Psal. lxxxviii, 10.

bat itaque : « Ubina[m] vestra fides? » Alius autem evangelista ipsum dixisse narrat : « Cur timidi estis, modicæ fidei⁶⁶? » Namque interdum mentem quoque constantem turbat incumbens subito mortis timor. Idcirco accesserunt aliquando ad Christum dicentes : « Adauge nobis fidem⁶⁷. » A fidei perfectione desciscit, qui diffidentia culpa abripitur, Sicut enim aurum igne probatur, sic tentationibus fides. Verumtamen mens hominis infirma est, egetque prorsus superna manu, quo ingruentia mala perferre fortiter valeat. Idque nos Servator docebat cum diceret : « Sine me nihil potestis facere⁶⁸. » Fatetur hoc sapientissimus quoque Paulus scribens : « Omnia possum in eo qui me confortat⁶⁹. » Ergo repressa procella, **223** marique reddita quiete ac serenitate reducta, divinum mirantes prodigium discipuli, murmurabant inter se dicentes : « Quis est hic, qui ventis quoque sic imperat et aquis ut ei obediant? » Num ergo quia ipsum non noverant, verba, « Quis est hic? » inter se loquebantur? Atqui quidni hoc prorsus sit incredibile? Sciebant enim et Deum esse et Dei Filium Jesum, stupebant tamen hærentis ei potentia summata, et gloriam divinitatis : cumque adhuc inter homines versaretur, et in carne cerneretur, dicunt ea verba : « Quis est hic? » nempe, quantus qualisque est hic, quantaque vi ac potestate pollet, quoniam ipse imperat aquis ac vento, a quibus ei obtemperat? Est enim hic imperativus nutus, Dominicale præceptum, non servilis precatio. Grande est hoc et audientibus utile miraculum : obedit scilicet creatura jubenti quodlibet Christo. Quin adeo ipsum increpationis modum cum digna Deo auctoritate peractum dicit Marcus. Ait enim dixisse mari Dominum : « Tace, obmutesce⁷⁰. » : Quæ verba comitalum est præceptum; mare autem fluctibus spumans, incarnatum Verbum audiit, et a sæviendo destitit, agnovitque illum qui se a mundi principio nutibus suis congregaverat, qui arenosum littus posuerat ei terminum quem non transgrediatur⁷¹.

ζουσα τοῖς κύμασι, ἤκουσε τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, ἀρχῆς αὐτὴν συναγαγόντα προστάγματι, τὸν θέμενον

Hæc omnia imago fuerunt rerum quæ postea discipulis evenerunt. Stagnum quippe Judea fuit, in qua vehemens commota est tempestas Judæorum adversus Christum, Turbati autem adeo sunt discipuli, ut etiam diffugerint. Sed enim ceu ex somno surrexit Servator, rursusque discipulis tranquillitas adfuit. Etenim iis apparens dixit : « Pax vobis⁷². » Alio etiam modo, maris figuram habet hic apud nos visibilis mundus, navis Ecclesia intelligitur, sanctos habens remiges, qui propterea quod fidem receperunt, præsentem semper habent Christum. At enim gravis interdum commovetur procella, ac plurimi calamitatum **224** sanctam navim circumstant fluctus, innumera æstuant tentationes,

πειρασμῶν ἐργάζεται ἐπαγωγῆ, ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἀσθενές. Ἐφη γοῦν· « Πού ἡ πίστις ὑμῶν; » Ὁ γοε μὴν ἕτερος τῶν εὐαγγελιστῶν εἰπεῖν αὐτὸν διατείνεται· « Τί θαλαῖα εἰστε, ὀλιγόπιστοι; » Θορυβεῖ γὰρ ἐσθ' ὅτε καὶ τὸν εὐβελήκοτα νοῦν, ἐπισκῆψας ἀδοκίμως φόβος θανάτου. Διὰ τοῦτο προσήσαν ποτε λέγοντες τῷ Χριστῷ· « Πρόσθετε ἡμῖν πίστιν. » Λεῖπεται τοῦ τελείου πρὸς πίστιν, ὁ τοῖς τῆς ὀλιγοπιστίας ἐγκλήμασιν ὑπενηνεγμένος. Ὅσπερ γὰρ ὁ χρυσοῦς ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὕτως καὶ πίστις ἐν πειρασμοῖς. Πλὴν ἀσθενὴς ὁ ἀνθρώπου νοῦς· δέεται δὲ πάντως τῆς ἀνωθεν χειρὸς, εἰς τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν ἀνδρείως τὰ παρεμπύπτοντα. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκεν, εἰπὼν· « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέ. » Ὁμολεγεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, γράφων· « Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμῶντί με Χριστῷ. » Πausαμένου δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ εἰς γαλήνην καὶ εὐδίαν, νεύματι Χριστοῦ, τῆς θαλάσσης μεταβληθείσης, καταπεπληγμένοι τὴν θεοσημεῖαν οἱ μαθηταί, παρεψιθύριζον ἀλλήλοις λέγοντες· « Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει, καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; » Ἄρ' οὖν ὡς οὐκ εἰδότες αὐτὸν, τὸ, « Τίς οὗτός ἐστι; » παρηγόρευον ἀλλήλων; Εἶτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χρῆμά ἐστιν; Ἥδεσαν γὰρ ὄντα Θεοῦ καὶ Υἱὸν Θεοῦ τὸν Ἰησοῦν, καταπληττόμενοι δὲ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν· καίτοι καθ' ἡμᾶς ὄντι τε καὶ ὀρωμένῳ κατὰ τὴν σάρκα, λέγουσι· τὸ· « Τίς οὗτός ἐστιν; » ἀντὶ τοῦ, Πόσος καὶ ὄλος, καὶ ἐν ὄσῃ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐπιτάσσει τοῖς ὕδασι καὶ τῷ ἀνέμῳ, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; Ἐπιτακτικὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἔργον, Δεσποτικὴ πρόσταξις, καὶ οὐκ ἐξίωσις οἰκετικῆ. Μέγα καὶ τοῦτο πρὸς θαῦμα καὶ δνησιν τοῖς ἀκρωμένοις· ὑπακούει γὰρ ἡ κτίσις οἷς ἂν ἐπιτάττειν βούλεται Χριστός. Ἀμίλει καὶ τὸν τῆς ἐπιτιμήσεως τρόπον ἐν ἐξουσίᾳ θεοπροπειῖ γενέσθαι φησὶν ὁ Μάρκος. Ἐφη γὰρ εἰπεῖν τῇ θαλάσῃ τὸν Κύριον· « Σῶπα, πεφίμωσο. » Καὶ ἄμα τῷ λόγῳ, ἠκολούθησε τὸ πρόσταγμα· καὶ ἡ θάλασσα ἐπαφρήκαλ πέπαιται τοῦ χειμῶνος, καὶ γινώσκει τὸν ἀπ' ἄμμον ὄριον αὐτῆ, ὃ οὐκ ὑπερβήζεται.

(A f. 126) Καὶ τύπος τοῦ περὶ τοὺς μαθητὰς συμβάντος ὑστερον. Δίμνη γὰρ ἡ Ἰουδαία, περὶ ἣν κατέβη λαίλαψ πολλὴ τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ μανίας τῶν Ἰουδαίων· ἐταράχθησαν δὲ οἱ μαθηταί, ὥστε καὶ φυγεῖν. Ἄλλ' ὥσπερ ἐξ ὕπνου ἀνέστη ὁ Σωτὴρ, καὶ πάλιν οἱ μαθηταί ἐν γαλήνῃ. Ἐπιστάς γὰρ αὐτοῖς, εἶπεν· « Εἰρήνη ὑμῖν. » Ἐτέρως δὲ, ἐν σχήματι θαλάσσης τοῦδε τοῦ καθ' ἡμᾶς νοουμένου κόσμου, σκάφος ἡ Ἐκκλησία νοηθήσεται, πλωτῆρας ἔχουσα τοὺς ἡγιασμένους, οἱ καὶ διὰ τοῦ καταδέξασθαι τὴν πίστιν, συνόντα διὰ παντός ἔχουσι τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ καὶ δεῖνός ἐσθ' ὅτε χειμῶν καταβῆγγυται, καὶ μυρία περιστάσεων τοῦ ἀγίου σκάφους κατεξανίσταται κύματα, ἀναρίθμητοι δὲ ὥσπερ πα-

⁶⁶ Matth. viii, 26.

⁶⁷ Luc. xvii, 5.

⁶⁸ Joan. xv, 5.

⁶⁹ Philipp. iv, 13.

⁷⁰ Marc. iv, 39.

⁷¹ Psal. ciii, 9.

⁷² Luc. xxiv, 36.

φλάζουσι πειρασμοί, καὶ μὴν καὶ πνευμάτων πονη-
ρῶν ἀγριότης ἐγκατασκήψασα, πρὸς αὐτὸ καταφέρει
τοῦ θανάτου τὸ δέημα. Καὶ σύνεστι μὲν τοῖς ἑαυτοῦ
γνωρίμοις Χριστός· διὰ δὲ τὸ πολλάκις ἐφείναι παθεῖν
οικονομικῶς, ἀπομιμῆσθαι πῶς δοκεῖ τὸν νυστά-
ζοντα. Ὄταν τοίνυν ὑπέρμετρος ἀληθῶς, καὶ οὐκέτι
τοῖς πλωτῆρσι φορητὸς ὁ θόρυβος ἦ, καὶ πρὸς ἄκρον
ἤδη τοῦ κακοῦ τὰ πρόβατα (1) βλέπη, τότε προσήκει
βοῆν μονοουχὶ λέγοντας· Ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς,
Κύριε; ἢ Ἀμελητὶ γὰρ διαναστήσεται, καὶ πάντα μὲν
ἐκποδῶν ποιήσει φόβον· ἐπιτιμήσει δὲ τοῖς πειρά-
ζουσι, καὶ μεταστήσει τὸ πένθος εἰς εὐθυμίαν, εὐ-
δίαν ἀπλώσας τὴν ἀπαλὴν καὶ ἀκύμονα· περιόφεται
γὰρ οὐδαμῶς τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας.

Κατέκλυσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργесеνηῶν.
κ. τ. λ.

(A f. 127, B f. 80 b, C f. 124) Προσωρισθὴ ὁ
Σωτὴρ τῇ Γεργесеνηῶν, ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς,
Εἶτα τις ὑπήντησεν ἀνὴρ, ὃς ἦν ἐνδαιήτημα πολλῶν
καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἔξω καὶ νοῦ καὶ φρενὸς
ὑπάρχων, καὶ οὐδὲν ἀπεικῶς τῶν τεθνεώτων ἤδη
καὶ ἐν γῆ κειμένων· μᾶλλον δὲ τάχα που καὶ ἐν τοῖς
ἐπι χεῖροσι· γυμνὸς γὰρ τὰ τῶν τεθνεώτων μνήματα
περιφοιτῶν. τῆς τῶν δαιμονίων ἀπανθρωπίας ἀπό-
δειξις ἦν. Ἐφίησι γὰρ τινὰς οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὄλων
θεὸς ὑπ' αὐτοῖς γίνεσθαι, οὐχ ἵνα πάθωσι μᾶλλον,
ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς δι' αὐτῶν μάθωμεν ὅποιοί τινές εἰσιν
ἐκεῖνοι περὶ ἡμᾶς, οὕτω τε παραιτώμεθα τὸ ὑποκει-
σθαι θέλειν αὐτοῖς· ἐνὸς γοῦν πεπονθότος, οἰκοδο-
μοῦνται πολλοί. — Ὁ Γεργесеνηὸς, ἤγουν ἡ ἐν αὐτῷ
λανθάνουσα τῶν δαιμονίων ἀγέλη, προσέπιπτε τῷ
Χριστῷ, καὶ ταῦτα ἔδρα· « Τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ
Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; » κ. τ. λ. Καὶ μοι ἐνταῦθα βλέπε,
θάρασι πολλῶ καὶ ἀπονοῖα συμπεπλεγμένην δειλίαν·
δειγμα μὲν γὰρ ἀπονοίας διαβολικῆς, τὸ τολμηρᾶσαι
λέγειν· « Τί ἐμοὶ καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; » Δειλίας
δὲ, τὸ δέεσθαι ἵνα μὴ βασανισθῇ. Ἀλλὰ γὰρ εἰ ὀ-
δὰς ὄλω; αὐτὸν Υἱὸν ὄντα τοῦ ὕψιστου Θεοῦ, ἠμολο-
γαῖς· οὐ θεὸς ἐστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν
αὐτοῖς. Εἶτα πῶς τὰ μὴ σά, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτοῦ,
διαρπάξεις; Εἶτα λέγεις; « Τί ἐμοὶ καὶ σοί; » Καὶ τίς
ἀνίσταται τῶν ἐπὶ γῆς βασιλείων μέχρι παντός ἀνεῖναι
Βαρβάρους τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους; Τὰς σαυτῷ
κρεπούσας ἐρεῦγου φωνάς· αὐταὶ δὲ εἰσιν ἐν τῷ,
Δεῦμα σου, μὴ με βασανίσῃς. Καὶ ἄθρει δὴ μοι πά-
λιν τὴν ἀπαράβλητον δόξαν τοῦ πάντων ἐπέκεινα,
φημί δὴ Χριστοῦ τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχύιν. Συντρίβει
τὸν Σατανᾶν, ἐθελήσας μόνον τοῦτο παθεῖν αὐτόν.
Πῦρ αὐτῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ Χριστοῦ ῥήματα.
Ἀληθὲς οὖν ὅτι, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Παλμυδὸς,
« Τὰ ὄρη ἐτάκην ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. »
Ὅρσει γὰρ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερηφάνους παρεϊκάζει
δυνάμεις πονηρὰς δηλονότι. Πλὴν ὡς πυρὶ προσβαλοῦσαι τῇ
τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει τε καὶ ἐξου-
σίᾳ κατατῆκονται κηροῦ δίχην.

(A f. 127) Ἡρώτα Χριστός, καὶ προστέταχεν εἰ-

¹¹ Psal. xcvi, 5.

(1) Ita cod. Num erat scribendum πράγματα, res ?

A et impurorum spirituum scævitia incumbens, ad ne-
que mortis terrorem compellit. Attamen familiaribus
suis adest Christus; et dum saepe illos prodeunte
consilio pati sinit, imitari videtur dormitantem,
Cum itaque vere summa fuerit remigibusque inte-
leranda procella, et cum in extremam plane discer-
men (Christi) oves venerint; tunc nos oportet cla-
mare, sic fere dicentes: « Expergiscere, quare ob-
dormis, Domine? » Sine mora enim exsurgat, om-
nemque depellet timorem, tentatores oujurgabit,
et luctum convertet in gaudium, serenitatem expul-
sans mitidam et imperturbatam. Neque enim con-
sidentes ei prorsus despiciet.

V. 26. Navigaverunt ad regionem Gergesenorum,
etc.

Navim appulit Servator cum sanctis discipulis
ad regionem Gergesenorum. Mox ibi occurrit vir,
qui multorum spirituum impurorum domicilium
erat, mente quoque et intellectu captus, nihil a
mortuis et sub terra conditis differens, imo et pe-
jore conditione utens; nudus enim mortuorum mo-
numenta circumiens, dæmonum crudelitatis spe-
ctaculum erat. Nam aliquos sub horum potentiam
decidere sinit universalis Deus, non tam ut hi pa-
tiantur, quam ut nos discamus quo ingenito sint dæ-
mones adversus nos, atque ita nolimus illis subesse:
namque uno patiente, eradiuntur multi. — Gergese-
nus, seu latens in ipso dæmonum grex, ante Chris-
tum procidit atque ita exclamabat: « Quid mihi
et tibi, Jesu Filii Dei? » etc. Hic inecum animadver-
te, multæ audaciæ ac vesaniæ mistum timorem.
Quippe indicium diabolicæ vesaniæ est, quod diceret
audet: « Quid mihi et tibi est, Filii Dei? » Ti-
moris autem, quod obsecrat ne torqueatur. Atqui
si omnino scis hunc esse altissimi Dei Filium, con-
fiteris Deum esse cœli ac terræ et omnium quæ in
his sunt. Cur ergo quæ tua non sunt, imo aliena
diripis? Deinde ais, « Quid mihi et tibi? » Nemo certe
terrenorum regum homines sceptro suo suppositos
Barbaris in perpetuum permittit. Verba tibi con-
grua sære. Sunt autem hæc: Rogo te, ne me tor-
queas. Et videsis incomparabilem dignitatem ejus
qui supra omnes est, id est Christi invictam poten-
tiam. Satanam conterit, ut id tantum patiatur vo-
lens. Ignis loco flammæque diabolo sunt Christi
verba. Vere itaque dixit Psalmista: « Montes ex-
tabuerunt a facie Dei? » Nam montibus compa-
rat excelsas superbasque potentias, improbas illas
vulgelicet. Verum hæc, tanquam igni admotæ, Ser-
vatoris nostri virtuti atque potentie, cæræ instar
liquefunt.

Sciscitatus est Jesus Jussitque edicere nomen

num. Num quia ignoraret interrogavit, atque ut uas de nobis volebat id cognoscere? Quidni vero proferat sit fatuum quidquam hujusmodi dicere vel cogitare? Cuncta enim scit utpote Deus, et cor scrutatur ac renas. Prudente consilio interrogavit, ut cognosceremus uaguam dæmonum multitudinem unius hominis animam possedisse. Nam quia Dominus uiderat magnum esse dæmonum illic habitantium numerum; spectatores autem unum cernebant hominem, unamque uocem emissam audiebant, ait Christus: «Die, quod est tibi nomen;» ne si forte ipsemet dixisset multos illic esse, haud ei crederetur. Ipsos itaque fateri uult multitudinem suam.

V. 51. *Et rogabat eum, ne iuberet, etc.*

Nam quia alii jam in abyssum præmissi fuerant, reliqui idem sibi timebant (1).

V. 51. *Rogabant eam ut permitterent sibi in illos (porcos) ingredi.*

Impurorum spirituum grex postulauit sibi parem porcorum gregem. Annuit uero dispensatiuo consilio Christus, quanquam quid ab ipsis eventurum foret non ignorat. Rei copiam ipsis concessit, ut hoc **226** etiam cum cæteris nobis fieret utilitatis argumentum et iustæ spes. Petunt in porcos potestatem, uenpe quia non habebant. Jam uero qui adu parua uilisque rei dominio non potiebantur, quomodo cuiquam nocebunt cui Christi sigillum receperit, in eoque spem suam collocauerit? Illud inuiper præter cætera discere licet, nempe ex iis quæ porcorum gregi acciderunt, seelastos dæmones esse noxios, et suis subditis mala moliri. Res patet euidentissime ex porcorum præcipitio et in aquis euocatione. Propterea petentibus illis indulsit Christus, ut ex rei eventu nos discamus eujusmodi sint dæmones, crudeles scilicet atque ferini (2).

V. 45. *Ait Jesus: Quis me tetigit?*

Mira ac subita res ab eo non ignorabatur, et si qui omnia nouit Seruator, tanquam ignarus interrogat, aitque: «Quis me tetigit?» Sanctis autem apostolis non inepte respondentibus, «En turbe te comprimunt et alligunt,» quod maximum erat indicium eum ueram gerere carnem, et omni fastu abhorrere, non enim eum procul sequebantur, sed uulque circumstabant; ipse, inquam, rem actam in medium profert, substituitque dicens: «Vere aliquis me tetigit; etenim ego uoui uirtutem de me exiisse.» Quod quidem pro ruditate audientium ita locutus est. Num ergo ob gloriæ cupiditatem noluit Dominus latere diuinæ suæ efficaciz demonstrationem? Minime hoc dicimus. Cur enim id ageret, qui multoties tacere iussit? Illud potius censendum est, nempe ubique propositam fuisse ei

(1) Addit uel præponit D. Thomas in catena. «Cyrillus. Hinc autem palam est, quod æmula cateruæ a maiestatis diuinæ ineffabili potentia Scluatoris detrudabantur ad inferna.»

πειν τί τὸ βρομα αὐτῶν. Ἄρ' οὖν οὐκ εἰδὼς ἤρατο, καὶ ὡς εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς ἐζήτει μαθεῖν; Καίτοι πῶς οὐκ ἀσύνετον παντελῶς τὸ φράσαι τι τοιοῦτον ἢ νοεῖν; Πάντα γὰρ οἶδεν ὡς Θεός, καὶ καρδίαν ἐξετάζει καὶ νεφρούς. Ἦρατο οικονομικῶς, ἵνα μάθωμεν ὅτι πολλῆ δαιμονίων πληθὺς μίαν ἀνθρώπου ψυχὴν κατενείματο. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Κύριος ἤδει τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων δαιμόνων, οἱ δὲ ὀρώντες, ἕνα μὲν ἄνδρα ἐδλεπον, μᾶς δὲ προφερομένης φωνῆς ἤκουον, λέγει· «Εἰπέ, τί βρομά σοι.» ἵνα μὴ αὐτὸς εἰπὼν ὅτι Πολλοὶ εἰσιν, ἀπιστηθῆ, ἀλλ' αὐτοὶ ὁμολογήσωσιν ὅτι πολλοὶ τυγχάνουσι.

Καὶ παρεκάλει αὐτὸν ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ, κ. τ. λ. (B f. 82 b) Ὡς γὰρ ἐτέρῳ ἤδη προπασταλαμμένων, οἱ καταλειφθέντες τὸ χρέμα ἐπιφρίκεσαν.

Παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς κελίους εἰσελθεῖν.

(A f. 127 b) Ἦρασε γὰρ μὴ ἡ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἀγέλη τὴν ἴσην τε καὶ ὁμοίαν ταυτῇ τῶν χοίρων ἀγέλῃ. Κατένευσε δὲ Χριστὸς οικονομικῶς, καίτοι τὸ παρ' αὐτῶν ἐσόμενον οὐκ ἠγγροχῶς. Δίδωκε γὰρ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς, ἵνα ἡμῖν γένηται καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, ὠφελείας πρῶτα καὶ ἀσφαλείας ἐλπίς. Αἰτοῦσι γὰρ χοίρων τὴν ἐξουσίαν, ὡς οὐκ ἔχοντες δηλονότι· οἱ δὲ τῶν οὕτω μικρῶν καὶ ἐτελεστάτων οὐκ ἔχοντες ἐξουσίαν, πῶς ἂν ἀδικήσαιεν τινα τῶν ἐσπραγισμένων παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀνηρητημένων; Καὶ μὴν καὶ τοῦτο πρὸς τοῦτοις ἔξεστι μαθεῖν, ὡς ἀπὸ γὰρ τοῦ συμβεθεκτότος τῇ τῶν χοίρων ἀγέλῃ, ὅτι εἰσιν οἱ ἀλιτήριος δαίμονες κακοί, καὶ τῶν ὅπ' αὐτοῖς γενομένων ἐπιβουλοῖ. Τοῦτο γὰρ ἐκβεβαίωσαν ἂν καὶ μάλα σαφῶς τὸ κατακηρμίνισαι τοὺς χοίρους, ἐναποπνίξαι τε τοῖς ὕδασι. Καὶ διὰ τοῦτο κατένευσε αἰτοῦσιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, ἵνα ἐκ τοῦ συμβεθεκτότος μάθωμεν ἡμεῖς ὅποιοί τινές εἰσιν, ὡς ἀπηγείης τε καὶ θηριώδεις.

Ἐίπεν ὁ Ἰησοῦς· Τίς ὁ ἀψάμερός μου;

(A f. 130) Οὐκ ἠγγροχῆθη δὲ τὸ παράδοξον. καίτοι γὰρ πάντα εἰδὼς ὁ Σωτὴρ, ὡς μὴ εἰδὼς ἐρωτᾷ, καὶ φησι· «Τίς ὁ ἀψάμερός μου;» Οὐκ ἀπιθάνως δὲ τῶν ἀγίων ἀποστόλων εἰπόντων, ὅτι «Οἱ ὄχλοι συνέχουσι σε καὶ ἀποθλιβουσιν,» ὁ μέγιστος ἦν σημεῖον τοῦ καὶ σάρκα αὐτὸν ἀληθῆ περιεχίσθαι, καὶ πάντα τῶν καταπατεῖν, οὐδὲ γὰρ πόρρωθεν εἶποντο, ἀλλὰ συνεῖχον αὐτὸν πάντοθεν· αὐτὸς τὸ πραχθὲν εἰς μέσον συνάγει, καὶ ἐπέμεινε λέγων, ὅτι· «Ἦψάτό μου τις· ἐγὼ γὰρ ἐγνων δύναμιν ἐξελευσάν ἀπ' ἐμοῦ.» πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκούοντων παχύτερον ἀποκρινόμενος. Ἄρ' οὖν φιλοδόξως ὁ Κύριος οὐκ ἀψήχη λαθεῖν τῆς θεοπροποῦς ἐνεργείας τὴν ἐνδειξίν, ἢ τοι τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῷ γυναικῷ παράδοξον; Οὐ τοῦτό φαμεν· πῶς γὰρ, ὁ κελεύων σιγᾶν πολλαχού; Ἐκεῖνο δὲ μάλλον· βλέπει γὰρ εἰς θνητὴν πανταχοῦ

(2) Apud D. Thomam pergit «CYRILLUS. Erat enim necessarium ostendere, Filium Dei preidentiam rerum habere non minus quam Pater, ut æqualitatis decer in utroque appareat.»

των καλουμένων εις την διά πίστει χάριν· ούκοῦν πολλοὺς μὲν ἠδίκησεν ἀγνοήθην τὸ σημεῖον· γεγνηὶς δὲ γινώριμον, ὠφέλησεν οὐ μετρίως, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὸν ἄρχοντα τῆς συναγωγῆς. Ἀσφαλεστέρην γὰρ ἐπιθεὶ τὴν τοῦ προσδοκῆθέντος ἐλπίδα· καὶ ἀρραβῶτις ἐδοῖδον θαρρῆεῖν, ὅτι καὶ τῶν τοῦ θανάτου βρῆξιον ἐξαρπάσει Χριστὸς τὸ θυγάτριον αὐτοῦ. — (A. f. 130 li) Οὐ γὰρ ἐξήν τοῖς μὴ καθαροῖς, ἢ ἀψαθθαί τινος τῶν ἀγίων, ἢ ἐγγύς γενέσθαι ἀνδρὸς ἱεροῦ. Πεπληροσφορμεθα τοῖνον ὡς Θεὸς ἀληθινὸς ἐστίν ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ ἀπὸ γε τοῦ παραδόξως ἐνηρηγημένου, καὶ ἐξ ὧν ἐξη θεοπροπῶς· « Ἐγὼ γὰρ καὶ ἔγωον, φησὶ, δύναμιν ἐξεληλυθῆναι ἀπ' ἐμοῦ. » Ἔστι δὲ μέτρων ἐπέκεινα τῶν καθ' ἡμᾶς. ἢ τάχα που καὶ ἀγγελικῶν, τὸ δύνασθαι δύναμιν ἐκπέμψαι τινὰ, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῆς ἰδίας φύσεως, τούτέστιν ἀπ' ἐαυτῶν. Πρέπει δὲ μόνη τὸ χρῆμα τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει· οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασι φέρει τινὰ δύναμιν λατρικῆν, ἢ γούν ἐτέρην τινὰ ἰδίαν, ἀλλὰ θεόδοτον.

Καὶ ἐκίστρεψέ τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνάστη παραχρῆμα.

(H. f. 30) Πλὴν (4) ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ θαύματος ἱστορία· χρῆ δὲ ἰσως καὶ ἰσχνότερον αὐτὴν θεωρησαί καὶ ὑψηλότερον. Οἱ μὲν οὖν ἀπλοῦστεροι θαυμαζέτωσαν τὰ μεγάλα τοῦ Θεοῦ κατὰ ταῦτα· οἰκοδομεῖ γὰρ καὶ σωματικῶς νοούμενα· οἱ δὲ δυνάμιοι διαθβαίνειν ἐπὶ τὸ βλέπειν ὅτι καὶ ταῦτα τυπικῶς συνδβαίνειν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς, εὐξάμενοι τῷ Θεῷ, αἰτήσωμεν λόγον ἔλαθιν τὸν σαφηνίζοντα καὶ ταῦτα· πῶς ὁ Ἰησοῦς πρὸς ἀρχισυναγῶγου θυγατέρα προηγουμένως ἀπήει, οὐ πρὸς τὴν αἱμορροούσαν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτῶ ἀπαντώσαν· καὶ ὅτι προηγουμένως ἀπόντος αὐτοῦ πρὸς ἐκείνην, πρώτη αὐτῆ θεραπεύεται. Ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προηγουμένως εἰς τὴν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, καὶ εὔρεν αὐτὴν νοσοῦσαν καὶ ἀποθανούσαν. Τὰ γὰρ παραπτώματα τοῦ Ἰσραὴλ πεποίηκεν αὐτὴν ἀποθανεῖν· ἡ δὲ αἱμορροούσα ἡ ἐν τῇ ὁδῷ, ἡ ἀκαθαρσία πεπληρωμένη, ἡ ρέουσα οὐκ ἐν καιρῷ ἀφίδρου, ἀλλ' ἀεὶ αἱμορροούσα, αὐτῆ πρὸ ἐκείνης πιστεύει τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐκεῖ μὲν οὕτος ἀπέρχεται, αὐτῆ δὲ κἄν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου ἀψασθαι θέλει. Ὁ δὲ Λουκᾶς, ὁ μὴ εἶπε Ματθαῖος, προσέθηκεν ὅτι δευκαετῆς ἦν ἡ τοῦ ἀρχισυναγῶγου θυγάτηρ. Καὶ ἡ αἱμορροούσα δώδεκα ἔτη εἶχεν αἱμορροούσα· οὐκοῦν ἔμα τῇ γενέσει ἐκείνης, αὐτῆ αἱμορροεῖ. Ἐν ἀπαθείᾳ γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνη ἔσον χρόνον ζῆ ἡ Συναγωγῆ, καὶ ὁ αὐτὸς ὄρος τοῦ χρόνου τοῦ τέλους ἐκείνης, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἐστὶ. Δώδεκα ἔτων ἐκείνη ἀποθνήσκει, καὶ δώδεκα ἔτων τῶ πάθους αὐτῆ πιστεύουσα θεραπεύεται, ἥτις οὐκ ἰσχυριστὸν ὑπ' αἰθερῶς τῶν ἱερῶν θεραπευθῆναι.

70 I Cor. x, 2.

(1) Totum hoc fragmentum mihi occurrit tantummodo in codice H. f. 30, sub utroque nomine Cyrilli atque Origenis, qui nos interdum calenarum est. Et quidem ex codice Veneto jam dederat auctor ap-

A utilitatem illorum qui per fidem ad gratiam vocati erant. Multis respse nocumento fuisse miracul ejus ignorantio; quod contra palam factum non parum profuit, atque ia primis principi Synagoga. Id enim spem tutiorem exoptanti iniecit, firmamque fiduciam contulit, fore ut ejus filiolam de mortis laqueis expediret. — Non enim licebat 227 immundis vel rem sanctam tangere, vel ad sacrum quemvis virum accedere. Persuassum ergo fuit nobis, Deum verum esse Emmanuelem, tum insperato prodigii effectu, tum etiam ejus verbis Deo dignis. « Ego enim, inquit, novi virtutem de me exisse. » Est autem supra nostram conditionem, et fortasse angelorum etiam vim excedit, ut virtutem aliquis de se possit emittere, tanquam ex propria natura, id est se ipso. Id autem uni congrui supremæ nature atque allissimæ: neque ulla creatura medicam vim in se gerit, aut aliam quamlibet propriam, sed a Deo tantum concessam.

V. 35. Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continua.

Talis utique est miraculi historia. Sed enim fortasse oportet aliquanto subtilius et sublimius hanc ipsam considerare. Itaque simpliciores quidem Dei magalia nitentur secundum prædicta; quæ etiam materialiter intellecta edificant. Verum nos qui transcendere possumus ad contemplandum, quod hæc in figura illis comingebant, et nostri gratia scripta fuerunt 70, Deum invocantes potamus ut nobis sermo suppetat qui et hanc partem illustrare queat; quemodo sollicit Jesus ad archisynagogi filiam recte hinc abierit, non autem ad hæmorrhosiam, quæ et in via occurrit; et tamen quamvis recta ad illam pergeret, nihilominus prior hæc sanata fuerit. Venit enim Dei Filius principaliter ad Judæorum Synagogam, intentione enim languentem, iam morituum. Namque Israelitarum peccata illam exanimaverant. At vero hæmorrhosia quæ in via erat, immunditie sentens, fluxum præter tempus patiens in materibus, ipsa ante illam eredit Filio Dei. Et Jesus quidem hinc abibat, ipsa autem vestimenti ejus fibriam vult attingere. Porro 228 Lucas quæ non dicitur Mattheus, adhibet deinde nomem filisse archisynagogi filiam. Et hæmorrhosiam pariter jam a deo locum animæ fluxum patiebatur. Ergo in hac a tempore quo illa nata, hæc sanguine fluxat. Namque illa nihil passæ est, quando Synagoga vixit, idemque terminus temporis interitus illius, et initia salutis istius. Duodecimis illa moritur, et duodecimo morbi anno hæc propter fidem suam sanatur, quæ a nullo medico impetrare salutem potuerat. Nam nulli medici

pendicis Galland. Bibl. t. XIV, p. 95. Corderius quoque in sua Eat. cat. habet sub Cyrilli et Geometræ nominibus.

ethnicos a se sanatum iri promiserant. Si quidem philosophos observaveris veritatem profitentes, hi medici sunt, qui sanare nituntur. Sed enim ipsa omni re sua consumpta, a nemine medicorum sanari potuit; donec Jesu simbriam cum fide tangens valetudinem recuperavit. Si consideremus nostram in Christum Jesum fidem, et reputemus qualis quantusque sit Filius Dei, et quidnam ejus tetigerimus, videbimus quod præ tot quæ sunt in eo simbriis, unam simbriam contigimus: et tamen vel una hæc simbria nos sanat, facitque ut a Jesu audiamus: « Filia, fides tua salvam te fecit. » Et postquam nos sanati fuerimus, filia quoque archisynagogi resurget. « Quando enim plenitudo gentium intraverit, tunc universus Israel salvabitur⁷⁶. »

CAP. IX.

V. 1. *Dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent.*

Vera dicitur, bonorum laborum fructus gloriosus. Namque eos, qui sanctam et immaculatam, quoad hominibus datum est, degere voluit vitam, donis suis Christus illustrat, uberemque illis bonorum operum, prout Deo dignum est, retributionem largitur, gloriæque suæ participes facit. Accipe rei hujus perpicuam evidentemque demonstrationem, sanctos apostolos. Cerne illos illustratissimos factes, et plus quam humana gloria exornatos, hæc eis largiente præter alia dona Christo. « Dedit enim illis, inquit evangelista, virtutem ac potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. » Et rursus animadverto, humanatum Dei Verbum humanitatis mensuram excedere, et deitatis dignitate fulgere. Superat enim humanæ naturæ fines ut aliquis, quibus vult, adversus imperos spiritus dei potestatem. Morbis item liberandi implicitis, solius Dei potentia est. Nam supremæ naturæ excellentia et majestas nemini existenti naturaliter inest, nisi ipsi sui. Digna itaque admiratione est quæ sanctis apostolis gratia data fuit. Excedit sætem laudem quamlibet atque admirationem, dentis liberalitas; suam quippe ipsis, ut dixi, gloriam largitur. Homo potestatem adversus malos spiritus accipit, etiamque adeo superbiam, diaboli, inquam, prosternit. Quanquam hic aliquando dixerat: « Universum orbem manu mea ardi instar capiam, et ut ova derelicta sumam, nec me quem effugiet aut mihi resistet⁷⁶. » Verumtamen a veritate longe aberravit, et ope sua falsus est superbus ille et audax, et qui omnium debilitate gauderet. Opposuit enim illi sacre prædicationis ministros, virtutem Dominus. Atque hoc scilicet per unum de sanctis prophetis prædictum fuerat, de Satana videlicet et de sanctis doctoribus, quod « subito exsurgent qui illum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, flesque illis in prædam⁷⁷. »

Α Πολλοί γὰρ ἱατροὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὑπέσχετο θεραπεύσαι. Ἐὰν ἴδῃς τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐπαγγελιομένους ἀλήθειαν, ἱατροὶ εἰσι θεραπεῦσαι πειρώμενοι. Ἄλλ' αὐτὴ δαπανήσασα τὰ παρ' αὐτῆς πάντα, οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἱατρῶν θεραπευθῆναι· ἤψατο δὲ τοῦ κρασπέδου τοῦ Ἰησοῦ διὰ πίστεως, καὶ ἴαθη. Ἐὰν ἴδωμεν τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ νοήσωμεν πηλίκος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τίνος ἡψάμεθα αὐτοῦ, ὀψάμεθα δὲ πρὸς σύγκρισιν τῶν ἐν αὐτῷ κρασπέδων, κρασπέδου ἡψάμεθα· ἀλλ' ὁμως τὸ κράσπεδον θεραπεύει ἡμᾶς, καὶ ποιεῖ ἀκούειν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ· « Θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. » Καὶ ἐὰν θεραπευθῶμεν, καὶ ἡ θυγάτηρ ἀναστήσεται τοῦ ἀρχισυναγώγου. « Ὅταν γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. »

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντι τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν.

(A f. 152, B f. 88, C f. 128 b, D f. 54 b) Ἀληθὲς εἶπειν, ὅτι πόνων ἀγαθῶν ὁ καρπὸς εὐκλείης. Τοὺς γὰρ τοὶ τὴν πάναγνον καὶ ἀδέθηλον, κατὰ γε τὸ ἀνθρώποις ἐγγωροῦν κατορθοῦν ἐθέλοντας ζῶν, τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι καταφαιδρύνει Χριστὸς, καὶ πλουσίαν αὐτοῖς τῶν κατωρθωμένων ἀγιοπρεπῶς χαρίζεται τὴν ἀντέκειναι, καὶ δόξης αὐτοῖς τῆς ἰδίας καθίστησι κοινωνοὺς. Δέχου τοῦ πράγματος ἀποδείξειν σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους. Ὅρα γεγονότας ἐκπρεπιστάτους, καὶ τῆ ὑπὲρ ἀνθρώπων δόξῃ κατεστεμμένους, νέμοντος αὐτοῖς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο Χριστοῦ· « Δέδωκε γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν. » Ἄλλ' ὄρα πάλιν τὴν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερρέχοντα μέτρον, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι διαπρέποντα· ἐπέκεινα γὰρ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων, τὸ δίδοναι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων οἷς ἐν βούληται τὴν ἐξουσίαν, καὶ μὴν καὶ τὸ δύνασθαι νοσημάτων ἐλευθεροῦν τοὺς ἐνελημμένους, καὶ μόνου Θεοῦ· ἡ γὰρ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ὑπεροχὴ τε καὶ δόξα οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐνεσι φυσικῶς, πλην δὲ αὐτῷ τε καὶ μόνῳ. Ἄξια τόνων θαύματος ἡ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐκνεμηθεῖσα χάρις· ἐπέκεινα δὲ παντὸς ἐπαίνου καὶ θαύματος, ἡ τοῦ νέμοντος ἀφθονία· τὴν αὐτοῦ γὰρ αὐτοῖς, ὡς ἔφην, χαρίζεται δόξαν. Ἄνθρωπος ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων εἶχεται πονηρῶν, καὶ τὴν οὕτως ὑπέροπτον ὄφρυν, τὴν τοῦ διαβόλου φημί, καταστρέφει. Καὶ τοὶ λέγοντές ποτε· « Τὴν οἰκουμένην θῆην καταλήφομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσίαν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὠὰ ἀρού, καὶ οὐκ ἔστιν ὅς διαφεύξεται ἡ ἀνετήχη μοι. » Ἐσφάλλετο δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ δημάρτηκε τῆς ἐλπίδος, ὁ οὐδαρὸς καὶ θρασὺς, καὶ τῆς ἀπάντων ἀσθενείας κατακαυχώμενος. Ἀντέταξε γὰρ αὐτῷ τοῖς τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων ἱερουργοῦς, ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ δὲ ἐνδὸς τῶν ἀγίων προφητῶν

⁷⁶ R. m. xi, 23. ⁷⁷ I. a. x, 14. ⁷⁷ Habac. ii, 7.

προκακηρυγμένον, περί τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, ὡς ἔξαίφης ἀναστήσονται οἱ θάκνονται αὐτῶν, καὶ ἐκνήφουσιν οἱ ἐπιβουλοὶ σου, καὶ ἔσθ' εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. Ὁ μόνον γὰρ οὐχὶ καταθρόνασι τὸν Σατανᾶν, ἐπιβουλευόντες αὐτοῦ τῆ δόξης, καὶ διαρπαζόντες αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ προσκομίζοντες Χριστῷ διὰ πίστώς τῆς εἰς αὐτόν.

Ἔπειτα πόθεν εἰς ἀνθρώπους ἡ λαμπρὰ καὶ διαδόχτος οὕτω κατενήκεται χάρις, πολυπραγμονῶμεν, εἰ θεοῦ. Οὐκοῦν ἐστεφάνωσε τῆ τοιαύτῃ τ. μ. ἢ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, γενόμενος ἀνθρώπος, καὶ τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς κατ' οὐδένα τρόπον ἐκβεβηκώς, ἐνέφηγε τὰ θεοπροπῆ, συνέτριψε τὸν Σατανᾶν ῥήματι τῷ πανσθενεστάτῳ, ἐπετίμησε πνεύμασι πονηροῖς. Αὕτη γέγονεν ὁδὸς τοῦ θύνασθαι πονηροῖς ἐπιπλήττειν πνεύμασι, τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. — (A f. 132 b) Τί δὲ ἄρα γε εἰκὴ τοιοῦτους ἀπέφηνε τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκῶν ἐκπρεπιστάτους; Καὶ τοι πῶς τοῦτό ἐστιν ἀληθές; Ἔδει γάρ, ἴδει τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων διακόνους ἐπιδεδειγμένους κατορθῶν θύνασθαι τὰ παράδοξα, καὶ δι' αὐτῶν πιστεῦσθαι τῶν ἐκτελεσμάτων ὅτι τέ εἰσι Θεοῦ διάκονοι, καὶ μεσίται τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καλοῦντες ἅπαντας εἰς διαλλαγὴν καὶ εἰς τὴν ἐν πίστει δικαιοσίαν. Τοῖς μὲν γὰρ βουνεχέστεροις, ἀπόχρη καὶ λόγος ἔσθ' ὅτι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν· τοῖς γε μὴν οὐχ ἑτοιμῶς ἔχουσιν εἰς παραδοχὴν ὧν ἂν τις λέγοι, δεῖ δὲ θαυμάτων καὶ τερατουργίας. Καλοῦνται γὰρ οὕτω μόλις πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἔπειτα πρὸς αὐτούς· Μηδὲν αἰρετε εἰς τὴν ὁδόν.

(A f. 133, D f. 34 b) Οὕτω δὴ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους κατακοσμήσας, ἵνα ἐπιπροσέταχεν ἐπὶ τὸ χρῆναι λαλεῖν τοῖς ἅπανταχέ γῆς τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Ταύτη τοι καὶ εὐζωνοτάτους εἶναι κελεύει, καὶ μερίμνης ἀπάσης κοσμητικῆς ἀπαλλάττεσθαι· βούλεται, ὡς μηδὲ αὐτῆς τῆς ἀναγκαίας τροφῆς καὶ ἀπαραιτήτου ποιεῖσθαι τίνα λόγον. Κόσμον γὰρ αὐτοῖς, καὶ οἶόν τινα στέφανον ἔσεσθαι φησι, τὸ κεκτῆσθαι μηδέν· μήτε μὴν ἐπικομίζεσθαι τι παράπαν, μὴ βῆδον, μὴ πήραν, μὴ ἄρτον, μὴ ἀργύριον, μὴ χιτῶνας δύο· μονοουχὶ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ἐκεῖνο λέγων· Ἐπὶ ῥήφον ἐπὶ Κύριον τὴν μερίμνάν σου, καὶ αὐτό· σε διαθρέψει. Ἐπει γὰρ ἐστὶν ἀληθές ὅπερ αὐτὸς ἔφη Χριστός· Ὁ θύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. Ἰνα τοίνυν μονοειδῆ καὶ μονότροπον ἔχουσι τὴν ζωὴν, εἰς μόνον ὀρῶντες τὸ χρῆναι μυσταγωγεῖν, μηδένα προσέταχε ποιεῖσθαι λόγον ἢ ἀμφίων ἢ τροφῆς. Ἀλλὰ φαίη τις ἂν· Καὶ πόθεν αὐτοῖς προσγένειτο τῶν ἀπαραιτήτως ζητουμένων ὁ πόρος; Διαδείκνυσιν καὶ τοῦτο εὐθύς λέγων·

Καὶ εἰς ἡν οἰκίαν εἰσέλθητε, κ. τ. λ.

A f. 133, B f. 88 b, D f. 34 b) Ἀρκέσει, φησὶν, ὁ παρὰ τῶν μυσταγωγουμένων καρπός· ἐκεῖνοι παρ' ὕμῶν τὰ πνευματικὰ λαμβάνοντες, τῶν σωματικῶν ποιήσονται πρόνοιαν. Ἐν οἰκίᾳ δὲ μὴ μένειν τε αὐτοὺς προσέταχε καὶ [μὴ] ἀπ' αὐτῆς ἐξέρχεσθαι· ὥστε μήτε τὸν δεχόμενον λυπεῖν, μήτε αὐτοὺς ὄξαν λαβεῖν γαστριμαργίας καὶ εὐκολίας. Ἔδει γὰρ μήτε

A Pene enim Satanam consumpserunt, gloriantem ejus adversantes, vasa diripientes, et ad Christum per fidem in ipsum transferentes.

Deinde undenam ad homines splendida hæc et famosa gratia delata fuerit, si placet, inquiramus. Coronavit itaque tali honore hominis unigenitum. Dei Verbum, postquam homo factum est; et quin de suprema sua dignitate quidquam amitteret, Deo congrua operabatur; Satanam potentissimo effatio contrivit, malos spiritus increpuit. Sic via debellandis in terra malis spiritibus munita fuit. — Cur vero, dicit aliquis, tates tantosque frustra ostendit Christus apostolos, et sine ulla necessitate illustrissimos? Quid tu, inquam ego, adversus veritatem ais? Necessæ prorsus erat ut delecti sacre predicationis ministri patrandi prodigia copiam haberent, et ipsis factis fidem facerent se Dei esse ministros et orbis terrarum mediatores, mortales cunctos ad reconciliationem vocantes atque ad eam quæ fide fit justificationem. Et sapientioribus quidem vel solus interdum satis erat sermo ad veritatis cognitionem; verum his qui minime parati erant ad alienæ doctrinæ receptionem, opus erat miraculis portentisque. Vix enim ita ad veritatem invitantur.

V. 5. Ait ad illos: Nihil tuleritis in via.

Sic honorabiliter instructos sanctos apostolos, pergere jussit ad ubique nuntiandum mysterium suum. Propterea expeditissimos etiam ire præcipit, atque omni mundana cura vult carere, ita ut ne cibi quidem necessarii et inevitabilis rationem haberent. Namque ipsis fore ornamentum, et quamdam veluti coronam, rerum omnium abdicationem; neque omnino quidquam deferre, non baculum, non peram, non panem, non argentum, nec tunicas duas. Ac prope illud Psalmi dicit: « Jacta in Dominum curam tuam, et ipse te enutriet ». Nam vere Christus dixit: « Non potestis Deo servire et mammonæ ». Ut ergo minime variam curisq; distractam vitam degerent, et ad doctrinæ officium unice incumbere, nullam gerere jussit vestitus aut victus curam. Sed dicit aliquis: undenam ipsis necessariæ res suppetebant? Hoc etiam demonstrat statim subjiciens:

V. 4. Et in quamcumque domum intraveritis, etc.

Sufficiet, inquit, quem dabunt neophyti fructum: hi enim spiritalibus a vobis acceptis, vestræ rei corporalis curam gerent. In una autem domo manere jussit, neque inde discedere, ne et hospitem constrirent, et ipsi gulositatem et commoda sectari viderentur. Oportebat enim neque eos qui semel suscepissent dono privare, neque ipsos

¹⁰ Psal. LIV, 43. ¹¹ Matth. vi, 21; Luc. XVI, 13.

sanctos apostolos impedimentum unum studio ac sollicitudini divinae praedicationis interponere; dum a multis ad se vocarentur, non ut aliquid utile discerent, sed ut delicatas ipsius et praeter necessitatem dapes apponerent. Quos autem mercede non caret honor sanctis exhibitus, de Servatoris cognoscimus sermonibus. Aiebat enim discipulis: « Qui vos recipit, me recipit et eum qui me misit²⁰. » Solerte enim consilia sibi propriis facit, atque in suam recipit personam qui sanctis deferuntur honores, ut iis undique munimenta conciliet. Quid si optima conditione est, et in splendida spe veratur qui sanctos recipit: quidni contrarium quoque meritum eodem gradu habeatur? Extrema enim laborabit miseria si quis honoris sanctis viris exhibendi negligens fuerit. Ideo ait: « Et qui omnino non receperint vos, exeuntes de civitate illa, pulum quoque pulverem super illos excutite. » Quippe oportet ab illis qui ministros non receperint, neque avaram praedicationem admiserint, nihil omnino accipere. Est enim plane incredibile, eos qui Servatoris doctrinam, patremque familias contempserint, erga famulos videri benevolus, equumque benedictionem exoptare.

V. 11. *Quod cum cognovissent intus, secuta est illam.*

Partim quidem liberari se daemonebus partim morbis exquirentes, partim etiam doctrinae ejus studentes, constantiter admovent illi adhaerebant.

V. 12. *Dies autem coepit declinare, etc.*

Die declinante, vel potius vespertino jam tempore, cura discipulo subiit turbatum, ideoque accedentes pro iis rogabant. Jam quid hic significatio, *Dimittis, accurate vestigamus.* Alii, ut dixi, cogunt qui Jesum asspectabantur, liberari malorum spirituum obsessione volebant, alii aliis infirmitatibus levari exoptabant. Discipuli ergo ceu probe gnari posse Jesum vel uno nutu laborantium votis satisfacere, *dimittite eos*, aiunt: neque id fastidio quodam faciunt tempore jam elapso, sed benevolo erga turbas studio, quasi jam pastoralis officio vacantes, et populorum curam gerere incipientes. Age vero spectra incomparabilem exorati Jesu bonitatem. Non enim ea solum concedit, quae discipuli sequacibus turbis ab eo fieri volebant, verum etiam liberali manu beneficium adjicit, amatores suos omnimode sibi demerens, atque ad spiritalem alacritatem educans. Jussit enim victur quoque illis distribui. Verumtamen inextricabile hoc erat negotium discipulis; nihil enim secum atulerant praeter quinque panes duosque pisciculos, quam rem Jesu accedentes annuntiarunt. Jam vero ut miraculi sublimitas magis constaret, et ipse suapte natura Deus omnimode appareret, quod tenue facti multiplicat. Tum caelum suspicit, ceu inde be-

Α τούς ἀπαξ λαβόντας ἀποστερεῖσθαι τῆς δωρεᾶς, μήτε μὴν αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἐγκοπὴν τινα δοῦναι ταῖς εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα σπουδαῖς τε καὶ προθυμίαις, ἐλκομένους παρὰ πολλῶν, οὐχ ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων ἐσθ' ὅτε μανθάνουσιν, ἀλλ' ἵνα τράπεζαν αὐτοῖς παραθεῖεν ἄβραν, καὶ πέρα τῆς χρείας. Ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθον τὸ τιμᾶν ἁγίους, ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος εἰσόμεθα λόγων. Ἐφη γάρ πρὸς τοὺς μαθητάς: « Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται καὶ τὸν ἀποστελλαντά με. » Οἰκονομικῶς, καὶ εἰς ἴδιον πρόσωπον τὰς εἰς τοὺς ἁγίους ἀναφέρει τιμὰς, ἵνα πανταχόθεν αὐτοῖς ὑπάρχη τὸ ἀσφαλές. Καὶ εἰπερ ἐστὶν ἐν παντὶ καλῶ καὶ ἐν ἐλπίαι λαμπραῖς ὁ δεχόμενος αὐτοὺς, πῶς οὐ πάντη τε καὶ πάντως, καὶ ἐμπάλιν, ἀληθές; Ἀβλιότητος γὰρ τῆς ἐσχάτης ἐπιμastos ἂν γένοιτό τις, τὸ χρῆναι τιμᾶν τοὺς ἁγίους, οὐδενὸς ἀξιώσας λόγου. Διὰ τοῦτο φησιν: « Καὶ ὅσοι ἐάν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν κωνιοτὸν τῶν ποδῶν ἐκτινάξατε ἐπ' αὐτούς. » Δεῖ γὰρ παρὰ τῶν μὴ δεξαμένων αὐτοὺς, μήτε μὴν ἀνασχομένων τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων, μηδὲν τὸ παράπαν ἰδεῖσθαι λαβεῖν. Ἀπίθανον γὰρ κομιδῇ τοὺς ἀτιμάζοντας τὸ σωτήριον κήρυγμα καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, περὶ τοὺς οἰκέτας ὁρᾶσθαι χρηστοὺς, ἢ τὰς παρ' αὐτῶν εὐλογίας ζητεῖν.

Οἱ δὲ δῆλοι γρόντες, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

(A f. 134 b) Οἱ μὲν δαιμονίων ζητούντες ἀλλαγὴν, οἱ δὲ καὶ ἀβρωστημάτων ἀπόθεσιν ἦσαν, οἱ καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγίας γλιχόμενοι, προσεδρεύοντές τε καὶ μάλα εὐτόνως.

Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίειν, κ. τ. λ.

(A f. 134 b, C. f. 126) Κλινοῦσης τῆς ἡμέρας, καὶ ὅσον οὐδέπω προσδοκωμένης ἔσεσθαι τῆς ἐπέρας, προεβόων τῶν δῆλων οἱ μαθηταί, καὶ δὴ καὶ προσήεσαν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν παρακλήσεις προσάγοντες. Καὶ τί, τὸ Ἀπόλυσον ἐστὶν, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς: οἱ μὲν ὡς ἔφη τῶν ἐπομένων αὐτῷ, πονηρῶν πνευμάτων συνεχόντων αὐτοὺς, ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλουν: οἱ δὲ καὶ ἐτέρων ἀβρωστημάτων ἐζήτουν ἐκθεσιν. Ὡς οὖν εἰδότες μαθηταί ὅτι κατανεύσας μόνον, ἀποπεραίνει τοῖς κάμνουσι τὸ ποδοῦμενον, τὸ Ἀπόλυσον αὐτοῦς, φασί: καὶ οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκηδιῶντες ὡς παρακμάσαντος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοῦ; δῆλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἷον μελετώντες ἤδη τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κήδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι. Πλὴν ὄρα τὴν ἀπαράδλητον ἡμερότητα τοῦ παρακαλουμένου. Οὐ γὰρ μόνον ἐκεῖνα δίδωσιν, ἄπερ ἂν αἰτῶν ὑπάρξει παρ' αὐτοῦ τοῖς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ γὰρ προστιθεσθαι αὐτοῖς τὰ ἐκ τῆς φιλοτίμου δεξείας, τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν διὰ τῆς πικρίας ἀνακτώμενος: καὶ τρέφων εἰς εὐανθρίαν δηλονότι πνευματικὴν: ἐκέλευε γὰρ καὶ διαμένειν αὐτοῖς τροφά: Ἄλλ' ἦν ἀπορον τὸ χρῆμα τοῖς μαθηταῖς: ἐπακομίζοντο γὰρ οὐδὲν, πλὴν ἄρτων πέντε καὶ ἰχθύων δύο: καὶ ἀπήγγελλον τοῦτο προσιώντες αὐτῷ. — (B f. 90) Ἴνα δὲ καὶ ἐτι μεῖζον εἰς

²⁰ Matth. x, 40.

βίος τὸ θαῦμα τρέχῃ, καὶ Θεὸς ὢν φύσει, διὰ τρέ- A
 σου παντὸς ἐπιγνώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βρα-
 χὸ· ἄλλοι τε εἰς οὐρανὸν, οἷον τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν
 αἰτῶν. "Ἐβραεὶ δὲ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς, εἰκονομικῶς·
 ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ πάντα πληρῶν, ἡ ἀνωθεν καὶ
 παρὰ Πατρὸς εὐδοκία. "Ἰνα δὲ μάθωμεν ὅτι τραπέ-
 ζης ἀρχόρανοι, καὶ μέλλοντες ἄρτον διακλῆν, Θεῷ
 προσάγειν ἐπεσόμεν. ὑπὲρ τῶν ὡσπερ ἐνθέντας χερεῖ,
 καὶ τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτ' ἐν καταφέρειν,
 ἀρχὴ καὶ τύπος καὶ ἔδρα τοῦ πράγματος γέγονεν
 ἡμῖν οἰκονομικῶς.—(B f. 90 b) Εἶτα ὅπου ποτὲ προ-
 ἔβη τὸ θαῦμα; Κατεκόρηθη πληθὺς ἀνθρώπων οὐκ
 αἰλίγων, εἰς πάντε γὰρ ἐξείσταντο χιλιάδας, χωρὶς
 γυναικῶν καὶ παιδίων. Τοῦτο γὰρ ἑτερός τις τῶν
 ἀγίων εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ προσεπήνεγκε λό-
 γοις. Καὶ οὐ μόνον οὗτου το το παράδοξον· ἀλλὰ γὰρ B
 καὶ κόφινου συνᾶλέγησαν κλασμάτων δώδεκα. Καὶ τί
 τὸ ἐντεῦθεν; Πληροφορία σαφῆς, ὅτι τῆς φιλοξενίας
 τὸ χεῖμα, κλουσίαν ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντίκρισιν.
 "Ἐξοσεῖ δὲ καὶ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιότεροις θαύμασι τὰ
 νέα συμβαίνοντα, καὶ μὴδς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς δυ-
 ναμειος; ἰνερήματα. "Ἐβραεῖν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα
 τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ἢ "Ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς·
 ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, ἢ κατὰ τὸ ἐν
 Ψαλμοῖς ὑμνούμενον. "Ἄλλ' ἰδοὺ πάλιν ἐν ἐρήμῳ τοῖς
 ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς κηροήγηκεν ἀφθόνως, οἷον ἐξ οὐ-
 ρανοῦ καθίειε αὐτῆν. Τὸ γὰρ πολυπλασιάζει τὸ
 ἀποθρέψαι πληθύν, οὐκ ἀποκόως ἂν εἴη τῷ πρώτῳ

benedictionem postulans; vorumtamen hoc sapienter
 nostri causa faciebat, cum alioquin ipse omnia
 impleret, et ait superna ac Patris bona volumina.
 Sed ut nos disceramus, mensur initio, quem panem
 facituri sumus, Deo offerri a nobis debere, supernis
 veluti impositionum manibus, ut benedictionem super
 eum desursum impetruimus; typus ipse et tri go-
 rende trames nobis dispensativa ratione factus est.
 —Deinde quo evasit deum miraculum? Satiata fuit
 non paucorum hominum multitudo; nam quinque
 millium numerum exaequabam, praeter mulieres ac
 parvulos. Hoc enim sanctorum evangelistarum alius
 narrationi suae adjicit¹. Neque hic substitit mira-
 culum; sed et fragmentis repleti fuere cophini duo-
 decim. Quid imo? Manifestum hoc argumentum
 est, liberalitatis virtutem a Deo uberem referre re-
 munerationem. Licet autem animalvertere, qua-
 modo cum antiquis prodigiis nova conspiciant, et
 unius ejusdemque potentiae opera simi. Pluit in
 deserto manna Israelis filiis: « Panem caeli dedit
 ei; panem angelorum manducavit homo, » prout
 in Psalmis canitur²; sed ecce durus in deserto
 indigentibus cibo, large 233 subvenit tanquam
 caelo illum demittens. Namque exiguum multiplicare
 et veluti ex nihilo tantam alere multitudinem,
 non est priori illo prodigio absimile.

βραχὺ, καὶ οἷον ἐκ τοῦ μεγενός τὴν οὕτω πολλὴν
 σημάτω.

Ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων· Τίνα με λέγου- C
 σιν οἱ ὄχλοι εἶπαι;

V. 18. Interrogavit illos dicens: Quem me dicunt
 esse tuhos?

(A f. 135 b) Πρῶτον ἐκεῖνο καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων
 εἶσιον ἰδεῖν, τί τὸ κεκληρῶς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστόν ἐπὶ τοῦτο δραμεῖν, καὶ προταίει τοῖς ἁγίοις
 ἀποστόλοις τὴν πεῦσιν, ἦγον τὴν ἐρώτησιν. Οὐδὲν
 γὰρ ἐξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ καθήκοντος λόγου, καὶ
 λαλεῖ καὶ ἐργάζεται. Τί οὖν ἄρα φαμέν; "Ἐβραεῖν
 ἐν ἐρήμῳ τοὺς ὄχλους οὐκ εὐαριθμήτους ὄντας ἄρτοις
 πάντε, συνδιαθρώψας ἰχθύδια δύο· πεπλόνακε δὲ
 οὕτως τὰ ἐκ μεγενός, ὡστε καὶ κλασμάτων ληφθῆναι
 κοφίνους δώδεκα. Κατεπλήττοντο τοῖσιν ἡμῶν τοῖς
 ὄχλοι οἱ μακάριοι μαθηταὶ καὶ Θεὸν ὄντα καὶ Θεοῦ
 Υἱὸν κατὰ ἀλήθειαν, δι' αὐτῶν τιθέονται τῶν κατε-
 σωθμένων. Εἶτα τῶν ὄχλων ἀποραιτήσας, καὶ γε-
 γονίως κατεμῶνας, εἰς προσευχὰς συνεστίνετο, τύπον
 ἡμῖν ἑαυτὸν καὶ κατὰ τοῦτο τιθεῖς, μέλλον δὲ δι-
 δασκαλικῶν μαθημάτων εὐτεχνίαν διδάσκων τοῖς
 μαθητάς. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, τοὺς λαῶν προεστηκίτας,
 καὶ καθηγεῖσθαι λαχόντας τῶν αὐτοῦ θραυμάτων, ἐν
 πράγμασι ἀναγκαίους εἶναι διὰ παντὸς, κἀκεῖνα
 ἐρῶντας ὁρᾶσθαι, τὰ ἐπ' οἷς ἔλεται Θεός. Καὶ τοῦτο
 εἰπὸς ὁ θεοσέβιος Παῦλος· ἢ "Ἀδελφαίτικως προσ-
 αὔχεσθε, » φησίν. Οὐκοῦν ὁ μὲν τῶν ὄλων Σωτῆρ καὶ
 Κύριος, τύπον ἑαυτὸν, ὡς ἐφη, πολιτείας ἀγιο-
 πρεποῦς ἐποιεῖτο τοῖς μαθηταῖς, καταμῶνας προσ-
 ευχόμενος, μετὰ μόνων αὐτῶν. "Ἄλλ' ἦν εἰκὸς θορυ-
 θεῖν τὸ πρᾶγμα τοῖς μαθητάς· ἑώρων γὰρ ἄνθρω-
 πίνως εὐχόμενον, ὃν χθὲς τεθέοντα θαυματοερ-

Prius ac praeter caeteris cognosci dignum est, quid
 Dominum nostrum Jesum Christum ad hoc perinve-
 nerit, ut ita sanctos apostolos interrogaret. Nihil
 enim intempestivum aut sine idonea ratione loqui-
 tur aut agit. Quid ergo dicimus? Paverat in deserto
 innumerabilem urbem quinque panibus, duos ad-
 miscens pisciculos. Quae autem prope nihil erant
 adeo creverant, ut reliquiarum cophini duodecim
 reportarentur. Obstuperant itaque una cum turbis
 beati discipuli, illumque Deum esse vereque Dei
 Filium factis ipsis perviderant. Deinde a populo
 secedens, solitarius orationi instabat, seipsum
 nobis exemplar hac quoque re exhibens, imo vero
 D excellentem magisterii artem discipulis docens.
 Existimo enim presules populorum, et qui Christi
 gregi ductando electi sunt, necessariis semper ne-
 gotiis occupari debere, atque id constanter agere
 quod Deo gratum est. Quod probe sciens divus
 Paulus aiebat: « Semper orate¹. » Ergo omnium
 Servator ac Dominus semet ipsum; ut dixi, vitam
 sancto homine dignae discipulis praebebat, soli-
 tarius orans cum ipsis solis. Verum ea res di-
 scipulorum animis perturbandis par erat: videbant
 enim humano more orantem, quem heri prodigia
 Deo digna edentem spectaverant. Non est ergo im-
 credible dixisse eos fortasse intra se: Quem hunc
 esse existimabimus? Num Deum ex hominibus, ac

¹ Matth. xv, 38. ² Psal. LXXXVII, 25.

verat unum de sanctis apud nos prophetis? Sane miracula eide tanquam Deus, attamen indignum naturali Deo est orare. Quoniam aut quam re indiget Deus? Ut ergo cogitationum hujusmodi tumultum compesceret, quæstionem banc commovet; non quod aliquid eorum ignoraret, quæ de se ab exteris dicebantur, 234 sed ut potius suos a multorum opinione retraheret, et rectam ipsis fidem imprimeret. « Quemnam itaque, ait, turbæ me esse dicunt? » — Viden' interrogationis solertiam? Non illico dixit: « Quem vos me esse dicitis? » sed magis eos ad externam famam refert, ut hanc mox refutans, et improbabilem convincens, eos deinde in veram sententiam deduceret, quod et respice factum est. Nam referentibus populæ opinionem discipulis, ait Jesus: « Vos autem quem me esse dicitis? » Quam solerter dictum est vos! Ita nimirum discipulos ab alijs secernit, quominus illorum opinionem sectentur, nec humilem de eo sententiam gerant. Vos, inquit, selecti, decreto meo ad apostolatium vocati, prodigiorum meorum testes, « quem me esse dicitis? »

οἱ ἐξαλεγμένοι, οἱ φήσα· τῆ παρ' ἐμοῦ κεκλημένοι μαρτυρες, ἢ τίνα με εἶναι φάτε; »

Eruptit ecce præ cæteris Petrus, et universi collegii sit os, plenaque Dei amore verba pronuntiat, atque accuratam fidei confessionem facit dicens, eum esse Christum Dei. Citra dubium loquitur discipulus; non enim dicit eum simpliciter Christum sed Christum Dei. Plurimi enim per tempora existerant, qui utpote a Deo uncti, dicti fuerant christi: alii enim ut reges, alii ut prophete florent, uncti fuerant; alii denique, nempe nos, accepta ab omnium nostrum Servatore Christo redemptione, et sancto Spiritu uncti, christi appellationem contraximus. Dicitur est itaque Psalmistæ voce de antiquioribus: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari²³⁵. » De nobis autem Habacuci voce: « Egressus es in salutem populi tui, ut salves christos tuos²³⁶. » Ergo plurimi christi; sic autem ex re ipsa vocitati fuere; sed unus solusque ille Patris Dei: non quia nos christi simus ab alio potius quolibet quam a Deo uncti; sed quia ille solus proprium habet in cœlis Patrem. Constat igitur a Petro reliqua multitudine separatum Jesum, relatum fuisse ad Patrem, ceu ipsius solius proprium. Nam Deus naturaliter existens, et ex Deo Patre singulariter effulgens unigenitum 235 ipsius Verbum, caro factum est secundum Scripturas. Sed illud necesse est cognoscere, quod nempe in Matthæi Scriptura beatum discipulum invenimus dicentem: « Tu es Christus Filius Dei vivi²³⁶. » Brevians autem veluti incarnationis mysterium sapientissimus Lucas, pari quidem sententia est, sed tamen paucioribus ver-

Α γούντα θεοπροπῆδες· οὐδὲν οὖν ἔρα τὸ ἀπειπεῖν, ἐκαίνο που τάχα πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, τίνα τοῦτον εἶναι νομίζομεν; ἔρα θεὸν, ἢ ἄνθρωπον, καὶ ὡς εἶνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἤγουν τῶν ἁγίων προφητῶν; θαυματουργεῖ μὲν γὰρ, ὡς θεός, ἐστὶ δὲ ἀνάμωστον αὐτῷ κατὰ φύσιν θεῷ τὸ προσεύχεσθαι. Τίνος γὰρ ὄλιος δέχεται θεός; Ἴνα τοῖνον τὸν τῶν τοιαύτων ἐνοικῶν ἀποσοθήσῃ θέρουον, ποιεῖται τὴν πύσιν οὐδὲν μὲν ἡγνοηκῶς τῶν περὶ αὐτοῦ θρυλλουμένων παρὰ γε τοῖς ἔξω· ἀποφέρειν δὲ μᾶλλον τῆς τῶν πολλῶν ἔκνοτας, καὶ ὁρθῆν αὐτοῖς τὴν πίστιν ἐμψυτεῦσαι θέλων. « Τίνα δὴ οὖν, φησὶν, οἱ ὄχλοι με λέγουσιν εἶναι; » — (Bf. 91, C f. 126 b) Ὁρᾶς τὸ τῆς πύσσεως εὐταχεῖς; Ὅχι εὐθὺς εἶπεν· « Ὑμεῖς τίνα με λέγετε εἶναι; » Ἀποφέρει δὲ μᾶλλον, ἐπὶ τὸν τῶν ἔξω θρύλλον· ἢ ἐκβαλὼν αὐτὸν καὶ ἀδόκιμον ἀποφήνας, μετασοθήσῃ λοιπὸν εἰς ὄψαν ἀληθινήν, ὃ δὴ καὶ πέπρακται. Εἰπόντων γὰρ τῶν μαθητῶν τὴν τοῦ ὄχλου ὄψαν, ἔφη αὐτοῖς· « Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; » Ἐπὶ τῷ; ἐξείρητον τῇ, ὕμεις! Ἐξῶ τίθησιν αὐτοὺς τῶν ἁλλων, ἵνα καὶ τὰς ἐκεῖνων φύγωσιν ὑπονοίας, καὶ μὴ μικρὰν ἔχωσι περὶ αὐτοῦ τὴν ὄψαν. Ὑμεῖς, φησὶν, πρὸς ἀποστολήν, οἱ τῶν ἐμῶν τερατουργημάτων

Ἡ προφητὴ δὲ πάλιν τῶν ἁλλων ὁ Πέτρος, καὶ παντὸς τοῦ χοροῦ γίνεται στόμα, καὶ τὰς φιλοθέους ἐρεῖγεται φωνάς· ἀκριθῆ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁμολογίαν ἐκφέρει, λέγων, Τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Ἀσφαλῆς ὁ μαθητῆς· οὐ γὰρ τοι φησὶν ἀπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν δὲ μᾶλλον. Πλείστοι μὲν γὰρ οἱ, ὡς ἀπὸ γε τοῦ κεχρησθαι παρὰ Θεοῦ, κατὰ διαφόρους τρόπους ὀνομασμένοι χριστοὶ· οἱ μὲν γὰρ ἐχρίσθησαν εἰς βασιλείας, οἱ δὲ εἰς προφητείας, οἱ δὲ καὶ τῆν δι' αὐτοῦ τὸν πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ λαθόντων λύτρωσιν, τούτεστιν ἡμεῖς, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι κατακεχρισμένοι, τὴν τοῦ χριστοῦ κλήσιν ἐσχήκαμεν. Εἰρηται γούν διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων· « Μὴ ἔπιθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρέεσθε. » Ἡμῶν δὲ πέρι διὰ φωνῆς Ἀβθακούμ· « Ἐξήλαδες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστοὺς σου. » Οὐκοῦν πλείστοι μὲν οἱ χριστοὶ, κέκληνται δὲ ὁδῶς ἐπὶ τοῦ πράγματος· εἰς δὲ καὶ ὁ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· οὐχ ὡς ἡμῶν μὲν ὄντων χριστῶν, καὶ οὐ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐτέρου τινός· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ καὶ μόνου, ἴδιον ἔχοντος Πατέρα, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἀἴλον οὖν ἔστιν ὅτι τῆς ἐτέρων πληθῆος ὀπεξείρων αὐτὸν, προσενέμηκε τῷ Πατρὶ, ὡς ὄντα μόνον αὐτοῦ. Θεός γὰρ ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρός ἀλλέμφως ἐξείρητως ὁ μονογενῆς αὐτοῦ Ἄδρος, γέγονε εἰσὶν (1), κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐκαίνο γε μὴν ἀναγκαῖον εἶδέναι· ἐν γὰρ τῇ τοῦ Ματθαίου συγγραφῇ, τὸν μακάριον μαθητὴν εὐρήσομεν εἰπόντα· « Σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ἐπιτερῶν δὲ ὡσπερ

²³⁵ 1 Thess. v, 17. ²³⁶ Psal. civ, 15. ²³⁷ Habac. iii, 15. ²³⁸ Matth. xvi, 16.

(1) Adhuc contra Arianos sine pausa Cyrillus.

τὴν οἰκονομίαν ὁ σοφώτατος Λουκᾶς, συμφέρεται ἅμην κατὰ τὰς ἐννοίας, βραχυλογήσας δέ φησι, εἰπεῖν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ὁ παρὰ τοῦ Σωτήρος γεγωνὸς πρὸς αὐτὸν, ἀσείρηται λόγος. Ἐν δὲ τῷ Ματθαίῳ πάλιν εἰπόντα σαφῶς εἰρήσομεν· « Μακάριος εἶ, Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐστὶν οὖν ὁμολογουμένως θεοδιδάκτος ὁ μαθητὴς, εἰς ἐπ' ἔγνωσεν αὐτὸν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστήριου ποδηγήσαντος αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς. Σημειωτέον δὲ ὡς ἕνα τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖ ὁ σοφώτατος Πέτρος, διὰ τοῦς εἰς δύο τέμνειν τολμῶντας Χριστοῦς· τὸν Ἐμμανουήλ (1). Οὐ γὰρ ἤρετο αὐτοῦς λέγων· Τίνα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ « Τὸν Ἰδὸν τοῦ ἀνθρώπου » καὶ τοῦτον ὁ Πέτρος ὁμολογεῖ εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Πῶς δὲ ἀξιοθαύμαστος ἡ ὁμολογία Πέτρου, εἰ μηδὲν ἔχει τὸ βαθύ καὶ κεκρυμμένον, καὶ οἷον ἀποπτεῖν τοῖς πολλοῖς; Τί γὰρ ὄλω; ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ; Ὅτι ἄνθρωπός ἐστι; Τοῦτο θεοδιδάκτον ἐστὶν μυστήριον; Ἐπὶ τοῦτω τεθαύμασται, καὶ τῶν οὕτως ἐξαιρετῶν ἡξιώθη γεῶν; Ἦκουσε γάρ· « Μακάριος εἶ, Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ. » Ἀλλὰ τεθαύμασται, καὶ σφόδρα δικαίως. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅν γὰρ θεοῖσιν ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, τοῦτον πεπίστευκεν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Πατρὸς, τουτέστι σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντα Λόγον.

Ὁ δὲ ἐπιτιμῆστος αὐτοῖς, κατήγγειλε μηδεὶ εἰπεῖν τοῦτο.

(Δ λ. 136 b) Ὁμολογήσαντος τὴν πίστιν τοῦ μαθητοῦ, ἐπετίμησεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ἵνα μηδεὶ εἰπῶσιν οἱ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ Χριστός. Καὶ τοι πῶς μᾶλλον εἶδε τοὺς μαθητὰς τοῖς ἀπανταχόσε κηρύττειν αὐτόν; Τοῦτο γὰρ ἦν ἔργον τῶν παρ' αὐτοῦ προκεχειρισμένων εἰς ἀποστολήν· ἀλλ' ὡς φησι τὸ Γράμμα τῶ ἱερῶν, καιρὸς παντὶ πράγματι· εἶδε τοῖς παρ' αὐτῶ κηρύττειν ἀκούουθῆσαι τὰ λείποντα τοῖς ἤδη προτετελεσμένοις· τοῦτο δὲ ἦν ὁ σταυρὸς, τὸ πάθος, ὁ κατὰ σάρκα θάνατος, ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις· τὸ μέγα καὶ ἐξαισιον ἀληθῶς σημεῖον, δι' οὗ μαρτυρηταί Θεὸς ὢν ἀληθινός, καὶ Ὡς κατὰ φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ Ἐμμανουήλ. Τὸ γὰρ ὄλωσιν καταργῆσαι θάνατον, καὶ ἀνατρέψαι τὴν φθορὰν καὶ σκυλευσαι τὸν ἄδην, καὶ καταλύσαι τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα, καὶ ἐκ μέσου ποιῆσαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀνοίξει τοῖς ἐπὶ γῆς τὰς ἀνω πύλας, καὶ συνάψαι τὴν γῆν οὐρανῷ, Θεὸν ἕνα κατὰ ἀλήθειαν ἀπέφηνεν αὐτόν. Οὐκοῦν ἐν καιρῷ κηλεύει σιγῆσαι τὸ μυστήριον, ἄχρις ἂν ὁ σύμπαξ τῆς οἰκονομίας λόγος, εἰς τὸ αὐτῷ πρέπον ἐξέλθῃ πέρας· τότε γὰρ ἐγγηγεμένως ἐκ νεκρῶν, ἀπογομνοῦσθαι τοῖς ἀπανταχόσε γῆς προστέταχεν τὸ μυστήριον, προθεὶς ἅπαντι τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καθαρίειν· ἔφη γάρ· « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξ-

A his utens, dixit ipsum Christum Dei; reticet autem Servatoris ad Petrum orationem. Apud Mattheum vero dicentem Jesum comperimus: « Beatus es, Simon Bar-Jonæ, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. » Sine dubio itaque divinitus edoctus fuit discipulus, Patre ipso deducente eundem ad Christi mysterium cognoscendum. Adnotandum insuper, sapientissimum Petrum, unum confiteri Christum, propter eos qui in duos dividere Christos Emmanuelem audent. Non enim interrogavit discipulos dicens: Quem dicunt homines esse Verbum Dei, sed « Filium hominis. » Porro hunc Petrus confessus est Christum esse Dei. Cur vero Petri confessionem miraremur, si nihil haberet profundum atque reconditum, ac cæteris veluti invisibile? Nam quid omnino Pater Deus ei revelavit? Num quod homo esset? Ergone hoc erat a Deo revelatum mysterium? Hujus rei causa Petrum admiramur, et ipse tam singulari præmio dignus evasit? Sibi enim dictum audivit: « Beatus es, Simon Bar-Jonæ. » Atqui reapse dignus summa admiratione est. Quamobrem? Quia quem in forma nostra ceruebat, hunc credidit esse Christum Patris, id est incarnatum et humanatum, quod ex ipso prodierat, Verbum.

V. 21. At ille increpans eos, præcepit ne cui dicerent hoc.

Cum fidem suam discipulus fuisset confessus, comminatus est illis Dominus, ne se esse Christum cuiquam dicerent. Attamen quidni potius oportebat discipulos **236** ubique ipsum prædicare? Hoc enim ad apostolatatum designatorum officium erat. Veruntamen, ut sacræ Litteræ aiunt, omni rei suum tempus est⁹⁷. Sciebat prædicationem suam subsequutura ea quæ priorum complementa forent. Erant autem hæc, crux, passio, mors in carne, resurrectio e mortuis, magnum hoc videlicet verique eximium prodigium, quo Deus verus comprobatur, naturalisque Dei Patris Filius, Emmanuel. Namque omnino mortem destruere, corruptionem annihilare, inferos spoliare, diaboli tyrannidem abolerè, aperire terrestribus supernas januas, terram cum caelo copulare, hæc, inquam, Jesum Deum verum esse demonstrarunt. Ergo ad tempus sileij mysterium jubet, donec universa humanationis ratio ac cursus ad congruum sibi exitum perduceretur. Tunc enim e mortuis resuscitatus, revelari ubique terrarum jussit mysterium, proponens cunctis in fide justificationem, et per sanctum baptismum purgationem. Dixit enim: « Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: euntes docete omnes gentes, in nomine Patris et Filii et

⁹⁷ Eccle. iii, 1.

(1) Nestorii hæresim Cyrillus sugillat, adversus quam tot aliis scriptis pugnavit.

Spiritus sancti baptizantes, monentes eas observare A
omnia quaecumque vobis praecepi. Et ecce ego vo-
liscum enim omnibus diebus usque in finem⁸⁸.
Nobiscum enim recense est, et in nobis per sanctum
Spiritus, atque in omnium animabus inhabitat
Domitus.

¶ 26. Nam qui me erubuerit, etc.

Multa simul utilia, imo necessaria his verbis ex-
sequitur. Primo quidem ostendit, fore ut eos om-
nino qui se suosque sermones erubuerint, per eventus
corripiat. 237 Certe undenam nobis major alacritas
accidat? Nam si iudex quosdam reveretur, ceu
ipsis obsequit praestitit mercedem debens, vel amoris
praemia, vel benevolentiae retributionem: cur
sine ulla dubitatione non dicemus fore ut in aeter-
nis honoribus gloriaque versentur hi, qui adeo
splendida consequentur bona? Deinde timorem quo-
que illis injicit, se caelo esse descensuram, haud
jam vili illa priore cum specie, et conditionis no-
strae humilitate, sed cum Patris majestate, stipanti-
bus angelis. Ergo gravissimum est et exitiosum,
damnari nos ceu pusillanimitatis atque ignaviae
reos a superveniente caelitus iudice, et angelicis
ordibus circumstantibus. Magnum quid autem et
admiratione dignum et summam praebens felicitate-
m, si quis exantlatis suis laboribus laetari possit,
et sudoris praemia sperare. Laudantur enim hi,
dicente Christo: « Venite, benedicti Patris mei, posi-
dite paratum vobis regnum jam inde a mundi
constitutione⁸⁹. »

οι ελόγημένοι του Πατρός μου, κληρονομήσατε την
σπου.

¶ 27. Dico autem vobis: sunt quidam de hic stan-
tibus, etc.

Cum nondum ex alto virtutem accepissent dis-
cipuli, congruum erat eos humanis infirmitatibus
laborare, Christique verba apud se reputantes, di-
cere: Erquis semet ipse negabit? vel quomodo, si
animam suam amiserit, denuo inveniet eam? Quo-
dam vero haec damna passis par praemium erit?
Ut igitur ab his cogitationibus eos avocaret, at-
que ad animi robur transferret, eventurum
ipsis felicitatis cupiditatem injiciens ait: « Di-
co autem vobis, sunt quidam de hic stantibus, »
et reliqua. Regnum porro Dei ipsam dici gloriam
visionem, in qua ipsemet coram spectabitur, quo

⁸⁸ Matth. xviii, 18. ⁸⁹ Matth. xxv, 34.

(1) Adv. 22: Oportet Filium hominis multa pati, etc.,
sunt apud D. Thomae catenam: « CYRILLUS. Ducum
magnum strenuos in armis ad audaciam provo-
cant, non solum eis honores pollicendo victoriae,
sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale
quid videmus docere Dominum Jesum Christum:
praedixerat enim apostolis quod oporteret eum per-
petui Judaeorum calumnias, occidi, et tertia die re-
surgere. Ne igitur putarent, Christum quidem pas-
surum persecutiones pro vita mundi, eis vero licere

ουσία, εν τε ούρανῳ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· πορευθέντες,
μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες εἰς τὸ
ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐν-
ετείλαμην ὑμῖν. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας
τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας. » Μεθ' ἡμῶν γὰρ
ἐστὶν καὶ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ
ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς; ἐναυλιζέται Κύριος (1).

Ὅς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῆ με, κ. τ. λ.

(B f 92) Πολλὰ κατὰ ταῦτὸν ἐργάζεται χρησιμῶ-
τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τῶν λόγων. Πρῶτον μὲν
δείκνυσιν ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἔψεται τοῖς αἰ-
σχουνομένοις αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τὸ τῶν
ἰσων τυχεῖν. Τί δ' ἂν γένοιτο ἴσον εἰς εὐθυμίας δὴ-
ναμιν; Εἰ γὰρ ἐπαισχύνεται τινὰς ὁ κριτής, ὡς
ἐποφελῶν αὐτοῖς τὸν τῆς εὐπειθείας μισθόν, καὶ τῆς
εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ γέρα, καὶ τὸν τῆς εὐνοίας
στῆφανον, πῶς οὐκ ἐστὶν ἀναμφίλογως εἰπεῖν, ὅτι
πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν ἀτελευτήτοις ἔσονται τιμαῖς
τε καὶ δόξαις οἱ τῶν οὕτω λαμπρῶν τετυχηκότας
ἀγαθῶν; Εἶτα πρὸς τοῦτοις φόβον αὐτοῖς ἐντίκει,
καταθέσθαι λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν ἀμικροσπε-
πείῃ τῇ πρώτῃ καὶ ὑφέσει τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν
δόξῃ τῇ τοῦ Πατρὸς, δειροφορούντων ἀγγέλων. Οὐκ
ὡν παγγάλετον καὶ ὀλέθρου μεστὸν τὸ καταγνω-
σθῆναι μὲν ἐπὶ δειλίῃ τε καὶ ἀφιεργίᾳ, καταρει-
τήσαντος ἀνωθεν τοῦ κριτοῦ, καὶ ἀγγελικῶν ταγμα-
τιῶν περιστηκότων. Μέγα δὲ καὶ παντὸς θαύματος
ἄξιον, καὶ τῆς εἰς λῆξιν εὐθυμίας πρόξενον, τὸ ἐπὶ
τοῖς ἤδη προπεποιημένοις χαίρειν αὐτοῖς, καὶ τὸ
προδοκᾶν τῶν ἰδρώτων πᾶς ἀμοιβᾶς. Ἐπαινεθῆ-
σονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι, Χριστοῦ λέγοντος: « Δεῦτε,
ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κό-

λέγω δὲ ὑμῖν· εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων,
κ. τ. λ.

(B f. 92, C f. 127, F f. 811 h) Οὕτω τὴν ἐξ ὕψους
δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς μαθητάς, εἰκὸς ἦν ἀνθρω-
πίναις ἀσθενείαις περιπεσεῖν, καὶ τι τοιοῦτον περὶ
αὐτοῦ ἐννενοηκότας εἰπεῖν: Πῶς ἀρνήσεται τις ἑαυ-
τόν; ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὐρᾶσει
πάλιν αὐτήν; τί δὲ τοῖς τοῦτο παθοῦσι τὸ ἴσοστα-
τοῦν ἔσται γέρας; Ἴνα τοίνυν τῶν τοιοῦτων αὐτοῦς
ἀποστήσῃ λογισμῶν, καὶ οἶον μεταχάλκευσή πρὸς
εὐανδρίαν, τῆς ἐσομένης αὐτῆς εὐκλείας ἐπιθυμίαν
ἐντεκῶν φησι: « Λέγω δὲ ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε
ἐστηκότων, » καὶ τὰ ἐξῆς. Βασιλείαν δὲ Θεοῦ αὐτὴν
τὴν θείαν λέγει τῆς δόξης, ἐν ἧ καὶ αὐτὸς ὀφθῆσεται,

leniam vitam ducere, ostendit quod necessario per
æqua certamina gradi decet cupientes ejus gloriam
obtinere; unde dicitur (v. 25): *Dicebat autem ad
omnes,* » etc.

Item ad v. 25 apud D. Thomae catenam, nec non
paulo melius apud Corderium: « CYRILLUS. Quod au-
tem Christo in charitate placere, incomparabiliter
praestat mundi splendoribus atque deliciis, declarat
dicens: *Quid enim prodest,* » etc.

καθ' ὃν καιρὸν ἐπιλάμψει τοῖς ἐπὶ γῆς. Ἦξει γάρ ἐν Ἀ
 665η, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν μικρο-
 πρεπεῖα τῇ καθ' ἡμᾶς· ταῦτα ὑποσχόμενος ἀνεισιν
 εἰς τὸ ὄρος, τρεῖς αὐτῶν τοὺς ἀπολέκτους ἔχων. —
 (Εἰ. 344) Δεικνύς ὅτι γθαμαλὸς νοῦς οὐκ ἂν γένοιτο
 πρὸς θεωρίαν ἐπιτηδεῖος, ἀλλ' ὁ τῶν γῆινων κατ-
 επαρθεῖς καὶ ὑπεράνω πάντων τῶν κατὰ σῶμα γε-
 νόμενος, καὶ ἔξω φροντῖδων βιωτικῶν κατ' ἰδίαν ἐν
 ἡσυχίᾳ καταστάς, καὶ τῆς τῶν παθῶν ὑψηλότερος
 καταδυναστείας χρηματίας. Εἶτα μεταπλάττεται
 πρὸς ἐξαιρετὸν αἶνα καὶ θεοπρεπῆ λαμπρότητα, ὥστε
 καὶ ἱματισμὸν αὐτοῦ τῆ τοῦ φωτὸς προσβολῆ δια-
 λάμψαι, καὶ ὅσον ἀπαστράψαι δοκεῖν. Εἶτα Μωϋσῆς
 καὶ Ἡλίας περιεστηκότες τὸν Ἰησοῦν προσελάλουν
 ἀλλήλοις τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν, φη-
 σιν, ἐν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκο-
 νομίας τῆ μυστήριον, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σωτή-
 ριον πάθος. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅτι ὁ διὰ Μωϋ-
 σείως νόμος καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, τὸ
 Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις
 καὶ σκιαῖς, μονονοχί καὶ ἄπερ ἐν πίνακι καταγρά-
 φων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότας, ὡς
 καὶ ἐφθῆσεται κατὰ καιροῦ ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς,
 καὶ τῆς πάντων ἔνεκεν σωτηρίας οὐ παραιτήσεται
 τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. Οὐκοῦν ἡ Μωϋσείως καὶ
 Ἡλιοῦ παράστασις, καὶ τὸ προσλαλεῖν ἀλλήλοις
 αὐτοὺς, οἰκονομία τις ἦν, εἰ μάλᾳ δεικνύσα, δορυ-
 φοροῦμενον μὲν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν τὸν Κύ-
 ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς καὶ νόμου καὶ προ-
 φητῶν δεσπότην, προδειχθέντα δὲ παρ' αὐτῶν, δι'
 ὧν ἀλλήλοις συμφυδὰ προσκήρυττον. Οὐ γὰρ ἀσύμ-
 βατα τοῖς διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· καὶ
 τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ ἀλλήλοις προσλαλεῖν Μωϋσεῖ
 Ἡλίαν.

Ἄλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχύ πως ἀπο-
 νεοτάξωσι, τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ·
 εἶτα διαγορηθέντες, θεωροὶ γεγονῶσι τῆς οὐτω
 σεπτῆς καὶ παραδόξου μεταβολῆς· ἦγουν ἀνενεγκόν-
 τας τοῦ κάρου, ἐγίνωσκον ἀκριδῶς τὴν ἀλήθειαν·
 καὶ οἰθηαῖς λοιπὸν ἴσως ὁ θεσπέσιος Πέτρος, ὅτι
 τάχα ἐνεστιν ὁ καιρὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀπο-
 δέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ ὄρει διατριβὰς, σκηναὶς δὲ
 τρεῖς δεῖν γενέσθαι φησίν. Ἄλλ' οὐκ ἤδει, φησὶν, ὁ
 λέγει· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος,
 καὶ τοῦ λαβεῖν τοὺς ἁγίους τῆς ἐπηγγελμένης ἐλπί-
 δος τὴν μέθεξιν. Οὕτως οὖν ἐν ἀρχαῖς ἐτι τῆς οἰκο-
 νομίας, πῶς ἦν εἰκὸς καταλῆσαι τὸν Χριστόν τῆς εἰς
 τὸν κόσμον ἀγάπης, ἀποφοιτήσαντα τοῦ παθεῖν ὑπὲρ
 αὐτοῦ; Σέσωκε γὰρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ὑπο-
 μείνας τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νε-
 κρῶν ἀναστάσεως καταργήσας αὐτόν. Οὐκ ἤδει τοι-
 γαρὸν ὁ Πέτρος, ὅπερ ἔφη.

Ἐγένετο τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἑτε-
 ροῦ.

(B f. 93 b) Ἐπειδὴ ἤκουον, ὅτι δεῖ ἀναστῆναι τὴν
 ἡμετέραν σάρκα, πολὺ δὲ σχήματι ἄδηλον ἦν, ἵνα δῶ
 δεῖγμα τῆς μεταβολῆς, αὐτοῦ τῆ σάρκα μετέβαλεν,
 ἵνα ἡμῖν τὴν ἐλπίδα βεβαιώσῃ· μεταμορφοῦται τοι-
 γαρὸν ἐμπροσθεν αὐτῶν. Περὶ αὐτοῦ δὲ φημεν τὴν

A tempore scilicet terræ incolis illucescet. Veniet
 enim cum Dei Patris gloria, non vero in humili
 nostra specie. His promissis, scandit in montem,
 tres habens in comitatu delectos discipulos. — Ut
 ostendat depressam humi mentem minime aptam
 contemplationi fore; sed illam potius quæ cunctis
 superior sit corporalibus rebus, et extra mundanas
 curas seorsum cum silentio constitit, quæ drui-
 que passionum tyrannide celsior fuerit. Deinde se-
 met transfiguravit in eximium quemdam Deoque con-
 gruum **238** splendorem, ita ut etiam vestis ejus
 luce aspersa fulgeret, ac veluti radiis scintillare
 videretur. Mox Moyses atque Elias Jesum circum-
 stantes loquebantur invicem de excessu ejus, quem
 erat, inquit, Hierosolymis completurus, id est de
 assumptæ carnis mysterio, et de salutari in cruce
 passione. Vere enim in lege sua Moyses, nec non
 sanctorum prophetarum literæ, Christi mysterium
 præmonstrarunt; ille quidem umbris atque figuris,
 tanquam pene in tabula illud depingens, hi autem
 aliis aliisque modis prænuñtiarunt, ipsam et in for-
 ma nostra statuto tempore visum iri, et pro omnium
 salute necem in ligno perferre non recusaturum.
 Itaque Moyses atque Eliæ presentia, atque collo-
 quium, prudente quodam consilio contingebat, ut
 præclare demonstraret, stipitatum quidem a lege pro-
 phetisque Dominum nostrum Jesum Christum, ut-
 pote legis ac prophetarum Dominum, ab ipsis vero
 præmonstratum, quatenus consona de eo prædi-
 caverant. Non enim a dictis in lege et prophetis
 discrepabant. Atque hoc fuisse colloquium sacratis-
 simi Moysis cum præstantissimo propheta Elia puto.
 τὸν ἱερώτατον, καὶ τὸν τῶν προφητῶν πανάριστον

Sed enim beati quidem discipuli parumper dor-
 mitant, Christo orationi operam dante; deinde
 experrecti, spectatores sunt tam venerandæ ac
 mirabilis imutationis. Nempe sopore discussæ
 veritatem agnoverunt. Putansque mox fortasse
 divus Petrus, tempus regni Dei adesse, vult qui-
 dem in monte habere stationes, iria tamen fieri
 debere tabernacula dicit. Atqui nesciebat, inquit
 Scriptura, quid diceret: nondum enim tempus con-
 sumendi mundi erat, neque recipiendæ a sanctis
 promissæ spei participationem. Cum ergo novissi-
 mum esset sacræ dispensationis, cur oportuissimè
 Christum, omissis suo erga mundum amore, pas-
 sionem ejus causa subeundam recusare? Recapse
 enim orbem terrarum salvavit Christus patiens
 pro eo mortem, et hanc ipsam per suam a mor-
 tuis resurrectionem destruens. **239** Constat ergo
 Petrum sine rei sensu verba fecisse.

V. 29. Facta est species vultus ejus altera.

Quoniam audierant, fore quidem ut caro no-
 stra resurgeret, quam tamen figura nescie-
 bant, ut ejus mutationis exemplum proponeret,
 carnem suam transfiguravit, ut speciem nostram fir-
 maret. Coram ipsis itaque transformatur. Factam

vero transfigurationem putamus, haud abjiciendo humani corporis formam, sed lucida quadam gloria illud ambiente, et vilissimam carnis speciem in nobiliorem aspectum mutando, juxta illud, « Seminat in ignominia, surgit in gloria, » a divo Paulo præclare dictum⁹⁰. Nunc enim corpus hoc caro nuda est, nullo honore vestita, nullo naturali decore ornata, sed nihil aliud, quam naturæ suæ ignobilitatem infirmitatemque habens. Verumtamen cum resurrectione fiet, transformatio quædam mirifica accidet, et gloriæ non tamen figuræ mutatio. Tunc enim corpus divini honoris vestitu jam splendescet. Fulgebunt quippe justi tanquam sol in regno Patris ejus, secundum Servatoris effatum⁹¹. Futuræ itaque illius gloriæ exemplum exhibebat discipulis demonstrata transfiguratio; quæ idcirco in corpore peracta fuit, ut sub mortalium oculorum visionem eaderet, celsam illi splendoris nimietatem non pertulerunt.

V. 35. *Vox de nube facta est.*

Aliud quoque utile peractum fuit firmandæ erga Christum fidei tum discipulorum tum omnium nostrum. Namque ex nube superne, tanquam a Deo Patre, emissa vox fuit, dicens: « Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. » Dumque hæc vox fieret, inventus est, inquit Scriptura, Jesus stans solus. Præcipit ergo hunc magis audiri quam Moysen atque prophetas. Ne quis autem forte veritati calumniam struat, quasi Deus Moysen ab his potius audiri mandaverit, caute adnotavit evangelista dicens, dum ea vox fieret, inventum esse solum **240** Jesum. Hunc ergo audiri Deus præcepit; namque ipse et legis et prophetarum complementum est; qui idcirco Judæis aiebat: « Si crederetis Moysi, utique et mihi crederetis; de me enim ille scripsit⁹². » Et Dei quidem Patris præclara et mirabilis vox fuerat; summo autem terrore correpti discipuli procumbunt in faciem: ut hinc etiam denuo cognoscantur, necessariam apprimè terræ incolis Servatoris fuisse præsentiam et mediatricem operam, quæ videlicet per humanationem contigit. Nam nisi conditionem nostram subisset unigenitum Dei Verbum, quis ex nobis venientem de cælo Deum pertueret? quis ineffabilem majestatem ejus, et mortalium nemini tolerabilem sustinisset? Namque cum lucem inaccessibilem inhabitare Paulus dicit⁹³.

V. 38. *Et ecce vir de turba exclamavit, etc.*

Haud inculpabilem vir hic fecit accessum; incusavit enim sanctorum apostolorum cætum, qui demonium increpare nequivissent. Oportebat autem eum potius reverentiam Jesu exhibentem, auxilium ejus implorare. Ideo Christus ait: « O generatio incredula! » propter tuam scilicet incredulitatem gratia non est operata. Nam quod et ad

Α μεταμόρφωσιν αὐτοῦ, οὐχὶ δὴ που τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον ἀποβαλόντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς; φωτοειδοῦς περιστελλούσης αὐτὸ, καὶ τὸν ἀτιμώτατον τῆς σαρκὸς χαρακτῆρα μεταχρωρύνουσης ὡσπερ εἰς ἔψιν εὐκλεεστέραν· κατὰ τὸ, « Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ, » παρὰ τοῦ θεοῦ Παύλου καλῶς εἰρημένον. Νῦν μὲν γὰρ αὐτὸ τοῦτο σὰρξ ἐστὶ γυμνή; οὐ δόξῃ τινὶ κατακεχρωσμένη, οὐ λαμπρότητι φυσικῇ κατηγγλαῖσμένη, ψιλὴν δὲ καὶ μόνην τὴν ἐκ φύσεως ἀδόξian τε ὁμοῦ καὶ ἀσθένειαν ἔχουσα. Κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν ἐξῆλλαγῆ τις ἔσται θεοπροπῆς, καὶ δόξης οὐ σχήματος μεταβολή. Θείας γὰρ δόξης ἐπιβλήμασι περιαστράψει λοιπόν· ἐκλάμψουσι γὰρ οἱ δίκαιοι καθάπερ ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ἐκείνης οὖν τῆς μελλούσης δόξης ὑπόδειγμα παρεδήλου ἢ παραδειχθεῖσα τοῖς μαθηταῖς μεταμόρφωσις· καὶ σωματικῶς ἐπεδείκνυτο πρὸς τὸ καὶ τοῖς θνητοῖς αὐτῶν εἰς θέαν ὑποπεσεῖν ὀφθαλμοῖς, εἰ καὶ τὴν ὑπερβολὴν οὐκ ἤνεγκαν τῆς λαμπρότητος.

Φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης.

(B f. 95, F f. 817) Πέπρακται τι καὶ ἕτερον χρησιμον εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως τοῖς μαθηταῖς; καὶ πᾶσιν ἡμῖν. Ἐκ νεφέλης γὰρ ἄνωθεν ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατεπέμφθη φωνὴ λέγουσα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε »· καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνήν, εὐρέθη, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἐστὼς μόνος. Μωϋσέως δὲ καὶ προφητῶν μᾶλλον αὐτοῦ ἀκούειν ἐπιτάττει. Ἴνα δὲ μὴ συκοφαντῆται παρὰ τινῶν ἢ ἀλήθεια λεγόντων, ὅτι Μωϋσέως μᾶλλον ἀκούειν αὐτοῦς προστέταχεν, ἐπεσημῆνατο ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων, ὅτι ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνήν, εὐρέθη ὁ Ἰησοῦς μόνος. Αὐτοῦ τοιγαροῦν προστέταχεν ἀκούειν· καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς τέλος νόμου καὶ προφητῶν· διὸ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἐλεγεν· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἔκεινος ἔγραψεν. » Ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ καλὴ τε καὶ ἀξιάσματος· ἀκράτως δὲ ἤδη κατεχόμενοι οἱ μαθηταὶ δείματι, πίπτουσιν ἐπὶ πρόσωπον, ἵνα πάλιν καὶ διὰ τούτου μάθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐπὶ γῆς ἢ τοῦ Σωτῆρος γέγονε παρουσία καὶ μεσιτεία γενομένη δηλαδὴ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον. Εἰ μὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τίς ἂν ἡμῶν ἤνεγκεν ἄνωθεν προσβάλλοντα Θεόν; τίς δ' ἂν ὑπέστη τὴν ἀφραστον αὐτοῦ δόξαν, τὴν οὐδεὶν τάχα τῶν γεννητῶν φορητὴν; Φῶς γὰρ αὐτὸν εἰκεῖν ἀπρόσιτον, καὶ ὁ θεοπέσις φησι Παῦλος.

Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησε, κ. τ. λ.

(B f. 95 b, C f. 127 b) Οὐκ ἀμύμητον οὗτος τὴν πρόσδον ἐποιήσατο, κατεβόησε γὰρ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγίων μαθητῶν, ὡς μὴ ἰσχυσάντων ἐπιτιμῆσαι τῷ δαιμονίῳ. Ἔδει γὰρ τιμῶντα μᾶλλον τὸν Ἰησοῦν τὴν παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν ἐπιχουριαν. Διὸ φησὶν ὁ Χριστός· « Ὁ γενεὰ ἀπίστος! » διὰ τὴν σὴν, λέγων, ἀπιστιαν οὐκ ἐνήργηκεν ἡ χάρις. Ὅτι γὰρ χρῆ μετὰ

⁹⁰ I Cor. xv, 45. ⁹¹ Matth. xiii, 45. ⁹² Joan. xv, 45. ⁹³ I Tim. vi, 16.

πίστεως καὶ Χριστῶ προσεῖναι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ τὴν τοῦ δύνασθαι θαυματουργεῖν χάριν λαβοῦσιν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε, πανταχοῦ τὴν πίστιν αἰτῶν παρὰ τῶν προσόντων αὐτῶν. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας αὐτοῦ καταβοῶ ὁ Χριστὸς, γενεάν ἀπιστον καὶ διεστραμμένην αὐτὸν τε καὶ τοὺς ὁμογνώμονας αὐτοῦ ἀποκαλῶν· ὁ γὰρ ἀπιστος, καὶ διεστραμμένος πάντως, κατ' οὐδένα τρόπον ὀρθοποδεῖν εἰδώς· τοῖς οὕτως γνώμης ἔχουσιν ἀνοσιώτατα, οὐκ ἀξιοὶ συνεῖναι Χριστός. Καὶ εἰ χρῆ τι τῶν ἀνθρωπίνων εἰπεῖν, ὀλιγωρεῖ καὶ ἀκρηδῖ· « Ἔως τίνος, λέγων, ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; » Ὁ γὰρ λέγων ἀσθενῆ πρὸς τὴν κατὰ τῶν πνευμάτων ἐνεργεῖαν τοὺς παρ' αὐτοῦ λαβόντας τὴν χάριν, αὐτῆς μᾶλλον κατηγορεῖ τῆς χάριτος, οὐ τῶν λαβόντων αὐτήν. Αὐτοῦ γοῦν ἀνοσίως κατηγορήσεν ὁ εἰπὼν περὶ τῶν μαθητῶν, ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸ ἐκβαλεῖν.

Ἐπετίμησε δὲ ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ.

(Bf. 96) Ἔδει μὲν οὖν τὸν τοῦ δαιμονώοντος πατέρα λυπούμενον ἀπελθεῖν, οὐ τετυχηκότα τῆς φιλοτιμίας. Ἴνα δὲ μὴ τις οἴηται καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀτρηῆσαι πρὸς τὴν θαυματουργίαν, ἐπετίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα ἐφυγαδεύετο, « Καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν, φησὶ, τῷ πατρὶ αὐτοῦ » οὐ γὰρ ἦν εἰς τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεσεῖσαστο τὴν πλεονεξίαν, γέγονε πάλιν τοῦ ἰδίου πατρὸς ἡ Χριστοῦ δυνάμει, ὅς καὶ τοῖς ἰδίοις ἀποστόλοις ἐδίδωκεν ἐξουσίαν τὰς θεοσημείας κατορθοῦν, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτιμᾶν πνεύμασι.

Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους.

(Bf. 96) Ποῖα τις ἡ παρασκευάσατα πρόφασις τὸν Χριστὸν ταῦτα νῦν εἰπεῖν πρὸς τοὺς μαθητάς; Ἀνήνεγκε μὲν τοὺς κορυφαίους αὐτῶν εἰς τὸ ἕρος, καὶ μεταμορφωθείς ἐδείξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν, μεθ' ἧς κατὰ καιροὺς ἐπιλάμψει· κατελθὼν δὲ ἐκ τοῦ ὄρους, πονηροῦ καὶ ἀτηνοῦς πνεύματος ἠλευθέρωσε τινα. Ἀλλ' ἔδει πάντως αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναι πάθος, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνασχέσθαι σκαλιότητος· οὐ γεγονότος, οὐδὲν ἀπεικὸς ἔννοεῖν ἐν θορύβοις ἔσεσθαι τοὺς μαθητάς, καὶ τοιαῦτά που καθ' ἑαυτοὺς ἔννοεῖν τε καὶ λέγειν· Ὁ τοσοῦτος, ὁ νεκροῦς ἀναστήσας ἐν ἐξουσίᾳ θεοπροπέει, ὁ θαλάσσαις ἐπιτιμῶν καὶ πνεύμασιν, ὁ λόγῳ συντριβὼν τὸν Σατανᾶν, πῶς ἦλθ νυνὶ, καὶ τοῖς τῶν φονόντων ἐμπέπτωκε βρόχοις; Ἄρ' οὖν ἠπατήμεθα, θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτόν; Ἴν' οὖν εἶδετεν τὸ πάντως ἐσόμενον, ἀπόθετον ὡσπερ εἰς νοῦν ποιεῖσθαι κελεύει τὸ μυστήριον· « Θέσθε γὰρ ὑμεῖς, φησὶν, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν. » Τὸ δὲ ὑμεῖς ἐν τούτοις, διαστελλόντός ἐστιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦς. Ἦθελε γὰρ εἰδέναί αὐτοὺς τὸ ὑμνησόμενον, οὐ μὴν καὶ λαλεῖν ἑτέροις· τοὺς τε γὰρ ἀγελαίους λαθεῖν ἔδει, ὅτι πείσεται· καὶ αὐτοὺς

(1) Ad hunc versiculum sic apud cat. D. Thomæ : ΟΥΤΑΜΕΛΙΣ : Omnia quæcumque operabatur Jesus, admiratione digna penes omnes erant : irradiabat enim quiddam præcipuum et divinum in qualibet operatione ipsius, arcundum illud Psal. xi :

Christum cum fide sit accedendum, et ad eos qui ab ipso miraculorum gratiam sunt consecuti, ipse nos docuit, fidem ubique exigens ab accedentibus ad se. Atque ob hanc causam hominem objurgat Christus, generationem incredulam et perversam ipsum appellans et ejusdem mentis homines. Etenim qui incredulus est et omnino perversus, nullatenus recte credere sciet. His corruptissima mente præditis haud dignatur Christus adesse. Et si quid humano more loqui licet, negligit hos et fastidit, « *Quandiu, dicens, apud vos ero, et patiar vos?* » Nam qui dixerat infirmas fuisse adversus spiritus vires illorum, qui acceperant a Christo gratiam, ipsam gratiam incusaverat potius, quam ejusdem compotes. Itaque Christum impie vituperavit, **241** qui discipulos ejus dixit non potuisse dæmonium ejicere.

V. 42. *Et increpavit Jesus spiritum immundum.*

Consentaneum fuit dæmoniaci patrem incustum descendere, beneficio non impetrato. Ne quis tamen existimaret Christo ipsi decesse ad miracula patranda vires, imperavit immundo spiritui, qui illico fugatus est, « *Tradiditque, inquit Scriptura, puerum parenti suo.* » Neque enim is antea in parentis sui potestate erat, sed ejus a quo obsidebatur. Sed postquam diaboli tyrannidem a se depulit, rursus sub proprio parente fuit, Christi virtute, qui et propriis apostolis miraculorum potestatem tradidit, et impuros spiritus objurgandi.

V. 44. (1) *Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.*

Quamobrem Christus hæc discipulis ait? Duxerat præcipuos illorum in montem, ubi transfiguratus gloriam ipsis ostenderat, qua constituto tempore radiaturus erat. Mox de monte redux, malo crudelique spiritu quemdam liberaverat. Nihilominus opus erat ipsum salutare obire passionem, et Judæorum improbitatem sustinere; quæ cum fierent, satis apparebat discipulos perturbandos fore, atque hæc fere secum reputaturos atque dicuros: Qui talis tantusque erat, qui potestate Deo congrua mortuus suscitavit, qui mari et spiritibus imperavit, qui verbo Satanam contrivit; **242** quomodo hic, inquam, captus est, et in hostium suorum cruentorum laqueos incurrit? Num ergo falsi sumus, dum Deum ipsum esse credidimus? Ut ergo scirent quod omnino futurum erat, depositum quodammodo vult in illorum mentibus hoc mysterium. « *Ponite enim, inquit, vos in cordibus vestris.* » Jam vocabulum *vos* hoc loco distinguit eos a cæteris. Volebat enim rem eventuram ab ipsis cognosci, **242** non autem cæteris edici. Nam plebem latere volebat futuram suam passionem: ipsos au-

Gloriam et decorem superpones ei. Etsi omnes mirarentur in his quæ faciebat, ipse tamen hæc cum sequuntur, non omnibus, sed discipulis, retulit: *Ponite vos,* etc.

tem alibet insuper persuadere, fore ut resurgeret A
 morte conculcata, atque ita facile scandali detri-
 mentum vitare.

V. 45. *At illi ignorabant verbum istud.*

Quomodo ignorabant discipuli mysterium Christi, quod sæpiissime in lege fuerat adumbratum? Erant quidem ipsi de Judæorum grege, non tamen incuriosi ac rudes Mosaicarum litterarum; ideoque et a Christo electi fuerant. Sed enim, ut beatus ait Paulus, « Cæcitas ex parte Israeli contigit, et usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen super cor eorum jacet nondum ablatum quia non nisi per Christum tollitur ». « Oportet igitur ad Christum accedentes dicere: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua ». »

V. 46. *Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset.*

(1) Non omnes morbo hoc beatos discipulos laborasse puto; neque enim credibile est communem cunctos unamque infirmitatem præ se tulisse. Sed uno, ut arbitror, hanc miseriam experto, ne quem nominatim condiscipulorum accusare sapientissimus evangelista videretur, indefinite narrat, dicens cogitationem eis incidisse, quis ipsorum major esset. — Itaque vanæ gloriæ passio sanctorum aliquem apostolorum invasit. Namque in mente revolvere quisnam eorum major esset, ambitiosi hominis est et aliis præminere volentis. Sed qui omnia scit Christus Deus noster, in discipuli mente cogitationem hanc, tanquam amarum quid et noxium, ut scriptum est, priusquam alte succresceret, antequam roboraretur, ex ipsa radice malum germen evertit. Namque incipientes intra nos passiones facile vincuntur; adultæ autem ægre 243 expelluntur (2). Qua ergo ratione vanæ gloriæ passionem amputat spirituum medicus? Manu cepit puerum, et juxta se collocavit. Id vero juveni causa fecit tum sanctos apostolos, tum etiam nos post illos. Depascitur enim hic morbus omnino homines, si certe sint in aliquo superiore gradu præ aliis. Cujusnam itaque rei typum et imaginem hunc coram exhibitum puerum esse volebat? Utique innocuæ et sine ambitione vitæ. Hæc enim ætas mentem habet incorruptam, sincerum cor, et cogitationum simplicitatem; vanæ gloriæ non studet, nescit ambitionis mores. Deinde ait Christus: « Qui hunc puerum receperit in nomine meo, » et reliqua. Id est, « Qui minimus est ex omnibus vobis,

¹ H. Cor. vi, 14. ² Psal. cxviii, 18.

(1) Auctior hic initio Cyrillus apud D. Thomam. « Cyrillus. Insidiatur diabolus multimodis diligentibus optimam vitam; et siquidem per carnales illecebras, obsidere valet alicujus mentem, affectus voluptatum exacuit; si quis hos effugerit laqueos cupidinis, gloriæ suscitatur passionem, quæ quidem passio vanæ gloriæ invasit quemdam aposto-

λορηφόρημένους, ὅτι ἀναβίῃ πατήσας τὸν θάνατον, διαφυγεῖν ἐτοιμῶς τὰ ἐκ τοῦ σκανδαλιζέσθαι βλάβη.

Οἱ δὲ ἠγρόουν τὸ ῥῆμα τοῦτο.

(B f. 96 b) Πῶς ἠγρόουν οἱ μαθηταὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, πλεισταχοῦ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς προγραφόμενον; Ἦσαν μὲν γὰρ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλης, οὐ ῥέθυμοι δὲ οὐδὲ τῶν Μωυσαϊκῶν γραμμάτων ἀνεπιστήμονες· καὶ γοῦν διὰ τοῦτο ἀπόλεκτοι γέγονασι παρὰ Χριστοῦ. Ἄλλ' ὡς ὁ μακάριος φησὶ Παῦλος· « Πῶρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἄχρι τῆς σήμερον, ἦνικα ἀναγινώσκεται Μωυσῆς; κίλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. » Χρῆ τοιγαροῦν προσόντας τῷ Χριστῷ λέγειν· « Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. »

Εἰσηλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν.

(B f. 96 b) Οὐ πάντας οἶμαι τοὺς μακαρίους παύσας τὴν τοιαύτην ἐσχηκέναι νόσον ἀπίθανον γὰρ ἄπαντας κοινήν καὶ μίαν εὐθύς εἰσδέξασθαι νόσον· ἐνὸς δὲ, ὡς οἶμαι, παθόντος αὐτήν, ἵνα μὴ τινα διαβολὴν κατὰ τινος τῶν συμμαθητῶν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς ἐξυφαίνων εὐρεθῆ, ἀδιορίστως ἀποφαίνεται λέγων, ὅτι « Εἰσήλθε διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν. » — (C f. 127 b) Πάθος δὴ οὖν διακένου δόξης εἰσδεδράμηκέ τινα τῶν ἁγίων ἀποστόλων· τὸ γὰρ ὅλως διαλογίζεσθαι τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν, φιλονεικούντος ἔστι καὶ τὸ προστάζει τῶν ἄλλων ἐπιθυμήσαντος. Ἄλλ' ὃ τὰ πάντα εἰδὼς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ τοῦ μαθητοῦ διανοίᾳ διαλογισμὸν ὡσπερ τινὰ πικριαν ἔνω φύουσαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὶν εἰς ὕψος ἀρθῆναι, πρὶν ἀδρυνθῆναι, ἐκ βίβης αὐτῆς ἀναβαθρεύει τὸ κακόν. Ἀρχόμενα γὰρ ἐν ἡμῖν τὰ πάθη, νικᾶται (ροι. νικᾷ) βραδύως, ἀδρυνθέντα δὲ δυσασπδλητὰ ἔστι. Πῶς οὖν ἄρα τὸ φιλόδοξον πάθος ἀποκείρει ὁ πνευμάτων ἰατρός; Ἐπελάθετο τὸ παιδίον, καὶ ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτοῦ. Ὀφειλάς δὲ χάριν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ ἡμῖν δὲ τοῖς μετ' ἐκείνου. Περιδύσκειται γὰρ ἡ τοιάδε νόσος ὡς ἐπίπεν τοὺς ἀνθρώπους, εἴπερ ἂν εἴεν ἐν ὑπεροχῇ τῇ κατὰ τινῶν [rod. καταπίνων]. Τίνος οὖν ἄρα τύπον καὶ εἰκόνα τὸ παρενεχθὲν ἐποιεῖτο παιδίον; Ἀπονήρου καὶ ἀφιλοδόξου ζωῆς· ἀκαπάλευτον γὰρ ἔχει τὴν γνώμην, ἀνώθευτον τὴν καρδίαν, καὶ ἔστιν ἐν ἀπλότητι διαλογισμῶν· οὐ φιλοδοξίας ἐρᾷ, οὐκ αἰδὲν ὑπεροχῆς τρόπον. Ἐἴτα φησιν, ὅτι· « Ὅς ἂν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, » καὶ τὰ ἔξῃς

lorum suorum; unde dicitur: *Intravit autem, etc.* »

(2) Hic interponitur apud D. Thomam ex Cyrillo. « Unde sequitur: *At Jesus videns cogitationes, etc.* Dicit qui nullum hominem putat esse Jesum, se errasse: quamvis enim Verbum caro factum sit, mansit tamen Deus: nam solius Dei est posse firmari corda et renes. »

τοῦτέστιν, « Ὁ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, ἅλιος ἔσται μέγας, » τὸν μετριόφρονα λέγων, καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ ἑαυτοῦ λογιζόμενον δι' εὐλαβείαν.

Ἔως ἄν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὄνοματί μου, κ. τ. λ.

(B f. 98 b) Ὅτε τοίνυν τοῖς τιμῶσιν ἀγίους εἶς τε καὶ ὁμοίος ὁ μισθός, καὶ μικρὸν εἴη τις τυχόν, καὶ τῶν ἐν προδουλίᾳ μέτρῳ τε καὶ δόξῃ (« Ὁ δεχόμενος γὰρ, φησὶ, τὸ παιδίον τοῦτο, ἐμὲ δέχεται, καὶ τὸν Πατέρα μου »), πῶς οὐχ ἔωλον παντελῶς τὸ ἀλλήλους φιλονεικεῖν, καὶ πρωτείων ἐρεῖν; Διατρανοὶ δὲ ἐπὶ πλεόν τὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ λόγῳ σκοποῦν, καὶ φησιν, τὸν μικρότερον ἐν πᾶσι διὰ ταπεινοφροσύνην, τοῦτον εἶναι μέγαν. Διότι γέγραπται, ὅτι « Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται: ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται (1). »

Εἶπερ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς: Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, κ. τ. λ.

(B f. 98 b) Δικαίως τοῦτον ἀπεπέμψατο ἐχρήν γὰρ αὐτὸν λαβεῖν τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν, ἤγουν ἀποτάξασθαι τοῖς ματαίοις τοῦ βίου τούτου περισπασμοῖς. « Ἦ γὰρ φίλα τοῦ κόσμου ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἔστι. » Τοιοῦτον ἦν τὸν ἀνθρώπων ἐλέγχει πλαγίως, οὐκ ἐνεσιδίῳ μᾶλλον, ἀλλ' ἐπανορθῶν διὰ τοῦτό φησιν:

Luc. xiv, 11. Jacob. iv, 4.

(1) Ad v. 49. Sic apud D. Thomam: « CYRILLUS. Sed oportebat magis pensare, non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quæ est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non connumerentur apostolis, qui Christi gratia coronantur? Multæ sunt differentiæ Christi donorum: sed quia tradidit Salvator potestatem apostolis ut spiritus immundos eijcerent, putaverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam genere dignitatem, et ideo accedunt sciscitantibus an liceat et aliis hoc gerere. »

Ad v. 50. Apud D. Thomam: « CYRILLUS. Quasi dicat: pro vobis, qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt ea quæ ad ipsius gloriam spectant, ejusdem gratia coronati. »

Ad v. 51. D. Thomas et Corderius in catena: « CYRILLUS. Hoc est, cum immineret tempus, quo decebat de reliquo Dominum tolerata salubri passione in cælum quidem conscendere, consedere vero Deo ac Patri, de cælo ascendere in Jerusalem. Hoc enim existimo significare illud, Firmavit faciem suam. » etc.

Item ad v. 52. Corderius in catena: « CYRILLUS. Misit nuntios qui sibi comitibusque suis diversorium pararent. Illi vero cum in oppidum Samaritanorum venissent, non fuere recepti; quamobrem indignabantur sancti discipuli, non tam sui ipsorum causâ, quam quod Servatorem omnium ac Dominum non honorassent. Deinde potentie ipsi insite magnitudinem non ignorantes, dixerunt: Domine, vis dicimus, ut ignis descendat de cælo, et consumat illos? Hoc autem aiebant nondum nova gratia confirmati, sed adhuc pro antiqua consuetudine ad Eliam respicientes, qui bis quinquaginta cum eorum ducibus combussit. Hoc autem cum dicerent, increpavit illos Christus, quod persecutentur se Samaritanorum impietatem sine misericordia quod iudicarent. Et non placuit hoc illis audientibus quod nondum participassent de mansuetudine ac spiritus benignitate. »

Item D. Thomas in catena: « CYRILLUS. Sed cum

hic magnus erit: modestum nempe dicens, et nihil altum de se cogitantem propter insitam religionem.

V. 48. Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, etc.

Cum igitur honorantibus sanctos una æqualisque sit merces, sive tenuis quidam sit illa, sive in magna fortuna ac dignitate constitutus: (nam « Qui hunc puerum, inquit, suscipit, me suscipit et Patrem meum: ») quidni vanum omnino sit invicem æmulari, primatumque ambire? Scopum autem sermonis sui magis explanat dicens, eum qui minimus omnium propter animi humilitatem fuerit, hunc revera esse magnum. Propterea scriptum est, B quod « Omnis qui se exultat, humiliabitur; qui autem se humiliat, exaltabitur ». »

244 V. 58. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, etc.

Merito hunc dimisit, quem oportuisset crucem suam sibi sumere, et vanis vitæ curis valedicere. Nam « Mundi amicitia, inimica Dei est ». Hunc hominem ita se habentem oblique reprehendit, non tam convicians quam corrigens. Propterea dicit: « Vulpes foveas habent, et cæli volucres habitacula; »

Dominus, qui omnia noverat, sciret quod ejus nuntii non essent a Samaritanis recipiendi, ideo tamen præcepit eis ut præcederent, quia mos erat ei omnia satagere erga profectum discipulorum. Ascendebat quidem Hierosolymam propinquante tempore passionis. Ut igitur quando pati eum viderent, non scandalizarentur, considerantes quod oportet patientes esse cum contumeliis inferunt aliqui, præmisit quasi quoddam prælidium Samaritanorum repulsam. Profuit autem eis et aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates et villæ percurrentes ad prædicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui nimis recipientes sacram prædicationem, quasi non concedentes secum habitare Jesum. Docuit igitur eos, quod divinam annuntiantes doctrinam, pleni esse deberent patientia et mansuetudine, non autem hostiles et iracundi, et adversus peccantes in eos atrociter insurgentes. Sed adhuc non erant tales; imo zelo fervido concitati volebant ignem de cælo super eos deducere. »

Ad v. 57, apud D. Thomam in cat.: « CYRILLUS. Etai munificus sit omnibus Dominus, non simpliciter et improvide singulis dat superna et divina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet et animam suam alienant a maculis pravitatum; et hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: Faciam est autem, ambientibus illis, » etc.

Item ad v. 57, sic apud Corderium et D. Thomam: « CYRILLUS. Quid igitur ad hæc dicimus? Non erat ille scopus ejus, uti conspicuum fit attentè considerantibus, quoniam primum quidem plurima in accessu ejus continetur inertia, et consequenter nimia impudentia plenus est. Non enim simpliciter Christum sequi poterat, ut et plurimi alii ex multitudine Judæorum, sed magis insilliebat ad apostolicas dignitates, ac talem ipse quærebat sequelam a semetipso vocatus; cum beatus Paulus dicat: Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo (Hebr. v, 4). »

Fillas autem hominis non habet ubi caput suum A reclinet. » Profecto simplicior loci sensus hic est. Videtur tamen profundiore sensu vulpes et cœli volucres dicere maleficos et dolosos dæmonem greges; sic enim sæpenumero apud sacram Scripturam appellantur (1): « Capite nobis vulpes parvulus quæ demoliantur vineas ». Et ipse Dominus Merodem vulpem vocitavit ». Et de jactis in terra seminibus dicit, ea volucres cœli vorasse, malos nimium spiritus inuenens ». Si quidem igitur 245 hujusmodi vulpes et volucres caveas suas recessusque in nobis habent, quomodo veniet Christus? Ubi nam requiescat? Quænam societas lucis cum tenebris » (2)?

ΑΙ ἄλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσουσι· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖνῃ. » Καὶ ἡ μὲν ἀπλουστέρᾳ διάνοια αὕτη. Ἔοικε δὲ κατὰ τὴν βασιτέραν ἑνωϊαν ἀλώπεκας καὶ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὰς πανούργους καὶ δολεράς τῶν δαιμόνων ἀγέλας ἀποκαλεῖν· οὕτω γὰρ πολλοῦ τῆς θείας Γραφῆς κέκληται· « Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικροὺς ἀφανίζοντας ἀμπελώνας. » Καὶ αὐτὰς δὲ ὁ Κύριος τῶν Ἡρώδην ἀλώπεκα προσέειπε. Καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ γῆ καταβληθέντων σπερμάτων φησὶ, ὅτι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτὰ, περὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων λέγων. Ὅτε τοίνυν αἱ τοιαῦται ἀλώπεκες καὶ τὰ πετεινὰ φωλεοὺς καὶ καταδύσεις ἔχουσιν ἐν ἡμῖν, πῶς ἔλθῃ Χριστός; Ποῦ δὲ ἀναπαύσεται; Τίς κοινωνία φησὶ B πρὸς σκότος;

V. 59. Permite mihi primum ire, et sepelire patrem meum.

Honestum hic et laudabile propositum demonstraverat. Verumtatem postulatio ut suis sibi valedicere liceret, libertatem seu vacillantem inuinit mentem. Nam velle omnino communicare antea cum iis, qui idem vitæ institutum non sunt amplexuri, haud est firmi iudicii documentum. Propterea dicit ei: « Nemo mittens manum suam, » et reliqua. Nam sicut arator, si forte ad absolvendum opus torpuerit, fructuum ubertatem non est visurus, sic etiam qui Christum quidem sequi decrevit, neque tamen mundanis negotiis valedicit, neque cognatis hominibus, præsertim iis qui idem C propositum non ceperunt, nequaquam hic bonam animi sui fiduciam consummabit, neque aptus erit regno cælorum. Nam qui hujusmodi est, is aratro quidem manum applicat, ideoque ad sequendum videtur paratus; sed tamen retro respicit, quia mora causam facit colloquia cum suis et deliberationem. Atqui haud tales fuisse comperimus sanctos apostolos. Vix enim audita Christi voce, « Venite post me, » relicta navi et patre secuti sunt illum. Quorum exemplum imitari oportet Christi assecutas (3).

Ἐπιτρέψον μοι ἀπελθόντι πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα μου.

(B f. 99 b) Ἄξιός τ' ἦλκτον μὲν οὗτος τὴν ὑπόθεσιν ἐνεδείξατο καὶ ἐπαινομένην τὸ δὲ ζητεῖν ἀποτάξασθαι τοῖς οικείοις, μεμερισμένην ἔχειν ἐνδείκνυται τὴν διάνοιαν· τὸ γὰρ ἐθέλειν ὅπως προανακοινοῦσθαι τοῖς μὴ ἀποδεχομένοις, οὐ βεβηκότος ἐστὶ λογιζομένου. Διὰ καὶ φησι πρὸς αὐτόν· « Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἀροτριῶν, ὅταν δυνήσῃ πρὸς τὸ λείπον, οὐκ ἐβηται τοὺς καρποὺς πληθύνοντας, οὕτως καὶ ὁ ἐλόμενος μὲν ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, οὐκ ἀποτασσόμενος δὲ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασι, καὶ τοῖς κατὰ σάρκα ἐκείοις, μάλιστα τοῖς μὴ τὸν σκοπὸν ἀποδεχομένοις αὐτοῦ, οὐδαμῶς οὗτος κατορθώσει τὴν ἀγαθὴν ἐβτολίαν, οὐδὲ εὐθετὸς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐπιβάλλει μὲν ἀρθεῖν τὴν χεῖρα, διὸ πρόθυμὸς ἐστὶν ἀκολουθεῖν· ἅπλω δὲ βλέπει, διότι ἀναβολῆς πρόφασις ποιεῖται τὴν πρὸς τοὺς αἰκείους διάλεξιν καὶ συμβουλήν. Ἄλλ' οὐδαμῶς τοιοῦτους εὐρήσομεν ὄντας τοὺς ἁγίους ἀποστόλους· ἅμα γὰρ τῷ ἀκοῦσαι τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· « Δεῦτε ὀπίσω μου, » ἀφέντες τὸ πλοῖον, καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Οὐδὲ μὴ εἰσθεῖς χρεὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας Χριστῷ

» Cant. ii, 15. » Luc. xiii, 32. ' Luc. viii, 5. » II Cor. vi, 14.

(1) In catena Corderii hic ex Cyrillo interseritur: D « De quibusdam enim beatus Psalmodes ait: *Paries vulpium erunt.* (Psal. lxxii, 11.) In Canticorum autem cantico, » etc.

(2) Additur apud Cord. « Requiescit siquidem in iis qui ipsam diligunt, vitæ autem profanum. »

(3) Ad hunc v. 59, sic in catenis Lat. Corderii et D. Thomæ: « Vel aliter. CERVALLUS: Erat enim poter saevitate gravaus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debitam pietatem, secundum illud Exod. xx, 12: *Honora Patrem tuum et matrem tuam.* Unde ubi vocatus est ad evangelicium ministerium, dicente Domino, *Sequere me,* querebat inducias que sufficere possent ad decrepiti patris sustentationem, dicens: *Permite mihi, etc.* Neque dicimus quod pridem defunctum patrem sepelire voluerit; non enim prohibuisset hoc facere volentem Christus:

sed sepelire dixit, pro, usque ad sepulturam de alimentis providere. Quid igitur ad ipsum Salvator? *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vadens, annuntia regnum Dei.* Erant siquidem etiam alii domestici et propinqui, qui patris illius curam gerebant; sed adhuc mortui, uti autumno, eo quod necdum in Christum crederent, neque per Spiritum sanctum in vitam aliam regenerati adhuc essent. Illi, inquit, sepeliant mortuos suos, cum et ipsi mentem habeant mortuam, neque annumerari possint iis qui Christo vivunt. — Nunc percipe quod præferenda sit pietas qua Deo tenemur, amor parentum; quibus reverentiam exhibemus, qui per eos geniti sumus. Sed omnium Deus, cum non essemus, ad existendum nos perduxit; parentes autem facti sunt ministri introitus ad existentiam. »

ΚΕΦ. Γ.

Α

246 CAP. X.

Ἀπέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα.

Καὶ ἐπαυθὴ πολλή τις ἐμελλεν εἶσθαι τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἢ κληθῆς, ἐσαγγηνεύετο γὰρ οὐ μόνον ὁ Ἰσραήλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγγέλαι· διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τοὺς δύο καὶ δέκα καὶ ἕτεροι ἑβδομήκοντα. (Τὰ ἀκόλουθα τούτων, οἶον· «Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς (1), » καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ, «Μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν, » ἔπερ βεμβασμὸν δηλοῖ, καὶ μισθὸν αἰτούντων, καὶ διαβολῆς ἐστὶ τεκμήριον· προεγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον (2). Ἐτι δὲ καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα ἕως ὧδε· «Ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστειλαντά με.») — (B f. 100 b) Τοῦτο ὁ Β. ἐπιπέλατο, καὶ αὐτῆς Θεοῦ προστάττοντος· ἐπιφέρει δὲ τοὺς ἐξελεγμένους τὸ Πνεῦμα Θεός· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τοὺς τε δώδεκα μαθητάς, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἑβδομήκοντα, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς σηματονομήτους εὐρήσομεν· γέγραπται γὰρ ἐν τῇ ἐξόδῳ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· «Ἦλθον, φησὶν, Ἐλήμ (ἐρμηνεύεται δὲ ἀνάβασις, ἦτοι ἀξῆσις), καὶ ἦσαν ἐκεῖ δώδεκα ὕδατων πηγαί, καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων.» Ἀναβαίνοντες γὰρ εἰς τελευτέραν σύνεσιν καὶ ἀξῆσιν πνευματικῆν, εὐρίσκωμεν τοὺς δώδεκα ἀγίους ἀποστόλους, καὶ τοὺς ἀναδειχθέντας ὑπὸ Χριστοῦ ἑβδομήκοντα. Ἀρρῶμέθη γὰρ ὡς ἐκ πηγῶν ἀγίων τῶν τοῦ Σωτῆρος μαθητῶν παντὸς ἀγαθοῦ εἰδησιν. Θαυμάζομεν δὲ καὶ τοὺς ἑβδομήκοντα, καὶ οἶοναι φοινίκας εἶναι φαμεν· εὐκάρδιον γὰρ τὸ φυτὸν, εὐκαρπὸν τε καὶ εὐρίζον, καὶ αἶε τοὺς ὕδασιν ἐντεθηλός.

Ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων. — Μὴ βαστάξετε βαλάντιον, κ. τ. λ.

(B f. 101) Προλέγει τοὺς διωγμούς, ἵνα ἐνέγκωσι τὴν πείραν. Καὶ πῶς ἂν περιγενοῖτο πρόβατον λύκου; Ἐγὼ, φησὶ, συνέσομαι, καὶ συνασπῶ, μεταβάλλων τοὺς λύκους εἰς πρόβατα· οὐδὲν γὰρ μου τῶ θελήματι ἀνθέστηκεν· καὶ τοῦτο ἡ πείρα ἔδειξεν ἐπὶ Παύλου· τὸν γὰρ παντὸς λύκου ἀπηνέστερον τοὺς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, πρόβατον καποίηκεν ἡμερώτερον. (B f. 101) Οὐδὲ τὴν περὶ τοῦ σώματος ἔχειν φροντίδα ἐπιτρέπει, μὴ ὅτι περὶ τὰ ἔξω τοῦ σώματος ἀσχολεῖσθαι, ὅπου μὴ δὲ ἐφοδίων φροντίσαι, μηδὲ ἐπιχομίσασθαι τι τῶν οὐκ ἤδη περικαιμένων τῶ σώματι, οἷον ὀποδήματα· ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν πᾶσαν τίθεσθαι

¹ Num. x, 16. ² Exod. xv, 27.

(1) Apud D. Thomam in cat. : « CYPRIUS. Sicut autem agri spatiosi messorum multos exigunt, sic multitudo crediturorum in Christum. Unde subdit : *Rogate*, etc. *Ipsud* autem attende, quod cum dixisset *Rogate Dominum*, etc., ipse postmodum hoc peregit. Ipse igitur est dominus messis, ac per eum et cum eo Deus Pater omnibus dominatur. »
(2) Videlicet ad Matth. ix, 1 seqq. Sed enim Cyrillius ad hos Matthæi locos commentarii vix raris laciniis in symbolis a Corderio et Possino editis occurrunt.

V. 1. *Designavit Dominus et alios septuaginta.*

Et quia multus futurus erat credentium in eum numerus; namque haud Israel solus sagena conclusus fuit, sed etiam ethnicorum greges: propterea designati fuerunt a Deo nostro Christo, ultra illos duodecim, alii quoque septuaginta. (Jam vero quæ his subtexuntur, nempe, « Messis quidem multa » et reliqua; et, « Ne transieritis de domo in domum, » id quod inconstantiam demonstrat, et mercedis postulationem, nec non queruli ingenii indicium est; hæc, inquam, in Matthæo jam scripsimus. Insuper et his consecutaneæ usque hæc: « Qui me negat, negat mitentem me. ») — Numeri hujus exemplum in Moyse scriptis ferebatur; namque et hic, Deo jubente, septuaginta delegit, quibus Deus Spiritum largitus est. Alio quoque modo tum duodecim discipulos, tum et ipsos septuaginta, legis umbra denotatos inveniemus. Scriptum est enim in Exodo de filiis Israel: « Venerunt, inquit, in Elim (quod vocabulum interpretatur *ascensus* vel *incrementum*); erantque ibi duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmarum planta: ». Sane si ad perfectiorem intelligentiam et spiritale incrementum ascendimus, duodecim invenimus apostolos, itemque illos designatos a Christo septuaginta. Miramur enim tantquam et sanctis fontibus discipulorum Servatoris omne bonorum genus. Miramur etiam septuaginta illos, et palmarum instar esse dicimus. Nam bona medulla, fructuque ubere, et firma radice pollet hæc arbor, semperque juxta aquas viget (3).

247 V. 3, 4. *Ego mitto vos ut agnos in medio luporum.* — *Nolite portare sacculum, etc.*

Persecutiones prædicat, ut earum experimentum postes tolerent. Quomodo autem lupum superabit ovis? Ego, inquit, vobiscum ero, et protegam, lupos in oves transformans. Nihil enim meæ voluntati resistit. Quod sane experimento in Paulo cognitum est; nam qui lupo quolibet sanior erat adversus fideles Christi, eum ove mansuetiorem efficit. Sed ne corporis quidem curam gerere sinit, neque earum rerum quæ extra corpus sunt: siquidem non de viatico esse sollicitis concedit, neque quidquam circumferre eorum quæ corpori adhibentur, veluti calceos; sed in Deo spem omnem vult reponi. Dq:

(3) Pergit in catena Divi Thomæ Cyrillus de palma: « alta simul, et frondes porrigens sursum. »

Ad v. 3. In cat. D. Thomæ: « CYPRIUS. Narrat Lucas, consequenter septuaginta discipulos vindicasse sibi a Christo apostolicam eruditionem, modestiam, innocentiam, æquitatem, nihilque mundanorum sacris prædicationibus anteferre; aspirare autem adeo ad fortitudinem mentis, ut nihil terribile formident, neque ipsam mortem. Unde dicit: *Ite, etc.* »

nique ne officii quidem aliquam appendicem retineri vult, neque ipsos obvios salutari : id quod olim Elia quoque misso indictum fuit, nempe ut recto itinere ad demandatum opus pergeret, neque salutantem resalutaret⁵. Sedulitati enim nocet respectus ad alios. Neque prædicationem impediatur colloquium incidens, neque moras nectamus amicitiae causa. Nulla itaque diabolica malitia nos abripit.

V. 17, 18. *Reversi sunt cum gaudio, etc. Videbam Satanam, etc.*

Ne forte existimarent virtute propria ad prædicandum accedere, testis aderat data ipsis Spiritus gratia. Nam adjunctis doctrinae miraculis, nullum contra eos prævalebat calumniae genus. Gaudebant itaque ceu digni habiti qui miracula ederent, et dæmonia subjugarent. — Jam quod ceu fulgur decidisset, significat Satanam ex alto humi defectum, ex gloria in ignominiam, ex viribus in infirmitatem. Ante enim Servatoris incarnationem, dominabatur orbi Satanas, ab omnibus ferme cultus. Sed ceu fulgur demum decidit, qui omnes errore deceptos habebat adoratores, et nunc sub pedibus cultorum suorum jacet. Id enim significant verba : « Ecce dedi vobis potestatem serpentes scorpionesque calcandi ; » dæmonas 248 scilicet serpentium scorpionumque vocabulis denotans.

V. 21. *In ipsa hora exsultavit Jesus Spiritu sancto, et dixit, etc.*

Videamus quoque sermonem, quo propter nos et pro nobis Christus Patrem suum allocutus est. « Confiteor tibi, Pater, Domine caeli ac terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » (1) En, aiunt hi mente perversi, gratiam se Patri debere ait. Quomodo igitur non est illo minor? At enim, o egregii, quid impedit, dicet aliquis, quominus consubstantialis Filius commendet dilaudetque Patrem suum, qui per ipsam salutem mundi efficiebat? Quod si putas, propter hanc confessionem, Filium esse minorem, audi reliqua. Dominum caeli ac terræ suum vocat Patrem. Atqui omnipotentis Dei Filius, sine dubio cum illo rebus omnibus dominatur, superque omnia est Deus ex Deo, omnino æqualis ei substantialiter. — Nobis revelavit Deus Pater absconditum

⁵ IV Reg. iv, 29.

(1) Hic amplius apud Corderium eat. Lat. « Illud, confiteor tibi, Pater, dicit more hominum, pro gratiam agnosco, quare laudo te, gratias ago tibi. Solet enim divinitus inspirata Scriptura confessionis nomen secundum talem aliquem modum sumere. Scriptum est enim : Confiteantur nomini tuo magno. (Psal. cv, 47.) Et iterum : Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. (Psal. ix, 2.) Verum ecce, etc., ut apud nos sequitur. »

(2) Prosequitur hic apud Corderium, « Idem Cyrillus. De hoc etiam Ezechiel lamentando dicit : Tu signaculum similitudinis in paradiso Dei fuisti. Et paulo post : Perfectus in vis tuis a die conditio-

Α την φροντίδα. Ἄλλ' οὐδὲ τῆς σπουδῆς παρελκυσμὸν εἶνα παρῆκε προσδέξασθαι, μηδὲ ἀχρι τοῦ τῶν συγχανόντων ἀσπασμοῦ συγχωρήσας ἀφέλκεσθαι. ὁ καὶ πάλαι ὑπὸ Ἐλισσαίου ἐλέγετο τῷ ἀποσταλέντῃ, εὐθεὶς ὁρμητὴ ἐπὶ τὸ ἔργον χωρεῖν, καὶ μηδὲ εὐλογούντα ἀντευλογεῖν. Ζημία γὰρ τῆς σπουδῆς ἢ πρὸς ἑτέρους ἀπόνεισις· μηδὲ τοῦτο, φησὶν, ἐμπόδιον τοῦ κηρύγματος γίνηται, ὀμιλίαις ἐν μέσῳ παρεμπιπτούσης, καὶ βραδύτητος προφάσει φιλάς. Μηδεμίαν οὖν διαβολικὴ κακουργία ὑμᾶς ἀποσπάσῃ.

Ἰκέστρεψαν μετὰ χαρᾶς, κ. τ. λ. Ἐθεώρουν τὸν Σατανάν, κ. τ. λ.

(B f. 102 b) Ἴνα γὰρ μὴ νομιζοῖντο ὀκνοθεὶν ἔχειν πρὸς τὸ κήρυγμα, ἐμαρτύρει ἡ δοθεῖσα αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος χάρις· ἐπαγομένης γὰρ τῷ λόγῳ τῆς θεοσημείας, οὐδεὶς ἂν ἰσχυρεν κατ' αὐτῶν τυκοφαντίας τρόπος. Ἐχαιρον ὡς ἀξιοθέντες θαυματουργεῖν, καὶ ὑποτάσσασιν τὰ δαιμόνια. — (B f. 103) Τὸ ὡς ἀστραπὴν πεσεῖν, δηλοῖ τὸ ἐξ ὕψους αὐτὸν κατενεχθῆναι πρὸς γῆν, ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, ἐξ ἰσχύος εἰς ἀσθένειαν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος κατεκράτησε τῆς ὑπ' οὐρανῶν, προσκυνηθεὶς σχεδὸν παρὰ πάντων· τότε δὲ κέπτωκεν ὡς ἀστραπὴ, ὁ πάντας ἔχων προσκυνητὰς τοὺς πεπλανημένους, καὶ ὑπὸ πόδας τέθειται τῶν προσκυνούντων αὐτὸν· τοῦτο γὰρ μηνύει τό· « Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων· » τοὺς δαιμόνας, ὄφεις καὶ σκορπίους καλῶν (3).

Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλίσαστο τῷ Πνεύματι (3) ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν, κ. τ. λ.

(A f. 137) Ἰδωμεν δὲ καὶ τοὺς λόγους, οὓς δι' ἡμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς ἐποίησαστο πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· « Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. » (B f. 103 b) Ἰδοὺ, φασὶν οἱ διεστραμμένοι τὸν νοῦν, χάριν ὁμολογεῖ τῷ Πατρὶ· πῶς οὖν οὐκ ἐλάττων αὐτοῦ; Καὶ τί τὸ καλῶν, ὃ βέλτιστοι, φαίη τις ἂν, τὸ ὁμοούσιον Υἱὸν ἀποδέχασθαι, καὶ ἐπαινεῖν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, ὡς ἄλλον δι' αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανῶν; Εἰ δὲ νομιζοῖς διὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἐλάττονα εἶναι, ἀκουσον τῶν ἐξῆς. Κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸν ἑαυτοῦ καλεῖ Πατέρα· ὁ Υἱὸς δὲ τοῦ τῶν ὄλων κρατοῦντος Θεοῦ, πάντως που σὺν αὐτῷ δεσπόζει τῶν ὄλων, καὶ ἐπάνω πάντων ἐστὶν ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ τὴν κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσότητα πρὸς αὐτὸν ἔχων εὐσιωδῶς.

nis tuae, donec inventa est iniquitas in te. Non extrinsecus inducta, sed nata est in te malitia, et per peccatum tuum vulneratus es; et in terram projecit te. »

(5) Apud Corderium in Lat. eat. « CYRILLUS. Exsultavit in Spiritu sancto, hoc est in beneficiis et virtutibus Spiritus sancti, bene sciens a se missos plurimos profuisse, et præ cæteris ipsa experientia gloriam ejus cognovisse, animus ejus lætitia implebatur. Erat enim exultandum, quoniam bonus hominumque amantissimus Deus, omnes salvari volens, errantium conversionem exultationis gaudiiqque occasionem fecerat. »

— (A f. 157 b. B f. 104) Ἡμῖν ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς κεκρυμμένον καὶ σεσιγημένον παρ' αὐτῷ μυστήριον· θύλον δὲ, ὅτι τὸ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, ὃ προεγνώσθη μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανέρωται δὲ τοῖς ἐπὶ γῆς ἐν ἐσχάτοις αἰῶσι· καίτοι· Γράφει γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι· Ἐμοί, τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀγίων, ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ πᾶσι πάντα κτείσαντι· Ὁμοῦν ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς γνώσει ἐκέκρυπτο καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον· οὕτω καὶ ἡμεῖς προεγνώσθημεν καὶ προωρίσθημεν εἰς υἱοθεσίαν. Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμεῖς ὁ σοφώτατος Παῦλος διδάξει γράφων· Ἐὐλόγητος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλόγησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προωρίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν· Ἡμῖν οὖν ἄρα τοῖς νηπίοις τὸ κεκρυμμένον καὶ σεσιγημένον ἐκ τῶν αἰώνων μυστήριον ἀπεκάλυψεν ὁ Πατὴρ.

Καὶ τοι πρὸ ἡμῶν πλείστοι τε ὄσοι καὶ ἀριθμοὶ κρείττους ἦσαν κατὰ τόνδε τὸν βίον ἄνδρες τὸ γε ἔχον ἐν λόγοις σοφοί· ἀλλ' ὡς ὁ Παῦλος φησιν, Ἐματαιώθησαν ἐν διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιωματι εἰκόνας φαρτοῦ ἀνθρώπου; καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἔρπετων· ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, παρεδόθησαν εἰς ἀδίκιον νοῦν, καὶ οὐκ ἐγνώρισεν αὐτοῖς τὸ μυστήριον· Ἐγγραπταὶ δὲ καὶ ἡμῖν· Ἐἰ τις δοκεῖ ἐν τῷ κόσμῳ σοφός εἶναι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός· ἢ γὰρ τὸ κόσμον οὕτου σοφία, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἔστιν· Ὁμοῦν ἀληθῆς εἰπεῖν, ὅτι ὁ ψιλὴν καὶ μόνην ἔχων τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, μωρός ἐστὶ καὶ ἀσύνετος παρὰ Θεῷ· ὁ δὲ μωρός εἶναι δοκῶν παρὰ τοῖς τοῦ κόσμου σοφοῖς, ἔχων δὲ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τῆς ἀληθοῦς θεοπείας τὸ φῶς, οὗτος σοφός ἐστιν παρὰ τῷ Θεῷ. Ὁμοῦν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι μωροῖς, ἦγον ἀκακον καὶ νηπιάζουσαν ἐπὶ κακίᾳ τὴν διανοίαν ἔχουσιν, ἀπεκάλυψεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ὅτε δὴ καὶ προεγνωσμένοι καὶ προωρισμένοι εἰς υἱοθεσίαν.

Ὁὐκ ἀπίθανον δὲ, ὡς γε οἶμαι, κάκεινο τούτοις ἐπενεγαῖν. Οἱ Γραμματεῖς τε καὶ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ

apud se silentioque pressum Jam inde a constitutione mundi mysterium, id est incarnationem Unigeniti; quæ quidem prævisa fuit ante mundi primordiis, sed terræ incolis demum manifestata fuit postremis sæculi temporibus. Scribit ergo beatus Paulus : « Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi : et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo qui omnia creavit ». Ergo in Patris mente celabatur, 249 etiam ante mundi constitutionem, venerandum magnumque Servatoris nostri mysterium. Sic et nos prævisi fuimus et prædestinati ad adoptionem in filios. Quod rursus nos sapientissimus Paulus docet scribens : « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in celestibus in Christo ; sicut elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate ; qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum ». Nobis itaque parvulis absconditum taciturnique a sæculis mysterium revelavit Pater (†).

Quoniam vero ante nos plurimi, imo innumerabiles magnique hoc in mundo viri fuere, ad doctrinam quod attinet, plane sapientes ; hi tamen, ut Paulus ait, « evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum : dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum et serpentium. Quam ob causam traditi sunt improbæ menti, neque iis mysterium manifestavit ». Quamobrem nobis quoque scriptum est : « Si quis videtur in mundo sapiens esse, stultus stat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum ». Ergo vere dici potest, eum qui nudam solamque habet mundi sapientiam, stultum esse atque insipientem coram Deo. Qui autem stultus esse videtur mundi sapientibus, is si mente et corde gerat veræ Dei contemplationis lumen, sapiens est coram Deo. His itaque qui videntur stulti, id est 250 innocuum et pueri instar ad malitiam ineptum ingenium habent, revelavit Filium Patris, seu jam præcognitis et adoptionis destinatis.

Porro non est, ut opinor, absurdum prædictis hoc quoque addere. Scribæ ac Pharisei, et qui

* Ephes. iii, 8. † Ephes. i, 3-5. * Rom. i, 21-24. * I Cor. iii, 18.

(1) Ad v. 17. Alibi in catena D. Thomæ. « CΥΛΛΗΛΟΙ. Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus sancti insignitos ; et quod hi facti prædicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperunt. Nunc autem reversi constituentur honorantis eos potentiam ; unde dicitur : Reversi sunt, etc. Videbantur itaque gaudere magis quod facti fuissent miraculorum auctores, quam quod prædicationis ministri. Erat autem melius eos

gaudere in illis, quos ceperant ; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus (Philipp. iv) : Gaudium meum et coronam meam. »

Ad v. 20. In D. Thomæ catena sic. « CΥΛΛΗΛΟΙ. Sed cur, Domine, non sinis lætari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit (Ps. lxxxviii, 17) : In nomine tuo exsultabunt tota die? Sed Dominus eos ad majus gaudium erigit ; unde subdit : Gaudete autem quia nomina vestra, etc. »

Judaico populo præerant, cum legis periti videntur, loco sapientum habebantur. Quod tamen tales haud vere essent, factis coarguebantur. Quamobrem Jeremias propheta sic eos alloquebatur: « Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et sermo Domini nobiscum est? Vanus evasit funiculus, mendax scribis. Confusi sunt sapientes, perterriti et capti. Quenam illis sapientia est, quandoquidem sermonem Domini improbaverunt? » Postquam ipsi Servatoris sermonem repulerunt, id est Evangelii salutarem prædicationem, scilicet Dei Patris Verbum, pro nobis hominem factum, ipsi reprobi facti sunt. Unde ait de illis Jeremias: « Reprobatum argentum hos vocate, quia Deus ipsos reprobavit ». His quoque absconditum est Christi mysterium. Quare de iisdem aiebat aliquando discipulis suis Dominus: « Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum; non item illis ». Quibusnam vobis? nempe qui credidistis, qui adventum ejus cognovistis, qui legem spiritaliter intelligistis. His, inquam, revelare Filium suum placuit Patri. ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, τοῖς τὸν νόμον νοοῦσι πνευματικῶς, τούτοις εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ἀποκαλύψαι τὴν ἴδιον Υἱόν.

V. 22. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.*

Manifestat iterum nobis gloriam suam, et congruæ Deo celsitudinis dignitatem, nec non humanationis solertem rationem, Dominus noster Jesus Christus; et quanta hinc eveniret terræ incolis utilitas, palam facit. « Omnia, inquit, tradita sunt mihi a Patre meo. » Erat enim, et adhuc est cæli ac terræ Dominus, Patri assidens, et cum ipso rerum omnium Dominator. Postquam vero semet demittens homo inter nos exstitit, loquitur item haud alieno a carnis dispensatione modo, et convenientia exinanitionis modulo verba non recusat, ut **251** credatur factus unus de nobis, nostramque gerere paupertatem. Itaque cæli et terræ, et omnino rerum omnium Dominus, cuncta sibi tradita dicit a Patre. Nam totius orbis terrarum Dominus est. Cæteroquin his dictis, statim transiit ad majestatem suam ac sublimitatem, seque demonstrat nullatenus Parenti proprio inferiorem. Quid enim Patri dicit? Et nemo scit, sine magisterio, Patriæ naturam, inquit, nisi Filius. Neque consubstantiali ei Filium quispiam agnovit, nisi Pater. Quotquot autem per revelationem voverunt Deum, hi non quid sit sciunt, sed eum existere sciunt. — Qui ergo priora verba, « Omnia mihi tradita sunt a Patre, » ad Filii depressionem trahunt, discant e posterioribus, Filium in re omni æqualitatem Patri. Cur enim, nemine sciente, ut ait, Filium præter solum Patrem, vos audetis cogitare ac dicere, Patre minorem esse Filium, quasi hunc propriè cognoscatis? Nam qui a solo cognoscitur Patre, is *ἑαυτὴν ἴδιαν* mentem sermonemque est; sicquæ est ipse Pater, qui a solo cognoscitur proprio Filio. Sola enim se ipsam novit sancta consubstantialis Trini-

Α οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν κρατοῦντες ταγμάτων, νομομαθείας δόκησιν ἔχοντες, ἐνωμίζοντο εἶναι σοφοί· ἀλλ' οὐκ ὄντες τοιοῦτοι κατὰ τὸ ἀληθές, δι' αὐτῶν ἠλέγχοντο τῶν πραγμάτων. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερემίας οὕτω πού φησι πρὸς αὐτούς· « Πῶς ἐρεῖτε ὡς σοφοί ἐσμεν ἡμεῖς, καὶ λόγος Κυρίου μεθ' ἡμῶν ἐστίν; Εἰς μάτην ἐγενήθη σχολὸς ψευδῆς γραμματεῦσιν· ἠσχύνθησαν σοφοί, ἐπιοθήθησαν, καὶ ἐάλωσαν· σοφία τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, οἷτι τὸν λόγον Κυρίου ἀπεδοκίμασαν; » Ἐπειδὴ δὲ ἀπεδοκίμασαν αὐτοὶ τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον, τοῦτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, ἤγουν τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγον, τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον ἀνθρώπων, αὐτοὶ γεγόνασιν ἀδόκιμοι· ἔφη οὖν Ἰερემίας περὶ αὐτῶν· « Ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμασαν αὐτοὺς Κύριος. » Κέκρυπται καὶ ἀπὸ τούτων τὸ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ γοῦν ἔφη πού τοις ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὁ Κύριος περὶ αὐτῶν· « Ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. » Ὑμῖν δὲ τίσι; Τοῖς πιστεύουσι δηλονότι, τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν

Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου.

(A f. 139, B f. 104) Ἐμφανίζει γοῦν πάλιν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ τῆς θεοπροποῦς ὑπεροχῆς τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ὅση τε γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ δνησις, τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς καθίστησιν ἐναργές· « Πάντα μοι, φησί, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. » Ἦν μὲν γὰρ καὶ ἔστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς Κύριος, καὶ οὐθρονος τῆ Πατρὸς, καὶ συγκατάρχων αὐτῶ τῶν ὄλων. Ἐπειδὴ καὶ καθελὶς ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κεχηρημάτιεν ἀνθρώπος, διαλέγεται πάλιν οὐκ ἀπεικίτως τῆ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὰς προπούσας τοῖς τῆς κενώσεως μέτρους οὐ παραιτεῖται φωνάς, ἵνα πιστεῦνται γεγονώς καθ' ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμῶν φορέσας πτωχείαν. Ὁ τοίνυν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ συλλήβδη τῶν ὄλων Κύριος, ἑαυτῶ πάντα παραδεδοῦσθαι φησὶν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· κεκυρίευκε γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανόν. Ἄλλὰ τοῦτο εἰπὼν, ἀνεισιν εὐθύς εἰς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ ὑπεροχὴν· καὶ διαδείκνυσι κατ' οὐδένα τρόπον, τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἑαυτὸν ἠετώμενον· τί γὰρ ἔφη πρὸς ἐκεῖνον; Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν ἀδιδάκτως, φησὶν, εἰ μὴ ὁ Υἱός· οὐδὲ τὸν ὁμοούσιον αὐτῶ Υἱὸν εἰδὲ τίς, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· ὅσοι δι' ἀποκαλύψεως ἔγνωσαν τὸν Θεόν, οὗτοι οὐ τί ἐστὶν ἔγνωσαν, ἀλλ' ὅτι ἐστίν. — (A f. 139 b, B f. 104 b) Οἱ τοίνυν τὰς πρώτας λέξεις, τὰς λεγούσας, « Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, εἰς ὑψέσιν ἐκλαμβάνοντες τοῦ Υἱοῦ, μαθηανέτωσαν διὰ τῶν ἐφεξῆς τὴν κατὰ πᾶν ὅτιοῦν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀπαρραλλεῖαν. Πῶς γὰρ οὐδεὶς εἰδότες, καθά φησι, τὸν Υἱόν, εἰ μὴ μόνον τοῦ Πατρὸς, αὐτοὶ τετολημήκατε φρονεῖν καὶ λέγειν, ὅτι ἕφαττω ἐστὶν αὐτοῦ, ὡς ἀκριβῶς εἰδότες αὐτόν; Ὅν γὰρ μόνος εἶδεν ὁ Πατὴρ, ὑπερ

¹⁰ Jerem. viii, 8, 9. ¹¹ Jerem. vi, 30. ¹² Luc. viii, 10.

πάντα νοῦν ἔστι καὶ λόγον, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἄσας, quæ omnem superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum ¹³. »

ὁ ὑπὸ μόνου γεννωσκόμενος τοῦ ἰδίου γεννήματος· μόνῃ γὰρ οἶδεν ἑαυτὴν ἢ ἀγία καὶ ὁμοούσιος Τριάς, ἢ πικνὸς, ἐπέκεινα καὶ νοῦ καὶ λόγου· ἀποκαλύπτει δὲ ἡμῖν ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς φησὶ Παῦλος· « Ἡμῖν γὰρ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. »

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, κατ' ἰδίαν εἶπε· Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε.

(A f. 140) Τὰ τῶν πραγμάτων ἀποβρῆνότερα, τοῖς ἀναγκαίοις μάλιστα τῶν ἐπιτηδείων, ἀνακοινοῦσθαι χρὴ, καὶ οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς. Φίλοι δὲ αὐτοῦ μαθηταὶ; ἤξιωμένοι, καὶ ἴσως τιμωμένοι, ἔχοντες τῆς καρδίας τὸν ὀφθαλμὸν, καὶ τὸ οὖς ἑτοιμον εἰς ὑπακοήν. Καὶ γοῦν ἔφη ποτὲ πρὸς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους· « Οὐκέτι λέγω ὑμᾶς δούλους, ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε· ὁ δούλος οὐκ εἶδε τί ποιῆσῃ αὐτοῦ ὁ Κύριος· ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισά ὑμῖν. » Τούτοις καὶ τὰ προγεγραμμένα φησὶν οἰκονομικώτατα στραφεὶς πρὸς αὐτοὺς, τοῦτέστιν ἐν ἀποτροπῇ ποιησάμενος τοὺς μῆτε ὄρνῃ μῆτε ἀκούειν ἐθέλοντα, ἀνηκούσους δὲ ὄντας, καὶ τυφλὸν ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς τὸν νοῦν, εἶδον ἑαυτὸν ἐχαρίζετο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· καὶ εἰς αὐτοὺς ἀφώρων, μακαρίους ἔφη τοὺς ὀφθαλμοὺς τοὺς ὀφρῶντας ἦγον ὀφρομένους· ἃ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοὶ καὶ πρῶτοι θεϊάναται. Πιστοῖται μὲν οὖν ὁ ἐπὶ αὐτοῖς λόγος, ὡς ἀπὸ γε τῆς παρὰ πάνσι καὶ κοινῆς συνηθείας· πλὴν ἐκεῖνο ἡμᾶς ἐξεπίστασθαι χρὴ· τὸ γὰρ βλέπειν ἐν τούτοις, οὐκ ἐνεργείας τῆς δι' ὀμμάτων σωματικῶν εἰσκομίζει δηλωσιν, ἀπολαύσεως δὲ μᾶλλον τῶν δι' αὐτοῦ τοῖς εὐσεβέσι δωρημένων· ὅσον, ὡς εἰ τις λέγοι· Ὁ θεῖνα τυχόν καιροῦς εἶδε καλοῦς, ἀντὶ τοῦ, Ἐν ἀπολαύσει γέγονε καιρῶν ἀγαθῶν. Καὶ τό· « Ἔσοις δὲ τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ, » ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον, οὕτω νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, Γένοιτό σοι μετὰ τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς ἀνω δηλονότι καὶ ἐν οὐρανοῖς. Ὅτι γὰρ ὀχ' οἱ γεγονότες θεωροὶ τῆς διὰ Χριστοῦ θεοσημείας, εἴεν ἂν μακάριοι πάντη τε καὶ πάντως, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν; Πλείστοι μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι θεϊάναται θεοπροπῶς ἐνεργούντα Χριστόν· ἀλλ' οὐχ ἅπαντι ἂν πρέπει τὸ μακαρίζεσθαι· πιστεύουσαι γὰρ οὐδαμῶς, ἀλλ' οὐδὲ σιν.

Ἀλλὰ γὰρ τίνα τρόπον ἐμακαρίσθησαν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ; Τί δὲ ἄρα θεσπεῖοι; Εἶδομεν τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός Θεὸν Λόγον, δι' ἡμᾶς γενόμενον ἄνθρωπον· τὸν ὁμιλοῦντα τῷ Πατρὶ, μεθ' ἡμῶν, ἦγον ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ἐν ἡμᾶς ἑαυτῷ συμμόρφους ἀποτελέσθη, δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, ἐγχαράτων ἡμῖν τὸ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος κάλλος, νοητῶς δηλονότι καὶ πνευματικῶς. Καὶ τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος, οὕτω γεγραμῶς· « Ὅσπερ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, οὕτω φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ· » χοῦκον κενὸν ἄνθρωπον εἶναι λέγων, τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ· ἐπουράνιον δὲ, τὸν ἀνωθεν καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς

tas, quæ omnem superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum ¹³. »

V. 23. Et conversus ad discipulos suos seorsum dixit : Beati culti qui vident quæ vos videtis !

Secretiora negotia necessariis potissimum familiarium communicanda sunt, non autem indifferenter quibuslibet. Amici vero Domini sunt hi omnes, qui discipulatu illius digni fuerunt, cordisque oculum illuminatum habent, et aurem obtemperando paratam. Quamobrem aiebat aliquando sanctis apostolis : « Jam non dico vos servos; vos enim amici mei estis : servus nescit quid faciat Dominus suus; vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis ¹⁴. » Illis ea etiam quæ supra dicta sunt ait, prudentissime ad eos ²⁵² conversus; id est ab illis avertens se, qui neque videre neque audire volebant, consummationibus videlicet, cæcæque mentem gerentibus, totum se præbebat amatoribus suis; in eosque intrens, beatos dixit oculis videntes vel potius visuros, quæ præ cæteris ipsi primum spectabant. Hic ergo ita locutus est, ut in communi consuetudine sit. Verumtamen hoc nos sæculæ cognoscere debemus; nempe hic videre, hæud corporeorum oculorum actionem significare, sed oblationem potius quam pii homines ex Christi donis percipiunt. Veluti si quis dicat : Ille bona tempora vidit, pro bonis temporibus fructus est. Et illud, « Videas utinam tempora bona Jerusalem ! » quod in Psalmis dicitur ¹⁵, pro eo intelliges : mitam tibi contingat potiri bonis Jerusalem; supernæ illius scilicet et cælestis! Nam quod ii qui Christi miraculorum fuerent spectatores, hæud per se omnino absoluteque beati fuerint, quis dubitare queat? Plurimi enim Judæi Christum Deo digna operante viderunt : neque tamen omnes appellare beatos merito possumus : nam neque crediderunt, neque gloriam ejus mentis oculis viderunt.

θεϊάναται τὴν δόξαν αὐτοῦ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς.

Sed age quomodo beati dicti sunt oculi nostri? Vel quid demum hi viderunt? Vidimus in forma Dei Patris Deum Verbum, propter nos hominem factum : Patris assessorem, inter nos versantem, id est, formæ nostræ vestitum; ut nos sibi conformes faceret, per sanctificationem atque justitiam, nobis imprimens divinitatis suæ pulchritudinem, intellectualiter nimirum ac spiritaliter. Rei hujus testis Paulus, ita scribens : « Sicut enim terreni imaginem gessimus, ita cælestis quoque imaginem geremus ¹⁶; » terrenum vanumque hominem esse dicens, primum illum creatum Adamum; cælestem autem, illud quod desuper ex substantia Patris efful-

¹³ I Cor. II, 10. ¹⁴ Joan. xv, 45. ¹⁵ Psal. cxxvii, 5. ¹⁶ I Cor. xv, 49.

sit Verbum. Deinde factus, ut dixi, in similitudinem nostram naturalis ille Filius formam servi assumpsit ¹⁷, ut nos servitutis jugo alligatos, naturaliter **253** enim serva est creatura quaelibet, liberos efficeret, bona ejus participantes: etenim filii, appellati fuimus per ipsum et cum ipso. Pauper nobiscum effectus est, qui dives erat, ut hominis naturam ad suas opes extolleret. Mortem in crucis ligno gustavit, ut de medio auferret quæ propter lignum evenerat transgressionem, ut contractam culpam elueret, mortisque a nobis tyrannidem procul pelleret. Vidimus cadentem Satanam; humiliatum, qui superbiebat; sine honore eum, qui autem adorabatur; eum qui Deus videbatur, sanctorum pedibus conculcatum. His enim potestas fuit attributa impuros spiritus increpandi.

Maxima est hæc dignitas hominisque naturam excedens, imo uni congruens qui est super omnia Deo. Hujus vero rei initium nobis fuit, manifestatum humana forma Verbum; increpabat enim impuros spiritus. Attamen miseri Judæi aiebant: « Hic non ejecit dæmonia nisi ope Beelzebub principis illorum ¹⁸. » Quarum vocum impietatis occurreret Dominus dicens: Si ego ope Beelzebub ejecio dæmonia, filii vestri quo juvante ejeciant? « Quod si ego cum Dei Spiritu ejecio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei ¹⁹. » Nam si ego, inquit, homo æque ac vos factus, nihilominus habeo congruæ Deo potestatis efficaciam, utique ad vos tam grande tamque eximium bonum devenit. In me enim **C** gloriatur hominis natura posse Satanam se calcare. Itaque ad nos pervenit regnum Dei, dum versans nobiscum Verbum, in carne ipsa operatur quæ Deum debeat. In hac nos conditione esse cognoscimus; beatique oculi nostri sunt, ineffabilem doctrinam ejus audivimus, notitiam Patris sui nos docuit, cum nobis propria in natura manifestavit, Mosaicarum figurarum veritatem fecit conspicuam. Hæc multi prophetarum cernere optarunt, plurimi quoque reges. Itaque **254** comperiemus modo quidem dicentes: « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis ²⁰. » Salutaris quippe misericordiæ nomine Filium designant. Rursus aliquando: « Memento, Domine, in beneplacito populi tui; visita nos in salutari tuo; ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad letandum in lætitia cum gente tua ²¹. » Quænam autem sit gens electa in Christo a Deo Patre, edisseret sapientissimus Petrus homines fide præstantes alloquens: « Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum ²². »

¹⁷ Philipp. ii, 7. ¹⁸ Matth. xii, 24. ¹⁹ ibid. 27, 28. ²⁰ Psal. lxxiv, 8. ²¹ Psal. cv, 4, 5. ²² I Petr. ii, 9.

(1) Agitur de potestate exorcismorum quam Ecclesia sua Christus contulit.

ἄλλάμψαντα Λόγον. Ἐἴτα γενόμενος ὡς ἔφη, ἐν ὁμοίῳ τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁ κατὰ φύσιν Υἱὸς ἔλαβε δούλου μορφήν, ἐν ἡμᾶς τοὺς ἐν ζυγῷ δουλείας κατεσφιγμένους, φύσει γὰρ δούλόν ἐστι τὸ ποιηθὲν, ἐλευθέρους ἀποφύγη. τὰ αὐτοῦ καρδαίνοντας ὠνομάσθηα γὰρ υἱοὶ δι' αὐτόν τε καὶ σὺν αὐτῷ συνεπτώχευσεν ἡμῖν πλούσιος ὢν, ἵνα τὴν ἀνθρώπου φύσιν εἰς τὸν ἴδιον ἀγάγη πλοῦτον· ἐγεύσατο θανάτου διὰ ξύλου καὶ σταυροῦ, ἐν ἑκ μέσου ποιήσῃ τὴν διὰ ξύλου παράθειαν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις αἰτιάματα καταλύσῃ, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀποστήσῃ τὸν θάνατον· εἰδομεν πεσόντα τὸν Σατανᾶν· ἐν ταπεινώσει, τὸν ἀλαζόνα· ἀτιμον, τὸν ποτὲ προσκυνούμενον· τὸν ἐν ὑπολήψει θεότητος, ὑπὸ πόδις ἀγίων· ἔλαβον γὰρ ἐξουσίαν πνεύμασιν ἀκαθάροις **B** ἐπιτιμᾶν (1).

Ἄξιωμα δὲ τοῦτο πάμμεγα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν καὶ μόνω πρέπον τῷ πάντων ἐκείνῳ Θεῷ· ἀρχὴ δὲ τούτου γέγονεν ἡμῖν, ἐν ἀνθρωπιῇ μορφῇ πεφηνῶς ὁ Λόγος· καὶ γοῦν ἐκίπλητε μὲν τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν. Ἐφασκον δὲ οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, ὅτι ἐ Ὀύτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. Ἐπρὸς ταῦτα αὐτῶν τὰς ἀνοήτους φωνὰς ὑπήνετα λέγων ὁ Κύριος· ἐ Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ἡμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; Εἰ δ' ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφασαν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐἰ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ἀνθρώπος καθ' ὑμᾶς γεγωνῶς, ἔχω οὕτως τῆς θεοπρατοῦς ἐξουσίας τὴν ἐνέργειαν, ἐφ' ὑμᾶς κατέβη τὸ οὕτω μέγα καὶ ἐξαιρετὸν ἀγαθόν· εὐδοκίμει γὰρ φησὶ, ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ πατούσα τὸν Σατανᾶν· οὐκοῦν ἐφ' ἡμᾶς ἐφασαν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τοῦ καθ' ἡμᾶς γεγωνότος Λόγου καὶ μετὰ σαρκὸς ἐνεργούντος τὰ θεοπρεπῆ· ἐν τούτοις ὄντας ἑαυτοῦ; τεθέσμεθα· καὶ μακάριοι γεγόνασιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί· ἠκούσαμεν αὐτοῦ τῆς ἀρήρητου μυσταγωγίας· ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ἔδειξεν ἡμῖν αὐτὸν ἐν ἰδίᾳ φύσει· ἐμφανῆ κατέστησε τῶν διὰ Μωϋσέως τύπων τὴν ἀλήθειαν. Ταῦτα πολλοὶ τῶν προφητῶν ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, πλείστοι δὲ καὶ βασιλεῖς· καὶ γοῦν εὐρήσομεν ποτὲ μὲν λέγοντας· ἐ Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δόξης ἡμῖν· Ἐλεός γὰρ σωτήριον ὀνομάζουσι τὸν Υἱόν· ποτὲ δὲ πάλιν· ἐ Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐπὶ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου, ἐπίσκαψαι ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου· τοῦ ἰδεῖν ἐν τῇ χρηστότητι τῶν ἐκλεκτῶν σου, τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν εὐφροσύνῃ, μετὰ τοῦ ἔθνους σου. Ἐθνος δὲ ποῖόν ἐστι τὸ ἐξελεγεμένον ἐν Χριστῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐξηγήσεται λέγων ὁ σοφώτατος Πέτρος πρὸς τοὺς διὰ πίστεως εὐδοκίμηκτάς· ἐ Ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτῶν βασιλείων ἱεράτευμα, ἔθνος ἄγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγεῖλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς. »

Ἰδοὺ νομικῶς τις ἀνέστη ἐκπειράζων αὐτόν, Α
x. τ. λ.

(E f. 170) Καίρων μὲν ἐκεῖνόν φησι καθ' ὃν ὁ Σω-
τήρ τὰς διατριβάς ἐπὶ τῆς γῆς ἐποιεῖτο, ὁ πανταχοῦ
παρών, καὶ τῶν πατριχῶν μὴ ἐξιστάμενος. — (A f.
141) Νομικὸν (1) δὲ ἐν τούτοις φησὶν ὁ εὐαγγελιστής,
τὸν νομοστορα, κατὰ γε τὴν παρὰ Ἰουδαίων συν-
θήθειαν, ἦγουν τὸν οἰόμενον εἰδέναι τὸν νόμον, οὐ μὴν
εἶτι καὶ εἰδὸτα κατὰ ἀλήθειαν. Οὗτος ἐνόμισε συναρ-
πάσαι Χριστόν· καὶ ἐπὶ τισιν, ἐρῶ. Λογοποιοὶ τινες
ἀθυροστομαεῖν εἰωθότες, ἄπασαν περιφορῶν τὴν
τῶν Ἰουδαίων χώραν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἰερουσα-
λήμ, κατηγοροῦντες Χριστοῦ, καὶ φάσκοντες, ὅτι
τὴν μὲν διὰ τοῦ Μωυσέως ἐντολὴν ἀνόνητον εἶναι
φησι, καινὰ δὲ αὐτὸς εἰσφέρει διδάγματα· ἦσαν δὲ
τὸν πιστευσάντων ἡδὴ τινές, οἱ τοῖς παρ' ἐκεῖνων
ἀντίπραττον λόγοις, ἀποδεχόμενοι πανταχοῦ τὸ εὐαγ-
γελικὸν σωτήριον κήρυγμα. Ἐβελήσας τοίνυν ὁ νομι-
κός, ἦγουν οἰθηθεὶς δύνασθαι παγιδεῦσαι Χριστὸν εἰς τὸ
λαλῆσαι τι κατὰ Μωυσέως, ἦγουν τῆς δι' αὐτοῦ λαλη-
θείσης ἐντολῆς, κρείττονα τὴν παρ' ἑαυτοῦ διδασκα-
λίαν εἰπεῖν, πρόβηται περὶ αὐτὸν καὶ λέγων· «Τί
ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω. » Μεθ' ὑποκρί-
σεως πρόβηται, καὶ γνώμης ἐπιπλάστου καὶ τιμᾶν ὑπο-
κρινόμενος, διδάσκαλον ὀνομάζει, ὡς ἀνὰ τῆς χρηστο-
λογίας ἢ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένη διαλάβῃ πείρα· ἀλλ' εἴ-
πεν ἂν τις αὐτῷ τῶν εὐ εἰδῶτων τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκο-
νομίας· τὸ μυστήριον· Εἰ νόμον ἠπίστασο, καὶ τῆς ἐν
αὐτῷ κεκρυμμένης θεωρίας τὴν δύναμιν, οὐκ ἂν ἠγνό-
ησας ὃν πειράζειν ἐπεχείρεις, εἰδὸτα τὰ κεκρυμμένα,
καὶ καθορᾶν ἰσχύοντα τὰς τῶν προσιόντων αὐτῷ καρ-
δίας. Διδάσκαλον ἀποκαλεῖς, μανθάνειν οὐκ ἀνεχό-
μενος· ὑποκρίνη τιμᾶν, συναρπάσαι προσδοκῶν.
Ἄθροι δέ μοι πάλιν τὸ κακὸς εἰς λόγους τοῦ νο-
μικοῦ (2)· ἐξῆν μὲν γὰρ εἰπεῖν· Τί ποιήσας, σωθή-
σομαι, ἦγουν ἀρέσω Θεῷ, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λήψο-
μαι μισθόν; Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ἀπίτσι· κέχρηται δὲ
μᾶλλον ταῖς τοῦ Σωτήρος φωναῖς, τῆς ἑαυτοῦ κερφα-
λῆς καταχέων τὸν γέλωτα (3). Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος ἦν
τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ περὶ ζωῆς αἰωνίου δια-
λέγεσθαι συγχῶς τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ, διαλεγόμενος
ὡς ἔφη ὁ πρῶτος νομικός, ταῖς αὐτοῦ κέχρηται
φωναῖς. Ἄλλ' εἴπερ ἦσθα φιλομαθὴς ἀληθῶς, ὡ νο-
μικὲ, ἤκουσας ἂν παρ' αὐτοῦ τὰ εἰς ζωὴν ἀποφέ-
ροντα τὴν αἰώνιον· ἐπεὶ δὲ πειράζει; κακούργως,
οὐδὲν ἕτερον ἀκούσῃ, πλὴν ὅτι μόνον τὰ διὰ Μωυσέως
τοῖς· πάλαι εἰθεσπισμένα· ἄπερ προδήλως οὐδὲ τὴν
αἰώνιον εἶχε ζωὴν ἀντιμισθίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα
δοξομένην, τῶν τε κακῶν ἀπαλλαγὴν, καὶ τῶν χρη-
στοτέρων ἀντίδοσιν. «Ἐάν γὰρ θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, φησι, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐάν
δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάταιρα ὑμᾶς κατέδετα. »

Εἶπε δὲ αὐτῷ· Ὅρθως ἀπεκρίθη, x. τ. λ.

(A f. 143, B f. 106, E f. 177) Πλὴν ἀπαγγελίαντος
τοῦ νομικοῦ τὰ ἐγκείμενα τῷ νόμῳ, κολάζων αὐτοῦ

¹¹ Lev. xxvi, 3 seqq.

(1) De nomico vilesis copiose disserentem Arse-
nium apud nos *Class. A.A.*, t. X, p. 553-557.

(2) Corderius in sua *Lat. catena* a loci sensu pro-
sus aberrans scribit, *verum inuitat me iursus cacoe-*

V. 25. *Ecce quidam nomicus surrexit tentans il-*
lum, etc.

Tempus quidem dicit illud quo Servator versabatur
in terrā, ille ubique praesens et a paterno sinu nun-
quam absens. Nomicum autem hic et evangelista legis-
peritum appellat, secundum Iudaeorum consuetudi-
nem, nempe hominem qui credebatur legem cogno-
scere, etsi aliter res se habebat. Hic putavit posse a
se Christum decipi. Quanam autem in re, jam dicam.
Garruli quidam homines, effreni lingua uti soliti,
universam Iudaeorum regionem concursabant, ip-
samque Jerusalem, Christum criminantes, cum di-
cerent ab illo Moysis legem inutilem pronuntiarī,
novasque doctrinas invehi. Erant tamen jam non-
nulli credentes, qui illorum sermonibus contradice-
bant et evangelicam Servatoris praedicationem prono
animo admittebant. Volens itaque nomicus, vel
potius sperans, posse a se Christum irretiri, ut ali-
quid contra Moysen, id est contra legem per eum
latam diceret, melioremque esse affirmaret doctri-
nam suam, accedit tentans eum dicensque: « Quid
agam, ut vitam aeternam consequar? » Nimirum cum
hypocrisis procedit factaque mente; et honorare si-
mulans, magistrum appellat, ut sub blandi sermonis
velamine tentatio ejus lateret. Atqui aliquis incar-
nationis mysterium minime ignorans fortasse huius
diceret: Si legem 255 scires, reconditaeque illuc do-
ctrinae vim, profecto etiam scires, ab eo quem ten-
tas, res occultas non ignorari eique corda acce-
dentium patescere. Magistrum dicis, quem audire
non sustines; honorare simulas, quem declinere
speras. Et videsis adhuc nomici improbam loquendi
rationem. Nam cum dicere posset: Quid agam ut
salver, sive Deo placeam, ab eoque mercedem reci-
pam; his omissis, Servatoris vocabulis utitur, ridi-
culum plane se exhibens. Nam quia solebat univer-
salis Servator Christus de vita aeterna ad sibi
accedentes perpetuo loqui, nomicus hic de se ma-
gnifica sentiens, utitur illius vocibus. Sed enim si
vere esses, o nomicus, discendi cupidus, utique ab eo
quae ad vitam aeternam conferunt audivisses; nunc
quia maligne tentas, nihil aliud audies quam quae a
Moysae praeceptis hominibus praescripta fuerunt; quae
quidem constat ne aeternam quidem vitam, sed
praesentem tantummodo mercedis loco contulisse,
malaque avertisse, et paulo meliora bona retribuisse.
Nam « Si volueritis, inquit, mihi ascendere, terrae
bona manducabitis; sin vero obtinere mihi re-
cusabitis, gladio consumemini ».

V. 28. *Dixitque illi: Recte respondisti, etc.*

Nomico referente qui esset in lege, ut malitiam
ejus puniat, mentemque improbam Christus, qui

thes in sermonem legisperiti.

(3) Perverso iursus sensu Corderius, ut eum risui
haberet.

omnia novit, coarguat, « Recte respondisti, ait; hoc fac, et vives. » Atque ita speratam prædam amisit nomicus, ruptum est fraudis rete. Ergo nos illi inclamemus Jeremiæ voce : « Præda fuisti, captus es ²⁴. » — Præda amissa, ad jactantiam devolvitur, a dolo ad superbiam; nam vitia eum alternatim circumveniunt. Interrogaverat enim non quia discere vellet, sed, ut ait evangelista, quia **256** semet justum ostendere studebat. Et videsis quomodo et sui nimis amans et simul tumidus impudenter respondet : « Et quis est meus proximus ? » Quis est hic, inquit, ut eum tanquam me ipsum amem ? Ego enim cunctis emineo, legis doctor sum, sententiam dico in omnes, nemo in me ; judico, et non judicor, excedo dignitate omnes, cunctis præsto, cunctis impereo. Quis est, inquam, proximus meus, ut huic ceo me ipsum diligam ? Nemo igitur, o legis doctor, tibi est comparandus ? Cunctis superiore te facis ? Demitte supercilium, memento quid dicat Proverbiorum auctor : « Sui ipsius cognitores, sapientes sunt ²⁵. » Revera in his tota vitæ virtus consistit, in Deo scilicet amando ac proximo : quæ quidem a nobis præcepta non immutantur, sed ultra Judaicam mensuram extenduntur : cujus extensionis virtus, prædictorum præceptorum utrumque complectitur. Namque ex toto corde et anima et viribus Deum amare, expellit amorem divitiarum, voluptatum, vanæque gloriæ; abstrahit a mundi affectu, a mundo separat, Christo copulat; atque ut summam dicam, Christianum ex Judæo facit. Item proximi amor recte intellectus, nempe si erga non unam gentem fuerit, sed erga omne nobis connaturale genus, charitatem erga Deum subsequitur; adjiciens etiam, per Christi imitationem, ut ne tantummodo sicut nosmet ipsos proximum diligamus, verum etiam supra nos; in tantum, ut animam quoque pro dilectis hominibus ponamus, quod fecit Dominus. Porro laudatus a Servatore nomicus quod pulchrum responsum fecisset, in superbiam erupit, neminem sibi proximum esse statuens; quasi nemo justitiæ merito secum certare possit. Ita apud se existimans ceu Phariseus ille qui aiebat : « Non sum sicut cæteri hominum ²⁶. » Nempe ignorans, justitiam corrumpi, nisi quod sit, charitate fiat. Et hic itaque charitate carere convincitur; neque illa tantummodo erga Deum, sed sine dubio etiam **257** illa quæ tendit in proximum, quandoquidem is neminem sibi proximum judicat. Exploratum quippe est, eum qui fratrem quem videt non diligit, non posse Deum quem non videt diligere.

V. 30. *Homo quidam descendebat, etc.*

Animadvertite quomodo proximum designat Salvator, non ex genere illum definiens, non virtute pro-

²⁴ Jerem. II, 14. ²⁵ Prov. XIII, 10, juxta LXX. ²⁶ Luc. XVIII, 11.

(1) *Corderius, mendose legens θύρας, ait, jurisperitus a janua. Item voc. ἡγευθής veritit renabatur, pro præda fuisti. Sed omnia hujusmodi animad-*

την πονηρίαν, καὶ τὸ δύστροπον ἐλέγχων φρόνημα Χριστὸς ὁ πάντα εἰδώς· « Ὅρθως ἀπεκρίθη, φησὶ τοῦτο ποιεῖ καὶ ζήση. » Ἐκπέπτωκε τῆς θήρας (1) ὁ νομικὸς, ἐβράβη τῆς ἀπάτης τὸ λῖνον· οὐκοῦν ἐπιφωνώμεν αὐτῷ τὸ διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς· « Ἡρωτύχων τῆς θήρας, ἐκκεκύλισται πρὸς φιλοδοξίαν· ἐξ ἀπάτης εἰς ὑπεροφίαν· ἀλλήλαις ὡσπερ αὐτὸν αἰ κακίαι κιχρῶσιν. Ἡρώτησε γὰρ οὐ μαθεῖν θέλων, ἀλλ' ἦ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, θέλων ἑαυτὸν δικαιοῦσαι. Ἄθρει δὲ ὅπως ἐκ φιλαυτίας τε ὁμοῦ καὶ ὑπεροφίας, ἀναβῆν ἀνεφώνει· « Καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον; » Τίς ἐστὶν οὗτος, φησὶν, ἵνα τοῦτον ὡς ἑμαυτὸν ἀγαπήσω; Ὑπερέχω πάντων· εἰμὶ νομικὸς· κρίνω πάντας, οὐ κρίνομαι παρὰ τινος· δικάζω, καὶ οὐ δικάζομαι· πάντων διαφέρω· πάντων κρείττων τυγχάνω· πᾶσιν ἐπιτάττω· πάντες μου χρῆζουσιν, ἐγὼ δὲ χρῆζω οὐδενός· τίς μου ἄρα ἐστὶ πλησίον, ἵνα τοῦτον ὡς ἑμαυτὸν ἀγαπήσω; Οὐδαί, αὖ, νομικῆ, κατὰ σέ; Πάντων ἐπέκεινα σαυτὸν ἀποφέρεις; Κατένεγκε τὴν ὄφρυν· μέμνησο τοῦ λέγοντος παροιμιστοῦ· « Οἱ δὲ ἑαυτοῖς ἐπιγνώμονες, σοφοί. » Ὅντως ἐν τούτοις ἡ τῆς ζωῆς δύναμις ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν καὶ πλησίον, οὐκ ἀλλαστομένοις ὑφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιτεινομένοις ὑπὲρ τὰ μέτρα τὰ Ἰουδαϊκὰ, καὶ τῆς ἐπιτάσεως ἐμπεριεχομένης δυνάμει τοῖ; εἰρημένους ἐπιτάγμασι. Τὸ γὰρ ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ψυχῆς, καὶ ἰσχύος τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, ὑπεξάγει τὴν πρὸς χροήματα, τὴν πρὸς ἡδονῆς, τὴν πρὸς κενὴν δόξαν ἀγάπην· ἐξάγει κοσμικὴν διαθέσεως, ἐκλεκτὴν ἀπὸ κόσμου καθίστησι, συνάπτει Χριστῷ, καὶ τὸ ὄλον εἰπεῖν, Χριστιανὸν ἐξ Ἰουδαίου ποιεῖ. Ἡ τε πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη καλῶς νοουμένη, ὅταν μὴ πρὸς τὸ ὁμοειδὲς ἢ μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶν τὸ ὁμογενές, ἀκόλουθος τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καθίσταται· προσλαμβάνουσα καὶ τὸ κατὰ μίμησιν Χριστοῦ, τὸ μὴ μόνον ὡς ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑαυτὸν· ὥστε θεῖναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν φίλων· ὅπερ ὁ Κύριος πεποίηκεν. Ἐπαινεθεὶς μὲν τοῦ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὁ νομικὸς, ὡς καλὴν τὴν ἀπόκρισιν ἐποίησεν, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέβρηξεν· οὐδένα εἶναι πλησίον ἑαυτοῦ τιθέμενος, ὡς οὐδενός ὄντος αὐτῷ κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐφαμύλλου. Τοιαῦτα δὲ φρονῶν οἷα ἐκεῖνος· ὁ Φαρισαῖος, ὁ λέγων· « Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· » οὐκ εἰδώς ὡς τοῦτο διαφθείρει τὴν δικαιοσύνην, τὸ μὴ ἐξ ἀγάπης ὁ πράττει ποιεῖν. Ἐνδεὴς οὖν καὶ οὗτος τῆς ἀγάπης ἀλίσκεται· πάντως μὲν καὶ τῆς πρὸς Θεὸν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς γε πρὸς τὸν πλησίον, ἐμφανῶς, ὅπου οὐδὲ εἶναι τινα πλησίον ἑαυτοῦ λογίζεται· δῆλον δὲ ὅτι τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἀγαπῶν ὃν οὐκ εἰώρακεν, οὐ δύναται Θεὸν ἀγαπᾶν ὃν οὐκ εἰώρακεν.

Ἀρθρωπὸς τις κατέβαινον, κ. τ. λ.

(E f. 179) Ὅρα δὲ πῶς δείκνυσιν τὸν πλησίον ὁ Σωτὴρ τίς ἐστίν, οὐ γένοιτο διορίζων, οὐκ ἀρετῇ ὁ-

vertere jam desinam; est enim id prope inutile vel certe odiosum, præsertim quia scriptores omnes multifariam labimur.

κιμάζων ἀλλὰ τῇ φύσει συνάπτων, διηγοῦμενος περὶ τοῦ δεινὰ πεπονθότος ὑπὸ ληστῶν, ᾧ φιλανθρωπία παρὰ παντὸς ἀνθρώπου προσήκει, τοῦτο τῆς φύσεως αὐτῆς ἀπαιτούσης. Συνεπιδεικνύεται δὲ ἐν τῇ παραβολῇ καὶ τοῦτο, ὅτι μᾶλλον εὐρίσκει τὸν κατὰ φύσιν πλησίον ὁ μὴ τετυφωμένος, ἤπερ ὁ τετυφωμένος· Σαμαρείτης γὰρ ὑπὲρ ἱερέα καὶ Λευίτην· ὅτι οἱ μὲν κείμενον ἡμιθνήτα καὶ ἐν ἐσχάτοις ὄντα κακοῖς, ἀντιπαρήλθον, οὐδὲν ἐπ' αὐτῷ πεπονθότες ἀνθρώπινον, οὐ τὸ ἐξ ἀγάπης ἔλαιον ἐπιστάζαντες, ἀσυμπιθῆς δὲ μᾶλλον καὶ ἀκηγὲς ἐσχηκότες τὸ φρόνημα. Ὁ γὰρ μὴ ἀλλογενὴς καὶ τελῶν ἐν Σαμαρείταις πεπλήρωκε τῆς ἀγάπης τὸν νόμον. Ἄκουε γοῦν καὶ τῆς παραβολῆς. Ἰγολαβῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

Ἐπιθιδάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτήνος, Β κ. τ. λ.

(A f. 144, B f. 106 b, E f. 180 b) Ἄλλως δὲ, ἐπειδὴ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνήκεν, ἀλλὰ παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιωθῆ αὐτοῖς, » καὶ πᾶσαν μὲν ἐπιθυμίαν βοσκοματώδη καὶ ἀκόλαστον κατηρέωστησεν· ἀπαρχὴ γενόμενος τοῦ γένους ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ὁ μὴ εἰδὼς ἀμαρτίαν, ἐν αὐτῷ πρῶτον ἔδειξε τούτων τῶν κτηνωδῶν παθῶν ὑπερναδάντας ἡμᾶς· αὐτὸς γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐδάστασε. Διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι τὸν τυχόντα τῆς θεραπείας ἐπὶ τὸ ἴδιον ὑποζύγιον ἀνεθίβασεν· ἐν αὐτῷ γὰρ ἡμᾶς ἔφερον, ὅτι ἐσμέν μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰς πανδοχεῖον ἀπήγαγε· πανδοχεῖον δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ, τὴν πάντων γενομένην δεκτικὴν καὶ χωρητικὴν. Οὐκέτι γὰρ κατὰ τὸ στενὸν τῆς νομικῆς σκιδῆς καὶ τῆς ἐν τύποις λατρίας ἀκούσομεν· « Οὐκ εἰσελεύσεται Ἄμμωνίτης καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ· » ἀλλὰ· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » Καί· « Ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἔστι. » Καὶ ἀπαγαγὼν, μετὰ ἐπιμελείας ἔξισσε. Καὶ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας συλλεγείσης ἐκ τῶν τῇ πολυθεῖα νεκρωμένων ἔθνων, αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἰκῶν καὶ ἐμπεριπατῶν, καὶ πᾶσαν πνευματικὴν δωροῦμενος χάριν. Ὅθεν καὶ τῷ προστώτι τοῦ πανδοχείου (νοηθεῖ δ' ἂν οὗτος τύπον ἐπέχει τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς ποιμένων καὶ διδασκάλων) εἰς οὐρανοὺς ἀνίων ἔδωκε δύο δηνάρια, προνοεῖν ἐπιμελῶς τοῦ ἡρώστηχότος. Καὶ προσθεῖς, ὡς Ἐάν τι προσδαπανήσης, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεταιί με ἀποδώσω σοι. Δύο δηνάρια, τὰς δύο Διαθήκας φησὶ, τὴν τε διὰ τοῦ νόμου Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν, τὴν τε διὰ τῶν Εὐαγγελίων δοθεῖσαν καὶ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων· καὶ ἀμφοτέρως ἐνδὸς οὐσας Θεοῦ, καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ ἄνω καὶ ἐνδὸς βασιλείως φερούσας, ὡς τὰ δηνάρια, καὶ τὸν αὐτὸν μὲν χαρακτήρα ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῶν ἱερῶν λογίων ἐνσφραγίζομένας καὶ ἐντυπούσας, ἐπέπειρα καὶ ἐν αὐτάς καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα λελάληκεν. Ἐρ-

A bans, sed ex sola natura demotans, narratione quam facit de quodam a latronibus male mulcato, cui misericordiam abs quovis homine deberi ait, ita ipsa natura exigente. Insuper in ea parabola docet facilius proximum consulari a non superbo inveniri, quam a superbo : Samaritanus enim sacerdos et Levita melior apparet : hi enim semivivam jacentem, et suprema calamitate correptam praeterierunt, nulla humanitate commoti, neque charitatis oleum ei affundentes, sed inclementem potius crudellemque indolem retinentes. Contra vero alienigena et Samaritanus implevit charitatis legem. Audi ergo etiam parabolam. Suscipiens autem Jesus, etc.

V. 34. Et imponens illum in jumentum suum, etc.

Alioqui vero, quia, uti scriptum est : « Homo cum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis », » atque omni belluina ac effreni cupiditate laborare coepit ; factus generis nostri inchoatio Christus, qui peccatum nescivit, in seipso primo nos ostendit belluinarum harum cupiditatum victores. Ipse enim infirmitates nostras suscepit, morbosque gestavit. Propterea dixit, quod illum cni medebatur in jumentum suum imposuerit ; in se enim nosmet ferebat, quia membra sumus corporis ejus. Sed et in publicum hospitium duxit ; hospitium Ecclesiam vocans, quæ cunctos excipit continetque. Neque enim jam secundum legalis umbræ typicique cultus angustias audiemus : « Non intrabit Ammonita ac Moabita in ecclesiam Dei²⁸ ; » sed : « Euntes, docete omnes gentes²⁹. » Itemque : 258 « In omni gente, qui timet Dominum et operatur justitiam, acceptus est illi³⁰. » Et sic deductum ægrum majore adhuc cura prosecutus est. Nimirum in Ecclesia, quæ ex gentibus polytheismo mortuis constat, Christus ipso versatur, uti scriptum est, habitans et inambulans, et spirituale omnem suppeditans gratiam. Unde et hospitii præfecto (hic autem figuram gerere credendus est apostolorum et reliquorum post ipsos pastorum ac magistrorum), cum in cælum abiit, duos dedit denarios ut diligentem ægroto curam impenderent. Addens etiam : Et si quid supererogaveris, ego cum rediero redam tibi. Duos denarios dicit Testaments due, nempe illud a Moysis lege prophetisque, et hoc ab Evangelio atque apostolicis constitutionibus datum ; quæ ambo a Deo sunt, unamque imaginem superni uniusque regis præ se ferunt, ut denarii solent ; eundemque cordibus nostris characterem per sacras doctrinas imprimunt ac repræsentant ; quoniam utrumque unus et idem Spiritus dicitur Testamentum. Facessat enim Manes, et ante eum Marcion, irrefrigiosissimi homines, qui diversis diis ea attribuerunt. Unius præfecto regis ambo denarii sunt, eodemque actu ac valore dati præfecto

²⁸ Psal. xlviii, 21. ²⁹ Dent. xxiii, 3. ³⁰ Matth. xxviii, 19. ³¹ Act. x, 35.

hospitii a Christo. Quos quidem acceptos sanctissimarum ecclesiarum pastores, nec sine labore ac sudoribus ampliantes, et de propria etiam crumena aliquid profereutes, et usn potius augentes (hoc enim spirituale argentum impensis non minuitur, sed augetur, cujusmodi reapse est doctrinæ magisterium) revertenti postrema die Domino dicent unusquisque : Domine, duos denarios dedisti mihi : ecce insuper mea industria expendens, duos alios lucratus sum, quibus gregem amplificavi. Ille vero respondens dicit : « Euge, serve bone et fidelis ; quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam ; intra in gaudium Domini tui ²¹. »

δαπανήσας οἰκοθεν, ἔστρα δύο κατέρδηκα, δι' ὧν τὸ ἀγαθὸν καὶ πιστὸν, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σου. »

259 V. 36. *Quis horum trium videtur tibi proximius fuisse illi, qui incidit in latrones ?*

Merito Dominus interrogavit, quemnam e tribus proximiorum se demonstrasse patienti existimaret ? Hic autem : Illum puto, inquit, qui misericors fuit. Non enim sive sacerdos sive Levita proximus fuit patienti, sed qui misertus est ejus. Tunc ait Christus : « Vade, et tu fac similiter. » Est enim inutilis sacerdotii dignitas his qui eam sortiti sunt ; nem lis qui videntur legis periti, hoc nomine appellari non prodest, nisi factis ipsis justam famam obtineant. En charitatis corona textitur ei qui proximum adamavit. Erat hic Samaritanus, non tamen idcirco abjectus. Propterea testatus est discipulorum princeps, beatus nimirum Petrus, his verbis utens : « Vere comperimus, non esse personarum acceptorem Deum, sed in omni gente quisquis eum timet, et operatur justitiam, acceptum illi esse ²². » Recipit enim omnes honorum operum studiosos virtutis amans Deus, eosque diligit, et amicorum loco habet, ac futuris bonis dignatur.

V. 38. *Mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam.*

Verumtamen, ut hæc historia demonstrat, magnum quid est et pretiosum hospitalitatis officium. Testabitur et sapientissimus Paulus dicens : « Hospitalitatis nolite oblivisci ²³. » Talis erat Martha quæ Dominum hospitio excepit, quam imitari præclarum est : sicuti etiam sororem ejus cupidissimam discendi Mariam, quæ Domini pedibus assidens, doctrinis ejus mentem suam complebat. Erudit item hoc facto discipulos suos Servator, ut cognoscant qualiter quove modo in hospitem suorum domibus diversari debeant. Oportet enim ingressos non tam cupinari ad oblectationes, ne harum causa videantur apud aliquos hospitari, sed ut potius hospites suos sacris divinisque doctrinis impleant.

²¹ Matth. xxv, 16-21. ²² Act. x, 34, 35. ²³ Hebr. xiii, 2.

(1) Hanc Marcionis cum Manete impiam consensionem narrat etiam sanctus Epiphanius hæres 4², cap. 4.

A βέτω γὰρ Μάνης, καὶ πρὸ αὐτοῦ Μαρκίων, οἱ ἀθειτάται, διαφόροις ἕοις ταύτας μερίζοντες (1)· ἐνδὺ γὰρ βασιλείω· ἐστὶ τὰ δύο δηνάρια, καὶ κατὰ ταῦτὸν καὶ ὁμοτίμως δοθέντα τῷ προσεστώτῳ τοῦ πανδοχείου παρὰ Χριστοῦ· ἃ δὴ καὶ λαβόντες οἱ τῶν ἀγιωπᾶτων ἐκκλησιῶν ποιμένες, καὶ μετὰ πόνων καὶ ἰδρώτων ταῖς διδασκαλαῖς πλατύναντες, καὶ οἰκοθεν προσδαπανήσαντες, καὶ διὰ τῆς δαπάνης μᾶλλον αὐξήσαντες (τοιούτου γὰρ τὸ νοητὸν ἀργύριον ἐξ ὧν δαπανᾶται, μὴ μειούμενον ἀλλ' αὐξόμενον, ὅπερ ὁ τῆς διδασκαλας λόγος ἐστίν), ἐπανερχομένῳ τῷ Δεσπότη κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν, ἐρουσιν ἕκαστος· Κύριε, δύο δηνάρια δέδωκάς μοι· ἰδοὺ προσποιμνιον ἠξέησα. Καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ· « Εὐ, δοῦλε σα καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »

B *Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστές ;*

(A f. 146, E f. 189 b) Εἰκότως ὁ Κύριος ἤρετο, τίνα τῶν τριῶν πλησίον γενέσθαι νενόμικε τοῦ πεπονθότος ; Ὁ δέ· Ὁ ποιήσας, φησὶ, τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. Οὐτε γὰρ ὁ ἱερεὺς, οὐτε ὁ Δευτῆς πλησίον γέγονε τοῦ πεπονθότος, ἀλλ' ὁ οἰκτιζόμενος. Καὶ πρὸς ταῦτα Χριστός· « Πορεύου, καὶ σὺ ποιεῖ ὁμοίως. » Ἄνόνητον γὰρ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, τοῖς λαχοῦσιν αὐτὸ, καὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι νομομαθεῖσι, τὸ ὠνομάσθαι νομομαθεῖς, εἰ μὴ δι' αὐτῶν εὐδοκίμοις τῶν ἔργων. Ἰδοὺ γὰρ πέπλεκται τῆς ἀγάπης ὁ στέφανος τῷ τὸν πλησίον ἤγαπησεν· Σαμαρεῖτης οὗτος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀπόδηλος. Διὰ τοῦτο μεμαρτύρηκεν ὁ πρῶτος ἐν μαθηταῖς, τουτέστιν ὁ μακάριος Πέτρος, ὡδέ πως φησας· « Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομεν ὅτι οὐκέτι προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοδούμενος αὐτὸν καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶ. » Προσέεται γὰρ ἅπαντας τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων ἐραστὰς ὁ φιλάρετος Κύριος, καὶ ἀσπάζεται, καὶ γνησίους τίθησι, καὶ τῶν μελλόντων ἀξιοὶ ἀγαθῶν.

Γυνὴ δὲ τις ὄνοματι Μάρθα ὑπεδέξυτο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

(A f. 146 b) Πλὴν, κατὰ τὴν ἱστορίαν, μέγα τι χρῆμα καὶ ἀξιώκτητον ὁ τῆς φιλοξενίας τρόπος· καὶ μαρτυρῆσαι λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. » Τοιαύτη τις ἡ Μάρθα ὑποδεχομένη τὸν Κύριον, ἦν καλὸν καὶ μιμήσασθαι· ὡσπερ καὶ τὴν φιλομαθεστάτην αὐτῆς ἀδελφὴν Μαρρίαν, ἣ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ποσὶ προσεῖχέσασα, τῶν παρ' αὐτοῦ διδασκᾶτων τὴν ἑαυτῆς ἐμπλήρησιν φρένα. Ὀνίνησι δὲ πάλιν καὶ διὰ τούτων ὁ Σωτὴρ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἵν' εἰδῆεν, ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ταῖς τῶν ἐπιδεχομένων αὐτοὺς οἰκίαις ἐνοικιασθῆσαι χρῆ. Δεῖ γὰρ εἰσβάλλοντας οὐχ ὑπκωῦσθαι μᾶλλον εἰς ἀνάσεις, οὕτε μὴν ὄλωσιν δοκεῖν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καταλύειν παρὰ τισιν, ἀλλ' ἕνεκα

μᾶλλον αὐτοὺς ἐπιμαστῶσαιαν μαθημάτων θείων καὶ ἱερῶν. Οἱ δὲ τὴν ἐστίαν αὐτοῖς ἀνευρύνοντες, ὑπαντάτωσαν ἡλαροὶ καὶ πρόθυμοι· οὐχ ὡς διδόντες τι μᾶλλον, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ ληψόμενοι, κατὰ διττὸν τρόπον· πρῶτον μὲν γὰρ ταῖς παρὰ τῶν ξενιζομένων ἐντροφήσουσι μυσταγωγίαις· εἶτα πρὸς τοῦτω καὶ τὸν τῆς φιλοξενίας κερδανούσι μισθόν. Ἐπιδοχόμενοι δὲ εἰς ἐστίαν τοὺς ἀδελφούς, μὴ περιπάσθωσαν περὶ πολλὴν διακονίαν, μὴ ζητεῖτωσαν τὰ ὑπὲρ χεῖρα καὶ χρεῖαν· λυπεῖ γὰρ πανταχοῦ ἐν παντὶ πράγματι τὸ περιττόν· ἐνεργάζεται μὲν γὰρ τοῖς φιλοξενεῖν ἐθέλουσιν ὄκνον· καμάτου δὲ τοῖς ἐστιωμένοις εὐρίσκειται πρόξενον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον. Β

(A f. 147) Καὶ τοι Θεὸς ἐστὶν ἀληθινός, καὶ Υἱὸς τοῦ ἐπὶ πάντα Θεοῦ, καὶ διανέμει μὲν αὐτὸς τῇ κτίσει τὰ πάντα, δι' ὧν ἂν εὐ ἔχοι καὶ σώζεται· δεῖται δὲ ὅλως αὐτὸς οὐδενός· πλήρης γὰρ ἐστὶ, φησὶν, αὐτός· τίνος οὖν ἐν χρεῖᾳ καθιστάναί φαίη τις ἂν αὐτὸν, πάντα ἔχοντα φυσικῶς τὰ τοῦ Πατρὸς; Ἐφη γὰρ ἑναργῶς, ὅτι· « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν. » Ἐχει δὲ ὁ Πατήρ τὸ εἶναι πλήρης ἀγαθοῦ παντός καὶ θεοπροπεῶν ἀξιωμάτων. Ἔστι δὲ τοῦτο καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ ἅγιοι λέγουσιν, ὅτι· « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν. » Τί ὄητα οὖν προσεύχεται, φησὶν, εἰ πλήρης ἐστὶ, καὶ οὐδενὸς ὄλιως δεῖται τῶν τοῦ Πατρὸς; Πρὸς τοῦτ' φάμεν ὅτι ἔδωκε μὲν αὐτῷ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος· τὸ εἶπερ ἔλοιτο πληροῦν τὰ ἀνθρώπινα, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο. Εἰ γὰρ ἔφαγε καὶ πέπαικεν, ὑπνοῦ τε μετασχηκῶς εὐρίσκειται, τί τὸ ἄτοπον καὶ εἰ τοῖς καθ' ἡμᾶς συγκαθιστάμενος μέτροις, καὶ ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην ἀποκληρῶν, οὐκ ἀνεπιτέδευτον ἐποιεῖτο τὴν προσευχὴν; ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ μὴ βεβήτους εἶναι πρὸς τοῦτο· συντείνεσθαι δὲ μᾶλλον λιτάς, οὐκ ἐν πλατεῖαις ἐστῶτας μέτραις (ἔδρων γὰρ τοῦτο τῶν Ἰουδαίων τινέες, Γραμματεῖς δὲ εἰσιν οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, φιλοδοξίας ἀφορμὴν τὸ χρῆμα ποιούμενοι), καταμόνας δὲ μᾶλλον, ἡσυχῆ τε καὶ ἀναχωρημένως, καὶ οἷον μόνους μόνῃ λαλοῦντας Θεῷ, καθαρῶ καὶ ἀπεριπάστῳ νῷ. Ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ παντός καὶ ἐπωφελεστάτου τράγματος ἀρχὴν καὶ διδασκαλον οὐχ ἑτερόν τινα ἢ μῖν γενέσθαι μᾶλλον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα καὶ τὰς παρὰ πάντων δεχόμενον λιτάς.

Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν, κ. τ. λ.

(A f. 149) Ὁ πολλῆς ἀφθονίας ἢ γαληνότητος ἀσυγκρίτου καὶ μόνῃ προπούσης αὐτῷ! Τὴν ἰδίαν ἡμῖν χαρίζεται ὄξαν, ἀναθεοῦ τὸ δοῦλον εἰς ἐλευθερον ἀξίωμα, Πατέρα καλεῖν ἐφήσει τὸν Θεόν, ὡς ἐν οὐκὸν τάξει γεγεννημένους. Παρ' αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἐσχήκαμεν· καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· « Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέχνα Θεοῦ γενέσθαι. »

A Verumtamen ii qui victum iis largiuntur, occurrant hilares alacrosque, non tam ut dantes quam **260** ut accepturi; idque duplici ex causa: primum quidem quia hospitum suorum fruuntur doctrinis, deinde etiam quia hospitalitatis mercedem consequuntur. Dum autem convivio excipiunt fratres, ne multo ministerio distraherentur, nec præter id quod ad manum usumque fuerit, quiddam requirant: molestum enim est ubique et in omni re quicquid est inivium: nam et eos qui exhibere hospitalitatem volunt, remoratur, et iis qui recipiuntur hospitio grave est.

CAP. XI.

V. 1. Cum esset in quodam loco orans.

Cum verus sit Deus, Filiusque supremi Dei, et ipse creaturis omnia distribuat per quæ bene habeant et conserventur; cumque nulla re prorsus indigeat, quia plenus, ut ait²⁵, est: cuiusnam rei usum optari ab eo quisquam dicat, qui omnia naturaliter habet quæ Patris sui sunt? Dixit enim manifeste: « Omnia quæ Pater habet, mea sunt²⁶. » Est Patris proprietas, ut omni re bona sit plenus Deoque dignis muneribus. Id vero proprium quoque Filii est: cuius rei sancti homines gnari aiunt: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus²⁷. » Cur ergo jam orat, inquit aliquis, si plenus est, et nulla re caret quam habet Pater? Ad hæc dicimus, dispensationis in carne modum concedere ei facultatem humana officia, si velit, implendi, cum occasio id tulerit. Nam si comedit et bibit, et somno indulissee comperitur; quomodo sit absurdum, dum in nostræ naturæ finibus versaretur, et humanæ justitiæ daret operam, eum non incongruas preces frequentasse? ut nos doceret ne ad id genus officii torperemus, sed orationi animum intenderemus haud in mediis plateis stantes (id quod facitabant Judæi nonnulli, Scribæ nimirum ac Pharisei, jactantiæ occasionem inde capientes), sed solitarii potius, tacite atque seorsum, soli cum solo Deo colloquentes, pura minimeque distracta **261** mente. Oportebat enim bonæ omnis atque utilissimæ rei cuiuslibet initium nobis fieri atque magistrum haud alium magis, quam ipsum qui in cunctis princeps est, atque omnium preces excipit.

V. 2. Ait autem illis: Cum oratis, dicite: Pater noster, etc.

O magna liberalitas! o incomparabilis uniuo ipsi conveniens clementia! Suam nobis largiuntur gloriam, servum ad liberi dignitatem subvehit, Patrem appellare concedit nobis Deum, ceu in filiorum ordine constituit. Ab ipso autem hoc quoque munus accepimus; quam rem testabitur sapiens Joannes dicens: « Quotquot autem enim receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri²⁷. »

²⁵ 1. a. 1, 11. ²⁶ Joan. xvi, 15. ²⁷ Joan. 1, 16. ²⁸ ibid. 12.

Fili enim efflicimur per geniturae spiritum, quæ nobis accidit haud a corruptibili semine, sed a verbo Dei viventis permanentisque, sicuti scriptum est: « Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturarum ejus. » Namque ita sanctorum apostolorum quidam locutus est: « Quin adeo et ipse Christus rei viam evidentem ostendit dicens: « Nisi quis genitus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei. » Hinc vero, oportet enim quædam etiam penitentia vobis dicere, ipse nobis factus est tam splendida pretiosaque gratiæ via, janua, occasioque, cum sibi nostram similitudinem induit. Sumpsit enim servi formam; quanquam, prout intelligitur et est reapse Deus, liber est, ut sua nobis communicaret. Solus enim suapte natura ipse liber est, qui solus Filius est illius qui omnia excedit et universalis est Dominus, Patris, inquam, natura sua vereque liberi. Nam quod ad nativitatem perducitur, subditam habet creanti se cervicem. Canit itaque Melodus, atque ad eum: « Quoniam omnia serviunt tibi. » Quod autem nostra ad se transferens, sapiente ratione sua nobis communicaverit, testis aderit mysteriorum ejus 262 sacerdos sapientissimus Paulus scribens: « Qui cum dives esset, egenus est factus, ut nos inopia ejus divites essemus. » Et enim inopiæ instar Deo Verbo fuit, res humani generis participare; opum autem instar est hominis naturæ, dum quæ sunt Christi accipit; quas inter libertatis dignitas est, eos potissime decens qui ad adoptionem in filios sunt vocati. Jam et hoc ipsum, ut dixi, donum ipsius est. Dixit enim nobis: « Nolite patrem vobis vocare super terram: unus enim est Pater vester celestis: vos autem cuncti fratres estis. » Nam quia unus ipse de nobis factus est, idcirco fraternitatem cum illo nacti sumus. Jubet itaque nos audere, et Patrem in precibus invocare. Sapientissime autem illud quoque orantes vult cogitare: nam si Patrem appellamus Deum, tamque splendido affecti honore fulinus, cur indignam honorante vitam degimus? Hoc quidam sanctorum apostolorum ait: « Si Patrem invocatis eum qui sine personarum acceptione, secundum uniuscujusque opus judicat, cum timore incolatus vestri tempore conversamini. »

V. 2. Sanctificetur nomen tuum.

Num sanctitatis additamentum fieri petimus Deo sanctissimo? Hoc quidem prorsus est improbabile. Plenus est enim, ut ipse ait, se ipso, atque in se perfectissimus; imo ipse sanctitatem creatis rebus suppeditat de plenitudine sua. Stultum insuper et ridiculum est existimare, eos qui orant non magis pro se, quam pro illo, preces effundere. Quid

²⁶ Jac. 1, 18. ²⁷ Joan. III, 5. ²⁸ Psal. CXXXIII, 91. ²⁹ Isa. 1, 2.

(1) Nota indicium, recitatum ad populum fuisse vocabulum vocativum *charissime* id ipsum inquit.

Α Μεμορφώμεθα γὰρ εἰς υἰότητα, διὰ γεννήσεως τῆς πνευματικῆς, τελουμένης ἐν ἡμῖν οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς μάλλον, ἀλλὰ διὰ λόγον ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος, καθὰ γέγραπται: « Βουλευθεὶς γὰρ ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπικρῆν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. » Ἐφη γὰρ οὕτω τις τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Καὶ αὐτὸς δὲ πῶς Χριστὸς, τὴν τοῦ πράγματος ὁδὸν ἐναργῆ καθίστη, λέγων: « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Μάλλον δὲ, δεῖ γὰρ πρὸς ὑμᾶς (1) καὶ τι τῶν ἀπορόρητων εἰπεῖν, αὐτὸς ἡμῖν γέγονε τῆς οὕτως λαμπρᾶς καὶ ἀξιοκλήτου χάριτος ὁδὸς, καὶ ὅρα, καὶ ἀφορμὴ, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθῶν. Ἐλαβε γὰρ δούλου μορφήν, καίτοι καθ' ὃ νοεῖται καὶ ἔστιν Θεός, ἐλεύθερος ὢν, Ἰν' ἡμῖν τὰ αὐτοῦ χαρίσηται. Μόνος γὰρ κατὰ φύσιν ἐλεύθερος αὐτός, ὅτι καὶ μόνος ἔστιν Υἱὸς τοῦ τὰ πάντα ὑπερκειμένου καὶ κατεξουσιάζοντος τῶν ὅλων, φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐλευθέρου Πατρός: πᾶν γὰρ τὸ παρενεχθὲν εἰς γένεσιν, δούλον ὑπέχει τῷ κτίσαντι τὸν αὐθέναν. Ψάλλει γοῦν ὁ Μελωδός, καὶ φησι πρὸς αὐτόν: « Ὅτι τὰ σύμπαντα δούλὰ σου. » Ὅτι δὲ τὰ ἡμῶν εἰς αὐτὸν μεταθεῖς, οἰκονομικῶς δέδωκεν ἡμῖν τὰ αὐτοῦ, πιστώσεται γράφων ὁ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἱερούργος, ὁ πάνσοφος Παῦλος: « Ὅτι πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσεν, Ἰν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχεῖζ πλουτήσωμεν. » Πτωχεῖα μὲν γὰρ τῷ Θεῷ Λόγῳ, τὰ καθ' ἡμᾶς, ἦτοι τὰ ἀνθρώπινα: πλοῦτος δὲ τῇ ἀνθρώπου φύσει, τὸ λαβεῖν τὰ αὐτοῦ ὢν ἐν ἔστι τὸ ἐλεύθερον ἀξίωμα, πρέπον ὡς μάλιστα τοῖς εἰς υἰότητα κεκαημένοις. Αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦτο, ὡς ἔφη, τὸ δῶρον ἔφη γὰρ πρὸς ἡμᾶς: « Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ἐπὶ τῆς γῆς: εἰς γὰρ ἔστιν ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὁ οὐράνιος: πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. » Ἐπειδὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, διὰ τοῦτο πεπλουτήκαμεν ἡμεῖς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀδελφότητα. Κελεύει τοίνυν παρρησιάζεσθαι τε καὶ λέγειν ἐν προσευχαῖς Πατέρα. Οἰκονομικῶτατα δὲ λίαν δίδωσι κάκεινο τοῖς προσευχομένοις ἐνοεῖν: εἰ γὰρ Πατέρα καλοῦμεν τὸν Θεόν, καὶ τῆς οὕτως λαμπρᾶς ἔξωθημεν τιμῆς, πῶς οὐκ ἀξίως τοῦ τιμηκότος πολιτευσόμεθα; Τοῦτό τις ἔφη τῶν ἁγίων ἀποστόλων: « Εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήπτως κρῖνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε. »

D

Ἄγιασθήτω τὸ δρομά σου.

(A f. 149 b) Ἄρα ἁγιασμοῦ προσθήκην ἐγγενέσθαι παρακαλούμεν τῷ παναγίῳ Θεῷ; Καὶ μὴν τοῦτο ἔστιν οὐκ ἀμυμπτον παντελῶς. Πλήρης γὰρ ἔστι, καθὰ φησιν αὐτός, ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ παντέλειος, καὶ αὐτός ἔστιν ὁ χορηγῶν τῇ κτίσει τὸν ἁγιασμὸν ἐξ ἰδίου πληρώματος. Πρὸς δὲ αὐτούτους, εὐηθεὶς καὶ καταγέλαστον τὸ νομίζεσθαι τοῖς

³¹ II Cor. VIII, 9. ³² Matth. XIII, 9. ³³ I Petr. 1, 17.

προσευχομένους οὐχ ὑπὲρ γε μᾶλλον ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῆσθαι τὰς λιτάς. Τί οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ, « Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομα σου; » Φαμέν, ὅτι οὐχ ἁγιασμοῦ προσθήκη ἐνυπάρχει παρακαλοῦσι τῶ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Τί; γάρ ἐστὶν ὁ μείζων αὐτοῦ, καὶ προσδοῦναι τι δυνάμενος; Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἐλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἑαυτοῖς τε καὶ πᾶσιν ὑπάρχει παρακαλοῦσιν. Ὅτε διακείμεθα καὶ πιστεύομεν ὅτι Θεὸς ὁ φύσει καὶ ἐπὶ πάντας, ἅγιος ἁγίων ἐστὶ, τότε τὸν φόβον αὐτοῦ λαβόντες εἰς νοῦν, ὀρθὴν τε καὶ ἀνεπίληπτον ἐπιτηδεύομεν ζωὴν· ἵνα οὕτως ἅγιοι γεγνηότες, ἐγγὺς εἶναι δυνηθῶμεν τοῦ ἁγίου Θεοῦ. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Ἄγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι. » Ἐφη δὴ πού καὶ πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα· « Ἐν τοῖς ἐγγίζουσί μοι ἁγιασθήσομαι. » Οὐκοῦν ἐν ἡμῖν, φησὶν, ἅγιον ἔστω τὸ ὄνομα σου· τοῦτο γὰρ δὴ τὸ ἁγιασθήτω δῶλο. Καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου, τοῦτο παρακαλοῦσιν. Ἐνόησον γὰρ ὅτι παρὰ τοῖς οὐπὼ τὸ τῆς ἀληθείας πλουτήσασι φῶς, μήτε μὴν τὴν πίστιν παραδεξαμένοις, ἔτι καταπεφρόνηται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Οὐπὼ γὰρ αὐτοῖς ἅγιον εἶναι δοκεῖ, καὶ σεπτὸν καὶ προσκυνητόν. Ἐπὶ δὲ τὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἐλλάμψῃ φῶς, καὶ ὡς ἐκ νυκτὸς καὶ σκότους διαγρηγορήσωσι, μόλις τότε μαθόντες τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶν, ἅγιον ἁγίων ὁμολογοῦσιν αὐτόν. Ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, συνήσεις ἐντεῦθεν. Ἐφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν· « Κύριον αὐτὸν ἁγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται· σοὶ φόβος· καὶ ἐὰν ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶς ἦς, ἔσται σοὶ εἰς ἁγιασμόν. » Ἄρα οὖν ἡμεῖς ἅγιον ἀποτελούμεν τὸν Θεόν, τὸν ἐξ ἰδίου πληρώματος διανέμοντα πλουσιῶς τῇ κτίσει τὰ παρ' ἑαυτοῦ; Ἀλλὰ δῆλον ὡς ἐκεῖνο διδάσκειν φαμέν αὐτόν, ὅτι Ἄγιον εἶναι αὐτὸν πιστεύετε· τότε γὰρ αὐτὸν φοβηθήσεσθε, ἔσται δὲ οὗτος ὑμῖν καὶ εἰς ἁγιασμόν. Γέγραπται δὲ πάλιν περὶ Χριστοῦ· « Ἀγιάσατε τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν »· τουτέστι, παρ' οὐδὲν αὐτὴν ἠγήσατο· τέθεικε γὰρ αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν. Πλὴν ἁγιαζέσθω, φησὶ, παρ' ὑμῶν, τουτέστιν ὁμολογήσθω ἅγιος. Καὶ γὰρ ἐστὶ τοῦτο κατὰ φύσιν, Θεὸς ἂν ἀληθινός, καὶ Ἰῶδς Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἅγιον ὁσιωδῶς πρέποι ἂν οὐδενὶ μὲν τῶν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι πάρενηνεγμένων, μόνη δὲ τῇ ἀνωτάτῃ καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει. Ὅταν οὖν πιστεύωμεν ὅτι κατὰ φύσιν ἅγιός ἐστι, τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ « ἁγιάζειν αὐτόν, » τότε προσομολογοῦμεν ὅτι καὶ Θεός ἐστὶν ἀληθινός, ἔτι δὲ κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐν ὑπεροχῇ μεγίστη.

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

(A f. 150) Ἄει γε μὴν βασιλεύοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ κατακρατοῦντος ὄλων, τί δὴ βούλεται τὸ, « Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου; » Ἐοίκασι τοῖσιν ἐπιθυμεῖν οἱ τοῦτο λέγοντες ἐν προσευχαῖς, ἐπιλάμψαντα πάλιν ἰδεῖν ἐν κόσμῳ τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν. Ἦξει γὰρ, ἤξει, καὶ καταθήσεται κριτής, καὶ οὐκ ἐν ὑφέσει τότε τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ θεοπεπεῖ δορυφορούντων

A *ergo sibi volunt verba « Sanctificetur nomen tuum? »* Dicimus homines haud precari ut summæ Deo sanctitatis fiat accessio. Quis enim major est illo, atque ei quidquam superaddere valens? Nam quod minor a majore benedicatur, extra omnem controversiam est. Sed illud potius et sibi et cunctis et eveniat orant. Cum consideramus et credimus Deum, qui natura sua supra omnes est, sanctum sanctorum esse, tunc ejus timorem mente nostra volentes, rectam et inculpabilem vitam **263** degimus; ut sic sancti effecti, ad Deum sanctum appropinquare possimus. Scriptum est enim: « Sancti estote, quia ego sanctus sum⁴². » Dixit vero aliquando Deus hierophanti Moysi: « In appropinquantibus mihi sanctificabor⁴³. » Ergo in nobis, B inquit, sanctum esto nomen tuum; hoc enim hic vocabulum *sanctificetur* significat. Neque pro se ipsis tantum, sed etiam pro universo mundo hoc orantes petunt. Etenim reputandum est, apud eos qui nondum veritatis lumen sunt adepti, neque fidem receperunt, contemni adhuc nomen Dei. Nondum quippe illis sanctum videtur, augustum atque adorabile. Cum autem ipsis veritatis jubar illuxerit, ac veluti ex nocte et tenebris evigilaverint, vix tum denique cognoscentes quis quantusve sit, ipsum sanctum esse sanctorum confitebuntur. Quod vero hæc ita se habeant, inde intelliges. Ait quidam de sanctis prophetis: « Dominum ipsum sanctificate, et ipse erit tibi pavor: quod si illi confisus fueris, erit tibi in sanctificationem⁴⁴. » C Num ergo nos sanctum efficitur Deum, qui de propria plenitudine distribuit copiose creaturis quæ sua sunt? Sine dubio autem hoc dicimus ab eo doceri, nempe, Ipsum sanctum credite; tunc enim eundem timebitis, atque ita vobis causa sanctitatis erit. De Christo item scriptum est: « Sanctificate eum, qui animam suam villicavit⁴⁵, » id est qui eam pensi non habuit, quam scilicet pro vobis posuit. Veruntamen a vobis sanctificetur, inquit, id est, eum sanctum esse fateamini. Est enim vera snapte natura talis, cum sit Deus verus, et Filius Dei. Nam sanctitas substantialis nemini propria est, qui de non exstantibus ad existendum productus fuerit, sed uni summæ et super omnia naturæ. Cum ergo credimus eum natura propria sanctum, hoc enim valet dictio « sanctificare eum, » tunc simul constitemur Deum esse verum, et quidem a cæteris rebus sejunctum, et summo in culmine constitutum.

264 V. 2. *Adveniat regnum tuum.*

Age vero cum Deus ab æterno regnet, et universale imperium teneat, quid sibi volunt verba « Adveniat regnum tuum? » Videntur itaque optare, qui hæc dicunt orantes, videre rursus apparentem mundo universalem Servatorem Christum. Veniet enim, veniet descendetque iudex, neque jam in humilitate nostra, sed cum digna Deo gloria stipanti-

⁴² Levit. xi, 44. ⁴³ Levit. x, 3. ⁴⁴ Isa. viii, 13.

⁴⁵ Isa. xlii, 7.

bus angelis, ut mundum iudicet. Defensionis erit A ergo tempus illud, imo probationis ac retributionis : ignis prae paratus est improbis, et diutina poena, perpetuusque cruciatus. Cur ergo ut videant tempus illud, orant? Considera mecum rursus Servatoris solertiam, et in omni re prudentiam admirandam. Jussit enim precibus postulare illius vere formidandi temporis adventum, ut cognoscerent oportere eos vivere haud ignave aut dissolute, sed potius ut sanctos decet, atque uti Deo placet; ut praemia ipsis illud tempus conferat, non autem flammam ac poenam. Nam impiis atque impuris nullatenus convenit dicere in precibus, « Adveniat regnum tuum. » Sciant itaque quod ita precantes, propemodum incusant Deum, quod non citius ipsis punitionis tempus oriatur et superveniat. His sanctus B quidam propheta in clamat : « Vae iis qui diem Domini optant! Cur? Haec vobis dies Domini tenebrae erit, non lumen, caligo luce omni carens⁴³. » Ergo petunt sancti, ut Servatoris nostri universaliter regnaturi tempus adsit, quoniam satis jam laboraverunt, et patratorem a se operum mercedem exquirunt. Confidunt enim splendidos se coram iudice apparituros.

Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra.

Hoc quoque sanctos decet, et quamlibet laudem excedit. Nam velle in terra prevalere bonam Dei C voluntatem, quid aliud est quam velle ut cuncti virtutem omnem exerceant eaque se imbuant? Sic excellenter se gerere sanctos angelos in 265 caelis dicimus. Scriptum est enim de ipsis : « Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui facitis voluntatem ipsius⁴⁴. » Qui itaque ita dicunt, vires suppeditari postulant in terra degentibus, ut Dei voluntati obtemperent, et supernam caelestem imitentur vitam, eam scilicet quam sancti angeli agunt : ut, quemadmodum Paulus ait⁴⁵, etsi in terra ambulantes, nihilominus in caelo conversentur. Insuper dicimus, peccati extinctionem cupere eos videre qui dicunt : Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra. Voluntas enim, ut dixi, summi Dei est, ut sancte in terra vivamus, atque ita primogenitorum Ecclesiae, supernae inquam, imitatio et imago veluti quaedam in terris conspecta Christum oblectet.

V. 3. *Panem nostrum ob subsistendum da nobis quotidie.*

Putant fortasse nonnulli, incongruum esse, et sanctis alienum, corporalia a Deo postulare, eamque ob causam ad spiritalem sensum id dictum transferunt, panemque eos petere dicunt non ter-

⁴³ Amos v, 18. ⁴⁴ Psal. cii, 21. ⁴⁵ Philip. iii, 20.

(1) Ignotum Graecis hoc vocabulum ἐπιούσιος, et evangelicis tantum paginis traditum, testatur Ori-

ἀγγέλων, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον. Ἐπολογίας τοίνυν δ τότε καιρὸς, μᾶλλον δὲ δοκιμασίας καὶ ἀνταποδόσεως· πῦρ ἡντρέπεται τοῖς ἀνόμοις, καὶ δίκη μακρὰ, διηνεκὴ κολαστήρια. Ἐἴτα πῶς ἰδεῖν ἐκεῖνον εὐχονται τὸν καιρὸν; Ἄθρει δὴ μοι πάλιν τοῦ Σωτῆρος τὸ εὐτεχνές, καὶ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων ἀξιοθαύμαστον οἰκονομίαν. Ἐκέλευσε γὰρ διὰ προσευχῆς αἰτεῖν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν δυντὼς φρικτὸν ἐπιστῆναι καιρὸν, ἵνα εἴδειεν ὅτι διαβιοῦν αὐτοὺς ἀναγκαῖον, οὐ βρῦθῦμας ἢ παρειμένους, ἀγιοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ κατὰ γὰρ τὸ αὐτῷ δοκοῦν· ἵνα στεφάνω αὐτοῖς εὐρεθῆ πρόξενος ὁ καιρὸς, καὶ μὴ πυρὸς καὶ δίκης. Τοῖς γὰρ ἀνόμοις καὶ βεβήλοις πρότεροι ἂν κατ' οὐδένα τρόπον τὸ λέγειν ἐν προσευχαῖς, « Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. » Ἦγουν Ἰστωσαν ὡς τοῦτο λέγοντες, μονονοῦχι κατατιπῶνται Θεὸν, ὅτι μὴ θάττων αὐτοῖς ὁ τοῦ κολάζεσθαι καιρὸς ἀνίσχει καὶ φαίνεται· τούτοις ἐπιφθέγγεται τις τῶν ἁγίων προφητῶν· « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! Ἴνα τί; ὕμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος. » Οὐκ οὖν αἰτοῦσιν οἱ ἅγιοι τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ολοτελοῦς βασιλείας ἐπιστῆναι καιρὸν, ἅτε δὴ πεπνηγκότων ἃ δεῖ, καὶ τῶν ἡδὴ προειργασμένων αὐτοῖς ζητοῦντες τὰς ἀμοιβάς. Τεθαυρήκασιν γὰρ ὅτι λαμπροὶ παραστήσονται τῷ κριτῇ.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

(A f. 150 b) Ἄγιοπρεπῶς δὲ καὶ τοῦτο, καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστόν. Τὸ γὰρ ἐν γῆ βούλεσθαι κρατεῖν τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ, τί ἂν ἕτερον εἴη, πλην ὅτι τὸ πάντας ἐθέλειν ἀπάσης ἀρετῆς ἀποτελεστὰς εἶναι καὶ ἐπιστήμονας; Οὕτω καὶ διαπρέπειν ἐν οὐρανῷ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους φαρῆν. Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτῶν· « Εὐλογοῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιῶντες τὰ θελήματα αὐτοῦ. » Ἰσχύον τοίνυν παρακαλοῦσι δοθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς οἱ τοῦτο λέγοντες, ἵνα ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄνω καὶ ἐν οὐρανῷ ἀπομιμῶνται πιλίταν, τὴν παρὰ γέ φημι τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις· ἵνα, ὡς ὁ Παῦλος φησιν, ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, ἔχωσιν ἐν οὐρανῷ τὸ πολίτευμα. Πρὸς δ' αὐ τοῦτοις φαρῆν, ὅτι τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀναίρεσιν αἰτοῦσιν ἰδεῖν οἱ λέγοντες· « Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. » Θέλημα γὰρ, ὡς ἔφην, τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, τὸ ἁγίως πολιτεύεσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα τῆς τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίας, τῆς ἄνω φημι, μίμημα καὶ εἰκὼν ὡσπερ τις, ἢ ἐπὶ γῆς ὄρωμένη, κατευφραίνῃ Χριστόν.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον (1) δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν.

(A f. 150 b) Οἴονται δὲ ἴσως τινὲς, ἀνάρμοστον εἶναι καὶ ἀπεικὸς ἁγίοις τὸ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ σωματικὰ, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀποφέρουσι τὸ εἰρημένον εἰς πνευματικὴν θεωρίαν· καὶ δὴ καὶ

genes *De Orat.* § 27, cuius etymologicam explicationem sequitur noster Cyrillus

ἄρτον φασὶν αὐτοὺς αἰτεῖν, οὐκ ἐπίγειον, οὐ σωματικόν, ἐκείνον δὲ μᾶλλον, τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνοντα, καὶ ζωὴν τῷ κόσμῳ παρέχοντα, ἢ ὡς φασίν, ἀληθεῖ οὐσίᾳ καὶ ἀσωμάτῳ, τουτέστι τῆ ψυχῇ· αὕτη γὰρ, διὰ τὸ μὴ βρευστὸν, κυρίως οὐσία ἐστίν. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ἁγίοις πρόπει ἂν ὅτι μάλιστα τὸ πνευματικῶν χαρισμάτων ἐπιγεσθαι μεταλαχεῖν, φαίην ἂν ἐνδοξάσας οὐδέν· πλὴν ἐκεῖνο ὄξιον ἰδεῖν, ὅτι καὶ ἄρτον αἰτῶσι κοινόν, καὶ τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς προστέταχεν ὁ Σωτῆρ, μῶμου παντὸς ἐλευθέραν ποιῶνται τὴν πρόσδον. Ἄθρει γὰρ ὁποῖος τοῖς εἰρημένους ἐγκέκρυπται νοῦς. Δι' ὧν γὰρ προστέταχεν ἄρτον αἰτεῖν, ἦτοι τροφήν τὴν ἐφήμερον, δηλὸς ἂν εἴη δῆπουθεν, μηδὲν ἔχειν αὐτοῖς ἐφίεις, ἀγιοπρεπῆ δὲ μᾶλλον ἐπιτηδεύειν πτωχέλαν. Οὐ γὰρ τῶν ἐχόντων τὸ αἰτεῖν, ἀλλὰ τῶν ἐν σπάνει καθεστηκότων. Ἐπ' ἂν δὲ τις οὐδενὸς ἐν χρεῖα καθεστηκῶς, Θεῷ τῷ πάντα εἰδοῖ λέγει· Ἄδς ἄρτον ἡμῖν τὸν ἐφήμερον, δόξειεν ἂν εἰρωνεύεσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀληθῶς βούλεσθαι λαβεῖν. Ἄρτον δὲ τὸν ἐπιούσιον οἱ μὲν εἶναι φασὶ τὸν ἤξοντά τε καὶ δοθησόμενον κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, ἵνα νοῆται πάλιν πνευματικῶς· οἱ δὲ καὶ εἰς ἑτέρας ἐνοίας ἀποφέρουσι τὴν φωνήν. Ἄλλ' εἴπερ ἦν ἀληθὲς ὡς ἄρτου τοῦ δοθησομένου κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα μνήμην ποιῶνται προσευχόμενοι, διὰ τί προσπαύουσι τὸ, « Ἰδού ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν; » Ἐστὶ γὰρ ἔτι διὰ τούτων ἰδεῖν, ὅτι τῆς ἐφημέρου τροφῆς ποιῶνται τὴν αἰτησιν, ὡς ἀκτήμονες δηλονότι. Ἐπιούσιον δὲ τὸν αὐτάρκη νοεῖσθαι· χρεῖ· τέθεικέ που τὴν λέξιν καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος, βραχὺ παραλλάξας, ἐπὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· εἶπε γὰρ αὐτὸν ἑαυτῷ κατασκευάσαι λαὸν περιούσιον, ἀντὶ τοῦ ἐπιούσιου τὸν περιούσιον εἰπὼν, τουτέστι, τὸν ἀρκούντα, καὶ τοῦ τελείως ἔχειν οὐχ ἡττώμενον.

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, κ. τ. λ.

(A f. 151) Βούλεται χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους εἶναι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Κύριος· ὡς ἀνεπιπλήκτως δύνασθαι λέγειν ἐν προσευχαῖς· Ἄφες ἡμῖν, ὅτι ἀφήκαμεν. « Ὡ βάθος πλοῦτος καὶ σοφίας καὶ γνώσεως! » Πρῶτον αἰτεῖν ἐπιτάττει τῶν αὐτοῖς ἡμαρτημένων τὴν ἄφεσιν, εἰθ' οὕτως ὁμολογεῖν ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἀφήσουσι καὶ αὐτοί· καὶ ἵνα οὕτως εἴπω, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀνεξικακίας μιμητὴν [cod. μιμητὰς] ἐθέλουσι γενέσθαι τὸν Θεόν, καὶ ἦν ἂν αὐτοὶ παράτχωνται τοῖς ὁμοδοῦλοις χρηστότητα, ταύτην ἐν ἴσῳ μέτρῳ ζητοῦσι λαβεῖν παρὰ τοῦ τὰ δίκαια νέμοντος, καὶ κατοικταίρειν ἅπαντας εἰδότες Θεοῦ. Καὶ μή τις οἰέσθω τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς ἐξεῖναι λέγειν· « Ἄφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. » Οὐ γὰρ τοῖς οὔσιν ἐν τῷ πλημμελεῖν ἔτι πρόπει ἂν λέγειν τὸ, « Ἄφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. » ἐκαίνοις μᾶλλον οἵπερ ἂν εἴεν ἀποφοιτήσαντες μὲν τῶν ἤδη προεπταισμένων, ἀντεχόμενοι δὲ τοῦ διαζῆν λοιπὸν ἐθέλει· ἀγιοπρεπῶς. Δεῖ τοίνυν αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τῶν ἡμαρτημένων τὴν ἄφεσιν, προσφέντας ἡμᾶς τοῖς κατὰ τι γοῦν προσκεχρυσμένοις, ὅταν εἰς ἡμᾶς

A restrem, non corporalem, sed illum potius caelo desuper descendentem vitamque mundo praebentem, sive, ut aiunt, incorporeae vereque existenti substantiae, id est animae; quae quia non praeterit, proprie substantia est. Ego vero sanctos quidem maxime decere, ut spiritalibus donis potiri studeant, nihil dubitans dixerim; et tamen illud cogitare par est, quod etiamsi panem petant vulgarem, atque id agere praeeperit eis Servator, nullo probro obnoxiam faciunt supplicationem. Videsis enim quaequam huic dicto sententia insit. Dum enim iussit petere eos panem, sive victum quotidianum, constat eundem ipsis insinuasse nihil ut possideant, sed sanctam potius paupertatem sectentur. Non enim habentium mos est petere, sed in penuria constitutorum. Si quis autem nulla re indigens, Deo **266** omnia scienti dicat: Da mihi panem quotidianum, ironice potius loqui videbitur, quam aliquid vere velle accipere. Panem vero, ut ita dicam, subsistentiae, alii dicunt venturum illum esse, id est in futuro saeculo dandum, ut denuo de spiritali cogitemus: alii autem ad alios quoque sensus id vocabulum transferunt. Sed enim, si forte verum sit eos orantes de pane loqui, qui in futuro saeculo dandus est, cur addunt, da nobis quotidie? Hinc videlicet denuo patet petere eos quotidianum panem, nempe ut pauperes. Subsistentiae autem panem intelligere oportet sufficientem. Vocabulum hoc adhibuit parum quid immutatum beatus Apostolus de omnium nostrum Servatore Christo. Ait enim ipsum sibi comparasse populum periούσιον, loco επιούσιον dicens περιούσιον, id est sufficientem, statuque perfecto non inferiorem.

V. 4. Et dimitte nobis peccata nostra, etc.

Vult benignos esse et injuriarum obliviosos discipulos suos Dominus; ut irreprensibiliter dicere possint in suis precibus: Dimitte nobis, quia dimisimus. « O altitudo divitiarum, et sapientiae ac scientiae! » Primum petere jubet peccatorum propriorum remissionem, deinde confiteri se quoque omnino veniam aliis daturus: atque, ut ita dicam, haerentis sibi indulgentiae imitorem volunt fieri Deum; et quam ipsi exhibuerint conservis benignitatem, hanc pari mensura quaerunt consequi a justo rerum datore, et omnium misereri solito Deo. Nec tamen quisquam existimet cuique indifferenter licere dicere, « Dimitte nobis peccata nostra. » Non enim eos qui peccare pergunt decet dicere, « Dimitte nobis peccata nostra; » sed eos potius, qui a priore culpa recesserint, nunc autem sancte vivere studeant. Oportet itaque a Deo postulare peccatorum veniam, postquam iis qui nos laeserint pepercimus, si tamen ii adversus nos, non autem in divinam supremamque peccaverint majestatem. **267** Neque enim delictorum illorum,

¹ Tit. II, 14. ² Rom. XI, 35.

sed horum tantummodo quæ in nos commissa fuerunt, potestatem habemus.

Et ne nos inducas in tentationem.

Usque ad hunc locum orationem recitat Lucas; Matthæum vero comperimus addere: « Sed libera nos a malo ²⁶. » Habent autem hæc dicta plurimam connexionem: est enim consecratiuum ut si in tentationem non ingredimur, malo liberemur. Imo si quis dicat, liberari idem esse ac non ingredi in tentationem, a veritate non abluet. Dum autem sic loqui nos docet, haud sane molles aut timides nos vult esse, quin potius viriles, et ad laudabile opus quodlibet alacres: insuper etiam inodestos et pauperes spiritu; neque existimare, fore nos in omni prorsus tentatione superiores. Intolerabilis enim quandoque incidit in hominis animum consternatio, et confidentissimam quamque mentem tentationis pondus perfringit. Oportet itaque haud nimis audere in tentationibus, sed reputare potius mentis nostræ infirmitatem. Ergo deprecemur quidem tentari; occasione tamen necessaria vocante, tunc demum omni exprompta stremitate decertandum est. Duplex vero est tentationum genus: aut enim aliquis a diversæ sectæ hominibus tentatur, aut ab ignominia passionibus. Debemus itaque in his tam gravibus versantes malis, vel etiam antequam eveniant, orare ac dicere: « Ne nos inducas in tentationem. » Sed cum ipsa tentatio ingruet, tunc resiste fortiter, carnem increpa, frenum menti injice, oram a Deo pete. Tunc enim auxiliabitur, et victoriam concedet universalis Servator ac Dominus.

V. 5. *Et ait ad illos: Quis vestrum habebit ancillam?* etc.

Mirabilis hic est sententiarum ordo. Docuit enim Servator quemadmodum opus sit orare, sciscitantibus id sanctis apostolis. Sed oportebat eos qui hanc tam venerabilem salutaremque doctrinam acceperant, **268** facere quidem juxta datam normam, sine fastidio tamen atque socordia: nec deinde, minime exaudita prima prece aut etiam secunda, cessare a precibus, seu nullam utilitatem habentibus. Ne ergo id nobis accidat, neque ex hac pusillanimitate detrimentum patiamur, sub parabolæ forma perspicue ostendit ignaviam nocere precibus, utilissimam autem esse perseverantiam. Age porro quod specie parabolæ ostensum fuit, in rei veritatem convertamus. Importune ora, accede ad benignum Deum persæpe; et si videris procrastinari gratiæ concessionem, ne animum despondens, neque a suscepta spe excidas, ita fortasse

²⁶ Matth. vi, 13.

(1) Si quis hanc Cyrilli explanationem orationis Dominicæ, cum paris nominis opusculis Origenis et

καὶ μὴ εἰς αὐτὴν τὴν θείαν καὶ ὑπερτάτην ἀμαρτάνωσι δόξαν· οὐ γὰρ ἐκείνων ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, μόνον δὲ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγονότων.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

(A f. 152) Μέχρι μὲν τούτου τὴν προσευχὴν Ἰσθῆσιν ὁ Λευκάς· ὁ δὲ γε Μιτθαῖος εὐρίσκειται προσεπενεγκών· « Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. » Ἐνεστί δὲ τοῖς λόγοις πλείστη τις ἀκολουθία· ἔφεται γὰρ πάντως τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, τὸ ἐκ τοῦ πονηροῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς. Ἡ τάχα που, ταῦτόν εἶναι τις εἰπὼν τὸ ῥυσθῆναι τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τὰληθοῦς. Οὐκ ἀνάδρους δὲ ἡμᾶς οὕτε δειλοὺς εἶναι βούλεται, ταῦτα διδάσκων λέγειν, νεανικοὺς δὲ μάλλον, καὶ ἐφ' ἅπασιν εὐτόλμους τοῖς ἐκαινομένοις· πρὸς δὲ αὐ τοῦτοις καὶ **B** μετριόφρονας καὶ πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ μὴ νομίζειν ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως παντὸς περιεσόμεθα πειρασμοῦ. Ἀφόρητον γὰρ ἔσθ' ὅτε κατεμπίπτει δέος τῆς ἀνθρώπου ψυχῆς, καὶ εὐτολμώτατον συνθραύει φρόνημα τοῦ πειρασμοῦ τὸ βῆρος. Χρὴ τοίνυν μὴ καταθρασυνεσθαι πειρασμῶν, διαλογίζεσθαι δὲ μάλλον τῆς ἐν ἡμῖν θιανοίας τὸ ἀσθενές. Οὐκοῦν παραιτώμεθα μὲν τὸ πειράζεσθαι· καιροῦ δὲ καλοῦντος ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τοῦτο, τότε δὴ, τότε παντὶ σθένει χρωμένους ἀγωνίζεσθαι χρῆ. Διττόν δὲ τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν· ἢ γὰρ τις ὑπὸ τῶν ἑτεροφρόνων πειράζεται, ἢ ὑπὸ τῶν τῆς ἀτιμίας καθῶν. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοῖς οὕτω δεινοῖς ἐνομιλοῦντας κακοῖς, ἦγουν οὐπω γεγονότας ἐν αὐτοῖς, προσεύχεσθαι τε καὶ λέγειν· « Μὴ εἰσαγάγῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. » **C** Ἐπιπηδήσαντος δὲ πειρασμοῦ, τότε γενναίως ἴστασο, ἐπιτίμησον τῇ σαρκί, χαλινὸν ἐπίθεε τῷ νῷ, αἰτήσον ἐπικουρίαν τὴν παρὰ Θεοῦ. Ἐπικουρήσει γὰρ τότε καὶ παρέξει τὸ νικᾶν ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ Κύριος (1).

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Τίς ἐξ ὑμῶν ἐξεῖ φιλον; κ. τ. λ.

(A f. 153, B f. 112) Θαυμαστὴ τῶν ἐννοιῶν ἡ τάξις. Ἐδίδαξε μὲν γὰρ ὁ Σωτὴρ, τίνα δεῖ προσεύχεσθαι τρόπον, αἰτησάντων τοῦτο τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Ἄλλ' εἰκόσ τοὺς τὸ σεπτὸν δὴ τοῦτο καὶ σωτήριον ἐσχικότας μάθημα παρ' αὐτοῦ, ποιεῖσθαι μὲν τὰς λιτὰς κατὰ τὸν δοθέντα τύπον, μὴ ἀψικύρωσ δὲ τοῦτο δρᾶν μηδὲ βραθύμω;· εἶτα μὴ ἀκουσθέντας ἐκ πρώτης εὐχῆς, ἦγουν καὶ δευτέρας, ἀνακόψαι τὰς ἱκετείας, ὡς οὐδὲν ἔχούσας τὸ ταλοῦν εἰς ὄνησιν. Ἴνα τοίνυν μὴ τοῦτο πάθομεν, μήτε μὴν ἐκ τῆς τοιαύτης μικροψυχίας ὑποστῶμεν ζημίαν, ἐν τρόπῳ παραβολῆς διαδείκνυσιν ἐναργῶς, ὡς τὸ βᾶθυσον μὲν εἰς προσευχὰς ἐπιζημίον, ἐπιωφελεστάτη δὲ λίαν ἢ ἐν γε τοῦτοις ὑπομονή. Φέρε δὴ, μεταστῆσωμεν τὸ ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς δεικνύμενον εἰς ἀλήθειαν. Ὁλησον διὰ προσευχῆς, πρόσθι τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, καὶ μάλα συχνῶς· καὶν ἰδῆς μέλλουσαν τῆς χάριτος τὴν

Cypriani conferet, facile existimabit, utrumque auctorem a Cyrillo fuisse inspectum.

ἐπιβῆναι, μὴ ἀπογνῶς τῶν προσδοκωμένων, μήτε ἀπολιθῆσης τῆς προκαίμενης ἐλπίδος, ἐκείνο ἴσως λέγων καθ' ἑαυτὸν ἀσυνέτως· Προσῆλθον πολλάκις, δεδάκρυκα, ἐδέηθην, καὶ οὐ προσεδέχθην· οὐ γὰρ ἐχδέθηκέ τι πρὸς πέρας, τῶν αἰτηθέντων παρ' ἑμοῦ. Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐνοήσεις κατὰ σαυτὸν· Ὑπὲρ ἡμᾶς οἶδε τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ τῶν ὄλων ταμίης· αἰτεῖς ἔσθ' ὅτε τὰ τῶν σῶν ἐπέκεινα μέτρων· οἶδεν αὐτὸς ὁ διδοὺς τὸν τὰς φιλοτιμίαις πρέποντα καιρὸν. Χρῆ τοιγαροῦν ἡμᾶς ἐμφρόνως τε ἑμοῦ καὶ ἐντόνως τὰς πρὸς Θεὸν ποιεῖσθαι λιτάς, κἂν εἰ γένοιτά τις τῶν αἰτημάτων ἀνάκλησις. Τὸ γὰρ

ἀνὴρωτι πορισθὲν καὶ ἐξ ἐτοίμου ληφθὲν, καταφρο-
ναιεῖσθαι φιλεῖ.
Ἄδω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀναστάς, B
x. τ. λ.

(A f. 154, B f. 112) Ἐνταῦθα τὸ, Ἄδω ὑμῖν, ἔρχου δύναμιν ἀποπληροῖ. Οὐ ψεύδεται δὲ Θεός, κἂν ἔρχου δῖχα γένηται τὸ ἐπηγγελμένον· ἀπροφάσιτον δὲ ἀποφαίνων τὴν ἡμῶν ὀλιγοπιστίαν, ἔσθ' ὅτε ἔρχω βεβαίως τοὺς ἀκρωμένους. Τὸ δὲ ζητεῖτε λέγων, τὸ πονεῖν ἐπιτάττει· πόνω γὰρ αἰεὶ πως εὐρίσκειται τὸ ζητούμενον. Ὁ κρούων τῇ χειρὶ προσαράττει τὴν θύραν, ἵνα τὴν τῶν κρουσμάτων ἠχησιν οὐκ ἐνεγκῶν ὁ τῆς ἐστίας δεσπότης ἀνοίξῃ, καὶ οὐκ ἔκῳν. Μάθε τοίνυν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων τοῦ χρησίμου τὴν θῆραν· κρούσον, ἔχλησον, αἴτησον· τοιοῦτους εἶναι χρῆ τοὺς αἰτοῦντάς τι παρὰ Θεοῦ. Ἐμφρόνως οὖν καὶ ἐντόνως εὐχέσθαι χρῆ. Κἂν ἀναβολὴ τις τῶν αἰτημάτων γένηται, μὴ ναρκῶν μηδὲ ἀφίστασθαι. Γράφει γοῦν ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. » Θορυβεῖ μὲν γὰρ ὁ διάβολος οὐ μετρίως, ἀδοκῆτοις ἔσθ' ὅτε περιστάσεσιν ἐνίεις, καὶ καταφέρων εἰς πολύτροπον ἀμαρτίαν. Εἶτα πρὸς τοῦτόν, τῆς ἐμφύτου φιληδονίας ὁ νόμος, ἐμφολεῖται τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς, ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ναὶ μὴν, καὶ οἱ τοῖς τῆς ἀληθείας πολεμοῦντες δόγμασιν αἰρετικοί. Χρεῖα τοίνυν συχνῆς καὶ ἀλλεπαλλήλου προσευχῆς. Τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ.

Τίνα δὲ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσῃ ὁ υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;

(A f. 155) Διδάσκει πάλιν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἑτερόν τι τῶν ἀναγκαίων εἰς ἄνησιν. Πρόσιμεν γὰρ ἔσθ' ὅτε τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, τὰς λιτάς ποιοῦμενοι, τὰς ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι κατὰ τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν· ἀλλ' οὐ διακρίνοντες ἔσθ' ὅτε, ἢ βασιανίζοντες, τί μὲν ἐστὶ τὸ ἀληθῶς συμφέρον, καὶ ἔπερ ὄνησιν δοθὲν παρὰ Θεοῦ· τί δὲ καὶ τὸ ἀδίκον, εἰ λάθοιμεν· ἀκατασκέπτοις δὲ μᾶλλον θελημάτων ὄρμαῖς, ἐμπίπτομεν εἰς ἐπιθυμίας ὀλέθρου μεστάς. Ὅταν οὖν τι τοιοῦτον αἰτῶμεν παρὰ Θεοῦ, ληψόμεθα μὲν οὐδαμῶς, γέλωτος δὲ μᾶλλον ἀξίαν ποιούμεθα τὴν λιτήν· καὶ ποῖα τίς ἐστὶν ἡ τοῦτου πρόφασις, παρ' αὐτοῦ μάθωμεν. Τίς ἐστὶ ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; Ὡς ἐξ εἰκόνας, φησί, ἦτοι παραδείγματος ἑναργούς, ἐκ τῶν καθ' ὑμᾶς αὐτοῦς, τὴν τῶν παρ'

A tecum ipse insipienter loquens : Accessi multoties, lacrymatus sum, oravi, neque tamen exauditus fui ; neque quidquam a me expetitum recte successit. Illud potius tecum reputa : plus quam nos ipsi, res nostras videt omnium custos : petis interdum quas supra tuam conditionem sunt : arit ille dator idoneum beneficiendi tempus. Debemus igitur nos prudenter simul et constanter preces nostras Deo offerre , etiamsi fiat aliquando petitionum repetitio. Nam quod nobis sine nostro labore datur, quodque facile accipitur, contemni solet.

N. 8. Dico vobis, et si non dabit illi surgens, etc.

Hic verba dico vobis jurisjurandi vice funguntur. Neque idcirco fallit Deus, si forte absque jurejurando aliquid spondeat ; sed ut nulla nostrae fidei exiguitati excusatio sit, jurejurando interdum audientes confirmat. Verbo autem quaerite, laborem imperat ; nam labore plerumque res quaesita invenitur. Qui pulsat, manu januam conculit, ut ictuum molestiam non ferens aedium dominus, vel invitus aperiat. Disca igitur ex his quae apud homines accidunt, rei utilis conquisitionem : pulsa, molestus esto, ora ; tales esse oportet qui aliquid a Deo postulant. Prudenter itaque et emixe orandum est. Et si forte dilatio aliqua exaudientis precibus fiat, 269 non est torpendum neque desinendum. Scribit itaque sapientissimus Paulus : « Sine intermissione orate ». Non mediocriter enim turbat diabolus, subtilis interdum irretiens discriminibus, et ad varia peccata impellens. Tum praeterea congenita voluptarii affectus lex carnis membrum inhæret, repugnans legi mentis nostrae, sicuti scriptum est **. Denique etiam adversarii verorum dogmatum haeretici. Quamobrem opus est precibus mutuis. Arma enim nostra haud carnalia sunt, ut ait Scriptura **, sed potentia Deo.

V. 11. Quis autem ex vobis patrem poscet filius panem, nunquid lapidem dabit illi ?

Rursus nos docet Servator aliud quiddam utilitate praecipuum. Aliquando enim ad benignum Deum accedimus preces oblaturi de re qualibet, prout cuique videtur : neque tamen discernentes interdum aut explorantes, quid vere sit conveniens, quidve a Deo datum profuturum sit ; quidque seculum nociturum, si acceperimus a Deo : sed inconsiderato voluntatis impetu in cupiditates ferimus pernicie plenas. Cum ergo hujusmodi aliquid a Deo poscemus, nihil impetrabimus, risuque potius dignas facimus preces. Quenam vero rei hujus sit causa, ab ipso discamus. Num quis ex vobis homo, quem filius suus panem poposcerit, lapidem huic porriget ? Tanquam in imagine, inquit, perspicuoque exemplo, ex iis quae apud vos sunt, dictionum meo-

** I Thess. v, 17. ** Rom. vii, 23. ** II Cor. x, 4.

rum vim cognoscite. Pater filiorum effectus, omni prorsus ope, ob multam erga eos charitatem, vis illis prodesset. Cum ergo filius panem postulat, si- lis prodesset. Cum ergo filius panem postulat, si- lis prodesset. Cum ergo filius panem postulat, si- lis prodesset. Cum ergo filius panem postulat, si- lis prodesset. Cum ergo filius panem postulat, si- lis prodesset.

V. 14. Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat mutum.

Mutum hic appellatum dicimus hominem qui non loquebatur; neque hic erat naturæ morbus, sed fraus dæmonis qui linguam ei vinxerat. Quamobrem etiam indigni, ut ab aliis Christo offerretur; neque enim ipse per se postulare poterat voce carens. Hinc ne fidem quidem ab eo exigit Dominus, sed illico morbum curat. « Et admiratæ sunt turbæ. » Homine hoc liberato, consummatoque miraculo, plaudebat Christo cum præconiis populus, gloriaque Deo congrua exornare satagebat prodigii auctorem. Quidam tamen ex eis, inquit, hi vero Scribæ ac Pharisæi erant, invidia vesaniaque refertum cor gerentes, morbi quasi additamentum miraculum id esse voluerunt. Etenim Christo quæ divinitus fiebant detrahentes, diabolo attribuebant nihil agere non valenti: nam per hunc a Christo expelli dæmonia dictitabant. — Ergo demersis quasi abysso malis dæmonibus Christus, quos invitos ab obsessis pellebat, cum ob id dignus admiratione esset, maledicorum tamen obtrectationes non vitavit. Ausi sunt enim dicere, criminis vertentes prodigium: « Hic non expellit dæmonia nisi in Beelzebul. — Et alii tentantes, » etc. Alii vero paribus invidiæ stimulati aculeis, quærebant videre signum de cælo ab eo fieri, propemodum dicentes: Quanquam improbum ex homine pepulisti dæmonem, nondum tamen id grande portentum est, neque divinam potentiam res hæc demonstrat. Nondum quid 271 simile antiquis prodigiis vidimus. Ostende aliquid quod absque ulla dubitatione cœlitus factum videatur. Transmisit Moyses populum, gradibile ei faciens medium mare. Petram virga percussit, et fluentium matrem effecit, fontes de duro lapide scaturierunt. Similiter post eum Josue solem contra Gabaon stitit, et lunam

ἑμοῦ λεγομένων δύναμιν ἐνοήσατε. Πατήρ γέγονας τέκνων, διὰ τρόπον παντός ἐκ πολλῆς ἀγαν φιλοστοργίας ὠφελεῖν ἐθέλεις αὐτά. Ὅταν τοῖνον ἄρτον αἰτήσῃ, ἀμελητὴ καὶ χαίρων προσάγεις, εὐ εἰδώς ὅτι τροφῆς μεταποιεῖται τῆς ἐπωφελοῦς. Ὅταν δὲ διὰ φρενῶν ἐνδειαν τὸ βραχὺ παιδίον, οὕτω διακρίνειν εἰδὼς τὰ ὀρώμενα, αἰτήσῃ λίθον ἵνα φάγῃ, δίδως ἄρα, φησὶν, ἣ μᾶλλον ἀποφέρεις αὐτὸ τῆς εἰς τοῦτο βλαβεραῆς ἐπιθυμίας; Ὁ δὲ αὐτὸς ἔστω λόγος ἐπὶ τῆ ὕφους καὶ ἰχθύος, ὡοῦ καὶ σκορπίου. Ὅτε τοῖνον, φησὶν, ὑμεῖς ὄντες πονηροὶ, τούτεστι, κακίας δεκτικὴν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, καὶ οὐ μονότροπον εἰς τὰ ἀγαθὸν, καθὰ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεός, οἴδατε διδόναι δόματα ἀγαθὰ τοῖς τέκνοις, πῶμα μᾶλλον ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει πνεύμα ἀγαθὸν τοῖς αἰτούσιν αὐτόν; τούτεστι χάριν πνευματικὴν, ἀγαθὴν δὲ πάντως ἦν εἴπερ τις λάβοι, τρισμακάριος ἐστὶ. Οὐκοῦν εἴ τι τῶν τοιούτων ἐθέλοις λαβεῖν, πρόσθι χαίρων κατανεύσει γὰρ ἐτόιμωσ, φιλάρετος; ὦν ὁ ἐν οὐρανοῖς Πατήρ.

Kal ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν.

(A f. 155, C f. 131 b) Κωφὸν (1) ἐν τούτοις τὸν ἀφωνον ὠνομάσθαι φαμέν· οὐ τῆς φύσεως δὲ ἦν τὸ πάθος, ἀλλὰ τοῦ δαιμόνος ἐπιβουλή δήσαντος τὴν γλῶσσαν. Διὸ καὶ ἐτέρων δεῖται τῶν προσαγόντων· οὐδὲ γὰρ δι' ἑαυτοῦ παρακαλεῖται ἡδύνατο, ἀφωνος ὦν. Ὅθεν οὐδὲ ἀπαιτεῖ πίστιν αὐτὸν ὁ Κύριος, ἀλλ' εὐθέως διορθοῦται τὸ νόσημα. « Καὶ ἐθαύμασαν οἱ ἄλλοι. » Τούτου καθαρισθέντος καὶ τελεσθέντος τοῦ θαύματος, κατεχρόται μὲν ἡ πληθὺς ταῖς εὐφημίαις αὐτόν, καὶ δόξη θεοπροπέει στεφανοῦν ἠπειγετο τὸν θαυματουργόν. Τινὲς δὲ, φησὶν, ἐξ αὐτῶν, οὗτοι δὲ ἦσαν Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπονοίᾳ καὶ φθόνῳ μεθύουσιν ἔχοντες τὴν καρδίαν, προσθήκην τῆ νόσῳ τὸ θαῦμα πεποιήνται. Ἀριστάντες γὰρ αὐτοῦ τὰ θεοπροπέει εἰργασμένα, τῷ διαδόλῳ προσενεμήκασι τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν· δι' αὐτοῦ γὰρ αὐτὸν ἐκβάλλειν ἐφασαν τὰ δαιμόνια. — (A f. 155 b) Καταχωννύων γούν ὡσπερ εἰς ἀβυσσον ὁ Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ οὐχ ἐκόντα μεθιστάς, διὰ τοῦ τῶν ἐχόντων ἐκπέμπειν αὐτά, καίτοι θεόν ἐπὶ τούτῳ θαυμάζεσθαι, τοὺς τῶν εἰωθῶτων φιλοσοφεῖν οὐ διέδρα λόγους. Τετολήκασι γὰρ. εἰπεῖν, ἐγκλημα ποιούμενοι τὴν τερατουργίαν· οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βελζεβοῦλ. — Ἐτεροι δὲ παράζοντες, ἢ κ. τ. λ. Ἐτεροι δὲ τοῖς Ἰσραὶ τοῦ φθόνου διανυττόμενοι κέντροις, ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἰδεῖν παρ' αὐτοῦ· μονονοῦχί βοῶντες· Κἀν ἐξ ἀνθρώπου κακόηθες ἐλάσης δαιμόνιον, ἀλλ' οὕτω μέγα τὸ χρῆμά ἐστιν, οὐδὲ θείας ἐνεργείας ἀπόδειξιν ἔχει τὸ δρώμενον. Οὕτω τι τεθεάμεθα τοῖς ἀρχαίοις θαύμασιν ὅμοιον. Δεῖξόν τι τῶν ἀνωθεν ἀνευδοκίμως ἐνεργουμένων. Διεβίβασε Μωϋσῆς τὸν λαόν, βάσιμον αὐτοῖς ἀποφῆνας τὴν διὰ μέσου θάλατταν· ἐτύπητες τῇ βέβδῳ τὴν πέτραν, καὶ ποταμῶν αὐτὴν ἐδεῖξε μητέρα· ἐξεδόθησαν ἐκ τῆς ἀκροτόμου πεγγαί.

(1) Fragmentum hoc, usque ad νόσημα, in codice dicitur Cyrilli simul et Chrysostomi.

'Ομοίως ὁ μετ' αὐτὸν Ἰησοῦς ἔστησε τὸν ἥλιον κατὰ Γαβαῶν, καὶ τὴν σελήνην κατὰ φάραγγα Ἀρνῶν. Ἔστησε τὸν Ἰορδάνην, καὶ τοῖς ἐκείνου νάμασιν ἐνήκε δεσμὸν. Σὺ δὲ τούτων ἐδειξας οὐδέν. Τὸ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ βούλεσθαι σημεῖον αἰτεῖν, οὐδὲν ἕτερον ὑπεμνήνειεν ἂν, πλὴν ὅτι τοιοῦτους ἐσχήκασιν ἐπ' αὐτῷ τότε διαλογισμοῦς. Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός;

Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διαροήματα, κ. τ. λ. (A f. 155 b) Πρῶτον μὲν ὄντα θεὸν ἑαυτὸν ἀποφαίνει, διὰ τοῦ καὶ τὸ λάθρα ψιθυρισθὲν παρ' αὐτοῖς εἶδέναι· ἔγνω γὰρ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν. Ἔπειτα (1) τῆς οὕτω δεινῆς ἀριστίας αὐτοῦς ἀσεβείας, οὐδὲν ἀπὸ τῶν Γραφῶν φησιν, οὐδὲ γὰρ προσέχον, ἀλλὰ καὶ παρερμηνεύειν ἐμελλον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ποινῆ συμβαινόντων. Καὶ πόλις γὰρ, φησιν, καὶ οἰκία, ἂν σχισθῆ, ταχέως διαλύσεται· καὶ βασιλεία, ἥς οὐδὲν δυνατώτερον. Εἰ οὖν καὶ ἐγὼ δαίμονα ἔχων, δι' ἐκείνου ἐκβάλλω τοὺς δαίμονας, στάσις μεταξὺ δαιμόνων ἐστὶ· καὶ εἰ κατ' ἀλλήλων ἴστανται, ἀπόλωλεν αὐτῶν ἡ ἰσχὺς. Ἰστησι μὲν γὰρ βασιλείας τῶν ὑπὸ χεῖρα τὸ γνήσιον. Ἰστησι δὲ οἴκους τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ἀντιφάρεσθαι τινας ἀλλήλοις τῶν ἐν αὐτοῖς. Ἔστησε δ' ἂν καὶ τὴν τοῦ Βεελζεβοῦλ βασιλείαν, τὸ μὴ αὐτὸν ἑαυτῷ δρᾶν ἐθέλειν τὰ ἐναντία. Πῶς οὖν ἐκβάλλει Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν; Οὐκοῦν οὐχ ἐκόντα τῶν ἀνθρώπων ἐκπέμπεται τὰ δαιμόνια. Οὐ γὰρ μάχεται, φησιν, ὁ Σατανᾶς ἑαυτῷ· οὐκ ἐπιπλήττει τοῖς ἑαυτοῦ δορυφόροις, συγκροτεῖ δὲ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν. Λέγεται τοίνυν ἐνοεῖν ὅτι δυνάμει θείᾳ συντρίβω τὸν Σατανᾶν. — (A f. 156) Τῶν ἀνοσίων Φαρισαίων ἡ δυστροπιωτάτη πληθὺς διαβεβλήκασι τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ συκοφαντεῖν ἀπετόλμων τὴν δόξαν αὐτοῦ, ταῖς τοῦ Βεελζεβοῦλ συνεργίαις ἐπικουρούμενον, εἰς τὸ δύνασθαι τὰ πονηρὰ τῶν ἡβρωστηκότων ἐξελαύνειν πνεύματα, δυσσεδῶς ὀνομάζοντες. Τοιγάρτοι καὶ διὰ Ὡσηῆ προφήτου τῆς πῶν Ἰουδαίων ἀθουροστομίας κατεκεκράγει λέγων αὐτὸς ὁ Ἐμμανουήλ· « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ! δειλαιοὶ εἰσιν, ὅτι ἠσέδησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. »

Οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι,

(A f. 156) Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ ἐξ Ἰουδαίων κατὰ σάρκα γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί. Οὗτοι τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐξουσίαν ἐσχήκασιν παρὰ Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ ἀπήλλαττον τοὺς ἐνισχημένους, ἐπιφωνοῦντες αὐτοῖς τὸ, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. « Ὅτε τοίνυν, φησιν, οἱ ἐξ ὑμῶν γεγυῖντες υἱοὶ, ἐν ὀνόματί μου τὸν Βεελζεβοῦλ συντρίβουσιν, ἐπιπλήττοντες αὐτοῦ τοῖς δορυφόροις, καὶ ἀμελητεῖ τῶν ἐχόντων αὐτοὺς ἐκπέμποντες, πῶς οὐκ ἐναργῆς δυσφημία, πολὺ τὸ ἀμαθὲς δὲ ἔχουσα συμπεπλεγμένον, τὸ

“ Josue x, 12 seqq. “ Osee vii, 13.

(1) Qui hic prosequitur tractus, usque ad τὸν Σατανᾶν, inseribitur in codice Cyrillo simul et Chrysostomo.

(2) Hic prosequitur in Corderii Lat. Catena Cr-

contra vallem Arnon “ Jussit Jordanem subsistere, ejusque fluentis vinculum indidit. Tu vero nihil hujusmodi ostendisti. Nam de cœlo signum petere, nihil aliud fere innuit, nisi inter homines illa talia fuisse de eo colloquia. Quid vero ad hæc Christus?

V. 17. Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, etc.

Primo quidem se Deum ostendit, eo quod tacite ab iis murmurata scivit; etenim cogitationes illorum cognoverat. (2) Deinde ut tam gravi eos impietate averteret, nihil e Scripturis profert, quibus non attendissent, imo et falsos sensus assuissent; sed ex vulgo accidentibus argumentatur. Nam civitas, inquit, imo et domus, si dissidio laboret, celeriter dissolvetur; pariterque regnum, quo nihil validius esse solet. Si ergo et ego dæmonem habens, ope hujus dæmonis ejicio, seditio inter dæmones fit; qui si invicem adversentur, potentia ipsorum peribit. Nam regnum firmat subditorum germanitas. Firmatur quoque domus, si domestici nullatenus inter se contendant. Regnum denique etiam Beelzebuli firmum manet, nisi ipse contraria sibi operari voluerit. Quomodo ergo Satanam expellit Satanas? Igitur haud spontanei ejiciuntur ex hominibus dæmones. Non enim secum pugnat Satanas, in proprios non invehitur stipatores, sed suo potius fert suppetias regno. Superest igitur ut existimetis a me divina virtute Satanam conteri. — Impiorum Pharisæorum nequissima multitudo 272 criminabantur Emmanuelem, ejusque gloriam calumniari audebant; et quasi is Beelzebuli adjutorio fultus malos ab ægrotis dæmones posset expellere, impie dictabant. Quamobrem per Oseam quoque prophetam, Judæorum os procaz increpabat his verbis Emmanuel: « Væ eis, quoniam recesserunt a me! miseri sunt, quia impie egerunt adversus me. Ego quidem redemi eos, sed ipsi adversus me falsa locuti sunt “ . »

V. 19. Filii vestri in quo ejiciunt?

Judæi enim ex Judæis secundum carnem orti erant beati discipuli. Hi adversus impuros spiritus potestate a Deo instructi fuerant, ideoque etiam obsessos liberabant inclamantes eis verba, « in nomine Jesu Christi. » Si ergo, inquit, filii vestri in nomine meo Beelzebulum conterunt, stipatores ejus objurgando, atque illico ex obsessis pellendo, quidni sit manifestum convicium, multam quoque habens admistam inscitiam, si quis ait me potentiam a Beelzebulo mutuari? Convincentini igitur vestro-

ILLUS. « Quia autem impudens erat talis illorum suspicio, ideo etiam multorum timore perterriti, non præsumpserunt criminationes suas in publicum proferre, sed mente secum assidue versabant. »

rum illorum testimonio, quoniam ipsi quidem post acceptam a me potestatem ac vim, Satanam debellant, invitumque ex obsessis ab eo trudent; dum vos interim me dicitis illius viribus utentem miracula operari (1).

V. 20. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, etc.

Quoniam dicta a vobis veritate carent, et futilia falsaque sunt, imo et calumniosa dici queunt, constat me digito Dei dæmones ejicere. *Digitum* porro Dei Spiritum sanctum dicit. Manus enim et brachium ipse Christus Patris Dei nominatur, qui omnia per ipsum operatur. Filius item operatur similiter in Spiritu. Sicut ergo digitus vendet a manu, ab ipsa non alienus, sed in eadem naturaliter existens, sic etiam Spiritus sanctus consubstantialitatis ratione Filio unites est, quanquam a Deo Patre 273 procedit. Nam cuncta, ut dixi, Filius operatur per consubstantialem Spiritum. Verumtamen digito Dei, inquit, dæmones ejicio, nunc etiam dispensatoria ratione ut homo. Neque enim sustinuisent Judæi, corrupta fatuaque mente præditi, dicentem ipsum Spiritu se proprio dæmones ejicere. — Et animalverte, quæso, diligenter, quod operante Patre per Filium miracula, Spiritus ipse hæc operatur: namque ipse in illo suo tempore agebat. Quorum autem una est operatio, horum quoque eadem natura est. Undique igitur ad veritatem compulsi Spiritus sancti adversarii, oderint demum deceptorum suorum vomitus, resipiscant ad Deum, petant ab eo veritatis lumen, quod benignus Servator non deuegabit. — Si ergo, inquit, ego homo æque ac vos factus, Spiritu Dei ejicio dæmonia, sequitur ut humana natura in me primo consecuta sit congruum Deo regnum. Gloriarum enim se conterere Satanam, et impuros spiritus increpare. Hoc significant verba: « Pervenit in vos regnum Dei. »

λείαν· δεδόχασται γὰρ συντρέφουσα τὸν Σατανάν, καὶ ἀκαθάρτοις ἐπιτιμῶσα πνεύματα. Τοῦτό ἐστι τὸ « Ἐφθάσεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. »

V. 21. Cum fortis armatus custodit atrium suum, etc.

Quoniam ad multos sensus sermonem hujusmodi pertrahi necesse erat, utitur claro ac limpidissimo exemplo, cujus ope possint quicumque velint cognoscere, quod ipse principem hujus sæculi vicerit, et quasi enervaverit, et hærente illi fortitudine spoliatum, prædam amicis suis tradiderit. Quandiu enim, inquit, fortis robur suum retinet, et rem suam custodit, violentiam nullam pertimescit. Verumtamen si quis eo fortior superveniens ipsum domuerit, tunc diripitur. Hæc quidem de hominibus dicta est similitudo; attamen par calamitas virtutis osori

(1) Dæmones pro morbis, et dæmoniacos pro ægrotis, dici in Evangelis, sæpe importuneque scripserunt heterodoxi critici. Qua tamen fide ut affirmare queunt, sacro textu ejusque explanatoribus Patribus omnino refragantibus?

λέγειν ἐμὲ δύναμιν δανεῖσθαι τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βουλή; Κατακριθήσεσθε τοίνυν ὑπὸ τῆς πίστεως ἐξ ὁμῶν γεγονότων ὑμῶν, εἴπερ αὐτοὶ μὲν τὴν παρ' ἐμοῦ λαβόντες ἐξουσίαν καὶ δύναμιν παραλύουσι τὸν Σατανάν, καὶ οὐχ ἐκόντα τῶν ἐχόντων αὐτὸν ἐκπέμποντας· ὑμεῖς δὲ λέγετε ταῖς ἐκείνου δυνάμεισι κεχρημένον ἐνεργεῖν ἐμὲ τὰς θεοσημείας.

Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, κ. τ. λ.

(A f. 156, B f. 115 b) Ἐπειδὴ, φησὶ, τὸ παρ' ὑμῶν λεγόμενον οὐκ ἀληθές, ἔυλον δὲ μᾶλλον ἐστὶ καὶ καταψευσμένον, καὶ συκοφαντίας ἔχον γραφήν, πρόδηλον ὅτι ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Δάκτυλον δὲ Θεοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμά φησι. Χεὶρ μὲν γὰρ αὐτὸς καὶ βραχίον ὠνόμασται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἐνεργεῖ γὰρ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ. Ἐνεργεῖ δὲ ὁμοίως καὶ Υἱὸς ἐν Πνεύματι. Ὅσπερ οὖν ὁ δάκτυλος ἀπὴρτηται τῆς χειρὸς, οὕκ ἀλλότριος ὢν αὐτῆς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ φυσικῶς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ τῆς ὁμοουσιότητος λόγῳ συνῆπται πρὸς ἑνωσιν τῷ Υἱῷ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐκπορεύεται (2). Πάντα γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, διὰ τοῦ ὁμοουσίου Πνεύματος. Ἐλὴν ἐν δακτύλῳ Θεοῦ, φησὶ, ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, καὶ νῦν οἰκονομικῶς ὡς ἄνθρωπος. Οὐ γὰρ ἂν ἤνεγκαν Ἰουδαῖοι, σαθρὸν καὶ ἀσύνετον ἔχοντες, νοῦν, λέγοντος αὐτοῦ, ὅτι Ἐν Πνεύματι μοι ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. — (A f. 156) Καὶ μοι πρόσθετος ἀκριβῶς, ὅτι ἐνεργούμενος τοῦ Πατρός δι' Υἱοῦ τὰ παράδοξα, τὸ Πνεῦμα ἐστὶ τὸ ἐνεργῶν αὐτά. Καὶ γὰρ αὐτὸ ἐνέργει ἐν ἐκείνῳ τῷ ναφ' ὧν δὲ μία ἐνέργεια, τούτων καὶ φύσις ἡ αὐτή. Πανταχοῦ τοίνυν συναλαυνόμενοι πρὸς τὸ ἀληθές οἱ πνευματομάχοι, μισείτωσαν τοὺς τῶν πλάνων ἐμέτους, ἀνανηφέτωσαν πρὸς Θεόν, αἰτείτωσαν παρ' αὐτοῦ τῆς ἀληθείας τὸ φῶς· χαρίζεται γὰρ, φιλόθρωπος ὢν, ὁ Σωτὴρ. — (A f. 156 b) Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἐγὼ, ἄνθρωπος ὢν καὶ γενόμενος καθ' ὑμᾶς, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, πεπλούτηκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ καὶ πρώτῳ τὴν θεοπρατῆ βασι-

Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀύλην, κ. τ. λ.

(A f. 156 b) Ἐπειδὴ διὰ πολλῶν ἐνοιῶν τὸν ἐπὶ τούτοις λέναι λόγον ἀναγκαῖον ἦν, κέρρηται παραδειγματι σαφεῖ καὶ ἐναργεστάτῳ, δι' οὐ πάρεστι τοῖς ἐθέλωσιν ἰδεῖν, ὅτι νενίκηκε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ὅσον ἀπονευρώσας αὐτὸν, καὶ γυμνὸν ἀποφύνας τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτῷ, δέδωκεν εἰς διαρπαγὴν τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις. Ἔως μὲν γὰρ, φησὶν, ὁ ἰσχυρὸς ἔχει τὸ δύνασθαι, καὶ φυλάττει τὰ ἑαυτοῦ, οὐδεμίαν ὑφορᾶται πλεονεξίαν. Ἐπ' ἂν δὲ τις ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν χειρώσῃται αὐτὸν, τότε διαρπάσσεται. Τοῦτο ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἴρηται τὸ

(2) Hactenus hoc fragmentum ad v. 20 citat Allatus *De syn. Ephes.*, p. 64, ex Cyrillo in *Ineam*, cap. 39. (Nimirum ex aliquo codice ms.) Confer etiam Cyrilli *Thesaurum* ed. Aubert. t. V, part. 1, p. 359.

παράδειγμα· πέπνυθε δὲ αὐτὸ καὶ ὁ μισόκαλος διάβολος· ἦν μὲν γὰρ πρὸ τῆς Σωτῆρος ἐπιδημίας ἐν ἰσχυί πολλῇ, τὰς ἀλλοτρίας ἀγέλας, δῆλον δὲ ὅτι τὰς τοῦ ἐπι πάντων Θεοῦ, συναλάσας ὡσπερ καὶ συνέχων εἰς ἰδίαν αὐλήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων ἐπέκεινα τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάσης ἰσχυῆς, δοτῆρ, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος, ἐπεπῆδησεν αὐτῷ γενόμενος ἄνθρωπος, διηρπάσθη πάντα αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ διεδόθη τὰ σκῦλα. Οἱ γὰρ πάσαι παρ' αὐτοῦ συναχόμενοι πρὸς ἀθεῖαν καὶ πλάνην, κέκληνται διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ προσκομίσθησαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Υἱόν.

Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι.

(A f. 137, C f. 132) Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπεδήμησα, φησὶν, ἵνα πάντας ἐξέλωμαι τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν, ἵνα αἰχμαλώτους δυνατὸς ἐλευθερώσω, καὶ φωτίσω ἐσκοτισμένους, καὶ πεσόντας ἀναστήσω, καὶ συντεθραυσμένους ἰάσωμαι, ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, τὰ διεσκορπισμένα παρ' ἐκείνου δηλονότι, συναγάγω εἰς ἐν. Ὁ δὲ γε Σατανᾶς μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, ἐπιχειρεῖ σκορπίζειν ἃ συνῆξα καὶ ἔσωσα. Πῶς οὖν ὁ μαχόμενος ταῖς ἑμαῖς· οἰκονομίαις διδώσι μοι δύναιμι καθ' ἑαυτοῦ; Ἄρ' οὐκ εὐθὺς τὸ οἰεσθαι τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι; Πόθεν οὖν ἄρα συμβέβηκε τοῖς Ἰουδαίωι Χριστοῦ, αὐτὸς διασάρψαν εἰκῶν·

Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνθρώπων τόπων, κ. τ. λ.

(A f. 137 b) Ὅτι δὲ εἰς Ἰουδαίους ἐστὶ τὸ σύμπαν τοῦτο παράδειγμα, δεδήλωκεν ὁ Ματθαῖος, ἐπιφωνήσας· «Ὀὕτως ἐστὶ καὶ τῇ γενεᾷ τῇ πονηρᾷ ταύτῃ.» Ἔως μὲν γὰρ ἦσαν ἐν Αἰγύπτῳ θητεύοντες, καὶ τοῖς Αἰγυπτίων διαζῶντες ἔθεσι τε καὶ νόμοις, μεστὸι πάσης ὑπῆρχον ἀκαθαρσίας, ἔνοικον ἦν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν. Ἐπειδὴ δὲ λελύτρωνται διὰ Μωυσέως, κατοικτεῖροντος Θεοῦ, καὶ νόμον ἐσχῆκασιν παιδαγωγόν, πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας καλοῦντα φῶς, ἀπελήλυτο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα· ὅτε δὴ καὶ θεθῶκε τὸν ἀμνὸν εἰς τύπον Χριστοῦ, κατεχρίσθησάν τε τῷ αἵματι, καὶ ζιέδρασαν τὸν ὀλοθρευτήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πεπιστεύκασι εἰς Χριστόν, ἀλλὰ παρώσαντο τὸν Λυτρωτήν, ἰδοὺ δὴ πάλιν εἰσπέπτωκε τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ πολὺ χειρόνως ἢ πάσαι· εὖρε γὰρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνήν, καὶ σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ οἷον σεσαρωμένην, καὶ κατῴκησεν ἐν αὐτοῖς. Ὅσπερ γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν ἴῃ καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, ἐναυλίζεται καὶ κατοικεῖ καὶ ἐπαναπαύεται αὐτῇ οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ψυχῆς ἀνόμιμον ἐνδιατῆσθαι φιλεῖ. Σχολάζουσι γὰρ, ὡς ἔφη, ἀπὸ πάσης ἀρετῆς. Ἐγένονε τοίνυν τὰ ἔσχατα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ χεῖρονα τῶν πρώτων. Ὡς γὰρ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἔφη μαθητῆς· «Κρεῖττον ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐπιγνωῖσιν, εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Συμβέβηκε γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παρομιίας· Κύων ἐπι-

A diabolo accidit: qui ante quidem Servatoris adventum magnis viribus pollebat, alienos greges, nempe illos qui supremi Dei erant, concludens veluti ac retinens in caula sua. Sed 274 postquam summum illud Dei Verbum, omnis fortitudinis dator, et virtutum Dominus, humana assumpta natura diabolum adortus est, cuncta hujus vasa direpta fuerunt, et spolia sunt distributa. Nam qui olim in atheismo atque errore ab eo detinebantur, per sanctos apostolos ad veritatis agnitionem vocati fuerunt, et ad Deum Patrem, per fidem in Filium, adducti.

V. 23. Qui non est mecum, contra me est,

B Equidem veni, inquit, ut omnes diaboli manu eripiam, ut captivos liberem, obtenebratos illuminem, lapsos relevem, contractos sanem; ut Dei filios a diabolo dispersos congregem. Secus vero Satanas, qui mecum non est, spargere nititur quæ collegi atque salvavi. Qui ergo fieri potest, ut qui meis actibus adversatur, vires mihi contra seipsam suppeditet? Nouns stulte creditur hujusmodi aliquid evenisse? Quomodo autem Judæorum populo contigerit in hujusmodi de Christo opiniones delabi, ipse declaravit dicens: δῆμοις, τὸ καταλισθεῖν εἰς τοιαύτας ἐννοίας παρὶ

V. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, etc.

Sane quod adversus Judæos universa hæc similitudo tendat, certiores nos facit Matthæus insuper exclamans: «Sic huic pravæ generationi eveniet⁶⁶.» Nam quandiu in Ægypto serviebant, et Ægyptiorum vivebant moribus legibusque, omni scatebant impuritate, incolamque perpetiebantur improbum spiritum. Postquam vero miserante Deo per Moysen liberati fuerunt, legemque habuerunt veluti quemdam pedagogum, a quo ad veram Dei notitiam deducebantur, profanus impurusque spiritus ejectus fuit. Tunc etiam Christi typum sacrificantes agnum, ejusque sanguine tincti, exitiosum angelum effugerunt. Sol enim quia deinde noluerunt Christo credere, Redemptioemque repudiaverunt, en rursus in eos irrui, imo et gravius quam olim, impurus spiritus: reperit enim cor illorum vacuum, et omni recta pietate carens, scopis 275 veluti mundatum, D ideoque in his habitavit. Sicut enim sanctus Spiritus, si quando hominis cor impuritate qualibet liberum viderit, ibi habitat ac diversatur et requiescit; sic etiam immundus spiritus in improborum animabus degere solet. Hi enim omni, ut dixi, virtute vacant. Sic ergo contigit, ut postrema Israelis prioribus pejora fuerint. Namque, ut ait Servatoris discipulus: «Melius erat illis non cognoscere viam veritatis, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro

⁶⁶ Matth. XII, 45. ⁶⁷ II Petr. II, 21.

luti ⁶¹. » Revera ex illorum ausibus cognoscere necesse, proprios vomitus resorbuisse, et antequam in luto sese iterum volutasse, atque in Ægypti errorem relapsos. Nimirum in eos denuo insiluit immundus spiritus; fueruntque, ut ait Servator, postrema ipsorum pejora prioribus.

τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ γέγονεν αὐτοῖς, κατὰ ἔσχατα.

V. 29. *Signum quaerit, et signum non dabitur ei.*

Malitiosa hæc postulatio; ideo nihil consequuntur, juxta illud: « Exquirent me impii, et non invenient ⁶². » Quod si fieri potuisset, ut nollet Jesus pati in carne necem erucis, ne hoc quidem Judæis signum dandum erat. Quis vero inevitabilis erat ob mundi salutem passio, datum est illis hoc signum ad condemnationem. Quod autem maximum signum sit Deo dignæ virtutis, potentiaque incarnati Verbi, mortis destructio per ipsius a mortuis resurrectionem, satis erit, ut reor, piis hominibus ad rem sibi persuadendam, quod nempe Pilati milites pecunia multa seducti fuerint, qui Dominicum custodiebant sepulcrum, ut dicerent, dormientibus ipsis corpus furto sublatum. Ne huic igitur quidem crediderunt signo Judæi. Ideo juste admodum de ipsis ait: « Regina austri consurget, » etc.

V. 31. *Regina austri consurget in judicio, etc.*

Festinavit ad Salomonem audiendum mulier barbara, tantumque viæ ob hanc causam emensa est, ut doctrinam de visibilibus **276** rebus, animalibus, herbarumque natura auditu cognosceret. Vos autem præsentibus audientesque de invisibilibus celestibusque rebus loquentem ipsam, quæ ad vos venit sapientiam, suaque verba operibus prodigiisque confirmantem, sermones ejus aversamini, et oraculorum ejus mirabilitatem incuriose præteritis? Quidni igitur plus quam Salomon hic sit, id est in me? Et rursus animadvertite dicti solertiam: cur enim dicit *hic*, nec potius *in me*? Ut nos doceat humiliter sapere, etiamsi forte spiritualibus donis cumulati simus. Præterquam quod non erat inverisimile, Judæos si audissent « Plus est quæm Salomon in me » more solito de eo locuturos: Ecce hic regibus quoque apud nos inclitis meliorem se ait. Modeste igitur ac dispensatoria ratione Servator dicit *hic* potius quam *in me*. — A Nativitate quoque damnatum Iri Judæos dicit iudicii tempore. Hi porro erant crudeles barbarique homines, verum natu-

⁶¹ Osee v, 6.

(1) Ex codice Veneto, ubi præstans Græcorum Patrum in libros Regum catena est, exscripsi ante hos annos manu mea, edidique post Cyrilli explanationem in Psalmos, p. 441, breve fragmentum, quod hujus quod in manibus habemus partim compendium est, partim incrementum. Κυρίλλου, ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν. Γυνὴ βάρβαρος, μακρῶν αὐτὴν εἰργόντων διαστημάτων, ὄκνου γέγονε κρείττων, οὐχ ἵνα χρημάτων ποτίζηται συλλογῆν, ἀλλ' ἵνα ἀκούσῃ τὴν

σφραγῆς ἐπὶ τὸ βίον ἐξέτασμα, καὶ ἕς λουταμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. » Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν τετολμημένων καταθρήσασθαι τις ἀν, ὅτι τῶν ἰδίων ἐμέτων ἤπιοντο πάλιν, καὶ τοῖς ἀνωθεν ἐγκαλινδύεσθαι βορβόροις ἐξ ὑποστροφῆς ἐμελέτων, καὶ πεπτώκασιν εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πλάνησιν. Εἰσέφηρσε γὰρ πάλιν τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, χεῖρονα τῶν πρώτων τὰ ἔσχατα.

Σημείον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ.

(B f. 116 b) Ἐκ πονηρίας ἢ αἰτησις· διὸ οὐδὲ ἐπιτυγχάνουσι, κατὰ τό· « Ζητήσουσι μοι κακοὶ, καὶ οὐχ εὐρήσουσιν. » Εἴπερ δὲ ἦν ἐπικτὸν μὴ ἀν ἐθέλησαι τὸν Ἰησοῦν παθεῖν κατὰ σάρκα τὸν ἐπὶ σταυροῦ θάνατον, οὐδ' ἀν τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον ἐδόθη. Ἐπεὶ δὲ ἀπαράιτητον ἦν τὸ ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ ὑπ' οὐρανὸν πάθος, δέδοται αὐτοῖς εἰς κατάκριμα. Ὅτι· διὸ πάμμεγα σημεῖόν ἐστι τῆς θεοπροποῦς δυνάμεως τε καὶ ἐξουσίας τοῦ ἀνανθρωπήσαντος Λόγου τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως, ἀρχέσει, οἶμαι, τοῖς ἐπιεικίτιν εἰς πληροφορίαν τὸ πολλοῖς ἀναπεισθῆναι χρήμασιν τοὺς Πιλάτου στρατιώτας, οἱ τὸν Δεσποτικὸν τάφον ἐτήρουν, ἵν' εἴπωσιν, ὅτι Ἡμῶν κοιμωμένων ἐκλάπη νυκτός. Οὐδὲ τούτῳ οὐν τῷ σημείῳ πεπιστεύκασιν Ἰουδαῖοι. Διὸ καὶ μάλα εἰκότως ἔφη περὶ αὐτῶν, ὅτι « Βασίλισσα νότου ἐγεροθήσεται, » κ. τ. λ.

Βασίλισσα νότου ἐγεροθήσεται ἐν τῇ κρίσει, κ. τ. λ.

(A f. 159) Ἐσπούδασε περὶ τὴν Σολομῶντος ἀκρίβασιν βάρβαρος γυνή, καὶ τοσαύτην ὁδὸν διὰ τοῦτο ἐστειλάτο, σοφίαν τὴν περὶ τῶν ὀρατῶν καὶ ζῶων καὶ βοτανῶν φύσεως ἀκουσομένη (1). Ὑμεῖς δὲ παρόντες καὶ ἀκούοντες, περὶ ἀοράτων καὶ οὐρανίων πραγμάτων, αὐτῆς τῆς σοφίας ἠκούσης πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὸν λόγον ἔργοις καὶ τεραστοῖς βεβαιούσης, ἀλλοτριούσθε πρὸς τὸν λόγον, καὶ τὸ θαῦμα τῶν λογίων ἀναισθητῶς παραπέμπεσθε; Πῶς οὐν οὐ πλείον Σολομῶντος ὤδε, τούτέστι παρ' ἐμοί; Καὶ ὄρα μοι πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτεχνές· διὰ τί γὰρ τὸ ὠδὲ φησι, καὶ οὐχὶ διὰ μᾶλλον παρ' ἐμοί; Ἴν' ἡμᾶς ἀναπέισθαι ταπεινοφροσίν, καὶ χάρισμάτων ὤμεν ἀνάμεστοι πνευματικῶν. Ἄλλως τε δὲ τὸ ἀπεικὸς ἦν οὐδὲν, Ἰουδαίους ἀκούσαντας ὅτι « Πλείον Σολομῶντός ἐστι παρ' ἐμοί, » τὰ συνήθη πάλιν περὶ αὐτοῦ πειραθῆναι λαλεῖν· Ἰδοὺ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν ἐπισήμως βεβασιλευκότων ἑαυτὸν εἶναι φησι ἐν ἀμείνοσι. Μετρίάζει τοίνυν οικονομικῶς ὁ Σωτῆρ, τὸ ὠδὲ λέγων, ἀντὶ τοῦ παρ' ἐμοί. — (A f. 159) Καὶ Νινευίτας δὲ εἰς κατάκρισιν αὐτῶν ἔσεσθαι φησιν ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ. Ἄν-

σοφίαν Σολομῶντος παραβολὰς λαλοῦντος καὶ αἰνίγματα, καὶ ἀνθρωπίνων ὑπογράφοις κάλλη τε καὶ ψόγους. Cyrilli, ex commentario in Lucæ Evangelium. Mulier barbara, magno locorum intervallo distans, socordiam omisit, non ut opes conquireret, sed ut Salomonis sapientiam audiret, parabolas et ænigmata loquentis, et humanorum morum laudes vituperationesque describens.

δρες γὰρ ἦσαν ὡμοί τε καὶ βάρβαροι, θεὸν οὐκ εἰδότες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, τῶν διὰ Μωϋσέως τε θεοπισμένων ἀνῆκοι παντελῶς, προφητικῆς εὐστομίας ἀνεπιστήμονες. Ἀλλὰ καὶ οὕτω γνώμης ἔχοντες, μετανόησαν, φησὶν, εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ μακρῶ τοιγαροῦν ἀμείνους τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ κατακρινούσιν αὐτούς. Ἀλλ' ἄκουε καὶ τῶν ῥημάτων· « Ἄνδρες Νινευί ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει κατὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινούσιν αὐτήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ καὶ ἰδοὺ πλέον Ἰωνᾶ ὕδα. »

Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἀψᾶς, εἰς κρυπτήν τίθησι, x. τ. λ.

(A f. 161, B f. 116 b) Καὶ ποία τις ἦν τῶν τοιούτων λόγων ἡ χρεία; Ἀντιθέσει μάχεται τοῖς Ἰουδαίοις ἐξευρημένη διὰ τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς σκαϊότητός τε καὶ ἀμαθίας. Ἐφασκον γὰρ θαυματοουργεῖν αὐτὸν, οὐχ ἵνα πιστεῦται μᾶλλον, ἀλλ' ἵνα πολλοὺς ἔχη τοὺς ἐπομένους αὐτῷ, καὶ τοὺς παρὰ τῶν ὀρώντων τὰς θεοτημείας ἀρπάξῃ κρότους. Ἀποκρούεται τοίνυν τὴν ἐπὶ τούτῳ συκοφαντίαν, καὶ δέχεται πρὸς παράδειγμα τὴν τοῦ λύχνου χρείαν· κείται γὰρ ὁ λύχνος ὑψοῦ καὶ ἐπὶ λυχνίαν ἀεὶ, ἵν' εἴῃ τοῖς ὀρώσι χρήσιμος. Καὶ τί τὸ ἐντεύθεν, περινοήσωμεν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας κατεσκότισε τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τοῦ σκότους πατήρ, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς, ἀχλύϊ τε νοητῇ τὰ πάντα κατεμελαίνετο. Ἐπειδὴ δὲ ἤμεν ἐν τούτοις, λύχνον ὡσπερ τινὰ τῆ ὑπ' οὐρανὸν δέδωκεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, ἵνα τὸ θεῖον ἡμῖν ἐναστράψῃ φῶς, καὶ ἀχλύος ἡμᾶς ἐξέλθῃ διαβολικῆς. Ἀλλ', ὦ Ἰουδαῖε, εἰ μὲν αἰτιᾶ τὸν λύχνον ὅτι μὴ κρύπτεται μᾶλλον, ἀλλ' ὑψοῦ καὶ ἐπὶ λυχνίᾳ κείμενος ἐνίησι τοῖς ὀρώσι τὸ φῶς, ἐγκάλει Χριστῷ μὴ λαθεῖν ἐθέλοντι μᾶλλον, ἀλλ' ὀρθῶσαι παρὰ πάντων, καὶ φωτίζοντι τοὺς ἐσκοτισμένους, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἐνιέντι φῶς. Οὐκοῦν οὐχ ἵνα θαυμάζῃται μᾶλλον ἐπλήρου τὰς θεοτημείας, καὶ δι' αὐτῶν ἡξίου γνωρίζεσθαι, ἀλλ' ἵνα πιστεῦται μᾶλλον ὅτι θεὸς ὢν φύσει, γέγονεν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀπίστη τοῦ εἶναι ὃ ἦν. Ὡς ἐπὶ λυχνίας δὲ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας τῷ κηρύγματι λάμπων, καταφωτίζει τὰς πάντων διανοίας, θείας πληρῶν ἐπιγνώσεως.

Ἐρώτα αὐτὸν Φαρισαῖός τις ὅπως ἀριστήσῃ παρ' αὐτῷ.

(A f. 162) Ἀληθεύει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὅτι Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι. Ταύτης γὰρ ἕνεκα τῆς αἰτίας, καθεὶς αὐτὸν εἰς κένωσιν, ἐπὶ γῆς ὤφθη μετὰ σαρκὸς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις; συνανεστράφη. Τοῦτο γεγονός ἐστὶν ἰδεῖν καὶ διὰ γε τῶν προκειμένων ῥητῶν. Πῶς γὰρ οὐχ ἅπασιν ἐναργές, ὅτι πονηρὸν καὶ βέβηλον ἀεὶ τὸ τῶν Φαρισαίων γεγονός ἐργαστήριον, βάσκανον καὶ ἀλαζονεῖα σύντροφον, καὶ καταθρασυδόμενον τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ; Πῶς οὖν ἀρὰ κατέλυσε παρ' αὐτοῖς; Ἄρα ἔγνώθησε τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς σκαϊότητα; Καὶ πῶς τοῦτο λέγειν ἀσφαλές; Πάντα

A ralemque Deum ignorantem, et qui Moyis constituta nunquam audiverant, propheticaeque doctrinae erant ignari. Et tamen cum ita comparati essent, resipuerunt, inquit, ad Jonæ prædicationem. Multo itaque meliores Israelitis fuerunt, ideoque horum iudices erunt. Sed audi verba ipsa: « Viri Ninivitæ surgent in iudicio adversus hanc generationem, et condemnabunt illam, quia ipsi poenitentiam egerunt prædicante Jona; et ecce plus quam Jonas hic est. »

V. 33. Nemo qui lucernam accenderit, in abscondito ponit, etc.

Quinam porro sermonum huiusmodi scopus erat? Contradictione utitur in Judæos, quam ex ipsorum improbitate inscitiaeque sumit. Dicebant enim eum prodigia patrare, non ut fides augetetur, sed **277** ut multos assecclas consequeretur, atque a miraculorum spectatoribus plausum eliceret. Refellit itaque hanc calumniam, et a lucernæ usu similitudinem capit. Nam lucerna, inquit, semper elato loco superque candelabro ponitur, ut spectantibus utilis sit. Jam quidnam hinc colligatur consideremus. Ante Servatoris quidem adventum, obscurabat mundum pater tenebrarum, id est, Satanas, et intellectuali caligine omnia obumbrabat. Dum ergo tali rerum statu essemus, lucernam veluti quamdam mundo Pater obtulit Filium suum, qui divino nos lumine irradiaret, et diabolica caligine eriperet. Jam vero, o Judæe, si tu quidem crimini veritatis quod lucerna non abscondatur, sed alte potius in candelabro collocata lumen spectantibus præbeat; tunc, inquam, Christum quoque reprehende, quia latere noluerit, sed videri potius ab omnibus, et quia obtenebratos illuminat, ac veræ Dei notitiæ lumen diffundit. Igitur non ut sui admirationem concitaret, prodigia patrabat, neque ut inde inclaresceret, sed magis ut sibi crederetur, qui cum esset suapte natura Deus, factus erat homo propter nos, quin tamen a priori suo statu decederet. Is autem in sancta Ecclesia, veluti candelabro, per suam doctrinam resplendens, omnium mentes illuminat, divina replens scientia.

V. 37. Rogabat illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se.

D Vere dicit sapientissimus Paulus⁶⁵, Christum ob peccatores salvandos in mundum venisse. Hanc enim ob causam se ad exinanitionem demittens⁶⁶, in terra incarnatus apparuit, et cum hominibus conversatus est⁶⁷. Rem hanc ex supradictis etiam verbis cognoscere licet. Quidni enim omnibus constat improbam et impuram fuisse semper Pharisæorum officinam, invidia superbiaque nutritam, et universali nostro Servatori Christo adversam? Cur igitur hospes horum sit? Num insitam illis malitiam ignorabat? Sed quis hoc impune dicat, **278** cum nihil Deus non sciat? Quid ergo? Illos apprimere

⁶⁵ 1 Tim. i, 15. ⁶⁶ Philipp. ii, 6. ⁶⁷ Baruch iii, 38.

comendare studebat, medicorum opimos imitans, qui gravius aegrotantibus curarum suarum adjuvantia adhibent. Namque, ut ipse aliquando dixit, « Non egent medico sani, sed qui male habent⁶⁴. » Pharisæus itaque scopo suo sibi proposito, ad convivium invitavit; cunctorum autem Servator moram huic, ut dixi, prudente consilio gerit, atque hanc erudiendi hominis ansam capit. Suppeditavit autem disserendi materiam morosus Pharisæus. Miratus est, inquit evangelista, Christum ante prandium non lavisse. Scandalo ei fuit, inquit, quod ille justus ac propheta loco apud Judæos habitus, haud tamen absurdissimas ipsorum consuetudines sequebatur. Ipsi enim ante cibum sumendum lavabant, omni se veluti inquinamento mundantes; et hoc ipsi stulte admodum. Nam aquæ lotio corporaliter quidem sordidatis utilissima est; a mentis tamen cordisque immunditia qui fieri potest ut quemquam purget? Atqui nos dicimus: O Pharisæe insipiens, valde gloriaris de sacrarum Litterarum peritia, Moysis legem calles. Dic ergo ubinam id tibi Moyses præceperit? quodnam potes recitare mandatum Dei, oportere homines ante cibum sumendum lavare? Data fuit utique per Mosaicum constitutum ad corporalium sordium purgationem lustrationis aqua, typum gerens vere sancti et purgatorii baptismi, iñius nempe qui in Christo fit. Aqua item lavabantur vocati ad sacerdotium. Itaque divus Moyses Aaronem aqua lavit, unaque cum eo Levitas; lege videlicet per hanc umbratiliem typicuinque baptismum demonstrante, ne illorum quidem sacerdotium perfectam sanctificationem habere, sed divino potius sacroque indigere baptismo ut vera mundatio fiat; alioquin etiam nobis Innuens, sacram delectamque a Deo gentem, nos videlicet, ad sanctificationem perfici atque omni inquinamento mundari ab universali Servatore, per sanctum venerandumque **279** baptismum. Apparet itaque nusquam in mandatis datum, ut ante cibum lavemur. Cur miraris ergo, vel quomolibet scandalizaris, o Pharisæe? Quid tunc Servator? Opportunam facit objugationem. Audi enim:

θεαύμακας, ἣ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐσκανδάλισθης, ὦ ἐπίπληξι. Ἄκουε γάρ·

V. 39. *Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est calicis et catini mundatis, etc.*

Poterat et alio verborum genere uti Dominus, cum vellet insipientem Pharisæum admonere; nihilominus præsentem occasionem capiat, et ex iis quæ in manibus sunt doctrinam suam connectit. Namque ut in prandii mensæque tempore, evidentem similitudinem sumit a calice et catino, demonstratque mundos esse debere ac lautos qui sincere Deum colunt; neque corporalibus tantum carere sordibus, verum etiam intellectualibus et reconditis; haud secus quam adhibenda mensis vasa non extrinsecis tantum inquinamentis mundare convenit,

⁶⁴ Matth. ix, 12.

ἄ γὰρ οἶδεν ὡς Θεός. Τί οὖν ἐστιν; Αὐτοὺς μάλιστα νοουθετεῖν ἠπειλετο, τοὺς ἀρίστους τῶν λατρῶν ἀπομιμούμενος, οἱ τοῖς ἀβήρωστοῦσι φορτικώτερον τὰς ἐκ τῶν οἰκείων ἐπιτηδευμάτων προσάγουσιν ἐπιχουρίας. Ὡς γὰρ αὐτός ποῦ φησιν, « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Οὐκ οὖν ὁ μὲν Φαρισαῖος, τὸ γε ἦχον εἰς τὸν ἐνόντα αὐτῷ σκοπὸν, ἐπὶ ἐστίαν καλεῖ· ἡ δὲ γε τῶν ὄλων Σωτῆρ καθήσκει μὲν ἑαυτὸν εἰς τοῦτο, καθάπερ ἔφη, οἰκονομικῶς· μυσταγωγίας δὲ πρόφασιν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα. Ἐδίδου δὲ τῷ λόγῳ τὰς ἀφορμὰς ὁ δυσμαθὴς Φαρισαῖος. Ἐθαύμασε γὰρ, φησιν, ὡς οὐκ ἐδαπίστη πρὸ ἀρίστου. Ἐσκανδάλισθη, φησιν, ὅτι δικαίου καὶ προφήτου δόξαν ἔχων παρ' αὐτοῖς, ταῖς ἀλογωτάταις αὐτῶν οὐ συνεπλάττετο συνηθείαις. Ἐβαπτίζοντο γὰρ πρὸ τροφῆς, οἷον ῥύπου παντὸς ἑαυτοὺς ἀπαλλάττοντες· ἀσύνετον δὲ σφέδρα καὶ τοῦτο. Ἡ μὲν γὰρ διὰ τῶν ὁδάτων ἀπόνυψις χρεωδεστάτη λίαν ἐστὶ τοῖς ῥυπῶσι σωματικῶς· ἀκαθαρσίας γε μὴν τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, πῶς ἂν ἀπαλλάξειε τις; Πλὴν ἐκείνῳ φαμεν· Ἀσύνετες Φαρισαῖε, μέγα πεφρόνηκας ἐπὶ τῇ τῶν ἱερῶν εἰδήσει Γραμμάτων, τὸν Μωυσέως νόμον γινώσκεις. Εἶπε τοιγαροῦν, ποῦ σοι τοῦτο προστέταχεν Μωϋσῆς; ποῖαν ἔχεις εἰπεῖν ἐντολὴν ὀρθοθεῖσαν παρὰ Θεοῦ, τὴν ἐπὶ γε τῷ δεῖν βαπτίζεσθαι πρὸ τροφῆς; Δέδοται μὲν γὰρ διὰ τῆς Μωυσέως ἐντολῆς εἰς ἀποκάθαρσιν ῥύπου σωματικοῦ, τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγισμοῦ, τύπον ἐπέχον τοῦ ἀληθῶς ἁγίου καὶ διασημῆτικοῦ βαπτίσματος, φημί δὲ τοῦ ἐν Χριστῷ. Ἀπελούοντο δὲ ὕδατι καὶ οἱ καλούμενοι πρὸς ἱερουργίαν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Μωϋσῆς ἔλουσεν ὕδατι τὸν Ἀαρὼν, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς Λευίτας· καταδηλοῦντος τοῦ νόμου διὰ τοῦ τυπικοῦ καὶ ὡς ἐν σκιαῖς βαπτίσματος, ὅτι καὶ ἡ κατ' αὐτῶν ἱερουργία τὸ τέλειον εἰς ἁγισμὸν οὐκ ἔχει, δεῖται δὲ μᾶλλον τοῦ θεοῦ τε καὶ ἱεροῦ βαπτίσματος, εἰς ἀποκάθαρσιν ἀληθῆ· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἡμῖν ὑποφαίνονται, ὅτι τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόλεκτον παρὰ Θεῷ γένος, τούτέστιν ἡμᾶς, τελειοῖ πρὸς ἁγισμὸν, καὶ εἰς ἀπόθεσιν ῥύπου παντὸς ὁ τῶν ὄλων Σωτῆρ, διὰ τοῦ ἁγίου καὶ σεπτοῦ βαπτίσματος. Ὅραταί γε μὴν οὐδαμοῦ προστεταχῶς βαπτίζεσθαι πρὸ τροφῆς· τί οὖν Φαρισαῖε; Τί οὖν ὁ Σωτῆρ; Εὐάφορμον ποιεῖται τὴν

Nūn ὑμεῖς, οἱ Φαρισαῖοι, τὸ ἐξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθαρῖζετε, κ. τ. λ.

(A f. 162 b, C f. 152 b) Ἐνῆν [αἰ. ἐξῆν] μὲν καὶ ἑτέροις λόγοις χρῆσασθαι τὸν Κύριον, νοουθετεῖν ἐθέλοντα τὸν ἀσύνετον Φαρισαῖον· ἐπιδράττεται δὲ τοῦ καιροῦ, καὶ οἷον ἐκ τῶν ὄντων ἐν χερσὶν ἐξυφαίνει τὴν μυσταγωγίαν. Ὡς γὰρ, ἐν καιρῷ τροφῆς καὶ τραπέζης, ἐναργῆς ὑπέδειγμα δέχεται τὸ ποτήριον καὶ τὸν πίνακα· καὶ διαβεβήκυσιν, ὡς καθαρὸς καὶ ἐκνευμμένους εἶναι χρὴ τοὺς εἰλικρινῶς λατρεύοντας τῷ Θεῷ, καὶ οὐ δῆπου μόνως ἐξ ἀκαθαρσίας σωματικῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς νοῦν ἔσω κεκρυμμένης, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ ταῖς τραπέζαις ὑπηρετοῦντα τῶν

σκευῶν, καὶ τῶν ἐξωθεν ἐλευθεροῦσθαι ῥύπων, εὖ ἂν ἔχοι, καὶ προσέτι τούτῳ τῶν ἔσω. Ὁ γὰρ ποιήσας, φησί, τὸ ἐξωθεν, καὶ τὸ ἔσωθεν ἐποίησεν· τουτέστιν, ὃ τὸ σῶμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο. Χρὴ τοιγαροῦν ἐνδὸς ὄντα ποιήματα τοῦ φιλαρέτου Θεοῦ, συνδύραμεν ἔχειν τὴν ἀποκαθαρσιν. Ἄλλ' ἦν ἀηθες τοῦτο τοῖς Γραμματεῦσι τε καὶ Φαρισαίοις· μέχρι γὰρ μόνου τοῦ δοκεῖν εἶναι καθαρούς αὐτούς, πάντα δρᾶν ἐσπούδαζον· τάφους κεκοιταμένους προσεικότες, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, ἐξωθεν μὲν ὤρατοι, ἔσωθεν δὲ γέμοντες ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας (1). Ἄλλ' οὐ τοιούτους ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστὸς, ἀγίους δὲ καὶ ἀμώμους ψυχῇ τε καὶ σώματι. Καὶ γοῦν ἔφη τις τῶν παρ' ἡμῖν· «Καθαρίσατε χεῖρας, ἀμαρτωλοὶ, καὶ ἀγνίσατε καρδίας, δέψυχοι.» Καὶ μὴν καὶ Ἡσαίας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «Λούσασθε, φησί, καθαρὸν γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου.» Ἐπιτήρησον δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀκριβές· πονηροὶ γὰρ ὄντες ἐσθ' ὅτε λάθοιεν ἂν τινες τοὺς ἀνθρώπων ὀφθαλμούς, τοὺς δὲ γε θεοῦ οὐκ ἔνυσσι λαθεῖν. Ποῖον οὖν φάρμακον αὐτοῖς μετὰ τοὺς ἐλέγχους δέδωκεν ὁ Σωτῆρ;

Πλὴν τὰ ἐνόητα δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἔστιν.

(A f. 162 b) Καίτοι πλείους εἶναι φαμεν τῆς εὐδοκίμῆσεω; τὰς ὁδοῦς, ὅσον πραότητα, ταπεινοφροσύνην, καὶ τὰ τούτοις ἀδελφά· ἀνόητα δὴ οὖν, τῶν τοιούτων ἀπέμενος, φιλοκτερίζονα αὐτούς γενέσθαι καλεῖται; Φιλάργυροι λίαν ἦσαν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ χρημάτων πορισμοὺς ἀκορίστῳ χειρὶ συλλέγοντες. Καὶ γοῦν ἔφη πού περὶ αὐτῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός· «Πῶς ἐγένετο πόρνη, πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης κρίσεως; Ἐν ἧ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονεῦται· τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κἀπηλοὶ σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἀρχόντες σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀναπόδομα, ὀφθαλμοὶ οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες.» Κεχωρῆκε τοίνυν οικονομικῶς κατὰ τοῦ κρατοῦντος αὐτῶν ἀβήρωσθηματος.

Ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύσμον, καὶ τὸ πηγανον καὶ πᾶν λάχανον, κ. τ. λ.

(A f. 163, C f. 133) Ἄ γὰρ ἔδει μάλιστα κατορθοῦν, ταῦτα παρέντες ὡς ἔωλα, τουτέστι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μόνας ἐκείνας ἀκριβῶς ἐτήρουν τὰς ἐντολάς, ἦγουν τηρεῖσθαι προσέτατον παρὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαίων, αἱ πλείστων αὐτοῖς λημμάτων ὁδὸς ἦσαν καὶ ἀφορμή· ὥστε μὴδὲ τὰ τῶν λαχάνων λεπτά καὶ οὐδενὸς ἄξια λόγου παρατρέχειν

¹⁷ Matth. xxiii, 27. ¹⁸ Jac. iv, 8. ¹⁹ Isa. i, 16.

(1) Hoc loco in codice A. p. 163, b, inseritur Cyrilli locus adversus Julianum, qui legitur in operum Juliani editione Petaviana p. 337 seq. Sed in catena præeunt verba: Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ ἀποστάτης φευκτέον φησὶ τοὺς τάφους, κ. τ. λ. Verum hic apostata fugienda dicit sepulcra, etc. Tum etiam est in codice clausula quam Petavius desiderat: Ἄλλα ταῦτα μὲν παιδία καὶ λῆρος· ὃ δὲ Κύριος τοὺς τῆ ὑποκρίσει τὴν

sed etiam intrinsecis. Nam qui exteriora, inquit, fecit, idem etiam interiorum auctor est: videlicet qui corpus condidit, idem animam quoque creavit. Oportet igitur, quotquot creaturæ sunt unius diligentis virtutem Dei, consentaneam habere mundi- tiam. Cæterum insolitum hoc erat Scribis ac Pharisæis, qui ut specie tenus mundi viderentur, omnem operam dabant; sepulcris dealbatis similes, juxta ipsius Servatoris effatum¹⁷, exterius quidem speciosi, intus autem mortuorum ossibus et omni spurcitiâ pleni. Sed non tales vult esse nos Christus, verum sanctos et immaculatos anima et corpore. Quamobrem ait quidam noster: «Emundate manus, peccatores; et purificate corda, duplices animo¹⁸.» Imo etiam Isaias tanquam **280** ex Dei persona: «Lavamini, inquit, mundi estote, auferte iniquitates de animabus vestris, in conspectu meo¹⁹.» Animadvertite autem accuratum verborum tenorem. Fieri enim potest ut improbi quidam lateant hominum oculos, Dei vero nequaquam. Quodnam ergo eis remedium post reprehensionem suggestit Servator?

V. 41. Verumtamen quæ habetis, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.

Sane plurimas esse bene agendi vias dicimus, puta mansuetudinem, animi humilitatem, et his affinia. Cur ergo, his omissis, misericordes eos esse jubet? Avarissimi Pharisæi erant, et pecuniæ quæstum insatiabili manu acervabant. Quamobrem de ipsis ait alicubi universalis Deus: «Quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena judicii? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum adulterinum est, eaupones tui vinum aquæ miscent: principes tui infideles, socii furum, munerum appetitores, mercedibus inhiantes: pupillis jus non dicunt, viduarum causis non vacant²⁰.» Prudentem ergo adversus præcipuum illorum vitium fecit invectionem.

V. 42. Decimatis mentam et rutam et omne olus, etc.

Quæ agere apprime oporteret, hæc ut levia omit- tentes, ill est justitiam et Dei charitatem, illa tantum observabant ad unguem præcepta, vel potius a subjecto sibi populo observari jubebant, quæ multarum ipsis oblationum vehiculum et occasio erant: ita ut ne minuta quidem olera nulloque pretio digna negligerent. Atqui charitatis erga Deum negotium

²⁰ Isa. i, 21.

ἐαυτῶν κακίαν ἐπικαλύπτοντας, τάφους ἀδῆλους καλεῖ, ἀπατώντας τοὺς ἐντυγχάνοντας· Sed hæc deliramenta lususque sunt. Etenim Servator homines, qui suam nequitiam hypocrisis contegunt, sepulcra invisibilia appellat, quæ supra ambulantes fallunt. Num ergo Cyrillus dicta a se contra Julianum repetit in commentario ad Lucam cum aliqua varietate?

est, nullatenus eum offendere, universæ legis transgressionem vereri, juste judicare, pari omnia præcepta cura exsequi : neque vero ad necessaria officia torpere, dum uni lucro diligenter studetur ; sed indeclinatam omni in re ferre sententiam. Nam contra jus judicare, non est illorum qui debitam fratribus charitatem servant. Neglectis itaque **281** legis necessariis capitalibusque articulis, decimas vilissimarum etiam rerum percipere satagebant.

V. 43. *Diligitis primas cathedras in synagogis, etc.*

Per quæ illos objurgat, per hæc eadem nos meliores efficit. Vult enim nos minime cupidos esse gloriæ, neque speciem virtutis potius quam ejusdem veritatem sectari ; quod contra Pharisei solebant. Quippe salutari ab aliquibus, et præcedendi amor, nequaquam nos frugi homines esse denotat : hæc enim multis quoque minime bonis accidunt. Quod demonstrat Servator illico addens : « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia estis ut sepulcra quæ non apparent, et homines supra ambulantes ignorant. » — Nam salutationes omnium in foro ambire, et principem in concionibus locum vehementer appetere, nihil a clausis sepulcris differt, quæ externis quidem ornamentis decora sunt, intus autem omni immunditia scatent. Hoc loco spectamur illum hypocritarum vituperatam, moremque illum cuncta ob hominum captandam gratiam agendi. Propterea beatus Paulus ait : « Si hominibus placerem, Christi servus non essem ¹¹. »

V. 45. *Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.*

Grave plerumque est cuique homini redargui. Cæterum ea res plis quidem non est inutilis ; et enim illos ad meliorem frugem transfert. Hoc morbo laborare cerne Judæorum appellatos jurisperitos. Namque omnium Servator Phariseos increpabat ceu a recta via declinantes. Id autem impiorum legisperitorum globus stomachabatur : ipsi enim sese huic accusationi reos inserunt, sibi que dicta existimant, quæ reapse de ipsis Christus erat effatus. Sed enim melius fuisset reprehensionem boni consulere, atque infirmitatis sææ remedium petere, quam contumeliæ titulo reprehensionem inscite appellare, quæ utilis poterat esse ac fructuosa. Quid ergo ad hæc Christus? Reprehensionem gravius intendit, **282** vanumque illorum supercilium deprimit, dicens :

V. 46. *Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus, etc.*

Evidenti veluti exemplo suum ad illos informat sermonem. Gravis enim sine dubio Israelitis erat lex ; quod divi quoque discipuli fassi sunt, dicentes

A αὐτοὺς· Ἔργον δὲ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν, τὸ κατὰ μὴ-
δένα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, δεδιέναι δὲ τοῦ
παντὸς νόμου τὴν παράβασιν, κρίσεως δὲ ἡ δικαιο-
κρίσια, καὶ τὸ φροντίδος ἰσως ἀξιοῦν τὰ τεθεσπισμέ-
να, καὶ μὴ καταβῆραθμεῖν μὲν τῶν ἀναγκαίων,
μόνοις δὲ τοῖς ἐπικερδέσιν ἀκριδῶς ἐνορῶν, ἀλλ'
ἀπροσκλητῆ ποιῆσθαι τὴν ψῆφον, τὴν ἐφ' ἐκάστῃ
πράγματι· τὸ γὰρ ἄδικα κρίνειν, οὐκ ἀγάπην τὴν
εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τηροῦντων ἐστὶ. Τὰ τοίνυν
ἀναγκαῖα καὶ συνεκτικὰ μὴ τηροῦντες τοῦ νόμου,
τὰς δεκάτας λαμβάνειν ἐσπούδαζον καὶ τῶν εὐτελε-
στάτων.

Ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, κ. τ. λ.

(A f. 163) Δι' ὧν ἐκεῖνοις ἐπιτιμᾶ, διὰ τούτων αὐτῶν ἡμᾶς ἀμείνους ἀποτελεῖ· ἀφιλοδόξους γὰρ ἡμᾶς εἶναι βούλεται, καὶ μὴ τὸ δοκεῖν πρὸς τοῦ ἀληθῶς εἶναι μεταδιώκειν· ὅπερ ἐποιοῦν οἱ Φαρισαῖοι· ἀσπασμὸς γὰρ ὁ παρά τινων, καὶ τὸ προεδρεύσαι φιλεῖν, οὐ πάντως ἡμᾶς εὐδοκίμους ὄντας ἀποφαίνει· ὑπάρχει γὰρ τοῦτο πολλοῖς καὶ οὐκ ἀγαθοῖς οὔσι. Διαδείκνυσι δὲ τοῦτο λέγων εὐθύς ὁ Σωτῆρ· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἀθῆλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἴδασιν. » — (A f. 163 b, C f. 153) Τὸ γὰρ ἀσπασμὸς ζητεῖν παρὰ πάντων τῶν ἐν ἀγορᾷ, καὶ τὸ προεδρεύειν συλλόγους περὶ πολλοῦ ποιῆσθαι σπουδάζοντες, μνημάτων ἀθήλων οὐδὲν διαφέρουσιν, ἃ διακρίπτει μὲν τοῖς ἐξωθεν κόσμοις, μετὰ δὲ εἰσι πάσης ἀκαθαρσίας. Ἐνταῦθα μοι βλέπε διαβεβλημένην ἐσχάτως· τὴν ὑπόκρισιν, καὶ πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἅπαντα διαπράττεσθαι. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ μακάριος Παῦλος· « Εἰ ἀνθρώποις ἠρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην. Διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις.

(A f. 163 b, B f. 119, C f. 153) Δυσφρόρητον μὲν αἰ-
πῶς ἐστὶ παντὶ ἀνθρώπῳ, τὸ ἐλέγχεσθαι· πλὴν οὐκ
ἀνόνητον τοῖς ἐπιεικέσι· μεθίστησι γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ
τὸ βμεῖνον. Ἄθρει τοῦτο πεπονητάς τοὺς παρὰ γε
τοῖς Ἰουδαίοις ὀνομασμένους νομικοὺς. Ὁ μὲν γὰρ
Σωτῆρ τῶν ὄλων, ἐπιτίμα τοῖς Φαρισαίοις ὡς ἐξω
τρέχουσι τῆς εὐθείας ὁδοῦ· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ τῶν
ἀνοσίων νομικῶν ἐχάλειπαινε στίφος· ἑαυτοὺς γὰρ
ὑποφέρουσι τοῖς ἐγκλήμασι, καὶ καθ' ἑαυτῶν εἰρη-
σθαι νομίζουσιν, ἃ πρὸς ἐκεῖνους ἔφη Χριστός· ἀλλ'
ἦν δὴ που κρεῖττον ἀγαπῆσαι μὲν τὸν ἐλεγχον, αἰ-
τῆσαι δὲ τῶν ἀβῆρωστημάτων τὴν λύσιν, καὶ μὴ ὕβριν
ἀμυθῶς τὸν ἐλεγχον ὀνομάζειν, ἐπωφελῆ ὄντα [καὶ]
χρήσιμον. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός ; Ἐπιτίθει τὸν
ἐλεγχον, καὶ τὴν εἰκαλαν αὐτῶν ὄφρην καταφέρει,
λέγων·

Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαί, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτίᾳ, κ. τ. λ.

(A f. 163 b, B f. 119) Ὡς ἐκ παραδείγματος ἐναργεῶς, τὸν πρὸς αὐτοὺς ἐξυφαίνει λόγον· φορτικὸς μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὁ νόμος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ·

¹¹ Galat. 1, 10.

ὁμολόγουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, λέγοντες ἐν ταῖς Πράξεσι· « Καὶ νῦν τί παρράζετε τὴν θεὸν ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ὑμῶν ἴσχυσαν βαστάσαι; » Καὶ αὐτὸς δὲ τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Χριστὸς, προσφωνῶν καὶ λέγων· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἔρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραεὶς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Κοπιῶντας δὲ καὶ πεφορτισμένους, τοὺς ὑπὸ νόμον εἶναι φησι, ἑαυτὸν δὲ πρῶτον ὠνόμαζεν, ὡς οὐκ ἔχοντος τοῦτο τοῦ νόμου. Ὡς γὰρ Παῦλος φησιν, « Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. » Οὐαὶ τοίνυν ὑμῖν, ὦ νομικοὶ· δυσβάστακτα γὰρ φορτία καταδεσμεύοντες, εἶτα τοῖς ὑπὸ τὸν νόμον ἐπιτιθέτετε αὐτὰ, αὐτοὶ τούτοις οὐ προσφάετε· ἀπαράβατον γὰρ προστάττοντες τηρεῖσθαι τὴν Μωϋσέως ἐντολήν, καὶ δίκην τοῖς ἀθετοῦσιν ἐπιάγοντες, αὐτοὶ λόγου τοῦ μηδεὸς ἤξιον τὸ ἐργάσασθαι τι τῶν διατεταγμένων. Τοῖς ταῦτα ὁρᾶν εἰωθόσι καὶ ὁ σωφώτατος Παῦλος ἐπιπλήττει, λέγων· « Ὁ διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκει; Ὁ λέγων μὴ κλέπτειν, κλέπτει; Ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύει; Ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἰδωλα, ἱεροσουλεῖ; Ὁς ἐν νόμῳ καυχᾶται, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὴν θεὸν ἀτιμάζει; » Ἀδόκιμος [cod. eὐδ.] γὰρ ὁ διδάσκων ἐστίν, ὅταν ἀσύμβατον ἔχη τῷ λόγῳ τὸν τρόπον· τοῦτῃ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πικρὰν ἐπήρητηκε δίκην, λέγων, ὡς· « Ὁ μὲν διδάξας καὶ ποιήσας, μέγας κληθήσεται· ὁ δ' ἂν διδάξῃ μὲν, μὴ ποιήσῃ δὲ, οὗτος ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (1). »

Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

(A f. 164, B f. 120, D f. 47 b) Ἀδόκιμον ἀποφήνας καὶ αὐτὸ τῶν νομικῶν τὸ παμμόχθηρον ἐργαστήριον, κοινὸν ἅπασιν τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς ἐξυφαίνει τὸν ἐλεγχον· τί δὲ ἄρα φησὶν, ἐρευνησώμεν ἀκριβῶς· οἱ μὲν τῶν Ἰουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ καιροῦς τοὺς ἀγίους προφήτας, τὸν θεὸν αὐτοὺς διαπορθμεύοντας λόγον· οἱ γὰρ μὴν ἐξ αὐτῶν γεγονότες, ὁμολογοῦντες ὅτι οἱ προφήται γεγόνασι σептоὶ καὶ τίμιοι, περιήρμωσαν αὐτοῖς τοὺς τάφους, ἦτοι τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀπονέμοντες τὴν τοῖς ἀγίοις πρεπωδεσάτην. Οὐκοῦν ἀπεκτόνασι μὲν οἱ πατέρες αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ προφήτας εἶναι πιστεύσαντες καὶ ἄνδρας ἀγίους, κριταὶ γεγόνασι τῶν ἀποκτεινάντων αὐτούς· δι' ὧν γὰρ τιμῆν ἐγνώκασιν τοὺς ἀνηρημένους, διὰ τούτων αὐτῶν κατηγοροῦσι ὡς ἡσθηκότων. Ἄλλ' οἱ τῶν ἰδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὕτω θειαῖς μαιφρονίαις καταψηφισάμενοι, τοῖς ἰσοῖς ἐμῆλλον ἀλῶναι κακοῖς, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἰέναι πλημμελημάτων, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν ἐπι χειρόνων. Ἔως μὲν γὰρ τις τὰς ἐτέρων ἀδικίας ἐξετάζει, φυσικῶ λογισμῶ κρινῶν, ὁρᾶ τὸ φαῦλον καὶ μέμφεται· αὐτὸς δὲ εἰς τὰ ἴσα πάθη ψυ-

A in Actibus : « Et nunc cur tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod ne patres quidem nostri portare potuerunt ? » Quin ipse quoque nos Christus hoc docuit, verbis his compellens : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos; et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ». Laborantes atque oneratos dicit legi suppositos, seque mitem appellat, ceu si hujuscemodi non sit lex. Etenim, ut ait Paulus, « Irritam quis faciens legem Moysis, sine miseratione duobus vel tribus testibus moritur ». « Vae ergo vobis, o legisperiti ! intolerabilia enim pondera conglobantes, deinde ea legisubjectis imponentes, vos ipsi quidem eadem ne attingere quidem patimini. Quippe legisperiti Moysis praecepta violari velantes, poenamque transgressoribus decernentes, ipsi tamen nullam legis partem observare curabant. Ita semet gerere solitos sapientissimus quoque Paulus objurgat, dicens : « Qui alium doces, teipsum non doces ? qui ais non furandum, furaris ? qui dicis non mœchandum, mœcharis ? qui abominaris idola, sacrilegium facis ? qui in lege gloriaris, per prævagationem legis Deum inhonoras ? » Certè improbatur ille doctor, qui non consentientes doctrinae mores habet. Huic ipse Servator acerbam poenam decrevit, dicens : « Qui docuerit et egerit, magnus vocabitur : qui autem docuerit, et non egerit, hic vocabitur minimus in regno caelorum ».

283 V. 47. *Vae vobis qui aedificatis monumenta prophetarum, patres autem vestri occiderunt illos !*

Postquam satis improbaverat pessimam legisperitorum officinam, communem Judaeorum principibus conficit reprehensionem. Quid vero dicat, diligenter scrutemur. Judaeorum majores interfecerant variis temporibus sanctos prophetas, qui divinum verbum ad eos deferebant : verum posteri eorum confitentes fuisse illos venerabiles honorandosque prophetas, exornaverant iis sepulcra seu monumenta, honorem tribuentes sanctis viris convenientissimum. Ergo quos majores ipsorum occiderant, dum posteri sanctos viros existimabant, iudices flebant illorum qui eos occiderant. Quia enim occisos illos honorandos censebant, idcirco rem occisoribus crimini dabant. Sed tamen qui majores suos ob tam saeva homicidia condemnaverant, pari mox culpa irretiendi erant, eademque per crimina, imo et peiora, discursuri. Nam quantum in aliorum culpas quisquam inquit, naturali ratiocinio judicans, pravitate agnoscit et vituperat : sed cum ipse pares animi passiones experitur, tunc quasi caecus in eas incurrit. Hi ergo auctorem vitae interfecerunt ; et

⁷² Act. xv, 10. ⁷³ Matth. xi, 28, 29. ⁷⁴ Hebr. x, 28. ⁷⁵ Rom. ii, 21, 22. ⁷⁶ Matth. v, 19.

(1) Invertitur hic (sine ullo tamen detrimento) sententiarum evangelicarum ordo. Nec mirum; Pa-

tres enim haud raro sacrum textum memoriter referbant.

hiscæ adversus eum impietatibus divorum quoque A
discipulorum cædes addiderunt. Nam Dei sapientia
Servator sic illis aiebat : « Mittam ad eos prophetas
atque apostolos; ex quibus partim occident, partim
persequuntur, » et reliqua. Et hoc quidem loco pro-
phetarum nomine apostolos vocat, nec non aposto-
lorum successores, Ecclesiaz pastores atque magi-
stros, prophetiæ atque doctrinæ a sancto Spiritu
donis ornatos. Prædicat igitur eventura Judæorum
genti mala, propter insatiabilem ipsorum sævitiam.
Futurum enim erat ut ultio exquireretur de om-
nium prophetarum effuso sanguine, a mundi pri-
mordiis usque ad præsentem ætatem. Zachariam
autem, consentaneum est intelligere Præcursoris
parentem, quem non scripta traditio refert a
284 Judæis interfectum inter templum et altare,
propterea quod prophetaverat, imo vero præsentem
demonstraverat Virginem Deiparam, atque ex ea
oriturum Deum ac Servatorem Jesum Christum, qui
regis instar ac Domini ad eorum gentem mittendus
erat : ipsaque sanctam Virginem, post concep-
tionem de Spiritu sancto, ex virginali statione, quæ in
sacro loco erat inter templum et altare, non esse
dimittendam dixerat ceu nuptiam, sed adhuc vir-
ginem agnoscendam, eique permittendum ut in con-
suetâ statione subsisteret. His ergo auditis Judæos
excanduisse, eique manus attulisse, metuentes ex-
spectatum ex ejus vaticinio regem, caventesque ne
regi fierent subjecti qui ipsos imperio premeret.
Hæc ergo testantem de futuro partu Zachariam. 285 C

χῆς προαγόμενος, οἷον ἐπὶ ταῦτα φέρεται.
Ἄπεκτόνασι μὲν γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· προσ-
τεθείκασι δὲ ταῖς κατ' αὐτοῦ δυσσεβείαις, καὶ τὰς
κατὰ τῶν θεῶν αὐτοῦ μαθητῶν μαιφονίας. Φησὶ
γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ ἢ τοῦ Θεοῦ σοφία· « Ἀπο-
στελῶ εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ ἐξ
αὐτῶν ἀποκτενοῦσι καὶ ἐκδιωξοῦσι, » καὶ τὰ ἐξῆς.
Καὶ προφήτας μὲν ὤδα τοὺς ἀποστόλους καλεῖ, καὶ
τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδόχους, τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν
ποιμένας καὶ διδασκάλους, τοὺς ἐν προφητεῖαις καὶ
διδασκαλίαις, ταῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ὠρεαῖς κεκο-
σμημένους. Προλέγει τοίνυν τὰ μέλλοντα καταλαβέ-
σθαι τὴν τῶν Ἰουδαίων γενεάν κακὰ, διὰ τὴν ἀκέρ-
στον αὐτῶν μαιφονίαν· μέλλει γὰρ ἐκχρητεῖσθαι τὸ
ἄγμα πάντων τῶν προφητῶν τὸ ἐκχυθὲν ἀπὸ κατα-
βολῆς κόσμου ἕως τῆς γενεᾶς ταύτης. Ζαχαρίαν δὲ
ὤδα ἀκόλουθόν ἐστι ἰννοεῖν τὸν τοῦ Προδρόμου πα-
τέρα, ὃν ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἱστορήται (1) τοὺς
Ἰουδαίους ἀνελεῖν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσια-
στηρίου, διὰ τὸ προφητεύειν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ἀπο-
δεικνύειν τὴν Θεοτόκον, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχνησό-
μενον Θεὸν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν, οἷα δὴ τινα
βασίλειαν καὶ Κύριον ἐπὶ τὸ ἔθνος ἀποσταλῆσθαι
αὐτῶν· καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Παρθένον κατὰ τὴν ἐκ
Πνεύματος ἁγίου σύλληψιν, τοῦ τόπου τῶν παρθένων,
τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ὄντος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυ-
σιαστηρίου, μὴ ἀποστῆσαι, καθὼς δὴ γεγαμημένην,
ἀλλ' ἐτι παρθένον γινώσκειν αὐτὴν, καὶ συγχωρεῖν
κατὰ τὸν συνήθη τόπον ἱστῆναι. Διὰ τοῦτο ταῦτα τοὺς
ἀκούοντας εἰς ὄργην ἐμπέσειν, καὶ ἐπ' αὐτὸν ὀπλι-

(4) Narratio hæc nominatim tribuitur Cyrillo in
duobus saltem codicibus C. f. 133 b, et D. f. 47 b.
Et quidem aliis plerumque verbis eandem rem scribit
nosier Cyrillus etiam contra Anthropomorphitas cap.
27. Porro in codice item vetere B. f. 119, b, eandem
narrant historiam Greg. Nyssenus (qui tamen cum
Cyrillo contra Anthrop. sæpe ad litteram congruit)
nec non Severus Antiochenus, quorum verba
ascribam. Τοῦ Νύσσης. Ἱερὺς οὗτος ὁ Ζαχαρίας ἦν,
τῷ τῆς προφητείας χαρίσματι πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν
κρυπτῶν χειραγούμενος· ὃς τὸ τῆς παρθενίας
μυστήριον ἐπὶ τοῦ ἀφάρτου τόκου μυθεῖς, οὐκ
ἀπέκρινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ταῖς παρθένοις κατὰ τὸν
νόμον ἀποκεκληρωμένου τόπου τὴν ἄγαμον μητέρα,
διδάσκων τοὺς Ἰουδαίους ὅτι παρθένος ἡ κόρη, καὶ
Θεὸς μέγας καὶ Σωτὴρ ὁ ἐξ αὐτῆς τεχνησόμενος Ἰη-
σοῦς Χριστός· ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος, τὸ μεταξὺ τοῦ
ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα. Ἐπεὶ δὲ ἤκουον
ταῦτα, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι βασίλει ὑποχείριους,
ταῦτα μαρτυροῦντα διαχειρίζονται, πρὸς αὐτῷ τῷ
θυσιαστηρίῳ τὸν ἱερέα ἱερουργήσαντες. — Λέγει καὶ
Σεῦρος εἰς τὸ αὐτὸ, ὅτι ἐξ ἀγράφου παραδόσεως
ἱστορήται τοὺς Ἰουδαίους τὸν ἱερέα Ζαχαρίαν τὸν
Ἰωάννου πατέρα ἀνελεῖν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ
θυσιαστηρίου διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἣν καὶ ὁ Νύσσης
ἔφηκεν. Nysseni. Sacerdos erat hic Zacharias, pro-
phetiæ dono ad arcanorum cognitionem manuductus.
Is virginitalis mysterium circa incontaminatum
partum edoctus, non secrevit in templo ab assignato
per legem virginibus loco incorruptam matrem, Judæos
admonens virginem esse hanc puellam, Deumque
magnum ac Servatorem oriturum ex ipsa Jesum
Christum. Erat vero is locus inter templum et altare
intervalum. Ea re audita Judæi, veriti ne regi fi-
erent subditi, virum talia testantem interficiunt, ipso
in altari sacerdote immolante. — Alii etiam

Severus hoc eodem Evangelii loco ex traditione non
scripta narratam esse Judæos sacerdotem Zachariam,
Joannis patrem, occidisse inter templum et altare,
ob eandem quam Nyssenus dixit causam. Nysseni
locus sumitur, nonnullis variatis, ex ejus sermone
de nat. Domini. Tractam autem Severi multo inte-
griorem nos edidimus in tomo decimo AA. class.
p. 432, qui Cyrillum auctorem sibi familiarissimum
sine dubio expilavit. Item nos Script. vet. t. IX,
p. 682, in catena ad Lucam verba protulimus Geome-
træ, qui Zachariam ab Herodis victoribus occisum
ait. Sed enim notissima est Hieronymi sententia
super hac traditione comm. in Math. xiii, 35 :
Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex
quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod
propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicari
adventum. Hoc quia de Scripturis non habet auctori-
tatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.
Ita peremptorio, ut solet, stylo Hieronymus. Sed
tamen cum Cyrillo, et supra scriptis Nysseno Severo
et Geometra, consentiunt antiquissimi Patres a
Calmeto jam citati (præter Jacobi Protoevangelium),
Origenes, Petrus Alex., Tertullianus, Basiliius,
Chrysostomus, Epiphanius; item Juniores Theophy-
lactus et Euthymius. His addit Baronius (qui hanc
opinionem tuetur t. I, an. I. n. 53) etiam Valenti-
nium imp. auctoritatem in epistola apud Theodo-
retum, Hist. lib. iv, 8. Origenis locus Græce exstat
ex catena ms. in ed. Ruzi t. III, p. 845, sed initio
acephalus, quem nos ex cod. A. p. 164, b, ita supple-
vimus. Ἀριγέροϋς. Ζαχαρίαν εὐρίσκειν ἐν ταῖς
Βασιλείαις ἱερέα, φονευθέντα ἐγγὺς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ
θυσιαστηρίου ὑπὸ Ἰωᾶ βασιλέως Ἰούδα· Ἰωσήπος
δὲ ἱστορεῖ, τὸν υἱὸν Βαραχίου Ζαχαρίαν αὐτὸν εἶναι
πατέρα τοῦ Βαπτιστοῦ· οὗ δύνανται γάρ, etc. (hic
sequitur dicta editio.)

σαι τὰς χεῖρας, δεδιότας τὸν ἐκ τῆς αὐτοῦ προφη-
 τείας προσδοκώμενον βασιλέα, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι
 βασιλεῖ ὑποχειρίους μέλλοντι καταδυναστεύειν αὐτῶν. Τὸν οὖν ταῦτα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου
 διαχειρίζονται, πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν ἱερέα
 ἑλθόντα.

(A f. 164 b) Εἰ καὶ δεικτικῶς δὲ λέγει, «ἀπὸ τῆς
 γενεᾶς ταύτης,» οὐχὶ μόνον τάχα που κατασημῆναί
 φασιν τοὺς τότε παρόντας καὶ ἀκρωμένους, ἀλλὰ
 πάντα τὸν φονευτὴν καὶ ἐπὶ τὴν μαιφονίαν πίπτον-
 τα· συντεάζεται γὰρ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον, ὡς ἀδελ-
 φὸν καὶ ὁμογενὲς· κατὰ τὸ· «Αὕτη ἡ γενεὰ ζητούν-
 των τὸν Κύριον.» — «Καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ
 τῆς γενεᾶς ταύτης.»

Ἦρατε τὴν κλειδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ
 εἰσλήθητε, κ. τ. λ.

(A f. 165, B f. 120, C f. 133 b, D f. 48) Κλειδα
 γνώσεως αὐτὸν εἶναι φασιν τὸν νόμον, καὶ τὴν ἐν
 Χριστῷ δικαιοσίην, διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς εἰς
 αὐτόν. Ἦν μὲν γὰρ ὁ νόμος ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ, πλην
 οἱ τύποι διαμορφῶσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ γράφουσιν
 αἱ σκῆαι πολυτρόπως ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.
 Ἄμνός ἐσφάζετο κατὰ τὸν Μωυσέως νόμον· ἡσθιον
 τῶν κρεῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχριον τῷ αἵματι τὰς φλιάς·
 καὶ νεκρῆκασι τὸν ἀλοθρευτὴν. Ἄλλ' αἷμα προβάτου
 κοινῷ οὐκ ἂν ἴσχυεν ἀνατρέψαι θάνατον· ἐμορφῶτο
 δὴ οὖν ὡς ἐν ἀμνῷ Χριστός, τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου
 ζωῆς ὑπομένων σφαγὴν, καὶ σώζειν αἵματι τῷ ἰδίῳ
 τοὺς μετέγοντας αὐτοῦ· πλείστα δ' ἂν τις πρὸς τοῦτο
 λέγοι, δι' ὃν ἔκαστος ἰδεῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ
 τῆς τοῦ νόμου σκιδᾶς γραφόμενον. Ἐφη δὲ που καὶ
 αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις προσλαλῶν· «Ἔστιν ὁ κατηγο-
 ρῶν ὑμῶν Μωυσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίζατε. Εἰ γὰρ
 ἐπιστεύετε Μωυσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ
 ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε.» Καὶ πάλιν· «Ἐρευνᾶτε τὰς
 Γραφάς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν,
 καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ περὶ ἐμοῦ μαρτυροῦσαι· καὶ οὐ
 θέλετε ἔλθειν πρὸς με ἵνα ζωὴν ἔχητε.» Ἄπας γὰρ
 λόγος τῆς θεοπνεύτου Γραφῆς εἰς αὐτὸν ὄρεξ, καὶ
 ἐπ' αὐτῷ συντείνεται. Ἔδει δὴ οὖν τοὺς καλουμένους
 νομικοὺς, ἅτε δὴ τὸν Μωυσέως πολυπραγμονοῦντας
 νόμον, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν οὐκ ἠγνωστότας
 φωνὰς, ἀνοίγειν τρόπον τινὰ τοῖς Ἰουδαίῳ δῆμοις
 τὰς τῆς γνώσεως θύρας. Παιδαγωγεῖ γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ
 Χριστὸν, ἀποφέρει δὲ εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ
 τῶν ἁγίων προφητῶν εὐσεβῆ κηρύγματα. Ἀλλὰ τοῦτο
 μὲν οὐ πεπράχασιν οἱ καλούμενοι νομικοὶ· ἐκ δὲ τῶν
 ἐναντίων, ἦραν τὴν κλειδα τῆς γνώσεως· ἵνα τὴν διὰ
 νόμου χειραγωγίαν ἐνοήσῃ, ἦτοι τὴν πίστιν, δῆλον δὲ
 ὅτι τὴν εἰς Χριστόν· προσγίνεται γὰρ διὰ τῆς πί-
 στεως, τῆς ἀληθείας ἡ γνώσις. Καὶ γούν ὁ προφήτης
 Ἦσαίας οὕτω ποῦ φησι· «Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε,
 οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε.» — «Χωρὶς γὰρ πίστεως, ἀδύνατον
 εὐαρεστήσαι ποτε.» Ἦραν τοίνυν οἱ νομικοὶ τὴν κλειδα
 τῆς γνώσεως· οὐ γὰρ εἶλον πιστεύσαι τινας εἰς τὸν
 τῶν ἁγίων Σωτῆρα Χριστόν. Τεθαυματουργῆκε πολυ-
 ττρόπως· οἱ δὲ, καίτοι θαυμάσαι δέον ἐπὶ τούτοις αὐ-

A interemerunt, dum apud ipsum altare rem sacraui
 utpote sacerdos operabatur.

μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου
 εἰρουργήσαντα [al. codd. εἰρουργήσαντες.

V. 51. *Utique dico vobis, requiretur ab hac gene-
 rationis.*

Etiamsi demonstrative dicit « ab hac genera-
 tione, » haud fortasse tamen significari ab eo dici-
 mus praesentes tantummodo atque auditores, sed
 homicidam quemlibet, et sanguinis effusi reum :
 nam simile cum simili collocatur, ut fraternum at-
 que homogeneum, juxta illud : « Haec est generatio
 quaerentium Dominum ». Et illud : « Et custodies
 nos a generatione hac ». »

V. 52. *Tulistis clavem scientiae, ipsi non intro-
 istis, etc.*

Scientiae clavem dicimus ipsam esse legem, et in
 Christo justificationem, per fidem videlicet in ip-
 sum. Sane in umbra typoque lex versabatur, verum-
 tamen veritatem typi figurant, umbræque multi-
 modis depingunt nobis Christi mysterium. Agnus
 mactabatur secundum Moysis legem : carnes ejus
 comedebant, et limina sanguine ungebant ; atque
 ita exterminatori superiores fuerunt. Atqui com-
 munitis oviculæ cruor necem arcere haud potuisset ;
 ergo figurabatur in agno Christus, pro mundi vita
 caedem sustinens, proprioque sanguine participes
 sui salvans. Plurima quispiam addere posset, ex
 quibus cognoscere licet Christi sacramentum a legis
 umbra delineatum. Dixit autem alicubi Christus
 ipse Judæos alloquens : « Est qui vos accusat Moy-
 ses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moysi,
 crederetis et mihi ; de me enim ille scripsit ». Et
 mox : « Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in
 ipsis vitam æternam habere : et ipsæ sunt, quæ te-
 stimonium perhibent de me ; nec vultis venire ad
 me, ut vitam habeatis ». Tota enim inspiratæ
 Scripturæ oratio ipsum designat, et in eumdem col-
 lineat. Debebant ergo sicut dicti legisperiti, eum qui
 in Moysis lege studium collocaverant, nec sancto-
 rum prophetarum oracula ignorabant, sperire quo-
 dammodo Judaicis turbis scientiæ januam. Nam lex
 ad Christum instituit, atque ad 286 ipsius cogni-
 tionem deducunt sanctorum prophetarum piæ præ-
 dicationes. Verumtamen haud hoc faciebant sicut dicti
 legisperiti, sed e contrario scientiæ clavem abstu-
 lerant ; quibus in verbis intelligere debes legis di-
 sciplinam, sive fidem, eam scilicet quæ erga Chri-
 stum est. Namque a fide veritatis cognitio provenit.
 Quapropter Isaias propheta dicit : « Nisi crediderit-
 is, non intelligetis ». Nam « sine fide impossi-
 bile est placere unquam (Deo 85.) » Abstulerant itaque
 legisperiti scientiæ clavem, quia non sinebant quem-
 quam communi Servatori Christo credere. Is multi-
 modis prodigia edidit ; illi vero, cum idcirco eum
 admirari debuissent, miraculis maledicebant, popu-
 loque sibi subjecto scandalum creantes, dicebant :

⁷⁷ Psal. xxiii, 6. ⁷⁸ Psal. xi, 8. ⁷⁹ Joan. v, 45.

⁸⁰ Joan. v, 59. ⁸¹ Isa. vii, 9. ⁸² Hebr. xi, 6.

« Hic dæmonia non ejicit, nisi in Beelzebul princepe dæmoniorum. » Viden' quomodo scientiæ clavem auferabant? Docebat in synagogis, patefaciebat audientibus bonam et perfectam beneque placentem Patris voluntatem: illi vero ne has quidem doctrinas ejus sine vituperio esse sinebant. Inclamabant enim turbis: « Dæmonium habet, et insanit: cur eum auditis? » Vere itaque abstulerant scientiæ clavem; ipsi non sunt ingressi et alios item ingressu prohibuerunt.

Ἦσαν οὖν, κατὰ τὸ ἀληθές, τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσηλθόν, κερκωλύκασι δὲ καὶ ἐτέρουσ.

V. 53. *Cæperunt Scribæ ac Pharisei graviter insistere, et os ejus circa multa provocare.*

Ægre ferentes se coargui, cæperunt, inquit, vehementer ei insistere. Porro insistere hic valet urgere, irasci, stomachari. Nitebantur etiam, inquit, ejus os provocare. Quid vero rursus est hic *os provocare*? Exigebant scilicet, ut subito ac propemodum inconsiderate callidis ipsorum questionibus responderet, existimantes eum sine dubio succubitorum, atque aliquid tumultuarie dicturum quod calumniam non effugeret. Sed enim Deum esse nesciebant, imo eum superbe contumelioseque spernebant. Propterea Christus familiares suos, id est discipulos, ut ab illis caverent admonerat. Audi igitur:

287 CAP. XII.

V. 1. *In primis cavete a Phariseorum fermento.*

Ab hoc nimirum cavere discipulos suos Dominus vult; *fermentum* hoc loco dicens hypocrisim. Est enim Deo invisæ res: et ea quidem ad breve quantumque tempus latitat, verumtamen foras excidit, et quidem haud longo tempore post. Nam quod Dei oculum nullus actus noster vel dictum latere queat, demonstravit, dicens: « Nihil est opertum, quod non revelabitur. » — Omnis enim sermo noster, et omnis actus, die judicii manifestus erit. Vana est ergo hypocrisis; sed oportet nos veros adoratores videri. — Fortasse etiam secundum superiorem sententiam docet, omnia nostra clam dicta et facta patere omnituenti Deo, et aliis quoque revelatum iri (1).

V. 4. *Dico autem vobis amicis meis: ne terreamini ab his qui occidunt corpus.*

Ad spiritalem fortitudinem instruit amatores suos. « Dico enim, inquit, vobis amicis meis. » Haud

⁸³ Joan. x, 20.

(1) Hoc loco apud catenam D. Thomæ sequuntur næc. « CYRILLUS. Quoniam gemina est causa perfidiæ, quæ aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu nascitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: *Dico autem vobis amicis,* » etc.

(2) Vocabulum πρώτον reapse in codice A, et aliis, inter verba sacri textus rubris litteris scribitur, non

Α τὸν, διέσυρον τὰς θεοσημείας, καὶ τοὺς ὑπὸ χειρὸς λαοὺς σκανδαλίζοντες, ἔφασκον· « Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. » Ὁρᾷς ἐν τούτοις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως ἀφροντας; Ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, φανερόν καθίστη τοῖς ἀκρωμαμένοις τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον καὶ εὐάραστον· οἱ δὲ καὶ ταύτας αὐτοῦ τὰς μυσταγωγίας οὐκ ἀμωμήτους ἀφέντες εὐρίσκονται· προσεφώνουν γὰρ τοῖς ὄχλοις· « Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τί ἀκούετε αὐτοῦ; »

Ἦρξαντο οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι δεινῶς ἐνέχειν καὶ ἀποστοματίζειν αὐτὸν περὶ κλεῖδων.

(A f. 165 b). Ἀσχάλλοντες πρὸς τοὺς ἐλέγχους, ἤρξαντο, φησι, δεινῶς ἐνέχειν αὐτῷ. Τὸ δὲ ἐνέχειν, ἀντὶ τοῦ ἐγκεῖσθαι καὶ ἐγκοτεῖν ἤτοι δυσμ[ε]ταίρειν ἐστίν. Ἐπεχείρουν δὲ αὐτόν, φησι, καὶ ἀποστοματίζειν περὶ πολλῶν. Καὶ τί πάλιν τὸ ἀποστοματίζειν ἐστίν; Ἀπήτουν ἐκ τοῦ παραχρήμα καὶ οἰοῦν ἀκροῦσι πρὸς τὰς πανούργους αὐτῶν ἀποκρίνεσθαι πύσεις, οἰηθέντες ὅτι διαπισεῖται πάντως, καὶ λαλήσει τι τῶν ὅσα ἐστὶν οὐκ ἐξω διαβολῆς· ἀλλ' οὐκ ἤδεσαν ὄντα Θεόν, μᾶλλον δὲ καταφρονηταὶ γεγόνασιν, ἀλαζόνες καὶ ὕβρισται· ταῦτητοι Χριστὸς τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις, ἤγουν μαθηταῖς, φυλάττεσθαι ἀπ' αὐτῶν παρηγγύα· ἄκουε γοῦν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Πρώτον (2) προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

(A f. 165 b) Ἀφ' ἧς καὶ προσέχειν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος βούλεται· ζύμη ἐν τούτοις, τὴν ὑπόκρισιν λέγων (3)· θεοστυγές γὰρ τὸ χρῆμα· καὶ λανθάνει μὲν ἐσθ' ὅτε βραχὺ, πλὴν διαπίπτει, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Ὡς γὰρ οὐκ ἐνεστι λαθεῖν τὸν τῆς Θεότητος ὀφθαλμὸν τὰ παρ' ἡμῶν δρώμενα, διέδειξεν εἰπὼν· « Οὐδὲν δὲ συγκαλυμμένον ἐστίν, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται. » — (A f. 165 b, C f. 133 b) Ἄπας γὰρ ἡμῶν λόγος καὶ πᾶν ἔργον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔσται φανερόν· περιττὴ τοιγαροῦν ἡ ὑπόκρισις· δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀληθινούς ὄρασθαι προσκυνητάς. — (A f. 165 b) Ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὴν προτέραν ἐπιβολὴν διδάσκει, ὅτι τὰ κρυφῆ παρ' ἡμῶν καὶ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, δὴλα ἔσται τῷ πάντα ὄρωντι ὀφθαλμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκκαλυφθήσεται.

Ἄγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα.

(A f. 165 b, B f. 120 b, C f. 134) Εἰς πνευματικὴν εὐανδρίαν ἀλείφει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

autem nigris in Cyrilli contextu.

(3) Ex hac glossa videtur Cyrillus non legisse in sacro textu ἤτις ἐστὶν ὑπόκρισις, quæ verba reapse desunt in parallelis Matth. xvi, 6, et Marc. viii, 15. Sed tamen, quidquid sit de Cyrilli lectione, verba hæc constanter occurrunt in Lucæ codicibus Græcis atque Latinis.

« Λέγω γὰρ ὑμῖν, φησί, τοῖς φίλοις μου. » Οὐχ ἅπασιν ὅν ἀπλῶς πρόποι ἄν, ὡς ἔοικεν, ὁ περὶ τούτων λόγος· ἐκαίνοις δὲ μᾶλλον, οἷς ἂν ἐνυπάρχον ὄρωτο τὸ ἐξ ὅλης καρδίας ἀγαπᾶν αὐτόν· οἷς καὶ ἀρμόζει λέγειν· « Τίς ἡμᾶς χωρῖσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ τυμνότης, ἢ μάταια; » Οἱ γὰρ μὴ τοιοῦτοι, εὐπαρακόμιστοι λίαν εἰσὶν, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἐτοιμότεροι· οἱ δὲ κατὰ αὐτὰ φρονούντες αὐτῷ, καὶ τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ κατακολουθεῖν σπουδάζοντες, φαίεν ἂν μετὰ τοῦ θεσπιστοῦ Πέτρου· « Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, καὶ ὑμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἔνοιαν ὀπίσασθε. » Ἐθελοντὴς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε θάνατον, ὡς ἀπαράβλητον ἔχων τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην. Ἀκηκόαμεν γοῦν λέγοντος αὐτοῦ ἐναργῶς· « Μαίζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις ἦ ἢ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Εἶτα πῶς οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀποπτωμάτων, μὴ ὡσπερ τι τῶν ἀναγκαιοτάτων ὀφλημάτων ἐκτίσαι Χριστῷ ὅπερ ἐλάθοντες παρ' αὐτοῦ; Χρὴ δὲ καὶ ἐτέρως ζωῆς ἡμᾶς ὄντας ὑπαπιστάς, μὴ δεδιέναι τὸν θάνατον, ἀπομιμῆσθαι δὲ μᾶλλον τῶν ἀγίων Πατέρων τὴν πίστιν. Προσεκόμενον ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ τὸν μονογενῆ πειραζόμενος, φημί δὲ τὸν Ἰσαὰκ, λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται ὁ Θεός. Ποῖον οὖν ἔσται καθ' ἡμῶν τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα, καταργούσης αὐτὸν τῆς ζωῆς (1);

Προσενθυμῆσθαι δὲ τούτοις κάκεινο προσήκει· εὐρίσκονται γὰρ διὰ πόνων οἱ στέφανοι· καὶ ἄνθρωποι μὲν μέχρι σώματος ἐκτείνουσι τὰς ὀργὰς, καὶ πέρασ αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλῆς, ὁ τῆς σαρκὸς θάνατος· Θεοῦ δὲ κολάζοντος, οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς ἢ ζημία στήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνυποφέρεται ταῖς αἰκίαις ἢ ἀθάνατος [α. l. codd. ἀθλία] ψυχῆ. Οὐκοῦν εἰσὶτω μᾶλλον ὁ μετ' εὐκλείας θάνατος, εἰς ἀρχὰς ἡμᾶς ἀναφέρων ἀτελευτήτου ζωῆς, ἡτοιμασμένων πάντως που καὶ τῶν ἐκ θείας φιλοτιμίας ἀγαθῶν. — (A f. 165 b, A f. 166) Ἴνα δέ τι καὶ ἕτερον ἐπικούρημα ταῖς ἡμετέραις χαρίσιν διανοίαις, προστέθεικεν ἀναγκαίως· « Οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; καὶ ἐν [δ'] ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » — (A f. 166, B f. 124, C f. 134) Προσέπηγαγε δὲ ὅτι καὶ « Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἡριθμῆνται. » Ὅραξ ὅσην ποιεῖται πρόνοιαν τῶν ἀγαπώντων αὐτόν; Εἰ γὰρ μέχρι τῶν οὕτως εὐτελεστάτων ἐκτείνεται, καὶ οἷον κάτεισιν ἐπὶ τὰ πάντων μικρότατα τῶν ζώων, πῶς ἂν ἐπιλάβοιτο τῶν ἀγαπώντων αὐτόν, ἢ ἀγνοήσει τι τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς, ὅς γε τοσαύτην αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ὡς ἕκαστα τῶν κατ' αὐτοῦ εἰδέναι λεπτῶς, καὶ οἷον ἡριθμημένας ἔχειν

¹¹ Rom. viii, 35. ¹² I Petr. iv, 1. ¹³ Joan. xv, 13.

(1) Male profecto se habet hic locus in Latina Corderii catena. Nam primo in mendose legit δειγμα pro δεῖμα; deinde et reliqua pervertit sic: *Quale igitur erit nobis mortis iudicium, vita ipsa contemplata.*

A cunctis illaque congruere videtur sermo huiusmodi; sed iis, a quibus illum toto corde diligi exploratum erat. Quos etiam decet dicere: « Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia?, an persecutio? an nuditas? an gladius? » Nam qui ita non sunt comparati, valde sunt volubiles, atque ad apostasiam promptiores. At illi qui suam cum illo voluntatem conformarunt, ejusque vestigiis insistere studuerunt, utique dicent cum divo Petro: « Christo passo in carne pro nobis, et vos pro ipso eadem cogitatione armemini ». Sponte enim pro nobis necem pertulit, propter suam incomparabilem erga nos charitatem. Quare audivimus dicentem ipsum: « Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis ». Quidni ergo sit absurdissimum, Christo non reddere, tanquam debitam apprime gratiam, id quod ab eo prius accepimus? Alioquin etiam curandum est ne, dum vitæ tutelam gerimus, mortem expavescamus, sed imitemur potius sanctorum Patrum fidem. Obtulit patriarcha Abrahamus unigenitum tentatus, Isaacum dico, secum reputans posse Deum a mortuis quoque suscitare. Quinam ergo jam nobis supersit mortis timor, postquam eam vita exstinxit?

Simul et illud cogitare par est, inveniri labore coronas. Et homines quidem, usque dum manet corpus, iras suas intendere; sinemque illis nos persequendi carnis interitum fieri; verumtamen Deo puniente, haud usque ad carnem tantummodo tendi poenam, sed et immortalem ipsam supplicii animam irretiri. Ergo obvieniatur potius bona cum fama interitus, qui nos ad sempiternæ vitæ initium transferat, ubi omnino parata est a divina liberalitate felicitas. — Ut autem aliud quoque suppedicaret mentibus nostris solamen, necessario addidit: « Nonne quinque passeress veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo (2)? » Subdidit etiam: « Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. » Viden' quantam gerat curam diligentium se? Nam si ad hæc usque vilissima extenditur, sequæ ad minutissimos animantes inclinat, qui fieri potest ut eum amatorum suorum capiat oblivio, vel rem ullam ad eos pertinentem ignoret? qui sane tantam circa illos providentiam gerit, ut singula ipsorum negotia accurate sciat, et eorumdem, ut ita dicam, capillos numeratos habeat. Vel igitur in tentationem non sinet incidere, vel sapiente consilio id sinet ut **289** patientia inlarescamus. Nam

(2) Paulo hic plura apud Corderium in catena Latina. « Destituuntur siquidem jure meritoque peccatores Dei memoria et cura. Contra vero Deo cordi est, accurate nosse sanctorum vitam. »

qui in laqueum incurrere permittet, idem sine dubio vim quoque evadendi suggeret (1). Α αὐτῶν τὰς τρίχας; Ἦ γὰρ οὐκ ἴασαι πεσεῖν εἰς πειρασμὸν, ἢ γοῦν οἰκονομικῶς, ἵνα παθόντες; εἰδοκιμῶμεν· ὁ γὰρ εἰς παγίδα πεσεῖν ἐπιτρέψας, χορηγήσαι πάντως τὸ δύνασθαι διενεργεῖν.

V. 8. *Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, etc.*

Age jam, quisnam sit Christum confitens, vel quomodo hunc quispiam recte constibitur, ante omnia cognoscere par est. Scribit itaque nobis sapientissimus Paulus : « Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in caelum? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope te est verbum in ore tuo, et in corde tuo; hoc est verbum fidei, quod praedicamus. Quia si confitearis ore tuo Dominum Jesum, et corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem⁸⁷. » Totum his verbis Christi sacramentum egregie explicat. Oportet enim primo eum qui apparuit ex Deo Patre Filium, unigenitum ex ejusdem substantia Deum Verbum, Dominum omnium confiteri; non quasi exterius et attributam oblinuerit dominationem, sed quia ita suapte natura vereque se habet, haud secus quam Pater. Deinde credendum est quod Deus illum a mortuis suscitaverit, humanam scilicet, et in carne propter nos passum : sic enim a mortuis resurrexit. Dominus est ergo, ut dixi, Filius; idemque non comparandus cum aliis, quibus dominationis appellatio donativa fuit et attributa. Solus quippe Dominus naturalis est, qui est super omnia creata Deus Verbum. « Unus enim Dominus Jesus Christus, per quem omnia⁸⁸. » At ne Pater quidem dominiu excluditur, quandoquidem naturalis est Deus : neque item Filius a deitate excidit, quoniam naturaliter Dominus est. Uni autem divinae ac supra omnia substantiae inest, ut sit plane libera, et omni servitutis jugo expers; habeat autem **290** potius creaturam omnem pedibus serviliter suppositam. Propterea etiamsi factum homo aequae ac nos unigenitum Dei Verbum, quantum attinet ad humanam conditionem, sub jugum servitutemque redactum, solvit quidem Judaeis publicanis secundum legem Moysis didrachma pro suae humanationis ratione, non tamen haerentis sibi majestatis splendorem celavit. Interrogavit enim beatum Petrum : « Reges terrae, a quoniam censum sumunt vel tributa? a filiisne suis, an ab alienis? Dicente illo : Ab alienis : Ergo, inquit, liberi illi sunt⁸⁹. » Dominus est igitur propria natura Filius, utpote liber. Hoc idem rursus nos docuit sapiens Paulus, ita scribens : « Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu⁹⁰. » Et paulo ante : « Dominus autem Spiritus, inquit, est. Ubi

Πᾶς ὃς ἀν ὁμολογήσῃ ἐν ἔμοι ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κ. τ. λ.

(A f. 166, B f. 121) Ἄλλὰ τίς ἀν εἴη λοιπὸν ὁ Χριστὸν ὁμολογῶν, ἢ καὶ ὅπως ἀν τις αὐτὸν ὁμολογήσειεν ὀρθῶς, πρὸ γε τῶν ἄλλων ἀξιὸν ἰδεῖν. Γράφει τοίνυν ἡμῖν ὁ πάνσοφος Παῦλος : « Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου : Τίς ἐπιθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐξαγαγεῖν. Ἄλλὰ τί λέγει; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστίν ἐν τῷ στόματι σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τουτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν; ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματι σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δεκασιούνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. » Ὅλον ἐν τούτοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὐ μάλα διερμηνεύεται. Χρῆ γὰρ πρότερον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότα Ἰδὸν, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μονογενῆ Θεὸν Λόγον, Κύριον τῶν ὅλων ὁμολογεῖν· οὐχ ὡς ἐξωθεν καὶ εἰσχεκριμένην λαχόντα τὴν κυριότητα, ἀλλ' ὄντα τοῦτο κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατὴρ· εἴθ' οὕτω πιστεύειν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐνανθρωπήσαντα δηλονότι καὶ σαρκὶ παθόντα δι' ἡμᾶς· ἐγήγερται γὰρ οὕτως ἐκ νεκρῶν. Κύριος οὖν, ὡς ἔφη, ὁ Υἱὸς, ἀσύντακτος τοῖς ἄλλοις, οἷς τὸ τῆς κυριότητος ὄνομα δοτὸν καὶ εἰσχεκριμένον· μόνος γὰρ Κύριος κατὰ φύσιν, ὁ παντὸς ἐπέκεινα γενετοῦ Θεὸς Λόγος· « Εἰς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. » Ἄλλ' οὐτε τοῦ εἶναι Κύριος ὁ Πατὴρ ἐξω κείσεται, Θεὸς ὢν φύσει· οὐτε μὴν ὁ Υἱὸς ἀπολισθήσειεν ἀν τοῦ εἶναι Θεός· Κύριος γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν· ἐνεστί δὲ μόνῃ τῇ θεῖα τε καὶ ἀνωτάτω πασῶν οὐσίᾳ, τὸ εἰσάπαν ἐλεύθερον, καὶ τὸ ἐξω κείσθαι ζυγοῦ καὶ δουλείας, ἔχειν δὲ μάλλον ὑπὸ πόδας δουλοπρεπῶς τὴν κτίσιν ὑποκειμένην· διὰ τοῦτο, καίτοι γενόμενος καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τὸ γε ἔχον εἰς ἀνθρωπότητος μέτρον, ὑπὸ ζυγᾶ καὶ δουλείαν ἐνηνεγμένος, συνετέλεσε μὲν τοῖς Ἰουδαίων δασμολόγοις κατὰ τὸν Μωυσῆως νόμον τὸ διδραχμον οἰκονομικῶς, οὐκ ἐκρυψε δὲ τῆς ἐνούσης δόξης αὐτοῦ τὸ περιφανές. Ἦρετο γὰρ τὸν μακάριον Πέτρον : « Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνοος λαμβάνουσι κῆνσον ἢ τέλη; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; Εἰπόντος δὲ ὅτι ἐκ τῶν ἀλλοτρίων· Ἄρα γε, φησὶν, ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί. » Κύριος οὖν κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, ὡς ἐλεύθερος. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ σοφὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς : « Ἥμεῖς δὲ πάντες ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύμα-

⁸⁷ Rom. x, 6-10. ⁸⁸ I Cor. viii, 6. ⁸⁹ Matth. xvii, 24. ⁹⁰ II Cor. iii, 18.

(1) In Latinis catenis D. Thomae et Corderii additur fragmentum, hoc loco ponendum. « CYRILLUS.

Mystice autem caput quidem hominis est intellectus, capilli vero cogitationes quae patent Deo. »

τος. » Καὶ μικρὸν ἀνωθεν· « Ὁ δὲ Κύριος, τὸ Πνεῦμά Α αὐτὸν ἐστιν. Οὐ δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἔχει ἐλευθερίαν. » Ἄθρει δὴ ὅπως τὸν Κύριον τὸ Πνεῦμα εἶναι φησιν· οὐχ ὡς ἐν υἱότητι (Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐχ Υἱός), ἀλλ' ὡς ὁμοούσιον τῷ Υἱῷ, Κυρίῳ τε ὄντι καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ταυτότητι φυσικῇ πρὸς ἐλευθερίαν τὴν θεοκρετῆ μαρτυρούμενον. Ὅς ἂν οὖν ὁμολογήσῃ Χριστὸν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὡς Θεὸν δηλονότι· καὶ Κύριον, ὁμολογηθήσεται παρ' αὐτοῦ ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Ποῦ δὲ καὶ ὅπως; Ἡ πάντως κατ' ἐκείνου καιροῦ, καθ' ὃν ἐξ οὐρανοῦ καταβήσεται μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος· ἐκεῖ στεφανοῖ τὸν γνήσιον ὁμολογητὴν· ὁ γὰρ μὴ ἕτεροι, τοῦτέστιν οἱ ἀρνησάμενοι τε καὶ ἀτιμάσαντες, ἀρνηθήσονται· μονονοῦχι λόγοντος τοῦ Κριτοῦ αὐτοῖς τὸ Β διὰ προφητῶν ἁγίων ἐπὶ τισιν εἰρημένον· Καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· « Τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται· εἰς κεφαλὴν σου. » Ἀρνήσεται δὲ αὐτοῦ, ἐκεῖνο λέγων· « Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας· οὐκ οἶδα ὑμᾶς. » Καὶ τίνες ἂν εἴεν οὗτοι; Πρῶτον μὲν οἱ, διωγμοῦ καταλαβόντος, τὴν πίστιν ἀποβαλόντες· ἀρνοῦνται δὲ αὐτὸν ὁμοίως αἰρετικῶν παῖδες καὶ διδάσκαλοι, Ἀρειανοὶ τε καὶ τῆς Νεστορίου κενοφωνίας οἱ μαθηταί.

Πᾶς δὲ ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, κ. τ. λ.

(A f. 167, B f. 121 b) Πῶς δὴ ἄρα καὶ τοῦτο νοεῖσθαι προσήκει; Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο βούλεται δηλοῦν ὁ Σωτῆρ, ὅτι εἰ λέγοιτό τις λόγος ὑβριστικὸς κατὰ ἀνθρώπου κοινὸν πρὸς ἡμῶν, ἄφρονι ἐξεί μετανοήσας, δυσχερείας ἡμῖν ἀπάσης ὁ λόγος ἀπήλλακται· ἀγαθὸς γὰρ ὢν φύσει Θεός, αἰτιματῶν ἐλευθεροῖ τοὺς μετανοοῦντες ἐλομένους· εἰ δὲ ἐπ' αὐτὸν ὁ λόγος ἐρχεται τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν, πῶς ἀνεύθυνος ἦ καὶ ἐξ ὡδίκης, ὁλόγον εἰς ἐ[α]υτὸν εἰπών; Φαμέν οὖν, ὅτι, ὅταν τις οὕτω τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐκμεμαθηκώς, οὕτε μὴν ἐγνωκώς, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, καθῆκεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ κεχρημάτικεν ἄνθρωπος, εἴπη τι περὶ αὐτοῦ τῶν μετρίων, καὶ ὅσα συγγνώμης ἐστὶν ἀξία, ταῦτα ὁ Θεὸς ἀφήσῃ τοῖς ἐξ ἀγνοίας ἡμαρτηκόσιν. Οἶδόν τί φημι· Ἐφη ποῦ Χριστός· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ· ἀγνοήσαντες δὲ τινες τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπον εἶναι κοινὸν οἰθηθέντες αὐτὸν, ἐφασκον· « Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει, ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; » Καὶ πάλιν· Εἰστήκει ποτὲ μυσταγωγῶν ἐν Συναγωγῇ, καὶ τεθαύμασται μὲν παρὰ πάντων, τινὲς δὲ, φησιν, ἔλεγον· « Πῶς οὗτος γράμματα οἶδε, μὴ μεμαθηκώς; » Ἠγνόησαν γὰρ ὅτι πάντες ἔκειντο ἐν αὐτῷ ὡς θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. Ταῦτα συγγνώμης ἀξία, ὡς ἐξ ἀγνοίας ἀτημελῶς εἰρημένα. Τοῖς γὰρ μὴ εἰς αὐτὸ τὸ Θεῖον βλασφημήσαντι, ἀδιάφυκτος

A autem Spiritus Domini, ibi libertas⁹¹. » Observa autem, quomodo Dominum Spiritum esse dicit; non quasi ex genitura: Spiritus enim est, non Filius: sed quia consubstantialis est Filio Domino ac libero, et ob eandem naturam libertate frui Deo digna comprobatur. Quicumque igitur confessus fuerit Christum coram hominibus, ut Deum ac Dominum, hunc vicissim Christus coram angelis Dei confitebitur. Ubinam vero et quomodo? Sine dubio eo tempore quo de caelo stipantibus sanctis angelis cum Patris majestate descendet, in hujus saeculi fine. Tunc sincerum suum confessorem corona donabit: cæteri autem, id est qui negarunt et dehonestarunt, negabuntur, dicente illis propemodum iudice illas a sanctis prophetis de quibusdam dicta verba: Sicut egisti, ita fiet tibi: « Retributio tua in caput tuum revertetur⁹². » Negabit illos ita dicens: « Discedite a me, operadores iniquitatis; nescio vos⁹³. » Quinam vers erunt hi? Primum quidem illi qui incumbente persecutione fidem abjecerint. Sed negant Christum hæreticorum quoque discipuli ac magistri, Ariani nimirum et vanæ Nestorii doctrinæ asseclæ.

291 V. 40. Omnis qui dicit verbum in Filium hominis, etc.

Quomodo hoc etiam intelligendum est? Nam si hoc significare vult Servator, quod si quis dicatur contumeliosus adversus communem hominem sermo, veniam quisque impetrabit poenitens; profecto omnis hinc tollitur difficultas. Bonus enim naturaliter Deus culpa quemlibet absolvit, qui poenitere voluerit. Quod si de ipso hic textus Servatore omnium Christo loquitur, quomodo innocuus impunitusque erit, qui verba adversus ipsum jactaverit? Dicimus ergo, quod quandiu aliquis virtutem mysterii Christi non didicerit, neque adhuc cognoverit, illam qui Deus naturaliter erat, ad nostram se conditionem demisisse, hominemque exsistisse; is, inquam, si quid moderatum dixerit, atque eorum ex numero quæ venialia sunt, hæc Deus dimittit ignorantem peccantibus. Exempli causa, dixit aliquando Christus: « Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi, et vitam mundo do⁹⁴; » quidam vero gloriam ejus nescientes, et communem hominem existimantes, aiebant: « Nonne hic est fabri filius, cujus nos patrem ac matrem novimus? Quomodo ergo dicit se de caelo descendisse⁹⁵? » Et rursus: Dum aliquando in Synagoga docens perstaret et omnibus admirationi esset, quidam, inquit Scriptura, dixerunt: « Quomodo hic Litteras scit, cum non didicerit⁹⁶? » Nesciebant enim cunctos in eo esse absconditos sapientiæ scientiæque thesauros⁹⁷. Hæc veniam merebantur, tanquam inscienter incuriosaque dicta. Verumenimvero his

⁹¹ II Cor. III, 17. ⁹² Abd. 15. ⁹³ Luc. XIII, 27. ⁹⁴ Joan. VI, 51. ⁹⁵ Joan. VI, 42. ⁹⁶ Joan. VII, 15. ⁹⁷ Coloss. II, 5.

qui deitatem blasphemaverint, inevitabile iudicium A erit, et perpetua pœna, tum in hoc mundo tum etiam in futuro. Spiritum vero his verbis designat nou illum sanctum tantummodo, sed totam deitatis naturam. Nam dixit alio loco Servator, Deum esse spiritum⁹⁹. Ergo quæ sit in Spiritum blasphemia, ea in totam tendit supremam substantiam. Una enim Deitatis natura in sancta et adorabili intelligitur Trinitate (1).

292 V. 11. *Nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis.*

Hoc injecto timore Dominus, comparatisque auditoribus suis, ut strenue iis resistent qui a vera fidei confessione desciverint, de reliquo securus esse jubet, id est de defensionis ratione. Namque iis, qui fideliter amanterque se gerunt, idoneos B suppeditat Spiritus sermones, magistri instar intus inhabitans.

V. 14. *Quis me constituit iudicem aut divisorem super vos?*

Sane constitutus fuit a Deo Patre Filius, cum inter nos apparuit, princeps et rex super Sion monte sancto ejus, juxta Psalmistæ effatum⁹⁹. Quid autem egregium factururus, mox ipse explanat: Adsum quippe, inquit, prædicans præceptum Domini. Quodnam porro hoc est? Vult nos Dominus noster, utpote virtutis amans, a tereno omni ac temporali negotio secedere, neque cum fratribus contendere, sed ipsis potius cedere, etamsi ii forte contra jus nostrum agere velint: namque « Ab eo qui tua, inquit, aufert, ne repetas¹. » Sed illorum potius C sollicitos esse jubet, quæ animæ salutis utilia ac necessaria sunt. His qui ita vivere consueverint, leges Christus statuit, quibus illustres spectabilesque fient. Ait ergo: « Ne possideatis argentum, neque aurum, neque duas tunicas, neque peram, neque in zonis vestris æs². » Et rursus: « Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum indeficientem in cœlis³. » Et adhuc, cum ad eum accedens adolescens quidam interrogasset, « Quid faciens vitam æternam possidebo? Vade, inquit, vende omnia quæ habes, et da pauperibus⁴. » Iis itaque qui docilem mentis suæ cervicem præbent, et impendit curam, et fert leges, et cœlestem hæreditatem dividit, et spirituales benedictiones distribuit. Verumtamen iis, qui terrena tantum sapiunt, merito dicit: « Quis me constituit principem aut divisorem super vos? » Sic ergo hominem illum reject, uti molestum, nihilque eorum, **293** quæ oportebat, discere volentem. Neque nos non monitos dimittit; sed idonea occasione capta, sermonem continuat, et tantum non protestatur:

V. 15. *Dixitque ad illos: Videte, et cavete ab omni avaritia, etc.*

⁹⁹ Joan. iv, 24. ⁹⁹ Psal. ii, 6. ¹ Luc. vi, 29. ² Matth. x, 9. ³ Luc. xii, 33. ⁴ Matth. xix, 6.

(1) In catena D. Thomæ additur. « CYRILLUS. Quod si creatura esset Spiritus sanctus, non autem de divina substantia Patris et Filii, qualiter acta in eum

ή δίκη, και διηνεκής ή κόλασις και έν τῷδε τῷ κόσμῳ, και έν τῷ μέλλοντι. Πνεῦμα δέ φησιν έν τούτοις, οὐχι μόνον τῷ ἁγίῳ, ἀλλά γάρ τήν ὅλην τῆς Θεότητος φύσιν. Ἐφη δέ πῶς και αὐτός ὁ Σωτήρ, ὅτι πνεῦμα ὁ Θεός· οὐκοῦν ή κατά τοῦ Πνεύματος βλασφημία, καθ' ὅλην ἄν γένοιτο τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας· μία γάρ ή τῆς Θεότητος φύσις έν ἁγίῳ και προσκυνητῇ νοεῖται Τριάδι.

Μή μεριμνᾶτε πῶς ή τι ἀπολογήσεσθε.

(A f. 170) Τοσοῦτον ἐπαρτήσας τὸν φόβον ὁ Κύριος, και παρασκευάσας εἰς τὸ γεννικῶς ἀνθίστασθαι τοῖς ἀφιστάσι τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, περὶ τῶν ἄλλων κελεύει μή μεριμνᾶν, τουτέστι περὶ ἀπολογίας· διέτι τοῖς πιστῶς και ἀγαπητικῶς διακειμένοις ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα τοὺς προσήκοντας λόγους, ὡσπερὲ διδάσκαλος ἐνδὸν ἐνοικῶν.

Τίς με κατέστησε δικαστῆν ή μεριστῆν ἐφ' ὑμᾶς;

(A f. 171, E f. 190) Καχειροτόνηται μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς ὁ Υἱός, ὅτε πέφηνε καθ' ἡμᾶς, ἄρχων τε και βασιλεὺς ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἁγίον αὐτοῦ, κατά τήν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Καὶ τί κατορθώσων, διατρανοὶ πάλιν αὐτός. Ἀφίγμαι γάρ δὴ, φησὶ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Καὶ ποῖον τοῦτό ἐστι; βούλεται γάρ ἡμᾶς ὁ φιλάρετος ἡμῶν Δεσπότης, παντός ἀποφοιτᾶν γῆινοῦ τε και προτκαίρου πράγματος, μή φιλονεικοῦντας ἀδελφοῖς, ἐκοντας δὲ μᾶλλον αὐτοῖς, κἂν βούλωνται κλεονεκτηῖν. « Ἀπὸ γάρ τοῦ αἵροντος, φησὶ, τὰ σά, μή ἀπαίτει· » ζητοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ὅσα πέρ ἐστι χρήσιμα και ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς. Τοῖς οὕτω ζῆν εἰωθόσι, νόμους ὀρίζει Χριστός, καθ' οὓς ἄν γένοιτο λαμπροὶ και ἀπόδλεπτοι· Ἐφη γοῦν· « Μή κτήσησθε ἀργύριον, μήτε χρυσίον, μήτε δύο χιτῶνας, μήτε πήραν, μήτε χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. » Καὶ πάλιν· « Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μή παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον έν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ αὐ, ἐπειδὴ τις προσελθὼν νεανίας ἤρτο, « Τί ποιήσας ζῶην αἰώνιον κληρονομήσω; » Ὑπαγε, φησὶ, πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου, και δὸς πτωχοῖς. » Οὐκοῦν τοῖς μὲν ὑποφέρουσιν εὐήνιον αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα, και διατάττει, και νομοθετεῖ, και D μερίζει τὸν οὐράνιον κληρον, και διανέμει τὰς πνευματικὰς εὐλογίας· τοῖς γε μὴν μόνᾳ φρονοῦσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰκότως ἐρεῖ· « Τίς με κατέστησεν ἄρχοντα ή μεριστῆν ἐφ' ὑμᾶς; » Ἀποσιέται μὲν οὖν ἐκεῖνον, ὡς ὄχληρόν, και οὐδὲν ἐθέλοντα μαθεῖν ὧν εἰδέναι ἐχρῆν. Ἀφίησὶ γὰρ μὴν οὐκ ἀνουθετήτους ἡμᾶς, εὐκαίρου δὲ ὡσπερ λαθόμενος ἀφορμῆς, ἐξυφαίνει λόγον, μόνον δὲ οὐχι και διαμαρτύρεται·

Ἐἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Ὁρατε και φυλάσσεσθε ἀπὸ πάσης κλεονεξίας, κ. τ. λ.

contumelia tantam fert pœnam, quanta promulgatur contra blasphemantes in Deum? »

(A f. 171, E f. 190) Βόθρον γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξε A διαβολικόν, τὴν πλεονεξίαν, ἣν δὴ καὶ εἰδωλολατρείαν, ὡς ἐφημεν, ὁ σοφὸς ὀνομάζει Παῦλος, ὡς μόνοις τάχα που πρέπουσαν τοῖς οὐκ εἰδῶσι Θεὸν, ἣ καὶ ἰσοστάθμως ἔχουσαν εἰς βεβήλωσιν τοῦ λατρεύειν τινὰς ἕσλοισ τε καὶ λίθοις. Διὰ τοῦτο φησιν· « Ὁρᾶτε καὶ φυλάξασθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, » τούτεστι μικρὰς τε καὶ μεγάλης· ἀσθνήης γὰρ πάντως που ὁ πλεονεκτούμενος, καὶ εἰς μόνον ἀνατείλων τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸν ἐφ' οἷς πίπτονθεν ἀγανακτῆσαι δυνάμενον. Ὁ δὲ, ἐπεὶ περ ἐστὶ δίκαιός τε καὶ ἀγαθός, προσίεται μὲν τὴν ἰκετηρίαν, ἐπάγει δὲ τοῖς ἡδικοῦσιν τὰς δίκας. Καὶ τοῦτο μαθήσῃ, λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων προφητῶν· « Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδυλίζετε εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτῶν, οἴκους ξυστῶς οἰκοδομήσετε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσητε ἐν αὐτοῖς· καὶ ἀμπελῶνας ἐπιθυμητοὺς φυτεύετε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν· ὅτι ἔγνω πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν. » Καὶ πάλιν· « Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι. Μὴ οἰκήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Ἡκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαὼθ ταῦτα. Ἐν γὰρ γένωνται αἱ οἰκίαι ὑμῶν πολλαί, εἰς ἔρημον ἔσονται· μεγάλαι καὶ καλά, καὶ οὐκ ἔσονται οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐταῖς. Οὐ γὰρ ἐργῶνται δέκα ζεύγη βοῶν, ποιήσει κεράμιον ἓν· καὶ ὁ σπείρων ἀρτάβας ἕξ, ποιήσει μέτρα τρία. » Οὐκοῦν κατὰ πάντα τρόπον ἀνόνητος ἡ πλεονεξία· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, ἀνωφελής. Οὐ γὰρ ἐν τῷ περισσεύειν τι, φησιν, ἔστιν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τούτεστιν, οὐ συνεκτείνεται τῷ C πλοῦτι τὸ τῆς ζωῆς μέτρον. Καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς ὑπέδειξεν ὁ Σωτῆρ, τὴν τοῖς εἰρημένοισι συνευγεμένην παραβολὴν εὔ μάλα συνθετικῶς (1)· διδάσκει μὲν οὖν τὰ πάντων ἐξείρετα Χριστός, καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀρετῶν ἀπάσων τὸ κεφάλαιον τὴν ἀγάπην, ἣς τὸ κάλλιστον ἡ ἐλεημοσύνη καθέστηκεν. Ἄλλ' ὁ μισόκαλος Σατὰν, ὁ φαυλότητος ἀπάσης εὐρετής, ὁ τῶν ζιζανίων σπορευτής, ὁ πάσης ἐχθρὸς ἀρετῆς, ὁ τοῖς εὐδοκιμοῦσι μαχόμενος, τοῖς εὔ ποιεῖν δυνάμενοις ἄκνον ἔσθ' ὅτε τὸν ἐπιζήμιον ἐργάζεται. Καὶ ὁ μὲν τοῦ Θεοῦ νόμος ἐγείρει πρὸς ἔλσον λέγων· « Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα σου τῷ ἐπιδομένῳ ἐν σοί· » ὁ δὲ, ἀντανίστασθαι καὶ συλλέγειν ἀναπέθει τὴν χεῖρα, καὶ σωρεύειν ἐν γῆ, καὶ D τρυφὰς ὑποτίθεσθαι σαρκικάς· ἀποφέρει δὲ καὶ εἰς λήθην θανάτου, καὶ οὐκ ἔφ' τὸ μέλλον ὄρῃν, οὐδὲ ἀνθρώπινόν τι λογίζεσθαι. Καὶ ὅρα ὡς ἐν εἰκόνι τὸ πρᾶγμα γραφόμενον.

Ἀνθρώπου τινὸς πλουτοῦ εὐφόρησεν ἡ χώρα. Καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τί ποιήσω; ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου.

(A f. 172, B f. 122 b, E f. 192) Σὺ δὲ μοι πρόσχημα ἀκριβῶς, ἵνα θαυμάσης τοῦ λόγου τὸ εὐτεχνές. Οὐ

Foveam scilicet nobis diabolicam ostendit avaritiam, quam etiam idololatriam, ut diximus, Paulus sapiens appellat *, fortasse quia solis congruit ignorantibus Deum, vel quia parem profanitatem habet, ac si quis ligno lapidive cultum exhibeat. Propterea, inquit, « videte et cavete ab omni avaritia, » id est tam parva quam magna. Omnis enim qui oppressionem patitur, infirmus est, et in eum solum intendit oculos, qui indignari potest ob ea quæ ipse patitur. At Deus justus ac bonus preces admittit, et injuriam facientibus poenas infert. Atque hoc ab ipso disces, qui sanctorum prophetarum voce ait : « Propterea quia pugno pauperes in capite percutiebatis, donaque electa sumebatis ab eis; domos quidem expolitas ædificabitis, neque tamen eas habitabitis; vineas desiderabiles plantabitis, neque idcirco vinum earum bibetis. Etenim multas novi iniquitates vestras, et gravia sunt peccata vestra ». Et denuo : « Væ his qui domo domum conjungunt, et agrum agro admovent, ut proximo suo aliquid detrahant. Num vos soli terram incoletis? Certe hæc auribus Domini exortituum insonuerunt. Etsi fuerint domus vestræ multæ, solitudo sicut : quantumvis eæ magnæ speciosæque fuerint, non erit qui eas incolat. Namque ubi decem juga boum operantur, ibi lagunculam unam faciet : et qui sex artabas serit, tres mensuras colliget ». Ergo omnimodis infructuosa avaritia est. Sed et aliunde inutilis est, quia non in affluentia consistit hominis vita, id est, haud ad divitiarum mensuram extenditur vitæ spatium. Atque hoc manifeste evidenterque demonstravit nobis Servator, superius dictis connexam apte admodum proponens parabolam. Eximiam 294 itaque tradit Christus doctrinam, et præcipuam virtutum omnium statuit charitatem cujus pulcherrimus fructus elemosyna est. Sed boni osor Satanas, nequitia omnis inventor, zizaniorum sator, cujusvis virtutis hostis, bonæ voluntatis hominibus adversans, his etiam qui bene agere queunt noxiam quandoque ignaviam injicit. Et cum lex divina ad misericordiam impellat dicens : « Aperiens aperi viscera homini qui te indiget » ; ille resistere et manum contrahere suadet, et divitias cumulare in mundo, ac delicias sectari carnales : mortis quoque oblivionem inducit, neque res futuras spectare sinit, neque humanum quid cogitare. Nunc age tanquam in tabula rem cerne depictam.

V. 16-19. *Hominis cujusdam divitis uberes fructus regio tulit. Et cogitabat intra se dicens : Quid faciam? quia non habeo quo congregem fructus meos.*

Tu quidem mecum sedulo attende, ut sermonis solertiam admireris. Non enim nobis unum præ-

* Coloss. iii, 5. * Amos v, 11, 12. † Isa. v, 8. ‡ Deut. xv, 8.

(1) Cod. E. τοῖς τοιοῦτοις καὶ τὴν ἀνὰ χεῖρας παραβολὴν εὔ μάλα, etc.

dium ostendit uberem tulisse fructum, sed universam possessori suo regionem, ut divitiarum amplitudinem cognoscas. Quid ergo? Dives tam multis tamque immodicis stipatus bonis, pusillo animo fit, pauperis propria verba dicit. Quid faciam, dicere solet pauper, quia rei necessariae penuria laboro? semperque hanc miseram vocem effudit. Ecce iisdem utitur verbis etiam dives, magnopere dolens mœrensque. « Et ait: Destruam horrea mea, et majora ædificabo, illucque congregabo omnes fructus meos ac bona. » Cellas ædificare ampliores cogitabat, solus frui volebat facultatibus suis. Benignitati erga pauperes non studet, neque gloriæ inde redundantis cupidus est; sed ait: « Horrea mea destruam. » Reliquam quoque stultam ipsius orationem spectat. « Coacervabo, inquit, fructus meos. » Non reputabat, sicuti Jobus, hæc a Deo se accepisse, neque ut Dei œconomus erga ista se gerebat, sed laborum **295** suorum fructum esse existimabat. Quod autem laud Deo prosperitatem suam acceptam referat, demonstrat dum ait: Coacervabo fructus meos, bonaque mea nemini communicao, sed mihi meoque ventri cuncta reponam. Quis de proprio officio ita cogitaret, si Deum opum suarum largitorem agnosceret? Nam qui a Deo aliquid habent, iidem juxta Dei placitum uti debent eo quod habent.

Sed hunc dives haud duratura horrea ædificat, sed caduca. Et quod adhuc stultius est, spatium vitæ sibi definit, quasi hoc etiam de terra messuerit. Ait enim: « Diramque animæ meæ: Anima, multa habes bona reposita in annos multos. »—Atqui, o dives, dicet merito aliquis, fructus quidem in horreis habes, sed annos multos unde sumes? — Sic loqui solet etiam nunc dives, ventri suo deditus, ingluviem loco intellectus habens, neque juxta imaginem ejus qui unice bonus est, vitam degens. Quamobrem animam suam carnalibus escis nutrit, et consequentem ex ipsis nefandam voluptatem sibi proponit: honeste enim Dominus vocabulo *gaude* hypogastricas passiones denotavit, quæ saturitatem comitantur; subsequuntur enim crapulam res venerem. Atqui edendum est vitæ causa; non vindendum, ut edamus; prout ventris adoratores, qui aiunt: « Manducemus et bibamus, cras enim moriemur »; cum contra dicendum foret: Quoniam cras morituri sumus, cibum potumque omittamus. — Quid profuit isti diviti multiplex cura? Totus in carnali cogitatione est. Sed videsne quam retulerit pœnam is qui nemini alii bonus exstitit, sibi autem uni dives? Curis se attrivit, ut dives fieret; vigilavit, ut multa congregaret; gratulatur ventri suo multa commoda habenti; totus ad terrena negotia incumbit; Deum non suspicit; futura non spectat;

¹ Isa. xxii, 13; I Cor. xv, 32.

(1) Dilapsis apud Corderium tribus his verbis ἐτη δὲ πολλά, is perverse scribit: *Fructus plurimos habes in apothecis, unde accipies?*

A γὰρ ἐν ἡμῖν εὐφορήσαν. Ἐδειξε χωρίον, ἀλλ' ὅλην ἐφη χώραν εὐκαρπον γενέσθαι τῷ κεκτημένῳ, ἵνα μάθῃς τοῦ πλοῦτου τὸ βάθος. Τί οὖν; ὁ πλούσιος, ὁ τοῖς οὕτω πολλοῖς καὶ ἀμέτροις περιεχόμενος ἀγαθοῖς, στενοχωρεῖται πεφροντικῶς, τὰς τοῦ πίνητος λέγει φωνάς. Τί γὰρ ποιῶ, φησὶν ἐκεῖνος, ἐν σπένει τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχων; Ἄει τὴν οὕτως ἀβλιαν ἐ[κ]πτύει φωνήν. Ἄλλ' ἰδοὺ ταῖς αὐταῖς κέχρηται φωναῖς ὁ πλούσιος σφόδρα ὀδυνώμενος καὶ πάσχων· « Καὶ εἶπα· Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γεννηματά μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου. » Θησαυροὺς οἰκοδομεῖν πλατυτέρου; ἐσκεπτετο, μόνος ἀπαλαύειν ἤθελε τῶν προσόντων αὐτῷ· οὐκ ἐρᾷ φιλοπρωχίας, τῶν ἐντεῦθεν αὐγχημάτων οὐκ ἐφίεται· ἀλλὰ φησὶ· « Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας. » Ἄθρσι δὴ καὶ ἕτερον ἀνόητον αὐτοῦ λόγον· « Συνάξω γὰρ, φησὶ, τὰ γεν[ν]ήματά μου. » Οὐκ ἐνόμιζε ταῦτα ἐκ Θεοῦ ἔχειν ὡς ὁ Ἰώβ· ἢ γὰρ ἂν ὡς Θεοῦ οἰκονόμος περὶ ταῦτα διέκειτο· ἀλλ' οἰκείων πόνων γεν[ν]ήματα ἔπειτο. Ὅτι δὲ οὐκ ἐκ Θεοῦ τὸ εὖ πράττειν ἑαυτῷ εἶναι νομίζει, ὅλοισι σαφῶς ἐξ ὧν λέγει. Συνάξω γὰρ, φησὶ, τὰ γεν[ν]ήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθὰ μου οὐδενὶ μεταδώσω, ἀλλ' ἐμαυτῷ καὶ τῇ ἐμῇ γαστρὶ πάντα ταμιεύσομαι. Τίς γὰρ ἂν οὕτω διακηθεῖ περὶ τῶν δεομένων, Θεὸν εἰδὼς χορηγὸν ὧν κέκτηται; Τῶν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἔχειν τέ τι παρὰ Θεοῦ, καὶ κεχρησθαι κατὰ Θεὸν οἴσπερ ἔχουσιν.

(A f. 173 b, E f. 196) Ἄλλ' ὁ πλούσιος οὗτος, οὐ τὰς μενούσας ἀποθήκας οἰκοδομεῖ, ἀλλὰ τὰς καταλυόμενας· καὶ τὸ ἐπι τοῦτο παραλογώτερον, ἑαυτῷ μῆκος ὀρίζει ζωῆς, ὥσπερ ἐκ γῆς καὶ τοῦτο θερίσας· φησὶ γὰρ· « Καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχῆ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ καί μενα εἰς ἔτη πολλά. »—(A f. 173 b) Ἄλλ', ὡ πλούσιε, φαίη τις ἂν, τοὺς μὲν καρποὺς ἔχεις ἐν ἀποθήκαις, ἔτη δὲ πολλά (1) πόθεν ἂν λάβῃς; —(A f. 174 b, E f. 198) Τοιοῦτος (2) καὶ ὁ νῦν πλούσιος, τῇ γαστρὶ ἑαυτοῦ ἐπιχευόμενος, λαμβὼν ἀντὶ λογισμοῦ κεκτημένος, ἀλλ' οὐ κατ' εἰκόνα τοῦ μόνου ἀγαθοῦ ζῶν· διὸ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τοῖς τῆς σαρκὸς δεξιούται βρώμασι, καὶ τὴν ἐπακολουθεῖσαν αὐτοῖς μυσαρὰν ἠδονὴν ἐπιτάττει τῇ ψυχῇ· εὐφῆμως γὰρ ὁ Κύριος διὰ τοῦ εὐφραίνου τὰ ὑπογάστρια πάθη ἐδήλωσε, τὰ τῇ πλησμονῇ παρεπόμενα· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ κόρῳ τὰ ἀφροδίσια. Καὶ μὴν εἶδει ἐσθίειν, ὥστε **D** ζῆν· οὐ μὴν ζῆν, ὥστε ἐσθίειν· κατὰ τοὺς θεοποιούντας τὴν γαστέρα καὶ λέγοντας· « Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. » δέον τοῦναντίον λέγειν· Ἐπει αὔριον ἀποθνήσκομεν, μὴ φάγωμεν μηδὲ πίωμεν. — (A f. 174 b) Τί ὠφέλισε τοῦτον τὸν πλούσιον ἢ πολλὰ μέριμνα; Ὅλος ἐστὶ τῆς σαρκός. Ἄλλ' ὄρξῃ δὲ ὑπέμεινε ζημίαν, ὁ μηδενὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἑαυτῷ δὲ μόνῳ πλούσιος; πεφρόντισεν, ἵνα πλουτήσῃ· ἠγρόπνησεν, ἵνα συναγάγῃ πολλά· συγγαίρει τῇ ἑαυτοῦ γαστρὶ ὡς ἐχούσῃ πολλά

(2) Hic locus usque ad πίωμεν, dicitur in codice A. sumptus ex Cyrilli homilia.

των ἐπιτηδίων · ὁλος ἐστὶ τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων · οὐκ ἀναδέχεται πρὸς Θεόν · οὐχ ὁρᾷ τὰ ἐσόμενα · οὐ λογίζεται τὸν ἐπὶ τοῦ θείου βήματος δικάζοντα Θεόν · οὐχ ὁρᾷ τὸν γειτονα θάνατον · κατεδικάσθη γὰρ τελευτην ἀπροσδόκητον ὁ μισόπτωχος πλούσιος · ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τὴν ἐωθινήν τροφήν βουλευόμενος, καὶ τοῦ ὄρθρου μὴ καταλαβῶν τὴν ἀκτίνα. Ἄκουε γὰρ ὅτι κεκαλόδωται αὐτῷ ἡ ζωὴ ψήφῳ Θεοῦ.

Ἄφρον, ταῦτη εἴη τυκεὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ · ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται ;

(I f. 101 b) (1) Τουτέστιν ἐν στιγμῇ καὶ ἐν ὀλίγῳ παντελῶς καὶ συνεσταλμένῳ καιρῷ τὴν ἀπώλειαν ἔχων · κωνιορτοῦ γὰρ δίκην οὐχίσταται, πεμπόμενος εἰς ἑτέρους, καὶ εἰς οὓς οὐκ ἴσμεν ἐσθ' ὅτε ἢ καὶ τάχα πού καὶ εἰς ἐχθρούς. — A f. 175 b, E f. 200 b) Ἄληθές οὖν ἔρα ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τίτι ἔσται ἢ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. Τρισμακάριος δὲ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς, ὁ κατὰ Θεὸν πλουτῶν. Ὁ μὲν γὰρ ταῖς κατὰ γῆν φροντίσι δαπανώμενος, ἐπιζημιὸν ἔχει τὸ τέλος, καὶ πένης ἀπελεύσεται πρὸς Θεόν · ὁ δὲ μεριμνῶν τὰ τοῦ Κυρίου, πλουτήσει μὲν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἔξει δὲ θησαυρὸν ἀσυλον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὁμῶν τί φάγητε, κ. τ. λ.

(A f. 176, B f. 123 b) Τίθειται μὲν δὴ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος, ἀποφέρων εἰς ἕκαστα τῶν πρακτέων, καὶ τὸ τελοῦν εἰς δὴσιν αὐτοῖς καθιστάς ἐναργές. Οἱ δὲ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτω πρόφασιν ἐποιούοντο τὸ χρῆμα, λέγοντες · « Μακάριοι ἐσμὲν Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστά Κυρίῳ γνωστά ἡμῖν ἐστίν. » Ἐγὼ δὲ φαίην ἄν · Τρισμακάριοι ἐσμὲν ἡμεῖς, 'παρ' αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος διδασκόμενοι τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ τὸ σωτήριον θέλημα, ἵνα τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν πολιτευσάμενοι, συμβασιλεύσωμεν αὐτῷ. Ὅρα γὰρ, ὅπως ἡμᾶς μερίμνης ἐξίστησι περιττῆς, οὐχ ἀπλῶς, « μὴ μεριμνᾶτε, » λέγων, προσεπάγων δὲ ὅτι · « τῇ ψυχῇ ὁμῶν · » ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐσπουδασμένην ἐν τούτοις δαπανᾶτε φροντίδα, ἀλλὰ τοῖς ὑπερκειμένοις χαρίζεσθε τὰς σπουδὰς. Ὑπέρκειται δὲ τροφῆς μὲν ψυχῇ, περιδλημάτων δὲ σῶμα. Καὶ ἄθρει πῶς οὐχ ἀπλῶς τὸ, « μὴ μεριμνᾶτε » τίθησιν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα λογισμοὺς ἀνακινεῖ ἐκ τῶν ὑπεργμένων ἡμῖν ἡδῆ. Ὁ γὰρ τὸ μείζον, φησί, θούς, πῶς τὸ ἔλαττον οὐ δώσει; ὁ τὴν τρεφομένην σάρκα διαπλάσας, πῶς τὴν τροφήν οὐ παρέξει; Ἀγῶνος τοίνυν προκειμένου τοῦ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, καλᾶσεώς τε καὶ δίκης ἐπιρητημένης τοῖς οὐκ ἐθέλουσι ζῆν ὀρθῶς, ἐβρίφθω φροντίς ἢ ἐπ' ἀμφίους καὶ τροφῇ. Ἄλλως τε τοῦς τῆς ἀρετῆς ἐραστὰς, πῶς οὐκ αἰσχροὺν μειρακιωδῶς ἱματίοις ἐφήδεσθαι, καὶ τραπέζαις πολυτελείαις; Ἐψεται γὰρ τούτοις εὐθύς καὶ ἡ τῶν ἑτέρων ἐπιθυμιῶν ἀγρία πληθύς · τοῦτο δὲ ἐστὶν ὀλιθοσ ἀπὸ Θεοῦ. Χρῆ τοίνυν ἡμᾶς ἐφίεσθαι μᾶλλον τῶν ἀρεσκόν-

A non cogitat de iudicante **296** super tremendo tribunali Deo; proximam mortem non animadvertit. En autem osori pauperum diviti insperatus finis decernitur; qui cum vespere de matutino alimento consilia ageret, auroræ radium non aspexit. Audi enim decreto Dei vitam ejus abruptam.

V. 20. *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem parasti cujus erunt?*

Hoc est, uno momento, brevi prorsus contractoque tempore his bonis fruitus, quæ feni instar dilabentur, ad alios transmissa, et quidem fortasse ad ignotos vel etiam ad inimicos.—Vere itaque dictum est haud in honorum abundantia vitam hominis consistere. Beatissimus contra est, splendidaque in spe versatur, qui secundum Deum dives est. Nam qui terrenis curis atteritur, is amarum finem nanciscitur, et pauper ad Deum ibit. Secus vero, qui quæ Dei sunt curat, bonis operibus ditescet, tutumque in cælis thesaurum possidebit.

V. 22. *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, etc.*

Data fuit Israelitis lex Mosaica, singula officia docens, et quid eis prodesset perspicuum exhibens. Hi autem summi instar gaudii eam rem habebant, dicentes: « Beati sumus Israelitæ, quibus placita Dei sunt explorata ¹⁰. » Ego vero potius dicam: Beatissimi sumus nos, qui ab universali nostro Salvatore docti fuimus bonam ipsius salutaremque voluntatem, ut, postquam evangelicam vitam vixerimus, cum eo pariter regnemus. Cerne enim, quomodo nos a supervacua cura avertit, non tantum dicens, « Ne solliciti sitis, » sed addens « animæ vestræ, » pro eo ut dicat, Ne nimiam in his insumite sollicitudinem, sed superioribus rebus studia impendite. Superstat autem alimonie anima, vestimento corpus. Et vide quod non simpliciter posuit « ne solliciti sitis, » verum hic etiam ratiocinia **297** ex iis, quas jam possidemus, rebus commovet. Nam qui majus dedit, quomodo minus non concedet? qui carnem altitem formavit, cur alimoniam non suppeditabit? Ergo certamine proposito de animo et corpore, pœnaque et ultione iis impendente qui recte vivere nolunt, abjiciatur cura vestimentorum atque alimonie. Alioqui etiam virtutis amatorum quidni sit turpe pueriliter ornatu vestium mensisque sumptuosius oblectari? Namque hæc subsequetur statim aliarum quoque cupiditatum sæva multitudo. Sic autem a Deo excidimus. Oportet itaque magis iis delectari quæ Deo placent: etenim quæ satis sunt et necessaria, ipse largietur.

¹⁰ Baruch iv, 3.

(1) Citatur hoc fragmentum, a toutséstin usque ad ἐχθρούς, ex Cyrillo nominatim in Lucam in Vaticana nobili ms. catena ad xii prophetas. Id ego

hoc loco colloco, valde tamen ambigens utrum huic potius an alii sedi, puta versiculo 28, vel alii cuivis loco sit assignandum.

Dignus autem fide est Dominus qui hæc aperte a promittit, et tanquam a minoribus majora nobis persuadet.

V. 24. Considerate volucres cæli, etc.

Ad fortitudinem veluti nos extollens spiritalem, a nullius pretii volucris alibi capiebat persuadendi argumenta, dicens : « Multis passeribus potiores estis vos » ; » ita et nunc a volucris et ab agrorum floribus, firmam immotamque efficit fidem. Neque ullatenus dubitare nos sinit, quominus ipse indulgentiam suam nobis sit largiturus, atque ad omnia sufficientem opem suppeditaturus. — Vere dicitur Salomon liliorum vestitu superatus. Nam colorum splendores varii ac multiformes in liliis quidem et nonnullis aliis agrorum germinibus miram habent pulchritudinem. Quæ vero a quoplam imitando artificialiter fiunt, ea prorsus deteriora sunt, vixque fere ad veritatem propinquant. Quod si hæc ita se habent, quidni verum sit, Salomonem quamvis adeo magnificum, in omni gloria sua tanquam unum ex his non fuisse vestitum? Sufficit ergo sapientibus solius necessitatis usque causa habere decentem et facile parabilem vestem, aliquantum etiam alimentorum quæ sufficientem modulum non excedant. Sufficiet autem sanctis viris esca in Christo, spiritualis nimirum, divina, intellectualis, et posthinc gloria. Alioqui etiam incongruum fuisset, eos qui cæteris vitæ sanctæ exemplares futuri erant atque imagines, in illa per socordiam incidere a quibus alios detertere debebant, quandoquidem cœmœnici magistri erant. Curabat autem non mediocriter Christus sacræ suæ prædicationis studio et officio, ut a mundanarum rerum curâ discipulos abstraheret.

Jactemus itaque curam nostram in Dominum : ne solliciti simus quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo vestiemur. Caveamus ne in pusillis vilibusque rebus magna nostra consumatur sollicitudo : ne servam vestitus et victus liberam nostram mentem reddamus : hæc potius unusquisque cogitet quæ salutî animæ conferunt, quæ ad cœlorum regnum ducunt, quæ coronam nobis acquirunt. Hoc est demum humanæ menti convenientissimum opus. Age vero si quis nos interroget, quid præclarior existimemus, cibumne et corpus, an vero animam ; quis adeo sit hebes, quis ita ad utilia discernenda segnus, ut non statim respondeat præstantiorem esse animam? Quoniam itaque majus quid est anima quam victus atque vestitus, cur non in majoribus potius curas nostras consumimus, contraque tantopere res minoris momenti æstimamus, totamque

¹⁴ Luc. xii, 7.

(1) Sic est in variis lectionibus Græcis pro τοὺς κόρακας. Cyrillum secutum esse priorem lectionem τὰ πτερινὰ, constat ex hac ejus explanatione.

των θεῶν· χορηγήσει γὰρ αὐτοὺς τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη· ἀξιοχρεῶς δὲ ὁ Δεσπότης, τοῦτο σοὶ σαφῶς ὑπισχνούμενος, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν ἐλαττόνων, περὶ τῶν μείζονων ἡμᾶς πληροφορῶν.

Κατανοήσατε τὰ πτερινὰ (1) τοῦ οὐρανοῦ, κ.τ.λ. (A f. 176 b, C f. 134 b). «Ὅσπερ εἰς εὐανδρίαν ἡμᾶς ἀναβιδάζων πνευματικὴν, ὡς ἀπὸ γε τῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ κειμένων πτηνῶν ἐποικεῖτο τὴν πληροφορίαν, λέγων· «Πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς·» οὕτω καὶ νῦν, ὡς ἀπὸ γε τῶν πτηνῶν, ἢ τῶν ἐν ἀγροῖς ἀνθῶν, ἰδρυμένην καὶ ἀκατάσειστον ἐνεργάζεται σοὶ τὴν πίστιν. Ἐνδοιάζειν δὲ ὄλωσ οὐκ ἐφήσιν ἡμᾶς, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὴν παρ' αὐτοῦ χάριζται φειδῶ, τὸ ἀνευδὲς ἐφ' ἅπασιν διδούς. — (A f. 178, B f. 124, C f. 134 b) Ἀληθὲς δὲ τὸ καὶ τὸν

Σολομῶντα ἠετῆσθαι τῆς τῶν κρινῶν περιβολῆς· τὰ γὰρ τῶν χρωμάτων ἀνθῆ, ποικίλα τε ὄντα καὶ πολυεῖδη, ἐν κρινῶσι μὲν, καὶ ἐν ἐτέροις τισὶ τῶν φυομένων ἐν ἀγροῖς, ἀξιοθαύμαστον ἔχει τὴν ὥραν· τὸ δὲ πρὸς μίμησιν τὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ τεχνουργοῦμενον, λείπεται πάντως ἐκείνων, καὶ μόλις ἔρχεται πῶς τῆς ἀληθείας ἐγγύς. Εἰ τοίνυν τοῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς οὐκ ἀληθὲς ὅτι οὐδὲ Σολομῶν, καίτοι φιλότιμος οὕτω γεγωνῶς, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τοῦτων, Ἀπόχρη τοιγαροῦν τοῖς σοφοῖς τὸ χρεῖαζ· ἵνα καὶ μόνῃς εὐσχήμονα καὶ εὐπόριστον ἔχειν τὴν στολὴν, καὶ σιτίων λιτότητα μὴ ὑπεραίρουσαν τὸ ἀρκοῦν· ἀρκέσει δὲ τοῖς ἀγίοις ἢ ἐν Χριστῷ τροφή, ἢ πνευματικὴ δηλονότι καὶ θεῖα καὶ νοητὴ, καὶ ἢ μετὰ ταῦτα δόξα. Ἦν δὲ καὶ ἐτέρως ἀνάρμοστον, τοὺς ἐτέροις μέλλοντας ἔσεσθαι πολιτείας εὐαγούς ὑποτύπωσιν καὶ ὑπογραμμῶν, εἰς ἐκεῖνα πίπτειν ἀτημελῶς, ὧν αὐτοὺς ἀποφοιτῶν συμβουλεύειν ἔδει, παιδαγωγούς ὄντας οἰκουμηνικούς. Ἐπιθεύευσε δ' ἂν οὐ μετρίως καὶ τῇ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων σπουδῇ τε καὶ χρεῖα, τὸ φροντίδος κοσμητικῆς μεταποιεῖσθαι τοὺς μαθητάς.

(A f. 178 b). Ἐπιβρίψωμεν τοίνυν ἐπὶ Κύριον τὴν φροντίδα· μὴ μεριμνήσωμεν τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα· μὴ ἐν μικροῖς καὶ εὐτελεῖσι πράγμασιν ὁ μέγας ἡμῶν δαπανάσθω λογισμὸς· μὴ δούλον ἱματίου καὶ τροφῆς ἀπεργασώμεθα τὸν ἐλεύθερον νοῦν· μεριμνάτω δὲ μᾶλλον ὅσα διασώζει ψυχὴν, ὅσα πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν ἀναφέρει βασιλείαν, ὅσα τοὺς στεφάνους ἡμῖν προξενεῖ· Ἔργον τοῦτο τῇ ἀνθρώπου διανοίᾳ προπεδέστατον. Ἔρα γὰρ εἴ τις ἡμᾶς ἐρωτήσῃ, τί μείζον ἐστὶν ἐν ἡμῖν, τί δὲ εἶνα· τὸ κάλλιον ὑπελήψαμεν, τροφήν ἢ σῶμα, ἢ ψυχὴν, τίς οὕτως ἐστὶν ἡλίθιος, τίς δὲ οὕτως βραδύς εἰς τὸ νοῆσαι τὰ χρήσιμα, ὡς μὴ εὐθύς ἀποκρίνασθαι, τὴν ψυχὴν; Ὅτε τοίνυν μείζων καὶ τροφῆς καὶ ἱματίου ψυχὴ, διὰ τί μὴ μᾶλλον ἐν τοῖς μείζοσιν ἀναλίσκομεν τὴν φροντίδα, τιμῶμεν δὲ οὕτως τὸ ἐλαττον, καὶ πᾶσαν αὐτῷ χαρίζομεθα τὴν διάνοιαν; Μεριμνᾷς

ιματίου και τροφῆς; διὰ τί μὴ μᾶλλον μεριμνᾷς ὅπως A
 διασωθῆς; Μεριμνᾷς τοῦ σώματος; διὰ τί μὴ μερι-
 μνᾷς τῆς ψυχῆς; — (A f. 178 b, B f. 124) Ὁ οὕτως
 ἀγαθὸς Κύριος, ὁ τὸ εὐτελέστατον ἀποτρέφων πετει-
 νὸν, οὐ διαθρέψει τὸν κατ' εἰκόνα οἰκείαν γενόμενον;
 Ταῦτητοι καὶ μᾶλα εἰκότως τὴν περὶ τὰ προκείμενα
 φροντίδα κατακιθῆλεύει σοφῶς ὁ Χριστὸς, τὰ ἔθνη
 τοῦ κόσμου ταῦτα λέγων ἐπιζητεῖν. Ἀναθιᾶζει δὲ
 καὶ εἰς ἄμαχον πίστιν, ἐπὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως
 ἔξουσι τὸ ἀνευθεῖς, εὐ εἰδότες ὡν εἰσιν ἐν χρεῖα τοῦ
 Πατρὸς αὐτῶν, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ ἐν οὐρανοῖς· φησὶ
 γάρ· « Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγετε, κ. τ. λ.,
 ὑμῶν δὲ ὁ Πατὴρ οἶδεν, » κ. τ. λ. Ἐπὶ καιροῦ δὲ
 σφόδρα Πατέρα φησὶ τὸν Θεὸν, ἵνα εἰδέειν, ὅτι τῶν
 ἰδίων οὐκ ἂν ἐπιλάθοιτο τέκνων, ἀλλ' ἔσται χρηστὸς
 καὶ φιλόπαις περὶ αὐτούς. Ζητῶμεν τοίνυν μὴ τρο-
 φὰς τὰς ἔξω λόγου καὶ περιττὰς, ἀλλ' ὅσα βλέπει
 πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· μὴ πολυτελεῖς ἄμφιον, ἀλλ'
 ὅπως ἂν ἐξελώμεθα καὶ πυρὸς καὶ δίκης τὸ ἴδιον
 σῶμα, ζητούντες αὐτοῦ τὴν βασιλείαν.

Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποιμνιον, κ. τ. λ.

(A f. 180, D f. 51 b) Μικρὸν ποιμνιον τοὺς ἁγίους
 ὀνομάζει· ἐπειδὴ παράκειται μικρότης ἐν κόσμῳ
 τοῖς ἐκουσίως ἀκτήμοσι καὶ ἀρημάτοις· τούτοις γὰρ
 εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ δοῦναι τὴν βασιλείαν. Ὅθεν εὐθὺς
 ἐπειπὼν εἰδίδασκεν· « Πωλῆσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ
 ὄστε ἐλεημοσύνην, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἡ μικρὸν ποιμνιον
 πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πλήθους τῶν ἀπίστων, ἧ καὶ
 διὰ τὴν ἐκούσιον ταπεινώσειν τοῦ τοιοῦτου ποιμνίου·
 ὁ κελεύει μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔνδειαν τῆς σωματικῆς C
 χρεῖας. Εἰ γὰρ τὴν οὕτω μεγάλην καὶ ἐξαιρετον δι-
 δωσιν ἀπόλαυσιν, ἦτοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
 δώσει πάντως καὶ τὰ ἐπὶ σαρκὶ ἀναγκαῖα καὶ ζωαρκῆ.
 — (A f. 180, B f. 124) Ἄντι τοῦ, Μὴ ἀπιστήσης,
 ὅτι πάντη τε καὶ πάντως χορηγήσει τὰ ζωαρκῆ τοῖς
 ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ὁ ἐν οὐρανοῖς Πατὴρ. Οὐ γὰρ περι-
 ἄφεται τοὺς ἰδίους· ἀνοίξει δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τὴν
 χεῖρα, τὴν αἰὲ πληροῦσαν τὰ πάντα χρηστότητος.
 Καὶ ποῖα τοῦτων ἢ πίστις; « Εὐδόκησας, φησὶν, ὁ Πα-
 τὴρ ἡμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. » Ὁ δὲ τὰ οὕτω
 μεγάλα καὶ ἐξαιρετα διδοὺς, πῶς ὀκνήσει περὶ τὸ
 εἶναι χρηστὸς περὶ ἡμᾶς καὶ πλουσίως τὰ ἐπὶ γῆς
 παρέχειν ἡμῖν ἀγαθὰ (1); Ἴνα οὖν, φησὶ, τὴν βασι-
 λείαν τῶν οὐρανῶν κατακτήσῃτε, τῶν ἐπὶ γῆς
 χρημάτων καταφρονήσατε. Μικρὸν δὲ ποιμνιον ὀνο-
 μάζει· τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἠετώμεθα γὰρ τῆς τῶν
 ἀγγέλων πληθῆος ἀμετρήτου οὐσης, καὶ ἀσυγκρίτως
 πλεονεκτούσης τὰ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς
 ἡμᾶς εἰδίδασκεν ὁ Σωτὴρ, τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πα-
 ραβολὴν ἄριστα συνθετικῶς· ἔφη γὰρ, ὅτι « Τίς
 ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἔξει ἑκατὸν πρόβατα,
 καὶ πλανηθῆ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἀφήσει τὰ ἐνενηκον-
 ταεννέα ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώ-
 μενον; Καὶ ἐὰν γένηται εὐρεῖν αὐτὸ, ἀμὴν λέγω

iis mentem impendimus? Anxius es de vietu atque
 vestitu? cur non potius de salute adipiscenda sollici-
 tudinem geris? Sollicitaris de corpore? cur de anima
 non sollicitaris? — Tam bonus Dominus, qui vilissi-
 mum alit volatile, non alet illum qui ad imaginem
 suam factus fuit? Propterea convenientissime sapienter-
 que Christus curam presentium deprectat, dicens
 mundi gentes res huiusmodi exquirere. Animos
 item ad invictam spem erigit, fore ut nihil eis desit;
 quia Pater apprime scit quibus egeant. Patrem autem
 caelestem intelligere, constat; ait enim: « Et
 299 vos ne quaeratis quid manducetis, etc. Pater
 autem vester scit, » etc. Porro opportunissime Pa-
 tris nomine Deum appellat, ut cognoscant filiorum
 suorum non esse obliturum, sed se bonum et filio-
 rum amantem praebiturum. Ne igitur alimenta
 quaeramus supervacua praeterque rationem, sed quid-
 quid potius ad animae salutem confert: nec pretio-
 sam vestem, sed quomodo igni ac poenae corpus
 nostrum eripiamus, dum Dei regnum quaerimus.

V. 32. Noli timere, pusille greg.

Pusillum gregem sanctos nominat, quia parvi-
 penduntur in mundo spontanei pauperes bonisque
 carentes. Atqui hos donare caelesti regno Patri pla-
 cet. Unde statim admonitionem addit: « Vendite
 quae possidetis, et date eleemosynam, » et reliqua.
 Vel pusillum gregem dicit praefidelium multitudine;
 vel etiam propter voluntariam humilitatem gregis
 huius: quem vetat corporalium subsidiolorum ege-
 statem timere. Nam qui tam grande et eximium
 gaudium dat, id est caelorum regnum, dabit sine
 dubio etiam quae carni necessaria sunt, et susten-
 tandae vitae sufficiunt. — Id est, Ne discredas, fore ut
 sine dubio suppeditet quae vitae sustentandae opus
 sunt caelestis Pater. Non enim suos negliget, imo
 suam erga ipsos manum aperiet, quae universam re-
 rum naturam beneficiis replet¹². Quenam porro
 rerum huiusmodi fides? « Placuit, inquit, Patri vestro
 dare vobis regnum. » Qui autem tam grandia et exi-
 mia dat, quomodo pigebit eum bonitatem suam erga
 nos expromere, copioseque terrena nobis bona praebere?
 Ut ergo, inquit, caelorum regnum possideatis,
 terrenas opes despiciite. Pusillum vero gregem no-
 minat terrestres incolas: vincimur enim ab angelo-
 rum multitudine quae innumerabilis est, et incom-
 parabili excessu res nostras superat. Atque hoc
 rursus nos docuit Servator, cum illum in Evangeliiis
 egregiam proposuit 300 parabolam. Dixit enim:
 « Quis ex vobis homo, qui centum oves habeat, si
 una ex his erraverit, non relinquet nonaginta novem
 in montibus, purgensque errantem quaerat? quam
 si invenerit, profecto dico vobis gavisurum de ista
 magis, quam de novem ac nonaginta quae non exer-
 raverint¹³. » Observa itaque quod, dum ad docem

¹² Psal. ciii, 28. ¹³ Luc. xv, 4-7.

(1) Vides nonnulla iisdem fere verbis repetita, quia diversis catenarum auctoribus ita excerpere placuit.

tantummodo decadas rationalium pecudum numerus extenditur, id est ad centum, terrenus utique grex intelligitur. Jam etsi hic pusillus est natura, numero, ac dignitate, præ innumerabilibus qui desuper sunt spirituum gregibus, Patris tamen bonitas, quæ omni laude inajor est, exiguo nostro gregi contulit supernorum spirituum sortem, id est cælorum regnum.

V. 33. *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam.*

Grave fortasse hoc divitibus mandatum est. Ut enim alicubi ipse rursus ait, difficile qui pecuniam habent in cælorum regnum introibunt ¹⁴. Verumtamen sana mente præditis non est inutile mandatum. Nimirum sibi spem de futuro conficiunt : quia cadauca brevisque est atque contracta præsens vita, longa autem et immensa illa futura. Qui cælestia congerit, habebit in cælo regnum, latronum manu non diripiendum, neque timea corrumpendum ; quandoquidem tutæ sunt cælestes opes et incorruptæ perseverant. Agesis igitur, omitte ignaviam : temporalibus æterna eme ; da cadauca, ut acquiras incolumia ; da terrena, ut cælestia lucreis ; præbe Deo opes tuas, et invenies multas cum usura repositas. Ipse hoc te docebit etiam beatus David psallens, prophetico spiritu dicens de bono quolibet viro et misericorde : « Dispersit, dedit pauperibus ; justitia ejus manet in sæculum sæculi ¹⁵. »

V. 34. *Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.*

Hoc item vere dicitur. Etenim qui temporalibus student, totam suam in his spem collocant. Qui vero cælestia quærunt, illuc mentis suæ oculum dirigunt.

301 V. 35. *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris.*

Loquitur cum spiritalibus ; rursusque manifestis ac visibilibus rebus intellectuales denotat : neque enim dicet aliquis, velle Dominum nos habere præcinctos corporis lumbos, atque ardentes lucernas manibus tenere. Sed mentis ad laborem impugritatem, nempe ad laudabile quodvis opus, significat, ut reor, lumborum præcinctura : lucerna autem mentis vigilantiam et intellectualem lætitiā videtur demonstrare, et quod paratos nos esse quotidie oportet ad migrandum ex hac vita, et Domini nutum intentis oculis exspectare. Porro vigilare humanam mentem dicimus, cum dormire segnitè recusat, unde nimirum ad omne vitii genus impelli solet, lumine prope amisso. Vigilare itaque Christus nos jubet. Atque ad hoc ipsum exacuit nos ejusdem discipulus, dicens : « Sobrii estote, vigilate ¹⁶. » Utiq̄ue et sapientissimus Paulus : « Surge

A ὁμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενηκονταετηνέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις. » Ἄθρει δὲ οὖν ὅπως, ὅταν εἰς δεκάδας δέκα τῶν λογικῶν κτισμάτων ὁ ἀριθμὸς ἐκτείνηται, ὡς ἐν ἐν τοῖς ἐκατὸν τὸ ἐπὶ γῆς ἔστι ποιμῖνον· ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸν τοῦτο, καὶ φύσει, καὶ ἀριθμῷ, καὶ δόξῃ πρὸς τὰς ἀμετρήτους τῶν ἄνω πνευμάτων ἀγέλας, ἀλλ' ἡ τοῦ Πατρὸς ἀγαθότης, πάντα λόγον ὑπερκετείνουσα, δέδωκε καὶ αὐτῷ τῶν ὑπερκειμένων πνευμάτων τὸν κληρον, τούτέστι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν.

Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην.

(A f. 180, E f. 201 b) Φορτικὴ μὲν ἴσως τοῖς ἐν πλοῦτῳ ἡ ἐντολὴ· ὡς γὰρ αὐτός που πάλιν φησὶ, δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Πλὴν τοῖς ἀφιφροσιν οὐκ ἀνόνητος ἡ ἐντολὴ· θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς τὴν εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδα· πρόσκαιρος γὰρ ὁ παρῶν βίος καὶ βραχύς καὶ συνεσταλμένος, ἀπειρος δὲ καὶ μακρὸς ὁ μετὰ ταῦτα. Ὁ ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζων, ἔξει τὴν ἐν οὐρανῷ βασιλείαν, μὴ χερσὶ ληστῶν ἀλίσκομένην, μὴ ὑπὸ στήδς διαφθειρομένην· ἐπειδὴ ἄσυλος ὁ οὐράνιος πλοῦτος, καὶ ἀπαθὴς διαμένει. Πρόσθι τοίνυν μὴ ὀκνηρῶς· κτήσαι τοῖς προσκαίροις τὰ αἰῶνα· ὅς τὰ μὴ μένοντα, καὶ πλοῦτήσον τὰ σωζόμενα· ὅς τὰ ἐπίγεια, καὶ κέρδανον· τὰ ἐν οὐρανοῖς· παράθου Θεῷ τὸν σεαυτοῦ πλοῦτον, καὶ εὐρήσεις πολύχου ταμειυόμενον· αὐτός σε τοῦτο διδάξει καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ψάλλον τε καὶ λέγων ἐν πνεύματι περὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ φιλοκίττιμονος· « Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »

Ὅπου γὰρ ἔστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἔσται.

(A f. 181) Ἀληθὲς καὶ τοῦτο· οἱ γὰρ φρονούντες τὰ πρόσκαιρα, ὅλην ἔχουσιν ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐλπίδα· καὶ οἱ ζητούντες τὰ ἐν οὐρανοῖς, ἐκεῖ τὸν τῆς δεινολίας πέμπουσιν ὀφθαλμόν.

Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι.

(A f. 181, B f. 125, D f. 51) Διαλέγεται μὲν ὡς πνευματικοῖς, γράφει δὲ πάλιν διὰ τῶν ἐμφανῶν τε καὶ ὀρατῶν πραγμάτων τὰ νοητά· οὐ γὰρ που φαίη τις ἂν, ὅτι τὴν τοῦ σώματος ὀσφύν διεζωσμένην ἡμᾶς ἔχειν βούλεται, καὶ καιόμενους ἐν χερσὶ τοὺς λύχνους· ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἔτοιμον εἰς φιλεργίαν τὴν ἐφ' ἅπασιν δηλονότι τοῖς ἐπιαινουμένοις, ὑπεμφήγειεν ἂν τὸ διεζῶσθαι τὴν ὀσφύν· ὁ γε μὴν λύχνος, τὴν τοῦ νοῦ γρηγόρησιν καὶ φαιδρότητα νοητὴν ἔοικε παραδηλοῦν, καὶ ὅτι δεῖ παρεσκευασμένους ἐφ' ἡμέραν εἶναι πρὸς τὴν ἐνευθεν ἀποδημίαν ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦ Δεσπότητος νεῦμα περιμένει ἔστωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Ἐγρηγορέναι δὲ φαμὲν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὅταν ἀποσεῖηται τὸ ν[ε]υστάζειν ἐπὶ τὸ ῥάθυμον, δι' οὐ πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος καθικνεῖσθαι φιλεῖ, μονονουχὶ σθεννύμενος. Ἐγρηγορέναι δὲ οὖν ἡμᾶς· κελεύει Χριστός· καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς καταθήγει λέγων

¹⁴ Luc. xviii, 24. ¹⁵ Psal. cxi, 9. ¹⁶ I Petr. v, 8.

ὁ αὐτοῦ μαθητῆς· « Νήφετε, γρηγορεῖτε. » Ναὶ μὴν Ἀ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Ἐγειραὶ, ὁ καθεύδων. » Νηφάλεον γὰρ ἔχειν χρῆ καὶ ἐγρηγορότα τὸν νοῦν καὶ τῇ τῆς ἀληθείας γνώσει καταλαμπόμενον· ὡς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίροντα, λέγειν, ὅτι· « Σὺ φωτιεῖς λύχνον μου, Κύριε, ὁ Θεὸς μου, φωτιεῖς τὸ σκότος μου. » —(A f. 181 b) Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ διὰ τοῦ πανσόφου Μωϋσέως, τοιοῦτον τι προστεταχῶς εὐρίσκειται τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ὅτε εἰς τύπον Χριστοῦ διακελεύεται σφάττεσθαι τὸν ἀμνὸν, καθὰ μεμαρτύρηκεν ὁ ἱερῶ-τατος Παῦλος, λέγων· « Τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. » Τοῖς γε μὴν ἐθεϊσίου τῶν κρεῶν αὐτοῦ, προσπεφώνηκε λέγων ὁ ἱεροφάντης Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ δι' αὐτοῦ ὁ Θεός· « Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηριαὶ ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. » Β Χρῆναι γὰρ ἔγωγέ φημι τοῦ; ἐν μεθέξει γεγονότας Χριστοῦ, ἐτοιμῶς ἔχειν εἰς ἔργα χωρεῖν ἅπερ ἂν ἀγίοις πρέπη, καὶ ἐν προθυμίᾳ βαδίζειν οἷπερ ἂν ἰ;μᾶ, ὁθεῖος βούληται νόμος. Ταύτη τοι μάλα εἰκότως ὁδοπορικὸν αὐτοῖς περιτέθεικε σχῆμα. (B f. 125 b) Ἵδοπορικὸν γὰρ σχῆμα ὅτι μάλιστα κρεπωδέστατον τῆς τῷ θεῖον κηρύττουσιν Εὐαγγέλιον. Οὕτω καὶ δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν φησι πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτους ὁ Θεὸς τὴν ἐπάνοδον προαναφωνῶν, καὶ πρὸς ταύτην εὐτρεπίζεσθαι προτρέπων· « Σκόπευσον ὁδὸν, κράτησον ὀσφύος, ἀνδρισαι τῇ ἰσχύϊ σου σφόδρα. » Ὡς γὰρ αὐτίκα μάλα πρὸς Ἰουδαίαν βαδισμένους, κρατεῖν ὀσφύος κελεύει· τουτέστιν ἐτοιμῶς καὶ ἐπιτηδεῶς ἔχειν πρὸς τοὺς τῆς ὁδοπορίας πόνους, καὶ παντὸς πόνου κατανδρίζεσθαι ἀμάχῳ τῇ προθυμίᾳ χρωμένους.

(A f. 181 b) Ὅτι δὲ χρῆ παλινδρομήσοντα Χριστὸν C ἐξ οὐρανοῦ προσδοκᾶν (καταβήσεται γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων), ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν Κύριον ἑαυτῶν, » κ. τ. λ. Καὶ μοι: πάλιν ἐκεῖνο διανοοῦ· ἀναλύσει γὰρ ἔκ πανηγύρεως ὁ Χριστός· δι' οὗ διαδεικνύεται σαφῶς, ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ θεῖον ἐν ταῖς αὐτῷ πρεπούσαις ἑορταῖς· ἐκεῖ γὰρ ὅλως τὸ κατηφές οὐδαμῶ· λυπεῖ γὰρ οὐδὲν τὴν ἀκήρατον φύσιν.—(A f. 182) « Ὅταν, φησὶν, ἑλθῶν εὐζώνους εὐρη καὶ ἐγρηγορότας, καὶ πεφωτισμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν, τότε δὴ, τότε μακαρίους ἀποφανεῖ. » Περιζώσεται γὰρ καὶ διακονήσει αὐτοῖς. Δι' οὗπερ ἔνεστι μαθεῖν, ὅτι τοῖς Ἰσοῖς ἡμᾶς ἀνταμείψεται, καὶ ὅλον καμόντας ἀνακτήσεται, τρυφᾶς ἡμῖν παραθεῖς τὰς πνευματικὰς, καὶ ἀμφιλαφῆ τῶν παρ' ἑαυτοῦ D χαρισμάτων ἀπλώσας τράπεζαν.

Καὶ ἂν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, κ. τ. λ.

(A f. 182) Ἐνταῦθά μοι βλέπε τὸ τῆς θελας ἡμερό-τητος πλάτος, καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς γαληνότητος τὴν ὑπερβολὴν. Οἶδε γὰρ, οἶδε τὸ πλάσμα ἡμῶν, καὶ εὐ-όλισθον τῆς ἀνθρώπου διανοίας εἰς ἁμαρτίαν. Οἶδεν ὅτι τετυράννευκε καθ' ἡμῶν τῆς φιλοταρκίας ἡ δύ-ναμις, καὶ ὁ τοῦ παρόντος βλοῦ περισπαζμὸς μονο-ουχὶ καὶ οὐχ ἰκόντας καταβιάζεται, πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀποσφίρων τὸν νοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν θγαθὸς, ἀπογινώσκειν οὐκ ἔξ, κατοικτεῖραι δὲ μᾶλ-

qui dormis¹⁷. » Oportet enim sobriam nos habere mentem ac vigilem, et veritatis notitiā splendidam; ut ob id gaudentes dicere possimus: « Tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus, tu tenebras meas illuminas¹⁸. »—Sciendum vero est, sapientissimum quoque Moysen, hujuscemodi aliquid Israelitis præcepisse, cum Christi figuram immolari agnum jussit; quam rem testatur sacratissimus Paulus, dicens: « Pascha enim nostrum immolatus est Christus¹⁹. » Ergo agni carnes comedentibus denuntiavit hierophanta Moyses, vel potius ore ejus Deus: « Sint renes vestri præcincti, et calceamenta in pedibus vestris, et baculos manibus tenete²⁰. » Profecto ego oportere judico eos, qui Christi sunt participes, prompto animo esse ad ea opera explenda quæ sanctos decent, atque alacriter ea via incedere quam nos terere divina lex jubet. Propterea admodum apte viatorum nobis habitum circumposuit.—Nam viatorius habitus iis convenientissimus est qui divinum prædicant Evangelium. Sic per unum de 302 prophetis ait captivis Babylone Deus, reditum prædicans, atque ad hunc illos comparare semet jubens: « Contemplare viam, conforta lumbos, robra virtutem valde²¹. » Tanquam enim in Judæam statim profecturos, confortare lumbos jubet; id est paratos esse et expeditos ad itineris exantlandas ærumnas, et ad quemlibet laborem invicta animi alacritate semet armare.

Quod autem exspectare debeamus reversurum Christum de cælo (descendet enim ornatus Patris gloria cum sanctis angelis) docuit nos, dicens: « Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, » etc. Atque illud mecum rursus observa: revertetur enim tanquam ex festo die Christus; quibus verbis ostenditur manifeste, semper Deum versari in congruis sibi solemnitatibus. Apud ipsum quippe nihil unquam triste; namque inviolabilem naturam nullus mæror afficit.— Cum veniens, inquit, invenerit vigilantes, et illuminatum cor gerentes, tunc enimvero beatos efficiet. Nam præcinctus illis ministrabit. Qua ex re cognoscere licet, fore ut nos pari cura remuneretur, ac veluti laborantes recreet, delicias nobis spirituales apponens, et copiosam donorum suorum exhibens mensam.

V. 38. Et si venerit in secunda vigilia, etc.

Hoc loco animadvertite divinæ bonitatis amplitudinem, et erga nos clementiæ exsuperantiam. Novit enim, novit plasma nostrum, et humanæ mentis ad peccandum proclivitatem. Scit carnalis affectus contra nos tyrannidem, et quod hujus mundi violentia nos nolentes propemodum cogit, ad absurdum quodvis mentem abripiens. Quia vero bonus est, desperare non sinit, miseretur potius, et salutis medelam concessit nobis penitentiam. Idcirco ait:

¹⁷ Ephes. v, 14. ¹⁸ Psal. xvii, 59. ¹⁹ I Cor. v, 7. ²⁰ Exod. xii, 11. ²¹ Nahum ii, 4.

« Et si in secunda vigilia venerit, vel etiam in tertia, atque ita agentes invenerit, beati erunt illi. » Profecto tu cognoscere perspicue voles, quid hoc rei sit. Dividunt **303** itaque noctem nonnulli in tres vigiliis vel etiam in quatuor. Nam qui in urbium mœnibus collocati, hostium incursiones observant, postquam tribus vel quatuor horis vigilaverint, tradunt vicissim aliis vigilem custodiam. Tres porro sunt nobis ætates: prima, qua sumus pueri impuberes; secunda, qua juvenes; tertia, qua seniores. Sed a prima quidem (1), qua pueri sumus, pœnas Deus non exquirat, sed eam venia dignatur. Secunda vero ac tertia debet Deo obedientiam, vitæque sanctitatem, prout ei placitum est. Itaque si quis deprehensus fuerit in vigilia, ac veluti in promptu, juvenili adhuc ætate, vel si etiam senili, beatus erit: promissa enim a Christo præmia consequetur. — Quod autem non vigilare, damnosum sit, demonstrat egregie prædicto exemplo. Namque ut ait illius discipulus, « Adveniet dies Domini ut fur, in quo cæli magno impetu transibunt, et calefacta elementa solvantur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur omnia: novos autem cælos novamque terram, secundum promissa ipsius, exspectamus²². » His addit: « Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quantopere nos oportet deprehendi sanctos et immaculatos coram ipso²³? » Prorsus enim nemo scit finiendi mundi tempus.

δοκῶμεν. » Προσεπάγει δὲ τούτοις: « Τούτων δὲ πάντων non ὑμᾶς;] ἀγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ; »

V. 41. Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hæc parabolam, an etiam ad omnes?

Interrogat Petrus nam ad omnes dixerit lucernarum parabolam. Num, inquit, generalis est lex, parique mensura ad cunctos pertinet, an ad eos solos qui præ cæteris sunt electi? Jam vero quidnam sapientissimum perturbavit discipulum? vel quid eum impulit ut id vellet a Christo rescire? Ergo illud in primis dicemus. Præceptorum alia quidem honore apostolatus præditos spectant; alia vero illos qui in inferiore ordine sunt. Quod ita revera se habere, cognoscere, ut dixi, possumus scribente **304** Apostolo: « Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis²⁴. » Perfectorum quidem est solidus cibus, illorum scilicet qui sensus habent exercitos ad boni malique discretionem. Namque iis qui corroboratum habent animum, merito conveniunt magna et peculiaria de sublimibus rebus mandata: secus vero iis, qui nondum hoc spiritale robur sunt adepti, congruunt illa quæ omni asperitate carent. Reputans itaque beatus Petrus dictorum a Christo xim, recte interrogat.

Quid ergo ad hæc Christus? Perspicuo evidenti-

²² II Petr. iv, 10. ²³ ibid. 11. ²⁴ I Cor. iii, 2.

(1) Paulo pleniùs ab initio est fragmentum apud D. Thomam in catena. « CYRILLUS. De prima tamen

λον, καὶ σωτηρίας φάρμακον ἔδωκεν ἡμῖν τὴν μεταγνωσιν. Διὰ τοῦτο φησι: « Kān ἐν τῇ δευτέρῃ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὖρη οὕτως ποιῶντας, μακάριοί εἰσιν ἐκεῖνοι. » Ἐθελήσεις δὲ πάντως εἰδέναι σαφῶς, τί δὴ τοῦτο ἐστὶ. Μεριζοῦσι τοίνυν τὴν νύκτα τινὲς εἰς τρεῖς ἢ εἰς (D f. 51) τέσσαρας φυλακάς: οἱ γὰρ τοῖς τείχεσι τῶν πόλεων ἐγκαθήμενοι, καὶ τὰς τῶν πολεμίων τηροῦντες ἐφόδους, τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας διαγρηγορήσαντες, παραπέμπουσιν εἰς ἑτέρους τὴν φυλακὴν καὶ ἐγρηγοροῦσιν. Τρεῖς τοίνυν εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῖν ἡλικίαι: πρώτη μὲν καθ' ἣν ἔσμεν ἐτι παῖδες ἀνηθοί, δευτέρα δὲ καθ' ἣν νεανία, καὶ τρίτη καθ' ἣν πρεσβύται. Ἄλλ' ἡ μὲν πρώτη, καθ' ἣν ἐτι παῖδες ἔσμεν, οὐκ εὐθύνεται παρὰ Θεοῦ, ἀξιούται δὲ συγγνώμης· ἢ γε μὴν δευτέρα καὶ ἡ τρίτη ὀφείλει τῷ Θεῷ τὴν ὑπακοήν, καὶ τὸ διαζῆν ὁσίως, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν· οὐκοῦν καὶ ἐν τῇ καταληφθεῖσιν τυχῶν ἐν ἐγρηγόρει, καὶ ὅσον ἐν εὐζωνότητι νέος ὢν ἐτι, καὶ εἴτουν τὴν πρεσβυτικὴν ἔχων ἡλικίαν, μακάριος ἔσται· τεύξεται γὰρ τῶν ἐπιγγελημένων παρὰ Χριστοῦ. — (A f. 182 b) Ὅτι δὲ τὸ μὴ ἐγρηγορεῖν ἐπιζημιον, εὖ μάλα παραδείκνυσι διὰ τοῦδε τοῦ παραδείγματος: ὡς γὰρ ὁ αὐτοῦ φησι μαθητῆς· « Ἦξει ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτης· ἐν ἧ οὐρανοὶ μὲν βοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσόμενα λυθῆσεται: γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατακαήσεται πάντα· καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν, κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσλουόμενων, ποταποὺς δεῖ εὐρεθῆναι ἡμᾶς [ita cod. O]δε γὰρ ὅλως οὐδεὶς τὸν τῆς συντελείας καιρὸν.

C Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας;

(A f. 183) Ἐρωτᾷ Πέτρος εἰ πρὸς πάντας εἶπεν ὁ Κύριος τὴν περὶ τῶν λύχνων παραβολήν. Ἄρα, φησὶ, γενικὸς ὁ νόμος, καὶ ἐν ἰσῳ μέτρῳ κατὰ πάντων ἐρχεται, ἢ μόνοις ἂν πρόποι τοῖς τῶν ἄλλων ἐξηρημένοις; Εἶτα, τί τὸ θορυβησάν ἐστι τὸν σοφώτατον μαθητῆν; ἢ τί παρεκίνησεν εἰς τὸ θαλῆσαι μαθεῖν τὰ τοιάδε παρὰ Χριστοῦ; Οὐκοῦν ἐκεῖνο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐροῦμεν· τῶν ἐντολῶν αἱ μὲν ἀποστολικαῖς πρόκεινται ἀξιώμασιν· αἱ δὲ τοῖς τῆν μίω [cod. μεῖζω] τάξιν ἐπέχουσι. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἰδεῖν ἀληθῆ; ἢ καὶ οὕτως ἔχον, ὡς ἔφη, γεγραφότος τισὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, οὐπω γὰρ ἐδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ἐτι δύνασθε. » Τελείων γὰρ ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἔξιν ἐχόντων τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ· τοῖς γὰρ τὴν διάνοιαν ἔχουσιν εὐσθενῆ, πρόποι ἂν εἰκότως τὰ μεγάλα καὶ ἐξαιρέτα τῶν ἀγιοπρεπῶν ἐνταλμάτων· τοῖς δὲ οὐπω πρὸς τοῦτο ἐληλακόσιν ἰσχύος πνευματικῆς, τὰ δυσχερεῖα ἀπάσης ἀππληραγμένα. Ἐνωήσας τοίνυν ὁ μακάριος Πέτρος τῶν εἰρημένων παρὰ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, εἰκότως διαπυθάνεται.

(A f. 183, D f. 51 b) Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός,

vigilia mentionem non facit, quia pueritia non puni-
tur a Deo, » etc.

Σαφεί καὶ ἐναργεστάτῳ παραδείγματι κέρηται, ἅ que exemplo utilitar, ut demonstret mandatum id
 πρέπουσαν ἀποφαίνων τὴν ἐντολὴν τοῖς ὅτι μάλιστα congruere potissimum dignioribus, et in magistro-
 διαφανεστέροις, καὶ μυσταγωγῶν ἐν τάξει παρελιη- rum ordine constitutis. Proponamus, inquit, homi-
 μένοις. Ὑποκείσθω, φησὶν, ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης, nem patremfamilias, qui peregre abiturus fidei
 δεστέλλασθαι μέλλων ἀποδημίαν, ἐν τῶν γνησίων uni famulo universæ domus œconomiam committat,
 οὐκ ἐνεχείρισε τοῦ παντός· οἴκου τὴν οἰκονομίαν, ut familiæ suæ, id est famulis, tempore idoneo tritici
 ὥστε διδόναι τῇ θεραπείᾳ αὐτοῦ, τουτέστι τοῖς θε- demensum det. Cum itaque, ait, reversus ille et in
 ράπουσιν, ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον. Ὅταν τοίνυν, domum suam denuo regressus, ita agentem repe-
 φησὶν, ὑπονοστήσας ἐκεῖνος, καὶ οἶκοι πάλιν ἐλθῶν, rarerit uti præceperat, tunc servus ille fiet beatissimus;
 οὕτως εὖροι ποιοῦντα, καθὼς καὶ διέταξεν, ὁ δούλος etenim ipsum super omnia bona sua constituet.
 ἐκεῖνος ἔσται τρισμακάριος· καταστήσει γὰρ αὐτὸν —Ergo fidelis servus et prudens, qui pro tempore et
 ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. — (A f. 183, D f. usu scite conservis tritici mensuram, seu spiritales
 51 b) Ὁ μὲν οὖν πιστὸς δούλος καὶ φρόνιμος, ἐν vscas, distribuit, beatus erit juxta Servatoris effa-
 καιρῷ καὶ χρεῖα διανέμων ἐπιστημόνως τοῖς δούλοις tum: majora enim consequetur, et digna fidelibus
 τὸ σιτομέτριον, ἥτοι τε πνευματικὰς τροφὰς, μακά- præmia recipiet. Secus vero, si quis fuerit ignavus
 ριος ἔσται κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν· τεύξεται B ac præpotens, comedens bibensque, et luxuriosus
 γὰρ τῶν ἐτι μειζόνων, καὶ τὰς τοῖς γνησίοις προπεύ- dissipationibus deditus, hic, inquam, dividetur, id
 σασ θμοιδὰς ἀπολήφεται· εἰ δὲ δὴ γένοιτό τις κατα- est extremas pœnas dabit, cum insperato Dominus
 φρονητῆς καὶ βῆθυμος, ταῖς κατὰ τῶν ὁμοδούλων ei supervenerit.
 πλεονεξίαις ἐντροφῶν, ἐσθίων τε καὶ πίνων, καὶ εἰς
 ἐκλύτους ἐξιτηλίας ἀπενηνεγμένους, διχοτομηθήσεται· τουτέστι τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται δίχην, ἐπιφοιτη-
 σαντος αὐτῷ τοῦ Δεσπότητος ἀδοκῆτως.

(A f. 183 b) Ἡ μὲν οὖν ἀπλὴ καὶ πρόχειρος τῶν
 εἰρημένων δύναμις, τοιαύτη τις ἔστι. Μάθωμεν δὲ
 ἀκριβῶς, τί τὸ ἐντεῦθεν ὑποδιηλούμενόν ἐστι. Κεχει-
 ροτόνηκεν ὁ Σωτὴρ οἰκονόμους, ὥσπερ τῶν ἰδίων οἰ-
 κετῶν, τουτέστι τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων εἰς
 ἐπίγνωσιν τῆς δόξης αὐτοῦ, πιστοὺς ἄνδρας καὶ συν-
 ετιωτάτους, καὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἐπιστήμονας,
 ἐπὶ τῷ δίδοναι τοῖς συνδούλοις αὐτῶν τὸ σιτομέτριον, C
 καὶ οὐκ ἀπλῶς καὶ ἀκατασκέπτως, ἐν καιρῷ δὲ
 μᾶλλον τῷ δέοντι, τουτέστι τὴν ἀρκοῦσάν τε καὶ
 πρέπουσαν ἐκάστῳ τροφήν, δηλον ὅτι πνευματικὴν.
 Ἀρμόστει γὰρ ἂν οὐκ ἄπασιν ἀπλῶς τοῖς εἰς Χριστὸν
 πιστεύουσιν, ὁ περὶ τούτων λόγος. Γέγραπται γοῦν·
 « Γνωστῶς ἐπίγνωση ψυχὰς ποιμνίου σου. » Ἐτέρως
 μὲν γὰρ τὸν ἐτι κατηχούμενον ταῖς τῆς ἀληθείας
 ἐμβιδάζομεν τρίβους, ἀπλῶς καὶ οὐδὲν ἔχοντι βαθύ
 χρώμενοι λόγι· ἑτέρως δὲ πάλιν τοὺς ἀδρότερους
 τὸν νοῦν, καὶ συνιέναι δυναμένους τῆς θεολογίας τὸ
 ὕψος. Ὁ τοίνυν εἰς δέον οἷς ἐλαβε χρησάμενος, ἐπὶ
 πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι τοῦ Δεσπότητος καταστήσεται.
 Καὶ τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν, ἐτέρωθί
 που τὸν σπουδαῖον καὶ γνήσιον οἰκέτην ἐπαινῶν τε
 καὶ λέγων· « Ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε D
 καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »
 Ἐὰν δὲ, φησὶ, τὸ σπουδαῖος καὶ γνήσιος εἶναι με-
 θεῖς, μαρίμναις κοσμικαῖς τὸν οἰκεῖον μεθύσκηται
 νοῦν, καὶ ἀποφέρηται πρὸς ἃ μὴ θέμις, βιαζόμενος
 καὶ πλεονεκτῶν τοὺς ὑπεξευγμένους, καὶ μὴ διδοῦς
 αὐτοῖς τὸ σιτομέτριον, ἐν παντὶ γενήσεται κακῷ·
 ἔσται δὲ, φησὶ, καὶ ὁ κληρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπί-
 στων. Ὁ γὰρ ὅλως ἐπιβουλεύσας τῇ δόξῃ Χριστοῦ,
 καὶ τῶν ἐγχεχειρισμένων αὐτῷ ποιμνίων ἀλογῆσαι
 τολμήσας, κατ' οὐδένα τρόπον διοίσει τῶν οὐκ εἰδό-
 των αὐτόν. Καὶ γοῦν ἔφη ποτὲ Χριστὸς πρὸς τὸν
 μακάριον Πέτρον· « Σίμων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με; ποι-

igitur simplex et obvia dictorum sententia hæc
 est. Sed jam accurate discamus quid inde signifi-
 cetur. Constituit Servator super servos suos, id est
 super eos, qui per fidem ad gloriæ suæ cognitionem
 sunt vocati, constituit, inquam, quosdam veluti
 305 œconomus, viros fideles et prudentissimos,
 sacrorum dogmatum peritos, ut ipsi conservis suis
 tritici demensum tribuant; neque vero id temere
 aut inconsiderate, sed idoneo potius tempore, id
 est sufficientem et congruam unicuique escam, spi-
 ritalem videlicet. Non enim cunctis indifferenter
 congruit in Christum credentibus sacra doctrina.
 Quare scriptum est: « Gregis tui animas scite
 scias ». Aliter enim eum, qui adhuc est catechu-
 menus, in veritatis via constituimus, simplici utentes
 nihilque reconditum habente sermone: aliter autem
 eos qui firmiore mente sunt, et theologiæ sublimi-
 tatem comprehendere queunt. Qui ergo commisso
 munere prout oportet functus fuerit, super omnia
 Domini bona constituetur. Idque nos docuit ipse
 Servator alio loco sedulum fidelemque famulum
 his verbis laudans: « In paucis fuisti fidelis, super
 multa te constituam, intra in gaudium Domini
 tui ». Secus vero si, diligentia ac fidelitate ne-
 glecta, curis mundanis mentem suam inebriaverit,
 atque ad illicita eruperit, subditis suis violenter ac
 tyrannice abutens, neque iis demensum debitum
 tribuens, nihil mali non experietur; ponetur autem,
 inquit, portio ejus cum infidelibus. Qui enim Christi
 gloriæ prorsus nocuerit, et commissos sibi greges
 pessum ire negligenter siverit, nullatenus differet
 ab iis qui Christum ignorant. Quamobrem aiebat
 aliquando beato Petro Christus: « Simon Jonæ,
 diligis me? pasce oves meas, pasce agnos meos ». Jam
 si qui pascit, diligit; sequitur ut ille omnino

²² Prov. xxvii, 23. ²³ Matth. xxv, 21. ²⁴ Joan. xxi, 15.

oderit, qui id officium pensi non habet. Quod si odit, jam punietur et infidelium sententiam perferet; quod illi accidit, qui talento accepto ut solerter negotiaretur, mox opere neglecto, pecuniam minime multiplicatam reportavit. Secus autem ii qui quinque talenta vel etiam plura acceperant, labore industriaeque usi, maximis dignitatibus ac splendidissimis donati fuerunt. Dictum est enim uni: Decem civitatibus praeeris; alii dictum **306** quinque ²⁸. Verum ille contumeliosus otiosusque famulus extremas dedit poenas. Perniciosa igitur omnino in magisterii sacri negotio ignavia est. Unde scribebat quibusdam beatus Petrus: «Pascite qui in vobis est gregem Dei, ut cum apparuerit princeps pastorum, mercedem reportetis ²⁹.» Denique Paulus sciens januam perditionis esse socordiam, aiebat: «Vae mihi est, si non evangelizavero ³⁰.»

Age vero quod torpentibus in sacri magisterii officio amara et acerba et inevitabilis poena imminet, statim demonstrat Servator, prioribus deinceps duo subjungens exempla (1). Ait enim: «Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non preparavit, nec fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.» — Quamobrem, dicit fortasse aliquis? Quomodo ab ignaro ratio exquiritur? Nempe, quia scire noluit, cum discere posset. Jam si qui ignoravit, haud omnino iram fugiet, quia cum deberet cognoscere, neglexit discere; quæ causa est, cur non debeat multas perpeti plagas qui scivit, et neglexit? Erit itaque gravior de magistris iudicium. Atque hoc docet his verbis discipulus Christi: «Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod majus iudicium sustinebimus ³¹.» Dives enim spiritalium munere sit largitio rectoribus populorum. Nam sic sapientissimus quoque Paulus Timotheo scribit: «Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum ³².» Et: «Noli negligere, quæ in te est, gratiam datam tibi per impositionem manuum mearum ³³.» Atqui his cum multa Servator dederit, multa exquirat ab ipsis. Quænam vero hæc sunt? In fide firmitas, in magisterio sinceritas, in spe constantia, **307** in patientia immobilitas, in spiritali vigore tenacitas, in omni egregio facinore alacritas et fortitudo, ut et cæteris angelicæ vitæ exemplar sinus.

V. 49. *Ignem veni mittere in terram; et quid volo si jam accensus est?*
Ille igne incensus aiebat Cleophas: «Nonne cor

²⁸ Luc. xix, 47-49. ²⁹ I Petr. v, 2. ³⁰ I Cor. ix, 16. ³¹ Jac. iii, 6. ³² II Timoth. ii, 7. ³³ II Timoth. i, 6.

(1) Apud D. Thomam in catena. «CYRILLUS. Homo enim perspicax, qui turpioribus suam voluntatem inclinavit, impudenter misericordiam implorabit, quia inexcusabile peccatum commisit, quasi propter malitiam recedens a Domini voluntate: sed quanto rusticanus rationabilis implorabit veniam

A μαινε τὰ πρόβατά μου, βόσκει τὰ ἀρνία μου. » Εἰ δὲ ὁ ποιμαίνων φιλεῖ, μισεῖ που πάντως ὁ τούτου καταφρονῶν. Εἰ δὲ μισεῖ, καὶ κολάζεται, καὶ τῆ τῶν ἀπίστων ὑποφέρεται δίκῃ· ὅποιός τις ἦν ὁ τὸ τάλαντον λαβὼν, ἵνα ἐμπορεύσῃται νοητῶς, εἶτα τοῦτο μὲν οὐ πεπραγῶς, προκομισίας δὲ μᾶλλον ἀπολυπλάσιαστον τὸ δοθέν. Ἄλλ' οἱ γε τὰ πέντε λαβόντες ἢ καὶ ἑπὶ πλείονα, καμνόντες τε καὶ φιλεργήσαντες, ἀξιῶμασι τετίμηται τοῖς περιφανεστάτοις. Ἡκούσας γὰρ ὁ μὲν τις· Ἔσο ἐπάνω δέκα πόλεων· ὁ δὲ πέντε. Ὁ δὲ ὑβριστῆς (2) τε καὶ ὀκνηρὸς οἰκέτης, τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινε δίκην· ἐπισηφαλὲς οὖν πανταχοῦ τὸ βῆθμον, εἰς μυσταγωγίαν· ὅθεν γράφει μὲν τισιν ὁ μακάριος Πέτρος· ὅτι· Ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ, ἵν' ὀφθέντος τοῦ πάντων ἀρχιποίμενος, κομισήσθε τὸν μισθόν. » Εἰδὼς δὲ τὸ βῆθμον ὀλέθρου πύλην, ἔφη Παῦλος· «Οὐαὶ μοὶ ἐστίν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. »

(A f. 184) Ὅτι δὲ τοῖς ὀκνοῦσιν εἰς μυσταγωγίαν πικρὰ τε καὶ ὀδυνηρὰ καὶ δυσδιάφευκτος ἐπιπρέματα κλάσις, διαδείκνυσιν εὐθὺς ὁ Σωτὴρ, τοῖς πρώτοις ἐπενεγκῶν δύο ἐφεξῆς παραδείγματα. Ἐφη γάρ· Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος, ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρῆσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν, δαρῆσεται ὀλίγας. — (A f. 184 b) Διὰ ποίαν αἰτίαν· καίτοι φαίη τις ἄν; Πῶς ὁ μὴ γνοὺς, ὑπέχει λόγον; Ὅτι μὴ ἠθέλησεν εἰδέναι, καίτοι μαθεῖν ἐξόν (3). Εἰ δὲ ὁ μὴ γνοὺς, ὅλως οὐκ ἄμοιρος ὄργης, ὅτι δέον εἰδέναι, κατημέλησε τοῦ μαθεῖν, ποῖος ἀπαλλάξει λόγος, τοῦ χρῆναι πολλὰς ὑπομείναι πληγὰς τὸν εἰδῶσα καὶ βῆθμησαντα; — Φορτικώτερον οὖν ἄρα τῶν διδασκόντων τὸ κρίμα· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητῆς· Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου, εἰδότες ὅτι μείζον κρίμα ληψόμεθα. » Πλουσία γὰρ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἢ δόσις, παρά γε τοῖς τῶν λαῶν ἡγουμένοις· οὕτω γὰρ που καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος Τιμοθέῳ γράφει· Δώσει σοὶ ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πάσι. » Καί· Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. » Τοῖς δὲ τοιούτοις ὡς πολλὰ διδοὺς ὁ Σωτὴρ, πολλὰ ζητεῖ παρ' αὐτῶν. Καὶ ποτα ταῦτά ἐστι; Τὸ ἀρκερὸς ἐν πίστει, τὸ ἀπλανὲς εἰς μυσταγωγίαν, τὸ βεβηκὸς ἐν ἐλπίδι, τὸ ἀκατάσειστον ἐν ὑπομονῇ, τὸ ἀθραυστον ἐν ἰσχύϊ τῆ πνευματικῆ, τὸ εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πρόθυμόν τε καὶ εὐσθενὲς, ὡς καὶ ἑτέροις ὑποτύπωσιν εἶναι πολιτείας ἀγγελικῆς.

Πῦρ ἤλθοῦν βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη;

(A f. 185 b) Τοῦτο τὸ πῦρ ἔχοντες οἱ περὶ Κλεό-

vindicantis; unde subditur: *Qui autem non cognovit,* » etc.

(2) Dicit contumeliosum servum propter dicta ab eo Luc. xix, 21.

(3) Hanc appellant ignorantiam crassam theologi morales.

παν Ελεγον· « Οὐχί ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διηνοιγαν ἡμῖν τὰς Γραφάς; » Πῦρ τοῦτο σωτήριον καὶ ἐπωφελές, δι' οὗ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἀπεφυγμένοι τρόπον τινὰ καὶ νενεκρωμένοι διὰ τε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸ μὴ εἶδέναι τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, ἀναζωπυρούμεθα πρὸς τὴν κατ' εὐσέθειαν ζωὴν, καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες ἀποτελούμεθα κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Κερδαίνομεν δὲ πρὸς τοῦτω, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέθεξιν, πρὸς δίκην ὄντος ἐν ἡμῖν· βεβαπτισμένα γὰρ ἐν πυρὶ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἔθος δὲ τῆ θεῖα Γραφῆ πῦρ ὀνομάζειν ἐστὶ ὅτε τοὺς Θεοὺς τε καὶ ἱεροῦς λόγους, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν. Ἐφη μὲν γὰρ τις τῶν ἁγίων προφητῶν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ὅτι ἐξαίφνης ἔξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς Διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος, καὶ τις ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ὄπτασίαν αὐτοῦ; Ἰδοὺ αὐτὸς ἐκπορεύεται, ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων· καὶ καθοδεῖται χωνύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσοῖον. » Καὶ ναὸν μὲν φησιν ἐνθάδε, τὸ ἀχραντον ἀληθῶς καὶ ἅγιον σῶμα, τὸ διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου ταχθὲν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν δυνάμει τοῦ Πατρὸς. Ἐφηται γὰρ πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. » Ἄγγελον δὲ Διαθήκης αὐτὸν ὀνομάζει τὸν Μονογενῆ, παρὰ τὸ ἀγγέλλειν καὶ διακοπεῖν τῇ Πατρὶ εὐδοκίᾳ τῇ εἰς ἡμᾶς γενομένην. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς ἡμᾶς, ὅτι· « Πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπήγγελα ὑμῖν. » Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ προφήτης Ἠσαίας, ὅτι· « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. » Ὡσπερ οὖν οἱ τὸν χρυσόν τε καὶ ἀργυρον ἐκκαθαίρειν εἰδότες, πυρὶ τὸν ἐν αὐταῖς ἐκτίκουσι ῥύπον, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν μαθημάτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος, τὸν ἐκάστου σμῆχει νοῦν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. Ἐφη δὲ πρὸς καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεός, πρὸς τὸν προφήτην Ἰερεμίαν· « Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον, ξύλα. » Καὶ πάλιν· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ, λέγει Κύριος; » Γίε δ' ἂν νοηθεῖ πρὸς ἡμῶν καὶ ὁ ἀνθραξ ὁ τῶν τοῦ προφήτου Ἠσαίου χειλέων ἀψάμενος, καὶ καθαρῶς αὐτὸν ἔπα πάσης ἁμαρτίας; Τὸ σωτήριον δηλονότι κήρυγμα, καὶ ἡ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὁμολογία, ἦν εἴπερ τις ἐν στόματι λάθοι, πάντῃ τε καὶ πάντως διακαθαίρεται. Καὶ πιστῶσεται λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι· « Ἐάν εἴπῃς ἐν τῷ στόματί σου, Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὡς ὁ Θεός αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. » Πλὴν ἀνθρακι καὶ πυρὶ τὴν τοῦ Θεοῦ κηρύγματος δυνάμιν ἰοικέναι φαμὲν, οὗ τὴν ἀναψίν ἐπισπεύδει ὁ Κύ-

²⁶ Luc. xxiv, 32. ²⁷ Rom. xii, 11. ²⁸ Malach. iii, 1-3. ²⁹ Luc. i, 35. ³⁰ Joan. xv, 15. ³¹ Isa. ix, 6. ³² Jerem. v, 14. ³³ Jerem. xliii, 29. ³⁴ Isa. vi, 6, 7. ³⁵ Rom. x, 9.

peracta fuisset. Idque docet his verbis : « Baptismo A habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur (1) ! »

ὑπ' οὐρανόν, ἐξενεχθελοῦς εἰς πέρας τῆς πάσης οἰκονομίας· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων· « Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῆ; »

V. 51. Putatis quod pacem terræ daturus venerim?

Atqui Christus pax nostra est, ut aiunt Scripturæ : « Ipse duos populos in unum novum hominem copulavit, pacem faciens, ambosque reconcilians in uno corpore Patri⁴⁴ : » ipse connexuit infima superioribus. Quomodo ergo dixit : « Non veni pacem dare? » Quid ais, Domine? Ad adducendam pacem non venisti? Attamen nobis factus es pax, medium maceræ parietem dissolvisti, peccatum quod nos arcebat destruxisti : longinquis æque ac propinquis bonum nuntium **309** attulisti : greges cum gregibus adunasti, Judaicos scilicet cum ethnicorum gregibus : pacificasti per crucem quæ in cœlis sunt et quæ super terram, sicuti scriptum est⁴⁵ : factus es nobis conciliator atque mediator, intermedium peccatum auferens, Patri Deo per semetipsum nos conjungens. Quin adeo pacem, tui peculiariter propriam dixisti : « Pacem meam do vobis⁴⁶. » Quomodo ergo non venisti pacem adducere, sed gladium? quibuscum prælio certabimus? quodnam belli genus erit, et quomodo a nobis fiet? ut inculpatum sis, et tibi placeat, qui pacem tui propriam esse dixisti, eamque nobis dedisti? Ergo solvat Paulus quæstionem dicens : « Si quis frater fornicator, et cætera, » cum ejusmodi nec cibum sumere⁴⁷. » Puto enim abominandos fornicatores, et pacem cum his damnificam esse reputandam : « Corruptunt enim bonos mores colloquia prava⁴⁸. » Atque ut ait David, « Cum sancto sanctus eris, et cum perverso, perverteris⁴⁹. »

Vin' et alios cognoscere, quibuscum colere pacem, noxium est? Audi scribentem ex sanctis discipulis unum : « Si quis ad vos venit, et hanc doctrinam non afferi, huic ne ave quidem dixeritis⁵⁰. » Quamnam vero doctrinam dicit, nisi omnino illam, quam si nobis tradiderunt qui ab initio spectatores fuerunt? Lupis pares sunt hæreticorum ducēs; quomodo autem pacem servabit cum lupo ovis? Sunt vero illi etiam tenebrosi; nam « Deus hujus sæculi excæcavit infidelium mentes⁵¹. » Nos autem filii lucis sumus; etenim nos illustravit Spiritus gratia. « Quænam autem communio lucis cum tenebris⁵²? » Ergo colamus cum fratribus et fidei sodalibus pacem; cum aliis, habere abnuamus. Constat sane præclaram esse rem pacem; sed hand quævis omnino pax reprehensione caret : imo periculosa sæpe est, et a Dei charitate abalienat. Non

Δοκείτε ὅτι εἰρήνην παρεγενόμενι δοῦναι ἐν τῇ γῆ;

(A f. 186, B f. 129, C f. 136) Καίτοι Χριστός ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς· « Αὐτὸς συνῆψε τοὺς δύο λαοὺς, εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξας ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα· » αὐτὸς συνῆψε τοὺς ἄνω καὶ κάτω. Πῶς οὖν ἐφη· « Οὐκ ἤλθον εἰρήνην δοῦναι; » Τί φης, ὦ Δέσποτα; Οὐκ ἤλθες βαλεῖν εἰρήνην; Καίτοι γέγονας ἡμῖν εἰρήνην, κατέλυσας τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, ἠψάνισας τὴν διίστωσαν ἡμᾶς ἀμαρτίαν· εὐηγγελίσω τοὺς μακρὰν καὶ τοὺς ἐγγύς· συνῆψας ἀγγέλαις ἀγγέλαις, ταῖς Ἰουδαίων τὰς ἐξ ἐθνῶν· κατεῖρηνευσας διὰ τοῦ σταυροῦ τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὰ γέγραπται· γέγονας ἡμῖν διαλλακτὴς καὶ μεσίτης, καὶ τὴν διὰ μέσου κειμένην ἀμαρτίαν περιελθὼν συνῆψας δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ τὴν εἰρήνην, ἴδιαν εἶναι ἐφης, εἰπὼν· « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. » Πῶς οὖν οὐκ ἤλθες βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν; πρὸς τίνας ἡμῖν ἡ μάχη; καὶ ὁ τοῦ πολέμου τρόπος, πῶς ἂν γένοιτο παρ' ἡμῶν, ἵνα τὸ ἀνεπίπληκτον [κοιλ. ἐπίπληκτον] ἔχοι, καὶ ἀρέσῃ σοι τῷ τὴν εἰρήνην ἴδιαν εἶναι λέγοντι, καὶ ταύτην ἡμῖν δεδωκότι; Οὐκοῦν λυέτω τὸ ζητούμενον Παῦλος, φησας· « Εἰ τις ἀδελφὸς πόρνος, ἢ καὶ τὰ ἐξῆς, » τῷ τοιοῦτῳ μηδὲ συνεσθελιν. » Δεῖ γάρ, οἶμαι, παραιτεῖσθαι πόρνον, καὶ τὴν πρὸς τοῦτο εἰρήνην ζημίαις ἠγεῖσθαι πρόξενον· « Φθείρουσι γὰρ ἡδὴ χρηστὰ ὀμιλῖαι κακὰ. » Καὶ καθὰ φησι Δαβὶδ· « Μετὰ ὀσίου ὀσιωθήσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ, διαστρέψεις.

Βούλει καὶ ἐτέρους ἰδεῖν πρὸς οὓς τὸ ἀσπάζεσθαι τὴν εἰρήνην ἐπιζητίουν; Ἄκουε γράφοντο; ἐνδὸς τῶν ἁγίων μαθητῶν· « Εἰ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, τοῦτ' μηδὲ χαίρειν λέγετε. » Διδαχὴν δὲ ποίαν, ἢ πάντως ἐκείνην ἣν παρέδωσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται; Λύκοις εἰκασι τῶν αἰρέσεων οἱ προεστηκότες· εἶτα πῶς εἰρηνεύσει πρὸς λύκον τὸ πρόβατον; Καὶ σκοτεινοὶ μὲν ἐκεῖνοι· « Ὁ Θεὸς γάρ, φησὶ, τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. » Ἡμεῖς δὲ υἱοὶ φωτός· διηύγασε γὰρ ἡμῖν ἡ διὰ τοῦ Πνεύματος χάρις. « Τίς οὖν κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; » Οὐκοῦν ἀγαπήσωμεν τὴν πρὸς ἀδελφοὺς καὶ ὁμοπίστους εἰρήνην, παραιτώμεθα δὲ τὴν πρὸς ἐκείνους· δῆλον γάρ, ὅτι χρῆμα μὲν ἡ εἰρήνη καλόν. Ἄλλ' οὐ πᾶσα πάντως εἰρήνη τὸ ἀκατάψεκτον ἔχει, ἀλλ' ἐστὶν ἐπισηφῆς πολλάκις, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀποκο-

⁴⁴ Ephes. II, 14. ⁴⁵ Coloss. I, 20. ⁴⁶ Joan. XIV, 47. ⁴⁷ I Cor. V, 11. ⁴⁸ I Cor. XV, 33. ⁴⁹ Psal. XVII, 37. ⁵⁰ II Joan. 10. ⁵¹ II Cor. IV, 4. ⁵² II Cor. VI, 14.

(1) Apud D. Thomam in catena prosequitur ita Cyrillus. « Nam ante venerabilem crucem, et Christi resurrectionem a mortuis, in sola Judæa fiebat

mentio prædicationis et miraculorum ipsius; postquam autem principem vitæ insipientes occiderunt, tunc apostolis præcepit dicens : Euntes docete, » etc.

μίζουσα· ἀλυσιτελής γὰρ ἡ πρὸς τοὺς ἑτερόθρονας εἰρήνη (1), κατὰ γε τὸ τὰ ἴσα ἐκείνοις φρονεῖν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς φιλτρῶν οἱ πιστοὶ ἀφίστανται, καὶ συγγενεῖς ἀγνοοῦσι, καὶ πατὴρ υἱοῦ φιλίαν ἀπαναίναται, καὶ υἱὸς πατρὸς τιμὴν ἀγνοεῖ, καὶ μήτηρ θυγατρὸς φιλτρῶν ἀπώσατο. Δεῖ γὰρ τοῖς ὑγαινοῦσι τὸν νοῦν, ἔπεσθαι τοὺς πεπλανημένους, καὶ οὐκ αὐτοῖς μᾶλλον τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν αἰρουμένους. Τοῦτο καὶ ἑτέρως ἡμῖν ἔφη ὁ Χριστός· «Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος.» Οὐκοῦν, ὅταν, εὐσεβείας ἕνεκα τῆς εἰς Χριστὸν, ἐπίγειον ἀρνήσῃ πατέρα, τότε πλουτήσεις Πατέρα τῶν ἐν οὐρανοῖς. Κἄν ἀφῆς ἀδελφὸν ἀτιμάζοντα Θεὸν, διὰ τὸ βούλεσθαι λατρεύειν αὐτῷ, παραδέξεται σε Χριστὸς εἰς ἀδελφόν. Δέδωκε γὰρ ἡμῖν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο· «Ἀπαγγελῶ γὰρ, φησί, τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.» Γένος εὐρησεις λαμπρὸν καὶ μέγα, τὴν τῶν ἁγίων πληθύν· ἔση σὺν αὐτοῖς κληρονόμος τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων.

Ὅταν ἴδητε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, κ. τ. λ.

(A f. 187, B f. 129 b, D f. 52 b) Ἐπισημαίνονται τὰ τοιαῦτα τιμῆς, καὶ ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐπιτηρήσεως, προαπαγγέλλουσιν ὑετῶν καταδύσεις, ἢ σκληρῶν ἀνέμων ἐφόδους. Πῶς οὖν, φησί, τὰ ἐν οὐρανῷ δοκιμάζοντες, τὰ ἐν γῇ γινόμενα σημεῖα οὐ βλέπετε, οὐδὲ δοκιμάζετε τὸν καιρὸν ἐὰν ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος; — (A f. 187) Ἔδει τοίνυν τοὺς τὰ τῶν καιρῶν σημεῖα τεκμαιρομένους, καὶ τοὺς ἐσομένους ἔσθ' ὅτε χειμῶνας προαπαγγέλλοντες, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις πράγμασιν ἰσχυρὸν ἐπαφείναι τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμόν. Καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι; Προκατέδειξεν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπιλάμψωμεν ἡμεῖς τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπομῆναι σφαγῆν. Καὶ γοῦν προστέταχε θύεσθαι τὸν ἀμνὸν εἰς τύπον αὐτοῦ, πρὸς ἑσπέραν καὶ ὑπὸ λύχνους. Ἐμελλε δὲ πάντως τοῖς μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ἢ τῆς σωτηρίας ἀνευρύνεσθαι πύλη, καὶ πολλῇ πραγμάτων ὑπάρξειν εὐδία. Καὶ γοῦν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁγμάτων τὴν γραφομένην νύμφην, ἥτις καὶ τὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐπέχει πρόσωπον, καλῶν εὐρίσκειται Χριστός, καὶ λέγων· «Ἀνάστα, ἐλθέ, ἢ πλησον μου, καλὴ μου περιστερὰ, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἐαυτῷ, τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθασεν.» Οὐκοῦν, ὡς ἔφη, ἔαρινή τις ὡσπερ εὐδία τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀνίσχειν ἔμελλεν.

Ὅτι δὲ καὶ οἱ μακάριοι προφήται πολυτρόπως διεγγέλασι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἂν ἐνδοιάσει τις. Ἔδει δὴ οὖν, ἔδει συνετοῦς ὄντας, φησί, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἰδόμενα κατα-

enim prodēt cum heterodoxis pax, quatenus pari ac illi sententiā esse videamur. **310** Quamobrem a terrenis quoque affectionibus fideles cavent, et cognatos ignorant, et pater filio amorem denegat, vicissimque filius honorem patri non exhibet, et charitatem erga filiam mater respuit. Oportet enim ut mente sanos imitentur ii qui errarunt, non autem ut his illi adhæreant qui recte sentiunt. Alio etiam loco nobis Christus dixit: «Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus». Igitur cum verè erga Christum pietatis causa terrenum patrem negabis, tunc Patrem in cœlis adipisceris. Et si fratrem qui Deum non colit dimiseris, recipiet te in fratrem Christus. Namque hanc quoque prærogativam cum cæteris nobis contulit: «Narrabo enim, inquit, nomen tuum fratribus meis». Cognationem invenies grandem ac splendidam, sanctorum scilicet multitudinem. Fies cum illis charismatum Christi hæres.

V. 51. *Cum videritis nubem orientem ab occasu, etc.*

Hæc observant nonnulli, et tanquam ex diutina observatione prædicunt pluviarum inundationes, aut vehementium ventorum incursionses. Cur ergo, ait, qui cœlestia æstimatis, ea quæ in terris edita signa sunt non cernitis? neque exploratis an hoc tempore ille qui expectabatur advenerit? — Oportebat itaque eos qui ex temporum signis conjecturam faciebant, et futuras interdum tempestates prædicebant, necessariis quoque rebus acutum intendere mentis oculum. Quænam porro hæc res sunt? Portendit lex sacramentum Christi, et quod hic sine dubio extremis sæculi temporibus terræ incolis appariturus foret, et pro omnium salute necem passurus. Mandavit itaque agnum ceu illius typum immolari sub vesperam et accensis luminibus. Futurum autem erat ut in eum credentibus lata aperiretur salutis janua, et multa rerum felicitas obveniret. Quamobrem illam in Cantico canticorum descriptam sponsam, quæ personam gerit Ecclesiæ, **311** vocari a Christo comperimus et his verbis compelliari: «Surge, veni, proxima mea, columba pulchra mea; quia ecce hiems transit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit». Ergo, ut dixi, verna veluti serenitas oritura erat credentibus in eum.

Quod autem beati quoque prophetæ multifariam nuntiaverint Christi sacramentum, nemo dubitabit. Prorsus itaque oportebat, inquit, sapientes illos, et cœli terræque aspectum cognoscendi gnaros, et

¹⁰ Matth. x, 37. ¹¹ Psal. xxi, 23. ¹² Exod. xii, 3 seqq. ¹³ Cant. v, 2; ii, 11, 12.

(1) Notabile Cyrilli dictum de vitanda cum heterodoxis familiaritate, et religiosa indifferentia

futura spectandi; oportebat, inquit, futuras quoque post hanc vitam tempestates non nescire. Auster enim erit ac pluvia; nempe ignis pœna, quia calidus auster est; et vehemens ac inevitabilis cruciatuum nimbus, imbris instar obnoxiiis ingruens. Oportebat ergo, inquit, salutis tempus non ignorare. Erat autem id, Servatoris nostri adventus, cum quo perfectissima rectæ fidei notitia introiit, illuxitque gratia impium justificans. Neque id a lege peractum est, quæ neminem perficiebat, utpote nihil aliud quam figurat et umbras habens; sed a fide potius in Christum, non sane abjiciente legem, sed eam per spiritalem cultum compleute. Nescitis æstimare tempus? non ex verbis rem, non ex re verba conjicitis? Prodigia cernitis, videtis signa sermones confirmantia. Si hæc nondam vos convincunt, persuadeant futuræ calamitates: templi destructio, metropoleos expugnatio, gentis excidium. Ne hæc quidem vos demum ad rei conscientiam adducunt?

V. 58. *Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, etc.*

Valde commodum exemplum est ei rei, cujus gratia assumitur. Nam qui antequam iudicium fiat, controversiam solvunt, prudentiores sunt, quando quidem ipsi per se jus agnoscunt. Quod autem hic recte fit, idem alibi quoque laudabiliter agitur. Esto aliquis, inquit, subjectus homini in dignitate constituto, qui contra te controversiam habens, 312 ab eo jubeatur satellitum opera in iudicium adduci. Quandoquidam igitur cum ipso in via es, nimirum antequam iudici præsentis, da operam, id est omni studio cura, ut ab illo te expedias. Secus enim tradet te iudici. Deinde cum alieno oppressus ære compertus fueris, traderis quæstori, id est exactoribus: atque hi te carcere concludentes, ad ultimum usque quadrantem exigent. Revera obstricti criminibus omnes sumus quotquot in orbe terrarum vivimus. Uniuscujusque est adversarius et accusator Satanas: est enim hic inimicus et vindex. Quandiu itaque in via sumus, id est quandiu ad præsentis vitæ finem non devenimus, a Satana abscedamus; criminum nostra purgemus; Christi gratiam arripimus quæ nos omni debito liberet, et extra animadversionem pœnamque ac metum constituat. Ne forte, inquinamento non abstereso, ad iudicem pertrahamur, exactoribus seu carnificibus tradamur, quorum nemo sævitiam effugere poterit, sed omnis potius culpæ, parvæ simul ac magnæ, pœnas dabit. His procul ii aberunt, qui Christi adveniens tempus æstimabunt, ejusque sacramentum non ignoraverint.

CAP. XIII.

V. 1. *Nuntiantes illi de Galilæis, etc.*

Videntur Galilæi sub præside Pilato seditionem

νοεῖν, καὶ πρὸς τὰ ἐσόμενα βλέπειν, καὶ τοὺς μετὰ τόνδε τὸν βίον χειμῶνας μὴ ἀγνοεῖν. Νότος γὰρ ἔσται καὶ θυβρός· τουτέστιν ἡ διὰ πυρὸς κόλασις· θερμὸς γὰρ ὁ νότος, καὶ δεινὴ, καὶ ἀφυκτος τιμωριῶν καταφορά, ὑποῦ δίκην κατεμπύπτουσα τῶν ἐαλωκότων. Ἔδει τὸν τῆς σωτηρίας μὴ ἀγνοῆσαι καιρὸν. Οὗτος δὲ ἦν, ὁ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, καθ' ἣν ἡ τελειοτάτη γνῶσις τῆς εὐσεβείας εἰσδέθηκε· καθ' ἣν ἀνέλαμψεν ἡ χάρις δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ. Καὶ οὐ διὰ γε τοῦ νόμου, τετελείωκε γὰρ οὐδένα, τύπους ἔχων καὶ σκιάς, διὰ πίστεως δὲ μάλλον τῆς ἐν Χριστῷ, οὐκ ἐκβαλλούσης τὸν νόμον, ἀποπεραινούσης δὲ αὐτὸν διὰ λατρείας πνευματικῆς. Οὐ δοκιμάζετε τὸν καιρὸν; οὐκ ἐκ τῶν λόγων τὰ πράγματα, [cod. σπέρματα], οὐκ ἐκ τῶν πραγμάτων τοὺς λόγους; Βλέπετε θαύματα, καὶ ὄρατε σημεῖα βεβαιούντα τοὺς λόγους· εἰ μὴ πειθεῖ ὑμᾶς ταῦτα, πειθίτωσαν οἱ μέλλοντες ὑμᾶς καταλήψεσθαι πειρασμοὶ, τοῦ ναοῦ ἡ καθάρσεις, τῆς μητροπόλεως ἡ ἄλωσις, ἡ διαφθορὰ τοῦ ἔθνους· οὐδὲ ταῦτα ὑμᾶς εἰς συναίσθησιν ἄγει;

Ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἀρχοντα, κ. τ. λ.

(A f. 187 b, B f. 130, D f. 52 b) Πάνυ χρήσιμον τὸ παράδειγμα πρὸς ὃ λαμβάνεται. Οἱ γὰρ πρὸ δίκης διαλυόμενοι, φρονιμώτεροί εἰσιν, ἀφ' ἑαυτῶν τὸ δίκαιον ὁρῶντες. Ὅπερ δὲ καλὸν ἐνταῦθα ποιεῖν, τοῦτο καλὸν ἔστι κάκει ποιῆσαι. Ὑποκείσθω τις, φησὶ, ἐφ' ἐνὸς τῶν τεταγμένων εἰς ἀρχὴν, αἰτίαςτιν τινα ποιησάμενος κατὰ σοῦ, εἶτα τοῖς ἀπάγουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑποδείξας, ἀποφέρεσθαι ποιεῖ. Ἔως τελειῶμαι μετ' αὐτοῦ εἰ ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστι πρὶν ἀφικέσθαι πρὸς τὸν κριτὴν, ὅς ἐργασίαν, ἀντὶ τοῦ πάσαν θέσθαι μὴ ὀκνήσης σπουδῆν, ἵνα ἀπαλλαγῆς αὐτοῦ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, παραδώσει σε τῷ κριτῇ. Εἶτα, ὅταν ἐνοχος τοῖς ὀφλήμασιν εὐρεθῆς, παραδοθῆς τῷ πράκτορι, τουτέστι τοῖς ἀπαιτηταῖς· κάκεινοί σε κατακλείσαντες, ἀπαιτήσουσι καὶ τὸ ἔσχατον λεπτόν. Οὐκοῦν ἐνοχοὶ μὲν πλημμελήμασι ἔσμεν ἅπαντες οἱ ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκάστου γε μὴν ἀντιδίκος καὶ κατηγορός, ὁ Σατανᾶς· ἐχθρὸς γὰρ ἔστι καὶ ἐκδικητής. Ἔως τοίνυν ἔσμεν ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστιν ἕως οὐκ πρὸς τὸ τῆς ἐνθάδε ζωῆς καθητήσμεν τέλος, ἀπαλλαγώμεν αὐτοῦ· λύσωμεν τὰς καθ' ἑαυτῶν αἰτίας· τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν ἀρπάσωμεν, ἐλευθεροῦσαν ἡμᾶς παντὸς ὀφλήματος, καὶ δίκης ἐξω τιθείσαν, κολάσεώς τε καὶ φόβου. Μὴ ἄρα πως ἀναπόνητοι ἐσχηκότες τὸν μολυσμὸν, ἀπενεχθῶμεν πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ παραδοθῶμεν τοῖς πράκτορσιν, ἦτοι τοῖς κολασταῖς, ὧν οὐκ ἂν τις διαφύγοι τὸ ἀπηνές, ἀπαιτηθήσεται δὲ μάλλον τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκας μικρῶ καὶ μεγάλῳ. Τούτων ἔσονται μακρὰν οἱ τὸν τῆς Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἔγνωσκότες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, κ. τ. λ.

(A f. 188, C f. 136, D f. 35) Ἐοικασί· οἱ Γαλι-

λαῖοι κατὰ τοῦ χρόνου Πιλάτου ἑσασιακίαι, δόγμασιν ἐπόμεινοι Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου, οὐ καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἐμνήσθη. Ἦν δὲ τὸ δόγμα τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ἐδειξε, φαντασίαν ἐξαποστέλλον πολλὴν δι' εὐσεβείαν εὐτονίας. Κύριον γὰρ μὴδὲ μέχρι στόματος ἔρασκε δεῖν τινα λέγειν, μηδὲ κατὰ τινα τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην· οὕτω δὲ μὴδὲ τὸν βασιλεύοντα· καὶ πολλοὶ γε αὐτῶν περὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν Καίσαρα κύριον, χαλεπωτάτας αἰκίας ὑπέμειναν. Οἱ καὶ ἐδίδασκον μὴ δεῖν παρὰ τὰς διατεταγμένας ἐν τῷ Μωϋσέως νόμῳ θυσίας, ἐτέρας ἀναφέρεισθαι τῷ Θεῷ· διόπερ ἐκίλυον τὰς ὑπὸ τῆς γερούσιας τοῦ λαοῦ παραδεδομένας γίνεσθαι περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἔθνους. Εἰκόσ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγανακτοῦντα πρὸς Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον, καλεῖσθαι παρ' αὐταῖς αἰς ἰδῶσκον κατὰ τὸν νόμον προσφέρειν θυσίας, αὐτοὺς ἀναρεθῆναι. Ὡς τότε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερομέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων. Ταῦτα οὖν ἐπεὶ περ ἰδῶσκε ὑπὲρ εὐσεβείας γίνεσθαι, ἀπήγγελλον τῷ Σωτήρι, βουλόμενοι τὸ ἐπὶ τούτοις ἀρέσκον αὐτῷ μαθεῖν. Ὁ δὲ, οἰομένων τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ δικαιοτάτα κατὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν πεπονθέναι ταῦτα, ἀναρεθέντας, ἅτε στάσις κινήσαντας τῷ λαῷ, καὶ ἐπὶ τὸ μισεῖν ἐρεθίσαντας ἄρχοντας κατὰ τῶν ὑπηκόων, τὸ μὲν εἶναι αὐτοὺς ἀμαρτωλοὺς, τίθησιν· οὐ μὴν φησι ταῦτα αὐτοὺς πεπονθέναι, ὡς τῶν μὴ πεπονθῶτων χείρωνας. Εἶτ' ἐπὶ τούτοις φησιν, ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἀποτρέπων τῆς ἐμφυλίου στάσεως, προφάσει εὐσεβείας ἀναπτομένης, τοὺς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τὸ, Ἐὰν μὴ μετανοήσετε, τουτέστιν, Ἐὰν μὴ μεταβάλησθε τοὺς στασιάζειν καὶ ἀνθίστασθαι τοῖς ἀρχουσιν, ὅπερ οὐ κατὰ βούλημα ποιεῖτε Θεοῦ, πάντες ὁμοίως ἀπολεισθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα ταῖς ὑμέτεραις θυσίαις ἀναμιχθήσεται. Εἶτα τὸ τοῦ πύργου ὑπέδειγμα τοῦ ἐν τῷ Σιλουάμ ἐπάγει, διὰ τούτου πάσης τῆς πόλεως τὴν πῦσιν δηλῶν. Ὡς ἐκ τῆς προφάσεως γὰρ τῶν δεκαοκτῶ, ἐφ' οὗς ὁ πύργος ἔπεσον, αἰνιττεται ὅτι τὸ μέρος προοίμιόν ἐστι πάσης τῆς πόλεως· οὐ γὰρ δὴ, φησιν, οἱ ἐγὼ ὡς ὑπάφτιοι αὐτὰ πείσεται μικρὸν ὕστερον.

Εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργὸν, κ. τ. λ. Καὶ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· Κύριε, ἄφες αὐτήν, κ. τ. λ.

(A f. 189 b) Εἰ μὲν οὖν τις βούλοιο λέγειν, ἀγγεῖον εἶναι τὸν παρὰ Θεοῦ ταχθέντα προστάται τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρόποντος. Μεμνήμεθα γὰρ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου γεγραφέτος, ὅτι εἰστήκει τις τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τὰς ὑπὲρ τῆς Ἰερουσαλὴμ ἀναφέρων λιτὰς, καὶ λέγων· « Κύριε παντόκρατορ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσεις τὴν Ἰερουσαλὴμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα ἃς ὑπερείδεις τοῦτο ἐβδόμηκοστὸν ἔτος; » Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ὡς καταδιώκοντος τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὁμοίως τοῖς ἰδίους ὑπασπισταῖς τοῦ τῆς Αἰγυπτίων

A locisse, dogmata sectantes Judæ Galilæi, cujus etiam Lucas in apostolorum Actibus meminit⁸⁷. Judæ autem dogma, sicut etiam Josephus postremis Antiquitatum Judaicarum libris narrat⁸⁸, magnam præ se ferebat exactæ religionis speciem. Neminem enim ne ore tenuis quidem dicendum esse dominum aiebat, ne honoris quidem vel urbanitatis gratia; adeoque nec ipsum regem. Multique eorum propterea quod Cæsarem nolent dominum appellare, acerbissimos cruciatus pertulerunt. Iidem docebant, præter præscripta in Moysis lege sacrificia, nulla Deo offerenda: **313** ideoque illa vetabant fieri quæ seniores populi pro imperatoris ac Romanæ gentis salute indixerant. Credibile est itaque iratum Galilæis Pilatum jussisse ut inter ipsa quæ juxta legem putabant se facere sacrificia, iidem occiderentur; ita ut tunc cum oblati hostiis misceretur offerentium sanguis. Hæc igitur, quia pro religione facta videbantur, nuntiabant Servatori, volentes quid ipse judicaret, cognoscere. Ipse autem, cum parum saltem de turba existimarent, illos debita meritis passos, cum ob seditionem commotam occisi fuissent, et quia dominantium iram contra subditos concitaverant; peccatores illos quidem affirmat fuisse Servator; neque tamen idcirco sic passos ait, quasi non passis pejores fuerint. Tum præterea, quasi ex dictis captata occasione, deterrens a civili seditione, religionis prætextu conclamanda, principes populi: Nisi pœnitentiam, inquit, egeritis, id est nisi rebellando, et regnantibus resistendo abstiteritis, quod contra Dei voluntatem facitis, omnes similiter peribitis, vesterque sanguis sacrificiis vestris miscetur. Deinde turris Siloæ exemplum addit, eo nimirum totius urbis casum significans: etenim ansam veluti capiens ex illis duodeviginti hominibus, in quos turris decidit, innuit partem hanc initium esse totius urbis. Non enim hi duodeviginti, inquit, ceu rei periere soli, sed et universa civitas paulo post eandem cladem patitur.

δντες ἀπόλωντο μόνοι, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις τὰ

D V. 7, 8. Dixit autem cultori vineæ, etc. Et respondens dicit illi: Domine, dimitte eam, etc.

Si quis itaque dicere velit, angelum esse a Deo constitutum custodem Synagogæ Judæorum, haud procul probabili sententia aberrabit. Meminimus enim prophetæ Zachariæ scribentis, stetit unum de sanctis angelis, præcēs pro urbe Jerusalem offerentem, dicentemque: « Domine omnipotens, usquequo Jerusalem non misereberis, et civitatum Judæ quæ abhinc septuaginta annis aspernaris⁸⁹? » In Exodo quoque **314** scribitur, quod persequente Israelitas cum suis clypeatis dominatore terræ Ægyptiorum, jamque prælium cum illis conserturo,

⁸⁷ Act. v, 37. ⁸⁸ Antiq. Jud., xviii, 1; XX, 4. ⁸⁹ Zach. i, 12.

constitit angelus Dei, medius inter castra Israelitarum atque Aegyptiorum, atque ita non sunt invicem commisti tota nocte ⁶⁰. Nullatenus est ergo incongruum hic quoque cogitare, custodem Synagogæ angelum preces pro ipsa obtulisse. Quod si quis dicat ipsum Filium personam agricolæ gerere, ne hæc quidem sententia idoneo ratiocinio carebit. Est enim pro nobis advocatus apud Patrem, propitiator atque agricola animarum nostrarum. Nam et ipse de semet dixit: « Exiit qui seminat seminare semen suum ⁶¹. » Neque hoc ullam Filii majestati injuriam faciet, quod nempe agricolæ personam induat. Nam et ipsum Patrem formam hanc assumpsisse comperimus, nullam propterea hujus rei causa passum vituperationem. Dixit enim sanctis apostolis Filii: « Ego sum vitis, vos palmites, Pater meus agricola est ⁶². » Unicuique enim dictorum sensuum quadrare interdum hic sermo potest. ματα: ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι. » Πρὸς ἕκαστα γὰρ τῶν προκειμένων θεωρημάτων ἐστὶ ὅτι καὶ ἡ τοῦ λόγου γίνεται διεκβολή.

Quod autem Israel repudium denique passurus foret, propter multam suam sterilitatem, innuit aliquando etiam beatus Baptista dicens: « Jam securis ad radicem arborum posita est ⁶³, » et reliqua. Videtur ergo ficulnæ comparare Judæorum Synagogam, quandoquidem et aliis illam comparant arboribus sacræ Litteræ, viti nimirum, oleæ, et salibus. Ecce enim propheta Jeremias modo de ipsa, id est membris ejus, ait: « Vitis frondosa Israel ⁶⁴. » Modo rursus ad ipsam: « Oleam pulchram, specie umbrosa, vocavit Dominus nomen tuum. Tempore putationis ejus accensus est ignis adversus eam: magna clades ejus, inutiles facti sunt palmites ipsius ⁶⁵. » Alius vero propheta, Libano monti eam comparans, sic ait: « Aperi, Libane, fores tuas, et comedat ignis cedros tuas ⁶⁶. » Revera enim consumptus fuit **315** igne saltus Jerusalem, id est ejus populus. Quamobrem sumitur, ut dixi, ad Synagogæ Judæorum, sive filiorum Israelis, imaginem, ea quæ in hac parabola proposita fuit ficulnea. Venit autem, pergit dicere Scriptura, quærens fructum, et non invenit. Et quidem ter venit, primo per Moysen et Aaronem; iterum Josuæ filii Navi et mox judicum ætate; tertio post istos, temporis tractu illo quo exstiterunt beati prophetæ usque ad Joannem Baptistam. His temporibus infructuosus Israel fuit. Nam quod attinet ad Dei Patris beneplacitum, simulque Filii, minime acceptus erat utpotè typicus et umbratilis cultus, infructuosus omnino quod ad spiritalem attinet bonum odorem. Quapropter et rejectus est. Atque hoc nos docebit dicens ipse Servator cælesti Patri Deo: « Sacrificium et oblationem noluit, holocausta pro peccatis non tibi placuere ⁶⁷. » Et Isaia ore: « Quis enim exquisivit hæc de manibus

A ἐξάρχοντος γῆς, εἴτα μέλλοντος συμπλέκισθαι πρὸς μάχην αὐτοῖς, ἔστι ἄγγελος Θεοῦ ἀνὰ μέσον τῆς παρεμβολῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀνὰ μέσον τῶν Αἰγυπτίων, καὶ οὐ συνείμεζαν ἀλλήλοις ὄλην τὴν νύκτα. Ἔστι τοίνυν τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, κἀνθάδε νοεῖν τὸν προεστηκότα τῆς Συναγωγῆς ἄγγελον, ἀναταίνας ὅπερ αὐτῆς τὰς ἱκατηρίας. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι τὸν Υἱὸν εἶναι τὸν γηπόνον, ἔχοι ἀνὰ καὶ τοῦτο τοῖς καθήκουσι λογισμοῖς οὐκ ἀπεικὸς λόγον. Παράκλητος γὰρ ἡμῶν ἐστι πρὸς τὸν Πατέρα, ἱκατήριόν τε καὶ γεωργὸς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Καὶ γοῦν αὐτὸς ἔφη περὶ ἑαυτοῦ· « Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι τὸν σπόρον αὐτοῦ. » Ἀδικήσῃ δὲ τοῦτο εἰς ὄψαν οὐδὲν τὸν Υἱὸν, τὸ περιχεῖσθαι, φημί, τοῦ γηπόνου τὸ πρόσωπον. Εὐρίσκεται γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ τοῦτο λαβῶν, μῶμον οὐδένα ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὑπομείνας πώποτε. Ἐφη γὰρ ὁ Υἱὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος· ὁμοίως τὰ κλήματα· ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι. » Πρὸς ἕκαστα γὰρ τῶν προκειμένων θεωρημάτων ἐστὶ ὅτι καὶ ἡ τοῦ λόγου γίνεται διεκβολή.

(A f. 189 b) Ὅτι δὲ ἐμελλε τὴν ἐκβολὴν ὑπομείνειν ὁ Ἰσραὴλ διὰ πολλὴν ἀκαρπίαν, ὑπεσθμαινέπως καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστής, λέγων· « Ἦδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται, » καὶ τὰ ἐξῆς· Ἔοικε τοίνυν συκὴ παραβάλλειν τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, ὅτι καὶ ἑτέροις αὐτὴν παραβάλλει φυτοῖς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀμπέλῳ, φημί, καὶ ἐλαίῳ, καὶ δρυμοῖς. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας (1) ποτὲ μὲν περὶ αὐτῆς φησιν, ἦτοι τῶν ἐν αὐτῇ· « Ἀμπελος εὐκλήματοῦσα Ἰσραὴλ. » Ποτὲ δὲ πάλιν ὡς πρὸς αὐτὴν· « Ἐλαῖαν ὠραῖαν, εὐσχιον τῷ εἶδει, ἐκάλεσε Κύριος τὸ ὄνομα σου· εἰς καιρὸν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν· μεγάλη ἡ θλίψις ἐπ' αὐτὴν, ἡχρειώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς. » Ἐτερος δὲ τῶν προφητῶν, Λιβάνῳ τῷ ὄρει παρεκάζον αὐτὴν, οὕτω φησὶ· « Διάνοιξον, ὁ Λιβανός, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. » Δεδαπάνηται γὰρ ὡς ὑπὸ πυρὸς, ὁ ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις δρυμὸς, τουτέστιν ὁ ἐν αὐτῇ δῆμος. Οὐκοῦν εἰς εἰκόνα δέχεται τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς, ὡς ἔφην, ἦγουν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τὴν ἐν τῇ παραβολῇ λεγομένην συκῆν. Ἦλθε δὲ, φησὶ, ζητῶν καρπὸν, καὶ οὐκ εὗρε. Τοῦτο τρίτον ἦλθε· τὸ πρῶτον, διὰ Μωϋσέως καὶ Ἀαρῶν· δεύτερον, καθ' ὃν ἦν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ χρισταὶ· τρίτον δὲ μετὰ τούτους, καθ' ὃν γεγόνασιν οἱ μακάριοι προφήται μέχρις Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἐν τούτοις γέγονε τοῖς καιροῖς ἀκαρπος ὁ Ἰσραὴλ. Ὅσον γὰρ ἦκεν εἰς τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀπαράδεκτος ἦν ὡς ἐν σκιάς καὶ τύποις λατρείας, ἀκαρπος παντελῶς τό γε ἦκον εἰς πνευματικὴν εὐοσμίαν. Γέγονεν οὖν καὶ ἀπόβλητος. Καὶ τοῦτο διδάξει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· « Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὀλοκαυτώματα

⁶⁰ Exod. xiv, 20.

⁶¹ Matth. xiii, 3.

⁶² Joan. xv, 5.

⁶³ Luc. iii, 9.

⁶⁴ Osee x, 1.

⁶⁵ Jerem. xi, 16.

⁶⁶ Zach. xi, 1.

⁶⁷ Psal. xxxix, 7.

(1) Imo hoc primo loco Oseas est, non Jeremias.

καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ εὐδόκησας. » Καὶ διὰ Ἡσαίου·
 « Τίς γὰρ ἐξεζητήσε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὀμῶν ;
 Πτελεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσήθεσθε· ἐὰν φέρητε
 σμιβάλιν, μᾶταιον θυμίαμα, βδέλυγμα μοί ἐστιν. »
 Ὁ δὲ μισεῖ καὶ βδελύσσεται Θεός, πῶς ἂν νοηθεῖ
 καρπὸς εἶναι ψυχῆς νοητῶς, καὶ πνευματικῶς, καὶ
 εὐπαράδεκτος αὐτῶ ;

Ἰδοὺ γυνὴ ἦν, πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας ἑτη
 δέκα καὶ ὀκτώ.

(A f. 190, B f. 153) Ἦν δὲ ἐν τῇ Συναγωγῇ γυνὴ
 ὀκτωκαίδεκα ἑτη ἐξ ἀσθενείας συγκύπτουσα. Ὀνί-
 νησιν οὐ μετρίως τοὺς εὐ φρονούντας καὶ τοῦτο·
 δεῖ γὰρ ἡμᾶς πανταχόθεν τὸ χρήσιμον ἐρανίζεσθαι.
 Ἐξεσσι· διὸ οὖν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, ὅτι δέχεται πολλὰκις
 τὴν κατὰ τινῶν ἐξουσίαν ὁ Σατανᾶς, πλημμυλοῦντων
 δηλονότι, καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων ἀνθ-
 ρημένων τὸ βόθρυμον· οὐς δ' ἂν λάβοι, τοιούτους
 ἐνίτησιν ἀβρώστημασιν ἐσθ' ὅτε σωματικοῖς, κολαστῆς
 ὑπάρχων καὶ ἀπηγῆς. Δίδωσι δὲ χώραν αὐτῷ πρὸς
 τοῦτο οἰκονομικώτατα ἵνα ὁ παντεπόπτης Θεός, ἵνα
 τῷ τῆς δυσπραγίας βάρει κατηχθισμένοι, μεταφοι-
 τῆν ἔλοιτο πρὸς τὰ βελτίω. Καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος
 Παῦλος, ἐν Κορίνθῳ τινὰ διαβεβλημένον ἐπὶ πορνείᾳ,
 παραδέδωκε τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα
 τὸ πνεῦμα σωθῆ. Οὐκοῦν ἡ συγκεκριμενολογία τούτου
 λέγεται παθεῖν ἐξ ἀγριότητος διαβολικῆς· ἦτοι, κα-
 θάπερ ἔφη, παρεωραμένη παρὰ Θεοῦ δι' οἰκεία
 πταίσματα, ἦγουν τῷ καθ' ὄλου λόγῳ καὶ γενικῶ·
 παραίτιος γὰρ τοῖς ἀνθρώποις σώμασι τοῦ νοσεῖν
 ὁ ἀλιτήριος γέγονε Σατανᾶς, ὅτι καὶ δι' αὐτοῦ τὴν
 παράδεισιν τὴν ἐν Ἀδὰμ ἠρτύσθαι φαρμῆν, δι' ἧς εἰς
 ἀσθένειαν καὶ φθορὴν, τὰ τῶν ἀνθρώπων κατεκομι-
 σθη σώματα. Πλὴν ὄντων τῶν ἀνθρώπων ἐν τούτοις,
 οὐ παρεῖδεν ἡμᾶς ἀγαθὸς ὢν φύσει Θεός, μακρὰ δὲ
 καὶ ἀφύκτω κεκολασμένους νόσῳ τῶν κάμνοντας,
 καὶ ἀπῆλλαττε τῶν θεσμών, λυτικὴν τῶν ἀνθρωπίνων
 παθῶν ἀποφαίνων εὐ· μάλᾳ τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ
 παρουσίαν τε καὶ ἀνάδειξιν αὐτοῦ· ἀφίκετο γὰρ ἐκ-
 μυστῶσιν τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. « Ὁ γὰρ
 Θεός θάνατον οὐκ ἐποίησε, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
 οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων· ἔκτισε γὰρ εἰς
 τὸ εἶναι τὰ πάντα· καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ
 κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς φάρμακον ὄλεθρου·
 φθόνῳ δὲ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. »
 — (A f. 190 b) Ἐπ' ἀνατροπῇ θανάτου καὶ φθορᾶς
 καὶ φθίνου τοῦ καθ' ἡμῶν γεγονότος παρὰ τοῦ πο-
 νηροῦ καὶ ἀρχεκάκου δράκοντος, ἡ τοῦ Λόγου γέ-
 γονε σαρκωσις, ἦγουν ἐνανθρώπησις· καὶ τοῦτο σα-
 φῶς ἡμῖν, δι' αὐτῶν ἐκφαίνεται τῶν πραγμάτων.
 Ἡλευθέρου τοίνυν τὴν Ἀβραάμ θυγατέρα τῆς οὕτω
 μακρᾶς ἀβρώστιας, ἐπιφωῶν τε καὶ λέγων· « Γύ-
 ναι, ἀπολέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου. » Θεοπροπεστάτη
 λίαν ἡ φωνή, ἐξουσίας γέμουσα τῆς ἀνωτάτω! νεύ-
 ματι γὰρ βασιλικῶ τὴν νόσον ἐλαύνει. Προσεπιτίθησι

A vestris? calcare aniam meam non pergetis Si ad-
 feretis simlam, vanus est suffitus, abominatio
 mihi est ⁶⁶. Porro quod Deus odit atque abomi-
 natur, quomodo existimabitur animæ fructus in-
 tellectualis et spiritalis, et ipsi acceptus?

V. 11. *Ecce mulier quæ habebat spiritum infirmi-
 tatis annis decem et octo (1).*

Erat autem in Synagoga mulier jām duodecim
 annis morbo curvata. Non mediocriter hoc quoque
 prodest sensatis; oportet enim nos quicquid utile
 est, undique colligere. Possumus utique hinc cognos-
 cere, potestatem sæpe Satanam accipere adversus
 aliquos, peccatores videlicet, et qui ad religionis
 cultum segnes se præbuerunt. Quos autem corri-
 puerit, hos tradit corporalibus interdum morbis
 utpote carnifex et crudelis. Dat autem illi provi-
 dentissime hanc facultatem omnituens Deus, ut
 calamitatis pondere impulsus, ad **316** meliora
 transgredi velint. Quare et sapientissimus Paulus
 hominem quemdam Corinthi de fornicatione accu-
 satum tradidit Satanæ in interitum carnis, ut spi-
 ritus salvus fieret ⁶⁷. Item gibbosa mulier id di-
 citur passa a sævitia diaboli, vel, ut dixi, ita Deo
 permittente ob ejus peccata, vel etiam generali
 aliqua ratione et communi. Cæteroque causa esse
 solet morborum humanis corporibus maleficus Sa-
 tanas: namque illam quoque transgressionem in
 Adamo structam ab eo dicimus, ex qua in infir-
 mitatem atque corruptelam corpora hominum de-
 ciderunt. Verumtamen cum ita homines se habe-
 rent, haud nos languentes neglexit bonus suapte
 natura Deus, longo videlicet et insanabili percussos
 morbo, sed his vinculis absolvit, suo in hunc mun-
 dum adventu et ostensione commodissimam hu-
 manis malis medicinam faciens. Venit enim ut
 naturam nostram in antiquam formam reponeret.
 « Nam Deus mortem non fecit, uti scriptum est;
 neque viventium interitu lætatur, quia cuncta ut
 permanerent creavit. Sana quippe fuere mundi
 principia, neque his exitii venenum inerat ⁶⁸; sed
 invidia diaboli mors in mundum introit ⁶⁹. » —
 Ob destruendam mortem, corruptelam, et improbi
 malorumque auctoris serpentis invidiam, Verbi
 facta est incarnatio sive humanatio; idque nobis
 manifeste factis ipsis apparet. Liberavit itaque
 Abrahamæ filiam tam diutina infirmitate, elata voce
 inclamans: « Mulier, dimissa es ab infirmitate
 tua. » Convenientissima Deo vox, supernæque po-
 tentiæ plena! nam regali nutu morbum proterret.
 Manus quoque ei imponit; illa autem, inquit Scri-
 ptura, confestim erecta est. Ergo hinc quoque co-
 gnoscere licet, Dei virtute atque efficacia sanctam

⁶⁶ Isa. i, 12. ⁶⁷ I Cor. v, 5. ⁶⁸ Sap. i, 13, 14. ⁶⁹ Sap. ii, 24.

(1) Ante hunc textum in catena lat. D. Thomæ
 sic: « Cyprius. Ad expugnationem autem corruptio-
 nis et mortis, et invidiæ diaboli contra nos, prædit

incarnatio Verbi; et hoc apparet ex ipsis eventibus,
 sequitur enim: *Et ecce mulier quæ,* etc.

carnein fuisse præditam. Erat enim caro ipsius Verbi propria, et non alterius ab eo diversi separatique et distincti Filii, sicuti nonnulli irreligiosissime censent.

αὐτὸν ὄντος Υἱοῦ καταμόνας καὶ ἰδικῶς, κατὰ γε τὸ

V. 14. 317 Respondens autem archisynagogus, indignans quia Sabbato curasset Jesus, etc.

Atqui cur non magis oportebat mirari Christum, qui ea ligatura filium Abrahamæ liberaverat? Vidisti hanc præter omnium expectationem morbo resolutam. Haud vidisti orantem medicum, neque ut precum fructum ab alio accipientem infirmæ sanationem, sed potestativum opus facientem. Cum sis archisynagogus, profecto nosti Moysis historiam: nosti hunc sæpissime orasse, nihilque omnino propria virtute effecisse. Nam et cum leprosa facta esset Maria, propterea quod leve quid dixerat improbandi causa, et quidem vere; Uxorem enim, ait, Æthiopiassam duxit; non tamen Moyses illo morbo potentior fuit, sed Deo supplicans, ait: « Rogo te, Deus, ut illam sanitati restituas¹². » Neque idcirco, eo licet supplicante, remissa est Mariæ peccati poena. Unusquisque vero propheta, quidquid omnino operaretur, cum Dei virtute id egisse conspicitur. Nunc mecum animadvertite Servatorem omnium Christum, haud preces fundere, sed suæ virtuti efficaciam operis attribuere, dum voce sanat manusque contactu. Nam cum et Dominus sit et Deus, æquipollentem sibi, ad morborum depulsionem, propriam carnem demonstrat. Oportuisset itaque hinc demum mysterii, quod in eo latebat, vim cognoscere. — Si ergo ingeniosus fuisset archisynagogus, intellexisset utique quis quantusque esset Servator, tam insperato prodigio edito, neque more vulgi locutus esset; neque sanantibus exprobrasset legis transgressionem, id est, otiandi in Sabbato statutam traditionem. Atqui sanare aliquem, inquis, opera est. Sed quisnam lædi legem putet, si forte Deus etiam Sabbato misericors fuerit? Cui nam præcepit otiari in Sabbato, sibine potius an tibi? Si ipsi sibi, ne ergo res nostras Sabbato regat: cesset solis cursus, pluviam non decident, stent aquarum fontes et fluminum perennium fluxus, ventorumque opportunitates. 318 Sin tibi potius otiari mandavit, ne Deum incuses, quod Sabbato quoque nonnullis, pro potestate sua, misericordiam impertitus sit. Cur vero demum otiari iussit Sabbato? Nempe, inquit, ut requiescat servus tuus, et bos tuus, et jumentum tuum, et quodlibet pecus tuum. Cum ergo is aliquibus requiem tribuit, morbis eos liberans, tu vero id prohibes, manifeste legem Sabbati violas, dum non sinis eos requiescere, qui doloribus morbisque vexantur, et quos Satanas alligavit.

Sed ingratus Synagogæ princeps, postquam vidit mulierem jam pridem membris impeditam, neque

¹² Num. xii, 10 seqq.

(4) Contra Nestorianos hæc dici manifestum est.

δὲ καὶ χεῖρας αὐτῆς· καὶ ἀνωρθώθη, φησί, παραχρῆμα. Ἐξεσι δὴ οὖν κἀντεῦθεν ἰδεῖν, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τε καὶ ἐνεργεῖαν ἡ ἅγια πεφόρηκε σὰρξ· ἰδία γὰρ ἦν αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς παρ' τισιν ἀνοσιώτατα δοκοῦν (1).

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἀναπαύων ἐτι τῷ Σαββάτῳ ἐθεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

(A f. 190 b) Καίτοι πῶς οὐκ ἔδει μᾶλλον θαυμάσαι Χριστὸν ἀπολύσαντα τῶν δεσμῶν τὴν Ἀβραάμ θυγατέρα; Εἶδες αὐτὴν παραδόξως τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένην. Οὐκ εἶδες εὐχόμενον τὸν ἱατρὸν, οὐχ ὡς αἴτημα παρ' ἑτέρου λαβόντα τῆς καμουόσης τῆς Ἰασιν, ἀλλ' ἐξουσίας ἔργον ἀποτελέσαντα. Ἀρχισυνάγωγος ὢν, τὰ Μωϋσεως οἰσθὰ που γράμματα· εἶδες αὐτὸν εὐχόμενον πλεισταχοῦ, καὶ ἐξ ἰδίας δυνάμεως οὐδὲν ἐνεργήσαντα παντελῶς. Καὶ γοῦν λερωθείσης τῆς Μαρίας διὰ τὸ εἰπεῖν τι μόνον κατ' αὐτοῦ ἐν καταγνώσεως μέρει, καὶ τοῦτο ἀληθές· Γυναίκα γὰρ, φησὶν, Αἰθιοπίσσαν ἔλαβεν ἑαυτῷ· οὐ γέγονε κρείττων τοῦ κακοῦ, προσέτιπτε δὲ μᾶλλον τῷ Θεῷ, λέγων· « Ὁ Θεός, δέομαι σου, Ἰασι αὐτήν. » Καὶ ὁμως οὐδὲ ἱκατεύοντος συνεχωρήθη αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν ἁγίων προφητῶν, εἴ ποῦ τι καὶ ἐνήργηκεν ὄλωσ, ἐν δυνάμει Θεοῦ τοῦτο ποιήσας ὁράται. Ἐνταῦθα δὲ μοι βλέπε τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν οὐκ εὐχὴν ἀνατείνεσθαι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει ἀνατεθεικότα τοῦ πράγματος τὴν κατόρθωσιν, φωνῇ θεραπεύοντα, καὶ χεῖρὸς ἀπῆ. Κύριος γὰρ ὢν καὶ Θεός, ἰσοδυναμοῦσαν ἑαυτῷ, πρὸς γε τὸ δύνασθαι, φημί, νοσημάτων ἐλευθεροῦν, τὴν ἰδίαν ἀπέφηνε σάρκα. Ἐδει δὲ οὖν ἐντεῦθεν συνεῖναι λοιπὸν τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν. — (B f. 134) Οὐκ οὖν εἴπερ τις ἦν ἀγγέλιος ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἐνενόησεν ἂν τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶν ὁ Σωτῆρ, ἐκ τῆς οὕτω παραδόξου θεοσημείας, καὶ μὴ ταῦτά λέγειν τοῖς ἔχλοις, μηδὲ τοῖς θεραπευομένοις ἐγκαλεῖν τοῦ νόμου τὴν λύσιν, τῆς κατὰ τὸ Σάββατον ἀργίας τὴν παράδοσιν. Ἐργάσασθαι γὰρ ὄλωσ ἐστὶ τὸ θεραπεύεσθαι· ἀδικεῖται δὲ νόμος, Θεοῦ κατοικτείροντος καὶ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου; Τίνοι προστέταχεν ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ; Ἐαυτῷ μᾶλλον, ἢ σοί; Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ, μὴ διοικεῖται τὰ κατ' ἡμᾶς ἐν Σαββάτῳ· ἀργεῖται καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος, μὴ πεπύτωσαν ὄστοι, στήθωσαν αἱ τῶν ὀδάτων πηγαὶ, καὶ ποταμῶν ἀενάων φοραὶ, καὶ ἀνέμων χρεῖαι. Εἰ δὲ σοὶ προστέταχεν ἀργεῖν, μὴ ἐγκάλει Θεῷ, τὸ καὶ ἐν Σαββάτῳ διδόναι τισὶ μετ' ἐξουσίας τὸν ἔλεον. Διὰ τί δὲ ὄλωσ καὶ ἀργεῖν ἐκέλευσεν ἐν Σαββάτῳ; Ἴνα, φησὶ, ἀναπαύσῃται ὁ παῖς σου, καὶ ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑπόζυγιόν σου, καὶ πᾶν κτηνός σου. Ὅταν οὖν ἀναπαύσῃ τινὰς, νοσημάτων αὐτοὺς ἀνίει, εἶτα τοῦτο κωλύεις αὐτὸς, ἔλυσας ἠναργῶς τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ νόμον, οὐκ ἐὼν ἀναπαύεσθαι τοὺς ἐν ἀλγήμασιν ὄντας καὶ νόσοι, οὐς ἔδωκεν ὁ Σατανᾶς.

(A f. 191 b) Ἄλλ' ὁ τῆς ἀχαρίστου Συναγωγῆς ἀρχισυνάγωγος, ἐπειδὴ εἶδε τὴν τὰ μέλη δεδεμένην

γυναῖκα, καὶ ὀρθοποδεῖν μὴ δυναμένην, ἀλλ' εἰς γῆν καὶ ἐπὶ γαστέρα συννεύουσαν, ὑπὸ Χριστοῦ ἤλεθμένην, καὶ ἀφῆ μόνῃ τέλει ἀνορθωθείσαν, καὶ τὴν τοῖς ἀνθρώποις οἰκείαν πορείαν ἐν ὀρθῷ τῷ σχήματι ὀδεύουσαν, καὶ ὑπὲρ τούτου τὸν Θεὸν μεγαλύνουσαν, ἄγεται τῇ ταύτης λύσει, καὶ ἐπὶ τῇ δόξῃ τοῦ Κυρίου πυρπολούμενος, δεσμεύεται τῷ φθόνῳ· καὶ ἐπιπράζει τῷ θαύματι, καὶ τὸν Κύριον ἀφίει τὸν ἐλέγξαντα τὴν τούτου ὑπόκρισιν, τοῖς ὄχλοις, ἐπιτιμᾷ ὥστε δέξαι· ὅτι διὰ τὸ Σάββατον ἀγανακτεῖ· ἵνα πείσῃ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις διεσκορπισμένους, καὶ ταῖς ἐργασίαις σχολάζοντας, μὴδὲ ἐν Σαββάτῳ θεατὰς εἶναι καὶ θαυμαστάς τῶν τοῦ Κυρίου τερατουργημάτων, μὴ ποτε καὶ πιστεύσωσιν. Ἄλλ' εἶπε ἡμῖν, ὦ βασκανίᾳ ἀνδράποδον, ὅποιον ἔργον ὁ νόμος ἐκώλυεν, ὃ εἶπὼν σοι· « Ἄπὸ παντὸς ἔργου χειροκλήτου ἀποστήσῃ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου; » Ἄρα τὸ διὰ στόματος καὶ διὰ λόγου; Παῦσαι γοῦν ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ ὀμιλῶν, καὶ ψάλλον ἐν Σαββάτῳ. Καὶ εἰ μὴ ταῦτα πράττεις, μὴδὲ τὸν νόμον ἀναγινώσκεις, ἵνα τί σοι καὶ τὸ Σάββατον; Ἄλλὰ τὸ διὰ χειρῶν. Καὶ ποῖον διὰ χειρῶν ἔργον, τὸ φωνῇ γυναῖκα ἀνορθῶσαι; Εἰ δ' ὅτι ἔργῳ ἢ γυνὴ τεθεράπευται τοῦτο ἔργασίαν καλεῖς, ἔργον ἐργάζῃ καὶ σὺ τὴν Θεραπείαν μεμφομένης. Ἄλλ' εἶπε, φησί· Ἀπολέλυσαι τῆς ἀσθενείας· καὶ ἀπολέλυται. Τί δέ; οὐ καὶ σὺ λύσεις τὴν ζωὴν ἐν Σαββάτῳ; οὐ τῶν ποδῶν ἐκλύεις τὸ ὑπόδημα; οὐ τὴν στρωμνὴν στρωννύεις; οὐ τὴν χεῖρα ἀποσμήχεις ῥυπῶσαν ἐν ἐδέσμασι; Πῶς οὖν ἐφ' ἐνὶ μόνῳ λόγῳ τῷ « Ἀπολέλυσαι » ἀγανακτεῖς; Ὅποιον δὲ καὶ ἔργον ἢ γυνὴ μετὰ τὸν λόγον εἰργάσατο; Ἄρα γε χαλκευτικῆς, ἢ τεκτονικῆς, ἢ οἰκοδομικῆς ἐφήψατο; Ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ὑφαντικῆς ἢ ἰστοουργικῆς ἔργον μετεχειρίσατο; Ἄλλ' ἀνωρθῶθη, φησί· ἔργον γὰρ ὄλιγόν ἐστι τὸ θεραπεύεσθαι. Ἄλλὰ γὰρ οὐ διὰ τὸ Σάββατον ἀληθῶς ἀγανακτεῖς, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν βλέπων τιμώμενον καὶ ὡς Θεὸν προσκυνοῦμενον, μαλὴν καὶ ἀποπνίγη, καὶ τῇ βασκανίᾳ κατατήκη· καὶ ἕτερα μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνομομυξᾷ, ἄλλον δὲ σκήπτῃ καὶ προφασίζῃ. Ὅθεν καὶ χαριέστατα ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ εἰδότος τοὺς ματαίους σου διαλογισμοὺς ἐλέγξῃ· καὶ τὴν ἀρμόζουσαν σοι δέχῃ προσηγορίαν, ὑποκριτικῆς ἀκούσας καὶ εἰρων καὶ ὑπουλοῦς.

Ἰποκριτὰ, ἕκαστος ἑμῶν τῷ Σαββάτῳ οὐ λύει τὸν βόυν αὐτοῦ; κ. τ. λ. Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ οὖσαν, κ. τ. λ.

(A f. 192) Σὺ [cod. οὐ pro σὺ] θαυμάζεις γὰρ, φησί, τὸν λύσαντα τὴν τοῦ Ἀβραάμ θυγατέρα· ἀλλὰ βόυν μὲν καὶ ὄνον ἀναπαύεις, καμμάτων αὐτοὺς ἀνιείς καὶ ἀποφέρων ἐφ' ὕδωρ· σωζομένου δὲ παραδύξως ἀνθρώπου νενοσηκότος, καὶ Θεοῦ κατοικτείραντος, ἀμφοτέρους ἐπιτιμᾷς ὡς παρανομήσασαι, τῷ μὲν ὅτι τεθεράπευκε, τῷ δὲ ὅτι τοῦ νοσεῖν ἀπηλλάττετο. — (A f. 192) Θέα μοι τὸν ἀρχισυνάγωγον, ὅπως ἀτιμότερος αὐτῷ τοῦ κτήνους

A pedibus consistere valentem, sed humi et in ventrem curvam, nunc demum a Christo misericordiam adeptam, et unico tactu perfecte sanatam, et consueto hominibus incessu, figura erecta, ambulantem, ideoque Deum magnificentem; Synagoga, inquam, princeps moleste fert hanc sanitatem, et Domini gloriae irascens, invidia corripitur, calumniatur miraculum, omissoque Domino qui ejus hypocrisis coarguturus erat, turbas objurgat, ut videatur Sabbati gratia stomachari: re tamen vera, ut suadeat hominibus, qui diebus aliis dispersi negotiis propriis vacabant, quominus ne Sabbato quidem spectatores fiant et admiratores Domini miraculorum, atque ita ad fidem aliquando accedant. Sed age dic nobis, o livoris mancipium, quodnam operis genus lex tibi vetuit, quae ait: « Omni opere manuali die Sabbati abstinere? » Num oris opus aut sermonis intelligit? A comedendo igitur cessa, et a bibendo, sermocinando, atque etiam psallendo in Sabbato. Quod si hoc non facis, neque legis lectioni vacas, cur tibi Sabbatum? At opus manuale vetitum dicis. Quale vero est manuale opus, mulieris vocali jussu erectio? Quod si, quia revera mulier sanata fuit, ea res a te appellatur opus, tu quoque opus facis dum hanc reprehendis sanationem. Atqui ais, dixit ille: Dimissa esto ab infirmitate, et dimissa est. 319 Quid porro? Nonne et tu zonam solvis Sabbato? nonne pedum calceamenta exuis? nonne lectum sternis? nonne manum eduliis inquinatam abstergis? Cur ergo huic uni vocabulo « Dimissa esto » irasceris? Quodnam vero opus et ipsa mulier post illa verba egit? Num fabrilis, aut lignarium, aut murærium tractavit? Num istac ipsa die telam aut licium attigit? At erecta est, inquit: prorsus autem in operibus reputatur saevitio. Verum enimvero tu haud propter Sabbatum reapse irasceris, sed quia Christum cernis honore affici et tanquam Deum odorari, furis, angeris, et invidia tabescis: et aliud quidem corde celas, aliud simulas et praetexis. Quare egregie a Domino argueris, qui auitas tuas cogitationes introspicit, et tibi congruas lucraris appellationes, hypocrita audiens, simulator, atque seditiosus.

V. 15, 16. Hypocrita, unusquisque vestrum Sabbato non solvit bovem suum? etc. Hanc autem filiam Abraham, etc.

Tu miraris, inquit, illum qui Abraham solvit filiam; simulque bovi et asino quietem indulges, laboribus eos liberans et potatum ducens: nunc homine mirabiliter incolumi, Deoque benigne se gerente, ambos objurgas uti transgressores, hunc quia sanavit, illam quia morbo liberata fuit. — Specta mihi archisynagogum, quomodo vilior sit apud illum jumento homini, siquidem bovem atque asinum Sabbato cura dignatur, curvam autem mulierem non vult, Christo

⁷⁸ Deut. xvi, 15.

invidens, infirmitate liberari, neque naturalem recuperare figuram. — Sed Synagogæ lividus princeps erectam a Domino mulierem, quadrupedis potius instar deorsum repere volebat, quam proprium hominum recipere habitum: modo Christus non magnificaretur, neque Deus actibus suis demonstraretur. Coarguitur ergo archisynagogus hypocrita, qui bruta quidem animalia Sabbato ad aquam deducere paratus erat, mulierem vero, non magis genere quam fide Abraham filiam, haud **320** æquum censebat infirmitatis vinculo solvi; sed liberationem a morbo transgressionem esse legis judicabat.

τὸ γένος ὄσον διὰ τὴν πίστιν Ἀβραάμ οὖσαν θυγατέρα, οὐκ ἀξιοὶ λυθῆναι τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀσθενείας· ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς νόσου, παράδασιν κρίνει τοῦ Σαββάτου.

V. 17. *Erubescerant omnes adversarii ejus.*

Pudebat ens qui corrupta mentis judicia gerebant; qui in angularem lapidem impegerant, ideoque contracti fuerant; qui medico adversabantur; qui sapienti sigilo fracta vasa instauranti resistebant: nec illum eis responsum supererat, sed ipsi sibi irrefutabiles accusatores erant, muti effecti prorsus, et quid jam loquerentur ignari. Adeo audax illorum os oppellaverat Dominus! Turbæ autem, miraculorum utilitatem expertæ, gestiebant. Namque operum fama et gloria quæstionem omnem et ambiguitatem haud malitiose inquirentibus dissolvebat.

V. 19. *Simile est (regnum Dei) grano sinapis.*

Pulchra similitudo, neque non idonea ad demonstrandum ea quæ accidebant, id est, quæ in divina sacraque Evangelii prædicatione fiebant, quænam etiam regnum Dei appellat; etenim per Evangelium lucratur, ut una cum Christo aliquando regnemus. Et Dei quidem regnum, ad paucos olim redactum, dilatatum postea est, atque ad cunctas gentes propagatum. Prius enim in sola Judæa prædicatum fuit, ubi etiam pauci valde exstiterunt beati discipuli. Verumtamen non credente Israele, sanctis apostolis mandavit dicens: « Euntes docete omnes gentes ¹⁶, » et reliqua. Sicut ergo sinapis semen cæteris olerum seminibus longe minus est ad molem quod attinet, alte tamen consurgit, ultra cujusvis oleris mensuram, ita ut passerulorum multorum habitaculum fiat; ita etiam cælorum regnum, id est, nova et sacra ac salutaris prædicatione, per quam ad optimum quodvis opus deducimur, et eum qui suapte natura vereque Deus est cognovimus; etsi apud paucos initio erat, et breve veluti aique contractum, deinde in amplitudinem excrevit, ita ut receptui sit confugientibus illis, qui **321** passerulis etiam comparantur, quia nimirum res nostræ Deo comparatæ exigui valde moduli sunt. Data fuit quidem Israelis filiis per Moysen lex: sed quia impossibile erat propter hærentem illic umbram materialemque cultum, salvari mundi incolas, necessario deinde evangelica Servatoris exorta est prædicatione, atque universo orbe diffusa.

πῶν ἀναγκαιῶς τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον ἀνέφυ

¹⁶ Matth. xxviii, 19.

ἄ ἐστιν ὁ ἀνθρώπος, εἰ γε βούν καὶ ὄνον ἐν Σαββάτῳ προνοίας ἀξιοί· τὴν δὲ συγκεχυμένην γυναῖκα οὐ βούλεται βασκαλίην Χριστῷ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀσθενείας, οὐδὲ τὸ κατάλληλον ἀπολαθεῖν σχῆμα. — (A f. 192) Ἄλλ' ὁ τῆς Συναγωγῆς ἄρχων ὁ βάσκαλος ἐξούλετο τὴν ἀνορθωθείσαν γυναῖκα, κατὰ τὰ τετράποδα μᾶλλον κάτω κεχυμένοι, ἢ τὸ οἰκεῖον ἀνθρώποις ἀπολαθεῖν σχῆμα· μόνον ἵνα μὴ Χριστὸς μεγαλύνεται, μηδὲ Θεὸς εἶναι ὑπὸ τῶν πραγμάτων κηρύττεται. Ἐλέγχεται μὲν τοι ὁ ἀρχισυνάγωγος ὑποκριτῆς ὢν, εἰ γε τὰ μὲν ἄλογα ζῶα ἐν Σαββάτῳ ἐπὶ τῷ ὕδρῳ ἀπάγοι, τὴν δὲ γυναῖκα, τὴν οὐ μᾶλλον διὰ

B *Κατησχύνοντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ.*

(A f. 192) Κατησχύνοντο μὲν οἱ διεφθαρμένως τὰς κρίσεις ἐκφέροντες· οἱ τῷ ἀκρογωνιαίῳ προσκόπτοντες, καὶ διὰ τοῦτο συνθλώμενοι· οἱ τῷ Ιατρῷ ἀνθεστηκότες· οἱ τῷ σοφῷ κεραμεῖ τὴν τῶν διαστραφέντων σκευῶν ἐπανόρθωσιν ποιουμένῳ ἀντιτίπτοντες· καὶ οὐδὲ μία αὐτοῖς ἀπόκρισις ὑπελείπετο· ἀλλ' ἦσαν αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἔλεγχος ἀναντιβῆτος, ἐπιστομιζόμενοι καὶ ἀπορούντες ὅ τι ἄρα καὶ φθέγγονται. Οὕτως αὐτῶν ἀπέβραψε τὸ θρασυ στόμα ὁ Κύριος! οἱ δὲ ὄχλοι, οἷα ὠφελούμενοι ἐκ τῶν σημείων, ἔχαιρον· τὸ γὰρ ἔνδοξον τῶν ἔργων καὶ περιφανὲς ἔλυε πᾶσαν ζήτησιν καὶ ἀμφιβολίαν τοῖς μὴ κακοῦθως ζητούσιν.

Ὁμοία ἐστὶ κόκκῳ σινάπεως.

(A f. 193) Εὐφυὲς τὸ παράδειγμα, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον εἰς παράστασιν τῶν συμβεβηκότων, ἦγουν γενομένων ἐπὶ τῷ θεῷ τε καὶ ἱερῷ κηρύγματι, φημί δὴ τῷ εὐαγγελικῷ, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ κερδαίνομεν τὸ συμβασιλεύσαί Χριστῷ. Καὶ ἦν μὲν ἐν ἀρχαῖς παρ' ὀλίγοις καὶ συνσταλμένον, ἐπλατύνθη δὲ καὶ διέδραμε μετὰ ταῦτα εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἐλαλήθη μὲν γὰρ κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν, ἐν ἣ καὶ εὐαριθμητοὶ παντελῶς γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί· ἀπειθήσαντος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις ἐνετέλλετο λέγων· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, » καὶ τὰ ἐξῆς· Ὡσπερ οὖν τὸ σπέρμα τοῦ σινάπεως, τοῦ μὲν ἐτέρων λαχανικῶν σπερμάτων ἡττᾶται λίαν εἰς τὸ ἐν μεγέθει ποσὸν, ἀνίσχει γε μὴν εἰς ὕψος, λαχανοπροποῦς ἐπέκεινα μέτρου, ὥστε καὶ στρουθίων ἐναύλισμα γενέσθαι πολλῶν· οὕτω καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τουτέστι τὸ νέον τε καὶ ἱερὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ πρὸς πᾶν ὄτιον τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πεποδηγήμεθα, καὶ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἐγνώκαμεν, ὡς παρ' ὀλίγοις μὲν ἦν ἀρχαῖς, καὶ οἷον βραχὺ καὶ συνσταλμένον, προβέβηκε δὲ μετὰ τοῦτο πρὸς ἀβύσσον· ὥστε καὶ εἰς σκέπην γενέσθαι τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ, οὐς δὴ καὶ στρουθίοις παρεικαστέον, Θεῷ γὰρ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις κομιδῇ μέτροις εἰσίν. Ἐδόθη μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωϋσεῶς νόμος· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀνέφικτον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ σκιάς, καὶ σωματικῆς λατρείας, διασωθῆναι δύνασθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, λοιπὸν κήρυγμα, καὶ εἰς ὄλην ἐκτεταταὶ τὴν ὑπ' οὐρανόν.

(A f. 193 b) Τοῦτο ἤμιν αἰνιγματωδῶς τὸ Μωσαϊκὸν ἐσήμανε γράμμα· ἔχει δὲ οὕτως· « Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· Ποίησον σεαυτῷ δύο σάλπιγγας ἐλατᾶς, ἀργυρᾶς ποιήσεις αὐτάς, καὶ ἔσονται σοι ἀνακαλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξαίρειν τὰς παρεμβολάς. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Καὶ οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς σαλπιούσι ταῖς σάλπιγγι· καὶ ἔσται ὑμῖν νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὁμῶν. » Ἴν' ἐντεῦθεν ἐνοήσῃ καὶ τὴν τοῦ νόμου παιδαγωγίαν, καὶ τελείωσιν τὴν διὰ Χριστοῦ διὰ πολιτείας εὐαγγελικῆς καὶ μυσταγωγίας τῆς ὑπὲρ σκιάν καὶ τύπους. Σάλπιγξ δὲ οὖν ὁ νόμος· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα· οὕτω γὰρ αὐτοῦ διαμνημονεύει καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας, λέγων· « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σαλπιούσι τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ. » Μεγάλῃ γὰρ ὄντως ἀνεφώνησε σάλπιγξ, ἡ διὰ γε τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οὐκ ἀθετοῦσα τὴν πρώτην, συνεισδεχομένη δὲ καὶ αὐτήν· διὰ γὰρ νόμου καὶ προφητῶν, ἐμπεδοῦσιν αἰετὴν ἐπὶ Χριστῷ λόγον, μαρτυρίας χρώμενοι ταῖς ἀρχαιοτέραις. Οὐκ οὖν δύο μὲν αἱ σάλπιγγες, ἀργυραὶ δὲ καὶ ἐλαταὶ· τοῦ μὲν ἀργύρου κατασημαίνοντος τὴν φαιδρότητα, λαμπρὸς γάρ ἐστιν ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος· τοῦ γε μὴν ἐλάσματος ὑποφαίνοντος, ὅτι προδύσονται καὶ πρόσφουσιν αἱ ἱεραὶ τε καὶ θείαι σάλπιγγες, ἦγουν τὸ νόον τε καὶ ἀρχαῖον κήρυγμα· προκόπτει γὰρ αἰετῶς τὸ ἐλαυνόμενον, καὶ εἰς εὐρύς τε καὶ μήκος ἐκτείνεται· Ἐμμελλον δὲ προκόπτειν, ἐπιλάμψαντος τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν παλαιὸς νόμος, εἰς θεωρίαν πνευματικὴν· τὸ δὲ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, εἰς τὴν πάσης κατευθυνθήσεσθαι τῆς ὑπ' οὐρανόν. Πλὴν τοῖς ἱερεῦσιν ὁ νόμος ἐδίδου τὸ χρῆσαι ταῖς σάλπιγγι διατάττειν τοὺς λαούς· δέδοται γὰρ παρὰ Χριστοῦ τὸ διακρῦσσειν αὐτὸν καὶ τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα, τοῖς τῶν νέων κηρυγματῶν ἱεραρχοῖς, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. Ὅτι δὲ ἔμελλον εἰς αὔξησιν ὡσπερ ἀναπηδῆν, βραχὺς ὢν ἐν ἀρχαῖς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ὁ λόγος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, προηγορευκός· Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαίου περὶ αὐτοῦ, ὅτι· « Ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ γυνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει θαλάσσης. » Θαλάσσης γὰρ δίκην ἐκκέχεται πανταχοῦ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ πανσθενεστάτην ἔχει τὴν ἐμβολήν· καὶ τοῦτο πάλιν ἡμῖν διασφαλεῖ λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεός, διὰ προφήτου φωνῆς· « Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ, κρῖμα· καὶ δικαιούνη, ὡς χειμάρρος ἄβατος. » Κρῖμα μὲν γὰρ καὶ δικαιούνη, τὸ εὐαγγελικὸν ὀνομάζει κήρυγμα· οὕτω γε μὴν αὐτὸ κατακυλισθήσεται διεβεβαιούτο τῆς ὑπ' οὐρανόν, ὡς ὕδωρ καὶ χειμάρρουν εὐ τὰς ὀρμὰς ἐγκόψειεν ἂν οὐδαίς καταχεομένου λαύρωσ.

Ἄμοια ἐστὶ ζύμη, κ. τ. λ.

(A f. 194 b, B f. 135) Ὁ αὐτός· δ' ἂν γένοιτο λόγος, καὶ περὶ τοῦ ζύμη παραδεβῆσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· μικρὰ μὲν γὰρ ἡ ζύμη, πλὴν τοῦ παντός φουράματος ἀμελήτῃ καταδράττεται, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῷ ποιότητα καταμίγει γοργῶς. Τοιοῦτόν τι καὶ ἐν ἡμῖν ὁ θεὸς ἐργάζεται λόγος· γεγονώς

A Id nobis ænigmatico modo Mosaicæ significant litteræ, quæ ita se habent : Dixitque Dominus Moysi : « Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra⁷⁵. » Et infra : « Filii autem Aaronis sacerdotes clangent tubis ; eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris⁷⁶ ; » nempe ut hinc intelligas et legis pædagogatum, et perfectionem in Christo per evangelicam vitam, et magisterium quod umbram figurasque excedit. Tuba ergo lex est pariterque evangelica quoque Servatoris prædicatio. Sic enim hujus meminit etiam Isaias propheta, dicens : « Et erit die illa, tuba magna clangent⁷⁷. » Grandis reapse insonuit tuba per sanctos apostolos, haud sane priorem legem destruens, sed una secum B complectens. Nam hi lege atque prophetis confirmant semper Christi doctrinam, dum ipsorum præscis testimoniis utuntur. Duæ sunt igitur tubæ, et quidem argenteæ ductilesque : ita ut argentum lætitiæ significet, splendidus enim Dei sermo est : ductilis autem natura ejusdem innuat, fore ut dilatentur ac longius provehantur sacræ divinæque tubæ, id est nova simul et vetus doctrina. Re etenim vera semper quodammodo proficit, id quod dilatatur lateque et longe protenditur. Futurum autem erat ut utraque doctrina excreceret, Christo apparente ; vetus quidem lex in spiritalem sensum excrevit ; evangelica autem prædicatio, sua per universum orbem dilatatione. Verumtamen sacerdotibus dabat lex tubarum usum, ob regendam populum ; Christus autem ut se prædicarent C 322 doctrinamque suam, novæ prædicationis sacerdotibus, id est sanctis apostolis, attribuit. Quod vero incrementum quodammodo esset capturus, qui initio exiguus erat sermo evangelicus, facile est cogoscere, Deo per Isaiam sic prænuntiante : « Repleta est universa terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes⁷⁸. » Enimvero maris instar quaque-versus salutaris prædicatio effunditur, et validissimam facit impressionem. Atque hoc rursus declarat nobis prophætæ ore universalis Deus : « Et volvetur quasi aqua judicium, et justitia quasi torrens intransibilis⁷⁹. » Nam judicium atque justitiam nominat evangelicam prædicationem ; quam sic per orbem volvendam affirmabat, ceu aquam atque torrentem, cujus impetum violenter decurrentem nemo potest infringere.

V. 21. Simile est fermento, etc.

Simili modo dicendum est de fermento quod cum regno Dei comparatur. Etenim tenue sane fermentum est, nihilo tamen minus universam sine mora massam corripit, suamque vivaciter qualitatem immiscet. Hujusmodi quid in nobis quoque divinus operatur sermo : namque ad nos delatus, sanctos

⁷⁵ Num. x, 2. ⁷⁶ ibid. 8. ⁷⁷ Isa. xxvii, 15. ⁷⁸ Isa. xi, 9. ⁷⁹ Amos v, 24.

inculpabilesque efficit; et in mentem et cor receptus, spirituales ostendit; ut, quod ait Paulus⁶⁰, universus spiritus noster et corpus et anima sine querela servetur in die Domini Jesu Christi. Nam quod in mentes nostras divinus inlucet sermo, patefacit his verbis universalis Deus per unum de prophetis: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et complebo super domum Israelis, et super domum Judæ novum fœdus, tradens leges meas mentibus illorum, et in eorumdem cordibus scribens⁶¹. » In mentem igitur atque cor, intellectualem divinamque fermentum recipiamus; ut per tam sacram sanctamque rem spiritualiter azymi inveniamur. Etenim in mentem repens evangelici magisterii vis vivifica, animam simul et corpus in suam veluti qualitatem convertit.

V. 23. **323** Ait autem illi quidam: Domine, num pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam, etc.

(1) Videtur quodammodo responsio extra scopum interrogantis excurrere. Ille enim sciscitatus fuerat, num pauci salvarentur; hic autem rationem qua possent justificari exponit dicens: « Contendite intrare per angustam portam. » Quid ergo hic dicimus? Solebat universalis Servator interrogantibus respondere, haud omnino prout ipsis libebat, sed spectare potius quid audientibus utile foret ac necessarium. Id vero potissimum agebat, cum aliquis supervacanea atque inutilia cognoscere avebat. Cur enim opus erat velle rescire, utrum multi an pauci sint qui salvantur? Quænam hinc utilitas audientibus obveniebat? Verum enimvero necessarium erat et utile cognoscere viam potius qua quisquam ad salutem pergeret. Prudenter itaque vanam interrogationem silentio transmittit, verba autem sua ad necessariam rem convertit; videlicet ad docendum quid facto opus esset ut per angustam arctamque januam intremus. Hoc ipsum et alibi monuerat dicens: « Intrate per angustam portam; nam lata spatiosaque via est quæ ducit ad perditionem, multique per eam intrant: angusta vero et arcta via est quæ ad vitam ducit, et pauci sunt qui inveniunt illam⁶². » Nam volentibus pervenire necessaria in primis est recta fides; deinde inculcata vita, quantum humana iustitia esse potest. Sic enim aliquando David etiam propheta Deum his verbis precabatur: « Judica me, Domine, secundum iustitiam meam⁶³. » Verumtamen ii qui sancte vivere vident, haud queunt sine Deo vocante id agere. Semper enim aspera et ardua, multisque haud gradibilis, quæ ducit ad virtutem via est. Facile vero introibit per angustam portam, **324** et arcta via

γάρ ἐν ἡμῖν, ἀγίους καὶ ὁμώμους ἀποτελεῖ· καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσδεδικώς, πνευματικούς ἀποφαίνει· Ἐν ὧς ὁ Παῦλος φησι, ὁλόκληρον ἡμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ψυχὴ ἀμέμπτως τηρηθεῖ· ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅτι γὰρ ἐν τῷ βῆθει τῆς διανοίας ἡμῶν ὁ θεὸς εἰσχεταί· λόγος, σαφηνιεὶ λέγων ὁ τῶν δλιων θεὸς δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου· εἰς τὰς διανοίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. » Οὐκοῦν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τὴν νοητὴν καὶ θείαν δεχόμεθα ζύμη, ἵνα διὰ τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ ἀγίας ζύμης ἄζυμοι νοητῶς εὐρισκώμεθα. Εἰσδύουσα γὰρ εἰς νοῦν τῆς εὐαγγελικῆς παιδείσεως ἡ ζωοποιὸς ἐνέργεια, ψυχτὴν **B** τε, καὶ σῶμα, καὶ πνεῦμα πρὸς τὴν ἰδίαν ὡς περ ποιότητα μεταστοιχείοι.

Εἶπε δὲ τις αὐτῷ· Κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἀγωνίεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης, κ. τ. λ.

(A f. 195 b, B f. 135, D f. 55) Δοκεῖ πως ἡ ἀποκρίσις ἐξω φέρεσθαι σκοποῦ τοῦ ἐρωτήσαντος. Ὁ μὲν γὰρ ἤξιον μαθεῖν, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι· ὁ δὲ τὴν τοῦ δύνασθαι δικαιοθῆναι τρίβον ἐξηγεῖτο, λέγων· « Ἀγωνίεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης. » Τί οὖν ἄρα πρὸς τοῦτο φάμεν; Ἔθος ἦν τῶ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, τοῖς ἐρωτῶσιν αὐτὸν ὑπαντᾶν, οὐχὶ πάντως κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, ἀλλ' εἰς τὸ χρησιμὸν τε καὶ ἀναγκαῖον τοῖς ἀκρωμένοις ὄρᾶν. Ἔθος δὲ τοῦτο μάλιστα, ὅτε εἰς ἡξίου μαθεῖν τι τῶν ὄσα περιττά ἐστι καὶ ἀνόητα. Τί γὰρ εἶδει φιλοπευστεῖν, κῆτερόν ποτε πολλοὶ τινες εἶεν ἢ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; Τί τὸ ἐντευθεν ὑφελος ἐκδέθηκεν ἂν τοῖς ἀκρωμένοις; Ἦν δὲ ἀναγκαῖον καὶ λυσιτελεῖς τὸ εἰδέναι μᾶλλον τὸν τρόπον δι' οὐπὲρ ἂν τις σοὶ πρὸς σωτηρίαν· οὐκοῦν οἰκονομικῶς πρὸς μὲν τὸ τῆς ἐρωτήσεως εἰκαῖον, ἀποσιγᾶ· μεθίστησι δὲ τοὺς λόγους ἐφ' ὅπερ ἦν ἀναγκαῖον· τοῦτο δὲ ἦν τὸ εἰδέναι ὄρᾶν ἐκεῖνα δι' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην εἰσελάσαι πύλην. Τοῦτο γὰρ πού καὶ ἐτέρωθεν διδάσκων φησὶν· « Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· στενὴ δὲ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, ὀλίγοι δὲ εἰσὶν οἱ εὐρισκόντες αὐτήν. » Τοῖς γὰρ ἐθέλουσιν ἐλθεῖν, δεῖ δὲ πάντως πίστεως μὲν, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ὀρθῆς· εἶτα, βίου ἀλήπτου κατὰ γε τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης. Οὕτω γὰρ πού καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ τὰς πρὸς Θεὸν ἱκεσίας ἐποιεῖτο λέγων· « Κρίνον με, Κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου. » Πλὴν οὐκ ἔνεστι τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ἀγίως, ἀκλητὴ δύνασθαι τοῦτο ὄρᾶν (2)· ἀεὶ γὰρ πῶς ἐστὶ σκληρὰ καὶ ἀνάν-

⁶⁰ 1 Thess. v, 23. ⁶¹ Jerem. xxxi, 31, 58. ⁶² Matth. vii, 13, 14. ⁶³ Psal. vii, 9.

(1) Azte subsequentia apud D. Thomam in cal. Lat. sic. « CYRILLUS. Angusta porta ærumnam et patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnam victoria attestatur militis strenuitati, sic præ-

clarum efficit valida perpressio laborum et tentationum. »

(2) Animadvertite gratiæ divini ad bene agendum necessitatem.

της, καὶ οὐ βιάσμενος τοῖς πολλοῖς, ἢ εἰς ἀρετὴν ἀπο-
φέρουσα τρίβος· εἰσελάσει δὲ βραδίως διὰ τῆς στενῆς
πύλης, καὶ δραμεῖται τὴν θεβλιμμένην ὁ ἀγωνιζόμε-
νος καὶ τοὺς τοιοῦτους πόρους αἰρούμενος. Γέγραπται
γούν, ὅτι· « Ἀνὴρ ἐν πόνοις ποιεῖ ἑαυτῷ, καὶ ἐκθά-
ζεται ἑαυτοῦ τὴν ἀπώλειαν· » ὡς γὰρ αὐτὸς πάλιν
ἔφη ὁ Κύριος· « Βιασθὴ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρα-
νῶν, καὶ βιασται ἀρπάξουσιν αὐτήν. » Πλατεία δὲ ἡ
πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς, ἢ πολλοὺς εἰς ὀλεθρον
καταφέρουσα. Καὶ ὅποιον ἂν νοηθεῖν τὸ πλάτος αὐ-
τῆς; Αἰσχρὰ καὶ φιλήδονος ζωὴ, τρυφαί, καὶ κόμοι,
καὶ μέθαι, καὶ πάντα τὰ τῆς κακίας ἐπιτηδεύματα,
ἢ φιλαργυρία, καὶ τῶν προσκαίρων δοξαρίων φαντα-
σία κενή, τὸ ἀμνημονεῖν τῶν θείων ἐνταλάτων, τὸ
μὴ ἔχειν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν. Οὐκ οὖν
τῶν μὲν τοιοῦτων ἀποφοιτῶν ἀναγκαῖον τοὺς εἰσελά-
λειν ἐθέλοντας διὰ τῆς στενῆς πύλης, συνεῖναι δὲ καὶ
συνεορτάζειν Χριστῷ· ὅτι γὰρ οἱ μὴ τοιοῦτοι ἀπόβλητοι, δι'
τῆρ εἰπῶν·

Ἄφ' οὗ ἂν εἰσελθῇ (1) ὁ οἰκοδοσπότης καὶ ἀπο-
κλεισθῇ τὴν θύραν, κ. τ. λ.

(A f. 197, B f. 135 b, C f. 137 b) Ὡς ἐπὶ τινος
οἰκοδοσποῦ πολλοὺς τῶν ἐπιτηδίων συναγηγερό-
τος εἰς ἐστίαν καὶ τράπεζαν, εἶτα προεισοδεηκότος
μεθ' ὧν ἔδει τοῦτο δρᾶν, ἀποκλείσαντός τε τὴν θύραν,
τοὺς μετὰ τοῦτο κρούοντας ἀκούσεσθαι φησιν· « Οὐκ
οἶδα ὑμᾶς. » Γνωστὴν δὲ ἐνταῦθα οὐκ ἀπλῶς τὴν εἰδησιν
λέγει, ἀλλὰ τὴν οικειότητα τὴν ἐν μεθέξει, τὴν ὡς ἐν
χάρτι καὶ τιμῇ. Ἐπερ γὰρ ἡ γνώσις μόνον ἡμῖν κα-
τασημαίνεται εἰδησιν, πῶς ἠγνόησε τῶν ὄντων τινὰς, ὁ
πάντα ἔχων γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς
αὐτοῦ, ὁ καὶ πρὶν γενέσεως πάντα εἰδώς; Οὐκ οὖν
οὐ μόνον ἀνόητος, ἀλλὰ καὶ δυσσεβὴς, τὸ ἀγνοῆσαι
τινας ὑποποτῆσαι τὸν Κύριον· οἰσησόμεθα δὲ μᾶλλον
εἰπεῖν αὐτὸν, ὡς οὐδαμῶθεν τὴν οικειότητα τὴν πρὸς
αὐτὸν καὶ σχέσιν ἐπάγονται. Οὐκ οἶδα γὰρ, φησὶ,
γεγονότας ἀρετῆς ἐραστάς· οὐ τὸν ἐμὸν τιμήσαντας
λόγον, ἀλλ' οὐδὲ συναφθέντας ἐμοὶ διὰ πράξεων ἀγα-
θῶν. Ἀκολουθῶν καὶ πρὸς Μωϋσέα εἰρηται· « Οἶδά
σε παρὰ πάντας, καὶ χάριν· εὐρες παρ' ἐμοὶ. » ἀντι-
τοῦ· Ἐν οικειότητι τῇ ὑπὲρ πάντας ἐτέθης παρ' ἐμοὶ,
καὶ πολλὴν ἐπορίσω τὴν χάριν. Οὐκ οὖν καὶ περὶ τῶν
οὐδαμῶθεν οικειωθέντων αὐτῷ, λέγει· « Οὐκ οἶδα
ὑμᾶς· ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάζεται τῆς ἀδικίας. »
— « Οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. »

Τίνες δ' ἂν νοηθεῖεν οἱ λέγοντες τῷ Χριστῷ τὸ·
Ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου; Ἀρμόσειεν ἂν
ὁ τοιοῦτος λόγος μάλιστα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οἳ δὴ καὶ
ἔφη Χριστός, ὅτι· « Ὄψεσθε τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ
καὶ τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἑαυτοὺς
δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω. » Πῶς οὖν ἦσθιον καὶ ἐπινον

²⁶ Prov. xvi, 26. ²⁷ Matth. xi, 12. ²⁸ Exod. xxiii, 12. ²⁹ Matth. vii, 23. ³⁰ II Cor. vi, 14.

(1) Scripsi εἰσελθῇ cum aliquot codicibus apud
Sabaterium et Scholtzium; sic enim legebat non
solum vulgatus noster Lat., verum etiam Cyrillus,
ut apparet infra ex vocabulo ejus προεισοδεηκότος.
Vulgo tamen Græcus textus habet ἐγερθῇ.

A gradietur, qui conabitur, et hujusmodi labores
exantlare decreverit. Scriptum est igitur : « Vir
laborans, laborat sibi, et vim facit perditioni
sua²⁶ (2). » Sicut enim rursus idem ait Dominus :
« Vim patitur regnum Dei, et violenti rapiunt illud²⁷. »
Lata vero porta et spatiosa via quæ multos ducit
ad interitum. Quænam porro intelligetur latitudo
ejus? tarpis nimirum et voluptaria vita, deliciæ,
comessionones, crapulæ, et omnia vitiorum stu-
dia, avaritia, et temporalis gloriolæ vana phanta-
sia, divinerum mandatorum oblivio, Dei denique
timorem non habere præ oculis. Ergo hæc omnia
vitare oportet, si qui volent per angustam portam
intrare, et cum Christo versari æternumque festum
peragere. Quod vero qui ejusmodi non sunt reji-
cientur, evidenti exemplo demonstrat Servator di-
cens :

V. 26. Cum autem intraverit paterfamilias, et
ostium cluserit, etc.

Cum si quis paterfamilias complures amicos suos
congregaverit ad mensæ convivium, et deinde ipse
introiverit quibuscum est cœnaturus, januamque
occluserit; quicumque postea pulsaverint, audituros
dicit : « Non novi vos. » Notitiam autem hoc loco
non pro simplici scientia dicit, sed pro familiari-
tate, gratiæque et honoris communione. Nam si hic
notitia scientiam strictim significaret, quomodo
quemquam is ignoraret cui omnia nuda et revelata
versantur ob oculos, et qui antequam etiam flant
cuncta scit? Est ergo non modo insanum sed etiam
irreligiosum suspicari quidquam a Domino ignorari.
Existimabimus potius dici ab ipso, quod hi nullam
cum eo necessitudinem nexumque habeant. Non
novi, inquit, vos amatores esse virtutis, non mecum
in pretio habentes **325** doctrinam, nec mecum per
honorum operum exercitia conjunctos. His consen-
tanea Moysi quoque dicta fuerunt : « Novi te præ
omnibus, gratiamque apud me nactus es²⁸. » Nempe
ad meam familiaritatem præ omnibus assum-
ptus es, multamque gratiam consecutus. Quare et
his qui ipsius amicitiam non sunt adepti, dicit :
« Non novi vos; discedite a me, operarii iniquita-
tis²⁹. » — « Nulla enim communio lucis cum tene-
bris³⁰. »

Quinam vero credentur qui aiunt Christo, man-
ducabimus et bibimus coram te? Congruit utique
Israelitis potissimum sermo hic; quibus certe dice-
bat Christus : « Videbitis Abrahamum et prophetas
in regno Dei, vos autem foras expelli. » Quomodo
ergo manducabant atque bibebant coram Deo?

Nempe legali fungentes cultu; nam cruentas victimas Deo offerentes comedebant et lætabantur. Audiebant insuper in synagogis libros Moysis, qui non tam sua scripsit, quam Dei verba interpretatus est; etenim semper sermoni suo præfabatur: « Hæc dicit Dominus. » Haud tamen justificando homini sufficit cruentus cultus: neque suas quisquam abluet maculas, audiens quidem divinarum legum lectionem, nihil vero mandatorum exsequens. Alioqui etiam fidem non admittentes quæ impium iustificat, nec evangelica statuta sectantes, quæ vires suppeditant ingenio præstantique vitæ agendæ, quo pacto regnum cœlorum adire poterunt? Prædictis annumerabis et nonnullos alios qui dicere interdum queunt omnium Iudici: Comedimus coram te, et in plateis nostris tu docuisti. Quinam item hi erunt? Multi crediderunt in Christum, sanctasque ejus celebrant solemnitates, et ecclesias frequentantes evangelicas audiunt doctrinas; attamen sacrarum Scripturarum nihil in mente sua reponunt, sed fructus sterile gerunt cor. Hi quoque igitur amare scebunt, dentibusque stridebunt; namque et hos Dominus negabit. Ait itaque: « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Dei, **326** sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est ⁸⁸. »

Κύριε, εισλεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

V. 29. *Venient ab oriente et occidente, etc.*

Multi convenient cum sanctis, ipsi autem Israelitæ expellentur. Et qui primas partes tenuerant, tunc secundas occupabunt, aliis sibi præpositis, quod reapse accidit: nam gentes prælatæ sunt Judaico gregi. Quanquam de multis quoque aliis atque indefinite hæc dicta sunt. Erunt autem priore loco qui ex ethnicis crediderunt, illi scilicet qui nunc sunt postremi, ceu qui postremo tempore Deum agnoverunt. Erunt vero tunc primi propter fidem suam sinceram. At increduli Judæi, qui nunc priores videntur, quatenus priores Deum cognoverunt (nam Filius meus, inquit Scriptura, primogenitus Israel ⁸⁹), tunc incredulitatis suæ causa fient novissimi. Intelligitur sermo hic etiam de fidelibus, qui in hac vita videntur infirmi, sed in futuro sæculo primi erunt; et vice versa. — Quod autem Judæi amicitiam Dei, spiritalem scilicet, omnino forent amissuri, proque iis gentium multitudo introducenda, demonstravit dicens: « Quod ab oriente et occidente, aquilone et austro, vocati multi requiescent cum sanctis. » Et illi quidem expellentur, hi autem accumbent in regno Dei. — Et primum quidem tempus esse putamus, ut diximus, quo erat in paradiso Adamus. Secundum, ceu si

⁸⁸ Matth. vii, 21. ⁸⁹ Exod. iv, 22.

(1) Reapse hæc partim dicta fuerunt ad vers. 8. Et quidem hoc fragmentum pertinere potius videtur ad Cyrilli in Matthæum (cap. x) commentarium qui dicitur; illic enim actum fuit de parabola vineæ. Porro similia his scribit Cyrillus in suo de prædicta

ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; τὴν νομικὴν τελοῦντες λατρείαν· προσκομίζοντες γὰρ τῷ Θεῷ τὰς δι' αἵματος θυσίας, ἡσθιον καὶ ἠυφραίνοντο· ἠκροῶντο δὲ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Μωϋσεως βιβλίων, οὐ τὰ ἑαυτοῦ γεγραφότος μᾶλλον, ἐρμηνεύοντος δὲ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ· προανειθίει γὰρ αὐτῷ τῆς ἑαυτοῦ φωνῆς τὸ· « Τάδε λέγει Κύριος. » Ἄλλ' οὐκ ἀρκεῖ πρὸς δικαιοσύνην ἡ δι' αἱμάτων λατρεία· οὐδ' ἂν ἀπονήσκειτο τις μολυσμοῦς, ἀκρατῆς μὲν τῶν θείων γενόμενος νόμων, πεπραχῶς δὲ οὐδὲν τῶν κεκαλεισμένων· καὶ ἐτέρως· δὲ τὴν πίστιν οὐ προσηκάμενοι τὴν δικαιοσύνην τῶν ἀσεβῶν, οὐδὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ἀκολουθήσαντες, δι' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν εὐφροσύνην καὶ ἐξευλεμένην ἐξασκῆσαι ζωὴν, πῶς ἂν εἰσελάσαιεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; Ἐπαριθμήσεις τοῖς ὀνομασμένοις καὶ ἐτέροις τινὰς δυναμένους εἰπεῖν ἔσθ' ὅτι τῷ πάντων Κριτῇ· Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας. Καὶ τίνας ἂν εἴεν οὗτοι πάλλιν; Πολλοὶ πεπιστεύασιν εἰς Χριστὸν, καὶ τὰς ἀγίας ἐπ' αὐτῷ τελοῦσιν ἑορτάς, φοιτῶντες δὲ καὶ ἐν ἐκκλησίαις, τῶν εὐαγγελικῶν ἀκροῶνται παιδευμάτων· ἀποτίθενται δὲ εἰς νοῦν τῶν γεγραμμένων οὐδὲν· ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας γυμνῆν ἔχουσι τὴν καρδίαν· κλαύσονται οὐκ καὶ οὗτοι πικρῶς, καὶ βρῦξουσι τοὺς ὀδόντας· ἀρνήσεται γὰρ καὶ αὐτοὺς ὁ Κύριος. Ἐφη γοῦν· « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

C. *Ἦξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, x. τ. λ.*

(A f. 198, B f. 156) Πολλοὶ συνελύσσονται τοῖς ἀγίοις, αὐτοὶ δὲ ἐξωσθήσονται· καὶ τὴν πρώτην ἐσχόκατες τάξιν, τὴν δευτέραν ἔξουσι τότε, προτεταγμένων ἐτέρων· ὁ καὶ γέγονε· προτετιμμηται γὰρ τὰ ἔθνη τῆς Ἰουδαίας ἀγέλης· εἰ καὶ περὶ πολλῶν ἐτέρων καὶ ἀδιορίστως τοῦτο εἰρηται. Ἔσονται οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστοὶ πρῶτοι, οἱ δοκοῦντες ἔσχατοι νῦν, ὡς ἔσχατοι τὸν Θεὸν ἐπιγνόντες· ἔσονται δὲ τότε πρῶτοι διὰ τὴν εἰλικρινῆ πίστιν αὐτῶν· οἱ δὲ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι, οἱ δοκοῦσι μὲν πρῶτοι νῦν, ὡς πρῶτοι τὸν Θεὸν ἐπιγνόντες (υἱὸς γὰρ, φησί, πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ), ἔσονται τότε ἔσχατοι διὰ τὴν ἄπιστίαν αὐτῶν. Νοεῖται δὲ ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν πιστῶν τῶν δοκούντων μὲν εἶναι ἔσχατων ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἐσομένων δὲ πρῶτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ αὐθις ἐναλλάξ. — (A f. 198) Ὅτι δὲ ἔμμελλον Ἰουδαῖοι τῆς πρὸς αὐτὸν οικειότητος, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῆς, ὁλοσφύτως ἀπολιθεῖν, ἀντισεναχθήσεσθαι δὲ τῶν ἐθνῶν ἢ πληθὺς, διέδειξεν εἰπών· « Ὅτι ἐξ ἡοῦς καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, καὶ νότου κεκλημένοι πολλοὶ συναναπαύσονται τοῖς ἀγίοις. » Αὐτοὶ γε μὴν ἐξωσθήσονται· [οὔτοι δὲ] ἀνακληθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. — (A f. 198 b) Καὶ πρῶτον μὲν καιρὸν λογιούμεθα, ὡς εἴρηται (1), καὶ ὅν ἦν ἐν παραδείσῳ Ἀδάμ. Δεύτε-

parabola sermone ad populum, quem Græce nos edidimus in Spicilegio Rom. t. V, p. 119 seqq. [et Biblioth. Nova PP., t. II, p. 469-471 Græce et Latine].

ρον, ὡς ἐν ὥρᾳ τρίτῃ δηλούμενον, καθ' ὃν ἦν Νῶε. Τρίτον, ὡς ἐν ἔκτῃ, καθ' ὃν ἦν Ἀβραάμ. Τέταρτον, ὡς ἐν ἑννάτῃ, καθ' ὃν ἦν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην, τοιτέστιν ἐν τῷ πέμπτῳ καιρῷ, συσταλλομένης ἡδὲ τῆς ἡμέρας, ἵγουν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη ὁ Χριστός, κεκλημένα πρὸς ἐπίγνωσιν, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου.

Προσῆλθόν τινες Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἔξελεθε, καὶ πορεύου ἐντεῦθεν.

(B f. 136 b, D f. 55 b) Οὐκ ἤθελον ὑπὸ βασκανίας οἱ Φαρισαῖοι τὸν Χριστὸν ἐνδημεῖν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἵνα μὴ τῆς θεοσημείας καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμον μυσταγωγίαις πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν σαγηνεύσῃ πολλούς. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ἦν οὐκ ἠγνόει τοὺς αὐτῶν διαλογισμούς, ὑπαπαντᾷ πρῶτος τε καὶ ἐπεσκιασμένως, ὡς ἔθος αὐτῷ. « Εἰπατε γάρ, φησί, τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ. » — (A f. 198 b) Πρόσχευ ἀκριβῶς τῇ τοῦ λόγου δυνάμει. Δοκεῖ μὲν γάρ πως τετράφθαι καὶ βλέπειν εἰς τὸ Ἡρώδου πρόσωπον τὸ εἰρημένον, ὡς τινες ἐνόμισαν· ἔρχεται δὲ μᾶλλον κατὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου σκισιότητος. Καίτοι γάρ δυνάμενος εἶπαι· Εἶπε τυχὸν τῇ ἀλώπεκι ἐκεῖνη, τοῦτο μὲν παρήσιν· εὐφύεστατα δὲ μέση τινὸς χρώμενος φωνῇ, μονονοῦχι κατέδειξεν ἐγγὺς ὄντα Φαρισαῖον, εἰπὼν, « τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ (1). » Τῇ ἀλώπεκι δὲ παρεικάζει τὸν ἀνθρώπον· πανούργον γάρ ἀπὸ πῶς ἐστι καὶ δύστροπον τὸ θηρίον· τοιοῦτοι καὶ οἱ Φαρισαῖοι.

Ἰδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια καὶ λύσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον· καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι.

(A f. 198 b, B f. 136, D f. 55 b, E f. 204 b) Ὅρας ὅτι τοῦθ' ὅπερ ἤδει λυπεῖν τὸ τῶν Φαρισαίων στίφος, ἀποπληροῦν ἐπαγγέλλεται, φάσκων ὅτι καὶ ἀκαθάρτοις ἐπιτιμήσει πνεύματι, καὶ ἀπαλλάξει παθῶν τοὺς ἐν ἀβρωστίαις, καὶ τελειωθήσεται, τουτέστιν, ἐκὼν ὑπομενεῖ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, ὑπὲρ γε τοῦ σώσει τὴν ὑπ' οὐρανόν· Ἡδεῖ δὲ ὅν ἀρα καὶ πῶς καὶ πότε τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑποστήσεται· πλὴν ὥσθησαν οἱ Φαρισαῖοι κατορθώθειν αὐτὴν τὴν Ἡρώδου χεῖρα, καίτοι τῶν δυνάμεων ὄντα Κύριον. Ὅτι δὲ τῆς ἐξ ἀνθρώπων πλεονεξίας οὐδένα ποιεῖται λόγον, διέδειξεν εἰπὼν· « Πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι· ὅτι οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ. » Τὸ δὲ « δεῖ με » λέγων, οὐκ ἀνάγκην ἀδιάφυκτον ἐπηρημένην ὡσπερ ἑαυτῷ ἐδήλωσεν· ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἐξουσία τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων ἀνυπόπτως ὅπουπερ ἀνέθελῃ βαδίζειται καὶ περινοστήσει τὴν Ἰουδαίαν, οὐδενὸς ἐπιτότος ἢ ἐπιβουλεύοντος, ἀχρις ἀν' αὐτὴς ἐκὼν καταβέξεται τὴν τελείωσιν, τὴν διὰ γε, φημί, τοῦ τιμίου σταυροῦ. Τέως μέντοι ἐνεργῶ δυνάμεις· καὶ τοῦτου νῦν ὁ καιρὸς· καὶ οὐ τί γε ἐπὶ πλείονα χρόνον· τοῦτο γάρ τὸ σήμερον καὶ τὸ αὔριον. Καὶ τοῦτο δὲ, φησὶν, ἀποκείσεται Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐχ ἑτέρως

A esset tertia hora denotatum, quo fuit Noe. Tertium, quasi hora sexta, dum viveret Abrahamus. Quartum, quasi hora nona, quo tempore fuerunt Moyses atque prophetae. Undecima denique hora, id est quinto temporis spatio, die jam inclinante, iam est presente saeculo, mercede gentes conduxit Christus, quas nemo praeter ipsum ad se cognoscendum vocavit.

V. 31. **327** (2) *Accesserunt quidam Pharisaei dicentes: Exi, et vade hinc.*

Nolebant propter invidiam Pharisaei Christum habitare Hierosolymis, ne miraculis et superioribus legi doctrinis ad fidem suam multos pertraheret. Sed quia utpote Deus cogitationes illorum non ignorabat, respondet mansuete tectaque, pro more suo. « Dicite, inquit enim, vulpi haec. » — Sedulo animadvertite sermonis vim. Videtur enim fortasse dictum hoc contra Herodis personam dirigi, ut quidam existimant; reapse tamen contra Pharisaei hominis potius nequitiam intenditur. Nam cum dicere potuisset: Dic vulpi illi, hoc non facit: solertissime vero medio quodam usus vocabulo, demonstrat Pharisaeum praesentem, dicens: « vulpi huic. » Vulpi autem comparat hominem: est enim illud animal callidum et malignum, cujusmodi erant Pharisaei.

V. 32: *Ecce ejicio daemonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor.*

Viden' ut quod molestum esse Pharisaeorum globo sciebat, hoc se facere profitetur? dicens videlicet se impuros increpitarum spiritus, aegros morbis expediturum, et ipsum se denique consummatum iri, id est, sponte latatum crucis passionem, ut terrarum orbi saluti sit. Sciebat ergo et quomodo et quando mortem in carne foret experturus: interim tamen putabant Pharisaei timeri ab eo Herodis manum, licet virtutum esset Dominus. Sed enim quod hominum iniquae potentiae nullam rationem haberet, demonstravit dicens: « Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare; quia non capit prophetam perire extra Jerusalem. » Cum dicit « oportet me » laud inevitabilem imminentemque sibi necessitatem **328** indicat; sed quod potius pro voluntatis suae facultate; absque ulla suspicione, prout maluerit, incedet, Judaeamque circumibit, nemine insidias aut vim faciente, donec ipse sponte consummationem sui exceperit per venerandam crucem. Interim quidem signis edendis do operam, cujus rei nunc tempus est; neque id tamen diu, prout innuunt verba hodie et cras. Illa vero passio Hierosolymis fiet, neque alibi patrari potest: nam quae prophetarum caedi semper studuit, prophetarum quoque Do-

(1) Confer scholia in Lucam apud nos AA. class. t. IX, p. 448.

(2) Apud D. Thomam in cat. Lat. « CYRILLUS. Praedicta Domini verba Pharisaeorum animos provocaverunt ad iram: Videbant enim populos jam

contritos fidem ejus arripere. Itaque quasi perdonates officium populis praesidendi, lucrumque amittentes, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: accesserunt, » etc.

miuum aggrediatur. Multorum sanctorum sanguinis ream facit Jerusalem. Quid inde porro? Nemp̄ excidendum a Dei amicitia, spiritali scilicet, et sanctorum speim amittendam. Hæc dicens, locum demonstrabat, quo passionem erat excepturus. — Quod Judæi immemores essent donorum Dei, contumacesque et morosi ad id omne quod ipsis profuisset, declaravit dicens: « Quoties volui congregare filios tuos, » etc. Erudit enim per sapientissimum Moysen, admonuit per sanctos prophetas; voluit illos sub alas, id est potentie suæ tegumento tenere: ipsi vero tam optabilibus exciderunt bonis, dum immemores ingrati que esse maluerunt. ὑπὸ πτέρυγας, τούτέστι ὑπὸ σκέπη τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐχειν αὐτούς, οἱ δὲ γε τῶν οὕτως εὐκταίων διημαρτήχασιν ἀγαθῶν, ἀμνήμονες καὶ ἀχάριστοι ὄντες.

V. 35. *Non videbitis me, donec veniat cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.*

Discessit Hierosolymis Dominus, indignos veluti sua præsentia deserens illos qui ei dixerant: « Exi, et vade hinc. » Deinde circumiens Judæam, multosque valetudini resituens, editisque quæ omniam sermonem superant prodigiis, de uero Hierosolyma reversus est. Tunc videlicet asinæ pullo insedit, multa que turba et pueri impuberes, palmarum ramos tenentes anteibant acclamantes atque dicentes: « Hosanna Filio David! benedictus qui venit in nomine Domini ⁹⁹. » Itaque ceu nunc indignos deserens, tum reversus se appariturum ait, cum passionis ~~339~~ tempus instabit. Tunc enim Hierosolyma rediit, et eum acclamatione ingressus est: eodemque tempore salutarem pro nobis passionem pertulit.

CAP. XIV (1).

V. 5. *Num licet Sabbato curare?*

Interrogavit legisperitos et Phariseos Dominus, an unquam liceret Sabbato curare, necne? Hi vero, inquit Scriptura, tacebant. Cur taces, o legisperite? Recita aliquid ex Scripturis; demonstra utrum lex Moysis eum vituperet qui benefacit Sabbato; utrum nos duros et immisericos esse velit propter Sabbati otium. Atqui hoc nunquam demonstrabis. Quia vero malitiose tacebant, frangit contumacem illorum impudentiam Christus gravibus ad hoc argumentis utens. Si velat, inquit, misereri lex Sabbato, cur tu misericordia uteris erga osium in puteum delapsum? Num filium negligeres Sabbato periclitantem? objurga mandati rigorem, si certe existimas durum esse legislatorem et immisericordem: neque laboranti manum porri-

⁹⁹ Matth. xxi et Joan. xii.

(1) Hoc loco ad capituli versum 1 sic est apud D. Thomam in cat. Lat. « CYRILLUS. Quauvis Dominus malitiam Phariseorum cognosceret, tamen eorum helat conviva, ut prolesset presentibus per verba et miracula, unde subditur: *et factum est*, etc. *et ipsi observabant eum*, num scilicet reverentiam legis contemneret, et an quidquam prohibitorum

οἶδόν τε γενέσθαι· ἀλλ' ἡ τοὺς προφήτας· αἱ μελετηκῶτα φονεύειν, ἤξει καὶ ἐπὶ τὸν τῶν προφητῶν Κύριον. Πολλοὶ δὲ ἁγίων αἵμασι ποιεῖται ἔνοχον τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἀπολοισθῆν τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος, ὄηλον δὲ ὅτι πνευματικῆς, ἐμελλόν ἀποπέμπεσθαι τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος. Τούτο λέγων, τὸν τόπον ἐδήλου ἐφ' οὗ τὸ πάθος ἐμελλεν ὑπομένειν. — (A f. 199) Ὅτι δὲ ἦσαν ἀμνήμονες τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, δυσάγωγοί τε καὶ ὀκηροὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ὠφελούτων αὐτούς, διέδειξεν εἰπὼν· « Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα, » κ. τ. λ. Παιδαγωγῆκε γὰρ διὰ τοῦ πανσόφου Μωϋσείως, νενουθέτηκε διὰ προφητῶν ἁγίων· ἠθέλησεν δυνάμειος ἔχειν αὐτούς, οἱ δὲ γε τῶν οὕτως εὐκταίων ὄντες.

Ὁὐ μὴ ἴδῃτε, ὥς ὄν ἤξει ὄτε εἰπῆτε· Ἐβλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

(A f. 199 b, B f. 157 b) Ἀποπεφοίτηκε γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Κύριος, ὡς ἀναξίους ὄντας τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀφῆκε τοὺς εἰπόντας· « Ἐξέλθε, καὶ περιεῦθε ἐντεῦθεν. » Εἶτα περιουστῆσας τὴν Ἰουδαίαν, καὶ διασώσας πολλοὺς, καὶ σημειῶν ἀποτελεσθῆς τῶν ὑπὲρ λόγον γεγενημένων, ὑπενέστησε πάλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, τότε δὴ, τότε κεκάθεικεν ἐπὶ τὸν πῶλον τῆς ὄνου, ὄχλοι δὲ πολλοὶ καὶ παῖδες ἄνηθοι, τὰ κάλυτρα (2) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες, πρεβάδιζον, εὐφημοῦντές τε καὶ λέγοντες, « Ὡσαννά τῷ υἱῷ Δαβὶδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Οὐκοῦν (3) ἀναξίους ὄντας ἀφῆκε, τότε πάλιν αὐτοῖς ὀφθησεσθαι φησιν, ὄταν ὁ τοῦ πάθους ἐνοση καιρὸς· τότε γὰρ ἀνέθη πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰσήλασεν εὐφημούμενος· καὶ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τὸ σωτηριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη πάθος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Εἰ ἔξεστι τῷ Sabbatῶ θεραπεύειν;

(A f. 200) Ἦρτο τοὺς νομικοὺς καὶ τοὺς Φαρισαίους ὁ Κύριος, πότῃρον ποτε ἔξεστι τῷ Sabbatῶ θεραπεύειν, ἢ οὐ; οἱ δὲ, φησὶν, εἰσῆγσαν. Ἀνθ' ὄτου σεσίγηκας, ὦ νομικῆ; Εἰπέ τι τῶν γεγραμμένων· ἐπίδειξον τὸν διὰ Μωϋσείως νόμον διαβεβληκότα ποτε τὸ εὖ ποιεῖν ἐν Sabbatῶ, εἰ σκληροὺς ἡμᾶς καὶ ἀφιλοκτελμονας εἶναι βούλεται διὰ τὴν τῶν Sabbatῶν ἀργίαν. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις ἐπιδείξαι τούτο ποθεν. Ἐπειδὴ δὲ δυστρόπως σεσίγηκας, παραλύει Χριστὸς τὴν ἄδραυστον αὐτῶν ἀναίσχυνητιαν, λογισμοῖς ἀναγκαίους εἰς τούτο χρώμενος. Εἰ κενώλυκα, φησὶν, ὁ νόμος ἐλάει ἐν Sabbatῶ, πῶς ἐποικτελρεῖς αὐτὸς ὄνον [cod. τὸν] εἰς φρέαρ καταπίσόντες; Μὴ φροντίσης υἱοῦ κινδυνεύοντος ἐν Sabbatῶ; Ἐπιτίμησον τῷ τῆς διαθέσεως κέντρῶ, εἰπερ

faceret in die Sabbati.)

(2) Ita cod. Et observa vocabulum.

(3) Mendose Corderius legit οὐκοῦν pro οὐκοῦν, ut est in nostris codicibus; ideoque ille contrario sensu ait, non itaque tanquam indignos omnino deserit.

οὐσα σκληρὸν ὄντα τὸν νομοθέτην καὶ ἀφιλο[ι]κτηίρ-
 μονα· μὴ δὲ νέμει χεῖρα τῷ κάμνοντι, προτιθεὶς αὐτοῦ
 τῆν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, μᾶλλον δὲ τὴν ἀργίαν τὴν
 ἀλογωτάτην, εἰ μὴ σοὶ δοκεῖ πνευματικὸν εἶδέναι
 Σαββατισμὸν. Οὐ καταλήγει τοῦ εἶναι χρηστός ὁ τῶν
 ἔλων Θεός, ἀγαθός ἐστι καὶ φιλόανθρωπος· οὐκ ἀπαν-
 θρωπίας τὸν Μωυσοῦς νόμον ἐτίθει διδάσκαλον,
 ἀγάπης δὲ μᾶλλον τῆς εἰς τὸν πέλας εἰσηγητήν.
 Εἶτα, πῶς ἦν εἰκὸς τὴν οὕτω σεπτῆν καὶ ἀξιάγαστον
 ἐντολὴν ἀπονεῖν ἐν Σαββάτῳ, κατὰ βούλησιν Θεοῦ;
 Τί οὖν σεσίγηκας, νομίμει; Ἡπόρησας ὁμολογουμέ-
 νως. Μακρὰ τοιγαροῦν χαίρειν εἰπὼν ταῖς βασιλευ-
 σάσι τῶν Ἰουδαίων, ἀπαλλάττει τοῦ νοσεῖν τὸν ὑδέρῳ
 κεκρατημένον· ὃς δεδιὼς τοὺς Φαρισαίους, οὐ προσ-
 ἤλθεν αὐτῶν θεραπευθῆναι διὰ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ
 μόνον ἔστι ἐνώπιον αὐτοῦ, ἵνα ἐκ τῆς θείας ἐλεήσεως
 αὐτὸν, θεραπεύσῃ. Ὅνπερ εἰδὼς ὁ Κύριος, ὡς ἐμβα-
 τεύων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ὡς Θεός, οὐκ ἔρωτᾷ αὐτὸν εἰ
 θλίβε ὑγιὲς γενέσθαι, ἀλλ' ἐυθέως ἰθεράπευσεν αὐτόν·
 ἦδει γὰρ ὅτι ἤθελε· καὶ γὰρ ἵνα τύχη τῆς θεραπείας,
 ἵατατο ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ἐσώπη.

Ἐπέχωρ πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοτο.

(A f. 200, B f. 138 b, C f. 138 b, D f. 56 b) Ἐπειδὴ
 τῶν κεκλημένων ἐθεῶτό τις, ὡς μέγα τι χρῆμα
 καὶ ἀξιοληπτόν, τὰς πρωτοκλισίας ἀσυνέτως ἀρπά-
 ζοντας, ἀναγκαίως ἐν αὐτοῖς τε καὶ ἡμᾶς ὠφελῆ,
 μεταίλας δόξης καταπρονεῖν παρεγγυᾷ. Καὶ δοκεῖ μὲν
 ἰσως τίσι, μικρὰ πως εἶναι ταῦτα, καὶ οὐ πολλῆς
 ἀξια φροντίδος· ὅταν δὲ τίς αὐτοῖς τὸν τῆς διανοίας
 ὀφθαλμὸν ἐνερείσῃ, τὸ τῆνικαδὲ μαθήσεται ὁποίου
 μὲν ἀπαλλάττει μῶμου τὸν ἀνθρωπίνον, ὅσον δὲ τὸ
 κόσμιον αὐτῷ ἐνεργάζεται. Τὸ μὲν γὰρ τιμαῖς ἡμᾶς
 ταῖς ἀναρμόστοις, ἤγουν οὐ πάντη τε καὶ πάντως
 ὀφειλομέναις ἡμῖν προχειρῶς ἐπιπηδᾷ, ἀσυνέτους
 ἡμᾶς ἀποφαίνει. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἔλθῃ ὁ ἐντιμώ-
 τερός σου, ἐρεῖ εἰ οὐ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας· Δὸς
 τούτῳ τόπον· ὡ πόσις αἰσχύνῃς τὸ πρᾶγμα με-
 μέστωται! Σῶφρων δὲ καὶ ἀξιοθαύμαστος, ὁ μετὸν
 αὐτῷ ἀνεπιπλήκτως τοῖς πρώτοις κατασεμνύεσθαι,
 τούτου μὲν οὐκ ἐπιέμενος, μόνον δὲ οὐχὶ τὰ ἑαυτοῦ
 παραχωρῶν ἑτέροις, ὑπὲρ γε τοῦ μὴ δοκεῖν ἠττά-
 σθαι φιλοδοξίας, ὁ τοιοῦτος ὡς ὄφλημα λήψεται τι-
 μῆν· ἀκούσεται γὰρ παρὰ τοῦ κεκληκότος· Προ-
 ανάθηθι ὧδε. Μέγα δὴ οὖν καὶ ἐξαιρετὸν ἀγαθὸν, τὸ
 μέτριον φρόνημα. Εἰ γὰρ τις ἐτέρως προτάττεσθαι
 ζητεῖ, κερδαινέτω τοῦτο διὰ τῆς ἀνωθεν ψήφου, καὶ
 στεφανώσθω τιμαῖς ταῖς παρὰ Θεοῦ, νικᾶτω πολ-
 λούς τῆ τῶν ἀρετῶν λαμπρότητι, τῆ ταπεινοφροσύνη·
 ὄφληδὴν γὰρ παρὰ Θεῶν τὸ συνεσταλμένον φρόνημα·
 μιμητῆς γίνεται Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· «Μάθετε
 ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραὺς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ.»
 Ταῦτα δὲ λέγων, οὐκέτι ἐπιπλήττει βαρέως, ἀλλὰ
 παραινεῖ χρηστῶς· ταῦτ' ποιούσης καὶ τῆς παραι-
 νέσεως, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἐπὶ τῶν εὐαισθητῶν.
 Ὅτι καὶ προαγωγότερον ἀφίστησιν ἀπὸ τῆς φιλοτι-
 μίας ἢ πρὸς τὰ τῆς φιλοτιμίας ἀποτροπῆ· μικρῶ δὲ

A gas, legis ei praeferens reverentiam, vel alienum
 potius omni recta ratione otium; siquidem non vis
 potius de spiritali cogitare Sabbato. Nunquam ces-
 sat clemens esse omnium Deus, bonus est homi-
 numque amans; Moysis legem haud fecit crudelita-
 tis magistrum, sed amoris potius erga proximum
 auctricem. Jam vero cur sit credibile tam sanctum
 admirandumque charitatis praecipuum, invalidum
 Sabbato esse, sic volente Deo? Cur itaque tacebas,
 o legisperite? Profecto quia quid diceres non ha-
 bebais. Ergo valere multum jubens Judaeorum invi-
 diam, morbo liberat hominem qui hydrope labora-
 bat; qui quidem Phariseos veritus, non accesse-
 rat ad medelam petendam propter Sabbatum, sed
 coram illo tantum constiterat, **330** ut visu commo-
 tus curaret. Quem videns Dominus, ejusque animam
 utpote Deus introspicens, non interrogat utrum
 sanus fieri velit, sed statim eum sanitati restituit;
 nam quod vellet probe sciebat. Etenim sanitatis
 recipiendae causa coram eo se stiterat et tacebat.

V. 7. *Animadvertens quomodo primos accubitus eligerent.*

Cum cerneret ex invitatis quosdam, ceu ma-
 gnum quid et aestimabile, primos accubitus impru-
 denter occupare, necessario ut illos et nos simul
 juvaret, vanam gloriam contemnere hortatur. Vi-
 dentur quidem haec fortasse nonnullis minuta quae-
 dam nec curanda magnopere. Veruntamen si quis
 eis mentis oculum attentius intenderit, tunc co-
 gnoscet, quanto haec monitiones vituperio hominem
 arceant, quantopere ornent honore. Nam incon-
 gruos honores, et qui nullo nomine nobis debentur,
 temere invadere, imprudentes nos demonstrat.
 Cum enim, inquit, venerit dignior te, «dicet tibi is
 qui te et illum invitavit, Da huic locum;» quae res
 quanta te ignominia perfundet! Modestus autem et
 laudabilis vir qui, cum ei sine reprehensione lice-
 ret primis ordinibus velle honorari, id tamen non
 appetit, ac de suo etiam propemodum aliis cedit,
 ne videatur vanae gloriae obnoxius, hic veluti debi-
 tum consequetur honorem. Audiet enim ab eo qui
 invitavit: Ascende huc. Magna igitur et eximia res
 est, modestia animi. Si quis enim caeteris anteponi
 quaerit, lucretur hoc caelesti suffragio, sit in hono-
 re apud Deum, multos superet virtutum splendore,
 et animi demissione. Alta enim est apud Deum
 mens humilis. Hic fit Christi imitator, qui dixit:
 «Dicite a me, quia mitis sum et humilis cor-
 de.» Haec dicens, haud graviter jam increpat,
 sed comiter hortatur: hic enim hujus adhortatio-
 nis effectus est, praesertim apud temeri sensus ani-
 mos: nam lenius ab ambitione abstrahit, fuga eo-
 rum quae ambitionem suadent. Parvo hoc caenarum
 exemplo ambitionem **331** cum profugisset, et mo-
 destos extulisset, magnum parvo adjicit, generalem
 sententiam proferens: quia «Omnis qui se exaltat,

⁹¹ Matth. xi, 29.

humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. » **A** Quod tamen ex divini norma iudicii dicitur, nullatenus vero secundum hominum consuetudinem fit. Quandoquidem multi etiam honorum cupidi vilem hanc honorificentiam adepti sunt; vicissimque alii, qui semet humiliaverant, sine præmio fuerunt.

κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελεῖται συνήθειαν. Ἐπεὶ πολλοὶ καὶ τιμῆς ὀρεχθέντες, ἐπέτυχον τῆς εὐτελοῦς ταύτης τιμῆς· καὶ ἄλλοι ἑαυτοὺς ταπεινώσαντες, ἔμειναν ἀγέραστοι.

V. 12. *Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, etc.*

Ad animi humilitatem adhortatio hactenus. Præclaram mox invitantibus doctrinam suppediat, grandem suggerens benefaciendi hominibus scopum, fructumque pretiosum, remotiorem licet, neque præmii loco statim futurum: quod secus agunt exigui animi homines, qui amicos invitant, fratres, cognatos, proximos, ut illico vicissim invitati, quod dederant, sine mora recipiant; cui consuetudini multo meliorem aliam atque digniorem substituit Dominus, nempe ut egeni potius invitentur, et infirmis claudisque benignitas impendatur, a quibus nulla remuneratio exspectanda sit, sed a Deo qui claritatem erga homines præmio prosequitur in futura vita. Hoc autem dicit, non ut quemquam a suis honorandis impediatur, sed ut doceatur quominus emamus æqualium donorum mutuam liberalitatem; sed utilia faciamus beneficia nostra, quatenus magna præmia a Deo consequamur. Dicit enim: « Venite, possidete paratum vobis regnum. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare¹¹, » et reliqua. « Quodcumque cuiquam horum feceritis, mihi fecistis. »

V. 15. *Beatus qui convivatur in regno Dei.*

Verisimile est hunc hominem nondum fuisse spiritalem, sed magis animale, satisque ineptum recte intelligendis Christi sermonibus. Erat enim adhuc in incredulorum **332** numero et nondum illuminatorum. Putavit ergo corporales fore sanctorum retributiones, pro suis erga cæteros beneficiis (1).

V. 16. *Homo quidam fecit cœnam magnam.*

Curiose in primis consideremus, quænam causa fuerit, cur ad cœnam potiusquam ad prandium vocati multi fuerint; potissime vero quis homo intelligendus sit a quo invitator missus fuit; quis item ipse invitator, quinam denique illi qui invitati contempserunt invitationem. Igitur in hominis quidem persona intelligatur Deus Pater: nam similitudines figurantur sane ad veritatem, non tamen ipsæ sunt veritas. Hic ergo Creator omnium et Pater gloriæ, magnam cœnam instruxit, id est mandanam fecit

¹¹ Matth. xxv, 34.

(1) Hoc loco prosequitur apud Corderium in catena Lat. Cyrillus. « Is igitur, qui tam crasso corde erant, parabolam contexit, qua œconomiam totius mundi causa susceptam, admodum apposite convenienterque ob oculos ponit. Est autem huiusmodi:

οὕτω τῷ παραδείγματι τῷ κατὰ τὰ δεικνυα, τὴν τῶν φιλοτιμῶν καθαίρεισιν ὑποδεικνύς, καὶ τὴν τῶν ἀφιλοτιμῶν ὑψώσιν, μέγα τῷ μικρῷ προστίθησι, καθολικὸν ἐπιφέρων τὸ, ὅτι « Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται. » Ὅπερ τῆς θείας ἡρτηται κρίσεως, καὶ οὐ πάντως

Ἐπὶ ποιῆς ἀριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου, κ. τ. λ.

(A f. 200 b, B f. 139, D f. 56 b) Ἄλλὰ τοῦτο μὲν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ παράγγελμα· καλὸν δὲ καὶ πρὸς τοὺς καλοῦντας ἐπιφέρει τὸ διδάγμα, μέγαν εἰσάγων τῆς παρὰ ἀνθρώποις δεξιώσεως τὸν σκοπὸν, καὶ τὸν καρπὸν ἀξιοσπούδαστον, εἰ καὶ μακρὰν οὐκ ἔχων παραχρῆμα τὴν ἀναπόδοσιν, ὅπερ οἱ μικρόψυχοι ποιοῦσι· φίλους καλοῦντες, ἀδελφοὺς, συγγενεῖς, γείτονας, ἴν' εὐθύς ἀντικληθέντες, κομίσαινο τοῦτο· οὐ πολλῷ κάλλιον καὶ μεγαλοπρεπέστερον εἰσῆγαγεν ὁ Κύριος, τὸ τοὺς δεομένους καλεῖν, τὸ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ λελωθημένους φιλανθρωπεύεσθαι, παρ' ὧν οὐκ ἔστιν ἀναπόδοσις, ἀλλὰ Θεὸς ὁ ἀναποδοιδὸς τῆς φιλανθρωπίας τὴν τιμὴν ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Τοῦτο δὲ φησιν, οὐχ ἵνα τῆς πρὸς τοὺς ἰδίους ἀπειρήξῃ τιμῆς, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ μὴ πιπράσκειν τὰς φιλοφροσύνας τῶν ἴσων ἀναποδόσεων, ἀλλ' ὠφελίμους ποιεῖσθαι ταύτας, ἐπὶ μεγάλας ἀντιδόσεις ταῖς παρὰ Θεοῦ. Ἐρεῖ γάρ· « Δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν· ἐπεινάσα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, » καὶ τὰ ἔζηξ· « Ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων, ἔμοι ἐποιήσατε. »

Μακάριος ὃς φάγεται ἀριστον (1) ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

(A f. 201) Εἰκόσ δὴ ποὺ τὸν ἀνθρώπων οὕτω μὲν εἶναι πνευματικόν, ψυχικὸν δὲ μᾶλλον, καὶ ἀνεπιτηδεῖως ἔχοντα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν λαλουμένων παρὰ Χριστοῦ· ἦν γὰρ τῶν ἀπίστων ἔτι καὶ οὕτω πεφωτισμένων· ὥσθῃ δὲ οὖν σωματικὰς ἐσεσθαι τῶν ἁγίων τὰς ἀμοιβὰς ὧν ἀνδράσειαν, εἰς ἐτέροισ ἀγαθουργεῖν ἡρημένοι.

Ἀνθρωπὸς τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα.

(A f. 201 b, D f. 57, E f. 204) Πολυπραγμονήσωμεν πρό γε τῶν ἄλλων, ὅποια τις ἦν ἡ πρόφασις τῷ μὴ ἐπ' ἀρίστῳ μᾶλλον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ δεῖπνῳ κεκληθῆσθαι πολλοὺς· μᾶλλον δὲ πρὸς τούτων, τίς ἀννοηθεῖ πρὸς ἡμῶν ὁ ἀνθρώπος; ὁ τὸν δειπνοκλήτορα πεπομφῶς· τίς δὲ καὶ ὁ δειπνοκλήτωρ, καὶ τίνας ἔλως οἱ κεκλημένοι μὲν, ἀτιμάσαντες δὲ τὴν κλήσιν. Οὐκοῦν ὁ μὲν ἀνθρώπος νοηθεῖ ἀνὸς Θεὸς καὶ Πατήρ· αἱ γὰρ εἰκόνες πλάττονται πρὸς τὸ ἀληθές, οὐκ αὐταὶ πάντως εἰσὶν ἢ ἀλήθεια. Οὗτος δὲ οὖν ὁ τῶν

Homo quidam, » etc.
(2) In cod. A. ἀριστον prandium pro ἀρτον panem. Cum hoc Vat. codice A. consentiunt alii Græci multi, ut a criticis jamdiu fuit animadversum.

ἄλων Δημιουργός καὶ Πατὴρ τῆς δόξης μέγα πεποίηκε δειπνον, τουτέστιν οἰκουμενικὴν εἰργάσατο πανήγυριν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐπὶ Χριστῷ ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καὶ οἷον ἐπὶ δυσμαῖς αἰῶνος τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ Υἱός, ὅτε καὶ τὸν δι' ἡμᾶς ὑπέστη θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα φαγεῖν, ἄρτος ὢν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· πρὸς ἐσπέραν δὲ καὶ ὑπὸ λύχνους καὶ ἀμνός ἐσφάζετο κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον. Δειπνον οὖν εἰκότως ἢ ἐν Χριστῷ κλησὶς ὀνόματται· εἶτα, τίς ἐστιν ὁ ἀπεσταλμένος, ὃν δὴ καὶ δοῦλον εἶναι φησιν; Αὐτός· που τάχα Χριστός· Θεὸς γὰρ ὢν φύσει, καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἑαυτὸν ἐκέκωσε, μορφήν δούλου λαθών. Ἔστι τοίνυν Κύριος μὲν τῶν ἄλων, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ· τὴν γε μὴν τοῦ δούλου κλησὶν ἐφαρμοσείε τις ἂν εἰκότως τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτροις. Πότε δὲ ἀπεστάλη; Τῇ ὥρᾳ τοῦ δειπνου, φησί· οὐ γὰρ ἐν ἀρχαῖς τοῦ αἰῶνος· τούτου καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογενὴς τοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ γέγονεν ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ἐν καιροῖς δὲ ἄλλοις καθ' οὓς αὐτός· ἠθέλησεν ὁ δυνάστης, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς τελευταίοις, καθὰ φθάσαντες εἴπομεν. Ὅποιος δὲ γέγονεν ὁ τοῦ κεκληκότος λόγος; «Ἐρχεσθε, ὡς ἦδη ἑτοιμὰ ἐστί πάντα.» Ἦτοίμασε γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Χριστῷ τὰ δι' αὐτοῦ τῷ κόσμῳ δεδωρημένα ἀγαθὰ, ἀμαρτιῶν ἀπέθεσιν, Πνεύματος ἁγίου μέθεξιν, υιοθεσίας λαμπρότητα, βασιλείαν οὐρανῶν. Ἐπὶ ταῦτα κέκληκεν ὁ Χριστός, διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, τὸν Ἰσραήλ. Ἄρ' οὖν ἐβουλεύσατό τι χρηστὸν ἐν ἑαυτοῖς; Ἄρα τεθαυμάκασι τοῦ κεκλη-
 C
 χροῦ τὴν ἡμερότητα, τοῦ διακονοῦντος τῇ κλησὶ τὴν οἰκονομίαν; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ' ἠτίμασαν καὶ τὸν καλοῦντα καὶ τὸν ἀπεσταλμένον· καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς

A solemnitatem, eam scilicet quæ sub Christo fuit. Postremis vero sæculi temporibus, et tanquam sæculi nostri vespere, apparuit nobis Filius, quo etiam tempore necem nostri gratia passus est, deditque suam nobis carnem manducandam, panem de cælo vitam mundo suppeditantem. Sub vespere autem et luminibus jam incensis, agnus quoque immolabatur juxta Moysis legem. Cœna itaque convenienter vocatio in Christo appellata est. Deinde, quisnam est missus, quem etiam servum appellat sermo evangelicus? Ipse facile videtur Christus; qui cum Deus naturaliter sit, verusque Patris Dei Filius, seipsum exinanivit, formam servi accipiens²². Est ergo omnium quidem Dominus tanquam Deus ex Deo; at servi appellationem merito quis accommodabit humanæ mensuræ. Quandam autem missus fuit? Sub horam inquit cœnæ. Non enim initio temporum venit de cælo unigenitum Dei Verbum, nostramque formam assumpsit, sed temporibus potius quibus ipse voluit dominator, nempe extremis, ut paulo ante diximus. Quænam porro fuerunt invitantis **333** verba? « Venite, quia jam parata sunt omnia. » Paravit enim terre incolis Deus Pater in Christo bona, quæ mundo largitus est, nempe peccatorum veniam, Spiritus sancti participationem, adoptionis dignitatem, cælorum regnum. Ad hæc vocavit Christus per evangelicam legem ante omnes Israel. Num ergo cogitarunt frugi aliquid intra se? Num mirati sunt invitantis bonitatem, qui dispensationis opere vocationi inser-
 vavit? Minime id quidem; sed invitantem simul et missum aspernati sunt, id est una quasi conspiratione facta.

παραιτεῖσθαι πάντες, τουτέστιν ἐξ ἐνός συνθήμα-

Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες.

V. 18. Et cœperunt simul omnes excusare.

(E f. 20 b) Ὅρας ὅτι τοῖς γεωδεστέροις ἀσυνέτως προσανευκότες οὐχ ὀρώσι τὰ νοητὰ, καὶ τῶν ἐν ἐπιπέδῳ ταῖς παρὰ Θεοῦ οὐδένα ποιοῦνται λόγον. Εἶτα τίνες νοθεῖεν ἂν οἱ παραιτησάμενοι ἀγγῶν τε καὶ γεωργίας ἕνεκα, καὶ παιδοποιίας σαρκικῆς, ἢ τάχα που τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προσετηκότες; Ἄνδρες ἄβροὶ τὰ βαλάντια, καὶ φιλοκερδείας ἠτῶμανοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες σπουδὴν. Διὰ πάσης γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τούτοις διαβεβλημένους ἐνεστὶν ἰδεῖν. — (A f. 202 b) Καὶ ὅταν ἀκούσης, ὅτι ἀπέστειλεν ὁ ἐστικτωρ ἐδὼν δοῦλον αὐτοῦ τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὴν δουλείαν λογίζῃ καὶ τὴν ἀποστολήν. Τί ποτε δὲ εἰπέιν ἀπεστάλη τοῖς διὰ νόμου κεκλημένοις Ἰουδαίοις; «Ἐρχεσθε, ἦδη ἑτοιμὰ ἐστί πάντα.» Πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων τὴν κλησὶν παραιτησαμένων, καθὼς αὐτοῖς ἔλεγον· «Μή τις τῶν ἀρχόντων ἢ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν;» ὠργίσθη ὁ οἰκοδομητής, ὡς ἀξίωον ὄντων παθεῖν τὰ ἀπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς.

D
 Cernis hos terrenis rebus insipienter deditos, intellectualia non spectare, et sperandorum ex Deo bonorum nullam habere rationem. Deinde quinam sunt hi qui recusant, agrorum et agriculturæ causa atque etiam carnalis liberorum procreationis, nisi forte Judaicæ Synagogæ principes? confertæ criminæ homines, et lucri mancipia, totumque huic impendentes studium. Namque in universa ut summatim dicam inspirata Scriptura, culpæ hujus rei aguntur. — Et cum audis, quod invitator servum suum miserit in assumptæ carnis dispensatione, et servilem simul conditionem considera et missionem. Quid porro dicturus Judæis jam lege vocatis missus fuit? « Venite, quia jam parata sunt omnia. » Sed enim Judaicis principibus vocationem aspernantibus, ut ipsi aiebant, « Num quis principum aut Pharisæorum in eum credidit²³? » excanduit paterfamilias, quia digni erant iræ furorisque sui fructum capere.

²² Philipp. II, 7. ²³ Joan. VII, 48.

V. 21. *Tunc iratus paterfamilias dixit servo A*
sua, etc.

Nunc quoque igitur iratus dicitur paterfamilias Judaicis principibus, quia magnam cenam contempserant. Et quidem ipsorum loco vocata fuit de plateis et angulis Judaica plebs, debili et illiberali ingenio praedita, caeca et clauda. Hi enim caeci illi et claudi existimandi sunt, qui postea in Christo validi sanique evaserunt: **334** didicerunt enim recti incedere, divino recepto mentibus lumine. Profecto quod haud pauci Judaeorum crediderint, ex sanctorum apostolorum Actibus cognoscere poteris. Ibi enim concionante Petro, primo quidem ter misse crediderunt, et rursus populus multus⁹⁵. Nempe et Christus modo docens, modo miracula patrans, earentem dolo plebem ad se trahabat, multique de Judaeis ei credebant: quos maledictos Pharisaei appellabant, quia Christo fidem adiungebant. Aiebant enim: « Num quis ex Pharisaeis in eum credidit? sed populus hic legis inscius, maledictus est⁹⁶. » Hinc utrumque constat, et quod principes non crediderint, et quod multi de populo ad fidem accesserint: quae ambo parabola quoque innuit, dum recusantes alios, alios vero vocatos et obtemperantes inducit.

V. 23. *Exi in vias et sepes, et compelle intrare.*

Hic mecum observa gentium vocationem, quae post genus Israeliticum, per fidem introierunt. Olim sane erant populi ethnici mente agresti, animo effrato, et veluti extra urbem pagani, propterea quod haud bona disciplina viverent, sed bestialiter potius, et a recto rationis usu valde alieni. Propterea in suburbanae vias, atque ad agrorum sepes missus fuit invicator. Verumtamen a mittente mandatam ei fuit, ut non vocaret simpliciter, sed tamquam iis intenderet adhortationem, verum etiam coactionem. Atqui cum fidem suscipere liberum omnibus sit, atque ita Deo placitum, quomodo deinde coguntur aliqui? Hoc quoque sapiente consilio actum est. Prorsus enim necessaria erat gentibus, seu intolerabili tyrannide, id est iugo diabolico oppressis, catenisque indissolubilibus vitiorum suorum constrictis, neque universalem naturalemque ac verum Deum scientibus, necessaria, inquam, erat vehementior vocatio, quae necessitatis vicem imitaretur, ut sic possent ad Deum respicere, doctrinas sacras gustare, ab antiquo errore **335** recedere, et diaboli quodammodo manu evadere. Quapropter Christus quoque dixit: « Nemo potest ad me venire, nisi qui misit me Pater, traxerit eum⁹⁷. » Verumtamen ipsum vocabulum plane denotat, Deo dignae potentiae actum esse vocationem. Simile quiddam prophetam quoque Davidem de iisdem dicere ad Deum comperimus: « In campo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te⁹⁸. »

Tότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δοῦλῳ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 208, E f. 208 b) Καὶ νῦν οὖν ὠργίσθαι λέγεται ὁ οἰκοδεσπότης κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, ὡς τὸ μέγα δεῖπνον ὑβρισάντων. Καὶ δὴ κέκληνται ἀντ' ἐκείνων οἱ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ῥύμας, οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς πληθούς, ἀσθενῆ τε καὶ ἀγεννῆ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀφεγγῆ τε καὶ χυλεύουσιν· τυφλοὶ γάρ οὗτοι καὶ χωλοὶ νοηθεῖεν ἄν, ἀλλ' εὐβρώστοι καὶ ὑγίεις γεγονάσιν ἐν Χριστῷ· ἐδιδάχθησαν ὀρθοποδεῖν, τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐδέξαντο φῶς· ὅτι δὲ πεπιστεύκασι τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαριθμητοί, μάθοι τις ἄν ταῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πράξεις ἐντυχῶν. Ἐκεῖ γὰρ Πέτρου δημηγορήσαντος, πρῶτον τρισχίλιοι ἐπίστευσαν, καὶ πάλιν πολλὸς ὄχλος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δεδάσκων, τοῦτο δὲ θαυματουργῶν, τὸ δόλον πληθεὺς ὑπήγετο, καὶ πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· οὐδὲ καὶ ἐπαράτους οἱ Φαρισαῖοι ὠνόμαζον, ὡς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας· ἔλεγον γάρ· « Μὴ τις ἐκ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; ἀλλ' ὁ λαὸς οὗτος, ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσιν. » Ἐνταῦθα ἐκάτερον δείκνυται, καὶ ὅτι οἱ ἄρχοντες οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ ὅτι πολλοὶ ἐκ τοῦ πληθεὺς ἐπίστευσαν· ἅπερ ἀμφοτέρω καὶ ἡ παραβολὴ ἠνέχετο, τοὺς μὲν εἰσάγουσα παραιτουμένους, τοὺς δὲ καλοῦμένους καὶ ὑπακούοντας.

Ἐξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ σφυγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν.

(B f. 142 b, D f. 57 b, E f. 209) Ἐνταῦθά μοι βλέπε τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν, μετὰ γε τοὺς ἐξ αἱμάτων Ἰσραὴλ εἰσηνεγμένους διὰ τῆς πίστεως. Πάλαι μὲν γὰρ ἦσαν οἱ ἐξ ἐθνῶν ἄγροικοὶ τὰς φρένας, ἀπηργωμένοι τὸν νοῦν καὶ οἶον ἐξω πόλεως, διὰ τὸ μὴ ζῆν ἐν εὐνομίᾳ, κτηνοπρεπῶς δὲ μάλλον, καὶ σὺν ἀλογίᾳ πολλῇ· ταῦτητος καὶ εἰς τὰς ἐξω πόλεως ὁδοὺς, καὶ τοὺς ἐν ἀγροῖς θύτας φραγμοὺς, ὁ δειπνοκλήτωρ ἀπεστάλη. Πλὴν προστέτακται παρὰ τοῦ πεπομπότος, οὐχ ἀπλῶς καλέσαι, καὶ μόνην αὐτοῖς προτεῖναι τὴν προτροπὴν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀναγκάσαι. Καίτοι προαιρετικὸν ἅπασιν τὸ πιστεῦν ἐστὶ, καὶ δεκτὸν τοῦτο παρὰ Θεοῦ, εἶτα πῶς ἀναγκάζονται τινες; Καὶ τοῦτο ναὶ γέγονεν οἰκονομικῶς· ἴδει γὰρ, ἴδει τοὺς ἔθνεσιν, ὡς ἀφορητῶν πλεονεξίᾳ καταγευγμένοι, καὶ ὑπὸ ζυγὰ πεσοῦσι διαβολικῶς, καὶ οἰοῦνται σειραῖς ἀβήρητοις τῶν οὐκ εἰδῶσιν πλημμελημάτων ἐκωσχημένοι, καὶ οὐκ εἰδῶσιν ὅλων τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς θύτα Θεὸν, συντονωτέρως κλήσεως, μισομένης ἀνάγκης χρεῖαν, ἢ ἰσχύσειαν ἀναβλέψαι πρὸς Θεὸν, καὶ τῶν ἱερῶν γεύσασθαι μαθημάτων, καὶ ἀποφοιτῆσαι μὲν τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, ἀποπηθῆσαι δὲ τρόπον τινὰ τῆς τοῦ διαδόλου χειρὸς. Καὶ γοῦν ἐφη Χριστός· « Οὐδεὶς δύναται ἔλθειν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με ἔλκυσται αὐτόν. » Ἡ δὲ λέξις ὅλων ἰσχύος ἔργον τῆς θεοπροποῦς ἀποφαίνει τὴν κλῆσιν. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ εὕρισκεται λέγων πρὸς Θεὸν περὶ αὐτῶν· « Ἐν κημῶ καὶ χαλινῶ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγραις τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. »

⁹⁵ Act. II, 42; IV, 4. ⁹⁶ Joan. VII, 48, 49. ⁹⁷ Joan. VI, 44. ⁹⁸ Psal. XXXI, 9.

Ὁρξ̄ς ὅπως τινὲ χαλινῶ περιτρέπει πρὸς ἑαυτὸν ὁ
τῶν ὄλων θεὸς τοὺς ἀγρίως ἀποσκιρτήσαντας; Ἀγα-
θὸς γάρ ἐστι καὶ φιλόανθρωπος, καὶ πάντας τοὺς ἀν-
θρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας
ἐλθεῖν.

Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα
ἑαυτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 204, B f. 143) Οὐκοῦν λέγων τὸ, Εἰ τις
ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τοὺς καθ' αἷμα καὶ
αὐτὴν τὴν ψυχὴν, οὐ τοὺς τῆς ἐμφύτου φιλοστορ-
γίας ἀτιμάζει νόμους, οὐδὲ τῆς φυσικῆς διαθέσεως,
τῆς ὀφειλομένης γονεῦσι μὲν παρὰ τέκνων, γυναῖξί
δὲ παρὰ τῶν συνηρμοσμένων, ἀδελφοῖς δὲ πρὸς ἀδελ-
φοὺς, καταφρονητάς εἶναι διδάσκει, ἐχθροὺς ποιησα-
μένους τοὺς οἰκειοτάτους, ἵνα συνῶμεν αὐτῷ καὶ
ἀκολουθεῖν ἰσχύσωμεν· ὁ γὰρ κλειῦν ἀγαπᾷν τοὺς
ἐχθροὺς, πῶς ἂν ἠθέλησε μισεῖν τοὺς κατὰ φύσιν
οἰκειοὺς; Οὐτε οὖν ἀγνοῆσαι τὴν φύσιν, οὐτε δουλεῦ-
σαι προστάττει Χριστὸς, ἀλλὰ χρῆσθαι τῇ φύσει
πρὸς τὸ ἄμεινον καὶ σωτήριον· συνεπάγεσθαι γὰρ
τὸ οἰκεῖον θέλει εἰς τὴν αὐτοῦ Χριστοῦ φιλίαν, ἀλλὰ
μὴ ἀφέλεισθαι διὰ τοῦ οἰκειοῦ τῆς θείας ἀγάπης·
ἐπεὶ τὸ γε τιμᾶν γονεάς καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ δοκεῖ.
Καὶ τὸ ἐκτρέφειν τὰ τέκνα Παῦλος εἰσηγεῖται· ἀλλὰ
καὶ γονεῦσιν ὑπακούειν δεῖ, φησὶν, ἐν Κυρίῳ· καὶ
νουθεσίᾳ Κυρίου καὶ τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἀγαπᾷν
τοὺς ἀνδράσιν ἰσχυγῆσαστο, ἀλλ' ἐν μιμῆσει Χριστοῦ
τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαπήσαντος. Καὶ ταῖς γυναῖξί
δὲ τοὺς ἀνδρας φοβεῖσθαι, ἀλλ' Ἐκκλησία; τύπῳ
τῆς φοβουμένης Χριστόν· οὐ γὰρ οἰκειοὺς γε ὄντας
τῇ πίστει τοὺς οἰκειοὺς μισητέον. « Εἰ γὰρ τις τῶν
ἰδίων, φησὶ, καὶ μάλιστα τῶν οἰκειῶν οὐ προνοεῖ,
τὴν πίστιν ἤρνηται. » Ἐνὶ δὲ λόγῳ, προκειμένου
σκοποῦ τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθεῖν, εἴ τι τούτῳ σύμφω-
νον, ἀρετέον· τὸ δὲ μὴ σύμφωνον, παραιτητέον. Καὶ
γὰρ εἰ ζῶντας τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν ἐνεσσι τὸ Χριστοῦ
σέβας διαφυλάττειν, οὐ φευκτέον τὴν ἐν σώματι
ζωὴν, ἀλλὰ συντηρητέον ταύτην, ὡς ὁ Παῦλος, ἡνίκα
διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ χαλασθεὶς, ἐκφεύγει τὰς
Ἄρετα χεῖρας, ἵνα ζῶν ἐτι κηρύττει Χριστόν, καὶ
μὴ θάττον ἀναιρεθεὶς, ἐμποδίσῃ τὸ κήρυγμα· ὅπου
δὲ ἔδει καὶ τῆς ζωῆς καταφρονεῖν ὑπὲρ τοῦ τελειῶ-
σαι τὸν δρόμον, οὐδὲ τὴν ψυχὴν ἐφη ποιεῖσθαι τιμίαν
ἑαυτῷ· καὶ Χριστόν ἐφ' ἐκότερα προὔτιθετο σκοπὸν,
ἐπὶ τε τὸ ζῆν καὶ τὸ τεθάναι. « Ἐμοὶ γὰρ, φησὶ,
τὸ ζῆν, Χριστός· καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος. »

Τις γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλω πύργον οἰκοδομηῆσαι, κ.
τ. λ.

(A f. 205, B f. 143) Ὅποια τις ἢ πρόφασις, ἢ
πρὸς γε τούτους παρενεγκοῦσα τοὺς λόγους, εἰπεῖν
ἀναγκαῖον. Τὸ εὐαγγελικὸν δειπνῶν ἐν τοῖς προλα-
βοῦσιν ἐφη τελειοῦσθαι μέγα, εἰς δὲ κέκληται πολλοὶ
παρὰ τοῦ προσθέντος αὐτοῖς τὴν πανήγυριν. Ἄλλ'
ἦσαν πρὸς τοῦτο βάρθυμοι τινας· παρητοῦντο γὰρ,
φησὶν, ἀπὸ μιδᾶς, λέγοντες, ὁ μὲν ἔτι Ἄγρον ἠγόρασα,

A Viden' quomodo freno quodam ad se convertit om-
nium Deus illos qui ferocius exsultant? Bonus nimi-
rum est hominumque amans, etque omnes vult
salvos fieri, et ad veritatis agnitionem venire".

V. 26. Si quis venit ad me, et non odit patrem
suum, etc.

Cum itaque dicit, Si quis venit ad me, et non
odit consanguineos suos, ipsamque animam pro-
prium, non profecto congeniti erga propinquos
amoris leges contemnit; neque naturalis affectus,
quem debent parentibus liberi, uxoris viri, fratres
fratrilibus, aspernatores nos fieri docet; neque ut
maxime necessariorum odium suscipiamus, quo
Christo conjungi eumque sectari valeamus. Nam
Christo conjungi eumque sectari valeamus. Nam
qui inimicos amare præcipit, cur vellet natura pro-
pinquos odio haberi? Neque igitur non agnoscere
naturam, neque ejus esse mancipium, jubet Domi-
nus, sed natura uti ad res meliores ac salutare.
Vult autem propinquos nostros una potius nobis-
cum ad Christum trahi, quam nos propter propin-
quos divino amore submoveri. Nam parentes hono-
rari, ipsi Domino placet¹: ut filii vero nutriantur,
docet Paulus²; sed et parentibus esse obediendum
in Domino ait³; et Domini nutu uxores proprias a
viris diligendas docet, sed tamen ad Christi imita-
tionem Ecclesiam diligentis⁴. Vicissim ab uxoris
viros timendos, sed Ecclesie exemplo quæ Christum
timet⁵. Neque vero cum simus propinqui fide, pro-
pinquos odisse debemus. « Si quis enim, inquit
Paulus, suorum et maxime domesticorum curam
non habet, fidem 336 negavit. » Ut uno verbo
dicam, cum rei summa Christi sequela sit, si quid
huic consonat, id eligendum; si quid contra non
consonat, id repudiandum. Et siquidem hanc in
carne vitam retinentes, Christi religionem tueri
possimus, non est corporea vita recusanda, sed
potius conservanda, sicut cum Paulus per fenestram
in sporta demissus, Aretæ manus vitavit, ut Chri-
stum superstes adhuc prædicaret, neque maturus
extinctus magisterio prohiberetur⁶. Cum autem
opus erat vitam ipsam negligere ob cursum con-
summandum, ne animam quidem in pretio habere
se dixit⁷; Christumque utraque in re scopum
sibi, sive vivendo, sive etiam moriendo propo-
suerat. « Mihi enim vivere, Christus est; et mori,
lucrum⁸. »

V. 28. Quis enim ex vobis volens turrim adifi-
care, etc.

Quænam occasio horum sermonum fuerit dicen-
dorum, fari necesse est. Cœnam magnam evangeli-
cam celebratam fuisse in superioribus dictum est,
ad quam multi vocati fuerunt ab ejus solemnitatis
auctore. Sed nonnullos ejus rei piguit, qui uno ore
recusarunt dicentes, alius quidem quod agrum
emisset, alius quod boum par comparasset, alius

¹ I Tim. II, 4. ² Exod. XX, 12. ³ I Tim. V, 10.

⁴ I Tim. V, 8. ⁵ Act. IX, 23-25; II Cor. XI, 33.

⁶ Ephes. VI, 1.

⁷ Ephes. V, 25.

⁸ Ephes. V, 33.

⁹ Act. XX, 24. ¹⁰ Philipp. I, 21.

quod uxorem duxisset ideoque venire nequiret: A quibus utentes simulatis excusationibus, invitanti molestiam crearunt. Oportuit itaque apertissime nos cognoscere, vocante Deo, cunctas carnis cupiditates aspernari debere. Deinde duas profert similitudines, ut familiares suos ad invictam fortitudinem acuat. Si quis enim voluerit, inquit, turrim aedificare, paratis antea quæ ad illius structuram pertinent, sic demum aedificium aggreditur. Et si quis rex eat committere bellum cum alio rege, prius cogitat utrum satis validus ad resistendum sit, necne: ut vel decertare audeat, vel pacem præoptet. Hoc idem etiam a credentibus exigit: oportet enim eos qui nobilem irreprehensibilemque vitam agere decreverunt, idoneum huic rei vigorem mente concipere; ac meminisse **337** dicentis: « Fili, si accedes ad serviendum Domino, præpara animam tuam ad tentationem; dirige cor tuum, et sustine. » Quibus hic vigor non inest, quomodo hi poterunt propositum sibi scopum attingere? — Quid autem hinc significatur? « Non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus spirituales nequitias, in cœlestibus ¹⁶. » Est et aliorum nobis adversantium agmen, carnalis affectus, in membris nostris lex concitans multifarias passiones. Adversus hæc nobis est lucta, hæc est inimicorum sæva multitudo. Quomodo ergo superiores erimus? Tum demum cum crediderimus, quod « in Deo faciemus virtutem, uti scriptum est ¹⁷; et ipse ad nihilum deducet eos qui tribulant nos. » Cum ita semet comparasset quidam de sanctis prophetis, aiebat: « En Dominus auxiliatur mihi, quis me affliget ¹⁸? » Canit alicubi etiam divus David: « Dominus illuminatio mea et salvator meus; quem timebo ¹⁹? » et reliqua. Ipse enim est fortitudo nostra.

V. 34. Bonum est sal.

Sicut enim absque sale neque panis neque obsonium edibile est, ita sine apostolica sapientia ac magisterio, quævis anima fatua et inodora, neque jucunda Deo est. Esto itaque in nobis sal, id est divina salutaris doctrina; quam si negligemus, facti erimus, et insipientes, et usquequaque inutilis (1).

CAP. XV.

V. 1. Erant autem appropinquantes ei publicani omnes et peccatores, ut audirent illum.

« Misit de cœlo Filium Deus Pater, non ut mundum judicet, sicut ipsemet ait, sed ut salvetur mundus per ipsum ¹⁴. » Age vero quomodo salvari

¹⁶ Eccli. ii, 1. ¹⁸ Ephes. vi, 12. ¹¹ Psal. lxx, 14.

(1) Hic prosequitur in catena Lat. Corderii Cyrillus. « Per terram siquidem insinuat, id quod utilitatem capiat; per sterquilinum autem, quod prosit. Vos igitur qui constituti estis ut toti mundo prositis, atque aliis etiam prodesse possitis, rejiciemini, et ad nihilum futuri estis utiles. Qui habet

ὁ δὲ ὅτι Ζεύγη βοῶν ἐπιράμην, ὁ δὲ ὅτι Γυναῖκα ἔγημα, καὶ οὐ δύναμαι ἐλθεῖν· καὶ τοιαύταις τισὶν εὐρεσιλογίαις χρώμενοι, λελυπήκασιν τὸν κεκληκότα. Ἔδει τοίνυν ἡμᾶς εἰδέναι καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι Θεοῦ καλοῦντος εἰς ἑαυτὸν, τῶν εἰς σάρκα καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιθυμῶν καταφρονητὰς εἶναι προσήκει. Εἶτα δυσὶ κέχρηται παραδείγμασιν, ἀκωνῶν εἰς ἀμαχὸν εὐανδρίαν τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίμους. Εἰ γὰρ δὴ τις βούλοιο, φῆσιν, οἰκοδομηῆσαι πύργον, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐτοιμασάμενος πρότερον, οὕτως τῇ οἰκοδομῇ ἐπιβάλλεται· [καὶ εἰ τις βασιλεὺς πορευῆ συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεὶ εἰς πόλεμον, πρῶτον βουλευέται:] εἰ εὐσθενῆς ἢ πρὸς ἀντίστασιν, ἢ μὴ· ἢ ἢ θάρσῃ τὸν πόλεμον, ἢ τὴν εἰρήνην ἔλοιο. Ταῦτ' ἔστιν καὶ τοὺς πιστεύοντας ἀπαιτεῖ· δεῖ γὰρ τοὺς τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμώμητον ζωὴν κατορθοῦν ἐλομένους, τὴν ἀρκοῦσαν εἰς τοῦτο προθυμίαν ἐγκαταθέσθαι τῷ νῷ, μεμνησθαι τε τοῦ λέγοντος· « Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλείην Κυρίου, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμὸν· εὐθυον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον. » Οὐκ ἔστι οὐκ ἔνεστι προθυμία τοιαύτη, οὗτοι πῶς ἂν ἰσχύσειαν τὸν προτεθέντα αὐτοῖς ἀποπερᾶναι σκοπὸν; — (A f. 203) Τί τὸ ἐντεῦθεν ὑποδηλούμενον; « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » Ἔστι δὲ τις καὶ ἐτέρων ἡμῖν πολεμίων ἐσμός, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὃ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίων νόμος τὰ πολύτροπα πάθη· πρὸς ταῦτα ἡμῖν ἡ πάλη, αὕτη τῶν ἐχθρῶν ἡ ἀγρία πληθύς. Πῶς οὖν ἄρα περιεσόμμεθα; Ὅταν πιστεύωμεν, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ αὐτὸς ἐξουθενώσεται τοὺς θλιβόντας ἡμᾶς. Ὅπως αὐτὸς ἑαυτὸν διαθεῖς, ἐφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ Κύριος βοηθεῖ μοι, τίς κακώσει με; » Ἐλάλει δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; » καὶ τὰ λοιπά. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡμῶν ἡ ἰσχύς.

Καλὸν τὸ ἄλας.

(A f. 206, C f. 139 b) Ὅσπερ δὲ ἄνευ ἄλδος, οὕτε ἄρτος, οὕτε ἔψον ἐδώδιμον, οὕτως ἄνευ τῆς ἀποστολικῆς συνέσεως καὶ διδασκαλίας, πᾶσα ψυχὴ μωρὰ καὶ ἄνοστος [ἢ ἀνοσμος], καὶ οὐκ ἠδέετα παρὰ Θεοῦ. Ἔστωσαν οὖν ἐν ἡμῖν οἱ ἄλας, τουτέστιν οἱ θεοὶ τε καὶ σωτήριοι λόγοι, ὧν ἂν καταφρονήσωμεν, ἐσόμμεθα μωροὶ καὶ ἀσύνητοι καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶνας καὶ οἱ ἀμωρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ.

(A f. 206) « Πέπομφεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐχ ἵνα κρῖνῃ τὸν κόσμον, καθά φησιν αὐτὸς, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. » Εἶτα πῶς

¹⁸ Isa. l, 9. ¹⁹ Psal. xxvi, 1. ¹⁴ Joan. iii, 17.

aures audiendi audiat. Hoc est, qui habet intellectum, intelligat; qui habet mentem comprehendat. Symbolice enim atque ænigmatically aures hoc loco sensitivam virtutem animæ, et ad intelligendum habitudinem significant. »

ἴδει σωθῆναι τὸν κόσμον, τοῖς τῆς ἀμαρτίας ἀλόγους ἀβρόχοις; Ἄρα δίκαιος ἀπαιτούμενος, ἢ μᾶλλον εὐεργετούμενος, ἀνεξικακούντος Θεοῦ, καὶ ὅλον λήθη παραδίδόντος τὰ παρρηχότα, καὶ εἰς ἀγίαν ζωὴν ἀναπλάττοντος τοὺς εὐ βιοῦν οὐκ εἰδότες; Τί οὖν, εἰπέ μοι, διαγογγύσεις, ὦ Φαρισαῖε, τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς οὐκ ἀπαξιώσαντος συνεῖναι Χριστοῦ, καὶ ταύτην αὐτοῖς τῆς σωτηρίας ὁδὸν οἰκονομικῶς κατασκευάζοντος; Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἐν ὁμοίωσει γέγονε τῇ πρὸς ἡμᾶς. Ἄρ' οὖν ἐπιπλήττετε τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τοῦ Μονογενοῦς; Καίτοι τεθυμάχαισιν οἱ μακάριοι προφήται τοῦ μυστηρίου τὸ εὐτεχνές. Ψάλλει γὰρ ὁ προφήτης Δαβὶδ καὶ φησι· «Ψάλλετε συνετῶς, ἔδασλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη.» Ὁ δὲ γε Ἀμβακούμ ἀκηκοέναι φησὶ τὴν ἀκοήν, κατανοῆσαι δὲ καὶ τὰ ἔργα, καὶ εἰς ἔκστασιν ἔλθειν· πῶς οὖν ἂ θυμαζέιν ἐχρῆν, ταῦτα καταφέγων οὐκ ἐρυθριᾶς; Πεπλάνηται τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ἀπίωσις τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχιποιμένου· γέγονε διὰ τοῦτο κατ' ἡμᾶς, ὁ τὰς ἄνω καὶ ἐν οὐρανῷ ποιμαίνων ἀγέλας, ἵνα καὶ ἡμᾶς τοῖς ἰδίοις ἐναυλίῃ σπηχοῖς· ἵνα συνάψῃ τοῖς μὴ πεπλατημένοις, καὶ ἀποσοδῆσῃ τὸν θῆρα τὸν ἀλιτήριον, ἀποστήσῃ δὲ καὶ ὡς περ τι ληστρικὸν καὶ ἀνόσιον στίφος τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, οἱ πεπλανήκασιν τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἐζήτησε τοῖνυν τὸ ἀπολωλὸς, καὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτω φιλοφρογίας εἰκαίας καὶ κενὰς ἀπέδειξεν.

Τις ἀνθρώπος ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα,
 κ. τ. λ.

(A f. 207) — Ἄλλὰ μοι σύνης ἐνταῦθα, ἀγαπητὲ (1), τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βασιλείας τὸ πλάτος, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές. Ἐκατὸν μὲν γὰρ εἶναι φησι τὰ πρόβατα, εἰς πληθὺν ἀναφέρων τὴν ἀρτίως ἔχουσαν καὶ τελειοτάτην, τῶν ὑπερευγεμένων αὐτῷ λογικῶν τὸν ἀριθμόν· αἶψι γὰρ πῶς ἐστὶ τέλειος ὁ ἑκατὸν ἀριθμὸς, ἐκ δέκα δεκάδων συγκείμενος· μεμαθῆκαμεν δὲ καὶ ἐκ τῆς θεοπεύστου Γραφῆς, ὅτι χίλια χιλιάδες λειτουργοῦσι Θεῷ, καὶ μύρια μυριάδες τὸν ὑπέρτατον αὐτοῦ περιεστήκασιν θρόνον. Ἐκατὸν οὖν ἄρα τὰ πρόβατα· πεπλάνηται δὲ ἐν ἐξ αὐτῶν, τουτέστι τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ὃ δὴ καὶ ἐζήτησεν ὁ πάντων ἀρχιτοίμην, ἀφείξεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῷ ἄνω τόπῳ καὶ οὐρανῷ τῷ πλήρει γαλήνης, τὰ ἐνενηκονταενέα. Ἄρ' οὖν ἀφειδήσας τῶν πολλῶν, τῆς ἐφ' ἐνὶ μόνῳ γέγονε φειδοῦς; Οὐκ ἀφειδήσας. Πόθεν; Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν ἐν ἀσφαλεῖ, περιφραττούσης αὐτὰ τῆς πανσθενεστάτης χειρὸς. Κατοικτεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐχρῆν τὸ ἀπολωλὸς, ἵνα μηδὲν ὄρωτο τὸ ἐλαλεῖσθαι τῇ ἐτέρᾳ πληθῶ· προσεπηνεγεμένου δὲ τοῦ ἐνός, ἔχη τὸ ἴδιον κάλλος ἢ ἑκατοντάς.

Καὶ φέρε τὸ χρῆμα καὶ δι' ἐτέρου παραστήσωμεν παραδείγματος, συναγορεύοντες πανταχοῦ τῇ ἀπαρβλήτῳ γαληνότητι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-

mundum oportebat, qui peccatorum laqueis captus erat? Num expetendo **338** ab eo pœnas, an potius benefaciendo, ita ut Deus patientiam expromeret, et oblivioni veluti peccata traderet, atque ad sanctam vitam eos reformaret qui bene vivere non solebant? Cur ergo dic mihi, Pharisæe, obloqueris, quia cum publicanis et peccatoribus non dedignatur Christus versari, et hanc eis salutis viam prudenter munire? Hanc ob causam demisit se ad exinanitionem, et similis factus est nobis. Ergone vituperas Unigeniti in carne dispensationem? At qui admirati sunt beati prophetæ mysterii egregium artificium. Psallit enim propheta David dicens: «Psallite sapienter, regnavit Deus super gentes¹⁵.» Habacucus autem audisse se auditionem dicit, opera quoque contemplatum, et obstupuisse¹⁶. Cur ergo dum quæ admirari oporteret vituperas, non erubescis? Errabat in orbe hominum genus, a supremi pastoris manu discesserat. Ideirco ad nos venit, qui supernos cœlorum pascit greges, ut nos quoque in suum ovile compelleret, ut iis conjungeret qui non deerraverant, ut exitiosam belluam arceret, et tanquam latrociniale impium agmen impuros dæmones repelleret, qui mundum erroribus implicuerant. Quæsitivus ergo quod perierat, et Judæorum contra se cavillationes vanas futilesque demonstravit.

V. 4. Quis ex vobis habens oves centum, etc.

C

Age vero hic mecum considera, o charissime, quanta sit regni Servatoris nostri latitudo, et operis pro nobis suscepti solertia. Centum ait esse oves, ad plenum et perfectissimum cumulum referens rationalium sibi subsectorum numerum. Semper enim perfectus est centenarius numerus, ex decadibus decem conflatus. Discimus enim ex inspirata Scriptura millies mille ministros inservire Deo, et dena millia denum millium sublimem ejus circumdare thronum¹⁷. Hæ sunt videlicet centum **339** oves quarum una de grege aberravit, id est terrenum genus, quod summus omnium Pastor requisitum ivit, relictis in eremo, id est, in excelsis cœlesti plenoque tranquillitatis loco, reliquis nonaginta novem. Num itaque neglectis multis, uni curam impendit? Haud certe neglectis. Cur? quia in omnimoda illæ securitate versantur, ab omnipotente dextera custoditæ. Misereri autem potius oportebat ejus quæ perierat, ut nihil reliquæ multitudini deesse videretur: nam hac una reducta, pulchre completur centenarius numerus.

Sed age, hanc rem alio quoque exemplo exponamus, ut benignitatem incomparabilem omnium nostrum Servatoris Christi magis illustremus. Sint,

¹⁵ Psal. xlvii, 8. ¹⁶ Habac. iii, 2. ¹⁷ Dan. vii, 10.

(1) Recole notam ad vers. 2 capitis xi, supra. Quanquam ita alloqui etiam lectorem potuit Cyrillus.

puta, una in domo contubernales multi, quorum unus in morbum deciderat. Cujusnam causa periti medicinae advocabuntur? nonne unius qui infirmitate laborat? Attamen sine caeterorum contemptu, invocati medici infirmo uni artis suae subsidia conferunt, quia sic occasio postulat et necessitas. Prorsus itaque oportebat universalem Dominum Deum, salutarem manum vaganti ovi praebere; quam reapse servavit summus Pastor: requisivit enim errantem, constituit nobis ovile tutum, feris impervium ac latronibus, id est, Ecclesiam; quam merito admirantes, cum propheta dicimus: « Ecce urbs munita nobisque salutaris; ponet murum et circumvallationem ¹⁶. » Idem quoque sensus erit ejus quae mox sequitur parabola, in qua mulier ex decem quas habuit drachmas, unam amisisse dicitur, et mox lucernam accendisse; et ob inventam drachmam magnopere gavisam, eamque rem summam sibi laetitiae ascripsisse. Sic autem se habet parabola:

V. 8. *Mulier decem habens drachmas, etc.*

Ex superiore quidem parabola, in qua errabunda ovis terrestre hominum genus representavit, didicimus creaturam nos esse summi Dei, qui res antea non existentes creavit. « Ipse enim fecit nos, et non ipsi **340** nos, » quemadmodum scriptum est ¹⁷. « Et ipse quidem Deus noster est, nos vero populus pascui ejus, et oves manus ipsius ¹⁸. » Hac autem secunda parabola, in qua res perdita drachmae comparatur, ex illarum rursus numero denario, id est, perfecto, seu plenam summam efficiente (nam perfectus est etiam denarius numerus, qui a monade sursum seriatim ducitur), demonstratur omnino, ad regalem similitudinem ac imaginem, id est, Dei summi, nos esse creatos. Nam drachma nummus est, qui regiam vultum gerit impressum. Quod autem lapsi quodammodo ac deperditi, a Christo inventi sumus, atque ei per sanctificationem aequae iustitiam conformati, quis dubitabit? ita scribente beato Paulo: « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu ¹⁹. » Scribit etiam in Epistola ad Galatas sic: « Filiioli, quos iterum parvulo, donec formetur in vobis Christus ²⁰. » Facta est enim rei perditae conquisitio, lucernam accendente muliere. Quippe a Dei Patris sapientia inventi sumus, Filio scilicet, luce in nobis incendente divino intellectuali lucifero, iustitiaeque exoriente sole, dieque illucescente, sicut scriptum est ²¹. Et quidem per unum de sanctis prophetis ait alicubi Deus de omnium nostrum Servatore Christo: « Cito appropinquat justitia mea, et misericordia mea mox revelanda est, et salutare meum ceu lampas accendetur ²². » Ipsemet vero de se aiebat;

στοῦ. Ὑποκαίθεω γὰρ ἐν ἐνὶ μὲν οἴκῳ διαίτῳσαι πολλοὺς, ἐνὶ δὲ συμβῆναι τὸ ἀρρώστια περιπεσεῖν· ἀρ' οὖν ἐπὶ τίνι κληθεῖεν ἂν οἱ θεραπεύειν εἰδότες; οὐκ ἐπὶ μόνῳ πεσόντι εἰς ἀρρώστιαν; Ἄλλ' οὐκ ἀφειδήσαντες τῶν πολλῶν, ὄρων ἂν τοῦτο οἱ κεκλημένοι πρὸς θεραπείαν, ἐνὶ δὲ τῷ κάμνοντι τὰς ἐκ τῆς τέχνης ἐπικουρίας δωρούμενοι, καὶ καιροῦ καὶ χρείας καλοῦσης εἰς τοῦτο. Ἔδει δὴ οὖν, εἶδει τὸν τῶν ὄλων κατεφουσιάζοντα Θεὸν τῷ πεπλανημένῳ χεῖρα νεῖμαι τὴν σώζουσαν· σέσωκεν ὁ ἀρχιποίμην· ἐζήτησε γὰρ τὸ πεπλανημένον, ἔστησεν αὐτὴν ἡμῖν ἄστυον καὶ ἀνάλωτον καὶ θηροὶ καὶ ληστοῖς, φημί δὲ τὴν Ἐκκλησίαν· ἦν δὴ καὶ θαυμάζοντες, ἐκεῖνός φημεν τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ἴδοὺ πόλις ὄχυρά καὶ σωτήριος ἡμῖν, θῆσει τεῖχος καὶ περιτειχος. » Ὁ αὐτὸς δ' ἂν εἴη τοῦς τῆς εὐθύς καὶ ἐφεξῆς κειμένης παραβολῆς, ἐν ἣ γυναικὰ φησι δραχμὰς ἔχουσαν δέκα, μίαν ἐξ αὐτῶν ἀπολέσαι· εἴτα λύχνον ἄψασαν καὶ εὐρούσαν, ἡσθῆναι λίαν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ θυμηθῆαι τῆς ἀνωτάτω πρόφασιν τὸ χρεῖμα ποιήσασθαι. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ παραβολή·

Γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, κ. τ. λ.

(A f. 307, B f. 146) Διὰ μὲν τῆς προτέρας παραβολῆς, ἐν ἣ πρόβατον πεπλανημένον τῆς γῆς ἀπεδείκνυτο γένος, ἐμανθάνομεν ὅτι κτίσις ἐσμὲν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, ὡς παρενεγκόντος εἰς ὑπαρξιν οὐκ ἔχοντα ποτέ· Ἀὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Καὶ αὐτὸς μὲν ἔστι ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα τῆς χειρὸς αὐτοῦ. » Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ταύτης, ἐν ἣ δραχμῇ παρεικάζεται τὸ ἀπολωλὸς, ὡς ἐκ δέκα πάλιν, τουτέστιν ἐκ τελειότητος, ἦτοι πληθῆς τῆς ἀριτίας ἐχούσης εἰς ἀριθμὸν (τέλειος γὰρ καὶ ὁ δέκα, τὴν ἐκ μονάδος ἀναφοίτησιν ἔχων εἰς τὸν ἐπέκεινα δρόμον), διαδεικνύεται σαφῶς ὅτι καθ' ὁμοίωσιν καὶ κατ' εἰκόνα γεγονάμεν τὴν βασιλικὴν, τουτέστι τὴν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ. Ἡ γάρτοι δραχμὴ νόμισμά που πάντως ἔστι, χαρακτηῖρας ἔχον βασιλικούς. Ὅτι δὲ πεσόντες ἐρόπον τινὰ καὶ ἀπολωλότες εὐρήμεθα παρὰ Χριστοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν μεμορφώμεθα δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, πῶς ἂν ἐνδοιάσαιε τις; γεγραφότος ὡδὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακαλυμμένῳ προσωπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπεριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφώμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Ἐπιστέλλει δὲ καὶ Γαλάταις ὡδὶ· « Τεκνία, οὐς πάλιν ὡδίνω, ἄχρις οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Γέγονε δὲ τοῦ πεσόντος ἡ ζήτησις, λύχνον ἀψάσης τῆς γυναικὸς· εὐρήμεθα γὰρ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σοφίας, ἧτις ἔστιν ὁ Ἰδὸς, φωτὸς ἐν ἡμῖν ἀναλάμψαντος τοῦ Θεοῦ καὶ νοητοῦ ἐσωφόρου, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατελιαντος, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἴρη που Θεὸς περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ· « Ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου ἀποκα-

¹⁶ Isa. xxvi, 1. ¹⁷ Psal. xcix, 3. ¹⁸ Psal. xciv, 7. ¹⁹ II Cor. iii, 18. ²⁰ Galat. iv, 19. ²¹ II Petr. i 19. ²² Isa. lxi, 1.

λυφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσε-
ται. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησι περὶ ἑαυτοῦ, ποτὲ μὲν,
ὅτι « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » ποτὲ δὲ πάλιν,
ὅτι « Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα. ὁ
ἀκολουθῶν ἔμοι, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ,
ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Οὐκοῦν ἐν φωτὶ σέσω-
σται τὸ ἀπολωλὸς, καὶ γέγονε ταῖς ἀνω δυνάμει
θυμηδία τὸ χρῆμα· χαίρουσι γὰρ καὶ αὐταὶ καὶ ἐφ'
ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοοῦντι· καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς
ἐδίδαξεν ὁ πάντα εἰδώς. Εἰ δὲ ἐφ' ἐνὶ τῶν σωζομένων
ἐορτάζουσι, τὸν θεῖον που πάντων ἰχνηλατοῦντας
σκοπεῖν, καὶ ἀκαταλήκτους εὐφημαίαις τὴν τοῦ σώ-
ζοντος ἡμερότητα κατακρατεῖν εἰθισμένοι, ὁποῖας
ἀν τις αὐτοὺς εὐφροσύνης ἀναπύμπλασθαι φαίη ἄν,
ἐν Χριστῷ πίστεως κακλήμενης εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας;

Ἀνθρώπος τις εἶχε δύο υἱούς.

(Κ Γ. 227) Ἦρπασεν ἄσωτος (1) τὸ ἐπιβάλλον· ἔλα-
βεν, ἀπεθῆμην, ἐδαπάνησεν· εἶτα ἐν ἐνδείᾳ γέγονε
παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῶν θεοσδότων χαρισμάτων ἐν
σπάνει, καὶ ὅσον λιμῷ κατεφθάρητο, τὸν ἄρτον οὐκ
ἔχων τὸν ἐξ οὐρανοῦ· « Οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτων μόνων ζῆσει
τὸ ἀνθρώπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ βῆματι ἐκπορευομένην
διὰ στόματος Θεοῦ. » Ἐφαρμύσει δ' ἄν τις τὴν πα-
ραβολὴν καὶ τοῖς ἐξ ἄνω. Ἐφη γὰρ, ἀνθρώπων
τινὶ δύο μὲν υἱούς γενέσθαι· εἶναι δὲ ἓνα μὲν αὐτῶν
ἐπιεικῆ, τὸν δὲ ἕτερον ἄσωτον, ὃς δὴ καὶ κατεδου-
κῶς τὸ ἐκνεμηθὲν αὐτῷ τῆς οὐσίας· μέρος, εἶτα λιμῷ
πισθεις, τοῖς κεραιῶσι προσέβαλεν ἄπαν ἡσθιον οἰ
χοῖροι. Τοιοῦτόν τι πεπονήσας τοὺς ἀποπειλανημέ-
νους εὐρήσομεν. Ἐν ἰσῷ μὲν γὰρ ἅπανσι δέδωκεν ὁ
Δημιουργός, ὡσπερ τινὰ κληρον, τὴν τῆς φύσεως ἐπι-
τηδειότητα πρὸς τὸ ἀγαθόν· ἀλλ' οἱ μὲν διέσωσαν τὸ
δοθὲν, τοῖς θεοῖς ἀκολουθήσαντες νόμοις, καὶ φυσι-
κάς ἐνοιαίαι χειραγωγημένοι πρὸς πᾶν ὅτιον τῶν
οὐκ ἐκτόπων· οἱ δὲ ἡμοιορηκότες εἰς ἅπαν τῆς ἀνωθεν
ἡμερότητος καὶ φειδοῦς καὶ ἀγάπης, ἐν σπάνει γε-
γόνασιν τῶν τῆς ἀρίστης ζωῆς ἀχρημάτων, καὶ τροφήν
ἐσχῆκασιν τὰς Ἑλλήνων ψευδομυθίας, ἐν τάξει κεραι-
ῶν νοουμένας, οἷς ἐνεσι μὲν βραχὺ τὸ γλυκὺ,
ἀτροφία δὲ πολλή καὶ ξηρότης· καὶ γε κατέδοσκεν
αὐτοὺς ὁ Σατανᾶς ταῖς Ἑλλήνων ψευδηγορίαις, καὶ
ταῖς τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων ἀνοήτοις εὐστομαίαις·
μῦθοι γὰρ καὶ ἕτερον οὐδὲν καὶ γρασπεπῆ τερετί-
σματα τὰ παρ' ἐκείνοις εἰσι δικαιώματα. Καὶ ἐστὶν
ἡ τοῦ κόσμου σοφία διὰ τὸ τῆς λέξεως εὐηχες χαλκός
ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Οὐκοῦν ἐτρέφοντο μὲν
πάσαι τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγράμμασιν, οὐδεμίαν ἡνι-
σιν εἰς κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ἐργάσασθαι δυνάμε-
νοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐξεζήτησαν τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ τῆς
μακρᾶς πλάνης ἐπανήλθον, ὡς νεκροὶ μὲν ἀνέζησαν,
ὡς δὲ ἀπολωλότες ἐρέθισαν. Τῶν μὲν γὰρ ἐτι πλω-
μένων, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ εἰδόντων, νεκρὸς τέ
ἐστι καὶ οἶονεῖ ἀπειφυγμένος ὁ νοῦς, καὶ νεκρῶν ἔργων
ἐπιμαλητῆς· ταῦτα δὲ ἐστι τὰ θελήματα τῆς σαρκός·

A modo quidem : « Ego sum lux mundi. » Modo tur-
sus 24 : « Ego lux in hunc mundum veni. Qui sequi-
tur me, non ambulabit in tenebris, sed vitæ lumen
habebit 25. » Ergo in luce salvata fuit res perditæ,
idque supernas virtutes gaudio complavit. Nam et
ipsæ de uno peccatore pœnitentiam agente lætam-
tur, ut ille nos docuit qui omnia scit. Quod si vel
uno salvato cœlestes illi testum agunt, Dei scopum
semper sectantes, perpetuisque laudibus 341 divi-
nam clementiam magnificare soliti, quanta deus
lætitia eos affectos dicemus, universo terrarum orbe
salvato, et per fidem in Christum ad veritatæ
agnitionem vocato ?

B V. 11. *Homo quidam habuit duos filios.*

Partem suam postulavit prodigus, accepit, procul
abiit, consumpsit. Deinde ad omnium bonorum
egestatem redactus, et divinorum charismatum
penuria pressus, fame veluti absumebatur, panem
cœlestem desiderans. « Non enim in solo pane vi-
vit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore
Dei 26. » Licet etiam accomodare parabolam eth-
nicis. Ait enim : « Homini cuidam duo erant liberi,
quorum unus sobrius, alter prodigus, qui consum-
pta contingente sibi patrimonii portione, deinde
fame urgente, glandes quibus porci vescebantur
cœpit gustare. » Simile quiddam contigisse peccato-
ribus comperiemus. Æque enim omnibus dedit
Creator, quasi patrimonium quoddam, naturalem
ad bene agendum facultatem : sed quidam rem da-
tam conservarunt, divinis obsequentes legibus, et
naturali indole ad quamlibet honestatem pellecti.
Alii autem a superna bonitate, clementia, et cha-
ritate destituti, penuriam rectorum vitæ morem
expertus sunt, escamque habuerunt ethnicorum fa-
bulas, quas glandium instar reputare licet, quibus
parum quid dulcedinis inest, multa vero alimenti
inanitas et ariditas. Prefecto alebat eos Satanas
ethnicorum falsis doctrinis, et præcipuorum inter
ipsos vaniloquentia. Fabulæ enim, nihilque aliud,
quam aniles nugæ sunt, illorum de justitia præ-
cepta. Porro est mundi sapientia, ob sermonis
harmoniam, æs sonans et cymbalum timniens.
Olim itaque pascebantur ethnicorum scriptis, nul-
lum ad vitæ emendationem conferre emolumentum
valentibus. Sed postquam Deam requisiverunt,
342 et a longo errore regressi sunt ; qui mortui
erant revixerunt, et qui perierant inventi sunt.
Certe illorum qui adhuc errant, neque verum Deam
agnoscunt, emortua mens est et quasi exanimis,
nec nisi operum mortuorum studiosa ; cuiusmodi
sunt carnis cupiditates. Horum vero qui ad Deum
sunt conversi, veritatemque agnoverunt, non est

24 Joan. viii, 12. 25 Joan. xii, 46. 26 Matth. iv, 4.

(1) Citatur hoc fragmentum in Macarii codice
catenæ ad Lucam ex Cyrillo in Psalmos ; verumtā-
men quia psalmus ad quem pertinet non nominatur ;

huic vero loco Lucæ cap. xv, 11, aptissime convenit,
hic a me, prout jam fecit Macarius, retinetur.

mens emortua; imo vero a Christo vivificata, vivit maxime, et utilium vitæ officiorum studium gerit: a mortuis se subtrahit operibus, et æternam vitam affectat, illam, inquam, quæ in futuro sæculo fidelibus suis a Christo donabitur.

τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, τῆς ἐν γε, φημί, τῷ αἰῶνι τῷ σὺν εἰς αὐτόν.

Videtur nonnullis par hoc filiorum significare sanctos angelos, simulque nos terræ incolas; ita ut senioris persona, utpote qui modeste vixerit, angelorum ordinem denotet; junioris autem et luxuriosi persona, humanum genus. Sunt etiam ex nostris aliqui, qui alia via incedentes, per seniore[m] quidem frugi vitæ filium, designari Israelis populum; per alterum vero, qui vivere voluptarie voluit, et a patre discessit, gentium describi multitudinem. Atqui ego ab istorum sententiis plane recedo. Quisquis vero eruditior est, veritatem exploret. Nam si ad angelorum personam sobrium illum anagogice referamus, haud comperiemus dici ab eo sanctis angelis digna verba, neque ita ut illos affectum erga duces a peccatis ad pœnitentiam. Namque omnium Servator ac Dominus gaudium fieri ait in cœlis coram angelis sanctis, propter unum pœnitentem peccatorem. At ille qui in hac parabola depingitur filius, ut patri acceptus, et inculpabili more ornatus, stomachatus dicitur, et adæo procul benivola mente fuisse, ut etiam patri exprobraverit erga salvatum filium charitatem. Non enim voluit, inquit Scriptura, convivio interesse, molestie ferens, quod filius pœnitens et vix **343** a culpa resipiscens, receptus esset, quod vitulus ejus causa occisus, et quod amicorum solemnem cœlum propter ipsi pater convocasset. Hæc angelorum, ut dixi, voto repugnant, qui lætantur Deumque canticis laudant quotiescunque mundi incolas salvari vident. Quare tum quoque cum Bethleemi nasci secundum carnem de muliere passus est Filius, pastoribus lætum nuntium referebant dicentes: « Nolite timere vos; ecce enim nuntiamus vobis gaudium magnum, quod fiet universo populo, quia natus est vobis hodie salvator Christus Dominus in Davidis civitate ²⁷. » Hymnis autem et laudationibus natum ornantes aiebant: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas ²⁸. »

Δ Κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ. » Ὑμνωδίας δὲ καὶ δοξολογίας στεφανοῦντες τὸν γεγεννημένον, ἔφασκον· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. »

Sin vero quis dicat carnalem Israellem a frugi bonoque filio significari, denuo nos ab hac comprobanda sententia deterremur, quia nullo modo dici potest de Israele quod inculpabilem vitam sectari voluerit. In universa enim, ut ita dicam, inspirata Scriptura reprehensos Israelitas videre est. Namque ut apostatis et contumacibus dictum est Jeremiæ

²⁷ Luc. II, 10, 11. ²⁸ ibid. 14.

(1) Citat ex Cyrillo in Lucam hunc adamussim locum scholiastes a me editus AA. class. t. IX, p. 451.

τῶν γε μὴν ἐπιστρεψάντων πρὸς Θεόν, καὶ ἐπσηυκότων τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἔστι νεκρὸς ὁ νοῦς τὴν παρὰ Χριστοῦ δὲ ζωοποίησιν πεπλουτηκώς, ζῆ μᾶλλον, καὶ τῶν εἰς ζωὴν σπουδασμάτων ποιεῖται φροντίδα· καὶ νεκρῶν μὲν ἔργων ἀποφοιτᾷ, ἐπιθυμεῖ δὲ μέλλοντι δοθησομένῃ παρὰ Χριστοῦ τοῖς πιστεύουσα-

(A f. 208, E f. 218 b) Δοκεῖ μὲν τισὶ διὰ τῆς τῶν υἰῶν δυάδος, τοὺς ἀγίους ἀγγέλους κατασημαίνεσθαι, καὶ ἡμᾶς δὲ τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου πρόσωπον, ἅτε δὲ καὶ ζώντος ἐπιεικῶς, τὸ τῶν ἀγίων ἀγγέλων τάγμα δηλοῦν· τὸ δὲ γε τοῦ νεωτέρου τε καὶ ἀσώτου, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον. Εἰσι δὲ τῶν ἐν ἡμῖν τινες, οἳ δὴ καὶ ἑτέραν ἰόντες τριβὸν, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ εὐ βεβιωκότος υἱοῦ, καταδηλοῦσθαι φασὶ τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, διὰ δὲ γε τοῦ ἑτέρου, ὅς καὶ ζῆν εἴλετο φιληδόνως, καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ πατρὸς, τὴν τῶν ἐθνῶν γράφεισθαι πληθύν. Ἀπόφηφος (1) δὲ ταῖς περὶ τούτων δόξαις εἰμὶ μὲν ἐγὼ· δοκιμαζέτω δὲ τὸ ἀληθὲς ὁ φιλομαθής. Ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὸ τῶν ἀγγέλων πρόσωπον ἀναγάγωμεν τὸν γνήσιον υἰὸν, οὐχ εὐρήσομεν αὐτὸν τὰς τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις πρεπούσας εἰπόντας φωνάς, οὔτε μὴν οὕτω διακειμενον καθάπερ ἐκείνοι περὶ τοῦ ἐπιστρέφοντος ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς μετάνοιαν. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χαρὰν εἶναι φησιν ἐν οὐρανοῖς ἐνώπιον τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐφ' ἐνὶ ἀνθρώπῳ ἁμαρτωλῶν μετανοοῦντι· ὁ γε μὴν ἐν τῇ προκειμένῃ παραβολῇ γραφόμενος υἰὸς ὡς εὐπαράδεκτος τῷ πατρὶ, καὶ ἀδιάβλητον ἐσχηκώς τὸν βίον, ὀργισθῆναι λέγεται, καὶ ἀφιλαλλήλου γνώμης εἰς τοῦτο ἐλθεῖν, ὥστε καὶ ἐγκαλέσαι τῷ πατρὶ τὴν ἐπὶ τῷ σεσωσμένῳ φιλοστοργίαν· οὐ γὰρ ἠθέλησε, φησὶν, εἰς τὴν ἐστίαν εἰσελθεῖν, ἀσάλλων ὅτι καὶ εἰσεδέχθη μετανοῶν ὁ ἀνανήψας μόλις, τέθυται δὲ καὶ ὁ μόσχος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι τετέλεκεν ἐπ' αὐτῷ πανήγυριν ὁ πατήρ. Μάχεται δὲ τοῦτο, ὡς ἔφη, τῷ σκοπῷ τῶν ἀγίων ἀγγέλων· χαίρουσι γὰρ καὶ δοξολογοῦσι Θεόν, σωζομένους ὀρῶντες τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ γοῦν, ὅτε τὴν ἐν Βηθλεὲμ ἀπότρεξιν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ὑπέμεινε ὁ Υἱὸς, τοῖς μὲν ποιμαίνον ἐυηγγελίζοντο λέγοντες· « Μὴ φοβέσθε ὑμεῖς· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελιζόμεθα ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Δ Κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ. » Ὑμνωδίας δὲ καὶ δοξολογίας ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι, τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ σημαίνεσθαι διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς υἱοῦ, ἀφίστησι πάλιν ἡμᾶς τοῦ χρῆναι συναινεῖν τῇ τοιαύτῃ δόξῃ, τὸ κατ' οὐδένα τρόπον ἀρμόσαι τῷ Ἰσραὴλ τὸ ἀκαταίτητως ἐλέσθαι βιοῦν· διὰ πάσης γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διαβεβλημένου ἔστιν ἰδεῖν· ὡς γὰρ ἀποστάτας καὶ ἀπειθεῖς, εἴρηται γοῦν πρὸς

αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Τί εὑροσαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα, ὅτι ἀπέστησαν μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων, καὶ ἐματαιώθησαν; » Συνοφδὰ δὲ τοῦτοις καὶ διὰ φωνῆς Ἠσαίου περὶ αὐτῶν ἐφη που Θεός· « Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσιν· ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πῶρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίαις [καὶ] ἐντάλματα ἀνθρώπων. » Εἶτα πῶς τοῦτοις οὕτω καταγνωσμένοις περιθεῖη τις ἂν τὰς ἐν τῇ παραβολῇ φωνάς, ὡς παρὰ τοῦ γησιου καὶ ἐπεικούς υἱοῦ προσηνεγμέναις; Ἐφη γάρ, ὅτι « Ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου παρήλθον. » Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐσχῆκασι διαβεβλημένην τὴν ζώην, εἰ μὴ τὰς θείας παρατρέχοντες

Ἄλλως τε, χρῆται γὰρ οἱμα κἀκεῖνο εἰπεῖν, βούλωνται τινες εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόσωπον ἀναφέρειν τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὃν τέθυκεν ὁ πατήρ, κεκλιμένου πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ υἱοῦ. Εἶτα πῶς ὁ γησιος υἱός, ὁ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ γεγονώς εὐπάρεδρος, ὃν δὴ καὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰσχομιζουσί τινες, ὀργῆς καὶ λύπης ἐποιεῖτο πρόφασιν τὸ σφαγῆναι τὸν μόσχον; Οὐ γάρ τι λελητημένας κἀτίδοι τις ἂν τὰς ἀνω δυνάμεις τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείναντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅσον σφαγῆντος ὑπὲρ ἡμῶν· Ἐχαιρον γὰρ μᾶλλον, ὡς ἔφην, αἵματι τῷ ἁγίῳ σωζομένην ὀρώντες τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἀνθ' οὗτο δὴ οὖν καὶ φησιν ὁ γησιος υἱός τὸ, « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον. » Τίνος γὰρ τῶν αγαθῶν ἐνδεῖ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις; καίτοι πλουσίᾳ χειρὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν χορηγίαν ἐκνεμέμηκεν αὐτοῖς ὁ τῶν ὀλων Δεσπότης. Ἡ καὶ ποίας ἂν ἐδεῆθησαν θυσίας ἐν γε τοῖς καθ' ἑαυτοὺς; Οὐ γάρ που καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἔδει παθεῖν τὸν Ἐμμανουήλ. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο, καθάπερ ἤδη προείπον, τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ σημαίνεσθαι διὰ τοῦ γησιου καὶ ἐπεικούς γεγονότος υἱοῦ, πῶς ἀθεύσει λέγων, ὅτι « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον; » Ἐἴτε γὰρ μόσχος εἴτε ἔριφος ὑπὲρ ἁμαρτίας θῦμα νοοῖτο Χριστός, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ γε μόνων τέθυται τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐξελεῖται τὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου παραβάσει πολλὴν ὑπομείναντα τὴν κατάβρῃσιν. Καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Διὸ καὶ ὁ Υἱὸς (1), ἵνα ἀγίαση διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. »

Τίς οὖν ἄρα ἐστὶ τῆς παραβολῆς ὁ σκοπός; πολυπραγμονήσωμεν τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣ καὶ γέγονεν, εἰσόμμεθα γὰρ οὕτω τὸ ἀληθές. Ἐφη τοίνυν ὁ μακάριος οὗτος Λουκᾶς ἐν τοῖς ὀπίσω βραχὺ περὶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἦσαν δὲ πάντες αὐτῷ ἐγγίζοντες· οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ· καὶ ἐγόγγυζον οἱ τε Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, λέγοντες, ὅτι Οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. » Κατακεκραγόντων τοίνυν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τῆς ἐνούσης αὐτῷ γαληνότητος καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ἐγκαλούντων αὐτῷ τὸ

A voce : « Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia se elongaverunt a me et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt? » His consona, Isaiæ proquoque ore de iisdem locutus est Deus : « Appropinquat mihi populus hic ore tenus, cor vero ejus procul me abest. Frustra me colunt, docentes doctrinas et mandata hominum ». Jam vero his tantopere incusatis quis verba accomodet quæ in parabola a fideli bonoque filio dicuntur? Ait enim : « En tot annis tibi servio, mandatam tuam nunquam transgressus sum. » Porro Israelitæ malam sibi exprobrari vitam non audissent, nisi divinis violatis mandatis ad mores improbos fuissent conversi.

ἐντολὰς πρὸς ἐξίτηλον ἐτρέποντο.
Cæteroqui et illud dicendum arbitror, quod nempe B aliqui ad Servatoris nostri personam referre volunt saginatum vitulum, quem pater occidit, converso ad reditum 344 filio. Sed enim quomodo bonus ille filius, sapiens prudensque et perpetuus patris assessor, quem quidem nonnulli tanquam sanctorum angelorum personam invehunt, iræ dolorisque causam sumeret ex vituli occisione? Non enim doluisse quisquam comperiet supernas virtutes mortem in carne sua Christo patiente, et tanquam cæso : quia gaudebant potius, ut dixi, sancto sanguine salvatum cernentes orbem terrarum. Quin adeo frugi filius aiebat : « Mihi nunquam saltem hædum dedisti. » Nam quid bonæ rei deest sanctis angelis? quandoquidem liberali manu spiritalium munerum largitionem contulit illis rerum omnium Dominus. Vel C quanam per se ipsi indigebant victima? Non enim ipsorum causa pati oportuit Emmanuelem. Quod si quis existimat, ut jam antea dixi, carnalem Israellem significari a fideli modestoque filio quomodo vere dicet : « Mihi nunquam hædum dedisti? » Nam sive ut vitulus sive ut hædus, victima pro peccato intelligatur Christus, non tamen propter solos ethnicos immolatus fuit, verum etiam ut Israellem liberaret, qui ob legis transgressionem magnopere incusatus fuerat. Testis aderit Paulus : « Propterea et Filius, ut sanctificaret proprio sanguine populum, extra portam passus est ».

D Quinam est ergo parabola sensus? Causam scrutemur, ob quam ea dicta sunt, atque ita rei veritatem sciemus. Ait beatus hic Lucas in paulo retro scriptis de nostro omnium Servatore Christo : « Cuncti vero accedebant publicani et peccatores ad audiendum eum. Murmurabant vero Pharisæi et Scribæ, dicentes : hic peccatores recipit, et cum iis manducat ». Ergo publice vituperantibus Scribis ac Pharisæis ingenitam Christi mansuetudinem ac benignitatem, exprobrantibus quot aliquot maculosæ vitæ homines admitteret eosque doceret; ne-

²⁹ Jerem. II, 5. ³⁰ Isa. XXI, 15. ³¹ Hebr. XIII, 12. ³² Luc. XV, 1, 2.

(1) Ita evidenter Υἱὸς uterque codex A et E, non Ἰησοῦς vel Κύριος, ut est vulgo apud Gr. et Lat.

cessariam apprimē ipsi **345** prædictam parabolam A Christus proposuit; ex qua hoc præclare cognoscere possumus, velle scilicet omnium Deum, hominem illum quoque qui a se nunquam recesserit, vereque fidelis fuerit, et sancte vivere assuetus sit, qui denique optimus existimetur, hunc, inquam, Patris voluntati studiose se conformare, id est cum aliqui ad pœnitentiam fuerint vocati (etiāsi hi forte damnabiles valde fuissent), gaudere potius, quam hostilem adversus eos fovere dolorem.

Etenim et nos ipsi simile quiddam interdum experimur. Agunt quidam præclaram optimamque vitam; alius vero infirmatur et vincitur ad omne genus nequitiae prolapsus. Hic sub ipsa senectute sæpe ad Deum convertitur, et peccatorum a se B antea veniam petit, meliore suscepto proposito. Vel jam fortasse humanæ vitæ stadio abiturus divinum baptismum impetrat, et crimina delet, miserente Deo. Tum vero stomachantur interdum ob eam rem nonnulli, aiuntque: Hic qui illud egit, et hoc dixit, non persolvi iudici vitæ suæ pœnas, tamque splendida et pretiosa dignus fuit gratia, inter Dei filios ascitus est, et sanctorum gloria honoratus. Hæc aliquando effutiant quidam ex intempestiva sua pusillanimitate, non se accommodantes communis Patris menti; qui lætatur valde, salvari cernens qui perierant; eosque in antiquam formam libertatemque restituit, stola primæva exornans, et anulum illorum manui inserens, quæ C est liberis hominibus congrua Deoque jucunda exornatio. Cerne enim ut ei (animæ) eximiam omnimodis pulchritudinem imprimat, et inculpabilis vitæ splendorem conciliat. Omni enim ornatu venustat, intellectuali videlicet ac spiritali, colentium se animas; ut singulis dici queat illud Iyra Psallentis: «Audi, filia, et vide²², » et reliqua. **346** Vestimentum est itaque honoris veræque gloriæ sacrosanctæ genti Christus, ornatusque splendidus et supramundanus sanctorum animabus. « Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, » inquit Scriptura²³; idque vere dicitur. και ὑπερκόσμιον ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς. « Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, » φησὶ· και ἀληθὴς ὁ λόγος.

V. 16. *Cupiebat implere ventrem suum de D siliquis.*

Huiusmodi aliquid patientem observemus eum quem nobis parabolæ figura describit luxuriosum, qui pateruam substantiam in peregrina regione exhauserat, et supernorum honorum egestate peribat. Nam penuria quædam cœlestium doctrinarum ipsum consumebat, cupiebatque satiari siliquis quas porci vorabant; sed fluxa et vana voluptas vacuum

²² Psal. XLIV, 2. ²³ Galat. III, 27.

(1) Fragmentum hoc citatur ex Cyrillo ad Lucam in catena ad prophetas vat. cod. I, f. 134. (Confer *Script. vet. t. IX. p. 741.*) Hic autem a me conje-

προσδέχεσθαι τινας τῶν ἐν βεθλῆλαίσει ζωῆς, και διδάσκειν αὐτούς, ἀναγκαιοτάτην αὐτοῖς ἐποιήσατο Χριστὸς τῆς προκειμένης παραβολῆς τὴν παράθεσιν, δι' ἧς ἐξεστὶν ἰδεῖν ἐκεῖνο καλῶς· βούλεται γὰρ οἶα τῶν ἔλων Θεός, και τὸν εὐπάρεθρόν τε και γῆθησον ἀληθῶς, και βιοῦν εἰδὸτα σεπτῶς, και τῆς εἰς ἄκρον ἐπιεικειᾶς λαχόντα τὴν δόξαν, ἀκολουθεῖν ἐπαίγεσθαι τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ· και τοῖς καλουμένοις εἰς μετάγνωσιν, κἂν εἰ τινες εἰεν τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων, ἐφήδεσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀφιλάλληλον ἐπ' αὐτοῖς εἰσδέχεσθαι λύπην.

Πάσχομεν γὰρ ἐσθ' ὅτε τι τοιοῦτον και ἡμεῖς αὐτοῖ· ζῶσι μὲν γὰρ τινες τὴν παγκάλην τε και παναρίστην ζωὴν· ἕτερος δὲ τις ἀσθενεῖ και ἡττηται, πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατενηγεμένος· οὗτος πρὸς αὐτῷ τῷ γῆρα πολλάκις ἐπιστρέφει πρὸς Θεόν, και τὴν ἐπὶ τοῖς προημαρτημένοις συγγνώμην αἰτεῖ, τῶν ἀμεινόνων γενόμενος ἐραστής· ἢ τάχα που και μέλλων τὸν ἀνθρώπινον καταλύειν βίον, ἀξιοῦται τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, και ἀποσκευάζεται τὰ ἐγκλήματα τοῦ Θεοῦ κατοικτεῖροντος. Εἶτα χαλεπαίνουσιν ἐσθ' ὅτε τινες ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, και φασιν· Ὁὗτος ὁ τῷ δε τι πράξας, κάκαινο εἰπών, οὐκ ἐκτέτιχε τῷ κριτῇ τῶν βεθιωμένων τὰς δικαίας, και ἡξιώθη τῆς οὕτω λαμπρᾶς και ἀξιαγάστου χάριτος, ἐν υἱοῖς ἐγράφη Θεοῦ, και τῇ τῶν ἁγίων τετιμῆται δόξη· ταῦτα γὰρ ἐσθ' ὅτε παραπτύουσι τινες ἐξ ἀκαίρου μικροψυχίας, οὐχ ἐπόμενοι τῷ σκοπῷ τοῦ πάντων Πατρός· χαίρει γὰρ ἴαν, σωζομένους ὁρῶν τοὺς ἀπολωλότας, και ἀνακομίζει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς σχῆμα, διδοὺς αὐτοῖς τὸ ἐλεύθερον, και στολῆ τῇ πρώτῃ κατακαλλύνων αὐτούς, και δακτύλιον διδοὺς εἰς τὴν χεῖρα· τοῦτο δὲ ἐστιν ἐλευθέρουσι πρέπουσα θεοφιλιᾶ εὐκοσμία. — (I f. 134) Ἄθρει (1)· γὰρ ὅπως διὰ τρόπου παντός ἐξαιρετον αὐτῇ τὸ κάλλος ἐνοσημαίνεται, και τῆς ἀμωμήτου ζωῆς ἐνεργάζεται τὴν φαειρότητα. Κατακαλλύνει γὰρ κόσμῳ παντὶ, νοητῷ δηλονότι και πνευματικῷ, τὰς τῶν σεβομένων αὐτὸν ψυχὰς, ἵνα και πρὸς ἐκάστην λέγεται τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας· « Ἄκουσον, θυγάτερ, και ἴδε, » και τὰ λοιπά. Ἔσθημα δὲ οὖν τὸ εἰς τιμὴν και δόξαν ἀληθῆ τῷ ἱερῷ και ἁγίῳ γένοι Χριστῶς, κόσμημά τε λαμπρὸν και ἁγίον ὡν ἦσθιον οἱ χοῖροι· ἀλλὰ διαφύρουσα

'Ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων.

(A f. 210 b, E f. 230) Τοιοῦτόν τι παθόντα καταθρησάμεν ἂν και τὸν ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς γραφόμενον ἄσωτον, ὃς τὴν πατρῴαν οὐσίαν ἐν ἀλλοδαπῇ κατεδήδοκεν· ἐνδείξα τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν ἐφθειρατο, και λιμὸς οἶά τις τῶν ὀργανίων αὐτὸν κατεβόσκετο μαθημάτων, ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἦσθιον οἱ χοῖροι· ἀλλὰ διαφύρουσα

cturaliter collocatur, quia sermo esse videtur de filio prodigo.

ἢ διάκονος ἠδονῆ κενὸν αὐτὸν κατελίμπανε, καὶ ἦν ἄν ἐνδεὲς παντάπασιν.

Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.

(E f. 238) Καὶ ὁ Κύριος γὰρ κελεύων παρρησιάζεσθαι, καὶ λέγειν ἐν ταῖς προσευχαῖς, Πάτερ, ἐκεῖνο τοῖς προσευχομένοις νοεῖν δίδωσιν, ὅτι εἰ Πατέρα καλοῦμεν Θεόν, καὶ τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἡξιώθημεν τιμῆς. δεῖ καὶ ἀξίως τοῦ τετιμηκότος πολιτεύεσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ Πέτρος ὁ μέγας φησὶν· «Εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε, λέγων, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε.» — (A f. 212 b, E f. 242) Ἴσω; ἔρεῖς κατὰ σαυτὸν· Κεκηλιδωμαι διὰ πολλῆς ἁμαρτίας· εἶτα, πῶς ἂν γενοίμην καθαρὸς ὁ οὕτω μεμολυσμένος; Ἄκουε τοιγαροῦν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν. Οἶδας ὅτι πεπλημμέληκας ὄλω; ὁμολογεῖς τὴν ἀσθένειαν; διαμέμνησαι τῶν ὀλισθημάτων; ἐγγὺς εἶ τοῦ σώζεσθαι· καθάρσεως γὰρ ἀρχὴ τὸ ὁμολογεῖν ἁμαρτίας. Οὕτω καὶ γέγραπται· «Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς·» οὐ γὰρ ἐστὶ σκληρὸς ὁ πάντων Δεσπότης· οὐκ ἀμειλικτός, χρηστὸς δὲ μέλλων καὶ φιλοκτενέμων καὶ ἀγαθὸς καὶ εἰδὼς τὸ πλάσμα. Καὶ γὰρ μέγα καὶ ὁμολογία καὶ φυγὴ τοῦ κακοῦ· οὕτως ἐδέχθη ὁ ἄσωτος. — (E f. 244) Ἄλλὰ τίς ὁ μόσχος ὁ σιτευτός, ἢ πάντως Χριστὸς (1), τὸ ἄμωμον ἱερεῖον, ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ θυόμενος καὶ ἐσθιόμενος; Καθ' ὃ γὰρ τὴν ἄλογον φύσει καὶ κτηνώδη σάρκα περιεβάλετο, κἂν αὐτὴ τῶν οἰκείων αὐχημάτων πεπλήρωται, μόσχος νοεῖται, ἀπειρόζυγος μὲν τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, σιτευτός δὲ καθ' ὃ πρὸ καταβολῆς (2) κόσμου προώριστο τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ἡ φρικώδης καὶ μεγάλη θυσία, ἧς μετασχεῖν ἐφεῖται τοῖς ἐπανοῦσιν ἐξ ἁμαρτίας.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον.

(A f. 215, B f. 152) Πλὴν κάκεινὸ φαμεν τοῖς φιλομαθέσιν, ὅτι πλαγίως καὶ ἀσυμφανῶς ἡμῖν αἱ παραβολαὶ πραγμάτων ὀνησιφόρων δῆλωσιν εἰσκομίζουσιν, ὅταν αὐτῶν ἐν βραχεῖ καὶ συνεσταλμένως τὸν νοῦν καταθρήσωμεν. Οὐ γὰρ ἅπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη πολυπραγμονεῖσθαι χρὴ λεπτῶς καὶ ἐξηγητασμένως, ἵνα μήτε πρὸς τὸ πέρα μέτρου βαδίζωμεν ὁ λόγος καταληψήσῃ τῷ περιττῷ τοῦς φιλακροάμονας, μήτε μὴν ἀδόλεσχίας ἄχλον ἐνεργάσῃται τισιν· οἶον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης παραβολῆς. Εἰ γὰρ βούλοιτό τις διατρανοῦν, τίς μὲν ἂν νοηθεῖ πρὸς ἡμῶν ὁ ἄνθρωπος, ὁ τὸν διαβεβλημένον ἔχων οἰκονόμον, ἢ καὶ τίς ἂν εἴη τυχὸν ὁ διαβεβληκῶς αὐτὸν, τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς ἀφλήμασιν ἔνοχοι, καὶ τὰς τῶν ἀφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπὰς, καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν ὁ μὲν ἔλαιον, ὁ δὲ σῖτον ἐποφλήσῃαι λέγεται,

¹ I Petr. 1, 7. ² Isa. XLIII, 26.

(1) Hæc in codice sub Cyrilli nomine recitantur, quamquam dictis ab eodem superioribus repugnare videntur. Sed in abrupto opere mirum non est videri

PATROL. GR. LXXII.

ipsum destituebat, atque omnino egestate premebatur.

V. 18. *Surgens ibo ad patrem meum.*

Namque et Dominus confidere iubens, atque in orationibus uti vocabulo Pater, illud ab orantibus vult intelligi, quod si Patrem appellamus Deum, et tam splendidi honoris donum sumus consecuti, oportet dignam honorante Deo vitam instituire. Hec Petrus quoque magnus ait: «Si Patrem, inquit, invocatis eum qui sine acceptione personarum iudicat secundum uniuscujusque opus, cum timore incolatus vestri tempore conversamini²¹.» Fortasse tecum ipse dices: Multiplici sordidatus sum peccato; quomodo mundus siam, qui tantopere sum maculosus? Audi me igitur. Scis te omnino peccasse? morbum B fateris? memor es lapsuum tuorum? jam prope a salute abes; namque emendationis initium est, peccati confessio. Sic etiam scriptum est: «Dic tu prior peccata tua, ut justificeris²²;» non enim inclemens est omnium Dominus, non inexorabilis; sed mitis atque misericors et bonus, et naturæ nostræ conscius. Magnum quiddam est confessio, malique cessatio. Ita receptus fuit luxuriosus. — Quinam porro est vitulus saginatus, nisi omnino C Christus, 347 immaculata hostia, mundi peccatum auferens, immolatus atque comesus? Nam quatenus naturaliter irrationali animalique carne circumdabatur, quanquam eam sua gloria repleverat, vitulus intelligitur, expers quidem iugo peccati; saginatus autem, quatenus ante mundi constitutionem præfinitum fuerat Christi mysterium, tremenda magnaue victima, quam participare conceditur recedentibus a peccato.

CAP. XVI.

V. 1. *Homo quidam erat dives, qui habebat villicum.*

Verumtamen illud quoque studiosis dicimus, nempe parabolas nobis oblique et obscure rerum utilium demonstrationem facere, si modo ipsarum breviter et summatim sensum observemus. Non enim cunctas parabolarum partes subtiliter et moroso scrutari oportet, ne præter mensuram pergens sermo, molestus fiat superfluitate sua audiendi studiosis, neque etiam nugandi copiam nonnullis suppeditet; veluti hac ipsa in parabola usuveniret. Nam si quis velit adamussim exponere, quis hic a nobis intelligendus sit homo, qui diffamatum habuit villicum, quis item hunc accusaverit, quinam debitores fuerint, et qui novas debiti sui tabulas fecerint, et curnam alius oleum, alius triticum debuisse dicatur, obscurum sane et supervacaneum faciet sermonem. Non ergo omnino omnes parabolarum

quædam dissoluta aut contraria.

(2) Haud recte Corderius in Latina catena: *In mundi restorationem præfinitum fuit*, etc.

partes idoneæ sunt ad argumenti explanationem, sed ad exemplum potius necessarii alicujus negotii sumendæ sunt, quo simpliciter id demonstratur quod audientibus utile futurum sit. Est itaque parabola sensus hic: « Omnium Deus cunctos homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire ³⁷. » Idcirco et legem auxilii causa dedit, ut ait propheta ³⁸. Legem autem hic dicimus, hæc illam adamussim quæ per Moysen ministrata fuit, sed universam potius divinitus inspiratam Scripturam, **348** cujus ductu cognoscere possumus hunc cuiuslibet salutarisque negotii rectam viam. Vult ergo omnium Dominus, omnimodis nos ad virtutis studia incumbere, et sobrium sanctumque vitæ genus sectari, avertentes nos ab hujus mundi sollicitudinibus, ut Deo assidue constanterque serviamus. Quare etiam per Melodi lyram, « Vacate, inquit, et scilicet quoniam ego sum Deus ³⁹. » Ipse autem ore proprio omnium Servator divitibus terræ alibi ait: « Vendite quæ possidetis, et date elemosynam; facite vobis crumenas non veterascentes, thesaurum indeficientem in cælis ⁴⁰. » Profecto hoc præceptum salutare est, sed infirma admodum humana mens est, semperque fere in terrenis defixa. Cujus rei conscius ipse Servator aliquando de iis aiebat: « Quam difficile qui pecunias habent intrant in regnum Dei ⁴¹! » Et rursus: « Facilius est camelum (funem) per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei ⁴². » Nam quamdiu aliquis ditescendo et deliciando occupatur, pietati erga Deum excolendæ ineptus est.

διὰ τρυπήματος ῥαπίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλοῦσιον εἰς πλουτεῖν καὶ τρυφᾶν, ἀνεπιτήδευτον ἔχει τὴν εἰς
 Ergone nulla superest divitibus salutis via, sed ignis eis paratus est, qui diabolo et angelis ejus debetur? Minime gentium. Ecce enim ipsis salutis consequendæ rationem hac parabola ostendit Servator. Confidunt hi sane, quod divitias sibi fruentas summus Deus indulgenter concesserit. Reapse tamen juxta Dei mentem œconomi veluti pauperum constituti sunt: œconomi autem dicuntur a sua cuique distribuendo. Sed non recte œconomiam gerunt, tradita ipsis a Domino quodammodo dissipantes: suis enim tantum ministrant deliciis, temporales emunt honores, oblitivi Dei dicentis: « Aperiendo aperies viscera erga fratrem tuum, erga indigentem qui apud te versatur ⁴³. » Imo et communis Servatoris Christi negligentes præceptum: « Estote misericordēs, sicut et Pater vester cœlestis **349** misericordēs est ⁴⁴. » Sed nullam hi, ut dixi, rationem habent misericordiæ fratribus debitæ: unicum ipsis studium est fastus sui. Hoc eos apud omnium Dominum accusavit. Porro necesse omnino est eisdem villicatione excidere, adveniente morte,

σκοτεινὸν ἅμα καὶ περιττὸν ἀποτελέσει τὴν λόγον. Οὐκοῦν οὐ πάντη τε καὶ πάντως ἀπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη τῆ τῶν δηλουμένων εἰς θεωρίαν χρήσιμα, εἰς εἰκόνα δὲ ληφθῆναι ἂν ἀναγκαῖον πράγματος ἀμυδρῶς ὑποφαινοῦσαν τὸ τελοῦν εἰς ὑγίαινον τοὺς ἀκρωμένους. Ἔστι τοίνυν τῆς παραβολῆς τοιοῦτος ὁ νοῦς: « Ὁ τῶν ὄλων θεὸς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. » Τάυτη τοι καὶ νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Νόμον δὲ φαμεν ἐν τούτοις, οὐχὶ δὴ που πάντως τὸν διακονηθέντα διὰ Μωϋσέως, ἡπασαν δὲ μᾶλλον τὴν θεόπνευστον Γραφήν, δι' ἧς ἔνεστι μαθεῖν τὴν εὐθὺ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηριώδους πράγματος ἀποκομιζούσαν τρίβον. Βούλεται τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ὀλοτρόπως ἡμᾶς τοῖς εἰς ἀρετὴν ἀνακεῖσθαι σπουδάσμασι, καὶ διαβιοῦν ἔλθεσθαι σπουδαίως καὶ ἀγίως, ἀπαλλάττοντας ἑαυτοῦς τῶν τοῦ παρόντος βίου περισπασμῶν, ἵνα εὐπαρέδρως καὶ ἀπεριπατάτως ὑπηρετῶμεν αὐτῷ. Καὶ γοῦν διὰ μὲν τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας: « Σχολάσατε, φησὶ, καὶ γινώτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ θεός. » Δι' ἑαυτοῦ δὲ πάλιν ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ τοῖς τὸν πλοῦτον ἔχουσι τὸν ἐπὶ τῆς γῆς: « Πωλήσατε, φησὶ, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, ποιήσατε ἑαυτοῖς βάλαντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ σωτήριος, ἀσθενῆς δὲ ἴαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ αἰεὶ πως προσπέπηγε τοῖς γεωθεστέροις: καὶ τοῦτο εἰδὼς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἔφησέ που περὶ αὐτῶν: « Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ! » Καὶ πάλιν: « Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ἔως γὰρ ἐστὶ τις ἐν τῷ θείῳ εὐσέθειαν.

(A f. 215 b) Ἄρ' οὖν οὐδὲ μία τοῖς πλουτοῦσι σωτηρίας ὁδὸς, ἀλλὰ πῦρ αὐτοῖς ἠτρέπισται, τὸ τῷ διαβόλῳ πρέπον καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Οὐμνοῦν· ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ πρόφασιν αὐτοῖς σωτηρίας ἀνέδειξεν ὁ Σωτὴρ διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς· ἄσφρῆθησαν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς πλοῦτον ἀφέντος αὐτοῖς ἀνεξικάκως τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· πλὴν κατὰ γὰρ τῶν ἐνόητα σκοπῶν αὐτῷ οἰκονόμοι τινὲς τίθενται τῶν πτωχευομένων· οἰκονόμοι δὲ λέγονται παρὰ τῶν τὰ οἰκία ἐκάστην νέμειν (1)· ἀλλ' οἰκονομοῦσιν οὐκ ὀρθῶς, οἰνοὶ σκορπίζοντες τὰ δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Δεσπότη· μῆναις γὰρ ταῖς ἑαυτῶν δαπανῶσι τρυφαῖς, καὶ προσκαίρους ὠνοῦνται τιμὰς, ἐμνημονοῦντες Θεοῦ λέγοντος: « Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ ἐπιδομένῳ ἐν σοὶ. » Ναὶ μὴν καὶ αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· Ἐγένεσθε οἰκτεῖρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁ μὲν ὁ οὐράνιος οἰκτεῖρμων ἐστίν. » Ἄλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τοῦ κατοικτεῖρειν ἀδελφούς ὁ λόγος, μόνως δὲ ποιοῦνται φροντίδα τῆς ἑαυτῶν ἀγερωχίας: τοῦτο διαδέβληκεν αὐτοὺς παρὰ τῷ πάντων Δεσπότη. Δεῖ

³⁷ 1 Tim. II, 4. ³⁸ Isa. VIII, 20. ³⁹ Psal. XLV, 2. ⁴⁰ Luc. XII, 35. ⁴¹ Luc. XVII, 24. ⁴² Ibid. 25. ⁴³ Deut. XV, 8. ⁴⁴ Luc. VI, 36.

(1) Observa vocabuli οἰκονόμος apud Cyrillum etymologiam, non ab οἶκος, sed ab οἰκία νέμειν.

δὲ πάντως αὐτοὺς ἀποπαιεῖν τῆς οἰκονομίας ἐπι-
τηδώντος θανάτου, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων
ἐξέλκοντος· ἀδιάφυκτον γὰρ ἀνθρώπων παντὶ τοῦ θανα-
τότου τὸ λῖνον. Τί οὖν ἔρα δρᾶν αὐτοὺς βούλεται
Χριστός; Ἔως εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ εἰ μὴ
πάντα βούλοιντο τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον διανεῖμαι πτω-
χεῖς, καὶ γοῦν ἐκ μέρους κατακτήσασθαι φιλους,
καὶ πολλοὺς τῆς εὐσπλαγχνίας μάρτυρας, τοὺς εὖ
πεπονηότας δηλονότι· ἵνα ὅταν αὐτοὺς ὁ ἐπίγειος
ἐκλείπη πλοῦτος, ἔχῃαι τινα τόπον ἐν ταῖς ἐκείνων
σκηναῖς. Καὶ γὰρ ἔστι τῶν ἀμηχάνων ἑμισθον γενέ-
σθαι ποτὲ τὸν φιλόπτωχον, ἀλλ' εἴτε ἅπαντά τις τὸν
ἑαυτοῦ πλοῦτον διαδοῆι τισὶν, εἴτ' οὖν ἐκ μέρους,
ὀνήσει πάντως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν.

Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἔστι.

(A f. 217, B f. 154) Συγχῶς ἔσθ' ὅτε ὁ τῶν ὄλων
Σωτὴρ τοὺς αὐτοὺς ποιεῖται λόγους, καὶ διαφόρους
περὶ τοῦ αὐτοῦ θεωρήματος κέχρηται παραδείγμασιν,
ἵνα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων,
ὁ τῶν ἀκρωμένων ἐμβιδιάζηται νοῦς. Ἄθροιστά μαι
πάλιν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν
δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων ἐκεῖνο χρησίμως
κατιδεῖν, τίνας ὄλως ὁ τοιοῦτος λόγος ἔχει τὰς ἀφορ-
μάς· ἔσται γὰρ οὕτως εὐσύννοπος τῶν προκειμένων
ὁ νοῦς. Ἐδίδασκε τοίνυν τοὺς ἐν πλοῦτι Χριστὸς
ἀγαπᾶν ὅτι μάλιστα τὴν φιλοπτωχίαν, καὶ θησαυρίζειν
ἐν οὐρανῷ, καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐμερίας
ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Ἄλλ' εὖ ἠπίστατο, θεὸς ὢν φύ-
σει, τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸν ὄκνον, τὸν ἐπὶ παντὶ
σπουδαίῳ τε καὶ ἀγαθῷ πράγματι, καὶ ὡς φιλό-
πλοτοι ἴαν ὄντες, καὶ τῷ τοιῷδε πάθει τυραννοῦ-
μενοι παντελῶς, οὐδένα τοῖς πτωγευομένοις νέμουσιν
ἔλεον. Ὅτι τοίνυν τοῖς οὕτως ἔχουσι γνώμης, οὐδὲν
ὑπάρξει τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, ὅλον δὲ ὅτι
πνευματικῶν, ἐξ ἐναργεστάτων παραδειγμάτων δια-
δεικνυσι λέγων· «Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν
πολλῷ πιστὸς ἔστι, ἢ καὶ τὰ ἐξῆς. Αὖσον ἡμῖν, Δέσ-
ποτα, τὸ ζητούμενον, ἐνοιξον ἡμῶν τῆς καρδίας τὸν
ὄφθαλμόν.» Ἀκούε τοίνυν σαφῶς τε καὶ ἀκριβῶς,
ὅπερ ἔφη· Εἰ ἐν τῷ ἀδικῷ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένε-
σθε, φησὶ, τὸ ἀληθινὸν τίς δώσει ὑμῖν; Ἔστι δὴ
οὖν τὸ ἐλάχιστον, ὁ ἀδικὸς μαμωνᾶς, τούτέστιν ὁ
ἐπίγειος πλοῦτος, ἐξ ἀρπαγῆς ἔσθ' ὅτε καὶ πλεονε-
ξίας συνειλεγμένος· τοῖς γὰρ μὴν εὖ εἰδῶσι βιῶν,
καὶ ἀποφέρουσι μὲν τῶν ἐπιγείων τὸν νοῦν, φρονοῦσι
δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω, καταλογισθεῖαι ἂν παντελῶς οὐ-
δὲν ὁ ἐπίγειος πλοῦτος, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐνδοεῖς ὄλον
δαπανήσουσι, καλῶς αὐτῶν οἰκονομοῦντες. Τοῦτο,
οἶμαι, ἔσθ' ὅτι ἐν ὀλίγῳ γενέσθαι τινα πιστῶν, τὸ τοῖς
ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ τὴν ἀπό γε τῶν ἔντων δια-
νέμειν ἐπικουρίαν. Εἰ οὖν ἐν ὀλίγῳ γεγόναμεν ἀ-
πιστοὶ, πῶς ἂν λάθοιμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἀληθινόν,
τούτέστι τῶν θείων χαρισμάτων ἀμφιλαφῆ χρη-
γίαν, ψυχὴν ἀνθρώπου κατακαλλύνουσαν, καὶ τὸ
θεῖον αὐτῇ κάλλος ἐγγράφουσαν;

(A f. 154 b) Ὅτι δὲ εἰς τοῦτο βλέπει καὶ τέτρα-
πται τῶν τοῦ Σωτῆρος βημάτων ὁ σκοπὸς, καὶ διὰ
τῶν ἐφεξῆς εἰδείη τις ἂν εὖ μάλα. Ἐφη γὰρ· «Εἰ

et rebus humanis eximente. Quippe inevitabile ho-
mini est mortis rete. Quid ergo ab eis fieri Christus
vult? Quamlibet in hoc mundo sunt, si non cunctas
velint opes suas pauperibus diribere, attamen non-
nullos saltem sibi amicos conciliare jubet, com-
plicesque benignitatis suae testes, id est beneficiis
affectos: ut cum eos terrenae divitiarum destituent,
locum aliquem nanciscantur in istorum taberna-
culis. Nam prorsus fieri nequit ut absque mercede
discedat pauperum amator: sed sive universa bona
sua his impertitus fuerit, sive partim, sine dubio
animae suae bene fecerit.

V. 10. Qui fidelis est in minimo, et in majori fi-
delis est.

Crebro interdum universalis Servator eosdem
facit sermones, variisque circa idem argumentum
exemplis utitur, ut plena dictorum suorum noti-
tia audientium mens imbuatur. Contemplare vero
mecum denno supradictae lectionis vim. Porro
mihi videtur ante omnia illud cognitum utile, un-
denam oratio hujusmodi occasionem cepit: sic
enim propositorum verborum sententia inclaras-
cet. Monebat itaque divites Christus ut benigni-
tatem erga pauperes apprime adamarent, et in
caelo thesaurizarent, futuraeque felicitati consu-
lerent. Sed enim satis, ceu suapte natura Deus,
compertam habebat humanae mentis ad egre-
gium quodlibet bonumque opus tarditatem; quod-
que nimis divitiarum amore capti, et hujus
cupiditate tyrannide omnino oppressi, nullam
egentibus impertituri essent misericordiam. Quod
igitur hoc animi habitu affecti, nullam spiritali
Dei donum essent recepturi, manifestissimis de-
monstrat exemplis dicens: «Qui fidelis est in
minimo, in majore quoque fidelis est,» 350 et
reliquis. Solve nobis, Domine, hanc questionem,
aperi nobis cordis oculum. Audi itaque clare accu-
satoque quid dixerit: Si in iniquo mammona fideles
non fuistis, ait, ea quae vere bona sunt quis dabit
vobis? Est itaque minimus, injustus mammonas, id
est terrenae divitiarum, repta interdum et violentia col-
lectae. At ii qui bene vivere sciunt, et futurarum
rerum spem quodammodo sitiunt, quique a terrenis
mentem avertunt, et superna magis cogitant, hi, in-
quam, nullius pensi habent terrenas divitiarum, sed eas
in egenos cunctas assumunt, recte sic illas admini-
strantes. Hoc esse existimo, in re parva aliquem
esse fidelem; nempe in extrema miseria positus, rei
familiaris subsidia suppeditare. Si ergo in re parva
infideles fuimus, quomodo a Deo accipiemus quod
verum est, id est divinarum donorum uberem lar-
gitionem, quae hominis animam ornat, eique divinam
venustatem appingit?

Quod autem huc spectet, eoque tendat verborum
Servatoris scopus, ex sequentibus etiam satis quis-
que cognoscat. Dicit enim: «Si in alieno fideles

non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? » **A** ἐν τῷ ἄλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς δώσει ὑμῖν; » Ἄλλοτριον δὲ εἶναι φαμεν, τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν· οὐ γὰρ γεγεννημέθα μετὰ πλοῦτου, γυμνοὶ δὲ μέλλον· καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν ἔστι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « οὐδὲν εἰσηγάκαμεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δύναμεθα. » Γενώμεθα οὖν πιστοὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ καὶ γητῆρ πλούτῳ, ὅς ἐλάχιστός ἐστι καὶ οὐδὲν, ἔστι βευστός· καὶ μὴ σφετεριζόμεθα τὰ εἰς κοινήν τῶν ἀδελφῶν χρεῖαν θεοθέντα ἡμῖν, ὥστε ἄδικον τὸν πλοῦτον ποιεῖν, διὰ τοῦ κατέχειν αὐτόν, καὶ ταῦτα, ἄλλοτριον ὄντα· τὸ μὲν, ἔστι οὐδὲν εἰσηγάκαμεν· τὸ δὲ, ἔστι τῶν πτωχῶν ἔστιν· ἵνα τὸν ἡμέτερον θεῖον καὶ οὐράνιον πλοῦτον πιστευθῶμεν, τὸν ἀληθινὸν καὶ μένοντα. Ἄλλοτριον μὲν γὰρ ἀνθρώπου παντός φυσικῶς, τὸ πλουτεῖν· **B** ἐξῶθεν γὰρ προσγίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τισί· κἂν ἀποσυμβῆ καὶ ἀπόλοιτο, παραδιδάσκει ἂν οὐδὲν παντελῶς τοὺς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγους. Οὐ γὰρ ἐν γε τῷ εἶναι πλούσιοι, λογικοὶ τὲ ἐσμεν, καὶ ἀπάσης ἀγαθοεργίας ἐπιστοιχήμενοι, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἐπιτηδείότης δευτικῆ τῶν τοιούτων ἔστιν, ὅπερ ἔστιν ἡμέτερον. Ὅς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, ἐκτίσθημεν ἐπὶ ἐργοῖς ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ θεὸς ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Ὅταν τοίνυν ἐν τῷ ἄλλοτρίῳ, τουτέστι ἐν τοῖς ἐξῶθεν προσγενομένοις, ἀπιστοὶ τινες εἴεν, πῶς ἂν λάβοιεν τὰ ἐαυτῶν; τουτέστι, πῶς ἂν ἐν μεθέξει γένοιτο τῶν θεοδοσῶν ἀγαθῶν; ἢ πῶς κοιμισόμεθα τὸ ἱερὸν τε καὶ ἀξέλαστον κάλλος, ὃ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐγγράφει θεὸς, διαμορφῶν αὐτὰ πρὸς ἐαυτόν; Γεγόναμεν γὰρ οὕτως ἐν ἀρχαῖς. Ὅτι δ' ἔστι τῶν ἀμηχανῶν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς τὰ ἐναντία, καὶ ἀκαταπέκτως δύνασθαι βροῦν, διαδεικνύσει λέγων· **C**

V. 13. Nemo servus potest duobus dominis servire.

Similitudo hæc clara et explorata est, et proposito argumento aptissima; imo totius sermonis conclusio fit in sequentibus: « Non potestis Deo servire et mammonæ. » Nam si quis fiat, inquit, duorum dominorum servus contrariis voluntatibus prædictorum, et incoercibilem mutuo sententiam gerentium, quomodo poterit utrique placere? Nam divites inter amborum placita, utriusque voluntati repugnat. Prorsus enim necesse est mutuum simul et bonum videri. Ergo si uni voluerit esse fidelis, alterum, inquit, odio habebit. Superest igitur ut impossibile sit Deo simul servire ac mammonæ. Ergo unico ad alterum studia omnia nostra vertamus, multum valere jussu mammonæ. Ita enim nos magnus Magister docet.

V. 13. Nemo servus potest duobus dominis servire.

V. 14. Pharisei, qui erant avari, deridebant eum.

Sicut morbi corporum vehementiores remedio-

V. 14. Pharisei, qui erant avari, deridebant eum.

Sicut morbi corporum vehementiores remedio-

« J Tim. vi, 7. » Ephes. ii, 10.

(1) Φησὶ intercalatum esse verbum, ut passim fit, non agnovit Corderius, ideoque scripsit, *ille dicit ut odiat alterum.*

Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυοῖ κυρίοις δουλεύειν.

(A f. 217, B f. 154 b) Παράδειγμα τοῦτο σαφές τε καὶ ἐναργές, καὶ τῇ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ πεπωδέστατον· συμπέρασμα δὲ ὡς περ τοῦ παντὸς λόγου, τὸ ἐφεξῆς· « Οὐ δύνασθε γὰρ θεῷ δουλεῖν καὶ μαμωνᾷ. » Εἰ γὰρ δὴ τις γένοιτο, φησὶ, δύο κυρίων οἰκέτης, μεμερισμένων ταῖς θελήμασιν εἰς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀσύμβατον ἀλλήλοις ἐχόντων τὴν γνώμην, πῶς ἂν δύνατο ἀμφοτέροις ἀρέσαι; Μερίζομενος γὰρ εἰς τὸ ἐκατέρῳ δοκοῦν, τοῖς ἀμφοῖν θελήμασιν ἀντανίσταται. Πᾶσα γὰρ ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν ὀρᾶσθαι πονηρὸν τε καὶ ἀγαθόν. Οὐκοῦν εἴπερ εἴοιτο γνήσιος ἐνὶ γενέσθαι, φησὶ (1), μισήσει τὸν ἕτερον. Ἀμήχανον δὲ οὖν θεῷ δουλεύσαι καὶ μαμωνᾷ· ἐπὶ θάτερον τοίνυν μεταθῶμεν τὴν πᾶσαν σπουδὴν, πολλὰ χαίρειν εἰπόντες τῷ μαμωνᾷ. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν ὁ μέγας εἰσηγείται διδάσκαλος.

Φαρισαῖοι φυλάργυροι δὲ ἀρχοῦντες ἐξεμνηκῆριον αὐτόν.

(A f. 217 b). Ὅσπερ τὰ τῶν ἐν ταῖς σώμασι πα-

θῶν ἀγριώτερα, τὰς ἐκ τῶν φαρμάκων ἐπικουρίας ἅρμα adjutoria non admittunt; ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravior exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti: sic 352 quæ hominum animabus eveniunt perturbationes, sævæ et admoneri impatientes aliquando sunt, nullisque vocem audiunt a vitio revocantis, et meliora suadentis. Hoc idem passos comperimus Phariseos, qui ob suam avaritiam admonitiones optimas flocci faciebant; et eum revereri deberent, disserentem hæc Dominum deridebant. Verumtamen nos avaritiae stimulum eximamus, quod usque ad impietatem nos potest, æque ac illos, impellere. Longo itaque adversus eos consumpto sermone Servator universalis, cum a propriis cogitationibus et cupiditatibus haud recedere cerneret, sed ingentiam nequitiam acrius retinere, pergunt deinceps ad acerbiores increpationes, occasione invitante, definitque eos esse hypocritas, gulosos victimarum appetitores, et gloriæ quidem cupidos, quæ justis bonisque debetur viris, sed tamen ipsos a virtute longe remotos.

Ἦμις ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

(A f. 218) Τοῦτο καὶ ἐτέρωθι που πρὸς αὐτοὺς εὐρίσκειται λέγων· « Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε; » Τούς μὲν γὰρ ἀληθῶς ὄντας ἀγαθοὺς, τοὺς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοισι ὁ Θεὸς στεφανοῖ· οἱ γὰρ μὴ ἀφιλάρετοι καὶ ὑποκριταί, τάχα ταῖς ἑαυτῶν ψήφοις, τὸ δοκεῖν εἶναι σεπτοὺς παρακλέπτουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς, ὃ βέλτεστοι, φαίη τις ἂν αὐτοῖς, ἑαυτὸν στεφανοῖ. Γέγραπται γάρ· « Ἐγκωμιάζετω σε ὁ πῆλος, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἀλλότριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη. » Πλὴν κἂν εἰ δύναιντό πως λαθεῖν οἱ ὑποκριταί, καὶ τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἀρπάσαι τιμὰς, ἀλλ' οὐδ' ὁ Θεὸς, φησὶ, γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τιμᾷ μὲν δίκαιον τὸν ἀληθινόν, σκορπίζει δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων ὄσα· ἀνθρωπαρέσκια γὰρ ῥίζα καὶ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῆς μισημένης παρὰ τὸ Θεῖον καὶ ἀνθρώποις ὑπεροψίας. Καταστίζασι τοίνυν τοὺς ἐλέγχους αὐτοῦς, ἕτερόν τι τούτοις πρόσπαγγει· Χριστὸς, ὅπερ ἔμελλον πείσεσθαι, διὰ γε τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀνοσιότητά τε καὶ ἀπειθίαν. Φησὶ γάρ·

Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, κ. τ. λ.

(A f. 218). Ἐπικρύπτει πάλιν ἀσάφεια τὸ λυποῦν, καὶ κατασκιασμένην ὡσπερ ποιεῖται τὴν προαγόρευσιν τῶν συμπησομένων τοῖς ἀπειθεῖν ἐλομένους αὐτῶν. Μωϋσῆς γὰρ, φησὶ, καὶ σὺν αὐτῶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ χορδὸς, τοῦ κατ' ἐμὲ μυστηρίου τὴν δύναμιν προκατηγγέλασαι τοῖς ἐπι τῆς γῆς. Καὶ ὁ νόμος ἐδήλου διὰ σκιᾶς καὶ τύπων, ὅτι καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομεινῶ θάνατον, ἵνα σώσω τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ

⁴⁷ Joan. v, 44. ⁴⁸ Prov. xxvii, 2.

(1) Cod. φιλανθρωπίας, quod plane mendum nobis visum est.

rum adjutoria non admittunt; ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravior exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti: sic 352 quæ hominum animabus eveniunt perturbationes, sævæ et admoneri impatientes aliquando sunt, nullisque vocem audiunt a vitio revocantis, et meliora suadentis. Hoc idem passos comperimus Phariseos, qui ob suam avaritiam admonitiones optimas flocci faciebant; et eum revereri deberent, disserentem hæc Dominum deridebant. Verumtamen nos avaritiae stimulum eximamus, quod usque ad impietatem nos potest, æque ac illos, impellere. Longo itaque adversus eos consumpto sermone Servator universalis, cum a propriis cogitationibus et cupiditatibus haud recedere cerneret, sed ingentiam nequitiam acrius retinere, pergunt deinceps ad acerbiores increpationes, occasione invitante, definitque eos esse hypocritas, gulosos victimarum appetitores, et gloriæ quidem cupidos, quæ justis bonisque debetur viris, sed tamen ipsos a virtute longe remotos.

V. 15. Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.

Hoc idem alibi quoque dixisse eis Christum comperimus: « Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, gloriam æternam quæ a solo Deo est non queritis ⁴⁷? » Nam vere bonus Deus justitiæ laudibus ornat. Hostes autem virtutis et hypocritæ, fortasse suffragio proprio, sanctitatis opinionem usurpant. Atqui, o egregii, dicit his aliquis, nemo se ipsum coronat. Scriptum est enim: « Laudet te proximus, non os tuum; extraneus, non labia tua ⁴⁸. » Attamen etiamsi latere fortasse queant hypocritæ, et ex hominibus honorem carpere, certe Deus corda vestra novit, et eum qui vere justus est, habet in pretio; at illorum, qui hominibus placent, ossa dispergit. Quippe placendi hominibus studium radix est et initium et parens invisæ Deo hominibusque superbiz. Postquam eos reprehensionibus his compunxerat, aliud addit Christus quod erant passuri 353 propter hærentem illis impietatem et contumaciam. Dicit enim:

V. 16. Lex et prophetiæ usque ad Joannem, etc.

Involvit, rursus obscuritate id quod molestiam creabat, et obumbratam quodammodo facit prædicationem eorum quæ incredulis eventura erant. Nam Moyses, inquit, et reliquus cum eo sanctorum prophetarum chorus, sacramenti mei virtutem terræ incolis prænuuntiauerunt. Lex quidem per umbram et figuras denotabat, me in carne necem passurum ut mundum salvarem; et corruptelæ vim

puta, una in domo contubernales multi, quorum unus in morbum decidat. Cujusnam causa periti medicinæ advocabuntur? nomine unius qui infirmitate laborat? Attamen sine cæterorum contemptu, invocati medici infirmo uni artis suæ subsidia conferunt, quia sic occasio postulat et necessitas. Prorsus itaque oportebat universalem Dominum Deum, salutarem manum vaganti ovi præbere; quam reapse servavit summus Pastor: requisivit ovium errantem, constituit nobis ovile tutum, seris impervium ac latronibus, id est, Ecclesiam; quam merito admirantes, cum propheta dicimus: « Ecce urbs munita nobisque salutaris; ponet murum et circumvallationem ¹⁸. » Idem quoque sensus erit ejus quæ mox sequitur parabola, in qua mulier ex decem quas habuit drachmas, unam amisisse dicitur, et mox lucernam accendisse; et ob inventam drachmam magnopere gavisam, eamque rem summam sibi lætitiæ ascripsisse. Sic autem se habet parabola:

V. 8. *Mulier decem habens drachmas, etc.*

Ex superiore quidem parabola, in qua errabunda ovis terrestris hominum genus representavit, didicimus creaturam nos esse summi Dei, qui res antea non existentes creavit. « Ipse enim fecit nos, et non ipsi **340** nos, » quemadmodum scriptum est ¹⁹. « Et ipse quidem Deus noster est, nos vero populus pascui ejus, et oves manus ipsius ²⁰. » Hac autem secunda parabola, in qua res perdita drachmæ comparatur, ex illarum rursus numero denario, id est, perfecto, seu plenam summam efficiente (nam perfectus est etiam denarius numerus, qui a monade sursum seriatim ducitur), demonstratur omnino, ad regalem similitudinem ac imaginem, id est, Dei summi, nos esse creatos. Nam drachma nummus est, qui regium vultum gerit impressum. Quod autem lapsi quodammodo ac deperditi, a Christo inventi sumus, atque ei per sanctificationem atque justitiam conformati, quis dubitabit? ita scribente beato Paulo: « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu ²¹. » Scribit etiam in Epistola ad Galatas sic: « Fidei, quos iterum parvulo, donec formetur in vobis Christus ²². » Facta est enim rei perditæ conquisitio, lucernam accendente muliere. Quippe a Dei Patris sapientia inventi fuimus, Filio scilicet, luce in nobis incendente sole, dieque illucescente, sicut scriptum est ²³. Et quidem per unum de sanctis prophetis ait alicubi Deus de omnium nostrum Servatore Christo: « Cito appropinquat justitia mea, et misericordia mea mox revelanda est, et salutare meum ceu lampas accendetur ²⁴. » Ipsemet vero de se aiebat;

στοῦ. Ὑποκείσθω γὰρ ἐν ἐνὶ μὲν οἴκῳ διατρεσθῆαι πολλοὺς, ἐνὶ δὲ συμβῆναι τὸ ἀρρώστια περιπεσεῖν· ἄρ' οὖν ἐπὶ τίνι κληθεῖεν ἂν οἱ θεραπεύειν εἰδότες; οὐκ ἐπὶ μόνῳ πεσόντι εἰς ἀρρώστιαν; Ἄλλ' οὐκ ἀπειθήσαντες τῶν πολλῶν, δρῶμεν ἂν τοῦτο οἱ κεκλημένοι πρὸς θεραπείαν, ἐνὶ δὲ τῷ κάμνοντι τὰς ἐκ τῆς τέχνης ἐπικουρίας δωρούμενοι, καὶ καιροῦ καὶ χρείας καλοῦσης εἰς τοῦτο. Ἔδει δὴ οὖν, εἶδει τὸν τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντα Θεὸν ἐφ' πεπλανημένων χεῖρα νείμαι τὴν σώζουσαν· ἐσέσωκεν ὁ ἀρχιποιμῆν· ἐζήτησε γὰρ τὸ πεπλανημένον, ἔστησεν αὐτὴν ἡμῖν ἀστυλὸν καὶ ἀνάλωτον καὶ θηροὶ καὶ λησταῖς, φημί δὲ τὴν Ἐκκλησίαν· ἦν δὴ καὶ θαυμάζοντες, ἐκεῖνό φημεν τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ἴδοὺ πόλις ὄχυρά καὶ σωτήριος ἡμῖν, θήσεται τείχος καὶ περίτοιχος. » Ὁ αὐτὸς δ' ἂν εἴη τοῦς τῆς εὐθῆς καὶ ἐφεξῆς κειμένης παραβολῆς, ἐν ἣ γυναικὰ φησι δραχμὰς ἔχουσαν δέκα, μίαν ἐξ αὐτῶν ἀπολέσαι· εἶτα λύχον ἀψάσαν καὶ εὐροῦσαν, ἥσθηναί λυαν ἐπ' αὐτῆς δὴ τούτῳ, καὶ θυμηθῆαι τῆς ἀνωτάτω πρόφασιν τὸ χρῆμα ποιήσασθαι. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ παραβολή·

Γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, κ. τ. λ.

(A f. 207, B f. 146) Διὰ μὲν τῆς προτέρας παραβολῆς, ἐν ἣ πρόβατον πεπλανημένον τῆς γῆς ἀπεδείκνυτο γένος, ἐμαθανόμενον ὅτι κτίσις ἐσμὲν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, ὡς παρενεγκόντος εἰς ὑπαρξιν οὐκ ὄντα ποτέ· Ἀὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Καὶ αὐτὸς μὲν ἐστὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα τῆς χειρὸς αὐτοῦ. » Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ταύτης, ἐν ἣ δραχμῆ παραικάζεται τὸ ἀπολωλὸς, ὡς ἐκ δέκα πάλιν, τουτέστιν ἐκ τελειότητος, ἦτοι πληθῆς τῆς ἀρετῆς ἐχούσης εἰς ἀριθμὸν (τέλειος γὰρ καὶ ὁ δέκα, τὴν ἐκ μονάδος ἀναφοίτησιν ἔχων εἰς τὸν ἐπέκεινα δρόμον), διαδεικνύεται σαφῶς ὅτι καθ' ὁμοίωσιν καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν τὴν βασιλικὴν, τουτέστι τὴν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ. Ἡ γάρτοι δραχμὴ νόμισμά που πάντως ἐστὶ, χαρακτηῆρας ἔχον βασιλικούς. Ὅτι δὲ πεζόντες πρόπον τινὰ καὶ ἀπαικότες εὐρήματα παρὰ Χριστοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν μεμορφώμεθα δι' ἀγαπῆς καὶ δικαιοσύνης, πῶς ἂν ἐνδοίκοιαι τῆς; γεγραφότος ὡδὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένοι προσωπὴν τὴν δόξαν Κυρίου κατοπεριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφώμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Ἐπιστέλλει δὲ καὶ Γαλάταις ὡδὶ· « Τεκνία, οὐς πάλιν ὡδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Γέγονε δὲ τοῦ πεσόντος ἡ ζήτησις, λύχον ἀψάσης τῆς γυναικὸς· εὐρήματα γὰρ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σοφίας, ἧτις ἐστὶν ὁ Υἱὸς, φωτὸς ἐν ἡμῖν ἀναλάμψαντος τοῦ θεοῦ καὶ νοητοῦ ἑωσφόρου, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατελειαντος, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἔφη που Θεὸς περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου ἀποκα-

¹⁸ Isa. xxvi, 1. ¹⁹ Psal. xcix, 3. ²⁰ Psal. xciv, 7. ²¹ II Cor. iii, 18. ²² Galat. iv, 19. ²³ II Petr. i 19. ²⁴ Isa. Lxii, 1.

λυφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσε-
ται. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησι περὶ ἑαυτοῦ, ποτὲ μὲν,
ὅτι « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » ποτὲ δὲ πάλιν,
ὅτι « Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα. ὁ
ἀκολουθῶν ἐμοί, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ,
ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Οὐκοῦν ἐν φωτὶ σίσω-
σται τὸ ἀπολωλὸς, καὶ γέγονε ταῖς ἄνω δυνάμεισι
θυμηθῆναι τὸ χρῆμα. χαίρουσι γάρ καὶ αὐταὶ καὶ ἐφ'
ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς
ἐδίδαξεν ὁ πάντα εἰδώς. Εἰ δὲ ἐφ' ἐνὶ τῶν σωζομένων
ἐορτάζουσι, τὸν θεῖον που πάντων ἰχνηλατοῦντες
σκοπεῖν, καὶ ἀκαταλήκτους εὐφημίας τὴν τοῦ σώ-
ζοντος ἡμερότητα κατακρατεῖν εἰθισμένοι, ὅποιας
ἂν τις αὐτοὺς εὐφροσύνης ἀναπέμπλασθαι φαίη ἂν,
ἐν Χριστῷ πίστει κακλήμενης εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας;

Ἄνθρωπος τις εἶχε δύο υἱούς.

(E f. 227) Ἦτησεν ἄσματος (1) τὸ ἐπιθάλλον. Ἐλα-
βεν, ἀπέδημῃσεν, ἐδαπάνησεν. εἶτα ἐν ἐνδείᾳ γέγονε
παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῶν θεοσδότην χαρισμάτων ἐν
σπάνει, καὶ οἷον λιμῶ κατεφθίετο, τὸν ἄρτον οὐκ
ἔχων τὸν ἐξ οὐρανοῦ. « Οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτων μόνῃ ζήσε-
ται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ βήματι ἐκπορευομένην
διὰ στόματος Θεοῦ. » Ἐφαρμόσει δ' ἂν τις τὴν πα-
ραβολὴν καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν. Ἐφη γάρ, ἄνθρωπω
τινὶ δύο μὲν υἱούς γενέσθαι. εἶναι δὲ ἓνα μὲν αὐτῶν
ἐπιεικῆ, τὸν δὲ ἕτερον ἄσικτον, ὃς δὴ καὶ κατεδου-
κῶς τὸ ἐκνεμηθὲν αὐτῷ τῆς οὐσίας· μέρος, εἶτα λιμῶ
πισθεῖς, τοῖς κερατοῖς προσέβαλεν ἄπερ ἤσθιον οἱ
χοῖροι. Τοιαῦτόν τι παπονηθῆσας τοὺς ἀποπεπλανημέ-
νους εὐρήσομεν. Ἐν ἴσῃ μὲν γὰρ ἅπασι δέδωκεν ὁ
Δημιουργὸς, ὡσπερ τινὰ κληρὸν, τὴν τῆς φύσεως ἐπι-
τρεψίτητα πρὸς τὸ ἀγαθόν. ἀλλ' οἱ μὲν δίδωσαν τὸ
δοθὲν, τοῖς θεοῖσι ἀκολουθήσαντες νόμοις, καὶ φυσικῶς
ἐννοίας χειραγωγούμενοι πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν
οὐκ ἐκτόπων. οἱ δὲ ἡμοιορηχότες εἰς ἅπαν τῆς ἄνωθεν
ἡμερότητος καὶ φειδοῦς καὶ ἀγάπης, ἐν σπάνει γε-
γόνασιν τῶν τῆς ἀρίστης ζωῆς ἀσχλημάτων, καὶ τροφῆν
ἐσχῆκασιν τὰς Ἑλλήνων ψευδομυθίας, ἐν τάξει κερα-
τιῶν νοουμένας, οἷς ἐνεστο μὲν βραχὺ τὸ γλυκὺ,
ἀπροφία δὲ πολλή καὶ ξηρότης. καὶ γὰρ κατέθεσκεν
αὐτοῖς ὁ Σατανᾶς ταῖς Ἑλλήνων ψευδηγορίαις, καὶ
ταῖς τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων ἀνοήτοις εὐστομίαις.
μῦθοι γὰρ καὶ ἕτερον οὐδὲν καὶ γρασπρεπῆ τερετί-
σματα τὰ παρ' ἐκείνοις εἰσι δικαίωματα. Καὶ ἔστιν
ἡ τοῦ κόσμου σοφία διὰ τὸ τῆς λέξεως εὐχέως χαλκῶς
ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Οὐκοῦν ἐτρέφοντο μὲν
πάσαι τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγράμμασιν, οὐδεμίαν ἡν-
σιν εἰς κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ἐργάσασθαι δυναμέ-
νοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐξεζήτησαν τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ τῆς
μακρᾶς πλάνης ἐπανήλθον, ὡς νεκροὶ μὲν ἀνέζησαν,
ὡς δὲ ἀπολωλότες εὐρέθησαν. Τῶν μὲν γὰρ ἔτι πλα-
νωμένων, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ εἰδόντων, νεκρὸς τὸ
ἔστι καὶ οἶονε ἀπεψυγμένος ὁ νοῦς, καὶ νεκρῶν ἔργων
ἐπιμαλητῆς. ταῦτα δὲ ἔστι τὰ θελήματα τῆς σαρκός.

¹⁴ Joan. viii, 12. ¹⁵ Joan. xii, 46. ¹⁶ Matth. iv, 4.

(1) Citatur hoc fragmentum in Macarii codice
oatenzæ ad Lucam ex Cyrillo in Psalmos; veromtan-
men quia psalmus ad quem pertinet non nominatur;

A modo quidem: « Ego sum lux mundi. » Modo rur-
sus ¹⁴: « Ego lux in hunc mundum veni. Qui sequi-
tur me, non ambulabit in tenebris, sed vitæ lumen
habebit ¹⁵. » Ergo in luce salvata fuit res perditā,
idque supernas virtutes gaudio complevit. Nam et
ipse de uno peccatore poenitentiam agente lætan-
tur, ut ille nos docuit qui omnia scit. Quod si vel
uno salvato cœlestes illi festum agunt, Dei scopum
semper sectantes, perpetuisque laudibus **341** divi-
nam clementiam magnificare soliti, quanta deorum
læticia eos affectos dicemus, universo terrarum orbe
salvato, et per fidem in Christum ad veritatis
agnitionem vocato?

B V. 11. *Homo quidam habuit duos filios.*

Partem suam postulavit prodigus, accepit, procul
abiit, consumpsit. Deinde ad omnium bonorum
egestatem redactus, et divinorum charismatum
penuria pressus, fame veluti absumebatur, panem
cœlestem desiderans. « Non enim in solo pane vi-
vit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore
Dei ¹⁶. » Licet etiam accommodare parabolam eth-
nicis. Ait enim: « Homini cuidam duo erant liberi,
quorum unus sobrius, alter prodigus, qui consum-
pta contingente sibi patrimonii portione, deinde
fame urgente, glandes quibus porci vescebantur
cœpit gustare. » Simile quiddam contigisse peccato-
ribus comperiemus. Æque enim omnibus dedit
Creator, quasi patrimonium quoddam, naturalem
C ad bene agendum facultatem: sed quidam rem da-
tam conservarunt, divinis obsequentes legibus, et
naturali indole ad quamlibet honestatem pellecti.
Alii autem a superna bonitate, clementia, et cha-
ritate destituti, penuriam rectorum vitæ morum
expertisunt, escamque habuerunt ethnicorum fa-
bulas, quas glandium instar reputare licet, quibus
parum quid dulcedinis inest, multa vero alimenti
inanitas et ariditas. Profecto alebat eos Satanas
ethnicorum falsis doctrinis, et præcipuorum inter
ipsos vaniloquentia. Fabulæ enim, nihilque aliud,
quam aniles nugæ sunt, illorum de justitia præ-
cepta. Porro est mundi sapientia, ob sermonis
harmoniam, æs sonans et cymbalum tinniens.
Olim itaque pascebantur ethnicorum scriptis, nul-
lum ad vitæ emendationem conferre emolumentum
D valentibus. Sed postquam Deum requisiverunt,
342 et a longo errore regressi sunt; qui mortui
erant revixerunt, et qui perierant inventi sunt.
Certe illorum qui adhuc errant, neque verum Deum
agnoscunt, emortua mens est et quasi exanimis,
nec nisi operum mortuorum studiosa; cujusmodi
sunt carnis cupiditates. Illorum vero qui ad Deum
sunt conversi, veritatemque agnoverunt, non est

huic vero loco Lucæ cap. xv, 11, aptissime convenit,
hic a me, prout jam fecit Macarius, retinetur.

mens emortua; imo vero a Christo vivificata, vivit maxime, et utilium vitæ officiorum studium gerit: a mortuis se subtrahit operibus, et æternam vitam affectat, illam, inquam, quæ in futuro sæculo fidelibus suis a Christo donabitur.

τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, τῆς ἐν γε, φημί, τῷ αἰῶνι τῷ σὺν εἰς αὐτόν.

Videtur nonnullis par hoc filiorum significare sanctos angelos, simulque nos terræ incolas; ita ut senioris persona, utpote qui modeste vixerit, angelorum ordinem denotet; junioris autem et luxuriosi persona, humanum genus. Sunt etiam ex nostris aliqui, qui alia via incedentes, per seniore quidem frugi vitæ filium, designari Israelis populum; per alterum vero, qui vivere voluptarie voluit, et a patre discessit, gentium describi multitudinem. Atqui ego ab istorum sententiis plane recedo. Quisquis vero eruditior est, veritatem exploret. Nam si ad angelorum personam sobrium illum anagogice referamus, haud comperiemus dici ab eo sanctis angelis digna verba, neque ita ut illos affectum erga reduces a peccatis ad pœnitentiam. Namque omnium Servator ac Dominus gaudium fieri ait in cœlis coram angelis sanctis, propter unum pœnitentem peccatorem. At ille qui in hac parabola depingitur filius, ut patri acceptus, et inculpabili more ornatus, stomachatus dicitur, et adæo procul benivola mente fuisse, ut etiam patri exprobraverit erga salvatum filium charitatem. Non enim voluit, inquit Scriptura, convivio interesse, moleste ferens, quod filius pœnitens et vix **343** a culpa resipiscens, receptus esset, quod vitulus ejus causa occisus, et quod amicorum solemnem cœlum propter ipsam pater convocasset. Hæc angelorum, ut dixi, voto repugnant, qui lætantur Deumque canticis laudant quotiescunque mundi incolas salvari vident. Quare tum quoque cum Bethleemi nasci secundum carnem de muliere passus est Filius, pastoribus lætum nuntium referebant dicentes: « Nolite timere vos; ecce enim nuntiamus vobis gaudium magnum, quod fiet universo populo, quia natus est vobis hodie salvator Christus Dominus in Davidis civitate ²⁷. » Hymnis autem et laudationibus natum ornantes aiebant: « Gloria in altissimi Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas ²⁸. »

γλαῖς στεφανοῦντες τὸν γεγεννημένον, ἔφασκον· « θρώποις εὐδοκία. »

Sin vero quis dicat carnalem Israeliam a frugi bonoque filio significari, denuo nos ab hac comprobanda sententia deterremur, quia nullo modo dici potest de Israele quod inculpabilem vitam sectari voluerit. In universa enim, ut ita dicam, inspirata Scriptura reprehensos Israelitas videre est. Namque ut apostatis et contumacibus dictum est Jeremiæ

²⁷ Luc. II, 10, 11. ²⁸ ibid. 14.

(1) Citat ex Cyrillo in Lucam hunc adamussim locum scholiastes a me editus AA. class. I, IX, p. 451.

τῶν γε μὴν ἐπιστρεψάντων πρὸς Θεὸν, καὶ ἐπιγνωκῶτων τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἔστι νεκρὸς ὁ νοῦς· τὴν παρὰ Χριστοῦ δὲ ζωοποιήσιν πεπλουτηκῶς, ζῆ μᾶλλον, καὶ τῶν εἰς ζωὴν σπουδασμάτων ποιεῖται φροντίδα· καὶ νεκρῶν μὲν ἔργων ἀποφοιτᾷ, ἐπιθυμεῖ δὲ μέλλοντι δοθησομένῃ παρὰ Χριστοῦ τοῖς πιστεύουσα-

(A f. 208, E f. 218 b) Δοκεῖ μὲν τισὶ διὰ τῆς τῶν υἰῶν δυάδος, τοὺς ἀγίους ἀγγέλους κατασημαίνεσθαι, καὶ ἡμᾶς δὲ τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου πρόσωπον, ἅτε δὲ καὶ ζῶντος ἐπιεικῶς, τὸ τῶν ἀγίων ἀγγέλων τάγμα δηλοῦν· τὸ δὲ γε τοῦ νεωτέρου τε καὶ αἰσώτου, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον. Εἰσι δὲ τῶν ἐν ἡμῖν τινες, οἱ δὲ καὶ ἐτέραν λόγους **B** τρίβον, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ εὐ βεβιωκότος υἱοῦ, καταδηλοῦσθαι φασὶ τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, διὰ δὲ γε τοῦ ἐτέρου, ὅς καὶ ζῆν εἴλετο φιληδόνως, καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ πατρὸς, τὴν τῶν ἐθνῶν γράφεσθαι πληθύν. Ἀπόφηφος (1) δὲ ταῖς περὶ τούτων δόξαις εἰμὶ μὲν ἐγὼ· δοκιμαζέτω δὲ τὸ ἀληθὲς ὁ φιλομαθής. Ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὸ τῶν ἀγγέλων πρόσωπον ἀναγάγωμεν τὸν γνήσιον υἰὸν, οὐκ εὐρήσομεν αὐτὸν τὰς τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις πρεπούσας εἰσπύνα φωνάς, οὔτε μὴν οὕτω διακείμενον καθάπερ ἐκείνοι περὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς μετάνοιαν. Ὅ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χαρὰν εἶναι φησιν ἐν οὐρανοῖς ἐνώπιον τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐφ' ἐνὶ ἀνθρώπῳ ἁμαρτωλῶν μετανοοῦντι· ὃ γε μὴν ἐν τῇ **C** προκειμένῃ παραβολῇ γραφόμενος υἱὸς ὡς εὐπαράδεκτος τῷ πατρὶ, καὶ ἀδιάβλητον ἐσχηκῶς τὸν βίον, ὀργισθῆναι λέγεται, καὶ ἀφιλαλλήλου γνώμης εἰς τοῦτο ἔλθειν, ὥστε καὶ ἐγκαλέσαι τῷ πατρὶ τὴν ἐπὶ τῷ σεσωσμένῳ φιλοστοργίαν· οὐ γὰρ ἠθέλησε, φησὶν, εἰς τὴν ἐστίαν εἰσελθεῖν, ἀσχάλλων ὅτι καὶ εἰσεδέχθη μετανοῶν ὁ ἀνανήψας μόλις, τέθυται δὲ καὶ ὁ μόσχος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι τετέλεκεν ἐπ' αὐτῷ πανήγυριν ὁ πατήρ. Μάχεται δὲ τοῦτο, ὡς ἔφη, τῷ σκοπῷ τῶν ἀγίων ἀγγέλων· χαίρουσι γὰρ καὶ δοξολογοῦσι Θεόν, σωζομένους ὁρῶντες τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ γοῦν, ὅτε τὴν ἐν Βηθλεὲμ ἀπότρεξιν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ὑπέμεινε ὁ Υἱὸς, τοῖς μὲν ποιμαίνον εὐηγγελίζοντο λέγοντες· « Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελιζόμεθα ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, ὅς ἐστι Χριστὸς **D** Κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ. » Ὑμνωδίαις δὲ καὶ δοξολογίαις ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀν-

Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι, τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ σημαίνεσθαι διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς υἱοῦ, ἀφίστησι πάλιν ἡμᾶς τοῦ χεῖναι συναινεῖν τῇ τοιαύτῃ δόξῃ, τὸ κατ' οὐδένα τρόπον ἀρμόσαι τῷ Ἰσραὴλ τὸ ἀκαταπέκτως ἐλθεῖν βίου· διὰ πάσης γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διαβεβημένους ἔστιν ἰδεῖν· ὡς γὰρ ἀποστάτας καὶ ἀπειθεῖς, εἴρηται γοῦν πρὸς

αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Τί εὗροσαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα, ὅτι ἀπέστησαν μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων, καὶ ἐματαιώθησαν; » Συνωδὰ δὲ τούτοις καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου περὶ αὐτῶν ἔφη πού Θεός· « Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσιν· ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίαις [καὶ] ἐντάλματα ἀνθρώπων. » Εἶτα πῶς τούτοις οὕτω καταγνωσμένοις περιβέη τις ἀν τὰς ἐν τῇ παραβολῇ φωνὰς, ὡς παρὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς υἱοῦ προενηνεγμένας; Ἐφη γάρ, ὅτι « Ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολὴν σου παρήλθον. » Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐσχῆχαισ διαβηδλημένην τὴν ζωὴν, εἰ μὴ τὰς θείας παρατρέχοντες

ἐντολὰς πρὸς ἐξίτηλον ἐτρέποντο. Ἄλλως τε, χρῆναι γὰρ οἶμαι κάκεινο εἰπεῖν, βούλονταί τινες εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόσωπον ἀναφέρειν τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὃν τέθυκεν ὁ πατήρ, κεκλιμένου πρὸς ἐπιστροφήν τοῦ υἱοῦ. Εἶτα πῶς ὁ γνήσιος υἱὸς, ὁ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ γεγονὼς εὐπάρεδρος, ὃν δὴ καὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰσχομίζουσι τινες, ὀργῆς καὶ λύπης ἐποιεῖτο πρόφασιν τὸ σφαγῆναι τὸν μόσχον; Οὐ γάρ τι λελυπημένας κατίδοι τις ἀν τὰς ἀνω δυνάμεις τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείναντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅσον σφαγέντος ὑπὲρ ἡμῶν· Ἐχαιρον γὰρ μᾶλλον, ὡς ἔφη, αἵματι τῷ ἁγίῳ σωζομένην ὀρῶντες τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀνθ' οὗτο δὴ οὖν καὶ φησὶν ὁ γνήσιος υἱὸς τὸ, « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον. » Τίνος γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἐνδεὶ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις; καίτοι πλουσίᾳ χειρὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν χορηγίαν ἐκνεμέμηκεν αὐτοῖς ὁ τῶν ἑλῶν Δεσπότης. Ἡ καὶ ποίας ἀν ἐδεήθησαν θυσίας ἐν γε τοῖς καθ' ἑαυτοὺς; Οὐ γὰρ που καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἔδει παθεῖν τὸν Ἐμμανουήλ. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο, καθάπερ ἤδη προεῖπον, τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ σημαίνεσθαι διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς γεγονότος υἱοῦ, πῶς ἀληθεύσει λέγων, ὅτι « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον; » Εἴτε γὰρ μόσχος εἴτε ἔριφος ὑπὲρ ἁμαρτίας θῦμα νοοῖτο Χριστός, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ γε μόνων τέθυται τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐξελεῖται τὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου παραβάσει πολλῇ ὑπομείναντα τὴν καταβῆσιν. Καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Διὸ καὶ ὁ Ὑἱὸς (1), ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. »

Τίς οὖν ἄρα ἐστὶ τῆς παραβολῆς ὁ σκοπός; πολυπραγμονήσωμεν τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣ καὶ γέγονεν, εἰσόμεθα γὰρ οὕτω τὸ ἀληθές. Ἐφη τοίνυν ὁ μακάριος οὗτος Λουκᾶς ἐν τοῖς ὀπίσω βραχὺ περὶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἦσαν δὲ πάντες αὐτῷ ἐγγίζοντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ· καὶ ἐγόγγυζον οἱ τε Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, λέγοντες, ὅτι οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. » Κατακεκραγόντων τοίνυν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ γαληνόσθητος καὶ φιλανθρώπιος, καὶ ἐγκαλούντων αὐτῷ τὸ

A voce : « Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia se elongaverunt a me et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt ²² ? » His consona, Isaiæ quoque ore de iisdem locutus est Deus : « Appropinquat mihi populus hic ore tenus, cor vero ejus procul me abest. Frustra me colunt, docentes doctrinas et mandata hominum ²³. » Jam vero his tantopere incusatis quis verba accommodet quæ in parabola a fideli bonoque filio dicuntur? Ait enim : « En tot annis tibi servio, mandatum tuum nunquam transgressus sum. » Porro Israelitæ malam sibi exprobrari vitam non audissent, nisi divinis violatis mandatis ad mores improbos fuissent conversi.

ἐντολὰς πρὸς ἐξίτηλον ἐτρέποντο.

Cæteroqui et illud dicendum arbitror, quod nempe B aliqui ad Servatoris nostri personam referre volunt saginatum vitulum, quem pater occidit, converso ad reditum 344 filio. Sed enim quomodo bonus ille filius, sapiens prudensque et perpetuus patris assessor, quem quidem nonnulli tanquam sanctorum angelorum personam invehunt, iræ dolorisque causam sumeret ex vituli occisione? Non enim doluisse quicumquam comperiet supernas virtutes mortem in carne sua Christo patiente, et tanquam cæso : quia gaudebant potius, ut dixi, sancto sanguine salvatum cernentes orbem terrarum. Quin adeo frugi filius aiebat : « Mibi nunquam saltem hædum dedisti. » Nam quid bonæ rei deest sanctis angelis? quandoquidem liberali manu spiritualium munerum largitionem contulit illis rerum omnium Dominus. Vel C quamam per se ipsi indigebant victima? Non enim ipsorum causa pati oportuit Emmanuelem. Quod si quis existimat, ut jam antea dixi, carnalem Israellem significari a fideli modestoque filio quomodo vere dicet : « Mibi nunquam hædum dedisti? » Nam sive ut vitulus sive ut hædus, victima pro peccato intelligatur Christus, non tamen propter solos ethnicos immolatus fuit, verum etiam ut Israellem liberaret, qui ob legis transgressionem magnopere incusatus fuerat. Testis aderit Paulus : « Propterea et Filius, ut sanctificaret proprio sanguine populum, extra portam passus est ²⁴. »

D Quinam est ergo parabole sensus? Causam scrutemur, ob quam ea dicta fuit, atque ita rei veritatem sciemus. Ait beatus hic Lucas in paulo retro scriptis de nostro omnium Servatore Christo : « Cuncti vero accedebant publicani et peccatores ad audiendum eum. Murmurabant vero Pharisei et Scribæ, dicentes : hic peccatores recipit, et cum iis manducal ²⁵. » Ergo publice vituperantibus Scribis ac Phariseis ingentiam Christi mansuetudinem ac benignitatem, exprobrantibus quod aliquot maculosæ vitæ homines admitteret eosque doceret; ne-

²² Jerem. II, 5. ²³ Isa. xxix, 15. ²⁴ Hebr. xiii, 12. ²⁵ Luc. xv, 1, 2.

(1) Ita evidenter Ὑἱὸς uterque codex A et E, non Ἰησοῦς vel Κύριος, ut est vulgo apud Gr. et Lat.

cessariam apprimē ipsis **345** prædictam parabolam Christus proposuit; ex qua hoc præclare cognoscere possumus, velle scilicet omnium Deum, hominem illum quoque qui a se nunquam recesserit, vereque fidelis fuerit, et sancte vivere assuetus sit, qui denique optimus existimetur, hunc, inquam, Patris voluntati studiose se conformare, id est cum aliqui ad pœnitentiam fuerint vocati (etiãsi hi forte damnabiles valde fuissent), gaudere potius, quam hostilem adversus eos fovere dolorem.

Etenim et nos ipsi simile quiddam interdum experimur. Agunt quidam præclaram optimamque vitam; alius vero infirmatur et vincitur ad omne genus nequitiae prolapsus. Hic sub ipsa senectute sæpe ad Deum convertitur, et peccatorum a se antea veniam petit, meliore suscepto proposito. Vel jam fortasse humanæ vitæ stadio abiturus divinum baptismum impetrat, et crimina delet, miserente Deo. Tum vero stomachantur interdum ob eam rem nonnulli, aiuntque: Hic qui illud egit, et hoc dixit, non persolvi iudici vitæ suæ pœnas, tamque splendida et pretiosa dignus fuit gratia, inter Dei filios ascitus est, et sanctorum gloria honoratus. Hæc aliquando effutiant quidam ex intempestiva sua pusillanimitate, non se accommodantes communis Patris menti; qui lætatur valde, salvari cernens qui perierant; eosque in antiquam formam libertatemque restituit, stola primæva exornans, et annulum illorum manui inserens, quæ est liberis hominibus congrua Deoque jucunda exornatio. Cerne enim ut ei (animæ) eximiam omnimodis pulchritudinem imprimit, et inculpabilis vitæ splendorem conciliat. Omni enim ornatu venustat, intellectuali videlicet ac spiritali, colentium se animas; ut singulis dici queat illud lyra Psallentis: «Audi, filia, et vide²³,» et reliqua. **346** Vestimentum est itaque honoris veræque gloriæ sacrosanctæ genti Christus, ornatusque splendidus et supramundanus sanctorum animabus. «Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis,» inquit Scriptura²⁴; idque vere dicitur.

καὶ ὑπερκόσμιον ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς. «Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσαθε,» φησί· καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος.

V. 16. *Cupiebat implere ventrem suum de siliquis.*

Huiusmodi aliquid patientem observemus eum quem nobis parabola figura describit luxuriosum, qui pateruat substantiam in peregrina regione exhauserat, et supernorum honorum egestate peribat. Nam penuria quædam cœlestium doctrinarum ipsum consumebat, cupiebatque satiari siliquis quas porci vorabant; sed fluxa et vana voluptas vacuum

²³ Psal. xlii, 2. ²⁴ Galat. iii, 27.

(1) Fragmentum hoc citatur ex Cyrillo ad Lucam in catena ad prophetas vat. cod. I, f. 134. (Confer *Script. vet.* t. IX. p. 741.) Hic autem a me conjec-

προσδέχεσθαι τινὰς τῶν ἐν βεθλῆώσῃ ζωῆς, καὶ διδάσκειν αὐτοὺς, ἀναγκαιοτάτην αὐτοῖς ἰποιοῦσατο Χριστὸς τῆς προκειμένης παραβολῆς τὴν παράθεσιν, δι' ἧς ἐξεστὶν ἰδεῖν ἐκεῖνο καλῶς· βούλεται γὰρ οἶα τῶν ὄλων Θεοῦ, καὶ τὸν εὐπάρεδρόν τε καὶ γνήσιον ἀληθῶς, καὶ βιοῦν εἰδότα σεπτῶς, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἐπιεικειᾶς λαχόντα τὴν δόξαν, ἀκολουθεῖν ἐπιείχεσθαι τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ τοῖς καλουμένοις εἰς μετάγνωσιν, ἂν εἰ τινες εἴεν τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων, ἐφήδεσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀφιλάλληλον ἐπ' αὐτοῖς εἰσδέχεσθαι λύπην.

Πίσχομεν γὰρ ἐστ' ὅτε τι τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς αὐτοῖ· ζῶσι μὲν γὰρ τινες τὴν παγκάλην τε καὶ παναρίστην ζωὴν· ἕτερος δὲ τις ἀσθενεὶ καὶ ἡττηταί, πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατενηνεγμένος· οὗτος πρὸς αὐτῷ τῷ γήρᾳ πολλάκις ἐπιστρέφει πρὸς Θεόν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς προημαρτημένοις συγγνώμην αἰτεῖ, τῶν ἀμεινόνων γενόμενος ἐραστής· ἢ τάχα που καὶ μέλλων τὸν ἀνθρώπινον καταλύειν βίον, ἀξιοῦται τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος, καὶ ἀποσκευάζεται τὰ ἐγκλήματα τοῦ Θεοῦ κατοικτεῖροντος. Εἶτα χαλεπαίνουσιν ἐστ' ὅτε τινὲς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ φασιν· Οὗτος ὁ τόδε τι πράξας, κάκεινο εἰπὼν, οὐκ ἐκτέτιχε τῷ κριτῇ τῶν βεδιωμένων τὰς δίχας, καὶ ἠξιώθη τῆς οὕτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάστου χάριτος, ἐν υἱοῖς ἐγράφη Θεοῦ, καὶ τῇ τῶν ἁγίων τετίμηται δόξη· ταῦτα γὰρ ἐστ' ὅτε παραπτύουσι τινες ἐξ ἀκαίρου μικροψυχίας, οὐχ ἐπόμεινοι τῷ σκοπῷ τοῦ πάντων Πατρός· χαίρει γὰρ λίαν, σωζομένους ὁρῶν τοὺς ἀπολωλότας, καὶ ἀναχομίζει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς σχῆμα, διδοὺς αὐτοῖς τὸ ἐλευθέρων, καὶ στολῇ τῇ πρώτῃ κατακαλλύνων αὐτοὺς, καὶ δακτύλιον διδοὺς εἰς τὴν χεῖρα· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐλευθέρως πρέπουσα θεοφιλῆς εὐκοσμία. — (I f. 134) Ἄθρει (1). γὰρ ὅπως διὰ τρόπου παντὸς ἐξείρετον αὐτῇ τὸ κάλλος ἐνοσημαίνεται, καὶ τῆς ἀμυμῆτου ζωῆς ἐνεργάζεται τὴν φαῖδρότητα. Κατακαλλύνει γὰρ κόσμῳ παντὶ, νοητῷ δηλονότι καὶ πνευματικῷ, τὰς τῶν σεβομένων αὐτὸν ψυχὰς, ἵνα καὶ πρὸς ἐκάστην λέγηται τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας· «Ἄκουσον, θυγατερ, καὶ ἴδε,» καὶ τὰ λοιπὰ. Ἔσθημα δὲ οὖν τὸ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθῆ τῷ ἱερῷ καὶ ἁγίῳ γένει Χριστοῦ, κόσμημά τε λαμπρὸν καὶ ἁγίον ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσαθε,»

Ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων.

(A f. 210 b, E f. 230) Τοιοῦτόν τι παθόντα καταθρῆσαι μὲν ἂν καὶ τὸν ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς γραφόμενον ἄσωτον, ὃς τὴν πατρῴαν οὐσίαν ἐν ἀλλοδαπῇ κατεδήδοκεν· ἐνδείξαι τε τῶν ἀνοδῶν ἀγαθῶν ἐφθείρατο, καὶ λιμὲς οἶα τις τῶν οὐρανίων αὐτὸν κατεδόσκατο μαθημάτων, ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἦσθον οἱ χοῖροι· ἀλλὰ διαβρέουσα

aturaliter collocatur, quia sermo esse videtur de filio prodigo.

ἡ διάκονος ἠδονὴ κενὸν αὐτὸν κατελίμπανε, καὶ ἦν ἅ ipsum destituebat, atque omnino egestate premebatur.

Ἄναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.

(E f. 238) Καὶ ὁ Κύριος γὰρ κελεύων παρρησιάζεσθαι, καὶ λέγειν ἐν ταῖς προσευχαῖς, Πάτερ, ἐκεῖνο τοῖς προσευχομένοις νοεῖν δίδωσιν, ὅτι εἰ Πατέρα καλοῦμεν Θεὸν, καὶ τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἡξιώθημεν τιμῆς, δεῖ καὶ ἀξίως τοῦ τιμηθέντος πολιτεύεσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ Πέτρος ὁ μέγας φησὶν· « Εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε, λέγων, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ἡμῶν χρόνον ἀναστράφητε. » — (A f. 212 b, E f. 242) Ἰσως ἔρεῖς κατὰ αὐτὸν· Κεκληθῶμαι διὰ πολλῆς ἁμαρτίας· εἶτα, πῶς ἂν γενοίμην καθαρὸς ὁ οὕτω μεμολυσμένος; Ἄκουε τοιγαροῦν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν. Οἶδας ὅτι πεπλημμέληκας ὄλως; ὁμολογεῖς τὴν ἀσθένειαν; διαμέμνησαι τῶν ὀλισθημάτων; ἐγγὺς εἶ τοῦ σώζεσθαι· καθάρσεως γὰρ ἀρχὴ τὸ ὁμολογεῖν ἁμαρτίας. Οὕτω καὶ γέγραπται· « Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς· » οὐ γὰρ ἐστὶ σκληρὸς ὁ πάντων Δεσπότης· οὐκ ἀμειλικτός, χρηστὸς δὲ μᾶλλον καὶ φιλοικτεῖρων καὶ ἀγαθὸς καὶ εἰδὼς τὸ πλάσμα. Καὶ γὰρ μέγα καὶ ὁμολογία καὶ φυγὴ τοῦ κακοῦ· οὕτως ἐδέχθη ὁ ἄσωτος. — (E f. 244) Ἄλλὰ τίς ὁ μόσχος ὁ σιτευτός, ἡ πάντως Χριστὸς (1), τὸ ξωμον ἱερεῖον, ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ θυόμενος καὶ ἐσθιόμενος; Καθ' ὃ γὰρ τὴν ἄλογον φύσει καὶ κτηνώδη σάρκα περιεδάλετο, κἂν αὐτὴν τῶν οἰκειῶν αὐχμημάτων πεπλήρωκε, μόσχος νοεῖται, ἀπειρόζυγος μὲν τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, σιτευτός δὲ καθ' ὃ πρὸ καταβολῆς (2) κόσμου προῦριστο τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ἡ φρικώδης καὶ μεγάλη θυσία, ἧς μετασχεῖν ἐφείταται τοῖς ἐπανοιούσιν ἐξ ἁμαρτίας.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον.

(A f. 215, B f. 152) Πλὴν κἀκεῖνό φαμεν τοῖς φιλομαθέσιν, ὅτι πλαγίως καὶ ἀσυμφανῶς ἡμῖν αἱ παραβολαὶ πραγμάτων ὀνησιφόρων δὴλωσιν εἰσκομιζοῦσιν, ὅταν αὐτῶν ἐν βραχεῖ καὶ συνεσταλμένως τὸν νοῦν καταθρήσωμεν. Οὐ γὰρ ἅπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη πολυπραγμονεῖσθαι χρὴ λεπτῶς καὶ ἐξητασμένως, ἵνα μήτε πρὸς τὸ πέρα μέτρου βαδίξωμεν ὁ λόγος καταλυτήσῃ τῶ περιττῶ τοῖς φιλακροάμονας, μήτε μὴν ἀδολεσχίας ὄχλον ἐνεργάσηται τισιν· ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης παραβολῆς. Εἰ γὰρ βούλοιστο τις διατρανοῦν, τίς μὲν ἂν νοηθεῖ πρὸς ἡμῶν ὁ ἄνθρωπος, ὁ τὸν διαβεβλημένον ἔχων οἰκονόμον, ἡ καὶ τίς ἂν εἴη τυχὸν ὁ διαβεβληκῶς αὐτὸν, τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς ὀφλήμασιν ἔνοχοι, καὶ τὰς τῶν ὀφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπᾶς, καὶ διὰ τολάν αἰτίαν ὁ μὲν εἰλαιον, ὁ δὲ σῖτον ἐποφλήσῃ λέγεται,

²² I Petr. 1, 7. ²⁴ Isa. XLIII, 26.

(1) Hæc in codice sub Cyrilli nomine recitantur, quamquam dictis ab eodem superius repugnare videntur. Sed in abrupto opere mirum non est videri

PATROL. GR. LXXII.

V. 18. Surgens ibo ad patrem meum.

Namque et Dominus confidere iubens, atque in orationibus uti vocabulo Pater, illud ab orantibus vult intelligi, quod si Patrem appellamus Deum, et tam splendidi honoris donum sumus consecuti, oportet dignam honorante Deo vitam instituire. Hoc Petrus quoque magnus ait : « Si Patrem, inquit, invocatis eum qui sine acceptione personarum iudicat secundum uniuscuiusque opus, cum timore incolatus vestri tempore conversamini ». Fortasse tecum ipse dices : Multiplici sordidatus sum peccato ; quomodo mundus fiam, qui tantopere sum maculosus ? Audi me igitur. Scis te omnino peccasse ? morbum fateris ? memor es lapsuum tuorum ? iam prope a salute abes ; namque emendationis initium est, peccati confessio. Sic etiam scriptum est : « Dic tu prior peccata tua, ut iustificeris » ; non enim inclemens est omnium Dominus, non inexorabilis ; sed mitis atque misericors et bonus, et naturæ nostræ conscius. Magnum quiddam est confessio, malique cessatio. Ita receptus fuit luxuriosus. — Quinam porro est vitulus saginatus, nisi omnino Christus, 347 immaculata hostia, mundi peccatum auferens, immolatus atque comesus ? Nam quatenus naturaliter irrationali animalique carne circumdabatur, quanquam eam sua gloria repleverat, vitulus intelligitur, expers quidem iugo peccati ; saginatus autem, quatenus ante mundi constitutionem præfinitum fuerat Christi mysterium, tremenda magnaue victima, quam participare conceditur recedentibus a peccato.

CAP. XVI.

V. 1. Homo quidam erat dives, qui habebat villicum.

Verumtamen illud quoque studiosis dicimus, nempe parabolas nobis oblique et obscure rerum utilium demonstrationem facere, si modo ipsarum brevier et summam sensum observemus. Non enim cunctas parabolarum partes subtiliter et moroso scrutari oportet, ne præter mensuram pergens sermo, molestus fiat superfluitate sua audiendi studiosis ; neque etiam nugandi copiam nonnullis suppeditet ; veluti hac ipsa in parabola usveniret. Nam si quis velit adamussim exponere, quis hic a nobis intelligendus sit homo, qui diffamatum habuit villicum, quis item hunc accusaverit, quinam debitores fuerint, et qui novas debiti sui tabulas fecerint, et curnam alius oleum, alius triticum debuisset dicatur, obscurum sane et supervacaneum faciet sermonem. Non ergo omnino omnes parabolas

quædam dissoluta aut contraria.

(2) Haud recte Corderius in Latina catena : In mundi restorationem præfinitum fuit, etc.

partes idoneæ sunt ad argumenti explanationem, sed ad exemplum potius necessarii alicujus negotii sumendæ sunt, quo simpliciter id demonstretur quod audientibus utile futurum sit. Est itaque parabola sensus hic: « Omnium Deus cunctos homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire ³⁷. » Idcirco et legem auxilii causa dedit, ut ait propheta ³⁸. Legem autem hic dicimus, hæc illam adamussim quæ per Moysen ministrata fuit, sed universam potius divinitus inspiratam Scripturam, **348** cujus ductu cognoscere possumus boni cujuslibet salutarisque negotii rectam viam. Vult ergo omnium Dominus, omnimodis nos ad virtutis studia incumbere, et sobrium sanctumque vitæ genus sectari, avertentes nos ab hujus mundi sollicitudinibus, ut Deo assidue constanterque serviamus. Quare etiam per Melodi lyram, « Vacate, inquit, et scitote quoniam ego sum Deus ³⁹. » Ipse autem ore proprio omnium Servator divitibus terræ alibi ait: « Vendite quæ possidetis, et date elemosynam; facite vobis crumenas non veterascentes, thesaurum inefficentem in cælis ⁴⁰. » Profecto hoc præceptum salutare est, sed infirma admodum humana mens est, semperque fere in terrenis defixa. Cujus rei conscius ipse Servator aliquando de his aiebat: « Quam difficile qui pecunias habent intrabunt in regnum Dei ⁴¹! » Et rursus: « Facilius est camelum (funem) per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei ⁴². » Nam quamdiu aliquis ditescendo et deliciando occupatur, pietati erga Deum excolendæ ineptus est.

διὰ τρυπήματος ραπίδος εισελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς πλουτεῖν καὶ τρυφῆν, ἀνεπιτήδευτον ἔχει τὴν εἰς

Ergone nulla superest divitibus salutis via, sed ignis eis paratus est, qui diabolo et angelis ejus debetur? Minime gentium. Ecce enim ipsis salutis consequendæ rationem hæc parabola ostendit Servator. Confidunt hi sane, quod divitias sibi fruentias summus Deus indulgenter concesserit. Reapse tamen juxta Dei mentem œconomî veluti pauperum constituti sunt: œconomi autem dicuntur a sua cuique distribuendo. Sed non recte œconomiam gerunt, tradita ipsis a Domino quodammodo dissipantes: suis enim tantum ministrant deliciis, temporales emunt honores, obliiti Dei dicentis: « Aperiendo aperies viscera erga fratrem tuum, erga indigentem qui apud te versatur ⁴³. » Imo et communis Servatoris Christi negligentibus præceptum: « Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis **349** misericors est ⁴⁴. » Sed nullam hi, ut dixi, rationem habent misericordiæ fratribus debitæ: unicum ipsis studium est fastus sui. Hoc eos apud omnium Dominum accusavit. Porro necesse omnino est eisdem villicatione excidere, adveniente morte,

σκοτεινὸν ἄμα καὶ περιττὸν ἀποτελεῖσι τὸν λόγον. Οὐκοῦν οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως ἅπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη τῆ τῶν δηλουμένων εἰς θεωρίᾳ χρήσιμα, εἰς εἰκόνα δὲ ληφθεῖεν ἂν ἀναγκαίου πράγματος ἀμυδρῶς ὑποφαίνουσιν τὸ τελοῦν εἰς βνησιν τοῖς ἀκρωμένοις. Ἔστι τοίνυν τῆς παραβολῆς τοιοῦτος ὁ νοῦς: « Ὁ τῶν ὄλων Θεὸς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. » Τζύτῃ τοι καὶ νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Νόμον δὲ φαμεν ἐν τούτοις, οὐχὶ δὴ που πάντως τὸν διακονηθέντα διὰ Μωυσεως, ἅπασαν δὲ μᾶλλον τὴν θεόπνευστον Γραφήν, δι' ἧς ἐνεστι μαθεῖν τὴν εὐθὺ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηριώδους πράγματος ἀποκομιζούσαν τριβὸν. Βούλεται τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ὀλοτρόπως ἡμᾶς τοῖς **B** εἰς ἀρετὴν ἀνακεισθαι σπουδάσμασι, καὶ διαβιοῦν ἐλέσθαι σπουδαίως καὶ ἀγίως, ἀπαλλάττοντας ἑαυτοῦς τῶν τοῦ παρόντος βίου περισπασμῶν, ἵνα εὐπαρέδρως καὶ ἀπερισπαστως ὑπηρετώμεν αὐτῷ. Καὶ γοῦν διὰ μὲν τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας: « Σχολλάσατε, φησὶ, καὶ γινώτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός. » Δι' ἑαυτοῦ δὲ πάλιν ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ τοῖς τὸν πλοῦτον ἔχουσι τὸν ἐπὶ τῆς γῆς: « Πωλῆσατε, φησὶ, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, ποιήσατε ἑαυτοῖς βελάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλιπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ σωτηρίου, ἀσθενῆς δὲ λαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ αἰεὶ πως προσπέπηγε τοῖς γεωδεστέροις: καὶ τοῦτο εἰδὼς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἔρησά που περὶ αὐτῶν: « Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ **C** Θεοῦ! » Καὶ πάλιν: « Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ἔως γὰρ ἐστὶ τις ἐν τῷ Θεῷ εὐσέθειαν.

(A f. 215 b) Ἄρ' οὖν οὐδὲ μία τοῖς πλουτοῦσι σωτηρίας ὁδὸς, ἀλλὰ πῦρ αὐτοῖς ἠτέρεπισται, τὸ τῷ διαβόλῳ πρόπον καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Οὐμιν οὖν· ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ πρόφασιν αὐτοῖς σωτηρίας ἀνέδειξεν ὁ Σωτὴρ διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς· ἐδαρβήθησαν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς πλοῦτον ἀφέντος αὐτοῖς ἀνεξικάκως τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· πλὴν κατὰ γὰρ τῶν ἐνόητα σκοπῶν αὐτῷ οἰκονόμοι τινὲς τίθενται τῶν πτωχευομένων· οἰκονόμοι δὲ λέγονται παρὰ τῷ τὰ οἰκία ἐκάστῳ νέμειν (1)· ἀλλ' οἰκονομοῦσιν οὐκ ὀρθῶς, οἷοι σφοδρῶς τὰ δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Δεσπότη· μόναις γὰρ ταῖς ἑαυτῶν δαπανῶσι τρυφαῖς, καὶ προσκαίρους ὠνοῦνται τιμὰς, ἀμνημονοῦντες Θεοῦ λέγοντος: « Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ ἐπιδομένῳ ἐν σοὶ. » Ναὶ μὴν καὶ αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ: « Γένεσθε οἰκτεῖρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτεῖρμον ἐστίν. » Ἄλλ' οὐδὲς αὐτοῖς, ὡς ἔφη, τοῦ κατοικτεῖρειν ἀδελφοῦς ὁ λόγος, μόνῃ δὲ ποιοῦνται φροντίδα τῆς ἑαυτῶν ἀγερωχίας· τοῦτο διαδέβληκεν αὐτοὺς παρὰ τῷ πάντων Δεσπότη. Δεῖ

³⁷ 1 Tim. ii, 4. ³⁸ Isa. viii, 20. ³⁹ Psal. xlv, 2. ⁴⁰ Luc. xii, 35. ⁴¹ Luc. xviii, 24. ⁴² Ibid. 25. ⁴³ Deut. xv, 8. ⁴⁴ Luc. vi, 36.

{1} Observa vocabuli οἰκονόμος apud Cyrillum etymologiam, non ab οἶκος, sed ab οἰκία νέμειν.

δὲ πάντως αὐτοὺς ἀποπεισὲν τῆς οἰκονομίας ἐπι-
 τηδώντος θανάτου, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων
 ἐξέλκοντος· ἀδιάφυκτον γὰρ ἀνθρώπων παντὶ τοῦ θανα-
 τού το ῥόνον. Τί οὖν ἄρα δρᾶν αὐτοὺς βούλεται
 Χριστός; "Ἔως εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, κἂν εἰ μὴ
 πάντα βούλονται τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον διανεῖμαι πτω-
 χαῖς, κἂν γοῦν ἐκ μέρους κατακτήσασθαι φίλους,
 καὶ πολλοὺς τῆς εὐσπλαγχνίας μάρτυρας, τοὺς εὐ-
 κειποῦθτας δηλονότι· ἵνα ὅταν αὐτοὺς ὁ ἐπίγειος
 ἐκλείπῃ πλοῦτος, ἔχωσιν τινα τόπον ἐν ταῖς ἐκείνων
 σκηναῖς. Καὶ γὰρ ἔστι τῶν ἀμηχάνων ἄμισθον γενέ-
 σθαι ποτὲ τὸν φιλόπτωχον, ἀλλ' ἔστε ἅπαντά τις τὸν
 ἑαυτοῦ πλοῦτον διαδοίῃ τισὶν, εἴτ' οὖν ἐκ μέρους,
 ὀνήσει πάντως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν.

Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἔστι.

(A f. 217, B f. 154) Συχνῶς ἔσθ' ὅτε ὁ τῶν ὄλων
 Σωτὴρ τοὺς αὐτοὺς ποιεῖται λόγους, καὶ διαφόροις
 περὶ τοῦ αὐτοῦ θεωρήματος κέχρηται παραδείγμασι,
 ἵνα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων,
 ὁ τῶν ἀκρωμένων ἐμδιθάξῃται νοῦς. "Ἄθρει δέ μοι
 πάλιν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν.
 Δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο χρησίμως
 κατιδεῖν, τίνας ὄλους ὁ τοιοῦτος λόγος ἔχει τὰς ἀφορ-
 μάς· ἔσται γὰρ οὕτως εὐσύνοπτος τῶν προκειμένων
 ὁ νοῦς. "Ἐδίδασκε τοίνυν τοὺς ἐν πλοῦτῳ Χριστὸς
 ἀγαπᾶν ὅτι μάλιστα τὴν φιλοπτωχίαν, καὶ θησαυρί-
 ζειν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐημερίας
 ποιεῖσθαι πρόνοιαν. "Ἄλλ' εὐ ἠπίστατο, Θεὸς ὢν φύ-
 σει, τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸν ἄκρον, τὸν ἐπὶ παντὶ
 σπουδαίῳ τε καὶ ἀγαθῷ πράγματι, καὶ ὡς φίλος
 πλοῦτοι λανθόντες, καὶ τῷ τοῦδε πάθει τυραννού-
 μενοι παντελῶς, οὐδένα τοῖς πτωχευομένοις νέμουσιν
 ἔλεον. "Ὅτι τοίνυν τοῖς οὕτως ἔχουσι γνώμη, οὐδὲν
 ὑπάρξει τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, ὄλον δὲ οὐ
 πνευματικῶν, ἐξ ἐναργεστάτων παραδειγμάτων δια-
 δείκνυσι λέγων· "Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν
 πολλῷ πιστὸς ἔστι, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄσπον ἡμῖν, Δέσ-
 ποτα, τὸ ζητούμενον, ἀνοιξόν ἡμῶν τῆς καρδίας τὸν
 ὀφθαλμόν. "Ἄκουε τοίνυν σαφῶς τε καὶ ἀκριβῶς,
 ὅπερ ἔφη· Εἰ ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγέ-
 νεσθε, φησί, τὸ ἀληθινὸν τίς δώσει ὑμῖν; "Ἔστι δὲ
 οὖν τὸ ἐλάχιστον, ὁ ἀδικὸς μαμωνᾶς, τούτέστιν ὁ
 ἐπίγειος πλοῦτος, ἐξ ἀρπαγῆς ἔσθ' ὅτε καὶ πλεονε-
 ξίας συνειλεγμένος· τοῖς γε μὴν εὐ εἰδῶσι βιοῦν,
 καὶ ἀποφέρουσι μὲν τῶν ἐπιγείων τὸν νοῦν, φρονοῦσι
 δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω, καταλογισθεῖν ἂν παντελῶς οὐ-
 δὲν ὁ ἐπίγειος πλοῦτος, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐνδεεῖς ὄλον
 ἀπανήσους, καλῶς αὐτὸν οἰκονομοῦντες. Τοῦτο,
 οἶμαι, ἔστι τὸ ἐν ὀλίγῳ γενέσθαι τινὰ πιστὸν, τὸ τοῖς
 ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ τὴν ἀπό γε τῶν ἐντων δια-
 νέμειν ἐπιουρίαν. Εἰ οὖν ἐν ὀλίγῳ γεγόναμεν ἄ-
 πιστοὶ, πῶς ἂν λάβοιμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἀληθινόν,
 τούτέστι τῶν θείων χαρισμάτων ἀμφιλαφῆ χρηρη-
 γίαν, ψυχὴν ἀνθρώπου κατακαλλύνουσαν, καὶ τὸ
 θεῖον αὐτῇ κάλλος ἐγγράφουσαν;

(A f. 154 b) "Ὅτι δὲ εἰς τοῦτο βλέπει καὶ τέτρα-
 πται τῶν τοῦ Σωτῆρος ῥημάτων ὁ σκοπὸς, καὶ διὰ
 τῶν ἐφεξῆς εἰσθεῖ τις ἂν εὐ μάλα. "Ἐφη γάρ· " Εἰ

et rebus humanis eximente. Quippe inevitabile ho-
 mini est mortis rete. Quid ergo ab eis fieri Christus
 vult? Quandiu in hoc mundo sunt, si non cunctas
 velint opes suas pauperibus diribere, attamen non-
 nullos saltem sibi amicos conciliare jubet, com-
 pluresque benignitatis suae testes, id est beneficiis
 affectos: ut cum eos terrenae divitiarum destituent,
 locum aliquem nanciscantur in istorum taberna-
 culis. Nam prorsus fieri nequit ut absque mercede
 discedat pauperum amator: sed sive universa bona
 sua his impertitus fuerit, sive partim, sine dubio
 animae suae bene fecerit.

V. 10. Qui fidelis est in minimo, et in majori β-
 delis est.

Crebro interdum universalis Servator eosdem
 facit sermones, variisque circa idem argumentum
 exemplis utitur, ut plena dictorum suorum noti-
 tia audientium mens imbuatur. Contemplare vero
 mecum denno supradictae lectionis vim. Porro
 mihi videtur ante omnia illud cognitu utile, u-
 denam oratio hujusmodi occasionem ceperit: sic
 enim propositorum verborum sententia inclare-
 scet. Monebat itaque divites Christus ut benigni-
 tatem erga pauperes aprime adamarent, et in
 caelo thesaurizarent, futurarumque felicitati consu-
 lerent. Sed enim satis, ceu suapte natura Deus,
 compertam habebat humanae mentis ad egre-
 gium quodlibet bonumque opus tarditatem; quod-
 que nimio divitiarum amore capti, et hujus
 cupiditate tyrannide omnino oppressi, nullam
 egentibus impertituri essent misericordiam. Quod
 igitur hoc animi habitu affecti, nullam spiritali
 Dei donum essent recepturi, manifestissimis de-
 monstrat exemplis dicens: « Qui fidelis est in
 minimo, in majore quoque fidelis est, » 350 et
 reliquis. Solve nobis, Domine, hanc questionem,
 aperiri nobis cordis oculum. Audi itaque clare accu-
 satoque quid dixerit: Si in iniique mammona fideles
 non fuistis, ait, ea quae vere bona sunt quis dabit
 vobis? Est itaque minimus, iniustus mammonas, id
 est terrenae divitiarum, rapta interdum et violentia col-
 lectae. At ii qui bene vivere sciunt, et futurarum
 rerum spem quodammodo sitiunt, quique a terrenis
 mentem avertunt, et superna magis cogitant, hi, in-
 quam, nullius pensi habent terrenas divitias, sed eas
 in egenos cunctas assumunt, recte sic illas admini-
 strantes. Hoc esse existimo, in re parva aliquem
 esse fidelem; nempe in extrema miseria positus, rei
 familiaris subsidia suppeditare. Si ergo in re parva
 infideles fuimus, quomodo a Deo accipiemus quod
 verum est, id est divinarum donorum uberem lar-
 gitionem, quae hominis animam ornat, eique divinam
 tenuitatem appingit?

Quod autem hue spectet, eoque tendat verborum
 Servatoris scopus, ex sequentibus etiam satis quis-
 que cognoscet. Dicit enim: « Si in alieno fideles

non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? **A** Alienum porro appellari dicimus, pecunie affluentiam: neque enim divites nati sumus, sed nudi potius. Vereque, juxta Scripturam, dicitur quod « Nihil intulimus in hunc mundum, neque hinc auferre quid possumus ⁴⁵. » Ergo fideles simus in his exiguis terrenisque divitiis, quæ revera minimæ sunt et nullæ, quia dilabuntur: neque propria faciamus, quæ ad communem fratrum usum data sunt nobis, sic iniquas facientes divitias, dum eas retinemus, presertim cum sint alienæ, tum quia nos nihil nascentes intulimus, tum quia hæ reapse pauperum sunt. Sic nostræ divinæ cælestesque divitiæ tradentur nobis, veræ, inquam, et manentes. Profecto alienum naturaliter ab homine est, ditescere; quod quidem aliquibus extrinsecus accidit et supervenit: et si forte dilabatur ac pereat, **351** nihil prorsus humanam rationem lædet. Non enim quia divites, idcirco rationales sumus, vel cuivis bono operi idonei; sed ipsa naturæ habitudo harum virtutum capax est, eaque revera nostra est. Nam sicut beatus scribit Paulus ⁴⁶, creati ad opera bona fuimus, quæ preparavit Deus ut in illis ambullemus. Cum ergo in alieno, id est, in iis quæ extrinsecus accesserunt, infideles aliqui fuerint, quomodo sua accipient? id est, quomodo divinitus data bona participabunt? Vel quomodo adipiscemur sacram illam atque admirabilem venustatem, quam in hominum animabus depingit Deus, dum ipsas ad formam suam componit? Sic enim initio fuimus. Age vero quod impossibile sit, unum eundemque hominem in contraria studia dividi, et tamen inculpatis vivere, demonstrat dicens:

V. 13. *Nemo servus potest duobus dominis servire.*

Similitudo hæc clara et explorata est, et proposito argumento aptissima; imo totius sermonis conclusio fit in sequentibus: « Non potestis Deo servire et mammonæ. » Nam si quis fiat, inquit, deorum dominorum servus contrariis voluntatibus prædicatorum, et inconciliabilem mutuo sententiam gerentium, quomodo poterit utriusque placere? Nam divinus inter amborum placita, utriusque voluntati repugnat. Prorsus enim necesse est matrem simul et bonum videri. Ergo si uni voluerit esse fidelis, alterum, inquit, odio habebit. Superest igitur ut impossibile sit Deo simul servire ac mammonæ. Ergo unice ad alterum studia omnia nostra vertamus, multum valere jussu mammonæ. Ita enim nos magnus Magister docet.

V. 14. *Pharisæi, qui erant avari, deridebant eum.*

Sicut morbi corporum vehementiores remedio-

⁴⁵ 1 Tim. vi, 7. ⁴⁶ Ephes. ii, 10.

(1) Φησὶ intercalatum esse verbum, ut passim fit, non agnovit Corderius, ideoque scripsit, *ille dicit ut odit alterum.*

ἐν τῷ ἄλλοτριῷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἑμῆτερον τίς δώσει ὑμῖν; » Ἀλλότριον δὲ εἶναι φαμεν, τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν· οὐ γὰρ γεγεννημέθα μετὰ πλοῦτου, γυμνοὶ δὲ μάλλον· καὶ ἀληθῆς εἶπειν ὅτι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. » Γενώμεθα οὖν πιστοὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ καὶ γηϊνῷ πλούτῳ, ὃς ἐλάχιστός ἐστι· καὶ οὐδὲν, ὅτι βευστός· καὶ μὴ σφετερίζόμεθα τὰ εἰς κοινὴν τῶν ἀδελφῶν χρεῖαν δοθέντα ἡμῖν, ὥστε ἀδικῶν τὸν πλοῦτον ποιεῖν, διὰ τοῦ κατέχειν αὐτὸν, καὶ ταῦτα, ἀλλότριον ὄντα· τὸ μὲν, ὅτι οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν· τὸ δὲ, ὅτι τῶν πτωχῶν ἐστιν· ἵνα τὸν ἡμέτερον θεῖον καὶ οὐράνιον πλοῦτον πιστευθῶμεν, τὸν ἀληθινὸν καὶ μένοντα. Ἀλλότριον μὲν γὰρ ἀνθρώπου παντὸς φυσικῶς, τὸ πλουτεῖν· **B** ἔξωθεν γὰρ προσγίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τισὶ· καὶ ἀποσυμβῆ καὶ ἀπόλοιτο, παραβλάψοι ἂν οὐδὲν παντελῶς τοὺς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγους. Οὐ γὰρ ἐν γε τῷ εἶναι πλούσιοι, λογικὰ τέ ἐσμεν, καὶ ἀπάσης ἀγαθοεργίας ἐπιστήμονες, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἐπιτηδειότης δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐστίν, ὅπερ ἐστὶν ἡμέτερον. Ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, ἐκτίσθημεν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Ὅταν τοίνυν ἐν τῷ ἄλλοτριῷ, τουτέστι ἐν τοῖς ἔξωθεν προσγενομένοις, ἀπιστοὶ τινες εἴεν, πῶς ἂν λάβοιεν τὰ ἑαυτῶν; τουτέστι, πῶς ἂν ἐν μεθέξει γένοιτο τῶν θεοσδότην ἀγαθῶν; ἢ πῶς κοιμισόμεθα τὸ ἱερὸν τε καὶ ἀξί· ἀγαστον κάλλος, ὃ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐγγράφει Θεὸς, διαμορφῶν αὐτὰ· πρὸς ἑαυτὸν; Γεγόναμεν γὰρ **C** οὕτως ἐν ἀρχαῖς. Ὅτι δ' ἐστὶ τῶν ἀμηχάνων, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς τὰ ἐναντία, καὶ ἀκαταψέκτως δύνασθαι βιοῦν, διαδείκνυσαι λέγων·

Οὐδέεις οἰκέτης δύναται δυοῖν κυρίοις δουλεύειν.

(A f. 217, B f. 154 b) Παράδειγμα τοῦτο σαφές τε καὶ ἑναργές, καὶ τῇ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ πρεπωδέστατον· συμπέρασμα δὲ ὡςπερ τοῦ παντὸς λόγου, τὸ ἐφεξῆς· « Οὐ δύνασθε γὰρ Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. » Εἰ γὰρ δὴ τις γένοιτο, φησὶ, δύο κυρίων οἰκέτης, μεμερισμένων τοῖς θελήμασιν εἰς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀσύμβατον ἀλλήλοισ ἐχόντων τὴν γνώμην, πῶς ἂν δύνατο ἀμφοτέροις ἀρέσαι; Μερίζόμενος γὰρ εἰς τὸ ἑκατέρῳ δοκοῦν, τοῖς ἀμφοῖν θελήμασιν ἀντανίσταται. Πᾶσα γὰρ ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν ὀρᾶσθαι πονηρὸν τε καὶ ἀγαθόν. Οὐκοῦν εἴπερ εἴοιτο γνήσιος ἐνὶ γενέσθαι, φησὶ (1), μισῆσαι τὸν ἕτερον. Ἄμηχανον δὲ οὖν Θεῷ δουλεύσαι καὶ μαμωνᾷ· ἐπὶ θάτερον τοίνυν μεταθῶμεν τὴν πᾶσαν σπουδὴν, πολλὰ χαίρειν εἰπόντες τῷ μαμωνᾷ. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν ὁ μέγας εἰσηγῆται Διδάσκαλος.

Φαρισαῖοι φυλάργυροι ἐπάρχοντες ἐξεμνηστῆριον αὐτόν.

(A f. 217 b). Ὡςπερ τὰ τῶν ἐν τοῖς σώμασι τα-

θῶν ἀγριώτερα, τὰς ἐκ τῶν φαρμάκων ἐπικουρίας οὐ προσέεται, φεύγει δὲ ὡσπερ τὴν λασίην· κἂν εἰ τις προσάγοι τὸ πεφυκὸς ὠφελεῖν, ἐξαγριούται μειζότως, καὶ ὅσον ἀγανακτεῖ, καίτοι τῇ τέχνῃ κολακευόμενα, οὕτω τὰ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθῃ σκληρὰ καὶ ἀνουθέτητά πῶς εἰσιν ἔσθ' ὅτε, καὶ οὐδενὸς ἀνέχεται λόγου καλοῦντος εἰς ἀπόστασιν τοῦ κακοῦ, καὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἐμυδιάζοντος. Τοῦτο πεπονηθὸς εὐρήσομεν τοὺς Φαρισαίους, οἱ διὰ φιλαργυρίαν ἐξηυτέλιζον τὰς ἀρίστας παραίνεσις· καὶ δέον σεβασθῆναι, ἐμυκτήριζον ταῦτα εἰσηγούμενον Δεσπότην. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐξέλωμεν τὸ τῆς φιλαργυρίας (1) κέντρον, ὃ καὶ εἰς ἀσέβειαν ἐγείρειν δύναται, καθάπερ ἐκείνους. Μακρὸν τοιγαροῦν ἐπ' αὐτοῖς θαυμάσιος λόγος ὁ τῶν ὄλων Σωτῆρ, εἶτα τῶν ἰδίων σκεμμάτων καὶ παθῶν οὐκ ἀποφοιτῶντας ὄρων, ἐμφιλοχωροῦντας δὲ μᾶλλον τῇ συντρόφῳ σκαιότητι, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμύ τῶν ἐλέγχων, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποφαίνει ὑποκριτὰς ὄντας καὶ βωμολόχους, καὶ δόξης μὲν ἐραστὰς, ἤπερ ἂν πρέποι δικαίοις τε καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐ μὴν ὄντας τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν.

Ἔμεις ἔστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

(A f. 218) Τοῦτο καὶ ἐτέρωθι πού πρός αὐτοὺς εὐρίσκειται λέγων· « Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε ; » Τοὺς μὲν γὰρ ἀληθῶς ὄντας ἀγαθοὺς, τοῖς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις ὁ Θεὸς στεφανοῖ· οἱ γὰρ μὴν ἀφιλάρετοι καὶ ὑποκριταί, τὰχα ταῖς ἑαυτῶν ψήφοις, τὸ δοκεῖν εἶναι σεπτοὶ παρακλίπτουσιν. Ἄλλ' οὐδελς, ὃ βέλτιστοι, φαίη τις ἂν αὐτοῖς, ἑαυτὸν στεφανοῖ. Γέγραπται γάρ· « Ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πῆλας, καὶ μὴ τὸ ὄν σόμα· ἀλλότριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη. » Πλὴν κἂν εἰ δύναιντό πως λαθεῖν οἱ ὑποκριταί, καὶ τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἀρπάσαι τιμὰς, ἀλλ' οὖν ὁ Θεὸς, φησί, γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τιμᾶ μὲν δίκαιον τὸν ἀληθινόν, σκορπίζει δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων ὄσα· ἀνθρωπαρέσκια γὰρ ρίζα καὶ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῆς μεμψιμένης παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπεροψίας. Κατασιέξας τοίνυν τοῖς ἐλέγχοις αὐτοῦς, ἑτερόν τι τοῦτοῖς προσεπάγει· Χριστὸς, ὅπερ ἐμελλον πείσασθαι, διὰ γε τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀνοσιότητά τε καὶ ἀπειθίαν. Φησὶ γάρ·

Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, κ. τ. λ.

(A f. 218). Ἐπικρῶπτε πάλιν ἀσφαλεῖ τὸ λυποῦν, καὶ κατασκιασμένην ὡσπερ ποιεῖται τὴν προαγόρευσιν τῶν συμβησομένων τοῖς ἀπειθεῖν ἐλομένοις αὐτῷ. Μωϋσῆς γάρ, φησὶ, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ χορδὸς τοῦ κατ' ἐμὲ μυστηρίου τὴν δύναμιν προκατηγγέλλασι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ὁ νόμος ἐδήλωκε διὰ σκιάς καὶ τύπων, ὅτι καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομεινῶ θάνατον, ἵνα σώσω τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ

rum adiutoria non admittunt; ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravias exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti: sic 352 quæ hominum animabus eveniunt perturbationes, sævæ et admoneri impatientes aliquando sunt, nulliusque vocem audiunt a vitio revocantis, et meliora suadentis. Hoc idem passos comperimus Phariseos, qui ob suam avaritiam admonitiones optimas flocci faciebant; et cum revereri deberent, disserentem hæc Dominum deridebant. Verumtamen nos avaritiæ stimulum eximamus, quod usque ad impietatem nos potest, æque ac illos, impellere. Longo itaque adversus eos consumptio sermone Servator universalis, cum a propriis cogitationibus et cupiditatibus haud recedere cerneret, sed ingentiam nequitiam acrius retinere, perguit deinceps ad acerbiores increpationes, occasione invitante, definitque eos esse hypocritas, gulosos victimarum appetitores, et gloriæ quidem cupidos, quæ justis bonisque debetur viris, sed tamen ipsos a virtute longe remotos.

V. 15. Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.

Hoc idem alibi quoque dixisse eis Christum comperimus: « Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, gloriam autem quæ a solo Deo est non queritis? » Nam vere bonus Deus justitiæ laudibus ornat. Hostes autem virtutis et hypocritæ, fortasse suffragio proprio, sanctitatis opinioem usurpant. Atqui, o egregii, dicit his aliquis, nemo se ipsum coronat. Scriptum est enim: « Laudet te proximus, non os tuum; extraneus, non labia tua. » Attamen etiamsi latere fortasse queant hypocritæ, et ex hominibus honorem carpere, certe Deus corda vestra novit, et eum qui vere justus est, habet in pretio; at illorum, qui hominibus placent, ossa dispergit. Quippe placendi hominibus studium radix est et initium et parens invisæ Deo hominibusque superbix. Postquam eos reprehensionibus his compunxerat, aliud addit Christus quod erant passuri 353 propter hærentem illis impietatem et contumaciam. Dicit enim:

V. 16. Lex et propheta usque ad Joannem, etc.

Involvit, rursus obscuritate id quod molestiam creabat, et obumbratam quodammodo facit predictionem eorum quæ incredulis eventura erant. Nam Moyses, inquit, et reliquis cum eo sanctorum prophetarum chorus, sacramenti mei virtutem terræ incolis prænuñtiaverunt. Lex quidem per umbram et figuras denotabat, me in carne necem passurum ut mundum salvarem; et corruptelæ vim

¹⁷ Joan. v, 44. ¹⁸ Prov. xxvii, 2.

(1) Col. φιλανθρωπίας, quod plane mendum nobis visum est.

superaturum, a mortuis resurgendo. Consona autem Moysis legi prophetæ locuti sunt. Haud ergo mirum est, imo et præcognitum fuit, quod vos sermonibus meis credituri non fueritis. Nam usque ad Joannem Baptistam vaticiniorum de me pertinet sermo. A diebus autem Joannis, regnum cælorum nuntiatur, et omnis homo ad id compellitur. Regnum autem cælorum hoc loco dicit justificationem in fide, peccati ablationem per sanctum baptisma, sanctificationem per Spiritum, adorationem in Spiritu, adoptionis dignitatem, dandæ sanctis in posterum gloriæ spem. Nuntiatur itaque cælorum regnum, procedente in medium Baptista ac dicente: « Parate viam Domini⁴⁹; » et jam præsentem demonstrante Agnum Dei qui tollit peccatum mundi. Quisquis ergo sacræ prædicationis auditor est et amator, is vi compellitur; id est, omni alacritate totisque viribus utens, in spem recipi gestit. Namque ut alibi ait: « Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud⁵⁰. »

παντὶ σθένει χρώμενος, εἰσω παρελθεῖν τῆς ἐλπίδος τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν. »

V. 17. *Facilius est autem, etc.*

Facilius esse dicit cælum et terram transire, nondum id fieri jubente Deo, quam legis unum excidere apicem. Legem aliquando summam dicit pro universa divinitus inspirata Scriptura, id est, Moysis ac prophetarum. Quænam itaque prænuntiaverunt, quæ et exitum habere necesse sit? Prædixerunt videlicet, fore ut ob multam suam incredulitatem et morum impietatem, ab amicitia Dei excidat Israel, primogenitus licet inter filios; et urbs Jerusalem illius amore excludatur. Quamvis autem de ipsa per os Osee: « Ecce ego cepiam viam ejus sudibus, et obstruam itinera ejus, et ipsa semitam suam non inveniet⁵¹. » Porro via piorum recta est, nihil in ipsa arduum, sed facilia cuncta et gradibilia. Secus autem obstruitur via metropoleos Judæorum, id est, inaccessa his veræ religionis sit semita. Quod vero obtenebratam mentem haberint, nec lumen gloriæ Servatoris admiserint, quem agnoscere noluerunt, prædixit his verbis Judæorum veluti populum alloquens: « Nocti assimilavi matrem tuam. Assimilatus est populus meus, quasi non habens scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio mihi fungaris. Oblita es legis Dei tui, ego quoque filiorum tuorum obliviscar⁵². » Audin' tenebris noctique comparari, et convenientissime quidem, incredulorum multitudinem? Credentibus enim exoritur in mente et corde intellectualis lucifer, ac justitiæ sol; secus vero mens eorum obtenebratur qui erga tam splendidam pretiosamque gratiam injurii sunt. Et hæc quidem de Israelitis. Iis autem, qui adventum omnium nostrum Servatoris Christi agnoverunt, per unum de sanctis prophetis Deus Pater spondebat dicens: « Comfortabo eos in Domino Deo ipso-

καταργήσω τὴν φθορὰν, ἐγγεγερμένος ἐκ νεκρῶν. Συμβαλόντα δὲ τοῖς Μωϋσέως νόμοις, ἐλάλησαν οἱ προφήται. Ξένον τοίνυν, φησὶν, οὐδὲν, ἔχουν προεγνωσμένον, ὅταν τοῖς ἑμοῖς ἀπειθήσητε λόγοις· μέχρι γὰρ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ τῆς προφητείας τῆς ἐπ' ἐμοὶ καὶ ὑμῖν ἐκτείνεται λόγος. Ἀπὸ δὲ γὰρ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται. Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν φησὶν ἐν τοῦτοις, τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην, τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀπόνησιν, τὴν διὰ γὰρ φημι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγιασμὸν, τὴν ἐν Πνεύματι προσκύνησιν, τῆς υἰοθεσίας τὸ καύχημα, τῆς μελλούσης δοθήσεσθαι τοῖς ἁγίοις δόξης τὴν ἐλπίδα. Εὐαγγελίζεται τοίνυν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, παρελθόντος εἰς μέσον τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ λέγοντος· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου »· καὶ καταδεικνύοντος ἤδη παρόντα τὸν Ἄμων τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀφροντὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πᾶς δὲ εἰ τις γέγονε τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων κατήκοος καὶ ἐραστής, εἰσδιόζεται· τουτέστιν ἀπάση προθυμίᾳ καὶ ἐπιθυμίᾳ. Ὡς γὰρ ἐτέρωθι τοῦ φησὶν, « Ἡ βασιλεία

Εὐκοπώτερον δὲ ἐστὶ, κ. τ. λ.

(A f. 218 b) Εὐκοπώτερον εἶναι φησι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, οὕτω τοῦτο γίνεσθαι Θεοῦ προστάττοντος, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραταὴν πεσεῖν. Νόμον δὲ φησὶν εἶσθ' ὅτε συλλήβδην ἅπασαν τὴν θεόπνευστον Γραφήν, τουτέστι, τὰ Μωϋσέως καὶ προφητῶν. Τίνα τοίνυν προαπηγάλασιν, ἀ καὶ δεῖ πάντως ἐκδῆναι πρὸς πέρας; Προηγόρευσαν ὅτι διὰ πολλὴν ἀπιστίαν καὶ τρόπων ἀνοσιότητα, τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἀπολοισθήσει, καίτοι πρωτόκοκος ὢν ἐν τέκνοις ὁ Ἰσραὴλ· καὶ ὅτι τῆς παρ' αὐτοῦ ἀγάπης ἐξωσθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ. Καὶ γοῦν ἔφη περὶ αὐτῆς διὰ φωνῆς Ἰωσή· « Ἰδοὺ ἐγὼ φράσσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλει, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς· καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρη. » Ὅδὸς μὲν γὰρ εὐσεβῶν εὐθετα ἐγένετο, καὶ οὐδὲν ἅπαντες ἐν αὐτῇ, λεία δὲ πάντα καὶ ἱππῆλατα. Φράσσεται δὲ ἡ ὁδὸς τῆς Ἰουδαίων μητρὸς, τουτέστιν ἀδιόδευτος αὐτοῖς ἢ τῆς εὐσεβείας ἀπεταλέσθη τρίβος· ὅτι δὲ γεγῶνασι σκοτεινοὶ τὸν νοῦν, καὶ οὐ προσήκοντο τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης τὸ φῶς, οὐ γὰρ ἐγνώκασιν αὐτὸν, προαναπεφώνηκε, λέγων, ὡς πρὸς Ἰουδαίων τὸν δῆμον· « Νυκτὶ ὠμοίωσα τὴν μητέρα σου· ὠμοιώθη ὁ λαός μου, ὡς οὐκ ἔχων γνῶσιν· Στερεῖ ἐπιγνώσιν ἀπόσω, κἀγὼ ἀπόσωμαι σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι· καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου, κἀγὼ ἐπιλάθωμαι τέκνων σου. » Ἀκούεις ὅτι σκοτῆρ καὶ νυκτὶ παρεικάζεται, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἢ τῶν ἀπειθούντων πληθὺς; Ἀνίσχει μὲν γὰρ τοῖς πιστευούσιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ὁ ναητὸς ἑωσφόρος, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· σκοτῆρ δὲ καὶ ἀχλύϊ νοητῆ καταμελαίνεται τῶν ὑβρίζοντων τὴν οὐρα λαμπρὰν καὶ ἀξιώκτητον χάριν ὁ νοῦς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Περὶ δὲ τῶν ἐπεγνωκότων τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-

⁴⁹ Matth. iii, 3. ⁵⁰ Matth. xi, 12. ⁵¹ Osee ii, 6. ⁵² Osee iv, 5, 6.

στοί, δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ Ἀ
 ὑπισχνεῖτο, λέγων· « Καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυ-
 ρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ
 αὐτῶν ὑπάρξουσιν (1). » Συνωδὴ δὲ τούτοις καὶ ὁ
 Ψαλμωδὴς ἐν Πνεύματι φησὶ πρὸς Χριστόν· « Κύριε,
 ἐν τῷ φωνῇ τοῦ προσώπου σου πορεύονται, καὶ ἐν
 τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται ἔλην τὴν ἡμέραν· ὅτι
 καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ· καὶ ἐν τῇ δι-
 καιοσύνῃ σου (2) ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. »
 Καυχώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, δικαιοθέντες ἐν αὐτῷ·
 γεγονάμεν ὑψηλοί, τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ταπεινώσιν
 ἐκπεδηκότες, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τὴν
 ἀκριβῆ καταπλουτήσαντες γινώσκιν· τοῦτο γὰρ ἡμῖν
 ἐπηγγέλλετο Θεὸς λέγων διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Καὶ
 ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ ἧ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους δε-
 οῦκ ἤδεισαν πατήσαι ποιήσω αὐτοὺς· ποιήσω αὐτοῖς
 τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ πάντα τὰ σκοτία εἰς εὐθείαν. »
 Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὄντες τυφλοί, περωτίσμεθα, καὶ
 τὴν ἀσυνήθη τῆς δικαιοσύνης ἐρχόμεθα τρίβον· οἱ
 ἐξ νόμον αὐχρῶντες παιδαγωγῶν, ἐν σκότῳ γεγονάσιν.
 Ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς
 ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ πύρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε
 ἐπὶ Ἰσραὴλ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούον-
 τες μὴ ἀκούωσι· πεπαρωνήκασιν γὰρ εἰς τοὺς ἁγίους
 προφήτας, τετολομήκασιν δὲ καὶ αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπ-
 ενεγκεῖν τῷ καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν καὶ ζωὴν. Οὐκ-
 οὖν ἂν ἀπειθήτε, φησὶ, κἂν τοὺς ἔμοους ἀσυνέτως
 διαμυκτηρίζητε λόγους, ἐπὶ τὴν τοῦ χρησίου καὶ
 πρέποντος ἀποκομίζοντες θήραν, ἀλλ' οὐκ ἠγνοήθη
 ταῦτα, φησὶ, ἀλλ' ἤδη προεῖρηται διὰ τε νόμον καὶ
 προφητῶν. Ἔστι δὲ τῶν ἀμηχάνων, εἰς ἀπραξίαν
 διαπεσεῖν τὰς Θεοῦ φωνάς· ὁ γὰρ ἤδει πάντη τε καὶ
 πάντως ἐσόμενον, τοῦτο προκαταμεμήνυκε. Κατὰ
 μὲν οὖν τὸ ῥητὸν, δηλοῖ ὅτι ἀφίχεται, καταλύσων μὲν
 ἤκιστα ἢ ἀνατρέψων τὰ προφητῶν, ἀποπερανῶν δὲ
 μᾶλλον καὶ προφήτας καὶ νόμον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν
 ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, ἵνα μὴ
 τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι· « Οὐ πεσίσται ἀπὸ τοῦ νόμου
 ἄνθρωπος δὲ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιδύ-
 σκετο πορφύραν καὶ βύσσον.

(A f. 220, E f. 252 b) Πύθοιο δ' ἂν τις· Ἄρα γε
 κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, τὴν λέγουσαν τὸν
 μὲν πτωχὸν εἰς τὴν ἀνάπαυσιν ἀπελθεῖν, τὸν δὲ
 πλούσιον εἰς τὴν κόλασιν, γέγονεν ἤδη ταῦτα, καὶ
 ἀνταπόδοσις ἀξία ἐκληρώθη ἐκάστῳ, ἢ τῆς μελλούσης
 κρίσεως ἀνατυποῖ τὴν εἰκόνα ἐν τούτοις; Ἄλλὰ μὴν,
 φησὶν, ὅποτε ὀνομάζει Λαζάρου προσηγορίαν, ἀληθῶς
 γέγονε καὶ ἐπράχθη. Διὰ τί γὰρ μὴ εἶπε, Πτωχὸς δὲ
 τις ἄνθρωπος, ἀλλὰ, *Λαζάρου*; Ἴνα τῇ προσηγορίᾳ
 δεῖξῃ, πείρα καὶ ἀληθεία ταῦτα πεπραχῆαι. Πρὸς ὃν
 εἰρούμεν· Τὴν κρίσιν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν
 τῶν νεκρῶν, ἢ θεῖα πανταχοῦ λέγει· Γραφὴ· ἀνάστα-
 σις δὲ οὐκ ἔσται, μὴ αὐθις ἡμῖν ἐπιφοιτήσαντος τοῦ
 Χριστοῦ ἐξ οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν

rum, et in nomine Domini Dei ipsorum erunt³³. »
 Consona his etiam Psalmista, Spiritu instinctus,
 aiebat ad Christum : « Domine, in lumine vultus tui
 ambulabunt, et in nomine tuo exultabunt tota die ;
 quoniam gloria virtutis eorum tu es ; et in iustitia
 tua exaltabitur cornu nostrum³⁴. » Gloriamur ni-
 mirum in Christo, cum in ipso justificamur : excelsi
 efflicimur, abjecta peccati humilitate, et verorum
 dogmatum accuratam adepti notitiam. Hoc enim
 nobis **355** spondebat Deus, voce Isaie dicens : « Et
 ducam cæcos in viam, quam nesciebant, et semi-
 tas quas ignorabant calcare eos faciam ; convertam
 tenebras illis in lucem, et cuncta obliqua faciam
 recta³⁵. » Nos enim qui cæci eramus, recepimus
 lumen, et insolitam iustitiæ viam terimus. Qui au-
 tem legis ducatu gloriabantur, in tenebras incide-
 runt. Namque ut ipsemet aiebat Christus, tenebræ
 excæcaverunt oculos eorum, et obduruit ex parte
 Israel ; ut spectantes non videant, et exultantes
 non audiant³⁶⁻³⁷. Nam debacchati sunt contra san-
 ctos prophetas, et ipsi Christo manus afferre ausi
 sunt ad salutem vitamque vocanti. Si ergo disere-
 detis, inquit, meosque insipienter sermones irride-
 bitis, qui vos cæteroqui ad rei utilis decoræque
 consecutionem deducebant ; non fuit hoc, inquit,
 ignotum, sed jamdiu a lege prophetisque prædictum.
 Porro impossibile est Dei oracula effectu carere :
 nam quod omnino prorsusque sciebat esse futurum,
 id prædixit. Prout ergo dictum fuerat, evenisse
 demonstrat ; haud equidem propheticas auctorita-
 tes dissolvens aut subvertens, sed complens potius
 prophetas simul et legem. Nam quia dixerat legem
 et prophetas usque ad Joannem stetisse, ne quis
 putaret, nunc eos exclusos et abolitos, propterea
 subdidit : « Non excidet de lege iota unum, aut
 apex, » secundum Matthæum.

τις ὑπόλαβοι, ὅτι ἐκθέληνται καὶ ἠθέτηνται, δι-
 ῶτα ἐν, ἢ μία κεφαλα, » κατὰ τὸν Ματθαῖον (3).

V. 19. *Homo quidam erat dives, qui induebatur
 purpura et bysso.*

Interrogabit aliquis, num secundum evangelicam
 historiam, quæ ait pauperem ad requiem transiisse,
 divitem vero ad pœnam, num, inquam, hæc jœm
 evenerint, dignaque utrique data fuerit remuneratio ;
 an futuri potius judicii hoc exemplo imago repræ-
 sentetur. Utique, inquit, quia Lazari nomen diserte
 ponit, vere hæc evenerunt et peracta sunt. Cur
 enim non dixit : Homo quidam pauper, sed, *Laza-
 rus* ? **356** nempe ut pronuntiato nomine demon-
 straret hæc reapse acta fuisse. Cui nos responde-
 mus : judicium post mortuorum resurrectionem
 fore, divina ubique affirmat Scriptura ; resur-
 rectionem autem non antea futuram, quam demuo
 de cœlo venerit Christus cum Patris gloria et ange-

³³ Zach. i, 10. ³⁴ Psal. lxxviii, 16, 17. ³⁵ Isa. xlii, 16. ³⁶⁻³⁷ Joan. xii, 40 ; Isa. vi, 9.

(1) Ita cod., pro κατακαυχῶνται, *gloriabuntur*,
 ut in textu edito.

(2) Ita cod., prætermisissis aliquot in medio verbis.

(3) Lucas *iota* ; Matthæus v, 18, utrumque, *iota*
 et *apex*.

lis sanctis. Sic etiam sapientissimus Paulus dicit : **A** *Ipsam Dominum in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei, de cælo descendurum. Clanget enim tuba, et mortui resurgent in Christo facti incorruptibiles* ⁸⁰. » Cum ergo nondum advenerit de cælo iudex, neque mortuorum facta sit resurrectio, quidni improbable existimetur, jam factam esse remunerationem sive malorum **357** operum sive bonorum? Est igitur parabola ratio scite admodum conformata, itemque illa quæ de divite ac Lazaro a Christo dicuntur. Fuit itaque Lazarus, ut Hebræorum traditio habet, homo quidam per illud tempus Hierosolymis, in extrema paupertate atque infirmitate vivens, cuius ideo fecit mentionem Dominus, ut exemplum inde sumeret demonstrandi evidentiis argumenti sui. Ante Christi de cælo reditum, neque resurrectio acciderat, neque actorum cujuslibet hominis remuneratio. Sed tamen similitudinis ergo scribitur in parabola dives deliciosus et immisericors, simulque pauper morbo languidus; ut cognoscant ii, qui in terra divitiis affluunt, nisi benigni esse voluerint, largi ac liberales, et nisi pauperum

⁸⁰ I Thess. iv, 15.

(1) Postulat hic Cyrilli locus paulo accuratorem explanationem, propter schismaticorum, quanquam haud magno numero, tum Græcorum tum Armeniorum, exitiosum errorem, quod nempe humanorum actuum remuneratio nonnisi post corporum resurrectionem a Deo fiet. 1. Ergo in primis noster ipse Cyrillus semetipsum explicat in Commentario ad psal. **xlviii**, 16, quem nuper nos ex Vaticani codicibus divulgavimus, dum ait *sanctorum animas post divinum redemptionis opus in manus Dei convolare; quod probat Christi crucifixi verbis ad Patrem, In manus tuas, etc., et ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso; necnon illis Stephani: Domine Jesu, suscipe spiritum meum*. 2. Idem Cyrillus in homilia prima Paschali ait avunculum suum decessorenque Theophilum, nuper mortuum, ad cælestes sedes migrasse. 3. Eusebius Cæsariensis, classicus æque imo et antiquior auctor, in Commentario ad psal. **cxlii**, 8, quem item nuper nos ex codicibus Vatt. sumptum edidimus, ait Deo: *Δεῖξον ὁδὸν τὴν ἄγουσαν μετὰ σώματος ἀπαλλαγῆν ἐπὶ τὰ οὐράνια: Viam ostēde, quæ post corporis depositionem ducit in cælum*. 4. Eustathius biographus et æquævus Eutychiei patriarchæ (cujus item novum scriptum nos extulimus) ait: *Hunc in cælum ad angelorum choros transisse* (apud Bolland. die 6 Aprilis). 5. Sanctus Hieronymus Paulæ epitaphium hoc scribit (ep. 108 fin.):

*Aspicias angustum præcisa in rupe sepulcrum?
Hospitium Paulæ est cælestia regna tenentis.*

6. Contra hunc errorem de differenda remuneratione, totus item pugnat huius auctoris Lat. priscus libellus, quem apud nos habes *Script. vet. t. VII, p. 264-270*; ubi prima in pagina inter Patres spurix illi doctrinæ non consentientes nominatim scribitur Alexandrinus Cyrillus. 7. Et quoniam catholico dogmati, quod apostolica constitutione definivit Benedictus XII, P. M., et Florentinum postea Tridentinumque concilia confirmarunt, novus consurrexit in Anglia hostis Burnetus, qui scripto tractatu perniciosissimum errorem renovavit, placet nobis huic opponere Anglum hominem sanctum episcopum Aldhelmum, clarissimum sæculi septimi lumen, qui XII carmina de XII apostolis condidit, falso in editionibus Alcuino reque Anglo inscripta vel etiam Walafrido Straboni,

ἀγίων ἀγγέλων. Οὕτω καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος φησὶν ὅτι ἡ Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἐπ' οὐρανοῦ. Σαλπύσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἐν Χριστῷ ἄφθαρτοι. » Οὕτως καὶ ἐν οὐρανῶν καταβηκτότος τοῦ πάντων Κριτοῦ, οὐδὲ ἡ τῶν νεκρῶν γέγονεν ἀνάστασις· εἶτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον ἔνοσθιν, ὅτι γέγονεν ἡδὴ τισὶν ἀναπαύσεως, ἢ πονηρῶν ἔργων ἢ ἀγαθῶν (1); «Ἐστὶ τοίνυν παραβολῆς τρόπος ἐσχηματισμένος ἀστελεως, τὰ τε ἐπὶ τῷ πλουσίῳ καὶ τῷ Λαζάρῳ εἰρημένα παρὰ Χριστοῦ. Ἐχει δὲ ὁ λόγος, ὡς ἡ Ἑβραίων παραδόσις ἔχει, Λάζαρον εἶναι τινα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐσχάτη συνόντα πτωχεῖ καὶ ἀρρώστῳ, οὗ καὶ μνημονεύσαι τὸν Κύριον, ὡς εἰς παρίδειγμα λαμβάνοντα τοῦτον εἰς ἐμφανεστέραν τοῦ λόγου δῆλωσιν. Οὕτως τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταφανοῦθησαντος τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἀνάστασις γέγονεν, οὔτε πράξεων ἀναπαύσεως ἡκολούθησέ τισιν. Ἄλλ' ὡς ἐν εἰκόνι, τῇ παραβολῇ γέγραπται πλούσιος τρυφῶν καὶ ἀφιλοκίτριμον, καὶ πένθης ἐν ἀρρώστῳ· ἔν' εἰδῆεν ὡς οἱ τὸν ἐπὶ γῆς ἔχοντες πλούτον, ὡς εἰ μὴ βουληθεῖεν εἶναι χρηστοί, καὶ

sed a pervetere Vaticano codice vero auctori Aldhelmo vindicata. Is ergo de Paulo apostolo ita scribit :

*Ossa tegat tellus quamvis modo moe sepulcri,
At tamen in superas conscendit spiritus arces,
Cælibus angelicis nimboza per æthera ductus.*

Idem de S. Thaddæo ap. :

*Cujus in Armenia sopitum morte cadaver
Exsurrecturum fatali sine quiescit :
Sed tamen æthereas lustrat spiritus arces.*

Atque hic idem Aldhelmus, qui justorum animas post corporis obitum statim in cælum receptas deprædicat, nihilominus de S. Joanne ev. loquens ait :

*Pausat in Epheso præfatus corpore præsul,
Præmia sumpturus cum clanget classica salpis.
Ultima dum præcisæ labuntur tempora sæclis*

Vix evidentius quispiam dicere potuit, animas quidam sanctorum hominum statim in cælum admitti, corporibus vero præmium nonnisi post resurrectionem, ut par est, utique rei natura postulat, collatum iri. Porro noster Cyrillus haud apertioribus verbis hoc loco utitur, quam Joan. Chrysostomus in homilia 39 ad I Cor. xv, 19, ed. Maur. p. 365; et homil. 28 ad Hebr. xi, 39, p. 255, quibus Chrysostomi locis respondet pro viribus, sanctumque oratorem cum Ecclesia catholica concordem demonstrat magnus Muratorius in insigni suo adversus Burnetum libro *De paradiso non expectata corporum resurrectione*; quem qui leget, plenioris dogmatis expositionem, et contrarii erroris refutationem non requiret. Summus denique Allatus turbam maximam Græcorum hæc de re testimoniorum, ex omni ætate petitorum, congerit in opere contra Hottingerum cap. 11; ita ut usque jam Græcus vel Græcorum quicumque sunt orientales assectæ, in hac falsa opinione consistere diutius queant.

εὐμετάδοτοι, καὶ κοινωνικοὶ, καὶ ταῖς τῶν πνήτων ἀνάγκαις ἐπικουρεῖν ἔλοιτο, δεινῆ καὶ ἀφύκτω περιπεσοῦνται δίκη.

Ἄναγκαῖον δὲ εἶμαι πρότερον εἰπεῖν, ποῖα γέγονεν ἢ τοῦ λόγου πρόφασις, ἢ τοῦ πράγματος εἰς παράδειξιν, τὴν προκειμένην παραβολὴν ἄριστα διαμορφοῦ καὶ διαπλάττει Χριστός. Ἄπετέλει τοίνυν ἡμεῖς ὁ Σωτὴρ τεχνίτας εἰς ἀγαθοεργίαν, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασιν ἐβούλετο διαπρέπειν. Ἦθελε γὰρ εἶναι φιλαλλήλους, καὶ φιλοπτωχίας ἐπιμελητάς, καὶ τῶν εἰς τοῦτο σπουδασμάτων ἕξεσθαι νεανικῶς· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πλουσίοις τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτῃ παραινέσεις συνιθεῖς, καὶ εἰς ὄδον αὐτοῦς ἀποφέρων τὴν τοῖς ἁγίοις προπωδεσθῆτην, ἔφρασε· « Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὄστε ἐλεημοσύνην. » Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ καλὴ τε καὶ ἀγαθὴ καὶ σωτήριος. Οὐκ ἠγγόνησε δὲ Χριστός, ὅτι τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὸ κεκαλυμμένον, οὐκ ἔνεστι τοῖς πολλοῖς· ἀσθενεῖ γὰρ ἄσι πρὸς τὰ δυσχερῆ καὶ δυσήνυτα τῶν κατορθωμάτων ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἐπενήθεε τινα τρόπον ἐπικουρίας αὐτοῖς· ἵνα μὴ τὸν ἐνταῦθα πλοῦτον διηνεκῆς τε καὶ ἀναπόδητος διαδέξηται πτωχεία, καὶ τὰς προσκλήρους τρυφὰς αἰωνία κόλασις. Εἰ γὰρ μὴ ἀνέχεσθε, φησί, τὸν φιλόδον ἀφείναι πλοῦτον, καὶ ἀπεμπολῆσαι ὀλοκλήρους τὰς οὐσίας, καὶ διαδοῦναι τοῖς δεομένοις, κἀν γοῦν τοῖς ἐλάττωσιν ἐνευδοκιμεῖν σπουδάσατε· ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, τουτέστι μὴ μόνον ἑαυτῶν ποιήσησθε τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις χεῖρα ἀπλώσατε· συναλγήσατε τοῖς κἀμνοῖσι, παραμυθήσασθε ἁγίους τὴν οὐκ ἀβούλητον ἀγαπῶντας πτωχείαν, ἵν' ἀπερισπάστως τῷ Θεῷ λατρεύωσιν. Ἔσται δὲ τοῦτο ὑμῖν οὐκ ἄμισθον· ὅταν γὰρ ὑμῖν ὁ ἐπίγειος ἐπιλείψῃ πλοῦτος, τῷ τέλει τοῦ βίου κατελιγμένοις, τότε κοινωνοὺς ὑμᾶς ποιήσονται τῆς ἑαυτῶν ἐλπίδος, καὶ τῆς δοθησομένης αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ παρακλήσεως· τοὺς γὰρ καμόντας ἐν τῷδε τῷ βίῳ, καὶ ἐπεικῶς τὸ δυσσχῆδες τῆς πενίας διενεγκόντας φορτίον, ὡς ἀγαθὸς ἀνακτῆσεται. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς οὖσιν ἐν πλούτῳ συμβουλεύει, λέγων περὶ τῶν τάλαιπωρομένων· « Τὸ ὑμῶν περισσεύμα, εἰς τὸ ἐκεῖνων ὑστέρημα. » Τοῦτο δὲ ἐστὶν οὐδὲν ἕτερον ἐπιτάττοντος, πλὴν ὅπερ ἔφη Χριστός, « Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ. » Ὅτι δὲ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τοῦτο δρᾶν, ἀλέθρου πρόξενον καὶ πυρὸς ἀσθέτου, διαδεικνυσσι, τὴν προκειμένην ἡμῖν ἐκφῆνας παραβολὴν·

« Ἀνθρώπος γὰρ τις ἦν πλούσιος σφόδρα, » φησὶν. Ἐνταῦθά μοι βλέπε καὶ ἐπιτήρησον ἀκριβῶς τοῦ Σωτῆρος τοῦς λόγους, πολὺ τι τὸ σοφὸν ἐμφαίνοντας. Καίτοι γὰρ ἐξὸν εἰπεῖν· Ὁ δεῖνα τυχὸν πλούσιος ἦν ἄνθρωπος, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ, τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη ἄνθρωπον δὲ ἀπλῶς πλούσιον ὀνομάζει, μνημονεύει δὲ τοῦ πνήτου ὀνομασί. Ποῖα τοίνυν ἢ ἐπιτήρησις; Ἄνώνυμος ὁ πλούσιος, ὡς ἀφιλοκτείσμων, παρὰ Θεῷ· ἔφη γὰρ ποῦ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν μὴ φοβουμένων αὐτόν, ὅτι· « Οὐ μὴ μνησθῶ

A necessitatibus ultro occurrerint, gravi et inevitabili vindicta fore se corripiendos.

Jam in primis necesse est dicere quænam fuerit sermonis hujus occasio, et cujus rei demonstrandæ gratia prædictam optime parabolam Christus formaverit. Voluit ergo nos Christus bonorum operum artifices effici virtutumque ornamentis excellere. Voluit nos invicem amare, et erga pauperes benignitatem sectari, atque in his studiis magna cum alacritate versari. Præcipue vero hujus mundi divitiibus hac super re cohortationes componens, eosque in via sanctis convenientissima statuens, aiebat : « Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam⁵⁵. » Et hoc quidem mandatum præclarum est et bonum ac salutare. Non tamen ignorabat Christus, ut hoc mandatum exsequi possent, multis vires non inesse. Languet enim ad aspera et factu difficilia mens humana. Quia vero ipse bonus est et hominum amator, rationem quamdam excogitavit qua iis succurreret; ne forte præsentis divitias perpetua et inefficiens paupertas exciperet, et temporales delicias æterna pœna. Si enim non patimini, inquit, voluptarias dimittere divitias, totumque patrimonium vendere atque **358** egentibus distribuere, saltem in minoribus date operam ut bene audiat; nimirum facite vobis amicos de injusto mammona, id est, ne vobis ipsi tantummodo divitias vindicetis, sed et egentibus liberali manu succurrite: compatimini patientibus, consolamini sanctos qui non involuntariam amplexi sunt paupertatem, ut sine animi distractione Deo serviant. Id autem vobis haud expers mercedis erit. Nam cum vos terrenæ destituent divitiæ, vitæ sine correptis, tunc spei suæ vos participes facient, dandæque vobis ipsis a Deo consolationis; qui in hac vita afflictos, et pie tamen paupertatis onus gestantes, utpote bonus recreabit. Simile quid sapientissimus quoque Paulus divitiibus consulit, dicens de miseris : « Vestra abundantia, illorum inopiam suppleat⁵⁶. » Hoc vero nihil est aliud quam jubere, quod jam dixit Christus : « Facite vobis amicos de iniquo mammona. » Qui vero id non facit, eum sibi exitium et inextinguibilem ignem parare, perspicue demonstrat Christus hac contexta nobis parabola : « Homo quidam erat, inquit, valde dives. »

Atque hoc loco mecum accurate considera Sermvatoris locutionem, in qua multa sapientia elucet. Nam cum dicere potuisset: ille nominatim homo dives erat, ut in Jobo fieri videmus⁵⁷, non ita locutus est, sed hominem generali appellatione divitem dixit, pauperem vero proprio nomine indigitavit. Quid ergo hic observandum est? Anonymus est apud Deum dives, quia immisericors. Dixit enim alicubi Psalmistæ voce : « Non ero memor nomi-

⁵⁵ Luc. xii, 33. ⁵⁶ II Cor. viii, 14. ⁵⁷ Job i, 1.

num eorum per labia mea⁴¹. » Sed nominatim, ut dixi, pauper sonat in lingua Dei. Attamen videamus divitem rebus minime necessariis superbientem. Quid enim ait de illo Christus? « Et induebatur purpura ac bysso, » id est, bene semet ornare studebat veste pretiosissima. — Pauper interim jacebat ad januam, morbo et egestate pressus, nullaque ejus habebatur ratio, cura omni et misericordia **359** negata, cupiebatque satiari micis de divitis mensa cadentibus et hule inutilibus. Morbo insuper molestissimo cruciabatür; tum etiam « canes, inquit, ulcera ejus lingebant; » non tam illum lædentes, ut verisimile est, quam compatiētes atque curantes; namque hi propria lingua morbis suis facere medicinam solent, eo quod molestiam abstergant, et amantur unguant. At dives feris crudelior, alieno dolore inflexibilis, et immisericors, atque ex omni inhumanitate concretus coarguebatur.

V. 22. *Factum est autem ut moreretur mendicus, etc. Mortuus est autem et dives, ac sepultus est, etc.*

Non ita hic Lazarus, sed cum honorifico comitatu et cum optima spe nigravit. Nam qui Deo confidunt, dum hinc a nobis discedunt, a dolore laboribusque recedunt. Simile aliquid docuit Salomondum ait: « Visi sunt oculis insipientium mori, et æstimata est afflictio exitus illorum, et a nobis discessus exterminium: illi autem sunt in pace, spesque eorum immortalitate plena est⁴². » Datur enim ipsis par laboribus solatii mensura. Veletiam utique major labore merces est. Ait enim Christus: « Mensuram bonam et confertam et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum⁴³. » Igitur « Lazarus quidem a sanctis angelis delatus est, inquit, in Abrahami sinum; dives autem mortuus est, » subdit, « et sepultus. » Nam vera mors sit illi duro et immisericordi, a proprio corpore separatio. Abit enim ex deliciis ad pœnam, ex gloria in ignominiam, ex luce in tenebras.

CAP. XVII.

V. 1. *Impossibile est ut non veniant scandala.*

Ain' vero, Quorumnam scandalorum meminit Christus, quæ omnino eventura esse dicit? Duplex est scandalorum genus; quorum unum Altissimi adversatur majestati, et substantiam cunctis superiorem ledit, quantum quidem attinet ad culpæ auctores. Alterum scandalorum genus inter **360** nos sit; atque eatenus tendit, ut quibusdam fratribus fideique sodalibus molestiam creet: namque hæreseon adinventiones, et quælibet adversus veritatem doctrina, divinæ ipsi supremæ adversantur majestati; quia quos capiunt, transversos agunt procul sacrorum dogmatum rectitudine et exacta

⁴¹ Psal. xv, 14. ⁴² Sap. iii, 2. ⁴³ Luc. vi, 38.

A τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. » Ὀνομαστὶ δὲ, ὡς ἔφη, ὁ πένθος ἐν γλώσσῃ Θεοῦ. Πλὴν Ἵσμεν τοῦ πλουσίου ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἠρμένην ὀφρύν. Τί οὖν φησὶ περὶ αὐτοῦ ὁ Χριστός; « Καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, » τούτῃσιν, εὐεματεῖν ἐσπούδαζε ἐν ἐσθῆτι πολυτελεστάτῃ. — (A f. 220 b, E f. 255) Ὁ δὲ πένθος ἐβρίπτο παρὰ τὸν πυλῶνα, νόσῳ καὶ πενίᾳ πεπεδημένος, καὶ οὐδανὸς ἤξιοῦτο λόγου· φειδοῦς καὶ φροντίδος ἄμοιρος ἦν, ἐζήτει πρὸς κόρον τῆς τοῦ πλουσίου τραπέζης τὰ παρολισθαίνοντά τε καὶ ἀχρηστότερα· ἐκολάζετο δὲ καὶ ἐτέρως νόσῳ χαλεπωτάτῃ· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες, φησὶν, εὐειχόν τὰ ἔλκη αὐτοῦ, » καὶ οὐκ ἀδικούντες μάλλον, κατὰ γὰρ τὸ εἶδος, ἀλλ' οἷον συναλγούντες καὶ θεραπεύοντες· γλώττη γὰρ ἴδια καὶ τὰς ἑαυτῶν B καθιστώσι νόσους, οἷον ἀποξύνοντες τὸ λυποῦν, καὶ φιλοφρόνως περιαιείφοντες. Ὁ δὲ πλοῦσιος ὢν καὶ θηρῶν ἀπηνέστερος, ἀσυναλγῆς καὶ ἀφιλοκτερίμων καὶ μεστὸς ἀπάσης ἀπανθρωπίας ἠλέγγετο.

Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχόν, κ. τ. λ. Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλοῦσιος, καὶ ἐτάφη, κ. τ. λ.

(A f. 223 b, E f. 263 b) Ἄλλ' οὐχ ὁ Λάζαρος οὗτος, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀπῆει δορυφορίας, καὶ τῶν χρηστοτέρων ἐλπιδῶν· τοῖς γὰρ ἐλπίδας ἔχουσιν τὰς παρὰ Θεῶν, μετὰστας ἀν εἶη ἐξ ἀνίας [cod. A. ἀκακίας] καὶ πόνων, ἢ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποδημία· καὶ τι τοιοῦτον ὁ Σολομὼν ἐδίδαξεν εὐπῶν « Ἐδοξάν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία, σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσὶν ἐν εὐρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. » Αἰδοῦνται γὰρ αὐτοὶς ἰσοπαλῆς τοῖς πόνοις, τὸ τῆς παρακλήσεως μέτρον· ἢ τάχα που καὶ πλείους τῶν πόνων αἱ ἀμοιβαὶ· ἔφη γὰρ Χριστὸς, ὅτι « Μέτρον καλὸν πεπεσμένον, σεσαλευμένον, διωρεκχυνόμενον, δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Οὐκοῦν ὁ μὲν Λάζαρος διὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἀπενήνεκται, φησὶν, εἰς κόλπον « Ἀβραάμ· ὁ δὲ πλοῦσιος ἀπέθανε, » φησὶ, « καὶ ἐτάφη· » θάνατος γὰρ αὐτῷ σκληρῷ γεγονότι καὶ ἀφιλοκτερίμωνι, τὸ ἀπαλλαγῆναι σώματος· ἀπεισι γὰρ ἐκ τρυφῆς εἰς κόλασιν· ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν· ἐκ φωτὸς

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

D

Ἀνένδεκτόν ἐστι μὴ εἰθεῖν τὰ σκάνδαλα.

(A f. 230 b, B f. 161) Πολὺν ἔρα σκανδάλων μνημονεύει Χριστὸς, ἃ δὴ πάντη τε καὶ πάντως συμβῆσθαι φησὶ; Διτὰ μὲν οὖν τὰ σκάνδαλα· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν, τῇ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξῃ, καὶ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας ἀπτεται, τὸ γὰρ ἦκον εἰς τὸ ἐγχείρημα τῶν ἐξευρηκότων. Τὰ δὲ πρὸς ἡμῶν ἐσθ' ὅτε γίνεται· διήκει δὲ μέχρι μόνου τοῦ λυτῆσαι τῶν ἀδελφῶν καὶ ὁμοπίστων τινάς· αἱ μὲν γὰρ τῶν αἰρέσεων παρευρέσεις, καὶ ὅς ἂν γένοιτο μετὰ τῆς ἀληθείας λόγος, αὐτῇ θεῷ καὶ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξῃ· ἀποφέρει γὰρ τοὺς ἀλισχομένους τῆς τῶν ἱερῶν δογμάτων ὀρθότητός τε καὶ ἀκριβείας. Περὶ τῶν

τοιούτων σκανδάλων ἔφη που πάλιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἄ
 « Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἐκ τῶν σκανδάλων ἄνάγκη γὰρ
 ἰλθεῖν τὰ σκάνδαλα, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ
 τὸ σκάνδαλον ἔρχεται. » Τὰ γὰρ τοιαῦτα σκάνδαλα,
 διὰ γε, φημί, τῶν ἀνοσίων αἰρετικῶν, οὐ καθ' ἑνὸς
 ἰδ:κῶς ἔρχεται τινος, ἐπιβουλεύει δὲ μᾶλλον τῷ
 κόσμῳ, τοιούτοις, τοῖς ἐν ἀπάσῃ τῇ γῆ. Τοῖς τῶν
 τοιούτων σκανδάλων εὐρεταῖς ἐπιπλήττει λέγων ὁ
 μακάριος Παῦλος ἄ « Οὕτως δὲ ἀμαρτάνοντες εἰς τοὺς
 ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν
 συνείδησιν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε. » Ἴνα δὲ τὰ
 τοιαῦτα σκάνδαλα μὴ κατισχύσωσι τῶν πεπιστευ-
 κῶτων, ἔφη που Θεὸς τοῖς τὸν ὄρθον τῆς ἀληθείας
 πρεσβεύουσι λόγον, καὶ εὖ εἰδῶσι μυσταγωγεῖν ἄ
 « Πρωτεύθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ ὁδοποιήσατε
 τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαβρίψατε. »
 Β Πικρὰν δὲ τὴν δίκην ἐπήρητησεν ὁ Σωτὴρ τοῖς τὰ
 τοιαῦτα τιθεῖσι σκάνδαλα.

Ἔοικε δὲ πως, οὐ τῶν τοιούτων σκανδάλων διαμεμ-
 νῆσθαι νῦν, ἐκείνων δὲ μᾶλλον, ἀπερ δὴ συμβαίνει
 κλειστακίς ἐξ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας μεταξὺ φίλων
 τε καὶ ἀδελφῶν. Ἀποφέρει δὲ ἡμᾶς εἰς τὰς ἐπὶ τοῖς
 τοιούτοις ὑποψίας, ὁ γασῖων εὐθύς καὶ ἐπεννηγμένος
 τοῖς πρώτοις λόγος, ὁ περὶ γε, φημί, τοῦ συγγινώσκειν
 ἀδελφοῖς, εἰ γένοιτό πως αὐτοὺς εἰς ἡμᾶς πλημμε-
 λειν. Ποῖα τὸν τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα; Μικροψυχίαι
 τάχα που καὶ λύκαι, δίκαιοι τε καὶ ἀδικοὶ παρορ-
 γισμοί, λοιδορίαι, καταλαλαὶ πολλάκις, καὶ τὰ τού-
 τοις ἀδελφὰ καὶ ὁμοειδῆ τῶν πταισμάτων. Ταῦτα,
 φημί, οὐκ ἐνδέχεται μὴ ἔλθειν ἄρ' ὡς ἀναγκαιῶς
 ἐπιφέροντος αὐτὰ τισι τοῦ ἐπὶ πάντα; Θεοῦ; Μὴ
 γένοιτο φαῦλον γὰρ οὐδὲν παρ' αὐτοῦ, πηγῆ δὲ μᾶλ-
 λον ἔστι πάσης ἀρετῆς. Πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται μὴ
 συμβαίνειν αὐτά; Διὰ τὴν ἡμῶν που πάντως ἀσθέ-
 νειαν (1). « Πολλὰ γὰρ πταίμεν ἀπαντες, » κατὰ τὸ
 γεγραμμένον. Πλὴν οὐαὶ μὲν ἔξεσθαι φησι τῷ
 τιθέντι τὰ σκάνδαλα ἄ οὐ γὰρ ἀνεπίπληκτον ἔξ,
 συστέλλει δὲ μᾶλλον τῷ φόβῳ τῆς δίκης τὸ βῆθυμον
 ἐν τοῦτοις. Ἐπιτάττει γε μὴν ἀνεξικακεῖν τοῖς
 τιθεῖσιν αὐτά.

Ἐὰν ἐπιτάττει τῆς ἡμέρας ἀμαρτη εἰς σέ,
 κ. τ. λ.

(A f. 230 b, B f. 161 b) Ἐὰν γὰρ ἐπιστρέφῃ,
 φησὶν, ὁ ἀμαρτῶν εἰς σέ, καὶ καταγινώσκῃ ἑαυτοῦ,
 ἀφήσεις αὐτῷ καὶ οὐκ ἀπαξ, ἀλλὰ πλειστακίς. Οὐ
 γὰρ εἰ τις ἀσθενεῖ καὶ τοῦτο συχνῶς, διὰ τοῦτο
 ἀφιλαλλήλους ἡμᾶς ὀρθῶσαι, καὶ ὀλιγώρως ἔχειν εἰς
 μακροθυμίαν ἄ δὲ μᾶλλον ἀπομιμῆσθαι φιλεῖν
 τοὺς τῶν ἐν σώματι παθῶν ἰατροὺς, οἳ οὐκ ἀπαξ ἢ
 δις τὴν ἀρρώστον θεραπεύουσι, τοσαυτάκις δὲ μᾶλ-
 λον, ἑσάκις ἂν αὐτὸν ἀρρώστῃσαι συμβῆ. Ἐνωῶμεν
 γὰρ ὡς καὶ ἡμεῖς ἔσμεν ἐν ἀσθενείαις, καὶ ἡτώ-
 μεθα παθῶν ἄ πάσχοντες δὲ τοῦτο, χρηστοὺς καὶ
 ἀμνησιχάκους εἶναι πρὸς ἡμᾶς εὐχόμεθα τοὺς ἐπι-

A regula. De hujusmodi scandalls dixit alio loco Ser-
 vator : « Væ mundo a scandalis! Necesse est enim
 ut veniant scandala : verumtamen vae homini illi,
 per quem scandalum venit « ! » Namque hæc scan-
 dala, quæ scilicet ab impiis hæreticis sunt, haud
 contra aliquem sigillatim tendunt, sed mundum
 potius, id est, universæ terræ incolas, nituntur
 pessumdare. Adversus talium scandalorum auctores
 invehitur beatus Paulus dicens : « Sic autem peccan-
 tes in fratres, et percipientes conscientiam eorum
 infirmam, in Christum peccatis «. » Ne vero hu-
 jusmodi scandala inter credentes prævaleant, ait
 alicubi Deus his qui rectam veritatis tradunt doctri-
 nam, et docendorum sacrorum periti sunt : « Ite
 per portas, parate iter populo, et lapides de via
 projicite «. » Acerbam autem pœnam indixit Ser-
 vator iis qui talia scandala ponunt.

Sed enim haud videtur scandalorum horum nunc
 mentionem facere, sed illorum potius quæ sæpissi-
 me ex humani ingenii dissensionibus inter amicos
 fratresque contingunt. Verumtamen emendat nos in
 hujusmodi similitudinibus, proximus statim et his
 connexus sermo, qui est de condonando fratribus,
 si forte aliquando in nos peccaverint. Quæ sunt ergo
 hæc scandala? dissensiones ferme quedam et simul-
 tates, et modo justæ, modo injustæ indignationes,
 convicia, obtreccationes sæpe, et his cognatæ ac
 similes offensiones. Hæc, inquam, fieri nequit quin
 eveniant. Num quia hæc necessario summus Deus
 inferat? Minime gentium. Nihil enim ab ipso ini-
 quum accidit, qui est omnis potius virtutis fons.
 Quomodo igitur fieri non potest quin accidant?
 Propter nostram scilicet 361 infirmitatem. « In
 multis enim offendimus omnes, » sicuti scriptum
 est «. Verumtamen vae certe dicit illi fore qui scan-
 dala posuerit. Non enim absque increpatione dimit-
 tit, sed metu pœnæ potius corripit in his emen-
 dandis socordiam. Jubeat nihilominus ut scandalorum
 auctores patienter feramus.

V. 4. Si septies in die peccaverit in te, etc.

Si resipuerit, inquit, qui in te peccavit, suamque
 culpam agnovit, dimittes ei; neque id semel,
 sed sæpissime. Non enim quia aliquis hæc sæpe
 infirmitate laborat, idcirco mutua charitate alienos
 videri nos oportet, et patientiam omittere : imo
 vero imitari corporalium morborum medicos de-
 bemus, qui non semel et iterum medentur ægro,
 sed quotiescunque ei ægrotare contigerit. Cogite-
 mus enim, nos pariter infirmos esse, et vinci cu-
 piditatibus; qui cum hæc vitia patimur, elememta
 et injuriarum obliviosos eos esse cupimus qui ul-
 cisci deberent, et puniendi potestatem habent.

« Matth. XVIII, 7. « I Cor. VIII, 12. « Isa. LXII, 10. « Jac. III, 2.

(1) Hinc Tridentinus canon 23, sess. vi: Si quis dixe-
 rit hominem posse decitare in tota vita peccata omnia,

etiam venialia, nisi ex speciali Dei privilegio, quem-
 admodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema est.

Oportet itaque ut mutuam infirmitatem considerantes, « Alter alterius onera portemus; sic enim adimplebimus legem Christi ⁶⁶. » Porro animadverte, quod apud Matthæum interrogat Petrus dicens: « Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? » Tunc Dominus coram apostolis ait: « Et si septies in die peccaverit, » id est, sæpe, si toties eum pœniterit, « eidem ignoscet ⁷⁰. »

V. 5. *Dixerunt apostoli Domino: Aduge nobis fidem.*

Exhiberat sanctorum animam non temporalium terrestrialumque bonorum possessio, sunt enim hæc corruptibilia et caduca, sed illa potius quæ eos qui acceperint sanctos faciunt atque beatos. Sunt autem hæc a Deo data spiritalia munera; inter quæ eximium est fidei donum, sive constantia in fide erga universalem nostrum Servatorem Christum; quam etiam Paulus bonorum nostrorum præcipuum esse agnoscebat. **362** Nam dixit: « Sine fide impossibile est unquam placere (Deo) ⁷¹. » Hac enim se probaverunt prisci homines. Nunc ergo specta quomodo sancti apostoli priscorum sanctorum sunt æmulatores. Quid enim a Christo petunt? « Aduge nobis fidem. » Haud simpliciter fidem postulant, ne incredulos eos existimes, sed augmentum fidei a Christo sibi deposcunt, id est in illa constantiam. Fides alia est in nobis, alia divinæ gratiæ donum est. Est enim in nobis incipere, atque in Deo totis viribus fiduciam collocare eique credere: divinæ autem gratiæ donum est hac in re constantia nostra et firmitas. Ideo cum sint omnia Deo possibilia, victura, ait Dominus, potest qui credit: est enim Dei cuncta, quæ per fidem nobis ingeritur. Hoc sciens etiam beatus Paulus, in prima ad Corinthios ait: « Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ: alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu ⁷². » Vident ut in spiritalium donorum catalogo posuit et fidem? Hanc a Servatore ut acciperent discipuli rogabant, suam tamen simul inferentes: atque eam reapse illis contulit Christus post absolutum dispensationis opus, per sancti Spiritus adventum. Ante resurrectionem enim, tam segnis erat in ipsis fides, ut modicæ interdum fidei culpam sustinerent. γάρ τῆς ἀναστάσεως οὕτω ἦν ἔδρατα ἢ παρ' αὐτοῖς ὑποφέρεσθαι.

Nimirum navigabat aliquando cum sanctis apostolis omnium Servator stagnum seu mare Tiberiadis, atque ipsum dispensatoria ratione somnium

⁶⁶ Galat. 7, 2. ⁷⁰ Matth. xviii, 21, 22. ⁷¹ Hebr. xi, 6. ⁷² 1 Cor. xii, 8.

(1) Forte legendum προκατάρξασθαι. Non ad perseverandum tantummodo, verum etiam ad bona opera suscipienda necessariam divinam gratiam dicit Cyrillus comm. Ep. ad Rom. vii, 2, manifestius vero ad vers. 28 capitis viii: Ἀπαρα μὲν ἔφεσις πρὸς δικαιοσύνην ἡμᾶς ἀποφέρουσα, γένοιτ' ἂν ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· Ὁμνίς ἰμπλῆσις qui ad iustitiam nos defert, fit a Deo Patre.

πλήττειν ὀφελοντάς, καὶ τὴν τοῦ χρῆσαι καλᾶζειν ἔχοντάς ἐξουσίαν. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τῶν ἀλλήλων ἀσθενείαις συγκαθισταμένους, « ἀλλήλων τὰ βάρη βαρτάζειν· ἀναπληρώσομεν γὰρ οὕτω τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. » Ἐπιτήρησον δὲ ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον πυνθάνεται ὁ Πέτρος καὶ φησι· Ἡσάκις ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; Ἐνταῦθα δὲ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους, ὅτι « Κἂν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἀμάρτη, » τούτῃσι πολλάκις, καὶ τοσαυτάκις καταγνῶ ἑαυτοῦ, « ἀφήσεις αὐτῷ. »

Εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ Κυρίῳ· Πρόσθετε ἡμῖν πίστιν.

(A f. 231) Εὐφραίνει πάντων ἁγίων ψυχὴν, οὐ τῶν προσκαίρων καὶ ἐπιγελῶν ἢ κτησίς, φθαρτὰ γὰρ ταῦτα καὶ εὐακόβλητα, ἐκείνα δὲ μᾶλλον ἢ τοὺς λαβόντας, σεπτῶς ἀποφαίνει καὶ μακαρίους. Ταῦτα δὲ εἰσι τὰ θεόδοτα καὶ πνευματικὰ χαρίσματα δηλονότι· ὧν ἐν ἑστὶ καὶ ἐξαίρετον, ἢ πίστις, ἦτοι τὸ βεβηκὸς εἰς πίστιν τὴν ἐπί· γε τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· ἦν δὴ καὶ ὁ Παῦλος οἶδεν οὖσαν κεφάλαιον τῶν ἐν ἡμῖν αγαθῶν· ἔφη γοῦν, ὅτι « Χωρὶς πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι ποτε. » Ἐν ταύτῃ γὰρ ἑμαρτηρήθησαν οἱ πρῶστοί. Ἄθρει δὴ οὖν τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, τῶν ἀρχαιοτέρων ἁγίων ζηλωτὰς γεγονότας· τί γὰρ αἰτούσι παρὰ Χριστοῦ; « Πρόσθετε ἡμῖν πίστιν. » Οὐκ αἰτοῦσι πίστιν ἀπλῶς, ἵνα μὴ ἀπίστους νομήσης αὐτοὺς, προσθήκη δὲ μᾶλλον πίστεως αἰτούσι παρὰ Χριστοῦ, τούτῃσι τὴν εἰς τοῦτο βεβαίωσιν· τῆς γὰρ πίστεως, ἢ μὲν ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, ἢ δὲ κατὰ τὴν θεῖαν δίδεται χάριν. Ἐφ' ἡμῖν μὲν γὰρ ἐστὶ, τὸ προκατάρξασθαι (1), καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ὅλην δυνάμει ἔχειν πεποιθήσιν τε καὶ πίστιν· θείας δὲ χάριτος, ἢ εἰς τοῦτο βεβαίωσις καὶ ἰσχύς. Διὸ καὶ ἐπαίπερ πάντα Θεῷ δυνατὰ, πάντα φησὶν ὁ Κύριος δύναται τῷ πιστεύοντι· Θεοῦ γὰρ ἢ δύναμις, ἢ διὰ τῆς πίστεως ἡμῖν παραγινομένη. Τοῦτο εἰδὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ φησὶν· « Ἢ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἐτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι. » Ὅρα ὡς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἔθηκε καὶ τὴν πίστιν; Ταύτην παρεκάλουν λαβεῖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος οἱ μαθηταί, τὴν παρ' ἑαυτῶν εἰσαγαγόντες, ἦν καὶ δέδωκεν αὐτοῖς μετὰ τὴν τῆς οἰκονομίας ἐκπλήρωσιν, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πρὸς πίστις, ὡς καὶ ὀλιγοπιστίας αὐτοὺς ἐγκλήμασιν

Ἄμελει συνέπλεε ποτὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ τῶν ὄλων Σωτῆρ τὴν Τιβεριάδα λίμνην ἦτοι θάλασσαν, καὶ εἰσεδέχετο μὲν αὐτοὺς οἰκονομικῶς τὸν

Denique idem Cyrillus in fragmentis Commentarii ad Matth. cap. iv, 12, ait: *Mox ut demonstraret quod non ipsi quaerendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, ipsa lux oborta est, nisi, ac spiritum dicit, non ipsi priores ad lucem accesserunt.* Adhuc in comm. ad ps. iii, 6: *neque ad poenitentiam excitatus essem, nisi Dominus me suscepisset.*

ὕπνον· πνεύματος δὲ λαύρου διακυκῶντες τὸ ῥόθιον, καὶ σκληρὴν κατὰ τοῦ σκάφους ἐγείροντος κύμα, τεθορύβηται λίαν· ὥστε καὶ ἀφυπνίσει τὸν Κύριον, λέγοντες· « Ἐπιστάτα, σώσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. » Ὁ διεγερθεὶς, φησὶν, ἐπέτρεψε τῷ κλύδωνι, καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος ἀγριότητα μετέστησεν εἰς εὐδίαν. Ἐπητιᾶτο δὲ λίαν τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, λέγων· « Ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν; » Οὐ γὰρ ἔδει θορυβεῖσθαι κατὰ τι γούν ὄλωσ, συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντων Δεσπότου, ὃν πάντα τὰ ἔργα τρέμει καὶ σείζεται· εἰ δὲ χρῆ τι καὶ ἕτερον παρενεγκεῖν τῷ πρώτῳ προσοικῶς, ἐρῶ δὴ πάλιν. Ἐκέλευσε τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις εἰσεῖναι μὲν εἰς τὸ σκάφος, προάγειν δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης· οἱ δὲ ἀμελεῖν τούτου δεδράκασι. Ἐλληλικότες δὲ σταδίου ὡσεὶ τριάκοντα, φησὶν, ὀρώσι τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ γεγόνασιν περιδείξ, φάσμα τι νομίσαντες εἶναι τὸ ὀρώμενον. Ἐἴτα προσεφώνηκεν αὐτοῖς λέγων· « Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. » Ἐφη δὲ ὁ Πέτρος· « Εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με εἰσελθεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τοῦ ὕδατος. » Ὁ δὲ εἶπεν· « Ἐλθέ. » Καὶ καταπηδήσας τοῦ σκάφους, ἤρξατο τοῦ βολῆσαι· ὡς δὲ εἶδε, φησὶ, τὸν ἄνεμον καὶ τὸ κύμα, ἐφοβήθη· ἀρξάμενος δὲ βαπτίζεσθαι, ἐφώνησε· « Κύριε, βοήθει μοι. » Ὁ δὲ σέσωκε μὲν κινδυνεύοντα, ἤτις δὲ πάλιν λέγων· « Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; » Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, τῆς τῶν στρατιωτῶν σπέρας, καὶ τῶν ἀνοσίων ὑπηρετῶν ἐλθόντων συλλαβέσθαι τὸν Ἰησοῦν, πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον, ἠρνήσατο δὲ καὶ ὁ Πέτρος παιδίσκης μιᾶς θορυβοῦσης αὐτὸν, οὐκ ἀσυμφανές.

Εἶδες ὀλιγοπίστου; ἔτι τοὺς μαθητάς· θαύμασον αὐτοὺς προσθήκην λαβόντας πίστεως παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. « Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, περιμένειν δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἅχρις ἂν ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους. » Ἐπειδὴ δὲ γλωσσῶν ἐν εἶδει πυρίνων καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἐξ ὕψους δύναμις, τούτέστιν ἡ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις, τότε δὴ, τότε γεγόνασιν εὐθολμοὶ καὶ νεανικοὶ καὶ τῷ πνεύματι ζήοντες· ὥστε καὶ θανάτου καταφρονεῖν, καὶ μηδὲν ἠγεῖσθαι τὰ ἐπίοντα δεινὰ παρὰ τῶν ἀπίστων, καὶ σημείων δὲ τηνικαῦτα γεγόνασιν ἀποτελεσται. Ὅτι δὲ μέγα καὶ ἐξαιρετὸν τὸ ἀραρὸς ἐν πίστει, διαδείκνυσι λέγων ὁ Κύριος· « Εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, » τούτέστι θερμὴν τε καὶ ζέουσαν (C. f. 143 li), « ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ, Ἐκρίζωθητι ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν. » ὁ γὰρ ἐπὶ Χριστῷ πεποισῶς, οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει θαρρῆει, ἀπονέμει δὲ μᾶλλον τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτῷ. Ἔστιν οὖν ὁμολογοῦμένως παρ' αὐτοῦ τελεωσὶς ἀπάντων ἐν ψυχῆς ἀγαθῶν· δεῖ δὲ ὁμοῦ ἐαυτοὺς παρασκευάσαι, δεκτικούς γίνεσθαι τῆς τοιαύτης χάριτος· εἰ γὰρ τὸ πεπηγὸς αὐτῷ, καὶ κατὰ γῆς ἐβρίζωμενον μετακινεῖ ἢ τῆς πίστεως δύναμις, καθ' ἑαυτοῦ φαίη τις ἂν, μηδὲν ἀκίνητον εἶναι οὕτως ὃ μὴ σπλεύσειεν ἢ πίστις, εἰ μετακινήσεως αὐτοῦ δεηθεῖν.

corripuerat: vehementiore autem vento undas commovente, ævrosque adversus naviculam fluctus propellente, magnopere expaverunt; ita ut Dominum somno excitarent, dicentes: « Magister, 363 salva nos, perimus. » Ille vero evigilans, inquit Scriptura, imperavit fluctibus, et sævientem procellam sudo conmutavit. Increpuitque magnopere apostolos sanctos, dicens: « Ubi vestra fides? » Reapse enim nihil erat omnino pertimescendum, præsentē ipsis universali Domino, quem creaturæ omnes timent ac perhorrescunt. Quod si et res gesta alia priori similis adjungenda est, non recusabo. Jusserat sanctos apostolos conscendere naviculam et trans fretum præcedere; hique confestim ita fecerant. Progressi autem stadia ferme triginta, Jesus animadvertunt ambulantem in mari, et expaverunt vehementer, phantasma aliquid se putantes videre. Tunc illos allocutus est, dicens: « Ego sum, nolite timere. » Tum Petrus: « Si tu es, inquit, jube me venire ad te super aquam. » Cui ille, « Veni, » dixit. Et hic descendens de navicula, cœpit incedere. Videns vero ventum ac fluctus, timuit; et cum mergi cœpisset, clamavit: « Domine, salvum me fac. » Ille periclitantem quidem salvavit, sed simul objurgavit dicens: « Modicæ fidei, quare dubitasti? » Jamvero quod etiam passionis tempore, militum legione impiisque satellitibus Jesum capientibus, omnes, eo derelicto, fugerint, Petrusque cum negaverit unius aucillæ metu turbatus, non est ambiguum.

Vidisti modicam discipulorum fidem; nunc eos admirare fidei incrementum a communi nostro Servatore accipientes. « Præcepit ipsis abs Hierosolymis ne discederent, sed expectarent Patris promissionem, donec virtute ex alto induerentur. » Postquam vero sub ignearum linguarum specie virtus ex alto venit, id est sancti Spiritus gratia, tunc demum audaces effecti sunt, viriles, spirituque ferventes; adeo ut mortem etiam contemnerent, et illatos ab incredulis terrores flocci facerent; et prodigiorum etiam fierent operatores. Jam quod magna res sit constantia in fide, declarat Dominus dicens: « Si fidem grano sinapis 364 parem haberetis, » id est calidam ac ferventem, « diceretis huic sycomoro, Eradicare hinc in mare, et vobis obtemperaret. » Nam qui Christo confidit, propriis viribus non audet, sed omnia accepta refert ei a quo sua omnia bene queunt constitui. Sine dubio itaque cuncta in animabus bona Christus perficit. Sed tamen opus est nosmet comparemus, ut hujusmodi gratiæ capaces simus. Nam si, quod a Deo plantatum fuit firmisque radicibus terræ defixum, virtus fidei commovet, prorsus quisque dicet nihil sic esse immobile quod fides non queat subruere, si certe illud dimoveri necesse sit. Quamobrem et tellus apostolis orantibus mota fuit, ut in illorum

⁷² Matth. vii, 23-27. ⁷³ Matth. xiv, 22-34; Joan. vi, 19 seqq. ⁷⁴ Act. i, 4.

Actibus narratur⁷⁶. Constat etiam e contrario fidem res commotas sistere, veluti fluvialis agminis celerrimum impetum⁷⁷, et discurrentium in caelo siderum iter incessabile. Sed tamen illud sedulo observandum est, Deum non solere vanum stuporem, neque inutilem admirationem excitare; nam procul hæc sunt divina substantia, quia nec fastosa est nec pompatica, sed omnia ad veritatem utilitatemque et salutem hominum revocat. Hæc autem aio, ne quisquam a sacra fide divinaque virtute exigat elementorum puta commotiones, aut montium vel arborum translationes: neque fiat irreligiosus, quasi hæc mendax oratio fuerit, nisi ita evenerit; neque fidei infirmitati tribuat, quasi hæc efficere non potuerit. Sit modo aliquid opportunum, et veram spectans utilitatem; tunc sane vis non deerit.

V. 7. *Quis vestrum habens servum arantem aut nascentem?*

In superioribus longum fecit Dominus sermonem ut demonstraret probitatis viam, et inculpatæ vitæ præ oculis gloriam exponeret; ut ita nos gerentes, quodlibet opus optimum alacriter aggredientes, ad supernæ vocationis præmium perveniamus⁷⁸. Attamen natura comparatum est, ut mens humana ad vanæ gloriæ cupiditatem semper rapiatur, atque hoc morbi genere **365** perquam facile laboret. Causa mali sæpe est, quod optimis interdum actibus promeruisse se Deum existimat. Est vero hoc pessimum Deoque maxime invisum vitium. Namque in hanc usque opinionem exitiosus serpens nonnullos pertrahit, ut ferme existiment deberi sibi a Deo superna præmia postquam puram probatamque vitam exegerint. Ut pravis huiusmodi nos arceat perturbationibus, exempli causa, prædictarum lectionum tenorem proponit. Quippe his verbis docet, herilis potestatis hanc esse propriam conditionem, ut semper ceu sibi debitum exigat servorum obsequium. Non enim gratiam, inquit, habebit herus famulo, etiamsi hic omnia quæ servile decent officium præstiterit.

Hic mecum observa, etiam discipulos, imo omnes qui scripto subsunt communis nostri Servatoris Christi, ad laboris studium exacui; neque tamen ceu gratiam ei famulitium exhibendum, sed tanquam debito famulorum officio eidem esse obsequendum. Sic etiam extinguitur maledictus vanæ gloriæ morbus. Nam si debita facis, cur superbia times? non considerans, quod non facienti quod debes, periculum imminet; facienti, nulla per se gratia debetur. Quod probe intelligens sciensque parricidius servus Paulus: « Si evangelizavero, inquit, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi, si non evangelizavero⁷⁹! »

⁷⁶ Act. iv, 31. ⁷⁷ Josue iii, 16. ⁷⁸ Josue x, 13. ⁷⁹ Philipp. iii, 14. ⁸⁰ I Cor. ix, 16.

Ἐσείετο οὖν ἡ γῆ τῶν ἀποστόλων εὐχομένων, ὡς εἰ τῶν ἀποστόλων Πράξεις ἱστορήσασιν. Ἀἴλον ὡς καὶ τοῦναντίον ἴσθησι πίστεϊ τὰ σαλευόμενα, ὅσον καὶ ποταμίον βέουματος ὀξυτάτην φορὰν, καὶ δρόμον ἄπαιστον τῶν ἐν οὐρανῷ. κινουμένων φωστήρων. — (B f. 162 h) Ἐκεῖνῳ μέντοι προσεκτίον ἀσφαλῶς, ὡς οὐ κενὴν ἐκπλήξιν, οὐδὲ μάταιον θαῦμα κινεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ πόρρω ταῦτα τῆς θείας οὐσίας, τῆς ἀτύφου καὶ ἀκομπάστου καὶ πάντως ἀληθινῆς, πρὸς ὠφέλειαν δὲ πάντως καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ λέγω πρὸς τὸ μηδένα ζητεῖν περὶ τῆς θείας δυνάμεως ἀνωφελεῖς εἰ τύχῃ κινήσεις στοιχείων, ἢ μεταθέσεις ὁρῶν ἢ φυτῶν· μηδὲ ἀσεβεῖν, ὡς τοῦ λόγου ψευδοῦς ὄντος εἰ μὴ ταῦτα οὕτως γένοιτο· μηδ' αὖ περὶ τῆν πίστιν ἀσθένειαν νομίσαι εἰ μὴ ταῦτα ἰσχύει· ἀλλ' ἔστω τὸ χρήσιμον τὸ πρὸς ὠφέλειαν ἀληθινὴν, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀπολείψεται.

Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων ἀροτριῶντα ἢ ποιμαίνοντα;

(A f. 231 h, C f. 143 h) Ἐν τοῖς ἤδη παρφηχόσι πολλῶς αὐτῷ καὶ μακρὸς συμπεπερασται λόγος, τὰς τῆς εὐδοκίμησης καταδεικνύοντι τρίβους, καὶ τῆς ἀνεπιπλήκτου ζωῆς ἐμφανίζοντι τὰ αὐχμήματα· ἵνα δι' αὐτῶν ἐρχόμενοι, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν τελευμασμένων ἐπὶ πολλῇ προθυμίᾳ βαδίζοντες, εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως καταστήσωμεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κέφυκὲ πως αἰεὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταφέρεσθαι εἰς φιλοδοξίαν, καὶ τὴν εἰς τοῦτο βροτὴν ἐτοιμώτατα νοσεῖν· ἀφορμὴ δὲ τοῦ πάθους αὐτῷ γίνεται πολλάκις τὸ ἐπὶ τισὶ τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων εὐδοκίμησαι παρὰ Θεῷ· παγγάλεπον δὲ τοῦτο καὶ Θεῷ κατεστουγημένον· καταφέρει γὰρ εἰς τοῦτο γνώμης ἔσθ' ὅτε τινὰς ὁ ἀρχέκακος δράκων, ὡς οἰεσθαι τάχα που, καὶ ὀφείλειν αὐτοῖς τὸν Θεὸν τὰς ἀνωτάτω τιμὰς, ὅταν εὐκλεᾶ καὶ εὐδόκιμον ἔχωσι τὴν ζωὴν· ἵνα τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ παθῶν, ὡς ἐν τάξει παραδειγμάτων τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν ποιεῖται. Διδάσκει γὰρ διὰ τούτων, ὅτι τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας ἡ δύναμις, ὡς ὀφλημα πανταχοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν ζητεῖ τὴν ὑποταγήν. Οὐ γὰρ χάριν, φησὶν, ὀμολογήσει ὁ δεσπότης τῷ οἰκέτῃ, κἂν εἰ γένοιτο παρ' αὐτοῦ πᾶν ὄπερ εἶδει γενέσθαι, κατὰ γὰρ τὸ τῆς δουλείας πρέπον.

Ἐνταῦθ' αὖ μοι βλέπε καὶ εἰς φιλεργίαν ἀκωνομένους τοὺς μαθητάς, ἤγουν ἅπαντας τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ οὐχ ὡς χάριν νέμοντας αὐτῷ τὴν δουλείαν, ἀλλ' ὡς ὀφλημα κατατιθέντας τὸ πρέπον οἰκέταις, τὴν ὑποταγήν· ἀναίρειται δὲ διὰ τούτου, καὶ τῆς ἐπαράτου φιλοδοξίας ἡ νόσος· εἰ γὰρ ὀφειλόμενα ποιεῖς, τί μέγα φρονεῖς; οὐχ ὁρῶν ὡς μὴ πληρώσαντι μὲν τὸ ὀφειλόμενον, κίνδυνος· πληροῦντι δὲ, χάρις οὐδέμια. Ὅπερ καλῶς συνείδεις καὶ μεμαθηκῶς ὁ θαυμάσιος οἰκέτης Παῦλος· « Ἐὰν εὐαγγελίζωμαι, φησὶν, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. Οὐαὶ δὲ μοι, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. » Καὶ πάλιν· « Ὅπερ-

λέτης εἰμὶ, φησὶ, τοῦ κηρύγματος τῆς διδασκαλίας, Ἐλλήσοι τε καὶ βαρβάρους, σοφοὺς τε καὶ ἀνοήτους. »
 Εἰ γέγονας τοίνυν εὐδόκιμος, καὶ τὰς θείας τετήρηκας ἐντολάς, καὶ ὑπῆκουσας τοῦ Δεσπότου, μὴ ἀπαλειθεῖς Θεὸν ὡς ὄφλημα τὰς τιμὰς, πρόσθι δὲ μᾶλλον τὰ ἐκ φιλοτιμίας αἰτῶν· ἐνόησον ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς δεσπόται οὐχ ὁμολογοῦσι χάριν, ὅταν τινὲς τῶν οἰκετῶν τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἀποπεραίνωσι θεραπεσίαν, ἐκ φιλοτιμίας δὲ πολλάκις τὰς τῶν γνησίων εὐνοίας ἀνακτιώμενοι, ἀβροτέρων αὐτοῖς τὴν προθυμίαν τίχουσιν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ μὲν ἡμᾶς τὴν δουλείαν, λόγῳ τῆς δεσποτείας χρωόμενος· ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος, καὶ γέρρα τοῖς κάμνουσιν ἐπαγγέλλεται· ὑπερνήχεται δὲ τοὺς ἰδρωτάς τῶν ὑποζευγμένων, τῆς φιλοτιμίας τὸ μέγεθος. Καὶ πιστώσεται γράφων Παῦλος· «Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. » Καὶ οἰκέτας ὄντας, υἱὸς δνομάζει, καὶ τῇ προσηυχέται τέκνοις τιμῇ στεφανοῖ. Ὅρα δὲ ὅτι πρῶτον τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀρδύσαντα, οὕτω χρὴ ἀλλήλους ποιμαίνειν. «Ὁς γὰρ οἰκίας καλῶς οὐκ οἶδε προστῆναι, πῶς Ἐκκλησίας ἐπιμεληθήσεται; »

Ἀπήνησαν αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἄνδρες.

(A f. 232, C f. 143 b) Πάλιν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐμφανῆ καθίστησιν ὁ Σωτῆρ, καὶ διὰ τῆς θεοπροποῦς μεγαλοουργίας ἔρχεται σαγηνεύων εἰς πίστιν τὸν ἀκάθαρτον Ἰσραήλ. Ἄλλ' ἦν καὶ οὗτος σκληρὸς τε καὶ ἀπειθής. Εἶτα, ποῖος αὐτοῖς ἐπικουρήσει λόγος ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν οὐκ ἀνασχημένους λαθεῖν; καὶ μάλιστ' α, ὅτι αὐτήκοοι γεγονάσι τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων, καὶ θεωροὶ τῶν παραδόξων καὶ ὑπὲρ λόγων ἐνεργημάτων. Καὶ γοῦν ἔφη περὶ αὐτῶν· «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον. » Καὶ πάλιν· «Εἰ μὴ τὰ ἔργα ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον, νῦν δὲ καὶ ἔωράκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα μου. » Ἀπόδειξις ἐστὶ σαφὴς ὧν ἔφη ἀρτίως, ἡ τῶν λεπρῶν διακάθαρσις. Οὗτοι γὰρ πλῆθύν τε καὶ κωμῶν ἀπελαυνόμενοι ὡς ἀκάθαρτοι, κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον. — (A f. 232 b) Ταῦτα μὲν ὄν ἰκανῶς, ὡς οἶμαι, προείρηται (1)· οἱ γὰρ μὴ λεπροὶ ὑπάντησαντες τῷ Σωτῆρι, ἐλιπάρουν ἀκαλλάττεσθαι τοῦ κακοῦ, ἐπιστάτην (2) ὀνόμαζον, τουτέστι διδασκαλον. — (A f. 232 b) Οὐκ ἤλπει τις αὐτοὺς παθόντας τὴν νόσον· ὁ δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὀφθεις ἐπὶ γῆς, καὶ γενόμενος ἀνθρωποφθῖνα πάντας ἐλεήθη, αὐτὸς ἐσπλαγχνίσθη καὶ ἔκτειρεν.

Εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι.

(A f. 232 b, C f. 143 b) Καὶ διὰ τὴν μὴ μᾶλλον ἔφη· Θέλω, καθαρίσθητε, καθὰ καὶ ἐφ' ἑτέρου λεπροῦ, προστάταχε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐπιδείξει τοῖς ἱερεῦσι; Νόμος ἐκάλεε πρὸς τοῦτο πάλιν τοὺς τῆς λέπρας

A Et rursus : « Debitor sum prædicandi doctrinam Græcis ac barbaris, sapientibus et insipientibus⁸¹. » Si ergo probus fuisti, et divina observasti præcepta, ac Domino morem gessisti, ne postules a Deo tanquam rem debitam præmia; oræ potius, benignitatem ejus expostulans. Tecum reputa, heros inter homines haud gratiam habere, quoties aliqui servorum imperatum ipsis præstiterint famulitium, sed expromendo erga fideles famulos liberalitatem, sæpe horum benevolentiam captare, majoremque eisdem alacritatem **366** injicere. Sic et Deus exigit quidem a nobis famulatum jure dominatus sui; quia tamen bonus est atque liberalis, præmium quoque laborantibus spondet. Valde vero superstat subjectorum sudoribus magnitudo liberalitatis. **B** Tis adest Paulus : « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis⁸². » Cumque servi simus, filios nos appellat, et congruo filiiis honore coronat. Et animadvertit, quod propriam antea carnem quisque curans, sic et alios deinde pascere debeat. « Nam qui bene domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ diligentiam habebit⁸³? »

V. 12. *Occurrerunt ei decem viri leprosi.*

Rursus nobis gloriam suam palam facit Servator, et per Deo digna miracula pergit in sagenam fidei pertrahere recordem Israel. Ceteroqui durus hic erat et incredulus. Proinde, quænam ei proderit in die judicii excusatio, quod salutem per Christum consequi noluerit? Præsertim cum auditores sermonum ejus, et insperatorum ineffabilem quoque operum spectatores fuerint Israelitæ. Unde et de illis aiebat : « Si non venissem neque eis locutus essem, peccatum non haberent⁸⁴. » Et iterum : « Nisi opera apud eos fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc et viderunt, et me nihilominus Patremque meum oderunt⁸⁵. » Quæ ego modo dixi, ea comprobabit leprosum sanatio. Hi quippe urbibus pagisque, Moysis lege, utpote immundi excluderentur. — Hæc satis, ut puto, præfati sumus. Leprosi itaque Servatori occurrentes, liberari se morbo suo postulabant, epistatam appellantes, id est inagistrum. — Nemo eos morbo laborantes miserabatur; sed is qui ob hanc ipsam causam in terra apparuerat, factusque homo erat ut omnium misereretur, hic, inquam, charitatis affectu compassus est.

V. 14. **367** *Dixit eis : Ite, ostendite vos sacerdotibus.*

Cur vero non potius dixit : Volo, mundamini, sicut fecit alii leproso⁸⁶, sed jubere mahuit ut se ostenderent sacerdotibus? Lex ad id invitabat lepra sanatos, jubens sistere se sacerdotibus, et sacrifi-

⁸¹ Rom. i, 14. ⁸² Rom. viii, 18. ⁸³ I Tim. iii, 5. ⁸⁴ Joan. xv, 22. ⁸⁵ Ibid. 24. ⁸⁶ Luc. v, 13.

(1) Multa ex hac prælocutione Cyrilli periisse videntur.

(2) Sic Lucas etiam cap. v, 8, viii, 24, ix, 53, 49. Ceteri evangelistæ dicunt βαββαί.

cium offerre propter purgationem ⁸⁷. Tanquam igitur jam sanatos proficisci juhet, et quodammodo testari sacerdotibus, sive Judæorum principibus, Domini semper gloriæ invidentibus, se præter spem ac mirabiliter ea miseria liberatos, valetudinem ipsis largiente Christo. Neque tamen ille antea sanavit, sed ad sacerdotes misit, tempus quo sacerdotes indicia lepræ noverant, et quandonam ea curata fuisset. Misit, inquam, ad sacerdotes, simulque comitem misit sanitatem. De his quidem, et de lege circa lepram, et quænam ejus purgandæ jura, et quid unumquodque præscriptum exigeret, plenius nos initio miraculorum Servatoris apud Lucam, ubi leprosus sanatus fuit disseruimus. Illuc igitur amandatis hujus rei studiosis, ad reliqua progrediamur. Et novem quidem, utpote Judæi, ingratae oblivioni rem tradentes, ad gloriam Deo retribuendam non sunt regressi; ex quo Israelum duro corde et immenore prædium demonstrat. Alienigena vero, id est, Samaritanus, dictus videlicet alienigena quia de Assyria stirpem ducebat (non enim tenere dicit, per mediam Samariam et Galilæam), reversus est magna voce Deum glorificans. Ostendit itaque Samaritanos benevolos, Judæos autem etiamsi beneficiis affectos, ingratum animum præ se ferre.

V. 20. *Interrogatus autem a Pharisæis, quando venit regnum Dei?*

Quod suo tempore venturus esset in specie nostra Dominus, prædixerant prophetæ, **368** et reapse peractum fuit. Apparuit enim terræ incolis, servi forma suscepta, nihilo tamen minus naturalem suum dominatum retinens, potestatemque et gloriam Deo convenientem. Talem quippe eum nobis exhibet patratorem operum claritas. Sed non credidisti illi, Pharisæe insipienti, justificationem ab eo non recepisti. Cur ergo interrogas, quando venit regnum Dei? Deridet is tam venerandum vereque admirabile mysterium. Nam quis communis Servator in cunctis ad vulgus sermonibus regnum Dei semper memorabat, idcirco jocantur ulseri: vel etiam fortasse cogitantes, fore ut ipsorum malitia circumventus, necem in ligno perferat, ironice aiunt: « Quando venit regnum Dei? » Quasi dicant: Pro eo, de quo loqueris, regno Dei, crux te ac supplicium excipiet. Quid ergo ad hæc Christus? Ostendit denuo patientiam suam, et incomparabilem erga homines charitatem. Maledictus, non vicissim maledicebat; patiens, non comminabatur ⁸⁸. Quapropter præcisè quidem non reprehendit, sed tamen utpote improbos, responso suo ad interrogata

⁸⁷ Levit. xiv, 2. ⁸⁸ I Petr. ii 23.

(1) Reapse hæc exstant apud nostrum Cyrillum ad Luc. vi, 12.

(2) Hæc brevius in codice A, sic: Παπράχαι μὲν τὸ κεκαλισμένον οἱ δέκα, καὶ ἀπελθόντες ἐθεραπεύθησαν· εἰς δὲ μόνος ὑποστράψας, ἀνετίθει: τὰ χαρι-

ἀπηλλαγμένους· ἐκέλευε γὰρ ἑαυτοὺς ἐπιδεικνύειν τοῖς ἱερεῦσιν, καὶ θύσαν προσάγειν ὑπὲρ τοῦ καθαρισμού. Ὡς οὖν ἦδη τεθεραπευμένους βαδίζειν ἐκέλευσε, καὶ τρόπον τινὰ διαμαρτύρασθαι τοὺς ἱερέας, ἦτοι τοὺς Ἰουδαίων καθηγῆτάς, τοὺς αἰε βασκαίνοντας αὐτοῦ τῇ δόξῃ, ὅτι παρ' ἐλπίδα καὶ παραδόξως ἀπηλλάγησαν τοῦ κακοῦ, κατανεύσαντος αὐτοῖς τὴν λαοῦ τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἐθεράπευσε πρῶτον, ἀλλ' ἐπεμψε πρὸς τοὺς ἱερέας, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς τὰ τεκμήρια ἤδεισαν τῆς λέπρας, καὶ τοῦ πότε θεραπεύεται· ἐπεμψε πρὸς τοὺς ἱερέας, συνέπεμψε αὐτοῖς καὶ τὴν θεραπείαν. Περὶ τούτων μέντοι καὶ τίς ὁ νόμος τῆς λέπρας, καὶ τίνα τὰ ὑπὲρ τοῦ καθαρισμού, καὶ τί ἕκαστον τῶν νενομοθετημένων ἐβούλετο, ἐντελέστερον ἐν ἀρχῇ τῶν παρὰ τῷ Λουκᾷ θαυμάτων τοῦ Σωτῆρος, ἐνθα ὁ λεπρὸς τεθεράπευται, διεξήλθομεν (1). Κάκεισε παραπέμφαντες τοὺς φιλομαθεῖς, ἐπὶ τὰ ἐξῆς ἴωμεν. Καὶ (2) οἱ μὲν ἐννέα, ἅτε Ἰουδαῖοι ὄντες, εἰς ἀχάριστον λήθην ἔμπεσόντες, οὐκ ὑπέστρεψαν δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ· ὅθεν σκληροκάριον καὶ ἀμνήμονα παντελῶς δεικνύει τὸν Ἰσραὴλ. Ὁ δὲ ἀλλογενῆς, τουτέστιν, ὁ Σαμαρείτης, διὰ τὸ ἐξ Ἀσσυρίας καταγεῖν τὸ γένος ἀλλογενῆς (οὐ γὰρ μάτην λέγει, ἐν μέσῳ τῆς Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας), ὑπέστρεψε μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζειν τὸν Θεόν· δεικνύει οὖν ὅτι Σαμαρείται εὐγνώμονες, Ἰουδαῖοι δὲ καὶ εὐεργητούμενοι ἀχαριστοῦσιν.

Ἐκρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, πότε ἐρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

(A f. 232 h, B f. 164, C f. 144) Ὅτι ἔξει κατὰ καιροὺς ἐν εἵδει τῷ καθ' ἡμᾶς ὁ Κύριος, προεκήρυκτον οἱ προφήται, καὶ τετέλεσται· ἐπέφανε γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς, μορφῇν δούλου λαβὼν, ὧν δὲ καὶ οὕτως ἐν κυριότητι φυσικῇ, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δόξῃ τῇ θεοπρεπεί. Τοιοῦτον γὰρ ἡμῖν αὐτὸν ἡ τῶν ἀποτελεσμάτων εἵδειξε λαμπρότης. Ἄλλ' οὐ πεπίστευκας εἰς αὐτὸν, ἀσύνητε Φαρισαῖε, οὐ παραδέξω τὴν παρ' αὐτοῦ δικαιοσύνην. Εἶτα πῶς ἐρωτᾷς πότε ἐρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Διαγελά τοιγαρὺν τὸ σεπτὸν οὕτω καὶ ἀξιάχαστον ἀληθῶς μυστήριον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ ἐν τοῖς πρὸς ἅπαντας λόγοις, διεμέμνητο πανταχοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καταμειδιῶνται οἱ τάλας· ἡ τάχα που καὶ εἰς νοῦν ἔχοντες ὅτι τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον ὑπομενεῖ, ταῖς αὐτῶν δυστροπίαις σεσάγγνευμένος εἰς τοῦτο, κατεῖρωνεύονται καὶ φασί· « Πότε ἐρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; » ἀντὶ τοῦ, πρὸ τῆς παρὰ σοῦ λαλουμένης βασιλείας, σταυρὸς σε καὶ θάνατος; λήψεται. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; Δείκνυσι πάλιν τὸ ἀνεξίκακον καὶ τὸ ἀπαράβλητον εἰς φιλανθρωπίαν· λουδορούμενος γὰρ, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπεῖλαι. Οὐκοῦν ἐντόμω; μὴν οὐκ ἐλέγχει, πονηροῦς δὲ ὄντας, ἀποκρίσεως τοῖς

στῆρια, τῶν ἐννέα τάχα που καὶ εἰς ἀχάριστον λήθην ἔμπεσόντων. *Fecerunt quidem imperata hi decem; ei dum irent, sanati sunt. Unus autem tantummodo reversus, gratias egit; reliquis novam, ut videtur, ingratae oblivioni beneficium tradentibus.*

ἐπερωτηθεῖσιν οικειᾶς οὐκ ἀξιοί· πλὴν ἔκεινο μόνον, ἅ ἠθροῖσιν, εἰς δὴσιν ἀνθρώπου παντός· « Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν »· οὐκ ἔρχεται μετὰ παρατηρήσεως. Μὴ γὰρ δὴ χρόνους ἔρωτᾶτε, φησί, καθ' οὗς ἐπιλάμψει πάλιν, ἤγον οὐ καίρως ἐνοστήσεται τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον τυχεῖν αὐτῆς· ἐντὸς γὰρ ὑμῶν ἐστίν· τουτέστιν ἐν ταῖς ὑμετέραις προαιρέσεσι καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κείται τὸ λαθεῖν αὐτήν· ἔξῃσιν γὰρ ἀνθρώπων παντὶ, τὴν εἰς τὸν Χριστὸν δικαίωσιν τὴν διὰ πίστεως δηλονότι καταπλουτήσαντι, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἐκλελυμπρυσμένης, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τυχεῖν (1). Ἐνεργεῖα μὲν γὰρ ἐκτός ἐστιν, ἀφ' ὧν ἐξίστασιν ἐκ τῆς καρδίας διαλογισμοὶ πονηροί· δυνάμει δὲ ἐντὸς πάντων. Ὅτι γὰρ καὶ τῶν Φαρισαίων ἐντὸς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀγνωσούντων καὶ οἰομένων χρόνον τινα αὐτὴν εἰς λόγον ἔξωθεν ἔρχεσθαι, Ἰωάννης δείκνυσσι λέγων· « Μέσος δὲ ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἰδατε, » περὶ Χριστοῦ λέγων.

Ἐλεύσονται ἡμέραι ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν, καὶ οὐκ δύνεσθε.

(A f. 233, C f. 144) Ταῦτα λέγων, ἐτοίμους εἶναι αὐτοὺς βούλεται πρὸς πᾶν ὅτιον τῶν ἀνιῶν πεφυκότων, καὶ προετραπέζεσθαι πρὸς ὑπομονήν· ἵνα εὐδόκιμοι γεγονότες, εἰσελάσαι δυνήθωσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Προσπαγγέλλει τοίνυν, ὅτι πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν ἀφίξεως τῆς ἐσομένης ἐπὶ συντελεῖα τοῦ αἰῶνος, θλίψις προσελάσει καὶ διωγμοί, ὥστε μίαν ἡμέραν αὐτοῦ ἰδεῖν ἐπιθυμήσῃ, τουτέστι τὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ συνδικριθῆναι ἐτι καὶ συνδικριθῆναι Χριστῷ· καὶ τοὶ πλείοσθι τῆς ἡμετέρας αὐτοῦ γενομένη τῶν Ἰουδαίων ἐξίτηλα· λίθοι γὰρ ἔβαλλον αὐτὸν, ἐδίωξαν οὐκ ἅπασι ἀλλὰ πλειστάκις· ἤγον ἕως ὀφρύος τοῦ δροῦ, ἵνα κατακρημνίσωσιν αὐτόν· λοιδορίαις λελυπήκασιν καὶ συκοφανταίαις, καὶ οὐδεὶς ἦν τρόπος σκαυώτης τοῖς Ἰουδαίοις; ἀνπιτήδευτος· πῶς οὖν ἐπιθυμήσῃ εἶπε τοὺς μαθητὰς μίαν ἡμέραν ἰδεῖν αὐτοῦ; Ἀντιπαράθεσι γὰρ τῶν ὑπερκειμένων κακῶν, αἰρετὰ πῶς εἰσι τὰ ἐλάττονα· μειζόνων γὰρ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν θλίψεων ἐπειράθησαν.

Ὅσπερ γὰρ ἡ ἀστραπή ἡ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὕψ' οὐρανόν, κ. τ. λ.

(A f. 233 b, B f. 264 b, C f. 144) Πλὴν ὅτι καταθήσεται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἀσήμως δὲ ἡ ἀσυμφανῶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ θεοπραπεῖ, καὶ φῶς ἀπρόσβιτον οἰκῶν, διαμεμήνους λέγων, ὡς ἀστραπὴν ἔσεσθαι τὴν αὐτοῦ παρουσίαν. Ἐγενήθη μὲν γὰρ κατὰ σάρκα καὶ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἐφ' ἡμῖν ἀποπληρώσων οἰκονομίαν· καὶ κακένωκε διὰ τοῦτο, καὶ τεταπεινωκεν αὐτὸν, καὶ ἦν οὐκ ἐν δόξῃ θεότητος ἐμφανῶς· ἐκάλεε γὰρ εἰς τοῦτο καιρὸς, καὶ τῆς οἰκονομίας ἡ χρεία. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀναπτὰς εἰς οὐρανόν, καὶ συνεδρεύσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καταθήσεται πάλιν οὐκ ἐν ὑφέσει δόξης, οὔτε μὴν

¹⁰ Joann. 1, 26.

(1) Et ut de prædestinationis divinæ natura sancti Patres loquuntur.

A non dignatur. Illud tantummodo ob communem utilitatem dicitur: « Regnum Dei intra vos est. » Adventus ejus humanam fugit observationem. Nolite de tempore sciscitari, inquit, quo Christus iterum apparebit, sive quandonam regni Dei tempus instabit. Date operam potius ut id possideatis; est enim intra vos, id est, in vestra electione ac potestate est ut illud consequamini. Licet enim cuique homini, si modo justificationem in Christo perfidem impetraverit, et omni virtute præfulserit, licet ei, inquam, cælorum regnum adipisci. Etenim hoc, quod ad actus attinet, extra est, prout improbae cordis cogitationes eruperint. Virtute autem intra nos omnes est. Namque et intra ipsos Pharisæos exstitisse regnum Dei, qui tamen id ignorabant, putabantque foras aliquando in patentes locos proditurum, ostendit Joannes dicens: « Medium vestrum stetit quem vos nescitis », Christum videlicet significans.

V. 22. *Venient dies quando desiderabitis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis.*

Hæc ait, volens ipsos adversus quamlibet molestiam esse munitos, et ad patientiam comparatos; ut sic probata virtute, in Dei regnum ingredi queant. Prædicit itaque fore ut, ante suum de cælo adventum, in mundi consummatione, tribulatio fiat et persecutio, ita ut vel unum ejus diem videre sint optaturi, nempe illius temporis, quo cum Christo versabantur et convivebant: quanquam plurima fuerat contra ipsum Judæorum contumelia; nam et lapidibus eum appetiverant, nec semel, sed sæptissime persecuti fuerant: duxerant usque ad montis supercilium, ut eum præcipitem darent: conviciis vexaverant atque calumniis, nullumque improbitatis genus Judæi præteriverant. Quomodo ergo dicit optaturos esse discipulos unum ipsius diem videre? Nempe quia præ impendentibus malis eligenda quodammodo erant illa minora. Majores videlicet post Domini ascensionem calamitates experti Judæi sunt.

V. 24. *Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo, etc.*

Verumtamen quod cælo sit descendurus non ignobiliter neque obscure, sed cum gloria Deo conveniente, et inaccessa luce circumdatus, significavit, dicens fulguris instar adventum suum futurum. Natus est quidem cum carne ex muliere, suum nostri causa dispensatorium opus completurus; proptereaque se exinanivit et humiliavit, nec divinitatis gloriam apparenter servabat. Sic enim tempus postulabat, et susceptæ dispensationis ratio. Sed post resurrectionem a mortuis, in cælum evolans, et Patri Deo factus consessor, postea rursus descendet, haud subtracta jam gloria, neque cum humana

humilitate, sed cum Patris majestate, comitante angelorum multitudine et tanquam Deum omniumque **370** Dominum stipante. Veniet itaque sicut fulgur, non autem clam. Nec cuiquam credendum est dicenti : « Ecce hic, ecce illic. » Aliam hanc quoque amputat de corde discipulorum suspicionem. Existimabant enim ipsum, perlustrata Judæa, deinde ad urbem Jerusalem reducem, statim illic Dei regnum manifestaturum. Quare et accedentes dixerunt : « An hoc tempore, Domine, Israeli regnum restituis? » Sed et liberorum Zebedæi mater, hoc futurum exspectans, accessit, honorem illis cathedræ postulans. Ergo ut scirent oportere ipsum antea salutarem sustinere passionem, et mortem morte propriæ carnis exstinguere, mundoque peccatum expellere, principem item hujus sæculi profigare, et sic deinde ad Patrem ascendere, tum suo tempore rursus apparere, ut mundum æquo jure judicet, ait se antea oportere multa pati. Quia vero insperato, nulloque præsciente apparebit, simulque præsentis sæculi finis aderit, sic ait fore consummationem ut temporibus Noe ac Loti. — Deliciabantur enim, inquit, secure, manducabant et bibebant, vendebant, emebant et ædificabant. Verumtamen illos aquarum exstinxit impetus, hi autem ignis præda atque esca fuerunt. Quid ergo hinc significatur? Vult nos Christus semper vigilare, et paratos esse orandæ defensionis ante Dei tribunal.

V. 31. *In illa die qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, etc.*

Flocci facere jubet rem quamlibet terrenam ac temporalem, atque unum præ oculis scopum habere, ut animam quisque suam salvet. Qui ergo, inquit, supra tectum fuerit, ne descendat in ædes ut sua vasa sumat. Videtur autem his verbis hominem in otio et opibus mandanoque splendore versantem velle denotare. Nam qui in tectis sunt, conspicui sunt illis qui domum circumstant. Si quis ergo hujusmodi est, ne det operam illo tempore, ut partem ullam repositorum in ædibus vasorum sumat : inutilia erunt enim hæc, nec **371** quidquam ejus commodis profutura. « Nam thesauri nihil impios juvant, » prout scriptum est; « justitia autem a morte eripit ⁹⁰. » Sed et si quis, inquit, in agro fuerit, ne regrediat : id est si quis studiosè laboribus impendit operam, et excolendi spiritus gerit sollicitudinem, ac bonorum sudorum mercedem colligit, ne retro cedat. Namque, ut ipse sibi Christus dixit, « Nemo mittens manum suam ad aratrum, et conversus retro, regno caelorum aptus est ⁹¹. » Quare ad studia sacra sine penitentia incumbendum est, ne id forte patiamur quod illi feminæ accidit in urbe Sodomis, cujus ipse exemplo Christus utens ait : « Mementote uxoris Loti, » quæ Sodomis egressa, deinde regressa, salis statua

A ἐν ἀνθρωπίνῃ μικροπρεπείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῇ, πληθὺς ἀγγέλων δορυφορούσης αὐτὸν, καὶ παρισταμένης ὡς Θεῷ καὶ Κυρίῳ τῶν ὄλων. Ἦξε: τοίνυν ὡς ἀτραπη, καὶ οὐ λεληθότως. Καὶ οὐδενὶ πιστευτέον λέγοντι· « Ἰδοὺ ὤδε, ἰδοὺ ἐκεῖ. » Ὑποψίαν ἑτέραν τῆς τῶν μαθητῶν ὑποκείρει καρδίας· φησι γὰρ ὅτι περινοστήσας τὴν Ἰουδαίαν, εἶτα γεγωνὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, εὐθύς ἀναδείξει τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· καὶ γοῦν προσόντες, ἔφρασκον· « Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Κύριε, ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; » Ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου τοῦτο γενέσθαι προσδοκῆσασα, προσῆει περὶ καθέδρας ἀξιούσα. Οὐκοῦν ἐν εἰδείεν ὅτι δεῖ πρῶτον αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑποστῆναι πάθος, καὶ καταργῆσαι θάνατον τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς, καὶ ἀποστῆναι τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν, καταργῆσαι δὲ καὶ τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, εἰδ' οὕτως ἀναβῆναι πρὸς τὸν Πατέρα, ἐπιλάμψαι τε κατὰ καιροὺς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, φησὶν ὅτι πρῶτον δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν. Ὅτι δὴ ἀδοκῆτως, καὶ ὅσον εἰδότος οὐδενός, ἐπιλάμψαι, καὶ τὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀφίξεται πέρας, οὕτω φησὶν εἶσεσθαι τὴν συντέλειαν, ὡς γέγονεν ἐν ἡμέραις Νῶε καὶ Λώτ. — (B f. 155) Ἐτρώφων γὰρ, φησὶν, ἀμερίμωτος, ἡσθιον, ἐπινον, ἐπώλου, ἡγόραζον, ψκοδόμου. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ὑδάτων ἀπώλεσε φορὰ, οἱ δὲ γεγόνασι θεοῦ πυρὸς ἔργων καὶ τροφῆ. Ἐὶ οὖν ἐντεῦθεν τὸ δηλούμενον; Βούλεται ἡμᾶς ἐργηγορέναι διὰ παντός, καὶ ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ θεοῦ βήματος.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὅς ἐσται ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, κ. τ. λ.

(A f. 235) Ἀλογῆσαι προστάττει παντός ἐπιγίαιου καὶ προσκαίρου πράγματος, καὶ εἰς ἓνα βλέψαι σκοπὸν τὸν ἐπὶ γε τῷ θεῷ ἕκαστον διασωῶσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. Ὅς ἂν τοίνυν ἦ, φησὶν, ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβῆτω ἐν τῇ οἰκίᾳ ἄραι τὰ σκεύη αὐτοῦ. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων, τὸν ἐν ἀναπαύσει, καὶ πλοῦτῳ, καὶ περιφανείᾳ κοσμικαῖς βούλεσθαι δηλοῦν· ἀεὶ γὰρ πως οἱ ἐν δώμασιν ἐστηκότες, ἀπόβλεπτοι γίνονται τοῖς τὴν οἰκίαν περιεστηκόσιν. Εἰ τις τοίνυν τοιοῦτός ἐστι, φησὶ, μηδένα ποιήσῃ λόγον, κατ' ἐκεῖνον καιροῦ, τῶν ἐναποκαίμενων τῇ οἰκίᾳ σκευῶν· ἀχρηστα γὰρ ταῦτα καὶ ἀσυντελεῖ πρὸς ὄνησιν αὐτῷ. « Οὐ γὰρ ὠφέλοισι θησαυροὶ ἀνάμου, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « δικαιοσύνη δὲ ρύεται ἐκ θανάτου. » Ἀλλὰ κἄν εἰ τις ἦ, φησὶν, ἐν ἀγρῷ, μὴ ἐπιστραψάτω εἰς τὰ ὀπίσω· τούτεστιν, εἰ εὐρίσκοιτο τις ἐν φιλεργίαις ὑπάρχων καὶ πόνοις, καὶ πνευματικῆς εὐκαρτίας ἐπιμελητής, καὶ τοὺς ἐξ ἰδρώτων ἀγαθῶν συλλέγων μισθοὺς, μὴ ἐπιστραψάτω εἰς τὰ ὀπίσω· ὡς γὰρ αὐτὸς που ἄλλην ἔφη Χριστὸς, « Οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροισρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Χρὴ γὰρ ἔχεσθαι τῶν ἱερῶν σπουδασμάτων ἀμεταστρέπτους ὀρμαῖς, ἵνα μὴ τοῦτο πάθωμεν ὃ δὴ καὶ συνέβη παθεῖν τὴν ἐν Σοδόμοις γυναῖκα, ἣν δὲ

⁹⁰ Prov. x, 2. ⁹¹ Luc. ix, 62.

καὶ λαθῶν εἰς παράδειγμα, φησί· « Μνημονεύετε τῆς A facta est, id est fatua ac lapidea. Ergo viriliter ad
 γυναικῶς Λύτ᾽ » ἐξελεθοῦσα γὰρ ἀπὸ Σοδόμων, εἶθ' ^{propositum finem tendendum est.}
 ὑπονοστήσασα, στήλη [cod. ὑπονοστήλη] γέγονεν ἄλδς, τουτέστιν ἀπεμωράνθη καὶ ἀπελιθώθη. Δεῖ δὲ
 οὖν ἀντέχεσθαι νεανικῶς τοῦ προτεθέντος σκοποῦ.

Ὅς ἐὰν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπο-
 λέσει αὐτήν.

(A f. 235, C f. 144 b, D f. 58 b) Πῶς ἀπόλλυσι τις
 ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἵνα αὐτὴν διασώσῃ, ἢ κατὰ τίνα τρό-
 πον ὁ διασῶσαι νομίσας, ἀπόλλυσιν αὐτήν, σαφηνιεῖ
 λέγων ὁ Παῦλος, περὶ μὲν τῶν ἀγίων· « Οἱ δὲ τοῦ
 Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς
 παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Οἱ γὰρ ὄντως γε-
 γονότες γνήσιοι τῷ ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τὴν ἑαυ-
 τῶν σταυροῦσι σάρκα, τουτέστι θανατοῦσι· πόνοις
 δηλονότι καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν ὀμιλοῦντες ἀγῶσι, B
 καὶ κατανεκροῦντες αὐτῆς τὸ φρόνημα. Γέγραπται
 γάρ· « Νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορ-
 νεῖαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν
 πλεονεξίαν. » Ὅσοι οὖν τούτων ἕνεκα νεκροῦνται,
 οὗτοι σεσῶκασιν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν· οἱ γὰρ μὴ τὸν
 φιλήδονον ἀγαπῶντες βίον, τάχα που τὴν ἑαυτῶν
 ὄντοια κτάσθαι ψυχὴν· ἀπολλύουσι δὲ πάντως αὐ-
 τήν. « Ὁ γὰρ σπείρων, φησὶν, εἰς τὴν σάρκα, ἐκ
 τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. » Ἀπολέσας δὲ τις καὶ
 ἐτέρως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, διασώσει πάντως αὐτήν·
 τοῦτο πεπράχασιν οἱ μακάριοι μάρτυρες, τοὺς μέχρι
 ψυχῆς καὶ αἵματος διενεγκόντες ἀγῶνας, καὶ τῆς εἰς
 Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, οἷά τινα στέφανον, ταῖς
 ἑαυτῶν ἀνάφαντες κεφαλαῖς. Οἱ γὰρ μὴ ἐξ ἀνάδρου
 ψυχῆς καὶ γνώμης ἀρησάμενοι τὴν πίστιν, καὶ τὸν C
 παραυτεῖκα τῆς σαρκὸς διαφυγόντες θάνατον, οὗτοι
 φονεῖται τῆς ἑαυτῶν γεγονάσι ψυχῆς· κατοικησονται
 γὰρ εἰς ἕδου, τῆς κακανδρίας ὑπέξονται δίκας.

Ταύτη τῇ νυκτὶ ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς·
 ὁ εἰς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται.

(A f. 235 b, B f. 166 b, C f. 144 b, D f. 58 b)
 Νύκτα γὰρ μὴ ὀνομάζει τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, διὰ
 τοι, καθάπερ ἡγούμαι, τὸ ἀσυμφανὲς καὶ ἀπροσδό-
 κητον τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Διὰ δὲ τῶν δύο τῶν ἐπὶ
 κλίνης ὄντων μιᾶς, ἔοικεν ὑπαινίττεσθαι τοὺς ἐν
 ἀναπαύσει καὶ πλούτῳ, καὶ ἰσομοιροῦντας ἀλλήλοις,
 κατὰ γὰρ, φημί, τὸ ἐν εὐπαθείαις εἶναι κοσμητικῶς·
 κλίνῃ γὰρ, ἀναπαύσεως σύμβολον. Ἄλλ' εἰς ἐξ αὐτῶν,
 φησὶ, παραληφθήσεται, καὶ εἰς ἀφίεται· πῶς ἢ τίνα D
 τρόπον; οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐν πλούτῳ καὶ ἀναπαύσει
 γεγονότες ἢ κατὰ τόνδε τὸν βίον, πονηροὶ γέγονασι
 καὶ ἀμελιτικοί. Τί γάρ; Εἰ πλούσιοι μὲν ἔστι τις,
 χρηστὸς δὲ καὶ φιλοκτερίμων καὶ τὴν πίστιν ὀρθῶς,
 οὗτος παραλαμβάνεται· ὁ γὰρ μὴ ἕτερος, ὡς μὴ γε-
 γονῶς τοιοῦτος, ἀφεθήσεται. Διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν,
 εἴκοι τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις ὄντας ὑποδηλοῦν·
 ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν δὴ τούτων, φησὶ, πολλή τις ἐστὶ
 διαφορὰ· οἱ μὲν γὰρ τὸ τῆς πτωχείας φορτίον γεν-
 ναίως φέροντες, σωφρόνως τε καὶ ἐπιεικῶς βιοῦν-
 τες, οὗτοι παραληφθήσονται, δίκαιοι δηλονότι τυγχά-
 νοντες· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, δεινοὶ δὲ μᾶλλον κέρδ

V. 33. *Quicumque quæsierit animam suam salvam
 facere, perdet illam.*

Quo pacto perdat aliquis animam suam, ut illam
 salvet; vel quomodo salvare existimans, perdat
 ipsam, Paulus declarabit, de sanctis quidem dicens :
 « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixe-
 runt cum vitis et concupiscentiis²². » Nam qui
 vero fideles Servatori nostro Christo sunt, suam
 crucifigunt carnem, id est mortificant; labores ni-
 mirum et pro religione certamina exantlantes, et
 carnales cupiditates mortificantes. Scriptum est
 enim : « Mortificate membra vestra quæ sunt su-
 per terram, fornicationem, immunditiam, libidi-
 nem, concupiscentiam malam, et avaritiam²³. »
 Qui ergo in rebus hujusmodi mortificantur, hi ani-
 mam suam servant; qui vero voluptariam amant vi-
 tam, putant fortasse animam suam possidere, sed
 contra potius illam amittunt, quoniam « Qui seminat,
 inquit, in carnem, de carne metet corruptionem²⁴. »
 Alioquin etiam animam suam aliquis perdens, prorsus
 illam servat; quod beati martyres egerunt, et
 germanam suam, et germanam suam
 erga 372 Christum charitatem, coronam instar, ca-
 piti suo circumponentes. Sed qui animi sententiæque
 molliæ fidem negaverunt, et præsentem carnis
 mortem vitaverunt, hi revera animarum suarum
 carnifices exstiterunt. Abibunt enim ad inferos,
 suæque ignaviæ pœnas sustinebunt.

V. 34. *In illa nocte erunt duo in lecto uno; unus
 assumetur, et alter relinquetur.*

Noctem quidam nominat iudicii tempus, quemad-
 modum ego arbitror, propter incognitum et impro-
 visum Christi adventum. Per duos autem qui in
 uno sunt lecto, innuere videtur homines in otio opi-
 busque viventes, mundanasque voluptates aque in-
 vicem participantes : nam lectus requiei symbolum
 est. Sed ex his hominibus unus, inquit, assumetur,
 et alter relinquetur. Cur, vel quomodo? Quia non
 omnes qui in divitiis et tranquillitate præsentem
 vitam exegerunt, improbi fuerunt et immisericor-
 des. Quid enim? Si quis dives quidem est, simul
 tamen clemens et misericors atque orthodoxus, hic
 sane assumitur; at alter, quia talis non fuit, re-
 linquetur. Per feminas vero molentes, videtur pau-
 peres et laboriferos homines subindicare. Sed in
 his quoque grandis est, inquit, diversitas : alii
 enim paupertatis pondus viriliter ferentes, modeste-
 que ac mansuete viventes, utpote justii assumuntur;
 alii vero, cum non fuerint hujusmodi, sed acres po-
 tius ad maleficia, et cujuslibet nequitiae studiosi,
 relinquentur, ignis pœnam experturi. Erit itaque

²² Galat. v, 34. ²³ Coloss. iii, 5. ²⁴ Galat. vi, 8.

circa hos quoque plurima et accurata morum exploratio; et bonus quidem assumetur; qui vero se-
cus fuerit, relinquetur. — Cum dixisset, **373** *assu-
metur*, utiliter, imo necessario interrogant discipuli:
« Ubi, Domine? Qui dixit illis: Ubi cunq[ue] fuerit
corpus, illum congregabuntur aquilæ⁹⁵. » — Quid vero
est hoc? Ex re communi ac manifestissima, grande
atque profundum mysterium innuitur. Quale porro
hoc est? Descendet nimirum cælo, ut æquo jure
mundum judicet: sed tamen angelos suos præmittet,
qui a peccatoribus justos sanctosque discernent, ei-
que exhibebunt; reliquos autem in terra relinquent,
puniendos videlicet. Hujusmodi aliquid sapientissi-
mus quoque Paulus significat, scribens: « Dico enim
vobis, quod nos qui vivimus, qui residui sumus,
non præveniemus eos qui dormierunt; sed ipse buc-
cina clanget, et mortui in Christo resurgent incor-
rupti, in puncto temporis, in ictu oculi. Et nos qui
vivimus, simul rapiemur cum illis in nubibus ob-
viam Christo in aerem, et sic semper cum Domino
erimus⁹⁶. » Sicut ergo, jacente cadavere, carnivoræ
aves in id convolant; ita cum Filius hominis veniet,
tunc omnes aquilæ, id est qui alte volaverint, et su-
pra terrenas mundanasque res sese extulerint, ad
ipsum concurrent.

ἐσόμεθα. » Ὅσπερ οὖν σώματος καιμένου νεκροῦ, τὰ
ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραγένηται, τότε δὴ πάντες οἱ ἄετοί, τουτέστιν οἱ τὰ ὑψηλὰ πετόμενοι,
καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ κοσμικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ' αὐτὴν συνδραμοῦνται.

CAP. XVIII.

V. 1. *Quoniam oportet semper orare et non de-
ficere.*

Sine intermissione itaque oportet orare, secun-
dum beati Pauli dictum⁹⁷; bene conscios firmiter-
que credentes, omnia Deum invocatum feliciter
posse præstare. « Postulet enim quisque, inquit,
fide nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, similis est
fluctui maris qui a vento movetur et circumfer-
tur⁹⁸. » Certe hujusmodi homo laud putet se quid-
quam a Domino accepturum: nam sine **374** dubio
facit injuriam qui hæsitat. Nisi enim credideris
Deum precibus tuis fore consensurum, nunquam ad
eum supplex accedas; ne accusator Omnipotentis

⁹⁵ Luc. xvii, 36, 37; Matth. xxiv, 28. ⁹⁶ I Thess. iv, 14 seq.; I Corinth. xv, 52. ⁹⁷ I Thess. v, 17.
⁹⁸ Jac. i, 6.

(1) Hic paulo amplior est Cyrillus apud Corderium in I. a. cat. « CYRILLUS. Valde autem accommodatè defectionis tempus et rationalis lucis privationem, noctem appellavit: nocte siquidem et tenebris de-
terior hominum tunc erit constitutio, propter amen-
tiam et errorem qui tum illos apprehendet. Quapro-
pter, inquit, dico vobis, duo erunt in lecto uno, et
duo erunt in molendino, quorum unus assumetur
tanquam alienus ab ira, et alter relinquetur igni
tradendus, quem thesaurizavit sibi in die iræ. At-
que ita vel separatio proborum et amicorum Dei ab
improbis, ne indifferenter ira superveniens etiam
justos apprehendat. Quapropter sicut ad Lot misit
Deus angelos suos, qui illum e Sodomorum ever-
sione eduxerunt, sic etiam ante consummationem
universi, antequam improbus ira corripiat, ne una
cum hoc mundo etiam justus condemnentur, mittet

Α κακουργίας, καὶ ἀπάσης φουλότητος ἐπιτηδεύται,
ἀφεθήσονται, τῇ διὰ πυρὸς ὑποκεισόμενοι δίχῃ.
Ἔσται τὸνουν καὶ ἐπ' αὐτοὺς πλείστη τις καὶ ἀκρι-
βῆς τῶν τρόπων ἡ δοκιμασία· καὶ ὁ μὲν χρηστὸς
παραληφθήσεται· ὁ γὰρ μὲν οὐ τοιοῦτος ἀφεθήσε-
ται (1). — (A f. 255 b) Εἰπόντος γὰρ μὴν τὸ παρα-
ληφθήσεται, χρησίμως καὶ ἀναγκαίως διερωτῶσιν
οἱ μαθηταί· « Ποῦ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ὅπου
τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἄετοί. » — (B f.
167, D f. 58 b) Καὶ τί δὲ τοῦτο ἐστίν; Ἀπὸ κοινοῦ
καὶ ἐμφανεστάτου πράγματος, μέγα καὶ βαθύ μυ-
στήριον ὑπανίτηται. Καὶ πολὺν τοῦτο ἐστι; Κατα-
θήσεται μὲν γὰρ ἐξ οὐρανῶν, ἵνα χρίνη τὴν οἰκου-
μένην ἐν δικαιοσύνῃ· ἀλλ' αὐτῶς, φησὶν, ἀποστελεῖ
τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐκλέξουσιν ἐκ τῶν ἀμαρ-
τωλῶν τοὺς δικαίους καὶ ἀγίους, καὶ προσοίσουσιν
ἐκ τῶν τοῦσ· τοὺς γὰρ μὴν ἐτέρους ἀφίσιν ἐν τῇ, κολα-
σθησομένους δηλονότι. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ πάνσοφος
Παῦλος ὑποδηλοῖ γράφων· « Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι
ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, οὐ μὴ φθάσω-
μεν τοὺς κοιμηθέντας, ἀλλ' αὐτοὶ σαλπείσει, καὶ οἱ
νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται ἄφρατοι, ἐν ἀτόμῳ,
ἐν βίτῃ ὀφθαλμοῦ· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, ἅμα σὺν
αὐτοῖς ἀρπαγθόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ
Κυρίου, εἰς ἄερα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ
σαρκοδόρα τῶν πτηνῶν ἐπ' αὐτὸ συντρέχει, οὕτως

C

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΗ΄.

Πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ
ἐκκεκεῖν.

(A f. 236, C f. 144 b, D f. 59) Ἀδιαιρέτως οὖν χρὴ
προσεύχεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν,
εὐεῖδοντας καὶ ἀραρώτως πιστεύοντας, ὅτι πάντα δύνα-
ται κατορθοῦν ὁ παρακαλούμενος. « Αἰτεῖτω γάρ τις,
φησὶ, πίστει μὴδὲν διακρινόμενος. Ὁ γὰρ διακρινόμε-
νος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης, ἀνεμιζομένου καὶ βίπα-
ζομένου. » Μὴ γὰρ οἰεσθῶ, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ-
νος, ὡς λήθηται ἰεὶ παρὰ τοῦ Κυρίου· ὄβριότης γὰρ
ὁμολογουμένως ὁ διακρινόμενος. Εἰ γὰρ μὴ πεπί-
στευκας ὅτι τὴν σὴν αἴτησιν ἀποπερανεῖ, μηδὲ προσ-
έλθῃς ὅπως· ἵνα μὴ κατηγοροῦς εὐρεθῆς τοῦ πάντα

D quoque angelos suos, qui, impiis poenam passuris in
terra relictis, sanctos et justos ad Deum adducunt.
Tum duorum in lecto jacentium, unus tanquam Deo
dignus assumetur; alter vero, quippe dignus quem
Impiorum ira punitioque corripiat, relinquetur. Ea-
dem erit ratio de duobus in uno molendino molen-
tibus. Molentes autem appellavit eos qui tenuem et-
que inopem inter homines vitam ducunt. In lecto
vero jacentes vocavit eos, qui mollem et dissolutam
vitam traducunt. Simile quid etiam Moyses scripsit
in Exodo (xii, 29), ubi ait iram Domini percussisse
primogenita Ægypti a primogenito Pharaonis us-
que ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere,
aut ejus quæ pinsebat in mola. Per quod, ut nobis
Scriptura innuit, et in fastigio honoris existentes,
et infimos atque abjectissimæ conditionis homines
voluit significare. »

ἰτχύοντος, διψυχίας ἀβούλων. Χρῆ τοιγαροῦν τὴν αὐτῶν αἰτῆραν παραιτεῖσθαι νόσον· ὅτι δὲ τοῖς οὐ περιέργως ἢ ἀτημελῶς, ἀλλ' ἐν σπουδῇ καὶ ἀδιαλείπτως ποιουμένοις τὰς λιτὰς κατανεύσει ὁ Θεός, ἢ προκειμένη παραβολὴ πιστώσεται. Εἰ γὰρ τὸν ἀδικον κριτὴν, τὸν μήτε Θεὸν φοβούμενον, μήτε μὲν ἄνθρωπον ἐντροπόμενον, δεδυσώπηκε τῆς χήρας ἢ συνεχῆς πρόσθετος, ὥστε καὶ ἄνοκτα ποιῆσαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς, πῶς ὁ φιλοκτερίμων καὶ μισοπόνηρος, ὁ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν χεῖρα νέμων ἀεὶ τὴν σώζουσαν, οὐ προσδέξεται μὲν προσίδοντας αὐτῷ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί, ποιῆσει δὲ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ὡς ἐξειλεγμένοι;

(A f. 236) Ἄλλὰ γὰρ τίνες ὅλως οἱ ἀδικούντες αὐτοὺς, φέρε δὴ, φέρε καταθρήσωμεν [cod. καταθρηνησωμεν]. Ἀδικοῦσιν ἀγίους πλείστοι τε ὅσοι καὶ ἐπὶ πολλοῖς, τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντας λόγον, οἱ τῶν ἱερῶν δογματῶν ἀνεπιστήμονες, καὶ πάσης ὀρθότητος ἀπεννηγμένοι. Οἷτοι δὲ εἶσι, τὰ μισὰ καὶ βέβηλα τῶν αἰρετικῶν ἐργαστήρια, ἅπερ ἂν εἴποι τις θανάτου πύλας· οὔτοι διαγωγῶς καὶ θλίψεις ἐπάγουσι τοῖς ὀρθοποδοῦσι περὶ τὴν πίστιν· κατὰ τούτων οἱ Θεῷ γνώριμοι ποιοῦνται τὰς λιτὰς, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ἀπομιμούμενοι, οἱ τῆς Ἰουδαίων σκαιότητος κατακεκραγότες, ἔφασκον· «Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, ἐπίθε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὲ τοῖς δούλοις σου μετὰ παρῆρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου.» Ἄλλὰ γὰρ ἴσως ἐρεῖ τις· Τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἔφη που Χριστός· «Ἀγαπήσατε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, προσευχέσθε ἐπὶ τῶν ἐπιθραζόντων.» Πῶς οὖν ἔρα προσευξόμεθα κατ' αὐτῶν, εἴτα τῆς θείας οὐκ ἀλογησωμεν ἐντολῆς; Πρὸς τοῦτο φάμεν· Ἄρ' οὖν εὐξόμεθα παρῆρησίαν αὐτοῖς καὶ ἰσχὺν δοθῆναι παρὰ Θεοῦ, ἵνα τοὺς τὰ αὐτὰ προσευόμενους μὴ ἐῴσι μυσταγίγειν; Καὶ πῶς οὐκ εὐθὲς παντελῶς τὸ χρῆμά ἐστιν; Οὐκοῦν ὅταν μὲν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ παρὰ τινων ἔρχεται πλημμελήματα, τότε δὴ, τότε καύχημα ποιησόμεθα τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀμνησίκακον καὶ φιλόκληρον· τότε τοὺς ἀγίους Πατέρας ἀπομιμούμενοι, κἂν πάλωσι, κἂν ὑβρίζωσι, κἂν ἑτέροις ἡμῖν πλεονεξίας ἐπιφέρωσι τρόπους, ἀπαλλάξομεν πάσης αἰτίας αὐτοῦς, κρείττους ἐσόμεθα καὶ ὀργῆς καὶ λύπης. Ὅταν δὲ τινες εἰς αὐτὴν ἀμαρτάνωσι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐξῆν, τῶν τὸ θεῖον ἱερουργούντων κήρυγμα, πολέμου καὶ θλίψεις κατασωρῶντες, τότε πρόσμιεν Θεῷ, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦντες ἐπικουρίαν, καὶ τῶν μαχομένων αὐτοῦ τῇ ἐξῆν κατακεκραγότες· καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς· ἔφη γάρ· «Ἐξγέρθητι, Κύριε· διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ σου· φυγέτωσαν πάντες οἱ μισοῦντες τὸ ὄνομά σου.» Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἰρημένον παρὰ ἁγίων ἀποστόλων, ἐκδείξειεν ἂν οὐκ ἀσυντελοῦν πρὸς ὄνησιν τῷ θεῷ κηρύγματι, τὸ ἀσθενῆσαι πῶς τῶν βιωκόντων τὴν χεῖρα· «Ἐπίθε γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, ἵτουτέστι μεταίωσον αὐτῶν τὰς ἐπαναστάσεις·» καὶ δὲ τοῖς δούλοις σου, μετὰ παρῆρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου. Ὅτι γὰρ ἡμελλόν τοὺς τῆς ὀρθότητος λόγους ἐκκαπηλεύειν τινές, καὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως ἀποφέρειν πολλοὺς, προαναπεφώνηκε λέγων.

fias, dum inconsulte hæsitaveris. Oportet itaque tam turpenti morbum aversari. Quod autem nec ambitiose nec temere orantibus, sed studiose atque incessanter, Deus annuet, præsens parabola confirmabit. Nam si injustum judicem, qui neque Deum timebat, neque hominem reverebatur, perseverans viduæ instantia pudore suffudit, ut, invitus licet, jus ei redderet, quomodo ille misericors et iniquitatis osor, qui salutarem semper diligentibus ipsum manum porrigit, sibi diu noctuque supplicantes non exaudiet, eosque tanquam electos defensabit?

Sed quinam omnino adversus eos injuriosi sint, age, jam videamus. Sanctos, qui veritatis doctrinam recte docent, plurimi admodum et multifariam offendunt, qui sacrorum dogmatum sunt imperiti, et procul omni recta via deferantur. Sunt autem hi execrabiles et impuræ hæreticorum officinæ, quas merito quis appellavit mortis januas. Ili persecutiones tribulationesque recte in fide incenditibus concitant. Contra hos amici Dei preces fundunt, sanctos imitantes apostolos, qui adversus Judæorum nequitiam reclamantes aiebant: «Et nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum». Atqui aliquis fortasse dicet: Sanctis apostolis ait aliquando Christus: «Diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus vos». Quomodo ergo orabimus contra ipsos, quin simul divinum præceptum negligamus? Ad hæc respondemus: Num igitur orabimus, quo fiducia improbis viresque suppeditentur a Deo, ut eos qui sic orant non sinant religionem propargare? Quidni hoc usquequaque fatuum negotium sit? Cum ergo contra nos ipsos aliqui peccant, tunc enimvero oblivisci injuriarum, et amorem exhibere gloriabimur: **375** tunc sanctorum Patrum exempla sectantes, verberent licet, convicientur, alia injuriarum genera inferant, omni eos culpa absolvemus, iram doloremque omittimus. Sed cum in ipsam Dei majestatem peccaverint aliqui, et sacram sacerdotum prædicationem, bella et tribulationes cumulantes, tunc Deo supplicamus auxilium ejus implorantes, et adversus ipsiusmet gloriæ hostes reclamamus. Sicut nimirum et magnus Moyses, qui ait: «Exsurge, Domine; dissipentur inimici tui; fugiant omnes qui oderunt nomen tuum». Ipsa quoque sanctorum apostolorum verba demonstrant, non parum prodesse divinæ doctrinæ, si infirmetur quodammodo persecutorum vias. Respondeo, aiunt, in minas eorum, id est illorum aggressionem fac vanas; «daque servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum.» Nam quod orthodoxam doctrinam nonnulli cauponaturi forent, atque a recta fide mækos alienaturi, prædixit, dicens:

¹⁰ Act. iv, 29. ¹ Luc. vi, 27, 28. ² Num. x, 55.

V. 8. *Verumtamen Filius hominis veniens, putas A iaveniet fidem in terra?*

Profecto haud hoc ignorabat. Cur? Quia Deus rerum omnium conscius est. Significat autem fore ut frigescat multorum charitas, et deficiant aliqui extremis temporibus a recta et inviolabili fide, attendentes fraudulentis spiritibus et falsis hominum sermonibus mentem cauteriatam habentium. Adversus quos, tanquam fideles famuli ad Deum nos accedimus, orantes ut inefficaces sint illorum improbitates, et contra illius majestatem conatus. Offendunt autem Dei famulos alii quoque nonnulli, contra quos plane inculpabile erit nostrum certamen quod oratione fit. Quinam vero hi? Improbæ et contrariæ potestates, et omnium hostis Satanas, is qui cullibet bene vivere vplenti acriter adversatur, qui in nequitiae foveas dormitantes impellit, qui denique peccati omnis semina nobis immittit. Urget enim nos intolerabiliter cum propriis satellitibus. Quamobrem inelamat **376** illi Psalmista, dicens: « Quosque irrutis in hominem, interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et maceriæ depulsæ? » Sicut enim paries jam inclinatus, et maceria depulsa sive subruta illico procumbunt, impellente aliquo, sic mens humana, plurimam naturaliter habens ad mundanas voluptates proclivitatem, in eas facillime decidit, trahente alio vel provocante. Est autem hoc Satanæ officium. Ergo de his dicemus in precibus ad eum qui salvare potest: « Vindica me, Deus, de adversario meo. » Quod sane fecit unigenitum Dei Verbum homo factum. Depulit de tyrannide sua principem huius sæculi, liberavit nos salvosque fecit, suique regni jugo subiecit. Nam ex nobis nonnulli, ut fideles servi, in fidei stabilitate conservabuntur a Deo, adhuc in terra manentes. Bona est itaque frequentis orationis consuetudo. Excipiet enim nostras preces, et postulatis annuet Christus. Nam si iudicem injustum, qui neque Deum neque homines reverebatur, viduæ assiduitas et perseverantia flexit, quanto magis nos misericordiæ Patrem ad primum sensum trahemus, etiamsi forte in præsentiarum moretur?

καρτερία ἐμάλας, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς τὸν Πατέρα τὸ παρὸν;

Moliti vera sunt nonnulli parabolam hanc curiosius interpretari: nempe viduam, quæ diabolum (ceu pristinum virum) abiecit, animam esse dicentes; adversarium vero ejus, ipsum diabolum, contra quem sit supplex Deo iniquitatis iudici, id est, qui iniquitatem condemnat; qui quidem non habet alium Deum quem timeat, neque humanam personam veretur, et supplicis sibi animæ miseretur. Sed enim audacter hæc et perperam ita quidam intellexerunt. Dominus quidem, quia tempore mundanæ consummationis, propter instantia tunc pericula constanter ad orationem est incumbendum,

³ Psal. Lxi, 4.

Πλὴν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν, ἄρα εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;

A f. 236, B f. 168, C f. 145, D f. 59) Οὐκ ἠγγόνισε τοῦτο. Πόθεν; Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ πάντα εἰδώς. Ὑπεμφάνει δὲ ὅτι ψυγήσεται: ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, καὶ ἀποδραμοῦνται τινες ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τῆς ὀρθῆς καὶ ἀδιαβλήτου πίστεως, προσέχαντες πνεύμασι πλάνοις καὶ ψευδηγορίαις ἀνθρώπων κεκαυτηριασμένων νοῦν· καθ' ὧν ὡς οἰκείται γνήσιοι τῷ Θεῷ πρόσμιεν, ἀπράκτους αὐτῶν παρακαλοῦντες ἀποφανθῆναι τὰς πονηρίας, καὶ τὰ κατὰ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπιχειρήματα. Ἄδικοῦσι δὲ τοὺς Θεῷ δουλεύοντα; καὶ ἕτεροὶ τινες, καθ' ὧν ἀνέγκλητος ἡ παρ' ἡμῶν ἔστα: πρόσδοξ, ἡ διὰ γε τῆς προσευχῆς. Τίνες δὲ οὗτοι πάλιν; Αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, καὶ ὁ πάντων ἀντίδικος Σατανᾶς, ὁ τοῖς εὐ βιοῦν ἐθέλουσιν, ἀγρίως ἀντανιστάμενος, ὁ τοῖς φαυλότητος βόθροις ἐνιελς τοὺς νυστάζοντας, ὁ πάσης ἡμῶν ἀμαρτίας ἐμφυτεύων σπέρματα· ἔγκειται γὰρ οὐ φορητῶς μετὰ τῶν ἰδίων ὑπασπιστῶν· καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καταβεβόηκεν αὐτοῦ ὁ Ψαλμῶδς, λέγων· « Ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρώπων; φονεύετε πάντας ὕμεις, ὡς τοίχῳ κεκλιμένῳ καὶ φραγμῶ ὡσμένῳ; Ὀσπερ γὰρ τοίχῳ ἦδη τὸ κλίβωσθαι καθῶν, καὶ φραγμῶς ὡσθεῖς, ἦγουν ἀνατραπείς, πίπτουσιν ἐτοιμῶς ὠθοῦντός τινος· οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κλειστὴν ἐξ ἑαυτοῦ ἔχων τὴν ῥοπήν εἰς φιληδονίας κοσμικὰς, πίπτει πρὸς αὐτὰς ἐτοιμῶς, ἔλκοντός τινος καὶ κατερεθίζοντος· ἔργον δὲ τοῦτο τῷ Σατανᾷ. Οὐχοῦν περὶ τούτων ἐροῦμεν ἐν προσευχαῖς; πρὸς τὸν διασῶσαι δυνάμενον· « Ἐκδίχησάν μου ἐκ τοῦ ἀντιδίκου μου. » Ὅ δὴ καὶ πέπραχεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἀνθρώπος· ἐκδέδλχηε γὰρ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐξεῖλετο δὲ καὶ σέσωκε, καὶ τοῖς τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὑπήγαγε ζυγοῖς. Καὶ γὰρ ἐξ ὧν τινες ὡς οἰκείται γνήσιοι ἐν ἐδραϊότητι πίστεως διατηρηθῆσονται παρὰ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ὄντες· καλὴ τοίνυν ἡ ἐντευξις ἡ διὰ συχῆς προσευχῆς· προσδέξεται γὰρ ἡμῶν τὰς λιτὰς, πληρώσει τε τὰ αἰτήματα Χριστός. Εἰ γὰρ τὸν κριτὴν τῆς ἀδικίας, τὸν καὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπαναιδευσάμενον, καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένον, ἡ τῆς χήρας προσεδρεῖα καὶ τοῦ ἐλέους εἰς οἰκτον ἐλκύσομεν, κἂν μακροθυμῆ πρὸς

ἢ) Ἐπειράθησαν δὲ τινες περιεργότερον τὴν παραβολὴν ταύτην ἐρμηνεύσαι, χήραν μὲν τὴν ἀποβαλοῦσαν τὸν διάβολον, ψυχὴν λέγοντες· ἀντίδικον δὲ αὐτῆς, αὐτὸν καθ' οὗ καὶ πρόσσισι τῷ Θεῷ τῷ κριτῆ τῆς ἀδικίας, τουτέστι, τῷ κατακρίνοντι τὴν ἀδικίαν, ὅς οὐκ ἔχει Θεὸν ὃν φοβηθήσεται, εὐδὲ πρόσωπον ἀνθρώπου λαμβάνει, ὅς καὶ τὴν προσεδρεύουσεν αὐτῷ ψυχὴν οἰκτεῖρει· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τολμηρῶς καὶ φαύλως τινὲς ἐξελάδοστο· ὁ μὲν τοι Κύριος, ἐπὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς συντελείας πρὸς τοὺς τότε κινδύνους τῆ προσευχῆ συντόμως χρηστῶν, ἐπιφέρει, ὅτι « Ἄρα ἐλθὼν εὐρήσει τὴν πίστιν; » ἐν σχήματι

ἔρωτησεως τὸ σπάνιον παριστῶν. Εἰσθε γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἀσπανίου, τῆ ἐρωτηματικῶ τρόπῳ χρᾶσθαι ὡς κἀταῦθα δηλῶν, ὅτι βραχεῖς ἔσονται οἱ τὴν πίστιν φυλάττοντες· καὶ ἐν ὀλίγοις αὐτῆ εὐρήσει ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν νεφέλαις ἰθῶν.

(A f. 236 b) Ἴνα δὲ μάθης ὅσῃν ἔχει ζῆμίαν τὸ κατακρίνειν ἑτέρους, καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πταισμασι μετανοεῖν, ἐξ αὐτῶν σε τῶν Εὐαγγελίων πιστώσομεν. Λέγει τοιγαροῦν οὗτος ὁ μακάριος Λουκᾶς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· « Εἶπε δὲ αὐτοῖς καὶ παραβολὴν περὶ τῶν δικαιοῦντων ἑαυτοῦς, ἔξουθενούντων δὲ τοὺς ἑτέρους. » Καὶ τίς ἡ παραβολή;

Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύεσθαι, κ. τ. λ.

(A f. 236 b, C f. 145, E f. 298) Ἐνταῦθα γὰρ διδάσκει ἡμᾶς, τίνα χρῆ τὸν τρόπον τὰς πρὸς αὐτὸν ποιῆσθαι λιτάς, ἵνα μὴ ἄμισθον εὐρεθῆ τοῖς χρωμένοις τὸ χρῆμα· μηδὲ δι' ὧν ἂν τις ὠφελεῖσθαι νομίζοι, διὰ τούτων αὐτῶν παροτρύνῃ καθ' ἑαυτοῦ τὴν τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων δοτῆρα Θεόν· γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ἔστι δικαίος ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ αὐτοῦ. » Ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα ὁ Φαρισαῖος κατακρίεται, ὅτι μὴ ἐπιστημόνως ἵκαιοιτο τὴν προσευχὴν. Πολλὰ γὰρ κατ' αὐτὸν αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα· πρῶτον μὲν φορτικὸς ἔστι καὶ ἄνους· τεθαύμακε γὰρ αὐτὸς ἑαυτὸν, καί τοι βοῶντος τοῦ ἱεροῦ Γράμματος· « Ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἄλλοτριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη. » Εἶτα, ἠγνόησαν ὅτι τὸ κακῶν εἶναι κρείττονα, οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀξιοθαύμαστον ἀπορᾶναι τινά· τὸ δὲ ἀμιλλᾶσθαι φιλεῖν τοῖς εἰωθῶσιν εὐδοκίμεῖν, λαμπρὸν καὶ διαπρεπῆ, καὶ τοῖς δικαίως τεθαυμασμένοις ἐναριθμῶν ἀπεργάζεται. — (A f. 239, E f. 298) Ὁ γοῦν τελῶνης εἰστέθεικε μακρόθεν· οὐδ' ὅσον εἶπειν ἀνατείνει τολμῶν εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ τῆ ἐρυθριῶντι βλέμματι, τὸ τῆς ψυχῆς μηνύων ἀπαρῥησίαστον. Ὅρξ· ὅτι περιστελλας τὴν παρῥησίαν, ὡς οὐκ ἔχων αὐτὴν, τοῖς ὑπὸ τοῦ συνεῖδότης ἐλέγχῳις πλήττεται; Δέδιε γὰρ καὶ μόνον ὀφθῆναι θεῶν, ὡς ὀλίγως φροντίσας τῶν αὐτοῦ νόμων· καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ φαινομένου σχήματος, τῆς ἑαυτοῦ φαυλότητος κατηγορεῖ· τύπτει τὸ στήθος, ὁμολογεῖ τὰ ἐγκλήματα, δεῖκνυσιν ὡς ἱατρῶ τὴν νόσον, καὶ κατοικτεῖρεσθαι παρακαλεῖ. — (A f. 244 b, E f. 305) Ὡσπερ οὖν οὐδὲ ὁ τελῶνης [ἔξουδενώθη]· τί γὰρ φησι περὶ αὐτοῦ, τοῦ τὰς οἰκείας ἁμαρτίας ὁμολογούντος, ὁ πάντων Κριτῆς, ὁ τὰς καρδίας ἐπιγιγνώσκων, ὁ τὰς πάντων δεχόμενος προσευχάς; « Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος. » Κἂν εἰ τις γὰρ γένοιτο χρηστὸς καὶ ἐπιεικῆς, μὴ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὑπεροφίαν νοσεῖτω· μεμνήσθω δὲ μᾶλλον Χριστοῦ λέγοντος τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· « Ὅταν ταῦτα ποιήσητε, δηλῶν δὲ ὅτι τὰ διατεταγμένα, λέγετε ὡς Δούλοι ἀρχεῖν ἔσμεν· ὁ ὠφελόμενος ποιῆσαι, πεποιήκαμεν. » Ὁφελόμενος δὲ ὡς ἐξ ἀναγκαίου ζυγοῦ

subdit : « Num cum venerit, idem inveniet? » A-gura nimirum interrogativa raritatem denotans. Solebat enim in re rara, interrogativo modo uti; sicuti et nunc, **377** significans paucos fore qui fidem retinebunt, eamque apud paucos se in terra reperiturum cum nubibus insidens venerit.

Ut autem discas quali poenæ sit obnoxius is qui alios condemnat, nec suorum potius peccatorum poenitentia tangitur, ex ipsis tibi evangeliiis testimonia exhibebimus. Itaque beatus hic Lucas de ipso Servatore nostro Christo ait : « Dixit autem et ipsis parabolam, de illis qui se ipsos justos dicebant, et cæteros aspernabantur. » Quanam porro est hæc parabola?

V. 10. *Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, etc.*

Hic scilicet docet nos quemadmodum ad Deum preces faciendæ sint, ne res sine effectu utentibus fiat; et ne dum putat aliquis utilitatem capere, hoc ipso sibi iratum faciat supernorum munerum datorem Deum. Scriptum est enim : « Est justus qui perit in justitia sua. » En hoc loco Pharisæus condemnatus fuit, quia imprudenter instruxit orationem. Multæ enim ipsius contra eundem militant culpæ. Primum quia arrogans est et fatuus : admiratur enim seipsum, cum sacræ Litteræ clament : « Laudet te proximus, et non os tuum; alienus, et non labia tua. » Deinde quia nescivit eum, qui peccato resistit, non omnino esse summa admiratione dignum; sed studium æmulandi eos qui virtute præstare solent, id demum facere hominem splendidum et excellentem, atque in eorum numero collocare, quos merito admiramur. — Publicanus itaque procul constiterat, neque, ut ita dicam, oculos attollere audebat, sed pudibundo aspectu, animæ timiditatem significabat. Viden', ut fiduciam cohibens, quasi ea sibi nulla esset, conscientia suæ morsibus vulneratur? Vel solum quippe Dei conspectum veretur, quoniam leges ejus parvi fecerat; et ipso exteriore habitu iniquitatem suam accusat. Pectus tundit, peccata fatetur, ostendit velut medico morbum suum, misericordiam implorat. — Sic uti ne publicanus **378** quidem despectus fuit. Quid enim de ipso dixit, propria peccata confitente, omnium Judex, qui corda novit, qui omnium preces recipit? « Dico vobis : descendit hic justificatus in domum suam præ illo. » Etiam si aliquis bonus sit et pius, caveat ne ob hanc causam superbiam morbo laboret. Meminerit potius Christi dicentis sanctis apostolis : « Postquam hæc feceritis, » scilicet imperata, « dicite : Servi inutilis sumus; quod facere debueramus, fecimus. » Utique nos debemus, tanquam jugo necessario suppositi, supremo Deo famulatum, omnimodam, inquam, subjectionem. Viden', ut publicanus peccatis se suis exiit, dum Pharisæi accusationem mansuete pertulit? Et hic quidem a gloria in ignominia barathrum decidit;

• Luc. xviii, 9. • Eccle. vii, 16. • Prov. xxvii, 2. • Luc. xvii, 10.

ille autem e turpissima vita ad beatam morum regulam consurrexit. Hic multo intervallo a Dei familiaritate fuit sejunctus; ille ad fiducia gratum fuit erectus. Hic e tumore depressus est, ille ex humilitate exaltatus.

εις μακαριαν επανηλθε καταστασιν· και ο μὲν πολλῶν δὲ πρὸς τὴν τῆς παρθρησιας χώραν ανεβλκυτο· και ὤψωτο.

V. 15. *Afferbant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret.*

Accurrebant aliquando mulierculæ, et infantes quoque afferbant matres, ut eis manus imponeret, quam rem molestam existimantes discipuli, illos arcebant. Is autem libenter admodum excipiebat dicens: «*Sinite, horum enim regnum est.*» Hinc facile agnoscitur innocentia symbolum esse recens natum infantem; est enim nova veluti creatura puer. Neque tamen livore aliquo increpabant puerulos discipuli, sed officium potius magistro præstabant, dum vanas veluti molestias arcebant. Neque idcirco insipientes nos vult esse Christus, dum ait talium esse regnum cælorum; sed malitia puerulos, præcordiis perfectos requirit. Nam puerulus, vel oppido pauca, vel nihil sciens, merito malitia atque nequitia accusationem vitat. Quibus nos similes esse decet, simplicem et innoxiam vitam gerentes. Attamen perfectis præcordiis **379** esse debemus, maturam habentes mentem ad perspicue sciendum quis sit omnium Deus, tum ad vitanda etiam diabolica scandala. Desinitur enim philosophia: cum prudentia simplicitas.

V. 18. *Interrogavit eum quidam princeps, etc.*

Qui hic introducitur princeps, ut acutus ac suspicax, existimavit posse a se Christum coargui, quasi is, Moysis spreto legibus, suas obtruderet. Accedit ergo, et benivole loqui simulat; nam et magistrum appellat, et bonum dicit, et se discendi cupidum profitetur. Jam quia tentator interrogat, merito is qui sapientes capit in astutia ipsorum, ait illi: Si quidem non credis me esse Deum, cur vocabula uni convenientia supremæ naturæ mihi apponis? Cur bonum appellas, quem hominem arbitrato tuo judicabas? Nam bonus suapte natura Deus est, et hæc illius propria est substantialiter insita et singularis dignitas, ut sit bonus; per participationem autem, angeli atque nos. Hæc fuit verborum Christi sententia. Fortasse vero non patietur hanc sensuum rectitudinem quisquis impietatis Arii consors est, dicetque: En manifeste negavit se esse bonum, idque decus uni Patri Deo ut congruum attribuit. Jam si esset ei consubstantialis, et ex eodem naturaliter natus, nonne ipse quoque bonus foret, utpote Deus?

* Job v, 15.

(1) Intellige philosophiam præsertim Christianam, ea notione qua sæpe apud Ecclesie Patres hoc vocabulum usurpatur. Et vide Suicerum *Thesaur. Eccl.*

Α τῶ ἐπὶ πάντας Θεῶ τὴν δουλειαν, τὴν ὑποταγὴν τὴν εἰς πᾶν ὀτιῶν· ὁρᾶς ὅπως ὁ τελώνης τὰ ἀμαρτήματα ἀπεδύσατο, τὴν τοῦ Φαρισαίου κατηγορίαν πρῶτος ἐνεγκών; Καὶ ὁ μὲν ἀπὸ δόξης, εἰς τὸ τῆς ἀτιμίας κατέπεσε βάραθρον· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπονειδίστου ζωῆς, τῶ μέσῳ τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύτητος ἐκεχώριστο· ὁ δὲ μὲν ἐξ ὄγκου τεταπεινώτο, ὁ δὲ ἐκ ταπεινώσεως

Προσέφερον δὲ αὐτῷ και τὰ βρέφη ἵνα αὐτῶν ἀπτηται.

(A f. 243 b, B f. 169, D f. 60) Προσέθει. ποτὶ γυναῖκα, και δὴ και βρέφη προσεκόμιζον αἱ μητέρες, ἵνα ἐπιθῆ αὐτοῖς τὰς χεῖρας· ὄγκλον δὲ τὸ χρῆμα νομισαντες εἶναι, ἀπειργον οἱ μαθηταί· αὐτὸς δὲ και λιάν ἀσμένως προσέτετο, λέγων· «*Ἄφ·τε· τῶν γὰρ τοιούτων ἡ βασιλεία.*» Ἐντεῦθεν ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, ὡς ἀκακίας σύμβολον τὸ ἀρτιγενές ἐστι παιδίον· νέα γὰρ ὡσπερ κτίσις, τὸ βρέφος. Οὐ βασκαίνοντες μὲν τοι τοῖς βρέφεσιν ἐπιστιμῶν οἱ μαθηταί, ἀπονέμοντες δὲ μᾶλλον ὡς διδασκάλοι τὸ χρεῶν, και οἰοει τὰς περιττὰς ὀχλήσεις ἀπειργοντες· οὐκ ἀσυλῆτους δὲ ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστός, φάσκων· «*Τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἀλλὰ τῆ κακία νηπιάζειν, ταῖς δὲ φρεσὶ τελείους ὑπάρχειν· τὸ γὰρ βρέφος, ἡ ὀλίγα παντελῶς, ἡ οὐδὲν ὄλως εἶδος, ἀπαλλάττειτο ἂν εἰκότως τῆς ἐπὶ φραυλότητι και πονηρίᾳ διαβολῆς· οἷς και ἡμᾶς ἐξομοιοῦσθαι προσήκει, ἀπλοῦν και ἀπόνηρον διαζῶντας βίον· τελείους δὲ εἶναι χρὴ ταῖς φρεσίν, ἔδραστον ἔχοντας τὸν νοῦν, εἰς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς ὁ τῶν ὄλων Θεός, και διαβολικῶν σκανδάλων ἀποφοιτᾶν· οὗτος γὰρ ὁρος φιλοσοφίας (1), τὸ μετὰ συνέσεως ἀπλαστον εἶναι (2).*

Ἐπρωτησέ τις αὐτὸν ἀρχων, κ. τ. λ.

(A f. 244, D f. 60) Ὁ ἐνθάδε λεγόμενος ἀρχων, ἀκριβῆς εἶναι τις ὑπονοούμενος, ᾤθηθη δύνασθαι ἐλέγξει Χριστὸν, ἀτιμάζοντα μὲν τὴν διὰ Μωυσέως ἐντολήν, ἰδίου δὲ νόμους εἰσκεκομικῶτα. Προσέρχεται τοῖνον, και χρηστολογεῖν ὑποπλάττειται διδάσκων γὰρ ὑποκαλεῖ, και ἀγαθὸν ὀνομάζει, και μαθητῆν ἐπαγγέλλεται. Εἰ δὲ πειράζων ἐπέθετο, εἰκότως ὁ δρασοόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, φησὶ πρὸς αὐτόν· Εἰ μὴ πεπίστευκας ὅτι Θεός εἰμι, πῶς τὰ μόνῃ πρέποντα τῇ ἀνωτάτῳ φύσει περιτέθεικάς μοι, και ἀγαθὸν ἀποκαλεῖς, ἢν δὴ και νεόμικας ἀνθρωπων εἶναι κατὰ σέ; Φύσει γὰρ ἀγαθός ὁ Θεός, και ἰδῖον αὐτοῦ και οὐσιωδῶς ἐμπεφυκός και ἐξελίκετον ἀξίωμα, τὸ εἶναι ἀγαθὸν, κατὰ μέθεξιν δὲ, ἀγγελιοι και ἡμεῖς. Καὶ οὗτος μὲν ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς γέγονε τῶ Χριστῷ. Οὐκ ἀνέξεται δὲ ἴσως τῆς τῶν ἐνοπιῶν ὀρθότητος, ὁ τῆς Ἀρείου δυσσεβείας μέτοχος, φάσκων· Ἰδοὺ σαφῶς ἠρνήσατο εἶναι ἀγαθός, ἀνατίθηται δὲ ὡς μόνῳ πρέπον τῶ Θεῷ και Πατρὶ. Ἄλλ' εἴπερ ἦν, φησὶν, ὀμοούσιος αὐτῷ και ἐξ αὐτοῦ κατὰ

(2) Refertur ad Christi Domini dictum Matth. x, 16: *Estote prudentes et simplices.* Quo in effato philosophia summa est.

φύσω, οὐκ ἂν ὑπῆρχε καὶ αὐτὸς ὡς Θεὸς ἀγαθός; A Verum his ita respondendum est. Quoniam tota orthodoxa atque accurata doctrina consubstantialiorem agnoscit Patri Filium, cur non hic sit bonus, si quidem Deus est? Non enim potest arbor bona malos fructus facere, neque ex dulci fonte fluvius pariter dulcis non procedere. Dei ergo boni bonus fructus Filius; atque, ut imago, gignentis pulchritudinem in propria natura demonstrat. — Sed hæc quidem in præsentia sufficiunt; namque etiam 380 in commentariis ad Matthæum de his dictum fuit. Expectante autem principe audire a Christo: Omite Moysis scripta, transi ad constituta mea; nihil hic huiusmodi dixit, arcanam tentatoris mentem divinitus intropiciens. Tanquam vero nulla alia præter Moysis præcepta exstarent, hominem ad hæc amandat, dicens:

Τὰς ἐντολάς οὐδὲς· Μὴ μοιχεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, κ. τ. λ.

(A f. 246 b) Ὁ μὲν τοι νόμος πᾶν εἶδος ἀποφάσκει φαυλότητος, καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος κατακλιθεῖται τρόπους· «Ὁὐ γὰρ μοιχεύσεις, φησὶν, οὐ φονεύσεις,» καὶ τὰ λοιπὰ ἐναργῶς ἀποφάσκων, τὸ μῆτε χρῆναι φονεῖν, μῆτε μὴν ἄλλοις γάμοις ἐπιμαίνεσθαι· καταδικάζων δὲ καὶ κλοπῆς, καὶ ἐπιρκίης, καὶ τοῦ ψευδομαρτυρεῖν, καὶ ποινὰς τοῖς πλημμελοῦσιν ὀρίζων. Εἶτα τῆς εἰς γονέας αἰδοῦς ἐπιμελητὰς γενέσθαι προστέταχεν, ἀξιοκτῆτα τοῖς εὐδοκίμειν ἐθέλουσι τὰ γέρα προβαίει· «Τίμα γὰρ, φησὶ, τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἴσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.» — (A f. 247, D f. 59 b) Ἐνόμισεν ὁ ἔσπετροπος καὶ δεινὸς εἰς κακουργίας, καίτοι Θεὸν ὄντα τὸν ἐρωτώμενον συναρπάσειν ἀκονίτι πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποκρινόμενον· ὁ δὲ Χριστὸς, καίτοι πονηρὸν ὄντα, οὐκ ἀπεσόθησεν. «Ὁὐ δὲ ἀκούσας ταῦτα, περιλυτὸς ἐγένετο.» — (A f. 247 b) Ὁ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἄρχων, τὸν νέον οὐκ ἐχώρησεν οἶνον, ἀσπὸς παλαιῶν ὑπάρχων, ἀλλ' ἐρῶρα, καὶ ἀρχεῖος ἦν· λελύπηται γὰρ, καίτοι μάθημα λαθὼν ζωῆς· τῆς εἰς αἰῶνα πρόξενον. — (B f. 171, C f. 146) Κάμηλον, οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς πλοίοις παχὺ σχοινίον (2). Ἐξέσται γὰρ αὐτοῖς, εἰ μὴ εἰσάπαν ἔλοιτο τὸ τῶν ὄλων ὄντων ἀπολισθεῖν, ἐτέρως εὐδοκίμειν, ποιῆσαι φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, ἵνα ὅταν ἐπιλιπῶσι, D δέξωνται αὐτοὺς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.

Ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι.

(A f. 250, C f. 146) Προσπάγει δὲ τούτοις ὁ Μαθητὴς τὸ· «Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;» πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις· Τί γὰρ ὄλω; ἀφήξαν οἱ μαθηταί, ἡ τίνων

° Exod. xx, 15 seqq. ° Luc. xvi, 9. ° Matth. xix, 27.

(1) Nempe ad Matth. xix, 17. Perit tamen Cyrilli nostri ad Matthæum commentarius, neque in Possini et Corderii symbolis quidquam Cyrilli hoc loco occurrit.

(2) Ergo ante Theophylactum dixerat hoc egregie Cyrillus, vel potius recentior ille a prisco nostro sumpsit. Hieronymus tamen cum aliis veteribus maluit de camelo iumento cogitare.

V. 20. *Mandata nosti: Non mœchaberis, non occides, etc.*

Lex quidem omne genus nequitie vetat, et quamlibet mallitiæ rationem improbat. «Non mœchaberis, inquit, non occides:» Itemque reliquis diserte interdicit, nempe ne lædes patretur, ne contra alienas nuptias insaniamus. Damnat insuper furtum, perjurium, testimonium falsum; et peccantibus pœnas decernit. Tum etiam ut parentes studiose honoremus jubet, præclara recte agentibus præmiis spondens: «Honora, inquit, patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et longævus in terra vivas.» — Existimavit homo hic improbus, et ad mallitiæ ingeniosus, Deus licet esset quem interrogabat, nihilominus a se facile deceptum iri ut sibi placita responderet. Cæteroque Christus quantumlibet perversum non repulit (3). «His ille auditis contristatus est.» Judaicæ Synagogæ princeps novum vinum capere non poterat, etenim erat utriculus vetus, diruptusque est. Non erat idoneus, ideoque contristatus est, quamquam doctrinam audierat æternæ vitæ donatricem. — Camelum dicit non animal, sed navium crassum rudentem. Possunt enim hi, nisi prorsus volunt re omni funditus everti, aliter se gratos facere, nimium amicos sibi ex injusto mammona conciliare, ut, cum defecerint, ab his in æterna tabernacula recipiantur °.

V. 28. *Dimisimus omnia, et secuti sumus te.*

Adjicit his Matthæus: «Quid 381 ergo erit nobis?» Hic aliquis dicit: Quid demum discipuli dimiserant, vel quorumhæm compensationem a Chri-

(3) Hic apud Corderium in cat. Lat. prosequitur sic Cyrillus: «Non repulit, sed ostendit, quod si aliquis Vetus Testamentum peregerit, perfectus non sit, sed adhuc desit illa sequela Christi. Quæris, inquit, quomodo possidenda sit vita æterna? Accipe responsum: Sparge facultates pauperibus, et obtinebis illam; parva sunt quæ impendis, magna quæ recipis.»

sto postulant? Nos vero quid respondimus? Uti-
que ob hanc maxime causam necessario interro-
gant. Nam quia nihil possederant, præter pauca et
vilis, scire volunt quomodo Deus remunerabitur
minima etiam deserentes propter regni cælorum
adipiscendi cupiditatem, et propter Dei amorem.
Cognugner sane dives homo, multis opibus con-
tempis, præmium exspectabit? qui vero pauca pos-
sicens, mox hæc dimiserit, cur non cognoscere
aveat, quid sit speraturus? Insuper et illud necessa-
rio dicendum est: sive multa sive pauca quis di-
mittat, par videtur hominis meritum, si recto sensu
judicare velimus. Ergo quod attinet ad obedientiam
atque propositum, pari ac divites gradu erunt, qui
pari opum gradu non sunt, sed tamen pari proposito
res suas sponte vendiderunt. Tum vero his quid
respondit Christus?

V. 29. Amen dico vobis, nemo est qui reliquit
domum, aut parentes, etc.

Digna Deo vox, et sanctum decretum! Namque
in spem firmam audientes cunctos adducit: jura-
tamque adeo facit promissionem, præpositò amen
vocalulo, quod jurisjurandi vice fungitur. Est au-
tem operæ pretium quærere quinam sint qui patrem
reliquerunt aut matrem, uxorem, et fratres atque
domos: et deinde sigillatim perpendere quomodo
hi multiplicatam habebunt præsentem tempore remun-
erationem? Derelinquunt itaque interdum quidam
patrem, et universæ cognitionis affectum negligunt,
propter Christi amorem. Quomodo autem id fiat,
ipse nos docebit his verbis: « Qui amat patrem
aut matrem plus quam me, non est me dignus¹¹. »
Præterea: « Veul separare hominem a patre suo¹², »
et reliqua. Nam dum mundum divina prædicatio
in fidei sagenam pertrahit, volunt quidem aliqui
huic se cursui tradere; sed tamen patres aut ma-
tres infideles adhuc, 382 aut improbe viventes,
subverentur. Certe patres sæpe non verentur esse
filiis molesti, quia ad fidem accurrunt. Idem dicen-
dum est de fratribus erga fratres, de nuru erga so-
cruum, et de hac erga illam. Sed enim qui firmiter
in fide perstant, nihil antefertur Christi amori, et
carnale genus nullius pensi habent.

Superest videndum, quomodo qui hos reliquerit,
multiplicatam mercedem hoc quoque in sæculo ac-
cipiet. Num enim multarum feminarum fiet vir,
aut multos pro uno reperiet in terra patres, et mul-
tiplicatum suum carnale genus? Haud sane hoc
dicimus; sed quod carnalibus temporalibusque di-
missis, meliora multo recipiet, et quasi præ con-
tempis multiplicia. Nam et apostoli, exquis rebus

¹¹ Matth. x, 37. ¹² ibid. 35.

(1) Sic etiam S. Hieronymus interpretatur lib. III
in Matth. xx: Qui carnalia pro Salvatore dimiserit,
spiritualia recipiet, etc. Egregius est toto eo tractu

ἀντέκτισιν αὐτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; Τί οὖν πρὸς
ταῦτά φαμεν; Μάλιστα μὲν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας,
ἀναγκαιοτάτην ἐποιοῦντο τὴν πεῦσιν. Ὡς γὰρ οὐδὲν
κεκτημένοι, πλὴν ὅτι μικρὰ καὶ εὐτελεῖ, βούλονται
μαθεῖν τίνα τρόπον ἀμείψεται Θεὸς καὶ τοὺς ὀλίγιστα
καταλειπόμενους διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι
διὰ τὸ ἐφίεσθαι τυχεῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας,
διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Ἀραρότως μὲν γὰρ ὁ
πλοῦσιος καταφρονήσας πολλῶν, προσδοκῆσει τὰς
ἀμοιβὰς· ὁ δὲ γε μικρὰ κεκτημένος, εἶτα τούτων
ἀποστὰς, ἐν ποταῖς ἐλπίσιν ἔσται, πῶς οὐκ εἶδει μα-
θεῖν; Ἐἶτα πρὸς τούτοις κάκεινο εἰπεῖν ἀνάγκη· τὰ
γὰρ τοῖ πολλῶν ἢ ὀλίγων ἀπολιθεῖν, ἴσον τοῖς πα-
θεῦσιν εἴη ἂν κατὰ τὸν τῆς ὀρθότητος λόγον· οὐκοῦν
τὸ γε ἤκον εἰς ὑπακοὴν καὶ πρόθεσιν, ἐν ἴσῃ τάξει
καταλογισθεῖεν ἂν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις οἱ μὴ κατ'
αὐτοὺς μὲν ὄντες, εἶτα ταῖς ἰσῆσι προθυμαίαι χρώ-
μενοι, καὶ τῶν ἐνότων τὴν ἀπεμπολήν ἐκοῦσιον
ὑπομένοντες. Ἐἶτα τί πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός;

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οἱ οὐδεὶς ἔστιν ὃς ἀφῆκεν
οἰκίαν, ἢ γονεῖς, κ. τ. λ.

(A f. 250, B f. 172, D f. 60 b) Θεοπρεπῆς ἡ φωνή,
καὶ ἡ ψῆφος ὁσία· εἰς ἐλπίδα γὰρ βεβαίαν ἀνακομι-
ζει ἅπαντας τοὺς ἀκρωμένους· καὶ ἐνώμωτον ποιεῖ-
ται τὴν ὑπόσχεσιν, προτιθεὶς τοῦ λόγου τὸ ἀμὴν,
οἷον ὄρκου χρεῖαν ἀποπληροῦν. Ζητῆσαι δὲ πρέπει,
τινες ἂν εἴεν οἱ ἀφιέντες πατέρα ἢ μητέρα, γυναῖκά
τε καὶ ἀδελφοὺς καὶ οἰκίαν· εἶθ' οὕτως πολυπρα-
γμονῆσαι λεπτῶς, πῶς ἂν οἱ τοιοῦτοι πολλαπλασιονα
λάβοιεν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ. Οὐκοῦν καταλιμπά-
νοισί τινες πατέρα, καὶ τῆς εἰς ἅπαν τὸ γένος φιλο-
στοργίας ὀλιγωροῦσι· ἐσθ' ὅτε, διὰ γε τὴν εἰς Χρι-
στὸν ἀγάπην· καὶ τίνα τρόπον, αὐτοὺς ἡμᾶς διδάξει
λέγων· « Ὁ φιλὼν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ
ἔστι μου ἄξιος. » Καὶ· « Ἦλθον μερῖσαι ἀνθρώπων
ἀπὸ τοῦ πατρὸς· αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Σαγηνέουτος
γὰρ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῷ πίστιν τοῦ θεοῦ κηρύγματος
τὴν ὑπ' οὐρανῶν, βούλονται μὲν πρὸς τοῦτο εἶναι τι-
νὲς, ὑπερῶνται δὲ ἰσῶς πατέρας ἢ μητέρας ἀπίστους
ὄντας καὶ πονηροὺς· καὶ υἱοὺς δὲ πολλὰκις οὐκ
ἠγέσχοτον λυπῆσαι πατέρας, διὰ τοῦ προσδραμεῖν τῇ
πίστει. Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λόγος καὶ περὶ ἀδελ-
φῶν πρὸς ἀδελφοὺς, καὶ νύμφης πρὸς πενθεράν,
κάκεινης πρὸς ταύτην· ἀλλ' οἱ γε τῇ πίστει ἑδραῖοι
προτάττουσιν οὐδὲν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, τὸ
κατὰ σάρκα γένος ἐν οὐδενὶ ποιούμενοι λόγῳ.

Σκοπῆσαι δὲ λοιπὴν χρὴ πῶς ἂν τις τούτους ἀφείλ,
πολλαπλασιονα λήψεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. Ἄρα γὰρ
πολλῶν γυναικῶν ἔσται ἀνὴρ, ἢ πολλοὺς ἀνθ' ἑνὸς
πατέρας εὐρήσει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πολυπλασιασθὲν
οὕτω τὸ κατὰ σάρκα γένος; Οὐ τοῦτό φαμεν· ἀλλ'
ὅτι τὰ σαρκικὰ καὶ πρόσκαιρα καταλειπόμενους, τὰ
πολλῷ κρείττονα λήψεται, καὶ οἷον πολλαπλασιονα
τῶν καταφρονουμένων (1). Καὶ οἱ ἀπόστολοι γὰρ

Hieronymus; nam et paulo ante, contra illam sen-
tentiam, quam Græci male tuerunt, quod conjux
innocens, dimisso reo, novas nuptias inire queat,

ἀφέντες ὀλίγα, ἀγίου μεμίσταται Πνεύματος, καὶ παντοδαπῶν ἔτυχον χαρισμάτων, ἀπόλεκτοί τε καὶ ἀοίδιμοι γέγονασι τοῦ ἀπανταχοῦ. Ἄπαντες οὖν ἐσόμεθα κατ' ἐκείνους οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστόν, καὶ ἡγαπηκότες αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Κἀν οἷον ἀφῆ τις, τὰς ἄνω λήψεται μονὰς· κἀν ἀπολιθῆση πατρὸς, τὸν ἐν οὐρανοῖς ἔχει Πατέρα· κἀν ἀδελφῶν γένηται μακρὰν, ἀλλ' εἰς ἀδελφότητα αὐτὸν παραλήφεται Χριστός· ὅταν ἀφῆ γυναῖκα σύγκικον, εὐρήσει τὴν ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ σοφίαν (1), ἐξ ἧς τεκνογονήσει εὐκαρπίας· κἀν ἀφήσῃ μητέρα, εὐρήσει τὴν ἄνω Τερασσαλήμ, ἥτις ἐστὶν ἐλευθέρα καὶ μήτηρ ἡμῶν. »

Telesθησονται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ Υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου.

(A f. 250, B, f. 172 b, D f. 61) Προαποκαίρει διὰ τοῦ λέγειν τὰ συμβησόμενα, καὶ λογισμῶν ἀτοπίαν, καὶ παντὸς σκανδάλου πρόφασιν· οἱ γὰρ τὰς παρ' αὐτοῦ θεοσημείας τεθεαμένοι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις πρὸς εὐανδρίαν διανευρούμενοι, ἔμελλον ἐρᾶν αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων ὑπομένοντα γέλωτα, σταυρούμενον, καὶ ἀτιμαζόμενον. Ἦν οὖν εἰκὸς ἐπ' αὐτοῖς δὴ τοῦτοις σκανδαλιζομένοις, ἐκεῖνα καθ' ἑαυτοὺς διενθυμῆσθαι τε καὶ λέγειν· Ὁ τοσοῦτος ἐν ἰσχύϊ, καὶ νεύματι μόνῳ θαυματουργῶν, ὁ τὴν τοῦ Πατρὸς πρόνοιαν καὶ μέγχι στρουθίων καθικνεῖσθαι λέγων, ὁ Μονογενῆς καὶ Πρωτότοκος, πῶς ἠγγνόησε τὰ ἐσόμενα, καὶ τεθήρευται παρ' ἐθρῶν ὁ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διασώσσειν ὑπισχνούμενος; Ἰνα τοίνυν εἰδεῖν, ὡς καὶ προέγνω τὸ πάθος, καὶ διαφυγεῖν εὐκλόως ἐξῆν, ἐκὼν εἰς τοῦτο παρήλθε, προκαταμηνύει τὰ συμβησόμενα. Προσετίθει δὲ ἀναγκαίως, ὡς πάντα προεῖρηται διὰ προφητῶν ἁγίων, προοικονομοῦντος Θεοῦ καὶ τοῦτο χρησίμως, ἵν' ὅταν γενέσθαι συμβῆ, σκανδαλισθεῖ μηδεὶς. Ἐξῆν γὰρ ὅλως μηδὲ παθεῖν τῷ προεγνωσμένῳ τὸ συμβησόμενον· ἀλλ' οὐ βεβίασται πρὸς τινος, ἐλειτο δὲ τὸ παθεῖν ἐκὼν, εὐ εἰδὼς ὅτι σωτηρία ἔσται τῷ κόσμῳ παντὶ, τὸ παθεῖν αὐτόν. Ὑπέστη μὲν γὰρ τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, ἐγγήγεται δὲ πατήσας τὴν φθορὰν, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐνεψύτευσε τοῖς ἀνθρωπίνους σῶμασι τὴν παρ' ἑαυτοῦ ζωὴν· ὅλη γὰρ ἦν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν αὐτῷ παλινδρομοῦσα πρὸς ἀφθαρσίαν.

Αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν.

(A f. 250 b) Ὁ μὲν τῶν ὄλων Σωτὴρ προαπήγγειλε ταῦτα τοῖς ἁγίοις ἀπαστέλοις, οἱ δὲ οὐ συνῆκαν, φησὶ, τὰ λεγόμενα· οὕτω γὰρ ᾔδεισαν ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῶν ἁγίων προφητῶν προκακηρυγμένα. Καὶ γοῦν ὁ προῦχων ἐν μαθηταῖς, συνειὶς οὕτω τοῦ μυστηρίου τὸ βάθος, ἀντανίστατο λέγων· « Ἰλαῶς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. » Ἐπειμήθη δὲ

¹⁴ Matth. xvi, 22.

ita peremptorio stylo scribit: *Quia evenire poterat, ut aliquis calumniam faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum, veteri crimem impingeret, sic priorem dimittere jubetur uxorem, ut secundam, prima vivente, non habeat. — Nec non quia poterat evenire ut juxta eandem legem uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela præcipitur, ne secundum accipiat virum.*

A relicti⁹, Spiritu sancto repleti fuerunt, et complura charismata adepti sum, et eximii ac perillustres toto orbe evaserunt. Cuncti igitur pares illis sumus, qui Christo credidimus, ejusque nomen in pretio habuimus. Et si domum quis reliquerit, supernas sedes accipiet: si patre destituerit, habet in cælo Patrem: si fratribus procul discesserit, eum ad suam fraternitatem Christus assumet: cum uxorem omiserit, supernam inveniet apud Deum sapientiam, ex qua bonos fructus procreabit: et si matrem æque dereliquerit, inveniet supernam Jerusalem, quæ est libera, et mater nostra (2). »

V. 31. Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis.

Eventura prælicens, præcidit simul perversas cogitationes, et cujusvis scandali causam. Namque hi, qui nunc miracula ejus **383** spectaverant, ejusdemque verbis ad fortitudinem roborati fuerant, nihilominus visuri eum erant a Judæis irrisum, crucifixum, debonestatum. Verisimile ergo erat, his ludibriis scandalizatos, ita apud se cogitare: Hic tanta potentia præditus, et vel solo nutu prodigia patrans, qui Patris providentiam usque ad passeres pertingere aiebat, hic Unigenitus ac Primogenitus quomodo eventura ignoravit? quomodo ab inimicis captus est, qui nosmet ipsos salvaturum promiserat? Ut ergo agnoscerent se et passionem præscire, et cum vitare facile posset, sponte ad hanc venturum, jam nunc significat quæ futura sunt. Necessario insuper adjecit, cuncta a sanctis prophetis fuisse prædicta, Deo id etiam antea commode consulente, ut cum hæc fierent, nemo scandalum pateretur. Etenim licebat sine dubio ei vitare passionem, qui futuram esse noverat. Sed nemo eum coegit, sponte pati voluit, probe sciens salutarem universo orbi fore passionem suam. Nam pertulit in carne necem, sed resurrexit victa corruptione; et per suam a mortuis resurrectionem, infudit in humana corpora propriam vitam; universa enim hominum natura cum ipso reversa ad immortalitatem est.

V. 34. Ipsi nihil horum intellexerunt.

Et communis quidem Servator hæc sanctis apostolis prænuntiabat, illi autem haud intellexerunt, inquit, quæ dicebantur; nondum enim prophetarum vaticinia accurate cognoverant. Quomobrem discipulorum princeps, mysterii adhuc profunditate non intellecta, contradixit ita: « Absit a te, Domine! non eveniet tibi hoc ¹⁴. » Quod dictum objur-

(1) Sic prorsus idem Hieronymus lib. iii in Matth. xviii, lin. *Justi uxor, dicitur sapientia.*

(2) Paulo plura apud divi Thomæ catenam Lat. « CŸVILLUS. Inveniet Jerusalem cælestem, quæ est mater nostra. A fratribus etiam et a sororibus sui propositi glutino spiritali colligatis multo in hac vita gratiosiore accipiet charitatem. »

gatione castigatum fuit. Postquam autem a mortuis resurrexit Christus, aperuit illorum oculos ¹⁵, seu quidam sanctorum evangelistarum ait; illuminati quippe fuerunt, copiosam Spiritus participationem adepti, ita ut dicerent: « Habemus firmiter propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti **384** in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris ¹⁶. »

V. 38. *Jesu, fili Davidis, miserere mei.*

(1) Accessit hic ut omnipotentem Deum, quem tamen Davidis filium appellat: etenim enutritus in Judaismo atque indigena, non ignorabat prædicta de eo in lege et a sanctis prophetis, et quod de genere Davidis esset secundum carnem. Ergo ut jam credens, eum uti Dei Verbum sponte sustinuisse carnalem de sancta Virgine sortiri nativitatem, adest ut Deo dicens: « Miserere mei, fili Davidis. » Quod enim ita animo comparatus preces obtulerit, testis mox erit Christus qui illi dicit: « Fides tua salvum te fecit. » Imitentur hunc oculis captum, hi qui in duos Christum dividunt: hic enim, ut Deum adit communem Servatorem Christum, simulque Dominum, et filium Davidis nominat: ejusdem vero majestatem testatur, dum ab eo dignam Deo operationem expostulat. Mirantur in eodem cæco confessionis constantiam; etenim nonnulli, dum is fidem profitebatur, increpabant; qui tamen non desinebat, neque prohibentium causa fiduciam dicendi amittebat. Novit fides præliari cum omnibus, et omnia vincere. Ideo illi quidem increpabant, hic autem fidelis non cedebat, sed Dominum sequebatur, sciens pulchram esse in religione tuenda audaciam. Nam si divitiarum causa multi audent, propter animæ salutem nomine oportet pulchram audaciam sumere? — Domini gressum sinit hominis vox cum fide invocantis, meritoque honoratur a Christo cæcus. Ab ipso enim prope advocatur, ut qui fide jam appropinquaverat, nunc corpore etiam fiat **385** proximus. Nos quoque fides Christo sic admoveat, ut etiam sermones ejus audire digni stamus. Jam vero cæcum prope astantem interrogavit dicens: « Quid tibi vis faciam? » Num cæci votum Dominus ignorabat? quomodo hoc credibile sit? Prudente œconomia sciscitatus est, ut qui coram aderant, unaque incredebant, discerent, pecuniam ab eo cæcum non petere, sed tanquam a Deo divinam operationem. — Num

¹⁵ Luc. xxiv, 31. ¹⁶ II Petr. i, 19.

(1) Apud S. Thomam in cat. Lat. « CYRILLUS. Multus autem erat populus circa Christum; et cæcus eum quidem non noverat, sentiebat autem effectum, et rapiebat per affectum quod non hausit aspectus; unde subditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.* Et oculati quidem secundum opinionem loquebantur. Sequitur enim: *Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.* Cæcus vero vera clamabat. Alia docetur; et alia prædicat. Et clamavit dicens: *Jesu, fili David, mi-*

A τούτο λέγων. Ἐπαί δὲ ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, διήνοιξεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καθ' ὃ γέγραφέ τις τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν· κατεφωτισθησαν γὰρ, τὴν τοῦ Πνεύματος μέθειν ἀμφιλαφῆ πλουτήσαντες· ὡς λέγειν· « Καὶ ἔχομεν βεβαίωταρον τὸν προφητικὸν λόγον, ᾧ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν ἀύχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ καὶ φωσφόρος ἀνατελεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. »

Ἰησοῦ, υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησον μὲν.

(A f. 251 b, C f. 146 b) Προσῆλθε μὲν οὗτος ὡς Θεῷ τῷ πάντα ἰσχύοντι· ὀνομάζει δὲ αὐτὸν υἱὸν Δαβὶδ· τεθραμμένος γὰρ ἐν Ἰουδαϊσμῷ, καὶ αὐθιγενῆς ὑπάρχων, οὐκ ἠγνόησε τὰ διὰ γε τοῦ νόμου καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ αὐτοῦ προηγορευμένα, καὶ ὡς ἐκ γένους ὑπῆρχε τοῦ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα. Οὐκοῦν ὡς ἤδη πεπιστευκῶς ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ὑπέμεινε ἐκὼν τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, τὴν ἀπό γε, φημί, τῆς ἁγίας Παρθένου, πρόσσειν ὡς Θεῷ, λέγων· « Ἐλέησον μου, υἱὲ Δαβὶδ. » Ὅτι γὰρ οὕτω διατεθεὶς προσεκόμισε τὴν ἱκετηρίαν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων αὐτῷ ὁ Χριστὸς· « Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. » Μιμησάσθωσαν αὐτὸν τὸν τὰς ὕψεις ἡρόωστηκῶτα, οἱ διαιρούντες εἰς δύο τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν (2), ὃς ὡς Θεῷ πρόσσειν τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ Κύριον (3) αὐτὸν, καὶ υἱὸν ὀνομάζει Δαβὶδ. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῦ τῇ δόξῃ, διὰ τοῦ θεοπροπεσιτάτην ἐνέργειαν παρ' αὐτοῦ ζητεῖν. Θαυμαζέτωσαν αὐτοῦ τὴν ἐνστασιν τῆς ὁμολογίας· τινὲς μὲν γὰρ ἐπετίμων ὁμολογοῦντι τὴν πίστιν· ὁ δὲ οὐκ ἀνίει, οὐδ' ἐνεποδίζετο ἡ παρῆρσις διὰ τῶν κωλυόντων. Οἶδεν ἡ πίστις πρὸς πάντα μάχεσθαι καὶ πάντα νικᾶν· διὰ ἐπετίμων, ὁ δὲ πιστὸς οὐκ ὑπεστέλλετο, ἀλλ' ἠκολούθει τῷ Δεσπότῃ, εἰδὼς ὅτι καλὴ ἡ ὑπὲρ ὀυσεβείας ἀναίδεια· εἰ γὰρ ὑπὲρ χρημάτων ἀναιδεῖς πολλοί, ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς ἢ χρῆ τὴν καλὴν ἀναίδειαν ἐνδύσασθαι;—(A f. 251 b, D f. 61 b) Ἰστησι τὸν Κύριον ἡ φωνὴ τοῦ μετὰ πίστεως ἐπικαλουμένου· καὶ τετίμηται εἰκότως παρὰ Χριστοῦ ὁ τυφλός· κέκληται γὰρ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐγγύς γενέσθαι προστέτακται, ἵν' ὁ ἐγγύς αὐτῷ τῇ πίστει πρότερον, πλησιάζῃ καὶ τῷ σώματι· καὶ ἡμᾶς οὖν ἡ πίστις παρίστησι καὶ ἐγγύς ἀποφέρει Χριστοῦ, ὥστε καὶ λόγων ἀξιοθῆναι τῶν παρ' αὐτοῦ. Ἐγγύς γὰρ ἐνεχθέντα τὸν τυφλόν, ἤρετο λέγων· « Τί σοι θέλεις ἀν ποιήσω; » Ἄρ' οὖν ἠγνόει τὴν αἰτησιν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ἠρώτα τοίνυν οἰκονομικῶς, ἵνα δὴ μάθοιεν οἱ περιεστρηκότες, ἔγγον συμβαδίζον-

serere mei. Quis te docuit hæc, o homo? Num perbigisti libros privatus luminibus? Unde igitur nosti luminare mundi? Vere Dominus illuminat cæcos. In Judaismo autem nutritus, etc.

(2) Contra Nestorianos.

(3) Nam Nestoriani in vocabulo *Dominus* (v. gr. eum Elisabeth salutavit matrem Domini) Deum non agnoscebant. Idcirco Cyrillus animadvertit eundem Dominum simul ac Deum dici.

τες, ὡς οὐ χρήματα μάλλον αἰτεῖ αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν θεϊκὴν ὡς παρὰ Θεοῦ.— (A f. 25B, D f. 61 b) Ἄρ' οὖν ἀπηλλάττετο μὲν τοῦ νοσεῖν ὁ τυφλός, κατημέλει δὲ τοῦ εἶναι φιλόχριστος; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοῖς ἔργοις τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπεδείκνυτο. Καὶ διττῆς ἡλευθέρωτο τυφλότητος, τῆς τε σωματικῆς, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν· οὐ γὰρ δι' ἐδόξασεν αὐτὸν ὡς Θεόν, εἰ μὴ ἀνέβλεψεν ὄντως. Γέγονε δὲ καὶ ἑτέροις πρόφασις τοῦ δοξάζειν αὐτόν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος.

(A f. 2:2, B f. 173, C f. 146 b, D f. 62) Ἀρχιτελώνης ἦν ὁ Ζακχαῖος, ἐν ἐπιτάσει τε πολλῇ παρ' αὐτῷ φιλάργυρον, καὶ τῆς πλεονεξίας ὁ σκοπός· τοῦτο γὰρ τοῖς τελῶναις τὸ ἐπιτήδευμα· ταύτην δὲ καὶ εἰδωλοατρεῖαν ὀνομάζει· ὁ Παῦλος, ὡς τάχα πρόβουσαν μόνις τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν. Ταύτητοι καὶ μάλα εἰκότως· παρβήσιαν ἀναιδίῃ τοῖς προσώποις ἐνδύσαντας τοὺς τελῶνας, πόρναις συντέταχεν ὁ Κύριος, οὕτω λέγων τοῖς Ἰουδαίωι κατηγηταῖς· « Αἱ πόρναι καὶ οἱ τελῶναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ἄλλ' οὐ μεμνήθηκεν ἐν τούτοις ὁ Ζακχαῖος, ἡξιώθη δὲ φειδούς τῆς παρὰ Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ καλῶν ἔγγυς τοὺς μακράν, καὶ φωτίζων τοὺς ἔσκοτισμένους. Ὅποια δὲ γέγονε τῷ Ζακχαῖῳ τῆς ἐπιστροφῆς ἡ ὁδός, φέρε ἴδωμεν. — (B f. 173 b) Ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν· ἐβλάστησε γὰρ ἐν αὐτῷ σπέρμα σωτηρίας. Τεθίεται τοῦτο Χριστός τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς· ἀναβλέψας οὖν εἶδεν αὐτόν καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ ἐπειδὴ σκοπός ἦν αὐτῷ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, προτείνει τὴν ἡμερότητα· καὶ παραβαρβύρων αὐτόν λέγει· « Σπασίας κατάθθιθι· » ἐξήτει γὰρ αὐτόν θεάσασθαι, καὶ ἐκάλυψε αὐτόν ὁ δόλος, οὐ τοσοῦτον ὁ τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ὁ τῶν ἀμαρτημάτων. Ἦν δὲ καὶ μικρός τὴν ἡλικίαν οὐ μόνον τὴν σωματικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴν· καὶ οὐκ ἄλλως ἡδυνήθη ἰδεῖν αὐτόν, εἰ μὴ ὑψώθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὴν συκομοραίαν, δι' ἧς ἔμελλε διελθεῖν ὁ Χριστός. Ἔχει δὲ ἀνιγμα ὁ λόγος. Οὐκ ἄλλως γὰρ δύναται τις ἰδεῖν τὸν Χριστόν, καὶ πιστεῦσαι εἰς αὐτόν, εἰ μὴ ἐπὶ τὴν συκομοραίαν ἀρθῆ, μωράνας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔμελλε δὲ, φησὶν, ὁ Χριστός διὰ τῆς συκομοραίας διέρχεσθαι· τὴν γὰρ νομικὴν δεύσας πολιτείαν, ὃ ἔστι συκῆν, τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο, ὃ ἔστι τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Καὶ πᾶς ὃς αἶρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ τῇ τοῦ Χριστοῦ πολιτείᾳ, σώζεται, συνετώς τὸν νόμον ἐργαζόμενος, ὃς ἔστι συκῆ μὴ ποιοῦσα σῦκα ἀλλὰ μῶρα· μωρία γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις φαίνεται ἡ κερκωμένη τοῖς πιστοῖς

¹⁷ Ephes. v, 5. ¹⁸ Matth. xxi, 31.

(1) Hic apud S. Thomam in cat. « CYRILLUS. Turba autem est imperitiae confusio multitudinis, quae verticem nequirit videre sapientiae. Ergo Zacchaeus quandiam in turba est, non videt Christum; sed plebeiam transgressus inscitiam, invenit quem desiderabat aspicere. »

itaque solutus infirmitate caecus diligere Christum neglexit? Minime; sed opere gratum animum demonstravit. Duplici liberatus est caecitate, et corporali et mentis atque cordis: non enim honorasset illum ut Deum, nisi vero visum recuperasset. Sed et caeteris quoque glorificandi Christum causa exstitit.

CAP. XIX.

V. 2. Ecce vir nomine Zacchaeus.

Publicanorum princeps erat Zacchaeus, pecuniae amore plurimum captus, et avaritiam unice spectans: hoc enim est publicanorum studium; quod idololatricae nomine appellat Paulus ¹⁷, seu illorum tantummodo proprium qui Deum ignorant. Convenientissime igitur publicanos hanc praese ferentes impudentiam, cum meretricibus contulit Dominus dicens Judaeorum ducibus: « Meretrices et publicani praecedent vos in regnum Dei ¹⁸ » Sed tamen inter hos non mansit Zacchaeus, sed Christi clementia dignus fuit. Ipse enim prope advocat qui longinqui erant, et illuminat obtenebratos. Quenam vero se obtulerit Zacchaeo conversionis occasio, age, videamus. — Cupiebat Jesum videre, quia salutis semen jam in eo germinabat. Viderat eam rem Christus divinitatis oculis; nunc vero suspiciens ipsum quoque humano visu observavit. Et quia finem sibi proposuerat omnium hominum salutem, benignitatem exprimit, eique animos addens, « Descende, » inquit; siquidem ille videre Jesum cupierat, sed turba impediabatur non tam hominum **386** quam peccatorum (1). Eratque statura exiguus non corporali solum (2), verum etiam spiritali; neque aliter illum videre poterat, nisi in sicum fatuam conscendens, juxta quam Christus praeteriturus erat. Latet autem in sermone aenigma. Quippe nemo aliter Christum videre potest, atque in eum credere, nisi in fatuam sicum se attollat, id est nisi membra sua, dum in terra degit, sine sensu efficiat, ad fornicationem scilicet, ad immunditiam, et reliqua. Futurum enim erat, ut Christus prope fatuam sicum transiret. Nempe quia legalem decurrens viam, quae sicus instar erat, stulta mundi elegit, id est crucem atque necem. Et quicumque sibi tollit crucem ejus, et Christi vitam sectatur, salvus fit. Sapienter scilicet legem exsequens, quae est ficulnea, haud ficus fructificans sed mora (fatuam). Fatuitas enim Judaeis videtur interioris fidelium vitae ratio, circumcisio nempe malitiae, otium ab iniqua actione; qui sane haud sensibile praeputium caedunt,

(2) Statura ergo Zacchaei pusilla erat, ut nemo haecenus dobitavit; non autem Christi Domini, ut hodiernus quidam scripsit, qui praepostere furtasse intellexit vulgati Latini vermiculum: Zacchaeus quarebat videre Jesum; et non poterat praese turba, quia statura pusillus erat.

neque sabbatam observant. Cognovit itaque illum ad obedientiam paratum, fide ferventem, et ex nequitia in virtutem flecti cereum. Quare et vocat, et accedit illum lucraturus; qui festinus descendit, Christumque lætabundus domi excepit; » lætabundus, inquam, non solum quia illum ut satagebat viderat, verum etiam quia nominatim appellatus ab eo fuerat, eundemque hospitio præter suam expectationem suscepturus erat.

V. 5. *Zacchæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.*

Provisio hæc erat, probe enim rem futuram sciebat. Noverat hominis animam ad sanctum vitæ genus eligendum perquam proclivem. Ergo eum ad pietatem convertit, qui Jesum libenter suscepit, rem quippe **387** insperatam consecutus. Sed fortasse aliquis dicturus erat communi nostro Servatori Christo: Apud Zacchæum hospitaris, apud, inquam, publicanorum præfectum, qui avaritiæ mores nondum exiit? Utique, respondisset: id sciebam, cum Deus natura sim, et terrestrium omnium vias inspiciam; cumque insuper futurorum scientiam habeam, ad pœnitentiam hunc vocavi, quia paratus huic agendæ est.

V. 8. *Dimidium honorum meorum, Domine, do pauperibus.*

Viden' quomodo publicanorum præfectus, ille, inquam, avarus, repente misericors, et pauperum amator factus est? Distributarum se spondet egentibus opes; et quos fraudaverat certiores facit redditurum se illis ex legis norma; quatuor jubentis pro una ove restituere, juxta Davidis judicium, qui novem pauperi raptam, quadruplam reddi a plagiaro mandavit ¹⁰.

V. 9. *Hodie salus domui huic facta est.*

Quo enim ingreditur Christus, ibi omnino salus fit. Neque post aliquas moras, vel promittentis ritu, sed hodie Zacchæo salutem Christus denuntiat, quoniam et ille statim quæ promisit, in rem contulit. Non enim dixit, Dabo dimidium; neque fraudatis dixit, Reddam quadruplum: obtemperavit quippe Salomoni monenti: « Ne dicas, Postea revertere, et cras dabo ¹¹; » sed, « Ecce, inquit, do et reddo. » Quare et Christus: Hodie das, ait, hodie tibi salus. Oportuisset itaque Judæos gratulari Zacchæo præter spem salvato; quia et ipse de filiis erat Abrahæ, quibus per Christum redemptionem Deus oraculo prophetarum promiserat.

V. 11. *Adjiciens dixit parabolam: Homo quidam nobilis, etc.*

Hæc, quæ in manibus est, parabola priorem simul suum ad homines adventum, et hinc discessum,

¹⁰ II Reg. xii, 6. ¹¹ Prov. iii, 28.

(1) Sic etiam Vulgatus Latinius; nec non Exod. septuaginta.

ἐργασία, ἐν περιτορῇ κακίας, καὶ ἀργίᾳ φαύλης πράξεως· μὴ μέντοι αἰσθητῶς ἀκροβυστίαν περιτεμόντων, καὶ τηρούντων τὸ Σάββατον. Ἔγνω τοίνυν αὐτὸν ἐτοιμὸν εἰς ὑπακοήν, καὶ θερμὸν εἰς πίστιν, καὶ εὐμετάβλητον ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν· διὸ καὶ καλεῖ, καὶ ἀπεισι κερδήσων αὐτόν· ὁ δὲ εἰ σπεύσας κατέβη, καὶ ὑπέδξατο αὐτὸν χαίρων, οὐ μόνον ὅτι εἶδεν αὐτὸν ὡς ἐζήτει, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὑπέδξατο αὐτὸν, ὡς οὐκ ἂν ποτε προσεδόκησεν.

Zacchæe, σπεύσας κατέβηθι· σήμερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι.

(A f. 252 b, B f. 174) Πρῶγως αὕτη θεία, εἰδὲν γὰρ ἠπίστατο τὸ ἐσόμενον· εἶδεν ἀνθρώπου ψυχὴν ἐτοιμότατα διανεύουσαν εἰς γε τὸ βιοῦν ἐλίσθαι ἀγίως· καὶ μετέβηκεν εἰς εὐσέβειαν· ὑπέδξατο γὰρ, φησὶ, τὸν Ἰησοῦν χαίρων· ἔτυχε γὰρ ὧν μὴ προσεδόκα· ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο φαίη τις ἂν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· Δύλιξή παρὰ Zacchæου καὶ παρὰ τῷ τελωνῶν ἡγουμένῳ, ὅς οὕτω τοὺς τῆς φιλοκερδείας ἀπενίψατο τρόπους; Ναί, φησὶν· οἶδα τοῦτο, Θεὸς ὧν φύσει, καὶ τὰς ἐκάστου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐποπτευῶν ὁδοὺς, καὶ πρὸς τοῦτοις ἔχων τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν· κέλῃηκα πρὸς μετάγνωσιν, πρῶθυμον ὄντα πρὸς τοῦτο.

Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς.

(A f. 252 b) Ὁρᾷ πῶς ὁ τελωνῶν ἡγούμενος, ὁ φιλάργυρος, εὐθὺς ἐλεήμων καὶ φιλοπτωχίας γέγονε ἐραστής, διανέμειν ἐπαγγελλόμενος τοῖς ἐνδέσει τὸν πλοῦτον, καὶ τοῖς ἠδικημένους ἀπολογούμενος, κατὰ τὸν νόμον τὸν τέσσαρα πρόβατα ἀνθ' ἑνὸς ἐκτίσειν καλεῖν ὄντα, κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ κρίσιν περὶ τοῦ τῆν ἀμνάδα λεχθέντος ἀπεστερηθῆναι τοῦ πτωχοῦ. « Καὶ τὴν ἀμνάδα γὰρ, φησὶ, ἀπέτισαι τετραπλασίονα (1). »

Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο.

(A f. 254) Ἐνθα γὰρ ἂν εἰσβάλῃ Χριστὸς, ἐκεῖ πάντως ἐστὶ καὶ σωτηρία· οὐκ εἰς ἀναβολὰς δὲ οὐδὲ ἐπαγγελίας, ἀλλὰ σήμερον τῷ Zacchæῳ τὴν σωτηρίαν ὁ Χριστὸς εὐαγγελίζεται· ἐπειθὴ καὶ αὐτὸς αὐτίκα ποιήσκειν αὐτὸν ἐπαγγελλάτο. Οὐ γὰρ εἶπεν· Δώσω τὰ ἡμίση, καὶ τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἀποδώσω τετραπλοῦν· ἤκουσε γὰρ τοῦ Σολομῶντος· « Μὴ εἰπῆς· Ἐπάνηκα, καὶ αὐριον δώσω· ἀλλ', « Ἰδοὺ, φησὶ, δίδωμι καὶ ἀποδίδωμι. » Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς· Σήμερον, φησὶ, δίδωμι, σήμερόν σοι καὶ ἡ σωτηρία. Ἔδει τοίνυν τοὺς Ἰουδαίου χαίρειν ἐπὶ Zacchæῳ σεσωσμένῳ παραδόξως· ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς υἱὸς ἐτέλει τῷ Ἀβραάμ, οἷς τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν διὰ προφητῶν ἐγίων ἐπαγγελλάτο ὁ Θεός.

Προσθεὶς εἶπε παραβολὴν· Ἄνθρωπός τις εὐγενής, κ. τ. λ.

(B f. 255) Διὰ τῆς ἐν χερσὶ δὲ παραβολῆς, ἐμοῦ καὶ τὴν προτέραν εἰς ἀνθρώπους ἀφιξίν ἐαυτοῦ, καὶ

τὴν ἐνθὺν ἀποδημίαν, τὴν τε μετὰ ταῦτα τῆς βασιλείας ὑποδοχὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἐπ' ἀγαθαῖς ἐλπίσι προσδοκωμένην ἡμῖν δευτέραν αὐτοῦ θεοφάνειαν, ἀνίττεται καὶ ὡς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τῶν μὲν ἀξίων αὐτοῦ βασιλεύσει, κοινωνοὺς αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν καὶ δὴ καὶ τῆς βασιλείας ποιησάμενος· τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὸ κήρυγμα παραιτησαμένων, ἐν ἐχθρῶν τε χώρᾳ καὶ πολεμίων αὐτοῦ καταλεζάντων κριτὴς ἔσται ἀπαραίτητος. Ταῦτα δ' ἐν παραβολῇ ἐθέσειζε τρώπῳ, σαφῶς διδάσκων, ὅτι μήπω τότε ταῦτ' ἐξέφαινε ἀνθρώποις συνῶν, ὃ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐνειστήκει καιρὸς. Ἐλεγε δ' οὖν ταῦτα καὶ παρεδίδου, ἐν Ἱεριχοῖ μὲν ποιούμενος τὰς διατριβάς, ὁρμῶν δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· καὶ ἔλεγεν ἀναγκαιῶς· ἐπειδὴ πολὺς ἦν ὁ περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῖς πᾶσι λόγος, ὡς αὐτίκα τότε μέλλοντος ἐν τοῖς Ἱεροσόλυμοις τὴν διὰ τῶν προφητῶν ἀνακεκρυγμένην αὐτοῦ βασιλείαν παραλήψασθαι· ἧς ὑπονοίας μυρία τοῖς πολλοῖς ἐγένετο αἴτια, τὰ πρὸς αὐτοῦ δρώμενα θαύματα, αἶ τε παραδόξοι δυνάμεις, δι' ὧν τοὺς θεωμένους ἐπειθεν ἀραρότως, αὐτὸν εἶναι ἡγεῖσθαι τὸν ἐκ Πατέρων αὐτοῦς κατηγγεγμένον καὶ προσδοκώμενον Χριστόν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἤδη καρεῖναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸν καιρὸν ὑπελάμβανον, ἀναγκαιῶς τοὺς τοῦτο νομίζοντας διωρθοῦτο τῆς ψευδοῦς δόξης.

(A f. 255 b, B f. 175 b) Ὅπερ οὖν ἐφημεν, καταγράφει τῆς παραβολῆς ὁ σκοπὸς ὅλην ὡς ἐν βραχεῖαι τῆς ἐφ' ἡμῖν γενομένης οἰκονομίας τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος Θεὸς ὢν ὁ Λόγος· κεχηρημάτικε δὲ διὰ τοῦτο δοῦλος· ἀλλ' ἦν καὶ ἔστιν εὐγενής, κατὰ γὰρ τὴν ἐκ Πατρὸς ἐβήρητον γέννησιν· ἀποπεράνας δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μιστήριον, εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναπεφοίτηκε δόξαν, καὶ οἷον ἀποδεδήμηκεν εἰς χώραν μακρὰν· χώρα γὰρ ἑτέρα παρὰ τὴν γῆν, ὃ οὐρανός· ἀνέβη δὲ λαθεῖν αὐτῷ βασιλείαν. Πῶς δὲ ὁ τῶν ὄλων βασιλεύων μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἀνεῖσι πρὸς αὐτὸν ληψόμενος βασιλείαν; Ἀηλονότι ἐνανθρωπήσαντι ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦτο δίδωσιν ὁ Πατήρ· ἀναφοιτήσας γὰρ εἰς οὐρανὸν, κακάθεικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως οὗ παθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦς πόδας αὐτοῦ.

Καλέσας δὲ δέκα δούλους αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς.

(A f. 255 b, B f. 275 b, C f. 147) (1) Διανέμει γὰρ ὁ Σωτὴρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, τὴν τῶν θεῶν χαρισμάτων διαφοράν· τοῦτο γὰρ εἶναι φαινομένη τὰς δέκα μνᾶς. Πλὴν πολλῆ τούτων ἡ διαφορά πρὸς ἐκείνους, οἱ καὶ ὄλων ἠρνήσαντο τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· οἱ μὲν γὰρ ἀνταίρουν, οἱ δὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ

(1) Hic plura apud S. Thomam in cat. Lat. c. CXXIII. Ascendens autem (ad caelos) dispensavit credentibus in eum divinarum charismatum differentiam; Sicut servis committuntur Dominicæ facultates, ut aliquid lucrantes, famulatus sui ferant præconia. Unde sequitur: *Vocatis autem servis*

et post hæc regni receptionem, necnon secundam quam **388** bona spe expectamus Dei manifestationem, significat: et quod nullo tempore super dignos se regnurus sit, eosque honorum suorum adeoque et regni facturus participes: illis contra qui in præsentis vita Evangelium recusaverint, seque in adversariorum et hostium loco constituerint, inexorabilis iudex futurus. Hæc autem sub parabolæ forma edixit; perspicue docens, quandoquidem hæc patefaciebat cum hominibus versans, nondum regni sui tempus instare. Hos ergo sermones seribat Hierichunte diversans, et mox Hierosolyma quoque profectus. Sic autem necessario loquebatur, quia nullus erat de ipso apud omnes rumor, quasi tunc in ipsis Hierosolymis capturus esset prædicatum a prophetis regnum: cujus suspicionis quam plurimæ causæ apud populum erant, patrata nimirum ab eo miracula, et virtutes extraordinariæ, quibus firmiter spectatoribus persuadebat ut crederent se esse promissum illum jam inde a patrum ætatibus et expectatum Christum. Quia igitur regni ejus tempus tunc adesse putabant, necessario eos qui ita existimabant, a falsa opinione retrahat.

Sicut ergo jam diximus, scopus parabolæ est breviter repræsentandi totam, quæ nostri causa suscepta fuit, incarnationis rationem, Christique a primordiis ad finem usque mysterium. Factus est enim Deus Verbum homo, in servili conditione se gessit; sed tamen erat et est nobilis, quod attinet ad ineffabilem ex Patre nativitatem. Peracto autem in suscepta carne mysterio, ad insitam sibi naturaliter gloriam reversus est, atque in longinquam veluti regionem profectus. Nam diversa a terra regio cælum est. Ascendit autem ad capiendum debitum sibi regnum. Sed enim quomodo is qui universaliter cum Patre regnat, ad capiendum apud eundem ascendit regnum? Nempe humanato Filio id quoque Pater attribuit: namque in cælum redux, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, **389** de cætero expectans donec ponantur inimici sui scabellum pedum ipsius.

V. 15. *Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem minas.*

Fidelibus quippe suis divinarum gratiarum varietatem impertit Servator. Has enim esse dicimus decem minas. Verumtamen grandis est his discordia adversus eos qui regnum illius detrectarunt; aliter enim resistunt, aliter servitio ejus gloriantur. Igitur cum bonis famulis Dominicæ commissæ fuerunt opes,

suis, etc. Consuevit sacra Scriptura in signum perfectionis uti numero denario; quem si quis numerando excedere velit, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam. Et ideo in disputatione talentorum eum qui metam attingit divini officii, decem ait minas recepisse.

ut aliquid in his negotiati, debitas fidelitati suæ laudes reportarent. Sed enim sui, inquit, cives illum oderant. Hoc nimirum imputat Judæis Christus : « Nisi opera inter eos fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem et viderunt, et nihilominus oderunt me Patremque meum ²¹. » Hi noluerunt illum super se regnare; Zacharia propheta nequidquam clamante : « Gaude valde, filia Sion, quia ecce rex tuus venit ad te justus et Salvator ²². » Et Isaias similiter : « Ecce, inquit, rex justus regnabit, et principes cum judicio imperabunt ²³. » Imo et ipse quandoque Christus per Psalmistæ tyram dixit : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte sancto ejus ²⁴. » Negarunt itaque regnum ejus (Judæi), dum Pilato dixerunt : « Non habemus regem nisi Cæsarem ²⁵. » αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ. » Ἐρνήσαντο « Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. »

V. 15. *Cum rediret, accepto regno.*

Igitur reverso, post acceptum regnum, viro illo nobili, id est Christo, laudem consequentur, et supernis deliciis abundabunt doctrinæ ministri. Nam decuplo vel saltem quinquiplo effecto talento, quia multos homines lucrati sunt, decem vel quinque urbibus prædicentur, id est non iis tantummodo quibus antea, verum etiam aliis multis dominabuntur. — Nunc quoque **390** Servator talenta famulis suis distribuit, ad evangelicæ normam parabolæ. Eia paudite corda vestra, et lætanter excipite. Strenui estote mensarii; quod datum est, prudenter negotiamini, vestraque devotione augete. Grande sanctisque dignum hinc gaudium confit, et fidelitatis laus subsequitur. Sed cur hæc aio, omisso quod majus est? Cæli cives nos efficit, ad regnum ducit, et cum nostro comamini Servatore Christo glorificat. Id ex ipsis quoque evangelicis Litteris agesis cognoscamus. Qui talentis quinque a patrefamilias acceptis alia quinque superlucratas est, quid ait, ad dominum accedens? « Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque ex his confeci ²⁶. » Viden' quanta sit studiosi laboris gloria? Quid vero ad hæc Christus? « Euge, serve bone et fidelis, quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui ²⁷. » Quid his verbis ad potentiam majus? quid præstantius ad felicitatem? Laudes a Christo, suffragium Dominicum studiosam coronans operam : fidelem eum appellat, qui sua industria fructum peperit. Jam vero num lucram illud Domino attulit? Num hic re aliqua ad usum suum eget? Ipse est rerum omnium plenitudo; atque, ut Joannes ait, « De plenitudine ejus nos omnes accepimus ²⁸. » Sed cum nobis ipsi lucratur, et

²¹ Joan. xv, 24. ²² Zach. ix, 9. ²³ Isa. xxxii, 1. ²⁴ Psal. ii, 6. ²⁵ Joan. xix, 15. ²⁶ Matth. xxv, 20. ²⁷ ibid. 21. ²⁸ Joan. i, 16.

(1) In marg. Κυρῖλλου ὁμιλία. Nempe hic locus sumitur ex Cyrilli quadam homilia a catenæ auctore Niceta. De Cyrilli homiliis deperditis diximus in Præfatione (*hujus ed. nov. t. I, col. 95*). Et quidem

δουλείας φέρουσι τὸ καύχημα. Οὐκοῦν ὡς οἰκείται γνήσιοι τὸν Δεσποτικὸν ἐθαβρόθησαν πλοῦτον, ἵνα τι προσεργασάμενοι, τοὺς τῇ γνησιότητι πρέποντας ἐπαίνους κερδάνωσι. Ἄλλ' οἱ πολῖται αὐτοῦ, φησὶν, ἐμίσουν αὐτόν· τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ὠνεῖδισεν ὁ Χριστός· « Εἰ μὴ τὰ ἔργα ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι καὶ μεμισήκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα μου. » Αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι· καίτοι Ζαχαρίου τοῦ προφήτου βοῶντος· « Καίριε σφόδρα, θύγατερ Σιών· ὅτι ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων. » Καὶ Ἰσαίας δὲ ὁμοίως· « Ἰδοὺ δὴ, φησὶ, βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἔρξουσιν. » Ναὶ μὴν καὶ αὐτὸς ἔφη που Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ Πάλλοντος λύρας· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, φάσκοντες Πιλάτῳ·

Ἐν τῷ ἐπαρταθῆναι αὐτὸν λαθόντα τὴν βασιλείαν.

(A f. 256) Ὑποστρέψαντος τοίνυν μετὰ τὸ λαθεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εὐγενοῦς, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Χριστοῦ, ἐπαίνων τεύζονται, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντρυφῆσονται οἱ τοῦ λόγου διάκονοι. Δεκαπλασιασάντες γὰρ, ἤγουν πενταπλασιασάντες τὸ τάλαντον διὰ τοῦ κερδάναι πολλοὺς, ἐπάνω δέκα πόλεων ἢ πέντε γενήσονται· τουτέστιν ἔρξουσι πάλιν, οὐχ ὡς ἤρξαν πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἑπὶ πολλῶν. [A f. 257, B f. 175 b] (1) Διανέμει καὶ νῦν ὁ Σωτὴρ τάλαντα τοῖς ἰδοῖσι οἰκείται, κατὰ γὰρ τὴν ἐν Εὐαγγελίῳ παραβολὴν. Οὐκοῦν ἀπλώσατε τὰς καρδίας, καὶ ὑποδέξασθε χαίροντες· δοκιμοὶ γένεσθε τραπεζίται· ἐμπορεύσασθε τὸ δοθὲν, ἐπιστημόνως· πολυπλασιασατε ταῖς ἐπιεικείαις. Μέγα καὶ ἅγιοπρεπὲς τὸ καύχημα, καὶ τοὺς τῆς γνησιότητος ἐπαίνους προξενεῖ. Καὶ τί τοῦτο λέγω, τὸ ἔτι μείζον ἀφεί; Οὐρανοῦ πολίτην ἐργάζεται, εἰς βασιλείαν ἀναφέρει, αὐτῷ συνδοξάζεσθαι ποιῶν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Ἴδωμεν δὲ τοῦτο, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων. Ὅ τὰ πάντα τάλαντα λαθὼν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, προσεργασάμενος δὲ καὶ ἕτερα πέντε, τί προσέρχεται λέγων; « Κύριε, πέντε τάλαντά μοι ἔδωκας, ἵνα ἐποίησα ἄλλα πέντε. » Ὅρῳ δὲ ὅσον ἐστὶ τῆς φιλοπονίας τὸ καύχημα; Καὶ τί πρὸς αὐτὸν ἔφη Χριστός; « Εὖ, δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σου καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Τί τοῦτο δὲ μείζον εἰς δύναιμι; τί τὸ ἀρετώτερον εἰς εὐθυμαρίαν; Ἐπαίνοι παρὰ Χριστοῦ, καὶ ψῆφος Δεσποτικῆ στεφανοῦσα τὸν φιλεργήσαντα, πιστὸν ὀνομάζει τὸν καρποφορήσαντα νοητῶς. Μὴ γὰρ τῷ Δεσπότῃ τὸ κέρδος προσήνεγκε; Μὴ

de Joanne Baptista in not. ad Luc. iii, 4; de electione apostolorum ad Luc. vi, 13, de divite horrea dilatare volente ad Luc. xii, 19; denique de passione Domini infra cap. xxiii, 25.

γάρ χρήζει τινός ἐν τοῖς καθ' αὐτόν; Αὐτός ἐστι τὸ πάντων πλήρωμα, καὶ ὡς ὁ πάνσοφος Ἰωάννης φησὶν, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν. » Ἄλλ' ὅταν ἡμεῖς ἑαυτοῦς κοροδοῦμεν, προσωφελῶμεν ἢ καὶ ἑτέρους, τότε χαίρει Χριστός· πλεῖστον ἡγάται τὴν ἡμῶν εὐδοκίαν. Καὶ τὸ ἐπιμαίξον ἐρῶ· τροφήν ὡσεὶ ποιεῖται τὸ πρῶγμα· ὅτι ἢ ἐστὶν ἀληθὲς ὁ φημι, πάλιν ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν μαθήσῃ γραμμάτων· νενοθέτηκε μὲν γὰρ τὴν ἐκ Σαμαρείας γυναῖκα· εἶτα λεγούσης ἐκείνης, Ὅτε ἐβη Μισοίας, ἀπαγγελάτῃ ἡμῖν πάντα, ἑαυτὸν ἐμπαρῆ κατέστησε, λέγων· « Ἐγὼ εἶμι ὁ λαλῶν σοι. » Καὶ τὸ μὲν γυναῖκον ὁρόμῃ συνεινέουσαι, καὶ τὴν Σαμαρειτῶν μακροσταγῶγῃκε πόλιν. Εἰδὼς δὲ Χριστὸς ὅτι πολλοὶ ποταύουσι ἐκ' αὐτῆ, τοῖς ἀγίοις ἔρασαί οἴσατε. Ἐρῆσει γὰρ ὡσερ τὴν ἡμερωτάτην φύσει,

Ὁ μὲν οὖν γνήσιος οἰκτός, (ἀναβήσομαι γὰρ αὐθις ἐπὶ τὸν τοῦ λόγου σκεπτόν), τὸν τῆς κτιστικῆς ἀναθήσατο στέφανον· εἰσκακόμεσται γὰρ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ ἰδίου δεσπέτου. Ὁ δὲ γε λαθὼν τὸ [ἐν] τάλαντον, εἶτα γεγωνὸς ὀνηρῆς, προσεργασάμενος δὲ παντελῶς εὐδάν, κατακρύψας δὲ μᾶλλον εἰς γῆν αὐτῆ, ταῖς ἐσχαταῖς περιπέπτως ἐκίπας. Φόγγαμιν τοίνον τὴν μίμησιν, ἀποκαρμύματα τῆς ἑαυτοῦν διανοίας τὸν ἀμερῆ καὶ ἐπὶρατον ἕκνον, τὸν ἐκ' ἀγαθολογίας ἐπιπλοῦσας· μὴ εἰς ἀργίαν, τὴν δοδεῖσαν ἡμῖν παρὰ Χριστοῦ καταχύσωμεν χάριν. Φησὶ σου διὰ φωνῆς Ἡσαΐου ὁ τῶν ὀλων θεός· « Ἐρεῦς λαλησάτω εἰς τὴν καρδίαν Ἰερουσαλήμ. » Τί δὲ, εἰ ὁ μὲν διδάσκων, τοὺς ὠφελῖν ἐπιθέσας ἐξυφαίνοι λόγους τοῖς ἀκρωμένοις, οἱ δὲ οὐκ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀποτίθενται τὴν μυσταγωγίαν, ἀλλ' ἐπιπροσθησαντες μόνων, καὶ γυμνοὶ ταίνοις ἀμεψάμενοι τὸν μυσταγωγόν, ἀγευστοὶ τῶν ἱερῶν ἀπομεινοσι διδαγμάτων; Ἄρα ἐπισησὶ προσήται τὸν μυσταγωγόν; Ἐἶτα, πῶς εὐρήσει λόγους ἐπὶ τοῦ θεοῦ βήματος τοῦ ἀκρωρούουσας αὐτῶ, ὅταν αἰτιάζηται τῶν ἀκρωμένων τὸ βήθυμον, καὶ εὐάφορμον εἶπη διὰ τοῦτο τὸν ἕκνον; Κατακρυβήσεται γὰρ μᾶλλον, ὡς ἐστὶν λέγειν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς. Ὁ γὰρ τοι τὸ τάλαντον λαθὼν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπέτου, κατέχουσε μὲν εἰς γῆν πρὸς, καὶ ἀπολυπλάσιστον ἔχων, προσκαίριζε λέγων· « Κύρια, ἢε ἔχεις τὸ σόν. » Ἄρ' ὅδν ἐπὶφησεται καὶ γερῶν ἡξίωσαι, ἢ κατεδικάσθη μᾶλλον ὡς ὀνηρῆς; « Ἐδοῖ σε γὰρ, φησὶ, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον μου τοῖς τραπέζιταις· καγὼ ἰδὼν ἐποριεσάμην ὅν τὸ ἐρῶν σὺν τόκῳ. » Θυκοῦν ὡς τραπέζιταις ἡμῖν ἐπιστήσοσι τὸ δεσποτατὸν ἀργύριον ἐξ-οιδίξω ἐγὼ· ὁμαῖς δὲ λαθόντες, ἀπθῆσθε εἰς νοῦν τὸ ζῶδιν, καὶ εἰς τὸ βῆθος τῆς ἑαυτῶν καρδίας πρέψασα· οὐ αἰδέσας, ὅτι τὰ εἰς γῆν περπόμενα τῶν σκερμάτων, ἔχωννόμενα μὲν ταῖς βάλαις, καρποφορεῖ τὰ ἢ ἀκατάχουσα διαρκέσεται.

(Δ f. 257 b) Ἐρεῖ καὶ ὁμῖν ὁ χρήσας τὰ τάλαντα· εἰ γὰρ αὐστηρός εἰμι, φησὶ, θερίζων ὅπου οὐκ ἐσπέρη, διὰ τί μὴ τὴν δοδεῖσάν σοι χάριν (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ μὲν) δῶδωκας τοῖς τραπέζιταις, ταυτέστι, προῦθικας εἰς ἀπάλκυσιν τοῖς εὐ εἰδῶς δοκμάξωσιν τὰ παρὰ

ceteris simul prosumus, tunc Christus laetatur : opes suas exhibuit bonam nostram vitam. Sed et majus aliquid dicam : aliter enim hoc habet negotium. Quod autem vere dicam, rursus ex evangelicis diuoc litteris. Samaritana mulier monita dabit; cumque illa diceret venturum esse Messiam qui omnia nobis nuntiabit; ipse semet reuelat dicens : « Ego ille sum, qui tecum loquor ». Tunc mulier coram reversa, Samaritanorum civitatem sacra notitia imbuit. Videns autem Christus multos sibi esse credituros, 391 sanctis ait apostolis : « Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis ». Ait enim quodammodo per benignam ejus naturam, istorum, qui perierant, recuperata salus. μαθηταῖς· « Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὁμεῖς οὐκ

τῶν ἀπολωλῶτων ἢ οὐστηρία. Ergo fidelis servus (rursus enim ad sermonis scopum reuoluit) boni actus sui corona redimitur; introductus enim est in gaudium domini sui. Qui autem unum acceperat, deinde desidens nihil lucratus fuerat, sed illud potius humi defoderat, maximum pecuniam dedit. Caveamus itaque quominus hunc imitemur; efficiamus animum sterilem ac detestandam ignaviam ad bonorum operum studium : ne otio, inquam, datam nobis a Christo gratiam uergamus. Ait alicubi Isaiæ voce universalis Deus : « Sacerdos loquatur ad eor Jerusalem ». Quid vero, si magister quidem utiles audientibus nectat sermones, hi vero in cor mentemque doctrinam non recipiant, sed solo plausu audisque laudibus magistrum remunerantes, sacram reapse eruditionem non degustent? Num ideo oportet magistrum quoque desiderare? Atqui ante tribunal Christi quomodo sibi met patrociniabit, si quidem audientium accusata ignavia, hanc otii sui quo probabilem causam afferat? Potius enim condemnabitur, ut ex evangelica parabola cognoscere licet. Nam qui unum talentum acceperat a patrefamilias, id humi obruit, atque ita non multiplicatum seruans, deinde retulit dicens : « Domine, en quod tuum est habes. » Num ergo laudatus fuit et premio affectus? An potius uti ignavus damnatoris sententia perculsus? « Oportuerat enim, inquit, a te pecuniam meam committi nummulariis, et tunc ueniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. » Itaque ceu peritiis nummulariis Dominicam uobis pecuniam ego trade; vos uero occipientes, in mente, quod datum est, reponite, atque intra cordis penetralia recondite : bene conscii, seuisa in terram jacta, si modo glebis adobruantur, fructum reddere; minime autem infossa, diripi.

392 Dicit etiam uobis is qui talenta non commisit : Si ego homo austerus sum, metens quod non seui, cur datam tibi gratiam, hæc enim est mea, menariis non commisit, id est, illum non ueni tradidisti, qui accepta a te recte estimare po-

11 Joan. iv, 26. 12 ibid. 52. 13 Isa. xl, 2.

teant? Namque ego veniens, exagissem rem meam non sine usura. Certe magistrorum officium est, ac-rere coram auditoribus utilem salutaremque ser-monem; divina autem virtutis opera est vocare ad obedientiam eos qui audiunt, et illorum mentem reddere fructuosam. — Ignavus servus qui velut mortuum reposuerit charisma, neque ex eo quid-quam lucratus fuerit, etiam hoc dato charismate spoliabitur: qui vero meliore via iacesserit, su-pernis bonis cumulabuntur. — Animadvertendam est alium evangelistam adnotare qualis quoque fue-rit distributorum differentia talentorum: « Uui enim dedit, inquit, quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam vir-tutem dividens ». « Quinam porro hi sunt, quibus talenta commendata fuerunt, age dicamus. Sunt hi perfecto animi statu præditi, quibus utique solidus cibus congruit, recte initiando idonei, atque ad omne boni studii genus semetipsos atque alios diri-gentes; cuiusmodi fuere divi discipuli, et qui post illos ministerium idem exceperunt. His Servator di-vinarum gratiarum pro rata parte numerum con-ferit; ut sint mundi lumina, verbumque vite conti-nuant. Hi dum subjectas sibi plebes monitis instruunt, talentum negotiantur, debitamque sanctis heredita-tem capiunt. — Qui noluerunt nobilem illum virum sibi dominari, jugulati ante ejus conspectum fue-runt. Hæc Israelitæ sunt experti; negato enim ab ipsis Christi regno, in extremas iuciderunt calamita-tes, et mali male perierunt.

V. 35. Et duxerunt illum ad Jesum.

Adducitur jumentum a duobus quos 393 Christus miserat discipulis: cui rei efficiendæ duo suffragan-tur ordines, prophetæ videlicet atque apostoli, a quibus pertracti fuerunt ad fidem ethnici, quorum figura jumentum erat. Adducitur autem e villa qua-dam, ut his quoque verbis iniquam ethnicorum de-notet mentem, qui non civiliter sed rustice inculte-que vivebant. Attamen ad mites mores conversi sunt, postquam docenti omnia Christo se submisserunt. Alius vero evangelista ait pueros quoque palma-rum ramos præferentes Christo præcessissæ, atque una cum discipulis laudes cecinisse²¹; ut in his etiam novum ex ethnicis populum, tanquam in la-bula pictum videamus. Scriptum est enim: « Et po-pulus qui creabitur laudabit Dominum²². » — Paup-eres tenebras exteriores intelligit paratum diabolo angelisque ejus ignem. Hæc erit immiseri-cordium sors.

²¹ Matth. xxv, 15. ²² Matth. xxi, 8; Marc. x, 8; Joan. xii, 13. ²³ Psal. cx, 19.

(1) Animadvertente divinæ necessitatem gratiæ ad mentes hominum permovendas; sine qua sacri con-cionatures frustra decedant.

(2) Fragmentum hoc citatur nominatim ex Cyrillo in Lucae Evangelium a catena Ottob. Vat. in pro-

Α σου; Ἐγὼ γὰρ ἔλαβον, ἐπραξα ἂν, τούτους ἀπ-
ήτησα, τὸ ἔργον σὺν τόκῳ. Τῶν μὲν γὰρ διδασκαλῶν
ἔστι τὸ καταστρέφειν τοὺς ἀκρωμένους τὸν ἐπιωφελεῖ
καὶ σωτήριον λόγον· ἔργον δὲ ἐσχόσ-της παρὰ Θεοῦ,
τὸ καλεῖν εἰς εὐκείθειαν τοὺς ἀκρωμένους καὶ
εὐκαρπῶς αὐτῶν ἀποφαίνειν τὸν νοῦν (†). — (A. f.
258 b) Ὁ μὲν ὀκνηρὸς οἰκίτης νεκρὸν θεὸς τὸ χά-
ρισμα καὶ μὴ ἐπεργασάμενος, γυμνὸς καὶ τοῦ θεοῦ
ἔσται χαρίσματα· οἱ δὲ τὴν ἀμείνω βεβίησαντες
ὄδον, ἐν προσθήκαις ἔσονται τῶν ἀνοθῶν ἀγαθῶν.
— (B. f. 175 b) Σημειωτέον ἔα ὅτι ὁ ἕτερος τῶν
εὐαγγελιστῶν οἶδε καὶ ποσότητος διαφορὰς τῆς γενο-
μένης τῶν ταλάντων διανομῆς. « Ἡ μὲν γὰρ, φησί,
δέδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ δύο, ᾧ δὲ ἓν, τὸ
ἀκάστου μέτροις ἀναλόγως τὴν διανομήσιν ποισῶ-
μενος. » Τίνας δ' ἂν εἴεν οἱ θαρσαύμενοι, φέρε
λέγωμεν. Ἐὲ τέλει τοὺς ἔξην, οἷς ἂν πρέπει καὶ ἡ
στερεὰ τροφή, μυσταγωγῶν εἰσέτες ὁρθῶς, καὶ πρὸς
πάν ὁποῦν τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐαυτοῦς τε καὶ ἑτέ-
ρους ἀπευθύνοντες, ὅποια γεγονασί οἱ θεοπείτοι
μαθηταί, καὶ οἱ μετ' ἐκείνων τὴν αὐτὴν διακονίαν
διαδεξάμενοι· ταῦτοις ὁ Σωτὴρ τῶν πάντων θεῶν χαρι-
σμάτων δίδωσι διαφορὰν· ἵνα ὡς φωστῆρες ἐν
κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπιχέοντες· οὗτοι νοουθετοῦντες,
τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοῦς, προεργάζονται τῶν ταλάντων,
καὶ τὸν τοῖς ἀγίοις πρέποντα κερθανοῦσι κήρυον.
— (A. f. 250) Οἱ μὴ θαλήσαντες ἐπ' αὐτοῖς βασι-
λευσαι τὸν ἄνθρωπον τὸν εὐγενῆ, πνευματικῶς
ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Τοῦτο πεπνύθησιν· οἱ ἐξ ἀβραάμ
Ἰσραὴλ· ἀρνησάμενοι γὰρ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν,
ταί, ἐσχάταις περιπεπνύκασι συμφοραῖς, καὶ κακοῖ
κακῶς ἀποκρίλασιν.

Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

(B. f. 178 b, C. f. 148) Ἄγεται ὁ πῦλος, δύο μαθη-
τῶν ἀπεσταλμένων παρὰ Χριστοῦ· ὑπερηκοῦσαι γὰρ
πρὸς τοῦτο αὐτῶ δύο τάγματα, προφήται καὶ ἀπό-
στολοι δι' ὧν σαγηνεύεται εἰς πίστιν τὰ ἔθνη. Ἐν
ἔστι τύπος ὁ πῦλος· ἄγεται δὲ ἀπὸ τῆς κόπτης,
ἵνα καὶ δικ τούτων τὴν ἄδικον τῶν ἐθνῶν καταβέβη
φρένα, εὐκ ἐνόμους, ἀλλ' ἀεργίας καὶ ἀτηραλῶς
ζησάντων. Ἡλὴν μετέστη ἐπὶ τὸ ἡμέρον γέγωνε γὰρ
ὑπὸ Χριστοῦ τῶ πάντα διδάσκοντα. Ἐτερος δὲ εὐαγ-
χλιστής, καὶ παῖδας ἐφη βασι φωνίκαν ἀνασθένου-
τας προτρέχειν αὐτοῦ, καὶ ἀμει- τοῖς μαθηταῖς
δοξολογεῖν· ἵνα καὶ δι' αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ ἐξ ἄνοθῶν
λαδῶν, ὡσπερ ἐν πίνακι γαρφαρμένων ἴωμεν· γέγρα-
πται γὰρ· « Καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αὐνοῦσιν τῶν Κύ-
ριον. » — (I. f. 106 b) Τὸν τῆς πάλαιως ἐπινοῦσι-
τὸν ἐξώτερον σῶστον, τὸν ἡτοιμασμένον τῶ ἐπαδόκῳ
καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὗτος τῶν ἀπὸκαταρμένων
ὁ κληρὸς (2).

phetas, p. 106. Hic autem conjecturaliter ego col-
locavi, quia in loco parallelo Matth. xxv. 30 (ad
quem voluit provocare Cyrillus) servus piger, qui
talentum abscondit, in tenebras exteriores eji-
citur.

Προευομένου δὲ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 260) Ἀντί μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα Χριστός, τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς ἀνατλήναι σταυρὸν· ἐπακάθισε τε τῷ πώλῳ· προσουπήτων δὲ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, καὶ παῖδες ἀνηθοὶ σὺν αὐτοῖς, καὶ πολλαὶ αὐτὸν εὐφημίαις καὶ κρότοις ἠπαίγοντο στεφανοῦν· οἱ μὲν γὰρ ἐστρώννυσον ἐν τῇ ὁδῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν, οἱ δὲ βραχίονα ἐτι κομιδῇ τὴν ἡλικίαν ἔχοντες, τὰ κάλυμτρα (1) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες ὄψου, φθῆν ἐποιούντο Χριστὸν, λέγοντες· Εἰρήνη ἐν οὐρανῷ· οὐκέτι τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐκπεπολεμημένου, ἀλλ' ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ περιπατοῦντος, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δοξαζομένου· ὁ γὰρ ἄνω βασιλεὺς κατέβη κάτω, καὶ μίαν ὑπακοήν (2) πεποίηκεν.

Καὶ τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ δαίλου εἶπον, κ. τ. λ.

(A f. 260 b) Ἄλλ' οὐκ ἐδόκει συμφέρεσθαι ταῖς τοῦ πλήθους σπουδαῖς τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσιν· ὑπέτριζον γὰρ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν τῶν παίδων ταύτην φωνὴν ἠγανάκτου· οἱ βάσκανοι Φαρισαῖοι, ἐπειδὴ ὀρώμενος ἄνθρωπος, τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὁμολογίαν ἐδέχετο· καὶ δὴ καὶ προσήεσαν οἱ θρασεῖς, μονονουχὶ διαμαρτυρούμενοι τε καὶ λέγοντες· «Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι;» ἀντὶ τοῦ, Ἄνθρωπος ὢν ἀνέχη δοξολογούμενος καὶ ὡς Θεός ὁμνούμενος, καὶ τὰς Θεῷ πρεπούσας εὐφημίας δέχηται παρὰ τῶν παίδων; Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; Ἠγανάκτησεν ἄρα κατὰ τῶν παίδων; ἀπεσεύσατο τὴν δοξολογίαν; ἐπετίμησε τοῖς εὐφημοῦσιν αὐτὸν ὡς Θεόν; Οὐδὲ μῶς· Ἐφη γὰρ μᾶλλον πρὸς τοὺς φιλεγκλήμονας, ἐπιστομίζων αὐτούς, ὅτι «Ἐάν οὗτοι σωπῆσασιν, οἱ λίθοι κεκράξονται.» Ὁρῶς, ὅπως προσμεμαρτύρηκεν αὐτῷ τὴν τῆς θεότητος δόξαν, ὁ ἐποχοούμενος τῷ πώλῳ καὶ κατὰ σάρκα υἱὸς Δαβὶδ; Ἄλλ' οὐκ ἦν δόξης ἀλλοτρίας κοινωνός, ὡς οἱ χριστομάχοι φασίν (3), ἀλλ' οὐδὲ ὑστερος πρὸς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ὡς Υἱὸς κατὰ μόνος· διὰ τοῦτο καὶ Θεός, καὶ Κύριος, καὶ Ὑψίστος ὀνομάζεται.

Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἐκλαύσεν ἐκ σπῆθι, λέγων, κ. τ. λ.

(A f. 260 b) Ἐφη ποῦ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου ὁ τῶν ἔλων Θεός περὶ τῶν Ἰουδαίων· «Ἀργύριον ἀποδοσκισμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτούς ὁ Κύριος.» Καὶ πάλιν· «Ἄκουε, γῆ, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, τὸν καρπὸν ἀποστρέψης αὐτῶν, ὅτι τῷ λόγῳ μου οὐ προσέσχον, καὶ τὸν νόμον μου ἀπέσταντο.» Καρποὶ τοίνυν γεγῆνασι τῆς αὐτῶν ἀποστρέψης, τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς σκυθρωπὰ δηλονότι· πλὴν καὶ οὕτως ἔχοντας γνώμης, κατηλείε Χριστός, «Ὅς πάντας ἀνθρώπους θέ-

²⁴ Jerem. vi, 30. ²⁵ ibid. 19.

(1) Animadvertite vocabulum, ut supra ad Luc. xii, 35.

(2) Ὑπακοή, vel ὑπακοῦή, in ecclesiastico Graecorum sermone hymni genus est, de quo Cangius in Glossario, et citatus ab eo Goaricus. Sane de hymno hic loqui Cyrillus videtur. Caeteroqui per-

A V. 58. *Evntu autem illo, etc.*

Pergebat Hierosolyima Christus, ut pro omnium salute ac vita crucem pateretur. Asello autem insidebat, occurrebantque ei Judaeorum turbae unaque pueri impuberes, multisque eum acclamationibus plausibusque certabant ornare. Nam turbae quidem vestimenta sua sternerant in via; tenera vero adhuc aetate pueri, erectas palmarum spathulas manu tenentes, canticum Christo accinebant dicentes: Pax in caelo, quia Deus jam nobis non est adversus, sed in regione nostra, qui et olim invisus fuimus, incedit; ideoque ab angelis coflandantur. Nam Rex supernus deorsum venit, et unum ab utroque aetate hymnum efficit.

B V. 59. *Et quidam Pharisaeorum de turbis dixerunt, etc.*

Sed enim principibus visum non est populi studiis suffragari: nam dentibus potius stridabant, et puerorum vocem stomachabantur invidi Pharisei, quia cum is homo appareret, convenientem Deo hymnologiam excipiebant. Quin et audacter contescebant, contestantes dicentesque: «Nonne audis quænam hi dicunt? Nempe: Homo cum sis, pateris te glorificari et tanquam Deum hymnis celebrari? Deo, inquam, congruas laudes a pueris excipis? Quid porro ad hæc Christus? Num pueris indignatus est? num hymnum repulit? aut se veluti Deum laudantes increpuit? Nequaquam. Imo potius calumniatoribus ait, silentium indicens: «Etiam si hi taceant, lapides ipsi clamabunt.» Vident quomodo divinitatis gloriam proprio testimonio sibi vindicavit, is qui jumento insidebat, et Davidis filius secundum carnem erat? Sed reapse alienam a se majestatem non participabat, ut Christi hostes aiunt; neque inferior erat Dei Patris Verbo, seu si Filius alius a seorsum esset. Propterea et Deus, et Dominus, et Altissimus appellatur.

V. 4. *Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens, etc.*

Dixit quodam ore Jeremie universalis Deus de Judæis: «Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus reprobavit illos²⁴.» Item: «Audi, terra: ecce ego adducam super populum istum mala, fructum apostasiæ ipsorum; quia sermoni meo non auscultarunt, et legem meam abjecerunt²⁵.» Fructus ergo apostasiæ ipsorum fuerunt, ea quæ experti sunt tristitia. Qui cum ita se haberent, eorum nihilominus miserebatur Christus, «Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem verita-

vulgata notio vocabuli ὑπακοή obedientia est. Quamobrem haud scio an quis valet interpretari canctosque sibi obedientes fecit.

(3) Adhuc manifeste theologiceque invehitur contra Nestorianos.

tis venire ²⁶. » Itaque « Videns, inquit, civitatem, A
 flevit; » ut hinc cognoscamus, eum moestum fuisse,
 si tamen quid hujusmodi de supremo Deo dicen-
 dum est. Sed nos haud sciremus Christum perva-
 ros illos fuisse miseratum, nisi humano **395** actu
 id manifestasset, quod nos eum pati cognoscere
 non poteramus. Nam lacryma emissa, tristitiae in-
 dicium est. Sic etiam super Lazaro flevit, ut intel-
 ligamus noleste eum tulisse, hominis naturam in
 mortem incidisse. « Ipse enim omnia condidit ad
 immortalitatem; invidia autem diaboli, mors in
 orbem terrarum introivit ²⁷. » Reapse tamen haud
 superavit Dei voluntatem invidia diaboli; sed
 necesse fuit ut mandati transgressionem subseque-
 retur poena, quae ad exterminium conferret homi-
 neni, qui vitae leges contempserat. Sic igitur fle-
 visse Christum super Hierosolyima dicimus. Voluis-
 set enim, ut dixit, eam urbem felicem videre, ad-
 missa erga Christum fide, et pace cum Deo con-
 servata. In hoc ergo reprehendit civitatem Christus,
 aitque: « Si cognovisses quae ad pacem tuam
 sunt! » Id est, quae tibi ac necessaria sunt,
 ut pacem cum Deo retineas. Porro haec erant fides,
 obedientia, figurarum cultusque legalis omissio,
 proque eo Ille qui in spiritu et veritate sit, id est
 per Christum.

V. 42. *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.*

Nunc enim digni erant cognoscere, sive intellige-
 re Inspiratas Scripturas, quae Christi sacramentum
 loquuntur. « Nam usque in hodiernum diem idem
 manet velamen in Veteris Testamenti lectione. Cum
 enim legitur Moyses, velamen supra cor illorum
 jacet non revelatum ²⁸, » id est, quia agnoscant
 quoniam in Christo evacuatur; qui cum sit veri-
 tas, umbram destruit. Sed quia legis figuris non
 attenderunt, ideo veritatem non agnoverunt; in-
 dignosque se Christi salute Israelitae ostenderunt.
 Propterea et sancto Dei decreto obtenebrati sunt;
 nempe abscondita Hierosolymorum urbi fuerunt,
 quae ad pacem cum Deo fovendam conferebant,
 quorum prima est fides, impium justificans, et per
 sanctificationem atque justitiam Deo conjungens
 quicumque ea praediti sunt.

V. 44. *Eo quod non cognoveris tempus visitationis
 tuae.*

Cujusnam visitationis? illius, inquam, **396** quae
 a communi Servatore nostro Christo peracta fuit.
 Jam rei exitus exploratus est. Nam qui crediderant,
 extra urbis excidium fuerunt, quia visitatore Serva-
 toremque suum agnoverunt, nihil turbata a Ro-
 manis ipsorum pace. Quare si universa pariter
 civitas quae ipsius paci conducebant agnovisset,
 nemo captus periisset.

V. 45. *Ingressus in templum cepit ejicere venden-
 tes in illo et ementes.*

Erat in templo collivies hominum, pecuniae scilicet
 negotiatores, et qui animalia legali ritu ma-

λαι σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. »
 Καὶ γοῦν, ἰδὼν, φησί, τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν, ἵνα διὰ
 τούτου μάθωμεν ὅτι λελύπηται· εἰπερ ὅλας χρεῖ τι
 τοιούτων εἰπεῖν περὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ.
 Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐγνωμεν ἡμεῖς ὅτι κακούς ὄντας ἔλθει,
 εἰ μὴ διὰ πράματος ἀνθρωπίνου κατέστησεν ἑναρ-
 γές, ὅπερ οὐκ ἦν ἰδεῖν πεπονηότα· δάκρυον γὰρ κατ-
 ενεχθῆν, λύπης ἐστὶ σημεῖον. Οὕτω δεδάκρυκε καὶ
 ἐπὶ Λαζάρῳ, ἵνα συνώμεν ὅτι λελύπηται αὐτὸν ἢ
 ἀνθρώπου φύσιν προσῶσα πρὸς θάνατον· « Ἐκτίσας
 γὰρ αὐτὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ τὰ πάντα· φθόνῳ δὲ διαβό-
 λου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. » Ἄλλ' οὐ γέ-
 γωνε κρείττων τῶν τοῦ κτίσαντος θελημάτων ἀπὸ
 διαβόλου φθόνος· ἦν δὲ ἀναγκαῖον τῇ παραβάσει τῆς
 ἐντολῆς ἀκολουθῆσαι δίκην καταφέρουσας εἰς φόβον
 τῶν ἀτιμάσαντα νόμους ζωῆς. Οὕτω τοιγαροῦν δακρυ-
 σαι φαμέν αὐτὸν καὶ ἐπὶ γε τῇ Ἱερουσαλήμ· ἔθελε
 γὰρ, ὡς ἔφη, εὐδοκιμοῦσαν ὄραν, διὰ τοῦ τὴν πρὸς
 αὐτὸν προσήκασθαι πίστιν, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν εἰρή-
 νην ἀσπάσασθαι. Αἰτιεῖται τοίνυν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ
 Χριστὸς, καὶ φησιν· « Εἰ ἐγὼς τὰ πρὸς εἰρήνην σου
 καὶ σὺ » τούτῳ. Τὰ χρήσιμά σοι καὶ ἀναγκαῖα πρὸς
 τὴν εἰρηνεύσαι πρὸς Θεόν. Ταῦτα δὲ ἦν, ἡ πίστις, ἡ
 ὑπακοή, τὸ ἀπέχεσθαι τῶν τύπων καὶ τῆς ἐν νόμῳ
 λατρείας· ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον τὴν ἐν πνεύματι καὶ
 ἀληθείᾳ, δῆλον δὲ εἶναι τὴν διὰ Χριστοῦ.

Nunc de eorum a quo oculis absconditum est.

(A f. 260 b) Οὐ γὰρ ἦσαν ὄρασι τοῦ εἰδέναι, ἦγον
 συνιέναι, τὰς θεοπνευστοῦ Γραφὰς, αἱ τὸ Χριστοῦ
 λαλοῦσι μυστήριον· « Ἄχρι γὰρ σήμερον τὸ αὐτὸ
 κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης
 μένει· ἦνίκα γὰρ ἀναγινώσκειται Μωϋσῆς, κάλυμμα
 ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται μὴ ἀνακαλυπτόμενον·
 ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· αὐτὸς γὰρ ὢν ἡ ἀλή-
 θεια, παύει τὴν σκιά· ἐπειδὴ δὲ τοῖς τοῦ νόμου τύ-
 ποις οὐ προσεσχέτησαν, οὐ τεθέσθαι τὴν ἀλήθειαν·
 ἀναξίους ἀπέφηναν ἑαυτοὺς τῆς ἐν Χριστῷ σωτη-
 ρίας αἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Ταῦτ' εἶπε καὶ ὁσὶ ψήφῳ Θεῷ
 κατεκρύπτοντο· κεκρυπταί τοίνυν ἀπὸ τῆς Ἱερουσα-
 λὴμ τὰ τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης ἐμπορευτικά, ὡς ἐν
 ἐστὶ καὶ πρῶτον ἡ πίστις, δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ καὶ
 συνάπτουσα δὲ ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης τῷ παν-
 ἄγνω Θεῷ τοὺς ἔχοντας αὐτὴν.

Ἄνθ' ὧν οὐκ ἐγὼς κληρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου.

(A f. 261) Πολὺς ἐπισκοπῆς; Τῆς διὰ γε, φημί,
 τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ φανερὰ ἡ
 ἐκδοσις. Καὶ γὰρ οἱ πιστεύσαντες, τῆς ἀλώσεως
 ὑπερτεροὶ γέγονασι, γινόντες τὸν ἐλθόντα αὐτοὺς ἐπι-
 σκέψασθαι καὶ σῶσαι, καὶ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰρή-
 νην σχόντες· ὥστε εἰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις ἐγὼ τὰ πρὸς
 εἰρήνην αὐτῇ συντελοῦντα, οὐδεὶς ἂν ἐάλω.

Εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς
 πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας.

(A f. 261 a b) Ἦν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ πληθὺς, ἀργυρο-
 αμοιβοί, καὶ οἱ τὰ θυόμενα κατὰ νόμον ζῶα πω-
 λῶντες.

²⁶ I Tim. II, 4. ²⁷ Sap. II, 23, ²⁸ II Cor. III, 14, 15.

λούντες. Ἄλλ' ἦν ἡδὴ καιρὸς τοῦ καταλῆσαι τὴν σκιάν, ἀναλάμψαι δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ἅτε δὴ μετὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐν τῷ παρ' αὐτοῖς νεῷ τιμώμενος, συστέλλεσθαι τὰ ἐν νόμῳ προστέταχεν, εἶκον δὲ προσευχῆς ἀναδεικνυσθαι τὴν ναόν. Τὸ γὰρ ἐπιπλήττειν καὶ ἀποσοβεῖν τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρῆσιμα διαπράττοντας, τοῦτο πάντως ἐστὶ, καὶ ἕτερον οὐδέν. — (A f. 261 b, B f. 140 b) Ὁ μὲν τῶν ἄλων Χωστὴρ καὶ Κύριος χρῆσιμῶς τοῦτο ποιεῖ, ἐμφανῆ καθιστᾶς τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐαυτοῦ δόξαν, ἵνα πιστεύσωσιν, ἔτι Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ὡς γὰρ ἐξουσίαν ἔχων τοῦ ναοῦ, ἐπεμαλεῖτο αὐτοῦ· καὶ δὴ καὶ ὠνόμαζε Πατέρα ἑκὼν τὸν Θεόν· ὡς γὰρ ἄλλοις φησὶν εὐαγγελιστῆς, τοῖς ἐμπόροις ἔφη· « Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. » Καὶ πάλιν· « Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον λησῶν. » Διὰ δὲ τοῦ ἐκβάλλειν τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἐπιτήδεια ζῶα, δείκνυσιν ὅτι καιρὸς λοιπὸν παύσασθαι τὴν νομικὴν λατρείαν, καὶ τὴν σκιάν καταλῆσαι τῇ τῆς ἀληθείας παρουσίᾳ. Τὸ δὲ καὶ φραγέλιον ἐκ σχοινίων ποιῆσαι, καὶ ἀπειλῆσαι πληγὰς ἐπανατείνειν αὐτοῖς, δηλοῖ ὅτι οἱ τὴν νομικὴν τιμῶντες λατρείαν, μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἀνάδειξιν, ἅτε πνεῦμα δουλείας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦσθαι παρατιμῶμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται δουλοπρεπεῖς. Ὅρα τὴν καταφρόνησιν αὐτῶν· ἐν τῷ ναῷ γὰρ ἐκατήλευον, καὶ οἱ μὲν ἐπώλουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χρήζουσι, πρόβατα λέγω, καὶ βεῖας, καὶ περιστερὰς, ὡς ὁ Ἰωάννης ἐδήλωσε, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· οἱ δὲ ἡγόραζον. Κόλλυθιστά δὲ εἰσιν οἱ τραπεζίται· κόλλυθος γὰρ ὁ ὄβολος (1), καὶ κόλλυθίζω λέγεται τὸ καταλλάσσω (ὡς ἡ συνήθεια καταλλάσσει τὰ ὀνόματα) [hæc sunt in marg. cod. B]. Εἰσῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ παρῆρησίας ὡς Δεσπότης, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν βηθέντων ἐποιήσατο, τὴν τε κατὰ πάντων ἐξουσίαν ὡς Θεός; ἦν εἶχε, πρᾶγμα μὲν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ θεθαυρήκως, καὶ τοῦτο δὲ προδηλῶν τὴν ἐκβολὴν τῶν δι' αἵματος ὀνομασιῶν, ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας; παρῆρησιάζεσθαι. — (A f. 261 b) Ἔδει δὴ οὖν προσκυνῆσαι μᾶλλον αὐτῷ ὡς Θεῷ· οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασι· ἐξήτουν δὲ αὐτὸν ἀπολέσαι, ἀλλ' οὐχ εὐρίσκον· ὁ γὰρ λαὸς ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων, φορτικωτέραν τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις καὶ ἅπασιν τοῖς ἡγουμένοις τῶν Ἰουδαίων ἀποφαίνων τὴν κόλασιν, μήτε προσιεμένους τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέροις ἐπισκῆπτουσιν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;

(A f. 261 b, C f. 148 b, D f. 65 b) Ὁ νόμος, φη-

³⁰ Joan. II, 16. ³¹ Luc. XIX, 46. ³² Joan. II, 15, 16.

(1) Prorsus ut Aristophanis scholiastes ad *Puc.* 1199: Εἶδος εὐτελοῦς νομισματός· ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ ὄβολοῦ. Pollux quoque IX, 72. εἴη δ' ἂν κόλλυθον λεπτὸν τι νομισματίον. Sic etiam Hesychius et Thomas Magister. Agnoscent ipsi Latini auctores. Jam quod Phrynichus ed. Paw. p. 192, reprehendit

ctanda vendebant. Sed jam tempus aderat, quo umbra desineret, veritas autem rerum Christi elucesceret. Propterea Christus, utpote in illorum templo cum suo pariter Patre cultus, cessare legalia jussit, domum vero orationis templum fieri. Nam quod increpuit sacrisque septis ejecit eos qui sacrificio idonea vendebant, id, inquam, nihil profecto afful demonstrabat. — Communis quidem Servator ac Dominus utiliter hoc agit, suam conspicuam Judæis faciens majestatem, ut se esse Dei Filium credant. Nam tanquam templi potestatem habens, curam ejus gerebat. Quli et Deum Patrem sibi esse dicebat, atque ut alius evangelista ait, negotiatoribus dixit: « Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis ». Itemque: « Scriptum est: Domus mea, domus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum ». Dum autem idonea sacrificio animalia ejecit, demonstrat tempus jam adesse quo legalis cultus desineret, et umbræ finis fieret, ob veritatis præsentiam. Quod denique flagellum quoque de funiculis fecerit, plagasque Judæis imponere comminatus sit, id demonstrat eos, qui legalem reverebantur cultum, post veritatis manifestationem, ceu spiritum servitutis habentes, et liberari renuentes, plagis servilibus suppositum iri. Specta, sodes, sacri loci contemptum; namque in templo negotiabantur: et alii quidem vendebant idonea sacrificiis animalia, oves dico, boves, atque **397** etiam columbas, ut Joannes narrat ³¹, et alia hujusmodi: alii vero emebant. Κόλλυθιστά autem sunt mensarli; nam κόλλυθος nummus est, et κόλλυθίζω dicitur negotior (sic enim solet consuetudo nomina immutare). Introit itaque Christus in templum cum fiducia, ut Dominus, et prædicta expulit, suamque omnium rerum quam habebat potestatem revelavit: propria simul impeccantia fretus, et quia decorem domus suæ curabat, simulque denotabat creuentarum victimarum finem; denique ut nos pro Ecclesia audere doceret. — Debuerant hunc adorare ut Deum; hi vero nesciunt hoc facerent, ipsum potius volebant extinguere, quod tamen haud potuerunt; etenim populus ab ejus loquentis ore pendeat; quo facto graviozem Scribis et Phariseis et cunctis Judæorum principibus pœnam inurebat, qui nec ipsi ad fidem accedebant, et aliis molesti erant.

CAP. XX.

V. 2. In qua potestate hæc facis?

Moyseis lex solos, ut siebaut, attingere sacerdotu-

vocabulum κόλλυθιστής, contra Menandri auctoritatem, scrupulosius id facere videtur; namque et Lucæ et Cyrilli exemplis confirmatur. Et quidem Cyrillus superius scribit ἀργυραμοιβός, ut vult Phrynichus, sed tamen non rejicit κόλλυθιστής, quod consuetudine ita immutatum dicitur.

lia officia Levitas mandabat : ipsi res divini templi administrabant, ipsis religiosam doctrinam tradere datum erat, et sacrorum septorum commissa potestas. Tu vero, inquiebant, ex alia oriundus tribu, quippe de Judæ posteris, cur concessos nobis usurpas honores? Quis tibi hanc potestatem contulit? Atqui si inspiratas a Deo, o insipiens Pharisæe, calleres Scripturas, meminisses utique beati prophetæ Davidis universali Servatori Christo dicentis : « Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec⁴². » Dic igitur, quæso, quisnam de Scribis aut Pharisæis Deo ministraverit secundum ordinem Melchisedeci, **398** qui Abrahamo benedixit decimasque obtulit? Ut autem sapientissimus scribit Paulus, « Sine ulla contradictione quod minus est a meliore benedicatur⁴³. » Ergo radix atque origo Israelitarum, id est, progenitor Abrahamus, a Melchisedeci sacerdotio benedictionem retulit. Figura autem erat Melchisedec, ejusque sacerdotium, communis Servatoris Christi, qui factus est nobis pontifex et apostolus⁴⁴, Deo Patri offerens credentes in ipsum, per cultum qui supra legem est, perficiens sanctificationem. Cur ergo ægre fers, quod sacris septis quæ sacrificiis legalibus utilia sunt expulerit? quod ad superiorem figuris vitam, veramque in fide justificationem invitet? quod denique evangelici moris viam demonstret? Objicis, sodes, legislatori legis abrogationem, et quod propriis non obediat mandatis? Atqui supra omnem legem Deus est. Nam qui leges non tam sui quam nostri causa tulit, tempore idoneo imperata pro libito immutat, et in meliora convertit. Jam ergo tempus aderat quo figuræ desinerent, et meliora nobis patefierent. Propterea dixit Deus Isaia (1) voce : « Et dissipabuntur legitima populi mei : » lex enim sit cassa, nove subeunte instituto quod ipse ore proprio Filius nobis edisseruit. — Propterea his quoque interrogantibus, « In qua potestate hæc facis? » occurrit Servator, illata de Joannis baptismo mentione. Illi autem veritatem fugiunt, et impie agere non verentur. Deus quidem Pater præmisit beatum Baptistam clamantem : « Parate viam Domini, recias facite semitas Dei nostri⁴⁵. » De quo sapientissimus quoque evangelista dicit : « Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine⁴⁶. » Testatus est autem dicens : « Hic est qui baptizat in Spiritu sancto, » et : « Ipse Filius Dei est⁴⁷. » Idoneus itaque testis de Christo magnus beatus Baptista. Quia vero consuetudo erat Judæorum obtrectandi prophetis, quasi a Deo **399** minime missis, interrogavit Christus, quamnam ipsi de Baptista opinionem gererent? At illi veritatem quidem dicere metuerunt, ne forte audirent : Cur ergo ei non credidistis? Ab

σίν, ὁ διὰ Μωϋσεως μόνους ἐκέλευσε τῶν ἱερῶν ἔκτασθαι σπουδασμάτων, τοὺς ἐξ αἵματος Λευι· αὐτοὶ διατάττουσι τὰ ἐν τῷ θείῳ ναῷ, αὐτοῖς δέδοται τὸ μυσταγωγεῖν, καὶ ἡ τῶν ἱερῶν περιβάλων ἐξουσία. Σὺ δὲ πῶς ἐξ ἐτέρας ὑπάρχων φυλῆς, (γέγονας γὰρ ἐξ Ἰουδα) τὰς ἡμῖν ἐκνεμηθείσας ἀρπάξεις τιμὰς; — (A f. 262) Τίς σοι δέδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; Ἄλλ' εἰ τὰς θεοπνεύστους ἤδεις Γραφάς, ὡ ἀσύνετε Φαρισαῖε, ἐμνήσθης ἂν λέγοντος τοῦ μακαρίου προφήτου Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν· « Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμελήθησεται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ. » Φράζε δὴ οὖν, τίς ἐκ τῶν Γραμματέων ἢ Φαρισαίων λειτουργῆκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἃς ἠύλογγέ τε καὶ δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ; Ὡς δὲ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « Χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἑλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. » Οὐκοῦν ἡ ρίζα καὶ ἡ ἀπᾶρχη τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ, ὑπὸ τῆς τοῦ Μελχισεδέκ ἱερωσύνης ἠύλογηται. Τύπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἱερωσύνη, τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, ἃς γέγονεν ἡμῖν ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος, προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς πιστευσκότας εἰς αὐτὸν, διὰ [τῆς] ὑπὲρ νόμον λατρείας τελειῶν εἰς ἀγιασμόν. Τί τοίνυν ἀσχάλλεις, Φαρισαῖε, τῶν ἱερῶν περιβάλων ἐκπεμπομένων, ὅσα ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις ἦν χρῆσιμα, καλοῦντος εἰς τὴν ἐπέκεινα τύπων ζωὴν, καὶ εἰς ἀληθῆ δικαιοσύνην, τὴν διὰ πίστεως δηλονότι τῆς εἰς Χριστόν, καὶ παρατιθέντος τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδόν; Ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ οὐ μὴ ταῖς ἰδίαις ἠκολούθησεν ἐντολαῖς; Ἄλλὰ νόμου παντὸς ἐπέκεινα Θεός· ὁ γὰρ τοὺς νόμους οὐχ ἑαυτῷ μάλλον ἀλλ' ἡμῖν ὀρισάμενος, μεθίστησι κατὰ καιροὺς ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιο τὰ διατεταγμένα, ἀναφέρων εἰς βελτίονα. Ἦν οὖν καιρὸς τοῦ παύσασθαι τὰ ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ κρείττονα. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς τοὺς ἀκούοντας· Ἦσαυτο· « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. » Ἠγγίσει γὰρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναδειγμένης, ἣν δι' ἑαυτοῦ λελάληκεν ἡμῖν ὁ Υἱός. — (A f. 262, B f. 181 b) Κατὰ ταῦτα καὶ τοῦτοις ἐρωτῶν, « Ἐν ποῖα ἐξουσία ταῦτα ποιεῖς; » ἀνθυπήνεγκεν ὁ Σωτῆρ τὰ περὶ τοῦ βαπτισματος Ἰωάννου. Οἱ δὲ φεύγουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ δυσσεβοῦντες οὐ καταπεφρίκασιν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς καὶ Πατὴρ προαπέστειλε τὸν μακάριον Βαπτιστὴν διακεκραγότα· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Περὶ οὗ φησι καὶ ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς· « Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. » Μεμαρτύρηκε δὲ λέγων, ὅτι· « Οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, » καὶ οὐ· « Αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἀξιοχρεῶς μὲν οὖν εἰς μαρτυρίαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, μέγας ὢν, ὁ μακάριος Βαπτιστὴς. Ἐπειδὴ

⁴² Psal. cix, 4. ⁴³ Hebr. vii, 7. ⁴⁴ Hebr. iii, 1. ⁴⁵ Isa. xl, 3; Luc. iii, 4. ⁴⁶ Joan. i, 7. ⁴⁷ Joan. i, 33, 34.

(1) Imo dicendum est Michææ vi, 15. Alias hujusmodi alibi fecimus emendationes.

δὲ ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις διαβάλλειν τοὺς προφήτας, ὡς οὐκ ἀπεσταλμένους παρὰ Θεοῦ, ἤξετο Χριστῷ, ὁποῖαν παρὰ τοῦ Βαπτιστοῦ τὴν δόξαν ἐσχίσκασιν. Οἱ δὲ δεδίασι μὴ εἰσὶν ἐν ἰληθῆς, ἵνα μὴ ἀκούσωσι. Διὰ τί μὴ ἐπιστρέψασε αὐτοῖς; Φαύγουσι δὲ τὸ κατηγορεῖν τοῦ Προδρόμου, δεδιότας ὅθ' Θεοῦ, ἀλλὰ τοὺς ὄχλους. Ἐπεὶ δὲ μὴ εἰδέναι ὁπόθεν εἴη τὸ βάπτισμα οὐδὲν αὐτοῖς ἀποκρίνεται.

Ἄνθρωπος τις ἐφύτευεν ἀμπελῶνα, κ. τ. λ.

(A f. 202, B f. 182, C f. 149, D f. 66) Ὅλην εὐρῆσαι τις τὴν ἐπὶ γε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἱστορίαν ἐν τούτοις, ὡς ἐν βραχεῖσι συνεννευγμένην. Ἀμπελῶν γάρ, ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ὁ Φαλμυδός φησιν· « Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσα αὐτήν. » Καὶ ὁ Ἡσαίας· « Ἀμπελῶν ἐγενήθη, φησὶ, τῷ ἡγαπημένῳ. ἰ Τοῦτον τὸν ἀμπελῶνα φυτεύσας ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ (τοῦτον γάρ ἄνθρωπον οὖν λέγει διὰ τὸ φιλόανθρωπον καὶ τὸ τῆς παραβολῆς ἔθος), ἀπεδήμησε χρόνους ἱκανοὺς· καίτοι πληροὶ τὰ πάντα, ἀπολιμπάνεται δὲ τῶν ὄντων οὐδένος· πῶς οὖν ἀπεδήμησε; Μετὰ τὸ ὀφθῆναι ἐν εἴδει πυρὸς καταβεθεκῶς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, καὶ τὴν δρῆρτον μορφήν ἐμφανῆ δεῖξαι αὐτοῖς, οὐκέτι τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ὀφθαλμοφανῆ δέδωκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς κατὰ γε τὸν τύπον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, εἰκέ πως ἀποδημία μακρᾶ τὸ γεγεννημένον. Πλὴν ὄραται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς τοῦν ἔχειν αὐτό· οὐδεὶς γὰρ γέγονε διὰ μέσου κειρῶς, καθ' ὃν οὐκ ἀπεστέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προφῆται καὶ δίκαιοι νοουθετοῦντες· ἀλλ' ἢ φησιν Ἰερεμίας· « Ἴδου τὸ ῥῆμα Κυρίου ἐγενήθη αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμὸν· οὐ μὴ βουληθῶσιν αὐτοῦ ἀκούσαι. » Γεγόνασιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους, ἐξαπέστειλαν κενούς. Διαλογίζεται δὲ καθ' ἑαυτὸν ὁ τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότης, λέγων· « Τί ποιῆσω; » Οὐχ ὡς ἑτέρων ἀπορήσας οἰκετῶν, τὸ, « Τί ποιῆσω; » φησὶν· οὐ γὰρ ἂν ἐπέλειψαν αὐτῷ τῶν ἁγίων αὐτοῦ θελημάτων οἱ ὑπουργοί· ἀλλ' ὡς πάσης λατρικῆς μεθόδου γεγεννημένης, ὠφεληθέντος γε μὴν ἐκείνου μηδέν. Εἰτά φησὶ τὸ ἐντεῦθεν· « Ἡμέψω τὸν υἱὸν μου τὸν ἀγαπητόν· ἴσως τοῦτον ἐντραπήσουται. » Οἱ δὲ ἐπαγωνίζονται τοῖς μιάσμασιν, ἀεὶ τὰ πρότερα τοῖς δευτέροις ἀποκρύπτοντες· ὁ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγε· « Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Ἄνωθεν γὰρ αὐτοῖς ταῦτα ἐνεκάλουν οἱ προφῆται, λέγοντες· « Αἱ χεῖρες ὑμῶν ἐνεκάλουν οἱ προφῆται, λέγοντες· » « Αἱ χεῖρες ὑμῶν, αἵματος πλήρεις. » Καὶ· « Αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι. » Καὶ· « Οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵματι. » Ἄλλ' οὐκ ἐσωφρονίζοντο, καίτοι ταύτην πρώτην λαβόντες τὴν ἐντολήν, τὸ, « Οὐ φονεύσεις· » καὶ διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν, εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐναγόμενοι. Ἄλλ' ὅμως τὴν πονηρὰν ἐκείνην οὐκ ἀπέθεντο συνήθειαν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς προφήτας, καὶ τὸν φύσει Υἱὸν ἀπεκτόνασιν. — (A f. 262 b) Ἐκδέβληνται τοίνυν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγούμενοι, ὡς καὶ δεσποτικοῖς θελήμασιν ἀνενηνεγμένοι, καὶ ἄκαρπον ἀποφθάνοντες τὸν ἔχγειρισθέντα αὐτοῖς

accensando autem praecursorem abstinent, non Dei sed populi timore. Jam quia se noscunt undenam esse Joannis baptismum simulabant, matitiosaque agebant, merito nihil eis responsum fuit.

V. 9. Homo quidam plantavit vineam, etc.

Totam possumus comprehendere filiorum Israelis his verbis breviter comprehensam historiam. Nam vinea est Israel, ut ait Psalmista : « Vitem ex Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, et plantasti eam ». Præterea Isaias : « Vineam factam est, inquit, dilecto ». Hanc vineam postquam plantavit in terra promissionis Deus Pater (hic enim dicitur hoc loco homo, propter suam erga homines benignitatem, et ob parabolæ morem), peregre fuit annis multis. Atqui Deus omnia implet, nulloque loco abest; quomodo ergo peregre fuit? Ex quo olim sub ignis specie in montem Sinam descenderat, arcanamque formam suam Hebraicis visibilem ostenderat, haud ulterius præsentem se illorum oculis exhibuerat; ita ut more loquendi humano videretur in longinqua peregrinatione versari. Attamen loci ejus curam gessisse agnoscitur, et mente haud pepulisse; nullum enim fuit intermedium tempus, quo Deus prophetas justosque homines non miserit ad populum admonendum. Sed enim, ut ait Jeremias : « Ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium; nolunt id audire ». Obtemperare renuerunt, missosque ad se homines, vacuos remisertunt. Reputat autem secum vineam Dominus dicens; « Quid faciam? » Non quod nullos præterea haberet famulos, ait, « Quid faciam? » nunquam enim deerunt sanctæ ejus voluntatis ministri : sed quia omnem medellæ rationem insumpserat, quin tamen utilitatis aliquid consequeretur. Deinde ait quod sequitur : « Mittam filium meum dilectum; fortasse hunc verebuntur. » Illi 400 vero augendis piaculis certant, priora semper posterioribus superantes. Quod Christus significavit dicens : « Implete mensuram patrum vestrorum ». Antiquitas enim hoc illis imputabant prophetæ aientes : « Manus vestræ sanguine plenæ sunt ». Item : « Sanguines sanguinibus misti sunt ». Item : « Qui edificatis Sionem in sanguinibus ». Neque idcirco emendati sunt, etsi hoc præcipue in mandatis habebant : « Non occides »; multisque aliis ac varis monitionibus ad hujus præcepti observantiam impulsus fuerant. Nihilo tamen minus perversam illam consuetudinem nunquam dimiserunt; sed post prophetas, naturalem quoque Dei Filium interemerunt. Ejecti ergo fuerunt Judæorum duces, ceu qui Dominicis voluntatibus adversati erant, et commissam ipsis vineam effecerant infructuosam : prædium autem sacerdotibus novi fœderis traditum est. Quæ cum Scribæ ac Pharisei au-

⁴³ Psal. lxxix, 9. ⁴⁴ Isa. v, 1. ⁴⁵ Jerem. vi, 10. ⁴⁶ Matth. xxiii, 32. ⁴⁷ Isa. i, 15. ⁴⁸ Osee iv, 2. ⁴⁹ Mich. iii, 10. ⁵⁰ Exod. xx, 13; Matth. v, 21.

discent, dixerunt: Absit! Hinc patet intellexisse eos a enigmate profunditatem, celebritatem a se depressas, et de futuris non sine motu luisse. Sed malus casus non effugerunt, propter suam indomitam contumaciam, et quia Christo credere noluerant.

V. 17. *Lapidem quem reprobaverunt edificantes, etc.*

Lapidem seipsum appellat, edificatores vero magistros Judæorum. Et quidem etiam Ezechiel dicit: «*Edificantes parietem, et linientes absque compagine*»⁵⁵. » Reprobatus autem fuit, quanquam lapis esset electus Servator, ab his qui omni opere juvare debuerant, id est, a Judæorum Synagoga. «*Sed factus est in caput anguli.*» Angulo autem sacra Scriptura comparat conjunctionem, id est, concordiam et copulam et communem fidem duorum populorum, Israelitici, inquam, et ethiæci. Condidit enim Servator duos populos in unum hominem, pacem faciens, et reconcilians ambos in uno corpore Patri⁵⁶. Hæc ergo res similis est quodammodo angulo duos parietes conjungenti. Hunc miratur angulum, sive duorum populorum conjunctionem beatus David **401** dicens: «*Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli: a Domino factum est istud (id est anguli negotium), et est mirabile ante oculos nostros*»⁵⁷. » Itaque salutaris quidem est lapis angulo, quem Deus construxit; contritio autem et exitium illis, qui extra hunc intellectualem spiritalemque conventum manserunt. Nam scandalum in Christo passus, in eumque impingens, Judæorum populus, contritus est. Audire noluit Isaïæ vocem dicentem: «*Dominum ipsum sanctificate; ipse erit pavor tuus; et ne tanquam ad lapidem offensionis petramque lapsus impingatis in eum*»⁵⁸. » Lapis itaque offensionis incredulis ethiæcis Christus, petra autem scandalii Judæis, nobis denique credentibus lapis fundamenti, totam Ecclesiæ crepidinem stringens: petra ob firmitatem et infallibilitatem fidei, cui allisi hæreseon fluctus in spumam solvuntur. Matthæus quidem reliqua etiam prophetiæ parte recitata, «*A Domino factum est istud,*» et cætera; tum prosecutus, «*Ideo dico vobis, auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus,*» subjungit: «*Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur,*» et reliqua⁵⁹. Est ergo apud Matthæum accurata rei enuntiatio; apud Lucam vero, compendiosa. Atque apud cunctos evangelistas hujusmodi institutum comperimus, dum rem quisque modo latius, modo brevius narrat.

V. 19. *Quærebant principes sacerdotum et Scribæ mittere in illum manus.*

Ierum exarsit in immanem iram officina Phari-

ἀμπελώνω. Ἐπέθεσι: ἐπὶ τὸ χωρίον τοῖς τῆς κινήσεως ἐπιθήσει ἱερουργοῖς. Οἱ δὲ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες, ἔρησαν· Μὴ γένοιτο. Ἐπεῖθεν ἔστιν ἡμεῖν, ὅτι συνέντες τῶν αἰωνιμάτων τὸ βέθος, ἀποσιόνται τὸ πῦθιν, καὶ δοθεῖσσι τὸ ἐσόμενον· ἀλλ' οὐκ ἔξω γένοιται αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀκρίβειον εἰς παρακοήν, καὶ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι ἀποστῆσαι Χριστῶν.

Althor ðn ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, κ. τ. λ.

(A f. 264, B f. 183 b, C f. 149 b) Ἄλθωρ ταυτὸν καλεῖ καὶ οἰκοδόμους τοὺς τῶν Ἰουδαίων διδασκάλους. Καὶ ἰεζεκιήλ φησιν· «*Οἰκοδομοῦντες τὸν τοίχον, καὶ ἀλείφοντες ἀναρτύπως.*» Ἀπεδοκίμασθη δὲ καίτοι λίθος ὃν ἐκλεκτός ὁ Σωτὴρ παρὰ τῶν ὀφειλόντων ὠφελεῖν διὰ πάσης ὠφελείας, δηλονότι τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς· ἀλλὰ γέγονεν εἰς ὁμοψυχίαν τε καὶ ὁμοπιστίαν τῶν δύο λαῶν, φημί δὲ τοῦ Ἰσραὴλ τε καὶ τοῦ ἐξ ἔθνῶν· ἔκτισε γάρ ὁ Σωτὴρ τοὺς δύο λαοὺς εἷνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἔοικε τοίνυν τὸ χεῖμα γωνίᾳ δύο τοίχους συναπτύσῃ. Ταύτην τεθαύμακε τὴν γωνίαν, ἦτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταυτότητα σύνοδον, ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγων· «*Ἄλθωρ ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη,*» ἡ γωνία δηλονότι, «*καὶ ἐστὶ θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν.*» Οὐκοῦν σωτήριος μὲν ὁ λίθος τῇ γωνίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ γεγεννημένη, συντριβὴ δὲ καὶ κλεθρὸς τοῖς ἔξωθεν μεμνημένοις τῆς νοητῆς ταύτης καὶ πνευματικῆς εὐνορομῆς· σκανδαλισθέντες γὰρ ἐπὶ Χριστῶν, καὶ προσπαλασάντες αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι συντριβήσαν. Οὐ γὰρ ἤθελον ἀκοῦσαι τῆς Ἠσαίου φωνῆς λεγούσης· «*Κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἐστὶ σοὶ φόβος, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματι συναντήσατε αὐτῶν, οὐδὲ πέτρας πτώματι.*» Ἄλθωρ μὲν οὖν προσκείμετος τοῖς ἀπίστοις ἔθνοικὸς ὁ Χριστός, πέτρα δὲ σκανδάλου τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς δὲ πιστοῖς ἡμεῖν λίθος τοῦ θεμελίου, τῆς Ἐκκλησίας πάσαν τὴν κρηπίδα συνέχων· καὶ πέτρα διὰ τὸ στερέβον ἀπικτων τῆς ὁμολογίας, ἢ προσεπαρτόμεναί αὶ τρικυμιαί τῶν αἰρέσεων εἰς ἀφρόν διαλύονται. Ὁ μόντοι Ματθαῖος καὶ τὸ λοιπόμενον τῆς προφητείας εἰπὼν, τὸ, «*Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη,*» καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα εἰπὼν· «*Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ἀρθήσεται ἀπ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνοις ποιούντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.*» τότε ἐπήγαγεν· «*Καὶ ὁ πικρὸν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται,*» καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔστι τοίνυν τὰ μὲν τοῦ Ματθαίου, ἀκριβεία ἀπαγγελίας· τὰ δὲ τοῦ Λουκᾶ, συνομία· καὶ παρὰ πᾶσι δὲ τοῖς ἐξαγγελισταῖς εὐρίσκωμεν τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν, ἐκᾶστου αὐτῶν ποτὶ μὲν ἀκριβῶς, ποτὶ δὲ συντόμως ἀπαγγέλλοντος.

Ἐξήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς ἀπαιτεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας.

(A f. 261, C f. 149 b) Ἐξεκαῦθη πάλιν εἰς ἀχα-

⁵⁵ Ezech. iii, 10. ⁵⁶ Ephes. ii, 15. ⁵⁷ Psal. cxvii, 22, 23. ⁵⁸ Isa. viii, 13. ⁵⁹ Matth. xxi, 42, 43.

λίλους ὄργας τὸ τῶν Φαρισαίων ἐργαστήριον, καὶ ἄποκτείναι βούλονται τὸν ἐπὶ λύσει θανάτου γενομένον ἄνθρωπον· ἀλλὰ δικάζειν αὐτῶν τὸ ἀνόσιον ἐγγείρημα ὁ τοῦ λαοῦ φόβος· οὐ γὰρ τῆς εἰς Θεὸν ἀσεβείας ἦν αὐτοῖς ὁ λόγος· οὐδὲ γέγονεν αὐτοῖς χαλινὸς ἢ διὰ Μωυσαϊκῆς ἐντελῆ λέγουσα· « Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς »· προτιμῶσι δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τὸν ἀνθρώπινον φόβον. Ποία δὲ αὐτοῖς ἐστὶν ἡ αἰτία καὶ τῆς μανίας ἢ πρόφασις; Ἐγνωσαν, φησὶν, ὅτι πρὸς αὐτοὺς εἶπε τὴν παραβολὴν ταύτην. Καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρῆν μαμαθηκότας τὸ ἐσόμενον, ἐξω φέρεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ τῆ πίστει τιμῆσαι τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησικακίῃ χάριτι διασώζοντα τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνσχημένους; Ἄλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογισάμενοι, συκοφαντίας τῆς κατ' αὐτοῦ συλλέγουσιν ἀφορμὰς.

Καὶ παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους, ὁμοκρινομένους ταυτοῦς δικαίους, κ. τ. λ.

(A f. 264, C f. 149 b, D f. 67) Καθ' ἑκάστην τινας ἐκείων δόκησιν ἔχοντας, πονηροὺς δὲ ὄντας τὸν τρόπον· ἐπιλαθόμενοι τοῦ ἐπιτόπου Θεοῦ· « Τίς οὗτος ὁ χρύπτων με βουλήν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ οἰεῖται χρύπτειν; » ὡς ἀνθρώπων προσιδόντες κοινῇ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ· ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἐνοεῖν, ὅτι γέγονε μὲν ἐν ὁμοιώσει τῆ πρὸς ἡμᾶς Θεὸς ὢν ὁ λόγος· ἀπὸ δὲ γε τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας καὶ ἀπὸ δόξης τῆς θεοπροπέως, οὐκ ἄνθρωπος ὢν μόνον διεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Τί δὲ δὴ φασιν;

Καὶ ἐπρωήτησαν αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἰδαμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, κ. τ. λ.

(A f. 264 b, C f. 149 b) Ἦθελε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἀνθρωπίνης δυναστείας ἐλευθερον εἶναι τὸν Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ τοὺς θεοὺς πεπατήχασιν νόμους, γεγῶνασιν ὑπὸ χεῖρα Ῥωμαίων, οἱ καὶ δασμοὺς ἐπέθηκαν αὐτοῖς. Ἐζήτουν τοίνυν παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος· προσεδόκησαν γὰρ ὅτι πάντη καὶ πάντως ἀκούσονται λέγοντος· Οὐκ ἐξεστὶ φόρους δοῦναι Καίσαρι. Τί οὖν φησιν πρὸς αὐτοὺς ὁ τὰς καρδίας· εἰδὼς τῶν ἀνθρώπων· Κατανοήσας αὐτῶν τὴν πανουργίαν; « Ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον, » ἔφη. Ἐπιδειχθέντος δὲ, πάλιν ἤρετο· « Τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; » Οἱ δὲ, « Καίσαρος, » φασίν. Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; « Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. » Χρημάτων μὲν γὰρ δασμοὺς ὑποδύπτουσι τοῖς ὑπαξυγμένοις οἱ τὴν κατ' αὐτῶν λαχόντες ἀρχὴν· οὐκ ἀπαιτεῖ δὲ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς δηνάριον, ἀλλὰ πίστιν καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐσέμιαν. Οὐκοῦν τεθαυμάξασιν μὲν τὴν ἀπολογίαν, καὶ τοῦτο ἐπὶ παντός τοῦ λαοῦ, ἐφ' οὐ καὶ ἡρώτων· ὡς μερίζονα γενέσθαι τὴν ἀμαρτίαν. Οἱ δὲ καὶ τούτων εἰς λήθην ἐνηνεγμένοι, Πιλάτῳ προσήγον τὸν Ἰησοῦν φάσκοντες· « Τοῦτον εὐρομεν διαστρέφοντα τὸν λαόν, καὶ κωλύοντα φόρους διδόναι Καίσαρι. » Καὶ ὁμοῦ θαυμάσαντες τὴν ἀπολογίαν, ἀπῆλθον κατηχημένοι.

et interficere volent eum qui ob mortem destruendam homo factus est. Sed abruptim impium illorum molimen timor a populo: alioqui nullam ipsi pietatis erga Deum rationem habebant. Neque illis frenum ullum inficiebat Moysis præceptum: « Insonem et justum non occides ». Sed divinam reverentiæ anteponunt hominum timorem. Quamnam vero causa sic permovetur, quive tanti furoris prætextus 402 est? Cognoverunt, inquit evangelista, Christum in ipso similitudinem hanc dixisse. Quidam vero potius oportuisset, re futura intellecta, eripere semet malo, ac fide honorare illum qui impium justificat, suæque gratia culparum immemore peccatis implicitos salvat? Sed nihil hujusmodi repotantes, calumniandi tantummodo occasiones captant.

V. 20. Et observantes miserunt insidiatores, qui se justos simularent, etc.

Submiserunt quosdam bonitatis speciem habentes, reapse autem improbos. Qua in re immemores fuerunt Dei dicentis: « Quis est iste qui me consilium suum celat? qui verba corde exhibens, putat me latere? » Communem veluti ad hominem, accedunt ad omnium Servatorem Christum. Melius autem erat reputare, factum fuisse in similitudinem nostram qui Deus erat Verbum; atque ab ineffabili miraculorum vi, gloriaque Deo digna, non hominem tantummodo, sed Deum esse demonstrari. Quid C porro aiunt?

V. 21. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis ac doces, et reliqua.

Voluisset quidem Deus humano dominatu liberum esse Israel; sed postquam divinas conculcaverunt leges, sub Romanorum manibus venerunt, qui et illis tributa imposuerunt. Moliebantur itaque ipsum tradere præsidis potestati; namque expectabant prorsus se a Christo audituros, tributum Cæsari pendere non licere. Quid ergo his respondit, ille qui corda hominum novit? Cognita ipsorum malitia, « Ostendite mihi, inquit, denarium. » Quo ostenso, rursus ait: « Cujus habet imaginem et inscriptionem? » Dicunt, « Cæsaris. » Quid vero ad hæc Christus? « Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. » Nam pecuniæ tributa imponunt subjectis illi qui cum imperio sunt. A nobis vero exigit Deus non denarium, sed fidem et eharitatem, et honorum odorem operum. Quamobrem mirati sunt responsum, et quidem 403 eorum universo populo, quo præsentem interrogaverant; ita ut jam majus peccatum seret. Quippe illi horum omnium oblitæ, ad Pilatum pertraxerunt Jesum dicentes: « Hunc invenimus subvertentem terras, et prohibentem tributa dare Cæsari ». Nihilominus nunc responsum admirati, recesserunt.

⁶⁶ Exod. xiiii, 7. ⁶⁷ Job xlii, 3. ⁶⁸ Luc. xiiii, 1.

V. 27. *Accedentes autem quidam Sadducæorum - Προσελθόντες δὲ τινες τῶν Σαδδουκαίων, κ. τ. λ. rum, etc.*

Qualis fuerit Sadducæorum hæresis, declaravit in Actibus (Lucas) ita scribens : « Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum; Pharisei autem utraque confitentur ⁶². » Accedunt ergo ad commune nostrum Servatorem Christum, qui vita et resurrectio est, et tamen de medio tollere conantur resurrectionem. Cumque sint contumeliosi et increduli, plenum stultitiæ commentum afferunt. Videamus jam quid ipsis dixerit Christus, eos refutans, qui in risum trahere resurrectionem volebant septem fratrum sigmento qui uni uxori pramortui fuerant. Filii quidem, inquit, hujus sæculi, id est, qui mundanam corporalemque vitam vivunt, liberorum suscipiendorum causa nubunt. Sed qui nobilem et honorum operum plenam vitam recte egerint, et deinde gloriosa resurrectione digni habiti fuerint, hi excelsiores prorsus erunt hac mundana vita : etenim vivent prout sanctos decet, et jam Deo facti sunt proximi : pares quippe angelis sunt, filiique Dei, et eum qui spiritus sanctos decet cultum Deo exhibent. Ac veluti angelica multitudo plurima quidem est, quin tamen generando sit aucta, sed ex creatione consistit; sic qui resurgunt, futuri sunt; neque ulterius nuptiarum usus erit. Etenim hic quidem, postquam Adamus peccando immortalitatis gratiam amisit, liberorum procreatione conservatur generis successio; quod subsidium ab omnia prævidente Deo jam inde ab initio præparatum fuit. Nam cum hominem faceret, masculum feminamque fecit. Nos vero tunc erimus conditioni nostræ **404** superiores, deposita corruptela, spirituale corpus habentes, id est, quod sola spiritus officia peragat. Tunc item mens nobis non erit ad vitium proclivis; conservante nos in sua voluntate Creatore, per sanctum Spiritum, eo prorsus modo quo angelos.

V. 37. *Quod autem mortui resurgant, Moyses quoque significavit, etc.*

Produxit illis etiam Moysen mortuorum resurrectionem probe scientem. Namque in rubo, inquit, loquentem introduxit Deum : « Ego sum Deus Abrahami, Isaaci et Jacobi ⁶⁴. » Quorumnam vero sit Deus, si prædicti non vivent, prout isti putant? At **D** qui Deus est viventium; ergo omnino reviviscent, potentissima manu terrigenas omnes ad hunc statum revocante.

V. 40. *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.*

Initium intelligentiæ fides. Nam « Nisi credideritis, non intelligetis ⁶⁵. » Salutaris autem est dogmatum necessariorum inquisitio. Sine dubio filius simulque Dominus Davidis est Emmanuel; quoniam autem modo id ipsum intelligendum sit, si quis

⁶² Act. xiii, 8. ⁶⁴ Exod. iii, 6. ⁶⁵ Isa. vii, 9.

(1) Animadvertite pulchram definitionem corporis spiritualis post resurrectionem.

(A f. 265, C f. 150) Ὅποια τις ἡ τῶν Σαδδουκαίων αἵρεσις, διεσάφησεν ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὡς γεγραφώς « Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι καὶ ἀμφότερα. » Προσῆλθον τὸν πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὃς ἐστὶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀνακτεῖν πειρῶνται τὴν ἀνάστασιν· ὕβρισται δὲ ὄντες καὶ ἄπιστοι, πλάττουσι τι μεστὸν ἀμαθίας. Ἰδῶμεν δὲ ἅπερ ἔφη Χριστὸς, διελέγων αὐτοῖς, διαγελᾶν τὴν ἀνάστασιν περιωμένους τῷ πλάσματι τῶν ἐπτά ἀδελφῶν ἐπὶ μιᾷ γαμετῆς τεθνεώτων. Οἱ μὲν γὰρ υἱοὶ, φησὶ, τοῦ αἰῶνος τούτου, τουτέστιν, οἱ τῶν κοσμικῶν καὶ ἐνσώματων διαζῶντες βίον, τεκνογονίας ἕνεκα γαμοῦσιν· οἱ γὰρ μὴ τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀγαθῶν μεστὴν κατορθώσαντες ζωὴν, εἴτα καταξιοθέητες τυχεῖν τῆς ἐντίμου ἀναστάσεως, ὅντιναι πάντως ἔσονται τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ζωῆς· διαβιώσονται γὰρ ὡς ἂν ἀγίοις πρέπει, καὶ ἐγγὺς ἤδη γεγόνασι Θεοῦ· ἰσάγγελοι γὰρ εἰσι καὶ υἱοὶ Θεοῦ, τὴν ἀγίοις πρέπεισαν πνεύμασι τελούντες λατρείαν· καὶ ὡς περ τὸ ἀγγελικὸν πλήθος πολὺ μὲν ἐστίν, οὐ μὴν ἐκ γενέσεως αὐξήθη, ἀλλ' ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον, οὕτω καὶ οἱ ἀνιστάμενοι· καὶ οὐ χρεῖα εἶσι γάμου· ἐπεὶ κἀνταῦθα μετὰ τὸ ἀποβαλεῖν τὸν Ἀδάμ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἀθανασίας τὴν χάριν, διὰ τῆς παιδοποιίας φυλάττεται τῷ γένει τὸ διάδοχον, ἥτις βοήθεια παρὰ τοῦ πάντα προεργωκότος Θεοῦ προκαταβέβητο ἡδὴ καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Ποιήσας γὰρ ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν. Οὐκοῦν ἐσόμεθα μὲν ἑαυτῶν ἀμείνους, ἀποβαλόμενοι τὴν φθοράν, καὶ πνευματικῶν ἔχοντες τὸ σῶμα, τουτέστιν ἐπὶ μόνῳ βλέπον τὰ τοῦ πνεύματος (1)· καὶ νοῦς δὲ ὁ καταβιβάζων εἰς φαυλότητα οὐδεὶς ἔσται τῆνικαῦτα· συνέχοντος ἡμᾶς εἰς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τοῦ Δημιουργοῦ, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοὺς ἀγίους ἀγγέλους.

Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ, καὶ Μωϋσῆς ἐμήνυσεν, κ. τ. λ.

(A f. 265, C f. 150) Παρήγαγε γὰρ αὐτοῖς καὶ Μωϋσῆα εὐ εἰδῶτα τῶν νεκρῶν γῆν ἀνάστασιν· ἐν γὰρ τῇ βάτῳ, φησὶν, εἰσεκεκόμικε λέγοντα Θεόν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. » Τίνων δὲ Θεός, εἰ μὴ ζήσαντων κατ' ἐκείνους; Ἄλλ' ἐστὶ ζώντων Θεός· οὐκοῦν πάντη τε καὶ πάντως ἀναβιώσονται, τῆς πανσθενεστάτης δεξιᾶς ἀποφερούσης εἰς τοῦτο ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

Οὐκέτι δὲ ἐτόλμησαν ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέν.

(A f. 266) Ἀρχὴ συνέσεως ἡ πίστις· « Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνήτε. » Σωτῆριος δὲ τῶν ἀναγκαίων ἡ ζήτησις· ἔστι μὲν ὁμολογουμένως καὶ υἱὸς καὶ Κύριος τοῦ Θεοῦ ὁ Ἐμμανουὴλ· τίνα δὲ τρόπον αὐτὸ δὴ τοῦτο προσήκει νοεῖν, εἴπερ ἔλοισθε

τις ἀναμαθεῖν, βαδιεῖται πᾶντως εἰς ἀκριβῆ θεωρίαν μυστηρίου τοῦ κατ' αὐτόν, ὃ σεσίγηται μὲν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς. Οἱ μὲν οὖν Φαρισαῖοι σεσιγήχασιν ἐρομένου Χριστοῦ· ἔδρων δὲ τοῦτο δυστρόπως, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μὴ ξεομένης τῆς ἐρωτήσεως, ὃ σωτήριος ἐν αὐτοῖς ἀναλάμψῃ λόγος· οὐ γὰρ ἤθελον εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἡμεῖς δὲ τοῖς νέοις Φαρισαίοις τὴν τοιαύτην πεύσιν προσοίσομεν, τοῖς μῆτε Υἱὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, μῆτε Θεὸν εἶναι λέγουσι τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γεγεννημένον· μερίζουσι δὲ τὸν ἓνα Υἱὸν εἰς υἱοὺς δύο (1). Τίνα δὲ τρόπον ὁ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ Κύριος αὐτοῦ ἐστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπινῆ κυριότητι μᾶλλον, ἀλλὰ· θεικῆ; Τὸ γὰρ ὅπως ἐκ δεξιῶν αὐτὸν καθίσει τοῦ Πατρὸς, τὴν ἄνω δόξαν αὐτῷ προσμαρτυρεῖ· τὰ γὰρ ὁμόθρονα καὶ ἰσότημα, καὶ ἐν ταυτοῦτητι νοεῖται φυσικῆ· ἡ δὲ κάθισις ἐπὶ Θεοῦ σημήνειεν ἂν οὐκ ἕτερον, πλὴν οὗ τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν τῶν πάντων ἐξουσίαν. Κάθισται δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πάντως, κατὰ γε τὸν ἀπλανῆ τοῦ Σωτῆρος λόγον, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναφύει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, γέγονε σὰρξ, τοῦτάστι τέλειος ἀνθρώπος, οὐκ ἐκδεδικώς τῶν θείων ἀξιωμάτων, μεμενηκώς δὲ μᾶλλον, ἐν οἷς ἦν αἰεὶ, καὶ Θεὸς ὑπάρχων, κἂν εἰ γέγονε σὰρξ ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς. Κύριος τοίνυν ἐστὶ τοῦ Δαβὶδ κατὰ γε τὸ πρόπον τῇ θεικῇ φύσει τε καὶ δόξῃ καὶ ἐξουσίᾳ, υἱὸς δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα. Ἔδει τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, καὶ τοὺς μεγάλους αἵροντας τὴν ὄψιν ἐπὶ τῇ τῶν θείων εἰδήσει νόμων, τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν μὴ ἀγνοῆσαι φωνάς. Ἦστας γὰρ ψησιν· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἐμμανουὴλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Μεθ' ἡμῶν δὲ γέγονε Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοιωσιν ὑπελθὼν, ἵνα σώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἀλλ' οὐδεὶς ἦν, ὡς ἔφην, τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, ἀληθείας ὁ λόγος· ὅποια δὲ τις γέγονε αὐτοῖς ἢ πρόφασις εἴπερ τις ἔλατο μαθεῖν, ἀκούσεται πρὸς ἡμῶν· ὅτι τὸ μὴ ἐθέλειν ἀποφοιτᾶν τῆς συντρόφου φιλοδοξίας, μῆτε μὴν τῆς ἐπαράτου φιλοκερδείας.

Προσέχετε ἀπὸ τῶν Γραμματέων τῶν θελότων περιπατεῖν ἐν στολιῶις, κ. τ. λ.

(A f. 266 b) Τῶν Γραμματέων ἀβρωστήματα ἦσαν τὸ φιλόκομπον καὶ τὸ φιλοκερδέες. Ἴνα τοίνυν τῶν οὕτως αἰσχυρῶν αἰτιαμάτων ἐξω σου γένηται τῶν ἁγίων μαθητῶν ὁ χορδὸς, παρεγγυᾶ χρησίμως, λέγων· Μὴ ἀνάσχηθε τοῖς ἰσοῖς ἀλῶναι κακοῖς, μὴδὲ τῆς ἐκείνων ἀφιλοθείας γένησθε κοινῶν. Ποῶν γὰρ ἦν τὸ ἔθος αὐτοῖς; Τὸ βαδίζειν ἐν ἀγοραῖς εὐ μὲν περιεσταμένους, κατασύροντας δὲ βαθεῖαν ὄψιν, τὸ τοὺς παρὰ τῶν ὀρώντων ἐπαίνους ζητεῖν, τὸ ἐπίπλαστον. ἔχειν τὸ ἦθος, τὸ βαττολογεῖν ἐν προσευχαῖς.

¹ Isa. vii, 14; Matth. i, 23.

(1) Contra Arianos simul et Nestorianos.

A velit discere, ingreditur prorsus in persubtilem considerationem mysterii ejus, quod jam inde a mundi primordiis silentio pressum fuit, apparuit autem postremis saeculi temporibus. Pharisaei itaque conticuerunt, loquente Christo. Sed et hoc melitiae egerant (at eum proprio magis detrimento), ne forte interrogatione scalpente, salutaris ipsis emicaret sermo. Non enim cognoscere veritatem volebant. Et nos pariter neotericos Pharisaeos sic interrogabimus, qui neque veram Filium Dei Patris, neque Deum esse dicunt illum de sancta Virgine natum; sed unum Filium in filios dividunt duos. Quomodo scilicet filius Davidis, Dominus ejusdem est, nec tam humano dominio quam divino? Prorsus enim sessio ejus ad Patris dexteram, caelestem ejusdem majestatem testatur. **405** Nam qui concessores in throno sunt, iidem pari honore fruuntur, et ejusdem naturae esse intelliguntur. Sessio autem Dei nil aliud significat nisi regnum, et supra res omnes potentatum. Porro sedet omnino ad Dei Patris dexteram, secundum veracem Servatoris sermonem, quatenus Verbum Deum, et ex ipsa genitus Patris Dei substantia, formamque eandem ac paritatem cum illo habens, factus est caro, id est, homo perfectus, haud recedens divina dignitate, sed magis in statu suo permanens, et Deus esse perseverans, etiamsi caro in similitudine nostra sit factus. Dominus est itaque Davidis, quod ad naturam divinam attinet, gloriam ac potestatem; secundum vero carnem, ejusdem filius. Debuerant Judaeorum principes, quoniam adeo propter divinarum legum peritiam attollebant supercilium, debuerant, inquam, sanctorum prophetarum oracula non ignorare. Isaias enim dicit: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus ». Nobiscum revera versatus est Deus, cum nostram similitudinem subit, et mundum salvaret. Sed enim nulla erat Judaeorum principibus de veritate sollicitudo. Porro autem quinam iis esset rei praetextus, si quis discere avel, audiet a nobis; videlicet neque ab ingenito sibi gloriae amore, neque a maledicta avaritia volebant recedere.

V. 46. Attendite a Scribis, qui volunt ambulare D in stolis, etc.

Scribarum morbi erant pompae amor lucrique studium. Ut ergo his tam turpibus culpis sanctorum discipulorum coetus abesset, hortatur commode dicens: Cavete ne paribus capiarnini vitiiis, neque illorum irreligiositatis participes sitis. Quoniam enim ipsorum consuetudo erat? Ambulare in plateis bene exornatos, gravi adducto supercilio, laudes spectantium capere, simulatos praese ferre mores, in precibus multiloquio uti.

406 CAP. XXI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

V. 1. *Respicens autem vidit eos qui mittebant dona sua in gazophylacium ditites.*

Dixit alicubi Servator: « Benti misericordes (elemosynari), quoniam ipsi misericordiam consequuntur⁶⁷. » Hæc spectat deferentes dona sua in gazophylacium. Sane, utpote ex multis opibus, multa varietimiliter erant quæ a singulis offerebantur; sed eadem vicissim exigua, et manu offerentium indigna. Mox post hos muliercula gravi paupertate laborans, symbolam suam conferbat quam vix proprio sudore contraxerat, vilissimam scilicet omnia diei alimoniam. Obtulit itaque duos obolos, victum quodammodo suum projiciens. O inoperatum miraculum! Quæ alienam semper misericordiam implorabat, nunc presentatur Deo, fructiferam illi ipsam quoque efficiens paupertatem. Vincit ergo reliquos, juxtaque Dei sententia coronatur.

V. 5. *Et quibudam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus et donis ornatum esset, etc.*

Demonstrabant nonnulli Christo templi magnam utilitatem, et honorum splendorem, putantes fore et ipse quoque una cum illis id spectaculum miraretur, qui cæteroque Deus erat cælique dominator. At is, omisso de rebus his sermone, prædixit potius templum statuto tempore funditus eversum iri, cum universa urbe Jerusalem, a Romanorum exercitu, Dominice noctis pœnas ab Israelitis experiente. Etenim post Servatoris crucifixionem hæc illis mala perpetui contigit. — Non intellexerunt autem dictorum vim discipuli, sed de consummatione sæculi locutum illum existimantes, sciscitabantur quando nam essent hæc eventura, quodve ejus rei indicium foret? Quid ergo Christus? interrogantium menti se accommodat, emissæque delatæ de Hierosolymorum excidio sermone, pergit dicere de præsentis sæculi consummatione, atque ante suam de cælo reditum, præcursuros aliquos pseudochristos et pseudoprophetas, qui personam 407 ejus simulabunt; quibus non sit credendum. Veluit quidem unigenitum Dei Verbum, ut terrarum orbem salvaret, nativitatem quoque carnalem ex muliere perpetui. Erat hæc autem in eo exinanitio et humiliatio. Tanquam igitur ad exinanitionem sponte demissus, latere volebat. Itaque et apostolos increpuit ante venerandam crucifixionem, quominus ipsum manifestum facerent⁶⁸. Nam secreto iudicabat ratio incarnationis, ut in admirabili cruce patiens tanquam homo mortem destrueret, et ab universali tyrannide Satanam depelleret. Secundus autem de cælo adventus, haud etiam ut prius, sed illustris plenæque terroris erit. Descendet enim stipantibus sanctis angelis, et cum Patris Dei majestate, ut mundum jure judicet. Itaque si quando pseudochristi aut pseudoprophete exsurgent, quominus eos secimini cavete. — Vel etiam communem finem dicit, atque universi mundi con-

Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους.

(B f. 187 b, C f. 180 b) Ἔφη του ὁ Σωτήρ: « Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, οἱ αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. » Τούτους ἐποπτεύει προσφέροντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· ἀλλ' ὡς ἐκ πλοῦτου πολλοῦ, πολλὰ μὲν ἔσαν, ὡς εἶπες, τὰ παρ' ἐκάστου καρποφορούμενα· ὀλίγα δὲ πάλιν καὶ τῆς τῶν προνομιζόντων ἀνάξια χεῖρες. Ἔτα μετ' ἐκείνους γυναῖκα πτωχεῖα θανάτῳ καταχθισμένην εἶσθε, ἐξ ἐράνου μόλις καὶ θῆ σὺν ἰδρωτί συλλέγον αὐτελεστέτην καὶ ἀποχρῶσαν ἡμέρα διατροφήν· εἶτα δύο παραθέξου θαύματα! ἢ τὴν παρ' ἐτέρου ἔλεον ζητούσα διηγεῖς, αὐτὴ θανατεῖται Θεῷ, καρποφόρον αὐτῷ καὶ αὐτὴν ἀποκαίνουσα τὴν πτωχείαν. Νικᾷ τοιαυτοῦν τοὺς ἄλλους, καὶ δικαίῳ ψήφῳ στεφανοῦται παρὰ Θεοῦ.

Καὶ τινῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, οἱ λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκοσμηται, κ. τ. λ.

(C f. 151, D f. 69) Ἐπαθεῖσκονόν τινες τῷ Χριστῷ τὰς ἐν τῷ ναῷ μεγαλειότητας, καὶ τὴν τῶν ἀναθημάτων κόσμον· φήθησαν γὰρ οἱ θαυμάσιοι σὺν αὐτοῖς τὰ ὁρώμενα, καίτοι Θεὸς ὢν καὶ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανόν. Ὁ δὲ ἀφίσει μὲν τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, προμεμήνεκε δὲ οἱ ἐκ βέβρων πεσῆται κατὰ καιροῦς, κατακομιζούσης εἰς τοῦτο αὐτὸν τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ ἄσασαν Ἱερουσαλήμ τὰς τῆς κυριακτικῆς δίκας ἐξαιτούσης τὸν Ἰσραὴλ· μετὰ γὰρ ταῦτα τὸν τοῦ Σωτήρος σταυρὸν, ταῦτα συνέθη καθεῖν αὐτούς. — (A f. 268 b) Οὐ συνίεσαν δὲ οἱ μαθηταὶ τῶν εἰρημῶν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ περὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος εἰρηθεῖσαι νομίσαντες, ἤρουντο πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ γίνεσθαι. Τὸ οὖν ὁ Χριστός: Ἐπειτα τῷ σκοπῷ τῶν προμαγόντων τὴν κεῦσιν, καὶ ἀφίσει μὲν τέως τοὺς περὶ τῆς ἐλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων λόγους· τοὺς δὲ περὶ συντελείας τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑφαίνει, καὶ φησιν οἱ πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν αὐτοῦ καθόδου, προδραμοῦνται τινες ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφήται, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἑαυτοῖς περιπλάττοντες, οἷς οὐ χρὴ κείθεσθαι. Ἡθέλησε μὲν γὰρ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα σώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ γέννησιν ὑπομείναι τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς· ἦν δὲ τὸ χρεῖμα αὐτῷ κένωσις καὶ ταπεινώσις· ὡς οὖν ἑαυτὸν καθεῖς εἰς κένωσιν λανθάνειν ἤξιο· καὶ γοῦν ἐπέτιμα τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν· ἴδετο γὰρ τοῦ λαθεῖν τῆς μετὰ σαρκὸς εἰκονομασίας ἐπίσης, ἵνα καὶ τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας σταυρὸν ὡς ἄνθρωπος, καταργήσῃ τὸν θάνατον, καὶ τῆς κατὰ πάντων τυραννίδος ἀποσοδήσῃ τὸν Σατανᾶν. Ἡ δὲ δευτέρα καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησις, οὐ λεληθῶτως ἔσται καθὰ καὶ περὶ τούτου, ἀλλ' ἐπίσημός τε καὶ φόβου μεσότη· καταθῆσεται γὰρ δορυφορούμενον αὐτὸν τῶν ἀγγέλων ἀγγέλων, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Οὐκοῦν ὅταν

⁶⁷ Matth. v, 7. ⁶⁸ Matth. xvii, 9.

τινὸς ἐγγράβου ψευδοφάριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, μὴ καὶ περὶ οὗτοι ἐπίσω αὐτῶν.— (A f. 369, C f. 151) Ἡ καὶ τέλος τὸ κοινὸν φησι; καὶ τὴν κατηγορίαν συντέλειαν. Αἰδοῦσι σημεῖα σαφῆ τε καὶ ἐναργεῖ τῆς συντελείας τοῦ πόθου. Πόλεμοι γὰρ ἔσονται, φησὶν, καὶ καταστάσεις, καὶ λιμοὶ καὶ φόδηρα ἀπ' οὐρανοῦ. Ὡς γὰρ ἐπαρῶς φησι τῶν εὐαγγελιστῶν, πάντα τὰ ἄσπρα πασίσται, εὐαγγέλιζεσθε ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλῶν, αἱ θυνόμεναι τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. Διὰ μέσου μέντοι τῆσιν ὁ Σωτὴρ τὰ περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἰερουσαλιμίων, καὶ τὸν λόγον κεράνυσσι λέγων.

Πρὸ δὲ τούτων πάντων ἐπιδαψεύειν ἐφ' ὑμῶς (C f. 151, D f. 69 b) Πρὸ γὰρ τῶν τῆς συντελείας καιρῶν, ἦλω μὴν ἢ τῶν Ἰουδαίων χρόνα, καταδραπέυσης αὐτῆν τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, ἐμακρῆρησται β δὲ ὁ ναδὸς, κατεπέσθη τὰ παρ' αὐταῖς βασιλεῖα, πέπυσται τῆς κατὰ νόμων λειτουργίας ἡ δύναμις. Πρὶν δὲ ταῦτα συμβῆναί, ἐδωθήσων παρ' αὐτῶν οἱ μακάρων μαθητῶν, δεσφώσται γενόνασι, ἠρόθησαν ἐπ' ἀρχοντας, ἐπέμψθησαν ἐπὶ βασιλεῖας. ἀπεστέλη γούν ὁ Παύλος εἰς Ῥώμην πρὸς Καισαρὰ, καὶ φήσων παρῶσθη καὶ Ἀγρίππῃ· πάλιν γέγονεν αὐτοῖς εἰς μαρτύριον, τωστέστων, εἰς μαρτυρίου δόξαν, τὰ ἐκτενηννημίνα.

Θέσθε οὖν εἰς τὰς παρδίξας ὑμῶν μὴ προμαλετῆν ἀναλογηθῆναι.

(C f. 151, D f. 69 b) Παρεγγυᾶ, ὅτι Μὴ προμαλετέτε μάλλιοντες ἀπολεγεῖσθαι. « Λήψεσθε γὰρ, φησὶ, παρ' ἑμοῦ σφῆρα καὶ γλώσσαν ἀμαχῶν καὶ ἀκαταγώνιστων τοῖς ἀντικειμένοις ὑμῖν. » Ἀποκείρω δὲ C καὶ τῆς ἀνορθωτικῆς μικροφυχίας τὰς ἀφορμὰς, παραδεδωχῆσθαι φησιν αὐτοῖς παρὰ τῶν οὐκαιοτάτων, πάλιν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως σωθήσονται παρ' αὐτῶν· ἐπάγει γούν· « Παραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γούνων, καὶ ἀδελφῶν, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ γένους. » — (A f. 270, C f. 151) Πλὴν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως σωθήσονται παρ' αὐτῶν. « Φηρὶ γὰρ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν ὡς ἀπολεῖσται, » φησὶ. Σωφροτέρων δὲ ποιῶν τὴν προσφύρασιν τῆς ἐλευθερίας, ἐπάγει· « Ὅταν δὲ ἴθρη καταλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τῶν Ἰερουσαλιμίων, τότε γυνῶσ ὅτι ἤγγικε ἡ ἐλευθερία αὐταῖς. » Εἶτα μετίσταται πάλιν τοῖς λόγους καὶ τὸν τῆς συντελείας καιρῶν. Γέγραπται ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ Ἰερουσαλὴν Καισαρῶν, καὶ αἰσχυρὰ πολλὰ ἐγένοντο. Ἀ γὰρ ἐπαρῶσται ἐπ' ἐμοὶ γυνόμενα, προσδοκήσεται καὶ ἐφ' ὑμῖν.

Ἐκ τῆς τῆς συνοχῆς δόξαν. (B f. 191 b) Ἀρχιμάνης γὰρ ὡσπερ τῆς κτίσεως ἐναλλαστέσθαι, συνοχὴ εἰς ἔσται δεινὴ καὶ ἀπέλυεῖς εἰς θάνατον· τὸ γὰρ ἐπαρχόμενον ἀφώρησεν δέσμα, πολλοὺς ἀπέσει πρὸς θάνατον. Τότε ἐγένοντο τὸν Ἰὼν τοῦ ἀνορθώσαντος ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ.

(A f. 278, C f. 151 b, E f. 54 B) Ἐὼς δὲ ἐλευθεύσεται; πῶς; ἔτσι; Ὡς αὐτὸς ἐδήλωσεν [καὶ] ἀλλοτρου λόγων· « Καὶ τότε ἔβονται τὸν Ἰὼν τοῦ ἀνορθώσαντος ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ. »

Αἰματισμένη. Manifesta atque evidētia signa ista mandī consummationis; nam bella erunt, iugum, seditiones, fames, et de caelo terrificantia. Et enim ut alius evangelista dicit, stellas omnes cadent, et caelum cum liber convolvetur, virtutes caelorum commovebuntur. Interponit Socrates Iherosolymitani excidii narrationem, sermone quoque permissoci dicens:

V. 12. Sed ante haec omnia inficiētia vobis manas eras, et persecutetur, etc.

Ante eam temporum consummationem, capta est Iudeorum regio, invadente eam Romanorum caecitate, combusta est templum, regalia filiorum palatia everta, legalisque cultus jus cessavit. Sed prius quoniam haec evenirent, persecutionem experti sunt a Iudeis boni discipuli, coniecti in vincula, pertractati ad iudicem, et regibus presentati. Missus est ergo Romanus Paulus, qui ante Festum constituerat atque Agrippam. Verumtamen haec eis eveniunt in testimonium, id est, ad testimonium gloriam, quaecumque sunt passi.

408 V. 14. Ponite ergo in cordibus vestris, non premeditari quemadmodum respondeatis.

Horretur, ut ne velint premeditari quid responderi sint. « A me enim accipietis, inquit, sapientiam, linguamque invictam, et adversariis vestris insuperabilem. » Tum et humanæ pusillanimitatis occasione præcidents, ait eos traditum iri a suis proximis, sed tamen ab ipso omnino fore salvandos. Pergit itaque dicere: « Trademini etiam a parentibus ac fratribus et amicis atque agnatis. » — Verumtamen incolumes illos se præstiturum affirmat. « Capillus enim, inquit, de capite vestro non peribit. » Manifestiorum autem inferens excidii prædictionem, addit: « Cum vero videbitis circumdatis ab exercitu Jerusalem, tunc scholæ proximam esse visitationem eius. » Deinde transferit demum sermonem ad tempus consummationis. Descriptam est caelum in Actibus 1°, post Domini resurrectionem, memoriam sub Claudio Cesare finem exortitiae: multaque etiam terre motus fuerunt. Quae enim in hoc facta videlicet, vobismet perficit expectate.

V. 25. In terris prostrata gentium.

Cum res creatae incipient velut innumerari, tunc prostrata quiescent sicut et exanimatis ad mortem sequere. Nam superveniens intolerabilis procer mensis excidit ad interitum.

V. 27. Tunc videbitur Filius hominis venientem in nube.

Quisquis vult? Nemo adeo quomodo ipsemet alibi quosque dixit: « Et tunc videbitur Filius hominis venientem in nubibus, cum virtute et gloria

10 Math. xiv, 29; Marc. xiii, 25. 10 Act. xi, 28.

multa ⁷¹. » Veniet enim nequaquam demissus et humilis humano more, sed cum gloria ac virtute deitatis. Porro de utraque qualitate vocabulorum multa intelliges : nam et multa cum virtute, et simul multa cum gloria secundam faciet theophaniam, quandoquidem primam cum infirmitate et obscuritate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur autem in nube? quia sic apparere solet **409** Deus : « Nubes enim et caligo circa eum sunt ⁷². » Item : « Dominus sedet in nube levi ⁷³. » Et rursum : « Qui ponit nubem ascensum suum ⁷⁴. » Item : « Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum ⁷⁵. » Item : « Sicuti Filius hominis veniens in nubibus ⁷⁶. » Sic videlicet eum vidit Daniel. Sic et tunc veniet haud lateenter, sed uti Deus et Dominus cum gloria Deo digna, atque omnia in melius reformabit. Reviviscent enim mortui, exualque corruptionem terrenum corpus his passionibus elim. obnoxium ; induetque immortalitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi credant conformes efficiente corpori gloriæ suæ. Quare et rem hujusmodi redemptionem nostram appellat dicens : « His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. » Veluti enim si quis dicat de homine, quod a petro acceperit animal esse rationale, hoc ipso eundem significat rationalem genitum a rationali ; sic etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universam judicat mundum judex processit. Nec quia omne judicium commisit Filio Pater, Ideo dominatione minutus est : indivisus enim a Deo Unigenitus est, sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter ; ita ut omnia quæ Pater habet, Filii sint ; et vice versa.

νον ἐν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. » Ἐλευσεται γὰρ οὐκ ἔτι ἐν ὑφέσει, οὐδὲ ἐν μικροπρατείᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει θεότητος. Κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκούση τὸ πολλῆς· μετὰ δυνάμεως γὰρ πολλῆς καὶ δόξης πολλῆς τὴν δευτέραν αὐτοῦ ποιήσεται θεοφάνειαν, ἵπαι τὴν προτέραν μετὰ ἀσθενείας· καὶ ἀειμίας ἐποιήσεται, ὅσον κατὰ τὸ τοῖς πολλοῖς δρώμενον. Διὰ τί δὲ ἐν νεφέλῃ, ὅτι οὕτως καὶ φαίνεται ὁ Θεός· « Νεφέλῃ γὰρ καὶ γνόφος κύκλω αὐτοῦ. » Καί· « Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης. » Καὶ πάλιν· « Ὁ τίθει νεφός τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ. » Καί, « Νεφέλῃ ὑπέλαθεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. » Καί, « Ὃς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν. » Οὕτω γοῦν αὐτὸν καὶ Δανιὴλ θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλεύσεται οὐ ληθησώτως, ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ Κύριος ἐν δόξῃ θεωρησάμενος, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμεινον· ἀνοδικώσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἀποδύσεται τὴν φθορὰν αὐτῶν ἐκ γῆς τοῦτο εὐλόγητον τοῖς πάσαις σῶμα· ἀνώσεται δὲ τὴν ἀφθαρσίαν, Χριστοῦ νέμενος αὐτήν, καὶ συμμόρφους τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποκαθύνοντας. Δὲ καὶ ἀπολύτρωσιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρῶτον καλεῖ, λέγων· « Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. » Ὡσπερ γὰρ εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, δεῖ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔλαβε τὸ λογικὸν εἶναι, ἐκ λογικοῦ σημαίνει καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ κτήνοντος πᾶσαν τὴν γῆν προήλθε κριτῆς. Καὶ οὐκ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κτίσιν δίδωκεν τῷ Υἱῷ ἡ Πατὴρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψίλωκε· ἀχώριστος γὰρ ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ταῦτα Υἱὸς ἔστι, καὶ ἀνάκαλιν.

V. 29. Videte ficum et omnes arbores, etc. Expusio ficum parabola, statim addit : « Cogitatio prope aduere regnum Dei. » Hoc autem docet, quia nondum ad supremum finem res deveniant, dum hæc dicuntur, sed tamen ad terminum properabant, sicut ad fructum gignendum properat ficus, cum ramos molit et folia germinat ; ita Domini presentia quolibet principatum ac potestatem percipiens, regno Dei orbem terrarum parat. Deinde ait : « Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. » Generationem vero dicit non viventes tunc homines, sed moribus civilis. Dem. autem dicit fieri non posse ut verba ejus prætereat, **410** elementorum quoque conuulsionem prædicat. Impossibile est enim sermones meos præterire, quoniam ipsa elementa mutabuntur. Ego enim vere dico diem adfore, quo hæc eveniant ; et quæ dico, impossibile est quominus fiant. « Cavete, inquit, ne vestrum moribus oculi graventur. » Nam mundana sollicitudo, crapula,

ἴδτε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένδρα. (D. f. 71) Εἶπεν τὴν παραβολὴν τῆς συκῆς, εὐθέως ἐπάγει· « Γινώσκωτε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Τὸ δὲ τοιοῦτον διδάσκει, δεῖ οὐκ ἔτι πρὸς τὸ ἔσχατον τέλος ἦκει τὰ πράγματα, τούτων γεννημένων, ἀλλ' ὁθεὶς πρὸς τὸ τέλος ἦδη, καθάπερ ἐπὶ τὸν καρπὸν ὀδεύει ἡ συκὴ τοὺς κλάδους ἀκαλυπτομένη, καὶ τὰ φύλλα ἐκπέσουσα· οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία καταργουσα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, παρασκευάζει τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Εἰτά φησιν : « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, δεῖ εὐ μὴ παρήλθῃ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα γένηται. » Γενεὰ δὲ φησι, αὐ τοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίους τῷ τρόπῳ. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, δεῖ ἀδύνατον τοὺς λόγους παρελθεῖν, καὶ τὴν τῶν στοιχείων συντέλειαν προαγορεύει ἦδη. Ἀδύνατον γὰρ, φησιν, τοὺς λόγους μου παρελθεῖν, καίτοι καὶ τῶν στοιχείων παρεργόμενον ἐγὼ μὲν γὰρ ἀληθεύων, δεῖ ἤξει ἡμέρα, καὶ ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐκ ἐγγυσαί μὴ γενέσθαι ἢ λέγω· « Προσέχετε ἔτι, φησιν, μὴ βαρῆθῶσιν ὑμῶν οἱ τῆς

⁷¹ Matth. xxiv, 50 ; Marc. xiii, 26. ⁷² Psal. xcvi, 2. ⁷³ Isr, xix, 4. ⁷⁴ Psal. ciii, 3. ⁷⁵ Act. i, 9. ⁷⁶ Dan. vii, 13.

δαιμονίας ὀφθαλμοί· ἡ μέριμνα γὰρ βιωτικὴ καὶ κρα-
 πάλη καὶ μέθη ἐξαρτίζει τὴν σύνεσιν, καὶ τὴν εἰς
 Θεὸν πίστιν καὶ φόβον ἀμαυροῖ. Χρῆστα οὖν ἀγρυ-
 πνίας τοιαύτης· καὶ προσοχῆς, ἵνα μὴ αἰφνίδια ἐπι-
 ἔλθῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὡσπερ παρὶς πρὸς ὑμᾶς μηδὲν
 ὠφελιθόντας ἐκ τοῦ προκακηκοίνα.

Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων.

(A f. 278) Τίνα δὲ ἦν ἡ ἐδίδασκον, ἢ πάντως που
 καὶ ὑπὲρ τὴν νομικὴν λατρείαν; Ἐνειστήκει γὰρ
 καρπὸς τοῦ τὴν σκῆαν μεταπλάττεσθαι εἰς ἀλήθειαν·
 ὁ δὲ ὄχλος ἤδειστα ἠκροῦσθαι· τεθαυμάκασιν γὰρ αὐτὸν
 πλειστάκις, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ· ὡς αὐ-
 τὸς γὰρ ὑπάρχων ὁ πάλοι λαλῶν διὰ τε Μωυσέως,
 καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ὅλων Κύριος, μεθίστη
 μετ' ἐξουσίας πρὸς τὴν πνευματικὴν λατρείαν τὰ ἐν
 τύποις κεχρησμευμένα. **Μ**ύλλιστό γε μὴν εἰς τὸ
 ἄσπερον τῶν Ἑλαιῶν, τοὺς ἐν τῇ πόλει θεοδόξους παρ-
 αιτούμενος, ἵνα ἡμῖν κἀν τούτῳ γένηται τύπος· τῷ
 γε μὴν ὄχλῳ ὀρθρίζοντι πρὸς αὐτὸν, προσήκει λέγειν
 τὸ τοῦ Δαβὶδ· «Ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρ-
 θρίζω ἐδύψησέ σε ἡ ψυχὴ μου.» Περὶ τῆς ἐορτῆς τῶν
 ἀζύμων ὅτι ἠγγίξει, καὶ ὅτι ἐξήτουν αἱ ἀρχιερεῖς
 ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ ὅτι εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν
 Ἰουδαν, καὶ ὅτι συνεφώνησε τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν,
 καὶ ὅτι ἐζήτηε ἐπὶ τούτῳ εὐκαιρία, ἔω, «Καὶ οἱ
 δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ,» προεγράφη εἰς τὰ
 κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦΑ. ΚΒ'.

Ἦγγίξε δὲ ἡ ἐορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ Λογομέτρη Πάσχα.

(A f. 278) Θέτι δὲ ὅτι ἀνωθεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ ἐνο-
 μοθεῖται τὰ κάλλιστα καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ διὰ
 νόμου καὶ προφητῶν σύμβουλος ἡμῖν ἀγαθὸς εἰς
 σωτηρίαν ἐγίνετο· ἀλλὰ τότε μὲν δι' αἰνίγματος καὶ
 σκιᾶς διὰ τὴν τῶν ἀκρωμένων ἀσθένειαν νοῦν δὲ γυ-
 μνὴν ἡμῖν παρατιθεῖς τὴν ἀλήθειαν, καὶ αὐτῆν τῶν
 πραγμάτων εἰς μέσον ἀγει τὴν εἰκόνα· ἔδει γὰρ ὄν-
 τως διὰ μὲν τῶν θεραπόντων διακονεῖσθαι τοὺς τύ-
 πους, διὰ δὲ τοῦ πάντων Δεσπότης τὴν ἀλήθειαν·
 ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ λέγων περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐγὼ εἰμι
 ἡ ἀλήθεια.» Ἀποκεινημένης τοιγαροῦν τῆς σκιᾶς,
 εἰδὼν λοιπὸν ἡμῖν τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις· φαιné-
 σθω τῶν δι' αἰνίγματος εἰρημένων ὁ τύπος ἐναργέ-
 στερος· Ἰουδαῖοι μὲν οὖν σφάλονται καὶ πλανῶνται,
 καὶ τῶν δεόντων ἐκπίπτουσι λογισμῶν, ἀζύμους ἄρ-
 τος παρατιθέμενοι· οὐκ ἀκούουσι δὲ ὡς εἰκόσ, τοῦ
 Παύλου λέγοντος· «Βρῶμα ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ
 Θεῷ, καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ τοῦ Σωτῆρος· «Ὁὐκ ἄτατε
 ὅτι πᾶν τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοι-
 λίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται;» Ἡμεῖς
 δὲ πνευματικοί (1) τὰ πνευματικὰ συγκρίνομεν ὡς
 ζύμην, τὴν κακίαν ἀποφεύγοντες, καὶ πράξεις ἀγα-
 θὰς ἐπιτηδεύοντες, ἵνα σὺν Χριστῷ ὡς ἐν ἀνωγαίῳ

A ebricis, sapientiam expellunt, alienique erga Deum
 aique ejus imperium habefactant. Opus est igitur
 vigiliantia tanta aique attentione, ut subitanea nobis
 non superveniat illa dies, tanquam inqueus, si nihil
 nos juverit praevis notitia.

V. 57. *Erant autem diebus docens in templo.*

Quenam porro docebat, nisi quae legalem cultum
 exsuperabant? Jam instabat tempus umbram in
 veritatem commutandi. Saepe illum admirate fuerant
 turba, quod potestativus esset ejus sermo⁷⁷: quip-
 pe cum ipse idem esset per Moysen olim locutus
 et per prophetas; atque omnium rerum Dominus,
 nunc pro sua potestate ad spiritalem cultum illa
 in figuris praedicta convertebat. Morabatur autem
 in oleorum monte, urbis tumultum vitans, ut nobis
 hujus rei quoque exemplum praeberet. Jam vero popu-
 lum qui ad eum convenerat, docebat ista Davidis
 verba: «Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.
 Sibi vit te anima mea⁷⁸.» De appropinquante azy-
 morum festo, et quod pontifices Christum necare
 satagebant, et quod in Judam Satanas introierit,
 quodque ille Jesum tradere pactus sit, casus rei
 exsequendae opportunitatem quaerebat, usque ad
 verba «et duodecim apostolicum eo⁷⁹:» de his,
 inquam, uos in commentariis ad Mattheum jam
 scripsimus.

CAP. XXII.

V. 1. *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.*

Animadvertite quod in superioribus Servator no-
 bis optimas tradidit perutilesque institutiones, et
 per legem atque prophetas bonus nobis consiliarius,
 fuit ad salutem. **¶** Sed tunc quidem in aenigmate
 et umbra propter audientiam infirmitatem; nunc,
 vero nudam nobis exponit veritatem, ipsamque re-
 rum in medium producit spectandam, imaginem.
 Oportebat sane per famulos ministrari figuras; pos-
 universalem vero Dominum, veritatem; usque,
 et ipsemet de se dixit: «Ego sum veritas⁸⁰.» Jam
 vero umbra discussa, succedat deinceps veritas et
 rei vis. Appareat jam typus splendidior, in quo ip-
 errant dum adhuc azymos panes apponunt. Nosque
 audiant Paulum dicentem: «Pascha nos non com-
 mendat Deo⁸¹,» et reliqua. Nosque item Servatori
 auscultant: «Nescitis, quia omnia quod in os
 intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur⁸²?»
 Nos autem spiritualia spiritualibus comparamus⁸³;
 fermenti instar, malitiam vitantes, et operibus bo-
 nis studentes; ut cum Christo in superna regione,
 in caelesti Jerusalem, stationem habeamus; quam
 Isaias admirans aiebat, uos veluti alloquens qui in

⁷⁷ Luc. iv, 32. ⁷⁸ Psal. cxlii, 2. ⁷⁹ Luc. xxi, 14. ⁸⁰ Joan. xiv, 6. ⁸¹ I Cor. viii, 8. ⁸² Matth. xv, 17.
⁸³ I Cor. ii, 15.

(1) Cod. πνεύματι tantummodo, ita ut sensus fore heret: Nos autem spiritu spiritualia discernimus.

illa urbe futuri sumus : « Oculi tui videbant Ierusalem : urbs hæc opulenta est, tabernaculum immobile, cuius funiculi non rumpentur ». Etiam humanum quidem gaudium brevi subsistit, quia parva interveniente conversione, absumptur. At vero cœlestes stationes, bonaque illarum, validum habent vigorem Dei voluntate firmatum. Ut ergo in tam admirandis stationibus habitemus, et solemnæ cum Christo festum agamus, purum peragamus jejunium, haud equidem virtutem ejus cibe componderantes, sed tanquam a superflua mensa abstinentes, atque a deliciis aliis et vitiorum varietate refugientes.

τῆς τὴν δύναμιν, ἀλλ' ὡστερ ἀναχωροῦμεν περιέργου τραπέζης, καὶ τῆς ἄλλης τρυφῆς ἀναχωρήσωμεν καὶ ποιικιλίας κακῶν.

V. 8. *Misit Petrum et Joannem dicens : Euntes parate vobis pascha, ut manducemus.*

Solemnitatis Hiis tempus dicebatur *pascha*, quo vocabulo significatur *transitus*. Sicut ergo Ægyptiorum servitute liberatus A[1]2 fuit Israel, et ad promissionis terram proficiscens, mare medium, sicco pede, pertransiit, ita et nos oportet mare veluti quoddam fertiter transire vanam presentis vitæ agitationem. Transimus a carnali affectu ad continentiam, ex ignorantia veteri ad veram Dei notitiam, ex morte ad immortalitatem. — Spectemus figuras adhuc a veritate honorari. Adventante, inquit, die quo pascha immolari oportebat, electos duos de sanctis apostolis, Petrum ac Joannem, misit ad urbem, dicens iis quæ supra scripsimus verba. Cur autem hominem haud nominatim missis donavit? Non enim dixit, ite ad illum N., sed iudicium fecit, hominem dicens simpliciter fictile vas gestantem. Quid ergo ad hoc dicimus? Nuper Judæis promiserat se Jesum traditurum proditor. Ne hic ergo hominem predictum resciret, statimque accurrens iis denotaret qui se mercede conduxerant, invidiam illud dedit. Nam Judas discipuli adhuc benevolentiam simulabat, cum tamen homicidium jam pararet. « Occurret, inquit, vobis homo aquæ amphoram ferens. » Fortasse etiam arcanum aliquod dogma hoc dicto demonstrat. Nam quo ingreditur aqua, sancti videlicet baptismi, hic versatur Christus : ostentat baptismus omni nos inquinamento mundat, ita ut sanctum Dei templum fiat, divinaque ejusdem nature communio, per sancti Spiritus participationem. Neque a veritate quis aberraverit, si vas dicat esse Spiritus sancti singulorum sanctitatem animam. « Glorietur enim,

Α εἰς τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ ἀνακλιθησόμεθα· ἦν Ἥσατας ἀποθαυμάζων ἐλεγεν, ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς μέλλοντας εἰς ἐκείνην ἐσπεῖται τὴν πόλιν· Ἔ Οἱ ὀφθαλμοὶ σου θύονται Ἱερουσαλήμ· πῶς εὐλοῦσα, σηναὶ αἱ οὐ μὴ σεσθῶσιν, οὐδὲ τὰ σκευῖα αὐτῆς οὐ μὴ διαβραγῶσιν. » Ἡ μὲν γὰρ κατὰ ἀνθρώπους εὐθυμῆα εἰς ὀλίγον ἀντέχει, ἀπορρήγγουσα δὲ ἀλίγης τινὸς μεταξὺ γενομένης μεταβολῆς· αἱ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς μοναὶ καὶ τὸ παρ' αὐταῖς ἀγαθόν, γενναίον ἔχει τὸν τόνον, τῆ τοῦ Θεοῦ βουλήσει διακρατούμενον. Ἴνα τοίνυν ἐν ταῖς οὕτω ἀξιαγάτοις καταλούσωμεν μοναῖς, καὶ συνεργάσωμεν τῷ Χριστῷ, καθαρὰν ἐπιτελώσωμεν τὴν νηστειάν, μὴ βραμμάτων [ἀποχῆ] συμματρούνης ἀποτρίψαι, καὶ τῆς ἄλλης τρυφῆς ἀναχωρήσωμεν.

Ἄπεσταλὰ Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰσὼν Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

(A f. 278 b) *Πασχὴ* ὁ τῆς ἑορτῆς ἀνομάζετο καιρὸς, ἠλοῖ δὲ *διδάσκειν*. Ὅστερ οὖν τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλλάττετο, εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἐρχόμενος γῆν, διὰ θαλάσσης μέσης βαδίζων ἀβρόχῳ ποδῖ· οὕτω καὶ ἡμᾶς δεῖ καθάπερ τινὰ θάλατταν διαπεραιοῦσθαι νεανικῶς, τὸν εἰκατον τοῦ παρόντος βίου περισπασμόν. Διαβαίνομέν γε μὴν ἐκ φιλοσαρκίας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀγνωσίας τῆς πάλαι εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ, ἐκ θανάτου εἰς ἀφθαρσίαν.—(A f. 279, D f. 72) Ἴδωμεν τοὺς τύπους τιμῶσαν ἐτι τὴν ἀλήθειαν (1). Ἐλθούσης γάρ, φησί, τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, δύο τινας ἀπολεγθῆν τῶν ἁγίων ἀποστόλων (ἦσαν δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννη·) ἐπέταμμεν ἐν τῇ πόλει, εἰπὼν αὐτοῖς τὰ προγεγραμμένα· καίτοι τί δὴ ποτε οὐ τὸν ἀνθρώπον ἐναργῶς καταμεμήνυκε (2) τοῖς ἀπεσταλλέμοις; Οὐ γὰρ ἔφη πρὸς τὸν δεῖνα τυχόν, ἀλλὰ σημεῖον δίδωκεν, ἀνθρώπον ἀπλῶς κεράμιον οὐκ ἔπιφορτισμένον. Τί οὖν πρὸς τοῦτό φαμεγ; Ἥδη τοῖς Ἰουδαίοις ὑποσχόμενος ἦν ὁ προδότης παραδώσειν αὐτόν. Ἴνα τοίνυν μὴ μάθη τὸν ἀνθρώπον, καὶ δραμῶν ἀπαγγεῖλη τοῖς μισθωσάμοις, δίδωσι σημεῖον· ἐτι γὰρ ἐπλάττετο τὴν μαθητοῦ εὐνοίαν ἔχειν (3), μαιφρονίαν ὠδίνων. « Ὑπαντήσει γάρ, φησὶν, ὑμῖν ἀνθρώπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων. » Ἡ τάχα που καὶ μυστικόν τι καὶ ἀναγκαῖον διὰ τούτου δηλῶν· ἔνθα γὰρ ἐν εἰσελθεῖ τὸ ὕδωρ (4) (δηλὸν δὲ ἐτι τὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος), ἐκεῖ καταλύσει Χριστός· παντὶ γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάττει ῥύπου, ὥστε καὶ καθὼς ἡμᾶς ἔγιον γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοῦς διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος (5)· οὐκ ἂν δὲ ἁμάρτοι τις τοῦ

1. Ios. xxxiii, 20.

(1) Absurda prorens est Corderii interpretatio huius loci : Typus cognoscimus, veritatem honoramus. Atqui Cyrillus dicit Christum qui erat veritas, adhuc voluisse honorare figuram sui, id est, Pascha quod celebravit.
 (2) Perverse rursus sensu Corderius : Cur hominem iam accurate descripsit.
 (3) Male adhuc Corderius refertur ad Christum

verba : Sciebat enim et deflebat amentiam discipuli (ἀνοίας pro εὐνοίας). Invitus equidem hæc cavergo; sed interpretationis necesse diversitatem comprobare identidem apud Hellenismi imperitiam necesse est.
 (4) Non bene Corderius : Huc enim introiit aqua.
 (5) Demum Cyrillus de baptismi utilitate ac necessitate; quod propter quosdam hodierni temporis sectas, animadvertere non est incongruum.

ἀληθοῦς, καὶ ἀγγελον [con. ἀνάγειον] εἶναι λέγων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παντὸς ἁγίου ψυχῆν. « Καυχάσθω γὰρ, φησὶν, ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ. »

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ.

(A f. 279) Ἐτοιμάσασι τὸ Πάσχα τοῖς μαθηταῖς συνεισιτάτο Χριστὸς· ἀνεξικακῶν δὲ τῷ προδότῃ φησὶν· « Ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » Τί δὲ τοῦτο δηλοῖ; Καιρὸν ἐξήτει τῆς προδοσίας ὁ φιλάργυρος μαθητῆς· ἵνα δὴ μὴ πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα τοῖς φονώσιν αὐτῶν παραδῶ, οὐ διαμεμήνυκεν ὁ Σωτὴρ ἢ τὸν οἶκον, ἢ τὸν ἄνθρωπον, παρ' ᾧ τὸ Πάσχα πεπλήρωκεν. Ἀποδιδοῦς τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ θελήσαι σαφῶς εἰπεῖν τὸν παρ' ᾧ κατέλυσεν· « Ἐπιθυμῶ, φησὶν, ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Πᾶσαν ἐθέμην σπουδὴν, ὅπως ἂν ἰσχύσω λαθεῖν τὴν τοῦ προδότος ἀνοσιότητα, ἵνα μὴ πρόωρον ὑπομείνω τὸ πάθος. Πλὴν, οὐ μὴ φάγω τὸ Πάσχα τοῦτο, ἕως οὐ πληρωθῆ ἢ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἔθος δὲ αὐτῷ βασιλείαν Θεοῦ ὀνομάζειν τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος κάθαρσιν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέθεσιν, καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν οὐ γεύσομαι, φησὶ, τοιούτου Πάσχα, τοῦ διὰ βρώσεως δηλονότι δηλουμένου τυπικῶς, ἕως οὐ πληρωθῆ ἢ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· τουτέστιν, ἀναδειχθέντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται. Πληροῦται γὰρ ἐν ἡμῖν τοῖς τὴν ὑπὲρ νόμον τιμῶσι λατρείαν, Πάσχα τὸ ἀληθινόν. Καὶ οὐκ ἐξ ἀγέλης ἀμνὸς ἀγιάζει τοὺς ἐν Χριστῷ, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἁγίως ἱερουργούμενος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας (1), καθ' ἣν εὐλογοῦμεθα καὶ ζωοποιούμεθα. Γέγονε γὰρ ἡμῖν ἄρτος ζῶν, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. — (C f. 153) Ἐν τῷ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ οὕτω κεῖται· « Οὐ μὴ πῖω ἀπάρτι ἐκ τούτου γενήματος τοῦ ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν ἀπό πίνω μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου. »

(A f. 280) Ἀσταχῶν γὰρ οἶά τις ἀπαρχή, καὶ νέος ὡσπερ καρπὸς ἐν εἶδει δράγατος, νοεῖται Χριστὸς (2), ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἢ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἡμῖν ὁδός, ὁ πάντα πρὸς καινότητα μεταστοιχειῶν, καὶ παλαιότητος ἀπαλλάττων. Ἀνεκομίζεται δὲ τὸ δράγμα ἐναντι Κυρίου. Ἐγγεγερμένος γὰρ ἐκ νεκρῶν ὁ Ἐμμανουήλ, ὁ νέος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὡς ἐν ἀφθαρσίᾳ καρπὸς, ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα ἐμφανισθῆ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἑαυτὸν εἰς ἔψιν ἄγων αὐτοῦ· σύνεσι γὰρ αἰδίως καὶ οὐκ ἂν ἀπολιμπάνοιτο τοῦ Πατρὸς, ὡς Θεός· ὡς ἐν ἑαυτῷ

¹ J.c. i, 9. ² Joan. vi, 35. ³ Matth. xxvi, 29.

(1) Compara sis præclarum hoc testimonium cum æque nobili Eusebii Cæsariensis in magno ejus de Paschate quod nos edidimus fragmento. Et animadvertente sententiam Cyrilli perspicuam quod rursus missa sit sacrificium, contra heterodoxos

PATROL. GR. LXXII.

A Inquit (Jac. ap.), frater humilis in exaltatione sua ⁴⁰. »

413 V. 14. Et cum facta esset hora discubuit, et duodecim apostoli cum eo.

Apparato a discipulis Paschate, convivabatur Christus. Patienter autem erga proditorem se gerens ait : « Desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Quid porro hoc denota? Tempus observabat proditiois avarus discipulus; sed ne ante Paschatis solemnitatem traderetur ab eo interfectoribus, haud indicavit Servator vel domum vel hominem, apud quem Pascha postea celebravit. Igitur cum satis causam demonstrasset cur noluerit manifeste dicere apud quem esset diversaturus, postea tamen dixit : « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Non secus ac si diceret : Omne studium contuli, ut proditoris improbitatem laterem, ne forte inopportuna sustinerem passionem. Verumtamen ulterius non manduco hoc Pascha, atequam idem compleatur in regno Dei. Mos Christo erat Dei regnum nominandi justificationem in fide, purgationem quæ sit per baptismum, et sancti Spiritus participationem, cultusque spiritualis vim. Itaque non gustabo, inquit, hujusmodi Pascha, hoc nimirum ex corporali alimonia figuraliter constans, donec compleatur in regno Dei, id est donec adsit tempus, quo regnum Dei annuntiabitur. Vera in nobis, qui superiorem legi cultum maluimus, Pascha verum completur. Neque agnus de grege sumptus Christianos sanctificat, sed ipse potius Christus sancte immolatus per mysticam benedictionem, in qua benedicimur et vivificamur. Factus est enim nobis panis vivus, qui de cælo descendit, et vitam mundo dat ⁴¹. — In Evangelio secundum Matthæum ita ponitur : « Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum cum illud bibam vobiscum in regno Patris mei ⁴². »

Spicarum veluti quædam primitiæ, et 414 novellus quasi fructus, in manipuli specie, intelligitur Christus, primogenitus mortuorum ⁴³, nostra ad resurrectionem via, qui cuncta ad novitatem transformat, vetustate depulsa. Deferebatur porro manipulus ante Dominum. Resuscitatus enim e mortuis Emmanuel, novellus humanitatis incorruptibilis fructus, in cælum conscendit, ut appareret nunc pro nobis ante conspectum Dei Patris. Neque vero seipsum prorsus conspectui Patris exhibet; semper enim cum illo est; neque a Patre unquam discessit, utpote Deus; sed in se ipso ad

⁴⁰ Coloss. i, 18.

illos qui cœnam tantummodo appellare volunt.

(2) Confer editum a nobis Eutychiei patriarchæ sermonem de Paschate et sacrosancta Eucharistia, n. 4.

Patris conspectum nos potius adducit, qui relegati ab ejus facie eramus, et quibus ipse irascebatur, propter transgressionem in Adamo, et ob peccati contra nos tyrannidem. Et videsis quomodo nobis lex tempus quoque resurrectioni conveniens portendebat, nempe tertiam diem : « Crastina enim, inquit, post primam, deus offeret manipulum sacerdos ante Dominum ⁹¹. » Exia sanctæ quoque Pentecostes statim nobis evidentem prætulit imaginem, septem dicens oportere numerare hebdomadas post manipuli oblationem. Etenim post diem qua Servator resurrexit, septem continuantes hebdomadas, tum demum crastina die Pentecosten celebramus nos qui credidimus.

V. 19. *Et accepto pane, gratias agens fregit, deditque eis, dicens: Hoc est corpus meum, etc.*

Gratias agit, id est orantis specie Deum Patrem alloquitur, participem veluti ipsum simulque præbitorem demonstrans dandæ nobis vivificæ benedictionis. Quælibet enim gratia et quodvis donum perfectum ad nos devenit a Patre per Filium in sancto Spiritu ⁹². Porro hæc actio typum nobis exhibebat precis ejus quam proferre deberemus, quotiescunque mystici vivificæ muneris gratiam oblaturi essemus, quod reapse facere solemus. Nam præmissa gratiarum actione, simulque Deum **415** Patrem cum Filio et enim Spiritu sancto laudantes, ad sanctas mensas sic accedimus; credentes ita nos vivificari atque benedici corporaliter ac spiritualiter. *nequissimus enim intra nos humanatum nostri causa dei Patris Verbum, quod et vita est et vivificat.*

Age vero quænam sit hujus nostri mysterii ratio, pro viribus investigemus. Considerat nimirum universalis Deus cuncta immortalia; fuerantque mundi originis plenæ salutis: sed mors introiit in mundum diaboli invidia ⁹³, qui primum hominem ad transgressionem et inobedientiam impulit, atque ob eam causam divino maledicto supposuit. Dicitur enim ei fuit: « Pulvis es, et in pulverem revertentis ⁹⁴. » Sed enim illatum ab Adami improbitate damnum, Creatoris bonitate superatum fuit, qui terræ incolis suppetias tulit; nam vita suapte natura Deus Pater est; isque solus ita se habens, emisit ex semet Christum, ipsum quoque suapte natura vitam. Neque enim aliter habere se poterat, quod substantialiter ex vita processit Verbum. Cuncta igitur vivificat Deus Pater per Filium in sancto Spiritu. Quomodo ergo oportebat terræ incolam hominem, morti subditum, ad immortalitatem redire? Oportebat scilicet mortalæ carnem vivificæ Dei virtutis fieri participem. Virtus autem Dei Patris vivifica unigenitum Verbum est. Hoc ad

⁹¹ Levit. xxiii, 11. ⁹² Jac. i, 17. ⁹³ Sap. ii, 23, 24. ⁹⁴ Gen. iii, 19.

(1) Vides hic denuo apud Cyrillum peccati originalis dogmaticam doctrinam, cui male feriatu veterici cursus contradicunt.

ὅτι μέλλον εἰς θῆιν ἀγων ἡμᾶς τοὺς ἔξω προσώπου καὶ ἐν ὀργῇ, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν (1), καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τυραννήσασαν ἀμαρτίαν. Ὅρα δὲ ὅπως ἡμῖν ὁ νόμος καὶ τὸν τῇ ἀναστάσει πρέποντα προανευτύπου καιρὸν, τουτέστι τὴν τρίτην ἡμέραν· « Τῇ γὰρ ἑπαύριον τῆς πρώτης, φησὶν, ἀνοῦσαι τὸ δράγμα ὁ ἱερεὺς ἐναντι Κυρίου. » Ἐπισκετόμικε δὲ παραχρῆμα τῆς ἀγίας ἡμῖν Πεντηκοστῆς προανευτύπωσιν ἐναργῆ, ἐπὶ τὰ χρῆναι λέγων ἐπαριθμεῖν ἑβδομάδας, τῇ τοῦ δράγματος ἀνακομιδῇ. Μετὰ γὰρ τοὺς τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, ἐπὶ τὰ συνειρομένους ἑβδομάδας, τὴν ἑπαύριον Πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν οἱ πιστευκότες.

B Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἔκλασε· καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, κ. τ. λ.

(A f. 281, D f. 73) Εὐχαριστεῖ μὲν, τουτέστιν, ἐν σχήματι προσευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ Πατρὶ, κοινωνὸν ὡσπερ αὐτὸν καὶ συνευδοκῆτην ἀποφαίνων τῆς δοθησομένης ἡμῖν εὐλογίας ζωοποιοῦ. Πᾶσα γὰρ χάρις καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἐφ' ἡμᾶς ἔρχεται παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Τύπος δὲ ἦν ἄρα τὸ δρωμένον εἰς ἡμᾶς αὐτοῦς, τῆς ὀφειλοῦσης προσανατείνεσθαι λιτῆς, εἰ μέλλοι προτίθεσθαι παρ' ἡμῶν τῆς μυστικῆς καὶ ζωοποιοῦ διωροφορίας ἡ χάρις, ὅ δὲ καὶ δρᾶν εἰθίσμεθα. Προσαναπέμποντες γὰρ τὰς εὐχαριστίας, καὶ ἐμοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δοξολογούντες τὸν Υἱὸν σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, πρόσμεν οὕτω ταῖς ἀγίαις τραπέζαις· πιστεύοντες τε **C** ὅτι ζωοποιούμεθα καὶ εὐλογοῦμεθα καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεχόμεθα γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Ἄρτον (2), ὅς ἐστι ζωὴ καὶ ζωοποιός.

Ἔτα τις ἐστὶν ὁ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου λόγος, ὡς ἐκζητήσωμεν. Ἐκτισσε τοίνυν ὁ πῶν ὄλων Θεὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ τὰ πάντα· καὶ εἰσιν αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου σωτήριοι· φθόνῳ δὲ διαφόλου θανάτου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· παρεκόμισε γὰρ εἰς παράβασιν καὶ παρακοὴν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὑπὸ θεῖαν ἀράν. Εἰρηται γὰρ πρὸς αὐτόν· « Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελευσῆ. » Ἄλλ' ὑπερήλατο τῆς ἐκεῖνου δυστροπίας τὸ βλάβος ἢ τοῦ κτίσαντος ἡμερότης· βεδοθήθηκε τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ζωὴ μὲν γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· **D** ὁ μόνος δὲ τοῦτο ὑπάρχων, ἐξέλαμψε τὸν Χριστὸν, ζωὴν ὄντα καὶ αὐτόν· οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως δύνασθαι τὸν οὐσιωδῶς ἐκ ζωῆς προελθόντα λόγον. Πάντα τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ζωογονεῖ δι' Υἱοῦ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι! Πῶς οὖν ἔδει τὸν ἐπὶ γῆς ἄνθρωπον κερτατημένον θανάτῳ πρὸς ἀφθαρσίαν ἀναδραμεῖν: Ἔδει τὴν ἀποθνήσκουσαν σάρκα τῆς παρὰ Θεοῦ ζωοποιοῦ δυνάμεως γενέσθαι μέτοχον. Δύναμις δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡ ζωοποιός ὁ μονογενῆς ἐστὶ Ἄβγος. Τοῦτον ἡμῖν ἐπαμψε σωτήρα καὶ λυτρωτὴν,

(2) Adhuc nobile Cyrilli testimonium de S. Eucharistia, prout est in dogmate Catholicorum.

καὶ γέγονε σὰρξ· οὐ τροπήν ἢ ἀλλοίωσιν ὑπομείνας ἄ nos misit, ut salvator esset atque redemptor, quod ideo caro factum est, non conversionem aut mutationem passum in id quod non erat, neque desinens esse Verbum; sed genitum potius secundum carnem ex muliere, propriumque ex illa sibi sumens corpus, ut nobiscum copularetur inseparabili conjunctione, nosque mortis et corruptelæ victores efficeret. Nam nostram sibi carnem induit, ut eam a mortuis suscitans, viam deinde aternæ carni in mortem delapsæ, redeundi ad immortalitatem, **416** ut ait Paulus: « Quandoquidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur²². » Ergo sibi copulans obnoxiam morti carnem, Deus Verbum et vita, depulit ab illa corruptelam, ipsamque insuper effecit vivificam.

Καὶ μὴ ἀπιστήσης οἷς εἶπον· δέχου δὲ μᾶλλον ἐν πίστει τὸ ῥῆμα, ἐκ μικρῶν παραδειγμάτων τὰς ἐπι' αὐτῶν δὴ τούτω πληροφορίας συλλέγων. Ὅταν εἰς οἶνον ἢ γοῦν εἰς ἔλαιον ἢ εἰς τι τῶν ὑγρῶν μικρὸν ὄρον ἐμβάλῃς, εὐρήσεις αὐτὸν γεγόντα μεστὸν τῆς ἐκεῖ ποιότητος. Ὅταν σίδηρος ἐμίληση πυρὶ, τότε ἐμπύπταται τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ σίδηρος ὢν κατὰ φύσιν ἰδίαν, τὴν τοῦ πυρὸς ὠδίνει δύναμιν. Οὐκοῦν ὁ ζωοποιὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνώσας ἑαυτὸν τῇ ἰδίᾳ σαρκί, καθ' ὃν οἶδε τρόπον αὐτῆς (2), ζωοποιὸν ἀπέφηνεν αὐτήν. Ἐφη γὰρ αὐτός· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἐγὼ εἶμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. » Καὶ πάλιν· « Ἐγὼ εἶμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν. Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Οὐκοῦν ἐσθιόντες τὴν σὰρκα τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ τιμίον αἷμα, ζωὴν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς, ἐν ᾧ πρὸς αὐτὸν ἀποτελούμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντες, ἔχοντες δὲ αὐτὸν καὶ ἐν ἑαυτοῖς (3).

Καὶ μὴ τις λεγέτω τῶν ἀπιστεῖν εἰλωθῶτων· Ἄρα οὖν ἐπειδὴ καὶ ἐν ἡμῖν ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος αὐλίζεταί, ζωοποιὸν ἐστὶ καὶ τὸ ἐκάστου σῶμα; Ἰστω δὲ μᾶλλον ὡς ἑτερόν ἐστι τὸ κατὰ μέθεξιν σχετικὴν ἡμᾶς ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν Υἱὸν, ἑτερόν δὲ ὀλοτρόπως τὸ αὐτὸν γενέσθαι σὰρκα, τούτῃ ἐστιν, ἴδιον ποιήσασθαι σῶμα τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ληφθέν. Οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν γενόμενος, ἐνανθρωπήσας λέγεται καὶ γενέσθαι σὰρξ· τούτο γὰρ γέγονεν ἅπασ, ὅτε προῆλθεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι Θεός· ἴδιον οὖν γέγονε σῶμα τοῦ Λόγου, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ληφθέν καὶ ἐνωθὲν αὐτῷ. Πῶς

²² 1 Cor. xv, 21, 22. ²³ Joan. vi, 47. ²⁴ ibid. 51, 52. ²⁵ ibid. 54.

(1) Viden' quam theologicè et elegantè Cyrillus Christum nostræ resurrectionis causam demonstraverit?

(2) Hac Cyrilli dictione nonnulli veteres abusi sunt, ne quid definite profiteri cogèrentur circa Verbi cum humana natura unionem; atque ita ne-

que vero verbis meis fidem non arroses; sed potius cum fide dictum excipe, parvis ab exemplis hujusce rei probationes colligens. Si quando in vinum, aut in oleum, aut in humorem quemlibet, panis micam injeceris, comperies eam humidæ illorum qualitatis prorsus plenam. Cum igni ferrum admoveris, tunc illius vi repletur, et cum sit suapte natura ferrum, nihilominus ignis vim continet. Itaque vivificum Dei Verbum cum se propriæ copulavit carni, eo quem scit ipse modo, vivificam illam effecit. Dixit enim ipse: « Amen dico vobis, qui credit in me, vitam æternam habet. Ego sum panis vitæ²². » Et rursus: « Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est²³. Amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis²⁴. » Ergo manducantes carnem omnium nostrum Servatoris Christi, et sanguinem ejus bibentes, vitam habemus in nobis, unum veluti effecti cum ipso, et in ipso manentes, ipsumque in nobis habentes.

Nec quisquam incredulus dicat: ergone, quoniam illud quod vita naturaliter est Dei Verbum in nobis habitat, uniuscujusque etiam corpus vivificum est? Sciant vero hi potius, aliud esse secundum participationis habitudinem in se habere Filium (Dei), aliud autem ipsum Filium carnem omnino **417** esse factum, id est proprium sibi corpus sumpsisse de sancta Virgine. Nam cum intra nos est, non idcirco dicitur factus caro: id enim semel accidit, cum inde prodiit factus homo, non desinens esse Deus. Proprium itaque factum est Verbi corpus illud quod ex sancta Virgine sum-

que monophysitarum neque orthodoxorum in castris esse viderentur. Cæteroque Cyrillus de arcano unionis modo tantum, ut infra repetit, non de re ipsa, loquitur.

(3) Pia ac præclara doctrina de sumendæ Eucharistia: utilitate!

ptum sibi copulavit. Qui autem id actum fuerit A qualitative ratione, dicere fas non est. Ineffabilis enim et intelligibilis omnino est, ipsique tantummodo cognitus unionis modus. Oportebat vero ipsum intra nos per sanctam Spiritum eo, qui Deum decet, modo versari; nostrisque veluti contemperari corporibus per sanctam carnem suam sanguinemque pretiosum: quæ sane per vivificam benedictionem habemus tanquam in pane ac vino. Ne forte enim obtorperemus, si carnem et sanguinem in sanctis ecclesiarum mensis proponi nobis aspiceremus, indulgens nostris infirmitatibus Deus, vitalem vim propositis rebus inspirat, easque ad sui corporis efficientiam transmutat; ut easdem ad vivificam habeamus participationem, et tanquam semen vivificans sit in nobis corpus vite (1). Neque dubites; id quippe verum est, ipso manifeste dicente: « Hoc est corpus meum, » et, « Hic est sanguis meus. » Imo potius Servatoris verba cum fide recipite; qui cum sit veritas, non mentitur.

V. 21. *Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.*

Existimabat fortasse diabolica malitia plenus proditor posse Christum, qui Deus erat, latere; sed a Christo scelestus coargutus fuit, quanquam ejus mensæ dignanter conviva adhibitus, divinamque in omnibus bonitatem expertus, id quod potissime graviorem ei pœnam promeruit. Verumtamen vae Judæ, prout dixit Servator! Hic enim juxta Dei Patris beneplacitum semet pro nobis dedit, ut nos C 418 malo expediret: ille autem quis communem servatorem Christum ac redemptorem homicidarum manibus tradidit, dignissimam diabolo pœnam sortietur.

V. 24. *Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major.*

Discipuli quidem humanum quid patientes, contendebant inter se, quis eorum futurus esset major, volentibus fortasse iis, qui secundi ordinis erant, primis cederè. Porro hæc lis commota fuit et scripta ob nostram utilitatem. Statim enim Christus hunc morbum objurgavit, qui erat inconsideratus gloriæ amor, cujus radix superbia. Namque extolli ad virtutem, dignum omni laude est: qui autem ita sunt comparati, eos decet modesto animo esse, fraternaque charitate aliis concedere præminentiam. Quippe qui tumidos gerunt spiritus, ii videntur ethnicorum principibus similes, qui superbo semper ingenio esse solent; nam benefici, ut mox dicitur, vocantur, id est ita a subditis adulanter appellantur. Sed hi utique, extra sacras leges positi, in hac animi infirmitate versentur; vos vero secus; sed culmen sit in humilitate.

Εἰπωσαν ἀρέσασταίς· παρ' ὑμῶν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ'

δὲ ἢ τίνα τρόπον, εἰπεῖνοι·κ ἔνεστιν. Ἄφρατος γὰρ καὶ ἀπερινόητος παντελῶς, καὶ αὐτῷ μόνῳ γνώριμος ὁ τῆς ἐνώσεως· τρόπος. Ἔδει τοίνυν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν γενέσθαι θεοπροπῶς· συνανακρινᾶσθαι δὲ ὡς περ τοῖς ἡμετέροις σώμασι, διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· ἃ δὴ καὶ ἐσχέξαμεν εἰς εὐλογίαν ζωοποιῶν, ὡς ἐν ἄρτω τε καὶ οἴνῳ. Ἴνα γὰρ μὴ ἀποναρκήσωμεν, σάρκα τε καὶ αἷμα προκειμένα βλέποντες ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν, συγκαθιστάμενος ὁ Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενεῖαις, ἐνήησι τοῖς προκειμένοις δύναιμι ζωῆς, καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑαυτοῦ σαρκός· ἵνα εἰς μέθεξιν ζωοποιῶν ἔχωμεν αὐτὰ, καὶ οἶον σπέρμα ζωοποιῶν ἐν ἡμῖν εὐρεθῆ τὸ σῶμα τῆς ζωῆς. Καὶ μὴ ἀμφιβάλλης, ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς. « Τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα, » καὶ « Τοῦτο μού ἐστι τὸ αἷμα. » Δέχου δὲ μᾶλλον τοῦ Σωτῆρος ἐν πίστει τὸν λόγον· ἀλήθεια γὰρ ὦν, οὐ ψεύδεται.

Ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης.

(A f. 282 b, C f. 155) Ἦμετο μὲν Ἰσως διαβολικῆς ἀπονοίας ἐπίμαστος ὦν ὁ προδότης, δύνασθαι λαθεῖν θεὸν ὄντα Χριστὸν, ἀλλ' ἠλέγγετο παρὰ Χριστοῦ, παμπόνηρος ὦν, καίτοι τραπέζης ἀξιόμνος καὶ συνέστιος ὦν, καὶ τῆς θείας ἡμερότητας μέχρι πάντος ἀπολαύσας, ὃ δὴ μάλιστα φορτικωτέραν αὐτῷ τὴν κόλασιν ἀπεργάζεται. Πλὴν οὐαὶ τῷ Ἰούδῃ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν! Ὁ μὲν γὰρ κατ' εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ Πατρός δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα παντὸς ἡμᾶς ἐξέλῃται κακοῦ· ὃ δὲ τὸν τῶν ὄλων σωτήρα Χριστὸν καὶ λυτρωτὴν ταῖς τῶν φωνόντων χερσὶ παραδούς, τὴν τῷ διαβόλῳ προπωδεσάτην κληρονομήσει δίχην.

Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων.

(A f. 283, B f. 198, D f. 73 b) Οἱ μέντοι μαθηταὶ ἀνθρώπινόν τι παύοντες, πεφιλονεικῆκασι πρὸς ἀλλήλους, τίς ἄρα μείζων ἔσται ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἀνεχομένους τάχα πού τῶν τὴν δευτέραν ἐχόντων τάξιν τοῖς πρωτεύουσι παραχωρεῖν. Κεκίνηται δὲ τοῦτο καὶ γέγραπται πρὸς ὄνησιν ἡμετέραν· ἐπιτίμα γὰρ παραχρῆμα Χριστὸς τῇ τοιαύτῃ νόσῳ· τοῦτο δὲ ἦν ἡ ἀνόητος φιλοδοξία, βίζαν ἔχουσα τὴν ὑπεροψίαν. Τὸ μὲν γὰρ ἦρθαι κατ' ἀρετὴν, τοῦ παντὸς ἀξίον λόγου· δεῖ δὲ τοὺς οὕτω διακειμένους μετρίῳ κεχρησθαι φρονήματι, καὶ παραχωρεῖν ἐξ ἀγάπης ἀδελφοῖς τὸ ἐν μείζωνι εἶναι δοκεῖν. Τὸ γὰρ πεφυσημένον ἔχειν τὸ φρόνημα, παραπλησίους ὄρασθαι ποιεῖ τοῖς τῶν ἐθνῶν ἡγουμένοις, οἷς τὸ ὑπέρογκον φρόνημα φίλων ἀεὶ πῶς ἐστὶν ἐνεργεταὶ γὰρ, φησὶ, καλοῦνται, τουτέστι, κολακεύονται παρὰ τῶν ὑποβεβηκότων.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς ἔξω νόμων ἱερῶν ἐν τοιαύταις ἔστω τὸ ὕψος ἐν ταπεινότητι.

(1) Id est corpus Christi, ut patet. Admirare autem totum hoc Cyrilli insigne testimonium de sacrosancta Eucharistia. Aliud parvis ponderis dat Cyri-

llus in Epistola ac Calosyrium episcopum libro contra Anthropomorphitas præmissa (Opp. nov. ed. t. IX.

'Εγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς διακονῶν.

(A f. 283 b) Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τίς ἐστιν οὕτως ἀπηνής, ὡς μὴ πᾶσαν ἀποπτύσαι φιλοδοξίαν, Ὁ γὰρ ὑπὸ πάσης κτίσεως λογικῆς καὶ ἁγίας διακονούμενος, ὁ σύνθρονος καὶ συμβασιλευῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διακονοῦ τάξιν ἐπέχων, ἔνυψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Καθ' ἑτερον δὲ τρόπον διακονίας ἔχει τάξιν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος. Ἐφη γὰρ ὁ Παῦλος· « Λέγω γὰρ Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς εἰς τὸ πληρῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, » καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκοῦν διηκόνησεν ὁ διακονούμενος· καὶ ὁ τῆς δόξης Κύριος τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, ἡμῖν καταλιμπάνων ὑπογραμμόν. Ἄλλ' εἰκὸς ἐκεῖνο τάχα που καθ' ἑαυτοῦς διενθυμείσθαι τε καὶ λέγειν τοὺς μαθητάς· Ποιὸς οὖν ἔσται τῆς γνησιότητος ὁ μισθός; ἢ τί τὸ ἐντεῦθεν ἔσται χρησίμων, συμβησομένων ἑσθ' ὅτε καὶ πειρασμῶν; Ἴνα τοίνυν τῆ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἔλπίδι διανερούμενοι, πάντα ἔκον ἐπ' ἀγαθοῦ σπουδάσασιν ἐκπέμψωσι τῆς ἑαυτῶν διανοίας, ἀναγκαίως φησίν· « Ἵμεῖς δὲ ἔστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, » κ. τ. λ.—(B f. 197 b, D f. 75 b) Σύνες ὅπως τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως μέτρων ἀποφοιτᾷ, οὕτω τὸν τιμὸν ὑπομένειν σταυρόν· διαλέγεται γὰρ ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν· μετὰ δὲ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν πεφανερώκεν ἑαυτοῦ τὴν δόξαν, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο· ἔφη γὰρ, ὅτι· « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. » Διαλέγεται τοίνυν ἀνθρωπίνως, ὡς ἔφη. Διὰ τοῦτο φησι· « Κἀγὼ διατίθεμαι ὁμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου. » Ἄρα οὖν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἐνστάτος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ, συμμόρφους ἡμᾶς ἀποφαίνοντι τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ, μετὰ τὸ ἐνδύσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν, ἰδεσμάτων πάλιν ἐν χρεῖᾳ ἐσόμεθα καὶ τραπέζης; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὑποφαίνει τὰ πνευματικά. Οἱ μὲν γὰρ τὰς παρὰ τῶν ἐπιγεῖων βασιλείων πρώτας ἔχοντες τιμὰς, συνέστιοι τέ εἰσιν αὐτοῖς καὶ ὁμοῖοι. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροί τινες τιμῆς μὲν τῆς παρὰ τῶν κρατούντων ἀξιοῦμενοι, οὐ μὴν ὅτι καὶ κοινῆς τραπέζης ἀπτόμενοι. Ὅτι τοίνυν ἐν ταῖς πρωτευούσαις τιμαῖς ἔσονται παρ' αὐτῷ, ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ καθ' ἡμᾶς διαβεῖκυσιν.

Εἶπε δὲ Κύριος· Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξηγήσατο ὑμᾶς, τοῦ σιναῖσαι. (1) ὡς τὸν σίτον.

(A f. 284, B f. 198) Ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ ἐπωφελες, μαθεῖν τίς ἦν ἡ πρόφασις, ἢ παρενεγκοῦσα εἰς τοῦτο τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους. Διορθωσάμενος δὲ αὐτοῦς ὁ Χριστὸς δι' ὧν ἐπετίμησε τῷ τῆς φιλοδοξίας πάθει, καὶ ἑαυτὸν εἰς ὑπόδειγμα δέδωκε, τρίτον τοῖς μαθηταῖς ἐπικοῦρμα προσκεχόμενε, διὰ

ῥ Rom. xv, 8. ῥ I Petr. ii, 21. ῥ Matth. xxviii, 48.

(1) Hoc loco in cod. B. f. 198, sit grammaticalis aipnotatio: Σιναῖσαι, θορυβῆσαι, κυκῆσαι, σείσαι, κοσκινῆσαι, πειράσαι· σίνιον γὰρ παρὰ τισὶ καλεῖται.

A V. 27. *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.*

Cum sic Christus loquatur, quis est ita contumax qui nolit gloriae amorem abjicere? Namque is, cui ab omni creatura tum rationali tum sancta ministratur, ille Dei Patris consessor et conregnator, ministri nunc ordinem tenens, lavit pedes discipulorum. Alio autem modo ministerii ordinem habet ratio incarnationis. Ait enim Paulus: « Dico enim Christum ministerium fuisse circumcisionis ad implendas promissiones patrum », et reliqua. Ergo ministravit is, cui ministrabatur; et gloriae Dominus humiliavit semetipsum, nobis relinquens exemplum⁹⁰. Sed verisimile fortasse est discipulos intra se cogitasse atque etiam dixisse: quaedam erit fidelitatis merces? vel quæ inde utilitas, si quando

B tentationes quoque evenient? Ut ergo futurorum **419** bonorum spe roborati, omnem in reclusis studiis torporem mente sua abjicerent, necessario ait: « Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, » etc. — Intellige quomodo humanationis suæ mensuram adhuc non excedit, quis non dum venerandam pertulerat crucem. Loquitur enim ut unus ex nobis. Sed tamen post resurrectionem a mortuis, majestatem propriam ostendit tempore ad id vocante. Ait enim: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra⁹¹. » Loquitur ergo humanitus, ut dixi. Propterea ait: « Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam. » Num ergo postea etiam quam a mortuis revixerimus, cum tempus advenerit quo cum Christo nos versabimur, quos jam conformes corpori gloriae suæ effecerit, post indutam immortalitatem, num, inquam, cibis adhuc indigebimus atque mensa? Nequaquam; sed interim nostrarum rerum exemplo, spiritualia nobis demonstrat. Nam qui primos honores apud reges terrenos occupavit, ii cum illis convivantur, mensæque participes sunt. Attamen sunt alii dignitatibus quidem apud potentes ornati, quin propterea communi cum his mensa fruuntur. Quod itaque principali apud ipsum honore futuri sint, humano exemplo declarat.

D V. 31. *Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce Satanas expelivit vos, ut cribraret, sicut triticum.*

Necessarium iudico et utile cognoscere nos quænam causa ad hunc sermonem Servatorem contulerit. Quippe cum jam correxisset Christus discipulos, gloriae cupiditatem objurgando, seque in exemplum proponendo, tertium suppeditat discipulis ad iudicium præsentis lectione. Docet enim necessita-

τὸ παρ' ἡμῖν κόσκιον, ἐν ᾧ σίτος τῆδε κάκεισε μεταφρόνως ταράσσεται.

tam modeste de nobis sentiendi, qui nihil sumus, ad hominis naturam quod attinet nostraque mentis lubricum; sed **420** per eum et ab eo confirmati, sumus id quod sumus. Non est ergo de nobismet ipsis, sed de ejus donis gloriandum¹. Porro si quis animo ita fuerit comparatus, quemnam in eo locum inveniet præeminendi cæteris cupiditas? Propterea, cæteris omiſſis discipulis, ad coryphæum devenit, aitque: « Sæpe Satanas voluit vos cribrare tanquam triticum; » quod dicitur pro explorare ac tentare. Mos enim Satanae est probæ mentis homines aggrediendi. Sic etiam expetivit Jobum, sed hujus patientia superatus fuit. Nihilominus prævalet humanæ naturæ, quia hæc infirma, ille autem sævus et vehemens. Nam sicut de ipso aiunt sacre Litteræ, cor ejus obduratum ut lapis, et quasi iacus immobile perstat². Nihilo tamen minus sub sanctorum pedibus jacet, hoc item Christo præstante.

V. 32. Ego autem rogavi pro te.

Ecce iterum nobis conformatur, et secundum humanitatis modulum loquitur, ille qui Deus erat, quanquam caro factus. Oravisse enim se ait tanquam hominem. His autem verbis significat illum, si traditus fuisset ad tentandum Satanae, prorsus fidem amissurum; quandoquidem etsi minime traditus, lapsus est; negavit enim, unica eum perturbante ancillula in aula pontificis. Cum ergo Dominus discipuli negationem innuisset iis verbis quibus dixit: « Oravi pro te ut non deficiat fides tua, » infert statim consolatorium sermonem, aitque: « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, » id est, Firmamentum atque magister esto illorum qui per fidem ad me accedunt. Et mirare rursus sermonis solertiam, et divinæ placiditatis culinam. Ne enim in desperationem adluceret discipulum, quasi de apostolatus gloria foret expungendus postquam negasset, implet eum bona spe, fore ut promissa bona consequatur. Ait enim: « Et tu conversus, fratres tuos confirma. » O ineffabilis benignitas! **421** Nondum erat peccatum, et jam veniam præbet, rursusque illum in apostolica dignitate constituit.

V. 34. Donec ter abnegas nosse me.

Continuantur supra dicta etiam hic. Antea enim prædixerat admirabili Petro, ter se fore ab eo necandum capturæ tempore. Quoniam vero facta nunc capturæ mentio est, subsequuntur prorsus hanc commemorationem reliquæ res, nempe crucis passio. Deinde ingruens Judæis prænuntiat bellum. Idcirco ait: « Quando nisi vos sine sacco et pera et calceamentis, nunquid vobis defuit? At illi

¹ I Cor. xv, 10 ² Job xli, 15.

(1) Eo Petro, consequenterque successoribus ejus, privilegium a Christo Dominico datum.

τῶν προκειμένων ἀναγκασμάτων· διδάσκει γὰρ ὅτι μέτρια φρονεῖν ἡμᾶς ἀναγκαῖον, οὐδὲν μὲν ἔντας τὰ γε ἤχον εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ εἰς τὸ τῆς ἡμετέρας διανοίας εὐδαιμον, στριζομένους δὲ καὶ ἔντας ὅπερ ἔσμην, δι' αὐτὸν τε καὶ παρ' αὐτοῦ, ὕκουν ἐφ' ἑαυτοῖς μᾶλλον, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι σεμνύνεσθαι δεῖ. Κἄν εἰ τις οὕτως διατεθῆ, ποῖον εὐρήσει τόπον ἐν αὐτῷ τὸ ὑπερκαίεσθαι τινῶν ἐθέλειν; Ταῦτητοι τοὺς μὲν ἑτέρους ἀφίτησι μαθητὰς, ἐπ' αὐτὸν δὲ τὸν κορυφαῖον ἔρχεται· καὶ φησιν ὅτι: « Πολλὰκις ἠθέλησεν ὁ Σατανᾶς σινιάσαι καὶ ὑμᾶς ὡς τὸν σίτον, » ἀντὶ τοῦ δοκιμάσαι καὶ πειράσαι· ἔθος γὰρ τῷ Σατανᾶ, τοῖς εὐδοκίμοῦσιν ἐπιτηδῆν· οὕτως ἐζήτησε τὸν Ἰώβ, ἀλλ' ἠττάτο τῆς ἐκείνου τληπαθείας. Πλὴν πλονευκεῖ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἀσθενῆς γὰρ αὐτῆ, δεινὸς δὲ καὶ ἀπηνῆς ἐκεῖνος· ὡς γὰρ φησι περὶ αὐτοῦ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν ὡσπερ λίθος, ἴστηκε δὲ ὡσπερ ἀκμῶν ἀνήλατος. Πλὴν τοῖς τῶν ἁγίων ὑπενήνεκται ποσὶ, Χριστοῦ καὶ τοῦτο κατωρθωκότος.

Ἐγὼ δὲ ἐδεσθήην περὶ σοῦ.

(A f. 284, D f. 74) Ἰδοὺ δὴ πάλιν ἡμῖν συμπλάττεται, καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος διαλέγεται μέτρων, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ· δεηθῆναι γὰρ φησιν ὡς ἀνθρώπος. Ἐμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὡς εἰπερ ἐξεδῶθη πρὸς πείραν τῷ Σατανᾶ, ἀπιστος ἂν ἐγένετο παντελῶς· ὅπου γε καὶ μὴ ἐκδοθεὶς, ἠσθένησεν· ἠρνήσατο γὰρ παιδίσκης μίαν θορυβούσης αὐτὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἀρχιερέως. Ὁ μὲντοι Κύριος, τὴν τοῦ μαθητοῦ ἀρνησιν αἰνιξάμενος ἐν οἷς ἔφη, « Ἐδεσθήην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου, » εἰσφέρει παραχρήμα τὸν τῆς παρακλήσεως λόγον, καὶ φησι: « Καὶ σὺ ποτὶς ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου· » τούτεστι, γενοῦ στήριγμα καὶ διδάσκαλος τῶν διὰ πίστεως προσιώντων ἐμοί (!). Καὶ θαύμασον πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτηνές, καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς θείας γαλγνότητος· ἵνα γὰρ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἀγάγῃ τὸν μαθητὴν, ὅτι τῶν τῆς ἀποστολῆς αὐχμημάτων ἀποπεμφθήσεται ἀρνησάμενος αὐτὸν, ἀναπίμπλησιν ἀγαθῆς ἐλπίδος, καὶ ὅτι τεύξεται τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν. Ἐφη γὰρ, ὅτι: « Καὶ σὺ ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » Ὡ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας! Ὅπως γέγονεν ἡ ἀμαρτία, καὶ τὴν ἄρεσιν ἐκομίσατο, καὶ **D** πάλιν αὐτὸν ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς κατέταξεν ἀξιώμασιν.

Πρὶν ἢ εἰς ἀπυρνήσῃ μὴ εἶδέναι με.

(A f. 285 b.) Ἐκδέξῃ δὲ τὰ προκειμένα καὶ ὧδε· προκαταμεμήνυκε τῷ θαυμασίῳ Πέτρῳ, ὅτι τρῖς αὐτὸν ἀρνήσεται, κατὰ τὸν τῆς συλλήψεως δηλονότι καιρὸν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ μνήμη γέγονε τῆς συλλήψεως αὐτοῦ, ἀκολουθεῖ δὲ πάντως τῇ τοιαύτῃ μνήμῃ καὶ τὰ ἐφεξῆς γεγονότα, τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ φημι πάθη. Λοιπὸν τὸν ἐπισκήψαντα τοῖς Ἰουδαίοις προαπαγγέλλει πόλεμον. Διὰ τοῦτο φησιν· « Ὅτε ἀπ

ἑστειλα θμάς χωρὶς βαλαντίου, καὶ τήρας, καὶ ὑπο-
 δημάτων, μὴ τινος ὑστερήσατε ; Οἱ δὲ εἶπον· Ὁς. »
 Πέπομφε μὲν γὰρ ὁ Σωτὴρ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους,
 κηρδοῦσαι αὐτοῖς ἐπιτάξας τοὺς ἀνά πᾶσαν κώμην
 τε καὶ πόλιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρα-
 νῶν, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλα-
 κίαν ἐν τῷ λαῷ· ἐκέλευσε δὲ βαδίζοντας μηδενὸς τῶν
 σωματικῶν ποιῆσθαι φροντίδα· ἐπ' αὐτῷ δὲ πᾶσαν
 ἔχοντα τοῦ ζῆν τὴν ἐλπίδα περινοστεῖν· ὃ δὴ καὶ
 πεπραχάσιν. Ἄλλὰ νῦν, φησὶν, « Ὁ ἔχων βαλάντιον,
 ἀράτω καὶ τήραν ὁμοίως. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν,
 ἐροῦμεν· ἐσηματίσθη μὲν ὁ λόγος ὡς πρὸς αὐτοὺς,
 βλέπει δὲ κατὰ τὸ ἀληθὲς εἰς τὸ παντὸς Ἰουδαίου
 πρόσωπον. Αὐτοῖς γὰρ μᾶλλον διαλέγεται Χριστός.
 Ἐξ τῆς γὰρ, φησὶν, εὐπορεῖ χρημάτων κατὰ τὴν τῶν
 Ἰουδαίων χώραν, ἅπαντα συνενεγκῶν, φευγέτω· εἰ
 δὲ τις τούτων μὲν οὐκ εὐπορεῖ, πενία δὲ συζῶν
 ἐσχάτῃ τὴν χώραν οἰκεῖ, καὶ οὗτος ὅπερ ἔχει, φησὶ,
 πωλησάτω ἄμφιον, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. Ἔστι
 γὰρ λοιπὸν ἄπεισι τοὺς τὴν χώραν οἰκοῦσιν ὁ λόγος· οὐ
 περὶ γὰρ τοῦ ἔχειν τι ἢ μὴ, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι
 καὶ ζῆν. Κατασκήσει γὰρ εἰς αὐτοὺς ὁ πόλεμος
 ἀπορήτοις ὁρμαῖς, ὡς οὐδὲν ἀρκέσαι· πρὸς ἀντίστα-
 σιν. Ἔτα τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων κακῶν ἀπαγγέ-
 λει, λέγων, ὅτι δεῖ μὲν αὐτὸν, κατὰ τὰς Γραφάς,
 μετὰ τῶν ἀνόμων λογισθῆναι, συγκρεμάμενον δηλον-
 ὅτι τοῖς συσταυρωθεῖσιν αὐτῷ λησταῖς, καὶ τὴν τοῖς
 ἀνόμοις πρέπουσαν ὑπομείναντα δικτὴν· τέλος δὲ λοι-
 πὸν τῷ μέχρι τούτων ἔλθειν ὁ τῆς οἰκονομίας λήψε-
 ται λόγος. « Τέλος γὰρ, φησὶν, ἔχει τὰ περὶ ἐμοῦ, »
 ἔπειτα γεγραμμένα ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, μέχρι
 δηλονότι τοῦ παθεῖν τὸν κατὰ σάρκα θάνατον· συμβήσεται δὲ τοῖς ἀπεκτονθεῖν, ἃ καὶ πάλα προεῖρηται
 διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν.

Οἱ δὲ εἶπον· Κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὡδε δύο.

(A f. 286, B f. 200 b) Ταῦτι μὲν ὁ Κύριος περὶ
 τῶν συμβησομένων τῇ Ἰουδαίων χώρᾳ προκαταμεμή-
 νυκεν. Οἱ δὲ γε μαθηταὶ οὐ συνήκαν τῶν εἰρημένων
 τὸ βάθος· ὡς ἔβησαν δὲ μᾶλλον, ὅτι διὰ τὴν συμβησο-
 μένην ἐφοδοῦν αὐτῷ παρὰ τοῦ προδότου καὶ τῶν συλ-
 ληφόμενων αὐτὸν, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν διεβεβαίω-
 σατο· ταῦτῃτοι φασιν· « Ἰδοὺ μάχαιραι ὡδε δύο. »
 Καὶ τί πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ ; « Ἰκανὸν ἐστὶ· » μο-
 νοουχοῦ διαγελά τὴν φωνήν· εὐ εἰδὼς ὅτι τῶν εἰρη-
 μένων τὴν δύναμιν οὐ συνιέντες οἱ μαθηταὶ ὡς ἔβησαν,
 ὡς ἔβη, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν εἰς τὴν ἐσομένην
 ἐφοδὸν κατ' αὐτοῦ. Πρὸς ἐκεῖνα τοῖσιν ὁρῶν ὁ Σωτὴρ,
 ἃ συμβήσεσθαι ἐμελλον τοῖς Ἰουδαίοις, τῆς εἰς αὐτὸν
 ἕνεκα δυσσεβείας, διαγελά τὸ ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰ-
 ρημένον, ὅτι « Ἰδοὺ ὡδε εἰσι μάχαιραι δύο· » καὶ
 φησιν· « Ἰκανὸν ἐστὶ. » Ναί, φησὶν, ἀρκέσουσι δύο
 ἕξιν πρὸς ἀντίστασιν τοῦ πολέμου τοῦ μέλλοντος
 ἔξιν κατ' αὐτῶν, πρὸς ἃν οὐδὲν ἂν ὠφέλησαν οὐδὲ
 πολλαὶ ξιφῶν χιλιάδες !

Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος
 τῶν Ἐλαιῶν.

(A f. 217 b) Ἐν ἡμέρᾳ μὲν ὁ Σωτὴρ τὰς ἐν Ἱερο-
 σολύμοις ἐποιεῖτο διατριβὰς, ἐπιλαθοῦσης δὲ τῆς
 ἑσπέρας, ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, ὁμοῦ τοῖς ἀγίοις
 ἠύλλετο μαθηταῖς, εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ.

A dixerunt : nihil. « Miserat enim Servator sanctos
 apostolos, prædicare mandans in omni pago et urbe
 Evangelium regni cælorum, et omnem morbum
 languoremque in populo curare. Euntis autem jus-
 sit nullam gerere corporalium rerum sollicitudinem ;
 atque in se uno reposita victus spe, regionem con-
 cursare ; quod et reapse fecerunt. Sed nunc ait :
 « Qui habet sacculum, tollat similiter et peram. »
 Quid autem hoc sit, dicemus. Christi quidem sermo
 specie tenus ad apostolos fit, reapse autem respicit
 uniuscujusque Judæi personam. Namque hos potius
 alloquitur Christus. Si quis, inquit, opibus abun-
 dat in Judæorum regione, cunctis secum ablatiis,
 in pedes se conferat. Si quis item, minime his
 abundat, sed in summa penuria terram habitat,
 hic quoque vendat, inquit, ipsum vestimentum, et
 gladium emat. Jam enim apud hujus regionis In-
 colas non agitur utrum aliquid retereuri sint necne,
 sed utrum omnino victuri. Intolerabili enim impetu
 incumbet in eos bellum, quinulla resistendi facultas
 sit. Deinde horum malorum causam aperit, dicens :
 oportere se secundum Scripturas cum improbis
 reputari, et suspendi una cum crucifixis secum
 latronibus, et par cum impiis pati supplicium. Ac-
 tum demum his peractis, susceptæ incarnationis
 cursum finem habiturum. « Etenim ea quæ sunt
 de me, finem habent, » id est quæ 422 in lege ac
 prophetis sunt descripta, donec videlicet mor-
 tem in carne patiar : interfectoibus autem ea
 contingent quæ Janidii a sanctis prophetis præ-
 dicta fuere.

V. 38. At illi dixerunt : Domine, ecce duo gladii hic.

Hæc Dominus de eventuris Judæorum regioni ca-
 lamitatibus prænuntiavit. Discipuli tamen dictorum
 profunditatem non intellexerunt ; sed existimarunt
 potius dici ab eo propter impendentem adversus se
 proditoris et satellitum incursum, gladiis opus esse.
 Ideo dicunt : « Ecce hic gladii duo. » Quid vero illis
 Servator ? « Satis est, » inquit ; deridens prope-
 modum illorum dictum ; quia probe sciebat vini dic-
 torum non intellexisse discipulos, qui existima-
 verant, ut dixi, opus esse gladiis ob futuram in se
 aggressionem. Illa igitur spectans Servator, quæ
 Judæis eventura erant, propter illorum contra se
 impietatem, irridet discipulorum dictum, « Ecce
 hic gladii duo ; » atque : « Satis hi sunt. » Utque
 inquit, duo gladii sufficient ob sustinendum bellum
 Judæis superventurum, contra quod ne multa qui-
 dem gladiatorum millia profutura erant !

V. 39. Et egressus ibat secundum consuetudinem
 in montem Olivarum.

Diurno Servator tempore Hierosolymis verba-
 batur ; superveniente autem vespere in montem
 Olivarum cum sanctis apostolis accedebat, ad villam
 dictam Gethsemani. Sic enim discrete ait sapienter

tissimus evangelista Matthæus³. Quo cum venisset, ut idem adhuc narrat Matthæus⁴, assumptis tribus, Petro, inquam, et Zebedæi filiis, cœpit contristari et mœstus esse. Hic mecum observa incarnationis profundam rationem, et ineffabilis sapientiæ excelsitatem. Quam ob causam, o Domine, mœstus es? Num tu quoque mortem metuis, et pavore correptus passionem recusas? Atqui tu aiebas discipulis: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere »⁵. Imo vero si quis **423** dicat spiritualis fortitudinis a te suppeditari gratiam electis, haud profecto a veritate aberrabit. Cunctæ enim vires a te sunt, qui vita tuapte natura es et cuncta vivificas. Cur itaque contristaris et usque ad mortem mœstus es? Et quidem perspicere nosti, utpote naturaliter Deus, te patiendo in carne necem, morte liberaturum universæ terræ incolas, et de qualibet improba inimicaque potentia triumphum acturum, atque ut Deum et rerum omnium Creatorem adoratum iri. Quamobrem itaque doles mœstesque? Utique, is ait, quæ ex passione mea mundo eventura bona sunt, scio; sed doleo primogenitum Israel, qui jam ne inter famulos quidem est; et quod Domini portio, funiculus hæreditatis, pars vulpium fiet, uti scriptum est⁶.

Quod autem futuri præsciis urbem Jerusalem miseraretur, ceu quæ ob suam adversus se impietatem, omne mali genus erat expertura, hinc etiam discas. Ascendebat de Judæa Hierosolyma; ut vero evangelista ait, « Videns urbem flevit super illam », tanquam jam extrema miseria atque atroci calamitate implicitam videret Jerusalem. Ut autem cognosceremus ita eum fuisse animo comparatum erga illam, significat discipulis ægritudinem suam atque tristitiam. Neque enim cognosci occulta poterant, nisi ipse verbis, quo animi habitu esset, manifestasset. Sed et illud prædictis addere necessarium existimo. Nani tristitiæ passio seu mœroris non ipsi accidit divinæ et inviolabili Verbi naturæ; id quippe est impossibile, quia supra omnem passionem est: sed dicimus incarnatum Verbum humanitatis quoque modulis se concludere voluisse, quatenus videbatur illius passiones perpeti. Sicut ergo esuriisse dicitur, quamvis ipse vita sit vivifica, et panis vivens; itemque longo itinere fatigatus, quanquam virium est Dominus; ita etiam tristatus dicitur, et in mœstitiam specie tenuis incidisse. Non enim videri debuit is, qui ad exinanitionem se demiserat, et intra humanam mensuram **424** concluderat, ea quæ hominis propria sunt, recusare.

V. 40. *Orate, ut non intretis in tentationem.*

Monuit discipulos rem temporari congruam, dicens: « Orate ne in tentationem incidatis. » Tum ne illos verbis tantum jvaret, sed ejus rei exem-

Ματθαῖος γὰρ οὕτω φησὶν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστῆς. Ἀφιγμένος δὴ οὖν ἐνταῦθα Χριστός, ὡς αὐτὸς ποσὸν πάλιν ὁ Ματθαῖός φησι, παραλαβὼν τοὺς τρεῖς, ἐπὶ Πέτρον, φημί, καὶ τοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. Ἐνταῦθά μοι βλέπε τῆς μεταστροφῆς οἰκονομίας τὸ βάθος, καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας τὸ ὕψος. Διὰ ποίαν αἰτίαν, ὦ Δέσποτα, ἀδημονεῖς; Ἄρα δέδιας καὶ αὐτὸς τὸν θάνατον, καὶ δειλία κεκρατημένος παραιτῆ τὸ παθεῖν, καίτοι τοῖς μαθηταῖς εἰπὼν· « Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν; » Ἄλλὰ κἄν εἰ τις λέγοι τῆς πνευματικῆς εὐανδρίας παρὰ σοῦ τοῖς ἐξελεγεμένοις δίδοσθαι τὴν χάριν, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ ἀληθοῦς. Ἰσχύς γὰρ πάντα παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχεις καὶ ζωοποιός. Πῶς οὖν **B** λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς ἕως θανάτου; Καίτοι σαφῶς ἠπίστασο, Θεὸς ὢν φύσει, ὅτι τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείνας, ἀπαλλάξεις θανάτου τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τὸ τῆς νίκης τρόπαιον ἔγερεις κατὰ πάσης πονηρᾶς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως, καὶ ὡς Θεὸς προσκυνηθῆσθαι καὶ τῶν ὄλων Δημιουργός. Ἐπὶ τίσιν οὖν ἄρα λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς; Ναί, φησὶ, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους τῷ κόσμῳ ἀγαθὰ συμβησόμενα ἐπίσταμαι· λυπεῖ δὲ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὐδ' ἐν δούλοις ἐστὶ· καὶ ὅτι ἡ τοῦ Κυρίου μερὶς, τὸ σχοίνισμα τῆς κληρονομίας, μερὶς ἀλωπέκων ἐσται, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ὅτι δὲ, καίτοι τὸ ἐσόμενον εἰδὼς, κατηλείπει τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν ἕνεκα δυσσεβείας ἐσομένην ἐν παντὶ κακῷ, κἀνευθεν ἂν μάθοις. Ἄνθει **C** μὲν γὰρ ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἱεροσόλυμα· ὡς δὲ φησὶν ὁ εὐαγγελιστῆς, « Ἰδὼν τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτῆ, » ὡς ὅσον οὐδέπω ταῖς ἐσχάταις ταλαιπωρίαις καὶ ἀνηκέστοις συμφοραῖς ἐμιλήσουσαν βλέπων τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἴνα δὲ μάθωμεν ταύτην ἐσχηχότα τὴν διάθεσιν ἐπ' αὐτῆ, διαμεμήνυκε τοῖς μαθηταῖς ὅτι καὶ ἀκηδιά καὶ λελύπηται. Οὐ γὰρ ἦν δυνατόν μαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένα, μὴ διὰ λόγων ἐκφηναντος τὰ ἐν οἷς ἐστὶ. Κάκιστόν δὲ οἶμαι τοῖς εἰρημένοις προσεπενεγκεῖν ἀναγκαῖον. Τὸ γάρτοι τῆς λύπης πάθος ἦτοι τῆς ἀδημονίας οὐ περὶ αὐτὴν ἂν γένοιτο τὴν θεῖαν καὶ ἀκίρατον τοῦ Λόγου φύσιν· ἀμύχανον γὰρ, ὅτι παντὸς ἐπέκεινα πάθους ἐστίν· ἐβέλῃσαι δὲ φαμεν τὸν σαρκωθέντα Λόγον, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπότητος καθικέσθαι μέτροις, διὰ τοῦ δοκεῖν ὑπομείναι τὰ αὐτῆς. Ὡς περὶ οὖν πεινῆσαι λέγεται, καίτοι ζωὴ καὶ ζωοποιός, καὶ ἄρτος· ὁ ζῶν ὑπάρχων αὐτὸς, κοπιᾶσαι τε ἐκ μακρᾶς ὁδοῦ, καίτοι τῶν δυνάμεων ὑπάρχων Κύριος, οὕτω καὶ ἀκηδιάσαι καὶ δοκεῖν εἰσοδέσθαι λύπην. Οὐ γὰρ εἶδει τὸν καθιγμένον εἰς κένωσιν, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἐμβεδηχότα μέτροις, παραιτεῖσθαι δοκεῖν τὰ ἀνθρώπινα.

Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

(A f. 287 b, B f. 201, D f. 75) Συνεβούλευσε μαθηταῖς τὰ τῷ καιρῷ πρέποντα, εἰπὼν· « Προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν. » Ἄλλ' ἵνα

³ Matth. xxvi, 36. ⁴ ibid. 37. ⁵ Matth. x, 28. ⁶ Psal. lxxii, 11. ⁷ Luc. xix, 41.

μη λόγις αὐτοῖς ἐφέληθη μόνοις, παράδειξις δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος εὐρεθῆ, βραχὺ προσελθὼν, πεισὼν ἐπὶ γόνυ, προστήχεται. Καὶ τί δὴ ποτε τοῖς ἀγίοις οὐ συνήχεται μαθηταῖς, ἀλλὰ καταμένας; Ἴνα μάθωμεν ἡμεῖς τῆς ἀρρασκουῆς Θεῷ προσευχῆς τὸν τύπον. Ἐφη γὰρ ἐτέρωθι· Ἔσθ' ἐστὶν προσευχῆ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυφαίῳ· καὶ ὁ Πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυφαίῳ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Πανταχοῦ γὰρ εὐρήσομεν καταμένας εὐχόμενον, ἵνα καὶ οὐ μάθης, ὅτι σχολάζοντι κῶ καὶ γαληνιώση καρδίᾳ διαλέγεσθαι χρῆ τῷ ἐπὶ πάντα Θεῷ. Καὶ οὐ δὴ που φαῖται τις ἀν, εἰ γε νοῦν ἔχοι, ὅτι τῆς παρ' ἐτέρου χειρὸς ἢ ἐπικουρίας ἐν χρεῖᾳ καθεστηκώς, ἐποιεῖτο τὰς λιτάς. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ πανσθενεστάτη χεὶρ καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς· ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τούτων μάθωμεν, μὴ νοστήσῃ ἐν πειρασμοῖς, συντείνεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς προσευχάς. Ἀμαθὲς δὲ λίαν, καὶ τὸ τῶν ἀγώνων καταθρασύνεσθαι· τῷ μετρίῳ δὲ φρονήματι χρῆναί φημι τὸ εὐτολμῶν καὶ τληπαθῆ ἀναπλέκειν. Ἴδωμεν δὲ καὶ προσευχῆς τὸν τρόπον.

Πάτερ, εἰ βούλῃ, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω.

A f. 288, B f. 201 b, D f. 75) Ὁρᾶς ὅπως μετ' εὐλαβείας ἀνθρωποπρεποῦς ἐποιεῖτο Χριστὸς τοῦ πειρασμοῦ τὴν παραίτησιν; Εἰ γὰρ βούλῃ, φησὶ, παρένεγκε. Ὡς γὰρ εἰς ὑπάρχων τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῖς τοῦ Πατρὸς θελήμασιν ἀπονέμει τῶν ἐκθησομένων τὸ πέρα· ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτῶμεν ἐκεῖνα κρατεῖν, ἅπερ ἀν αὐτὸς εἶδεῖν συμφέροντα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Πρὸς δ' αὐ τούτοις, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιήτητος τὸ χρῆμα κατηγορεῖ· ἦν μὲν γὰρ οὐκ ἀβούλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν, φορτικὸν γε μὲν ἐτέρως, διὰ τε τὴν ἀδοξίαν καὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς τὸν ἐλεθρον· οὐ γὰρ ἀν ἠθέλησε κυριοκτόνον γενέσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ταῖς ἐσχάταις δικαῖς ὑπενεχθῆ. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν μὴ ὑποστῆναι τὸ πάθος, ἐλλετο αὐτὸ, συναυδοκοῦντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ὡς εἶναι τῆς μὲν ἀνθρωπιείας φύσεως τὸ εἰς θορύβους εὐκόλον· τῆς δὲ θείας, τὸ ἐφ' ἅσπασιν ἀθραυστον. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ θανάτου παρεισδύσα μνήμη ταραττει τὸν Ἰησοῦν· ἢ δὲ τῆς θεότητος δύναμις κεκινημένον εὐθύς χειροῦται τὸ πάθος, καὶ μεταμορφῶι πρὸς εὐτολμίαν. Κεκίνηται γὰρ καὶ ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, διὰ δύο τρόπους· ἔδει γὰρ καὶ διὰ τούτων αὐτὸν, οὐ δοκῆσει καὶ ὑπονοῖα, φυσικῶ; δὲ μᾶλλον καὶ ἀληθῶς ἀνθρωπον ἐκ γυναικὸς γεγονότα, φαίνεσθαι πάντα φέροντα τὰ ἀνθρώπινα, δίχα μόνως τῆς ἁμαρτίας. Φόδος δὲ καὶ δειλία, πάθη μὲν ἐν ἡμῖν φυσικὰ, τὸ γε μὴν ἐν ἁμαρτίας τετάχθαι διαπεφευγότα. Ἐτι ἐκινεῖτο ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, οὐχ ἵνα κινήθῃντα κρατύνηται, ἀλλ' ἵνα τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου διακόπηται, πρὸς ἀμείνω τινὰ καὶ θεϊοτέραν κατάστασιν μετασσεσίουμένης τῆς φύσεως ἐν πρώτῳ Χριστῷ· ἦν γὰρ οὕτω καὶ οὐχ ἐτέρως, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῖς τὸν τῆς ἰάσεως διαβῆναι τρόπον. Εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα ἐλ συμβᾶν οὐχὶ πάντη

* Matth. vi, 6.

A plum ipse fletet, paululum progressus, in genua procidens oravit. Cur vero haud cum sanctis oravit discipulis, sed solitatem? Ut nos discamus gratiae Deo orationis typum. Dixerat enim alibi: « Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et claude ostio, ora Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, dabit tibi palam ». Quin et ubique comperiemus eum solitatem orantem; ut tu quoque discas oportere vacua mente et tranquillo corde cum supremo Deo colloqui. Neque vero quisquam sensatus dicet orasse Jesum, quia manu aliena aut auxilio indigeret. Ipse enim est manus fortissima virtusque Patris; sed ut per haec cognoscamus, in tentationibus non dormire, imo tunc magis orationem intendere. Stulta tamen audacia est certamina provocare; modestia autem utili, eique patientiam admiscere, justae confidentiae officium esse aio. Nunc orationis quoque modum videamus.

Pater, si vis, transfer a me hunc calicem. Verumtamen non mea voluntas sed tua fiat.

Viden' quomodo cum ea quae decet hominem reverentia Christus tentationem a se deprecatur? Si vis, inquit, transfer. Nam quasi unus de nobis, Patris voluntati futuri exitum attribuit; ut nos quoque ea impetrare postulemus, quae ipse animabus nostris utilia esse noverit. Insuper Judaeorum quoque impietatem sic accusat. Certe non erat ei involuntaria passio; caeteroquae etiam gravis, propter ignominiam, et propter Judaicæ Synagogæ ruinam. Quippe noluisset Israellem fieri homicidam Domini sui, ne ob hanc causam, supremam ultionem experiretur. Sed quia passionem jam vitare non oportebat, hanc subire decrevit, conspirante secum Patris Dei voluntate: ita ut humanæ quidem naturæ fuerit, perturbationis commotio; divinæ autem, ubique constantia. Mortis quidem praesens imago Jesum turbat, sed deitatis virtus commotam illico sedat passionem, et ad confidentiam transfert. Commota fuit pars Christi humana duas ob causas. Oportebat enim per haec quoque constare, eum haud apparenter vel opinabiliter, sed naturaliter potius ac vere natum ex muliere hominem, humana omnia perpeti, peccato tantum excepto. Timor autem pavorque, connaturales nobis passiones sunt, quae tamen in peccatorum classe collocari nequeunt. Deinde vero commovebantur in Christo humanae passiones, non ut commotae vincerent, sed ut a Verbi potentia praeciderentur; ad meliorem divinioremque statum translata humana natura, primum in Christo. Etenim sic et non aliter ad nos ipsos permeare poterat medelae ratio. Etiam si enim quod accidit, haud usquequaque libitum ipsi erat; nihilominus propter universalem salutem ac vitam, voluntariam sibi

tecit crucis passionem. Sciebat enim quae iude
 ventura bona erant, et hominis naturam se reno-
 vaturum, proprioque sanguine redempturum. Nisi
 enim sibi voluntariam effectisset passionem, a qua
 magnopere abhorrebat voluntas, quoniam causa
 cogitari potest his verbis orandi: « Pater, si vis,
 transfer hunc calicem? » Factum est homo Dei
 Verbum, haud aliam ob causam, nisi ut omnia sua
 nostris infirmitatibus miscens quodammodo et con-
 temperans, hominis naturam corroboraret, et in
 suam ipsius firmitatem transmutaret. Cum ergo
 videtur verbotenus mortem timere, dicitque: « Tran-
 sfer calicem; » cogita vicissim, quod ea quae mortem
 timebat caro, cum a Dei Verbo gestaretur, doceba-
 tur ab eo pariter timoris passionem omittere. Dice-
 bat ergo Patri: « Non sicut ego volo, sed sicut
 tu. » Perfecto mortem haud movebat, **426** quate-
 nus Verbum erat ac Deus, sed tamen incarnationis
 suae cursui finem imponere festinabat. Haec enim
 erat voluntas Patris. Porro et non moriendi ierat
 ei voluntas, quia naturaliter cave mortem recusat.
 Docens itaque humanitatem, quominus jam vellet
 naturalia sibi cogitare, sed Dei potius voluntatem
 sectari, tanquam homo ait: « Non sicut ego volo,
 sed sicut tu. » Idcirco apparet hoc quoque addidisse
 apud Matthaeum: « Spiritus quidem promptus est,
 caro autem infirma. » Namque humana natura in
 Christo ipso, quantum in se est, debilis comperi-
 tur; sed ab unito illi Verbo, ad Deo congruam con-
 fidentiam attollitur.

V. 47. Ecce turba, et qui vocabatur Judas, unus de duodecim.

Cur ait, « Qui vocabatur Judas: » An nesciebat
 virum hunc de numero esse electorum? Imo vero
 quasi hujus jam abominans nomen, ait: « Qui dice-
 batur Judas. » Addit autem « Unus de duodecim »
 ob significandam lucusandamque proditoris impro-
 bitatem. Nam qui aequae ac reliqui apostoli honora-
 tus fuerat, idem exstitit carnificum Christi adjutor.
 Dedit enim eis signum: « Quem osculatus fuero,
 ipse est. » Prorsus erat oblitus Christi majestatem;
 putavit se posse latere, osculum amoris typum
 hibans, cor autem impiarum insidiarum plenum
 gerens. Ergo veluti ex capta ad Christum acce-
 dit; doli fraudisque instrumentum putans demon-
 strare eximiam charitatem. Quamobrem dignissime
 gravius sibi iudicium comparabat, quia nec erubuit
 praetextum ac symbolum proditoris efficere oscu-
 lum. Addit ergo Evangelista: « Jesus autem dixit
 illi: Osculo Filium hominis tradis? » Scire etiam
 oportet, quae etiam Joannes hoc loco dicit ¹⁶. Ait
 itaque, Judaeorum ministros accessisse ut Jesum
 caperent; qui occurrit eis dicens: « Quem quae-
 ritis? » Ministris dicentibus, « Jesum Nazarenum; »
 ipse se homicidarum manibus tradidit dicens:

τε και παντως θελητον ην αυτω, αλλ' ουδ της παντων
 δυνα σωτηριας και ζωης εκουσιον εκποιησατο το επι
 τω σταυρω παθος· ηδει γαρ τα ενταυθεν εσομενα
 κατορθωματα, και οτι την ανθρωπου φυσιν ανακαι-
 νισει, και αιματι τω οικειω κατακτησεται. Ει γαρ
 μη εκποιησατο θελητον, καιτοι λιαν αβουλητον ον το
 παθειν, τις αν νοοιτο λοιπον του προσευχεσθαι η
 προφασις, και λεγειν· « Πατερ, ει βουλει, παρενεχε
 το ποτηριον τουτο; » Γεγονε μεντοι ανθρωπος ο του
 θεου Λογος, ου δια τινα προφασιν ετεραν, αλλ' ινα
 παντα τα αυτου ταϊς ημων ασθναϊαις αναμιξας
 τροπον τινα και συγκερασας, νευρωση την ανθρωπου
 φυσιν, και προς την αυτου μεταποιηση στερβροτητα.
 "Οταν ουν φαίνεται θελιων τον λογον τον θανατον,
 και λεγων· « Παρενεχε το ποτηριον, » εννοει παλιν,
 οτι θελιωσα τον θανατον η ααρξ ειδιδασκετο, φορου-
 μενη παρα του θεου Λογου, μηκει το αυτο πασχειν·
 Ελεγε δε προς τον Πατερα· « Ουχ ως εγω θελω, αλλ'
 ως συ. » Ουκ εφοβετο μιν γαρ, καθ' ο Λογος εστι
 και θεος, τον θανατον αυτος, αλλ' εις τελος την οικο-
 νομιαν διεξαγειν ηπιστειτο· τουτο γαρ ην το θελημα
 του Πατρος. "Εχει δε και το μη θαλειν αποθανειν, οω
 το παραιτεισθαι την σαρκα τον θανατον φυσικως.
 Διδασκων τοινυν την ανθρωποτητα μηκει τα αυτη
 προσυντα φρονηει, αλλα το του θεου θελημα ζητειν,
 ος ανθρωπος λεγει· « Ουχ ως εγω θελω, αλλ' ως
 συ. » Δια τουτο γαρ φαίνεται και προσθεις εν τω
 Ματθαιω· « Το μεν πνευρα προθυμον· η δε σαρξ
 ασθενης. » Ανοουσα μιν γαρ η ανθρωπου φυσις, και
 εν αυτω τω Χριστω, το θσον εις αυτην, ευρισκεται·
 ανακομιζεται δε δια του ενωθεντος αυτη Λογου εις
 ευτολμιαν θεοκρετη.

Ιδου βχλος, και ο λεγόμενος Ιούδας, εις των δώδεκα.

(A f. 292 b, B f. 203) Δια τι δε φησιν, « Ο λεγόμε-
 νος Ιούδας; » Μη γαρ ουκ ηδει τον ανδρα τοις
 εξειλεγμενοις ενκριθιμουμενον; Αλλ' ως ηδη μεμιση-
 κως αυτου και το ονομα, φησιν, « Ο λεγόμενος Ιου-
 δας. » Προσεπαγει δε τουτω το, « Εις των δώδεκα, »
 προς ενδειξιν και διαβολην της του προδοτου φαυλο-
 τητος. Ο γαρ εν Ισω τοις αποστολοις τετιμημενος,
 τοις φονωσι κατα Χριστου γεγονε προφασις· δεδωκε
 γαρ αυτοις σημειον· « Ον αν φιλησω, αυτος εστιν. »
 "Επελαθετο παντελως της δοξης του Χριστου· ψηθη
 ταχα που δυνασθαι λαθειν· φιλημα μεν προτεινων
 εις τυπον αγαπης, ανοσιων δε σεμεματων μεστην
 εχων την καρδιαν. Ουκοουν ως εκ μεθης προσερχεται
 τω Χριστω· δόλου και απάτης οργανον την εξαί-
 ρετον αγαπην αποφνηαι προσδοκων. Ταυτητοι και
 μαλα ειχότως φορτικώτερον αυτω το κριμα εποιει,
 οτι ουδε το σχημα και σύμβολον ησχύνθη της προ-
 δοσιας το φιλημα. "Επαγει γουν ο ευαγγελιστης·
 « Ο δε Ιησους ειπεν αυτω· Ιουδα, φιληματι· τον
 υιον του ανθρωπου παραδιδως; » Ειδεναί γαρ αναγ-
 καλον και τα τω Ιωάννη περι τουτου ειρημενα· Εφη
 γουν, οτι οι μεν των Ιουδαων υπηρέται προησαν
 συλληψόμενοι τον Ιησουν· ο δε υπήντα αυτους, λέ-

¹⁶ Matth. xvi, 41. ¹⁷ Joann. xvii, 8.

γων· «Τίνα ζητεῖτε;» Λεγόντων δὲ τῶν ὑπηρετῶν, «Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον,» αὐτὸς ἑαυτὸν ταῖς τῶν φωνώντων χειρὰ προσεκκίμεις, λέγων· «Ἐγὼ εἰμι.» Οἱ δὲ ἀπῆλθον, φησὶν, εἰς τὰ ὀπίσω· καὶ τοῦτο γέγονε τρίς. Τίς οὖν ἡ οἰκονομία, καὶ τίνας ἔνεκεν προσεκκίμειεν ἑαυτὸν ὁ Σωτῆρ, οἱ δὲ κατέπιπτον ἀκούοντες τὸν, «Ἐγὼ εἰμι;» Ἰνα οὗ μάθοιεν ὡς οὐκ ἀβούλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν· οὐ γὰρ τῆς ἐκείνων ἰσχύος γέγονεν ἀποτέλεσμα, τὸ συλλαβῆσθαι Χριστὸν, καὶ προσαγαγεῖν ταῖς ἀνοστοῖς καθηγηταῖς, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἐέδωκεν.

(A f. 293 b) Φέρε δὲ κάκεινο ζητήσωμεν. Ἐρα ψήφας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, θέλημα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ κέκληκεν αὐτὸν ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ πάθος (1); Εἶτα πῶς, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, οὐκ ἔδει πάντως καὶ προδότην γενέσθαι τινὰ, παρενεχθῆναι δὲ καὶ εἰς τούτου θράσους τὸν Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἀπειθῆσαι Χριστῷ καὶ ἀτιμάσαι πολυτρόπως, ἐξαρτίσαι δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου θάνατον αὐτῷ; Εἶτα, πῶς εὕρισκεται λέγων· «Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται;» καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τί δὲ καὶ ἀπόλωλεν ὁ Ἰσραὴλ; Ἄλλ' οὐκ ἀδίκως ὁ Θεὸς, αἰσιζ δὲ κρίσει ταλαντεύει τὰ καθ' ἡμᾶς. Πῶς οὖν τὸ ἀβούλητον ἐποίησατο θελητὸν; Ἠλέησε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραχότας ἀθλίως, καὶ ἐπεμψεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν Σωτῆρα καὶ Αὐτρωτὴν, ὃς καὶ γέγονεν ἐν ὁμοίωσει τῇ πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ τοι προεγνωκῶς ἂ πελοσται, εἴλετο παθεῖν διὰ τὸ σῶσαι τὴν γῆν, συνευδοκούντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διὰ πολλῆν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἦκεν εἰς τὴν ἐκ τοῦ παθεῖν ἀδοξίαν, οὐκ ἂν ἠέλησε παθεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐνεδέχετο μὴ παθεῖν, διὰ τὴν Ἰουδαίων ἐπ' αὐτῷ γενομένην ὀμότητα καὶ ἀπειθεῖαν, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας.

Ἀψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ ἴασατο αὐτόν.

(A f. 294) Ἰάσατο γὰρ θεοπρεπῶς τὸν ὑπομειναντα τὴν πληγὴν, τοῖς ἀφιγμένοις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν θεοπρεπῆς καὶ τοῦτο διδοῦς σημεῖον.

Καθ' ἡμέραν ὄντος μου μεθ' ὑμῶν ἐν τῷ ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμέ.

(A f. 294 b, B f. 204) Ἐρα γε αἰτιᾶται Χριστὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου πάγην ἐσκευάζον; Οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν· ἀλλ' ὅτι Ἐξῆν ὑμῖν καθήμεραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα κατασεῖν, οὐκ ἐκρατήσατε. Ἐταμειυμένη γὰρ μᾶλλον τὸ παθεῖν ἐν καιρῷ τῷ καθήκοντι· καὶ οὕτως ἐστὶν ἂν παρῶν. Μὴ γὰρ ἀγνοήσατε (2), φησὶν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ὁμῶν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους· τουτέστιν, ὀλιγοστὸς ἐδόθη ὑμῖν καιρὸς τῆς κατ' ἐμοῦ πλεονεξίας, συνευδοκήσαντος τοῖς ἐμοῖς θελήμασι τοῦ Πατρὸς. Οὐκοῦν μίαν ὥραν ἔχετε κατ' ἐμοῦ, τουτέστιν ὀλίγον παντελῶς καὶ συνεσταλμένον καιρὸν, τὸν μεταξύ δηλονότι τοῦ τιμίου

¹ Luc. xii, 22. ² Hebr. xii, 2.

(1) Vide hac super re prolixam doctamque Photii quaestionem amphiloichianam a nobis editam *Script. vet. l. 1*, hoc titulo: Πῶς θελητός τε καὶ ἀθέλητος τῷ Πατρὶ ὁ θάνατος λέγεται· ἂν εἶναι τοῦ Χριστοῦ· *Qua-*

«Ego sum.» Illi autem, inquit, retro cessarunt; idque ter factum est. 427 Quænam fuit rei ratio, quamve ob causam Servator ultro se obtulit, illi autem, audito dicto, «ego sum,» corruerunt? Nempe ut diacerent haud involuntariam ei passionem acciderere. Non enim illi suis viribus Christum ceperunt, atque impiis iudicibus præsentarunt, sed ipsemet tradidit.

Age et illud disquiramus. Num Dei Patris decretum, et ipsius Filii voluntas, necessario veluti, ad passionem eum vocavit? Jam vero, si hoc ita se habeat, nonne prorsus oportuit et aliquem fieri proditorem, et ad hoc facinus Israellem propellit, ut et Christo fidem denegaret, eumque multifariam dehonestaret, et denique eidem necem super ligno inferret? Atqui, quomodo Christum dicentem compertimus: «Væ homini illi, per quem Filius hominis tradetur?» et reliqua. Cur item perit Israel? Verumenimvero haud inique Deus, sed justo iudicio res nostras trutinatur. Quomodo ergo quod erat involuntarium, voluntarium fecit? Misertus est Deus infelicium mundi incolarum, misitque cælo Servatorem ac Redemptiorem, qui in similitudine nostra natus est. Quanquam autem quæ passurus erat præciebat, nihilominus in patiendi proposito persistit, ut mundum salvaret, consentiente ei Deo Patre propter multam benignitatem, et erga homines benevolentiam. Ergo quod attinet quidem ad passionis ignominiam, pati noluisse. Quia vero fieri non poterat ut non pateretur, propter Judæorum adversus eum sævitiam atque contumaciam, sustinuit crucem, confusione contempta ¹.

V. 51. Cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.

Sanavit digno Dei modo illum qui vulnus passus fuerat, hoc quoque Deo dignum miraculum coram missis ad se capiendum ostendens.

428 V. 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.

Num expostulat Christus adversus Judæorum principes, quod ei non antea mortis laqueum tendissent? Non hoc vult significare; sed quod data vobis quotidie copia capiendi me in templo docentem, non tamen tenuistis. At ego reservabam, inquit, idoneo tempori passionem meam, quod demum nunc adest. Scitote, ait, hauc esse horam vestram, et potestatem tenebrarum, id est brevia vobis concessum esse tempus ad exercendam contra me tyrannidem, consentiente mecum Patria voluntate. Ergo unam horam habetis adversus me, id est, modicum oppido contractumque tempus, inter pretiosam videlicet crucem, et a mortis resur-

modo et voluntaria et involuntaria Patri mors Christi dici queat fuisse.

(2) Corderius videtur perperam legisse μὴ ἀγνωσία, quæ dicit: *Nolite dimicare.*

rectionem. Hæc videlicet illa est data tenebris potestas. Tenebras appellat Satanam, qui una cum Judæis insurrexerat in Christum: ut hic passione sua mundum salvaret, tertia die resurgeret, mortis calcata potentia; illi autem pœnas æternas darent una cum proditore. — Haud igitur tarditatem homicidii incusat; sed significat nequaquam potentia ipsorum tribuendam capturam suam, sed propriae voluntati, qua passio per se involuntaria facta est secundum œconomia rationem voluntaria; idque tempore prout libuit conveniente. Non, inquam, accusat illos, quod intempestivam passionem haud ei intulerint, sed eosdem potius redarguit, quia stulte existimarent se invito potiri. Tunc, inquit, me non tenuistis, quia nolui; et ne nunc quidem prævaleretis, nisi ego in manus vestras sponte venirem. Quamobrem haud Judaicarum virium opera fuit, mors Domino illata: sed illorum quidem impiis ansibus, merito quis tribuet tale facinus? Servatori autem Christo patiendi pro omnibus voluntatem; ut cunctos videlicet liberaret, et pretioso suo sanguine emptos, Patri Deo præsentaret.

V. 57. **429** At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum.

Fragilis fuit, prout Christus prædixerat, beatus Petrus, negavitque universalem Servatorem Christum; neque id semel, sed ter, et quidem juratam fecit negationem. «At enim Matthæus cœpisse detestari et jurare se hominem non novisse¹⁸.» Nonnulli dicunt jurasse discipulum, quod ignoraret factum hominem Jesum. Est hoc tamen incredibile. Quid enim revera ipsum negasset, si incarnationis mysterium subvertisset? Quippe sciebat simile nobis factum, id est hominem, unigenitum Dei Verbum. Namque jam manifeste confessus fuerat: «Tu es Christus, Filius Dei vivi¹⁹.» Nec tanquam de nobis, Filium ipsum esse Dei affirmans, ita loquebatur; sed etiamsi humanitatis mensura comprehensum cerneret, illud quod supra omnes res creatas est, et ex Dei Patris substantia effulsit Verbum, non dubitavit agnoscere et confiteri Dei vivi Filium esse. Neque vero nos dicimus negationem hanc evenisse, ne mendax Christus fieret, sed Christum potius rei futuræ præscium, eam discipulo nuntiavisse. Certe quod ex humana miseria, ut jam dixi, id malum acciderit, suæque conscientia morsibus discipulus condemnaretur, subsequuta statim lamentatio, et poenitentia lacrymæ satis docebunt: namque «egressus, inquit, foras flevit amare;» respiciente ad illum Christo, et præviae monitionis memoriam refricante. Jam vero conversus, a scopo suo non excidit; mansit enim prout fuerat, fidelis discipulus, peccati veniam adeptus.

¹⁸ Matth. xxvi, 74. ¹⁹ Matth. xvi, 16.

σταυροῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· αὕτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ δοθεῖσα ἐξουσία τῶ σκότει. Σκότος δὲ ὀνομάζει τὸν Σατανᾶν τοῖς Ἰουδαίοις ὁμοῦ κατεφανασθῆναι Χριστοῦ· ἔν' ὁ μὲν σώση διὰ τοῦ παθεῖν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀναβιώη τριήμερος, τὸ τοῦ θανάτου πατήσας κράτος, οἱ δὲ δίκην αἰώνιον τίσωσιν ὁμοῦ τῷ προδότῃ. — (A f. 294 b) Οὐ τὸ βράδος οὖν αἰτιᾶται τὸ πρὸς μαιφονίαν, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἔργον ἢ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως, τὸ ἀβούλητον πάθος οἰκονομικῶς ποιησαμένου θελήσῃ, καὶ τοῦτο καιρῷ τῷ προσήκοντι παραδεξαμένου. Οὐ γὰρ δὴ αἰτιᾶται αὐτοὺς, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὸ πάθος ἐπήγαγον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέγχει αὐτοὺς, ὡς οἰθηθέντας ἀσυνέτως, ἀκοντος αὐτοῦ περιέσθαι. Τότε μὲν οὖν οὐκ ἐκρατήσατέ μου, φησὶν, οὐ γὰρ ἐβουλόμην· οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ εἰς τὸ παρὸν ἰσχύσατε, εἰ μὴ ταῖς ὑμετέροις χερσὶν ἐθελούτης ὑπενήνεγμα. Ὡστε οὐ τῆς Ἰουδαίων ἰσχύος ἔργον ἦν τὸ θανάτῳ περιβαλεῖν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐκείνων ἀνοσοῖς; τομῆμασιν ἐπιγράψοι τις ἂν τὸ ἐγγεγραμμά· τῷ δὲ Σωτῆρι Χριστῷ, τὸ ὑπὲρ πάντων ἐθαλήσῃαι παθεῖν· ἵνα πάντας ἐξέλῃται, καὶ ἀγοράσας αἵματι τῷ ἰδίῳ, παραστήσει τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

Ὁ δὲ ἠρνήσατο αὐτὸν, λέγων· Γύναι, οὐκ οἶδα αὐτόν.

(A f. 295, C f. 155) Ἡσθένησε κατὰ τὴν πρόβησιν τοῦ Χριστοῦ ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἠρνήσατο τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν, καὶ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ τρίς, καὶ ἐνώμοτον ἐποίησατο τὴν ἀρνησιν· ἔφη γὰρ ὁ Ματθαῖος, ὅτι «Ἦρξατο καταναθεματίζεῖν καὶ ὀμνύειν ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Ἔτινές μὲν οὖν φασὶν ὁμοιωκέναι τὸν μαθητῆν, Οὐκ οἶδα ἄνθρωπον γεγόντα τὸν Ἰησοῦν· τοῦτο δὲ ἀπίστον. Πῶς γὰρ αὐτὸν οὐκ ἠρνήσατο, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἀνατρέπων τὸ μυστήριον; ἦδει γὰρ καθ' ἡμᾶς γεγόντα, τουτέστιν ἄνθρωπον, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον· καὶ γοῦν ὀμολόγησεν ἑναργῶς, ὅτι «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.» Καὶ οὐχ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς Υἱῶν αὐτὸν εἶναι Θεοῦ διαβεβαίουμενος τὰ τοιαῦτα φησὶν, ἀλλὰ καίτοι τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐμβεθεκτότα θεωρῶν τὸν ἐπέκεινα πάντος γενητόν, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀναλάμψαντα Λόγον, οὐκ ἀπίσται τοῦ εἰδέναι καὶ ὁμολογεῖν ὡς ἔστιν αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ οὐ δὴπου φαμέν ὅτι γέγονεν ἀρνησις, ἵνα μὴ ψεύσῃται Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐσόμενον οὐκ ἠγνοηκώς, ἀπήγγειλε τῷ μαθητῇ. Ὅτι γὰρ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας, ὡς ἔφη, γέγονε τὸ κακὸν, καὶ τοῖς τοῦ συνειδότες ἐλέγχοις ὁ μαθητῆς κατεκρίνετο, διδάξει ἂν εὐθύς καὶ αὐτὸς ὁ θῆρνος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ μεταγνώσει δάκρυον· «Ἐξελθὼν γὰρ ἔξω, φησὶν, ἔκλαυσε πικρῶς,» προσεσηκῶτος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν γεγονότος λόγου καλέσαντος εἰς ἀνάμνησιν. Ἐπιστρέψας δὲ οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ· μεμνηθεὶς γὰρ ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητῆς, πεπλουτηκῶς τῆς ἀφέσεως τοῦ πλημμελήματος.

Ἐρέπαιζον αὐτῷ, δέροντες.

(B f. 206, C f. 155) Πρέπει ἂν εἰπεῖν τὸ προφητικόν ἐκείνο· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτῳ, καὶ ἔφριεν ἐπὶ πλείον σφόδρα, λέγει Κύριος. » Ὁ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ Κύριος, ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς καὶ Τεχνίτης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευδόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται. — (A f. 295 b, C f. 155) Βαβαί! Ὁ γῆς καὶ οὐρανοῦ Κύριος ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῶν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας παρατιθείς· ὁ γὰρ ἐτάζων καρδίας, πῶς ἂν ἠγνόησε τίς ἐστιν ὁ παῖσας αὐτόν;

Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 295 b, B f. 206, C f. 155, D f. 76 b) Ἐπειδὴ ἀνισχύσης ἡμέρας, τὸ δυσσεβὲς αὐτῶν συναγῆγερτο βουλευτήριον, παρεχομίζετο μὲν εἰς μέσον ἀθέσμως ἐξυβριζόμενος ὁ Μουσσεύς· καὶ προφητῶν Δεσπότης· διεπυθάνετο δὲ ὁ ὕβριστής Ἰουδαίος, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· Ἄλλ' εἶποι τις ἂν πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν ἀγνοῶν ἐρωτᾷς, πῶς οὐκ ἔδει πρὶν ἂν μάθῃς τὸ ἀληθές, κατὰ μηδένα λυπήσαι τρόπον, μὴ ἄρα πως Θεῷ προσκρούσεις; Εἰ δὲ ὑποπλάττη τὴν ἀγνοίαν, εὐ εἰδῶς αὐτὸν ὄντα Χριστόν, ἀκούσῃ λέγοντος Ἰεροῦ Γράμματος· « Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. » Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτούς· « Ἐὰν ὑμῖν εἴπω, » καὶ τὰ ἐξῆς· πού γὰρ ἀκούσαντες ἐπιστεύσατε; πού δὲ ἐρωτώμενοι σεσιγήκατε; Τί δὲ, εἰπέ μοι, πολυπραγμανεῖς, καὶ παρ' αὐτοῦ μανθάνειν ἀξιοίς, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, καίτοι μετὶν εὐκόλως ἀπὸ τε νόμου καὶ προφητῶν τὴν ἐπ' αὐτῷ γνῶσιν εἶναι; Ἄλλ' ἀπιστοὶ ὁμολογουμένως καὶ ἀσύνητοι παντελῶς, ὁμοῦ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί. Ἐρομένοις τοίνυν εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς αὐτὸς ὁ Χριστός, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο μαθεῖν ἐθέλουσιν· « Ἐὰν εἴπω, φησὶν, οὐ μὴ πιστεύσητε· καὶ ἐὰν ἐρωτήσω ὑμᾶς, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. » Πού τοιγαροῦν ἀκούοντες οὐ πεπιστεύκασι; Πού δὲ σεσιγήκασιν ἐρωτώμενοι; Ἄνελλθῶν Χριστὸς εἰς Ἱερουσόλυμα, εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας πρόβατα, καὶ βόας, καὶ περιστέρᾳ, καὶ τοὺς κερματιστάς καθήμενους· καὶ ποιήσας, φησὶν, ὡς φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, ἐξέβαλε πάντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγων· « Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. » Ἐπειδὴ τοίνυν ὠνόμαζε Πατέρα τὸν Θεόν, πρὸς τοῦτο ἀσχάλλοντες; οἱ δὲ ἐν τῷ ναῷ ταλοῦντες θυσίας, ἐπεπήδων λέγοντες· « Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; » Καὶ πρὸς γε ταῦτα Χριστὸς· « Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, πόθεν ἦν; » Οἱ δὲ εἶπον· « Οὐκ οἶδαμεν. » Ἦρτο δὲ καὶ ἐτέρωθί που, λέγων· « Τί δοκεῖ ὑμῖν περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνοσ υἱὸς ἐστιν; Οἱ δὲ εἶπον· Τοῦ Δαβὶδ. Ἐἶτα πρὸς αὐτοῦς ὁ Κύριος ἔφη· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ; » Καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν σεσιγήκασι. Καὶ ἐτέρωθι πάλιν εὐρήσεις πολυπραγμονῶν τὰ παραπλήσια ἐν τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίοις. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς ὑποκρίνεται, ἐλέγχει δὲ ἀπιστοὺς ὄντας

A V. 65. *Illudebant ei, cœdentes.*

Decet propheticum illud dicere : « *Obstupuit cœlum super hoc, perhorruitque vehementer, dicit Dominus 18.* » Terræ ac cœli Dominus, rerum omnium Creator et Fabricator, Rex regum et Dominus dominantium, tanquam unus de nobis contumelia afficitur. — Papæ ! Terræ ac cœli Dominus, tanquam unus de nobis verberari patitur, et impiorum risum sustinet, exemplum 430 nobis eximie patientiæ præbens. Nam qui corda scrutatur, quomodo ignoraret quis se percuteret ?

V. 66. *Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, etc.*

Postquam illucescente die, impium illorum coactum fuit concilium, constituebatur in medio inique illusus Moysis ac prophetarum Dominus; interrogabatque eum contumeliosus Judæus, num ipse esset Christus? Sed merito aliquis his diceret : Si ignorans interrogas, quidni oportuit, antequam veritatem cognosceres, nullo modo illum vexare, ne forte Deum offenderes? Quod si ignorantiam simulas, cum alioqui scias hunc esse Christum, audies sacram clamantem Litteram : « Deus non irridetur 19. » Quamobrem Christus quoque ad eos : « Si vobis dixero, » etc., ecquando enim rei auditæ credidistis? ecquando rogati siluistis? Cur autem, die mihi, curiosè agis, atque ab eo discere vis, nuni sit ipse Christus, cum facile liceat tum ex lege tum ex prophetis notitiam ejus sumere? Sed enim vere increduli et omnino vecordes, una cum subjecta plebe, Judæorum principes. Rogantibus itaque num ipse esset revera Christus, idque apprime volentibus scire; « Si dixero, inquit, non creditis; et si vos interrogavero, non responderitis. » Quandonam ergo audientes, non crediderunt? Quandonam interrogati, siluerunt? Reversus Christus Hierosolyma, reperit in templo vendentes oves et boves atque columbas, nummulariosque sedentes : factoque, inquit, veluti flagello de funiculis, omnes templo expulit dicens : « Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis 20. » Quoniam Patrem nominavit Deum, ægre id ferentes qui in templo sacrificabant, adversabantur aientes : « In qua potestate hæc facis 21? » Contra hos Christus : « Baptisma Joannis unde erat? » Dixerunt illi : « Nescimus 22. » Alias quoque interrogavit : « Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est? Illi dixerunt : Davidis. Quibus Christus : Quomodo 431 ergo David in Spiritu Dominum ipsum vocat 23? » Ad hæc denuo obmutuerunt. Alia alibi, si vestigaveris, similia in sacris Evangelii comperies. Propterea nihil iis respondet, sed incredulos contumacesque coarguit. Oportebat enim, si certe voluissent, intelligere Davidis quoque esse Dominum uti Deum Dominique ac Dei Patris Filium consubstantialium,

¹⁸ Jerem. II, 12. ¹⁹ Galat. VI, 7. ²⁰ Joan. II, 15 seqq. ²¹ Luc. XX, 9. ²² ibid. 4 seqq. ²³ Matth. XXII, 42-46.

Davidis autem Alium secundam carnem. Quando-
quidem qui Deus erat nobis apparuit, factusque est
similis nobis homo de Davidis semine, ex Judæ tribu
secundum Scripturas.

πέφανεν ἡμῖν καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἐκ
Γραφᾶς.

V. 69. *Exin autem erit Filius hominis sedens a
dextris virtutis Dei.*

Ut autem graviolem efficiat Judaicæ incredulita-
tis pœnam, manifestam suam ostendit gloriam,
dicens: « Exin erit Filius hominis sedens a dextris
virtutis Dei. » Me, inquit, qui vestram formam assum-
psi, Deique Filius sum naturalis, nullo in pretio
habuistis. Quoniam igitur in tanta ignorantia
versantes, neque Patris neque meum nostis myste-
rium, quanquam legisperiti, necessario aio breve
vobis tempus esse concessum seculæ contra me
agendi usque ad crucem. Posthinc enim in meum
restituar honorem, et cum carne mea Deo Patri
consessor ero. Hæc dicente Christo, Phariseorum
ad effrenatam iram cohors exarsit. Dictum illud ad
blasphemiam prætextum trahunt (1), jamque testi-
monio egere se negant, qui suismet auribus lo-
quentem audiverant. Sed heus improbi atque insi-
pientes! Petistis scire utrum ipse esset Christus?
Docuit vos se naturaliter vereque Dei Patris esse
Filium, et cum illo in Deitatis throno sedere. Hinc
ergo apprime licebat cognoscere ipsum esse Chri-
stum. Cur vero salutis viam vobis effecistis ruinæ
occasionem (2)?

432 CAP. XXIII.

V. 1. *Duxerunt eum ad Pilatum.*

Jesum ad Pilatum pertraxerunt, et ipsi vicissim
Romanorum exercitibus traditi fuere. Completæque
sunt prophetarum de iis prædictiones. « Væ impio!
prava manuum ipsius opera evenient ei¹. » Alius
autem: « Sicut fecisti, ita erit tibi; retributio tua
retribuatur tibi in caput tuum². » Quid porro Pilato
aiunt? Nempe conflictas adversus communem no-
strum Servatorem calumnias.

V. 2. *Hunc invenimus prohibentem tributa dare Cæsari.*

Quandonam porro tributa dare Cæsari vetuit?
Atqui de vestris misistis nonnullos cum Herodianis,
qui tentarent dicentes: « Magister, licet tributa
dare Cæsari, annon? » Mox ad hæc Christus:
« Ostendite mihi census denarium; » rogabatque
cujusnam haberet imaginem atque inscriptionem
oblatus denarius? Qui cum dixissent, Cæsaris;

¹ Isa. III, 11. ² Abd. 15.

(1) Hic est Græcorum verborum sensus, non au-
tem ut apud interpretem Lat. in catena D. Thomæ
assurpans ignominiam vocem. Ex Thoma autem idem
sumpsit Corderius.

(2) Hic proseguitur apud Corderium Cyrillus.

καὶ ἀνηκόους· ἐχρῆν γὰρ, εἴπερ ἐβούλοντο, συνίναί
ἔτι καὶ Κύριός ἐστι τοῦ Δαβὶδ ὡς Θεός, καὶ τοῦ Κυ-
ρίου καὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸς ὁμοούσιος, καὶ τοῦ
Δαβὶδ υἱὸς κατὰ σάρκα, ἐπεὶ Θεὸς ὢν καὶ Κύριος
σπέρματος ὢν Δαβὶδ, ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ τὰς

Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθ-
ήμενος ἐκ δεξιῶν δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

(A f. 295 b) Ἴνα δὲ φορτικωτέραν Ἰουδαίους ἐργά-
σθαι τὴν ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν πιστεῦσαι δίχην, ἐναργη-
τὴν αὐτοῦ καθίστασι δόξαν εἰπόν· « Ἀπὸ τοῦ νῦν
ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθημένος ἐκ δεξιῶν τῆς
δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. » Ἐμὲ, φησι, τὸν ἐν εἶδει τῷ
καθ' ὅμας γεγονότα, Υἱὸν φύσει τοῦ Θεοῦ ὄντα, ἐν
οὐδενὶ λόγῳ πεποίησα. Ἐπεὶ οὖν εἰς τοῦτο ἀμαθίας
καταβεδηκότες, τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ ἴσαστε
μυστήριον, καίτοι νομομαθεῖς ὄντες, ἀναγκαιῶς ἐκεῖ-
νὸ φημι, ὅτι τῆς κατ' ἐμοῦ δυσσεβείας βραχὺς ὄμην
ἐδόθη καιρὸς ὁ μέχρι τοῦ σταυροῦ· μετὰ γὰρ τοῦτο
εὐθύς εἰς τὴν ἐμαυτοῦ παλινδρομήσω τιμὴν, καὶ
σύνεδρος ἔσομαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ μετὰ σαρκός.
Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τὰ τῶν Φαρισαίων ἀν-
εκαύθη στίφος εἰς ἀκαθήκτους ὀργάς· ἀρπάζουσι τὴν
φωνὴν εἰς πρόφασιν δυσφημίας, οὐδὲ μᾶς μαρτυρίας
ἐτι δεῖσθαι φασιν, ὡς αὐτήκοι γεγονότες τῶν λόγων
αὐτοῦ. Ἄλλ', ὡς πονηροὶ καὶ ἀνόητοι! Ἡξιοῦτε μαθεῖν
εἴπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Χριστός; Ἐδίδαξαν, ὡς φύσει καὶ
ὀλιθῶς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ σὺν
αὐτῷ τοῦς τῆς Θεότητος ἔχει θρόνους. Ἐνταῦθεν ἦν
μάλιστα μαθεῖν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. Τί δή ποτε
τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν ὀλέθρου πρόφασιν ἑαυτοῦς
ἄπεσθήνατε;

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ἦγαγον αὐτὸν ἐπὶ Πιλάτου.

(C f. 155 b) Ἐπήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν, παρ-
εδόθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς Ῥωμαίων στραταιῶν. Καὶ
πεπληρωταὶ τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπ' αὐτοῖς
προεπηγγελμένα· « Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ! πονηρὰ κατὰ τὰ
ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ. » Ὁ δὲ, « Κα-
θὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· τὸ ἀναποδομά σου
ἀναποδοθήσεται σοι εἰς κεφαλὴν σου. » Τί δὲ δὴ καὶ
Πιλάτῳ φασί; Τὰς κατὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος ἡμῶν
Χριστοῦ συντιθέντες συκοφαντίας.

Τούτων ἐβρομεν κωλύοντι Καίσαρι φόρους δι-
δοῦναι.

(A f. 296, C f. 155 b, D f. 77) Καὶ τοῦ κενώλυκε
φόρους δίδοναι Καίσαρι; Καίτοι πεπόμφατε πρὸς
αὐτὸν ἐξ ἑαυτῶν τινὰς, μετὰ τῶν καλουμένων Ἠρω-
διανῶν, πειράζοντάς τε καὶ λέγοντάς· « Διδάσκαλε,
ἔξοσι φόρους δίδοναι Καίσαρι, ἢ οὐ; » Εἶτα πρὸς
τοῦτο Χριστός· « Ἐπιδείξατέ μοι, φησι, νόμισμα τοῦ
κῆνσου· » ἤρετό τε τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφὴν

« Hoc dicto utique illos confestavit, quoniam propter
signa quæ præcesserant, veritas hæc illos non omni-
nino latebat. Nam hunc solum ait esse Christum
quem antea facta ipsa fuerant locuta. »

τὸ προσιοσθὲν δηνάριον; Ὡς δὲ Καίσαρος ἔρασκον· Ἄ « Ἀπόδοτε, φησί, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. » Πού τοιγαροῦν κεκώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι; Ἄλλ' εἰς ἦν αὐτοῖς ὁ σκοπός, τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα πρὸς ζωὴν. Πλὴν ἠλέγγον καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. Ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος παντὸς αἰτιάματος ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ τρίς. Οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες· « Ἀνασεῖι τὸν λαόν, » συκοφαντιῶν ἑτέρας συλλέγοντες ἀφορμάς· καὶ οἱ μὲν ἐδίδασκε, φησί, σεσιγήκασι δὲ τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον, δεδιότες μὴ ἄρα πως καὶ αὐτὸς ὁ Πιλάτος εὐρεθῆ τοῖς πιστεύουσιν ἐναρθίμιος. Πλὴν ταῦτα λέγουσιν ἐπετίμα Πιλάτος, ἀπολογοῦμενός τε καὶ λέγων· « Οὐδεμίαν αἰτίαν εὐρηκα ἐν αὐτῷ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Αἶρε τοῦτον, ἀπόλωσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν.

(C f. 156) Τοῦ χρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν θανάτου, ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἐπιφορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν. Ἀνέκραγον γὰρ πεμπληθεῖ λέγοντες· « Αἶρε τοῦτον, ἀπόλωσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καθὰ φησιν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἠτήσαντο ἄνδρα φονία χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς θειοῦ περιδός ἐσῶνται κοινωνοί· ὃ δὴ καὶ συνέβη παθεῖν αὐτούς· δίδονται γὰρ εἰς ἑλεῖθρον καὶ σφαγὴν. Ἐπεφώνησαν γὰρ, φησί, λέγοντες· « Αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτόν. » Ταύτην τὴν ἀνοσίαν καταθεῖν αἰτιάτω λέγων ὁ Κύριος; διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Ἐγκατέλιπον τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς· ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λίων ἐν ὄρυμψ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα. » — (C f. 156 b) Ἐφη που περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητος ὁ προφήτης Ὅση ἐμοῦ. [Ἡσαίας]· « Ὅσαι αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπῆδσαν ἀπ' ἐμοῦ Ἰσραηλιῶται εἰσιν ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ καταδάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. » Καὶ πάλιν· « Πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν διὰ ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν. »

Ὁ δὲ Πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἷτημα αὐτῶν.

(A f. 298, B f. 209 b, C f. 156 b). Ἐπέκρινε τολῦον, φησιν, ὁ Πιλάτος γενέσθαι τὸ αἷτημα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασιν ὀλέθρου μητέρα. Ἦνεγκε μὲν τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ ἐκ τοῦ πραιτωρίου, ὅτι καὶ Ἀβραάμ ἀνιών ἐπὶ τὸ παραδειχθὲν αὐτῷ ἕρος, ἵνα θύσῃ τὸν Ἰσαάκ, Θεοῦ γενέσθαι τὸ χρῆμα προστάτητος, ἐπατίθει τῷ παδίῳ τὰ ξύλα· καὶ ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, τὸν αὐτοῦ σταυρὸν εἰς ὤμους ἔχοντος. — (B f. 209 b) Καὶ ἀγεται μὲν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ πάθος· Σίμωνι δὲ, φησί, Κυρηναίῳ ἐπέθεσαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἄλλοι δὲ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. Ἀληθὲς δὲ πάντως καὶ τοῦτο κάκεινο· ἦνεγκε μὲν γὰρ σταυρὸν ὁ

A « *Reddite, inquit, quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo* »²². » *Quandonam itaque prohibuit tributa dare Caesari? Sed reapse unicus illis scopus erat vitae auctorem morti tradere. Verumtamen viro quoque idololatra irreligiosiores apparuerunt. Nam Pilatus quidem insentem prorsus Jesum declinabat, neque id semel, sed ter. Illi autem invalescebant dicentes: « Populum commovet; » atque alias calumniarum causas congeriebant: namque eum docere quidem aiebant, sed de doctrinae genere silebant, metuentes ne forte ipse Pilatus de credentium numero fieret. Jam haec dicentes objurgabat Pilatus patronus factus dicensque: « Nullam inveni in eo causam, » et caetera.*

B

V. 18. Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam.

Cum eum iudex morte absolveret, sententiam postulant ferri adversus omnis pietatis ducem atque magistrum, ut graviorem scilicet perlaturi sint punitionem. Clamavit enim tota simul multitudo dicens: « Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam. » En **433** manifeste sanctum justumque negaverunt, sicut ait beatus Petrus²³, et virum homicidam donari sibi petiverunt, ut ejus sorti communicarent. Quod sane iis pati contigit. Nam traditi fuerunt exitio et caeli. Clamaverant enim, inquit evangelista, dicentes: « Tolle, tolle, crucifige eum »²⁴. De hoc ipso exposulabat impio clamore Dominus Jeremise ore dicens: « Dereliqui domum meam, dimisi haereditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est haereditas mea mihi tanquam leo in silva, edidit contra me vocem suam; propterea odio habui »²⁵. — Dicit alicubi de Judaeorum impietate Osee propheta: « Vae illis, quia recesserunt a me! Miseri sunt, quia in me peccaverunt. Ego quidem redemeram illos, sed ipsi adversus me mendacia locuti sunt »²⁶. Et rursus: « Cadent gladio principes eorum, propter indisciplinatam linguam suam »²⁷.

V. 24. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum.

D Adjudicavit ergo Pilatus fieri petitionem eorum; atque ita matrem exitii sui victoriam retulerunt. Bajulavit igitur ex praetorio Servator crucem; nam et Abrahamus pergens ad demonstratum sibi montem, ut Isaacum immolaret, Deo sic fieri jubente, imposuit illi ligna²⁸, fuitque Christi typus crucem suam humeris gestantis. — Ducitur ergo ad patientiam Christus; Simoni autem, inquit, Cyrenaeo crucem ejus imposuerunt. Alius vero sanctus evangelista ipsum quoque Jesum dixit lignum gestasse²⁹. Vere omnino utrumque se habet. Nam gestavit reapse crucem Servator; sed medio, puta, in itinere Cyrenensem quemdam apprehendentes, lignum in

²² Luc. xx, 22-25. ²³ Act. iiii, 14. ²⁴ Joan. xix, 5. ²⁵ Jerem. xii, 7, 8. ²⁶ Osee vii, 13. ²⁷ Ibid. 16. ²⁸ Gen. xxii, 6. ²⁹ Joan. xix, 16.

cum transtulerunt. Necessario autem admittendum est ipsum quoque Servatorem crucem gestasse. Dictum est enim de illo Isaie voce : « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus principatus super humerum ejus³¹. » Utique principatus ejus crux est, per quam toto in orbe regnat. Siquidem vere « factus⁴³⁴ est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum, atque omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus in gloria est Dei Patris³². Amen. »

V. 27. *Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum.*

Ibat ergo ad crucifixionis locum Servator; quem sequebantur flentes mulieres cum aliis multis. Pronum quippe ad lacrymas semper femineum genus, atque ad misericordiam flexanimum. Sed, o Jerusalem filiae, inquit, vestras de me lacrymas cohibete; sed super vos ipsas potius flete et super filios vestros. Venient enim tempora, inquit, quibus potior erit mulieribus sterilitas. Nam incumbente Judæorum regioni bello, cuncti funditus parvuli adultique perierunt. Tunc nihil melius, inquit, quam collibus ac montibus obrui. « Nam si in viridi ligno hoc agunt, quid flet in arido? » Et parabolæ quidem instar, id est exempli, hic sermo profertur, sed intellectualis rei vim continet. Hic est enim, ut reor, verborum sensus. Viride lignum seipsum nominat, id est vividum, fructuosum et floridum. Fructus vero ejus erant, religiosa doctrina, adhortationes, congrue Deo potentiae demonstrationes per ineffabilia prodigia. Nihilominus hæc agentem Christum, Romanorum præfecti, id est damnator Pilatus, tam gravi ignominia affecerant. Cum igitur talia in me fecerint, quid facient pugnantem contra Israel, aridum ut ita dicam et infertile? Etenim nihil mirum in eo cernent, quamobrem ipsorum reverentia ac venia dignus possit haberi. Igitur eum comburent, id est impietatis adversus Christum poenas resposcut.

V. 35. *Ibi crucifixi sunt eum.*

Attamen dedit operam Dominus, ut nec⁴³⁵ univ-
ersim divinitatem suam manifestaret, neque omnino occultaret; illud quidem propter ejus temporis homines, hoc autem propter posterum: nimirum ut divinitatis suæ nec non et humanitatis, perspicue operationes ostenderet; ne vel divina virtus obscuraretur, vel humana natura discredideretur. Nam quia

³¹ Isa. ix, 6. ³² Philipp. ii, 8-11.

(1) Hoc idem jam dixit Cyrillus ad Luc. ii, 9, ubi recole nostram adnotationem.

Ἄ Σωτήρ, κατὰ μέσσην δὲ ἰσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχίσασιν, καὶ μετέθηξαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. Ἀναγκάσιος δὲ πως ἔχει λόγον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν Σωτήρα ἐπιχομίσασθαι τὸν σταυρόν. Εἰρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἑσαίου· « Τὸ παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γὰρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρός, δι' οὗ βασιλεύσα τῆς ὑπ' οὐρανόν (1), εἴπερ ἔστιν ἀληθές, ὅτι « Γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· δὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνου κάμψη ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. »

Ἐκλοῦθε δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν.

(A f. 298, D f. 79). Ἐβάδιζε μὲν οὖν ὁ Σωτήρ ἐπὶ τὴν τοῦ σταυροῦ τόπον· εἰποντο δὲ κλαίονσαι αἱ γυναῖκες, οὖν ἑτέροις πολλοῖς. Φιλόδακρυ γὰρ πως αἰετὸ θῆλυ γένος, καὶ τὸν νοῦν εἰς ἕλεον εὐδιάθροπτον ἔχον. Ἄλλ', ὦ θυγατέρες, φησὶν, Ἱερουσαλήμ, τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ δάκρυον στήσατε· κλαύσατε δὲ μᾶλλον ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. Ἐρχονται γὰρ ἡμέραι, φησὶν, ἐν αἷς ἔσται γυναίξιν ἀμείνων ἢ ἀπαιδία· ἐπισχέψαντος γὰρ τοῦ πολέμου τῆ Ἰουδαίων χώρα, ἅπαντες ἄρθρον δλώλασι μικροὶ καὶ μεγάλοι. Τότε, φησὶ, τὸ ὑπὸ βουνοῖς καὶ ὄρεσι γενέσθαι, τοῦ παντὸς ἄξιον· « Εἰ γὰρ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ, φησὶ, ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένεται; » Καὶ πίπλασαι μὲν ὡς ἐν τάξει παραβολῆς ὁ λόγος, ἦγουν παραβίγματος, ὠδίνει δὲ νοητοῦ πράγματος δύναμιν· βούλεται γὰρ θηλοῦν ἐκείνο, οἶμαι ποῦ. Ἰγρὸν μὲν ξύλον αὐτὸν ὀνομάζει, τοῦτέστι χλωρὸν καὶ ἑκαρπῶν καὶ εὐανθές· καρποὶ δὲ ἦσαν αὐτοῦ μυσταγωγίαι, καὶ παραινέσεις, καὶ θεοπροποῦς ἰξουσίας ἐπαδείξεις, διὰ τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημαίας. Ἄλλ' ἐν τούτοις; ὄντα ταῖς οὕτω δειναῖς περιβεβλήκασιν ἀτιμίαις οἱ Ῥωμαίων στρατηγοὶ, ἦγουν ὁ κατακρίνας αὐτὸν Πλάτος. Ὅτε τοίνυν, φησὶ, τοιαῦτα παπράχασιν εἰς ἐμὲ, τί δράσουσιν ὡς ξηρῷ καὶ ἀκάρπῳ προσπεπαλεμηκότες τῷ Ἰσραὴλ; Ὀψονται γὰρ ἐπ' αὐτῷ οὐδὲν τῶν εσθουμασμένων, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς τιμῆς καὶ φειδοῦς ἀξιοθῆναι τῆς παρ' αὐτῶν· κατεμπρήσουσι γὰρ D αὐτὸν, δηλονότι τῆς εἰς Χριστὸν δυσσεβείας εἰσπρατόμενοι δίκας.

Ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

(A f. 299 b) (2) Πλὴν ἐσπούδασεν ὁ Κύριος, μήτε δι' ὄλου φανερωσάι τὴν αὐτοῦ θεότητα, μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρύψαι· τὸ μὲν διὰ τοὺς τότε, τὸ δὲ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα· ὥστε δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τρανὰς τὰς ἐνεργείας· ἵνα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμβλυθῆ, μήτε ἡ ἀνθρωπότης εὐσίς ἀπιστηθῆ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμᾶλλον

(2) Sequens fragmentum dicitur in codice sumptum ex Cyrilli homilia.

ἀρεσας ἀνακῦπτειν, ἢ λέγουσα ὅτι φάντασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατήλθεν, οὐ γὰρ ἂν ἔλαβε τοῦ φθαρτοῦ σώματος σάρκα ἢ ἀφθαρτος φύσις, οὐδ' ἂν κατεδέξατο ῥύπον, ἢ μολυσμὸν, ἢ σπῆλον, ἵνα πιστώσεται ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὃ ἐσμεν, μένων ὃ ἦν, διὰ τοῦτο συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια. Καὶ ἔδειξε διπλὴν τὴν ἐνέργειαν, πάσχων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεὸς ὁ αὐτός· οὐ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως (1).

Ἐξεμυκτηρίζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες.

(A f. 303 b) Μάτην μὲν τοι αὐτοῦ κατειρωνεύονται οἱ τῆς Συναγωγῆς ἡγούμενοι, κατασιόντες τὰς κεφαλὰς, καὶ πικρὸν αὐτῷ μείδιμα καταχέοντες· « Ἄλλως ἔσωσεν, ἐαυτὸν σωσάτω, » φασίν. Εἰ ἄλλως ἔσωσε (καὶ οἶσα τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν γεγονός), πῶς οὐκ ἂν ἴσχυσε τῶν σῶν ἐαυτὸν ἐξελέσθαι χειρῶν;

Ἦρ δὲ καὶ ἐπιγραφή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ, x. τ. λ.

(D f. 79 b) Ἦ ἐν τῷ τίτῳ προγραφή τῆς τοῦ Κυρίου αἰτίας, πρακτικῆς, καὶ φυσικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας ὄντα βασιλεῖα τὸν σταυρωθέντα σαφῶς καὶ Κύριον ἔδειξεν· Ῥωμαῖσι γάρ, καὶ Ἑλληνιστῶν, καὶ Ἑβραῖσι φησὶν ἀναγεγράφθαι τῷ λόγῳ. Νοῦ δὲ διὰ μὲν τοῦ Ῥωμαῖσι τὴν πρακτικὴν, ὡς τῆς Ῥωμαίων βασιλείας κατὰ τὸν Δανιὴλ ὀρθείσης ἀνδρικωτέρας τῶν ἐπὶ γῆς βασιλειῶν· πρακτικῆς δὲ ἴδιον, εἴπερ τι ἄλλο, ἢ ἀνδρεία. Διὰ δὲ τοῦ Ἑλληνιστῶν, τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ὡς μᾶλλον τοῦ Ἑλλήνων ἔθνους, παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τῇ φυσικῇ σχολάσαντος φιλοσοφίᾳ. Διὰ δὲ τοῦ Ἑβραῖσι τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν, ὡς τοῦ ἔθνους τούτου προδήλως ἀνέκαθεν τῷ Θεῷ διὰ τοὺς πατέρας ἀνατεθέντος.

(A f. 304) Ὁ μὲν εἶς, φησὶ, τῶν λησῶν τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἠρσέυετο· ὃ γε μὴν ἕτερος, ταῖς τοῦ συγκριμαμένου φωναῖς· ἐπατίμα· ὠμολόγησε τὴν ἁμαρτίαν, μεμαρτύρηκε Χριστῷ τὸ ἀνομώτατον, πεπίστευκεν εἰς αὐτὸν, βασιλεῖα ἐκάλεε καὶ τοι σταυρούμενον. Ταῦτητοι τὸν τῶν ἁγίων ἠρπασε κληρὸν.

Σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν.

(A f. 306) Ὁ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ, ὁ σύνεδρος τῷ Πατρὶ, καθῆκεν ἐαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἔλαβε δούλου μορφήν, καὶ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἠνέσχετο μέτρων, ἵνα πληρώσῃ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν τοῖς πατέρας τῶν Ἑβραίων ἐπηγγελμένην παρὰ Θεοῦ. Οἱ δὲ γεγόνασιν οὕτω σκληροὶ τε καὶ ἀπειθεῖς ὥστε καὶ ἀντανίστασθαι Δεσπότη. Τὸν γὰρ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς θανάτῳ περιβαλεῖν ἐσπούδασαν, καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης· ἐσταύρωσαν· ἐπειδὴ δὲ σταυρῷ παρέδοσαν τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην, ἔδυνεν ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτοῖς· συν-

A hæresis exoritura erat, quæ diceret corpus ejus fuisse phantasma de cælo delatum, quasi corruptibilis corporis carnem natura incorruptibilis assumptura non esset, neque maculam aut inquinamentum vel labem admissura; ut persuaderet Deus hominibus se id factum quod nos sumus, manentem nihilominus in eo quod erat; idcirco carnem permisit ea pati quæ ejusdem sunt propria. Ostenditque duplicem operationem, patiens ut homo, agens ut Deus, idem semper. Non enim est alius et alius, sed aliter atque aliter.

V. 35. *Principes quoque deridebant eum.*

Stulte jocabantur adversus eum Synagogæ principes, quassantes capita et amaro risu indulgentes: « Alios salvavit, aiebant, nunc se ipsum salvet. » Sane si alios salvavit (tuque, Judæe, id ita factum revera scis), cur non posset manibus tuis se ipsum eripere?

V. 38. *Erat autem et superscriptio scripta super eum, etc.*

Tituli scriptura Domini causam continens demonstrabat manifeste crucifixum hunc regem esse ac dominum practicæ, physicæ ac theologicæ philosophiæ. Latine enim, Græce et Hebraice scriptum ait fuisse evangelista titulum. Existimo autem Romano idiomate significari practicam philosophiam, quia Romanorum regnum fortius cæteris orbis terræ apud Daniele m desinitur²². Porro practicæ apprimæ propria est fortitudo. Græco idiomate denotatam judico physicam doctrinam, quia Græca gens præ cæteris hominibus physicæ studuit philosophiæ; denique Hebraico idiomate theologicum magisterium, quia sine dubio hic populus, a generis sui origine, Deo per majores suos addictus fuit.

Latronum quidem unus, inquit evangelista, paria Judæis eructabat; alter tamen verba ejus, qui secum erat crucifixus, reprehendebat; suumque peccatum fatebatur, Christi innocentiam testimonium dabat, eidem credebatur, regem quamvis crucifixum appellabat. Idcirco sanctorum hæreditatem sibi rapuit.

V. 41. *Tenebræ factæ sunt per universam terram.*

Qui creatas res omnes excedit, qui Patri consessor est, demisit se ad exinanitionem, servique formam suscepit, et humana mensura se conclusit, ut promissionem compleret Hebræorum majoribus a Deo editam. Hi vero tantopere perversi contumacesque evaserunt ut in horum suum consurrexerint, vitæ auctorem morti tradiderint, gloriæ Domini crucifixerint²³. Postquam itaque ligno suspenderunt omnium Dominum, sol eis occidit, luxque

²² Dan. II, 40; VII, 23. ²³ I Cor. II, 8.

(1) Pertinet ad hunc locum fragmentum quod est in cat. Lat. S. Thomæ. « Cyprius: Non autem ipse unigenitus Dei Filius in propria natura qua Deus est, passus est quæ sunt corporis, sed magis in

natura terrena. Decet enim utrumque de uno et eodem Filio dici, scilicet et non pati divine, et passum esse humanitatis. »

diurna in tenebras versa est, ut ait divus Amosus²⁵. Factæ sunt enim tenebræ ab hora sexta, usque ad nonam²⁶; quod fuit evidens Judæis indicium obscuratarum intellectualiter illorum qui crucifigebant animarum. Cæcitas enim partem certe Israelis corripuit. Imprecatur utique illis, Dei zelo instinctus, etiam David dicens: « Obscurentur oculi eorum, ne videant²⁷. » Ipsa quoque creatura Dominum suum desebat: ideoque sol obtenebrabatur, petrae frangebantur, et ipsum templum lugentium speciem imitabatur, velo sus deque discisso. Quid autem hoc rei fuerit, jam nobis significaverat Isaïæ voce Deus, dicens: « Et induam cælum tenebris, et saccum ponam operimentum ejus²⁸. »

V. 47. 437 Videns autem centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, etc.

Considera rursus mecum, quod crucis pro nobis passus cruciatum, cœperit multos ad veritatis cognitionem pertrahere. Nam centurio, inquit evangelista, cernens quæ acciderant, Deum glorificabat, dicens: « Vere hic homo justus erat. » Nonnulli quoque ex Judæis pectora sua pœnitentes prorsus tundeant, mentisque oculis Dominum spectantes, et fortasse etiam impietatis in Christum se complices esse negantes, crucifixoribus maledicebant, quanquam haud palam propter principum iniquitatem. Ergo vere dixerat Dominus: « Cum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad me ipsum²⁹. »

V. 55. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, etc.

Subsecutæ sunt prudentes mulieres communem nostrum Servatorem Christum, ea quæ ad fidem erga eum firmandam utilia erant vel necessaria observantes. Scilicet quia pro communi salute carnem suam obtulerat, accurrerunt hæc prudentes ad illius corpus curandum. Putabant enim mortuum in monumento permansurum.

CAP. XXIV.

V. 4. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, etc.

Venerunt mulieres ad monumentum; non invento autem Jesu corpore, quia jam resurrexerat, in multam inciderunt perplexitatem. Quid inde

²⁵ Amos v, 18. ²⁶ Matth. xxvii, 45. ²⁷ Psal. lxxviii, 24. ²⁸ Isa. l, 3. ²⁹ Joan. xii, 32.

(1) Circa huic locum, nempe ad v. 46: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, pertinet fragmentum in cat. Lat. S. Thomæ: « **CYRILLUS**: Hæc autem vox edocet quod animæ sanctorum non deinceps in inferno clauduntur, ut prius, sed apud Deum sunt, hujus rei facto Christo principio. » — Catena Cramerii in Acta apostolica, p. 150, ad Stephani verba (cap. vii, vers. 59): « Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου, » hæc habet que ad eundem vers. 46 spectant: *Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου εἰς τὸ, « Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθω τὸ πνεῦμά μου. » Μέγα πάλιν καὶ ἐξαιρετικὸν κατ'ἄρθρον ταῖς ἡμετέρας ψυ-*

σκοτάσε δὲ ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς, κατὰ τὸν θεῖον Ἀμώς. Γέγονε γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης, ἕως ὥρας ἐνάτης· καὶ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις σημεῖον ἦν ἐναργὲς τοῦ κατασκοτισθῆναι νοητῶς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχὰς. Πύρωται γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ. Ἐπαρᾶται δὲ αὐτοῖς καὶ ἀαβὶδ ἐκ φιλοθείας, λέγων· « Σκοτισθῆτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. » Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κρίσις, τὸν ἑαυτῆς ἐπέμβασι Δεσπότην· ὁ μὲν γὰρ ἥλιος ἐσκοτίετο, διεβρῆγγυνο δὲ πέτραι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ναὸς τῶν πεποθύντων ἐπλήρωσε σχῆμα, περιεβρῆγγυμένον καταπετάσματος ἀπὸ θυνοθεν εἰς κάτω. Καὶ τι τοιοῦτον ὑπέσχημαιεν ἡμῖν ὁ Θεὸς διὰ φωνῆς Ἰσαίου, λέγων· « Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σάκκῳ, καὶ θήσω σάκκον τὸ περιδύλαιον αὐτοῦ (1). »

Ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γινόμενον, ἐδόξασα εὐὸν Θεόν, κ. τ. λ.

(A f. 309 h) Ἄθρει δὴ μοι πάλιν, ὅτι πεποθὺς ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, ἔρξατο τοῦ σαγγνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ὁ γὰρ ἑκατόνταρχος, φησὶν, ἰδὼν τὰ γεγενημένα, ἐδόξαζε τὸν Θεόν, λέγων, ὅτι· « Ὅντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν. » Ἐτυπτον δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινῶν, κατατυττόμενοι πῶς πάντως, καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ἀναβλέποντες πρὸς Κύριον, καὶ τάχα πῶς τῆς κατὰ Χριστὸν δυσσεβείας ἀπαλλάττοντες ἑαυτοὺς, διὰ τοῦ τῶν σταυρωσάντων καταδοξῶν, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα. Οὐκοῦν ἀληθὴς ἦν λέγων ὁ Κύριος· « Ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἔλυσω πρὸς ἑμαυτόν. »

Κατηκολούθησαν δὲ καὶ γυναῖκες, αἰτήσας ἦσαν συνελθούσαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, κ. τ. λ.

(A f. 310 h) Ἠκολούθουν σοφαὶ γυναῖκες τῶν πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τὰ εἰς πίστιν τὴν ἐπ' αὐτῷ χρησιμὰ τε καὶ ἀναγκαῖα συλλέγουσαι. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ ἔδωκε σάρκα, ἔραμον αἱ σοφαὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν· ὥσθθησαν γὰρ ὅτι ἀπομεινεὶ νεκρὸς ἐν μνημείῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τοῦτο, κ. τ. λ.

(A f. 311) Ἀφίκοντο μὲν αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνημα· οὐχ εὐροῦσαι γε μὴν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐγγήγετο γὰρ, εἰς πολλὴν πεπτώκασιν ἀπορίαν. Καὶ

χαίς, διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ δεδικαιώμεθα διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς αὐτόν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημελεῖς ἢ ἀνθρώπου φύσις εὐρέθη πλουτήσασα· καὶ κεκαινοτόμηκεν ἡμῖν, ἐν μηκέτι μὲν εἰς ἔδου τρέχειν τὰς τῶν σωμάτων ἀπαλλάττομενας ψυχὰς καθὲρ καὶ πρῶην, πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζήντος. Καὶ τοῦτο εἶδως ὁ ἅγιος ἔφη Στέφανος, « Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ γράφει Πέτρος· « Ὅστε καὶ πάσχοντες κατὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῶς κτίστῳ παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς. »

τί τὴ ἐντεῦθεν· τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα, καὶ ἅ
 τῆς εἰς τοῦτο γενομένης σπουδῆς ἡξιώθησαν ἰδεῖν
 ἀγίους ἀγγέλους· καὶ δὴ καὶ γαγόνασιν αὐταῖς
 εὐαγγελιστῶν, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυκες, «Τί
 ζητεῖτε, φάσκοντες, τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;
 οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη.» Ζῆ μὲν γὰρ ἀεὶ, καὶ
 ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· καθελὼς δὲ
 ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν
 ὑπελάθων, ἐγεύσατο θανάτου. Ἄλλ' ἦν τοῦτο τοῦ
 θανάτου θάνατος. Ἐγήγερται τοίνυν ἐκ νεκρῶν, ὁδὸς
 τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομῆς, οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον,
 ἀλλ' ἡμῖν, γενόμενος· καὶ μηδεὶς ζητεῖται τὸν αἰεὶ
 ζῶντα μετὰ νεκρῶν· οὐκ ἔστι γὰρ ὧδε, τουτέστιν ἐν
 θανάτῳ καὶ μνήματι. Ποῦ δὲ μᾶλλον; Ἐν οὐρανῷ
 δηλονότι καὶ ἐν δόξῃ Θεοπροπέει. Ἴνα δὲ βεβαιωτέραν
 αὐταῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ἐνδύρουσιαν πίστιν, εἰς μνή-
 μιν ἀναφέρουσιν, ὡς ἔφη Χριστὸς, ὅτι γρη πάντως
 αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν δοθῆναι καὶ παθεῖν,
 καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.— (A f. 312) Ἄγγε-
 λοι μὲν τοι καὶ τοῖς ποιμαῖν ἐν Βηθλεὲμ τὸν τόκον
 εὐηγγελίζοντο, καὶ νῦν τὴν ἀνάστασιν. Καὶ λελει-
 τοῦργηκεν οὐρανὸς· τοῖς περὶ αὐτοῦ κηρύγμασι, καὶ
 περιέπουσι τὸν Ἰὺδὸν ὡς Θεόν, καὶ ὅτε γέγονε σάρξ,
 αἱ τῶν ἔνω πνευμάτων στρατιαί.

Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγ-
 γειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς
 λοιποῖς.

(A f. 312) Μυσταγωγηθεῖσαι διὰ φωνῆς ἀγγέλων
 αἱ γυναῖκες, ἀπαγγέλλουσι ταῦτα δρόμῳ τοῖς μαθη-
 ταῖς. Ἐδοὶ γὰρ γυναίξιν τὴν οὕτω λαμπρὰν δοθῆναι
 χάριν· ἡ γὰρ πάλαι γεγενημένη τοῦ θανάτου διάκο-
 νος, ἀπαλλάττεται τῆς αἰτίας, διακονοῦσα φωναῖς
 ἀγίων ἀγγέλων, καὶ τὸ σεπτὸν τῆς ἀναστάσεως· μυσ-
 τήριον καὶ πρώτη μαθοῦσα καὶ ἀπαγγέλλουσα.
 Κεκέραδα γὰρ [ita cod.] τοίνυν τὸ θηλυ γένος, καὶ
 λύσιν ὀνειδισμοῦ καὶ κατάρτας ἀνατροπῆν. Ὁ γὰρ
 εἰπὼν πάλαι πρὸς αὐτάς· «Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα,»
 παύλαν αὐταῖς δέδωκε τοῦ κακοῦ, συναντήσας αὐταῖς
 ἐν τῷ κήπῳ, ὡς φησὶν ἕτερος εὐαγγελιστῆς, καὶ
 εἰπὼν· «Χαίρετε.» Πλὴν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ὁ
 περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγος ἔδοξεν εἶναι ληρὸς τις
 ἀπλῶς καὶ πρᾶγμα κατεψευσμένον, διὰ τοι τὸ μηδὲ
 αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Ἠπίστησαν
 γοῦν, καὶ τὸ ἀπαγγελθὲν ἐσκωψαν καὶ διεπτύσαν.

(D f. 81 b) Πῶς παρὰ μὲν τῷ Ἰωάννῃ τῆς Μα-
 ρίας ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ ἄρομαῖοι ἐλθόντες ἐπὶ τὸ
 μνημεῖον ἐπίστευσαν; καὶ τοῦτο αὐτοῖς μαρτυρεῖ ἡ
 Ἰραφὴ λέγουσα· «Ὅτε οὖν εἰσηλθόν, ὁ ἄλλος μαθη-
 τῆς ὁ ἐλθὼν πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ εἶδε καὶ
 ἐπίστευσε.» Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ εἴρηται· «Καὶ
 ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν ταῦτα
 πάντα τοῖς ἕνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς (ἦν δὲ ἡ
 Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία Ἰακώ-
 βου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς
 ἀποστόλους ταῦτα), καὶ ἠπίστουν αὐταῖς.»

Ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ
 τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην.

(D f. 82) Δύο τῶν μαθητῶν βαδίζοντες εἰς κώ-

²⁰ Matth. xvii, 21.

²¹ Gen. iii, 16.

²² Matth. xxviii, 9.

A porro? Propter suam erga Christum charitatem et
 pii officii studium dignæ habitæ sunt visione an-
 gelorum, qui bonum illis nuntium tulerunt; et
 resurrectionis facti præcones: «Cur quarritis,
 dixerunt, vivum inter mortuos? Non est hic, sed
 resurrexit.» Utique semper vivit, et suapte natura
 Dei Verbum vita est; sed tamen quatenus ad ex-
 inanitionem se demisit, nostramque similitudinem
 subiit, mortem gustavit. Verum hæc mortis mors
 erat. Surrexit ergo a mortuis, non sibi magis
 quam nobis via factus ad immortalitatem **438**
 deducens. Nemoque jam quærat inter mortuos per-
 petuo viventem. Non est enim hic, id est, in morte
 vel monumento. Ubinam potius? in cælo scilicet
 et gloria Deo congruente. Ut autem firmiorem mu-
 lieribus fidem faciant, in memoriam revocant, ut
 dixerat Christus, prorsus ipsum oportuisse pecca-
 torum manibus tradi, ac pati, et tertia die resur-
 gere ²⁰. — Angeli quidem pastoribus etiam apud
 Bethlehem nativitatem ejus nuntiaverunt, iidem-
 que nunc resurrectionem. Famulatur cælum præ-
 dicando Christum, et Filium utpote Deum, etiamsi
 caro sit factus, supernorum spirituum agmina sti-
 pant.

V. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc
 omnia illis undecim et cæteris omnibus.

Angelorum voce edoctæ mulieres, eam cursim ad
 discipulos notitiam deferunt. Oportuit enim hanc
 mulieribus splendidam dari gratiam. Nam femina
 quæ fuit olim mortis ministra, nunc eo crimine
 absolvitur dum sanctorum angelorum vocibus mi-
 nistrat, et venerandum resurrectionis mysterium
 prima dicit atque annuntiat. Lucratum est itaque
 femineum genus et ignominiaæ finem et maledictio-
 nis abolitionem. Nam qui olim mulieribus dixerat,
 «In dolore paries filios ²¹,» nunc eis mali sola-
 men attulit, occurrens ipsis in horto, ut alius
 evangelista ait ²², dicensque: «Avete.» Nihilominus
 sanctis apostolis resurrectionis notitia visa est
 nugarum instar et res conficta, quia ne ipsi qui-
 dem divinam Scripturam adhuc noverant. Ergo
 erant increduli, remque nuntiatam risui et con-
 temptui habebant.

Quomodo apud Joannem quidem cum a Maria
 rem audissent, discipuli cursim ad monumentum
 venientes crediderunt? quod sane de iis testatur
 Scriptura dicens: «Cum ergo introissent, alter de
 discipulis, qui primus intraverat in monumentum,
 vidit et credidit ²³.» Apud Lucam autem dicitur:
 «Et a monumento regressæ, nuntiaverunt cuncta
 hæc undecim discipulis reliquisque **439** omnibus
 (erant autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria
 Jacobi, et reliquæ cum ipsis, quæ hæc apostolis
 dixerunt), neque fidem impetrarunt.»

V. 13. Ecce duo ex illis ibant ipsæ die in castel-
 lum.

Duo ex discipulis in castellum euntes nomine

²³ Joan. xx, 28.

Εμμανουηλ, esse jam vivere non sperantes Christum, sed extinctum dolentes, colloquebantur invicem de vicibus ejus. Dum autem sermocinarentur, ipse Jesus accedens cum illis ibat incognitus. Tenebantur enim oculi eorum quominus eum agnoscerent. Aiebat autem illis: Qui sunt isti sermones quos confertis invicem ambulantes, et estis tristes? Et respondens unus, cui nomen Cleopas, ait: Tu solus peregrinus in urbe Jerusalem? Et reliqua. Deinde famam de resurrectione ejus a mulieribus Petroque diditam narrant quidem, sed ei minime credunt. Nam cum dicunt: Sed et mulieres quædam terruerunt nos, corpore non invento; satis demonstrant, se vere ea dicta non putare, neque tam veritatem sibi nuntiatam, quam perturbationem ac terribilitatem ob eam rem exstitisse. Ipsum Petri testimonium, qui linteamina tantum in sepulcro viderat, haud fidem facere resurrectionis judicant, quia non ipsum Jesum se vidisse dixerat, sed ex eo quod non ibi jacebat, resurrexisse conjectaverat. Sciendum vero est hos fuisse de septuaginta discipulorum numero; et Cleopæ socium fuisse Simonem, non tamen Petrum, neque illum Cananæum, sed de prædicto numero alium.

V. 27. *Incipiens a Moyse et omnibus prophetis, etc.*

Necessarium his verbis demonstrat Dominus legis ductum et prophetarum adiutorium, ad conciliandam rei mirabili fidem; ut facta postea resurrectione, ii qui magnitudine rei conturbabantur, meminissent veteris prædictionis, atque ita ad credendum converterentur. Ideo producit testem Moysen atque prophetas, dum recondita 440 interpretatur, et quæ indignis latent dignis exponit, veterem avitamque iis fidem inserens, ope sacram quæ apud se habebant Litterarum. Nihil enim, quod quidem a Deo proveniat, vanum est, sed cuncta ordinem servant, et singularum rerum proprius est usus. Præmissi ordinatim servi fuere, qui Domini adventui viam sternebant, vaticinia fidei faciendæ necessaria hominibus occincentes; ut veluti thesaurus regis idoneo tempore proferrerentur res supradictæ, ex vetere obscuritate in apertum interpretando explicatæ. Jam postquam illos tum legis tum prophetarum Scriptura permoverat, deinde manifestiorem se facit, rogantibus nempe ut veniret secum in castellum, cum acceptam manu panem benedicens frangensque iis porrigebat. Tenebantur enim, inquit, oculi illorum ne eum agnoscerent, donec videlicet sermo penetravit, cor ad credendum permovens; atque ita tempestivam visionem una cum rei auditu exhibuit; rem scilicet auditam et creditam conspectui præsentans. Neque tamen cum illis manet; namque Ipse, inquit Scriptura, invisibilis factus est. Etenim post resurrectionem res Domini non sunt eadem atque antea cum hominibus; namque et hi renovatione egebant, vitæque in Christo secundæ, ut novi cum novo versarentur, et incorrupti ad in-

Εμμανουηλ λεγομένην, πρὸς ἀλλήλους ὡς οὐ ζῶντα προσδοκῶντες ἐπι τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὡς ἀνηρημένου ἀνιώμενοι, ὠμίλου λέγοντες τὰ περὶ αὐτοῦ· Ἐν δὲ τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς προσελθὼν συνεπορεύετο αὐτοῖς, μὴ γνωσκόμενος ὑπ' αὐτῶν· ἔκρατοῦντο γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ ἐπιγινῶναι αὐτόν. Καὶ φησὶν πρὸς αὐτούς· Τί ποτὲ ἐστὶ ὃ διαλέγεσθε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες σκυθρωποί; Ἀποκριθεὶς δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν ὃ ὄνομα Κλεόπας, εἶπε· Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ; καὶ ἐξῆς. Ἐπειτα τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως τὴν διὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν διὰ Πέτρου λέγουσι μὲν, οὐ πιστεύουσι ἑῶ. Λέγοντες γάρ· Καὶ γυναῖκες ἐξέστησαν ἡμᾶς τὸ σῶμα μὴ εὑρούσαι, οὐχ ἡγούντο πρὸς τὸ λεγόμενον ἀληθεῖν, οὐδὲ εὐαγγελισμόν ἀληθείας, ἀλλ' ὡς παραχῆς τινος καὶ ἐκστάσεως αἰτίον ἐπέλαθον εἶναι. Καὶ τὴν τοῦ Πέτρου μαρτυρίαν τὰ ὀνόματα μόνον ἐπὶ τοῦ μνημάτος ἑωρακότος, οὐ πιστὴν εἶναι περὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνόμιζον, ὅτι μὴ αὐτὸν εἶδον, ἔλεγεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ κοῦσθαι τὸ ἀνεστηκέναι αὐτὸν ἐτεκμήρατο. Ἰστέον δὲ ὅτι οὗτοι τῶν ἑβδομήκοντα ὑπῆρχον, καὶ ὁ μετὰ Κλεόπα ὁ Σίμων ἦν, οὐχ ὁ Πέτρος· οὐδὲ ὁ ἀπὸ Κανὰ, ἀλλ' ἕτερος τῶν ἑβδομήκοντα.

Ἀρξάμενος ἀπὸ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, κ. τ. λ.

(B f. 222) Ἀναγκαίαν ἐν τούτοις δείκνυσιν ὁ Κύριος τὴν τοῦ νόμου πρόδον, καὶ τὴν τῶν προφητῶν λειτουργίαν, πίστιν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ πράγματι προεισαγόντων, ἵν' ἐπιστάσης τῆς ἀναστάσεως οἱ θορυβοῦμενοι τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἀναμνησθῶσι τῆς παλαιοῦ προβήσεως, καὶ εἰς τὸ πιστεῦναι ἐπιστρέψοιεν. Αὐτὸ παράγει μάρτυρα Μωϋσεῖα καὶ τοὺς προφήτας, τὸ ἐπιεκχυμένον ἐρμηνεύων, καὶ τὰ τοῖς ἀναξίοις ἀσαφῆ σαφηνίζων τοῖς ἀέλοις, ἀρχαίαν τε καὶ πάτριον τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐντιθεὶς ἐξ ὧν κατεῖχον Γραμμάτων ἱερῶν. Οὐδὲν γὰρ τῶν παρὰ Θεοῦ μάταιον, ἀλλὰ τάξις ἀπάντων καὶ χρεια τῶν κατέκαστον· ἐν τάξει προαπεσέλλοντο δοῦλοι, καὶ προφρονόμου τῆ τοῦ δεσπότου παρουσίᾳ, ἀναγκαίαν τὴν προφητείαν εἰς τὴν πίστιν ἀνθρώποις προεισαγόντες· ἵν' ὡσπερ θησαυρὸς βασιλείας ἐν καιρῷ προβληθεῖ τὰ προειρημένα ἐξ ἀποκρύφου τῆς πρότερον ἀσαφείας, εἰς τοῦ φανερῆς διὰ τῆς σαφηνείας, ἀποκαλυπτόμενα. Οὕτω δὲ προὑποκινήσεως αὐτοῦ διὰ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν Γραμμάτων, μετὰ ταῦτα ἐμφανεστερον ἤδη καθίστησιν ἑαυτὸν, ἀξιώσασιν οὖν ἔλθειν εἰς τὴν κόμην, ὅτε λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλογήσας, καὶ κλάσας ἐπέδιδον· Ἐκρατοῦντο γάρ, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ γινῶναι αὐτόν, ὡς οὐ δηλονότι ὁ λόγος εἰσελθὼν κινῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν πίστιν, ἔπειτα οὕτω καιρίαν τὴν ὄψιν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ παραστήσει, τὸ προακουσθῆναι καὶ πιστωθῆναι ἐμφανεῶς καθιστάς. Οὐ μὲν συμπαραμένει γε αὐτοῖς· Καὶ αὐτὸς γάρ, φησὶν, ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν. Οὐκ ἔστι γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ τοῦ Κυρίου τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἷα τὰ πρότερον, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἀνακαινώσεως ἔδει, καὶ δευτέρας ζωῆς τῆς κατὰ Χριστόν,

ἵνα καινοὶ καινῶ συνῶσιν, καὶ ἄφθαρτοι πλησιάζωσιν ἀφάρτῳ. Διὸ καὶ τὴν Μαρίαν ἐκώλυσεν ἐφάψασθαι αὐτοῦ, καθὰ φησὶν Ἰωάννης, ἕως ἂν ἀπελθῶν ἀφικηται.

Ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, κ. τ. λ.

(D f. 83) ; Ἀναστάντες, φησὶν, οἱ περὶ Κλεόπαν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, τουτέστιν, ἐν ᾗ ἄφαντος ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο ὁ Ἰησοῦς, ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ, φησὶν, εἶρον τοὺς ἕνδεκα συνθηροισμένους, καὶ ἀπήγγειλαν τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, ὅτε καὶ ἀνελήφθη. Τὰ τοίνυν ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν ἡμερῶν τούτων γενόμενα, παρῆκεν ὁ οὗτος ἄπερ οἱ περὶ Κλεόπαν διηγουμένους εἶρον τοὺς ἕνδεκα καταμόνας λέγοντας, ὅτι ἠγέρθη ὁ Κύριος καὶ ὤφθη Σίμωνι· περὶ οὗ οὐκ ἐμνήσθη ποῦ ἢ πότε ἢ πῶς ὤφθη. Ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ τὰ κατὰ τὴν Γαλιλαίαν πέριπται, περὶ ὧν ἐμνήσθη ὁ Ματθαῖος.

Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν.

(A f. 317, D f. 83 b) Nūn δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐχόμενοι, φαμὲν, ὅτι ἡδὴ πολλὰχόθεν τοῦ λόγου τῆς ἀναστάσεως περιθρόνου; τοὺς ἀποστόλους, καὶ τοῦ πόθου πρὸς τὴν ἔσπιν ἐγγηγεμένους, ποθοῦμενος ἐρχεται, καὶ ζητοῦσι καὶ προσδοκῶσιν ἐμφανίζεσθαι καὶ ἀποκαλύπτεσθαι· πλὴν οὐκέτι κρατούμενοις ὀφθαλμοῖς ἐπιφαίνεται, οὐκέτι ὡς περὶ ἐτέρου διαλέγεται (1), ἀλλ' ἐμφανῆ ἑαυτὸν δίδωσι καὶ θαρρῆν παρακελεύεται. Οἱ δὲ καὶ οὕτως εἰσὶν ἀμφίβολοι καὶ δεδίασιν· ὥντο γὰρ οὐκ αὐτὸν βλέπειν, φάσμα δὲ τι καὶ σκιά. **C** Ἔϊτα, καὶ τὸν ἐκ τῶν τοιοῦτων λογισμῶν κατευνάζει θόρυβον, τὸ ἐντριβῆς αὐτοῖς καὶ οὐκ ἄηθες ἐπιφθεγξάμενος βῆμα. Ἐφη γάρ· « Εἰρήνη ὑμῖν. »

Ἐἶπεν αὐτοῖς· Τί τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

(A f. 317 b, C f. 159, D f. 83 b) Ἴνα βεβαίως καὶ ἔνδοξασμοῦ δίχα πιστεύσειαν αὐτὸν ἔκείνον ὄντα τὸν πεπονητότα, διαδείκνυσιν εὐθύς, ὅτι θεὸς ὢν φύσει, γινώσκει τὸ κεκρυμμένον, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐνομιῶν οὐκ ἠγνόησε θόρυβον. Ἐφη γάρ· « Τί τεταραγμένοι ἐστέ; » Ἀποδείξις αὐτῆ καὶ μάλα σαφὴς τοῦ μὴ ἕτερον εἶναι τινὰ τὸν ὀρώμενον, ἀλλ' ἐκείνον αὐτόν. ὃν καὶ θεόταναι τὸν ἐπὶ ξύλου παθόντα θά-

A corruptum propinquarent. Quamobrem Mariæ quoque interdixit quominus se attingeret, ut ait Joannes ⁴³, donec post discessum rediret.

V. 33. *Surgentes eadem hora, etc.*

Surgens, inquit, Cleopas cum socio, eadem hora, id est, in qua sese eorum visui Jesus subduxerat, reversi sunt Jerusalem. Non autem dicit, eadem hora eos invenisse undecim congregatos, eisque notitiam de Jesu attulisse; sed quadragesimo demum post resurrectionem die, quo etiam assumptus fuit. Ergo quæ horum dierum intervallo acciderunt, omisit præsens evangelista; quæ videlicet Cleopas invenit **441** narrantes privatim undecim, nempe quod Dominus resurrexisset, et Simoni visus fuisset; quin tamen dicat evangelista ubinam et quando et quomodo visus esset. His item igitur diebus, ea quoque in Galilæa evenerunt, quorum meminit Matthæus ⁴⁴.

V. 36. *Ipsse Jesus stetit in medio eorum.*

Nunc narrationis seriem prosequentes, ita dicimus. Rumore jam sæpius de Christi resurrectione apostolos circumsonante desideriumque ejus videndi excitante, is denique exoptatus adest, sequæ quærentibus ac præstolantibus spectandum revelat; nec jam impeditis oculis apparet, nec veluti de alio homine verba facit, sed visibilem semet sistit, bonoque animo discipulos esse jubet. Ili tamen adhuc erant perplexi ac pavidī; putabant enim se non ipsum Jesum, sed phantasma quoddam umbramque videre. Ecce autem Jesus suborientem ex hujusmodi cogitationibus perturbationem sedat, familiare illud nec insolitum pronuntians vocabulum. Dixit enim: « Pax vobis (2). »

V. 38. *Dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra?*

Ut firmiter et absque ulla dubitatione crederent ipsum esse illum qui passus fuerat, demonstrat illico se, quoniam Deus naturaliter esset, res arcanas cognoscere, id est, tumultuantes illorum cogitationes non ignorare. Dixit enim: « Cur turbati estis? » Evidens hæc demonstratio est, ipsum qui cernebatur, non alium esse, quam quem **442** jam viderant in ligno necem perpassum, et in monu-

⁴³ Joan. xx, 17. ⁴⁴ Matth. xxviii, 16.

(1) Veluti fecerat Christus cum discipulis duobus colloquens. Non ergo passivum est dialέγεται, ut sumitur ab interprete Lat. apud D. Thomam in cat. *Nec disceptatur de alio.*

(2) Huc pertinet notabilis tractus apud D. Thomam in catena Latina. « **CYRILLUS**: Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax et res et nomen dulce, quam et Dei esse accepimus, juxta illud ad Philip. iv, 7: *Pax Dei*. — Et ejus esse Deum, juxta illud II Cor. xiii, 11: *Deus pacis*. — Et ipsam esse Deum, juxta illud Ephes. 11, 14: *Ipsæ pax nostra*. — Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem a paucis. Quæ autem est causa? Fortassis ambitio do-

minii vel facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid hujusmodi ex his quæ Dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe præcipue pax est, quæ confœderat omnia; cujus nihil est adeo proprium sicut unitas naturæ et pacificus status. Transsumitur vero ab angelis et divinis potestatibus, quæ ad Deum, et ad invicem pacifice se habent; diffunditur vero per totam creaturam, cujus est decor tranquillitas: in nobis autem manet secundum animam quidem per investigationem virtutum et communicationem, secundum corpus vero in membrorum et elementorum commensuratione, quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur. »

memento depositum, qui et renes et cor introspicit, A
 quæque nihil nostrarum rerum latet. Argumentum
 itaque presentis suæ vult hoc esse, quod illorum
 fluctuantes mentes cognoscit. Tum, ut etiam aliter
 se vicisse mortem confirmet, atque humanam exuisse
 in se primo corruptionem, manus ostendit atque pe-
 des, et clavorum foramina, atque ut tangant hortat-
 ur omnimodisque sibi persuadeant illud quod pas-
 sum fuerat corpus, nunc resurrexisse. Nemo itaque
 resurrectionem calumniatur. Et quamvis audias in
 sacris Litteris dici: « Seminatur corpus animale,
 surgit corpus spiritale⁴⁵, » ne idcirco neges huma-
 norum corporum ad incorruptibilitatem reditum.
 Nam sicut animale est quod animalibus seu carna-
 libus cupiditatibus deditum est atque subiectum, ita
 spiritale est quod sancti Spiritus voluntatibus obse-
 quitur. Nam post resurrectionem a mortuis, haud
 ulterius carnalium affectuum tempus erit, sed iners
 omnino futurus est peccati stimulus. Ipsum illud
 itaque quod in pulverem abierat, immortalitate ve-
 stietur.

μὲν τοι τὸ κατενεχθὲν εἰς τὴν γῆν, τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύσεται.

Ut ergo manifeste hoc discipuli cognoscerent,
 nempe illum esse, qui passus sepultusque, mox re-
 surrexerat, ostendit, ut jam dixi, pedes manusque.
 Quodque haudquaquam, ut ipsi putabant, spiritus
 esset, sed verum corpus, ut sibi persuadeant mandat
 dicens: « Quia spiritus carnem et ossa non habet,
 sicut me videtis habere. » Umbra enim et spiritus
 et omnino phantasma, manus tactum sustinere ne-
 quiret. — Ergo, sicut diximus, manus ostendens
 ac pedes discipulis Dominus, persuasit illis passum
 corpus resurrexisse. Atque ut insuper magis adhuc
 firmam in his efficeret hac de re fidem, postulavit
 edule aliquid. Oblata autem piscis assi parte, sum-
 ptam spectantibus ipsis comedit. Id autem haud ob
 aliam causam fecit, nisi ut manifeste demonstraret,
 eundem se esse qui resurrexerat a mortuis, et qui
 antea toto **443** incarnationis tempore cum eis
 manducaverat ac biberat, unaque cum illis, juxta
 prophetæ dictum⁴⁶, fuerat conversatus: atque ut
 cognoscerent, corpus quidem humanum alimonia
 hujusmodi egerit, spiritum non item. Quis ergo, si
 modo fidelis esse velit et sanctorum evangelistarum
 testimonium absque hæsitacione admittere, hæretic-
 as fabulas adhuc audiat, vel phantasiastas toleret?
 Vincit enim humanam inquisitionem et consuetu-
 rium nobis rerum rationem potentia Christi. Come-
 dit piscis partem, resurrectionis suæ tempore; neque
 tamen quod hic consequi solet, in Christo consecut-
 um est, ut incredulus aliquis cavillabitur, sciens
 ea quæ per os intrant, prorsus eifiam exire atque in
 recessum emitti⁴⁷. Id tamen fidelis quisvis in mem-
 entem suam non admittet, sed Dei potentis rem per-
 mittet.

τόν τι λήψεται, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ δώσει τὸ πρᾶγμα (1).

⁴⁵ 1 Cor. xv, 44. ⁴⁶ Baruch i, 18. ⁴⁷ Matth. xv, 17.

(1) Videtis hac super re S. Basilii locum epistolæ a nobis editæ post Cyrilli commentarium in Psal-

νατον καὶ ταθειμένον ἐν μνημεῖω, δὲ καὶ νεφρούς ὀρεῖ
 καὶ καρδίαν, καὶ οὐκ ἂν αὐτὸν λάθοι τῶν ἐν ἡμῖν
 οὐδέν. Σημεῖον οὖν ἄρα ποιεῖται τὸ χρῆμα, τὸ εἰδέ-
 ναι φημί τὸν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐνοσιῶν θόρυθον. Πιστού-
 μενος δὲ καὶ ἐτέρως, ὅτι καὶ νεκίηται θάνατος, καὶ
 ἀπεδύσατο τὴν φθορὰν ἢ ἀνθρώπου φύσις ὡς ἐν αὐ-
 τῷ καὶ πρώτῳ, δείκνυσσι τὰς χεῖρας τε καὶ τοὺς πό-
 δας, καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἧλων, καὶ ψηλαφῶν
 ἐπιτρέπει καὶ πληροφορεῖσθαι διὰ τρόπου παντὸς,
 ὅτι τὸ πεπονθὸς, ὡς ἔφη, ἐγήγηρται σῶμα. Οὐκοῦν
 συκοφαντεῖτω μηδεὶς τὴν ἀνάστασιν. Κἂν ἀκούσης
 τοῦ ἱεροῦ Γράμματος λέγοντος περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου
 σώματος: « Σπειρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται
 σῶμα πνευματικόν, » μὴ ἀνέλης τῶν ἀνθρωπίνων
 σωμάτων τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομήν. Ὡσπερ γὰρ
 ψυχικόν ἐστὶ τὸ ταῖς ψυχικαῖς ἡγουν σαρκικαῖς ἐπι-
 θυμιαῖς ἀκολουθοῦν καὶ ὑπερφυμένον, οὕτω καὶ
 πνευματικόν τὸ τοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος θελήμα-
 σιν ὑποκείμενον. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστα-
 σιν, οὐκ ἔστιν ἐτι φιλοσαρκίας καιρὸς, ἀλλ' ἀπρα-
 κτήσει παντελῶς τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον. Αὐτὸ

(A f. 318, B f. 224, G f. 117 b) Ἴνα τοίνυν αὐτὸ
 τοῦτο εἶδειεν σαφῶς οἱ μαθηταί, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνός
 ἔστιν ὁ παθὼν καὶ ταφείς καὶ ἀναστὰς, δείκνυσιν,
 ὡς ἔφη, πόδας τε καὶ χεῖρας. Καὶ ὅτι μὴ καθάπερ
 ἄλλο πνεῦμα μάλλον ἐστίν, ἀλλὰ σῶμα κατὰ τὸ
 ἀληθές, πληροφορεῖσθαι προστάττει λέγων: « Καὶ
 ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμε
 θεωρεῖτε ἔχοντα. » Σικὰ γὰρ καὶ πνεῦμα καὶ δόκη-
 σις ἀπλῶς, οὐκ ἂν ὑπομείνη τὴν χειρὸς ἀφήν. —
 (A f. 319, B f. 224, G f. 117 b) Ἄλλ' ὅπερ ἐλέγο-
 μεν, δείξας τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῖς μαθηταῖς
 ὁ Κύριος, ἐπληροφόρησεν αὐτοῖς, ὅτι τὸ παθὼν ἀν-
 ἔστη σῶμα. Ἴνα δὲ πρὸς τούτους καὶ ἐτι μεζύωνας
 ἵδρυμένην αὐτοῖς ἐργάσθηται τὴν ἐπὶ τούτῳ πίστιν,
 ἡττήσῃ τι τῶν ἐδωδῆμων· ὅπου δὲ ἰχθύος μέρος ἦν.
 Καὶ λαθὼν, κατεδῆδοκεν ὀρώτων αὐτῶν· τοῦτο γὰρ
 δι' οὐδὲν ἕτερον ἔπραξεν, ἢ ἵνα δείξῃ σαφῶς ὡς αὐ-
 τὸς ἐστὶν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ὁ καὶ πρὸς τούτου καὶ
 περὶ πάντα τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας συνεσθίων
 καὶ συμπίνων αὐτοῖς καὶ συναναστρεφόμενος ἀν-
 θρωπίνως κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἴν' οὖν
 εἶδειεν ὅτι σῶμα μὲν τὸ ἀνθρώπινον, ὅστις ἂν τῆς
 τοιαύτης τροφῆς, πνεῦμα δὲ οὐκ ἐτί. Τίς οὖν ἀξίων πι-
 στὸς εἶναι, καὶ τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν τὴν μαρτυ-
 ρίαν ἀναμφιδόλως δεχόμενος, ἐτι πλασματῶν ἀκού-
 σιαν αἰρετικῶν, ἐτι δοκησιόφων ἀνάσχοιτο; Νικᾷ
 γὰρ ἀνθρωπίνην ἐξέτασιν, καὶ τὴν ἐκ τῶν συνήθων
 πραγμάτων ἐνοσίαν, ἢ τοῦ Χριστοῦ δύναμις. Ἐφα-
 γεν ἰχθύος μέρος, διὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ τὸ τῆ βριῶ-
 σει ἀκολουθοῦν, οὐκ ἐτί ἐπὶ Χριστοῦ ἠκολούθησεν,
 ὅπερ ἄπιστος ἂν τις ἐπιζητοῖ, εἰδὼς ὅτι τὰ εἰσιόντα
 εἰς τὸ στόμα, πάντως ἐκχωροῦσι καὶ εἰς ἀφεδρῶνα
 βάλλονται. Ἄλλ' οὐχ ὅ γε πιστὸς, εἰς ἐνοσίαν τοιού-

Τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, τοῦ συνίναί Α
εἰς Ἐβραῖας, κ. τ. λ.

'A f. 319 b) Ὅτε τὸν λογισμὸν αὐτῶν, δι' ὧν εἶπε, ἢ' ὧν ἐψηλαφήθη, δι' ὧν ἔφαγεν, εἰρήνευσε, τότε διήνοιξε τὸν νοῦν τοῦ συνίναί ὅτι οὕτως ἔδει παθεῖν αὐτὸν, δῆλον δὲ ὅτι διὰ ξύλου σταυροῦ. Ἀποφέρει τοῖσιν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος, εἰς ἀνάμνησιν ὧν ἔφη. Προσπήγγειλε γὰρ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθη, καθ' ἃ φθάσαντες ἔφασαν οἱ προφηταί. Ἀνοίγνυσι δὲ καὶ τοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν ὀφθαλμούς, ὥστε συνίναί τὰ πάλαι προειρηγμένα. — (A f. 320) Πνεύματος ἁγίου κάθεδον, ὃ διὰ Ἰωὴλ ὁ Θεὸς προειρηγμένον, τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, ἵν' εἴεν εὐσεβεῖς καὶ ἀκαταγώνιστοι, καὶ διχα παντὸς δέους διακηρύξαιαν τοὺς ἀπανταχοῦ τὸ θεῖον μυστήριον. — (D f. 83) Λαβοῦσι Β Πνεῦμα, λέγει· Ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον, ὃ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ φησιν· Ἐγμεῖς δὲ καθίσαιτε εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ παραμειναίτε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου· ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὑδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· οὐκ ἐπίσθγει ὑδωρ τῷ ὑδατι, ἀλλὰ ἀναπληροῖ τὸ λείπον τῷ λειπομένῳ. — (B f. 226, C f. 159 b, G f. 119 b) Εὐλόγησας αὐτοὺς καὶ βραχὺ προελθὼν, ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανὸν, ἵνα συνέδρος ἦ τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ τῆς ἐκωθεύσεως αὐτῷ σαρκός. Καὶ ταύτην ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ γεγυῶς ὁ Λόγος. Ἦξει δὲ πάλιν κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ παράληψεται ἡμᾶς μεθ' ἑαυτοῦ. Δοξολογήσωμεν τοῖσιν C αὐτῶν τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς Θεὸν Λόγον, τὸν ἐκουσίως παθόντα σαρκί, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὴν φθορὰν. Τὸν ἀναληφθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο ἤξοντα μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τὸ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Cyrillus, homilia XXVIII in Lucam (1).

Etiamsi igitur suamet natura Deus est, nihilominus factus homo, dicitur nomen accepisse a Patre quod est super omne nomen, ut et Deus crederetur et omnium rex simul cum carne cui se copulavit. Passus autem nostri causa crucis supplicium, et

⁴⁸ Joel II, 28. ⁴⁹ Joann. xv, 22. ⁵⁰ Luc. xxiv, 49; Act. I, 4. ⁵¹ Act. I, 5.

uos (a); multoque magis Athanasii Corinthi archiepiscopi fragmentum quod dedimus in nostro volumine X, AA. class., p. 499-500. Eadem de re scribit etiam anonymus quidam in cod. G. f. 118, hisdem

V. 45-51. Tunc aperuit illis mentem ut intelligerent Scripturas, etc.

Postquam cogitationes illorum per verba sua, per tactum, per esum, sedavit; tunc aperuit illis mentem ad intelligendum, sic se oportuisse pati, id est, in crucis ligno. Revocat itaque discipulis in memoriam Dominus ea quæ dixerat. Prænuñtiaverat enim ipsis suam in cruce passionem, sicut antea jam prophetæ dixerant. Reserat ipsis etiam cordis oculos, ut prisca vaticinia intelligant. — Spiritus sancti descensum, prout per Joëlem Deus prænuñtiaverat ⁴⁸, promittit discipulis Servator, virtutemque ex alto, ut fortes fierent ac insuperabiles, et absque ullo metu ubique terrarum mysterium prædicarent. — Spiritum recepturis ait : « Accipite Spiritum sanctum ⁴⁹, » nempe post resurrectionem; atque : « Vos autem, sedete Hierosolymis, et Patris promissionem expectate, quam ex me audistis ⁵⁰. Quia Joannes quidem baptizavit ~~hæc~~ aqua; vos autem baptizabimini Spiritu sancto ⁵¹ : » haud, inquam, aqua, id enim jam actum fuerat, sed Spiritu sancto. Non addit aquæ aquam; sed quod deerat indigenti supplet. — Cum iis benedixisset, et paululum esset progressus, ferebatur in cælum, ut cum unita etiam sibi carne Patri consessor fieret. Atque hanc nobis viam renovavit postquam humanam formam Verbum assumpsit. Reddit autem statuto tempore cum Patris sui gloria, et cum angelis, atque ad se nos recipiet. Glorificemus itaque eundem qui propter nos est humanatus Deus Verbum, qui sponte carne passus est, resurrexit a mortuis, et corruptionem exterminavit; qui assumptus est, et postea reversurus cum gloria multa ad judicandos vivos ac mortuos et unicuique secundum opera sua retribuendum. Per quem et cum quo Patri Deo gloria ac potentia cum Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

morte in suo corpore per resurrectionem destructa, ascendit ad Patrem.

Idem Cyrillus, homilia XLV.

Solius propria est excelsæ naturæ suscitandi mortuos facultas; sola hæc possidet immortalitatem : ab ipsa vero quicumque ab inferis revocantur, motum vitamque mutantur.

prope ac Cyrillus verbis.

(1) Ex Severi libris adversus Julianum Hælicarnasensem (cod. Vat. Syriac.) ap. Maium, *Bibl. nov. Patr.*, II, 456.

(a) Inter Opp. S. Basilii, nostræ editionis tom. IV, epist. 366, *Ad Urbicium*. Edit. PATA.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUAE

IN CYRILLI COMMENTARIIS IN DUODECIM PROPHETAS MINORES INVENIUNTUR.

Revocatur Lector ad numeros typis crassioribus expressos.

A

Aaron thuribulo accepto et imposito thymiamate, stetit inter mortuos et vivos, et cessavit plaga, 71. Ad præmonstrandum Emmanuelem delectus, 566. Summi sacerdotii circumdatus ornamentis, et in Sancta sanctorum ingrediens, 566. Cum Maria de Mose detraxit, 566. Israelitis in solitudine vitulum couflavit, 566. A Deo delectus inter se et homines sequester, 446.

Abdias propheta eodem sæculo quo Joel vaticinatus, 534.

Abraham et posteri ejus Deo placuerunt, 28. Servierunt Deo viventi et vero, 16. Justitias cultores, 16. In fide immobiles, 16.

Abraham sacrificaturus Deo filium suum Isaac colligavit, 158. Abraham dixit ad Lot: *Ne sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos ac pastores tuos, quia fratres sumus*, 259.

Achab rex Israel metuit Ader regem Syriæ, 14. Pepercit illi, quem Deus perdi jusserat, 14. Pro anima ejus ipse traditus est, 14. Conjugem habuit Jezabel, 18. Afflicta vineam Naboth, 18. Infando dæmonum cultui addictus, 18. Ab Jehu cum filiis et Jezabele occisus, 18. Figura ducum Israel, 121. Regnavit super Samaria et Israel, 249. Domum eburneam sibi excitavit, 286. Convocat quadringentos pseudoprophetas, eosque consultit, 286. Jussit duci Michæam prophetam in carcerem; mutat ornatum regium, 286. Casu inter cervicem et humeros sagitta sauciatus, occidente sole, ex vulnere mortuus est, 286.

Achar de anathemate pretiosiora furatus, 47. Furti compertus, et peccatum confessus, 47. Lapidatus cum omnibus quæ habebat, 47. Exponitur distortio seu perversio, 47.

Achaz rex Hierosolymorum impius et idololatra, 8. Filium suum per ignem transfert, 8. Novum altare construit, 9.

Achaz filius Joatham, 92. Per legatos numerata pecunia Teglatphalasar ad sibi opitulandum impellit, 92 et 145. Regnavit super Judam, 181. Ambulavit in via regum Israel, 181. Adolevit incensum in excelis, 181. Transtulit filium suum per ignem, 181. Pecunia Teglatphalasar Assyrium conduxit, 256 et 591. Bello diuturniore hostem reprimere nequit, 256 et 591. Flagitiosus, et exosus, et ob impietatem summa laborans infamia, 457. Traditus a Domino in manus regis Syriæ, et in manus regis Israel, 457. Improbus et apostata, suorumque liberorum interfector, 458.

Adam in principio hominis naturam maledicto obnoxiam reddidit, 95. Spiritualis gratia prophetæ non carena, priusquam divinum mandatum transgrediretur, 247. Naturæ bonis præstans et insignis, 227.

Adama, urbs Sodomitica, igne cælesti absumpta, 163.

Adamas nulla vi rumpi aut domari potest, 525. Ignis vigorem contemnere solet, 525.

Ader rex Syriæ contra Israelitis expeditionem susceptit, 14. Tradidit illum Deus in manus Achab regis Israel, 14. Pepercit illi Achab, contra Dei mandatum, 14. Vincit tribus Israel, 19. Urbes Samariæ quamplurimas evertit, 19.

Adolescentuli sive impuberes in idolorum delubris degentes, 359.

Adrianus Judæorum nationem bello lacessit, 350.

Ægyptii puniti aquis in sanguinem, et cinere seu pul-

vere in cinipes commutatis, 23. Apim seu vitulum pro Deo colunt, 81. A Babyloniis triumphati perierunt, 129. Equites sagittarii sive equestris militiæ gnari, mercede conducti, 191. Ægyptus punita, regno a Cambyse (Ciri filio subacto, 241. Ad occidentalem Judæam respicit, 522. Regio pinguis et frumentifera, 401. Vastata a Senacherib, 401.

Æmath, duæ urbes in regno Damasceno, ad orientem spectantes, 512. Alia latior et major, alia minor, 512. Æmath Raba, id est, major et latior, 512. Nunc Antiochia dicitur, 512, 523. Æmath minor et angustior, vicina et continis, Epiphania Antiochi, 522, 523.

Agag rex Amaleuitarum in Israelitis nefanda molitus, 15. Divina auctoritate damnatus, 15. A Samuele occisus, 15.

Ageb sonat Austrum, 561.

Aggeus propheta, 532.

Agui duo quotidie immolati in sancto tabernaculo, 290.

Agrostis, nascitur in agris, inaratis præsertim et desertis, terram obviam et vicinam corriprens, 144.

Altare novum a rege Achaz exstructum, 9. Unum victimarum in primo seu exteriori tabernaculo, alterum thymiamatis aureum in secundo et intimo tabernaculo, 210. Vitulorum, 511.

Amasias filius Joas, rex Juda, religiosus et justus vir, 150. Amasias sacerdos deorum in Bethel, accusavit Amos prophetam apud regem Jeroboam, 150. Prophetas dentes contrivit, 247. Increpat Amos prophetam, 276. Formidabat ne excideret ipse sacerdotio, 527. Pseudopropheta, 528. Deorum aris assidet, 528. Partes et frustra victimarum colligit, 528.

Ammonitis contra Israelæm congregati, 236. Finitimi Judææ populi, 259. Uterum ferentes dissecuerunt, 262. Deum irridere ausi, 262. Dis falsis gratias agentes et victorialia carmina accinentes, 262. Subacti a Nabucho donosore, 262.

Amon filius Manassis, in regno successit, 281. Mali corvi malum ovum, 281. Vixit biennium tantum, 281.

Amorrhæi, barbara gens, sava et fr-queus, 270. Ab Israelitis consumpti, 270.

Amos pater Isaïæ propheta, 247. Amos propheta Thecuita, 246. Ex pastore vates factus, 246. A filio Amasias sacerdotis interfectus, 247. Opilio, pastoritii moribus et institutis educatus, 246. Vixit in solitudine Judææ, 246. Natus in vico Thecua, 246. Vir bonus et omnis æquitas amans, 246. Prophetavit in Bethel, 247. Caparius, 528. Vitam rusticam, simplicem, et omnis maleficis expertem degens, 529. Victu pertenui se sustentans, 529. A Deo propheta factus, 529. Contempta stoliditate Amasias, imprecationem in illum contorsit, 528.

Ananias falsus propheta, sermonibus Jeremiæ refragator, 175. Ananias discipulus Christi, 229. Visionem super Paulo vidit, cum Damascum ille venit, 229. Fide fortis, habitu strenuus, spirituali robore infractus, 229.

Angelus una nocte centum octoginta quinque millia cædit, 24, 151, 523, 455. Angelus loquens in prophetis, sermo Dei, 10. Angeli administri, 52, 65. Angelorum ætatura omnes opes suas a Deo consecuta, 65. Sanctissimæ angelorum catervæ legi justitiæ Dei subditæ, 299, 260. Dicuntur cælum incolentes, 515. Angeli venerunt Sodomam, ignibus incensuri scelestos, 303. Angelus lo-

quebatur Mosis in monte Sina, 310. Angeli per scalam a terra usque in caelum pertingentem ascendentes et descendentes, 345. Deseruerunt Samariam, 397.

Anima hominis ad descendendum a probitate perquam prona, 55. Cum caelestis gratiae munimentum abjecerit, facillime a Satana capitur, 54. Anima peccatrix mulieri improbae comparatur, 44. Anima quae peccaverit, ipsa morietur, 254.

Animus hominis divinis sermonibus nutritur, 292.

Annus septimus, annus remissionis, 535.

Antiochia urbs ab Antiocho Epiphane nominata, 315.

Antiochus cognomento Illustris, 201. In Judaeam profectus, templum incendit, 201. Judaeos omnes patria instituta negligere compulsi, 201. Antiochus cognomento Epiphanes, 315. Urbes duas in regno Damasceno, alteram Antiochiam, alteram Epiphaniam nominavit, 313. Antiochus Judaeorum nationem bello accessit, 350.

Apis, seu vitulus, Aegyptiorum deus, 81, 87. Lunae filius et Solis nepos creditus, 87. Forma lunae signum in fronte habebat, 87, 145.

Apostoli per Evangelium filios in Christo generant, 25. Constitutebantur a Deo se vocari, 245. Testes gloriae Christi toto terrarum orbe, 346.

Apum examina circumvolitantia dulces et charum mel concitiunt, 352, 367.

Aqua in sanguinem commutata, puniendis Aegyptiis, 25. Aqua in Scripturis multitudo sive doctrina, 101. I. 5. De fontibus Salvatoris, 213. Aqua vivens sacri baptismatis, 224.

Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, et plena plumis, 199. Assur principem terrae Babyloniam significat, 199.

Arabes finitimi Judaeae populi, 239.

Aræ sub quercu et populo excitatae nymphis Hamadryadibus, 76. Aræ risus, 217.

Ararath montes, supra quos arca requievit, 412.

Arbores in silvis moriuntur, 270.

Arcadium regio et urbes praecipuae, 129, 130.

Archangelus missus a Deo, cum tuba, 211.

Artaxerxes rex Persarum, 255.

Asa regnavit super Jerusalem, 437. Denuntiavit universo Juda ad Enacim, ut tollerent lapides Rama, etc., et aedificavit in eis circa collem Benjamin, et speculam, 457.

Ascalonitae Samariam et regnum Juda foede lacerarunt, 249. Idumaeorum adjutores et militiae socii, 257.

Ascalonitae Idumaeorum adjutores, et militiae socii, 356.

Asini caput quinquaginta siclis emptum, 200.

Assur, princeps hujus mundi, 161. Assur, princeps terrae Babyloniae, 198. Eximia quaeque ex Israel diripiunt, domumque avehit, 198.

Assyriorum centum octoginta quinque millia una nocte ab angelo cesa, 21. Implacabilis ira, 184. Assyriorum populi intractabiles, 185. Catulis in silvis sive saltibus comparantur, 185. Locustis similes, 215, 216, 221. Ad orientem siti, 222. Damascum incendunt, 250. Alienigenarum populos ferro ignique vastarunt, 250. Assyriorum, hoc est Persarum, regio, 260. Assyrii cum copiis Israeliem incurсарunt, et latronum more divexarunt, 284. Equis comparantur, 321. Conterunt Israelitas, 322. In manus Persarum et Medorum traditi sunt, 483.

Astarte abominatio Sidoniorum, 3, 78. Aphrodite, sive Venus nominata, 78.

Avaritia, idololatria, 502.

Aucupes passerulos arboribus insidentes miro artificio deiciunt, 277.

Audacia, tutamen cordis, 184.

Augustus Caesar, 75.

Aves quaedam, climatis sui hiemem non ferentes, aliena petunt, et sine magistro quid sibi expedit, noverunt, 157.

Auster ventus, aquarum venas sub terris astringit, 169.

Azael rex Syriae, vincit tribus Israel, 19. Urbes Samariae quamplurimas evertit, 19. In valle Jezreel Israeliem debellavit, 22, 200. Jerusalem hostiliter adortus, 250. Civitates munias succendit igne, 255. Parvulis alisis, et praegnantibus divisit, 255.

Azarias, qui et Ozias, rex Israel, 7. Ad functionem sacram sibi nequaquam convenientem aspiravit, 7. Punitus a Deo lepra, 7. Azarias, qui et Zacharias, filius Jeroboam, 7. Israelis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domesticiis suis traditus est jugulandus, 7. Idololatra, 19. Regnavit in Samaria, 391. Azarias sive Ozias gentibus infestissimus, 251. Vir pius, et virtutis studiosus, 251. In superbiae morbum incidit, 251. Ausus est Deo thymiana offerre, 251. Lepra aspersus, 251. Hierosolymis amanda-

tus, 251. Potens, fortis ac strenuus, 251.

Azotii Samariam et regnum Juda foede lacerarunt, 245. Idumaeorum adjutores, et militiae socii, 256. Urbes Salomonis everterunt, 256. Israeliem incurсарunt, et latronum more divexarunt, 284. Azotus Judaeae vicina et confinis, 280.

B

Baal idolum filiorum Ammon, 3. Baalim idola significat, 50.

Baasa regnavit super Samariam, 457. Ascendit in Judam, et aedificavit Rama, 457. Desiit aedificare Rama, hostibus se opponens, 457.

Babylon a Cyro Cambysae filio subacta, 29, 165, 294. Confusionem interpretatur, 432. Immitis, et insularitrix, et arrogans civitas, 461, 463.

Babyloni non permittebant lege sanctas in divino cultu caeremonias, 41. Frugum copiam more bestiarum devorant, 45. Per bestias et volucres oblique significati, 50. Samariam vastant, 129. Hierosolymam evertunt, 129. In Aegyptios movent, ac nullo negotio de illis triumphant, 129. Filii aquarum, 165. Piscibus timiditate haud absimiles, 165. Omnia vastant, 210. Cladem elade cumulant, 210. Crudeles, 221. Aquiloni viciniorum regionem, et ad orientem positam habitantes, 225. More militari laetum in victoria vociferantes, 262. Nudi prevalent armatis, 274. Ferro consumunt Ephraim, 324. Plurimas urbes in Samaria igne succenderunt, 324. Judaeam subjungunt, eamque depopulantur, 359. Patria sua relicta Hierosolyma invadunt, 361. Una cum incolis urbes in Bammarunt, 445. Suae ipsorum facultati victoriam attribuebant, et contra Dei gloriam superbe se efferebant, 462.

Bethel, campus vauorum, hoc est, idolorum, 255. Urbs magnopere ad impietatem detorta, 299.

Balaam adversum Israel vaticinium tentabat, 75. Ariolus et augur, 447. A rege Moabitum Baiaac mercede conductus, 447.

Balac, filius Sephor, jubet vaticinari Balaam, 75. Moabitum rex execrabilis, 447. Balaam ariolum et augurem mercede conduxit, ut Israel male precaretur, 447.

Basanitis regio, ubere glebae secunda et florida, 287, 468. Confusio redditur, 468.

Beelphegor idem qui Priapus, a feminis et eviratis cultus, 77. Feminis ululatus, et cymbalis, et facibus, 77. Idolum Chanaanorum, 81. Formae turpissima, 137, 526.

Bel, idolum Babyloniorum, 50.

Benadab filius Ader rex Syriae obsedit Samariam, 249, 250. Damasci rex, 250. Socios expeditionis sibi ascivit triginta duos reges sive duces, 250. Aegrotat, 255. Benadab rex Syriae sublati Israelae, urbes Samariae quam plurimas evertit, 19.

Benjamin et Judas non defecerunt aliis tribubus deficientibus, 5. Sacrificabant in templo, 5. Sacrificabant idolis, 5.

Benjaminitae principio caeteris tribubus superiores, postmodum ab iisdem universi delentur, 457.

Bersabee urbs in extremis Judaeae finibus posita, 310. Ad austro versus mare regionem velut delinens, 310.

Bestiae agri, hostes Judaeorum, 50. Bestia feros et inanimis significat, 66.

Bethel, domus Dei, 79. Domus vituli, 144, 171. Bethel redditur domus Dei, 171.

Bethleem civitas tribus Juda, 134. Domus Ephrata, 455. Oppidulum sive vicus regionis Ephrata, unda oriundi Jesse, David et beata Virgo, 455.

Bisphemans Aegyptiae filius, lapidibus obrutus, 319. Bruchus insectum, 530. Multum terrae vi magna cooperit, 530.

C

Cain homicida et mendax, sicut et pater ejus, 420.

Cambyses Cyri filius regnum subegit, 241.

Carmelus mons Judaeae, in quo Elias Thesbites habitavit, 253. Circumcisionis agnitio redditur, 69.

Chalanne sub regno Persico hodie vocatur Lysippa, 315.

Chamos idolum Moab, 3, 131.

Chanaanii confines Judaeorum scelerati et idololatrae, 81. Athei et impii, 175. Alienigenae et propter impietatem infames, 174.

Charitas multorum refrigerescat, 222. Legis plenitudinem complectitur, 302. Proximo nihil nocuenti parat, 334.

Charan urbs parva, et propinquissima Damasco, incolae habens bellicosissimos, 255.

Chiram Tyrionum rex Davidi charissimus, 238. A Salomone dilectus, 238. Adjuvat Salomonem in omnibus, 238. Munera plurima Salomoni mittit, 238.

Christus cum publicanis et peccatoribus accubuit, ut medicus, 15. Revera est semen Dei, 20. Christi sanguis vindicatus ex toto Israel, 22. Christus resurgens contrivit arcus, 23. Appellatur David, apud Ezechielem, 29. Christi adventus duplex, 30. Redditurus unicuique secundum opera sua, 47. Mediator Dei et hominum, 53. Pax nostra, 53. Veritas et misericordia, 63. Scientia, 69. Resurrexit tertia die secundum Scripturas, 94. Est nobis omnis boni plenitudo, 96. In ligno principatus et potestates, affixo illi contra nos chirographo, triumphavit, 187. Dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, 187. Futura sanctis discipulis prænuntiat, 187. Diaboli tyrannidem evertit, 187. Venit austro et aëti comparatur, 189. Vitam omnibus proposuit, 189. Vinum Libani et thuris, 194. Nepos nostri, 205. Sponsus celestis, 205. Dæmonium catervas inferno concludit, 225. Omne animi oblectamentum, 224. Christus Salvator noster, 225. Mirabiliuni effector, 225. Majora quam dici aut sperari possunt, diligentibus se donat, 225. Remittens crimina et os peccati obturans, 227. Secundus Adam, 227. Generis nostri primitiæ secundæ, 227. Expectatio gentium, 229. Dans cuique secundum opera sua, 250. In resurrectione humani generis velut ex Sion clamabat, 241. Fons de domo Domini egrediens, 244. torrens et fons vitæ, 244. Christus Jesus Dominus noster, 268. Judæorum institores increpuit, qui animalia in templum adducebant, 268. Dedit nobis calcare super serpentes, 271. Evertit inimicos, et robustiores subjicit, 271. Christus, unctus in regnum seu ad regnandum, 296. Christus in nobis est per spiritum, 307. Emmanuel dictus, 326. Insertus in nobis a Deo Patre ut lapis adamus, 326. Diaboli tyrannidem evertit, 326. Hortatus est egenibus succurrere, et facultates distribuere, 357. A Pharisæis et Scribis derisus, 357. Fons vitæ, 341. Finis legis et prophetarum, 342. Deus de Deo, 346. Præcursor pro nobis ad Patrem ascendit, 346. Initiavit nobis viam novam et viventem, 346. Mundum et diaboli potestate exemit, 353. Dux et princeps panegyricæ nostræ celebritatis, 353. Magna tuba ab Isia appellatur, 366. Volens mortem sustinuit, 366. Mansit in corde terræ dies trex et noctes totidem, 366. Ante constitutionem mundi ad universi reparationem decretus et destinatus, 367. Cum doctrina sua opera admiranda conjugebat, 368. Spoliato inferno affatus est spiritus ibidem constitutos, 381. Secundum divinitatis naturam implet omnia, 393. Livium lumen, 419. Unus magister noster, 429. Pastor ille bonus, qui in hortis et lilii nos pascit, 456. Pax nostra, 457. Samaritanorum obsequendi promptitudinem, quasi propriam et sibi accommodatam alimoniam ducebat, 441. Ecclesiæ firmamentum, basis immobilis, et perpetua securitas, 464. Dei et Patris iustitia, 464.

Cimphes e cinere seu pulvere, 25.
Cocta cum vinaceis seu uvis passis, oblata diis alienis, 59.

Confessiones sunt voluntaria secundum legem, quam quis sponte offert Deo, 290.

Cor Deo aperiendum, 219. Ager, hortus, vinea, 232. Corinthiis a tradito illis sancto mandato recedere, et imperitè aiter docere solitis adherere volunt, 314.

Creatura Deo cooperatur, et dominantis auctoritatem comitatur, 25. Contumeliose habitum intuens Creatorem, quodammodo luxit, 250.

Cruce triumphantur adversariorum catervæ, et malignæ potestates evertuntur, 25. Crucis pretiosæ imago et typus fuit lignum a Deo Mosi ostensum et in aquas amaras immissum, 347.

Cyrene valde edita, et in alto posita, 348. Velut in sinu profundo jacet, 348.

Cyro regnante, templum Hierosolymitanum reedificatum, 5, 350, 460. Cyrus Cambysæ filius, Babylone subacta, Persarum imperium adeptus, 29. Domum redire Judæos una cum vasis sacris jussit, 291, 123, 141, 163, 211, 252, 291, 430, 463.

D

Dæmones apostolata, 36. Perversi ac pestilentes amatores sunt, 36. Rogabant Christum ne juberet eos abire in abyssum, 593, 471.

Damasceni contra Israelem congregati, 256. Antesignani, 256. Crudeliter et immaniter tractarunt Israelitas, 255.

Damascus Syriæ metropolis, 9. Expugnatur a Teglatphalasar, 92, 143. Restituta, 251. Contrivit incolæ Galaad, 254. Capta et translata, 256, 281, 391, 438.

Dan tribus quærebat sibi possessionem ad habitandum, 154. Considerant et occupant terram Laia, 154. Urhem Dan ædificant, ibique idolum collocant, 134. Sculptile ex domo Michæ sublatum colunt, 156. Dan, urbs Samaritarum illustis, 5. In extremis Judææ finibus posita, ab austro versus mare Regionem velut definiebat, 340.

David, hoc est Christus, secum carnem ex semine David, 62. David sapiens, 302. Oriundus ex Bethleem, 455.

Decem tribus cum dimidia, alienatæ a regno Roboam, 5. Dupliciter defecerunt, et ab Hierosolymis, et a Deo, 5. Post captivitatem redierunt Hierosolymam, 5. Apud Medos et Persas semper remanserunt, 121.

Dennarius numerus perfectissimus, symbolum perfectionis, 64.

Dentes cum obstupuerunt, imbecilliores fiunt quam ut mandera quippiam, et cibum commolere queant, 292.

Deus vel unum iustum pro tota civitate orantem non despicit, 28. Beneficis nos veluti convestit, et supernis auxiliis mentem et cor obumbrat, 36. Omnis mansuetudinis fons et origo, 59. Sapientiam et orationem homini impertivit, 59. Inaurandus per ea quæ ab ipso habemus, 39. Omnes homines velut salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, 59. Omnis mansuetudinis et fons et origo, 70. Mentis nostræ gubernacula, 73. Deo quosdam premente, contra niti nemo potest, 95. Patiens, longanimis et multum misericors, 145. Dator et largitor omnis ubertatis, 128. Quasi homo cum Jacob luctatus, 153. Dormienti et excitato comparatus, 156. Omnem creaturam supergreditur, 164. Natura bonus et misericors, cogitur quorundam sceleribus ad indignationem se convertere, 166. Glorificat diligentes se, 171. Omnis nostræ felicitatis auctor, 183. Comparatur medico, 171. Seipsum bestis comparat, 184. Longanimis, et multæ misericordiæ, et verax, 210. Servat quos vult, et malorum immunes reddit, 213. Mala potissimum infligit, 217. Deus Dominus, et illuxit nobis, 227. Deus universorum in templo antiquitus colebatur, 233. Habitat in cordibus nostris per spiritum, 242. Intuetur etiam quæ in tenebris fiunt, 269. Præsens aspicit quæ in Ecclesia præcipue a nobis fiunt, 269. Natura sua multo mansuetissimus, 273. Dominus virtutum, 274. Leonem imitatur, 277. Acupis et laqueo se assimilat, 276. Instar acupis superbos dejicit, 176. Velut laqueo captos suffocare solitus qui more vulpium aut murum negoliis mundanis tenaciter inhaerebant, 177. Principio militis punit peccatores, 291. Ex parvis dolorem non sentientes, adhuc acerbioribus plagis onerat, 293. Deus omnia cognoscens, 291. Deus Israel, natura et veritate est, 295. Universorum fabricator, 296. Rerum humanarum gubernator, 296. Omni altitudine et omni excellentia superior, 296. Omnis creaturæ admiistrator, 296. Vivificus, salvare potis, 298. Omnipotens, 300. Superiorum spirituum rex et legislator, 300. Dominans elementis, et ad suum arbitrium, rerum naturam inclinans, 300. Superbis resistit, 300. Arrogantem, et inobedientem, et contumacem, hostis loco ducit, 306. Quandiu verbis tantum castigat, videtur quodam modo non adesse, 305. Per semeipsum jurat, 317. Medicus spirituum, 386. Cælum et terram, et quæ infra terram sunt, implet, 393. Motionem quodam modo subit mutationis expers, 393. Deus amandus ex tota anima, et toto corde, 594.

Dies magnus Christi duplicis adventus, 30. Dies juvenutis, regeneratio per legem, 49. Dies tempus incarnationis Unigeniti, 49. Dies, vocationi conveniens tempus, 61. Dies Domini qua iræ ejus satisfieri oportet, 210. Dies supplicii, 306.

Dilectio est legis plenitudo, 172. Proximo malum non operatur, 172.

Dina Jacob seu Israelis filia, 103, 107.

Discipuli ex omnibus cum delectu vocati, 250. Flagellati sunt, 420. Cæsi gaudebant, 420. Sciebant Christo compassos, etiam cum illo regnatos, 15.

Divinatio per virgas, Chaldaicæ curiositatis inventum, 75.

Divinitas nullo loco includitur ac definitur, 93. Divitiæ injuste congregatæ evertuntur, 175.

Domus Dei, domus orationis vocabitur, 268. Domus eburnea regis Achab, 286. Domus magna et parva Ephraim et Judæ, 320.

Draco si percussatur, tum deum ejat, ut in periculo, doloreque suum cauda terram verberando declinat, nec mediocrem clamorem emittit, 599.

E

Ecclesia ex gentibus congregata, 46. Sacrum et divinum ovile, 124. In umbra Salvatoris sedit, 193. Sponsa a

Libano, columba, pulchra, 305. Tollit crucem suam, et christum sequitur, 205. Nova Jerusalem, 253. Suorum cultorum curam gerit, et hostibus superiores facit, 242. Intellectualis Jerusalem, 242. Torrenti juncorum comparata, 244. Ecclesiae Christi multa sanctorum capitum continent, 352 Sancta, 360. Domus et urbs Dei sanctissimi, 360. Civitas et domus Christi, 393. Cum Graecorum dogmatibus comparata, 424. Civitas Dei, quasi quaedam tellus et regio sanctificatorum, 438.

Edom unde Idumaei postea ex ipso nominati, 267. Ab amore mutuo alienus, 260. Odii in fratres perquam reus, 260. Deo invisus, 261. Edom, hoc est terrenus, 354.

Elamitae Samariam et regnum Juda foede lacerarunt, 248.

Eliacim Jostia genitus, Hierosolymis regnavit, 282. A Nabuchodonosor in servitutem redactus, 282.

Elias propheta, multos prophetas Baal interfecit, 14, 97. Thesbites, 253. In monte Carmeli habitavit, 253. Elias homo erat, similis nobis, passibilis, et oravit, et non pluit annos tres, et menses sex, 292.

Eliphaz filius Esau, 155. Ejus filius Theman, 155.

Eliseus propheta Jehu regem super Israel unxit, 18, 97. Venit Damascum, 235. Occurrit Azaeli levit, 255. Accersitus a regibus Israel Juda et Edom, 265. Eliæ discipulus, 329.

Emanuel illuxit, regno Israel sublato, 22. Per Israel, id est, Dei semen, intelligitur, 25. Virgineus sponsus, 205. Flos campi, 323. Interpretatur, nobiscum Deus, 336. Homo in terris versatus, 357.

Emmor filius Sichem in Sicimis, 104.

Enacim oppidulum in extremis Judaeae finibus ante solitudinem, 400. Versus austrum, 400. Moabitarum et Idumaeorum sacra colens, 400.

Ephod sonat liberatio, 135.

Ephraim et Manasse, pro una tribu reputabantur, 4. Ephraim nominantes prophetae, Samaritas intelligunt, 5. Accipitur item pro regia in Samaria tribu, 106. Pro universo Israele, 158. Relicta patria tellure sua, Aegyptum pro patria habuit, 168. Subjectus ipsi Assur, et peregrino accepto cervicem suppositus, 168. Captus, et subditus factus osoribus suis, 168. Lapsus in apostasiam, oblitus est Dei, 164. Percussus a Deo, 173. Chanaanensis alienigenis similis, 173. Modis omnibus ad divitias corradendas incubuit, 175. Vocatur Chanaan, propter impietatem, 174. Domus Joseph, 299. Israel appellatur, 299. Decem tribus significat, 305. Ephraim ex Joseph procreatus, 305. Ephraim populosus, utpote decem tribubus constans, 320. Per magnam et innumerabilem multitudinem abyssus nominatur, 324.

Epiphania, urbs, ab Antiocho Epiphane nominata, 515.

Equus animal ad notitiam decentiae et naturae suae convenientem scientiam suscipiendam promptum, 317. Equi quasi cogitato, et prudenter, et scienter hinnientes, 317. Insignibus phaleris ornati, propemodum inflantur animis, cum se honorabilem et spectatum sessorem habere sentiunt, 317. Superbum animal, et ad cursum aptissimum, 321. Conspectis equabus naturae stimulis incitatur, 321.

Eruca ex rore sub auroram cadente generari incipit, 588.

Erythraeum pelagus, per quod navigatio recte instituitur ad gentes Indicas, 369.

Esau odio habitus a Deo, 169. Frater Jacob, 583. Fuit animo non bono, sed hostili in Jacob, 259. Fratrem complexus et osculatus, 259. Edulium lentis quaesivit, 260. Vocatum est nomen ejus Idom, 260. Pro una esca vendidit primogenita sua, 260. Veterem impietatem suam deposuit, 261. Revertentem e Mesopotamia Jacob cum lacrymis osculatus est, 261. Hirsutus, et pilis undique coopertus, 555.

Esavitae Esau posterius, 261. Difficiles et asperi, 261. Cum vicinis gentibus pacis et concordiae foedus inierunt, 358. Germani amici, et conjurati, et commilitones Israelitarum, 558.

Esdras pauca quaedam suis temporibus gerenda praedixit, 252. Historiam conscripsit, 252. Veste consucissa Israelitas luget, 252.

Evangelica praeccepta spirituales unionem sive copulationem continent, 52.

Excelsa, hoc est, templa in montibus et collibus, 122. Ezechias filius Achaz rex Juda in Jerusalem, 9. Plus, et justitiae studiosissimus, 9. Excelsa contempsit, et lucos succidit, 9. Zelo divino praeeditus, et Deo charus, 150. Ablatus e medio Babylonis regnavit, 223. Mostissimus, 556. Ad Isaiam ire jussit, 556. Mortuus, 433.

Ezechiel propheta in stercore humano panes sibi facere jussus, 22. Stercora boum accipit pro humanis, 22. Fo-

dere parietem jussus vidit omnia idola Israel depleta in parietibus, 29. Ductus Jerusalem in visione Dei, 86. Vidit sex viros missos contra Jerusalem cum securibus, 85. Mutus factus, 227.

F

Fames philostorgiam alioqui inexpugnabilem negligere cogit, 24. Fames audiendi verbum Domini, 35, 227. Fames a locustis invenhenda, 214. Fames saeva in Samaria, ut caput asini multis denariis venderetur, 292.

Festi dies in gratiam vitulorum instituti, 108.

Ficus dulcedinis symbolum, 43.

Fidelis unusquisque templum Dei, sive altare, 312.

Filii Christi per Evangelium generati, 23. Filii formationis, quae intelligentia percipitur, 35. Filii lucis et filii diei, 25. Filii irae, 51. Filii Juda sancti, 245. Filii confessionis, 245.

Finis laborum gloria et voluptas, 401.

Fluvius pacis Dominus noster, 244.

Fons de domo Domini egrediens Christus, 244. Fons vitae Christus, 244. Fons vivus, ex Deo Patre Filius, 292. Fontes aquarum incorruptibilium, scripta sanctorum apostolorum, 271.

Fornicatio spiritalis, 73, 109.

Fruges e sacris focis exsistentes, 75.

Frumentum typus vitae, 65.

G

Gabaa oppidum Benjamitarum, quod interpretatur collis, 135. Edita et in colle ac specula sita, 456. Gaba, idem, 456.

Galaad civitas trans Jordanem a sacerdotibus habitata, 101. Primitiae captarum urbium, 105. Civitas operans vana, hoc est idola, 176. A Phula vel Teglatphalazar rege Assyriorum subacta, 176.

Galaad oppidulum in continibus Palaestinae situm, 254. A Syris occupatum, funditusque perditum, 254.

Galaaditis, locus, plurimam et latam pabuli copiam pecudibus ministrans, et varietate herbarum undique abundans, 468. Mutatio Testamenti redditur, 450.

Galgal mons in Moab, 447. Galgal urbs; in qua infandum in modum superstitiosi statuarum cultus vigeant, 140, 175.

Galgala urbs Samaritarum illustris, 5. Urbs trans Jordanem, ad apostasiam etiam atque etiam propensa, 289, 299.

Gaza urbs Philisthim, quae hodie Palaestina est, 256.

Gazae Idumaeorum adjuutores et militum socii, 256. Urbes Salomonis everterunt, 257.

Gedeon alio nomine dictus Hierobaal, 151. Noctu claram aram Baal destruxit et lucum ejus succidit, 153.

Gentes ante Christi adventum, a feris et reptilibus venenatis paulum discrepantes, 43. Legem divinam non habebant, 264.

Gerara, Philisthim sive Palaestinae urbs, 299. Ad puteum juramenti denominata, 299. Urbs magnopere ad impietatem detorta, 299.

Gergesae finitimi Judaeae populi, 239. Pugnantes adversum eos Israelitis consumpti, 270.

Gergesae Samariam et regnum Juda foede lacerarunt, 248.

Geth in Copher, oppidulum Judaeae seu vicus, 364. Geth quae alienigenarum dicitur, 256. Urbs Palaestinae primaria illis temporibus, 513. Habitata ab Enacim et qui vocabantur Philisthim, 513. Philisthaeorum, 513, 401.

Gethae finitimi Judaeae populi, 239. Dei gloriam ludibrio habent, 404.

Gladii conversi in vomeres, et lanceae in falces, 51. Gladius spiritus, verbum Dei, 161.

Gog rex, 525. Sennacherib, 525. Assyrii, 524, 350.

Gomer, typus animae, quae sibi vitam inhonestam ac turpem delegit, 12. Laqueus erat mortis et ignis inferni, 16. Honesta liberorum parens effecta, 16. Gomer, fornicata Judaeorum Synagoga, 24.

Graeca philosophia, 236. Superstitio, 258. Dogmata, 484.

Græci daemonibus ascribunt divina beneficia, 59. Eloquentiae suae facultatem demonum honoribus celebrandis largiuntur, 39. Falca opinio sapientiae supercilium tollentes, 237. Graecorum leges, 238. Sapientia, 313. Fabulae, 513, 575, 576. Graeci maris imperium pemeis quendam Neptunum esse tradunt, 575. Esapides et ligna, et ipsam creaturam adorari oportere stolidissime docent, 424.

Grandine horribili puniti Aegyptii, 23.

Gratia a Judæis ad gentes transiit, 26. Gratia celestis munimentum animæ, 34.

H

Habacuc propheta, 516.
Hæretici beneficia a Deo præstita immundis demonibus ascribunt, 39. Deo exosa et impia turba, 39. Simpliciorum mentes pervertunt, et laqueos ad perdendos homines parant, 39. A crudelibus feris parum diserepant, Tacent impietatem, et comedunt mendacem fructum, 154. Adversus Unigeniti gloriam nugantur, 226. Ob involuta fallaciarum inventa existimantes se esse aliquid, 237. Simpliciorum quosdam a recta et inculpata fide avertunt, 237. Imposituræ laqueis irretitos a fluibus veritatis abripiunt quam longissime, 238. Adversus Unigeniti gloriam mentientes, 307. Non fragrantia spiritali, sed verius cæno, ebriam gestant meritem, 307. Sermonem veritatis oppugnant, 313.

Hai civitatis incolæ non paucos ex Israel cædunt, 47. Hebrææ mulieres maritos suos falsorum deorum nominibus appellabant, 50.

Hercules Alcmenæ et Jovis filius, 376. Devoratus a cæto, 376. Redditus tamen, capite duntaxat pilis nudato, 376. Trivesperus, seu triam noctium, 376.

Herodes Antipatri filius Ascalonites Judææ Christo nato præfuit, 22.

Hevæi, pugnantibus adversum eos Israelitis, consumpti, 270.

Hierosolymis tantum licebat sacrificare, 28. Hierosolyma a Babylonio capta, 149, 200. Ad austrum solitudinem longam habet, 222. Prima occidit Dominum, 231. Hierosolyma terræ motu contremuit, 251. Inter Judææ civitates nobilior et illustrior, 253. Carmeli vertex appellata, 253. Urbs insignis et nominata, 261. Judæorum mater, 266. Occupata a Nabuchodonosore, totaque ferro vastata, 282, 294, 338. Hierosolymitani immolabant Baal in excelsis, 307. Mi itis cæli offerebant libamina, 307. Ne legis reverentiam cordi habere, et contendere sacrificia offerre, et festos dies agere simulabant, 307. Spreverunt Sion, 311. Tanto more consternati, ut mox una se cum Samaritanis perituros exspectarent, 336.

Hircus de capris pro peccato mactabatur, 71.

Hordæum eibus pecudibus conveniens, 61.

Humilis, ad obediendum promptus, a Deo in primis dilectus, 48.

I

Icterus, morbus arquatus, seu regius, 392

Idola Baalim ex lapide confecta, 49

Idololatria Deo exosa, 326. E medio sublata, 326.

Idumæa reducta in solitudinem, 244. Israelitis inimica, 353. Ab Israelitis ferro ignique vastata, 358. Australis, et australem Judææ partem habitantibus vicina et confinis, 361.

Idumæi contra Israelem congregati, 256. Finilimi Judææ populi, 259. Samariam et regnum Juda fœde lacerarunt, 249. Propagati et sanguine Esau, 256. Israelitarum perpetuo inimici, 256. Fratres Israelitarum, 259. Ex Edom nominati, 260. Semper stolidi et improbi, 260. Esau posteris, 331. Et vicini Judæorum, 353. Invidia stimulati, 355. Barbaros vicinos sibi asciscentes, manus conserunt, 355. In valle Josaphat occubuerunt ac perierunt, 355. Atrocius quam alienigenæ Israelitas vexarunt, 355. Irridentur et deluduntur, 357. Idolorum cultibus impliciti, 358. Fratrum æumnis insultant, et immanitate Babylois parum cedunt, 359. Sævi, et ab omni sensu misericordis remoti, 359.

Ignifer olim antecedebat exercitum, lauro coronatus, facem gestans seu præferens, 561.

Impis non eat gaudium, 41. Vermis sempiternus reservatur, 41. Radicitus de terra peribunt, 47.

Indi et eorum regiones imprimis australes, 362. Vocabulo Tharsis indicatur, 369. Indicum mare, 222, 216. Inebriari turpissimum est, et summopere a lege condemnatur, 270.

Infans in utero humori naturali innatat, 376. In ventre prægnantis velut sepultus, respirare non potest, vivit nihilominus, 376. Infantes frequenter sine causa dolent, et in rebus exiguis plorant largiter, 387. Nonnunquam re parva demulsi gaudent, repenteque a tristitia ad lætitiâ prosiiliunt, 367.

Ingratus est similis blasphemus, 139, 183. Ingrati animi crimen infantum, 521.

Initiati hieronymystæ Beelphegor, 77. Cum feminis uulatis, cymbalis et facibus circumcursabant, 77.

Inobedientem voci Domini leo percussit, 14. Inobedientia defendi a crimine non potest, 14.

Ira aversiones sequitur omnino, et quodammodo comitatur, 263.

Isaias propheta saccum de lumbis suis solvit, nudusque et discalceatus Jerusalem obivit, 14. Futuræ captivitatis habitum Israelitis demonstravit, 16. Jussus a Deo nudus et discalceatus Hierosolymam obire, 399. Christum ad salutarem passionem euntem oculis ipsis propemodum aspiciens, 415. Interrogat Christum quodammodo clavorum loca contemplant, 415.

Israel nominantes prophætæ Samaritas intelligunt, 5, 22. Israel, hoc est, decem tribus in Samaria, 7. Translatus in Assyrios, 7. In montes et fluvis Medorum, 9. Israel regnum e medio sublato nato Emmanuele, 23. Israel a nomine populi Dei degeneravit, 26. Extremis sæculi temporibus in filios Dei cooptabitur, 28. Vineâ Domini, novella plantatio et dilecta, 65. Agricultura Dei, 57. Postius a tergo, 59. Oestro exagitatus, 80. Apud Medos et Persas semper remansit, 122. Copias contra Benjamitas educit, 156. Captus instar volucris, 137. In solitudine vitulum fecit, 211, 212. Humano se regno ex assè subjecti, 177. Moabitarum feminis adhæsit, 179. Sacrificavit Beelphegor, 170. In montana Persarum et Medorum demigrare coactus, 186. Vineâ pulchre palmitibus diffusa, 194. A Salmanasare translatus, 200. A Nabuchodonosore captus, 200. A Cyro elapsus septuaginta annis dimissus, 201. In omnem ventum dissipatus, 201. In Ephraim et Juda divisus, 232. Babylois in servitutem traditus, 235. Israel aliquando dæc tribus, aliquando decem, aliquando duodecim appellatur, 248. Israel vitulum confavit in solitudine, 235. In Dei offensionem incurrit, 235. In divinis mandatis educatus, 264. Israel, hoc est, tribus in Samaria, 265. Dei gloriæ contemptor, et impie corruptus, 283. Horrendis criminibus implicitus, 290. Vexatione et flagellis eruditus, 304. Totus in servitutem redactus, et bello extrema perperussus, 320. In Ægypto afflictus, 321. Insciens, legi inobediens, contentiosus, 383. Saul sibi regem petendo graviter peccavit, 435. Armis subactus, in Babylonem ac Medo. olim ductus est, 462. Servitute liberatus, 469.

Israelitæ Baal adorant, 221. Cyro dimittente in Judæam redierunt, 252. Vectigalium ac servitutis oneribus molestisque liberati, 252. Desidiæ se tradiderunt, 252. Hierosolymæ muros instaurant, 252. Tempum reedificare nituntur, 252. In neomenia tuba canere jussi, 217. Vitulos adorabant aureos, 211. Levi negotio subjugabantur, 232. In captivitate abducebantur, 232. Regionem suam postliminio habitantur, 232. Iuviati et insuperabiles hostibus, 232. Moabitas olim vicerunt, 264. A Moabitis funditus deleti, 264. Divinorum mandatorum disciplina multimodis instituti, 265. In Patrum suorum errore pertracti, 265. Legem Dei repulerunt, et mandata ejus servare noluerunt, 266. Adversum Amorrhæos, Hevæos, Gergesæos Perezæos, et Jebusæos pugnarunt, 270. Dira et intoleranda servitute liberati, 275. Lega eruditi, 275. Arrogantes et Dei contemptores, 277. Prophætæ asperrabantur, et legem in postremis habebant, 275. Mundanis involuti negotiis, 278. Tantummodo fluxa et caduca persequebantur, 278. A Dei verbo refugiebant, et ad virtutem invitantis repugnabant, 278. Turpibus quæstibus addicti, 293. In pecunia multa faciendâ animo et cogitatione occupati, 293. Contra Aaron insurrexerunt, 309. Fecerunt vitulum in solitudine, 295. Astorum cultui dediti, 293. Fecerunt sibi deos aureos, 309. Morem habebant, bello ingruente a Damasco et Syris auxilium petere, 322. Israelitæ lingua largissimi, 347. Incolenter præ se omnes gentes reliquas despiciebant, 347. Ex radice Abrahami prodierunt, 347. Ex Ægypto in terram promissionis deportati, 347. In socordiam prolapsi, 347. In Idumæam finitimam descenderunt, 353. Idumæam ferro ignique vastarunt, 356. Templum construunt, et sanctam civitatem instaurant, 358. Ex tota Judæa in Babylonem traducti, 362. Montes et colles penentes, ibi mysteris fungebantur, 415. Dæmonibus sacrificia sub quercu et picea offerebant, 445. Existimabant et credebant, se divina ira superiores, et quovis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principumque conspirationibus et promissis adjuvarentur, 459. In Mose quidem, sed in mari et nube baptizabantur, 469.

Itabyrium, mons Galilææ nobilissimus, ferarum aviumque venatu longe ditissimus, 83.

J

Jacob torrens, 131. Jacob nomen in Israel mutatum, 103. Jacob vocantur Judas et Benjamin, procreati e stemmate Jacob, 151. Ephraim, 396. Jacob luctatus est cum Deo quasi cum homine, 151. Homo candidus et sine

foco, 157. Iniquissime læsus, 168. Ab incubabulis habilis ac dexter, 168. Fratrem in utero materno supplavit, 168. Dilectus a Deo, 168. In laboribus prævaluit in Deum, 168. Luctatus cum angelo, 168. Increpuit filios ob cædem Sichimitarum, 69. Habitat in Bethel, ibique facit altare Deo, 169. Deos alienos et in aureis abscondit sub terbenitho, 169. Benedictus a Deo, 169. Laborum amantissimus, 131. In domum Dei ascendentibus mandat mundari et vestes mutare, 131. Manet saluus in memoria Dei, 131. Sapiens, 172. Servivit Laban mercenarii loco, 177. Domo Laban discedit, 259. Fratrem complexus et osculatus, 259. Patriarcha, 317. A Deo ab utero, et adhuc matris ejus inclusus visceribus electus et dilectus, 317. Jacob, ejus posterî nominantur, 318. Scalam a terra usque in cælum pertingentem, et angelos per eandem ascendentes et descendentes vidit, 318, 370.

Jarim sonat defensorem sive uitorem, 92, 146.

Jebus-vi contra Israellem congregati, 236. Pugnantibus adversum eos Israelitis consumpti 270.

Jechonias rex Israel in Samaria, vas inutile, 120. Quinque ab Ezechia rege, 433.

Jehu rex Israel occidit Achab, et liberos ejus, et Jezabel, 7. Ejus filii reges usque ad quartam generationem, 7. Ab E. Isæo propheta in regem unctus, 8. Cadaver Achab in vineam Naboth abiecit, 8. Septuaginta filios Achab neci dedit, 8. Status Baal combussit, delubra diruit, sacerdotes jugulavit, 8. In peccatis Jeroboam ambulare deprehensus, 8. Tandem etiam vitulos adoravit, 12. Filii ejus patrem impietate æquarunt, 19. Juste occidit pseudosacerdotes, 83. Detraxit item Baal ipsum, et statuas ejus exussit, 97.

Jejunum sacrificium vere sacratissimum, 209. Dominum mansuefacit, iram sedat, poenam tollit, 219.

Jeremias propheta in utero sanctificatus, 11. Propheta in gentibus datus, 11. Juventutem præterdens, exorare Deum nitetur, 11. Juvenis ad vaticinandi officium vocatus, 13. Divino mandato in Ægyptum descendit, 42. Dissuadet sacrificia idolorum, 149. Prænuuntia Babylonem capiendam, 165. Deo mandante, vincula, seu catenas ligneas circumponebat collo suo, 175. Ad fudum belli spectaculum animo et cogitatione abreptus, 240. A Sedecia victus, et in lacum missus, 363. Prohibetur orare pro populo indigno misericordia, 311. Bellum urbi Hierosolymitanæ prædixit, 415. Magnam Judæorum multitudinem prostratum vidit, propheticæ spectaculo, 415.

Jerobaal Gedeonis cognomen, 134. Idem sonat quod ulciscatur se Baal, 134.

Jeroboam servus Salomonis, de monte et tribu Ephraim, 4. Rex constitutus in Samaria, 4. Duos vitulos aureos fabricatus est, 4, 105, 199, 149, 178, 328, 363. Jeroboami duo reges Israel, 4. Moribus et impietate similes, 4, 250, 326, 361. Jeroboam primus, apostasias inventor, 121. Detestabilis, 182. Peccatum velut coloratum et contextum in animum recepit, 186. Opinionem prædentis habebat, 186. Ne sceptro privaretur, vitulos aureos excogitavit, 186. Jeroboam filius Nabat, deposuit vitulum aureum in Bethel, 247, 255. Israelis auctor fuit, ut vitulos aureos adorarent, 167. Jeroboam filius Joas, alius a primo, 250. Improbus et transgressor, 250. Restituit Damascum, 251. Auctus est ditionibus multis, 251. Vicit alienigenas, 251. Syriam invasit et armis devicit, 255. Jeroboam vitulis immolandis festum diem dedicationis celebrat, 281. Constituit sibi sacerdotes excelsorum, 286. Abiecit Levitas, ne sacerdotio Domini fungerentur, 286. Jeroboam alter restituit terminum Israel ab introitu Æmath, usque ad mare solitudinis, 365. Filius Joas, 365. Bellum cum alienigenis gessit, et urbes Judææ ereptas recuperavit, 365. Regnavit in Samaria, 391.

Jerusalem nova quæ est Ecclesia Dei viventis, 235. Sancta, 241. Institutorum optimorum studiosa, 241. A nemine facile expugnabitur, 241. Non amplius alienigenis pervia, 242. Cælestis, quæ mente concipitur, 245.

Jesse oriundus ex Bethleem, 435. Jesus filius Joseph, summus sacerdos, 5, 29, 125. Mutatione vestium conlonata ei peccata esse significavit Deus per angelum, eumque judicem futurum, si præceptis ipsius obtemperaret, 125. Jesus Nave Christi typus, 47. Filios Israel per Jordanem traduxit, terramque promissionis iisdem distribuit, 102. In militia ducem assumptus, 452. Terram promissionis sortito distribuit, 450. Gentium regiones in ditionem redegit, 471. Quinque reges in spelunca concitavit, et speluncæ saxum adinovit, 471.

Jezabel conjux regis Achab, 18. A Jehu cum marito et filiis necata, 18. Prophetarum persecutrix et justorum insidiatrix, 21. Perversis molitibus justo cædem machinata, 21. Typus Synagoga, 21.

Jezeael oppidum Samariæ, 19. Jezeael Latine sonat, *semen Dei*, 20, 22, 24, 56. Jezeael filius primogeni-

tus Osee prophetæ, 20, 25. Jezeael typus Christi, 24. Joachaz filius Jehu rex Israel, 18. Idololatra, et vitulos adorans, 18. Joachaz filius Josiæ regis unctus in regem, 282. Vix trimestre regnavit, 282. Vinculus a Pharaone Nechao, 282.

Joacin Josia genitus, Hierosolymis regnavit, 282. Vixit quinque annorum erat cum regnare cœpisset, 285. Undecim annis regnavit in Jerusalem, 283. Factus est servus Nabuchodonosor tribus annis, 283. Rursum rebelavit contra Nabuchodonosor, 285. Fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus, 283.

Joannes Baptista quo non surrexit major, 242.

Joas rex Juda, 250. Joas filius Joachaz rex Israel improbus, 29.

Joatham filius Azariæ regis Jerusalem, 8. Post excessum patris ungitur in regem, 8. Moritur, 8. Joathan, idem, rex Hierosolymæ, 391. Vir pius, 457.

Job extinctis filiis comam detondit, 336.

Joel propheta vaticinatus, Ozia, Joathan, Achaz et Ezechia regibus, 197. Eodem sæculo quo Abdias vaticinatus, 354.

Jonas propheta Amathi filius, 364. Oriundus ex Geth in Copher, 364. Plurima oracula edidit Judæorum tribubus, 364. Prædicavit Ninivitis, 365. Adumbrat quodammodo Salvatoris nostri œconomiam mysterium, 365. Fugere a facie Dei conatus est, 366. A cæto absorptus, redditus est die tertio, 366. Cepit dolorem non modicum, ubi Deus Ninivitarum misertus est, 366. Non temere ad Ninivitas missus, 368.

Joppe oppidum Pales-tinæ maritimum, 369. Rerum victui necessariorum ex Judea præcipue ad urbes orientales vela dentibus emporium, 369.

Joram rex Israel, 265. Misit ad Josaphat regem Judæ nuntium, 265. Ascendit contra Moab ad prælium, 265.

Josaphat rex Juda, 265. Ascendit contra Moab ad prælium, 265.

Joseph appellatur Israel, Ephraim, et Samaritani, 299.

Josias rex tribu Juda sive David, occidit pseudosacerdotes super altare, 83. A Pharaone Nechao tributarius factus, 200. Filius Amon, 281. Vir sapiens et solers, Deique amantissimus, 281. Inito regno, idolorum delubra destruxit: altaria everit, lucos succidit, 281. Curram solis combussit, 281. Sacerdotes excelsorum in Bethel mactavit, 281. Ossia hominum super altare vitulorum incendit, 281. Ariolos expulit, et qui in ventre dæmonem interrogantibus responsa dantem habebant, 281. Bonus erat, et cum Deo sincere agebat, 281. Manum temere conseruit, 282. In prælio occubuit, 282. Domum Hierosolymam a suis reportatus est, 282. Raus contra se arma sumpsisse Ægyptum, temere cum exercitu occurrit, 235. Josue successor Moysi, tribuum Israhelitarum dux, 382.

Judea agro comparata, 208. Finis ac terminus Israhelitarum corporeus, 258. Vastata, 461.

Judæi sub Christum relictis, vineis similes, 21. Increduli, comparantur mulieri, 25. Non universi bello a Romanis illato absumpti, 26. Ad omnes ventos, juxta Scripturam dispersi, 26, 28. Frumentum et vino, id est mystica benedictione, spoliati, 40. Beluis, reptilibus, volucribus et piscibus comparantur, 68. Eorum regio ad austrum latam et immensam habet solitudinem, 189. Eorum calamitates quattuor insiniores, a Salmasare, Nabuchodonosore, Antiocho, et Romanis, 200. Oderunt Christi oracula, 211. Extremis mundi temporibus ad Dominum revertentur, 215. Infelices, confictis in Christum calumniis, 327. Invidiam flammis pectora succensi, 327. Famem verbi Dei senserunt, 359. Accepta a Cyro libertate, in Judæam remigrarunt et templum construxerunt, 550. Bello ab Antiocho et Adriano laccessi, 550. In Persiam ac Mediæ captivi abierunt, 555. Urbem et templum reedificasse studuerunt, 355. Gentium populis se administrare, ut stolidum quiddam, et ab usu et consuetudine ipsorum quam remotissimum, ignominia notant, 575. Execrati, 419.

Judas et Benjamin Hierosolymis remanserunt, aliis deficientibus, 4. Sacrificabant in templo, 4. Sacrificabant idolis, 4. Judas, hoc est, qui colebant Hierosolymam, 7, 22, 24. Judas servatus est mirabiliter, 21. Judæ filii, Christi filii, 25. Judas in Deo confidit, ab ipso et per ipsum servatus, 161. Ad iram Deum provocat, 164. Urbes suas instauratis mœnibus communit, 164. Judas redditor, confessio. 245. Judas tulit omnia sanctificata, et omne aurum in thesauris inventum, et misit Azæel, 250. Judas legibus eruditus, 261. Judas quæ tribus in Jerusalem, 269, 272.

Judex locum Dei p'ane obliuit, 266.

Juucus semper aquam amat, nec virere desinit, 211.

Quamvis in cuspidem exeat, etiam sic bene habet, 244.
 Juniperus arbor densa et frondosa, 195. Contignatio
 quaedam manufacta videtur, 195. Nec solaribus radiis
 pen- trabilis, nec imbrium defluxibus pervia, 195.
 Justitia liberat a morte, 175, 287, 303.
 Justi, etiam alii prodesse, et peccantes ab impen-
 dente supplicio liberare possunt, 27. Justus unus pro
 tota civitate orans non despicitur, 27. Justis sua virtus
 decori et ornamento est, 55.
 Juvenes, hoc est, prudentia eminentiores, et intelle-
 ctuali robore praediti, 272.

L

Lac infantibus opportunissimum, 242.
 Lachis, urbs regni Juda, vicina et confinis Philistiim,
 405. Idolis dedita, 405. In extremis finibus Judaeae sita,
 405.
 Lacrymae in magna quoque laetitia profundi solent,
 261.
 Laetae res lubricae, 165.
 Laisa terra a tribu Dan considerata et occupata, 135.
 Latrunculorum cortex Judaeam depopulantur, 285. La-
 trunculi Chaldaei, et Tyrii, et Moabitae, et filiorum Am-
 mon, contra Samariam, 285.
 Lazarus, mortuus in vitam revocatus, 241.
 Leo percussit inobedientem, 14. Bestia valida, et im-
 perterrita, cujus occursum periculosus, 93. Leo rugiet, et
 quis non timebit, 95, 252. Leo esuriens montes, saltus et
 memora contentius pervagatur, 277. Horribiliter et ab-
 sone rugiendo praedam invadit, 277. Catulis escam appor-
 tat exsiliantibus, et cum clamore praedam apprehen-
 sam dilanantibus, 277. Contra bestias clamare consue-
 vit, 277. Non prius insilit, et ex ira praedam devorat,
 nisi minas praemisit, 277. Bestiarum fortissimus, 279.
 Lepra morbus infandus et insanabilis, 252.
 Leprosi ejiciebantur extra castra, 7.
 Levi et Simeon fratres dolum struunt, 104.
 Levitae relinquebant tabernacula habitationis suae, 286.
 Abjuncti a Jeroboam et posteris ejus, ne sacerdotio Do-
 mini lungerentur, 286.
 Lex paedagogus ad Christum, 43. Dulcis amanti Deum
 animae, 43. Umbra et figura, 52. Ad nos cum Deo per-
 fecte ac pure copulandos vim satis magna non habet,
 52. 53. Perfecta simul et imperfecta, 60. Dictata per an-
 gelos, 90. Finis ac terminus Israelitarum spiritualis, 258.
 Lex in umbra erat, plane tamen veritatis dogmata
 continebat, 272. Dei et justitiae dispensator et paedago-
 gus ad justitiam, 301. Sancta et justa, et bona, 301. Per
 Moesen lata, 301. Ad beneplacitum Dei perficiendum dux
 et magistra, 301. Typus et adumbratio, 315. Antiquis
 olim acerba et intolerabilis, 347. Dulcis, et quasi ad po-
 tum aptissima evasit, 347.
 Libya sinus et recessus maritimos expositos seu pa-
 tentes habet, 318.
 Lignum a Deo Mosi ostensum, ut illud in aquam ama-
 ram immitteret, imago et typus fuit pretiosae crucis,
 347.
 Linguae in signum datae non fidelibus, sed infidelibus,
 227.
 Locustae vitium stirpes, earum humorem exsugentes,
 brevi arefaciunt, 204. Famem invehant, 214. Hostium
 cunctis comparantur, 215. Carent rege, 216. Ordinatim
 uno velut signo dato in expeditionem exeunt, 216. Serie
 quadam et quasi per acies volant, 216. Vicissim officiose
 prosequuntur et assectantur, ac si sorores essent, 216.
 Dentibus bellum gerunt, 210. Dum apta esui perdunt,
 fame interficiunt, 210. In sedes et urbes ingredientur,
 210. Per fenestras irruunt, et populos conturbant, 217.
 Ipsum coelum concutere videntur, 217.
 Lot cum uxore et filiabus servatus, 27.
 Luciferi effigies artificiose facta, 310. Lucifer ante solis
 radios exoriens, et principium diei incolis afferens, 310.
 Adoratus, 310.
 Luctus super mortuis suscipitur, 252.
 Lunae filius Apis Aegyptiis creditus, 87, 543. Luna in
 sanguinem conversa visa, 250.
 Lycophron, unus eorum, quos Graeci ut eximios admi-
 rantur, 376.

M

Macedo vir sancto Paulo in somnis videtur, 229.
 Machabaeorum praelara et admiratione prosequenda
 coelamina, 201.
 Machmas urbs Arcadum florentissima, 150.
 Madianitae inclementes domini, 154. Forum principe:
 Oreb, et Zeh, et Zebee, et Salmana, 154.

Magistri sapientes et Dei amantes, ad id quod rectum
 est, ostendunt iter, 267.
 Malachias propheta, 132.
 Manaa, dona, signum subjectionis 186.
 Manaim filius Gaze de Thersa, rex Israel, 7. De san-
 guine Jehu et filius ejus, 7. Occidit regem Sellum, 7.
 Falsorum deorum cultor, 7. A Phul rege Assyriorum
 pacem emit, 7, 92, 145. Vitulum aureum subtraxit et
 regi Assyriorum misit, 145. De tribu Ephraim, 145.
 Manahem, idem, regnavit in Samaria, 391.
 Manasses filius Ezechiae, regnavit Hierosolymis, 280.
 Patri moribus admodum dissimilis, et a pietate erga
 Deum remotissimus, 280. Homo perversus, et ad quidvis
 nefarium perpetrandum promptus, 280. Exsecrandus, et
 idolorum cultor, demonumque imposturis mirifice ad-
 ductus, 280. Aitaria et fana Baal aedificavit, 280. Omnem
 militiam caeli adoravit, 280. Per ignem filios suos tra-
 duxit, 281. Collegit augures, et quibus studium men-
 tiendi, 281. Obit, 281.
 Manipulus pro primitiis messis frumenti Deo conse-
 crandus, 206.
 Manna, panis angelorum, 282. Coelitus demissum, 271.
 Mare Indicum, 222. Vicinum Palaestinae, et ipsam
 Aegyptum alluens, 222. Tiberiadis, 377.
 Maria soror Aaron Aegyptiis pereuntibus insultat, et
 choros ducentibus praet, 446. Ecclesiam significat, 446.
 Matthaeus ab ipsa avaritiae officina excitatus, 354.
 Medici boni aegrotantibus acris et insuavia medica-
 menta ministrant, ut doloris tolerantia morbum depel-
 lat, 200.
 Medorum ad montes et fluvios translatus Israel, 9, 24,
 26, 186. Medi per bestias et volucres significati, 50. Me-
 dorum plurimae gentes numerantur, 145.
 Memphis urbs Arcadum munissima, 129.
 Mendacium per se semper infirmum, 326.
 Michaeas propheta Joathan, Achaz et Ezechia regnantibus
 vaticinatus, 591. Futurum in civitatibus Samariae
 tumultum quodammodo aspicere videtur, 415.
 Michas idololatra in monte Ephraim, 153. Levitam
 mercede conduxit, et cultorem fecit sculptilis, 14.
 Militia caeli, stellae, 151.
 Moabitae contra Israeliam congregati, 236. Finitimi Ja-
 daeae populi, 258. Samariam et regnum Juda fiede lacer-
 rarunt, 249. A Lot descendebant, 259. Non vulgariter
 scelerati, 263. Combusserunt ossa regis Idumaeae, 265.
 Irati Israelitis a quibus olim victi essent, 264. Igne reli-
 quias absumentes et neque ossibus parcentes, 264. Israelitis
 funditus a se deletis, etiam ipsorum aliquando so-
 cium adjecerunt, 264. Insani, 310.
 Moloch sive Molchom, idolum Moabitarum, 310. Lapidem
 habens pellucidum et eximium, in summa fronte,
 ad speciem Luciferi, 310. Sonat Latine, rex noster,
 310.
 Montes, discipuli Christi, et praeter ceteris Baptista, 145.
 Diversis stirpibus comantes, 352. Arboribus optime cou-
 siti, 352.
 Morasthi urbs seu oppidulum Judaeae, 392.
 Mors a Christo sublata, 189.
 Moses Israeliam ab Aegyptia servitute vindictam in
 terram promissionis deportare jussus, 11. Ad obeundam
 missionem tergiversatur, et linguae tarditatem obtendit,
 12. Reprehensus a Deo, 12. Exorabat Deum cum Israelitis
 in deserto vitulum conflavissent, 71, 141. Vitulum
 comminuit, 142. Deum et bonum et patientem admiratur,
 151. Persuasit opifaci, ut reis ignosceret, 151. Carmen
 gratiarum actionis obtulit, 151. Misit nuntios ex Cadès
 ad regem Edom, 260. Non delendum, 309. Hic est, qui
 fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, 310. Accepit
 verba vitae, 310. Lignum a Deo ostensum in aquam ama-
 ram immittere jussus, 347. Deo Israeliam commendabat
 sub monte Sina, 365. Erat sequester seu mediator Dei
 et hominum, 365. Ad typum Christi gerendum assump-
 tus est, 365. Confitebatur se tenui voce, et lingua tar-
 diorem, 366. Respondebat illi Deus desuper propheta-
 rio, 393. Sapientissimus mediator et internumus Dei,
 431. A Deo datus Judaeis paedagogus, 200.
 Mulieres infantes suos comederunt, 24. Mulier imbe-
 cillitatis animique non virilis et fracti symbolum, 25.
 Mulierculae adversantur Jeremiae prophetae, 42. Mulie-
 res Hebraeae maritos suos falsorum deorum nominibus
 appellabant, 50. Super infantibus rivantes, 200. Mulieres
 gravidae serris dissectae, 254. Resurrectionis nuntiatrices,
 358. Muliebre genus graita et miseratione dignatum,
 229. Pignus spiritus a Deo accepti, 229.
 Musica in luctu, importuna narratio, 720.

N

Naboth vineam suam negat regi Achab, 18. Perversi-

Lute Jezabelis irrelitius vitam amittit, 18. Jezraelita ex oppido Samaritæ Jezrael, 19. Vir Justus et religiosus injuste trucidatus, 19. Redditur Latine, *Venerius*, 20. Τύπος Emmanuelis et Christi, 20. Non vult dimittere vineam patris sui, 20, 21.

Nabuchodonosor rex Babylonis, quasi draco, 121. Vi et armis Hierosolymam obtinuit, 200, 201. Progressus ad dimicandum, omnes ad unum perdit, 240. Totis copiis Ammonitis incurSAT, 262. Occupat Hierosolymam, totamque plane urbem ferro devastat, 282. Tributa exigit ab uoquoque pro viribus, aurum et argentum, 282. Totam Judæam subjugavit, 291. Hierosolymam una cum finitimis ejus urbibus ac vicis exussit, 294. destructo divino templo, una cum captivorum reliquiis, gloriose victor domum rediit, 294. Totum Israel captivum abduxit, 453.

Natura ferum, est Creatoris arbitrium, 376.

Navis gubernaculo et nauclero carens, omni vento circumferitur, 301.

Nazaritæ, secundum legem sanctificati, 272. Offerentes comam Deo, 272. Vinum, acetum, uvam, et uvam passam et acinum aversantes, 272. A mortuorum corporibus longius refugientes, 272.

Nebrod terra, Assyriorum sive Babyloniorum regio, 440.

Nemrod, gigas, venator coram Domino, 440.

Neomeia tuba, 241. Figura futuri ac novi sæculi, 440.

Ninive Persica urbs, ad orientem sita, et incluta, 368. Imposituris ac præstigijs Deo invisis, religionis metum tribuebat, 368, 382. Omnium semper scelerum condemnata, 382.

Ninivita citra procrastinationem ad poenitentiam serio capessendum unius prævia proclamatione mutati, 368. Sermones superbi, 383.

Ninus Babylonius patrem suum nominavit Belum ab idolo quod colebant, 50.

Nobilitas apud Deum censentur boni mores, 318.

Nymphæ Hamadryades, Græcorum poetarum figmenta, 76.

O

Octavi numeri mysterium, 60.

Oliollam, urbs in extremis finibus Judææ sita, 405.

Olda prophetis respondit Josiæ, num desisset israel dominus, num bene futurum israelitis, et cessatura esset prophetarum vocabis prænuntiata calamitas, 280.

Oleum typus hilaritatis et bonæ habitudinis, 63. In Ægypto in magno pretio, 167. Olei usus sanctificatis per sacrum baptismum ad consumptionem confert, 224.

Oratio vel unius justum pro tota civitate non despiciuntur, 27.

Organicæ Judæorum glorificationes, 507. Organica instrumenta, res extra legem, 507.

Oseas filius Ela, rex israel, 8. Insidiatur Phacee filio Romeliæ, 8, 9. Ægypti regem auxilio vocat, 9. A Sa manasare Assyriorum rege necatus, 9, 113. Fecit malum in oculis Domini, 186. Factus servus regis Assyriorum, 186. Vivus captus et vinculis strictus, 186. Habitus ab Israele pro viro prudente, 186. Regnavit in Samaria, 200.

Osee primum omnium prophetarum putat Hieronymus, 1, 2. Sub Jeroboam, Ozia, Joatham, Achaz, et Ezechia regibus, 1, 2. Quatuor et octoginta annis, et eo amplius valiginatus, 2. Revera scortum in matrimonium accepit, 2. Mulierculam infamem permovit, ut uni viro adhereretur 16. De se parum sollicitus, alterius salutem consulit, 16. Paululum extra decorum egressus, salvavit Gomer, 17.

Ozias, qui et Azarias, rex israel, 11. Pius, sed non usquequaque, 11. Percussus a Deo lepræ morbo, 11. Amos prophetam per tempora vecte transiit, 248. Gentibus infestissimus, 251. In superbiæ morbum incidit, 251. Ausus est Deo Ibyniama offerre, 251. Velut immundus Hierosolymis amandatus, 251. Potens, fortis ac strenuus, 251. In alienigenarum provincias irruit, 251. Oppida adulteravit, 251. Tributa imposuit, 251. Syriam invasit et a mis devicit, 255.

P

Palæstini alienigenæ, 348. E Cappadocia translati, 348. Cappadocum coloni, 348.

Panes, ut primitiæ messis, dedicati, 128. Panis luctus, pollutus, 128. Cor hominis vitiumans, 194. Panis vivus qui de celo descendit, et dat vitam mundo, 211, 271, 292, 299.

Panthera adeo levi pede salit, ut volare putetur, 95.

Pascua pecorum sæpe corrumpuntur, 252. Pascua divitum sunt pauperes, 287, 353. Significant a'tum sapientes,

arrogantes animis, et elatos corde, 277. Arboribus insidentes mira artificia ab arcupibus dejeriuntur, 277. Tenticulis capti eliduntur, 277.

Pathures terra Ægypti, 149.

Paulus apostolus omnibus omnia factus ut omnes faceret salvos, 15. Sanctificavit Evangelium a gentibus, 207. In somnis vidit virum Macedonem, 220. Visu privatus, et per Christum curatus, 229. Mente senex, animo grandævus, et cœlesti sapientia plenus, 229. Tradidit fornicatorem Satanæ in interitum carnis, 268. Sapientissim, s, 275. Christo confusus cruci, 429. Mi item qui in Christo intelligitur, armat, 440.

Peccatum Christianis cavendum, 152. A Deo disjungit ac separat, 172. Non omne est ad mortem, 504.

Pemmata demonibus in sacrificium offerri consueta, 59.

Pentecostes dies, 227.

Persarum ad montes translatus israel, 24, 26, 186. Persæ per bestias et volucres significati, 50. Unicum imperium, suum procuraverunt, 51. Persarum gentes plurimæ numerantur, 145. Persarum regio ad ipsos prope terminos Orientis jacens, 280.

Petrus apostolus linteam de cœlo missum vidit, in quo omnia quadrupedia et jumenta, 12. Occidere et manducare jussus recusavit, 12. A Deo mansuete reprehensus et objuratus, 13. Accusatacriter Judæorum populum, 251. Phacee filius Romeliæ dux regem israel occidit, 8. Et pro eo regnat, 8. Fecit malum coram Domino, 8. Mortuus per insidias Oseæ filii Elam, 8.

Phacee Hierosolymitis armis lacessit, 8. Regem Syriæ Rasin pretio condidit, 92. Oppugnat Judam et tribules Benjamin, 92. Judæa civitates depopulatus, 255. Rex israel, 284. Hierosolymam armis adortus, 391. Re. Samaritæ, 457. In Judam exercitum adduxit, 457. Maximam stragem uno die edidit, 457. Una die centum viginti milia virorum potentium fortitudine occidit, 458.

Phaceias filius Manaim rex israel, 8. Regnavit annos duos, 8. Fecit malum coram Domino, 8.

Pharao Nechao rex Ægypti Samariam invasit, 260. Regionem fecit tributariam, exactis auri talentis centum, 200. Adversus Babylonem expeditione suscepta, toto cum exercitu e patria excurrit, 282. Joachaz regem victum in Ægypto sub custodia servavit, 282. Pressit Israellem, Samaritanos et Hierosolymitanos, 282. Tributa populo terræ totius imponit, et vectigalia ab omnibus exigit, 282. Ægyptiorum tyrannus, 283. Cum copiis suis submersus perit, 469.

Pharisæi Christi crinimatores, 15. Dorebant doctrinas et mandata hominum, 58. Pecuniæ turpis lucri cupidi, avari, 337. Derident Christum, 357.

Pherezæi, pugnantibus adversus eos israelitis, occisum, 270.

Philistinum contra Israellem congregati, 256. Antesignani, 256. Finissimi Judææ populi, 259.

Philosophia Græca, 26.

Phul Assyriorum rex ingressus Samariam, 8. Grandi pecunia accepta recessit, 8, 92, 105, 245. Duastribus trans Jordanem, urbibus ejus everis abduxit, 304.

Phulas Assyriorum rex vitulum ex auro puro puto conflatum confregit, 145, 146. Urbes Samaritæ subiecit, 176. Etiam tribus trans Jordanem, 200.

Phuia idem, grandi licet pecunia ægre persuasus, in patriam est reversus, 91.

Piscis a voce remotissimus, multa devoratione in primis gaudet, 67. Natura timidissimus, 165. Strepius fugit, et solam piscantis umbram aversatur, 165.

Placentiæ mellitæ diis alienis oblata, 59. Placentiæ factæ militæ cœli, 311.

Plaustris agrorum fructus transvehere mos fuit veteribus, 275.

Pœnitentia pœnas arect, et ex ira invehenda supplicia avertit, 299. Super parvis etiam delictis veniam nolimus agenda, 304. Ubique utilis et necessaria, 308. Iram divinam amollit, 351.

Popana genus crustuli, diis alienis oblata, 59.

Principibus moderatio conciliat securitatem, tollere autem spiritus offert detrimentum, 317. Acerbum et grave sustinebunt judicium, 317.

Prophetæ quosdam interfecerunt, 14. Prophetæ Isaa! ab Ella interfecit, 141. Prophetæ sancti, narratu tristissima haud satis libenter proferunt, 199. Enigmata et parabolas excogitantes non mediocriter conducunt, 199. Nunquam, exempla opportuna afferunt, 199. Prophetæ sancti eventura prænuntiant, 240. Iterum ipsarum imagines animo concipiunt, 240. Israel appellant aliquando duas, aliquando decem, aliquando duodecim tribus, 248. Verba sua obscuritatibus involvunt, 252. Assumpti sunt, qui cum Deo quodammodo sermones miscerent, 272.

Amicitia et dilectione Dei dignati, et sancti, 276. Utiles sunt et subserviant ad verba tantum, 278. Hunc a Deo honorem consecuti sunt, ut norint omnia quae ipsi facere libuerit, 279. Fratrum vicem nimio opere dolentes, acriore aliquando oburgatione utuntur, 297. Morientur ex charitate, 297. Irridentur, 306. Fallacii implicitos ad sanitatem vocant, 327. Ad finem praecipue verborum suorum meminerunt Dei, 333. Ut audientes perinde secum afficiantur, visionum vi declaranda consequi nituntur, 341. Medicis comparati, 391. Conseruerunt saepenumero videre, quo pacto olim evenient, quae ab ipsis praenuntiantur, 415. Prophetae delassati sunt, imo pericula adierunt, 420. Ira scelerata eorum quos erudiebant nonnunquam in se irritata, varie necati sunt, 420. Homines ad pietatem et agnitionem venturi temporis erudierunt, 420. Prudentia decet imperatores, 186. Prudentia carnis mors, 228.

Pseudoprophetae Baal ab Elia et Jesu occisi, 97.

Q

Quinarium, quod imperfectum est, 60.
Quindecim numerus septem et octo continens, 60.
Quique iusti Sodomitae servassent, 27.

R

Raasson Syriae et Damasci rex, 256. Hierosolymam exercitum adduxit, 256. Judaeae civitates depopulatus, 256. A rege Assyriorum interfectus, 256, 458.
Raba, significat major et amplior, 322.
Rabbath metropolis regionis Ammoniticæ, 262. Conflagratura, et cum clamore peritura 262.
Rabsaces Hierosolymam insultat, 9. Adversus Dei gloriam debilaterat, 24. Hierosolymam obsidet, 151. Deum conviciis proscindit, 323. Arrogans, 324. A Sennacherib e Lachis Hierosolymam missus, 356. Tanto mæore Hierosolymitanos consternavit, ut mox se perituros expectarent, 356. Arrogantiæ et maledicentiæ poenas dedit, 392. Multo cum equitatu venit Hierosolymam, 403, 432.
Raphan, quod redditur obtenebratio aut excæcatio, 310.

Rasin Syriae rex, 285. Regem Juda oppugnat, 285. A Teglatphalasar Assyrio occisus, 285. Hierosolymam armis adortus, 391. Rex Damasci, 457. Socius Phacee filii Romeliæ regis Samariæ, 457.

Rationale iudicii ex humerali catenis aureis suspensum in pectus summi sacerdotis dependebat, 62.

Regem qui sacram dignitatem invaserat, punivit Deus, 7.

Regeneratio per sacram baptismi adoptionis filiorum Dei conciliatrix, 29.

Reliquiae Israel gentibus permixtae, 26.

Reptilia terræ, hostes Judæorum, 50. Improbissimos significant, 66, 67.

Resurrectio Christi de Judæis triumphat, 22. Resurrectio mortuorum diversa, proborum et improborum, 30. Resurrectio Christi die octavo contigit, 60.

Revelatio facta prophetis non lingua et verbis more nostro constabat, 10. Fiebat instar luminis mentem et cor illustrantis, 10. Appellatur a prophetis angelus loquens in iis, 10.

Rhasis rex Assyriæ Phacee filium Romeliæ armis juvat, 8. A Teglatphalasar rege Assyriorum interfectus, 8. Rhemnan mons in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs, 268.

Roboami regis jugum excussum, 148. A Susaci Ægypti rege victus, 200.

Romani exercitus Judæam devastarunt, 24. Non universam Judæorum nationem absumperunt, 26. Romanorum duces illustrissimi, quidquid sol aspexit, sub dittonem redegerunt, 51. Israelitis bellum fecerunt, 201, 208. Instar locustarum Israeliem in Christum sceleratum depasti, 215. Una cum urbe et divino templo omnia incendio miscentes, 337, 342. Eorum principatus imperiumque clarissimum orbem terrarum subegit, 428.

Rotæ plaustris triturantes, 253. Volvuntur circum axes, 273.

Ruben, paterno cubili violato, magnopere offendit, 268.

Rubigo vocatur clades belli et desolatio, 87. Urit et quasi in cineres redigit agrorum fruges, 206.

S

Sacci amictus, deliciarum et otii depositio, 209. Sacus et calvitium, habitus lugentium, 536.

Sacerdotes semper Christi meminerint, et per Spiritum in se habitantem circumferant, 62. Peccata populi comedunt electum genus, 206. Praefecti obeundæ liturgiæ sacræ, 206. Vitam suam Deo consecrant, 206. Etiam cæteris commodant de obsecrationum laboribus, 209. Sa-

cerdotes de familia Levi non sustinuerunt servire idolis, 86. A religione Samaritanorum refugientes, Hierosolymam sunt reversi, 86.

Sacrificium dicebatur accipi, cum Deo offerebatur, 72. Sacrificium aliud est holocaustum, aliud salutaris appetitio, 307.

Salmana Medianarum dux, 151, 155. Matrem cum filiis alisit, 155.

Salmanasar rex Assyriorum Samariam vastat, 9. Israelitas ad montes et fluvios Medorum transtu it, 9, 24, 26, 113 Regem Israel Osee capit, 113, 186. Peit a rege Israel Manan, 186. Samariam toto triennio obsedit, 186. Israeliem in montana Persarum et Medorum demigrare coegit, 186, 200. Non totam Samariam, sed partem quamdam subegit, et cum captivis in regnum suum se recepit, 504.

Salomon, dum non vult offendere mulieres, Deum offendit, 2. Erant et uxores principes septingentæ, et concubinae trecentæ, 3. Amore mulierum victus, quamvis sapientissimus, 4. Delubrum Astartæ construxit, 78. Aras et fana mulierum alienigenarum numinibus condidit, 148, 178. Hastas et clypeos aureos fecit, 200. Viribus præpotens fuit, et copias valuit, 256. Vicinas gentes ita subjugavit, ut etiam urbes apud eas complures ædificaverit, 256. Ædificavit Thedmor in deserto, 257. Hierosolymis templum illud augustum meditatus, centum quinquaginta milia lapidarum, et operarum, proselytorumque delegit, 426.

Salus per Christum promittitur, 45.

Samaria a Salmanasare toto triennio obsessa, 186. Regio montosa, 283. Tota perit domo qualibet conquistata, 286. Vastata, 336, 338. Deserta ab angelis, 397. Draconi et sirenibus comparata, 399. Filia Ephraim, 434. Olei ferax, 442.

Samaritæ Israel et Ephraim dicti, 5. Tuna Deo, tum ab Hierosolymis defecerunt, 5. Eorum regio a bestiis tantum et reptilibus incolitur, 45. Fame moriuntur, 45. Eorum tellus ferax olei, 167. Quod fecerunt Judæ et Benjamin, idem a Babylonis perpassi, 458.

Samaritani insigniores ædes sibi splendidas ac sumptuosissimas ædificarunt, 287. Vanescentibus voluptatibus sese farciebant, 287. Cui curandæ deditissimi, 287. Opprimunt pauperes, 287. Jugi impatientes, 287. Domus Joseph et Israel appellatur, 299. Enormis et neutiquam dissimulanda peccata perpetrarunt, 303. Pro inimicis ducunt optimorum consiliorum auctores, 303. Convicia jactabant in sanctos prophetas, 305. Plaudunt inter concentus musicos, 316. Unguentis excellenti compositione unguuntur, 316.

Samuel propheta occidit manu sua Agag, 13. Praenuntiat Sauli, regno pulsum iri, 13. Urgetur a filiis Israel, ut constituat super eos regem, 183, 451, 452.

Sancti sunt quidem mansuetissimi, verumtamen cum hoc etiam acres et bellatores, 244. Servant urbes, et regiones clade impendente liberant, 518. Iram Dei quantumvis ferventem, vitæ claritudine retundentes seu hebetantes, 518.

Sanctificare, Deo consecrare, 258. Sanctificati, id est, votum sanctificationis super se habentes, 272.

Sanguis Christi vindicatus ex toto Israel, 22.

Sarepta Sidoniorum urbs, 362.

Satanas crudelissima et violentissima bellua, 53. Ejus vasa a Salvatore direpta, 61. Ab aquilone veniens, 1. Frigefaciens, 222. Fetet, 225. Importunus tyrannus, 235. In persona Assur accusatus, 245. In terra versantes rapuit ac devoravit atrocius quam immanes belluæ solent, 285. Fallaciæ architectus, 226. Mendacii inventor, 420.

Saul rex non leviter Deum offendit, 13. Venia dignum censuit, quem divina auctoritas damnaverat, 13. Regno pulsus, acerbas contumacia poenas persolvit, 13. Primus rex ab irato Deo designatus, 185.

Scenopegia dies sanctus et festus, 102. Festum tabernaculorum, 174. Decimo quinto die mensis septimi celebratum, 174.

Schœnia, loci nomen in Moab, 447.

Scriptura divinitus inspirata, 212. Etiam brutis animantibus nonnunquam rationem effingit, 212. Magnis idololatris catervas dæmonum similes facit, 244. Fluens tum spirituale, et fons intellectualiter irrigans, 292. Veritatis annuntiat lumen, 315. Creditum mentes ad omnia laude digna exsuscitans, 315.

Seboim, urbs Sodomitica, quam ignis cælo lapsus assumpsit, 163.

Sedecias Hieremiam nunc vinciebat, nunc in lacum mittebat, luto ibi demersum exstinguere volens, 303.

Segor Ægyptiorum rex, 113, 186.

Seir regio Idumæorum, 353. Ejus indigenæ hirsuti,

555. Pilorum emissio sive pilosus Latine redditur, 353. Mons in regione, 353.

Sellum rex Israel de sanguine Jehu, 7. A Manaim filio Gaze interimitur, 7.

Semeas propheta, 410.

Senaa illustris et extrema Ægypti urbs, 401. Bene valida seu potens, 401. Proxima Judææ, 401.

Senaar, regio ampla, oppidatim et vicatim habitata alienigenis, in Judææ finibus, 401.

Senilis ætas, virtutis præstantia prominens, 229. Illustribus factis cana, 229.

Sennacherim rex Assyriorum civitates Judææ obsidet et capit, 9. Hierosolymam obsidione circumdat, 21. Sennacherim cum exercitu multorum millium, instar fluminis terram cooperiens, et omnia in potestatem redigens, 335. In regnum suum longe maximum innumerabilem captivorum multitudinem secum trahens descendit, 335. Vastata Samaria, omnes ejus urbes subjugavit, 336. Rabsacen e Lachis Hierosolyma misit, qui in muro stantibus atrociter miaretur, 356, 391. Rex Assyriorum, 391. Urbes Philistiim hoc est, Palestinorum vastavit, 591. Lachis urbem regni Juda cepit, 591. Judæam depopulatus, 400. Hierosolyma circumscidit, 400. portas Hierosolymæ inflammaturum est minatus, 400. Incursat Senaar et simul Ægyptum, 402. Multas quoque Judææ urbes evertit, 432.

Sephela Judææ pars ad aquilonem pertinens, 562. Philistiim sive Palestinos indicat, 562.

Septem in Scripturis totum tempus legis significat, 60. Serpentes, alimonia destituti, solent aliquando lingua pulverem subigere et pro cibo ducere quod occurrat, 471.

Serræ ferreæ, curruum rotæ, quibus aream terere Syris mos est, 254.

Sicima oppidulum trans fluenta Jordanis, vicinum Galaad, 102.

Sicimitæ ad unum omnes jugulantur, 101, 107.

Sina mons in solitudine, 310.

Sion superna et divina, 245. Sion id est Ecclesia, 311, 360. Typus Ecclesiæ, 595. Pœnitet, futurumque miseræ captivitatis finem ante secum reputat, 460.

Sirenes, volucres quædam modulatrices, quæ possunt cantum concinnitate oblectare audientes, 399. Passerculorum loquacissimi, et suavem sonum edere soliti, 599. Iusciniæ, quæ in sinibus marinis ovis incubant, deinde nido a fluctibus abrepto lugubre melos fundunt, partus sui damna quodammodo lamentantes, 599.

Sotoma et Gomorra subversa, 294. Sodomam venerunt angeli, ignibus incensuri scelestos, 505.

Sodomitarum poenam quinque justi potuissent avertere, 27.

Sodomorum vino inebriati Israelitæ, 182.

Sol adoratus ad orientem, 86, 87. Solis nepos Apis Ægyptiis creditus, 87, 115. Sol represso splendore suo mortalibus amplius lucere nonnit, 250.

Solitudo Judææ versus austrum sita, usque ad fines maris Indici pertinet, et ad Persidem usque porrigitur, 246. Ad ovium greges a endos percommoda, 246. Solitudo, id est, vitæ genus eva genericum, 271.

Sophonias propheta, Chusi patre, ex tribu Simeonia natus est, 578. Josia Ammonis filio rege Judæ vaticinatus est, 578. Terret primum, deinde consolatur, 578. Prædicat Hierosolymitanorum captivitatem, 578. Prædicat etiam multarum nationum exitum, 578. De Christi adventu, et resurrectione, gentiumque ad eum conversione disserit, 578. Mortuus est ac sepultus solus in agro suo, 578.

Spiritus sanctus docet nos de omnibus, 46. Spiritus sanctus datus die Pentecostes, 227. Effusus in nos abunde, 228.

Stephanus vir plenus Spiritu sancto, 310. Accusatus apud Judæorum magistros propter blasphemias in Deum et Mosen, 310. Responsis idoneis calumnias refutans, 310.

Susac, rem adversus Hierosolymam arma cepit, 410.

Susacim rex Ægypti regiam Hierosolymis occupavit, 230. Thesauros, hastas et cyperos aureos quos fecerat Salomon, avertit, 200. Cum victoria splendida domum rediit, 200. Quantis potuit copiis de terra sua excurrit, 410.

Synagoga nobilis, propter majores Judæorum, 19. Forficata est spiritualiter in Ægypto, 20. Occidit Jezrael, id est Christum, 25. Judæorum mater, 194. Vinea fructifera, 194. Vastata, 194. Sponsum caelestem, id est Christum, interemit, 205. A divino thalamo arceat, 205. Exheres est, 205. Deum virginifatis suæ ducem sortita, 297. Peccatum habet inexcusabile, 297. Pietatem ac religionem majorum coacta deserere, 297.

PATROL. GR. LXXII.

Syri Samaritæ oppidis vicini, 91. Fracti, 250. Ignaviam suam male excusant, 250. Oppidulum, Galesad occupant. funditusque perdunt, 254. Gravidas mulieres æeris dissecant, 254. Cum infantibus etiam fetus adhuc imperfectos interimunt, 254. Serris ferreis seu curruum rotis aream terunt, 254. Cyrenensium coloni, 255. Israelæm incursum, et latronum more divexarunt, 284. Sub regno Damasci censebantur, 349. Cyrenæorum coloni, 348.

T

Teglatphalasar rex Assyriorum occupat Samariam, 8. Israelæm in Assyrios transfert, 8. Contra Rasin regem Syriæ bellum init, 9. Damascus Syriæ metropolim capit, 9. Rasin regem interficit, 9. Samariæ urbibus vastitatem infert, 24, 103. Vocatus in auxilium regis Juda, 284. Tota Galilæam usque Neptalim sibi subegit, 591. Phæce regnante, ascendit contra Samariam, 458. Quam plurimas Samariæ urbes delevit, 458.

Templum a Salomone conditum, 2. Cyro permittente reedificatum, 5. Una cum urbe crematum, 117. Tempa Baal excitata, 17. Templum ab Antiocho Illustri incensum, et vasa ejus direpta, 201. Fama celebre, 250. Debut conflagrare, 250. Tempa edificanda, ut in ipsis universorum Deus glorificetur, et quæ illum decet adoratio adhibeatur, 268. Tempa deorum, ebrietatis et voluptatis officinæ, 270. Templum revera sanctum, 270. Inflammatum, 342. Tempa sacra ad gloriam Dei exedificari confitemur, ideo et in ipsis habitare universorum Deum non dignuari credimus, 595. Templum Hierosolymitanum instauratum, 460.

Temporum discrimen non servat Scriptura, 17. Omnia tribus gradibus continentur, 905. Quatuor anni temporum præsidet deus, 127. Tempora tria in anno lege præscripsit Deus, in quibus apparet omne masculinum coram se, 290. Temporibus tribus lege definitis offerebantur decimæ, primitiæ agrorum, sacrificia, gratiarum actiones, 290.

Tenebris propemodum triduanis puniti Ægyptii, 23. Tenebræ erant in principio super abyssum, 300.

Terra, id est, homines terram habitantes, 56. Terra voluntaria, 57.

Tertia die secundum Scripturas surrexit Christus, 94.

Testudines, id est, aggeres excitati ad aquam in colles derivandam, 176.

Thaman regio Idumæorum, 355. Ad austrum maxime spectat, 355. Auster est Hebræis, 555.

Thaman filius Eliphaz, 555. Regioni nomen indidit, 555.

Thammuz Græcorum lingua est Adonis, 79.

Tharsis, Tharsi, sive Tharsus, urbs apud Æthiopas et Indos, 369. Urbs Ciliciæ, ad Cydnum flumen et radices Tharsi montis, 369. Mons Ciliciæ multo maximus, 549.

Thecua vicus, 246. Regno Ephraim continetur, 246.

Themam metropolis Idumææ, 262. Incensa est, ab hostibus devicta, 262.

Themanitæ Idumæi, 558. Olim audaces, imbeciles et meticulosi futuri, 558.

Therapim sonat remissio, aut sanans ipse, 135.

Torrens juncorum idem qui cedrorum, 244.

Torrentes de montibus cum impetu descendunt, 508.

Tribulatio res fructifera, 358. Facit nos cautiore, et desidiæ laqueis expedit, 358.

Tristitia immoderata, cum ei locus reliquitur, mentem turbidam reddit, 5:6.

Tuba archangelii, 241. Ingenti sonitus claritate universitatem mortuorum in vitam revocabit, 241.

Typus, figura et simulacrum veritatis, 515.

Tyrus contra Israelæm congregati, 256. Antesignani, 256. Genus Juda captivum fecerunt, 257. Per manus Juda venales facti, 257. Finissimi Judææ populi, 259. Ex Juda et Israel innumerabilem multitudinem Idumæis venderunt, 258. Bello vexarunt Israelitas, 259. Fratrum testamentum conturbarunt, 259.

U

Urias sacerdos jussu regis Achaz novum altare constituit, 9.

Ursa captis catulis furens, 184.

Uvæ passæ diis alienis oblata, 139.

V

Vacca rufa, immaculata oblata, 70. Oestro stimulata, a grege se disjungit, 80.

Vallis Achor, vallis perversionis, 47, 48. Vallis Jezrael monumentum Christi in horto denotat, 22. Vallis Josaphat non multis ab Hierosolyma stadiis versus orientem

tem distat, 253. Locus nudus et equitationi aptus, 233. Locus extremi iudicii non futurus, 254. Vallis iudicii, certamini locus, 240.

Vasa aurea, et argentea, et electa Dei, fide exornati, et operum gloria inaurati, 237.

Vaticinaturi furere se simulabant, et quasi Phœbæo numine afflato lingebant, 131.

Verbum Dei omnia quodammodo pervadit, 218. Dura atque aspera nullo negotio confringit, 218. Non potest reverti vacuum, seu effectu carere, 325. Animam ad virtutis desiderium pascit ac nutrit, 339.

Vespasianus et Titus, victores, divinæque in Judæos iræ morem gerentes, 416.

Vinacea seu uvæ passæ diis alienis oblata, 59.

Vinea Christi, hæreditas electa, 21, 22, 100. Vinea lætitiæ symbolum, 45.

Vinum typus lætitiæ, 65. Ebrietatis nota, 61. Vinum quod lætificat cor hominis, 128, 152, 153, 195, 211.

Virgines dæcantatæ, a gente diabolo precipiunt, 73.

Virgines quædam in idolorum delubris degentes, 339.

Virtutes cum vinea, ficibus, et arboribus conferendæ, 208.

Vitis alba, quam locustarum dentes attingerint, 204.

Vituli aurei duo in Dan et Galgala, 5. Vituli in Dan et Bethel, 17, 80. Adorati, 109. Vitulus ex ære auroque commistus, 146. Conspicuum ac velut commune omnium

idolum, 309. Artificium humanæ manus, et impiorum ausum inventa, 527.

Volatilia, qui exsecranda superbia laborant, et alta sapere consueverunt, 67.

Volucres cœli, hostes Judæorum, 50.

Vulpes foveas habent, 231. Vulpes immundi spiritus, 265.

Z

Zacharias qui et Azarias filius Jeroboam, 7. Israelis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domesticis suis traditus est jugulandus, 7.

Zacharias propheta, 232. Vaticinari cepit eodem anno quo Aggæus, 232. Quarto etiam Darii anno functus est prophetiæ munere, 232. Prædixit adventum Christi Hierosolymam in asina, ejusque proditiois pretium, 232. Josedeco prædixit fore ut filium procrearet, qui Deo in templo sacerdos serviret, et Salathiel ut generaret Zorobabelem, 232. Senex admodum mortuus est in Judæa, sepultusque ad Aggæum prophetam, 232.

Zambri rex Israel, pater Achabi, 435. Ambulavit in viis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, 435.

Zorobabel filius Salathiel, dux et princeps de tribu Juda, 3, 29, 125. Cum comitibus suis ædificat templum Domini, 234.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUÆ

In supplemento, Cyrilli commentaria in Matthæum et in Lucam complectente, reperiuntur.

A

Abraham, figura duorum populorum qui in Christum crediderunt, 1.

Ambitionis objurgatio, 245, 244, 281, 530.

Amen juri-jurandi vice fungitur, 381. Sic diserte in commentario Eusebii ad Luc. xii, 36.

Angeli custodes hominum, præsertim in tentationibus, 135.

Ange'i famulabantur Verbo incarnato, 438. Angelorum imbecillitas beneficio Dei, 128. Angelorum multitudo maxima, 299, 403. Angelus Synagogæ Judæorum custos, 313. Anima, quia non præterit, proprie substantia est, 265.

Anni acceptabilis miram fecit explanationem Cyrillus, 158, adn.

Apollinaris notatur, 2.

Apostoli et discipuli Domini jam baptizati fuerant ante hujus passionem, 414. Apostolorum nomina cum suis significatibus, 192, 195. Apostolorum in prædicando libertas, 27. Apostolos xii tantum, et xiii, Paulum admittit Ecclesia, 190.

Ἀποστολιστικόν (Luc. xi, 53) quid significet, 286.

Archangelus credendus est, qui fuit pastoribus nuntius, 128.

Ariani arguuntur, 187, 205, 248, 251, 379, 424. Ariani et Nestoriani, 290.

Ἄριστον pro ἀρτον (Luc. xiv, 15), 351.

Ἄρξῃ Χριστοθεοῦ 127, 433. Respicit Cyrillus ad celebrem lectionem psalmi xcvi, 10. Dominus requavit a ligno. Male itaque interpretationem vocabuli ἄρξῃ, principatus, ut scripsi secundo loco, quam initium, ut priore.

B

Baptismi necessitas et utilitas, 412. Baptismus non sine detrimento differtur, 149. Baptismus typis in lege figuratus, 278.

Baptista non ignorabat incarnatum Verbum, 208, 210. Baptista prænantiasse inferis Christi adventum non videtur Cyrillo, 209.

Baptizari Spiritu sancto et igne quid sit, 116, 507.

Barbari (ut in monumentis videmus) calcari soliti, 133.

Battologia quid, 12. Beneficos (Luc. xxii, 25) nonnisi adulanter a subditis vocatos principes, ait Cyrillus, 418.

Blasphemia in Spiritum sanctum fit simul contra totam divinam naturam, 291.

Brachium in cantico Mariano denotat Christum 117.

Butyri nomine lac virginem cur appellet Isaias, 126.

C

Cælibatus laus, 403.

Camelus (Matth. xix, 24; Luc. xviii, 25) non animal intelligitur, sed navium crassus rudens, 67, 380.

Castitatis votum inviolabile, ideoque non sine multa consideratione faciendum, 527.

Catechumenis mysteria non pandebantur, 303.

Charitas in Deum sine charitate erga proximum non consistit, 237.

Christi divinitas, 115, 119, 125, 126, 128, 134, 135, 156, 139, 145, 151, 156, 157, 170, 178, 187, 203, 225, 234, 235, 240, 248, 250, 260, 271, 289, 380, 384, 387, 594, 396, 403, 413, 420, 435. Christi genealogia, seu potius cognatio, in fragmento quod inscribitur Cyrillo, 98. Christi mansuetudo, 188. Christi missio et unctio intelligitur de homine, 157. Christi passio voluntaria, 162, 383, 424, 425, 427.

Christi resuscitati corpus habuit ἀίψρον, non ζιμων. 443.

Christi verba et actio (Luc. xxii, 19) exemplar et formula nobis sunt conficiendæ Eucharistiæ, 414. Christo quomodo voluntaria et involuntaria mors fuerit, 427. Quomodo dicitur ignorasse, 84. Judæa proditioem manifestat ut corrigat, 92. Christus stator verus, 65. Christo voluntariæ fuerunt physicæ necessitates atque passionem, 151.

Christus absque ulla indigna passione, 125. Christus agi a Spiritu deo et ἄρξῃ dictus pro versari in eremo, videtur Cyrillo, 130. Christus cicatrices resurgens cur retinuerit, 173. Christus corpori suo vigoris divini efficaciam ad miracula patranda communicabat, 166, 167, 208. Christus eum animalia sacrificiis apta vendi in templo vetuerit, 396.

Christus eremiticæ vitæ exemplo suo suavor, 150. Christus filius unus est cum unita sibi carne, 145, 170, 174.

Christus mittit Spiritum sanctum facultate non accepta sed propria et substantiali, 144. Christus Spiritum sanctum, qua homo erat, accepit, 145, 148.

Circumcisio et baptismus, 150 seq. Circumcisionis tres typicæ significationes, 151.

Conferri pro laudare, 248.

Cornu pro potentia aut regno, 119.

Cyrilli deperditus commentarius in Matthæum memoratur, 189, 216, 379, 410. Cyrillus de electione xii apo-

stolorum copiose scripserat, 189, adn. Cyrillus, vel ejus amanuenses, memoriâ lapsu, scribunt citantque Jeremiam pro Habacuco et Osea, 191, 219, 319. Item Isaiam pro Michæa, 598. (Pars sphalmata adnotat de Didymo Mingarellius in proleg. ad lib. *De Trin.*, cap. 15.)

D

Dæmonas vere, non morbos rei dæmoniæ similes, depellebant Christus et apostoli, 272.

Damasci cultus dæmon, 126.

Deus non tam jurat, quam dicti sui certitudinem indicat, 118. Dei eximia misericordia, 345, 346. Deus potest rei alicuius substantiam in aliam transformare, 152. Deus rem factam nequit facere infectam, 116.

Denarius numerus signum est perfectionis in SS. Scripturis, 389. Sic etiam Didymus in commentario inedito ad psal. xxxii, 2.

Διακίς lectio, pro *ἀδικία* (I Petr. ii, 23), 198.

Dictum illud *porro unum est necessarium* (Luc. x, 42), Cyrillus intelligit de mensæ frugalitate, 216.

Didrachma pro duobus solvebatur capitibus, 134.

Digitus Dei intelligitur Spiritus sanctus, 272.

Dividere (*Matth.* xxiv, 51) quid significet, 86.

Divites œconomi pauperum ita dicitur a sua cuique distribuendo, 348.

Doctorum et pastorum in Ecclesia successio, 169.

Dubitasse B. Mariam de Filii resurrectione futura, non admittitur, 136.

E

Ecclesia suapte indole est universalis, 257.

Ἐσθής pro *ἐσθής* (Luc. xiii, 26.) 324.

Eleemosynæ debitum, 357, 358. Eleemosynæ laus, 301, 318, 350, 358. Et quidem de hoc argumento est Eusebii Alex. longa homilia.

Ἐκβόη vox ignota profanis scriptoribus, 265. Ejus significatus, 266.

Eucharistiæ sacramentum continet corpus et sanguinem Domini, 124, 415, 415, 416. Hac de re testimonium præ cæteris insigne (Cyrilli, 417. Eucharistiæ sumptæ utilitas, 167, 416. Eucharistiæ cur non sub carnis, sed sub panis specie, Christus instituerit, 417.

Euchitarum hæresis, 107.

Euphemismus dæmonum, 165.

Evangelii definitio, 1.

Exorcismorum data Ecclesiæ potestas, 253.

F

Femineum genus natura misericors, 434.

Fidei Christianæ laus, 286, 289, 362 seqq. Fidei necessitas, 525. Fides religiosa initium intelligentiæ, non effectus, 286, 401.

Filii missio intelligitur de assumpta humanitate, 157.

Filius Deus dicitur venisse in mundum, quatenus homo factus est, et hujus mundi visibilis pars visibilis esse cepit propter incarnationem. Antea enim aberat a mundo, non localiter sed naturaliter; Deus enim diversus natura est a visibili mundo. Ita egregie Cyrillus, 122.

G

Gladium emere monuit Christus, ut indicaret instantia toti genti suprema pericula, 421; id-oque quasi deridens dixit: *satis est*, ius qui, se non intellecto, duos gladios protulerant, 422.

Gratiæ vanæ tentatio sanctis quoque fit, 242, 365.

Gratiæ divinæ necessitas, 325, 392. Gratiæ theoria, ex variis Cyrilli locis, 363, adn.

H

Hæreseon detestatio, 374.

Hæreticorum Arii, Eunomii, Apollinaris, Marcionis, Manetis, et Pauli Samosatensis errores circa Verbi incarnationem, 123, 258.

Herodem cur non memoraverit Cyrillus (in *Comment.* ad Luc. iii, 19), 146.

Hiems (*Matth.* xxiv, 20) sæculares turbas designat, 81.

Homiletico fortasse more recitatum fuisse a Cyrillo explanationem in Lucam, indicia videntur, 261, 338.

Hospitalitatis Christianæ regula et laus, 259.

Humilitatis Christianæ commendatio, 245.

Hypocriteos vituperatio, 287, 352.

I

Ignaviæ desidiaque vituperatio, 391.

Ignorantia crassa damnatur, 506.

Ignoscendum esse offensibus, 374, 375, non tamen hostes Dei ferendos, 374, 375.

Indivinitas corporis aliquando peccata purgant, 177.

Interrogatio non arguit ignorantiam in Christo, 225, 228, 385.

J

Jejunium sine humilitate non prodest, 181.

Jesus dictus primogenitus, non quasi primus inter fratres, sed primus et unicus, 122. Aliæ explanationes, 123, 124. Jesus quomodo sapientia proficiæ dicatur, 157, cum adn. et 138.

Joannes Cæsariensis citat capitulum xv Commentariorum Cyrilli in Lucam, 451, adn.

Judæ Galliæ rebellantis severa dogmata, 312.

Judicii ac remunerationis animarum tempus. De eo dissertatio, 353, in adn. Adde, 436.

Judicium Christi redeuntis futurum, 264, 290, 302, 369, 372, 408, 451, 444.

Justi post resurrectionem jam non peccabunt beneficio Dei sicut angeli, 403, 404. Idem spiritale corpus habebunt, id est quod sola spiritus officia faciat, 404, *Confer.* 442.

Justitia Christiana minor superat majorem legis justitiam, 214.

K

Κάλυτρον ramus palmæ, vocabulum novum, 528, 535.

Κατοικία, 290 fin. Hoc vocabulum sæpe occurrit apud Cyrillum, ubi de hæresibus agitur, recteque cum Iriueniensi cap. 8, dicitur *vaniloquium*. Sed quia ibidem Iriuenensis (qui scribebat vivente Cyrillo) et sæpe alibi, nec non Cyrillus alique Patres hæreses dicunt esse profanas *novitates*, idcirco dubito num interdum vel sæpe legendum sit *κατοικία*.

Καλλισίον, negotiari, 597.

L

Lectio defectiva apud Cyrillum, 287, adn. 2.

Legis Mosaicæ cum Christiana comparatio, 198, 199. Legis veteris onus grave, 283.

Lepra morbus insanabilis, 169. Lepram Moyses supplicando, Christus jubendo, sanaverunt, 171.

Lex interdum dicitur pro universa Scriptura, 535.

Lusus, ut videtur, genus quoddam (Luc. vii, 52), apud Hebræos, 214.

M

Manes æque ac Marcion Vetus Testamentum alii Deo tribuebant, 258.

Mansuetudo, moris Christiani propria est, 127.

Maris perpetua virginitas, 121, 122, 125.

Masculinum genus electum Deo semper, 48.

Merita plorum utilia interdum etiam aliis, 176.

Michæa locus v, 2, sine particula negativa, 131.

Miracula adhuc Cyrilli ætate fiebant, 175, 176, adnot.

Missæ quotidianum sacrificium, 124. Missa est verum sacrificium, 413, cum adn.

Morbis ab infirmitate quomodo differt, 61.

Mosis et Eliæ colloquium in Christi transfiguratione quale fuerit, dicit Cyrillus, 238.

N

Naturæ duræ in Christo, 120, 121.

Nestoriana hæresis, 175, 188, 235, 316, 384, 394.

Nestorius Ecclesia ejectus, 115.

Novatianorum error arguitur, 180.

O

Ὀλιγόμορος vocabuli etymologia apud Cyrillum non ab *ὀλιγός* et *μόρος*, sed ab *ὀλιγὰ* *νύκτων*, 348.

Opera bona infructuosa sunt ante baptismum, 149.

Oratio Dominica auctior una petitione apud Matthæum quam apud Lucam, 267. Imo auctor duabus, qua super re Augustinus in *Enchiridio*, 50. Orationis Dominicæ explanatio, 261, 267. Oratio perpetua Christianis convenit, 148. Oratio sit solitaria, nocturna, vivida, patiens, 186, 187, 260, 268, 269, 374, 424.

Oravit Christus quin ipse re aliqua indigeret, 424. De Christi oratione accurate, 425.

Origenis breve supplementum, 281, adn.

P

Pacem cum impiis et cum heterodoxis vitandam dicit Cyrillus, ne pari ac illi sententia esse videamur, 509.

Pacifici qui, 6.

Pacis laus, 441. Item pacis ecclesiasticæ G, 587.

Parabolæ seminariis accurata explanatio, 218 seqq. Parabolam de duobus filiis sobrio et prodigo diversis modis ac sensibus Patres exposuerunt, 512. Cyrillus sen-

tentiam suam exponit, 544. Parabolarum intelligenda-
um regula critica, 547.

Pastores cur primi nuntium nati Domini acceperint,
124.

Pauli Samosatensis hæresis, 449.

Paulus Alexandrum ærarium non ut privatum inimi-
cum, sed ut Christi atque Evangelii publicum inimicum
devovit, 12.

Paupertatis voluntariæ laus, 265, 292.

Peccata venialia, 291. Peccatorum remissio fit in Ec-
clesia, 176, 177. Peccatum originale, 129, 133, 132, 414.

Πετρα pro *ἀποστόλε* (Luc. xii, 24) legebat Cyrillus, 297.

Petrus a Christo constitutus credentium firmamentum
et magister, 420. Petrus quo sensu juraverit se Christum
non nosse, 429.

Phantasiastarum hæresis, 435, 443.

Pharisæi avarissimi fuerunt, 280.

Philosophiæ Christianæ definitio, 579. Philosophia
ethnica remedium animabus non præbebat, 228.

Pietas erga Deum anteferenda amoris parentum, 243.

Πνευματι lectio (1 Cor. ii, 13) pro *πνευματικοί*, 411.

Pneumatomachi arguuntur, 275.

Pœnitentes recipiendos esse, ne ad hæreticos trans-
eant, 106. Pœnitentiæ fructus præcipuus est fides in
Christum, 112. Pœnitentiæ sacramentum Christus insti-
tuit, 214. Et quidem potestativa absolvendi formula Ec-
clesiæ tradita, 179, cum adn.

Potentias aliquas maledicis in corpore humano suscipi-
batur Cyrillus, 166.

Prædicatores Evangelii sint mansueti et patientes, non
iracundi et vehementes, 244. Prædicatoribus victorius
habitus convenientissimus est, 301.

Præsentinus presbyter, 108.

Præsules Ecclesiæ laboribus assiduis occupari debere,
255, 258. Præsulum Ecclesiæ grave officium, 505, 506.

Primogenitus ex Maria, eodem sensu quo primogeni-
tus ex Deo Patre, 125. Aliæ hujus vocabuli explicatio-
nes, 125.

Proverbium Judæicum fuit: *Medice, cura te ipsum*,
161.

Proximi evangelici definitio, 257.

Psalmi xc, versiculus 9, male lectus ab Arianis, 154
(ut jam dixit Cyrillus etiam in comm. ad prædictum
psalmum).

Purgatio in oblatione Jesu improprie dicta, 135.

Pusillus grex quomodo intelligatur, 299.

Q

Quadrans quid sit, 9.

Quæstio est, num B. Maria oblationem utramque, an
alterutram, fecerit turturum et columbarum. Cyrillus,
132, 134, dicit utramque. Harum oblationum mystica
significatio, 134.

R

Rebellio reprehenditur, 315.

Regni Dei dictione quid Christus denotare solet,
415.

Resurrectio corporum asseritur, 405, 442. Resurre-
ctionis nostræ quomodo Christus causa sit, 416.

S

Sabbati causa, misericordia Dei fuit, 186. Sabbatum
(*Math.* xxiv, 20) cessationem operam virtutis indicat,
81.

Sabbatismus legitimus et pius quinam fuerit, 317 ad
520 et 529.

Salutem æternam consequi, quisquis voluerit, potest,
368.

Sapientiæ mundanæ vanitas, 249, 341.

Scandalorum duplex genus, 359.

Scribarum Judæicorum mores graphice expressi, 405.

Securis, immedicabilis animæ excisio, 4.

Sensus varius versiculi 26, *Prov.* xvi, 324.

Sermonis auditor, non item factor domui assimilatur
in arena ædificata, 19.

Simon Cleopæ socius, non fuit Simon Petrus, neque
Simon Cananæus, sed alius discipulus, 439.

Συναγωγη verbi variorum explanationes, 419, adn.

Spiritus sanctus Deus, 291, 292. Spiritus sanctus Filio
consubstantialis, 272, 290.

Superbiæ vituperatio, 2:6, 281.

Synagogæ repudium, 314, 354.

T

Temporalia bona a Deo postulare, non est reprehen-
sibile, 265.

Tituli triunguis in cruce triplex sensus allegoricus,
435.

Transfiguratio Domini qualis fuerit, 259. Figura no-
stræ transfigurationis in resurrectione futuræ fuit, 239.

V

Valentinianorum hæresis, 158.

Vocatio gentium, 145.

Voluptatis vituperatio, 125, 150, 149, 167, 242, 295,
309.

Vulpes et volucres malo interdum sensu in SS. Bibliis,
244. Vulpem, non Herodem, sed Pharisæum quemdam
dixit Christus (Luc. xiii, 32), 327.

Y

Υπακοή lectio psal. lxxxviii, 16, pro *ἀπειθαρχοῦντες*,
354.

Z

Zachariam Præcursoris parentem, fuisse illum occi-
sum inter templum et altare traditioni non scriptæ ac-
ceptum refert Cyrillus, 285, in adn., contradicente tamen
Hieronymo.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCO-
PUS.

Commentarius in duodecim prophetas minores. 9

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM JOHANNIS AUBERTI.

Fragmenta in Mathæum.
Commentarius in Lucam.

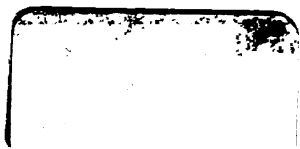
FINIS TOMI SEPTUAGESIMI SECUNDI.

Parisii. — Ex Typis J.-P. MIGNÉ.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

3 2044 073 502 015

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 015

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 015

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>